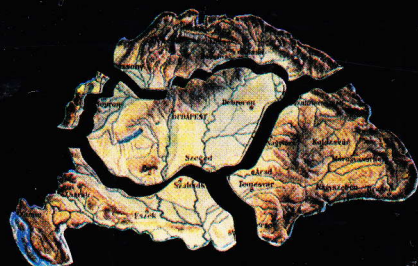


TRIANON



OSIRIS



Nemzet és emlékezet



Nemzet és emlékezet

Sorozatszerkesztő GYURGYÁK JÁNOS • PÓTÓ JÁNOS

TRIANON



Szerkesztette
ZEIDLER MIKLÓS

OSIRIS KIADÓ • BUDAPEST • 2003

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta.



Képszerkesztő
DEMETER ZSUZSANNA

A térképeket készítette
SEBŐK LÁSZLÓ

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás,
sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes engedélyéhez van kötve.

•

© Osiris Kiadó, 2003
© A szerzők, 2003
© Zeidler Miklós, 2003

Osiris Kiadó, Budapest
(Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja)
www.osiriskiado.hu

•

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Grábner Mária
A sorozatot tervezte Szigligeti Mária
Tördelő Szalai Éva
Nyomta és kötötte a Dürer Nyomda Kft., Gyula
Felelős vezető Megyik András ügyvezető igazgató

•

ISBN 963 389 439 5
ISSN 1589–1658

TARTALOM

Előszó • 9

I. FORRÁSOK

HÁBORÚ ÉS FELBOMLÁS

Az antanthatalmak és Románia együttműködési szerződése Románia hadba lépéséről
(Bukarest, 1916. augusztus 17.) • 17

Tisza István gróf beszéde a Képviselőházban a háború elvesztéséről – Részlet
(Budapest, 1918. október 17.) • 19

A Szlovák Nemzeti Tanács nyilatkozata a cseh–szlovák nemzet egységéről és a függetlenséghez való jogáról (Turócszentmárton, 1918. október 30.) • 27

Károlyi Mihály gróf miniszterelnök számjeltávirata Robert Lansing amerikai külügyminiszterhez
(Budapest, 1918. november 12.) • 28

A belgrádi katonai egyezmény (Belgrád, 1918. november 13.) • 31

A Nemzetiségi Minisztérium „Keleti Svájc”-tervezete (Budapest, 1918. november) • 33

Károlyi Mihály kiáltványa a magyarországi nemzetiségekhez (Budapest, 1918. november 24.) • 35

Georges Clemenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter távirata Louis Franchet
d'Esperey tábornoknak, a Keleti Szövetséges Hadseregek főparancsnokának a belgrádi katonai
egyezményről (Párizs, 1918. december 1.) • 38

A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata a románok lakta magyarországi területek és
Románia egyesüléséről (Gyulafehérvár, 1918. december 1.) • 39

1918. évi X. néptörvény a Magyarországon élő ruszin (rutén) nemzet autonómiájáról
(Budapest, 1918. december 21.) • 40

Ferdinand Vix alezredes, a budapesti Szövetséges Katonai Misszió főnöke jegyzéke Károlyi Mihály
gróf miniszterelnökhöz Magyarország ideiglenes északi határáról
(Budapest, 1918. december 23.) • 41

Apponyi Albert gróf levele Károlyi Mihály gróf miniszterelnökhöz
(Budapest, 1918. december 29.) • 43

Károlyi Mihály gróf beszéde a magyar külpolitikáról köztársasági elnöki kinevezése alkalmával
– Részlet (Budapest, 1919. január 11.) • 45

Georges Clemenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter távirata Henri Mathias Berthelot
tábornoknak, a Francia Dunai Hadsereg parancsnokának a francia–román viszonyról
(Párizs, 1919. január 15.) • 46

Az 1919. évi VI. néptörvény a magyarországi német nép önrendelkezési jogának gyakorlásáról
(Budapest, 1919. január 28.) • 48

Edvard Beneš felszólalása a Tizek Tanácsa ülésén a csehszlovák területi igények tárgyában
– Részlet (Párizs, 1919. február 5.) • 50

A román béke delegáció memoranduma Románia területi követeléseiről – Részlet
(Párizs, 1919. február 8.) • 52

A szerb–horvát–szlovén béke delegáció memoranduma a területi követelésekről – Részlet
(Párizs, 1919. február 8.) • 59

Szilassy Gyula báró szigorúan bizalmas levele Károlyi Mihály gróf köztársasági elnökhöz
(Bern, 1919. február 9.) • 63

Az 1919. évi XXX. néptörvény Tótország – Slovenská Krajina – önkormányzatáról
(Budapest, 1919. március 11.) • 67

Paul de Lobit tábornoknak, a magyarországi hadsereg ideiglenes parancsnokának levele Károlyi
Mihály gróf köztársasági elnökhöz semleges zóna létesítéséről Románia és Magyarország között
– második Vix-jegyzék (Belgrád, 1919. március 19.) • 69

Kun Béla külügyi népbiztos levele a békekonferenciához a tanácskormány külpolitikai
alapelveiről (Budapest, 1919. március 24.) • 71

- Georges Clemenceau-nak, a párizsi békekonferencia elnökének távirata a magyar kormányhoz az északi hadjárat leállításáról (Párizs, 1919. június 7.) • 72
- Kun Béla külügyi népbiztos titkos választávirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez (Budapest, 1919. június 9.) • 73
- Georges Clemenceau-nak, a párizsi békekonferencia elnökének távirata a magyar, csehszlovák és román kormánynak az ellenségeskedések megszüntetéséről – Részlet (Párizs, 1919. június 13.) • 74
- Kun Béla külügyi népbiztos titkos választávirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez (Budapest, 1919. június 16.) • 75
- Vita a Tanácsok Országos Gyűlésén a tanácskormány külpolitikájáról – részletek (Budapest, 1919. június 19.) • 77
- Kun Béla külügyi népbiztos távirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez az északi hadjárat leállításáról (Budapest, 1919. június 21.) • 96
- A párizsi békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának megbeszélése a magyarországi katonai megszállásról (Párizs, 1919. július 17.) • 97

BÉKEKONFERENCIA ÉS BÉKESZERZŐDÉS

- A Szövetséges és Társult Főhatalmak és Cseh-Szlovákia szerződése a kisebbségek védelméről – Részlet (Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.) • 106
- A magyar béke delegáció II. jegyzékének összefoglaló kivonata (Neuilly, 1920. január 14.) • 110
- Apponyi Albert gróf delegációvezető szóbeli válasza a magyar béke delegációnak átadott békefeltételekre (Párizs, 1920. január 16.) • 121
- A magyar béke delegáció VIII. sz. jegyzéke a párizsi békekonferenciához – Részlet (Neuilly, 1920. január 14.) • 128
- A magyar béke delegáció C) kísérőjegyzéke a békefeltételekkel kapcsolatban benyújtandó jegyzékekhez (Neuilly, 1920. február 12.) • 129
- A magyar béke delegáció a párizsi békekonferenciához intézett XXII. sz. jegyzékének 1. sz. melléklete – Részlet (Neuilly, 1920. február 12.) • 136
- Benda Jenő: A magyar béke kilátásai – Részlet (Budapest, 1920. április 2.) • 146
- A Szövetséges és Társult Hatalmak válaszána kísérőlevele a magyar béke delegáció elnökéhez (Párizs, 1920. május 6.) • 148
- A Magyar Béke delegáció 360. (adm.) sz. jegyzéke Alexandre Millerand-nak, a Legfőbb Tanács elnökének – a Magyar Béke delegáció lemondásáról (Budapest, 1920. május 16.) • 151
- A magyar kormány levele Alexandre Millerand-hoz, a Nagykövetek Tanácsa elnökéhez a békeszerződés aláírásáról (Budapest, 1920. május 17.) • 152
- Apponyi Albert gróf képviselő beszéde a Nemzetgyűlésben (Budapest, 1920. május 26.) • 154
- A Nemzetgyűlés ülésének jegyzőkönyve (Budapest, 1920. június 4.) • 158
- Beszámoló a magyar béke delegáció tevékenységéről (Budapest, 1920–1921) • 160
- Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről (Budapest, 1921. július 26.) • 166
- A trianoni békeszerződés ratifikációjának vitája a Nemzetgyűlésben – Részletek (Budapest, 1920. november 13.) • 297
- Az amerikai–magyar békeszerződés (Budapest, 1921. augusztus 29.) • 311
- Az 1922. évi XXIX. törvénycikk a soproni népszavazás emlékének törvénybe iktatásáról (Budapest, 1922. december 12.) • 314

REVÍZIÓ ÉS HÁBORÚ

- Az első bécsi döntés (Bécs, 1938. november 2.) • 315
- Horthy Miklós kormányzó és Bartha Károly honvédelmi miniszter hadparancsa a Kárpátján élő honvédekhez (Budapest, 1939. március 16.) • 316
- A második bécsi döntés (Bécs, 1940. augusztus 30.) • 317
- Horthy Miklós kormányzó kiáltványa és hadparancsa a délvidéki bevonulásról (Budapest, 1941. április 10.) • 318
- A szövetséges hatalmak és Magyarország közötti fegyverszüneti egyezmény – Részlet (Moszkva, 1945. január 20.) • 321
- A párizsi békeszerződés – Részletek (Párizs, 1947. február 10.) • 323

POLITIKAI ÉS KÖZÉLETI EMLÉKEZET

TRIANON A KORTÁRSI KÖZBESZÉDBEN

- Válogatás a két háború közötti magyarországi pártok programjaiból (1919–1944) • 329
Wlassics Gyula: Az Antant területi szerződései (1920. június) • 336
A szociáldemokrata sajtó vezércikkei a békeszerződésről (1920. június 3–5.) • 341
Bangha Béla: Magyarország újjáépítése és a kereszténység – Részlet (1920) • 344
Bethlen István miniszterelnök programadó beszéde a Nemzetgyűlésben – Részlet (Budapest, 1921. április 19.) • 350
Ormos Ede: Mi okozta Magyarország szétbomlását. Jászi Oszkár előszavával – Részletek (1921) • 353
Jászi Oszkár: A Károlyi-kormány külügyi politikája (1922. május) • 360
Kozma Imre: Az ima erejével (1925 körül) • 362
Pethő Sándor: Világostól Trianonig – Részlet (1925) • 365
Karola Néri: Mikulás-esti álom. Erdélyi kis leány Mikulás-estéje Szabad Magyarországon (1927) • 369
Vámbery Rusztem: A revízió tízparancsolata (1928. október) • 373
Körmendi Horváth József országjáró irredenta előadásai – Részletek (1927–1929) • 380
A Magyar Revíziós Liga helyi szervezeteinek beadványa a Nemzetek Szövetségéhez (1928. november) • 396
Kemény [Révai József]: Harcoljon-e a Kommunisták Magyarországi Pártja Trianon ellen? [1929. november] • 398
Apponyi Albert gróf képviselő beszéde a trianoni békeszerződés aláírásának tizedik évfordulóján az Országgyűlés Képviselőházában (1930. június 4.) • 406
Trianon kiskatéja (1930) • 409
Bethlen István gróf beszéde a Magyar Revíziós Liga Vigadó-beli nagygyűlésén – Részlet (1932. május 22.) • 423
Németh László: A magyar élet antinómiái (A Szekfű Gyula *Három nemzedék c.* tanulmánykötetének új kiadásához) – Részlet (1934. július) • 428
Kerecsényi Dezső: Középiskolások a magyar kérdésekről. A *Magyar Szemle* jutalomköteteire jött válaszok – Részlet (1934) • 431
Jászi Oszkár levele Fényes Lászlóhoz (Oberlin, 1935. február 4.) • 435
Milotay István: A mi nagy pörünk (1936. november) • 437
Csécsy Imre: Korszerűtlen napló (1938. október) • 440
Bajcsy-Zsilinszky Endre: Helyünk és sorsunk Európában – Részletek (1941) • 445

A ROTHERMERE-KAMPÁNY

- Rothermere lord: Magyarország helye a nap alatt. Biztonságot Közép-Európának (1927. június 21.) • 457
Olvasói vélemények Magyarország új hatáiról (1927. július–augusztus) • 462
Bethlen István gróf beszéde az Egységes Pártban a Rothermere-akcióról és a kormány terveiről – Részlet (Budapest, 1927. október 19.) • 471
Nagy Emil: Az út az orvoslás felé (1928) • 473
A jövő nemzedék hálaírássai Lord Rothermere-hez – Válogatás (1927–1928)1 • 482
Herczeg Ferenc beszéde a Magyar Revíziós Liga igazgatósági ülésén – Részletek (Budapest, 1929. április 20.) • 491
A szociáldemokrata párt válasza a Revíziós Liga elnökének fölhívására – Részlet (1929. április 26.) • 496

A HATÁROKON TÚL

- Kós Károly: Kiáltó szó (Kolozsvár, 1921) • 498
Kós Károly: Programadás és programvállalás (Kolozsvár, 1931. április) • 503
Móricz Zsigmond: Magunk revíziója. Makkai Sándor könyve (1931. május) • 505
Szvatkó Pál: Baťa-cipős magyar ifjúság (Kassa, 1932. március) • 513
Boldizsár Iván: Erdély második Trianonja (1935. november) • 520
Herczeg Ferenc: „Erdély második Trianonja” (1935. december 15.) • 526
Erdély második Trianonja mégegyszer – A *Napkelet* szerkesztőségi cikke (1936. január) • 528
Kende Ferenc: Apáink és fiaink (Újverbász, 1937. szeptember) • 531
Borsody István: Magyarország és a csehszlovákiai magyarság (1938. június) • 536
Balogh Edgár: Változásokra – Részlet (1938. október–november) • 543

TERVEK A REVÍZIÓRÓL

- Horthy Miklós: Emlékirat a külpolitikai helyzetről és annak behatásáról a magyar nemzeti hadsereg feladataira (Siófok, 1919. október 28.) • 546

Csáky István gróf és Bethlen István gróf, a magyar kormány különleges megbízottainak memorandumja Maurice Georges Paléologue francia külügyi vezértitkár részére a magyar külpolitikai törekvésekről (Párizs, 1920. május 12.) • 556
 Otlík László: Új Hungária felé (1928. szeptember) • 557
 Bethlen István: A trianoni békeszerződés revíziója és Európa békéje – Előadás a Balkan Committee rendkívüli ülésén (London, 1933. november 30.) • 564
 Mladiáta [A.] János: Integritás vagy részleges revízió? (1934. január) • 580
 Gömbös Gyula terve a területi revízióról (1934) • 586
 Szálasi Ferenc: Cél és követelések (1935) • 589
 Szabó Dezső: Nemzeti állam – politikai nemzet (1938. január 9.) • 591

AZ UTÓKOR EMLÉKEZETÉBEN

Révai József beszéde a közalkalmazottak nagygyűlésén (Budapest, 1945. szeptember 13.) • 595
 Válogatás a koalíciós időszak magyarországi pártjainak programjaiból (1944–1948) • 599
 Válogatás az 1956-os pártok programjaiból • 603
 Kassai Géza: Trianon és Párizs – Részletek (1959) • 604
 Illyés Gyula: Sebtisztítás (1974. december 25.) • 610
 Bibó István levele Szalai Pálhoz (Budapest, 1978) • 614
 Válogatás a rendszerváltozás idején és azóta született pártprogramokból (1989–2002) • 620
 Megemlékezések az Országgyűlésben a trianoni békeszerződésről (1996. június 4.) • 626

TUDOMÁNYOS EMLÉKEZET

KORTÁRSÁK – TUDOMÁNYOS IGÉNNYEL

Buday László: Magyarország küzdelmes évei – Részlet (1923) • 633
 Horváth Jenő: A trianoni béke megalkotása 1915–1920 – Részletek (1924) • 648
 Kertész István: Általános békerevízió vagy a trianoni szerződés külön revíziója? (1933. március) • 663
 Szekfű Gyula: Három nemzedék és ami utána következik – Részlet (1934) • 673
 Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920 (1935) • 684
 Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig – Részlet (1941) • 699
 Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről – Részlet (1942–1944)¹ • 701

NAPJAINK TÖRTÉNETÍRÁSA

Ádám Magda: A kisantant és Európa 1920–1929 – Részlet (1989) • 709
 Herczegh Géza: A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig. Magyarország a világháborús Európában, 1914–1945 – Részlet (1999) • 722
 Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–1920 – Részlet (1983) • 731
 Szarka László: Keleti Svájc – illúzió vagy utópia? A Károlyi-kormány Nemzetiségi Minisztériumának működése (1998) • 755
 Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés – Részlet (2001) • 764
 L. Nagy Zsuzsa: A külpolitika dilemmái 1919-ben (1986) • 774
 Galántai József: A trianoni békekötés, 1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig – Részletek (1990) • 785
 Diószegi István: A magyar külpolitika útja a Monarchia felbomlása után (1975) • 797
 Pritz Pál: Revíziós törekvések a magyar külpolitikában 1920–1935 (1979) • 810

AZ EMLÉKEZET HISTÓRIÁJA

Glatz Ferenc: Trianon és a magyar történettudomány (1976–1978) • 818
 L. Nagy Zsuzsa: Trianon a magyar társadalom tudatában (1987) • 828
 Trianon a történelemben és a történelmi tudatban. Kerekasztal-beszélgetés. Résztevők: Gerő András, L. Nagy Zsuzsa, Litván György, Raffay Ernő, Ormos Mária (1988) • 847
 Csepeli György: Nemzet által homályosan – Részlet (1992) • 860
 Romsics Ignác: Nemzeti traumánk: Trianon (1995) • 866
 Pomogáts Béla: Trianon és a magyar irodalom (1996) • 874
 Peter Pastor: A trianoni békekötés történetírásának színeváltozásai (1997) • 881
 Ablonczy Balázs: Trianon-legendák (2001) • 888

Zeidler Miklós: Trianon válogatott történeti bibliográfiája • 905
 Illusztrációk jegyzéke • 928
 Térképek jegyzéke • 932

A trianoni békeszerződés a magyarság számára az ország feldarabolását, a határon túlra került magyar kisebbségek különböző mértékű elnyomatását és – mivel a magyar közgondolkodásban a békeszerződés igazságtalan ítéletként, sőt megaláztatásként jelent meg – a kollektív nemzeti öntudat megrendülését hozta.

A nemzeti trauma nyomában a magyar társadalomban a letargiától a bosszúvágyig terjedő válságreakciók jelentkeztek, miközben a szomszédoknál a magyar közhatalommal s részben a magyarsággal szemben évszázadok óta gyarapodó ellenérzéseket az újonnan megszerzett hatalom féltése és a revánstól való félelem utólag is mintegy visszaigazolta, sőt megsokszorozta.

E hisztérikus állapot történelmi és társadalom-lélektani okainak feltárására elsőként a jogtudománnyal és politikaelmélettel foglalkozó Bibó István tett kísérletet a második világháború idején, s az ő két szempontú elemzése – mely az elmélet magasából és a praktikus problémamegoldás horizontjáról egyszerre vizsgálta a problémát – azt a végkövetkeztetést adta, hogy a közép-európai államok drámája a több évszázados területi viták újratermelődésében és megoldatlanságában rejlik.

A birtokféltés e nyers és ősi reflexei a történelmi Magyarország összeomlásának és feldarabolásának idején az érdekelt államok mindegyikében csakugyan azonnal működésbe léptek, a „Mindent vissza!” és az „Egy barátát sem!” jelszavaiban megfogalmazást nyertek, meghatározták a közhangulatot, sőt külpolitikai programot is generáltak. Az ösztönös és érzelmi reakciókon alapuló sorsértelmezést azután valamelyest lemaradva követték a racionális (politikai) számítás és a tudományosság válaszai, amelyek azonban csak érvekben és magyarázataikban voltak higgadtabbak és kifinomultabbak, de tendenciájukban nem változtatták meg az új békerendszerrel kapcsolatos polarizált véleményeket.

A két háború közötti időszakban Magyarország és szomszédainak viszonyát mindig az ellentétek uralták, s ez a harmincas évek végére tovább mélyült. Az együttműködésnek még a feltételei sem igen bontakozhattak ki, hiszen azok az eszmék és csoportok, amelyekben meglett volna erre a szándék, ekkor általában csekély politikai befolyással bírtak. A térségben ismét a nacionalizmus lett a vezéreszme, s a hatalomban lévők országuk gyors stabilizálását, valamint nemzetük egységesítését és megerősítését tekintették mindennél fontosabb feladatuknak. E törekvésükben pedig a nemzetközi kooperáció iránt fogékonyabb liberális és demokratikus gondolatból fakadó önrendelkezési elv és nyomában a méltányos kisebbségpolitika alkalmazása éppúgy akadályozta volna őket, mint a nemzeti problémának az internacionalizmusban való feloldását hirdető szocialista eszmék valóra váltása. A győztes szomszédok a birtokukba jutott hatalom teljességét kívánták megőrizni, Magyarország pedig a területi integritás visszaszerzésére törekedett, s e célkitűzések már önmagukban is akadályt képeztek a kompromisszumnak.

Az idegen közhatalom alá került magyar kényszerközösségeknek a többségi nemzethez fűződő kapcsolataiban úgyszintén a szembenállás mozzanata volt a meghatározó. A határon túli magyar kisebbség zöme az „örlő szű az idegen fában” mentalitását követte, az az együttműködési készség pedig, amelyet jellemzően a fiatalabb korosztá-

lyokhoz tartozó, illetve baloldali meggyőződésű „aktivisták” és mérsékelt nemzetiek fogalmaztak meg, az érdekelt államok részéről sehol sem részesült igazán kedvező fogadtatásban.

A második világháborút követően a régióban működő nemzetközi kooperációnak a proletár internacionalizmus eszméje és intézményrendszere adott kereteket, ez azonban alkalmatlannak bizonyult a – szólamok szintjén „testvéri” – nemzetek tényleges baráti közeledésének elősegítésére. A kapcsolatok normalizálása helyett mindössze annyi történt, hogy a nemzeti ellentétek lekerültek a napirendről, tabuvá váltak, s ezzel mintegy régi állapotukban konzerválódtak a későbbi generációk számára.

A magyarság esetében ez azzal a következménnyel járt, hogy a nemzeti kérdés – s benne a Trianon-probléma – bolygatása rendszerkritikus, tehát rendszerellenes cselekedetnek minősült, aminek nyomán teljes korosztályok estek ki a hagyományos nemzeti érzés iskolájából. Más szóval: elveszett a szerves kontinuitás, hiszen a nemzeti érzés tudatos megélése vagy bűnnek számított, vagy csak gyökeresen átalakult formában volt lehetséges.

A rendszerváltozás időszakában e tekintetben is döntő változások következtek, és a nemzeti érzület megnyilvánulásai tartalmukban és formájukban is igen nagy változottságot mutattak. Miközben a túlnyomó többség továbbra is távol maradt a közéleti szerepléstől és a közvetlen politikai tevékenységtől vagy legalábbis nem a nemzeti kérdés mentén fejtett ki ilyen jellegű aktivitást, mások úgy gondolták, hogy éppen ez – ti. a magyarság egyéni és közösségi identitásának, nemzeti öntudatának újrateremtése, korszerű és érvényes tartalommal való megtöltése – a legfontosabb társadalmi feladat, ami egyedül képes megvetni a tényleges és teljes rendszerváltozás alapjait.

A nemzeti kérdésre aktívan reagáló politikai közeg világnézeti tekintetben erősen megosztott volt, és három, jól megkülönböztethető nagyobb irányzatra bomlott. A régi gyökerű, jellemzően keresztény, konzervatív és népi irányultságú, nemzeti ellenzéki magatartás a rendszerváltozás folyamatában politikai elégtételt kapott, követői pedig az elnyomtatás éveiben is megőrzött elvhűségükre hivatkozva a nemzeti érzület, úgy mond, leghitelesebb képviselőiként irányító szerepre tartottak igényt. Eközben az államszocializmus döntően politikai és nem elméleti-ideológiai elvárásaihoz igazított nemzetfelfogás, amely a nemzeti érzést lényegében alárendelte az internacionalizmusnak és az osztályszempontoknak, sokat veszített presztízséből, átmenetileg visszavonult és megkísérelte korszerűsíteni magát. Ugyanakkor a második nyilvánosságból a nagyközönség elé lépett a nemzeti öntudat liberális alternatívája, amely a klasszikus nacionalizmus kettős örökségéből az aktív közösségteremtő mozzanatra épített, egyúttal igyekezett háttérbe szorítani a versengés hagyományát, s ezzel mintegy köztes helyet foglalt el.

A magyar társadalom azon részét – alkalmasint nagy többségét –, amely a második világháború utáni évtizedekben úgyszólván kiesett a régi hagyomány folyamatosságából, a nemzeti kérdés ilyen mértékű előtérbe kerülése készületlenül érte. A felfokozott közhangulat azonban lehetőséget teremtett a rendelkezésre álló koncepciók valamelyikével való azonosulásra, illetve bizonyos kényszert a „választásra” – sokszor valóságos azonosulás nélkül. (Arra a kérdésre, hogy az egyes emberben és a magyarság egészében a rendszerváltozás atmoszférájában megannyi döntő és még több esetleges mozzanat nyomán kifomálódó, újjáalakuló nemzeti öntudat mennyire bizonyult érvényesnek és tartósnak, majd csak akkor válaszolhatunk, ha az generációkon keresztül társadalmi méretekben is szervesült.)

A magyarságtudat ezen egyszerre egyéni és kollektív újraértékelésének folyamatában a nemzeti történelem kitüntetett eseményeinek megítélése kiemelt szerepet kapott. Sőt, a nemzeti hagyomány ünnepélyes és tragikus elemeihez való viszonyulás mintegy a magyarságtudat, a nemzeti identitás fokmérőjévé vált. E szimbolikus gondolkodás és beszédmód két gyűjtőpontjában a 20. századi magyar történelem két leginkább elhallgatott eseménye állt: a trianoni békeszerződés és az 1956-os forradalom. Trianon tehát mintegy fél évszázad elteltével ismét hívószóvá, önmagán túlmutató szimbólummá lett.

Ugyanekkor Magyarország és a szomszéd országok kapcsolataiban is felszínre kerültek a feloldatlan államközi és nemzeti ellentétek — ha nem is a régi intenzitással, de a régi reflexek és sztereotípiák mentén. Újból nagy hangsúlyt kapott a nemzeti kisebbségek helyzete és érintőlegesen a határkérdés is; olyan ügyek, amelyek fölélesztették a kölcsönös sérelmeket és a kölcsönös gyanakvást, s amelyeknek a közép-európai közbeszédben megint csak Trianon lett retrospektív szimbólumává. Legfőképpen a Trianon-problémának ez a szimbolikus jellege merevíti meg ma is a szellemi frontokat s akadályozza a kérdés érdemi megvitatását, így a szomszédországi kapcsolatokban párbeszéd helyett egyelőre még a tudományosság szintjén is inkább csak az álláspontok elfoglalása és a vélemények tisztázása kezdődött el.

De Magyarországon sem zárult még le az a folyamat, amely a Trianon-kérdést kivette volna a politika és a közgondolkodás szférájából és merőben a történelmi vizsgálódás birodalmába utalta volna. A közgondolkodás hangsúlyai az egymást követő időszakokban erőteljesen eltolódtak: a két háború között Trianon tisztán politikai ügy volt, s még maga a történettudomány is tiltakozott az ellen, hogy e nemzeti katasztrófát a magyar történelem integráns részeként tárgyalja.

A második világháborút, a párizsi békeszerződést és Magyarországnak a szovjet tömbbe való betagozódását követően a Trianon-kérdés alig-alig jelent meg a nyilvánosságban. Egyfelől azért, mert a nemzetiségpolitika és a határkérdések fölvetése a szovjet blokkon belül lényegében tabu volt, másfelől azért, mert az ország nemzetközi helyzetét formailag immár új nemzetközi egyezmények és szövetségek alapozták meg, vagyis Trianon nemzetközi jogi és világpolitikai értelemben a múlt részévé vált.

A rendszerváltozást kísérő rendkívüli közéleti aktivitás közepette a politika és a közgondolkodás ismét a maga illetékességébe vonta a Trianon-kérdést. Ez elsősorban a magát egyre következetesebben „nemzeti oldal”-nak nevező politikai és értelmiségi front kezdeményezésére történt, amire a rivális erők azzal válaszoltak, hogy a vitát igyekeztek a szaktudomány világába utalni, egyszersmind kivonni a közbeszédből — mondván: a szubjektív és szimbolikus megközelítés akadályozza az érdemi eszmecsere kibontakozását. Ez az állapot némileg konszolidáltabb formában ma is fennáll: Trianon megítéléséről társadalmi szintű vita lényegében nincsen, a disputa egyfelől a törtéénészakmán belül folyik (egyre inkább csupán részletkérdésekről), másfelől a szaktudomány és a céhen kívüli szerzők között (teljesen terméketlenül), míg a politikai szereplők hozzáállása és magatartása a mindenkori pártpolitikai igényeknek és a világpolitika elvárásainak megfelelően módosul. Mindeközben a magyarságnak az a része, amelyik máig a leginkább megszenvedi a nemzeti széttagoeltság hátrányait — a szomszéd országok magyar népessége —, továbbra is foglya a kisebbségi élethelyzetnek, ugyanakkor tanácstalanul és egyre növekvő keserűséggel szemléli az anyaország szellemi és politikai megosztottságát.

E külső és belső ellentétek, az államok, nemzetek, világnézetek és generációk között rendre megújuló politikai és intellektuális viták visszaigazolják azt a megállapítást, hogy a politikai határok és a nemzetiségi osztóvonalak egymástól való eltérése Közép-Európában súlyos politikai problémákat gerjeszt. Jelzik egyben azt is, hogy sem a trianoni békeszerződés, sem az azóta érvényesülő különböző politikai törekvések nem voltak képesek megnyugtató megoldást adni e problémákra — márpedig ez közös érdekünk és egyben közös feladatunk is. Trianon ezért egyelőre nem találhatta meg a helyét véglegesen és kizárólag csak a történeti hagyományban, s továbbra is vitathatatlanul része a politikumnak. S ez az állapot valószínűleg mindaddig fenn is marad, amíg az államhatároknak fokozott politikai jelentősége van, amíg a nemzeti kisebbségekkel szemben a többségi nemzet által irányított hatalom részéről diszkrimináció érvényesül, s amíg az érintett nemzetek mindegyike túl nem jut a területváltozásoknak vagy az ettől való rettegésnek krónikussá vált társadalom-lélektani traumáján.

A tudományos szempontokon kívül ezekre a körülményekre is tekintettel voltunk, amikor a kötet végleges anyagát összeállítottuk. A válogatás során ugyanis a legfőbb nehézséget annak eldöntése okozta, hogy milyen mértékben ábrázoljuk a Trianon-kérdés politikumát, s milyen belső térbeli és időbeli arányokat érvényesítsünk a hivatalos politikában és a közgondolkodásban megjelent vélemények bemutatásakor.

Mivel az első gyűjtés a végleges terjedelmet jelentősen meghaladta, úgy döntöttünk, hogy a történeti anyagból hagyunk meg többet, és a jelenkori, inkább politikai töltetű szövegeket rostáljuk meg szigorúbban, bizonyos szövegtípusokat pedig teljesen elhagyunk. Ennek a szűkítésnek estek áldozatául pl. a szépirodalmi művek, amelyeket műfaji megfontolásokból mellőztünk. Ugyancsak kimaradtak a határon túli magyarság 1945 utáni reflexiói és a jelenkori Trianon-diskurzus szövegei — köztük az újabb irredenta irodalom darabjai. Ezeknek a kategóriáknak a területi és világnézeti spektruma oly széles, hogy reprezentatív bemutatásuk túl nagy terjedelmet foglalt volna le, töredékes közlésük viszont szükségképpen aránytalanságokat teremtett volna.

Ezen utóbbi megfontolások azonban inkább csak a válogatás másodlagos szempontjai voltak, hiszen a kötetben közölt szövegek közreadásával mindenekelőtt az volt a célunk, hogy a Trianon-kérdés további traumatizálása helyett a tények szélesebb körével való szembesítést és az ebből fakadó mélyebb megértést segítsük. Ezért az államszocializmus időszakából csupán a pártprogramok releváns részleteit közöljük, amit néhány befolyásos politikus és értelmiségi érdekes és jellemző írásával egészítettünk ki. Itt a periódus hosszúsága megköveteli, történeti lezártága pedig megkönnyíti a legalább szemelvényyszerű bemutatást, a szövegek csekély száma pedig mintegy illusztrálja, hogy a korszak hivatalossága mennyire idegenkedett a Trianon-kérdés tárgyalásától. Ugyanakkor a rendszerváltozás időszakának megidézésénél — a fentebb részletesen kifejtett szempontok miatt — beértük a hivatalos pártprogramok kivonatainak és egy parlamenti vita szövegének közlésével. (Bővebb terjedelem, nagyobb időtávlat és több személyes részletesség birtokában talán vállalkozni lehetett volna ezen időszakok Trianon-képének részletesebb bemutatására is, ám úgy tűnik, hogy ezt a szövegválogatást valaki másnak kell majd elvégeznie.)

Az itt közölt szövegek bepillantást engednek a történelmi Magyarország felbomlásának-feldarabolásának folyamatába, rögzítik a hivatalosság és a szélesebb közvélemény reakcióit és válogatást adnak a tudományos igényű irodalom nyolcvan évet átfogó termeléséből. Mivel kötetünk egyszerre szaktudományos és ismeretterjesztő céllal született, a válogatásba az alapvető szövegek mellé kevésbé ismert darabok és valódi kuriózumok is bekerültek.

A kiválasztott 132 szöveget három, egymással azonos terjedelmű, nagyobb csoportra osztottuk. Az elsőbe azok a történeti források kerültek (52 tétel), amelyek a történelmi Magyarország területének felosztásához vezető folyamat meghatározó állomásait, később pedig — inkább csak jelzésszerűen — az átmeneti területgyarapodások időszakát idézik fel szerződések és törvények, valamint a hivatalos politika szereplőinek (politikuskok, diplomaták, békedelegátusok, képviselők) beszédei és írásai alapján.

A második csoportban a közgondolkodást meghatározó, illetve megjelenítő vélemények jelennek meg a békeszerződés aláírásától az utolsó országgyűlési választásokig, a szélsőbaltól a szélsőjobb, magánlevelektől a határon túli magyarság megszólalásain át területrevíziós tervekig — 56 külön szövegben. Szempontunk az volt, hogy — különösen a két háború közötti időszakból — sokat és sokfélet mutassunk, s ezzel illusztráljuk azt a talán kevésbé ismert tényt, hogy a Trianon-ellenes érzelmek kézenfekvő egyneműségén túl még lényegi kérdéseket illetően is meglehetősen tagolt volt a közvélemény. Több helyütt egymásra reflektáló írásokat soroltunk egymás mellé, hogy ennek révén a korszak néhány érdekes politikai és publicisztikai vitájába is bepillantást nyújtsunk. Az árnyalatok jobb felismerhetősége érdekében az egyébként szerényebb hatású véleményeket olykor erősebb megvilágításba helyeztük, így egykori politikai súlyukhoz és befolyásukhoz képest a kötetben némileg nagyobb terjedelmet kaptak a különböző

szocialista, liberális és demokrata értelmezések, míg a keresztény-konzervatív főáramlat valóságos jelentőségénél aránylag csekélyebb, de így is kellően részletes bemutatást kapott.

Az utolsó csoportba 24 szakirodalmi munkát választottunk – önálló tanulmányokat és könyvrészleteket –, melyek közül hét a két háború között született különböző világnézetű, és különböző iskolákhoz tartozó tudósok tollából a Trianon-kérdéskör politikai, gazdasági, történelmi, jogi, nemzetkisebbségi és külpolitikai vonatkozásairól. További kilenc mű – immár a közelmúlt történeti irodalmából – a trianoni békeszerződés diplomáciatörténetéről, illetve a magyar revíziós külpolitikáról ad áttekintést, végül nyolc újabb keletű írás foglalkozik Trianon utóéletével, a tudományban, az irodalomban, a közgondolkodásban való leképeződésével.

A szövegekhez megfelelő jegyzetapparátus társul. A források és a közéleti reflexiók esetében ezek többnyire az értelmezhetőséget segítő szerkesztői jegyzetek, amelyeket az eredeti lábjegyzetektől való megkülönböztetés érdekében [szögletes zárójelbe] foglaltunk. A szakirodalmi részben megőriztük az egyes művek eredeti jegyzeteit, mindössze a hivatkozásokat egységesítettük, illetve – ahol ez szükséges volt – fölveltük az időközben megjelent magyar nyelvű műveket is. Minden szövegcsoporthoz szerkesztői jegyzetben utalunk az említett, kötetünkben is megtalálható idézet vagy hivatkozás helyére.

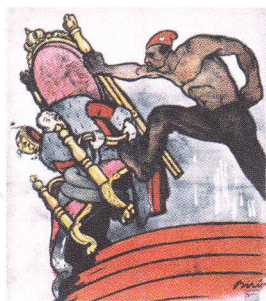
A kötet végén a történeti irodalomban való tájékozódást szolgáló, bőséges bibliográfiai kalauz található, ahol a szaktudomány számára mérvadó források, forráskiadványok, bibliográfiák, monográfiák, tanulmányok, visszaemlékezések hosszú sorából adunk válogatást.

Mint minden válogatás, természetesen az itt található összeállítás is némileg önkényes. Törekvésünk az volt, hogy a kérdéskör forrásaiból, véleményirodalmából és szakmunkáiból olyan sokrétű gyűjtést adjunk, amely a közismert szövegek mellé a nehezebben hozzáférhető forrásokat és a feledés által fenyegetett műveket is felsorakoztatja, s a történelmi Magyarország felbomlásának és Trianon utóéletének gazdaság-, politika-, társadalom- és művelődéstörténetét eredeti hangon szólaltatja meg s eredeti színekkel rajzolja meg. Reméljük, az ebből kibontakozó tükörkép hitelesnek bizonyul majd. Köszöntjük az olvasót!

2003 húsvétján

A szerkesztő

OSIRIS KIADÓ



I. FORRÁSOK

OSIRIS KIADÓ

HÁBORÚ ÉS FELBOMLÁS

Az antanthatalmak és Románia együttműködési szerződése Románia hadba lépéséről (Bukarest, 1916. augusztus 17.)

Politikai megállapodás egyrészről a kormányuktól különleges felhatalmazással bíró alulírottak:

Sir George Barclay, őfelsége Nagy-Britannia, Írország és a tengerentúli angol koronabirtokok királya, India császára által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Gróf de Saint-Aulaire, a Francia Köztársaság elnöke által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Báró Fasciotti, őfelsége, az olasz király által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Stanislas Poklevski-Koziell úr, őfelsége, a minden oroszok cárhoja által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

másrésztől Jon J. C. Brătianu, a Román Királyság minisztertanácsának elnöke között az alábbiak szerint:

1. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország a Román Királyság területét a jelenlegi határai között minden tekintetben garantálja.

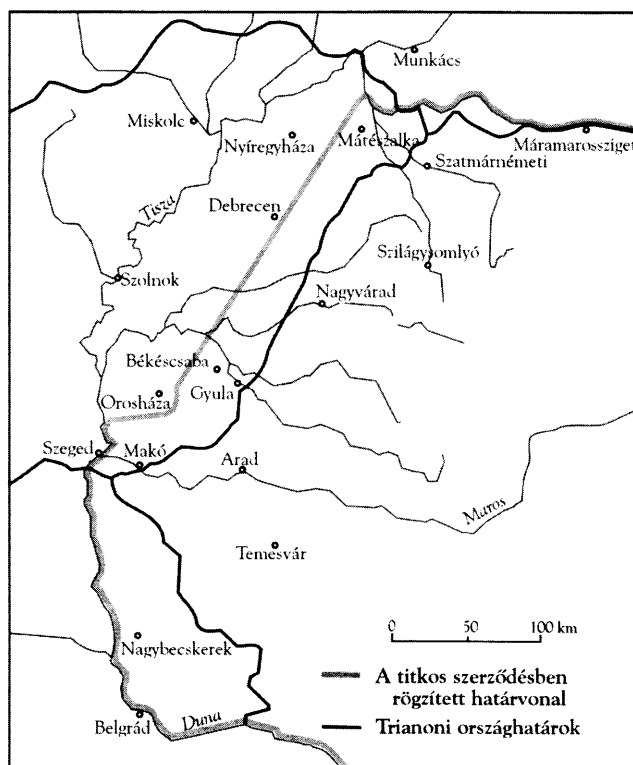
2. cikkely. Románia hadat üzen Ausztria–Magyarországnak és a jelen szerződés katonai egyezményében megállapított módon és feltételek szerint meg is indítja ellene a hadműveleteket.¹ Románia a hadüzenettel egyidejűleg megszakítja minden gazdasági és kereskedelmi kapcsolatát az antanthatalmak ellenségeivel.

3. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország elismeri Románia jogát a 4. cikkelyben meghatározott, az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területek bekebelezésére.

4. cikkely. Az előző cikkelyben említett területek határai a következők szerint határozatnak meg:

Ez a határvonal kezdődik a Prutnál lévő jelenlegi határ ama pontjánál, amelyik Románia és Oroszország határát jelenti Novoszelica mellett, majd követi a Prut folyását Galícia határáig, addig, ahol a Prut és a Cseremosz folyó összeömlik. Innentől kezdve a vonal követi előbb Galícia és Bukovina, majd Galícia és Magyarország határát Sztoghiig, az 1655-ös magaslatig. E magaslati ponttól a Tisza és a Visó vízválasztóján vonul és Trebusa községnél eléri a Tiszát, ahonnan a folyó jobb partján megy tovább addig a pontig, ahol a Visó a Tiszába ömlik. Ettől a ponttól kezdve mindenütt a Tisza folyását követi, egészen a Szamos beömlése után négy kilométerre lévő pontig, majd – Vásárosnaményt Romániának hagyva – déldélnyugat felé fordul és egy Debrecentől hat kilométerre, keletre lévő pontig húzódik. Irányát hozzávetőleg megtartva, folytatódik a határvonal a Körösnek a Fehér- és a Sebes-Körös beömlése után három kilométerre lévő pontjáig, majd három kilométerrel nyugatabbra, Orosháza és Békéssámszon községektől megy tovább, hogy egy kisebb ívet írva le, Algyő magasságában érje el a Tiszát. Ettől kezdve mindenütt a Tisza folyása mentén halad a vonal egészen a Dunába való ömléséig, s végül a Duna mentét követi Románia jelenlegi határáig.

Románia kötelezi magát, hogy Belgráddal szemben, egy később meghatározandó területen nem létesít erődítéseket, és ebben a zónában csupán rendőri szolgálatot ellátó erőket tart. A román királyi kormány kötelezi magát, hogy a bánáti területet a békekötéstől számított két éven belül elhagyó és vagyonukat ott visszahagyó szerbeket kártalanítja.



A BUKARESTI SZERZŐDÉSBEN
ROMÁNIÁNAK ÍGÉRT
MAGYARORSZÁGI TERÜLETEK,
1916. AUGUSZTUS 17.

5. cikkely. Egyrésztől Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország, másrésztől Románia kötelezik magukat, hogy sem különbékét, sem általános békét másként, mint együttesen és egy időben, nem kötnek.²

Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország ugyancsak kötelezik magukat arra is, hogy a szerződés 4. cikkelyében meghatározott osztrák-magyar terület a román korona birtokaként kebelezettik be.

6. cikkely. Románia a béke előkészítésében, annak tárgyalásában, valamint azoknak a kérdéseknek a megvitatásában, amelyek a békekonferencia határozataival kapcsolatosak, ugyanolyan jogokat élvez, mint a többi szerződő fél.

7. cikkely. A szerződő hatalmak kötelezik magukat arra, hogy e megállapodás az általános béke megkötéséig titokban tartják.

Ez a megállapodás öt példányban készült, Bukarestben, 1916. augusztus 4–17-én.

G. Barclay s. k.

Saint-Aulaire s. k.

Fasciotti s. k.

S. Poklevski-Koziell s. k.

Jon J. C. Brătianu s. k.

Sztáray Zoltán: Románia szerződése az antanthatalmakkal. *Új Látóhatár*, XXXI. évf., 1. szám, 1980. május 15. 78–80. o.

- Jegyzetek
1. [Románia kötelezte magát, hogy legkésőbb 1916. augusztus 28-ig teljes szárazföldi és tengeri haderejével megtámadja az Osztrák-Magyar Monarchiát; a román hadsereg ennek megfelelően augusztus 27-én behatolt Erdélybe.]
 2. [Románia utóbb 1917. május 7-én Bukarestben különbéké-szerződést írt alá Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával.]

Tisza István gróf beszéde a Képviselőházban a háború elvesztéséről – Részlet (Budapest, 1918. október 17.)

Elnök:¹ Csendet kérek, t. Ház!

Gr. Tisza István:² Áttérek most a másik kérdésre, (Zaj. Halljuk! Halljuk!) amely nézetem szerint lelki nyugalomnak és higgadtságunknak fenntartását és az erők egyesítését éppen oly parancsolólag megkívánja, és ez a háború befejezésének a kérdése. (Halljuk! Halljuk!)

T. Ház! Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály t. képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük. (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hol van a végleges győzelem?)

Fényes László:³ Az Igazmondó⁴ nem ezt mondta! (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Elnök (csenget): Valóban nem méltó egy komoly tárgyaláshoz, hogy folyton ilyen közbeszólásokkal zavarják. (Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.) Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Elvesztettük nem abban az értelemben, hogy ne tudnánk még tovább is szívós és hősie védekezést kifejezni; hogy ne tudnók az ellenségnek a végleges győzelmet nagyon drágává tenni, de igenis elvesztettük abban az értelemben, hogy az erőviszonyok beállott eltolódásánál fogva a háború megnyerésére többé reményünk nem lehet, és hogy ennek folytán keresnünk kell a békét oly feltételek mellett, amelyeket ilyen viszonyok között ellenségeink elfogadnak. (Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Zaj.)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Ennek folytán csak helyeselhetem azt, hogy német szövetségünkkel együtt a Wilson-féle 14 pont és az azokhoz függesztett ismert pontok⁵ alapján ajánlottuk fel a békét ellenségeinknek.

Hock János:⁶ De ha kell, külön is! (Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Gr. Tisza István: És, t. Ház, magával ezzel a ténnyel, ti. azzal, hogy a Wilson-féle 14 pont alapjára helyezkedtünk, adva van egész külpolitikai orientációnknak az a módosulása, amelyet gróf Károlyi Mihály képviselőtársam⁷ tegnapi beszédében kifejezésre juttatott, (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) mert hiszen a 14 pont egyike, ugye, a Népszövetséget és minden külön szövetség tilalmát involválja, (Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.) nagyon természetes tehát, hogy úgy a Német Birodalom, mint Ausztria és Magyarország, amidőn a Wilson-féle pontok között ennek a pontnak alapjára is helyezkedett, ezzel úgy a Népszövetséget, mint a külön szövetségektől való tartózkodás elvét magáévá tette. (Úgy van!) Tehetjük ezt annnyival inkább, mert hiszen az egész világnak ez a berendezkedése, amely a Népszövetség alapján épül fel, feleslegessé teszi a külön szövetségek rendszerét... (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: ...feleslegessé teszi különösen miránk nézve, akiket abba a szövetségi rendszerbe, amelynek hű tagjai voltunk és vagyunk mindaddig, amíg fennáll: egy olyan veszély hajtott bele – a hódító, agresszív, autokrata Orosz Birodalom törekvései ellen való védekezés szüksége –, (Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középen. Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.) amely veszély ma, hála az Egek urának, megszűnt, úgy hogy ennek a háborúnak rettentő pusztításai és veszteségei között mint egy a magyar nemzet egész jövőjére nézve nagy horderejű, aktív tételt kell a mérlegbe beállítanunk a hódító, autokrata, létérdekeinkkel ellentétes törekvéseket támasztó orosz cári birodalom felbomlását. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középen.)

Most, t. Ház, feladatunk az, hogy azt a békét... (Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.)

Elnök (csenget): Igazán csodálom, hogy a képviselő urak nem veszik észre, hogy a Ház osztatlan figyelmével és közérzetével helyezkednek szembe, amidőn folytonos közbeszólásaikkal zavarják a szónokot. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés és felkiáltások a jobboldalon és a középen: Botrány! Szégyen! Gyalázat! Nagy zaj a szélsőbaloldalon.) Csendet kérünk!

Matta Árpád:⁸ Én a csendet kívánom mindig! (*Helyeslés a jobb- és a baloldalon. Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Akkor ülj az elnöki székbe!*)

Muzsa Gyula:⁹ Nem lármázni jöttünk ide!

Hock János: Úgy van! Ez nem illik! Végre egy ember, aki elismeri a tényeket! Ez a legnagyobb győzelem. (*Folytonos zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! Méltóztassanak a szónokot nyugodtan meghallgatni. (*Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Kérem a t. Ház igen tisztelt tagjait, szíveskedjenek csendben maradni.

Gr. Tisza István: Ismétlem, t. Ház, a feladat, amely pártkülönbség nélkül mindnyájunkra vár, az, hogy azt a békét, amelyet a Wilson-féle 14 pont alapján meg akarunk kötni, lehetőleg előnyössé alakítsuk a magyar nemzetre nézve. (*Igaz! Élénk helyeslés. Úgy van! a jobboldalon és balfelől.*)

Hock János: Életérdek!

Gr. Tisza István: T. Ház! Hozzá kell még tennem az előbb elmondottakhoz – mert ezzel nemcsak magamnak, de igazán azt hiszem, a magyar nemzet jó hírnevének is tartozom –, hogy mindaz, amit külpolitikánk újabb orientációjáról mondtam, abszolúte nem foglalhat és nem foglal magában semmiféle hűtlenséget német szövetségesünkkel szemben. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) Német szövetségesünkkel egyetértőleg helyezkedtünk erre az új elvi álláspontra, német szövetségesünkkel egyetértőleg kell berendezkednünk ezen az új elvi alapon. Ez a lépés minden a világon lehet, csak nem ellenséges lépés szövetségesünkkel szemben. Ellenkezőleg, meg vagyok róla győződve, hogy a népeknek ebben az új berendezkedésében is számos barátságos találkozási pont, számos közös érdek fog bennünket baráti kapcsolatba hozni német szövetségesünkkel. (*Úgy van! jobbfelől.*) Ezzel még ki kellett egészítenem a mondottakat.

De most már, ismétlem, feladatunk, azt hiszem, pártkülönbség nélkül az, hogy az elérendő békét lehetőleg előnyössé tegyük a magyar nemzetre nézve; hogy biztosítsuk a magyar állam területi integritását, (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*) amelyet a Wilson-féle 14 pont egyáltalában nem is támadott meg, de mert természetesen ez magában véve nem elég – biztosítsuk a magyar állam egységét, belső kohézióját is, (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) biztosítsuk azt, hogy a magyar állam Európának ezen a részén jövőre is az emberi haladásnak és szabadságnak az a tényezője legyen, amely volt a múltban is és amely magasztos feladatát híven igyekezett teljesíteni mindenha, úgy hogy nagyobb, alaptalanabb és méltatlanabb rágalmat nem mutathat fel a világtörténelem, mint azt a, fájdalom, meglehetősen sikerrel járt törekvést, amely éppen a magyar nemzetet, amely pedig Európának biztonságaért és szabadságaért és a népek szabadságaért annyi vért áldozott, a népszabadságok ellenségének igyekezett feltüntetni. (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon. Taps jobbfelől.*)

Jánosi Zoltán:¹⁰ A reakció műve!

Fényes László: A feudalizmus műve!

Gr. Tisza István: De arra, hogy ezt a célt elérjük, ismét két dolog szükséges. Az egyik az erők egyesítése, az egyik, hogy felejtsünk el legalább most, ezekben a sorsdöntő hetekben és hónapokban mindent, ami elválaszt bennünket, (*Helyeslés jobbfelől.*) minden, ami keserőséget okozhat magyar ember és magyar ember között (*Helyeslés jobbfelől.*) és ne nézzünk egyéb feladatot, mint azt, hogy vállalva szolgáljuk a nemzetnek ezeket a nagy érdekeit. A másik, hogy egyesült erővel elkövessünk mindent azoknak a félreértéseknek, azoknak a tévhiteknek eloszlatására, amelyek olyan tévesen állították be a magyar nemzetet és a magyar államot, különösen az ellenséges külföld előtt és amelyek – fájdalom – annyi ellenszenvet, annyi ellenséges érzületet támasztottak ellenünk.

A legelső, amiben az igazságot kell szolgálnunk és lehetőleg bevinnünk a velünk szemben álló nemzetek köztudatába, az, hogy mi nem vagyunk és nem voltunk soha a nemzetiségek elnyomói. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*)

Mielőtt a tulajdonképpeni nemzetiségi kérdéstről beszélek, egy ezzel kapcsolatos kérdéssel kell számolnom és ez az ún. cseh-tót probléma. Vakmerőbb hamisítását a



tényeknek a történelem nem tudja felmutatni, mint ezt a cseh-tót nemzeti vagy állami gondolatot. (*Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*) Hiszen egészen a legutolsó időkig a tényeknek egész sorozata, a tényeknek egész összefüggő rendszere reácafol erre az állításra. Utalhatok arra a hősiesség magatartására, amelyet tót honfitársaink, a tót népfaj fiai ebben a háborúban a mi fiainkkal együtt vállalva tanúsítottak. (*Élénk helyeslés.*)

Utalhatok arra a feltétlenül hazafias magatartásra, amelyet idehaza az egész többség követett, utalhatok arra a tényre, hogy, amint nagyon jól tudjuk, különösen Amerikában, de Nyugat-Európában is, nagyon sok ezer tót honfitársunk élt a háború kitörésekor. Hiszen ezek mind óriási előnyökhöz jutottak volna, ha ellenségeink sorába álltak volna, (*Igaz! Úgy van!*) míg ha ezt nem teszik, ha ellenségnek maradnak, kiteszik magukat talán fokozottabb mértékben az üldöztetésnek és megrendszabályozásnak; és azért mégis minden jel arra mutat, hogy azon sok ezer tót honfitársunk közül igen kevesen voltak azok, akik beálltak az ellenséges táborba. (*Élénk helyeslés.*) És utalhatok arra – hiszen ma már jöttek haza ezrével orosz fogságból tót ajkú honfitársaink –, hányan voltak közöttük, akik végigszenveték a csehek részéről a legborzasztóbb bántalmazásokat, (*Igaz! Úgy van!*) de a legnagyobb kínzásokkal sem lehetett őket arra kényszeríteni, hogy hozzájuk csatlakozzanak és a magyar nemzet ellen fogjanak fegyvert. (*Taps.*)

Miskolczi Imre:¹¹ Ezek nem lettek antantbarátok! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Gr. Tisza István: Ezeknek a tényeknek egész sorozatára mutathatunk rá és kell ismét és ismét rámutatnunk és ezeknek a tényeknek tudatát kell belevinnünk a velünk szemben álló hatalmak köztudatába annak igazolásául, hogy ez az egész úgynevezett cseh-tót probléma nem létezik, hogy az nem egyéb, mint a cseh népfaj rablási törekvése olyan térréumon, (*Igaz! Úgy van!*) amelyen sem a népek önrendelkezési joga alapján, sem a nemzeti elv alapján, sem semmiféle igazságos és helyes elv alapján keresnivalójuk nincs. (*Taps.*)

Ami magát a mi nemzetiségi kérdésünket illeti, azt hiszem, hogy nekünk mindnyájunknak igyekeznünk kell a felvilágosítás fegyverével élni itt is annak kimutatására, hogy merőben téves beállítás az, mint hogyha a magyar kisebbség itt zsarnoki eszközökkel uralkodott volna a többséggel bíró nemzetiségekkel szemben. (*Igaz! Úgy van!*) Ami először a számarányokat illeti, itt nem beszélek Horvátországról, amelyet a magyar törvény is külön politikai nemzetnek ismer el, amellyel való állami közösségünk tehát a két testvérnemzet közötti viszony alapján épül fel. Horvátország leszámításával tehát maga

a magyar faj határozott többséget képvisel; egyesülve a néemetséggel, amelyik politikai szempontból teljesen azonosította magát a magyar fajjal, számszerűleg Magyarország lakosságának körülbelül kétharmadára rúg, gazdasági és kulturális súly tekintetében pedig ennél a kétharmadnál is természetesen igen sokkal nagyobb hányadot képvisel. De továbbá azon polgártársainknak nagy része is, akik nem tartoznak a magyar fajhoz és nem a néemetséghez, teljes hűséggel és odaadással helyezkedik a magyar nemzeti állam elvi alapjára, úgyhogy törpe kisebbség az Magyarországon, amely a nemzeti államnak alapgondolatával ellentétbe helyezkedik.

Pop Cs. István:¹² Az egész nép szembehelyezkedik! (Zaj.)

Gr. Tisza István (a román nemzetiségiek felé): A képviselő uraknak teljességgel nincs joguk az egész román nép nevében beszélni. (Úgy van Úgy van! a jobboldalon.)

Vajda Sándor:¹³ Önnek egyáltalán nincs joga!

Gr. Tisza István: Hosszú időn át voltam az ugrai kerület képviselője, (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Erőszakka!!) melynek választói körülbelül egyharmad részben románok. Biztosíthatom róla a képviselő urakat, hogyha ott együtt megjelenünk, akkor az ottani románság 99 századrésze az én szavamra fog hallgatni és nem az önökére. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tiszta választásnál?)

Fényes László: Ez az önbizalom!

Gr. Tisza István: A t. képviselő uraknak sokkal jobb volna alaposabban megismerkedniök a helyzettel, mielőtt ilyen kérdésben olyan kijelentéseket tesznek, melyekkel akarattuk ellenére ellenségeink malmára hajtják a vizet. (Helyeslés jobbfelől.)

Pop Cs. István: Ezt már hallottuk! Nem hiszi senki! (Zaj és közbeszólások a jobboldalon.)

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, szíveskedjenek a közbeszólásoktól kölcsönösen tartózkodni és megőrizni a Ház nyugalma.

Fényes László: Még mindig a régi ideológia!

Elnök: Kérem Fényes László képviselő urat, ne tartson külön szónoklatot.

Gr. Tisza István: Ismétlem, azt hiszem, nekünk feladatunk ebben a tekintetben pártkülönbség nélkül a felvilágosítás munkáját végezni, feladatunk meggyőzni róla elsősorban az Egyesült Államok elnökét, de általában a velünk szemben álló hatalmak közvéleményét, hogy a nemzeti kérdés egészen másként áll Magyarországon, mint ahogy azt övelük elhitették.

Polónyi Dezső:¹⁴ Barátkozni kell vele, ugye?

Balla Aladár: Ezért üldözték Károlyt.

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne zavarják közbeszólásaikkal a szónokot.

Ábrahám Dezső:¹⁵ Addig kellett volna csinálni, amíg miniszterelnök volt.

Gr. Tisza István: Ha emlékezetem nem csal, igen erős megtámadtatásnak voltam kitéve azért, mert mint miniszterelnök is és máskor is a magyar és nem magyar ajkú polgárok közötti igazi megértés és szeretet érdekében fáradoztam. (Taps a jobboldalon, zaj és ellentmondások a szélsőbaloldalon.)

Fényes László: Kortropolitikából!

Szilágyi Lajos:¹⁶ Önök politikai furfangból másképp beszélnek most.

Gr. Tisza István: Ismételve kérem, ne tekintsük most azokat a momentumokat, melyek a megértésre zavarólag hathatnak, de tekintsük azokat a nagy nemzeti szempontokat, amelyeket szolgálni, minden egyebet félretéve, hazánk iránti kötelesség. (Helyeslés és taps a jobboldalon.)

Azt hiszem, igyekeznünk kell az igazság fegyverével meggyőzni ellenfeleink közvéleményét arról, hogy az itteni viszonyok sokkal közelebb állnak ahhoz a posztulátumhoz, mely a Wilson-féle pontozatokban kifejezésre jut és hogy ezeknek a pontozatoknak a megvalósítása a mi belviszonyainknak sokkal kevésbé gyökeres módosítását involválja, mint ahogy azt sokan képzelik.

S méltóztassanak nekem megengedni, ezen a téren felteszem mindenkiről a legjobb intenciót, de végzetes ballépést követ el az, aki talán nem is elég alapos ismeretével az ügynek ma olyan irányú érintkezéseket keres az állam nem magyar ajkú polgáraival, ma

olyan jelszavakat hirdet a nemzetiségi politika és a nemzetiségek kielégítése terén, amelyek esetleg sokkal messzebb fognak bennünket elvinni a magyar nemzeti államnak elvi talajáról, mint amennyire szükséges lesz, ha ezt a kérdést kellő nyugalommal fogjuk fel és ha ebben a kérdésben is, mint minden másban, tartózkodunk az egymást való lícitálástól. (Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Közbeszólások a nemzetiségi képviselők padjain.)

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, szíveskedjenek a közbeszólásoktól tartózkodni. Kérem Juriga képviselő urat,¹⁷ szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: A másik, ezzel szorosan összefüggő kérdés — mert hiszen az ellenséges közvélemény szoros kapcsolatba hozza e kettőt, hogy mi nemcsak a nemzetiségek elnyomói, hanem egyúttal sötét reakcionáriusok is vagyunk —, a másik kérdés az úgynevezett demokratizálás kérdése.

Hock János: Ezen az alapon lesz új Magyarország! (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Gr. Tisza István: Közbeszólásokkal sem meg nem zavarnak, sem el nem döntenek a kérdést, sem érveket nem tudnak felhozni. (Mozgás és zaj a szélsőbaloldalon.) Engedjenek meg nekem, sokkal jobb bizonyítékot szolgáltatnak arról, hogy bíznak ügyük igazságában, ha az ellenérvelést meghallgatják és megzavarni nem akarják.

Mi benne vagyunk a demokratizálásban. (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak megőrizni a Ház komolyságát.

Gr. Tisza István: Nem hiszem, hogy lehetetlen feladat előtt állnánk akkor, amidőn igyekeznénk az egész művelt világ előtt bebizonyítani, hogy az a választójog, amely jelenleg törvényben van, hogy az az írni-olvasni tudóknak majdnem teljesen megadja a választójogot, (Mozgás balfelől.) hogy az csakis azért nem megy tovább az általánosság terén, mert, fájdalom, ma még Magyarország lakossága az általános kultúra terén nem érte el azt a fokot, amelyet a fejlettebb nyugati államok, hogy a mai viszonyok között... (Folytonos zaj a baloldalon.)

Elnök (csenget): Csendet kérek!

Gr. Tisza István: ...ez a választójog legalábbis annyira demokratikus reánk nézve, mint az általános szavazati jog az Amerikai Egyesült Államokra nézve. Mondom, én nem hiszem, hogy ne tudnánk ebben a tekintetben felvilágosítólag hatni; nem hiszem, hogy ne tudnánk elkerülni azt, hogy bele kelljen menni egy olyan megoldásba, amely felől — tisztelem az ellenkező véleményt —, de amely felől nagyon sokan arról vagyunk meggyőződve, hogy végveszélyt jelent a nemzetre nézve, hogy azt, amit a külellenség meghagy ebből a nemzetből, azt saját kezünkkel fogjuk veszélybe dönteni (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.) s amelyikről kétségtelen az, hogy a magyar nemzet — s itt értem a politikai magyar nemzetet, mert ebben ugyanígy gondolkozik a tót és a román kisbirtokosság is —, hogy ez a reform a magyar nemzet túlnyomó nagy többségének nem kell, hogy ezt a magyar közvélemény nem kívánja, (Mozgás és ellentmondások balfelől.) hanem kíván egy kis, de a sajtóban és más téren nagyon erősen hangot adni tudó kisebbsége a magyar társadalomnak. (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.) Engedelmet kérek, álljunk meg egy percre.

Bródy Ernő:¹⁸ Milliók kívánják! (Zaj a jobb- és a baloldalon.)

Elnök (csenget): Kérem Bródy képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Jánosi Zoltán: Új választást!

Elnök: Kérem Jánosi Zoltán képviselő urat, szíveskedjék nyugodtan maradni. (Zaj a szélsőbaloldalon.) Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Tisza István: Álljunk meg egy percre. Védjük meg a nemzeti pozíciót ezen a téren is és különösen ne dobjunk most bele az aktuális közéleti kérdésekben egy olyan problémát, amely azt, ami mindenkifelett szükséges, az összes hazafias magyar emberek becsületes együttműködését teszi lehetetlenné és belekényszerít bennünket a küzdelembe e felett a belpolitikai kérdés felett. (Úgy van! a jobboldalon.)

Gr. Károlyi Mihály: Békét nem kapunk különben. (Mozgás.)

Elnök: Csendet kérek!

Hock János: Választójog nélkül nincs béke. (Zaj.)

Gr. Tisza István: Nem tudom, hogy a t. képviselő urak honnan veszik ezt, (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Wilson jegyzékéből!) mert erre semmiféle pozitív alap, legalább a nyilvánosság előtt levő okiratokban, nincs. (Úgy van! a jobboldalon.) És engedelmet kérek, hát nézzük meg, hogyan áll a dolog? Hát igyekezzünk felvilágosítani azokat, akikkel szemben állunk, és ha úgy alakulna a dolog, amint ne adja Isten, hogy alakuljon, hogy külerőszak nyomása alatt meg kellene valamit csinálnunk, ami megsebzí a nemzetet, tegyük meg akkor, amikor kényszerhelyzetben vagyunk, de ne tegyünk meg magunk saját jószántukból. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj és ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Bródy Ernő (közbeszól).

Elnök: Kérem Bródy Ernő képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni. (Zaj.) Csendet kérek, képviselő urak!

Fernbach Károly:¹⁹ Csak erőszaknak lehet engedni? (Zaj.)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Romboljunk le a magyar nemzet állami épületéből annyit, amennyire elkerülhetetlenül szükséges, de ne segítsünk mi ellenségeinknek abban, hogy magunk romboljunk le azt, amit esetleg ők egyáltalán nem is érintenének. (Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Bródy Ernő: Rombolás?!

Elnök: Méltóztassék a szónokot nyugodtan meghallgatni. Kérem Bródy Ernő képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: Most már nagyon röviden rá akarok térni beszédem utolsó részére. (Halljuk! Halljuk!) Rátérek arra, hogy nézetem szerint egyesült erővel el kellene követnünk mindent, hogy eloszlassuk azt a téves hitet az ellenséges külföld előtt, mint hogyha a magyar nemzet bármikor agresszív, vagy hódító célokat követett volna és ezt a háborút másként, mint a létfenntartási szüksége által kényszerítve kezdte volna. (Úgy van! a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)

Polónyi Dezső: A külföldet kell meggyőzni.

Elnök: Csendet kérek, t. képviselő urak! Kérem Polónyi Dezső képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Egy hang (a jobboldalon): Nincs itt az apja,²⁰ hát beszél! (Derűtség a jobboldalon.)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Nagyon kérem a képviselő urakat, ha lehetséges, (Halljuk! Halljuk!) legalább ebben a kérdésben, legalább egy időre ne hallgassanak a pártszempontokra. (Zaj a szélsőbaloldalon.)

Jánosi Zoltán: Szó sincs róla!

Gr. Tisza István: Gondolják meg, hogy azzal, hogyha úgy állítják be azokat, akik önökkel a háború kérdésében itt és a túloldalon nem értettek egyet, mint akik agresszív célokból provokálták volna a háborút, azzal talán a nemzeti közvélemény egy része előtt megnehezíthetik politikai ellenfelek helyzetét – higgyék meg, erre nem fektetek súlyt –, de ezzel megsebzik az ország legszentebb érdekeit, (Úgy van! a jobboldalon.) mert ezzel azt az ellenszenvet táplálják és tartják fenn a külföldön, amely arra a végzetes tévedésre indíthatja a nyugat nagyhatalmait, hogy a Duna-völgy viszonyainak rendezését nem a magyar nemzetre alapítva, hanem a magyar nemzet ellen igyekezzenek megcsinálni. Higgyék meg nekem, egyenesen e körül a kérdés körül forog az a sorsdöntő momentum, hogy vajon a nyugati nagyhatalmak helyesebb belátásra tudnak-e jönni és meggyőződnek-e arról, hogy az ő jól felfogott érdekük is az, az emberiség általános érdeke is az, az emberi haladás és szabadság érdeke is az... (Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Tisza István: ...hogy a Duna-völgyben a magyar nemzet tölthesse be a világtörténelmi hivatást, amely reá vár és ne engedjék meg ebből a szempontból (*Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*) elhomályosítani engedni azt a kérdést, hogy a monarchia és a magyar nemzet, amelyiknek a monarchia külügyi politikájára irányadó befolyása volt, mindent elkövetett a béke fenntartására, (*Úgy van! jobbfelől.*) elment a béketűrésnek olyan hosszú útján, hogy már jóformán világnevetség tárgyává kellett lennie (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) és csak akkor ragadott fegyvert a kezébe, midőn a bizonyítékoknak egész sorozatából kellett arról meggyőződnie, hogy tervszerű munka folyik arra, hogy előbb megalázzanak és azután tönkretegyenek bennünket. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon és balfelől.*)

T. Ház! Én erre a kérdésre vissza fogok térni okmányokkal a kezemben. (*Halljuk! Halljuk!*) A felhatalmazásom megvan már reá, hogy ezeket az okmányokat felhasználhassam. Jelenleg, a mai pillanatban sem kezeim között nincsenek még, sem az időt nem tartom most egy hosszú beszéd végén erre alkalmasnak, de azt remélem, hogy az indemnítási vita alkalmával megadhatom e tekintetben a teljes felvilágosítást. Egyelőre is ünnepélyesen állítom, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy a monarchia külpolitikája közvetlenül a háború előtt is, azokban az időkben, midőn a viharfellegek nagyon tornyosultak a Balkánon és amidőn nagyon is szembetűnővé vált az autokrata Orosz Birodalom politikájának ellenünk való erőteljesebb kiéleződése, akkor is mindent elkövetett, hogy a háború elkerülésével békés eszközökkel hozza létre létérdekeink megóvását. És biztosíthatom ma már a t. Házat arról is, hogy akkor is, midőn ennek a törekvésnek hiábavalóságáról kellett meggyőződnünk, mikor kénytelenek voltunk olyan lépésre elhatározni magunkat, amelyiknél számolnunk kellett azzal, hogy ennek következménye a háború lehet, akkor is eleve ab ovo kizártunk mindenféle hódítási gondolatot, akkor is ab ovo már garanciákat kerestünk arra, hogy a monarchiának minden illetékes tényezője egyetértsen abban, hogy ez a háború védelmi jellegű, amely semmi körülmények között annektálásokra, hódításokra nem vezethet. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Élénk felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: Csendet kérek a Ház minden oldalán.

Polónyi Dezső: Akkor kellett volna önálló magyar hadsereg!

Elnök: Kérem Polónyi Dezső képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.



BUDAPESTI UTCA AZ ŐSZIRÓZÁS
FORRADALOM NAPJÁN,
1918. OKTÓBER 31.

Gr. Tisza István: Méltóztassanak megvárni, amíg ebben a tekintetben bizonyítékokkal szolgálók, de méltóztassanak nekem megengedni, hogy már most, ebben a pillanatban, a nemzet érdekében — mert hisz igazán mit bánja ma becsületes ember, hogy ily viszonyok között mi lesz a saját személyével — konstataljam ezt a tényt és tiltakozzam minden másféle beállítás ellen. (*Helyeslés és taps a jobboldalon.*)

Hogy azután, midőn egyszer a háború megindult, akkor igyekeztünk ezt a háborút úgy megvívni, hogy az a magyar nemzetnek becsületet és sikert is arathasson, az természetes, és én azt hiszem, hogy éppen ellenségeinkkel szemben is nem gyűlölséget, hanem megbecsülést válthat ki az, hogyha az ember egyszer kardot rántott, azt becsülettel forgatja. (*Taps a jobboldalon.*)

Én az erős, hatalmas, tiszteletre méltó ellenfelet látom a nyugati hatalmakban.

Jánosi Zoltán: A mentelmi bizottsághoz!

Okolicsányi László:²¹ De nem cimborál vele!

Gr. Tisza István: És abban a meggyőződésben vagyok, hogy a magyar nemzet is mindent elkövetett arra, hogy kiérdemelje ellenségeink tiszteletét és megbecsülését, mindent elkövetett elsősorban hősiessége által, de azáltal is, hogy ebben a háborúban nem volt nemzet, amely a maga élethalálharcát — pedig a mienk az volt, mert a mi életünk-re törtek — oly kevés gyűlölködéssel és olyan lovagiasan vívta volna meg, mint a magyar. (*Taps a jobboldalon és a középen.*)

Létay Ernő:²² Az internáltak itt voltak ellátva legjobban.

Gr. Tisza István: Hogy bántak a mi katonáink a kézitusá befejeztének pillanatában a sebesült ellenséggel, hogy bántak nálunk a hadifoglyokkal, az itt maradt idegeneknek? (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középen.*)

Jánosi Zoltán: Az uszítók ellenére!

Gr. Tisza István: Hol van még egy nemzet, mely ezt a háborút nagyobb hősiességgel, ilyen lovagiassággal és ilyen emberi nemes érzelmekkel vívta volna meg? (*Taps a jobboldalon.*)

Vass János:²³ Ez a magyar jellem érdeme!

Gr. Tisza István: Ezek azok a nagy és üdvös igazságok, amelyeket unos-untalan hangoztatni kell, amelyeket igyekeznünk kell egyesült erővel bevinni az ellenséges államok köztudatába és amelyeknél azoknak a képviselő uraknak, akik számára eddigi magatartásuk több rokonszenvet biztosított az ellenséges közvéleményben, mint a mi részünk-re — és ezt minden támadó célzat nélkül mondom — volna magasztos kötelessége ezt hirdetni, erre rámutatni... (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Zlinszky István:²⁴ Meglesz! Ez természetes.

Gr. Tisza István: ...hirdetni, hogy a magyar nemzet védelmi háborút vívott, melyre kényszerítve volt, hogy ezt vívta hősie elhatározással, de gyűlölködés nélkül és hogy minden előfeltétele megvan annak, hogy a magyar nemzet itt, Európának ezen a részén, ahová az isteni gondviselés helyezte, azokat a nagy emberi ideálokat sikeresebben szolgálja minden más népfajnál, amely nagy emberi ideálok a nyugati hatalmak zászlájára fel vannak írva. Azt hiszem, ennek a kötelességnek teljesítésében kellene egyesülnünk és higgyék meg a t. képviselő urak, nem járnak helyes úton, ha ehelyett ma is a gyűlölség szavára hallgatva politikai ellenfeleik magatartását befeketíteni igyekeznek, nem gondolva meg, hogy ezzel a nemzet létérdekeit sebzik meg.

Beck Lajos:²⁵ Önök gyűlölködtek!

Gr. Tisza István: Ezeket minden polemikus él nélkül és minden személyi momentum teljes háttérbe szorításával elmondani a mai ünnepélyes pillanatban kötelességemnek tartottam. (*Hosszan tartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon és a középen. A szónokot számosan üdvözlék.*) [...]

KN, 1910, XLI. kötet. 292–298. o.

1. [Simontsits Elemér, a bonyhádi kerület országgyűlési képviselője, a Nemzeti Munkapárt tagja.] *Jegyzetek*
2. [Az aradi kerület országgyűlési képviselője, a Nemzeti Munkapárt tagja.]
3. [Nyíregyháza pártonkívüli országgyűlési képviselője.]
4. [A kormánypárthoz közel álló képes hetilap, amely november 23-án be is jelentette megszűnését.]
5. [Woodrow Wilson amerikai elnök 1918. január 8-i kongresszusi beszédében hozta nyilvánosságra 14 pontos békeprogramját, majd február 11-i, illetve szeptember 27-i beszédében ezeket az ún. négy alapelvet (Four Principles) és öt részletet (Five Particulars) egészítette ki. Mindezek az elvek az egyetemes igazságot, a népek és nemzetek érdekeinek kölcsönös és méltányos tekintetbe vételét, valamint a nemzetközi együttműködést tették meg a háború utáni politikai rendezés alapjául.]
6. [Kecskemét I. választókerületének országgyűlési képviselője, a Függetlenségi és '48-as Párt (Károlyi-párt) tagja.]
7. [A kápolnai kerület országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt vezetője.]
8. [A váli kerület országgyűlési képviselője, az Egyesült Függetlenségi és '48-as Párt tagja.]
9. [A dunapataji kerület országgyűlési képviselője, az Egyesült Függetlenségi és '48-as Párt tagja.]
10. [Debrecen I. választókerületének országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt tagja.]
11. [A tatai kerület országgyűlési képviselője, a Nemzeti Munkapárt tagja.]
12. [Ștefan Cicio-Pop, a világosi kerület pártonkívüli román nemzetiségi országgyűlési képviselője.]
13. [Alexandru Vaida-Voievod, az alsóárpási kerület pártonkívüli román nemzetiségi országgyűlési képviselője.]
14. [A kézdivásárhely-vidéki kerület országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt tagja.]
15. [A karcagi kerület országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt tagja.]
16. [A berettyóújfalui kerület országgyűlési képviselője, a Nemzeti Munkapárt tagja.]
17. [Ferdinand Juriga (Juriga Nándor), a stomfai kerület pártonkívüli szlovák nemzetiségi országgyűlési képviselője.]
18. [A halmi kerület országgyűlési képviselője, a Demokrata Párt tagja.]
19. [Zenta országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt tagja.]
20. [Polonyi Géza, a lévai kerület pártonkívüli országgyűlési képviselője.]
21. [A jákóhalmi kerület országgyűlési képviselője, a Nemzeti Munkapárt tagja.]
22. [A bárándi kerület országgyűlési képviselője, az Egyesült Függetlenségi és '48-as Párt tagja.]
23. [Eger országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt tagja.]
24. [Az alsódabasi kerület országgyűlési képviselője, az Egyesült Függetlenségi és '48-as Párt tagja.]
25. [A körmendi kerület országgyűlési képviselője, a Károlyi-párt tagja.]

A Szlovák Nemzeti Tanács nyilatkozata a cseh–szlovák nemzet egységéről és a függetlenséghez való jogáról (Turócszentmárton, 1918. október 30.)

Valamennyi szlovák politikai párt képviselői, akik 1918. október 30-án Turócszentmártonban összegyűltek, és akik az egységes cseh–szlovák nemzet szlovák ágának Nemzeti Tanácsába tömörültek, ragaszkodnak a nemzetek egész világ által elfogadott önrendelkezési jogának elvéhez. A Nemzeti Tanács kijelenti, hogy a történelmi Magyarország határain belül élő cseh–szlovák nemzet nevében egyedül jogosult szólni és cselekedni.

Nem jogosult erre a magyar kormány, amely hosszú évtizedek alatt nem látott fontosabb feladatot, mint hogy elnyomjon mindent, ami szlovák, nem épített és nem engedélyezett nemzetünknek egyetlen iskolát sem, nem engedte, hogy szlovák emberek bejussanak a közhivatalokba és a közigazgatásba, népünket anyagilag tönkretette, középkori feudális rendszerével és politikájával kizsákmányolta.

Nem jogosultak arra, hogy a szlovák nép nevében szóljanak azok az úgynevezett képviselő-testületek sem, amelyek a nemzet akarátának érvényesülését megakadályozó szűkre szabott választójog alapján jöttek létre, és olyan személyekből állnak, akik a törvény rendelkezése ellenére sem engedték a bizottságokban egyetlen szlovák szó elhangzását [sem] a tiszta szlovák vármegyékben sem.

Nem jogosultak erre olyan népgyűlések sem, amelyek idegen erőszak nyomására hoznak határozatot.

Szlovákiában tehát a szlovák nemzet nevében egyedül a Szlovák Nemzeti Tanács jogosult szólni.

A Magyarország határain belül lakó cseh–szlovák nemzet Nemzeti Tanácsa kinyilatkoztatja:

1. A szlovák nemzet mind nyelvi, mind kulturális-történelmi szempontból az egységes cseh–szlovák nemzet része. Minden kulturális harcban, melyet a cseh nemzet folytatott, és amely ismertté tette az egész világon, részt vett a szlovák ág is.

2. E cseh–szlovák nemzet számára követeljük mi is a korlátlan önrendelkezési jogot a teljes függetlenség alapján. Ezen elv alapján egyetértésünket fejezzük ki azzal az újonnan létrehozott nemzetközi jogi állapottal, amelyet 1918. október 18-án Wilson elnök fogalmazott meg,¹ és amelyet 1918. október 27-én az osztrák–magyar külügyminiszter elismert.²

3. Követeljük a béke azonnali megkötését, mégpedig egyetemes keresztény emberi elvek alapján, hogy olyan béke legyen, mely a nemzetközi jog garanciájával lehetetlené teszi a további háborút és fegyverkezést.

Meg vagyunk győződve arról, hogy a mi törekvő és tehetséges szlovák nemzetünk, amely a hallatlan elnyomás ellenére a nemzeti kultúra ilyen szintjére jutott, nem záratik ki a béke áldásából és a nemzetek közösségéből, és neki is megadatik, hogy a maga módján fejlődhessen, és erejéhez mérten hozzájárulhasson az emberiség általános haladásához.

Karol Medvecký s. k., a Szlovák Nemzeti Tanács titkára

Matúš Dula s. k., a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke

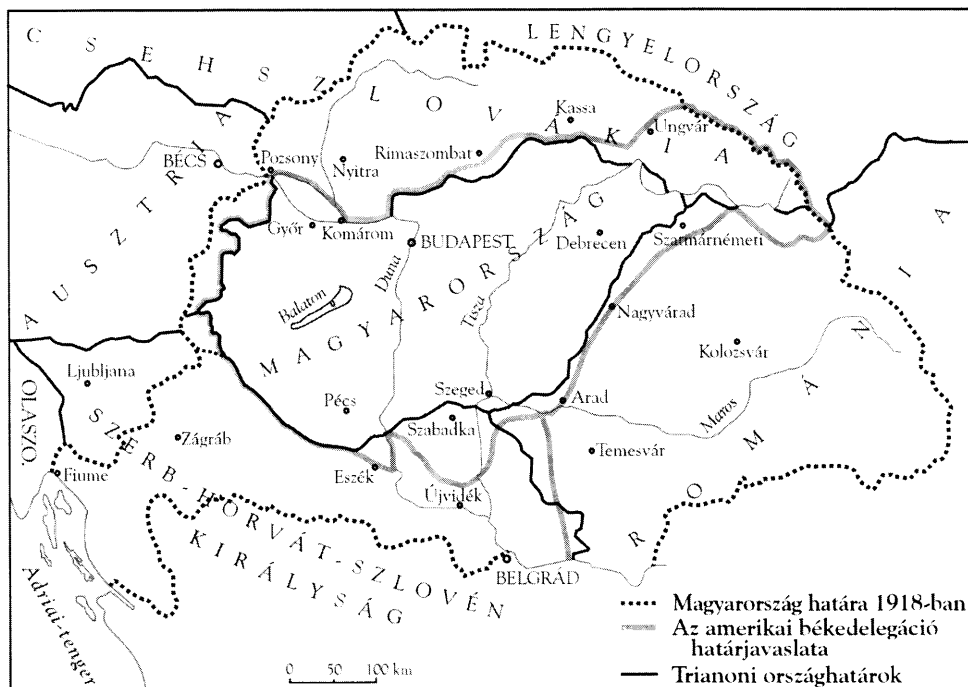
A szlovákkérdés a XX. században. Összeállította és az előszót írta Rudolf Chmel. Utószó Kiss Gy. Csaba. Pozsony, 1996, Kalligram Könyvkiadó, 37–38. o.

Jegyzetek

1. [Wilson a Robert Lansing külügyminiszter által közvetített üzenetében közölte, hogy az 1918. január 8-i beszédében közzétett békeprogramjának X. pontjában foglaltakkal szemben az Egyesült Államok immár nem csupán a Monarchia népeinek autonómiáját, hanem azok függetlenségét támogatja.]
2. [Október 27-i válaszában Andrássy Gyula gróf külügyminiszter elfogadta tárgyalási alapnak Wilsonnak a délszlávok és a csehszlovákok elszakadására vonatkozó kijelentését.]

Károlyi Mihály gróf miniszterelnök számjeltávirata Robert Lansing amerikai külügyminiszterhez (Budapest, 1918. november 12.)¹

Uram! Az osztrák és német igától megszabadult Magyarország és Magyarország népkormányának mély fájdalomnak ad kifejezést az Ön által Románia kormányához intézett jegyzék² miatt. E jegyzék, amennyiben hatályba lép, Magyarország halálos ítéletét jelenti! Mivel a magyar népet a háború 52 borzalmas hónapja alatt hallgatásra kényszerítették az osztrák és német hatóságok, valódi érzéseinek nem tudott hangot adni. És most, amikor a forradalom ereje ennek az elnyomott népnek minden elkeseredettségét a felszínre vetette, most, amikor szabadon védekezhetsz a vádak ellen, melyeket rászórtak, a legmélyebb fájdalommal kell látnia, hogy ítélet nélkül bűnösnek kiáltják ki. A magyar nép bűne nem súlyosabb a többi nép bűnénél, kiknek fiait arra kényszerítették, hogy Ausztria és Németország hadseregében Önök ellen harcoljanak. Vajon miért kellene olyasmi miatt bűnhődnünk, amit kényszerből cselekedtünk, és amit más népeknek nem



AZ AMERIKAI BÉKEDELEGÁCIÓ
JAVASLATA MAGYARORSZÁG
HATÁRAIRÓL 1918. OKTÓBER

ronak föl; és még ha bűnösök volnánk is, ez okul szolgálhat arra, hogy ítélet nélkül büntetessünk? Ennél még az apagyilkosokkal is különbül bánnak!

A civilizált világ színe előtt kinyilatkoztatjuk és határozottan állítjuk, hogy igazságtalan lenne ezt az ősi, ezeréves Magyarországot darabokra szaggatni. Az erre irányuló szándék csak félreértésből, a tények nem ismeretéből fakadhat. Bizonyára nincs arról tudomása, Uram, hogy... területe egy ideig Romániához tartozott;³ föltehetőleg arról sem tájékoztatták, hogy e területen másfél millió magyar él, akiket megfosztanának önrendelkezési joguktól, [amennyiben] Wilson elnök nemes elveit semmibe véve, erőszakkal és akarattal ellenére Romániához csatolnák őket. Minden bizonnyal arról a tényről sem értesült, hogy a románok és szlovének⁴ nagy többsége, akik hosszú évszázadokon át békés, testvéri egyetértésben éltek együtt a magyar lakossággal a magyar földön, és minden akadály nélkül megtarthatták saját nyelvüket, saját vallásukat, valamint saját szokásaikat, jelenleg sem kíván ettől a Magyarországtól elszakadni, amelyhez nemcsak legalapvetőbb gazdasági érdekeik fűzik őket...,⁵ és hogy semmilyen más nemzethez nem kívánnak tartozni. Mi több, egy másik országhoz történő csatolásuk anélkül, hogy véleményt nyilváníthatnának, szöges ellentétben állna Wilson elnök humánus elveivel. Ön valószínűleg nincs tisztában azzal, hogy ebben az ősi, ezeresztendő országban nem a magyar nép nyomta el a román, a szlovén⁶ és a többi népet, hiszen maguk a magyarok is, hasonlóan az összes többi néphez, Ausztria, valamint az Ausztriával szövetséges oligarchia elnyomása alatt nyögtek, és az önkényuralom alól felszabadult magyar nép első dolga az volt, hogy testvéri jobbot nyújtson az összes többi nemzetnek, amelyek ebben az országban a legteljesebb egyéni és nemzeti egyenlőség elve alapján éltek. Bizonyára arról sincs tudomása, hogy ezer éve, amikor a magyarok elfoglalták e területet, a románoknak és a szlovéneknek⁷ csak egy töredékét találták itt, és a többi nem magyar nemzetiség jóval később vándorolt be, ugyanúgy, ahogy a különböző európai népek bevándoroltak az Egyesült Államokba. [A következő mondat hiányos:] ...⁸ ezen a földön és ezen népek nevében...,⁹ [akiknek az elszakítása] attól az országtól, amely oltalmat nyújtott nekik, ugyanolyan igazságtalan lenne, mint az Egyesült Államok szétszabdálása azért, mert különböző nemzetiségű bevándorlóknak adott menedéket.

Bizonyára arról sincs tudomása, hogy a történelmi Csehország területének egyharmadát németek lakják, és hogy a csehek nem hajlandóak – okkal! – területüket átadni a németeknek, hiszen az ezer éven át az ő történelmi nemzetükhöz tartozott. Ugyanakkor ők [?]¹⁰ azt követelik, hogy a mi ősi, ezeréves nemzetünk egy darabját, amelyet részben szlávok laknak...¹¹

Uram, csak egy igazság lehetséges. Ha a csehek megtehetik, hogy történelmi jogait fönntartsák, és ne engedjék, hogy területüknek egy németek lakta részét elszakítsák az országtól, mi is jogosan törekszünk arra, hogy megőrizzük területünknek szlovákok lakta részét. A felszabadult Csehországgal testvért és jószomszédi kapcsolatokat kívánunk fönntartani, elismerjük jogait, ám nekünk is jogunkban áll azt kérni, hogy hasonlóképpen cselekedjék, hiszen a mi jogaink ugyanolyan legitimek.

Bizonyára nincs tudomása arról, hogy Magyarország területe a legtökéletesebb földrajzi és gazdasági egységet alkotja, olyan egységet, melynek gazdasági szempontból minden része teljes mértékben egymásra van utalva, olyannyira, hogy egyet sem lehet erőszakosan kiszakítani anélkül, hogy ez ne jelentse a gazdaság összeomlását mind az elszakított, mind a megmaradó részen. Uram, igazságot kérünk Wilson elnöktől, Öntől, és kettejükön keresztül a civilizált emberiségtől. Azt kérjük, adjanak alkalmat, hogy bizonyíthassuk és megvédhessük ügyünk igazát Önök és a művelt világ színe előtt. Küldjenek ki bírálóbizottságot, amely a helyszínen győződhet meg a tényekről. Az emberiség legmagasztosabb elveinek nevében kérjük, ne bélyegezzenek bűnösnek bennünket ítélet nélkül! Ne szakítsák ketté ezt az ártatlan országot, amely ezer esztendőn át az európai civilizáció oltalmazója volt a keletről érkező barbár támadások ellen! Ezt a kezdet, amely ezer éven keresztül verte vissza a mongol és török hordák Európa ellen indított rohamait, most Önök felé nyújtjuk, kérve, hogy Justitia hallgasson meg bennünket. Amennyiben a könyörtelen ítéletet anélkül hajtják végre, hogy panaszunkat – jogosságának megállapítása végett – alaposan kivizsgálták volna, nemcsak igazságtalanságot követnek el, de Kelet-Európa jövőbeni békés fejlődését is veszélyeztetik, mivel a vérző seb, melyet büntetésül Magyarországnak szánnak, soha többé nem gyógyul be, és a régió békéjét örökös lázas állapot fogja zavarni.



PROPAGANDAFLAKÁT, 1919

Francia diplomáciai iratok, 14–16. o. (8. sz.)

Jegyzetek

1. [Az eredetileg magyar nyelvű levelet angol fordításban küldték el – ennek francia változata alapján készült e fordítás.]
2. [Lansing 1918. november 5-én nyilatkozatot juttatott el Lahovari washingtoni román ügyvivőhöz, melyben közölte, hogy az Egyesült Államok a megfelelő időben támogatást nyújt a románok „jogos politikai és területi igényeinek eléréséhez és biztosításához”. A nyilatkozatot másnap a sajtó is közzétette.]
3. [A szöveg itt valószínűleg Erdély Magyarországhoz tartozására, illetve 1916. évi rövid és részleges román megszállására utal.]
4. [Helyesen: szlávok.]
5. [Hiányzó számcsoport.]
6. [Helyesen: szlávok.]
7. [Helyesen: szlávoknak.]
8. [Hiányzó számcsoport.]
9. [Hiányzó számcsoport.]
10. [Bizonytalan megfejtés.]
11. [Hiányzó számcsoport.]

A belgrádi katonai egyezmény (Belgrád, 1918. november 13.)

I. A magyar kormány összes csapatait északra vonja vissza attól a vonaltól, melyet a Nagy-Szamos felső folyása, Beszterce, Maros falu, a Maros folyónak a Tiszába való torkolata, Mariatheresiopol,¹ Baja, Fünfkirchen,² amely helyeket magyar csapatok nem tarthatnak megszállva, s a Dráva folyása alkot addig, ahol ez a folyó a szlavón-horvát határral összeesik. A kiürítés 8 napon belül befejezendő.

A Szövetségesek teljes hatalommal szállják meg a kiürített területet a Szövetséges Hadseregek Főparancsnoksága által megállapított módon. A polgári igazgatás a jelenlegi kormány kezében marad.

A kiürített zónában egyedül a rend fenntartására elengedhetetlenül szükséges rendőrségi és csendőrségi csapatok maradnak meg, valamint azok a csapatok, amelyek a vasúti vonalak biztonságát vannak hivatva szolgálni.

II. A magyar hadsereg leszerelése szárazon és vízen, kivéve a 6 gyalog- és 2 lovashadosztályt, melyek feladata a rend fenntartása, valamint az I. szakaszban említett és rendőri szolgálatot végző fegyveres erőket.

III. A Szövetségesek megszállási joga minden helysége, illetve minden stratégiai pontra vonatkozólag, melyeknek folyamatos kijelölése a Szövetséges Hadseregek Főparancsnokának joga.

Átvonulási és tartózkodási jog a Szövetséges csapatok számára Magyarország egész területére kiterjedőleg. Állandó használati jog a Szövetségesek katonai szükségletének kielégítése céljából minden közúti, vasúti és hajózási közlekedési eszközre, legyen az az állam vagy Magyarországon lakó magánszemélyek tulajdona. Ugyanez áll az ígás és málhás állatokra is.

IV. A megszállott terület (lásd I. bekezdés) rendes forgalmának ellátására szolgáló vasúti személyzet és forgalmi eszközök helyükön maradnak. Ezenkívül 2000 vagonból és 100 lokomotívból (rendes nyomtáv), továbbá 600 vagonból és 50 lokomotívból (keskeny nyomtáv) álló tartalék egy hónapon belül a Főparancsnok rendelkezésére bocsátandó, egyrészt a Szövetséges csapatok szükségleteinek kielégítése végett, másrészt a szerb közlekedési eszközökben a háború során keletkezett hiány pótlására. Az itt említett forgalmi anyag egy része Ausztriából fedezhető. Ezek megközelítő számok.

V. A megszállott terület rendes forgalmának ellátására szolgáló hajózási személyzet és forgalmi eszközök helyükön maradnak. Ezenkívül 6 monitor haladéktalanul kiszolgáltatandó Belgrádban a Szövetségeseknek. A dunai hajórajnak hátralevő része leszerelés végett összegyűjtendő egy dunai kikötőben, melyet a Főparancsnok később fog kijelölni. Ebből a hajórajból a legrövidebb időn belül igénybe vétetnek tíz személyszállító hajó, tíz vontatógőzös és hatvan uszály, részint a Szövetséges Hadseregek céljaira, részint pedig abból a célból, hogy a szerb hajózási anyagban a háború során keletkezett hiány pótolassék. Ezek megközelítő számok.

VI. Tizenöt napon belül a Főparancsnok rendelkezésére bocsátandó háromezer főnyi vasúti munkáscsapat a szükséges anyagi eszközökkel felszerelve, a szerbiai vasúti vonalak helyreállítása céljából. Ezek megközelítő számok.

VII. Tizenöt napon belül a Főparancsnok rendelkezésére bocsátandók a szükséges anyagi eszközökkel felszerelve utász- és távirász csapatok a szerbiai telefon- és táviróhálózat helyreállítása céljából.

VIII. Egy hónapon belül a Főparancsnok rendelkezésére bocsátandó 25 000 ló, valamint a Főparancsnok által meghatározandó szállítási eszközök. Ezek megközelítő számok.

IX. A fegyverek és hadiszerek a Főparancsnok által megállapítandó helyeken összegyűjtése. Ennek az anyagnak egy része nyomban igénybe vétetik a Főparancsnok rendelkezése szerint szervezendő katonai csapategységek felszerelése céljából.

X. A Szövetséges hadifoglyok és internáltak rögtön szabadon bocsátása és megfelelő helyeken történő összegyűjtése, hogy a Főparancsnok általa kijelölt helyekre és az által megszabott időre hazaszállíthatók legyenek.

A magyar hadifoglyok egyelőre nem adatnak ki.

XI. A Diaz tábornokkal létrejött fegyverszüneti szerződés³ aláírásának napjától (1918. november 4-ének 15. órája) számítva 15 napi haladék adatik a német csapatoknak Magyarországon való átvonulására és állomásozására.

A posta- és táviróforgalom Németországgal csakis a Szövetségesek katonai ellenőrzése alatt bonyolítható le. A magyar kormány kötelezi magát, hogy nem enged Németországba küldeni semmiféle katonai tartalmú távirati közlést.

XII. Magyarország meg fogja könnyíteni a megszálló Szövetséges csapatok élelmezését. A rekvirálások meg lesznek engedve azzal a feltétellel, hogy ne legyenek önkényesek: a fizetés a forgalmi ár szerint történik.

XIII. Az osztrák–magyar hadvezetőség által a Dunán és a Fekete-tengeren lefektetett aknamezők elhelyezését a Főparancsnokkal haladéktalanul közölni kell.

Továbbá kötelezi magát a magyar kormány, hogy elfogja azokat az úszóaknákat, amelyeket az ország Ausztria felé eső határán túlról a Dunába bocsátottak, és hogy a saját területi vizein levő úszóaknákat eltávolítja.

XIV. A posta, szikratáviró, telefon és távírda, valamint a magyar vasutak a Szövetségesek ellenőrzése alá helyezettnek.

XV. A Szövetségesek, érdekeik megvédése céljából, képviselőt fognak a magyar közéleti miniszter mellé kiküldeni.

XVI. Magyarország köteles minden viszonyt megszakítani Németországgal és a Romániában levő német seregeknek szánt minden csapat- és lőszerszállítást megtiltani, hacsak erre a Főparancsnok külön engedélyt nem ad.

XVII. A Szövetségesek a magyar állam belső igazgatásába nem fognak beavatkozni.

XVIII. A Szövetségesek és Magyarország között az ellenségeskedések megszűntek.

Készült két példányban Belgrádban, 1918. évi november hó 13-án 23 óra 15 perckor, az egyezmény címében és a XI. és XVIII. szakaszokon eszközölt módosítással.

A Szövetségesek nevében, a Főparancsnok megbízottai:

Mišić vajda⁴ s. k. Henrys tábornok⁵ s. k.

Magyarország nevében, a Magyar Kormány megbízottja:

Linder Béla⁶ s. k.

*Documents de l'Armistice, 7–9. o.*⁷

Jegyzetek

1. [Szabadka.]
2. [Pécs.]
3. [A Padovában 1918. november 3-án kötött fegyverszüneti szerződést az antant részéről az olasz Armando Diaz tábornok, az Osztrák–Magyar Monarchia részéről az osztrák Victor Weber tábornok írta alá.]
4. [Živojin Mišić szerb (jugoszláv) tábornok.]
5. [Paul-Prosper Henrys francia tábornok, a Francia Keleti Hadsereg parancsnoka.]
6. [Volt hadügyminiszter, ekkor a béketárgyalások előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter.]
7. [Jelen fordítás a következő két szöveggözlésnek az eredeti francia szöveg alapján készült javítása: Nyékhegyi Ferenc: *A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés (A páduai fegyverszünet). Személyes tapasztalatok és hiteles okmányok alapján.* Budapest, 1922, Táltos, 58–60. o.; *Francia diplomáciai iratok*, 16–18. o. (9. sz.)]

A Nemzetiségi Minisztérium „Keleti Svájc”-tervezete
(Budapest, 1918. november)¹

Hogyan lehetne Magyarország területi egységét és mostani területét megőrizni?
Magyarország – Svájc avagy az Unió mintájára – kerületekre, avagy ha jobban tetszik
tót-románjainknak, kantonokra osztandó.

Véleményem szerint² 14 ilyen kerület lenne, de lehetne több is vagy kevesebb.

I. kerület (kanton) magyar, néhány német és tót többségű községgel: Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Esztergom, Komárom vármegye, kerületi székhely: Pozsony (pozsonyi kerület).

II. kerület tót, néhány magyar többségű községgel: Trencsén, Turóc (+ privigyei járás Nyitrából), Árva, Liptó, Zólyom, esetleg Felső-Gömör vármegye. Székhely:?

III. (kassai) kerület magyar, német és tót többségi községekkel: Szepes, Abaúj (-Torna), (-Kassai), Gömör, Borsod, Zemplén, Sáros vármegye. Székhely: Kassa.

IV. kerület rutén, magyar és román községekkel: Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros vármegye. Székhely: (Beregszász vagy Máramarossziget.)

V. (dési) kerület román és szász: Szilágy, Szolnok, Doboka, Beszterce-Naszód, esetleg Kolozs északnyugati része. Székhely: Dés.

VI. kerület magyar, néhány román községgel: Maros-Torda, Csík, Háromszék, Brassó, Udvarhely, a lehetőséghez képest Torda-Aranyos és Kolozs vármegye. Székhely: Marosvásárhely vagy Kolozsvár.

VII. (nagyszebeni) kerület, szász: Kis- és Nagy-Küküllő, Fogaras, Szeben, Alsó-Fejér vármegye. Székhely: Nagyszeben (néhány román község).

VIII. (dévai) kerület román, néhány szász és magyar községgel: Hunyad, Krassó-Szörény, Arad keleti része és Bihar déli része mint egy megye, valamint Torda gyalui járása. Székhely: Déva.

IX. (temesvári) kerület vegyes: német-szerb-bunyevác, magyar községekkel: Temes, Torontál, Bács vármegye. Székhely: Temesvár.

X. (szegedi) kerület magyar, néhány román községgel: Csongrád, Békés, Arad nyugati nagyobb része, Bihar nyugati és Bács-Bodrog északkeleti része. Székhelye: Szeged.

XI. (debreceni) kerület magyar, román községgel: Szolnok, Hajdú, Szabolcs, Szatmár, Bihar nagy része. Székhely: Debrecen.

XII. (budapesti) kerület magyar: Pest, Fejér, Nógrád, Heves vármegye. Székhelye: Budapest.

XIII. (győri) kerület magyar-német: Vas, Veszprém, Győr, Moson, Sopron vármegye. Székhely: Győr.

XIV. (pécsi) kerület magyar: Baranya, Somogy, Zala és Tolna vármegye. Székhely: Pécs.

Egy-egy kerület élén főispán állana, kit a központi kormány nevezne ki. A megyéknél a főispáni állás megszűnne. Az egész közigazgatás államosítva.

A kerületen belül az illető kerület többségének a nyelve lenne hivatalos. Bármilyen más kerülettel, vagy a kormánnyal magyar az érintkezés.

A kerület hatáskörébe tartozna: a közigazgatás, közegészségügy, földművelésügy, népjólét, valamint az országos törvények keretén belül az igazság- és közoktatásügy.

Mindenféle tárgyalás általában a kerület nyelvén, azonban lehetőleg a fél³ nyelvén. Minden rendelkezés és szabályrendelet a kerületben képviselt valamennyi nyelven adandó ki.

Állami alkalmazott csak az lehet, bármely kerületben is, aki magyarul is perfektlül tud. Ipar, kereskedelem, bank, nagyvállalat elszámolása általában mindenhol magyar.

Kerületi gyűlések hatásköre, mint most a megyéknél, illetve sokkal több és nagyobb autonómia. Ide minden választókerület két tagot küldene: egy többségűt és egy kisebbségűt.

Vasút, posta végig, mint most, de a szóbeli érintkezés a nép nyelvén történne.



Hadsereg [?] végig magyar. Itt még némi magyarosítás [?] is lehetséges volna, ha százon belül a legénységet a nyelvek %-a szerint állítanák össze.

Igazságügy: a mostani törvényszékek, és kerületenként egy tábla.

A tárgyalás nyelve: a kerület nyelve, vagy a tárgyaló felek nyelve. Ha a felek nem ugyanazon anyanyelvűek, úgy a kerület, illetve a magyar nyelv az irányadó [sic!].

Közüktatás az egész vonalon államosítva. Az oktatás nyelve általában az anyanyelv az elemi népiskolákban. Ha pl. egy magyar községben 35–40 vagy több román vagy tót tanuló volna, és a szülők kívánják, úgy ott olyan tannyelvű iskola is felállítandó, természetesen áll ez megfordítva is. Az iskola megválasztása a szülőkre van bízva, de az iskoláztatás kötelező. Minden elemi népiskolában kötelező a 4. osztályban a magyar írás és olvasás tanítása.

Hitoktatás csak az anyanyelven folyhat.

Tanítókat és igazgató-tanítókat a kerületi főtanfelügyelő nevezne ki. — A tanítóképzőkbe való fölvétel egyik fő kelléke: a nyilvánosan elvégzett 4 középiskolai osztály. A tanfelügyelet szakszerűen átszervezendő.

Középiskolákban, a nem magyar tannyelvűekben kötelező tantárgy a magyar az I. osztályban, III. osztályban német, V.-ben francia (reál), avagy III.-ban latin, V.-ben német [vagy] francia. — Magyar tannyelvűekben maradna a mostani beosztás a reálban: (gimnáziumban) a görög helyére a francia lépne. Nem magyar tannyelvű középiskolák felső osztályaiban, valamint tanító(nő)képzőkben, felsőkereskedelmi iskolákban a tantárgyak egy részét magyarul kellene előadni, illetve tanítani.

Felső-ipariskolákban, valamint ipari szakiskolákban mindenhol magyar a tannyelv, iparostanonc-iskolákban lehetőleg.

A főiskolákban minden maradna, ahogyan most van.

Középiskolai és ezzel egyenrangú szakiskolák tanárait kinevezhetné a kerület is, igazgatókat és főigazgatókat azonban a közoktatásügyi miniszter nevezne ki (a kerület javaslatára).

A kormányban lenne: elnök, egy belügyi államtitkárral, külügy; pénzügy, vasút-, hajó és posta, kereskedelem és ipar, vallás- és közoktatásügy, igazságügy, hadügy — (államtitkár a kincstári birtokok részére).

A kerületnél és megyéknél levő alacsonyabb rangú tisztviselőket a főispán nevezné ki (IX. rangosztályig), VIII. és azon felül a miniszterelnökség (belügyi államtitkár).

A képviselők száma kevesebbre veendő, a választók száma kerületenként lehetőleg egyforma legyen.

Egy kerületen belül az autonómiával járó költségeket kizárólag a kerület viselné.

A kerületi főnököt (főispánt) vagy a kormány nevezné ki a kerület hármaskörének jelölése alapján, vagy a kerület választaná a kormány 3-as jelölése után.

Az országos közoktatásügy meghatározná az iskolakötelezettséget, szorgalmi időt, tanárok, tanítók személyi ügyeit, a fizetést, a nyugdíjat, a tanítandó anyag maximumát és minimumát, a tanfelügyeletet stb.

Szarka: *Duna-táji dilemmák*. 281–284. o.

1. [A jegyzetek elkészítésénél a szövegkiadás jegyzeteit is felhasználtuk.]

Jegyzetek

2. [A tervezetet Jászi Oszkár miniszter, Hock János, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke és Somló Bódog, a Nemzetiségi Minisztérium munkatársa is ellenjegyezte. Népszerűsítő jellegű ismertetését lásd Domokos László: *Kis káté a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogáról*. Budapest, 1919, Lantos A. Könyvkereskedése kiadása. Különösen 29–34. o.]

3. [Ügyfél.]

Károlyi Mihály kiáltványa a magyarországi nemzetiségekhez (Budapest, 1918. november 24.)

Németek, románok, rutének, szászok, szerbek, szlovákok!

A nagy háború rosszul végződött azokra, akik megkezdették. A királyok elpusztultak, az urak legyengültek; Isten is úgy akarta, hogy az győzzön, aki legtöbbet szenvedett: a nép.

Ma már nincs király, aki saját hatalmáért halálba küldhet benneteket ismeretlen országokba. Az urak hatalma megszűnt. Ők olcsó bérért sok nehéz munkát követeltek tőletek és nem adtak nektek földet, még drága pénzért sem. Ez ezentúl másképp lesz. Az uzsorások nem zsarolhatnak benneteket büntetlenül.

Mert a nagy háború után jött az igazságos forradalom, elküldték a királyokat és helyettük a szabad nép által választott népkormány intézi ezentúl az ország sorsát, a ti sorsotokat.

Ezt a népkormányt azért választotta a nép, hogy az mindenben az ő igazságos akaratát teljesítse – vigyázzon arra, hogy a régi rossz idők vissza ne jöhessenek!

Testvéreink, azért kérünk, segítsétek ti is minden munkájában a népkormányt.

Mert a megértés és összetartás a mi fegyverünk és erőnk. A múltban sem szenvedtetek volna annyit, ha ahelyett, hogy falu falu ellen, szomszéd szomszéd ellen acsarkodik, mindenütt összefogott volna a nép közös ellenségei ellen. Jól tudjuk, hogy Magyarországon a nem magyarul beszélő népek még többet szenvedtek, mint a magyarok, mert nem értették az urak, a bírák, a jegyzők, a csendőrök nyelvét, könnyebb volt őket becsapni és kijátszani. De ne higgyétek ám, hogy a magyar nép sorsa sokkal jobb volt, mint a tiétek! A magyar nép sok milliója veletek szenvedett, éhezett és éppúgy kivándorolt, mint ti. A királyok és urak egymás ellen ingereltek benneteket, azt mondták: „magyar üsd az oláht”, „német üsd a magyart” – azért, csak azért, hogy egymást üssétek és ne dolgozhassatok a saját javatokért! De ideje, hogy ennek vége legyen!

Most a nép rendje következik. Tartsatok össze, testvéreink, mert régi belső ellenségeink lesben állnak. Ha szétszakadtok s egyenetlenkedtek, ők új erőt kapnak és visszajönnek a nyakunkra.

A nép rendjét úgy akarja megcsinálni a népkormány, ahogy azt Amerikában a bölcs Wilson elnök tanítja. Minden nép a maga szabad akaratából intézze dolgát, ahogy legjobban tud boldogulni.

Minden nép a maga területén, megyéjében, járásában, falujában maga határozzon afelett, hogy milyen nyelven akar tanulni, bírójával, jegyzőjével beszélni.

Azért ad a népköztársaság népkormányja minden férfinak és nőnek választójogot, hogy beleszóljon mindenki az ország, a megye, a község dolgaiba. Emberek! Mindenki beleszólhat abba ezentúl, hogy ki mennyi adót fizessen, hová kell vasút meg kociút és híd. Asszonyok, ezentúl ti is beleszólhattok abba, hogy akartok-e háborút, láb nélküli apákat, vak férjeket, temetetlen halott fiúkat idegen országokban? Ti is beleszólhattok ezentúl abba, hogy kié legyen a föld és mennyi bért kapjon a gyári munkás.

Emberek! Ez a Wilson elnök által tanított „népek önrendelkezési joga”!

Emberek! A szabad népköztársaság népkormányja így szól hozzátok:

Magyarországon csakhamar minden földműves olyan földterületet kap, melyet családjaival együtt megművelni képes és melyből tisztességesen megélhet. Magyarországon ezentúl jó iskolák lesznek, melyek a népet tanítják a földet jól megművelni és saját érdekeit okosan megvédeni. Minden gyermek saját anyanyelvén fog folyékonyan írni és olvasni tudni és úgy számolni, hogy senki meg ne csalhassa őt.

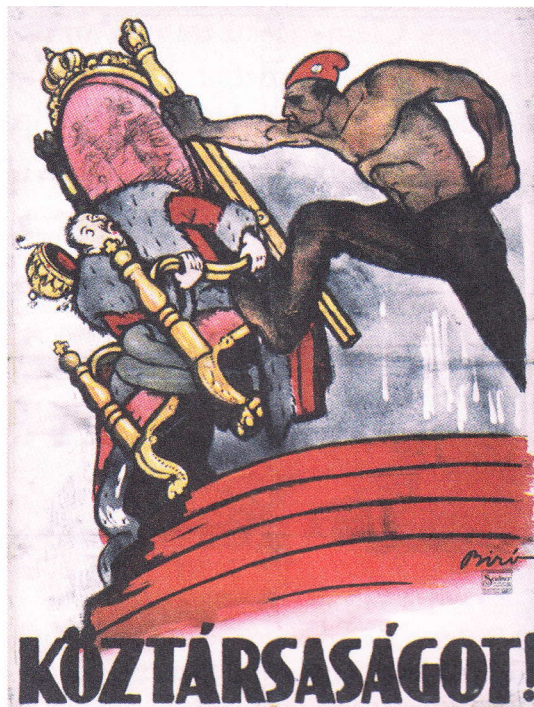
Ha valamelyiteknek okos, jól tanuló fia van, akiből ügyvédet, orvost vagy papot akar saját anyanyelvén nevelni, azt többet nem kell nagy költséggel külföldre küldenie. A legközelebbi nagyobb városban lesz olyan gimnázium és főiskola, amelyen ki-kí kitaníttathatja fiát. A népköztársaság országában mindenki saját nyelvén tisztelheti az istent, a pap a nép papja lesz, vallása szabad gyakorlásában senkit sem fognak háborítani. Minden község betege jó orvoshoz jut.

Ezentúl az élelmicikkekért nem a szegény ember fog adót fizetni, aki fogyasztja őket. A kis földért kevés adó jár. A gazdag emberek fognak nagy adókat fizetni. A földesuraknak sokkal kisebb lesz a földjük és a hatalmuk, mint eddig, a napszámok magasak lesznek. Senki büntetlenül nem bánthatja a nép egy fiát sem, mert minden ember igazára vigyáz a magyarországi népköztársaság népkormányja, amely egyaránt felelős a magyar, német, román, rutén, szerb és szlovák népeknek, akik Magyarország területén élnek.

Jól tudjuk, hogy ti a régi bántalmak emlékével szívetekben halljátok azoknak a szavát, akik benneteket Magyarországtól való elszakadásra akarnak bírni. De hallgassatok miránk: csupa olyan ember vagyunk, akik mindig a nép érdekében küzdöttünk, mindig németek, románok, rutének, szerbek, szlovákok testvériségét és egyformaságát hirdettük és ezért a hitünkért sokat szenvedtünk a régi Magyarország uraitól. Mi azt mondjuk nektek, mielőtt elszakadtok régi hazátoktól, mielőtt itt mindent felforgatnátok, ami már megvan — próbáljatok jó egyetértésben élni és együtt dolgozni az új népkormányval. Ha majd azt látnátok, hogy nem váltjuk be ígéretünket, akkor még mindig ráértek elszakadni tőlünk: mi semmiféle erőszakot nem teszünk veletek szemben. De tudjátok meg, hogy a földműves embernek és a munkásembernek sohasem használ a fölforgatás, a rendetlenség, mert a földművesnek az kell, hogy legyen érkezése és békessége a földjét idejekorán megművelni és a munkásembernek az kell, hogy a gyárak dolgozzanak és a portékát sokan vásárolják.

Ha most szétszakadunk és Magyarország feldarabolódik, ti elvesztitek régi piacaitokat és régi vevőiteket. Mert a folyók és vasutak, melyeken ti szállítani és portékátokat kapni szoktátok, Magyarország közepe felé sietnek: ha elszakadunk egymástól, nehéz lesz számotokra minden eladás és bevásárlás. Egynyelvű fajtestvéreitektől néhol magas és terméketlen hegyek, néhol széles folyók választanak el benneteket, amelyeken keresztül átkelni fáradságos, költséges és nehéz.

A Magyarország területén élő szabad népköztársaságban minden megvan, ami az emberek boldogságát szolgálja. Itt mindenki jóllakhatik, senkinek sem kell éheznie és fáznia, ha majd a rend helyreáll és együtt dolgozunk. De ha az ország sokfelé szakad, akkor a hegyi lakóknak nem lesz gabonájuk, az Alföldön megállnak a gyárak, mert nem lesz szén; ahol fa van, ott nem lesz rét, ahol rét van, nem lesznek erdők. Baj és hiányosság lesz mindenütt. A szegény nyomorgó nép nyakára hamarosan visszajönnek a régi urak, akiknek hatalma úgy nő, amint a népeké egyre gyengül.



Testvéreink! Ezért ne hadakozzunk egymás ellen, menjetek inkább és szóljatok román, cseh, ukrán és jugoszláv testvéreiteknek: „Ne bántsátok Magyarországot, mert ez már úgysem az a Magyarország, amely bennünket bántott. Ez egy egészen új ország, a szabad népköztársaság országa, ahol minden embernek egyforma joga van. Inkább béküljete ti is meg ezzel az új országgal és szövetkezzetek vele olyan szorosán, hogy jól összedolgozva, a közös munkában együtt gazdagodjunk és tanuljunk és Csehország, Románia, Jugoszlávia és Magyarország olyan legyen, mint egy ország.

A népek szabad köztársasága a szeretet és béke országa legyen, amelyet már a biblia hirdet a népeknek.

Ezt kéri tőletek a népköztársaság kormánya. Ez a kormány nem vállalhat felelősséget az elődei bűneiért, de minden erejével arra törekszik, hogy jóvátegye ezeket a bűnöket.

A kormány tagjai együttesen és egyenként, becsületükkel és életükkel vállalnak jóállást elöttetek, Magyarország népei előtt és a nyugati hatalmas nemzetek előtt, hogy megvalósítják, amit ígértek.

A népköztársaság kormánya nevében:

Károlyi Mihály
miniszterelnök

Világ, 1918. november 24. 1-2. o.

Georges Clemenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter távirata Louis Franchet d'Esperey tábornoknak,
a Keleti Szövetséges Hadseregek főparancsnokának
a belgrádi katonai egyezményről (Párizs, 1918. december 1.)

Kérem, továbbítsa Franchet d'Esperey tábornoknak a miniszterelnök részéről a következő táviratot:

„A külügyminiszter a következő pontokat jelezte nekem:

1. A szövetségeseink által november 3-án Ausztria–Magyarországgal aláírt fegyverszünet tartalmazhatott volna – ugyanúgy, mint az olasz front esetében – a keleti frontra vonatkozó végrehajtási egyezményt, azonban ezt az egyezményt csak az osztrák–magyar állam megbízottjaival lehetett volna aláírni, akik a fegyverszünetet aláíró fennhatóságtól eredő, annak rendje szerint korlátlan meghatalmazással vannak felruházva.

2. Franchet d'Esperey tábornok, aki felmérte a helyzetet, november 13-án Belgrád-ban fogadta gróf Károlyi küldötteit, akikkel fegyverszüneti egyezményt¹ írt alá, egy állítólagos magyar állam nevében (amely nem képezte a Szövetségesek elismerésének tárgyát, és nemzetközileg nem létezik).

3. Az így megkötött fegyverszünetet azonnal meg kellett volna semmisíteni, mivel a francia tábornoknak semmilyen jogcíme nem volt arra, hogy a Szövetségesek minden határozatán kívül elismerjen egy új államot és tárgyaljon vele. Ám gyakorlati megfontolásból, valamint azért, hogy az újabb bonyodalmakat és nehézségeket el lehessen kerülni, a minisztérium jogásza úgy látja az okmányt: anélkül, hogy szabályos fegyverszünetnek ismernénk el, a de facto főnálló helyi hatalommal kötött megegyezésnek lehetne tekinteni, és minden pontját végrehajtani, amennyiben azok nem ellentétesek a november 3-án megkötött szabályos fegyverszünettel.

4. Maga a fegyverszünet szövege hibás, mivel a 17. cikkely meghagyja a magyar alkormányoknak a lehetőséget, hogy továbbra is az összes magyar területet igazgassa.

5. Gróf Károlyi erre a pontra hivatkozva menesztett magyar csapatokat Szlovákiába, amelyek szlovák területeket dúltak föl, bebörtönözték a korábban a csehekkel együttműködő lakosokat, üldözték és lemészárolták a cseh hadsereg kisebb egységeit, amelyek a forradalom által előzött magyar hatóságok kivonulása után szállták meg a szlovák területeket.

6. Márpedig a cseh-szlovák államot a Szövetségesek elismerték, hadseregét szövetséges hadsereggént ismerték el, megbízottját elfogadta a versailles-i konferencia, amely az osztrák–magyar fegyverszünet előírásait meghatározta. Következésképpen a cseh-szlovák államnak joga van a szlovák területek elfoglalására, ha másként nem, hát a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeinek megszállásáról határozó fegyverszünet végrehajtásában részt vevő szövetséges jogcímén, jóllehet a határok megállapítása még hátravan.

7. Így aztán érthető az az erős fölháborodás, amelyet Prágában Kramář úr, a Cseh-Szlovák Köztársaság miniszterelnöke, Párizsban pedig Beneš úr cseh-szlovák külügyminiszter érzett egy olyan állítólagos egyezmény hallatán, amely lehetőséget ad egy ellenséges alkormánynak, hogy erőszakos cselekményeket rögtönözzön cseh-szlovák szövetségeseink ellen egy országukhoz tartozó területen.

8. Hogy legalább e hibák súlyos következményét felszámolhassuk, elrendelem, szólítsa föl a tényleges magyar hatóságokat, haladéktalanul vonják ki csapataikat a szlovák területről, ahol – tekintettel a szövetséges megszállásra – semmiképpen sem maradhatnak.

9. A külügyminiszter ezen intézkedésekről közleményben tájékoztatja a Cseh-Szlovák Köztársaság kormányát.”

1. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. Jegyzet fejezetben.]

A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata a románok lakta magyarországi területek és Románia egyesüléséről (Gyulafehérvár, 1918. december 1.)

I. Erdély, Bánát és Magyarország összes románjainak meghatalmazott képviselői 1918. november 18-án¹ (december 1-jén) nemzetgyűlésbe gyűlve Gyulafehérvárott, kimondják a románoknak s az általuk lakott területeknek egyesülését Romániával. A nemzetgyűlés külön is kijelenti a román nemzet elidegeníthetetlen jogát a Maros, Tisza és Duna között elterülő egész Bánátra.

II. A nemzetgyűlés az általános választói jog alapján választandó alkotmányozó gyűlés összeülésiéig ideiglenes autonómiát tart fenn e területek lakosai számára.

III. Ezzel kapcsolatosan az új román állam szervezésére a nemzetgyűlés a következő alapelveket proklamálja:

1. Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot.

2. Egyenlő jog és teljes felekezeti autonóm szabadság az állam összes felekezetei számára.

3. Tiszta demokratikus uralom föltétlen megvalósítása a közélet minden terén. Általános, közvetlen, egyenlő, titkos, községenkénti, proporcionális választói jog mindkét nemű huszonegy évet betöltött személy számára, községi, megyei és törvényhozási képviselő választásánál.

4. Korlátlan sajtó, gyülekezési és egyesülési jog; minden emberi gondolat szabad terjesztése.

5. Radikális földbirtokreform. Az összes, különösen a nagybirtokok, össze fognak íratni. Ezen összeírás alapján, eltörölve a hitbizományokat és a szükség mértékében csökkentve a latifundiumokat, lehetővé teendő a földművelőknek, hogy maguknak legalábbis olyan nagyságú birtokot (szántót, legelőt, erdőt) szerezhessenek, amelyet családtagjaikkal együtt megművelhessenek. Ennek az agrárpolitikának a vezérfonala egyfelől a szociális kiegyenlítés előmozdítása, másfelől a termelés fokozása kell, hogy legyen.

6. Az ipari munkásságnak biztosítandók azok a jogok, amelyek a legelőrehaladottabb nyugati ipari államokban törvénybe vannak iktatva.

IV. A nemzetgyűlés kifejezi azt az óhaját, hogy a békekongresszus meg fogja valósítani a népek közösségét, oly formán, hogy jogosság és szabadság legyen biztosítva nagy és kis nemzetek számára egyaránt, s [a] jövőre ki legyen zárva a háború, mint a nemzetközi viszonyok rendezését szolgáló eszköz.

V. E gyűlésen összesereglett románok üdvözlétüket küldik bukovinai testvéreiknek, akik felszabadultak az osztrák–magyar monarchia jáрма alól s egyesültek a román anyországgal.

VI. A nemzetgyűlés szeretettel és lelkesedéssel üdvözli az eddig az osztrák–magyar monarchia jármában élt nemzeteket, és pedig: a csehszlovák, osztrák–német, jugoszláv, lengyel és rutén nemzetet és elhatározta, hogy ez az üdvözlét adassék az illető nemzetek tudtára.

VII. A nemzetgyűlés alázattal hajlik meg azoknak a hős románoknak az emléke előtt, akik a háborúban vérüket ontották, eszményünk megvalósításáért, halált halván a román nemzet szabadságáért és egységéért.

VIII. A nemzetgyűlés hálájának és csodálatának ad kifejezést a szövetkezett hatalmakkal szemben, amelyek egy évtizedek óta háborúra készülő ellenség ellen folytatott nagyszerű és makacs küzdelmek árán, megmentették a civilizációt a barbarizmus körmei közül.

IX. A nemzetgyűlés elhatározta, hogy az erdélyi, bánáti és magyarországi románok ügyeinek további vezetésére egy nagy nemzeti tanácsot szervez, amely teljes jogosultsággal bírand, hogy a román nemzetet képviselje.

Mikó: *Huszonkét év*, 265–267. o.

Jegyzet 1. [Romániában ekkor még a görögkeleti naptár volt használatban.]

1918. évi X. néptörvény a Magyarországon élő ruszin (rutén) nemzet autonómiájáról (Budapest, 1918. december 21.)

1. §. A Magyarországon élő ruszin (rutén) nemzetet saját beligazgatásának, igazságszolgáltatásának, közoktatásának, közművelődésének, vallása gyakorlatának és nyelve használatának körében mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetben teljes önrendelkezési jog illeti meg, amelyre nézve a jelen törvényben foglalt szabályok irányadók.

2. §. Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung vármegyék ruszinlakta részeiből Ruszka Krajna néven autonóm jogterület (kormányzósági terület) alakíttatik.

Zemplén, Sáros, Abaúj-Torna és Szepes vármegyék ruszinlakta területeinek közigazgatási rendezése az általános békekötésig függőben marad.

Ruszka Krajna határait a nemzetközi békeértekezlet végleges döntéséig, ideiglenesen a Magyar Népköztársaság és Ruszka Krajna kiküldötteiből álló vegyes bizottság alapítja meg.

3. §. Ruszka Krajna minden autonóm ügyét saját szerveivel intézi.

A Magyar Népköztársasággal közös ügyekben közös szervek járnak el.

Ily közös ügyek: külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, továbbá a gazdasági, a közlekedési és szociálpolitikát érintő ügyek.

4. §. Ruszka Krajna törvényhozó szervei:

1. autonóm ügyekben a ruszin nemzetgyűlés,¹

2. a Magyar Népköztársasággal közös ügyekben a magyarországi közös országgyűlés, amelyben a ruszin nemzetnek népessége számarányában van megfelelő képviselője.

5. §. Ruszka Krajna kormányzati szervei:

1. a Ruszka krajnai minisztérium,²

2. a Ruszka krajnai kormányzóság.³

6. §. A Ruszka krajnai minisztérium élén a ruszin nemzetgyűlésnek és a magyarországi közös országgyűlésnek egyaránt felelős Ruszka krajnai miniszter áll, aki közös ügyek-

ben a magyarországi népkormány egyen jogú tagja, autonóm ügyekben pedig legfelsőbb kormányzati szerv. Helyettese az államtitkár.

A Ruszka krajnai minisztérium székhelye Budapest.

7. §. A Ruszka krajnai kormányzás élén a Ruszka krajnai kormányzó áll.

A kormányzás székhelye Munkács.

A kormányzás a Ruszka krajnai miniszter főfelügyelete és ellenőrzése alatt áll.

8. §. A ruszin nemzetgyűlés az 1918. évi I. néptörvénnyel egyezően általános, titkos, egyenlő és közvetlen szavazással választandó.

A magyarországi közös országgyűlés ruszin képviselőiről külön törvény fog rendelkezni.⁴

9. §. Ruszka Krajnában a nem ruszin nyelvű népesség helyhatósági és kulturális autonómiája biztosított.

10. §. Ruszka Krajnában az államkincstári földek, bányák és erdőségek a ruszin politikai nemzet törvényes képviselőjének birtokába mennek át.

11. §. E törvényt a Ruszka krajnai miniszterrel egyetértve a magyarországi népkormány hajtja végre: ugyanez teszi meg ugyancsak a Ruszka krajnai miniszterrel egyetértve a szükséges átmeneti intézkedéseket is.

A jelen törvény végrehajtásával kapcsolatos pénzügyi fedezetről addig is, míg erre nézve állami és autonóm költségvetési törvény nem rendelkezik, a pénzügyminiszter gondoskodik, aki a Ruszka krajnai miniszterrel egyetértve, költségelőirányzatot állapít meg.

12. §. E törvény kihirdetésének napján lép életbe.

Kelt Budapesten, 1918. évi december 21. napján.

MT, 1918, 214–215. o.

1. [A tartománygyűlés első ülésére csak 1919. március 12-én került sor.]

2. [A minisztérium élére 1918. december 29-én Szabó Oresztet nevezték ki.]

3. [A kormányzói posztot Avgusztin Stefán foglalta el 1919. január 3-án.]

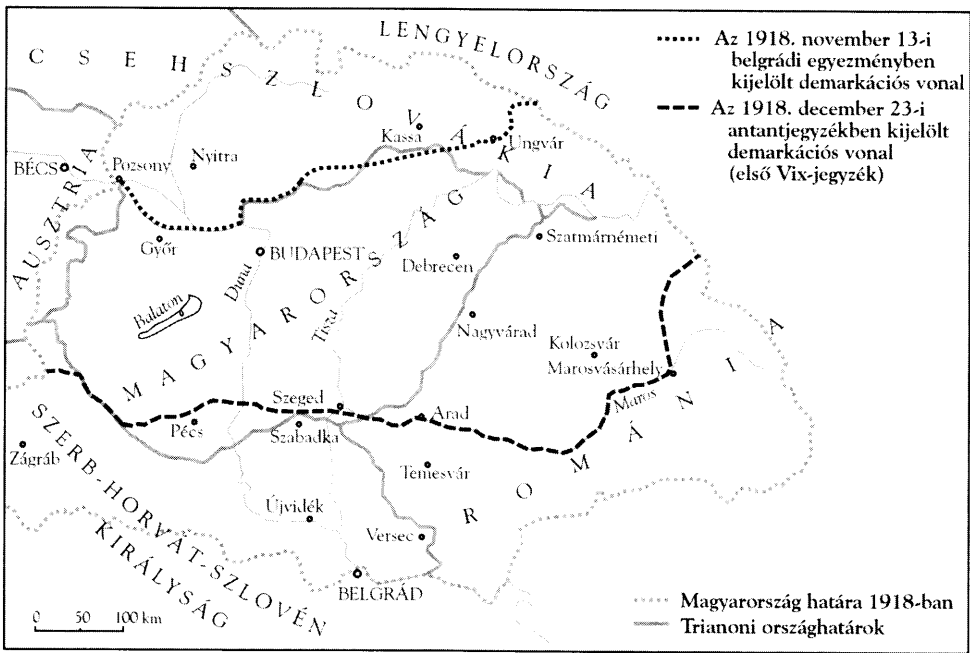
4. [Ennek a törvénynek a megalkotására a polgári demokratikus kormányzatnak már nem maradt ideje.]

Jegyzetek

Ferdinand Vix alezredes, a budapesti Szövetséges Katonai Misszió főnöke jegyzéke Károlyi Mihály gróf miniszterelnökhöz
Magyarország ideiglenes északi határáról
(Budapest, 1918. december 23.)

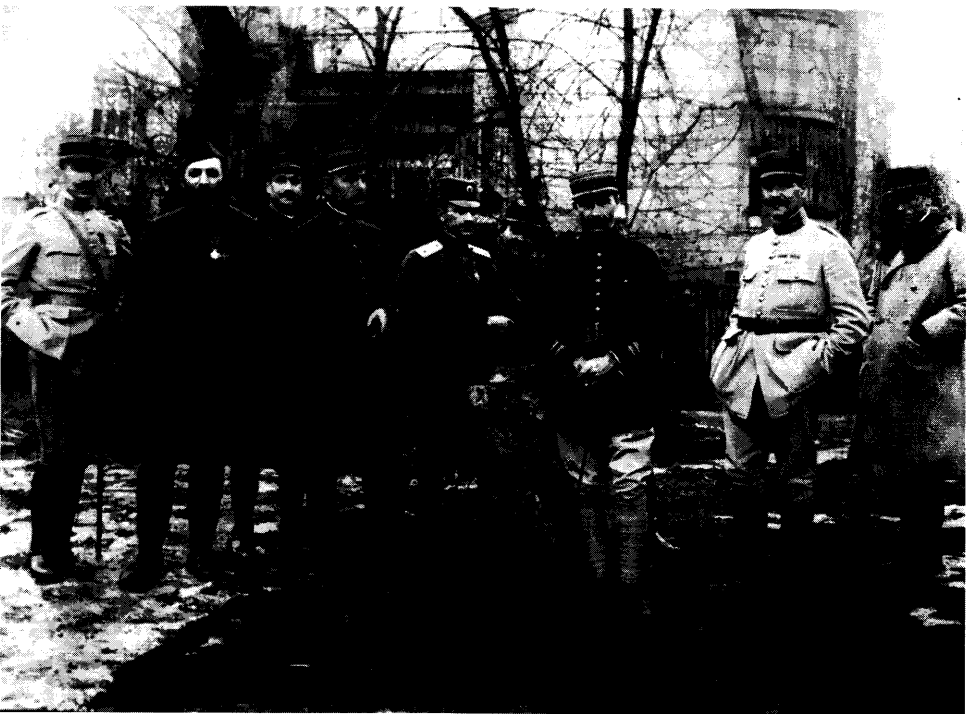
Kegyelmes Uram!

December 3-án kelt 89/S számú közlésem¹ folytatásaképpen van szerencsém értesíteni Excellenciádat, hogy a Keleti Szövetséges Hadseregek Főparancsnokának hivatalos értesítése alapján, a cseh-szlovák állam által a szlovák állam történelmi határaiként követelt határokat a következőképpen állapították meg:



1. Magyarország jelenlegi északi határa,
 2. Magyarország nyugati jelenlegi határa a Dunáig,
 3. a Duna egészen az Ipoly folyó torkolatáig,
 4. az Ipoly folyó egészen Rimaszombatig, ez a város Szlovákiához tartozik,
 5. Rimaszombattól egyenes vonal az Ung folyó torkolatáig,
 6. az Ung folyó vonala egészen az Uzsoki-hágóig. A végleges határokat csak a békekonferencián fogják megállapítani a Szövetségesek közös megegyezése alapján.
- Kérem excellenciádat, adjon parancsot, hogy ettől az időponttól a magyar csapatok vonuljanak vissza a 3., 4., 5. és 6. paragrafus által rögzített vonaltól délre.
- Kérem excellenciádat, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

A FEGYVERSZÜNETI SZERZŐDÉST
ELLENŐRZŐ ANTANTMISSZIÓ TISZTJEI
BUDAPESTEN. KÖZÉPEN JOBBRA
VIX EZREDES, A MISSZIÓ VEZETŐJE



1. [Nem közöljük. Magyar fordítását lásd *A magyar béketárgyalások*, 343. o.]
2. [Jelen fordítás a következő két szövegközlésnek az eredeti francia szöveg alapján készült javítása: *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 343. o.; *A magyarországi forradalmak krónikája*, 133. o.]

Jegyzetek

Apponyi Albert gróf levele Károlyi Mihály gróf miniszterelnökhöz (Budapest, 1918. december 29.)

A miniszterelnökség szíves volt velem bizalmasan egy aláírás nélküli jelentést közölni, mely a külügyi helyzetet adja elő.¹ A közlést semmiféle kísérőirat nem magyarázta; de a dolog természete szerint föl kell tennem, hogy annak tényében felhívás vagy legalább felhatalmazás foglaltatik saját nézeteim előadására. Ennek kívánok megfelelni a következő sorokban.

A jelentés azzal jellemzi a külügyi helyzetet, hogy az antant-hatalmaknál a katonai parancsnokok és a háborús kormányoknak felfogása dominál ez idő szerint, mely a fegyverszünet tényének ignorálásával, a háborús állapot fennállását akarja suggerálni országainak, és eszerint cselekszik. Ezen mindaddig nem lehetne segíteni, míg valami forradalom az antant-hatalmaknál, illetve azok seregeinél fel nem forgatja a mai állapotokat. Ez magyarázná — így lehet a jelentés sorai közt olvasni — a magyar kormány külügyi működésének eddigi sikertelenségét, és ebből folyólag, a jelentés szerint, hasztalan, sőt káros minden akció, amelyet egyes társadalmi tényezők (p. o. egyetemek) Magyarország igazának érdekében kifejtének. A jelentés szerint az ilyenek csak bosszantanak, de meghallgatásra nem találhatnak.

Nem tudom, hogy ki a jelentés szerzője, és hogy minő adatok alapján jut ilyen fatalisztikus végkövetkeztetéshez. Magam nem rendelkezem a közvetlen megfigyelések adataival. De a szóban forgó nemzetek lélektanának és politikai irányzatainak általános ismerete alapján merem állítani, hogy a kép, amelyet a jelentés nyújt, nagyjából megfelelhet a franciaországi helyzetnek, de nem talál sem Angliára, sem Amerikára, sőt Olaszországra sem.

A négyet élesen meg kell egymástól különböztetni; háborús mentalitásuk éppúgy, mint nemzeti jellemük, nagyon különböző.

Franciaország nemzeti indulatból viselt háborút, bosszút és gyűlöletet lihegve ment belé, és diadalmamórában is ezek az érzelmek uralkodnak. Franciaországot ma egy részeg emberhez hasonlítanám, akivel nagyon nehéz egy okos szót szólni.

Anglia hideg számítás, Németország hatalmának megtörése céljából viselt háborút, érdekpolitikából. Vele, érdekei szempontjából, lehet beszélni.

Olaszország is egész világosan körülhatárolt célokért harcolt, mihelyt azokat elérte, minden indulata lehűlt: ma talán több érintkezési pontot találhat az ő politikája velünk, mint szövetségesei egy részével, p. o. a délszlávokkal.

Amerika ideális célok köpenyege alatt avatkozott a háborúba; reális céljait elérte, Európa összes országainak meggyengülése, gazdasági szupremációjának megállapítása által. Most már csak az antant-hatalmaknak nyújtott kölcsönök biztosítása érdekli őt reálpolitikai szempontból; egyébként *kénytelen* a hangoztatott ideális célok érvényesítésére iparkodni, már korteskedési szempontból is, mert az amerikai közvélemény egy része azokat kétségtelenül komolyan vette, és az elnökválasztási kampánynál számon fogja kérni.

A helyzet tehát, bármily nehéz, de nem reménytelen; nem passzivitást kíván a mi részünkről, legkevésbé a forradalom bevárását, amely, ha ott kitör, minket is elpusztít,

tehát olyan reményhorgony, amely explodál – hanem erélyes, céltudatos, kellő alapokra fektetett, a kellő egyének által vezetett akciót.

Az antant mindegyik nemzetét külön kell kezelni. Franciaországgal is keresni kell az érintkezést, de – *pro foro interno*² – tudnunk kell, hogy ott sokra nem megyünk. A súlypontot a másik háromra kell fektetnünk.

Olaszországgal szemben *magyar* érdekellentét már nincs, sőt a jövőben érdektalálkozások mutatkoznak, melyeknek ügyes átértékelésével ott kedvező hangulatot teremthetünk magunknak.

Angliával szemben semmi szentimentális érv nem használ. Az angolok előtt ki kell mutatnunk, hogy az ő szívük szerint Európa érdeke nemcsak nem kívánja Magyarország feldarabolását, hanem ellenkezőleg, fenntartását; hogy a kétségbeesésbe kergetett magyarság, ha most igazságtalan békét csinálnak, ismét összekovácsolódik a kétségbeesésbe kergetett németiséggel, ennek a most alkotandó állapotnak első alkalommal való felborítására; hogy tehát először Németország így ismét erőgyarapodást nyer, és azután az antantra, tehát Angliára is, állandóan reá fog nehezedni 90 millió kétségbeesett ember féken tartásának feladata, tehát militarizmus és békétlenség permanenciában, holott a méltányos elbánásban részesülő Magyarország Európa keletén egyetlen megbízható támpontjává válhatna az angol világpolitikának, lévén nyugati szelleműtől áthatott nemzet, ellentétben a mindenkor megbízhatatlan balkán népekkel, akik közt alig lesz tartós békesség. Meg kell itt különösen értetni, hogy közgazdasági szempontból Magyarország összes népeinek érdeke az együtt maradás; a tótságnak p. o. életérdeke az industrializálás, melyet a gazdaságilag független Magyarország keretében biztosan, Csehszággal soha el nem fog érni.

Ugyanezek az érvek, a praktikus szempontok mellett ideális oldalról is megvilágítva, hozandók fel Amerikával szemben is. Ott a nemzetiségi statisztika – a nemzetiségi területek kihasításának lehetetlensége, a tótok nagy részének a cseh uralomtól való idegenkedése – hozandó föl, és végül a nagy Wilson-féle programok,³ a népek szövetségének, az állandó békének, a lefegyverzésnek biztos megíúsulása, ha Magyarországot és Németországot végképp elkiserítik. Háttérül itt hatásosan érvényesülhet etikai igazunk kimutatása.

Az európai antant-hatalmak mindegyikére egyaránt hat annak kimutatása, hogy a végső elkiserítés itt okvetlen a bolsevikizmus győzelméhez vezet. Erre az egy pontra reagálnak a franciák is – *feltéve, hogy egyébként a kormányban garanciát látnak ennek a ragályos betegségnek kitörése ellen*. Ha azt látják, hogy így is, úgy is bekövetkezik, akkor persze ebből nem lehet javunkra tőkét kovácsolni.

Itt kapcsolódik be a belpolitika a külpolitikába. Nem akarnék félreértetni; reakcióról, a régi rendszerhez való visszafordulásról szó sem lehet. Benne vagyunk a nagy szociális világforradalomban, ami nálunk történik, csak ennek a világprocesszusnak egy helyi részlete. Azt is tudom, hogy e forradalom iránytűje a kollektívizmus felé mutat. De a szocializmus nagy tudományos tekintélyei egybehangzólag hosszú fejlődési időt tűznek ki e végpont eléréséig, melynek stádiumait megállapítja a tömegeknek – nem egyeseknek, hanem a tömegeknek – az az életérdeke, hogy a termelés folytonossága, sőt fokozása meg ne zavartassék, és megállapítja minden egyes nép érettségi foka. Emellett, épp azért, mert világmozgalomról van szó, nem lehetnek a tempóban túlságosan nagy eltérések; legkevésbé gondolható az, hogy a kevésbé érett, a kevésbé elkészült, gyorsabban haladjon az érettebbnél. Aki nagyon előre tör, éppúgy bizalmatlanságot ébreszt maga iránt, mint aki nagyon elmarad. A kérdés ezen internacionális oldalát nem lehet figyelmen kívül hagynunk. Lehetetlen, hogy a szocialisták – akiknek a kormányzatban való részvételét szükségesnek tartom – ezt be ne lássák; lehetetlen, hogy ne érezzék egy külső erőktől támogatott reakció veszélyét, mely beáll, ha nem sikerül hazánkban az ő céljaik felé haladás tempóját egyfelől az evolúció természetszerű gazdasági föltételei, másfelől a művelt világ mentalitása szerint megállapítani.

Meg kell tehát teremteni a megnyugvásnak azt az atmoszféráját, mely lehetővé teszi a külpolitikai akciót és azután az előbb jelzett irányokban kell azt folytatni, azokkal az

eszközökkel, amelyekkel lehet. Nem tagadhatom, hogy sem a magyar külügyminisztérium szervezését nem találom szerencsésnek, sem a kormány külföldi ágenseinek megválasztását. Oda, mindhiába, olyan emberek kelljenek, kik a nemzetközi ügyeknek bizonyos ismeretével és a külföld előtt tekintéllyel bírnak. Az a nagyon plauzibilisnek látszó gondolat, hogy az antant szívesebben áll szóba azokkal, akik a németellenes politikát képviselték és velük szemben előékenyebb lesz, merő tévedésnek bizonyult. A tévedés alapja az a föltevés volt, hogy pacifistákkal állunk szemben, holott az, amit az antantnál magunk előtt látunk (legalább Franciaországban), a legridegebb imperializmus, mely csöppet sem törődik az ellenséges államokat képviselő férfiak anteaktáival.⁴ Addig pedig nem várhatunk, míg ez az irány ott megbukik; valószínű, hogy a győzelem mámora még sokáig a felszínen tartja. Ami pedig utána következik, az teljesen kiszámíthatatlan. A külügyi teendőkre nézve tehát az azokra alkalmas férfiakat kell alkalmazni, tekintet nélkül korábbi elhelyezkedésükre, garanciát csak arra nézve keresve, hogy a belpolitikai evolúció ezzel ne érintessék. De épp erre a belpolitikai evolúcióra nézve (a kormány szempontjából beszélve) semmi sem lehet veszélyesebb, mint az, ha az ország jelenlegi kormányát és a jelenlegi rendszert tehetetlennek találja Magyarország érdekeinek a békekötésnél való képviselőit. A reakciós törekvések, ha ilyenek vannak, ennek a hitnek meggyökeresedésében találnák legnagyobb erejüket.

KML, I. kötet, 355–358. o. (362. sz.)

1. [A Miniszterelnökség előzőleg egy Svájcból származó tájékoztató jelentést küldött el Apponyinak.] *Jegyzetek*
2. [Belső használatra.]
3. [Utalás Woodrow Wilson amerikai elnök 1918. január 8-i kongresszusi beszédében ismertetett 14 pontos békeprogramjára.]
4. [Előéletével.]

Károlyi Mihály gróf beszéde a magyar külpolitikáról köztársasági elnöki kinevezése alkalmával – Részlet (Budapest, 1919. január 11.)

Károlyi Mihály: Amikor ilyen nehéz időkben rám bízott a legsúlyosabb feladat, azért vállaltam, mert kötelességem, hogy el ne vonuljak a nehézségek elől. A múlt kötelez. Vannak kötelezettségek, amelyeket csak így tudok leróni. Hogy miért nehéz ennek a feladatnak megfelelni, azt mindenki tudja. Az államfői teendő még akkor is súlyos, amikor az államfő mögött ott áll a parlament és a nemzet akarata, de amikor az államfő maga tartozik megválasztani a kabinetet, amelyre az ország ügyeit bízta, amikor nem áll mögötte többség, sem semmiféle alkotmányos szerv, akkor a legnagyobb nehézségekkel kell megküzdeni. [...] Magyarország helyzete olyan végzetes, olyan súlyos, hogy egyenesen tiltakoznom kell az ellen, hogy ideiglenes államfő létemre életmódomban és működésemben változás állhatna be.

Épp úgy akarok dolgozni, mint eddig, annyi munkát akarok végezni, amennyit elbírok. Követelem, hogy semmiféle ünneplésben se részesítsenek, hiszen személyemben nem történik változás, és kérem, fogadjanak olyan rideg, csöndes és egyszerű módon, ami Magyarország mai helyzetének megfelel. Magyarország száz sebből vérzik. Ma minden egyes embernek, akár államfő, akár munkás legyen is, azon kell dolgoznia, hogy megmentse a hazát. Ez a legszentebb kötelesség. Csak a haza megmentésén keresztül érhetik el a pártok saját ideáljait. Ha nincsen országunk, akkor nincsen miért küzdenünk. Az a legfontosabb ma, hogy tudjunk szilárdan megállni és az az egy gondolat vezessen ben-



KÁROLYI MIHÁLY ARCKÉPE BROSSON

nünket, hogy az országot kisegítsük, kivezzünk a rettenetes helyzetből, hogy legyen országunk.

Én pártkeretekben többé nem maradhatok, lemondok arról a pártról, amelynek eddig vezére voltam, mert a pártok felett kell állanom, és ígérem, hogy a szükséges pártatlanságot minden irányban meg fogom tartani. Az ma a legnagyobb tragikuma az országnak, hogy mikor a fegyvert letettük, ellenségeink nem tartották meg a velünk kötött szerződéseket, se a demarkációs vonal, se a közigazgatásnak kezünkben való meghagyása tekintetében.¹ Az egész országot egymás után szállják meg szerbek, csehek és románok. Sok vád éri a kormányt amiatt, hogy nincs hadsereg, amely kiverhetné a megszálló csapatokat, de ha volna is ilyen hadseregünk, nem verhetnők ki őket, talán azért, mert nem is lennének képesek reá, de azért se, mert nagyobb eredmény lesz, ha a békekonferencián jogainkat hangoztatjuk, mintha ma kalandos hadjáratba bocsátkoznánk meggyengült erőnkkel.

A kormány vagy az erőre, vagy a jogra támaszkodhatik, kétféle politikát nem követhet. Ha az erőre támaszkodik, ez felette csekély az antant erejével szemben, és akkor kirúgjuk magunk alól a jogi alapot, az antanttal találjuk szemben magunkat és akkor semmiféle külpolitikai támasztékunk se marad. A német szövetséget felbontottuk, a németekkel szakítottunk és ha most az antant is ellenünk fordul, akkor biztos veszébe rohanna az ország. Az ország érdekében az áll, hogy senki se lázadjon fel, bármiféle jogtalanságot is el kell viselnünk. Nem állhatunk az erőnek, csak a jognak alapjára és nincs más politikánk, mint az antanttal való barátság. Lázadással semmit se érhetünk el, csak ellenséget szerzünk. A passzivitásban van ma a nyugalom és a jogban találhatja meg Magyarország az erőt. Ez az egyetlen, ami az országot megmentheti. Ezek azok a szempontok, amiket az új kormánynak szem előtt kell tartania, a jogot nem szabad feladni, fegyverhez oktanul nyúlni nem szabad.

Amikor ebben a szomorú pillanatban kérem a Nemzeti Tanács támogatását, egyben kérem minden magyar embernek a támogatását. Soha szomorúbb, soha lehangoltabb, soha kétségbeesettebb pillanatom nem volt, mint ma, amikor a nagy föladatot vállalom. Sajnos, nem öröm, nem büszkeség, nem ambíció tölti el lelkemet, csak az az egy gondolat, hogy megmenthessem az országot, lehetővé tegyem neki, hogy boldog, erős és hatalmas lehessen.

Magyarország, 1919. január 12. 2. o.

Jegyzet 1. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét, valamint Georges Clemenceau ezzel kapcsolatos 1918. december 1-jei táviratát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

Georges Clemenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter távirata Henri Mathias Berthelot tábornoknak, a Francia Dunai Hadsereg parancsnokának a francia-román viszonyról (Párizs, 1919. január 15.)

Válasz az Ön 236/3. sz., január 9-i táviratára.¹

A Szövetségesek egyetértének abban, hogy Romániát ismét Szövetséges hatalomnak tekintsék, és a békekonferencián ennek megfelelően kezeljék. Ugyanannyi küldött részvételét tették lehetővé számára, mint Belgiumnak és Szerbiának, vagyis olyan államoknak, amelyek a háború kitörésétől annak befejezéséig szünet nélkül küzdöttek Németország és Ausztria-Magyarország ellenségeinek oldalán. Stop.

Ekképpen a Szövetségesek kiváltságos bánásmódban részesítik Romániát, hiszen az ország kapitulált, érvénytelenítve ezzel az 1916-ban megkötött szerződést,² amelynek következtében a Szövetséges államok sorába lépett. Stop.

Az Ön állításával ellentétben, a szerződés hatályának megszűnése jogilag nem kétséges. Stop. Mind szövetségeseinknek, mind magunknak ez a határozott véleményünk, és szó sem lehet arról, hogy betű szerint újfent érvényesnek tekintsük azon szerződést, amelyet a román kormány ismételt kérésünk dacára saját maga tépett szét. Stop.

Egyébként sincs arra mód, hogy az időközben bekövetkezett eseményeket figyelmen kívül hagyjuk, és semmiképpen sem elhanyagolható az a tény, hogy Besszarábia kérdésének rendezése Románia javára valósul meg.³ Mindez nem ok arra, hogy a békekonferencia elé kerülő területi kérdések megvitatásakor ne az 1916-os szerződést vegyük a román követelések alapjául, ám e tekintetben a döntés joga egyedül a konferenciát illeti. Stop.

Azon állítás tehát, mely szerint a Szövetségesek nem őszinték Romániához és ellenségeinek kedveznek, egyáltalán nem felel meg a valóságnak, és hogy Ön ilyesmit hangoztat, számomra egyszerűen fölfoghatatlan. Az Ön által kifogásolt, Dobrudzsát, Bánságot, Erdélyt érintő döntések semmiképp sem olyan jellegűek, amint azt Ön állítja, és vonatkozó kijelentései de facto és de jure alaptalanok.

Először. – Dobrudzsza: A francia kormány a lehető legnagyobb mértékben igyekezett a román kívánságokat figyelembe venni, amikor Dobrudzsába Szövetséges csapatokat irányított, és Bukarest tudomására hozta, hogy a területek megszállása a végleges rendezés kérdését elnapolja. Többet tenni nem állt módjában, mivel a bolgár fegyverszünet megkötésekor⁴ Románia még nem lépett újra be a háborúba, és ekkor a bukaresti szerződés még nem veszítette hatályát.

Másodszor. – Bánság: Hogy a megalapozott román követeléseket védelmezzük, této-vázás nélkül visszavontuk a hadműveletek során a Bánságot elfoglaló szerb csapatokat, amelyeknek helyét a középső részen Henry tábornok⁵ egységei foglalták el, de a békekonferencia döntése előtt nem tekinthetjük a két szövetséges állam valamelyikének követelésére véglegesen lezárnak a kérdést.

Harmadszor. – Erdély: E térség határainak megállapítását ideiglenes jelleggel a keleti hadsereg főparancsnoka⁶ a főnnálló helyzet kívánalmainak, valamint katonai megfontolásoknak megfelelően végezte el, amelyek átértékelésére az Ön észrevételeinek Franchet d'Esperey tábornok elé terjesztését követően lehetőség nyílik.

Következésképpen a román vádaskodások minden alapot nélkülöznek. Ezt Önnek elsőként kellene elismernie, kinyilatkoztatnia és a vádaskodásokat hamisnak bélyegeznie ahelyett, hogy tűrhetetlen módon szószólójukként lép föl, bátorítja őket, és Franciaország, valamint szövetségeseinek politikáját ócsárolja.

Amennyiben fönti kérdéseket illetően továbbra is kormányától eltérő nézeteket vall, természetesen jogában áll visszahívását kérni.⁷

*Francia diplomáciai iratok, 82–83. o (66. sz.)*⁸

1. [Nem közöljük. Szövegét lásd *Francia diplomáciai iratok, 73–75. o. (59. sz.)*]
2. [Románia 1918. május 7-én Bukarestben békeszerződést írt alá a központi hatalmakkal, és ezzel formailag megszegte az 1916. augusztusi szerződést. Lásd e kötetben a *Források első szemelvényét.*]
3. [Románia még a központi hatalmakkal 1918. március 5-én aláírt előzetes békeszerződéssel jutott Besszarábia birtokába, s ezt a területet a Szovjet-Oroszország elleni intervenciós háború során sikerrel őrizte meg.]
4. [1918. szeptember 29-én.]
5. [Paul-Prosper Henry tábornok, a Francia Keleti Hadsereg, később a Magyarországi Francia Hadsereg parancsnoka.]
6. [Louis Franchet d'Esperey tábornok.]

Jegyzetek

7. [E táviratot Stephen Pichon külügyminiszter január 15-én továbbította Auguste Félix de Saint-Aulaire gróf követnek Bukarestbe.]
8. [A fordítás az eredeti francia szöveg alapján apróbb kiigazításokat tartalmaz.]

Az 1919. évi VI. néptörvény a magyarországi német nép önrendelkezési jogának gyakorlásáról (Budapest, 1919. január 28.)

1. §. A Magyarországon lakó német ajkú magyar állampolgárok egységes nemzetet alkotnak, amely önrendelkezési jogát az e törvényben körülírt önkormányzat útján gyakorolja.
2. §. A németlakta vidékeken, amennyiben összefüggő területek, az ott lakó másajkú nemzetekkel egyetértőleg autonóm jogterületek (kormányzóságok) alakíttatnak.
3. §. A német népet jelen törvény keretei közt úgy törvényhozási, mint kormányzati tekintetben teljes önkormányzati jog illeti meg ezeknek az autonóm jogterületeknek beligazgatása, igazságszolgáltatása, közoktatása, közművelődése, egyházügye körében.
4. §. Az autonóm ügyek saját, a magyar népköztársasággal közös ügyek pedig közös szervek által intéztetnek.
Ily közös ügyek: a külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, közgazdaság, népjólét és szociálpolitika, valamint a közlekedési ügy.
Az autonóm jogterületeken a német ajkú magyar állampolgárok részére biztosítatik, hogy velük szemben az érintkezési nyelv a közös ügyekben is a német lesz.
5. §. A német nemzet törvényhozó szervei:
 1. Autonóm ügyekben a német nemzetgyűlés.¹
 2. A magyar népköztársasággal közös ügyekben a magyarországi közös országgyűlés. Ezen országgyűlésen, a német nemzetnek népessége számarányához képest kell képviselve lennie.
6. §. A német nemzetgyűlés az 1918:I. néptörvénnyel egyezően általános, titkos, egyenlő és közvetlen szavazással választandó.
7. §. A német nemzet kormányzati szervei: a német minisztérium és a kormányzóságok.²

A német minisztérium székhelye Budapest. Élén a német nemzetgyűlésnek és a magyarországi közös országgyűlésnek egyaránt felelős német miniszter³ áll, aki közös ügyekben a magyarországi népkormány egyenjogú tagja.

A kormányzóság székhelyét maga választja és járásokra oszlik. Élén megfelelő szakelődökből alakított kormányzói tanács áll, melynek elnöke a kormányzó.

A kormányzóság egyetemét a jelen törvény 6. §-a szerint választandó kormányzósági közgyűlés képviseli, amely önkormányzatát a törvény keretein belül, önállóan szabályozza.

A kormányzóság felett a felügyeletet és ellenőrzést a német miniszter gyakorolja. Későbbi törvény fogja megállapítani, hogy egyebekben a német miniszter hatásköre mire terjed ki.⁴

A német miniszter helyettese az államtitkár.

8. §. A német kormányzóságok területén lakó nem németnyelvű népesség, úgyszintén az ezeken kívül lakó német kisebbségek részére kulturális autonómia, továbbá a helyhatósági önkormányzat, illetőleg az abban való arányos részvétel joga, végül a saját nemzetgyűlésen való képviseltetés joga biztosítottatik.

9. §. E törvényt a német miniszterrel egyetértve a magyarországi népkormány hajtja végre.

A törvény végrehajtásával kapcsolatos pénzügyi fedezetről addig is, míg erre nézve állami és autonóm költségvetési törvény nem rendelkezik, a pénzügyminiszter gondoskodik, aki a német miniszterrel egyetértve költségelőirányzatot állapít meg.

10. §. Az átmeneti intézkedéseket a német miniszterrel egyetértőleg a magyarországi népkormány teszi meg.

Az első német nemzetgyűlés megalakulásáig átmenetileg az Országos Német Kormányzótanács⁵ alakíttatik, amely a Magyarországi Német Nemzeti Tanács és a Hazai Németek Néptanácsának 4-4, valamint a németlakta vidékek 2-2 kiküldöttjéből áll.

Ez a kormányzótanács ellenőrzi a német minisztert s a német autonómia körébe vágó javaslatait a német miniszterrel közli.

11. §. E törvény kihirdetésének napján lép életbe.

Kelt Budapesten, 1919. évi január hó 28-ik napján.

A Magyar Népköztársaság
kormánya:

Berinkei Dénes dr. s. k.
Baloghy Ernő dr. s. k.
Böhm Vilmos s. k.
Buzs Barna dr. s. k.
Garami Ernő s. k.
Juhász-Nagy Sándor dr. s. k.
Kunfi Zsigmond dr. s. k.
Nagy Vince dr. s. k.
Peidl Gyula dr. s. k.
Szabó István s. k.
Szabó Oreszt dr. s. k.
Szende Pál dr. s. k.
Vass János dr. s. k.

A Magyar Népköztársaság
elnöke:

Károlyi Mihály s. k.

1919. évi törvények, 20–23. o.

1. [Összehívására nem került sor.]
2. [A kormányzóságokról már nem született intézkedés.]
3. [A német minisztérium élére 1919. február 3-án Junker János került.]
4. [Ennek a törvénynek a megalkotására a polgári demokratikus kormányzatnak már nem maradt ideje.]
5. [Az Országos Német Kormányzótanács 1919 februárjában kezdte meg működését Zsombor Géza vezetésével, ennek tevékenysége azonban inkább jelképes volt.]

Edvard Beneš felszólalása a Tízek Tanácsa ülésén a csehszlovák területi igények tárgyában – Részlet (Párizs, 1919. február 5.)

[...] ¹ Beneš úr elmondja, hogy Szlovákia hajdanán a Csehszlovák állam részét képezte, amíg a magyarok a 10. század folyamán le nem rohanták. A hódítók sikertelenül próbálták elmagyarosítani az országot. A lakosság mindmáig cseh érzelmű, s az új államhoz kíván tartozni. Szlovákiában sosem volt példa szeparatista próbálkozásra. Ugyanaz a nyelv, ugyanazok az eszmék, ugyanaz az uralkodó vallás. A szlovák nemzeti lelkesedést mindig is a magyarokkal szembeni ellentét táplálta.

Szlovákiát északról a Kárpátok, délről a Duna határolja. A Duna déli irányba forduló partjától a Tiszáig terjedő határ részint természetes, részint mesterséges. Ez a szakasz elkerülhetetlen módon sok magyart is leválaszt, mely problémára a Konferenciának kell megoldást találnia. Lloyd George ² kifejti azon véleményét, hogy a Szlovákiára vonatkozó igény jogosságához nem férhet semmi kétség. Amennyiben ez így áll, azt ajánlaná Dr. Benešnek, hogy megjegyzéseit csupán a vitatott pontokra korlátozza.

(Általános megegyezés jött létre arról, hogy a Szlovákiára vonatkozó területi igény nem támaszt nehézségeket, s tisztázandó pontok csupán a Magyarországgal közös határvonalon vannak.)

Beneš úr összességképpen leszögezi, hogy a dunai határhoz való ragaszkodás igényeik elvi alapja. Szlovákia dunai ország. A magyarok bejövetelekor a szlovákok uralták egész Pannoniát. A magyarok felűzték őket a hegyekbe, s miután a Duna jobb partját megtisztították a szlovákoktól, közvetlen érintkezésbe kerültek a németekkel. A Duna bal partján élő szláv népességet nem tudták kipusztítani. Ezek a szlávok földjükön maradtak, noha többé-kevésbé elmagyarosodtak. Az északi vidékek falvainak legalsó rétege szlovák maradt, csupán a mesterségesen fölébe került uralkodó réteg volt magyar. A dunai határigényt ezen felül egy másik, igen fontos gazdasági érv is alátámasztja. A csehszlovák államnak nincs közvetlen tengeri határa. Három oldalról németek, a negyedikről magyarok veszik körül. Ipari ország lévén feltétlen szüksége van tengeri kijáratra. Ezt csak a nemzetközivé nyilvánított Duna biztosíthatja számára, az állam gazdasági életének alapjaként. Ez geográfiai szükségszerűség, amely nélkül az új állam nem lehet meg.

Lloyd George úr azt kérdezi, hogy a szlovákság milyen arányban lakja a Duna vidékét.

Beneš úr azt feleli, hogy e terület elcsatolásával a csehszlovák államhoz mintegy 350 ezer magyar kerülne. Ám ismét hangsúlyozza, hogy vidéken erőszakos elmagyarosítás folyt. A fenti adat egyébként a Pozsony és Vác közti területre vonatkozik. Hozzátenné azt is, hogy a folyó túlsó partján jó néhány szlovák szóróványtelepülés van. Így például csupán Budapest környékén vagy 150 ezer szlovák él. Őket kompenzációként magyar fennhatóság alatt hagynák.

Sonnino úr ³ azt kérdezi, hogy mekkora a szlovákok aránya a magyarokkal szemben.

Beneš úr azt feleli, hogy ez vidékenként változik. Azon vidékek, amelyek a felmérések alapulnak, észak–déli irányban húzódnak, s ily módon erős magyar többséget mutatnak. Ő maga különben úgy becsüli, hogy az általa említett térségben 60% a szlovák népesség aránya, de megbízható adatot igen nehéz lenne közölni, mivel e terület sohasem képezett különálló népszámlálási körzeteket.

Wilson elnök azt kérdezi, hogy vajon a városokról hozzáférhetőek-e a statisztikai adatok, illetve, hogy igaz-e az az állítás, miszerint a szlovák népesség egyedül Pozsonynál érintkezik a Dunával.

Beneš úr azt válaszolja, hogy a szlovákság Budapesttől északra is leér a Dunáig, noha elismeri, hogy a folyó menti lakosság nagyjából magyar.

Lloyd George úr azt kérdezi, hogy a Szlovákián áthaladó folyók hajózhatóak-e.

Beneš úr elmondja, hogy csupán a Vág az, ám az is csak félig, az alsó szakaszán.

Kramár ⁴ úr elmondja, hogy próbálkoznak a Morava hajózhatóvá tételével, s tervbe vettek a csatorna-rendszer magyarányú fejlesztését, mely az Északi-tengert az Elbán s a

Dunán keresztül a Fekete-tengerrel összekötné. Ezek a közlekedési útvonalak csehszlovák területen haladnának keresztül.

Lloyd George úr felteszi a kérdést, hogyha netán az igényelt területek lakossága magát Magyarországhoz tartozandónak nyilvánítja, úgy Beneš úr elfogadhatónak tartja-e azt a megoldást, hogy Szlovákia, folyóin át, szabad kijutást kapjon a nemzetközi vízi úttá nyilvánított Dunára.

Beneš úr azt feleli, hogy ezek a folyók, a Vág kivételével, jelen pillanatban még nem hajózhatók, s így az egész Szlovákia el lenne vágva a Dunától.

Lloyd George úr azt kérdezi, hogy ha biztosítanák Csehszlovákiának a Duna meghatározott pontjaihoz való szabad vasúti kijutást, ez kielégítené-e igényeiket.

Beneš úr azt válaszolja, hogy a Duna völgye és a Felvidék oly mértékben egymásra utalt, hogy szétválasztásukból komoly zavarok támadnának. E területek megélhetését az ipari és mezőgazdasági termékek cseréje biztosítja. A szlovák felföld ipari, míg a Duna-völgy mezőgazdasági jellegű.

Beneš úr azt mondja, hogy az általa előadott határigényt épp a vasúti közlekedés adottságai diktálják. A hegységek észak–déli iránya miatt kelet és nyugat közt csekély az érintkezési lehetőség. Ennélfogva szükség van arra a vasútvonalra, amely az oldalirányú összeköttetést egyedül biztosíthatja. Elismeri ugyan, hogy ezzel a tekintélyes számú magyar lakosság kerül át Csehszlovákiába, de hadd hívja fel a figyelmet arra, hogy a magyar népesség-nyilvántartás még az osztráknál is megbízhatatlanabb volt. Ily módon mintegy 250 ezer magyar kerülne a határokon belülre, s ezzel még mindig 350 ezer szlovák maradna kívül rekedve. Összességében az új állam fennhatósága 650 ezer magyarra terjedne ki, míg Magyarországé 450 ezer csehszlovákra. Magyarországon a faji keveredés, a múltbéli kíméletlen üldözések következtében, igen nagymértékű.

A szlovákokat különösen sújtotta az elnyomás, maga Kossuth mondta, hogy a szlovákok nem kaphatják meg a választójogot. A magyarok nyíltan hangoztatták, hogy a szlovákokat nem tartják embereknek. Szlovákiában 2300 hivatalnok közül csupán 17 volt a szlovák. 1700 bíróból mindössze 1, 2500 adószedőből nem több mint 10! Ennek következtében a szlovák lakosság csaknem egyharmada kivándorolt Amerikába. Mások otthonaikat elhagyván a könnyebb megélhetés reményében Magyarország más vidékeire települtek át, mint azt a Budapest mellett élő 90 ezer, s a Debrecen környéki 80 ezer szlovák példája tanúsítja.

Beneš úr azt mondja, reáharul az a kötelesség, hogy a Konferencia figyelmét felhívja bizonyos javaslatokra, amelyek nem számíthatóak a csehszlovák területi igények közé. E javaslatok közül az első a Magyarországon élő ruténokra vonatkozik. A szlovákok szomszédságában, tőlük keletebbre van egy terület, amelyet ruténok népesítenek be.

Ezek a ruténok ugyanazon törzsből származnak, mint a kelet-galíciaiak, akiktől a Kárpátok elválasztja őket. A szlováksággal szoros szomszédságban élnek, hasonló társadalmi és gazdasági körülmények között – mi több a két nép nyelve közt egy átmeneti nyelvjárás is létrejött. A ruténok nem kívánnak magyar fennhatóság alatt maradni, s ezért felajánlották, hogy egy önálló államot alkotva szoros föderációba lépnének Csehszlovákiával.⁵ Számuk 450 ezerre tehető. Igazságtalanság lenne őket a magyarok kényekedvére hagyni, s habár a csehszlovák igények közt ez nem szerepel, ő mégis vállalta, hogy ügyüket a Konferencia elé tárja. Amennyiben Kelet-Galícia orosz kézbe jutna, ez azzal a veszéllyel jár, hogy az oroszokat behozza a Kárpátoktól délre eső területekre. Viszont ha Kelet-Galícia lengyel lenne, a lengyelek maguk se tartanának számot e népességre. Ebből következően e népnek vagy magyarrá, vagy pedig autonómmá kell lennie. Ha ez utóbbi következne be, a ruténok a csehszlovák állammal kívánnak szövetséget alkotni. Noha ezzel Csehszlovákia terhet vállalna magára, e megoldás azt az előnyt kínálná számára, hogy Romániával közös határa lesz. [...] ⁶

Beneš úr elmondta, hogy a csehszlovák állam – hogy a magyarok és németek harapófogójából magát kiszabadítsa – szoros kapcsolatokra törekszik Jugoszláviával és Olaszországgal. A Csehszlovákiához legközelebb eső tenger az Adria. Úgy gondolja, hogy a

kapcsolattartást leginkább egy keskeny zóna biztosíthatná, mely akár a cseh, akár a jugoszláv kormány, vagy épp a Népszövetség felügyelete alá tartozna. Önmagában egy vasútvonal, melynek valamelyik oldalához terület tartoznék, szerintem nem lenne elég. Ezért azt javasolja, hogy e területet úgy a magyarok, mint a németek rovására jelöljék ki, hogy az Csehszlovákia és Jugoszlávia közt ekképpen egy folyosót képezzen.

*Sorsdöntések, 135–139. o.*⁷

- Jegyzetek*
1. [Beneš bevezetésekként a cseh szabadságküzdelmek felsorolásával alapozta meg az önálló csehszlovák állam következőkben előtárt területi igényeit.]
 2. [David Lloyd George brit miniszterelnök.]
 3. [Giorgio Sidney Sonnino olasz külügyminiszter.]
 4. [Karel Kramář csehszlovák miniszterelnök.]
 5. [A Magyar-Oroszok Amerikai Nemzeti Tanácsa (American National Council of the Uhro-Rusins) – miután az előző három hétben többször is egyeztetett Tomáš Garrigue Masaryk cseh(szlovák) emigráns politikussal – 1918. november 12-i scrantoni értekezletén elfogadta azt a nyilatkozatot, amely szerint a „magyar-orszok” a legszélesebb autonóm jogok elnyerése mellett, föderatív alapon csatlakoznak Csehszlovákiához.]
 6. [Beneš itt előtarta a lužicei (lausitzi) szerbek óhaját, akik Csehszlovákiához való csatlakozásukat kérték autonómia keretében.]
 7. [A fordítás az eredeti francia szöveg alapján apróbb kiigazításokat tartalmaz.]

A román béke delegáció memorandumja Románia területi követeléseiről – Részlet (Párizs, 1919. február 8.)

A békekonferencián a román kormány a következők képviselőjében lép föl:

1. a Román Királyság lakossága az 1914. évi állapotnak megfelelően;
2. az 1918-ban előbb autonómiáját, majd a Román Királysághoz való csatlakozását szabadon kinyilvánító Besszarábia¹ lakossága;
3. azok a románok, akiknek lakóterületét 150 évvel ezelőtt Moldáviától elszakították és Bukovina néven az osztrák koronához csatolták; akik Erdélyben, Máramarosban és a Körösök vidékén élnek; a bánsági románok, akik az 1914-es háború előtt mindig is követelték elszakadásukat az Osztrák–Magyar Monarchiától, és amint szabadon teheték, azonnal kinyilvánították akaratukat a román királyságbeli, valamint besszarábiai románokkal való egyesülésre.²

A román kormány mindezen tartomány és terület számára olyan határokat kér, melyek biztosítani fogják közigazgatási, politikai és gazdasági szabadságukat ugyanúgy, mint fejlődésüket a nemzeti öntudatuk által megszabott irányban.

E határok a következők:

A Dnyeszter folyó a torkolattól Galícia és Bukovina határáig;

E ponttól kezdve tovább a Prut és a Cseremos összefolyásáig, majd a Galícia és Magyarország közötti határvonal Sztohiig (1655-ös magaslati pont), azután a Tisza és a Visó közötti vízválasztó vonal Trebusa faluig a két folyó összefolyása fölött, a Tisza vonala a Szamossal való összefolyási ponttól lefelé 4 kilométerre (Vásárosnamény Romániában marad); a vonal tovább folytatódik dél–délnyugati irányban egy Debrecen-től keletre 6 kilométerre található pontig, innét a Körösökig a Fehér-Körös és a Sebes-Körös összefolyása alatt 3 kilométerre levő pontig, majd Szegedtől északra, illetve Orosházától és Békéssámsontól nyugatra húzódva Algyő magasságában a Tiszáig;

A Tisza alsó folyása a Dunával való összefolyásáig;



KÖZTÁRSASÁGI KATONÁK
CSEHSZLOVÁKIA ELLEN VONULNAK,
1919. FEBRUÁR

Ezen összefolyástól lefelé a Duna folyása, majd;
Az 1913. évi bukaresti szerződésben a Románia és Bulgária határaként kijelölt vonal a Várnától északra fekvő fekete-tengeri Ekrenéig;

Végül a Fekete-tenger partvonala ezen utolsó ponttól a Dnyeszter torkolatáig.

Ezek az igények semmiképpen sem tekinthetők új keletűeknek.

A Duna folyása a Vaskaputól, majd a Fekete-tengerig húzódó határvonal, illetve a Fekete-tenger partja a Duna északi torkolatáig 1913-tól a régi Román Királyság déli határát képezi.

A Dnyeszter folyása mindig is a Besszarábia és Bukovina közötti határt jelentette. A Pruttól a Vaskapuig kért betétvonal pedig megegyezik azzal, amelyet a szövetséges hatalmak és a Román Királyság között 1916. augusztus 17-én megkötött szerződés³ Románia legitim határaként ismert el.

Főnti megállapítások vélhetően kielégítő módon támasztják alá a román kormány kérését.

A konferencián képviselt hatalmak közül bizonyára nincs olyan, melynek szándékában állna a Románia és Besszarábia által az 1914-es háború előtt jogosan birtokolt terület bárminemű megcsonkítása. Az is elképzelhetetlen, hogy a száz- meg százezernyi halott, akiket az ország azért veszített el, mert a szövetséges hatalmak oldalán vettek részt a háborúban, a központi hatalmak és szövetségeseik által feldúlt és a mai napig éhező Romániára zúdított mérhetetlen kár és szenvedés azt eredményezné, hogy az ország azon jogaiban, melyeket 1916-ban minden harcostársa javára elismert, akár a legkisebb mértékben is csorbíttassék.

Azonban a román kormány fontosnak tartja, hogy e jogok természete ne maradjon homályban és azzal kapcsolatban semmi kétség se merülhessen föl, amely nehézségekhez, későbbi konfliktusokhoz vezethetne.

Ennek következtében minden olyan ponton, ahol bárminemű bizonytalanság állhat fenn vagy amely bárminemű vita elindítója lehet, kész jóhiszeműségét és eljárásának jogos voltát minden módon bizonyítani, még ha ez fölösleges is.

A román kormány úgy véli, hogy pusztán követeléseinek megfogalmazási módja elegendő bizonyíték és garancia abbeli szándékára, hogy a tartós világbéke megteremtése érdekében még leghőbb, jogos törekvéseit is föláldozza:

Amennyiben a nyelvi vagy népcsoportok elvét szigorú pontossággal értelmezte volna, úgy Románia vitathatatlanul követelhetné száz- meg százezer, a Dnyeszter bal partján és a Bugon túl, egészen a Dnyeperig összefüggő csoportokban élő – nyelvében, szokásaiban, szívében – román csatlakozását az országhoz.

Hasonlóképpen kérhette volna annak a több százezernyi románnak az anyaország-hoz való csatolását, akik a Duna másik oldalán, Szerbiában, a Timok és a Morava völgye között telepedtek meg, és akik szintén megőrizték nyelvüket, hagyományaikat és románságtudatukat.

Bizonyította volna, hogy a szerb határtól Szvistovig terjedő egész bolgár Duna-partot összefüggő sávban valójában több mint százezres románság lakja, akiket semmi nem különböztet meg – és akik nem is szeretnék, ha megkülönböztetnék őket – a folyam bal partján élő románoktól.

E jelentős csoportokon kívül, amelyek a Románia által most kért határok mentén élnek, sorra lehetett volna még venni a Tisza mellett a magyar Alföldön és a cárok volt birodalmának több tartományában – egészen a távoli Szibériáig – szétszórt román falvakat.

Románia arra is fölhívhatta volna a figyelmet, hogy a Balkán-félsziget szívében, a szerb és a bolgár Macedóniában, Albániában, Görögországban is él ősi román népesség, amely már hosszú évek óta Bukarest segítségét keresi, és amelynek fennmaradását segíteni, nehézségeit enyhíteni az ország csak súlyos áldozatok árán volt képes.

Ha mindeme román lelket követeli a nagy román egységhez, Románia könnyűszerrel megszabadulhatott volna a román föld természetes határai – a Duna, Tisza és a Dnyeszter – között megtelepedett idegen elemektől.

Ám ily módon Románia mesterséges és szétszórt államot hozott volna létre, melynek gazdasági fejlődése talán leküzdhetetlen nehézségekbe ütközött volna, és amelynek földrajzi tényezői számtalan és vég nélküli konfliktusok kiváltói lettek volna a szomszédos államokkal, amelyekkel Bukarest mindenkor a kölcsönös bizalom, egymás jogainak tiszteletben tartása, valamint a béke érdekében kölcsönösen kifejtett jószolgálatok alapján kíván élni.

Persze Románia nem hagyhatja és nem is akarja sorsukra hagyni a határain kívül rekedt románokat. Kötelessége, hogy minden lehetséges eszközzel biztosítsa fennmaradásukat, szabadságjogaik tiszteletben tartását és azon államok polgáraiéval teljesen megegyező elbánást, melyeknek területén élni fognak, ugyanúgy, ahogy maga is biztosítani fogja a saját területén élő különböző népek szabadságát és egyenlőségét.

De Románia nem követeli ezektől a Duna, Dnyeszter vagy a Tisza túlsópartján megtelepedett csoportoktól – még azoktól sem, melyeket csupán valamelyik folyó vize választ el –, hogy lépjenek be a román egységbe.

Románia csupán azt kéri minden szomszédos államtól, hogy tanúsítson ugyanilyen mérsékletet, és a béke, a népek szabad fejlődése, valamint Európa gazdasági előrehaladása érdekében hozza meg ugyanezen áldozatokat.

A román kormány által kért határok a Román Királyságon, valamint Besszarábián kívül magukban foglalják:

1. A tulajdonképpeni Erdélyt a Magyarországgal határos megyék egy részével (összesen 85 ezer négyzetkilométer);
2. Bánságot (28 ezer négyzetkilométer);
3. Bukovinát (10 ezer négyzetkilométer).

A memorandum itt következő részében a román kormány fönti területek mindegyikére nézve ismerteti követeléseinek alapját.

Erdély⁴

A román nép történelmi fejlődése a Dunától északra a Duna, a Fekete-tenger, a Dnyeszter, a Galíciai-Kárpátok és a Tisza által közbezárt terület egészen ment végbe. E nép századokon át szilárd támaszt talált az Erdélyi-medencét övező hegyvonulatokban, ahonét Moldva, Besszarábia, Havasalföld és Magyarország síkságaira bővizű folyók – e vi-

dékek természetes közlekedési útvonalai – futnak alá. Egyébként a román nép nagy számban van jelen e határokon túl, különösen keleten és délen.

Azonban Románia, amely a követelései alapjául szolgáló etnikai elvet a lehető legnagyobb pontossággal törekszik összeegyeztetni a népek fennmaradásához szükséges feltételekkel, az 1916. évi szerződésben nem kérte határainak kiterjesztését a Dnyeszteren és a Dunán túlra.

Azt sem kérte, hogy északnyugati határa minden ponton a Tiszáig terjedjen, hanem megelégedett a Tisza–Szamos összefolyásától a Tisza–Maros összefolyásáig terjedő, Debrecenről és a két Körös találkozásától keletre húzódó vonallal, noha attól nyugatra is található még román népcsoportok. A hosszú időn át tartó magyar uralom következményeképpen sikerült a Tisza kiszögellésében megbontani a román történeti és földrajzi területet, és oda közel egymilliós összefüggő magyar népességet bevinni, akiknek Debrecen városa magyar politikai és művelődési központul szolgál.

A Tisza felső folyása, a Szamos–Maros torkolatot összekötő hagyományos vonal, a Maros folyása és a Kárpátok között fekszik mintegy 85 ezer négyzetkilométernyi területen a tulajdonképpeni Erdély 15 magyar közigazgatási egysége (vármegye), valamint 7 magyar határos vármegye egészben vagy részben (Máramaros és Ugocsa Tiszától délre eső fele, Szatmár, Szilágy, Bihar, Arad, Békés és Csanád román részei). Különböztetés Erdély és a határos vármegyék között semmit sem jelent. Avval a közigazgatási felosztással esik egybe, amelyet a magyarok 1867-ben – főleg választási politikájuk érdekében – vezettek be.

A román lakosság e terület minden részén jelen van. Egyedül a magyar statisztika alapján a lakosság megoszlása a következő:

Románok	2 505 958	vagyis	54,0%
Magyarok	1 092 719		23,6%
Székelyek	450 000		9,7%
Németek (szászok)	276 335		5,9%
Zsidók	187 987		4,0%
Szlávok	73 416		1,6%
Egyéb	55 838		1,2%
Összesen	4 642 253		

Tehát a románok még e statisztika szerint is abszolút többséget alkotnak a Románia által követelt területek egészén. Ám a hivatalos magyar statisztika minden kétséget kizáróan szándékosan meghamisított adatok alapján készült, ezért kiigazítása szükséges. Vitathatatlan érvényű kiigazítások eredményeképpen a románok lélekszáma legalább 2 millió 900 ezerre, avagy 62,5%-ra emelkedik, a magyaroké pedig – nem számítva a székelyeket – 700 ezerre, vagyis 15%-ra csökken.

A román lakosság túlnyomórészt falusi lakosság: 95%-a él vidéken, és csupán 5%-a városban.

A magyarok általában nem alkotnak összefüggő népességet. Elsősorban a városokban élnek, szétszórva a románok között, java részüket lakhelyét gyakran változtató rétegek, főképpen hivatalnokok teszik ki. Míg a románok a falusi lakosság egészének 69, és a városi lakosságnak mindössze 23%-át adják, addig a magyarok aránya vidéken csak 13, míg a városokban 40%.

A székelyek, akik eredetüket tekintve a magyarok rokonai, Erdély délkeleti szegletében, a Román Királyság határa mentén három megyét és a negyediknek egy részét kitöltő, egybefüggő etnikai csoportot alkotnak. E meglehetősen nagy kiterjedésű terület – lévén hegyvidék – valójában ritkán lakott. A 450 ezer székelyt egyébként minden oldalról, igen nagy mélységben kizárólag román lakosság veszi körül, ezért mind társadalmi, mind gazdasági létük szorosan kapcsolódik a románok életéhez, s attól nagymértékben függ.

Az erdélyi németek, akik magukat szászoknak nevezik, meglehetősen régi betelepítések révén érkeztek a tartományba. Nem rendelkeznek egybefüggő etnikai területtel, hanem Erdély különböző vidékein, kisebb-nagyobb városok körül élnek, románokkal vegyesen, s egyetlen körzetben sem teszik ki a lakosság többségét.

Erdélyben, valamint a szomszédos területeken a románok adják az ősi, mondhatni autochton elemet. A magyarok beözönlése, a német betelepítés, a székely betelepítés, a magyarok újabb keletű, minden esetben többé-kevésbé mesterséges beszivárgása sem tudta megváltoztatni e terület egészének román jellegét. Eredményük mindössze az volt, hogy gátolták a román nép fejlődését, és a XV. századtól kezdve lehetetlenné tették számára nemzeti és politikai szabadságának gyakorlását.

Ennélfogva a románok nem játszhatták tehát az állam életében azt a szerepet, amely számuknál fogva megillette volna őket. Erőfeszítéseiket ezért kulturális fejlődésükre, valamint nemzeti szabadságukért folytatott küzdelmükre összpontosították. E harc során kifejtett erejük ugyanúgy, mint a magyar elnyomás hevessege, elegendő bizonyítékkal szolgálnak az erdélyi románok nemzeti érzelmeinek intenzitására.

E románok soha nem ismerték el a rájuk erőszakolt magyar uralom jogos voltát. 1914-ben igen nagy számban tagadták meg a szolgálatot a magyar hadseregben, és Romániába szökve egész légiókat állítottak ki.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követően, még azelőtt, hogy a szövetséges megszálló csapatoknak híre-hamva lett volna, a románoknak Erdély és a Bánság minden megyéjéből összegyűlt küldöttei – több mint 100 ezer ember – 1918. december 1-jén a gyulafehérvári impozáns nemzetgyűlésen követelték Erdély és a magyarországi román területek, valamint a Bánság végérvényes csatlakozását Romániához.⁵

Az egyesülés azzal a külön rendelkezéssel valósult meg, hogy a békekötésig Erdély átmenetileg autonómiát élvez, amely lehetőséget nyújt az új helyzetből adódó minden különleges kérdés önálló megoldására. Az egyesülési okmány a kisebbségeknek a legselesebb politikai, vallási és kulturális jogokat biztosítja.

Mindeme garanciák alapján a szászok 1919. január 8-án megtartott megyesi gyűlésükön szabályos módon csatlakoztak az egyesülési okmányhoz.

Erdélyt a román kormányban jelenleg három miniszter képviseli, és a tartomány átmeneti – a békekötésig érvényes – autonómiájának kérdését teljes egyetértésben kidolgozott rendelet szabályozza, amely biztosítja Erdély és a királyság együttműködését.

Románia nem kételkedik abban, hogy a konferencia jóváhagyja a népakarat ilyen határozott megnyilvánulása által szentesített egyesülési okmányt.

A Bánság

Nincs senki, akinek eszébe jutott volna Romániának azt a jogát elvitatni, hogy egy olyan terület politikai unióját követelje, amelyen a románok hosszú évszázadok óta jelen vannak, és ahol lélekszámuk 600 ezer, a kevesebb mint 400 ezernyi, a XVIII. században betelepült német mellett, hogy csak a legjelentősebb etnikai tényezőket említsük.

De arra nézve születtek elképzelések, hogy a Bánságban különbséget kell tenni azon területek között, ahol román többségi lakosság él, és azok között, ahol csak viszonylagos román többséget vagy legfeljebb jelentős számú kisebbséget találni; valamint arra is, hogy a bánsági síkságon keresztül államhatár vonható a keleti románok között, akiket a Román Királysághoz csatolnának, és a nyugati nem románok között, akikből viszont a szerb állam polgárai válnának. A román kormány felfogása szerint ez veszélyes hiba.

A Bánság nem földrajzi elnevezés, hanem valóság, valódi földrajzi tájegység és egyben valódi, politikai értelemben vett tartomány is, amely jelenleg ugyanúgy, mint a történelem során teljes és oszthatatlan egésznek alkot. Olyannyira, hogy nehezen elképzelhető, hogy valamely állam csupán egy részét követelné vagy fogadná el, és még nehezebben remélhető, hogy e rész birtokosaként képes lenne kivonnia magát az egész tartomány követelésének kényszere alól.

A Bánságot három oldalról övező folyók (Maros, Tisza, Duna) természetes határt alkotva két, egymáshoz szorosan kapcsolódó – nyugaton sík, keleten hegyes – tájegységet fognak közre. A bánsági alföld látja el a hegylakókat gabonaneműekkel, és itt, ezen a síkságon telet a hegyvidék nagyszámú nyája; a hegylakók pedig az erdők, a bányák kincseit, valamint állati eredetű termékeket szállítanak a síkvidék lakosainak. A gazdag és viszonylag kisebb népsűrűségű alföldre a nélkülözhetetlen munkaerőt és népességutánpótlást a szegényebb hegyvidék népességfeleslege szolgáltatja; itt a síkság és a hegyvidék nem létezhet egymás nélkül.

A Bánságban a közlekedési hálózat – legyen szó közúti, vasúti vagy vízi közlekedésről – előnyös megszervezése csak a tartomány egészére képzelhető el, és a rendszert kettőbe vágó államhatár föllállítása révén minden, a régió gazdasági életéhez nélkülözhetetlen közlekedési hálózat létrehozása érdekében a XVIII. századtól kezdődően napjainkig kifejtett erőfeszítés kárba vészne.

A síkvidék hajózható folyóin és csatornáin a keleti hegyvidék súlyos termékei jutnak el a Tiszához és a Dunához; a Bánság fölosztása révén a románoknak maradna a folyók felső, a szerbeknek az alsó folyása, valamint a csatornák: ily módon éppen azok az előnyök szűnnének meg, melyeket a Bánság abbeli helyzetéből adódóan élvez, hogy három folyó határolja, hiszen a tartomány egyik részéből lehetetlenné válna a szabad kijutás a Dunához és a Tiszához.

Maga Erdély is elveszítené az egyik legfontosabb kijáratát, mivel a Maros az egyetlen nagyobb folyóvíze, amely területét átszelve a hegyvidék belsejéig hatol. Az erdeiből, bányáiból érkező termékek rendszeresen a Maroson és a Tiszán leereszkedve érkeznek a Dunához, majd azon a tengerhez: a szerb–román határ a Maros alsó folyásánál akadályozná továbbjutásukat.

Mit sem érne a hajózás szabadságának ünnepélyes megerősítése, sőt tényleges biztosítása minden vízi úton, folyón, csatornán, hiszen a hajózáshoz egyebekre is szükség van: technikai szervezetre, raktárakra, gépi, kereskedelmi, ipari berendezésekre, hogy a termékek tartósítása, kezelése, megmunkálása avagy átalakítása a legkedvezőbb feltételek mellett és a legmegfelelőbb helyszínen menjen végbe.

Mindeme berendezés és eszköz természetes módon a Tiszának és a Dunának a román partján állna Erdély és a Bánság folyami hajózásának rendelkezésére; hasztalan lenne egy idegen állam jóakarától várni ezeket, amikor egy másik állam termékeiről van szó.

Ám ha a Bánságot mindennek ellenére mégiscsak ketté akarnák vágni egy állítólagos etnikai határvonallal, ennek megvalósítása nem lehetséges a kívánatos méltányosság minden fél részéről történő megsértése nélkül.

Még azon a területen is, ahol a szerbek többséget alkotnak, jelentős román népcsoportok keverednek velük, és úgyszintén németek, akiknek politikai csatlakoztatása egy ugyanilyen nemzetiségű államhoz nem lehetséges, de Szerbiához való csatlakozásukat sem indokolja semmi, és teljes egészükben különben sem lehetne őket ezen államhoz csatolni, mivel a Bánság középső részének egész területén jelen vannak: ezek a németek (svábok), mihelyt szabadon véleményt nyilváníthatnak – különben vannak közöttük olyanok, akik jelenleg is visszautasítják kettéosztásukat Szerbia és Románia között –, szívesebben csatlakoznának ezen utóbbi államhoz.

A Bánság nyugati felén olyan a különböző nemzetiségek keveredése, hogy az ott élő 200 ezer szerbnek Romániától való elszakításával kétszer annyi nem szerb – német, magyar és román – kerülne Szerbiához. Ez persze új irredentizmusok kialakulását eredményezné.

Annak érdekében, hogy legalább a Bánság délnyugati részét elszakítsák Romániától, azzal is előállhatnak, hogy Belgrád előtt védőzónára van szükség. Ám a háború legutolsó esztendejének tanulságai nagymértékben gyengítették az efféle védelem, valamint a melléte fölhozott érvek hasznosságába vetett hitet.

Egyébként Románia erre már 1916-ban válaszolt, amikor a szövetséges hatalmakkal kötött szerződésben kötelezte magát arra, hogy a Szerbia jelenlegi fővárosával szemben fekvő sávban nem végez katonai munkálatokat és nem telepít helyőrséget.

Védelmi szempontból ez megfelelő biztosítékot jelent. Ellenben a Duna bal partján, szerb politikai és katonai övezetként kialakítandó védőzóna valóságos hídfőállás, tehát inkább támadó, mint védelmi katonai szervezet lenne.

Amióta a szerb és a román állam a Duna vonalán érintkezik, a történelem a kereskedelmi és a művelődési, kapcsolatok számos bizonyítékával szolgál, de egyetlen konfliktusról sem emlékezik meg: a két nép békés törekvésében nagy segítséget jelentett az az egyértelmű és biztos határvonal, amelyet természetes határként, az érdekszférák határaként a Duna jelentett számukra.

A román kormány olyannyira meg van győződve a Dunának mint békehatárnak a jelentőségéről, hogy soha nem vetette tekintetét a folyam túlsó oldalára, és nem is gondolt annak lehetőségére, hogy a Szerbiában, a Timok és a Morava völgye között élő nagyszámú román népességet az észak-dunai Romániához csatolja.

A román kormánynak valóban az a véleménye, hogy amint megtörténik a Dunán való átkelés, amint a másik parton hídfőállás jön létre, úgy politikai és gazdasági szükségből nap mint nap további terjeszkedéssel kellene számolni ebbe az irányba. Azután konfliktusok robbannának ki a többé-kevésbé konvencionális határok körül, a békés megoldás lehetősége nélkül. Nem lehet kétség afelől, hogy azok a konfliktusok, amelyek kirobbanását Románia megakadályozta a Duna jobb partján, a bal parton – egy olyan bizonytalan és olyan igazságtalan határ körül, mint az, akármilyen legyen is, amelyet a Bánság síkságain keresztül húznának – minden bizonnyal ki fognak robbanni.

El akarták hitetni, hogy kölcsönös engedmények árán végül is sikerül majd egy mindenki számára elfogadható határvonal kijelölése. Ám nyilvánvaló az a tény, hogy a dunai határtól eltekintve nincs olyan határvonal, amely mellett több érv szólna, mint bármely másik mellett, és így az önkényes választás ezek közül bármelyikre eshet. Ugyanígy változott – keletkezési időpontjuknak megfelelően – a Duna bal partján a Bánságra irányuló szerb követelések nagysága is. De vagy az történik, hogy a Szerbia számára megállapított határ révén az ország nagyszámú bal parti szerbbel gyarapodik – ám ez csak jóval több nem szerb bekebelezése árán valósítható meg, vagyis az etnikai elv szigorú alkalmazása éppen annak megsértését eredményezné – vagy pedig a határ révén oly kevés szerb kerülne Szerbiába, hogy az nem indokolná a dunai határ földadását.

Szerbia határainak kiterjesztése a Duna túlsó partjára – úgymond etnográfiai határvonal kialakítása érdekében, valamint annak reményében, hogy ezzel az engedménnyel létrehozható a népek közötti megbékélés – csupán a gazdaság széttzilását, egy egész régió fejlődésének megtorpanását és jövőbeni konfliktusok kialakulását eredményezné.

*Francia diplomáciai iratok, 97–104. o. (78. sz. I. sz. melléklet.)*⁶

Jegyzetek

1. [A moldáv parlament (sfat) 1917. december 2-án kimondta a Demokratikus Föderatív Moldáviai Köztársaság megalakulását, majd a moldáv kormány kérésére a román csapatok 1918. január 13-án bevonultak Besszarábiába. Április 9-én a moldáv parlament megszavazta a csatlakozást Romániához, amit december 9-én a Besszarábiai Román Nemzetgyűlés is megerősített. Besszarábia beolvasását Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Japán a Romániával megkötött 1920. október 28-i párizsi szerződésben elismerte.]
2. [A Bukovinai Román Nemzetgyűlés 1918. november 26-án mondta ki a terület egyesülését Romániával.]
3. [Az antanthatalmak és Románia szerződésének szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
4. A rövidség kedvéért Erdélynek nemcsak azt a területet fogjuk hívni, amely a történelemben vagy a mai közigazgatási terminológiában ezt a nevet viseli, hanem a jelenleg a románok által köveztelt, a Kárpátok és a Tisza közé eső román etnikai terület egészét.
5. [A gyulafehérvári gyűlés határozatát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
6. [A fordítás az eredeti francia szöveg alapján apróbb kiigazításokat tartalmaz.]

A szerb–horvát–szlovén béke delegáció memoranduma a területi követelésekről – Részlet (Párizs, 1919. február 8.)

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság küldöttei jelen okmányban tisztelettel előterjesztik népük követeléseit, kihangsúlyozva ezen követelések összhangját a világháború során kinyilvánított elvekkel, valamint azon feltételekkel, amelyek egyes-egyedül szolgálhatnak igazságos és tartós béke alapjául.

A hosszú háború során a körülményekben bekövetkező változások eredményeképpen eszmecsere alakult ki a szerb kormány és szövetségesei között a szerb nemzeti követelések, illetve a szövetségesek részéről Szerbiának tett ajánlatok tárgyában. Követeléseink mindamellett soha nem képezték összegező beszámoló tárgyát, mivel egy effajta összegzés benyújtását arra az időre hagytuk, amikor az eljövendő világbéke megalkotása napirendre kerül. [...]¹

Mindaz, amiről eddig szóltunk, nem egyéb, mint a legújabb kor történeti tényeinek föllevenítése, amire csupán azért kerítünk sort, hogy bebizonyítsuk: az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország el voltak szánva a háború kirobbantására, hacsak Európa nem teszi lehetővé számukra, hogy hatalmukat megszilárdítsák a Balkánon, és egészen a Perzsa-öböl kiterjesszék.

Mindazonáltal Szerbiának mint önálló államnak fönntartása szorosan kapcsolódott világpolitikai jelentőségű kérdésekhez. Példának okáért ahhoz, hogy vajon Németország előrehatolhat Szerbián keresztül Konstantinápoly, valamint a Perzsa-öböl irányába vagy pedig ez irányú törekvéseiben akadályozzák, és az erőszakpolitika föladására kényszerítik.

Földrajzi helyzeténél fogva – két világ, két civilizáció határán – Szerbia már évszázadok óta kiemelkedő nemzetközi jelentőségre tett szert.

A szerbek, a horvátok és a szlovének egyetlen nemzetet alkotnak, amely már régóta kialakította sajátos műveltségét és szellemi egységét. És az irodalmat, valamint a művészeteket tekintve, ma ez a nemzet a modern irányzatok élvonalában foglal helyet. Népünk a két balkáni háború okozta kimerültsége ellenére a jelenlegi ráerőszakolt háború során azt a szilárd elhatározást hozta, hogy végérvényesen megvalósítja nemzeti egységét.

Az újabb megpróbáltatáshoz szükséges erőt nemzeti egységének tudata és ügye igazába vetett szilárd hite adta.

Ahogy az ellenségeskedések elhúzódásával mind több és több szövetséges és társult állam gyülekezett a szabadság és a civilizáció zászlaja alá, a háborús célok jellege is a népek jogainak magasztos elve irányában fejlődött. De népünk ideológiája végig ugyanaz maradt. E nép a harcok kezdetétől fogva egyetlen cél elérésére fogott össze, amely a következő jelmondatban jut kifejezésre: „Egyesüljünk egy államban!”

Tizenöt havi ellenállás után, a háromszoros túlerőben levő ellenség nyomása alatt, északon és nyugaton a német és osztrák–magyar csapatok, keleten a teljes bolgár hadsereg egyidejű támadásának kitett szerbek kénytelenek voltak, folyamatos harc mellett, a koronával és a királyi kormánnyal előbb déli, majd Albániáit keresztül nyugati irányban visszavonulni. A Korfu szigetén szövetséges segítséggel végrehajtott újjászervezésüket követően ugyanezek a csapatok Szerbia déli határán foglaltak állást, és innét folytatták a harcot az 1918 szeptemberében bekövetkező végső győzelemig, vagyis az ellenségnek az ország egész területéről való végleges kiűzéséig.

E harc során a régi Osztrák–Magyar Monarchiából érkezett szerb, horvát és szlovén önkéntesek önfeláldozásban szerbiai testvéreikkel vetekedtek. A világ minden tájáról, Oroszországból, Amerikából, sőt Ausztráliából is érkeztek önkéntesek a háború egész ideje alatt, hogy Péter király zászlaja alá álljanak; számuk a szerb hadseregben elérte a 100 ezer főt. 1916-ban Oroszországban a mi nemzetiségünkbeli osztrák–magyar hadifoglyokból szerb tábornok parancsnoksága alatt álló hadtest alakult, amely Románia segítségére sietett, harcolt Dobrudzsában, és haditettei a legfényesebbek közé számítnak e háborúban. Ám amikor Oroszországban a fejtelenség lett úrrá, az egységnek el

A szerb–horvát–szlovén küldöttség által a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság követeléseinek ügyében benyújtott memorandum

kellett hagynia e szerencsétlen birodalmat, és egyik része az Északi-tengeren, a másik a Távol-Keleten át érkezett meg Szalonikibe, ahol a szerb hadsereg jugo-szláv hadosztályaként újra fölvette a harcot: e hadosztály nevéhez fűződik a Kozjak elfoglalása. Azok a katonái, akiknek nem sikerült Oroszországot elhagyniuk, jelenleg is a szövetségesek zászlaja alatt harcolnak Szibériában, illetve Murmanszkban.

Ki kell hangsúlyoznunk azt a tényt, hogy népünkben éppen akkor hágott a legmagasabbra a harci kedv, amikor Szerbiát ellenséges csapatok szállták meg; hogy a szerb katonák éppen akkor mutatkoztak a legelszántabbnak, a jugo-szláv önkéntesek éppen akkor érkeztek a legnagyobb számban, amikor a helyzet válságosra fordult. Ugyanebben az időben történt, hogy Szerbia egymás után többször is visszautasította az Osztrák–Magyar Monarchia különbéke-ajánlatát.

A szerbeknek, horvátoknak és szlovéneknek ez a harcmezőn kialakult szolidaritása minden néposztály körében visszhangra talált, amely spontán tüntetések során nyilvánult meg a volt Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó összes tartományunkban ugyanúgy, mint Montenegróban. Ezek eredményeképpen és egész népünk törvényes képviselőinek egyetértésével alakult meg a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság egységes kormánya.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulása tehát a nép akaratából fakadó befejezett tény. A Szerb Királyság ünnepélyesen kinyilvánította egész népünknek egy egységes nemzeti államban való egyesülését. A podgoricai nagy nemzetgyűlés Montenegro népe nevében egyhangúlag megszavazta a Szerbiához és nemzetünknek a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság által összefogott többi részéhez való csatlakozást.

Az egyesülés, valamint a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulásának tényéről a szövetséges és semleges államok kormányait hivatalosan értesítettük.

A népünk által lakott területek a Déli-Alpokban, a Német-Ausztriával² határos részen, a Soča, Mura, Dráva, Száva, Duna, Tisza, Timok, Vardar és Sztruma folyók, valamint az Adriai-tenger mentén találhatók. Népünkben igen erősen él nemzeti egységnek tudata. Az általa elfoglalt területek, földrajzi helyzetük folytán, az európai érdekek szempontjából különösen fontosak, hiszen kapcsolatot teremtenek Közép-Európa, illetve a Közel-Kelet, a Földközi-tenger és Kis-Ázsia között. E területek birtoklásáért az utóbbi ötszáz év folyamán vég nélküli véres háborúk dúltak két, azóta eltűnt kontinentális nagyhatalom, Ausztria és Törökország között.

Szerbia e századok alatt kivette részét a török invázió elleni harcból. A függetlenségért és a nemzeti egységért folytatott döntő küzdelem Kara Đorđe³ és Miloš Obrenović⁴ vezetésével egy évszázada vette kezdetét, és mind a mai napig tartott. Montenegro szerb népe is szüntelenül háborúban állt a törökkel. A mostani háborúban Ausztria meg akarta semmisíteni Szerbiát, hogy elérje Szalonikit. Ám éppen Ausztria szenvedett vereséget, míg a hatalmas szövetségesei támogatását élvező Szerbia győztesen került ki a harcból, és a volt Ausztria jugo-szláv területeit is magában foglaló egységes államot hozott létre. Az eljövendő békére való tekintettel okvetlenül szükséges, hogy végre normális életfeltételek alakuljanak ki Európa e fontos részén; ez csak a nemzeti elv alapján fölépülő egységes állam létrehozásával valósítható meg. A nemzeti érdek azt követeli, hogy ezen állam számára minden szükséges létfeltétel biztosíttassék, mert csak ez esetben szilárdulhat meg és állíthatja minden erejét gazdasági és szellemi föllendülésének szolgálatába. És mindez csak akkor lehetséges, ha népünk – immáron függetlenségének tudatában – az államhatárok kérdését maradéktalanul megoldja, mégpedig úgy, hogy azok mindenkit, aki a szerb, horvát és szlovén etnikumhoz tartozik, magukba foglaljanak. E megoldást a nemzeti elv a békekonferencián kialakítandó új állapot határozott föltételeként szabja.

Államunk nemzeti alapon nyugszik, népünk ezért követeli jussát. Államunk alapját a nemzeti elv, valamint a népek önrendelkezési joga képezi.

Ennek folytán követeljük mindazon tartományok államunkhoz való csatlakozásának elismerését, amelyek a nemzeti elv alapján hozzá tartoznak.

Követeléseinket tehát igazságosság, erkölcsiség, valamint engedékenység jellemzi, ugyanakkor az új európai rend alapját alkotó szövetséges és társult hatalmak által ünnepélyesen kinyilvánított elvekből is táplálkoznak.

Egyetlen európai nép sem üdvözölte nagyobb örömmel azon elveket, melyek nevében szövetségeseink és az Észak-amerikai Egyesült Államok e világháborút megvívták, mint a mi népünk, amelyik századokon át folytatta küzdelmét nemzeti jogaiért és fennmaradásáért.

Hatalmas szövetségeseink és az Észak-amerikai Egyesült Államok hősiességének és áldozatkészségének köszönhetően, annyi veszteség és esztelen pusztítás után, a győzelem azok oldalán maradt, akik az igazság és az emberi civilizáció védelmében ragadtak fegyvert.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság képviselői arra kéri a békekonferenciát, hogy követeléseik méltányos vizsgálata után fogadja el azokat. [...]»⁵

Stratégiai szempontok

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és az Ausztria–Magyarország közötti határvonal földrajzi-stratégiai szempontból három szakaszra osztható:

1. a Maros folyását Aradtól a Tiszáig követő szakasz;
2. a Tisza és a Duna közötti szakasz;
3. a Dunától az olasz határig húzódó szakasz.

Az Aradtól a Tiszáig terjedő határszakasz az egyetlen, a stratégiai határ összes feltételének megfelelő határvonal, mivel ebben az irányban az egyedüli védővonalat jelenti. Ettől sem északra, sem délre nem található a jó határ feltételeinek megfelelő vonal, ezért – egyéb lehetőségek számbavétele után – ezt jelöltük ki határvonalnak.

Mivel a Tisza és a Duna között a határvonal síkságon húzódik, nyomvonala az ott található, legjobb védőállásul szolgáló pontokat követi. Amennyiben a határ ettől délre esne, úgy Bácska egész védelme lehetetlenné válna. Tekintve, hogy a magyaroknak a Tisza és a Duna közötti területen nagyszámú vasútvonal és közút áll rendelkezésére, minden esetleges osztrák–magyar támadás ebből az irányból valószínű. E körülmény nyilvánvalóvá teszi, hogy a szövetségesek érdeke megköveteli ezen hadművelleti irány biztosítását, ami csak úgy lehetséges, ha a határ az általunk megjelölt nyomvonalat követi.

A Dunától az olasz határig húzódó határszakasz a Dráva folyó, illetve a Balaton tó és a Rába közötti vízválasztó vonalát követi; e vonal felel meg leginkább a jó államhatár stratégiai feltételeinek. Klagenfurt, Ljubljana és Varasd jelentős jugo-szláv városoktól északra ez az egyetlen vonal, amelyen megszervezhető Szlovénia és Horvátország megerősített védelme. Minden egyéb vonal veszélyeztethetné e területek védelmét.

Szövetségeseink figyelmét különösképpen erre a határvonalra hívjuk föl, amely a Németországhoz legközelebb eső frontot alkotja. Míg egy osztrák–magyar offenzíva legvalószínűbb iránya a Tisza és a Duna közötti térség lenne, egy esetleges német támadás minden bizonnyal ezt a határszakaszt venné célba.

Az elkövetkező béke Nyugat-Európa számára feltétlenül védelmet jelent mindenféle német támadással szemben, így Németország kétségkívül dugába dőlt tervei megvalósításán – előrenyomulás a Balkánon keresztül a Perzsa-öböl és India, általában Kelet irányában s magára a Balkánra – fog majd munkálkodni.

Nem kizárt, hogy Németország a Balkánon, a dunai államok közül szövetségesekre találjon, amelyek kedvező pillanatban – különböző ígéretek fejében, és abban a reményben, hogy területüket a mi rovásunkra jelentősen megnövelhetik – hajlandónak mutatkoznak majd az együttműködésre.

Politikai és katonai okokból, valamint a hagyományoknak köszönhetően kétségbe vonhatatlanul a mi népünk az, amelyik mindenkor a keleti és a távol-keleti német behatolási kísérletek legbiztosabb akadálya marad.

A leghőbb vágya, hogy – mint a múltban és a jelenben – a jövőben is ellenálljon mindenféle germán invázióknak, és magát teljesen e feladatnak szentelhesse. De annak

*A Szerb–Horvát–Szlovén
Királyság és Német-Ausztria,
illetve Magyarország közötti
határvonal*

érdekében, hogy e vágyait megvalósíthassa és e feladatának megfelelhessen, mindenféleképpen kedvező körülményeket kell teremteni számára. A hatékony védelem alapfeltételét a jó stratégiai határ jelenti, és nincs más határ, amely e követelménynek megfelel, csak az, amit ezennel kérünk. Amennyiben megkapjuk ezt a határt, területünk védelmét erről az oldalról sokkal hatékonyabban tudjuk megszervezni.

Határunk Ausztriával és Magyarországgal

Az államhatár a Maros mentén húzódó szerb-román határtól (Arad városa és Zádorlak község között) kiindulva a Maros folyását követi a Tiszáig. Innét a Tiszán folytatódik Horgos helységig, ahol nyugatnak fordulva Horgos falutól, majd a 131. sz. magassági ponttól északra halad el Mélykút (a magyar oldalon) mellett, Bátmonostortól délre eléri a Duna keleti ágát, és a 90. sz. magassági pontnál átszeli a folyót; e ponttól délnyugati irányban folytatódik, elhaladva Bár falu mellett (a mi oldalunkon) a 207. sz. magassági pontig, majd tovább délnyugatnak Szederkény mellett (a magyar oldalon) a 408-as pontig. Innét nyugatnak fordulva Dióviszlótól északra folytatódik, eléri a 102. sz. magassági pontot, majd (a szerb oldalon maradó) Németújfalut, Darány és Babócsa falvaktól északra halad tovább. Ezután a határ északnyugatnak (a szerb oldalon maradó) Somogyudvarhely, Szentá, Iharos, Iharosberény községek irányába tér a 192. sz. pontig, majd nyugatra fordulva Somogyszentmiklós (a magyar oldalon) és Murakeresztúr között (a szerb oldalon) egyenlő távolságra halad el; innét észak felé kanyarodik a 325-ös magassági pontig, majd délnyugatnak fordulva Szemenye irányába folytatódik és Szemenye helységtől keletre eléri a Mura folyót, majd ezen halad tovább a Lendva folyó torkolatáig. Ettől a ponttól északi irányba fordulva érinti a 328., 165., 218. sz. magassági pontokat, majd valamivel északabbra, Szentgotthárd helységtől keletre eléri a Rába folyót; ezután a Rába folyón halad tovább Ausztria és Magyarország jelenlegi határáig, majd e határvonalat követi Klösch helységig (a szerb oldalon), ahonnan délnyugatnak fordulva a Gnas folyó torkolatánál eléri a Murát és a folyón halad tovább a Sulm folyó torkolatáig (Leibnitz várostól délre); e ponttól délnyugati irányban folytatódik a 623. sz. pontig, majd tovább Arnfels helységig (a szerb oldalon), azután a 758-as pontot érintve Rodelberg felé nyugatnak fordul (1048. sz. magassági pont) és ebbe az irányba halad tovább Sankt-Martintól, illetve Walfnitz, Sankt-Johann, Sankt-Donat falvaktól, majd az 1076. sz. ponttól délre; innét Beljaktól (Villach) északra az 1102-es pontig; a

MAGYARORSZÁG SZOMSZÉDAINAK
TERÜLETI KÖVETELÉSEI
A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIÁN,
1919. FEBRUÁR 5-8.



212. sz. magassági pontnál délnek fordulva Maderhilf helysége (a szerb–horvát–szlovén oldalon) átszeli a Zilja folyót, majd a hegygerinc vonalát követve áthalad a 2234. sz. ponton és eléri Pontafel városát.

*Francia diplomáciai iratok, 104–109. o. (78. sz. II. sz. melléklet.)*⁶

1. [Az első világháború előzményeiről, lefolyásáról, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia és Németország ebben játszott szerepéről szóló részt nem közöljük.]
2. [Az osztrák ideiglenes nemzetgyűlés 1918. november 12-én kimondta, hogy Német-Ausztria demokratikus köztársaság, „a Német Köztársaság integráns része”.]
3. [Georgij Petrović Crni, a szerb szabadságharc megindítója és vezetője a 18–19. század fordulóján.]
4. [Dinasztiaalapító szerb fejedelem.]
5. [A memorandumnak a bánsági délszláv–román határra vonatkozó részét, valamint a délszláv–osztárak–magyar határra vonatkozó történelmi és statisztikai fejtegetéseit nem közöljük.]
6. [A fordítás az eredeti francia szöveg alapján apróbb kiigazításokat tartalmaz.]

Jegyzetek

Szilassy Gyula báró¹ szigorúan bizalmas levele Károlyi Mihály gróf köztársasági elnökhöz (Bern, 1919. február 9.)

Tekintettel arra az igen közeli veszélyre, mely bennünket fenyeget, ha Párizsban szentesítik a jelenlegi helyzetet, úgy érzem, késedelem nélkül ismertetnem kell Excellenciáddal nézeteimet Magyarország nemzetközi helyzetére és arra a politikára vonatkozóan, mely a magyar történelem e válságos pillanatában megfelelőnek látszik.

Benyomások Magyarország nemzetközi helyzetéről és a követendő politika

Egy heti itt-tartózkodás után az a benyomásom, hogy esélyeink igen kedvezőtlenek, noha a Szövetségesek a köztük fennálló véleménykülönbségek miatt nem egykönnyen tudnak majd dönteni sorsunkról.

Véleményem szerint az legyen a célunk, hogy megőrizzük a tulajdonképpeni Magyarország területi épségét, széles körű autonómiát biztosítva az idegen nemzetiségeknek, bár előre bele kell törödnünk némi veszteségbe még ebből a területből is. Valójában boldogok lehetünk, ha ez csupán néhány, sűrű román vagy szlovák lakosságú határmenti megye átengedésére szorítkozik.

Magyarország ilyen megcsonkítás ellenére is életképes lehet, ha kijárata van a tengerhez.

Ez tehát politikánk első alaptételévé teszi, hogy már mostantól szövetségre lépjünk Jugoszláviával, amit később végleges gazdasági unió követne. Mindkét ország nyerne rajta, lévén, hogy az egyiknek nincs hinterlandja, a másiknak nincs kikötője. A délszlávoknak érdemes volna engedményeket tenniük, hogy biztosítsák maguknak a magyar búzát, s bármi legyen is Fiume sorsa, szükséges volna, hogy ott – csakúgy, mint az oda vezető úton – speciális érdekeink a legmesszebbmenően védve legyenek.

A régi diplomácia szerencsésen fel tudta használni ezt a helyzetet, kijátszva Itáliát Jugoszlávia ellen, abban a reményben, hogy viszálykodásukból minden hasznót ő húzhat. De a mi lábunk alatt ég a talaj; ezt a taktikát pillanatnyilag nagyon veszélyesnek találnám. Valószínűleg csak arra lenne jó, hogy bizalmatlanságot keltsen déli szomszédainkban, akikre pedig szükségünk van. Azt hiszem tehát, jó volna sürgősen tárgyalásokat kezdeni a jugoszlávokkal és folytatni a már folyamatban levőket, mint például Ernst úr² Genfben megindított megbeszéléseit.

De van más ok is, amely az általam javasolt politika mellett szól; és pedig az, hogy tökéletesen beleillik az olaszok hatalmának túlságos növekedését rossz szemmel néző Franciaország szlavofil kurzusába. Ha igaz, hogy teljesen ki vagyunk szolgáltatva az

antantnak, úgy minden arra vall, hogy az viszont többé-kevésbé Franciaországnak szolgáltatott ki bennünket, s a francia érdekszférába tartozunk.

Ez pedig egy másik megfontoláshoz vezet, melyet talán elsőként kellett volna megemlíteni.

A négy ellenséges nagyhatalom közül Amerika és Olaszország akarja nekünk a legkevesebb rosszat és Franciaország a legkevesebb jót. Anglia – úgy látszik – nemigen akar beavatkozni.

Olaszország itt is szent önzését követi, Amerika pedig elveihez ragaszkodik. De elnökének Franciaországban és Angliában, főleg a munkásosztály körében élvezett óriási tekintélye és az esetleg nekünk nyújtandó támogatás ellenére sem hiszem, hogy sorunkat illetően ne Franciaországé legyen az utolsó szó.

Ez mintegy meghatározza az ellenségeinkkel, helyesebben bíráinkkal szemben követendő politikát: ha lehet és amennyire lehet, meg kell nyerni Franciaországot, annak kormányát és elsősorban közvéleményét, de egyidejűleg foglalkozni kell Amerikával és Angliával, továbbá Olaszországgal és Japánnal, és nem szabad megfeledkezni a semlegesekről és azokról az államokról sem, melyeknek, mint Görögországnak, némileg érdekében áll a szláv hatalom korlátozása.

Olaszország és Japán jóindulatának is van számunkra bizonyos gyakorlati értéke. Végeredményben minden nagyhatalom két szavazattal bír a Tizek Tanácsában. De ha Japán megdolgozásánál fenntartás nélkül hivatkozhatunk is – már amennyit ez ér! – faji rokonszenvére, Olaszországot illetően sose felejtjük el, hogy nekünk fontosabb nála Jugoszlávia.

Mivel Párizsban még nem vagyunk képviselve, a nem érdekelt államok némelyike lehetne ott a szószólónk.

De nagyon is érzem, hogy arra, amit írtam, komoly ellenvetést lehet tenni. Mondhatják, hogy Franciaország feltétlenül ragaszkodik védenecseihez, s egy erős Csehszlovákiában, egy nagy Romániában hatalmának Duna-völgyi pilléreit látja, míg Amerika és Anglia aggodalom nélkül fogadna egy egyenjogú nemzetekből álló magyar föderációt. Ebből viszont arra a következtetésre lehet jutni, hogy mindenekelőtt és főleg ezzel a két hatalommal kellene foglalkoznunk abban a reményben, hogy rávehetők az együttműködésre és arra, hogy Franciaországot rákényszerítsék jogaink elismerésére. Ennek módja a minden titkos szerződést eltörlő Wilson-elv³ elismerése lenne.

Ez az egész kérdés ma inkább lélektani, mint politikai és gyakorlati szempontból érdekes. Azért kellett jeleznem, mert adott pillanatban, nevezetesen, amikor oda jutunk, hogy védhetjük ügyünket, a követendő taktika megválasztása nagyon fontos lehet. Pillanatnyilag, amíg számos körülményt nem ismerünk és információinkat közvetett úton kapjuk, helyes, ha mindhárom nyugati nagyhatalommal szemben feltűnő megkülönböztetés nélkül viselkedünk, amit egyébként a köztük észlelhető vetélkedés is indokoltta tesz.

Ebben a szellemben már igen sok minden történt az antantállamokban ügyünk tisztázására. Legjobb képességeim szerint én is hozzájárulok majd ehhez, és igyekezni fogok – zárójelben legyen mondva – Japán és Görögország érdeklődését is felkelteni.

Talán kissé következtetlennek látszom, ha – miután beszéltem Jugoszláviáról, majd az ellenségeinkhez való viszonyról – most rátérek két (részben) szintén a régi Monarchiából származó országgal, Német-Ausztriával⁴ és Lengyelországgal való kapcsolatunkra. Szándékosan teszem ezt. Mert bár nyilvánvaló, hogy most – és még inkább később – számos érintkező pontot találhatunk a két országgal, mégis úgy hiszem: a velük való bizalmasabb kapcsolatra még csak mint eljövendő dologra szabadna gondolni.

Vitathatatlan, hogy a volt Monarchiából kialakult országok valódi érdekeinek idővel egy igen laza kötelékű és igen reális gazdasági alapokra épülő föderáció felelne meg leginkább, s hogy ezt a szövetséget később könnyen ki tehetne terjeszteni a Balkánra és a Fekete-tenger térségére is, de úgy vélem, mindenekelőtt az a fontos, hogy Magyarország egységes és érintetlen egészként lépjen ebbe a kombinációba. Nem szólva a még mindkét részről túlságosan izzó szenvedélyekről, a föderáció közeli megalakulása ese-

tén annak is kitennénk magunkat, hogy jelenlegi szétdaraboltságunk véglegesen szentesítést nyerne. A Jugoszláviával, Német-Ausztriával és Lengyelországgal való szoros kapcsolat elkerülhetetlenül magával hozná a Csehországgal és Romániával való szövetséget is. Ezért ismétlem, hogy szerintem be kell érünk azzal, ami pillanatnyilag a leg-sürgősebb, azaz a Jugoszláviával való megegyezéssel. Ez nem gátolhat bennünket abban, hogy érintkezési pontokat keressünk Lengyelországgal, különösen Csehszlovákiával szemben, és igyekezzünk érvényre juttatni a közös határral kapcsolatos érdekeinket.

Ha most a célunk eléréséhez szükséges módszerek beható vizsgálatához látunk, úgy vélem, mindenekelőtt azzal a ténnyel kell tisztában lennünk, hogy Párizsban a legyőzöttek számára inkább perről, mint konferenciáról lesz szó. Ezt igen fontos megállapításnak találom, mert ez szabja meg legjobban a követendő utat. Nekünk legalább megvan az az előnyünk Németországgal és Törökországgal szemben, hogy a területi kérdésekben bíránk pártatlanabbak, mint az övéik, kik a sors iróniája folytán egyben legfőbb vádlói is.

De itt van a háborúért való erkölcsi felelősség kérdése, amiben nekünk is megvan a magunk része, s amiből az antant nem fog engedni.

Azt hiszem tehát, hogy nagyon is érdekünkben állna már most elkészíteni „védekezésünk ügyiratait”, s azt merészen ezzel a kérdéssel kezdeni. Így érdeme szerint megbélyegeznénk a régi rendszert; az államférfiakat, akik a büntettet megszervezték, s a tábornokokat, akik vétkes könnyelműséggel rendelkeztek népünk vérével és vagyonával. Helyesnek találnám azonban felhívni ezzel kapcsolatban a figyelmet arra, hogy a szerb veszély valóban fennállt, s hogy az ország idegen lakosságával szemben alkalmazott szerencsétlen régi rendszer mellett elkerülhetetlennek látszott, hogy az akkori szokásoknak megfelelően egy nap fegyverhez kellett nyúlni.

„Terhes erkölcsi bűnösség politikai enyhítő körülményekkel” – azt hiszem, ez lenne a védelmünket legjobban szolgáló védőbeszéd.

A múltról a jelenre áttérve részletesen ismertetni kell majd a köztársasági kormány létrejöttét, vezérlő eszméit, nehézségeit és őszintén antantbarát törekvéseit; rá kell mutatni arra, hogy egyedül ez az új, Franciaország, Anglia és Amerika iránt egyébként hagyományos rokonszenvre épülő rezsim képes a társadalmi fejlődést a bolsevizmus veszélye nélkül irányítani, s ezért az nemcsak az antant bizalmát, de tényleges támogatását is kiérdemli.

A harmadik részben végül ki kell fejtenünk programunkat a jövőre nézve. Mindezenelőtt hivatkozni fogunk mindazokra a történelmi, földrajzi, gazdasági és társadalmi okokra, melyek a tulajdonképpeni Magyarország területi épségének fenntartása mellett szólnak. De a legnagyobb gondossággal ügyeljünk rá, hogy a történelem és a statisztika terén *csak teljesen biztos adatokat használjunk fel*. Anélkül, hogy kitérnék a részletekre, meg kell állapítanom, hogy ez sajnos nem mindig történt így. Azt a feltevést, hogy a mai szlovákság más faj, mint az ország régi szláv lakossága, igen merésznek találom, s úgy vélem: azzal a megállapítással, hogy a magyar nyelvben egyetlen román eredetű szó sincs, a románban pedig sok a magyarból származó szó – ami a két nemzet egykori kulturális kapcsolatának csatlakozó kritériuma –, sokkal többet használunk az ügynök, mint-ha mindenáron azt akarnánk bebizonyítani, hogy a honfoglaláskor nem voltak románok Magyarországon. Az ellenséges sajtó kiemeli, hogy statisztikánk szerint a magyar faj 1867 óta roppantul megsaporodott, míg a magyarországi románok száma csak néhány százezer főnyi növekedést mutat. Nem tudom, hogy áll ez a dolog, de egy ilyen jellegű hiba, amely a régi rendszer öröksége – ha bebizonyosodik –, rendkívül sokat árthat ügyünknek.

Gondosan kerülni kell azokat az érveket, amelyek – elvitatva egy fajtól valamilyen területet azzal, hogy tagjai menekülteként kerültek oda, s csak megtűrt vendégnek tekinthetők – egyedül a hódítás jogát ismerik el, mert az ilyen elmélet ma ellenünk fordul.

Az iratok elkészítésekor el kell kerülni mindent, ami a reklám és a propaganda területére esik, s a valóságos tényekre, az igazságos és gyakorlati megfontolásokra szorít-



kozva mindig szem előtt kell tartani azt, hogy a kérdéses iratok államférfiak felvilágosítására vannak szánva, és nem arra, hogy a tömegekhez szóljanak.

Mielőtt kidolgoznánk a jövő programját – ami csak egy „Föderatív Magyarország” lehet –, véleményem szerint, hivatalosan el kell ítélnünk a régi rendszer e kérdésben elkövetett hibáit. De le kell majd szögezni, hogy ezek a magyar népet is gyötrő végzetes tévedések távolról sem döntötték rabszolgasorba az idegen fajokat, ahogy ezt ellenségeink állítják. Azt is meg kell említeni, hogy ha Kossuth eszméit⁵ elfogadják, az idegen nemzetiségek is megkapták volna a kívánt politikai egyenjogúságot.

E kérdés tárgyalásánál igen nagy mértéktartásra van szükség, mert ha túlságosan befekettítjük a múltat, a magyar kultúrára és civilizációra való minden hivatkozás hatástalanná válik.

Végül ismertetni kellene szerintem, hogy milyennek képzei a kormány az ország kormányzását a jövőben. Itt valószínűleg csak két lehetőség van. A föderáció vagy hat – magyar, román, szlovák, szerb, rutén és szász – kerületből állna, vagy pedig – mint Svájcban – a jelenlegi megyék keretén belül élveznének teljes egyenjogúságot a különböző nemzetiségek. A kisebbség jogai természetesen mindkét esetben biztosítva volnának. Egy népszavazás megoldhatná a kérdést.

Végül helyes volna a „védelmet” úgy befejezni, hogy feltárjuk, milyen előnyt jelenthet az antant és különösen Franciaország számára egy általuk létrehozott magyar föderáció, mely Lengyelországgal és Jugoszláviával együtt bevehetetlen bástyát alkotna a germanizmussal és a bolsevizmussal szemben, míg egy elnyomott Magyarország – egész történelmünk ezt bizonyítja – nem nyugodna bele sorsába. A Duna völgyéből második Macedónia válna, mely végül is Németország vonzásába kerülne, míg az elégedett és jobb meggyőződésre tért Magyarország biztosítaná a francia kultúra uralmát Konstantinápolytól a német határokig. Ki tudja, hogy idővel ez a francia kultúra nem helyettesíthetné-e a Magyarország népeit 1830-ig összefűző köteleket, a latint?

Azt hiszem, igen fontos, hogy ítélethozatal előtt a lehető legjobban előkészítsük a tárgyalásra Magyarországnak ezt a perét. Véleményem szerint jó taktika lenne már most eljuttatni „vizsgálóbíráink”-hoz a védekezésünk főbb elemeit összefoglaló ideiglenes memorandumot. Mikor aztán megbízottaink a vádlottak padjára kerülnek, előadhatják majd a teljes védőbeszédet, amelyet azután a technikai szakértők az egyes területeken kiegészítenek.

Nyilvánvaló, hogy az iratok összeállításához szükséges anyag Magyarországon található. Meg kell jegyezni ezzel szemben, hogy egy semleges államban jobban megfigyelhetők az antant véleményében észlelhető ingadozások, melyeket figyelembe kell venni. Úgy mondják, Lengyelországnak van egy minden szükséges anyaggal felszerelt munkabizottsága, mely Freiburgban állítja össze iratanyagát. Semmi hátrányát nem látnám e példa követésének, ha a bizottság a történelem, a földrajz, a közgazdaságtan stb. olyan kiváló tudósaiból állna, akiknek megbízhatósága is kifogástalan. De mindennek hírverés nélkül, sőt titoktartás mellett kell történnie.

Minderre még van idő, ha nem is sok. Úgy látszik, rövidesen két francia és Szövetséges bizottság fogja a helyszínen tanulmányozni a román és a szlovák kérdést. Valószínű, hogy a fenti kérdéseket majd csak akkor vetik fel véglegesen, ha már a vizsgálatok befejeződtek.

Befejezvéen sajnálatosan hosszúra nyúlt jelentésemet, teljesen tisztában vagyok azzal, hogy kissé összefüggéstelen, anélkül, hogy a tárgyat teljesen kimerítené. De mivel nincs veszténivaló időnk, úgy érzem, kötelességem Excellenciád megítélése elé bocsátani fenti elgondolásaimat, melyek – remélem – szerény mértékben hozzájárulnak a helyzet megvilágításához.

KML, I. kötet, 418–427. o. (406. sz.)⁶

1. [Szilassy Gyula báró Bédy-Schwimmer Róza utódjaként dolgozott Svájcban mint a magyar kormány megbízottja.] *Jegyzetek*
2. [Ernst Ottó publicista, akit Károlyi 1918. november elején nem hivatalos propagandamisszió tagjaként küldött Svájcba.]
3. [Utalás Woodrow Wilson 1918. január 8-i kongresszusi beszédében ismertetett békeprogramjának I. pontjára.]
4. [Az osztrák ideiglenes nemzetgyűlés 1918. november 12-én kimondta, hogy Német-Ausztria demokratikus köztársaság, „a Német Köztársaság integráns része”.]
5. [Utalás az 1849:VIII. és IX. tc-re (A nemzetiségekről és A zsidókról), valamint Kossuth Lajosnak a dunai államszövetségre vonatkozó, 1850–1862 között készült terveire.]
6. [A fordítás az eredeti francia szöveg alapján apróbb kiigazításokat tartalmaz.]

Az 1919. évi XXX. néptörvény Tótország – Slovenská Krajina – önkormányzatáról (Budapest, 1919. március 11.)

1. §. Az önrendelkezési jog elismerésével Magyarország felvidékéből mint külön elhatárolt területből – a nemzetközi békeértekezlet után megállapítandó pontos határokkal – Tótország – Slovenská Krajina – néven önkormányzati jogterület alakíttatik.¹

2. §. Tótországot – Slovenská Krajinát – a jelen törvény keretei között, úgy törvényhozási, mint kormányzati tekintetben teljes önkormányzati jog illeti meg ennek az autonóm jogterületnek beligazgatása, igazságszolgáltatása, közoktatása és vallásügye körében.

Azonban az itt biztosított önkormányzati jog nem érinti a Tótországban – Slovenská Krajinában – élő és kisebbségben levő nemzetek kulturális szabad fejlődését, nyelvüknek minden téren való használata jogát, valamint a fennálló néptörvények rendelkezéseit.

3. §. Tótország – Slovenská Krajina – három kormányzóságra oszlik; úgymint: a keleti, a közép és a nyugati kormányzóságra. A kormányzósági székhelyek végleges megállapítása a békekötés utáni időre marad és az autonómia jogkörébe tartozónak ismerhetik el.

4. §. Tótország – Slovenská Krajina – önkormányzati ügyeit saját szerveivel, a Magyar Népköztársasággal közös ügyeit pedig közös szervekkel intézi.
- Közös ügyek az anyagi és alaki magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, valamint mindazok az ügyek, amelyeket a jelen törvény nem utal kifejezetten az önkormányzat jogkörébe.
5. §. Azok a nemzetek, amelyek Tótország – Slovenská Krajina – területén élnek, érintkezési nyelvül közös ügyekben is anyanyelvüket használhatják.
6. §. Tótország – Slovenská Krajina – törvényhozó szervei:
1. Önkormányzati ügyekben a tótországi – Slovenská Krajina-i – nemzetgyűlés;
 2. a Magyar Népköztársasággal közös ügyekben a magyarországi közös országgyűlés.
- Ezen az országgyűlésen Tótország – Slovenská Krajinának – lakosság[ának] számarányához mérten kell képviselve lennie.
7. §. Tótország – Slovenská Krajina – nemzetgyűlésre az általános, titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő szavazati jog alapján, első nemzetgyűlése pedig az 1918:I. néptörvénnyel egyezően választandó.
8. §. Tótország – Slovenská Krajina – kormányzati szervei a tótországi – Slovenská Krajina-i – minisztérium és a három kormányzóság.
9. §. A tótországi – Slovenská Krajina-i – minisztérium élén a tótországi nemzetgyűlésnek és a magyarországi közös országgyűlésnek egyaránt felelős tótországi – Slovenská Krajina-i – miniszter áll, aki közös ügyekben a magyarországi népkormány egyenjogú tagja, autonóm ügyekben pedig legfelsőbb kormányzati szerv. – A miniszter helyettese az államtitkár. A tótországi – Slovenská Krajina-i – minisztérium székhelye Budapest.
10. §. A kormányzóságok élén a kormányzók állanak, akiket első alkalommal a tótországi – Slovenská Krajina-i – miniszter előterjesztésére és ellenjegyzése mellett a Magyar Népköztársaság elnöke nevezi ki.
- A következő alkalmakra Tótország – Slovenská Krajina – nemzetgyűlése határozza meg, hogy a kormányzói állások betöltése milyen módon történjék.
11. §. A kormányzóságok felett a felügyeletet és az ellenőrzést a tótországi – Slovenská Krajina-i – miniszter gyakorolja.
12. §. A néptörvényt a tótországi – Slovenská Krajina-i – miniszterrel egyetértve, a magyar népkormány hajtja végre.
- A néptörvény végrehajtásával kapcsolatos pénzügyi fedezetről addig is, míg erre nézve állami és önkormányzati költségvetési törvény nem rendelkezik, a pénzügyminiszter gondoskodik, aki a tótországi miniszterrel egyetértve költségelőirányzatot állapít meg.
13. §. Tótország[ban] – Slovenská Krajina – az államkincstári földek, bányák és erdőségek Tótország törvényes képviselőjének birtokába mennek át.
14. §. Az átmeneti intézkedéseket a tótországi – Slovenská Krajina-i – miniszterrel egyetértőleg a magyarországi népkormány teszi meg.
- A szükséges végrehajtási rendeletek elkészítését és ezek életbeléptetését a tótországi miniszter javaslata alapján a magyarországi népkormány foganatosítja.
15. §. Ez a néptörvény kihirdetésének napján lép életbe.

Kelt Budapesten, 1919. évi március hó 11-ik napján.

A Magyar Népköztársaság kormánya:

Berinkei Dénes dr. s. k.

Baloghy Ernő dr. s. k.

Böhm Vilmos s. k.

Buza Barna dr. s. k.

Garami Ernő s. k.

Juhász-Nagy Sándor dr. s. k.

Junker János s. k.

Kunfi Zsigmond dr. s. k.

Nagy Vince dr. s. k.

Peidl Gyula dr. s. k.

Szabó István s. k.

Szabó Oreszt dr. s. k.

Szende Pál dr. s. k.

Vass János dr. s. k.

A Magyar Népköztársaság elnöke:

Károlyi Mihály s. k.

1919. évi törvények, 252–255. o.

1. [A néptörvény végrehajtására a polgári demokratikus kormányzatnak már nem maradt ideje.]

Jegyzet

Paul de Lobit tábornoknak, a magyarországi hadsereg ideiglenes parancsnokának levele Károlyi Mihály gróf köztársasági elnökhöz
semleges zóna létesítéséről Románia és Magyarország között —
második Vix-jegyzék (Belgrád, 1919. március 19.)

Kegyelmes Uram!

A Békekonferencia 1919. február 26-i ülésén elhatározta, hogy azon célból, hogy a munkálatok folyását akadályozó minden összetűzést elkerüljenek, tanácsos a magyarok és románok között egy semleges zónát létesíteni, amelyben sem magyar, sem román katona nem lehet, amelynek azonban a fontosabb pontjait a szövetséges csapatok fogják megszállni.

A Főparancsnok engem delegált, hogy mindazon kérdéseket, melyek a Konferencia ezen elhatározására vonatkoznak, Excellenciáddal egyetértően szabályozzam.

Budapesti képviselőm, Vix alezredes a következőkkel van megbízva:

1. a fent említett elhatározást Önnek bemutatni és Önnel közölni, hogy milyen feltételek mellett szándékozom azt keresztülvinni;

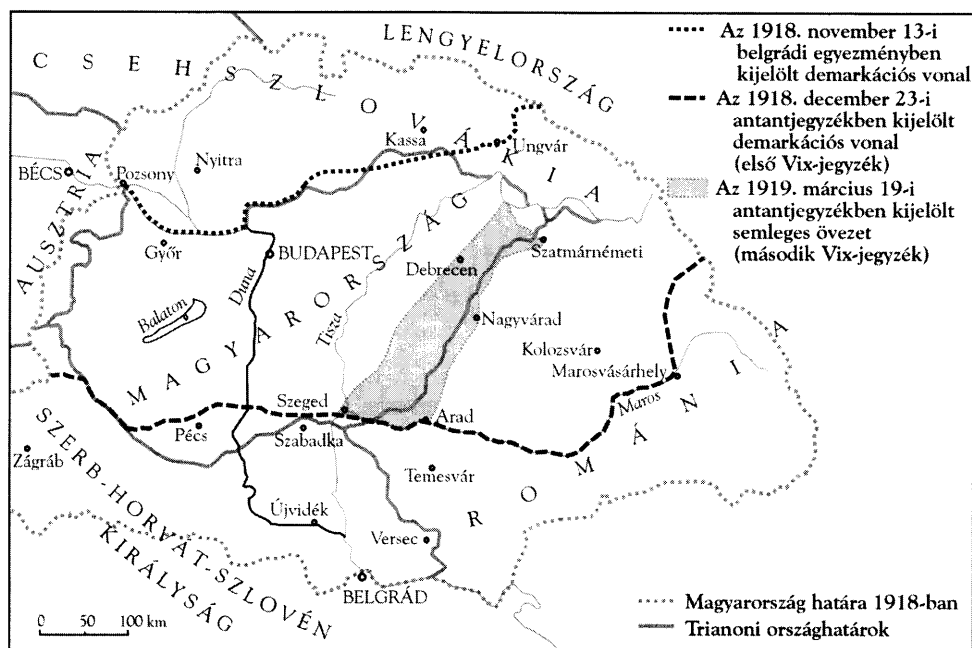
2. Excellenciáddal egyetértésben ezen elhatározás alkalmazásának részleteit szabályozni;

3. ezen részletek közül nekem azokat előterjeszteni, amelyeknél közbenjárásom szükséges lenne.

A semleges zónának, amelyet a szövetséges csapatok szállnak meg, következők lesznek a határai:

A) A semleges zóna határai

Keleti határ. Az Aradtól Nagyszalontáig vezető műút, a Nagyszalonta–Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti vasútvonal; mindezen helységek a magyar és román katonai megszállás alól ki lévén zárva, ezen fent említett közlekedési vonalakat azonban a



román csapatok és a szövetségesek ellenőrzése alatt álló lakosság – a gazdasági szükségletekre tekintettel – használhatja.

Északi határ. A Szamos és a Tisza folyó a Vásárosnaménytől öt kilométerre eső pontig.

Nyugati határ. A Tiszát öt kilométerre Vásárosnaménytől észak-nyugatra elhagyja, aztán Debrecentől 5 kilométerre nyugatra, Dévaványától 3 kilométerre nyugatra, Gyomától nyugatra, Orosházától, Hódmezővásárhelytől és Szegedtől 5 kilométerre nyugatra húzódik.

Déli határ. A Maros folyó, Arad és Szeged városok, amelyek minden magyar és román csapat kizárásával a szövetséges csapatok által lesznek megszállva.

A határok részletes vonalvezetése később fog megállapíttatni.

B) A zóna kiűritésének és megszállásának feltételei

A magyar csapatoknak a semleges zóna nyugati határai mögé való visszavonulása március 23-án kezdődik és legfeljebb tíz (10) napon belül be kell fejeződjék.

Ezen idő alatt Gondrecourt tábornok, akit a semleges zóna parancsnokságával bízam meg, ezt a szövetséges csapatok által el fogja foglaltatni, és ellenőrizni fogja a magyar csapatkivonás mozdulatait.

A Békekongresszus felhatalmazza a román csapatokat, hogy vonalaikat a semleges zóna keleti határáig előretolják, jelenlegi elhelyezésükben megmaradnak azonban mindaddig, amíg a magyar csapatok ezen zóna nyugati határán túl nem jutottak.

C) Anyag

1. *Hadianyag.* Azon hadianyagot, amely a románok által megszállandó zónában van, francia tisztek és katonák fogják leltározni és megőrizni. Ezt az anyagot, minthogy nem tekintik hadi foglalásnak, a magyarok el fogják vihetni.

Az az anyag, amely a semleges zónában van, a magyar kormány rendelkezésére bocsátatik, amelynek szabadságában van ezt vagy a mostani helyen hagyni, vagy elvinni.

2. *A magyar állam tulajdonát képező vasúti és gazdasági javak.* Ennek az anyagnak szintén a helyén kell maradni addig, míg fölötte határozat nem hozatik. Leltárba veszik, és használatba vételének kérdésében egy, a Gondrecourt tábornok elnöklete alatt működő Magyar–Román Bizottság fog nekem javaslatokat tenni.

A polgári közigazgatás a semleges zónában a Szövetséges Parancsnokság ellenőrzése alatt a Magyar Kormány kezében marad; a magyar csendőrségi és rendőrségi erők a fent említett Parancsnokság vezetése alatt biztosítják a rend és nyugalom fenntartását.

D) Közigazgatás

Van szerencsém Excellenciádat kérni, hogy szíveskedjék 48 órán belül közölni Vix alezreddel azt a dátumot, amikor a magyar csapatok a semleges zóna túloldalán megjelölt határait elérik, mivel – amint az a B) szakaszban feljebb említett – a csapatmozdulatok március 23-án kezdődnek, és legfeljebb tíz napon belül be kell fejeződjenek.

Az anyagi ügyeket semmi esetre sem szabad a határidő meghosszabbítása céljából ürügyként felhozni, mivel minden rendelkezés megtétetett, hogy ezt a kérdést a kiürítés után is meg lehessen tárgyalni.

Documents de l'Armistice, 117–119. o.¹

1. [Jelen fordítás a következő két szövegközlésnek az eredeti francia szöveg alapján készült javítása: *A magyar béketárgyalások*, 352–353. o.; *A magyar munkásmozgalom*, 5. kötet, 677–679. o.]

Jegyzet

Kun Béla külügyi népbiztos levele a békekonferenciához a tanácskormány külpolitikai alapelveiről (Budapest, 1919. március 24.)

Magyarország új kormánya, a Népbiztosok Tanácsa elismeri a megelőző kormány által aláírt fegyverszüneti egyezmény érvényességét, és úgy véli, a Vix alezredes által átadott jegyzék elutasítása nem jelenti annak megszegését.

Amikor a kormány Oroszországot a Magyarországi Tanácsköztársasággal való szövetségre szólította fel,¹ nem gondolta, hogy ez a lépés úgy értelmezhető, mint az antant-hatalmakkal való minden kapcsolat megszakítására irányuló kívánság kifejezése, s még



A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSA
AZ ORSZÁGHÁZ ELŐTT.
GARBAI SÁNDOR BESZÉL,
MELLETTÉ KUN BÉLA,
1919. MÁRCIUS 23.

kevésbé, mint hadüzenet az antantnak. Az Oroszországgal való szövetség nem formális diplomáciai szövetség, sokkal inkább – ha használhatjuk ezt a kifejezést – egy „entente cordiale”,² a két fél alkotmányának azonos szerkezetén alapuló természetes barátság, amely a magyar kormány felfogása szerint semmiképpen nem hozható kapcsolatba agresszív szövetkezéssel. Éppen ellenkezőleg, az új magyar köztársaságnak szilárd óhaja, hogy békében éljen minden más nemzettel, és minden tevékenységét az ország békés társadalmi újjászervezésére kívánja fordítani.

A Magyarországi Szocialista Pártot az események ereje kényszerítette a végrehajtó hatalom átvételére. Új szociális államot kíván szervezni, olyan államot, amelyben minden ember saját munkájából él, de ez a szociális állam nem lesz ellenséges érzelmű a többi nemzet iránt. Ellenkezőleg, együtt akar működni azokkal a nagy emberi szolidaritás érdekében.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya készen nyilatkozik területi kérdések megtárgyalására a népek önrendelkezési elvének alapján, és a területi integritást kizárólag ezzel összhangban szemléli.

Örömmel üdvözlőné az antant polgári és diplomáciai misszióját Budapesten, és garantálná számára a területenkívüliség jogát, valamint gondoskodna abszolút biztonságáról.

Kun Béla
külsőügyi népbiztos

*A magyarországi forradalmak, 222. o.*³

- Jegyzetek
1. [A Forradalmi Kormányzótanács Mindenkihez! címmel március 22-én felhívást intézett a nemzetközi proletariátushoz, amit a *Vörös Újság* másnapi számában is közzétett.]
 2. [Szívélyes megegyezés – utalás az 1904. áprilisi angol–francia egyezmény eredeti elnevezésére.]
 3. [A fordításon az eredeti szöveg alapján apró változtatásokat tettünk.]

Georges Clemenceau-nak, a párizsi békekonferencia elnökének távirata a magyar kormányhoz az északi hadjárat leállításáról (Párizs, 1919. június 7.)

A szövetséges és társult kormányok rövidesen a párizsi békekonferencia elé kívánják idézni a magyar kormány képviselőit, hogy megismerjék Magyarország igazságos határaival kapcsolatos nézeteiket.

A magyarok pedig éppen most intéznek éles támadásokat a cseh-szlovákok ellen, és lerohanják Szlovákiát.¹

Ugyanakkor a szövetséges és társult hatalmak már kinyilvánították szilárd elhatározásukat, hogy minden értelmetlen ellenségeskedésnek véget vetnek, amikor két alkalommal is megállították a fegyverszünetben megállapított határt, majd a semleges övezet határát átlépő román csapatokat, illetve megakadályozták további előrenyomulásukat Budapest irányában – továbbá, amikor a déli magyar fronton megállították a szerb és francia hadsereget.

Ilyen körülmények közt a leghatározottabban felszólítjuk a budapesti kormányt, haladéktalanul vessen véget a cseh-szlovákok elleni támadásoknak, ellenkező esetben a szövetséges és társult kormányok mindenképpen és késlekedés nélkül a végső eszközökhöz folyamodnak, hogy így kényszerítsék Magyarországot az ellenségeskedések be-

szüntetésére, valamint a szövetségeseknek parancsaik végrehajtást megkövetelő hajthatatlan akaratának elfogadására.

Jelen távirat negyvennyolc órán belül megválaszolendő.

Francia diplomáciai iratok, 297–298. o. (145. sz.)

1. [A magyar Vörös Hadsereg északi hadjárata során 1919. június elejére visszafoglalta az északi magyarlakta sávot, a hónap közepére pedig jócskán át is lépte a nyelvhatárt.]

Jegyzet

Kun Béla külügyi népbiztos titkos választávirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez
(Budapest, 1919. június 9.)

A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya meglelégedéssel értesül a Szövetséges és Társult Hatalmak azon szándékáról, hogy meghívják Magyarországot a párizsi békekonferenciára. A Magyarországi Tanácsköztársaság egyetlen nép iránt sem táplál ellenséges szándékot, és mindenkivel békében és barátságban kíván élni, annál inkább, mivel nem áll a területi sérthetlenség elve alapján. A Cseh-Szlovák Köztársaságot – mellyel, ahogy a múltban mindig, akképpen ezentúl is békében és barátságban kíván élni – nem akarta megtámadni és valójában nem is támadta meg, továbbá mindig tiszteletben tartotta a Szövetséges Államok által megállapított demarkációs vonalakat, és tudomásul vette a november 13-i katonai megállapodás¹ előírásait. Ugyanakkor sajnálattal kellett tapasztalnia, hogy a Cseh-Szlovák Köztársaság, valamint a Jugo-szláv és a Román Királyság csapatai a Szövetséges Államok tekintélyének leple alatt és a november 13-i katonai megállapodást megszegve betörték a Magyarországi Tanácsköztársaság területére, és már-már megfojtottak bennünket, amikor a legvégsőbb szükségtől kényszerítve fegyvert ra-

FRONTRA INDULÓ VÖRÖSKATONÁK,
1919. TAVASZ



gadtunk; meglepéssel vesszük tudomásul, hogy a Szövetséges Államok parancsot adtak a Cseh-Szlovák Köztársaságnak, valamint a Jugo-szláv és Román Királyságnak az ellenünk irányuló támadások beszüntetésére, azonban kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy nevezett államok nem engedelmeskedtek a Szövetségesek parancsainak, és támadásukat csak ellentámadásunkra állították le, továbbá csapataik még mindig a november 13-i megállapodásban rögzített demarkációs vonalon belül tartózkodnak.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya a fölösleges vérontás elkerülése érdekében ismételt kinyilatkoztatja készségét az ellenségeskedések haladéktalan beszüntetésére mindezen államokkal szemben annak érdekében, hogy a Szövetségeseknek módjuk legyen a Cseh-Szlovák Köztársasághoz, valamint a Jugo-szláv és Román Királysághoz intézett parancsaiknak, illetve a november 13-i katonai megállapodás előírásainak érvényt szerezni és az ezzel kapcsolatos kérdéseket rendezni. Továbbá a gazdasági kérdések ideiglenes megoldása érdekében szükségesnek látjuk, hogy az érdekelt államok elküldjék Bécsbe küldötteiket, hogy ott azok késedelem nélkül a Szövetséges Államok egyike által kiküldött elnök irányításával bizottságot hozzanak létre. A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya minden olyan lépés megtételére hajlandó, amely előrevi-szi az igazságos és méltányos béke, a népek közötti kölcsönös megértés ügyét és egyszer s mindenkorra véget vet a vérontásnak.

Francia diplomáciai iratok, 298–299. o. (146. sz.).

- Jegyzet 1. [Itt nem közöljük. Az egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

Georges Clemenceau-nak, a párizsi békekonferencia elnökének távirata a magyar, csehszlovák és román kormánynak az ellenségeskedések megszüntetéséről – Részlet (Párizs, 1919. június 13.)

A Szövetséges és Társult Hatalmak június 7-i táviratukban¹ kinyilvánították „szilárd elhatározásukat, hogy minden értelmetlen ellenségeskedésnek véget vetnek”. Továbbra is tartják magukat ezen elhatározásukhoz, és arra számítanak, hogy az érdekelt kormányok segítségükre lesznek annak végrehajtásában. A Szövetséges és Társult Hatalmak joggal gondolhatják, hogy a máskülönben értelmetlenné tűnő vérontásnak a felelősei abból indulnak ki, hogy az új államok jövőbeni határait a megszállás során bekövetkező pillanatnyi események módosíthatják. Ez korántsem így van. Egyetlen állam se számítson nagyobb területre jutalomként azért, mert meghosszabbította a háború borzalmait, és a katonai módszerek lelkiismeretlen alkalmazása nem bírhatja rá a Szövetséges és Társult Hatalmakat a béke és az igazság érdekében hozott döntéseik fölülvizsgálatára. Következésképpen ez utóbbiak kijelentik:

1. hogy a mellékelt táviratban² megadott határok lesznek azok, amelyek állandó jelleggel el fogják választani Magyarországot Cseh-Szlovákiától, illetve Romániától;

2. hogy ezen államok hadseregeinek azonnali hatállyal be kell szüntetniük az ellenségeskedéseket, és a lehető legrövidebb időn belül vissza kell vonulniuk az ekképpen megállapított természetes határok mögé.

A Szövetséges és Társult Hatalmak tudatában vannak annak, hogy e határok helyenként átvágják a két szomszédos állam gazdasági kapcsolatait fönntartásához szükséges

vasútvonalakat; hasonlóképpen annak is tudatában vannak, hogy még hátravan egy sor kisebb határkiigazítás, amelyek végleges meghatározása csak pártatlan helyszíni szemlét követően történhet meg. Mivel a békeszerződésben mindkét esetre felkészültünk, semmiképpen sem engedhető meg, hogy ezen okok addig is akadályt képezzenek a Szövetséges és Társult Hatalmak által folytatott politikával szemben.

A legcsekélyebb jóakarattal lehetséges a helyi rendezés; és amennyiben véleménykülönbség merül föl, azokat a Szövetséges hadseregek helyszínen tartózkodó tisztjei elé kell tární: döntésük a békeállapot végleges helyreállításáig törvényerejűnek tekintendő.

Előző táviratom folytatása.

Budapestnek:

Fönti általános elvek értelmében fölszólítjuk a jelenleg Cseh-Szlovákiában harcoló magyar hadsereget, azonnal vonuljon vissza a Magyarország számára megállapított határ mögé; hasonlóképpen fölszólítjuk az összes többi magyar egységet, maradjanak e határon belül. Amennyiben a Szövetséges és Társult Hatalmak kormányai helyszínen tartózkodó képviselőik útján a június 14. déltől számított négy napon belül nem értesülnek a visszavonás tényleges végrehajtásáról, jogosultnak nyilvánítják magukat arra, hogy Budapest ellen vonuljanak, és egyéb – az igazságos béke mielőbbi megteremtése érdekében szükségesnek ítélt – intézkedéseket is foganatosítsanak.

Amint a magyar csapatok kiürítik Cseh-Szlovákiát, a román csapatok hasonlóképpen visszavonulnak Magyarország területéről. A Szövetséges és Társult Hatalmak figyelmeztetni kívánnak arra, hogy ezen művelet közben a román csapatokat semmiképpen se háborgassák, és ne próbálkozzanak meg azzal, hogy követik őket a román határon túlra.

(Folytatása következik.)³

Francia diplomáciai iratok, 303–304. o. (151. sz.)

1. [Nem közöljük. Szövegét lásd *Documents diplomatiques français*, I. kötet, 684–685. o. (422. sz.)]

2. [A melléklet nem található.]

3. [A távirat folytatása nem található.]

Jegyzetek

Kun Béla külügyi népbiztos titkos választávirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez (Budapest, 1919. június 16.)

Elnök Úr, köszönettel vettük a Szövetséges és Társult Hatalmak nevében küldött táviratát. A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya ismételten meglegedettségét fejezi ki a Szövetséges és Társult Hatalmak által hozott határozattal kapcsolatban, mely szerint minden szükségtelen ellenségeskedést be kell szüntetni. Ünnepelesen kijelentjük, hogy kormányunk minden erejével segíteni fogja e szándék valóra váltását! A Magyarországi Tanácsköztársaság, amelynek népe mondhatni vérontás nélkül hajtotta végre történelmének legnagyobb forradalmát, nem volt és sohasem lesz vérontás okozója. A Magyarországi Tanácsköztársaság nem fegyveres hódításra vagy más nemzetek elnyomására jött létre: célja az elnyomás és a kizsákmányolás minden formájának eltörlése. Szilárd meggyőződésünk, hogy nem a fegyveres hódítás pillanatnyi eseményei, hanem az emberiség magasabb érdekei, a dolgozók közös és egyetemleges érdekei döntenek az új államok határainról, ameddig le nem omlanak a népeket elválasztó falak.

Mivel sorsunk az egész világ testvérként összetartozó dolgozóinak kezébe helyeztük, szándékainktól semmi sem áll távolabb, mint a háború borzalmainak meghosszabbítása.

A béke és az igazság érdekében hozott minden intézkedés biztos támogatásra talál a dolgozók Magyarországi Köztársaságában – stop – A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya habozás nélkül, őszintén és nyíltan kinyilvánítja, hogy nemcsak eleget fog tenni, hanem máris legteljesebb mértékben eleget tett a Szövetséges és Társult Hatalmak kormányai részéről megfogalmazott, az ellenségeskedések beszüntetésére irányuló kérésének. Nem mi vagyunk a tovább folytatódó vérontás okozói, hanem a Cseh-Szlovák Köztársaság csapatai, amelyek – kihasználva, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak felszólítására azonnal felfüggesztettük a hadműveleteket – támadást indítottak, amelyet csak ellentámadásokkal tudtunk visszaverni. Célunk az volt, hogy további előrenyomulásukat megakadályozzuk. Annak bizonyítására, hogy a vérontásról nem mi tehetünk, elegendő arra emlékeztetnünk, hogy a román megszállás alatt álló övezetben egyetlen lépést sem nyomtunk előre, sőt még csak kísérletet sem tettünk erre, mivel a román hadsereg nem kezdte újra támadásait ellenünk. Mindamellettszövegezzük, hogy – tekintettel a cseh-szlovák fronton jelenleg fennálló helyzetre, a parancsok kiadásának és végrehajtásának lehetőségeire – csapataink visszavonása és az említett területek kiürítése az Ön táviratában¹ megszabott határidőre nem történhet meg. Ezt annál kevésbé tudjuk végrehajtani, mivel a táviratot – bár „nagyon sürgős” jelzéssel látták el – csak 15-én kaptuk meg.

Annak érdekében, hogy részünkről, hasonlóképpen a románok részéről, vérontás nélkül megvalósuljon a csapatok visszahívása és a területek kiürítése, a mai napon, felszólítottuk a kormányokat, vagyis a Cseh-Szlovák Köztársaság és a Román Királyság főparancsnokságát: küldjenek főhadiszállásunkra vagy egy másik kijelölendő helyre teljhatalommal felruházott katonai megbízottakat azzal a feladattal, hogy főparancsnokságunkkal egyetértésben a kiürítés módszereit meghatározzák. Mindamellettsajnálattal kell megállapítanunk, hogy a Szövetséges és Társult Kormányok mindeddig nem adtak alkalmat arra, hogy közvetlenül beszámolhassunk a Tanácsköztársaság politikai, valamint gazdasági téren föllépő létfontosságú igényeiről, továbbá, hogy még a határokat is csak részben ismertették velünk.

Sietünk leszögezni, hogy e határok – a Szövetséges és Társult Kormányok nyilatkozatával ellentétben, miszerint a katonai hódítás nem lehet az új államok határainak alapja – számunkra egyértelműen az erősebb jogán megvont határoknak tűnnek. E határok között teljességgel lehetetlen egészséges gazdasági életet létrehozni és termelni, mint ahogy lehetetlen – tekintettel a világ gazdaság és a nemzetközi forgalom jelenlegi helyzetére – a behatárolt területen élő lakosságnak akár csak a létfenntartását is biztosítani. Az alkalomra várunk, hogy – bizonyítékokkal alátámasztva – a békekonferenciának bemutatthassuk ezen állítás igazságát. Egyben fölhívjuk figyelmüket az utolsó jegyzékünkben² foglalt kérésünkre, miszerint össze kellene hívni a volt Monarchia népeinek kormányait egy konferenciára, amelyen egyenlően érdekelt felekként vitathatnák meg a monarchia fölszámolását. Nem fogadjuk el a területi sérthetlenség elvét, és eltekintünk ama tényről, hogy a határvonalak kizárólag magyar lakosságú területeket szakítanak el Tanácsköztársaságunktól – csak egyetlen dologra kívánunk rámutatni, nevezetesen arra, hogy ezen körülmények között még egy olyan szilárdan megalapozott kormányzati rendszer, mint a miénk, sem állhatja útját annak, hogy e határok között a létért vívott küzdelem mindenkinek mindenki ellen folytatott háborújává fajuljon. Ismételten kijelentjük: nemcsak beszüntettünk minden támadó hadműveletet, de arra is megtettük a szükséges intézkedéseket, hogy elrendeljük csapatainknak: járjanak el az Önök fölszólításának megfelelően, és ennek érdekében tegyék meg a technikai előkészületeket. Kérjük Önöket, intézkedjenek a Cseh-Szlovák Köztársaság és a Román Királyság kormányánál: egyezzenek bele ilyen értelemben hozzájuk intézett kéréseinkbe.

Kérjük, utasítsák fönti kormányokat, lépjenek velünk közvetlen kapcsolatba az Önök parancsának végrehajtása érdekében, és főként szüntessenek be ők is minden hiábavaló vérontást, amivel csak a háború borzalmait hosszabbítják meg.

1. [Georges Clemenceau 1919. június 13-ai táviratát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.] *Jegyzetek*
2. [Kun Béla 1919. június 9-ei táviratát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

Vita a Tanácsok Országos Gyűlésén a tanácskormány külpolitikájáról – Részletek (Budapest, 1919. június 19.)

*Elnök:*¹ Az ülést megnyitom.

Elnök: T. Elvtársak! Ma a gazdasági helyzet, a gazdasági politika vitatása volna folytatandó. Tekintettel azonban az ügy fontosságára és sürgősségére, (*Halljuk! Halljuk!*) az elnökség a külpolitika napirendre tételét javasolja, úgy hogy megszakítjuk a gazdasági vitát és a külpolitika meghallgatása, elintézése után fogjuk folytatni a gazdasági politika megvitatását. (*Helyeslés. Zaj.*) Akik a külpolitika napirendre tétele mellett foglalnak állást, szíveskedjenek kezeiket felemelni. (*Megtörténik.*) Küszönöm. Ki van ellene? Senki. Az országos ülés egyhangúlag a külpolitika tárgyalása mellett foglalt állást.

Átadom a szót Kun Béla elvtársnak, (*Élénk éljenzés és taps.*) mint a napirend előadó-jának.

*Kun Béla népbiztos:*² T. Tanácskongresszus! T. Elvtársak! Az osztályharc külpolitikájának három hónapjáról kívánnék beszámolni s az osztályharc külpolitikájának további perspektívájáról akarok beszélni. Hogy az osztályharc külpolitikájának ezt a három hónapját megérthessük és hogy a további perspektívákat megállapíthassuk, ahhoz szükséges e politika genezisének ismertetése. [...]

Mi, akik nem a jogfolytosság alapján állunk itten, akik a forradalom jogán kerülünk az ország kormányzásának az élére, az az osztály, amely a hatalmat a forradalom jogán vette a kezébe, itt erről a helyről joggal jelentheti be ünnepélyesen, hogy neki semmi köze ahhoz az Osztrák–Magyar Monarchiához, amely a háborút csinálta, (*Igaz! Úgy van!*) nem jogutódja annak az Osztrák–Magyar Monarchiának és annak a burzsoá és feudális Magyarországnak, amely a háborús uszításban elől járt s amely az embermilliókat küldte a vágóhídra az imperialista rablás érdekében. (*Tetszés és taps.*) Semmi közünk ehhez a Magyarországhoz, semmi közünk ehhez az Osztrák–Magyar Monarchiához és nem is vagyunk hajlandók viselni ennek a háborúnak a következményeit. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Mi szocialista-kommunisták, akik a proletariátus képviselőiben a hatalmat a kezünkben tartjuk, szakítottunk a múlttal és végeztünk a háborút okozó kapitalizmussal, nem lehetünk tehát abban a helyzetben, hogy mi viseljük a következményeit a kapitalista-imperialista háborúnak az antant-államokkal szemben. (*Úgy van! Úgy van!*)

Az antanthatalmak győzelme Európában az országokat, az államokat körülbelül három nagy csoportra osztotta. Az államok első csoportja a nagy imperialista államok csoportja, a győzteseké: Anglia, Amerika, Franciaország, Itália és Japán. Ezekkel a győztes imperialista hatalmakkal szemben állanak a legyőzött államok, Németország, a volt Osztrák–Magyar Monarchiának két állama: Német-Ausztria³ és a Magyar Tanácsköztársaság és azok a kis vazallus, hűbéres államok, amelyek annak idején fullajtárjai és egyben áldozatai voltak a közép-európai imperializmusnak. A harmadik csoportja az államoknak a semleges államok és azok, amelyek a volt Osztrák–Magyar Monarchia területén keletkeztek fegyveres erő segítségével, forradalom útján és főleg az antant segítségével és kegyelméből: Cseh-Szlovákia, Jugoszlávia és Románia, különösen annak erdélyi része.

Ennek a három államcsoportnak a helyzetét kell megvizsgálnunk akkor, amidőn külpolitikánk irányát meg akarjuk határozni. A három államcsoport közül az első a győztes, a második a legyőzött, a harmadik pedig a győztes imperialista államok kegyelmére utalt államok csoportja és olyan pufferállamok is – amilyen Lengyelország is –, amely a harmadik csoporthoz tartozik és amelyek különböző imperialista célok szolgálatára keletkeztek. Ez a három államcsoport az, amelynek helyzete döntő az antant úgynevezett békepolitikájának szempontjából, annak a békepolitikának szempontjából, amelynek önleplezése immár befejezett ténnyé változott.

Az öt nagy imperialista hatalmasság békepolitikája tulajdonképpen az állandó önleplezés állapotában volt. Nem akar ez szemrehányás lenni senki felé sem, de kétségtelen, hogy az imperializmus természetrajzának nagyarányú félreértésére, nemismerésére volt szükség, hogy ennek a békepolitikának, ennek a pacifizmusnak bárki is beugorjon. Nem szemrehányás ez visszafelé, mert hiszen mi a burzsoá Magyarországot nem szemrehányásokkal akarjuk illetni, de még a nyomait is el akarjuk tüntetni – kétségtelen azonban, hogy ennek a pacifizmusnak való beugrás, e pacifizmus, az antant békepolitikája által való becsapás az, amely nekünk nagyon terhes és átkos örökséget hagyott hátra. (*Úgy van! Úgy van! Taps.*)

Ez a békepolitika már rég a múlté. Ez a pacifizmus – melynek kapitalista gyökerei re később, beszédem folyamán rá fogok mutatni –, immáron halott és nekünk nem maradt más hátra, mint fegyveres kézzel folytatni az osztályharcot, a forradalmi osztályháborút, bármennyire is nehéz szívvel hívtuk fel proletár testvéreinket arra, hogy menjenek a frontokra és szabadítsák meg a magyarországi tanácsköztársaságot az antantnak és az antant vazallus államainak úgynevezett békepolitikájától.

Ez a mi forradalmi háborúnk szükségszerű következménye volt az antant pacifizmusának, amely nem állott egyébből, mint minden forradalomnak eltiprására való törekvésből. (*Úgy van! Úgy van!*) Azok a forradalmak, amelyek a legyőzött államokban keletkeztek és elsősorban az a proletárforradalom, amely Magyarországon tört ki, az antant pacifizmusától, az antant békepolitikájától nem várhatott mást, mint ami bekövetkezett: fegyveres beavatkozást az antant vazallus államainak részéről, amelyeknek imperializmusa mindeneknél éhesebb, mindeneknél falánkabb volt.

Ezeknek a vazallus államoknak, ezeknek az úgynevezett új nemzeti köztársaságoknak és új nemzeti államoknak terjeszkedési politikája még éhesebb, még falánkabb volt, mint azoké a nagy államoké, amelyek most győzelmi mámorban tombolnak, amely mámort azonban már kezdi is a proletariátus mozgolódása folytán felváltani a katzenjammer,⁴ az a katzenjammer, amely végre is a legteljesebb csömörben, halálos csömörben fog végződni. (*Úgy van! Úgy van! Taps.*)

Ennek a békepolitikának önleplezése legeslegelsősorban a titkos diplomácia minden maradványának, minden határozmányának áhítatos tiszteletében nyilvánul meg. Jól emlékezzünk vissza, miként hirdette annak idején az antant-imperializmus pacifista szárnyának vezére, Wilson a titkos diplomácia elleni harcot.⁵ Emlékezzünk vissza arra, minő hangos volt az egész európai sajtó, és mennyi jóhiszeműséggel ugrottak be még a szocialista pártok közül is egyesek ennek a titkos diplomácia elleni harcnak. Emlékezzünk vissza, hogy valósággal erőszakkal verekedték ki maguknak a francia szocialisták, a francia munkások közül sokan, hogy elmelessenek üdvözölni Wilsont, titkos diplomácia elleni küzdelméért, akkor, amikor Wilson Franciaország földjére tette a lábát. [...]

A magyarországi proletárdiktatúra keletkezése legszorosabb összefüggésben van az imperialista pacifizmusnak önleplezésével. Ahhoz, hogy itt a magyarországi munkásmozgalom többségi vagy kisebbségi frakciója egyesülhetett a proletárdiktatúra álláspontján, nagymértékben hozzájárult az a nemzetközi helyzet, amelyet az antant a maga rablópolitikájával teremtett. Nagymértékben hozzájárult azért, mert felnyitotta az egész proletariátusnak a szemét, de felnyitotta a proletariátus ama vezetőinek szemét is, akik hittek, bíztak abban, hogy a wilsonizmus alapján lehet békés nemzetközi politikát folytatni, hogy a wilsonizmus alapján lehet olyan gazdasági területet teremteni, amelyen a

proletariátus meg tud élni. Az a Vix-jegyzék,⁶ amely megelőzte a magyarországi proletariátus diktatúrájának intézményesítését, tipikus jelentkezési formája volt az antant-pacifizmusnak, a wilsonizmusnak.

Ez a Vix-jegyzék nagyban hozzájárult ahhoz, hogy mi itt a hatalmat békésen, vér nélkül elfoglalhattuk és ezért tulajdonképpen mi hálásak kell hogy legyünk az antant-imperializmusnak – hálásak olyan értelemben természetesen, mint amilyen értelemben hálásak vagyunk a kapitalizmusnak, amely – ha milliók és milliók vére-verítéke és nyomorúsága árán is – de megteremtette a szocializmus gazdasági előfeltételeit. (Taps.) [...]

T. Elvtársaim! Hogy a mai helyzet az a helyzet, amelyet teremtett az a jegyzék, amely az elvtársak előtt fekszik, s amelyet Clemenceau⁷ intézett hozzánk a szövetséges és társult államok kormányainak nevében,⁸ amely meghatározza, ha nem is teljes mértékben az új Magyarország határait, ez a helyzet, amelyet teremtett ez a jegyzék, kétségtelenül olyan, amely nagy és mély megfontolást és meggondolást igényel. A határok, t. Elvtársak, még nincsenek is teljesen megállapítva.

Ama bizonyos Damoklesz-kard még ott függ a fejünk fölött, mert ott, ahol a Vörös Hadsereg csapatai nem nyomultak még előre, ott t. Elvtársaim, még nem is állapították meg a határokat, fenntartották maguknak a jogot, hogy legalább ezen a helyen még irgalmatlanabban bánjanak el velünk. (Úgy van! Úgy van!) De ezek a határok, t. Elvtársaim, az a terület, amelyet ezek a határok zárnak be, semmi esetre sem olyanok, hogy ezen a területen még a legteljesebb, a mai nemzetközi forgalom lehetőségeinek legteljesebb kihasználása mellett is biztosíthatnák a megélhetést a proletariátus számára.

A helyzet ugyanaz ma a proletariátus szempontjából nemzetközileg, mint volt annak idején a proletárdiktatúra intézményesítése előtt Magyarországon belsőleg a kapitalizmussal szemben. Annak idején az éhségnek két formája, jóformán kétféle milieuban való éhezés között kellett választani. Most, Elvtársak, a választás tulajdonképpen csaknem ugyanaz: választani aközött, hogy egymást faljuk fel ennek az így körülhatárolt országnak a területén, vagy választani aközött, hogy harcoljunk, más faljon fel bennünket vagy rákényszerítsék valamelyes formában a békét azokra, akik minket fel akarnak falni.

A választás látszólag könnyű, Elvtársak, és legkönnyebb dolog volna a forradalmi háború továbbfolytatását elhatározni és azt mondani, hogy nem állunk szóba senkivel, azt mondani, hogy harcolni fogunk, folytatjuk a forradalmi háborút egészen addig, amíg kikényszerítjük magunknak azt a békét, amely biztosítja, ha nem is teljesen az autochton megélhetés lehetőségét, de biztosítja azt, hogy a nemzetközi forgalomba való bekapcsolódás mellett valamiképpen meg tudunk élni.

Én, Elvtársaim, egy brüszk⁹ visszautasítás álláspontjára, a szóba nem állás álláspontjára mégsem tudtam és nem is tudok most sem helyezkedni. (Helyeslés.) Amiként annak idején, amidőn rosszul állottunk a harctereken, kifejtettem azt, hogy hajlandó vagyok bármilyen breszti békébe¹⁰ belemenni, ma is, tisztelt Elvtársak, ez az álláspontom akkor, amidőn jól állunk, amidőn győzünk a frontokon, amidőn verjük a velünk szemben álló kis falánk imperialista államok hadseregeit, amidőn azok a hadseregek, amelyek velünk szemben állnak, dezorganizálódnak és forradalmosodnak, amidőn ezekben az országokban kormányválság van éppen a proletariátus forradalmosítása folytán; mégis ma is az az álláspontom, hogy hajlandóknak kell lennünk a békére, hajlandóknak kell lennünk a vérontás megszüntetésére egy tisztességes békének a reményében, egy relatíve tisztességes béke reményében, mert minden béke reánk nézve nem lehet más, mint egy breszti vagy egy bukaresti béke,¹¹ amelyet a forradalom feltétlenül felfordít, amelyet a forradalom feltétlenül megdönt! (Lelkes taps.)

Hogy miért vagyok, tisztelt Elvtársak, ezen az állásponton, azt röviden megindokolom a következőkkel:

Ma a nemzetközi helyzetnek a súlypontja a németországi és német-ausztriai békének a kérdése. Azok a békefeltételek, amelyeket az antant rádiktált, ismételten hangsúlyozom, rádiktált Németországra és amelyeket rádiktált Német-Ausztriára, ezek a békefel-

tételek olyanok, amelyek teljes mértékben lehetlenné tesznek mindennemű kapitalista gazdálkodást ebben a két országban. A német kapitalizmus éppúgy, mint a német-osztrák kapitalizmus egyszer s mindenkorra meghalt, ha ezeket a békefeltételeket aláírják. Ez a hódítások és hadisarc nélküli béke, amelyet az antant Németországgal és Német-Ausztriával kötni akar, egész egyszerűen olyan mértékű kifosztását jelenti e két ország gazdasági életének, mint aminő kifosztásra csak a háború idején volt példa a németek részéről, akik a legjobban értették azt, hogy hogyan lehet leszerelni gyárakat, hogyan lehet leszerelni egész ipartelepeket, hogyan lehet elvinni az ipartelepeket és azoknak termékeit, a földnek a termékeit azokról a területekről, amelyeket meghódítottak.

Úgy amiként azt hittem a németekről is annak idején, hogy ha a földet, a humuszt el lehetett volna vinni, (*Egy hang: El is vitték! Derűtség.*) ahogy el is vitték sokszor, úgy vinnék el az antant-imperialisták a humuszt is azokról a földterületekről, amelyekre ők egyszer rátették a lábukat, sőt amelyekre még rá sem tették a lábukat.

Gábor Károly:¹² Jó tanítómesterük volt!

Kun Béla népbiztos: Úgy van, nagyon jó tanítómesterük volt az antant-országoknak Németország, megtanulták jól. De úgy, amiként Németország, az ő tanítómesterük, a forradalom állapotába került, úgy fognak ők is a forradalom állapotába kerülni, (*Tettség.*) úgy, amiként Németország maga idézte elő sorsát, amiként a német imperialisták maguk követték el az öngyilkosságot, úgy fogja előidézni azt az öngyilkosságot az antant imperializmusa is. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Amennyiben Németország aláírja a békefeltételeket – és én azon a véleményen vagyok, hogy nekünk nem lehet egyebet kívánni, mint hogy Németország és Német-Ausztria írják alá a békefeltételeket (*Úgy van! Úgy van!*) – ebben az esetben a kapitalista termelés egyedüli hajtóereje, a profit lehetősége megszűnt Németországban.

Nemcsak hogy teljesen felemésztik a hadi kárpótlás és a háború terhei, a rokkantak ellátása és az egyéb szociálpolitikai terhek, amelyek a háború folytán rászakadnak Németországra, Németország tőkejövedelmét, de egészen kétségtelen, hogy úgy Németországban, mint Német-Ausztriában a munkajövedelemhez kell hogy hozzányúljanak, hogy tudják a háború következményeit viselni. (*Úgy van! Úgy van!*) Akkor, Elvtársaim, mikor ezekben az országokban olyan örületes mértékű az élelmiszerhiány, olyan óriási méretű a drágaság, a munkajövedelemhez való hozzányúlás ugyanazt jelentené, amit jelentene például nálunk, ahol a kapitalizmus visszaállítása és a háború következményeinek viselése esetében a munkajövedelem négyötödét kellene elkönfiskálni a munkásoktól, jelenti mindez a forradalmat Németországban és Német-Ausztriában. (*Élénk helyeslés és taps.*)

Objektíve, ilyen szigorúan gazdasági okok folytán is, a proletariátus forradalmi aktivitását nem is véve tekintetbe, nem véve tekintetbe azt, hogy új determináló momentumok vannak a szociális forradalom menetére, az oroszországi és magyarországi tanácsköztársaság, mondom, még objektíve is kikerülhetetlen Németországban és Német-Ausztriában a forradalom, teljesen elkerülhetetlen, mert a munkásságnak nem lesz más választása, mint viselni az imperialista háború következményeit az éhség árán, vagy megszabadulni az imperialista háború következményeitől, intézményesítve a maga hatalmát, a maga uralmát, a maga diktatúráját. (*Élénk helyeslés és taps.*) [...]

Én, Elvtársaim – hangsúlyozom –, mindamellett annak az álláspontnak vagyok a híve, hogy – ha lehet tisztességgel – mégis kössünk ideiglenes békét. Talán úgy tűnik fel, hogy ez ellentétben áll azzal a politikával, amelyet Smuts jegyzéke¹³ idején folytatunk. Talán úgy tűnik fel sokak előtt: hiszen miért nem abban írtuk alá a Smuts által elének terjesztett feltételeket és miért akarjuk most aláírni a békefeltételeket.

Elvtársaim! Ami ma helyes, az helytelen lett volna akkor, ami akkor helyes volt, az helytelen lenne ma. És én újból csak arra hivatkozom, az öreg Liebknechtnek¹⁴ ama mondására, hogy a taktikánkat, ha kell, 24 órában huszonnégyszer változtatjuk meg. (*Úgy van! Úgy van!*) Amit én ma kijelentek és amit ma itt helyesnek tartok, azt 24 óra múlva a viszonyok megváltoztathatják és 24 óra múlva, egészen mást tarthatunk helyes-



BÍRÓ MIHÁLY PLAKÁTJA
A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSÁNAK
A PÁRIZSI BÉKETÁRGYALÁSRA
GYAKOROLT HATÁSÁRÓL,
1919. MÁRCIUS

nek, egészen mást tarthatunk a proletariátus érdekében valónak, a proletariátus érdekeit előmozdítónak.

Ma Clemenceau jegyzékére nem lehet más válaszunk, mint az, hogy hajlandók vagyunk tárgyalni a béke felől. (*Élénk helyeslés.*) Tárgyalni akarunk nemcsak az antant békekonferenciájával, hanem azokkal az államokkal is, amelyek bennünket körülvesznek, mint ellenséges államok; (*Élénk helyeslés.*) tárgyalni azért, hogy lehetővé tegyünk azt, hogy kibeszélhessük egymással magunkat, (*Úgy van!*) hogy lehetővé tegyünk azt, hogy ha az antant diktál is nekünk, de mi próbáljunk megegyezni ezekkel az államokkal, amelyek reánk vannak utalva, amelyekre azonban mi is rá vagyunk utalva gazdaságilag, hogy megpróbáljuk azt, hogy a volt Osztrák–Magyar Monarchia és a Balkán romjain új gazdasági életet teremthessünk, lehetővé tegyünk a forgalmat, lehetővé tegyünk az árucserét, lehetővé tegyünk valamelyes gazdasági életet.

Egészen kétségtelen, hogy a nemzetközi forgalom mai állása mellett, akkor, amikor a forgalom eszközeit a háború elpusztította, akkor, amikor a német tengeralattjáró-háború a hajótérnek csaknem a felét megsemmisítette, akkor, amidőn a vasutak egész gördülő anyaga az egész világon tönkrement: mi ne a tengerentúli importra számítsunk, hanem arra, hogy a mi áruszegény társadalmunk szükségleteit ennél közelebből tudjuk kielégíteni, amaz államokból, amelyekkel ezelőtt gazdasági közösségben éltünk, és amelyekkel véleményem szerint nemcsak a Habsburgok jogára, nemcsak a Habsburg-monarchia állameszméje, hanem gazdasági szükségszerűségek is fűztek össze bennünket. (*Úgy van!*)

Ezeknek az államoknak proletárjaival kell hogy megértessük azt, hogy mi nem akarunk semmiféle nemzeti elnyomást. Figyelmeztetnünk kell őket arra, hogy a proletariátus diktatúrája, a proletariátusnak uralkodó osztályá emelése – úgy, amint a kommunista kiáltvány tanítja – mindennemű nemzeti elnyomás lehetőségének megszüntetését jelenti. (*Úgy van!*) Figyelmeztetnünk kell ez országok proletárjait arra, hogy a proletariátus diktatúrája azt jelenti, hogy mi minden dolgozó önrendelkezési jogát tiszteletben tartjuk, hogy mi senkit nem akarunk erőszakkal magunkhoz fűzni, csak figyelmeztetünk mindenkit arra, hogy a proletariátus jelszava nem kis államok alakítása, hanem a proletariátusnak minél szélesebb körű föderációja. (*Élénk éljenzés és taps.*) [...]

Még egyszer vissza kell térnem most már – hogy végezzünk ezzel a kérdéssel – a Clemenceau-féle jegyzékre. Az antant blokádiroz bennünket, elzárta határainkat, ki akar bennünket éheztetni; azonkívül ellenünk mozgósította egyrészt a nemzetközi, másrészt a belső ellenforradalmat is. Legyünk tisztában azzal, Elvtársaim, hogy ha megkötjük is a békét, az nem jelenti azt, hogy az antant majd nyugodtan fog bennünket hagyni. Mert ha esetleg le is parancsolja határainkról a cseh-szlovák és a román vagy jugoszláv államok katonaságát, de mindenesetre mozgósítani fogja ellenünk az ellenforradalmat, és ha ez sikerülne neki, akkor egészen bizonyos, hogy meg is fojtana bennünket. Ha végeztünk egyszer a körülöttünk levő idegen imperialista államok katonaságával, akkor egészen bizonyos, hogy az antant majd ellenkormányokat fog csinálni ellenünk, ellenkormányokat fog támogatni, olyan ellenkormányokat, amelyek ugyan kormányok in partibus infidelium,¹⁵ de mindenesetre fogják élvezni az antant kegyét.

Mégis, Elvtársaim, én azon a nézeten vagyok, hogy helyes volt a kormányzótanácsnak, a kormányzótanács politikai bizottságának az az állásfoglalása, amikor elhatározta, hogy az antant felhívásának eleget tesz. Nem rajtunk múlt, hogy a felhívásnak kívülünk eső okokból, a cseh imperialistákban rejtőző okokból nem tehattunk eleget. A parancsot kiadtuk arra, hogy hadseregeink vonuljanak vissza arra a határra, amelyet az antant mint Magyarország határát kijelölt.¹⁶ A parancs kiadását azonban követte a csehek támadása, követte az, hogy visszavonulni akart csapatainkat üldözni és lemészárolni akarták. Erre egészen természetesen nem lehetett más felelet, mint hogy csapataink ellentámadásba menjenek át és visszaverjék őket. (*Lelkes éljenzés és taps. Egy hang: Éljen a Vörös Hadsereg! Megújuló lelkes éljenzés és taps.*) És nem volt katona, aki azt mondja, hogy egy csapatot azon a ponton lehet megállítani, amely ponton azelőtt volt. Nem rajtunk múlt, hogy csapataink támadásainak lökeme olyan erős volt, hogy újból visszavetettük a cseh-szlovák hadsereg katonaságát. (*Élénk tetszés és taps.*)

Én, Elvtársaim, mégis amellettt vagyok, hogy lehetővé kell tennünk a megegyezést. Csak valamivel tisztességesebb – ha ugyan ezt így lehet kifejezni azon tisztességtelenséggel szemben, amelyet jelent ez a határmegállapítás –, csak valamivel rendesebb határmegállapítás mellett is békét kell teremtenünk – jó előre hangsúlyozzuk –, olyan békét, amelynek érvénye nem lesz hosszabb, mint a breszti béke érvénye, amely békét mi az imperialistákkal kötünk, a francia, a cseh-szlovák, a román és a jugoszláv imperialistákkal, és ezt a békét azonban felrúgni nem mi, de a cseh-szlovák, a jugoszláv és a román proletariátus fogja. (*Úgy van! Nagy tetszés. Taps.*)

Ezek voltak nagyjában, Elvtársaim, azok, amiket az osztályharc külpolitikájáról el akartam mondani és most ajánlom Önöknek elfogadásra a következő határozati javaslatot:

1. A Magyarországi Tanácsok első kongresszusa ünnepélyesen kinyilvánítja, hogy nemcsak nem áll a területi integritás alapján, de, mint olyan ország, amely megtette a lépéseket arra, hogy az osztálykülönbségek megszűnjenek, eltörölte egyben a nemzeti elnyomás előfeltételeit is. Ennélfogva a maga részéről megadja minden nemzethez tartozó dolgozóknak a lehetőséget, hogy képességeiket a dolgozók összességének javára szabadon, önállóan, minden más nemzettől függetlenül kifejthessék, hirdeti minden nemzet dolgozóinak önrendelkezési jogát.

2. A proletariátus, nemzetköziségének megfelelőleg, arra törekszik, hogy a különböző nyelvű dolgozók közé új válaszfalak ne emeltesse, mint amilyenek az új politikai vagy vámhatárok. Meg akarja valósítani a dolgozók testvéri szövetségét, a tanácsok föderatív köztársaságának kereteit addig is, amíg a nemzetközi proletárforradalom az egységes nemzetközi proletár-tanácsköztársaságot lehetővé [nem] teszi.

3. A Magyarországi Tanácsköztársaság természetes szövetségét látja minden proletárállamban. Ez a szövetség nem valamelyes titkos diplomáciai vagy katonai konvención alapul, hanem csupán a proletariátus nemzetközi szolidaritásán.

4. A Magyarországi Tanácsköztársaság békében kíván élni valamennyi állam dolgozóival, szolidaritásukra támaszkodik és magát a nemzetközi imperialista ellenforradalommal szemben a nemzetközi proletariátus védelmé alá helyezi.

5. A Monarchia területén képződött nemzeti államok egymáshoz való viszonyának rendezésére szükséges az új államok egy közös konferenciája. A kongresszus helyesli a tanácskormány erre vonatkozó törekvéseit és felszólítja, hogy a konferencia egybehívását sürgetse.

6. Míg a tanácsköztársaság határain belül a proletárság az ő osztályharcát a kizsákmányolókkal felülről vívja, addig az osztályharc, amelyet fegyveres osztályháború formájában a nemzetközi imperialista ellenforradalommal folytat, alulról fölfelé folyik: vagyis a proletárság az ő osztályharcát még mindig hatalmon levő ellenfelekkel vívja meg, akikre, az egységes nemzetközi forradalom előtt, a diktatúra szokásos eszközeivel nem kényszerítheti rá akarátát. Éppen ezért helyes és indokolt volt a forradalmi kormányzótanács minden lépése, melyet a békekötés irányában tett, különösen pedig helyesli a kongresszus azt a magatartást, amelyet a legutóbbi Clemenceau-jegyzékkel szemben tanúsított. Éppúgy helyesli minden intézkedését, amellyel a külföldi vagyon védelmét biztosította, hogy ezáltal a tanácsköztársaság a nemzetközi gazdasági forgalomból ki ne zárassék.

7. A tanácsok kongresszusa, gazdasági életfeltételeinek biztosítása szempontjából, ugyancsak helyesli a kormányzótanács minden intézkedését, amellyel szembehelyezkedik minden imperialista hódító s kiéheztető politikával. Kimondja azonban, hogy a felszabadított területek ama részeivel, melyeken a lakosság nem a magyar nemzethez tartozik, csupán föderatív közösségben kíván élni. (*Élénk helyeslés.*)

T. Elvtársak! Ránk akarnak kényszeríteni olyan békét, amely megfoszt bennünket attól, hogy a proletariátus a levesét megszózhassa, megfoszt bennünket attól a lehetőségtől is esetleg, hogy a proletariátus, a proletárasszony, megfőzhesse az ételét; megfoszthat bennünket attól a lehetőségtől is, hogy itt rendes forgalmat fenntarthassunk, megfoszt bennünket sótól, fától, széntől, megfoszt bennünket minden gazdasági élet lehetőségétől. (*Úgy van!*)

Az antant ki akar éhezteni bennünket, amint ki akarja éhezteni a mi testvértársaságunkat, az Oroszországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságot. (*Élénk éljenzés és taps.*)

Nehéz időknek nézünk elébe, inségnek, szenvedéseknek és kemény küzdelmeknek. Ahhoz, hogy ezt kibírjuk, a diktatúrának szigorra, következetes, erélyes kezelésére van szükség, (*Hosszan tartó élénk helyeslés és taps.*) szükség van arra, hogy kiépíthessük a magunk autochton gazdasági életét, úgy, amint tudjuk, szükség van arra, hogy ebben az országban szervezett gazdasági életet teremtsünk, szükség van a proletariátus legvégsőig menő kitartására, áldozatkészségére és lelkesedésére. (*Élénk tetszés.*) Szükségünk van addig, amíg a proletariátus újabb osztagai [nem] jönnek segítségünkre a nemzetközi proletárforradalomban, szükségünk van addig, amíg nem szakít minden ország proletariátusa az uralkodó osztállyal való együttműködéssel, amíg nem szakít a szociálszovinizmussal, a szociálpatriotizmussal, amíg nem lesz harcosa mindennekfőlt az igazi internacionalizmusnak: a III. Internacionálénak.¹⁷

Ez a III. Internacionálé nőttön-nő, a III. Internacionálé forradalmisága is mind újabb és újabb reményeket int felénk, amelyek mutatják, hogy a nemzetközi proletárforradalom terjedni és erősödni fog. Addig, amíg ez a nemzetközi proletárforradalom nincs itt újabb osztagaival a segítségünkre, addig kitartunk, bármi áron is, kitartunk akkor is, ha megaláznak bennünket ilyen békefeltételekkel, kitartunk akkor is, ha megakarnak fojtani bennünket, kitartunk, ha tönkre akarnak is tenni bennünket, kitartunk szilárdan, a szilárd, egységes, következetes kezelésű diktatúra mellett. (*Hosszan tartó, lelkes éljenzés és taps.*) [...]

Pogány József népbiztos:¹⁸ T. Elvtársaim! [...]

Mindezzel egyetértek, ellenben bizonyos árnyalatokban és fokozatokban eltér a véleményem a legaktuálisabb kérdésekben. Eltér a véleményem Kun elvtárs véleményétől abban, ahogy mi az antanttal szemben, az ő ún. békejegyzékükkel szemben politikát akarunk csinálni. Helyeslem azt, Elvtársaim, ha tárgyalunk, ellenben nem tudnám egy pillanatig sem helyeselni azt, ha valóban engednénk is; nem tudnám helyeselni, ha bekövetkezett volna, amiben szerencsére a cseh imperialisták megakadályoztak ben-

nünket, nem tudnám helyeselni, Elvtársaim, azt, ha valóban visszavontuk volna csapatainkat a már egyszer diadalmasan elfoglalt területről. (*Úgy van! Úgy van! Taps.*) Nem tudnám helyeselni annak ellenére sem, Elvtársaim, hogy igen erősen látom és minden konzekvenciáját levonom annak a cselekedetnek, amelyet ez jelentene. [...]

Elsősorban azért, mert lehetetlennek tartom lélektanilag azt, hogy egy diadalmas hadsereget megállítsanak a maga útján. Lehetetlenségnek és végzetesnek tartanám arra a hadseregre nézve, ha a maga győzelmi színhelyéről visszaparancsolják olyan vonalakba, olyan állásokba, amelyeket ennek a hadseregnek kegyetlen ellenségei szabtak ki. Lehetetlennek tartom és lélektanilag föltétlenül megsínylené hadseregünk, ha sikerült volna ezt a parancsot végrehajtani, ha, szerencsére, a cseheknek a megállapodás ellenére indított offenzívája e parancsnak végrehajtását az egész vonalon meg nem akadályozta volna.

De, Elvtársaim, ennél az oknál sokkal mélyebb okok kényszerítenek engem erre az állásfoglalásra. Legelsősorban is az az ok, hogy, ha mi ezeket a határokat elfogadnók, akkor ezzel halálra ítélnők a magyarországi Tanácsköztársaságot. (*Úgy van! Úgy van!*) Halálra ítélnők, mert – ahogy Kun elvtárs is igen helyesen jegyezte meg – ezek között a határok között megélni nem tud ez az ország. (*Úgy van! Úgy van!*) Semmiféle állami formák, vagy társadalmi formák között megélni itt akkor nem lehet, sem feudális, sem kapitalista, sem pedig szocialista életformák között. Mert semmiből, Elvtársaim, megélni nem lehet, mert nyomorúságból kormányozni, nyomorúságból termelni, nyomorúságból társadalmat alkotni, nyomorúságból proletártömegek igényeit kielégíteni lehetetlen, (*Úgy van! Úgy van!*) és ha bármely kormányzat is vállalkoznék erre, azt, sajnos, a tömegek keserősége, a tömegek éhsége, a tömegek állandó lázadása söpörné el a helyéről. (*Úgy van! Úgy van! Taps.*)

Tisztelt Elvtársak! Meg kell nézni ezeket a határokat, hogy vajon ezek a határok országhatárok-e? Nem. Ezeket a határokat sem nemzeti, sem földrajzi szempontok nem diktálták, mert hiszen tiszta magyar területeket vesznek el. (*Úgy van! Úgy van!*) Nem diktálták földrajzi szempontok, mert hiszen egységes, egymáshoz tartozó vidékeket szakítanak ketté. Nem törődtek vizekkel és hegyekkel, nem törődtek völgyekkel s nem diktálták gazdasági szempontok e határmegállapításokat, mert valósággal bolondgombák vannak e megállapításokban, annyira széttépnek gazdaságilag életre-halálra egymásra utalt területeket.

Egyetlen szempont diktálta ezeket a határokat: a katonai, a stratégiai szempont. Ezeket a határokat katonák csinálták, (*Úgy van! Úgy van!*) s meg vagyok róla szentül győződve, hogy nem is gondolták komoly és végleges határoknak. (*Úgy van! Úgy van!*) Én az egészet úgy fogom fel, hogy itt a stratégia győzött az antant tanácskozásain s olyan határokat akar számunkra kijelölni, amelyek biztosítják örökre az ő katonai fölényüket. Biztosítják számukra azt, hogy minden fontos vasúti csomópont, ahol hadsereget lehet összpontosítani, és felvonultatni, az ő kezükben maradjon. Biztosítani kívánták azt, hogy bármely pillanatban egy körtámadással a legelőnyösebb, legkedvezőbb stratégiai pozíciókból a magyarországi tanácsköztársaságot halálra fojthassák. [...]

Ez az oka, a döntő oksorozata szerintem annak, miért éppen most és a miért éppen így tette meg az antant ezt az úgynevezett békeajánlatát. Én nem tudok egyebet mondani, csak azt, hogy a mi számunkra kedvező lévén a helyzet, az antant időt akart nyerni, hogy a maga számára formálja kedvezőbbé a szituációt. (*Úgy van!*)

Nyilvánvaló és természetes tehát az, hogy nekünk éppen ellenkezőleg nem halogatnunk kell a dolgot, hanem fordítva, siettetni a döntést, nem védekezni, nem visszavonulni, hanem előrenyomulni, (*Élénk helyeslés.*) hanem támadni, (*Hosszan tartó élénk helyeslés és taps.*) kihasználni az antant előőrseinek szorult helyzetét, döntő csapásokat mérni a csehekre és románokra, (*Élénk helyeslés és taps.*) aztán meglátnók, volna-e az antantnak elég ereje, bátorsága és morális ereje – ez a fő – ahhoz, hogy főcsapatait ellenünk tudja hozni és mozgósítani. [...]

Tisztelt Elvtársak! Azt is mondhatnák, hogy az, amit itt mondok, irreális politika; azt is mondhatnák, hogy lehetetlenség, hogy egy ilyen kicsiny ország a maga rettentő-

en züllött viszonyaival, gazdasági ínségével felvehesse a harcot az antant egész világimperializmusával szemben. Ez igaz, Elvtársak, nem is állítom, hogy az antant világimperializmusával szemben, ha nekünk választásunk volna, hogy akkor nekünk fel szabadna vennünk a harcot. Örültnek tartanám azt a politikust, aki azt ajánlaná a magyar proletárságnak, hogy provokálja ki magával szemben az antant imperializmusát, hogy provokálja ki magával szemben azt, hogy ellenünk jöjjön a világ minden kapitalista hadserege, örültnek és gonosztevőnek tartanám azt a politikust. De nem arról van szó, hogy mi most olyan politikát kezdünk, amely ezt kiprovokálná, hanem arról van szó, hogy benne vagyunk egy helyzetben, hogy tőlünk függetlenül – akár akarjuk, akár nem – ellenünk vannak már felsorakoztatva a világ imperialistái, hogy körülbelül mindegy az, hogy engedékenyek vagyunk-e vagy sem, körülbelül mindegy, hogy apróságokban hogyan viselkedünk, amíg a lényeket, a proletárság diktatúráját fenntartjuk, többet mondok, még csak nem is a proletárság diktatúráját. Mert ezek az úgynevezett békefeltételek nem külön rosszabb bolsevik feltételek, nehogy azt higgye valaki, hogy a tanácskormány léte provokálta ki azokat.

Ezek ugyanazon békefeltételek, amelyeket a Károlyi-kormány¹⁹ kapott volna, ezek olyan békefeltételek, amelyek megfelelnek az antant imperialista rabló hajlamainak s bármilyen kitűnő kormány, az antant szívének-lelkének bármilyen kedves kormány ülne is itten, ugyanezen feltételeket kapná, sőt merem állítani, hogy árnyalatokban mi jobb feltételeket kaptunk, mert nekünk volt aktív hadseregünk, míg a Károlyi-kormánynak nem volt aktív hadserege. (*Élénk tetszés.*) Ne terjedjen el az a legenda, hogy ha burzsoá kormány ülne itt, az jobb békét kapott volna, mert fordítva áll a dolog, vagy semmi-lyent, vagy ennél is rosszabb békét kapott volna s a diktatúrának és tanácsköztársaságnak tulajdoníthatjuk azt, hogy ma nem Vix úrral, nem egy katonai közeggel, egy alezredessel kell szóba állanunk, hanem Clemenceau-nak magának méltóztatik közvetlenül hozzánk fordulni és hogy egy sereg helyen jobb határokat szabtak meg, mint ahogy ezt a Károlyi-kormánynak tették volna. [...]

De vannak, Elvtársak, még egyéb szempontok is. Ne feledjük el, Elvtársaim, hogy mi, ahogy Kun elvtárs is az egész beszéde folyamán igen helyesen hangsúlyozta, elsősorban a világ proletárságának a szolidaritására építünk és építettünk és építenünk kell a jövőben is. Merem állítani, minden alkotmánynál, minden rendeletnél, mindennél a világon biztosabb fundamentuma a magyarországi tanácsköztársaság fennállásának a világ proletárságának a szolidaritása. Ez a mi szemünkben a döntő záloga annak, hogy mi életképesek maradhatunk és egyáltalán fennmaradhatunk. Ha pedig ez igaz, Elvtársaim, és ez a mi döntő külpolitikai tételünk, akkor azt kell mondanom, amikor mi békét kötünk Clemenceau-val, amikor mi békét kötünk az antant imperialistáival, akkor mi nem közeledünk egy lépéssel sem az antant proletárjaihoz. Sőt ellenkezőleg, (*Úgy van!*) mindig azt kell látnunk, hogy minél jobban támadnak bennünket az antant imperialistái, annál rokonszenvesebbek vagyunk az antant proletárjainak szemében. (*Úgy van! Nagy tetszés. Taps.*) Amíg mi csak manifesztumokkal lombardíroztuk²⁰ az antant proletárainak rokonszenvét, addig bizony alig-alig érkezett erre visszhang. De mióta fegyverrel a kezünkben állunk ellen Clemenceau-éknak, azóta a francia és olasz proletárság szíve megnyílt velünk szemben, azóta rokonszenv-sztrájkok törtek ki a mi kedvünkért, vagyis, Elvtársaim, azt kell látnunk, minél erősebb háborút viselünk az antant uralkodó osztályaival, annál szorosabbá válik a kapcsolat az antant elnyomott osztályaihoz, az antant lenyomott proletárjaihoz. (*Úgy van!*) Ha tehát mi a világ proletárainak a szolidaritására építünk, akkor az én véleményem szerint Clemenceau-ékat és általában az antant uralkodó rétegeit arra kell kényszerítenünk, hogy velünk szemben gonoszul járjanak el, velünk szemben fegyveresen lépjenek fel, velünk szemben a kapitalista gaszág minden módszerét alkalmazzák, mert ezzel kompromittálva lesznek, Elvtársaim, a saját elnyomott osztályaik előtt, ezzel kényszerítik ki a legbiztosabban az elnyomott osztályaik rokonszenvét a magyarországi Tanácsköztársaság számára, (*Úgy van! Úgy van! Nagy taps.*) [...]

T. Elvtársak! Én ezzel körülbelül el is mondtam azt a néhány szempontot, amire az Önök figyelmét fel akartam hívni. Csak azt szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy ne higgye itt senki egy pillanatra sem, mintha az, amit én mondok, olyan politikának az ajánlása volna, amely a magyarországi tanácsköztársaság fönnállását, életét akarná kockára tenni. Ezt én lelkiismeretlen, lelketlen politikának tartanám. Meg vagyok róla győződve, hogy a magyarországi tanácsköztársaság bukása vagy halála egyáltalában nem segíti előre a nemzetközi világforradalmat, sőt hátráltatja, még a legszebb, leghősiesebb halálunk is csak akadályozója volna a világforradalom továbbfejlődésének. Nekünk igenis élnünk kell, további fennmaradásunkat biztosítanunk kell. De olyan a helyzet, úgy látom magunk körül a világ helyzetét, hogy a mi életünket csak komoly halálmegvetéssel tudjuk biztosítani, olyannak látom a helyzetet, hogy nekünk a békére feltétlenül szükségünk van, nekünk békét kell – ha nem is minden áron, de igen-igen nagy áron is – kötnünk, de olyan a világnak a helyzete, hogy mi a békét e pillanatban csak a további háború árán kaphatjuk meg. *(Úgy van!)* És ez az, amit én a mi külpolitikánk lényegének szeretnék.

Ha élni akarunk, legyen bennünk halálmegvetés, ha békét akarunk, szánjuk el magunkat a háborúra, a további háborúra, a szó legteljesebb mértékében integrális háborúra, az egész tanácsköztársaság minden erejét, erőforrását emberben, élelemben, nyersanyagban, mindenben a világon a háború szolgálatába kell állítanunk, nem mert militaristák vagyunk – nevelésig volna, ha valaki ezzel a váddal jönne –, hanem azért, mert a mai világpolitikai helyzetben sem jegyzékekkel, sem kiáltványokkal, sem szavakkal, sem a világ lelkiismeretére való apellálással nem dönthetjük el megszabadulásunk sorsát, hanem pusztán a fegyverre való apellálással, a fegyver erejével kényszeríthetjük térdre az itt lévő ellenségeinket, és csak fegyverrel tudjuk megnyitni a francia, angol és olasz elvtársak szívét. *(Úgy van!)* Ez így van, és nehogy azt higgye valaki, hogy én az eszmét akarom feláldozni a fegyverért, nehogy azt higgye valaki, hogy én a fegyvert többre becslöm, mint magát az eszmét. Ha én így változtam volna meg, akkor nem tartanám magamat továbbra is szocialistának. Nem, Elvtársak, az eszme még mindig a legnagyobb dolog, és az eszme ereje az, amely a végső győzelmet kiverekszi számunkra, de e percben a világ helyzete olyan, hogy az eszme győzelmét csak a fegyver, csak a magyar proletárok fegyveres győzelme biztosíthatja. *(Úgy van! Úgy van! Taps.)*

Ezt velem éppen az eszmébe vetett törhetetlen hitem mondatja, hogy a fegyvert ne adjuk ki a kezünkéből, azt a fegyvert, amely már egyszer megmentette a Magyar Tanácsköztársaság életét, amely bennünket immár néhány nap múlva három hónapos tanácsköztársasággá tudott tenni, amire büszkék lehetünk. Ezt a fegyvert nekünk semmiféle csalogatásra és csábításra, semmiféle ígéretésre kezünkéből kiadni nem szabad. Míg fegyverünk van, addig van garanciánk. Amely percben nincs kezünkben fegyver, amely percben megengednők csapataink dezorganizálását, abban a pillanatban ránk fognak támadni és abban a pillanatban el fogunk bukni.

Én tehát, Elvtársaim, ugyanakkor, amikor elfogadom azt a válaszjegyzéket, amelyet a Tanácsköztársaság küld az antant imperialistáinak, amikor elfogadom és teljes egészében minden tételében magamévá teszem azt a határozati javaslatot, amelyet Kun elvtársam Önök elé terjesztett, egyúttal azt a figyelmeztetést, azt a politikai irányelvet szeretném leszögezni, hogy mindezek a rezolúciók és jegyzékek nem jelenthetik azt, hogy egy álbékét elfogadjunk, *(Úgy van!)* hanem csupán azt, hogy komoly háborúra való készüléssel fogjuk kiverelkedni magunknak a végleges, az igazi, a becsületes békét. *(Hosszan tartó lelkes éljenzés és taps.)*

Elnök: Hajdu Gyula elvtárs!

Hajdu Gyula:²¹ T. Országos Gyűlés! Én azt hiszem, nem lehet egyetlen szocialista, aki alá nem írta azt a határozati javaslatot, hogy nem állunk a területi integritás alapján. Kétségtelen, Elvtársaim az, hogy nem lehet egy szocialista államformának, amilyen a Magyar Tanácsköztársaság is, tendenciája az, hogy bármely idegen nemzetiséget, sőt idetartozni nem akaró bármilyen csoportot saját jogára, saját uralma alatt megtartani

akarna. De, Elvtársaim, a területi integritás nem jelentheti azt, hogy a jelenlegi területi egységből elszakítását és a kivonandó részeket idegen imperialistáknak önkényes akarata, idegen imperialisták önkényes erőszaka és nem az ezen területen lakó, dolgozó embertömegek akarata szabja meg. (Úgy van!) Én azt hiszem, Elvtársaim, a területi integritást feladjuk, és a területi integritás nem lehet jelszó, de igen is kell, hogy teljes erővel ragaszkodjunk ahhoz, hogy az ezen területen dolgozók akarata a területi kérdésekben és minden módon érvényesüljön. (Úgy van!)

Márpedig, Elvtársak, nyitott fülekkel hallgassuk meg azokat az ajánszavakat, azokat a panaszokat, azokat a sirámokat és kéréseket, amelyek a megszállott területekről özönével szállnak ide. Hiszen a cseh, a román, a szerb, elnyomás alatt élő magyar proletárok, sőt az ezen elnyomás alatt élő szerb, román, cseh, valamint tót proletárok jelentékeny része is kérve-kéri és könyörögve fordul a Magyar Tanácsköztársasághoz, hogy mikor jön már a Vörös Hadsereg, hogy felszabadítsa őket az elnyomó imperialisztikus garázdálkodás alól. Hiszen a délvidéken, a jugoszláv területeken a horvátok versenyt könyörögnek a magyarokkal, a szerb proletárok jelentékeny része együtt sír, együtt küzd, együtt ágál és együtt fordul segélyért a Magyar Tanácsköztársaság felé, hogy nyújtsa már neki kívülről azt a segítséget, amellyel elérheti, hogy az ország területébe való visszakapcsolódás a szerb imperializmus alól való felszabadulás által immár elérhető legyen.

T. Elvtársak! Kun elvtárs, mint előadó azt mondja, ha lehet, kössünk tisztességes békét és próbáljuk meg a tisztességes békét megkötni.

Őrült lenne, Elvtársak, az, aki ezt a jelszót alá nem írná. De mikor leülünk velük tárgyalni, jöjjünk tisztába azzal, hogy más az ő nyelvük és más a mi nyelvünk. Ők az imperializmusnak, a hódítónak nyelvén beszélnek, mi pedig a forradalom nyelvén beszélünk. Ez a két nyelv pedig közös nevezőre nem hozható. Jöjjünk tisztába ezzel. Mi tárgyalhatunk, előadhatjuk igazainkat, mert igazakat fogunk előadni, az objektív és szubjektív igazságok egész özönével léphetünk a világ minden proletárja és minden objektív ítélőszéke elé, meghallgatásra találni nem fogunk, nem pedig azért – mondom –, mert ők a hódítók, mi pedig a forradalom nyelvén beszélünk. Kell tehát, t. Elvtársak, keresni olyan hallgatókat, akik megértik a mi nyelvünket, a forradalom nyelvét. Tehát számítanunk másra, mint a forradalom nyelvére beidegzett külföldi forradalmárookra, külföldi proletártömegekre egyáltalában nem lehet. (Úgy van!) [...]

T. Elvtársaim! Én azt látom, hogy a békeszerződés, ez az ajánlat, amit most Clemenceau tett, illetőleg ez a parancs, amit Clemenceau nekünk adott, nem békeszerződés, mert hisz ez egyes országvonalakon a területek egyszerű megállapítása anélkül, hogy további ajánlatot, további kötelezettséget egyáltalában tartalmazna. Bizonyos vagyok benne, hogy ha elfogadjuk ezt, jön egy újabb jegyzék újabb kívánságokkal. Ha elfogadjuk azt is, fog jönni még egy jegyzék még újabb kívánságokkal és végül ha teljesíteni fogunk mindent, amit csak megkívánnak tőlünk, ha odaadjuk nekik minden gazdasági felszerelésünket, ha ki fogjuk szolgáltatni nekik vasutainkat és átadjuk minden értékünket, utolsó kívánságuk feltétlenül az lesz, hogy a tanácskormány pedig távozzék helyéről, (Igaz! Úgy van!) mert hiszen nyilvánvaló, hogy ők a maguk erejében bízva, a maguk hatalmának tudatában nem fogják tűrni azt, hogy békekötési alapon szóba álljanak egy tanácskormánnyal.

Tehát, Elvtársaim, mondom, ha mi ezt a békeszerződési ajánlatnak az előajánlatát elfogadjuk, ez békét a mi szempontunkból egyetlenegy esetben jelent, akkor, ha megszüntetik velünk szemben a blokádot, abban az esetben, ha módját adják annak, hogy külföldtől nyersanyag, élelmiszer bejöjjön és ezen bejövő nyersanyag és élelmiszer segítségével a termelés menete megindulhat. Ha ez megtörténik, akkor én azt hiszem, teljes közönyös nekünk az, hogy területeinket hogyan állapítják jelenleg meg, teljesen közönyös az, hogy lenyesik-e az ország területének egyharmadát vagy kétharmadát, mert akkor a forradalom ügye teljesen meg van mentve. Ha idegen megszállás alatt áll a magyar proletártömeg egy jelentékeny része, hiszen ezen jegyzék által megjelölt határok szerint, Budapesttől eltekintve az összes ipari városok idegen megszállás alatt, idegen

kézen maradnának, hiszen ezen jegyzék szerint Pozsony, Kassa, Nagyvárád, Kolozsvár, Pécs, Szabadka, szóval azok a városok, amelyekben Budapesten kívül proletariátus egyáltalában van, idegen városokká lennének, mondom, ha a forgalom megindulhat, a blokád megszűnik, akkor ez nem jelent hátrányt, sőt előnyt jelentene a forradalom szempontjából, mert akkor annak a cseh államnak a testében ott van Pozsony és a többi felső-magyarországi proletártömeg. Románia testében ott van Nagyvárád, Kolozsvár és a többi nagyvárosok, a szerb állam testében Pécsnek, a horvát városoknak és néhány magyar városnak proletártömege, az a gerjesztő, erjesztő anyag, amely a maga proletáröntudatával, amely a maga forradalmi készségével ki fogja mentől rövidebb idő alatt váltani az egész szerb, román és cseh államok proletártömegeinek a forradalmát, de akkor, ha a termelés megindulhat.

Ha a termelés nem indulhat meg, akkor, Elvtársak, ez a megmaradó kis Magyarország önmagát fenntartani nem képes, sem tanácsköztársaság, sem imperialista ország formájában, akkor sem, ha akár a királyság visszaáll, akkor sem, ha polgári köztársaságot csinálnak, mert a gazdasági feltételei hiányoznak annak, hogy egyáltalában egzisztálni tudjon, s akkor megmarad az a hátrány, hogy a tanácskormány formájának, a szovjetnek a rovására fogják írni talán még a proletártömeg soraiban is azt, hogy az ország éhhalállal, nélkülözéssel lesz kénytelen küzdeni. A tanácskormány formájának, a szovjetnek a rovására fogják írni azt, hogy ez az ország, a megmaradó országrész boldogulni nem tud. [...]

Én tehát azon az állásponton lennék, hogy Clemenceau-nak, illetőleg a béketárgyalásnak adassék az a jegyzék, hogy hajlandók vagyunk csapatainkat visszavonni, hajlandók vagyunk a területmegjelölést, bármilyenek legyenek, tehát ezt is elfogadni abban az esetben, amennyiben az ország életének lehetőségét, a gazdasági cirkulációnak megindulását, a blokád megszüntetését garantálják. Ha ez megtörténik, akkor ebben a megmaradó kis részben tudunk termelni, tudunk dolgozni ebben az esetben ebben a megmaradó kis részben, teremthetünk a belső bajok kiküszöbölésével egy igazán olyan államalakulatot, egy olyan szocialista országot, amely ország a maga létének tényével, a maga fennmaradásának nyilvánvaló bemutatásával az összes külföldi proletárokkal szemben olyan forradalmi gerjesztő anyag, olyan mintaképet szolgáltató tény lesz, amely sokkal előbb fogja kiváltani a külső proletártömegek forradalmát, mint ahogyan az kialakulna abban az esetben, ha a szovjet-alakulat ezen a területen megbuknék. Tehát azon az állásponton lennék, fogadjuk el a jegyzéket, — ha ezért ellenértéket kapunk, de nem fogadhatjuk el akkor, ha ellenérték nincs. Mert hiszen a jelen körülmények között annak ellenében, hogy csapatainkat visszazavarják 100 és 100 kilométerekkel a mostani vonalról, annak ellenében, hogy odaáldozzuk legvirágzóbb városainkat, ha átmenetileg is, — ennek ellenében az antant nekünk ellenértéket nem garantál és nem biztosít.

Én nem félek attól, bármilyen lesz is a határmegállapítás, hogy Pozsonyból cseh, Nagyváradból román és Pécsből szerb város lesz. Ez sohasem fog bekövetkezni, akkor sem, ha a ezek városok a határok szerint oda is tartoznak, mert Pozsonynak, Nagyváradnak és Pécsnek proletártömege világproletár ma és világproletár marad és a maga forradalmi tüzével gerjeszteni fogja azoknak az országoknak proletártömegeiben a forradalmi felkészültséget. De ennek előfeltétele, hogy itt az ország szívében Budapest proletártömege élvezze a gazdasági lehetőségét annak, hogy a maga szocialista rendjét fenntarthassa. Tehát — mondom — a blokád megszüntetését, a gazdasági élet megindulását kell követelnünk, mert ez a feltétele annak, hogy a forradalom fennmaradjon, s a forradalom viruljon.

Ha nem, akkor Pogány elvtárs álláspontjára kell helyezkednünk, mert hiszen ahelyett, hogy megöljenek bennünket, hogy kiszolgáltatassuk magunkat kényre-kedvre, hogy minden további nélkül lemészároljanak vagy tönkretegyenek, előbb sorompóba kell állítanunk minden erőt, amelynek segítségével az országot, a forradalmat és ezzel talán a nemzetközi proletártömegek forradalmát meggyorsíthatjuk és megmenthetjük. *(Úgy van! Taps.)* [...]

Szamuely Tibor népbiztos:²² Tisztelt Elvtársaim! Nem lehet kétség az iránt, hogy a kommunista kormány jelszava, hogy: Világ proletárai, egyesüljete! még nem valósult meg teljes mértékben, de az a jelszó, hogy: Világ kapitalistái, egyesüljete! teljes mértékben megvalósult. (Úgy van!) A magyar tőkések mindenkoron számíthatnak az antant tőkéseinek támogatásaira. (Egy hang: Nem nagyon!) A magyar kapitalisták, a magyar ellenforradalmárok mindig bázist fognak találni azoknál a külföldi idegen kapitalistáknál, akikkel mi most békét akarunk kötni.

De hiszen, Elvtársaim, nem is békéről van szó. Egyelőre csak olyan követelések ki-egyenlítéséről van szó, melyek fejében az antant nekünk egyáltalában semmit sem garantál. (Úgy van!) Tulajdonképp nincs egyébről szó, mint azoknak a gyalázatos, aljas feltételeknek, melyeket a román imperialisták terjesztettek annak idején a magyar tanácsköztársaság kormánya elé, szebb, simább, vagy óvatosabb, ravaszabb formába való öltöztetéséről. (Úgy van!) Mert hiszen abban sem volt egyébről szó, mint hogy adjuk ki minden fegyverünket, minden mozdonyunkat, minden vagonunkat, egyszóval pörére vetköztessük magunkat, hogy annál könnyebben, egyszerűbben végezhesenek velünk.

Most nem ilyen drasztikus eszközökkel akarnak bennünket kivégezni, nem ilyen eszközökkel akarják megfojtani a forradalmat Magyarországon, hanem szépen, ügyesen, a diplomáciai ravaszságok minden alkalmazásával azt mondják: mi elítélünk minden haszontalan vérontást. Ugyanazok mondják ezt, akik milliókat és milliókat hurcoltak a vágóhídra, millió és millió özvegyet és árvát tettek szerencsétlenné. Ezek most a haszontalan vérontás jelszava alatt akarják visszaparancsolni a győzelmes magyar proletárhadsereg csapatait, hogy azután újabb és újabb követelésekkel léphessenek fel ellenünk.

Magáról a békéről nem lehet beszélni akkor, amikor még csak a határokat sem állapítják meg az egész országra vonatkozólag. Tudjuk, csak önkényes megállapításról van szó az északi és keleti frontokon és mi ugyanakkor semmiféle garanciát nem látunk arra, hogy az antantnak az a néhány divíziója, amely ez idő szerint Szeged környékén áll, mely célokkal marad ott és milyen célja van a jövőre vonatkozólag. (Úgy van! Úgy van!) [...]

Nemcsak azt nem tudjuk, Elvtársaim, hogy a déli határok melyek lesznek, de azt sem tudjuk, hogy a béke feltételeiben milyen hihetetlen követelésekkel, hihetetlen zsarolásokkal fog majd előállni az antant. Hiszen a román imperialistáknak a jegyzékét is legfőképpen azért kellett válasz nélkül hagynunk, mert minden lefegyverzésen és minden anyagkiszolgáltatáson kívül még azt is követelték, hogy látatlanba fogadjuk el a később megállapítandó békefeltételeket. Az antant jegyzéke semmivel sem jobb ennél, mert hiszen egészen természetes, hogy amikor azt követeli, hogy adjuk fel a már felszabadított területeket, ugyanakkor elvárja és megköveteli, hogy fogadjuk el az általa diktált békefeltételeket is. (Úgy van! balfelől.)

Ha mi nem akartuk magunkat kiszolgáltatni a román bojároknak, a román imperialistáknak, én azt mondom, Elvtársaim, és ez a véleményem egyezik a Vörös Hadsereg minden katonájának véleményével is, hogy nem szabad kiszolgáltatni magunkat az antant-imperialisták kegyelmének sem! (Úgy van! Úgy van! Taps balfelől.)

Igen tisztelt Elvtársaim! A kommunista kiáltvány azt mondja, hogy a proletariátusnak nincs mit veszítenie, nem lehet elvenni tőle azt, amije nincs. De a győzelmes proletariátusnak, az önmagát felszabadított proletariátusnak nagyon sok veszítenivalója van. A magyarországi győzelmes forradalmi proletariátus a láncait már elveszthette. Ha most nem védi meg magát, ha most megadja magát az antant kegyelmére, akkor nem a láncait fogja elveszíteni, hanem elveszti az egész világot. (Úgy van! Úgy van! balfelől. Élénk taps.) [...]

Kunfi Zsigmond népbiztos:²³ Én a szocialista messzianizmusnak ezt a háborús felfogását, amely azt mondja, hogy nekünk a háborút mindaddig kell folytatnunk, amíg a világ összes elnyomottait fegyveres erővel fel nem szabadítottuk, ezt a háborús felfogását, amely azt mondja, hogy nekünk a háborút mindaddig kell folytatnunk, amíg a világ összes elnyomottjait fegyveres erővel fel nem szabadítjuk, — a szociális messzianizmusnak ezzel a gondolatával szemben, amelyet ilyen világosan el nem mondtak, de amely logikus következménye ennek az álláspontnak, (Felkiáltások: Ezt nem mondták! Le az

ingadozókkal! Halljuk! Halljuk!) ezzel a felfogással szemben azt állítom, hogy nekünk a világ proletariátusával és a nemzetközi forradalommal szemben (*Folytonos zaj. Elnök csenget.*) egyetlen igazi, nagy kötelességünk van, és ez: ezt az országot a szociális forradalom számára, a tanácsköztársaság számára, a proletariátus diktatúrája számára megtartani. (*Úgy van! Úgy van!*) Amint bennünket nem orosz proletár testvéreinknek fegyveres ereje szabadított fel, hanem ennek az országnak a proletársága volt az, amely saját erejével, forradalmi harcával megtörte a kapitalisták uralmát, amint Oroszország nekünk alapjában véve saját nagy példájának tanulságán kívül eddig semmit sem adott, úgy mi sem tartozunk lényegében véve a világ proletariátusának egyébbel, mint azzal, amit Oroszország nekünk és az egész világ proletariátusának adott: megtartani a szociális forradalom tűzhelyét itt...

Szamuely Tibor népbiztos: És harcolni és megvédeni az országot! (*Zaj.*) [...]

Kunfi Zsigmond népbiztos: Elvtársaim! Nekem az meggyőződésem, hogy a mi igazi feladatunk és hivatásunk – és ebben lényegében az Orosz Szovjetköztársaság nem csinál mást – minden belső és külső erőket koncentrálni arra a nagy kérdésre, hogy miképpen tudjuk mi a proletariátus uralmát itt bent, ebben az országban, a rendelkezésre álló területen fenntartani. Én tudom, hogy amit most mondani fogok, brutális lesz. Olyan dolog lesz, ami igen sok elvtársnak sérti az érzését, de én mégis nyíltan és világosan megmondom: (*Egy hang: Ez a helyes!*) én a nemzetközi szocialista szolidaritás érzésével nézem a felszabadított területek proletariátusát. De ha nékem választanom kell, hogy a szovjet uralom megmaradhasson Budapesten, egy szűkebb területen és ha ennek az az ára, hogy a most felszabadított területeknek egy részét visszaadjuk, nem habozom abban, hogy az utóbbit válasszam; mert ennek a forradalomnak szíve Budapest és a budapesti proletariátus. (*Egy hang: De mit fog tenni? Zaj.*)

Ennek a hatalomnak a szíve Budapest proletariátusa. Ezt pedig kockára tenni és feláldozni ezekért a meghódított területekért nem akarom. Nem pedig azért, mert én bennem nincs meg az a kishitűség, ami megvan azokban az elvtársakban, akiknek a radikalizmustól csak úgy lángol minden szavuk. Én valóban hiszek abban, hogy a nemzetközi forradalom terjedőben van, (*Úgy van! Úgy van!*) de velük szemben azt állítom, hogy ez egy igen hosszú, igen bonyolult, igen sok visszaütéssel járó folyamat és nekünk az a feladatunk, hogy politikánkat ne arra építsük, hogy holnap, vagy két hét múlva, vagy egy hónap múlva ez a nemzetközi forradalom bekövetkezik, hanem iparkodjunk itt bent a forradalomnak, a diktatúrának ezt a szigetét megtartani (*Úgy van!*) minden eshetőséggel szemben, ha kell, megalkuvás és kompromisszumok árán is. Én Szamuely elvtársnak, amikor azt mondta, hogy nem lehet belülről proletárdiktatúrát építeni és kívülről az imperialistákkal megalkudni, kétszer is közbevettem: Mi volt Brest-Litovszkban, mit csináltak ott az oroszok? Azt mondom tehát, ha módunk van arra, hogy egy brest-litovszki békét kössünk, úgy ezt a békét meg kell kötnünk. (*Nagy tetszés és taps.*)

Szamuely Tibor népbiztos: Ez nem brest-litovszki béke, ez egészen más, ha aláírunk mindent, amit ránk diktálnak!

Radó Ernő: Árulás volna eladni az országot. (*Zaj.*)

Kunfi Zsigmond népbiztos: A brest-litovszkihoz hasonló békét meg kell kötni, Elvtársak. Mert ha az antant imperializmusát ki is kezdte, erősen dekomponálta²⁴ is a szociális forradalom, ha erőit a munkások mozgalmi egyre fokozódó mértékben lekötik is, ne legyünk olyan illuzionisták,²⁵ ne vezettessük magunkat félre és ne higgye azt senki, hogy ha ennek az antantnak módja és akarata van hozzá, hogy katonai erővel minket letiporjon, hogy ezt ne tudja megtenni.

Én nem mondom, meg kell próbálni a végső ellenállást, ha ez a pillanat bekövetkezik, de amíg ez nem következik be, a proletariátus és a nemzetközi forradalom ellen való bűn, ki nem használni minden lehetőséget arra, hogy itt mi magunkat megmenthessük és ha ennek az ára – mondom –, hogy területeket fel kell adni, én ezt az árat sem tartom nagy árnak azért, hogy itt megmenthessük a proletárforradalmat és a szocializmus uralmát. (*Helyeslés. Zaj.*) [...]



Kellner Sándor:²⁶ Kunfi elvtárs vagy háromszor említette Breszt-Litovszkot. Kunfi elvtársnak az a baja, hogy nem volt Oroszországban és nem tudja, nem ismeri azokat a motívumokat, amelyek az orosz proletariátust a breszt-litovszki béke megkötésére kényszerítették. (Egy hang: Biztosan maga se tudja! Derűtség.)

Ha Kunfi elvtársnak május 2-ára lett volna az a véleménye, hogy a magyar proletariátus breszti békét kössön, akkor ezzel a nézetével nagyon sokan találkozunk volna. Május 2-án értelme lett volna egy breszti békének, azért, mert nem volt Vörös Hadseregünk, nyakunkon voltak a csehek és a románok. De ha már akkor vissza kellett utasítanunk a béke lehetőségét a románok követelései miatt, úgy ma, amikor a Vörös Hadsereg az ország egyik határán üldözi az ellenséget, lehetetlenség arról beszélni, hogy breszt-litovszki békét kössünk, lelkiismeretlenség és a proletariátus gigantikus harcával való visszaélést jelent. (Egy hang: Hoffmann tábornok is ezt mondta!) Ha Kunfi elvtárs Oroszországban lett volna a breszti béke megkötésénél, akkor tudná, hogy Oroszország a breszti békét akkor kötötte, amikor nem volt hadserege, amikor minden oldalról szorították a nyakcsigolyáját, amikor az orosz proletariátus az előtt a lehetőség előtt állott, hogy ha nem köt breszti békét, a porosz csapatok bevonulnak Moszkvába és Pétervárra, akkor Kunfi elvtársnak nem jutna eszébe itten olyan kijelentéseket tenni, hogy kompromisszumokat kell engedni a burzsoáziának, a nemzetközi kapitalizmusnak akkor, amikor a magyar proletariátus egészen más helyzetben van ma, mint volt 1918-ban az orosz proletariátus, amikor őt a breszti béke megkötésére kényszerítették.

Most már, Elvtársaim, nem is erről van szó. Én mást kérdezek Kunfi elvtárstól. Kunfi elvtárs azt mondja, hogy ő nacionalistáknak tartja azokat, akik azt akarják, hogy az országot az ő régi területeivel együtt visszahódítsuk. (Úgy van!) Úgy van, Elvtársak, egyrészt nacionalista az illető, de talán elképzelik az elvtársak, akik úgyvannak, hogy ebben van ma egy kis internacionalizmus is, mert ma, mikor mi a régi országhatárokat vissza akarjuk állítani, sőt túl akarunk rajtuk menni, (Úgy van!) ez nem nacionalizmust, hanem nemzetköziséget jelent, mert ezzel óriási proletártömegeket szabadítunk fel és állítunk a szocializmus szolgálatába, ezzel növeljük a Vörös Hadsereg erejét és az országhatárokon túl is igyekszünk a ma még kapitalista elnyomatás alatt élő idegen proletárokat felszabadítani. (Éljen és taps.)

Én azt kérdezem Kunfi elvtárstól, hogy ha feláldozzuk mindenünket, és ha Budapest megmarad talán Szentendrét és Szobig, és ha mindenben teljesíteni fogjuk az antant-imperialisták kívánságát, vajon mit fog ehhez szólni a budapesti proletariátus? Mivel fogja őket Kunfi elvtárs a szocializmus magvának bevévésére és a proletárdiktatúra megmentésére kényszeríteni, ha azt kell nekik mondani, hogy nincs ennivaló, nincs ruha, nincs szén, nincs fa, sem nyersanyag, úgy hogy fel kell fordulnia a budapesti és környékbeli proletariátusnak? [...]

Tóth István²⁷ (Veszprém): Elvtársak! [...] Kun elvtárs hozzászólásához azt mondom: igenis nyújtunk békejobbot, de amidőn békét kérünk, ne olyan békét írjunk alá, mellyel a halálos ítéletünket írjuk alá. (*Egy hang: Nem békéről van szó!*) Arról van szó, hogy tárgyalni fogunk és a tárgyalások kapcsán, ha békét ajánlanak nekünk, ne írjuk alá azt a békét, mely a mi halálos ítéletünket tartalmazza. Gondoljuk meg nagyon, hiszen a napokban a bécsi proletártömegek úgy nyilatkoztak, hogy inkább száraz kenyéren tengődnek, csak a proletárdiktatúra érvényesüljön ott is.

Kedves Elvtársak! Nemcsak azok, akik akkor az igazságtalan ideálokért áldozták életüket, de azok a vörös katonák is, akik kint a fronton a mi szent eszméinkért haltak meg számtalanon, az ő szellemeik is azt követelik, hogy mi ezekben a világot komolyságba hozó időkben ne tétovázzunk, ingadozzunk, hanem azt a forradalmi tüzet, amelyet meggyújtottunk októberben, továbbra is szítsuk és mindaddig szítsuk, míg a világ összes proletárjai fel nem szabadulnak.

Kedves Elvtársaim! A világ összes munkásságának szeméi rajtunk vannak. Tehát mikor afölött döntünk, hogy igenis, egy talpalatnyi földön fogunk inkább elpusztulni, – mert azoknak, akik annyiszor törbe csalták az embereket, hinni nem lehet, az antantnak hinni nem lehet, mutassuk meg akarattal, hogy azon az úton, amelyen elindultunk, kitartunk és a mi példánk rövid idein belül meg fogja hozni a gyümölcsöt és meg fog nyilvánulni a világszabadság.

Kedves Elvtársak! Az tűnt fel nekem Kun elvtárs beszédében, hogy Oroszországról éppen csak egy szóban emlékezett meg, tehát akkor, amikor erre a lépésre készülünk az antanttal, kérdezzük meg Oroszországot is, amelynek mi a szövetségesei lettünk és árulóivá ne legyünk, fontoljuk meg még egyszer, mikor tárgyalásokba bocsátkozunk, hogy azt a békét, amelyet elfogadunk, csak úgy írják alá, hogyha nem a mi halálos ítéletünk lesz, mert olyan alkalom többé sohasem lesz, mint ez, amidőn úgy az összes ipari munkásság, mint a földművelő munkás és a fejmunkás egy akaraton van, hogy elérjék azt, amiért a lelkük sóvárgott: a világot megváltó világszabadságot. (*Taps.*) [...]

Opre János²⁸ [...] T. Elvtársak! A világforradalom kárára cselekednénk, hogy ha megállnánk. A csehországi kormányválságot, a szomszédos és imperialista államok proletariátusának felrázását egyedül fegyverrel érhetjük el, előnyomulással segíthetjük elő. [...]

Hogy ne essünk ugyanabba a hibába, amibe a Károlyi-kormány esett, nézzük, mije volt a Károlyi-kormány? Volt hadserege? Lehetett egyetlen katonát is felhasználni arra, hogy megállítsuk az antant újabb és újabb mohó követeléseit? Nem lehetett. Ma, amikor a proletariátust a proletárdiktatúra alatt azzal vittük ki, hogy felszabadítjuk az összes dolgozókat, akkor a kijátszása volna annak a hadseregnek, amely küzd, hogy a vére árán megszerzett területeket visszaadja csak azért, hogy megtűrje az antant még két, esetleg három hónapig a tanácsköztársaságot Budapesten. Az, hogy „ha adna az antant élelmiszert is és árucikkeket”, ha ez a „ha” nem volna... egészen bizonyos, hogy nem fog adni. Aki bízik abban, hogy Budapestet esetleg ezekkel a most kijelölt határokkal meg tudja tartani a tanácsköztársaságnak, azt keserű csalódás fogja érni. Nem szabad ebbe a hibába esni és megtevéstenni az egész országot. Itt más választás nincs, mint előre menni. Csak ezzel segíthetjük és csak ezzel rázhatjuk fel a szomszéd országok proletárjait. [...]

Sárkányovszky Károly²⁹ T. Elvtársak! [...] Elvtársaim! Én olyan területről vagyok itt, amely ma is nyögi az imperialisták, a bojárók uralmát. Olyan területről kellett eljön-

nöm, hol az ellenforradalom hatalmas munkát végzett, ahol vér is folyt a proletariátus között és ahol most a proletártömeg, amelyet ott kellett hagynunk, várja, hogy jöjjön a Vörös Hadsereg, várja, hogy felszabadítsuk az imperializmus alól, várja, hogy megment-sük a proletárdiktatúra számára.

Eltársaim! Ha most arról tanácskozunk, hogy ezt a harcot félbe kell hagynunk, én őszintén megmondom, ez egyenes becsapása volna a nemzetközi proletariátusnak. (*Úgy van! Úgy van! balfélől. Felkiáltások: Igaza van!*) Becsapása volna, mert az oroszországi munkásság éveken keresztül állott fegyverben és harcra készen és a magyar munkástömegek szintén azokért az elvekért, azokért a célokért küzdenek, amelyekért az orosz munkásság, s a magyar munkásság nem lehet árulója, mert soha nem volt árulója ennek az ügynek. (*Úgy van! Úgy van!*)

Eltársaim! A garanciakérdésről sem lehet vitatkozni. Sem Kunfi elvtárs, sem más nem tud garanciát adni. Garanciát csak a nyers fegyveres erő adhat. (*Úgy van! Úgy van!*) Semmi más garancia nincs. (*Taps.*) Én nem vagyok híve a törvényes gyilkosságoknak, nem vagyok híve a háborús gyilkosságoknak sem, nem vagyok híve a háborúnak, mert minden egyes proletárért kár, ha meghal, azonban az ügy így kívánja. Fegyverrel jönnek ellenünk, tehát fegyverrel kell odaállnunk, mert másképp lehetetlen megvédeni a diktatúrát, lehetetlen felszabadítani a kapitalista nyomás alól a világot. (*Úgy van!*) [...]

Eltársaim! Ma az egész világnak, az egész világ forradalmi munkásságának szeme a magyar proletariátuson van és ha ez így van, ha már mi estünk ebbe a korba, nekünk ezt az egész harcot végig kell vívnunk és ebben az egész harcban nekünk kell az exponeensek szerepét játszsanunk, nekünk a magyar munkásságnak, akkor kell, hogy ebben a harcban, ebben a forradalomban higgyünk, akkor erről meggyőződve kell lennünk és hitünk és meggyőződésünk nem lehet más, mint hogy eljön a világforradalom, eljön a világ felszabadulása, de ezt másképp, mint fegyverekkel nem lehet kivívni. (*Taps.*)

Ne állítsa a magyar munkásság a külföldi proletariátust ilyen befejezett tények elé, mert ez a forradalom szempontjából nagyon rossz hatással volna. Én, Elvtársaim, a Kun elvtársam által elmondottakat, az ő határozati javaslatát nem tudom egészen aláírni, nem, Elvtársaim, csak körülbelül abban a formában, ahogy Pogány elvtársam kifejtette, mert tisztán áll a tény, hogy sem katonai, sem stratégiai szempontok nem vezették a tanácsköztársaság elleni küzdelmet, hanem az antantnál levő kémeink szerint is a sovinizmus és az ellenforradalom támogatása, és igaza volt annak az elvtársak, aki itt a szegedi kormány expozéjával kapcsolatban szólalt fel, hogy nem lehet elhinni, hogy a szegedi kormány annak idején nem rontott volna neki a munkásságnak. A magyar munkásság gazdaságilag, politikailag tönkremenne, hallatlan elnyomás következne, rettenetes összeomlás, a proletariátus vérfürdője, és ezért én semmi körülmények között sem vagyok hajlandó hozzájárulni Kun elvtárs határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés.*) [...]

*Brandstein Illés:*³⁰ Tisztelt Kongresszus! [...] Nekem az a hitem és meggyőződésem, hogy az antant hatalma a Monarchia területén sem karddal, sem katonai erővel békét többé nem tud teremteni. (*Úgy van! Úgy van!*) Nem tud pedig azért, mert a volt Monarchia területén nem a nyers katonai erő és a hatalom fogja eldönteni a népek jövőbeni elhelyezkedését és sorsát, hanem el fogják dönteni maguk azok az államok és azok a népek, amelyek most lépnek a történelem színpadára. A volt Monarchia területén eddig történelmet nem élt népek lépnek a történelem színpadára, hogy önálló nemzeti életet élhessenek. Ezekkel a népekkel mi testvéri szövetségben kívánunk élni és ennek a testvéri szövetségnek a létrehozására fel tudunk és fel akarunk áldozni minden sovén szempontot. (*Úgy van! Úgy van!*) Én hiszem és vallom, hogy a proletárság részére és számára nincs nemzetiségi kérdés. Nincs pedig azért, mert mi a volt Monarchia területén minden dolgozó néppel egyet akarunk: testvéri szövetséget akarunk.

Ezért ebből a gondolatból kiindulva, nem tudom elhinni azt, hogy a nyers katonai erő, amely a világtörténelem legnagyobb diadalát aratta, – amely diadalnak azonban a gyümölcsét nem tudja leszakítani és nem tudja visszaadni a világnak a békét, mondom, nem tudom elhinni, hogy az a volt Monarchia területén békét fog tudni terem-

teni az újonnan alakult államok között. Az a pacifizmus, amelyet Wilson hirdetett és az a távirat, amelyet Clemenceau juttatott hozzánk, egyben leleplezi ezt a pacifizmust és egyben igazolja előttünk azt, hogy: ha komolyan békét akarnak, ha az antant békét akar Európával, békét akar a volt Monarchia területén alakult államok között, ha konszolidált viszonyokat akar, akkor elsősorban el kell ismernie a saját önrendelkező jogunkat, azt, hogy belügyeinkben úgy éljünk, ahogy akarunk, ahogy azt a proletárság érdeke megköveteli és megkívánja.

Azután első feltételként el kell fogadni azt, hogy a békét nem diktálni lehet és nem táviratokban juttatni kifejezésre és elfogadtatni, hanem a békének – ha az elfogadható – egyetlen, első feltétele csak az lehet, hogy a tárgyalóasztalhoz oda kell ültetni a tanácsköztársaságot. A tanácsköztársaságnak ott kell lennie a béke megkötésénél, hogy olyan békét köthessen, amely ennek az országnak gazdasági lehetőséget biztosít a további megélhetésre, gazdasági lehetőséget biztosít arra is, hogy a nemzetközi forradalom újabb, tényleg forradalmi osztagait bevárhassa, amelyeket csak akkor tud bevárni, ha biztosítja számára a békés munkálkodást és azt, hogy kihasználhassa az egyre terjedő európai nyugalanságot, amely ma az egyik leghatalmasabb gátja az antant imperialista mohóságának és vágyának, olyan gátja, mely miatt nem tud szabadulni sikerétől és annak gyümölcseitől és ezt csak úgy tudjuk mi hasznosítani, értékesíteni, ha meg tudjuk vetni a lábunkat egy talpalatnyi földön, amelyen a tagadás szellemet hirdetjük.

De ne értsenek félre, én nem azt a felfogást vallom és hirdetem, hogy az adott esetben, amikor fegyvereink erejével megmutattuk az antantnak, hogy itt nem egy burzsoá uralom gyöngye cégével, tehetetlenségével és elbukottságával, hanem a dolgozók eleven erejével és testével kell számolnia, hogy akkor én abban a helyzetben volnék, hogy minden diktált békét elfogadok. Nem, ez nem azt jelenti. Csak azt jelenti, hogy számolni kell és mérlegelni kell a körülményeket, az adott viszonyokat és ezt látom én abban a határozati javaslatban, amelyet Kun elvtárs előterjesztett. Hiszem és az a meggyőződésem, hogy a haszontalan vérontás, a háború erőszakos megnyújtása, amely felénk hangzik Clemenceau táviratából, visszafordítható azokra a hatalmakra, azokra az imperialistákra, akik ezt a háborút voltaképpen, ha folytatják, csak azért folytatják, hogy diadaluk gyümölcseit leszedhessék. (*Úgy van! Úgy van!*) [...]

Ennek a politikának tehát csak az lehet a gerince a proletárság felfogásában, hogy mindent meg kell tenni, amit a proletariátus érdeke megkíván. Ha jól emlékszem Leninnek egy meghatározására: azt kell tenni, amit a pillanat általános követelménye megszab és megkíván, de ezt aztán meg kell tenni következetesen és bátran. Ezt kell most nekünk is cselekednünk. Az adott pillanatban készek vagyunk a békekötésre. Békekötésünk és a békekötésre való készségünk mindenkivel szemben nyílt és becsületes. Békét kötünk, ha biztosítják létünket, ha megszerezzük ezeket az elemi előfeltételeket; ha pedig nem, akkor folytatjuk a küzdelmet olyan adott viszonyok között, amilyen viszonyok és adott helyzetek rendelkezésünkre fognak állani. (*Élénk éljenzés és taps*). [...]

Elnök: Tájékoztatásul jelzem hogy a gazdasági kérdésekhez még 97 szónok van felírva; a külügyi politikához eddig 35 szónok jelentkezett. (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) Kérem, Elvtársak, ez nem baj; de nagyobb baj az, ha a forradalmi időkben a külső események jobban fognak sietni, mint az Önök tárgyalásai. A forradalmi idők gyors tanácskozást is követelnek.

Felteszem a kérdést, kívánják-e az elvtársak a külügyi vita bezárását? (*Igen! Nem!*) Akik kívánják, emeljék fel a kezüket. (*Megtörténik.*) Most kérem azokat, akik ellenzik a vita bezárását, emeljék fel a kezüket. (*Megtörténik.*) A többség elfogadta a vita bezárására vonatkozó indítványt.

Átadom a szót Kun Béla elvtársnak, mint akit a zárszó joga illet meg.

Kun Béla népbiztos: T. Elvtársak! (*Taps.*) Én a Szamuely, Pogány, Hajdu és más elvtársak által kifejtettek ellenére éppúgy, mint a Kunfi elvtárs által nyújtott támogatás ellenére is megmaradok a magam álláspontja mellett, megmaradok ama határozati javaslat mellett, amelyet előterjesztettem; megmaradok azért, mert nekem a kiindulási

pontom mindenkor a nemzetközi proletárforradalom érdeke. A nemzetközi proletárforradalom érdeke szempontjából pedig lehetne más viszonyok között talán más külpolitikát csinálni, de a mai viszonyok között, a nemzetközi proletárforradalom mai állása mellett véleményem szerint más külpolitika nem lehetséges.

Én nem vagyok híve annak, hogy a lehetőségekkel megalkudjunk, nem mondom azt, hogy a lehetőséggel számolni kell; én azt mondom, hogy a lehetőséggel le kell számolni, le kell számolni abban a pillanatban, amikor a leszámolásnak megvan a lehetősége. Ez az időpont el fog következni; az a külpolitika, amely ma szükségszerű, ez a külpolitikai szükségszerűség fogja megadni a fejlődés dialektikus menetében a lehetőséget arra, hogy más külpolitikát csináljunk. Én tökéletesen vagyok és maradok azon az állásponton, amelyet Brandstein elvtárs citált, és amelyet kifejtettem akkor is, amikor a lehető legszomorúbb körülmények között állottunk, hogy ti. szükségünk van arra a területre, ahol a tagadás megvetheti a lábát, mert erről a területről meg fogja dönteni a tagadás szelleme, a szocializmus, a kommunista forradalom szelleme az egész kapitalista világot. Ezt a területet azonban meg kell őriznünk.

Én, Elvtársak, azt mondom, hogy bizonyos proletár kommunista sovinizmusra van ma szükség, amely kommunista proletár sovinizmus megteremti a lehetőséget arra, hogy kiindulópontot biztosítsunk a nemzetközi proletárforradalom számára továbbra is.

Ebből a szempontból a nemzetközi proletárforradalomnak legelsősorandú érdeke az oroszországi és a magyarországi tanácsköztársaság további fennállása. (*Élénk helyeslés és taps.*) [...]

Ismételten mondom, hogy amit a francia imperialisták Clemenceau vezetése alatt ránk tolnak iga gyanánt, azt a francia és a nemzetközi proletariátus testvéri szolidaritása fogja rólunk leszedni. Ezért és ebben a tudatban ajánlom Önöknek határozati javaslatom elfogadását. (*Hosszan tartó éljenzés és taps.*)

Elnök: T. Elvtársak! Aki a Kun elvtárs beszédében megindokolt és elfogadásra ajánlott határozati javaslatot magáévá teszi, emelje fel a kezét. (*Megtörténik.*) Köszönöm. Ki ellenzi? (*Senki.*) Tehát Kun elvtárs határozati javaslatát elfogadottnak mondom ki. [...]

A Tanácsok Országos Gyűlése, 108–138. o.

1. [Bokányi Dezső munkaügyi és népjóléti népbiztos.]
2. [Külügyi népbiztos.]
3. [Az osztrák ideiglenes nemzetgyűlés 1918. november 12-én kimondta, hogy Német-Ausztria demokratikus köztársaság, „a Német Köztársaság integráns része”.]
4. [Másnaposság.]
5. [Utalás Woodrow Wilson 1918. január 8-i kongresszusi beszédében ismertetett békeprogramjának I. pontjára.]
6. [A második Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
7. [Georges Clemenceau, a békekonferencia elnöke.]
8. [Georges Clemenceau 1919. június 13-ai táviratát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
9. [Nyers.]
10. [Utalás a központi hatalmak és Szovjet-Oroszország által 1918. március 3-án megkötött breszt-litovszki békére, amelyben Leninék – Trockijjal és híveivel szemben – a forradalom túlélése érdekében vállalták a rendkívül súlyos békefeltételeket.]
11. [Utalás a központi hatalmak és Románia által 1918. május 7-én aláírt békeszerződésre.]
12. [Tanácsképviselő.]
13. [Jan Christiaan Smuts brit tábornok április 4-i jegyzékében a Vix-jegyzékben közölnél kedvezőbb fegyverszüneti vonalat javasolt, ígéretet tett a gazdasági blokád megszüntetésére és kilátásba helyezett Magyarország meghívását a békekonferenciára. A jegyzék szövegét lásd: Az entente tárgyal a Tanácskormányval. *Vörös Újság*, 1919. április 7. (II. évf. 50. sz.) 1–2. o. Közli: A magyar munkásmozgalom, 6/A kötet, 132–133. o. (138. sz.)]
14. [Wilhelm Liebknecht, Németország Szociáldemokrata Pártjának egyik alapítója.]

Jegyzetek

15. [Ellenséges – szó szerint: hitetlen – területen lévő.]
16. [Kun Béla 1919. június 9-ei táviratát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
17. [A III. Internacionálé (Komintern) 1919. március elején tartotta első üléseit, s 1943-ig működött.]
18. [Külügyi népbiztos.]
19. [Károlyi Mihály gróf kormánya 1918. október 31.–1919. január 19. között, Berinkey Dénes kabinetje március 21-ig volt hivatalban.]
20. [Kiáltványokkal biztosítottuk.]
21. [Nemzetközi jogász, szociáldemokrata politikus, a Vörös Hadsereg parancsnoka.]
22. [Közügyügyi népbiztos, a kongresszust követően kimaradt a Kormányzótanácsból.]
23. [Szállásügyi népbiztos, a kongresszust követően ő is kimaradt a Kormányzótanácsból.]
24. [Szétzilálta.]
25. [Itt: álmódzók.]
26. [Nyomdász, volt oroszországi hadifogoly, Sopron megye kormányzótanácsbírója.]
27. [A Veszprém megyei munkástanács tagja.]
28. [Opré János szociáldemokrata újságíró.]
29. [Tanácsképviselő.]
30. [Mónus Illés cipész, a *Népszava* szerkesztője.]

Kun Béla külügyi népbiztos távirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez az északi hadjárat leállításáról (Budapest, 1919. június 21.)

Elnök Úr!

A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya késelem nélkül eleget tett a Szövetséges és Társult Kormányok azon fölszólításának,¹ hogy szüntesse be az ellenségeskedéseket a cseh-szlovák fronton. A Tanácsköztársaság kormányának ilyen értelmű parancsát a főparancsnokság azonnal végrehajtotta, tekintet nélkül a parancsok kiadásának és végrehajtásának nehézségeire. A cseh-szlovák hadsereg főparancsnoksága ennek ellenére sem hajtja végre a Szövetséges és Társult Kormányok parancsát, és újabb támadásokat vezet hadseregünk ellen, amely – a határozott felszólításnak megfelelően eljárva – a megszállt területek kiürítését hajtja végre. Van szerencsém továbbítani Önnek főparancsnokunk² alábbi távirati jelentését: „Kun Béla népbiztosnak, Budapest. Parancsának megfelelően, távirati úton valamennyi egységparancsnoknak elrendeltem, hogy azonnal állítsák le a hadműveleteket. A cseh-szlovák fronton tartózkodó hadosztályaink parancsnokságainak távirati jelentései szerint a hadműveleteket az egész vonalon fölfüggesztettük. A cseh-szlovák hadsereg ennek ellenére csapatainkat a front egész hosszában támadta. A harcot beszüntető csapatainkat sok helyütt megtámadták, lefegyverezték, és tömegesen legyilkolták. Ilyen körülmények között a hadosztály-parancsnokságok azt jelentik, hogy nem vállalhatnak felelősséget a támadások beszüntetése után esetleg bekövetkező eseményekért, hiszen erkölcsi szempontból teljességgel lehetetlen visszatartani csapataikat az ellentámadástól, amikor a cseh-szlovák csapatok támadják és lefegyverzik őket, és legyilkolják a lefegyverzett embereket. A hadsereg főparancsnoksága – felelősségének tudatában – arra kéri önt, számoljon be Clemenceau úrnak a cseh-szlovák csapatok viselkedéséről, és tudassa vele, hogy a cseh-szlovák hadsereg főparancsnoksága nem hajtja végre a Szövetséges Hatalmak parancsát, a legdurvább módon folytatja a támadásokat, és ekképpen ellenségeskedéseknek részünkről történő beszüntetése csupán általunk végrehajtott intézkedés volna. Egyben arról is tájékoztatom, hogy amennyiben a cseh-szlovák csapatok nem állítják le a hadműveleteket, akkor egységeink számára lehetetlenné válik a Szövetséges Hatalmak jegyzékében elrendelt csapatmozdulatok nyugodt végrehajtása. Ám ez esetben – annak megakadályozá-

sára, hogy proletár testvéreinket hátba támadják és bestiális módon legyilkolják – kénytelenek leszünk megparancsolni csapatainknak, hogy minden erővel védekezzenek.

Böhm hadsereg-főparancsnok.”

Elnök Úr, kérem, hogy tartsa tiszteletben a Cseh-Szlovák Köztársasággal a Szövetséges Kormányok parancsát, egyben arra is kérem, tegye lehetővé, hogy – felhívásának tiszteletben tartásával – véget lehessen vetni a haszontalan vérontásnak.

Francia diplomáciai iratok, 311–312. o. (157. sz.).

1. [Georges Clemenceau 1919. június 7-ei táviratát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.] *Jegyzetek*
2. [Böhm Vilmos.]

A párizsi békekonferencia Legfelsőbb Tanácsának megbeszélése a magyarországi katonai megszállásról (Párizs, 1919. július 17.)

Foch marsall¹ egy memorandumot² olvas föl. Azután idéz Cuningham³ ezredes július 10-én a War Office-nak Bécsből küldött táviratából, mely szerint a Vörös Hadsereg 9 hadosztályból áll, ezekből az egyiket, a 4. gyalogoshadosztályt föloszlatták. A hadosztályok mindegyikében igen kevés puska áll rendelkezésre. A 9 gyalogoshadosztálynak legfeljebb 2-3 ezer puskája van. Ahhoz, hogy Magyarországot egy hét leforgása alatt felszabadítsák a kommunizmus alól, elegendő lenne 8 gyalogoshadosztály, egy lovas-hadosztály, 100 [...] ⁴

*Balfour:*⁵ Foch marsall figyelemre méltó jelentésének egyik pontja némi aggodalommal tölt el. Mégpedig az a hely, ahol Foch marsall kifejti: Magyarországon olyan kormányt kell alakítani, amellyel az antant a békéről tárgyalhat. Egy ilyen kormány nem magyar, hanem az antanthatalmak által fölállított kormány benyomását fogja kelteni. A béke pedig a későbbiekben olyannak fog tűnni, mint amely nem az antanthatalmak és a magyar nép, hanem e hatalmak és bábjaik között jött létre. Evvel az antant összes ellenségének fegyvert adnánk a kezébe. Azt nem akarom Foch marsalltól megkérdezni, hogy e nehézség hogyan hidalható át, mivel minden bizonnyal és teljes joggal azt válaszolná, hogy a dolog a politikusokra tartozik.

*Tittoni:*⁶ A magyarországi helyzet nagyon súlyos. A katonai javaslatokkal kapcsolatban nincs mondanivalóm, ám a kérdés politikai oldalához fűznék egy-néhány észrevételt. Magyarországot törpe kisebbség kormányozza. A hadsereg 80 százaléka, meg a parasztok és a polgárság is Kun Béla ellen van. Szegeden a nemzeti érzelmeket összefogó ellenkormány alakult. Ha a Legfelsőbb Tanács olyan döntést hozna, hogy Magyarország ellen cseh, román és szerb csapatokat indít, Kun Béla a nemzeti lobogóba burkolózva magyar hazafi szerepében tetszeleghetne. Így aztán végül nem Kun Béla kormányát, hanem a magyar nemzetet pusztítanák el. Ám ha a szövetségesek a szegedi kormánnyal együttműködve lépnének föl, az ország felszabadítóiként tekintenének rájuk. Minden kormánynak meg kell küzdenie saját országában a munkáspárt bírálataival és ellenzéki politikájával. Következésképpen rendkívül fontos, hogy úgy tűnjön, a magyarok többségének egyetértésével cselekszünk. Nem kívánom bírálni a Foch marsall javasolta katonai eszközöket, de hitem szerint azokat olyan politikai intézkedésekkel szükséges összekötni, melyekről beszéltem.

*White:*⁷ És Tittoni úr javaslata szerint vajon hogyan lehetne e politikai lépéseket elkezdeni?

Tittoni: Szövetséges ügynököket kellene küldeni, hogy vegyék föl a kapcsolatot a szegeci kormánnyal, még mielőtt bármilyen katonai lépésre sor kerülne.

Foch marsall: A jelentésemben kértem az egyes kormányokat, lássanak el utasítással. Mielőtt a csapatok Budapest ellen indulnak, a kormányok szándékát tükröző nyilatkozatokat fogunk közzétenni. E nyilatkozatok tartalmának meghatározása a kormányokra tartozik.

*Beneš:*⁸ Úgy vélem, Tittoni úr javaslata hibás alapokon nyugszik. Értesüléseim szerint a magyar tisztek – annak ellenére, hogy nem osztják Kun Béla nézeteit – kitartanak mellette, abban a hitben, hogy a kommunista kormány lehetőséget ad nekik a szomszédok elleni harcra. Kivétel nélkül szenvedélyesen ragaszkodnak Magyarország területi sérthetetlenségéhez. Céljuk Erdély, Horvátország, Szlovákia visszaszerzése. Semmi remény e tisztek megnyerésére. Ami a civileket illeti, a polgári pártok minden bizonnyal szeretnének megszabadulni Kun Bélától, ám a szomszédos országokkal ennek érdekében sem lennének hajlandóak együttműködni. Amennyiben a nagyhatalmak tárgyalásokat kezdeményeznek a magyarokkal, számítaniuk kell arra, hogy ezzel a románok, a jugo-szlávok és a cseh-szlovákok gyanakvását váltják ki. A magyarok nem fogadták el vereségüket. Továbbra is imperialista törekvések fűtik őket, és a nagyhatalmakkal folytatandó esetleges tárgyalásokat arra használnák ki, hogy a helyzetet szomszédjaik kárára fordítsák meg. Azt hiszem, hogy ezért nagyon sok minden szól az ellen, hogy bármelyik magyar párttal is tárgyalások kezdődjenek.

*Clemenceau:*⁹ Beneš úr elfogadja Foch marsall tervét?

Beneš: Azt igen, ám Tittoniét nem.

*Kramář:*¹⁰ A csapatoknak „a fegyverszünet betartása” jelszavával kell fölvonulniuk. A magyar hadsereg léte arra szorítja a szomszédos országokat, hogy fegyverben álljanak. Ezért a hadsereget szeretnék lefegyverezni és leszerelni. Magyarország kényszerítése a fegyverszünet előírásainak betartására elégséges és teljes igazolását adja a katonai műveletek elindításának, ugyanakkor a bírálatokra is válaszul szolgál. Aggodalmaim és érdekeim ugyanazok, mint amelyeknek Tittoni úr is hangot adott, de meggyőződéssel vallom, hogy semmilyen magyar párttal sem szabad tárgyalásokba bocsátkozni, mivel ez csak újjáélesztené a magyar nacionalista törekvéseket. Katonai megfontolásokból sort kellene keríteni a beavatkozásra, ha csupán a békekonferencia határozatainak betartását akarjuk elérni.

*Vaida-Voievod:*¹¹ Egyetértek Kramář és Beneš urakkal. Úgy gondolom, nem szabad Kun Bélának ürügyet szolgáltatnunk arra, hogy országa védelmezőjeként léphessen föl. A magyar népesség túlnyomó része nyugalomban akar élni, és nem szeretné, hogy akár kommunista, akár reakciós kormányzat uralkodjon fölötte. Miután a szövetséges csapatok beveszik Budapestet, kiáltványban hozhatná a lakosság tudomására, hogy szabadon választhatja meg saját kormányát. Mindamellett a szövetséges főparancsnok¹² a nem magyar lakosság véleményét is kikérhetné. Vannak magyarországi románok, szerbek és szlovákok, akik tisztában vannak a különböző pártok szándékaival, így tudnának segíteni a főparancsnoknak.

*Bliss tábornok:*¹³ Az általános célt, amit kitűztünk magunknak, teljes mértékben támogatom, azonban az avval kapcsolatban fölmerülő katonai intézkedésekről egyedül az általam képviselt kormány feje¹⁴ jogosult határozni. A valóság leplezését szolgáló minden igyekezet ellenére nyilvánvaló, hogy amiről szó van, az a háború fölújítása Magyarország ellen, mégpedig azért, hogy megdöntsék jelenlegi kormányát.

Amennyiben a tervezett hadművelethez az ürügyet a fegyverszünetnek Magyarország részéről történt megsértése szolgáltatja, a szövetségeseknek minden kétséget kizáróan meg kell bizonyosodniuk arról, hogy a vétségért egyedül Magyarország hibáztatható. A november 13-án Belgrádban Franchet d'Esperey¹⁵ által megkötött fegyverszüneti egyezmény¹⁶ 1. cikkelye meghatároz egy vonalat, amelyet északi és nyugati irányban sem a szerbek, sem a románok nem léphetnek át. A 2. cikkely előírta a magyar hadsereg állományának 6 gyalogos- és 2 lovashadosztályra történő csökkentését; most pedig azzal állnak elő, hogy a magyarok sértették meg a fegyverszünetet.

Balfour: Vajon az 1. cikkely megtiltja a szerbeknek és a románoknak e vonal átlépését?

Bliss tábornok: A románoknak nem lett volna szabad a vonalat nyugati irányban átlépni. Ám amint fölszabadultak a német uralom alól, Franchet d'Esperey tiltakozása ellenére áttörtek a vonalon, hiába próbált nekik a tábornok egy másik, nyugatabbra kijelölt vonalnál megálljt parancsolni. A kérdést megvitatták Párizsban, és ennek eredményeképpen semleges övezetet jelöltek ki, amelyet megközelítőleg az 1916. évi szerződésben¹⁷ meghatározott vonal határolt. Ám a román előrenyomulást ez sem állította meg. A katonai képviselők 1919. február 25-én, Versailles-ban tartott gyűlésén Franchet d'Esperey tábornok vezérkari főnöke, Charpy tábornok a következő nyilatkozatot tette:

„1918. november 7-én Franchet d'Esperey tábornok és gróf Károlyi Belgrádban találkoztak, hogy a Magyarországgal megkötött fegyverszüneti egyezményhez egy – a Diaz tábornok által Ausztriával aláírttal alapjaiban megegyező – függeléket írjanak alá. Mivel ebben az időben Románia még német uralom alatt állt, Belgrádban csupán Franciaország, Szerbia és Magyarország képviselői voltak jelen, akik a Magyarországgal megkötött fegyverszüneti szerződés minden előírását ismerték. A fegyverszünet pontjainak megfelelően egy bizonyos övezet végleges megszállás alá került, míg mások megszállását stratégiai okok indokolhatták. A fegyverszünetet november 13-án írták alá anélkül, hogy a magyarok bármiféle nehézséget támasztottak volna az aláírásnál, és minden kikötésének eleget tettek. A franciák a szerbekkel együtt a megállapodásnak megfelelően vonultak előre. Minden későbbi nehézségnek az okozója Románia volt.

A románok megkezdték előrenyomulásukat – mindenekelőtt Kolozsvár térségében –, mégpedig anélkül, hogy Franchet d'Esperey tábornokot tájékoztatták volna. Erre a magyarok azonnal tiltakoztak, hivatkozva arra, hogy a fegyverszünet megsértéséről van szó. A románok azt válaszolták, hogy megegyeztek a magyarokkal. Ez nem felelt meg a valóságnak, de a későbbiekben született egy megállapodás, amely a románokat egy jóval a fegyverszünetben rögzített vonalon túl húzódó vonalig engedte előrenyomulni. Erről a szövetséges kormányok tájékoztatást kaptak.

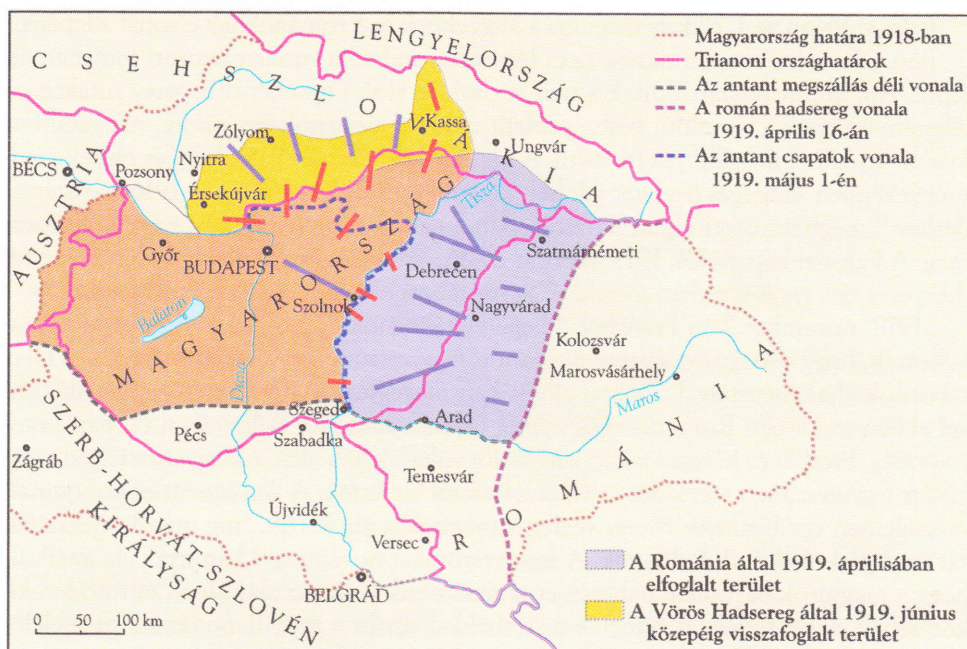
A románok – sajnálatos módon – ezt az újabb vonalat is átlépve tovább haladtak előre, ami összetűzésekhez vezetett. A lakosságot sanyargatták, a magyarokat elkeseredésbe hajtották. Mindennek ellenére a helyzet egész eddig nem volt súlyosnak nevezhető.

Ekkor a románok bejelentették, hogy tartanak a magyar hadsereg támadásától, ami teljességgel lehetetlennek számított, hiszen Magyarország nem rendelkezett szervezett haderővel, míg ellenben a román hadsereg kiválóan meg volt szervezve. Persze Magyarországon vannak zavargások, és bizonyos mértékű bolsevizmus is, de mindent összevetve, semmi valóban különös, és Erdélyben a bolsevizmus jelenléte sem nyilvánvaló. A románok egy ideig azzal próbálkoznak, hogy elérjék a bukaresti szerződésben meghatározott vonalat, ám ezt Franchet d'Esperey tábornok mindeddig elutasította, noha egy bizottságot kiküldött az állítólagos kegyetlenkedések kivizsgálására. A rendelkezésre álló hírek nyugodt helyzetről számolnak be.

E tényeket figyelembe véve, a románoknak a jelen pillanatban elfoglalt vonalon kellene maradniuk, mivel minden nehézség abból származott, hogy előrenyomultak. Politikai kérdésben nem kíván véleményt nyilvánítani, azonban a románoknak nem lenne szabad megengedni, hogy az Arad–Nagyvárad–Szatmárnémeti vonalat átlépjék, ezért kívánatos lenne, hogy e vonalra szövetséges csapatokat küldjenek. Semleges zóna kialakítása nem sokat segítene, tekintve, hogy őrzésére nincs elegendő szövetséges erő.

A rendfenntartást szövetséges helyőrségeknek Nagyváradon, illetve Stulimárban¹⁸ történő állomásoztatásával lehetne megoldani, Aradon ez már megtörtént.”

Ennek ellenére a semleges övezet tervét elfogadták. A románok az övezet határáig nyomultak előre, majd – mivel senkit sem találtak ott – folytatták előrenyomulásukat a Tiszáig. Egy amerikai megfigyelő arról értesített, hogy amint a március 12-én hozott döntés a románok¹⁹ tudomására jut, a Károlyi-kormány lemond. Erről levélben számoltam be a Legfelsőbb Tanácsnak. A magyar kormányt csak 19-én tájékoztatták. Ugyanazon a napon²⁰ lemondott a Károlyi-kormány, és átadta a hatalmat Kun Bélának. A



Kun Béla által fölállított hadsereg csak arra volt képes, hogy a jogtalan román támadást visszavesse. A fegyverszünetet legelőször a románok sértették meg a nagyhatalmak ellenére, és egy olyan pillanatban, amikor a magyar hadsereg fölbomlása teljessé vált. Ha a Tanács úgy határoz, hogy lépéseket tesz, mivel a fegyverszünetet megsértették, igen gondosan meg kell vizsgálnia, vajon milyen időpontban történt a magyar hadsereg újjászervezése. Biztos vagyok abban, hogy kiderül: ez az újjászervezés azután történt, miután a románok megsértették a fegyverszünetet.

Balfour: Három észrevételt szeretnék tenni Bliss tábornok igen fontos beszámolójával kapcsolatban. Először is egyetértek vele azon a ponton, hogy sem az amerikai küldöttek, sem jómagam mint angol képviselő nem hozhatunk döntést jelentős katonapolitikai kérdésben anélkül, hogy kormányainkat tájékoztatnánk. Én személyesen nem engedélyezhetem újabb háború megindítását vagy egy korábbi háború folytatását anélkül, hogy ne tennék jelentést Londonnak. Másodszor szabad legyen Bliss tábornok azon állításától eltérő személyes véleményemnek hangot adni, mely szerint a fegyverszünet megsértése szolgálna ürügyül a magyarországi kommunista kormány elleni támadáshoz. Egyértelműen le kívánom szögezni, hogy magyar belpolitikai szempontok nem befolyásolnak, bár igaz, Kun Béla nem élvezi védelmemet. Kramár úrral egyetértésben kijelentem: semmiképpen sem engedhető meg, hogy a magyar államból katonai erődtítmény váljon, ahonnet Közép-Európára gazdasági és politikai zűrzavar árad szét. Amikor szükségesnek mondtam Magyarország lefegyverzését, mivel nem tartotta be a fegyverszünetet, nem szándékaimat lepleztem, hanem éppenséggel azoknak megfelelően nyilatkoztam. Magyarország lefegyverzése nélkül Közép-Európában nem lehet béke, nem lehetnek új határok. A harmadik kérdést illetően álláspontom nem ennyire határozott. Bliss tábornok érvelését arra a véleményre alapozza, mely szerint a szövetséges hatalmak nem küldhetnek csapatokat a mögé a vonal mögé, melyet a magyarok a fegyverszüneti egyezmény 1. pontja szerint nem léphetnek át. Meglepőnek tartom e nézetet. Említett szakasz nem teszi lehetővé a magyaroknak, hogy a vonalat átlépjék, ugyanakkor kifejezetten nem tiltja meg, hogy a szövetségesek ezt megtegyék. Mi több, a 3. cikkely följogosítja a szövetségeseket minden olyan stratégiai pont vagy helység megszállására, amelyek folyamatos meghatározását a szövetséges hadseregek főparancsnoka végzi. Ez nehezen összeegyeztethető Bliss tábornoknak az 1. cikkelyre vonatkozó értelmezésével. (A katonai egyezményt illetően lásd a „C” mellékletet.)²¹ Van még itt egy másodlagos szempont

is, amelynek nem kívánok túl nagy jelentőséget tulajdonítani, nevezetesen az, hogy az egyezmény aláírásának időpontjában Románia nem volt hadviselő fél. Szeretném, ha a hadijogban járatos szakértők fölvilágosítanának arról, hogy a román előrenyomulás – legyen az bármilyen sajnálatos is – ugyanabban az értelemben jelenti-e a fegyverszünet megszegését, mint a magyarok által előidézett súlyos és nyilvánvaló jogsértés.

Bliss tábornok: A fegyverszüneti szerződés 1. cikkelyének értelmezéséhez nincs szükség jogászra. A „fegyverszünet” kifejezés azt jelenti, hogy a két fél adott frontszakaszon beszünteti a harcot, azért, hogy a polgári meghatalmazottak megkezdhessék a tárgyalásokat. A fegyverszünet nem írhat elő tisztán egyoldalú kötelezettséget. Ami a szövetséges hadseregek főparancsnokát a stratégiai pontok megszállására följogosító III. cikkelyt illeti, a Németországgal megkötött fegyverszünetben semmi efféle kikötés nem szerepelt. Ám mivel tartani lehetett attól, hogy Németországgal az ellenségeskedések újrakezdődnek, az Ausztriával aláírt fegyverszüneti egyezmény tárgyalásakor kikötötték a szövetséges hadseregek osztrák területen való átvonulási jogát azért, hogy Németországot déli irányból fenyegezzék. A Magyarországgal aláírt egyezménybe hasonló kikötést vettek be. E megállapodás azonban nem azt jelenti, hogy akármelyik szövetséges parancsnok tetszés szerinti pontot megszállhat anélkül, hogy a főparancsnoknak jelentést tenne. Márpedig Románia Franchet d’Esperey tábornok kifejezett kívánsága ellenére cselekedett.

Kramář: A jogi vitába nem óhajtok belefolyni. Cseh-Szlovákiát a magyarok fenyegették. A magyar hadsereg arra kényszerítette Cseh-Szlovákiát és a többi országot, hogy továbbra is háborús készenlétben és fegyverben álljon. Egyedül ez a megvizsgálandó kérdés.

Pašić: Egyetértek Kramář, Beneš és Vaida urakkal. Olyan intézkedéseket kellene hozni, amelyekkel kényszeríteni lehet Kun Bélát, hogy Magyarország betartsa a fegyverszünetben számára előírt kötelezettségeket. A jugo-szlávok okkal számítanak arra, hogy Magyarország harmadik áldozatává váljon. A magyarok minden kétséget kizáróan régi határain belül kívánják Magyarországot visszaállítani.

Clemenceau: Az összes érdekelt fél hangot adott kívánságának. Mindamellet a döntéshez még ki kell kérni két kormány véleményét.

Foch marsall: Fölvívom a figyelmet arra, hogy július 11-én, amikor fölkérést kaptam egy hadművelleti terv tanulmányozására, a tervezett intézkedések elvi alapját senki sem vonta kétségbe. Ha most ez mégis megtörténne, az a benyomásom alakulna ki, hogy a Tanács saját magával került ellentmondásba.

Balfour: Egyáltalán nem értek egyet Foch marsall véleményével. Ugyanis nem akarom kormányom véleményét egy olyan hadművellet célszerűségéről kikérni, amelynek sem jellegéről, sem sikerének eshetőségéről nincs tudomásom.

White: Ha jól értem a kérdést, arról volt szó, hogy Foch marsall jelentést készít, amelyet megküldünk kormányainknak. Nos, Foch marsall kitűnő jelentést készített. Én nem bírhatom elhatározásra kormányomat, sőt – ahhoz, hogy a szenátus megkérdése nélkül beleegyezését adja – még az elnöknek²² is meg kell győződnie, vajon a javaslat nem vezet-e újabb háborúhoz.

Clemenceau: Ez nem képezheti vita tárgyát. A Tanács minden tagjának módjában áll kormánya véleményét kikérni. Foch marsall figyelemre méltó jelentésében kimutatta, hogy sikert remélhetünk anélkül, hogy túl nagy árat kellene érte fizetni. Bliss tábornok fölvetett néhány kérdést, amelyek alapos vizsgálatot igényelnek. Emlékeztetem a Tanácsot arra, hogy néhány nappal ezelőtt, amikor a Balfour úr által megfogalmazott távirat²³ útján a Tanács közölte Kun Bélával, hogy nem lehet szó tárgyalásról, amíg nem tartja be a fegyverszünetet, senki nem élt kifogással.

White: A megszokott módszeremet szeretném követni, és elegendő időt kérek arra, hogy megvizsgálhassam a kérdést.

Clemenceau: Fölvívom a figyelmüket arra, hogy mivel a Magyarországgal szembeni hadiállapot még fennáll, nincs szó új háborúról.

Tittoni: Kérem, hogy megbeszélésünket szigorúan titkosként kezeljék.

(Úgy határoznak, hogy a megbeszélést másnap 10 óra 30 perckor folytatják.)
(Az ülést berekesztik.)

„A” melléklet

Feljegyzés egy Magyarország elleni esetleges katonai beavatkozásról

A Szövetséges és Társult Hatalmak Legfelsőbb Tanácsa július 11-én úgy határozott, hogy Foch marsall „az egyes érdekelt államok kormányserveinek véleményét kikérve hadművelési tervet készít Magyarország ellen, és munkájáról a Tanácsot egy hét elteltével tájékoztatja”.

Ezen határozat végrehajtása érdekében a Tanács fölkérte:

- Pellé tábornokot²⁴ a cseh-szlovák,
- Pešić tábornokot²⁵ a szerb,
- Presan tábornokot²⁶ a román hadsereg részéről,

hogy ismertessék azokat az erőket, amelyeket a cseh-szlovák, a szerb és a román kormány a kilátásba helyezett esetleges hadművelet számára rendelkezésre tudna bocsátani.

A Tanács hasonlóképpen fölkérte d’Esperey tábornokot, ismertesse azon föltételeket, melyek a magyarországi francia hadsereg támadóerejének növeléséhez szükségesek.

A már beérkezett információk alapján július 16-án a helyzet a következő:

Cseh-szlovák hadsereg. – Masaryk²⁷ a köztársaság minden fegyveres erejét az antant rendelkezésére bocsátja. Ezek az alábbiak:

- 6 frontra vezényelt, harcra kész gyalogoshadosztály,
- 2 alakulóban levő, július 18-ával fölálló gyalogoshadosztály.

Hozzávetőleges összlétszám: 100 ezer fő.

Ezeket az erőket a francia katonai képviselő irányításával szervezték újjá, illetve töltötték föl; jelenleg megfelelő állapotban vannak ahhoz, hogy újból támadó hadműveletekben vegyenek részt.

Mindamellettt tüzérségi lövedékből nagyfokú hiány mutatkozik: a raktárak csaknem üresek, a termelés jelentéktelen mennyiségű.²⁸ – Megfelelő készletekkel egyedül Ausztria rendelkezik. Következésképpen sürgősen intézkedni kell Bécsben, hogy a lőszerszállítást haladéktalanul újítsák föl.²⁹

Szerb hadsereg. – A szerb kormányzat

- 14 (tizennégy) zászlóalj,
- 12 (tizenkettő) lovasszáhad,
- 12 (tizenkettő) üteg,

összesen másfél gyalogoshadosztály és 1. lovashadosztálynak megfelelő, mintegy 18-20 ezer főnyi kiváló legénységi állományból álló erőt képes azonnali hatállyal az antant rendelkezésére bocsátani. Az egységek július 18-tól készen állnak és bevetethetők.

A szerb kormány azonban együttműködésének föltételeként kéri az antant jóindulatú támogatását az Olaszországgal fönnálló súrlódások okainak fölszámolásában, valamint az ország területének a bolgár csapatok és komitácik³⁰ elleni védelmében.³¹

Román hadsereg. – A román kormány lehetőségeit illetően végleges válasz egyelőre nem érkezett.

Föltételezhetően számítani lehet – mégpedig *azonnali hatállyal* – a Tisza vonalán fölvonult nyugati román hadsereg teljes állományára, vagyis:

a mintegy 75 ezer főt kitevő 6 gyalogos- és 1 lovashadosztályra.

Ez az állomány várhatóan még növekszik, mivel az egységeket a körülbelül 20 ezer főt számláló erdélyi pótkeretből háborús létszámra kívánják föltölteni. A nyugati ro-

mán hadsereg a magyar hadsereg fölött aratott legutóbbi győzelmeit követően mind a felszerelés, mind a harci kedv tekintetében jó állapotban van ahhoz, hogy újra fölvegye a harcot.

Ám annak fejében, hogy az egész nyugati hadseregét beveti az országhatárokon kívül, Románia minden bizonnyal kérni fogja, teremtsük meg számára újabb belföldi tartalékok képzésének, vagyis újabb hadosztályok mozgósításának a lehetőségét. Ez azt jelenti, hogy biztosítanunk kell az ehhez szükséges hadianyagot és ruházati felszerelést.

Ezt az anyagi segítséget Anglia és Amerika nyújthatná (amelynek egységei nem vesznek részt a tervezett hadműveletben), mégpedig úgy, hogy tovább folytatja a korábban már beérkezett vagy még úton levő szállítmányok küldését.

Magyarországi francia hadsereg. – Jelenleg két gyalogshadosztályból, lovasdandárból és egyéb egységekből (három nehéztűzercsoport, két harckocsizó század, egy repülőszázad) áll.

Az állomány 25 ezer fő, ebből mintegy 20 ezer fő harcoló katona.

A gyalogság létszáma teljes, a tűzérésgé, valamint a szolgáltató egységeké föltöltésre szorul.

Hasonlóképpen kiegészítendő a rendelkezésre álló hadianyag a keleti hadsereg készleteiből. Összességében és föltételezve a román hadseregre vonatkozó adatok megerősítését, a Magyarország ellen néhány napon belül bevethető teljes harci állomány a következő:

Cseh-szlovák hadsereg	8 gyalogshadosztály	100 000 fő
Szerb hadsereg	1½ gyalogshadosztály, 1 lovashadosztály	20 000 fő
Román hadsereg	6 gyalogshadosztály, 1 lovashadosztály	75 000 fő
Magyarországi francia hadsereg	2 gyalogshadosztály, ½ lovashadosztály	25 000 fő
Összesen	17½ gyalogshadosztály, 2½ lovashadosztály	220 000 fő

Ebből mintegy 160 ezer fő harcoló katona.

Az ezzel az erővel szemben álló magyar hadsereg a legutóbbi jelentések szerint a következő alakulatokból áll:

- 8 gyalogshadosztály
- 3 gyalogsdandár
- 4 határvadász dandár
- 2 lovashadosztály (?)

Ez összesen 10-11 gyalogos- és két lovashadosztályt tesz ki, 150 ezer fős teljes harci állománnyal, ebből mintegy 100-120 ezer fő harcértékéről nincs adat.

A két fél erejének összehasonlításából kitűnik, hogy az antant a helyszínen jelentős számbeli fölényrel rendelkezik Magyarországgal szemben.

A támadó hadművelet szempontjából hasonlóképpen előnyt jelent az antantcsapatok elhelyezkedése, amelyek körbezárják a magyar hadsereget.

Ugyanakkor már most szükséges rámutatni arra, hogy e – négy különböző nemzet által föllállított – seregtől komoly eredmény csakis közös irányítás esetén várható.

Ebből kifolyólag a csapatokat a román, a szerb és a cseh-szlovák kormány jóváhagyásával kijelölt felsőbb parancsnokság alá kell helyezni.

A hadműveleti terv kidolgozása e parancsnokság faladata lesz.

Célszerű e parancsnokság mielőbbi megszervezése, valamint az egyes érdekelt hadseregek vezérkari főnökségei közötti együttműködés megteremtése.

Másfelől egy ilyen közös, a szövetséges hadseregek együttes föllépésével és egységes irányításával megvalósított katonai akció eredményeképpen e csapatok föltételezhetően rövid időn belül Budapest kapui előtt fognak állni. Ebben a helyzetben rendkor-

mányt kell Magyarországon fölláttatni, amellyel az antant saját céljainak megfelelő békét írhat majd alá. Következésképpen már most szükséges a katonai akcióra következő – a békekonferenciának az új magyar kormány megalakítását célzó utasításait a parancsnokság számára rögzítő – politikai cselekvési program kidolgozása.

A parancsnokság ezen utasítások birtokában kidolgozhatja majd az ország ideiglenes megszállási rendjét, és intézkedhet a nélkülözhetővé vált szövetséges csapatok saját határaik mögé történő visszavonásáról.

Összefoglalva: Az antant rendelkezésére álló erők elegendőnek tűnnek ahhoz, hogy Magyarország ellen a legrövidebb időn belül sikerrel kecsegtető hadművelet induljon. Ennek föltételei a következők:

1. – A hadműveleteket irányító egységes felső parancsnokság fölláttatása;
2. – A békekonferenciát föl kell kérni egy, az antant elképzeléseinek megfelelő új kormány fölláttatását célzó, valamint az ország későbbi megszállásának föltételeit meghatározó utasítások kidolgozására;
3. – Kiegészítendő a csapatok fölszerelése. E célból szükséges:
A Cseh-Szlovákiába irányuló fegyverszállítások megsürgetése a bécsi kormánynál és a saint-germain-i osztrák békeküldöttségénél;
Hadianyag, -fölszerelés és ruházat szállítása Romániának az antanthatalmak részéről.
4. – Végül szükség esetén meg kell szervezni a magyar polgári lakosság élelmiszerellátását; ennek biztosítása és felügyelete a dunai hajózás irányítására létrehozott angol intézményre hárul majd.

*Francia diplomáciai iratok, 329–338. o. (170. sz.)*³²

Jegyzetek

1. [Ferdinand Foch, a francia hadsereg főparancsnoka.]
2. [Lásd az „A” mellékletet.]
3. [Sir Thomas Cuninghame, a bécsi Brit Katonai Misszió vezetője.]
4. [A szöveg itt hiányos.]
5. [Arthur James Balfour brit miniszterelnök.]
6. [Tommaso Tittoni olasz külügyminiszter.]
7. [Henry White amerikai diplomata, amerikai békedelegátus.]
8. [Edvard Beneš csehszlovák külügyminiszter.]
9. [Georges Clemenceau francia miniszterelnök, a békekonferencia elnöke.]
10. [Karel Kramář csehszlovák miniszterelnök.]
11. [Alexandru Vaida-Voievod román miniszterelnök.]
12. [Ferdinand Foch marsall.]
13. [Tasker Howard Bliss amerikai tábornok, katonai szakértő.]
14. [Woodrow Wilson.]
15. [Louis Franchet d'Esperey, a Keleti Szövetséges Hadseregek főparancsnoka.]
16. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
17. [Az antanthatalmak és Románia szerződésének szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
18. [Ismeretlen helység – talán Szatmárnémeti (Satu Mare).]
19. [Helyesen: a magyarok.]
20. [A magyar kormány március 20-án kapta meg a jegyzéket, majd másnap lemondott. A második Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
21. [Itt nem közöljük. Lásd a 16. jegyzetet.]
22. [Woodrow Wilsonnak.]
23. [Georges Clemenceau 1919. június 13-ai táviratát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
24. [Maurice-César-Joseph Pellé francia tábornok, a bécsi Francia Katonai Misszió vezetője, a csehszlovák hadsereg főparancsnoka.]
25. [Petar Pešić szerb tábornok, a szerb–horvát–szlovén békedelegáció tagja.]

26. [Constantin Presan, a román hadsereg főparancsnoka.]
27. [Tomáš Garrigue Masaryk csehszlovák elnök.]
28. Jelenleg naponként és lövegenként 4 db, amely mennyiség körülbelül augusztus 15-ére 8 db-ra növekedik.
29. Ennek érdekében [Roberto] Sègre [a bécsi Szövetséges Fegyverszüneti Bizottság olasz vezetője] és [Eugène-Henri] Hallier tábornokokhoz [a bécsi Francia Katonai Misszió vezetője] kell fordulni azon kéréssel, sürgezzék meg a cseh-szlovák kormány által Bécsben már megrendelt, de még nem teljesített szállításokat. Hasonlóképpen intézkedni kell Saint-Germain-ben az osztrák küldöttségénél is, fölkérvé, járjon közben kormányánál azért, hogy e szállítások teljesítését minden eszközzel segítse elő.
30. [Macedóniai bolgár lázadó alakulatok.]
31. A szerb kormány kérésének biztosítékát jelenti a Dnyeszter mellékéről érkező 30. és 156. francia gyalogoshadosztály bulgáriai állomásoztatása (a csapatok szállítása július vége felé fejeződik be).
32. [A fordítás az eredeti francia szöveg alapján apróbb kiigazításokat tartalmaz.]

BÉKEKONFERENCIA ÉS BÉKESZERZŐDÉS

A Szövetséges és Társult Főhatalmak és Cseh-Szlovákia szerződése
a kisebbségek védelméről – Részlet
(Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.)¹

Az Észak-amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán mint a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyrészről; és Cseh-Szlovákia, másrészről; tekintettel arra, hogy az unió, amely azelőtt egyrészről a volt Cseh Királyság, Morva Örgrófság és Sziléziai Hercegség, másrészről a volt Osztrák–Magyar Monarchia többi területei között fennállott, végképpen megszűnt; tekintettel arra, hogy mind Csehországnak, Morvaországnak és Szilézia egy részének népei, mind pedig Szlovákiának népe önként elhatározták az egyesülést s állandó unióba egyesültek is, avégből, hogy Cseh-Szlovák Köztársaság elnevezés alatt egy, szuverén és független Államot alkossanak; s hogy a Kárpátoktól délre lakó rutén nép ehhez az unióhoz csatlakozott;

tekintettel arra, hogy a Cseh-Szlovák Köztársaság a fentebb említett területek felett tényleg gyakorolja az állami fennhatóságot, s mint szuverén és független Állam, a Magas Szerződő Felek részéről már elismertettet;

az Észak-amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán részéről megerősítvén, a mai napon Ausztriával kötött Békeszerződésnek megfelelően megállapított vagy megállapítandó határok között, a Cseh-Szlovák Államnak, mint oly Államnak elismerését, amely a Nemzetek családjának szuverén és független tagja; Cseh-Szlovákia pedig másrészről óhajtván, hogy intézményei a szabadság és igazságosság elveinek megfelelőjenek, s hogy e tekintetben mindazon területek lakóinak, amelyek állami fennhatósága alá jutottak, alapos biztosítékot nyújtson;

I. fejezet

1. cikk. Cseh-Szlovákia kötelezi magát arra, hogy a jelen fejezet 2–8. cikkeiben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellentmondásban vagy ellentétben, s hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.

2. cikk. Cseh-Szlovákia kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, nemzeti, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.

Cseh-Szlovákia minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást, nyilvánosan vagy otthonában, szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és a jó erkölcsökkel nem ellenkezik.

3. cikk. Az alább említett Szerződések különleges rendelkezéseinek fenntartásával, Cseh-Szlovákia csehszlovák állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakiság nélkül mindazokat a német, osztrák vagy magyar állampolgárokat, akiknek a jelen Szerződés életbelépésének idejében, az eset körülményei szerint lakóhelyük vagy illetőségük (pertinenza, Heimatsrecht) oly területen van, amely a Németországgal, Ausztriával vagy Magyarországgal kötött Szerződésekben vagy a szóban forgó ügyeket

szabályozó egyéb Szerződéseken Cseh-Szlovákia alkotó részeként ismertettet el vagy fog elismertetni.

Mindazonáltal a fent jelzett, 18 évesnél idősebb személyeknek jogukban fog állni, az említett Szerződéseken megállapított feltételek mellett, minden más, számukra elérhető állampolgárságot igényelni (opció). A férj opciója maga után vonja a feleségét, és a szülőké a 18 évesnél fiatalabb gyermekeikét.

Azok a személyek, akik a fent említett opciójogot gyakorolták, az ezt követő tizenkét hónapon belül kötelesek abba az Államba áttenni lakóhelyüket, amelynek állampolgárságát optáltak. Jogukban áll azonban megtartani azokat az ingatlanokat, amelyeket cseh-szlovák területen birtokolnak. Magukkal vihetik bármi néven nevezendő ingó vagyonukat. Emiatt semmiféle kilépési díjakkal nem terhelhetők.

4. cikk. Cseh-Szlovákia cseh-szlovák állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakítás nélkül, mindazokat a német, osztrák vagy magyar állampolgárságú személyeket, akik a fent említett területen születtek oly szülőktől, akiknek, az eset körülményei szerint, lakóhelyük vagy illetőségük (pertinenza, Heimatsrecht) azon a területen van, még abban az esetben is, ha maguknak ezeknek a személyeknek a jelen Szerződés életbelépésének idejében nincs is ott a lakóhelyük, vagy az eset körülményei szerint, az illetőségük.²

Mindazonáltal ezek a személyek, a jelen Szerződés életbelépését követő két éven belül, lakóhelyük országában az illetékes cseh-szlovák hatóságok előtt kijelenthetik, hogy lemondanak a cseh-szlovák állampolgárságról, s ez esetben nem tekinthetők tovább cseh-szlovák állampolgároknak. Ebből a szempontból a férj nyilatkozata érvényes lesz a feleségre, és a szülőké a 18 évesnél fiatalabb gyermekekre nézve is.

5. cikk. Cseh-Szlovákia kötelezi magát, hogy semmiféle akadályt nem gördít a Szövetséges és Társult Hatalmak által Németországgal, Ausztriával vagy Magyarországgal kötött vagy kötendő Szerződéseken megállapított oly opciójog gyakorlása elé, amely az érdekelteknek megengedi, hogy a cseh-szlovák állampolgárságot megszerezzék vagy meg ne szerezzék.

6. cikk. A cseh-szlovák területen való születés pusztán tényével jogérvényesen megszerzi a cseh-szlovák állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illet meg.

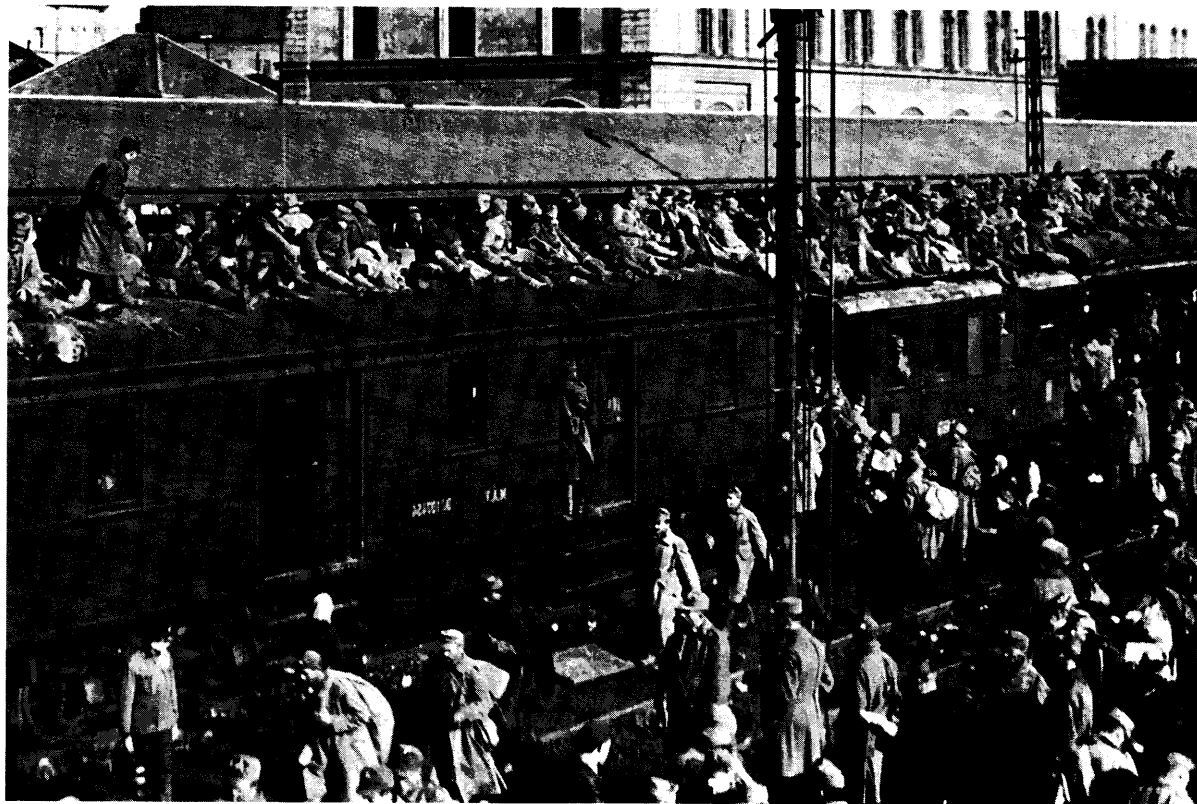
7. cikk. Minden cseh-szlovák állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.

Vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete, így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen cseh-szlovák állampolgárra sem lehet hátrányos.

Egyetlen cseh-szlovák állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatának a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármilyen közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken.

A Cseh-Szlovák Kormánynak a hivatalos nyelv megállapítására vonatkozó intézkedését nem érintve, a nem cseh nyelvű cseh-szlovák állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében megfelelő könnyítésekben fognak részesülni.

8. cikk. Azok a cseh-szlovák állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítókat élvezik, mint a többi cseh-szlovák állampolgárok. Nevezetesen hasonló joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más ne-



HAZATÉRŐ KATONÁK, 1918

velőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják és vallásukat szabadon gyakorolják.

9. cikk. Olyan városokban és kerületekben, ahol nem cseh nyelvű cseh-szlovák állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a Cseh-Szlovák Kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily cseh-szlovák állampolgárok gyermekeiket saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a Cseh-Szlovák Kormányt abban, hogy a cseh nyelv oktatását kötelezővé ne tegye.

Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak oly cseh-szlovák állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyron terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordíttatnak.

II. fejezet

10. cikk. Cseh-Szlovákia kötelezi magát arra, hogy a ruténeknek a Kárpátoktól délre fekvő területét, a Szövetséges és Társult Főhatalmak által megállapított határok között, a Cseh-Szlovák Állam kebelében autonóm egység alakjában oly szervezettel látja el, amely a Cseh-Szlovákia egységével összeegyeztethető legszélesebb körű autonómiával rendelkezik.

11. cikk. A ruténeknek a Kárpátoktól délre fekvő területe autonóm Tartománygyűléssel fog bírni. Ez a Tartománygyűlés fogja a törvényhozó hatalmat gyakorolni a nyelv-, közoktatási és vallásügyekben, valamint a helyi közigazgatási és minden egyéb oly kérdésekben, amelyeket a Cseh-Szlovák Állam törvényei hatáskörébe fognak utalni. A rutének területének Kormányzóját a Cseh-Szlovák Köztársaság Elnöke nevezi ki, s a Kormányzó a rutén Tartománygyűlés előtt lesz felelős.

12. cikk. Cseh-Szlovákia hozzájárul ahhoz, hogy a rutének területének hivatalnokait, amennyiben lehetséges, e terület lakói közül válasszák.

13. cikk. Cseh-Szlovákia a rutének területének méltányos képviselőt biztosít a Cseh-Szlovák Köztársasági törvényhozó gyűlésében, amelybe az említett terület a Cseh-Szlovák Köztársaság alkotmányának megfelelő módon választott képviselőket fog küldeni. Mindazonáltal a képviselőknek a cseh-szlovák Országgyűlésen nem lesz szavazati joguk oly törvényhozási kérdésekben, amelyekkel egyező kérdések a rutén Tartománygyűlés hatáskörébe vannak utalva.

14. cikk. Cseh-Szlovákia hozzájárul ahhoz, hogy amennyiben az I. és II. fejezetek rendelkezései oly személyeket érintenek, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezek a rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének védelme (garantie) alatt fognak állni. Ezek a rendelkezések a Nemzetek Szövetsége Tanácsa többségének hozzájárulása nélkül nem változtathatók meg. Az Észak-amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán kötelezik magukat, hogy nem tagadják meg hozzájárulásukat az említett cikkeknek egyetlen olyan módosításától sem, amelyet a Nemzetek Szövetsége Tanácsának többsége megfelelő formában elfogadott.

Cseh-Szlovákia hozzájárul ahhoz, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa minden egyes tagjának meglegyen az a joga, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek valamelyikének megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja, és hogy a Tanács oly módon járhasson el és oly utasításokat adhasson, amelyek az adott esetben alkalmazsáknak és hathatósáknak mutatkoznak.

Cseh-Szlovákia azonkívül hozzájárul ahhoz, hogy abban az esetben, ha ezekre a cikkekre vonatkozó jogi vagy ténykérdésekről a Cseh-Szlovák Kormány és valamely Szövetséges és Társult Főhatalom, vagy bármely más oly Hatalom között merülne fel véleménykülönbség, amely Hatalom a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagja, ez a véleménykülönbség a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány 14. cikke értelmében nemzetközi jellegű vitának tekintendő. A Cseh-Szlovák Kormány hozzájárul ahhoz, hogy minden ilyenmű vitás kérdés, ha a másik fél kéri, az Állandó Bíróság elé terjesztessék. Az Állandó Bíróság döntése ellen fellebbezésnek nincs helye, s a határozat ugyanolyan erejű és érvényű, mint az Egyezségokmány 13. cikke értelmében hozott határozat. [...]³

Szarka: *Duna-táji dilemmák*, 298–303. o.

1. [A csehszlovák, a román és a szerb–horvát–szlovén állammal kötött kisebbségvédelmi szerződések szövege nagyrészt azonos. Az egymásnak megfelelő tartalmú és az egyedi cikkelyeket az alábbi táblázat szemlélteti:]

Jegyzetek

Csehszlovák szerződés (Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.)	Román szerződés (Párizs, 1919. december 9.)	Szerb–horvát–szlovén szerződés (Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.)
1. cikk (közös)	1. cikk (közös)	1. cikk (közös)
a 2–8. cikkben foglalt rendelkezések alaptörvények jellege • a jogharmonizáció követelménye		
2. cikk (közös)	2. cikk (közös)	2. cikk (közös)
az élet és a szabadság teljes védelme • a vallás szabad gyakorlása		
3–6. cikk (közös)	3–6. cikk (közös)	3–6. cikk (közös)
az állampolgárság megadása • opciójog		
–	–	7. cikk (egyedi) a romániai zsidóság állampolgársága

Csehszlovák szerződés (Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.)	Román szerződés (Párizs, 1919. december 9.)	Szerb–horvát–szlovén szerződés (Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.)
7. cikk (közös)	7. cikk (közös)	8. cikk (közös)
az állampolgárok törvény előtt egyenlősége • egyenlőség a hivatalviselés, a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében • a nyelvhasználat szabad gyakorlása		
8. cikk (közös)	8. cikk (közös)	9. cikk (közös)
a jótékonyági, vallási, szociális, oktatási intézmények létesítésének joga saját költségen (kodifikációs hiba miatt a román szerződés e cikkelye kívül rekedt az alaptörvényi elvárásokon és a jogharmonizáció követelményén)		
9. cikk (közös)	9. cikk (közös)	10. cikk (közös)
közoktatás anyanyelven • méltányos rész a költségvetések nevelési, vallási vagy jótékony célú kiadásaiból		
10–13. cikk (egyedi) • kárpátaljai területi autonómiája	—	—
—	10. cikk (egyedi) a mohamedán lakosság jogállásának rendezése	—
—	—	11. cikk (egyedi) erdélyi székely és szász vallási és tanügyi helyi önkormányzat

- [A román kisebbségvédelmi szerződés az állampolgárság elismerésének feltételül az állandó helyben lakást szabta, ami a lakóhely vagy az illetőség követelményénél szigorúbb feltétel volt.]
- [A 15–21. cikkely az új államokra nézve kötelező diplomáciai, külgazdasági, postai, távírdai nemzetközi szerződésekhez való csatlakozást írta elő. A román és a szerb–horvát–szlovén szerződés III. részének cikkelyei is hasonló szabályokat tartalmaztak.]

A magyar béke delegáció II. jegyzékének összefoglaló kivonata (Neuilly, 1920. január 14.)

Elnök úr!

Magyarország kiküldöttei, akik azért jönnek, hogy átvegyék az Ön kezéből a Szövetséges és Társult Hatalmak békefeltételeit,¹ teljes tudatában vannak helyzetük súlyos voltának. Mint többévi elkeseredett harc után legyőzött nemzet képviselői, jól tudjuk, hogy országunknak hozzá kell járulnia a győzőknek adandó elégtételekhez, amelyek arányban vannak azokkal az erőfeszítésekkel, amelyekbe nekik a győzelem került. Ismerik azonban a Szövetséges és Társult Hatalmaktól hirdetett elveket és szándékokat is, s nem mernek kételkedni bennük. Ezek az elvek a nemzetközi igazságosság és a nemzetek szabadságának elvei; ezek a szándékok állandó békét céloznak, tehát a dolgok természetének megfelelő rendelkezéseket, amelyekben már nincs meg az összeütközésnek az a csírája, amely a régebbi helyzetek némelyikében bennfoglaltatott. Ha ezekhez még hozzátesszük azt a gondolatot, hogy a háború következményeivel azokat a nemzeteket kell terhelni, amelyek – az Önök felfogása szerint – a háborúért felelősek, akkor, úgy véljük, tökéletes áttekintést nyújtottunk azokról az elvekről, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmakat a győzelem felelősségétől rájuk rótt békeszerzés (pacification) munkájában vezetik.

Hogyan alkalmazhatók ezek Magyarországra? ez a kérdés, amelyet ebben a sorsdöntő órában meg kell vizsgálnunk. Elkéstünk volna ezzel talán? Nem gondolnók, mert lehetetlennek tartjuk, hogy reánk vonatkozólag végleges határozatokat hoztak volna anélkül, hogy bennünket csak meg is hallgattak volna.

Mindazáltal nem hallgathatjuk el azt a nyugtalanságot, amelyet az 1918 novemberében kötött és azóta többször revideált fegyverszünettel² megszabott katonai demarkációs vonal okoz nekünk. Ha – mint ahogy állítják – ez a demarkációs vonal jelölne a jövő politikai határokat, ez hazánk számára a teljes megsemmisülést jelentené, Lengyelország második felosztásának³ megismétlődését a XX. században. Az a nemzet, amely területe kétharmad részével elveszti legfőbb gazdasági forrásait s lakosságának több mint felét – csak a magyarságot véve, ennek 43%-át – az tönkretett nemzet, halálra ítélt nép. Így kell ennek lennie? Igazságos ez? Vagy egyáltalában lehetséges ez a Szövetséges és Társult Hatalmaktól vallott és hirdetett elvek és szándékok szempontjából?

Kezdjük a felelősség kérdésével s hogy ebben tisztán lássunk, állapítsuk meg pontosan Magyarországnak, valamint Magyarország képviselőinek jogi és politikai magatartását (attitude) a háború kitörése idején.

Ura volt-e akkor Magyarország akaratának és sorsának? Jogilag igen, tényleg nem.

Az Ausztriával való egyesülésben (unióban)⁴ Magyarország elvben megőrizte jogi függetlenségét. Magyarország királyi koronája, bár ugyanarra a főre helyezve, különálló és független volt az osztrák császári koronától. Az Ausztria–Magyarországnak nevezett nagyhatalom két, a külügyekben való közös működésre egyesült államhatalom (souveraineté) perszonális uniója volt. Egyes közös intézmények testet adtak ennek az uniónak. Jog szerint a két államnak egyenlő befolyással kellett volna bírnia; a valóságban azonban az osztrák mentalitás majdnem mindig diadalmaskodott, mert ez volt az uralkodónak, tehát az államhatalmak hathatósabbikának a mentalitása. A közös intézményekben a legmagasabb állásokat vagy osztrákok töltötték be, vagy olyan magyarok, akiket már az a tény, hogy két urat szolgáltak, kivont a nemzeti közvélemény egyenes befolyása alól. A magyar túlsúly délibábja, amely több kiváló magyar államférfit csábított el s kötött le az osztrákbarát politikának, csak nagyon ritkán s nagyon rövid időre vált valósággá. Majdnem mindig az ellenkező eset következett be; Magyarország nagyon is gyakran volt befogva idegen politika érdekeinek s akaratának jármába. Így volt ez főképp a legutóbbi háborút megelőző határozatok hozatalakor.

Nemrég megjelent művek s főleg az osztrák kormány Vörös Könyve⁵ világot derítettek erre a kérdésre. Ott látjuk a magyar kormány fejét, gróf Tisza Istvánt, a modern Magyarország egyik leghatalmasabb egyéniségét, amint egyedül küzd a koronatanácsban a katonai vezető férfiak⁶ (mind osztrákok), a külügyminiszter (morva nemes, bár Magyarországon is vannak birtokai),⁷ a közös pénzügyminiszter (aki viszont lengyel)⁸ háborús szándékai ellen, egyszóval a monarchia minden nem magyar befolyása és hatalma ellen. Egy ország sem volt közvetlenebbül fenyegetve az orosz imperializmus s csatlósainak hatalomvágyától, mint Magyarország; mégis ennek az országnak a képviselője az egyedüli, aki ellenez minden lépést, amely háborúra vezethet, aki ki akarja meríteni a békés megoldás összes lehetőségeit, oly helyzetben, amelyben mindenki, a brit kormánnyal az élén, elismerte, hogy hathatós biztosítékokra van jogunk. Végre is elnyomatva az ellenszegülő erők nyomásától s egy berlini intéstől félrevezetve, amely elszigeteltséggel fenyegetett bennünket, ha nem határozzuk el magunkat erélyesebb fellépésre, Tisza legalább arra törekszik, hogy a baj továbbterjedését meggátolja. Késéskivül neki köszönhető az a határozat, hogy Oroszországgal közvetlen tárgyalásokra lépünk, ami az egyetlen esély volt a háború kikerülésére. Visszavonulásra kényszerítve, mégis követeli s ki is viszi a területi érdektelenségét kijelentését, amivel reméli, hogy az elkerülhetetlenné vált összeütközés lokalizálható lesz. Nem az ő hibája, hogy a külügyminisztérium elmulasztotta, hogy ezt a leginkább érdekelt hatalmakkal közölje. Ebben a közelgő balsorssal vívott drámai harcban Tisza valóban egész Magyarország képviselője. Mint a parlamenti többség feje, amelyben tökéletesen megbízhatik, biztos lehet arról is, hogy ebben a kérdésben az ellenzék vezérei is vele tartanak. Ők voltak a hatalmon hat évvel előbb akkor, a Bosznia annektálásával⁹ támasztott nehézségek idején s ők akadályozták meg azokat az erőszakos lépéseket, amelyeknek megtételét más befolyások elősegíteni igyekeztek. Így tehát valóban a miniszterelnökében megszeme-

lyesített Magyarország tett meg minden tőle telhetőt a háború elhárítására. Ha ez nem sikerült neki, ennek oka az Osztrák–Magyar Monarchiában elfoglalt törvényszerű félfüggetlensége, valamint az a teljes politikai függés, amely Magyarországot ahhoz a szövetségi rendszerhez láncolta, amely alapítói szándéka szerint defenzív jellegű volt, de később a magyar kormány kivételével az összes szövetséges kormányok túlbuzgósága következtében más útra tévedt.

Hol van hát Magyarország felelőssége? Talán a háború alatt tanúsított magatartását hányják szemére? Talán azért gáncsolják, hogy, amikor a harc már kitört, hátratekinvés nélkül kifejtette minden erejét és minden energiáját, katonái hősiességét és politikai vezéreinek befolyását, hogy ügyét diadalra vigye? Bűnül rónák fel neki, hogy nem árulta el szövetségeseit, akik segítettek megmenteni területét az orosz, szerb és román hármas megszállástól? Kifogásolnák, hogy bátrak és becsületesek voltunk? Óh, Uraim, mennyire megvetnének bennünket Önök, ha másképp cselekedtünk volna! Szégyenpirral arcunkon kellene megjelennünk Önök előtt, ha az az éppoly esztelen és gyáva gondolatunk lett volna, hogy a nagylelkű ellenfél elnézését ámulással vásároljuk meg. Akkor érdemelnék meg azt a sorsot, amelyet ma mint kiáltó igazságtalanságot háríthatunk vissza. A győzelem megengedi Önöknek, hogy ámbár peres felek, bírakká lehessenek: nekünk, legyőzötteknek, csak meghajolnunk lehet s csak az emberi lelkiismeret és a történelem törvényszékéhez fellebbezhetünk. Önök bűnösöknek jelentik ki ellenfeleiket és meg akarják büntetni őket. Legyen; de akkor végezzenek bírákhoz méltó munkát s mérjék a büntetést a felelősség fokához. Márpedig, feltéve, hogy a katonai demarkációs határok Magyarország jövőendő határai, egy ország sem volna úgy büntetve, mint ő. Erre a szerencsétlen országra raknák oly felelősség súlyát, amelyet csak akkor kellene vállalnia, ha teljesen önállóan cselekedhetett volna és ha ténykedésének eszközeit a háború javára érvényesítette volna. Pedig ennek éppen az ellentéte áll: mint félig független állam, Magyarország éppen a békéért küzdött minden erejével, amelyet ez a helyzet meghagyott neki. Magyarországot felosztani és megsemmisíteni annyit jelentene, mint halálbüntetéssel sújtani a legkevésbé bűnöst, sőt azt mondhatnók: azt, aki egyáltalában nem bűnös.

De – mondhatnák esetleg – nem a felelősség szempontjából helyezkedünk el új rendelkezések szerint; régi követeléseket akarunk teljesíteni, egyöntetűbb, természetesebb csoportosításokat akarunk a különböző népek gyülekezete helyébe tenni, amelyet csak a formális jog és az erőszak tartott össze.

Erre mi ezt feleljük: a Magyarországnak nevezett csoportosulás így áll fenn több mint tíz évszázad óta; ellenállott a legborzasztóbb támadásoknak és betöréseknek s mindig, amikor átmenetileg csorbát szenvedett, mintegy automatikusan állt ismét helyre, a könnyen megállapítható belső erők működése folytán. Ez a csoportosulás tehát nem lehet mesterséges. Mellőzzék, ha úgy tetszik, a történelmet, mint a politikai konstrukció eszközét, de nem utasíthatják el mint tanút; amikor tíz századon keresztül mindig ugyanazt mondja nekünk, a dolgok természete beszél belőle.

A „dolgok természete”, amely ezt a területet a politikai egységre predesztinálja s amely nem engedi, hogy büntetlenül szakítsanak el belőle akármilyen részt: a földrajzi egység és a gazdasági egység.

Ez egységek elseje szembeszökő. Nem mi mondjuk ezt, hanem a kiváló francia földrajztudós, Élisée Reclus nevezi Magyarországot Európa legszebb természeti egységének. Különbözik meg hegy- és vízrajzi térképét, amelyen a politikai határok nincsenek feltüntetve: első pillanatra észreveszik Magyarország körvonalait.

Közelebről nézve, látni fogják, hogyan futnak le a határterületet övező hegykoszorúról az összes völgyek, amelyek mint egy irányba törekszenek, a központi fekvésű Nagy-Alföld felé, úgy, hogy ezzel könnyebben közlekednek, mint egymással. Azt is látni fogják, hogy követik a folyók – két jelentéktelen kivételt leszámítva – ugyanazt az irányt, amely őket mind a Dunába vezet s amely összességük számára egységes s eredésük vidékének erdészeti igazgatással párosított vízrendészetet kíván, olyan következmények

terhe alatt, amelyek az Alföld szívéig, sőt az Al-Dunáig éreztetnék hatásukat. Tovább menve a tanulmányozásban, úgy fogják találni, hogy a gazdasági erők úgy vannak elosztva a terület egyes részei között, hogy egyik a másiktól függ s összességük szerves egységet alkot, amely elég, hogy önmagának jólétet és erőteljes haladást biztosítson, csak a szemet véve ki, amelynek sem mennyisége, sem minősége nem kielégítő.

A kerület (periféria) adja nekünk a fát, az ércet, a kémiai anyagokat, a sót, a szénét, a vízi erőt, a földgázt, az ipar fejlesztésére szolgáló fölös munkaerőt; a központ nagy mezőgazdasági termelőterület, termékeny földjével, amelynek termelőképessége, főleg pedig termelésének emelése csak akkor biztosítható, ha éghajlatának szeszélyei vízrendezésének ésszerű, a folyók forrásvidékéig terjedő szabályozása útján legyőzetnek, valamint tökéletesített termelési mérlegének útján, amelyhez a szükséges erők és nyersanyagok (épületfa, vas, vegyi anyagok, fölös emberi munkaerő) a kerületeken található. Amint folyóik mind a Duna felé folynak, úgy a kerületek lakossága is csakis az ország központján találják terményeik egyedüli természetes piacát, valamint gyakran egyéni munkájuk érvényesülési terét is; másrészt a központ is pangásra volna ítélve és fejlődésében volna veszélyeztetve, az emberek és áruk szabad forgalma hiányában, pedig erre maga a természet utal: ehhez alkalmazkodtak ősidők óta a mesterséges forgalmi vonalak is, századok folyamán oly eleven és szétszakíthatatlan társadalmi organizmust teremtve, amelynek természetes folyománya a politikai egység. Ennek az organizmusnak minden megnyirbálása oly politikai határokkal, amely a természetes határvonalakat elmozdítaná, egyenlően halálos csapást mérne az összes népekre, mert ezek egyike sem tudná másutt megtalálni sem azokat a földrajzi összefüggéseket, sem azokat a kölcsönös gazdasági kiegészítéseket, amelyet nekik a magyar haza nyújt.

Íme, ez a természetes alapja annak a politikai épületnek, amelyet tíz század történelmi folytonossága fenntartott, megerősített, a lelkekbe oltott és az egész nép közös mentalitásába öntött.

Igaz, hogy ez a nép különböző fajokból áll; de a morális egység kritériumai közül éppen csak ez az egy: a faji egység hiányzik belőle és ez felosztásának egyedüli ürügye. Szomszédaink kapzsisága ezt használta ki és sajnos, minden jel arra enged következtetni, hogy sikerült meghallgatásra találniok ott, ahol minket, akik pedig az ezeréves Magyarország nagy történelmi igazságát képviseljük, még meg sem kérdeztek. Egyoldalú és érdekelt információk alapján a nemzetiségi elvet hirdetik, mint amely hivatva van minden egyéb politikai elvet háttérbe szorítani és ezen elv alapján Magyarországnak csak középső, majdnem tisztán magyarok lakta vidékeit hagyják meg. Becsvágyó szomszédai javára meg akarják fosztani összes kerületi részeitől, területe kétharmadát elveszik tőle azzal a jelszóval, hogy ezáltal egységes nemzetiségi államokat alkotnak a kevert nemzetiségű állam helyébe, amely Magyarország volt.

Ellenfeleink állítása szerint ez nagy lépést jelentene előre a nemzetközi igazság és a világ végleges megbékéltetése (pacifikációja) útjain, mert szerintük ezzel véget vetnének a faji elnyomásnak – amellyel Magyarországot különös előszeretettel vádolják –, valamint annak a huzavonáknak, [sic!] amelyeket a nemzetiségi kérdés előidéz. Mert mi is veszélyeztethetné a világ nyugalma, amikor minden nemzetiség saját területét fogja bírni, és a politikai határok össze fognak esni a nemzetiségi határokkal?

Valóban érdekes volna a faji egység elve elsőbbségének általános tézisének közelebből megvizsgálni; mindenekelőtt szükséges volna, hogy e vonatkozásban ne a teoretikusok, hanem az elsősorban érdekelt véleményét ismerjük meg; szükséges volna a lakosságot, amelyet régi kapcsolataitól akarnak elválasztani, megkérdezni, hogy vajon kedvére van-e, hogy biztos jólétének megszokott alapjától elválasztassék és új összeállítás kalandjába kergettesse, amelynek egyedüli áldása volna, hogy számtalan nélkülözés árán, járhatatlan hegyek választófalán át kezet nyújtana ugyanazon vagy legalábbis hasonló nyelvet beszélő idegeneknek. Ha olyan jelszavak, mint „nemzetközi igazságosság” és „nemzetek szabadsága” értelemmel bírnak, úgy nézetünk szerint a nép akaratának győzedelmeskedni kellene filozófusok és politikusok véleménye fölött. Ezen gon-

dolathoz, amelynek jelentősége szembeszökő, még visszatérünk. Ezen a helyen csak annyit bátorkodunk megjegyezni, hogy az a tétel, amely szerint a faji egység előuralmának elve a történelmi tradíciót, a gazdasági jólét előfeltételeit és a morális és intellektuális haladás érdekeit is háttérbe szorítja, még bővebb bizonyításra szorul. A történelem minden lapja megcáfolja ezt a tételt; arra tanít minket, hogy legalábbis annyi háború dült egy és ugyanazon fajhoz tartozó népek, mint versengő fajokhoz tartozó népek között; arra tanít minket, hogy nagy néptömegek önként elhagyták hazájukat, hogy jobb megélhetési viszonyokat keressenek idegen nemzetiségek lakta országokban. Ez a jelenség megismétlődik napjainkig, folyamatosan szemünk előtt játszódik le. Így lett Magyarország is soknemzetiségű állam, folytonos, a XVIII. századig tartó bevándorlások révén. Egyik ebben az országban lakó nem magyar faj sem dicsekedhetik azzal, hogy ennek a földnek őslakója; különösen nem az pedig a román lakosság, amelynek bevándorlása a XIII. században kezdődik, és a szerb, amely nagyobb tömegben csak a XVI. század végén és a XVII. század elején kezd bevándorolni. E folytonos bevándorlások a fajok oly keveredését eredményezte, hogy ezek mindegyike más különböző nemzetiségekkel kénytelen lakóhelyét megosztani, annyira, hogy Magyarország 12 537 községe közül 3792 (amelyekben az ország összlakosságának 40%-a él) kevert nyelvű, ami annyit jelent, hogy ezen községek egyikében sem tartozik a lakosságnak 90%-a egy és ugyanazon nemzetiséghez. A nagy magyar központ, a tót északi részek, a délkelet néhány magyar és román csoportján kívül az ország egy része sem mentes ettől a faji keveredéstől, amely akadályt gördít a nemzetiségi elv területi alkalmazása elé.

Nem kell tehát ezen elv elsőbbségi jogának mérlegelésébe bocsátkoznunk, annál az egyszerű oknál fogva, hogy ennek az elvnek Magyarországra való alkalmazása materiális lehetetlenség. De legalább megközelítené-e ezt az elvet Magyarországnak a demarkációs vonalak alapján való felosztása? Sikerülne-e ezen az alapon – ha már nem is egészen egy nemzetiségű –, de legalábbis homogénebb faji államokat bemutatni, mint amilyen Magyarország volt? Ezt fogjuk megvizsgálni, a számszerű adatoknak adva át a szót.

1. Feltéve, hogy a demarkációs vonalak politikai határokká válnak, Magyarország eddig (18 milliónyi) lakosságából (Horvátországot, amelynek különállósága többé kérdésbe nem jöhet, ide nem számítva) 11 062 472 elszakíthatnák. Ebben a számban 3 948 133 magyar és 1 250 525 német foglaltatik. Mármost úgy rémlik nekünk, hogy a 4 millió magyar, amely nagyrészt földrajzi folytonosságban él nemzete zömével, amelyre tehát a nemzetiségi elv könnyen alkalmazható, épp annyi jogot formálhat a faji egység elvének megvalósítására, mint a többi nemzetiség. Milyen címen fosztják meg tehát ezt a 4 millió magyart ettől a jogától?

2. A csehek által megszállott területen 1 681 556 tót mellett 842 251 magyart, 202 175 németet és 124 500 rutént találunk. A cseh igények a tót lakosságra vannak alapítva; még ha a cseh és a tót népek közötti faji rokonságot elég szorosnak is tételezzük fel az annexió igazolására (ami pedig éppenséggel nem áll), még mindig 1 168 936 nem tót áll velük szemben s ezek legnagyobb része (közel 600 000 magyar) a magyar központ határán azzal összefüggően tömörül.

3. A románok által igényelt és általuk megszállt területen 2 940 000 román (vagyis az összlakosság 43%-a), 2 430 000 magyar (35%) és 742 655 német (16%) él; a maradék szlávokból, görögökből stb. áll. A románok tehát ezen a területen kisebbségben vannak.

4. A szerbek által igényelt területen – a katolikus délszlávokat hozzászámítva – 526 000 szerb, vagyis az összlakosság (2 370 000) 22%-a lakik. E lakosság 33%-a magyar, 26,8%-a német. Nem hat-e gúnyként, hogy ezeket az igényeket a nemzetiségi elv alapján támasztják?

Megjegyezzük még futólag itt is, hogy azok a lehetetlenségek, amelyeket a fenti számszerű adatok bizonyítanak, még súlyosbodnak azzal, hogy a kérdéses rendezések magasabb műveltségű faji többségeket alacsonyabb műveltségű kisebbségek fennhatósága alá hajtanak. Ez különösen szembeszökik a 2. és 3. pont alatti esetekben: az írni és olvasni tudók százaléka a magyaroknál 79,3-ra, a németeknél 82,4-re, a románoknál



APPONYI ALBERT ÉS KÍSÉRETE
A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIÁRA INDUL,
1920. FEBRUÁR 6.

ellenben csak 33,1-re, a szerbeknél pedig 59,8-ra rúg. A magasabb műveltség tekintében még nagyobb a különbség, amennyiben a középiskolát végzettek közül 84,5% magyar, 7,8% német, 0,9% tót, 4% román és 1% szerb, míg ezen fajok százaléka az összlakossághoz viszonyítva a következő: 54,5%, 7,8%, 16,1% és 2,5%. Minden magyar-
rázat fölösleges. Igaz, a csehek elég magas műveltségi fokon állanak; itt az aránytalanság nem oly szembeszökő. Műveltségük azonban még a tót előtt is merőben idegen, és konkludens tények, amelyekre később lesz alkalmunk visszatérni, eléggé bizonyítják, hogy képtelen a magyar műveltséget helyettesíteni, amelyet tönkretesz.

De talán azt vethetik a szemünkre, hogy magyar elnyomás nehezedett a magyarországi nemzetiségekre, és hogy mindenekelőtt ezt kell megszüntetni.

Tiltakoznunk kell az ellen a vád ellen, amelyet a világ, úgy látszik, indokoltnak fogadott el, anélkül, hogy minket egyáltalán meghallgatott volna. Az 1868-ban hozott nemzetiségi törvény a szabadelvűség valóságos mintaképe és ha ezen törvény egyes rendelkezése – de csakis egyes rendelkezése – holt betű maradt, ha az ország politikai egységének megerősítése érdekében újabb rendelkezések is találtattak szükségeseknek, az elsősorban bizonyos nemzetiségi izgatók működésének tulajdonítható, akik intézményeink szabadelvűségét arra használták ki, hogy a magyar állam alapjait aláaknázzák, valamint annak a kényszerűségnek, hogy bizonyos magyarelles befolyásokat ellensúlyozzanak, amelyek a régi monarchia közös intézményeiből vették eredetüket. A tényleg alkalmazott magyar nemzetiségi politika, amely, hogy csak egy példát említsünk, egyedül a román anyanyelvű honpolgárok autonóm egyházi és iskolai céljaira évi 11 millió korona állami szubvenciót áldozott (aránylag több román elemi iskolával rendelkeztek a magyarországi románok, mint a királyságbeliek, amennyiben 2 900 000 román lakosra Magyarországon 3000 elemi iskola esett, míg Romániában 7 000 000 lakosra csak 5000), Svájcot kivéve a legliberálisabb volt Európában (lásd a mellékletet).¹⁰ Azok a jogok, amelyeket Magyarország a nemzeti kisebbségeknek biztosított, jóval felülmúlják azokat a jogokat, amelyeket a Szövetkezett és Társult Hatalmak legutóbb kötött békeszerződéseikben a nemzeti kisebbségek javára biztosítottak. Ez a tény kell, hogy a Legfelsőbb Tanács szemében mérvadó legyen. Ezeket a biztosítékokat elégteleneknek tartjuk úgy lényegüket, mint a garanciákat illetőleg, amelyek betartásukat biztosítani hivatottak. A független és demokratikus Magyarország nemzeti kisebbségeinek azt ké-

szül most megadni, ami ezeknek eddig hiányzott: a területi autonómiát; egyszersmind hajlandónak nyilatkozott ezen kisebbségek jogait a népek szövetségének nemzetközi garanciája alá helyezni. Az első lépés ebben az irányban a f. év augusztusában kiadott miniszeri rendelettel már megtétetett (lásd a mellékletet). A törvényhozás fogja a további lépéseket megtenni. Kívánjuk és reméljük, hogy az a békeszerződés, amelynek aláírása előtt állunk, ezeknek a jogoknak élvezetét biztosítani fogja úgy a mi területünkön, mint a szomszédos államok területén élő nemzeti kisebbségeknek is.

Íme a panaszok orvoslása, ha ugyan voltak e tárgyban indokolt panaszok, és íme a biztos útra való lépés, amely az igazság és szabadság uralma felé vezet. A kérdésnek tisztán földrajzi áthelyezése, a hegemoniának átruházása a soknyelvű államokban csehekre, románokra és szerbekre, a bajt csak növelhetné. A mi nemzetiségi politikánk, még ha tízszer rosszabb lett volna is, amint azt rágalmozóink elhíttetni akarják, még mindig ezszer kedvezőbb volna annál a túlzott nemzetiségi türelmetlenségnél, amelyet a velünk szomszédos nemzetek táplálnak. Egy év óta, megszegve a fegyverszünetnek minden pontját, amely őket csak a katonai megszállásra jogosította fel, szemeink előtt működnek a megszállt területeken, magukhoz ragadva az állami igazgatás minden ágazatát, minden szervét. Alább, ahol más szempontból fogunk ezekre visszatérni és a még külön beadandó kísérőjegyzékben rávilágítunk annak a romboló munkának egyes részeire, amelyhez oly nagy sietséggel láttak hozzá. Ezekből mindenki fogalmat alkothat arról a sorsról, amely a nemzetiségi kisebbségekre uralmuk alatt várni fog.

5. De térjünk most vissza arra a kérdésre, hogy vajon valóban a nemzetiségi princípiumot jobban kielégítő politikai konstrukciókhoz vezet-e Magyarország feldarabolása, és vizsgáljuk meg a döntő kérdést: a Magyarország rovására létesített, illetve megnagyobbított államok faji összetételét. Vajon ezek az államok valóban nemzeti államok-e s vajon elég döntő nagy-e a különbség köztük és a történelmi Magyarország közt arra, hogy – akár a faji princípium fanatikusainak szemében is – jogalapot szolgáltatasson mindazon lelki és anyagi rombolásnak, annak a nagy kulturális hanyatlásnak, amelyet a szétagolás (dismembrement) okozni fog.

Mi erre a kérdésre számokkal válaszolunk: a történelmi Magyarországnak (Horvátország nélkül) kerek számban 18 millió lakosa van, ezekből 54,5% magyar, 16,1% oláh, 10,7% tót, 10,4% német, 2,5% szerb, 2,5% rutén, 1,1% horvát és 2,2% egyéb. – A Cseh-Szlovák Államnak – ha a demarkációs vonalon vonjuk meg annak határát – körülbelül 13 millió lakosa lenne, akik közül 46–48,5% cseh, és morva (körülbelül 6 millió), 12,4–13,3% (cca. 1,7 millió) tót (a kettő együtt cca. 60%-ot tenne ki), 27,5–30,8% német (cca. 3,7 millió), 6,5% magyar (cca. 1 millió), a többi rutén és lengyel. – Nagy-Románia 16–18,2 millió lakost számlálna; ezek aránya a következő volna: 58,8–65% román (cca. 10,5 millió), 12,7–15% magyar (cca. 2,6 millió), 5,5% német (cca. 1 millió), a többi rutén és egyéb. – Nagy-Szerbiának 11,5–13,5 millió lakosa közül 37,1–43,5% volna szerb (5 millió körül), 20,7–24,3% horvát (2,5–2,8 millió), 8,8–9% szlovén (1,1 millió körül), 6–9% magyar, 5–9% német, 5% muzulmán, a maradvány egyéb. Ez a „tableau” azt mutatja, hogy a demarkációs vonalak mentén határolt Cseh-Szlovák és Nagy-Román országok faji tekintetben éppoly vegyesek lennének, ha nem vegyesebbek, mint Magyarország. Az uralkodó faj számbeli túlsúlya alig haladja meg azt, amellyel a magyarok Magyarországon bírnak, sőt Cseh-Szlovákiában – ha feladják azt a fikciót, amely mindenképp egy népet akar látni csehekben és tótokban, akik legfeljebb unokatestvérek – még alul is marad ezen az arányon. Nagy-Romániára nézve azok az arányszámok, amelyek a számbelileg legerősebb fajt és a mindjárt utána következőt jelzik, körülbelül ugyanazok, mint Magyarországon: 54,5% magyar, 16,1% oláh Magyarországon; cca. 59% román, 15% magyar Nagy-Romániában. Ebben az összehasonlításban nem szabad figyelmen kívül hagynunk a két faj kultúrfokát. Már fentebb is hangsúlyoztuk ezt a fontos szempontot. De hát akkor mit nyer a nemzetiségi princípium ennek a két, állítólag nemzeti államnak létrehozásával? Mi volna létrehozásuk jogcíme? A nemzetiségi princípium nevében szétszabdaltatnak az ősi történelmi, földrajzi és gazdasági

egység, megsemmisítenék az élő organizmus. És miért? Azért, hogy oly új politikai konstrukciók hozassanak létre, amelyek faji szempontból éppoly vegyesek lennének, mint Magyarország, tehát híjával volnának az egység azon egyetlen kritériumának, amely a régi országból hiányzik, anélkül, hogy az egység azon kritériumait bírnák, amelyek hazánknak és népének tíz évszázadon át erős keretét alkották, amelyek hazánknak és népének elpusztíthatatlan életerőt és oly életképességet (prosperity) adtak, amelynek teljes erejét csak abban a pillanatban érezzük, amelyben összeomlása, elmúlása fenyeget.

Ezek az Önök elé terjesztett érvek, beismerjük, Nagy-Szerbiára nézve nem alkalmazhatók szóról szóra. Itt tényleg megtalálható a jugoszláv faj túlsúlya, ha valóban szabad egyesíteni egy közös számban szerbeket, horvátokat és szlovéneket, amit ezen országok történelmének ismerője legalábbis kétségesnek kell hogy tekintsen. Ez esetben Nagy-Szerbia 76,6%-nyi délszláv lakosával megközelítené a nemzeti állam ideálját; de akkor is csak megközelítené, hisz még mindig volna 23,4%-nyi idegen lakosa. A tiszta nemzetiségi elv álláspontjára helyezkedve, fel kell tennünk itt a kérdést: honnan származik ez az idegen elem, amely egységét illetően megzavarja? S a válasz: a Magyarországtól elrabolt területekről, a hazájuktól elszakított 2,37 milliónyi népelemből, amelyben – mint láttuk – a jugoszlávok száma elenyészően csekély: 22%! A nemzetiségi elv távolról sem követeli, ellenkezőleg protestál ezen annexió ellen, amely alkalmazását az egyetlen helyen, ahol alkalmazható lenne, lehetetlenné teszi. Hiszen ezt a területet, még ha annak előtte a jugoszláv állam része lett volna is, ma el kellene attól szakítani, de semmiképp sem volna megengedhető, hogy az mesterkélt eljárással hozzácsatoltassék. Ebben az esetben is a tények cáfolnak reá azokra az ürügyekre, amelyekkel a rombolásnak ezt a benünket lesújtó munkáját felcicomázni szeretik.

De hát akkor mi lehet a szétdarabolás oka? Mely elven nyugodnának a mi romjainkból alakult új politikai épületek, miután a történelem után, amelyet elhomályosítanak, a földrajz után, amelyet semmibe sem vesznek, a nemzetgazdaság után, amelynek törvényeivel ujjat húznak, a szellemi és erkölcsi kultúra érdekei után, amelyeket az ő érdekeiknek áldoztak föl, szembeszállnak magával a nemzetiségi elvvel, az egyetlennel, amelyre hivatkozni próbálnak? Nem nyugodnak ezek az új államalakulatok egyáltalában semmin sem, hacsak a mértéktelen ambíción és a kielégíthetetlen étvágyon, az önkényen és a gyűlöleten nem, azaz mindazon, ami ellenkezik a nemzetközi igazságosság eszméjével. Nem kell tehát csodálkozni, ha ezek az épületek ingadoznak s összeomlanak még építés közben. Semmi sem állhat meg, amit ilyen alapokra építenek, s még jó, ha a szükséges újraépítés újabb gyilkos válság nélkül mehet majd végbe. Amint a világ kipiheni jelenlegi fáradságát, a mi foszlányainkkal megnövekedett államokon keresztül elszórt irredenták¹¹ órája ütni fog. Beletörödni nemigen lehetséges, amikor a szerves erők fellázadnak a dolgok természetén elkövetett erőszak ellen. Vizsgálják meg egy kissé ezeket a meggondolatlan mohóság kénye-kedvére rögtönzött épületeket az ő saját életképességük s azon kilátások szempontjából, amelyeket a civilizáció és az emberiség nagy érdekei számára nyújtanak.

Nézzék először ezt a mesterséges határok közé fojtott, ipartelepeinek kétharmad részétől megfosztott, egyedül földművelésre utalt Magyarországot, amelytől meg fogják kívánni, hogy többet termeljen, miután a többtermelés minden eszközét elvették tőle. Mert ez a földművelés nem fog tudni megküzdene éghajlatának szeszélyei ellen, mert a vízrendezés lehetősége el van tőle véve azon határterületek elszakítása folytán, ahol a vizek erednek; meg lesz fosztva állattartálékaitól, amelyekkel az erdélyi havasokban és a kárpáti legelőkön rendelkezett; a behozataltól kell várnia minden épületfáját, érceit, műtrágyáját, gépeinek, mindennemű mozgó energiájának nyersanyagait. És hogy kereskedelmi mérlegének ily óriási passzíváját kiegyenlítse, az ország mezőgazdaságából legfőbb 8-10 millió métermázsza kenyérmagfölsleget fog nyerni. Vegyük ehhez, hogy a Nagy Magyar Alföld nagy kiterjedésű és termékeny vidékein a román invázió tönkretette vagy elvitte a földművelés céljaira szolgáló egész állatállományt; nem maradt belőle a szó szoros értelmében semmi – egy eke, egy igásmarha sem. És akkor majd ettől a

területi szétदारabolással halálra sebzett és a fosztogatással végképp tönkretett mezőgazdaságtól, amely a hitelnek éppúgy híjával van, mint minden egyébnek s amelyet súlyos adók nyomnak, mert majdnem kizárólag a mezőgazdaságra fognak nehezédni a végveszélyben sínylődő állam terhei – ettől a mezőgazdaságtól fogják kívánni kenetteljes hangon, hogy termeljen többet! Ez nem valami nagylelkű dolog, mert annyit jelent, mint kigúnyolni szerencsétlenségüket, a sötét nyomort, amely bennünket fenyeget s amely lelki szenvedéseinket még súlyosbítja. Elképzelhetetlenek ezek a szenvedések, amelyek a nemzet lelkét emésztik, amikor fivéreink több mint felével, akiket a gyűlölt járomnak kiszolgáltattak, elveszítjük a magyar civilizáció több százados munkájával felhalmozott anyagi és szellemi kincseink legjavát. Vessünk egy pillantást a végekre, amelyeket elszakítanak tőlünk s lássunk mindent, amit ott tönkreteresznek. Kolozsvár és Pozsony szép egyetemei, Kassa, Nagyvárad és Pécs jogakadémiái, Pozsony, Sárospatak, Eperjes, Nagyenyed és Marosvásárhely protestáns hittudományi főiskolái, az a sok múzeum, megszámlálhatatlan gimnázium, reáliskola és ipariskola, amely e területen el van szórva: mindezt tönkretette vagy legalábbis kikezdte és fészélyezi azoknak a nacionalista fanatizmus, akik elég vakmerők voltak bennünket elnyomók hírébe hozni. A kapzsiságnak, amely szomszédainkat arra ösztönözte, hogy kezükbe kerítsenek minden kormányzati tisztséget azokon a területeken, ahol a fegyverszüneti szerződés értelmében csak katonai okkupációra volt joguk, megvolt az az előnye, hogy felfedték azt a mély szakadékot, ahova ezek a szerencsétlen vidékek új gazdáik uralma alatt belezuhanának. Rombolnak anélkül, hogy pótolni tudnának. Igaz, van Pozsonyban egy cseh vagy szlovák (ezt bizonytalanságban hagyjuk) árnyék-egyetem s Kolozsvárott egy román árnyék-egyetem a régi magyar egyetem falai között, ahonnan kiűzték a tanárokat. Van ott férfiak, akik egyetemi tanári címet viselnek s fiatal emberek, többnyire „importáltak”, akik a hallgatókat pótolják Potemkin-módszer szerint. De hát, kérjük, küldjék el Önök oda tudósait s tartsanak vizsgálatot a helyszínen; nézzék meg a mi régi professzorainkat, közöttük azokat a hírneves tudósokat, akik szaktudományukban komoly irodalmi munkásságot és fényes tanári pályát mutathatnak fel; hasonlítsák össze őket azokkal, akiket helyükbe tettek s ítéljék meg azután e nagy kulturális hanyatlást, amely ezekre a szerencsétlen vidékekre vár. Közel 26 románok által megszállt megyében – amelyekből pontos híreink vannak – több mint 5000 iskola tanítók híján üresen áll s 270 000 gyermek csavarog az utcán minden tanítás nélkül. Hasonló jelenséget látunk a közigazgatás minden ágában és minden gazdasági vállalatnál, a földművelési, ipari vagy bányászati vállalatoknál egyaránt. Ennek az oka mindenhol a hozzáértő személyzet hiánya, mert lehetetlen többé-kevésbé megfelelő módon pótolni a magyar hivatalnokokat, gyárvezetőket, mérnököket, akiket elkergetnek vagy akik elmennek. S ne higgyék Önök, hogy ezek múlt jelenségek: nem, mert az országok, amelyek a mi rovásunkra nagyobbodnak meg, már eddigi határaik közt is szenvedtek ettől az értelmiségi deficitől, s több nemzedék erőfeszítésére volt szükség, hogy ezt orvosolhassák. Még inkább képtelenek hamarjában komoly vezetőséget teremteni egy oly terület politikai, intellektuális és gazdasági élete számára, amely kétszer akkora, s amelynek lakossága európai kormányzathoz s jól vezetett kulturális és gazdasági tevékenységhez van szokva. Vegyék például a Románia által követelt 26 megyét. A mindenfajta hivatalnokok száma ezekben 13 626 volt; nos, Magyarország összes románjai csak 1388 szabályszerűen képesített egyént szolgáltatnak a közhivataloknak. Hasonló a helyzet a gazdasági vállalatok vezetésében; az általuk követelt megyékben csak 4,8% arányban vesznek részt e vállalatok vezetésében, pedig e megyék egész népességének 43%-át teszik ki.

Mely csodamódon tűnhetnék el belátható időn belül ez az aránytalanság, amely a kulturális alárendeltség következménye? Ez rettentő süllyedés lenne, amely most a szerencsétlen népet fenyegeti, süllyedés, amely egy századdal vetné vissza az egész lakosságot. Az új, úgynevezett nemzeti államok, amelyek erejüket felülmúló feladatra vállalkoztak, elsőnek szenvednék meg az új helyzetet, mert irredenta¹² bénítaná meg erejüket, olyan irredenta, amely nemcsak nemzeti, de egyenesen felsőbb emberi lenne, abból

a belső ösztönből fakadó, amely a haladásra tör és visszautasítja a sorvadást. Igen, az emberiség szelleme tiltakoznék a szellemi és erkölcsi erők ilyen pocskolása ellen, a kultúrának ilyen erőszakos visszafejlesztése ellen, amellyel millió emberi lényre mérnének döntő csapást. Az emberiségnek joga és kötelessége ezzel törődni, mert amint a mi mezőgazdaságunk visszafejlődése éppen annyira érdekli az idegen fogyasztókat, akik ennek termékeire várnak, mint bennünket magunkat, éppen úgy elszegényíti ezen ország kultúrártékeinek s energiáinak elpusztítása az egész emberiséget, ugyanolyan mértékben, mint a közvetlenül szenvedő országot.

Csak kényszer tudna fenntartani ilyen állapotot, amely annyira ellentétes mindazon természeti törvényekkel, amelyek a népek életét irányítják, kényszer, amelynek szünet nélkül kellene küzdenie a kétségbeesés növekvő erejével. Előbb-utóbb ez a kétségbeesés azzal végződne, hogy felgyújtaná a világot. Ellenben a népek szövetségének szép és nagylelkű gondolata, amely óriás erkölcsi erőt jelentene, ha az igazság és szabadság eszméje által sugalmazott nagy művet koszorúzná meg, amely igazságával áthatná a lelkeket, ez a gondolat csak holt betű maradna, sőt gyűlöltté válnék, ha arra volna szánva, hogy szentesítsen és biztosítson olyan önkényes rendezést, amely ellen a civilizált emberiség fele fellázad. Ez csak szójáték volna, arra jó, hogy be nem vallott valóságokat rejtse el, oly lélek nélküli gépezet, amely nem volna képes újabb bonyodalmakat elhárítani; e bonyodalmakért a felelősség azonban ez esetben nem a fellázadtakon nyugodnék, akik előre óvtak tőle, hanem azokon, akik a világ bíráivá válva, nem tudták a jövőért való gondot a jelen pillanatok szenvedélyei, az igazságosság szellemét a kicsinyes kapzsiság és a meddő gyűlölet fölé helyezni.

Vázlatos képet törekedtünk adni arról, hogy mivé lenne Európának ez a része, ha Magyarországot szétdarabolnák a demarkációs vonalak szerint. Kimutattuk, hogy ez az ország nemcsak megkisebbitetnék, hanem elpusztulna. Minden háborút viselő közül egyedül mi lennénk halálos ítélettel sújtva, mi, akik legkevésbé vagyunk felelősek. Bepillantást igyekeztünk nyújtani abba a rettentő erkölcsi és gazdasági süllyedésbe, amely az ország elszakított részeinek népeire vár. Ezeket a részeket a természet és a történelem jelölte ki nekünk hazául és ezektől, bárki bármit is mondjon, ők nem akarnak elválni. Azt is kimutattuk, hogy nekünk könnyű volna az áthághatatlan nehézségeket, amelyekkel majd a mi kárunkra nagyobbodott államoknak küzdeniök kell, igen megnövelni. Oly küzdelem volna ez, amely az ő erejüket kimerítené és őket mindig jobban és jobban az erőszakosságok útjára térítené, amelyről nincs visszatérés. Rámutattunk a veszélyekre, amelyek Európa békéjét fenyegetnék, ha ezeken a területeken, amelyek a kelet határán fekszenek, a régi egyensúly, az erők, amelyek századokon át biztosították ennek állandóságát, mert ez volt Magyarország történelmi hivatása, megbontatnának és helyükbe ingadozó építményeket tennének életere nélkül, aláaknázva a pusztulásnak szánt népek kétségbeesése és a magasabb kultúra irredentizmusa által. Ettől kezdve ez volna az állandó tűzfészke a viszályoknak, amelyet egy időre el lehetne nyomni, de sohasem teljesen eloltani. Még egyszer kiemeljük tehát, hogy csak Magyarország régi történelmi kereteiben való fenntartása felel meg az ott lakó népek szükségleteinek, Európa érdekeinek, a civilizációnak, sőt még azon népek érdekeinek is, amelyek a pillanatnyi és végzetes illúzió uralma alatt azt hiszik, hogy gazdagodnak, amikor Magyarországot megrabolják. Ezt előre bocsátva, nem láthatnak az általános érdekből vagy a nemzetközi igazságosság eszméjéből fakadó semminő okot Magyarország feldarabolására. És mégis volna valami, egyetlenegy dolog, amely előtt készek volnánk meghajlani, egy erkölcsi erő, amely a történelmi jogot helyettesíthetné, s ez azon népek akarata volna, amelyek a vitás területeket lakják. Magyarország között, amely bízva jogában, őket meg akarja tartani és szomszédai között, akik különböző ürügyek alatt őket el akarják szakítani, döntsenek ők, hogy kihez akarnak tartozni. Minden megoldás, amely az ő beleegyezésük nélkül hozatna meg, magán viselné az önkényesség bélyegét. Erőszakkal teremtve, erőszakkal zúzatnék szét, amint a viszonyok változnának, és az egész világnak joga volna ez a pillanatot lesni. Csak a szabadon kifejezett nemzeti akarat tud a régi jog helyett, amelyet vitatni kívánnak, új, most vitathatatlan jogi köteleket alkotni, s ez

a nemzeti akarat még azokkal szemben is meghajlást és tiszteletet parancsolna, akiknek számításait elrontaná. Ha ezek az okok, amelyeket felsoroltunk a területi integritás mellett, önöknek nem látszanak meggyőzőeknek, kérdezzék meg azokat, akiket a kérdés leginkább érint és ne rendelkezzenek róluk, mint akarattal nem bíró nyájrról. Ez a kritikus perce a nemzetközi igazságosság és a szabadság eszméjének, amelyet annyiszor hirdettek, itt lesz azoknak az őszintesége próbára téve, akik hirdették. Bízva ezen elvek erejében, kérjük a népszavazást Magyarország minden területén, amelyet tőlünk el akarnak szakítani, kérjük ezt olyan feltételek mellett, amelyek az akaratnyilvánítás szabadságát biztosítják. Mi kijelentjük, hogy ennek eredményét elfogadjuk, bármilyen legyen is az. És ha ellenfeleink visszautasítanak az érdekelt népek szabad akaratnyilvánításának ezt az egyedüli biztos próbáját, ez az ő ügyük ellene ítélné az emberiség lelkiismeretének törvényszéke előtt, mert így bevallanák, hogy igájuknak millió és millió lelket akarnak alávetni, akik pedig nem akarnak hozzájuk tartozni.

Az új rendezés princípiuma ez esetben nem volna sem a nemzetiségi elvé, sem az igazsága, sem a szabadságé: ez a legyőzöttek rabszolgaságának elve volna, amelyet a huszadik században proklamálnának így az emberiség vezérlőgondolataként.

Minden érzésünknek ellentmond, hogy ily rettenetességben hiessünk. Ha minden érvünket visszautasítanak, azt a kérést, hogy az érdekelt lakosság plebiszcitumban¹³ megkérdeztesék, nem hisszük, hogy vissza lehessen vetni.

Mert e kérés teljesítése morális axióma erejével, a józan ész igazságával, az emberi méltóság követelményeként nehezedik azokra, akiktől beváltását kérjük. Legyőzetvén, úgy emelkedünk fel ismét, hogy ügyünket bekapcsoljuk ezen örökké élő erkölcsi erőnk ügyévé és úgy vezekelünk legyőzetésünkért, hogy régi jogunkra csak annyiban hivatkozunk, amennyire azt az új idők jogfelfogása, a népek akarata is szentesíti. Nekünk egyetlen lélek sem kell, amely nem önként jön, azaz marad velünk. Mondják ellenfeleink is ugyanezt! Akkor biztosítva lesz a béke!

A magyar béke delegáció nevében, mély tisztelettel
Apponyi s. k.

A magyar béketárgyalások, I. kötet, 18–26. o.

Jegyzetek

- [Nem közöljük. Lásd A magyar békefeltételek.]
- [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
- [1793-ban Oroszország és Poroszország újabb területeket ragadott el a lengyel-litván államtól, amely ekkorra történelmi területeinek mintegy kétharmadát elveszítette.]
- [Az 1867. évi kiegyezésben.]
- [Valójában több hivatalos kiadványról van szó. Ezek sorában az első és alapvető: *Diplomáciai akták a háború előzményeinek történetéhez*. 1914. Wien, 1915, Cs. és Kir. Közös Külügyminisztérium. Ennek folytatásaképpen jelent meg a *Bizonyítékok az Ausztria–Magyarországgal hadat viselő államok által a nemzetközi jogon ejtett sérelmekről* c. kiegészítés összesen 4 füzetben, 1915–1916-ban, s ugyanekkor az ún. *Osztrák–magyar öröskönyv* sorozat, amely Olaszország és Románia hadba lépésének körülményeit vizsgálta.]
- [Pl. Alexander Krobatin tábornagy, közös hadügyminiszter.]
- [Leopold Berchtold gróf.]
- [Leon Biliński lovag.]
- [Az 1878 óta megszállás alatt álló Bosznia-Hercegovinát a Monarchia 1908-ban bekebelezte.]
- [Nem közöljük. A szöveget lásd: A magyar kormány 1919. évi 4044. M. E. számú rendelete (1919. augusztus 21.) a nemzetiségi kisebbségek egyenjogúságáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*. Ötvenharmadik folyam, 1919. Budapest, 1919, Magyar Belügyminisztérium, 659–662. o.]
- [Idegen megszállás alatt lévő területek.]
- [Az idegen megszállás alatt álló terület felszabadítását célzó mozgalom.]
- [Népszavazás útján.]

Apponyi Albert gróf delegációvezető szóbeli válasza a magyar béke delegációnak átadott békefeltételekre (Párizs, 1920. január 16.)

Apponyi Albert: Igen tisztelt Elnök Úr, Uraim!¹ Engedjék meg, hogy még egyszer megköszönjem, hogy alkalmat adtak nekünk álláspontunk kifejtésére. Tulajdonképpen a kérdés megvitatását szerettem volna elérni, mert nézetem szerint ez az egyedüli eszköz, amely bennünket a megértéshez és az előttünk fekvő szövevényes kérdések helyes megismeréséhez vezethet. Minthogy azonban a Legfelsőbb Tanács e tekintetben már kinyilvánította akaratát, meg kell ez előtt hajolnom. Elfogadom tehát a kész helyzetet, és hogy idejüket túlságosan igénybe ne vegyem, egyenesen a tárgyra térek.

Tegnap óta a helyzet számunkra megváltozott: hivatalosan tudomásunkra hozták a békefeltételeket. Érzem a felelősség roppant súlyát, amely reám nehezedik abban a pillanatban, amikor Magyarország részéről elsőnek kell szólnom ezekről a feltételekről. De tétovázás nélkül nyíltan kimondom, hogy a békefeltételek, úgy, amint Önök szíveskedtek azokat nekünk átnyújtani, hazám számára lényeges módosítások nélkül elfogadhatatlanoknak látszanak. Tisztán látom azokat a veszélyeket és bajokat, amelyek a béke aláírásának megtagadásából származhatnak. Mégis, ha Magyarország abba a helyzetben állíttatnék, hogy választania kellene ennek a békének az elfogadása vagy aláírásának visszautasítása között, úgy tulajdonképpen azt a kérdést kellene feltennie magának: legyen-e öngyilkos azért, hogy ne haljon meg.

Szerencsére még nem tartunk itt. Önök felszólítottak bennünket, hogy tegyük meg észrevételeinket. Ezek közül egynehányat már a békefeltételek átvétele előtt bátorkodtunk eljuttatni Önökhöz. Biztosak vagyunk abban, hogy Önök a már átnyújtott és a jövőben átnyújtandó megjegyzéseinket a helyzet súlyossága által megkövetelt komolysággal és lelkiismeretességgel fogják áttanulmányozni. Reméljük tehát, hogy meg fogjuk győzni Önöket. Reméljük ezt annál is inkább, mert sem ma, sem később nem áll szándékunkban érzelmeinket kiteregetni, vagy kizárólag az általunk védelmezendőnek ítélt érdekek szempontjait képviselni. Olyan közös álláspontot keresünk, amely a kölcsönös megértést lehetővé teszi. És, Uraim, ezt az álláspontot már megtaláltuk. Ez a nemzetközi igazságosságnak, a népek szabadságának nagy eszméje, amelyet a Szövetséges Hatalmak oly fennren hirdettek, továbbá a béke, a stabilitás és az európai újjáépítés nagy, közös érdekei.

Ezeknek az elveknek és érdekeknek szempontjából vizsgáljuk meg a nekünk felajánlott béke feltételeit. Mindenekelőtt nem titkolhatjuk el megdöbbenésünket a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt. E megdöbbenés könnyen magyarázható.

A többi háborút viselő nemzettel, Németországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött béke feltételei mindenesetre szintén szigorúak. De közülük egyik sem tartalmazott olyan, a nemzet létét érintő területi változtatásokat, mint azok, amelyeket nekünk akarnak megszabni.

Magyarország számára ez azt jelentené, hogy elveszíti területének kétharmad és népességének majdnem kétharmad részét, és hogy a megmaradt Magyarországtól megvonják a gazdasági fejlődés majdnem összes feltételeit. Mert az ország e szerencsétlen középső része, elszakítva periferiáitól, meg lenne fosztva szén-, érc- és sóbányáinak legnagyobb részétől, épületfájától, olajától, földgázforrásaitól, munkaerejének jó részétől, alpesi legelőitől, amelyek marhaállományát táplálták; ez a szerencsétlen középső rész, mint mondtam, meg lenne fosztva a gazdasági fejlődés minden forrásától és eszköztől ugyanakkor, amikor azt kívánják tőle, hogy többet termeljen. Ily nehéz és rendkívüli helyzetet látva, felmerül a kérdés, hogy a fent említett elvek és érdekek mely szempontja váltotta ki ezt a különleges szigorúságot Magyarországgal szemben?

Talán ítélethozatal lenne ez Magyarország ellen?

Önök, Uraim, akiket a győzelem a bírói székhez juttatott, Önök kimondották egykori ellenségeiknek, a Központi Hatalmaknak a bűnösségét és elhatározták, hogy a

háború következményeit a felelősökre hárítják. Ám legyen! De ez esetben a megtorlásnak, úgy vélem, arányban kellene állnia a bűnösség mértékével, és mivel Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel, azt lehetne hinni, hogy az összes nemzetek közül éppen Magyarországot tekintik a legbűnösebbnek. Uraim! Anélkül, hogy e kérdés részleteibe bocsátkoznék, hiszen ezt benyújtandó okmányaink fogják megtenni, mindenekeelőtt úgy vélem, hogy ezt az ítéletet nem lehet kimondani oly nemzet fölött, amely abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel és csak részleges befolyást gyakorolhatott az Osztrák-Magyar Monarchia ügyeire, és amely nemzet ezt, mint a legutóbb nyilvánosságra hozott okmányok bizonyítják, fel is használta arra, hogy helytelenítse azokat a lépéseket, amelyeknek a háborút elő kellett idézniök.

Nem hiszem továbbá, hogy ítélettel állunk szemben, mert hiszen az ítélet oly eljárást tételez fel, amelyben a felek egyforma körülmények között hallgattatnak meg, és egyforma lehetőséget kapnak érveik kifejtésére. Márpedig Magyarországot mindeddig nem hallgatták meg; lehetetlen tehát, hogy a békefeltételek ítélet jellegével bírjanak.

Vagy talán a nemzetközi igazságosság elvének oly alkalmazásáról van szó, amelynek célja a poliglott államalakulatok helyett, amelyek közé Magyarország is tartozik, oly új alakulatokat létrehozni, amelyek igazságosabban oldják meg a területi kérdést a különböző nemzetiségek között, és amelyek hatásosabban biztosítják azok szabadságát? Ha a tényeket tekintem, úgy kénytelen vagyok kételkedni abban, hogy ezeknek a megoldásoknak ez lenne az indítéka.

Mindenekeelőtt a Magyarországtól elszakítandó 11 000 000 léleknek 35%-a magyar, ami három és fél milliót jelent akkor is, ha a ránk nézve legkedvezőtlenebb számítást vesszük is alapul. Van köztük még körülbelül egy és egynegyed millió német, ami a magyarság százalékszámával együtt az egésznek 45%-át jelenti. Ezekre nézve a nemzetiiségi elv ilyen alkalmazási módja nem előnyt, hanem a szenvedések sorát jelentené. Ha feltesszük tehát – amitől távol állok –, hogy a nemzetiiségi elv alkalmazása a fennmaradó 55%-ra nézve előnyösebb állapotot teremtené, mint a történelmi Magyarországon, még mindig az elszakítandó népesség majdnem felére nézve ez az elv nem vonatkozhatik, vagy ha vonatkozik, úgy fordított értelemben.

Márpedig, úgy vélem, ha elvekről van szó, úgy azokat egyenlő módon kell alkalmazni mindazokra, akiket a szerződés rendelkezései érintenek.

Menjünk azonban tovább és tekintsük a Magyarország romjain megnövekedett államokat. Megállapíthatjuk, hogy nemzetiiségi szempontból ezek is éppen úgy vagy talán még inkább megosztottak lesznek, mint az egykori Magyarország.

Nem célom Önöket, Uraim, kifárasztani azoknak az adatoknak felsorolásával, amelyeket az e kérdésben benyújtandó okmányaink különben is tartalmazni fognak. Addig is azonban, amíg ezeket megismerhetik, kérem Önöket, fogadják el állításaimat, hogy követhessék következtetéseimet, amelyeket levezetni bátor leszek.

Nem látom be, hogy a nemzetiiségi elv, a nemzeti homogenitás elve nyerne ezen felदारabolás által. Egyetlen következménye volna ennek, amelyet bátor leszek megemlíteni anélkül, hogy bárkivel szemben is támadó szándékom lenne. Csak egyszerűen megállapítani kívánom azt a tényt, hogy e következmény a nemzeti hegemoniának átruházása lenne oly nemzetiségekre, amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak.

Következtetéseim igazolására egy pár számadatot idézek.

A magyarságnál az írni és olvasni tudók arányszáma megközelíti a 80%-ot; a magyarországi németeknél a 82%-ot; a románoknál a 33%-ot; a szerbeknél az 59 és egy-néhány tizedet, majdnem a 60%-ot.

Ha a felsőbb társadalmi osztályokat tekintjük és számításba vesszük azokat, akik gimnáziumot végeztek és letették azt a vizsgát, amelyet Franciaországban a baccalaureat-nak neveznek, úgy megállapíthatjuk, hogy a magyarok arányszáma azok között, akik ily tanulmányokat végeztek és az érettséginek megfelelő képzettséget értek el, 84%, jöllehet

a magyarok az összes népességnek csak 54,5%-át teszik; a románok arányszáma az ily tanulmányokat végzettek között 4%, pedig az egész népességnek 16%-át alkotják; a szerbeké 1%, jöllehet számuk az egész népesség 2,5%-a.

Ismétlem, hogy ez a megjegyzésem nem bír senkivel szemben bántó élel. Ennek a helyzetnek egyedüli oka, hogy ezek a szomszédos népek történelmük szerencsétlen eseményei folytán későbbben léptek be a civilizált nemzetek családjába, mint mi. A tény azonban tagadhatatlan. Nézetem szerint azonban a nemzeti hegemoniának egy alacsonyabb kulturális fokra való átruházása nem közömbös az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából. Ebben az irányban már most vannak bizonyítékaink. Szomszédaink, akik igényt tartanak területünk egy részére, már legalább egy éve hatalmukba kerítették azokat; a fegyverszüneti szerződés értelmében joguk volt ezeknek a területeknek katonai megszállására, de ők kisajátították a kormányzás egész gépezetét. Ennek látjuk már a következményeit. Külön okmányban fogjuk bemutatni, hogy ez alatt az egy év alatt mily nagy kulturális értékek romboltattak le. Látni fogják, Uraim, ezekben az okmányokban, hogy két egyetemünk, amelyek a kultúra legmagasabb fokán állanak, a kolozsvári, a magyar kultúra egyik régi székhelye és az újabb keletű pozsonyi egyetem, tönkretétettek. A tanárok elűzettek, és szeretném, ha megtudnák Önök, hogy kiket ültettek a helyükbe. Felhívom Önöket, hogy küldjenek ki tudósokból állandó bizottságokat, hogy a való helyzetet megismerjék, és hogy az összehasonlítást megtehessék. Lehetetlen, hogy ezek az egyetemek és ezek a fakultások, amelyek történelme a messze múltba nyúlik, így eltűnjenek, és bárkik által felváltassanak. Az újonnan jöttek nem képesek pótolni ezeket a nagyszerű kulturális alkotásokat.

Hasonló a helyzet az egész közigazgatási gépezet és az oktatói testület mindegyik foka tekintetében.

A románok által megszállott területeken máris több mint kétszázezer gyermek az utca porában nevelődik a tanítóhiány folytán, mivel a magyar tanítók kiutasítottak, és pótolni őket nem bírják.

Uraim! Azt hiszem, hogy az emberiség nagy érdekei szempontjából nem lehet sem közömbösen, sem megelégedettséggel szemlélni azt a körülményt, hogy a nemzeti hegemonia oly nemzetiségekre száll át, amelyek ha a legjobb reményekkel kecsegtetnek is a jövőre nézve, de ma még a kultúra alacsony fokán állanak.

Láttuk már, hogy nem ítélethozatalból eredhet az a szigor, amellyel Magyarországot sújtják.

Láttuk, hogy a nemzetiségi elv sem nyerne ezáltal semmit.

Talán akkor oly szándékkal állunk szemben, amely a népek szabadságának eszméjét követi?

Úgy látszik, hogy ennek a szándéknak kiinduló pontja az a feltevés, amely szerint Magyarország idegen nyelvű lakosai szívesebben tartoznának oly államhoz, amelyben az államfenntartó elemet fajrokonai alkotják, mint Magyarországhoz, ahol a magyar hegemonia érvényesül.

Ez azonban csak feltevés, és ha a feltevések útjára lépünk, úgy bátor vagyok megjegyezni, hogy e feltevés fordított értelemben alkalmazható arra a 45% magyarra és németre, akik most új államokhoz csatoltnak, és kikről ugyanilyen joggal feltehető, hogy szívesebben maradnának a magyar állam polgárai. Ez az okoskodás nem jelentene mást, minthogy az előnyöket a másik oldalra helyezzük. De miért induljunk ki sejtésekből, és miért alapozunk feltevésekre, amikor a valóság megállapítására rendelkezésünkre áll egy nagyon egyszerű, de egyetlen eszköz, amelynek alkalmazását hangosan követeljük, hogy e kérdésben tisztán lássunk. És ez az eszköz a népszavazás.

Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint semmilyen emberi csoport, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdézése nélkül, mint valami marhanyáj egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmorálnak, követeljük a népszavazást hazánk

azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávétjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények között tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen.

A népszavazás annál is inkább szükséges, mivel a Nemzetgyűlés, amely végső fokban hivatott a javasolt békefeltételek fölött dönteni, csonka lesz. A megszállt területek lakói nem lesznek itt képviselve. Márpedig nincsen olyan kormány vagy Nemzetgyűlés, amely jogi vagy erkölcsi szempontból jogosult volna dönteni azoknak sorsa fölött, akik ott képviselve nincsenek. Különben a békeszerződés e tekintetben oly kifejezéseket tartalmaz, amelyekben e nehézség sejtelve rejlik. „Magyarország a maga részéről lemond, amennyiben számot tarthatna...”; ezek körülbelül a békeszerződés szavai. Valóban nem érezzük magunkat feljogosítva oly határozatok hozatalára, amelyek akár jogi, akár morális kötelezettségeket rónának a lakosságnak arra a részére is, amely a Nemzetgyűlésben képviselve nem lesz.

Még egyszer mondom, hogy alapjában véve ez a fő kívánságunk, amelyet a békekonferencia elé terjesztünk. Ha egykori területünk, a történelmi Magyarország érdekében felhozandó érveink az Önök szemében nem lesznek eléggé döntőek, úgy azt javasoljuk, hogy kérdezzék meg az érdekelt népességet. Előre is alávétjük magunkat ítéletüknek.

Ha pedig mi ezt az álláspontot foglaljuk el, és ha ellenfeleink követeléseiket és aspirációikat nem merik a nép ítélete elé bocsátani, úgy vajon kinek a javára szól a föltevés?

Még egy szempontból vehetjük tekintetbe a népek önrendelkezési jogát. Megkockáztatható volna az az állítás, hogy talán a nemzeti kisebbségek jogai hatásosabban lennének biztosítva az új államok területén, mint ahogyan Magyarországon voltak.

Ez alkalommal nem akarok hivatkozni Önök előtt arra a perre, amelyet Magyarország ellen szándékoztak indítani a nem magyar fajok állítólagos elnyomása miatt. Csak annyit mondhatok Önöknek, hogy nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak.

Erre a kérdésre még lesz alkalmunk visszatérni. Ebben a pillanatban nem vagyok hivatva erről beszélni, már csak azért sem, mivel nem állanak rendelkezésemre a nélkülözhetetlen okmányok. De kész vagyok bármikor és bárkivel szemben e kérdést behatóan megvitatni. Állíthatom azonban, hogy ha az egykori Magyarország nemzetiségi politikája ézerszer rosszabb lett volna, mint ahogy azt legelkeseredettebb ellenségeink állították, még akkor is jobb annál a helyzetenél, amelyet szomszédaink és csapataik a megszállt területen teremtettek.

Elő fogunk terjeszteni, Uraim, egy egész sorozat okmányt, különösen azokra a tényekre vonatkozólag, amelyek Erdélyben történtek. Szigorúan megvizsgáltuk az összes jelentéseket, amelyek e tekintetben beérkeztek, és jöllehet ezeknek az okmányoknak hitelességét az erdélyi három keresztény egyház, a katolikus, kálvinista és az unitárius egyház vezetői erősítik, mégsem kívánjuk – nem kívánhatjuk –, hogy pusztán állításunknak hitelt adjanak, mert deklarációkkal szemben állíthatók más deklarációk. Kérjük azonban Önöket, hogy vizsgálják meg a helyszínen a történeteket, küldjenek ki a végső döntés előtt a helyszínre szakemberekből álló bizottságot, hogy meggyőződhesse nek arról, mi történik az említett területen.

Egyedül mi követeljük, Uraim, hogy a helyzetet borító homály eloszlattassék, egyedül mi törekszünk oly döntésekre, amelyek a kérdés teljes ismeretéből fakadnak. Kérjük még továbbá azt is, hogy abban a végső esetben, ha területi változtatásokat fognak reánk kényszeríteni, a nemzeti kisebbségek jogainak védelme hatásosabban és részletesebben biztosíttassék, mint azt a nekünk átnyújtott békejavaslat tervbe veszi. A mi meggyőződésünk szerint a tervbe vett biztosítékok teljességgel elégtelenek. Erősebb biztosítékokat kívánunk, amelyeket a Magyarország területén megmaradó idegen ajkú lakosokkal szemben mi is teljes mértékben készek vagyunk alkalmazni. E tekintetben meghatalmazottjaikkal már teljes egyetértésre jutottunk. Azt hisszük azonban, hogy

szomszédainknál erőteljesebb biztosítékok elérése nehézségekbe fog ütközni, mert hiszen elfoglaltságuk fajtestvéreikkel szemben jóval nagyobb a mienknél. A jelenlegi tapasztalatok is azt mutatják számunkra, hogy e kérdésben szívós ellenállásra fogunk találni. A román csapatoknak a demarkációs vonalra való visszavonása tekintetében, amelyet több ízben kértünk, és amelyet kormányunk a békedelegáció Párizsba való kiküldésének feltételévé tett, a Szövetséges Hatalmak oly erélyesen léptek fel a román kormánynál, hogy lehetetlennek látszott, hogy a románok ne teljesítsék a Szövetséges Hatalmak követelését. És mégis így történt.² Azt hiszem, megértik tehát, Uraim, aggodalmainkat testvéreinket illetőleg, ha ők ezen idegen uralom alá kerülnének.

Sorra vettem, Uraim, az elveket, amelyek a békefeltételek megállapításánál számba jöhetnek és megállapíthatom, hogy nem tudtam a nemzetközi igazságosság, a nemzeti és a népek szabadsága elvének oly alkalmazását megtalálni, amely a nekünk felajánlott béke indítóokait kellőleg megvilágította volna. Talán a fejtegetéseim bevetésében már említett érdekek, a béke nagy érdekei, az állandóság és Európa rekonstrukciója sugallták őket?

Uraim! A magyar probléma az általános problémának nem olyan kicsiny része, mint azt a statisztika nyers számaiból következtetni lehetne.

Ez a terület, amely Magyarországot alkotja, és amely jogilag ma is Magyarország, századokon át rendkívül fontos szerepet játszott Európában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében. A magyar honfoglalást és a magyaroknak a keresztény hitre való áttérését megelőző évszázadokban hiányzott itt a nyugalom és a biztonság. Közép-Európa a legkülönbözőbb barbár népek támadásainak volt kitéve. A biztonság csak attól a pillanattól fogva állt fenn, amikor a magyar védővonal kialakult. Az állandóság és a béke általános érdekei szempontjából rendkívül fontos, hogy a zavarok kelet-európai fő fészke ne nyerjen tért és ne terjeszkedjék ki Európa szívéig. Miután a török megszállás a Balkán-félszigeten megakasztotta a történelmi fejlődést, az egyensúly ott még mindig nem állt helyre. Adja az Ég, hogy ez mielőbb bekövetkezzen. De ma rendkívül fontos, hogy e zavarok, amelyek Európa békéjét oly sokszor háborították meg, és amelyek bennünket már több ízben a háború küszöbére sodortak, onnan ne terjedhessenek tovább.

A történelmi Magyarország töltötte be ezt a feladatot, az egyensúly és a stabilitás állapotának fenntartását, biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszedelmekkel szemben. Ezt a hivatását tíz századon át töltötte be és erre egyedül organikus egysége képesítette. Idézem a nagy francia geográfusnak, Reclus Elisée-nek szavait, amelyek szerint ez az ország oly tökéletes földrajzi egység, amely Európában egyedül áll.³ Folyókák és völgyek rendszere, amelyek a határokról kiindulva a középpont felé törekszenek, oly egységet alkotnak, amely csak egységes hatalom által kormányozható. Részének gazdasági összefüggése szintén a legteljesebb, miután a közép hatalmas mezőgazdasági üzemet alkot, a szélek pedig tartalmazzák mindazt, amire a mezőgazdaság fejlődése szempontjából szükség van.

A történelmi Magyarország tehát Európában egyedülálló természetes földrajzi és gazdasági egységgel rendelkezik. Területén sehol sem húzhatók természetes határok, és egyetlen részét sem lehet elszakítani anélkül, hogy a többiek ezt meg ne szenvedjék. Ez az oka annak, hogy a történelem tíz századon át megőrizte ezt az egységet. Önök vissza-utasíthatják a történelem szavait, mint elvet, egy jogi konstrukció megépítésénél, de a történelem tanúságát, amelyet az ezer éven át hangoztatott, figyelembe kell venniük. Nem a véletlen, hanem a dolgok lényege nyilvánul meg ebben. Magyarország az organikus egység minden feltételével rendelkezik, egyet kivéve, és ez a faji egység. De mint az imént mondtam, azok az államok, amelyeket a békeszerződés értelmében Magyarország romjain építenének fel, szintén nem rendelkeznének a faji egységgel – az egység egyetlen olyan elvével, amely Magyarországnak nincs meg –, s hozzáteszem, hogy az egység egyetlen alapelvével sem fognak bírni. Az alakítandó új államok átvágnák a földrajz természetes határait, megakadályoznák a hasznos belső vándorlást, amely a mun-

kást a kedvezőbb munkaalkalmak felé irányítja; megszakítanak a tradíció fonalait, amelyek a századokon át együtt élőket közös mentalitásban egyesítették, akik ugyanazon eseményeket, ugyanazt a dicsőséget, fejlődést és ugyanazokat a szenvedéseket élték át. Nem jogosult-e tehát a félelmünk, hogy itt az állandóságnak kipróbált oszlopa helyett a nyugtalanságnak újabb fészkei fognak keletkezni? Nem szabad magunkat illúziókban ringatnunk. Ezeket az új alakulatokat az irredentizmus aknázná alá, sokkal veszedelmesebb formában, mint azt egyesek Magyarországon fölfedezni vélték. Ez a mozgalom, ha létezett is Magyarországon a műveltebb osztály egy részénél, a nép nagy tömegeit sohasem hatotta át. Az új alakulatokat azonban oly nemzetek irredentizmusa aknázná alá, amelyek nemcsak idegen hatalom uralmát érzékelik, de az övékéinél alacsonyabb kultúrájú nemzet hegemoniáját is. És itt organikus lehetetlenséget kell megállapítanunk. Mindenesetre feltételezhetjük, hogy még egy magasabb kulturális fokon álló nemzetiségi kisebbség is képes a hegemonia gyakorlására egy alacsonyabb fokon álló többséggel szemben, de hogy egy alacsonyabb kulturális fejlettséggel bíró kisebbség, vagy egy igen csekély többség hegemoniával bírhatson, elérhesse egy magasabb kulturális fokot elért nemzetiség önkéntes alárendelődését és morális asszimilációját, ez, Uraim, organikus lehetetlenség.

Előszóval vádolnak meg bennünket azzal a szándékkal, hogy a kérdések nekünk nem tetsző elintézését erőszakkal fogjuk megváltoztatni. Távol állunk, Uraim, az ilyen esztelen tervektől. Mi reményeinket az igazságnak és azoknak az elveknek morális erejére alapítjuk, amelyekre támaszkodunk, és amit nem tudunk elérni ma, annak megvalósulását a Népek Szövetségének békés akciójától várjuk, amelynek egyik feladata lesz orvosolni azokat a nemzetközi helyzeteket, amelyek a béke fennmaradását veszélyeztethetnék.

Ezt kijelentem, nehogy szavaimban gyerekes és fölösleges fenyegetést lássanak. De kijelentem azt is, Uraim, hogy olyan mesterséges rendelkezésekkel, mint amilyeneket a békeszerződés tartalmaz, Európának ebben az általános béke szempontjából oly fontos és sokat szenvedett részében nem lehetséges békés politikai helyzetet teremteni. Közép-Európát a keletről jövő veszedelmekkel szemben egyedül a történelmi magyar terület stabilitása tudja megőrizni.

Európának szüksége van gazdasági rekonstrukcióra. A gazdasági fejlődést azonban az új alakulatok bizonyára meg fogják gátolni. Ez a körülmény a megmaradt Magyarországon szükségképpen be fog következni. De hasonló lesz a helyzet az elszakított részekben is. Ugyanez fog történni az elszakított területeken is, annál az egyszerű ténynél fogva, hogy alacsonyabb minőségű igazgatás alá, egy alacsonyabb kulturális fokon álló rezsim alá kerülnek, s el lesznek választva ennek az organikus egységnek többi részeitől, amelyekkel együtt pedig újból virágzásnak indulhatnának, de nélkülük a stagnálásra, vagy valószínűleg a visszaesésre vannak kárthatva.

Európának szüksége van szociális békére. Önök jobban ismerik azokat a veszélyeket, amelyek ezt a békét fenyegetik. Önök jobban tudják, mint én, hogy a háború következményei megzavarták és egyensúlyából vetették ki a gazdasági élet szellemét és feltételeit. A múlt szomorú tapasztalatiból tudjuk, hogy a felforgató elemek sikerei mind annak a következményei, ami aláásta a társadalom morális erejét, tehát mindannak, ami meggyöngítette a nemzeti érzést, de mindenekelőtt a munkanélküliség okozta szenvedéseknek. Ha Európának ebben a részében, amely nagyon közel van a bolsevizmus még mindig égő tűzfészkeéhez, Önök megnehezítik a munka feltételeit, megnehezítik a termelőmunka újból való megkezdését, ezáltal súlyosbítják a társadalmi békét fenyegető veszélyeket. A járványok, különösen a morális járványok ellen minden torlasz hatástalan.

Mindezekkel a teóriákkal szemben Önök felhozhatják mint döntő tényezőt a győzelmet és a győzők jogait. Elismerjük ezeket, Uraim. Elég reálisan gondolkozunk politikai kérdésekben, hogy ezzel a tényezővel kellőképpen számoljunk. Ismerjük tartozásunkat a győzelemmel szemben. Készek vagyunk vereségünk váltságdíját megfizetni. De ez lenne az újjáépítésnek egyedüli elve? Az erőszak volna az egyedüli alapja az építés-

nek? az anyagi erő lenne az egyedüli fenntartó eleme annak a konstrukciónak, amely összeomlóban van, mielőtt az építés befejeződött volna? Európa jövője igen szomorú lesz ebben az esetben. Nem hisszük, Uraim, hogy a győztes hatalmaknak ez volna a mentalitása; ezeket az elveket nem találjuk meg azokban a nyilatkozatokban, amelyekben Önök megállapították azokat az eszméket, amelyeknek győzelméért harcoltak, és amelyekben megjelölték a háború céljait.

Ismétlem, nem hisszük, hogy ez volna a győzelmes nagy nemzetek mentalitása. Ne vegyük rossz néven, hogy a most győzelmes Franciaországon, Anglián és Olaszországon túl – hogy csak európai nemzeteket említsek – meglássam a körvonalait annak a másik Franciaországnak, amely mindig a nemes törekvések előőrse és a nagy eszmék szöcsöve volt, annak a másik Angliának, a politikai szabadságok szülőanyjának, és annak az Olaszországnak, amely a reneszánsznak, a művészeteknek és a szellemi fejlődésnek a bölcsője volt. És ha duzzogás nélkül ismerem el a győző jogát, úgy azzal a másik Franciaországgal, Angliával és Olaszországgal szemben egész másképp érzek; hálával hajlok meg előttük és szívesen fogadom el őket mestereinkül és nevelőinkül. Engedjék meg, Uraim, hogy azt tanácsoljam: ne veszélyeztessék örökségüknek ezt a legjobb részét, ezt a nagy erkölcsi befolyást, amelyre Önöknek joguk van, az erőszak fegyverének alkalmazásával, amely ma az Önök kezében van, de amelyet holnap más ragadhat meg; őrizték meg sértetlenül örökségüknek ezt a legszebb részét.

Bízva ezeknek az eszméknek erejében, a bennünket környező minden nehézség, minden félreértés és minden akadály dacára, amelyeket utunkon felhalmozni igyekeznünk, bizalommal lépünk arra az útra, amely végre megnyílt előttünk, hogy részt vehessünk a béke munkájában; és tesszük ezt a legteljesebb jóhiszeműséggel. Bízunk az Önök által meghirdetett eszmék őszinteségében. Méltánytalanság volna Önökkel szemben másképpen gondolkoznunk; bízunk az erkölcsi tényezők erejében, amelyekkel ügyünket azonosítjuk, és azt kívánom Önöknek, Uraim, hogy fegyvereik dicsőségét szárnnyalja túl annak a békének a dicsősége, amelyet Önök a világnak adnak.

Csak egy pár szót kívánok még, Uraim, némely részletkérdést illetőleg ejteni.

Beláthatják, hogy nem térhettem ki a nekünk felajánlott béke részletes tárgyalására. Egyedül a területi kérdéssel foglalkoztam, mert ez a kérdés magában foglalja a többieket. Fel szeretném azonban hívni figyelmüket még egynéhány pontra, amelyeknek megoldása nézetem szerint rendkívül sürgős.

Mindenekelőtt itt van egy humanitárius kérdés, a hadifoglyok kérdése.

A békeszerződés rendelkezései szerint a hadifoglyok hazaszállítása csak a béke ratifikációja után történhet meg. Kérem Önöket, Uraim, tekintsenek el egy olyan formális rendelkezéstől, amely miatt annyi ártatlan családnak kell szenvednie.

A szerencsétlen szibériai hadifoglyok ügyében külön beadvánnyal fordultunk a Legfelsőbb Tanácshoz. Ennek a kérdésnek megoldásánál hivatkozom az Önök jóságára és emberiségére; oly érzések ezek, amelyeknek, még háborús időben is, fölötte kell állaniuk a politikának. Még egy megjegyzést kívánok tenni a pénzügyi klauzulákra vonatkozólag.

Nézetem szerint a békeszerződés nem veszi eléggé figyelembe Magyarország különleges helyzetét. Magyarországnak két forradalmat, a bolsevizmus négy hónapos dühöngését és több hónapos román megszállást kellett átélnie. Ily körülmények között lehetetlen, hogy a szerződés által tervbe vett pénzügyi és gazdasági határozatokat végre tudjuk hajtani. Ha a győztes hatalmak polgárai által részünkre folyósított hitelek a béke aláírásának pillanatában – mint ezt a javaslat kimondja – behajthatók lesznek, ez a fizetéseképtelenséget, a csődöt jelenti, amelynek visszahatását kétségkívül a győztes hatalmak éreznék. Valóban sok hitelezőnk van az Önök országaiban. A hitelek visszafizethetők lesznek, ha erre nekünk haladékot adnak, de nem lesznek visszafizethetők, ha azonnal követelik azokat tőlünk.

Azt követelik továbbá tőlünk – és ez is igazolja, hogy mennyire hasznosabb lett volna bennünket már korábban meghallgatni –, hogy Ausztriának vasércet szállítsunk.

Mivel magunk is abban a helyzetben vagyunk, hogy ércet kell importálnunk, ezt a rendelkezést nem tudjuk teljesíteni.

Hasonló a helyzet az épületfa tekintetében.

Ezekre a részletekre nézve kérem az Önök jóakarátú megfontolását, amelyet már az Önök képviselői részünkre kilátásba helyeztek.

Mielőtt szavaimat befejezném, hálásan köszönöm, Uraim, hogy alkalmat adtak nekem álláspontomnak előszóval való kifejtésére, és hogy beszédemet oly jóakarátú és állandó figyelemmel kísérték.

Néhány szót szólnék még olaszul is, hogy kimutassam mélységes tiszteletünket az olasz nemzet iránt. A magyar vér és az olasz vér nem ömlött mindig szemben álló táborokban: sokszor ömlött olyan harcmezőkön is, ahol a két nemzet közösen küzdött régi jogtalanságok ellen, a szabadságért.

Én ezeknek az emlékeknek védelme alá helyezem magamat avégett, hogy Olaszország olyan támogatásban részesítse jogos észrevételeinket – ha azok jogosaknak találtnak –, aminőt az igazságosság elvei és Európa érdekei kívánatosá tesznek.

Trianon felé, 243–252. o.

- Jegyzetek*
1. [Az ülésen jelen volt Georges Clemenceau francia miniszterelnök, a békekonferencia elnöke, David Lloyd George brit miniszterelnök, Hugh Campbell Wallace párizsi amerikai nagykövet, Francesco Nitti olasz miniszterelnök, Macui Keisiro párizsi japán nagykövet, George Curzon lord brit külügyminiszter, Andrew Bonar Law lordpecsétőr, valamint Stephen Pichon francia külügyminiszter – a meghallgatást az ő szobájában tartották a Quai d'Orsay-n.]
 2. [A békekonferencia 1919. júniusi ígérete ellenére a román hadsereg a magyar csapatoknak a Felvidékről történt kivonását követően nem vonult vissza a második Vix-jegyzékben megállapított demarkációs vonalakig. Budapest és a Duna–Tisza-köze 1919. november közepéig, a Tiszántúl pedig 1920. március végéig román megszállás alatt maradt.]
 3. [Élisée Reclus francia földrajztudós *Nouvelle géographie universelle* c. műve 1878-ban jelent meg.]

A magyar béke delegáció VIII. sz. jegyzéke a párizsi békekonferenciához – Részlet (Neuilly, 1920. január 14.)

Az erdélyi kérdéstről [...] Erdély területén meggyőződésünk szerint a nemzetiségi kérdés rendezését csakis az Erdély történelmében kifejezésre jutott és alkalmazásba vett elvek figyelembevételével lehet megvalósítani. Ez a rendezés független Erdély államjogi hovatartozandóságának kérdésétől, mert nem a minimális nemzetiségi számkülönbségeket, hanem elsősorban a történelmi múltat, a várható jövő fejlődést, a kultúra, a civilizáció és a terület gazdasági érdekeit kell figyelembe venni, hogy helyesen dönthessünk. Magyarország csak ezeket az érveket dobhatja Brennus kardjával¹ szemben a mérlegbe.

De akárhogy dől is el az államjogi hovatartozandóság kérdése, Erdély nemzetiségi kérdésének belső rendezése külön feladat és semmiképpen sincs elintézve a kisebbségek védelmének biztosítékaival.

A megoldásra konkrét tervünk van, amelyet szívesen bocsátunk a Legfőbb Tanács rendelkezésére. Ennek a megoldásnak vezérelveit a következőkben vagyunk bátrak megjelölni:

- I. Erdély nyelvi szempontból négy területre osztandó fel, úgymint:
 1. Túlnyomóan magyar területre.
 2. Túlnyomóan oláh területre.
 3. Túlnyomóan sváb, illetve szász területre.

4. Vegyes nyelvű területre, amely a) szász- vagy sváb-oláh jellegű, b) magyar-oláh jellegű.

II. Ezeknek a területeknek széles körű kormányzati és közigazgatási autonómiát kell adni, az egységes Erdély állami autonómiájának keretén belül. Az autonómiák egyik fő feladata volna az összes állami, helyhatósági és egyéb tisztviselők megválasztása, illetőleg a megürülő állások betöltése.

III. Az I. pont 4. alpontjában említett területeken a kétnyelvűség, valamint a nemzeteknek a köztisztviselői állásokban való egyforma részesedése volna biztosítandó.

IV. Az erdélyi központi kormányban és orgánumaiban a háromnyelvűség és a központi törvényhozó testületben a három nemzet egyforma képvisellete és végül a nemzeti kataszterek alapján megejtendő választórendszer szolgáljon vezérelvül.

V. A kulturális és egyházi ügyeket a nemzeti, illetve az egyházi autonómiák gondjaira kell bízni. Ezeknek aránylagos állami segítségét előzetesen kötendő egyezményekkel kellene biztosítani. A kulturális intézmények fenntartása végett ezek az autonómiák saját híveiket megadóztathatják.

VI. A magyar nyelv használata a még mindig megmaradó kisebbségek részére egységesen és liberálisan szabályozandó. A kisebbségek védelme gazdasági téren is biztosítandó.

Az eddig előterjesztett érveink alapján mély tisztelettel kérjük Magyarországnak nevében a Legfőbb Tanácsot, méltóztassék az erdélyi kérdés tárgyában a következőket elhatározni:

1. Ha az Erdélyben megejtendő népszavazás úgy kívánja, akkor Erdélyt a Magyarországgal való gazdasági közösség érintése nélkül, széles körű állami autonómiával kell felruházni.

2. A Legfőbb Tanács Erdély nemzetiségi kérdésének belső rendezésével a Népszövetségtől kiküldött bizottságot bizza meg. Ez a bizottság az érdekelt három nemzet képviselőinek bevonásával, az említett hat pont figyelembevételével a terület részére alkotmánytervezetet dolgoz ki. Ennek az alkotmánynak nemzeti tervezeteit a Népszövetség oltalma alá helyezzük. [...]

*A magyar béketárgyalások, I. kötet, 117–133. o.*²

1. [Brennus gall vezér Kr. e. 390-ben betört Rómába, majd az általa a kivonulás fejében követelt ezerfontnyi arany kimérésekor hamis mérleget használt, majd amikor a római előjárók tiltakoztak, tulajdon kardját is a serpenyőbe vetette – azt kiáltván: *Vae victis!* (Jaj a legyőzötteknek!)]
2. [A teljes szöveget lásd uo. 117–274. o.]

Jegyzetek

A magyar békedelegáció C) kísérőjegyzéke a békefeltételekkel kapcsolatban benyújtandó jegyzékekhez (Neuilly, 1920. február 12.)

Elnök Úr!¹

Az észrevételek részletei, amelyeknek a megfelelő időben történő átadására a békeszerződés átnyújtásakor minket felszólítottak, az átnyújtott vagy átnyújtandó jegyzékeknek és okmányoknak abban a sorozatában találhatók, amelyeket itt felsorolva mellékelünk. Az alábbi nyilatkozatot méltóztassék úgy tekinteni, mint alapgondolatunk kifejezését, amely megadja a módosítások jelentőségét és értelmét.

Úgy véljük és hisszük is, hogy bebizonyítottuk, hogy a nekünk ajánlott szerződés lényegében, ami a tényeket illeti, olyan súlyos tévedések fordulnak elő, hogy azokból a szerződés teljes visszavetésére kell következtetni. [...] Ami elsősorban jellemzi, ez az alapos átalakítása és teljes szétdarabolása olyan területnek, amely 10 századon át politikai egységet alkotott, mert a természet arra rendelte; ez a megsemmisüléssel egyenlő számbeli megcsonkítása olyan nemzetnek, amelynek 10 század erősítette meg az összetartozását és próbálta ki ellenálló képességét. A nemzetiségi elv alapján akarják ezt megvalósítani, pedig a magyar állam romjain teremtett államok faji szempontból épp olyan keverték lesznek, mint ez volt, amellet, hogy minden más szervi egység híjával lesznek. Mert ezeknek az új államoknak határai mesterségesen épülnek ki, szétvágják a földrajzi vonalakat és magukat a faji összetartozásokat, elválasztják a termelő vidékeket a nekik feltétlen szükséges nyerstekek vidékeitől, természetes piacaiktól; így megnehezítik a termelő munka feltételeit, kisebbitik a területek termékenységet, kiapasztják a jólét forrásait. Mesterséges, rögtönzött csinálmányok lesznek ezek, a politikai összetartozás hagyományai nélkül, amiket megteremteni képtelenek lesznek. Jellemző lesz reájuk, hogy a kikerülhetetlen nemzetiségi uralmat a műveletlenebb fajok fogják átvenni, ami műveltségi hanyatlást jelent; ennek körvonalait az új urak egy évi megszállása elébünk festi, s ebbe sem a meghódított tömegek, sem az emberiség szelleme lázadás nélkül nem mehet bele. Semmi ok sem forog fenn arra, hogy ilyen tákolmányokat állítsanak olyan politikai szerkezet helyébe, amelynek szilárdságát a történelem kipróbálta, s amely soha sem fenyegette, de gyakran megvédte Európa nyugalma; ellenben számtalan általános érdekű ok szól amellet, hogy az ilyen kísérletektől tartózkodjunk, hogy ne teremtsük meg a nyugalanság új tűzhelyeit, főleg abban a percben, amikor Európának olyan sürgős szüksége van nyugalomra, egyensúlyra és újjáépülésre, amikor mindezeket az alapérdekeket a romlás erejének a történelemből ismert legrettebb rohama fenyegeti.

De még ennél is többről van szó.

Magyarország területi felforgatása anélkül menne végbe, hogy az érdekelt lakosság akaratát a legkevésbé is számba vennék, áttesszük ezeket egyik országból a másikba, mint akarat nélküli marhacsordát egyik istállóból a másikba. Talán a lakosság természetes előszeretetének a feltételezésére alapítják döntésüket? Ennek a feltevésnek a helytelensége már azzal az egyetlen ténnyel is bizonyítva van, hogy a lakoságnak körülbelül fele a magyar és német fajhoz tartozik. Különbben sem hatalmaz fel semmi sem arra a hitre, hogy a lakosság másik része Magyarországtól elszakadni vágya, sok jel az ellenkezőjét látszik bizonyítani. Egyedül a népszavazás tudná a szóban forgó népek akaratát elvitathatatlanul megállapítani, s előtünk lehetetlennek látszik, hogy ezt az akaratot mellékesnek tekinssék.

Magyarország történelmi joga egész területére elvitathatatlan, biztosak vagyunk, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak ezt a jogot igaz értéke szerint megbecsülik. Bizonyíték erre az osztrák küldöttségnek adott válaszuk, amikor ez a nemzetiségi elv nevében azt kérte, hogy Csehország német részeit a cseh-szlovák államtól szakítsák el. Ennek a válasznak a szövege a következő (1919. szeptember, II. jegyzék, II. rész):

„Ezért volt az, hogy ők (a szövetséges hatalmak) a cseh korona régi cseh tartományainak történelmi határait lehetőség szerint iparkodtak megőrizni. Azt gondolták, hogy [az] ezen tartományok határain lakó német nyelvű lakoságnak a cseh lakosággal együtt kell maradnia, hogy velük együtt dolgozzanak annak a nemzeti egységnek a kifejlesztésén, amelyikkel a történelem őket összetartozókká tette.”

Jobban nem is lehetne megmondani; de engedje Ön meg, hogy megjegyezzem, hogy ezek a szavak, amelyek olyan pontossággal fejezik ki a szövetséges hatalmak hitvallását, a történelmi kapcsok elsőbbsége tárgyában, amelyek a különböző fajú lakoságot politikai közösségben tartják együtt, ugyanolyan erővel vonatkoznak azokra az idegen faj lakta területekre, amelyek 10 század óta Magyarországhoz tartoznak.

Mindamellet, ha a győztes nemzetek történelmi jogainkkal szemben arra az álláspontra helyezkednek, hogy a háború elvesztésének következményeit viselnünk kell, ha azt hiszik, hogy szomszédainknak, szövetségeseiknek követeléseit tekintetbe kell venniük, készek vagyunk ezeket a követeléseket régi jogainkkal egy vonalba helyezni s annak a lakosságnak határozatát elfogadni, amelyet a kérdés legközelebből érint. Elismerjük, hogy joguk van tőlünk elválni, ha ez az ő akaratuk, nem ragaszkodunk történelmi jogcímeinkhez, csak abban az esetben, ha a népek szabadságának elvére alapított új jog legtágabb alkalmazásában azokat megerősíti. Az, amit mi nem tudnánk elfogadni, amihez sohasem adhatnánk beleegyezésünket, ami szerintünk a győzelem jogain túlmegegy, az olyan területi átalakulás lenne, amely ősi egységünket az erősebb jogának pusztajogcímén tenné tönkre anélkül, hogy az érdekelt népek akaratával számolna. Az erő változik, és az ilyen jogtalansággal szemben nem szünnénk megvárni és remélni a változását; míg ellenben érdekeink és hagyományaink szempontjából bármilyen szörnyű a változás, ha azt a népek akarata szentesítette, szemünkben a végleges rendezés, az elvitathatatlan jog megszentelt jellegét viselné.

A nemzetiségi kérdés a mi régi területünkön találja meg természetes és méltányos megoldását abban az esetben, ha a népszavazás azt a területet nekünk meghagyja. Az önmagának visszaadott szabad Magyarországnak nincs többé oka, hogy meg nem alkuvó központosítást tartson fel, mint ahogy oka volt erre akkor, amikor az osztrák imperializmussal szemben állandó harcot kellett folytatnia. Nem magyar polgárainak széleskörű művelődési önkormányzatot nyújt és – földrajzi lehetőségek szerint – területét is a szlovák előkelőség és a magyar kormány közt januárius 9-én kötött egyezség² mintája szerint rendezi. Erdélyre nézve kivételes megoldást készítünk, amely szerint ez az ország régi történelmi határain belül, vagy a Magyarországnak maradt részében, a magyar korona önkormányt tartománya lesz, amelynek a viszonyát a magyar központi hatalomhoz a nemzet képviselével kötött egyezség fogja rendezni, s amelynek első szervezete a három fajnak, amely itt lakik, a magyar, román és a szász fajnak teljes egyenlőségére, művelődési és – amennyiben a földrajzi lehetőségek engedik – területi önkormányzatára lesz alapítva (lásd a VIII. erdélyi jegyzéket).³

Kérjük tehát mindazokon a vidékeken, amelyeket Magyarországtól el akarnak szakítani, a népszavazást, olyan feltételek mellett, amelyek annak szabadságát és őszinteségét biztosítják, s ebből kifolyólag a békeszerződés II. részének 27. pontját megváltoztatni javasoljuk. Miután a népszavazás elvét elfogadták, annak módozatait közös meg egyezéssel fogjuk megállapítani. De már ma kijelenthetjük ünnepélyesen és nemzeti becsületünkre, hogy előre is kötelezőnek, véglegesnek és elvitathatatlannak fogadjuk el úgy erkölcsi, mint jogi szempontból a népszavazás eredményét, bármi legyen is az. A népszavazás által történő megoldás Európának a mi részünkről biztosítaná a békét, mert az összes lakosokat odacsatolná, ahová ők vágnak és ehhez azoknak a visszavonhatatlan és becsületes beleegyezését is biztosítaná, akiknek az elhelyezkedés hagyományos érzelmeit sérthetné.

Különben ismételnünk kell itt azt, amit a magyar küldöttség alulírott elnökének volt szerencséje a magas tanácsnak szóbeli előterjesztésében⁴ kijelenteni: hogy népszavazás nélkül Magyarország elszakított vidékeinek a szomszédos államok részéről történő birtokba vétele minden jogi és erkölcsi alapot nélkülözne, ezek a vidékek a magyar nemzetgyűlésen nem lévén képviselve, ennek nincs joga róluk határozni. Feltéve tehát, hogy a nemzetgyűlés meghatalmazottja által aláírattja, ő maga pedig ratifikálja a békeszerződést, amely a kérdéses vidékeket a szomszédos államoknak átengedi, az átengedésnek ezekre az országrészekre semmiféle kötelező ereje nincs s nekik mindig joguk lesz magukat olyanoknak tekinteni, mint akiket jogtalan erőszak kormányának vetettek alá.

Magától értetődik, hogy a népszavazásnak csak annyiban lesz döntő ereje, amennyiben a szabadság minden biztosítéka körülveszi és a szavazókkal szemben semmiféle befolyás nem érvényesül. Amennyire kérjük az őszinte és szabad népszavazást, annyira vissza kellene utasítanunk olyat, amelyik az érdekelt fegyveres erő terrorja és a felügye-

let nélkül dolgozó elfogult közigazgatás alatt eszközöltetnék. Ilyen feltételek mellett a népszavazás csak bohózat lenne, még fellázítóbb hazugság, mivel az erőszak a szabadság álarcát öltene fel. Lényeges tehát, és ez részünkről a népszavazás érvényességének elengedhetetlen feltétele, hogy semleges katonai megszállás vagy rendőri uralom és semleges közigazgatás alatt történjék, vagy legalább is semleges hatalom hathatós ellenőrzése alá helyezzék.

Nem titkolhatjuk el Ön előtt azt a meggyőződésünket, hogy a népszavazás részünkre a régi területünket a maga egészében, vagy kevés híján biztosítaná, de, mint ösztönösünk bizonyítékát, amellyel elfogadjuk ezt az elvet, Önök elé terjesztjük az ellenkező feltevésre alapított javaslatainkat, mivel ennek logikus lehetőségét nem vitathatjuk el. Kérjük ebben az értelemben elbírálni részletes javaslatainkat; ezek nem mondanak ellent a mi alapgondolatunknak, csak számolnak az általunk kívánt néphatározatok minden lehetőségével, egészen a békeszerződés által meghatározott területi változások határáig.

A szerződés 27. pontja (III. rész) helyére a következő pontokat javasoljuk:

27. §. Magyarország jelenlegi határai (Horvátország kivételével) és a mellékletben⁵ jelzett határok közt fekvő területeken a lakosság népszavazás által fogja elhatározni, hogy a jövőben Magyarországhoz vagy a bekebelezését kívánó határos államhoz akar-e tartozni. A szövetséges és társult hatalmak, Ausztria és Magyarország kötelezik magukat, hogy elismerik Magyarországnak és a szomszédos államoknak a területét és határait úgy, amint azt a népszavazás megállapítja.

28. §. A főbb szövetséges hatalmak bizottsága a magyar kormány kiküldött megbízottjaival egyetértve fogja megállapítani azokat a területrészeket, amelyek szerint a népszavazás le fog folyni. Ezeket a területrészeket, amennyire csak lehet, faji csoportosulás szerint fogják körülhatárolni, számba véve mindamellett a vidékek gazdasági helyzetét.⁶ A népszavazásnak alávetett terület határán vagy ettől a határtól legfeljebb 20 kilométerre fekvő városok mindig független népszavazási vidékek lesznek. Általában a lakosok saját községükben fognak szavazni. Azoknak a szavazóknak szavazatát, akik a népszavazás idejében a népszavazati zónán kívül tartózkodnának, az említett zónán kívül elhelyezett rendkívüli hivatalok fogják összegyűjteni azokban a városokban, amelyeket a 28. §-ban felállított bizottság, amelyben a magyar kormány képviselői is részt vesznek, meghatároz. A szavazás eredményét szótöbbség fogja eldönteni.

29. §. A népszavazásban mindazok a 21 éven fölüli lakosok részt fognak venni, nemi különbség nélkül, akiknek a kérdéses helységben 1918. nov. 1-jén rendes lakásuk volt. A szavazás titkos lesz, semleges bizottság ellenőrzése mellett, az érdekelt kormányok képviselőinek részvételével.

30. §. A jelen szerződés szentesítése után az érdekelt államok rendőrsége és katonasága a lehető leggyorsabban elhagyja a népszavazási területeket és semleges katonaság vagy rendőrség fogja őket helyettesíteni, amelynek költségeit [az] az állam fogja fedezni, amelyhez a népszavazás értelmében ezek a területek tartozni fognak. A népszavazás a semleges megszállás befejezése után három hónapra lesz; a megszállás addig fog tartani, ameddig az az állam, amelynek a népszavazás a kérdéses területet juttatta, azt birtokába nem veheti. Ez alatt a 28. §-ban felállított bizottság felosztása szerint a magyar vagy a megszálló állam hivatalnokai fogják a közigazgatást ellátni, kölcsönös ellenőrzés és a semleges kiküldöttek magas vezetése mellett. A lakosok panasaiban, az ellenőrző közegek és hivatalnokok közt felmerülő ellentétekben, a semleges kiküldött dönt.

A békeszerződés 27. §-a helyébe iktatott előző paragrafusok következtében a 29. § 32-es sorszámmal következőképpen módosulna.

32. (29.) §. Ahol Magyarország régi határa megváltoznék és a népszavazás határozataihoz képest új határt kellene vonni, a jelen szerződésben meghatározott összetételű határkijelölő bizottságok feladata lesz a határokat a helyszínén megállapítani.

A bizottságok fel vannak hatalmazva nemcsak a „helyszínén megállapítandó vonal” név alatt meghatározott frakciók (határreszletek) megállapítására, hanem, ha az érdekelt államok egyike kéri s a bizottság azt helyénvalónak találja, arra is, hogy a 27. §-ban



meghatározott valamelyik határrészletet újra vizsgálat alá vegyék (kivéve az 1914 augusztusában meglevő nemzetközi határokat, amelyekre nézve a bizottságok szerepe a cölöpök, illetőleg a határkövek felülvizsgálására fog szorítkozni). A bizottságok mindezekben az esetekben arra fognak törekedni, hogy szigorúan kövessék a népszavazás által létesített meghatározásokat, a lehetőség szerint figyelembe véve a közigazgatási határokat, a jogi és gazdasági érdekeket.

Szükségesnek látnók ehhez a §-hoz a következő bekezdéseket hozzáfűzni:

„A határkijelölő bizottság arra fog törekedni, hogy a határvonalat úgy jelölje ki, hogy az ne válassza el a gazdaságilag és természeti okok szerint egymástól függő területeket, az egységet alkotó vízszabályozási területeket, a töltéseket és gátakat az általuk védett vidékektől, a főbb vasútvonalakat, a gócpontokat elágazásaiktól, a városokat vízvezetéküktől, csatornázatuktól, gyáraiktól, amelyek a világítást látják el, állomásaiktól vagy kikötőiktől. Általában a lehetőség szerint semmi érdeket vagy szerzett jogot ne érintsen, gazdasági egységet alkotó ingatlanokat ne daraboljon fel, így a községeket ne válassza el községi erdeiktől s legelőiktől és az ugyanazon községhez tartotó földeket ne szelje ketté.

Abban az esetben, ha az érdekelt államok egyike kívánja és a bizottság helyén valónak találja, a határ bizonyos részleteit helyi népszavazás fogja megállapítani.”

A II. rész többi szakasza (30–35. §) megmaradhat a megfelelő rendszámmal.

A III. rész II. szakaszának 43. §-át (az eredeti szöveg rendszáma) a következőképpen kellene módosítani:

„Magyarország a maga részéről lemond a szerb–horvát–szlovén állam javára a volt Osztrák–Magyar Monarchia azon területeire vonatkozó összes jogairól és igényeiről, amelyeket a 27. §-ban meghatározott népszavazás ennek az államnak juttat.”

Ugyanezt a változtatást kellene eszközölni a 45. és a 49. §-on (az eredeti szöveg rendszáma), azzal a különbséggel, hogy a „szerb–horvát–szlovén állam” helyett „Romániát”, illetőleg „cseh–szlovák államot” kellene írni.

A VIII. szakasz 71. §-át (az eredeti szöveg rendszáma) a következőképpen kellene módosítani: „Magyarország Ausztria javára lemond minden jogáról és igényéről a volt magyar királyság azon területeire nézve, amelyeket a 27. §-ban meghatározott népszavazás Ausztriának juttat.”

A VIII. szakasz 74. §-át (az eredeti szöveg rendszáma) a következőképpen kellene megváltoztatni:

„A magyar területen kívül, amelyen változtatás csak a 27. §-ban meghatározott népszavazás útján fog történni, Magyarország már most kijelenti stb.” az eredeti szöveg szerint.

A 75. § első kikezdésének [sic!] 4. sorában: „amelyek Magyarországnak határain kívül esnek” helyett: „amint a 27. § által meghatározott népszavazás eredményezi”.

Az V. részt meg kellene változtatni (a többi változtatásoktól eltekintve, amelyeket javasolni fogunk) a Magyarországnak engedélyezett katonai erő legmagasabb számát illetően a népszavazás után neki megmaradó terület terjedelme és a lakosok száma szerint.

II.

A magyar küldöttség, miután leszögezte fő és alapvető kívánságát, a népszavazást, és megszövegezte a békeszerződés módosításait, amelyeket ennek az elvnek az elfogadása szükségessé tett, köteletségének tartja, kívánsága támogatására, rögtön itt jelezni azokat a legsúlyosabb kérdéseket, amelyeket nekünk javasolt formájában a szerződés felvet és amelyek minden esetre igazságosabb és a Szövetséges Hatalmak által hirdetett elveknek és a bennük foglalt létérdekeknek megfelelőbb megoldást kívánnak.

Általános észrevételeinket hadifoglyaink rögtön hazaszállítására irányuló kérésünkkel kezdjük meg és melegen ajánljuk az Önök jóakarátába ezt a humánus kérést, amelynek előterjesztését speciális jegyzékeinkben találhatják. Sürgősen meg kell menteni a pusztulásnak induló derék emberek és családok ezreit.

Ami pedig a legfontosabb létkérdéseket illeti, amelyeket már itt jelezni akarunk, azok a következők:

1. Mindenekelőtt a szerződés területi intézkedései elszakítanak Magyarországtól és gyűlölt iga alá hajtának 1 890 000 magyart (2 330 000 közül) olyan területen, amely a Magyarországnak hagyott területtel földrajzi összefüggésben áll. A mellékelt térkép jelzi ennek a tömegnek a megoszlását: északnyugaton lakik 470 000 magyar, északkeleten 410 000, keleten 650 000 és délen 360 000. Valóban gondolkozóba esik az ember, hogy milyen szempont lehetett az, amely ezeket a határkijelöléseket eldöntötte, miután egyformán ellentétben állanak mind a két elvvel, amelyek között választani lehet: a történelmi és a faji elvvel. Ezeknek a területeknek bizonyos részeit illetően hadászati határokról beszélnek, de abban a békeszerződésben, amelynek I. része a Népszövetségnek van szentelve, még mindig a hadászati szempontok szorítanak minden más elvet háttérbe? Különben is gyönyörű hadászati határ az, amely bizonyosan felrobban rögtön, mihelyt szükség lesz rá, mert ez a lakosság a rája kényszerített természetellenes helyzetet sohasem fogja elfogadni. Nehezen, de meg lehet érteni, hogy a nemzetiségi szigetecskéket az őket körülzáró idegen hullám elsodorja; de soha sem fogják megértetni az egyfajú tömegek kettévágását, amikor a legkisebb lehetősége sem forog fenn annak, hogy olyan elvet mutassanak fel, amely igazolja vagy legalább is megmagyarázza elválasztásukat.

De van még ennél különösebb dolog is.

A kérdéses területek határai közelben tiszta magyar vagy magyar és német városokat találunk; némelyik ősi kultúra székhelye; ahelyett, hogy nemzeti és művelődési hagyományainknak meghagynák őket, még annak az árán is, hogy érdekükben a határt kissé eltolják, mint ahogy a dolgok természete és a művelődési érdekek tisztelete megkívánná, sok eseten épp az ellenkezőjét teszik: magyar területbe vágják az új határt, egy őket idegen járom alá hajtják. Említsük meg e városok közül: a Cseh-Szlovák Köztársaságnak ítélt terület határán: Pozsonyt 78 223 lakossal, amelynek 82,5%-a magyar és német, Kassát 44 211 lakossal, amelynek 82,6%-a magyar és német, Komáromot 22 337 lakossal, amelynek 89,2%-a magyar, 5,6%-a német; Románia által követelt terület határán: Nagyváradot 64 169 lakossal, amelynek 91,1%-a magyar, Szatmárnémetit 34 892 lakossal, amelynek 94,9%-a magyar, Aradot 64 166 lakossal, amelynek 73%-a ma-

gyar, 6,9%-a német, Temesvárt 72 555 lakossal, amelynek 83%-a magyar és német, Kolozsvárt 60 808 lakossal, amelynek 83,4%-a magyar, 2,8 %-a német, Marosvásárhelyt 25 517 lakossal, amelynek 89,3%-a magyar, 2,4%-a német; Szerbia által követelt terület határain: Szabadkát 94 610 lakossal, amelynek 58,8%-a magyar, 35,3%-a kifejezetten magyar érzelmű katolikus szlávság, összesen 96,1% (2% némettel), Zentát 29 666 lakossal, melynek 91,8%-a magyar. Itt is bámulatba esünk azon a mesterséges határkijelölésen, amely ilyen eredményekre vezet, s azon gondolkozunk, hogy milyen elv vagy milyen magasabb általános érdek nevében kényszerítik minden földrajzi szükségszerűség nélkül egy nagyszámú városi lakosságra az elnemzetietlenedés és a műveltségi hanyatlás kettős kínszenvedését.

Itt van még a székely kérdés, a magyar faj e jellegzetes ágának kérdése, amely 510 000 lelket számlál összefüggő tömegben Erdély délkeleti részén, s amelyet könnyű volna a magyar középponttal összekötni egy vegyes nyelvű folyosó által, amelyben 200 000 lenne a magyar; beleesne ebbe Kolozsvár, Erdély régi fővárosa, fontos művelődési központ (60 808 lakos, melynek 83,4%-a magyar).

A nemzetiségi elv szempontjából ezek a nekünk ajánlott békeszerződés területi megoldásainak legfőlháborítóbb és legsúlyosabb hibái. A népszavazás bizonyosan orvosolná ezeket, amelyeken szerintünk mindenáron és minden körülmények között segíteni kellene.

2. A második dolog, amit szemügyre kell vennünk, Magyarország természetes gazdasági egységének a felbomlasztása, amire területének minden szétdarabolása vezet, még ha ez népszavazás eredménye lenne is, és a szétbomlás következményei: a termelés csökkenése, a munka kevesbedése és mindazok a társadalmi veszélyek, amelyek ezekből következnek. Pontos és részletes adatokat bocsátunk erről az Önök rendelkezésére azokban a jegyzékeinkben, amelyek a gazdasági kérdésekkel foglalkoznak. Mindamellet meg kellett említenünk ezeket a súlyos hátrányokat már itt, ahol kifejtjük összefüggő alapgondolatainkat, hogy ezeket jelentőségük szerint kidomborítsuk. Ha bármilyen eljárás útján a magyar területnek bizonyos részét elválasztanák, a legkevesebb, amit tehetnének, hogy ezeket elkerüljék, az lenne, hogy néhány évig megtartsák a régi gazdasági egységet a politikai határok megváltoztatása ellenére is. Ez csak csillapítószer lenne az átmenet éve alatt, mert sem a folyók nem változtatják meg folyásukat, sem a völgyek irányukat, sem az erdők, a bányák helyüket; de ez legalább eltompítaná az esést és időt adna arra, hogy a szétrombolt egységnek minden része készülhessen arra a harcra, amelyet ezentúl a dolgok természete ellen meg kell vívnia.

Általánosságban Magyarországnak egész különleges gazdasági helyzetére kell nyomatékosan felhívunk az Önök figyelmét. Ez egy helyett három egymást követő pusztítást szenvedett el: a háborúét, a bolsevizmusét és – sok vidéken – a román megszállását. A szerződés pénzügyi és gazdasági rendelkezései nem számolna eléggé ezzel a helyzettel; hacsak meg nem változtatják őket az erre vonatkozó jegyzékeinkben előterjesztendő javaslataink szerint, az összeomlást készítik számunkra és súlyos veszteséget mindazok számára, akik ezzel az országgal gazdasági összeköttetésben állanak.

3. Végre a nemzeti kisebbségek védelmének fejezete kíván sokkal hathatósabb megoldásokat és biztosítékokat, mint amilyeneket a békeszerződés jelen formájában nyújt. Magyarország bőkezű akar lenni ebben a kérdésben, jelen jegyzékünk szövegében már említettük; de lényeges és a jog legelemibb elveinek megfelelő kívánság az, hogy a viszonzosság a szerződésben magában is tisztán le legyen szögezve; és ismerve szomszédaink hajlamát a türelmetlenségre, amelyet egyévi megszállás kísérlete tökéletesen bizonyított, a rendelkezéseknek pontosabbaknak, a biztosítékoknak szilárdabbaknak kellene lenniök, mint a nekünk ajánlott szerződésben találhatók. Erre vonatkozó részletes javaslataink a kisebbségek védelméről szóló jegyzékünkben találhatók: itt a kérdés alapvető fontosságát kellett jelezniük.

De teljes bizalmunk van abban, hogy mindezek a bajok, mindezek a fenyegetések el fognak tűnni, ha kérelmünknek, amely egyúttal az emberi méltóságé is: a népszava-

zásnak helyt adnak. Végezetül egy formai kérdés. A békeszerződés bevezetésében országunkat mint „Magyar Köztársaságot” jelöli. Ez az elnevezés szerintünk legalább is korai. Igaz, hogy – az ismert események következtében – a királyi hatalom megszűnt működni, de ez a tényleges helyzet jogilag nem változtatja meg az ország ősi alkotmányát, amelyet csak a nemzet akaratának megnyilvánulása, az általános szavazati jog alapján, szabadon választott nemzetgyűlés által változtathatna meg. Miután ez nem történt meg, kérjük, hogy a szokásos „Magyarország” kifejezéssel éljenek országunk megjelölése alkalmával és a „Magyar Köztársaság” kifejezést ezzel helyettesítsék a békeszerződés minden részében és minden okmányban.

Kérjük egyidejűleg, hogy szíveskedjenek az utolsó kikezdést, amely az aláíró hatalmak felsorolását megelőzi, s amely azzal kezdődik, hogy „Tekintettel arra, hogy a volt monarchia...” a következő egyszerű kitételrel helyettesíteni: „Tekintettel arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt létezni”.

A magyar béketárgyalások, II. kötet, 1–6. o.

Jegyzetek

1. [Georges Clemenceau, a békekonferencia elnöke.]
2. [Az egyezmény szövegét nem ismerjük.]
3. [A magyar békedelegáció VIII. jegyzékének részleges szöveggözlését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
4. [Apponyi Albert párizsi beszédének szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
5. Ezek a határok a békeszerződés 27. §-ában jelzett új magyar határral egyeznek. [A békefeltételek 27. §-a írta le Magyarország tervezett új határait, s e szakasz mellékletét képezte egy 1:1 000 000 léptékű térkép.]
6. Ilyen szempontokból kidolgozott elhatárolási tervezetet az Önök rendelkezésére készen tartunk.

A magyar békedelegáció a párizsi békekonferenciához intézett XXII. sz. jegyzékének 1. sz. melléklete – Részlet (Neuilly, 1920. február 12.)

*Magyarország
földrajzi egységéről*

1. Magyarország mint földrajzi egység

Magyarország határai minden oldalon természetesek, az ország területét a szomszédos földrajzi területektől jól elkülönítik. A jó határ fogalmát ma már tisztázva látjuk: azok a jó határok, amelyek csakugyan külön érdektérületeket választanak el, a közlekedést megnehezítik és gyér népességű zóna húzódik rajtuk végig. Ideális jó határ pl. a Pireneusok bástyája Franciaország és Spanyolország között, ezzel szemben nagyon szerencsétlen és rossz a Franciaország és Németország között elhúzódó határ.

Különösen erős és földrajzilag jó határunk van északon, keleten és délkeleten, a Kárpátok mentén. Széles, erdős hegyhátak, gyér népesség jellemzi ezt a hegyvidéket. A hegylánc vízválasztó, két oldaláról a vizek egészen más gazdasági érdekeltségű területekre vezetnek. A Vág és Garam mentén lakó, erdőgazdasággal foglalkozó népnek semmi köze sincs a Cseh-medencéhez, ellenben minden érdekszála Budapest környékéhez fűzi, tehát a Magyar-medencéhez. Viszont a Németország felé futó Odera vízvidékének semmiféle érdekszála sem fűződik a Magyar-medencéhez stb. A Kárpátokon átkelni nem könnyű, az átjáró utak és vasutak a két lejtőn fekvő területet csak gyéren kapcsolják össze.

Magyarország nyugati határa Német-Ausztria¹ felé azon a vonalon van, amely elválasztja a dombvidéki életet a hegyvidéki élettől. Az Árpád-házi királyok idejében a határ Magyarországhoz csatolta a Grazi-medencét is, de később azt mondhatnók, hogy



fokozatosan eltolódott a két különböző életmódot folytató terület határára. Ha az ilyen vonal mentén két külön nyelvet beszélő nép lakik, akkor a határ nem mondható rossznak, de mindenesetre jobb, mint ha a határ nem különböző életmódú területeket, hanem különböző nyelvterületeket választ el.

A Magyar-medence *déli határa* tulajdonképpen a Duna vízvidékének déli vízválasztóján volna, de ez oly idegen érdekű és idegen természetű területeket csatolna hazánkhoz, hogy csak abban az esetben volna a határnak helye itt, ha a Duna-Dráva vonalától délre is magyarok laktak. A Duna-Száva-vonaltól délre fekvő terület nagyon elüt a Magyar-medencétől éghajlata és életmódja miatt, de jól el is van választva tőle a folyók roppant széles, gyéren lakott árterületével. A Magyar-medencéhez való tartozását mindenesetre kifejezésre juttatja az a történelmi tény, hogy a Magyar Királyság területe az Árpádok és az Anjouk idejében messze kiterjedt délre a Dunán és Száván túl.

Kitűnő határain belül rendkívül *egységes az egész nagy medence*. Fő vízere, a Duna felé folyik minden folyója, a kis Poprádot kivéve, amely a Visztulába viszi vizét. Kivételes még az Olt és a Zsil, mert ezek hazánk területén kívül, de szintén a Dunával egyesülnek. Összetartozó nagy egységét szépen kifejezi a vasút és úthálózat. Mintha pókháló közepén volna a főváros, innen indul ki minden fővonal nemcsak ma, de végig a történelmi időkön. Tehát nem mesterséges, hanem természetes fejlődés eredménye.

Az úthálózat sugarai a medence földrajzi centrumából a határok felé fokozatosan gyéresebb népsűrűségű, alacsonyabb kultúrájú területekre jutnak s csak néhány helyen kapcsolódnak a külföldi úthálózatokhoz, úgy, hogy a hálózat sűrűsége a centrumtól kifelé fokozatosan gyérül és a határok mentén a leggyéresebb, különösen kelet felé. A legkülönösebb komplikációra vezetne, ha ennek a természetes fejlődése következtében centrális út- és vasúthálózatnak egy részét leszakítanók és más centrumok úthálózatához kapcsolnánk. Az úthálózat centrális elrendeződését vázlatos képben a békekonferenciának már átnyújtott atlasz 4. térképe mutatja.²

Magyarország határaink természetes voltát, állandóságát és szükségszerűségét semmi sem bizonyítja fényesebben, mint az a történelmi tény, hogy Európában nincs állam, amelynek *határai* olyan *állandóak*, olyan tartósak lettek volna, mint éppen Magyarorszáé. Az Árpád-házi királyok idején a Bizánci Császárság és a Német-római Birodalom közt igen jelentéktelen határváltozásokkal mindig ugyanaz maradt az ország területe. Az Anjouk idején nagyon messze túlterjedt a király hatalma a Kárpátok bércén, de a túlfekvő területeket soha nem tekintették Magyarországhoz tartozóknak. A török idők pusztításai, az osztrák elnyomás, sok mindenféle balszerencse és viszály ellenére is a határok megint pontosan úgy bontakoztak ki, mint ahogy az Árpádok idejében voltak. A földrajzi tényezők parancsa ellen cselekedni lehet, megtette ezt Nagy Sándor, Napóleon, Dzsingisz kán stb., de alkotásuk csak pusztulásra, lehanyatlásra, a népek boldogtalanságára vezetett. A kérlelhetetlen geográfiai tényezők ismét felülkerekednek s katasztrofálisan omlik össze minden olyan alkotás, amely a geográfiai tényezőket nem respektálta. Magyarország története a legfényesebb bizonyítéka ennek. Az Osztrák Birodalom igen heterogén elemek, valóságos geográfiai hulladékok összefoldozásából keletkezett. A császár hatalma csak az egységes Magyarország erejével tudta ezeket összetartani, minden földrajzi kíváncságot ellenére. Az összetartó kéz elhanyagolásával katasztrofálisan omlott össze az egész, egyes részei a természetes geográfiai egységekhez csatlakoztak. Ennek be kellett következnie, hogy az ezredéves történelemmel igazolt magyar határ ismét határ legyen s az ezredév történetével igazolt centrális egység ismét egység legyen.

Nem mi mondjuk ki ezeket a nagy igazságokat először. Tömérdek geográfus, a legjelentékenyebbek, valóságos lángelmék hangoztatták ezt a feltűnő, iskolai például szolgálható egységet. Itt csak a nagy Reclus szavait idézzük:

„Magyarországnak és Erdélynek megvan az a rendkívüli előnye, hogy reális geográfiai egészet alkotnak... A Magyar Királyság egyike Európa legegységesebb és legkompaktabb részeinek. Magyarország a kontinens közepén majdnem szabályos tojásdad alakú síkságcsoport, körülveve hegykoszorúval. Ennek az oly jól határolt országnak közepét (magyarok lakják)... A környező területek egyéb népességei kénytelenek minden anyagi érdekükkel az uralkodó nemzetiség felé gravitálni... Magyarország különböző népei országuk rendkívüli egységének erejénél fogva kénytelenek voltak akár az erőszak, akár az önkéntes akarat következtében, ugyanolyan politikai kormányzat alatt maradni... Aggodalommal kell a jövőbe tekintenünk, amikor majd Európa dunai részében az egyensúly megbomlik. De, bármi legyen a keleti országok sorsa, az a nemzet, amely a Kárpátoktól körülvett óriási aréna területén rendezkedett be, mindig a legnagyobb mértékben befolyással lesz arra a területre, amelyet meghódított és megvédelmezett. Az emberiség jövőjére nézve jó, hogy Európának egy ilyen jelentős részében nem árjához erősen csatlakozott nép játssza a főszerepet... A magyaroknak voltak gyöngye napjaik. De szomszédjai közül melyik mérkőzhetnék vele értelmesség, hősiesség és szabadság-szeretet tekintetében?”³

Magyarországnak a békeajánlatban foglalt *szétदारabolása esetén olyan államalakulások keletkeznének*, amelyekre már előre minden szakavatott geográfus kimondhatja a halálos ítéletet, mert geográfiai abszurdumok nem tartanak sokáig. A megmaradó Magyarország is olyan határokkal lenne körülvéve, amelyek semmiképpen sem nevezhetők természeteseknek, tehát örökös villongásoknak, politikai zavaroknak, azonkívül kulturális és gazdasági süllyedésnek lesznek okozói. Szerencsétlenség lesz ebből az új határok mindkét oldalán lakó népekre nézve. Legyen szabad itten a magas konferencia emlékébe idézni azokat, amiket a románok a Bánság felosztására vonatkozólag mondtak a konferenciához beterveztett emlékiratukban. S ami áll a Bánságra, az áll körül az Alföld egész peremén, a síkság és hegyvidék viszonyára. De ne tekintsük most Magyarországot, amelyről később fogjuk kimutatni, hogy ilyen brutális megcsontítás esetén magában fenn nem maradhat, hanem nézzük az új államalakulásokat.

Cseh-Szlovákország három nagyon elütő, heterogén területből lenne összetéve. Első darabja, a különálló eredeti Cseh Királyság, külön medence, jól elhatárolva gyéresebb

népességű hegyvidékekkel. Szélein mindenütt erős német benyomulást látunk, s bár Magyarország területének megcsonkításakor az intéző faktorok az *etnográfiai* határokat sürgették, itt éppen ellenkezőleg, az etnográfiai határ teljes negligálásával, a *történelmi és fizikai földrajzi* határokhoz ragaszkodik a békeajánlat. Melyik elv tehát az igazi? Homlokegyenest ellenkező elvek nyilatkoznak meg Magyarország és Csehország kezelésében, ami azt a hiedelmet keltheti, hogy nem igazi, jól megfontolt elvek, hanem a jutalmazás és büntetés gondolata vezette azokat, akik a békeajánlatot megszerkesztették. Ha a Cseh Királyság új elhatárolását a Magyarországra alkalmazott alapelvek szerint hajtánók végre, akkor a királyság határa északon és nyugaton a hegyek belső lábánál a medence földművelésre alkalmas területeinek belsejében húzódnék.

Cseh-Szlovákország második darabja a Morva-medence és Szilézia. Ez tulajdonképpen átmeneti terület a nagy Bécsi-medence és a Porosz-Sziléziai-medence között, beékelve a Kárpátok és Szudéták közé. Déli határa a tiszta német lakta medencerész felé egészen bizonytalan, mindenesetre nagyon ingatag és töméntelen viszálykodás okozója lesz. Éppen ilyen az északi határa.

Legnagyobb geográfiai abszurdum azonban az a tény, hogy ehhez a két, a *variszkuszi hegyromok* közt fekvő medencéhez hozzácsatolnak egy egészen idegen területen, a Magyar-medencében fekvő részt, csak azért, mert az ott lakó nemzetiség a csehekéhez hasonló nyelven, de nem ugyanazon nyelven beszél, s mert a nép egész tömegének minden *érzelme* és minden *érdeke* ellenére néhány saját anyagi előnyét kereső agitátor hamisan informálta a nagyhatalmakat. Ha Spanyolország a Pireneusok északi oldalának lejtős vidékét követelné, mert dialektikusan hasonló nyelven beszélnek ott az emberek; ha Itália az Alpok nyugati, a Rhône medencéje felé lejtő területét követelné, mert ott dialektikusan hasonló nyelven beszélnek, akkor kevésbé igaztalan követelésekkel állnának szemben, mint itt, mert ezen a területen a kulturális vezetés nem a tót nép, hanem részben németek, főképpen magyarok kezében van.

Igen nagy tévedés volna azt hinni, hogy *Jugoszlávia* északi határai valamiféle erőszakolt nemzetiségi vonalon természetesen és tartósak lehetnének. Falvak, városok, amelyek eddig szomszédok és rokonok voltak, teljesen elszakadnának egymástól s idegenek lennének. A határ mentén még egy évszázad múlva sem lennének nyugalmas, rendezett viszonyok, a telekkönyvezés, közlekedés, kereskedelmi piacok, vásárok stb. megváltozása következtében. Ennek a határnak részletesebb tagolása alább következik.

Európa történelmének egyik legváratlanabb és a földrajzi tényekkel leginkább összeütköző eseménye lenne *Erdélynek* Romániához való csatolása. Egy államalakulássá kapcsolhatnák össze két olyan terület, amelyeknek érdeke éppen ellenkező irányba kapcsolódik: Erdély a Magyar-medence felé, Románia pedig a Fekete-tenger felé. A két terület minden tekintetben különbözik egymástól, rajtuk az életmód egészen elütő. S a két területet igen gyéren lakott, sőt legnagyobb részében lakatlan terület választja el, amelyen át a közlekedés igen nehéz.

A romániai oldal meglehetősen egységes nyelvű, de igen alacsony műveltségű terület, Erdély nagyon vegyes, csak felében oláhnyelvű terület, de sokkal magasabb műveltségű, fejlettebb; a magyar uralom alatt kultúrája közép-európai lett. Hogyan fog ez a két terület összeférni? A magasabb műveltségű Erdély etikai alapon, az egységesebb nemzetiségű Románia etnográfiai alapon fogja követelni a hegemoniát s oly állandó belviszályok helye lesz az új állam, amelyek Európa békéjét mindig – veszélyeztetni fogják.

Mindebből világosan s a részletek megbeszélése után biztosan ki fog tűnni, hogy a Balkán békéjét s ezzel *Európa békéjét* is nagy részben egy független, erős, integráns Magyarország tudja csak megvédelmezni és biztosítani. Ez az egyetlen nagyobb, jól határolt fizikai-földrajzi egység ezen a vidéken, ez az egyetlen, amely az apróbb államok között az egyensúlyt fenn tudja tartani.

Ha ezt szétdaraboljuk s darabjaiból rosszul szerkesztett, ingatag államalakulásokat konstruálunk, ez lehet szellemes kísérletezés, de nem komoly törekvés békére és nyugalomra, mert csakis olyan apró, rossz szerkezetű, csonka vagy fölösleges részekkel

megszaporított államocskák keletkeznek, amelyek gyűlölettel tekintenek egymásra s minden alkalmat meg fognak ragadni, hogy újra felfordítsák a helyzetet saját hasznuk reményében. Az ezredéves történelemmel kipróbált Magyarország hatalma és békeszeretete minden ilyen törekvést csírájában képes elfojtani, ha külügyeit függetlenül minden másérdekű állam oktrojált akarata nélkül tudja intézni.

2. Magyarország népessége

A nemzetiségek elterjedésének hű jellemzése az első bázis, amelyen megdönthetjük nemzetiségeink aspirációinak minden jogalapját. Erre vonatkozólag teljes tájékozást nyújtanak a már Párizsba érkezésünkkor átnyújtott néprajzi térképek s az azokhoz fűzött magyarázatok. Mindezekből a következő kétségtelen tények derülnek ki:

1. Az északnyugati tótság kivételével sehol az országban nemzetiségek olyan kompakt tömegben nem laknak, hogy bármely rész le volna csatolható az országból úgy, hogy más nemzetiségűek, különösen magyarok igen nagy számban ne kerülnének idegen uralom alá.

2. Ahol valamely nemzetiség a legújabb időkig szokásban volt térképező mód szerint a térképen egységesebb, zártabb tömegben tüntethető föl, ott a népsűrűség oly gyér, hogy csakis igen kevés és igen alacsony műveltségű ember sorsának kérdése merülhet föl.⁴

3. Amint sűrűbben lakott területekre jutunk, azonnal a magyar, vagy a hazához hű német elem domináló szerepe ötlik szemünkbe kevés kivétellel.

Ennek a három kétségtelen ténynek tudatában a legnagyobb nehézségekbe ütközik nemcsak a területek hovacsatolásának, hanem még integritás esetén a nemzetiségeknek adandó autonómiák kérdése is.

A nemzetiségek kulturális állapotáról első jegyzékünk tájékoztat részletesen. A kétségbenvonhatatlan tények azt tanúsítják, hogy:

1. Minden nemzetiségünk, a szászokat és a magyarországi németeket kivéve, alacsonyabb és pedig lényegesen alacsonyabb műveltségű, mint a magyarság.

2. A Magyarországon lakó rutének műveltebbek, mint a galíciai és bukovinai s az Orosz-Lengyel-síkságon lakó rutének.

3. Az erdélyi oláhok sokkal magasabb műveltségűek, mint a romániai oláhok (lásd VIII. sz. jegyzéket).⁵

4. A magyarországi szerbek sokkal műveltebbek, mint a jugoszláviai szerbek (lásd XII. sz. jegyzéket).⁶

5. A magyarországi tótok műveltsége legalábbis olyan magas fokú, mint a Kárpátok északnyugati lejtőjén lakó szláv népeké.

6. Mindebből az következik, hogy Magyarországon a nemzetiségek állapota jobb, kedvezőbb, európaiasabb volt, mint a rokonaik által alakított államokban. A magyarságot ebből a szempontból semmiféle szemrehányás sem illetheti, sőt elismerést érdemel.

A magyar uralom jelentősége a nemzetiségek kultúrájában akkora, hogy ha kivonjuk a nemzetiségi területeket a magyar uralom alól, azok ismét elvadulnak, balkanizálódnak, a kultúra le fog hanyatlani, s a népek sorsa sokkal rosszabb lesz, mint eredetileg volt.

A magyarságot a nemzetiségekkel való bánásmód és a magyar kultúrának állítólag alacsony volta címén temérdek jogtalan szemrehányás érte. Nincs nemzet, amelyről annyi tévedést, hazugságot és ferdítést írtak volna össze, mint Magyarországról. Valóban el kellene szomorodnunk a rágalmaknak ezen az özönén, ha nem tudnánk, hogy Európában ma már a vezető körök jól tudják, miszerint ezek a rágalmak főképpen oszt-rák biztatásra keletkeztek, sőt Ausztria volt ezeknek fő termelője. Magyarországon a nemzetiségi kisebbségek sokkal több jogot és szabadságot élveztek, mint amennyit a békekonferencia határozatai eddig a kisebbségeknek biztosítottak. Mégis mindig elnyomással vádolnak bennünket!

Az ingatag néprajzi alapon kívül nemzetiségeink állandóan történelmi jogra hivatkoznak. Magyarország története mind halomra dönti ezt. A történelmi tények kétségtelenül tanúsítják, hogy:



1. Sohasem létezett olyan ország, amely tartalmazta volna Cseh-, Morvaországokat az észak-magyarországi tótok területével együtt. Ilyen államalakulásnak sem néprajzi, sem földrajzi, sem történelmi jogosultsága nincs.

2. A tótok ezer év óta békés egyetértésben éltek a magyarokkal, sőt együtt küzdöttek a magyarokkal a csehek ellen, valahányszor azok Felső-Magyarországon raboltak és hódítottak.

3. Magyarország ruténlakta területe sohasem tartozott semmiféle más országhoz. Lehetséges, sőt valószínű, hogy a hegyvidéknek volt ősi, bár igen szórványos szláv lakossága, de ezer esztendő óta nem volt tagja vagy része semmiféle konszolidált államformának, egyedül Magyarországnak, s hűen részt vett minden szabadságharcunkban. A rutének biztos források szerint a XIII. században vándoroltak be.

4. A románoknak, helyesebben oláhoknak semmi közük sincs Rómához, sokkal későbbi betelepülők, mint a magyarság (XIII. század), sőt legnagyobb részük a török és orosz elnyomás elől menekült a szabadság hazájának területére. Nemzeti történelmünkben sohasem szerepelt, csak mint rabló, amely mindig rárontott a magyarságra, valahányszor az töröktől, osztráktól bajba került. Erdélyre semmiféle történelmi joga nincs, kultúrájának tetemes részét, például latin betűkkel való írását tisztán Erdély fejedelmének köszönheti. Korábbi jegyzékeinkből teljesen kiviláglik, hogy dáko-román álmaik tiszta fantáziaképek, történelmi joguk egyáltalában szóba sem jöhet.

A szerbek történelmi jogra még csak nem is hivatkozhatnak, mert köztudomású és a mellékletekből egészen világos, hogy a törökök elől menekülve, jöttek hazánkba s itt vendégszeretettel fogadtuk őket mint „vendégek”-et.

A nyugat-magyarországi németiség sohasem tartozott Ausztriához. Még az elnyomás, az abszolutizmus korában sem csatolták Ausztriához, mert respektálták Magyarország történelmi jogát erre a területre. Sőt történelmi jogunk nekünk terjed a határon túl nyugatra, néhány község területére.

Arra a kérdésre, hogy akartak-e nemzetiségeink valaha tőlünk elszakadni, szintén megfelelnek korábbi jegyzékeink. Ebből biztosan konstatálható, hogy csakis önhasznukat kereső agitátorok működése következtében sikerült a nemzetiségek egy részét irredentának megnyerni. Az elszakítás és a más államhoz való csatolás egyáltalában nem a nép óhaja volt, ma sem az, csak a papok babonás fenyegetései, néhány agitátor sikeres működése és a most betört hadsereg terrorjának következménye volt némely népies megnyilatkozás. Népszavazás esetén fényesen ki fog derülni, hogy kicsiny töredék, leginkább az intelligencia önhasznát kereső része az, amely a Magyarországtól való elszakadást és más államhoz való beosztását sürgeti.

A nemzetiségi területek átkapcsolása esetén oly államok keletkeznének, amelyeknek etnográfiai állapota egy cseppel sem lenne jobb, mint amilyen volt Magyarország állapota, sőt a baj megsokszorozódnék, s ha eddig csak egy ország, Magyarország küszködött a nemzetiségi velleitásokkal, ezentúl négy vagy öt ország fog ugyanebben a betegségben szenvedni Európa békéjének állandó veszedelmére.

1. Cseh-Szlovákiának már a neve is elárulja, hogy két olyan népet akar egyesíteni, amelyek nem tartják magukat azonosoknak. A szlovákok sohasem lesznek csehek, s mindig elnyomóikat fogják látni a csehekben. S ezt a népet csakis elnyomással lehet Csehország számára megtartani.

2. A ruténeket nem lehet sem a csehekkel, sem a lengyelekkel, sem az ukránokkal egyesíteni, mindig vissza fognak kíváncsozni Magyarországhoz, s csakis erőszakkal lehet őket más államközösségbe belekényszeríteni. Területükön sok a nem rutén elem, s éppen ez az intelligensebb és gazdagabb, s ez a nem rutén elem éppen olyan irredentát csinál, mint amilyent csináltak más nemzetiségek intelligens elemei.

3. Erdéllyel egy ezredéves múlt minden emléke, gótikus katedrálisok, sok vért látott várak, tiszta magyar és szász városok kerülnek idegen uralom, oly nép uralma alá, amelynek még csak összefüggő története sincs. Az erdélyi oláh sohasem fog a romániai oláhok uralmával megelégedett lenni, az ott lakó magyar és szász nemzetiségek pedig sokkal veszedelmesebb bomlasztó elemet fognak képviselni, mint amilyen a műveletlen oláh volt.

Az erdélyi oláhok 90%-a nem törődött azzal, hogy a Romániához csatolt Erdélyben lakó minden magyar és minden szász lelkét teljesen át fogja hatni a gyűlölet az oláhok ellen, s minden alkalmat meg fog ragadni, hogy kitörjön, hogy Romániának ártson és visszakapcsolódjék Magyarországhoz. Amíg ott minden magyart és szászt ki nem irtanak, vagy amíg ott a magyar uralom helyre nem áll, addig békességre, megértésre egyáltalában ne számítsunk.

A magyarság és szászág elnyomásával és kiirtásával az intelligencia körében támadó hiányt az oláhok egy-két emberöltőn belül képtelenek lesznek pótolni, s óriási süllyedés, kulturális, materiális és erkölcsi süllyedés fog bekövetkezni.

4. A dél-magyarországi területeknek Szerbiához való csatolása azt fogja eredményezni, hogy Szerbia egész kulturális élete a Magyarországtól elszakított területre fog koncentrálni, s ott olyan nemzetiségi zavarok és elégedetlenségek lesznek, amelyek messze felülmúlják mind azt a bajt, amit eddig a Magyar Királyság keretén belül okoztak.

Az állapotok tehát sokkal rosszabbak lesznek, mint amilyenek voltak, mindenféle égni fog a legveszedelmesebb irredenta, mindenütt nemzetiségi izgatás, egymás ellen elkövetett atrocitások, gyötrelmek véghetetlen sorozata, lepusztulás, balkanizálódás, végre olyan tarthatatlan állapotok fognak bekövetkezni, hogy maguk az Egyesült Hatalmak fognak sietni visszaállítani az integráns Magyarországot, de mennyi vér és mennyi könny tanúságának árán!

3. Magyarország gazdasági és közlekedési egysége

Magyarország területe a természettől úgy van alkotva, hogy mindenféle termelésű területet feltalálunk benne, s mindezek együttesen függetlenné, önmagában megállóvá teszik az országot. De bármely részt szakítsunk is le róla, olyan helyzetbe taszítjuk, hogy önállóan megélni többé képes nem lesz.

Különösen négy főreszből áll az ország:

a) Az Alföld a gabonaneműek és általában a mezőgazdasági termesztermények vidéke. De itt nincs se kő, se fa, sem semmiféle bányászati termék s a hegyvidéki marhategyésztés is hiányzik belőle. Egészen egyoldalú termőterület tehát, amely egymagában gazdaságilag megállani képtelen.

b) A Dunántúl síkságokkal és hegyekkel váltakozó dombvidék. Van rajta mezőgazdaság, kertészet, erdőgazdaság és szénbányászat. De fenyőerdői nincsenek, vasérc- és egyéb ércbányái egyáltalán nincsenek, a termelt lombosfa-mennyiség az Alföld és a Dunántúl szükségletét nem képes ellátni, szénbányászata is csak kevés, annyira, hogy az Alföld és a Dunántúl együtt nem volnának képesek még fűtőanyagukat sem beszerezni ezen a területen.

c) Az északnyugati Felvidék szolgáltatja Magyarország puhafa-szükségletének legnagyobb részét, innen kerül ki vasércünk legnagyobb része, itt van szénbányáink, vízierőink nagy része. Ezekre a termeszterményekre Magyarországnak szüksége van, Csehország teljesen nélkülözni képes, mert neki puhafája, szene, vasrőce stb. bővebben van. A Felvidék termeszterményeit csakis Magyarországon képes értékesíteni, viszont a Felvidék élelmezése csakis a magyar területekről történhetik, mert Csehország többi része nem termel annyit, hogy olyan tekintélyes fölöslege legyen, amellyel az éhező Felvidéket táplálni tudná.

d) Tökéletesen ugyanezt lehet mondani Erdélyre is. Magyarországnak okvetetlenül szüksége van az Erdélyben termelt sóra, vasércre, földgázra, szénre, bauxitra, kőre és puhafára, viszont Erdély nem lehet meg az Alföld termeszterményei nélkül. Hogy elszakítás esetén milyen gazdasági katasztrófa érné ezeket a területeket, azt a határok bírálatával kapcsolatban számszerűen fogjuk kimutatni.

A Magyar-medence egyes részeinek természetes kapcsolódását és gazdasági egységét úthálózatának centrális jellege erősen kiemeli. A Felvidékek minden völgye az Alföld felé nyúlik, egyedül az Olt völgye mutat jelentékeny kivételt. De az Olt völgye Erdélyben nem mutat átmenő, nevezetes közlekedő út létesítésére alkalmas útvonalat, mert igen bonyolult folyása következtében éppen nem szolgáltat rövid kapcsolatokat a kisebb földrajzi egységek között. Így pl. a fogarasi és háromszéki medencék vasúti összeköttetése nem követi az Olt mentét, mert ez igen hosszú volna; a Maros völgyéből Brassó felé vezető főútvonal csak rövid darabon követi az Olt vonalát.

A természetes úthálózat már a rómaiak és a népvándorlások idejében, de különösen az ezeréves magyar uralom idejében az Alföldre nyíló völgyeket követte. Északra legfontosabb útjaink a Vág, Nyitra, Garam és Ipoly völgye mentén futottak a hegyvidékbe és délen csoportosultak a Duna mentére s azon át a magyar medencék természetes centrumához Budához, illetve ma Budapesthez. Az erdélyi medencéből kivezető utak mind az Alföldre jutottak, és ott igyekeztek nyugat felé a Tisza jó átkelőhelyeit (Tokaj, Szolnok, Szeged) felkeresni, azontúl pedig centralizálódtak Budapest felé.

Nem tudatos közlekedési politika eredményei ezek a fő kereskedelmi utak, hanem természetes fejlődés következményei. Ezzel a Duna-nyílásba centralizáló úthálózattal szemben egészen más centrumok felé csoportosulnak a cseh, lengyel, orosz és oláh területek úthálózatai. Nem kell egyebet tennünk, mint minden országhatár nélkül megrajzolni az úthálózatokat (vasút- és kocsút-hálózatokat), s bárki azonnal meghúzhatja a térképen az országok között mutatkozó természetes határokat. Egyedül nyugat felé, az ausztriai németiség felé nincs olyan természetes közlekedési választékunk, hogy az úthálózat elkülönülése feltűnő lenne. Itt inkább az Árpád-házi királyok idejében volt, sokkal természetesebb nyugati határ emelkednék ki; tanúsítva azt, hogy a mai helyzetnél sokkal természetesebb lenne, ha a Grazi-medence Magyarországhoz csatlakoznék.

A megmaradó Magyarország csonka, nyomorék alakulás lesz. Elvágva hegyeitől, a hegyvidéknek termékeitől, nem függetlenítheti magát a tengeri kereskedelem szabadságával, hogy onnan pótolja hiányait, ahonnan akarja, mert azt a kikötőt, amelyet sa-

ját áldozataival, saját munkájával létesített, Fiumét is elszakítják tőle. Teljesen szomszédaира lesz utalva, onnan kell beszereznie mindent, hogy iparát fenntarthassa. Mert a megmaradó Magyarország népessége sokkal sűrűbb, semhogy ipar nélkül meg tudna élni, a föld nem terem eleget annyi ember eltartására és azonfelül arra, hogy fölöslegével a hiányzó anyagot és árut beszeresse.

Az ezeréves történelemmel igazolt fizikai-földrajzi egység megbontása, mint a geográfiai törvényekkel ellenkező cselekedet, okvetlenül magával hozza az itt lakó népek gazdasági elpusztulását. Nemcsak a megmaradó Magyarország népét, hanem azokét is, akiket természetellenesen más országokhoz csatoltak. [...]

Összefoglalás

Az elmondottakból kitűnik:

1. Nem frázis, hanem szigorú tudományos igazság, hogy Magyarország ezeréves határai földrajzi egészet zárnak körül. Ezeréves határain belül új határokat nem lehet húzni, ha a medence belsejében lakó népek nyugalma meg akarjuk őrizni.

2. Kitűnően jellemzett földrajzi egységén belül ezer éve alatt a medence minden része és minden népe oly szoros, hagyományban gyökerező, történelmi, kulturális, gazdasági és közlekedési kapcsolatba került egymással, hogy ezeket a kapcsolatokat szétszakítani csak úgy lehet, ha kegyetlen rombolást viszünk véghez s boldogtalanná tesszük az itt lakó népeket.

3. Egyik nemzetiségünknek sincs éppenséggel semmiféle történelmi joga az ország egyes területeire. Amióta Európa pacifikálódott és a modern államok megalakultak, Magyarország mindig ugyanezek közt a határok közt, ugyanilyen kiterjedésben konszolidált állam volt, sőt Britannia után az első alkotmányos állam a világon, s Magyarországon mondták ki először a vallásszabadságot.

4. Nem igaz, hogy a magyar nemzet elnyomta volna nemzetiségeit. Ez megfizetett politikai ágensek hazudozásai folytán jutott a világ szájára. Valóban minden nemzetiségünk műveltebb és jobb módú volt, mint a testvéreiktől fenntartott államok kereteiben élő, ugyanazt a nyelvet beszélő népek. Különösen áll ez a ruténekre, oláhokra, szerbekre és vendekre.

Ezek a nemzetiségek ezer év alatt nem szenvedtek annyit az állítólagos magyar elnyomás alatt, mint amennyit szenvedtek magyar testvéreink egyetlen egy év, a most lefolyt okkupációs év alatt. A nemzetiségek részéről elhangzott, hallatlanul vakmerő hazugságoknak, rosszakaratnak, az ítélkezők részéről egy elfogultságnak, tévedéseknek és részrehajlásoknak tömkelegébe bonyolódott bele a mindenkitől elhagyatott, rokontalan magyar nemzet, hogy ez valóban a világtörténelem legszomorúbb lapjaira tartozik.

5. Etnográfiai alapon lehet az ország egyes kisebb részeit az országról leválasztani, mert valóban, helyenként elég kompakt tömegekben élnek, különösen tótok, rutének és oláhok. De ezek a területek oly szoros gazdasági kapcsolatban állanak az ország többi részével, olyan idétlen, földrajzilag sehogy sem igazolható határokkal vannak elkülönítve, hogy ezeknek leválasztása a néprajzi alapon kívül semmiféleképpen sem magyarázható meg.

6. A béketervezet szerint létesülő új államok nemzetiségileg még sokkal rosszabbul felépített államok lesznek, mint Magyarország s hozzá még ezeknek az új államoknak irredenta szellemű nemzetiségei sokkal műveltebbek, mint az elnyomó, balkáni kultúrájú népek. Nem sokkal helyesebb volna-e az ezeréves Magyarország kereteiben meghagyni a nemzetiségeket s azoknak széleskörű autonómiát biztosítani, mintsem magyarokból s más magyarországi nemzetiségekből alkotni új, elnyomott nemzetiségeket s esetleg azoknak létét biztosítani autonómiával?

7. Magyarország abban a reményben tette le fegyverét, hogy igazságosan fognak vele bánni a népek önrendelkezési joga alapján. Hogy érvényesülhessen az „önrendelkezési jog”, ha egyetlen négyszögkilométer területre sem terveztek népszavazást? Nemzetiségeink miért félnek úgy a népszavazásoktól? Hisz egyévi okkupáció után bizonyosan



POPULATION:

German	41.91%	Hungarians	40.53%
Német		Magyar	
Allemands	32,790	Hongrois	31,705
Slovak	14.92%		
Tót			
Slovaques	11,673		

minden nemzetiségünk megismerkedett az új haza boldogító hatásaival! Ha annyira igazuk van, miért nem bizonyítják be ezt az igazságukat népszavazással? Méltóztassék nemzetiségeinkkel fennálló perünket akármelyik angol ítélőbírónak kezébe utalni. Az angol bírák világhírű elfogulatlansága és korrektsége mellett nyugodtan adnánk át magunkat ítéletüknek, mert tudjuk, hogy az angol bíró első dolga lenne meggyőződni a valóságról, s minden további kérdés nélkül a legmagasabb etikai alapra helyezkedve elrendelné a népszavazást.

Anglia népe minden ügyében és perében megnyugszik a bölcs angol bírák ítéletében. Miért nem követi a Legfőbb Tanács is az ő példájukat? Teljesen megnyugszunk mi is a Legfőbb Tanács ítéletében, ha az becsületesen megejtett vizsgálat alapján történt. Kérünk a vitás területekre népszavazást.

A magyar béketárgyalások, II. kötet, 29–33., 63–64. o.

1. [Az osztrák ideiglenes nemzetgyűlés 1918. november 12-én kimondta, hogy Német-Ausztria demokratikus köztársaság, „a Német Köztársaság integráns része”.]
2. [Nem közöljük.]
3. [Élisée Reclus: *Nouvelle géographie universelle. La terre et les hommes*. Volume III. *L'Europe Centrale* (Suisse, Austro-Hongrie, Allemagne). Paris, 1878, Librairie Hachette et Compagnie, 289–290. o.]
4. [Éppen ennek a kiküszöbölése céljából készítette Teleki Pál az ún. Vörös térképet (*Carte Rouge*), amely a magyarlakta területeket vörös színnel, a lakatlan területeket pedig fehér színnel jelezte.]
5. [A magyar béke delegáció VIII. jegyzékének részleges szöveggözlését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben. Teljes szövegét lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 117–274. o.]
6. [Nem közöljük. Szövegét lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 362–405. o.]

Jegyzetek

Benda Jenő: A magyar béke kilátásai – Részlet
(Budapest, 1920. április 2.)

A magyar békedelegáció a húsvéti ünnepekre hazajött. Az antant válaszát nem hozta magával. Ebből a negatív tényből kevés pozitív következtetést lehet levonni. Hogy el-
lenségeink tanácsa csak elhalasztotta-e keresztre feszítésünket, vagy pedig reményt akar
adni föltámadásunkra, – azt nem tudhatjuk. A döntés halogatása mindenesetre ked-
vezőbb eredmény, mint hogyha informáló munkánk előtt ultimátumot kaptunk volna
a békeszerződés aláírására. Minket mégsem intéznek el olyan sommásan, mint Bul-
gáriát. Az angolok érdeklődése az igazság iránt, az olaszok nyílt pártfogása és Amerika
pártoló passzív rezisztenciája hatással volt a heves francia vérmérsékletre s legalább egy
kis időt hagyott a gondolkodásra.

Apponyi int a vérmes reménykedéstől, buzdít a kitartásra s figyelmeztet, hogy hibát
ne kövessünk el itthon. E hármias utasítás különösen időszerű most. Annyit elértünk,
hogy fölkeltettük az antant nagy államaiban a lelkiismeretet és azt a tudatot, hogy ve-
lünk igazságtalanságot készülnék elkövetni. De érzik megkötöttségüket, mert egyolda-
lú információra kis szövetségeseikkel oly szerződéseket kötöttek, melyektől nehezen
tudnak szabadulni. Ha Magyarország a belső rendnek, fegyelemnek, kultúrájának és
konszolidációnak képét mutatja, akkor ez a fölkeltett lelkiismeret-furdalás *előbb-utóbb*
a békeszerződés revíziójára vezet. Ha azonban mai dezolált állapotaink tovább tartanak
s politikai torzsalkodásaink híre nagyítva kikerül a külföldre, akkor ezzel az antant lel-
kiismeretén könnyítünk, azt mondják: az olyan nemzet, mely nem tudja magát sem
kormányozni s a nyomorúságában sem tud rendet tartani és egymás közt békén élni,
az nem érdemli meg a különös kíméletet. Legyünk vele tisztában, hogy viselkedésünk-
től sok függ, s nagyon jó volna, ha a húsvéti ünnepek ájtatos hangulatában megszület-
nék az a nemzeti egység, aminek gondolata Apponyi intő szavaiból is kiérzik.

•

Elutazás előtt a Château de Madridban¹ megkértem gróf Apponyi Albertet, a magyar
béke mai helyzetéről mondja el a véleményét. Kérdéseimre a magyar békedelegáció
elnöke a következőket válaszolta:

– Emlékeztetem arra, amit elutazásomkor mondtam, amidőn a közönséget óva in-
tettem attól, hogy a békeszerződés érdemleges módosítása iránt vérmes reményeket táplál-
jon. Ugyanakkor azonban azt is mondtam, hogy ne tekintsék Magyarország sorsát eh-
hez a szerződéshez kötötnék, hanem inkább ahhoz az időhöz, ami ezután következik és
ahhoz a tevékenységhez, amelyet ezután fogunk kifejteni. Erre nézve viszont már akkor is
bizonyos bizalommal nyilatkoztam, amit mostani benyomásaim szerint még határozottab-
ban megtehetek. Nagyon természetes, hogy nem nyilatkozhatom a tekintetben, hogy ab-
szolúte ki van-e zárva a szerződés módosítása, vagy nem, és hogy az aláírás tekintetében
micsoda állást foglalunk el, mégpedig először azért nem nyilatkozhatom, mert magam sem
tudom, másodsor azért, mert nem volna célszerű ma bármilyen irányban megkötni elha-
tározási szabadságunkat. Hangsúlyozom azonban, hogy elzárkózottságunk dacára, amely-
ben nem érvényesíthettük magunkat a tárgyalások során úgy, amint azt a nemzeti közvéle-
mény várta, mégis volt mindenféle alkalmunk arra, hogy a közhangulatot észleljük és hogy
konstatáljuk annak bizonyos javulását a mi ügyünkkel szemben. Bízom tehát abban, hogy
meg fogjuk találni a külügyek vezetésének ezt az orientációját, amelynek révén *belátható*
időben visszaszerezzük Magyarországnak az őt megillető helyzetét a népek családjában.

De ennek föltétele *belügyi állapotaink olyan kialakulása, amely tiszteletet és rokonszen-
vet ébreszt*, komoly munkára való elhatározottságunk, felülemelkedésünk a hitvány sze-
mélyi és pártpolitikai torzsalkodásokon, a jogrend föltétlen uralmának biztosítása és
ezzel az összes nemzeti erők tömörítésének lehetősége egyfelől, anyag és erkölcsi hite-
lünk helyreállítása másfelől.

A magyar delegáció elindulásának idejét kedden este hét óra húsz perckor tűzték ki. Párizs az ébredő tavasz teljes pompájában búcsúzott tőlünk, amikor este a Gare de l'Est felé robogtunk. A Bois de Boulogne sétányain már finom üde zöld színbe borult minden, selymes levélkéiket csipkekönnyű vékony lombozatba bontották a fakadó rügyek. Rózsaszínű, lila, fehér virágzásnak eredt fák színfoltjai keveredtek a zöld áradat szüz üdeségébe. És a derűs égbolt alatt átlátszóan ragyogó alkonyatban összeölelkező szerelmespárok sétáltak a kanyargós utakon. A Champs Elysée-n nyitott autók körforgó adata, a boulevard-okon az üzletek zárását követő órák hömpölygő tömeg nyüzsgése.

Így maradt meg emlékünkből Párizs, amikor vonatra szálltunk és nekivágtunk a sűrűsödő alkonyat homályába boruló francia mezőknek. Másnap, szerdán, azután a svájci völgyek között lassankint elmaradt mögöttünk a francia tavasz, az osztrák Alpeseekben újra megtaláltuk a telet. Szerdán az alkonyodó nap bíboros aranyfényét már havas csúcsok verték vissza. Fehér hófoltok a szakadékos mély völgyekben, kopár fák igazi téli képe. Az osztrák téiben gróf Teleki Pállal arról beszélgettünk, hogy lesz-e még tavasza a magyar nemzetnek s az utolsó napok eseményei után hogyan kell megítélni a magyar béke és a magyar jövő lehetőségeit?

Természetesen mindenekelőtt az iránt érdeklődtem, ami ma talán a legérdekesebb kérdés, *mi az oka annak, hogy a magyar béke ügyében az antant-válasz átadását elhalasztották?*

– Semmiféle olyan oka nincsen, amiből bármiféle pro vagy contra következtetést lehetne akár a javunkra, akár a kárunkra levonni – felelte Teleki. – *Az egésznek a magyarázata az, hogy az amerikai nagykövetség nem érezte magát fölhatalmazva arra, hogy hozzájárulhasson olyan momentán lépéshez is, mint az antant-válasz átadása és ehhez a különben gépiesen bekövetkezendő lépéshez is fölhatalmazást kívánt kérni Washingtontól.* Ez a dolog teljes magyarázata. Ebből azonban nem következik az sem, hogy az amerikaiak a magyar békét nem tartják igazságosnak s azon változtatásokat kívánnak. Különben úgy látszik, hogy a békeszerződés még mindig nem hever készen s egyes pontjait illetőleg még mindig folynak megbeszélések.

Hogy ezek a megbeszélések mit fognak eredményezni, azt természetesen éppen olyan kevéssé tudjuk, mint ahogy az eddigi tárgyalások menetéről nem voltunk informálva.

– Hogyan látja gróf úr a magyar béke helyzetét most, amikor a magyar delegáció már másodszor tér vissza Párizsból?

– Úgy látom, ahogy előbb láttam, amikor a tárgyalásra kijöttünk. Akkor is az volt a nézetem, hogy a békeszerződésben magában semmit, vagy majdnem semmit sem fogunk elérni, és hogy nekünk nem is ezért [...],³ hogy pótoljuk azt a munkát, amit évtizedek megfeszített igyekezetével kellett volna elvégeznünk: Magyarország megismertetését a külfölddel. A külföld végül föl fogja ismerni bennünk azt a kultúrállamot, amelyről eddig sejtelve sem volt. És talán föl fog ismerni a külföld két dolgot. Az egyik az, amit eddig csak egyes messzebb látó emberek, akik inkább tudósok, mint politikusok, ismertek föl, hogy Közép-Európának a földrajzi alakulat következtében a magyar alföld a központja s ezért Közép-Európa jövőjének a megoldásánál föltétlenül számolni kell azokkal az emberekkel, akik a magyar alföldet lakják. A másik felismerés pedig az, hogy a magyar nemzet a legmagasabb kultúrájú nép a közép-európai nemzetek között, s hogy emellett egyéb tulajdonságai: komolysága, szövetségi hűsége is olyanok, amelyek értéket jelentenek s amelyek miatt érdemes vele barátságot kötni.

– Meg voltam róla győződve, hogy a mi egész munkánkat, a béke-előkészítés technikai része, amit én végeztem, azután az egész delegáció munkája tulajdonképpen csak ezt a célt fogja elérni még akkor is, ha a mi minden erőfeszítésünk a békeszerződés megváltoztatására irányul. Éspedig abból az egyszerű okból, mert az egész európai béke tulajdonképpen egyetlenegy épület. Ennek az épületnek az értékelését az antant szempontjából éspedig annak az antantnak a szempontjából kell nézni, amelyik a német békét kötötte. Ezt az értékelést majdnem furcsa százalék formájában kifejezni, ez a módszer azonban jobban megmagyarázza a dolgot. És ilyen módon azt mondhatnám, hogy az ő értékelésünk szerint ennek a békének fontosságában 80 százalékát teszi a

német béke és a másik négy béke együttvéve adja a többi húsz százalékot. Az osztrák, bolgár, magyar, török béke közül is az antantot a török kérdés érdekli a legjobban, úgy, hogy a magyar békére nem esik több, mint mondjuk, négy százalék.

– Képzeli el, hogy valaki egy épületet már majdnem fölépített s azután a munka befejezte előtt rájön, hogy az épület egyik lakosztályának a beosztása nem lesz praktikus, ha következetesen keresztülviszi a megkezdett stílust. Egy percig sem áltatom magam azzal az illúzióval, hogy az az építész ebben az esetben előről kezdi a munkát és teljesen megváltoztatja az épület stílusát. Ellenkezőleg: bizonyosra vettem, hogy nem törődik azzal, ha az a lakás kényelmetlenné válik, legfeljebb három-négy szoba lakhatatlanná lesz, az épületet azonban tető alá kell hozni. Ezért nem gondoltam soha, hogy a békeszerződésen a javunkra lényeges változtatásokat fognak megejteni. Azt a reménységet azonban, amit a békekövetségünknek ahhoz a munkájához fűztem, hogy Magyarországról a külföldet fölvilágosítsa és Magyarország megbecsülését kívívja, az én nézetem szerint a békedelegáció teljesen igazolta, úgy, hogy most már megvan az az alapunk, amire építeni lehet, amely alapon következetes és kemény munkával talpra állíthatjuk Magyarországot. [...]

Pesti Hírlap, 1920. április 2. 1. o.

Jegyzetek

1. [A magyar delegációt vendégül látó szálloda Neuilly-sur-Seine-ben.]
2. [Hugh Campbell Wallace.]
3. [Nyomdai hiba az eredetiben. A hiányzó szöveg kb.: ... kell fellépünk, hanem azért...]

A Szövetséges és Társult Hatalmak válaszának kísérőlevele a magyar békedelegáció elnökéhez (Párizs, 1920. május 6.)

Elnök Úr!

A Szövetséges és Társult Hatalmak a legnagyobb figyelemmel áttanulmányozták azokat a jegyzékeket, amelyekben a magyar Békedelegáció megtette megjegyzéseit a neki átnyújtott békefeltételekre. A jegyzékek vizsgálatában a Hatalmakat egyedül az a szándék vezérelte, hogy az igazságnak és a védelmükre bízott magas érdekeknek megfelelő határozatokat hozzanak. Ha ennek a vizsgálatnak eredménye lényeges vonásaiban nem egyezik a magyar Békedelegáció ellenjavaslataival, ennek oka az, hogy a Hatalmak nem tudtak ennek a delegációnak álláspontjára helyezkedni.

A Szövetséges és Társult Hatalmak ugyanis, bár kifejezik azt a reményüket, hogy a jövőendő Magyarország Európa biztonságának és békéjének egyik oszlopa lesz, a maguk részéről nem felejtetik el, mekkora felelősség áramlik Magyarországra a világháború kitöréséért, és általában a kettős monarchia imperialista politikájáért.

A magyar Békedelegáció részletes kritika tárgyává tette a neki átnyújtott Békefeltételek határozmányait. Idecsatoljuk azt a választ, amelyet megadni a Szövetséges és Társult Főhatalmak szükségesnek láttak. Ha ez a válasz nem tárgyalja pontról pontra a Békekonferenciához intézett jegyzékeiknek érveit, hogy valamennyit megcáfolja, ez nem annyit jelent, mintha azoknak alaposságát elismerné; a Szövetséges és Társult Hatalmak hallgatását semmiképpen sem szabad helyeslésnek magyarázni; világosan ki kell jelenteni, hogy a válasz hiánya sehol sem jelenti az Önök által védett álláspont elfogadását.

Az Önnek átnyújtott megjegyzések nem tartalmaznak semmi külön választ arra a nagyszámú emlékiratra, amelyet a magyar Békedelegáció Magyarország határainak kérdésében nyújtott be. Nem adnak választ arra a javaslatukra sem, amelyben népszava-



zás elrendelését kérik olyan területekre nézve, amelyeket a Hatalmak elhatározása más államoknak juttat. A Szövetséges és Társult Hatalmak érett megfontolás után helyezkedtek arra az alapra, hogy semmi tekintetben nem módosítják a Békefeltételek területi határozmányait. Azért határoztak így, mert meggyőződtek arról, hogy az általuk megállapított határok minden megbolygatása súlyosabb következményekkel járna, mint amelyeket a magyar Békedelegáció felemlít. Egyébiránt a magyar ellenjavaslatok tanulmányozása csak megerősítette azt a meggyőződést, amelyre a Szövetséges és Társult Hatalmak már azelőtt, a magyar álláspont igazsága mellett felhozható mindennemű bizonyíték vizsgálata után jutottak; az önök elé terjesztett Békefeltételekben megjelölt határokat e meggyőződés alapján szabták meg.

Közép-Európa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, hogy a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal. Ebből következik – a Szövetséges és Társult Hatalmak sajnálattal hajoltak meg a szükségesség előtt –, hogy a magyar népesség egyes gócainak egy más állam szuverénitása alá kell kerülnie. Azonban erre a helyzetre nem lehet hivatkozni azzal az állítással, hogy jobb lett volna nem bolygatni a régi területi állapotot. A dolgok meglevő rendje, még ha ezer éves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott.

Igaz, hogy a magyar Békedelegáció azzal érvel, hogy a Békefeltételek sehol sem rendelték el népszavazást. Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla, hogy, ha ez a megkérdezés az őszinte véleménynyilvánítás teljes biztosításával történne, nem vezetne számbavehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat. A népek akarata megnyilatkozott 1918. október és november havában, a kettős monarchia összeomlásakor, amikor a soká elnyomott nemzetiségek egyesültek olasz, román, jugoszláv vagy cseh-szlovák testvéreikkel. Az azóta történt események megannyi új bizonyítékát szolgáltatják az azelőtt Szent István koronája alatt élő nemzetiségek érzelmeinek. A magyar Kormány elkésett intézkedései, amelyekkel ki akarja elégíteni a nemzetiségek autonómiára való törekvését, senkit sem fognak tévedésbe ejteni; nem változtatnak semmit azon a fontos történeti igazságon, hogy hosszú éveken keresztül a magyar politika minden erejével azon volt, hogy a nemzeti kisebbségek hangját elfojtsa.

A Szövetséges és Társult Hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról a gondolat-ról, amely őket a határok kiszabásakor vezette és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínén megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma lefolytatni, mert ez bizonytalan időre kitolná a béke megkötését, pedig ezt egész Európa sóvárogja. De, majd ha a Határbizottságok megkezd-
ték munkájukat, ha úgy vélik, hogy a Szerződés intézkedései, mint fentebb mondtuk, valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, mód-
jukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy, ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltozta-
tását valamelyik Határbizottság kívánatosnak mondja. A Szövetséges és Társult Hatal-
mak bíznak benne, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan ha-
tárvonal kiigazítására, ha azok ellen alapos ellenvetést lehet tenni.

A rutén területre vonatkozó elhatározásukban a Szövetséges és Társult Hatalmak teljes tudatában voltak a felmerült nehézségeknek. Elfogadták a rutén föld és a Cseh-Szlovák állam egyesülését az utóbbi állammal kötött szerződésben.¹ Ez az állam külö-
nös módon biztosítja a rutének autonómiáját. Megegyeztek a Cseh-Szlovák állammal abban, hogy a szerződés intézkedéseit, amennyiben azok a néprajzi, vallási és nyelvi kisebbségekre vonatkoznak, a Nemzetek Szövetsége védelme alá helyezik. A Szövetsé-
ges és Társult Hatalmak úgy vélik, hogy a köztük és a Cseh-Szlovák állam közt létrejött szerződés a rutén autonomikus tartomány népességének megadja a lehetőséget arra, hogy kívánságait nyilvánosan kifejezhesse. A Hatalmak a legkomolyabb figyelemmel lesznek ennek a népességnek a jövőben nyilvánított kívánságaira. Egyébiránt a Nem-
zetek Szövetségének Szerződése a Szövetség Tanácsa minden tagjának jogot ad arra, hogy a St. Germain-en-Laye-ben, 1919. szeptember 10-én a Szövetséges és Társult Főhatal-
mak és a Cseh-Szlovák állam közt kötött szerződést aláíró hatalmainak figyelmét bár-
mely, a rutén területre vonatkozó, figyelmet érdemlő kérdésre felhívja.

Ily körülmények közt a Hatalmak úgy vélik, hogy a határszéli lakosság érdekei teljes mértékben biztosítva vannak. Ami az ilyen szuverénitás alá kerülő magyar népszigete-
ket illeti, a Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam részéről már aláírt és a Cseh-Szlovák állam részéről már ratifikált, a kisebbségek védelmére vonatkozó szerződések ezeknek érdekeit teljesen biztosítják.

A Szövetséges és Társult Hatalmak meglepedéssel veszik tudomásul, hogy a Magyar Béke delegáció hozzájárul azokhoz az elvekhez, amelyek a Nemzetek Szövetsége szerző-
déseinek alapjai. A Szövetség nemcsak a szerződés aláíróinak a jogait védi; olyan szer-
vezetet is létesít, amelynek segítségével békésen és törvényes úton el lehet intézni azo-
kat a változásokat, amelyeket új helyzetek tesznek szükségessé a Béke intézkedéseiben. Magyarország jóakarata a szerződésből reá háruló kötelezettségek teljesítésében köze-
lebb fogja hozni azt az időt, amikor ő is helyet foglalhat a Szövetségben.

A Szövetséges és Társult Kormányok nem mehettek messzebb. A Határbizottságok-
ra ruházott hatalom a területi határozmányok ügyében, a Szerződés különböző cikkei-
ben végrehajtott módosítások, amelyekről a csatolt megjegyzések nyújtanak részletes fel-
világosítást, jelzik a Hatalmak engedményeinek végső határát. A ma átnyújtott Béke-
feltételek tehát véglegesek.

Ennélfogva a Szövetséges és Társult Hatalmak a jelen közlés dátumától számított 10 nap
alatt elvárják a Magyar Béke delegáció nyilatkozatát, hogy jogosítva van a Békének ebben a
formában való aláírására. Ezután azonnal intézkedések fognak történni a béke aláírására.

Fogadja Elnök Úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését.

A. Millerand² s. k.

1. [A csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szövegközlését lásd e kötetben a *Források kö- Jegyzetek*
zött a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
2. [Alexandre Millerand, a békekonferencia francia elnöke.]

A Magyar Béke delegáció 360. (adm.) sz. jegyzéke
Alexandre Millerand-nak, a Legfőbb Tanács elnökének –
a Magyar Béke delegáció lemondásáról (Budapest, 1920. május 16.)

Elnök Úr!

A Szövetséges és Társult Hatalmak Legfőbb Tanácsa 1920. évi május hó 6-ai kelettel a Magyar Béke delegációhoz juttatta válaszát¹ azokra a megjegyzésekre, amelyeket ez a delegáció tett a Magyarország elé terjesztett békefeltételekre, valamint a békeszerződés végleges szövegét. Ugyanakkor tíznapi határidőn belül kérte az említett delegáció nyilatkozatát, hogy fel van-e hatalmazva a szerződésnek ebben az alakjában való aláírására.

Az alább kifejtendő okokból a magyar béke delegáció nem veheti magára az igenlő válasszal járó felelősséget.

Mindenekelőtt bátrak vagyunk a delegáció elnökének a békefeltételek átnyújtását követő napon, 1920. januárius 16-án a Legfőbb Tanács ülésén, a magyar béke delegáció nevében tett szóbeli nyilatkozatára² hivatkozni. A nyilatkozat szövege a következő:

„Érzem a felelősség roppant súlyát, amely reám nehezedik abban a pillanatban, amikor Magyarország részéről a békefeltételeket illetőleg az első szót kimondom. Nem tétovázom azonban és nyíltan kimondom, hogy a békefeltételek úgy, amint Önök szívesek voltak azokat nekünk átnyújtani, lényeges módosítások nélkül elfogadhatatlanok.”

Márpedig a végleges szöveg a januáriusi szövegnek semmi lényeges módosítását nem tartalmazza.

Nem szorítkoztunk azonban erre a tagadó kijelentésre. Ugyanannak az előterjesztésnek folyamán a delegáció elnöke reámutatott a békeszerződés által fölvetett területi kérdés megoldására; ez a megoldás olyan térre vitte volna a kérdést, amelyet hitünk szerint minden szerződő fél magáénak vall és amely megfelel a szövetséges hatalmak elveinek, főleg a népek önrendelkező joga elvitathatatlan elvének. Nem hivatkoztunk tehát Magyarországnak régi területeihez való történeti jogaira. Nem mintha ezek a jogok előttünk vitathatóknak látszanának; nem mintha lelkünk minden erejével nem tiltakoznánk minden olyan állítás ellen, hogy ennek a területnek ezeréves birtoklása igazságtalan; az érdekelt népesség jogára hivatkoztunk, amikor részükre a népszavazás elrendelését kértük. Azért választottuk ezt az álláspontot, mert az ellentéteknek a lehetőségét is el akartuk kerülni, s a hozandó határozatokat önmagában elvitázhatatlan és hatásában pártatlan elv alapján akartuk helyezni. Ugyanakkor kijelentettük ugyanis, hogy előre is alávetjük magunkat annak a határozatnak, amelyet a szóban forgó népek a szabadság minden biztosítéka mellett megejtett népszavazáson hozni fognak. Ezzel az eljárásunkkal egyben perdöntő választ adtunk a nem magyar nemzetiségek állandó vádaskodásaira, mert azokat tesszük ügyünkben bírakká, akiket állítólag elnyomtunk. Ajánlottuk, követeltük és mai is követeljük ezt a legjobban értesült, legilletékesebb és bizonyára legszigorúbb bíróságot. Ellenfeleink azok, akik ez elől a megoldás elől bujkálnak. Ez a tény önmagában döntő ítélet a mi szemünkben.

Szívesen elismerjük, hogy gazdasági és pénzügyi tekintetben figyelembe vették néhány észrevételünket.³ Mindamelllett Magyarországnak a békeszerződés szerint megmaradt része kétségbeejtő gazdasági helyzetbe kerül. Az ország természetes piaci nincsenek biztosítva sem az Adriai-, sem az Égei-, sem a Fekete-tenger felé. Agyon lesz terhelve teljesíthetetlen pénzügyi kötelezettségekkel, hacsak a jóvátételi bizottság nem enyhít a feltételeken, amire bizonytalan kilátást nyújtanak, de amit nem tudnak biztosítani. Ebben a tekintetben sem jogosít minket semmi sem arra, hogy első ítéletünkön változtassunk. A döntő körülmény azonban a Magyarországot feldaraboló területi határozmányok fenntartása és az érdekelt népesség részére az önrendelkezés elvitázhatatlan joga alapján kért népszavazást megtagadása.

Ilyen körülmények között feladatunk csak egy lehet. Nem is szólva hazánkkal szemben való igazságtalan intézkedéseiről, a békeszerződés sérti az új államokhoz csatolt népek elvitázhatatlan jogát, mert nem volt módjukban, hogy akaratuknak kifejezést adjanak. Kézzelfoghatóan ellenkezik a szabadság elvével, amelyre a magyar béke delegáció egész működését alapította, abban a hiszemben, hogy ebben a tekintetben közös alapon áll a szövetséges Hatalmakkal. Ezt a békeszerződést tehát önmagában véve nem tartjuk elfogadhatónak, s a magyar béke delegáció, amelynek megbízása csupán a feltételek megvizsgálására szorítkozik, nem érzi magát felhatalmazottnak annak aláírására.

Tudjuk egyébiránt, hogy másféle szempontok döntő befolyást gyakorolhatnak a kérdésben való döntésre. Tudjuk, hogy nyugodtan és a körülmények éleslátásával kell latba vetni az ország általános helyzetét és mérlegelni a kényszerítő nyomást, amely elhatározásunk szabadságát befolyásolja. Azt is szívesen megállapítjuk, hogy a kísérlőlevél mintha ajtót nyitna a szerződésben levő bizonyos *igazságtalanságok* (a szót a kísérlőlevélből vesszük) helyrehozásának. Azonban ezeknek a politikai szempontoknak megítélése nem lehet a delegáció feladata. Nem a megbízottak, hanem a megbízók kötelessége lesz, hogy mérlegeljék azok fontosságát és megszabják befolyásukat elhatározásaikra. Mi tehát visszaadjuk megbízásunkat kormányunknak, amelytől azt nyertük, s átadjuk mindazokat az okmányokat, amelyeket nekünk küldeni kegyesek voltak. Kormányunkra vár, hogy úgy határozzon, ahogyan azt az ország helyzete megkívánja; az ő feladata, hogy a béke aláírásának kérdésében Önöknek feleletet adjon.

A magyar béketárgyalások, II. kötet, 473–474. o.

- Jegyzetek*
1. [Az 1920. május 6-ai kísérlőlevelet lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
 2. [Apponyi Albert párizsi beszédének szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
 3. [A Magyarország számára — némileg — kedvező szövegváltozásokat elsősorban a 177., 186., 207., 255. és 293. § tartalmazta. Lásd *A magyar béketárgyalások, II. kötet, 516–521. o.*]

A magyar kormány levele Alexandre Millerand-hoz, a Nagykövetek Tanácsa elnökéhez a békeszerződés aláírásáról (Budapest, 1920. május 17.)

Elnök Úr!

A Magyar Békeküldöttség, amint az május hó 16-án kelt leveléből¹ kitetszik, a reáruházott teljhatalmat visszaadta megbízójának.

A küldöttség úgy vélte, hogy erkölcsi lehetetlenség reá nézve olyan szerződésnek az aláírása, amelyet elfogadhatatlannak és megvalósíthatatlannak jelentett ki, s amelynek

határozmányait nem sikerült megváltoztatnia. Véleménye szerint az aláírást csakis a kivételes helyzet szülte kényszer tenné indololttá, s nem érezte magát hivatva annak megállapítására, hogy ez a kényszerhelyzet fennáll-e.

A magyar kormány teljes mértékben egyetért a küldöttség minden ellenvetésével és adatokra támaszkodó állandó kritikájával, helyesli általános tiltakozását a tárgyalások folyamán és mostani lemondólevelében egyaránt. Nevezetesen tiltakozik a magyar kormány a népek önrendelkező jogának kézzelfogható megsértése ellen, mert ez az elv az egyetlen eszköz a zavarok és forrongások megelőzésére. A magyar kormány csak erre az elvre való tekintettel nem helyezkedett elvitázhatatlan történeti jogainak álláspontjára.

A magyar békeküldöttség azonban reámutatott a Szövetséges és Társult Hatalmak kísérőlevelének² néhány pontjára, amelyek, ha nem is valószínűsítik, de kifejezett ígéretet tartalmaznak a békeszerződés határozatainak a közeljövőben való enyhítésére.

A Szövetséges és Társult Hatalmak kijelentik kísérőlevelükben, hogy a kijelölt határvonalakon változtatni nem lehetett; megbízzák azonban a határmegállapító bizottságokat, hogy tegyenek javaslatot olyan változtatásokra, amelyeket szükségesnek látnak a szerződés okozta igazságtalanságok jóvátételére, amely igazságtalanságok megszüntetése általános érdek. A kísérőlevél értelmében ezek a bizottságok teljes mértékben meg fogják védeni a szomszédos népek érdekeit. Nem szabad tehát kételkednünk abban, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak örködni fognak azon, hogy a jóvátételi bizottságok valóban megfeleljenek kötelezettségünknek mindannyiszor, ahányszor valami igazságtalanság tudomásukra jut, s hogy azon lesznek, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa minden befolyását felhasználja az igazságtalanságok és méltánytalanságok kiküszöbölésére. A rutén földre nézve a kísérőlevél tág önkormányzatot helyez kilátásba, amely lehetővé fogja tenni, hogy szabadon fejezze ki akaratát s minden kényszertől menten dönthessen sorsáról és hovatarozásáról. A Szövetséges és Társult Hatalmak bizonyára nem vették volna be kísérőlevelükbe ezeket a világos és határozott kijelentéseket, ha nem volna elhatározott szándékuk, hogy a rutén területnek biztosítsák a választás szabadságát és nemzetgyűlésük szabad működését.

Végül a kísérőlevél közelinek mondja az órát, amelybe Magyarországot mint teljesen egyenrangú felet fölveszik a Nemzetek Szövetségébe, azzal a föltétellel, hogy a békeszerződésben reá rótt kötelezettségeknek méltányosan eleget tesz. A Szövetséges és Társult Hatalmak bizonyára teljes fogalmat alkottak maguknak arról, mily végtelen súlyos terhek hárulnak Magyarországra, amelynek őszinte jóakarátát nem lehet kétségbe vonni. De ott, ahol a szerződés anyagi és erkölcsi követeléseai átlépik a lehetőség határát, a legméltányosabb jóakarát is legyőzhetetlen akadályokba ütközik.

A jelen perc komolysága és a Szövetséges és Társult Hatalmak kétségtelen tekintélye rendkívüli súlyt ad azoknak az ígéreteknek, amelyek Magyarországot a béke aláírására felszólító levélben foglaltatnak.

Ezekben a kifejezett ígéretekben közeledést látunk ahhoz az érveléshez, amellyel a föltételekkel szemben védekeztünk. A magyar kormány meg van róla győződve, hogy ez a kezdődő közeledés meglesz minden, a szerződés által fölvetett kérdésben s el fog oszlatni minden olyan igazságtalanságot is, amelyet a kísérő levél nem említ, vagy nem ismer el igazságtalannak.

Ebben a föltevésben és az ország súlyos helyzetének tudatában a magyar kormány nem tagadhatja meg a békeszerződés aláírását.

A magyar kormány ezzel az elhatározásával bebizonyítja, hogy Közép-Európa politikai rendszerében Magyarország értékes elem, s hogy megszilárdulása egész Európának érdeke.

Van szerencsém értesíteni Elnök Urat, hogy mihelyt a magyar kormány meg fogja tudni a béke aláírásának pontos idejét, meg fogja nevezni teljhatalmú megbízottait a béke aláírására.

Gróf Teleki s. k.
külgügyminiszter

Simonyi-Semadam s. k.
miniszterelnök

- Jegyzetek
1. [A magyar békedelegáció lemondólevelét lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonzferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
 2. [Az 1920. május 6-ai kísérőlevelet lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonzferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]

Apponyi Albert gróf képviselő beszéde a Nemzetgyűlésben (Budapest, 1920. május 26.)

Gr. Apponyi Albert:¹ Igen tisztelt Nemzetgyűlés! (*Halljuk! Halljuk!*) Nem csupán mint a Nemzetgyűlésnek tagja szólalok fel, mert ha csak ezzel a minőséggel volnék felruházva, nem fordultam volna sem az elnök úrhoz, sem a Nemzetgyűléshez azzal a kívánsággal, hogy a házszabályok által megengedett, de senkinek jogkörébe nem utalt felszólalással élhessek; hanem azért kértem ezt az engedélyt, mert a békedelegációnak elnöke voltam (*Hosszas élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán.*) és ebben a minőségemben még sokkal inkább kötelességét, mint jogosultságát érzem annak, hogy ebben a történelmi órában (*Úgy van! Úgy van!*) felszólaljak és – amennyiben a mai helyzet megengedi – számot adjak eljárásunkról, számot adjak arról a magatartásról, amelyet a kormánynak imént bejelentett elhatározása tárgyában elfoglaltunk.

Amint igen t. barátom, a külügyminiszter mondotta, a békedelegáció tevékenységéről a részletes beszámoló, annak összes irományai és a delegáció eljárásának történelmét tartalmazó munkálatok a Nemzetgyűlés elé fognak terjesztetni, s akkor lesz a Nemzetgyűlés abban a helyzetben, hogy felettük ítéletet mondhasson, vajon hűségesen jártunk-e el abban a megbízásban, amelyet az ország bizalma reánk ruházott; akkor fogja megítélhetni, mennyiben vagyunk mi felelősek a siker azon kimaradásáért, amely engem – aki az első pillanatban láthattam a helyzetet – nem lepett meg; de ha nem lepett is meg, bizonyára senkit fájdalmasabban nem ért, mint minket. Méltóztassanak meggyőződve lenni, mélyen tisztelt Nemzetgyűlés, hogy ennek a reánk kényszerített békeszerződésnek összes igazságtalanságait, összes lehetetlenségeit, Magyarországgal és a népjoggal szemben való méltatlanságait ebben az országban senki sem mélyebben és nagyobb keserőséggel át nem érezheti, mint azok, akik heteken át kínlódtak azzal a feladattal, hogy iparkodjanak változtatásokat, enyhítéseket kieszközölni. (*Úgy van! Úgy van!*) Tehát, ha érzelmekről van szó, a közérzetnek nincs az a tényezője, amelynek lelkében mélységesebb fájdalom és – ha úgy szabad mondanom – mélységesebb elkeseredettség honolna, mint éppen a békedelegáció tagjainak lelkében. (*Úgy van! Úgy van!*)

Usetty Ferenc:² Meg vagyunk róla győződve.

Gr. Apponyi Albert: A békedelegáció – mint méltóztatik tudni – nem tartotta hatáskörébe tartozónak, hogy az aláírás vagy alá nem írás dolgában a nemzetet kötelező eljárást kövessen, sem az egyik, sem a másik irányban. A békedelegációnak feladata volt a szerződést önnönmagában bírálni. E bírálat eredménye nem lehetett kétséges.

Lefektettük azt abban az iratban, a amelyben feladatunktól elbúcsúztunk. De természetesen tudnunk kellett, hogy a szerződés tartalmán kívül még egyéb mozzanatok, egyéb szempontok is vannak, amelyek figyelembe veendőek ennél az elhatározásnál: a helyzetben rejlő nyomás és a nagyhatalmak változott hangulatának azon szimptomái, amelyekről az igen t. külügyminiszter úr már megemlékezett.

Ámde ezeknek a politikai mozzanatoknak az elbírálása természetsszerűleg nem a békedelegációnak, hanem annak a tényezőnek a hatáskörébe tartozik, amely az ország politikáját felelősség mellett intézi. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Ezért kellett nekünk úgy



eljárunk, amint eljártunk, hogy midőn a magunk részéről – hogy úgy mondjam – a békeszerződés objektív elbírálóinak szempontjából nem mondhattunk mást, mint hogy ez elfogadhatatlan, mégsem tartottuk magunkat arra feljogosítottak, hogy a nemzet nevében kimondjuk az elutasítást vagy az elfogadást, hanem az erre vonatkozó elhatározást a kormánynak kezeibe kellett visszaadnunk.

Azonban, mélyen t. Nemzetgyűlés, érzem azt a kötelességet, amely reám háramlík, hogy a kormány elhatározására nézve is nyilatkozzam. (*Halljuk! Halljuk!*) Mert a kormány elhatározásának megérleléséhez hozzájárult az a jelentés, az az előterjesztés a helyzetről, amelyet én, mint a béke delegáció elnöke, neki tettem, s ennek az előterjesztésnek értelmében határozta el magát a kormány. És mint a Nemzetgyűlés tagja és mint olyan, aki a béke küldöttség élén folytatott működéséből a helyzetet talán jobban ismeri, mint mindazok, akik ettől a működéstől távol állottak, kötelességem kijelenteni, hogy én a kormánynak azt az eljárását, amelyet kénytelen volt követni, helyeslem, az azzal járó erkölcsi felelősségben teljesen osztozom. Indokaim a következők:

Az alá nem írás, amely tagadhatatlanul az igazság, az etika szempontjainak és a nemzeti közérületnek – az én érzületemnek is – legjobban megfelelt volna, ma ellentétbe hozott volna minket az egész világgal. Az a fejlődő jobb belátás és az abból eredő rokonszenvesebb érzés hazánk iránt, amelynek jelentőségére bátor leszek később kitérni, ma még nem érlelődött annyira, hogy rideg magunktartását méltányolva, annak bármely számba vehető támaszt és segítséget nyújtott volna; ellenkezőleg ma, amennyire lélektani momentumokat mérlegelni lehet, állíthatom azt mint meggyőződésemet, hogy az aláírás megtagadása inkább visszafejlődést idézett volna elő ebben a mindinkább megerősödő jobb érzésbe, és visszavetett volna minket oda, ahol egy pár hét előtt állottunk, midőn a látóhatáron egy fénysugár sem volt, midőn még egyetlenegy rokonszenvező érzés számba vehető erővel megnyilvánulni nem volt képes. Roppant kockázat a nemzet legfőbb kincseivel, a nemzeti újjászületés, a visszaszerzés reményeivel való va banque-játék³ lett volna az aláírás megtagadása.

De hát mondhatná valaki, hogy jobb lett volna akár a végzettel is szembeszállani, mint saját hozzájárulásunkkal szentesíteni területünk megcsonkítását, a tőlünk elszakítandó terület lakói természetes jogának megtagadását.

De vajon így áll-e a dolog?

Mélyen t. Nemzetgyűlés! Miről mondtunk mi le voltaképpen a békeszerződés aláírásával? Arról, hogy említett jogaink, említett szempontjainknak erőszakkal érvényt szerezzünk. Mindazoknak fenntartása, mindazokhoz való ragaszkodásunk kifejezetten egybe van kötve a szerződés aláírásával, mert ezen törekvések érvényesülésének maga a szerződés is ajtót nyit és a szerződési feltételeket kísérő oklevél a hatalmak hajlandóságát fejezi ki, hogy a szerződésnek feltűnőbb igazságtalanságait – maguk úgy nevezik – békés úton kijavítsák, kiigazítják.⁴

T. Nemzetgyűlés! Tulajdonképpen csak arról van szó, hogy a cél felé, amely változatlanul áll előttünk egy kockázatos, az adott viszonyok között sikerrel alig biztosítható, de viszont végveszélyeket tartalmazható út helyett egy másik utat válasszunk. Hogy ez célhoz vezet, az bizonytalan. A világért sem akarnám a helyzetet szépíteni vagy hamis reményeket kelteni. Sohasem tettem. Méltóztassék visszaemlékezni. *(Igaz! Úgy van!)*

Mikor párizsi utunkra mentünk, először is és másodszor is, a reménykedő hangulatokkal szemben ridegen megmondtam, hogy magához a békeszerződéshez semmi reményeket nem fűzök.⁵ De igenis, fűzök az azután bekövetkezhető fejleményekhez. Ma sem akarok hamis reményeket kelteni, ma sem akarom a helyzetet szépíteni, nem akarom azt sem, hogy feketébbnek, reménytelenebbnek lássunk, mint amilyen. *(Mozgás.)* Mert amint káros volna az elbizakodottság, amely tétlenséget idézhetne elő, amely minket erőnk megfeszítésétől esetleg megkímélni látszanék, épp oly káros volna az a csüggeteg pesszimizmus is, amely ugyanazt az eredményt idézi elő, amely lehetetlenné teszi, hogy az, aki nem reménykedik, tényleg összes erejét összeszedje, összes képességeit latba vesse és harcba vigye.

Tehát a kételynek nincs ott helye, hogy a nagyhatalmak akkor, amikor a kísérőiratban olyan kilátásokat nyújtanak nekünk, amelyet a kormány válaszigjegyzékében igen helyesen leszegezett és – amint a külügyminiszter mondta – úgy állította oda, hogy ami a kormánynál remény, az a nemzetnél feltétellé válhatik, mondom, kételynek ott nincs helye, hogy a nagyhatalmak ezzel igen komoly szándékot juttattak kifejezésre. Kételynek csak ott van helye, hogy a szándék magyarázatával azután találkozunk-e azzal az akarattal, amely Magyarországnak életképességét biztosítja.

Így a helyzet világos. Azzal a másik alternatívával szemben, amelyben csak a végzetes kockázatot és sikernek úgyszólván semmi kilátását sem láttuk, azzal a sötét kétségbeeséssel szemben, amelyben még pár hét előtt voltunk, amidőn nem nyilvánult meg a jóakaratsnak semminő szimptomája sem, ez az új helyzet, amelyben magunk előtt egy járható utat látunk, egy utat, amelyen előre haladhatunk azokkal a hatalmakkal harmóniában, amelyek ma a világ sorsát intézik, ez az új helyzet azzal a régi helyzettel szemben bizonyosan nem a lesüllyedésnek, hanem máris az emelkedésnek jele. *(Úgy van! Úgy van!)*

És ha mindezek a remények csalók volnának, az út odafelé, vissza a kétségbeesett elhatározásokhoz még mindig nyitva áll, *(Úgy van! Úgy van!)* és rosszabb körülmények közé, mint a maiak, nem juthatnánk. *(Úgy van! Úgy van! Taps.)*

Mélyen t. Nemzetgyűlés! Megmondtam egész világosan, hogy miben kétséges ez a mai helyzet. Megmondom azonban azt is, hogy én egyénileg miért nézem azt mégis bizakodóbb hangulattal, bizakodó, nem elbizakodott – mert nem bizonyos, nem biztos kilátásokat állítunk a nemzet elé –, de bizakodó, reményteljes hangulattal? Miért? A békeszerződés, amint az velünk közöltetett – hogy úgy fejezzem ki magamat – egy fosszil lelet. Ez olyan mentalitásnak megrögzítése, amely volt, amely ma már nem létezik. *(Úgy van! Úgy van!)* Annak a mentalitásnak megrögzítése, amely a nyugati hatalmak szempontjából Magyarország meggyöngyítését mint kívánatos, szükségképpen elérendő célt tűzte maga elé. *(Úgy van!)* Ez a mentalitás megrögzített olyan időben – és erről

sem a béke delegáció, sem a mai kormány nem tehet —, midőn Magyarország nem volt abban a helyzetben, hogy a maga szavát egyáltalán hallassa. Ezzel a megrögzítéssel állunk szemben, és ez a megrögzítés már nem felel meg a mai mentalitásnak. És én lehetetlennek tartom, hogy ez a mai mentalitás ne találjon utat és módot, hogy a régi mentalitás helyébe kibonyolódjék. És miért bízom én a mentalításban? Azért, mert ez nem alapul érzelmi momentumokon, nem egy velünk szemben egyszerre felébredt szeretet és rokonszenv sugallatán, hanem egyszerű politikai számításon, jobb belátáson: *(Úgy van! Úgy van!)* azon a politikai számításon, azon az észlelésen, hogy Kelet-Európa nyugalmanak legmegbízhatóbb, mondhatom, egyedül megbízható támasza egy életerős, életképes, belsőleg konszolidált, kifelé akcióképes Magyarország. *(Úgy van! Úgy van! Taps.)* Erre nézve, amitől előbb mint veszélytől féltek, kezd kialakulni az a felfogás, hogy ez Európának érdeke, hogy a nyugati hatalmaknak is érdekük.

Mentől inkább megerősödik ez a meggyőződés, mentől szilárdabb gyökeret ver és mentől megtámadhatatlanabbá válik, annál erősebbek azok az esélyek, hogy a kísérőiratban nekünk nyújtott kilátások valósággá váljanak. *(Úgy van!)* Tehát nem ismételletem eléggé, nem használhatok fel eléggé minden alkalmat annak hangsúlyozására, hogy kifelé való érvényesülésünknek, a rekuperációnak, az újjászületésnek, Magyarország hatalmi állása külső föltételei megszerzésének első, második, harmadik, utolsó, egészében előfeltétele a belső konszolidáció. *(Úgy van! Úgy van! Taps.)* E nélkül, t. Nemzetgyűlés, elveszett minden. *(Úgy van! Úgy van!)* Ma úgy áll a dolog, hogy mi körül vagyunk véve oly szomszéd államoktól, amelyekkel szemben én nem akarok egy bántó szót sem mondani, noha kínos helyzetben vagyunk velük szemben, de egészen objektíve meg kell állapítanom, hogy az ő belső megállapodásuk, megerősödésük, megszilárdulásuk, nyugvópontra jutásuk mostani összeállításukban teljes lehetetlenség. *(Úgy van! Úgy van! Taps.)*

Természetes tradíciók, természetes geográfiai határok nélkül, természetszerű gazdasági összefüggések nélkül, kultúrfőlény nélkül heterogén elemekből alkotni egy homogén, életerős állami társadalmat egyszerűen lehetetlenség. *(Élénk helyeslés és taps.)* Ez, anélkül hogy mi ahhoz csak hozzájárulnánk is, ki fog derülni, sőt már ki is derült bizonyos pontig. Ha ezzel szemben Magyarország itt áll mint a belső rendnek, mint az összes produktív erők összefoglalásának és munkába helyezésének, mint a nemzeti szolidáris politikának, mint a minket elválasztó mozzanatok felett a közös hazaszeretetnek és az egy cél felé való törekvésnek mintaképe: akkor megnyertük a partit, mélyen tisztelt Nemzetgyűlés, különben pedig elvesztettük. *(Úgy van! Úgy van!)* Tehát én arra alapítom bizakodásomat, hogy az a mentalitás, amely nekünk ma kedvező, nem érzelmi momentumokon, hanem olyan politikai igazságok felismerésén alapul, amelyek mindinkább és mind mélyebben bele fognak vésődni azoknak a lelkébe, akiknél ma még csak kezdetén állunk ennek a belső evolúciónak.

És még egy mozzanat, tisztelt Nemzetgyűlés! Önök mindannyian, t. képviselőtársaim, vagy, mondjuk, Önök közt senki sem érezte annyira annak a helyzetnek a súlyát, amelyben az ország van, midőn senkivel szabályszerű összeköttetése nem volt, midőn kiküldöttei Párizs környékén valóságos internáltságban éltek, midőn egyetlenegy cáfolatot sem tudtunk a sajtóban elhelyezni a legvadabb híresztelésekkel szemben. Mi éreztük leginkább azt, hogy mit jelent az, ha az ember a jó fegyverek egész arzenáljával bír ugyan, de nem tudja azokat érvényesíteni, mert nem tud hozzájutni sem a kormányokhoz, sem a közönséghez. Nos hát, az aláírás tényének az az egy megbecsülhetetlen előnye van, hogy ez a mi elzártágunk megszűnik, *(Úgy van! Úgy van!)* hogy helyreállnak szabályszerű összeköttetéseink az idegen államoknak úgy kormányával, mint közvéleményével, és így propagandamunkánkat akadálytalanul folytathatjuk.

És ha itt a remény soha meg nem szűnik — és merem állítani, senki sem fog nekem ellenmondani ebben az országban, nem is fog soha megszűnni —, akkor gondoljuk meg, hogy most már azoknak az elszakadt testvéreinknek az érdekeiről, akik az elfoglalt vidékeken vannak, szintén gondoskodhatunk, gondoskodhatunk helyzetüknek tűrhetővételéről⁶ azon napig, amelyet a nagyhatalmakhoz intézett utolsó iratomban is így je-

leztem. Midőn a dolog természetes békés akciójával diadalmaskodni fog azon az erőszakon, amely rajta ejtetett. Akik felé érzelmeink és gondolataink szállnak, azok helyzetének könnyítéséhez most majd hozzájárulhatunk, azokért fel fogunk szólalhatni nagyobb erővel, nagyobb eréllyel, nagyobb hatással. (*Élénk éljenzés és taps.*)

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Beszámoltam azokról az indokokról, amelyek miatt annak ellenére, hogy a békeszerződésről önmagamra nézve a véleményem az, amelyet ma is megismételtem, mégis abban a hatáskörben, mely részemre maradt, hogy ti. a kormánynak előterjesztést tegyek, hogy tapasztalataink alapján mi a teendő, végeredményben nem⁷ is oda kellett jutnom, hogy nem maradt más hátra – a helyzetnek iszonyatos pressziója alatt, de némileg felderítve azon kilátások által, melyeket sem túlozni, sem lebecsülni nem akarok, melyeknek érvényesülése nagyrészt mitőlünk függ –, mint hogy azt a tanácsot adjam, hogy igenis teljesítsük az aláírást.

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Azokban az órákban, amelyeket neuilly-i elzártságunk a békeidegáció munkáján kívül szabadon hagyott nekünk, foglalkoztam Széchenyi Istvánnak egy eddig még általam nem ismert életrajzával. Mondhatom, szomorú benyomást tett rám az ébredő, az emelkedő, a reményektől duzzadó, az előre törekvő korszak e nagy alakjának megjelenése ezen rettenetes benyomások közt, melyek közt akkor voltam. Mindazonáltal egy gondolat domborodott ki számomra ebből az olvasmányból. Nagy Széchenyinknek egy túl sokat idézett, de halhatatlan mondása az volt, hogy: „Magyarország nem volt, hanem lesz.” Kérdeztem magamtól, ha Széchenyi István most élne, megismételné-e ma ezt a mondását: „Magyarország nem volt, hanem lesz.” Igenis, megismételné, de hozzátenné: „Rajtatok áll!” (*Hosszan tartó általános éljenzés és taps.*)

NN, 1920, III. kötet, 85–87. o.

Jegyzetek

1. [Jászberény pártonkívüli nemzetgyűlési képviselője.]
2. [A budapesti XXI. választókerület nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
3. [Mindent vagy semmit-játék. (*Va banque*: tartja a bankot – a francia kaszinósargonból.)]
4. [Utalás a Millerand-levélre. Az 1920. május 6-ai kísérőlevelet lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
5. [Apponyi hasonló kijelentéseket tett korábban a sajtóban is. A Benda Jenő által készített interjúbeszámolót lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
6. [Helyesen: törhetővé tételéről.]
7. [Helyesen: nekem.]

A Nemzetgyűlés ülésének jegyzőkönyve (Budapest, 1920. június 4.)

*Elnök:*¹ Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezeti Bródy Ernő jegyző úr,² a javaslatok mellett felszólalókat jegyzi Frűhwirth Mátyás jegyző úr,³ a javaslatok ellen felszólalókat jegyzi Haller József jegyző úr.⁴

Következik a múlt ülés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése. Felkérem a jegyző urat, szíveskedjék a jegyzőkönyvet felolvasni.

Bródy Ernő jegyző (olvassa az 1920. évi június hó 2-án tartott ülés jegyzőkönyvét).

Elnök: Van-e valakinek észrevétele a jegyzőkönyv hitelesítése ellen? (*Nincs!*) Ha nincs, akkor a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

T. Nemzetgyűlés! (*Halljuk! Halljuk!*) A mai napon Magyarország egy történelmi fordulóponthoz érkezett. Ma írják alá ama békeszerződést, mely ezeréves országunk szétaraboltságát kimondja.



ERDÉLYI MENEKÜLTEK TŰNTETÉSE
A PETŐFI-SZOBORNÁL A BÉKEKÖTÉS
NAPJÁN, 1920. JÚNIUS 4.

Békeszerződésnek nevezik azt, ami nem az ígért örök békét, de örök békétlenséget, (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) nem nyugalmat, de folytonos nyugtalanságot, (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) nem szeretetteljes együttműködést az emberiség nagy és nemes céljai elérésének érdekében, de széthúzást és ellenszenvet alkalmas teremteni a népek között, és új és hosszan tartó viszályok csíráját hinti el mesterségesen. (*Úgy van! Úgy van! Taps a Ház minden oldalán.*)

Rupert Rezső:⁵ Hadüzenet béke alakjában!

Elnök: A kényszer hatása alatt ezt az ún. békeszerződést aláírjuk. De a lehetetlen dolgokra senki sem kényszeríthető. Ez a szerződés úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben oly lehetetlenségeket tartalmaz, (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) amelyek meg nem valósíthatók. (*Úgy van! Úgy van!*)

Szterényi József:⁶ Képtelenség!

Elnök: Minden igazságtalanság, követség az el egyeseken vagy nemzeteken, megbosszulja magát, és minden igazságtalanságnak megvan az a mélységes megtorlása, hogy belőle a jónak bőséges forrása fakad. (*Úgy van! Úgy van! Taps a Ház minden oldalán.*)

Bizzunk e gyásznapon az isteni Gondviselésben, bizzunk nemzetünk szívósságában és bizzunk végre saját erőnkben, melyet kitartó munkával fejlesztve, igazolni fogjuk ama régi közmondást: Ne bánts a magyart! (*Élénk helyeslés és taps a Ház minden oldalán.*)

A tőlünk elszakított országrészeknek pedig azt üzenjük: ezerévi együttlét után válnunk kell, de nem örökre! (*Felkiáltások: Nem válnunk! Soha!*) E pillanattól kezdve minden gondolatunk, éjjel-nappal minden szívdobbanásunk arra fog irányulni, hogy régi dicsőségben, régi nagyságban egyesülhessünk velük. És mikor őket a búcsúnál még egyszer szívünkhöz szorítjuk, szíveink úgy egybeforrnak, hogy azokat semmi ármány, semmiféle erőszak, semmi hatalom elválasztani nem tudja. (*Felkiáltások: Nem búcsúzunk! A Nemzetgyűlés tagjai felállnak helyükről és tapsolnak.*)

Indítványozom, hogy nagy fájdalomunk jeléül a Nemzetgyűlés ma ülést ne tartson, legközelebbi ülését holnap délelőtt 10 órakor a mai napirenddel tartsa, avval a megjegyzéssel, hogy — interpellációs nap lévén — az indítvány- és interpellációs könyv is felolvastassék.

Méltóztatnak ehhez az indítványomhoz hozzájárulni? (*Igen!*) Ha igen, akkor ily értelemben mondom ki a határozatot és az ülést berekesztem. (*Felkiáltások: Éljen az elnök! Éljen Magyarország!*)

Jegyzetek

1. [Rakovszky István, Veszprém nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
2. [A budapesti XI. választókerület nemzetgyűlési képviselője, a Nemzeti Demokrata Párt tagja.]
3. [Soroksár nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
4. [A budapesti XX. választókerület nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
5. [Devecser pártunkívüli nemzetgyűlési képviselője.]
6. [A budapesti VIII. választókerület pártunkívüli nemzetgyűlési képviselője.]

Beszámoló a magyar békedelegáció tevékenységéről (Budapest, 1920–1921)

*A békekonferenciára való
meghívástól a választjegyzékek
átnyújtásáig*

[...] A delegáció vonata januárus 7-én reggel 8 óra 10 perckor érkezett meg a Gare de l'Est-re. Az állomáson Henry alezredes, a Magyar Békeküldöttséghez beosztott katonai misszió főnöke fogadta az érkezőket. Megérkezve a Château de Madridba,¹ Henry alezredes² közölte Praznovszky főtitkárral azokat a rendszabályokat, amelyeknek a francia kormány a Magyar Békeküldöttséget alávetette. Gróf Apponyi azonnal összehívta a főmegbízottakat és megbízottakat rövid értekezletre, amelyen a delegáció összes tagjainak utasítást adott az egyöntetű külső viselkedésre, azután felkérte őket, hogy minden este 6 órakor őt keressék fel a folyó ügyek megbeszélésére. A napi értekezleten, amelyekről gróf Csáky István rendszeresen jegyzőkönyvet vett föl, a felmerülő kérdések nyertek elintéztést. Ezen központi szerv útján irányította gróf Apponyi az egész munkát. A delegátusok helyszűke miatt szobájukban dolgoztak, a küldöttség irodájában csak a segédhivatali munkák végeztek.

Ami a munkabeosztást illeti, arra körülbelül a következőket lehet mondani:

Az egész működésnek gróf Apponyi adott irányt, de volt különös ügyköre is, tudniillik: A Népszövetség, népszavazás, kisebbségi jogok és a Magyarországot ért nemzetközi jogsérelmek kérdéseinek feldolgozása. A területi és vele összefüggő nemzetiségi kérdésekkel gróf Teleki, gróf Bethlen, gróf Csáky Imre és gróf Csáky István foglalkoztak. Gróf Teleki irányította ezenfelül a nyomda munkáját és a jegyzékek beadását is.

Gróf Csáky Imre referálta az általános politikai helyzetet. A békeszerződés ügynevezett politikai határozományaival, beleírta Magyarország Európán kívüli érdekeinek a kérdését, gróf Apponyi, gróf Teleki, gróf Bethlen és báró Lers foglalkoztak. A katonai és haditengerészeti kérdéseket báró Láng Boldizsár, Ottrubay Károly és Konek Emil dolgozták fel. A hadifoglyokkal Kirchner Sándor foglalkozott. A jóvátétel ügykörében felmerülő kérdésekről Kállay Tibor referált. A pénzügyi kérdések főreferensei Popovics Sándor, Walko Lajos és Hegedüs Lóránt voltak. A gazdasági kérdések főreferense báró Lers volt, mellette működtek Scitovszky Tibor, aki egyszersmind az atrocitásokkal is foglalkozott, Jármay Elemér mint hajózási és Walther Emil mint vasútügyi szakértők. Fiuméről és a dunai kérdésekről szintén Jármay referált. A szerződésben felmerülő összes jogi kérdésekkel dr. Bartha Richárd foglalkozott. A mezőgazdasági kérdések főelőadója gróf Somssich³ volt. A statisztikai, kartográfiai teendőket gróf Teleki vállalta magára. Ugyancsak ő volt a vízügyi kérdések főreferense is. Az egyes munkálatok mielőtt végleges formába öntettek volna, mindig átmentek előbb a fent említett, esténként összeülő értekezleten.

A főtitkárság gondoskodott a felmerülő összes technikai kérdések megokolásáról, valamint a belső organizáció helyes és zavartalan működéséről.

Igen sok dolgot adott az a körülmény, hogy a főtitkárságnak kellett ellátnia a konzuli és diplomáciai szolgálatot is. Gyakori közbenjárást igényeltek a hadifogoly-segélye-

ző és útlevel-ügyek. A sajtó irányítása szintén ide tartozott. A sajtónak általában két feladatot kellett megoldania: először a hazai közönséget a lehető legtűzetesebben tájékoztatni a neuilly-i eseményekről, aztán meg a békeküldöttség tagjait úgy a bel- mint a külföldi lapokból sajtókivonatokkal ellátni. Kiváló érdemeket szerzett ezen a téren dr. Fabró Henrik. De közreműködött különösen a belföldi lapszemle ismertetésében a külügyminisztérium sajtóosztálya is, mert onnan távirati úton érkeztek meg a honi hírek. Később gróf Apponyi rendeletére sajtóbizottság alakult Hegedűs Lóránt, gróf Csáky István és dr. Fabróból. A hírleadás jó organizációjának és a szakelődök megfeszített munkásságának volt köszönhető, hogy a békeszerződés átadása és tartalmának Magyarországgal való közlése közt olyan rövid idő telt el.

A Budapesttel való összeköttetésre csak a francia rádióállomás és a futárszolgálat állott rendelkezésre. Januárus 8-án gróf Apponyi vezetésével a Béke delegáció tagjai hivatalos látogatást tettek Henry alezredesnél. Ez alkalommal Praznovszky követ átadta a delegátusok megbízóleveleit. Az ezredes⁴ másnap viszonzta gróf Apponyi látogatását. Januárus 14-én délelőtt 12 órakor megjelent Jules Cambon nagykövet⁵ titkárával, valamint Hermite külügyminiszteri osztályfőnökkel és Montille-jal, a Békekonferencia főtitkárával, a Château de Madridban, hogy az ellenséges hatalmak megbízóleveleit átadja. Kíséretében voltak még báró Macui japáni nagykövet, olasz részről Di Martinetti meghatalmazott miniszter, angol részről Sergent követségi tanácsos. A találkozás Henry alezredes hivatalos helyiségében történt meg a szokott formaságok között. Gróf Apponyit gróf Teleki Pál, báró Lers Vilmos, Praznovszky Iván főtitkár, gróf Csáky Imre és gróf Csáky István kísérték. Cambon nagykövet kijelentette, hogy a magyar békeküldöttek megbízólevelei rendben, azaz „en bonne et due forme”⁶ találtattak és egyszersmind átnyújtotta az antantállamok teljhatalmú megbízottainak megbízóleveleit felülvizsgálás végett. Midőn a kísérőjegyzéket felolvasta, feltűnt, hogy az Észak-amerikai Egyesült Államok képviselője nincs a meghatalmazottak között, mire gróf Apponyi erre vonatkozólag kérdést intézett Cambonhoz, aki megerősítette, hogy Észak-Amerika képviselője tényleg nincs a meghatalmazottak között. Együttal közölte azt is, hogy a békefeltételeket másnap januárus 15-én délután 3 órakor fogják a külügyminisztérium épületében átnyújtani. Gróf Apponyi úgy ebben az ügyben, mint Észak-Amerika képviseltetésének a tárgyában Clemenceau-hoz azonnal levelet intézett, amelynek szövegét a válasszal együtt fentebb közöljük. (14. sz. adm.)⁷ Az ellenséges hatalmak megbízóleveleinek felülvizsgálásával gróf Apponyi dr. Bartha Richárdot, báró Lers Vilmost, gróf Csáky Imrét és Praznovszky Ivánt bízta meg.

A vizsgálat semmi különösebb észrevételt nem eredményezett. Összesen 23 állam küldötte meg megbízólevelét, név szerint: Nagy-Britannia, Belgium, Brazília, Kína, Kuba, Ecuador, Franciaország, Görögország, Hidzsász,⁸ Honduras, Olaszország, Japán, Panama, Peru, Portugália, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Sziám,⁹ Cseh-Szlovákia, Uruguay. Az Észak-amerikai Egyesült Államok, valamint Nicaragua csak utólag küldötték meg megbízóleveleiket. Honduras köztársaság megbízólevelét, amely csak tévedésből jutott a többiek közé, visszavonták.

A magyar állam közjogi egységét sértő szerb-horvát, cseh-szlovák megjelölést az első jegyzékek benyújtásakor szóvá tettük. A megbízólevelek a rövid jegyzék kíséretében visszaadattak Henry alezredesnek. A jegyzék kifejezésre juttatta, hogy a megbízólevelek rendben találtattak és hogy semmi kétség sem forog fenn aziránt, hogy a megbízottaknak joguk van a békekonferencián részt venni, szerződéseket és egyezményeket megkötöni. Januárus 14-én, tehát még ugyanazon a napon, amikor a Béke delegáció megbízóleveleit a békekonferencia elismerte, nyolc előzetes jegyzéket nyújtott be gróf Apponyi.¹⁰ Ezen jegyzékek eredeti példányait, valamint az összes mellékleteket pedig másnap vitte el gróf Csáky István Henry alezredes kíséretében a francia külügyminisztériumba, hogy ezt a sorozatot személyesen nyújtsa át a békekonferencia titkárságának. Gróf Apponyi mindig nagy súlyt helyezett a szóbeli tárgyalásokra. Miután ezt sem ilyen tárgyú jegyzéke, sem levelek útján nem tudta elérni, magántermészetű levelekben fordult

Clemenceau, Lloyd George, Nitti miniszterelnökökhöz, valamint Wallace amerikai s Macui japán nagykövetekhez, amelyekben utalva a magyar kérdésnek nemzetközi vonatkozásaiban is óriási horderejére, fölkeri őket, hogy tétessék lehetővé a velük való személyes érintkezés. A francia külügyminisztérium ezekre a levelekre rányomta az „igen sürgős” jelzést és gróf Csáky István Le Gallet kapitány¹¹ kíséretében még 15-én délelőtt egyenként személyesen elvitte őket rendeltetésük helyére. Az eredmény az volt, hogy gróf Apponyit másnap délután 3 órakor óriási érdeklődés mellett csakugyan meghallgatták. Miután a békekonferencia gróf Apponyi észrevételei dacára a januárius 15-i dátumot a békefeltételek átadására fenntartotta, délután 3 órakor megjelentek a Főtanács előtt gróf Apponyi, gróf Teleki, gróf Bethlen, Popovics, báró Lers, gróf Somssich főmegbízottak, valamint Praznovszky Iván, Hegedüs Lóránt, gróf Csáky István, hogy a békefeltételeket átvegyék. Újságírókat a békekonferencia titkársága nem hívott meg s így csak dr. Fabró Henrik, a MTI igazgatója juthatott be. Az összekötő tisztek szintén jelen voltak. A fogadtatás a földszinti vörös szalonban történt. A delegátusok beléptekor Clemenceau felfüggeszti a Főtanács ülést, üdvözlí a Magyar Békeküldötteket és nekik helyet mutat. Ezután kijelenti, hogy a Főtanács gróf Apponyinak azt a kérését, hogy Magyarország helyzetéről szóbeli előadást tarthasson, egyhangúlag elfogadta (gróf Apponyi szóbeli tárgyalást és nem előadást kért), egyúttal kérdést intéz gróf Apponyihoz, hogy hajlandó volna-e a célból másnap du. fél 3 órakor a Főtanács előtt megjelenni. Gróf Apponyi igenlőleg válaszol. Erre még megjegyzi Clemenceau, hogy gróf Apponyi előadása szóbeli vitára éppoly kevésbé adhat alkalmat, mint a németek, osztrákok, bolgárok hasonló szóbeli előadása. Ezek után: M. Hermite, a békekonferencia titkára átnyújtja a békefeltételeket francia, angol és olasz nyelven gróf Apponyinak, ő pedig azokat gróf Csákyknak adja át. Clemenceau a válasza 15 napos határidőt tűz ki. A delegátusok még aznap este és a rákövetkező éjszaka átfutották a békeszerződés szövegét, hogy 16-án még a délelőtt folyamán jelentést tehessenek róla a delegáció elnökének. Pontosán 13 órakor ismét megjelent gróf Apponyi a Főtanács előtt a Főmegbízottak és Praznovszky főtitkár kíséretében. Nagyhatású beszédben, amelyet felváltva franciául, angolul és olaszul tartott, ötnegyed órán át fejtette ki rendkívül nagy ékesszólással a magyar-ság álláspontját a 15-én átvett békefeltételekkel szemben.

Ezzel a beszéddel gróf Apponyi nemcsak személyes sikert ért el, hanem úgy formai, mint tartalmi tekintetben tökéletes érvei szemmel láthatólag mély hatást tettek a jelenlevőkre. Clemenceau kikötése ellenére, hogy gróf Apponyi előadását szóbeli vita nem követheti, Lloyd George szót kért és kérdést intézett az elszakítandó területeken levő magyarság helyzetére és számarányára vonatkozólag. Gróf Apponyi erre a kérdésre gróf Teleki nemzetiségi térképének bemutatásával és megmagyarázásával adott feleletet. Eközben a többi antantállam képviselői körül állották őket és nagy érdeklődéssel hallgatták a gróf Apponyi és Lloyd George között folytatott eszmecsere-t. A térkép és beszéd hatása az volt, hogy a világsajtó a legtovábbi országokban is kénytelen volt a népek öntudatába belevinni az idegen iga alá jutó 3 400 000 magyar sorsának problémáját. A megállapodáshoz képest gróf Apponyi januárius 18-án a delegáció tagjaival elindult Budapestre. Francia részről most Sermage őrnagy kísérte a békeküldötteket vissza. Neuillybe csak Praznovszky főtitkár, akit az elnök helyettesítésével bízott meg, gróf Bethlen, gróf Csáky Imre, báró Láng, Konek, Török, Wettstein, Ottrubay, Kiss, Barkóczy, Bobrik és gróf Csáky István maradtak, hogy az összeköttetést a békekonferenciával fenntartsák és a még hátralevő jegyzékek benyújtását intézzék. A sajtó részéről dr. Fabró és Ottlik György maradtak ott.

Megérkezve Budapestre, gróf Apponyi januárius 21-én plenáris ülésre hívta össze a békeküldöttség tagjait. Beszámolt a Párizsban történetekről és kijelölte a szükségessé vált új munkát. A munkabeosztás ugyanaz maradt, mint Neuillyben, azzal a különbséggel, hogy újabb albizottságokat is felállítottak.

Januárius 26-án távirati utasításra Praznovszky a Békedelegáció válaszána-k átnyújtására februárius 12-éig halasztást kért és kapott. Januárius 27-én gróf Apponyitól uta-

sítás érkezik oly jegyzék¹² átadására, amelyet a növekvő bolsevista mozgalom tett szükségessé. Ugyanakkor oly jegyzék benyújtása vált szükségessé, amelyben a miniszterelnök fordul a „Conférence des ambassadeurs”-höz¹³ és kéri, hasson oda, hogy a románok engedjék meg a megszállott területekről élelmi cikkeknek, különösen pedig gabonának Budapestre való szállítását.

A békeküldöttség sohasem mulasztotta el a békekonferencia figyelmét felhívni arra, hogy a miniszterelnök csakis abban a reményben bocsátotta útnak a békeküldöttséget, hogy az antanthatalmak ebben nagy békekészséget fognak látni és a románokat a tisztántúli terület kiürítésére bírják. Erre a békeküldöttség februárius hó 9-én ismét rámutatott, amikor a kiürítést megsűrgette.

Februárius hó 11-én több jegyzékünk elintézését sürgettük meg. A Béke delegáció nagy meglepéssel vette tudomásul, hogy Nyugat-Magyarországra vizsgálóbizottságot delegáltak, s kéri egyszersmind, hogy hasonló s többször megsűrgetett antant vizsgálóbizottság küldessék ki végre a csehek, románok és szerbek által megszállott területekre is.

Még néhány szót kell szólni magukról a jegyzékekről. Mint fentebb említve volt, a Béke delegáció kezdettől fogva két nagy csoportra osztotta fel a béketárgyalásokra szolgáló anyagot. Az első csoportba tartoztak az úgynevezett előzetes jegyzékek. Első kötetünk ezeket az előzetes jegyzékeket tartalmazza kronologikus csoportosítással, amely jegyzékeket az előzetes békefeltételek zárják be. Ezeknek az volt a céljuk, hogy az antanthatalmak előtt feltárják Magyarország igazi helyzetét, mielőtt még egyoldalúlag határoznának. Ezért összesen húsz jegyzékben rámutatott a Béke delegáció a legnagyobb jog-sérelmekre, amelyek az országot érték, úgymint: a megcsonkítás, a román rablások, a megszálló csapatok atrocitásai és a kivihetetlen katonai feltételekre. Itt terjed ki részletesen a nemzetiségi kérdésre is. Érdekes a X. számú jegyzék és kísérlőlevelének¹⁴ a története. Lloyd George gróf Apponyi szóbeli előadása alkalmával megkérdezte, vajon rendelkezésre állanak-e az adatok állításának bebizonyítására? Erre gróf Teleki 48 óra alatt elkészítette francia és angol nyelven az említett rövid, igen áttekinthető jegyzéket, amely minden kért adatot magába foglal, ez idő alatt ki is nyomtatták, és Lloyd George harmadnap már tanulmányozhatta is. Mivel úgy látszott, hogy az angol miniszterelnök még nem volt birtokában az addig benyújtott előzetes jegyzékeknek, gróf Teleki rendelkezésére gróf Csáky István egy francia és angol kísérlőlevelet mellékel, amelyben megjelölte a már beadott jegyzékek és mellékletek rövid tartalmát. Egy-egy jegyzéksorozatot mindig magyarázó jegyzék vezetett be, amely egyrészt röviden utalt a tárgyra, másrészt a követett rendszert magyarázta meg. Ezek a jegyzékek az ábécé nagybetűivel voltak jelölve, maga a jegyzék római számokkal. A felirat a borítékon mindig magyar, francia és angol nyelvű volt, ugyanakkor meg volt az is jelölve, hogy hány melléklet tartozik a jegyzékhez. A mellékleteket arab számokkal jelöltük meg, és a főjegyzékkel egy csomagba volt[ak] kötve. Rendszerint 30-40 francia és 20-30 angol példányt kellett beadni. Az első kettő, mint eredeti példány mindig gróf Apponyi aláírását viselte, míg a többi mint hiteles másolat csatoltatott a főtítkár aláírásával. Mindebből látható, hogy igen sok technikai munkát igényelt az átadás. A jegyzékek külső kiállítása igen izléses volt, a felszerelés pedig kivívta úgy az összekötő tisztek, mint a francia külügyminisztérium legnagyobb fokú elismerését. Bámulatos munka, mondotta az első jegyzékeket átvevő követési titkár. Hihetetlen alapos munka, írta a francia sajtó. Borzasztó gyorsasággal kapkodták el az aránylag tekintélyes számban beadott példányokat úgy, hogy a februárius elsejétől március 10-éig terjedő időszakban nemcsak a békekonferencia kért a határvárosok, az atrocitások, a román rablásokról szóló jegyzékekből egyszer, a rutén jegyzékből kétszer, pótlólag, újabb példányokat, de külön az angol és olasz követtség is. A béke delegáció munkálatainak második csoportját alkották az úgynevezett válaszigyzékek, amelyeket a februárius 11-én visszatért Béke delegáció pontosan a kitűzött határidőre tényleg beadott.

Februárius 12-én a békeküldöttség Budapestre utazott tagjai visszatértek Neuillybe. Csatlakoztak hozzájuk még dr. Ottlik Iván, dr. Zoltán Béla, Kovács Alajos, Viczián Ede, dr. Gerevich Tibor, Bíró Alajos és Maszlovsky Károly statisztikus, akik az első alkalommal nem mentek ki a szűkebb küldöttséggel. A válaszjegyzékek egy részét gróf Apponyi Albert, Praznovszky Iván és gróf Csáky István a kitűzött órában pontosan átadták. A többire tekintettel terjedelmes voltakra – néhány napi haladékot kapott a Küldöttség, amely idő alatt idehaza a béke-előkészítő irodában – dr. Gerevich Zoltán min. osztálytanácsos irányítása mellett – lázas, megfeszített munka folyt, hogy a hiányzó jegyzékek idejére elkészüljenek. Ennek, valamint a Párizsban működő házinyomda és a francia államnyomda munkájának volt köszönhető, hogy ezt az újabb határidőt be lehetett tartani.

Amint a jelen könyv tartalma bizonyítja, a Küldöttség azt az időt, amíg a Békekonferencia válaszat várta, a hadifoglyok és a megszállott területen lakó honfitársaink érdekében tett lépésekre használta föl. Sikerült is több halálos ítélet végrehajtását megakadályozni, valamint a hadifoglyok sorsán könnyíteni. Februárius 15-én gróf Apponyi még egy kísérletet tett szöbeli tárgyalások elérésére, de eredménytelenül. Ami a válaszjegyzékek rendszerét és külső formáját illeti, azok teljesen az előzetes jegyzékekhez igazodtak. A kapott békefeltételek minden egyes fejezetét és pontját külön kritika tárgyává tették és ellenjavaslatokba bocsátkoztak. Beadatott összesen 18 jegyzék 84 melléklettel és egy bevezető kísérőjegyzékkel (C).¹⁵

Februárius 21-én gróf Apponyi Albert újra megsürgette a Legfőbb Tanács bizottságainak kiküldetését a megszállott területekre. Ennek a célnak elérésére a békeküldöttség nagy erőfeszítéseket tett, sajnos, csak részleges eredménnyel. Gróf Apponyi Albert rendeletére Hegedüs Lóránt, gróf Csáky István és dr. Fabró Henrik naponta tájékoztatták a külföldi sajtót a békeküldöttség munkálatairól. De nem mulasztotta el a békeküldöttség ellenfeleinknek a sajtó útján terjesztett és Magyarország integritása ellen irányuló érveit a rendelkezésre álló eszközökhöz mértén megcáfolni. Erre vonatkoznak gróf Apponyi Albertnek 129. és 136. számú jegyzékei.¹⁶ Nagy horderejű volt dr. Gerevich Tibornak 226. számú jegyzéke,¹⁷ amely a bécsi magyar levéltári és történeti anyag megmentése érdekében készült, abból az alkalomból, hogy az osztrák kormány a bécsi volt közös, házi és udvari levéltárban működő magyar levéltárosokat jogellenesen kizárta a likvidálás munkálataiból. Ugyancsak ő igyekezett egy jegyzékével a Konkoly-Thege alapította obszervatóriumot¹⁸ is hazánk javára megmenteni. Februárius 23-án a békeküldöttség tagjai közül gróf Somssich, dr. Ottlik, Hegedüs, Bíró, Török és Maszlovsky, miután munkálataikat befejezték, visszatértek Budapestre. Március 4-én követték őket Kállay, Konek, Scitovszky, Kiss Sándor, gróf Woracziczky, Ottrubay, Ezry, Viczián, Kovács. Március 6-án a kormányzó úr megújította a békeküldöttek megbízását. Március 12-én a Békekonferencia titkársága tudatta gróf Apponyival, hogy a franciaországi magyar hadifoglyoknak a béke megkötése előtt való hazaszállítását, a békeküldöttség kérésére, engedélyezték. A módzatok megbeszélésére felkérték gróf Apponyit, hogy nevezze meg megbízottait. Gróf Apponyi a tárgyalásokkal Kirchner Sándor alezredest, Walter Emilt és gróf Csáky Istvánt bízta meg. A franciák vezetője Alphand konzul volt, a Békekonferencia hadifogoly-előadója, mellette volt még Tabar ezredes. Két értekezleten a hazaszállítás módzatait teljes egyetértéssel megállapították. A tanácskozás a külügyminisztérium egyik helyiségében folyt le. Március 15-én a nagykövetek tanácsa engedélyt adott arra, hogy hadifoglyaink hazaszállításának előkészítésével megbízott missziónk Szibériába utazhassék. A misszió vezetésével Dell'Adami Géza százados bízott meg. Március 17-én dr. Bartha és báró Láng visszahívatnak Budapestre. Tekintve, hogy a Békekonferencia válasza a magyar ellenjavaslatokra még soká nem volt várható, gróf Apponyi a békeküldöttséggel március 31-én visszatért Budapestre. Neuillyben az ügyek vitelével Praznovszky Ivánt bízta meg, aki mellett Wettstein János, Bobrik Arnó és Fabró Henrik maradtak. A Küldöttséget Sermage alezredes, Burrowes őrnagy és Jacomoni főhadnagy kísérték vissza. A békeküldöttség Budapestre érve, tovább folytatta munkásságát a hadifoglyok és a megszállott területeken lakó polgártársaink érdekében. Április 8-án a békeküldöttség Neuillyben maradt tagjai átköltöztek Versaillesba,

az Hôtel des Reservoirs-ba, ahol teljesen szabadon mozoghattak. Mivel ellenfeleinknek egyéb érvük már nem maradt, mint az, hogy kétségbe vonták statisztikai adataink hitelességét, gróf Apponyi szükségesnek látta ezt egy jegyzékben megcáfolni. Ugyancsak ismételten megsürgették Pécs és a nekünk ítélt területek kiürítése is. Május 2-án gróf Apponyi ismét megsürgeti a románok által elvitt vasúti kocsik és fölszerelések visszadását. Május 5-én Henry alezredes átadja Praznovszky követnek a végleges békefeltételeket, valamint a kísérőlevelet. A válasza tiz napos határidőt tűztek ki de a békeküldöttség ennek további tiz nappal való meghosszabbítását kérte. A határidőt erre május 21-ére tolták ki. Praznovszky követ május 6-án Budapestre utazott a végleges békefeltételekkel. A válasz három részből állott, úgymint a kísérőlevélből, a békeküldöttségünk részéről benyújtott jegyzékekre adott válaszból és a békefeltételek végleges szövegéből. Megérkezés napján, 9-én este, a békeküldöttség azonnal összeült a külügyminisztériumban, a végleges békefeltételek első tanulmányozására. Ezzel megkezdődött az állandó tanácskozás, amelybe lassanként bevonattak az összes szaktekintélyek, az egész kormány és a békeküldöttség minden tagja. A békeküldöttségnek május 10-én tartott teljes ülésében gróf Apponyi kifejtette, hogy a Békeszerződés eredeti szövegén lényeges változás nem történt, sikerek csak a vízügy és a műemlékek kérdésében értek el, valamint némi kilátás nyílt a kísérőlevélben a rutén kérdés igazságos megoldására. De ugyanakkor nem mulasztotta el gróf Apponyi felhívni a békeküldöttség figyelmét a kísérőlevél hangjára és az abban rejlő lehetőségekre, amelyek messze eltérnek mind a német, mind az osztrák, mint pedig a bolgár kísérőlevélétől. Mindezekből a békeküldöttség azt szűrte le, hogy a szerződés materialiter¹⁹ aláírhatatlan, különösen, mert a népek önrendelkező jogát sérti meg, s ezért a békeküldöttség nem töltene be mandátumát, ha ilyen szerződéshez hozzájárulna; de az viszont túllépi a hatáskörét, hogy megítélje, vajon a politikai szempontok nem követelik-e ennek ellenére az aláírást. Május 19-én, a békeküldöttség utolsó ülésén, gróf Apponyi bejelenti a békeküldöttség lemondását. A lemondást a kormány elfogadta és a Békekonferenciához továbbította. Ugyanakkor közölte azt is, hogy a kormány a szerződést a kényszerítő politikai körülmények folytán alá fogja írni. Azután gróf Apponyi köszönetet mond a kormány nevében a békeküldöttség minden tagjának, a hosszú hónapokon keresztül tanúsított odaadó buzgalmukért. Május 21-én Praznovszky követ átadta Versailles-ban Henry alezredesnek a békeküldöttség lemondását és a magyar kormány válaszát. Május 23-án Millerand francia miniszterelnök értesíti Praznovszky követet, hogy az aláírás Versailles-ban, a Grand Trianon kastély nagytermében, június hó 4-én fog végbemenni. Egyszersmind kifejezte azt a kívánságát, hogy az aláírók a kormány tagjai legyenek. Minisztertanácsi határozat értelmében dr. Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter, valamint Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter küldettek ki aláírásra. Kíséretükben volt gróf Csáky István követségi attasé. A sajtót Ottlik György és Barabás Albert képviselték. A Küldöttség május 31-én indult el szalonkocsiban, amely a keleti expresszhez csatolva, június 3-án reggel érkezett Párizsba. A pályaudvaron Henry alezredes és kísérete üdvözölte az érkezőket. Versailles-ba érkezve, a megbízólevelek azonnal kicseréltettek és mindkét részről teljesen rendben találtattak. Azután a Békekonferencia elnöke megküldötte az aláírandó Békeszerződés hiteles másolatát. Ez egy kb. 60-70 cm hosszú és 50 cm széles kötete a Békeszerződésnek. Az utolsó lapok voltak az aláírásnak szentelve. Még június 3-án az összes aláírók ellátták a szerződést saját pecsétjükkel. Június 4-én du. 4 óra 15 perckor dr. Benárd Ágost, Drasche-Lázár Alfréd, Praznovszky Iván, Wettstein János köv. tanácsos, Bobrik Arnó köv. titkár és gróf Csáky István Henry alezredes, Burrowes angol őrnagy és Jacomoni olasz főhadnagy összekötőtisztek kíséretében a béke aláírására a Grand Trianon kastélyba mentek. A lépcsőnél M. Fouquiere, a francia külügyminisztérium szertartásmestere várta a küldötteket. A nagyteremben ezalatt már összegyűlt 22 hatalom képviselője. Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, India és Dél-Afrika külön voltak képviselve. Mikor a magyar küldötteket bejelentették, mindenki felállt, azután a két magyar főmegbízott elfoglalta kijelölt helyét a patkó alakú asz-

talnál, szemben a portugáli küldöttekkel. Ekkor Millerand elnök felszólította őket, hogy a megállapított szerződést írják alá. Elsőnek dr. Benárd írta alá, egy külön erre a célra a terem közepén felállított asztalon. Ezután következett a szövetséges 5 nagyhatalom, majd a többi állam, a francia betűrend szerinti sorban. Miután Millerand elnök az ülést berekesztette, a magyar megbízottak elsőnek hagyták el az emlékezetes trianoni kastélyt.

A magyar béketárgyalások, I. kötet, XIX–XXII. o. és II. kötet, VII–VIII. o.

- Jegyzetek*
1. [A magyar delegációt vendégül látó szálloda Neuilly-sur-Seine-ben.]
 2. [Marie-Joseph Henry, a békekonferencia francia összekötőtisztje.]
 3. [Somssich László gróf.]
 4. [Henry alezredes.]
 5. [A Nagykövetek Tanácsának francia elnöke.]
 6. [Jó és kellő alakban.]
 7. [Nem közöljük. Szövegét lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 275. o.]
 8. [Hidszász (Hedzsász): 1916–1924 között önálló királyság a Vörös-tenger keleti partvidékének északi felén (az Akabai-öböltől Mekkáig), amelyet Szaúd-Arábia 1924-ben kebelezett be.]
 9. [Thaiföld.]
 10. [I–VIII. jegyzék a mellékletekkel. Ezek közül a II. jegyzék összefoglaló kivonatát és a VIII. jegyzék egy részletét lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben. Teljes szövegüket lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 1–274. o.]
 11. [A békekonferencia tiszti kíséretének tagja.]
 12. [XIX. jegyzék. Nem közöljük. Szövegét lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 480–481. o.]
 13. [A Nagykövetek Tanácsához.]
 14. [Nem közöljük. A szöveget lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 293–298. o.]
 15. [XXI–XXXVIII. jegyzék. Ezek közül egészében közöljük a C) kísérőjegyzéket, valamint részben a XXII. jegyzéket a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben. Teljes szövegüket lásd *A magyar béketárgyalások*, II. kötet, 7–428. o.]
 16. [Nem közöljük. Szövegüket lásd *A magyar béketárgyalások*, II. kötet, 431. és 436–437. o.]
 17. [Nem közöljük. Lásd *A magyar béketárgyalások*, II. kötet, 451. o. (Apponyi Albert aláírásával.)]
 18. [Az ógyallai csillagvizsgálót Konkoly-Thege Miklós állította föl 1869-ben.]
 19. [Gyakorlatilag.]

Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről (Budapest, 1921. július 26.)¹

1. §. Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott és amely annak idején a m. kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározásánál is döntő súllyal bírt: az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal² és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés a hozzátartozó térképpel és a békeszerződés egyes rendelkezéseinek függelékeivel, vala-

mint a békeszerződés kiegészítésül ugyancsak 1920. évi június hó 1. napján kelt jegyzőkönyvvel és nyilatkozattal együtt a magyar állam törvényei közé iktattatik.

2. §. Az 1. § szerint törvénybe iktatott okmányokban foglalt kikötéseket a minisztérium hajtja végre, de amennyiben az evégből szükséges rendelkezések a törvényhozás tárgyaira vonatkoznak, a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulását kell kieszközölnie.

3. §. A békeszerződésnek és függelékeinek, melyeknek helyes értelmezéséhez az 1920. május 6-án kelt kísérőlevél és válaszirat is hozzájárulnak, francia eredeti szövege és hivatalos magyar fordítása a következő:

BÉKESZERZŐDÉS

Az Észak-amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán, amely Hatalmakat a jelen Szerződés Szövetséges és Társult Főhatalmaknak nevez, Belgium, Kína, Kuba, Görögország, Nicaragua, Panama, Lengyelország, Portugália, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Állam, Sziám és Cseh-Szlovákország, amelyek a fentebb megnevezett főhatalmakkal együtt a Szövetséges és Társult Hatalmakat alkotják, egyrészlől;

és Magyarország másrészlől;

tekintettel arra, hogy Békeszerződés köthetése céljából Ausztria-Magyarország volt császári és királyi Kormányának kérelmére a Szövetséges és Társult Főhatalmak 1918. évi november hó 3-án Ausztria-Magyarországnak fegyverszünetet engedélyeztek és ezt Magyarországra vonatkozólag az 1918. évi november hó 13-án kötött katonai egyezményvel kiegészítették,

tekintettel arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak szintén óhajtják, hogy szilárd, igazságos és tartós béke lépjen annak a háborúnak helyébe, amely háborúba, közvetlenül vagy közvetve, Ausztria-Magyarország ellen, többen közülök egymásután sodródtak bele, s amely háború Ausztria-Magyarország volt császári és királyi Kormányának 1914. évi július hó 28-án Szerbiához intézett hadüzenetével és az Ausztria-Magyarországgal szövetséges Németországnak ellenségeskedéseivel kezdődött,

tekintettel arra, hogy a volt Osztrák-Magyar Monarchia ma már nem áll fenn és helyébe Magyarországon magyar nemzeti Kormány lépett;

evégből a Magas Szerződő Felek meghatalmazottaikká kijelölték, mégpedig:

(következik a meghatalmazottak megnevezése),

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után a következő rendelkezésekben állapodtak meg:

A jelen Szerződés életbelépésével a hadiállapot megszűnik.

Ettől az időtől kezdve s a jelen Szerződés rendelkezéseinek fenntartásával, a Szövetséges és Társult Hatalmak Magyarországgal hivatalos érintkezésbe lépnek.

A Magas Szerződő Felek,

avégből, hogy a nemzetek együttműködését előmozdítsák és a nemzetközi békét s biztonságot megvalósítsák, még pedig:

azzal, hogy egyes esetekben kötelezettséget vállalnak a háború elkerülésére,

azzal, hogy nyílt, igazságos és becsületes nemzetközi összeköttetéseket tartanak fenn,

azzal, hogy a nemzetközi jog szabályait ezentúl a Kormányok kölcsönös magatartásának valóságos zsinórmértékeül határozottan elismerik és

azzal, hogy a szervezett népeknek egymásközi érintkezésében az igazság uralmát és mindennemű szerződéses kötelezettségnek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosítják, megállapították a Nemzetek Szövetségének alább következő Egyességokmányát.

I. RÉSZ

A Nemzetek Szövetségének
Egyességokmánya

1. cikk. A Nemzetek Szövetségének eredeti tagjai azok az aláíró tagok, amelyeket a jelen Egyességokmány Függeléke megnevez, valamint az ugyanott megjelölt más Államok közül is azok, amelyek a jelen Egyességokmányhoz fenntartás nélkül csatlakoznak. Ez a csatlakozás nyilatkozattal valósul meg, amelyet az Egyességokmány életbelépésétől számított két hónapon belül kell a Titkársághoz benyújtani. Erről a nyilatkozatról értesíteni kell a Szövetség valamennyi többi tagját.

Bármely Állam, Domínium vagy Gyarmat, amelynek önrendelkezési joga van, s amelyet a Függelék nem nevez meg, a Szövetség tagjává válhatik, ha a Közgyűlés kétharmad része ehhez hozzájárul, feltéve, hogy az illető Állam, Domínium vagy Gyarmat hathatós biztosítékot nyújt abbeli őszinte szándékairól, hogy nemzetközi kötelezettségeit teljesíteni fogja és hogy elfogadja azokat a szabályokat, amelyeket szárazföldi, tengeri, úgyszintén légi haderejére és hadi felszerelésére nézve a Szövetség jónak lát megállapítani.

A Szövetség bármely tagja két évi előzetes felmondás után kiléphet a Szövetségből, feltéve, hogy a kilépés időpontjáig teljesítette valamennyi nemzetközi kötelezettségét, ideértve a jelen Egyességokmányból folyó kötelezettségeket is.

2. cikk. A Szövetség a jelen Egyességokmányban körülírt tevékenységét a Közgyűlés és Tanács útján gyakorolja, amelyek mellett az állandó Titkárság működik.

3. cikk. A Közgyűlés a Szövetség tagjainak képviselőiből áll.

A Közgyűlés meghatározott időközökben és ha a körülmények megkívánják, más időpontokban is vagy a Szövetség székhelyén, vagy más kijelölt helyen ül össze.

A Közgyűlés a maga ülésein minden ügygel foglalkozhatik, amely a Szövetség működésének körébe esik, vagy a világbékét érinti.

A Közgyűlés ülésein a Szövetség minden egyes tagjának csak egy szavazata és legfeljebb három képviselője lehet.

4. cikk. A Tanács a Szövetséges és Társult Főhatalmak képviselőiből, továbbá a Szövetség más négy tagjának képviselőiből áll. A Szövetségnek ezt a négy tagját a Közgyűlés saját tetszése szerint időről-időre jelöli ki. Addig, amíg a Közgyűlés részéről először megjelölendő négy szövetségi tag a maga képviselőit ki nem nevezi, Belgium, Brazília, Spanyolország és Görögország képviselői lesznek a Tanács tagjai.

A Közgyűlés többségének hozzájárulásával a Tanács a Szövetségnek más tagjait is kijelölheti avégből, hogy ezentúl az ő képviselőik is állandó tagjai legyenek a Tanácsnak; ugyanily hozzájárulással a Tanács felemelheti azoknak a szövetségi tagoknak számát is, amelyeknek a Közgyűlés a Tanácsban képviseleti jogot ad.

A Tanács oly időpontokban, amint azt a körülmények megkívánják, de évenként legalább egyszer vagy a Szövetség székhelyén vagy más kijelölt helyen ül össze.

A Tanács a maga ülésein minden ügygel foglalkozhatik, amely a Szövetség működésének körébe esik, vagy a világbékét érinti.

A Szövetségnek a Tanácsban nem képviselt minden tagját meg kell hívni, hogy képviselőt küldjön ki tagsági joggal a Tanácsnak olyan üléseire, amelyeken a Szövetség illető tagjának érdekeit különösen érintő ügyeket tárgyalnak.

A Tanács ülésein a Szövetség minden egyes tagjának, amelynek a Tanácsban képviselője van, csak egy szavazata és legfeljebb egy képviselője lehet.

5. cikk. Hacsak a jelen Egyességokmány vagy a jelen Szerződés rendelkezései kifejezetten másként nem intézkednek, a Közgyűlésnek vagy a Tanácsnak bármely ülésén a határozatokat az ülésen képviselt szövetségi tagok egyhangú hozzájárulásával kell hozni.

Minden eljárási kérdésben, amely a Közgyűlés vagy a Tanács ülésein felmerül, ideértve az egyes ügyek megvizsgálására szolgáló bizottságok kiküldését is, a Közgyűlés vagy a Tanács határoz, még pedig az ülésen képviselt szövetségi tagok szótöbbségével.

XXXIII. TÖRVÉNYCIKK

az Északamerikai Egyesült Államokkal,⁽¹⁾ a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Allammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.⁽²⁾

(Kihirdettetett az Országos Törvénytárnak 1921. évi július hó 31. napján kiadott 14. számában.)

(A megerősítő okiratok letételéről felvett első jegyzőkönyv kelte; 1921 július hó 26. napja.)

1. §. Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott és amely annak idején a m. kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározásánál is döntő súllyal bírt: az Észak-amerikai Egyesült-Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Allammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés a hozzátartozó térképpel és a békeszerződés egyes rendelkezéseinek függelékeivel, valamint a békeszerződés kiegészítésül ugyancsak 1920. évi június hó 1. napján kelt jegyzőkönyvvel és nyilatkozattal együtt a magyar állam törvényei közé iktattatik.

2. §. Az 1. §. szerint törvénybe iktatott okmányokban foglalt kikötéseket a minisztérium hajtja végre, de amennyiben az evégből szükséges rendelkezések a törvényhozás tárgyaira vonatkoznak, a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulását kell kieszközölnie.⁽³⁾

3. §. A békeszerződésnek és függelékeinek, melyeknek helyes értelmezéséhez az 1920. május 6-án kelt kísérőlevél és válaszirat is hozzájárulnak, francia eredeti szövege és hivatalos magyar fordítása a következő:

A Közgyűlésnek első ülését és a Tanácsnak első ülését az Észak-amerikai Egyesült Államok elnöke fogja összehívni.

6. cikk. Az állandó Titkárságot a Szövetség székhelyén kell felállítani. A Titkárság a főtitkárból, továbbá a megfelelő számú titkárból és egyéb személyzetből áll.

Az első főtitkárt a Függelék nevezi meg; a jövőben a főtitkárt a Tanács fogja a Közgyűlés többségének hozzájárulásával kinevezni.

A titkárokat és a titkárság egyéb személyzetét a főtitkár nevezi ki a Tanács hozzájárulásával.

A főtitkár ilyen minőségben részt vesz mind a Közgyűlésnek, mind a Tanácsnak valamennyi ülésein.

A Titkárság költségeit a Szövetség tagjai viselik, abban az arányban, amelyben az Egyetemes Postaegyesület Nemzetközi irodájának költségeihez járulnak hozzá.

7. cikk. A Szövetség székhelye Genf.

A Tanács bármikor elhatározhatja, hogy a Szövetség székhelyét máshová helyezi át.

Minden tisztség, amelyet a Szövetségnél vagy azzal kapcsolatban el kell látni, ideértve a Titkárságot is, egyaránt betölthető férfival vagy nővel.

A Szövetség tagjainak képviselői és a Szövetség hivatalnokai a Szövetség ügyeinek ellátása alatt a diplomáciai személyek kiváltságaiban és mentességeiben részesülnek.

A Szövetségnek vagy hivatalnokainak, avagy az üléseken résztvevő képviselőknek használatában álló épületek és egyéb ingatlanok sérthetetlenek.

8. cikk. A Szövetség tagjai elismerik, hogy a béke fenntartása megköveteli a nemzetek fegyverkezésének csökkentését addig a legalacsonyabb fokig, amely az állam biztonságával és nemzetközi kötelezettségeknek közös eljárás útján megvalósítandó kikényszerítésével még összeegyeztethető.

A Tanács a kérdéses csökkentésnek terveit minden egyes Állam földrajzi fekvésének és különös körülményeinek figyelembe vételével elkészíti avégből, hogy a különféle Kormányok ezeket a terveket megvizsgálhassák és megfelelően intézkedhessenek.

Az említett terveket legalább tízévenként újabb vizsgálatnak és, ha szükséges, módosításnak kell alávetni.

Ha ezeket a terveket a különféle Kormányok elfogadták, az ekként megállapított fegyverkezési korlátozásokat a Tanács hozzájárulása nélkül nem szabad túllépni.

A Szövetség tagjai egyetértenek arra nézve, hogy lőszernak és hadianyagnak magánvállalatok részéről való gyártása súlyos ellenvetésekre ad okot. A Tanácsnak lesz kötelessége, hogy javaslatokat tegyen az ily gyártásból származó káros következmények elhárítására, kellő figyelembe véve azoknak a szövetségi tagoknak a szükségleteit is, amelyek a saját biztonságukra szükséges lőszernak és hadianyagnak gyártására maguk nem képesek.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy kölcsönösen nyílt és kimerítő felvilágosítást adnak egymásnak fegyverkezésük mértékéről, szárazföldi, tengeri és légi véderő-programjukról és hadicélokra alkalmas iparágaik helyzetéről.

9. cikk. Állandó bizottságot kell alakítani avégből, hogy az a Tanácsnak az 1. és a 8. cikk rendelkezéseinek végrehajtására és általában a szárazföldi, tengeri és légi haderő kérdéseire nézve véleményt adjon.

10. cikk. A Szövetség tagjai kötelezik magukat arra, hogy a Szövetség valamennyi tagjának területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét tiszteletben tartják és minden külső támadással szemben megóvják. Ha ily támadás vagy fenyegetés esete, avagy ily támadás veszélye bekövetkezik, a Tanács megfontolás alá veszi, miként kellene a fent megállapított kötelezettséget teljesíteni.

11. cikk. Ezennel kimondatik, hogy minden háború vagy háborúval való fenyegetés, akár közvetlenül érinti a Szövetség bármelyik tagját, akár nem, a Szövetséget a maga egészében érdeklő ügy és a Szövetségnek ilyenkor kötelessége, hogy a nemzetek békéjének fenntartására alkalmasnak és hathatósan mutakozó minden intézkedést megtegyen. Ha ilyen eset állana be, a főtitkár a Szövetség bármelyik tagjának kérelmére haladéktalanul egybehívja a Tanácsot.

Kimondatik az is, hogy a Szövetség minden egyes tagjának jogában áll a Közgyűlés vagy a Tanács figyelmét barátságos módon felhívni a nemzetközi viszonyokat érintő minden oly körülményre, mely azzal fenyeget, hogy megzavarja a békét vagy a nemzetek között a jó egyetértést, amelytől a béke függ.

12. cikk. A Szövetség összes tagjai megállapodnak abban, hogy a közöttük esetleg felmerülő vitás kérdéseket, amelyek szakadáshoz vezethetnek, vagy választott bíróság, vagy a Tanács vizsgálata alá bocsátják. Megegyeznek továbbá abban, hogy semmi esetben sem kezdenek háborút előbb, mint három hónappal a bíróság ítélete vagy a Tanács jelentése után.

Az e cikkben megjelölt összes esetekben a választott bírák megfelelő határidőn belül ítéletet kötelesek hozni, a Tanács pedig jelentését hat hónapon belül terjeszti elő attól a naptól számítva, amelyen a vitás eset eléje került.

13. cikk. A Szövetség tagjai megállapodnak abban, hogy ha közöttük oly vitás eset merül fel, amely nézetük szerint választott bírósági döntésnek vethető alá és amely diplomáciai úton kielégítő módon nem intézhető el, az ügyet a maga egészében választott bíróság elé terjesztik.

A választott-bírósági döntésre alkalmas vitás esetek közé tartozóknak mondatnak ki általában: valamely szerződés értelmezése, a nemzetközi jog bármely kérdése, bármely ténynek megállapítása, mely ha bebizonyul, valamely nemzetközi kötelezettség megszegését jelentené, vagy a jóvátétel terjedelme és módja, amely ilyen megszegés esetében teljesítendő volna.

Ilyen vitás esetekben döntő választott bíróság az a bíróság lesz, amelyben a felek a vitás esetre nézve megállapodtak, vagy amelyet valamely közöttük létrejött egyezmény kijelölt.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy híven végrehajtják a hozott ítéletet és nem indítanak háborút a Szövetség olyan tagjai ellen, amely az ítéletnek aláveti magát. Abban az esetben, ha az ítéletet nem hajtják végre, a Tanács az ítélet érvényesítésére megfelelő intézkedéseket indítványoz.

14. cikk. A Tanács Állandó Nemzetközi Bíróság felállítására vonatkozó tervezetet fog készíteni és azt elfogadás végett a Szövetségi tagjai elé terjeszti. Ennek a Bíróságnak hatásköre ki fog terjedni a felek részéről elébe terjesztett minden jellegű vitás esetre. A Bíróság azonfelül véleményt fog nyilvánítani minden olyan vitás esetben és kérdésben, amelyet a Tanács vagy a Közgyűlés hozzá utal.

15. cikk. Ha a Szövetség tagjai között olyan vitás eset merül fel, amely szakadásra vezethetne és amely a 13. cikk értelmében nem esik választottbírósági eljárás alá, a Szövetség tagjai megegyeznek abban, hogy az ügyet a Tanács elé terjesztik. Az ügynek a Tanács elé terjesztéséhez elegendő, ha a felek egyike a vitás eset fennforgását bejelenti a főtítkárnak, aki minden szükséges lépést megtesz a tüzetes nyomozás és megvizsgálás érdekében.

A felek ebből a célból az ügy állását az ügyre vonatkozó minden bizonyítékkal és okirattal együtt a legrövidebb idő alatt a főtítkárral közlik és a Tanács azonnal elrendelheti mindezeknek nyilvánosságra hozatalát.

A Tanács a vitás kérdés elintézésére törekszik. Ha törekvései eredményesek, a vonatkozó tényállást a szükséges magyarázatokkal és az elintézés módjával együtt nyilvánosságra hozza oly mértékben, amint azt célravezetőnek tartja.

Ha a vitás esetet nem lehetett elrendezni, akkor a Tanács egyhangú vagy többségi határozat alapján meghozza és nyilvánosságra hozza jelentését, amelyben közli a vitás eset tényállását és azokat az indítványokat, amelyeket az eset megoldására nézve méltányosaknak és megfelelőknek talál.

A Szövetségnek a Tanácsban képviselt bármely tagja hasonló módon nyilvánosságra hozhatja a vitás eset tényállását és ebből vont következtetéseit.

A Szövetség tagjai kötelezik magukat, hogy, ha a Tanács jelentését – a vitában álló felek képviselőinek szavazatát nem számítva – a tagok egyhangúlag elfogadták, egyik olyan fél ellen sem viselnek háborút, amely a jelentésben ajánlott megoldást elfogadja.

Ha a Tanácsnak nem sikerül minden tagját – a vitában álló felek képviselőinek kivételével – jelentésének egyhangú elfogadására bírni, a Szövetség tagjai fenntartják maguknak azt a jogot, hogy akképpen cselekedjenek, amint azt a jog és igazság érdekében szükségesnek látják.

Ha az egyik fél azt állítja és a Tanács megállapítja, hogy a nemzetközi jog szerint a vitás eset ennek a félnek hazai igazságszolgáltatása alá tartozik, a Tanács ezt jelentésében kimondja anélkül, hogy bármiféle megoldást ajánlana.

A Tanács a jelen cikkben megnevezett minden ügyben a vitás esetet a Közgyűlés elé terjesztheti. A felek bármelyikének kívánságára is a vitás esetet a Közgyűlés elé kell terjeszteni. Ezt a kívánságot tizennégy napon belül kell tudatni attól a naptól számítva, amelyen a vitás kérdés a Tanács elé került.

A Közgyűlés elé terjesztett minden esetben, a jelen cikknek és a 12. cikknek azon rendelkezései, amelyek a Tanács eljárására és hatáskörére vonatkoznak, a Közgyűlés eljárására és hatáskörére is alkalmazást nyernek. A Közgyűlés olyan jelentésének, amelyet a Tanácsban képviselt szövetségi tagok jóváhagyásával és a Szövetség többi tagjai többségének hozzájárulásával – minden esetben a vitában álló felek kivételével – hoztak, ugyanaz a hatálya van, mint az olyan jelentésnek, amelyet a Tanács összes tagjai – kivéve a felek képviselőit – egyhangúlag elfogadnak.

16. cikk. Ha a Szövetség valamelyik tagja a 12., 13. és 15. cikkeken foglalt megállapodások ellenére a döntést háború útján keresi, ezt a tagot ipso facto olyannak kell tekinteni, mintha háborús cselekményt követett volna el a Szövetség valamennyi többi tagja ellen. Ez utóbbiak kötelezik magukat, hogy az ilyen Állammal minden kereskedelmi és pénzügyi összeköttetést haladéktalanul megszakítanak, saját állampolgáraik és a szerződésszegő Állam polgárai között minden érintkezést betiltanak és minden pénzügyi, kereskedelmi vagy személyes összeköttetést megszüntetnek a szerződésszegő és minden más Állam polgárai között, tekintet nélkül arra, hogy a másik Állam a Szövetség tagja-e vagy sem.

Ilyen esetben a Tanács köteles a különféle érdekelt Kormányoknak ajánlatot tenni aziránt, hogy a Szövetség tagjai egyenkint minő szárazföldi, tengeri és légi haderővel járuljanak hozzá azokhoz a fegyveres erőkhöz, amelyek a szövetségi megállapodások betartását biztosítani hivatva lesznek.

A Szövetség tagjai megegyeznek továbbá abban is, hogy az e cikk alapján megvalósítandó pénzügyi és gazdasági intézkedésekben egymást kölcsönösen támogatni fogják, hogy az ezzel járó veszteségek és hátrányok a legkisebb mértékre csökkenjenek; épp így kölcsönösen támogatni fogják egymást a védekezésben minden olyan külön intézkedés ellen, amelyet a szerződésszegő Állam valamelyikükkel szemben alkalmaz; valamint megfelelő intézkedéseket fognak tenni arra nézve, hogy az ő területükön átvonulhasanak bármely szövetségi tagnak oly haderői, amelyek a szövetségi megállapodások betartásának biztosításában közreműködnek.

Minden tag, amely a Szövetségből folyó bármely kötelezettséget megsért, a Szövetségből kizárható. A kizárás a Tanácsban képviselt valamennyi szövetségi tagnak szavazata alapján történik.

17. cikk. Ha két olyan Állam között, amelyek közül csak az egyik vagy egyik sem tagja a Szövetségnek, vitás eset merül fel, a Szövetség kötelékébe nem tartozó Államot vagy Államokat fel kell szólítani, hogy a vitás kérdés megoldása céljából a Szövetség tagjaira nézve megállapított kötelezettségeknek vessék alá magukat és pedig oly feltételek mellett, amilyeneket a Tanács igazságosaknak tart. Ha ennek a felszólításnak eleget tesznek, akkor a 12–16. cikkeken rendelkezései irányadók azokkal a változtatásokkal, amelyeket a Tanács szükségeseknek tart.

Ennek a felszólításnak elküldése után a Tanács azonnal vizsgálatot indít, a vitás eset körülményeire nézve azt az intézkedést indítványozza, amelyet az adott esetben a legjobbnak és a leghatásosabbnak tart.

Ha a felszólított Állam a vitás eset elintézésénél a Szövetség tagjaira rótt kötelezettségek elvállalását visszautasítja és a Szövetség valamelyik tagja ellen háborút indít, az ilyen Állammal szemben a 16. cikk rendelkezései nyernek alkalmazást.

Ha a felszólítás ellenére mindkét fél vonakodik a Szövetség tagjaira rótt kötelezettségeket a vitás eset elintézésénél elfogadni, a Tanács minden olyan intézkedést és indítványt megtehet, amely az ellenségeskedések megelőzésére és a vita megoldására alkalmas.

18. cikk. Minden nemzetközi szerződést vagy megállapodást, amelyet a Szövetség bármely tagja ezentúl létesít, haladéktalanul be kell iktatni a Titkárságnál és a Titkárság-



nak azt, mihamielyt lehetséges, közzé kell tennie. A Titkárságnál való beiktatás előtt semmiféle ilyen nemzetközi szerződésnek vagy megállapodásnak nincs kötelező ereje.

AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA
FELOSZTÁSA, 1918–1920

19. cikk. A Közgyűlés időnkint felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztethetné.

20. cikk. A Szövetség tagjai egyenkint megegyeznek abban, hogy a jelen Egyességokmány elfogadásával közöttük megszűnik minden olyan kötelezettség és megegyezés, amely az Egyességokmány rendelkezéseivel össze nem egyeztethető; ünnepélyesen kötelezik magukat, hogy ezentúl a jelen Egyességokmány rendelkezéseivel összeférhetetlen kötelezettségeket nem vállalnak.

Ha a Szövetség valamely tagja a Szövetségbe lépése előtt a jelen Egyességokmánnyal összeférhetetlen kötelezettséget vállalt volna, kötelessége, hogy haladéktalanul megtegye a lépéseket az ily kötelezettségek felbontása iránt.

21. cikk. A béke fenntartását biztosító nemzetközi megegyezések, mint a választott bírósági szerződések és bizonyos területekre vonatkozó megállapodások, amilyen a Monroe-elmélet, érvényességét a jelen Egyességokmány rendelkezései semmiben sem érintik.

22. cikk. Oly gyarmatokra és területekre nézve, amelyek az elmúlt háború következtében megszűntek az őket azelőtt kormányzó Államok fennhatósága alá tartozni, s amelyeken oly népek laknak, amelyek a mai világ különösen nehéz viszonyai között még nem tudják önmagukat kormányozni, alapelvül mondatik ki, hogy ezeknek a népeknek jóléte és fejlődése a civilizáció szent hivatása, amelynek biztosítékait fel kell venni a jelen Egyességokmányba.

Ez alapelv gyakorlati megvalósításának legalkalmasabb módja az, hogy e népek felett való gyámságra megbízást azok a fejlettebb nemzetek nyernek, amelyek segédesz-

közeiknél, tapasztalataiknál vagy földrajzi helyzetüknél fogva leginkább képesek és hajlandók ennek a felelősségnek vállalására; ezek a nemzetek a gyámságot, mint a Szövetség megbízottai, ennek nevében gyakorolnák.

A megbízás jellegének az illető nép fejlődési foka, a terület földrajzi fekvése, gazdasági viszonyai és más egyéb körülményei szerint kell különböznie.

Bizonyos közületek, amelyek azelőtt a Török Birodalomhoz tartoztak, a fejlettségnek oly fokát érték el, hogy független nemzetként ideiglenesen elismerhetők, azzal a feltétellel, hogy közigazgatásuk valamely Megbízott Hatalom tanácsadó és támogató vezetése alá helyezzék addig az időpontig, amikor már önmaguk is tudják sorsukat intézni. A Megbízott Hatalom választásánál elsősorban ezeknek a közületeknek kívánságait kell tekintetbe venni.

Más népek, különösen a közép-afrikaiak, olyan fejlődési fokon állanak, hogy a Megbízott Hatalmat kell felelőssé tenni a területnek olyan közigazgatásáért, amely a lelkiismereti és vallásszabadságot a közrend és a jó erkölcs követelte korlátozásokkal biztosítja, továbbá biztosítja bizonyos visszaéléseknek, mint a rabszolga-, fegyver- és szeszkereskedelemnek megtiltását, valamint erődök, hadi- vagy tengerészeti támpontok létesítésének és a bennszülöttek katonai kiképzésének megakadályozását, kivéve, ha ez a kiképzés rendőri és területvédelmi célokat szolgál; a Megbízott Hatalomnak a Szövetség más tagjai részére is biztosítani kell a kereskedelem és áruforgalom azonos lehetőségét.

Végül vannak oly területek, mint Délnyugat-Afrika és a Csendes-óceán déli részének bizonyos szigetei, amelyek csekély népsűrűségüknél, kis terjedelmüknél, a civilizáció központjaitól való távollétüknél, a Megbízott Hatalom területével földrajzi összefüggésüknél vagy más körülményeknél fogva, legkedvezőbbben a Megbízott Hatalom törvényei szerint és területének alkotó részeként igazgathatók, fenntartva a bennszülött lakosság érdekében fentebb felsorolt biztosítékokat.

A megbízás minden esetében a Megbízott Hatalomnak a Tanácshoz évenként jelentést kell tennie a reá bízott területről.

Ha a Megbízott Hatalom jogkörének, ellenőrzésének vagy közigazgatásának terjedelmére vonatkozólag a Szövetség tagjai előzetesen nem állapodtak meg, erre nézve minden egyes esetben a Tanács kifejezetten határoz.

Állandó Bizottságot kell alakítani avégből, hogy az a Megbízott Hatalmak évi jelentéseit átvegye, megvizsgálja és a Tanácsnak a megbízások végrehajtására vonatkozó minden kérdésben véleményt adjon.

23. cikk. A Szövetség tagjai a már fennálló vagy a jövőben kötendő nemzetközi egyezmények határozataival egybehangzóan és azok fenntartása mellett:

a) arra törekzenek, hogy férfiak, asszonyok és gyermekek részére méltányos és emberies munkafeltételeket biztosítsanak és tartsanak fenn úgy saját országaikban, mint minden olyan országban, amelyre kereskedelmi vagy ipari összeköttetésük kiterjed és ebből a célból szükséges nemzetközi szervezeteket létesítsenek és tartsanak fenn;

b) kötelezik magukat, hogy az igazgatásuk alá bocsátott területek bennszülött lakosságával szemben igazságos bánásmódról gondoskodni fognak;

c) megbízzák a Szövetséget a leány- és gyermekkereskedelemre, valamint az ópiummal és más ártalmas szerekkel való kereskedésre vonatkozó egyezmények végrehajtásának legfőbb ellenőrzésével;

d) megbízzák a Szövetséget a fegyver- és lőszerkereskedelem legfőbb ellenőrzésével oly országok tekintetében, amelyekben ez az ellenőrzés közérdekből szükséges;

e) megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy a közlekedés és az átmenő forgalom szabadságát, valamint az egyenlő elbánást a Szövetség valamennyi tagjának kereskedelme számára biztosítsák. Ebben a vonatkozásban az 1914–1918. évi háború következtében elpusztított vidékek különös szükségleteit figyelembe kell venni;

f) arra törekzenek, hogy nemzetközi rendszabályokat fogantossítsanak a betegségek elhárítására és legyőzésére.

24. cikk. Minden nemzetközi hivatal, amelyet előbb kötött általános egyezmények alapján szerveztek, a felek beleegyezésével a Szövetség igazgatása alá kerül. Minden ilyféle nemzetközi hivatal és nemzetközi érdekű ügyek rendezésére hivatott bizottság, amely ezentúl keletkezik, a Szövetség igazgatása alatt fog állani.

Általános egyezményekkel szabályozott oly nemzetközi ügyekre nézve, amelyek nemzetközi bizottságok vagy hivatalok ellenőrzése alatt nem állanak, a Szövetség Titkársága, ha a Tanács beleegyezését megadja és ha a felek kívánják, az ügyre vonatkozó minden adatot összegyűjt és közöl, valamint minden szükséges vagy célszerű segítséget megad.

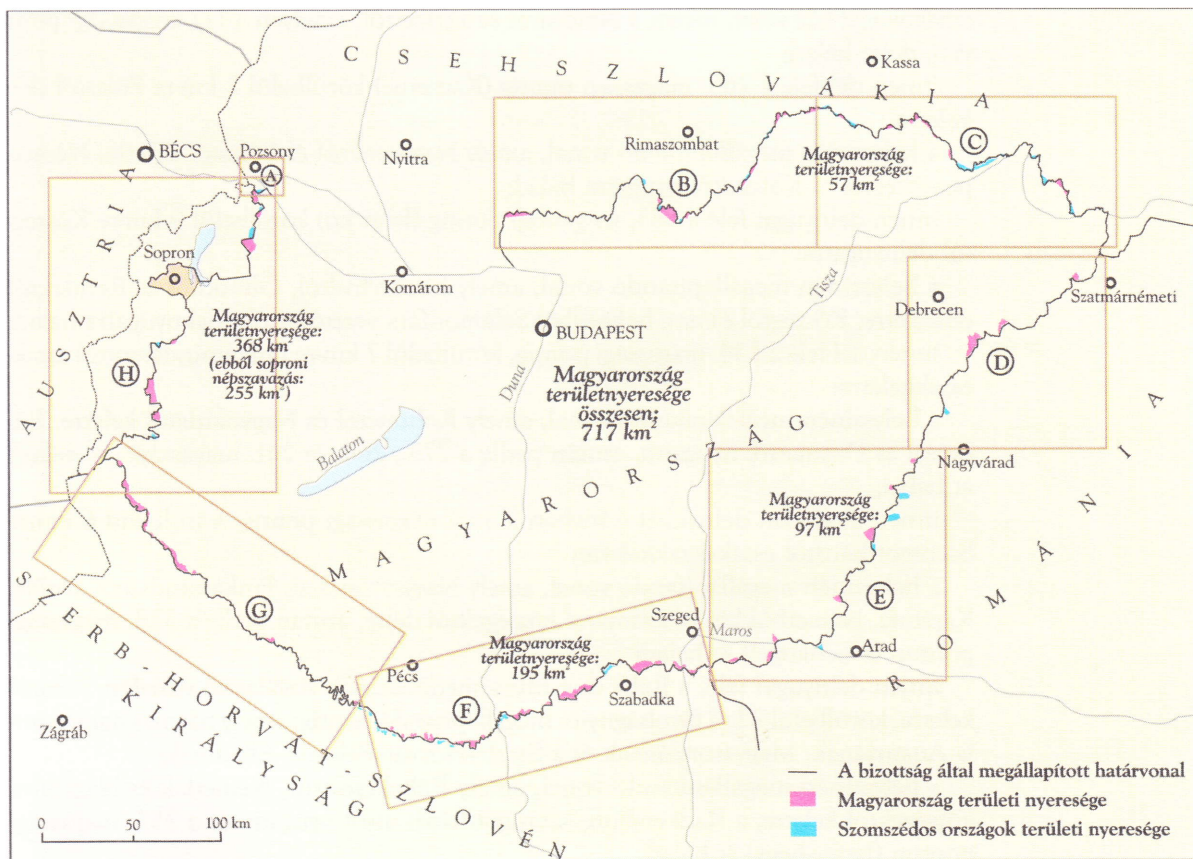
A Tanács elrendelheti, hogy a Szövetség igazgatása alatt működő bármely hivatal vagy bizottság költségeit a Titkárság viselje.

25. cikk. A Szövetség tagjai megegyeznek arra nézve, hogy a Vörös Kereszt Egyület elismert önkéntes nemzeti szervezeteinek létesítését és együttműködését elősegíteni és támogatni fogják, minthogy ezeknek célja az egészségi állapotok javítása, a betegségek mellőzése és a szenvedéseknek enyhítése az egész világon.

26. cikk. A jelen Egyességokmányra vonatkozó módosítások akkor lépnek életbe, ha a Szövetségnek azok a tagjai, amelyeknek képviselői a Tanácsot alkotják és a Szövetség azon tagjainak többsége, amelyeknek képviselői a Közgyűlést alkotják, ezeket a módosításokat megerősítették.

Semmiféle módosítás sem kötelező a Szövetségnek olyan tagjára nézve, amely kijelenti, hogy a módosításhoz nem járul hozzá; ebben az esetben azonban megszűnik a Szövetség tagja lenni.

MAGYARORSZÁG VÉGLEGES HATÁRAINAK KIALAKULÁSA A HATÁRMEGÁLLAPÍTÓ BIZOTTSÁGOK TEVÉKENYSÉGE NYOMÁN, 1921–1925



I. A Nemzetek Szövetségének eredeti tagjai:

Észak-amerikai Egyesült Államok, Belgium, Bolívia, Brazília, Brit Birodalom, Kanada, Ausztrália, Dél-Afrika, Új-Zéland, India, Kína, Kuba, Ecuador, Franciaország, Görögország, Guatemala, Haiti, Hidzsáz,³ Honduras, Olaszország, Japán, Libéria, Nicaragua, Panama, Peru, Lengyelország, Portugália, Románia, Szerb–Horvát–Szlovén Állam, Sziám, Cseh-Szlovákország, Uruguay.

Az Egyességek-mányhoz való csatlakozásra meghívott Államok: Argentínai Köztársaság, Chile, Kolumbia, Dánország, Németalföld, Norvégország, Paraguay, Perzsia, Salvador, Spanyolország, Svédország, Svájc, Venezuela.

II. A Nemzetek Szövetségének első főtítkára:

Honourable Sir James Eric Drummond, K. C. M. G., C. B.

II. RÉSZ
Magyarország határai

27. cikk. Magyarország határai következőképpen állapítatnak meg (lásd a csatolt térképet):

1. Ausztriával:

Antonienhoftól (Köpcsénytől keletre) nyugatra körülbelül egy km távolságnyira választandó ponttól, amely hármas határpontja Magyarországnak, Ausztriának és Cseh-Szlovákiának, dél felé a Mosonszentjánostól délnyugatra körülbelül 8 km-re fekvő 115. magassági pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely teljesen magyar területen hagyja az oroszvár-csornai vasútvonalat, és Horvátjárfalutól és Pusztasomorjától nyugatra, Köpcsénytől, Németjárfalutól, Miklóshalmától és Mosontarcsától keletre halad;

innen nyugat felé a Fertő-tó déli partján Fertőboz és Hidegség közt választandó pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Pomogytól délre halad, Magyarországnak hagyja az egész Főcsatornát és a helyi érdekű vasútvonalat, amely Mexikó állomásról északnyugat felé vezet, metszi a Fertőtavat és a szigettől, amelyen a 117. magassági pont van, délre halad;

innen dél felé a 265. magassági pontig (Kamenje) körülbelül 2 km-re Fülestől délkeletre:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Nagycenkől és Fülestől keletre, Németperesztegtől és Kövesdtől nyugatra halad;

innen délnyugat felé a 883. magassági pontig (Írott kő) körülbelül 9 km-re Kőszegtől délnyugatra:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Locsmándtól, Ólmodtól és Rendektől délkeletre, Kőszegtől és az e helységből Salamonfára vezető úttól északnyugatra halad;

innen dél felé a 234. magassági pontig, körülbelül 7 km-re Pinkamindszenttől észak-északkeletre:

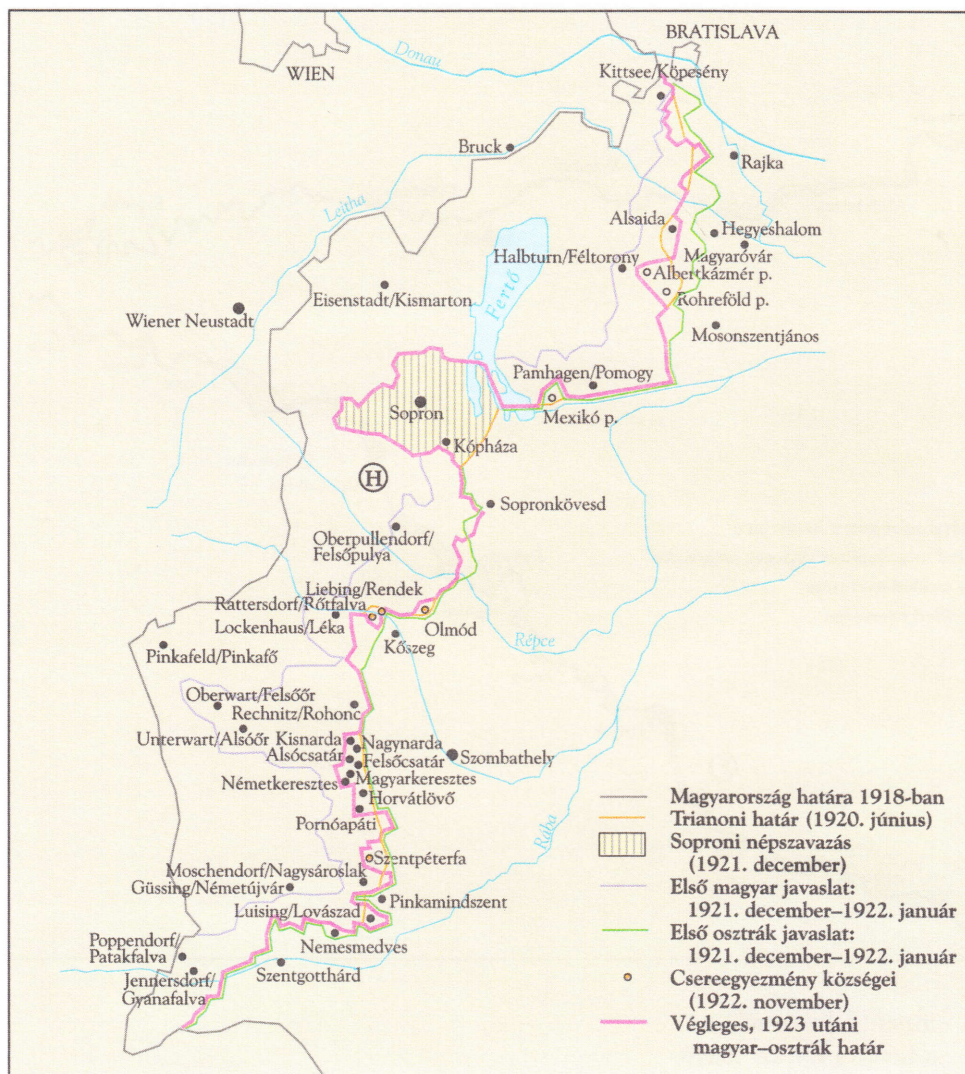
a helyszínén megállapítandó vonal, amely Rohonctól és Nagynardától keletre, Búcsútól és Dozmattól nyugatra, azután pedig a 273., 260. és 241. magassági pontokon át halad;

innen általában délnyugat irányban a 353. magassági pontig, körülbelül 6 km-re Szentgotthárdtól észak-északkeletre:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Nagysároslak és Pinkamindszent között, Karácsfa, Németbökkös és Zsámánd községektől délre, azután pedig a 323. magassági ponton (Hochkogel) át halad;

innen délnyugat felé, a Rába és a Mura medencéinek vízválasztó vonalán Tókától keletre, körülbelül 2 km távolságnyira megállapítandó pontig, amely hármas határpontja Ausztriának, Magyarországnak és a Szerb–Horvát–Szlovén Államnak:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Rábakeresztúr, Németlak és Nagyfalva községektől keletre, a Radkersburg–szentgotthárdi úttól nyugatra és a 353. magassági ponton (Janke-hegy) át halad.



2. A Szerb–Horvát–Szlovén–Állammal:

A fentebb meghatározott ponttól kelet felé a 313. magassági pontig, körülbelül 10 km-re Szentgotthárdtól délre:

a helyszínen megállapítandó vonal, amely általában véve az északra fekvő Rába és a délre fekvő Mura medencéjét elválasztó vonalat követi;

innen dél felé a 295. magassági pontig (körülbelül 16 km-re Muraszombattól észak-keletre):

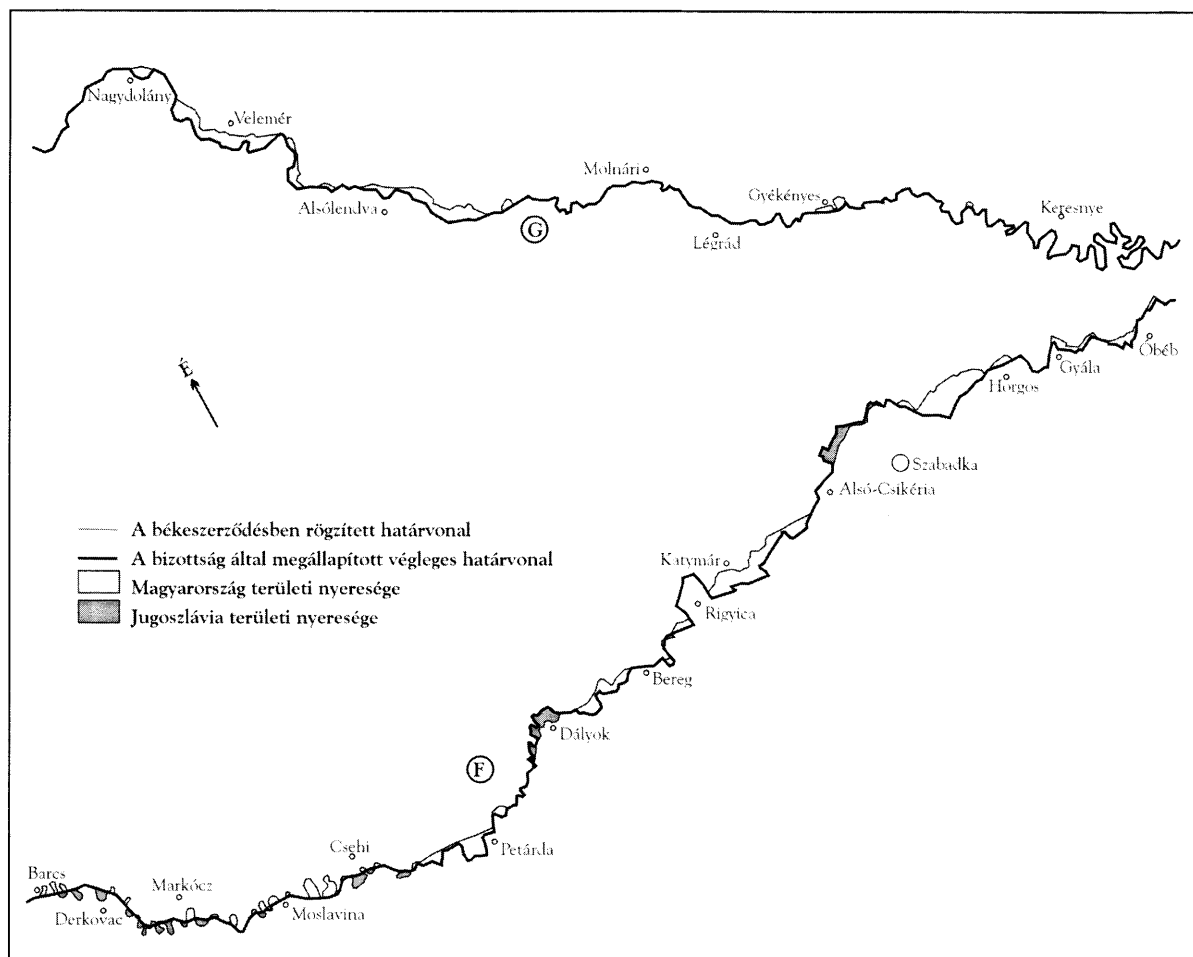
a helyszínen megállapítandó vonal, amely Nagydolány, Őrihodos és vasútállomása, Kapornak, Domonkosfa és Kisszerdahely helységektől keletre, Kotormánytól és Szomoróctól nyugatra és a 319. és 291. magassági pontokon át halad;

innen délkelet felé a 209. magassági pontig, körülbelül 3 km-re Nemesnéptől nyugatra:

a helyszínen megállapítandó vonal, amely általában véve az északra fekvő nemesnépi és a délre fekvő kebele medencét elválasztó vonalat követi;

innen dél-délkelet felé, a Lendva folyón a 265. magassági ponttól délre választandó pontig:

a helyszínen megállapítandó vonal, amely Kebeleszentmárton, Zsitkóc, Göntérháza, Lendvahídvég, Csenteölgy és Pince helységektől keletre, Lendvajakabfától, Bödeházától, Gáborjánházától, Dédestől és Lendvaújfalutól nyugatra halad:



A MAGYAR-JUGOSZLÁV HATÁR MEGÁLLAPÍTÁSA

innen délkelet felé:
a Lendva folyása lefelé;
azután a Mura folyása lefelé;
azután a volt magyar-horvát határral való találkozáspontjáig, a Gyékényes-kaproncai
vasúti hídtól körülbelül 1500 m-re felfelé;
a Dráva folyása lefelé;
innen délkelet felé, Miholjacdolnajtól keletre körülbelül 9 km távolságnyra válasz-
tandó pontig;
Magyarország és Horvát-Szlavónországok volt közigazgatási határa, azzal a kiigazítá-
ással, hogy a gyékényes-barcsi vasútvonal a gólai állomással együtt teljesen magyar
területre essék;
innen kelet felé a 93. magassági pontig, körülbelül 3 km-re Baranya-vártól délny-
ugatra:
a helyszínén megállapítandó vonal, amely Torjanc, Lőcs és Benge helységektől észak-
ra, Kásádtól és Beremendtől, ez utóbbinak vasútállomásától és Ilocskától délre halad;
innen északkelet felé, a Duna folyásán a 169. magassági ponttól (Kiskőszeg) északra
körülbelül 8 km távolságnyra a helyszínén választandó pontig;
a helyszínén megállapítandó vonal, amely Baranyavártól, Főherceglaktól (a Szerb-
Horvát-Szlovén államnak juttatva a Baranyavártól északra közvetlenül elágazó s ezt a
két helységet összekötő vasútvonalat) és Dályoktól nyugatra, Ivándárdától, Sároktól,
Udvartól és Izabellaföldtől (s ennek vasútjától) keletre halad;
innen kelet-északkelet felé, a Kígyós-patak folyásának pontjáig, Bácsmadaras állomás-
tól körülbelül 3 km-re kelet-délkeletre;

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Hercegszántó és Bereg helységek közt halad, azután általában a Kígyós-patak folyását követi, azonban Regőcétől északra fordul; innen kelet-északkelet felé, a Tisza holt ágán, Horgos állomástól kelet-északkeletre körülbelül 5½ km távolságnyra választandó pontig;

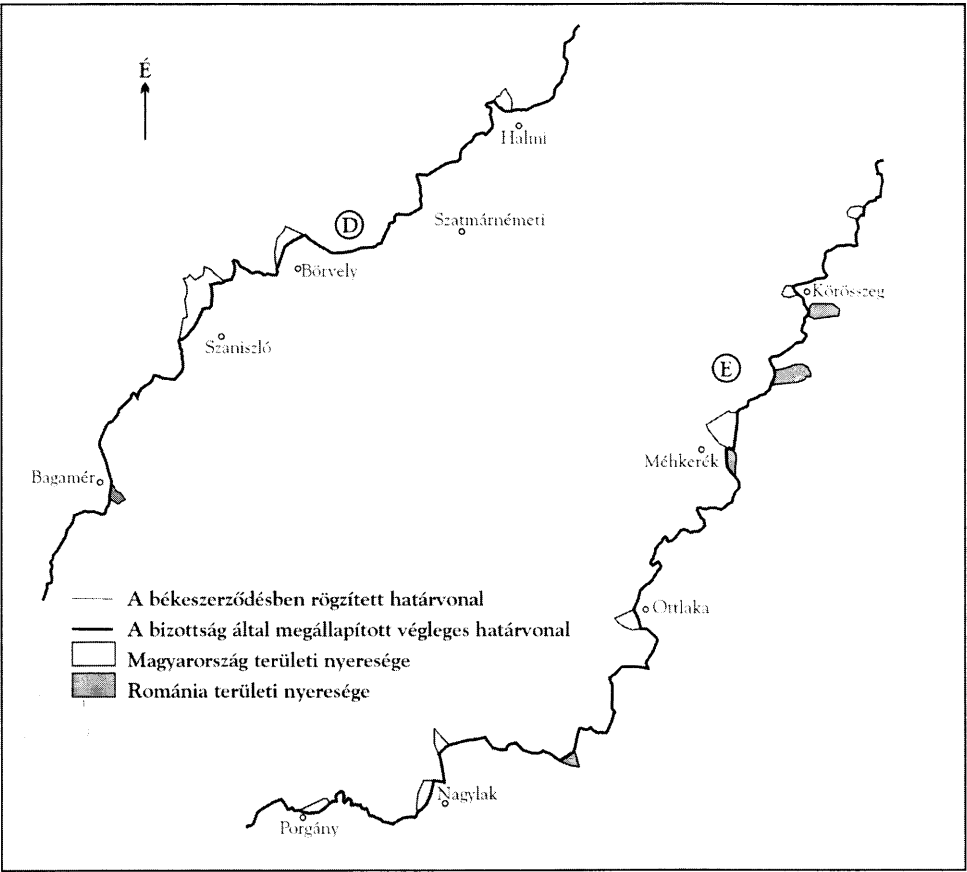
a helyszínén megállapítandó vonal, amely Kunbajától délre halad, a Szabadka-bácsalmási vasútvonalat Csikéria állomástól körülbelül 1500 m-re keletre, a Szabadka-kiskunhalasi vasútvonalat Kelebia állomástól körülbelül 3 km-re délre átvágja, Horgostól és vasútállomásától északra, Röskszentmihálytelektől pedig délre halad;

innen délkelet felé a Tiszáig;
a holtág középvonala;
innen felfelé körülbelül 5 km távolságnyra, a helyszínén választandó pontig;
a Tisza folyása;
innen általában kelet felé, Kiszombor állomástól délnyugatra körülbelül 4 km távolságnyra, körülbelül kelet-délkeletre a 84. magassági ponttól és dél-délnyugatra a 83. magassági ponttól a helyszínén választandó pontig, amely hármashatárpontja lesz Romániának, Magyarországnak és a Szerb-Horvát-Szlovén Államnak;
a helyszínén megállapítandó vonal, amely Gyála és Ószentiván helységek, továbbá Óbék és Kübekháza közt halad.

3. Romániával:

A fentebb meghatározott ponttól kelet-északkelet felé a Maros folyón, a Makó-szege-di vasútvonal hídjától körülbelül 3500 m-re felfelé megállapítandó pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal;
innen délkeletre, azután északkeletre a nagylaki állomástól délre körülbelül 1 km távolságnyra választandó pontig;
a Maros folyó folyása felfelé;



A MAGYAR-ROMÁN HATÁR
MEGÁLLAPÍTÁSA

innen északra, Csanád és Arad vármegyék közigazgatási határának kiszögeléséig, Németperegtről észak-északnyugatra:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Nagylak és a vasútállomás között halad; innen kelet-északra, Battonya és Tornya helyiségek között a helyszínén választandó pontig;

az említett megyehatár, amely Németperegtről és Kisperegtről északra halad;

innen a 123. magassági pontig (Marosligettől körülbelül 1200 m-re keletre), amely hármashatárpontja Magyarországnak, Romániának és Cseh-Szlovákiának rutén területének;

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Nagyvarjastól, Kisvarjastól és Nagyiratosztól nyugatra, Dombegyháztól, Kevermestől és Elektől keletre, Ottlakától, Nagypéltől, Gyálavarsándtól, Anttól és Illyétől nyugatra, Gyulától, Gyulaváritól és Kötegyántól keletre halad, átvágja a Nagyszalonta-gyulai vasútvonalat Nagyszalontától körülbelül 12 km-re a két elágazás között, amelyet ez a vasútvonal keresztezése alkot a Szeghalom-erdőgyaraki vasútvonallal; azután Méhkeréktől keletre, Nagyszalontától és Marciházától nyugatra, Gesztől keletre, Atyástól, Oláhszentmiklóstól és Rojttól nyugatra, Ugrától és Harsánytól keletre, Körösszegtől és Köröstarjántól nyugatra, Szakálltól és Berek-Böszörménytől keletre, Borstól nyugatra, Ártándtól keletre, Nagyszántótól nyugatra, Nagykerékitől keletre, Pelbárdhidától és Bihardiószegtől nyugatra, Kismarjától keletre, Csokalytól nyugatra, Nagylétától és Álmosdtól keletre, Érselindtől nyugatra, Bagamértől keletre, Érkenéztől és Érmihályfalvától nyugatra, Szentgyörgyábránytól és Penészléktől keletre, Szaniszlótól, Berecsomaköztől, Fénytől, Csanástól, Börvelytől és Domahidától nyugatra, Vállajtól keletre, Csengerbogastól és Óváritól nyugatra, Csengerújfalutól keletre, Darától nyugatra, Csengertől és Komlódtótfalutól keletre, Petétől nyugatra, Nagyécstől keletre, Száraz-Berektől nyugatra, Méhtelektől, Garbolctól és Nagyhódostól keletre, Fertőszőléstől nyugatra, Kishódostól keletre, Nagypaládtól nyugatra, Kispaládtól és Magosligettől keletre halad.

4. Cseh-Szlovákiával:

A fentebb meghatározott 123. magassági ponttól északnyugatra felé a Batár folyásán Magosligettől keletre körülbelül 1 km távolságra választandó pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal;

innen a Batár folyása lefelé;

innen a Badaló alatt, e község közelében választandó pontig;

a Tisza folyása lefelé;

innen észak-északnyugatra felé, Daróctól északra a helyszínén választandó pontig;

a helyszínén megállapítandó vonal, amely a Cseh-Szlovák Állam rutén területén hagyja Badaló, Csoma, Macsola, Asztély és Déda helyiségeket s magyar területen Beregsurány és Daróc helyiségeket;

innen északnyugatra felé, a Feketevíz és a Csaronda összefolyásáig;

a helyszínén megállapítandó vonal, amely a 179. magassági ponton áthalad és rutén területén hagyja Mezőkaszon, Lónyai-tanya, Degenfeld-tanya, Hetyén, Horváthi-tanya és Komjáthy-tanya helyiségeket, s magyar területen Kerek-Gordon-tanya, Berki-tanya és Barabás helyiségeket;

innen Szabolcs és Bereg vármegyék közigazgatási határától felfelé a helyszínén választandó pontig;

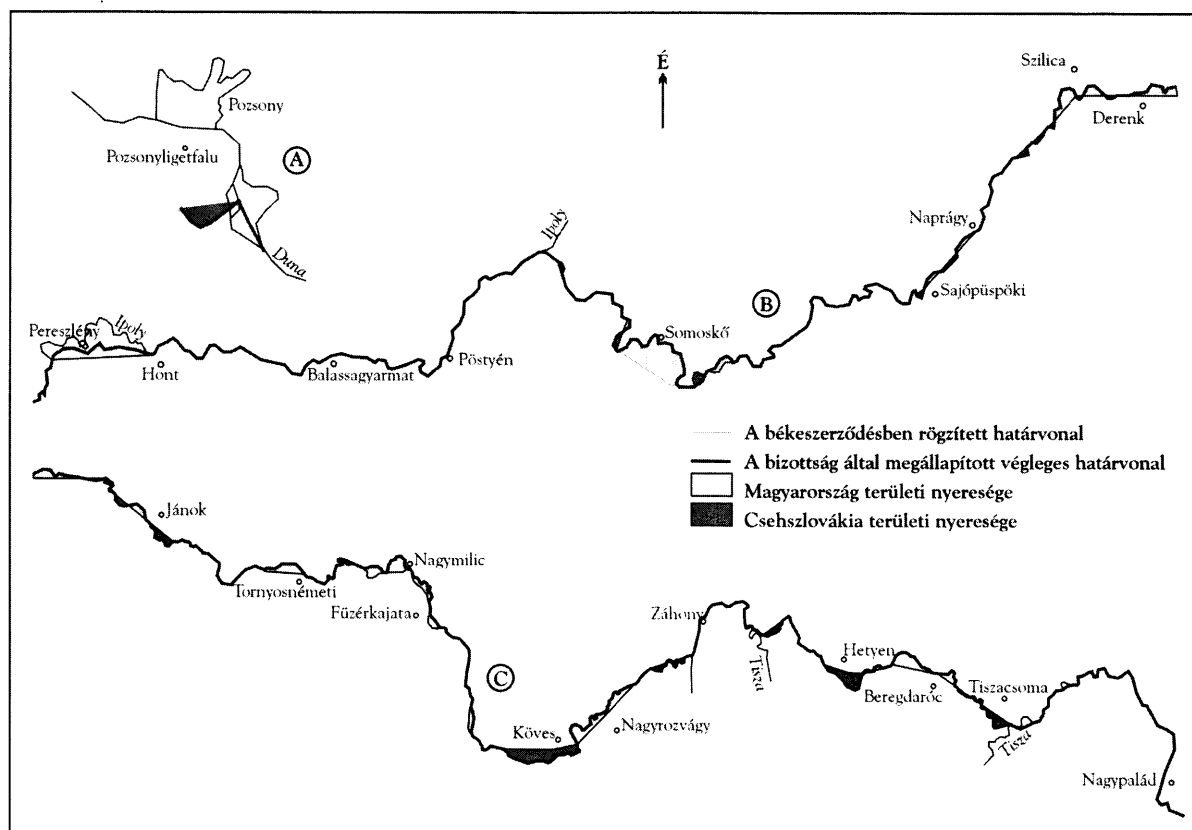
a Csaronda folyása lefelé;

innen nyugatra felé addig a pontig, ahol a jobbpartról jövő említett megyehatár metszi a Tisza folyását;

a helyszínén megállapítandó vonal;

innen lefelé, Tárkántól kelet-délkeletre a helyszínén választandó pontig;

a Tisza folyása;



innen általában nyugat felé, a Ronyva folyásának pontjáig, amely a Sátoraljaújhely város és az állomás közt levő hídtól körülbelül 3700 m-re fekszik északra:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Cseh-Szlovákiának hagyja Tárkány, Perbenyik, Örös, Kiskövesd, Bodrogszerdahely, Bodrogszög és Borsi helységeket s Magyarországnak Dámóc, Láca, Rozvány, Pácin, Karos és Felsőberekci helységeket, áthalad a Bodrogon és átvágja a Sátoraljaújhelytől délkeletre fekvő vasútháromszöget s oly módon halad e várostól keletre, hogy az egész Kassa-csapi vasútvonalat a cseh-szlovák területen hagyja;

innen felfelé a 125. magassági pont mellett fekvő pontig, Alsómihályitól délre körülbelül 1500 m-re:

a Ronyva folyása;

innen északnyugat felé a Hernád folyásának pontjáig, amely Abaújnádastól délnyugatra, a jobbparton fekvő 167. magassági ponttal szemben van:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely általában a keletre fekvő Ronyva és a nyugatra fekvő Bozsva medencéinek vízválasztó vonalát követi, azonban Pusztafalutól körülbelül 2 km-re keletre halad, a 869. magassági pontnál délnyugat felé fordul, a 424. magassági pontnál a Kassa-sátoraljaújhelyi országotat átvágja és Abaújnádastól délre halad;

innen lefelé Abaújvártól délnyugatra körülbelül 1500 m távolságnyra a helyszínén választandó pontig:

a Hernád folyása;

innen nyugat felé a 330. magassági pontig, körülbelül 1500 m-re Perénytől dél-délnyugatra:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Cseh-Szlovákiának hagyja Migléc-németi és Perény helységeket, Magyarországnak pedig Tornynosnémetit;

innen nyugat felé a 291. magassági pontig, körülbelül 350 m-re Jánoktól délkeletre:

A MAGYAR-CSEHSZLOVÁK HATÁR
MEGÁLLAPÍTÁSA

az északra fekvő Bódva és a délre fekvő Rakaca medencéinek vízválasztó-vonala, amely egészen magyar területen hagyja a gerincen átvonuló utat Buzitától délkeletre; innen nyugat-északnyugat felé a 431. magassági pontig, körülbelül 3 km-re Tornától délnyugatra:

a helyszínén megállapítandó vonal, mely Cseh-Szlovákiának hagyja Jánok, Tornahorváti és Bódvavendégi helységeket, Magyarországnak pedig Tornaszentjakab és Hídvégardó helységeket;

innen délnyugat felé a 365. magassági pontig, körülbelül 12 km-re Pelsőctől délkeletre:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely a 601., 381. (a Rozsnyó–edelényi úton), 557. és 502. magassági pontokon át halad;

innen dél-délnyugat felé a 305. magassági pontig, körülbelül 7 km-re Putnoktól északnyugatra:

a vízválasztó-vonal nyugatra a Sajó, keletre pedig a Szuha és a Keleméri medencéi közt;

innen dél-délnyugat felé a 278. magassági pontig a Sajó és a Rima összefolyásától délre:

a helyszínén oly módon meghatározandó vonal, hogy a bánrévei pályaudvar Magyarországnak maradjon, de amely lehetővé teszi, hogy szükség esetében a pelsőci és losonci két vasúti vonal közt cseh-szlovák területen összekötő vonal legyen építhető;

innen délnyugat felé a 485. magassági pontig, körülbelül 10 km-re Salgótarjától kelet-északkeletre:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely általában az északra eső Rima és a délre eső Hangony és Tarna medencéinek vízválasztó-vonalát követi;

innen nyugat-északnyugat felé a 727. magassági pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Magyarországnak hagyja Zagyaróna és Salgó helységeket és bányákat és Somosújfalú állomástól délre halad;

innen északnyugat felé a 391. magassági pontig, körülbelül 7 km-re Litkétől keletre:

az a vonal, amely általában a Dobroda medencéjét északkeleten határoló gerincet követi s a 446. magassági ponton át halad;

innen északnyugat felé, az Ipoly folyásán, Tarnóctól északkeletre, körülbelül 1500 m távolságnyira választandó pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely a 312. magassági ponton és Tarnóc és Kalonda között át halad;

innen délnyugat felé az Ipoly kanyarulatában, Tesmagtól délre körülbelül 1 km távolságnyira választandó pontig:

az Ipoly folyása lefelé;

innen nyugat felé az Ipoly folyásán, Tésától nyugatra körülbelül 1 km távolságnyira választandó pontig:

a helyszínén oly módon megállapítandó vonal, hogy az Ipolyság állomástól délre haladjon s egészen cseh-szlovák területnek hagyja az Ipolyság–csatai vasúti vonalat, valamint a korponai elágazást is, de egészen Magyarországnak hagyja Berzence és Tésa helységeket;

innen dél felé a Dunába való torkolásig:

az Ipoly folyása lefelé;

innen a folyón felfelé Antonienhoftól (Köpcsénytől keletre) keletre körülbelül 2 km távolságnyira meghatározandó pontig:

a Duna hajózási fővonala;

innen nyugat felé Antonienhoftól (Köpcsénytől keletre), nyugatra körülbelül 1 km távolságnyira a helyszínén választandó pontig, amely hármas határpontja Ausztriának, Magyarországnak és Cseh-Szlovákiának;

a helyszínén megállapítandó vonal.

28. cikk. A jelen Szerződésben leírt határoknak megállapított részei a jelen Szerződéshez mellékelt 1:1 000 000 léptékű térképen meg vannak jelölve. Abban az esetben, ha a szöveg és a térkép közt eltérés mutatkozik, a szöveg lesz az irányadó.

29. cikk. A megjelölt határokat a helyszínén határrendező bizottságok fogják kitűzni, amely bizottságok összeállítását a jelen Szerződés vagy a Szövetséges és Társult Főhatalmak és az érdekelt Állam vagy Államok között kötendő szerződés határozza meg.

A bizottságok hatásköre teljes mértékben kiterjed nemcsak a „helyszínén megállapítandó vonal” néven megjelölt határvonalrészek megállapítására, hanem ha valamilyen érdekelt Állam kéri, s a bizottság azt helyénvalónak találja, a közigazgatási határok útján megjelölt határvonalrészletek felülvizsgálására (kivéve az 1914. évi augusztus havában fennállott nemzetközi határokat, amelyekre nézve a bizottságok szerepe csupán a határcölöpök vagy a határkövek felülvizsgálására fog szorítkozni). A bizottságok mindkét esetben arra fognak törekedni, hogy szigorúan kövessék a Szerződésekben foglalt meghatározásokat, a lehetőség szerint figyelembe véve a közigazgatási határokat és a helyi gazdasági érdekeket.

A bizottságok határozataikat szótöbbséggel hozzák és ezek az érdekelt felekre nézve kötelezők.

A határrendező bizottságok költségeit a két érdekelt Állam egyenlő részben viseli.

30. cikk. Ami a vízfolyással megállapított határokat illeti, a jelen Szerződésben használt „folyás” (cours) vagy „hajózható meder” (chenal) kifejezések a nem hajózható folyóknál a vízfolyásnak vagy a vízfolyás főágának középvonalát, a hajózható folyóknál pedig a hajózható főmedernek középvonalát jelenti. De a jelen Szerződésben megjelölt határrendező bizottságoknak jogában áll részletesen megállapítani, vajon a határvonal mindenkor alkalmazkodni fog-e a fent meghatározott folyásnak vagy hajózható medernek esetleges változásaihoz, avagy a határvonalat a jelen Szerződés életbelépésének időpontjában tényleg meglevő folyásnak vagy hajózható medernek akkori helyzete fogja-e egyszersmindenkorra meghatározni.

31. cikk. A különböző érdekelt Államok kötelezik magukat, hogy a bizottságok rendelkezésére bocsátják a munkához szükséges összes okmányokat, nevezetesen a jelenlegi vagy volt határok megjelölésére vonatkozó jegyzőkönyvek hiteles másolatát, az összes meglevő nagyméretű térképet, a geodéziai adatokat, a megtörtént, de nyilvánosságra nem hozott helyrajzi felvételeket, a határfolyók árterületére vonatkozó felvilágosító adatokat.

Ezenfelül arra is kötelezik magukat, hogy utasítani fogják a helyi hatóságokat, hogy a bizottságok rendelkezésére bocsássanak minden okmányt, nevezetesen tervrajzokat, kataszterek és telekkönyveket, továbbá hogy a bizottságoknak kívánatra a tulajdonjogi viszonyokra, a gazdasági forgalom irányaira vonatkozó adatokat és minden egyéb szükséges felvilágosítást megadjanak.

32. cikk. A különböző érdekelt Államok kötelezik magukat, hogy a határrendező bizottságoknak akár közvetlenül, akár a helyi hatóságok útján segítségükre lesznek a feladatok teljesítéséhez szükséges szállítási eszközök, elszállásolások, munkaerők és anyagszerek (határcölöpök, határkövek) tekintetében.

33. cikk. A különböző érdekelt Államok kötelezik magukat, hogy a bizottság által elhelyezett háromszögelési és egyéb jelek, határcölöpök vagy határkövek megóvásáról gondoskodnak.

34. cikk. A határköveket egymástól láttávolságnyira kell elhelyezni, számokkal ellátni s felállítási helyöket és számukat kartográfiai okmányban megörökíteni.

35. cikk. A határrendezésre vonatkozó végleges jegyzőkönyveket, a mellékelt térképeket és okmányokat három eredeti példányban kell kiállítani, amelyek közül kettőt át kell adni a határállamok Kormányainak, a harmadikat pedig a Francia Köztársaság Kormányának, amely ebből hiteles másolatokat fog eljuttatni a jelen Szerződést aláíró Hatalmakhoz.

III. RÉSZ

Európára vonatkozó
politikai rendelkezések

I. cím

Olaszország

36. cikk. Magyarország a maga részéről lemond Olaszország javára mindazokról a jogokról és igényekről, amelyekre számot tarthatna a volt Osztrák–Magyar Monarchia azon területei tekintetében, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak és Ausztria között 1919. évi szeptember hó 10-én kötött békeszerződés 36. cikkének első bekezdése Olaszországhoz tartozóknak ismer el.

37. cikk. Olaszország a római „Palazzo Venezia”⁴ birtokba vétele fejében semmiféle fizetést nem tartozik teljesíteni.

38. cikk. Magyarország háromhavi határidőn belül visszaadja Olaszországnak az olasz vasutak tulajdonába tartozó mindazokat a vasúti kocsikat, amelyek a háború kezdete előtt Ausztriába kerültek s jelenleg Magyarországon vannak.

39. cikk. A X. rész (Gazdasági rendelkezések) 252. cikkével ellentétben, azokra a személyekre, akiknek állandó lakóhelye a volt Osztrák–Magyar Monarchiának az osztrák békeszerződés 36. cikkének 1. bekezdése értelmében Olaszországhoz csatolt területein volt és akik a háború alatt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területein kívül tartózkodtak, vagy pedig elfogva, internálva vagy eltávolítva voltak, a jelen Szerződés X. részének (Gazdasági rendelkezések) 235. és 236. cikkeiben megállapított rendelkezések teljes mértékben kiterjednek.

40. cikk. Azok az ítéletek, amelyeket polgári és kereskedelmi ügyekben 1914. évi augusztus hó 4-e óta az osztrák békeszerződés 36. cikkének 1. bekezdése értelmében Olaszországhoz csatolt területek bíróságai az említett területek lakói és a volt Magyar Királyság állampolgárai között felmerült ügyekben hoztak, csak az illető területek megfelelő új törvényszéke által megadott „exequatur”⁵ esetében hajthatók végre.

Mindazok az ítéletek, amelyeket 1914. évi augusztus hó 4-e óta a volt Osztrák–Magyar Monarchia törvénykezési hatóságai politikai bűntettek vagy vétségek miatt olasz állampolgárokkal vagy olyan személyekkel szemben hoztak, akik az olasz állampolgárságot az osztrák békeszerződés értelmében megszerzik, semmisen.

II. cím

Szerb–Horvát–Szlovén Állam

41. cikk. Magyarország, amint azt a Szövetséges és Társult Hatalmak már megtették, elismeri a Szerb–Horvát–Szlovén Állam teljes függetlenségét.

42. cikk. Magyarország a maga részéről lemond a Szerb–Horvát–Szlovén Állam javára a volt Osztrák–Magyar Monarchiának mindazokra a területeire vonatkozó összes jogairól és igényeiről, amely területek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkében megállapított határain kívül esnek és amelyeket a jelen Szerződés, vagy a jelen ügyek rendezését célzó bármely más szerződés a Szerb–Horvát–Szlovén Államhoz tartozóknak ismer el.

43. cikk. A II. rész (Magyarország határai) 27. cikkének 2. pontjában megjelölt határvonalnak a helyszínén való megállapítására, a jelen Szerződés életbelépését követő tizenöt napon belül héttagú bizottságot kell alakítani, amelynek tagjai közül ötöt a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyet a Szerb–Horvát–Szlovén Állam, egyet pedig Magyarország neveznek ki.

44. cikk. A Szerb–Horvát–Szlovén Állam Magyarországgal szemben elismeri és megerősíti azt a kötelezettségét, hogy hozzájárult a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött szerződésbe oly rendelkezéseknek felvételéhez, amelyeket ezek a Hatalmak szükségességeknek ítélték abból a célból, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Államban a népesség többségétől eltérő fajú, nyelvű és vallású lakók érdekei, valamint a forgalom szabadsága és más Nemzetek kereskedelmének méltányos szabályozása védelemben részesüljenek.

Magyarország azon pénzügyi terheinek aránya és természete, amelyeket a Szerb–Horvát–Szlovén Államnak a szuverenitása alá helyezett területekkel kapcsolatban kell elvállalnia, a jelen Szerződés IX. részének (Pénzügyi rendelkezések) 186. cikke értelmében fog megállapíttatni.

Mindazokat a kérdéseket, amelyeket a jelen Szerződés nem szabályoz és amelyek az említett területek átengedése folytán felmerülhetnek, későbbi egyezmények fogják rendezni.

III. cím Románia

45. cikk. Magyarország a maga részéről lemond Románia javára a volt Osztrák–Magyar Monarchiának mindazokra a területeire vonatkozó összes jogairól és igényeiről, amely területek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkében megállapított határain kívül esnek és amelyeket a jelen Szerződés, vagy a jelen ügyek rendezését célzó bármely más szerződés Romániához tartozóknak ismer el.

46. cikk. A II. rész (Magyarország határai) 27. cikkének 3. pontjában megjelölt határvonalnak a helyszínén való megállapítására a jelen Szerződés életbelépését követő tizenöt napon belül héttagú bizottságot kell alakítani, amelynek tagjai közül ötöt a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyet Románia, egyet pedig Magyarország neveznek ki.

47. cikk. Románia Magyarországgal szemben elismeri és megerősíti azt a kötelezettségét, hogy hozzájárult a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött szerződésbe oly rendelkezéseknek felvételéhez, amelyeket ezek a Hatalmak szükségeseknek ítélték abból a célból, hogy Romániában a népesség többségétől eltérő fajú, nyelvű és vallású lakók érdekei, valamint a forgalom szabadsága és más Nemzetek kereskedelmének méltányos szabályozása védelemben részesüljenek.

Magyarország azon pénzügyi terheinek aránya és természete, amelyeket Romániának a szuverenitása alá helyezett területekkel kapcsolatban kell elvállalnia, a jelen szerződés IX. részének (Pénzügyi rendelkezések) 186. cikke értelmében fog megállapíttatni.

Mindazokat a kérdéseket, amelyeket a jelen Szerződés nem szabályoz és amelyek az említett területek átengedése folytán felmerülhetnek, későbbi egyezmények fogják rendezni.

IV. cím
Cseh-Szlovák Állam

48. cikk. Magyarország, amint azt a Szövetséges és Társult Hatalmak már megtették, elismeri a Cseh-Szlovák Állam teljes függetlenségét, amely Állam magában foglalja a ruténeknek a Kárpátoktól délre fekvő autonóm területét.

49. cikk. Magyarország a maga részéről lemond a Cseh-Szlovák Állam javára a volt Osztrák–Magyar Monarchiának mindazokra a területeire vonatkozó összes jogairól és igényeiről, amely területek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkében megállapított határain kívül esnek és amelyeket a jelen Szerződés, vagy a jelen ügyek rendezését célzó bármely más szerződés a Cseh-Szlovák Államhoz tartozóknak ismer el.

50. cikk. A II. rész (Magyarország határai) 27. cikkének 4. pontjában megjelölt határvonalnak a helyszínén való megállapítására a jelen Szerződés életbelépését követő tizenöt napon belül héttagú bizottságot kell alakítani, amelynek tagjai közül ötöt a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyet a Cseh-Szlovák Állam, egyet pedig Magyarország neveznek ki.

51. cikk. A Cseh-Szlovák Állam kötelezi magát, hogy semmiféle katonai művet nem emel területének Pozsonytól délre, a Duna jobb partján fekvő részén.

52. cikk. Magyarország azon pénzügyi terheinek aránya és természete, amelyeket a Cseh-Szlovák Államnak a szuverenitása alá helyezett területekkel kapcsolatban kell elvállalnia, a jelen Szerződés IX. részének (Pénzügyi rendelkezések) 186. cikke értelmében fog megállapíttatni.

Mindazokat a kérdéseket, amelyeket a jelen Szerződés nem szabályoz és amelyek az említett területek átengedése folytán felmerülhetnek, későbbi egyezmények fogják rendezni.

V. cím
Fiume

53. cikk. Magyarország lemond Fiuméra és a körülötte fekvő azokra a területekre vonatkozó minden jogáról és igényéről, amely területek a volt Magyar Királysághoz tartoztak, s amelyek később meghatározandó határok között fekszenek.

Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri mindazokat a rendelkezéseket, amelyeket a jelen ügyek rendezését célzó szerződések ezekre a területekre vonatkozólag, különösen pedig a lakosok állampolgársága tekintetében meg fognak állapítani.

VI. cím⁶
A kisebbségek védelme

54. cikk. Magyarország kötelezi magát arra, hogy a jelen címben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellenmondásban vagy ellentétben és hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.

55. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül, az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.

Magyarország minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és a jó erkölcsökkel nem ellenkezik.

56. cikk. Magyarország magyar állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindenemű alakiség nélkül mindazokat a személyeket, akiknek a jelen Szerződés életbelépésének idejében magyar területen van illetőségük (pertinenza) és nem állampolgárai más Államnak.

57. cikk. A magyar területen való születés pusztán tényével jogérvényesen megszerzi a magyar állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illeti meg.

58. cikk. Minden magyar állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.

Vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete, így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen magyar állampolgárra sem lehet hátrányos.

Egyetlen magyar állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallás, a sajtó útján történő vagy bármilyen természetű közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken.

A Magyar Kormánynak a hivatalos nyelv megállapítására vonatkozó intézkedését nem érintve, a nem magyar nyelvű magyar állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében megfelelő könnyítésekben foglalkoznak részesülni.

Azok a magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi magyar állampolgárok. Nevezetesen: joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják és vallásukat szabadon gyakorolják.

59. cikk. Olyan városokban és kerületekben, ahol nem magyar nyelvű magyar állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a Magyar Kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily magyar állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a Magyar Kormányt abban, hogy a magyar nyelv oktatását az említett iskolákban is kötelezővé tegye.

Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban élnek oly magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékonyági célokra fordíthatnak.

60. cikk. Magyarország hozzájárul ahhoz, hogy amennyiben a jelen cím előző cikkeinek rendelkezései oly személyeket érintenek, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezek a rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének védelme alatt fognak állani. Ezek a rendelkezések a Nemzetek Szövetségének Tanácsa többségének hozzájárulása nélkül nem változtathatók meg. A Tanácsban képviselt Szövetséges és Társult Hatalmak kölcsönösen kötelezik magukat arra, hogy nem tagadják meg hozzájárulásukat az említett cikkeknél egyetlen oly módosításától sem, amelyet a Nemzetek Szövetsége Tanácsának többsége megfelelő formában elfogadott.

Magyarország hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa minden egyes tagjának meg legyen az a joga, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek valamelyikének bármilyen megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja és hogy a Tanács oly módon járhasson el és oly utasításokat adhasson, amelyek az adott esetben alkalmasaknak és hathatósaknak mutatkoznak.

Magyarország azonkívül hozzájárul ahhoz, hogy abban az esetben, ha ezekre a cikkekre vonatkozó jogi vagy ténykérdésekről a Magyar Kormány és oly Szövetséges és Társult Hatalom vagy bármely más oly Hatalom között merülne fel véleménykülönbség, amely Hatalom a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagja, ez a véleménykülönbség a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyezségokmány 14. cikke értelmében nemzetközi jellegű vitának tekintendő. A Magyar Kormány hozzájárult ahhoz, hogy minden ilyen vitás kérdés, ha a másik fél kéri, a Nemzetközi Állandó Bíróság (Cour permanente de Justice)⁷ elé terjesztessék. Az Állandó Bíróság döntése ellen fellebbezésnek nincs helye s a határozat ugyanolyan erejű és érvényű, mint az Egyezségokmány 13. cikke értelmében hozott határozatok.

VII. cím

Az állampolgárságról szóló rendelkezések

61. cikk. Mindazok a személyek, akiknek illetősége („pertinenza”) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartozott, a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.

62. cikk. Nem érintve a 61. cikk rendelkezését, azok a személyek, akik a jelen Szerződés értelmében a Szerb–Horvát–Szlovén vagy a Cseh–Szlovák Államhoz csatolt valamely területen 1910. évi januárius hó 1-je után szereztek illetőségét, csak oly feltétellel szerzik meg a szerb–horvát–szlovén vagy a cseh–szlovák állampolgárságot, ha a Szerb–Horvát–Szlovén, illetőleg a Cseh–Szlovák Államtól erre engedélyt nyernek.

Ha az előbbi bekezdésben említett engedélyt nem kérték, vagy azt tőlük megtagadták, az érdekeltek jogérvényesen annak az Államnak állampolgárságát szerzik meg, amely az állami főhatalmat azon a területen gyakorolja, ahol az illetőknek azelőtt volt illetőségük.

63. cikk. Azoknak a 18 évesnél idősebb személyeknek, akik magyar állampolgárságukat elvesztik és a 61. cikk értelmében jogérvényesen új állampolgárságot szereznek, jogukban áll a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy évi időtartamon belül annak az Államnak állampolgárságát igényelni (opció), amelyben illetőségük volt, mielőtt illetőségüket az átcsatolt területen megszerezték.

A férj opciója maga után vonja a feleségét és a szülőké a 18 évesnél fiatalabb gyermekét.

Azok a személyek, akik a fent említett opció-jogot gyakorolták, az ezt követő tizenkét hónapon belül kötelesek abba az Államba áttenni lakóhelyüket, amelynek állampolgárságát optáltak.

Jogukban áll azonban megtartani azokat az ingatlanokat, amelyeket annak a másik Államnak területén birtokolnak, amelyben opciójukat megelőzően laktak.

Magukkal vihetik bármi néven nevezendő ingó vagyonukat. Emiatt sem kilépési, sem belépési díjakkal vagy illetékekkel nem terhelhetők.

64. cikk. Azok a személyek, akiknek a volt Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó valamely területen van illetőségük és ott a lakosság többségétől fajra és nyelvre nézve különböznek, a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapi időtartamon be-

lül Ausztria, Magyarország, Olaszország, Lengyelország, Románia, a Szerb–Horvát–Szlovén Állam vagy a Cseh–Szlovák Állam javára optálhatnak, aszerint, amint a lakosság többsége ott ugyanazt a nyelvet beszéli és ugyanahhoz a fajhoz tartozik, mint ők. A 63. cikknek az opciójog gyakorlására vonatkozó rendelkezései a jelen cikkben megállapított jog gyakorlására is alkalmazást nyernek.

65. cikk. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy semmi akadályt sem gördítenek a jelen Szerződésben, vagy a Szövetséges és Társult Hatalmak és Németország, Ausztria vagy Oroszország között, vagy maguk a nevezett Szövetséges és Társult Hatalmak között kötött szerződésekben megállapított oly opciójog gyakorlása elé, amely az érdekelteknek minden más, számukra elérhető állampolgárság megszerzését megengedi.

66. cikk. A jelen cím rendelkezéseinek alkalmazása tekintetében a férjes asszonyok férjük, a 18 évesnél fiatalabb gyermekek szülei állapotát mindenben követik.

VIII. cím

Egyes európai államokra vonatkozó politikai rendelkezések

1. Belgium.

67. cikk. Elismerve azt, hogy azok az 1839. évi április hó 19-én kelt szerződések, amelyek a háború előtt Belgium jogi helyzetét meghatározták, a jelenlegi viszonyoknak többé már nem felelnek meg, Magyarország a maga részéről beleegyezik ezeknek a Szerződéseknek hatályon kívül helyezésébe, s már most kötelezi magát, hogy elismeri és megtartja mindazokat az egyezményeket, bármilyenek is legyenek azok, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak vagy közülök egyesek Belgium vagy Németalföld Kormányával az említett 1839. évi szerződések helyébe esetleg kötni fognak. Magyarország már most kötelezi magát, hogy amennyiben ezekhez az egyezményekhez vagy rendelkezésekhez alakszerű hozzájárulását fogják kívánni, ezt megadja.

2. Luxemburg.

68. cikk. Magyarország kijelenti, hogy a maga részéről Luxemburg Nagyhercegség semlegességének megszüntetéséhez hozzájárul és már előre elfogadja a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a Nagyhercegségre vonatkozó összes nemzetközi megállapodásait.

3. Schleswig.

69. cikk. Magyarország kijelenti, hogy a maga részéről elismeri a Szövetséges és Társult Hatalmaknak mindazokra a területekre vonatkozólag Németországgal kötött megállapodásait, amely területeknek átengedése az 1864. évi október hó 30-án kelt szerződés kötelezte Dániát.

4. Törökország és Bulgária.

70. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a maga részéről elismeri és elfogadja mindazokat a megállapodásokat, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak Törökországgal és Bulgáriával azokra a jogokra, érdekekre és kiváltságokra vonatkozólag kötni fognak vagy már megkötöttek, amelyeket Magyarország vagy magyar állampolgárok Törökországban vagy Bulgáriában igényelhetnének, s amelyekre nézve a jelen Szerződés rendelkezést nem tartalmaz.

5. Ausztria.

71. cikk. Magyarország Ausztria javára lemond a volt Magyar Királyságnak azokra a területeire vonatkozó minden jogáról és igényéről, amely területek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkének 1. pontjában megállapított határain kívül esnek.

A fentebb megjelölt határvonalnak a helyszínén való megállapítására a jelen Szerződés életbelépését követő tizenöt napon belül héttagú bizottságot kell alakítani, amelynek tagjai közül ötöt a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyet Magyarország és egyet Ausztria neveznek ki.

A jelen cikkben érintett területek lakosainak állampolgársága a 61. és a 63–66. cikkek rendelkezéseinek megfelelően nyer szabályozást.

6. Oroszország és az Orosz Államok.

72. cikk. 1. Magyarország elismeri mindazoknak a területeknek függetlenségét, amelyek 1914. évi augusztus hó 1-jén a volt Orosz Birodalom részei voltak, s kötelezi magát, hogy ezt a függetlenséget tiszteletben tartja, mint olyat, amely állandó, s amelyről nem lehet lemondani.

A jelen Szerződés IX. részének (Pénzügyi rendelkezések) 193. cikkébe és X. részének (Gazdasági rendelkezések) 227. cikkébe felvett rendelkezéseknek megfelelően, Magyarország a maga részéről végérvényesen elismeri a breszt-litovszki szerződéseknek, valamint mindazoknak a többi szerződéseknek, megegyezéseknek vagy egyezményeknek semmissé nyilvánítását, amelyeket a volt Osztrák–Magyar Kormány az oroszországi maximalista Kormánnyal kötött.

A Szövetséges és Társult Hatalmak kifejezetten fenntartják Oroszországnak jogát arra nézve, hogy Magyarországtól a jelen Szerződés elvein alapuló minden térítést és jóvátételt megkapjon.

2. Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri mindazoknak a szerződéseknek vagy megállapodásoknak teljes érvényességét, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak azokkal az Államokkal fognak esetleg megkötni, amelyek az 1914. évi augusztus hó 1-jén fennállott volt Orosz Birodalom egész területén vagy területeinek egyes részein már eddig alakultak, vagy ezután alakulni fognak, továbbá kötelezi magát, hogy elismeri ezeknek az Államoknak határait úgy, amint azokat meg fogják állapítani.

IX. cím

Általános rendelkezések

73. cikk. Magyarország nem mondhat le függetlenségéről, csak a Nemzetek Szövetsége Tanácsának beleegyezésével. Következésképpen Magyarország kötelezi magát, hogy az említett Tanács beleegyezésének esetét kivéve, tartózkodni fog minden oly természetű cselekedettől, amely közvetlenül vagy közvetve és bármely módon, főként addig, amíg a Nemzetek Szövetségébe tagul fel nem veszik, valamely más Hatalom ügyeiben való részvétel útján, függetlenségét veszélyeztethetné.

74. cikk. Magyarország már most kijelenti, hogy elismeri és elfogadja Ausztria, Bulgária, Görögország, Lengyelország, Románia, a Szerb–Horvát–Szlovén Állam és a Cseh–Szlovák Állam határait úgy, amint ezeket a határokat a Szövetséges és Társult Főhatalmak megállapítják.

Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri mindazoknak a békeszerződéseknek és pótegyezményeknek teljes érvényességét, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak kötöttek vagy kötni fognak azokkal a Hatalmakkal, amely Hatalmak a volt Osztrák–Magyar Monarchia oldalán küzdöttek; kötelezi magát, hogy elfogadja azokat a rendelkezéseket, amelyeket a volt Német Birodalomra, Ausztriára, a Bolgár Királyságra és az Ottomán Birodalomra vonatkozólag megállapítottak, vagy meg fognak állapítani s hogy elismeri az új Államokat a számukra ily módon megállapított határok között.

75. cikk. Magyarország a maga részéről a Szövetséges és Társult Főhatalmak javára lemond azokra a területekre vonatkozó minden jogáról és igényéről, amely területek

azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchiához tartoztak, s amelyek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkében megállapított új határain kívül esvén, ez idő szerint semmiféle más megállapodásnak nem tárgyai.

Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri azokat a rendelkezéseket, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak ezekre a területekre nézve, különösen a lakosság állampolgársága tekintetében meg fognak állapítani.

76. cikk. A volt Osztrák–Magyar Monarchia területeinek egyik lakosát sem lehet zavarni vagy zaklatni sem amiatt a politikai magatartása miatt, amelyet az illető 1914. évi július hó 28. napjától kezdve az említett területek állami fennhatóságának végleges elismeréséig tanúsított, sem pedig állampolgársági viszonyainak a jelen Szerződés alapján való rendezése miatt.

77. cikk. Magyarország az átengedett területek polgári, katonai, pénzügyi, igazságügyi vagy egyéb közigazgatására vonatkozó mindennemű levéltárakat, lajstromokat, tervrajzokat, okiratokat és okmányokat az érdekelt Szövetséges vagy Társult Kormányoknak haladéktalanul át fogja adni. Ha ezek közül az okmányok, levéltárak, lajstromok, okiratok vagy tervrajzok közül egyeseket a helyszínéről elvittek volna, Magyarország köteles azokat az érdekelt Szövetséges vagy Társult Kormányok megkeresésére visszaszolgáltatni.

Ha az 1. bekezdésben említett s katonai jelleggel nem bíró levéltárak, lajstromok, tervrajzok, okiratok vagy okmányok egyszersmind a magyar közigazgatási ágakat is érdeklik és így következképpen azokat nem lehetne átadni anélkül, hogy ebből az utóbbiakra hátrány ne származzék, Magyarország kötelezi magát, hogy azokból, a viszonság feltétele mellett, az érdekelt Szövetséges és Társult Kormányok részére adatokat fog szolgáltítani.

78. cikk. Magyarország és minden egyes Állam, amelyhez a volt Magyar Királyságnak valamely területét átsatolták, vagy amely a volt Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolásából keletkezett, a lakosság érdekeinek szabályozásáról, különösen polgári jogaikra, kereskedelmükre és hivatásuk gyakorlására vonatkozólag egymással kötendő külön-külön egyezmények útján fognak gondoskodni.

79. cikk. A jelen Szerződés által megállapított határain kívül, Magyarország a maga részéről lemond az Európán kívüli területekre vonatkozó mindazokról a jogokról, igényekről és kiváltságokról, amelyek a volt Osztrák–Magyar Monarchiát vagy szövetségeseit esetleg illették, továbbá lemond mindazokról a jogokról, igényekről és kiváltságokról, amelyek öt bármely címen a Szövetséges és Társult Hatalmakkal szemben esetleg megillették.

Magyarország már most kötelezi magát, hogy elismeri és elfogadja mindazokat a rendszabályokat, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak, szükség esetében más Hatalmakkal egyetértve, a fenti rendelkezésből folyó következmények meghatározása végett már megállapítottak, vagy ezután meg fognak állapítani.

I. cím
Marokkó

80. cikk. Magyarország a maga részéről lemond mindazokról a jogokról, igényekről és kiváltságokról, amelyek öt az 1906. évi április hó 7-én kelt algecirasi Főokmány,⁸ valamint az 1909. évi február hó 9-én és az 1911. évi november hó 4-én kelt francia–német megegyezések⁹ alapján megilletik. Mindazokat a szerződéseket, megállapodásokat vagy egyezményeket, amelyeket a volt Osztrák–Magyar Monarchia Kormánya a Serif Birodalommal¹⁰ kötött, az 1914. évi augusztus hó 12. napjától kezdve¹¹ hatályon kívül helyezetteknek kell tekinteni.

IV. RÉSZ

Magyarország érdekei
Európán kívül

Magyarország semmi esetre sem érvényesíthet ezeknek az okmányoknak alapján jogokat, s kötelezi magát, hogy azokba a tárgyalásokba, amelyeket Franciaország és a többi Hatalmak Marokkóra vonatkozólag esetleg tartani fognak, semmiféle módon sem fog beleavatkozni.

81. cikk. Magyarország kijelenti, hogy a volt Osztrák–Magyar Monarchia Kormányától elismert marokkói francia protektorátus létesítéséből folyó összes következményeket elfogadja, s maga részéről lemond Marokkóban a kapitulációs jogokról.

Ez a lemondás az 1914. évi augusztus hó 12. napjától kezdődő hatállyal lép életbe.

82. cikk. A Serif Kormány teljes cselekvési szabadsággal szabályozza Marokkóban a magyar állampolgárok jogállását és letelepedésük feltételeit.

A magyar védeneket, a magyar alkuszokat (censaux) és földművelő szövetkezeti tagokat (associés agricoles) úgy kell tekinteni, mint akik ebbeli minőségükre alapítható kiváltságaikat az 1914. évi augusztus hó 12. napjától kezdve többé nem élvezik, s így ettől kezdve reájuk nézve is a közönséges jog szabályai irányadók.

83. cikk. A volt Osztrák–Magyar Monarchiának a Serif Birodalomban ingóságokra és ingatlanokra vonatkozólag fennállott minden joga jogérvényesen s minden térítés nélkül a Maghzenre száll át.

Ebből a szempontból a volt Osztrák–Magyar Monarchia javait és birtokait úgy kell értelmezni, hogy azok magukban foglalják az összes koronabirtokokat és Ausztria–Magyarország volt uralkodó-családjának magánjavait is.

Magyar állampolgárokat a Serif Birodalomban ingóságokra és ingatlanokra vonatkozólag megillető minden jogot a jelen Szerződés X. része (Gazdasági rendelkezések) III. és IV. címének megfelelően kell elbírálni.

A bányajogok, amelyeket a marokkói bányaszabályzat alapján felállított Döntőbíró-ság magyar állampolgárok javára ítélné meg, ugyanoly elbánás alá fognak esni, mint a magyar állampolgároknak Marokkóban levő javai.

84. cikk. A Magyar Kormány biztosítja azoknak a részvényeknek, amelyek Magyarországnak a Marokkói Állambank tőkéjében részesedését képviselik, a francia Kormánytól kijelölendő személyre való átruházását. Ez a személy a részvényeknek az Állambank által megállapított értékét a jogosultaknak meg fogja téríteni.

Ez az átruházás érintetlenül hagyja mindazoknak az adósságoknak visszafizetésére vonatkozó kötelezettséget, amelyeket magyar állampolgárok a Marokkói Állambankkal szemben esetleg magukra vállaltak.

85. cikk. A marokkói árúk Magyarországba való behozatalukkor ugyanolyan elbánásban fognak részesülni, mint a francia árúk.

II. cím Egyiptom

86. cikk. Magyarország kijelenti, hogy elismeri Nagy-Britanniának Egyiptomra vonatkozólag 1914. évi december hó 18-án kihirdetett protektorátusát és a maga részéről lemond Egyiptomban a kapitulációs jogokról.

Ez a lemondás az 1914. évi augusztus hó 12. napjától kezdődő hatállyal lép életbe.

87. cikk. Mindazokat a szerződéseket, megegyezéseket, megállapodásokat vagy egyezményeket, amelyeket a volt Osztrák–Magyar Monarchia Kormányja Egyiptommal kötött, az 1914. évi augusztus hó 12. napjától kezdve hatályon kívül helyezettnek kell tekinteni.

Magyarország semmi esetre sem érvényesíthet ezeknek az okmányoknak alapján jogokat és kötelezi magát, hogy azokba a tárgyalásokba, amelyeket Nagy-Britannia és a többi Hatalmak Egyiptomra vonatkozólag esetleg tartani fognak, semmiféle módon sem fog beleavatkozni.

88. cikk. Addig, amíg Egyiptomban oly bírósági szervezeti törvény lép életbe, amely teljes hatáskörrel felruházott bíróságokat állít fel, a Szultán Ő Fensége rendeletei alapján gondoskodás fog történni aziránt, hogy a magyar állampolgárok és vagyonuk fölött a bíraskodást a brit konzuli bíróságok gyakorolják.

89. cikk. Az Egyiptomi Kormány teljes cselekvési szabadsággal szabályozza Egyiptomban a magyar állampolgárok jogállását és letelepedésük feltételeit.

90. cikk. Magyarország a maga részéről hozzájárul a Kedive Őfenségétől¹² az egyiptomi Államadóssági Bizottságra vonatkozólag 1904. évi november hó 28-án kibocsátott rendeletnek hatályon kívül helyezéséhez vagy oly értelemben való módosításához, amint azt az Egyiptomi Kormány jónak látja.

91. cikk. Magyarország a maga részéről beleegyezik abba, hogy az a hatáskör, amelyet a szuezi-csatornai szabad hajózás tárgyában 1888. évi október hó 29-én Konstantinápolyban kötött egyezmény Ő császári Felségére a Szultánra ruházott, a brit király Ő Felsége Kormányára szálljon át.

Magyarország lemond az egyiptomi egészségügyi, tengerészeti és vesztegzári Tanácsban való minden részvételről, s a maga részéről beleegyezik abba, hogy ennek a Tanácsnak hatásköre az egyiptomi hatóságokra szálljon át.

92. cikk. A volt Osztrák–Magyar Monarchiának Egyiptomban levő minden javai és birtokai jogérvényesen s minden térítés nélkül az Egyiptomi Kormányra szállnak át.

Ebből a szempontból a volt Osztrák–Magyar Monarchia javait és birtokait úgy kell értelmezni, hogy azok az összes koronabirtokokat és Ausztria–Magyarország volt uralkodó-családjának magánjavait is magukban foglalják.

Magyar állampolgárokat Egyiptomban ingóságokra és ingatlanokra vonatkozólag megillető minden jogot a jelen szerződés X. része (Gazdasági rendelkezések) III. és IV. címének megfelelően kell elbírálni.

93. cikk. Az egyiptomi áruk Magyarországra való behozatalukkor ugyanolyan elbánásban fognak részesülni, mint a brit áruk.

III. cím Sziám

94. cikk. Magyarország a maga részéről elismeri, hogy a volt Osztrák–Magyar Monarchiának Sziámmal kötött minden szerződése, egyezménye vagy megegyezése, továbbá az ezekből származható jogok, igények vagy kiváltságok, valamint a Sziámban gyakorolt konzuli bíraskodás joga az 1917. évi július hó 22. napjától kezdődő hatállyal megszűntek.

95. cikk. Magyarország a maga részéről Sziámra ruházza a volt Osztrák–Magyar Monarchiának Sziámban levő javaira és birtokaira vonatkozó jogait, kivéve mégis azokat az épületeket, amelyek diplomáciai vagy konzuli lakások vagy hivatali helyiségek céljaira szolgálnak, a bennük levő felszereléssel és bútorzattal együtt. Ezeket a javakat és birtokokat a sziámi Kormány jogérvényesen s minden térítés nélkül szerzi meg.

A magyar állampolgároknak Sziámban levő magánjait, magánbirtokait és magánjogait a jelen szerződés X. része (Gazdasági rendelkezések) rendelkezéseinek megfelelően kell elbírálni.

96. cikk. Magyarország a maga és állampolgárai részéről lemond minden kártérítési igényről, amely magyar javaknak Sziámban történt felszámolásából, vagy magyar állampolgárnak Sziámban való internálásából kifolyólag a sziámi Kormánnyal szemben támasztható. Ez a rendelkezés azonban nem érinti azoknak a feleknek jogait, akik e vagyonszámolások eredményeként elért összegek tekintetében érdekelve vannak; ezeket a jogokat a jelen Szerződés X. részének (Gazdasági rendelkezések) rendelkezései szabályozzák.

IV. cím Kína

97. cikk. Magyarország a maga részéről Kína javára lemond mindazokról a kiváltságokról és előnyökről, amelyek őt az 1901. évi szeptember hó 8-án Pekingben aláírt zárójegyzőkönyvnek,¹³ valamint függelékeknek, jegyzékeknek és kiegészítő okmányoknak rendelkezései alapján megilletik. Az 1917. évi augusztus hó 14. napjától¹⁴ kezdődő időre vonatkozólag ugyancsak lemond Kína javára az említett jegyzőkönyv alapján támasztható minden kártérítési igényről.

98. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől kezdve mindegyik Magas Szerződő Fél a maga részéről alkalmazni fogja

1. az új kínai vámtarifákra vonatkozó 1902. évi augusztus hó 29-én kelt megállapodást;
2. a Whang-Poo-ra vonatkozó 1905. évi szeptember hó 27-én kelt megállapodást és az 1912. évi április hó 4-én kelt ideiglenes pótmegállapodást.¹⁵

Mindazonáltal Kína nem köteles Magyarországnak megadni azokat az előnyöket vagy kiváltságokat, amelyeket ezekben a megállapodásokban a volt Osztrák–Magyar Monarchia javára biztosított.

99. cikk. Magyarország a maga részéről Kínára ruházza mindazokra az épületekre, rakodópartokra és kikötőhidakra, laktanyákra, erődökre, fegyverekre és lőszerre, mindennemű hajókra, drótnélküli távíró-berendezésekre és egyéb közvagyonra vonatkozó jogait, amelyek a volt Osztrák–Magyar Monarchiáé voltak, s amelyek a tiencsini osztrák–magyar telepen¹⁶ vagy a kínai terület más részein vannak vagy találhatók.

Magától értetődik azonban, hogy azokra az épületekre, amelyek diplomáciai vagy konzuli lakások vagy hivatali helyiségek céljaira szolgálnak, valamint az ezekben levő felszerelésekre és bútorzatra a fent említett jogátruházás nem vonatkozik; egyébként a Kínai Kormány a volt Osztrák–Magyar Monarchiának a pekingi úgynevezett követségi negyedben levő köz- vagy magánvagyonára semmiféle intézkedést sem fog tenni ama Hatalmak diplomáciai Képviselőinek beleegyezése nélkül, amely Hatalmak a jelen Szerződés életbelépésekor az 1901. évi szeptember hó 7-én kelt zárójegyzőkönyvre vonatkozólag még szerződő feleknek tekinthetők.

100. cikk. Magyarország a maga részéről hozzájárul a Kínai Kormánytól elismert azoknak a megegyezéseknek hatályon kívül helyezéséhez, amelyek alapján a tiencsini osztrák–magyar telep ez idő szerint fennáll.

Kína, amely az említett területek fölött ismét visszanyeri teljes felségjogainak gyakorlását, kijelenti azt a szándékát, hogy ezeket a területeket a nemzetközi letelepedés és kereskedelem számára megnyitja. Kijelenti egyszersmind, hogy azoknak a megegyezéseknek hatályon kívül helyezése, amelyek alapján az említett telep ez idő szerint fenn-

áll, nem érintheti a Szövetséges és Társult Hatalmak azon állampolgárainak birtokjogait, akiknek ezen a telepen telkeik (lots) vannak.

101. cikk. Magyarország lemond minden kártérítési igényről, amely magyar állampolgároknak Kínában történt internálásából, vagy azoknak hazaszállításából kifolyólag a Kínai Kormánnyal vagy bármely Szövetséges vagy Társult Kormánnyal szemben támasztható. A maga részéről ugyancsak lemond minden kártérítési igényről, amely osztrák-magyar hajóknak Kínában történt lefoglalásából, magyar vagyonnak, jogoknak és érdekeknek ugyanottani felszámolásából, zárlat alá helyezéséből, az azokra vonatkozó rendelkezésekből vagy lefoglalásukból az 1917. évi augusztus hó 14. napjától kezdődő időre vonatkozólag támasztható. Ez a rendelkezés azonban nem érinti azoknak a feleknek jogait, akik a vagyonfelszámolások eredményeként elért összegek tekintetében érdekelve vannak; ezeket a jogokat a jelen Szerződés X. részének (Gazdasági rendelkezések) rendelkezései szabályozzák.

Avégből, hogy az összes Nemzetek fegyverkezésének általános korlátozása előkészíthető legyen, Magyarország kötelezi magát az alább meghatározott katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések szigorú megtartására.

V. RÉSZ

Katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések

I. cím

Katonai rendelkezések

I. fejezet

Általános rendelkezések

102. cikk. A jelen Szerződés életbelépését követő három hónapon belül Magyarország katonai erőit az alább megszabott mértékig le kell szerelni.

103. cikk. Az általános hadkötelezettséget Magyarországon meg kell szüntetni. A magyar hadsereget a jövőben csak önkéntes belépés alapján lehet felállítani és kiegészíteni.

II. fejezet

A magyar hadsereg létszáma és tagozása

104. cikk. A magyar hadsereg katonai erőinek összessége nem haladhatja meg a 35 000 főt, beleértve a tiszteket és a pótkeretek csapatait is.

A magyar hadsereg egyes alakulatait Magyarország az alábbi korlátozások mellett tetszése szerint határozhatja meg:

1. a felállított egységek létszámát csak a jelen címhez csatolt IV. Táblázatban megadott legnagyobb és legkisebb számokon belül szabad megállapítani:

2. a tisztek arányszáma, ideértve a törzsek és különleges szolgálatok személyzetét is, a ténylegesen szolgálók összlétszámának huszadrészét, az altiszteké pedig ennek tizenötödrészét ne haladja meg;

3. a géppuskák, ágyúk és tarackok száma ne haladja meg azt a mennyiséget, amelyet a jelen címhez csatolt V. Táblázat a ténylegesen szolgálók összlétszámában minden ezer főre megállapít.

A magyar hadsereget kizárólag a rendnek Magyarország területén való fenntartására és határrendőr-szolgálatra szabad alkalmazni.

105. cikk. A Magyarország által felállítható törzsek és összes alakulatok legnagyobb létszámát a jelen címhez csatolt Táblázatok tüntetik fel. Ezeket a számokat nem kell pontosan betartani, de túllépni nem szabad.

Csapatvezetésre vagy a háború előkészítésére vonatkozó minden más szervezet tilos.

106. cikk. Mozgósítást elrendelő vagy mozgósításra vonatkozó minden intézkedés tilos.

Az alakulatokhoz, igazgatási szervekhez és törzsekhez kiegészítő keretek semmi esetre sem tartozhatnak.

Állatok vagy egyéb katonai szállító eszközök igénybevételének előkészítését célzó mindennemű intézkedés tilos.

107. cikk. A csendőrök, pénzügyőrök, erdőőrök, községi és városi rendőrök vagy egyéb hasonló közegek száma nem haladhatja meg azoknak számát, akik 1913-ban hasonló szolgálatot teljesítettek és akik most Magyarországnak a jelen Szerződésben megállapított határain belül szolgálnak. Mindazonáltal a Szövetséges és Társult Főhatalmak felemelhetik ezt a számot abban az esetben, ha azt a 137. cikkben említett Ellenőrző Bizottság helyszíni szemle alapján elégtelennek ítélné.

Ezeknek a közegeknek számát a jövőben csak az őket alkalmazó községek vagy városok népességének szaporodása arányában szabad emelni.

Ezeket az alkalmazottakat és közegeket, valamint a vasúti személyzetet, bármilyen katonai gyakorlaton való részvétel céljából összevonni nem szabad.

108. cikk. Tilos minden olyan csapatalakulat, amely a jelen címhez csatolt Táblázatokban említve nincs. Az engedélyezett 35 000 főnyi létszámon felül netalán fennálló alakulatokat a 102. cikkben meghatározott határidőn belül fel kell oszlatni.

III. fejezet

Hadkiegészítés és katonai kiképzés

109. cikk. Minden tisztnek hivatásos tisztnek kell lennie. Azoknak a jelenleg szolgáló tiszteknek, akik a hadseregben megmaradnak, kötelezniök kell magukat arra, hogy legalább 40 éves korukig szolgálnak. Azok a jelenleg szolgáló tiszték, akik az új hadseregben szolgálatot nem vállalnak, minden katonai szolgálati kötelezettség alól mentesek; ezeknek semminemű elméleti vagy gyakorlati továbbképzésben részt venniök nem szabad.

Az újonnan kinevezett tiszteknek kötelezniök kell magukat arra, hogy legalább húsz egymást követő éven át tényleges szolgálatot teljesítenek.

A szolgálatból szolgálati kötelezettségük lejártá előtt bármi okból kilépő tiszték száma a 104. cikkben meghatározott tiszti összlétszámnak huszadrészét egy évben nem haladhatja meg. Ha ezt az arányt erőhatalom következtében túllépték, a keretekben előállott hiányt nem szabad új kinevezésekkel pótolni.

110. cikk. Az altiszték és legénységi egyének szolgálati kötelezettségének teljes tartama legalább hatévi szolgálatot magába foglaló tizenkét egymást követő évnél nem lehet kevesebb.

A szolgálatból egészségi, fegyelmi vagy bármi más okból a szolgálati kötelezettség lejártá előtt elbocsátott legénység száma a 104. cikkben meghatározott összlétszámnak huszadrészét egy évben nem haladhatja meg. Ha ezt az arányt erőhatalom következtében túllépték, az ebből eredő hiányt új felvételekkel pótolni nem szabad.

IV. fejezet

Katonai iskolák, tanintézetek, társulatok és egyesületek

111. cikk. A katonai iskolák tanfolyamainak látogatására bocsátott növendékek száma szigorúan arányban álljon a tisztikarban beállott üresedésekkel. A növendékeket és a kereteket a 104. cikkben megszabott létszámba bele kell számítani.

Ennek folytán a fenti szükségletet meghaladó iskolákat meg kell szüntetni.

112. cikk. A 111. cikkben nem említett tanintézetek, valamint a sport- és egyéb egyesületek katonai kérdésekkel nem foglalkozhatnak.

V. fejezet

Fegyverzet, lőszer és hadianyag

113. cikk. A jelen szerződés életbelépését követő három hónap elteltével a magyar hadsereg fegyverzete nem haladhatja meg a jelen címhez csatolt V. Táblázatban 1000 főre megállapított mennyiséget.

A létszámhoz viszonyított fölöslegek kizárólag a netalán szükségessé válható pótlások céljára szolgálhatnak.

114. cikk. A magyar hadsereg rendelkezésére álló lőszerkészlet nem haladhatja meg a jelen címhez csatolt V. Táblázatban megállapított mennyiséget.

A jelen Szerződés életbelépését követő három hónapon belül a Magyar Kormány a jelenleg meglevő fegyver- és lőszerfölsleget a Szövetséges és Társult Főhatalmak által közlendő helyeken letétbe fogja helyezni.

Más lőszerkészletet, lőszerraktárt vagy lőszertartalékot létesíteni nem szabad.

115. cikk. Fegyvert, lőszert és bármilyen hadianyagot csak egy gyárban szabad előállítani. Ennek a gyárnak az Állam igazgatása alatt és tulajdonában kell állnia, s termelését szigorúan arra a mértékre kell korlátozni, amely a 104., 107., 113. és 114. cikkekben meghatározott létszámok és fegyverzet számára szükséges. Mindazonáltal a Szövetséges és Társult Főhatalmak felhatalmazást adhatnak arra, hogy a részükről megfelelően talált határidő alatt a fentebb jelzett gyártásokat a 137. cikkben említett Ellenőrző Bizottságtól kijelölt egy vagy több más gyárban is végeztessék.

Vadászfegyvert oly fenntartással szabad előállítani, hogy Magyarországon gyártott golyós vadászfegyvernek ne legyen olyan kalibere, mint bármelyik európai hadseregben használt hadifegyvernek.

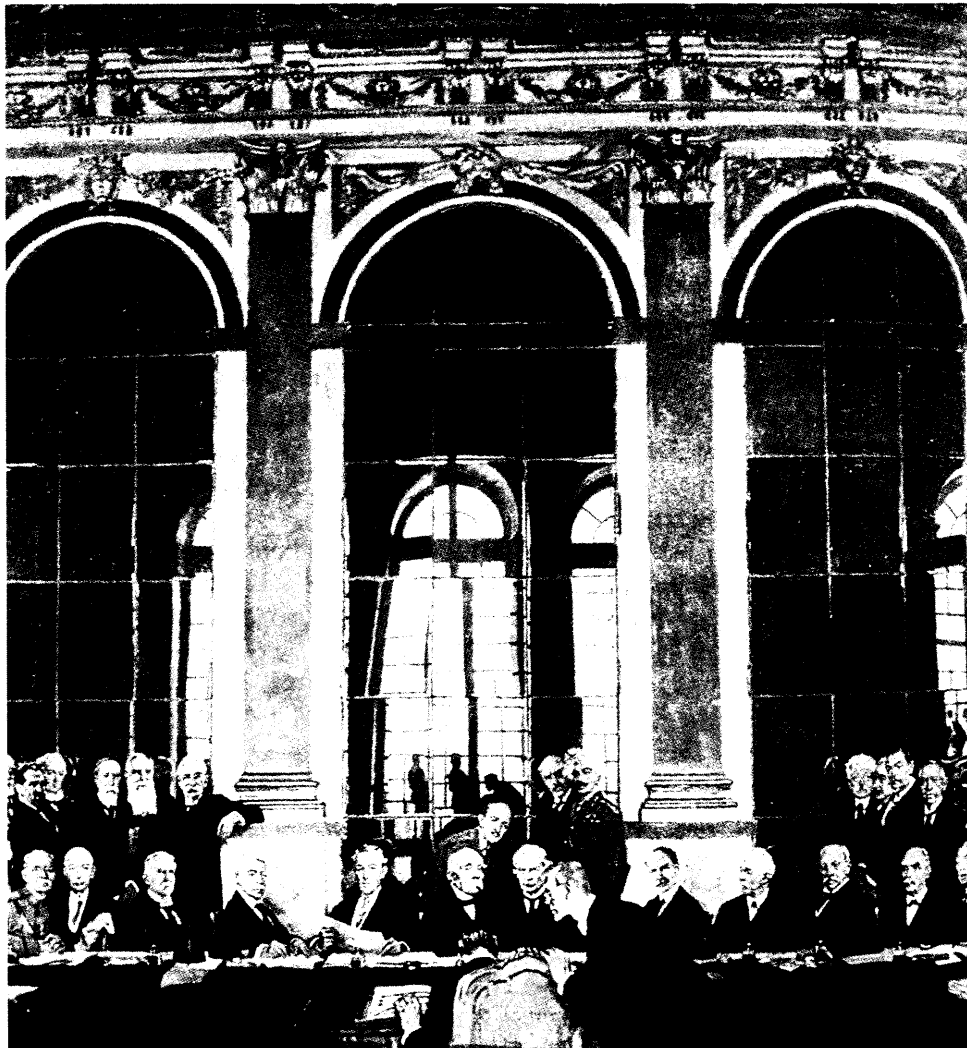
A jelen Szerződés életbelépését követő három hónapon belül fegyver, lőszer és minden más hadianyag előállítására, kikészítésére, beraktározására vagy tanulmányozására szolgáló minden más telepet meg kell szüntetni, vagy tisztán kereskedelmi célra kell átalakítani.

Ugyanezen az időn belül minden fegyvertárat, azoknak kivételével, amelyek a megengedett lőszerkészletek raktárául szolgálnak, hasonlóképpen meg kell szüntetni és személyzetüket el kell bocsátani.

116. cikk. A gyártelepnek és fegyvertáraknak a megengedett termelés szükségleteit meghaladó gépberendezését a 137. cikkben meghatározott Szövetségekőzi Katonai Ellenőrző Bizottság rendelkezéseinek megfelelően használaton kívül kell helyezni vagy tisztán kereskedelmi célra kell átalakítani.

117. cikk. A jelen Szerződés életbelépését követő három hónapon belül Magyarországon található és a megengedett mennyiséget meghaladó minden fegyvert, lőszert és

A BÉKEKONFERENCIA
VERSAILLES-BAN, 1919.
KÖZÉPEN BALRÓL JOBBRA:
ORLANDO, WILSON, CLEMENCEAU,
LLOYD GEORGE



hadianyagot, ideértve a repülő-elhárítás mindennemű eszközét, tekintet nélkül származására, ki kell szolgáltatni a Szövetséges és Társult Főhatalmaknak.

Az átadást a magyar államterületnek az említett Hatalmak által meghatározandó pontjain kell fogyanatosítani; ezek a Hatalmak döntenek ennek az anyagnak hovafordításáról is.

118. cikk. Mindennemű fegyvernek, lőszernek és hadianyagnak behozatala Magyarországra kifejezetten tilos. Hasonlóképpen tilos bárminő fegyvernek, lőszernek és hadianyagnak külföld részére való gyártása és kivitele.

119. cikk. Minthogy lángvetőket, fojtó, mérgező vagy hasonló gázokat, valamint ezekkel rokon folyadékokat, anyagokat és eljárásokat használni nem szabad, azoknak előállítása Magyarországon és behozatala Magyarországra szigorúan tilos.

Ugyanez áll azokra az anyagokra is, amelyek az említett termékek vagy eljárások előállítására, megővésére vagy felhasználására vannak rendelve.

Hasonlóképpen tilos páncélos járműveket, tankokat vagy hadicélokra felhasználható más hasonló gépeket Magyarországon gyártani és Magyarországra behozni.

I. TÁBLÁZAT
A GYALOGHADOSZTÁLY SZERVEZETE ÉS LEGNAGYOBB LÉTSÁMA

Egységek	A legnagyobb létszám egységenként	
	Tisztek	Legénység
A gyaloghadosztály törzse	25	70
A hadosztálygyalogság törzse	5	50
A hadosztálytüzérség törzse	4	30
3 gyalogezred (egyenként 65 tisztből és 2000 emberből álló létszámmal) ^a	195	6 000
1 lovasszácad	6	160
1 aknavető-zászlóalj (3 század)	14	500
1 utász-zászlóalj ^b	14	500
1 tábori tüzérezred ^c	80	1 200
1 kerékpáros zászlóalj (3 század)	18	450
1 összekötő különítmény ^d	11	330
Hadosztályegészségügyi intézet	28	550
Lőszeroszlopok és vonatok	14	910
A gyaloghadosztály összlétszáma	414	10 780

- a) Mindegyik ezred 3 gyalogzászlóaljból, mindegyik zászlóalj 3 gyalog- és 1 géppuskásszáadból áll.
b) Mindegyik zászlóalj 1 törzsből, 2 utászszáadból, 1 hidászszakaszból s egy fényszórószakaszból áll.
c) Mindegyik ezred áll 1 törzsből, 3 tábori vagy hegyi tüzércsoportból, összesen 8, egyenként 4 tábori vagy hegyi ágyúból vagy tarackból álló üteggel.
d) Ez a különítmény 1 távbeszélő- és táviróosztagból, 1 lehallgató-szakaszból és postagalamb-szakaszból áll.

II. TÁBLÁZAT
A LOVASHADOSZTÁLY SZERVEZETE ÉS LEGNAGYOBB LÉTSÁMA

Egységek	Az egységek legnagyobb száma egy hadosztályban	A legnagyobb létszám egységenként	
		Tisztek	Legénység
A lovashadosztály törzse	1	15	50
A lovasezred ^a	6	30	720
A tábori tüzérosztály (3 üteg)	1	30	430
Az autó-géppuskás- és autó-ágyúsosztag ^b	1	4	80
Különböző szolgálatok	1	30	500
A hat ezredből lovashadosztály létszáma		259	5 380

- a) Minden ezred 4 századból áll.
b) Mindegyik osztag áll 9, egyenként 1 ágyúval, 1 géppuskával és 1 pótgéppuskával ellátott páncélcsokból, 4 összekötőkocsiból, 2 kis élelmezési kocsiból, 7 teherautóból (ezekből egy műhelyautó) és 4 motorkerékpárból.
Jegyzet: A nagy lovas csapattesteknek különböző számú ezredeik lehetnek és a fenti létszámok határain belül önálló dandárokból is állhatnak.

III. TÁBLÁZAT
A VEGYES DANDÁR SZERVEZETE ÉS LEGNAGYOBB LÉTSZÁMA

Egységek	A legnagyobb létszám egységenként	
	Tisztek	Legénység
Dandártörzs	10	50
2 gyalogezred ^a	130	4 000
1 kerékpáros zászlóalj 3 századdal	18	450
1 lovasszáhad	5	100
1 három ütegből álló tábori vagy hegyi tüzérosztály	20	400
1 aknavető-száhad	5	150
Különböző szolgálatok	10	200
A vegyes dandár összlétszáma	198	5 350

a) Mindegyik ezred 3 gyalogzászlóaljból, mindegyik zászlóalj 3 gyalog- és 1 géppuskásszázadból áll.

IV. TÁBLÁZAT
AZ EGYSÉGEK LEGKISEBB LÉTSZÁMA, TEKINTET NÉLKÜL A HADSEREG SZERVEZETÉRE
(HADOSZTÁLYOK, VEGYES DANDÁROK STB.)

Egységek	Legnagyobb létszám (pro memoria)		Legkisebb létszám	
	Tisztek	Legénység	Tisztek	Legénység
Gyaloghadosztály	414	10 780	300	8 000
Lovashadosztály	259	5 380	180	3 650
Vegyes dandár	198	5 350	140	4 250
Gyalogezred	65	2 000	52	1 600
Gyalogzászlóalj	16	650	12	500
Gyalog- vagy géppuskás-száhad	3	160	2	120
Kerékpárosztág	18	450	12	300
Lovasezred	30	720	20	450
Lovasszáhad	6	160	3	100
Tüzérezred	80	1 200	60	1 000
Tábori tüzérüteg	4	150	2	120
Aknavető-száhad	3	150	2	100
Utászzászlóalj	14	500	8	300
Hegyi tüzérüteg	5	230	3	200

V. TÁBLÁZAT
A FEGYVERZET ÉS LŐSZER ENGEDÉLYEZETT LEGNAGYOBB MENNYISÉGE

Anyag	1000 före eső mennyiség	Egy fegyverre (puskák, ágyúk stb.) eső lőszer mennyiség
Puska vagy karabély ^a	1 150	500 lövés
Nehéz vagy könnyű géppuska	15	10 000 lövés
Könnnyű aknavető	2	1 000 lövés
Középnagyságú aknavető	2	500 lövés
Tábori vagy hegyi ágyú, vagy tarack	3	1 000 lövés

a) Önműködő puskát vagy karabélyt könnyű géppuskának kell tekinteni.
Jegyzet: Nehéz, vagyis 105 milliméternél nagyobb kaliberű löveg használata nincs megengedve.

120. cikk. A jelen Szerződés életbelépésének időpontjával az összes osztrák–magyar hadihajók – beleértve a tengeralattjárókat is – a Szövetséges és Társult Főhatalmak részére végérvényesen kiszolgáltatottnak jelentetnek ki.

A dunai flottillákhoz tartozó minden monitort, torpedóhajót és felfegyverzett vízi járóművet ki kell szolgáltatni a Szövetséges és Társult Főhatalmaknak.

Magyarországnak mindamellett jogában áll, hogy a dunai folyamrendőri szolgálat céljaira a jelen Szerződés 138. cikkében meghatározott Bizottságtól kiválasztandó három felderítő naszádot tartson. A Szövetséges és Társult Főhatalmak felemelhetik ezt a számot abban az esetben, ha azt az említett Bizottság helyszíni szemle alapján elégtelennek ítélné.

121. cikk. Az alább felsorolt osztrák–magyar segédcirkálókat és segédjáróműveket le kell szerelni és kereskedelmi hajók gyanánt kell kezelni:

Bosnia, Gablonz, Carolina, Lussin, Teodo, Nixe, Gigant, Dalmat, Persia, Prinz Hohenlohe, Gastein, Héluouan, Graf Wurmbrand, Pelikan, Herkules, Pola, Naiade, Africa, Tirol, Argentina, Pluto, President Wilson (ezelőtt Kaiser Franz Joseph), Trieste, Baron Bruck, Elisabeth, Metcovich, Baron Call, Gaea, Cyclop, Vesta, Nymphé, Buffel.

122. cikk. A Magyarországhoz tartozó, vagy megelőzően az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott kikötőkben jelenleg építés alatt álló hadihajókat – ideértve a tengeralattjárókat is – le kell bontani.

Ezeknek a hajóknak lebontási munkálatait a jelen Szerződés életbelépése után, mihelyt lehetséges lesz, azonnal meg kell kezdeni.

Mindazonáltal a portoréi hajógyárban építés alatt állóknak jelzett aknarakó hajók fenntarthatók, ha a Hadihajózási Szövetségközi Ellenőrző Bizottság és a Jóvátételi Bizottság gazdasági szempontból úgy találják, hogy azoknak kereskedelmi célokra való felhasználása kívánatos. Ebben az esetben az említett hajókat át kell adni a Jóvátételi Bizottságnak, amely értéküket meghatározza és amennyiben helye van, jóvátétel címén, egészben vagy részben, Magyarország vagy Ausztria javára írja.

123. cikk. Bárminemű – vizen vagy tenger alatt járó – osztrák–magyar hadihajó lebontásából származó összes tárgyat, gépeket és mindennemű anyagokat kizárólag csakis ipari vagy kereskedelmi célra szabad felhasználni.

Azokat a külföldnek eladni vagy átengedni nem szabad.

124. cikk. Tengeralattjáró hajót Magyarországon építeni vagy megszerezni még kereskedelmi célra sem szabad.

125. cikk. Minden fegyver, lőszer és hadihajózási anyag, ideértve az aknákat és torpedókat is, amely az 1918. évi november hó 3-án kelt fegyverszüneti szerződés aláírásakor Ausztria–Magyarország tulajdonában volt, a Szövetséges és Társult Főhatalmak részére végérvényesen kiszolgáltatottnak mondatik ki.

126. cikk. Magyarország a megelőző cikkekben említett tárgyak kiszolgáltatásáért (120. és 125. cikkek), leszereléséért (121. cikk), lebontásáért (122. cikk), nemkülönben kezelési (121. cikk) vagy felhasználási (123. cikk) módjáért csak annyiban felelős, amennyiben a saját területén levő tárgyakról van szó.

127. cikk. A jelen Szerződés életbelépését követő három hónapon át a budapesti magyar nagyáramú drótnélküli távíróállomást a Szövetséges és Társult Főhatalmak hoz-

zárulása nélkül, a Magyarországot, vagy a háború folyamán Ausztria–Magyarországgal szövetségben állott bármely más Államot érintő hadihajózási, katonai vagy politikai természetű közlések továbbítására felhasználni nem szabad. Ez az állomás kereskedelmi táviratokat továbbíthat, de csak az említett Hatalmak ellenőrzése mellett, amelyek a használandó hullámhosszat meg fogják állapítani.

Ugyanezen határidőn belül Magyarország nagyáramú drótnélküli táviróállomásokat sem saját területén, sem pedig Ausztria, Németország, Bulgária vagy Törökország területén nem építhet.

III. cím

A katonai és haditengerészeti léghajózásra vonatkozó rendelkezések

128. cikk. Magyarország haderejének katonai vagy hadihajózási repülőszolgálat nem lehet. Kormányozható léghajót megtartania nem szabad.

129. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől számítandó két hónapi határidőn belül a Magyarország szárazföldi és tengeri haderejének állományába jelenleg tartozó léghajózási személyzetet le kell szerelni.

130. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak csapatainak Magyarország területéről való teljes kivonulásáig a Szövetséges és Társult Hatalmak légi járóműveinek Magyarországon szabad közlekedési, átkelési és leszállási joguk van.

131. cikk. A jelen Szerződés életbelépését követő hat hónapon át Magyarország egész területén tilos a légi járóművek, légi járóműrészek, légi járómű-motorok és légi járómű-motorrészek gyártása, behozatala és kivitele.

132. cikk. A jelen Szerződés életbelépése után Magyarország saját költségén az összes katonai és haditengerészeti léghajózási anyagot a Szövetséges és Társult Főhatalmaknak kiszolgáltatni köteles.

Az átadásnak az említett Hatalmak Kormányaitól megjelölendő helyeken kell történnie és három hónap alatt be kell fejeződnie.

Ezek közé az anyagok közé kell érteni különösen a hadviselés céljait szolgáló vagy szolgált, avagy arra rendelt anyagokat, úgymint:

Teljes repülőgépeket és vízi repülőgépeket, ideértve a gyártás, javítás és szerelés alatt állókat is.

A repülésre kész állapotban levő, valamint a gyártás, javítás és szerelés alatt álló kormányozható léghajókat.

A hidrogéngyártásra szolgáló készülékeket.

A kormányozható léghajók csarnokait, s e légi járóművek céljaira szolgáló mindenemű befogadó helyet.

A kormányozható léghajókat kiszolgáltatásukig Magyarország költségén hidrogénnal töltve kell tartani; a hidrogén előállítására szolgáló készülékek, valamint a kormányozható léghajó befogadó helyei az említett Hatalmak belátásához képest a kormányozható léghajók kiszolgáltatásáig Magyarországnak meg kell hagyniuk.

A légi járómű-motorokat.

A cellákat.

A fegyverzetet (ágyút, géppuskát, géppuskát, bombavetőt, torpedóirányítócsövet, szinkronizációs készüléket, célzó-készüléket).

A lőszeret (töltényt, ágyúlövedéket, töltött bombát, bombatestet, robbanóanyag-készletet s azok előállítására szolgáló anyagokat).

A hajózási műszereket.

A léghajózásban használatos dróttalan távíró-, fényképező és mozgófénykép-felvevő készülékeket.

A megelőző kategóriák bármelyikéhez tartozó alkatrészeket.

A fent felsorolt anyagot az említett Kormányok külön felhatalmazása nélkül egyik helyről a másikra vinni nem szabad.

IV. cím

Szövetségekői Ellenőrző Bizottságok

133. cikk. A jelen Szerződésben foglalt összes olyan katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezéseket, amelyeknek végrehajtására bizonyos határidő van megszabva, Magyarország a Szövetséges és Társult Főhatalmak által erre a célra külön kinevezett Szövetségekői Bizottságok ellenőrzése alatt köteles végrehajtani.

Az említett Bizottságok a Magyar Kormányánál a Szövetséges és Társult Főhatalmakat a katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések végrehajtására vonatkozó minden ügyben képviselik.¹⁷ Ezek fogják a magyar hatóságokkal tudatni mindazokat a határozatokat, amelyeknek meghozatalát a Szövetséges és Társult Főhatalmak maguknak fenntartották, vagy amelyeket az említett rendelkezéseknek végrehajtása szükségessé tehet.

134. cikk. A Szövetségekői Ellenőrző Bizottságok hivatalaikat Budapesten állíthatják fel, a jogukban áll, hogy valahányszor csak célszerűnek tartják, a magyar államterület bármely pontjára kiszállhassanak, oda albizottságokat küldhessenek, vagy az odautazással egy vagy több tagjukat megbízassák.

135. cikk. A Magyar Kormány köteles a Szövetségekői Ellenőrző Bizottságoknak mindazokat a felvilágosításokat és okiratokat rendelkezésre bocsátani, amelyeket ezek feladatok betöltéséhez szükségeseknek ítélnék, köteles továbbá ezeket személyzettel és anyagi eszközökkel oly mértékben ellátni, amilyen mértékben erre a fent említett Bizottságoknak a katonai, hadihajózási és léghajózási rendelkezések teljes végrehajtásának biztosítása céljából szükségük lehet.

A Magyar Kormány minden Szövetségekői Ellenőrző Bizottság mellé szakértő meghatalmazottat köteles kijelölni, akinek feladata, hogy a Bizottságtól átvegye a Magyar Kormányhoz intézett esetleges közléseket és hogy a Bizottság részére az összes kívánt fölvilágosításokat és okiratokat átszolgáltassa vagy beszerezze.

136. cikk. Az Ellenőrző Bizottságok eltartását és költségeit, valamint a működésük által okozott kiadásokat Magyarország viseli.

137. cikk. A Katonai Szövetségekői Ellenőrző Bizottság feladata különösen az, hogy a Magyar Kormánytól a lőszerkészletek és raktárak elhelyezésére, valamint a fegyver-, lőszer- és hadianyagműhelyek vagy gyárak elhelyezésére és működésére vonatkozó közléseket átvegye.

Ez a Bizottság veszi át a kiszolgáltatott fegyvert, lőszert, hadianyagot, a hadiipar céljait szolgáló szerszámokat, meghatározza az átadás helyét, felügyel a jelen Szerződés által megszabott lerombolásokra, használaton kívül való helyezésekre vagy átalakításokra.

138. cikk. A Hadihajózási Szövetségekői Ellenőrző Bizottság feladata különösen az, hogy kiszálljon a hajógyárakba és ellenőrizze az illető hajógyárban építés alatt levő hajók lebontását, átvegye a kiszolgáltatott fegyvert, lőszert és hadihajózási anyagot és ellenőrizze a megszabott lerombolásokat és lebontásokat.

A Magyar Kormány köteles a Hadihajózási Szövetségekői Ellenőrző Bizottságnak mindazokat a felvilágosításokat és okiratokat rendelkezésére bocsátani, amelyeket az

a hadihajózásra vonatkozó rendelkezések teljes végrehajtásának biztosítására szükségesnek ítélt, jelesül a hadihajók tervrajzát, fegyverzetük összetételét, az ágyúknak, löszernak, torpedóknak, aknáknak, robbanóanyagoknak, drótnélküli távirókészülékeknek s általában mindannak, ami a hadihajózási anyagra vonatkozik, jellegzetes adatait és mintáit, nemkülönben az összes idevágó törvényhozási, közigazgatási vagy szolgálati szabályzati okmányokat.

139. cikk. A Léghajózási Szövetségekközi Ellenőrző Bizottság feladata különösen az, hogy a jelenleg a Magyar Kormány birtokában levő léghajózási anyagot összeírja, a repülőgépműhelyeket, léghajóműhelyeket és légi járóműmotor-műhelyeket, valamint a légi járóművek céljaira felhasználható fegyver-, löszer- és robbanóanyaggyárakat megsemmisítse, a magyar államterületen levő összes repülőtelepeket, léghajócsarnokokat, leszállóhelyeket, telepeket és raktárokat bejárja és amennyiben ennek helye van, az anyag elszállítását és átvételét intézze.

A Magyar Kormány köteles a Léghajózási Szövetségekközi Ellenőrző Bizottságnak mindazokat a felvilágosításokat, törvényhozási, közigazgatási és egyéb okiratokat a rendelkezésre bocsátani, amelyeket a Bizottság a léghajózási rendelkezések teljes végrehajtásának biztosítására szükségesnek ítélt, jelesül köteles rendelkezésére bocsátani számszerű kimutatást az összes magyar repülőkötelek szolgálatában álló személyzetről, valamint a meglevő, gyártás alatt álló vagy megrendelt anyagokról és teljes lajstromot a léghajózás számára dolgozó összes üzemekről, azok elhelyezéséről, valamint az összes légi járómű-csarnokokról és leszállóhelyekről.

V. cím

Általános rendelkezések

140. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől számítandó háromhónapi határidőn belül a Magyar Kormánynak az idevágó magyar törvényeket a jelen Szerződésnek ezzel a részével összhangban meg kell változtatnia, s így kell fenntartania.

Ugyanezen határidőn belül a Magyar Kormánynak a jelen rész végrehajtására vonatkozó összes közigazgatási és más intézkedéseket meg kell tennie.

141. cikk. Az 1918. évi november hó 3-án kötött fegyverszüneti szerződés következő rendelkezései, úgymint: az I. fejezet (Katonai rendelkezések) 2. és cikke, a csatolt jegyzőkönyv I. fejezetének (Katonai rendelkezések) 2., 3. és 6. cikke, amennyiben a fenti rendelkezésekkel nem ellenkeznek, hatályukban megmaradnak.

142. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve semmiféle idegen országba katonai, hadihajózási vagy léghajózási küldöttségnek megbízást nem ad, oda ilyeneket nem küld, s elutazni nem enged; kötelezi magát ezenfelül, hogy megteszi az alkalmas intézkedéseket annak megakadályozására, hogy magyar állampolgárok államuk területét abból a célból hagyják el, hogy bármely idegen Hatalom hadseregébe, hajóhadába vagy légi szolgálatába belépjenek, vagy a kiképzés előmozdítása céljából oda beosztassanak, vagy általában valamely idegen országban katonai, hadihajózási vagy léghajózási oktatásban közreműködjenek.

A Szövetséges és Társult Hatalmak a maguk részéről megállapodnak abban, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve hadseregükbe, hajóhadukba vagy légi haderejükbe magyar állampolgárt be nem soroznak, oda katonai kiképzés előmozdítása céljából be nem osztanak és általában magyar állampolgárt katonai, hadihajózási vagy léghajózási oktatóként nem alkalmaznak.

Ez a rendelkezés mindazonáltal nem érinti Franciaországnak azt a jogát, hogy az idegen légiót a francia törvények és katonai szabályzatok értelmében egészíthesse ki.

143. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy mindaddig, amíg a jelen Szerződés hatályban van, aláveti magát minden olyan vizsgálatnak, amelyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsa szótöbbséggel szükségesnek ítél.

I. cím

Hadifoglyok

VI. RÉSZ

Hadifoglyok és sírhelyek

144. cikk. A magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítása a jelen Szerződés életbelépése után a lehető legrövidebb időn belül kezdetét veszi és a legnagyobb gyorsasággal fog végbemenni.

145. cikk. A magyar hadifoglyoknak és polgári internáltaknak a 144. cikkben meghatározott feltételek mellett leendő hazaszállításáról az egyrészről a Szövetséges és Társult Hatalmak és másrészről a Magyar Kormány képviselőiből alakuló Bizottság gondoskodik.

Minden egyes Szövetséges és Társult Hatalomra nézve egy-egy Albizottság állapítja meg a hadifoglyok hazaszállításának részleteit; ezek az Albizottságok csupán az illető érdekelt Hatalom és a Magyar Kormány képviselőiből alakulnak.

146. cikk. A magyar hatóságok kötelesek arról gondoskodni, hogy a nekik átadott hadifoglyok és polgári internáltak, az átadás után haladéktalanul otthonukba küldessenek.

Azok a hadifoglyok és polgári internáltak, akiknek a háború előtti lakóhelye a Szövetséges és Társult Hatalmak csapataitól megszállott területen van, a Szövetséges és Társult Hatalmak megszálló csapatai katonai hatóságainak engedélyével és ezek ellenőrzése mellett, lakóhelyükre szintén visszaküldendők.

147. cikk. A hazaszállítással kapcsolatban az elindulás időpontjától kezdődőleg felmerülő összes költségeket a Magyar Kormány tartozik viselni; a Magyar Kormány köteles továbbá a 145. cikkben megjelölt Bizottság részéről szükségesnek ítélt szállítóeszközöket, nemkülönben a műszaki személyzetet rendelkezésre bocsátani.

148. cikk. Azokat a hadifoglyokat és polgári internáltakat, akik a fegyelem ellen elkövetett cselekmény miatt büntetendők volnának, vagy akik emiatt büntetés alatt állanak, arra való tekintet nélkül, hogy büntetésük idejét kitöltötték-e vagy az ellenük indított eljárás befejezést nyert-e vagy sem, haza kell szállítani.

Ez a rendelkezés nem nyer alkalmazást azokra a hadifoglyokra és polgári internáltakra nézve, akik az 1920. évi január 1-je után elkövetett cselekmények miatt volnának büntetendők.

Hazaszállításukig valamennyi hadifogolyra és polgári internáltra nézve a fennálló szabályok maradnak irányadók, kiváltképpen a munka és fegyelem tekintetében.

149. cikk. Azok a hadifoglyok és polgári internáltak, akik nem a fegyelem ellen elkövetett, hanem más cselekmények miatt volnának büntetendők vagy állanak büntetés alatt, továbbra is fogva tarthatók.

150. cikk. A Magyar Kormány kötelezi magát arra, hogy az összes hazaszállítandó egyéneket megkülönböztetés nélkül területére befogadja.

Azokra a magyar hadifoglyokra vagy állampolgárookra nézve, akik hazaszállításukat nem óhajtják, a hazaszállítást mellőzni lehet; a Szövetséges és Társult Kormányok azonban fenntartják maguknak a jogot, hogy ezeket az egyéneket hazájukba vagy valamely semleges országba szállíthassák, avagy megengedjék nekik, hogy területeiken lakhassanak.

A Magyar Kormány kötelezi magát arra, hogy ezekkel az egyénnel és hozzátartozókkal szemben semmiféle kivételes intézkedést nem alkalmaz, őket a fenti okból semminemű megtorlással vagy zaklatással nem sújtja.

151. cikk. A Szövetséges és Társult Kormányok fenntartják maguknak a jogot, hogy a hatalmukban levő magyar hadifoglyok és állampolgárok hazaszállítását attól tegyék függővé, hogy a Magyar Kormány a Szövetséges és Társult Hatalmaknak azokról a hadifoglyairól és más állampolgáiraikról, akiket Magyarországon akaratuk ellenére még visszatartatnának, felvilágosítást ad és őket azonnal szabadon bocsátja.

152. cikk. A Magyar Kormány kötelezi magát:

1. hogy az eltűntek felkutatására alakult bizottságoknak szabad bejárást biztosít, azok részére az összes szükséges szállítási eszközöket rendelkezésére bocsátja, a fogolytáborokba, fogházakba, kórházakba és minden egyéb helyiségekbe ezeket a bizottságokat beengedi, valamint mindazokat a köz- és magánokiratokat, amelyek kutatásaiknál felvilágosítást nyújthatnak, rendelkezésükre bocsátja;

2. hogy megbünteti azokat az osztrák hivatalnokokat és magánosokat, akik a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak jelenlétét netán titokban tartanák, vagy jelenlétét, miután arról tudomást szereztek, nem jelentenék be.

153. cikk. A Magyar Kormány kötelezi magát, hogy azokat a tárgyakat, értékeket és okiratokat, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak valamelyik állampolgárának tulajdonában állottak és amelyeket a magyar hatóságok netalán visszatartottak, jelen Szerződés életbelépése után haladéktalanul visszaszolgáltatja.

154. cikk. A Magas Szerződő Felek kijelentik, hogy lemondanak mindazoknak a költségeknek kölcsönös megtérítéséről, amelyek a hadifoglyoknak saját területükön történt ellátásával kapcsolatban felmerültek.

II. cím

Sírhelyek

155. cikk. A Szövetséges és Társult Kormányok és a Magyar Kormány gondoskodnak arról, hogy a területeiken eltemetett katonák és tengerészek sírhelyei tiszteletben és jó karban tartassanak.

Kötelezik magukat, hogy minden olyan bizottságot, amelyet valamelyik Kormány az eltemetettek személyazonosságának megállapításával, azoknak lajstromozásával, illő síremlékek karbantartásával vagy felállításával bízott meg, elismernek és az ilyen bizottságot feladata kivitelében támogatják.

Megegyeznek azonkívül arra nézve is, hogy a belföldi törvényekben foglalt rendelkezéseknek és a közegészség követelményeinek korlátai között, kölcsönösen minden eszközzel megkönnyítik katonáik és tengerészeik földi maradványainak hazaszállítására irányuló kérelmek teljesítését.

156. cikk. A különböző hadviselt Államok fogságban elhunyt hadifoglyainak, polgári internáltjainak és egyéb állampolgárainak sírhelyei a jelen Szerződés 155. cikkének rendelkezései értelmében megfelelően jó karban tartandók.

Ezenkívül egyrészt a Szövetséges és Társult Kormányok, másrészt a Magyar Kormány kötelezi magukat arra, hogy kölcsönösen egymás rendelkezésére bocsátják:

1. az elhaltak teljes névjegyzékét a személyazonosságuk megállapításához szükséges összes adatokkal együtt;

2. a személyazonosság megállapítása nélkül eltemetett összes halottak számára és sírhelyeik hollétére vonatkozó minden felvilágosítást.

157. cikk. A Magyar Kormány elismeri a Szövetséges és Társult Hatalmaknak azt a jogát, hogy katonai bíróságai elé állíthassák mindazokat a személyeket, akiket a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cselekmények elkövetésével vádolnak. A bűnösöknek talált személyekre a törvényekben előírt büntetések nyerne alkalmazást. Ezt a rendelkezést Magyarországnak vagy szövetségeseinek bíróságai előtt netalán folyamatba tett eljárásra vagy felelősségre vonásra való tekintet nélkül alkalmazni fogják.

A Magyar Kormány köteles a Szövetséges és Társult Hatalmaknak vagy közülük annak, amely őt ezíránt megkeresi, kiszolgáltatni a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cselekmények elkövetésével vádolt minden személyt, akár név szerint nevezik meg őket, akár pedig azt a rangfokozatot, tisztséget vagy hatáskört jelölik meg, amelyben a magyar hatóságok az illető személyeket alkalmazták.

158. cikk. Azokat, akik a Szövetséges és Társult Hatalmak közül csupán egynek állampolgárai ellen követtek el büntetendő cselekményt, ennek a Hatalomnak katonai bíróságai elé fogják állítani.

Azokat, akik több Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárai ellen követtek el büntetendő cselekményt, az érdekelt Hatalmak katonai bíróságainak tagjaiból elé fogják állítani.

Minden esetben meg lesz a vádlottnak joga arra, hogy védőjét maga jelölje ki.

159. cikk. A Magyar Kormány kötelezi magát, hogy ki fogja szolgáltatni mindazokat az okmányokat és adatokat, bármily természetűek is legyenek azok, amelyeknek előterjesztése a vádbeli cselekmények teljes kiderítése, a bűnösök kinyomozása és a felelősség fokának pontos megállapítása céljából szükségesnek fog mutatkozni.

160. cikk. A 157–159. cikkek rendelkezései alkalmazást nyerne azoknak az Államoknak Kormányaira nézve is, amely Államokhoz a volt Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területeket csatoltak, azokra a személyekre vonatkozólag, akiket a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cselekmények elkövetésével vádolnak, s akik az említett Államok területein tartózkodnak vagy ezeknek az Államoknak rendelkezése alatt állanak.

Ha az illető személyek az említett Államok valamelyikének állampolgárságát már megszerezték, ennek az Államnak Kormányára kötelezi magát, hogy felelősségre vonásuk és megbüntetésük biztosítása végett az érdekelt Hatalom megkeresésére és azzal egyetértőleg, minden szükséges intézkedést meg fog tenni.

I. cím

Általános rendelkezések

161. cikk. A Szövetséges és Társult Kormányok kijelentik és Magyarország elismeri, hogy Magyarország és szövetségesei, mint e veszteségek és károk okozói, felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a Szövetséges és Társult Kormányok, valamint polgáraik az Ausztria–Magyarország és szövetségesei támadása folytán rájuk kényszerített háború következményeképpen elszenvedtek.

162. cikk. A Szövetséges és Társult Kormányok elismerik, hogy Magyarország jövedelemforrásai, tekintettel e jövedelemforrásoknak a jelen Szerződés egyéb rendelkezéseiből folyó állandó jellegű csökkenésére, nem elegendők arra, hogy e veszteségek és károk teljes jóvátételét biztosítsák.

VII. RÉSZ

Büntető rendelkezések

VIII. RÉSZ

Jóvátétel

A Szövetséges és Társult Kormányok mégis megkövetelik és Magyarország kötelezi magát, hogy az alább megszabott módozatok szerint jóváteszi mindazokat a károkat, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak polgári lakosságában és javaiban szárazföldi, tengeri és légi támadása okozott az alatt az idő alatt, amíg a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyike háborút viselt Magyarországgal, valamint általában az idecsatolt I. Függelékben meghatározott károkat.

163. cikk. Azoknak a károknak összegét, amelyeknek jóvátételére Magyarország köteles, szövetségi bizottság állapítja meg, amelynek „Jóvátételi Bizottság” lesz a neve s amelynek szervezetét és hatáskörét a jelen Szerződés, nevezetesen az e címhez tartozó II–V. Függelék határozzák meg. Ez a Bizottság, a jelen Szerződésből folyó eltérésektől eltekintve, azonos a Németországgal kötött Szerződés 233. cikkében meghatározott bizottsággal; a Bizottság a jelen Szerződés alkalmazásából eredő különleges kérdések számára külön Osztályt alakít; ennek az Osztálynak csupán tanácsadó hatásköre lesz, kivéve azokat az eseteket, amelyekben a Jóvátételi Bizottság ruház reá megfelelő hatáskört.

A Jóvátételi Bizottság a követeléseket felülvizsgálja és méltányos módon alkalmat nyújt a Magyar Kormánynak arra, hogy meghallgassák.

A Bizottság egyúttal fizetési tervet készít, amely megállapítja, hogy Magyarország 1921. évi május hó 1-től kezdődő harminc éven át, mely határidőkben és milyen módozatokkal tartozik a jóvátételi tartozásnak azt a részét törleszteni, amelyet reá ki fognak vetni,¹⁸ miután a Bizottság már megállapította volt azt, hogy Németország képes-e az ellene és szövetségesei ellen támasztott és a Bizottság által felülvizsgált követelések teljes összegének fennmaradó részét megfizetni. Abban az esetben pedig, ha Magyarország ezalatt az idő alatt tartozásának törlesztésével hátralékban maradna, minden kiegyenlíthetetlen részösszeg fizetése a Bizottság tetszése szerint későbbi évekre elhalasztható vagy olyan módon kezelhető, amint a Szövetséges és Társult Kormányok a jelen Szerződés jelen részében megszabott lejárásnak megfelelően meg fognak állapítani.

164. cikk. A Jóvátételi Bizottság 1921. évi május hó 1-től kezdve időnkint köteles megvizsgálni Magyarország jövedelmi forrásait és teljesítőképességét és miután méltányos módon alkalmat nyújtott Magyarország képviselőinek meghallgattatására, ez alapon a 163. cikkhez képest belátása szerint a határidőket kitolhatja s a megállapított fizetési feltételeket megváltoztathatja; nem engedheti el azonban a tartozásnak semmilyen részét sem a Bizottságban képviselt Kormányoknak erre vonatkozó külön meghatalmazása nélkül.

165. cikk. Magyarország 1920-ban és az 1921. év első négy hónapjában oly részletekben és olyan módon (aranyban, árukban, hajókban, értékpapírokban vagy más módon), amint azt a Jóvátételi Bizottság megállapítja, a fent említett követelésekre méltányos részfizetést teljesít, amelynek nagyságát a Jóvátételi Bizottság állapítja meg; ezt az összeget elsősorban a megszálló hadseregnél, az 1918. évi november hó 3.-i fegyverszünet után felmerült s a 181. cikkben tárgyalt költségeknek fizetésére kell fordítani; annyi élelmiszer és nyersanyag, amennyi a Szövetséges és Társult Főhatalmak Kormányainak megítélése szerint szükséges ahhoz, hogy Magyarország képes legyen jóvátételi kötelezettségének teljesítésére, szintén fizethető a nevezett Kormányok jóváhagyásával az említett összegből. A fennmaradó összeg Magyarország jóvátételi tartozásából levonandó. Magyarország azonfelül letétbe helyezni a II. Függelék 12. §-a c) pontjának intézkedése értelmében az ott említett kötelezőjegyeket.

166. cikk. Magyarország beleegyezik abba is, hogy gazdasági erőforrásai közvetlenül felhasználtsanak jóvátételre, úgy, amint ezt a kereskedelmi hajózásra, a természetbeni újjáépítésre és a nyersanyagokra vonatkozólag a III., IV. és V. Függelékek részletezik; természetesen azt az értéket, amelyet az átruházott javak és ezeknek a javaknak a Függ-

gelékek szerint megvalósult felhasználása, az ott meghatározott megállapítás szerint képviselnek, Magyarország javára kell írni és azt az előző cikkekben megszabott tartásból le kell vonni.

167. cikk. A folytatólagos fizetéseket, ideértve az előző cikkekben tárgyaltaakat is, amelyeket Magyarország a jóvátételi követelések kielégítésére teljesít, a Szövetséges és Társult Kormányok egymás közt a méltányosság és mindegyikük jogai alapján előre megállapított arány szerint osztják fel.

A felosztásnál a 173. cikkben és a III., IV. és V. Függelékben megállapított jóváírások értéke oly módon számít, mint az ugyanabban az évben teljesített fizetéseké.

168. cikk. A fentebb megállapított fizetéseken felül Magyarország a Jóvátételi Bizottság részéről megállapított eljárás szerint visszaszolgáltatja mindazt a készpénzt, valamint visszaszolgáltatja mindazokat az állatokat, különféle tárgyakat és értékpapírokat, amelyeket elvett, lefoglalt vagy zár alá vett, amennyiben az azonosság megállapítása akár Magyarországnak, akár szövetségeseinek területén, akár azokon a területeken, amelyek a jelen Szerződés teljes végrehajtásáig Magyarországnak vagy szövetségeseinek birtokában maradnak, lehetséges lesz.

169. cikk. A Magyar Kormány kötelezi magát, hogy a 168. cikkben megszabott visszaszolgáltatásokat és a 163., 164., 165. és 166. cikkekben megszabott fizetéseket és szolgáltatásokat azonnal teljesíti.

170. cikk. A Magyar Kormány elismeri a 163. cikkben meghatározott Bizottságot abban az alakjában, amint azt a Szövetséges és Társult Kormányok a II. Függelék értelmében megszervezik; visszavonhatatlanul elismeri, hogy a Bizottságot a jelen Szerződésben reáruházott jogosítványok élvezete és hatáskörök gyakorlása megilleti.

A Magyar Kormány meg fog adni a Bizottságnak minden olyan felvilágosítást, amelyre annak Magyarország és állampolgárai pénzügyi helyzetét, pénzügyi műveleteit, javait, termelőképességét, készleteit, nyersanyagtermelését és ipari termelését illetőleg szüksége van, továbbá felvilágosítást ad az 1914–1920. évi háborúnak azokra a hadműveleteire vonatkozólag, amelyeknek ismeretét a Bizottság szükségesnek fogja tartani.

A Magyar Kormány a Bizottság tagjainak és igazolt meghatalmazottjainak mindazokat a jogokat és mentességeket megadja, amelyeket barátságos Államok szabályszerűen meghatalmazott diplomáciai képviselői Magyarországon élveznek.

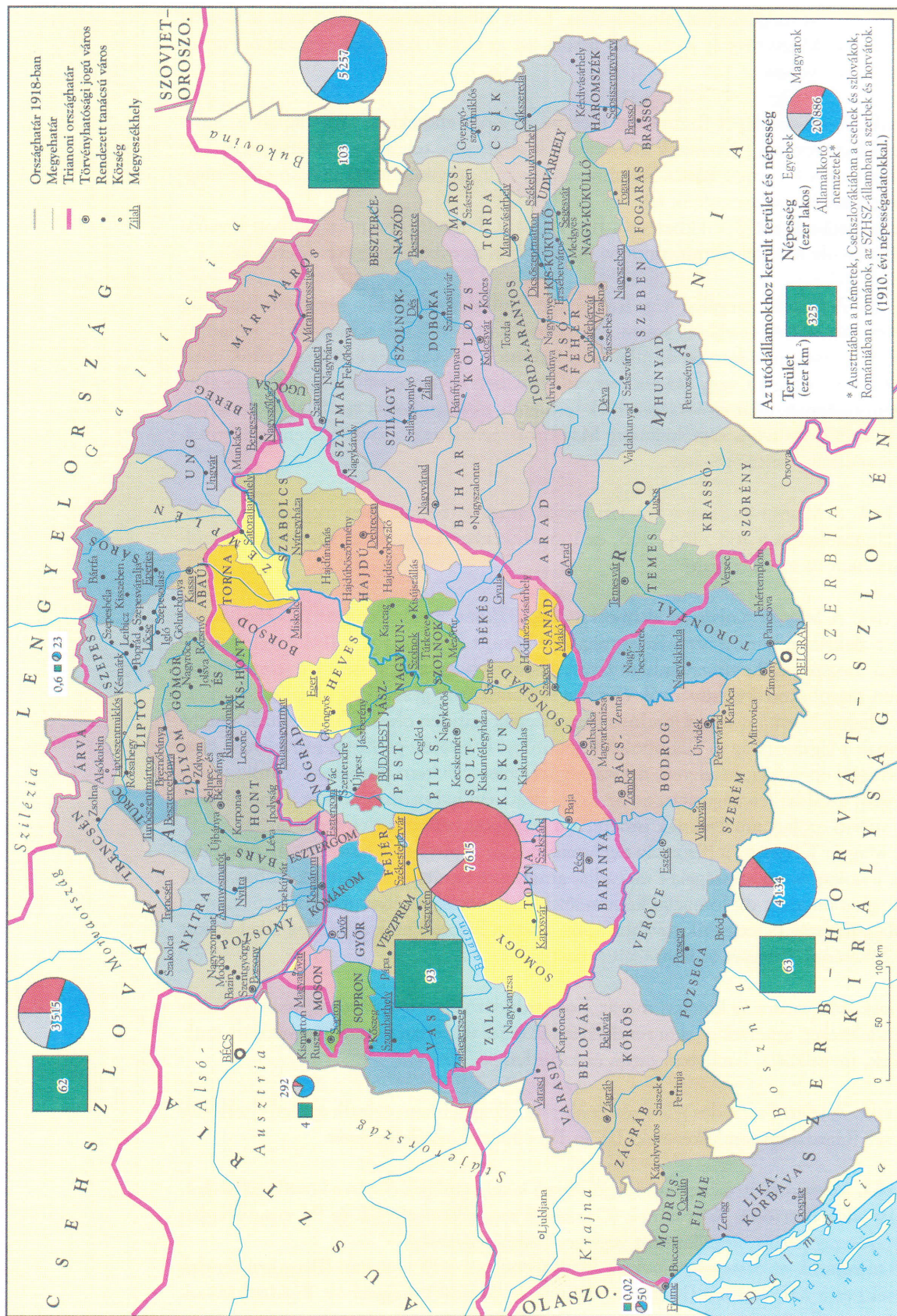
Magyarország beleegyezik továbbá abba, hogy a Bizottságnak és esetleg alkalmazott személyzetének fizetését és költségeit ő fizeti.

171. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy mindazokat a törvényeket, szabályzatokat és rendeleteket, amelyek a jelen rendelkezések teljes végrehajtásának biztosítására szükségesek, megalkotja, hatályban tartja és kihirdeti.

172. cikk. A jelen Szerződés jelen részének rendelkezései nem érintik a jelen Szerződés X. része (Gazdasági rendelkezések) III. és IV. címének rendelkezéseit.

173. cikk. Magyarország javára írandók jóvátételi kötelezettségek címén a következő tételek:
a) a jelen Szerződés X. részének (Gazdasági rendelkezések) III. és IV. címe alapján Magyarország javára megállapított végleges fizetési egyenleg;

b) mindazok az összegek, amelyek Magyarországot a IX. részben (Pénzügyi rendelkezések) és a XII. részben (Kikötők, víziutak és vasutak) megszabott jogátruházások folytán megilletik;



A MAGYAR NEMZETÁLLAM AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

c) mindazok az összegek, amelyeknek Magyarország javára való írását a Jóvátételi Bizottság elrendeli, vagyontárgyaknak, jogoknak, engedélyeknek (koncesszióknak) és egyéb érdekeknek a jelen Szerződésben megszabott bármely más átruházása alapján.

Semmi esetre sem írhatók azonban Magyarország javára a 168. cikk értelmében fogatosított visszaszolgáltatások.

174. cikk. A magyar tengeralatti kábel átengedését, amelyet a jelen Szerződésben külön rendelkezés nem tárgyal, az idemellékel VI. Függelék szabályozza.

I. Függelék

Magyarországtól, a fenti 162. cikknek megfelelően az alábbi csoportokba tartozó károk teljes összegére nézve követelhető kártérítés:

1. oly károk, amelyeket polgári egyének személyében vagy életében és az említett polgári egyének tartásra jogosult hátramaradottainak bármily nemű háborús cselekménnyel bárhol is okoztak, ideértve a bombázásokat és a más szárazföldi, tengeri vagy légi támadásokat, úgyszintén ezeknek, nemkülönben mindkét hadviselőcsoport összes hadműveleteinek mindennemű közvetlen következményeit;

2. oly károk, amelyeket Magyarország vagy szövetségesei polgári személyeknek és tartásra jogosult hátramaradottainak kegyetlenkedéssel, erőszakoskodással vagy rossz bánásmóddal (ideértve az élet vagy az egészség ellen letartóztatás, elszállítás, internálás vagy kiürítés, tengeren való elhagyás avagy kényszermunka útján elkövetett támadásokat) bárhol okoztak;

3. oly károk, amelyeket Magyarország vagy szövetségesei saját vagy megszállott, vagy harcban elfoglalt területen polgári személyeknek és tartásra jogosult hátramaradottaiknak az egészség, a munkaképesség vagy a becsület ellen irányuló cselekményekkel okoztak;

4. hadifoglyoknak bárminemű rossz bánásmóddal okozott károk;

5. mint a Szövetséges és Társult Hatalmaknak okozott károk jönnek tekintetbe az összes nyugdíjak és hasonló természetű ellátások a háború katonai (szárazföldi, tengeri vagy légi haderőkhöz tartozó) áldozatai, megcsonkítottak, sebesültek, betegek vagy rokkantak, valamint oly személyek számára, akiket ezek az áldozatok eltartottak; a Szövetséges és Társult Kormányokkal szemben fennálló ezt a tartozást mindegyik fentnevezett Kormány részére az említett nyugdíjak és ellátások tőkésített értékében és pedig a jelen Szerződés életbelépésének időpontjára és a Franciaországban 1919. évi május hó 1-jén érvényben volt díjszabások alapján kell kiszámítani;

6. annak a segélynek költségei, amelyben a Szövetséges és Társult Hatalmak Kormányai a hadifoglyokat, azok családjait és azokat a személyeket részesítették, akiket a hadifoglyok eltartottak;

7. a Szövetséges és Társult Hatalmak Kormányai részéről a mozgósítottak és a hadseregben szolgálók családtagjainak és a velük szemben tartásra jogosult egyéb személyeknek kiutalt segélyek; annak az összegnek nagyságát, amely őket az ellenségeskedések tartamának minden egyes évére nézve megilleti, a nevezett Kormányok mindegyike számára az illető évben Franciaországban a hasonló természetű fizetésekre alkalmazott középdíjszabás szerint kell kiszámítani;

8. polgári személyeknek okozott károk, amelyek Magyarország vagy szövetségesei részéről reájuk rótt abból a kötelezettségből eredtek, hogy megfelelő díjazás nélkül dolgozni voltak kötelesek;

9. olyan károk, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak valamelyikének, avagy azok állampolgárainak bárhol levő bárminemű vagyonában (kivéve a hadsereg és a haditengerészet műveit és anyagain) okoztak annak következtében, hogy a vagyontárgyakat Magyarország vagy szövetségesei szárazon, tengeren vagy a levegőben elkövetett cselekménnyel elvitték, lefoglalták, megrongálták vagy megsemmisítették; vagy oly károk, amelyek az ellenségeskedések vagy bárminő hadművelet közvetlen következményeiként állottak elő;

10. olyan károk, amelyeket Magyarország vagy szövetségesei kivetések, pénzbüntetések vagy hasonló kényszerszolgáltatások alakjában okoztak a polgári lakosságnak.

II. Függelék

1. §. A 163. cikkben meghatározott bizottság a „Jóvátételi Bizottság” címet viseli, s az alább következő rendelkezésekben „Bizottság” néven szerepel.

2. §. A Bizottság tagjait az Észak-amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán, Belgium, Görögország, Lengyelország, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Állam és Cseh-Szlovákország nevezik ki. Az Észak-amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán és Belgium külön-külön egy-egy kiküldöttet neveznek ki. A többi öt Hatalom pedig egy közös kiküldöttet nevez ki az alábbi 3. szakasz harmadik bekezdésében körülírt módozatok szerint. Minden egyes kiküldött kinevezésével egyidejűleg egy kiküldött-helyettes is kell kinevezni, aki a kiküldöttet betegség vagy kényszerszolgálat esetében helyettesíti, de akit egyéb alkalmakkor csak a tárgyalásokon való jelenlét joga közreműködés nélkül illeti meg.

Több mint öt a fentnevezett kiküldöttek közül semmi esetre sem vehet részt a Bizottság tárgyalásain és a szavazásban. Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország kiküldötteit mindig megilleti ez a jog. Belgium kiküldöttét megilleti minden olyan esetben, amely alább felsorolva nincs. Japán kiküldöttét megilleti ez a jog oly esetben, amikor tengeri károkra vonatkozó kérdések kerülnek tárgyalás alá. A fent említett öt Hatalom közös kiküldöttének pedig akkor van részvételi joga, ha oly kérdések kerülnek tárgyalás alá, amelyek Ausztriára, Magyarországra vagy Bulgáriára vonatkoznak.

A Bizottságban képviselt minden egyes Kormányok joga van az attól való visszalépésre, ha ezt tizenkét hónappal előbb a Bizottságnak bejelenti és az első bejelentést annak keltétől számított hatodik hó folyamán megerősíti.

3. §. A Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyikének, amelyik érdekelve lehet, jogában van kiküldöttet kinevezni, de ez csak akkor lehet jelen és a tárgyalásban mint ülnök csak akkor vehet részt, amikor az illető Hatalom követeléseit és érdekeit veszik vizsgálat vagy vita alá; ennek a kiküldöttnak szavazati joga nincs.

A Bizottság kebelében a 163. cikk végrehajtásaként felállítandó Osztályban a következő Hatalmak képviselői foglalnak helyet: Észak-amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Görögország, Lengyelország, Románia, Szerb-Horvát-Szlovén Állam és Cseh-Szlovákország, anélkül azonban, hogy ez az összeállítás bármiképp is prejudikálna annak, hogy valamely követelés elfogadható-e. Ha az Osztályban szavazásra kerül a sor, az Észak-amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország képviselőinek két-két szavazatuk van.

A fent említett többi öt Hatalom képviselői egy közös kiküldöttet neveznek ki, aki a jelen Függelék 2. szakaszában körülírt módozatok szerint foglal helyet a Jóvátételi Bizottságban. Ez a kiküldött, akinek kinevezése egy évre szól, váltakozva a fent említett öt Hatalom mindegyikének állampolgárai közül kerül ki.

4. §. Valamely kiküldött, kiküldött-helyettes vagy ülnök halála, vagy lemondása vagy visszahívása esetében utódját minél előbb ki kell nevezni.

5. §. A Bizottság főirodája Párizsban lesz, s ugyanott tartja a jelen Szerződés életbelépése után a legrövidebb idő alatt első ülését; azután pedig oly helyen és időben ül össze, amint azt legalkalmasabbnak itéli, vagy amint az szükségesnek mutatkozik feladata leggyorsabb teljesítése szempontjából.



- Osztrák–Magyar Monarchia 1914 előtt
- Németország 1914 előtt
- Oroszország 1914 előtt
- Bulgária 1914 előtt
- Megszállási zónák (1930-ig)
- Népszövetségi, ill. nagyhatalmi mandátumok
- Népszavazási területek
- Ideiglenesen (1919–22 között) Görögországhoz tartozott területek
- Megszűnt (1914 előtti) országhatárok
- Országhatárok az I. világháború után
- Szabad város
- DÁNIA Régi (1914 előtti) államok
- LITVÁNIA Újonnan függetlenné vált államok

Áttelepylt és elmenekült nemzeti kisebbségek:
(1912–1922 között ezer főben)

- 1000
- 500
- 100
- Népmozgások irányai
- Németek
- Balti népek
- Lengyelek
- Magyarok
- Bolgárok
- Görögök
- Törökök
- Örmények
- Egyéb

6. §. A Bizottság első ülésén a fent említett kiküldöttek közül elnököt és alelnököt választ, akik egy évig maradnak hivatalukban és újra megválaszthatók; ha az elnöki vagy az alelnöki állás az egyévi hivatali idő alatt megüresedik, a Bizottság az illető év hátralévő részére haladéktalanul új választást foganatosít.

7. §. A Bizottságnak jogában áll mindennemű tisztviselőt, meghatalmazottat és alkalmazottat, akire működése közben szüksége lehet, kinevezni, ezek javadalmazását megállapítani, Osztályokat vagy Albizottságokat alakítani, amelyeknek tagjai nem kell, hogy szükségképpen a Bizottság tagjai legyenek és jogában áll feladatának megoldásához szükséges mindennemű végrehajtási intézkedést megtenni, úgyszintén jogosítványait és hatáskörét tisztviselőire, meghatalmazottjaira, Osztályaira és Albizottságaira átruházni.

8. §. A Bizottság valamennyi tanácskozása titkos, kivéve, ha maga a Bizottság egyes esetekben különleges okokból másként határoz.

9. §. A Bizottság a részéről időről időre meghatározandó időpontban és a Magyar Kormány kérelmére köteles minden olyan fejtegetést és bizonyítást meghallgatni, amelyet Magyarország a saját fizetőképességét illető bármely kérdésben előterjeszt.

10. §. A Bizottság megvizsgálja a követeléseket és méltányos módon alkalmat nyújt a Magyar Kormánynak arra, hogy meghallgassák, anélkül azonban, hogy ez utóbbinak módja lenne bármiképpen részt venni a Bizottság döntésében. Ugyanezt a jogot fogja biztosítani a Bizottság Magyarország szövetségesei részére is, ha úgy találja, hogy ezeknek érdekei forognak szóban.

11. §. A Bizottság semmiféle törvényhozáshoz, semmiféle törvénykönyvhöz, a vizsgálatra vagy az ügyvitelre vonatkozó semmiféle különleges szabályhoz sincs kötve; a Bizottságot csak az igazságosság, a méltányosság és a jóhiszeműség fogja vezérelni. Döntéseiben egységes jogelvek és jogszabályok szerint kell eljárnia minden olyan esetben, amelyre ilyen jogelvek és jogszabályok alkalmazhatók. A Bizottság állapítja meg a követelésekre vonatkozó bizonyítási szabályokat. Alkalmazhat bármely jogszerű számítási módszert.

12. §. A Bizottság élvezi mindazt a hatáskört, s gyakorolja mindazokat a jogokat, amelyeket részére a jelen Szerződés megállapít.

A Bizottságot a jóvátételi kérdésekben foglaltak szerint általában a legmesszebbmenő ellenőrző és végrehajtó hatalom, valamint a jelen rész rendelkezéseinek értelmezési joga megilleti. A jelen Szerződésben foglalt rendelkezések fenntartásával a Bizottságot a 2. és 3. szakaszban felsorolt összes Szövetséges és Társult Kormányok avégből szervezik, hogy ez mindegyiküknek az őt megillető részben, kizárólagos képviselője legyen a Magyarország részéről e Szerződés jelen részének alapján teljesítendő mindennemű fizetések átvétele, eladása, megőrzése és felosztása körül. E tekintetben a Bizottság részére a következő feltételek és rendelkezések irányadók:

a) Az összes megállapított követelések teljes összegének mindazon részletei fejében, amelyeket aranyban vagy hajóanyagban, értékpapírban és árúban avagy bármely más módon ki nem fizetne, Magyarország tartozik fedezetet adni egyenértékű összeg erejéig kötelezőjegy, adóslévél vagy más címlet alakjában annak biztosítékaul, hogy az illető részadóságot elismeri; a közelebbi módokat a Bizottság állapítja meg.

b) Magyarország fizetőképességének visszatérő időszakonként foganatosítandó becslése alkalmával a Bizottság megvizsgálja Magyarország pénzügyi rendszerét abból a szempontból, hogy: 1. Magyarország összes bevételei, ideértve minden belső kölcsön kamatfizetésére és törlesztésére rendelt jövedelmeket is, elsősorban a jóvátételi összegek fizetésére fordítassanak, és 2. bizonytságot szerezhesen arra nézve, vajon Magyarország

adórendszere aránylag általában legalább is olyan terhes-e, mint a Bizottságban képviselt bármelyik Hatalomé.

A Jóváételi Bizottság oly értelmű utasításokat fog kapni, amelyek szerint köteles lesz különös figyelembe venni: 1. a jelen Szerződésben megállapított határok között levő magyar terület tényleges közgazdasági és pénzügyi helyzetét; és 2. erőforrásainak és fizetőképességének a jelen Szerződés rendelkezéseiből folyó csökkenését. Mindaddig, amíg Magyarország helyzete nem változik, a Bizottság köteles lesz az említett körülményeket figyelembe venni Magyarország tartozásai végösszegének megállapításánál, valamint azoknál a fizetéseknél, amelyekkel ez az ország tartozását törleszteni köteles, úgyszintén a kamatfizetési haladékok engedélyezésénél, amelyeket netalán igénybe kell venni.

c) Magyarország a Bizottság részére, amint azt a 165. cikk megszabja, tartozásának biztosítása és elismerése fejében, bemutatóra és aranyra szóló kötelezőjegyeket bocsát ki, amelyek a magyar Kormány vagy ennek alárendelt akármely hatóság részéről kivett vagy kivetendő mindennemű adó vagy illeték alól mentességet élveznek; ezeket a kötelezőjegyeket a Bizottság részéről alkalmasnak talált időpontokban és három részletben, amelyeknek nagyságát egyenkint szintén a Bizottság állapítja meg, kell átadni, amikor is az aranykoronát a jelen Szerződés IX. része (Pénzügyi rendelkezések) 197. cikkének értelmében kell fizetni. És pedig:

1. Bemutatóra szóló kötelezőjegyek első, kamatmentes kibocsátása legkésőbb 1921. évi május hó 1. napján esedékes lejáratú; különösen ezeknek a kötelezőjegyeknek törlesztésére fognak fordíttatni azok a fizetések, amelyeknek teljesítésére Magyarország magát a 165. cikk értelmében kötelezte; ezekből azonban le kell vonni a megszálló csapatok fenntartási költségeinek megtérítésére és a Magyarországnak élelmisszerrel és nyersanyaggal való ellátása költségeinek kifizetésére fordított összegeket; azok a kötelezőjegyek, amelyek 1921. évi május hó 1-ig be nem váltanának, az alább (12. § c) 2. pont) megjelöltekhez hasonló jellegű új kötelezőjegyekkel cserélendők ki.

2. Bemutatóra szóló kötelezőjegyek második kibocsátása 2½%-os (két és félszázalékos) kamatozással az 1921. és 1926. közötti években; ezután pedig 5%-os (ötszázalékos) kamatozással és a kibocsátás egész összegének további 1%-ával (egy százalékával), mint törlesztési részlettel az 1926. évtől kezdve.

3. Írásbeli kötelező nyilatkozat újabb fizetésül szolgáló címletek, és pedig 5%-kal (öt százalékkal) kamatozó bemutatóra szóló kötelezőjegyek kibocsátása iránt, maga a kibocsátás csak akkor történvén meg, amikor a Bizottság meggyőződést szerzett arról, hogy Magyarország a kamatok és a törlesztési alapok szolgáltatására irányuló kötelezettségének megfelelni képes, amikor is a tőke és a kamatok fizetésének időpontjait és módzatait a Bizottság fogja megállapítani.

A kamatok esedékességi napjait, a törlesztési alapok felhasználásának módját, a kibocsátásra, e kötelezőjegyek kibocsátásának kezelésére és szabályozására vonatkozó minden hasonló kérdést a Bizottság dönt el időről-időre.

Elismerés és biztosítás címén új kibocsátások követelhetők a Bizottság részéről később időről-időre megállapított feltételek mellett.

Abban az esetben, ha a Bizottság elkészült annak az összegnek végleges, tehát már nem csupán ideiglenes megállapításával, amely összeg a Szövetséges és Társult Hatalmak követeléseinek fedezésére szolgáló közös teherből Magyarországra esik, úgy a Bizottság tartozik haladéktalanul megsemmisíteni mindazokat a kötelezőjegyeket, amelyeket netalán ezen az összegben bocsátottak ki.

d) Ha a Magyarország részéről jóváételi tartozásának biztosításul vagy elismeréseként kibocsátott kötelezőjegyek, kötelező nyilatkozatok vagy egyéb címletek véglegesen, tehát nem csupán biztosítékképpen azoktól a Kormányoktól, amelyeknek javára Magyarország jóváételi adósságnak összegét eredetileg megállapították, különböző más személyekre ruháztatnak át, ennek a tartozásnak az a része, amely a végleg átruházott kötelezőjegy névértékének megfelel, az illető Kormányokkal szemben megszűntnek

tekintendő és Magyarországnak ezeken a kötelezőjegyeken alapuló kötelezettsége csupán az ezeknek tartalmában kifejezett kötelezettségre szorítkozik.

e) A háború alatt elfoglalt és elpusztított területen fekvő ingatlan javak helyreállítására és újjáépítésére szükséges költségeket, ideértve azoknak ingó felszereléssel, gépekkel és minden tartozékkal újból való ellátását is, az illető helyreállítási és újjáépítési munkálatok foganatosságának időpontjában mutatkozó érték szerint kell számítani.

f) A Bizottság minden olyan határozatát, amellyel Magyarország bármely megállapított tartozásának teljes vagy részleges elengedését mondja ki, vonatkozzék az akár tőke, akár pedig kamattartozásra, meg kell okolni.

13. §. A szavazás tekintetében a Bizottságra az alábbi szabályok irányadók:

Ha a Bizottság határozatot hoz, azoknak a kiküldötteknek, vagy távollétükben kiküldöthelyetteseiknek szavazatait, akiknek szavazati joguk van, fel kell jegyezni. A szavazástól tartózkodás a tárgyalás alatt álló javaslat ellen irányuló szavazatnak tekintendő. Az ülnököknek szavazati joguk nincs.

Olyan kérdések, amelyeknek eldöntéséhez egyhangú szavazás szükséges, a következők:

a) a Szövetséges és Társult Hatalmak szuverenitását érintő, avagy Magyarország tartozásának vagy kötelezettségének egészen vagy részben való elengedésére vonatkozó kérdések;

b) a Magyar Kormány részéről kibocsátandó kötelezőjegyek és egyéb adóssági címletek összegére és feltételeire, valamint azok eladásának, átruházásának vagy felosztásának időpontjára és módozataira vonatkozó kérdések;

c) az 1921. évi május hó 1-től kezdődőleg az 1926. év végéig bezárólag esedékes fizetések egészének vagy részének az 1930. éven túl terjedő elhalasztása;

d) az 1926. év után esedékes fizetések egészének vagy részének elhalasztása három évet meghaladó időtartamra;

e) valamely meghatározott esetben a kár megbecsülésénél alkalmazandó módszer kérdései, ha ez a módszer valamely hasonló esetben előzőleg már elfogadott módszertől eltér;

f) a jelen Szerződés jelen része rendelkezéseinek értelmezésére vonatkozó kérdések.

Minden egyéb kérdésben szótöbbséggel történik a döntés.

Ha a kiküldöttek között véleményeltérés támadna arra nézve, hogy valamely meghatározott kérdés a szavazatok egyhangúságát igénylő kérdések közé tartozik-e vagy sem, s ha ez a véleménykülönbség Kormányokkal való érintkezés útján sem volna kiegyenlíthető, a Szövetséges és Társult Kormányok kötelezik magukat arra, hogy a vitát haldéktalanul oly pártatlan személyiség döntése alá bocsátják, akinek megválasztására nézve meg fognak egyezni, s kötelezik magukat, hogy annak határozatát elfogadják.

14. §. A Bizottságnak a reáruházott hatáskörön belül hozott határozatai azonnal végrehajthatók és minden további alakszerűség nélkül rögtön alkalmazhatók.

15. §. A Bizottság a részéről megállapítandó alakban, minden érdekelt Hatalomnak küldeni fog:

1. elismervényt arról, hogy az illető Hatalom számlája javára a fent említett kibocsátású kötelezőjegyek vannak rendelkezése alatt, amely elismervény az illetékes Hatalom kívánságára legfeljebb öt címletre (coupure) is osztható;

2. időről-időre elismervényeket arról, hogy a megnevezett Hatalom számlája javára egyéb oly javak vannak rendelkezése alatt, amelyeket Magyarország a saját jóvátételi tartozásának törlesztése fejében szolgáltatott.

Ezek a fent említett elismervények névre szólnak és a Bizottságnál történt bejelentés után háttérrel átruházhatók.

Ha eladásra vagy átruházásra szánt kötelezőjegyeket bocsátanak ki, avagy ha a Bizottság javakat szolgáltat ki, megfelelő összegű elismervényt be kell vonni.

16. §. Az 1921. évi május hó 1. napjától kezdve a Magyar Kormányt kamatfizetési kötelezettség terheli a Bizottság részéről meghatározandó összegű tartozása után, ebből az utóbbiból azonban a készpénzben, más megfelelő értékben, avagy a Bizottság javára kibocsátott kötelezőjegyekben, valamint a 173. cikk alapján teljesített fizetéseket le kell számítani.

A kamatláb 5%, hacsak a Bizottság valamely későbbi időpontban azt nem találja, hogy a viszonyok indokoltá teszik ennek a kamatlábnak megváltoztatását.

Ha a Bizottság 1921. évi május hó 1. napjára megállapítja Magyarország tartozásának teljes végösszegét, joga van felszámítani az 1918. évi november hó 11. napjától, vagy a Bizottság részéről szabadon megállapított bármely későbbi időponttól 1921. évi május hó 1. napjáig járó kamatokat azok után az összegek után, amelyek anyagi károk jóvátétele címén fizetendők.

17. §. Ha Magyarország a jelen Szerződésnek ebben a részében reárott bármelyik kötelezettségének teljesítését elmulasztaná, a Bizottság a nem teljesítést minden egyes érdekelte Hatalommal azonnal közli s egyidejűleg a mulasztással szemben legalkalmasabbnak látszó intézkedésekre nézve javaslatot tesz.

18. §. Azok az intézkedések, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak részéről Magyarország szándékos kötelezettség elmulasztása esetén igénybe vehetők és amelyekre nézve Magyarország kötelezi magát, hogy azokat nem tekinti ellenséges cselekményeknek, gazdasági és pénzügyi tiltó és megtorló intézkedések, valamint általában más olyan kényszerrendszabályok lehetnek, amelyeket az illető Kormányok az adott körülmények között szükségességeknek tartanak.

19. §. Oly fizetéseket, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak megállapított kárterítési igényeire aranyban, vagy ennek valamely egyenértékében kell teljesíteni, a Bizottság bármikor ingó és ingatlan javak, árúk, vállalatok, magyar vagy nem magyar területre szóló jogok és engedélyek, hajók, adóssági címletek, részvények vagy bármely más természetű értékpapírok, továbbá Magyarország vagy más Államok pénzürméi alakjában is elfogadhat; mindezeknek arany-egyenértékét igazságos és méltányos kulcs szerint maga a Bizottság állapítja meg.

20. §. Ha a Bizottság meghatározott javak vagy jogok átengedése alakjában teljesítendő fizetéseket állapít meg, avagy ilyeneket elfogad, tartozik mindenkori a Szövetséges és Társult valamint a semleges Hatalmaknak és mindezek állampolgárainak idevonatkozó törvényszerű jogaira és érdekeire figyelemmel lenni.

21. §. A bizottság egyetlen tagja sem felelős hivatalos működési körében elkövetett cselekedeteiért és mulasztásaiért, ha csak nem saját kiküldő Kormányával szemben. A Szövetséges és Társult Kormányok közül egyik sem vállal valamely másik Kormányért felelősséget.

22. §. A jelen Függelék, a jelen Szerződés rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával, a Bizottságban képviselt Kormányok egyhangú határozatával megváltoztatható.

23. §. Ha Magyarország és szövetségesei mindazokat az összegeket megfizették, amelyekkel a jelen Szerződés vagy a Bizottság határozatai értelmében tartoznak és ha az összes átvett összegeket vagy azok egyenértékét szétosztották az érdekelte Hatalmak között, a Bizottság feloszlik.

III. Függelék

1. §. Magyarország elismeri, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmaknak joguk van arra, hogy a hadiesemények folytán elpusztult vagy megrongált minden kereskedelmi és halászhajójukért ugyanannyi és ugyan olyan hajót – tonnát tonnáért (bruttó súlyban) és hajóosztályt hajóosztályért – kapjanak kárpótlásul.

Ennek ellenére és bár a most meglevő magyar hajók tonnatartalma lényegesen kevesebb, mint az a tonnatartalom, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak Ausztria–Magyarország és szövetségeseinek támadása folytán elvesztettek, a fent elismert jog végrehajtása a magyar hajókra nézve következő módzatokkal fog megtörténni:

A Magyar Kormány saját nevében és az összes többi érdekeltekre kiterjedő joghatallyal átruházza a Szövetséges és Társult Kormányokra mindazoknak a kereskedelmi és halászhajóknak tulajdonjogát, amelyek a volt Magyar Királyság állampolgáraié.

2. §. A Magyar Kormány köteles a jelen Szerződés életbelépésétől számított két hónapon belül az 1. szakaszban megjelölt hajókat a Jóvátételi Bizottságnak átadni.

3. §. Az 1. szakaszban megjelölt hajók alatt értendők mindazok a hajók *a)* amelyek osztrák–magyar kereskedelmi lobogóval jártak vagy annak kitűzésére jogosítva voltak és a volt Magyar Királyság valamely kikötőjében voltak belajstromozva; vagy *b)* amelyek oly személy, társaság vagy egyesület tulajdonában állanak, aki, vagy amely a volt Magyar Királyság kötelekébe tartozik, vagy amelyek olyan társaságé avagy egyesületié, amely bár egy másik – nem Szövetséges vagy Társult – Országhoz tartozik, de a volt Magyar Királyság állampolgárainak ellenőrzése vagy igazgatása alatt áll, vagy *c)* amelyek jelenleg építés alatt állanak 1. a volt Magyar Királyság területén, 2. más – nem Szövetséges vagy Társult – Országban ugyan, de a volt Magyar Királyság valamely állampolgára, társasága vagy egyesülete részére.

4. §. A fentiekhez képest átadott hajók tulajdonosi jogcímének megszerzése végett a Magyar Kormány köteles:

a) minden egyes hajóra nézve a Jóvátételi Bizottság kívánsága szerint adásvételi vagy a tulajdoni jogcímet tartalmazó más okiratot a Jóvátételi Bizottságnak átadni, amely okirat tanúsítja az illető hajó szabad tulajdonának minden zálogjogtól, elsőbbségi jogtól vagy egyéb tehertől mentes átszállását a Bizottságra;

b) köteles mindazokat az intézkedéseket megtenni, amelyeket a Jóvátételi Bizottság szükségességeknek tart avégből, hogy ezeknek a hajóknak átadása a Bizottság részére biztosítva legyen.

5. §. Magyarország kötelezi magát arra, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől számított két hónapon belül a Jóvátételi Bizottság részéről megállapítandó eljárás szerint minden folyami hajót és egyéb folyamhajózási járművet (engins mobiles), amely 1914. évi július hó 28.-a óta bármilyen jogcímen az ő birtokába vagy valamely állampolgárának birtokába jutott és amelynek azonossága megállapítható, a Szövetséges és Társult Hatalmaknak természetben és átlagos jó karban visszaadja.

Magyarország kötelezi magát arra, hogy annak a veszteségnek kiegyenlítésére, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak a háború tartama alatt akármely okból folyamhajózási tonnatartalomban szenvedtek és amely a fent rendelt visszaszolgáltatások útján fedezetet nem nyer, folyami járműállományának egy részét e veszteség értékének erejéig, legfeljebb azonban egész folyami hajóparkjának az 1918. évi november hó 3.-i állomány szerint számított 20 százalékát a Jóvátételi Bizottságnak átengedi.

Ennek az átengedésnek módzatait a jelen Szerződés XII. részének (Kikötők, víziutak és vasutak) 284. cikkében rendszeresített döntőbírák szabályozzák, akiknek feladata lesz a folyamhajózási tonnatartalom felosztására vonatkozó azoknak a nehézségeknek elhárítása, amelyek bizonyos folyamrendszerek új nemzetközi szabályozásából, avagy ezeket a folyamrendszereket érintő területi változásokból származnak.

6. §. Magyarország kötelezi magát mindazokban az intézkedéseknek a megtételére, amelyeket a Jóvátételi Bizottság abból a célból kíván, hogy megszerezze mindazoknak a hajóknak teljes tulajdonjogát, amelyek a Szövetséges és Társult Kormányok beleegyezése nélkül a háború alatt semleges zászló alá kerültek, vagy amelyeknek semleges zászló alá juttatása folyamatban van.

7. §. Magyarország lemond a Szövetséges és Társult Hatalmakkal, valamint ezek állampolgáraival szemben az összes magyar hajók lefoglalásából és használatából, nemkülönben az azokban beállott veszteségekből és károsodásokból eredő mindennemű visszakövetelési igényéről.

8. §. Magyarország lemond minden igényről azokra a hajóira vagy hajórakományaira nézve, amelyek tengeri hadi művelettel vagy ennek következményeiként elsüllyedtek, amelyeket azon később kiemelték és amelyeknél a Szövetséges és Társult Kormányok valamelyike vagy ennek állampolgára tulajdonosi, bérleti, biztosítói vagy bármely más minőségben érdekelve van és pedig tekintet nélkül a volt Osztrák–Magyar Monarchia vagy szövetségesei valamely zsákmánybíróóságának esetleges marasztaló ítéletére.

IV. Függelék

1. §. A Szövetséges és Társult Hatalmak kívánsága értelmében Magyarország kötelezi magát arra, hogy a jelen részben megállapított kötelezettségeinek részleges teljesítése végett és az alább körülírt rendelkezések szerint gazdasági erőforrásait közvetlenül a Szövetséges és Társult Hatalmak ellenséges elfoglalás alá jutott területrészeinek valószínű helyreállítására fordítja, még pedig abban a mértékben, amint azt ezek a Hatalmak meg fogják állapítani.

2. §. A Szövetséges és Társult Hatalmak Kormányai a Jóvátételi Bizottságnak kimutatásokat fognak átadni, amelyekbe felveendők:

a) azok az állatok, gépek, vasúti anyagok, felszerelések, esztergapadok és a kereskedelmi forgalomban szereplő összes hasonló árucikkek, amelyeket Magyarország lefoglalt, felhasznált vagy elpusztított avagy amelyek közvetlenül a hadműveletek következtében semmisültek meg és amelyekre nézve, minthogy azok halaszthatatlanul sürgős szükségletek kielégítésére kellene, a nevezett Kormányok azt kívánják, hogy azokat Magyarország a jelen Szerződés életbelépésének idején területén található ugyanolyan állatokkal vagy árucikkekkel pótolja;

b) az újjáépítéshez szükséges anyagok úgy mint: kő, téglák, tűzálló téglák, fedőcserép, épületfa, ablaküveg, acél, mész, cement, gépek, fűtőkészülékek, bútorok és a kereskedelmi forgalomban szereplő mindazok az árucikkek, amelyekre vonatkozólag a nevezett Kormányok azt kívánják, hogy azokat az elpusztított területek újjáépítése céljából Magyarország nekik termelje, gyártsa és szállítsa.

3. §. Az előző 2. szakasz a) pontjában említett árucikkekre vonatkozó kimutatásokat a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónap alatt kell átadni.

Ezekbe a jegyzékekbe fel kell venni az illető árucikkekre vonatkozó s a kereskedelmi szerződésekben használatos kifejezéseknek megfelelő összes részleteket, ideértve a faj megjelölését, a szállítási határidőt (amely azonban nem lehet hosszabb négy évnél) és az átadás helyét: ellenben nem kell feltüntetni sem az árat, sem a becsértéket, mert ezeket az alábbiak szerint a Bizottság fogja megállapítani.

4. §. A Bizottság a kimutatások beérkezése után azonnal megvizsgálja, hogy az azokban foglalt anyagok és állatok milyen mértékben követelhetők Magyarországtól.

A Bizottság határozatának meghozatalánál annyiban lesz tekintettel Magyarország belső szükségleteire, amennyiben ez társadalmi és gazdasági életének fenntartására szük-

séges; ugyancsak tekintetbe veszi azt az árat és időt, amelyen és ami alatt hasonló árucikkek a Szövetséges és Társult Országokban kaphatók, s ezeket az adatokat összehasonlítja a magyar árucikkekre vonatkozó hasonló adatokkal; végül figyelembe veszi a Szövetséges és Társult Kormányoknak azt az általános érdekét, hogy Magyarország ipari élete ne szenvedjen oly rázkódtatást, amelynek következtében egyéb jóvátételi kötelezettségeire vonatkozó teljesítőképessége kérdésessé válnék.

Mindazonáltal olyan gépeket, vasúti anyagokat, felszereléseket, esztergapadokat és a kereskedelmi forgalomban szereplő összes hasonló árucikkeket, amelyek ez idő szerint ipari üzemekben használatban vannak, Magyarországtól csak abban az esetben fognak követelni, ha ezekből az árucikkekből semmiféle készlet sem áll rendelkezésre és vétel útján sem szerezhető be; másrészt pedig az ilyfajta követelések nem léphetik túl az illető árucikkből valamely magyar iparüzemben vagy vállalatban található mennyiség 30 százalékát.

A Bizottság alkalmat fog nyújtani a Magyar Kormány képviselőinek, hogy bizonyos megszabott határidőn belül meghallgathassák őket arra nézve, mily mértékben van a Kormánynak módjában az említett anyagokat, állatokat és tárgyakat szállítani.

A Bizottság határozatát azután a lehető legsürgősebben közli a Magyar Kormánnyal és a különböző érdekelt Szövetséges és Társult Kormányokkal.

A Magyar Kormány kötelezi magát a kérdéses kimutatásban megjelölt anyagok, tárgyak és állatok szállítására; viszont az érdekelt Szövetséges és Társult Kormányok és pedig mindegyik a maga részéről, kötelezik magukat ezeknek a szállítmányoknak elfogadására, feltéve, hogy azok a megadott részletes leírásnak megfelelnek és a Bizottság véleménye szerint nem alkalmatlanok az újjáépítésnél való felhasználásra.

5. §. A Bizottság megállapítja a fentiek értelmében szállított anyagok, tárgyak és állatok értékét, az illető szállítmányokat átvevő Szövetséges és Társult Kormányok pedig beleegyeznek abba, hogy azok értéke terhükre írással és elismerik, hogy a megfelelő összeg mint Magyarország részéről teljesített fizetés számolandó el s a jelen Szerződés 167. cikke értelmében osztandó fel.

Mindazokban az esetekben, amelyekben a fenti feltételek szerint a valóságos helyreállításra vonatkozólag megállapított jogokat igénybe veszik, a Bizottság köteles meggyőződni arról, vajon a Magyarország javára írt összeg a teljesített munka, vagy a szállított anyag teljes értékének megfelelő-e és hogy vajon az érdekelt Hatalom jóvátételi követelését, amelyet az ilykép részben jóvátett kára címén támasztott, a kérdéses szállítással megvalósult törlesztés arányában csökkentették-e.

6. §. Az olyan országok közvetlen szükségleteinek fedezésére, amelyeknek marhaállományát elhajtották, elfogyasztották vagy kipusztították, joguk van a Szövetséges és Társult Hatalmaknak közvetlenül a jelen Szerződés életbeléptetése után a Bizottsághoz kimutatást nyújtani be arról a marhaállományról, amelynek szállítását a Szerződés életbelépésétől számított három hónapon belül, a fenti 2. szakaszban megállapított állatállományra teljesített gyors előleg címén kéri.

A Jóvátételi Bizottság dönti el, hogy mennyi állat szállítandó a fent említett három havi határidő alatt, s Magyarország kötelezi magát, hogy ezeket a szállítmányokat a Bizottság határozatainak megfelelő módok szerint teljesíti.

A Bizottság az érdekelt Hatalmak közt fel fogja osztani a szállított állatokat, tekintetbe véván minden egyes Hatalom közvetlen szükségletét és azokat a jóvátételi teljesítéseket, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyike ezekre a szükségleteire az egyrészről a Szövetséges és Társult Hatalmak, másrészt Ausztria és Bulgária közt kötött szerződések alapján már megkapott.

A szállított állatoknak rendes egészségi állapotban és jó karban kell lenniök.

A szállított állatok értékét, hacsak azok azonossága valamely elhajtott vagy elkobzott példánnyal meg nem állapítható, a jelen Függelék 5. szakaszának rendelkezései szerint Magyarország jóvátételi számlája javára kell írni.

V. Függelék

1. §. Magyarország részleges jóvátétel címén a Szövetséges és Társult Kormányok mindegyikének opciót biztosít az alább felsorolt anyagoknak a jelen Szerződés életbelépésétől számított öt év tartama alatt évenként való szállítására és pedig oly mennyiség erejéig, amely olyan arányban áll az illető árucikkeknek a háború előtt Ausztria–Magyarországból az illető országba évenként bevitt mennyiségéhez, amint ahogy a jelen Szerződés megállapította határok közötti Magyarország erőforrásai viszonylanak a volt Osztrák–Magyar Monarchiának háború előtti erőforrásaihoz. Ezek az anyagok:

épületfa és fatermékek;
vas és vasöntvények.

Opciót biztosít továbbá Magyarország részleges jóvátétel címén a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a jelen Szerződés életbelépésétől számított öt éven át a pécsi szénbányákból származó vontatószén szállítására évenként olyan mennyiségben, amelyet a Jóvátételi Bizottság időszakonként meghatároz: a Jóvátételi Bizottság a szállított szén az ő részéről megállapítandó módozatok mellett a Szerb–Horvát–Szlovén Állam javára fogja fordítani.

2. §. A megelőző szakaszban említett termékek ára ugyanaz lesz, amelyet azokért a magyar állampolgárok fizetnek; a csomagolás és a magyar határig való szállítás költségeit pedig a hasonló termékek szállításáért magyar állampolgárok részére engedélyezett legkedvezőbb feltételek szerint kell számítani.

3. §. A jelen Függelékben szabályozott opciók gyakorlása a Jóvátételi Bizottság közvetítésével történik. A Bizottságnak jogában áll, hogy a fenti rendelkezések végrehajtása céljából a lebonyolítást, a szállítmányok minőségét és mennyiségét, a szállítás és fizetés határidejét és módját illető minden kérdésben döntsön. Az igényléseket a szükséges részletezésekkel ellátva az 1920. évi július hó 1. napjától kezdve teljesítendő szállításokra nézve százhusz nappal előbb, azokra a szállításokra nézve pedig, amelyek a Szerződés életbelépése és az 1920. évi július hó 1. napja közti időben válnak esedékessé, harminc nappal előbb kell Magyarországgal közölni. Ha a bizottság úgy találja, hogy az igénylések teljes kielégítése Magyarország ipari szükségleteit mértéken felül megterhelné, joga van azokra haladékat engedélyezni vagy azokat teljesen törölni és ily módon egyúttal az igénylések elsőbbségi sorrendjét is megállapítani.

VI. Függelék

Magyarország a maga és állampolgárai nevében ezennel lemond Olaszország javára mindazokra a kábelekre vagy kábelrészekre vonatkozó mindennemű jogokról, igényekről és kiváltságokról, amelyek olasz területeket, ideértve a jelen Szerződés értelmében esetleg Olaszországnak odaítélendő területeket is, kötnek össze.

Hasonló módon lemond Magyarország a maga és állampolgárai nevében a Szövetséges és Társult Főhatalmak javára mindazokról a mindennemű jogokról, igényekről és kiváltságokról, amelyek a jelen Szerződés rendelkezései folytán Magyarország részéről a különféle Szövetséges és Társult Hatalmaknak átengedett területeket összekötő kábelekre vagy kábelrészekre vonatkoznak.

Az érdekelt Államok kötelesek gondoskodni az említett kábelek szárazföldi állomásokról (atterrissage) és üzemben tartásáról.

Ami a Trieszt–korfui kábelvonalat illeti, az Olasz Kormány a tulajdonos társasággal szemben ugyanazokat a jogokat fogja gyakorolni, mint azelőtt az Osztrák–Magyar Kormány.

A jelen Függelék első két bekezdésében említett kábelek és kábelrészek értéke, az előállítási költségek alapulvételével és megfelelő értékcsökkenési százalék levonásával számítva, Magyarország jóvátételi számlája javára írandó.

175. cikk. A 168. cikkben foglalt rendelkezések alkalmazásaként Magyarország kötelezi magát arra, hogy a Szövetséges Társult Hatalmak mindegyikének visszaszolgáltatja mindazokat a hivatalos iratokat, okmányokat, régiségeket és műtárgyakat, úgyszintén mindazt a tudományos és könyvészeti anyagot, amelyeket az elfoglalt területekről szállítottak el, tekintet nélkül arra, hogy ezek a tárgyak az Államnak vagy tartományoknak, községeknek, kórházaknak, egyházaknak, avagy egyéb köz- vagy magánintézményeknek tulajdonában állanak.

176. cikk. Magyarország ugyancsak visszaszolgáltatja a 175. cikkben megjelölt természetű azokat a tárgyakat is, amelyeket 1914. évi június hó 1. napja óta az átengedett területekről vittek el, kivéve a magánosoktól vétel útján szerzetteket.

A Jóváéiteli Bizottság megfelelő esetben alkalmazni fogja ezekre a tárgyakra a jelen békeszerződés IX. részének (Pénzügyi rendelkezések) 191. cikkében foglalt rendelkezéseket.

177. cikk. Magyarország visszaszolgáltatja az érdekelt Szövetséges vagy Társult Kormányok mindegyikének, az őt megillető részben, a közintézményeinek birtokában levő mindazokat a hivatalos iratokat, okmányokat és történeti feljegyzéseket, amelyek közvetlen összefüggésben állanak az átengedett területek történetével és amelyeket ezekről a területekről 1868. évi január hó 1. napja óta szállítottak el. Ez az utóbbi határidő Olaszország tekintetében a Királyság kikiáltásának időpontjától (1861) kezdődik.

Ami azokat a művészeti, régészeti, tudományos vagy történeti jelentőségű tárgyakat vagy okiratokat illeti, amelyek előbb az Osztrák–Magyar Monarchia Kormányának vagy a Koronának gyűjteményeihez tartoztak, ezek tekintetében, amennyiben azokra vonatkozólag a jelen Szerződés egyéb rendelkezései intézkedést nem tartalmaznak, Magyarország kötelezi magát, hogy:

a) az érdekelt Államokkal, amennyiben ezek őt erre felhívják, barátságos megállapodást fog kötni, amelynek értelmében a fenti gyűjteményeknek mindazokat a részeit és mindazokat a fent megjelölt tárgyakat vagy okiratokat, amelyek az említett Államok szellemi tulajdonát alkotják, viszonyosság alapján a származási hely országának vissza lehessen adni;

b) húsz évig ezekből a gyűjteményekből semmit sem fog elidegeníteni, sem szétosztani, sem pedig az egyes tárgyak felett másként rendelkezni, kivéve ha erre nézve a határidő eltelte előtt külön megállapodás jönne létre; biztosítani fogja a gyűjtemények biztonságát és jó karbantartását és azokat, valamint a rájuk vonatkozó leltárakat, jegyzékeket és igazgatási okmányokat a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyikének állampolgárai közé tartozó tudományos kutatóknak rendelkezésére fogja bocsátani.

Viszont Magyarországnak is joga lesz a nevezett Államokat, különösen pedig Ausztriát felhívni arra, hogy vele az előbbiekhöz hasonló módzatok mellett a szükséges megállapodásokat megkössék abból a célból, hogy Magyarországra visszahozzák a fent említett gyűjteményeket, okiratokat és tárgyakat, amelyekre a fenti b) pont biztosítékai alkalmazást fognak nyerni.

178. cikk. A volt Osztrák Magyar Monarchiából keletkezett új Államok és azok az Államok, amelyek a nevezett Monarchia területéből részesedtek, a maguk részéről kötelezik magukat arra, hogy a Magyar Kormányt visszaszolgáltatják azokat a hivatalos iratokat, okmányokat és feljegyzéseket, amelyeket húsz évnél nem régibbek és amelyek közvetlen vonatkozásban állanak a magyar terület történetével vagy közigazgatásával s esetleg az átszatolt területen vannak.

179. cikk. Magyarország elismeri, hogy Olaszországgal szemben továbbra is köteles mindazoknak a kötelezettségeknek teljesítésére, amelyek az Olaszország és Ausztria–Magyarország között kötött következő szerződések, úgymint: az 1859. évi november hó 10-én kötött zürichi szerződés XV. cikke, az 1866. évi október hó 3-án kötött bécsi szerződés XVIII. cikke és az 1868. évi július hó 14-én kötött florenzi egyezmény¹⁹ állapítanak meg, még pedig abban a mértékben, amennyiben az említett cikkeket még nem hajtották teljesen végre és amennyiben az ott tárgyalt okmányok és tárgyak Magyarországnak vagy szövetségeseinek területén vannak.

180. cikk. A Jóvátételi Bizottság részéről engedélyezhető kivételek fenntartásával Magyarország minden vagyona és jóvedelme rangsorbeli elsőbbséggel szavatol a jóvátételi követelések megfizetéseért és azokért az egyéb terhekért, amelyek a jelen Szerződésből vagy az azt kiegészítő szerződésekből és egyezményekből, vagy pedig azokból a megállapodásokból származnak, amelyeket Magyarország a Szövetséges és Társult Hatalmakkal az 1918. évi november hó 3-án aláírt fegyverszünet ideje alatt kötött.

Az 1921. évi május hó 1. napjáig a Magyar Kormány a Jóvátételi Bizottságban képviselt Szövetséges és Társult Hatalmak előzetes engedélye nélkül maga aranyat ki nem vihet, s aranyra nézve nem rendelkezhetik és egyúttal aranykiviteli és rendelkezési tilalmat köteles megállapítani.

181. cikk. A jelen cikk ötödik bekezdésének fenntartásával Magyarországot terheli az 1918. évi november hó 3.-i fegyverszüneti szerződés aláírásától kezdve a Szövetséges és Társult Hatalmak mindazon hadseregei fenntartásának minden költsége, amely hadseregek Magyarországnak a jelen Szerződésben megszabott határain belül fekvő területet tartottak megszállva. A hadseregek fenntartásában benne foglaltatik az emberek és állatok élelmezése, az elszállásolás és elhelyezés, a zsoldok és járulékaik, a fizetések és munkabérek, az alvóhelyek, a fűtés, a világítás, a ruházat, egyéb felszerelés, a lószerszám, a fegyverzet és járművek, a légi szolgálat, a betegek és sebesültek ápolása, az átlatorvosi szolgálat és loápolás, a különféle szállítási szolgálat (vasúton, tengeren, folyón, teherautókkal), a közlekedés és a hírszolgálat, valamint általában minden igazgatási és műszaki szolgálat, amely a csapatok kiképzéséhez, állományuk fenntartásához és katonai teljesítőképességük megőrzéséhez szükséges.

A Magyar Kormány a fenti csoportokba tartozó minden kiadást, amennyiben azokat a Szövetséges és Társult Kormányoknak megszállt területen végzett vásárlásai vagy rekvirálásai idézték elő, koronában, vagy az ennek helyébe lévő bármely más törvényes magyar pénznemben köteles a Szövetséges és Társult Kormányoknak megtéríteni.

Mindazokban az esetekben, amikor valamely Szövetséges Kormány a jelzett vásárlásokat vagy rekvirálásokat megszállott területen a koronától különböző pénznemben egyenlítette ki, ezeket a kiadásokat Magyarországon érvényes bármely pénznemben kell megtéríteni, még pedig vagy a megtérítés napján általában elismert váltóárfolyam, vagy megállapodásos árfolyam szerint.

Minden más ilyen jellegű kiadást a hitelező országnak pénznemében kell megtéríteni.

A fenti rendelkezések az 1918. évi november hó 3. napja után foganatosított hadműveletekre oly mértékben nyerne alkalmazást, amint azt a Jóvátételi Bizottság szükségesnek ítéli; ez a Bizottság korlátlan jogosultsággal határoz az ezekkel a hadműveletekkel kapcsolatos összes kérdésekben, különösen pedig:

a) meghatározza a részt vett hadseregek költségeinek nagyságát és részletezését, azt, hogy ezeknek a költségeknek mely része terheli Magyarországot, azt, hogy ez a rész milyen módozatok szerint, minő pénznemben fizetendő, továbbá meghatározza ezekkel a fizetésekkel kapcsolatban az esetleges zálogjogbiztosítási vagy elsőbbségi rendelkezéseket;

c) határoz mindennemű javaknak és értékeknek a hadműveletek alatt történt rekvirálása tárgyában, megállapítja, hogy tekinthető-e ezeknek a javaknak vagy értékeknek valamely és minő része hadizsákmánynak, megállapítja ezeknek a javaknak vagy érté-

IX. RÉSZ

Pénzügyi rendelkezések

keknek becsértékét, megszabja a visszaszolgáltatás mértékét, a vissza nem szolgáltatott javak értékét az illető Hatalom jóvátételi követeléseinek terhére írja, meghatározza, hogy az érdekelt Hatalom terhére irt ilyen összegek fizetése készpénzben vagy a jóvátételi számlán való jóváírás útján történjék-e és megállapítja a fizetés vagy jóváírás határnapjait.

182. cikk. Magyarország megerősíti az 1918. évi november hó 3.-i fegyverszüneti szerződés és a későbbi kiegészítő szerződések értelmében a Szövetséges és Társult Hatalmaknak kiszolgáltatott és kiszolgáltatandó anyagok átadását és elismeri a Szövetséges és Társult Hatalmak jogait ezekre az anyagokra nézve.

A Szövetséges és Társult Hatalmakat megillető jóvátételi követelések összegének csökkentéseül Magyarország javára kell írni a fent megjelölt anyagnak a Jóvátételi Bizottság részéről megállapított azt az értékét, amely a Jóvátételi Bizottság megítélése szerint Magyarország javára írandó azon az alapon, hogy a kérdéses anyag nem volt katonai jellegű.

Azok a javak azonban, amelyek a Szövetséges Társult Hatalmak vagy állampolgáraik tulajdonában állottak és amelyeket a fegyverszüneti szerződések értelmében természetben szolgáltatnak ki vagy vissza, nem írhatók Magyarország jóvátételi számlája javára.

183. cikk. A 180. cikkben kimondott elsőbbségi jog a jelen cikk utolsó szakaszában foglalt kivételtől eltekintve a következő sorrendben érvényesítettik:

a) a megszálló hadseregeknek a 181. cikkben meghatározott költségei, amennyiben a fegyverszünet ideje alatt merültek fel;

b) minden megszálló hadseregnek a 181. cikkben meghatározott költségei, amennyiben a jelen Szerződés életbelépése után merültek fel;

c) a jóvátételi költségek, akár a jelen Szerződésen, akár kiegészítő szerződésekben vagy egyezményeken alapulnak;

d) a fegyverszüneti szerződésen, a jelen Szerződésen, a kiegészítő szerződésekben vagy egyezményeken alapuló és Magyarországot terhelő bármely más költségek.

Azok a fizetési kötelezettségek, amelyek Magyarországot élelmiszerekkel és nyersanyagokkal történt ellátása fejében terhelik, valamint minden más olyan fizetési kötelezettség, amelynek megfizetését a Szövetséges és Társult Főhatalmak szükségesnek tartják oly célból, hogy Magyarország jóvátételi kötelezettségeinek megfelelhessen, mindezeket a felsorolt tartozásokat megelőző elsőbbséget élveznek oly mértékben és módzatok mellett, amint azt a nevezett Hatalmak Kormányai megállapították vagy meg fogják állapítani.

Azoknak a hadseregeknek költségeire vonatkozó fizetési kötelezettségek, amelyek 1918. évi november hó 3.-a után foganatosítottak hadi műveleteket, oly mértékben és módzatok mellett élveznek elsőbbséget, amint azt a Jóvátételi Bizottság a 181. cikk rendelkezései értelmében meg fogja állapítani.

184. cikk. Az előző cikkek rendelkezései nem érintik egyik Szövetséges és Társult Hatalomnak sem azt a jogát, hogy a jelen Szerződés életbelépése idejében saját fennhatósága alatt levő ellenséges aktívák és vagyon tárgyak fölött rendelkezessen.

185. cikk. Az előző cikkek rendelkezései semmi vonatkozásban sem érinthetik azokat a zálogokat és jelzálogokat, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak vagy állampolgáraik javára a volt Magyar Kormány, vagy a volt Magyar Királyság állampolgárai tulajdonába álló javakra és jövedelmekre az Ausztria-Magyarország és az érdekelt egyes Hatalmak között fennállott háborús állapotot megelőző időpontban szabályszerűen engedélyeztek, kivéve, ha a jelen Szerződés vagy a kiegészítő szerződések és egyezmények rendelkezései az említett zálogokra és jelzálogokra kifejezetten korlátozást vagy módosításokat állapítanak meg.

186. cikk. 1. Mindazok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeiből valamely részt csatoltak és mindazok az Államok, amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, ideértve Magyarországot is, amennyiben a jelen Szerződés területeket juttatott nekik, kötelesek a volt Magyar Kormányának az 1914. évi július hó 28. napján fennállott oly adósságából, amelynek biztosítására vasutak, vagy más javak különösen le vannak kötve, részt vállalni. Mindegyik állam akkora részt vállal át, aminő a Jóvátételi Bizottság megítélése szerint megfelel a biztosított adósság zálogául szolgáló vasutak és egyéb javak azon részének, amelyet a jelen Szerződésnek vagy a kiegészítő szerződéseknek és egyezményeknek rendelkezései az illető Államnak juttatnak.

A Jóvátételi Bizottság a méltányosság elvei szerint megállapítja annak a kötelezettségnek nagyságát, amely minden egyes Államot, kivéve Magyarországot, a biztosított adósságból terhelni fog. Az ekként megállapított értéket le kell vonni abból az összegből, amit az illető Állam Magyarországnak tartoznék fizetni a volt vagy a jelenlegi Magyar Kormány rendelkezése alá tartozó azon javakért és vagyontárgyakért, amelyeket a hozzácsatolt területtel együtt megkap. Minden Állam a biztosított adósságnak csak azért a részeért felelős, amelyet a jelen cikk rendelkezései értelmében átvállalt és a biztosított adósság valamely utódló Állam részéről átvállalt részének címlettulajdonosai semmiféle más Állam ellen igényt nem támaszthatnak.

Azok a javak, amelyek a jelen cikkben megjelölt valamely adósság külön biztosítására voltak lekötve, lekötve maradnak az új adósságok biztosítására is. Abban az esetben azonban, ha az ilyen javak a jelen Szerződés rendelkezései következtében több Állam területére oszlanak szét, az egyik Állam területén fekvő vagyონrész azért az adósságrészért szavatol, amelyet az illető Állam vállalt át, de nem szavatol az adósság többi részéért.

Ennek a cikknek alkalmazása szempontjából biztosított adósságnak tekintendők azok a fizetési kötelezettségek is, amelyeket a volt Magyar Kormány vasúti vonalak és hasonló természetű más vagyontárgyak megvásárlásával kapcsolatban vállalt. Ilyen fizetési kötelezettségekből származó terhek szétosztását a Jóvátételi Bizottság ugyanúgy állapítja meg, mint a biztosított adósságokét.

Azok az adósságok, amelyek a jelen cikk rendelkezései értelmében valamelyik Államra hárulnak, az adósságvállaló Állam pénznemére fognak szólni, ha az eredeti adósság osztrák–magyar papírpénzre szólt. Erre az átszámításra az az árfolyam lesz irányadó, amelyen az adósságvállaló Állam legelőször cserélt be osztrák–magyar papírkoronákat saját pénznemére. Az osztrák–magyar papírkoronának az új címletek pénznemére való átszámításánál alapul szolgáló árfolyamot a Jóvátételi Bizottság jóváhagyása elé kell terjeszteni a Bizottság, ha indokoltnak látja, követelheti, hogy az átszámítást fogantató Állam az átszámítás feltételeit módosítsa. A Bizottság csak abban az esetben fog ilyen módosítást kívánni, ha véleménye szerint a régi címletek pénznemének helyébe lépő pénznem vagy pénznemek értéke a külföldi váltó-árfolyamok alapul vételével az átszámítás időpontjában s a külföldi váltó-árfolyamok alapján, az eredeti pénznem értékénél jelentősen kevesebb.

Ha az eredeti magyar adósság egy vagy több külföldi pénznemre szólt, az új adósság is ugyanerre a pénznemre vagy ugyanezekre a pénznemekre fog szólni.

Ha az eredeti magyar adósság osztrák–magyar aranypénzre szólt, az új adósság font sterlingre és az Észak-amerikai Egyesült Államok arany dollárjára fog egyenértékben szólni, a három pénznemnek az 1914. évi januárius hó 1-én érvényben volt törvényes rendelkezések értelmében számított súlyát és finomságát véve alapul.

Ha a régi címletek kifejezetten vagy hallgatólagosan jogot adtak a fizetés pénznemének meghatározott külföldi váltó-árfolyam szerint való választására, vagy bármely más átszámítási kedvezményeket az új címleteknek is biztosítaniok kell.

2. Mindazok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területéből valamely részt csatoltak és mindazok az Államok, amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, ideértve Magyarországot is, kötelesek részt vállalni a kü-

lön nem biztosított, de címletszerű magyar államadósságból az 1914. évi július hó 28-án fennállott állapot szerint; e rész kiszámításánál alapul szolgál azoknak a jövedelemágaknak egyrészt a jelen Szerződésnek megfelelően átcsatolt területeken, másrészt az egész volt magyar területen, az 1911., 1912. és 1913. pénzügyi évek középeredménye szerint vett aránya, amely jövedelemágak a Jóvátételi Bizottság nézete szerint legalkalmasabbak arra, hogy belőlük az illető területek pénzügyi teljesítőképessége igazságosan megállapíttassék. Ennél a számításnál Bosznia és Hercegovina jövedelmeit nem kell figyelembe venni. Mindazonáltal, amennyiben az 1914. évi július hó 28-ik napja előtt a nem biztosított címletszerű magyar államadósságra vonatkozólag pénzügyi egyezmények állottak fenn, a Jóvátételi Bizottság ennek az adósságnak a fentebb említett Államok között való felosztásánál ezeket az egyezményeket tekintetbe veheti.

A címletszerű adósságra vonatkozólag ebben a cikkben megállapított fizetési kötelezettség teljesítését a jelen cikkhez tartozó Függelék rendelkezései szabályozzák.

Kizárólag a Magyar Kormányt fogják terhelni a volt Magyar Kormány 1914. évi július hó 28.-a előtt vállalt oly kötelezettségei, amelyeket nem a jelen Szerződésben kifejezetten megjelölt járadékkötvények, kötelezőjegyek, kötelezvények, értékpapírok és bankjegyek alakjában vállalt el.

A jelen cikkben és Függelékében foglalt rendelkezések egyike sem nyer alkalmazást a volt Magyar Kormány oly kötelezvényeire, amelyeket az Osztrák–Magyar Banknál az e Bank által kibocsátott bankjegyek fedezetére letétbe helyeztek.

Függelék

A 186. cikk értelmében felosztandó adósság a külön nem biztosított címletszerű volt magyar államadósság az 1914. évi július hó 28-án fennállott állapot szerint.

Azok az Államok, amelyek külön nem biztosított volt magyar államadósságért felelősek, a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónapon belül kötelesek ennek az adósságnak saját területükön levő minden címletét külön erre a célra szolgáló s államonként egymástól eltérő bélyeggel ellátni, hacsak ez a lebélyegzés már előbb meg nem történt. Az ekként lebélyegzett címletek számait jegyzékbe kell foglalni és ezeket a számokat a lebélyegzésre vonatkozó egyéb iratokkal együtt a Jóvátételi Bizottsághoz kell átküldeni.

Azoknak a címleteknek birtokosai, amelyek a jelen Függelék értelmében azok lebélyegzésére kötelezett Állam területén vannak, a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve e címletek alapján az említett Államnak hitelezőivé válnak és semmiféle más Állam ellen igényt nem támaszthatnak.

Ha a lebélyegzés alapján megállapítást nyer, hogy a külön nem biztosított volt magyar államadóssági címletek valamelyikéből bármelyik Állam területén kisebb mennyiség van, mint amennyit a Jóvátételi Bizottság abból a kibocsátásból származó címletekből az illető Államnak terhére rótt, ez az Állam a különbségnek megfelelő összegben új címleteket köteles a Jóvátételi Bizottság rendelkezésére bocsátani. A Jóvátételi Bizottság fogja megállapítani, hogy a kérdéses új címleteket milyen alakban és milyen összegre szóló szelvényekkel kell kiállítani. Ez új címletek kamatozás és törlesztés tekintetében ugyanolyan jogokat fognak biztosítani, mint azok a régi címletek, amelyeknek helyébe léptek. Minden egyéb kelléküket a Jóvátételi Bizottság hozzájárulásával kell megállapítani.

Ha az eredeti címlet osztrák–magyar papírpénzre szólt, a helyébe lépő új címletet a kibocsátó Állam pénznemében kell kiállítani. Ennek az átszámításnak az az árfolyam fog alapul szolgálni, amelyben a kibocsátó állam legelőször cserélte be az osztrák–magyar papírkoronákat saját pénznemére. Az osztrák–magyar papírkorona átszámítási árfolyama az új címleteken szereplő pénznemre a Jóvátételi Bizottság jóváhagyásától függ és a Bizottság, ha jónak látja, követelheti, hogy az átszámítást foganatosító Állam az átszámítás feltételeit módosítsa. A Bizottság csak abban az esetben fog ilyen módosítást kívánni, ha véleménye szerint a régi címletek pénznemének helyébe lépő pénz-

nem vagy pénznemek értéke a külföldi váltóárfolyamok alapulvételével az átszámítás időpontjában s a külföldi váltóárfolyamok alapján, az eredeti pénznem értékénél jelentékenyen kevesebb.

Ha az eredeti címlet egy vagy több külföldi pénznemre szólt, az új címlet is ugyanerre a pénznemre vagy ugyanezekre a pénznemekre fog szólni. Ha az eredeti címlet osztrák–magyar aranypénzre szólt, az új címlet font sterlingre és az Észak-amerikai Egyesült Államok arany dollárjára fog egyenértékben szólni, a három pénznemnek az 1914. évi január hó 1-én érvényben volt törvényes rendelkezések értelmében számított súlyát és finomságát véve alapul.

Ha a régi címletek kifejezetten vagy hallgatólagosan jogot adtak a fizetés pénznemének meghatározott külföldi váltóárfolyam szerint való választására vagy bármely más átszámítási kedvezményre, ugyanezeket a kedvezményeket az új címleteknek is biztosítaniok kell.

Ha a lebélyegzés alapján megállapítást nyer, hogy a külön nem biztosított volt magyar államadóssági címletek valamelyikéből bármelyik Állam területén nagyobb mennyiségű van, mint amennyit a Jóvátételi Bizottság abból a kibocsátásból származó címletekből az illető Államnak terhére rótt, ennek az Államnak a Bizottságtól a jelen Függelék rendelkezései értelmében foganatósított minden egyes új címletkibocsátásból megfelelően arányos részt kell kapnia.

A nem biztosított volt magyar államadósságból származó oly címleteknek birtokosai, amely címletek azokon az Államokon kívül vannak, amely államokhoz a volt Osztrák–Magyar Monarchia területéből valamely részt csatoltak, vagy amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, ideértve Magyarországot is, Kormányaik útján a Jóvátételi Bizottsághoz juttatják a birtokukban levő címleteket. Ez a Bizottság a beszolgáltatott címletek ellenében részükre igazolványokat ad ki, amelyek a beszolgáltatott címletek kicserélése céljából jelen Függelék rendelkezései értelmében foganatósított minden egyes új címletkibocsátásból megfelelően arányos részre adnak nekik jogot.

Azok az Államok vagy címletbirtokosok, amelyeknek és akiknek a jelen Függelék rendelkezései értelmében foganatósított egyes új címletkibocsátásból részesedési joguk van, minden egyes kibocsátás címleteinek egész összegéből abban az arányban részesednek, mint aminő egyrészt a régi kibocsátás címleteinek birtokukban volt összege, másrészt a Jóvátételi Bizottsághoz a jelen Függelék végrehajtásaként kicserélésre beszolgáltatott régi kibocsátás egész összege között fennállott.

A Jóvátételi Bizottság, ha alkalmasnak véli, a jelen Függelék végrehajtásaként kibocsátott új címletek birtokosaival megállapodásokat létesíthet arra nézve, hogy az adós Államok mindegyike egységes kölcsöncímleteket bocsásson ki. Ezek az egységes kölcsöncímletek a jelen Függelék végrehajtásaként kibocsátott új címletek helyébe fognak lépni, a Bizottság és a címletbirtokosok közös egyetértésével megállapítandó feltételek szerint.

Mindegyik Állam, amely a volt Magyar Kormány valamely adóssági címleteért a felelősséget magára vállalja, felelős lesz ennek a címletnek a jelen Szerződés életbelépése óta esedékes és esetleg még ki nem fizetett szelvényeiért és törlesztési részleteiért is.

A 186. cikk értelmében felosztandó adósság a külön nem biztosított és fent tárgyalt volt magyar államadósságon kívül magában foglalja az osztrák adósságnak azt a részét is, amelyért a volt Magyar Királyság Kormánya az 1907. évi december hó 30-án kelt osztrák–magyar törvénnyel (B. T. L. 278. sz.) jóváhagyott pótegyezmény értelmében felelős volt és amely rész a Magyar Szent Korona Országaihoz tartozó területeknek Ausztria–Magyarország általános államadósságához való hozzájárulásaként szerepelt.

Mindegyik Állam, amely a jelen Szerződés értelmében ebből az előbbi bekezdésben említett osztrák adósságból részt vállal, az átvállalt résznek megfelelő összegű új címleteket köteles a Jóvátételi Bizottsághoz juttatni.

Ezeknek a címleteknek tartalmát a Jóvátételi Bizottság fogja megállapítani. Ez a tartalom lehetőleg azonos legyen a régi osztrák címletek tartalmával, amely utóbbiaknak

helyettesítésére lesznek hivatva oly célból, hogy átadassanak azoknak az Államoknak vagy az osztrák címletek oly birtokosainak, amelyeknek és akiknek joguk lesz az Ausztriával kötött Békészerződés 203. cikkéhez tartozó Függelék értelmében kibocsátott egyes új címletkibocsátások megfelelő részére.

187. cikk. 1. Ha a jelen Szerződésben megállapított új határok többfelé osztnak valamely közigazgatási kerületet, amely valamely saját nevében szabályszerűen létre jött közkölcsonökért felelős volt, az említett kerület minden egyes új töredéke ebből az adósságból részt vállal, amelynek nagyságát a Jóvátételi Bizottság fogja a jelen Szerződés 186. cikkében az államadósságok felosztására nézve megállapított elvek szerint meghatározni. A Jóvátételi Bizottság a végrehajtás módzatait is szabályozni fogja.

2. Bosznia–Hercegovina tartományi adósságát úgy kell tekinteni, mint valamely közigazgatási kerület adósságát és nem mint a volt Osztrák–Magyar Monarchia államadósságát.

188. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől számított két hónapon belül mindazok az Államok, amelyekhez a jelen Szerződés értelmében a volt Osztrák–Magyar Monarchia területéből valamely részt csatoltak, vagy amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, ideértve Magyarországot is, kötelesek külön erre a célra szolgáló s államonkint egymástól eltérő bélyeggel ellátni azokat a különböző címleteket, amelyeket a volt Magyar Kormány 1918. évi október hó 31.-ike előtt törvényesen felvett hadiadóssága ellenértékéül bocsátott ki és amelyek területükön vannak, hacsak ez a lebélyegzés már előbb meg nem történt.

Az ilyen módon lebélyegzett értékpapírokat igazolványokkal kell becserélni és be kell vonni; számaikat jegyzékbe kell foglalni és az értékpapírokat a becserélésre vonatkozó minden irattal a Jóvátételi Bizottsághoz kell átküldeni.

Valamely Államnak az a ténye, hogy a jelen cikk rendelkezései értelmében címleteket lebélyegzett és igazolványokkal cserélt ki, nem vonja maga után az illető Államra azt a kötelezettséget, hogy ez alapon bárminemű terhet átvállaljon vagy elismerjen, hacsak ez az Állam önmaga kifejezetten nem füzte ezt a hatást a lebélyegzés és a becserélés tényéhez.

A fent említett Államokat, kivéve Magyarországot, a volt Magyar Kormány hadiadósságaiból kifolyólag semminemű kötelezettség nem terheli, bárhol is vannak ezen hadiadóssági címletek, de viszont ezeknek az Államoknak sem Kormányai, sem állampolgárai más Államokkal szemben, ideértve Magyarországot, a tulajdonukban vagy állampolgáraik tulajdonában álló hadiadóssági címletek alapján semmiféle esetben sem támaszthatnak igényt.

Kizárólag a Magyar Kormányt fogja terhelni a Magyar Kormány hadiadósságának az a része, amely a jelen Szerződés aláírása előtt más Államok polgárainak vagy Kormányainak tulajdonában volt, mint amely Államokhoz a jelen Szerződés értelmében a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeiből valamely részt csatoltak és a fent említett más Államok semmiféle mértékben sem lesznek felelősek a hadiadósságnak ezért a részéért.

Ennek a cikknek rendelkezései nem nyernek alkalmazást a volt Magyar Kormánynak azokra a kötelezvényeire, amelyeket ez a Kormány az Osztrák–Magyar Banknál az e Bank részéről kibocsátott bankjegyek fedezetére letétbe helyezett.

Kizárólag a Magyar Kormány lesz felelős a volt Magyar Kormánynak a háború alatt vállalt azokért a kötelezettségeiért, amelyek nem a jelen Szerződésben kifejezetten felsorolt járadékkötvényeken, kötelezőjegyeken, kötelezvényeken, értékpapírokon és bankjegyeken alapulnak.

189. cikk. 1. Azok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeiből valamely részt csatoltak, vagy amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, ideértve Ausztriát és Magyarországot, kötelesek az Ausztriával kötött Békészerződés életbelépésétől számított két hónapon belül külön erre a célra szolgáló s

államonkint eltérő bélyeggel ellátni az Osztrák–Magyar Banknak saját területeiken levő bankjegyeit, hacsak ez a felülbélyegzés már előbb meg nem történt.

2. Azok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeiből valamely részt csatoltak, vagy amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, ideértve Ausztriát és Magyarországot, kötelesek az Ausztriával kötött Békeszerződés életbelépésétől számított tizenkét hónapon belül a fent meghatározott módon felülbélyegzett bankjegyeket saját pénzjegyeikre vagy valamely új pénznemre általuk meghatározható módokat szerint becserélni.

3. Azoknak az Államoknak Kormányai, amelyek az Osztrák–Magyar Bank pénzjegyeinek becserélését felülbélyegzés, saját pénzjegyeiknek vagy valamely új pénznemnek kibocsátása útján már keresztülvitték és ennek a műveleteknek folyamán a bankjegyeknek összességét vagy egy részét felülbélyegzés nélkül a forgalomból kivonták, kötelesek az ekként forgalomból kivont bankjegyeket vagy felülbélyegezni, vagy a Jóvátételi Bizottság rendelkezésére bocsátani.

4. Azok a Kormányok, amelyek a bankjegyeket a jelen cikk rendelkezései értelmében saját pénzjegyeikre vagy valamely új pénznemre becserélték, kötelesek az Ausztriával kötött Békeszerződés életbelépésétől számított tizennégy hónapon belül az Osztrák–Magyar Bank minden bankjegyét, amelyet a becserélés folyamán bevontak, akár felül vannak bélyegezve, akár nem, a Jóvátételi Bizottsághoz beszolgáltatni.

5. A Jóvátételi Bizottság a hozzá a jelen cikk rendelkezései értelmében beszolgáltatott minden bankjegyre nézve az idetartozó Függelék rendelkezései szerint jár el.

6. Az Osztrák–Magyar Bank felszámolásának műveletei az Ausztriával kötött Békeszerződés aláírását követő napon kezdődnek.

7. A felszámolást a Jóvátételi Bizottság részéről erre a célra kinevezett biztosok végzik. A felszámolás folyamán a biztosoknak a Bank alapszabályait és általában a Bank üzletvezetésére vonatkozó szabályzatokat kell szem előtt tartaniuk, amennyiben a jelen cikk rendelkezéseivel nem ellenkeznek. Ha a felszámolásra irányadó jogszabályok értelmezése iránt kétségek támadnak, akár a jelen cikkekben és Függelékekben, akár a Bank alapszabályaiban foglalt rendelkezésekről van is szó, a vitás esetben vagy a Jóvátételi Bizottság vagy a Bizottság részéről kinevezett döntőbíró határoz. A határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye.

8. A Bank részéről az 1918. évi október hó 27-ike után kibocsátott bankjegyek kizárólagos biztosítékául a volt vagy a jelenlegi Osztrák és Magyar Kormányok részéről kibocsátott és a nevezett bankjegyek fedezetül a banknál letétbe helyezett kötelezvények fognak szolgálni. Ellenben a Bank cselekvő vagyonának egyéb részeire a kérdéses bankjegyek birtokosainak semminemű joguk sem lesz.

9. A Bank részéről az 1918. évi október hó 27-ig bezárólag kibocsátott bankjegyek birtokosainak, amennyiben ezek a bankjegyek a jelen cikk rendelkezései értelmében a felszámolásnál való figyelembe vétel követelményeinek egyáltalán megfelelnek, egyenlő joguk lesz a Bank minden cselekvő vagyonára. A volt vagy a jelenlegi Osztrák és Magyar Kormányok részéről kibocsátott és a különféle bankjegykibocsátások fedezetül a Banknál letétbe helyezett kötelezvényeket nem lehet a Bank cselekvő vagyonához tartozóknak tekinteni.

10. A volt vagy a jelenlegi Osztrák és Magyar Kormányok részéről az 1918. évi október hó 27-ig bezárólag kibocsátott bankjegyek fedezetül a Banknál letétbe helyezett kötelezvényeknek meg kell semmisíteni azt a részét, amely megfelel azoknak a bankjegyeknek, amelyeket a volt Osztrák–Magyar Monarchia 1914. évi július hó 28-án fennállott területein az ezen területek átcsatolásaiban részes vagy az említett Monarchia feldarabolásából keletkezett Államok, ideértve Ausztriát és Magyarországot is, becseréltek.

11. Azok a kötelezvények, amelyeket a volt vagy a jelenlegi Osztrák és Magyar Kormányok az 1918. évi október hó 27-ig bezárólag kibocsátott bankjegyek fedezetül letétbe helyeztek és amelyek a jelen cikk 10. pontjának alkalmazása következtében megsemmisítésre nem kerültek, ezentúl is megfelelő összeg erejéig biztosítékául fognak szol-

gálni az ugyanezen kibocsátások olyan bankjegyeinek, amelyek az 1919. évi június hó 15-én a volt Osztrák–Magyar Monarchia területein kívül voltak. Ilyen bankjegyeknek kell tekinteni valamennyi más bankjegy kizárásával: 1. azokat a bankjegyeket, amelyeket az utódló Államok saját területeiknek a volt Monarchia határain kívül eső részén gyűjtöttek össze és a jelen cikk 4. pontja értelmében szolgáltatnak be a Jóvátételi Bizottsághoz; 2. az összes többi Államokban összegyűjtött bankjegyeket, amelyeket az ide tartozó Függelék rendelkezéseinek megfelelő módon a Bank felszámolásával megbízott biztosoknál mutattak be.

12. Az 1918. évi október hó 27-ig bezárólag kibocsátott összes többi bankjegy birtokosainak semminemű joguk nincs a volt vagy a jelenlegi Osztrák és Magyar Kormányok részéről a bankjegyek fedezetül letétbe helyezett kötelezvényekre, sem általában a Bank cselekvő vagyonára. Azok a kötelezvények, amelyeket a 10. és 11. pontok rendelkezéseihez képest sem meg nem semmisítettek, sem nem érvényesítettek, érvényüket veszítik.

13. Kizárólag Ausztriának és Magyarországnak Kormányai lesznek, mindegyik az őt illető rész erejéig és minden más Állam kizárásával, felelősek az érvényüket nem vesztett mindazokért a kötelezvényekért, amelyeket a volt vagy a jelenlegi Osztrák és Magyar Kormányok a bankjegykibocsátások fedezetül a Banknál letétbe helyeztek.

14. Az Osztrák–Magyar Bank bankjegyeinek birtokosai semmiféle igényt sem támaszthatnak sem Ausztria, sem Magyarország Kormányával, sem pedig bármely más Állam Kormányával szemben olyan károk címén, amelyek őket az Osztrák–Magyar Bank felszámolása folytán esetleg érték.

15. Abban az esetben, ha a jelen Szerződés aláírásának kelte miatt gyakorlati nehézségek merülnének fel, a Jóvátételi Bizottságnak a jelen cikkben megállapított határidőket joga lesz megváltoztatni.

Függelék

1. §. Az érdekelt Államok ugyanakkor, amikor a 189. cikk értelmében az Osztrák–Magyar Banknak a forgalomból kivont minden bankjegyét a Jóvátételi Bizottságnak átszolgáltatják, ugyancsak be fogják szolgáltatni a Bizottsághoz mindazokat az okiratokat is, amelyek a részükről végrehajtott becserélés természetére és összegére felvilágosítást nyújtanak.

2. §. A Jóvátételi Bizottság, miután megvizsgálta ezeket az okiratokat, az említett Kormányoknak igazolványokat fog kiszolgáltatni, amelyekből világosan ki fog tűnni mindazoknak a bankjegyeknek teljes összege, amelyeket becseréltek:

a) a volt Osztrák–Magyar Monarchiának az 1914. évi július hó 28-án fennállott határain belül;

b) bármelyik más helyen.

Ezeknek az igazolványoknak alapján birtokosaik a Bank felszámoló biztosainál érvényesíthetik azokat a jogokat, amelyekre az ekként becserélt bankjegyek a Bank cselekvő vagyonának felosztásánál alapot nyújtanak.

3. §. Mihelyt a Bank felszámolása véget ér, a Jóvátételi Bizottság a forgalomból kivont bankjegyeket megsemmisíti.

4. §. Az 1918. évi október hó 27-éig bezárólag kibocsátott bankjegyek is csak akkor adnak jogot a Bank cselekvő vagyonára, ha annak az országnak Kormányára, amelynek területén voltak, bemutatja azokat.

190. cikk. Mindazokat az Államokat, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeiből valamely részt csatoltak, vagy amelyek az említett Monarchia feldarabolá-

sából keletkeztek, ideértve Magyarországot, teljes cselekvési szabadság illeti meg a volt Osztrák–Magyar Monarchiának az ő területeiken levő váltópénzére nézve.

Ezek az Államok sem a maguk nevében, sem állampolgáraik képviselőjében semmi-féle igényt sem támaszthatnak más Államokkal szemben a birtokukban levő váltópénz alapján.

191. cikk. Azok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeiből valamely részt csatoltak, vagy amelyek az említett Monarchia feldarabolásából keletkeztek, megszerzik a volt vagy a jelenlegi Magyar Kormánynak saját területeiken fekvő összes javait és birtokait.

A jelen cikk értelmében a volt vagy a jelenlegi Magyar Kormány javait és birtokait úgy kell értelmezni, hogy azok magukban foglalják a volt Magyar Királyság javait és ennek a Királyságnak részesedését az Osztrák–Magyar Monarchia közös javaiban, valamint az összes Korona-birtokokat és Ausztria–Magyarország volt uralkodócsaládjának összes magánjavait is.

A fent említett Államok mindazonáltal semminemű követeléssel sem léphetnek fel Magyarország volt vagy jelenlegi Kormányának olyan javai és birtokai tekintetében, amelyek az ő területeiken kívül esnek.

A Jóvátételi Bizottság megállapítja, Magyarország kivételével, a különféle Államok részéről megszerzett javak és birtokok értékét avégből, hogy ezt az értéket a megszerző Állam jóvátételi számlájának terhére, viszont Magyarország jóvátételi számlájának javára írja. Az ilyen módon megszerzett közvagyon értékéből a Jóvátételi Bizottság levon megfelelő összeget azoknak a kiadásoknak fejében, amelyeket tartományok, községek, vagy más önkormányzati helyi hatóságok közvetlenül fordítottak pénzben, telekben vagy anyagban a kérdéses közvagyonra.

Ha valamely Állam a jelen cikk értelmében szerez közvagyon, úgy a 186. cikkben a biztosított adósságra nézve foglalt rendelkezések fenntartásával a jóvátételi számlán Magyarország javára és a megszerző Állam terhére írt összegből le kell vonni a volt Magyar Kormány külön nem biztosított adósságának azt a részét, amelyet a 186. cikk értelmében a megszerző Állam terhére róttak, s amely a Jóvátételi Bizottság véleménye szerint megfelel az így megszerzett javakra és birtokokra fordított beruházásoknak. A Jóvátételi Bizottság a levonandó értéket méltányosoknak ítélt elvek szerint állapítja meg.

A volt vagy a jelenlegi Magyar Kormány javai és birtokai közé kell számítani a Bosznia–Hercegovinában levő bármely jellegű ingatlan vagyonnak egy részét is, amelyért az 1909. évi február hó 26.-án kelt egyezmény 5. cikke értelmében a volt Osztrák–Magyar Monarchia Kormánya 2,500.000 török fontot fizetett az Ottomán Kormánynak. Ez a vagyonrész arányos lesz a volt Magyar Királyságnak az említett fizetésben való részesedésével és értékét a Jóvátételi Bizottság becslésének megfelelően Magyarország jóvátételi számlájának javára kell írni.

A fenti rendelkezésektől eltérőleg kivételképpen fizetés nélkül szállnak át:

1. a volt Osztrák–Magyar Monarchia tartományainak, községeinek és más helyi önkormányzati intézményeinek javai és birtokai, valamint Bosznia–Hercegovinában azok a javak és birtokok, amelyek nem voltak az Osztrák–Magyar Monarchiáé;

2. a volt Osztrák–Magyar Monarchia tulajdonában álló iskolák és kórházak.

Azonfelül az első bekezdésben jelzett azok az Államok, amelyekhez területrészeket csatoltak, a Jóvátételi Bizottság felhatalmazása alapján fizetés nélkül megszerezhetik a területükön fekvő mindazokat az ingatlanokat és egyéb javakat, amelyek azelőtt a Cseh vagy a Horvát–Szlavon–Dalmát Királyságokhoz, vagy Bosznia–Hercegovinához, vagy a Ragusai²⁰ vagy a Velencei Köztársaságokhoz, vagy a Trienti vagy a Brixeni Hercegségekhez tartoztak és amelyeknek értékét főleg a hozzájuk fűződő történelmi emlékek adják meg.

192. cikk. Magyarország a maga részéről lemond mindazokról a képviseleti vagy részvételi jogokról, amelyek őt vagy állampolgárait szerződések, egyezmények vagy megállapodások alapján a Szövetséges és Társult Államok bármelyikében, Németországban, Ausztriában, Bulgáriában vagy Törökországban, vagy ezeknek az Államoknak birtokain vagy az ezektől az Államoktól függő területeken, valamint a volt Oroszbirodalomban működő bizottságoknak, állami intézményeknek, állami bankoknak, vagy bármilyen más nemzetközi jellegű pénzügyi és gazdasági szervezeteknek igazgatásában és ellenőrzésében megillették.

193. cikk. 1. Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri az Ausztriával kötött Békeszerződés 210. cikkének rendelkezéseihez képest annak az aranymennységnek kiszolgáltatását, amely az ottomán államadóssági szolgálat igazgatótanácsának (Conseil d'administration de la dette publique Ottomane) nevében a Török Kormány első bankjegykibocsátásának fedezetül az Osztrák–Magyar Banknál volt letétben.

2. Magyarország a maga részéről a jelen szerződés X. része (Gazdasági rendelkezések), 227. cikkének épségben tartásával lemond a bukaresti és a breszt-litovszki békeszerződéseknek, valamint az ezeket kiegészítő szerződésnek bármينű rendelkezéseiben az ő javára biztosított kedvezményekről.

Magyarország kötelezi magát, hogy mindazokat a fizetési eszközöket, készpénzt, értékeket, forgatható értékpapírokat vagy termékeket, amelyeket a fenti szerződések alapján kapott, a körülmények szerint vagy Romániának vagy a Szövetséges és Társult Főhatalmaknak át fogja szolgáltatni.

3. A Szövetséges és Társult Főhatalmak a részükről később megállapítandó módok szerint fogják a jelen cikk rendelkezései értelmében fizetendő készpénzösszegeknek és az átszolgáltatandó bármينű fizetési eszközöknek, értékeknek és termékeknek felhasználását megállapítani.

4. Magyarország elismeri annak az aranymennységnek kiszolgáltatását, amelyet egyrészről a Szövetséges és Társult Hatalmak és másrészről Németország között az 1919. évi június 28-án Versailles-ban kötött Békeszerződés 259. cikkének 5. bekezdése rendelt el és azt a követelés-átruházást, amelyet ugyanennek a Békeszerződésnek 261. cikke állapított meg.

194. cikk. Fenntartván Magyarországnak a jelen Szerződés más rendelkezéseiben megállapított lemondását az őt vagy állampolgárait megillető jogokról, a Jóvátételi Bizottság a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy éven belül kívánhatja, hogy Magyarország szerezzék meg állampolgárainak minden jogát vagy érdekét bármely közhasznú vállalatban vagy bármely koncesszióban, amely Oroszországra, Törökországra, Németországra, Ausztriára vagy Bulgáriára, vagy ezeknek az Államoknak birtokaira, vagy ezektől az Államoktól függő területekre, vagy olyan területre vonatkoznak, amely előbb Magyarországhoz vagy szövetségeseihez tartozott, s amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmakkal kötött valamelyik szerződés értelmében Magyarország vagy szövetségesei más Államnak engednek át, vagy amelyet ily szerződés értelmében valamely megbízott Hatalom fog igazgatni. Viszont Magyarország az ekként megszerzett jogoknak és érdekeknek, valamint a volt vagy a jelenlegi Magyar Kormányt esetleg eredetileg megillető hasonló jogoknak és érdekeknek összességét a Bizottság kérelmének keltétől számított hat hónapon belül köteles a Jóvátételi Bizottságra átruházni.

Magyarország viseli a kisajátított jogokért saját állampolgárainak járó kárpótlás terheit és a Jóvátételi Bizottság Magyarország jóvátételi számlája javára írja az átruházott jogoknak és érdekeknek a Bizottság részéről megállapított értékét. Magyarország a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül közli a Jóvátételi Bizottsággal a kérdésben forgó valamennyi jognak és érdeknek jegyzékét, tekintet nélkül arra, hogy már megszerzett jogról, várományos vagy még nem gyakorolt jogosultságról van-e szó és kifejezetten lemond a maga és állampolgárai nevében a Szövetséges és Társult

Hatalmak javára a kérdéses természetű mindazokról a jogokról és érdekekről, amelyek a fent említett jegyzékbe esetleg nincsenek felvéve.

195. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy semmiképpen sem fogja megakadályozni, hogy a Német, az Osztrák, a Bolgár vagy a Török Kormányok megszerezhessék német, osztrák, bolgár vagy török állampolgárok bármilyen jogait vagy érdekeit bármely olyan magyar közhasznú vállalatban és koncesszióban, amelyek átadását egyrészt a Szövetséges és Társult Hatalmak és másrészt a Német, az Osztrák, a Bolgár vagy a Török Kormányok közt kötött békeszerződések, kiegészítő szerződések vagy egyezmények alapján a Jóvátételi Bizottság a maga részére követelheti.

196. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmakra átruhazza a volt vagy a jelenlegi Magyar Kormány jóvátételre irányuló minden követelést vagy jogát Németországgal, Ausztriával, Bulgáriával vagy Törökországgal szemben, különösen pedig átruhazza mindazokat a jóvátételi követeléseket vagy jogokat, amelyek az 1914. évi július hó 28. napjától a jelen Szerződés életbelépéséig vállalt kötelezettségek teljesítéséből származtak vagy származnak.

Ezeknek a jóvátételi követeléseknek vagy jogoknak értékét a Jóvátételi Bizottság alapítja meg és azt Magyarország jóvátételi számlája javára írja.

197. cikk. Hacsak a jelen Szerződés vagy a kiegészítő szerződések és egyezmények eltérő szabályt nem állapítanak meg, a jelen Szerződésen alapuló és osztrák–magyar aranykoronában kifejezett készpénzfizetési kötelezettséget a hitelező választása szerint kell teljesíteni és pedig: Londonban fizetendő font sterlingben, az Észak-amerikai Egyesült Államoknak New York-ban fizetendő aranydollárjában, Párizsban fizetendő aranyfrankban, vagy Rómában fizetendő aranylírában.

A jelen cikk alkalmazása szempontjából megegyezés áll fenn arra nézve, hogy a fent felsorolt arany pénznemek mindegyikének súlyára és finomságára nézve az 1914. január 1-én érvényben volt törvényes szabályok irányadók.

198. cikk. Mindazokat a pénzügyi szabályozásokat, amelyeket a volt Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolása és az államadósságoknak, valamint a pénzügyrendszernek az előző cikkekben foglalt rendelkezéseknek megfelelő újjászervezése tesz szükségessé, az érdekelt Kormányok egyezményesen fogják megállapítani, hogy minden érdekelt fél a legjobb és a legméltányosabb elbánásban részesülhessen. Ez a pénzügyi szabályozás vonatkozni fog többek közt a bankokra, a biztosító-társaságokra, a takarékpénztárakra, a postatakarékpénztárakra, a jelzálogintézetekre, a földhitelintézetekre és más hasonló intézményekre, amelyek a volt Osztrák–Magyar Monarchia területein folytatják működésüket. Ha az érdekelt Kormányok nem tudnának a kérdéses pénzügyi feladatokra nézve megegyezést létesíteni, vagy ha valamelyik Kormány nézete szerint az ő állampolgárai nem részesülnek méltányos elbánásban, a Jóvátételi Bizottság valamelyik érdekelt Kormány kérelmére egy vagy több döntőbíróat nevez ki, akinek vagy akiknek határozata végérvényes.

199. cikk. A volt Magyar Királyságnak oly polgárai vagy katonai nyugdíjasai, akik a jelen Szerződés értelmében Magyarországtól különböző Állam polgárainak ismertetnek el, vagy ily Állam polgáraivá lettek, nyugdíjuk címén a Magyar Kormány ellen semmiféle igényt sem támaszthatnak.

I. fejezet

Vámszabályok, vámdíjak és vámkorlátozások

200. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy bármelyik Szövetséges és Társult Államnak magyar területre bárhonnan bevitt árúit, nyersterményeit vagy ipari gyártmányait nem fogja más, vagy magasabb vámokkal vagy illetékekkel sújtani — ideértve a belső adókat is, — mint aminők az említett Államok bármelyikének vagy akármely más külföldi országnak ugyanolyan árúit, nyersterményeit vagy ipari gyártmányait terhelik.

Magyarország bármelyik Szövetséges és Társult Állam áruinak, nyersterményeinek vagy ipari gyártmányainak magyar területre bárhonnan történő bevitelére nézve nem fog oly tilalmat vagy korlátozást fenntartani vagy létesíteni, amely egyaránt ki ne terjedne az említett Államok bármelyikének, vagy akármely más külföldi ország ugyanolyan áruinak, nyersterményeinek vagy ipari gyártmányainak bevitelére is.

201. cikk. Magyarország továbbá kötelezi magát, hogy bármelyik Szövetséges és Társult Állam kereskedelmének rovására az említett Államok akármelyikével vagy bármely más külföldi országgal szemben a bevitel szabályozása tekintetében nem fog megkülönböztetést tenni, még közvetett módon, így például a vámigazgatási és elvámolási eljárás, a vizsgálati vagy vegyvizsgálati módszerek, a vámfizetésre vonatkozó rendelkezések, a tarifaszzerű osztályozás és a vámtarifa értelmezése, vagy végül az egyedárúsági szabályok alkalmazása útján sem.

202. cikk. A kivitt illetőleg Magyarország kötelezi magát, hogy a magyar területről bármelyik Szövetséges Társult Államok területére kivitt árúkat, nyersterményeket vagy ipari gyártmányokat nem fogja más, vagy magasabb vámokkal vagy illetékekkel sújtani — ideértve a belső adókat is, — mint aminők az említett Államok bármelyikébe vagy akármely más külföldi országba kivitt ugyanolyan árúkat terhelik.

Magyarország bármelyik Szövetséges és Társult Államba magyar területről küldött mindenféle árúk kivitelére nézve nem fog oly tilalmat vagy korlátozást fenntartani vagy létesíteni, amely egyaránt ki ne terjedne az említett Államok bármelyikébe vagy akármely más országba küldött ugyanolyan árúknak, nyerstermékeknek vagy ipari gyártmányoknak kivitelére is.

203. cikk. Az árúk bevitelére, kivitelére vagy átvitelére vonatkozó minden kedvezmény, mentesség vagy kiváltság, amit Magyarország bármelyik Szövetséges és Társult Államnak vagy akármely más külföldi országnak nyújtana, egyúttal és feltétlenül kiterjed minden további kérelem vagy ellenszolgáltatás nélkül valamennyi Szövetséges és Társult Államra is.

204. cikk. A jelen Szerződés XII. részének (Kikötők, víziutak és vasutak) 270. cikkében foglalt rendelkezésekkel szemben, azokon a kikötőkön átmenő árúk, amelyek a háború előtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartoznak, a jelen Szerződés életbelépésétől számított három éven belül Magyarországba való bevitelüknél arányos vámmérsékléseket fognak élvezni azoknak a vámoknak megfelelően, amelyek az 1906. évi osztrák–magyar vámtarifa alapján az említett kikötőkön át bevitt ugyanolyan árúkra alkalmazást nyertek.

205. cikk. A 200–203. cikkekben foglalt rendelkezéseket nem érintve, a Szövetséges és Társult Hatalmak kijelentik, hogy nem hivatkoznak ezekre a rendelkezésekre avégből, hogy önmaguknak előnyököt biztosítsanak azokból a különös megállapodásokból,

amelyeket a Magyar Kormány Ausztria vagy a Cseh-Szlovák Állam Kormányával netalán kötne oly célból, hogy ezekből az országokból eredő és onnan származó bizonyos nyerstermények vagy ipari készítmények érdekében, amelyeket a kérdéses megállapodások felsorolnak, különös vámelbánást biztosítsanak, feltéve, hogy ennek a megállapodásnak érvényessége a jelen Szerződés életbelépésétől számított öt évnél hosszabb időre nem terjed.

206. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől számított első hat hónapban a Szövetséges és Társult Hatalmak beviteli cikkeire Magyarországon megállapított vámdíjtételek nem lehetnek magasabbak azoknál a legkedvezőbb díjtételeknél, amelyek 1914. évi július hó 28-án a volt Osztrák–Magyar Monarchiában a bevitelre alkalmazást nyertek.

Ez a rendelkezés az első hat hónap lejártá után további harminc hónapig csak a friss és száraz főzelék, faolaj, tojás, sertés és hentesárúk és élő szárnyas bevitelére nézve marad érvényben, még pedig akként, amint ezeket az árúkat a fent említett időpontban (1914. évi július hó 28-án) a Szövetséges és Társult Hatalmakkal kötött szerződésekben meghatározott szerződéses vámtarifák alapján kezelték.

207. cikk. 1. Lengyelország, a Cseh-Szlovák Állam és Magyarország külön megállapodásokat fognak egymással kötni a szénnek, ideértve a barnaszén, úgyszintén élelmiszereknek és nyersanyagoknak kölcsönös szállítására vonatkozólag.

2. Ezeknek a megállapodásoknak megkötéséig, de semmi esetre sem a jelen Szerződés életbelépését követő öt éven túl, a Cseh-Szlovák Állam és Lengyelország kötelezik magukat, hogy semmiféle kiviteli vámnak, sem bármily természetű korlátozásnak nem vetik alá a Magyarországra irányított oly mennyiségű szén vagy barnaszén kivitelét, amelyet az érdekelt Államok megegyezésének hiányában, a Jóvátételi Bizottság állapít meg. Ennek a mennyiségnek meghatározása végett a Jóvátételi Bizottság figyelembe veszi az összes körülményeket, ideértve annak a szénnek, valamint barnaszénnek mennyiségét is, amelyet a háború előtt egyrésről Magyarország mostani területe, másrésről Szilézia és a volt Osztrák Birodalomnak olyan területei között cseréltek ki, amelyeket a békeszerződések értelmében a Cseh-Szlovák Államhoz és Lengyelországhoz csatoltak, valamint ezekben az országokban a kivitelre most rendelkezésre álló mennyiségeket is. A viszonyosságnak megfelelően Magyarország köteles a Cseh-Szlovák Állam és Lengyelország részére az 1. szakaszban említett barnaszén, élelmiszereket és nyersanyagokat oly mennyiségben szállítani, amint azt a Jóvátételi Bizottság meghatározza.

3. A Cseh-Szlovák Állam és Lengyelország kötelezik magukat továbbá arra, hogy az említett időtartam alatt minden szükséges intézkedést megtesznek annak biztosítása végett, hogy a Magyarország lakó vevők a szenet, — ideértve a barnaszén is — éppen olyan előnyös feltételek mellett szerezhessék meg, mint amelyek a hasonló körülmények között ugyanilyen terményekre irányadók a Cseh-Szlovák Államba vagy Lengyelországban lakó vevők részére saját országukban vagy bármely más országban.

4. A 2. és 3. szakaszok rendelkezései, amelyek megtiltják a kiviteli vámokat vagy korlátozásokat és meghatározzák az eladás feltételeit, alkalmazást fognak nyerni a Magyarország részéről Lengyelország vagy a Cseh-Szlovák Állam számára szállított barnaszénre is.

5. A fenti rendelkezések valamelyikének végrehajtása vagy értelmezése körül felmerülő nézeteltérés esetében a Jóvátételi Bizottság dönt.

6. Avégből, hogy Lengyelországnak, Romániának, a Szerb–Horvát–Szlovén Államnak, Cseh-Szlovákiának, Magyarországnak és Ausztriának kölcsönös támogatása lehetővé váljék oly termékek tekintetében, amelyek eddig ez Államok területei közt csereforgalom tárgyai voltak s amelyek e területek termelésére vagy kereskedelmére nézve nélkülözhetetlenek, ezeknek az Államoknak egyike vagy másika a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül tárgyalásokat fog kezdeményezni oly célból,

hogy az említett többi Államok egyikével vagy másikkal a jelen Szerződés rendelkezéseinek, nevezetesen a 200–205. cikkeknek megfelelő külön egyezményeket kössön.

E határidő leteltével az Állam, amely ilyen egyezmény kötését kezdeményezte, de azt megkötni nem tudta, a Jóvátételi Bizottsághoz fordulhat és ettől az egyezmény megkötésének siettetését kérheti.

208. cikk. 1. Magyarország és Ausztria külön megállapodásokat fognak egymással kötni az élelmiszerek, nyersanyagok és ipari gyártmányok kölcsönös szállítása tárgyában.

2. Ezeknek a megállapodásoknak megkötéséig, de semmi esetre sem a jelen Szerződés életbelépését követő öt éven túl, Magyarország kötelezi magát, hogy a Magyarországon termelt mindenféle élelmiszereknek Ausztriába való kivitelét semmiféle kiviteli vámnak, sem bármily természetű, korlátozásnak nem veti alá oly mennyiség erejéig, amelyet az érdekelt Államok megegyezésének hiányában a Jóvátételi Bizottság állapít meg. Ennek a mennyiségnek meghatározása végett a Jóvátételi Bizottság figyelembe veszi az összes körülményeket, különösen az érdekelt két ország termelését és a fogyasztás szükségleteit. A viszonyosságnak megfelelően Ausztria köteles lesz Magyarország részére az I. szakaszban említett nyersanyagokat és ipari gyártmányokat oly mennyiségben szállítani, amint azt a Jóvátételi Bizottság meghatározza.

3. Magyarország kötelezi magát továbbá arra, hogy az említett időtartam alatt minden szükséges intézkedést megtesz annak biztosítása végett, hogy az Ausztriában lakó vevők mindezeket a termékeket éppen olyan előnyös feltételek mellett szerezhessék meg, mint amelyek hasonló körülmények között ugyanolyan termékekre irányadók Magyarországon lakó vevők részére, saját országukban vagy bármely más országban.

4. A fenti rendelkezések valamelyikének végrehajtása vagy értelmezése körül felmerülő nézeteltérés esetében a Jóvátételi Bizottság dönt.

II. fejezet

A hajózás szabályozása

209. cikk. A Magas Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy elismerik mindazon Szerződő Felek hajóinak lobogóját, amelyeknek tengerpartjuk nincs, ha ezek a hajók az illető Szerződő Fél területén fekvő és erre a célra kijelölt helyen lajstromozva vannak; ez a hely ezeknek a hajóknak lajstromozási kikötője gyanánt szerepel.

III. fejezet

Tisztességtelen verseny

210. cikk. 1. Magyarország kötelezi magát, hogy minden szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedést megtesz avégből, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyikétől származó nyersterményeket és ipari gyártmányokat a kereskedelmi forgalomban a tisztességtelen verseny minden módja ellen megvédje.

Magyarország kötelezettséget vállal arra, hogy lefoglalással vagy bármely más megtorló intézkedéssel meggátolja és megtiltja mindazoknak a termékeknek vagy áruknek a behozatalát és kivitelét, valamint belföldi gyártását, forgalmát, eladását és áruba bocsátását, amelyeken vagy amelyeknek közvetlen borítékán vagy külső csomagolásán olyan jegyek, nevek, feliratok vagy bármiféle jelek vannak, amelyek közvetlenül vagy közvetve e termékek vagy áruk eredetének, nemének, természetének vagy különös minőségének hamis megjelölését foglalják magukban.

2. Magyarország a viszonyosság feltétele mellett kötelezettséget vállal arra, hogy alkalmazkodik valamely Szövetséges és Társult Országban érvényes és az illetékes hatóság útján vele szabályszerűen közölt azokhoz a törvényekhez, úgyszintén ezeknek a törvé-

nyeknek megfelelően keletkezett közigazgatási és bírói határozatokhoz, amely törvények és határozatok meghatározzák vagy szabályozzák a tájmegjelölés jogát abban az országban termelt borokra vagy szeszes italokra nézve, amelyhez az illető táj tartozik, vagy azokat a feltételeket, amelyek mellett a tájmegjelölés feltüntetése jogosult; az említett törvényekkel vagy határozatokkal ellenkező tájmegjelöléseket viselő termékek vagy árúk behozatalát, kivitelét, úgyszintén gyártását, forgalmát, eladását vagy áruba bocsátását, Magyarország meg fogja tiltani és a jelen cikk 1. szakaszában foglalt intézkedésekkel meg fogja gátolni.

IV. fejezet

Bánásmód a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgáraival

211. cikk. Magyarország kötelezi magát arra, hogy

a) a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárait nem zárja el szakma, hivatás, kereskedelem és ipar gyakorlásától semmiféle olyan tiltó rendszabállyal, amely egyformán alkalmazást nem nyerne minden külföldi állampolgárra kivétel nélkül;

b) a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgáraival szemben nem állapít meg az a) pontban körülírt jogokat érintő semmiféle olyan rendelkezéseket vagy korlátozásokat, amelyek közvetlenül vagy közvetve az idézett pont szabályait sértenék, vagy amelyek a legtöbb kedvezményt élvező külföldi állampolgárokra alkalmazott szabályoktól eltérők vagy azoknál kedvezőtlenebbek volnának;

c) a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgáira, javaikra, jogaikra vagy érdekeikre, ideértve azokat a társaságokat és egyesületeket is, amelyekben érdekelve vannak, nem vet ki semmiféle más, vagy magasabb terhet és illetéket vagy egyenes vagy közvetett adót, mint aminők saját állampolgárait vagy javaikat, jogaikat vagy érdekeiket terhelik, vagy terhelnék;

d) nem veti alá egyik Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárait sem olyan korlátozásnak, amely ezeknek a Hatalmaknak állampolgáraival szemben 1914. évi július hó 1. napján nem volt alkalmazható, kivéve, ha ugyanez a korlátozás egyaránt vonatkozik saját állampolgáira is.

212. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai személyük, javaik, jogaik és érdekeik tekintetében magyar területen állandó védelemben részesülnek és szabadon fordulhatnak a bíróságokhoz.

213. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri állampolgárainak olyan új honosságát, amelyet azok a Szövetséges és Társult Hatalmak törvényei szerint és e Hatalmak illetékes hatóságainak határozatai alapján akár honosítással, akár valamely szerződés rendelkezése folytán megszereztek, vagy megszerezhetnek és hogy az új honosság megszerzésének okából ilyen állampolgárait minden tekintetben feloldja eredeti hazájukkal szemben fennálló mindenféle kötelezettségeik alól.

214. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak Magyarország városaiba és kikötőibe főkonzulokat, konzulokat, alkonzulokat és konzuli ügynököket nevezhetnek ki. Magyarország kötelezi magát, hogy ezeknek a főkonzuloknak, konzuloknak, alkonzuloknak és konzuli ügynököknek kijelölését, akiknek nevét vele közölni fogják, elismeri és a rendes szabályok és szokások szerint megengedi feladataik teljesítését.

215. cikk. A fenti I. fejezetben Magyarországra rótt kötelezettségek érvényessége a jelen Szerződés életbelépésétől számított öt év múlva megszűnik, hacsak a szövegből más nem következik, vagy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa ennek a határidőnek eltelte előtt legalább tizenkét hónappal akként nem határoz, hogy ezek a kötelezettségek változtatással vagy anélkül további időre is érvényben maradjanak.

De megegyezés áll fenn arra nézve, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa ellenkező határozata nélkül a 200., 201, 202. vagy 203. cikkeken Magyarországra rótt kötelezettségekre a jelen Szerződés életbelépésétől számított háromévi határidő eltelte után nem hivatkozhatnak az a Szövetséges és Társult Hatalom, amely nem részesítene Magyarországot a viszonyosságnak megfelelő elbánásban.

A 211. cikk változtatással vagy anélkül ennek az ötévi határidőnek eltelte után is érvényben marad arra az időre, amelyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsa szótöbbséggel fog meghatározni, de ez az idő öt évet nem haladhat meg.

216. cikk. Ha a Magyar Kormány nemzetközi kereskedelmi tevékenységet folytatna, ebben a tekintetben nem illetik meg őt az állami felségjogból eredő jogok, kiváltságok és mentességek és nem is tekinthető olyanoknak, mintha ilyenekkel rendelkeznek.

II. cím²¹

Nemzetközi szerződések

217. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől kezdve s az abban foglalt rendelkezések fenntartásával, a volt Osztrák–Magyar Monarchia által kötött gazdasági vagy szakszerű jelleggel bíró többoldalú szerződések, egyezmények és megegyezések közül Magyarország és az illető Szerződő Félként szereplő Szövetséges és Társult Hatalmak között csupán az itt és a következő cikkeken felsoroltak nyernek alkalmazást:

1. a tengeralatti kábelek védelme tárgyában 1884. évi március hó 14-én, 1886. évi december hó 1-én és 1887. évi március hó 23-án kötött egyezmények és az 1887. évi július hó 7-én kelt zárójegyzőkönyv;

2. a nemzetközi automobilforgalom tárgyában 1909. évi október hó 11-én kötött egyezmény;

3. a vámvizsgálat alá eső teherkocsik ólomzár alá helyezése tárgyában 1886. évi május hó 15-én kötött megegyezés és az 1907. évi május hó 18-án kelt jegyzőkönyv;

4. a vasutak műszaki egysége tárgyában 1886. évi május hó 15-én kötött megegyezés;

5. a vámtarifák közzététele és a vámtarifák közzététele céljából nemzetközi Unió létesítése tárgyában 1890. évi július hó 5-én kötött egyezmény;

6. a török vámtarifa emelése tárgyában 1907. évi április hó 25-én kötött egyezmény;

7. a Szund-tengerszorosban és a Belt-tengerszorosokban szedett hajózási illetékek megváltása tárgyában 1857. évi március hó 14-én kötött egyezmény;

8. az elbai hajózási illetékek megváltása tárgyában 1861. évi június hó 22-én kötött egyezmény;

9. a scheldei hajózási illetékek megváltása tárgyában 1863. évi július hó 16-án kötött egyezmény;

10. a Szezei csatorna szabad használatát biztosító végleges szabályozás tárgyában 1888. évi október hó 29-én kötött egyezmény;

11. a hajóösszeütközésekre, továbbá a tengeri segélynyújtásra és mentésre nézve bizonyos szabályok egységesítése tárgyában 1910. évi szeptember hó 23-án kötött egyezmény;

12. a kórházhajóknak kikötői illetékek és díjak alól való mentesítése tárgyában 1904. évi december hó 21-én kötött egyezmény;

13. a nők éjjeli munkájának eltöltése tárgyában 1906. évi szeptember hó 26-án kötött egyezmény;
14. a leánykereskedés elnyomása tárgyában 1904. évi május hó 18-án és 1910. évi május hó 4-én kötött egyezmények;
15. a fajtalan közlemények forgalmának elnyomása tárgyában 1910. évi május hó 4-én kötött egyezmény;
16. az 1903. évi december hó 3-án kötött egészségügyi egyezmény, valamint az 1892. évi januárius hó 30-án, az 1893. évi április hó 15-én, az 1894. évi április hó 3-án és az 1897. évi március hó 19-én aláírt előző egyezmények;
17. a méterrendszer egységesítése és tökéletesítése tárgyában 1875. évi május hó 20-án kötött egyezmény;
18. az erősen ható gyógyszerek készítésének egységesítése tárgyában 1906. évi november hó 29-én kötött egyezmény;
19. az egységes hangvilla megállapítása tárgyában 1885. évi november hó 16-án és 19-én kötött egyezmény;
20. a Rómában Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet létesítése tárgyában 1905. évi június hó 7-én kötött egyezmény;
21. a filokszéra elleni védőrendszabályok tárgyában 1881. évi november hó 3-án és 1889. évi április hó 15-én kötött egyezmények;
22. a mezőgazdaságra hasznos madarak védelme tárgyában 1902. évi március hó 19-én kötött egyezmény;
23. a kiskorúak gyámsága tárgyában 1902. évi június hó 12-én kötött egyezmény.

218. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől kezdve a Magas Szerződő Felek a maguk részéről újból alkalmazni fogják az alább felsorolt egyezményeket és megállapodásokat, Magyarország pedig kötelezi magát, hogy a jelen cikkben foglalt különös rendelkezéseket megtartja.

Postaegyezmények:

- az egyetemes posta-egyesületre vonatkozólag Bécsben 1891. évi július hó 4-én kötött egyezmények és megállapodások;
- a posta-egyesületre vonatkozólag Washingtonban 1897. évi június hó 15-én kötött egyezmények és megállapodások;
- a posta-egyesületre vonatkozólag Rómában 1906. évi május hó 26-án kötött egyezmények és megállapodások.

Távíróegyezmények:

- a Szentpétervárott, 1875. évi július hó 10/22-én kötött nemzetközi távíróegyezmények;
- a nemzetközi távírókonferencia által Lisszabonban 1908. évi június hó 11-én megállapított szabályzatok és díjszabások.

Magyarország kötelezi magát, hogy az egyetemes posta-egyesülethez és a nemzetközi távíró-egylethez tartozó vagy azokhoz csatlakozó új Államokkal oly különös megállapodások kötéséhez, aminek a szóban forgó egyezmények és megállapodások kilátásba helyeznek, hozzájárulását nem fogja megtagadni.

219. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől kezdve a Magas Szerződő Felek a maguk részéről újból alkalmazni fogják az 1912. évi július hó 5-én kötött nemzetközi szikratávíró egyezményt, Magyarország pedig kötelezi magát, hogy meg fogja tartani az ideiglenes szabályokat, amelyeket vele a Szövetséges és Társult Hatalmak közölni fognak.

Ha a jelen Szerződés életbelépésétől számított öt éven belül az 1912. évi július hó 5-én kelt egyezmény helyett a nemzetközi szikratávíró-forgalom szabályozására új egyezményt kötnének, ez az új egyezmény kötelező lesz Magyarországra még abban az esetben is, ha Magyarország vonakodnék az egyezmény kidolgozásában részt venni, vagy azt aláírni.

Ez az új egyezmény egyszersmind a hatályba léptetett ideiglenes szabályok helyébe fog lépni.

220. cikk. Az ipari tulajdon védelme tárgyában Párizsban 1883. évi március hó 20-án kötött és Washingtonban 1911. évi június hó 2-án módosított nemzetközi egyezmény és a gyári és kereskedelmi védjegyek nemzetközi lajstromozása tárgyában 1891. évi április hó 14-én kötött megállapodás a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve alkalmazást nyernek annyiban, amennyiben azokat a jelen Szerződésből folyó kivételek és korlátozások nem érintik és nem módosítják.

221. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől kezdve a magas Szerződő Felek a maguk részéről alkalmazni fogják a polgári eljárás tárgyában Hágában 1905. évi július hó 17-én kötött egyezményt. Mindazonáltal ez a rendelkezés nem vonatkozik és nem fog vonatkozni Franciaországra, Portugáliára és Romániára.

222. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a megszabott alakszerűségek mellett, s a jelen Szerződés életbelépésétől számított tizenkét hónap eltelte előtt csatlakozni fog az irodalmi és művészeti művek védelme tárgyában Bernben 1886. évi szeptember hó 9-én kötött, Berlinben 1908. évi november hó 13-án módosított és a Bernben 1914. évi március hó 20-án aláírt pótjegyzőkönyvvel kiegészített nemzetközi egyezményhez.

Magyarország kötelezi magát, hogy a fent jelzett egyezményhez való csatlakozásának időpontjáig a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak irodalmi és művészeti műveit az említett nemzetközi egyezmény elveinek megfelelő tényleges rendelkezésekkel elismeri és megvédi.

Egyébként függetlenül a fent említett csatlakozástól, Magyarország kötelezi magát arra is, hogy minden egyes Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárainak minden irodalmi és művészeti művét továbbra is legalább oly elismerésben és oly védelemben részesíti, amely az 1914. évi július hó 28-án fennállott mértéket eléri és az akkori feltételeknek megfelel.

223. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy csatlakozni fog a következő egyezményekhez:

1. a fehér foszfor használatának a gyufagyártásban való eltiltására vonatkozó 1906. évi szeptember hó 26-án kötött egyezményhez;

2. a kereskedelmi statisztikák egységesítésére vonatkozólag 1913. évi december hó 31-én kötött egyezményhez.

224. cikk. A jelen Szerződés általános elveinek vagy különös rendelkezéseinek szelleméből kiindulva, minden egyes Szövetséges és Társult Hatalom hivatalosan közölni fogja Magyarországgal a volt Osztrák–Magyar Monarchiával kötött mindazokat a kétoldalú egyezményeket, amelyeknek megtartását kívánni fogja.

A jelen cikkben említett hivatalos közlés vagy közvetlenül vagy valamely más Hatalom közvetítésével fog történni. A közlés vételét Magyarország írásban fogja elismerni; az újból való életbelépés időpontja a hivatalos közléssel veszi kezdetét.

A Szövetséges és Társult Hatalmak egymás közt kötelezik magukat arra, hogy Magyarországgal szemben csak oly egyezményeket fognak alkalmazni, amelyek a jelen Szerződés rendelkezéseinek megfelelnek.

A hivatalos közlés esetleg meg fogja jelölni ezeknek az egyezményeknek rendelkezései közül azokat, amelyek a jelen Szerződés rendelkezéseinek nem felelnek meg, s így újból nem alkalmazhatók.

Véleményeltérés esetében a Nemzetek Szövetsége lesz hivatva dönteni.

A hivatalos közlésre a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a jelen Szerződés életbelépésétől számított hathónapi határidő áll rendelkezésre.

Csak azok a kétoldalú egyezmények lépnek életbe a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország között, amelyek ily közlés tárgyai voltak.

A fent említett szabályok a jelen szerződést aláíró bármely Szövetséges és Társult Hatalom és Magyarország között fennálló minden kétoldalú egyezményre alkalmazást

nyernek, még abban az esetben is, ha az illető Szövetséges és Társult Hatalom nem volt hadiállapotban Magyarországgal.

225. cikk. Magyarország kijelenti és elismeri, hogy mindazok a szerződések, egyezmények vagy megegyezések, amelyeket ő, vagy a volt Osztrák–Magyar Monarchia Németországgal, Ausztriával, Bulgáriával vagy Törökországgal 1914. évi augusztus hó 1. napja óta a jelen Szerződés életbelépéséig kötött, érvénytelenek.

226. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmaknak, valamint az említett Hatalmak tisztviselőinek és állampolgárainak javára biztosítani fogja mindazoknak a jogoknak és előnyöknek, bárminők is legyenek azok, élvezetét, amelyeket ő, vagy a volt Osztrák–Magyar Monarchia Németországnak, Ausztriának, Bulgáriának vagy Törökországnak, avagy ez Államok tisztviselőinek és állampolgárainak javára az 1914. évi augusztus hó 1. napjáig kötött szerződések, egyezmények vagy megegyezések alapján biztosíthatott és pedig mindaddig, amíg ezek a szerződések, egyezmények vagy megegyezések hatályban maradnak.

A Szövetséges és Társult Hatalmak fenntartják maguknak a jogot arra nézve, hogy ezeknek a jogoknak és előnyöknek élvezetét elfogadják-e, vagy sem.

227. cikk. Magyarország kijelenti és elismeri, hogy mindazok a szerződések, egyezmények vagy megegyezések, amelyeket ő, vagy a volt Osztrák–Magyar Monarchia 1914. évi július hó 28-a előtt, vagy ez időpont után a jelen Szerződés életbelépéséig Oroszországgal vagy bármely Állammal vagy Kormányval, amelynek területe azelőtt Oroszországhoz tartozott, avagy Romániával megkötött, érvénytelenek.

228. cikk. Abban az esetben, ha valamely Szövetséges és Társult Hatalom, Oroszország, vagy valamely oly Állam vagy Kormány, amelynek területe azelőtt Oroszországhoz tartozott, 1914. évi július hó 28-a óta katonai megszállás következtében, avagy bármely más módon vagy okból kénytelen lett volna Magyarországnak, a volt Osztrák–Magyar Monarchiának vagy magyar állampolgárnak valamely közhatósági intézkedés folytán bármilyen engedélyt, kiváltságot vagy kedvezményt nyújtani vagy nyújtatni, a jelen Szerződés ezeket az engedélyeket, kiváltságokat és kedvezményeket jogérvényesen megsemmisíti.

Azok a terhek vagy kártérítési igények, amelyek ebből a megsemmisítésből kifolyólag esetleg támadhatnának, sem a Szövetséges és Társult Hatalmakkal, sem azokkal a Hatalmakkal, Államokkal, Kormányokkal vagy közhatóságokkal szemben, amelyeket a jelen cikk kötelezettségeik alól felold, nem érvényesíthetők.

229. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a maga részéről, a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve a Szövetséges és Társult Hatalmakat, valamint ezeknek állampolgárait jogérvényesen részesíteni fogja mindazoknak a jogoknak és előnyöknek, bárminők is legyenek azok, élvezetében, amelyeket ő, vagy a volt Osztrák–Magyar Monarchia az 1914. évi július hó 28-a óta a jelen Szerződés életbelépéséig a nem hadviselő Államoknak vagy ez Államok állampolgárainak javára szerződések, egyezmények vagy megegyezések alapján biztosított és pedig mindaddig, amíg ezek a szerződések, egyezmények vagy megegyezések Magyarországgal szemben hatályban maradnak.

230. cikk. A Magas Szerződő Felek közül azok, amelyek még nem írták alá, vagy amelyek már aláírták, de még nem erősítették meg az 1912. évi januárius hó 23-án Hágában megkötött ópium-egyezményt, megegyeznek abban, hogy ezt az egyezményt életbe léptetik és hogy evégből a lehetőséghez képest mielőbb, de legkésőbb a jelen Szerződés életbelépését követő tizenkét hónapon belül a szükséges törvényhozási intézkedéseket megteszik.

Egyébként a Magas Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy közülök azokra nézve, amelyek az említett egyezményt még nem erősítették meg, a jelen Szerződés megerősítése a jelzett egyezmény megerősítésével, valamint a Hágában 1914. évben az említett egyezmény életbeléptetése céljából megtartott harmadik ópium-konferencia határozatainak megfelelően felvett külön jegyzőkönyv aláírásával minden tekintetben egyenlő értékű.

A Francia Köztársaság Kormánya a jelen Szerződés megerősítő okiratainak letételéről szóló jegyzőkönyvnek egy hitelesített másolatát Németalföld Kormányának meg fogja küldeni és Németalföld Kormányát fel fogja kérni, hogy ezt az okmányt az 1912. évi januárius hó 23-án kötött egyezmény megerősítő okiratainak letétele és az 1914. évi póttjegyzőkönyv aláírása gyanánt fogadja el és őrizze meg.

III. cím

Tartozások

231. cikk. A pénztartozásoknak azok a fajai, amelyeket a Magas Szerződő Felek mindegyike részéről az e) alatti pontban megállapított bejelentéstől számított három hónapon belül felállítandó Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok közvetítésével kell rendezni, a következők:

1. a háború előtt lejárt azok a tartozások, amelyekkel a Szerződő Hatalmak valamelyikének saját területén lakó állampolgára valamelyik ellenfélként szereplő Hatalom saját területén lakó állampolgárának tartozik;

2. valamelyik Szerződő Hatalomnak saját területén lakó állampolgára javára a háború folyamán lejárt azok a tartozások, amelyek valamely ellenfélként szereplő Hatalomnak saját területén lakó állampolgárával kötött olyan ügyletből vagy szerződésből erednek, amelynek teljesítését a háborús állapot folytán egészben vagy részben felfüggesztették;

3. a háború előtt vagy a háború alatt lejárt és valamelyik Szerződő Hatalom állampolgárának járó kamatok olyan értékpapírok után, amelyeket valamely ellenfélként szereplő Hatalom bocsátott ki, vagy vett át, feltéve, hogy ezeknek a kamatoknak e Hatalom állampolgárai, vagy a semlegesek részére való fizetését a háború alatt nem felfüggesztették fel;

4. a háború előtt vagy a háború alatt esedékessé vált és valamelyik Szerződő Hatalom állampolgárának járó tőkeösszegek olyan értékpapírok után, amelyeket valamely ellenfélként szereplő Hatalom bocsátott ki, feltéve, hogy az ily tőkeösszegnek e Hatalom állampolgárai vagy a semlegesek részére való kifizetését a háború alatt nem felfüggesztették fel.

Azokban az esetekben, amelyekben Magyarország a volt Osztrák–Magyar Monarchia Kormánya részéről kibocsátott vagy átvett értékpapírok után kamatokat vagy tőkeösszegeket köteles fizetni, a részéről más javára irandó vagy fizetendő összeg csak azoknak a tartozásoknak megfelelő kamatösszeg vagy kamatösszeg lesz, amelyek a jelen Szerződés IX. része (Pénzügyi rendelkezések) és a Jóvátételi Bizottság részéről megállapított elvek szerint Magyarországot terhelik.

A IV. címben és annak Függelékében körülírt ellenséges javak, jogok és érdekek felszámolásának eredményét a Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok az alábbi d) alatti pontban megállapított pénznemben és árfolyam szerint fogják elszámolni és azokról a fent említett címben és Függelékében megállapított feltételek szerint fognak rendelkezni.

A jelen cikkben megjelölt műveleteket az alább következő alapelvek szerint és a jelen címhez tartozó Függelék rendelkezéseinek megfelelően kell végrehajtani:

a) A Magas Szerződő Felek mindegyike a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve megtiltja a tartozásoknak minden olyan kiegyenlítését, olyan fizetések elfogadását, valamint az érdekelt feleknek az ilyen tartozások rendezését célzó minden olyan érintkezését, amely nem a fent jelzett Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok útján történik.

b) A Magas Szerződő Felek mindegyike a maga részéről felelős lesz állampolgárai tartozásainak említett kiegyenlítéseért, kivéve, ha az adós a háború előtt csődben volt, fizetéseképtelen lett, vagy fizetéseinek beszüntetését bejelentette, vagy ha a tartozás olyan társaságot kötelezett, amelynek ügyeit a háború alatt a háborús kivételes jogszabályok alapján felszámolták.

c) Azokat az összegeket, amelyekkel valamelyik Szerződő Hatalom állampolgárának ellenfélként szereplő Hatalom állampolgára tartozik, az adós országa Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalának terhére kell írni és a hitelező részére saját országa Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatala útján kell kifizetni.

d) A tartozásokat annak a Szövetséges és Társult Hatalomnak (ideértve a Szövetséges Hatalmak gyarmatait és protektorátusait, a Brit Domíniumokat és Indiát) pénznemében kell kifizetni vagy jóváírni, amelyik érdekelve van. Ha a tartozást más pénznemben kellene kiegyenlíteni, akkor azt az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalom (gyarmat, protektorátus, Brit Domínium vagy India) pénznemében kell kifizetni vagy jóváírni. Az átszámítás a háború előtti árfolyam szerint történik.

Ennek a rendelkezésnek alkalmazásánál a háború előtti átszámítási árfolyamot egyenlőnek kell venni azzal az átlagos távirati átutalási árfolyammal, amely az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalommal – a közte és Ausztria–Magyarország között az ellenségeskedések megkezdését közvetlenül megelőző hónap folyamán – érvényben volt.

Ha valamelyik szerződésben annak a pénznemnek, amelyben a tartozás ki van fejezve, az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalom pénznemére való átszámítására nézve meghatározott árfolyam van kikötve, az átszámítási árfolyamra vonatkozó fenti rendelkezés nem nyer alkalmazást.

A Lengyelországra és a Cseh-Szlovák Államra, mint új Hatalmakra, a tartozások fizetésénél és jóváírásánál irányadó pénznemet és átszámítási árfolyamot a VIII. részben megjelölt Jóvátételi Bizottság állapítja meg, hacsak az érdekelt Államok a függő kérdésekre nézve előzetesen meg nem egyeznek.

e) A jelen cikk és a hozzátartozó Függelék rendelkezései csak abban az esetben nyernek alkalmazást egyrészt Magyarország, másrészt a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyike, azok gyarmatai és protektorátusai, vagy valamely Brit Domínium vagy India között, ha a jelen Szerződés megerősítő okiratának az érdekelt Hatalom részéről fogantatosított letételétől, vagy a jelen Szerződésnek a kérdéses Domínium vagy India részére szóló megerősítésétől számított egy hónapon belül Magyarország erre vonatkozólag a kérdéses Szövetséges és Társult Hatalom, Brit Domínium vagy India kormányától az eset körülményeihez képest megfelelő bejelentést kap.

f) Azok a Szövetséges és Társult Hatalmak, amelyek a jelen cikket és annak Függelékét elfogadták, megegyezhetnek egymás között arra nézve, hogy azokat egymásnak a területükön letelepedett állampolgáiraikra kölcsönösen alkalmazzák annyiban, amennyiben az említett állampolgárok és a magyar állampolgárok között fennálló jogviszonyokról van szó. Ebben az esetben a jelen rendelkezés alkalmazásával teljesítendő fizetésekre nézve az érdekelt Szövetséges és Társult Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok egymás között megfelelő szabályokat fognak megállapítani.

Függelék

1. §. A Magas Szerződő Felek mindegyike a 231. cikk e) pontjában említett bejelentéstől számított három hónapon belül az ellenséges tartozások kifizetése és behajtása céljára „Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivalt” állít fel.

Helyi Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok is létesíthetők a Magas Szerződő Felek területeinek egyes részeire nézve, Ilyen helyi Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok saját területükön ugyanúgy járnak el, mint a központi Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok; azonban az ellenséges országok Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalával csak a Központi Hivatal útján érintkezhetnek.

2. §. A jelen Függelékben „ellenséges tartozások” alatt a 231. cikk első bekezdésében megjelölt pénztartozásokat kell érteni; „ellenséges adósok” azok a személyek, akik ezekkel az összegekkel tartoznak; „ellenséges hitelezők” pedig azok, akiket ezek az összegek megilletnek: „Hitelező Hivatal” alatt a hitelező országában működő Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatal, „Adós Hivatal” alatt pedig az adós országában működő Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalt kell érteni.

3. §. A Magas Szerződő Felek a 231. cikk a) pontjában meghatározott tilalom megszegését azokkal a büntetésekkel fogják sújtani, amelyeket jelenlegi törvényeik az ellenséggel folytatott kereskedelemre nézve megállapítanak. Azok a Szerződő Felek, amelyek az ellenséggel való kereskedést nem tiltották el, törvényt fognak hozni a fentebb említett tilalom megszegésének szigorú büntetéséről. Hasonlóképpen meg fognak tiltani a Magas Szerződő Felek területükön az ellenséges tartozások kifizetésére vonatkozó minden olyan bírói eljárást, amely a jelen Függelékben tárgyalt esetektől eltérne.

4. §. A Kormányoknak a 231. cikk b) pontjában megállapított szavatossága olyankor nyer alkalmazást, amikor a tartozást bármely okból nem lehet behajtani, kivéve, ha a tartozás az adós országának törvényei szerint a hadüzenet időpontjában elévült, vagy az adós ekkor már csődben volt, fizetéseképtelen lett, vagy fizetéseinek beszüntetését bejelentette, vagy ha a tartozás olyan társaságot terhelt, amelynek ügyeit a háború alatt a háborús kivételes jogszabályok értelmében felszámolták. Ezekben az esetekben a jelen Függelékben körülírt eljárás nyer alkalmazást a szétosztásra kerülő összeg kifizetésénél.

Ezek a kifizetések: „csődben volt”, „fizetéseképtelen lett”, azoknak a törvényhozásoknak kifejezéseire utalnak, amelyek ezeket a jogi állapotokat ismerik. Ez a kifejezés: „fizetésének beszüntetését bejelentette”, ugyanazt jelenti, mint az angol jogban.

5. §. A hitelezők a Hitelező Hivatalnál, ennek a Hivatalnak felállításától számítandó hat hónapon belül követeléseiket bejelentik és a Hivatal részéről kívánt okmányokat és adatokat betérjesztik.

A Magas Szerződő Felek minden alkalmas eszközt fel fognak használni arra, hogy az ellenséges hitelezők és adósok összejártságát kiderítsék és megbüntessék. A Hivatalok mindazokat a bizonyítékokat és adatokat közölni fogják egymással, amelyek ilyen összejártságok kiderítését és megtorlását előmozdítják.

A Magas Szerződő Felek az érdekelt felek költségére és a Hivatalok útján a lehetőség szerint megkönnyítik a postai és távirati érintkezést oly adósok és hitelezők közt, akik a tartozás összegére nézve megegyezést kívánnak létesíteni.

A Hitelező Hivatal közli az Adós Hivatallal a nála bejelentett tartozásokat. Az Adós Hivatal viszont, mihamar módjában áll, értesíti a Hitelező Hivatalt arról, hogy melyek azok a tartozások, amelyeket elismertek és melyek azok, amelyeket nem ismertek el. Az utóbbi esetben az Adós Hivatal közli a tartozás el nem ismerésének okait is.

6. §. Ha valamely tartozást egészben vagy részben elismertek, az Adós Hivatal az elismert összeget azonnal a Hitelező Hivatal javára írja és erről a Hitelező Hivatalt egyidejűleg értesíti.

7. §. Ha az Adós Hivatal a hozzá intézett értesítés vételétől számított három hónapon belül (vagy a Hitelező Hivatal hozzájárulásával a megállapított hosszabb időn belül), a tartozás el nem ismerését a Hitelező Hivatal tudomására nem hozza, a tartozást teljes összegében elismertnek kell tekinteni és az összeget azonnal a Hitelező Hivatal javára kell írni.

8. §. Ha a tartozást egészben vagy részben el nem ismerték, a két érdekelt Hivatal az ügyet együttesen megvizsgálja és a felek között egyezséget igyekszik létrehozni.
9. §. A Hitelező Hivatal a saját országának Kormánya részéről rendelkezésére bocsátott alapokból és e Kormány által megállapított feltételeket szem előtt tartva, így nevezetesen a kockázat, költségek vagy megbízási jutalék címén szükségeseknek mutatkozó összegek visszatartásával, az egyes hitelezőknek a javukra írt összegeket kifizeti.
10. §. Aki olyan ellenséges tartozás fizetését igényelte, amelyet egészben vagy részben nem ismertek el, bírság fejében a tartozás el nem ismert részének 5%-os kamatát fizeti a Hivatalnak. Hasonlóképpen az, aki jogtalanul megtagadta valamely tőle követelt tartozás egész összegének vagy valamely részének elismerését, bírság fejében 5%-os kamatot fizet az után az összeg után, amelyre nézve a megtagadást nem ismerték el jogosultnak.
- Ezek a kamatok a 7. §-ban említett időtartam lejáratának kezdetétől addig a napig fizetendő, amelyen az igényt jogosulatlanul ismerik el, vagy a tartozást kifizetik.
- Mindegyik Hivatal intézkedik a maga részéről a fent említett bírságok behajtása iránt és felelős, ha a behajtást nem lehet fogatosítani.
- A bírságokat az ellenfélként szereplő Hivatal javára kell írni, amely azokat, mint a jelen rendelkezések végrehajtásának költségeihez való hozzájárulásokat kezeli.
11. §. A Hivatalok egymással háromhavonként leszámolnak és a különbözetet az adós Állam egy hónapon belül készpénzben köteles kifizetni.
- Az egy vagy több Szövetséges és Társult Hatalom terhére esetleg mutatkozó különbözeteket azonban a Szövetséges és Társult Hatalmaknak vagy azok polgárainak a háborúból kifolyólag járó összegek teljes kifizetéséig vissza kell tartani.
12. §. A Hivatalok közötti tárgyalások megkönnyítése céljából mindegyik Hivatal a másik Hivatal székhelyén képviselőt tart.
13. §. Indokolt kivételektől eltekintve, az ügyek tárgyalását, amennyire csak lehetséges, az Adós Hivatal helyiségeiben kell lefolytatni.
14. §. A 231. cikk b) pontja értelmében a Magas Szerződő Felek felelősek adós állampolgáraik ellenséges tartozásainak kifizetéseért.
- Ennélfogva az Adós Hivatal a Hitelező Hivatal javára ír minden elismert tartozást még abban az esetben is, ha azoknak behajtása az egyes adósoktól lehetetlennek mutatkozik. Mindazonáltal az érdekelt Kormányok kötelesek az elismert követelések behajtásához szükséges minden felhatalmazást Hivataluknak megadni.
15. §. Mindegyik Kormány viseli a területén működő Hivatal költségeit, ideértve a személyzet fizetését is.
16. §. Abban az esetben, ha két Hivatal nem tud megegyezésre jutni arra nézve, hogy valamely tartozás fennáll-e vagy sem, úgyszintén ha az ellenséges adós és az ellenséges hitelező vagy a Hivatalok között merül fel vitás eset, a vitás kérdést (ha a felek erre nézve megegyeznek és a feltételek tekintetében is megállapodásra jutnak) vagy választott bíróság elé vagy pedig az alábbi VI. címben említett Vegyes Döntőbíróság elé kell terjeszteni.
- Mindazonáltal a Hitelező Hivatal kérelmére a vitás esetet az adós lakóhelye szerinti rendes bíróság ítélezése alá lehet bocsátani.

17. §. A Vegyes Döntőbíróóság és a rendes vagy a választott bíróság részéről megítélt összegnek a Hivatalok útján oly módon hajthatnak be, mintha azoknak jogosságát az Adós Hivatal ismerte volna el.

18. §. Mindegyik érdekelt Kormány megbízottat jelöl ki, aki országának Hivatala nevében a vitás eseteknek a Vegyes Döntőbíróóság elé terjesztéséről gondoskodik. Ez a megbízott általános felügyeletet gyakorol a saját országának állampolgárai részéről alkalmazott ügyvivők és ügyvédek fölött.

A Bíróóság az iratok alapján ítél. Meghallgathatja a személyesen megjelenő feleket is vagy a két Kormány részéről elismert ügyvivőket, illetőleg a fent említett megbízottat, amennyiben a felek ezekkel képviseltetik magukat. Ennek a megbízottnak joga van a féllel együttesen fellépni, s joga van ahhoz is, hogy a fél által elejtett ügyet felvegye és folytassa.

19. §. Az érdekelt Hivatalok a birtokukban levő összes adatokat és okmányokat a Vegyes Döntőbíróóság elé kötelesek terjesztetni avégből, hogy a Bíróóság az elébe terjesztett ügyekben gyors döntést hozhasson.

20. §. Ha a felek egyike a két Hivatal egybehangzó határozata ellen fellebbezéssel él, óvadékot kell letétbe helyeznie: az óvadékot csak abban az esetben kell visszatéríteni és pedig csakis az eltért siker arányában, ha az első határozatot a fellebbező javára módosították; ebben az esetben az ellenfelet az okozott károk és költségek ugyanolyan arányban való viselésében marasztalják el. A Bíróóság óvadék helyett kezességet is elfogadhat.

A Bíróóság elé vitt minden ügyben illeték címén a vitás összeg 5%-a fizetendő. Az illetéket, hacsak a Bíróóság másképpen nem határoz, a vesztes fél fizeti. Ezt az illetékösszeget a fent említett óvadékhoz hozzá kell adni. Az illeték az esetleges kezességtől független.

A Bíróóság a felek egyikének a perköltségek magasságát meg nem haladó kártalanítási összeget ítélhet meg.

A jelen szakasz értelmében fizetendő minden összeget a nyertes fél Hivatalának javára kell írni és külön el kell számolni.

21. §. Az ügyek gyors lebonyolítása érdekében a Hivatalok és a Vegyes Döntőbíróóságok személyzetének kijelölésénél gondot kell fordítani az ellenfélként szereplő érdekelt ország nyelvének ismeretére.

A Hivatalok egymásközt szabadon levelezhetnek és az iratokat saját nyelvükön küldhetik meg egymásnak.

22. §. Feltéve, hogy az érdekelt Kormányok egymás közt másként nem állapodtak meg, a tartozások a következő módzatok szerint kamatoznak:

Osztalék, kamat vagy más időszakonként visszatérő és valamely tőke kamatjaként fizetendő összegek után nem jár kamat.

A kamatláb évi 5%, kivéve, ha a hitelezőnek szerződés, törvény vagy helyi szokás alapján ettől eltérő kamatláb járna. Ebben az esetben ez az eltérő kamatláb az irányadó.

A kamatok az ellenségeskedések megkezdésének napjától vagy ha a fizetendő tartozás a háború alatt járt le, a lejárati napjától járnak addig a napig, amelyen a tartozás összegét a Hitelező Hivatal javára írják.

A kamat címén járó összegeket úgy kell tekinteni, mint a Hivatalok részéről elismert tartozásokat és azokat azonos módzatok szerint kell a Hitelező Hivatal javára írni.

23. §. Ha a Hivataloknak vagy a Vegyes Döntőbíróóságoknak határozata szerint valamely követelés nem tartozik a 231. cikkben megjelölt követelések közé, a hitelezőnek szabadságában áll követelését a rendes bíróság útján vagy bármely más jogi úton érvényesíteni.

A Hivatalhoz intézett igénybejelentés felfüggeszti az elévülést.

24. §. A Magas Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy a Vegyes Döntőbírótság határozatait végérvényesnek tekintik és állampolgáraikra nézve kötelezőkké teszik.

25. §. Ha valamely Hitelező Hivatal vonakodnék az Adós Hivatalnál valamely követelést bejelenteni vagy a jelen Függelékben meghatározott bármely intézkedést valamely nála szabályszerűen bejelentett követelésnek egészben vagy részben való érvényesítése céljából megtenni, úgy a Hitelező Hivatal köteles a hitelező részére olyan bizonyítványt kiállítani, amely a követelés összegét megjelöli és ilyenkor az illető hitelezőnek szabadságában áll követelését a rendes bíróság útján vagy bármely más jogi úton érvényesíteni.

IV. cím

Javak, jogok és érdekek

232. cikk. I. Az ellenséges országokban levő magánjavak, jogok és érdekek kérdése a jelen címben foglalt elvek és a csatolt Függelék rendelkezései szerint nyer megoldást.

a) A csatolt Függelék 3. szakaszában közelebbről meghatározott háborús kivételes intézkedések és elidegenítést rendelő intézkedések közül azokat, amelyeket a volt Magyar Királyság területén a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak javaira, jogaira és érdekeire vonatkozóan hoztak, ideértve azokat a társaságokat és társulatokat is, amelyekben ezek az állampolgárok érdekelve voltak, azonnal meg kell szüntetni, vagy fel kell függeszteni, feltéve, hogy a felszámolás még nem nyert befejezést; a szóbanforgó javakat, jogokat és érdekeket a jogosultak részére vissza kell adni.

b) A jelen szerződésben esetleg foglalt ellentétes rendelkezések sérelme nélkül a Szövetséges és Társult Hatalmak fenntartják maguknak azt a jogot, hogy visszatartsák és felszámolják a területeiken, gyarmataikban, birtokaikon és a protektorátusuk alatt álló országokban – ideértve a jelen Szerződés értelmében nekik átengedett vagy a nevezett Hatalmak ellenőrzése alatt álló területeket is – levő és a jelen Szerződés életbelépésének időpontjában a volt Magyar Királyság állampolgárainak vagy az ellenőrzésük alatt álló társaságoknak tulajdonában álló javakat, jogokat és érdekeket.

A felszámolás az érdekelt Szövetséges és Társult Állam törvényeinek megfelelően történik és a tulajdonos az érdekelt Állam beleegyezése nélkül e javak, jogok és érdekek tekintetében nem rendelkezhetik, sem azokat semmiképpen meg nem terhelheti.

A jelen pontban foglaltak szempontjából nem tekintetnek magyar állampolgároknak azok a személyek, akik a jelen Szerződés életbelépésének időpontjától számított hat hónapon belül igazolják, hogy a jelen Szerződés rendelkezéseinek megfelelően valamelyik Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárságát jogérvényesen megszerezték; ide kell érteni azokat is, akik ezt az állampolgárságot a 62. cikk értelmében az illetékes hatóságok beleegyezésével, előző időből származó illetőség (pertinenza) alapján szerezték meg.

c) A b) pontban említett jog gyakorlásából eredő árakat vagy kártérítéseket annak az országnak törvényhozásában meghatározott becslési és felszámolási módozatok szerint kell megállapítani, amelyben a javakat visszatartották vagy felszámolták.

d) A Szövetséges és Társult Hatalmak vagy azok állampolgárai között egyrészről és a volt Magyar Királyság állampolgárai között másrészről, valamint egyrészről Magyarországon, másrészről a Szövetséges és Társult Hatalmak és azok állampolgárai között fennálló viszonyban a jelen Szerződésben megállapított megszorítások mellett véglegeseknek és mindenkire nézve kötelezőeknek kell tekinteni minden háborús kivételes intézkedést vagy elidegenítést rendelő intézkedést vagy ez intézkedések értelmében végrehajtott vagy végrehajtandó cselekményeket úgy, amint azok a csatolt Függelék 1. és 3. szakaszaiban közelebbről meg vannak határozva.

e) A Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak joguk van kártérítésre mindazokért a károkért vagy hátrányokért, amelyek a csatolt Függelék 1. és 3. szakaszaiban

meghatározott háborús kivételes intézkedések és elidegenítést rendelő intézkedések alkalmazása folytán javaikat, jogaikat vagy érdekeiket érték, ideértve a volt Magyar Királyság területén levő társaságokat vagy társulatokat is, amelyekben ők érdekelve voltak. Az említett állampolgárok részéről ebben a tárgyban beadott felszólalásokat a VI. címben meghatározott Vegyes Döntőbíróság vagy az e Bíróság által kijelölendő döntőbíró vizsgálja meg és állapítja meg a kártérítés összegét; a kártérítések Magyarországot terhelik és a volt Magyar Királyság állampolgárai vagy a volt Magyar Királyság állampolgárainak ellenőrzése alatt álló társaságok olyan javainak terhére, amelyek a felszólaló Államának területén vannak vagy a felszólaló Államának ellenőrzése alatt állanak, előre akként fedezhetők, amint az a b) pontban meg van határozva. Ezek a javak az elengedhetetlen kötelezettségek záloga gyanánt a csatolt Függelék 4. szakaszában meghatározott feltételek betartása mellett lefoglalhatók. Ezeket a kártérítéseket a Szövetséges és Társult Hatalom is kifizetheti és az összeget Magyarország terhére írhatja.

f) Ha valamelyik Szövetséges és Társult Hatalomnak olyan állampolgára, aki tulajdonosa olyan jószágnak, jognak vagy érdeknek, amely a volt Magyar Királyság területén elidegenítést rendelő intézkedés alá esett, úgy kívánja, az e) pontban említett felszólalásnak, amennyiben a kérdéses jószág természetben még megvan, az illető jószág visszaadásával kell helyt adni.

Ebben az esetben Magyarországnak meg kell tennie minden szükséges intézkedést abból a célból, hogy a tulajdonától megfosztott tulajdonos ismét jószágának birtokába kerüljön, még pedig mindennemű olyan tehertől vagy szolgalmától mentesen, amellyel a tulajdont a felszámolás után esetleg megterhelték volna és Magyarországnak kártalanítania kell a visszaadás folytán károsult minden harmadik személyt.

Ha a jelen pontban körülírt visszahelyezés nem volna lehetséges, az érdekelt Hatalmak vagy a III. címhez csatolt Függelékben említett Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok közvetítésével külön megállapodások jöhetnek létre annak biztosítása végett, hogy az illető Szövetséges és Társult Hatalom állampolgára az e) pontban érintett kárért olyan előnyök vagy ellenértékek nyújtásával kártalaníttassék, amelyeket a tőle megvont javak, jogok vagy érdekek fejében hajlandó elfogadni.

A jelen cikknek megfelelően fogantatott visszahelyezéseknél az e) pontban foglalt alkalmazásával megállapítandó becsárakat vagy kártalanítási összegeket csökkenteni kell a visszaadott jószág jelenlegi értékével, azonban figyelembe kell venni a használatból való megfosztás fejében vagy a megrongálásért járó kártalanítást.

g) Az f) pontban említett jog olyan Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgári kötelékébe tartozó tulajdonosokat illeti meg, amely Hatalmak területén az ellenséges javak, jogok vagy érdekek általános felszámolását elrendelő törvényhozási rendelkezések a fegyverszünet aláírása előtt nem voltak alkalmazásban.

h) Kivéve azt az esetet, ha az f) pont alkalmazásával természetben való visszahelyezés történt, a bárhol levő ellenséges javaknak, jogoknak és érdekeknek akár a háborús kivételes törvényhozás alapján, akár a jelen cikk alkalmazásával történt felszámolásból származó tiszta jövedelemre, valamint általában az összes ellenséges készpénzkövetelésekre nézve, ide nem véve olyan javak felszámolásának jövedelmét vagy olyan készpénzköveteléseket, amelyek a Szövetséges és Társult Országokban a b) pont utolsó bekezdésében megjelölt személyeket illetnek, a következőképpen kell eljárni:

1. Ami a III. címet és ennek Függelékét elfogadó Hatalmakat illeti, az említett jövedelmeket és követeléseket az említett cím és Függelék alapján létesített Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatal közvetítésével annak a Hatalomnak javára kell írni, amelynek a tulajdonos állampolgára; minden, Magyarország javára mutató aktív egyenleg a jelen Szerződés VIII. részének (Jóvátétel) 173. cikkében körülírt elbánásban fog részesülni.

2. Ami a III. címet és ennek Függelékét el nem fogadó Hatalmakat illeti, a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak Magyarország által lefoglalt javainak, jogainak és érdekeinek jövedelmét, valamint készpénzköveteléseit az arra jogosultaknak vagy e jogosultak Kormányának részére azonnal ki kell fizetni. Minden egyes Szövetsé-

ges és Társult Hatalom saját törvényei és rendeletei szerint rendelkezhetik a részéről lefoglalt oly javak, jogok és érdekek jövedelme, valamint oly készpénzkövetelések felett, amelyek a volt Magyar Királyság állampolgárának vagy a felügyeletük alatt álló társaságoknak tulajdonában voltak, úgy, amint azt a b) pont kimondja és ezeket a jövedelmeket a jelen cikkben vagy a csatolt Függelék 4. szakaszában meghatározott felszólalások és követelések fedezésére fordíthatja. Minden jószág, jog vagy érdek, vagy a jószág felszámolásából eredő jövedelem, továbbá minden olyan készpénzkövetelés, amelyről a fentiek értelmében rendelkezés nem történik, az illető Szövetséges és Társult Hatalom részéről visszatartható és ebben az esetben annak készpénzéértéke a jelen Szerződés VIII. részének (Jóvátétel) 173. cikkében meghatározott elbánás alá esik.

i) A 250. cikk rendelkezéseinek fenntartásával oly felszámolások esetében, amelyeket akár a jelen Szerződést Szövetséges és Társult Hatalmakként aláíró új Államokban, akár a Magyarország részéről fizetendő jóvátételekben nem részesülő Államokban fogyanatosítottak, az ezeknek az Államoknak részéről fogyanatosított felszámolások jövedelmét közvetlenül a tulajdonosoknak kell kifizetni, úgy azonban, hogy a Jóvátételi Bizottságnak a jelen Szerződésben meghatározott jogai, különösen pedig a VIII. rész (Jóvátétel) 165. cikkében és a IX. rész (Pénzügyi rendelkezések) 191. cikkében megállapított jogok érintetlenül maradjanak. Ha a tulajdonos a jelen rész VI. címében említett Vegyes Döntőbíró vagy az e Bíró részéről kijelölt döntőbíró előtt igazolja, hogy az eladás feltételei vagy az illető Állam Kormányának rendes törvényhozáson kívül tett intézkedései az arra nézve igazságtalanul hátrányosak voltak, a Bíró vagy a döntőbíró az arra jogosult méltányos kártérítést ítélhet meg, amelyet az illető Állam köteles megfizetni.

j) Magyarország kötelezi magát, hogy állampolgárait a Szövetséges és Társult Országokban levő javaik, jogaik vagy érdekeik felszámolásáért vagy visszatartásáért kártalanítja.

k) A tökevényonra kivetett illetékeknek és adóknak azt az összegét, amelyet Magyarország a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak javaira, jogaira és érdekeire 1918. évi november hó 3.-tól kezdve a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónap elteltéig, vagy ha olyan javakról, jogokról vagy érdekekről van szó, amelyek háborús kivételes intézkedések alá estek, a jelen Szerződés rendelkezéseinek megfelelő visszatérítésükig behajtott vagy be kellett volna hajtania, a jogosultak részére vissza kell téríteni.

II. Az előző rendelkezések fenntartásával, semmiseknek és meg nem történteknek nyilvánítatnak a fent említettek kivételével mindazok az intézkedések, amelyeket a törvényes vagy tényleg működött hatóságok a volt Magyar Királyság területén 1918. évi november hó 3.-a óta a jelen Szerződés életbelépéséig tettek és amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmaknak vagy állampolgáraiknak, ideértve azokat a társaságokat és társulatokat is, amelyeknél azok érdekelve voltak, javait, jogait és érdekeit sértik.

A fenti a) e), f), h) és k) pontok rendelkezései alkalmazandók a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak, ideértve azokat a társaságokat vagy társulatokat is, amelyekben azok érdekelve voltak, tulajdonában levő javakra, jogokra és érdekekre, amelyek tárgyai voltak kártokozó intézkedéseknek, így kisajátításnak, elkobzásnak, lefoglalásnak, rekvirálásnak, elpusztításnak vagy rongálásnak, akár törvények vagy rendeletek, akár a Magyarországon törvényesen vagy tényleg működött hatóságok, akár a magyar lakosság erőszakos ténykedései idézték elő azokat.

III. A társaságok vagy társulatok közé kell számítani Budapesten és Magyarországon egyéb városaiban levő görögkeleti egyházközségeket, úgyszintén a kegyes alapítványokat vagy egyéb alapítványokat is, amennyiben a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai ezeknél az egyházközségeknél vagy alapítványoknál érdekelve vannak.

IV. Semmiféle joghátrány nem érheti és jogérvényesen nem érhetette a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárait, ideértve azokat a társaságokat vagy társulatokat, amelyekben ezek érdekelve voltak, oly alakszerűségek vagy nyilatkozatok elmulasztása miatt, amelyeket reájuk nézve a fegyverszünet után és a jelen Szerződés életbelépésének időpontja előtt keletkezett valamely magyar törvény vagy rendelet szabott meg.

233. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak, valamint azoknak a társaságoknak vagy társulatoknak, amelyekben ezek az állampolgárok érdekelve voltak, a 232. cikk alkalmazásával visszatérített javak, jogok és érdekek tekintetében Magyarország kötelezi magát, hogy

a) a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak javait, jogait és érdekeit, a jelen Szerződésben kifejezetten megállapított kivételektől eltekintve, abba a jogi állapotba helyezi és hagyja meg, amelyben a háború előtt érvényben volt törvények szerint a volt Magyar Királyság állampolgárainak javai, jogai és érdekei voltak;

b) a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak javait, jogait vagy érdekeit, a tulajdonjogot sértő semmiféle oly intézkedésnek alá nem veti, amely nem nyerne alkalmazást ugyanúgy a magyar állampolgárok javaira, jogaira vagy érdekeire, ha pedig ilyen intézkedést tenne, megfelelő kártalanításokat fog fizetni.

Függelék

1. §. A 232. cikk d) pontja értelmében megerősítést nyer a tulajdont érintő minden olyan intézkedésnek, a vállalatok vagy társaságok felszámolása tárgyában hozott vagy kibocsátott minden olyan rendeletnek, szabályzatnak, határozatnak vagy utasításnak érvényessége, amelyet a Magas Szerződő Felek egyikének valamely bírósága vagy közigazgatási hatósága a háborús törvényhozás alkalmazásával az ellenséges javak, jogok vagy érdekekre vonatkozóan hozott vagy kibocsátott, vagy amelyekről vélelmezhető, hogy ilyenek gyanánt hozattak vagy bocsáttattak ki. Bárkinek érdekei úgy tekintendők, mint ha érvényesen tárgyai lettek volna a javakat – ideértve a szóbanforgó érdekeket is – érintő minden rendeletnek, szabályzatnak, határozatnak vagy utasításnak, tekintet nélkül arra, hogy az említett rendeletek, szabályzatok, határozatok vagy utasítások ezeket az érdekeket kifejezetten tekintetbe vették-e, vagy sem. A fent említett szabályzatok, rendeletek, határozatok vagy utasítások alapján foganatosított jószág-, jog- vagy érdekátruházás szabályszerűsége tekintetében semmiféle felszólalás nem emelhető. Hasonlóképpen megerősítést nyer mindazoknak az intézkedéseknek az érvényessége, amelyek valamely tulajdonra, valamely vállalatra vagy társaságra vonatkozóan történtek, akár vizsgálatról, zárlatról, kényszerigazgatásról, használatról, rekvirálásról, felügyeletről vagy felszámolásról, javak, jogok és érdekek eladásáról vagy igazgatásáról, tartozások behajtásáról vagy megfizetéséről, költségek, terhek, kiadások megfizetéséről vagy bárminek-mű egyéb oly intézkedésekről van szó, amelyeket rendeletek, szabályzatok, határozatok vagy utasítások végrehajtásaként a Magas Szerződő Felek egyikének valamely bírósága vagy közigazgatási hatósága hozott, kiadott vagy végrehajtott, avagy amelyekről vélelmezhető, hogy azokat az említett bíróság vagy hatóság a háborús kivételes törvényhozás alkalmazásával ellenséges javakra, jogokra vagy érdekekre vonatkozólag hozta, kiadta vagy végrehajtotta, mégis azzal a megszorítással, hogy ennek a szakasznak rendelkezései nem lehetnek hátrányosak a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai részéről szerzett oly tulajdonjogokra nézve, amelyeket ezek az állampolgárok már megelőzően jóhiszeműen, jogosan és a javak helye szerint érvényes törvényeknek megfelelően szereztek.

A jelen szakasz rendelkezései nem alkalmazhatók a fent felsorolt intézkedések közül azokra, amelyeket a volt Osztrák–Magyar Kormány a megszállott vagy elfoglalt területeken tett, sem pedig azokra a fent felsorolt intézkedésekre, amelyeket Magyarország vagy a magyar hatóságok 1918. évi november hó 3-a után tettek; mindezek az intézkedések semmisek.

2. §. Nincs helye sem Magyarországnak, sem állampolgárai részéről, sem pedig a volt Magyar Királyság állampolgárai részéről vagy az ő nevükben más valaki részéről, bárhol legyen is lakóhelyük, semmiféle felszólalásnak vagy keresetnek, sem valamely Szövetséges és Társult Hatalom ellen, sem az illető Szövetséges és Társult Hatalom bármely bíróságának vagy közigazgatási hatóságának nevében vagy utasítására eljáró bármely

személy ellen olyan ténykedés vagy mulasztás miatt, amelyet a háború előkészítésére való tekintettel magyar állampolgárok javaira, jogaira vagy érdekeire vonatkozólag fogantatottak vagy elkövettek. Hasonlóképpen nincs helye semmiféle felszólalásnak vagy keresetnek bármely személy ellen oly ténykedés vagy mulasztás miatt, amely bármelyik Szövetséges és Társult Hatalomnak háborús kivételes jogszabályaiból, továbbá törvényeiből és rendeleteiből ered.

3. §. A 232. cikkben és a jelen Függelékben ez a kifejezés: „háborús kivételes intézkedések” magában foglalja azokat a bármiféle természetű törvényhozási, közigazgatási, bírósági vagy egyéb intézkedéseket, amelyeket ellenséges javakra vonatkozóan hoztak vagy hozni fognak és amelyeknek anélkül, hogy a tulajdonjogot érintenék, az a hatásuk, hogy a tulajdonostól megvonják a javaik felett való rendelkezést; idetartoznak nevezetesen a felügyeleti, kényszerigazgatási, zárlati intézkedések, továbbá azok az intézkedések, amelyeknek tárgya az ellenséges követelések lefoglalása, hasznosítása vagy elzárása volt vagy lesz, történjék ez bármely okból, bármely alakban és bármely helyen. Az ilyen intézkedések végrehajtásaként teljesített cselekményeknek tekintendők a közigazgatási hatóságoknak vagy bíróságoknak mindazok a határozatai, utasításai, rendeletei vagy rendelkezései, amelyek ezeket az intézkedéseket az ellenséges javakra alkalmazzák, valamint a bármely ellenséges javak igazgatásával vagy felügyeletével megbízott személy részéről teljesített összes cselekmények, mint tartozások kifizetése, követelések behajtása, költségek, terhek vagy kiadások kifizetése, tiszteletdíjak beszedése.

Az „elidegenítést rendelő intézkedések” azok, amelyek az ellenséges javak tulajdonjogát érintették vagy érinteni fogják, annak egészben vagy részben más személyre, mint az ellenséges tulajdonosra és pedig az utóbbi beleegyezése nélkül történő átruházásával, kiváltképpen pedig azok az intézkedések, amelyek az ellenséges javak eladását, felszámolását, átruházását, címletek vagy értékpapírok megsemmisítését rendelik el.

4. §. A volt Magyar Királyság állampolgárainak valamely Szövetséges és Társult Hatalom területén levő javait, jogait és érdekeit, valamint az azok eladásából, felszámolásából vagy egyéb kisajátító intézkedésekből eredő tiszta jövedelmet az illető Szövetséges és Társult Hatalom megterhelheti és pedig elsősorban: saját állampolgárainak, ideértve azokat a társaságokat vagy társulatokat, amelyeknél ezek az állampolgárok a volt Magyar Királyság területén érdekelve voltak, felszólalásai folytán azok javaira, jogaira és érdekeire vonatkozólag megállapított kártalanítások vagy a javukra magyar állampolgárokkal szemben fennálló követelések megfizetésével, úgyszintén a volt Osztrák-Magyar Kormány vagy bármely magyar hatóság által 1914. évi július hó 28-a után és az illető Szövetséges és Társult Hatalomnak a háborúban való részvétele előtt elkövetett ténykedések miatt követelt kártérítések megfizetésével. Az ilyen természetű igények összegét, amennyiben Ador Gusztáv úr ebbe beleegyezik, az ő részéről kijelölt döntőbíró állapíthatja meg, ellenkező esetben pedig a VI. címben megjelölt Vegyes Döntőbíró. Másodsorban a fent említett javak, jogok és érdekek, valamint a fent említett módon keletkezett tiszta jövedelem a Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárainak olyan felszólalásai folytán megállapított kártalanítási összegek megfizetésével terhelhetők meg, amelyek az említett állampolgároknak a többi ellenséges Hatalmak területén levő javaira, jogaira és érdekeire vonatkoznak, amennyiben ezeket a kártalanítási összeget más módon ki nem egyenlítették.

5. §. Ha közvetlenül a háború kitörése előtt valamely Szövetséges és Társult Államban engedélyezett társaságnak a felügyelete alatt álló és Magyarországon engedélyezett valamely társasággal gyári vagy kereskedelmi védjegyeknek más országokban való értékesítésére közös joga volt, vagy ha neki ezzel a társasággal más országokban való eladás céljából áruknak vagy iparcikkeknek kizárólagos gyártására közös joga volt, ilyen esetben a 232. cikk rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyásával, a magyar társaság kizárá-

sával először csakis az első helyen említett társaságnak lesz joga ezeket a gyári védjegyeket más országokban értékesíteni; ebben az esetben a közös gyártási eszközöket az első helyen említett társaság részére kell átszolgáltatni minden olyan intézkedésre való tekintet nélkül, amely az Osztrák–Magyar Monarchiában a háborús törvényhozás alkalmazásával a második helyen említett társaságra, annak érdekeire, üzleti javaira vagy részvényeire vonatkozóan történt. Mindazonáltal az első helyen említett társaság, ha erre vonatkozólag megkeresik, köteles a második helyen említett társaságnak átadni azokat a mintákat, amelyek a magyarországi fogyasztásra szánt árúk gyártásának folytatásához szükségesek.

6. §. Addig az időpontig, amíg a visszatérítés a 232. cikk értelmében foganatosítható lesz, Magyarország felelős a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai olyan javainak, jogainak és érdekeinek megőrzéseért, amelyeket valamely háborús kivételes intézkedésnek vetett alá, ideértve azokat a társaságokat és társulatokat, amelyekben az említett állampolgárok érdekelve voltak.

7. §. A Szövetséges és Társult Hatalmaknak a jelen Szerződés életbelépésének időpontjától számított egy éven belül meg kell jelölniök azokat a javakat, jogokat és érdekeket, amelyekre nézve a 232. cikk f) pontjában megállapított joggal élni kívánnak.

8. §. A 232. cikkben megjelölt visszatérítések a Magyar Kormány vagy az azt helyettesítő hatóságok rendeletére fognak foganatosíttatni. A magyar hatóságok a hozzájuk a jelen Szerződés életbelépése után bármikor intézhető megkeresésekre az érdekelteknek a vagyonkezelők ügyvitelére vonatkozóan részletes fölvilágosításokat kötelesek adni.

9. §. A 232. cikk b) pontjában említett személyek javai, jogai és érdekei az ebben a pontban körülírt felszámolás befejeztéig változatlanul alávétve maradnak a reájuk nézve tett vagy teendő háborús kivételes intézkedéseknek.

10. §. Magyarország a jelen Szerződés életbelépésének időpontjától számított hathónapi határidőn belül köteles minden egyes Szövetséges és Társult Hatalomnak azokat a szerződéseket, bizonyítványokat, ügyiratokat és a tulajdonjogra vonatkozó egyéb okiratokat átadni, amelyek állampolgárai birtokában vannak és az illető Szövetséges és Társult Hatalom területén levő javakra, jogokra és érdekekre vonatkoznak, ideértve az illető Hatalom törvényeinek megfelelően alakult bármely társaság részvényeit, kötelezvényeit vagy egyéb ingó értékeit.

Magyarország az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalom kívánságára bármikor megadja mindazokat a felvilágosításokat, amelyek magyar állampolgároknak az illető Szövetséges és Társult Hatalom területén levő javaira, jogaira és érdekeire, valamint azokra az ügyletekre vonatkoznak, amelyek 1914. évi július hó 1. napja után az említett javak, jogok vagy érdekek tekintetében esetleg létrejöttek.

11. §. A „készpénzkövetelés” kifejezés alatt a háborús állapot előtt vagy után elhelyezett összeses tételeket vagy fedezeteket, valamint vagyonkezelők, zárgondnokok vagy mások részéről beszedett letétekből, jövedelmekből vagy nyereségekből, bankokban letett fedezetekből vagy bármely egyéb forrásból eredő követeléseket kell érteni; mégis azoknak a pénzüsszegeknek kivételével, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak vagy egyes Államaik, tartományaik vagy községeik tulajdonában vannak.

12. §. Az ellenséges javak igazgatásáért felelős vagy az igazgatás ellenőrzésével megbízott személyek részéről vagy ezeknek a személyeknek, avagy bármely hatóság parancsára a Magas Szerződő Felek állampolgárai, valamint olyan társaságok és társulatok, amelyekben ezek az állampolgárok érdekelve voltak, készpénzköveteléseinek felhasználá-

lásával bárhol eszközölt befektetések semmisenek fognak nyilváníttatni; ezeket a követeléseket a szóbanforgó befektetéseknek tekintetbevétele nélkül kell rendezni.

13. §. Magyarország köteles a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy hónapon belül, avagy kívánatra bármikor később is, az illető Szövetséges és Társult Hatalomnak átadni az összes számadásokat vagy bizonylatokat, levéltárakat, okmányokat és felvilágosításokat tartalmazó bármely természetű iratokat, amelyek az ő területén találhatók és amelyek e Hatalmak állampolgárainak, ideértve azokat a társaságokat vagy társulatokat is, amelyekben ezek az állampolgárok érdekelve voltak, olyan javaira, jogaira és érdekeire vonatkoznak, amelyek akár a volt Magyar Királyság területén, akár a részéről vagy szövetségesei részéről megszállva tartott területeken valamely háborús kivétel intézkedés, vagy valamely elidegenítést rendelő intézkedés tárgyául szolgáltak.

Az ellenőrök, felügyelők, ügyvivők, vagyongazdálkodók, zárgondnokok, felszámolók és gondnokok – a Magyar Kormány jóállása mellett – személyesen felelősek ezeknek a számadásoknak és okmányoknak haladéktalan és hiánytalan átadásáért és azok pontosságáért.

14. §. A 232. cikknek és a jelen Függeléknek az ellenséges országokban levő javakra, jogokra és érdekekre és azok felszámolásából eredő jövedelemre vonatkozó rendelkezései alkalmazást nyernek a tartozásokra, követelésekre és leszámolásokra is, mert a III. cím csak a fizetés módját szabályozza.

Amennyiben a Szövetséges és Társult Hatalmak, ezek gyarmatai, protektorátusai, a Brit Domíniumok közül valamelyik vagy India nem tesznek olyan nyilatkozatot, hogy a III. cím rendelkezéseit elfogadják, közöttük és Magyarország között, valamint állampolgáraik között, a 232. cikkben említett kérdéseknek szabályozása tekintetében a III. címnek a fizetés pénznemére, az átszámítási árfolyamra és a kamatokra vonatkozó rendelkezései nyernek alkalmazást, hacsak az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalom Kormánya jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül Magyarországnak tudomására nem juttatja azt az elhatározását, hogy az említett rendelkezések közül egy vagy több nem fog alkalmazást nyerni.

15. §. A 232. cikknek és a jelen Függeléknek rendelkezései alkalmazást nyernek azokra az ipari, irodalmi és művészeti tulajdonjogokra, amelyek a javak, jogok, érdekek, társaságok vagy vállalatok tekintetében a Szövetséges és Társult Hatalmak részéről akár háborús kivételes jogszabályok alkalmazásával, akár a 232. cikk b) pontja rendelkezéseinek alkalmazásával foganatosított felszámolás alá estek vagy esni fognak.

V. cím

Szerződések, elévülések, ítéletek

234. cikk. a) Az ellenség között kötött szerződéseket attól az időponttól kezdve, amelyben a felek közül bármelyik kettő ellenséggé vált, a tartozások és az illető szerződésekben kikötött cselekmény vagy fizetés teljesítéséből előálló egyéb pénzbeli kötelezettségek kivételével hatálytalanná válnak kell tekinteni, az alábbiakban, vagy a csatolt Függelékben meghatározott bizonyos szerződésekre vagy szerződésnemekre vonatkozó kivételek és különleges szabályok fenntartásával.

b) A hatálytalanná válás alól ki vannak véve a jelen cikk rendelkezései szerint azok a szerződések, amelyeknek teljesítését a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapi határidőn belül közérdekből, valamely olyan Szövetséges és Társult Hatalom Kormánya követeli, amelynek az egyik szerződő fél állampolgára.

Ha az ekképpen hatályban maradt szerződések teljesítése valamelyik szerződő félre nézve a kereskedelmi viszonyok megváltozása következtében jelentékeny hátránnyal

járna, a VI. címben meghatározott Vegyes Döntőbíróóság a károsult félnek méltányos kártérítést ítélhet meg.

c) Az Észak-amerikai Egyesült Államok és Japán alkotmányának és jogának rendelkezései értelmében ez a cikk, valamint a 235. cikk és a csatolt Függelék az említett Államok polgárainak a volt Magyar Királyság állampolgáraival kötött szerződéseire nem alkalmazhatók; hasonlóképpen nem alkalmazható a 240. cikk az Észak-amerikai Egyesült Államokra s azoknak állampolgáraira.

d) A jelen cikk, valamint a csatolt Függelék nem alkalmazhatók azokra a szerződésekre, amelyeknél a szerződő felek annak következtében váltak ellenségekké, hogy egyikük valamely más Állam szuverenitása alá kerülő területen lakott, feltéve, hogy ez a fél a jelen Szerződés alapján valamely Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárságát megszerezte; nem alkalmazhatók továbbá a Szövetséges és Társult Hatalmak oly állampolgárai között kötött szerződésekre sem, amely állampolgárok között a kereskedés azért volt megtiltva, mert az egyik fél valamelyik Szövetséges és Társult Hatalomnak az ellenség által megszállott területén tartózkodott.

e) A jelen cikknek és a csatolt Függeléknek egyik rendelkezése alapján sem tekinthetők érvényteleneknek az ellenségek között a hadviselő Hatalmak bármelyikének engedélyével létrejött szerződések alapján jogszerűen teljesített ténykedések.

235. cikk. a) A Magas Szerződő Felek területén, az ellenségek közötti viszonylatokban, a háború tartamára minden elévülési, záros és perindítási határidő félbeszakad, akár a háború kezdete előtt, akár ez után volt ezeknek a határidőknek kezdőpontja; ezek a határidők legkorábban három hónappal a jelen Szerződés életbelépése után tovább folynak. Ez a rendelkezés alkalmazandó a kamat- és osztalékszervények, valamint olyan értékpapírok bemutatásának határidőire is, amelyek kisorsolás folytán vagy más okból visszaváltandók.

b) Abban az esetben, ha valamely cselekménynek vagy alakiságnak a háború folyamán történt elmulasztása következtében a volt Magyar Királyság területén a Szövetséges és Társult Hatalmak valamely állampolgárára hátránnyal járó végrehajtási cselekményt foganatosítottak, a Szövetséges és Társult Hatalom illető állampolgára részéről bejelentett felszólalás a VI. címben meghatározott Vegyes Döntőbíróóság elé lesz terjesztendő, feltéve, hogy az ügy nem tartozik valamely Szövetséges és Társult Hatalom bíróságának illetékessége alá.

c) Valamely Szövetséges és Társult Hatalom érdekelt állampolgárának kívánságára a Vegyes Döntőbíróóság mindazokban az esetekben, amelyekben az ügy különleges körülményeinél fogva méltányos és lehetséges lesz, a b) pontban említett végrehajtási cselekmények által sértett jogok helyreállítását fogja kimondani.

Ha a helyreállítás igazságtalan vagy lehetetlen volna, a Vegyes Döntőbíróóság a sértett fél javára a Magyar Kormányt terhelő kártérítést állapíthat meg.

d) Ha ellenségek között kötött valamely szerződés hatályát veszítette, akár ama tényköri eredmény folytán, hogy az egyik fél annak valamely kikötését nem teljesítette, akár azért, mert a szerződésben kikötött joggal éltek, a károsult fél a Vegyes Döntőbíróósághoz fordulhat jóvátételért. A Bíróóság ebben az esetben a c) pontban meghatározott jogkörrel jár el.

e) A jelen cikk megelőző pontjainak rendelkezései alkalmazandók a Szövetséges és Társult Hatalmaknak azokra az állampolgáraira, akik a volt Magyar Kormány hatóságainak elfoglalt vagy megszállott területen foganatosított fent említett intézkedései következtében szenvedtek kárt, feltéve, hogy más módon kártalanítást nem kaptak.

f) Magyarország a Vegyes Döntőbíróóságtól a jelen cikk megelőző pontjainak értelmében elrendelt visszaszolgáltatások vagy joghelyreállítások folytán sértett minden harmadik személyt kártalanítani köteles.

g) Kereskedelmi papírokra vonatkozólag az a) pontban meghatározott háromhónapi határidőt attól a naptól kell számítani, amelytől fogva az érdekelt Hatalom területén a kereskedelmi papírokra fennálló kivételes jogszabályok véglegesen hatályon kívül helyeztek.

236. cikk. Ellenségek közötti viszonylatokban a háború előtt kiállított kereskedelmi papírok pusztán ama körülmény folytán, hogy azokat megszabott határidőkön belül elfogadás vagy fizetés végett nem mutatták be, vagy, hogy a kibocsátót vagy forgatót az el nem fogadásról vagy nemfizetésről nem értesítették, érvénytelenné váltaknak nem tekinthetők, éppúgy az óvatolás elmulasztása vagy valamely alakiságnak a háború folyamán történt nem teljesítése miatt sem.

Ha valamely kereskedelmi papír elfogadás vagy fizetés végett történt bemutatására vagy az el nem fogadásról vagy nemfizetésről a kibocsátóhoz vagy a forgatóhoz intézendő értesítés megtételére, vagy végül az óvatolásra megszabott határidő a háború alatt lejárt és ha az a fél, akinek az értékpapírt bemutatnia, óvatoltatnia, illetve az el nem fogadásról vagy nemfizetésről értesítést adnia kellett volna, ezt a háború alatt nem tette meg, a jelen Szerződés életbelépésétől számítandó legkevesebb háromhónapi határidő áll rendelkezésre abból a célból, hogy az értékpapírt bemutassa, az el nem fogadásról vagy nemfizetésről értesítést adjon, vagy azt megóvatolja.

237. cikk. Valamely Szövetséges és Társult Hatalom bírósága által hozott ítéleteket, abban az esetben, ha ezek a bíróságok a jelen Szerződés értelmében illetékesek voltak, Magyarországon jogerősnek kell tekinteni és azokat végre kell hajtani anélkül, hogy külön végrehajtási utasításra (exequatur) szükség volna.

Ha a volt Magyar Királyság valamely bírói hatósága a háború alatt a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgára vagy valamely olyan társaság vagy társulat ellen, amelyben ilyen állampolgár érdekelt volt, oly eljárás alapján, amelynek során az illető állampolgár vagy társulat védekezni nem tudott, bárminő tárgyban ítéletet hozott, vagy végrehajtási cselekményt fogantatosított, az a szövetséges vagy társult állampolgár, aki ez okból kárt szenvedett, kártérítésben részesíthető, amelyet a VI. címben meghatározott Vegyes Döntőbíróság állapít meg.

A Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárának kérelmére a fenti kártérítés a Vegyes Döntőbíróság rendeletére és a lehetőséghez képest a feleknek a magyar bíróság ítéletét megelőző állapotba való visszahelyezésében állhat.

A fenti jóvátételben részesítheti a Vegyes Döntőbíróság a Szövetséges és Társult Hatalmaknak azokat az állampolgárait is, akik elfoglalt vagy megszállott területen fogantatosított bírói intézkedések következtében szenvedtek kárt, feltéve, hogy más módon kártalanítást nem kaptak.

238. cikk. A III., IV., V. és VII. címek alkalmazásánál a „háború alatt” kifejezés az egyes Szövetséges és Társult Hatalmakra nézve azt az időtartamot jelenti, amely a volt Osztrák–Magyar Monarchia és az illető Hatalom között a hadiállapotnak bekövetkezésétől a jelen Szerződés életbelépéséig terjed.

Függelék

I. Általános rendelkezések

1. §. A 234., 235. és 236. cikkek alkalmazásánál valamely szerződés ügyfeleit akkor kell ellenségeknek tekinteni, ha a kereskedés közöttük az egyik félre nézve kötelező törvények, rendeletek vagy rendszabályok értelmében tilos volt vagy jogellenessé vált, még pedig vagy attól a naptól kezdve, amikor ez a kereskedés tilossá vált, vagy attól a naptól kezdve, amikor a kereskedés bármilyen más módon vált jogellenessé.

2. §. A 234. cikkben meghatározott hatálytalanná válás alól ki vannak véve és a 232. cikk I. b) pontjában meghatározott jogok sérelme nélkül, valamint a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a háború alatt hozott belső törvényei, rendeletei és rendszabályai és az illető szerződéses rendelkezések alkalmazásának fenntartásával hatályban maradnak:

- a) azok a szerződések, amelyeknek célja a tulajdonjogoknak, ingó és ingatlan javaknak és értékeknek átruházása, feltéve, hogy a tulajdonjog átruházása vagy az ügylet tárgyának átadása már megtörtént, mielőtt még a felek ellenségekké váltak volna;
- b) bérletek, haszonbérletek és bérletre vonatkozó ígérek;
- c) jelzálog-, zálog- és alzálogszerződések;
- d) bányákra, bányaművekre, kőbányákra vagy bányatelepekre vonatkozó engedélyek;
- e) az egyfelől magánosok, másfelől Államok, tartományok, községek vagy más hasonló közigazgatási jogi személyek között kötött szerződések és az említett Államok, tartományok, községek vagy más hasonló közigazgatási jogi személyek részéről adott engedélyek.

3. §. Ha valamely szerződés kikötései a 234. cikk értelmében részben hatályukat veszítik, a szerződés többi kikötései, amennyiben a különválasztás keresztülvihető, a fenti 2. §-ban említett belső törvények, rendeletek és rendszabályok alkalmazásának fenntartásával hatályban maradnak. Ha a különválasztás nem vihető keresztül, a szerződést teljes egészében hatálytalanná válnak kell tekinteni.

II. Egyes szerződésekre vonatkozó különös rendelkezések

Érték- és árutőzsdei ügyletek

4. § a) Az elismert érték- és árutőzsdék által a háború alatt hozott azokat a szabályokat, amelyek valamely ellenséges magánfél részéről a háború előtt kötött tőzsdeügyletek lebonyolítását rendezik, nemkülönben az illető szabályok alkalmazása során tett intézkedéseket a Magas Szerződő Felek jóváhagyják az alábbi fenntartásokkal:

- 1. ha ki volt kötve, hogy az ügyletre az illető tőzsde szabályait kell alkalmazni;
- 2. ha ezek a szabályok általánosan kötelezők voltak;
- 3. ha a lebonyolítás módja igazságos és ésszerű volt;

b) Az előbbi bekezdés nem alkalmazható az ellenségtől megszállott területen fekvő tőzsdéken a megszállás tartama alatt foganatosított intézkedésekre.

c) A liverpooli Gyapot Egyesülés határozatával egybehangzóan jóváhagyatik az 1914. évi július hó 31-i kelettel teljesített gyapot-határidőügyletek lebonyolítása.

Zálog

5. §. Ellenség tartozásának biztosításául adott kézizálognak nemfizetés esetében való eladását akkor is érvényesnek kell tekinteni, ha a tulajdonos értesíthető nem volt, feltéve, hogy a hitelező jóhiszeműen és a rendes gondossággal és óvatossággal járt el; ebben az esetben a tulajdonos a zálogtárgy eladása okából semmiféle igénnyel sem léphet fel.

Ez a rendelkezés nem alkalmazható ellenség részéről az elfoglalt vagy megszállott vidékeken a megszállás tartama alatt foganatosított zálogeladásokra.

Kereskedelmi papírok

6. §. A III. címhez és annak Függelékéhez hozzájáruló Hatalmak tekintetében az ellenségek között fennálló és kereskedelmi papírok kibocsátásából eredő pénztartozásokat az említett Függelék értelmében a Felülvizsgáló és Kiegyenlítő Hivatalok fogják rendezni, amelyek a papír birtokosát megillető különböző visszereseti jogokat gyakorolhatják.

7. §. Ha valaki, akár a háború előtt, akár a háború alatt kereskedelmi papíron alapuló pénzbeli kötelezettséget vállalt egy később ellenséggé vált másik személynek vele szemben vállalt kötelezettsége alapján, ez utóbbi az ellenségeskedések megkezdése ellenére is köteles a másikat vállalt kötelezettségének következményei tekintetében biztosítani.

III. Biztosítási szerződések

8. §. Az ellenséggé vált személyek között kötött biztosítási szerződéseket az alábbi szakaszok szabályozzák.

Tűzkárbiztosítások

9. §. Tűzkár elleni biztosítást tárgyzó szerződések, amelyek a biztosított tárgy tulajdonában érdekelt személy és utóbb ellenséggé vált személy között jöttek létre, nem tekintendők hatályukat veszítetteknek, sem az ellenségeskedések megkezdésének vagy az illető személy ellenséggé válásának tényénél fogva, sem pedig abból az okból, hogy valamelyik fél a szerződés valamely kikötését a háború alatt, vagy a háborút követő három hónapon belül nem teljesítette; ellenben hatályukat veszítik az évi díjnak a jelen Szerződés életbelépését követő három hónapi időn túl bekövetkező első lejártától kezdődő hatállyal.

A háború alatt lejárt és ki nem fizetett díjak, valamint a háború alatt szenvedett veszteségekből eredő igények kérdése külön rendezés tárgya lesz.

10. §. Ha a háború előtt kötött valamely tűzkárbiztosítási szerződést közigazgatási vagy törvényhozási intézkedés alapján a háború alatt az eredeti biztosítóról más biztosítóra ruháztak át, az átruházást el kell ismerni és az eredeti biztosító felelősségét az átruházás napjától kezdődőleg megszüntnek kell tekinteni. Az eredeti biztosítónak mindazonáltal jogában áll, hogy kérelmére az átruházás feltételeiről kimerítő értesítést nyerjen és ha kiderül, hogy ezek a feltételek méltánytalanok voltak, azokat módosítani kell oly mértékben, amennyi méltányossá válásukhoz szükséges.

Egyébként a biztosítottnak jogában áll, hogy a szerződést az eredeti biztosító beleegyezésével, a vonatkozó kérelem keltétől számítandó hatállyal az eredeti biztosítóra visszaruházza.

Életbiztosítások

11. §. A biztosító és valamely utóbb ellenséggé vált személy között kötött életbiztosítási szerződéseket pusztán a hadüzenetnek, vagy az illető személy ellenséggé válásának tényénél fogva nem kell hatálytalanná válnaknak tekinteni.

Az előbbi bekezdés értelmében hatálytalanná válnak nem tekintendő szerződések alapján a háború alatt lejárt összegek a háború után igényelhetők. Ezek után az összegek után a lejárat napjától a fizetés napjáig számítandó 5%-os kamat jár.

Ha a szerződés a háború alatt a díjak nem fizetése folytán hatálytalanná vált, vagy ha a szerződés kikötéseinek nem teljesítése miatt hatályát veszítette, a biztosítottnak, képviselőinek vagy jogutódainak jogukban áll, hogy a biztosítótól a biztosítási kötvénynek a hatálytalanná válás napján fennálló értékét a jelen Szerződés életbelépésétől számítandó tizenkét hónapon belül követeljék.

Ha a szerződés a háború alatt a díjak fizetésének valamely háborús jogszabály alkalmazása folytán bekövetkezett elmulasztása folytán vált hatálytalanná, a biztosítottnak, képviselőinek és jogutódainak a jelen Szerződés életbelépését követő három hónapon belül joguk van a szerződést a netalán lejárt díjak és ezek 5%-os kamatainak megfizetésével hatályába visszaállítani.

12. §. Azokra az életbiztosítási szerződésekre, amelyeket oly Biztosító Társaság fiókja kötött, amelynek főintézete valamely utóbb ellenséggé vált országban volt, magában a szerződésben foglalt ellenkező kikötések hiányában a szerződéskötés helyének joga alkalmazandó; a biztosító azonban jogosítva van arra, hogy a biztosítottól vagy ennek képviselőitől visszakövetelje azokat az összegeket, amelyeket a háborús jogszabályok alkalmazásával emelt vagy rákényszerített igények alapján a szerződési kikötések vagy a szerződéskötés idejében fennálló törvények és államszerződések ellenére fizetett ki.

13. §. Azokban az esetekben, amelyekben a szerződésre alkalmazandó jog értelmében a biztosítót a szerződés a díjfizetés elmulasztása esetében is köti mindaddig, míg a biztosítottat a szerződés hatálytalanná válásáról nem értesítette, a biztosítónak, feltéve, hogy ezt az értesítést a háború következtében nem állott módjában megadni, joga van a biztosítottól a meg nem fizetett díjakat ezek 5%-os kamataival együtt követelni.

14. §. A 11–13. szakaszok alkalmazásánál életbiztosítási szerződéseknek kell tekinteni mindazokat a biztosítási szerződéseket, amelyeknél a két fél kölcsönös kötelezettségének kiszámítása az emberi élettartam esetlegességének és a kamatlábnak egybevetésén alapszik.

Tengeri biztosítások

15. §. Biztosító és utóbb ellenséggé vált személy között kötött tengeri biztosítási szerződéseket, ideértve az időre és a valamely útra szóló biztosítási kötvényeket, attól az időponttól kezdve, amelyben az utóbb említett személy ellenséggé vált, hatálytalanná váltaknak kell tekinteni, kivéve, ha a szerződésben meghatározott kockázat viselése a fenti időpont előtt kezdetét vette.

Abban az esetben, ha a kockázat viselése nem kezdődött meg, a díj fejében vagy más címen fizetett összegek a biztosítótól visszakövetelhetők.

Abban az esetben, ha a kockázat viselése megkezdődött, a szerződést fennállónak kell tekinteni, még ha a fél ellenséggé vált is és a szerződés kikötései értelmében járó díjak és kártérítési összegek megtérítése a jelen Szerződés életbelépése után követelhető lesz.

Abban az esetben, ha a háború előtt, vagy a hadviselő Államok polgárai között létrejött és a háború után behajtott tartozások kamatai tárgyában megállapodás jön létre, a tengeri biztosítási szerződés alapján követelhető kártérítési összegek után kamat csak a kár bekövetkezésétől számítandó egy évi határidő elteltével jár.

16. §. Ellenséggé vált biztosítottal kötött tengeri biztosítási szerződés alapján nem követelhető olyan kárnak a megtérítése, amelyet annak a Hatalomnak – illetőleg vele Szövetséges és Társult Hatalomnak – háborús cselekménye okozott, amelynek a biztosító állampolgára.

17. §. Ha bebizonyul, hogy valamely személy, aki a háború előtt valamely utóbb ellenséggé vált biztosítóval tengeri biztosítási szerződést kötött, az ellenségeskedések megkezdése után ugyanazt a kockázatot fedező új szerződést kötött más, nem ellenséges biztosítóval, az új szerződést úgy kell tekinteni, mint amely megkötésének napján az eredeti szerződés helyébe lépett, s a lejárt díjakat annak az elvnek alapján kell rendezni, hogy az eredeti biztosító a szerződés alapján csak addig az időpontig felelős, amelyben az új szerződés megkötöttetett.

Más biztosítások

18. §. Valamely biztosító és utóbb ellenséggé vált valamely személy között a háború előtt kötött mindazokat a biztosítási szerződéseket, amelyekről a 9–17. szakaszok nem tesznek említést, minden tekintetben éppúgy kell elbírálni, mint ahogy az ugyanazok között a felek között kötött tűzkárbiztosítási szerződések az említett szakaszok értelmében elbírálandók volnának.

Viszontbiztosítások

19. §. Ellenséggé vált személlyel kötött viszontbiztosítási szerződéseket az illető személy ellenséggé válásának tényével hatálytalanná váltaknak kell tekinteni anélkül, hogy ez a hatálytalanná válás az élet- és tengeri biztosításoknak azokban az eseteiben, amelyekben a kockázat viselése a háború előtt kezdetét vette, érintené a fenti kockázatok alapján járó összegeknek a háború utáni behajtásához való jogot.

Mindazonáltal, ha a viszontbiztosított fél ellenséges megszállás következtében nem volt képes más viszontbiztosítót találni, a viszontbiztosítási szerződés a jelen Szerződés életbelépésétől kezdődő háromhónapi határidő lejártáig hatályban marad.

Ha valamely viszontbiztosítási szerződés a jelen szakasz értelmében hatályát veszti, a felek a fizetett és fizetendő díjakkal, valamint oly élet- és tengeri biztosítások esetében, amelyekben a kockázat viselése a háború előtt kezdetét vette, a bekövetkezett károk viselése tekintetében is, egymásközt elszámolnak. A 11–17. szakaszokban nem említett kockázatok esetében az elszámolásnak arra az időpontra vonatkoztatva kell megtörténni, amelyben a felek ellenségekké váltak, tekintet nélkül az ezután az időpont után bekövetkezett károk címén emelt igényekre.

20. §. Az előbbi szakasz rendelkezései, az élet- és tengeri biztosítások kivételével, kiterjednek a biztosítótól egyéb biztosítási szerződés alapján elvállalt különös kockázatok tekintetében a felek ellenségévé válásának időpontjában fennállott viszontbiztosításokra is.

21. §. Valamely életbiztosítási szerződés viszontbiztosítása, amennyiben külön szerződés útján történt és nem foglaltatik benne valamely általános viszontbiztosítási szerződésben, hatályban marad.

22. §. Tengeri biztosítási szerződésnek a háború előtt történt viszontbiztosítása esetében ennek a kockázatnak a viszontbiztosítóra való átruházása érvényben marad, feltéve, hogy a kockázat viselése az ellenségeskedések megkezdése előtt kezdetét vette és az alapszerződés az ellenségeskedések megkezdése ellenére is hatályban marad. A viszontbiztosítási szerződés alapján akár díj, akár kártérítés címén járó összegek a háború után behajthatók.

23. §. A 16. és 17. szakaszok rendelkezéseit, nemkülönben a 15. szakasz utolsó bekezdését a tengeri kockázatok viszontbiztosítására irányuló szerződésekre is alkalmazni kell.

VI. cím

Vegyes Döntőbíráóság

239. cikk. a) Egyfelől az egyes Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyike, másfelől pedig Magyarország között a jelen Szerződés életbelépését követő három hónapi határidőn belül Vegyes Döntőbíráóságokat kell felállítani. Ezek a bíróságok három tagból állanak. Egy-egy tagjukat az egyes érdekelt Kormányok jelölik ki. Az elnököt a két érdekelt Kormány közös megegyezésével kell választani.

Ha ez a megegyezés nem jönne létre, a Bíróság elnökét s két másik személyt, akik közül az egyik vagy másik öt szükség esetében helyettesítheti, a Nemzetek Szövetségének Tanácsa, illetőleg ennek megalakulásáig – amennyiben erre hajlandó – Ador Gusztáv úr választja ki. A kiválasztott személyeknek a háború folyamán semlegesen maradt Hatalmak állampolgárainak kell lenniök.

Ha valamely Kormány, üresedés esetében, a Bíróság egyik tagjának a fentiek értelmében kijelöléséről egy hónapi határidőn belül nem gondoskodik, ezt a tagot az elnökön kívül fent említett két személy közül, a második Kormány választja.

A Bíróság határozatait szótöbbséggel hozza.

b) Az a) pont értelmében felállított Vegyes Döntőbíráóságok a III., IV., V. és VII. címek rendelkezései szerint hatáskörükbe utalt vitás kérdésekben ítélnek.

Ezenfelül Vegyes Döntőbíráóság jár el a jelen Szerződés életbelépése előtt a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai és a magyar állampolgárok között kötött szerződésekre vonatkozólag felmerült mindennemű vitás kérdésben, azoknak a kérdéseknek kivételével, amelyek valamely szövetséges, társult vagy semleges Hatalom törvényei

értelmében e Hatalmak nemzeti bíróságának hatáskörébe tartoznak. Ilyen esetben a vitás kérdést a Vegyes Döntőbíróság kizárásával az illető nemzeti bíróság dönti el. A Szövetséges és Társult Hatalom érdekelt állampolgárának mindamellett joga van az ügyet a Vegyes Döntőbíróság elé vinni, feltéve, hogy saját hazai törvénye ezt nem tiltja.

c) Ha az ügyek száma megkívánja, több tagot kell kijelölni, hogy minden egyes Vegyes Döntőbíróság több osztályra legyen osztható. Minden ilyen osztályt a fentiek értelmében kell összeállítani.

d) Minden Vegyes Döntőbíróság maga határozza meg eljárásának szabályait, amennyiben azokat a jelen cikk Függelékének rendelkezései nem szabályozzák. Minden Vegyes Döntőbíróságnak joga van megállapítani azokat az összegeket, amelyeket a vesztes fél eljárási költségek és kiadások fejében fizetni köteles.

e) Minden Kormány maga fizeti a Vegyes Döntőbírósághoz az ő részéről kinevezett tagnak, valamint a Bíróság előtt való képviselőre kijelölt megbízottainak tiszteletdíjait. Az elnök tiszteletdíját az érdekelt Kormányok külön megegyezéssel állapítják meg és ezt a tiszteletdíjat, valamint az egyes Bíróságok közös kiadásait a két Kormány egyenlő arányban viseli.

f) A Magas Szerződő Felek kötelezettséget vállalnak arra nézve, hogy bíróságaik és hatóságaik a Vegyes Döntőbíróság részére közvetlenül fognak minden hatáskörükbe tartozó s különösen a kézbesítésekre és a bizonyításfelvételre vonatkozó ügyben mindennemű jogsegélyt nyújtani.

g) A Magas Szerződő Felek megállapodnak abban, hogy a Vegyes Döntőbíróság határozatait végérvényeseknek tekintik és állampolgáraikra kötelezőkké teszik.

Függelék

1. §. A Bíróság valamely tagjának elhunyna vagy lemondása esetében, vagy ha a Bíróságnak valamely tagja akármilyen okból nem tudja tisztét ellátni, pótlása végett az illető kinevezésénél követett eljárást kell alkalmazni.

2. §. A Bíróság eljárásának szabályait az igazságosságnak és méltányosságnak megfelelően állapítja meg. A Bíróság dönt a felek indítványai előterjesztésének sorrendjére és határidőire nézve és meghatározza a bizonyításfelvételnél megkívánt alakiságokat.

3. §. A felek ügyvédei és szaktanácsadói jogosítva vannak arra, hogy az ügyüket támogató vagy védő okfejtéseiket előszóval és írásban a Bíróság elé terjesszék.

4. §. A Bíróság az eléje kerülő perekre és ügyekre, valamint az azokat tárgyaló eljárásokra vonatkozó iratokat az időpontok feltüntetésével megőrizni köteles.

5. §. Mindegyik érdekelt Hatalom kinevezhet egy titkárt. Ezek a titkárok a Bíróság vegyes Titkárságát alkotják és annak alá vannak rendelve. A Bíróság a feladata teljesítéséhez szükséges segédmunkálatokra egy vagy több hivatalnokot nevezhet ki és alkalmazhat.

6. §. A Bíróság az eléje kerülő minden kérdésben és ügyben az érdekelt felek részéről szolgáltatott bizonyítékok, tanúvallomások és felvilágosítások alapján határoz.

7. §. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy a Bíróságnak vizsgálatai foganatosításához szükséges minden könnyítést és felvilágosítást megadnak.

8. §. Az eljárás nyelve ellenkező megállapodás hiányában az angol, a francia, az olasz, vagy a japán, aszerint, hogy mit határoz az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalom.

9. §. Az egyes Bíróságok tárgyalásainak helyét és idejét a Bíróság elnöke határozza meg.

240. cikk. Ha valamely illetékes Bíróság a III., IV., V. vagy VII. címek alá tartozó kérdésben az említett címek rendelkezéseinek meg nem felelő ítéletet hozott vagy fog hozni, annak a félnek, aki ennek folytán kárt szenvedett, jóvátételre van igénye, amelyet a Vegyes Döntőbíróság állapít meg. Valamely Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárának kérelmére a fent említett jóvátételt a Vegyes Döntőbíróság a lehetőséghez képest akként nyújthatja, hogy a feleket a volt Magyar Királyság bíróságának ítéletét megelőző állapotba helyezi vissza.

VII. cím

Ipari tulajdon

241. cikk. A Magas Szerződő Felek a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve és rendelkezéseinek fenntartásával ismét megadják vagy visszaállítják saját területeiken a 220. és 222. cikkeken említett párisi és berni nemzetközi egyezményekben megállapított ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogokat azoknak javára, akik a hadiállapot kezdetének időpontjában az említett jogok élvezetében voltak, valamint ezek jogutódainak javára. Hasonlóképpen az igényjogosultak javára elismerik és érvényeseknek tekintik a jelen Szerződés életbelépésétől kezdve mindazokat a jogokat is, amelyeket ipari tulajdoni jogvédelem iránt előterjesztett kérvény, avagy valamely irodalmi vagy művészeti mű közzététele alapján a háború tartama alatt megszerezhettek volna, ha a háború ki nem tör.

Mindazonáltal azok a különös rendelkezések, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyikének törvényhozó, végrehajtó vagy közigazgatási hatalommal felruházott valamely hatósága a volt Magyar Királyság állampolgárainak ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogaira nézve kibocsátott, továbbra is érvényben és teljes hatályban maradnak.

Valamely ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjognak a háború tartama alatt a Szövetséges és Társult Hatalmak Kormányainak egyike részéről történt használatba vétele, valamint az említett jogok alá eső terméknek, készüléknek, cikknek vagy bármely egyéb tárgynak eladása vagy áruba bocsátása nem szolgálhat sem Magyarországnak, sem állampolgárainak, sem a volt Magyar Királyság állampolgárainak, sem ezek nevében fellépő személynek jogalapul visszakövetelési vagy más kereset támasztására.

Azokat az összegeket, amelyek a 232. cikk b) pontjában említett személyek tulajdonára vonatkozó és a jelen cikk második bekezdésében körülírt különleges intézkedések végrehajtásaként jelentkező bármely rendelkezés vagy intézkedés következtében váltak esedékessé, vagy fizetettek le, amennyiben valamely Szövetséges és Társult Hatalomnak a jelen Szerződés aláírásakor érvényben levő törvényei másként nem rendelkeznek, ugyanolyan módon fogják felhasználni, mint azt a jelen Szerződés a nevezett személyek egyéb követeléseire nézve előírja; viszont azok az összegek, amelyek a volt Magyar Királyság Kormánya részéről a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogaira nézve különleges intézkedések következtében kerültek behajtásra, olyan tekintet és elbánás alá esnek, mint a magyar állampolgárok minden egyéb tartozása.

A Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyike fenntartja magának azt a jogot, hogy mindazokat az ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogokat (az ipari és kereskedelmi védjegyek kivételével), amelyeket törvényeik értelmében magyar állampolgárok a háború előtt vagy annak tartama alatt megszereztek, vagy ezután megszerezni fognak, akár közvetlen gyakorlatba vétel, akár használati engedélyek adása, akár a gyakorlatba vétel ellenőrzésének fenntartása útján, akár más úton, oly mértékben korlátozhassa, feltételekhez köthesse vagy megszoríthassa, amint az a nemzeti védelem szempontjából vagy a közjó érdekében, vagy abból a célból szükségesnek mutatkozik, hogy saját állampolgárainak ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogainak magyar területen Magyar-

ország részéről méltányos elbánást biztosítson; végül pedig abból a célból is, hogy Magyarországgal szemben a jelen Szerződésen alapuló minden kötelezettség teljesítésére nézve biztosítékokat szerezzen. A jelen Szerződés életbelépése után szerzett ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogokkal szemben a Szövetséges és Társult Hatalmak részéről a fentebb megállapított jog csak abban az esetben gyakorolható, ha az említett korlátozások, feltételek vagy megszorítások a nemzeti védelem vagy a közjó érdekében szükségeseknek mutatkoznak.

Minden olyan esetben, amikor a Szövetséges és Társult Hatalmak a fenti rendelkezéseket érvényesítik, méltányos kártalanításnak vagy az ellenérték megtérítésének lesz helye; ezek az összegek a jelen Szerződésnek a magyar állampolgárok javára fennálló egyéb tartozásokra vonatkozó rendelkezései szerint használandók fel.

A Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyike fenntartja magának azt a jogot, hogy semmisnek és érvénytelennek tekinthessen minden olyan teljes vagy részleges jogát ruházást és minden olyan engedélyezést, amely ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogra nézve 1914. évi július hó 28. óta történt vagy ezután fog történni, amennyiben az a jelen cikk rendelkezéseinek érvényesítését akadályozná.

A jelen cikk rendelkezései nem alkalmazhatók az olyan társaságok vagy vállalatok ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogaira, amelyeknek felszámolását a Szövetséges és Társult Hatalmak háborús kivételes törvényhozási intézkedések értelmében fogantatosították, avagy a 232. cikk b) pontja alapján fogantatosítani fogják.

242. cikk. A Magas Szerződő Felek mindegyikének állampolgárai jogot nyernek arra, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől számított legkevesebb egyévi időtartam alatt minden díjpótlék vagy bármilyen büntetési pótdíj nélkül elvégezhessek mindazokat a cselekményeket, megfelelhessenek mindazoknak a megszabott alakszerűségeknek, megfizethessék mindazokat a díjakat, s általában mindazokat a kötelezettségeket teljesíthessék, amelyek az egyes Államok törvényei és rendeletei értelmében szükségesek azoknak az ipari tulajdonjogoknak megtartására vagy elnyerésére, amely jogokat 1914. évi július hó 28-án már megszereztek volt, vagy amely jogokat, ha a háború ki nem tör, a háború előtt vagy alatt benyújtott kérvény alapján azóta már megszereztek volna; ugyanaz vonatkozik az ipari tulajdonjogok ellen irányuló felszólalások érvényesítésére. Mindazonáltal ez a cikk nem ad jogot arra, hogy az Észak-amerikai Egyesült Államokban olyan ügyben, amelyben a végtárgyalást már megtartották, az „interfERENCE” eljárás²² újból megindíttassék.

Ipari tulajdonjogok, amelyek valamely cselekvés elmulasztása, valamely alakszerűség nem teljesítése vagy valamely illeték kifizetésének elmaradása következtében elévültek, újból felélednek; ha azonban harmadik személyek szabadalmakat és mintákat az alatt az idő alatt, amíg a rájuk vonatkozó jog szünetelt, értékesítettek vagy felhasználtak, a Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyikének joga van e harmadik személyek jogainak megóvása érdekében szükséges méltányos intézkedéseket megtenni. Továbbá magyar állampolgároknak olyan szabadalmaira vagy mintáira, amelyek ily módon újból felélednek, továbbra is érvényesek azok a rendelkezések, amelyek a háború alatt kényszerengedélyek megadását szabályozták, úgyszintén a jelen Szerződés összes rendelkezései.

Az 1914. évi július hó 28. napjától a jelen Szerződés életbelépéséig elmúlt idő nem számít be a szabadalom gyakorlatba vételére, valamely ipari vagy kereskedelmi védjegy vagy minta használatbavételére előírt időtartamba és megegyezés áll fenn arra nézve, hogy csupán a gyakorlás szünetelése, vagy nem használás okából nem évülnek el vagy nem szűnnek meg a jelen Szerződés életbelépésétől számított két éven belül azok a szabadalmi, ipari vagy kereskedelmi védjegy- vagy mintajogok, amelyek 1914. évi július hó 28-án még fennállottak.

243. cikk. A Párizsban 1883. évi március hó 20-án megkötött és Washingtonban 1911-ben módosított egyezmények 4. cikkében, valamint bármely más hatályos egyezményben vagy törvényben megszabott elsőbbségi határidőket, amelyek a szabadalmak vagy használati minták, ipari vagy kereskedelmi védjegyek, minták és mustrák védelmére irányuló kérvények benyújtására vagy beiktatására vonatkoznak, ha ezek a határidők 1914. évi július hó 28. napjáig még le nem jártak, vagy ha ilyen határidő a háború alatt kezdődött vagy megkezdődhetett volna, ha a háború ki nem tör, mindegyik Magas Szerződő Fél a többi Magas Szerződő Fél minden állampolgára javára a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónappal meghosszabbítja.

Ez a határidőmeghosszabbítás nem érintheti azonban az egyes Magas Szerződő Feleknek vagy bármely személynek olyan ipari tulajdonjogait, amelyeknek ezek a jelen Szerződés életbelépése időpontjában jóhiszeműleg élvezetében vannak és amelyek az elsőbbségi határidő igénybevétele alapján kért jogokkal ellentétben állanak; ezek a jogok érvényben maradnak, akár a jóhiszemű jogosult, akár képviselői vagy jogutódai javára, ha a jogát ruházás a jelen Szerződés életbelépése előtt történt; az ilyen jogosultak semmi vonatkozásban sem zavarhatók vagy büntethetők, mint jogbitorlók.

244. cikk. Egyrésről a volt Magyar Királyság állampolgárai, vagy olyan személyek, akik a volt Magyar Királyság területén laktak vagy ipart űztek, másrésről a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai vagy olyan személyek, akik e Hatalmak területén laktak vagy ipart űztek, vagy olyan harmadik személyek, akikre ezek a személyek ruházták át a háború alatt jogaikat, nem indíthatnak keresetet és nem emelhetnek igényt olyan tények alapján, amelyek a másik Szerződő Fél területén a hadiállapot kezdete és a jelen Szerződés életbelépése között lefolyt időben keletkeztek és amely tényeket a háború tartamának bármely időpontjában fennállott, vagy az előző 242. és 243. cikkek értelmében helyreállított ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogoknak megsértéseként lehetett volna tekinteni.

Ugyanezek a személyek semmikor sem indíthatnak keresetet ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogok megsértése címén, azon az alapon, hogy valaki a hadiállapot kezdete és a jelen Szerződés aláírása között lefolyt időben előállított termékeket és ipari készítményeket, vagy ugyanezen időben közzétett irodalmi vagy művészeti műveket eladott vagy áruba bocsátott, ha az eladás vagy áruba bocsátás a jelen Szerződés aláírásától számított egy éven belül egyrésről a Szövetséges és Társult Hatalmak területein, másrésről Magyarország területén történik, sem azon az alapon, hogy valaki ilyen termékeket és ipari készítményeket, vagy irodalmi és művészeti műveket megszerzett vagy felhasználta; de ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha a jogosult félnek olyan területen volt lakóhelye, ipari vagy kereskedelmi telepe, amelyet az osztrák–magyar hadsereg a háború tartama alatt megszállva tartott.

Ez a cikk nem alkalmazható egyrésről az Észak-amerikai Egyesült Államok és másrésről Magyarország egymás közötti viszonyában.

245. cikk. Ipari tulajdonjogok gyakorlatbavételének vagy irodalmi és művészeti művek sokszorosításának engedélyezésére vonatkozó szerződéseket, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai, vagy területükön lakó vagy ott ipart űző személyek egyrésről, másrésről pedig a volt Magyar Királyság állampolgárai a hadiállapot kezdete előtt kötöttek, attól az időponttól kezdve, amikor a volt Osztrák–Magyar Monarchia és az illető Szövetséges és Társult Hatalom közt a hadiállapot megkezdődött, megszünteknek kell tekinteni. Mindezekben az esetekben azonban az ilyfajta szerződések alapján eredetileg jogosult személy a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül a jog tulajdonosától új engedély megadását követelheti; ennek feltételeit, ha a felek közt megegyezés nem jön létre, annak az országnak illetékes bírósága állapítja meg, amelynek joga az eredeti jogszerzésre irányadó volt, kivéve oly engedélyek eseteit, amelyekre vonatkozó jog szerzésére a volt Magyar Királyság joga volt az irányadó; ebben az

esetben a feltételeket a jelen rész VI. címében meghatározott Vegyes Döntőbíróság alapítja meg. A Bíróság egyes esetekben megállapíthatja a háború alatti használás méltányosnak vélt ellenértékét is.

Azokat a használati engedélyeket, amelyek ipari, irodalmi vagy művészeti tulajdonjogokra nézve valamely Szövetséges és Társult Hatalom háborús kivételes törvényei értelmében adtak, nem érintheti már a háború előtti időből származó ilyen engedélynek meghosszabbítása; azok érvényesek és teljesen joghatályosak maradnak és ha valamely ilyen engedély ugyanazon személy javára adatott, aki a háború előtt kötött szerződés értelmében eredetileg is jogosult volt, az új engedélyt úgy kell tekinteni, mint amely a régi helyébe lépett.

Ha azoknak a személyeknek tulajdonjoga alapján, akiket a 232. cikk b) pontja felsorol, ipari tulajdonjog gyakorlatbavételére, vagy irodalmi, színművészeti vagy művészeti mű sokszorosítására vagy előadására vonatkozólag a háború előtt kötött szerződés vagy nyert engedély értelmében a háború alatt fizetéseket teljesítettek, ezeket az összegeket ugyanarra a célra kell fordítani, mint a jelen Szerződés értelmében ezeknek a személyeknek egyéb tartozását vagy követelését.

Ez a cikk nem alkalmazható egyrészt az Észak-amerikai Egyesült Államok és másrészt Magyarország egymás közötti viszonyában.

VIII. cím

Az átcsatolt területekre vonatkozó különleges rendelkezések

246. cikk. Azok közül a természetes és jogi személyek közül, akik, illetőleg amelyek azelőtt hozzátartozói voltak a volt Magyar Királyságnak, beleértve Bosznia-Hercegovinát is, mindazok, akik, illetőleg amelyek a jelen Szerződés alapján jogérvényesen valamelyik Szövetséges és Társult Hatalom állampolgárságát nyerik el, az alább következő rendelkezésekben mint „a volt Magyar Királyság állampolgárai”, a többiek pedig mint „magyar állampolgárok” jelöltetnek meg.

247. cikk. A jelen Szerződés alapján Magyarországtól elszakított területek lakói, tekintet nélkül ezeknek a területeknek elszakítására és állampolgárságuknak ebből előálló megváltozására, Magyarországon teljes és egész élvezetében maradnak mindazoknak az ipari, irodalmi és művészeti tulajdonjogoknak, amelyeknek az elszakítás időpontjában fennálló törvények értelmében birtokosai voltak.

248. cikk. Azok a kérdések, amelyek a volt Magyar Királyság állampolgáira, valamint a magyar állampolgárokra, jogaikra, előjogaikra és javaikra vonatkoznak és amelyekről nem szól sem a jelen Szerződés, sem az a szerződés, amely bizonyos közvetlen vonatkozásokat fog szabályozni azok között az Államok között, amely Államokhoz a volt Osztrák–Magyar Monarchiának valamelyik területe átcsatoltatott, vagy amelyek a Monarchia feldarabolásából keletkeztek, az érdekelt Államok között – beleértve Magyarországot – külön egyezmények tárgyai lesznek, önmagától értetődően, hogy ezek az egyezmények a jelen Szerződés rendelkezéseivel semmiképpen sem állhatnak ellentétben.

Ebből a célból megegyezés történt arra nézve, hogy a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónapon belül az érdekelt Hatalmak kiküldöttjei értekezletet fognak tartani.

249. cikk. A Magyar Kormány a volt Magyar Királyság állampolgárait magyar területen fekvő javaik, jogaik és érdekeik birtokába haladéktalanul visszahelyezi.

A tökevagyonra kivetett adóknak és illetékeknek azt az összegét, amelyet a volt Magyar Királyság állampolgárainak javai, jogai és érdekei után 1918. évi november hó 3-a óta szedtek be vagy emeltek fel, vagy amelyet a jelen Szerződés rendelkezései értelmé-

ben leendő visszaadásukig, vagy amennyiben olyan javakról és érdekekről volna szó, amelyek háborús kivételes intézkedéseknek alávetve nem voltak, a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónapi határidő lejártáig esetleg még beszédnének vagy felemelnének, az igényjogosultaknak vissza kell fizetni.

A visszaadott javakat, jogokat és érdekeket ugyanannak a személynek valamely egészen más vagyonával vagy vállalatával kapcsolatban nem szabad semmiféle illetékekkel sújtani attól az időponttól kezdve, amelyben az illető vagyont Magyarországból kivittek, vagy a vállalat üzemét ott beszüntették.

Abban az esetben, ha a Magyarországból kivitt javak, jogok és érdekek után illetékeket bizonyos időre előre fizettek volna, az előre fizetett illetékeknek a javak, jogok és érdekek elvitele utáni időre eső részét az igényjogosultaknak vissza kell téríteni.

A jelen Szerződés 231/d és 254. cikkének rendelkezései, amelyek a fizetések teljesítésénél figyelembe jövő pénznemekre és átszámítási árfolyamra vonatkoznak, alkalmazást nyernek a jelen cikk 1. bekezdésében említett vagyon-visszatérítéseknek vonatkozó eseteiben is.

A volt Magyar Királyságban ennek a Királyságnak állampolgárai részére alapított vagy létesített mindennemű hagyományt, adományt, ösztöndíjat és alapítványt, amennyiben azok Magyarország területén vannak, Magyarország annak a Szövetséges és Társult Hatalomnak, amelynek az illető személyek jelenlegi állampolgárai, vagy amelynek állampolgáraivá lesznek, a jelen Szerződés vagy a jelenlegi ügyek rendezésére irányuló szerződések alapján, abban az állapotban fogja rendelkezésére bocsátani, amelyben ezek az alapítványok 1914. évi július hó 28-án voltak, tekintetbe véve az alapítvány céljaira teljesített szabályszerű fizetéseket.

Abban az esetben, ha olyan családi alapítványok szabályzatai, amelyek ezentúl is a Magyar Állam kezelésében maradnak, a javadalmak élvezetét a magyar állampolgárságtól teszik függővé, a javadalom várományosai a nyugdíjra, neveltetési járulékra, hozományra és más előnyökre vonatkozó jogokat megtartják akkor is, ha a jelen Szerződés vagy a jelenlegi ügyek rendezésére irányuló szerződések alapján megszerezték vagy megszereznék azon Államok egyikének állampolgárságát, amelyekhez a volt Magyar Királyság területének valamely részét az említett szerződések átcsatolták vagy át fogják csatolni.

Abban az esetben, ha oly család kihalásával, amelynek érdekében ilyen alapítványt létesítettek, az alapok a Magyar Államra vagy a Magyar Állam valamely intézményére szállanak, az örökösödési jog arra az Államra fog szállani, amelyhez az utolsó javadalmozott tartozott.

250. cikk. A 232. cikk és a IV. címhez tartozó Függelék rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyásával a magyar állampolgároknak vagy a magyar állampolgárok által ellenőrzött társaságoknak a volt Osztrák–Magyar Monarchia területein fekvő javai, jogai és érdekei nem esnek az említett rendelkezésekben megszabott lefoglalás vagy felszámolás alá.

Ezek a javak, jogok és érdekek a jogosultaknak – minden ilyenmű rendszabálytól vagy a kisajátításra, kényszerkezelésre vagy zár alá vételre vonatkozólag 1918. évi november hó 3-ától a jelen Szerződés életbelépéseig alkotott bármily más rendelkezéstől mentesen – fognak visszaadni. Az említett javak, jogok és érdekek abban az állapotban fognak visszaadni, amelyben azok a szóban levő rendszabályok alkalmazása előtt voltak.

Azokat a felszólalásokat, amelyeket magyar állampolgárok a jelen cikk alapján esetleg elő fognak terjeszteni, a 239. cikkben említett Vegyes Döntőbíróság fogja elbírálni.

A jelen cikkben érintett javak, jogok és érdekek közé nem tartoznak azok a javak, amelyek a IX. rész (Pénzügyi rendelkezések) 191. cikke alá esnek.

A VIII. rész (Jóvátétel) I. címéhez tartozó III. Függelékben a magyar állampolgároknak hajókra vonatkozó tulajdonjogaira nézve foglalt rendelkezéseket a jelen cikk semmiképpen sem érinti.

251. cikk. A tengeri úton szállítandó áruk eladására vonatkozólag 1917. évi január hó 1-je előtt egyrészről a volt Magyar Királyság állampolgárai és másrészről a volt Osztrák–Magyar Monarchiának, Magyarországnak, Bosznia–Hercegovinának közigazgatási hatóságai vagy magyar állampolgárok között kötött minden szerződés hatályát veszti, kivéve azokat, amelyek oly tartozásokra és más pénzbeli kötelezettségekre vonatkoznak, amelyek azokban a szerződésekben megjelölt valamely műveletből vagy fizetésből származnak. Minden egyéb szerződés, amelyet ugyanezek a szerződő felek 1918. évi november hó 1-je előtt kötöttek, s amelyek eddig az időpontig érvényben voltak, hatályban maradnak.

252. cikk. Az átcsatolt területeken az elévülési, kizáró és perindítási határidők tekintetében a 235. és 236. cikkeknek idevágó rendelkezései nyernek alkalmazást, oly módosítással, hogy „a háború kezdete” kifejezés helyébe a következő kifejezés lép: „a Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyike által közigazgatásilag meghatározandó az az időpont, amelyben a szerződő felek között az érintkezés tényleg vagy jogilag lehetetlenné vált”; továbbá, hogy ezt a kifejezést: „háború tartama” a következő kifejezéssel kell helyettesíteni: „a fentebb körülírt időpont és a jelen Szerződés életbelépése között levő időtartam”.

253. cikk. Magyarország kötelezi magát arra, hogy semmiképpen sem akadályozza meg, hogy a volt Osztrák–Magyar Monarchia törvényei szerint alapított valamely oly társaságnak, amelyben a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai érdekelve vannak, javai, jogai és érdekei bármely más Hatalom törvényei szerint alapított valamely társaságra átruháztassanak; továbbá, hogy megkönnyíti mindazokat az intézkedéseket, amelyek az átruházás keresztülviteléhez szükségesek és a tőle esetleg kívánt támogatást megadja avégből, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai vagy oly társaságok, amelyekben azok érdekelve vannak, Magyarországon vagy az átcsatolt területeken levő javaikat, jogaikat és érdekeiket visszaszerezhessék.

254. cikk. A 231. cikk d) pontjának kivételével, a III. cím nem nyer alkalmazást olyan tartozásokra, amelyek magyar állampolgárok és a volt Magyar Királyság állampolgárai között jöttek létre.

Az újonnan alakult Államok számára a 231. cikk d) pontjában foglalt különleges rendelkezések fenntartásával, a jelen cikk 1. bekezdésében említett tartozásokat olyan pénznemben kell fizetni, amely a fizetés időpontjában törvényes fizetési eszköz abban az Államban, amelynek a volt Magyar Királyság állampolgára polgárává lett. Ilyen tartozáskiegyenlítésnél a genfi tőzsdének az 1918. évi november hó 1-jét megelőző két hónapban jegyzett átlagos árfolyamát kell, mint átszámítási árfolyamot alkalmazni.

255. cikk. Azoknak a biztosító-társaságoknak, amelyeknek székhelye olyan területen volt, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchiának részét alkotta, jogukban áll a jelen Szerződés életbelépése után tíz éven át működésüket magyar területen tovább folytatni anélkül, hogy hovatartozásuknak megváltozása azt a jogi helyzetet, amelyben azelőtt voltak, bármiképpen is befolyásolná.

A jelzett idő alatt, az említett társaságok ügyleteit Magyarország nem vetheti magasabb illeték vagy teher alá, mint aminőket a hazai társaságok üzleteire kiró. Tulajdonukat nem lehet korlátozni olyan rendelkezésekkel, amelyeket hasonló módon a belöldi biztosító-társaságok javaira, jogaira és érdekeire is nem alkalmaznak; ilyen rendelkezések alkalmazása esetében megfelelő kártérítést kell fizetni.

A jelen rendelkezések csak annyiban alkalmazhatók, amennyiben viszont azoknak a magyar biztosító-társaságoknak, amelyek üzleti tevékenységüket azelőtt az átcsatolt területeken gyakorolták, ugyanaz a jog biztosítottatik, hogy tevékenységüket az említett területeken akkor is gyakorolhatják, ha székhelyük ezeken a területeken kívül esett.

Az említett tízévi határidő lejártá után a jelzett biztosító-társaságok, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak valamelyikéhez tartoznak, a jelen Szerződés 211. cikkében megállapított elbánást élvezik.

A jelen cikk rendelkezései a szövetkezetekre is alkalmazást nyernek, feltéve, hogy az e társaságokra vonatkozó törvényes szabályok tagjaiknak tényleges felelősségét megállapítják az említett társaságok működési körébe tartozó minden művelet és szerződés tekintetében.

256. cikk. Azoknak a javaknak elosztását, amelyek olyan összességeknek vagy olyan erkölcsi köztestületeknek birtokai, amelyek tevékenységüket a jelen Szerződéssel feldarabolt területeken gyakoroltak, külön egyezmények fogják szabályozni.

257. cikk. Azok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchiából területek csatoltattak, vagy amelyek a Monarchia feldarabolásából keletkeztek, elismerik mindazokat az ipari, irodalmi és művészeti tulajdonjogokat, amelyek ezeken a területeken fennhatóságuk alá jutásuk időpontjában érvényben voltak, vagy a jelen Szerződés 241. cikkének alkalmazásával hatályba helyeztetek vagy visszaállítottak. Ezek a jogok annyi ideig maradnak érvényben, amennyi azokat a volt Osztrák–Magyar Monarchia törvényei szerint megillette.

Külön egyezmény fogja szabályozni az ipari, irodalmi és művészeti tulajdon hatósági intézésével összefüggő levéltárakra, lajstromokra és tervekre vonatkozó minden kérdést, úgyszintén ezeknek netáni átadását vagy közlését a volt Osztrák–Magyar Monarchia hivatalai részéről az újonnan alakult Államok hivatalai vagy azoknak az Államoknak hivatalai számára, amelyek a nevezett Monarchiából területeket kaptak.

258. cikk. A jelen Szerződés egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül a Magyar Kormány kötelezi magát, hogy minden Hatalomnak, amelyhez a volt Osztrák–Magyar Monarchiából területek csatoltattak, vagy amely a Monarchia feldarabolásából keletkezett, a maga részéről átadja a volt Osztrák–Magyar Monarchia Kormányai vagy hatóságai, vagy az ellenőrzésük alatt működő nyilvános vagy magánszervezetek által felhatalmazott tartalékoknak azt a hányadát, amely az illető területeken társadalmi és állami biztosítások működésének céljaira szánva volt.

Azok a Hatalmak, amelyeknek ezek az alapok átadatnak, kötelesek azokat ezekből a biztosításokból eredő kötelezettségek teljesítésére fordítani.

Az átadás feltételeit a Magyar Kormány és az érdekelt Kormányok között kötendő külön egyezmények fogják szabályozni.

Ha ezek a külön egyezmények az előbbi bekezdésnek megfelelően a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónapon belül nem köttetnének meg, az átadás feltételei minden egyes esetben ötagú bizottság elé terjesztendők, amelynek egy tagját a Magyar Kormány, egyikét a másik érdekelt Kormány, három tagját pedig a Nemzetközi Munkahivatal Igazgatótanácsa más Államok polgárai közül nevezi ki. Ez a bizottság megalakulásától számított három hónapon belül szavazattöbbséggel elfogadott javaslatokat fog a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé terjeszteni; a Tanács határozatait Magyarország és a másik érdekelt Állam nyomban végérvényeseknek köteles tekinteni.

259. cikk. A jelen címnek azok a rendelkezései, amelyek Magyarország vagy a magyar állampolgárok és a volt Magyar Királyság állampolgárai közti viszonyra vonatkoznak, alkalmazást nyernek ugyanilyen természetű viszonyokra Magyarország vagy a magyar állampolgárok és a volt Osztrák Birodalom állampolgárai között is, ez utóbbiakat az Ausztriával kötött békeszerződés 263. cikke értelmében véve.

Viszont a most említett szerződés X. része VIII. címének rendelkezései, amelyek az Ausztria vagy az osztrák állampolgárok és a volt Osztrák Birodalom állampolgárai közti viszonyra vonatkoznak, alkalmazást nyernek az ugyanilyen természetű viszonyokra az Ausztria vagy az osztrák állampolgárok és a volt Magyar Királyság állampolgárai között is, ez utóbbiakat a jelen Szerződés 246. cikke értelmében véve.

260. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak kötelékébe tartozó légi járóművek Magyarország területén teljesen szabadon repülhetnek és leszállhatnak és általában véve ugyanazokat a kedvezményeket élvezik, mint a magyar légi járóművek, különösen veszély esetében.

261. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak kötelékébe tartozó és bármely idegen országba haladó légi járóművek jogosultak Magyarország területén leszállás nélkül átrepülni, feltéve, hogy betartják azokat a szabályokat, amelyeket Magyarország esetleg megállapít és amelyek egyaránt alkalmazást nyernek mind Magyarország, mind a Szövetséges és Társult Országok légi járóműveire.

262. cikk. Azok a nyilvános repülőterek, amelyek Magyarországon a hazai belforgalom céljaira szolgálnak, a Szövetséges és Társult Hatalmak légi járóműveinek is rendelkezésre állanak; ezek a járóművek mindennemű illeték tekintetében, ideértve a leszállási és kezelési illetékeket, a magyar légi járóművekkel egyenlő elbánásban fognak részesülni.

263. cikk. A jelen rendelkezések sérelme nélkül a 260., 261. és 262. cikkekben meghatározott repülési, átrepülési és leszállási jog korlátozva lehet olyan szabályokkal, amelyeket Magyarország szükségesnek tart életbe léptetni; természetesen ezek a szabályok minden különbség nélkül alkalmazást fognak nyerni mind a magyar légi járóművekre, mind a Szövetséges és Társult Országok légi járóműveire.

264. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak bármelyike részéről az állampolgárságra és a légi közlekedésre nézve kiállított vagy érvényeseknek elismert bizonyítványokat, képesítési okleveleket és engedélyeket Magyarországon érvényeseknek és ugyanolyan értékűeknek fogják elismerni, mint a Magyarországon kiállított bizonyítványokat, okleveleket és engedélyeket.

265. cikk. A belföldi kereskedelmi légi forgalomban a Szövetséges és Társult Hatalmak kötelékébe tartozó légi járóművek Magyarországon a legnagyobb kedvezményt élvező nemzettel egyenlő elbánásban részesülnek.

266. cikk. Magyarország kötelezi magát arra, hogy olyan rendelkezéseket léptet életbe, amelyek alkalmasak annak biztosítására, hogy a területe fölött repülő minden magyar légi járómű alkalmazkodni fog azokhoz a szabályokhoz, amelyeket a világítójelek és jelzések, a légtérre vonatkozó szabályok, továbbá a repülőterek fölött vagy azok közelében való forgalom tárgyában a Szövetséges és Társult Hatalmak között a légi közlekedésre vonatkozólag kötött egyezmény megállapított.

267. cikk. Az előző rendelkezésekben megszabott kötelezettségek az 1923. évi januárius hó 1. napjáig maradnak érvényben, hacsak Magyarországot a Nemzetek Szövetségébe előbb fel nem veszik, vagy a Szövetséges és Társult Hatalmak Magyarországot előbb fel nem hatalmazzák arra, hogy az említett Hatalmak között a légi közlekedésre vonatkozólag kötött egyezményhez csatlakozhasson.

I. cím

Általános rendelkezések

268. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy a nemzetközi átmenő forgalomra legalkalmasabb utakon, nevezetesen vasúton, hajózható vízi utakon vagy csatornákon szabad átmenetet engedélyez területén keresztül bármelyik szomszédos vagy nem szomszéd-

dos Szövetséges és Társult Hatalom területéről származó vagy oda irányított személyek, áruk, hajók, vasúti kocsik és a posta számára.

A személyek, áruk, hajók, vasúti kocsik és a posta semmiféle átmeneti illetéknek, sem pedig szükségtelen késedelemnek vagy korlátozásnak nem vethetők alá és Magyarországon a belföldiekkel azonos elbánásra lesz joguk, különösen az illetékek és könnyítések tekintetében, valamint minden más tekintetben is.

Az átmeneti áruk mentesek mindennemű vámtól vagy más hasonló illetékektől.

Az átmenő forgalmat terhelő minden illetéknek vagy díjnak a forgalom feltételeihez mértén méltányosnak kell lennie. Semmiféle illeték, könnyítés vagy korlátozás sem közvetlenül, sem közvetve nem függhet attól, hogy a teljes útvonal valamely részén igénybe vett vagy igénybe veendő hajónak vagy más szállítóeszköznek ki a tulajdonosa vagy milyen a nemzetisége.

269. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy nem létesít és nem tart fenn ellenőrzést a területén átutazó kivándorlókra vonatkozólag az oda- és visszafelé irányuló átmenetben a szállító közlekedési vállalatokkal szemben, kivéve az annak megállapítása végett szükséges rendszabályokat, hogy az utasok valóban átutaznak-e; a szállításnál érdekelt semmiféle hajózási társaságnak, sem bármely más szervezetnek, társulatnak vagy magánszemélynek nem engedheti meg, hogy ebből a célból szervezett igazgatási szolgáltatásban részt vegyenek, sem azt, hogy arra közvetlenül vagy közvetve befolyást gyakoroljanak.

270. cikk. Magyarország lemond arról, hogy megkülönböztetést tegyen, vagy akár közvetlen, akár közvetett előnyöket nyújtson a területére való bevitelben vagy a területéről való kivitelben vámok, illetékek és tilalmak, valamint — a jelen Szerződésben foglalt különös rendelkezések fenntartásával — a területére utazó személyeknél és odarendelt áruknál, továbbá a területéről utazó személyeknél és onnan származó áruknál a menet- és szállítási díjak és szállítási feltételek tekintetében akár a be- vagy kilépés határpontja, akár a használt szállítóeszközök (ideértve a légi járműveket) minemősége, tulajdonosa vagy lobogója, akár a hajó, vasúti kocsi, légi jármű vagy más szállítóeszköz eredeti vagy közbeeső kiindulási pontja, végső vagy közbenső rendeltetési helye, a megtett út vagy az átrakódás helye alapján, vagy azon az alapon, hogy az árukat közvetlenül valamely magyar kikötőn vagy közvetve valamely külföldi kikötőn át hozták be vagy vitték ki, akár pedig azon az alapon, hogy az áruk behozatala vagy kivitele a földön vagy légi úton történik-e.

Különösen lemond Magyarország arról, hogy bármelyik Szövetséges és Társult Hatalom kikötőinek és hajóinak hátrányára Magyarországnak vagy valamely más Hatalomnak kikötőin át, vagy azoknak hajóival eszközölt ki- vagy bevitelben valamilyen pótdíjat (surtaxe), közvetlen vagy közvetett jutalmazást (prémiumot) léptessen életbe, különösen összetett (kombinált) díjszabás alakjában; vagy hogy valamelyik Szövetséges és Társult Hatalom kikötőjén átmenő, vagy hajóit használó személyeket vagy árukat olyan alakiságokra vagy késedelmeskedésre kötelezzon, amelyeknek ezeknél a személyeknél és ezeknél az áruknál nem volna helyük, ha magyar kikötőn, vagy valamely más Hatalom kikötőjén át mennének, vagy ha magyar hajót vagy valamely más Hatalom hajóját használnák.

271. cikk. Igazgatási és műszaki tekintetben minden célszerű intézkedést meg kell tenni a végből, hogy Magyarország határán az áruk átmenete lehetőleg megrövidíttessék és arra való különbség nélkül, vajon a Szövetséges és Társult Hatalmak területéről származó vagy oda irányított, vagy ezekről a területekről érkező vagy odamenő átfutó árukról van-e szó, ezeknek az áruknak az említett határtól való továbbítása és szállítása biztosítva legyen ugyanolyan anyagi feltételek mellett, — különösen a gyorsaság és a szállítás gondossága tekintetében — mint amelyek a magyar területen hasonló feltételek mellett szállított hasonló nemű árukra irányadók.

Különösen gyorsan és rendszeresen kell történnie a romlandó áruk szállításának és a vámkezelésnek úgy kell végbemennie, hogy az áruk közvetlen továbbszállítása a legközelebbi csatlakozó vonatokkal megtörténhessék.

272. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak tengeri kikötői élvezni fogják mindazokat a kedvezményeket és mérsékelt díjszabásokat, amelyek Magyarország vasúti vonalain és hajózási útain bármely más Hatalom kikötője javára biztosítva vannak.

273. cikk. Magyarország nem tagadhatja meg részvételét azokban a díjszabásokban vagy díjszabás-összetételekben (díjszabás-kombinációkban), amelyeknek tárgya valamely Szövetséges és Társult Hatalom kikötői részére olyan kedvezmények biztosítása, amelyeket Magyarország valamely más Hatalom kikötője részére netalán engedélyezni fog.

II. cím

Hajózás

I. fejezet

A hajózás szabadsága

274. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai, úgyszintén javaik és hajóik Magyarország összes kikötőiben és belhajózási útain minden tekintetben ugyanolyan elbánásban fognak részesülni, mint a magyar állampolgárok, javak és hajók.

Nevezetesen bármelyik Szövetséges és Társult Hatalom hajóinak joguk lesz Magyarország területén levő, s a magyar hajók számára nyitva álló összes kikötőkbe vagy helyekre, vagy onnan mindenféle árut és utasokat nem súlyosabb feltételek mellett szállítani, mint amelyek a belföldi hajókra nézve irányadók; a belföldi hajókkal egyenlő elbánásban fognak továbbá részesülni mindennemű kedvezmények, úgyszintén a kikötői és rakparti illetékek tekintetében, ideértve a könnyítéseket a veszteglésnél, be- és kirakodásnál, a tonnage-,²³ rakpart-, kalauz-, világító-, vesztegzár- és minden más hasonló díjakat és illetékeket, amelyeket a Kormány, közhivatalnokok, magánosok, testületek vagy bármiféle intézetek nevében és javára szednek.

Abban az esetben, ha Magyarország bármelyik Szövetséges és Társult Hatalomnak vagy akármely más külföldi Hatalomnak kedvezményes elbánást biztosítana, ennek hatálya haladéktalanul és feltétlenül kiterjed az összes Szövetséges és Társult Hatalomra.

A személyek és hajók forgalma nem esik más korlátozás alá, mint ami a vámokra, a rendszetre, az egészségügyi szabályzatra, a ki- vagy bevándorlásra, valamint az áruk be- vagy kivitelének tilalmára vonatkozó rendelkezésekből következik. Ezeknek a rendelkezéseknek méltányosaknak és egységeseknek kell lenniök és nem szabad a forgalmat szükségtelenül akadályozniok.

II. fejezet

A Dunára vonatkozó rendelkezések

1. Közös szabályok a nemzetközinek nyilvánított vízhálózatokra

275. cikk. A Duna Ulmtól kezdve nemzetközinek nyilvánítottatik; ennek a vízhálózatnak minden hajózható része, amely egynél több Állam részére a tengerhez természetes kijáratként szolgál egyik hajóból a másikba való átrakodással vagy anélkül, úgyszintén azok az oldalcsatornák és vízmedrek, amelyek akár az említett vízhálózat természettől fogva hajózható szakaszainak megkettőzésére vagy megjavítására, akár ugyanazon víziút természettől hajózható két szakaszának összekötésére szolgálnak.

A parti Államok között létesült megegyezéssel a nemzetközi igazgatás az említett vízhálózat minden olyan részére is kiterjeszthető, amelyet az általános meghatározás nem foglal magában.

276. cikk. Az előbbi cikkben nemzetközinek nyilvánított utakon az összes Hatalmak állampolgárai, javai és lobogói teljesen egyenlő elbánásban fognak részesülni akként, hogy e Hatalmak bármelyikének állampolgárai, javai és lobogója hátrányára semmiféle megkülönböztetést sem szabad tenni köztük és magának a parti Államnak vagy annak az Államnak polgárai, javai és lobogója között, amelynek állampolgárai, javai és lobogója a legtöbb kedvezményt élvezik.

277. cikk. A magyar hajók a személy- és áruforgalmat rendes járatokkal valamelyik Szövetséges és Társult Hatalom kikötői között csak ennek különös felhatalmazása alapján bonyolíthatják le.

278. cikk. A folyam különböző szakaszai szerint változó illetékek szedhetők azoktól a hajóktól, amelyek a hajózható utat vagy hozzájáróit használják, hacsak valamely fennálló egyezmény ellenkező szabályt nem tartalmaz. Ezeknek az illetékeknek az a kizárólagos rendeltetésük, hogy a folyam és hozzájárói hajózhatóságának fenntartásával és javításával járó költségek méltányos módon fedezhetők legyenek, vagy a hajózás érdekében tett kiadások megtérüljenek. A díjszabást ezek szerint a kiadások szerint kell kiszámítani és a kikötőkben ki kell függeszteni. Ezeket a díjakat akként kell megállapítani, hogy a rakomány részletes megvizsgálása ne legyen szükséges, hacsak csempészet vagy kihágás gyanúja nem merül fel.

279. cikk. Az utasok, hajók és áruk átmenő forgalma az I. címbe megállapított általános rendelkezések szerint történik.

Ha valamely nemzetközi folyam mindkét partja ugyanahhoz az Államhoz tartozik, az átmenő árukat vámzár vagy vámtisztviselők felügyelete alá lehet helyezni. Ha a folyam alkotja a határt, az átmenő áruk és utasok mentesek minden vámvizsgálattól; az áruk be- és kirakása, valamint az utasok be- és kiszállása csak a parti Államtól kijelölt kikötőkben történhetik.

280. cikk. Az említett hajózható víziutak folyamán, valamint a torkolatban semmiféle más illetéket nem lehet szedni, mint amit a jelen rész megállapít.

Ez a rendelkezés nem akadályozza a parti Államokat vámok, helyi- és fogyasztási adó kivetésében, nemkülönben olyan méltányos és egységes illetékek megállapításában, amelyeket daruk, emelők, rakpartok, raktárak és más hasonló berendezések használatáért általános díjszabás szerint a kikötőben szednek.

281. cikk. Valamely hajózható vízhálózat nemzetközi részének fenntartási és javítási munkálatait ellátó különös szervezet hiányában minden parti Állam köteles – megfelelő mértékben – a szükséges rendelkezéseket megtenni a hajózás akadályainak és veszélyeinek elhárítása és a hajózás jó állapotban tartásának biztosítása végett.

Ha valamely Állam elmulasztja ennek a kötelezettségének teljesítését, a parti Államok vagy a Nemzetközi Bizottságban képviselt Államok bármelyike a Nemzetek Szövetségétől erre a célra felállított bírósághoz fordulhat.

282. cikk. Ugyanígy kell eljárni abban az esetben, ha valamelyik parti Állam a nemzetközi folyamrész hajózására káros természetű munkálatokba fog. Az előbbi cikkben említett bíróság elrendelheti ezeknek a munkálatoknak felfüggesztését vagy beszüntetését, de határozataiban figyelembe kell vennie az öntözésre, a vízierőre, a halászatra és más nemzeti érdekekre vonatkozó jogokat, amelyek az összes parti Államok vagy a

Nemzetközi Bizottságban képviselt összes Államok hozzájárulásával a hajózás érdekeivel szemben előnyben részesülnek.

A Nemzetek Szövetségének bíróságához intézett fellebbezésnek nincs halasztó hatálya.

283. cikk. A fenti 276. és 278–282. cikkeiben foglalt szabályokat a Szövetséges és Társult Hatalmak által megállapított és a Nemzetek Szövetsége részéről jóváhagyott általános egyezmény fogja helyettesíteni azokra a hajózható utakra vonatkozólag, amelyeknek nemzetközi jellegét az említett egyezmény elismeri. Ez az egyezmény alkalmazható lesz különösen a Duna fent említett egész vízhálózatára vagy annak valamely részére, úgyszintén ennek a vízhálózatnak egyéb olyan alkotórészeire, amelyek általános meghatározással oda vonhatók.

A 314. cikk értelmében Magyarország kötelezi magát, hogy az említett általános egyezményhez csatlakozik.

284. cikk. Legkésőbb három hónap alatt a neki szóló felszólítás vétele után Magyarország az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalmaknak átengedi azoknak a vontatógőzösöknek és uszályhajóknak egy részét, amelyek megtérítés és jóvátétel címén történő anyaglevonás után a 275. cikkben említett vízhálózatok kikötőiben maradnak bejegyezve. Ugyancsak átengedi Magyarország ezeknek a hálózatoknak kihasználásához az érdekelt Szövetséges és Társult Hatalmaknak szükséges mindenféle anyagot is.

A vontatógőzösök és uszályhajók számát és az átengedett anyag mennyiségét, valamint azoknak elosztását az Észak-amerikai Egyesült Államoktól kijelölt egy vagy több döntőbíró határozza meg, figyelemmel az érdekelt felek jogos igényeire és különösen a háborút megelőző öt év hajózási forgalma alapján.

Az összes átengedett járóműveknek tartozékaikkal és felszerelésükkel ellátva, jó állapotban, áruszállításra alkalmasaknak és a legújabbban készültek közé tartozóknak kell lenniük.

Ha a jelen cikkben említett átengedések a tulajdonjog átruházását tennék szükségessé, a döntőbíró vagy döntőbírák az 1918. évi október hó 15-ki állapot alapján meghatározzák a régi tulajdonosok jogait és a nekik fizetendő kártérítés összegét, valamint minden egyes esetben a kártalanítás eszközzésének módját. Ha a döntőbíró vagy döntőbírák azt találják, hogy ez a kártalanítás egészben vagy részben, közvetlenül vagy közvetve a jóvátételre kötelezett Államokat illeti, úgy meghatározzák azt az összeget, amelyet ezen az alapon az említett Államok javára kell írni.

Ami a Dunát illeti, ugyancsak az említett döntőbíró vagy döntőbírák elé tartoznak mindazok a kérdések, amelyek a tulajdonjog vagy nemzetiségük miatt az Államok között vitássá válható hajók végleges elosztására és ennek az elosztásnak módozataira vonatkoznak.

A végleges elosztásig az Észak-amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország és Olaszország képviselőiből alakult Bizottság nyer felhatalmazást ezeknek a hajóknak ellenőrzésére. Ez a Bizottság egyelőre megteszi a szükséges intézkedéseket avégből, hogy ezeknek a hajóknak üzemben tartását közérdekből valamilyen helyi szervezet útján biztosítsa, vagy ha ezt nem teszi, az üzemvezetést maga veszi át, mindazonáltal anélkül, hogy a végleges elosztásnak elébe vágna.

Ez az ideiglenes üzemvezetés lehetőleg kereskedelmi alapon történjék és az említett Bizottságnak a hajók bérbeadásából eredő tiszta bevételét a Jóvátételi Bizottságtól meghatározott módon kell felhasználni.

2. A Dunára vonatkozó különös szabályok

285. cikk. Az Európai Duna-Bizottságnak újból az a hatásköre lesz, amely a háború előtt megillette. Egyelőre azonban csak Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Románia képviselői lesznek tagjai ennek a Bizottságnak.

286. cikk. Attól a ponttól, ahol az Európai Bizottság hatásköre megszűnik, a Dunának a 275. cikkben megjelölt hálózata Nemzetközi Bizottság igazgatása alá jut, amely alakul:
a német parti Államok 2 képviselőjéből;
a többi összes parti Államok 1-1 képviselőjéből;
mindazoknak a nem parti Államoknak 1-1 képviselőjéből, amelyek a jövőben az Európai Duna-Bizottságban képviseltetik magukat.

Ha a jelen Szerződés életbelépésének időpontjába az említett képviselők közül egyiket vagy másikat még nem is lehetett kijelölni, a Bizottság határozatai erre való tekintet nélkül érvényesek lesznek.

287. cikk. Az előbbi cikkben említett Nemzetközi Bizottság a jelen Szerződés életbelépése után mielőbb összeül és ideiglenesen átveszi a folyam igazgatását a 276. és 278–282. cikkekben foglalt rendelkezések szerint addig, amíg a Szövetséges és Társult Hatalmaktól kijelölt Hatalmak a Dunára vonatkozólag végleges szabályzatot [nem] alkotnak.

Ez a Nemzetközi Bizottság határozatait szótöbbséggel hozza. A megbízottak illetményeit saját országuk határozza meg és fizeti.

Egyelőre mindazt a költségösszeget, ami a Nemzetközi Bizottság működésével járó kiadásoknál hiányképpen felmerül, a Bizottságban képviselt Államok egyenlő arányban viselik.

A Bizottság feladata lesz különösen a kalauzsképesítések elnyerésének és a kalauzdi-jaknak szabályozása, valamint a kalauzszolgálat ellenőrzése.

288. cikk. Magyarország kötelezi magát annak a szabályzatnak elismerésére, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmaktól kijelölt Hatalmak értekezlete meg fog állapítani; ez az értekeztet, amelyen Magyarország képviselői jelen lehetnek, a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy év alatt ül össze.

Addig, amíg a Dunára nézve végleges szabályzat [nem] létesül, a 286. cikkben említett Nemzetközi Bizottság ideiglenesen ellenőrzi annak a felszerelésnek, azoknak az épületeknek és berendezéseknek igénybevételét, amelyek a Dunának Turnu-Severin és Moldava között fekvő szakaszán végzett munkálatok kivételére és fenntartására szolgálnak. Ezeknek a felszereléseknek, épületeknek és berendezéseknek végleges rendeltetését az előző bekezdésben említett értekeztet állapítja meg. Magyarország kijelenti, hogy az említett felszerelésekre, épületekre és berendezésekre vonatkozó minden jogáról, igényéről és érdekéről lemond.

289. cikk. Az 1878. évi július hó 13-án Berlinben létrejött szerződés 57. cikkében a Vaskapu munkálatainak elvégzésére Ausztria–Magyarországnak adott és általa Magyarországra ruházott megbízás hatályát veszti. A folyam e részének igazgatására kijelölt Bizottság a jelen Szerződés pénzügyi rendelkezéseinek sérelme nélkül határoz a költségek elszámolása felől. A netalán szükségessé váló illetékeket Magyarország semmi esetre sem szedheti.

290. cikk. Abban az esetben, ha a Cseh-Szlovák Állam, Szerb–Horvát–Szlovén Állam vagy Románia a Nemzetközi Bizottság hozzájárulásával vagy megbízásából szabályozási, javítási, duzzasztási vagy egyéb munkálatokat végeztetnének a vízhálózatnak valamely határt alkotó szakaszán, ezek az Államok az átelles parton, valamint a folyamágnak területükön kívül fekvő részén élvezni fogják ezeknek a munkálatoknak tervezéséhez, végrehajtásához és fenntartásához szükséges könnyítéseket.

291. cikk. Az Európai Duna-Bizottsággal szemben Magyarország köteles a teljes helyreállításra, jóvátételre és kártalanításra a háború alatt a Bizottságot ért károk miatt.

III. fejezet Vízügyi rendelkezések

292. cikk. Ha új határ megállapítása következtében valamely Államban a vízrendezés (csatornázás, elárasztás, öntözés, lecsapolás vagy hasonló teendők) más Állam területén végzett munkálatoktól függ, vagy ha valamely Állam területén — a háborút megelőző szokás alapján — olyan vizeket vagy vízierőt használnak fel, amelynek eredete más Állam területén van, egyéb rendelkezések hiányában az érdekelt Államok között oly természetű megállapodást kell létesíteni, amely mindegyikük érdekeit és szerzett jogait biztosítja.

Ha valamely Államban helyi vagy magánszükségletekre olyan villamosságot vagy vizeket használnak fel, amelynek eredete valamely új határ megállapítása folytán más Állam területén van, egyéb rendelkezések hiányában az érdekelt Államok között oly természetű megállapodást kell létesíteni, amely mindegyikük érdekeit és szerzett jogait biztosítja. Ennek a megállapodásnak létrejöttéig a központi villamossági állomások és a vízellátásra szolgáló berendezések az 1918. évi november hó 3-án érvényben volt feltételek és megállapodások szerint kötelesek a szállítást folytatni.

Megegyezés hiányában az előbbi egyik vagy másik bekezdésben említett esetben, a 293. cikk rendelkezéseinek fenntartásával, a Nemzetek Szövetségének Tanácsától kijelölt döntőbíró határoz.

293. cikk. A volt Magyar Királyságnak Duna medencéjét, ide nem értve az Olt medencéjét, alkotó területeire vonatkozólag a 292. cikk alkalmazása céljából, valamint az alább felsorolt jogosítványok gyakorlása végett, az említett területek felett állami fennhatóságot gyakorló Államok közös érdekében, Állandó Vízügyi Műszaki Bizottság állítatik fel, amelyben mindegyik területileg érdekelt Államnak lesz egy képviselője s amelynek elnökét a Nemzetek Szövetségének Tanácsa nevezi ki.

Ez a Bizottság kezdeményezi a 292. cikkben említett megállapodásoknak kötését, ellenőrzi és sürgősség esetében biztosítja végrehajtásukat, fenntartja és javítja, különösen a fakiirtás és az újbóli fásítás tekintetében, a vízügyi rendelkezések egységességét, valamint az azokra vonatkozó szolgálatot, így a vízmérnöki és a vízállás emelkedésének jelentésére vonatkozó szolgálatot. Tanulmányozza a hajózással kapcsolatos kérdéseket azoknak a kérdéseknek kivételével, amelyek a Felső-Dunárailletékes Hajózási Bizottság hatáskörébe tartoznak s amelyekre vonatkozólag ehhez a Bizottsághoz fordul; különösen figyelmet fordít a halászat érdekeire. A Bizottság ezenkívül minden oly munkálattal vagy tanulmánnyal foglalkozik s minden olyan szolgálatot létesít, amelyet az érdekelt Államok egyhangú megállapodással rá bízhatnak.

A Vízügyi Bizottság a jelen Szerződés életbelépésétől számított három hónapi határidő alatt ül össze s kidolgozza a jogosítványaira és működésére vonatkozó szabályzatot, amelyet hozzájárulás végett az érdekelt Államok elé terjeszt.

A jelen cikkben tárgyalt kérdések tekintetében felmerült nézeteltérések oly módon nyernek szabályozást, a mint azt a Nemzetek Szövetsége elrendeli.

III. cím Vasutak

I. fejezet

Az átmenet szabadsága Magyarország részére az Adriai-tengerhez

294. cikk. Az Adriai-tengerhez a szabad hozzájutás Magyarország részére engedélyeztetik és evégből részére az átmenet szabadsága a volt Osztrák–Magyar Monarchiától elszakított területeken és kikötőkön át biztosítatik.

Az átmenet szabadsága a 268. cikkben megállapított szabad átmenetnek felel meg mindaddig, amíg ebben a tárgyban a Szövetséges és Társult Hatalmak általános egyezményt [nem] kötnek, amikor is az új egyezmény rendelkezései lépnek életbe.

Az érdekelt Államok vagy igazgatások között létesítendő külön egyezmények határozzák meg a fent biztosított jog gyakorlásának feltételeit, szabályozzák különösen a kikötők és ottevő szabad területek, valamint a rendszerint odavezető vasúti vonalak használásának módját, a nemzetközi (közös) szolgálatok és díjszabások létesítését, ideértve a közvetlen menetjegyeket és fuvarleveleket, valamint az 1890. évi október hó 14-én Bernben kelt egyezmény rendelkezéseinek és a kiegészítő szabályoknak fenntartását addig is, amíg azokat új egyezmény helyettesíti.

Az átmenet szabadsága kiterjed a postára, a távírókra és a távbeszélőkre is.

II. fejezet

A nemzetközi szállításra vonatkozó rendelkezések

295. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak területéről származó és Magyarországra rendelt áruk, úgyszintén Magyarországon átmenő azok az áruk, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak területéről származnak vagy oda rendeltetnek, a magyar vasúton a szedett díjak (figyelembe véve az összes visszatérítéseket és díjmérsékléseket) és könnyítések tekintetében, valamint minden más tekintetben jogérvényesen abban a legkedvezőbb elbánásban részesülnek, amely a magyar vonalak bármelyikén, akár a belforgalomban, akár a kivitelben, behozatalban vagy átvitelben ugyanolyan nemű árukra azonos szállítási feltételek mellett, különös tekintettel a megtett út hosszúságára, alkalmazást nyer. A Szövetséges és Társult Hatalmak közül egynek vagy többnek kívánságára ugyanez a szabály irányadó a tőlük név szerint megjelölt olyan árukra, amelyek Magyarországból érkeznek és az ő területeikre vannak rendelve.

A Szövetséges és Társult Hatalmak valamelyikének kívánságára Magyarország köteles életbe léptetni az előbbi bekezdésben említett díjtételek alapján létesített és a közvetlen fuvarlevelekre kiterjeszkedő, nemzetközi díjszabásokat.

Mindazonáltal Magyarország kötelezi magát, hogy a 272. és 273. cikkekben foglalt rendelkezések sérelme nélkül, az Adriai- és a Fekete-tenger kikötőihez vezető forgalomban saját vonalain fenntartja, az észak-német kikötőkkel való versenyük szempontjából, a háború előtt érvényben volt díjszabások rendjét.

296. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől kezdve a Magas Szerződő Felek, ha érdekelve vannak és a jelen cikk második bekezdésében foglalt fenntartással, meg fogják újítani a vasúti árufuvarozás tárgyában az 1890. évi október hó 14-én, 1893. évi szeptember hó 20-án, 1895. évi július hó 16-án, 1898. évi június hó 16-án, és 1906. évi szeptember hó 19-én Bernben aláírt egyezményeket és megállapodásokat.

Ha a jelen Szerződés életbelépése után ötévi határidő alatt az utasok, poggyász és áruk vasúti fuvarozása tárgyában új egyezmény jönne létre az 1890. évi október hó 14-én Bernben kelt egyezmény és a fent említett pótmegállapodások helyettesítése végett, ez az új egyezmény, úgyszintén a netalán azon alapuló kiegészítő rendelkezések, amelyek a nemzetközi vasúti fuvarozásra vonatkoznak, Magyarországra kötelezők lesznek még akkor is, ha ez a Hatalom vonakodnék attól, hogy az egyezmény előkészítésében részt vegyen, vagy ahhoz csatlakozzék. Új egyezmény kötéséig Magyarország a berni egyezményhez és a fent említett pótmegállapodásokhoz, valamint a kiegészítő rendelkezésekhez fog alkalmazkodni.

297. cikk. Magyarország köteles közreműködni utasoknak és poggyászuknak közvetlen menetjegyek alapján való szállításához szükséges olyan szolgálat létesítésében, amit tőle a Szövetséges és Társult Hatalmak közül egy vagy több kíván avégből, hogy vasúti össze-

köttetésüket egymással vagy bármely más országgal magyar területen át biztosítsák; ebből a célból nevezetesen Magyarországnak át kell vennie a Szövetséges és Társult Hatalmak területéről érkező vonatokat és vasúti kocsikat és azokat legalább oly sebességgel kell továbbítani, mint amilyennel ugyanazon a vonalon legjobb távolsági vonatai közlekednek. Ebben a közvetlen forgalomban megállapított viteldíjak semmi esetre sem lehetnek magasabbak ugyanolyan sebesség és kényelem mellett ugyanazon az útvonalon a magyar belforgalomban szedett viteldíjaknál.

A Szövetséges és Társult Hatalmak kikötőibe vagy azokból kivándorlóknak magyar vasutakon való szállításánál alkalmazott díjszabások ugyanolyan sebesség és kényelem mellett sohasem alapulhatnak magasabb kilométrikus egységtételeken, mint, figyelembe véve az összes díjmérsékléseket és visszatérítéseket, azok a legkedvezőbb díjszabások, amelyek az említett vasutakon bármely más kikötőbe vagy kikötőből utazó kivándorlókra irányadók.

298. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy nem léptet életbe semmiféle olyan műszaki, pénzügyi vagy igazgatósági rendszabályt, így például vámvizsgálatot, általános rendőri, egészségrendőri vagy ellenőrzési rendszabályt, amely egyenesen az előbbi cikkben említett közvetlen forgalomra vagy a Szövetséges és Társult Hatalmak kikötőibe vagy azokból utazó kivándorlók szállítására vonatkoznék és amely rendszabály ennek a forgalomnak megnehezítését vagy késleltetését eredményezhetné.

299. cikk. Ha a szállítás közvetlen fuvarlevéllel vagy anélkül részben vasúton, részben belvízi hajózással történik, az előbbi rendelkezések a továbbításnak vasúton eszközölt részére nyerne alkalmazást.

III. fejezet

Gördülő anyag

300. cikk. Magyarország kötelezi magát a magyar vasúti kocsik olyan berendezésére, amely lehetővé teszi:

1. az 1886. évi május hó 15-én Bernben kelt s 1907. évi május 18-án módosított egyezményben részes Szövetséges és Társult Hatalmak vonalain közlekedő tehervonatokba való besorozhatásukat anélkül, hogy ezzel akadályozva volna annak a folytatólagos féknek működése, amelyet a jelen Szerződés életbelépését követő tíz év alatt ezekben az országokban netalán bevezetnek;

2. e Hatalmak vasúti kocsijainak besorozhatását a magyar vonalakon közlekedő minden tehervonatba.

A Szövetséges és Társult Hatalmak gördülő anyaga a magyar vonalakon a közlekedés, fenntartás és a javítások tekintetében a magyar anyaggal egyenlő elbánásban fog részesülni.

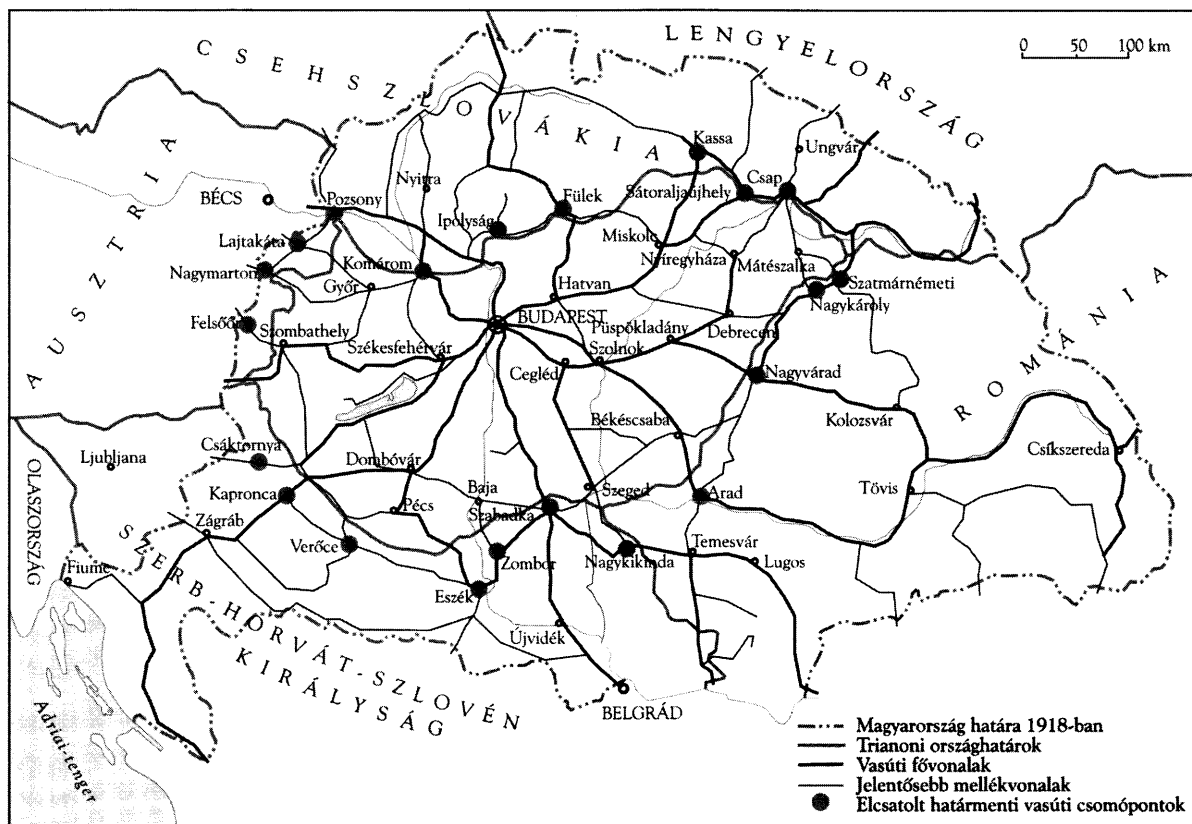
IV. fejezet

Vasúti vonalak átengedése

301. cikk. A jelen Szerződés alapján átcsatolt területeken fekvő kikötők, víziutak átengedésére vonatkozó különös szabályok, úgyszintén az engedélyesekre és a személyzet nyugdíjára vonatkozó pénzügyi rendelkezések fenntartásával a vasutak átengedése a következő módzatok szerint történik:

1. Az összes vasutak építményeit és berendezéseit teljesen és jó állapotban kell átadni.

2. Ha Magyarország saját gördülő anyaggal rendelkező valamely vasúti hálózatot enged át egészben valamelyik Szövetséges és Társult Hatalomnak, ezt az anyagot az 1918.



évi november hó 3. napját megelőző legutóbbi leltár szerint, teljesen és rendesen karbantartott állapotban kell átadnia.

3. Külön gördülő anyaggal nem rendelkező vonalaknál az azon a hálózaton levő anyag elosztását, amelyhez ezek a vonalak tartoznak, a Szövetséges és Társult Hatalmaktól kijelölt Szakértőbizottságok eszközlik, amelyekben Magyarország képviselteti magát. Ezeknek a Bizottságoknak figyelembe kell venniük az ezeken a vonalakon bejegyzett anyag mennyiségét az 1918. évi november hó 3. napját megelőző legutóbbi leltár szerint, a vonalak hosszát, ideértve a kezelési vágányokat, a forgalom természetét és fontosságát. Ugyancsak kijelölik minden egyes esetben azokat a mozdonyokat, személy- és teherkocsikat, amelyeket át kell engedni, meghatározzák átvételük módozatait és megteszik a szükséges ideiglenes intézkedéseket azok kijavításának a magyar műhelyekben való biztosítására.

4. A készleteket, az ingó felszerelési tárgyakat és a szerszámokat ugyanolyan módozatok szerint kell átadni, mint a gördülő anyagot.

A fenti 3. és 4. pontban foglalt rendelkezések alkalmazást nyernek a volt Orosz-Lengyelországnak azokra a vonalaira is, amelyeket az osztrák-magyar hatóságok rendes nyomtávra alakítottak át, mert ezek a vonalak az osztrák és a magyar állami vasúthálózatoktól elszakított részekhez hasonlókká váltak.

V. fejezet

Egyes vasúti vonalakra vonatkozó rendelkezések

302. cikk. Ha új határ megállapítása folytán ugyanannak az országnak két részét összekötő valamely vonal más országon halad át, vagy ha valamely országból kiinduló szárnyvonal más országban végződik, a jelen Szerződésben foglalt különös szabályok fenntartásával az üzemvezetés módját az érdekelt vasútigazgatások között létrejött megállapodás fogja szabályozni. Abban az esetben, ha ezek az igazgatások nem jutnának megegyezésre,

A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁG
VASÚTVONALAI

ennek a megállapodásnak feltételeire nézve a vitákat az előbbi cikkben körülírt módon alakult Szakértőbizottságok döntenek el.

Különösen a Csata–losonci vonal üzemére vonatkozó megállapodás biztosítani fogja azoknak a cseh-szlovák vonatoknak mindkét irányban közvetlen átvezetését magyar területen keresztül, amelyek cseh-szlovák szerelvényt és személyzettel vannak ellátva. Ha azonban erre nézve más határozat nem jönne létre, az átvezetésnek ez a joga véget ér vagy Csata és Losonc között egészen cseh-szlovák területen fekvő közvetlen vonal kiépítése után, vagy legkésőbb a jelen Szerződés életbelépésétől számított tizenöt évi határidő elteltével.

Hasonlóképpen a Nagyszalontát Araddal és Kisjenővel Békéscsabán át összekötő vonal magyar területen fekvő szakaszának üzemére vonatkozó megállapodás biztosítani fogja azoknak a román vonatoknak mindkét irányban közvetlen átvezetését magyar területen keresztül, amelyek román szerelvényt és személyzettel vannak ellátva. Ha azonban erre nézve más határozat nem jönne létre, az átvezetésnek ez a joga véget ér vagy a Nagyszalonta–békéscsabai és Kisjenő–békéscsabai vonalak között teljes román területen haladó vonalösszeköttetés kiépítése után, vagy a jelen Szerződés életbelépésétől számított tízévi határidő elteltével.

Magyarország és a vele határos Szövetséges és Társult Államok között létesült összes új határállomások berendezését, úgyszintén ezek között a határállomások között levő vonalak üzemét ugyanolyan feltételek mellett létesülő megállapodások fogják szabályozni.

303. cikk. Avégből, hogy a szerb–horvát–szlovén területen fekvő Gola város és kerülete részére a magyar területen levő golai vasúti állomásnak, úgyszintén ezeket a vonalakat és ezt a kerületet szolgáló vasútnak használata biztosítva legyen és abból a célból, hogy a Csáktornya–nagykanizsai és Zágráb–gyékényesi vonal között a szerb–horvát–szlovén forgalom részére a közvetlen vasúti összeköttetés szabad használata a fent említett vonalak között szerb–horvát–szlovén területen levő közvetlen vasúti vonal kiépítéséhez szükséges idő alatt biztosítva legyen, a golai pályaudvar és a Kotor–barcsi vasúti vonal üzemének rendjét az érdekelt magyar és szerb–horvát–szlovén igazgatások között létesítendő egyezmény fogja megállapítani. Ha ezek az igazgatások nem tudnának meg egyezésre jutni ennek az egyezménynek rendelkezéseire nézve, a vitás kérdéseket a jelen szerződés 301. cikkében említett illetékes Szakértőbizottságok döntenek el.

304. cikk. Avégből, hogy biztosítva legyen a volt Osztrák–Magyar Monarchia magántársaságai részére engedélyezett olyan vasúti hálózatainak üzeme, amelyek a jelen Szerződés rendelkezései folytán több Állam területén feküdnének, ezeknek a hálózatoknak igazgatási és műszaki újjászervezését, minden egyes hálózatra nézve, az engedélyes társaság és a területükben érdekelt Államok között létesítendő meg egyezés szabályozza.

Azok az ellentétek, amelyekre nézve meg egyezés nem jönne létre, ideértve a vonalak megváltására vonatkozó szerződések értelmezése körül felmerült kérdéseket is, a Nemzetek Szövetségének Tanácsától kijelölt döntőbírák elé tartoznak.

Az Osztrák Déli pályát Társaságra nézve ilyen bírói ítéletet kívánhat akár a társaság Igazgatótanácsa, akár pedig az elsőbbségi tulajdonosokat képviselő Bizottság.

305. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől számított öt évi határidő alatt a Cseh-Szlovák Állam kívánhatja annak a vasúti vonalnak meg javítását, amely magyar területen át Pozsony (Bratislava) és Nagykanizsa állomásokat köti össze.

A költségek megosztása az érdekelt Hatalmak ebből származó előnyeinek arányában történik. Meg egyezés hiányában a megosztást a Nemzetek Szövetségétől kijelölt döntőbíró végzi.

306. cikk. Tekintettel arra, hogy milyen fontossága van a Cseh-Szlovák Államra nézve az Adriai-tengerhez való szabad közlekedésnek, Magyarország elismeri a Cseh-Szlovák

Államnak azt a jogát, hogy vonatait átvezethesse a következő vonalaknak magyar területen levő részvonalain:

1. Pozsonyból (Bratislavából) Fiuméba Sopronon, Szombathelyen és Murakeresztúron keresztül és a Murakeresztúrtól Pragerhofig vezető elágazáson át;

2. Pozsonyból (Bratislavából) Fiuméba Hegyeshalom–Csorna–Hegyfalu–Zalabér–Zalaszentiván–Murakeresztúron keresztül és a hegyfalu–szombathelyi, valamint a Murakeresztúr–pragerhofi elágazáson át.

Egyik vagy másik fél kívánságára azokat a vonalakat, amelyeken az átvezetés jogát gyakorolják, ideiglenesen vagy véglegesen meg lehet változtatni a cseh-szlovák vasutaknak és azoknak a vasutaknak igazgatása között létrejött megegyezéssel, amely vasutakon az átvezetés jogát gyakorolják.

307. cikk. Azok a vonatok, amelyek az átvezetés jogának gyakorlásaképpen közlekednek, a helyi forgalmat csak az átszelt Állam és a Cseh-Szlovák Állam között létesült megegyezés alapján bonyolíthatják le.

Az átvezetésnek ez a joga különösen magában foglalja a jogot a gördülő anyag számára mozdonyszínek és kisebb javításokat végző műhelyek létesítésére és a cseh-szlovák vasúti szolgálatot ellenőrző közegek kirendelésére.

Azokat a műszaki, igazgatási és pénzügyi szabályokat, amelyek szerint a Cseh-Szlovák Állam az átvezetés jogát gyakorolni fogja, az ő vasútigazgatása és a Magyarországon igénybe vett vonalak vasútigazgatása között létrejött egyezmény határozza meg. Ha ezek az igazgatások nem tudnának megegyezésre jutni ennek az egyezménynek rendelkezéseire nézve, a nézeteltérés tárgyát tevő kérdésekben a Brit Kormánytól kijelölt döntőbíró határoz; ennek a döntőbírónak határozatai mindkét félre kötelezők.

Az egyezmény értelmezése körül felmerülő nézeteltérés, valamint az egyezményben nem említett vitás kérdések esetében ugyanilyen módon döntőbíráskodásnak van helye, hacsak a Nemzetek Szövetsége más eljárást nem rendelt.

VI. fejezet

Átmeneti rendelkezések

308. cikk. Magyarország köteles eleget tenni a szállításra vonatkozó azoknak a rendelkezéseknek, amelyek a Szövetséges és Társult Hatalmak nevében eljáró hatóságtól származnak:

1. a jelen Szerződés végrehajtásaként eszközölt csapatszállítások, valamint a hadsereg részére szükséges hadianyag, lőszer és élelem szállítása tárgyában;

2. időlegesen pedig bizonyos vidékek részére élelmiszerek szállítása, a rendes forgalom minél gyorsabb helyreállítása és a posta- és távírószerkezetek szervezése tekintetében.

VII. fejezet

Távírók és távbeszélők

309. cikk. Tekintet nélkül a fennálló egyezmények ellenkező rendelkezéseire, Magyarország kötelezi magát, hogy a nemzetközi átmenő forgalomra legalkalmasabb vonalakon és az érvényben levő díjszabások szerint szabad átmenetet engedélyez bármelyik szomszédos vagy nem szomszédos Szövetséges és Társult Hatalomtól származó vagy hozzájuk intézett sürgönyváltások és távbeszélő-összeköttetések számára. Ezek a sürgönyváltások és összeköttetések nem szenvedhetnek semmiféle késedelmet, sem szükségtelen korlátozásnak nem lehetnek alávetve; Magyarországon a belföldiekkel egyenlő elbánásban lesz részük mindennemű könnyítés, különösen a továbbítás gyorsasága tekintetében. Semmiféle díj, könnyítés vagy korlátozás sem közvetlenül, sem közvetve nem függhet a feladó vagy a címzett állampolgárságától.

310. cikk. A Cseh-Szlovák Állam földrajzi fekvése folytán Magyarország elfogadja a távírókról és távbeszélőkről szóló és a jelen Szerződés X. részének (Gazdasági rendelkezések) 218. cikkében említett nemzetközi egyezmény következő módosításait:

1. A Cseh-Szlovák Állam kívánságára Magyarország a maga területén át közvetlen távíróvonalakat létesít és tart fenn.

2. A jelzett vonalak bármelyikéért a Cseh-Szlovák Állam részéről fizetendő évi díjat az említett egyezmények rendelkezéseinek megfelelően kell kiszámítani és ez a díj – ellenkező megegyezés hiányában – nem lehet kisebb annál az összegnél, amelyet az említett egyezmények értelmében azoknak a táviratoknak száma szerint kellene fizetni, amelyek ezen egyezmények szerint jogot adnak új közvetlen vonal igénylésére, amikor is a Nemzetközi Távíróegyezmény (lisszaboni szövegezés) 23. cikkének 5. szakaszában foglalt mérsékelt díjszabás szolgál alapul.

3. Amíg a Cseh-Szlovák Állam a közvetlen vonalért fentebb megállapított legkisebb évi díjat megfizeti:

a) a vonal kizárólag a Cseh-Szlovák Államba irányított és onnan származó forgalom részére marad fenntartva;

b) az 1875. évi július hó 22-én kelt Nemzetközi Távíróegyezmény 8. cikkében a nemzetközi távírószolgálat felfüggesztésére nézve Magyarország részére biztosított jog erre a vonalra nem nyerhet alkalmazást.

4. Hasonló rendelkezések irányadók a közvetlen távbeszélővonalak létesítésére és fenntartására és a Cseh-Szlovák Állam részéről a közvetlen távbeszélővezetékért fizetendő díj ellenkező megegyezés hiányában a közvetlen távíróvonalért járó díj kétszerese lesz.

5. A létesítendő egyes vonalakat, úgyszintén azokat a szükséges igazgatási, műszaki és pénzügyi szabályokat, amelyekről a nemzetközi egyezmények vagy a jelen cikk nem intézkednek, az érdekelt Államok későbbi egyezménye fogja meghatározni. Megegyezés hiányában ebben a tárgyban a Nemzetek Szövetségének Tanácsától kijelölt döntőbíró határoz.

6. A jelen cikk rendelkezéseit Magyarország és a Cseh-Szlovák Állam a közöttük létrejött megállapodással bármikor módosíthatják. A jelen Szerződés életbelépésétől számított 10 év elteltével azokat a feltételeket, amelyek mellett a Cseh-Szlovák Államot a jelen cikkben biztosított jogok megilletik, a felek megegyezése hiányában bármelyikük kívánságára a Nemzetek Szövetségének Tanácsától kijelölt döntőbíró módosíthatja.

7. Ha akár a jelen cikk, akár az 5. szakaszban említett egyezmény értelmezése körül a felek között vita támadna, ezt a vitát a Nemzetek Szövetségétől létesítendő Állandó Nemzetközi Bíróság döntése alá kell bocsátani.

IV. cím

Vitás kérdések eldöntése és az állandó érvényű rendelkezések felülvizsgálása

311. cikk. Azok a vitás kérdések, amelyek a jelen Szerződésnek ebben a részében foglalt rendelkezések értelmezése és alkalmazása körül az érdekelt Hatalmak között netalán felmerülnek, akként fognak elintéztést nyerni, amint azt a Nemzetek Szövetsége megállapítja.

312. cikk. A Nemzetek Szövetsége bármikor indítványozhatja a fenti cikkek közül azoknak felülvizsgálását, amelyek állandó érvényű igazgatási szabályozást tartalmaznak.

313. cikk. A jelen Szerződés életbelépésétől számított 3 évi határidő elteltével a Nemzetek Szövetségének Tanácsa bármikor felülvizsgálhatja a 268–274., 277., 295., 297–299. és 309. cikkeken foglalt rendelkezéseket.

Felülvizsgálás hiányában a fent elősorolt valamelyik cikkben foglalt szabállyal biztosított kedvezményt, az előbbi bekezdésben megállapított határidő eltelte előtt, egyik

Szövetséges és Társult Hatalom sem igényelheti területének valamely olyan része javára, amelyre nézve a viszonyosságot nem biztosítaná. A három éves határidőt, amely alatt a viszonyosságot nem lehet igényelni, a Nemzetek Szövetségének Tanácsa meghosszabbíthatja.

Azok az Államok, amelyekhez a volt Osztrák–Magyar Monarchia területéből valamely részt csatoltak, vagy amelyek ennek a Monarchiának feldarabolásából keletkeztek, a fent említett valamelyik rendelkezésben foglalt kedvezményt csak azzal a feltétellel igényelhetik, ha annak ellenében a jelen Szerződés alapján fennhatóságuk alá jutott területre nézve Magyarországgal szemben viszonyos elbánást biztosítanak.

V. cím
Különös rendelkezés

314. cikk. Magyarország azoknak a különös kötelezettségeknek sérelme nélkül, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak javára a jelen Szerződés reá ró, kötelezi magát, hogy csatlakozik az átmenő forgalom, hajózható utak, kikötők és vasutak nemzetközi szabályozására vonatkozó mindazokhoz az általános egyezményekhez, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak a Nemzetek Szövetségének hozzájárulásával a jelen Szerződés életbelépésétől számított öt év alatt netalán kötni fognak.

I. cím
A munka szervezése

XIII. RÉSZ
Munka

Minthogy a Nemzetek Szövetsége az általános béke megvalósítását tűzte ki céljául és ezt a békét csak úgy lehet elérni, ha a szociális igazságosságra alapítják; és

minthogy vannak munkaviszonyok, amelyek az emberek nagy tömegét annyi igazságtalansággal, nyomorral és nélkülözéssel sújtják, hogy ebből keletkező nagy elégedetlenség a világ békéjét és összhangját veszélyezteti, s e viszonyok javítása sürgősen szükséges, példákat említve: a munkaidő szabályozásával, ideértve a munkanap és a munkahét leg hosszabb tartamának megállapítását, úgyszintén a munkaközvetítés szabályozásával, a munkanélküliség leküzdésével, tisztességes megélhetést biztosító munkabérek szolgáltatásával, a munkásoknak a foglalkozásukkal járó vagy egyéb betegségek ellen és a munka közben bekövetkezett balesetek ellen való védelmével, a gyermekek, fiatalok és nők védelmével, aggkori és rokkantségélyezéssel, az idegen országokban dolgozó munkások érdekeinek védelmével, a szakszervezkedési szabadság elvének elismerésével, a szakoktatás és a műszaki oktatás szervezésével és egyéb idevágó intézkedésekkel;

minthogy bármelyik Nemzet vonakodása igazán emberies munkaviszonyok létesítésétől egymagában is akadályul szolgál más Nemzetek abbéli törekvésének, hogy a munkások sorsát saját országaikban javítsák:

a Magas Szerződő Felek az igazságosság és az emberiség érzéseitől, valamint attól a vágytól indítva, hogy a világ békéjét állandóan biztosítsák, a következőkben állapodnak meg:

I. fejezet
Szervezet

315. cikk. A Bevezetésben megjelölt feladatok megvalósítására állandó szervezet állíttatik fel.

A Nemzetek Szövetségének eredeti tagjai ennek a szervezetnek is eredeti tagjai, s jövőben a Nemzetek Szövetségének tagságával együtt jár a szóbanforgó szervezet tagsága is.

316. cikk. Az állandó szervezet áll:
1. a tagok képviselőinek Egyetemes Értekezletéből,

2. a Nemzetközi Munkahivatalból, amely a 321. cikkben említett Igazgatótanács ellenőrzése alatt áll.

317. cikk. A tagok képviselőinek Egyetemes Értekezlete időről-időre a szükséghez képest, de évenként legalább egyszer ül össze. Az Egyetemes Értekezlet mindegyik tag négy-négy képviselőjéből alakul, akik közül kettő kormánykiküldött, a másik kettő közül az egyik az illető tag munkaadójának, a másik pedig munkásainak képviselője.

Bármelyik kiküldött szaktanácsadókat hozhat magával, de az ülészak ugyanazon tárgyára vonatkozóan legfeljebb kettőt. Ha az Értekezleten a nőket különösen érdeklő kérdés fordul elő, legalább az egyik szaktanácsadónak nőnek kell lennie.

A tagok kötelezik magukat, hogy azokat a kiküldötteket és szaktanácsadókat, akik nem kormánykiküldöttek, országuk munkaadójának és munkásainak a körülményekhez képest legszámottevőbb szervezeteivel egyetértően nevezik ki, feltéve, hogy vannak ilyen szervezetek.

Szaktanácsadók csak úgy szólalhatnak fel, ha a kiküldött, aki mellé be vannak osztva, őket arra felhívja és az Értekezlet elnöke külön felhatalmazást ad; szavazati joguk nincs.

A kiküldötteknek jogában áll helyettesül egyik szaktanácsadóját az elnökhöz intézett írásbeli meghatalmazással kijelölni és a szaktanácsadónak helyettesi minőségben felszólalási és szavazati joga van.

A kiküldötteknek és szaktanácsadóknak neveit az illető tagok Kormányai a Nemzetközi Munkahivatalnak bejelentik.

Az Értekezlet a kiküldöttek és szaktanácsadók megbízólevelét megvizsgálja és a jelenlevő kiküldöttek kétharmad részének szavazatával jogában áll bármely kiküldöttet vagy szaktanácsadót visszautasítani, ha kinevezését nem találja a jelen cikk rendelkezéseivel megegyezőnek.

318. cikk. Mindegyik kiküldött önállóan gyakorolja szavazati jogát az Értekezlet elé terjesztett minden kérdésben.

Ha valamelyik tag a nem kormánykiküldöttek közül az egyiket, noha erre joga van, nem nevezné ki, a másik nem kormánykiküldöttnek joga van ugyan a tanácskozásban részt venni, de szavazati joga nincs.

Ha az Értekezlet a 317. cikk rendelkezéséhez képest valamely tag kiküldöttjét visszautasítja, a jelen cikk rendelkezéseit olyképpen kell alkalmazni, mintha az illető kiküldöttet ki sem nevezték volna.

319. cikk. Az Értekezlet üléseit a Nemzetek Szövetségének székhelyén, vagy bármely más oly helyen tartja, amelyet az Értekezlet a megelőző ülészakon a jelenlevő kiküldöttek kétharmad részének szavazatával kijelölt.

320. cikk. A Nemzetközi Munkahivatal, mint a Nemzetek Szövetsége szervezetének alkotó része, a Szövetség székhelyén állítatik fel.

321. cikk. A Nemzetközi Munkahivatal huszonnégytagú Igazgatótanács vezetése alatt áll, amelynek tagjait az alábbi rendelkezések szerint kell kijelölni.

A Nemzetközi Munkahivatal Igazgatótanácsa a következőképpen alakul:

tizenkét kormányképviselő;

a munkaadókat az Értekezleten képviselő kiküldöttek részéről választott hat személy;

a munkásokat az Értekezleten képviselő kiküldöttek részéről választott hat személy.

A tizenkét kormányképviselőből nyolcat azok a tagok neveznek ki, amelyeknek legnagyobb ipari jelentőségük van és négyet azok a tagok, amelyeket az Értekezleten erre a célra az előbb említett nyolc tag kiküldötteinek kizárásával, a kormánykiküldöttek neveznek meg.

Ha vitás az a kérdés, hogy a tagok közül melyeknek van legnagyobb ipari jelentőségük, a Nemzetek Szövetségének Tanácsa határoz.

Az Igazgatótanács tagjainak megbízatása három esztendőre szól. Megüresedett helyek miként való betöltéséről és más hasonló kérdésekről az Igazgatótanács határozhat az Értekezlet jóváhagyásával.

Az Igazgatótanács tagjai sorából időről-időre elnököt választ, megállapítja a tanácskozás rendjét és meghatározza üléseinek idejét. Rendkívüli ülészakot kell egybehívni, valahányszor az Igazgatótanácsnak legalább tíz tagja erre vonatkozó írásbeli indítványt terjeszt elő.

322. cikk. A Nemzetközi Munkahivatal élére az Igazgatótanács igazgatót nevez ki, aki az Igazgatótanácstól kapja utasításait és úgy a helyes ügymenetért, mint a rábízott egyéb teendők végrehajtásáért felelős.

Az igazgató vagy helyettese az Igazgatótanács valamennyi ülésén köteles részt venni.

323. cikk. A Nemzetközi Munkahivatal személyzetét az igazgató jelöli ki különféle állampolgárságú egyének közül, amennyire ez a Hivatal minél sikeresebb működésének érdekével összhangba hozható. A személyzet egy része nőkből áll.

324. cikk. A Nemzetközi Munkahivatal működésének körébe tartozik mindazoknak a felvilágosításoknak összegyűjtése és megadása, amelyek a munkásviszonyok és munkarendszer nemzetközi szabályozására és főképpen azoknak a kérdéseknek tanulmányozására vonatkoznak, amelyeket nemzetközi egyezmények kötése céljából az Értekezlet elé kívánnak terjesztetni, úgyszintén az Értekezlet részéről elrendelt mindennemű különleges vizsgálatok lefolytatása.

A Munkahivatal kötelessége az értekezleti ülések tárgysorozatának előkészítése.

A Munkahivatal a Békeszervződés jelen részének értelmében teljesíti a nemzetközi vitás kérdésekben reárahámló kötelességeket.

A Munkahivatal francia, angol és más olyan nyelveken, amelyeket az Igazgatótanács megfelelőknek ítél, időszaki folyóiratot szerkeszt és ad ki, amely a nemzetközi érdekű ipari és munkáskérdések tanulmányozásával foglalkozik.

Általában véve a Hivatalt a jelen cikkben megjelölt hatáskörén kívül mindaz a hatalom és jogosultság megilleti, amelyet az Értekezlet reáruház.

325. cikk. A tagok oly minisztériumai, amelyek ipari és munkáskérdésekkel foglalkoznak, az igazgatóval a Nemzetközi Munkahivatal Igazgatótanácsában levő kormányképviselőjük útján, vagy ily képviselő hiányában a kormányuk részéről erre a célra kijelölt és megfelelően képesített tisztviselő útján közvetlenül érintkezhetnek.

326. cikk. A Nemzetközi Munkahivatal a Nemzetek Szövetsége Főtitkárságának támogatását mindazokban a kérdésekben igénybe veheti, amelyekben ez a támogatás szükséges lehet.

327. cikk. Mindegyik tag maga fedezi kiküldötteinek és szaktanácsadóinak, valamint az Értekezlet vagy az Igazgatótanács ülésein résztvevő képviselőinek utazási és tartózkodási költségeit.

A Nemzetközi Munkahivatal, valamint az Értekezlet és az Igazgatótanács üléseinek minden egyéb költségeit a Nemzetek Szövetségének főtitkára a Nemzetek Szövetsége általános költségvetésének terhére az igazgatónak megtéríti.

Az igazgató a Nemzetek Szövetsége főtitkárának felelős mindazoknak az összegeknek szabályszerű felhasználásáért, amelyeket neki a jelen cikk rendelkezéseihez képest kiutaltak.

328. cikk. Az Igazgatótanács állapítja meg az Értekezlet minden ülészakájának napirendjét, figyelembe véve mindazokat az indítványokat, amelyeket a tagok valamelyikének Kormánya, vagy a 317. cikk szerint elismert valamely szervezet a napirendre nézve előterjesztett.

329. cikk. Az igazgató az Értekezlet titkáráként működik és minden ülészak napirendjét négy hónappal annak megnyitása előtt a tagok mindegyikének és ezek közvetítésével a nem kormánykiküldötteknek is, ha már ki vannak jelölve, megküldi.

330. cikk. Bármelyik tag Kormánya tiltakozhat az ellen, hogy a megjelölt kérdések közül egyet vagy többet a napirendbe felvegyenek. Az ilyen tiltakozás indokait az igazgatóhoz intézett magyarázó emlékiratban kell kifejtetni, aki azt az Állandó Szervezet tagjaival közli.

A kérdések, amelyek ellen tiltakozást jelentettek be, napirenden maradnak, ha az Értekezlet a jelenlévő kiküldöttek szavazatának kétharmad többségével úgy határoz.

Minden kérdést, amelyre nézve (az előző bekezdésben említett esetet kivéve) az Értekezlet a jelenlévő kiküldötteknek ugyancsak kétharmad többségével úgy határoz, hogy az az Értekezleten tárgyalandó, a következő ülészak napirendjére ki kell tűzni.

331. cikk. Az Értekezlet maga határozza meg tanácskozási rendjét és választja meg elnökét; kiküldhet bizottságokat, hogy azok bizonyos kérdéseket tanulmányozás és jelentés tárgyává tegyenek.

Az Értekezleten jelenlévő kiküldöttek minden ügyben egyszerű szótöbbséggel határoznak, kivéve azokat az eseteket, melyekben a jelen Szerződés e részének más cikkei kifejezetten nagyobb többséget kívánnak.

Ha a leadott szavazatok száma kisebb az Értekezleten jelenlévő kiküldöttek felénél, a szavazás érvénytelen.

332. cikk. Az Értekezlet a részéről kiküldött bármely bizottsághoz műszaki szakértőket is oszthat be, akik szavazati jog nélkül vesznek részt a tanácskozásokon.

333. cikk. Ha az Értekezlet a napirend valamelyik pontjára vonatkozó indítvány elfogadása mellett dönt, el kell határoznia azt is, hogy az elfogadott indítványt minő alakban kell szövegezni, nevezetesen:

a) javaslat alakjában-e, amelyet a tagok elé terjesztenek a nemzeti törvényhozás útján vagy más módon való megvalósítás megfontolásának céljára, vagy pedig

b) a tagok részéről való megerősítés céljára nemzetközi egyezmény tervezete alakjában-e.

Akár javaslat, akár egyezménytervezet esetében annak elfogadásához a végleges szavazásnál az Értekezleten jelenlévő kiküldöttek szavazatának kétharmad többsége szükséges.

Bármely javaslat vagy általános érvényű egyezménytervezet szerkesztésénél az Értekezlet kellő figyelembe veszi azokat az országokat is, amelyekben az éghajlatviszonyok, az ipari szervezetnek hiányos fejlettsége vagy más különös körülmények folytán az ipari viszonyok jelentékeny eltérést mutatnak és olyan eltérő rendelkezéseket ajánl, amelyek az illető országok különleges viszonyaihoz képest megfelelőeknek látszanak.

A javaslat vagy egyezménytervezet egyik példányát az Értekezlet elnöke és az igazgató aláírásukkal hitelesítik és ezt a példányt a Nemzetek Szövetsége főtitkáránál kell letétbe helyezni. A főtitkár a javaslat vagy egyezménytervezet egy-egy hiteles másolatát minden tagnak megküldi.

Minden tag kötelezi magát, hogy az Értekezlet ülészakájának berekesztése után legkésőbb egy éven belül vagy, ha ez rendkívüli körülmények folytán lehetetlen, mihelyt

lehetséges, de minden esetre tizennyolc hónapon belül az Értekezlet ülőszakának be-
rekesztése után, a javaslatot vagy egyezménytervezetet törvénybeiktatás vagy más intéz-
kedés céljából az illetékes hatóságok elé terjeszti.

Ha javaslatról van szó, a tagok a főtítkárt a tett intézkedésekről értesítik.

Ha egyezménytervezetről van szó, az illető tag, ha az illetékes hatóság vagy hatósá-
gok hozzájárulását megnyerte, az egyezmény alakszerű megerősítését közli a főtítkárral
és megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy az illető egyezmény intézkedéseit hatály-
ba léptesse.

Ha valamely javaslat megvalósítása nem tesz szükségessé törvényhozási cselekményt vagy
más intézkedést, vagy ha valamely egyezménytervezet nem nyeri meg az illetékes hatóság
vagy hatóságok hozzájárulását, a tagot semmiféle további kötelezettség nem terheli.

Ha olyan szövetséges Államról van szó, amelyben az egyezménykötési jog munkás-
ügyekben bizonyos korlátozásoknak van alávetve, Kormányának szabadságában áll, hogy
azt az egyezménytervezetet, amelyre ezek a korlátozások vonatkoznak, egyszerűen javas-
latnak tekintse. Ebben az esetben a jelen cikknek a javaslatokra vonatkozó intézkedé-
sei nyerne alkalmazást.

A fenti cikk értelmezésénél a következő alapelv irányadó:

Semmi esetre sem kívánható vagy követelhető a tagok egyikétől sem, hogy valamely
javaslatnak vagy egyezménytervezetnek az Értekezleten történt elfogadása következté-
ben csökkentse a saját törvényhozásában a szóbanforgó munkásoknak már nyújtott
védelmet.

334. cikk. Az említett módon megerősített minden egyezményt a Nemzetek Szövetsé-
gének főtítkára beiktat, de az egyezmény csak azokat a tagokat kötelezi, amelyek azt
megerősítették.

335. cikk. Ha valamely egyezménytervezet a végső szavazás alkalmával nem is nyerte el
az Értekezleten a jelenlevő kiküldöttek szavazatának kétharmad többségét, azért az
Állandó Szervezet egyes tagjainak jogukban áll, hogy egymás között ilytartalmú egyez-
ményt kössenek.

Minden ily módon kötött egyezményt az érdekelt Kormányok a Nemzetek Szövet-
ségének főtítkárával közölnek, aki azt beiktatja.

336. cikk. Minden tag kötelezi magát, hogy a Nemzetközi Munkahivatalnak évi jelen-
tést terjeszt elő azokról az intézkedésekről, amelyeket a maga részéről elfogadott egyez-
mények végrehajtása tárgyában tett. Ezeket a jelentéseket az Igazgatótanács részéről
kívánt alakban és részletes tartalommal kell szerkeszteni. Az igazgató az Értekezlet leg-
közelebbi ülőszakán ezekből a jelentésekből készített összefoglalást terjeszt elő.

337. cikk. A Nemzetközi Munkahivatalhoz munkaadók vagy munkások szakszervezete
részéről intézett olyan panaszt, hogy valamelyik tag valamely elfogadott egyezmény vég-
rehajtását bárminő tekintetben nem biztosította kellő módon, az Igazgatótanács az il-
lető Kormányához átteheti és a Kormányt felszólíthatja, hogy az ügyben megfelelő nyi-
latkozatot tegyen.

338. cikk. Ha az illető Kormánytól megfelelő határidőn belül nyilatkozat nem érkezik,
vagy ha a beérkezett nyilatkozatot az Igazgatótanács kielégítőnek nem tartja, az utób-
binak joga van a benyújtott panaszt és az arra vonatkozó esetleges nyilatkozatot nyilván-
osságra hozni.

339. cikk. Minden tag panaszt tehet a Nemzetközi Munkahivatalnál bármely másik tag
ellen, amely nézete szerint a mindkét tag részéről az előző cikkeknek megfelelően meg-
erősített valamely egyezmény végrehajtását kellő módon nem biztosítja.

Az Igazgatótanács, mielőtt az alábbiak szerint a Vizsgálóbizottsághoz fordulna, a 337. cikkben körülírt módon érintkezésbe léphet a kérdéses Kormánnyal, ha ezt célszerűen tartja.

Ha az Igazgatótanács nem tartja szükségesnek, hogy a panaszt a kérdéses Kormánnyal közölje, vagy ha a megtörtént közlés után megfelelő határidőn belül nem érkezett be olyan válasz, amelyet az Igazgatótanács kielégítőnek tart, az Igazgatótanács a felvetett panasznak megvizsgálása és megfelelő jelentéstétel végett Vizsgálóbizottság kiküldését határozhatja el.

Ugyanezt az eljárást az Igazgatótanács akár hivatalból, akár az Értekezlet valamelyik kiküldöttjének panaszára folyamatba teheti.

Ha a 338. vagy a 339. cikkek alapján felmerülő kérdés az Igazgatótanács elé kerül, az illető Kormánynak, amennyiben az Igazgatótanácsban még nincs képviselve, jogában áll, hogy az Igazgatótanácsnak erre az ügyre vonatkozó tárgyalásain való részvétel céljából képviselőt küldjön ki. Az ügy tárgyalásának időpontjáról a kérdéses Kormányt idejekorán megfelelően értesíteni kell.

340. cikk. A Vizsgálóbizottságot a következő rendelkezéseknek megfelelő módon kell megalakítani:

Minden tag a jelen Szerződés életbelépése után féléven belül ipari ügyekben jártas három személyt nevez meg és pedig egyet a munkaadók, egyet a munkások képviselőjeként, a harmadikat pedig úgy a munkások, mint a munkaadóktól független egyének köréből. Mindezeket a személyeket lajstromba veszik, s ebből a lajstromból kell a Vizsgálóbizottság tagjait kiválasztani.

Az Igazgatótanács az így megnevezett személyek alkalmasságát megvizsgálhatja és a jelenlevő képviselők szavazatainak kétharmad részével visszautasíthatja azoknak kinevezését, akiknek alkalmasságát nem találja a jelen cikk rendelkezéseivel egybehangzónak.

Az Igazgatótanács felhívására a Nemzetek Szövetségének főtítkára a Vizsgálóbizottság tagjául három személyt nevez ki és pedig a lajstrom három csoportjának mindegyikéből egyet-egyet és e három személy egyikét a Bizottság elnökeül jelöli ki. E három személy közül egyik sem lehet olyan személy, akit a lajstromba a panasznál közvetlenül érdekelt valamelyik tag jelölt ki.

341. cikk. Valamennyi tag kötelezi magát, hogy abban az esetben, ha valamely panaszt a 339. cikk alapján a Vizsgálóbizottság elé utasítanak, a Bizottságnak megadja mindazokat a felvilágosításokat, amelyek a panasz tárgyára nézve az ő rendelkezése alatt vannak, akár érdekelve van közvetlenül a panaszról, akár nincs.

342. cikk. A Vizsgálóbizottság a panasz beható megvizsgálása után jelentést készít, amely magában foglalja mindazokra a ténykedésekre vonatkozó megállapításait, amelyek a felek között fennforgó vitás eset elbírálásánál lényegesek és egyúttal javaslatot tartalmaz azokra a lépésekre nézve, amelyek a panasz elintézése céljából szükségeseknek látszanak, megjelölve egyúttal a javasolt intézkedések határidejét is.

A jelentésnek egyúttal meg kell jelölnie azokat az esetleges gazdasági intézkedéseket is, amelyeket valamely vétkesnek talált Kormánnyal szemben helyénvalóknak tart és amelyekre nézve indokoltnak látná, hogy azokat a többi Kormányok alkalmazásba vegyék.

343. cikk. A Nemzetek Szövetségének főtítkára a Vizsgálóbizottság jelentését a panaszban érdekelt valamennyi Kormánnyal közli és annak közzétételéről gondoskodik.

Az érdekelt Kormányok mindegyike köteles a Nemzetek Szövetségének főtítkárával egy hónapon belül közölni, hogy a bizottsági jelentésben foglalt javaslatokat elfogadja-e vagy sem és amennyiben el nem fogadja, vajon óhajtja-e a vitás esetet a Nemzetek Szövetségének Állandó Nemzetközi Bírósága elé terjeszteni.

344. cikk. Abban az esetben, ha valamely tag bármely javaslat vagy egyezménytervezet tekintetében a 333. cikknek megfelelő intézkedéseket nem teszi meg, a többi tagok bármelyikének jogában áll az ügyet az Állandó Nemzetközi Bíróság elé terjeszteni.

345. cikk. Az Állandó Nemzetközi Bíróság döntése a 343. és a 344. cikkek értelmében eléje terjesztett panaszok vagy vitás kérdések tárgyában végérvényes.

346. cikk. Az Állandó Nemzetközi Bíróság a Vizsgálóbizottság bármely megállapítását vagy javaslatát helybenhagyhatja, megváltoztathatja vagy érvénytelennek nyilváníthatja és határozatában megjelölheti azokat az esetleges gazdasági intézkedéseket is, amelyeket helyénvalóknak tart és amelyekre nézve indokoltnak látja, hogy azokat valamely vétkesnek talált Kormánnyal szemben a többi Kormányok alkalmazásba vegyék.

347. cikk. Ha valamely tag a megszabott határidőn belül nem veti magát alá azoknak a javaslatoknak, amelyeket az eset körülményeihez képest a Vizsgálóbizottság jelentése vagy az Állandó Nemzetközi Bíróság határozata tartalmaz, a többi tagok közül bármelyik az előbb említett tag ellenében azokat a gazdasági intézkedéseket alkalmazhatja, amelyeknek alkalmazását a Bizottság jelentése vagy a Bíróság határozata erre az esetre helyénvalóknak tartott.

348. cikk. A vétkes Kormány bármikor értesítheti az Igazgatótanácsot, hogy megtette a szükséges intézkedéseket arra nézve, hogy az eset körülményeihez képest vagy a Vizsgálóbizottság részéről ajánlott vagy az Állandó Nemzetközi Bíróság határozatában foglalt javaslatok megvalósuljanak, és kérheti az Igazgatótanácsot, hogy a Nemzetek Szövetségének főtítkára útján küldjön ki Vizsgálóbizottságot állításai valóságának megállapítására. Ebben az esetben a 340., 341., 342., 343., 345. és 346. cikkek rendelkezéseit kell alkalmazni, s ha a Vizsgálóbizottság jelentése vagy az Állandó Nemzetközi Bíróság döntése a vétkes Kormány javára szól, a többi Kormányok kötelesek azokat a gazdasági rendelkezéseket, amelyeket a vétkes Kormánnyal szemben alkalmaztak, azonnal bešüntetni.

III. fejezet

Általános szabályok

349. cikk. A Tagok kötelezik magukat, hogy azokat az egyezményeket, amelyeket megerősítettek, a jelen Szerződés e részének rendelkezései szerint mindazokra a gyarmataikra, birtokaikra és fennhatóságuk alá tartozó területekre is életbe léptetik, amelyeknek nincs teljes önkormányzatuk, de:

1. kivéve azokat az eseteket, amikor az egyezmény a helyi viszonyok miatt keresztülvihetetlen és

2. fenntartva azokat a módosításokat, amelyek az egyezménynek a helyi viszonyokkal való összeegyeztetéséhez szükségesek.

Ehhez képest minden tag köteles a Nemzetközi Munkahivatallal közölni mindazokra a gyarmataira, birtokaira és fennhatósága alá tartozó területeire vonatkozó elhatározását, amelyeknek nincs teljes önkormányzatuk.

350. cikk. A jelen Szerződés e részének oly módosításai, amelyeket az Értekezlet a jelenlevő kiküldöttek szavazatainak kétharmad többségével elfogadott, akkor válnak jogerőssé, amikor azokat az Államok, amelyeknek képviselői a Nemzetek Szövetségének Tanácsát alkotják és a tagok háromnegyed része megerősítették.

351. cikk. A jelen Szerződés e részének, valamint a tagok között a jelen Szerződés e részének értelmében kötött későbbi egyezményeknek értelmezésére vonatkozó minden kérdést vagy vitát elbírálás végett az Állandó Nemzetközi Bíróság elé kell terjeszteni.

IV. fejezet Átmeneti rendelkezések

amint ezek a Németországgal 1919. évi június hó 28-án kötött békeszerződésben felvannak sorolva

352. cikk. Az Értekezlet első ülészeit 1919 október havában tartja. Az ülészeit helyét és napirendjét az idecsatolt Függelék határozza meg.

Az első ülészeit egybehívására és szervezésére vonatkozó intézkedéseket az említett Függelékben ebből a célból kijelölt Kormány teszi meg. Ezt a Kormányt az Értekezlet elé terjesztendő okmányok előkészítésében az a Nemzetközi Bizottság támogatja, amely a Függelékben előírt módon megalakul.

Az első és minden további ülészeit költségeit – a kiküldöttek és a szaktanácsadók költségeinek kivételével – addig, amíg a szükséges hitel a Nemzetek Szövetsége költségvetésének terhére felvehető, az egyes tagok között abban az arányban kell felosztani, amely szerint ezek az Egyetemes Postaegyesületi Nemzetközi Iroda költségeihez hozzájárulnak.

353. cikk. A Nemzetek Szövetségének megalakulásáig mindazokat a közleményeket, amelyeket az előző cikkek szerint a Szövetség főtítkárához kellene intézni, a Nemzetközi Munkahivatal igazgatója veszi át, aki azokat a Szövetség főtítkárához juttatja.

354. cikk. Az Állandó Nemzetközi Bíróság megalakulásáig mindazokat a vitás ügyeket, amelyeket a jelen Szerződés e részének értelmében eléje kellene terjeszteni, a Nemzetek Szövetségének Tanácsa részéről kijelölt három személyből álló bíróság elé kell utalni.

Függelék

A Munkaügyi Évi Értekezlet első ülészeit 1919-ben

Az Értekezlet helye: Washington.

Az Észak-amerikai Egyesült Államok Kormánya felkérte, hogy az Értekezletet hívja össze.

A Nemzetközi Szervezőbizottság hét tagból áll, akiket az Észak-amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán, Belgium és Svájc Kormányai jelölnek ki. A Bizottság, ha szükségesnek látja, más tagokat is felhívhat, hogy a Szervezőbizottságba képviselőt küldjenek.

A napirend a következő:

1. A 8 órás munkanap vagy a 48 órás munkahét elvének alkalmazása.

2. A munkanélküliség megátalására és következményeinek elhárítására vonatkozó kérdések.

3. A nők alkalmazása:

a) szülés előtt és után, beleértve az anyasági segély kérdését;

b) éjjeli munkára;

c) az egészségre ártalmas üzemekben.

4. Gyermek alkalmazása:

a) az alkalmazás legalacsonyabb korhatára

b) éjjeli munkára;

c) az egészségre ártalmas üzemekben.

5. Az iparban alkalmazott nők éjjeli munkájának tilalma iránt és a gyufagyártásban a fehér foszfor használatának tilalma iránt 1906-ban Bernben alkotott egyezmények kiterjesztése és végrehajtása.

II. cím

Általános elvek

355. cikk. A Magas Szerződő Felek elismervén azt, hogy a bér munkások testi, erkölcsi és szellemi jóléte nemzetközi szempontból legnagyobb jelentőségű, ennek a magasztos célnak előmozdítása érdekében az I. címben megállapított és a Nemzetek Szövetségével kapcsolatba hozott állandó szervezetet létesítették.

Elismerik, hogy az éghajlatnak, az erkölcsöknek és szokásoknak, valamint a gazdasági célszerűségnek és az ipari hagyományoknak különbözősége megnehezítik a munkaviszonyok teljes egyöntetűségének közvetlen megvalósítását. De abban a meggyőződésben, hogy a munka nem tekinthető csupán árucikknek, azt tartják, hogy vannak a munkaviszonyok szabályozásának oly módszerei és elvei, amelyeknek alkalmazására minden ipari szervezetnek törekednie kellene, amennyire ezt sajátos körülményeik megengedik.

Ezek közül a módszerek és elvek közül a Magas Szerződő Felek előtt kiváltképpen a következők látszanak különösen és sürgősen fontosaknak:

1. A fent említett vezérely, hogy a munka nem tekinthető csupán árúnak vagy kereskedelmi cikknek.

2. A szabadszervezkedés joga minden törvényes célra úgy a munkások, mint a munkaadók részéről.

3. A munkások díjazása olyan munkabérrel, amely abban az időben és abban az országban, amelyben élnek, számukra tisztességes életmódot biztosít.

4. A 8 órás munkanap vagy 48 órás munkahét elfogadása mint elérendő zsinórmérték mindenütt, ahol még nincs elérve.

5. Hetenkint legalább 24 órás munkaszünet, amely, amennyire csak lehetséges, a vasárnapot magába foglalja.

6. A gyermekmunka megszüntetése és mindkét nembeli fiatalkorúak munkájának olyan korlátozása, amely nevelésük folytatását és kellő testi fejlődésüket lehetővé teszi.

7. Az az elv, hogy férfiak és nők egyenlő értékű munkáért egyenlő munkabért kapjanak.

8. A munkaviszonyokra vonatkozólag alkotott jogszabályok minden országban méltányos gazdasági elbánásban részesítsenek az ország területén jogosan tartózkodó minden munkást.

9. Abból a célból, hogy a munkásvédelmi törvények és szabályok alkalmazása biztossítsassék, minden államban felügyelet rendszeresítéséről kell gondoskodni, amelyben nők is részt vesznek.

Anélkül, hogy ezeket a módszereket és elveket kimerítőeknek vagy véglegeseknek tekintenék, a Magas Szerződő Felek azt a nézetet vallják, hogy ezek az elvek alkalmasak a Nemzetek Szövetsége politikájának irányítására és hogy, ha azokat a Szövetség tagjainak sorába tartozó ipari közületek elfogadják és a gyakorlatban megfelelő felügyeleti rendszer mellett sértetlenül érvényben tartják, a világ bér munkásainak maradandó jótéteményeket fognak biztosítani.

356. cikk. Magyarország kötelezi magát a Szövetséges és Társult Hatalmak, vagy közülük egyesek és bármely más Hatalom között létrejött vagy a jövőben létesülő olyan egyezmények és azokat kiegészítő és módosító egyezmények elismerésére és megerősítésére, amelyek a fegyverekkel és szeszes italokkal üzött kereskedelemre, valamint az 1885. évi februárius hó 26-án Berlinben és az 1890. évi július hó 2-án Brüsszelben kelt főokmányokban szabályozott más ügyekre vonatkoznak.

XIV. RÉSZ
Vegyes rendelkezés

357. cikk. A Magas Szerződő Felek elismerik és igazolják, hogy tudomásul vették a Francia Köztársaság Kormányának a Monacói Fejedelem Ófenségével 1918. évi július hó 17-én kötött azt a szerződését, amely Franciaország és a Fejedelemség viszonyát határozza meg.

358. cikk. A Magas Szerződő Felek elismerik ugyan az 1815. évi szerződésekben és különösen az 1815. évi november hó 20-án kelt okmányban Svájc javára szolgáló azokat a biztosítékokat, amelyek a béke fenntartása végett nemzetközi kötelezettségeket tartalmaznak, de megállapítják, hogy Szavójának semlegesített területrészeire vonatkozó ezeknek a szerződéseknek és egyezményeknek, nyilatkozatoknak és más kiegészítő okmányoknak rendelkezései, amiként azokat a Bécsi Kongresszus záróokmánya 92. cikkének 1 bekezdése és az 1815. évi november hó 20-i Párisi Szerződés 3. cikkének 2. bekezdése meghatározza, többé nem felelnek meg a jelenlegi viszonyoknak. Ennek folytán a Magas Szerződő Felek tudomásul veszik a Francia Kormány és a Svájci Kormány között létrejött megegyezést erre a területrészeire vonatkozó szabályok hatályon kívül helyezése tárgyában, amely szabályok tehát érvénytelenekké váltak és érvénytelenek maradnak.

Ugyancsak elismerik a Magas Szerződő Felek, hogy az 1815. évi szerződéseknek és egyéb kiegészítő okmányoknak Felső-Szavója és Gex vidék szabadterületeire vonatkozó rendelkezései többé nem felelnek meg a jelenlegi viszonyoknak és hogy Franciaország és Svájc vannak hivatva arra, hogy ezeknek a területeknek szabályait mindkettőjük részéről célszerűeknek tartott elvek szerint egymás között közös megegyezéssel megállapítsák.

Függelék

I. A Svájci Szövetségtanács 1919. évi május hó 5-én közölte a Francia Kormánnyal, hogy szerencsésnek érzi magát, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak részéről Németországnak átnyújtott békefeltételek 435. cikkében foglalt rendelkezésekhez – ugyancsak őszinte baráti szellemben történt megvizsgálásuk után – megnyugvással hozzájáruljon a következő megjegyzésekkel és fenntartásokkal:

1. Felső-Szavója semlegesített terület része:

a) Megegyezés van arra nézve, hogy mindaddig, amíg a Szavója semlegesített terület részére vonatkozó szabályok hatályon kívül helyezése tárgyában a két Kormány között létrejött megegyezést a szövetségi kamarák meg nem erősítik, ebben az irányban egyikük sem fog végleges intézkedést tenni.

b) A Svájci Kormány hozzájárulása a fent említett szabályok hatályon kívül helyezéséhez – az elfogadott szövegnek megfelelően – feltételezi az 1815. évi szerződésekben és különösen az 1815. évi november hó 20-i nyilatkozatban Svájc javára szolgáló biztosítékok elismerését.

c) A fent említett szabályok hatályon kívül helyezése tárgyában a Francia és a Svájci Kormányok között létrejött megegyezés csak úgy válik érvényessé, ha a kérdéses cikk abban a szövegben jut a Békeszerződésbe, amint az ez idő szerint irányadó. A Békeszerződésben résztvevő Feleknek ezenkívül be kell szerezniök az 1815. évi szerződéseket és az 1815. évi november hó 20-i nyilatkozatot aláíró azoknak a Hatalmaknak hozzájárulását, amelyek a jelenlegi Békeszerződést nem írják alá.

2. Felső-Szavójának és Gex vidékének szabadterülete:

a) A Szövetségtanács kijelenti, hogy a leghatározottabb fenntartással él annak a nyilatkozatnak értelmezésére, amelyet a Békeszerződésbe felveendő fenti cikk utolsó bekezdése következőképpen fejez ki: „az 1815. évi szerződéseknek és egyéb kiegészítő okmányoknak Felső-Szavója és Gex vidék szabadterületeire vonatkozó rendelkezései többé nem felelnek meg a jelenlegi viszonyoknak”. A Szövetségtanács semmi esetre sem óhajtana, hogy ehhez a szövegezéshez való hozzájárulásból azt a következtetést vonhassák le, mintha beleegyeznék olyan berendezés megszüntetésébe, amelynek célja az, hogy a szomszédos vidékek javára sajátos földrajzi és gazdasági helyzetüknek megfelelő és

jóknak bizonyult előnyeit biztosítsa. A Szövetségstanács véleménye szerint nem arról van szó, hogy módosuljon a kérdéses területeknek az a vámügyi szervezete, amelyet a fent említett szerződések megállapítanak, hanem csakis arról, hogy az érdekelt vidékek között az árucserre módozatai a jelenlegi gazdasági viszonyoknak jobban megfelelő szabályozást nyerjenek. Ezekre az észrevételekre a Szövetségstanácsot a kérdéses területek jövő alakulására vonatkozó annak az egyezménytervezetnek tanulmányozása indította, amely a Francia Kormánynak április hó 26-án kelt jegyzékéhez volt mellékelve. A fent említett fenntartásokkal a Szövetségstanács készen nyilatkozik mindazoknak az indítványoknak a legbarátságosabb szellemben való megvizsgálására, amelyeket ebben a tárgyban a Francia Kormány jónak lát hozzájuttatni.

b) Megegyező van arra nézve, hogy az 1815. évi szerződéseknek és egyéb kiegészítő okmányoknak a szabadterületekre vonatkozó rendelkezései érvényben maradjanak addig, amíg ezeknek a területeknek helyzetét Svájc és Franciaország között létesítendő új megállapodás nem szabályozza.

II. A Francia Kormány az előbbi szakaszban foglalt közlésre 1919. évi május hó 18-án a Svájci Kormányhoz intézett következő jegyzékben válaszolt:

Svájc párisi Követsége folyó évi május hó 5-én kelt jegyzékében szíves volt közölni a Francia Köztársaság Kormányával a Szövetségi Kormány csatlakozását az egyrészt a Szövetséges és Társult Kormányok, másrészt Németország között létrejött Békeszerződésbe felveendő cikk tervezetéhez.

A Francia Kormány nagy örömmel vette az ekként létrejött megegyezőt és kívánságára a kérdéses cikk tervezetét, amelyet a Szövetséges és Társult Hatalmak elfogadtak, a német meghatalmazottaknak átnyújtott békefeltételek közé 435. szám alatt beiktatták.

A Svájci Kormány május hó 5-én erre a kérdésre vonatkozó jegyzékében különböző megjegyzéseket és fenntartásokat tett.

E megjegyzések közül azokhoz, amelyek Felső-Szavójának és Gex vidékének szabadterületeire vonatkoznak, a Francia Kormány azt a tiszteletteljes észrevételt fűzi, hogy a 435. cikk utolsó bekezdésében foglalt világos szabály nem hagy semmi kétséget annak értelmére nézve, különösen abban a tekintetben, hogy a jövőben Franciaországon és Svájcön kívül ez a kérdés más Hatalom érdekeit nem fogja érinteni.

A Köztársaság Kormánya a maga részéről igyekszik megvédeni a szóbanforgó francia területek érdekeit és figyelemmel azoknak sajátsterü helyzetére, nem téveszti szem elől, hogy hasznos volna számukra megfelelő vámrendszert biztosítani és az árucserre módozatait e területek és a szomszédos svájci területek között – a kétoldalú érdekek figyelembevételével – a jelenlegi viszonyoknak megfelelőbb módon szabályozni.

Természetesen ez semmiképpen sem érintheti Franciaországnak azt a jogát, hogy ebbe a vidékre eső politikai határán vámvonalát éppúgy felállíthassa, mint a területén fekvő határainak más részén, ahogy maga Svájc is rég idő óta teszi ezen a területen belül levő határain.

A Köztársaság Kormánya ez alkalommal nagy örömmel veszi tudomásul azt a barátságos kijelentést, hogy a Svájci Kormány készen nyilatkozik azoknak a francia indítványoknak megvizsgálására, amelyek az említett szabadterületek jelenlegi szabályait helyettesítő megállapodást célozzák és amelyeket a Francia Kormány ugyanilyen barátságos szellemben kíván előterjeszteni.

Másrészt a Köztársaság Kormányának nincsenek kétségei afelől, hogy a szabadterületekre vonatkozó 1815. évi szabályzat ideiglenes fenntartása – amelyre a svájci Követség május 5-i jegyzékének ez a bekezdése utal és amelynek célja nyilván az átmenet biztosítása a jelenlegi állapotból a szerződészerű állapotba – semmiképpen sem lesz ok arra, hogy az új helyzetnek mindkét Kormány részéről szükségesnek tartott szabályozása késedelmet szenvedjen. Ez a megjegyzés vonatkozik a szövetségi kamarák részére fenntartott megerősítésre is, amelyről a május 5-i svájci jegyzék első pontjának a) bekezdése „Felső-Szavója semlegesített területre” cím alatt szól.

359. cikk. A Szövetséges és Társult Hatalmak egyetértének arra nézve, hogy azokban az esetekben, amikor területeiken vagy a jelen Szerződés értelmében Kormányaikra bízott területeken magyar társaságok vagy magánszemélyek keresztény vallásos missziókat tartottak fenn, ezeknek a misszióknak vagy missziótársaságoknak tulajdonát, ideértve azoknak a kereskedelmi társaságoknak tulajdonát is, amelyeknek nyeresége az ilyen missziók fenntartására szolgált, továbbra is missziócélokra fordítsák. E kötelezettség helyes végrehajtásának biztosítása végett a Szövetséges és társult Kormányok az említett tulajdont azoknak az Igazgatótanácsoknak adják át, amelyeket a Kormányok neveznek ki vagy erősítenek meg és melyek a kérdéses tulajdon alapján érdekelt misszió hitfelekezetihez tartozó személyekből alakulnak.

A Szövetséges és Társult Kormányok ezekkel a missziókat vezető személyekkel szemben továbbra is teljes ellenőrzést gyakorolnak és védeni fogják ezeknek a misszióknak érdekeit.

Magyarország ezennel tudomásul veszi a fent vállalt kötelezettségeket és kijelenti, hogy az említett missziók vagy kereskedelmi társaságok működésének sikere érdekében a Szövetséges és Társult Kormányok részéről tett vagy teendő minden rendezéshez hozzájárul és azokkal szemben lemond minden kifogásról.

360. cikk. A jelen Szerződés rendelkezéseinek fenntartásával Magyarország kötelezi magát, hogy a jelen Szerződést aláíró egyik Szövetséges és Társult Hatalommal szemben sem lép fel sem közvetlenül, sem közvetve, a jelen Szerződés életbelépését megelőző tényre alapított pénzköveteléssel.

Ez a szabály teljes és végleges lemondást jelent minden ilyenmű ígényről, amely tehát ezennel megszűnik, bárkik volnának is érdekelve.

361. cikk. Magyarország érvényeseknek és kötelezőknek fogadja és ismeri el a Szövetséges és Társult Hatalmak bármely zsákmánybíróságtól származó mindazokat a határozatokat és rendelkezéseket, amelyek osztrák–magyar hajókat és magyar árukat tárgyzanak, úgyszintén mindazokat a határozatokat és rendelkezéseket, amelyek a költségek fizetésére vonatkoznak és kötelezi magát, hogy e határozatok és rendelkezések ellen állampolgárai nevében semmiféle módon fel nem szólal.

A Szövetséges és Társult Hatalmak fenntartják maguknak a jogot arra, hogy olyan feltételek mellett, amint azokat meg fogják állapítani, a zsákmánybírósági ügyekben hozott osztrák–magyar bírói határozatokat és rendelkezéseket felülvizsgálják, akár az említett Hatalmak állampolgárainak, akár a semleges Államok polgárainak tulajdonjogára vonatkoznak ezek a határozatok és rendelkezések. Magyarország kötelezi magát arra, hogy közölni fogja az egyes ügyek iratcsomójába tartozó összes okiratok másolatát, ideértve a hozott határozatokat és a tett rendelkezéseket is, úgyszintén arra is, hogy az ügy szóbanforgó felülvizsgálása után a vele közölt indítványokat magáévá teszi és végrehajtja.

362. cikk. A Magas Szerződő Felek megegyeznek arra nézve, hogy – hacsak később ellenkező szabály létre nem jön – a jelen Szerződéssel létesített minden Bizottság elnökének joga lesz arra, hogy a szavazatok egyenlő megoszlása esetében szavazatával döntsön.

363. cikk. A jelen Szerződés ellenkező rendelkezéseinek sérelme nélkül a Magas Szerződő Felek között megegyezés van és marad arra nézve, hogy mindazokban az esetekben, amikor ez a Szerződés egyes Államokat érintő valamely kérdés szabályozását az érdekelt Államok között létesítendő különös egyezmény útján tervezi, azokat a nehézségeket, amelyek ebben a tekintetben netalán felmerülnek, a Szövetséges és Társult Főhatalmak oszlassák el addig, amíg Magyarország a Nemzetek Szövetségének tagjává [nem] lehet.

364. cikk. A jelen Szerződésnek ez a kifejezése: „a volt Magyar Királyság” magában foglalja Bosznia–Hercegovinát is, hacsak a szöveg mást nem mond. Ez a rendelkezés nem érinti Ausztriának erre a két területre vonatkozó jogait és kötelezettségeit.

A jelen Szerződés, amely francia, angol és olasz nyelven készült, meg fog erősíttetni; eltérés esetében a francia szöveg lesz irányadó, kivéve az I. részt (A Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya) és a XIII. részt (Munka), amelyekre nézve a francia és az angol szövegek ereje azonos lesz.

A megerősítő okiratok letétele, mihamar lehetséges, Párizsban fog végbemenni.

Azok a Hatalmak, melyek Kormányának Európán kívül van székhelye, arra szorítkozhatnak, hogy párisi diplomáciai képviselőjük útján tudatják a Francia Kormánnyal a saját megerősítésük megtörténtét és ebben az esetben mielőbb át kell szolgáltatniok a vonatkozó okiratot.

Az első jegyzőkönyvet a megerősítő okiratok letételéről fel kell venni, mihamar a Szerződést egyrészről Magyarország, másrészről a Szövetséges és Társult Főhatalmak közül három megerősítette.

Az első jegyzőkönyv keltének időpontjában a Szerződés életbe lép azok között a Magas Szerződő Felek között, amelyek azt ekként megerősítették.

A jelen Szerződésben kitűzött összes határidők számításánál ez a kelet lesz az életbelépés időpontja.

Minden más tekintetben a Szerződés minden egyes Hatalomra nézve a saját megerősítő okirata letételének időpontjában lép életbe.

A Francia Kormány minden aláíró Hatalommal közli a megerősítő okiratok letételéről felvett jegyzőkönyveknek megfelelően hitelesített egy-egy másolatát.

Ennek hitelül a fentnevezett meghatalmazottak a jelen Szerződést aláírták.

Kelt a Trianonban, az egyezerkilencszázhuszadik évi június hó 4. napján, egyetlen példányban, amely a Francia Köztársaság Kormányának levéltárában marad elhelyezve és amelynek hiteles másolatát minden egyes aláíró Hatalom részére meg kell küldeni.

(Következnek az aláírások.)

4. §. A békeszerződés I. részének (A Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya) és XIII. részének (Munka), valamint e részek függelékeinek a francia eredeti szöveggel azonos erejű angol eredeti szövege a következő:

(Következik az angol eredeti szöveg.)

5. §. A békeszerződést kiegészítő jegyzőkönyv francia eredeti szövege és hivatalos magyar fordítása a következő:

Jegyzőkönyv

Azoknak a feltételeknek szabatos meghatározása végett, amelyeknek szem előtt tartásával kell a mai napon aláírt Szerződés némely rendelkezését végrehajtani, a Magas Szerződő Felek között egyetértés áll fenn arra nézve, hogy:

1. Azoknak a személyeknek a névsorát, akiket Magyarország a 157. cikk második bekezdéséhez képest a Szövetséges és Társult Hatalmaknak kiszolgáltatni köteles, a Szerződés életbelépését követő hó folyamán fogják a Magyar Kormánnyal közölni.

2. A 170. cikkben és a IV. Függelék 2., 3. és 4. szakaszaiban említett Jóvátételi Bizottság, valamint a 163. cikkben megjelölt Külön Osztály a gyártási titkoknak vagy más bizalmas természetű adatoknak közlését nem követelhetik.

3. A Szerződés aláírásának időpontjától kezdve s az ezt követő négy hónap alatt Magyarország számára fennáll a lehetőség arra nézve, hogy a jóvátételre vonatkozó munkálatok

gyorsítása, az eljárás megrövidítése és a határozathozatal siettetése céljából a Szövetséges és Társult Hatalmaknak megvizsgálás végett okiratokat és javaslatokat terjeszthessen elő.

4. Azok ellen, akik a magyar javak felszámolásánál büntetendő cselekményt követnek el, eljárást kell indítani, s a Szövetséges és Társult Hatalmak átveszik mindazokat az adatokat és bizonyítékokat, amelyeket a Magyar Kormány ebben a tekintetben rendelkezésükre bocsát.

Kiállítottott francia, angol és olasz nyelven azzal, hogy eltérés esetében a francia szöveg az irányadó, a Trianonban, az egyezerkilencszázhuszadik évi június hó 4. napján.

6. §. A békeszerződést kiegészítő nyilatkozat francia eredeti szövege és hivatalos magyar fordítása a következő:

Nyilatkozat

Abból a célból, hogy a háború alatt történt hajó- és hajórakománysüllyesztés folytán keletkezett veszteségeket a legkisebb mértékre szorítsa és hogy a megmenthető hajóknak és hajórakományoknak visszaszerzését, valamint a magánosok részéről erre vonatkozólag emelhető kártérítési igények rendezését megkönnyítse, a Magyar Kormány kötelezi magát, hogy közölni fogja mindazokat a birtokában levő adatokat, amelyek a magyar tengeri haderő részéről az ellenségeskedések időtartama alatt elsüllyesztett vagy megrongált hajókra vonatkoznak és amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárai felhasználhatnak.

A jelen Nyilatkozat francia, angol és olasz nyelven állítottott ki azzal, hogy eltérés esetében a francia szöveg az irányadó, a Trianonban, az egyezerkilencszázhuszadik évi június hó 4. napján.

7. §. A békeszerződéshez tartozó térkép a jelen törvényhez van csatolva, mint annak kiegészítő része.

8. §. A jelen törvény kihirdetése napján lép életbe, még pedig a békeszerződés életbelépésének napjától kezdődő hatállyal. A békeszerződés életbelépésének napját a minisztérium rendelettel közlésezi.

1921. évi XXXIII. törvénycikk indokolása

az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről

Általános indokolás

Meghatalmazottaink a Trianonban 1920. évi június hó 4. napján aláírták a békeszerződést. Ismeretes az a kényszerhelyzet, amelyben a m. kir. kormány a békeszerződés aláírására határozta el magát.

A magyar békeküldöttség, amint erről munkálatainak a nemzetgyűlés elé terjesztett kötetei tanúbizonyságot tesznek, megdönthetetlen történelmi, földrajzi, gazdasági, jogi és egyéb tudományos érvekkel mutatott rá a békefeltételek tarthatatlanságára s a békeküldöttség nagynevű elnöke lángoló hazaszeretetének, mélységes tudásának és páratlan szónoki képességének hármasságával igyekezett ellenfeleinket s egyben bírálóinkat meggyőzni arról, hogy a békefeltételek méltatlanul súlyos és elviselhetetlen terheket rónak ránk. A szövetséges és társult hatalmak mégis alig változtattak eredeti feltételeiken.

Az a kísérő levél azonban, amellyel a szövetséges és társult hatalmak a magyar békeküldöttség jegyzékeire vonatkozó válaszukat és a végleges békefeltételeket 1920. évi május hó 6. napján átnyújtották, a békeszerződés magyarázatára és végrehajtására vonatkozólag ránk nézve kedvező elveket jelent ki irányadónak és így remélhető, hogy a békeszerző-

dés végrehajtása során egyes rendelkezések nem fognak merev alkalmazást nyerni. A kísérő levélben kifejezésre jutó ezek az elvek, amelyek egyébként a m. kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározását a fennálló kényszer mellett szintén befolyásolták, a békeszerződés hiteles magyarázatául tekintendők.

A többször említett kísérő levél eredeti francia szövege és hivatalos magyar fordítása egyébként a következő:²⁴ [...]

Habár a kísérőlevélben kifejezésre juttatott egyes elvek a békeszerződés rendelkezéseinek a szövetséges és társult hatalmak részéről történő magyarázata és végrehajtása tekintetében némi reménységet is nyújtanak, a szomorú valóság az, hogy a békeszerződés keserű megpróbáltatásnak teszi ki nemzetünket: hazánk ezeréves területét szétdarabolja; millió és millió testvérünket megkérdésezük nélkül elszakítja tőlünk; gazdasági egységünket megcsonkítja; iparunkat, a kereskedésünket megbénítja; kultúránk fejlődése elé súlyos akadályokat gördít.

Mindamellet az érdemetlenül halálra szánt Magyarország feltámadásába vetett töretlen hit, a szebb jövő reménye s az a biztos tudat, hogy maguk a szövetséges és társult hatalmak is rövid időn belül belátják, hogy erős Magyarország Európa békéje érdekében feltétlen szükségesség s így a jelenlegi helyzet nem lehet állandó, az adott viszonyok között mégis amellet szólnak, hogy most, amidőn a szövetséges és társult főhatalmak a békeszerződés megerősítése iránt felszólítást intéztek hozzánk, ennek a felszólításnak a kényszer hatása alatt eleget tegyünk annál is inkább, mert jelenlegi, magunkra hagyatott helyzetünkben ez az egyedül lehetséges első lépés a nemzetközi forgalom felvétele, a normális élet helyreállítása s hazánk újjáépítése felé.

Ily körülmények között a m. kir. kormány érett megfontolás után – fájó szívvel bár – a békeszerződés becikkelyezése iránt tesz előterjesztést, de egyúttal felmentve érzi magát annak a lehetetlen feladatnak teljesítésétől, hogy a ránk kényszerített békeszerződés rendelkezéseit megkísérelje indokolni s így az alábbiakban csupán a becikkelyező törvényjavaslat szakaszaival foglalkozik.

A törvényjavaslat 1. §-a – kifejezetten utalva a kényszerhelyzetre, amely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott s amely annak idején a m. kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározásánál is dönt súllyal bírt – a békeszerződést a hozzátartozó térképpel és a békeszerződés egyes rendelkezéseinek függelékeivel, valamint a békeszerződést kiegészítő jegyzőkönyvvel és nyilatkozattal együtt a nemzetközi egyezmények törvénybe iktatásánál szokásos módon a magyar állam törvényei közé iktatja.

A törvényjavaslat 2. §-a a békeokmányokban foglalt kikötéseknek végrehajtására a minisztériumot hatalmazza fel, de természetesen azzal az alkotmányos korlátozással, hogy amennyiben a végrehajtás során a törvényhozás tárgyaira vonatkozó rendelkezések válnak szükségessékké, [a] rendelkezéseket előzetesen törvénybe kell iktatni.

A 3–6. §-ok a békeszerződésnek és függelékeinek, valamint a békeszerződést kiegészítő jegyzőkönyvnek és nyilatkozatnak francia eredeti szövegét és hivatalos magyar fordítását, ezenfelül a békeszerződés I. és XIII. részének s e részek függelékeinek angol eredeti szövegét tartalmazzák.

A békeszerződés és függelékei, valamint a kiegészítő jegyzőkönyv és nyilatkozat ugyanis francia, angol és olasz nyelven állítottak ki, azonban eltérés esetében – a békeszerződés záró rendelkezéseinek első bekezdése, valamint a jegyzőkönyv és nyilatkozat utolsó bekezdése értelmében – a francia szöveg az irányadó, kivéve mégis a békeszerződés I. részét (A Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya) és XIII. részét (Munka), amelyekre nézve a francia és az angol szövegek ereje azonos. Ennélfogva a békeszerződést és függelékeit, valamint a jegyzőkönyvet és nyilatkozatot a hivatalos magyar fordításon kívül francia eredeti szövegben, a békeszerződés I. és XIII. részét és e részek függelékeit pedig ezenkívül angol eredeti szövegben is törvénybe kell iktatni.

A 7. § a békeszerződéshez csatolt térképről állapítja meg, hogy az a törvénynek szer-
ves kiegészítő része.

Végül a 8. § a törvény életbelépésére vonatkozó rendelkezést tartalmazza; e szerint
a törvény kihirdetése napján lép ugyan életbe, de a békeszerződés életbelépésének nap-
jától kezdődő hatállyal. A békeszerződés zárórendelkezéseinek negyedik és ötödik be-
kezdése értelmében ugyanis a megerősítő okiratok letételéről az első jegyzőkönyv akkor
kell felvenni, ha a szerződést egyrészről Magyarország, másrészről a szövetséges és tár-
sult főhatalmak közül három megerősítette s az első jegyzőkönyv keltének időpontjáb-
an a szerződés életbe lép azok között a szerződő felek között, amelyek ezt ekként me-
gerősítették. Kíváncos, sőt elengedhetetlenül szükséges, hogy a törvény, amely a béke-
szerződést becikkelyezi, a békeszerződés nemzetközi jogi értelemben vett életbelépésével
egyidejűleg lépjen életbe; minthogy pedig a törvény csak a megerősítő okiratok letéte-
léről felvett jegyzőkönyv felvétele s így a békeszerződés életbelépése után lesz kihirdet-
hető, célszerűnek mutatkozott a törvényjavaslatban kifejezetten kimondani, hogy a
törvény kihirdetése napján lép ugyan életbe, de a békeszerződés életbelépésének nap-
jától kezdődő hatállyal.

Az életbelépés napját a minisztérium rendelettel fogja közzétenni. A minisztérium
által kibocsátandó rendelet természetesen tartalmazni fogja annak nyilvánosságra ho-
zatalát is, hogy a békeszerződést a fentebb említett első jegyzőkönyv felvételéig mely
hatalmak erősítették meg. A békeszerződésnek az egyes szerződő hatalmak részéről
később történő megerősítésére vonatkozó adatoknak közzétételéről a minisztérium a
békeszerződés végrehajtására a 2. §-ban nyert felhatalmazás keretében fog gondoskodni.

MT, 1921, 197–327. o.

Jegyzetek

1. [A szöveghez terjedelmi okokból csak a legszükségesebb tájékoztató jegyzeteket fűzzük. A béke-
szerződés legalaposabb jogi értelmezését közli: *A Magyar Békeszerződés.*]
2. [Thaifölddel.]
3. [Hidszász (Hedzsász): 1916–1924 között önálló királyság a Vörös-tenger keleti partvidékének északi
felén (az Akabai-öböltől Mekkáig), amelyet Szaúd-Arábia 1924-ben kebelezett be.]
4. [Az Osztrák–Magyar Monarchia egykori római nagykövetségének épülete a Piazza Venezián.]
5. [Végrehajtási utasítás.]
6. [A VI. és VII. címhez tartozó 54–66. cikk tartalmában lényegében megfelel a győztes nagyhatal-
mak által Csehszlovákiával, a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal és Romániával külön-külön
megkötött kisebbségvédelmi szerződések rendelkezéseinek. Közülük a csehszlovák kisebbségvé-
delmi szerződés részleges szövegközlését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonzferencia és
békeszerződés* c. fejezetben.]
7. [A Bíróság statútumát a Nemzetek Szövetségnek Közgyűlése 1920. december 13-án fogadta el.]
8. [A szerződés egyenlő gazdasági jogokat biztosított az aláíró hatalmaknak – így a Monarchiának
is – Marokkóban, s a Magyar Törvénytárba is bekerült az 1907:IV. tc. keretében.]
9. [Ez utóbbiban hosszas viták után Németország elismerte a marokkói francia protektorátust.]
10. [Az ekkor angol birtokban, de formai jogi tekintetben a szultán uralma alatt álló Egyiptom.]
11. [Ezen a napon üzent hadat Nagy-Britannia a Monarchiának.]
12. [Az egyiptomi pasa, később szultáni rangra emelkedett.]
13. [Az 1900. évi boxerlázádat követő békeszerződés az európai hatalmak, az Egyesült Államok, Ja-
pán és Kína között.]
14. [Kína ezen a napon deklarálta a hadiállapotot Németországgal.]
15. [A 13. jegyzetben említett békeszerződésnek a Huangpu folyó szabályozásával kapcsolatos kiegészítései.]
16. [Az 1900. évi boxerlázádat követően a nagyhatalmak hat zónára osztották a várost, amelyből
egy a Monarchiának jutott.]
17. [Magyarország állandó katonai ellenőrzése 1927. március 31-ig tartott.]
18. [A Jótételési Bizottság két részletben állapította Magyarország fizetési kötelezettségeit. Először
1924-ben 200 millió aranykorona, majd 1930-ban 324 millió aranykorona jóvátétel fizetését róttá
Magyarországra. A két összegből Magyarország mintegy 40 millió tételt egyenlített ki a jóváté-
teli adósságok 1932. évi végleges eltörléséig.]

19. [E szerződések az osztrák birtokból az egységesülő Olaszországhoz kerülő területekre vonatkozó, illetve oda tartozó hivatalos iratok és műtárgyak átadásáról rendelkeztek.]
20. [Ma: Dubrovnik.]
21. [A II. cím 217–223. cikke azokat a nemzetközi szerződéseket sorolja föl, amelyeket Magyarország az államutódlás jegyében lényegében automatikusan maga is megörökölt a Monarchiától.]
22. [A szabadalmi elsőbbségek megállapítására vonatkozó eljárás.]
23. [Rakodási.]
24. [Itt nem közöljük újra. Szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonzferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]

A trianoni békeszerződés ratifikációjának vitája a Nemzetgyűlésben – Részletek (Budapest, 1920. november 13.)¹

*Elnök:*² Az ülést újból megnyitom.

Következik a napirend 3. pontja.

A külügyi bizottság előadója szót kér.

*Huszár Károly előadó:*³ T. Nemzetgyűlés! A külügyi bizottság megbízásából kegyetlenül szomorú kötelességet kell teljesítenem akkor, amikor a t. Nemzetgyűlésnek elfogadásra ajánlom a trianoni békeszerződésről szóló törvényjavaslatnak becikkelyezését.

Méltóztassék megengedni, hogy ebből az alkalomból felolvassam a következő deklarációt (*olvassa*):

„A Nemzetgyűlés, midőn a trianoni béke törvénybe iktatását elhatározza és annak ratifikációjához beleegyezését adja, az isteni igazság színe előtt s az emberiség lelkiismeretéhez fordulva kimondja, hogy ezt a békeokmányt valótlan adatokon alapulónak, igazságtalannak s az emberiség közös érdekeibe ütközőnek tartja, (*Úgy van! Úgy van!*) hogy az nem a tények és érdekek kétoldalú megvitatásának és ebből eredő megegyezésnek az eredménye, hanem egyoldalú idegen akaratnak reánk való erőszakolása; hogy a Nemzetgyűlés tehát csupán ennek az ellenállhatatlan kényszernek engedve járul annak ratifikálásához; hogy e tényével nem róhat kötelezettséget azokra a területekre, amelyek benne képviselve nincsenek s nem szűnik meg abban bízni, hogy a ma uralkodó szenvedélyek lecsillapultával beálló jobb belátás utat fog nyitni a békekötés neve alatt elkövetett égbekiáltó igazságtalanságok jóvátételéhez.”

Mint előadó a javaslat mellett a törvény tartalmát illetőleg – őszintén megmondom – nem tudok felhozni egyetlenegy argumentumot sem. Tisztán a kényszerhelyzetnek engedve, mégis azt ajánlom a t. Nemzetgyűlésnek, hogy az ország fontos, nagy életbe vázgó érdekében járuljon hozzá a ratifikációhoz.

Ebben a gyászos pillanatban azonban az én lelkemből, és azt hiszem az egész Nemzetgyűlés lelkéből fel kell hogy fakadjon a földkerekségen lakó összes magyarok imája:⁴

*Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában!*

(A Nemzetgyűlés tagjai felállva kiáltják: *Hiszünk! Felkiáltások a szélsőbalon: Amen!*)

Elnök: A közjogi bizottság előadója következik szólásra.

*Balla Aladár előadó:*⁵ T. Nemzetgyűlés! A külügyi bizottság előadójának ékes szavaihoz, mindnyájunkat megható kijelentéseihez, kényszerűségből – mert a sorshúzás úgy döntött – nekem is, mint a közjogi bizottság előadójának, erről a helyről csatlakoznom kell.

Kétszeresen nehéz a helyzet reám nézve, mert az én politikai múltam és meggyőződéseim mindig az ok és szükség nélküli háború ellen foglalt állást. A mostani kataszt-

rófát előidéző nagy háborút is egész lelkemből mindig elleneztem. Kétszeresen katasztrofális tehát reám nézve, hogy a sors döntése folytán nekem is hozzá kellett járulnom ahhoz, hogy csatlakozzam a külügyi bizottság indítványához.

Ezt méltóztassanak tudomásul venni.

Elnök: A közgazdasági bizottság előadója következik szólásra.

*Jármy József előadó:*⁶ T. Nemzetgyűlés! Mint a közgazdasági bizottság előadója e szomorú pillanatban rövidre fogom szavaimat. Az előttem szólók kifejtették már mindazt, ami a szívünkön fekszik. Engedjék meg tehát, hogy kijelentsem én is, hogy kényszerűségből hozzájárulunk ahhoz, hogy a békét ratifikáljuk, mert hazánknak szomorú sorsa kényszerít arra, hogy ezt elfogadjuk. T. Nemzetgyűlés! Ajánlom a ratifikálásnak elfogadását.

Elnök: Szólásra következik?

*Héjj Imre jegyző:*⁷ Friedrich István!

*Friedrich István:*⁸ T. Nemzetgyűlés! Aki nálunk az utóbbi idők külsőségeit figyelte, az másra lehetett elkészülve, mint arra, ami itt bekövetkezett. Én úgy érzem, t. Nemzetgyűlés, olyasmit is mutattunk, amit nem lett volna szabad mutatnunk, és ennek a sok mutogatásnak volt azután az eredménye az, hogy az antant ilyen sürgető lett és annyira türelmetlen volt velünk szemben.

Nem akarom most vitatni azt, hogy az antant csakugyan megfenyegetett-e minket,⁹ ezt tegnap elintéztük magunk között, csak le akarom szögezni most azt, hogy én még mindig nem vagyok meggyőződve arról, hogy ennek a békeratifikálásnak megtagadása csakugyan veszélyt jelentene-e, ahogy azt az igen t. miniszterelnök úr,¹⁰ a külügyminiszter¹¹ és gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam velünk sejtették.

T. Nemzetgyűlés! Amíg idebenn az országban a ligák és az egyesületek szónokoltak és megint csak szónokoltak, ameddig nagy ünnepélyes külsőségekkel narkotizálták a nemzetet befelé, addig kifelé nem történt, úgy látom, semmi sem. Nem történt semmi sem, ami ennek a nemzetnek ebben a történelmi órájában segítségére juthatott volna. Tehát minden, ami benn történt, az csak kongó üresség volt, lélek nélküli üresség, külsőség, minden komoly, minden konstruktív eltökéltség és célkitűzés nélkül.

Hogy kifelé miért nem tudtunk eredményt elérni, t. Nemzetgyűlés, ezt ebben a szomorú ünnepélyes órában nem akarom szóvá tenni, sőt hiba volna ez részemről. De a történelem meg fogja állapítani és el fogja dönteni azt, hogy azt az egy esztendő, amely a nemzeti hadseregnek Budapestre való bevonulása óta eltelt, tényleg kihasználtuk-e szorgalmasan, önérzetesen, megfelelő célkitűzésekkel, vagy pedig könnyelműen elherdáltuk, elmulasztottuk.

A Keresztény Nemzeti Pártnak, t. Nemzetgyűlés, erre vonatkozólag szerény álláspontja és meggyőződése, hogy az a rendszer, az az államhatalom, amely ezt az esztendőt ilyen meddően elmúlni hagyta, teljes egészében megérett a bukásra. Ennek a teljes rendszernek és államhatalmi rendszernek le kell vonnia ebből a konzekvenciákat. Az üres pózok és külsőségek és a narkotizálások helyébe jöjjön végre a megváltó, konstruktív és a gazdasági erőkre támaszkodó politika.

Akkor, amikor arról van szó, hogy ratifikáljunk, méltóztassanak nekem megengedni, hogy itt felhívjam ünnepélyesen a figyelmüket arra is, hogy idebent is kell ratifikálnunk: a jogrendet kell ratifikálnunk. És itt a kormányhoz intézek néhány szót. Ne a tegnapelőtti éjszakánál¹² kezdje a jogrendnek ratifikálását, hanem nyúljon vissza odáig, ameddig az úgynevezett atrocitások találhatók, amelyek még nincsenek megtorolva.

Sokat beszélünk most a Kárpátokról, a Tátráról, Erdélyről, mindenről beszélünk, de ritkán halljuk azt, hogy mit csináljon tehát ez a nemzet. Nem érzek hivatottságot arra, hogy e pillanatban tanáccsal szolgáljak, csak hangsúlyozni kívánom a keresztény nemzeti párt nevében, hogy vonzódjunk e katasztrofális pillanatokban a felé a nemzet felé, amely hasonló keresztet cipel, mint mi, a germán nemzet felé. Ne kacsintgassunk többé hóhérainkra, ne várjunk azoktól semmit sem, ne dülünk be semmiféle ámtásoknak sem, forduljunk el mosolyogva attól az utolsó antant-blöffötől, a Népszövetség-

től. Szent meggyőződésem, hogy az éppen olyan blöff, amilyen volt a pacifizmus és a népek önrendelkezési joga.

De egyet le akarok szögezni ebben a pillanatban. Azt, hogy ez a magyar nemzet nem mint legyőzött nemzet fekszik itt ma a francia imperializmus előtt, hanem mint egy félrevezetett nemzet. Nem akarok erősebb kifejezést használni. Ebből a csalódásból azonban, azt hiszem, okult ez a nemzet – megint ezer esztendőre.

T. Nemzetgyűlés! Délben harangoznak az egész világon, az egész emberiséget ajtatósságra hívja a harangszó. Ez a déli harangszó a magyar dicsőségről zeng, azt a dicsőséget zengi, hogy Hunyadi János 1456-ban Nándorfehérvárnál szétverte a török hadsereget. Minden délben zengenek a harangok az egész világon a magyar dicsőségről. Fognak ezek szólni ezentúl is, de ezentúl zengeni fognak arról, hogy él itt a Duna és a Tisza vidékén egy megcsalt, becsapott szegény magyar nemzet, amely ökölbe szorított kezekkel és vicsorgó fogakkal, ugrásra készen, bátran és reménykedve néz a jövőbe, mert szentül meg van győződve, hogy a végén az igazság győzni fog és ez a szegény nemzet meg fogja kapni az elégtételt, az ezeréves integritást. Ma nem békeszerződést iktatunk törvénybe, hanem élethalálharcot végső lehetőségünkig, utolsó csepp vérünkig.

Én tagadom, hogy ez a Nemzetgyűlés jogosult volna arra, hogy ezt a békeratifikációt keresztülvigye. Amikor a Simonyi-Semadam-kormány aláírta a békét, akkor is bátor voltam hangsúlyozni, hogy az a kormány még a csonka Magyarországot sem képviselte, mert akkor még a Tiszán túl választások sem voltak,¹³ a Simonyi-Semadam-kormány aláírása a magyar nemzetre kötelezettséget nem jelenthet.

Most pedig, amikor ratifikációról van szó, engedjék meg, hogy újból hangsúlyozzam: ennek a csonka Magyarországnak ez a Nemzetgyűlése nem lehet hivatott arra, hogy az ideiglenesen megszállt területeken élő testvéreink felett itt határozatot hozzon és döntsön.

Figyelmükbe hozni óhajtom még azt is, hogy két alkotmányos tényezők, a főrendiház és a királyi hatalom, szünetel. Ezek megkérdése nélkül ebben a sorsdöntő kérdésben dönteni nem lehet.

Én ünnepélyesen tiltakozom itt a ratifikáció ellen a keresztény nemzeti párt nevében. Tiltakozom az ellen, hogy ez a Nemzetgyűlés, amely szerintünk nem jogosult ennek a kérdésnek eldöntésére, egyáltalában csak foglalkozzék is ezzel a kérdéssel, hangsúlyozom és világá kiáltom, hogy hiába fogják Önök itt esetleg ratifikálni ezt a békét, mi soha, de soha azt elismerni nem fogjuk.

Elnök: Szólásra következik.

Héjj Imre jegyző: Windisch-Graetz Lajos herceg!

Hg. Windisch-Graetz Lajos:¹⁴ T. Nemzetgyűlés! A béke ratifikálását törvénybe iktató javaslat tárgyalásánál úgyszólván abban a helyzetben vagyunk, hogy ezeréves alkotmányunk, függetlenségünk halálos ítéletéről beszélünk. A javaslatot benyújtó kormány és az ezen kormányt ebben a kérdésben támogató képviselőtársaim és mi közöttünk csak az a különbség, hogy a t. kormány és ezen képviselőtársaim a békeszerződést, mint olyant talán nem mérlegelik olyan súlyosan, mint mi, (*Nagy mozgás a jobboldalon.*) talán nem mérlegelik ennek a ratifikálásnak a következményeit olyan súlyosan, mint mi. Mi barátaimmal nem tartozunk azokhoz, akik az országok és nemzetek írott szerződéseit Bethmann-Hollweg¹⁵ klasszikus mondása szerint csakis papírrongynak tekintjük. A nemzetközi élet alapjai a jövőben is a nemzetközi becsület és a nemzetközi tisztesség lesznek. Tisztában kell hogy legyünk azzal, hogy amennyiben ezen szerződést a Nemzetgyűlésnek a kormányt ebben a kérdésben támogató része ratifikálja, ezzel az európai államokkal szemben a békeszerződés keresztülvitelére vonatkozólag is felelősséget vállal.

Tisztában vagyok azzal, hogy azok, akik a jelen pillanatban ezen rendkívül súlyos és nagy kihatással bíró felelősséget vállalják, teszik ezt egyrészt hazafias kötelességük teljes tudatában, de teszik talán azért is, mert módjukban áll az elmúlt hónapok politikájából, az elmúlt hónapok kormányzatából azon bizalmat meríteni, amely lehetővé teszi részükre ezen oly rendkívül nehéz ratifikálást, ezen oly rendkívül nehéz állásfog-

lalást, amelynek nehézségére vonatkozólag közöttünk eltérés nem is lehet, mert hogy ma mindannyian egy szomorú és rettenetes aktusnál vagyunk jelen, ezzel tisztában vagyunk. Tisztelettel hajlom meg a t. kormány előtt és a kormányt támogató képviselőtársaim előtt, akik ezen ratifikálást támogatják.

Annak megítélése, mennyiben imminens¹⁶ és szükséges a ratifikálásnak a mai pillanatban való elintézése, csak azok részéről lehetséges, akik az elmúlt hónapok folyamán a külpolitika minden egyes vonatkozásába betekintheztek. Mindenki más, aki a saját tapasztalatai révén ítéli meg a pillanatnyi helyzetet, legnagyobbbrészt csak hipotézisekből indul ki és ezért nem is vállalhatja a felelősséget egy ily óriási kihatással bíró lépésért, annál kevésbé, mert hiszen a jelen pillanatban a szerződés végrehajtására vonatkozólag sem vállalhat felelősséget.

T. Nemzetgyűlés! Azok, akik a szerződés ratifikálása mellett argumentálnak, azt mondják, hogy a ratifikálás lehetővé teszi az újjáépítést. Szerintünk ez a békeszerződés, amennyiben annak ismerjük el, egy félszázad tartamára béklyóba veri a nemzetnek legjobb erejét, gazdasági fejlődését és védőkarját. T. Nemzetgyűlés! Tisztában vagyunk az-
al, hogy e szomorú tény eredete nem a mai politika eredménye. A Károlyi-forradalom ütötte ki a magyar kérges tenyérből azt a kardot, amellyel több éven keresztül egy világgal szemben sikerült határainkat érintetlenül megvédeni.

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Leszögezni kívánom azt a tényt is, hogy 1918. év őszén az Andrássy-féle különbéke-javaslat¹⁷ lehetővé tette volna külön béke megkötését, amely a határaink intakt meghagyása mellett lehetővé tette volna a népek önrendelkezési joga alapján a békétárgyalások folytatását. Szükségesebb tartom ezt ma itt leszögezni, szembeállítva azzal a békével, amelyet a Nemzetgyűlés ma el fog fogadni.

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Az elmúlt években három körülmény volt romboló hatással a magyar politikára, a magyar nemzet fejlődésére. Elsősorban a forradalmak, másodsorban a széthúzás és harmadsorban a zárt ajtók mögötti politika. Amikor a kommunizmus bukása után békeküldöttségünk gróf Apponyi Albert vezetésével Párizsba érkezett, igenis, jobb idők küszöbén állottunk. Ezt is szükségesnek tartom saját tapasztalatom révén leszögezni; akkor gróf Apponyi Albert nagyszabású működésének és munkatársai kitűnő munkájának igenis sikerült oly légkört teremteni, amely később a békeszerződés kísérelőjegyzékében jutott kifejezésre. Ha a további folyamatban kevésbé előnyös viszonyok a kísérelőjegyzékbe fektetett reményeinket mind ez ideig nem valószínűsítették meg, ennek oka főleg abban keresendő, hogy nálunk a három veszedelmes körülmény egyike, a széthúzás jutott érvényre, az egyet nem értés és az erélytelen politika, amellyel egy év óta vezetik ezt az országot.

Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Tisztában kell lennünk azzal, hogy a mai kormányzat alapelvei a múlttal szemben megváltoztak. Csak a legszélesebb tömegek lelkesedésére támaszkodva, a legnagyobb erély kifejtésével vezethető ki az ország mostani szerencsétlen helyzetéből. Csak áldozatkészséggel, az önmegtagadásnak és szeretetnek a tömegek lelkébe való oltásával lesz lehetséges azt az óriási munkát végezni, amely szükséges, hogy hazánkat újjáépítsük. Igenis, hajlandók vagyunk a vagyonunknak utolsó garasát, saját és gyermekeink vérének utolsó cseppjét feláldozni azért, hogy határainkat visszaszerezzük. Kétségbe eshetnénk ma ezen a helyen, ha nem volna mindannyiunkban az a meggyőződés, hogy ebben a tekintetben nincs közöttünk eltérés, nincs közöttünk széthúzás, és hogy abban, amit én itt ma kifejték, mindannyian egyetértünk, mert lehet talán személyes gyűlölködés közöttünk, lehetnek pártellentétek, lehetnek nézeteltérések a politika minden terén, de ebben a tekintetben nem lehet többé különbség magyar és magyar között; nem szabad és nem lehet, hogy ebben a kérdésben bármilyen nézeteltérés, bármilyen politikai állásfoglalás megakadályozza az egységes állásfoglalást.

Ebben a tekintetben nem teszek különbséget az erdélyi havasok között, a tót Felföld között; nem ismerem különbséget a Bánát, Bácska, Nyugat-Magyarország között. Addig, amíg egy négyszög méter föld, mely ősi magyar határainkon belül fekszik, nem lesz a kezünkben, addig Európában rend és csend nem lesz, addig kell, hogy a magyar ma-

gyarral kezét fogja és addig minden egyéb érdeket alá kell rendelnünk ennek az egy, legszentebb érdeknek. A törvényjavaslatot nem fogadom el.

Elnök: Szólásra következik?

Héjj Imre jegyző: Dvorcsák Győző!

*Dvorcsák Győző:*¹⁸ Mélyen tisztelt Nemzetgyűlés! Arról van szó, hogy a megtépzott, elalélt, ezeresztendős Magyarországnak önmagunk adjuk meg a kegyelemdőfést, önmagunk kezével szegezzük rá a koporsófüdelet, magunk temessük el. A tótság ennél a temetésnél nem asszisztál, mert amióta a tót nép történelmét ismerjük, az teljesen egy a magyar nemzet történelmével. (Éljénzés.)

Elnök (csenget): Most kaptam jelentést arról, hogy a karzatról éljénzés hangzott el. Figyelmeztetem a karzat közönségét, hogy minden hangos nyilatkozattól tartózkodjék, mert különben kénytelen leszek a karzatokat kiüríttetni.

Dvorcsák Győző: A külföldi krónikások szerint a magyarok külföldi kalandozásaiban már a tótok részt vettek; a tót nép szívben, lélekben, érzéseiben, szokásaiban teljesen egy a magyar néppel. Valahányszor a magyar szabadság ege beborult, a tót kurucok, a tót vörössapkások harci riadójától oszlottak el a nehéz fellegek a magyar nép felett és újra kiderült a szabadság napja. Thököly, Rákóczi kurucainak ivadékait, Branyiszko¹⁹ hőseinek fiait szakítja el ez a törvényjavaslat az ezeresztendős hazától. Ennek a népnek nevében, mint annak reprezentánsa, tiltakozom a trianoni békeszerződés ratifikálása ellen. Mi tótok annak megtartását magunkra nézve kötelezőnek soha nem fogjuk elismerni.

Béke helyett harcot hirdetünk azok ellen, akik őseink földjére lépve ármánnyal osontak be és ehelyütt szent esküvést teszünk, hogy nem lesz ellenségeinknek addig nyugalomuk, míg földünk felett újra szabadon nem röpködhet a turulmadár.

Magyarország sírba tételénél nem imára kulcsolódik a mi kezünk, hanem ökölbe szorul, hogy lesújtson földünk bitorlóira, mint egykor lesújtott Giskra rablóhadaira. Nem akarunk részt venni Magyarország temetésén, majd csak a feltámadásán, amely rettenetes lészen mindazoknak, akik Magyarország sírját megásták.

Az antant-hatalmaktól hiába kérjük immár két esztendeje, nem adták meg a tót nép részére az önrendelkezés jogát. A Felvidék, amely de jure e pillanatban még Magyarország integráns része, nem küldhette ide követeit, de még népszavazás útján sem nyilatkozhatott meg. A csonka Magyarországnak ítélő Nemzetgyűlését a tót nép nem tartja illetékesnek arra, hogy a tótlakta föld sorsáról döntsön, és a tótság sorsára vonatkozó itt hozott határozatot illetékesség okából kifogásolom.

Így a törvényjavaslatot nem fogadom el.

Elnök: Szólásra következik.

Héjj Imre jegyző: Lingauer Albin!

*Lingauer Albin:*²⁰ T. Nemzetgyűlés! A trianoni béke által elszakításra ítélt Nyugat-Magyarország képviselőinek megbízásából Nyugat-Magyarország, illetőleg főképpen annak német, horvát és vend lakossága nevében szólalok fel, hogy tiltakozzam a béke ratifikálása ellen.

T. Nemzetgyűlés! Ez a nép, midőn a magyar Nemzetgyűlést megválasztották, azzal, hogy ide egytől-egyig, nagyjából egyhangú választás útján megválasztott olyan képviselőket küldött, akik kifejezetten és határozottan azt ígérték a népnek, hogy minden erejükkel meg fogják gátolni Nyugat-Magyarországnak Magyarországtól való elszakítását és Ausztriához való csatolását: ez a nép ezzel a választással népszavazást rendezett és kifejezte akaratát, hogy Magyarországhoz akar ezután is tartozni.

T. Nemzetgyűlés! Nyugat-Magyarország németei, vendjei, tótjai, horvátjai magyar szívvel éreznek; hű fiaik kívánnak lenni ezután is a magyar hazának. Nem kívánnak tőlünk egyebet, csak azt, hogy anyanyelvüket, faji érzékenységüket respektáljuk; nem kívánnak tőlünk mást, mint testvéries, egyenlő elbánást, megértést; nem kívánnak külön privilégiumokat, csak azt akarják, hogy éppen úgy kezeljük őket, mint ahogyan kezeljük a fajmagyar testvéreket.

Mi pedig, t. Nemzetgyűlés, azt hiszem, valamennyien egyetértünk ma már abban, hogy okulva eddigi nemzetiségi politikánk hibáin, becsülettel megígérhetjük azt az itt maradó német, vend és horvát testvéreinknek, valamint a hozzánk visszakíváncozó többi nemzetiségnek, hogy ezután becsülettel, testvériesen fogjuk őket kezelni és anyanyelvi jogaikat respektálni fogjuk. *(Felkiáltások jobbfelől: Eddig is úgy volt!)*

Mi Ausztriával nem viseltünk háborút; nekünk nincs okunk Ausztriával békét kötni. Ha Ausztria ennek dacára mégis elfogadná az Erisz almájaként neki juttatott Nyugat-Magyarországot, számolnia kell azzal a következménnyel, hogy ezzel a ténnyel beállott kirablóink, kifosztóink sorába. Ausztriának számolnia kell azzal, hogy ezzel a ténnyel ellenségeink közé állott be, akiknek megbocsátani nem fogunk mindaddig, amíg a tőlünk elrablott részeit ennek az országnak vissza nem adják.

Szeretném, ha szavaim erről a helyről áthangoznának oda, és szeretném, ha Ausztriának alkalma nyílnék meghallani azt, hogy ehhez az én gyenge szavamhoz elementáris erővel csatlakozik Nyugat-Magyarországnak német, horvát és vend népe, hogy ekképpen elérnők azt a hajlandóságot, hogy Ausztria a maga baráti szívéssége folytán önként hajlandó lenne lemondani arról, hogy ezt a neki nyújtott kétes értékű ajándékot elfogadja.

Népszavazás nélkül elajándékozható, eladó portékaként Nyugat-Magyarország népe nem enged a maga sorsa felett diszponálni; tiltakozik az ellen, hogy rabszolgákként megkérdezésük nélkül döntsenek sorsuk felől és általam azt a hitvallást teszik itt a Nemzetgyűlés színe előtt, hogy nem akarnak Magyarországtól semmi körülmények között elszakadni.

Ennek következtében tiltakozom a békeszerződés ratifikálása ellen és a törvényjavaslatot nem fogadom el.

Elnök: Szólásra következik?

Héjj Imre jegyző: Kutkafalvy Miklós!

*Kutkafalvy Miklós:*²¹ T. Nemzetgyűlés! A magyarországi rutén nép 1918. december 10-én politikai kongresszust tartott, amelyen részt vett a nép vezetőségének minden tagja és a legtöbb községnek magából a köznépből származó 2-3 kiküldöttje. Ez a kongresszus megállapította e nép követendő politikájának irányelveit és döntött a legfőbb kérdésben, az állami hovatartozandóság kérdésében.

Ezen kongresszusi határozat alapján, a néptől kapott köteleességből kifolyólag a vezetésem alatt álló Magyar Rutén Párt a Békekonferencia, a Nagykövetek Tanácsa és a Szövetséges és a Társult Hatalmak minden általunk megközelíthető diplomáciai és politikai faktora előtt kérte azt, hogy a magyarországi rutén terület hagyassék meg osztatlanul Magyarország oldalán, annak gazdasági szférájában és politikai impériuma alatt. Annak dokumentálására, hogy ezen állásfoglalásunk tényleg a nép osztatlan akaratóból és elhatározásából fakadt, kértük a népszavazás elrendelését.

Sajnos, a békekonferencia egyik kérésünket sem teljesítette, hanem elismerte a magyarországi rutén népnek, mint autonóm tartomány népének unióját Cseh-Szlovákiával. A Magyarország között és a Szövetséges és Társult Hatalmak között kötött békeszerződéshez csatolt és szerintünk kötelező kíséreléssel szerint a Szövetséges és Társult Hatalmak úgy tartják, hogy az általuk Cseh-Szlovákiával kötött szerződés a rutén autonóm tartomány népének megadja az eszközt a nép akaratának nyilvánosságra hozására és egyben ígérik, hogy a legkomolyabb figyelemben fognak részesíteni minden olyan óhajtaást, melyet a rutén nép a jövőben kifejezésre juttat.

Végül a kíséreléssel különös súllyal rámutatnak a Szövetséges és Társult Hatalmak arra, hogy Magyarország és a rutén nép vegye figyelembe, hogy a Népszövetség egyezménye szerint a Népszövetség Tanácsában képviselt minden tagjának megadatott a mód minden szignatárius²² hatalom figyelmét felhívni minden olyan kérdésre – tehát a rutén nép állami hovatartozandóságának kérdésére is –, mely a rutén népet érdekli, amely a vizsgálatot megérdemli.

T. Nemzetgyűlés! Így végeztetett, így döntetett el. Az a tény, hogy a Saint-Germainben 1919. szeptember 19-én a Szövetséges és Társult Hatalmak és Csehország között

kötött békeszerződés²³ a magyarországi rutén területnek csak mint autonóm területnek az unióját ismeri el Cseh-Szlovákiával és annak osztatlan bekebelezését a cseh államban nem rendeli el; az a tény továbbá, hogy a rutén népnek megadott és az etnikai, vallási és nyelvi jogokat tartalmazó autonómiát specifikus módon biztosítják a Szövetséges és Társult Hatalmak és azt a Népszövetség garanciája alá helyezik; az az ígéret, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak a legkomolyabban figyelembe vesznek minden, a rutén nép részéről a jövőben tekintetbe jöhető kérdést; az a feltevés, hogy a Cseh-Szlovákiával kötött szerződés szerint a rutén autonóm tartomány népének módjában áll az állami hovatartozandóság kérdésében is akaratát nyilvánosságra hozni; különösen az a jog, t. Nemzetgyűlés, hogy a Népszövetség Tanácsában minden tag fel van hatalmazva bármely szignatáriushatalomnak a figyelmét felhívni minden olyan kérdésre, mely a rutén népet érdekli: mindez, t. Nemzetgyűlés, azt bizonyítja, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak, a kérdés közelebbi ismerete nélkül, mégis a magyar bék delegációnak s különösen európai tekintélyű elnökének, hazánk nagy fiának, gróf Apponyi Albertnek és a magyar rutén pártnak akciója, érvelése, okfejtése alapján érezték, hogy itt a rutén nép életérdeke ellen törő végzetes igazságtalanság történnék abban az esetben, hogyha ezt a területet Magyarország testétől véglegesen elszakítanák és a rutén népet véglegesen Cseh-Szlovákiának impériuma alá kényszerítenék.

Éppen azért Magyarország elajándékozott és elrablott területei közül ezen egyetlen területre nézve a kérdést még nem zárták le véglegesen, hanem igyekeztek nyitott ajtót hagyni.

Viszont, t. Nemzetgyűlés, az a tény, hogy Cseh-Szlovákia, a cseh kormány sem követelte magának ezt a területet osztatlanul, minden fenntartás nélkül úgy, mint Magyarország egyéb Kárpát-vidéki területeit; az a tény, hogy a prágai kormány is belement abba, hogy ez a terület csak mint autonóm tartomány unióba léphessen Csehországgal; az a tény, hogy a prágai kormány belement abba, miszerint ebben a kérdésben a Népszövetség garanciája mellett jogában legyen még a Szövetséges és Társult Hatalmak, illetve a Népszövetség Tanácsában részt vett minden tagnak a figyelmet a Népszövetség Tanácsára felhívni: mindez azt bizonyítja, t. Nemzetgyűlés, hogy a prágai kormány is elismerte, hogy Magyarország ezen területére nézve a cseh nemzetnek sem történelmi, sem etnográfiai, sem geográfiai, sem pedig semmiféle jogon igénye egyáltalában nincsen.

Hiszen itt, t. Nemzetgyűlés, Csehország még a nép látszólagos és meghamisított akaratára sem hivatkozhat. Ennek a területnek az uniója Csehországgal tényleg egyoldalúan és erőszakosan eszközöltetett és hogy ez megtörténhetett, ez kizárólag a magyar állam és a magyar hadsereg összeomlásának és különösen a kommunizmusnak következménye. Ugyanis az első Clemenceau-féle demarkacionális²⁴ vonal Magyarország északi részén a határvonalat csak az Ung felső folyásáig vonja meg; a cseh állam 1919. január 3-ig csak idáig szállja meg a területet. Csak a kommunizmus idejében, Kun Béla uralma alatt – hogy a magyar kommunizmus és az orosz bolsevizmus területi érintkezését annál inkább megnehezítsék – szállta meg Csehország és Románia ezt a területet, de kizárólag pacifikálás céljából, amint azt a megszálló csapatok parancsnoka, Hennoque francia tábornok proklamációjában²⁵ maga is elismeri.

De, t. Nemzetgyűlés, egy időleges tébolyért a rutén népet úgy büntetni, hogy az örökös éhínségre, kulturátlanságra, nyelvi és faji jogainak teljes elnyomatására legyen ítélve, ez minden, csak nem igazság, csak nem ésszerűség és főleg: nem a népek békéjének a biztosítása.

A rutén nép soha semmiféle hatalom előtt abbéli óhaját, hogy Csehországgal unióban kívánna élni és Magyarországtól elszakadna, nem fejezte ki.

Éppen azért, mint e nép politikájának egyik letéteményese, a Magyar Rutén Párt megbízásából és nevében tiltakozom az ellen, hogy a magyarországi rutén nép Magyarország ezeréves testéből akarata ellenére erőszakosan elszakíttassék. Az ő sorsa fölött a jelenlegi Nemzetgyűlés nem dönthet, egyszerűen azért, mert a rutén nép itt törvényesen, a maga egészében képviselve egyáltalában nincs. Ha pedig a kényszerítő okok sú-

lya alatt a magyar Nemzetgyűlés ezt a békeszerződést mégis ratifikálná, akkor, t. Nemzetgyűlés, ennek a békeszerződésnek becikkelyezését a magyarországi rutén nép magára nézve kötelezőnek soha elismerni nem fogja és az ellen minden rendelkezésre álló mód és eszköz felhasználásával küzdeni fog.

Éppen ezért ez alkalomból Magyarország rutén népe, a gens fidelissima ac carissima²⁶ nem is búcsúzik az ezeréves Magyarországtól, ez a gyermek nem is búcsúzik az anyától. Csak a viszontlátás biztos reményében, több: a viszontlátás biztos tudatában, mint egy elkerülhetetlen tényt veszi tudomásul ennek a békeszerződésnek a becikkelyezését. A gens fidelissima ac carissima ott áll a Kárpátok határbércein, sóvárgó szemekkel, magyar lélekkel és magyar szívvel néz a nagy magyar Alföldre. A közje és a magyar nép közé mesterségesen állított sorompókat egyszer csak megindulva el fogja dönteni, az útjából el fogja söpörni, jönni fog a majdan kiválasztott vezére után, aki azt ismét bevezeti az ígért földjére, a nagy magyar Alföldre, a magyar trikolórral a kezében. Mi pedig ennek az időnek közeli eljöveteleért dolgozni és a magyarok Istenéhez imádkozni fogunk.

Elnök: Szólásra következik?

Héjj Imre jegyző: Gróf Klebelsberg Kunó!

*Gr. Klebelsberg Kunó:*²⁷ T. Nemzetgyűlés! Mint Sopron szabad királyi városnak, a nagy nyugat-magyarországi metropolisnak képviselője, tiltakozom a békeszerződés ratifikálása ellen. Sopron, t. Nemzetgyűlés, nyelvében túlnyomólag, lelkében egészen magyar város, amely hazafias lelkének egész erejével ragaszkodik az ezeréves magyar hazához.

A legutóbbi képviselő-választások alkalmával Sopron ennek a ragaszkodásnak megadható jelét adta. Mert hogy Sopron városának magyar származású és magyar ajkú polgárai a végéig ragaszkodnak ehhez a hazához, arról nem is kívánok szólni. Azonban tisztos német gazdapolgárok, mielőtt szavazatukat leadták volna, eljöttek hozzám és megkérdezték: uram, rendületlen híve lesz-e a Magyarországhoz való ragaszkodásnak, mert mi szavazatunkat csak akkor adhatjuk nyugodt lélekkel Önre, ha majd a Magyarország mellett való megmaradásra szavaz. Az egész választási mozgalom folyamán, az összes népgyűléseken hangsúlyoztam, hogy az, aki rám adja szavazatát, a magyar haza mellett való megmaradásra szavaz, és így választottak meg túlnyomó többséggel.

Az a felemelő érzés töltött el tehát engem, hogy az én választásom akkor egyben népszavazás volt a magyar hazában való megmaradás mellett. Legutóbb pedig a múlt hónap 30-dikán, amikor a ratifikálás kérdése már napirenden volt, Sopron város törvényhatósági bizottsága ünnepélyesen tiltakozott az elszakítás ellen.

Sopron városát tehát Ausztriához anektálni csak a városnak kifejezett és határozott akarata ellenére lehetne. És éppen ez az, ami engem azzal a megnyugtató tudattal tölt el, hogy Sopron városa meg fog maradni Magyarország mellett. Magas véleményel vagyok azoknak ez osztrák politikusoknak államférfiúi belátása iránt, akik ma Ausztria sorsát intézik. Éppen ezért meg vagyok győződve arról, hogy ők Nyugat-Magyarországhoz, Sopron városához nyúlni nem fognak. A saint-germain-i szerződés²⁸ és a trianoni békeszerződés az erőszakosságnak egyugyanazon a gondolatából fakadt és nem emelhetnének az osztrákok többé joggal tiltakozást a saint-germain-i szerződésnek ama pontja ellen, amellyel tőlük a csehországi németiséget akarataik ellenére elszakították, ha Nyugat-Magyarország hű polgárait éppen ilyen szerződés jogcímén akarnák Magyarországtól elvenni.

T. Nemzetgyűlés! Nincs közöttünk senki, aki azt érezné, hogy a magyar nemzetet ebben a világháborúban legyőzték volna. Minket a románok, a szerbek sem győztek le. Egy világkonjunktúra volt az, mely a nagy tusát ellenünk döntötte el. De utóvégre a szerbek, románok azon az oldalon voltak, amely ellenünk küzdött, az osztrák németiség ellenben velünk egy oldalon küzdött. Tisztán emberileg is érthetetlen lenne tehát, ha Német-Ausztria²⁹ a nagy osztozkodásban, amely Magyarország felett folyik, részt venne.

T. Nemzetgyűlés! Mindig azt vallottam, hogy Ausztriát és Magyarországot érdek fűzi egymáshoz és úgy érzem, hogy a jövőben is sok érdek fogja egymáshoz fűzni. A földrajzi helyzet nem változott meg a világháború következtében sem. De kell hogy az oszt-



rákok belássák, hogy abban az esetben, ha Nyugat-Magyarországhoz hozzányúlának, ezzel kihívnák maguk ellen a magyar nemzet jogos haragját és engesztelhetetlen gyűlöletét.

Én tehát sokkal belátásosabb államférfiaknak tartom a most irányadó osztrák politikusokat, semhogy azt hinném, hogy ők Nyugat-Magyarországot és Sopron városát akarata ellenére meg akarnák szállani. Ez a biztos tudat tölt el engem. Mindazonáltal, mivel ez a békeszerződés Nyugat-Magyarországgal szemben égbekiáltó igazságtalanságot tartalmaz, tiltakozom a ratifikálás ellen.

Elnök: Szólásra következik?

Héjj Imre jegyző: Czettler Jenő!

*Czettler Jenő:*³⁰ T. Nemzetgyűlés! Az elhangzott beszédekhez sok hozzátenni valóm nincs. Nyilvánvaló, hogy a becikkelyezendő békeszerződés egy szerencsétlen, általunk nem keresett önvédelmi háborúnak befejezése. Az is nyilvánvaló, hogy akik ezt a békeszerződést csinálták, csak a kényszernek engedtek, amikor a szerződést aláírták. Az is bizonyos, hogy egy ilyen kényszerre alapított szerződésnek jogi alapja nincs és ha százszor becikkelyezik is, csak a nyers erőszak tartja azt a szerződést, amely addig van érvényben, míg mögötte tényleges erő van. Az is bizonyos, hogy a rabló szomszédoknak az a törekvése, hogy az elszakított területeket, illetőleg az ő foglалásukat de facto állapottól jogszerű állapotá tegyék, a becikkelyezés által sem mehet végbe, miután a becikkelyezésnek egy igen lényeges kelléke hiányzik. Az antant arra hivatkozott, hogy ő a népek önrendelkezését kívánja és területeket és embermilliókat ide-oda tologattni nem enged. Megkérdés, népszavazás nélkül ez nem mehet.

És mégis mi történt? Az, hogy nemcsak népszavazás nem volt Magyarország területén, hanem a nemzetgyűlési választások alkalmával sem engedték azt meg, hogy a megszállott területek ide képviselőket választhassanak, dacára annak, hogy az összes fegyverszüneti szerződésekben stipulálva³¹ volt, hogy a békeszerződés befejeztéig azok magyar jogéletben élnek, magyar közigazgatás alatt maradnak. Így nemcsak a Felvidék, Erdély és a Délvidék, de a békeszerződésben nekünk hagyott terület sem nyilváníthatja akaratát.

Éppen azért én és társaim ezt a csonka Nemzetgyűlést jogosultnak nem tartjuk arra, hogy Magyarország egész területéről és a megszállott területen élő népmilliókról érvé-

nyes határozatot hozzon, s ezt a tényt nemcsak Csonka-Magyarország, nemcsak Nagy-Magyarország, de az összes jogtisztelő nemzetek előtt a jövő számára is meg akarjuk állapítani, s ezért a következő deklarációt van szerencsém felolvasni *(olvassa)*:

„Mínthogy az általános választások alkalmával az antant rendelkezései a de facto megszállott, ellenben de jure Magyarországhoz tartozó területek polgárait megakadályozták azon törvényes joguk gyakorlásában, hogy a magyar törvényhozásba képviselőket küldhessenek, a csupán Csonka-Magyarország részéről megválasztott Nemzetgyűlést ezen esetben nem tartjuk jogosultnak arra, hogy Magyarország egész területéről és azon magyar állampolgárok sorsáról, akik a Nemzetgyűlésben magukat nem képvisel tethették, érvényes határozatot hozzon.

Ezért ünnepélyes óvást emelünk a trianoni békeszerződés becikkelyezésének tárgyalása ellen s a ratifikációra vonatkozó tiltakozásunk jeléül a betérjesztett törvényjavaslat érdemi tárgyalásában részt nem veszünk.” *(A szélsőbaloldalon ülő képviselők a terem ből kivonulnak.)*

Elnök: Szólásra következik?

Héjj Imre jegyző: Forgács Miklós!

Forgács Miklós:³² T. Nemzetgyűlés! Én is, mint a magyarságnak és a magyarság kisebb osztályának képviselője, végtelen fájdalommal kell hogy felszólaljak. Fáj hallanom, hogy milyen aggodalmak töltik el tőlünk elszakított édes testvéreinket. Csak az az egypár szavam van hozzájuk – s hiszem és vallom, hogy ezek ezeken a falakon és az úgynevezett kényszerítő demarkációs vonalakon is túl fognak hangzani –, hogy mi mindannyian megígérjük, hogy róluk soha, de soha, egy percig sem felejtkezünk meg és meg nem nyugszunk addig, amíg őket hozzánk vissza nem csatoljuk. Az Isten minket úgy segítjen! *(A Nemzetgyűlés jobboldalon ülő tagjai felállva kiáltják: Isten úgy segítjen!)*

Elnök: Kíván még valaki szólni? *(Nem!)* Ha senki nem kíván szólni, a vitát berekesztem.

A miniszterelnök úr kíván szólni.

Gr. Teleki Pál miniszterelnök: T. Nemzetgyűlés! Engedjék meg, hogy ebben a pillanatban, mikor hazánknak balsorsa és saját végzetem erre a helyre állít, őszinte legyen, talán azért is, mert azt hiszem, hogy minden körülmény, talán maga a nemzet becsülete is azt kívánja, hogy utoljára szóljak a Nemzetgyűléshez erről a helyről.

Amikor összeomlottak a frontok, akkor a magyar nemzet azt a tulajdonságát követte, amely mindenkor jellemző volt reá nézve, hogy még a szerencsétlenségben is, még akkor is, amikor lelketlen vezetők félrevezették, még abban a pillanatban is a magyar nemzet becsületes volt és becsületesen tudott és akart hinni. Ebben a becsületességében és ebben a hitében tette le, dobta el a magyar nemzet magától a fegyvert, azt gondolva, hogy ugyanolyan bánásmódra fog találni, mint ahogy ő bánt volna el, ha az ő becsületes kezébe lett volna letéve a világ sorsa.

Igazságot vártunk, de ahelyett kaptunk egy békét, egy békeszerződést, amelynek összes egyéb jellemvonásai közül csak egyet akarok ma kiemelni, hogy szemben minden békeszerződésekkel, ez a legkevésbé őszinte békeszerződés: az őszinteségnek s a hirdetett igazságnak megcsúfolása.

Azután következett egy idő, amidőn dolgoztunk. Én ismerem ezt az egész munkát, mert a bolgár front összeomlása napjától,³³ abban részt vettem, részben vezettem. Dolgoztunk, bizonyítottunk, igyekeztünk összehordani mindazokat a bizonyítékokat, amelyek Magyarország igaza mellett szólnak... *(A kupolaterem felől a Himnusz hangjai hallatszanak. A Nemzetgyűlés tagjai felállanak és éneklük a Himnusz befejező részét.)*³⁴

Tudtuk azt, amidőn a békedelegációval kimentünk Neuillybe,³⁵ hogy megértésre találni nem fogunk. Soha az alatt az idő alatt, míg a békemunka előkészítésén dolgoztam, nem gondoltam azt, hogy valóságos megértésre fogunk találni. Mindig meg voltam győződve arról, hogy az a munka, amelyet végzünk, és amelyet akkor vezettem, a történelem számára készül, hogy mi a történelem ítélőszéke elé raktuk le argumentumainkat, és nem a bírák elé, akik megtagadták ennek a foglalkozásnak minden attribútumát.

Közben láttunk itt-ott, a nem közvetlen érdekelteknél, derengeni némi reménysugárt; láttunk megértést, amely részben abból fakadt, hogy olyanok, akiknek alkalmuk volt mélyebben beletekinteni a párizsi békedelegáció munkáiba, látták azt, hogy ottan nem a felállított elvek alapján ítélnék, hanem Európának jövőjét aláásni igyekeznek.

Mi akkor már úgy állottunk ott, mint védtelen, teljesen védtelen test, amely már nem várt semmit. Már igazságot sem vártunk, mert tudtuk azt, hogy a mi békeszerződésünk egy nagy műnek kisebb és kevesebb figyelemre méltatott része, amely kevesebb figyelemre méltatott részének megváltoztatása azonban annak a nagy munkának megváltoztatását is maga után vonta volna, amely elsősorban Németország ellen irányult, s amelyet ha meg kellett volna változtatni, ez olyan következményekkel járt volna, amelyek a mi békénket is megváltoztatták volna.

Akkor már nem vártunk igazságot, de nemességet vártunk, olyant, aminőt mi gyakoroltunk azokkal az antant-honpolgárokkal szemben, akik a háború alatt Magyarországon szorultak. Ehelyett azonban olyan békeszerződést kaptunk, amelyben úgy bántak velünk, mint azokkal a honpolgárainkkal, akik a háború alatt kint rekedtek. Megkaptuk a békeszerződések legkegyetlenebbikét.

Nem fogok számadatok felsorolása által visszaélni a Ház türelmével és a pillanat nagyságával. Mindenki tudja, az egész világ tudja, hogy Magyarország az, amely ebben a háborúban a legtöbbet veszített. De t. Nemzetgyűlés, az alatt az idő alatt, ami az aláírás és a béke ratifikációja közé esik, különböző dolgok történtek, amelyekre rámutatni szükséges.

Azokból a felismerésekből és reménysugarakból, amelyeket künn megnyilvánulni láttunk, konkrétabb remények keletkeztek. Bizonyos ígérek tétettek, amelyeket én sohasem igyekeztem túlértékelni, amelyek után azonban a sóvárgó nemzet talán túl mohón, néha talán túlságos hittel is kapott, de mely ígérek még annyira sem valósultak meg mindmáig, amennyire én gondoltam azt.³⁶

Nem akarom azonban elhallgatni, hogy vannak olyan ígérek, amelyeknek megtartása jövőre vonatkozik, amelyeket azért, mert az, amit eddig vártam, be nem teljesült, nem akarok feladottaknak tekinteni, hanem azokat ismételten is, még ebben az órában is, leszögezem ide, nem ennek a Nemzetgyűlésnek, nem e Háznak, hanem Európa felelősségének asztalára, hogy azok teljesíttessenek, mert ennek a nemzetnek bizalma meg kellene, hogy rendüljön minden emberi jogban és igazságban, ha azok be nem teljeseződnek.³⁷ Ha pedig egy nemzetben a bizalom megrendül, nem szükséges rámutatnom arra, hogy mik következnek be akkor.

A másik, amire rá akarok mutatni, és amire méltóztassanak megengedni, hogy a pillanat súlyosságának ellenére is valamivel hosszabban kiterjeszkedhessem – mert ez a mai pillanatban más vonatkozásban is érdekel – az a rágalmozási hadjárat, amely nemzetünk ellen az utolsó időben, de az egész háború alatt és a háború óta eltelt idő alatt is, különösen pedig az ellenforradalom óta indított.

T. Nemzetgyűlés! Talán mi magunk is sokban hibásak vagyunk, hogy túl azon, amik mint atrocitások elkövetettek, odaállítanak minket ma, mint Európa rendezőinek egyikét. Méltóztassanak megengedni, hogy itt a magyar sajtót is figyelmeztessem arra, hogy kár sokszor hosszabb riportok kedvéért az atrocitásokat, az egyes eseteket, amelyek atrocitások ugyan, de amelyeknek mélyebb indokait még nem ismerjük, olyan hosszán, annyira előtérbe állítottan tárgyalni, mint az sokszor történik, mert ez a nemzetnek nem válik javára. [...] ³⁸

Ezeket szükségesnek tartottam itt elmondani, és most méltóztassék megengedni, hogy visszatérjek a békeszerződésre. Mielőtt azonban erre rátérnék, ezzel kapcsolatban még egy másik kérdésre kell kitérnem, amely szintén egy vádpont, illetőleg vád-ok Magyarországgal, de a régi Magyarországgal szemben, s amelyre ebben a pillanatban szintén okvetlenül rá kell világítani. Ebben a tekintetben azokhoz a teremből kivonult képviselőkhöz szólok, akik az elkapcsolt részek nemzetiségei nevében szólottak, azoknak nevében, akiknek velünk való összetartozását külföldön nem tartották olyan ter-

mészeten, mint amilyen természetesnek tartják a magyarságnak velünk való összetartozását, amelynek nevében nem is kellett, hogy szóljon senki, mert azzal egyek maradtunk mindörökké.

Ezek felé fordulva, és a békeszerződés kisebbségi jogi pontjaira célozva, le kell hogy szögezzem azt, hogy Magyarország nem saját hibájából, mindenesetre nemcsak saját hibájából nem hajtotta végre mindenkor azokat az intézkedéseket, amelyeket talán a nemzetiségi kérdésben végre kellett volna hajtania.

Adminisztrációs hibák vannak itt elsősorban, amely adminisztrációnk más tekintetben sem volt teljesen kifogástalan, és sok minden nem nemzetiségi tekintetben való célzatosságnak, hanem egyéb körülményeknek rovására írható. De mi mindenkor elismertük, és ma is elismerjük minden embernek, minden nemzetiségnek jogát nyelvéhez, szokásaihoz és vallásához. Ezt az elvet mi a trianoni békének megcsonkított Magyarországon belül is, azokkal a kevés idegenajkúakkal szemben, akik ezen belül vannak, érvényesíteni fogjuk továbbra is. [...]

Nézetem szerint a régi Magyarországon is rég kellett és lehetett volna az állam egységének sérelme nélkül a nemzetiségek jogait biztosítani, és pedig az egyes vidékek jellegzetes települési és népkeveredési viszonyainak megfelelően, az ezekből természetesen folyó különböző kívánalmak és igények tekintetbevételével községben, járásban és törvényhatóságban, részben ezeknek egészükben adott, részben azokon belül érvényre juttathatott autonómiákkal, részben az autonómián kívül eső intézkedésekkel, amelyek az államigazgatás olyan ágaira vonatkoznak, amelyek központiak kell, hogy legyenek, vagy amelyeknek száalai a központba vezetnek, mint vasút, posta stb.

Az új Magyarországon, jobban mondva, a trianoni béke Magyarországon alig maradnak nemzetiségek, zárt testben sehol. A magyar állam itt is túl kíván menni – hiszen régi törvényeink is ezt írják elő – a békeszerződésnek kisebbségi jogi keretein, amelyeket mi más országokban is szűkeknek találunk, amint azt a béke delegáció ki is fejtette. Magyarország az 1868:XXXII. törvénycikk³⁹ bázisán áll, ennek fenntartás nélküli végrehajtásának alapján, amellyel a Nemzetgyűlés működése előtt keletkezett 4044. számú rendeletnek⁴⁰ rendelkezései is összhangban hozandók lesznek, s amely törvénynek eszméjén kell felépülni a mi törvényhozásunknak is.

De elsősorban szükséges az, hogy adminisztrációkat javítsuk olyformán, hogy ebben a tekintetben ne legyen többé olyan hiba, amelyet nem az adminisztrációnak, hanem a tendenciáknak, amelyek soha nem voltak nálunk, tulajdonítanak.

Most méltóztassanak megengedni, hogy visszatérjek néhány szóval a békeszerződésekre, hiszen arról sokat lehetne elmondani.

Ez a békeszerződés egyike minden korok legrövidlátóbb és legvégzetesebb alkotásainak. Kötetekre menő bizonyító anyaggal bizonyítottuk ezt,⁴¹ és azt hiszem, hogy a történelem ítélőszéke nem is adhat másnak igazat, mint nekünk. Ezekben a bizonyításokban soha sem léptük túl – azoknak módját nem követve, akik ellenünk áskálódnak – annak a keretét, amit a legszigorúbb kritika a legtudományosabb munkástól megkívánhat. Méltóztassék megengedni, hogy ezekre ne térjek ki részletesen. Ez nem szükséges magyar ember előtt, és a világ előtt sem lesz szükséges, mert hiszen előtte fekszik ez a mű, amelyben argumentumaink össze vannak gyűjtve. Méltóztassék csak azt megengedni, hogy egyetleneg auctoritásra hivatkozzam, és minthogy egy amerikai egyetemről indultak ki azok a pontozatok, amelyek és amelyeknek be nem tartása még inkább okai annak, ami Európára rá van mérve, egy amerikai egyetemnek egyik kiváló professzort idézzem.

A princetoni egyetem egyik kiváló professzora, Marshall Brown,⁴² azt mondja, hogy egy államot a maga állami és társadalmi életével élő organizmusnak kell tekinteni, amelyet súlyos következmények nélkül nem lehet sem szétdarabolni, sem megcsonkítani.

T. Nemzetgyűlés! Én nem tehetek mást, mint kormány, s mint aki annak idején erdélyi ember létem dacára abba a szerencsétlen helyzetbe kerültem, talán azelőtti tu-

dományos munkásságomnál fogva, hogy kénytelen voltam helytállni mint külügyminiszter az aláírásért, végig kell, hogy ürítsem ezt a keserű poharat, és én magam, aki minden munkában, de minden hibában is, amely talán ez alatt az idő alatt történt és minden másban, ami ezalatt történt, első és legfőbb felelősnek tekintem magamat, kénytelen vagyok ezt a törvényjavaslatot elfogadásra ajánlani.

De mielőtt befejezném szavaimat, még egy-két momentumra szeretnék rámutatni. (Halljuk! Halljuk!) Arra a momentumra, hogy azokban a beszédekben, amelyek itt előbb elhangzottak, az a megjegyzés ütötte meg fülemet, hogy különbség tétetett a kormányt támogatók és nem támogatók között ebben a kérdésben, a ratifikációt támogatók és nem támogatók között. Én ezt az ügyet sohasem tekintettem kormánykérdésnek, és ezt az ügyet sohasem tekintettem pártkérdésnek, mindenkor a nemzet egységes kérdésének tekintettem. Mindenkinek állásfoglalását értem ezzel szemben, mindenkinek öszinte nézetét becsülöm, az előtt zászlót hajtok, mert ebben a nehéz kérdésben mindenki ítéljen lelkiismerete szerint. Annyira, amennyire csak tehetem, amennyire csak lehet, igyekeztem mindenféle kormánynyomást, mindenféle kapacitációt távol tartani ettől a kérdéstől, távol tartani a Nemzetgyűléstől. Ebben a kérdésben azokat az argumentumokat hoztuk fel, amelyek saját lelkiismeretünket nehezen rábírták erre a súlyos lépésre.

És éppen azért nem találom helyesnek, ha valaki úgy állítja be azt a kérdést, mint ha itt valaki „támogatná” ezt a javaslatot. Itt vannak olyanok, akik a helyzet súlya alatt, megértve a nemzet jövő érdekeit, meghajtják a fejüket, és belenyugodnak a mostani változtathatatlanba, de nincsen senki olyan, magamat sem véve ki, aki úgy ratifikálná ezt a békét, hogy hinne csak egyetlen pontjának igazságában is.⁴³ (Igaz! Úgy van!)

Én nem hiszem azonban, hogy reményvesztetten kellene itt állnunk, és ugyanannak a képviselőtársamnak beszédjéből nem hiszem azt sem, hogy félszázad tartamára vissza volna vetve ez a nemzet. Ebben a nemzetben életerő van. Ez a nemzet élni akar, ez a nemzet dolgozni akar. Ez a nemzet csak a legutóbbi napokban is megmutatta azt, hogy önmagát fegyelmezni, rendben tartani tudja, és megmutatja ma azt, hogy meg tud érteni olyan érveket is, amelyek — nem a pillanat érdekeiért — a szíven keresztül az észhez szólnak, ahhoz az észhez, amely nem a szív ellen foglal állást, hanem amely ész a hazáért működik.

És ez az egyetlen, amiből a demarkációnális vonalon túl lévő honfitársaink erőt meríthetnek. Nem meríthetnek másból erőt az ő jövőjükre nézve, nem meríthetnek másból meggyőződést arra nézve, hogy nem vesznek el, mint a mi egyetértésünkéből, és a mi megerősödésünkéből. Mert csak egyetértve, összefogva és az összefogott erőket toronymagasságra emelve tudjuk majd őket is istápolni. Ezzel az erővel igenis tudjuk majd őket megvédeni, tudjuk majd honfitársainkat, a magyarságot, mindenütt tiszteletben tartani, és tudjuk majd elérni, hogy a nemzetek között a magyar tisztelt, becsült és megvédett legyen, megvédett az egész világ által, de csak akkor, ha önmaga ehhez hozzá tud járulni.

T. Nemzetgyűlés! Én, midőn ezt a törvényjavaslatot itten elfogadásra ajánlottam, azt is mondtam, hogy azért, ami van, ezért, ami megmásíthatatlanul történt, akár mint tény, akár mint mulasztás, én elsősorban viselem a felelősséget. Viselem ezt a felelősséget teljes súlyával, mert hiszen ezekben a munkákban sokan vettek részt ideig-óráig egyik vagy másik helyen, de talán senki sem olyan állandóan, olyan fontosán, bár különböző állásokban, mint én.

És éppen azért, mert én ezt a felelősséget a legteljesebben akarom viselni, a legteljesebben akarom viselni azt, hogy ezekben az elmúlt időkben az én részemről, az én személyemben, aki ezeket tettem, történte mulasztás, én a Ház asztalára teszek egy indítványt, amelyben kérem, hogy az én működésemmek, mint külügyminiszternek és mint miniszterelnöknek megvizsgálását a Ház azon bizottságára bízza, amely az 1920.X. tc.⁴⁴ által felállított. Egyszóval, hogy világosan beszéljek, működésemmért a vád alá helyezési indítványt is megteszem magam ellen, hogy ezzel a saját személyemben — senki másról nem szólok — összes ténykedéseimért a legteljesebb mértékben feleljek.⁴⁵ (Taps.)

Jegyzetek

1. [A jegyzetek elkészítésénél a következő szövegkiadást is felhasználtuk: Teleki, 120–129. o.]
2. [Rakovszky István, Veszprém nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
3. [Sárvár nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja, volt miniszterelnök.]
4. [Papp-Váry Elemérné Hitvallás c. versének nyitó- és záróstrófája – mely a Védő Ligák Szövetségének 1920. júniusi, „irredentizmus célját szolgáló imára” kiírt pályázatának győztese – Magyar Hiszekegy néven vált közismertté.]
5. [Békéscsaba nemzetgyűlési képviselője, az Országos Kisgazda- és Földmíves Párt tagja, 1918 előtt a Függetlenségi- és '48-as párt tagja, majd a szegedi kormány belügyminisztere.]
6. [Nagykálló pártonkívüli nemzetgyűlési képviselője.]
7. [Beregszász nemzetgyűlési képviselője, az Országos Kisgazda- és Földmíves Párt tagja.]
8. [Budapest VI. választókerületének nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Párt vezetője, volt miniszterelnök.]
9. [November 12-én a kormány zárt ülésben tájékoztatta a Nemzetgyűlést arról, hogy a békekonferencia felszólította Magyarországot a békeszerződés mielőbbi ratifikálására.]
10. [Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök, Mezőkövesd nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
11. [Teleki Pál gróf, Szeged belvárosi választókerületének „disszidens” nemzetgyűlési képviselője, előzőleg a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
12. [November 10-re virradó éjjel halálos áldozatot is követelő lövöldözés történt volt különítményes katonatisztek és rendőrök között, ami a Nemzetgyűlésben napokig tartó szenvedélyes vitát gerjesztett.]
13. [A Tiszántúlon és Baranya vármegye déli részén csak a román, illetve a jugoszláv csapatok kivonását követően – 1921. június–júliusban, illetve október–novemberben – lehetett megtartani a nemzetgyűlési választásokat.]
14. [Sárospatak nemzetgyűlési képviselője, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
15. [Theobald Bethmann-Hollweg 1909–1917 között német kancellár.]
16. [Itt: időszerű, sürgető.]
17. [Ifj. Andrássy Gyula gróf külügyminiszter 1918. szeptember 14-én jegyzékben kérte föl a hadviselő hatalmakat, hogy „a békekötés alapelvei felett való bizalmas és nem kötelező megbeszélésre küldjenek ki a semleges külföld egy helyére képviselőket”.]
18. [Viktor Dvorčák, Nyíregyháza pártonkívüli nemzetgyűlési képviselője.]
19. [Hegység az Erdős-Kárpátoktól délre, ahol Görgey Artúr hadteste 1848 telén rendkívüli viszonytárságok közepette verekedte magát keresztül.]
20. [Kőszeg nemzetgyűlési képviselő, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
21. [Sátoraljaújhely nemzetgyűlési képviselője, a Magyar Rutén Párt tagja.]
22. [Aláíró.]
23. [Az 1919. szeptember 30-án aláírt csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szöveghelyesítését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
24. [Az ideiglenes északi határokat rögzítő, 1918. december 23-án kelt első Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
25. [Édouard Ch. A. Hennocque 1919. május 2-án lett Kárpátalja katonai kormányzója.]
26. [A leghűségesebb és legkedvesebb nép.]
27. [Sopron „disszidens” nemzetgyűlési képviselője, előzőleg a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának tagja.]
28. [A Szövetséges és Társult Hatalmak, valamint Ausztria által 1919. szeptember 10-én aláírt békeszerződés.]
29. [Az osztrák ideiglenes nemzetgyűlés 1918. november 12-én kimondta, hogy Német-Ausztria demokratikus köztársaság, „a Német Köztársaság integráns része”.]
30. [Jákóhalma „disszidens” nemzetgyűlési képviselője, előzőleg az Országos Kisgazda- és Földmíves Párt tagja.]
31. [Előírva.]
32. [Megyaszó nemzetgyűlési képviselője, az Országos Kisgazda- és Földmíves Párt tagja.]
33. [Bulgária az 1919. szeptember 15-i elsőpró francia támadás nyomán 10 nappal később fegyverszünetet kért, amit szeptember 29-én alá is írt.]
34. [Azok a képviselők, akik nem szavazták meg a ratifikációt, még Teleki beszédének elején átmentek a kupolaterembe, és ott elénekelték a Himnuszot.]

35. [A magyar béke delegációt a Château de Madrid szállodában helyezték el Neuilly-sur-Seine-ben, Párizs egyik előkelő külvárosában.]
36. [Utalás az 1920 tavaszán megindult magyar–francia titkos tárgyalásokra, melyektől a Franciaországnak felajánlott gazdasági koncessziók, valamint a Lengyelországnak Oroszország ellen nyújtandó katonai segítség fejében Magyarország számottevő, nagyrészt magyarlakta területek visszaszolgáltatását remélte. E tárgyalásokhoz lásd a Csáky István és Bethlen István által átadott memorandumot e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet dokumentumai* között a *Tervek a revízióról* c. fejezetben.]
37. [Teleki itt feltehetőleg a kisebbségvédelmi szerződésekre és a Millerand-levélre gondolt. Ezekhez lásd a csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szövegközlését, valamint az 1920. május 6-ai kísérőlevelet e kötetben a *Források* között a *Békekonzferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
38. [Beszédének ebben a részében Teleki példákat sorolt fel a háború után Európa-szerte tapasztalható zavargásokról, és tiltakozott az ellen, hogy efféle rendbontásokért és kilengésekért kizárólag Magyarországot tegyék felelőssé.]
39. [Helyesen: 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzeti egyenjogúság tárgyában. In *Magyar Törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek*. Szerkeszti Márkus Dezső. Budapest, 1896, Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 490–494. o.]
40. [A magyar kormány 1919. évi 4044. M. E. számú rendelete (1919. augusztus 21.) a nemzetiségi kisebbségek egyenjogúságáról. In *Magyarországi Rendeletek Tára*. Ötvenharmadik folyam. 1919. Budapest, 1919, Magyar Belügyminisztérium, 659–662. o.]
41. [A magyar béke delegáció hatalmas jogi, statisztikai és történeti bizonyító anyagot vitt magával a békekonzferenciára, amelynek tekintélyes részét jegyzékek formájában be is nyújtotta a megfelelő fórumokhoz. Ezekből a külügyminisztérium terjedelmes válogatást tett közzé francia és magyar nyelven 1920–1921-ben: *A magyar béketárgyalások*.]
42. [Philip Marshall Brown amerikai nemzetközi jogász, a béke delegáció szakértője.]
43. [A november 15-i végszavazáson több mint negyven képviselő a békeszerződés ratifikációja ellen szavazott.]
44. [1920. évi X. tc. a miniszterek felelősségre vonása esetében követendő eljárásnak ideiglenes szabályozásáról. In *MT*, 1920, 34–37. o.]
45. [Telekinek a fenti jogszabályokra alapozott indítványához hozzászólt Tomcsányi Vilmos igazságügy-miniszter, aki a kormány minden tagja nevében szolidaritást vállalt a miniszterelnökkel, és kérte a Nemzetgyűlést, hogy „amennyiben ez indítvány értelmében határozná, a vizsgálatot és a felelősségre vonást a kormány valamennyi tagjával szemben alkalmazni méltóztassék.” A Nemzetgyűlés az indítványt elvetette.]

Az amerikai–magyar békeszerződés (Budapest, 1921. augusztus 29.)

Az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország:

tekintettel arra, hogy az Egyesült Államok hadviselő társaival egyetemben 1918. évi november hó 3-án Ausztria–Magyarországgal Békeszerződés köthetése céljából fegyverszünetre léptek;

tekintettel arra, hogy a volt Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt és helyét Magyarországon magyar nemzeti kormány foglalta el;

tekintettel arra, hogy a trianoni Békeszerződés, amelynek Magyarország is egyik szerződő fele, 1920. évi június hó 4-én aláíratott és 364. cikkének rendelkezései értelmében életbelépett, azonban az Egyesült Államok által nem erősített meg;

tekintettel arra, hogy az Egyesült Államok Kongresszusa az Elnök által 1921. évi július hó 2-án jóváhagyott együttes Határozatot hozott, amelynek kivonatos szövege a következő:

„Az Egyesült Államok Szenátusa és Képviselőháza Kongresszuson egybegyűlve elhatározta, [...] Hogy a Kongresszusnak 1917. évi december hó 7-én jóváhagyott együttes Határozatával a Cs. és Kir. Osztrák–Magyar Kormány és az Amerikai Egyesült Államok között fennállónak kijelentett háborús állapot ezennel megszűntnek mondatik ki.

4. szakasz. Hogy e nyilatkozattal és mint annak része, az Amerikai Egyesült Államok és honosai részére kifejezetten fenntartatnak az összes jogok, előjogok, kártérítések, jó-

vátételek vagy előnyök, ezek érvényesítésének jogával együtt, amelyek az 1918. évi november hó 3-án aláírt fegyverszünet rendelkezései, vagy annak kiterjesztése vagy megváltoztatása következtében őket megilletik; vagy amelyek a háborúban való részvétel folytán az Amerikai Egyesült Államoknak birtokában vannak, vagy általa megszerzettek, vagy amelyek ennek következtében az Egyesült Államok honosait jogosan megilletik; vagy amelyek a Saint-Germain-en-Laye-i vagy a Trianoni Békeszerződéssel az Egyesült Államok vagy honosai javára megállapítottak; vagy amelyek őket mint a szövetséges és társult főhatalmak egyikét megilletik; vagy amelyek a Kongresszus által hozott valamely törvény vagy törvények erejénél fogva vagy más módon őket megilletik.

5. szakasz. A Német Császári Kormány, vagy annak utóda, vagy utódai, valamint minden német honos tulajdonát képező javak, amelyek 1917. évi április hó 6-án az Amerikai Egyesült Államok vagy hivatalnokai, képviselői vagy alkalmazottai birtokában voltak vagy ezen időpont óta bárhol vagy bármely közreműködés következtében az említettek birtokába vagy ellenőrzése alá kerültek, vagy amelyekre ezek követelést támasztottak, valamint a Cs. és Kir. Osztrák–Magyar Kormány, annak utóda vagy utódai és minden osztrák–magyar honos tulajdonát képező javak, amelyek 1917. évi december hó 7-én az Amerikai Egyesült Államok vagy ennek hivatalnokai, képviselői vagy alkalmazottai birtokában voltak vagy ezen időpont óta bárhol vagy bármely közreműködés következtében az említettek birtokába vagy ellenőrzése alá kerültek vagy amelyekre ezek követelést támasztottak, az Amerikai Egyesült Államok által vissza fognak tartatni anélkül, hogy velük bármi rendelkezés történne, hacsak erre vonatkozólag már eddig törvényes intézkedés nem rendelkezne, vagy ezután különösen nem fog rendelkezni, mindaddig, amíg a Német Császári Kormány és a Cs. és Kir. Osztrák–Magyar Kormány vagy azoknak utóda vagy utódai részéről megfelelő gondoskodás nem történik az Amerikai Egyesült Államoknak bárhol lakó állandó hűségre kötelezettjei által támasztott igények kielégítésére, amennyiben ily amerikai honosok a Német Császári Kormány vagy közegeinek vagy a Cs. és Kir. Osztrák–Magyar Kormány vagy közegeinek tettei által 1914. évi július hó 31-ike óta veszteségeket, károkat vagy sérelmeket szenvedtek, akár személyükben, akár vagyonukban közvetve vagy közvetlenül avagy a német, osztrák–magyar, amerikai vagy más társaságok részvényeinek birtoklása révén vagy ellenségeskedések vagy hadműveletek következtében vagy más módon és mindaddig, amíg az Amerikai Egyesült Államokkal szemben állandó hűségre kötelezett személyeknek a legtöbb kedvezményt nem biztosítják, legyen az nemzeti vagy másnemű és vonatkozzék a tartózkodás, kereskedelem, hivatás, ipar, hajózás, valamint kereskedelmi és ipari jogokra, és mindaddig, amíg a Német Császári Kormány és a Cs. és Kir. Osztrák–Magyar Kormány vagy ezeknek utóda vagy utódai minden bírságot, pénzbüntetést, elkobzást, amelyet a háború tartama alatt az Amerikai Egyesült Államok kirottak vagy elrendeltek, akár a Német Császári Kormány vagy a német alattvalók, akár a Cs. és Kir. Osztrák–Magyar Kormány vagy osztrák magyar alattvalók tulajdonát képező javakra vonatkozólag, el nem ismerik és amíg az Amerikai Egyesült Államokkal szemben minden és összes pénzbeli követeléseikről le nem mondtak.”

A két nemzet között barátságos viszony biztos létesítését óhajtván, ebből a célból meghatalmazottaikká kijelölték, mégpedig:

az Amerikai Egyesült Államok Elnöke U. Grant Smith urat, az Egyesült Államok magyarországi megbízottját és Magyarország Gróf Bánffy Miklós m. kir. külügyminiszter urat;

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik közlése után a következőkben állapodtak meg:

I. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy az Egyesült Államok részére biztosítja, az Egyesült Államok pedig megkapják és élvezni fogják mindazokat a jogokat, előjogokat,

kártérítéseket, jóvátételeket vagy előnyöket, amelyeket az Egyesült Államok Kongresszusának 1921. évi július hó 2-án kelt előbb említett együttes Határozata felsorol, ideértve mindazokat a jogokat és előnyöket is, amelyeket az Egyesült Államok javára a Trianoni Szerződés megállapít és amelyeket az Egyesült Államok teljes mértékben élvezni fognak annak ellenére, hogy ezt a Szerződést az Egyesült Államok nem erősítették meg. Az Egyesült Államok ennek a Szerződésnek rendelkezéseiben megállapított jogokat és előnyöket oly módon fogják igénybe venni, hogy az ezekben a rendelkezésekben Magyarország részére biztosított jogokkal összhangban álljon.

II. cikk. Abból a célból, hogy Magyarországnak az előbbi cikkben megállapított kötelezettségei a Trianoni Szerződés bizonyos rendelkezéseire vonatkozólag részletesebb meghatározást nyerjenek, a Magas Szerződő Felek között megállapodás és egyetértés áll fenn arra nézve:

1. Hogy az Egyesült Államok javára az említett Szerződésben megállapított azok a jogok és előnyök, amelyeket az Egyesült Államok megkapnak és élvezni fognak, az V., VI., VIII., IX., X., XI., XII. és XIV. részekben¹ vannak meghatározva.

2. Hogy az Egyesült Államokra az említett Szerződés I. részének rendelkezései nem kötelezők, mint ahogy nem kötelezők a Szerződés egyéb oly rendelkezései sem, ide értve a jelen cikk 1. pontjában foglaltakat is, amelyek a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányára vonatkoznak, nem kötelező továbbá az Egyesült Államokra a Nemzetek Szövetségének vagy a Szövetség Tanácsának vagy Közgyűlésének semmiféle ténykedése sem, kivéve, hogy az Egyesült Államok ily ténykedéshez határozottan hozzájárulnak.

3. Hogy az Egyesült Államok az említett Szerződés II., III., IV. és XIII. részében² foglalt vagy azokra vonatkozó rendelkezések tekintetében semminemű kötelezettséget sem vállalnak.

4. Hogy bár az Egyesült Államoknak joga van az említett Szerződés VIII. részének³ rendelkezései értelmében a Jóvátételi Bizottságban és az említett Szerződéssel vagy egyéb kiegészítő megállapodással létesített bármely bizottságban részt venni, az Egyesült Államokra nézve semmiféle bizottságban való részvétel nem kötelező, kivéve ha a részvétel mellett határoznának.

5. Hogy azok a határidők, amelyekre a Trianoni Szerződés 364. cikke⁴ hivatkozik, az Egyesült Államok bármely ténykedésére vagy elhatározására nézve a jelen Szerződés életbelépésének keltétől veszik kezdetüket.

III. cikk. A jelen Szerződés a Magas Szerződő Felek alkotmányának megfelelő módon meg fog erősíteni és haladéktalanul életbe lép, mihelyt a megerősítő okiratok kicseréltetnek, ami a lehetőség szerint minél előbb Budapesten fog végbemenni.

Aminek hitelül a meghatalmazottak a jelen Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Kelt két példányban Budapesten, az 1921. évi augusztus hó 29. napján.

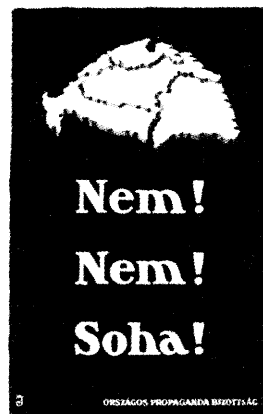
MT, 1921, 422–425. o.

1. [Az 1921:XXXIII. tc.-be foglalt trianoni békeszerződés szövegét lásd e kötetben a *Források között a Jegyzetek Békekonzferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]

2. [Lásd uo.]

3. [Lásd uo.]

4. [Lásd uo.]



IRREDENTA KÉPESLAP, 1919

Az 1922. évi XXIX. törvénycikk a soproni népszavazás emlékének törvénybe iktatásáról (Budapest, 1922. december 12.)

A soproni népszavazási terület lakossága, amidőn válságos időkben az állami hovatartozás iránti hajlandóság próbára tétetett, a megtartott népszavazáson nyelvi és faji különbség nélkül az ezeréves magyar államhoz való tántoríthatatlan hűségről tett bizonyosságot.¹

A hűséges ragaszkodás e megnyilatkozása a magyar haza minden fiában megerősítette a boldogabb jövő bekövetkezésébe és az isteni igazság örök diadalába vetett reménységet.

Midőn a törvényhozás a soproni népszavazási terület lakosainak államhűségét, melyről mindenkor meg volt győződve, szeretetével viszonozza, a népszavazás emlékét a következőkben örökíti meg:

1. §. A soproni népszavazási terület lakosságának a magyar állam iránt tanúsított tántoríthatatlan hűségét örök emlékezetül törvénybe iktatja.

2. §. Elhatározza, hogy a népszavazás emlékének megörökítésére Sopron sz. kir. város területén e történelmi esemény jelentőségéhez méltó emlékmű állíttassék fel.²

3. §. Sopron sz. kir. város címere a „civitas fidelissima” jeligével egészített ki.

4. §. E törvény kihirdetése után azonnal életbe lép és végrehajtásával a minisztérium bízatik meg.

MT, 1922, 209–210. o.

Jegyzetek

1. [A Sopronban és a város környéki 8 településen 1921. december 14–16-án tartott népszavazáson a lakosság közel kétharmada Magyarországot választotta hazájának.]
2. [Hikisch Rezső és Kisfaludi Stróbl Zsigmond tervei szerint 1928-ban készült el az ún. Hűségkapu, a Tűztorony átjárójának Belváros felőli diszes kiképzése.]

REVÍZIÓ ÉS HÁBORÚ

Az első bécsi döntés (Bécs, 1938. november 2.)

A magyar királyi kormánynak és a csehszlovák kormánynak a német és a királyi olasz kormányhoz intézett ama felkérése alapján, hogy a Magyarországnak átengedendő területeknek a két állam között függőben lévő kérdését döntőbírói határozattal rendezzék, valamint az ezt követően az érdekelt kormányok között 1938. október 30-án kötött jegyzékek alapján Ribbentrop Joachim úr német birodalmi külügyminiszter és gróf Galeazzo Ciano úr, ő felsége Olaszország királyának és Etiópia császárának külügyminisztere, ma Bécsben összejöttek, és kormányaik nevében Kánya Kálmán úr magyar királyi külügyminiszterrel és dr. Chvalkovszky Ferenc úr csehszlovák külügyminiszterrel folytatott újólágos megbeszélés után a következő döntőbírói határozatot hozták:

Döntőbírói határozat

1. A Csehszlovákia részéről Magyarországnak átengedendő területek a csatolt térképen vannak megjelölve.¹ A határok helyszíni megvonása a magyar–csehszlovák bizottság feladatát képezi.
2. A Csehszlovákia által átengedendő területek kiürítése és Magyarország részéről való megszállása 1938. november 5-én kezdődik és azt 1938. november 10-ig végre kell hajtani. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, úgyszintén annak egyéb módosításait magyar–csehszlovák bizottságnak kell haladéktalanul megállapítania.
3. A csehszlovák kormány gondoskodni fog arról, hogy az átengedendő területek a kiürítéskor rendes állapotukban meghagyassanak.
4. A területátengedésből adódó részletkérdéseket, különösen az állampolgárság és az optálás² kérdéseit magyar–csehszlovák bizottságnak kell rendezni.
5. Hasonlóképpen magyar–csehszlovák bizottságnak kell megállapodnia a Csehszlovákia területén megmaradó magyar nemzetiségű egyének és az átengedett területeken megmaradó nem magyar nemzetiségű egyének védelmére vonatkozó közelebbi rendelkezésekben. Ez a bizottság fog különösen arról gondoskodni, hogy a pozsonyi magyar népcsoport ugyanolyan helyzetbe jusson, mint a többi ottani népcsoport.
6. Amennyiben a területek Magyarországnak való átengedéséből a Csehszlovákiának megmaradó terület számára gazdasági vagy forgalomtechnikai természetű hátrányok és nehézségek származnak, a magyar királyi kormány megtesz minden tőle telhetőt, hogy az ilyen hátrányokat és nehézségeket a csehszlovák kormánnyal egyetértésben kiküszöbölje.
7. Amennyiben ennek a döntőbírói ítéletnek keresztülvitele során nehézségek vagy kétségek támadnának, a magyar királyi kormány és a csehszlovák kormány ezek tekintetében közvetlenül egyezik meg. Ha ily módon valamilyen kérdésben nem tudnának megállapodni, ezt a kérdést végérvényes döntés céljából a német és a királyi olasz kormány elé terjesztik.

Wien, 1938. november 2.

Ribbentrop Joachim s. k. Galeazzo Ciano s. k.

A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről szóló 1938. évi XXXIV. törvénycikk indokolása – Részlet. In MT, 1938, 529–530. o.

Jegyzetek 1. [Nem közöljük.]
2. [Az állampolgárság megválasztása.]

Horthy Miklós kormányzó és Bartha Károly honvédelmi miniszter hadparancsa a Kárpátalján előnyomuló honvédekhez (Budapest, 1939. március 16.)

Honvédek!

Ismét történelmi napokra virradtunk!

A cseh zsoldosok országuk életének utolsó perceit is arra használták föl, hogy meg-rohanva határainkat, magyar véreinket és azok javait pusztítsák.

E támadások azonban a ti acélfalaitokon összetörték, a támadók véres fejvel menekültek megtorló karjaitok előtt.

Megelégedéssel állapítom meg, hogy ezekben a súlyos harcokban derekasan – a honvédség dicső múltjához méltóan – álltatok meg a helyeteket.

Most, amikor útba indítlak Benneteket Kárpátalja húsz éven át sanyargatott népének, derék ruszin és magyar testvéreink felszabadítására, biztos vagyok benne, hogy e

HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓ
CSAP FŐTERÉN MEGSZEMLÉLI
A BEVONULÓ CSAPATOKAT,
1939. MÁRCIUS 18.



nagy fáradtsággal és esetleg újabb nehéz harcokkal járó feladatot éppoly tökéletesen fogjátok megoldani, mint ahogyan a cseh támadások ellen megvédtétek határainkat, és vissza fogjátok vezetni ruszin testvéreinket Szent István birodalmába, ahol ezer éven át jóban, rosszban egyaránt velük együtt éltünk, örültünk és véreztünk.

Honvédek! Isten és a haza nevében, kísérve népünk szeretettétől, előre az ezeréves határunkig, a Kárpátok bérceig, hogy ott kezet nyújthassatok lengyel bajtársaitoknak!

Legyetek tudatában annak, hogy az egész világ szeme rajtatok van.

A Magyarok Istene segítsen Benneteket!

Kelt Budapesten, 1939. évi március hó 16. napján.

Horthy s. k.

vitéz Bartha s. k.

Népszava, 1939. március 17. 1. o.

A második bécsi döntés (Bécs, 1940. augusztus 30.)

Ribbentrop Joachim úr német birodalmi külügyminiszter és gróf Ciano Galeazzo úr, Öfelsége Olaszország királyának és Etiópia császárának külügyminisztere kormányaik nevében Bécsben 1940. évi augusztus hó 30-án a következő döntőbírói határozatot hozták:

„1. Románia és Magyarország között végleges határként az idemellékelt térképbe berajzolt határ állapittatik meg.¹ A határnak a helyszínen való pontosabb kijelölése román–magyar bizottság feladata lesz.

2. Az ekként Magyarországnak jutó, eddig román területet a román csapatok 14 napi határidő alatt ki fogják üríteni és rendes állapotukban Magyarországnak át fogják adni. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, valamint egyéb módózatait román–magyar bizottság azonnal megállapítja. A Román Királyi és a Magyar Királyi Kormány gondoskodni tartozik arról, hogy a kiürítés és megszállás teljes nyugalomban és rendben történjék.

3. Mindazok a román állampolgárok, akik a mai napon a Románia által átengedendő területen állandó lakóhellyel bírnak, a magyar állampolgárságot minden további nélkül megszerzik.

Jogukban áll hat hónapi határidőn belül a román állampolgárság javára optálni. Azok a személyek, akik ezzel az optálási joggal élnek, a magyar állam területét további egy évi határidőn belül elhagyni tartoznak és Románia be fogja őket fogadni. Ingó vagyontukat szabadon magukkal vihetik. Ingatlan vagyontukat elköltözésükig értékesíthetik és a befolyt ellenértéket szintén szabadon magukkal vihetik. Ha az értékesítés nem lehetséges, Magyarország tartozik őket kártalanítani. Magyarország az optálók elköltözésével kapcsolatos összes kérdéseket nagylelkűen és előzékenyen fogja kezelni.

4. Azoknak a magyar nemzetiségű román állampolgároknak, akik az 1919-ben² Magyarország által Romániának átengedett és most Romániánál megmaradó területen bírnak állandó lakóhellyel, jogukban áll hat hónapi határidőn belül a magyar állampolgárság javára optálni.

Azokra a személyekre, akik ezzel az optálási joggal élnek, a megelőző 3. pontban lefektetett elvek alkalmazandók.



HORTHY MIKLÓS ÉS FELESÉGE,
A KATONÁK ÜDVÖZLÉSE
AZ ERDÉLYI BEVONULÁSKOR, 1940



5. A Magyar Királyi Kormány ünnepélyesen kötelezettséget vállal aziránt, hogy azokat a személyeket, akik a jelen döntőbírói határozat alapján a magyar állampolgárságot megszerzik, de román nemzetiségűek, az egyéb magyar állampolgárokkal minden tekintetben egyenlőknek veszi. A Román Királyi Kormány ünnepélyesen ennek megfelelő kötelezettséget vállal az állam területén maradó magyar nemzetiségű román állampolgárok tekintetében.

6. Az állami fennhatóság változásából adódó egyéb kérdések rendezése a Román Királyi és a Magyar Királyi Kormány között közvetlen tárgyalások útján fog történni.

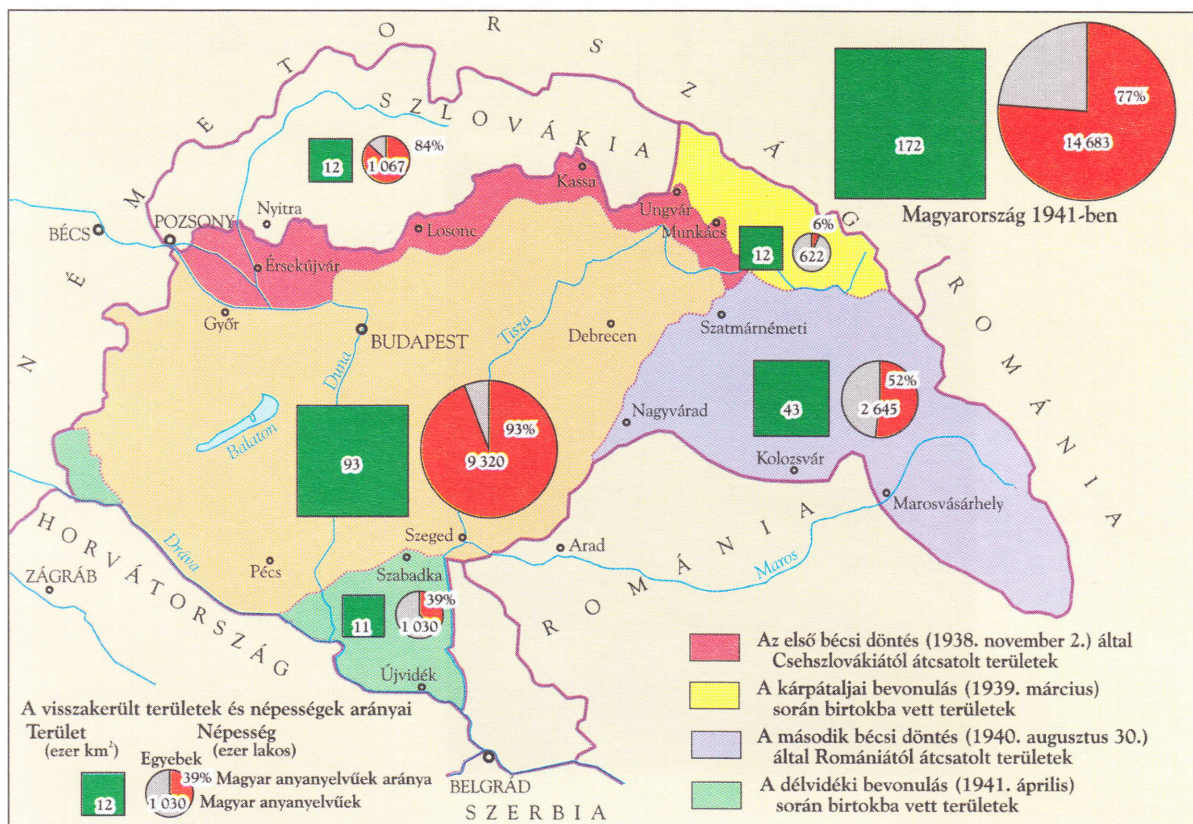
7. Amennyiben a jelen döntőbírói határozat végrehajtása során nehézségek vagy kételemek merülnének fel, a Román Királyi és a Magyar Királyi Kormány azok tekintetében közvetlenül fognak megállapodni. Amennyiben valamely kérdésben nem tudnának megegyezni, úgy a kérdést végérvényes eldöntése végett a Birodalmi Kormány és az Olasz Királyi Kormány elé terjesztik.”

A román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítésről szóló 1940. évi XXVI. törvénycikk indokolása – Részlet. In MT, 1940, 200–201. o.

Jegyzetek 1. [Nem közöljük.]
2. [Helyesen: 1920-ban.]

Horthy Miklós kormányzó kiáltványa és hadparancsa a délvidéki bevonulásról (Budapest, 1941. április 10.)

Kiáltvány Amióta a háború tüze fellángolt Európában, állandóan az a törekvés vezetett, hogy Magyarországot és gondjaimra bízott népét, amely az 1914–18. évi világháborúban olyan bőven ontotta vérének és amelynek a háború után olyan súlyos megpróbáltatásokat kellett elviselnie, lehetőleg megóvjam az újabb vérvesztésektől és szenvedésektől. Mint-hogy a világháború után az akkor végleg kimerült, elalélt és félrevezetett nemzettől minden harc nélkül ragadtak el olyan területeket, amelyeket népünk ezeréves munkája és annyi áldozata szentelt magyarrá, az volt a meggyőződésem, hogy az igazság jogán a jóvátételnek is harc és küzdelem nélkül kell megtörténnie.



MAGYARORSZÁG
TERÜLETI NYERESÉGEI
1938–1941 KÖZÖTT

E meggyőződés szellemében a Duna-völgyi békét kívánta szolgálni az a szerződés, amelyet a múlt év decemberében az akkori Jugoszláviával annak akkor békés szándékú kormányával kötöttünk.¹

Március hó 26-án Jugoszlávia törvényes államfőjét erőszakkal elmozdították helyéről,² békés szándékú kormányának tagjait börtönbe vetették. Ezt az erőszakos változást, úgy látszik, ugyanazok az erők készítették elő és hajtották végre, amelyek 1914-ben egyszer már annyi könnyet, vért és szenvedést zúdítottak Európára. Most sem a béke fenntartását, a jószomszédi viszony keretében megteremthető megegyezést akarták, hanem ellenkezőleg azt, hogy a háborút Európának erre a részére is kiterjesszék. Ezért idéztek fel szándékosan összeütközést a nagy német és olasz nemzetekkel, amelyekhez bennünket a benső barátság szálain kívül a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozásunk³ kötelékei fűznek.

Az új belgrádi rendszer katonai erőket vonultatott fel határainkon s ezzel szemben Magyarország csak akkor tett védelmi intézkedéseket, amikor sorozatos légitámadások érték az ország területét és határunkon betöréseket kíséreltek meg, ami ellen kormányom ismételten hiába tiltakozott.

A rohamosan lejátszódó események új helyzetet teremtettek. A horvát nép vezérei – látva az új belgrádi rendszer politikájának végzetes következményeit – kimondották Horvátország önállóságát és függetlenségét.⁴ Őszinte örömmel üdvözljük ezt az elhatározásukat, amelyet a magunk részéről mindenben tiszteletben tartunk. Ezer évig élünk jóban, rosszban együtt a horvát nemzettel, egymást megbecsülve és bajban támogatva, s azt kívánjuk, hogy a nemes horvát nép találja meg állami önállóságában boldogulását és jólétét.

A független és önálló horvát állam megalakulásával Jugoszlávia megszűnt létezni és alkotóelemeire bomlott.

Ezzel egyidejűleg parancsoló kötelességünké vált, hogy a Magyarországtól 1918-ban elszakított terület és azon nagy tömegben élő magyarság sorsának és helyzetének bizto-



sítását újból kezünkbe vegyük. Olyan szent nemzeti kötelesség ez, amelyet haladéktalanul teljesítenünk kell. Ezért még a mai napon parancsot adok katonáimnak, hogy a Délvidéken élő magyarságot az anarchia pusztításától megóvjuk. Katonáim akciója nem a szerb nép ellen irányul, amellyel nincs vitánk és amellyel a jövőben békében akarunk élni.

Szeretettel és örömmel köszöntöm hozzánk visszatérő s oltalmunk alá vett véreinket. Isten áldását kérem a magyar nemzetre és a hazára!

Horthy Miklós s. k.

Bárdossy László s. k.

Hadparancs Honvédek!

A kötelesség ismét arra szólít bennünket, hogy elszakított magyar véreink segítségére siessünk.

Mindig bevált katonai erényeitekre és fegyelmetekre építve bízom benne, hogy ezt az új feladatot is tökéletesen fogjátok megoldani.

A magyarok Istene és a nemzet minden gondolata most is veletek van.

Előre az 1000 éves déli határokra!

Horthy

Az 1941. április 10-én tartott rendkívüli minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve. In *Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában, 1941–1945. Dokumentumgyűjtemény Jugoszlávia népeinek népfelszabadító háborúja történetéhez*. Főszerkesztők Liptay Ervin, Fabijan Trgo. Szerkesztette Godó Ágnes, Antun Miletic. Budapest-Belgrád, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó, 32–35. o.

1. [A magyar–jugoszláv örök barátsági szerződést 1940 decemberében kötötték Belgrádban.]
2. [Dušan Simović tábornok angol ösztönzésre 1941. március 27-én elmozdította Dragiša Cvetković kormányát, és nem erősítette meg Jugoszláviának a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozását, amelyet az előző kormány két nappal korábban írt alá. Hitler a kormányváltás miatt Jugoszlávia lerohanására szánta el magát.]
3. [Magyarország 1940. november 20-án csatlakozott az egyezményhez, amelynek értelmében Magyarország vállalta, hogy részt vesz az európai új rendnek az élettérlelmélet alapján történő újjárendezésében, valamint azt, hogy amennyiben a tengelyhatalmak (Japán, Németország és Olaszország) valamelyikét „olyan hatalom támadja meg, mely jelenleg nem vesz részt az a európai háborúban vagy a kínai–japán konfliktusban”, maga is „minden politikai, gazdasági és katonai eszközzel” szövetséges segítségére siet az agresszorral szemben.]
4. [1941. április 10-én Slavko Kvaternik usztasa vezető Zágrábban kikiáltotta Horvátország függetlenségét, és német támogatással kormányt alakított.]

A szövetséges hatalmak és Magyarország közötti fegyverszüneti egyezmény – Részlet (Moszkva, 1945. január 20.)

Fegyverszüneti egyezmény

melyet egyrészt a Szövetséges Szocialista Szovjetköztársaságok, az Egyesült Brit Királyság és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok, másrészt Magyarország kötöttek meg:

Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja – beismervé azt a tényt, hogy Magyarország a Szövetséges Szocialista Szovjetköztársaságok, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és a többi Egyesült Nemzet ellen viselt háborút elvesztette – elfogadja a fent említett Három Hatalom Kormányainak fegyverszüneti feltételeit, melyeket azok, úgy a maguk, mint a Magyarországgal háborús viszonyban levő Egyesült Nemzetek nevében közöltek.

A fent ismertetett alapján, egyrészt a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság képviselője K. E. Vorosilov, a Szovjetunió marsallja, aki a Magyarországgal háborús viszonyban levő összes Egyesült Nemzetek nevében eljáró Szovjetunió, Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaitól megfelelő meghatalmazást nyert – másrészt Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának megfelelő meghatalmazással rendelkező képviselői: Gyöngyösi János külügyminiszter úr, Vörös János vezérezredes, honvédelmi miniszter úr és Balogh István miniszterelnökségi államtitkár úr aláírták a következő feltételeket:

1. a) Magyarország megszüntette a Szovjetunió és a többi Egyesült Nemzet, közte a Csehszlovákia ellen viselt háborút, Németországgal fennállott minden viszonyát megszakította, és hadat üzent Németországnak.

b) Magyarország Kormányja kötelezi magát, hogy lefegyverzi a Magyarország területén lévő német fegyveres erőket és hadifoglyokként átadja azokat.

Magyarország kormánya arra is kötelezi magát, hogy internálja a német állampolgárokat.

c) Magyarország Kormányja kötelezi magát olyan szárazföldi, tengeri és légierők fenntartására és rendelkezésre bocsájtására, melyek a Szövetséges (Szovjet) Hadsereg-főparancsnokság fő vezetése alatti szolgálatra rendeltethetnek. Ezzel kapcsolatban Magyarország legalább nyolc, nehézfegyverzettel ellátott gyaloghadosztályt állít ki. Ezek az erők a Szövetségesek területén nem használhatók fel, csak az érdekelt Szövetséges Kormány előzetes beleegyezésével.

d) A Németország elleni hadműveletek beszüntetésével a magyar fegyveres erők leszerelendők és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete alatt békeállományba helyezendők. (Lásd az 1. pontra vonatkozó függelék.)¹

2. Magyarország kötelezte magát, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia általa megszállt területeiről visszavonja az összes magyar csapatokat és hivatalnokokat Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé, továbbá hatályon kívül helyez minden

olyan törvényhozási és közigazgatási szabályt, amely az annexióra vagy pedig csehszlovák, jugoszláv és román területek Magyarországhoz csatolására vonatkozik. [...]

12. Azokat a károkat, melyeket Magyarország a Szovjetuniónak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának okozott hadműveleteivel és ez országok területének megszállásával, Magyarország megtéríti a Szovjetuniónak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának. Emellett, tekintetbe véve, hogy Magyarország nemcsak megszüntette a háborút az Egyesült Nemzetek ellen, hanem hadat is üzent Németországnak, a felek abban állapodnak meg, hogy Magyarország az okozott károkat nem teljes egészében, hanem csak részben téríti meg. Ez a kártérítés 300 millió amerikai dollárban állapíttatik meg, melyet 6 év folyamán törleszt le áruban (gépekben, folyami hajókban, gabonában, jóságban stb.). A kártérítés összegéből 200 millió amerikai dollár a Szovjetuniót illeti meg, a Csehszlovákiának és Jugoszláviának járó kártérítés összege pedig 100 millió amerikai dollár. [...]

14. Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett.

15. Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy haladéktalanul feloszlatja a magyar területen lévő összes Hitler-barát, vagy más fasiszta politikai, katonai és katonai jellegű, szervezeteket, valamint az egyéb olyan szervezeteket, amelyek az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát folytatnak, és a jövőben nem tűri meg ilyen szervezetek fennállását. [...]

19. A bécsi döntőbíróság 1938. november 2-án kelt határozatai² és az 1940. augusztus 30-iki bécsi döntés³ ezennel érvénytelennek nyilváníttatnak.

20. A jelen feltételek, aláírásuk pillanatában hatályba lépnek.

Kiállíttatott Moszkvában 1945. január 20-án, egy példányban, orosz, angol és magyar nyelven, amelyet megőrzésre a Szövetséges Szocialista Szovjetköztársaságok kormányaának adnak át, megjegyezve, hogy az orosz és angol szöveg tekintetik autentikusnak.

Jelen egyezmény hitelesített másolatát mellékleteivel a Szövetséges Szocialista Szovjetköztársaságok kormánya át fogja adni mindazoknak a kormányoknak, amelyek nevében ez az egyezmény aláíratik.

A Szövetséges Szocialista Szovjetköztársaságok, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok Kormányainak meghatalmazásából

K. Vorosilov

s. k.

Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának meghatalmazásából

Gyöngyösi János⁴

Vörös János⁵

Balogh István⁶

s. k.

Moszkva, 1945. január 20-án

MT, 1943–1945, 73–79. o.

Jegyzetek

1. [Nem közöljük. Lásd MT 1943–1945, 77–78. o.]

2. [Az első bécsi döntés szövegét lásd e kötetben a *Források között a Revízió és újabb háború* c. fejezetben.]

3. [A második bécsi döntés szövegét lásd e kötetben a *Források között a Revízió és újabb háború* c. fejezetben.]

4. [Külgügyminiszter.]

5. [Honvédelmi miniszter.]

6. [Miniszterelnökségi államtitkár.]

A párizsi békeszerződés — Részletek (Párizs, 1947. február 10.)

A Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársaság, Kanada, Csehszlovákia, India, Új-Zéland, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság, a Dél-afrikai Unió és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság, mint azok az Államok, amelyek Magyarországgal háborúban állanak s az európai ellenséges államok ellen jelentős katonai erőkkel cselekvőleg folytattak háborút, a továbbiakban: „Szövetséges és Társult Hatalmak”-nak nevezve, egyrésztől,

és Magyarország másrésztől;

tekintettel arra, hogy Magyarország, miután a hitleri Németország szövetségesévé vált és annak oldalán részt vett a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és más Egyesült Nemzetek ellen folytatott háborúban, e háborúért a felelősség ráeső részét viseli;

tekintettel azonban arra, hogy Magyarország 1944. évi december hó 28-án megszakította kapcsolatait Németországgal, Németországnak háborút üzent és 1945. évi január hó 20-án fegyverszünetet kötött a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaival, amelyek a Magyarországgal háborúban állott összes Egyesült Nemzetek nevében jártak el; és

tekintettel arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország békeszerződést kívánnak kötni, amely az igazságosság elveihez alkalmazkodva rendezni fogja a fent említett események következményeként még fennálló kérdéseket és alapja lesz a közöttük való baráti kapcsolatoknak, lehetővé téve ezzel a Szövetséges és Társult Hatalmak számára, hogy támogassák Magyarországnak arra irányuló kérelmét, hogy az Egyesült Nemzetek tagjává legyen és az Egyesült Nemzetek irányítása mellett kötött bármely egyezményhez is csatlakozzék;

ennélfogva megállapodtak abban, hogy kijelentik a hadiállapot megszűnését és e célból a jelen Békeszerződést megkötik s ehhez képest kijelölték az alulírott meghatalmazottakat, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik bemutatása után a következő rendelkezésekben állapodtak meg:

1. cikk. 1. Magyarország határai Ausztriával és Jugoszláviával ugyanazok maradnak, mint amelyek 1938. évi január hó 1-jén voltak.

2. Az 1940. évi augusztus hó 30-án kelt bécsi választottbírósági határozat¹ rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki. Magyarország és Románia között az 1938. évi január hó 1-én fennállott határ ezzel visszaállíttatik.

3. A Magyarország és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója közötti határ, attól a ponttól kezdve, amely közös e két Állam és Románia határai között, addig a pontig, amely közös e két Állam és Csehszlovákia határai között, a Magyarország és Csehszlovákia közötti előbbi határvonalban állíttatik meg, úgy amint az 1938. évi január hó 1-jén fennállott.

4. a) Az 1938. évi november hó 2-án kelt bécsi választottbírósági határozat² rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki.

b) A Magyarország és Csehszlovákia közötti határ, attól a ponttól kezdve, amely közös e két Állam és Ausztria határai között, addig a pontig, amely közös e két Állam és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniójának határai között, ezzel visszaállíttatik, úgy mint az 1938. évi január hó 1-én fennállott, kivéve mégis a következő alpont rendelkezéseiből folyó módosítást.

c) Magyarország átengedi Csehszlovákiának Horvátjárfalu, Oroszvár és Dunacsún községeket a jelen Szerződéshez 1/A alatt csatolt térképen³ megjelölt kataszteri területekkel együtt. Ennek folytán a csehszlovák határ ezen a szakaszon a következőképpen állapíttatik meg: attól a ponttól kezdve, amely Ausztriának, Magyarországnak és Cseh-

I. RÉSZ

Magyarország határai

szlovákiának 1938. évi január hó 1-én fennállott határai között közös volt, Ausztria és Csehszlovákia között a jelenlegi magyar-osztrák határ lesz a határ addig a pontig, amely a 134. magassági ponttól délre körülbelül 500 méterre (a rajkai templomtól északnyugatra 3,5 kilométerre) fekszik, ez a pont lesz ezentúl az említett három állam határainak közös pontja; innen az új határ Csehszlovákia és Magyarország között keletre fordul Rajka község északi kataszteri határát követve a Duna jobb partjáig addig a pontig, amely a 128. magassági ponttól északra körülbelül 2 kilométerre (a rajkai templomtól keletre 3,5 kilométerre) fekszik s amely pontnál az új határ csatlakozik a Duna hajózási fővonalában az 1938. évi január hó 1-én fennállott csehszlovák-magyar határhoz; a Rajka község határán belül fekvő zsilip és visszaeresztő csatorna magyar területen maradnak.

d) A Magyarország és Csehszlovákia között az előző alpontban megállapított új határ pontos vonalrészleteit a helyszínén Határrendező Bizottság fogja kijelölni, amely Bizottság a két érdekelt kormány képviselőiből fog állni. A Bizottság munkálatait a jelen Szerződés életbelépésétől számított két hónap alatt befejezi.

e) Arra az esetre, ha az átengedett terület lakosságának Magyarországra telepítésére vonatkozólag Magyarország és Csehszlovákia kétoldalú egyezményt nem kötnek, Csehszlovákia biztosítja az említett lakosságnak az emberi és polgári jogok teljességét. A lakosságcsere tárgyában 1946. évi február hó 27-én kelt csehszlovák-magyar Egyezményben⁴ kikötött összes biztosítékok és kedvezmények alkalmazást nyernek azokra a személyekre, akik a Csehszlovákiának átengedett területet önként elhagyják. [...]

II. RÉSZ I. cím

Politikai rendelkezések [...]

4. cikk. Magyarország, amely a Fegyverszüneti Egyezmény értelmében intézkedett magyar területen minden fasiszta jellegű politikai, katonai avagy katonai színezetű szervezetnek, valamint minden olyan szervezetnek felosztatása iránt, amely az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát, ideértve a revizionista propagandát, fejt ki, a jövőben nem engedi meg olyan e fajta szervezeteknek fennállását és működését, amelyeknek célja az, hogy megfossza a népet demokratikus jogaitól.

5. cikk. 1. Magyarország kétoldalú tárgyalásokba fog bocsátkozni Csehszlovákiával abból a célból, hogy rendezze azoknak a Csehszlovákiában lakóhellyel bíró magyar etnikai eredetű lakosoknak ügyét, akik a lakosságcsere tárgyában 1946. évi február hó 27-én kelt Egyezmény rendelkezései értelmében nem fognak Magyarországra áttelepítettetni.

2. Abban az esetben, ha a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül megegyezés nem jönne létre, Csehszlovákiának joga lesz ezt a kérdést a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjeszteni és a végleges megoldás elérése érdekében a Tanács segítségét kérni.

6. cikk. 1. Magyarország meg fogja tenni a szükséges lépéseket az iránt, hogy biztosítsa az alább említett személyeknek letartóztatását és bírósági eljárás végett kiadását:

a) a háborús bűnök, valamint a béke vagy az emberiség ellen elkövetett bűnök elkövetésével, elrendelésével, avagy az ilyenekben való részességgel vádolt személyek;

b) bármely Szövetséges vagy Társult Hatalomnak oly állampolgárai, akik azzal vannak vádolva, hogy nemzeti törvényeiket árulás, vagy a háború alatt az ellenséggel való együttműködés által megszegték.

2. Magyarország továbbá az Egyesült Nemzetek érdekelt kormányának kívánságára biztosítani fogja mindazoknak a fennhatósága alá tartozó személyeknek tanúkénti megjelenését, akiknek tanúvallomása e cikk 1. bekezdésében említett személyek ellen folytatott bírósági eljárás céljából szükséges.

3. A jelen cikk 1. és 2. bekezdése rendelkezéseinek alkalmazására vonatkozó bármilyen nézeteltérést bármelyik érdekelt kormány a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és az Amerikai Államok Budapesten működő diplomáciai képviselteinek vezetői elé terjesztheti, akik a felmerült nehézségeket illetőleg megállapodásra fognak jutni.

II. cím

7. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri az Olaszországra, Romániára, Bulgáriára és Finnországra vonatkozó békeszerződések teljes érvényét, valamint mindazokat az egyezményeket vagy megállapodásokat, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak Ausztriára, Németországra és Japánra vonatkozólag a béke helyreállítása céljából kötöttek vagy kötni fognak.

8. cikk. A jelen Békeszerződésnek, valamint egyrésről a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársaság, Kanada, Csehszlovákia, India, Új-Zéland, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság és a Dél-afrikai Unió, másrésről Románia közötti békeszerződésnek életbelépésével Magyarország és Románia között a hadiállapot megszűnik.

9. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy elfogad minden olyan megállapodást, amely a Nemzetek Szövetsége és az Állandó Nemzetközi Bíróság felszámolására vonatkozólag kötött vagy esetleg köttetni fog. [...]

I. cím

12. cikk. A szárazföldi és légi fegyverkezés és az erődítések fenntartása szorosan arra korlátozódik, hogy a belső jellegű feladatoknak és a határok helyi védelmének megfelelően. Ennek értelmében Magyarország jogosítva van arra, hogy a következőknél nem nagyobb fegyveres erőt tartson:

a) Szárazföldi hadsereget, ideértve a határvédő csapatokat, a léghárító és a folyami flottillaszemélyzetet, összesen 65 000 főnyi személyzettel;

b) Légi haderőt 90 repülőgéppel, ideértve a tartalékokat, amelyből legfeljebb 70 lehet harci repülőgép, összesen 5000 főnyi személyzettel. Magyarország nem tarthat vagy szerezhet meg olyan repülőgépet, amely belső bombahordozó berendezéssel ellátva elsősorban bombázógépnek volt szerkesztve.

A fenti számok minden esetben magukban foglalják a harci, kiszolgáló és vezető személyzetet. [...]

II. cím

[...]

23. cikk. 1. A Szovjetunió, Csehszlovákiának és Jugoszláviának katonai műveletek és ez államok területeinek Magyarország által való megszállása folytán okozott veszteségeket Magyarország a Szovjetunió, Csehszlovákiának és Jugoszláviának megtéríti; tekintetbe véve azonban azt, hogy Magyarország nemcsak kilépett az Egyesült Nemzetek ellen viselt háborúból, hanem Németországnak hadat is üzent, a Szerződő Felek megállapodnak abban, hogy a fenti veszteségekért járó kártérítést Magyarország nem a maga egészében, hanem csupán részben teljesíti, nevezetesen 300 millió egyesült államokbeli dollár összegben, amely 1945. évi január 20-tól számítandó 8 év alatt fize-

III. RÉSZ

Katonai és légügyi rendelkezések

V. RÉSZ

Jóváétel és visszaszolgáltatás

tendő árucikkekben (gépi felszerelés, folyami járművek, gabonaneműek és más áruk); a Szovjetuniónak fizetendő összeg 200 millió egyesült államokbeli dollár, a Csehszlovákiának és Jugoszláviának fizetendő összeg 100 millió Egyesült Államokbeli dollár.

2. A jelen cikkben megállapított rendezés számítási alapja az Egyesült Államokbeli dollár a Fegyverszüneti Egyezmény aláírása napján érvényben volt aranyparitáson, vagy 35 dollár = 1 uncia arany. [...]

1947. évi XVIII. törvénycikk a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában – Részlet. In MT, 1947, 142–178. o.

- Jegyzetek*
1. [A második bécsi döntés szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Revízió és újabb háború* c. fejezetben.]
 2. [Az első bécsi döntés szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Revízió és újabb háború* c. fejezetben.]
 3. [Nem közöljük.]
 4. [A magyarországi (cseh)szlovák lakosság önkéntes áttelepülésére, valamint a csehszlovákiai magyar lakosság kényszerű és egyoldalú áttelepítésére vonatkozó szerződés.]



POLITIKAI ÉS KÖZÉLETI
EMLÉKEZET

OSIRIS KIADÓ

TRIANON A KORTÁRSI KÖZBESZÉDBEN

Válogatás a két háború közötti magyarországi pártok programjaiból (1919–1944)

Polgártársak! Keresztény magyarok! [...] Mindnyájan jól tudjátok: az ezeréves Magyarország — az imént még Európa egyik legvirágzóbb és legszebb reményekkel kecsegtető országa — a külső és még inkább belső ellenségeinek csapása alatt azért omlott össze, mert polgárságát — minden ország egészséges fejlődésének tartóoszlopát — a nagy idők vihara teljesen szervezetlenül, önmagával meghasonulva, romboló erőktől megfertőzve, jóformán ellenálló erő nélkül találta, és így egy szervezett, jól felkészült orvtámadás játszi könnyedséggel taszította le arról a polcra, ahonnan az ország sorsát békés évtizedekben eredményesen és sikeresen intézte.

Helyét a munkásuralom, a proletárdiktatúra kalózbogója alatt idegen, ellenséges faji uralom foglalta el és a legborzalmasabb terrorral, a pénz hatalmával, az osztálygyűlölet felszításának szörnyű mérgével sikerült négy hónapon át ennek a szerencsétlen országnak sorsát kezében tartva hazánkat a sír szélére taszítania.

Keresztény Nemzeti Párt, 1919. szeptember-október

A párt a trianoni béke becikkelyezéséről szóló törvényt és az 1921:LXVII. törvénycikket¹ az antant kényszerítő nyomás alatt létrejötteknek és függetlenségünket erősen sértőnek tartja s majd ha annak ideje eljön, erőszak nélkül, csupán alkotmányos úton mindent el fog követni, hogy ez az önérzetünket megalázó két törvény revízió alá vétessék.

Keresztény Földműves- és Polgári Párt, 1919. január 21.

Tántoríthatatlanul ragaszkodunk ezeréves hazánk régi határaihoz. A ránk kényszerített békét, ha el is fogadjuk, régi hazánk egy talpalatnyi földjéről sem fogunk soha lemondani.

Keresztény–Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Párt (Egységes Párt), 1922. tavasz

Külpolitikai téren elő kívánunk segíteni minden olyan komoly és célszerű törekvést, amely az igazságtalan trianoni békeszerződés revízióját lehetővé teszi, de ellenezni fogunk minden újabb bonyodalmakkal fenyegető, tehát céltalan, kalandos és veszedelmes vállalkozást.

Magyarországi Szociáldemokrata Párt, 1922. június 28.

...követeli a párt [...] Titkos nemzetközi szerződések kizárása mellett a külügyi politikának parlamenti ellenőrzését. Kül- és belpolitikánk minden ténykedésének a területi integritás visszaszerzésére való összpontosítását.

Országos Keresztényszocialista Párt, 1923. május 20–21.

Követeljük az öncélú és cselekvőképes magyar politikát, amely megvalósuláshoz segíti a politikailag és gazdaságilag független, életképes Magyarországot. E cél elérésére a szlávág túlsúlyra irányuló törekvésével szemben a velünk szoros érdekű nemzetekkel való szoros barátságot és együttműködést. A legélesebben elutasítunk magunktól minden, a volt Osztrák–Magyar Monarchia vagy Duna-konföderáció létesítésére irányuló gondolatot, amely Magyarországot végeredményben szláv többségű államok befolyásának vetné alá és a magyar nemzeti akaratot többségi szóval teljesen elnémíthatná.

Követeljük a wilsoni elveket² megcsúfoló és erőszakkal ránk kényszerített igazságtalan trianoni békeszerződés revízióját és szembehelyezkedünk minden politikával, mely a trianoni határok közé szorított életképtelen Csonka-Magyarországot jelen helyzetében megmerevíti.

Követeljük a békeszerződés és a kisebbségi szerződések becsületes végrehajtását a trianoni határokon túl élő magyarság kisebbségi jogainak hatásos védelme és katonai leszerelés általános és egyforma végrehajtása és ellenőrzése tekintetében. Élesen elítéljük a jelenlegi kormányzati politikát, mely a Népszövetség egyoldalú, s a győzők hatalmi érdekeit részrehajlóan kiszolgáló eljárásaival szemben a nemzeti szempontokat nemcsak hogy megvédelmezni, de kifejezésre juttatni sem képes.³

Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt, 1923. május 20–21.

A trianoni békeszerződés a rabló antant-imperialisták békediktátuma a trianoni Magyarország dolgozói ellen és az utódállamokban nemzeti elnyomásba taszított magyar dolgozók ellen. A trianoni rablás ellenére a magyar uralkodó osztályok uralmuk fönntartása és megerősítése érdekében szövetkeztek Trianon hatalmasságaival. A szövetkezett burzsoázia és nagybirtok a szanálási törvényben⁴ a győztes külföldi tőke hajcsárának szerepét vállalja és a magyar dolgozókat a gyarmati rabszolga sorsára kárhoztatja. A magyar uralkodó osztályok ellen vívott osztályharcon át vezet tehát az út a trianoni szerződés összetöréséhez, a szanálási törvény revíziójához. A magyar „nacionalista” uralkodó osztályok a szanálási törvény révén a külföldi uralkodó osztályokkal szövetkeztek a magyar dolgozó osztályok ellen, ezek tehát szintén csak nemzetközileg vívhatják meg győzelmesen a maguk osztályharcát Trianon ellen, a gyarmati nyomorúságot termelő szanálás ellen s az utódállamokban a nemzeti és szociális elnyomás kettős jármát nyögő magyar dolgozó tömegek felszabadításáért.

Magyarországi Szocialista Munkáspárt, 1925. április 14.

Pártunk a történelmi joghoz és az igazsághoz szigorúan ragaszkodva elszántsággal és a mérséklet bölcsességével akarja mérlegelni külső és belső problémáinkat, hogy az országnak erőszakos rázkódtatásoktól ment fejlődést biztosíthasson. Mert szeretjük a békét az országban és a külső hatalmakkal, de a békének sem áldozzuk fel a jogot, az igazságot és a nemzet életét. [...] A ma feladatainak megoldásával készítjük elő a legbiztosabban azt a jövőt, amelyben újra Szent István koronájának örököse vezetheti tovább történelmi hivatásának rögzös útján a magyar nemzetet.

Keresztény Gazdasági és Szociális Párt, 1926. április 17.

Mit akarunk? Röviden csak ennyit: a Szent Korona fölséges tanítását teljes egészében a mai idők követelményeinek megfelelően érvényre juttatni. Minden, minden program-pont, amiért nekünk küzdenünk kell, mind a Szent Koronából fakad. [...] Akarunk kell elsősorban azt, hogy a Szent Korona teste egy, megoszthatatlan legyen. Hogy tagjai ne nyöghessenek idegen brutális járma alatt. Akarunk kell, hogy a test, lehetőleg véráldozatok nélkül, okos politika mellett újra szétszakíthatatlan egységbe forrjon össze.

Nemzeti Párt, 1930

Pártunk népies nemzeti politikájának pontjaiként követeljük [...] Olyan általános külpolitikai irányzatot,⁵ mely a trianoni szerződés revízióját állandóan a világ elé vigye...

Független Nagyatádi (Kisgazda, Földműves és Kisiparos) Párt, 1930. október

A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt a nemzetek közötti békesség híve, de tartós békét csak igazság alapján tart lehetőnek. Ezért minden erejével, áldozatkész hazafiságával küzd a trianoni terrorbéke megváltoztatásáért. A párt a magyar nemzet öncélúságának és teljes függetlenségének alapján áll s olyan külpolitika folytatását tartja

szükségesnek, amely új ezer évében teljesen megőrzi az ország önállóságát s nem teszi más országok politikájának tehetetlen függvényévé.

A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt programja, 1930. október 12.

249. Minden igazi magyar nemzeti külpolitika végső célja a történelmi Magyarország helyreállítása és a magyar nemzet Duna-völgyi világtörténelmi szerepének visszavívása és biztosítása, amiről az utánunk következő nemzedékek sem mondhatnak le. A lemondás, ha őszinte: történelmi öncsonkítás volna; és nyilvánvaló átlátszó hazugság, tehát hiábavaló is, ha opportunitás sugallná [...]

250. A magyar külpolitikának a csonka nemzet és ország belső megerősítésén és a történelmi végső célon kívül ez idő szerint még két vezérlő elve lehet, amelyeket okosan elegyítve és kombinálva kell felépíteni a nagyvonalú és széles szemhatárú cselekvő magyar külpolitikát. Ezek:

a) A dunai népek természetes és a lehetőségig menő szolidaritása. Erre a gondolatra nekünk kell rávezetnünk központi helyzetünknel, nagyobb történelmi iskolázottságunknál és gyökeresebb, nagyvonalú szervezőerőnknel fogva a dunai népeket, s ránk hárul a dunai népek felsőbb megszervezésének irányítása is. A dunai népek szolidaritása egy nagyobb német- és oroszközi közép-európai természetes érdekközösségbe ágyazódik bele, amiből a gyakorlati politikával annyi érvényesítendő, amennyit a helyzet és a pillanat megenged.

b) A magyar–olasz barátság gyakorlati tengelye a mi európai politikánknak, s a magyar eljövendő politikai és diplomáciai tehetségek feladata lesz elsősorban, hogy összehangolják valahogy egyfelől a horvát–magyar újjáéledő érdekközösséggel és testvériséggel, másfelől a dunai népek érdekközösségével és a közép-európai gondolattal. [...]

259. [...] A revízió aktualitása már beállott; megoldását minden erővel napirendre tűzni: a magyar külpolitika feladata elsősorban. Úgy a kisebbségi kérdésnek, mint a revíziónak s általában az egész évszázadokra, előre berendezkedő magyar külpolitikának örökkön kéznél levő fegyvertára legyen a diadalmas és hódító erejű magyar művelődés.

Nemzeti Radikális Párt, 1930. október 12.

Törekedni kell úgy a nagyhatalmak, mint a szomszédos államok barátságának megnyerésére és annak alapján békés úton az igazságtalan trianoni béke megváltoztatására, a magyar többségű területek békés visszaszerzésére és a kölcsönös szellemi és gazdasági forgalom szabadabb tételére a szomszédos államokkal, azokban lakó magyar véreinkkel. A nem magyar lakosságú elszakított területekre a népszavazás követelése.

Országos Függetlenségi Kossuth Párt, 1930. június

Követeljük Magyarország 1914. évi területének haladéktalan visszaállítását, valamennyi magyarnak egyesítését és visszatelepítését Nagy-Magyarországra. Nem ismerjük el a békeszerződéseket, nem ismerünk győzött és legyőzöttet. Követeljük a megszállott területeken elkövetett óriási károknak megtérítését. Követeljük és biztosítjuk hazánk egész területén minden más anyanyelvű öslakosság teljes kulturális szabadságát és autonómiáját.

Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt, 1932. július 19.

Külpolitikánk feladatának tartjuk biztosítani a magyar nemzeti állam részére azt a szerepet, amely nemzetünket múltjánál, földrajzi helyzeténél és történelmi hivatottságánál fogva megilleti. [...] Minden békés eszközzel arra törekszünk, hogy a békeszerződések a jog és az igazság szellemében revízió alá vétessenek. Súlyt helyezünk a kisebbségi jogok teljes érvényesítésére és nem zárkozunk el a dunai államok együttműködése elől.

Nemzeti Egység Pártja (Nemzeti Munkaterv), 1932. október 24.

Olyan külpolitikát követelünk, mely egyenes irányban halad Nagy-Magyarország területi integritásának helyreállítására, a győző és legyőzött államok közötti különbség, fegyverkezési egyenlőtlenség-jogúság, valamint a jóvátételi és más háborús adósságok megszüntetése felé. Ezen adósságok leírandók, sőt a már fizetett részletek és kamatok is visszakövetelendők. Követeljük, hogy a külpolitikai kormányzatunk hazánk egész területéhez, az integritáshoz és a revízióhoz való jogunkból semmiféle vám, kereskedelmi és hitelkedvezmény ellenében engedményt ne tegyen és elszakított magyar kisebbségeink nemzetiségi jogait a mainál hathatósabban védje meg.

Nemzeti Szociális Magyar Dolgozók Pártja, 1933. december 15.

Szomszédainkkal békében akarunk élni és legfőbb törekvésünk az, hogy a Kárpátok által határolt ideális gazdasági és területi egységet a nemzetiségekkel együtt, Budapest székesfővárosunkból egységesen vezessük és irányítsuk és a nemzetiségeknek vallás- és fajkülönbség nélkül saját kultúrát és tisztességes megélhetést tudjunk biztosítani.

Követeljük, hogy a megszállt területeken lakó, odaváló születésű testvéreink pártatlan népszavazással döntsék el, hogy hová akarnak tartozni.

A békeszerződéseket nem ismerjük el, ezért a Népszövetségből kilépünk és a konferenciákon többé részt nem veszünk. A világtörténelem legnagyobb igazságtalanságába, a 3 millió magyarnak az anyaországtól való elszakításába nem nyugszunk bele.

A hárommillió magyar testvérünk által lakott területnek az anyaországhoz való azonnali visszacsatolását minden eszközzel követeljük.

A háborús jóvátételi kötelezettségeket nem ismerjük el.

Egyesült Nemzeti Szocialista Párt, 1933

Az Ösföld hivatásából megalkotta a NAP az államcél:

A Kárpátokkal övezett területen – átnyúlva az Adriai-tenger partvidékéig – magyar fennhatóság alatt álló, az új alkotmányban lefektetett önkormányzatokkal ellátott Részföldek egyesüléséből megalkotott Hungária Egyesült Földek politikai, gazdasági és társadalmi, szervesen egymásba kapcsolt állami felségterület felépítése, megszervezése, központi irányítása és vezetése [...] A Hungária Egyesült Földek magasabb rendű államrendszert képeznek, melyet a közvetlenül érdekelt Részföldek: Magyarföld, Tótföld, Ruténföld, Erdélyföld, Horvát-Szlavónföld és Nyugat-Gyepű együttes érdeke hozza létre.⁶

Nemzeti Akarat Pártja, 1935. március 4.

Az összeomlás óta a Független Kisgazdapárt volt az első politikai mozgalom, amely teljes határozottsággal és félreérthetlenséggel programjába vette, agitációja során élesen és állandóan hangsúlyozta a revízió szükségességét. Nem volt népgyűlése, amelyen ez a kérdés ne került volna előtérbe. Célul tűzte ki és fáradhatatlanul munkálta széles magyar néprétegek öntudatosodását e kérdésben és bekapcsolását a revíziós mozgalomba, abban a tudatban, hogy a világközvélemény meghódítását a magyar igazság számára csak e tekintetben egységes akarató és határozott meggyőződésű nép érheti el. [...] Mi a magyar nemzetnek pártok felett álló nemzeti külpolitikája? A Független Kisgazdapárt vezére, Eckhardt Tibor, nemrégiben – ismételten – megadta a feleletet e kérdésre: „A békeszerződések igazságtalanságainak revíziója, amely nem háborút és gyűlölködést jelent, hanem békés eszközökkel való meggyógyítását azoknak az igazságtalanságoknak, amelyeket az elhibázott békeszerződés kényszerített ránk.” Ezt a nemzeti külpolitikát azonban nem a nagyhatalmak ellenére, hanem az általános európai politikába beleilleszkedve kell csinálnunk és nemzetközi együttműködéssel kell törekednünk nemzeti céljaink előbbrevitelére. Nem lehetünk csak az egyik, vagy a másik nagyhatalom felé barátságosak, megfélelmezve a többiekről. Barátságosak és korrektek vagyunk Olaszország felé, de lojalitással és korrektséggel kell viseltetnünk a hatalmas és velünk szemben jóindulatú Brit birodalommal és a Népszövetséggel szemben is, mert ez az az út, amelyen keresztül a magyar nemzet a népek társaságában tekintélyt, tiszteletet és ol-



talmat tud a maga számára biztosítani. Ez az a külpolitikai irány, amelyet minden magyar kormánynak követnie kell.

Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, 1936. március

Meg kell magyarázni a magyar nép tömegeinek, hogy a jelenlegi kormány politikája, amelynek célja a trianoni szerződés erőszakos katonai revíziója, háborúhoz vezet és ezzel veszélyezteti a magyar nemzet függetlenségét. Csakis a békéért vívott harc és az európai békeszerető erőkkel való együttműködés útján vívhatja ki a magyar nép a trianoni szerződés felülvizsgálását és az e szerződés okozta összes igazságtalanság megszüntetését. *Kommunisták Magyarországi Pártja, 1936. június 23.*

Törött történelmi gerinccel nem vehetjük fel a harcot a jövő Magyarországért. Nem adhatjuk fel tehát azt a jogi álláspontot és történelmi bázist, amely összeköt bennünket elszakított testvéreinkkel. A Szent Korona törvényhozása nem ismer Trianont és soha nem vett tudomásul semmiféle békediktátumot. Minél elesettebb helyzetben élünk, minél kevesebb az anyagi és fizikai erőnk történelmi hivatásunk teljesítéséhez, annál szívósabban kell ragaszkodnunk ahhoz az erkölcsi tőkéhez, amelyet a sors nem tudott elrabolni tőlünk. Az ősi Magyarország egyetlen épen maradt szimbóluma Szent István koronája. Ez foglalja jogi egységbe a határon belül és kívül élő testvéreinket, akiket megkérdezésük nélkül kényszerítettek idegen impérium alá. A Szent Korona a rajtunk elkövetett erőszakkal szemben ma is reprezentálja és képviseli Szent István birodalmának közjogi egységét. A legitimizmusban tehát a történelmi Magyarország eszméjét ápoljuk, erősítjük szolgáljuk, s így a legbecsületesebb és legszükségesebb hazafias munkát végezzük.

Aki nem akar a trianoni életstílusba belenyugodni, annak legitimistának kell lennie, ha teljesen betölti szívét, agyát a magyar múlt minden fájdalma, dicsősége, joga és aspirációja és egy legyőzhetetlen vágy ennek a múltnak méltó folytatására. Ilyen tömeg-

lelkület és népmeggyőződés, közhangulat és közakarat kitermeléséért minden alkotmányos eszközzel síkraszállunk.

Nemzeti Legitimista Néppárt, 1936. nyár

A Nemzeti Front követeli [...] A Magyar Birodalom visszaállítását. A trianoni béke megsemmisítését és az azt becikkelyező törvénynek a magyar törvénytárból való törlését. A külföldön élő magyarság védelmét, valamint azoknak a Haza földjére való vissza-telepítését.

Nemzeti Front (Magyar Szocialista Néppárt), 1936

Követeljük [...] A magyar revíziót: a Duna-völgyi népek számára a hovatartozandóság kérdésében az önrendelkezési jog tiszteletben tartását. A pánszláv és pángermán törekvésekkel szemben a Duna-völgyi öncélúság és konföderáció gondolatának megvalósítását.

Márciusi Front, 1937. március 15.

Az integer, független, keresztény-nemzeti állam elvi alapján állunk!

Nemzeti Földműves- és Munkáspárt, 1938. március 23.

1. A Berlin-Róma-Varsó-tengely hívei vagyunk, a szomszédos államokkal a megértés politikáját kívánjuk erősíteni.

2. Minden erőnkkel követeljük a trianoni békeszerződés végleges megszüntetését és a még megszállás alatt szenvedő testvéreink mielőbbi felszabadítását!

3. Követeljük a külföldi magyarság visszatelepítését.

4. A magyar kisebbségek arányos védelmét és a magyarországi kisebbségekkel szemben méltányos kisebbségi politikát!

Keresztény Nemzetiszocialista Front, 1939. március

I. Szabad magyar hazában mint szabad magyarok akarunk élni és meghalni.

Sohasem felejtett és minden tettünket irányító szent célunk a trianoni bilincs teljes széttörése, a minden magyar testvérünket egyesítő, mindnyájunknak nagyobb kenyeret nyújtó, magyar népi munkaállam megteremtése az alkotmányos magyar államfő, Magyarország Főméltóságú kormányzójának uralma alatt.

II. Tudatában vagyunk annak, hogy egyenesen a Teremtőtől származó nemzeti erőnk a Szent István-i birodalom megsemmisíthetetlen geopolitikai egysége, mely nemzeti létünknek és függetlenségünknek még alkotmányunk ösiségénél is szilárdabb alapja. Ezért a Szent István-i birodalom területén feloldhatatlan sorsközösségben élő testvéreink unióját akarjuk.

Másrésről világosan látjuk, hogy létünket csak a közép-európai népekre egységesen alkalmazható s azok együttműködését általánosan szabályozó elvek érvényesülése biztosíthatja. Ezért mint a Szent István-i birodalom népeinek egyetemes érdekeit ápolni hivatott nemzet elismerjük a zárt egységben élő nemzetek önrendelkezési jogát.

III. Nem felejtjük, hogy a néprajzi határok nem örökéletűek, hanem a népi erők gyarapodásával vagy apadásával tágulnak vagy szűkülnek. A magyarság a Szent István-i birodalom testvérnépei között súlyát és vezető szerepét csakis a nemzeti munkakifejtés nemes és alkotó versenyében biztosíthatja. A nemzetközi verseny egyre fokozódó ütemében minden elvesztett munkaóra a magyar jövő helyrehozhatatlan vesztesége, az elvesztett munkaórák tömegjelensége, a munkanélküliség pedig nemzethalál.

Nyilaskeresztes Párt, 1939. március 15.

[A] Magyar külpolitika legfőbb céljának tartjuk, hogy Magyarország a nemzeti és történelmi elv összhangzatos érvényesülésével jogainak teljes birtokába jusson, és így a trianoni igazságtalanság véglegesen megszűnjék. A magyar külpolitika másik fontos feladata országunk függetlenségének és önállóságának védelme, valamint az, hogy itt

a Duna-medencében a népek békés együttélését elősegítse, biztosítsa s a magyarságnak történelmi szerepét megillető helyet vívjon ki és szabadon tartsa az utat a magyar nép számára minden nép felé, amely hajlandó barátságban, békében és egészséges gazdasági és kulturális kapcsolatban élni a magyar néppel.

Szociáldemokrata Párt, 1939. augusztus

1. Követeljük Nagy-Magyarország visszaszerzését. Ennek első lépéseként az irredentizmus erőteljesebbé tételét. Törvényhozásilag a trianoni béke határozatainak megszüntetését. A külföldön élő magyarság megszervezését s azoknak a nemzetépítő faji öntudatba való szerves bekapcsolását.

2. Nemzeti és faji önállóságunk, véren szerzett jogaink csorbíthatatlan fenntartásával, a kisebbségi jogok maradéktalan elismertetésével, a Duna-medencében politikai és kulturális felsőbbségünk hangoztatása mellett, a dunai államokkal való együttműködést óhajtjuk.

3. A Berlin-Róma tengelyen nyugvó külpolitika tántoríthatatlan hívei vagyunk.

Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt, 1939 vége

Eszmevilágunkban a testvéri közösségi gondolat már fogalmilag is kizár mindenfajta imperialista törekvést vagy szándékot; távol áll tehát tőlünk más népelemeken való erőszakos uralkodnivágyás, de: ezeréves történelmi műhelyünk minden talpalatnyi földjéhez természetesen ragaszkodunk, azaz:

a Szent István-i Magyarország maradéktalan visszaállítását követeljük.

Nemzeti Tábor, Magyar Szocialista Mozgalom, 1940

I. Az ezeréves Magyarország testéről leszakított és két évtized idegen uralmának tűzpróbáját kiállott erdélyi magyarság megtanulva, mit jelent a magyar hazán kívül élni, a kisebbségi sors megpróbáltatásaiban megacélozódott erkölcsi erejét és elszánt akarátát az erős és független Magyarország felépítésének szolgálatába kívánja állítani, hogy az méltóképpen tölthesse be a földrajzi adottságai és történelmi múltja folytán őt megillető hivatását a Duna völgyében.

A most dúló háborúban a magyar honvédség ereje egymás után hódítja vissza Szent István birodalmának elszakított darabjait. Semmi áldozattól sem riadunk tehát vissza, hogy felszabadító honvédségünk Magyarország örök jogait érvényesíthesse.

II. A Kárpátok koszorúzza ezeréves magyar földet magyar élettérnek tekintjük és legelső kötelességünknek azt tartjuk, hogy ezen a földön minden magyar számára ott-hont, munkát, kenyeret és magyar műveltséget biztosítsunk.

1. Testvéri ragaszkodással gondolunk a kisebbségi sorsban velünk együtt szenvedett délerdélyi magyarokra és nem nyugszunk addig, amíg sorsuk végleges megoldást nem nyer.

2. Az otthonukból kiűzött és hozzánk menekült véreinkkel a magyar kenyeret testvériesen megosztjuk.

3. A Kárpátokon-túli magyarokat sürgősen haza kell telepítenünk.

4. A visszacsatolt magyarság számára új honfoglalást követelünk s a két évtized alatt anyagi és erkölcsi javaiból kisemmizett magyarságot az őt megillető jogaiba akarjuk visszahelyezni.

5. Magyarországon belül minden építő magyar erőt össze kell fogni, meg kell szervezni és olyan nemzeti munka szolgálatába kell állítani, amelynek eredményeképpen megszületik a minden magyar életet és értéket magába foglaló, védelmező és megtartó megújult magyar állam.

Erdélyi Párt, 1941. május 28.

1. A magyar nép állandó békében, jó barátságban és biztonságban akar élni minden szomszédjával;

2. a Duna-medencében élő népek békés együttélését államszövetségi alapon, önállóságuk, szabadságuk és nemzeti jellegük fenntartásával kell biztosítani;
 3. szoros kapcsolatot kell teremteni politikai, gazdasági, kereskedelmi, társadalmi és kulturális téren egyaránt.
- Szociáldemokrata Párt, 1943. tavasz*

[...] a magyar célkitűzés csak ez lehet: a történelmi Magyarország határai között nagy nemzeti erőfeszítéssel, minden jó szándékú erő összefogásával és munkába állításával felépíteni az egész magyar nép Magyarországot, az egész népet tenni nemzetté, minden embert igazán tagjává és részévé a nemzetnek, nemcsak kötelességekben, hanem jogban, szabadságban, anyagi jókban teljes és szabad életlehetőségben is, hogy az így léleken és javakban is megerősödött magyar nép biztosítsa a jövőendő erős Magyarországot.

Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, 1943. május 7.

A Népköztársaság külpolitikailag a Szovjetunióval és valamennyi szomszédos demokratikus állammal békés viszonyban és a legszorosabb gazdasági, társadalmi és kulturális együttműködésben kíván élni. Célja a Duna-medence és a Balkán népei egyetlen demokratikus népcsaládjának megvalósulása, összhangban a Szovjetunióval. Addig is vitás területi kérdéseinket, az államhatárok megvonását a legteljesebb nemzetiségi jogok tiszteletben tartása és megadása mellett a kölcsönösség alapján békés úton rendezük szomszédos államainkkal.

Kommunista Párt, 1944. október 2.

Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Szerkesztette: Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. Budapest, 1991, Kossuth Könyvkiadó.

- Jegyzetek*
1. [Helyesen: 1921:XXXIII. tc. Szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
 2. [Utalás a Woodrow Wilson amerikai elnök által a Kongresszushoz 1918. január 8-án eljuttatott békeprogramra, annak is különösen a nemzetek önrendelkezésére vonatkozó passzusára.]
 3. [Magyarországot 1922. szeptember 18-án saját kérésére felvették a Nemzetek Szövetségébe, amit Magyarországon sokan a nemzeti érdekekkel ellentétes megalkuvásként értékeltek.]
 4. [Az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló 1924:IV. tc. a Nemzetek Szövetsége által készített szanalási programot tartalmazta, amelynek elfogadása a népszövetségi kölcsön folyósításának feltétele volt, végrehajtását pedig a kölcsön felhasználásával együtt népszövetségi biztos ellenőrizte.]
 5. [Ti. a szabad választáson alapuló nemzeti királyság létrehozását.]
 6. [A NAP és Szálasi Ferenc *Cél és követelések* c. programját lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Tervek a revízióról* c. fejezetben.]

Wlassics Gyula: Az Antant területi szerződései (1920. június)

A nagyhatalmak köréből már a nagy nyilvánosság előtt is sűrűn hangzottak el a legilletékesebb államférfiak ajkáról oly nyilatkozatok, hogy a Magyarország területi feldarabolására Magyarország szomszéd népeivel kötött szerződések nélkülözik azt a tartalmat, amelyen nyugodtan indulhat az új világrend a megértés, a jogi béke áldásai felé. A hályog lassankint kezdett tünedezni a ferde prizma elé állított szemek előtt, sőt egyeseken sajnálkozásnak adtak kifejezést, hogy a háború felizgatott szenvedélyes légkörében oly szerződések jöhetnek létre, melyek Magyarország területét egyharmadára csökkentve ennek úgy állami, mint gazdasági létföltételeit támadják meg.

Szembetűnővé kezdett válni, hogy az új területi térképen három új nemzetiségi állam fog keletkezni, hogy három és fél millió színmagyar kerül idegen uralma alá, ezekből csaknem oly másfélmilliót kitevő lakosság, mely a nagy magyar tömbbel közvetlen összefüggésben van és ez nemcsak Magyarország pusztulását jelenti, de lehetetlenné válik a többi szomszéd népek új állami konszolidációja is.

Az már nem titok többé, hogy az „antant” irányadó köreiben is sokszor beszéltek arról, hogy az egyes szövetségeiknek tett ígéreteket nem fontolták meg kellő alapos-sággal, hisz Curzon lord már az angol parlamentben figyelmeztette honfitársait, hogy ily megegyezések alkalmával jövőre sokkal óvatosabbnak kell lenni, mert – úgymond – azok az egyezmények, melyeket Anglia a szövetségekkel a háború alatt kötött, ma többféle akadályt támasztanak, hatásait nem lehetett előre látni, de most érezzük – folytatja Curzon –, hogy mily nyomasztóak.¹ Nyilvánvaló már az is, hogy az eddig megkötött minden szerződés fölött mindig izmosabban mindig erőteljesebben vonul fel a revízió gondolata, ami igen természetes, mert „*ad impossibilia nulla obligatio*”,² pedig az impossibilitások gazdag tárházát jelentik azok a kívánt teljesítmények, melyeket papírra írni könnyű volt, de végrehajtani nem lehet. Mindinkább kezd tért foglalni az a belátás, hogy egy nagy és hosszantartó világháború után a szolidaritás erejénél fogva a győztes államok is csaknem a legyőzöttek sorsára jutnak, ha a legyőzötteket a megsemmisülés örvényébe sodorják. Mindinkább utat kezd törni az a belátás, hogy a népek igazi megértő szövetségében rejlik a megértés, a jog uralmának biztositéka, de csak oly népszövetségben, mely nem két népszövetséget, a győző és legyőzöttek külön népszövetségét jelenti, de abban a népszövetségben, mely a jog, az erkölcs, az igazság, a szolidáris megértés alapján nem tesz különbséget a győzők és legyőzöttek, nagy és kis államok között. Ez a gondolatkör adta nap nap mellett a legtekintélyesebb antant-államférfiak ajkára is azt a vigasztaló szót, hogy majd a népszövetség annak idejében a szerződések igazságtalanságán segít – de most azok a háború alatt kötött szerződések nem engedik meg, hogy azokat félretegyék, mert a szerződés kötelez. Senkihez sem ille-nék kevésbé, mint hozzám, már csak hivatásomnál és azon szerény nemzetközi jogi irodalmi munkásságom irányánál fogva sem, hogy én bárkit is a kötött szerződések megszegésére buzdítsak.

Ezt nem teszem – hisz nagyon jól tudom, hogy a nemzetközi jognak két pillére van: a szerződés és a szokásjog. A nemzetközi jog a jogeszmé erkölcsi alapján nyugszik. A szerződésnek tiszteletben tartása, a „*contractus legem ponit*”,³ a nemzetközi jog érvényesülésének alapja. Ha ezt az alapot frivolitással félredobjuk: akkor a nemzetközi jog halomra dől. Azonban a szerződő feleknek sem szabad arról megfélemlkezni, hogy a szerződéseknek is megvannak a maguk törvényei. A szerződések is csak úgy érvényesülhetnek, amennyiben a szerződő felek a szerződés tárgyáról – a jelen esetben más állam területéről – oly módon rendelkeznek, hogy ezzel egy erősebb jogi parancs kategorikus feltételét nem sértik meg. A szerződéskötés fölött lebegő erősebb jogi parancs itt az önrendelkező jog tartalma. Következésképpen Magyarország területi kérdésében a szerződő nagyhatalmaknak úgy jogi, mint erkölcsi kötelezettsége csak akkor áll fenn, ha a területi kérdésre nézve a szerződésben kifejezett akaratnyilvánítást az önrendelkezésre jogosított alanyok akaratnyilvánítása, tehát az önrendelkezési jog gyakorlásának eredménye szankcionálja. Ellenben ha az önrendelkezési jog eredménye nem támogatja a szerződés tartalmát, akkor az a szerződés őket többé sem erkölcsileg, sem jogilag nem kötelezheti, mert az új világrend egyik alaptételül általuk fennn hirdetett és elismert önrendelkező jog erősebb jog a terület kérdésében a szerződésnél, miért is a szerződési ígére bevétele kötelezettsége a nagyhatalmakra nézve csak akkor áll fenn, ha az erősebb jog feltétele is teljesül. A nagyhatalmak oly tárgyról szerződtek, mely felől az önrendelkező jog alapján nekik feltétlen szerződési joguk nem volt, hanem csak feltételes, azaz midőn a szerződést megkötötték, a szerződés bevétele kötelezettsége attól vált függővé, hogy az önrendelkező jog, tehát az önrendelkezésre hivatott népnek szavazása igazolja is azt, hogy az önrendelkezésre hivatott alanyok akaratnyilvánítása

egyezik a szerződés akaratnyilvánításával. Azt hiszem, minden szörszálhasogatás és burkolt homályos jogi dedukciók kerülésével világosan fejeztem ki tételtemet, melyből a szillogizmus erejénél fogva következik a másik tétel, hogy az antanthatalmaknak egyenesen kötelességük a béke delegáció által követelt plebiscitum⁴ elrendelése, mert enélkül ez a szerződés sem jogi, sem erkölcsi kötelezettséget nem állapít meg.

És ha már most így állítom be a kérdést, akkor meg fogja érteni mindenki, miért iszonyodnak szomszédaink annyira a plebiscitumtól, mely az önrendelkezési jognak eddig legdemokratikusabb és legtökéletesebb megnyilatkozási módja. Attól tartanak, hogy a plebiscitum eredménye azzal a következménnyel járna, hogy az antanthatalmak a szerződési kötelezettség alól jogilag és erkölcsileg fölmentetnének. Innen van a rettenetes elszánt küzdelem a körülöttünk lévő szomszédaink részéről a plebiscitum ellen. Ezt könnyű megérteni, de nem lehet megérteni azt, hogy miért osztoznak ebben az ellenszenvben az antant-hatalom urai. Mert vagy nagyon igazságosak, nagyon bölcssek, nagyon megértők ezek a szerződések: akkor miért az ezek fölötti sajnálkozás; vagy igazságtalanok, károsak nemcsak Magyarországra, de az egész világ békéjére: akkor miért nem engedik érvényesülni az önrendelkező jogot, miért nem rendelik el a plebiscitumot?

A választjegyzékben⁵ beszélnek arról, hogy a területi feldarabolás kérdésében két igazságtalanság közül kellett választaniok. Miért akarnak ők önhatalmúlag választani — miért nem engedik azokat választani, akiket közvetlenül illet?

Ahol egy ország területének csak egyharmadát akarják meghagyni, midőn Magyarország tízmillió lakosát és ezek között három és félmillió magyart akarnak idegen uralom alá hajtani: akkor a kérdés sokkal komolyabb, a jog és erkölcs törvényei sokkal erőteljesebb erővel követelik érvényesülési igényeik teljesítését, hogysen az antanthatalmak az ügy komoly, tárgyilagos és minden egyoldalúságtól ment megvizsgálása nélkül pusztán az osztozkodók hatalmi aspirációin át nyújtott megtévesztő beállítás alapján a nép megkérdezése nélkül daraboljanak fel egy életképes történelmi, politikai, gazdasági és földrajzi egységet.

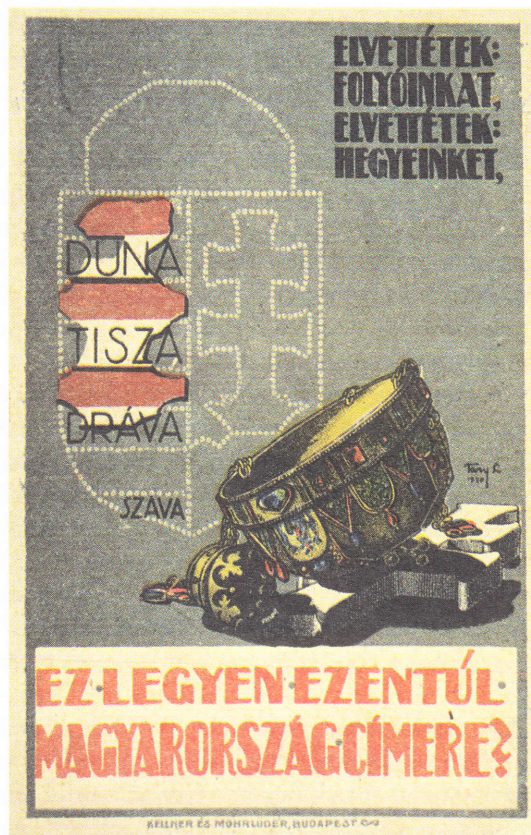
Ezért követeli a magyar béke delegáció és vele az egész nemzet a plebiscitum elrendelését.

De különösen erkölcsi kötelessége az antant hatalmainak a plebiscitum elrendelése már csak azért is, mert ha csakugyan felismerik a veszedelmet, melyet Közép-Európa békéjére és a szolidaritásnál fogva az egész világ békéjére jelent az a területi feldarabolás, melyről a szerződések szólnak: akkor a történelmi felelősség egész súlya a nagyhatalmakra nehezedik. De jogi kötelességük is a plebiscitum elrendelése, mert olyan tárgyról szerződtek, melyhez csak föltételes szerződéses joguk volt. Föltételes volt ez a jog azért, mert sohasem vonták kétségbe az önrendelkező jog erejét, sőt tengelyévé tették az új jogi világrendnek — és ezért a megkötött szerződések egész tartama, ennek egész kötelező ereje csak azon a feltételen nyugodhatik, hogy az önrendelkezés eredménye van szerződésbe foglalva. A plebiscitum eredményétől függhet csak az, hogy köti-e jogilag és erkölcsileg a szerződés a nagyhatalmakat — vagy nem?

És újra és újra meg kellene fontolnunk azt is, amit a béke delegáció iratai és Apponyi Albert gróf szóval is oly plasztikusan fejtettek ki, hogy minő lehetetlen követelmény az, hogy Magyarország egyharmada legyen az a jogalany, mely hatályosan mondjon le az ország kétharmad részéről anélkül, hogy e kétharmad rész a maga rendje és módja szerint semleges hatalmak felügyelete mellett nyilatkoztathatta volna ki akaratát.

Ily helyzetben valóban a béke feltételekre tett komoly és alapos előterjesztéseinkre adott válasz kíméletlen zordságának súlya alatt hiába keresem, hiába kutatom a szavakat, melyek teljességgel fejezhetnék ki egy vérig sértett nemzet lelkének szaggató fájdalmát a béke feltételekkel elkövetett minden képzeletet meghaladó sérelmen.

Ebben a pillanatban érzem igazán annak az igazságát, hogy az emberi szó — lenne ez a legtökéletesebb, a legplasztikusabb is — gyenge, tökéletlen a lélek mélységeit fölkorbacsoló emberi érzésviharnak festésére. Különösen nem lehet egy történelmi hivatásban rendületlenül bízó, méltóságteljes, öntudatos, nyílt, lovagias jellemű nemzet



lelki világának jogos haragját, azt a megrázó lelki megélést, melyet most kell átszenvednünk, szavakban kifejezni.

Csak érezni tudjuk, csak vérünket hevíti, csak torkunkat fojtogatja az a forgatag, mely ma a magyar szívekben dül, mely ma minden magyar agyvelőn erőt vesz.

A világtörténelem legnagyobb igazságtalanságát akarják ezen a sokat szenvedett, agyonkínzott nemzeten elkövetni. Nemcsak e nemzetet sújtja az igazságtalanság, de az ebben rejlő támadás egyenes arculcsapása a huszadik század civilizációjának, az emberi és nemzeti jogoknak, a haladás, a tudomány, a humanizmus minden vívmányának. És honnan szágul felénk e szörnyű támadás?

Talán a középkor keleti barbárjai forgatják ismét ellenünk fegyvereiket? Azok a barbárok, akik ellen ml védtük századokon át a nyugati civilizációt? Nem. Most a támadók az általunk megvédett nyugat államférfiai és diplomatái. Azok, akik cserben hagyva minden gondolatukat, eszményüket, amelyeket a dúló csaták nagy összeütközése idején nap nap mellett a megértő és igazságos, az emberszerető, a mindent kiengesztelő jogi béke jegyében hirdettek. Hirdettek pedig oly fennhangon, hogy egyenesen hadi célnak tűzték ki az emberszeretet, a nagy kibékülés intézményszerű alkotásait. Azokat az alkotásokat, melyektől távol áll a gyűlölet szenvedélye, a leigázás rabigája, hogy a győzők és legyőzöttek kezét fogva együtt építik fel az új kozmoszt, a jog és az erkölcs új világát, a népek szövetségének egymást megértő társaságát. Ezen nagy ígéretek üres szavaknak bizonyultak. Ezek beváltása helyett most békefeltételek címe alatt egy becsületes nemzetet a kikerülhetetlen békétlenség, a kikerülhetetlen újabb katasztrófák útjára taszították.

Nem hihetjük, nem akarjuk hinni, hogy ez a rettenetes instrumentum a nagy vezető nyugati államok értelmi köztudatának és közérzésének szülöttje volna.

Nem hihetjük, hogy az a Franciaország, mely a mienkkel össze sem hasonlítható kisebb területvesztésének megszentelt fájdalomát szenvedte át, melynek történeti hi-

vatása volt, hogy az emberiség haladásának zászlóhordozója legyen; hogy az az Anglia, mely világhódító expanzív politikájában is mindig az egyéni és nemzeti jogok szószólója volt; hogy az az Olaszország, mely éppúgy ismerte az idegen uralom szenvedéseit, mint az irredenta kiolthatlan érzésének erejét is, a maguk nagy közvéleményének intellektuális erejével állanak oly békefeltételek mellett, melyek egyszerűen halálra ítélnék egy mindig a szabadságért, az alkotmányért küzdött nemzetet. Államot, melynek fenntartása éppen ezeréves határai között egyenesen nemzetközi szükségszerűség, melyet ha felborítanak, akkor nemcsak egy államot tettek tönkre, de meginog Európa egész épülete, mert ne felejtsek, hogy Magyarország abban a nagy épületben nem egy „elhangolható kis oldalfal, hanem az alapvető pillérek között foglal helyet, melyet ha ki-mozdítanak, a nagy épület is megrázkódik.”

A mesterségesen felhalmozott rágalmak, az éveken át tartó egyoldalú, célzatos, hamis beállítások, félrevezetések és félremagyarázások, másfelől a történelmi, a gazdasági, a néprajzi viszonyok elferdítő frazeológiáján át nyert torzító képletek zürzavara lehet csak annak háttérében, hogy a legkegyetlenebb, a történelem tanúsága szerint magát mindig megbosszuló viviszekciót kövessenek el egy évezredes kultúrnemzeten. Vigyázzanak a sorsdöntő bírák, mert a sorsdöntő ítélet is, csakúgy mint minden bírói ítélet, kérlelhetlen szillogizmuson épül fel. A szillogizmus kérlelhetlen parancsa itt is érvényesül. Ha hamis a tényállás, akkor hamis a döntés. Vigyázzanak a győzők, mint bírák, mert ők felelősek a következményekért Isten és emberek előtt. Azt pedig bátran ki kell mondanunk, hogy ez a sorsdöntő ítélet a helyzetek, a tényállások tökéletlen, teljesen fogyatékos megállapítására van felépítve. A legklasszikusabb tanúbizonyításra hivatkozom. A nagy nyugati nemzetekhez tartozó minden komoly tudós, politikus, katona, kik a mi hazánkat, ennek népét, a lelki világát közelebbről megismerték, az itteni tapasztalatok után mind azzal a nyíltan kifejezett meggyőződéssel távoztak, hogy a világ sorsdöntő urainak tiszta látását a Magyarország ellen célzatosan kifejtett propaganda, az elferdítések káprázata zavarja.

A világ sorsát intéző uraknak a tiszta látást zavaró szuggesztió alól fel kellett volna szabadulniok. Ettől a szuggesztiótól ha valaki és valami képes lett volna felszabadítani és a tiszta igazságos tényállás felismerésére irányítani a világ hatalmasait, akkor Magyarország a legszerencsésebb helyzetben volt, mert az istentől egyenesen erre a világtörténeti feladatra hivatott gondviselészerű legragyogóbb magyar elménk az ő fennkölt gondolat és érzésvilágával oszlathatta volna el a ködöt, mely a sorsdöntő bírák szeméire borult.

De ha az elfogulatlan külföldi semleges sajtó fel is jegyezte, hogy Apponyi Albert egy alkalommal megengedett előadásának⁶ érvelése mint kalapácsütés rombolta szét a téves beállításokat és úgy látszott – írta a skandináv népek hivatalos tudósítója –, mint ha a sorsdöntő bírák szemeiről hályog esett volna le: nem nyújtottak több alkalmat arra, hogy részletesen, a kontradiktórius⁷ tárgyalás tisztító tűzén vezethette volna keresztül a számos téves és hamis ténybeli állításokat és az ezekhez fűzött hamis következtetéseket.

Soha el nem múló hálánk, tiszteletünk, örök elismerésünk soha el nem hervadó babérját fonjuk mi is a mi igazi nagyságunk, Apponyi Albert fennkölt homlokára. Ő megtette és megteszi nagy kötelességét. De tegye meg az egész nemzet is. Szakítson e nagy megpróbáltatások idején teljesen férfiasan a kicsinyes széthúzó hajlamokkal. Ne felejtjük el soha, amit Apponyi Albert a békedelegációból először visszatérve odakiáltott a nemzetének: „ki az a hitvány ember, aki önmagára ma egy gondolatot is pazarolni tud”. Összefogva mindnyájunknak minden áldozatra készen hazánk és csak hazánk közjára kell dolgoznunk, hogy ennek a reánk szakadt új kálváriának útját is kiállhassuk.

Sok megpróbáltatást kiállt már a mi hazánk, de történelmét nem tartotta befejezettnek sem Sajónál, sem Mohácsnál, sem Világosnál. Nem fogja befejezettnak tekinteni a párisi békekötéssel sem. Már ma is mindinkább sűrűsödő és a győzők művelt közvéleményének köztudatában is tért foglalt az a gondolat, hogy az erőszaknak és a tudatlanságnak ez a barbár békéje benső lehetetlensége miatt önmagában fog összeomlani. *Ad impossibilia nulla obligatio.*

1. [Utalás az Olaszországgal (1915. április 26.) és Romániával (1916. augusztus 17.) kötött szerződésre. Utóbbi szövegét lásd e kötetben a *Források között* a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.] *Jegyzetek*
2. [A lehetetlen megtételére senki sem kötelezhető.]
3. [A szerződés törvényt (jogviszonyt) teremt.]
4. [Népszavazás.]
5. [Az 1920. május 6-ai kísérőlevelet lásd e kötetben a *Források között* a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
6. [Apponyi Albert párizsi beszédének szövegét lásd e kötetben a *Források között* a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
7. [A vitás felek mindegyikének meghallgatást biztosító.]

A szociáldemokrata sajtó vezércikkei a békeszerződésről (1920. június 3–5.)

Béke?

A nagy Trianon-palotában ünnepélyes külsőségek mellett írják alá a magyar békeszerződést, amely egy új Magyarország keresztelőlevele kellene, hogy legyen, amelyet azonban senki sem képzelt el olyannak, amilyen lett. A világháborút színleg az általános emberi igazságok trónra juttatásáért indították meg, a belőle keletkezett békeföltételeknek tehát olyanoknak kellene lenniök, hogy belőlük minden ember az igazságot érezze ki és lélekben megnyugodva fogadhassa az új világrendet, a nemzetek új elhelyeződését.

A győztes hatalmak békéiből – sajnos – senki sem érzi ki az igazságot és senkiben nincs meg a megnyugvás érzete, ellenkezően, mindenki aggodalommal kénytelen a jövőre gondolni, mert a győztesek által diktált békékben, valamennyiben, kiemelkedően van meg az új háborúk csírája és ezzel az emberiség általános, újabb veszedelme.

A Magyarországra erőszakolt békeföltételek bennünket, szociáldemokratákat töltönek el elsősorban aggodalommal és a méltánytalanság érzésével. Mi az általános emberi szabadság harcosai vagyunk, törhetlenül ragaszkodunk a népek, nemzetek és fajok önrendelkező jogának tiszteletben tartásához és elítélünk minden erőszakot, amelynek alkalmazásával a győzők fölrúgják a nép önrendelkező jogát. A Magyarországra kényszerített béke a népek megkérdőjezése nélkül szakítja el tőlünk a magyar proletárság millióit és kényszeríti őket idegen hatalmak jármába, ezzel meggyöngyöl a mi erőnk és erőtlenné lesznek azok is, akiket tőlünk elszakítva talán évtizedeken át fognak hódított népként kezelni, amiről tudjuk, hogy mit jelent a dolgozó nép számára.

Mi valóban békét akartunk, békét magunk között és békét az egész világ népével, amelynek nyomán új fejlődés, új haladás, új élet fakad és a hatéves háború mély sebei mihamar behegedhetnek. Ezzel a békével nincs elérve ez a cél és ezért tiltakozunk ellene, szocialista lelkünk minden igazságérzésével; meg vagyunk róla győződve, hogy ez a béke nagyon rövid időn belül nem lesz egyéb írott malasztnál, amelyen túlteszi magát a népek igazságszeretete, akaratereje és az igazi béke utáni álhatatlan vágyakozása.

A kényszerhelyzetet átérezve, – ma az aláírást teljesen helyénvalónak és egyedül lehetséges álláspontnak ismerjük el, de tisztában vagyunk azzal is, hogy minden erőszak megbosszolja magát és még nem volt olyan erőszakoskodás, amelynek meg ne jött volna a reakciója. A nagy Nyugat kapitalizmusa hiába kéjeleg most a győzelmében, a vereség réme már neki is a feje fölött lebeg és el fog jönni a győzelem, amely őket is a vesztesek sorába állítja.

A béke aláírása után Magyarország komoly elemei a teremtmény munkára kell, hogy gondoljanak. Ez lesz a jel, amelyben az igazságtalan béke fölött az igazságnak győzedelmeskednie lehet. *De csak ez.*

A bosszúállás

paragrafusokba szedett művét: a magyar békeszerződést ezekben az órákban írják alá Versailles-ban... amikor ezek a sorok az olvasó elibe jutnak. A híres Versailles hírhedt-té lett egy esztendő óta; a német meg a magyar békeszerződés, e két világtörténeti rém-regény – a dátumok jelentőségével vagy jelentéktelenségével – fűződik a nevéhez. Ma, amikor már tudjuk, hogy a versailles-i ceremóniák után rövid időn belül elkövetkeznek a spai konferenciák,¹ amelyeknek az a föladatuk, hogy az elvakult képtelenségeket reális lehetőségekké enyhítsék, a dátumok jelentőségénél ma már nem tulajdoníthatunk többet Versailles nevének. A nagynak hirdetett politikai koncepció, amelynek törékeny és laza szerkezetében csak egyetlen dolog: a bosszúállás politikája volt masszív és törhetetlen, nem bizonyult életképesnek. És ahogy 12–24 hónapon belül összeomlott, szükségképpen maga alá kell temetnie azt is, ami legtovább és legkitartóbban lélegzik benne: a bosszúállást.

Bármilyen kedvező momentumok integessenek is azonban a háború legyőzöttje felé, Magyarország nemzeti és állami önérzete számára mégis a megpróbáltatás óráit jelentik a békeszerződés aláírásának az órái. Nagy igazságtalanságok és lehetetlen kötelezettségek paragrafusait ismerik el egyetlen aláírással az ország számára kötelezőnek és ha a politikai okosság és a nyomasztó kényszer valóban csak az aláírás álláspontját diktálják az országra, tudnia kell az egész világnak, ahogy ők akarják, nem élhet meg ez az ország. Ha még nem tudnák ezt, avagy nem tudnák elég jól, elkövetkező nagy föladatai mellett föladata az országnak az is, hogy ezt is kellőképpen adja tudomásul.

És ez a pont az, ahol ebben az országban az elgondolások, a célok és a tervek még mindig nagy különbségeket mutatnak. A politikai és a társadalmi atmoszféra $XX X^2$ feszültségében úgy látszik itt minden, mint az öntudatlan, kétségbeesett vonaglás. Nincs őszinteség, nincs egység, nincs akarat. Akik itt élünk, mindnyájan tudjuk, ezt az egyet mindnyájan *egyformán* érezzük, hogy a békeszerződés nagy igazságtalanságok átkával veri meg az országot, ámde végzetes dolog az, hogy az érzésnek ebből a közösségből még mindig nem sarjadhatott ki a célok és a cselekedetek közössége is. Amikor már itt van a szerződés az ország nyakán és amikor már ezen az alapon kell *tennie és adnia* – ha tud, akkor itt még mindig ziláltságok vannak; rosszul megszervezett felelőségek és jól szervezett felelőtlenységek, akadályaiként annak, hogy az ország a férfiasság zord igazságkövetelésével állhasson ki a világ elé. Könnyelműség, sőt ennél is több: *politikai hiba* volna ezekben a komoly órákban bármit is takargatni és őszintén nem lenni. Meg kell tehát látni a hibákat, észre kell venni a tévelygéseket és meg kell adni végre a módját annak, hogy a hetvenkedés helyét a *munka* foglalja el, a handabandázó hengegését az *önérzet* és a visszafelé haladás útját, politikában és társadalomban, a *demokrácia* módszereivel való fokozatos előretörés váltsa föl.

A bosszúállás diktálja reánk a versailles-i békét és ez a béke *éppen ezért* nem béke és *éppen ezért* kell összeomlania, amint az emlék kitisztulnak és a szemekről lefoszlik a bosszú véres felhője. Egy esztendőnek az eseményei megmutatták, hogy a bosszúállás nem lehet politikai program: minden egyéb rossz tulajdonsága mellett már csak azért sem, mert a realitások iránt nincs semmi érzéke. És ha nem lehet, minthogy valóban nem lehet fundamentuma egy nagyhatalmi csoport politikájának, mennyivel inkább tartózkodnia kell tőle egy olyan kis országnak, ahol nem szétforgácsolásra, hanem az erők egyesítésére van szükség?... A versailles-i ceremónia és mindaz az ellentmondás, ami benne van és ami esztendő óta jobbra-balra dönti föl a dolgokat, nemcsak az antantra parancsol becsületes és igazságos konzekvenciákat, hanem elsősorban Magyarországra, az ország mostani vezetőire.

Aláírás után

A békeszerződést aláírták. A formaságoknak eleget tettek, most már a magyarságon van a sor, hogy a jövőjére berendezkedjék és elinduljon: visszaszerezni régi nagyságát és hatalmi pozícióját a népek nagy világversenyében. Az ezeréves múlt nemcsak predesztinál, hanem kötelez is.

Magyarországnak a világháborúban nem volt szabad keze, sorsa kötve volt Ausztriához és a kettős monarchia szövetségese volt a német birodalomnak és Olaszországnak. Olaszország a háború alatt kilépett a hármasszövetségből³ és így Ausztria–Magyarország és Németország egymásra utalva küzdötték végig a harcot, amely számukra a túlérővel szemben elveszett. Ez azonban nem jelenti azt – amit az ellenfelek kétségtelenül elismernek –, hogy Magyarország nem egy ezeréves, megszilárdult államhoz méltóan állotta meg helyét a viadalban úgy a fegyverek alatt, mint az ország belsejében. És ha állami és társadalmi berendezettségünk még nem ütötte is meg a nyugati nagy államok mértékét, azt senki sem tagadhatja, hogy itt megvoltak erre az előfeltételek és a háború tanulságai után a lehetőségek is, hogy a magyarság a nagy kultúrnemzetek sorába emelje föl magát.

A Monarchia fölbomlásával elveszett a nagyhatalmi állás, legyőzőink úgy akarták, hogy itt csupa kis államok legyenek és Magyarország, mint a legnagyobb fejlettséggel bíró állam, legyöngíttessék a körülötte levő régi és új, kisebb államok előnyére. Ezért szaggatták le az ország testéről a szomszédoknak adott területeket és csökkentették le a húszmillió lakosú magyar birodalmat kilenc-tízmillió lakosú országgá. Erre a megfoghatatlan lakosságú országra hárítják most a veszített háború minden terheit, a hatalmi szóval diktált béke súlyos feltételeit és kötelezettségit, amelyek súlya alatt csak roskadozva élhet itt a megmaradt nép. Az igazságtalanságot nyilvánvalóan érzik az európai nemzetek, erre vall, hogy a béke aláírásával egyidejűen kifejezést adnak az antantállamok annak a szándékuknak, amely szerint gondoskodni kívánnak arról, hogy Magyarország ne süllyedjen le valami jelentéktelen kis állammá, ha a közeljövőre nézve az ésszerű politika útjaira tér. Anglia, Franciaország, Itália versenyre kelnek, hogy Magyarországot új erőhöz juttassák, amiben a magyarság magasabb állami létre való predesztináltsága kétségtelenül kifejezésre jut.

De – amint föntebb mondtuk – a nagy múlt nemcsak predesztinál, hanem kötelez is. Nem elég élni *akarni*, élni *tudni* is kell. Ma még nem látjuk az utat kijelölve, amelyen az ország új élete felé elindulhat.

Apponyi Albert, aki mint a békedelegáció elnöke mindenki részéről elismert nagy szolgálatokat tett a magyarság ügyének, amióta hazatért küldetéséből, ismételten hallatta ugyan szavát az ország jövődjét illetően, de amit eddig mondott, csak gyöngye tapogatózásnak volt tekinthető, ezt is elnyomta a lázas és izgalmas állapot a béke aláírása előtt. Ma, hogy az aláírás már túlvagyunk, új helyzet előtt állunk és így jogos várakozással nézünk Apponyi jászberényi zászlóbontása⁴ elé, mert az ő háború után való magatartásában már eddig is sok jelét láttuk annak a komolyságnak és megértésnek, amely szükséges lenne ahhoz, hogy most már az izgalmak elüljenek és a komoly konszolidáció megkezdődhessék. Apponyi magas koránál fogva, élettapasztalataival, európai látókörével mindenkinél hivatottabb ma arra, hogy kijelölje az ésszerű politika útjait és nem kételkedhetünk abban, hogy ha erre hajlandó, az ország legkomolyabb tényezőinek nagy táborra fog zászlaja köré csoportosulni abban a biztos reményben, hogy a tőle kijelölendő úton ér el a magyarság leghamarabb kitűzött céljaihoz.

A magyar szociáldemokrácia nem tartozott sohasem Apponyi gróf rajongói közé, őt sem számíthattuk soha barátaink sorába, e kölcsönös rezerváltság tehát jogot ad nekünk arra, hogy az ország mai válságos helyzetében őszintén kifejezhessük fölfogásunkat személyét illetően és kifejezést adjunk annak, amit tőle az ország érdekében várunk.

A békeszerződés igazságtalanságait mindenki átérzi, ellenük lélekben mindenki tiltakozik, mindenkinél él a vágy és akarat ezek megváltoztatására, de itt előbb életet kell teremteni, a hosszú háború romjait el kell takarítani, a népnek *nyugalmat, életkedvet és életlehetőséget* kell biztosítani. Az ellenségeknek meg kell mutatni, hogy ez a nemzet tud és akar élni, be kell bizonyítani, hogy a magyar velük egyenrangú kultúrnép és így kell kierőszakolni jobb fölfogásukat rólunk, akikkel szemben barbár módon alkalmazták a bosszúállás alacsonyosságát.

- Jegyzetek*
1. 1920. június 5–16. között az antant Németország bevonásával tárgyalt és rendelkezett a német le-
szerelés és jóvátétel néhány függőben maradt kérdésében.
 2. [Ezt a részt a cenzúra törölte.]
 3. [Németország, Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia szövetsége, amely 1882-től 1915-ig
állt fenn.]
 4. [Apponyi már május közepén bejelentette, hogy június 6-án beszámoló és programadó beszédet
mond jászberényi választói előtt. A beszédet a napilapok részletesen ismertették. Lásd *Pesti Nap-
ló*, 1920. június 8. (71. évf. 136. sz.) 1–3. o.]

Bangha Béla: Magyarország újjáépítése és a kereszténység — Részlet (1920)

[...] Ez ma a mi helyzetünk. Álmunkból fel-felriadva kérdezzük: lehetséges-e? Csakugyan megtörtént-e mindez? Hogy a háborút elvesztettük, hogy forradalmak közé sodródtunk, hogy rémuralom volt nálunk, hogy felforgatták, felnégyelték az országot s a megmaradt részét is kifosztotta az idegen megszállás, hogy most éhínség s irtózatossá gazdasági pangás van s mindennek tetejébe a békeszerződés zsarnoki önkényeit nyögjük?

Igaz az, hogy Szent István birodalma romokban hever? Hogy történelmi tradícióinktól megfosztva, természetes földrajzi kereteinkből kiforgatva, gazdaságilag életképtelenül meredünk, mint a leégett ember, a romok közé? Hogy olyanok vagyunk, mint egy magános őrtorony az összeomló vár közepén? Egy villámsújtotta tölgy, amelynek törzsét kicsiny részben meghagyta ugyan a tüzes égi erő, de letépte lombját, lehántotta kérgét s elperzselt gyökerét? Sajnos, mindez igaz s ha nem bíznánk egy felsőbb Irgalom csodáiban, abban, hogy a Szentírás szerint „Isten gyógyíthatókká teremtette a népeket”, fel kellene kiáltanunk a lengyel szabadsághős szavát magunkra fordítva: *Finis Hungariæ*, vége Magyarországnak!

S hogy oly hirtelenül jött a vég! Két évvel, öt a évvel ezelőtt kineveltük volna, megbotoztuk volna, aki azt jósolja, hogy 1920-ban Magyarország csak 14-20 megyéből fog állni, hogy Kassa, Pozsony, Temesvár s Arad külföldön fognak feküdni s a Nagy-Alföldön vetőmag sem lesz elég! Ki hitte volna, hogy ily kevés kell ahhoz, hogy egy ezeréves ország romba dőljön s amely évszázadokon át dacolt törökkel, tatárral, nyugattal, egyszerre ily közel sodródjék a nemzeti összeomlás szélére!

Pedig a katasztrófa közeledtét Kasszandrák hirdették előre, akiket kinevettek; próféták emelték fel intő, feddő, fenyegető szavukat; a szörnyű vég nem egy vészt jósló tünetben vetette előre komor árnyékát; nem volt túl nehéz a destrukció lassú őrlőmunkájának messze előrehaladottságát észrevenni. De, sajnos, a nemzet nem ébredt rá a szörnyű veszedelem tudatára.

Cinikus összeesküvők kedvükre áshatták alá az ezeréves falakat; a nemzet egy része gondtalanul élvezte a napsütés kellemességét, a másik része vigadt és pénzt gyűjtött, a harmadiknak pártversengés kötötte le erejét és figyelmét, a negyedik rész — vérzett s türt s nem tekintett messzebb a holnapnál. S az ár nőttön-nőtt, feltartóztathatatlanul dagadt fel az ablakaink alatt s leperdült az idők óráján a végső homokszem, eltemetve magával a nemzeti talpraállás utolsó lehetőségeit... És jött a vég: háború — defetizmus — a háború elvesztése — a radikálisok és szocialisták forradalma — anarchia — rémuralom — idegen megszállás — Trianon...!

Nemzetünk üszkös romhalmazán ülve, mint valami népek Jóbja vagy Lázárja, nem érhetjük be a tehetetlen siránkozással s nem temetkezhetünk bele a kétségbeesés rezignációiba, mert ez halálunk megpecsételése volna, hanem *keresnünk kell az okokat*, melyek ezt a rettenetes földindulást és végítéletet a fejünkre hozták, s a módokat, ahogy ezeknek a kártevő okoknak továbbható pusztításait megakadályozhatjuk. Nem a felszínes oknyomozást értjük ezen, ahogy azt a kávéházi bölcselekedők és felületes újságírók divatossá tették, hanem azoknak a mélyebb s igazibb okoknak felderítését, amelyek

lehetővé tették, hogy gazdasági és politikai ellentétekből ilyen gigantikus összezsugorodások s ilyen kíméletlen embermorzsolás származhatott, s a huszadik század civilizált világa az elszabadult démonok megfékezésére sem erkölcsi, sem világnézeti, sem kulturális öntudatában nem talált elegendő ellensúlyozó erőt.

A nagy kérdés nem az, hogy ennek vagy annak a politikusnak, kormánynak, államnak mekkora része és bűne volt a háború közvetlen felidézésében, hanem hogy miként jutott le a civilizált, a magát nagy részben kereszténynek nevezett világ oly mélyre, hogy a gazdasági és politikai érdekellentéteket a XX. században is csak a világtörténelem legbarbárabb háborújával s még barbárabb kényszerbékéivel véli kiegyenlíthetni? Az a kérdés: miért s hogyan keveredett a modern emberiség, hogyan keveredtek az egyének, pártok, osztályok, nemzetek és nemzetszociális csoportok abba a túlfűtött, állandó háborús lázba, abba a „bellum omnium contra omnes”-be, a „mindenki háborújába mindenki ellen”, amelynek természetes és valószínűleg nem utolsó explóziója volt a háború is, a forradalom is, a bolsevizmus is? *Kellette* jönniök mindezeknek?

Kellett-e és miért vagy kikért kellett ez az öt- vagy hatesztendősi öröklet, amelyben milliók véreztek és vesztettek el? Amelyben százazatok gazdagodtak meg s tízmilliók jutottak koldusbotra? S ha meg kellett kezdenünk a háborút, el kellett-e és miért kellett elvesztenünk? S ha elvesztettük, kellett-e s miért kellett még azután a forradalom haláltáncába is belelovagolnunk s megengednünk a vérben vonagló nemzettesten a legörültebb szadista viviszekciót? Ki volt itt a háttérben? Ki vagy mi csinálta mindezt? Kinek volt mindez érdeke? S miért nem tudotta nemzet és a nemzetek értékesebb része ellenállni a rettenetes öncsonkító, önmarcangoló öröklet egész sorozatának?

A feleletet ezekre a mindennél súlyosabb kérdésekre teljes egészében majd csak a történelem fogja megadhatni. Az fogja felderíteni, mekkora tudatos szerepe volt mindabban, ami történt, a nemzetközi szabadkőművességnek,¹ a szociáldemokráciának, a plutokrácia és a sajtó koronázatlan nemzetközi királyainak és egyéb tényezőknek. De az általános irányelveket, melyek szerint korunk közéletébe berendezkedett s amelyeknek érvényesüléséből fakadt végeredményben mindaz, ami megrázó és rettenetes, embertelen és főleg ránk magyarokra nézve szinte megsemmisítő dolog történt az utóbbi hat év folyamán, nem nehéz megállapítani már ma is s amit ezekből a megállapításokból tanulságként lesűrhetünk, magában véve is elegendő annak beláttatására, hogy nemzetünk épületét sürgősen le kell emelnünk ezeknek az irányelveknek talajáról s bátorosabb, igazabb, béketeremtőbb elvek alapjára kell helyezni.

Mint valami kétséget nem tűrő axióma áll előttünk a tétel, hogy Magyarország nem egy napon, nem is néhány hónap alatt tört össze, hanem évek sora óta került oly útra, melyen halálos válságok elé kellett jutnia.

Beteg volt az ország. Beteg volt mindenekelőtt a *közélete*. A 40-es évek, különösen a 48-i s a kiegyezés utáni törvényhozás abba a végzetes hibába esett, hogy nem tartotta tiszteletben nemzeti alkotmányunk fejlődésének folytonosságát, s az akkor Európa-szerte divatos forradalmi láztól érintetve, akkor is sietett nemzeti intézményeinket külföldi mintáknak és a pillanat divatos előítéleteinek áldozatul hozni, mikor arra semmi ok és szükség nem volt. Parlamentarizmusunk folytonos válságai, hosszú és lassú haldoklása, a magyar parlamentnek évtizedeken át bebizonyosodott meddősege és tehetetlensége csak egyik klasszikus példája ennek a végzetes külföldmájmolásnak, mert hiszen a parlamentarizmusnak azokról a feltételeiről, melyek ezt az intézményt Angolországban virágzóvá tették, nálunk a mai napig szó alig lehet.

A magyar alkotmánytörténet tanúsága szerint alkotmányos életünk kezdete óta meglehetősen külön utakon járt, s hogy nemzetünk annyi vihar közt fennmaradt, hogy annyi benső ellenálló erőt, sőt, hogy úgy mondjam: elpusztíthatatlanságot tanúsított, annak egyik fő tényezője az volt, hogy *intézményeit, berendezéseit, törvényeit nem külföldi mintákról másolta*, hanem a szükség és a helyi viszonyok szerint fokról fokra, a múltnak állandó tiszteletben tartásával fejlesztette. Mint e téren, úgy általában is az eszmei áram-

Katasztrófánk okai

latok anarchiája és kritikátlan befogadása bizonyult a nemzet életére nézve, főleg az utóbbi évtizedekben, végzetesnek. Az alkotmányosságot merő jónak, a szabadság biztosítójának tekintettük s nem vettük észre, hogy az alkotmányosság csak keret, melyben minden jó, de minden rossz is elfér s a közszabadságokat egyre jobban kiterjesztő államnak vigyázni kell, hogy a sok szabadság közt a maga létét is megtarthassa. A liberális jelszavak, a zsidók recepciója,² a latin államok páholyainak irányában mozgó s nálunk azonnal elzsidósodott szabadkőművesség gyors elterjedése és a plutokrata-szabadkőműves-pánszemita uralom alá került sajtó Magyarország szellemi ábrázatát úgy szólván egy-két éven belül kicserélték, a nemzet gondolkodását és érzésvilágát a speciálisan szemita ízű logika és morál felé terelték.

A nemzet védtelen lett belső árulóival, felforgatóival, a mérges miazmák terjesztőivel szemben. A liberális és plutokrata gazdasági éra fellendülése, mely értette a módját, hogy agrárállam létünkre a kormányzatot nagyipari és merkantil sínekre terelje, végzetes hathatással volt az ipari proletárság fejlődésére, melyet aztán ugyanazok szerveztek meg Marx és Lassalle elméletei alapján, akik a plutokrata industrializálás érdekében a proletariátust megteremtették. A szociáldemokrata mozgalom sokáig erotikus növény maradt hazánk földjén, minek élénk bizonyítéka, hogy még az utolsó háború előtti parlamenti választásokon se tudott egyetlen képviselőt [sem] behozni az országházba. Félelmetes *nagyhatalom* nálunk a *szociáldemokrácia* szinte máról holnapra erősödött és sokkal hamarabb nyílt alkalma azt a forradalmi átalakulást és proletárdiktatúrát megvalósítani, amit a szociáldemokrácia egész világirodalma 50 év óta a távoljövő boldog zenéje gyanánt tervezgetett, mint azokban a nyugati országokban, ahol ez a mozgalom évtizedek óta hihetetlen erőfeszítéssel és szívóssággal hódított el sok-sok talpalatnyi földet a polgári pártok elől.

A magyar közélet fel sem ismerte a bomlasztó kórságokat, amelyek a nemzet testén rágódtak. Belefúrta magát a liberális doktrínákba s vakon követte, amit ennek nevében tőle a meghamisított közvélemény követelt. 67 óta a magyar országgyűlés sokszor a legmeddőbb közjogi, személyi és pártviták, obstrukciók, taktikák és egyéb játékok mutatványos bódéjává sülyedt alá. Nagystilű nemzetépítő és nemzetvédő munkára, komoly szociális problémák megoldására, a nemzet erőinek céltudatos növelésére, a legjobb fejek és szívek harmonikus összemunkálására, a szociális népjólét, kulturális fejlődés és nemzetiségi béke megszilárdítására sokakban hiányzott a kellő műveltség, másokban a komolyság és önzetlenség. Mint rikoltó gúny, úgy hat ma a 10-20 év előtti parlamenti naplók olvasása: mennyi hüho semmiért s mennyi hiánya a stílusnak, a nagyságnak, a céltudatosságnak! Mennyivel fontosabb örökké az egyének hatalmi harca s a pártszempont, mint a nemzet java! S mennyire diadalmaskodik ezek mögött és által a számító, a háttérben rejlő harmadik!

Kiss Sándor feltűnést keltő cikkeiben (A Cél-ban)³ remekül s nagy igazsággal fejtette ki, hogy a magyar közéletnek ez a meddősége *elsősorban a zsidó-szabadkőműves sajtó céltudatos félrevezető s uszító munkájának eredménye*: ez a sajtó mindig gondoskodott új és új izgató és uszító eszmékről – majd egyházpolitika, majd magyar vezényszó, majd önálló vámterület, majd külön jegybank, majd általános választói jog, majd külön hadsereg, majd háború, majd pacifizmus –, csak hogy a szenzációból soha ki ne fogjunk, s hogy a keresztény népek és a törvényhozás figyelme az ország voltaképpen elerőtlenedéséről, a plutokrácia gazdasági elhatalmasodásáról eltereltesse. Csakugyan, míg mi izgulunk és veszekedtünk azon, hogy Tiszáé legyen-e a vezetés vagy Wekerléé, hogy magyar legyen-e a vezényszó, vagy német, hogy megtűrjük-e az iskolákban a Mária-kongregációkat vagy sem, azalatt Magyarország a bankok és a tőzsde uralma alá került s a számító munkásvezérek államot szerveztek az államban.

Ez a céljatevésztett, meddőn közjogi politizálás felejtette el vezető embereinkkel a szociális kérdés óriási horderejét és fenyegető sürgősségét. Azt hitték, csak Bécs vagy a politikai ellenpártok a veszedelmesek s nem vették észre, hogy legveszedelmesebbé az a harmadik vagy negyedik rend lett, amelynek a forradalomig a parlamentben egyetlen képviselője sem volt.



A SZABADSÁG TÉREN
FELSZENTELT ZÁSZLÓKAT
A BAZILIKÁBA VISZIK, 1921

Nem vették észre, hogy a kizsarolt, kiéheztetett tömegek, azok, akik közt két évtized óta a legcéltudatosabb marxista izgatás folyt, az alkotmányosság kereteit is szétbontó állam-má tömörülnek az államban, mégpedig olyanok diktatori vezetése mellett, akiknek egyénisége, elvei és eljárás módja semminemű biztosítékot nem nyújtottak arra, hogy a kezükben összpontosult hatalmat a nemzet egyetemének javára fogják felhasználni.

A szociáldemokrata népfélrevezetésnek és izgatásnak legteljesebb teret engedtek, ahelyett, hogy a mozgalom államellenes, romboló és erkölcstelen jellegét felismerték s vele eszerint elbántak volna. A munkásmozgalmakat a legmegbízhatatlanabb kalandorkezekre bízni, amellet szociális politikát nem folytatni, hanem közjogi és párturalmi kérdéseken vitázni évek hosszat, oly kettős mulasztás volt, amelyből a romlás, a felelőtlen felforgatók felülkerekedése, az országvesztés és végül a proletárdiktatúrának nevezett kalandorfogás orosz lökés nélkül is előbb-utóbb bekövetkezett volna.

Hasonlóképp beteg volt az ország gazdasági, társadalmi, erkölcsi és szellemi élete is.

Gazdasági életünkön a kufárszellemű plutokrácia lett úrrá; idegeneké lett kereskedelemünk, nagyiparunk, pénzügyünk, jórészt földünk is; a tisztességtelen elemek vitték itt a nagy szót s a magyarság értékes elemei, főleg a középosztálybeliek, elszegényedtek. A háború elvesztésének, az itthoni front összeomlásának nem csekély részben az a halatlatlanul sok bűn és igazságtalanság volt az oka, amelyet ettől az üzérvilágtól, a „magyar kereskedelem” tipikus képviselőitől kellett eltűrnünk – s ebben a korrupcióban nem csak zsidók szerepeltek.

Hasonlóképp beteg volt a kultúránk is, melyet a nyugati országok ideáltalan külső kultúrájának szolgai másolása jellemzett, de nagy darab balkáni műveletlenséggel megtoldva s jókora galíciai felületességgel és szemérmertlenséggel elegyesen. Irodalmunk és sajtónk dekadenciája hű tükre s egyben leglényegesebb előmozdítója volt a nemzet e kulturális lesüllyedésének. Más, nyugati országokban is vannak ideáltalan írók és vezető egyéniségek bőven, de ott legalább megtaláljuk mellettük a legmagasabb keresztény ideálok-nak is elszánt, képzett s kiemelkedően kvalitásos képviselőit is. Nálunk, sajnos, talán éppen az idegenfajú szelekció folyamán képpen, a nyugatnak úgyszólván csak a destruktív, hitellenes, szellemileg felszínes irodalma és kultúrája talált bebocsáttatásra s utánzókra.

Ami tehetség az országban mutatkozott, azt a liberális hatalmi szféra, az üzéri szellemtől irányított könyvpiac, színház és sajtó tudatosan és öntudatlanul mindig balfelé

terelte, s csak ha balfelé tért, nyújtott neki ösztönzést, biztatást, dicséretet, érvényesülést s anyagi sikereket. Nagyjaink pedig nem látták a veszélyt, mely kulturális és társadalmi életünk e rendszeres megrontásából a nemzetre hárult; nem látták s nem tettek ellene jóformán semmit. *Arisztokráciánk, vezetőink, politikusaink nagy része mintha vak és siket lett volna* e veszedelmekkel szemben: örökké izgett-mozgott, száz egérszülő hegyet moztatott, szakadatlanul szónokolt és szerepelt s a lényeges kérdést mindig, mintegy varázsálomban járva, mintegy megbűvölve egy átkos babonától, messze elkerülte.

Ki törekedett kultúránknak szilárd alapot keresni, biztos célpontokat tűzni ki? Ki sürgette az írás-olvasáson, a magyar nyelv tanulását s néhány népnevelési egzotikumon kívül az igazán nagystílusú s *mélyreható népművelő munkát*? Ki szabott hatalmas ösvényt a komoly tudományos életnek és kutatásnak? Ki alkotott Pázmány, Széchenyi és Fogarasi óta korszakos intézményeket a tudománynak, az erkölcsnek, a nemzeti irodalomnak?⁴ Ki teremtett nem a pártok és üzletek, nem a bankok és plutokraták, hanem a nemzetfenntartó erkölcsi értékek védelmére erős, versenyképes, modern és hatalmas sajtót? *Az eszközeink mind megvoltak hozzá*, évtizedek hosszú sora állt rendelkezésünkre, de nem tettünk semmit; nem használtuk fel erőinket s az egyetlen igazán nagyszabású s komoly kísérlet, hogy a nemzet kultúráját, gondolkozását, erkölcsi s társadalmi életét ismét kereszténnyé és magyarrá tegyük, a nagy keresztény sajtóakció az összeomlás megakasztása szempontjából szintén – későn érkezett.

Ilyképp mind a két téren: politikailag és társadalmilag, közhatalmi pozíciókban és eszmei téren teljesen fegyvertelenek s védtelenek voltunk az anarchia felszaporodó hatalmaságaival szemben. Catilinák⁵ sürögtek-forogtak köztünk; ott voltak mindenütt; beleszóltak mindenbe, irányítottak mindent, paralizáltak minden komoly nemzetvédő törekvést; a gúny és gyűlöletszítás fegyvereivel tették előre lehetetlenné azokat, akikben tehetséget s akaratot láttak a nemzet felrázására, észre térítésére. A Catilinák e kémserege nem tudott volna teljes győzelmet aratni saját vezető embereink csodálatos rövidlátása és féltékenysége nélkül, akik részben maguk is a Catilinák által mesterségesen divatba hozott jelszavak hatása alatt állottak vagy meg voltak félemlítve s nem mertek szembefordulni az árral.

Mint valami gúny hat utólag az a szinte gyermekies félelem és megjuhászodottság, mellyel számos vezető emberünk az utóbbi évek során pl. a demokráciáról, a szociáldemokráciáról, a zsidókérdésről stb. nyilatkozott. Egyik sem meri nevén nevezni a gyermeket, egyik sem mond kemény őszinteségű véleményeket, mindegyik hímez-hámoz, odaidomítja meggyőződését a napi divathoz, az újságok által kolportált s felkapott nézetekhez és jelszavakhoz. Sehol egy bátor, energikus hang, sehol a teljes igazság leplezetlen s kíméletlen hangoztatása. *Glaszkesztyűsen bántunk notórius betörőkkel*, előzékenyen hajladoztunk ravasz népámítók és zsarnokok előtt. Vagy legalább megtettük nekik azt a nagy szívességet, hogy hallgattunk róluk s nem leplezzük le gonosz törekvéseiket.

Egész sor magyar író, részben kimagasló államférfiak, nyilatkoztak, sőt könyveket írtak pl. a háború okairól; de a nemzetközi szabadkőművességről s a nagytőke szerepéről a háború felidézésében nem mondtak, nem írtak egyetlen sort. Miért? Mert félték a zsurnaliszták kritikájától, a pánszemiták bosszújától. „Nem vagyok antiszemita” – ez volt a krédójuk, az egyetlen szilárd elv, amelyhez ragaszkodtak, s amelyben a miniszteri zsöllyeszék, a képviselőházi mandátum, a pénzbárók aranyat érő kegye, a közéleti szereplés s a szeplőtelen hírnév felé vezető út nyitját látták. Tudták, hogy *a zsidókérdés bátor megtárgyalása nélkül Magyarországon sem az események összefüggését megérteni, sem szociális politikát csinálni nem lehet*; de azt is tudták, hogy aki a zsidókérdésről őszintén, tárgyilagosan nyilatkozni s aszerint cselekedni mer, az holnap összetört ember, kigúnyolt, lehetetlenné vált roncs lesz – s azért buzgón járták a tojástáncot, ahelyett, hogy oltani mentek volna az égő házat. Filozófiát, történelmet, szociológiát, statisztikát, publicisztikát mindenki űzhetett, az égről és a föld alól hozhatott gondolatokat, megállapításokat, konjektúrákat, csak a dolog velejére nem volt szabad ráérinteni; s a mi nagyjaink, szinte egész közéleti társadalmunk vezető emberei hűségesen el is kerülték minden

fontos kérdésben éppen a – lényegét. És maguk is kerültek, mint a bélpoklost, azt a néhány elszánt, nekikeseredett magyart, aki nem engedett kendőt kötni a szemére s aki ki merte mondani, ami a lelkén feküdt, még ha a bőrét vitté is vele vásárra.

Hány nemes alakja társadalmunknak tört le az utóbbi évek során – Barkóczy kezdve – csak azért, mert *saját pártfeleik cserbenhagyták*, amikor ellenük a szervezett destrukció pergőtűzet indított!¹⁶

Társadalmunk jobbik felének ez a szellemi és erkölcsi megbénulása, ez a rendszeres elzárkózás a politikai és szociális tisztánlátás elől, ez a kritikátlan elfogadása azoknak a mesterségesen szőtt jelszó-hálóknak, melyeket a Catilinák egyre növekvő serege vont a magyarság szeme elé s közéletünknek ez a meddő párt- és közjogi vitákba torlódása kitűnő alkalmat s teljes szabadságot biztosított azoknak, akik régtől fogva tudták, hogy az ország sorsának s jövőjének intézése ma már derékreszben egészen más tereken folyik, mint a parlamentben s a miniszteri szobákban.

A destrukció a *gazdasági* téren szervezkedett: kezébe kaparintotta az ország iparát, kereskedelmét, pénzt, részben már földjét is, kezébe vette a munkásság szervezeteinek irányítását s pozícióinak megvédésére és mozdulatainak fedezésére föltétlen uralma alá ragadta a milliók gondolkodásának vezetőjét: a sajtót. Maszknak ideig-óráig meghagyta a királyt, meghagyta a parlamentet, meghagyta a gyönyörű mondásokban parádézó politikusokat, valójában pedig lassankint kezébe vette az ország irányítását ott, ahonnan minden impulzus, minden fék, minden tömegmozgalom igazi vezetőkei összefutnak: kezébe vette a *pénzt* s a *sajtót*. Más szóval: *mindent*.

Világos, hogy ilyképp az országnak el kellett vesznie. Legföljebb az lehetett kérdés: felülről vagy alulról buktatják-e meg a magyarságot. Felülről: a bankokrácia mindenhatóvá fejlődése útján, olyféleképp, ahogy ma Franciaországban s az Egyesült Államokban – az áldemokrácia e két klasszikus hazájában – a plutokrácia az egyetlen valódi politikai s társadalmi hatalom, melynek a köztársaság az ő elnökével, parlamentjével s általános választói jogával csak statisztája és kifelé kiállított strómanja; avagy alulról: a szocialista mozgalmak által, melyekben a proletárok ismét csak kulisszák és sakkfigurák, a szemita kalandoruralom a lényeg.

1918. október 31-én mindkét irányból egyszerre indították meg a döntő támadást, a látszatra még mindig adva annyit, hogy egy a gyermekiesséig naiv magyar csoportot is felhasználtak átmenetileg cégérül – éppen úgy, mint ahogy a zsidó bankok is mindig szerették igazgatósági tagul választott keresztény mágnások nevével festeni fehérre sok sáron keresztülrángatott cégtáblájukat. A plutokrata szabadkőművességet képviselő radikális párt s a szociáldemokraták versengéséből végre is az utóbbiak kerültek ki győztesül s ezek is vitték az országot oda, ahová jutott.

Nem volt az események sorában semmi meglepő vagy csak olyan is, amit előre nem láttak, biztos előérzettel s leghatározottabb szavakban meg nem jövendöltek volna azok az egynéhányak, akikben volt éleslátás a helyzet valódi rugóinak megítélésére és volt bátorság az igazság kimondására, de akiket meg nem hallott, figyelembe nem vett senki, akiket a vezető politikusok maguk is hagytak kigúnyoltatni, félrelöketni, eszelősnek, izgatónak híreszteltetni, s akiknek mégis egyedül volt igazuk. S viszont éppen az, hogy akik évtizedek óta Magyarország sorsának irányítására voltak hivatva, ennyire meglepődtek az események hirtelen fordulatán – pedig nem fordulat volt ez, hanem logikus kifejlődés –, éppen ez az álmélgató, ez a megrémülten kapkodó, hirtelen földre vágódó elképedés, ez a hatalmas „nem hittük volna” bizonyítja legmegrázóbban, hogy a magyar közélet évtizedeken át tévutakon bolygott.

Ebben a rettenetes helyzetben kerültünk bele a világháború forratagába, a nemzetközi plutokrácia által rendezett emez óriási földrengetésbe. Sorsunk előre meg volt pecsételve: bennünket a nemzetközi szabadkőművesség és plutokrácia az enyészetnek – európai gyarmatnak – szánt és erre a célra eszközül – miként Oroszországban – a szociáldemokrata forradalmat szemelte ki. A négy és egynegyed éves példátlan vérontás után a liberalizmusnak mostohagyermeké, a szociáldemokrácia csakugyan kicsavarta

a nemzet kezéből a fegyvert, megakadályozta még abban is, hogy visszaözlő hadával legalább a saját határait megvédje, szétzüllesztette a hadsereget, leterrorizálta a jobbérzelmű, de passzív természetű polgárságot s a proletárforradalom vöröstengerébe fullasztotta az ország megmaradt kevés értékét.

A forradalmak során az ellenség minden oldalról hatalmas darabokat kanyarított le az ország testéből: *Szent István ezeréves birodalma darabokra szakadt*. Végül pedig a proletáruralom végzetes baklövésai maguk után vonták az idegen megszállást s a nemzet végleges kifosztását. A termelés e válságos időkben megakadt, a háború s még inkább a forradalmak örült költségei, a megszállás és kiraboltatás végleg megrontották pénzügyi helyzetünket: az egykor dús Kánaán ma éhínség és nyomor hazája.

A nemzet megmaradt fiai ma koldus királyfiak gyanánt bujdosnak ősi örökük elhamvadt üszkein. Belátják, hogy maguk voltak a hibások: miért engedték nemzetükön úrrá lenni a keresztényellenes és nemzetgyilkos idegen áramlatokat, miért nem állták útját a liberális és szocialista mótelynek mindjárt kezdettől fogva! S föltették magukban, hogy minden erejük latbavetésével fel fogják támasztani a nemzetet végzetes aléltóságából s új életet lehelnek a halálra bágyadt csontokba. Tudják, érzik, hogy a nemzet nem roskadt volna így le, nem lett volna liberális szabadrablók és sajtóbérencék, szocialista agitátorok és országfosztók áldozatává, ha benső erőiben rég meg nem torpan, ha értelmileg és erkölcsileg meg nem gyöngül s el nem veszti belső ellenállóképességét. Éppen ezért a nemzet újjáépítése munkáját elsősorban benső megújhódással akarják kezdeni.

Titáni feladat, melyben megrokkanni könnyű, de amelyben kitartani halálos kötelesség! [...]

Bangha Béla: *Magyarország újjáépítése és a kereszténység*. 2. kiadás. Budapest, 1920, Szent István Társulat, 8–21. o.

Jegyzetek

1. Dr. Friedrich X. Wichtl: *Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepublik*. München, 1936, Franz Lehmanns Verlag.
2. [Vagyis az izraelita vallásnak a bevett vallások közé történő beiktatása (1895:XLII. tc. az izraelita vallásról).]
3. [Az eredetileg turanista folyóirat hangja az 1910-es évek közepén jelentősen megváltozott, s ekkor közölte Kiss fajvédő, antiszemita cikkeit is 1916–1919 között.]
4. [Utalás a Pázmány Péter esztergomi érsek alapította nagyszombati egyetemre, a Széchenyi István gróf kezdeményezte Akadémiára és Fogarasi János Czuczor Gergellyel közösen szerkesztett művére: *A magyar nyelv szótárára*.]
5. [Elvetemült kalandorok, akiknek semmi veszténivalójuk sincs – Lucius Sergius Catilina (i. e. 108–62) gyűlölt római politikus nevéből, aki magas tisztségekben elkövetett sorozatos visszaélései és zsarnokoskodásai után megrendült anyagi helyzetét a consuli méltóság elérésével próbálta meg helyreállítani, majd a pártütés és a Cicero consul ellen tervezett merénylet miatti számonkérés elől a biztos halálba menekült.]
6. [Barkóczy Sándor, a „fekete báró”, a kultuszminisztérium államtitkáráként 1906-tól a katolikus tanárok létszámának növelését szorgalmazta a középiskolai oktatásban, de a sok irányból feléje irányuló támadások elől végül 1911–1912 fordulóján félreállt.]

Bethlen István miniszterelnök programadó beszéde a Nemzetgyűlésben – Részlet (Budapest, 1921. április 19.)

[...] *Bethlen István gróf miniszterelnök*: Az ország elérte régi vágyát, a *nemzeti függetlenséget*. (Éljenzés és taps a jobboldalon.) A nemzet függetlenségéhez minden körülmények között ragaszkodnunk kell. – (Taps a jobboldalon.) Ezt azonban olyan áron értük el, milyent sohasem fizettünk volna, ha öntudatosan akartuk volna ezt megszerezni. (Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) És amikor ezt megállapítom, megállapítom azt is, hogy függetlenségünket elértük

külső körülmények folytán és a bajba belesüllyedtünk önhibánk folytán. (*Úgy van! Úgy van! a középén.*) Ha új politikát akarunk kezdeni, vizsgálnunk kell a múltat, vizsgálnunk kell azt, hogy melyek voltak azok a hibáink, amelyek a mai állapotba taszítottak, vizsgálnunk kell ezt azért, mert az önismeret az első feladat és az első kötelesség a politikában. Ez lesz azután alapja annak a konstruktív politikának, melyet minden kormánynak követnie kell.

Ha nézem a múltat, Magyarország szomorú romlását három faktorra vezetem. (*Halljuk! Halljuk!*) Az egyik az a történelmi helyzet, melyben négyszáz éven keresztül voltunk, (*Taps a jobboldalon.*) a másik azok a fajhibák, melyek testünkön, lelkünkön mindig jelentkeztek és a harmadik az az ötvenéves idő, melyet átéltünk és amely alatt, sajnos, intelligenciánknak nagyobb része gazdaságilag leromlott (*Úgy van! Úgy van!*) és képtelenné vált arra, hogy továbbra is megoldja azokat a politikai feladatokat, amelyeket hivatott.

Ha nézem, hogy történelmi helyzetünk mennyiben volt oka romlásunknak, megálapítom, hogy négyszáz éven keresztül defenzív politikát folytatott ez a nemzet és ezen idő alatt elvesztette külpolitikai látkörét. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Egy nagyobb közületben élve, rászorulva arra, hogy ezen nagyobb állami közület keretében az állami közületben élő más fajokkal vegye fel a harcot... nem látta a monarchia keretein kívül történő eseményeket, elvesztette külpolitikai látkörét. Ennek súlyos és nehéz következményei lettek. A magyar nemzet begubózva élt – hogy úgy fejezzem ki magamat – a magyar glóbuszban, önámítással vezetettve magát saját ereje és feladatai tekintetében. Egy másik következménye az volt, hogy kifejlődött benne úgyszólván az egyoldalú jogászai észjárás. Ezen jogászai észjárás alapján az egész világot úgy tekintették, mintha a törvénykönyvvel és szerződésekkkel kezükben képesek volnánk arra, hogy minden nehézséggel megküzdjünk. Pedig, ha nem is igaz az – az én felfogásom szerint nem teljesen igaz –, amit Bismarck mondott, hogy: *Macht geht vor Recht*,¹ az az egy bizonyosan igaz, hogy: *Macht ist stärker, als Recht*.² Elfelejtettük ezt és azt hittük, hogy tisztán jogászai észjárással, jelszavas politikával, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) jelszavak hangoztatásával képesek vagyunk és képesek leszünk nemzetünk érdekeit megóvni.

És volt ennek még egy másik következménye. Túlbecsültük a nemzeti élet szerepében az állami életet. Pedig egy nemzet akkor erős és akkor hatalmas, ha a társadalmi élet alkotja az igazi állami életet, (*Úgy van! Úgy van! a középén.*) ha van a nemzetben iniciatíva, ha van az egyesekben, a társadalmi osztályokban és mindenkiben munkakedv és erő, ha a nemzet nagyra becsüli a kultúra fejlődését, ha foglalkozik a gazdasági élet feladataival. Ezek azok a hatalmas tényezők, melyek egy nemzetet naggyá és erőssé tesznek. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Túlbecsültük az állami életet azért, mert az állami életben láttuk a szubsztrátumát³ s egyedüli kifejezőjét a nemzeti életnek. És fokozták ezen bajainkat azok a nagy faji hibák, amelyek történelmi momentumokban bennünket gyakran bajba taszítottak. A nagy Széchenyi István, aki egy katasztrófát élt át egyénileg azon faji hibák miatt, amelyeket nemzetében megváltoztatni nem tudott, nem mulasztott el egy alkalmat sem, hogy nemzetét ezekre figyelmeztesse. A nemzeti hiúság, a könnyelműség, a restség, a jelszavak szeretete, a fegyelmezetlenség, (*Úgy van! Úgy van! a bal- és a jobboldalon.*) az önfegyelem hiánya, (*Úgy van! jobb felől.*) mindezek olyan hibák, amelyek itt történelmi momentumokban mindig előtérbe léptek.

Harmadik faktor, amely bajba sodort bennünket, az az állapot, amely előállott akkor, mikor a nemzet intelligenciája gazdaságilag meggyöngyölve képtelenné vált azon nagy politikai feladatok teljesítésére, amelyeket teljesítenie kell ezzel a nemzettel szemben, ha a nemzetet vezetni akarja. A Bach-korszak⁴ ellenséges erővel feküdt rá a magyar középosztályra. Gazdaságilag akkor bukott el a magyar középbirtokos osztály és az volt a baj, hogy ez a középbirtokos osztály ahelyett, hogy a kereskedelemben, ahelyett, hogy az iparban, (*Úgy van! jobb felől.*) ahelyett, hogy vállalkozásokban keresett volna életének új fejlődést: ahelyett a hivatalokba vonult. (*Igaz! Úgy van!*) Ennek az eredménye az lett, hogy a kereskedelem, a vállalkozás, a pénzügy (*Halljuk! Halljuk!*) olyanok kezébe került, akik a nemzet érzésével nem voltak s talán ma sincsenek még úgy összeforva, mint ahogy az helyes és kívánatos volna. (*Igaz! Úgy van! a bal- és jobbközépén.*)

Az utolsó évek politikai történetének kifejlődése világosan bizonyítja, hogy ezen megállapításaim helyesek. Az utolsó időkben nagy közjogi harcokat vívott ez a nemzet, arra törekedett, hogy visszaszerezze nemzeti szuverenitásának összes attribútumait. És választópontot képez abban a küzdelemben az az idő, amikor a darabontkormány⁵ után a koalíciós kormány vette kezébe az ország ügyeinek vezetését. Ekkor tűnt ki az az illúzió, amelyben ringattuk magunkat, hogy törvényes jogokra támaszkodva (*Úgy van! jobb felől.*) lehet valamit elérni, ekkor tűnt ki, hogy nem elég a jog, hanem a jog mögött erőnek is kell lenni, (*Úgy van! a bal- és a jobboldalon és a középén.*) mert ha a jog mögött erő nincsen, akkor a jogot érvényesíteni nem lehet.

De ennek a kiábrándulásnak a nemzetre nézve katasztrófális hatásai voltak, (*Úgy van! bal felől.*) mert mély elkeseredés vett nemzeten erőt, ebben az időben tűntek fel és vetették az ország irányítását a desperádók,⁶ ami végeredményben az országot katasztrófába is süllyesztette. (*Úgy van! bal felől.*) Katilinárius egzisztenciák⁷ kerültek napfényre, (*Úgy van! bal felől.*) akik nem nézve a nemzet érdekeit, arra törekedtek, hogy kezet fogva a nemzetközi irányzatokkal, kezet fogva még ellenségeinkkel is, saját hatalmuk alapját vessék meg. (*Igaz! Úgy van! a bal- és a jobboldalon és a középén.*)

Mindezekből, t. Nemzetgyűlés, azt kell megállapítanom, hogy katasztrófánk okai is önmagukban rejlenek, a külső körülmények elősegítették, de voltaképpen a nemzet belső bajai és sebei voltak azok, amelyek a katasztrófát előidézték.

Mit kell tehát tennünk? (*Halljuk! Halljuk!*)

Nézetem szerint *négy feladat* előtt állunk. (*Halljuk! Halljuk!*) A világ ma nagy destruktív eszmeáramlatok hatása alatt áll, Oroszországban még bolsevizmus uralkodik, a bolsevizmus egész Európát behálózta ágenseivel, behálózta pénzzel és működésben van. Szomszédainknál hasonló tünetek mutatkoztak s idebenn, ne áltassuk magunkat, (*Úgy van! jobb felől.*) még itt is megvannak a feszítőerők. (*Úgy van! a bal- és a jobboldalon.*) Ne áltassuk magunkat, ezek a feszítőerők, hogyha teljes szabadjára eresztjük őket, az állam konszolidációjának lehetőségét megakadályozzák. (*Úgy van! bal felől.*)

Második feladat: *kézbe venni a társadalom gyógyítását* (*Úgy van! jobb felől.*) gazdasági csatornákon keresztül, hordképes középosztályt kell újból teremteni, (*Úgy van! bal felől és a középén.*) mégpedig a gazdasági lehetőségek felhasználásával. Arra kell törekednünk, hogy a *gazdatársadalomban* egyfelől a harmóniát helyreállítsuk, (*Úgy van! jobb felől.*) másfelől kisgazda-társadalmunkat megerősítsük, (*Úgy van! a jobboldalon.*) mert a kisgazda-társadalom a nemzet gerince, amely, ha a kultúra terén haladva és vagyonban gyarapodva, majdan kezébe veszi a hatalmat, ebben az országban az intelligenciával együtt alapját fogja megvetni annak az egészséges demokratikus fejlődésnek, amelyre ennek az országnak szüksége van. (*Zajos helyeslés, éljen és taps a bal- és a jobboldalon és a középén.*)

Harmadik feladat az, hogy céltudatos *kultúrpolitikával* igyekezzünk a nemzetből kiküszöbölni azokat a hibákat, amelyek – sajnos – veszélyt jelentenek tulajdonságai. (*Egy hang bal felől: Ez a legfontosabb!*) Növelnünk kell ennek a nemzetnek ellenállóképességét mindenféle demagóg jelszóval szemben, (*Élénk helyeslés a bal- és a jobboldalon.*) mert addig, amíg ez a nemzet fülét elsősorban a demagógok felé tárja, ebben az országban igazi konszolidáció nem lehetséges. (*Élénk helyeslés és taps a bal- és a jobboldalon.*)

A negyedik feladat az, hogy emeljük és megteremtsük a nemzet *külpolitikai horizontját*. [...]

T. Nemzetgyűlés! A harmadik feladatunk az, hogy a nemzet külpolitikai horizontját emeljük s hogy a külpolitikai kérdésekkel való foglalkozást népszerűvé tegyük. Ez talán egyike a legnehezebb feladatoknak. A külügyminiszter úr⁸ feladata lesz, hogy a nemzetgyűlést állandóan tájékoztassa. A külügyminiszter úr feladata lesz, hogy azok a kezdeményezések, amelyek előkelő parlamenti férfiak részéről történtek abban az irányban, hogy a külpolitikai látókör ebben a nemzetben helyreállítsák, ezek a törekvések népszerűsítsenek és az egész nemzetbe bevitessenek. (*Mozgás.*) Magyarországnak bele kell helyezkednie abba a helyzetbe, amelyet a reánk kényszerített trianoni béke alkotott. Magyarország a legutóbbi időkben olyan tanúságát adta belső erejének, higgadt-ságának és hazafias egységének, hogy mindenki előtt kétségtelen az, hogy az az erő és

az a higgadtság lényeges biztosítéka a békének Európa keletén. Elleneink minden rágalmaival szemben bizonyság ez és cáfolat.

Ily értelmű hazafiasságra és konszolidációra támaszkodva, a kormány nyugalommal és önérzettel tekint a jövőbe. A béke végrehajtását az adott szó erejénél fogva kötelességének tartja, de a béke, amely a győzők abszolút kényszerével jött létre, nemcsak kötelességeket ró reánk, hanem számunkra is tartalmaz jogokat. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)* Reméljük, hogy e jogok érvényesítésében a szerződők ugyanazt a lelkiismeretességet fogják tanúsítani, amellyel mi lépünk e kérdések elé. *(Mozgás a szélsőbaloldalon.)* Abban a feltételezésben, hogy szomszédaink azoknak a rendkívüli előnyöknek élvezetében, amelyeket nekik a béke biztosít, nem fognak megelégedezni azokról a kötelességekről sem, amelyeket velünk szemben szerződésileg vállaltak. Itt eleve hangsúlyoznom kell, hogy egy pillanatra sem feledhetjük el azt a belső szellemi és kulturális kapcsolatot, amely minket más uralom alá került véreinkkel elválaszthatatlanul összefűz. *(Általános élénk éljenezés és taps.)* Ez álláspontunk annál kétségtelenebb, minthogy éppen ez a béke a nemzetiségi elv széles hangoztatásából keletkezett. A természetadta gazdasági és kereskedelmi szükségességek megjelölik azt az utat, amely a legközelebbi szomszédainkkal való viszonyaink rendezéséhez vezet.

Külügyi politikánk változatlan. Arra szorítkozhatom tehát, hogy utaljak egyszerűen arra, amit a magyar kormány erre vonatkozóan már néhány hónap előtt kijelentett. Egy orientációja lehet csak külügyi politikánk, amelyet rendíthetetlenül követni akarunk: orientációnk egyedül magyar lehet. *(Úgy van! Élénk taps.)* [...]

Gróf Bethlen, I. kötet, 154–168. o.

1. [A hatalom megelőzi a jogot.]
2. [A hatalom erősebb a jognál.]
3. [Alapját.]
4. [A szabadságharc leverését követő neoabszolutista kormányzás – 1849 (Magyarországon 1850) és 1859 közötti időszaka Alexander Bach báró kormányfő nevééről.]
5. [A Szabadelvű Párt választási vereségét követően Ferenc József 1905 májusában átmeneti, parlamenten kívüli kormány megalakításával bízta meg Fejérváry Géza báró tábornagyot, akinek korábbi testőrkapitányi beosztása ihlette az ellenzökben a „darabontkormány” megjelölést. A kormány 1905. június 18.–1906. április 8. között volt hivatalban.]
6. [Gazemberek.]
7. [Elvetemült kalandorok, akiknek semmi veszténivalójuk sincs – Lucius Sergius Catilina (Kr. e. 108–62) gyűlölt római politikus nevéből, aki magas tisztségekben elkövetett sorozatos visszaélései és zsarnokoskodásai után megrendült anyagi helyzetét a consuli méltóság elérésével próbálta meg helyreállítani, majd a pártütés és a Cicero consul ellen tervezett merénylet miatti számonekés elől a biztos halálba menekült.]
8. [Bánffy Miklós gróf.]

Jegyzetek

Ormos Ede: Mi okozta Magyarország szétbomlását. Jászi Oszkár előszavával – Részletek (1921)

Ormos Ede ebben a kis könyvben nagy és nehéz feladatra vállalkozott. Választ igyekszik adni minden magyar léleknek ama izzón keserves problémájára, hogy mi okozta Magyarország összetörését, államiságunk, sőt gazdasági és kultúréletünk felbomlását. De maga elé tűzött feladata ebben a kérdésben nem merül ki; a történelmi kauzális¹ sor feltárása, mely napjaink katasztrófájához vezetett, a küzdő embert nem elégíti ki. Szükségképp felmerül az erkölcsi felelősség kérdése is: a nagy sorstragédia mely szerep-

Előszó

lői okozták elsősorban annak az épületnek az összeroskadását, mely legjobbjaink számára nemzedékek legfőbb hitét és reményét jelentette.

Mindenekelőtt a politikai küzdelem heve és elkeseredése kergeti a magyar emigrációt mindkét kérdés megvizsgálásába, hisz elsősorban ellenségeink égő gyűlölete és igazságtalansága kényszerít bennünket a válaszáadásra, mivel *a fehérterror rendszerének legfőbb erkölcsi alapja az a meghamisított történetírás, mely a nemzeti katasztrófáért való minden felelősséget a két forradalomra, de elsősorban az októberi forradalomra hárít*. Minthogy nekünk kellett likvidálni a múlt minden bűnét és vétségét, minden mulasztását és lelkiismeretlenségét s minthogy már lehetetlen volt megállítani a nemezis rohanó tankját, melyet nemzedékek megmérgezett politikája gördített a Kárpátok csúcsairól: igen könnyű a naiv, kritikátlan sajtó és politikai szabadság által fel nem világosítható néplelket – hisz a szoldateszka lehetlenné tesz minden véleménynyilvánítást – félrevezetni s az évszázados tragédia utolsó szereplőit mint bűnbakokat pellengérre állítani.

Ormos Ede ezzel szemben arra vállalkozott, hogy szinte kinematografikus gyorsasággal peregteti le azt az ezeréves történelmet, melynek eseményei évszázadokon át kísérteties egyirányúsággal száguldottak Mohács, Világos, majd Trianon felé. Természetesen a mai időpont és helyzet nem alkalmas arra, hogy szerző teljes alapossággal és tárgyilagossággal keresztülvihesse főbb szempontjainak oknyomozó igazolását. Az emigráció hányattatásai közepette nemcsak az író lelkének nyugalma hiányzik ehhez, de a legszükségesebb források sem állanak rendelkezésére. Ormos Ede bizonyára legjobban tudja, hogy nem írt – mert nem írhatott – szorgos kutatásokon alakuló oknyomozó történelmet. Neki meg kellett elégednie azzal, hogy vázlatyszerű nagyvonalúsággal csoportosítsa a hivatalos történetírás ama tényeit és adatait, melyeket a múlt nacionalista vagy klerikális írói háttérbe szorítottak vagy eltussoltak a feudális hagyományokat ápoló tendenciájuknak nemzetiszínre kent köntöse alatt. De bármely vázlatos legyen is szerző előadása, az az egy kétségtelen, hogy minden jóhiszemű ember előtt nyilvánvalóvá fogja tenni a feudális-kerikális legenda tarthatatlanságát és közelebb hoz bennünket annak megértéséhez, miért nem lehetett soha nyugat-európai értelemben vett nemzeti államiságot teremteni Magyarországon? Az a gyászos szerep is, melyet e katasztrófális folyamatban a magyar arisztokrácia, főpapság, nemesség és rablólovagok játszottak, éles körvonalakban domborodik ki a könyv számos lapján.

Az egyéni felelősségek megállapítása kérdésében a szerző, mint hithű marxista, azt tartja, hogy voltaképp ez a vállalkozás hiábavaló, lévén az erkölcs és minden ideológia visszénye a gazdasági változásoknak. Mi, akik ezt az álláspontot nem osztjuk, mert tudjuk, hogy kikerülhetetlen társadalmi fejlődéstörvények nincsenek, hogy végeredményben minden ható ok csakis határozott és szabad egyéniségek tudatán és lelkiismeretén át érvényesül, tehát *a jövő nagymértékben bizonytalan és mechanikai módon előre meg nem határozható*, hogy tehát a vezető szereplők morális felelőssége felett csak lelki rekonstrukcióval és intuícióval mondható ítélet; nem egyszer pontosabb és határozottabb megállapításokat szerettünk volna, mint aminőket Ormos ad. Ez a hiány azonban nemcsak szerzőn múlik, hanem az egész marxista módszert terheli, melynek alapján véleményem szerint az erkölcsi értékmérés munkáját nem lehet elvégezni. Ehhez egy egészen más lelki szituáció szükséges, melynek a szocializmus misztikus vizionáriusa, Gustav Landauer adott legtömörebb kifejezést ezekben a szavakban: „Mert a mi számunkra az emberi történelem nem anonim folyamatokból áll s nem pusztán sok kicsiny tömeg-történet és tömegmulasztás halmozódásából; a mi számunkra a történelem hordozói személyek, a mi számunkra bűnösök s vannak.”

De ha nem is oldja meg Ormos kellőképp ezt a feladatot, mégis könyve e szempontból is hasznos olvasmány: nem egy súlyos bűnt és mulasztást letagadhatatlanná tesz s talán ily irányú behatóbb kutatásokra fog serkenteni fiatalabb írókat, kikre nézve – meg vagyok róla győződve – a társadalometikai probléma a közeljövőben minden mást túl fog szárnyalni égető aktualításban.

A nemzeti katasztrófa okainak s az érte való felelősségeknek feltárása mellett van azonban az Ormos Ede könyvének egy harmadik oldala is, melyre különösen szeretném felhívni az olvasó figyelmét. Szerző munkájával hozzájárult egy nem kevésbé fontos jövőbeli magyar feladat megoldásához. Így elsősorban a magyar feudalizmusnak nem egy átöröklött és maradandó vonása talál könyvében olykor megdöbbentő kifejezésre – vonások, melyek ma is élők s a fehérterror pszichózisát jelentékenyen meghatározók. Lehetetlen észre nem venni, hogy múltunk legsötétebb, leggyalázatosabb, legembertelenebb lapjai lélekkrokonok a Horthy-rendszer fő eseményeivel és szereplőivel. Olykor az az érzésünk, hogy a Héjjasok, a Prónayak, a Francia-Kissek² lelki geneológiáját találjuk meg a könyv egyes leírásaiban...

A magyar jelen tapasztalatainak hatása alatt még szomorúbbá, még kietlenebbé válik a magyar múlt, mely viszont még reménytelenebbé, még kétségbeejtőbbé teszi a magyar jelent. Ez a körülmény eléggé megmagyarázza Ormos könyvének nyomasztó alaphangját: fekete és véres annak úgyszólván minden lapja, és ha a hivatalos irodalom a szerzőt túlzással vagy egyoldalúsággal fogja vádolni, ezt a vádat könnyen visszafordíthatja a szubvencionált tudománnyal szemben, mondván:

– Az egyetemek, az akadémia, az állam történetírása annyira meghamisította a magyar múltat, annyira a feudális-klerikális-nacionalista és dinasztikus érdekkör szempontjából hegyezett ki vagy retusírozott minden ténnyt, hogy mi *kénytelenek vagyunk dialektikus módszert követve* elsősorban a történés másik – eddigelé leplezett és eltitkolt – oldalát megvilágítani. Egy jobb, szabadabb, tárgyilagosabb kor feladata leendő majd a két szélsőséges ellentétből az igazságos szintézist megállapítani.

Ámde az Ormos Ede könyvét nemcsak az emigráció küzdelmi szükségletei szempontjából tartom értékesnek, hanem egy maradandóbb érdekből is. A magyar katasztrófa igazi okainak földerítése nemcsak az októberi forradalom nagy politikai pöre szempontjából szükséges, nemcsak azért, hogy megtisztítsa a méltatlanul megrágalmazottakat s elítélje a bűnösöket és a kalandorokat, hanem – és épp elsősorban – *azért is, mert nemzeti tragédiánk való lefolyásának földerítése nélkül nem lehetséges egy helyes jövőbeli eligazodás, nem indulhat meg a javítás, az újraépítés, a reformáció termékeny és alkotó munkája.* Szerző dolgozatának az a jelentősége is megvan, hogy tanulságai figyelembevételével új erőt és hitet nyer a magyar demokrácia és a múlt bajain okuló szocializmus programja. Ormos Ede bizonyára meg lesz elégedve, hogy az új Magyarország épületéhez egy téglával hozzájárulhatott.

Wien, 1921. augusztus hava

Jászi Oszkár

Kis bajok és nagy szerencsétlenségek, mindennapos és történelmi tragédiák hősei és áldozatai szenvedésüket azzal iparkodnak enyhíteni, hogy az eseményekért, amelyeknek földidézésében többé-kevésbé ők is részesek, bűnbakot tesznek felelőssé. Ez az egyéni és tömeglélektani jelenség megismétlődik minden nagyobb történelmi katasztrófa után s a felelősség, a bűnösség kérdése foglalkoztatja az elméket, pusztítja a papirost. Ez az ítélkezés holtakról és elevenekről, egyesekről és csoportokról, pártokról és osztályokról, szellemi törekvésekről és tényleges uralomról legritkább esetben tud tárgyilagos, igazságos lenni. Rendszerint összetéveszti az egymásután viszonyát az okozati összefüggéssel s az utóbbinak láncolatából egyes láncszemet kiragadva, azt tesz meg egyoldalú fölfogását igazoló oknak. A gondolkodás restsége vagy a rosszhiszeműség rendszerint meglegszik a legközelebb eső ténnyel, az egyszerű, közvetlen előzménnyel, ha ez alkalmas arra, hogy a következmények neki tetszetős és céljainak megfelelő magyarázatául szolgáljon és így alapot nyújthasson azoknak felelősségre vonására, akik az előzmény keretében működtek. Ha meggondoljuk, hogy minden helyzet, minden tény, minden

Bevezetés

jelenség úgy a természetben, mint a társadalomban az okok egész sorozatának eredménye, hogy minden erő más összetevő erők eredője, hogy minden hatás ellentétes irányú hatások küzdelméből alakul ki: akkor nyilvánvaló az ilyen eljárásnak, az ilyen ítékezésnek logikai és erkölcsi helytelensége.

Senki sem tagadja, hogy Magyarországnak a világháború befejezése után bekövetkezett sorsa a történelmi katasztrófa, a nemzeti tragédia képét mutatja. Nem kell átkozódó búsmagyarnak, nem kell naiv vagy üzleti irredentistának lennünk és mégis megdöbbenhet ez a végzet, amely egy ezer év óta fönnálló országot ötfelé szakít, mind a négy széléről óriás darabokat tépve le s a meghagyott középső, csonka rész eddigelé uralkodó nemzetéből, a magyarból is milliókat sodor idegen uralmak alá. Számokban kifejezve: a régi Magyarország 320 000 négyszögkilométer területéből 230 000 négyszögkilométert, húszmilliónyi lakosságából tizenkét és fél milliót veszített, amelyből talán több mint hárommillió magyar. Nem érzélgősség ez, nem kell szégyellnünk, ha megdöbbenünk; de magunkba kell szállanunk. Keresnünk kell a történelmi tényekben, a fejlődés szükségszerűségében, de *magában a magyarságban is az okokat* s talán rájövünk arra, hogy ennek így kellett történnie.

Azt kell mondania minden elfogulatlan embernek, hogy *Magyarország alapjában véve megérdemelte sorsát* és hogy ezen a sorson a történelem nagy korrekciókat már nemigen fog a terület és a népesség kérdésében végezni.

Annak a rettenetes nyomorúságnak és barbárságnak, amely az emberiségre a háborúval elkövetkezett, egyik fő okozója Magyarország, vagy hogy pontosabban fejezzem ki magamat: a magyar uralkodó osztály, vagy hogy még pontosabban szóljak: az, hogy *a magyar népnek nem volt ereje, részben akarata hozzá, hogy uralkodó osztályainak és a tőlük kiformált államszervezetnek hatalmát megdöntse*. Természetesen botorság volna azt mondani, hogy ha Magyarország uralkodó osztályainak hatalma megtöretett volna, egyáltalán nem lett volna háború; de joggal állítható, hogy ez a háború és ilyen háború és *ebben az időpontban* elkövetkezett háború nem lett volna. Nagy és életrevaló népek nemzeti egységének, állammá való alakulásának akadálya volt a régi Magyarországnak nemcsak berendezése, de bizonyos fokig a régi formában való létezése is — írja Kunfi Zsigmond „A magyar béke” c. cikkében.³

Mi okozta Magyarország földarabolását?

Senki sem tagadhatja: a közvetlen ok a világháborúban való bukásunk.

De ez már csak az ősi bűnökért sújtó ítélet szentesítése volt. Az elveszett háború csak lehetővé tette az ítélet végrehajtását, Magyarország földarabolását. Hogy a nemzetiségek az összeomló ország romjai alól menekültek, hogy a román, a tót, a szerb szabadulni akart a magyar uralom alól, amelyet a legbecsületesebben ígért demokrácia, nemzeti jogegyenlőség és önkormányzat sem tudott számukra kívánatosná tenni, annak oka a magyar nemesi, népellenes, sovíniszta, úri politika volt, amelye a magyar uralmat a nemzetiségekkel megutáltatta, meggyűlöltette.

Azok, akiknek minden okuk megvan arra, hogy a világháborúban való oknál távolabbi okokat ne keressenek, sőt ilyennek létezését tagadják, vádlóan kérdezik: Mi okozta a világháborúban való bukásunkat?

És azok, akik ellen ez a kérdés kiéleződik, teljes joggal így háritják el az igaztalan vádat: Mi okozta a világháborút? Mi okozta, hogy Magyarország abba belekeveredett és az eleve bukásra kárhoztatott oldalon szállott harcba?

Az oknyomozás ezen a vonalon is ugyanahhoz a magyar úri politikához vezet, amely a magyar agrárfeudalizmus érdekeit beillesztette a német–osztrák imperializmus hódító törekvéseibe s Szerbia ellen irányuló támadásával a világháborút kiobbantotta.

Az 1919 augusztusában román fegyveres erő oltalma alatt, rendőri puccs útján diadalmaskodó magyar ellenforradalom a felelősségre vonás legegyszerűbb, de legbrutálisabb és legigazságtalanabb módján az ország minden bajáért a hozzá időben és térben legközelebb álló proletáruralmat és így a *proletárságot* tette felelőssé. Először csak a bolsevikokat vették üldözőbe; de bolseviknak bélyegezték csakhamar mindazokat, akikre

le akartak csapni, tehát az egész szervezett munkásosztályt, a progresszív intelligenciát, a földnélküli parasztságot és a zsidóságot. Hamarosan rákerült a sor a másodrendű vádlottra, az időben távolabb álló októberi *forradalomra*, majd a radikálisokra, galileánusokra, szabadkőművesekre, mint „destruktív” elemekre, míg végre 1921-ben Budapest közgyűlésén 1848. március 15-ét, mint a *destrukció ősforrását* bélyegezték meg. Pedig ez az ősforrás sokkal messzebb csörgedezik. Azt mondhatjuk: az ezeréves Magyarország-nak veleszületett betegsége, ami azt a súlyos, testcsontkító, erőcsökkentő műtétet elkerülhetlenné tette. Talán, ha kezdetén vagy legalábbis korábban fölismerik a kórt, talán, ha hozzáfognak a gyógyításhoz, amikor a betegség tünetei már jelentkeztek s bölcs orvosok ajánlották és követelték a beavatkozást, talán el lehetett volna kerülni...

Most, hogy még súlyosabb betegség ne következék, hogy halálos nyavalya teljesen el ne pusztítsa az úgy-ahogy megmaradt testet, hogy életképessé tehessük a világháború forgatagából kimentett népet, a történelem fáklájával meg kell világítanunk azt az utat, amelyen idejutottunk.

Hogy az olvasónak ezt az utat megmutathassuk – miként hazafias szónokok mondják, de nem teszik –, végiglapoztunk hazánk ezeréves történelmét. És sokszor riadtan álltunk meg e munkában, mert a magyar uralkodók és uralkodó osztályok szörnyű gazságait olvasva, úgy éreztük, mintha a marxi tudományos meggyőződés megrendült volna bennünk; úgy éreztük, hogy a magyar nép ezeréves szenvedésének, mostani nyomorúságának, ezrek és ezrek hontalanságának, gyászának és gyötrelmeinek csak ezek az ezer év óta *dühöngő úri haramiák az okozói*. Marx pedig a társadalom fejlődését és így a történelmi eseményeket végső fokon a gazdasági viszonyok, a termelőmód változásaira, fejlődésére vezeti vissza, amiből következik, hogy a történelemben szereplő személyeket, az uralom gyakorlásának eszközeiül szolgáló intézményeket *nem lehet kizárólag felelősekké tenni* mindazért, ami történt. A világháború borzalmait és szenvedéseit átélte és az ezzel földidézett nyomorúságot még beláthatatlan időig nyögő nemzedék ebbe nehezen tud belenyugodni. A marxizmus – mint *Kautsky* a világháború keletkezéséről szóló könyvében⁴ kifejti – ezt nem is követeli. Igaz, hogy a világháborút a kapitalizmus szülte; de a kapitalizmus érvényesítői egyes személyek és intézmények s ha ugyancsak marxista szempontból egyes személyeket, akik csak a viszonyok teremtményei, bünteti nem helyes, annál szükségesebb az ártalmas személyeket ártalmatlanokká, ha lehetséges, a társadalomra még hasznavehetőkké tenni s az ártalmas intézményeket megszüntetni. Más szóval: a világháborúból azt a tanulságot kell meríteni, hogy *azokat a személyeket s azokat az intézményeket, amelyeknek útján a kapitalizmus érvényesülése a világháborút előidézte, nem szabad újra a hatalomhoz visszaengedni vagy, ha oda visszakerültek, újra és véglegesen le kell onnan szorítani*.

És minthogy az ezeréves Magyarország történelmének tanulmányozásából azt látjuk, hogy Magyarországot ebbe a világháborúba az a politika sodorta, amelyet a *Habsburgok csak magyar nemesi, rendi osztályuralom segítségével* üzhettek, csak a *Habsburgok visszatérésének mindenáron megakadályozása s a mai napig is fönnálló magyar rendi osztályuralomnak megszüntetése lehet a háborúellenes, demokratikus politika legfőbb célja*.

Nem adjuk a következő lapokon Magyarország történelmét. Még vázlatnak is egyoldalú összefoglalása lesz itt azoknak az eseményeknek, amelyek az uralkodóknak és uralkodó osztályoknak a marxista fölfogással egyáltalán nem ellenkező módon megállapítható bűnösségéről, erkölcsi felelősségéről beszélnek. Nem kell, hogy mi, az ezeréves bűnök százanandó áldozatai, süssük a gonosz hatalmasok fajtájának homlokára a Káin-bélyeget, minden idők irodalmából számtalan példáját emelhetjük ki annak, hogy a becsületes lélek irtózva fordult el ettől a magyar „nemzetfönntartó elem”-től. *Gyula Pál* éppúgy *elaljasodottnak* mondja ezt a nemzetnek nevezett magyar nemességet, mint a konzervatív gróf *Desseuffy József*, aki 1820-ban ezt írja *Kazinczynak*: „...azok, akik minket századok óta igazgatnak, mindent elkövetnek ellenünk... nem tudom, min csodálkozzam jobban: azon-e, hogy sanyargatóink nem unták el még a sanyargatást, vagy pedig örökös *elaljasodásunkon*.”

Nem az a magyar nép igazi tragédiája, hogy a világháború, szétszakítva a Habsburg-imperializmus láncait, e láncokkal összefűzött népeket is fölszabadította és így a monarchiával együtt Magyarországot is szétdarabolta, hanem az, hogy *megmaradt ugyanaz a régi, rablógyilkos, úri magyar uralom*, amely a világháborúban végletekig fokozódott vad-sággal tombol a megmaradt szerencsétlen Magyarországon.

A szégyen saját magunkba forduló harag. És ha egy egész nemzet valóban szégyell-né magát, olyan lenne, mint az oroszlan, amely ugrásra visszahúzódik — írja Marx; de fölsóhajt, hogy Németországban még ez a szégyen sincs meg, ellenkezőleg, ezek a nyo-morultak még hazafiak.

Az iskolában csak szépet és nemeset tanultunk a magyar történelemből. Amikor azt szedjük itt össze belőle, ami fájdalmas és szégyenletes, nem azt akarjuk, hogy a nem-zet, amely erre képtelen, hanem hogy a nép szégyellje magát, hogy egy ezredév tanulsá-ga után is tűri ezt a gyalázatot, ezt az átkot: a magyar *úri politikát*. Talán most olyan ugrásra tudna visszahúzódni, hogy örökre leteperné örök ellenségét. [...]

Befejezés A honfoglalástól az ország földarabolására vezető világháborúig terjedő idő kiszakított eseményeit bizonyára nem egyenletesen tárja az olvasó elé ez a vázlatos áttekintés. A szerző érzi ezt legjobban és mentségére kénytelen az emigrációs viszonyokban rejlő sok-féle nehézségre is hivatkozni. De talán e gyöngye kísérlet is alkalmas arra, hogy az olva-sóban kialakítsa a következő gondolatmenetet:

A maroknyi honfoglaló magyarság a természet törvényeinél fogva is képtelen volt arra, hogy Magyarországon fajilag és nyelvileg egységes nemzetet alkosson s így faji ural-mát, amely egyébként nem az egész fajnak, hanem csak a faj uralkodó osztályainak, jórészt a kereszténység fölvétele után idegenekből alakult uralkodó osztályoknak ural-ma volt a más fajú népeken, csak addig tarthatta fön-n, amíg az elnyomott fajok nem-zeti öntudata annyira meg nem erősödött, hogy ezt az elnyomást lerázza magáról.

A világháború a magyar faji uralmat kihasználó Habsburg-dinasztia és osztrák im-perializmus földöntésével csak siettetten ezt az eredményt, amely későbbben világhábo-rú nélkül is bekövetkezhett volna, minthogy *a magyarság az idegen nemzetiségeket nem tudta asszimilálni*. Egységes nemzet nem alakulhatott ki Magyarországon nemcsak azért, mert az egyébként önmagában sem tiszta fajú honfoglaló magyarság sokkal kevesebb volt, semhogy az itt talált, részben a polgárosodás magasabb fokán álló fajokat magá-ba olvaszthatta volna, hanem azért sem, mert évszázadokon át keletről és délről újabb és újabb idegen néprajok jöttek az országba és nyugatról állandóan polgárosultabb tömegek vándoroltak be. Ez utóbbiakat magasabb kultúrájuk és fejlettebb nemzeti öntudatuk, valamint kiváltságaik zárták el a magyarságba való beolvadás elől; az előb-bieket pedig az erőszakos katolikus hittérítés, amely a magyar uralom jegyében és ha-talmával lépve föl, a magyarságtól elidegenítette ezeket az ortodox tömegeket.

A magyar *rendi uralom* Szent Istvántól kezdve mindvégig saját maga is valósággal *fizi-kailag irtotta és kiűldözte az országból* a dolgozó magyarságot, amelynek helyére be nem olvasztható, nagy, idegen tömegek települtek s ugyanez az uralom a török ellen való védekezés elmulasztásával a magyar nép kétszáz éven át való pusztítását tette lehetővé.

A konokul fönn tartott *nagybirtok-rendszer*, a garasos napszám, a munkáskizsákmányo-lás és munkásüldözés, a politikai jogfosztottság és ázsiai közigazgatás országából évtize-deken át özönlő *amerikai kivándorlás* újabban a magyarság óriási tömegeitől fosztja meg az országot, amelyet ugyanennek a néppusztító rendszernek leglármásabb támogatói, a sovinszta hazafiak, a *húszmillió* magyar országává akartak varázsolni földbirtokreform, szociálpolitika, becsületes közigazgatás és jogegyenlőség helyett *erőszakos magyarosítással*, az óvodai hazafias versikéktől a nemzetiségi képviselők lehurrogásáig és bebörtönzésé-ig terjedő eszközökkel; még a háború alatt hozott Vázsonyi-féle választójogi törvény⁵ is politikai jogfosztással sújtja a nemzetiségi törekvéseket.

Az állandó háborúskodások, az ipar, kereskedelem, kultúra haladását gátló reakci-ós és feudális politika a városi polgárosult élet kellő kifejlődését megakadályozták, pe-

dig a városok bár csaknem kizárólag idegen, főként német telepítések voltak, az *asszimiláció*, a békés magyarosítás legcélravezetőbb eszközei voltak.

A rendiségtől széttagolt társadalomban a nemzetiségek közül a magyarságba csak a nemességbe fölemelkedettek olvadtak be, *a jogtalanságban hagyott tömegek nemcsak idegenül, hanem indokoltan ellenséges érzülettel viseltettek a magyar rendi uralommal és így a magyarsággal szemben.*

A nemzetiségi kérdés még a magyarságban is tulajdonképpen csak a XVIII. század végén, II. József németesítő törekvéseivel szemben, a francia forradalom eszméinek hatása alatt alakult ki. De a magyar nemzeti öntudat erősödésével együtt *nem fejlődik ki a magyar uralkodó osztályokban a többi nemzetiségek jogainak tisztelete.* Ez és a jobbágy-ság valóságos fölszabadításának elmulasztása okozta főként az 1848–49-es forradalomban a nemzetiségek nagy részének a Habsburg-reakció táborába sodródását. Ezt a szerencsétlen nemzetiségi politikát folytatják a kiegyezés után annál végzetesebb következményekkel, mert *a Habsburg-imperializmus a vele szövetkezett magyar agrár-feudális és sovíniszta uralomnak szabad kezet enged a nemzetiségekkel szemben.* A Habsburg-imperializmus bukásával buknia kellett a magyar rendi uralomnak is. Az ekkor *elkészve, a romok fölött rövid uralomra került demokrácia már nem lehetett képes a századokon át tartó elnyomás alól boldogan fölszabaduló nemzetiségeket a régi állam keretében visszatartani.*

A nemzeti eszme ereje alighanem előbb-utóbb egyesítette volna a Magyarországon és a szomszéd államokban egymás mellett élő ugyanazon nemzetiségű tömegeket; ezt csak az hátrálhatta volna el, ha a nemzeti ellentéteket elsimítja, az elszakadó törekvéseket elfojtja az idejekorán uralomra jutó teljes demokrácia és nemzeti jogegyenlőség. De egészen bizonyos, hogy a demokrácia s a politikai és nemzetiségi jogegyenlőség hiánya, a XX. századig *fönnmaradt és csak külsőségekben módosult magyar rendi osztályuralom régóta érlelte és siettetett a régi Magyarország nemzetiségeinek elszakadását s ezzel Magyarország földarabolását.* Ugyanez az uralom, ez az úri politika volt az, amely a világháború földidézésében való bűnrészességével az összeomlásra és széthullásra a legerősebb lökést adta. Mert nem tagadhatjuk ugyan, hogy a világ kapitalizmusában küzdő érdekellentétek szórták el a világháború viharmagvait; de a közvetlen előkészítést a Szerbiát megfojtani *akaró magyar agrárfeudalizmus végezte és a tűzcsóvát a robbanó anyagra a szerb ultimátummal dobta bele.* Ebben pedig ha van személyes érdem – és van bizony – a hadi dicsőségre pályázó osztrák tábornokok, a Conradok⁶ mellett nem tagadhatjuk azt meg a magyar nemesi uralom utolsó „nagy” alakjától, a Habsburg-uralom utolsó legerősebb oszlopától: Tisza Istvántól.

A magyar nemesi uralom a hozzá csatlakozott kalandorok gyülevész hadával, a rablóknak és gyilkosoknak ez az ezeréves magyar történelemből jól ismert társasága vérrel és vassal, bitóval és börtönnel tartja most kezében Magyarországot, hogy visszatartsa 1914-be, hogy visszatelepítse a Habsburgokat, hogy ketten együtt tovább uralkodhassanak Csonka-Magyarországon, amely nekik köszönheti csonkaságát, amelyről ők maguk hirdetik, hogy nem ország. Igazuk van. Nem is ország az, amely sem egy ezredév történelméből, sem a saját szenvedéseiből nem tanulja meg, hogy ki az ő legveszedelmesebb, örök ellensége, nem ország az, amíg nincs annyi ereje, hogy a pokolba kergetse a magyar nemes urakat is a Habsburgok után. [...]

Ormos Ede: *Mi okozta Magyarország szétbomlását.* Jászi Oszkár előszavával. Wien, 1921, Verlag Julius Fischer, 3–5., 7–10., 119–121. o.

1. [Oksági.]

2. [Héjjas Iván, Prónay Pál és Francia-Kiss Mihály a fehérterror időszakának legkiméletlenebb kő-lőnitény-parancsnokai közé tartoztak.]

3. [Világosság (Bécs), 1920. június 1. (I. évf. 1. sz.) 4–6. o.]

4. [Karl Kautsky: *Wie der Weltkrieg entstand.* Berlin, 1919, Paul Cassirer.]

5. [1918:XVII. tc. az országgyűlési képviselők választásáról. A törvény a választhatóságot a magyar nyelv ismeretéhez kötötte.]
6. [Franz Conrad von Hötzendorf gróf tábornagy, az első világháború kitörésekor az osztrák–magyar haderő erőteljes terjeszkedő törekvéseiről ismert vezérkari főnöke.]

Jászi Oszkár: A Károlyi-kormány külügyi politikája (1922. május)

Minden nap közelebb hoz az októberi forradalom célkitűzéseinek igazolásához. Egyre többen látják, hogy az a program, melyet 1918 októberében a progresszív magyarság legjava kitűzött, minden lényeges ponton megfelelt úgy a korszak nemzetközi szükségleteinek, mint a magyarság alapvető fejlődési érdekeinek. Immár a külföldi elfogulatlan kritika is észreveszi, hogy 1918 nem volt semmi egyéb, mint logikus továbbvitele és betetőzése 1848 történelmi örökségének.

S miként 1848 is hatalmilag és reálpolitikailag a kortörténeti adottságok folytán megbukott s legjobb úttörői és zászlótartói életükkel lakoltak, börtönbe kerültek vagy az emigráció nyomorúságait szenvedték, sőt hosszú időn át erkölcsi halállal is lakoltak az ellenforradalmi habsburgista zsoldosok és üzletemberek piszkos rágalmai következtében: azonképpen az októberi forradalom vezető emberei is végigjárták az életveszélyes üldözések, a bebörtönzések, a *külföldi* kóborlások s a becsületekről támadásoknak keserves útját.

De miként 1848 szellemi és erkölcsi örökségét sem semmisíthette meg a pribékek, a panamisták, a politikai stréberek s az elavult privilégiumaikért remegő rendi világ hatalmasainak légioja, hanem ez a világtörténelmi örökség évtizedeken át egyre fokozódó intenzitással világított a reakció által újabb béklyóba vert magyarságnak; azonképpen 1918 alkotásai, célkitűzései és szociális érzülete már ma is egyedüli fénypont a fehér Magyarország nyirkos sötétségében s a „nemzeti-keresztény” demagógia által becsapott tömegek ösztönyszerűen egyre inkább az októberi tüzes égi jelek értelmét és jelentőségét kutatják...

Demokrácia, köztársaság, népies önkormányzat, kisebbségi védelem, modern közoktatás, igazságos szociálpolitika, békés konföderáció, szabad kereskedelem, többtermelés s gyökeres földfelosztás: a beteg és vérző magyar nép nem tehet egyetlen lépést sem eme megváltó ideálok felé anélkül, hogy ne találkozzék az októberi férfiak alkotásaival, terveivel, megállapításaival, és formuláival...

Nem csoda tehát, hogy a magyar közvélemény mind nagyobb érdeklődéssel fordul az októberi forradalom felé és *tudni akarja az egész és teljes igazságot*, melyet eddig erőszakkal rejtettek véka alá hazudozó lapok, durva cenzúra, fegyveres terrorszervezet, istentelen papok és rágalmazó grófok. A spontán politikai revíziónak ez a munkája gyorsan halad előre, dacára annak, hogy *Október voltaképp még mindig védtelenül áll odahaza*: az elsősorban érdekeltek és üldözöttek szava még mindig nem jut el a magyar néphez a terror, a korrupció és a lelki kútmérgezés háromszoros akadályán keresztül.

A lefolyt napokban is sok minden történt, ami az októberi forradalom értelmét és jelentőségét új szempontokból világította meg. Különösen a Károlyi-kormány külügyi politikája erősebben foglalkoztatta úgy a magyar, mint a külföldi közvéleményt. Ámde ebben a kérdésben még mindig sok a zavar és a félhomály az emberek ítéletének megkérdésztésére. Így gyakran hallunk teljesen ellentétes s így egymást kizáró ítéleteket az októberi kormány külpolitikai orientációját illetőleg. Majd azt halljuk, hogy ez a kormány naivan utópista, szentimentálisan pacifista volt, mely érzelmes humanizmusa oltárán vakul áldozta fel az ezeréves Magyarországot. Majd pedig azt halljuk, hogy ez a kormány voltaképp hevesen sovíniszta és nacionalista volt, a területi integritás eszméjének harcos exponense, mely mialatt békeszerződéseket írt alá, reváns-háborúkat készített elő s mely végül elvakult nemzeti fellángolásával a bolsevizmusba kergette bele az országot.

Hol itt az igazság? Melyik vélemény fedi a Károlyi-kormány igazi álláspontját? Ezekre a kérdésekre nyíltan felelni kell, hacsak azt nem akarjuk, hogy mindenféle demagógia a maga javára használhassa ki Október növekedő hitelét és presztízsét.

Mint a legtöbb kérdésben, ahol egymást mereven és apodiktikusan¹ kizáró véleményeket lehet hallani, úgy itt is az igazság a középúton van. Az októberi kormány nem volt sem naivan és gyerekesen pacifista, sem hazardőr és lelkiismeretlen módon nacionalista. E téren való érdemei és hibái szigorú elvi álláspontjából következtek.

A Károlyi-korszak (*legalábbis komoly és irányt szabó többségében*) kezdettől fogva pacifista és antimilitarista volt. Gyűlölte a háborút, az azonnali békét akarta s a megoldandó nemzetközi problémák elintézését nem újabb fegyveres tényektől várta, hanem a nemzetközi jóakarat és igazságosság szellemétől. Kezdetben tehát hitt Wilsonban és az antant demokratikus közvéleményében. Különösen pedig azt remélte, hogy a munkásság nemzetközi szervezeteiben lesz elegendő erő a humánus és becsületes béke biztosítására. Emellett azt is várta, hogy a magyar demokrácia (és különösen Károlyi Mihály) közismert antiporoszló irányítotttsága s egyes vezérférfiainak elismert igazságos politikája a nemzeti kisebbségekkel szemben Magyarországot kedvezőbb helyzetbe fogja juttatni, mint a többi legyőzött államokat.

Még a Franchet-féle szerződés² sem volt elegendő ok eme vélemény teljes feladására s legkevésbé arra, hogy fegyverekkel akarjuk sorsunkat megjavítani. Végre is ez a kemény béke még a demarkációs vonalon túl is meghagyta a magyar impériumot és miben sem prejudikált³ a békekonferencia határozmányainak. Joggal remélhattuk még mindig, hogy az antant diplomatái, politikusai és szakértői okosabbak, belátóbbak és igazságosabbak lesznek, mint bornírt kis tábornoki közegei, hogy az *őszintén demokratikus és pacifista* Magyarország meghallgatásra fog találni s hogy a legrosszabb esetben is képesek leszünk legalábbis a plebiszcitum⁴ elvének – Wilson egyik alapkövetelésének⁵ – érvényt szerezni.

Tehát sem érzelmi, sem világnézeti, sem taktikai okokból nem gondolhattunk arra, hogy míg nyíltan békepolitikát hirdetünk, addig titokban fegyverkezzünk. Annál kevésbé gondolhattunk erre, mivel jól ismertük a nemzetközi katonai helyzetet és tudtuk, hogy bárgyú utópia lett volna az elvértett, demoralizált, jórészt bolsevizált magyar fegyveres erőkkel szembeszállni akarni azzal a világhatalommal, mely a miénknél *haszonlíthatatlanul* egységesebb, erősebb, jobban felszerelt német frontot oly tökéletesen felőrölte. Tényleg, visszautasítottunk minden olyan ajánlatot vagy tervet, mely egy meggondolatlan puccspolitikába akarta kergetni az ország közvéleményét.

A Károlyi-kormány tudtommal mindvégig megmaradt ezen az elvi állásponton. Dacára az egyre súlyosbodó gazdasági és nemzeti nyomásnak, dacára az antant fokozódó rosszakaratú ostobaságainak, dacára az ellenforradalom lelkiismeretlen revánsagítációjának, az októberi kormány nem akart háborúról tudni s visszaborzadt attól a gondolattól, hogy félig elvértett népünknek újabb ezreit a siker legkisebb reménye nélkül vigye a vágóhídra.

A kormány ebben az álláspontjában csak akkor állott be fordulat, amikor a Vix-féle jegyzék nyilvánvalóvá tette, hogy *rólunk már végítéletet hoztak, meghallgatásunk nélkül, a békekongresszus összehívása előtt!*⁶

Ez a szerencsétlen jegyzék, melyet Vix alezredes keresett brutalitása még a valóságosnál is sötétebb színben tüntetett fel, a kormányra úgy hatott, mint a teljes erkölcsi összeomlás. Lehetetlennek érezte, hogy továbbra is helyén maradjon... Mégpedig lehetetlennek nemcsak az integritásos uszítók által teljesen megmérgezett közvéleménnyel szemben, de saját lelkiismeretével szemben is, mely az antant elveit és ígéreteit komolyan vette.

Ezért mondott le a Károlyi-kormány abban a reményben, hogy a tervezett szocialista kormány képes lesz a munkásság nemzetközi szolidaritására, valamint Oroszországnak akkor meglehetősen erős katonai helyzetére támaszkodva olyan előnyöket elérni a feloszló ország számára, melyeket a nyugati orientáció és a pacifista-antimilitarista politika nem volt képes biztosítani.

Ma már tudjuk, hogy ez a feltételezés téves volt s hogy a Károlyi-kormány súlyos hibát követett el, amikor letért eredeti, hálátlan, de egyedül lehetséges vonaláról, amelyet – ismétlem – mindvégig – a Vix-féle katasztrófaig – teljes lojalitással és utógondolat nélkül igyekezett betartani. Ezt a hibát nekünk nem szabad letagadni s azokkal sem vitázom, akik azt mondják, hogy az igazi pacifizmus és a nemzetközi igazságosság szellemétől áthatott Károlyi-kormánynak egy pillanatig sem lett volna szabad háborúra gondolni – még védelmi háborúra sem.

Eme vádaknak komolyságát és jóhiszeműségét el kell ismerni, ha olyanok hangoztatják, akik csakugyan őszinte pacifisták és demokraták. Ámde ha ilyen és hasonló vádak a „nem, nem, soha” bohócai és az „egyetlen akácfát sem adunk oda” csirkefogói emelik, akik, miután vak és lelkiismeretlen agitációjukkal lehetetlenné tették a Károlyi-kormány helyzetét és az egész vést felidézték, utólag mégis elfogadták, aláírták s legönzőbb osztályérdekeiknek gyümölcsöztették a Vix-féle jegyzéknél is súlyosabb trianoni békét: ezekkel az üzletemberekkel és kalandorokkal szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a Károlyi-kormány talán tragikus vétséget követett el, amikor a hatalomról lemondott, de becsületesen és jóhiszeműen járt el, komolyan véve azt a hazaszeretetet, mellyel ezek az emberek csak gseftelnek.⁷

Ma a Horthy-rendszer szörnyű leckéje után még világosabb a Károlyi-korszak utolsó tettének végzetes tévedése. Épp azért vigyáznunk kell arra, hogy az igazi összefüggéseket ne homályosítsuk el bárminő, átmeneti vagy látszólagos, taktikai vagy helyzeti előnyök érdekében sem.

Bécsi Magyar Újság, 1922. május 14. 1. o.

Jegyzetek

1. [Teljes egészükben.]
2. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
3. [Szabott irányt.]
4. [Népszavazás.]
5. [Ez az elv a Woodrow Wilson amerikai elnök által 1918. január 8-án a Kongresszusban ismertett 14 pontos békeprogramban nincs lefektetve, de az általa itt és másutt is hirdetett önrendelkezési elvnek logikus gyakorlati alkalmazása volt.]
6. [A békekonzferencia valójában már 1919 januárjában megkezdte üléseit.]
7. [Üzletelnek – a német *geschäft* szóból.]

Kozma Imre: Az ima erejével (1925 körül)

Hol volt, hol nem volt, volt a világon egy csudaszép tündérkastély. Csupa színaranyból volt annak minden téglája, csillogó drágakövekből minden zsindele. No, ragyogott is ám az a palota, ha a hajnali napsugár előbújt a hegyek mögül!

Csak természetes, hogy egy ilyen szépséges aranykastélyban nem lakhatott más, mint maga a szépségéről, jóságáról messze földön híres tündérkirálynő, akinek jó tettei szeretetet, jóságot sugároztak a környék lakóira. A tündérkirálynő gyermekei, a Jóság, a Szeretet, a Ragaszkodás, az Engedelmesség, a Hűség és egyéb tündérek ott laktak a kastélyban és a kastélyt övező hegyekben, és hivatásuknak élve, lesve-lesték királynőjük parancsát, hogy azt nyomban teljesíthessék.

De mint ahogy nincsen fény árnyék nélkül, a jóságos tündérkirálynőnek is voltak ellenségei. – A hegyeken túl, sötét erdők sűrűjében, csúnya, pókhálós barlangokban gonosz boszorkányok tanyáztak, kik gonosz lelkük sugallatára, lesve-lesték az alkalmat, hogy a környéken lakó embereknek és jóságos tündéreknek ártalmára legyenek.



Egy rút, zivataros éjszakán el is határozták, hogy a tündérkirálynőt elteszik láb alól. Tudták azt, hogy a tündérek örök életűek, azzal tehát számoltak, hogy meg nem ölhetik. De hogy a tündéreket és a környékbeli embereket minél jobban megijesszék, azért mégis elhatározták, hogy a tündérkirálynőt eltemetik. S hogy minél nehezebb legyen a feltámadás, jó sok követ, nagy sziklákat készítettek elő, melyeket a tündérkirálynő sírjára fognak tenni.

A szót tett követte.

Nyomban felkerekedtek s megindultak a tündérpalota felé. Nem állta útjokat senki, hiszen az ilyen viharos időkben minden jó lélek otthon tartózkodik s csak a gonoszok bújnak elő ilyenkor. Észrevétlenül hatoltak be az aranypalotába és az alvó királynőt megkötözve kivitték az erdőbe. Itt azután a már készen levő sírgödörbe beledobták és gyorsan, amint csak lehetett, elhantolták.

Amint az imént említettem, a gonosz boszorkányok mindegyike készen tartotta a magához sziklákat, hogy azokkal minél magasabb sírdombot rakjanak az eltemetett királynő fölé. Így az Irigység boszorkánya reárakta a sírra az irigység köveit, a Harag boszorkánya a harag szikláit, de nem maradt el a Hazugság, a Kárörvendés, a Bosszúállás, az Önzés, a Szeretetlenség, a Butaság s a jó ég tudja, mi minden más boszorkány köve sem, hogy a jóságos tündérkirálynő sírdombja minél magasabb legyen. Még a Lustaság boszorkánya is kimozdult ezzel az alkalommal odújából, hogy egy göröngyöt dobjon az ő irigyelt ellenségének a sírjára. Mikor aztán készen voltak csúnya munkájukkal, diadalmas örömmel mentek haza pihenni.

Nagy volt a szomorúság másnap reggel az aranypalotában, mikor a tündérek észrevették szeretett királynőjük eltűnését. Sírtak, siráncoltak és törték a fejüket, hova tűnhetett el? – Nosza megindultak gyorsan az eltűnt királynő keresésére. Nem kellett messze menniök. A hegyoldalban hamarosan megtalálták a magas sírdombot, melyet azelőtt soha nem láttak ott. Sejtelmük azt súgta, hogy ez az új kőhalmaz összefüggésben van

az ő jóságos királynőjük eltűnésével. Próbálták szétszórni, de nem tudták, gyengék voltak ehhez a nehéz munkához. Hűség, a legkisebb tündérke nem gondolkozott sokat, hanem a sziklák közötti réseken bebújt s addig-addig bujkált ott benn a sziklák között, míg végre leért a sírgödörbe és megközelítette azt, akit keresett. Látni nem láthatta, mert egy nagy szikla volt közöttük, de beszélni azért tudott vele. Szörnyülködve hallotta, hogy mily gonoszságnak esett áldozatul az, akit ő legjobban szeretett. Mikor aztán minden megtudott apróra, mohó cselekvésvágygal kérdezte, miként lehetnének segítségére?

A sokat szenvedett tündérkirálynő sóhajtvá felelt:

– Minél többet, minél ájtatosabban imádkoztok értem, annál előbb feltámadok.

Sietve vitte meg most már Hűség tündérke társainak a királynő üzenetét, akik nem is késtek teljesíteni a parancsot. Körültérdelték a királynő sírját, összetették piciny kezecskéiket és ájtatos szívvel kezdtek el imádkozni azért, akit legjobban szerettek.

Hát amint ott szorgalmasan imádkozgatnak, látják ám, hogy a sírdomb tetején megmozdul egy göröngy és lassan legurul onnan.

Ahol ájtatos zsolozsmák töltik meg a levegőt, ott a gonoszok nem érzik jól magukat. De még a gonoszok kövei, sziklái is elmenekülnek onnan!

Minél ájtatosabban, minél többet imádkoztak, annál nehezebb kövek mozdultak meg egyenként az elevenen eltemetett Ártatlanság sírján. Mert az imának az a különös varázserője van, hogy a jó lelkek útjából elmozdítja mindazokat az akadályokat, amiket a gonoszok elibénk raknak. A tündérkirálynő feltámadásának megakadályozására pedig igen sok nehéz követ hordtak össze a gonoszok. De nincs az a gonosz hatalom, melyen az ima előbb-utóbb ne győzedelmeskednék! A mi jóságos tündéreink tudták ezt s ezért éjjel-nappal ott térdeltek a sír mellett, hogy ájtatos imádságukkal minél előbb megszabadítsák királynőjüket.

A jutalom nem is maradt el. A gonosz boszorkányok által felhalmozott kövek, sziklák lassanként mind legurultak a sírdombról és egy szép, holdvilágos estén kilépett sírjából az elevenen eltemetett tündérkirálynő. Kacagó boldogsággal, könnyező szemekkel üdvözölték a tündérek rég nem látott, nehezen nélkülözött királynőjüket, és az öröm Tündérorszáiban határtalan volt.

•

Mi – magyarok – szintén gyermekei vagyunk egy szépséges, jóságos tündérkirálynőnek, aki ezer éven át óvott, védett bennünket minden veszedelemmel szemben. Ez a jóságos tündérkirálynő megrakta vizeinket halakkal, erdeinket vadakkal; hegyeink méhébe a mi kedvünkért drága kincseket rejtett, miket bányászaink szorgalmas munkával, sehol a világon másutt nem található nagy mennyiségben hoznak napvilágra. A mi jóságos tündérkirálynőnk áldó kezének köszönhetjük, hogy a magyar föld termi a világ legjobb búzáját, legédesebb gyümölcsét. A tündérkirálynő szeretete varázsolta hazánkat a világ legszebb országává, melyben napsütéses rónák, harmattól csillogó virágos mezők, titokzatos meséket sutogó erdők, büszke bércek, üde levegőjű völgyek, frissen csergedező patakok, lassú folyású, teherbíró folyók váltakoznak, szemet-szívet gyönyörködtető gazdag változatban.

Magyarok Istenasszonyának hívják ezt a tündérkirálynőt, akit a hegyeken túl lakó gonosz ellenségek ugyancsak elevenen eltemettek. Megszámlálhatatlan sokan törtek rá, hogy testét szétszaggassák és elevenen eltemessék. A mi jóságos anyánk sírjára is elhozta a világ minden gonosz ördöge a maga követ, szikláját, hogy minél jobban megneheztítsék a feltámadást.

A legnagyobb, legnehezebb sziklákat, a hitetlenség, az istentelenség, a hazafiatlanság és a jövőben való reménytelenség ördögei rakták szegény édes anyánk sírjára.

És most a mi jóságos tündérkirálynőn ott fekszik a sír mélyén feldarabolva, vérző testtel, fuldokolva a reá halmozott nagy-nagy terhektől és epedve várja a feltámadást, a szabadító imát.

Nekünk is – kedves gyermekek – éppúgy, mint a mesébéli tündéreknek, szorgalmasan, ájtatosan imádkozni kell, hogy édes anyánk sírjáról az ima erejével legördítsük a gonoszágok köveit, hogy Magyarországot feltámaszthassuk.

Ha mindennap térden állva elimádkozzuk, hogy:

Hiszek egy Istenben,

akkor legurulnak a sírról azok a kövek, melyeket a hitetlenség, az istentelenség ördögei raktak rá.

Ha elimádkozzuk, hogy

Hiszek egy hazában,

akkor azok a kövek fognak megmozdulni, melyeket a hazaárulás ördögei hordtak össze.

De imádkozzuk el igaz keresztény lélekkel azt is, hogy

Hiszek egy isteni örök igazságban,

mert e szavakra az igazságtalanság ördögének kövei mozdulnak meg Magyarország sírján és ennyivel is siettetni fogjuk a föltámadást.

Ha mármost e zsolozsmák kiegészítéseként elmondjuk azt is, hogy

Hiszek Magyarország feltámadásában,

akkor bizton elkövetkezik a mi jószágos édes anyánk feltámadása, mert aki erősen hisz és hite szerint él, az nem csalatkozik.

Gyertek hát gyermekek, ereszkedjetez térdre jószágos édes anyánk – Magyarország sírja körül, tegyétek össze kezeteiket, emeljétek szemeteket a magyarok Istenének magassága felé és mondjátok velem imádságos áhítattal a legszentebb magyar zsolozsmát:

*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.
Amen.*

Kozma Imre: Az ima erejével. In *Amerre most martalócok járnak. A magyar gyermekeknek elmeséli Kozma Imre.* Budapest [1925?], Honvédelmi Párt Szervezési Osztálya, 3–6. o.

Pethő Sándor: Világostól Trianonig – Részlet (1925)

[...] Összefoglalva a történelmi Magyarország bukásának okait, utalnunk kell Taine-nek, a nagy francia történetbölcseleonek ama megállapítására, amely szerint a tudatos és szándékos rombolás mindig csak másodrangú eleme a felfordulásnak. Az elsődleges elemeket a régi uralom belső korhadtságában és tehetetlenségében, a korszerű reformoktól való irtózásában kell keresnünk. Ha ezt a történelmi képletet az októberi összeomlás tényezőire alkalmazzuk, akkor lehetetlen mellőznünk és még egyszer röpké seregszemlét nem tartanunk a munkapárti uralom mulasztásain és hibáin, amelyek közül a szembeötlőbbek a következők: A nagy kormányzópártnak erkölcsi tekintélyét alaposan meg-

tépázta a Déry-per.¹ Az ortodox 67-es szabadelvű párt restaurálása csakis oly módon következhetett be, hogy feladta a nemzet katonai aspirációit, lemondott a választójog kibővítéséről s vállalta a ballhausplatzi külpolitika² minden terhét kritika és ellenkezés nélkül. A háború alatt a munkapárti kormányzat tökéletlenségei teljes virulenciájukban jelentkeztek. Elkövette azt a hibát, hogy a nemzet nagy létküzdelmének előestéjén sem engedett az erőszakos pártmonopóliumból s hogy útját állotta a nemzeti erők egyesítésének. Amikor világszerte koalíciós kormányok szervezték a nemzeteket és a társadalmakat a világtörténelmi erőpróbára, a régi magyar kormányrendszer 1917 tavaszáig a maga érintetlen és szűkre szabott politikai keretei közé akarta préselni a nemzeti védelem erőit s ily módon a belső front vonalaiból kiszorította vagy tétlenségre zsibbasztotta azokat az energiákat, amelyek a nemzeti pártok vezető férfiainban és közvéleményében voltak letéteményezve. A munkapárti uralom egyetlen pozitív tétele Tisza István erőteljes egyénisége és tettekéssége volt. Maga a vezér azonban, talán éppen a merev pártabszolutizmus megóvása érdekében, olyan végzetes következtetlenségekbe és hibákba sodródott, amelyek talán elkerülhetők lettek volna, ha nem kizárólag az ő személyes politikája jelenti a magyar nemzet egyetemes állásfoglalását a háború nagy kérdéseivel szemben. Tisza nem helyeselte a háborút, mégis vállalta. Amikor az olasz beavatkozás talán még diplomáciai eszközökkel lett volna elhárítható, Tisza volt az, aki az osztrákokénál is elutasítóbb magatartást követett az olaszok által szorgalmazott területi engedmények dolgában. Berchtold³ azért bukott meg, mert engedmények árán próbálta megvásárolni Olaszország semlegességét, s Tisza, a magyar miniszterelnök volt az, aki a tőle megszokott eréllyel állta útját a ballhausplatzi politika mérsékletének és kései, de nem teljesen megkésétt józan belátásának. Az olasz háború megakadályozta a központi hatalmakat, hogy alaposan kihasználhassák a gorlicei áttörés⁴ stratégiai sikereit. Jellemző, hogy az olasz követelések kérdésében Tisza szembefordult a hivatalos német külpolitikával is, amely a háború szerencsés befejezése érdekében sürgette az olaszokkal folytatott tárgyalások békés elintézését. Éppily ellenmondás tűnik fel Tisza magaviseletében akkor is, amikor állást kellett foglalnia a tengeralattjáró-akció ügyében is. Tisza kétségkívül nem helyeselte a korlátlan búvárhajóharcot s mégis vállalta érte a felelősséget, jóllehet tisztában volt Amerika intervenciójának következményeivel. 1917 kora tavaszán még egy utolsó alkalom kínálkozott, hogy a központi hatalmak a *status quo ante bellum*⁵ alapján befejezhessék a világháborút. Kitért az orosz forradalom. Oroszország katonai hatalma reparálhatatlan csorbát szenvedett, halálos dőfést kapott az orosz imperializmus, amely ellen Magyarország kardot rántott. A felelős magyar politikának az lett volna a kötelessége, hogy, mérlegelve a nemzet erőkéjlesztésének határait, a béke irányába szorítsa a német intranzigens pártokat és tábornokokat is, miután Oroszország legyengülésével Magyarország számára megszűnt az önvédelmi harc parancsoló érdeke. Ez az alkalom kiaknázatlanul tűnt el az elszalasztott lehetőségek sötét hátterében. 1918. október 17-én még töretlenül állottak az osztrák–magyar harcvonalak, amikor Tisza a képviselőházban bejelentette, hogy ezt a háborút elvesztettük.⁶ Ennek a nyilatkozatnak destruktív hatása semmi más tényével nem volt felmérhető.

Az elkövetett hibák lajstromát bővítette az a makacs ellenzés, amellyel a munkapárt a választójog kiterjesztésének kérdésével szemben a tizenkettedik óráig viseltetett. Tisza többsége buktatta meg a választójogi egyezményt, amelyet a balközépi pártok létesítettek a parlamentben nem képviselt erőcsoportokkal. Kétségkívül nagy érdek követelte volna, hogy a szocialista és a radikális elemek együtt haladjanak a nemzeti pártokkal, hogy a haladás gondolata ne számkivetessék a forradalomba, hogy azok a pártok is osztozkodjanak az ország sorsáért való felelősségben, amelyeket eddig kiegyenlíthetetlennek látszó ellentétek választottak el a történelmi magyar politikától. Az a körülmény, hogy Tisza és a munkapárt megbuktatta a Vázsonyi-féle választójogi javaslatot,⁷ egyik indokává vagy legalább is ürügyévé vált annak, hogy a balpártok minden összeköttetést megszakítsanak a nemzeti alapon álló progresszív elemekkel s a maguk, a nemzeti pártok irányzatától egyre távolabb vezető útját folytassák. Az orosz forradalom

különben is olyan lökéseket adott a szocialista mozgalmaknak Magyarországon is, amelyek egyre szilajabb tempóban kergették a választójogi paktum által félig lefékezett szocialista tömegeket a forradalom felé.

Az *ancien régime*⁸ mulasztásaira és baklövéseire azután rádupláztak azok az elemek, amelyek a nemzeti tanácsban egyesültek. Károlyi Mihály gróf egy ideig mintha a balközépi nemzeti pártokkal való együttműködés gondolatában kereste volna a kibontakozás útját. Ismeretlen befolyások alatt azonban csakhamar elfordult ettől az eszmétől. Eltaszította magától a konzervatív és nemzeti elemek szövetségét s ezzel olyan ellensúlytól fosztotta meg magát, amelynek hátrányai a forradalom alatt is folyvást érezhetők voltak. Feltéve Károlyi Mihály jóhiszeműségét, egyenesen utópistának kell őt mondanunk, hogy bírálat nélkül felesküdt a wilsoni jelszavakra⁹ s ezekkel erjedésbe hozta a külpolitikailag annyira iskolázatlan magyar közvéleményt. Az októberi forradalom – bármit mondott is hangzatos kiáltványában – a nemzeti elemeknek mondhatni híján, természete szerint egyrészt pacifista, másrészt bolsevik volt. Emellett életének ötödfél hónapja alatt valami sajátságos hisztériát érzett az ellenforradalomtól, amely még a kezdeti szervezkedés fókáig sem jutott el. Elutálva magától a jobboldali erőket, ezek természetesen a forradalmi pártokon kívül próbáltak csoportosulni, de már első rezgődésükre lecsapott a vörös ököl. Az oktróbisták legnagyobb és legvégzetesebb tévedése mégis az volt, hogy elmulasztották a fegyveres védekezést az ellenséges inváziók ellen. Nem ismerték a diplomáciában a *fait accompli*¹⁰ hatalmát. Azt hitték, ha jogfenntartással és fellebbezéssel élnek, megakadályozzák azt, hogy a tényből jogállapot váljék, s az előzetes foglalások ily módon az egész vonalon praeiudiciumot¹¹ teremtsenek a békekötés számára. A történelmi magyar állam bukásának fő tényezője azonban a nemzetiségi kérdés és a veszített háború volt. Azok a szociális mulasztások és politikai bűnök, amelyek a régi Magyarország testét elégtelenítették, csak siettették azt az erjedési folyamatot, amelynek kovásza az idejétmúlt és erőnket meghaladó nemzetiségi politika volt. Ez lappangó láz gyanánt emésztette azokat az államfenntartó erőket, amelyeken a kiegyezési rendszer Magyarországa nyugodott. Amely pillanatban szétbomlott a központi hatalom s a régi intézmények a háború irtóztos malomkövei között szétmorzsolódtak, másfelől a lappangó nemzetiségi irredenták mellett európai nagyhatalmak léptek sorompóba, a magyar állam sorsa megpecsételtnek látszott. A forradalom csupán siettette ezt a bomlási folyamatot. S azzal, hogy kardcsapás nélkül adta fel a régi Magyarország területének csaknem kétharmad részét, a világ közvéleményébe azt a meggyőződést oltotta be, hogy a magyarság rezignált, s ellenállás nélkül fogadta el azt az ítéletet, amelyet győzelmes ellenfelei mondtak ki reá. A forradalom oly pusztító erőket szabadított fel a föld mélyéből, amelyek a maguk végzetes logikájának útvonalán nem is állottak meg a proletárdiktatúra mocsaráig s előidézték azt a szégyenletes állapotot, a mélységbe hullásnak azt a nadírját, hogy néhány száz kalandor hónapokon keresztül szabadon uzurpálhatta¹² a nemzeti társadalom tompa letargiája mellett a közhatalmat, fecséremlhetette az ország pénzét és vérét, megteremthette a csőcselék gonosz terrorizmusát, a fekete köröm diktatúráját. A keleti zsidóság szellemiségéhez szabott vörös uralom nem a nemzeti erők felgerjedése és viharos reakciója következtében bukott meg. Külföldi intervenció vetett véget gyászos garázdálkodásának, olyan ellenséges hatalom, amely csupán akkor lépett akcióba Kun Bélák despotizmusa ellen, amikor felő volt, hogy a vörös tüzfészek nem marad elszigetelve az antanthatalmak által megállapított demarkációk drótsövényein belül, hanem áttérjed olyan területekre is, amelyeket az illető már a maga tulajdonának tartott. Korántsem akarjuk ezzel lecsökkenteni annak a passzív ellenállásnak jelentőségét, amelyet a falusi agrártársadalom és a nemzeti érzésű keresztény értelmiség tanúsított a proletárdiktatúra rombolásaival szemben. Az a körülmény, hogy a külföldi hatalmak szinte vesztegzárt alkalmaztak a vörös Magyarország ellen, hogy a falu népe éhségblokádra ítélte a fővárost, hogy visszautasította az Osztrák–Magyar Bank hamisított fehér bankcéduláit, hogy adminisztrációja tökéletesen csődöt mondott, mindenesetre roncsoló hatással volt a rémuralom belső szerke-

zetére. A történelmi tény azonban mégis az marad, hogy a román offenzíva sikerei nélkül a magyarországi tanácsköztársaság még egy ideig tovább tengette volna nyomorult életét s tovább fokozhatta volna a terror vérgőzös feszültségét. Semmi okunk sincs letagadni azt, hogy a magyar társadalom ezekben a zord napokban nem állott önmaga iránt való kötelességteljesítésnek ama színvonalán, amelyet például a hasonlóképpen megalázott német nemzet mutatott, amikor a maga erejéből nyomta el és fojtotta vérbe a Spartacus-puccsokat.¹³

Ez a tény a proletárdiktatúra nyomán oly elemi erővel feltámadt keresztény *risorgimento*¹⁴ eltörölhetetlen defektusa. Nem a maga erejéből lett sorsának ura, hanem olyan ellenséges tényező beavatkozása következtében, amely a polgári Európa előtt nagy érdem és dicsőséges fegyvertény gyanánt hivatkozott a magyarországi kommunizmus megsemmisítésére s ily módon bizonyos erkölcsi jogcímet kaparintott azokhoz a foglalásokhoz, amelyekkel a régi Magyarországnak gazdaságilag legdúsabb területeit hasította le és vette tulajdonába. Az a megtorlás, amelyet a vörös diktatúra kellett hogy felidézzen, éppen az ellenforradalom e szervi gyengesége következtében látszólag meglehetősen gyenge lábakon állott. A keresztény kurzusra is áll bizonyos mértékben Hugo Victorinak az a mondása, amellyel a francia restaurációt jellemezte és túlkapásait ostorozta: „Csak addig szeretjük a csatát – úgymond a nagy író –, ameddig veszedelemmel jár, mindenesetre pedig csak azoknak van joguk, hogy végül dűljanak és pusztítsanak, akik elsőknek álltak a harcsorba. Annak, aki nem emelt vádat a szerencse idején, hallgatnia kell az elomlás órájában.” A fehér reakció erejét hatalmas tömegindulatok szították. A vörösterorra csakugyan nem volt más felelet, mint az, hogy mozgása örök törvényszerűsége szerint, az ingának most jobbra is ki kellett lengenie. Ha pszichológiai és politikai szempontból ez az ellenhatás annyi érvet és mentséget kereshet magának, amennyit akar, sohasem szabadna elfeledkeznie arról, hogy a polgári társadalom restaurációjának lehetetlen a történelem ítélőszéke előtt magát azzal igazolnia, hogy egy színvonalra süllyeszti magát a forradalom iszapos okoskodásával. A keresztény reakció nem elégedett meg a bűnösök megfenyítésével, hanem a felelősség mértékét kiterjesztette oly területekre is, ahol a politikai okosság és az igazságszolgáltatás érdeke egyformán azt követelte, hogy elnéző és felejtő legyen. Másrészt akkor, amikor a gettócsöcselék lázadásáért egyetemlegesen kérdőre vonta és bevádolta a magyarországi zsidóságot is, nemcsak erkölcsi szempontból esett a könnyelmű általánosítás hibájába. Politikailag is elűzött magától vagy semlegességre kényszerített olyan társadalmi és kultúrerőket, amelyek joggal tekinthették magukat ártatlanoknak az igaz vérétől s akik csak annyira voltak bűnösök, amennyi reájuk esett a magyar polgári társadalom szörnyű gyávaságából és könnyelműségéből, amely szinte tiltakozás nélkül vetette magát alá az egymást kergető változásoknak. Ezzel korántsem akarjuk tompítani annak a kérdésnek az aktualitását és jelentőségét, hogy ha egészséges vérsejtek mozogtak a magyar társadalom ereiben, akkor reagálnia kellett volna a szervezetébe betódult idegen elemek életműködésére.

Hogy reális eredménnyel kecsegtetne a zsidókérdésnek az a megoldása, amellyel a keresztény kurzus eleinte annyi naivitással próbálkozott, azt bátrak vagyunk kétségbe vonni. Nem hisszük ugyanis, hogy hasznára vált a magyar reintegrálódási politikának az a tény, hogy, legalább kezdetben, egyebet sem tett, mint rozsdás kését a zsidókérdés köszörűkövének fenegette. Az sem vallott túlságos politikai nagykorúságra, hogy a bűntudatos és megalázkodó magyar szociáldemokráciát újból visszaszorította abba a forradalmi barlangba, ahonnan évtizedeken keresztül készülődött a világmegváltó leszámolásra a magyar polgári és nemzeti társadalom ellen. Az a körülmény, hogy a keresztény gondolat politikája elmulasztotta a kedvező időpontot a társadalmi béke megteremtésére s hogy önmagával szemben úgyszólván visszaállította azokat a csatafrontokat, amelyek a múltban erejének egy részét lekötötték, hogy a maga legyengült és lerongyolt állapotában az antant mellett olyan világhatalmat is maga ellen bősztített, mint a nemzetközi zsidóság és a szocialista internacionálé: segített betetőzni azt a szomorú mun-

kát, amelyet a veszített háború, a hibás nemzetiségi politika és a két forradalom végzett. A trianoni béke aláírását s a magyar törvénykönyvbe való becikkelyezését csak úgy lehetett volna elkerülni, ha egységes magyar társadalom sorakozik fel a teljesítési irányzat ellen.

Pethő Sándor: *Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története.* A földrajzi részt írta Fodor Ferenc. Budapest, 1925, Enciklopédia Kiadó, 224–230. o.

1. [Désy Zoltán Kossuth-párti képviselő egy 1912. májusi országgyűlési beszédében panamistának nevezte Lukács László miniszterelnököt, aki – miután a bíróság később fölmentette Désyt a rágalmazás vádjá alól – 1913 júniusában kormányával együtt lemondott.]
2. [Az osztrák–magyar közös külügyminisztérium épülete a bécsi Ballhausplatzon állt.]
3. [Leopold Berchtold gróf, a Monarchia külügyminisztere.]
4. [A központi hatalmak haderői 1915. május–júniusban a galíciai fronton áttörték az orosz vonalakat.]
5. [Háború előtti állapot.]
6. [Tisza István 1918. október 17-ei képviselőházi beszédének kivonatos szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
7. [Vázsonyi Vilmos demokratapárti képviselő 1917 júniusára véglegesítette törvénytervezetét az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetéséről.]
8. [Régi rendszer.]
9. [Utalás Woodrow Wilson amerikai elnöknek 1918. január 8-án a Kongresszushoz beterjesztett békeprogramjára.]
10. [Kész tények.]
11. [Jogelözményt.]
12. [Bitorolhatta.]
13. [1918. december 30-án a Spartakus Szövetség ösztönzésére létrehozott Németország Kommunista Pártja átvette a politikai hatalmat, uralmát azonban két héttel később jobboldali szociáldemokraták erőszakos államcsínye megdöntötte.]
14. [Újjászületés.]

Jegyzetek

Karola Néné: Mikulás-esti álom. Erdélyi kis leány Mikulás-estéje Szabad Magyarországon (1927)

SZEMÉLYEK:

Magda, 12 éves leányka

Szent Miklós püspök

1. angyal

2. angyal

3. angyal

4. angyal

1. krampusz

2. krampusz

3. krampusz

4. krampusz

Szín:

Egyszerűen berendezett szoba; az előtérben jobbról pamlag vagy pad, a pamlaggal szemben ablak a bal szélén, előtte szék. Középen kis asztal, rajta állvány, melyen Magyarország összerakható térképe van a következő részekből: 1. Csonka-Magyarország, 2. Észak,

3. Kelet-, 4. Dél- és 5. Nyugat-Magyarország. Az asztalon földrajzkönyv, előtte támla nélküli szék, hátul középen ajtó.

I. JELENET

MAGDA *(az ablaknál áll, merengve néz ki; ha lehet, mesterséges hó essék):* Ó! Te jóságos Istenem, ki az egész világon uralkodol, hallgasd meg szomorú gyermeked imáját. Messze Kolozsvárról, drága szép erdélyi hazánkból ide jöhettem végre ismét Szabad-Magyarországra. Ó, édes jó Istenem, Mikulás-napján megörvendezteted gyermekeidet. Elküldöd jóságos Miklós püspökünket, aki a sok-sok ajándékot szétosztja a kicsinyek és nagyok között. Milyen szívesen lemondanék mindenkorra minden ajándékról, hacsak visszaadnád ismét Te, jó Istenem, drága magyar hazánkat. Világosítsd fel ellenségeink értelmét, emeld fel Magadhoz szíveiket, hogy beláthassák, milyen igazságtalanok voltak irántunk. Akkor nem kellene folynia több vérnek és békében élhetnénk mindannyian, minden hazában. Amen!

(Az asztalhoz megy, a térképet végigsimítja.) Édes, szép magyar hazám! Milyen jó most itt a szabad hazában, ahol legalább úgy tanulhatom a földrajzot, történelmet, ahogyan azt minden magyar gyermeknek ismernie kell. *(Mutatja.)* Magyarország határai: északnyugattól, Dévénytől Orsováig gyönyörű ívben, Istenadta koszorúban a Kárpátok, Orsovától Zimonyig a Duna, itt Délen a Dráva és Nyugaton a szomszéd országok Krajna, Stájerország és Alsó-Ausztria. *(Felveszi a földrajzi könyvet, keveset olvas, azután a könyvvel a kezében a pamlaghoz megy.)* De mennyire elálmosodtam! Lepihenek egy kicsikét; mire hazajön jó nénikém, ismét frissen foghatok a munkához. *(Ledől a kerevetre. Halkan mondja):*

Édes Hazám Magyarország, szeretlek,
Te érted száll hő fohásza szívemnek.
Csillagos ég borulj fölé szelíden,
Áldd meg az én édes hazám, nagy Isten!

(Elszunnyad. A színpad elsötétül, csak az asztal és környéke van élénk világításban. Az ajtón bejön a négy krampusz, beszaladnak, kiabálva körülszaladnak az asztal körül s akkor a négy sarkon megállnak.)

II. JELENET

1. KRAMPUSZ

Én a csehek küldötte vagyok, hipp hopp,
Parancsukra magyar földet rabolok, hipp hopp,
Elviszem e szép országnak nagy részét hipp hopp,
Pedig magyar adta érte a vérét, hipp hopp.

(Kiemeli Magyarországból az északi részt és puttönyába teszi.)

2. KRAMPUSZ

Oláh komám hü szolgája vagyok én, tipp topp,
Cseh pajtáskát ügyesen majmolok én, tipp topp,
Kincses Erdélyt, dús Bánátot elviszem, tipp topp,
Hogy Nagyvárad is oláh volt, elhiszem, tipp topp.

(Kiemeli a keleti megszállt területet, puttönyába teszi.)



3. KRAMPUSZ

Rossz szomszédnak, rác szomszédnak küldötte, kipp kopp,
Idejött, hogy a szép Bácskát elvigye, kipp kopp,
Patics taván ringatom majd csónakom, kipp kopp,
Nézhetsz búsan utánam is magyarom, kipp kopp.

(Kiemeli a déli megszállt területet, puttonyába teszi.)

4. KRAMPUSZ

Hütlén testvér; osztrák sógor foga fáj, ripp ropp,
Tetszik neki, kell is neki ez a táj, ripp ropp,
Elviszem hát én is, minek maradjon? ripp ropp,
A magyarnak minél csonkább maradjon, ripp ropp.

(Kiemeli Nyugat-Magyarországot, puttonyába teszi.)

(A négy krampusz összefogódzva körülugrálja a csonkán maradt részt; együtt mondják fenyegetve és gúnyolva Magyarországot.)

Nesze neked Magyarország, mért hittél?
Annyi sok hőst idegenbe mért vittél?
Csalfaságot hűséggel mért fizettél?
Ős földeden most már csupa bitang él.

III. JELENET

(Kívülről csengetés hallatszik, krampuszok ijedten szétszaladnak, az 1. krampusz a színpad elejére, a bal sarokba fut, az ablaknál lévő szék mögé bújik. A 2. a hátsó bal sarokba, a 3. a jobb hátsóba és a 4. a színpad elején jobbra, a pamlag mögé bújik. A színpad kivilágosodik. Mikulás püspök négy angaltól kísérve bejön): Milyen pokoli láрма ez itt? e csendes hajlékban.

Úgy látszik, hogy láncra vert szolgálóimat valaki felszabadította és azok zajonganak itt. (A térképhez megy.) No lám, még mindig a régi nóta járja? (Az angyalokhoz.) Jertek csak, hű angyalkáim, segítsetek. Fogátok csak meg e csintalan szolgálókat, hozzák csak vissza, amit elraboltak és eldugtak puttonyaikba. Itt van ez a kedves gyermek, ártatlan hűséges szívvel kész lemondani minden ajándékról, csak szent hazáját akarja ismét egynek látni. Teljesedjék hát egyelőre álmában kívánsága, míg egyszer valósággá lesz a szép álom! Munkára fel, kis híveim!

(Az angyalok mindegyike láncot vesz elő kosárkájából és egy-egy krampuszhoz lépve, kezére teszi, odavezeti a térképhez.)

1. ANGYAL (az 1. krampuszhoz):
Add csak ide, mit puttonyodba tettél,
Mit e drága szép országból elvettél.
Hűtlen szolga, amit kezéd elrontott,
Angyalszívvel jóvá teszem én azt most.

(Visszateszi Felső-Magyarországot.)

2. ANGYAL (a 2. krampuszhoz megy, a térképhez vezeti):
Te is gyere, puttonyodat add ide,
Kincses Erdélyt, dús Bánátot ízibe,
Szent Anna tón magyar gyermek evezzen,
Szabad hazát magáénak nevezzen!

(Visszahelyezi Erdélyt.)

3. ANGYAL (a 3. krampuszhoz lép és az asztalhoz vezeti):
Látod gonosz, utolér a büntetés,
Mire való ez a csúnya tüntetés?
Inkább a rác bitorolja e földet?
Amelyet hős magyar vére öntözött?

(Visszateszi Dél-Magyarországot.)

4. ANGYAL (a 4. krampuszhoz megy, előrevezeti):
Jöjj csak ide, te vagy a leggonoszabb,
Aki osztrák parancsára rabló vagy,
Magyar adta, áldozta fel életét.
Visszaadjuk — így — (behelyezi helyére Nyugat-Magyarországot) mostan már kész a kép.

MIKULÁS PÜSPÖK: Így van ez jól! No mostan gyorsan ide az ajándékokkal! Hadd örüljön e drága kis leány annak is, amiről kész volt hazájának javáért lemondani. (Az angyalok kiveszik a krampuszok puttonyából a cukorkát, könyvet, papucsot s más ajándéktárgyat, az asztalon szépen elrendezik.)

MIKULÁS: És most Isten óvjon, jó leány! Maradj továbbra is hűséggel, igaz szívvel hazádon csüggő, míg újból nagy és szabad lesz szép hazád, egész Magyarország! (Áldó kézmozdulattal körülmegy a színpadon, az angyalok láncon vezetve a krampuszokat, mind el.)

IV. JELENET

(A szín ismét elsötétül, csak az asztal van éles világításban.)

MAGDA (felnyitja szemét, dörzsöli, felül): Istenem, milyen csodálatos álmom volt! (Az asztalra néz.) De mi ez? Hát valóság volt? (Odaszalad.) Ó mennyi szép ajándék! Itt járt igazán a jó Miklós püspök, ő hozatta vissza az angyalokkal, (simogatja a térképet) Észak, Kelet, Dél- és Nyugat-Magyarországot. Milyen boldog vagyok! (Letérdel a térképtől balra, imára kulcsolja kezeit.)

Te hatalmas nagy Isten!
Hallgasd meg imámat,
Eszteendőre Mikulásra,
Adjad vissza igazában,
Az én édes, ezer-éves
Drága, magyar, szép Hazámat!
Amen!

(Megöleli a térképet, megcsókolja.)

Függöny

Karola Néri: Mikulás-esti és karácsonyi alkalmi jelenetek. Budapest, 1927, Kókai Lajos kiadása, 17–24. o.

Vámbéry Rusztem: A revízió tízparancsolata (1928. október)

Néhány hétig külföldön jártam – Párizsban, Londonban és Berlinben –, melynek szépítő messzeségében eltűnnek a magyar glóbusz apró szemölcssei, ahol az emberek mit sem tudnak arról, hogy Bud úr közgazdasági miniszter,¹ hogy Nagykanizsán képviselőválasztás volt, vagy hogy a kisgazdacsoportnak mi a véleménye a királykérdésben. Oda-künn a *Blick aufs Ganze*² nyomul homloktérbe, ott Magyarország nemzetközi viszonylatban szerepel, már amennyiben szerepel és azt a néhány politikust, akinek egyáltalán van valamelyes fogalma rólunk, legfeljebb az érdekli, hogy esetleg minő bonyodalmak veszélyeztetik az ide befektetett külföldi tőkét. Egyébként azonban a sajtó, a parlament és a közönség a magyar problémának alig szentel több figyelmet, mint Lettországnak vagy a georgiai³ köztársaságnak.

Ebbe a hűvös elszigeteltségbe nem jut el a magyar autointoxikáció sem, amelynek bódultságában közönségünk ringatódzik. Itt nem látják a kacsalábon forgó légvárakat, amelyeket politikusok egy kis népszerűségért emelnek s amelyek lapjaink napi 16 fillérért bocsátanak olvasóik rendelkezésére, hogy bennök a bizonytalan jelenből szöhessék egy szebb jövő kecsegtető álmait. Aki nyitott szemmel járja a nyugati tájakat, kénytelen-kelletlen tudtára ébred olyan igazságoknak, amelyek a honi füleknek nem tetszetősek, de amelyeket csupán rosszhiszeműség vagy gyávaság hallgathat el. *Wer die Wahrheit kennet und saget sie nicht, der bleibt fürwahr ein erbärmlicher Wicht.*⁴ Fájó igazságok kimondása pedig kétszeres kötelesség, mert önámítás a fájdalmat nem enyhíti, hanem perpetuálja. Kötelesség, noha ez igazságok a politika mezsgyéjét érintik, mert a tények pártatlan kifejezése a politikában is tudományos feladat.

Már e bevezetésből kitűnik, hogy arról a kérdésről van szó, amely körül a magyar közélet összes szereplői, triviális hasonlattal élve, úgy forognak, mint a macska a forró

kása körül. Ha nem is hiszem, hogy Hungaria ezernyi baja a mefisztói recept szerint a trianoni egyetlen pontból gyógyítható, abban a magyar állam egyetlen polgárának sem lehet eltérő véleménye, hogy a békeszerződés revízióra szorul. Igaz, hogy nemcsak a trianoni, mert az összes békeszerződések, mit a győzteseknek diadalmámborban és gyűlöletben fogant egyoldalú akaratelhatározásai egyaránt nélkülözik a kiegyenlítő igazságosságot, amely a kétoldalú szerződésnek fogalmából következik. Erről a nyugat-európai közvéleményt ma már nem is kell meggyőzni. Eltekintve egyes reakciós kormányoktól és sovíniszta kisebbségektől, mindenki tisztában van vele, hogy Európa politikai nyugalma és gazdasági egyensúlya a revízió nélkül nem biztosítható. Ugyanígy nyilvánvaló, hogy a revízió csak békés eszközökkel érhető el, mert minden újabb háborús kaland az európai kultúra végső pusztulását jelentené. Aki tehát a nacionalista ellentétek kiélesítésével, a harci készség fitogtatásával azt a hátsó gondolatot árulja el, hogy esetleg fegyveres erővel kívánja „orvosolni” a békeszerződések igazságtalanságait, az konokabb ellensége a revíziónak, mint a békeszerződések status quo-jához ragaszkodó konzervatív kormányok.

Ebből a szélesebb szemszögből tekintve, lehetetlen észre nem venni, hogy a közélet ún. vezető egyéniségeinek kertelése és szemhunyorításos kétszínűsége a revízió kérdésében minő veszélyeket rejt. Ha komolyan és a siker reményével akarjuk a revíziót, úgy:

1. Nyíltan és hátsó gondolat nélkül kell idebenn és odakünn egyaránt hirdetni, hogy nem törekszünk egyébre, mint az ország etnográfiai kikerekítésére és a külföldi magyar kisebbségek hathatós védelmére. Sem most, sem a jövőben. Ezt pedig nemcsak hirdetni, hanem tudni és hinni kell. Tudni kell, hogy a háború előtti magyar birodalom az Osztrák–Magyar Monarchiának volt integráns alkateleme, amelyet a napóleoni kort követő kényszerhelyzet, mint évszázados ideiglenes expedienst⁵ teremtett meg, s csak mint ilyen állhatott fenn, mert a feudális osztályok uralma mindkét államban a felerészt idegen ajkú lakosság felett végső vonalban a közös hadsereg szuronyaira és a német birodalom presztízsére támaszkodott.

Amióta a krími háború után Délkelet-Európa nemzeti államai megszülettek, az Osztrák–Magyar Monarchia napjai éppúgy meg voltak számlálva, mint a török birodalomé, amelyet a berlini szerződés bontott alkatrészeire. Minthogy a gyakorlati szükség, amely – a monarchiát egy évszázadon életben tartotta: a szláv–germán ellentét, amelyben a monarchia mint Pufferstaat⁶ szerepelt, a világháború után megszűnt, mert a germánság és szlávság hosszú időre kölcsönös gazdasági függőségbe került, semmiféle oly német érdek nincs, amely akár az imperialista Osztrák–Magyar Monarchia, akár csak a háború előtti magyar birodalom feltámasztását indokolhatná. Jókora adag naivitás nélkül tehát német segítségre az integritási álmokban nem számíthatunk, s csak a Nibelung-hűség⁷ gazdasági morzsáin élősködő politikusok nem akarják észrevenni azt a hüvös *désintéressement-t*,⁸ amelyet a német köztársaság a mai feudális Magyarország iránt tanúsít. Hogy Franciaország ily törekvést nem hajlandó támogatni, az igazán nem szorul magyarázatra, Nagy-Britannia pedig, ha Trianon revíziója szóba kerül, nyomban Franciaországra utal és még a békeszerződések revízióját programszerűen valló munkáspárt sem gondol arra, hogy a revíziót Franciaország ellenére kényszerítse ki. Sőt nem számíthatunk a fasiszta Olaszországnak problematikus segítségére sem, miként a Mussolininak legutóbb tett nyilatkozatából félre nem érthetően kiderült. Aki tehát emberileg belátható jövőben oly európai háborús bonyodalomra számít, amelynek zavarosában a magyar aspirációk fegyveres érvényesítése valamely nagyhatalom támogatására találhat, az vagy távol áll az európai politika realitásaitól vagy népszerűséghajhászból tudatosan vezeti félre a jóhiszemű álmodozókat.

2. Revíziós törekvéseink nem támaszthatók alá ellenforradalmi legendákkal. E konvencionális mesék közé tartozik, a nemzetiségi politika terén, a háború előtti korban elkövetett hibák elhallgatása vagy letagadása. Hogy a magyar politika a hatvanas évek elején letért Deáknak és Eötvösnek a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontjáról, azért nem a magyar államot és nem a magyar nemzetet terheli a felelősség, hanem a

feudális osztályoknak néhány ezer tagját, aki félmillió nyíltszavazásos választói nevében tizenötmillió állampolgár sorsát intézte. Nem a magyar államnak és a magyar nemzetnek érdeke tehát, hogy vállalja a történeti felelősséget azokért a hibákért, amelyeket nevében egy törpe kisebbség követett el. Delirant reges, plectantur Achivi⁹ – történeti tapasztalat ugyan, de nem etikai elv. Nem kívánja ezt a jogfolytonosságot sem. Éppen ellenkezőleg, a magyar népnek érdeke, hogy a revízió kérdésében ne mérlegelhessék terhére azokat a súlyos hibákat, amelyek Magyarország feldarabolását eredményezték. E hibákat letagadni semmiféle külföldi propagandával nem lehet, még annak hangsúlyozásával sem, hogy egyik-másik utódállam nem okult a magyar nemzetiségi politika tévedésein.

3. Nagy adag naivitás és balkáni gondolkodás nélkül el sem képzelhető, hogy a külföldön a revízió érdekében folytatott propaganda, a való tények megismertetésén kívül, akár a magunk tényeinek szépítését, akár mások tényeinek elferdítését érhetné el. Csak a szolgabírói furfang, csak a primitív embereket jellemző ravaszkodó agyfúrtság gondolja, hogy túljárhat a „huncut” német vagy a gyöpösfejű angol eszén és csupán a hazai sajtó szellemi táplálékát kizárólagosan élvező jámbor olvasók hiszik el, hogy a „művelt nyugat”, ha akar, nem tudja a rendelkezésére álló forrásokból Magyarországnak történetét vagy a Trianon által teremtett helyzetet megismerni. Angliában, sőt Franciaországban is egész jól tudják, hogy a magyar királyságot 1000-ben alapították, hogy a Kárpátok vizei dél felé folynak és Szt. István koronájának országai gazdasági egységet alkottak, sőt az irányadó egyéniségek előtt a trianoni béke politikai és gazdasági következményei sem ismeretlenek. Minthogy a világháborút követő békeszerződések új helyzetet kívántak Európában teremteni, a múltnak hangoztatása nem túlságosan hatja meg azokat a hatalmakat, amelyek a helyzetnek ez idő szerint előreláthatóan még hosszú időn át urai.

4. Ne higgyük, hogy Magyarország iránt akármelyik nyugati államban különösebb szerelem nyilvánul meg vagy hogy a tolakodó propaganda különösen alkalmas irántunk oly gyengéd érzelmeket fakasztani, amelyek Európa térképét a mi javunkra kikorrigálják. Minden külpolitikát, széles e világon, csak a legridegebb érdek kormányozza. Hiába olvassa tehát a londoni kereskedősegéd vagy kishivatalnok a *Daily Mail*-ben, hogy a magyar mily lovagias nemzet,¹⁰ vagy hogy Harmsworth-ot miként röpítette Debrecen városának ősi négyesfogata,¹¹ hiába élvezi a Regent Streeten kormánytámogatással megnyíló magyar vendéglőben a jófajta csirkepaprikást, szamorodni és cigányszó mellett, sőt hiába ugrott be egy Londonban önkéntes propagandamunkát végző naiv magyar hölgy nemrég Baldwiné autójába, s magyarázta neki egy negyed órán át Trianon igazságtalanságait.¹² Mindebből az angol közvélemény legfeljebb azt a következtetést fogja levonni, hogy a paprikás ízletesebb a kínai csop-szui-nál,¹³ s hogy errefelé az embereknek furcsa modora van, de a Foreign Office aligha fog arra következtetni, hogy a Csalóköz magyar lakosságát Csehszlovákia ellenállásának letörésével kell visszacsatolni Magyarországhoz.

5. Csupán mértéktelenül egocentrikus gondolkodással képzelhető el, hogy a nyugat-európai közvélemény, amelyben mindjobban tör utat a békeszerződések igazságtalanságának tudata, kizárólag vagy az egész komplexum figyelmen kívül hagyásával, mindenekelőtt a magyar béke módosításáért fog síkra szállni. Éspedig nem csupán azért, mert a nemzetiségi elvből kiindulva, egynémely más igazságtalanság is megesett. Így például, hogy egyebet ne említsünk, a német Tirol kiszolgáltatása a *sacro egoismo*-nak¹⁴ vagy a német gazdasági egységet megbontó danzigi folyosó. De ettől eltekintve, a békeszerződések egymással oly szoros szerves kapcsolatban állanak, hogy az egyik szerződés revíziója nemzetközi szemüvegből tekintve, el sem képzelhető a többiek érintése nélkül. Ebből következik, hogy a trianoni szerződés elszigetelt revíziója hiú ábránd, amelyet csak az a csalóka érzés varázsolhat elő, hogy a mi nemzeti sajátosságaink inkább alkalmasak külföldön rokonszenvenek kiváltására, mint más nemzeteknek azok számára ugyanoly értékes sajátosságai.



ÉLŐKÉP A VITÉZEK BÁLJÁN,
1932. FEBRUÁR 9.

6. Kétségtelen tehát, hogy csak hosszú évek, sőt esetleg évtizedek múltán fog megszületni az a derűs nemzetközi légkör, amelyben a békeszerződések revíziója megéri. Amiből következik, hogy annak, aki komolyan óhajtja a revíziót, mindent kerülnie kell, ami akár a szomszédos, akár volt ellenséges államok érzékenységet sérthetné, vagyis szitkozódással és káromkodással nem lehet a revízió ügyét szolgálni. Ellenben minden oly törekvés, amely a nacionalista feszültség enyhítését célozza, egyszersmind a békeszerződés revíziójának útját egyengeti. Egyelőre ezt az utat rögössé teszik a háborús gyűlölet emlékének hulladécai és a háború után feléledt mámoros vagy elkeseredett sovinizmus göröngyei, amelyeknek eltakarításából függ, hogy a revízió útja járható legyen. Nyilván nem áll tehát a revízió érdekében, ha követelését oly népek piszkolásával kapcsoljuk egybe, akikkel a követelésnek igazságosságát meg akarjuk értetni. Ha a revízió kérdésében még oly bölcsek volnánk is, aminők nem vagyunk, a nemzetközi megértés atmoszférájának megteremtése nem mitőlünk, hanem attól függ, hogy Angol-, Francia- és Németországban a baloldali, antinacionalista pártok tartós uralomra kerüljenek, sőt függ attól is, hogy a szomszédainkkal szemben fennálló lelki gátlásokat a kölcsönös törekvés enyhítse.

7. Valóban nem igaz, hogy ha Magyarországon sikerülne a demokrácia uralmát megvalósítani, ez egyszersmind már a revíziót is biztosítaná. Ehhez szükséges, hogy a demokrácia, a szónak minden vonatkozásában, az ún. győztes hatalmaknál is győzelemre jusson. Amíg odaát az imperializmus uralkodik, a vele szövetkezett nagytőke még jó ideig fog különböző kuruzslószerekkel kísérletezni, mielőtt a kontinentális piac visszaszerzését egyedül biztosító gyógyszerre: a békeszerződések revíziójára fanyalodna. Viszont ez nem jelenti azt sem, hogy várjuk meg a lélektani pillanatot, s csak azután térjünk át egy tessék-lássék demokráciára. Nem mondhatjuk, *que messieurs les assassins commencent*.¹⁵ Amíg a magyar feudális reakcióban – hogy joggal vagy nem joggal, az mindegy – háborús veszedelmet éreznek, addig fel sem merülhet a revízió gondolata. Számunkra a revízió elfogadhatósága attól függ, hogy oly végleges, békés megoldást teremtsen, amely a restaurációnak további fegyveres hátsó gondolatát kizárja. Ily biztosítékot azonban csupán az a becsületes demokrácia nyújthat, amelyben a demokratikus intézményeket kongeniális szellem tölti meg. Politikai és államigazgatási beren-

dezkedésünkben el kell tűnnie a kaszinói tónusnak, a „kérlek kegyelmes uram” hangnemének, a megyei patriarchalizmusnak és a bürokratikus pajtáskodásnak. Gazdasági életünkben pedig kifejezésre kell jutnia a valóságos gazdasági rétegződésnek, amit csupán demokratikus adó- és birtokpolitika valósíthat meg. Mindezeknek eszköze természetesen az általános és titkos választójog. De ez is csak a szabadságjogokkal és demokratikus oktatási rendszerrel karöltve valósíthatja meg a becsületes demokráciát, amely éppúgy bent rejtőzik a magyar nép egyetemében, mint a szobrászati műremek a faragatlan márványtömbben.

8. Ily demokrácia egyszersmind záloga annak a komoly békeszeretetnek, amelynek őszinte kifejezése nélkül hiába várjuk, hogy a revíziós törekvések a nyugati hatalmaknál visszhangra találjanak. Nem lehet egy szájból egyszerre meleget és hideget fújni, nem lehet egyrészt azt hangoztatni, hogy mi kizárólag békés eszközökkel, meggyőzéssel, felvilágosítással és fenntartásos Kellogg-paktumokkal¹⁶ kívánjuk igényeink igazát Európa színe előtt érvényesíteni, és nem lehet másrészt a fegyveres hősiesség állandó dicsőítésével, a múlt haditetteinek invokációjával, a katonai szellem hangsúlyozásával a nevelésben a békés szándék hangoztatását nyomban megcáfolni. Nem lehet az egyik kézzel a béke ájtatos olajágát lobogtatni, a másik kézzel pedig cikkeket írni, amelyekben Hadúr kardjára csapva és Csaba királyfi seregeit segítségül híva sejtetjük Nagy-Magyarország helyreállítását. Mi tudjuk ugyan, hogy Hadúr és Csaba csak legendás alakok, de az érdekelt külföldnek e 16 filléres kardcsörtetés, ha nem is ok, legalább ürügy arra, hogy a revízió kérdésének komoly fontolóra vételét eleve megtagadja.

9. Nem kevésbé nyomós ürgy a királykérdés, amelynek akármilyen alakban történő hánytorgatásával mindenkor újabb akadály gördül a revízió elé. Baldwintól Muscoliniig, sőt MacDonaldtól¹⁷ Herriotig¹⁸ senki sem csinál titkot felőle, hogy a Habsburg-restauráció akármely módjában Európa békéjének fenyegetését látja. Sőt még valamely idegen „kalandorkirály” trónra ültetése¹⁹ is vagy az egyik vagy a másik nagyhatalom részéről európai bonyodalmat jelent. Aki tehát a királykérdést felveti, az egyszersmind a revízió lehetőségét kockáztatja. Bár nem hihető, hogy egyes főuraknak sürgetőbb volna a saját legitimitásuk alátámasztására a trónbetöltés, mint az ország határainak lehető kiszélesítése, sőt még az ún. történeti osztályokról sem tehető fel, hogy a múlt kedvéért kockáztatni kívánják a jövőt, mégis a politika mindennapi gyakorlata élő cáfolata e jogos elméleti föltevésnek. Még ha igaz volna is az a csupán népszavazással eldönthető hiedelem, hogy a magyar lakosság többsége monarchista, úgy látszik, hogy Angliával ellentétben, amelyet Lieber amerikai közjogász²⁰ száz év előtt királyi köztársaságnak keresztelt, a sors Magyarországnak a köztársasági királyság szerepét szánta. Az adott helyzetből és a tények logikájából ugyanis az következik, hogy az alkotmányos kérdés csak a revízió után oldható meg, mert csak a revízió hozza meg azt az európai stabilitást, amelyben a megoldás nem vált ki nemzetközi idegességet.

10. Ez pedig, mint már a mondottakból kitűnik, máról holnapra nem érhető el. Nincs tehát könnyelműbb, lelkiismeretlenebb és a revízió lehetőségét jobban veszélyeztető kűtmérgezés, mint annak a hitnek a terjesztése, hogy a békeszerződés módosítása hónapok vagy akár csak egy-két év kérdése. Ennél csupán az a seigneurialis²¹ államgazdálkodási rendszer lelkiismeretlenebb, amely oktanul fényűző költekezését a nagy-magyarországi komplexummal palástolja. Konok ellenségei a revíziónak, akik az állami élet berendezésében, intézmények szervezésében vagy a gazdálkodásában oly pazar nagystílűséget fejtenek ki, mintha a revízió már holnap remélhető volna, sőt néha oly könnyelműséget tanúsítanak, mintha már tegnap bekövetkezett volna. Tíz év talán elég hosszú idő volt, hogy az ellenforradalom fantasztikus álmoképei ködbe foszoljanak, tekintet nélkül a légvárak haszonbérloinek hatalmi érdekeire, amelyek ezekből az álmokból táplálkoztak. Aki tehát komolyan meg van győződve a revízió szükségéről és meggyőződéséből komoly akaratot is merít, annak állami létünk gazdasági berendezésében nem szabad abból kiindulnia, mintha a revízió rövidesen bekövetkeznék, hanem inkább úgy kell viselkednie, mintha az sohase volna várható.

Mózes annak idején indokolás nélkül hozta a Sínairól a kőbe faragott transzcendentális tízparancsolatot, amellyel az Úr kiválasztott népének megélhetését az ígért földjén biztosítani kívánta. Ma nincs szükség prófétai ihletre, hogy bárki, aki nyitott szemmel járja a külföldet, a revíziónak e tízparancsolatát indokolással együtt megismerhesse. Sajnos, a megismeréstől a megértésig hosszú út vezet, különösen, ha egy évtizeden át hamis próféták homlokegyenest ellenkezőjét hirdették mindazoknak a szembeszökő igazságoknak, amelyeket a leghűvösebb tárgyilagossággal igyekeztem dióhéjba szorítani. Sőt még a megértés sem elegendő. Hiába értik meg e folyóiratnak olvasói az elmondott elemi igazságokat, ha nem akadnak tömegpresztízzsel rendelkező államférfiak, akik azoknak tanúságát magukévá teszik. Száz éve, hogy Széchenyi István megírta a *Hitelt*, elsejét a „három égbenyúló piramis”-nak, amellyel a legnagyobb magyar nevet kiérdemelte. Munkájának lényege volt, hogy a török és Habsburg-uralom alatt elmaradt Magyarországot a nyugat-európai nemzetek sorába igyekezett emelni. Most új Széchenyire van égető szükség, aki a revízió kérdésében az országot kiemelje az ellenforradalmi káprázatból s megmutassa az utat, amely oktondi keleti álmokból a nyugati realitások értékeléséhez vezet. Az államférfi, akiben lesz elég bátorság, hogy az olcsó népszerűséget kockáztatva a káprázattal szembeszálljon, reámutasson a revízió kérdésének közkeletű falláciáira²² és a magyar közvéleményt a nemzetközi politika szemszögébe állítsa, nem kisebb joggal fogja a következő nemzedékektől a legnagyobb magyar nevet kiérdemelni.

Nagyobb mérvű bátorság nélkül ugyanis még ellenzéki politikus sem hirdetheti, hogy nem Károlyi Mihály árulása vagy Jászi Oszkárnak „szobatudománya” volt az oka Magyarország történelmi tragédiájának, amelyben a katasztrófát az elvesztett világháború érlelte ki. Még mindig vakmerősségzsamba megy annak a megállapítása, hogy nincs módunkban az elvesztett háborút utólag megnyerni, és csak az elmúlt idők ábrándos siratói reménykedhetnek a történelem meg nem történtségében, bárha 60 millió volt német szövetségesünknek óriási józan többsége nemcsak tudomásul vette a háború elvesztését, hanem e tudomásának megfelelően intézi is sorsát s éppoly kevéssé óhajtja Vilmos császárt restaurálni,²³ mint ahogy Ludendorffot²⁴ sem nevezi ki hadügyi államtitkárnak. Természetes tehát, hogy kellő bátorság nélkül felelős politikus azt sem hirdetheti, hogy a területi integritásnak bevallott, sőt még inkább hátsó gondolatba rejtett célkitűzése veszélyezteti az elérhető békerevízió lehetőségét is, hogy a múlt végzetes hibáinak letagadása nem alkalmas a jövő reményeinek beváltására, hogy a gombostűszúrásos politika akkor sem járhat eredménnyel, ha a volt nemzetiségek helyett a szomszédos utódállamok irányában alkalmazzuk. Ahhoz, hogy valaki a képzeletcsiklandozó romantikával szembeszállva az igazságok realizmusát fogadtassa el, hogy a destrukció hazugságával szemben a hazugságokat destruálja, valóban bátorság kell. Mundus vult decipi.²⁵

Nem a bátorság hiánya akadályoz bennünket, hogy ezt a munkát elvégezzük, nem is az a belátás, hogy e folyóirat távol a politikától, csupán a társadalmi életfolyamat megfigyelését és magyarázatát tekinti feladatának, hanem az a reális megfontolás, hogy a közvélemény tévedéseit csak azok igazíthatják helyre, akik előidézték. Ezért szükséges, hogy kifejezetten nacionalista politikus ébredjen a nacionalizmus életérdekének kormány tudatára. Olyan politikus, akit a hazafiságnak, mint egyedáruságnak haszonbérlei nem némíthatnak el érvek helyett a hazafiatlanság vádjával. Mi destruktívnek leeresztett progresszív gondolkodók nem vagyunk alkalmasak e feladatra, mert még az üzletes hazafiságtól távol álló jóhiszeműeknek sem jut eszébe, hogy vajon micsoda érdek vezethet bennünket, amikor a politikai hamupipőkeség hálátlan szerepére önként vállalkozunk? Pedig, miként napisajtónk szinte kivétel nélkül bizonyítja, igazán nem oly nehéz feladat a nemzeti hiúságot legyezgetni, a csalóka ábrándképek kiszínezésével a közönség remény-étvágyát kielégíteni vagy a mohácsi példálódzással sejtetni, hogy rö-

vid néhány száz év múlva Trianon is reparálható lesz. Tessék elhinni, hogy a szükséges frazeológia nekünk is rendelkezésünkre áll, mi is tarthatnánk a honfibútól remegő felköszöntőket s ha nem tesszük, erre talán mégis lehet egyéb okunk, mint a népszerevlenségre irányuló olthatatlan szomjúságnak enyhítése. Ha azonban már ott tartanánk, hogy ez a kérdés felvetődne, akkor nem volna szükség e sorok megírására, sőt a közvélemény felvilágosítására sem. *Rebus sic stantibus*²⁶ azonban a felvilágosítás munkáját az önámítók és ámitottak népes táborában nem nekünk, hanem annak a providenciális²⁷ politikusnak kell elvégeznie, akit a szükség bizonyára éppúgy meg fog teremteni, mint ahogy egykor Széchenyit, Kossuthot és Deák Ferencet megteremtette.

Mert az út, amelyen haladunk, nem a revízió, hanem a katasztrófa folytatása felé vezet.

Századunk, 1928. október (III. évf. 8. sz.). 457–463. o.

1. [Bud János statisztikus, politikus, kereskedelemügyi miniszter.]
2. [Áttekintő szemlélet.]
3. [Grúziai.]
4. [„Ki a valót tudja s szóra nem fakad, az bizony csak szálnalmas fickó marad” – August Daniel von Binzer *Stosst An!* (1817) c. német diákindulójából.]
5. [Megfelelő eszközt.]
6. [Ütközőállam.]
7. [Itt: németbarátság – gúnyos utalással a legendás Nibelungokra, a ködös északi földek démoni törpéire.]
8. [Érdektelenséget.]
9. [A királyok balgaságaiért a nép bűnhődik.]
10. [Utalás Rothermere lord magyarbarát hírlapi cikkeire.]
11. [Rothermere lord fia, Esmond Harmsworth 1928 májusában fényes külsőségekkel megrendezett körutazást tett Magyarországon.]
12. [Stanley Baldwin brit miniszterelnök feleségéről van szó. Az eset körülményeit nem ismerjük, de annak sajátos jegyei Réthey Ferencné és Guillaume Árpádné, a „Pro Hungaria” Nők Világszövetsége két vezetőjének módszereit idézik.]
13. [Gombás, zöldséges sertécsíkok szójaszósszal.]
14. [Mindenek fölé helyezett önérdék. (A 20. századi olasz politikai mozgalom jelszava.)]
15. [Hogy kezdjek a gyilkos urak. (A halálbüntetés eltörlését követelők egyik érve volt, hogy az embernek nem állhat hatalmában más ember életének elvétele. Erre hangzott fel a felelet: Kezdek a gyilkos urak!)]
16. [Az Aristide Briand francia és Frank Kellogg amerikai külügyminiszter által 1928 augusztusában aláírt paktumnak, amely elítélte a háborút mint a nemzetközi viták elintézésének eszközt, végül összesen mintegy 60 állam vált részesévé – ám mindegyik külön jegyzőkönyvben rögzítette fenntartásait.]
17. [Ramsay MacDonald brit munkáspárti miniszterelnök.]
18. [Édouard Herriot volt francia radikális párti miniszterelnök.]
19. [Utalás arra, hogy a két háború között Magyarországon több elképzelés született idegen (olasz, brit stb.) arisztokrata családoknak (pl. a Rothermere-eknek) a magyar trónra történő meghívásáról.]
20. [Francis Lieber német származású amerikai jogtudós *Civil Liberty and Self-Government* c. munkája 1853-ban angol, 1860-ban német, majd 1869-ben magyar nyelven is megjelent. Lásd *Polgári szabadság és önkormányzat*. Dr. [Franz] Lieber hasonczimű könyve után szabadon magyarították Scholcz Viktor és Vajda János. Pest, 1869, Heckenast Gusztáv.]
21. [Földesúri.]
22. [Fondorlataira.]
23. [Utalás az 1921. évi két sikertelen királypuccsra, amelynek során IV. Károly a magyarországi legitímisták támogatásával hiába kísérelte meg újra elfoglalni trónját.]
24. [Utalás Erich Ludendorff háborús hősként ünnepezt német tábornokra, aki a vereséget követően két szélsőjobboldali államcsínyben is részt vett, majd Hitler nemzetiszocialista pártjának színeiben indult az 1925-ös választásokon – s közvetve Gömbös Gyulára, aki kevésbé látványos háborús szolgálatot követően az ellenforradalmi rendszer fontos politikai szereplője volt, majd átmeneti ellenzékiiség után 1928-ban honvédelmi államtitkári kinevezést kapott.]
25. [A világ szereti, ha becsapják.]

Jegyzetek

26. [A dolgok ilyenén állása mellett.]
27. [A gondviselés kegyéből származó.]

Körmendi Horváth József orszájáró irredenta előadásai – Részletek (1927–1929)

I. A trianoni békeparancs [...]

*Hogyan folyt le
a világháború?
Miért veszítettük el?*

*Nem idegen győzött,
Idegen erő, kard:
Undok belső féreg
Rágta meg a magyart.
Végvári¹*

Megindult a nagy fegyveres mérkőzés a világ fölött való gazdasági uralomért, de nem az erő, nem a fegyverek diadalával fejeződött be. A központi hatalmak a fegyveres harc mezején is fölényesen erősebbnek, hatalmasabban mutatkoztak. Vilmos császár a háború első napjaiban kijelentette, hogy: „mire a fa levelei lehullanak, hazamehetek”. Ezen ma sokan nevetnek. Pedig ez nem volt valami meggondolatlan frázis, vagy szóvirág. Ennek komoly, mély értelme volt. S csak egy hajszálon csak a véletlenül múlt, hogy nem így lett. [...]

A német gazdasági élet, a német ipar és kereskedelem védője, a német katona szövetséges bajtársaival, de különösen a világ egyik legjobb katonájával, a magyarral, váll-váll mellett küzdve, az igazság erejében bízva, vasakarattal és vaskézzel csodás hősiességgel forgatta a fegyvert. Győzelmet győzelemre arattak. Mindenütt ellenséges földön állottunk és nyitva állt előttünk a végső diadal kapuja is. Amint legyőzhetetlen volt a német ipar és kereskedelem a konkurencia, a békés versengés gazdasági fegyvereivel, éppúgy legyőzhetetlen volt a harctereken annak védője, a német katona is. Minket nem angol–francia–oros–olasz–román–szerb–belga vagy amerikai hadsereg győzött le a nyílt fegyveres harc mezején, mert erre még az egész világ egyesült hadereje sem lett volna képes, hanem az az erő, amely a világnak ezt a legerkölcstelenebb, leggyalázatosabb háborúját kirobbantotta és megindította: a gonoszságnak a szelleme, a hazugság, a képmutatás és a csalás hű szövetségesével, az árulással egyetemben. Minket nem a fegyver ereje tiport le, hanem az a hatalmas agitáció, a szellemnek, a lelkeknek az a félrevezetése, megfertőzése, amely csúcspontját a híres wilsoni deklarációban, kiáltványban,² a világtörténelem e legnagyobb humbugjában és szélhámosságában érte el. Legyőztek bennünket a gonoszság szellemének erejével. Hogyan történt ez?

Tudjuk, hogy a jól szervezett antant-propaganda a fegyverek megszólalásával sem hallgatott el, sőt minden eszközt felhasználva, ereje végső megfeszítésével dolgozott ellenünk. Sikerei bámulatosak voltak. Elérte azt, hogy lassan-lassan majdnem a világ összes államai megizenték a háborút a központi hatalmaknak, vagyis nekünk. Ha katonát nem is küldöttek a harcterekre, de legalább formailag külsőleg hadüzenettel fejezték ki utálatukat és megvetésüket a gázság és hitványság országai ellen: miellenünk. Amikor aztán, dacára az egész világ megnyert rokonszenvének, erkölcsi támogatásának, a fegyveres harc mezején mégsem bírtak velünk, sőt amikor, dacára a hatalmas szellemi erőfeszítéseknek, az antant katonáinak erkölcsi ellenállása az összeroppanás előtt állott, amikor a nagy nyugati és orosz front összeomlófélben voltak, mint ahogy tényleg 1917 júliusában össze is omlott a híres „gőzhenger”, az orosz kolosszus, amikor dacára az antant-agitációnak, az összes antant-frontok lázadás és forradalom előtt állottak, a kritikus pillanatban a központi hatalmak biztos győzelme előtt valami csodás

jelenség, mint valami messze világító tűoszlop, mint valami új betlehemi csillag tűnt fel a világ színpadán. Megjelent a legfényesebb angyal álarcában az Antikrisztus, az ördögök fejedelme, Wilson, az antanthatalmak hadiszállítóinak és hitelezőinek, később fegyveres szövetségesének elnöke, a Morgan et Comp. cég főügynöke, a vigécek koronázatlan császára. Megjelent az ő zseniális agitációjával és ennek folyományaképpen híres, jól előkészített kiáltványával s az antanthatalmak megbízásából, velük egyetértésben, az addig is nagy sikerű antant-agitációt szent evangéliumi alapokra helyezte s így szólt az emberiséghez, ez volt kiáltványának értelme és lényege: Ti emberek, minek ölitek, gyilkoljátok ti egymást?! Kössünk békét hadikárpótlás nélkül, bármelyik fél területi megcsonkítása nélkül. Sőt!!! Ne elégedjünk meg még ezzel se. Irtsuk ki minden leendő háborúnak a magvát, mert ez nem méltó a huszadik század modern emberéhez. Alkossuk meg a népek testvéri szövetségét, amelynek kebelében nemzetközi döntőbíróság működjék s ez intézze el a nemzetek közt fölmerült vitás ügyeket, ne pedig háború, vér és vas. Úgy kell ezt érteni, hogy amint a magánéletben, ha valakinek embertársával ügyes-bajos dolga akad, akkor nem mehet neki fejszével, vasvillával, meg revolverrel, az önbíráskodás tilos, még akkor is, ha igaza van az embernek. Másokhoz, a törvényeket alkalmazó, független, elfogulatlan emberekhez, a bírákhoz kell mennie s azok döntenek ügyében. Azt mondja Wilson úr: Így legyen ezután a népek életében is. Ne legyen többé háború, hanem nemzetközi döntőbíróság, amely döntőbíróság határozatainak a Népszövetség nemzetközi fegyveres ereje szerezzen érvényt.³ Mi ez? Mi ez, amit ez az ember a vérzivatar közepette az emberiség legborzalmasabb óráiban beszélt? Ez a legszentebb eszmék egyike, az evangéliumok egykor majd a világot megváltó nagy tanításainak egy része, az egy akol, egy pásztor előhírnöke, a kereszténység egyik alap gondolata, egy lépés a Krisztus országa, a harmadik birodalom felé. Azt mondotta még Wilson és az antant nyilvánosan helyeselte, hogy szereljen le a világ, mert az óriási állandó hadseregek, a sok katona, a sok hadiszergyártás is egyike a modern élet rákfénéinek; egyik oka a tömegek nyomorának.

Kettős célt ért el ezzel a mesterfogással ez a Lucifer. Az egyik célt elérte a saját sorai-
ban, a már öntudatra ébredő antant-katonaság soraiban, amelyik mind jobban és jobban kezdett meggyőződni a saját ügyének bectelenségéről, alávalóságáról, amelynek erkölcsi ellenállása az összeroppanás előtt állott, ahol küszöbön volt a lázadás és a forradalom, megacélozta, újjáélesztette az erkölcsi ellenállást. [...] Sikerült elhítenni a lel-
kileg, testileg megtört, fáradt katonatömegekkel és a mögöttes országrészekkel azt, hogy mind ennek a szent, nemes célnak csak a gyűlölt „boche”-ok, a barmok, a németek, a német és osztrák–magyar generálisok brutális, mindent letiporni akarása, Vilmos császár hatalmi örülete áll útjában. Sikerült elhítenni, hogy az antant a kis népek jogaiért, a népek szabadságáért, a világ békéjéért, a kultúráért és civilizációért és a népek testvéri szövetségéért harcol, a világot fegyverrel leigázni akaró barbárság, vadság ellen. Azt mondták katonáiknak: tartsatok ki, az utolsó háborúban harcoltok! A gyermekeitek nem fognak már többé a harcmezőkön vérezni, mert ezután népszövetség következik. Tartsatok ki, mert ti nemcsak Franciaországért, az emberiségért harcoltok. A világ szeme van tirajtatok! Vagyis amint látjuk, az antant magasztos szent célját adta az ő küzdelmének. [...]

A központi hatalmak katonatömegeinél és a mögöttes országrészekben pedig éppen az ellenkező, de szintén fényes hatást ért el a jól sikerült, monumentális, hatalmas hazugságtömkeleg. Az egyszerű katona és polgár, aki gyengébb kritikai készségénél, kis látókörénél fogva az események rugóit nem látja, nem láthatja tisztán s miután nálunk említésre méltó propaganda nem volt, én azt mondom, hogy szinte méltán kérdezte a wilsoni agitáció megindulásakor, hogy: hát akkor tulajdonképpen miért harcolunk mi?! Hiszen békét köthetnénk tisztességes alapon! Hiszen egy fillért, egy talpalatnyi földet sem követelnek tőlünk! Miért öntözzük vérünkkel a rettenetes csatamezőket, miért tetvesedünk a lövészárkokban, miért szenvedünk mi és miért nyomorog otthon a mi családunk?! Hiszen megcsinálhatnánk a népek testvéri szövetségét! Még az alsóbbrendű tisztek egy részének a lelkét is megfogta ez a szellemi ragály. Az erkölcsi ellenállást



URMÁNCZY NÁNDOR BESZÉL
A REVÍZIÓS LIGA TŰNTETÉSÉN, A BÉKEKÖTÉS
10. ÉVFORDULÓJÁN, A SZABADSÁG TÉREN,
1930. JÚNIUS 4.

megrendítette ez a méreg és a saját igazunkba vetett hitet, mint biztosan ölő, gyilkos gáz, rettenetes nyomással fojtogatta. Sőt 1918 elején már olyanok is voltak, akik titokban az antant győzelmét óhajtották, a mi erkölcstelenségünkről, barbárságunkról voltak meggyőződve. Én magam láttam ilyeneket! Természetesen nem azt állítom, hogy ezeket a kérdéseket ilyen világosan feltették, hanem azt, hogy ilyesfélék motoszkáltak az emberek fejében. Ez kívülről, az antanttól és Wilsontól jött.

Itthon pedig a mögöttes országrészekben egy mindenre elszánt kis kalandorcsapat, nálunk a szerencsétlen gróf Károlyi Mihállyal mint eszközzel és cégérrel az élén, Wilson fellépésekor azonnal a szolgálatába szegődött ezeknek a szédületes wilsoni világhazugságoknak és Wilson kívülről, ők pedig a Wilson-cinkosok belülről, megkezdették az úgynevezett békepropagandát, békeagitációt. Ugyebár Kedves Hallgatóim, hallották, vagy olvasták a lapokban, hogy ezt a Károlyi Mihályt és társait hazaárulóknak nevezik. Elkobozták a birtokait.⁴ Sokan még sajnálják is, még ma is azt mondják, különösen az egyszerűbb emberek: hogy „üldözik a népnek barátját, mert békeszerető volt, mert szabadságot, mert demokráciát akart”! „Ezért üldözi a reakció, az elnyomatás rendszere.” Hát kérem, mi is kalandoroknak, hazaárulóknak nevezzük ezeket az embereket. Mert magas képzettségüknél, politikai iskolázottságuknál fogva, tisztán láthatták és tisztán is látták a nagy világháború lényegét, céljait és a fegyverek minőségét, amelyekkel ezt a döntő harcot vívták. Ha senki a világon nem tudta volna mindezt, a mindig az antant-államférfiakkal, mindig az antant-újságírókkal tárgyaló és trafikáló Károlyinak, de különösen az őt cégérül használó társainak tudniuk kellett. De ők azonnal a wilsoni eszmék szolgálatába szegődtek. Személyes bosszúvágyból, pl. Károlyi Tisza ellen. Személyi párt- vagy osztályérdekből, mert tudták, hogy eszméik diadalával uralkodni fognak. Azzal, hogy hol, hogy csak hazájuk, az ezeréves Magyarország romjain? azzal ők nem sokat törődtek. [...]

Így azután a kétoldali, külső és belső szellemi nyomás következtében az acélfalat, hatalmas hadseregünket, átrágtá a rozsdá, a hatalmas tölgy törzsét megőrlötte a szűs a legelső szélviharban, ahelyett, hogy győztünk volna, mint a kártyavár, összeomlottunk. [...]

Mindezt szükségesnek tartottam elmondani, mert már megint újrakezdik. Ugyan- azok az elemek, akik az összeomlás bacilusai voltak, hírlapjaikban „bölc” fejtegetése- ket közölnek, sőt tudákos, az állítólagos igazságkeresés leple alatt gonosz célzatú köny- veket írogatnak, amelyekben azt fejtegetik, hogy az antant a harctereken győzött le ben- nünket, hogy vereségünk előre látható volt stb. stb.

És azt is szükségesnek tartom, hogy ezekre az önbizalomölő, lélekrabló hitványsá- gokra egy összefoglaló megjegyzést tegyek. A további kútmérgezésnek akarom ezzel elejét venni.

Az szent igaz, abban teljesen igazuk van ezeknek a férgeknek, hogy mi a háborút a harctereken veszítettük el, hogy a végén mégiscsak megverték úgy a magyar, mint a német hadseregeket. Csak egyet felejtenek el mindig cikküknek vagy könyvüknek végére ten- ni, amit pedig oda kellene tenniök, ha tényleg az igazságot keresnék. Minden írásuk igaz végszava csak ez lehetne „Ez pedig így volt, kedves olvasóim, és nem másképp. De csak azért volt így, csak azért lehetett így, mert én is, Sötétlelkű Törtető, Lelkiismeret- len Kalandor, vagy Megcsalt Csaló, mint a Wilson-cinkosok egyike, segítettem megöl- ni a katonák és a nép lelkét és amikor a katonák és a nép a saját uraik ellen fordultak, amikor az általunk föltett szemüvegen keresztül azokban látták a bajok kútforrását, akkor azt a már nem hadsereget, hanem oldott kévét, hordát, a harctereken is megver- ték. Bűnösök ebben azok is, akik engem és társaimat idejében föl nem akasztottak, de bűnös vagyok én is, szánom-bánom bűnömet, bocsássatok meg nekem szenvedő sze- gény magyarok, mert bűnöm súlya alatt én is szenvedek!”

Ismétlem, szent igaz, minket legyőztek, meg is mondtam, hogy miért. De szent igaz az is és határozottan állítom, hogyha mi még pár hónapig kitartottunk volna, az ellen- ség omlott volna össze. Dacára vezetői ügyes fogásainak, lelkesítésének, nem sokáig bírták volna már a szenvedéseket, mert nálunk gyöngébbkötésű legények voltak. A porosz csizmának és a magyar bakancsnak a viselőit csak úgy lehetett legyőzni, hogy előbb orozva elrabolták a lelkét.

Badar fecsegés az, hogy sorsunk már a háború elején vagy az amerikai beavatkozás- kor előre látható volt. Ellenben tény az, hogy a világháború sorsában a vége felé min- den borotvaélen állott és csak a sors száguldó szekerének egy-két kerékfordulatán mú- lott, hogy kik lesznek a győzők és kik zuhannak a kerekek alá. [...]

*Jöttek, mint az éjjeli tolvajok
És besurrantak a nyitott kapun
És mint a posvány terpeszkedtek el,
Mint mocsár gőze városon, falun,
S azért, mert útjuk szegi pusztaság,
S jelöli pusztulás és könny és tér,
Amihez fáradt testünket kötötték
Rongy saroglya, nem diadalszékér!
Végvári*

*Miért veszítettük mi a legtöbbet?
Miért sújtott bennünket
a legkegyetlenebbül
a Párizs környéki békék ostora?*

Ez röviden az, amit ezek a legszentebb eszmék jegyében megcsinált Párizs környéki gaz „békeszerződések” tartalmaznak.

Alapjában véve mindegyik békeszerződés egyforma. A német olyan mint a magyar, az osztrák, a bolgár vagy a török „békeszerződés”. Az egyik kutya, a másik eb. A lényeg mindenütt a rablás, a fosztogatás. Területelvétel és pénz vagy adóslevél. A fő tehát az üzlet, vagyis: a mások pénze.

Hogyan történt azonban, hogy ezen a nagy Párizs környéki osztzkodáson mégis az egész dologban legártatlanabb Magyarország területéből vették el a legtöbbet?

Ennek két fő oka a következő volt:

1. Legelsősorban az, hogy a nagyhatalmak képviselői, akik teljesen kimerültek a német „béketárgyalások” nehéz munkájában s a német préda fölosztása körüli izgalmak-

ban, teljesen a rendkívül ügyes és nagy anyagi eszközökkel dolgozó cseh, oláh és szerb propaganda hatása alá kerültek. Így történhetett meg az, hogy a jelenlegi csonka országgal összefüggő színmagyar területek is, mint pl. a Csallóköz, a népek önrendelkezési joga alapján idegen kézre kerültek. Én Kedves Hallgatóim, bármennyire nem szeretem se az angolokat, se a franciákat, mégis azt állítom, hogy ha ezt ők akkor csak legalább annyira tudták volna mint ma, akkor ezeket a részeket a jelenlegi csonka ország mellett hagyták volna. Ezt ők félrevezetés nélkül, öntudatosan soha másnak nem ítélték volna. Mert az összes Párizs környéki békéknek ez a leggyalázatosabb pontja. Ez egyenesen szembeköppése a háború alatt és után hirdetett eszméknek, elveknek. Ez egy hitvány, frivol játék a népek lelkével. A trianoni ítélet e pontját a legtalálóbban az Igazság Mocsarának nevezhetjük. Mentségükre megismétlem, mert én az igazságot hirdetni jöttem ide, megismétlem, hogy ezt csak a csehek, oláhok és szerbek hamis térképeinek, hamis néprajzi, történelmi adatainak és erős sugallatainak hatása alatt tették. Voltak a trianoni béke megalkotói közt olyanok is, akik szentül azt hitték, hogy Magyarország feldarabolásával évszázados igazságtalanságot tesznek jóvá. Franciaországban még ma is vannak olyan jóhiszemű politikusok, akik csodálkoznak, vagy a fejüket csóválják, amikor azt hallják, hogy a Csallóközben csak magyarok laknak és más nemzetiségű csak mutatóba akad.

2. A második fő ok az volt, hogy a Felvidéket, Erdélyt és a Déli részeket a csehek, oláhok és szerbek a Károlyi-korszak és a kommün hazátlan bitangságai folytán már amúgy is birtokukban tartották s a nagyhatalmaknak tulajdonképpen nem kellett más tenniök, csak a mi akkori saját bűnös könnyelműségünk és a besurranó tolvajok szemtelenségének eredményét szentesíteni. A tények s az akkori világhelyzet ismeretében állítom, hogyha a Károlyi-uralom vezetői nem hittek volna abban, vagy nem színlelték volna, mintha hinnének abban, hogy majd Wilson és a nagy antant kiparancsolja a betolakodókat, hanem a Diaz-féle olasz fegyverszüneti szerződésnél⁵ ránk bár sokkal súlyosabb, de a Károlyiék által megkötött Franchet d'Esperey-féle fegyverszüneti szerződésen,⁶ mint nemzetközi jogalapon állva, legalább ennek a súlyosabb szerződésnek érvényt szereztek volna s a rendelkezésünkre álló hadianyaggal és a még fegyelem alatt álló csapattestekkel a zsebrákok és előremérészkedő hiénák orrára ütöttek volna, ha egy az elsősorban a nagy nemzeti érdekeket szem előtt tartó s nem mellékcélokért küzdő kormány erőfeszítései folytán a Párizs környéki béketárgyalások Kolozsvárt, Kassát, Pozsonyt és Aradot magyar kezekben találták volna, a leghatározottabban állítom, hogy akkor a nagyhatalmak egészen másképp vonták volna meg Magyarország határát.

A súlypont náluk nem a trianoni magyar békén, hanem a német békén volt. A jelenlegi trianoni határok erőszakolásáért vagy érvényesítéséért, mint számukra másodrendű dologért, ők az akkori helyzetben egy esetleges újabb háborút nem kockáztattak volna meg. A híres cseh légionáriusok és a „római utódok”, az oláhok, Julius Cézárt, Hannibált, Napóleont és Hindenburgot⁷ megszegyenítő magyarországi „hódításainak” titka pedig egyedül és kizárólag a Károlyi-kormányok butaságában és gyávaságában volt.

A történelmi hűség és a tárgyilagosság okából szükségesnek tartom itt megjegyezni azt, hogy Magyarországot az antantállamok a Párizs környéki „békékben” mindenképpen megcsonkították volna, mert hiszen a segítőtársakat, a csatlósokat meg kellett, meg is akarták jutalmazni, természetesen nem a sajátjukból, hanem a másokéból, a miénkből. Annak azonban, hogy ennyire földaraboltak bennünket, az általam előadott tények voltak az okai. [...]

Egy év pergett le poraid felett,
 Hogy bizonysgot tegyen – Vezér – Rólad
 S véresen adjon igazat – Neked!
 Hogy eltörpült a forradalmas játék,
 A talmi hősök, pózoló nagyok!
 Ama mindszei nagy feketeségből
 Csak a Te mártírhomlokod ragyog!
 Mily nyomorultul, mily leleplezetlen
 Áll a sok szennyes, hamishitű pap,
 És egyedül csak Te miattad ünnepsz,
 Gyászünnepsz az az októberi nap!

Végyári

Még egy szó
 Károlyi Mihályról és társairól,
 az összeomlás bacilusairól

Most, Kedves Hallgatóim, mielőtt tovább mennénk, előadásom ez első részéből egy-két következtetést óhajtok levonni, amiért tulajdonképpen ezt az egész dolgot elmonddtam.

1. Fölteszem a perdöntő nagy kérdést, amit a nép előtt egész világos formában még sohasem tettek föl, sem népgyűlésen, sem újságban. Tudták-e gróf Károlyi Mihály és társai, hogy miben segítenek az antantnak? vagy nem tudták? Igen, vagy nem! Harmadik eset nincs! Ha tudták, akkor csak gazemberek lehettek, mert tisztességes ember ilyenmiben nem segédkezik. Ha nem tudták s az antant becsapta őket, akkor meg szamarak voltak.

Hát már megkövetem az igen tisztelt hallgatóságot, tisztességes, józan magyar embernek gazembereket vagy szamarakat tovább is követni nem való.

2. Én jól tudom, hogy a magyar nép széles rétegeiben erősen tartja magát az a balhiedelem, hogy: az urak csinálták és az urak veszítették el a háborút, ők az okai mindennek. Azt, hogy nem az urak, nem a magyar, nem a német, nem a bolgár urak csinálták a háborút, azt, úgy hiszem, hogy a napnál világosabban bebizonyítottam. Azt pedig, hogy az urak veszítették el, azt elismerem, De miféle urak? Talán a tisztességes, a józan, a fáradságot, köteleességteljesítést, kitartást, hazaszeretetet követelő magyar urak? Nem, hanem a Károlyi Mihályok, a Fényes Lászlók, a Jászi Oszkárak, a Kunfi Zsigmondok⁸ és csatlósai. Ezek az urak veszítették el a háborút, ezek által vált lehetségessé Trianon. És miért veszíthették el ezek a háborút? Miért jöhetett ezek miatt Trianon. Azért mert a katonák és a nép nagy része a bujtoztatások hatása alatt hozzájuk pártolt, mert a nép a vállaira emelte őket, mert elpártolt a régi uraitól, ellenük fordult, mert a nép részének inkább kellett a senkiháziak által adott nagy szabadságnak nevezett rendetlenség, fegyelmezetlenség, törvénytelenység, mint az igaz magyar urak bölcs, de kemény rendje és fegyelme.

Hát ezt Kedves Hallgatóim, soha többé ne tegyék. Ezt tüzzel-vassal akadályozzuk meg. Mert egyszer már igen nagy árat fizettünk ezért. Az ilyen dolog mindig: egy-két napig dinom-dánom, holtig tartó szánom-bánom.

A hadsereg fegyelme, a nép tekintély- és törvénytisztelete minden ország erejének és nagyságának fundamentuma.

Ma az antant-diplomaták, élükön Wilsonnal egy egész bábeli zűrzavart teremtettek a fogalmakban. Ma népek önrendelkezési jogának hívják a népelvnek mint csordának, megkérdezésük nélkül az egyik államból a másikba való hajszolását. Békeszerződés a neve az egyoldalú békeparancsoknak. Ma hivatalosan bűnösnek bélyegzik az ártatlant és méltóságba burkolt ítélőbíró a bűn elkövetője Jóvátételnek, hadikárpótlásnak hívják a rablást. A rablás védelmét és biztosítását pedig a népek testvéri szövetségének nevezik. Ma azt hirdetik, hogy a kultúra és a civilizáció szent ügyének szolgálnak a jelen helyzet fönntartásával, pedig csak nyugodtan akarnak emészteni.

Könyvtárakban középkori írások közt lapozgatva, egy franciskánusnak⁹ a prédikációja került a kezembe. Ez a prédikáció a középkor vége felé, a régi és az új szellemről szölt és ezekkel a szavakkal végződött, amelyekkel én is bezárom a mai előadásom első részét: „Régebben a szekeret szekérnek, az utcai nőt utcai nőnek hívták s a gazfickónak

gazfickó volt a neve. Ma a gazfickó diplomata, az utcai nő metresz és a szekér cséza. Így hát átkozott diplomata, vedd a csézadat, ültessd bele a metreszedet és hajts vele a pokolba. Amen!"

II. Magyarország jelenlegi helyzete

Nagy magyar télben picike tüzek,
Soh'se volt olyan máglya,
Mintha most az e sok-sok titkos láng
Összefogna egy láncba...!
Az égig, a csillagos égig érne,
És minden idegen rongy benne égne!
Végvári

[...]

A trianoni békeparancs
elleni küzdelem nemcsak
érdeke, hanem becsületbeli
kötelessége is minden
magyar állampolgárnak

A szívünkön egy új Haynau típor,
A piactéren egy Geszler-kalap.
És nincsen, aki megsüvegeli –
De nincs, ki belőlőné a nyilat!
Végvári

[...] Ezt a hazát a mi őseink nem a tőzsdén vették, nem a sorsjátékon nyerték, hanem karddal szereztek s minden talpalatnyi földjét vérükkel szereztek meg. Szent örökségül hagyták reánk. Átkozott legyen még haló poraiban is, aki az ősök sírhelyeit, a megszentelt rögöket hitvány, nyomorult népek martalékául hagyja. Ez a föld az, amelyről a költő énekelte: „Ha a föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta.”¹⁰ Ez a föld az, ahol a mi apáink, anyáink sírjukban pihennek, ahol a mi bölcsőnk ringott. Ez a föld az, ahol a magyar népdalok születtek, ahol az altatónótát dúdolta az anyánk. Ez a mi ezeréves szent hazánk, amely itt Európa kapujában a civilizációt, a kultúrát védelmezte. Ezt a hazát ha kell, még vérünk hullása árán is megvédelmeznünk kötelességünk. [...]

A rab magyarok szenvedéseinek tengerénél és több mint félmillió magyar hősi halott sírkeresztjénél tetemre hívok mindenkit, aki itt a csonka földön kishitű, belenyugvó, megalkuvó. Aki ma közömbös, aki semmit sem tesz Trianon ellen, az Trianon fennmaradásáért, megszüldéséért harcol.

Magyar Polgárok és Munkások! Egyszer meghalunk mindnyájan, de itt marad a nevünk, itt marad az emlékezetünk és itt maradnak a mi gyermekeink! És amint a mi atyáink hazát szereztek és hazát hagytak nekünk, úgy nekünk is kötelességünk, hogy mi is hazát, országot hagyjunk a mi gyermekeinknek, ahol emelt fővel és becsületesen, mint szabad polgárok megélhessenek. Csonka-Magyarország pedig, amint az egyik jelgénk mondja, nem ország. [...]

Ne azt bírálgassuk, hogy
mit tesz a kormány, ne
azt nézzük, hogy mit
tesznek mások, hanem
arról gondolkozzunk, hogy
mit tegyünk mi, a nép!

Szín, illat, álom,
Rajongás: hová lettek?
Csitt élnek mind
A mélybe menekedtek!
A mélybe ás, aki aranyat ás
S a mélyből jön minden megújulás.
Végvári

Én azt hiszem, Kedves Hallgatóim, hogy ezek után csak arról lehet szó, hogy: mit tegyünk hát? mit tehetünk? Most erről fogok beszélni. Természetesen nem arról akarok szólni, hogy a mindenkori kormány mit tegyen. Én azt nevetségesnek, sőt szemtelenségnek tartom, amikor valaki egy népgyűlésen a kormányt ki akarja oktatni, vagy cselekvésének irányát akar szabni. Én azt sem teszem itt bírálat tárgyává, hogy a kormány

megtesz-e minden tőle telhetőt a trianoni béke ellen, kihasználna-e minden alkalmat, amit a világpolitikai helyzet nyújt. Ennek az elbírálása nem az én feladatom s azt állítom, hogy ezt a mai európai politikai zűrzavarban a kívülállók nem is igen tudják eldönteni. Én erről csak annyit mondok, hogy áldja meg az Isten azokat a vezető embereinket és az ő ivadékaikat, akik minden szavukat, minden cselekedetüket arra használják fel, hogy a trianoni béklyókat lazítsák és lerázásukat elősegítsék, de verje meg a magyarok erős Istene mindazokat, akik ma mellékcélokat helyeznek előtérbe, akik ma Magyarország égő máglyájánál csak pecsenyét akarnak sütögetni. Az sem az én célom és feladatom, hogy a mindenkori kormányt minél bátrabb, minél határozottabb állásfoglalásokra és tettekre ösztönözzem. Ez a nagyemberek dolga, akik ezt a megfelelő helyen és a megfelelő formában meg is teszik. Ezt teszi az én gazdám, Urmánczy Nándor¹¹ is az ő vezércikkeiben és beszédeiben. Én itt arról akarok beszélni, hogy mit tegyünk mi, a nép. Hogy mi magunk, itt a kis községünkben miféle viselkedéssel, gondolkozásmóddal és ténykedéssel szolgálhatjuk a nagy magyar feltámadás ügyét.

Ésszerű, célravezető tevékenységet Trianon ellen csak akkor fejthetünk ki, ha mindenekelőtt felébredünk abból a hipnotikus álomból, szellemi kábulatból, amelybe bennünket Wilson és a Wilson-cinkosok ringattak. Ezt az ébresztést, ezt a hályoglevételt szolgálja ez az én itteni propagandabeszédem is. [...]

Vigyázzunk és ébren örködjünk! Mert ne gondolja ám azt senki, hogy talán minden cseh, oláh és szerb egy-egy tigris vagy oroszlán, hogy ők meg vannak győződve arról, hogy a tőlünk elrablott földet örökre birtokolni fogják. Az ő jerikói lármájuk¹² és hangos fogadkozásuk ne tévesszen meg senkit. Dacára annak, hogy állig fegyverben vannak, nálunk pedig egyelőre csak furkósbot és kapanyél van, mégis félnek, reszketnek tőlünk. Éppen úgy, mint a patrónusuk és védőszentjük, Franciaország, fél és reszket a fegyvertelen Németországtól. A rabló rossz lelkiismerete nem hagyja őket nyugodni. És emellett belső bajaik napról napra ijesztőbben növekednek. A cseh és a felvidéki iparnak életeleme volt a Monarchia nagy közös vámterülete, a nagy, szabad, nyílt fogyasztópiac. Ma a felvidéki gyárak halálos biztossággal a pusztulásnak vannak kitéve, mert a mai gazdasági viharban a csehek elsősorban a cseh gyárakat mentik. A tótok és rutének munkanélkülisége, nyomora napról napra nagyobb lesz. Kezdi belátni, hogy becsapták őket. Érzik, hogy ők a magyarok alatt voltak szabadok s most a „testvérek” uralma alatt lettek szolgálkká. Politikai tekintetben ugyanez a helyzet Erdélyben és Horvátországban is. A balkáni közigazgatás panamáival, zsarolásaival nem tudja helyettesíteni a régi magasabb rendű közigazgatást. A félelem diktálta örült fegyverkezés, a nagy államok közvéleményének félrevezetésére és a saját üres zsebeik megtömésére az „elfoglalt” területekből kiszípolyozott adók és kizsarolt összegek is folyton növelik az elégedetlenséget. Ők érzik is a saját bajaikat. Tudják, hogyha kenyértörésre kerül a sor, nem minden alattvalójukra számíthatnak. Nem is tartják biztos védelemnek ágyúikat, repülőgépeiket, gépfegyvereiket. Tudatában vannak, hogy az is fontos, hogy ki kezeli azokat! Nem bíznak a mi lefegyverzettségünkben sem, hanem ideküldik az ő kémeiket, szemeiket és reszkető szívvel figyelik, hogy mi történik itt Csonka-Magyarországon. Tele vagyunk kémekkel, akik figyelik a magyar nép közhangulatát. Mert a mi ellenségeink tudják, hogy ez a legfontosabb: a nép lelke, a nép gondolkozása. Tudják — hiszen ennek köszönhetik létüket —, hogy a közhangulat világhatalom. Már Napóleon is azt mondotta: „Még a háborúban is az erkölcsi erő úgy viszonylik az anyagihoz, mint három az egyhez!”

Kedves Hallgatóim! Amikor ezek a kémek jelentik Budapestre a főkémnek, az jelentősebb Bukarestbe, Prágába, Belgrádba, hogy itt katonai szellem, leventeegyesületek stb. vannak is, nem is, a vezető emberek törődnek is vele, nem is, az öregebb emberek is inkább gáncsolják és ellenzik a dolgot, mintsem erkölcsi és anyagi erejükkel támogatnák, amikor ezek a kémek beszélnek öreg gazdával, öreg napszámossal vagy fiatallal és amikor ügyesen az esetleges háborúra vagy ilyesfélre terelve a beszélgetést, ezektől csak tutyimutyiskodást hallanak, hogy: „Az kéne még csak! Elég volt már! Ele-

get szenvedtünk! Elesett a fiam! Nem tehetünk semmit! Sokan vannak! Fejjel a falnak nem mehetünk! Sok lúd disznót győz!” és a többi szokásos kofabölcsség: „Megyek, ha muszáj, ha a csendőr elvisz.” Mit gondolnak, Kedves Hallgatóim, amikor a kémek ezt jelentik, mi a következménye ennek? Az, amit Urmánczy a cikkeiben ír, ami minden cikkében a sorolt között olvasható, az ami eddig mindig tényleg történt is, hogy ti. Bukarestben, Prágában, Párizsban a diplomaták összenevetnek, a kezüket dörzsölik és azt mondják: „Nagyszerű! Ez igazán pompás! Hogy nekünk Csonka-Magyarországon milyen jól megy! Ez kell nekünk.” Ki is adják mindjárt a parancsot: „Csavarjatok csak egyet annak a buta magyarnak fülén és a zsebén! Követeljete csak tőle pénzt, szemet, vasúti kocsikat, lovakat. Nagyszerű nép ez! Valóságos birkanyáj, csak nyírni kell.” Ez a következménye!!

De ha, Kedves Hallgatóim, ezek a kémek azt vinnék innen hírül, hogy itt olyan levegőegyesületek vannak, akiknek kivonuláskor dübörög a lába alatt a föld, amikor azt látnák, hogy az a leventecsapat úgy gyakorlatozik, mint egy kis hadsereg, amikor az olyan lenne, mint egy-egy komitácsibanda,¹³ amikor a kém ezt gyakorlatozni látná s azt gondolná magában, hogy: „Szent Isten! mi lenne velünk, ha ezek kezébe akárhonnan fegyver kerülne?!” Ha, amikor az a kém gazdával, kereskedővel, iparossal vagy napszámosal beszél, hogy az ő hangulatát kémlelje, ha az ilyenkor, vagy bármikor bárkivel a helyzetről beszélve, sohasem tutyimutyiskodna, nem azt mondaná, hogy: „Nem tehetünk semmit, jaj de sokan vannak a csehek, oláhok”, hanem mindig és mindenkor, ha ilyesmiről van szó, azt mondaná, amit a somogyi ember szokott mondani, hogy „a rossebb egye meg” a számukat. Én a számukkal nem törődöm, mert én magyar vagyok! Kéthárom rongyos csehet-oláht én mindig megérek, ha arra sor kerül. Ha ilyen önérzetes, botor hang szállna ki mindig ebből az országból, parlamentből is, meg a népből is – mit gondolnak, Kedves Hallgatóim? nevetnéne-ke akkor rajtunk? Nyírnánake akkor bennünket mint a birkát? Mernének akkor tölünk, ettől a kirabolt, tönkretett országtól állandóan újabb milliárdokat készpénzben és mindig újabb és újabb dologi szolgáltatásokat követelni?

Ugyebár nem. Akkor a mosoly az ajkukra fagyna. Akkor tárgyalnának velünk, engedményeket tennének. Lekenyezni próbálnának bennünket, mint a korcsmában az erős legényt. A nagy államok minden diplomatája, minden józan embere azt tanácsolná nekik: „Ne követelőzzetek ettől a magyartól. Kicsordulhat a pohár. Bolond vad nép ez, nem birkanyáj. Ez képes itt Európa közepén újabb háborút csinálni.” Akkor nem mernék a mi kormányunkat fojtogatni és így ő sem volna kénytelen fojtogatni, adókkal megterhelni minket. Akkor könnyítéseket tennének, egyezkednének velünk. És ez a gazdasági hatását itt, ebben a községben is éreztetné. Éreztetné a kisebb adóban és a jobb áralakulásban.

Itt van Urmánczy Nándor nagy igazsága: Nem az a döntő fontosságú, hogy igazunk van, bár ennek a hirdetése is fontos, bár ennek az állandó hangoztatása is fontos. Nem az a döntő fontosságú, hogy sajnáljanak bennünket, hogy jóakarattal, jó szívvel legyenek hozzánk, hanem az a legfontosabb, hogy reszkessenek, hogy féljenek tőlünk! Az a legfontosabb, hogy a nagy államok tudatára ébredjenek annak, hogy amíg Trianon fennáll, mi igenis tűzfészek vagyunk, amely lángra lobbanthatja a világot.

Ne gondolja senki, hogy az ilyenféle beszédek ártanak nekünk. Az ellenkezője árt nekünk. A gerinctelenség. Ha már üldözött vad vagyunk, akkor inkább legyünk oroszlánok, tigrisek, farkasok vagy viperák, mint gyáva minden bokor rezzenésétől reszkető nyulak. Én már igen sok esetről hallottam, hogy sarokba szorított oroszlánok, farkasok vagy megölték a vadászt, vagy megfutamtították, visszavonulásra kényszerítették s így vagy vér árán vagy vér nélkül, az erő puszta tényénél fogva megmenekültek – de nyulakról ilyesmit még sohasem hallottam.

Abba az álomvilágba ne hagyja magát senki se beleringatni, hogy ha itt esetleg békés megegyezés, békerevízió lesz, hogy az azért lesz, mert igazunk van, mert sajnálnak bennünket, mert nekünk magyaroknak szép szemeink vannak, vagy mert külföldi pro-

pagandát folytatunk. Én, aki nem a szavak és kijelentések, hanem a tények logikája szerint szoktam gondolkozni, anélkül, hogy az előbb említett dolgok fontosságát és hatását a legkisebb mértékben is csökkenteni akarnám, határozottan állítom, hogy békerevízió csak akkor lesz, ha lesz, amikor és ha ezt az európai politikai és gazdasági helyzet parancsoló szükségességgel megköveteli. Amikor és ha azt fogják látni, hogy amennyiben békés úton nem megy, mi fegyverrel is utat törünk, utat tudunk törni magunknak. Az előbb említett dolgok csak arra valók, hogy az esetleges békerevízió mikéntjét befolyásolják.

Nekünk, a mi bátor, mindenre kész magatartásunkkal, törvény- és tekintélytisztelő viselkedésünkkel egy erős szerves belső egységet képező közhangulatunkkal a mindenkori kormányunkat, most gróf Bethlen Istvánt, alá kell támasztanunk, hogy a kormány a nép lelkesedéséből, öserejéből erőt, elszántságot és tettekésséget meríthessen. [...]

Ha mi önérzetes, tekintélyeket tisztelő, fegyelmet ismerő, a fegyveres erőt mindenekfelett becsülő és harcias szellemű bátor magyarok vagyunk, akkor a magyar állam szövetségét keresni fogják. Ellenségeink pedig respektálni, becsülni fognak bennünket! Amíg mi erőt, belső erőt nem mutatunk, addig velünk a kutya sem törődik, sem a német, sem az olasz, sem semmiféle más nép. Mert a világ népei nagyon jól tudják ám azt, hogy az ökor arra való, hogy húzza az igát, az ember meg arra való, hogy hajtsa az ökröt.

Az természetesen, hogy kivel és mikor kötünk szövetséget, az egyedül és kizárólag a mindenkori kormány dolga. Lehet, hogy a németekkel, lehet, hogy az olaszokkal vagy valamely más hatalmi csoporttal. Ez a világpolitika mindenkori állásától és alakulásától függ.

Ha a kormány állást foglalt ebben a kérdésben, mi a nép álljunk melléje. Tekintsük barátunknak azt, akit ő is ilyennek ismert föl és ellenségnek azt, akiről vezéreink megbizonyosodtak, hogy ellenségünk. Hiszen egyrészt nem is tehetünk mást, másrészt pedig csak a külföldet járó, a diplomatákkal tárgyaló vezéreink: a Bethlen Istvánok, Apponyi Albertok tudják azt eldönteni, hogy merrefelé kell fordítani az ország szeke-renek rúdját. Mindenesetre azonban s tulajdonképpen az egész beszédem súlypontja ezen van: a mi vezéreink csak akkor tudnak a külföldön mindnyájunk javát célzó sike-reket elérni, ha mi a nép, mint szorosan egy csomóba kötött vessző állunk az ő ez irá-nýú törekvéseik mögött.

*Megyünk, eltévedt gyermekek: vakon,
Előttünk fel-felmordul a vadon,
A szélben száraz levél kavarg.*

*Legyen az erdő akármily setét,
Csak el ne engedjük egymás kezét
Kitett, anyátlan árvák: magyarok.*

Végvári

*A belső egységről –
Magyarországnak először a mi
szívünkben, a mi lelkünkben, erős
akaratunkban kell feltámadnia*

[...]

Belső egység, a lelkek integritása nélkül nincs területi integritás! Amint a mi hazánkat először szívben, lélekben veszítettük el, úgy most először a szívben, lélekben kell meg-teremtenünk. Ez a magyar feltámadás legfontosabb előfeltétele.

Nem szabad úgy gondolkozni, hogy: „Mit tehetek én kis ember, én falusi gazdálko-dó, én szegény napszámos ember az ilyen nagy dologban?” Valamit mindenki tehet. Minden egyes ember gondolkozásmódja és ebből a gondolkozásmódból folyó cselek-vési módja nagyon fontos. Éppen úgy, mint egy épület téglákból áll, úgy egy nemzet tisztviselőkből, nagy- és kisgazdákból, iparosokból, kereskedőkből, munkásokból és napszámosokból áll. Ha az épületben rossz, vacak, vizes a téglá, rossz, vacak, vizes lesz az épület is. Éppen így, ha bennünk, egyes emberekben nincs vágy, akarat, elszántság az ország visszaállítására, akkor a nemzetben sem lehet, mert a nemzet ereje, akarata a

mi erőnkől, a mi akaratunkból tevődik össze. Ennek az alapigazságnak tudata és átérzése tette naggyá az ókori Rómát s ebben van a német erő egyik titka.

Ma úgy vagyunk, mint az óceán közepén léket kapott hajó. Ha mi, a hajó utasai azon veszekszünk, hogy ki parancsnokoljon a hajón, hogy ki mit kaparintson magához a rakományból, hogy miként álljunk bosszút egymáson tényleges vagy vélt sérelmeinkért s a fő dologgal, a lékkel, a betóduló vízzel nem törődünk, akkor a hajó mindig mélyebbre és mélyebbre fog süllyedni mindnyájunkkal, s ha idejekorán észre nem térünk, el fognak nyelni bennünket a fenyegető hullámok.

Mit gondolnak, Kedves Hallgatóim, amikor az antant, de különösen a cseh, a szerb és az oláh látja ezt az áldatlan testvérharcot, látja ezt a marakodást, klikkek és érdekszövetségek harcát, az ostoba, mert megrablóinknak kedvező pacifizmust, háború- és hadseregellenes hangulatot, a fő dologgal, a trianoni békével szemben való vaktságot, nemtörődömséget – mit gondolnak, mit csinál ilyenkor a cseh, szerb és oláh? A marakába röhög! Mert ez az egyetlen biztosítéka annak, hogy a hitvány, közönyös közhangulatban végre tudja és végre is fogja hajtani rajtunk a trianoni hóhérbéke rendelkezéseit. [...]

III. Magyarország feltámadása

Úristen, aki nemzetekkel játszol,
Életre hívod őket s temeted,
Míg léssen egykor egy Akol, egy Pásztor –
Világok sorsát tartó Tenyered
Nem hullathatja el most a magyart!!
Végvári

Megváltoztatható-e a trianoni
béke háború nélkül, békés
megegyezés útján? Lehetséges-e
a békerevízió és mivel segítheti
ezt elő minden magyar
állampolgár?

Ez a föld a miénk.
Ki nyomunkba hág itt völgyön-hegyen:
Megátkozott legyen!
Végvári

Ha a szükséges előfeltételek megvannak, akkor a magyar feltámadásnak két útja, két lehetősége is van: az egyik a békés út, a másik a fegyveres. Szólok röviden mind a kettőről s ezzel be is fejezem a mai előadásomat.

A békeszerződéseket tulajdonképpen a szó igazi értelmében nem Anglia, Amerika, Franciaország, nem az antant országai, népei hozták Németország, Magyarország, a központi hatalmak országai és népei ellen, hanem amint kifejtettem, az egész világot, még a saját népeiket is félrevezetve, élükön Wilsonnal, az antant államférfiai, kormányai. Egyelőre papirosos, amelyet minden eszközzel, démoni ravaszsággal, erőszakkal tetté akarnak váltani. Rabszolgává tették a legyőzötteket és e rabszolgaságnak a védelmére megteremtették a minden idők legnagyobb szédelgését, a mostani Népszövetséget, illetőleg valódi nevén nevezve: a népek igazi szövetségének legfőbb akadályát, a hitványság, a gázság, a rablás intézményes védelmét. Az ördög cimborái azonban megfeledkeztek egyről. Megfeledkeztek arról, hogy a modern élet, a modern technika vívmányaira felépült kultúrvilág egy szerves egész. Olyan, mint egy emberi test. Nem lehet egyik részét megnyomorítani anélkül, hogy az egész test meg ne érezze, meg ne szenvedje azt.

A békeszerződések borzalmas hatásai, mint azt Keynes és Nitti, angol, illetve olasz államférfiak és közgazdasági írók¹⁴ már évekkel ezelőtt kimutatták, megmondották, mindig erősebben és erősebben kezdik a hatásukat éreztetni a győző államokban is. A saját zsírujokban kezdenek megfulladni. Örült, kapzsi, mohó rablási vágyukban megölték az európai piacok egy részét. Tele vannak a raktáraik gépekkel, ipari cikkekkel, hajók tizezreit lehetne megtölteni a felhalmozott szénnel s nincs, aki megvegye. A győztes államokban százezerszázmra állnak a munkanélküliek. [...]

És mert az antant egyik fő veszedelme a békeszerződésekből fakadó munkanélküliség, tegyük mi ezt a veszedelmet még nagyobbá, mert ez a békés megegyezést segíti elő. [...]

Én nem azt mondom, hogy egyáltalán ne vegyünk cseh, belga vagy francia árucikket, én csak azt mondom, hogy amíg Trianon fennáll, addig tisztességes magyar férfi vagy nő, hacsak erre feltétlen szükség nem kényszeríti, cseh rongyot, francia rongyot, párizsi rongyot, brüsszeli csipkét, egyáltalán minket fojtogató ellenségtől ipari cikkeket nem vásárol.

Ha az a nyomorult cseh vagy oláh meg meri tenni azt, hogy ezt a kifosztott, kirabolt szegény országot elzárkózással, maximális vámokkal gazdaságilag fojtogattja, hát akkor nekem magyarnak muszáj cseh bolondnak, francia bolondnak lennem? Ugyebár Kedves Hallgatóim, nem! Csak egy kis magyar önérzet, magyar becsület és józan ész kell hozzá... Ne adjuk pénzünket idegen áruért, mert ezzel magyar vállalkozó és magyar munkás kezéből vesszük ki a kenyeret! [...]

Lehet, hogy az események folyton komolyabbra való válása, a békeszerződések revíziójáért és az igazi népszövetségért küzdők erkölcsi és politikai nyomása, pár száz konferencia után, talán ráviszi a hivatalos antant-köröket is a helyes útra. Lehet, hogy békés úton is megváltozik a trianoni béke is. Egy ilyen mozgalom van nemcsak a legyőzötteknél, de a győzőknél is. A francia akadémia egyik tagja 1921 decemberében a következőket mondta: „A világtörténelem legborzalmasabb háborúját egy olyan béke követte, amely nem béke, hanem a háború meghosszabbítása. Európának tönkre kell mennie, ha a józan ész nem tér vissza a tanácstermekbe.”

Mi a mi kötelességünk ezzel a mozgalommal szemben?

Elsősorban az, hogy teljes erőnkől bekapcsolódjunk. Hogy előszóval, írásban hirdessük a külföld közvéleményében nemcsak általában a békeszerződések erkölcsetlen voltát, a wilsoni alapelvek teljes hiányát, hanem különösen azt a legnagyobb igazságtalanságot, amely az összes legyőzöttek közül éppen a legártatlanabbat, a legbecsületesebbet, a magyarokat, hitvány, hazug, rongy népek rovására érte. Hirdessük, hogy az ezeréves Magyarország elválaszthatatlan gazdasági és politikai egység, hogy szerves egészet képez. Leplezzük le azt a szélhámosságot és világcsalást, amellyel különösen két állam, Csehország és Oláhország, még az antant államférfiait, még Clemenceau-t,¹⁵ még Wilsont is becsapták. Leplezzük le a hazugságot, hirdessük igazunkat! Mert a hazugság, a csalás csak addig lehet úr a lelkeken, amíg az igazság, a jog álarcában léphet és lép fel. Lépjünk a kígyó fejére!

Természetesen, ennek a magyar külföldi propagandának ésszerűnek, a való élet talaján állónak kell lennie. Nem politikai romantikából, nem speciális, különleges magyar érzelmekből, hanem hideg, számító eszből és a külföld lelkének ismeretéből kell kiindulnia. Az az archimédeszi pont pedig, ahol mindent kezdeni kell, ahová a csákányt bele kell vágni, ahová az éket bele kell verni, az az a tény, hogy a wilsoni elvek egyenes arculcsapásával még a csonka országtesttel összefüggő színmagyar területeket is, vagy túlnyomó részben magyar lakosságú részeket is idegen államokhoz csatoltak. Legelsősorban ez az, amit a külföldön megértenek, ami fölött vitatkozni nem lehet és amit a nagy államok, hacsak azokat az erkölcsi alapokat, amelyekre a békeszerződéseket formailag fölépítették, nyilvánosan is megtagadni nem akarják, megfontolás és orvoslás tárgyává tenni kénytelenek. Mert az egyoldalú lefegyverezésről, a tótok és rutének „fölszabadításáról”, a horvátok „boldogításáról”, Nagy-Oláhországról, amelyben a felsőbbrendű elemek a szolgák, a másodosztályú állampolgárok, a német gyarmatok elvételéről, a jóvátételről, a háborús bűnösség kérdéséről erőszakolt ügyvédi fogásokkal, rabulisztikával, esetleg lehet vitatkozni. És itt formailag annak lesz igaza, akit nem fosztottak meg a bizonyítás, a védekezés lehetőségétől, aki több tanút, esetleg hamis tanúkat is föl tud sorakoztatni. Nekem már a magánéletben is volt szerencsém ilyesmikhez. Bizonyára senki sincs a hallgatóság körében, aki ne látott volna már olyan esetet, amikor a nyilvánvaló hamisság, komizság győzött. De, ha a hamisság, a hazugság győzött, akkor ennek mindig az igazságosság vagy a törvényszerűség álarca volt a fején, vagy leg-

alábbis magyarázatni lehetett a dolgot, hogy: „de így, de amúgy...”. Így volt ez mindig nemcsak az egyes emberek, nemcsak a kisebb közületek, de a népek életében is. A világtörténelemben mindig, minden gazságnak akadtak „de így, de amúgy...” magyarázatói. A csonka résszel összefüggő magyarlakta területek elrablása azonban olyan brutális, letagadhatatlan, indokolhatatlan tény, amelyet vagy orvosolni kell, vagy be kell ismerni a *moral insanity*-t, a minden erkölcs, minden politikai tisztesség teljes hiányát. Vagy-vagy. Itt a tévedésbe ejtett nagy államoknak választaniuk kell.

Ahhoz azonban, hogy történjék valami, nekünk magyaroknak cselekvőleg hozzá kell járulni. Beszélni, írni, agitálni kell. Az egész világ visszhangozzék a mi igazságunktól, mert néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát... Persze nem a cseheknél, oláhoknál, szerbeknél kell agitálni. Ott kár minden szóért, minden betűért.

Szükségesnek tartom itt még egyszer főlemlíteni, hogy egyesek, az eseményeket mozgató igazi erőket kevésbé ismerő hallgatóim azt gondolhatják, hogy az ilyen beszédek nem szolgálják a magyar feltámadás, de különösen a békés megegyezés ügyét. Csak az ilyen beszédek szolgálják! Néha csak egy brutális őszinte szó az egyetlen eszköz, az egyetlen mód arra, hogy gazfickók meg ne csalhassanak bennünket. Különben is beszélhetünk mi akármit, a cseh, az oláh, a szerb úgyse hiszi el nekünk soha, hogy mi az ő, a trianoni béke alapján álló érdekeiket valóban respektáljuk, azokat megsérteni a jövőben sem akarjuk. Nem hisznek el nekünk semmit, éppúgy mint a franciák nem hisznek el semmit a németeknek. Annál simábban, diplomatikusabban, a helyzethez alkalmazkodóbban már igazán nem lehet beszélni, mint ahogyan a mi minisztereink és államférfiaink beszélnek, de ha valaki azt hiszi, hogy ebből akár a cseh, akár az oláh, akár a szerb egy szót is elhisz, az egy gyerekes, naiv álmodozó. Ha ők ebben hinnének, akkor nem állanának állig fegyverben, akkor nem volna kisantant, akkor a mai nehéz helyzetünkben nem költenének mindig újabb milliárdokat fegyverkezésre és propagandára. La Bruyère,¹⁶ a nagy emberismerő mondotta azt a mély s a mi helyzetünkben megszívlelendő igazságot: „Ha te valakit félrevezettél s ő csak tettet, mintha félre lenne vezetve, hát akkor ki van tulajdonképpen félrevezetve?”

Nekünk a békés megoldásért folyó harcban egységesen, igazságunk és erőnk tudatában kell fellépünk. Minden pártnak, földművesnek, úrnak, demokratának, szocialistának, kereszténynek és zsidónak egy táborban kell lennie, egy cél felé kell fordítania tekintetét, hogy ne széthullott, hanem szorosan egy csomóba kötött kéve legyünk, különben eltördel bennünket egyenkint az idő, amely súlyos problémákkal, étellel-halállal, feltartóztathatatlan, lépésekben közeledik reánk. Mert hiszen mindennap többen és többen mondják, hogy a békék tarthatatlanok, megváltoztatásuk elkerülhetetlen. Amelyik nép pedig nem lesz felkészülve arra, hogy hangosan bele is szóljon az eseményekbe, ha a változás ideje elkövetkezik: amelyik népnek nem lesz ereje és elszánt akarata a cselekvésre, az nem lesz ura a saját sorsának, az játékszere lesz az eseményeknek, azzal csak történni fog valami, amit nem ő akar, hanem ami másoknak tetszik, mint ahogy van ez a háború vége óta.

Szeressük hazánkat mindenekelőtt. Ne mondja azt senki, hogy a portámnál kezdődik és végződik a haza; ne nemzetközieskedjünk, mert mi az a nemzetköziség, mit jelent az nekem ma magyarnak? Annyit jelent, hogy én nem törődöm, ne törődjem a hazámmal ugyanakkor, amikor mások: a csehek, oláhok és szerbek, franciák és angolok nagyon is törődnek saját hazájukkal. Sőt nemcsak a saját hazájukkal törődnek, hanem még az én hazámmal is törődnek: az egyik részét megszállva tartják, a másik részét pedig adófizetővé teszik. De azért én a hazámmal ne törődjem, mert én nemzetközi vagyok, én nagy testvér vagyok, aki mindenkit a keblemre ölelek. Ez a legnagyobb hitványosság és szélhámosság, amit valaha emberi agy kieszelt. Ne beszéljünk addig arról a nagy testvériségről, amíg azok a nagy testvérek rabszolgaságban tartanak bennünket. Ne beszéljünk különösen addig, amíg tetvek: csehek és oláhok garázdálkodnak Szent István birodalmában, amíg ők a népek önrendelkezési joga nevében, a testvériség nevében tüzzel-vassal csehesítenek, oláhosítanak és szerbesítenek. Ne nemzetköziesked-

jünk, ne legyünk futóbolondok, mert az arcunkba röhögnek. Úgy gondolkozzunk a trianoni békéről, amint azt a tények parancsolják, hogy az egy üszkös seb, amelyet mi minden eszközzel, ha kell karddal is, orvosolni akarunk. Az ilyen gondolkozásmód olyan, mint a kenyérben az élesztő: növeli, erősíti azt a külföldi mozgalmat, sietteti a békés megoldást, mert a külföldön érzik és tudják, hogy a legvégsőktől sem riadunk vissza. Ez a mozgalom pedig nem akar háborút, sőt éppen attól remeg, azt akarja megakadályozni. Mi sem akarunk! Minden erőnket meg kell feszíteni, hogyha arra csak a legkisebb remény is megvan, békés megoldást nyerjen ez a világválság, amelybe hazánk ma a Golgotát járja.

Az nagyon természetes, hogy nekünk magyaroknak, akik tele vagyunk rokkantakkal, özvegyekkel és árvákkal, a világháború áldozataival, nekünk mindent el kell követnünk, hogy újabb háború helyett békés megegyezés legyen. Az esetleges békerevízió felé kell irányulni minden gondolatunknak, minden cselekedetünknek. Erős, kitartó munkát kell végeznünk ebben az irányban, amely talán sikerre visz. Lankadatlan hittel, meg-megújuló bizakodó reménységgel kell munkálkodnunk, mert nem a búza learatásában van az öröm, hanem annak a búzának a learatásában, amit az ember maga vetett. Nem a jutalomban van az igazi boldogság, hanem abban a munkában, amelyik megérdemli a jutalmát.

*Valahol felgyűlnek a könnyek
Egyenként, lassan, csöppre csöpp,
Magyar szemek elsírta könnyek:
Nem hullott soha több.*

*A zöldasztalnál való esetleges
békés egyezkedés nem az egyetlen
útja Trianon megváltoztatásának*

*Valahova ömölnek, mennek,
Egyenként hullanak a könnyek,
S ha majd óceánná dagadtak:
Egyszer csak visszajönnek!*

*És akkor mindent elsöpörnek,
Mindent, meddig a szem ellát:
Egy tenger lesz a bűnnek földje –
És nem lesz Ararat!*

Végyári

Szent igaz, nekünk mindent el kell követnünk a békés megoldás érdekében, de bűnös és katasztrofális következményekkel járhat minden olyan mozgalom, amelyik itt megáll s kizárólag ebbe az irányba akarja a magyar nép akarátát, lelkét beállítani, amelyik ezt az egyik lehetőséget, mint az egyetlen lehetséges utat akarja feltüntetni, amelyik csak ezt akarja belevinni a köztudatba.

Trianon békés úton való megváltoztatásáért folyó előkészítő munka a magyar igazságnak csak az egyik fele. A teljes magyar igazság az, amit Urmánczy Nándor hirdet, hogy mi, ha kell, ha békés úton nem megy, fegyverrel is síkra szállunk ezeréves határainkért. [...]

Lehet, hogy az antant a tizenkettedik órában meggondolja magát s tisztességes, elfogadható alapon egy békerevízió lesz, de az is lehet, hogy nem. Akkor itt van a második megoldás: a fegyveres.

A Kárpátok medencéje ezer évig bátor, becsületes népé volt, kétharmad része nem lehet évtizedekig sem világszélhámosoké és tolvajoké!

Ne mondja senki, hogy a fegyveres megoldás lehetetlen! Lehetetlen az, hogy az ember egy fa körül szaladva önmagát elfogja, lehetetlen az, hogy egy béka kiigya a Dunát, lehetetlen, hogy a cseh ne szélhámoskodjék, ne csaljon, vagy hogy az oláh ne lopjon. De az, hogy mi magyarok ezt a hazát, amelyet karddal szereztünk és ezer évig karddal tartottunk meg, hogy mi ezt a földet karddal vissza is szerezzük, az nem lehetetlen. Ez

csak akkor lehetetlen, ha mi magunk is azt mondjuk, hogy lehetetlen. Ha erős a hitünk, hogy ez lehetséges, akkor már a fele utat meg is tettük. Amit egy nép a vezéreivel együtt erősen és igazán akar, az meg is történik. Az első muzulmánok azt mondták hogy: „Az országok Istenéi s Isten a bátrak birtokába adja őket!”

Tekintsünk bizakodó hittel és reménységgel Musztafa Kemál basára, [sic!] a Turán csillagára,¹⁷ aki először rázza le a gyökereiben megrothadt nyugati álcivilizáció és álkultúra rabszolgabilincseit. Igaz Anatólia, Törökország egy nagy temető. De lázasan folyik az építőmunka. És van hadserege, amely tele van elkeseredett gyűlölettel és mély megvetéssel az istentelen, rothadt nyugat iránt, amelyik a legutóbb mint a forgósél csapott le a görög csöcselékre és segédcsapataira, úgy szórta szét mint a szélvihar a polyvát. Ráköpött a békeszerződésre és rongyokká tépte.

Ne féljen, ne csüggedjen senki se! A népek szabadságáért, a militarizmus uralma ellen, a népek testvéri szövetségéért, az emberiség utolsó háborújában küzdő hatalmas, lelkes antant-hadsereg nincs többé. Állig fegyverben biztonságukért reszketnek. Benne van hadseregükben és benne lesz a jövő hadseregükben is a wilsoni méreg, a halálos, gyilkos kór magva. Ezeket az embereket többé nagy szent eszmékkel, krisztusi igékkel, népszövetségekkel, utolsó háborúkkal becsapni, félrevezetni, a német és magyar szuronyok elé vágóhídra vinni többé sem új rablásért, sem a rablás biztosításáért nem lehet. Ezek között többé hősök nem lesznek. Igaz! nagy a mi ellenségeink száma, de nincs lelkük. Velünk pedig a hit, az igazság és az Isten van. Nem azt akarom állítani, hogy mi erősebbek vagyunk mint az ellenségeink. Nem! Ők ma még erősebbek mint mi, de ez az erőkülönbség egyedül és kizárólag csak abban van, hogy náluk fegyver van, mi pedig fegyvertelenek vagyunk.

Hogy hogy lesz, mint lesz a jövő esetleges háborúja, azt előre senki se tudhatja. Annyi azonban bizonyos, hogy akármi lesz is, mi magyarok csak a saját erőnkre számíthatunk, csak a saját erőnkre építhetünk. Ez hozhat csak szövetségeket és egyedül és kizárólag ez hozhat csak akár szövetségekkel, akár azok nélkül szabadulást, magyar feltámadást. Beszéljünk mi is úgy mint a németek, hogy: „Mi magyarok csak az Istentől félünk, de mástól senkitől se!”

Az antant ugyan a magyar kormánynak a békeszerződések ellen irányuló mindenféle mozgalmat megtiltott. Sőt megparancsolta a kormánynak, hogy mindenféle irredata szervezetet oszlasson fel, hogy oszlassa fel Urmánczy Nándor szervezeteit, a Védő Ligák Szövetségét is. A kormány kényszerhelyzetben lévén, mindezt megtette. Mi azonban tovább megyünk. Még rá is licitálunk az antantra. Én azért jöttem ide, hogy megmondjam önöknek a következőket. Tartsuk be a békeszerződéseket, tartsuk be szigorúan és tökéletesen, hogy az antantnak semmi panasza se lehessen. Tartsuk be annak dacára, hogy a csehek, az oláhok és a szerbek állandóan megszegik azokat. Tartsuk be! Ne okozzunk, ne szerezzünk a kormánynak amúgy is kétségbeejtő, nehéz helyzetében újabb nehézségeket. Tiltakozzunk ellene szóval és írásban, de tartsuk be. Csak egy szócskát teszünk hozzá, azt a bizonyos sokszor említett wilsoni „De” szócskát. Tartsuk be a békeszerződéseket, de csak azért, mert muszáj, de csak addig, ameddig muszáj! Azt megteheti az antant, hogy a kormányra ráparancsol, azt megteheti, hogy a békeszerződések betartását kierőszakolja. De egyet sem az antant, sem a világnak semmiféle hatalma nem tehet meg! Nem teheti meg azt, nem kényszerítheti ki azt, hogy mi a trianoni békét, amely világcsaláson, hazugságon, hitványságon és durva erőszakon épült fel, hogy mi ezt a papírrongyot igazságnak, jognak, szentnek, örök érvényűnek ismerjük el. [...]

Mi igazi békét, igazi népszövetséget akarunk, de ha rákényszerítenek bennünket, ha itt megegyezés nem lesz, ha itt még egyszer a gonoszra kerül a sor, ha még egyszer megharsan a trombata, ha a magyar bakancsok még egyszer megjelennek Prága és Bukarest utcáin, akkor az Isten irgalmazzon Csehországnak és Oláhországnak. Ha mi még egyszer megindulunk Bukarest és Prága felé, akkor a magyar lovak patkóinak nyomán fű nem fog teremni többé és visszahozzuk az elrablott, az elorzott kincset.



NEMZETI EREKLYE AZ ELCSATOLT
TERÜLETEK FÖLDDARABKÁIVAL
ÉS AZ EREKLYÉT PROPAGÁLÓ KIADVÁNY

Mert nem az fontos, kedves magyar testvéreim, hogy hány nyomorult rabló üli meg a mi határainkat, nem az a fontos, hogy hány ágyújuk, hány repülőgépjük van, hanem egyedül és kizárólag az a fontos, hogy él-e még a magyarok Istene!!, hogy van-e még magyar önértet, magyar akarat! Mert, amíg mi jogainkról önként le nem mondunk, amíg magyar szívek magyarul dobognak, amíg a mi szívünkben, amíg a mi lelkünkben az ezeréves haza szeretete él, addig ez a haza nem halt meg! Fel fog támadni akár békés, akár fegyveres úton! Boldogabb, szebb lesz; mint volt! Úgy adja ezt a magyarok Istene!!

Körmendi Horváth József: *Szózat Magyarország minden lakójához.* Az előszót írta Urmánczy Nándor. Második, változatlan kiadás. Budapest, 1929, Honvédelmi Párt Országos Központja, 13., 18–21., 23–24., 27–28., 32–34., 51–53., 58–70. o.

1. [Reményik Sándor irredenta verseihez használt írói álneve.]
2. [Woodrow Wilson amerikai elnök 1918. január 8-án juttatta el a Kongresszushoz 14 pontos békeprogramját, amelyet nyilvánosságra is hoztak.]
3. [A Nemzetek Szövetsége formálisan 1919. június 28-án a versailles-i békeszerződés aláírásával jött létre a béke megőrzésének és a széles körű nemzetközi együttműködés előmozdításának programjával. Közös haderővel – bár kezdetben francia részről voltak ilyen elképzelések – nem rendelkezett.]
4. [A Kúria 1924-ben fелségstértés és hűtlenség címén jogerősen birtokainak elkobzására ítélte Károlyi Mihály grófot.]
5. [Az 1918. november 3-i padovai fegyverszüneti szerződést a Szövetségesek részéről Armando Diaz olasz tábornok, Ausztria–Magyarország részéről Victor Weber osztrák tábornok írta alá.]
6. [Az egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás c. fejezetben.*]
7. [Paul von Beneckendorff und Hindenburg német tábornagy a háború elején a német keleti front parancsnoka, az orosz haderő elleni nagy sikerek hőse.]
8. [A Károlyi-kormányzat és a Nemzeti Tanács különböző pártállású tagjai.]
9. [Ferencs szerzetesnek.]
10. [Idézet Petőfi Sándor 1846 decemberében írott *A magyar nemzet c. verséből.*]

Jegyzetek

11. [Erdélyi eredetű országgyűlési képviselő, a háborút követően az irredenta Védő Ligák Szövetségnek elnöke, majd ennek feloszlata után a Honvédelmi Párt megalapítója. E párt égisze alatt rendezte előadásait Körmendi Horváth József.]
12. [Utalás az öszövetségi hagyományra, amely szerint a kánaániták jerikói erődjének falait a Palesztinába vonuló zsidók kürtjeik harsogásával rombolták le.]
13. [Macedóniai bolgár lázadó alakulatok.]
14. [Utalás John Maynard Keynes közgazda, a brit béke delegáció szakértője bíráló hangvételű könyvére és Francesco Nitti olasz exminiszterelnök visszaemlékezés-szerű helyzetelemzésére.]
15. [Georges Clemenceau francia miniszterelnök.]
16. [Jean de La Bruyère 17. századi francia író, moralista.]
17. [Gázi Musztafa (Kemál pasa, Atatürk – a törökök atyja) reformpolitikus, az új török köztársaság első elnöke, számos alapvető reformot vitt keresztül az 1920–1930-as években. A magyar közvélemény egy része számára azért jelentett példát, mert a török parlament nem ratifikálta az 1920-ban aláírt sèvres-i békét, hanem a görögök elleni újabb háborúval elérte, hogy az antant kedve-zőbb feltételekkel kösse meg Törökországgal a lausanne-i békét 1923-ban.]

A Magyar Revíziós Liga helyi szervezeteinek beadványa a Nemzetek Szövetségéhez (1928. november)¹

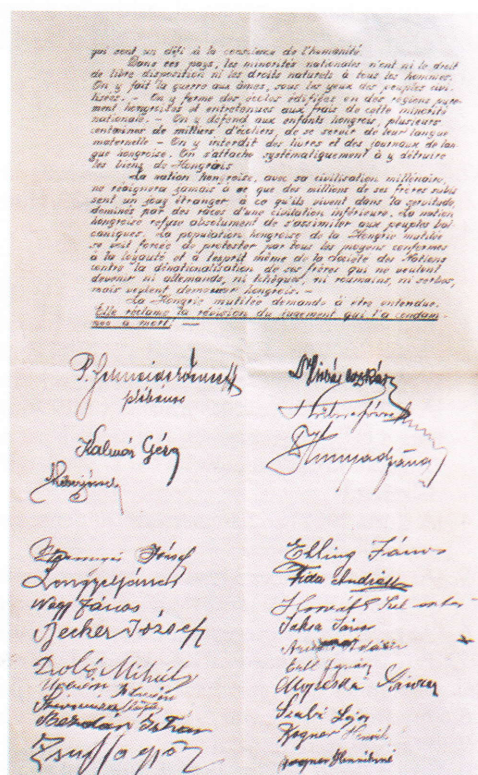
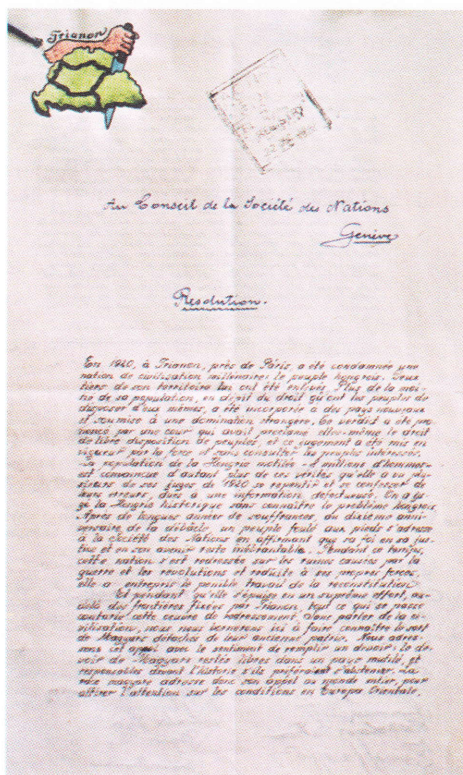
Határozati javaslat

1920-ban a Párizs melletti Trianonban szörnyű, súlyos ítélettel elmarasztaltak egy ősi népet, az ezeréves magyar nemzetet.

Elvették országa $\frac{2}{3}$ földjét, lakosságának több mint felét megkérdezése nélkül idegen járomba, újonnan alapított országok fönnhatósága alá hajtva, megfosztották hazájától.

Tette ezt egy bíróság, mely a nemzetek önrendelkezési jogát széntnek deklarálta, de amely bíróság a bírói emelvényre a fegyverek hatalmával lépett és a vádlott nemzetet még csak meg sem hallgatta, az érdekelt népet meg sem kérdezte.

IRREDENTA RAJZZAL DÍSZÍTETT,
FRANCIA NYELVŰ MAGYAR
BEADVÁNY A NEMZETEK SZÖVETSEGEHEZ,
1928. NOVEMBER





A nyolcmilliónyi Csonka-Magyarországon élő magyarság, mint egy ember, ezt így tudja, így látja. De látja azt is, hogy sokan azok közül, akik 1920-ban a bírói emelvényen ültek, azóta nyíltan bevallották a világ színe előtt, hogy hibáztak, mert félrevezettettek. Ítéleztek, anélkül, hogy a magyar problémát ösmerték volna.

Az összeomlás tízéves fordulóján, szörnyű szenvedések, megaláztatások e decenniuma² után ez a letiport nemzet kiáll a Népek Szövetsége elé és azt mondja:

hite az igazában, a jövőjében mégsem rendült meg!

Ez a nemzet ez alatt a szörnyű idő alatt felemelkedett a porból, eltakarította a forradalmak és a kommunizmus irtózatos rombolásainak romjait s a maga erejéből megkezdte az újraépítés keserves munkáját.

De mi történik a trianoni határokon túl teremtett új országokban?

Nem szólunk most arról, hogy minő pusztulás állott be amodaát ugyanez alatt az idő alatt kultúrjavakban. Csupán az elszakított magyarság ügyével foglalkozunk. De tesszük ezt azért is, mert ha ezt mint a magyarságnak magyar kormányzat alatt, — legalább nemzeti téren szabad életet élő része, nem cselekednők, a történelem valamikor a leghitványabb gyávaság vádjával illethetne.

Ezért a magyarság felhívja a világ figyelmét az új kelet-európai államok területén végbemenő, minden emberiességet megcsúfoló eseményekre.

Ott nincs a nemzeti kisebbségeknek önrendelkezési joguk, sőt semmi emberi joguk.

Ott a lelkek tömeggyilkossága folyik és a XX. század kultúrnépei szemet hunyva asszisztálnak.

Ott rendre zárják be színtiszta magyar vidékeknek magyar pénzen épült magyar iskoláit.

Ott nem engedik meg a magyar gyermekek százezreinek, hogy anyanyelvüket használják.

Ott nem tűrik meg a magyar könyvet, újságot.

Ott a magyarság tervszerű elpusztításán és anyagi tönkretételén dolgoznak.

Az ezeresztendős kultúrájú magyarság soha abba beletörödni nem fog, hogy a magyarok milliói idegen rabságba hajtassanak és alacsonyabb kultúrájú, még csak a jelenben fejlődésnek indult balkáni népek által kormányoztassanak.

A magyarság azt a kötelességet nem vállalhatja, hogy szótlanul nézze magyar lakosságú országrészeknek a legsötétebb középkori mesterkedéssel való elcsehesítését, eloláhosítását, elszerbesítését és ezért újból és újból hallatja tiltakozó szavát.

A magyarság meghallgatást, perújítást és igazságot kér!

League of Nations Archives, Political Section, Registry 1928–1932, Sub-Section 1A (Political: General), Carton: R 1841, Document: 5426, Dossier: 5426, Jacket No. 4, Hungary: Various protests against the Treaty of Trianon.

- Jegyzetek
1. A Magyar Revíziós Liga 1928. november második felében országszerte népgyűléseket szervezett, amelyek után az alapszervezetek beadványokban követelték a Nemzetek Szövetségénél a területi revíziót. A határozati javaslatokat – amelyekből minden valószínűség szerint két szövegváltozat készült – a Liga készítette el magyar és francia nyelven, s küldte el a fiókegyesületek részére.
 2. Évtizede.

Kemény [Révai József]: Harcoljon-e a Kommunisták Magyarországi Pártja Trianon ellen? [1929. november]

Fel kell tenni ezt a kérdést? Nem természetes-e az, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártjának harcolnia kell a trianoni békeszerződés ellen, amely egyik láncszeme a versailles-i imperialista békerendszernek, amely a nemzetek önrendelkezési jogán való erőszaktevéssel rendezte újonnan az államhatárokat?

Igenis, fel kell tennünk a kérdést, mert a Kommunista Internacionálé Nyílt Levele¹ joggal mutat rá arra, hogy a párt vezetésében az utolsó időben a revíziós-fasiszta mozgalom elleni harc kapcsán olyan helytelen jelszó merült fel, amely revízióját jelenti a trianoni imperialista béke elleni forradalmi harc álláspontjának és amely lényegében és akaratlanul is lecsúszást jelent a leninizmus talajáról a nemzeti kérdéssel szemben való közömbösségnek pacifista talajára.

Ez a jelszó a pártnak 1929. május közepén kiadott „revíziós röpiratában” szerepel először, más későbbi röpiratokban is szerepel és az Új Március 1929. évi 4–6-os számának *A magyar munkásosztály és a revízió* című cikkében nyer elvi indokolást.² A jelszó: „Le a revízióval!”

Ez a jelszó e sorok írójától származik. A jelszónak alább elvégzendő kritikája tehát a szó legszorosabb értelmében: önkritika.

•

Trianon Versailles egy láncszeme. A versailles-i, trianoni békeszerződések imperialista békék, amelyek az államhatárok „rendezését” *annexionista* alapon³ intézték. A leninizmus mindig és mindenkor állást foglalt az imperialista annexiók ellen és ellene fordult annak a pacifista álláspontnak, mely vonakodott a nemzetek önrendelkező jogáért harcolni és így az adott imperialista status quó-t védte. A Komintern számos határozatában, felhívásában szegte le, hogy ellene van annak az új imperialista status quónak, melyet a versailles-i, trianoni békék teremtettek. De az imperialista békeszerződések ellen, az adott annexionista status quo ellen lenni annyit jelent, mint az imperialista békék által vont államhatárok megváltoztatása mellett lenni, új államhatárokért: a proletárforradalom által megvalósítandó nemzeti önrendelkező jog, az elnyomó nem-

zetek burzsoáziája elleni harc és az elnyomott nemzetek proletariátusának és dolgozóinak nemzetközi nevelése alapján. A leninizmusnak ez az álláspontja évtizedek harcaiban győzött nemcsak a szocialsovinizmus ellen, hanem azok ellen a baloldali szociáldemokrata irányzatok ellen is, amelyeket a régi II. Internacionáléban a lengyel és holland marxisták, sőt az orosz bolsevikiek egy csoportja (Buharin–Pjatakov)⁴ is képviselt. Ez a leninista álláspont a nemzetek önrendelkező jogának demokratikus-forradalmi követeléséért való harc *kötelezettségét* jelenti az imperializmus elleni szocialista osztály-harc érdekében.

A nemzetek önrendelkező jogáért való forradalmi harc azért kötelessége a kommunista pártoknak, mert ki kell használniuk *minden* mozgalmat, amely az imperializmus ellen irányul, amely valóban forradalmi és amely nem áll reakciós osztályoknak a vezetése alatt. Az elnyomott nemzetek mozgalmait az elnyomók ellen pedig az imperializmust gyengítik. Az önrendelkezés joga nem szocialista, hanem forradalmi-demokratikus követelés. De a kommunista pártok nemcsak szocialista, hanem demokratikus-forradalmi követelésekért is küzdenek, mert ezeknek a követeléseknek valóban forradalmi, következetes hirdetésével a proletárforradalom *tartalékait* vonják be a szocialista forradalom ütközeteibe, a proletárság mellé odaállítják a többi dolgozókat és kizsákmányoltakat. A nemzeti önrendelkezés jogáért való következetes harc egyik része annak a stratégiának, amely a proletariátus tartalékainak megnyerésére irányul.

A trianoni békeszerződés elleni harcot a proletárdiktatúra utáni időben a magyar kétésfelesek (Kunfi és társai)⁵ vetették el ausztromarxista mestereik – Otto Bauer – nyomán. Ez az álláspontjuk magának a világháborúnak az értékeléséből folyt. Szerintük a világháború – az antanthatalmak harca a Hohenzollern- és Habsburg-monarchiák ellen – végső hulláma volt az európai polgári forradalmaknak. Nem az antant-imperializmus és a német és osztrák–magyar imperializmus harcolt egymással gyarmatokért, piacokért, nyersanyagterületekért, hanem az angol, a francia polgári demokrácia harcolt a német és osztrák–magyar félféudális-katonai monarchiák ellen. Ebből a felfogásból persze logikusan következik az az álláspont, hogy a trianoni békeszerződés nem imperialista rablószerződés, hanem történelmi haladást jelent, mert összetörte az Osztrák–Magyar Monarchiát, mely a háború előtti Európában a cári Oroszország mellett a második „népek börtöne” volt. Mindez persze a világháború imperialista jellegének tagadását jelentette. Ebből az álláspontból folyt a megboldogult kétésfelesek „teljesítő” politikája: a békeszerződésekbe való pacifista belenyugvásnak, az antant hadisarc-követeléseit teljesítésének politikája a német függetlenek részéről, a kisantant-”demokráciának” védelme a magyar „reakcióval” szemben a magyar kétésfelesek részéről. A német kommunisták a „teljesítő politika” ellen voltak, a versailles-i béke és a hadisarc-politikaelleni forradalmi harcot hirdették. A magyar kommunisták is mindig szembefordultak a kisantant-demokrácia feldicsőítésében és a szlovenszói, erdélyi magyar nyelvű kommunista mozgalom denuncálásában kifejezésre jutó kétésfeles „teljesítő politikának”. A Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa 1922 végén külön határozatot fogadott el a versailles-i békeszerződések kérdésében, melyben leszögezte, hogy az antant-imperialisták győzelmének a német és az osztrák–magyar imperializmus fölött a győző és legyőzött országok dolgozói az igazi áldozatai. Ezért volt a Kommunista Internacionálé és a német kommunista párt a német burzsoázia és szociáldemokrácia „teljesítő politikája” ellen. Ezért tette a Kommunista Internacionálé a német és francia kommunista pártok kötelességévé a *közös harcot* a versailles-i béke ellen. Amikor a Kommunista Internacionálé a világháború befejezése utáni világhelyzet ellentéteit vizsgálta, akkor a II. kongresszusnak Lenin által kidolgozott irányelvei a nemzeti és gyarmati kérdésben megállapították, hogy a Kommunista Internacionálé nemzeti politikájának egyik fő tengelye „az elnyomott, függő, nem egyenjogú nemzetek pontos megkülönböztetése az elnyomó, kizsákmányoló, teljes jogú nemzetektől”, akkor nemcsak a gyarmati és imperialista népek ellentétére, hanem a „győzők és legyőzöttek” ellentétére is rámutattak, a legyőzöttek és győzők közti „megkülönböztetés” is egyik eleme volt a nem egyen-

jogú és teljes jogú nemzetek közti „megkülönböztetésnek”. Nem a legyőzött nemzetek burzsoáziája, hanem proletariátusa érdekében, abból kiindulva, hogy az imperialista vereség számláját a „legyőzött” imperialista állam munkássága fizeti meg.

A helyzet 1919–1922 óta persze lényegesen módosult. A győzők és legyőzöttek közti ellentéteket mindinkább felváltják, kiszorítják más ellentétek: az imperialisták új csoportosulásai, melyekben helyet kapnak már a „legyőzöttek” is, de legfőképpen a Szovjetunió és az imperializmus ellentéte. De módosítja a helyzetet még egy harmadik körülmény is: a „legyőzött államok imperializmusának újjáéledése. Amíg a versailles-i békeszerződések elleni harcot az 1919–1923-as években a „teljesítő politika” elleni küzdelem, a vereség terheinek a dolgozókra való áthárítása elleni forradalmi védekezés jegyében szinte egyedül a Kommunista Internacionálé képviselte, addig a „legyőzöttek” imperializmusának újjáéledésével a burzsoázia is frontba állt a versailles-i, trianoni békék ellen. Ez az imperialista újjáéledés, talpra állás persze beilleszkedik a világpolitika tengelyét alkotó új ellentmondásokba, az új imperialista csoportosulásokba, a Szovjetunió elleni imperialista egységfrontba, ennél fogva nem a versailles-i, trianoni rabló szerződések összetörése, hanem „revíziója” a célja.

Az imperializmus Magyarországon is újjáéledt a fasiszta konszolidáció éveiben. Trianon revíziója a magyar imperializmus célkitűzése. A revíziós mozgalomnak Magyarországon három szerepe van. Először: a magyar nagyburzsoázia imperialista, térhódítási törekvését fejezi ki. A magyar finánc-ipari-agrártőke vissza akarja hódítani az elvesztett kizsákmányolási területeket, a cseh, román, jugoszláv burzsoázia nemzeti elnyomása helyett restaurálni akarja a magyar burzsoázia nemzeti elnyomását a felvidéki tót, az erdélyi román, a bácskai szerb parasztság felett. Másodszor: a revíziós mozgalommal a magyar burzsoázia imperialista céljai szolgálatába igyekszik állítani azokat a dolgozó rétegeket, melyek nem imperialista, hanem *demokratikus* szempontból akarják az elszakított magyar tömegekkel újból való állami egyesülést. Ilyen módon a revíziós mozgalom a nemzeti egységfront bomlásával szemben összetartó abroncsként is szerepel. Harmadszor: a revíziós mozgalom, a magyar burzsoázia imperialista külpolitikája a Szovjetunió elleni háborús egységfrontba való bekapcsolódásnak eszköze.

A „legyőzött” magyar burzsoázia imperialista újjáéledése bizonyos mértékben új helyzetet teremtett a Trianon elleni forradalmi harc szempontjából. A Kommunista Internacionálé II. kongresszusának irányelvei a nemzeti kérdéssel mindjárt a bevezetőben hangsúlyozzák, hogy a kommunisták nemzeti politikája nem „elvont és formális elvek” alkalmazásából áll, hanem „a történelmileg adott helyzet pontos értékeléséből” kell hogy kiinduljon. A magyar burzsoázia imperialista revíziós mozgalma a trianoni béke ellen pedig olyan módosulását jelenti a „történelmileg adott helyzetnek”, amelyről a Trianon elleni *konkrét* forradalmi harcban nem lehet „elvonatkoztatni”.

A hiba az, hogy ahelyett hogy a Trianon elleni forradalmi harcot *összekapcsoltuk* volna a revíziós, imperialista mozgalom elleni harccal, abba az antileninista hibába estünk bele, hogy a revíziós mozgalom elleni küzdelemben egyáltalában háttér fordítottunk magának a trianoni kérdésnek, a magyar dolgozó nép önrendelkező jogának is. Ez a jelszó: „Le a revízióval” szembefordulást jelent ugyan az imperialista-fasiszta revíziós mozgalommal, de úgy, hogy egyszersmind kifejezi a lemondást is a magyar dolgozók önrendelkező jogáért való harcról.

Milyen volt ennek a hibás álláspontnak, hamis jelszónak az indokolása? Az *Új Március* említett cikkének lényegében a következő az okfejtése:

1. A magyar imperializmus azt állítja, hogy a trianoni békeszerződés az oka a magyar gazdasági válságnak, a tömegek nyomorúságának. Ez nem áll, mert a magyar kapitalizmus Trianon óta rohamosan fejlődött: a tömegek nyomorúságán a revízió nem változtatna, mert ennek oka: a belső kizsákmányolás. Tehát a Trianon elleni harc „nem közvetlen osztályérdeke a munkásosztálynak..., mely csak az osztályharctól és nem a revíziótól várhatja a nagyobb darab kenyeret”.

2. Az önrendelkezési jog jelszava ma a magyar imperializmus eszköze lett. A revíziós „nemzeti” mozgalom a Szovjetunió ellen irányul, tehát éppúgy szembe kell fordulnunk vele, mint ahogy Marx és Engels szembefordultak azokkal a nemzeti mozgalmakkal, melyek a bonapartizmusnak, a cárizmusnak voltak eszközei.

3. A trianoni béke imperialista béke és küzdeni kell az ellen a nemzeti elnyomás ellen, melyet – a Habsburg-monarchia nemzeti elnyomása helyébe – teremtett. De ezt a harcot – az elnyomott magyar nép önrendelkező jogáért, egészen az elszakadás jogáig – a cseh, román, jugoszláv kommunista pártoknak kell folytatniuk, mert: „a nemzetközi proletárforradalomba való konkrét bekapcsolódás más és más feladatokat ró helyzetük szerint a különböző országok forradalmi munkásságára... A szlovákiai magyarok önrendelkezési joga a csehszlovák kommunista párt zászlajára írva forradalmi követelés, a Bethlen–Herczeg-féle »önrendelkezési jog«⁶ ugyanazon szlovákiai magyarok részére az imperialista háború előkészítése.” Tehát: a magyar proletariátus jelszava nem lehet az önrendelkezési jog, hanem: „a kíméletlen harc az imperialista magyar burzsoázia ellen”.

Vegyük sorba szemügyre ezeket az érveket.

1. Az első, „gazdasági” érvnek az éppen a baja, hogy gazdasági, *ökonomista*. A „nagyobb darab kenyér” ökonomista érve van szembeállítva egy *politikai* feladattal. Azzal az érveléssel, hogy a munkásságnak valami nem „közvetlen gazdasági érdeke” tulajdonképpen nemcsak az önrendelkezési jogot illető politikai feladatot, hanem *mindenféle* politikai feladatot el lehet vetni. Továbbá: amennyire helyes leleplezni és megcáfolni azt a „revíziós”-fasiszta demagógiát, amely minden nyomorúság okának Trianont teszi meg, amennyire egyik fő feladat, szembeszállni azzal a szociáldemokrata nacionalizmussal, mely a trianoni bajforrássra hivatkozva, munkás és tőkés közös érdekének tünteti fel az ipari védővámokat, a szénbehozatal eltiltását stb. – éppolyan helytelen általában tagadni azt, hogy Trianonnak *semmi* szerepe nincs a magyar dolgozók nyomorúságában. A magyar kapitalizmus fejlődése Trianon ellenére: nem ellenérv. Mert ez a fejlődés éppen annak következtében történt *fokozottan* a magyar dolgozók terhére, mert a trianoni vereség következményei (piacok, nyersanyagterületek elvesztése) gazdaságilag nem pluszt, hanem mínuszt jelentettek a magyar kapitalizmusnak. A német kapitalizmus is fejlődött, de nem Versailles következtében, hanem Versailles ellenére és éppen ezért járt ez a fejlődés a német munkásságra nehezedő *fokozott* nyomással.

2. A második és harmadik érv egybetartoznak. Abból, hogy a magyar revíziós mozgalom imperialista, Szovjetunió-ellenes célok érdekében használja fel az önrendelkező jog jelszavát, azt a következtetést vonja le, hogy a magyar proletariátusnak nem, hanem csak a cseh, román, jugoszláv munkásságnak lehet jelszava az önrendelkezés. Tehát: az önrendelkező jog forradalmi jelszava nincs általában elvileg elvetve (mint a lengyel marxistáknál a háború előtt), bár nem az önrendelkező jog demokratikus jelszavával szemben való ökonomista nihilizmusból indul ki (mint Buharin, Radek⁷ a háború alatt), de a konkrét magyarországi helyzetben a cikk mégis elvetendőnek tartja az önrendelkező jog jelszavát a trianoni békével szemben.

Az, hogy Bethlenék szájában is szerepel a szlovenszkói magyarok és tótok „önrendelkező joga”, nem érv az önrendelkező jog jelszavának forradalmi alkalmazása ellen. Írország „önrendelkezése” a német imperializmusnak, a jugoszlávok, csehek stb. „önrendelkezése” az antant-imperializmusnak volt jelszava, de Lenin ezért mégis szenvedélyesen képviselte az íreknek is, a Habsburg-monarchia elnyomott nemzeteinek is az önrendelkező jogát. Lenin szerint:

„Az imperializmus... a néptömegek becsapásának korszaka a képmutató szociálpatrióták által, vagyis azok által, akik »a nemzetek szabadságának«, a »nemzetek önrendelkező jogának«, a »honvédelemnek« ürügye alatt igazolják és védelmezik a világ nemzeti többségének elnyomását a nagyhatalmak által.”

Abból, hogy az önrendelkező jog „ürüggyé” válhat a tömegek becsapására, még egyáltalán nem következik magának a jelszónak az elvetése.

Helytelen továbbá Marx és Engels álláspontjára hivatkozni az 1848-as polgári forradalomnak reakciós nemzeti mozgalmával szemben. Mert akkor a cseh, délszláv, pánszláv mozgalmak reakcióssá tették a cseh, délszláv „nemzetet”, mert egyrészt a cárizmusnak, az akkori fő veszedelemnek célját szolgálták, másrészt, mert nem volt cseh, délszláv munkásmozgalom a pánszláv mozgalmak hátában. A cárizmust is csak addig tekintette a marxizmus „Európa zsandárjának”, amíg nem volt orosz munkásmozgalom. De már az 1905-ös orosz forradalom előtt megváltozott az a helyzet, mely a szláv „nemzeteket” reakciós nemzetekké tette: az orosz cárizmus hátában fellépett a munkáosztály, és az orosz cárizmus nem az európai polgári forradalmakkal állt szemben, hanem a francia, angol imperializmus vált a cárizmus szövetségesevé az orosz polgári demokratikus forradalommal szemben.

Magyarország csak akkor volna „reakciós nemzetnek” tekinthető, ha az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai a történelmi haladást képviselnék és nem imperialista államok volnának, továbbá: ha nem volna a magyar revíziós imperializmus hátában forradalmi munkásmozgalom. Tehát: nem az egész magyar „nemzet” reakciós, nem lehet azt mondani, hogy a Trianon ellen irányuló mindenféle harc a Szovjetunió elleni háború jelszava, mint ahogy a pánszlávizmus, a szláv nemzeti mozgalmak 1848-ban *egészükben* a „forradalmi nemzetek” ellen irányultak. Reakciós, a Szovjetunió ellen irányuló, imperialista mozgalom a magyar *burzsoázia* mozgalma Trianon revíziójára. A Szovjetunió védelme, az imperialista háború elleni harc megköveteli, hogy ezzel a mozgalommal élesen szembeforduljunk. De ebből a szembefordulásból nem következik az önrendelkezési jogért való harcról általában való lemondás.

De ebből a helyzetből vajon nem származik-e az a veszély, hogy a *mi* harcunk – nem Trianon revíziójáért, hanem forradalmi összetöréséért – egységfrontba kerül a magyar *burzsoázia* imperialista harcával Trianon ellen? Vajon nem forog-e fenn az a veszély, hogy a dolgozó parasztok, kispolgárok, sőt munkások is: nem fogják *megkülönböztetni* tudni a *kétféle* Trianon-ellenes álláspontot?

Bizonyos dolog az, hogy sok paraszt és munkás jut a demokratikus önrendelkezés iránti ösztönös vágyuk következtében a fasiszta imperializmus revíziós hálójába és bizonyos, hogy *nem könnyű dolog* a dolgozók számára, érthetően, világosan, népszerűen megmagyarázni azt, hogy lehet *egyszerre* Trianon ellen is, de az imperialista revízió ellen is lenni. De a megoldás nem az, hogy a dolog *legkönnyebb* végét választjuk, a Trianon elleni mozgalommal általában szembefordulunk és lemondunk arról, hogy ezeket a parasztokat, munkásokat *leválasszuk* az imperialista burzsoáziáról, *kiszabadítsuk* a revíziós mozgalom hálójából. Márpedig: a „Le a revízióval!” jelszó szembefordul ugyan az imperialista revíziós mozgalommal, de a fürdővízzel együtt kiönti a gyereket is.

Az a „konkrét helyzet”, amelynek „pontos értékelése” nélkül nem lehet helyes álláspontunk Trianon kérdésében, valóban bonyolult és veszélyekkel teli. De a leninizmust bonyolult helyzetekben is alkalmazni kell és a veszélyek elkerülésének nem az az útja, hogy hátat fordítunk nekik.

A helyzet „bonyolultsága” (és ennek a bonyolultságnak „radikális” leegyszerűsítéséből származott a „Le a revízióval!” hibája) a következőkből áll:

Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában elnyomott magyar dolgozók vannak, ezenkívül van egy imperialista „anyaország”, melynek burzsoáziája a revíziós mozgalom „nemzeti” leple alatt imperialista célokért harcolt. Ebben a helyzetben hogyan kell alkalmazni a leninizmus tanításait a nemzeti kérdésben? Lenin szerint:

„A nemzetek önrendelkezési jogának nevében az *elnyomó* nemzetek szociáldemokratáinak (Lenin ezt a cikket 1915-ben a Kommunista Internacionálé alakulása előtt írta) az elnyomott nemzetek számára az elszakadás szabadságát kell képviselniök..., míg az *elnyomott* nemzetek szociáldemokratáinak az elnyomott nemzetek munkásai és az elnyomó nemzet munkásai közötti egység és *egybeolvadás* követelését kell *fő dolognak* tekinteniök...”

Lenin azt is állandóan hangsúlyozta, hogy a kommunisták nemzeti politikájának egyik fő feltétele és kiindulópontja az elnyomó és elnyomott nemzetek közötti megkü-

lönböztetés. A kérdés már most, hogy hogyan vonatkozik ez a magyar nemzeti kérdésre? Szlovenszkrét illetően például a helyzet egészen világos: a cseh kommunisták, mint az elnyomó nemzet kommunistái, a szlovenszkrét magyar nép önrendelkező jogáért küzdenek, beleértve az elszakadás jogát is, míg a szlovenszkrét magyar kommunisták *fő dolognak* a cseh munkássággal való egység és egybeolvadás követelését tekintik.

És a magyarországi kommunisták? A mai Trianon utáni Magyarország nem sorolható egyszerűen az „elnyomott nemzetek” közé, sőt a háború előtt elnyomó nemzet volt és uralkodó burzsoázija a revízió „nemzeti” álarcában újból vissza akarja állítani a nemzeti elnyomást. Mi itt a teendő? Vajon az-e, ami a „Le a revízióval!” jelszóban jut kifejezésre és amit az *Új Március* cikke formuláz meg: a Trianon elleni harcot átengedni a cseh, román munkásságnak és Magyarországon megelégedni a revíziós imperializmus leleplezésével?

Ez az álláspont a leninista álláspont teljes félreértése. Mert a konkrét helyzet „pon-tos értékelésénél” nemcsak azt kell számba venni, hogy a trianoni béke és az ellenforradalom következtében a magyar nemzet egyik része a nemzeti elnyomás állapotába, másik része pedig egy imperialista és fasiszta burzsoázia uralma alatti „anyaország” állapotába került, hanem mint harmadik lényeges körülményt számba kell azt is venni, hogy az „anyaország” széles dolgozó tömegei is azt érzik, hogy a trianoni imperialista béke erőszakot tett a magyar nemzet önrendelkező jogán, hogy ezek a tömegek nem az imperialista „ürügy” értelmében, hanem az önrendelkező jog utáni jogosult vágy demokratikus értelmében kívánják a „nemzeti egységet”. Ezek a dolgozó tömegek nincsenek ugyan közvetlenül nemzetileg elnyomva, de a nemzeti önrendelkezés és egység trianoni *megakadályozása*, elkobzása a sajátos formája annak a *közvetett* nemzeti elnyomásnak, amelybe jutottak. Ennek a demokratikus önrendelkezés és nemzeti egység iránti vágnak a figyelmen kívül hagyása egy kommunista párt számára megengedhetetlen. A Kommunisták Magyarországi Pártjának tehát kötelessége *különb-séget* tenni a magyar burzsoázia revíziós imperializmusa és a dolgozó tömegek Trianon ellen irányuló jogos, demokratikus nemzeti vágyai, törekvései között, de úgy, hogy egy pillanatra sem tesz semmiféle engedményt sem az imperialista revíziós, sem a kispolgári nacionalista ideológiának.

Mert abban, hogy a dolgozó parasztok, dolgozó kispolgárok (és a munkásság sem kivétel, mert a munkások sem „közömbösek” Trianonnal szemben) tömegei a nemzetileg elnyomott utódállamokbeli magyar tömegekkel nemzetileg együtt, egy államban akarnak élni: ebben nemcsak ködös, érzelmi kispolgári nacionalizmus jut kifejezésre (ez az érzelmi nacionalizmus kispolgári osztálytörekvéseknek ideológiai formája), nemcsak a „rég Magyarországnak” utáni vágy reakciós utópiája, hanem sokszor – ha ösztönösen, öntudatlanul is – a nemzetközi imperializmussal való elégedetlenség, a nyomorúságot hozó kapitalizmus elleni gyűlölet is. A trianoni imperialista béke számukra az ellenforradalom, a fasiszmus fokozott nyomását is hozta: a Trianon-ellenes mozgalom tehát a tömegekben az ellen az uralkodó osztály elleni ösztönös ellenzékét is jelenti, amely Trianon mellett is megtalálta a maga számítását, be tudott rendezkedni, nem rosszabbul, hanem jobban, mint a „rég Magyarországon”. Ezek az ösztönös, nem tudatos, többnyire csak érzelmi formában kifejezésre jutó forradalmi vágyak gyakran össze vannak keverve reakciós-kispolgári törekvésekkel: nemzeti gyűlölettel, egoizmussal stb.

A magyar burzsoázia pedig épp ezeket táplálja, ápolja, fejleszti ki, hogy elnyomja velük a demokratikus-forradalmi ösztönöket, érzelmeket, törekvéseket. Éppen ezért kell a kommunistáknak *megkülönböztetni* tudni és a dolgozó tömegek nemzeti érzelmeinek a magyar imperialisták elleni tudatos irányt adni.

Ebből három dolog következik:

Először: nem lehet a trianoni rabló béke elleni forradalmi harcot egyszerűen átengedni a cseh, román, stb. munkásságnak, a Kommunisták Magyarországi Pártjának is kötelessége harcolni Trianon ellen.

Másodszor: nem elég egyszerűen a revíziós magyar imperializmus ellen küzdeni, hanem a magyar imperialista revíziós politika elleni állásfoglalást egybe kell kapcsolni a magyar dolgozók nemzeti önrendelkező jogáért való harccal.

Harmadszor: a Trianon elleni forradalmi harcot egybe kell kapcsolni a nacionalizmus elleni küzdelemmel, a cseh, román, jugoszláv munkássággal való szövetség, „egység és egybeolvadás” hirdetésével. Ha ezt nem tesszük, akkor a tömegek Trianon-ellenes demokratikus vágya is nacionalizmussá fajulhat el.

Lehetséges-e vajon összeegyeztetni ezt a hármas feladatot?

Lehetséges!

Lengyelország függetlenségének kérdésében Lenin elismerte, hogy a Rosa Luxemburg⁸ vezetése alatt álló lengyel szociáldemokrácia érdeme, hogy szembeszállt a kispolgári nacionalista PPS-szel,⁹ mely programjának homlokterébe nem a lengyel burzsoázia elleni harcot, hanem „Lengyelország függetlenségének” követelését tette. De nem ismerte el, hogy a lengyel nacionalizmus elleni harcnak azt kell jelentenie, hogy a lengyel marxisták programjából általában kimaradjon Lengyelország függetlenségének követelése. Az orosz munkássággal való egység és egybeolvadás követelését tartotta a lengyel marxisták *fő feladatának*, de nemcsak lehetségesnek, de szükségesnek is tartotta ennek a fő feladatnak *összekapcsolását* a lengyel függetlenség követelésével. Tehát nem azon az állásponton volt, hogy a lengyelek önrendelkező jogának követelését, beleértve az elszakadás jogát is, csak az orosz szociáldemokrácia hirdetheti.

Elzász kérdésében Lenin nem azon az állásponton volt, hogy Elzász önrendelkező jogáért csak a német szocialistáknak kell küzdeniök, míg a franciák legyenek közömbösek ezzel a kérdéssel szemben. A francia szociáldemokráciát azért nevezte „himpelléreknek”, mert „kibékülnek a francia burzsoáziával, mely egész Elzászt erőszakosan annektálni akarja”.

Lenin álláspontja: „a konkrét történelmi helyzet pontos értékelése” alapján megszabni az egyes országok munkásságának feladatait és ennek megfelelően megállapítani azt, hogy mi a „fő dolog” az adott helyzetben az illető ország pártja számára. A lengyel szociáldemokrácia számára a háború előtt a „fő dolognak” az orosz munkássággal való egység hirdetését tartotta. De a fő dolog Leninnél sosem jelentette az egyéb feladatokról lemondást, amelyeket egyszerűen ki lehet dobni a munkáspártok programjából (Lengyelország függetlensége), hanem azt, hogy a „fő dolog” a legközelebb eső láncszem szerepét játssza, amelyet azért kell megragadni, hogy az egész láncot húzzuk, nem pedig azért, hogy a többi láncszemet félretegyük.

A láncszem *ma*: szembeszállni a revíziós magyar fasiszta imperializmussal, szembeállni a tömegek nacionalista megmértetyezésével, megmagyarázni a tömegeknek, hogy „az ellenség nem kívül van, hanem belül”, rámutatni arra, hogy Trianon revíziójának álarca mögött a Szovjetunió elleni háborús készülődés rejlik.

De ezzel össze kell kapcsolni a Trianon elleni forradalmi harc álláspontját, szövetségben a cseh, román, jugoszláv munkássággal. A „Le a revízióval!” jelszóban az a helytelen, hogy ezt az összekapcsolást nem értette meg, hogy az imperialista-revíziós mozgalom elleni harc feladatát a Trianon elleni forradalmi harcról való lemondással „kapcsolta össze”. Ez pedig objektíve pacifizmus, ez objektíve a szociálfasiszta himpellérek munkájának elősegítése, akik az imperialista revízió táborába viszik a tömegeket. Mert *a fasiszta-imperialista revíziós politika és a szociálfasiszta nacionalizmus elleni harc is csak úgy lehet eredményes, ha a Kommunisták Magyarországi Pártjának zászlajára van írva Trianon forradalmi összetörésének jelszava.*

Nem leninista kérdésfeltevés az, hogy *vagy* az imperialista revízió árja ellen úszunk, *vagy* Trianon ellen, a magyar dolgozók forradalmi önrendelkező jogáért harcolunk.

Lenin nem azt mondta, hogy: „vagy-vagy”, hanem azt mondta:

„Egy kis nemzet szociáldemokráciája lehet, anélkül, hogy internacionalista kötelességeit megsértené, nemzetének politikai függetlensége mellett is, a szomszéd országokhoz való tartozása mellett is.”

Tehát Lenin, amikor a kis nemzetek munkássága számára „fő dolognak” a kispolgári nacionalizmus, nemzeti önzés és elzárkózás elleni harcot tekintette, nem állt azon az állásponton, hogy ezzel a kis nemzetek munkásságának álláspontja „a forradalmi osztály-

harc” követelésében merülhetne ki. „A magyar munkások feladata pedig – mondja az Új Március – kíméletlen harc az imperialista magyar burzsoázia ellen.” Ez persze igaz, de ez általános igazság. Lenin, amikor a háború alatt Radek ellen polemizált, „elsőrendű általános programnak” nevezte „a kapitalizmus elleni forradalmi tömegharc” álláspontját. Csakhogy:

„Radek elvtárs elsőrendű általános programja – »forradalmi tömegharc a kapitalizmus ellen« – nem arra szolgál neki, hogy ezzel a programmal összefüggésben, ennek szellemében, egy ugyanolyan kibékíthetetlen, ugyanolyan forradalmi programot dolgozzon ki a nemzeti kérdésben, *hanem arra, hogy ezt a terepet a szociálpatrióták előtt kiürítse.*”

A Kommunista Internacionálé Nyílt Levele joggal mutat rá arra, hogy a „Le a revízióval!” jelszó annak a bármilyen „elsőrendű”, de általános programnak az alapján, hogy: „Kíméletlen harc az imperialista magyar burzsoázia ellen” semmi egyéb, mint a terep kiürítése a szociálfasiszták előtt.

A Kommunisták Magyarországi Pártja harcát az imperialista magyar burzsoázia revíziós mozgalma ellen tehát a Trianon elleni forradalmi harccal, a magyar dolgozó nép önrendelkező jogáért való harccal kell összekapcsolni. Ez az összekapcsolás egyáltalában nem azt jelenti, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártjának Bethlennel vagy a szociálfasisztákkal versenyeznie kellene azt illetően, hogy ki az igazi „nemzeti párt” Magyarországon. A revíziós mozgalom imperialista jellegének leálcázása a tömegek előtt nem azt jelenti, hogy Bethlent, mint a Trianon elleni harc „árulóját” kellene denúnciálnunk a tömegek előtt. A Trianon elleni forradalmi harc és a Trianon elleni imperialista harc között nem az a különbség, hogy a kommunisták *komolyan* küzdenek a rabló trianoni béke összetöréséért, Bethlen pedig csak demagóg jelszónak használja a tömegek becsapására, valójában pedig megalkuszik a Trianont megteremtő imperialistákkal. Nem! Bethlen imperializmusa nemcsak nacionalista demagógia, hanem valóságos háborús politika, valóságos hódító célokkal. Bethlen nem „árulója” a Trianon elleni harcnak, hanem imperialista harcosa a revíziónak, aki a Szovjetunió elleni egységfrontba igyekszik a magyar burzsoázia imperialista-revíziós céljait beilleszteni. A Kommunisták Magyarországi Pártja kötelessége rámutatni a fasizmus revíziós külpolitikájának imperialista, háborús veszedelmeire, kötelessége rámutatni persze ennek a külpolitikának ellentmondásaira, akadályaira, sikertelenségére is, hogy a revíziós maszlaggal megfertőzött dolgozók előtt megvilágítsa azt, hogy a nemzeti önrendelkezés megvalósításának útja a proletárforradalom, a magyar burzsoázia forradalmi megdöntésén át vezet. A trianoni rabló béke ellen nem az olasz fasizmus, nem az angol imperializmus, hanem a Szovjetunió, a cseh, román, jugoszláv forradalmi munkásság a magyar dolgozók szövetségese.

A magyar dolgozók nemzeti önrendelkező jogáért való harc tehát osztályharc a magyar burzsoázia ellen. A revíziós imperializmus elleni harcot a forradalmi önrendelkező jogért való harccal *összekapcsolni*: jelenti azt, hogy a kommunisták konkrétan, mindennapi munkájukban, a tömegek mindennapi követeléseiből kiindulva leplezik le, hogy a burzsoázia revíziós mozgalma az imperialista háborút, a nyomort, a Szovjetunió elleni zsoldos szolgálatot jelenti, hogy a burzsoázia Trianon dacára növelte a profitot, az osztalékot, a kizsákmányolást, hogy az imperialista revízió külpolitikája a Szovjetunió elleni háborúra készülődő imperialisták ágyútöltelékévé akarja alacsonyítani a magyar dolgozókat – és hogy ezzel szemben Trianon összetörésének, *a nemzeti önrendelkezés* kivívásának jobb, realisabb, járhatóbb útja az, amely a szociális önrendelkezés kivívását is jelenti, amely nem a magyar burzsoázia, hanem a magyar dolgozók nemzeti önrendelkezését fogja meghozni, hatalmas szövetségeket állít a nemzeti önrendelkezésért küzdő magyar dolgozók mellé: a világ munkásságát és a Szovjetuniót! A szociális forradalom ügye a magyar dolgozók nemzeti önrendelkező joga, mint Marx mondta: „*Ne legyen szabad a magyar, amíg a munkás rabszolga.*”

A Kommunisták Magyarországi Pártja számára a magyar nép önrendelkező jogának követelése persze nem valamely elvont és formális elvből következik, a mi nemzeti prog-

ramunk nem öncél, mi a nemzeti önrendelkezés mellett azért és annyiban vagyunk, amiért és amennyiben az a nemzetközi proletárforradalom célját szolgálja és segíti elő. Ha például Csehszlovákiában vagy Romániában előbb győzne a proletárforradalom, amely megvalósítaná a szlovenszkói és erdélyi elnyomott magyar dolgozók önrendelkező jogát, akkor nem volnának a szlovenszkói, erdélyi magyar dolgozóknak a magyar „anyaországgal” való nemzeti egyesítése mellett, hanem a magyar ellenforradalomtól való függetlensége és a cseh, román proletariátussal való állami föderációja mellett.

A mi nemzeti programunk a nemzetközi forradalom programjának, a magyar burzsoázia elleni proletárforradalomnak van alárendelve.

A magyar burzsoázia elleni proletárforradalom előkészítése és szervezése a Kommunista Magyarországi Pártja előtt álló legfontosabb nemzetközi kötelességnek, a Szovjetunió védelmének, teljesítése azonban azt követeli tőlünk, hogy kiküszöböljük pártunkból azokat a hamis nézeteket, melyek a magyar imperialista burzsoázia elleni forradalmi harcot nem képesek egybekapcsolni a magyar dolgozók önrendelkező jogáért való küzdelemmel.

Új Március, 1929. augusztus–november (V. évf. 8–11. sz.). 315–324. o.

- Jegyzetek*
1. [A Komintern Végrehajtó Bizottságának Elnöksége ugyancsak az *Új Március*, 1929/8–11. számában, a 255–259. oldalon a tette közé bírálattát.]
 2. [A Révai által írt anonim cikket lásd *Új Március*, 1929/4–6., 131–138. o.]
 3. [Területek átcsatolása alapján.]
 4. [Leonyid Leonyidovics Pjatakov, Nyikolaj Ivanovics Buharin és Karel Bernhardovics Radek (az ún. baloldali vagy balos kommunisták) a breszt-litovszki béke megkötését követően a forradalmi háború mihamarabbi megindítását követelték – Leninnel szemben.]
 5. [A II. Internacionálé jobboldali reformer szocialistáival és a III. Internacionálé (Komintern) bolsevikjeivel egyaránt szemben álló ún. Kétésféles Internacionálénak – mely 1921-től általában a centrista szocialista pártokat tömörítette, mígnem 1923-ban ismét beleolvadt a II. Internacionáléba – Kunfi Zsigmond, az 1918–1919. évi forradalmi kormányok többszörös minisztere is tagja volt.]
 6. [Ekkoriban a Bethlen István vezette kormány és a Herczeg Ferenc elnöklete alatt álló Magyar Revíziós Liga is az önrendelkezési elvet (a határ menti magyarlakta területek visszacsatolását, a többi elcsatolt területen pedig népszavazások kiírását) nevezte meg a területi revízió alapjául.]
 7. [Radek az oroszországi, lengyelországi és németországi szocialista mozgalom szervezője. Vö. 4. jegyzet.]
 8. [Szocialista politikus, a lengyelországi, majd 1897-től a németországi baloldali munkásmozgalom vezető személyisége.]
 9. [Lengyel Szocialista Párt (Polska Partia Socjalistyczna).]

Apponyi Albert gróf képviselő beszéde a trianoni békeszerződés aláírásának tizedik évfordulóján az Országgyűlés Képviselőházában (1930. június 4.)

[...] Gr. Apponyi Albert:¹ Mélyen t. Képviselőház! A jognak fensége úgy hozza magával, hogy annak kötelező megnyilatkozásaiba sohasem vegyül bele bármi néven nevezendő érzelmi momentum. Bármilyen szenvedélyek és érzelmek érvényesültek és küzdöttek legyen egymással az alkotásnak, a munkának, az előkészítésnek stádiumában: mikor azok eredményeként megszületik a jogszabály, ez a jogszabály a rideg parancs, vagy tilalom nyelven beszél, hidegen, félreérthetetlenül, határozottan, minden vegyülék nélkül.

Van mégis egy törvényünk, t. Ház, amelyben az érzelem hatalma rést ütött ezen a szabályon. Van egy törvényünk, amelynek hivatalos kiadmánya a Törvénytárban gyászszegéllyel jelent meg. *(Igaz! Úgy van! – Helyeslés.)*



Ennek a gyászszegélynek jelentőségéről, erről a gyászszegélyről óhajtok sokaknak és jelesül a Képviselőház összes polgári pártjainak megbízásából néhány szót elmondani ma, amidőn Trianon aláírásának tizedik évfordulóját üljük.

Egy törvénycikkéről van szó, az 1921. évi XXXIII. t.-cikkéről mely becikkelyezte a trianoni békeszerződést. Béke, szerződés, törvény. Ahány szó, annyi belső valótlanúság. (Úgy van! Úgy van!)

Megvan mind a három fogalomnak formája és tartalmából valami. Megvan a béke abban az értelemben, hogy megszűnt a háborús öldöklés; de hol van a kedélyeknek, a lelkeknek az a belenyugvása, (Úgy van! Úgy van!) amely egyedül biztosítja ennek a materiális békének is tartósságát?! (Úgy van!) Megvan a szerződés; aláírták azt a mi meghatalmazottjaink éppúgy, mint a velünk szemben állott országoknak megbízottjai, tehát kifogástalan szerződési formában jött létre e megállapodás, de hol van az, ami a szerződésnek lényege: az egymással szemben álló felek szabad megegyezése? (Úgy van! Úgy van! – Taps a Ház minden oldalán.)

Törvény! Becikkelyeztetett ez a szerződés az akkor érvényben levő alkotmányos szabályok szerint, a törvényhozói hatalmat akkor gyakorló nemzetgyűlés határozata folytán, kifogástalanul; de hol van a törvényalkotás lényege: a nemzeti, a törvényhozói akarat szabad megnyilvánulása? (Úgy van! Úgy van! – Taps a Ház minden oldalán.)

A forma megvan, a lényeg mégis csak egy egyoldalúlag reánk kényszerített diktátum és ez a forma is diktátum. (Úgy van! Úgy van!) Ezt a formát követelték győztes ellenfeleink, mert ezáltal az ő egyoldalú diktátumukat fel akarták ruházni a jog fenségével, a jog kötelező erejével. Hát ezt elérhették, formai szempontból el is érték, de amit nem érhettek el, ez az, hogy az ekként létrejött szerződésben és törvényben, amely tehát formai jogot alkot, meglegyen a jog tulajdonképpeni tartalma is: az erkölcsi igazság, (Úgy van! Úgy van!) amely ha nincs meg, a forma, a formai jog, amely éppen ezt az erkölcsi tartalmat van hivatva megvalósítani, összeütközésbe jön magával a tartalommal és akkor ennek következménye nem lehet más, mint állandó bizonytalanság, állandó veszély. (Úgy van! Úgy van!)

Pedig ezt az erkölcsi igazságot Trianon teljesen nélkülözi a következő okok miatt. Először: reánk méretett, mint megtorlásra, az egyoldalúlag megállapított háborús fele-

lösségnek, tehát egy teóriának alapján, amely a történelmi kritikának mostani legkezetlegesebb stádiumában sem állja meg a helyét a történelem ítélőszéke előtt, (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) de legmélyebben sújtott az a nemzet, amely még ha az az elmélet állana is, valamennyi között a legkevésbé volna felelős, (*Úgy van! Úgy van!*) mert hiszen nem bírt teljesen független önrendelkezéssel (*Úgy van! Úgy van!*) és ami befolyást gyakorolhatott az akkori nagynevű miniszterelnöke útjára, az a legvéresebb provokációval szemben is a mérsékletnek és a háborús intézkedéseknek kikerülése érdekében vettetett fel. (*Úgy van! Úgy van! Taps a Ház minden oldalán.*) Nélkülözi az erkölcsi igazságot, mert midőn egyrészt félrelökte a sok évszázados történelmi jogot, egyúttal félrelökte és mellőzte azt a másik jogforrást is, amely egyedül állítható amazzal szemben: a nemzetek önrendelkezési jogát, (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) minden érdekelt megkérdése nélkül, mintha nem is emberekről, hanem felelősség nélküli állati lényekről volna szó, áthelyezett tömegeket egy államból a másikba, azok megkérdése nélkül. (*Úgy van! Úgy van!*) Nélkülözi továbbá az erkölcsi igazságot, mert midőn ekképpen a bármely alapon konstruálható jog mellőzésével saját egyoldalú akaratát helyezte előtérbe a győzők szövetsége, ennek az ő akaratának megállapításánál a tények felkutatásában is egyoldalúlag járt el, kizárólag az új hódításokra sóvárgók adatait használta fel, egyoldalú információ alapján határozott, a tények kellő ismerete nélkül, a tények félreismerésével. (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*)

Nélkülözi továbbá az erkölcsi igazságot, mert Magyarország feldarabolásában egyetlen elvet sem vitt keresztül következetes, lelkiismeretes öntudatossággal. Szétdarabolta a természetes gazdasági összefüggéseket (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) és most már kezdik bevallani, hogy ennek következménye természetesen a nyomor és nélkülözés mindenfelé, (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) de ezt azzal iparkodnak igazolni, hogy másképp nem lehetett eleget tenni a nemzetiségi elv követelményének. Amde a nemzetiségi elv követelményének akképp tettek eleget, hogy a Magyarországtól elszakított közel tízmillió lakosnak csak 55%-a fajrokon azokkal az államokkal, amelyekhez csatoltattak, 45 pedig tőlük idegen, 35%, azaz 3 300 000 pedig tiszta fajmagyar (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) és ugyanazok, akik előbb a gazdasági összefüggések szétválását a nemzetiségi elv tiszteletben tartásával indokolták, most a nemzetiségi elv félretételével bizonyos másodrendű gazdasági érdekeket emeltek ki. (*Úgy van! Úgy van! – Taps a Ház mindezt oldalán.*) A tőlünk elszakított majdnem három és fél millió fajmagyar közül közel kétfélmillió olyan területen lakik, mégpedig számba vehető idegen fajvegyülék nélkül, amely határos azzal a területtel, amely Magyarországnak meghagyatott. (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*)

Mélyen t. Képviselőház! Ez a labdázás az elvekkel, ez az előtérbe állítása egyiknek a másik rovására a szerint, amint ez barátaiknak kedvezett és minket sújtott, önnönmagában félrelökése minden etikai alapnak. (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) Amde Trianon teóriájánál talán még rosszabb Trianon praxisa s az, amit a reánk mért csapásnak enyhítésére annak a szerződésnek néhány szakasza tartalmaz s amit az ugyanebből a célból egyidejűleg kötött egyéb szerződések létrehozta, az mind holt betű maradt, míglen mindazt, amit teljesítenünk kell Trianon értelmében, valóságos shyllocki² pontossággal követelték tőlünk. (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) A nemzeti kisebbségek védelmére alkotott szerződések holt betűk maradtak és ezáltal súlyosbodik a területi szétdarabolás által nemcsak reánk, hanem az emberiség magasabb érdekeire is mért csapás, mert ez azzal együtt jár, hogy a tőlünk elszakított területeken lévő, sokszor ősi és dicső múlttal rendelkező magyar kultúra irtó hadjáratnak van kitéve. (*Úgy van! Úgy van! a Ház minden oldalán.*) A békeszerződés, midőn Magyarországnak éppúgy, mint a többi legyőzött államoknak, teljes lefegyverzését rendelte el, maga utalt arra, hogy ez csak előkészítője akar lenni az általános lefegyverzésnek.

Ilyen ígéret fejében, ezzel kapcsolatosan járultunk mi ahhoz hozzá és ezt megismételte a Nemzetek Szövetsége alapokmányának 8. §-a s íme azt látjuk, hogy ezzel a kérdéssel egy olyan játékot űznek, amely már maholnap a megfigyelő emberiség legnagyobb

részből kiirtotta azt a hitet, hogy komoly dologról van szó. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és a középen.*)

Ámde, mélyen t. Képviselőház, az egyoldalú felfegyverzéshez és lefegyverzéshez való konok ragaszkodásban szinte bevallása foglaltatik annak, hogy olyan állapotokat teremtettek, amelyek belső igazságukban nem bírják a fennmaradásnak zálogát, (*Úgy van! Úgy van!*) hanem csak a folytonos túlerőnek fenyegetés által mesterségesen tartatnak fenn. (*Úgy van! Úgy van! – Taps a Ház minden oldalán.*)

Mélyen t. Képviselőház! Feladatomat akképp véltem teljesíthetni, hogy tartózkodtam minden szenvedélyes kitöréstől, (*Helyeslés a jobboldalon.*) tartózkodtam minden színezéstől, egyedül tényeket, a meg nem cáfolható, el nem tagadható tényeket állítottam a t. Ház elé, (*Helyeslés.*) mert úgy vélekedtem, hogy egyedül e tények szavának monumentalitása méltó a mi nemzeti tragédiánk nagyságához, hogy csak elvonnék belőle valamit, ha a magaméból hozzá akarnék tenni.

Hasonló ridegséggel akarom tehát levonni a mondottakból a szükségszerű logikai konzekvenciákat, (*Halljuk! Halljuk!*) midőn kérdem, hogy lehetséges-e ilyen állapotokra fektetni a tartós békének nagy érdekét, midőn kérdem, hogy békének nevezhető-e az az állapot, amelyben az égbekiáltó igazságtalanság némely nemzetekre rásújt, más nemzetek pedig abból hasznot húznak? (*Úgy van! Úgy van!*) A válasz az így felvetett kérdésre nem lehet kétséges. Ha tehát mi a mai napon is és mindig felemeljük tiltakozó szavunkat a velünk szemben, az emberiség magasabb érdekeivel szemben elkövetett súlyos hiba és igazságtalanság ellen; ha el vagyunk határozva, hogy a jognak minden eszközével iparkodni fogunk a jog lényegének, az igazságosságnak (*Úgy van! Úgy van!*) érvényesítésére: akkor mi nem csupán saját ellenállhatatlan nemzeti érzelmünket, nem csupán nemzeti önérzetünknek parancsszavát követjük, hanem jobban szolgáljuk a békének érdekeit, mint szolgálnók egy olyan megnyugvásnak színlelése által, amely akkor is becstelen volna, ha őszinte lehetne, sőt akkor talán még becstelenebb... (*Úgy van! Úgy van! – Hosszan tartó taps a Ház minden oldalán.*)

Igazunknak és tiszta szándékainknak tudatában bizalommal tekinthetünk a lassanként mind világosabban látó nemzeteknek szemébe és felemelhetjük tekintetünket az égre, elmondván nemzeti imánkat: Hiszek egy Istenben, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Hazánk feltámadásában! (*A Ház tagjai helyükről felemelkednek. – Hosszan tartó általános taps és lelkes éljenzés.*)

KN, 1927, XXIX. kötet, 55–57. o.

1. [Jászberény pártonkívüli legitimista képviselője.]

2. [William Shakespeare *A velencei kalmár* c. drámájának közmondásossá vált uzsorásalakja.]

Trianon kiskatéja (1930)

Miután írásban, képen, térképen és grafikonban előadtuk és megmagyaráztuk a trianoni szerződésnek Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságait, az itt következő kérdések és feleletek formájában röviden ismét összefoglaltuk mindannak a lényegét, amit az olvasó az írásból, a térképből és a grafikonból megtanulhatott. Trianon kiskatéja rövid emlékeztető akar lenni abból a célból, hogy az olvasó agyában újrarendszerezze s emlékezetében megerősítse mindazt, amit az *Igazságot Magyarországnak!* című albumból megtanult. Ebből az áttekintő összefoglalásból mindenki gyorsan megtalálhatja azt az érvet vagy azt az adatot, amelyre éppen szüksége van.¹

1. Mi volt a világháború eredendő oka?

Eleinte azt a merényletet tartották a világháború okának, amely 1914. június 28-án Sarajevó utcáján Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége életét kioltotta. Pedig az csak az utolsó szikra volt a nagy világkatasztrófa kiobbantására. A világháború eredendő okai sokkal messzebbre és sokkal mélyebbre nyúlnak. Franciaország sohasem tudta elfelejteni, hogy az 1870/71. évi porosz–francia háborúban vereséget szenvedett és kénytelen volt lemondani Elzász-Lotaringiáról. Ettől kezdve nyíltan hirdette a revánsot Németország ellen. Más oldalról Oroszország a pánszlávizmus eszméjének szolgálatában hatalmát ki akarta terjeszteni mindazokra a szláv népekre, amelyek akkoriban még Törökország, Ausztria–Magyarország és Németország állami kötelékében éltek. A francia diplomácia ügyessége előbb Olaszországot, azután Angliát nyerte meg szövetségeseinek. Anglia, bárha annak előtte Indiát féltve, Oroszországot tartotta vetélytársának, hajlamos volt a németellenes szövetkezésre, mert Németország erős ipari terjeszkedésével az angol ipar piacait, flottafejlesztésével pedig Anglia biztonságát fenyegette. 1907-ben, tehát már hét évvel a sarajevói merénylet előtt, amikor Anglia csatlakozásával teljes lett Németország körülkerítése, mindenki tudta, hogy az úgynevezett „antanthatalmak” csak az alkalmat várják a Németországgal és az Ausztria–Magyarországgal való leszámolásra.

2. Miért tették mégis Németországot és az Osztrák–Magyar Monarchiát felelőssé a háború kitöréséért?

Ez csak a német és az osztrák–magyar külpolitikai vezetők tehetetlenségének és ügyetlenségének volt a következménye. Az antanthatalmak ügyesen kihasználták azt a formai hibát, hogy a háború kitörésére a Szerbiának átadott osztrák–magyar ultimátum adott alkalmat s hogy az első hadüzenetet a monarchia intézte Szerbiához. Bár tulajdonképpen az orosz pánszlávizmus és a francia revánsvágy tette kikerülhetetlenné a végső leszámolást, mégis a német és osztrák–magyar diplomaták szerencsétlen viselkedése azt a látszatot keltette, hogy a központi hatalmak okozták a világháború kitörését.

3. A háborús felelősség kérdésének van-e valami gyakorlati jelentősége?

Igenis van. Mert a békeszerződések a központi hatalmak háborús felelősségének megállapításából indulnak ki s ehhez fűzik a szerződésekben bőségesen található megtorló intézkedéseket.

4. Felelőssé lehet-e tenni Magyarországot a háború kitöréséért?

Nem lehet. Magyarország nem akarta a háborút, hiszen abban nem volt semmi nyernivalója. A világháborút megelőző izgalmas napokban Magyarországot miniszterelnöke, gróf Tisza István képviselte. Amint ezt azóta hivatalos adatgyűjteménynek megállapították, Tisza István a bécsi koronatanácson ellenezte a Szerbiának címezett ultimátum elküldését s ő volt az egyetlen államférfi Európában, aki szót emelt a háború ellen. Tisza tiltakozásának azonban nem lehetett sikere, hiszen akkoriban Bécsben az volt a szokás, hogy a legfontosabb dolgokban a magyar kívánságok számbavétele nélkül intézkedtek.

5. Volt-e rá mód, hogy Magyarország valamiképpen kikerülje a háborút?

Nem volt rá mód. Mert a pánszláv vezérek az Osztrák–Magyar Monarchia fölöstása keretében célul tűzték ki Magyarország földarabolását is. A szerbeknek odaígérték Dél-Magyarországot, a románoknak odaígérték Erdélyt. Tardieu, a békekonferencia későbbi főtitkára és Franciaország későbbi miniszterelnöke már 1914 márciusában azt hirdette Bukarestben, hogy „Románia Elzász-Lotaringiája Erdély”.

6. Milyen ellenfél volt Magyarország a háború alatt?

A magyar csapatok bátran megállták helyüket a különböző harctereken és azt az ellenséges táborban is elismerték róluk, hogy lovagias, nemes ellenfélhez méltóan viselkedtek. A magyar nemzetet sohasem vakította el a gyűlölség. Magyarország a háború leg-



nehezebb időszakában is tovább olvasták a francia, angol és olasz könyveket az emberek tovább játszották a francia, angol és olasz színdarabokat a színházak. És Magyarország volt talán az egyetlen hadviselő ország, ahol az ellenséges államok polgárait nem internálták és nem zavarták meg kenyérkereső munkájukban.

7. Abban az időben, amikor a hadiszerencse a központi hatalmaknak kedvezett, gondolt-e Magyarország arra, hogy imperialista terjeszkedéssel hasznát lássa az esetleges győzelemnek? Magyarország annyira nem gondolt erre, hogy valahányszor alkalma nyílt rá, a leghatározottabban tiltakozott mindenféle annexió ellen. Szerbia teljes legyőzése után, 1915 decemberében, Tisza István miniszterelnök Ferenc Józsefhez benyújtott memorandumában, Vilmos császár tanácsával szemben is hevesen tiltakozott az ellen, hogy a monarchia annektálja Szerbiát. Amikor pedig 1918 májusában Románia különbékét kötött a központi hatalmakkal, Magyarország megelégedett a Kárpátok lakatlan és terméketlen vidékén megszabott, önvédelmi célokat szolgáló, jelentéktelen határkiigazításokkal.

8. Miért vesztették el a központi hatalmak a háborút?

A központi hatalmak négy esztendőn keresztül nagy sikereket értek el, csapataik mindegyike ellenséges területen állottak. A központi hatalmak 159 millió lakost számláló négy országával szemben azonban huszonkét ellenséges állam állott 1400 millió lakossal. Az erők ilyen egyenetlen megoszlása mellett az eredmény nem lehetett kétséges. 1918 nyarán a végső kimerültség és Amerika haderejének latba vetése teljesen megtörte a négy ostromlott ország hősiességét. 1918 őszén azután bekövetkezett a harctéri összeomlás.

9. Mi az a Wilson-féle önrendelkezési jog?

Wilson, az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1918. január 8-án közzétette az ő tizennégy pontját, amelyet egy hónappal később újabb négy magyarázópont követett. Ezekben a Wilson-féle pontokban az amerikai elnök többek között azt is kijelentette, hogy a népek és tartományok nem tolhatók át önkényesen egyik állam területéről a másikba, hanem a népeknek és nemzeteknek maguknak kell határozniuk sorsuk felől.

10. *Hogyan fogadta Magyarország Wilson idézett pontjait?*

Magyarország az önrendelkezési jog proklamálását a legnagyobb örömmel és lelkesedéssel fogadta. Mert a magyar nemzet Ausztriához való viszonya következtében elnyomottnak érezte magát saját hazájában és a wilsoni önrendelkezési jogtól azt remélte, hogy az az ő számára is meghozza a fölszabadulást, az Ausztriától való elszabadulást. Viszont attól nem tartott, hogy az önrendelkezési jog az ezeréves ősi haza szétesését vonhatja maga után, mert bizonyosra vette, hogy még az itt lakó idegen ajkú állampolgárok is ragaszkodni fognak ahhoz az állami közösséghez, amely ellen sok százados együttélés után sem lehetett komoly panaszuk.

11. *Mi ábrándította ki a magyar nemzetet ebből a hitéből?*

A magyar nemzetet ebből a hitéből az antanthatalmak sorozatos szerződösszegései ábrándították ki. Az antanthatalmak fegyverszünetet kötöttek velünk Padovában. Ebben a fegyverszüneti szerződésben kimondották, hogy a fegyverszünettel együtt járó demarkációs vonal a monarchia régi határa. Franchet d'Esperey tábornok, a déli antanthaderők tábornoka azonban az időközben kapott ellenkező utasítások alapján kijelentette, hogy ez a szerződés semmis és a belgrádi katonai megegyezésben új, az ország területét szétszaggató demarkációs vonalat állapítottak meg. A Magyarország területét megrohanó románok azonban ezt az új vonalat sem részesítették megfelelő tiszteletben, hanem azt is messze túllépték. Ugyanakkor a csehek is megszállták Magyarország egy részét. Holott erre nem adott nekik jogot egyik fegyverszüneti szerződés sem. Úgy a csehek, mint a szerbek és a románok az elfoglalt területen a magyarságot sanyargatták és úgy rendezkedtek be, mintha ez a terület már a békeszerződés aláírását megelőzőleg is jog szerint az övék volna. Magyarországot a fokozatos szerződösszegések hajszolták bele a bolsevizmusba. Amikor pedig Magyarországon már Kun Béla uralkodott, Beneš² és társai ezt az érvet is fölhasználták Magyarország ellen és azt állították, hogy Európát csak azzal lehet biztosítani a vörös mé-tely terjedése ellen, ha a magyar Felvidéket hozzátácsolják Csehszázghoz.

12. *Hogyan érvényesült a Wilson-féle önrendelkezési jog a gyakorlatban?*

Sehogy. A Magyarország területére vágyakozó szomszédok óvakodtak attól, hogy komoly és becsületes népszavazást kérjenek azokra a területekre, amelyekre igényt tartottak. Formai és tartalmi szempontból egyaránt értéktelen „nemzetközi szerződésekkel”, mondva csinált népgyűlések³ határozataival igyekeztek pótolni az érdekelt lakosság megnyilatkozását.

13. *Hogyan egyezhetett bele Wilson az ő ünnepélyesen kihirdetett elveinek ilyen arányú meghamisításába?*

Wilson a békefeltételeket megállapító párizsi konferencián már csak nagyon alárendelt szerepet játszott. A vezetést teljesen Franciaország miniszterelnöke, Clemenceau ragadta magához, akit elfogulttá tett a háborús gyűlölködés szelleme. Azokat a politikusokat, akik a párizsi békekonferencián a nagyhatalmakat képviselték, különben is csak a Németországgal kötendő béke érdekelté. A német békefeltételek megállapítása után ezek a vezető államférfiak annyira fáradtak voltak s annyira jelentéktelennek tartották a többi kis állam ügyeit, hogy azoknak az előkészítését és eldöntését másodrangú tényezőkre bízták, akikhez Beneš és társai természetesen könnyebben hozzáférközhettek, mint a fő delegátusokhoz. Beneš és társai föl is használták ezt az alkalmat és a hazugságok, ferdítések egész tömegével vezették félre a Duna völgyének új rendezésével foglalkozó béke delegátusokat. A nagyhatalmak félrevezetett, becsapott, Közép-Európa viszonyait nem ismerő képviselői lelkiismeretlenül összevissza szabdalják Magyarország testét s abból indulva ki, hogy Magyarországot, miután bűnös a háború földelésében, szigorúan meg kell büntetni – kapzsi kis szövetségeseiknek mindent megadtak, amit azok igényeltek. Tusar volt bécsi követ előadása szerint például a csehek, akik igényeiket fokozatosan növelték, csodálkoztak és meglepődtek, amikor a békekonferencia minden kívánságukat teljesítette.

14. Milyen formája volt a párizsi béketárgyalásoknak?

Párizsban tulajdonképpen nem is folytak igazi béketárgyalások. Hanem a győzők ítéletet hirdettek a legyőzötteknek. A legyőzött államok képviselőit internálótáborokba zárták, velük közvetlenül nem érintkeztek, hanem csak jegyzékekben. A békefeltételeket először a győzők állapították meg maguk között; amikor pedig ezeket a feltételeket nekünk átnyújtották, kijelentették, hogy azok megváltoztathatatlanok.

15. Volt-e a magyar béke delegációnak módja arra, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződés feltételeire hatást gyakoroljon?

Az Apponyi Albert vezetése alatt Párizsba utazó magyar béke delegációnak nem volt módja rá, hogy a legkisebb enyhítést is elérje a neki átnyújtott békefeltételeken. A békefeltételek átvétele után, 1920. január 16-án hiába tartotta meg Apponyi Albert emlékeztető háromnyelvű védőbeszédét a béketanács tagjai előtt. A magyar béke delegáció jegyzéke hiába követelték az elszakításra ítélt területeken a népszavazást. 1920. május 5-én a feltételeket változatlanul kapta vissza a magyar béke delegáció és a győzők ultimátumban követelték azoknak az elfogadását. Ilyen előzmények után a magyar kormány a kényszerhelyzetre hivatkozva kiküldötte Párizsba a képviselőit, akik 1920. június 4-én a versailles-i Trianon palotában aláírták a békeszerződést, mely az aláírás helyétől a „trianoni béke” nevet kapta. A magyar nemzetgyűlés hasonló kényszerhelyzetben ezt a békét 1920. november 13-án ratifikálta.

16. A trianoni béke szerzői mivel indokolták meg Magyarország fölosztásának szükségét?

A trianoni béke szerzői erkölcsi mezbe kívánták felöltöztetni azt, ami nyers erőszak műve volt. Ezért az érvek bőségével igyekeztek megindokolni eljárásukat. Azt állították, Magyarország bűnös volt a háború fölidézésében és ezért Magyarországot meg kellett büntetni. Azt már láttuk, hogy Magyarországot a háború kitöréséért semmiféle felelősség nem terheli. Ez az érv tehát teljesen elesik. A nemzetiségi elvre utaltak és azt vitatták, hogy a trianoni határvonal jobb és igazságosabb viszonyokat fog teremteni a réginel. Emlegették a nemzetek önrendelkezési jogát és azt mondták az elszakításra ítélt népek saját elhatározásukból akarnak kiválni az ezeréves magyar állam kötelékéből. Hivatkoztak a történelmi jogra és azt állították, hogy Magyarország őslakói azok a népek voltak, amelyek most egyesülni kívánnak fajtestvéreikkel és amelyeket a magyar nemzet századokon keresztül elnyomott és sanyargatott. Ahány érv, annyi hazugság. Ezeknek az érveknek egyikével sem lehet megindokolni Trianont. Azok az érvek pedig, amelyeket a trianoni béke szerzői sohasem emlegették, a földrajzi, kulturális és gazdasági szempontok, amint ezt a térképre vetett egyetlen pillantás beigazolhatja, a leghatározottabban Trianon ellen szólnak.

17. Miért mondjuk azt, hogy a világháborút befejező szerződések közül a trianoni szerződés a legrosszabb és a legkegyetlenebb?

Azért, mert a háborúban vesztes országok közül egytől sem vettek el annyi területet és népességet, mint Magyarországtól.

18. Mit veszített Magyarország területben?

Magyarország területe a világháború előtt 325 ezer négyzetkilométer volt.⁴ Ebből a trianoni szerződés összesen csak 93 ezer négyzetkilométert hagyott meg. Vagyis Magyarország elvesztett 232 ezer négyzetkilométert; elvesztette régi területének 72 százalékát. Ugyanakkor Németországból csak a régi terület 13%-át, Bulgáriától pedig 8%-át vették el a győztes szomszédok.

19. Hogyan osztotta föl a trianoni szerződés a Magyarországtól elvett területet?

Az elszakított területből kapott Románia 102 000, Csehország 63 000, Szerbia 63 000, Ausztria 4000, Lengyelország 400, Olaszország 21 négyzetkilométert.

20. Mit veszített Magyarország népességben?

Magyarország népessége a világháború előtt 20 886 000 lélek volt. Ebből a trianoni szerződés meghagyott 7 516 000 lelket. Vagyis Magyarország elvesztett 13 370 000 lakost, elvesztette tehát eredeti népességének 64 százalékát. Ugyanakkor Németország hasonló vesztesége nem több mint 10 százalék.

21. Hogyan osztotta föl a trianoni szerződést a Magyarországtól elszakított népességet?

A trianoni szerződés Romániához csatolt 5 265 000, Szerbiához 4 121 000, Csehszázgához 3 576 000, Ausztriához 358 000, Olaszországhoz 50 000, Lengyelországhoz 20 000 volt magyar állampolgárt.

22. Nemzetiségi szempontból jobb helyzetet teremtett-e a trianoni szerződés a háború előttinél?

Szó sincsen róla. Az elszakított tótok tiltakoznak az ellen, hogy a csehekkel egy nemzetnek tekintsék őket. Az elszakított horvátok pedig tagadják, hogy ők ugyanegy nemzetet alkotnának a szerbekkel. A tótok is, a horvátok is elnyomott nemzetiségnek tekintik magukat új hazájukban. De ha el is hisszük a győzőknek, hogy a tótok csehszlovákok, a horvátok pedig jugoszlávok, a 13 370 lelket kitevő elszakított néptömegben 7 258 000 „fölszabadított” lakos [mellett] 6 113 000 olyan volt magyar állampolgár esik, aki nem cseh, nem tót, nem román, nem szerb és nem horvát, aki elnyomott idegen az új államalakulásban. Horvátországot nem számítva, Magyarországtól elszakítottak több mint tízmillió lakost. Ennek a tízmillió lakosnak csak 47 százaléka fajrokon azokkal az államokkal, amelyek bekebelezték őket, 53 százalék az illető utódállamtól idegen.

23. Mennyi tiszta magyar ajkú lakost szakított el Magyarországtól a trianoni békeszerződés?

Elszakított összesen 3 424 000 magyar ajkú lakost. Ebből Romániába került 1 705 000, Csehszlovákiába 1 084 000, Jugoszláviába 504 000, Ausztriába 65 000. Vagyis Trianon a magyar népnek 33,5 százalékát arra kényszerítette, hogy ellenséges indulatú idegen uralom alatt éljen. A trianoni békeszerződés ebből a szempontból is fölháborítóbb és kegyetlenebb, mint a többi békeszerződés. Mert amíg a versailles-i szerződés húsz német ajkú állampolgárból elszakított egyet, a neuilly-i békeszerződés húsz bolgár ajkúaknál szintén egyet, a trianoni békeszerződés húsz magyar ajkú állampolgárból hetet ítelt keserves idegen rabságra.

24. Mennyi magyar élhet ma a tőlünk elszakított területen?

Az 1910. évi magyar statisztikai fölvétel 3 424 000 magyart mutatott ki a tőlünk elszakított területen. Húsz esztendő alatt, a magyar faj átlagos szaporodási arányszámát véve alapul, kerekén húszszázalékos szaporulatot számíthatunk a magyar faj javára. Ezek szerint 1930-ban 4 100 000 magyarnak kellett volna lennie az elszakított területen. Számba kell azonban vennünk, hogy az utódállamokból kiüldözött magyarok száma körülbelül 300 000 lélekre tehető. Ezek szerint az elszakított területen élő magyarság lélekszáma 3 700 000–3 800 000 lehet. Az utódállamoknak természetesen érdekük, hogy minél kevesebb magyar lakost mutassanak ki, de éppen ezért az ő terrorral, hamisítással és hazugsággal készült statisztikájukat nem lehet irányadónak tekinteni.

25. Nemzetiségi szempontból mi a trianoni szerződés legkirívóbb igazságtalansága?

Az, hogy több mint másfél millió — tehát Csonka-Magyarország mai összes lakosságának több mint egyhatod részét kitevő — olyan magyart szakított el tőlünk, akinek a lakóhelye szorosan és közvetlenül összefügg a Csonka-Magyarországnak meghagyott területtel.

26. Miért kellett ezeket mégis elszakítani Magyarországtól?

A legtöbbször a már említett stratégiai okokból. Máskor a szomszédok kapzsisága miatt. Azért, hogy a szerbek, románok vagy csehek megkapjanak egy-egy vasúti vonalat, vagy egy-egy jótermő vidéket.

27. Talán az elszakított népek kívánsága volt, hogy a magyar állam testéből kiválva, idegen országokhoz csatlakozzanak s így a népek önrendelkezési jogának az érvényesítése követelte meg Magyarország földarabolását?

Az elszakításra ítélt népeket meg sem kérdezték, hogy mit akarnak. Azt a követelést, hogy az elszakított területen népszavazást rendezzenek, a magyar béke delegáció állította föl a békefeltételekre válaszoló jegyzékében. A győzők béketanácsa azonban ezt a kívánságot elutasította. Az egyetlen elszakításra ítélt hely, ahol az Ausztriával kötött külön megegyezés alapján mégis tartottak népszavazást, Sopron és környéke volt. Ez a terület pedig nagy szótöbbséggel a magyar állam kötelékében való megmaradás mellett nyilatkozott.

28. Miért idegenkedtek a győzők a népszavazás elrendelésétől?

Erre megfelelt Tardieu, Franciaország volt miniszterelnöke, aki a *La paix* (A béke) című könyvében ezt írja: „Választanunk kellett a népszavazás és Csehszlovákia megalkotása között.” A győzők nagyon jól tudták, hogy nemcsak a Csehszlovákiának juttatott Felvidék, hanem az elszakításra ítélt területek lakossága mindenütt a soproniakkal egyenlő hűséggel tartott volna ki régi hazája mellett.

29. A kisebbségek szempontjából jobb ma a helyzet Közép-Európában, mint amilyen volt a háború előtt?

A békebeli Magyarországra csak ráfogták, hogy elnyomja nemzetiségeit. A világháborút megelőző évtizedekben, a magyar nemzetnek azért kellett harcolnia, hogy tiszta magyar ezredek szolgálati és vezényleti nyelve ne Ausztria német nyelve, hanem a magyar nyelv legyen. Ha tehát elnyomás volt Magyarországon, akkor a magyar nemzet volt elnyomott, nem pedig elnyomó, maga is áldozata a bécsi központosító törekvéseknek. A magyar elnyomásról szóló ellenséges vádak legjobb cáfolata, hogy a háború előtti Magyarországon a kisebbségek úgy gazdasági, mint kulturális téren fölvirágoztak és megerősödtek. Azok az államok azonban, amelyek a trianoni szerződésből hasznot húztak, valóban elnyomják és a legdurvább eszközökkel sanyargatják a nekik juttatott idegen ajkú állampolgárokat.

30. Kik a koronatanúi annak, hogy Magyarország nem nyomta el a nemzetiségeket?

Az elszakított nemzetiségek vezetői. Maniu⁵ volt román miniszterelnök lapja nemrégiben szenvedelmes hangú cikkben bizonyította, hogy őket nem kellett föl szabadítani, mert ők nem voltak rabszolgák. Vajda Voivoda Sándor⁶ pedig, aki szintén miniszterelnöke volt már Nagy-Romániának, egy Kolozsvárott tartott pártgyűlésen megerősítette ugyanezt és kifejtette, hogy az erdélyi románoknak jobb dolguk volt Magyarországon, mint most Romániában.

31. Ki mellett szól a történelmi jog?

Magyarország mellett szól és Trianon ellen. Nem igaz az, hogy a honfoglaló magyarok a tótok és románok leigázásával teremtették meg a birodalmukat. A honfoglaló magyarok ezen a területen nem találtak pontos határokkal rendelkező államalakulatokat. Európának az a darabja, amelyen birodalmukat megalapították, legnagyobb részében lakatlan terület volt. Ezeréves birtoklás szól a magyar nemzet joga mellett és az a hála, amellyel Európa a magyar nemzetnek a török, tatár betörések visszaveréséért és a nyugati civilizáció megvédéséért tartozik.

32. Talán földrajzi szempontok indokolták az ezeréves egység megbontását?

A földrajzi szempontok az ezeréves egység megbontása ellen szóltak. A világháború előtti Magyarország, amint ezt Reclus, a hírneves francia geográfus⁷ is megállapította, egységes hegy- és vízrendszerével, a legtökéletesebb földrajzi egység képét mutatta. A természeti erők éreztették hatásukat politikai téren is. Ennek tulajdonítható, hogy Magyarország határa ezer év alatt alig változott. Minden olyan rendezés, amely politikai érdekből szembeszállt a természeti erők parancsával, csak ideiglenesnek bizonyult. Ezt a

tökéletes földrajzi egységet rombolta szét a trianoni szerződés, amely ötfelé tépte a Kárpátok karéjával övezett zárt területet és szétszaggatta a világ legegységesebb folyóhálózatát.

33. *Akkor talán olyan újabb gazdasági rendet sikerült teremteni a háború előtti Magyarország fölöstásával, amely a régi állapotnál jobban szolgálja az érdekelt földterület lakosainak érdekeit?*

Ellenkezőleg. A háború előtti Magyarország ideális gazdasági egység volt, amelyben az egyes részek termelése és szükséglete kiegészítette egymást. A trianoni katasztrófa, amikor a hosszú évszázadok során egymásra utalt területeket elszakította egymástól, megnyomorította és küzdelmes szegénységre ítélte nemcsak Csonka-Magyarországot, hanem az elszakított területek lakosságát is.

34. *Miért mondjuk, hogy Csonka-Magyarországot és a tőle elszakított területek lakosságát egyformán megnyomorította Trianon?*

Azért, mert a búzatermő Alföld és az erdőkben, bányákban, havasi legelőkben bővelkedő hegyes vidék népe Nagy-Magyarország korszakában kölcsönösen jól járt azzal, hogy terményeiket egymással kicserélhették. Az Alföld a hegyes vidéknek, a hegyes vidék az Alföldnek dolgozott. Most, hogy a trianoni határ tiltó sorompói zárják el őket egymástól, az Alföld és a hegyvidék egyformán szenved és nélkülöz.

35. *Milyen gazdasági következményei lettek a trianoni békének a tőlünk elszakított részekben?*

Romboló következményei lettek. A Romániának és Szerbiának juttatott részekben a magyar uralom idejében virágzó közgazdasági élet tönkrement ezeknek az országoknak a korrupciója és alacsonyabb rangú gazdasági berendezése következtében. A Csehországnak juttatott felvidéken pedig a prágai kormány a történelmi Csehország iparának védelmében tudatosan tönkretette azt a reményteljesen fejlődő ipart, amelyet magyar kormánytámogatás hozott létre.

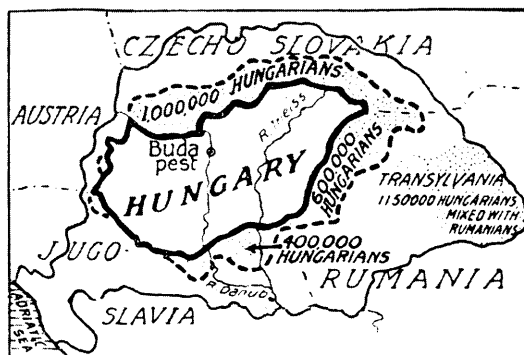
36. *Milyen gazdasági következményei lettek a trianoni békének Csonka-Magyarországon?*

A trianoni szerződés a régi egység szétszakításával megbénította a Magyarországnak meghagyott rész gazdasági fejlődését. Csonka-Magyarországot a szerződés megfosztotta a legfontosabb nyersanyagok egész sorozatától. Háború előtt Magyarországnak több mint 15 millió katasztrális hold erdőterülete volt. Ebből alig maradt meg egymilliónyolcszáz ezer hold. Elvesztettük vasbányáink túlnyomó részét: ma Magyarországon 21 millió métermázsza vasérc helyett évenként csak 2 és fél milliót termelnek. Elvették minden sóbányánkat. Európában ma Magyarország az egyetlen ország, amely nem tud sót termelni. Elvették legfőbb szénvidékünket, elvették a vízi erők kihasználására alkalmas folyóinkat, elvették minden arany- és ezüsbányánkat, elvették azokat a földgázkutakat, amelyeket magyar pénzen a magyar tudomány nyitott meg a háború előtt. Elzárták országunkat a tengertől és a tengeri forgalom előnyeitől. Se vége, se hossza azoknak a veszteségeknek, amelyek gazdag és boldog országból szegény és boldogtalan országgá tették Magyarországot.

37. *Európa általános érdekei szempontjából előnyösebb az a gazdasági rendezés, amelyet a békeszerződések a Közép-Duna völgyében megteremtettek?*

Egyáltalában nem előnyösebb. A békekötéseket megelőzőleg ezen a területen az Osztrák–Magyar Monarchia 52 millió lelket számláló hatalmas vámterületet alkotott. A békeszerződések ezt hétfelé tépték, az egymást gyűlölő szomszédos népeknek alkalmat adtak arra, hogy ridegen elzárkózó gazdasági politikát kövessenek egymással szemben. Az utódállamok a gazdasági fegyvereket is alkalmazták az elszakított magyarság elszigetelésére és Csonka-Magyarország tönkretételére. Ez olyan káoszt teremtett Közép-Európában, amelyik egyik legveszedelmesebb tünete a világ gazdasági válságának, mert alkalmas arra, hogy a bolsevizmus hódító útját egyengesse Európa szíve felé.

ROTHERMERE LORD ETNIKAI ALAPÚ
HATÁRJAVASLATÁNAK
ELSŐ (1927. JÚNIUS 21.)
ÉS JAVÍTOTT (1927. JÚNIUS 30.)
VÁLTOZATA



38. Esetleg általános kultúrérdekeket szolgált a háború előtti Magyarország elpusztítása? A háború előtti Magyarország elszakított részeit talán fejlettebb országokhoz csatolták, amelyek magasabb kultúrszínvonalú életet tudtak biztosítani a magyar állampolgárságuktól megfosztott lakosoknak? Erre helyettünk feleljen Lord Newton, az angol felsőház tagja, aki 1920. március 30-án mondott beszédében megcáfolhatatlan érvekkel bebizonyította, hogy „a békeszerződés tizenkét millió embert deportált magasabb kultúrából alacsonyabb kultúrába”. Magyarország szétdarabolása tehát nem nyeresége, hanem érzékeny vesztesége volt az európai kultúrának.

39. Életképes államalakulatoknak tekinthetők-e azok az államok, amelyek a trianoni szerződés következtében Magyarország területének rovására gyarapodtak? Ezek az államok – mint azt látni fogjuk – kivétel nélkül életképtelen alakulásoknak tekintendők.

40. Miért életképtelen ország Csehszlovákia? Életképtelen elsősorban azért, mert az új országban maguk a „felszabadított” tótok is ellenségei a cseh uralomnak és nem akarnak arról tudni, hogy ők csehszlovákok. De még ha ezt nem is vesszük tekintetbe, a Magyarországtól elszakított területen 1 702 000 főre 1 874 000 nem tót, magyar, német, rutén, román anyanyelvű lakos esik. Cseh–Szlovákia szempontjából ez annál nagyobb veszedelmet jelent, mert a Magyarországtól elszakított rész csak mint egy vékony nyulvány ragasztódik hozzá a történelmi Csehországhoz és földrajzi helyzete, továbbá gazdasági érdeke szerint ma is a nagy magyar Alföld felé gravitál.

41. Miért életképtelen ország Jugoszlávia? A Szerbiához csatolt horvátok ma sem akarják elismerni azt, hogy ők jugoszlávok, hanem régi kultúrájukhoz és katolikus vallásukhoz ragaszkodva, állandó harcban állanak a balkáni erkölcsű, balkáni kultúrájú és ortodox vallású szerbekkel. A szerbek csak diktatúrával

tudják hatalmuk alatt tartani a horvátokat. A Magyarországtól elragadott területen 4 122 000 lakosból mindössze 1 029 000 a szerb. A szerbek egyébként kisebbségben vannak egész országukban is és csak ideig-óráig tudhatják leigázni a hatalmuk alá rendelt népeket.

42. Miért életképtelen egész Románia?

Romániában a Magyarországtól elszakított részen csak igen kicsiny többségben vannak a románok: 2 800 000 román anyanyelvű lakossal 2 645 000 nem román anyanyelvű lakos áll szemben. Az európai életformákhoz szokott erdélyi románok maguk is állandó harcban állanak a tipikusan balkáni romániai románokkal, ami a régi és új országrészek szerves összeforradását annál inkább megakadályozza, mert a Kárpátok gerince, amely háború előtt Magyarország természetes határa volt, Erdélyt ma is elválasztja Romániától s arra készíti, hogy boldogulását a nagy magyar Alföld felé nyíló völgyek irányában, Magyarország felé keresse.

43. Miért fogadták el a magyarok mégis ezt a kegyetlen és igazságtalan békeszerződést?

Azért, mert nem tehettek egyebet, mert új megszállással, új háborúval fenyegették meg őket. Maga a békeszerződés nem két, szabadon egyezkedő fél megállapodásának eredménye volt, hanem egyoldalú békeparancs. A Párizsba küldött magyar békedelegáció a jegyzékek tömegét szerkesztette a békefeltételek tarthatatlanságának és elfogadhatatlanságának a bizonyítására. Ezeket a jegyzékeket azonban senki el nem olvasta, az érveket senki meg nem hallgatta. 1920 májusában az antant béketanácsa az eredeti feltételeket minden változtatás nélkül küldötte vissza hozzánk és ultimátumban követelte a szerződés aláírását. Ez az ultimátum pedig nem volt üres fenyegetés, aminek bizonyága, hogy a csehek és a jugoszlávok egykorú magyar kormányközlés szerint a demarkációs vonal mentén már nagyobb csapatokat vontak össze ellenünk. 1920 novemberében az érdekeltek hatalmak ultimátumszerű jegyzékben sürgették meg a békeszerződés ratifikációját. A magyar kormánynak tehát joga volt arra, hogy az ország „kényszerhelyzetére” hivatkozzék a szerződés aláírásakor és a nemzetgyűlésnek is joga volt arra, hogy ugyanerre a kényszerhelyzetre hivatkozzék abban a törvényben, amely a trianoni szerződést a magyar törvénytárba becikkelyezte.

44. A kényszerhelyzeten kívül volt-e a magyar kormánynak más indoka is az elfogadhatatlannak látszó szerződés aláírására és ratifikálására?

Igen. Volt. Mert az antanthatalmak a fenyegetésekkel egyidejűleg olyan ígéreteket is tettek, amelyek alkalmasnak látszottak a szerződésben foglalt súlyos igazságtalanságok enyhítésére. Ezek közül az ígéretek közül különösen fontosnak látszottak azok, amelyeket a végleges békefeltételeket kísérő Millerand-féle levél tartalmazott.⁸ A Millerand-féle kísérőlevél ígéretei látszólag komoly kilátást nyújtottak arra, hogy a békeszerződés leggonoszabb sérelmeit orvosolni fogják. A magyar nemzetgyűlés éppen ezekre az ígéretekre hivatkozva járult hozzá a békeszerződés becikkelyezéséhez.

45. Mit ígért a Millerand-féle kísérőlevél?

Kilátásba helyezte, hogy a Cseh–Szlovákiához csatolt rutén föld autonómiát fog kapni s ez az autonómia a rutén népnek megadja a lehetőséget arra, hogy „kívánságait kifejezze”, vagyis hogy állami hovatartozása fölött maga döntsön. Még ennél is fontosabbnak látszott a kísérőlevélnek az az ígérete, hogy ha a határmegállapító bizottságok úgy találják, hogy a megállapított határ egyik vagy másik ponton nem felel meg a néprajzi és gazdasági kívánalmaknak, a Nemzetek Szövetsége orvosolni fogja az ilyen nyilvánvaló igazságtalanságot.

46. Hogyan váltották be a Millerand-féle kísérőlevélben foglalt ígéreteket?

Sehogy. A rutén föld mai napig sem kapta meg az autonómiát. Nem volt tehát módja arra, hogy hovatartozása fölött maga határozzon. Ami pedig a határok kiigazítására vonat-

kozó ígéretet illeti, azt az antant legfőbb béketanácsa annyira nem vette komolyan, hogy annak a végrehajtására – amint hivatalos jegyzőkönyvek bizonyítják – nem is adott a határmegállapító bizottságoknak utasítást.

47. A Millerand-kísérőlevél ígéreteire hivatkozva, kértek-e a határmegállapító bizottságok magyar tagjai határkiigazítást?

A határmegállapító bizottság magyar tagjai, a Millerand-levélre hivatkozva, száz és száz esetben kérték a kijelölt határ megváltoztatását.

48. Hány esetben teljesítette a határmegállapító bizottság ezt a kérést?

A cseh, a román és a jugoszláv határ mentén egyetlen esetben sem. Ezért a határmegállapító bizottságok munkájának befejezése után a magyar megbízottak a magyar kormány nevében nyilatkozatot tettek, amelyben megállapították, hogy a Millerand-féle kísérőlevélnek Magyarország szempontjából semmiféle értéke nincsen. A Millerand-levél ígéreteinek csak Ausztriával szemben volt hatásuk.

49. A Millerand-féle kísérőlevél ígéretei mellett még milyen politikai szempontok készítették a magyar kormányt és a magyar nemzetgyűlést a békeszerződés elfogadására?

A magyar kormányt a felsoroltakon kívül még két ilyen szempont vezette. Az egyik a kisebbségi jogvédelem szempontja. A másik a békeszerződést ránk kényszerítő hatalmaknak az a kötelezettsége, hogy Magyarország után ők is le fognak szerelni.

50. Miért gyakorolt a magyar kormány és a magyar nemzetgyűlés elhatározására befolyást a kisebbségi jogvédelem?

Azért, mert a magyar kormány és a magyar nemzetgyűlés joggal föltételezhette, hogy a kisebbségi jogvédelemnek az az új rendszere, amelyet a nagyhatalmak Jugoszláviával, Csehszaggal és Romániával kötött szerződésekben megállapítottak, komoly oltalmára lesz az elszakadt területen maradt magyarságnak. Annál inkább föltételezhették ezt, mert a kisebbségi jogvédelem kötelezettségének elvállalása és az imént említett kisebbségi szerződés aláírása az utódállamok elé szabott föltétele volt a Magyarország testéből kiszakított területek átengedésének. Két nappal a ratifikáció előtt, 1920. november 11-én, amikor a magyar nemzetgyűlést rá kellett bírni a trianoni szerződés becikkelyezésére, az antant föloszlott béketanácsának utódja, a párizsi nagykövetek tanácsa a magyar kormányhoz jegyzéket intézett, amelyben bejelentette, hogy a Magyarországgal szomszédos államok kormányainál lépéseket tett a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása érdekében. Ez a bejelentés hozzájárult ahhoz, hogy a magyar nemzetgyűlés keserű szívvel rászánta magát a trianoni szerződés becikkelyezésére. A bejelentésben foglalt ígéret tehát újabb erkölcsi kötelezettséget állapított meg az antanthatalmak számára abban az irányban, hogy becsületesen gondoskodjanak a kisebbségek jogvédelméről.

51. Az utódállamok hogyan teljesítették a kisebbségi szerződésekben foglalt kötelezettségüket?

Sehogy.⁹ Az utódállamok a kisebbségi szerződésben megállapított kötelezettségeik ellenére a legdurvábban elnyomják a nekik kiszolgáltató nemzeti kisebbségeket, közöttük pedig elsősorban a magyarokat.

52. Milyen panaszuk van a magyar nemzeti kisebbséghez tartozóknak az utódállamokban?

Az a panaszuk, hogy az utódállamok a kisebbségi szerződéseknek minden egyes jogvédelmi intézkedéseit megsértik velők szemben. Úgy Romániában, mint Jugoszláviában és Cseh–Szlovákiában a legravasabb eszközök alkalmazásával tömegesen megfosztották a magyarokat állampolgári jogaiktól, azután tömegesen kiutasították őket az ország területéről. Ezzel földönfutókká és koldusokká tették őket. A magyar kisebbséghez tartozókat gazdasági téren tervszerűen tönkreteszik. A tönkretételnek egyik fő eszköze volt

a földbirtokreform, amelynek során a magyaroktól elvett földeket nem magyar népeség között osztották szét, a színmagyar vidékekre pedig idegen ajkú telepeseket költöztettek. A magyar egyházak iskoláit üldözik, a névelmezés rendszerével sok esetben megakadályozzák, hogy a magyar szülő magyar iskolába járathassa a gyermekét. A magyar sajtót és a magyar színházat működésében akadályozzák. A névelmezés módszerével és más erőszakoskodásokkal a népszámlálások statisztikai adatait is meghamisítják és a területükön maradt magyarság számát igyekeznek minél kisebbnek föltüntetni.

53. *A kisebbségi szerződést aláíró nagyhatalmak hogyan teljesítették az ellenőrzésnek azt az erkölcsi köteleességét, amelyet a kisebbségi szerződések aláírása és a trianoni szerződés ratifikációja előtt a magyar kormányhoz intézett bejelentésben foglalt ígért rótt reájuk?*
Sehogy. Türték, hogy az utódállamok lábbal tiporják a kisebbségi szerződéseknek minden egyes intézkedését.

54. *A kisebbségi szerződések a Népszövetség garanciája alá helyezték. Az elnyomott kisebbségek panasza nem nyertek Genfben orvoslást?*
Nem. Valahányszor a kisebbségek Genfben mentek, sohasem értek el semmiféle eredményt. Odahaza azonban elnyomóik kegyetlen bosszút álltak rajtuk azért, hogy panaszkodni mertek. A Népszövetség részéről megállapított eljárási szabályok eleve kizárják azt, hogy Genfben komolyan érvényesüljön a kisebbségi jogvédelem.¹⁰

55. *Hogyan intézkedett a trianoni szerződés Magyarország leszereléséről?*
A trianoni szerződés a belső rend fenntartásának céljaira mindössze 35 ezer főnyi hadsereg tartását engedélyezte Magyarország számára. Hadseregünk csak zsoldos hadsereg lehet. Nincsen jogunk sorozni, nincsen jogunk egy esetleges mozgósítás számára törvényes intézkedéseket tenni. A szerződés megszabja a könnyűágyú és gépfegyverek számát. Nem engedi meg, hogy nehézágyúink, páncélos gépkocsijaink, repülőgépeink és aknavetőink lehessenek. A szerződés tiltott bennünket a gáztámadás eszközeitől, a Népszövetség pedig a trianoni szerződésen alapuló jogánál fogva, a gázvédelem céljaira pedig mindössze 50 ezer gázálarc tartását engedélyezi. Vagyis a trianoni szerződés megfosztja Magyarországot a modern hadviselés minden eszközétől.

56. *Milyen kötelezettséget vállaltak magukra ezzel szemben a velünk szerződő hatalmak?*
Saját magukat is kötelezték a leszerelésre. A trianoni szerződésben, illetve a szerződésbe becikkelyezett népszövetségi paktumban a győző hatalmak is kötelezettséget vállaltak arra, hogy a legyőzött államok kényszerű leszerelését nyomon fogja követni a győztes államok leszerelése.

57. *Hogyan tettek eleget a győztes államok a kétoldalú szerződésben magukra vállalt leszerelési kötelezettségüknek?*
Sehogy. Genfben egymást követik a leszerelési konferenciák, amelyek nem vezetnek soha semmiféle eredményre. Magyarország gyűlölködő szomszédai pedig közben vígan tovább fegyverkeznek és katonai szövetséget kötnek Magyarország tartós leigázására.

58. *A kisantant, amelynek létalapja a Magyarországtól való félelem és a Magyarország ellen való gyűlölet, mennyi katonát tud a 35 ezer főnyi trianoni magyar hadsereg ellen talpra állítani?*
Békeállományban 542 ezret, mozgósítás esetén négymillió 365 ezret.

59. *Miért mondjuk azt, hogy a trianoni békeszerződés állandó veszedelme Európa békéjének?*
Azért, mert az erőnek ez az egyenlőtlensége logikus következetességgel vezet az erőszakoskodások felé. A Magyarország ellen kötött titkos katonai szerződésekben például a kisantant államok arra kötelezték magukat, hogy ha közülük bármelyiket megtámad-



na egy idegen hatalom, Magyarország ellen akkor is mozgósítanának, a magyar határt akkor is megszállnák, Magyarország területére akkor is benyomulnának, ha Magyarország rögtön bejelentené a semlegességét.

60. A győzők táborában osztatlan tetszéssel találkozott-e a trianoni szerződés?

Éppenséggel nem. Az Amerikai Egyesült Államok törvényhozása megtagadta a trianoni szerződés ratifikációját és ezzel tiltakozott a szerződésbe foglalt igazságtalanságok ellen. Az Egyesült Államok később különbékét kötött Magyarországgal. Olaszország képviselői már a béketárgyalások során igyekeztek enyhíteni a lehetetlen területi intézkedéseken — természetesen sikertelenül: az olasz közvélemény pedig már az első pillanatban az igazságtalanul kifosztott Magyarország mellé állott. A ratifikáció alkalmával úgy az angol, mint a francia törvényhozó testületekben éles támadások hangzottak el a trianoni szerződés képtelen intézkedései ellen; a kormányférfiak mind a két országban, a Millerand-kísérőlevél ígéreteire hivatkozva, igyekeztek az igazságos lelkű és világos elméjű emberek aggodalmait eloszlatni.

61. Mi volt abban az időben Briand-nak, Franciaország mostani külügyminiszterének a véleménye a trianoni szerződésről?

Briand, aki abban az időben nemcsak külügyminisztere, hanem miniszterelnöke [is] volt Franciaországnak, a ratifikációs vita során kijelentette, hogy a magyar határokat „bizonyos fokig önkényesen vonták meg”, de azok „nem feltétlenül véglegesek”, mert „bizonyos kiigazításokra lesz szükség”. Briand tehát a legelsőek között vallotta a trianoni szerződés igazságtalanságát és a revízió szükségét.

62. A békeszerződések aláírása óta eltelt évek alatt megbékéltek-e a magyar lelkek és megnyugodtak-e abban a sorscsapásban, amelyet rájuk mért Trianon?

A magyar lelkek nem békéltek meg, nem is fognak megnyugodni addig, amíg Európa nem teszi jóvá azt a bűnt, amelyet Trianonban ellenünk elkövettek.

63. Fegyveres erőszakkal akarja a magyar nemzet megváltoztatni a trianoni határokat?

Szó sincsen róla. A megcsonkított és leszerelt Csonka-Magyarország nem is volna képes arra, hogy a rossz lelkiismeretükben folytonosan fegyverkező és egymással szövet-

ségi viszonyban lévő szomszédai ellen háborút viseljen. Magyarország nem a fegyverekben bíz, hanem az igazság erejében. Addig azonban, amíg a népek lelkiismerete föl nem ébred, addig, amíg a mi igazságunk nem győzedelmeskedik, maradunk az, ami ma vagyunk: fájó és tüzelő kelevény Európa testén. A magyar kérdés igazságos megoldása, a trianoni béke revíziója nélkül Európa nem nyerheti vissza békebeli egészségét és nyugalját, mert az ilyen gennyedő sebek veszedelmesek: állandó lázzal járnak és általános fertőzéssel fenyegetnek.

64. *A diplomácia mai eszközei és intézményei módot adnak-e arra, hogy a trianoni szerződés revíziója békés úton megtörténhessen?*

Igenis módot adnak rá. A Nemzetek Szövetségének alapító okirata, az a békeszerződésekbe is becikkelyezett Alapokmány 19. §-ában kimondja, hogy a Népszövetség közgyűlése „időnként fölhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződések és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné”. Lloyd George,¹¹ aki részt vett a békefeltételek megállapításában és a népszövetségi Alapokmány megszerkesztésében, tanúsítja, hogy ennek a szakasznak a beiktatásával a békeszerződések megalkotói eredetileg is már a revízió lehetőségére gondoltak.

65. *A Népszövetségi Alapokmány 19. szakaszától függetlenül van-e még más különleges jogcíme is a trianoni szerződés revíziójának?*

Igenis van. A trianoni szerződésben foglalt ítéletet félrevezetett bírák hozták. Ezen az alapon Magyarországnak kétségtelen joga van a perújításra, joga van ahhoz, hogy az ellene hozott döntést a rosszul informált bíraktól a jól informált bírákhoz megfellebbezze. Magyarországnak azonban joga van a revízióhoz azon a címen is, hogy a Milerand-féle kísértőlevél ígéreteit, amelyek, mint az egyik szerződő fél ünnepélyes nyilatkozatai lényeges részeivé váltak a szerződésnek, nem teljesítették.

66. *A trianoni béke életbe léptetése óta eltelt idő alatt haladt-e előre a revíziós gondolat?*

Örömmel megállapíthatjuk, hogy igenis előrehaladt. A békekötés idejében a kifosztott és megalázott magyar nemzet egyedül állott a népek nagy gyülekezetében, senki sem volt a barátja, senki sem volt a pártfogója, a külföldi közvélemény úgyszólván nem is sejtette, hogy Magyarországgal méltatlanság és igazságtalanság történt. Az utolsó időben azonban kezd a helyzet a mi javunkra megváltozni. Amióta Mussolini az olasz hivatalos politika programjává tette a revíziót, amióta Anglia hatalmas újságkirálya, Rothermere lord¹² lapjaiban hirdeti a trianoni szerződés kegyetlen és igazságtalan voltát, egyre szélesebb körben lesznek figyelmessé a magyar tragédiára, egyre többen érzik annak a szükségét, hogy a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságot jóvá tegyék.

67. *Mi a magyar kormánynak a revízió kérdésében elfoglalt hivatalos álláspontja?*

Bethlen István miniszterelnök — mint a magyar kormány feje — az utolsó évek alatt számtalan, parlamentben és parlamenten kívül elmondott beszédében, továbbá igen sok újságnyilatkozatban kifejtette, hogy a magyar kormány követeli a trianoni béke revízióját. 1930 novemberében a *New York Times* számára adott interjújában pedig már pontosan megjelölte a kívánt revízió kereteit is. E szerint Magyarország követeli a magyar nemzetiségű országrészek visszaadását, a többi területre vonatkozólag pedig a népszavazást. Ebben a nyilatkozatban a miniszterelnök magáévá tette azt az álláspontot, amelyet ebben a kérdésben a Magyar Revíziós Liga már korábban elfoglalt¹³ és amelyet lord Rothermere is helyeselt. A magyar kormány így ma is azon az alapon áll, mint 1920-ban, a párizsi béketárgyalásokon és a népek önrendelkezési joga alapján követeli a trianoni békeszerződés legkirívóbb igazságtalanságainak jóvátételét. Emellett azonban Bethlen István minden egyes esetben hangoztatta, hogy a magyar kormány egyelőre nem tartja időszerűnek a revízió kérdésének hivatalos fölvetését.

68. Mit kell tennünk, hogy a revíziós mozgalom sikerét előmozdítsuk?

Elszánt akarattal ragaszkodnunk kell a trianoni szerződés revíziójának követeléséhez, valahányszor a külföldön utazunk, valahányszor külföldi emberrel beszélünk, föl kell használnunk az alkalmat arra, hogy őt a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanság felől felvilágosítsuk. Főleg, hogy ilyen estekben a szenvedély hangját használjuk, mert az igazság a maga erejével győz. Kerüljük tehát a haragos kitöréseket és elégedjünk meg a hűvös magyarázat hangjával. Legyünk rajta azonban, hogy minél több súlyos érvet tudjunk felsorakoztatni a magunk igaza mellett. Ebből a célból tanuljuk meg mindazt, amit az *Igazságot Magyarországnak!* című album magában foglal, különösen pedig tanuljuk meg jól Trianon Kiskátéját. A Pesti Hírlap *Igazságot Magyarországnak!* című albuma már bizonyosságot szolgáltatja annak, hogy legjobb fegyvere mindenkinek, aki Magyarország igazáért kíván harcolni. Mert az a több ezer válasz, amely az album angol, francia, olasz és német nyelven szétküldött példányaira külföldről érkezett, azt mutatja, hogy a benne felsorolt érvek és megcáfolhatatlan igazságok mély benyomást tesznek minden becsületes emberre.

Igazságot Magyarországnak! Trianon kegyetlen tévedései. Negyedik, átdolgozott magyar kiadás. Budapest, 1931, Pesti Hírlap, 150–159. o.

1. [Az alábbi káté terjedelme és szisztematikus felépítése révén kiemelkedik a két háború közötti Trianon-ellenes propagandairódalomban fellelhető hasonló munkák közül.]
2. [Edvard Beneš, az önálló csehszlovák állam egyik alapítója.]
3. [Utalás az 1918. október–decemberi nemzetiségi nagygyűlésekre és nyilatkozatokra.]
4. [A 18–41. pontban közölt számok Horvátország adatait is tartalmazzák, és az 1910. évi népszámlálást veszik alapul.]
5. [Iuliu Maniu 1918 előtt képviselő volt a magyar országgyűlésben.]
6. [Alexandru Vaida-Voievod 1918 előtt képviselő volt a magyar országgyűlésben.]
7. [Élisée Reclus francia földrajztudós, fő műve az 1878-ban megjelent *Nouvelle géographie universelle*.]
8. [A magyar békedelegáció lemondólevelét lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
9. [A szomszéd államok 1919-től több tucat olyan törvényt hoztak, amelyik tekintetbe vette az általuk aláírt kisebbségvédelmi szerződések rendelkezéseit. Kétségtelen ugyanakkor, hogy e jogszabályok s kiváltképpen ezek végrehajtása sokszor áthágta a kisebbségvédelmi normákat.]
10. [A Nemzetek Szövetségéhez befutott magyar beadványok mind Csehszlovákiával, mind Romániával, mind pedig Jugoszláviával szemben értek el eredményeket, még ha csekélyeket is. Román vonatkozásban ezeket közli Mikó: *Huszonkét év*, 303–308. o.]
11. [David Lloyd George brit miniszterelnök.]
12. [Harold Sidney Harmsworth, brit sajtómágnás, politikus, aki 1927. június 21-én magyarbarát sajtókampányt indított egyik lapjában, a *The Daily Mail*-ben. A *Magyarország helye a nap alatt* c. cikk szövegét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Rothermere-kampány* c. fejezetben.]
13. [Herczeg Ferenc elnök 1929. április 20-i programadó beszédében fejtette ki először nyilvánosan a Magyar Revíziós Liga álláspontját. A beszéd szövegét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Rothermere-kampány* c. fejezetben.]

Jegyzetek

Bethlen István gróf beszéde a Magyar Revíziós Liga Vigadó-beli nagygyűlésén — Részlet (1932. május 22.)

Amikor a Revíziós Liga vezetősége [...] tudomásomra hozta rám nézve megtisztelő elhatározását, hogy tiszteletbeli elnökévé választ, komoly megfontolás tárgyává tettem és lelkiismeretemet komoly vizsgálatnak vetettem alá, hogy mitévő legyek, mert úgy éreztem mint a közélet komoly szereplője, hogy egy súlyos dilemma előtt állok, Éspedig azelőtt a dilemma előtt, vajon nem térek-e el a gyakorlati revíziós politika azon útjától, amelyet tíz éven keresztül követtem és amely más eszközökkel, a dolog természeté-

nél fogva más módszerekkel kell hogy dolgozzék, mint a Revíziós Liga, és amelynek taktikája, hangszerelése, egész muzsikája más, mint a Revíziós Ligáé, viszont ha kitérek ezen megtiszteltetés elől, nem kelti-e azt a benyomást, hogy talán nem érzek együtt azokkal a célokkal, amelyeket a Revíziós Liga a zászlajára tűzött? Vagy legalábbis nem kelti ezen állásfoglalásom azt a benyomást, hogy nem értek egyet, ha a célokban egyik is vagyunk, azzal az eszközzel és módszerrel, amellyel a Liga a maga céljait követi. E megfontolás után úgy határoztam, hogy köszönettel vállalom ezt a megtiszteltetést. (*Hosszas éljenzés és taps.*)

Azért jöttem ide, hogy a nyilvánosság színe előtt mondjak hálás köszönetet a Revíziós Liga elnökségének és vezetőségének és hogy állásfoglalásomat megokoljam. (*Halljuk! Halljuk!*)

Meggyőződéseim az, hogy szükség van arra, hogy azok a férfiak, akik a magyar ideálokat, a magyar célkitűzést, a magyar igazságokat hirdetik, propagálják itt az országban és a külföldön, megértsék egymást azokkal, akik hivatalos állásban ugyanezt a célt más eszközökkel követik, hogy teljesen megbízzanak egymásban és hogy a cél érdekében, ha külön utakon is, de egyfelé törekedve, a célt együttes működéssel igyekezzenek megközelíteni. Az életet sem irányíthatja kizárólag a szív és nem lehet az élet csakis rutin, csak lélektelen munka. Az életet a szív, a lélek és a lelkiismeret együtt kell, hogy irányítsa. A cselekvésnek pedig olyannak kell lennie, amely a realitások határán mozog. Szükség van tehát és a nemzetnek van szüksége arra, hogy azok, akik az egyik irányt követik, megértsék egymást azokkal, akik a másik úton járnak. Nézzük tehát végig, mit követel tőlünk a magyar szív és mit követelnek a realitások.

Az első kérdésre nagyon könnyű válaszolni. Azt hiszem, hogy nincs ma magyar ember, bárhol lakják, bárhol ringott a bölcsője, akármi legyen a foglalkozása, akármi legyen a társadalmi állása, bármilyen a felekezete, vagy a pártpolitikai beállítottsága, aki ne azt követelné, hogy a trianoni igazságtalanságokat mentől előbb tegyék jóvá. (*Úgy van! Úgy van!*) És nincs, aki ne kívánná a revíziót, azoknak a békefeltételeknek a megváltoztatását, amelyeket azokkal az eszmékkel ellentétben róttak reá, amely eszmék jegyében ezek a békeszerződések keletkeztek.

Ehhez egy reminiscenciát¹ fűzök, amely tizennégy évvel ezelőtt történt. Nem azért mondom el, mintha különös esemény volna, hanem azért, mert az eset típusa sok ezer és sok százezer esetnek s vonatkozik azokra, akik a tőlünk elszakított területeken éltek és kénytelenek voltak az otthonukat odahagyni. Elmondom azért, mert a külföld felé bizonyítéka annak, hogy milyen pszichológia él ebben a nemzetben és mi az, ami szükségessé teszi, hogy minden magyar ember ebben a kérdésben egyformán gondolkozzék.

Tizennégy évvel ezelőtt, 1918. szeptember havában, az Erdélyi Szövetség Kolozsvárra gyűlést hirdetett, az az Erdélyi Szövetség, amelyet néhány politikai barátommal pártkülönbség nélkül azért alakítottam, hogy Erdély ügyét a pártpolitikai célok fölé emelve, olyan közüggé tegyük, amelyért minden párt kötelességének kell hogy tartsa, hogy a közélet terén küzdjön. Nagygyűlést hirdetett az Erdélyi Szövetség, hogy a harctérről jövő szomorú híreket megvitathassuk és azok konzekvenciáját Erdély jövője szempontjából megbeszéljük és lehetőleg egyhangú határozatra jussunk. A gyűlés előtt három nappal következett be a bolgár front összeomlása s ekkor érkezett oda Károlyi Mihály, aki abban az időben apósánál vadászott, aki, amikor a hír megjött, azt ajánlotta, hogy a nagygyűlést halasszuk el.

Így is történt s este már Budapest felé utaztunk, s Károlyi Mihály ugyanabba a fülkébe szállt be, amelybe én. Egész éjszaka nem hunytuk le a szemünket és a politikai helyzet képezte a beszélgetés és a vitatkozás tárgyát. Károlyi elmondta terveit, elmondta, hogy elérkezettnek látja az időt arra, hogy a hatalmat kézbe vegye és ezzel azért fog élni, hogy kijelentse, hogy az új kormány az antant pártjára áll és hogy az összes frontokon, ennek konzekvenciájaképpen letéteti a fegyvert a magyar katonákkal.

Kifejtette, hogy a nemzetiségi kérdést is meg akarja oldani úgy, hogy föderalizmust hirdet, ahol pedig a nemzetiségek többségben vannak, ott autonómiát ad nekik. Fel-

dúlt lélekkel hallgattam fejtegetéseit, úgy éreztem, hogy a magyar nemzet történelmének legnagyobb katasztrófája elé vezet mindaz, amit elmond, úgy éreztem, hogy a prófétai jövőbe látás szállja meg a lelkemet és mindenáron arra törekedtem, hogy lebeszéljem terveiről.

Kifejtettem előtte, hogy ha ő ezt megteszi anélkül, hogy biztos garanciái lennének az antant részéről, hogy ezen lépését azzal fogják honorálni, hogy Magyarország területét kímélik, amint nem tagadta, hogy ilyen biztos garanciái nincsenek, akkor az antant semmibe sem fogja venni az ő szándékait és akkor a katonák fegyverletétele következtében forradalom söpör végig az országon. Ránk fognak törni összes szomszédaink és akkora területet fognak az ország testéből kivágni, amekkora éppen jólesik nekik.

Azt is megmondtam, hogy Nyugat-Magyarországot Ausztriához fogják csatolni és ha Ausztriát is úgy megcsonkítják, mint minket, eljön az az idő, amikor Ausztria Németországhoz csatlakozik.

Károlyi Mihály megdöbbenéssel hallgatta fejtegetéseimet, s a végén a szemem közé nevetett. *(Egy hang: Hallatlanul hülye volt!)* Azt mondta, hogy rémképeket látok és különösen jót mulatott a jóslásaimon. Kétségbeesve láttam, hogy nem tudom kapacitálni és két hónappal később a Károlyi által kigondolt film lepergett a szemünk előtt.

November 3-án falusi otthonomban² tartózkodtam, s a nap folyamán nagy tömegben érkeztek haza a román katonák, estefelé kigyulladtak az intelligencia házai, jómagam, családommal együtt, menekülni voltam kénytelen.

Gyalogszerrel indultam útnak, hosszú gyaloglás után egy hegyre értünk, ahonnan az éj sötétjéből még egy utolsó pillantást vettem otthonomra, arra a községre, amelyben életem legjavát leéltem. Leültem utoljára az erdélyi rögökre, s úgy éreztem, hogy otthonommal együtt Erdély is elveszett. Az volt az érzésem, hogy magam előtt látom Károlyi sötét alakját, magam előtt látom a vérző csonka országot, amelyet az ő tehetlensége, az ő gonosz hiúsága tett tönkre. Elhatároztam, hogy ha van még ennek az életnek célja, úgy az csak az lehet, hogy azt, amit magyar emberek hiúsága, magyar emberek gonoszsága és lelkiismeretlensége ezeréves birtokállományával szemben könnyelműen elkövetett, azt jobb idők jöttével visszazerezzük.

Akkor lementem a hegy csúcsáról és elindultam a revízió útjára. *(Bethlennek ennél a kijelentésénél újra tomboló tapsorkán támadt.)*

Sok százan, akik ma is itt ülnek és sok ezren, akik az országban vannak, hasonló élményeken mentek keresztül. Sokan vannak, akik érzik, hogy Magyarország feldarabolását nem a nemzeti kérdés, nem a wilsoni pontok igazságos végrehajtása, hanem magyar emberek gonoszsága és szomszédaink részéről ezen gonoszságnak fenéig való kihasználása idézte elő. Ne csodálkozzék tehát a világ, hogy mi, akik tíz-tizennégy éve ilyeneken mentünk keresztül, sohasem fogjuk elhinni, hogy igazság az, hogy a nemzetek önrendelkezési joga követeli azt, hogy Magyarország térképe úgy nézzen ki, ahogy ma kinéz. Bizonyítani tudjuk történelmileg, saját tanúságtételünkkel, hogy a dolog nem így következett be. Tizennégy év telt el azóta, keserves nyomorúságokkal, szenvedésekkel teljes tizennégy év, olyan tizennégy év, amilyent a magyar nemzet talán ezeréves történelmében sohasem élt még át.

Mindenki meg volt győződve, hogy elég a világ felvilágosítása ezen feltételek abszurditásáról, hogy elég, ha feltárjuk az igazságtalanságot és meggyőzzük a világot az igazságtalanságokról. Tizennégy év azonban eltelt és nem jutottunk el odáig, ahol szerettünk volna lenni. Ebből a tizennégy évből én tizet a parancsnoki hídon töltöttem, *(Éljenzés.)* azon a parancsnoki hídon, ahonnan a szem messzebb lát, ahova nem szabad, hogy a hajó fedélzetén lévő tömeg hangulatai és szeszélyei felhatoljanak és befolyásolják a hajó irányítását; ahol a szem mindig a célt és az odavezető utat kell, hogy tekintse. És ahol ennek következtében csak a lelkiismeret az, amely diktálhat és semmi más.

Mint a gyakorlatban edzett, mint olyan férfiú jövök ide ma, akinek a szeme megedződött a sötét éjszakákon való keresésében az útnak, akinek a lelke megerősödött a felelősségnek gyakran egyedülvaló súlyos terheivel és gondjaival, mint a gyakorlati po-

litika férfiak jövének ide önök közé és mint ilyen, kiáltom nektek, propaganda-magyaroknak,³ hogy ne csüggedjétek, ne habozzatok azért, mert tíz év óta nem voltunk képesek elérni azt, ami után a szív vágyott.

Ne csüggedjétek és ne lankadjatok semmi körülmények között, hogy a nemzeti irányok és célkitűzések el ne sorvadjanak. Ne engedjétek, hogy a belső egyenetlenség és a belső harc váltsa fel munkátokat és tolja ki a mezőt arra a térre, ahol a nemzet számára csak a polgárháború és dudva virít. (*Úgy van! Úgy van!*)

Ne engedjétek, hogy a bizalom megszűnjék magyar és magyar között, akárhol álltok és akárhol szolgáljátok a hazát.

Mert elmondhatom Apor Péterrel, aki a *Metamorphosis Transsylvaniae* munkájában azt írta az akkori időkről, amikor Erdély kicsiny sajkája Székülla és Kharübdisz között, a török és német között bukdácsolt, hogy mindannyian tudtuk, hogy mit lett volna kívánatos tenni, de mindig azt tettük, amit lehetett és az adott körülmények megengedtek. Ez az a gyakorlati politika, amelyet őseink Erdélyben követtek és amely egyedül vezet ma is célhoz. Mert ne felejtjük el, hogy sok katasztrófán ment át ez a nemzet, de olyan nehéz feladat előtt, mint a revízió kérdése, még sohasem állott. Nem azért mondom ezt, hogy kishitűséget támazzak közöttetek, ellenkezőleg, tiszta bort kell önteni a pohárba és a nemzetnek látni kell a feladat súlyosságát. Mert csak ez a meglátás fogja kiváltani a nemzetnek azokat az erőit, amelyek szükségesek, hogy célhoz juthassunk.

Mohács után három részre szakadt a nemzet. Nem volt reménység sem arra, hogy önjerejéből újból lábra álljon. De volt mégis egy vigasztaló momentum, az egész civilizált keresztény világ szimpátiája. Magyarország letiprása a félhold által nemcsak magyar sérelem volt, hanem az egész világ sérelme, igaz, hogy a legnagyobb akkori nagyhatalommal, a félholddal állottunk szemben és hogy egyedül állottunk. Ne áltasson bennünket az sem, hogy időről időre a francia királyok, hogy a Habsburgokat gyöngítsék, a félholddal kötöttek barátságot. Ez a barátság nyílt szerződésre és együttműködésre sohasem vezetett, nem is vezethetett, mert tiltotta azt a keresztény morál uralma és nem is volt végeredményben francia érdek az, hogy Magyarország talpra ne állhasson, csak az volt francia érdek, hogy az ország Habsburg-uralom alatt ne álljon talpra, mert féltek a franciák attól a túlsúlytól, amelyet ez az uralom akkor gyakorolt a kontinensen.

1849-ben a világosi fegyverletétel után földig alázva állott a nemzet az önkényuralom előtt. De akkor is a világ szimpátiája egyhangúan Magyarország felé fordult. Magyarország a népek önrendelkezési jogának volt az előharcosa, a népek szabadságának volt a bajnoka és mint egy hosszan és becsülettel végigküzdött szabadságharc babérszorújával koronázott hős állott a világ előtt, és ha volt Ausztriának az elnyomatásban ideig-óráig szövetségese az orosz nagyhatalom, a krími háború után ez is megszűnt. Nem volt a világon egyetlen civilizált ember, aki az önkényuralom elnyomó politikáját helyeselte volna. A magyar nemzet nem volt elég erős, hogy önjerejéből talpra álljon, de elég erős volt arra, hogy passzív rezisztenciával lehetetlenné tegye a monarchia minden nagyhatalmi akcióját, mint ahogy ez később az olasz és porosz háborúban világossá vált. Előbb-utóbb be kellett következnie a revíziónak, ha az Osztrák–Magyar Monarchia nagyhatalmi pozíciójának megfelelő szerepet akar biztosítani a világ népeinek konszernjében.

Sokkal nehezebb a helyzet ma, ismétlem, nem azért mondom ezt, hogy kishitűséget keltsek, hanem, hogy mindenki tisztán lásson és hogy mindenki becsülettel teljesítse a maga kötelességét.

Még ma sem lát a világ tisztán, dacára annak az óriási felvilágosító munkának, amelyet nagy külföldi férfiak önzetlenül a magyar nemzet mellé állva végeztek. Így elsősorban meg kell emlékeznem Mussoliniról, (*Hosszas éljenezés.*) meg kell emlékeznem angol lord barátunkról Rothermere-ről⁴ (*Éljenezés.*) és Amerika szenátoráról, Borahról.⁵ Ezek azok a férfiak, akik felismerték a magyar igazságot és szóval és tollal kifejezést is adtak a felismert igazságnak. Mégis ne hunyjuk be szemünket az előtt a tény előtt, hogy nem vagyunk a felvilágosító út végén. Hiszen csak arra mutatok rá, hogy szomszédaink öt-

ven éven keresztül büntetlenül feketíthettek be bennünket azzal, hogy mi nemzetiségeink nyelvét, kultúráját és szabadságát elnyomjuk és ellenakciót alig fejtettünk ki, bízva erőnkben, nagyhatalmi állásunkban és főleg bízva igazságunkban.

Igaz, hogy ma már kezdik látni a külföldön, hogy a trianoni szerződéssel egy időben nemcsak Magyarországot csonkították meg és nemcsak azokat az állítólag elnyomott nemzetiségeket szabadították fel, hanem velük együtt három és félmillió magyar testvérünket elszakították, s a világ még ma sincs tisztában azzal, hogy nemcsak magyar fajtestvéreink lelkében, hanem nagyon sok más helyen nem örömtűzek gyúltak, hanem mélységes elkeseredés és kétségbeesés ütött tanyát. A világ nincs tisztában azzal, és ezt kötelességünk nyomatékkaal hangsúlyozni, hogy a trianoni szerződés revíziója nemcsak Csonka-Magyarország, nemcsak a tőlünk elszakított három és félmillió magyarnak, hanem az összes szomszéd államoknak is ugyanolyan érdeke. (*Úgy van! Úgy van!*) Igaz, hogy azt is kezdik látni, hogy a trianoni szerződésnek anyagi intézkedései nem keltettek nyugalmat és gazdasági téren teljes katasztrófát idéztek elő.

Azonban itt is még nem a szerződések gyökeres revíziójában keresik az orvoslást, hanem még ki nem alakult gazdasági összefogásban, a Duna-medencében kifejlesztendő gazdasági föderalizmus révén keresik a megoldást,⁶ abban a reményben, hogy az itt élő népek közös szenvedése, a közös koldustarisznya majd elfeledteti velük azokat a tényeket, amelyek az anyagiaknál ideálisabb javak birtokáért választják szét őket. (*Úgy van! Úgy van!*)

Így áll tehát a helyzet és jusson eszünkbe, hogy a Revíziós Liga eddig is teljesítette és ezentúl is fogja teljesíteni kötelességét és vele együtt halad az egész magyar nemzet, mert itt, ebben a táborban, az egész magyar nemzet együtt van. Nem elég azonban az igazság érvényesüléséhez az, hogy az igazságot külföldön és idehaza, mindenki követelje, hiszen ne felejtjük el, hogy Mohács után százötven évig tartott az elnyomatás és '49 után, noha az egész civilizált világ osztatlanul a magyar oldalon volt, mégis tizenkilenc évig tartott, amíg egy kompromisszum révén a revízió bekövetkezett. Ne felejtjük tehát el, hogy ma is az igazság hirdetésén kívül szükség van olyan cselekvő erőkre, amelyek ezen igazság szolgálatában annak megvalósítása érdekében erejüket latba vetik és ezt a munkát más, mint hivatalos diplomácia, el nem végezheti. Azért szükséges, hogy azok, akik az igazságot hirdetik és azok, akik ennek a nemzetnek az ügyeit nemzetközi vonatkozásban vezetik, egymást értsék meg, legyenek egy táborban és bízzanak meg kölcsönösen egymásban. El kell készülnie lennünk arra és azt nyíltan, férfiasan meg kell mondani a nemzetnek és nem kell félni ettől, mert ez a nemzet bír tűrni, bír szenvedni és bír és tud harcolni, (*Éljenzés.*) meg kell mondanunk, el kell készülnie lennünk arra, hogy ez az állapot még tartani fog.

Éppen ezért ki kell építeni a nemzetnek a belső frontját, mert ha az igazi békének, a külföldi nemzetek felfogása szerint, a katonai leszerelés az előfeltétele, akkor én állítom, hogy a revíziónak a magyar igazság érvényesülésének az előfeltétele a nemzet belső lelki leszerelése, az, hogy ne ellenségnek tekintsük egymást, az, hogy ne gyűlöletet szítsunk egymás ellen, hanem egyetértve dolgozzunk azokért a nagy és szent célokért, amelyekért a nemzet minden hű fiának még nagy munkát kell végeznie!

Mert higgyék el nekem, hogy nemcsak annak a közéletnek van morális inferiális képe, ahol visszaélések fordulnak elő hébe-korba, amelyeket mindenki elítél és amelyeket mindenkinek üldöznie kell, (*Zajos helyeslés és taps.*) de annak a közéletnek is, ahol az emberek úgy megfélemedeznek a nemzet iránti kötelezettségeikről, hogy kölcsönös vádaskodásban merül ki a közélet, ahol úgy megfélemedeznek magukról az emberek, hogy az érvek harcát sárral és piszokkal való dobálódzás váltja fel. Szervezzük meg tehát ezt a belső frontot és ezt a frontot csakis a Liga szervezheti meg. Itt ma pártkülönbőség nélkül ülünk ennél az asztalnál és ennek minden magyar embernek tapsolnia kell. (*Taps.*)

Ez úgyszólván egy oázis, amelynek hűs árnyékában a magyar hazafiság szent kútja áll, amely szent kútból minden becsületes magyar embernek az élet örök vizét kell merítenie a nemzet számára. Igenis, ennek a generációnak az a feladata, hogy nap nap

után, óráról órára merítsen ebből a szent kútból, hogy megtisztuljon az élet salakjától, hogy megtisztuljon attól a portól és sártól, amellyel a trianoni pusztában való vándorlás lepett el bennünket.

Csak ha a nemzet minden hű fia megérti ezt a kötelességét, önfeláldozással és önfegyellemmel dolgozik, akkor következik el az a szép nap, amikor a csonka ország dús talajából a magyar nemzet életének fája újra nagyra nő és koronájával beárnyékolja Szent István birodalmát.

Gróf Bethlen, II. kötet, 372–377. o.

Jegyzetek

1. [Emléket.]
2. [Mezősámsondon.]
3. [Ti. a Magyar Revíziós Liga vezetőségének és közönségének.]
4. [Harold Sidney Harmsworth – 1914-től bárói rangban, majd 1917-től vicomtként Rothermere lordja – brit sajtómágnás, politikus, aki 1927. június 21-én magyarbarát sajtókampányt indított egyik lapjában, a *The Daily Mail*-ben.]
5. [William Edgar Borah amerikai politikus, a Szenátus külügyi bizottságnak elnöke, akit magyarbarát kijelentései miatt 1928-tól Rothermere-hez hasonló – bár csekélyebb – népszerűségnek örvendett Magyarországon.]
6. [Utalás a világgazdasági válság idején fölmerült számos tervre, amelyek a Duna-medence (illetve Közép-Európa) államainak különbözőképpen elképzelt gazdasági együttműködése révén kísérelték volna meg a térség súlyos problémáinak orvoslását.]

Németh László: A magyar élet antinómiái (A Szekfű Gyula *Három nemzedék* c. tanulmánykötetének új kiadásához) – Részlet (1934. július)¹

[...]

3. Az elszakított magyarság

Ha a szegény vitéznek egy nagyúr, mondjuk, egy török pasa elrabolja a fiát, akkor megpróbál alkudozni vele, váltságdíjat kínál fel érte, barátokat iparkodik szerezni az ellenség várában, akik megszöktessék a fiát, vagy legalább tartásuk a lelket benne, esetleg hatalmasabb szövetségesek után néz, akik a rablót várából kipörköljék. A Trianon utáni magyarság megmutatta, hogy a szegény vitéznek nem volt igaza; ilyenkor az embernek oda kell állnia pörén, egy szál legényként az ellenség várfalai alá, szidni a pogányt, s megfogadni, hogy ebestül-lovastul kiirtja, amiért fiát elrabolta. Hogy a pasa annál nagyobb gyönyörűséggel gyötri a fiát? Hogy bátyjai mögött egyszer elunhatja a szegény öreg átkozódását, s rászalajtja néhány szolgáját? A magyar honfibu, az urmáncyzmus, ahogy valaki a minap elnevezte, ezzel nem törődött, ő kifogyhatatlan svádával szidta a pogányt, s idézte az isteni igazságot.

A magyarságnak Trianon után nem volt nagyobb feladata, mint hogy idegen kézbe került testvéreit, ott, ahol voltak, életben tartsa. A határokat szerződések csinálják és szerződések mossák el, az államformáknak, nemzetről és nemzetiségről alkotott felfogásoknak megvan a divatjuk, amint az utolsó században vesztünkre változtak, megváltozhatnak még a javunkra is; de hogy egy népcsoport van vagy nincs, meg tud-e kapaszkodni földjén és hagyományaiban: az az élet alapténye; a népnek, mely elfogyott, szerződések sem szerezhetnek országot, s a népet, melyben bő természet terjeszkedik, szerződések sem tudhatnak ki az országból. „Halat a Visztula s gyermeket / A lengyel asszony ad örökké” – írja Ady, s mint láttuk, Európa törvényhozóinak alkalmazkodniuk kellett a lengyel anyákhoz. A „magyar irredentának” nem lehet más célja, mint hogy egy új európai földosztásnál a magyar anyákhoz is alkalmazkodniuk kelljen.

Sajnos, a trianoni magyarság ezzel törődött a legkevesebbet. A magyar irredenta alig volt más, mint kardcsörtetés kard nélkül. Ahelyett hogy áldozatkészséggel vagy legalább figyelemmel támogattuk volna azokat, akik odaát nehéz körülmények közt állták a nehezebbik magyar sorsot, felelőtlen szónoklási dühünkkel állandó ürügyet szolgáltatunk az elszakított magyarság újabb és újabb megkínzására, amely késő, de annál dühösebb nacionalizmusú népek közt a gazdasági megnyomorítás legifjabb eszközeit próbálhatta ki magán. A „neobarokk társadalom”² a Trianonnal szemben tanúsított magatartásában mutatta ki leginkább ürességét. Mindent elmulasztott, amivel kisebbségi sorsba szakadt részét támogathatta, s mindent elkövetett, amivel a környező népek magyargyűlöletét állandóan készenlétben tarthatta. Mint Szekfű is megírja, a kisebbségi magyarság helyzetét alig ismerjük, még kisebbségi intézetünk sincs, amely a magyarság közel egyharmadának állapotát, sorsát, kultúráját számon tartsa; a környező országok viszonyainak a tanulmányozása pedig már-már hazaárulásnak számít; úgyhogy míg a csehek, románok magyarul tudó embereik révén a gyomrukba látnak, mi éppoly keveset tudunk államokról, melyekben milliós szám élnek magyarok, mintha Kongóba telepítették volna őket. A felvidéki vagy erdélyi magyarság valódi szociális szövét az „elszakadt véreink” sztereotípiája helyettesíti, Csehországról, Romániáról, Szerbiáról való tudásunkat a „kisantant”, ahogy ez a Minótauroszt újságjainkban megjelenik. Természetes, hogy így aztán a „magyar megváltást” is vagy „a mi nagy barátaink”, vagy a „lássák be végre Európa urai” büvigéjével idézzük, nem véve észre, hogy a csoda lehetősége azoknak a számával fogy, akiknek a javára a csodát Rothermere-nek vagy a Gondviselésnek el kellene követnie.

Természetes, hogy az itteni magyarságnak ez az üressége, mely fizetett s egyre teljesebben megunt siratóasszonyokkal és jósokkal intézi el a határon túl élőket, a magyar kisebbségeket lassan elidegeníti tőlünk: szégyellnek bennünket hitványságunkért, mely onnan sokkal jobban látható; új üldözések előérzetével kapják fel a fejüket, ha kirohanunk mellettük, s úgy állnak napjainkban, mint végleg magukra maradt árvái egy pusztuló népnek, akiknek a maguk hősiességéből, a maguk környezetéhez alkalmazkodva kell életüket eltengetni. Míg a németiség legtávolabbi szigetein is ott lobog a közös német tudat, mi ott tartunk, hogy nem egy magyarság van, hanem négy, mely lassan már egymás udvarára is elfelejt áttekinteni. Szekfű panaszkodik a túlnani árulókra, de a nagyobb árulást mi követtük el.

Pedig ha a magyarság 1920-ban elég rugalmas, s a csonkaságára vonatkozó képzetét nem Szekfű harmadik nemzedéke alakítja ki, mely a saját restaurációja után egy nagy európai restaurációt várt frissen kitatarozott Nagy-Magyarországgal, helyzetünk nem lett volna egészen reménytelen. A Habsburg-monarchiát a nacionalizmus végső következtése, a népek önrendelkezésének az elve dobta szét; mihelyt nemzetiségeinket ez a XIX. századi elv teljesen hatalmába kerítette, Magyarország régi alakjában nem maradhatott fenn, az engedékenységgel éppúgy felrobbantotta volna, mint a türelmetlenség. Csakhogy az önrendelkezés elve, melyről a világtörténelem hosszú és fényes századai semmit sem tudtak, Európának ezen a sarkán, életképtelen, törpe nációk közt nem lehet korlátlan és hosszú életű, s valószínű, hogy a birodalmi elvnek, melyet eddig a Habsburg-ház képviselt, valamilyen alakban megint érvényesülnie kell. A függetlenül bégető, ide-oda futkosó kis népekben előbb-utóbb föltámad az akol utáni vágy, mely a nacionalizmusok folytonos életveszedelme után megtanítja őket a közös kerítés erejére. Birodalom és nemzetiség nem kibékíthetetlen ellentétek; egyik a másik fölött helyezkedhet el: a birodalom gazdasági és külpolitikai egység, a nemzet kulturális és belpolitikai. Mint különféle felekezetek egy nemzetben, úgy élhetik ki magukat különféle nemzetek egy birodalomban, s mihelyt késő és felületes nacionalizmusuk habja elforrt, a kis népek zónájában élő nemzetek hajlandók is lesznek erre az alárendelésre.

A magyarságnak a trianoni bukás után ebbe a birodalmi gondolatba kapaszkodva kellett volna a környező balkáni nacionalizmusokat kibőjtölnie. Ezt a birodalmi koncepciót követelte tőle Asbóth János már ötven esztendő előtt, s ennek hiányát hányma

szemére maga Szekfű is a *Három nemzedékben*. Most, hogy az új határok a magyarság karját, lábát lezsinegelték, s üszkösödsre ítélték, a határokat messze kitoló birodalmi gondolat, mely a belső határokat bizonyos fokig meglazította volna, ránk nézve végzetes vérerleszorítást oldott volna fel. De az éles nemzeti határok oldódása elporhanyósította volna a környező országok belső kohézióját is, a tót, rutén, horvát autonómiák s Erdély külön színe ebben a birodalomban jobban érvényesült volna, úgyhogy a magyarság élő kapcsolatai, a magyar kisebbségek okos magatartással természetes központjuk, Magyarország körül csoportosíthatták volna e birodalom magnépeit. A történetek után Szekfű sem tudja másképp elképzelni az integer Magyarországot, mint ilyen nemzetségek fölé emelt birodalomnak; én viszont azt nem tudom elképzelni, hogy ez a magyar hegemoniájú Magyarország másutt, mint egy még nagyobb birodalmon belül s erkölcsi fölényünk eredményeként képződhessek ki.

Szekfű, úgy látom, teljesen hitetlen egy ilyen „államszövetség” tervével szemben. Akkor is el kell ismernie, hogy e terv hangoztatása a magyarság részéről nem lett volna rossz taktikai fogás: a kisebbségi magyarok életének, akiből e gondolat hídfői voltak, értelmet ad, az új, környező nacionalista államok belső ellenzékét mellénk állítja, s Európa nem restaurációs követelések, hanem a lelkek békéjét szolgáló tervek kapcsán ismeri meg a magyar nevet. Én is ellensége vagyok annak a pacifizmusnak, amely itt hon leszereli a lelkeket, s a béke szép nevével kunyerálgat gúnyos és fegyveres szomszédok ajtajában. De a birodalmi gondolatot kitűzhette volna egy nemzetiségében megújuló, hivatásában öntudatosodó nép is, sőt ha meggondoljuk, csak az tűzhette volna ki.

Ma természetesen meglehetősen reménytelen a helyzet. Kisebbségeinket a határok leválasztották rólunk, a régi Magyarország népeit nincs gravitációs góc, amely felénk húzza, s az „államszövetség”, amelyet megvalósíthatatlannak mondunk, létrejött nélkülünk és ellenünk, imperialista alapon, ártatlan pöfögéseinkkel igazolva magyarpusztító nacionalizmusát. Hova vezet ez? Mi lesz ebből a gyermek a „neobarokk társadalomból”, ha egy nap elengedi a nagyhatalmak szoknyáját, s rácsap a preventív háború? Tudom, hogy külpolitikát egy ország csak egyet csinálhat, s az egyesek nem tehetnek mást, alkalmazkodni tartoznak hozzá. De a magyarság európai hivatásának felismerése és hangoztatása nem külpolitika, s én nem tudom elképzelni, hogy e hivatás vállalása nélkül, akár milyen kedvező lesz az európai csillagállás, a magyarság Európa rothadt sarkán, indulatok örvénylésében megállhasson. A harmadik antinómia is arra figyelmeztet, amire a másik kettő: egyezmények, alkuk itt nem segítenek; a magyarságnak vagy európai problémák megoldását kell magára venni – vagy a maga problémáiban is alulmarad. [...]

Válasz, 2. sz., 1934. július. 117–135. o.

- Jegyzetek*
1. [A recenzeált mű részletét lásd e kötetben a *Tudományos emlékezet* írásai között a *Kortársak – tudományos igényel* c. fejezetben.]
 2. [Utalás Szekfűnek az itt bírálat alá vett könyvében alkalmazott szóhasználatra.]

Kerecsényi Dezső: Középiskolások a magyar kérdésekről. A Magyar Szemle jutalomkötetekre jött válaszok – Részlet (1934)

A Magyar Szemle Társaság az elmúlt iskolaév végén folyóiratának régibb füzeteiből összeállított ezer jutalomkötetet ajándékozott a középfokú iskolák két legfelső osztályát végzett magyar diákok legjobbjainak. E legjobbak kiválasztását az iskolák igazgatósága és tanári kara végezte. A cél ezzel az ajándékkal az volt, hogy – amint a Társaságnak az egyes iskolák igazgatóságaihoz küldött körlevele kiemelte – „nemzetnevelő célokat követő folyóirata és az egyetem felé törekvő ifjúság közt szellemi kapcsolatot teremtsen” és így az ifjúság előtt szinte abban a pillanatban, midőn az iskola elhatárolt területét elhagyja, megnyíljanak nemzeti életünk azon időszerű kérdései, melyek közül a legtöbbször talán éppen ennek a most elinduló ifjúságnak kell életével és munkájával felelnie. A Magyar Szemle Társaság az ajándékkötetekért azt kérte viszonzásképpen, hogy a kitüntetett tanulók írják meg véleményüket, gondolataikat, melyek a kötetekbe foglalt tanulmányok olvasása közben bennük felmerültek.

Az így létrejött írásos válaszok most előttünk vannak. Van közöttük egyszerű köszönő levél is, de legtöbbjük a szellemi reagálás gazdag képe. Az egyik jól-rosszul összefűzött irkalapokon íródott, a másik szinte nyomdába kívánczozó gonddal másolt gépirat; itt még helyesírási hibák hökkentenek meg, amott már megjelent cikkekre történő hivatkozást olvasunk s az időlegesen kiforrott stílus egyensúlya és kifejezőereje hoz kellemes meglepetést; emitt mázsás kérdések emelésében fáradnak a fiatal izmok, amott eszme-bagatellek követelik nagy komolyan a figyelmet; ez még szabályos „iskolai dolgozat”, a másik felszabadult kidobbanás: a középiskolai emberértékelés legmagasabb objektív kifejezője, a „jeles” bizonyítvány mögül e válaszokkal a szellemi életerők végletes különbségei tűnnek elő.

A válaszok túlnyomó része vidékről jött. A budapesti középiskolák százalékos arányszámuknál jóval alacsonyabban vannak köztük képviselve. [...]

A stílformák elárulják, hogy az egyes problémákra a szellem reakciói – egy-két esetet nem tekintve – spontán jöttek, az érésben levő intellektus szinte várta az „Entladung”¹ pillanatát. E megnyilatkozások ugyan nem mentesek a kikerülhetetlen pózoktól, melyek majdnem udvariatságnak tetsző túlzott szerénykedésektől a fölületes önhangsúlyokig terjednek, de az kétségtelen, hogy tartalmuk minden esetben a lélek belső fűtöttségétől irányított és őszinte.

Éppen ez az őszinteség – még ha időhöz és alkalomhoz kötötten relatív is – teszi alkalmassá a diák-válaszokat, hogy bennük ne csak a mai, az iskola és a tágabb életbe kilépés mezsgyéjén álló magyar ifjúság lelki alkatának elemeit keressük, hanem egy szélesebb közvéleményét is. A kérdések, melyek a folyóirat tanulmányai által a diákok lelkébe ütődtek, mind próbára állítói a közvéleménynek is és a középiskolai tanulmányok végéhez ért ifjúság önmaga útjának megfogalmazásán túl és emellett a közvélemény vetületének síkja is. Amit a kérdésekre felel, nagyrészt még kölcsönkapta, de a kimondás hangsúlya és az ifjúság mai helyzetéből adódó intenciók a kölcsönvett tartalmak jövőre mutató jelentőségét is leleplezik.

Keresvén az eligazodást annak a mintegy száz diáknak a gondolatvilágában, akik köszönetük jeléül elküldték papírra vetett eszméiket, elsőül bizonyos negatívumok tűnnek fel. E 17–18 éves magyar fiatalság legjobbjainak gondja, bár jövőjük, életbeli elhelyezkedésük kérdése ott ég soraik mögött, nem irányul gyors megoldások kicsi praktikumai felé. Programjuk sok és sokféle s e programokban mindig róluk és jövőjük létéről van szó, de saját sorsuk kérdéseire a feleletet mindig az egészre függesztett tekintettel látják. Nem panaszkodnak és nem is nagyon optimisták. Fiatalságuk megóvjá őket a panasz untalanságától, a nehézségek kényszerű látása pedig a felelőtlen optimizmustól. Inkább hívók, mint optimisták. Kevés nyoma van írásukban a „nemzeti” retorikának s ha van retorizmus bennük enélkül – fiatal írás alig képzelhető –, ennek táplálója egy-

két, a mai magyar fiatalságra igen erősen ható író (Ady Endre, Szabó Dezső) mellett főként az új szociális tudat és a megújuló vallásosság.

Az egyetemesség legnagyobb igényével fellépő kérdés, mely foglalkoztatja és állásfoglalásra kényszeríti őket: a békerevízió. A gondolataikat vezető alapélmény az idegen uralom alatt élő magyarság sorsa. Erre nézve vannak a legfoghatóbb tapasztalataik, míg ellenben Közép-Európa mai helyzetének a revízió ügyével való összekapcsolása igen ritkán merül fel. A hírek, tudósítások a kisebbségi sors egyre kínosabb voltáról durva tényyszerűségükkel fogják meg őket s ezeket a betűn át érzett eseményeket néhányan még – a megszállás első éveit még odaát töltötték – saját gyermekélményeik alapján tudják a legszemélyesebb kapcsolatba hozni. Íme egyikük:

„Mint első és második elemista, N-on tanultam, hol édesapám református lelkész volt. Magyar uralom alatt a községben állami iskola volt, oláh megszállás után egy évig a református egyház tartotta fenn az iskolát, de egy év elmúltával esküt tettek a tanítók és az iskola magyar tannyelvű állami iskolává lett. Édesapám házat bérelt és kéttantermes felekezeti iskolát létesített a hat tanerős állami iskolával szemben. Ennek az iskolának voltam a növendéke. Fájt már akkor a nagy igazságtalanság, hogy a szép emeletes iskola az oláhoké. Fájt, hogy a magyar tanítók lettek a magyar iskolaügy eladói. Mi a felekezeti iskolában oláhhul az I–II. osztályban semmit sem tanultunk, de a magyar tannyelvűnek mondott állami iskolában már az első osztályban kínozták az oláh nyelvvél a gyermekeket. Később, mikor 1925-ben H.-ra költöztünk, mint III. és IV. elemista a ref. iskolába jártam és itt bizony a tanító az oláh nyelvet, földrajzot, történelmet nagyon szigorúan vette. Nehezen forgott a nyelvem az oláh szóra... sokszor kaptam büntetést. Sokszor mondogatta a tanítónk: tanuljátok gyerekek, mert jön a revizor és ha nem tudtok, engemet csapnak el... Legsomorúbb emlékeim az oláh nemzeti ünnepélyeken való kényszerű résztvevésem... A parancsszóra kilobogózott utcákon mi magyar gyerekek úgy lépdeltünk, mint akik nagy terhet hordoznak a nyakukon. Mennyi gúnyt, bánalmat szenvedtünk...”

Ismételjük, kiindulópontjuk ily valósággal vagy az íráson át megélt tapasztalat. De bármennyire végigvonul is a revízió kérdése mindannyiuk írásán, a vele való foglalkozás érzelmi telítettségük folytán erősen általánosságokban mozgó. Kisebbségi sorsban élő testvéreink keserves életére nézve van sok szavuk s ugyanolyan részletességgel merülnek el az új határok közé szorított magyarságot ért kalumniák² felsorolásában (Barthou balkáni szereplése,³ a külföldi tankönyvek rólunk szóló passzusai stb.), magáról a revízió pozitív útjairól igen kevesen adnak véleményt. Jellemző azonban, hogy e nagyon-nagyon kevesek is, bár szélső irányokból indulnak, ugyanahhoz a végeredményhez jutnak: propaganda és a külföld, elsősorban Anglia megnyerése:

„Nem tudom sehogy sem elképzelni a békés revíziót! Képzelnék csak bele magunkat mondjuk egy cseh helyzetébe: az a cseh éppen olyan jó hazafi lehet, mint mi vagyunk, képtelenség tehát azt hinni, hogy ő jószántából le fog mondani csak egy négyzetkilométer területről is... Békés revízió csak úgy lenne lehetséges, ha a körülöttünk lévő államokra a nagyhatalmak együttesen nyomást gyakorolnának... Hogy ez hamar bekövetkezzék, reményünk nincs, márpedig mi soká nem várhatunk, mert Bethlen István szerint is megdőbbentően fogy a magyarság a megszállt területen... Így csak az erőszakosabb út marad hátra... A revízió érdekében fel kellene hagynunk eddigi erélytelen magatartásunkkal. Propagandát kell csinálnunk nemcsak a sajtóban, de a rádióban is az elnyomottak magyarságának megvédésére és megőrzésére. A rádió ne legyen büszke arra, hogy nem politizál, igenis politizáljon, de ilyen revíziós értelemben...”

„Lehet-e – kérdi a másik – a revíziót békés úton elintézni? Véleményem szerint igen! A békés elintézésre pártatlan bizottságra és a felek meghallgatására van szükség... Az angolok, akik a történelem folyamán igen sokszor akár az egész világra kiterjedő, akár csak egyes nemzetekre vonatkozó kérdéseket békésen intéztek el, a revíziót is minden bizonnyal békésen fogják elintézni, amikor azt a nemzetközi igazságérzet és saját politikai érdekük úgy kívánja.”

A ráció győzelmében való hit vagy snájdig nekirohanás... mintha ezen a ponton másolná ifjúságunk a felnőtt magyar társadalom gondolati és érületi ingadozásait. Mindkét álláspontban megvan az a hajlandóság, hogy a végső kivitel módozataira ne igen nézzen és elfeledtesse a szűkebb önmagunkra róható feladatok szükségességét. Alig csodálható, hogy fiataljaink között is keresve kell keresnünk azt az egy-kettőt, kik saját életkereteikben megragadható teendőikig el tudnak jutni:

„Elsősorban magunknak kell alapos, széles körű tudásanyaggal rendelkezünk. A magyar ifjúságnak az előírt iskolai anyag megtanulásán kívül komoly, mélyreható földrajzi, történeti, szociológiai, etikai, esztétikai, közgazdasági tanulmányokba kell mélyednie, hogy a felvilágosító munkát sikerrel megoldhassuk...”

Még öröndetesebb az a levél, melynek írója arról számol be, hogy egyik francia diáktársával állandó érintkezésben van és legutóbbi levelezésük tárgya a revízió és az európai államok leszerelésének kérdése:

„Azt írja, hogy a háború csak a nagyipar és a bankok érdeke. Az ő kezükben vannak a nagy újságok, melyek segítségével a közvéleményt vonják pártjukra, s lekötöztetik sok ember... Azonban Franciaország nagy része küzd ezek ellen... Francia barátom ír ezután a revízióról. Azt írja, hogy a francia nép nagy része akarja a revíziót, illetőleg nincs ellene, de a mostani kormánytól ebben a tekintetben semmit sem lehet várni. Figyelmeztet, hogy azt ne gondoljam, mintha Barthou lenne Franciaország. Ő csak »la France de 1913«, a revanche-eszme fanatikus nacionalista híve...”

Az európai új nemzedékek találkozásának előkészítése – e munka elvállalására ifjúságunk figyelme még mindig nincs eléggé felhíva.

A revízió kérdésével párhuzamosan még két gondolat vonul végig állandóan írásaikban. Az egyik a magyarság belső erejének megnövelése, a másik pedig a nemzetiségi kérdés. Az első mint feszítő és lökő erő a tettek támadópontján, a másik múltbeli tapasztalatok levonása és a jövő állapotokra való előretétekintés formáiban lép eszmélkedésük terébe. Látni lehet, hogy a politikai határok felett összetartozó magyarság, a „Volk ohne Raum”⁴ fogalma már megtette a maga útját ifjúságink olvasottabb részéig. Megdöbbenve vesznek tudomást az amerikai magyarság gyökeres szakadt sorsáról vagy az elveszetteknek tartott moldvai csángókról. A pusztulás ríktó tüneteibe való magukbeélés itt is az uralkodó. Képzeletük, e szabadon vándorló Julián barát, elzarándokol a legmesszebbre vetődött magyar népdarabokhoz. Megfordul fejükben a visszatelepítés oly kézenfekvőnek hitt eszméje, hogy ugyanakkor látván a ma szociális nehézségeit, vissza is riadjanak tőle. A vád és a tanácsadás itt sem hiányzik:

„Közép- és főiskolás ifjúságunk mindenütt építi a maga összeköttetéseit a nagy világ minden nációjának diákszövetségeivel, foglalkozik, sőt ismeri azok problémáit... Szörnyű tévedés, hogy középiskoláink a bantu négekről többet tanítanak, mint tőlünk elszakadt véreinkről... A 60 millió Németország fenn tud tartani Berlinben egy olyan intézetet, amelyben a világon bárhol élő összes németeket nyilvántartják és jövendő küzdelmeikben számítanak rájuk. Ha ez az intelligens Németország egy vesztett háború után is germán invázióval reszketteti meg ezt a kiélt Európát s ha a militarista Németország imperializmusának csak a Balaton szab határt, akkor vétkes bűn, egy a hazaárulással nem tudni véreinkről és nem összegyűjteni ezt a maroknyi magyarságot... Vétkes könnyelműség iskoláinkban arról nem tanítani, ami oly szorosán összefügg jövendőnkkel és nem megérteni egymást, nem munkálni a társadalmi összefogást, a szélrózsa minden irányába tévedt magyarok nyilvántartását és megszervezését.”

A német példa (néha az olasz is) szuggesztív ereje kétségtelenül érezteti hatását rajtuk. Hitler és Mussolini varázsos alakja (a háttérben mint történeti színezés Napóleon is felbukkan) áll szimbólumként eléjük. Az ifjúság szokványos vágya a nagy ember után most időszzerű magyar formában lép elő:

„Nem kell nekünk minden nyugati szellemáramlatot magunkévá tenni akarni, hiszen úgy sem szívódik fel egyik sem a magyarság testébe, csak epidermis jelenség az egész. A magyar faj sajátosan egyedülálló, keleten gyökerező, de európai kultúrával átitatott

világnézetét kell tudatossá tenni. Ez az a világnézet, melyből a *Bánk bán* és *Az ember tragédiája* fakadt és ebből fog kihajtani az új magyar fa. Ez a világnézet fog nekünk is teremteni olyan államférfiakat, mint Németországnak Hitler, Olaszországnak Mussolini, akik fölserkenténék ezt a népet nehéz álmából...”

A nemzeti gondolat hevítésében nem maradhat el semmiféle közösségi intézmény, de főként nem az egyházak, melyeknek az Isten országa és a lélek dolgai felé fordulásától ifjúságunk egy része, úgy látszik, azt tartja, hogy ebből a nemzet aktuális ügyeivel szemben való érdektelenség fog következni. Kedvező véletlen, hogy vallás és nemzet e viszonyáról, mely ma éppen a legnagyobb protestáns nemzet problémája, éppen egy protestáns diák tollából idézhetjük a legpontosabban megfogalmazott véleményt:

„A protestantizmus feladata természetesen minden nemzet és minden állam életében elsősorban az, hogy igazi keresztyénséget terjesszen. Kétségtelen az is, hogy ezzel közvetve nagy szolgálatot tesz a nemzetnek. Ez azonban csak közvetett szolgálat, hiszen működése így az egyháznak hitéleti kötelességeinek teljesítésében kimerül. Ma pedig én úgy érzem, ez nem elég. Ma a haza többet kíván meg az egyháztól. Ma nem elégedhetik meg sem a protestáns, sem más egyház azzal a közvetett hatással, melyet a nemzet és a haza érdekében a maga erkölcsi fegyvereivel elér, de közvetlenül is működnie kell, hatást kell gyakorolnia a haza polgáira... Azt szokták mondani, hogy ma a nemzeti megújulás korát éljük. Hogy valóban a megújulás kora-e ez, azt eldönteni majd csak az utókor lesz képes. Azt azonban máris megállapíthatjuk, hogy a megújulás folyamán még nem jutottunk el a nacionalizmusnak ama pontjáig, ahová feltétlenül el kell érkeznünk, ha a mai európai koncertben a múlthoz hasonlóan vezető szólamot akarunk játszani... Azt mondják, hogy az egyház nemzeti szolgálatot teljesít akkor is, ha nem tesz mást, mint hogy „mélyen keresztyén”, mert akkor híveibe is mély keresztyénséget olt és a mélyen keresztyén ember a nemzetélethez isteni adottságnak tekinti. Ha ez igaz, akkor tényleg minden jó magyar keresztyén jó magyar hazafi is. De vajon a tömeg és itt különösen az alsóbb néposztályokra gondolok, megérti-e önmagában a nemzetélethez isteni adottságát? Kétségtelen az, hogy az egyszerű ember, a tömegember nagy általánosságban vallásos. Az is kétségtelen azonban, hogy hite mindenkor kezdetleges, primitív. A tömegember hisz Istenben, Krisztusban, az örökéletben, mert ezt tanítja a *Biblia*, erre inti a vasárnapi prédikáció s mert erre sarkallja veleszületett ösztöne is. Igyekszik tehát megismerni hitének törvényeit, eljár szorgalmasan a templomba és megtanulja: szeresd felebarátodat, szenteld meg az ünnepet, tiszteld szüleidet, ne ölj, ne lopj stb. és ezeket a törvényeket igyekszik életében is követni. Becsületes, józan, szorgalmas életet él, tehát a maga módján jó keresztyén. Mégis ha azt mondd neki, hogy hitéből kifolyólag jó magyar embernek is kell lennie, ezen elcsodálkozik majd. Vajon nem azt fogja-e kérdezni, hogy melyik parancsolat tiltja meg, hogy ő pánszláv vagy pángermán érzelmű legyen, mikor a nagyatyja talán még egy szót sem tudott magyarul? Sőt neki éppen a negyedik parancsolat szüleinek tiszteletét, őseinek követését írja elő! Vagy hol van megírva a Szentírásban, hogy neki hinnie kell a szebb magyar jövőben? És egyáltalán milyen alapon hozzák kapcsolatba hitét a hazával?... Szerintem nem elég, ha az egyházak ma csupán általános, hitéleti kötelességeiket teljesítik. Minden rendelkezésükre álló eszközzel külön nemzeti missziót is kell teljesíteniök...”

A magyarság mai állapotától izzított nacionalizmus és a keresztyénség nemzetek békéjét kereső vágya keresi a megoldást a nemzetiségi kérdésben is. Átlósan szembenálló nézetek formáiban élük át ezt is s a pólusok között nincs kiegyenlítődés. Az egyik így szól:

„Nem szabad az autonómiákkal túl bőkezűen bánni, mert az olyan területeken, ahol nem a magyarság számára van biztosítva a vezetés, ott a magyarság minden felszívó ereje ellenére is fogyni fog. Különbösen is mi jogon ígérünk autonómiát a hegyi oláhnak, aki jóval a magyarság letelepedése után kezdett beszivárogni s a kultúra oly alacsony fokán áll még ma is?... A mai magyar ifjúságnak ne beszéljék be, hogy a cseh, az oláh és a szerb neki »testvére« s vele egyetértésben kell lennie! Ezt a luxust mi, amíg ilyen kicsik vagyunk, nem engedhetjük meg magunknak, mert akkor elpusztulunk!”

A másik egész kis tanulmányban fejt ki az előbbivel ellenkező álláspontját:

„A megoldás útja... keresztény, emberies bánásmód a kisebbségekkel szemben, az állam részéről elismerése annak, hogy a népkisebbség, mint kollektivitás éppúgy rendelkezik jogokkal, mint maga az állam, amelyektől azt megfosztani büntetendő igazságtalanság... Ez a magasabb rendű etika, mely fölötte áll a rosszindulatú emberi törekvéseknek és szenvedélyeknek. Ez az etika Krisztus etikája, a keresztény hitelv. És hiába — a múlt és jelen igazolja — mindaddig, amíg a hitleri fajelmélet eltévelyedett kultusza járja, amíg a faj oltáira a túlhevített nacionalizmus tömjénáldozatot szór, amíg az állam mindenhatósága érdekében történik minden, addig nem ül el a megbolygatott lelkek hullámverése... Vallás, Krisztus kell a politikába!! Ki kell égetni a társadalmakból, az emberiségből az önzés járványos baktériumait, hogy emberhez méltó lehessen az élet... A kisebbségi politika mai állása azonban még aggasztó. Az igazi társadalombölcsélet elveit legázolva még ma vitustáncát járja az álbölcsöletek ördöge s ezen az őserdei hangzavaron csak néha üt át egy-egy keresztényebb felfogás sugara...” [...]

Magyar Szemle, 1934. december (XXII. kötet. 4. sz.). 418–424. o.

1. [Kitörés.]
2. [Rágalmak.]
3. [Louis Barthou francia külügyminiszter 1934. áprilisi romániai látogatásán magyarellenes és kis-antantbarát nyilatkozatokat tett.]
4. [Egy nép tér nélkül — Hans Grimm 1926-ban megjelent, a hagyományos német gyarmati törekvéseket idealizáló kétkötetes regénye, a weimari köztársaság időszakának legnagyobb könyvsikere.]

Jegyzetek

Jászi Oszkár levele Fényes Lászlóhoz (Oberlin, 1935. február 4.)

1935. febr. 4.

Kedves Barátom! Régóta adósod vagyok múlt év december 13-án kelt leveledért, de eddig nem tudtam válaszolni, mivel nagyon túl voltam halmozva munkával s a kérdés, melyet felvetettél sokkal fontosabb, semhogy felületesen kezelhettem volna. Emellett az is járt a fejemben, hogy említett francia pamfletedet¹ nemsokára meg fogom kapni s így tisztábban fogom láthatni tételeidet, melyekre vonatkozólag véleményemet kértem. Minthogy eddig nem kaptam meg a broszúrát, nem akarok tovább várni, hanem igyekezni fogok álláspontomat körvonalozni:

Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell, hogy teljesen egyetértek azokkal a nemes motívumokkal, melyek elhatározásodat vezették és nagyra értékelem azt az áldozatot, melyet újra, megszokott önzetlenségeddel hoztál egy újabb — és céltalanabb — vérfürdő elkerülésére.

Ami azonban akcióid gyakorlati politikai oldalát illeti, nem hiszem, hogy az sikeres lehessen sem Magyarország, sem az utódállamok magyarságának a szempontjából:

1. A magyaroknak otthon történelmi érved nem jelent semmit. Tizenhat esztendő még nem jelenti a „történelem döntését”. Több mint négyszáz év kellett, míg a „történelem döntött” a Habsburg-monarchia pörében. A lengyel verdiktet közel 150 év után revidálta a történelem.

2. Az utódállamok nagyon kevés jelét adták annak, hogy problémáikat csakugyan becsületesen meg akarnák oldani. A magyar kisebbség sorsa Jugoszláviában és Romániában felháborító. És ez az elnyomás csak kismértékben tulajdonítható a budapesti kardcsörtetésnek. Jóval nagyobb mértékben ugyanazoknak az okoknak eredménye az, mint amelyek miatt a háború előtt a magyarok elnyomták nemzetiségeiket: vak nacionalizmus, félelem a jövővel szemben és mindenekfelett: kenyéririgység, mivel „sok az

eszkimó és kevés a foka”. Ezen a helyzeten még akkor sem lehetne változtatni, ha a kormányok csakugyan akarnák. Ehhez előbb egy alkotó gazdasági politika és konföderáció kellene.

3. Az utódállamok vérig heccelt s mindenünnen kivetett kisebbségének pedig Te hiába beszélsz. Sokan azt fogják mondani (kivált a nacionalista és a bolsevista szárnyon): ...Még a háború is jobb, mint ez a status quo. „Es ist besser ein Ende mit Schrecken, als ein Schrecken ohne Ende.”²

Vagyis nem hiszem, hogy bármely irányban is számíthatnál bárminő eredményre, ellenben tápot adhatsz annak a demagógiának, mely azt hirdeti, hogy Október eladta az országot és ma is csak az utódállamok érdekeit veszi figyelembe. Taktikádat az a téves marxista feltevés vezeti, hogy az embereket elsősorban gazdasági és racionális érdekek vezetik.

Mi legyen tehát a jövőbe látó magyarok és elsősorban ama néhány gondolkodó emigráns álláspontja (mivel már régóta nincs emigráció, csak emigránsok vannak, egyre kisebb számmal, s egyre szétváltabb koncepcióval)? – fogod kérdezni.

Azt hiszem, hogy mindenekelőtt tisztában kell lenni azzal, hogy ki-kik csak magánvéleményt mondhat és nem beszélhet a magyar nép nevében. Ez a megszorítás csak erősítheti egyéni álláspontunkat.

Magát a kérdés meritumát pedig így látom:

1. A békeszerződés igazságtalanul csonkította meg a magyar telepterületeket, mivel stratégiai és gazdasági okokból olyan területeket is elvettek, melyeknek az etnográfiai és önrendelkezési elv alapján Magyarországon belül kellett volna maradniuk. Ez egy oly igazságtalanság, melyet egykor jóvá kell tenni a határok békés revíziójával.

2. Ámde a mai nemzetközi atmoszféra alkalmatlan határrevízió keresztülvitelére, mivel minden ilyen kezdeményezés azonnali háborút jelentene és ez az aránylag kis terjedelmű határkiigazítás nem elég fontos arra, hogy egy új világháborút idézzünk fel miatta. Ellenben a régi magyar területi integritás helyreállítása újabb igazságtalanságokat jelentene, s emellett keresztülvihetetlen a mai hatalmi egyensúly mellett, mely, minden valószínűség szerint, nem változhatik meg a mi javunkra.

3. Úgy az igazságosság, mint az opportunitás szempontjából Magyarország eminens érdeke, hogy jó viszonyt teremtsen az utódállamokkal és hogy őszintén közreműködjen egy Dunai Konföderáció megteremtésében, mely egyedül volna képes a rettenetes tömegnyomoron enyhíteni és egy olyan atmoszférát megteremteni, melyben a határkiigazítás megoldható lesz és a melyben a nemzeti autonómiák rendszere megvalósítható.

4. Eme legfőbb cél érdekében Magyarországnak szakítania kell a revizionista politikával és a kisantant ellen irányuló szövetségekkel, hanem szoros kapcsolatot kell teremtenie a dunai és balkáni nemzetekkel.

5. Ez az új politika eredményesen csak akkor lesz folytatható, ha az utódállamok szintén hajlandók komoly gazdasági kooperációra és mindenekfelett, ha véget vetnek a magyar kisebbségek üldözésének, hajlandók a magyar kultúra zavartalan fejlesztését lehetővé tenni és elismerik azt az elvet, hogy minden zárt nemzetiségi telepterület elsősorban a saját nyelvén és a saját fiai által igazgattassék.

Körülbelül ezeket kellene és lehetne mondani a mai viszonyok mellett. Hogy lenne-e valamelyes eredménye, nem tudom. De mindenesetre inkább lehetne, mint a Te taktikádnak, mivel a) a magyarokat némileg megnyugtatón azáltal, hogy semmi komoly életérdekről nem mondunk le; b) az utódállamok előtt dokumentálná jóhiszeműségünket, de egyben figyelmeztetné őket arra, hogy egy *vae victis*³ békét a XX. században nem lehet keresztülvinni s választaniok kell vagy a magyar demokraták kooperációja vagy a magyar feudálisok háborús propagandája között. De míg a feudálisok háborúra izgatótását sosem fogják tudni leszerelni, a magyar demokrácia erre komolyan hajlandó, ha az utódállamok csakugyan becsületes békét akarnak egyenjogú nemzetek között.

Hogy ez az út járható lesz-e, én alig hiszem ama tapasztalatok fényében, melyeket a Duna medencéjében szereztem. Viszont a másik két út nyilvánvalóan nem járható.⁴

1. [*Le peuple hongrois accuse! Marseille et le système de la dictature hongroise.* Paris, 1934, Rieder.]
2. [Jobb egy szörnyű vég, mint egy végtelen szörnyűség.]
3. [Jaj a legyőzötteknek!]
4. [A levél befejező sorai hiányoznak.]

Jegyzetek

Milotay István: A mi nagy pörünk (1936. november)

Történhet bármi velünk, sose fogjuk elfelejteni Mussolini szavait Európa s a világháború „nagy megcsonkítottját”-ról, aminek ő minket elnevezett, hogy fölemeljen és megdicsőítsen az egész világ előtt. Sose fogjuk elfelejteni ezeket a szavakat, ahogy nem felejtettük el az angol lordét se, aki először emelt kalapot a világ nyilvánossága mellett a mi jogaink, a mi szenvedéseink előtt.

Micsoda öröm volt ez annak idején! Egyszerre úgy éreztük, azt hittük, megváltozott, megfordult velünk a világ s a mélységből, a sötétségből újra a napfényes oldalra kerülünk. Azt hittük, csak ki kellett mondani a szót, már nyert ügyünk is van, ellenállhatatlan győzelmünk a világ ítélőszéke előtt.

Ebben az általános, nagy nemzeti örömmámorban egy szegény, derék zempléni gazdaember azt írta nekünk annak idején,¹ hogy ha már úgyis mindent visszacapunk a Rothermere lord jóvoltából, írjuk meg neki, kérjük meg őt szépen, ne feledkezzen meg az ő nagy szilváskertjéről se, amely ott maradt Újhely² alatt a cseh határon túl, csak-hogy épp a kezével el nem éri. Hát a nagy visszacsatoláskor ne feledkezzünk meg ezekről a szilvafákról se...

•

Régen volt ez. Nyolcszor vagy tízszer virítottak azóta a zempléni szilvafák s ez alatt a tíz év alatt a revízió ügye a homályból, a rosszakarat, az igazságtalanság sötétségéből az európai köztudat világosságába lépett. Az az igazság, hogy a Párizs környéki békék előre magukban hordozták pusztulásuk csíráit s egy új háború indítóokait, egy évtized folyamán egyre nyilvánvalóbb lett. Mindenki, minden nép levonta ennek a fölismerésnek konzekvenciáit, készült a maga módja szerint ezekre a következményekre. A régi-ek, a győzők készültek határt nem ismerő új fegyverkezéssel, a legyőzöttek, vagy akik a rövidebbet húzták, készültek ugyanígy, de készültek ugyanakkor hatalmas belső revízióval is az új jövőre. Olaszország, Németország új ideálokhoz irányították egész életüket, ezeknek új, hatalmas vezérei támadtak, akik százmilliók hitét és fantáziáját tudták közös célokra felgyújtani és öbennük egyesíteni. Új szociális, új politikai rendet építettek maguknak, a nemzeti erő kifejtés új erőforrásait fakasztották föl a lelkekből mindenütt.

Még a kisantant-államok uralkodó népeinek is van ilyen mindent magába ölelő ideálja, amelynek csakugyan mindent alárendelnek. A vad, friss, szilaj sovinizmus, a féktelen, mindent eltipró faji, nemzeti öntudat ez. A mi nemzeti önérzetünk, a mi sovinizmusunk langymeleg pacifizmus a cseh, szerb, román faji önbizalom mellett. Mintha a nagy gondolat, amely ezer éven át éltetett, fenntartott bennünket, amely azt diktálta nekünk, hogy igenis, különbek vagyunk, mint mások, hivatottabbak az uralomra, — mintha kihűlt, kialudt volna belőlünk. Nem hiszünk önmagunkban és nem hiszünk ebben a hivatásban, vagy ha igen, nem tudjuk megtalálni új eszközeit egy új politika, egy nagy belső átalakulás lendítő erejében. Mi az elmúlt tizenöt év alatt se a szociális végletekre nem tudtuk elszánni magunkat, holott egész rettentő belső helyzetünk erre szorított volna és nem tudtuk

elszárni a nemzeti szélsőségekre se, amelyekre külső helyzetünk kényszerített volna és nem tudtuk rászárni magunkat, hogy felülről csináljuk meg a belső föltámadást biztosító reformokat, Széchenyi szellemében, a vezető osztályok áldozatkészségével, se arra, hogy a nyugati radikális demokrácia eszközeivel kísértsük ezt meg, akármilyen reménytelenül...

•

Mi öt évtizedet átaludtunk a világot rázó eszmeáramlatokkal, átalakulásokkal szemben. Politikai pártjaink, szinte egész értelmiségi közvéleményünk gondolatvilága egy fél évszázad előtti kor szellemi, lelki terheltségét hordozza, annak kiüresedett, tartalmát veszített fogalmaival játszik s elvénuült céljainak megvalósításával birkózik. Egész Európa úgy néz vissza a választójog körüli egykori küzdelmekre, mint régen szétfoszlott, naiv álmokra. Egész Európa régen átélte a radikális baloldali demokrácia illúzióit s vagy túladdott rajtuk, vagy ott vergődik ezeknek az illúzióknak füstölő romjain. Mi pedig repdesünk utánuk és tőlük várjuk minden bajunkra a csodatevő gyógyszert. Náluk még álom, ami másutt már keserű, kiábrándító valóság, vagy sarokba hajtott rozoga játékszer lett. Öt évtizeddel később álmodjuk végig Európa elhasznált álmait.

•

Mi az elmúlt tizenöt év alatt egy irredentát melegítettünk a szívünkön a múltra révedő, minden cselekvésre képtelen, vékony felső rétegek ábrándja gyanánt, amellyel az alsó nagy tömegek semmi lelki, érzelmi, szociális közösséget nem érezhettek. Ezek az alsók pedig, belső elkoldusodásuk következménye gyanánt, vad szociális álmokat melengtetnek lelkükben, amelyekkel a felső osztályok nem érezhetnek semmi közösséget. Rettenetes hasadás ez, a régi orosz nemzeti és a régi spanyol nemzeti lélek átléphetetlen nemzeti hasadására emlékeztet. Ezért nincs egy közös ideálunk, amely milliók, az egész nemzeti társadalom ideálja lehetne, amelyért milliók, az egész társadalom kész volna egyformán élni, halni, mert tudja, hogy csak általa élhet, halhat reménnyel és becsülettel. Nálunk se a tömeg nem hajlandó meghalni a felső osztályok nemzeti ideáljaiért, se a felsők nem hajlandók erre az alsó milliók szociális ideáljaiért, érdekeiért.

•

Ezer éven át legnagyobb büszkeségünk volt az, hogy magyaroknak hívhattuk magunkat, hogy a magyar fajhoz tartozunk, annak dicsőségét hordoztuk. Hova lett ez a büszkeség, a különbségérzetnek ez a keleti öntudata, mellyel valamikor itt megjelentünk, amely az Árpád-kori szerzetes-krónikák tollát is áttüzesíti, mikor a magyarság hírét-nevét pergamenre vetik? Hová lett a Bánk bánék mély, köszöntüzet lehető faji gögje, amely Zrínyi Miklós száján ugyanezzel a forrósággal szólalt meg, amely Rákóczi Ferenc szívét ugyanúgy megdobogtatta, mint a Széchenyi Istvánét? Hová lett belőlük önmagunknak az a szeretete, imádata egy egész népre, millió és millió rokonarcú, rokonlelkű testvéreinkre kiterjesztve?

Sohase volt nagyobb szükség ennek a faji küldetésnek hitére, mindent fölégető rajongására, korlátlanására. Hova lett az a láng belőlünk, hol pislog, hol bujdosik, hol szégyenkezik? Ma-holnap tilos lesz szinte a nevét is kiejteni. Fölvonultatják ellene a vallást, mintha a magyar fajiság önérzete Vataék, Tonuzobáék vagy Koppányék pogányságát jelentené. Pedig ez a faji önérzet ott zengett Pázmány Péter prédikációiban éppen úgy, mint Virágh Benedek Magyar Századaiban. És küzdenek ellene az európaiság, a nyugatiság, a műveltség nevében, valami gyalázatos műveltség nevében, amely állítólag fölötte lebeg minden faji bélyegnek, elfogultságnak. És legfőbb ellentét és ellenség gyanánt fölvonul a mi szegény faji öntudatunk, büszkeségünk ellen egy másik, egy igazi, amelynek minden lehelete égő tűz; minden szava, minden gesztusa kihívó gög, amely, miközben a miénket kigúnyolta, lesajnálta, lassan helyébe és fölébe nőtt annak az idegenség minden arroganciájával és kiméletlenségével.

Altatgatjuk, szégyelljük, dugdossuk magunkban, ami még belőle megmaradt, pedig akkor fogunk elveszni végleg, mikor ez a faji büszkeség utolsót pislog bennünk. Mert beszéljenek és ír-



AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKÉRE
CEGLÉDI STAFÉTA FUT BE
AZ ORSZÁGHÁZ ELÉ,
1933. OKTÓBER 6.

janak bármit, ez a legmélyebb, a leghatalmasabb, az egyetlen dinamikus erő, amelynek segítségével egy nép mindig újjá és újjá tud születni. Vagy nem ez adta nekünk az erőt végeredményben a föltámadáshoz a tatárjárás után éppúgy, mint a török vagy német pusztulás évszázadai után? És az olasz népet, vagy a németet nem ez mentette meg és nem ez emelte föl a belső pusztulás, a szégyen örvényeiből? És Spanyolországot, a spanyol népet nem ez menti most meg és nem ez bizonyítja újra megváltható népné? Olyan népné, amely önmagát megváltani képes minden poklok borzalmaitól?

•

Két felvidéki, szlovenszkói diák járt nálunk a minap. Hosszan beszélgettünk velük az ő népük új életéről, jövődjéről, s én lenyűgözve, szívet elszorító irigységgel hallgattam ezt a két húszéves fiatal, ahogy arcukon a túróci hegyek pirosságával, a fenyőerdők hamvas leheletével, lángoló, odaadó vallomást tettek a maguk egyetlen, minden áldozata kész, minden szépet, jót, szentet, igazat és nagyot magába ölelő szerelméről, saját fiatal, küzdő népük, saját fajtájuk iránt. Ilyenek lehettünk mi száz esztendővel ezelőtt, mikor Horváth Istvánék és Virágh Benedekék előtt ültünk az egyetemi padokban s Attiláék minden világhódító dicsőségét a magunkénak éreztük. És ebben az áldott, szent elfoglaltságunkban van megírva számunkra előre negyvennyolc minden dicsősége, az egész világot beragyogó hősi nagysága s egy egész következő évszázad minden nemzeti eredménye.

•

A magyar revizionizmus az elmúlt tíz esztendő folyamán, akarva nem akarva, olyan szerencsétlen fogalmazást kapott, hogy a nemzeti öntudat, a kiolthatatlan nyugtalan-ság s a meg nem alkuvó föltámadás gondolata helyett egy sajátságos kegyes pacifizmus, egy sajátságos nemzeti oblomovság szelemét növelte nagyra közöttünk. Ez a reviziós gondolat, éppúgy, mint az irredenta, voltaképpen reakciónak született, a wilsoni szélhámossal, a népszövetség farizeusaival, a cseh, szerb, román rabló sovinizmus falánkságával, a békeszerződések hazugságaival szemben s mire észrevette, illetve anélkül, hogy észrevette volna, maga is wilsoni, népszövetségi elvekre csúszott át. Magáévá tette, a köztudatba oltotta és nemzeti közvéleménnyé alakította azt a meggyőződést, hogy a mi követeléseink a határok kiigazítását illetőleg békés úton és csakis békés úton rendezhetők. Úgy fogta fel és úgy állította oda a magyar kérdést, az elszakított területek ügyét, mint egy nagy sommás keresetet, amellyel addig ostromoljuk a győztes nyugati népek

és a népszövetség lelkiismeretét, míg ezek visszaítélik nekünk, amit tőlünk elvettek és kötelezik az alpereseket is, hogy ezeket nekünk visszaadják. Nekünk, a mi keleti fatalizmusunknak, a mi malomalatti világlátásunknak, a mi ezeréves „jogerzetünk”-nek ennél kényelmesebb irredentát igazán már föl nem találhatunk és föl nem találhattunk volna. Mi beleültünk ebbe a jó langymeleg revíziós gondolatba, mint egy kényelmes fotelbe s vártuk és ma is várjuk, hogy a fölvilágosodott nyugati közvélemény vagy a megtérített népszövetség nyomása alatt egyszerre csak megjelennek a román, szerb, vagy cseh küldöttségek Budapesten s mint ahogy Árpád vezér előtt teszik a nagy Munkácsy-képen, lerakják lábaink előtt a fűvet, földet és a fehér ló kantárját a visszaállított Erdély, a Felvidék és a Bánát szimbólumai gyanánt. Sőt ennél még többet várunk a revízió nevében, azt, hogy német, olasz, vagy lengyel barátaink egyszer csak fegyvert ragadnak értünk s addig harcolnak a kisantant ellen, míg vissza nem veszik tőlünk s nekünk diadalmasan vissza nem adják a jogtalanul elrabolt részeket. Így született meg a mi bosszút esküvő irredentánk-ból egy sajátságos, posványos belső pacifizmus, pusztítóbb a Wilsonékénál, mert azt kívülről hazudták, vagy erőltették reánk, ezt pedig magunk hitetjük el és erőltetjük rá önmagunkra.

•

Ha nem történik valami csoda, a békés népszövetségi revízió álomvilágából rettentő, könyörtelen valóságra fogunk ébredni. A valóságra, amely a humanista, pacifista érzelmek, a jogi argumentumok helyett a fegyverek nyelvén fog beszélni. Az új háború eredménye gyanánt, akárhogy végződjék is, senki se fog nekünk visszaadni semmit, egyetlen szilvafát se ingyen, csak úgy a szép szemünkért. A történelemben, a népek élet-halál küzdelmében mindennek ára van. És éppen ezért senki se fog helyettünk ingyen visszahódítani mindabból, ami elveszett, egy talpalatnyi földet, egyetlen rögöt se. Ha gyöngék leszünk ellenségnek, a mostani győzők, a trianoni győztesek fognak végleg megenni, ha mi győzünk, de pusztán hatalmas szövetségeseink jóvoltából, ha nem leszünk elég erősek barátunk, a barátaink fognak megenni. Senki se fog hajunknál fogva ingyen fölemelni és jussainkba visszaültetni bennünket.

•

Az olasz meghal Mussoliniért, a német meghal Hitlerért, a cseh a maga új államáért, annak határaiért, a szerb a maga hősiességéért, a maga faji aspirációiért, az angol az impériumért, a francia a securitéért, a szovjet a világforradalomért. Miért halunk mi meg, ha háború lesz, ha azt is, azt a legnagyobbat, amiért csakugyan érdemes élni is, halni is, pusztán a béke fegyvereire bízunk?

Új Magyarország, 1936. november, 8. 1–2. o.

Jegyzetek

1. [Lásd Milotay István: Rothermere lord szilvafái. *Magyarország*, 1927. szeptember 4., 1–2. o.]
2. [Sátoraljaújhely városát a trianoni határ a vasútállomás mellett osztotta ketté.]

Csécsey Imre: Korszerűtlen napló (1938. október)¹

A Felvidék összefüggő magyar nyelvterületeink visszacsatolása,² mint múltkori cikkünkben³ remélni mertük, békében és tisztességgel ment végbe. Minden magyarnak, akár milyen politikai meggyőződést valljon is, van oka és joga az örömré. Még a humanistának is (engedelmet kérünk), hisz annyi igazságtalanságnak, embertelenségnek voltunk és vagyunk tanúi a mai Európában, hogy még magyar voltunktól függetlenül is, pusztán emberségtudatunk alapján örülnünk kell, ha egyszer kivételesen valamilyen igaz-

ságnak legalább kis része diadalmaskodik. Az pedig nem vitás, hogy az egynyelvű területek szétszakítása, a rajtuk élő népek megkérdése nélkül, a tiszta emberség szempontjából is igazságtalan volt, a mostani részleges jóvátétel tehát nemcsak nemzeti siker, hanem a humánus öröme is.

Örülünk tehát – s még inkább örülnénk, ha bizonyos emlékek és gondok nem kínoznának. F. G.⁴ atyai barátom, színmagyar és demokrata, mint e sorok írója, s azonfelül lángoló nacionalista is, írja szíves magánlevelében a müncheni döntés⁵ után:

„Trianonban – megszakítva évezredes, enélkül is több évszázados – történelmi, gazdasági és néprajzi, ezeken felül még több tízezer éves természeti határokat szabdalnak széjjel. Ez a szabdalás – talán a néprajznak kivételével – most csak folytatódott Nyugat felé... Ha a Trianonban összeült himnemű párkák ama rombolást el nem követik... Ha a régi Magyarország határait mindenféle nemzetiségi vagy akár még hadászati biztosítékok kikötése mellett legalább nagyjában meghagyják... Akkor ma a régi Cseh- és Morvaország határai is épségben állnának, mert a német nemzeti egyesítési terjeszkedési vágy egy olyan, még az ausztriai Anschluss-vágyak ellenére is egységes kelet-közép-európai tömbbel találta volna magát szemben, amelynek áttörésére aligha vállalkozott volna. Azonban a fenntisztelt párkák jobbnak látták még Burgenlandok és Teschen⁶ kerületek alkotásával is a német terjeszkedés útjait egyengetni.”

Igen, ez a gond vet árnyat mai örömeinkre. Nem gondolom, hogy akad ma jóhiszemű magyar, bármilyen párthoz tartozzék is, akit ne töltene el aggodalommal, hogy a történelemnek nem is szeszélye, hanem éppen logikája folytán a mi jó ügyünk összekapcsolódott egy ránk nézve is vészes imperializmus hatalmi céljaival. Kevés vigasz, hogy a segítség, amelyet e révén kaptunk, távolról sem volt százszázalékos. Még kevesebb vigasz, hogy ez az imperializmus mindenesetre egy másik imperializmust tört meg, azt a cseh-szlovák hatalmi politikát, amely húsz évvel ezelőtt vakon és meggondolatlanul szétrobbantotta a közép-európai gátat és azóta sem tett egy lépést sem, hogy újra megépüljön. Kevés vigasz ez is, mondom, mert a gát akkor mindenesetre összetört s újjáépítéséhez a természetes alapok ma, Magyarország szerény megnagyobbodása ellenére is gyöngébbek, mint valaha.

Úgy látszik, a történelemben mégis van logika, ha néha meglepő módon érvényesül is: máshol üt vissza, mint ahol arcul csapták. Mind magyar szempontból, mind a szélesebb közép-európai távlatból voltaképpen sajnálnunk kellene a cseheket, hogy a ma talán általuk is igazságosnak elismert magyar jóvátétel így összekapcsolódott nyugati országgrészük megcsonkításával. De hát sajnálhatjuk-e őket? Akár a demokrácia miatt is, amely velük együtt szintén vereséget szenvedett a Szudétaföldön? Sajnálhatjuk-e nevezetesen éppen mi, európai magyarok, demokraták és humanisták?

Prágában jártam, közvetlenül a szeptemberi döntő napok előtt, először életemben. Kalauzom, szlovák íróember, magyar versek és regények fordítója s mégis hű cseh hazafi, szeretettel állt meg a Hradsin⁷ udvarán a Kolozsvári testvérek Szent György-szobra előtt. – Ez nemcsak a mi büszkeségünk, hanem az Önöké is – mondta. – Tele vagyunk itt magyar emlékekkel. – És fellángolt a szeme, mikor Ulászló király termében megmutatta a magyar, cseh és lengyel címert, egymás mellett.

– Különben nem is ekkor volt a történelem nagy pillanata – magyarázta –, hanem pár évtizeddel azelőtt. Hunyadi Mátyás és Podjebrád György, vő és após, koruknak két legzseniálisabb államférfia. Senki sincs akkor egész Európában, aki csak meg is közelítené őket. Mindkettő európai távlatban gondolkodik, nagypolitikát csinál. Csak éppen külön-külön, sőt egymás ellen, egymásra féltékenykedve. Mi lett volna, ha ők ketten összefognak! Ha megcsinálják, együttes erővel, a nagy közép-európai birodalmat, a természetes egységet a mesterséges német-római császárság ellen!...

Hallgattam, ő folytatta:

– Nem csinálták meg. A nagy esély elszaladt – és jött önökre Mohács és miránk Fehérhegy.⁸ És jöttek mindkettőnkre a Habsburgok, akik aztán megcsinálták az egységet – három, illetve négyszáz évre – rosszul...

Tovább is hallgattam. Mátyás és Podjebrád György lelke rajta, hogy nem ők csinálták meg, de ma már bajos lenne négyszáz évvel visszafordítani a történelmet. Talán újra kezdeni? Vezetőm nyilván erre célzott. Félek, hogy ma, 1938 szeptemberében, Hannibállal a kapuk előtt,⁹ ez sem igen menne többé. Talán nem négyszáz, de legalább húsz, vagy mondjuk tíz évvel ez is elkésett már.

Udvariatlanság, hogy nem szólok, de ha válaszolnék, még udvariatlanabbnak kelene lennem szíves vezetőmhöz. Bánthatom-e éppen most, amikor hazájáért gyötri a gond? Nem válaszoltam hát. Itt üzenem neki, amit akkor mondhattam volna, barátsággal, de őszintén:

– Uram, a lapban, amelyet Ön is ismer, sohasem olvasott és ezután sem fog olvasni gyűlöletet az Ön népe ellen. Mi következetesen azt valljuk, hogy gyűlöletre semmit sem lehet építeni. Márpedig mi építeni szeretnénk, és Ön jól tudja, hogy mit: országaink és egész Közép-Európa békéjét. Nem akarunk tehát haragudni Önökre, de engedje meg, hogy éppen mi, a húsz év előtti magyar demokrácia vert maradék serege, ne is sajnáljuk Önöket. Mert, ha nem is az Ön népe, de az Ön népének akkori vezérei voltak azok, akik megfojtották ezt a húsz év előtti magyar demokratikus kísérletet. Önök forgatták ki a nemzetek önrendelkezésének – magában véve helyes és tiszteletre méltó – eszméjét igazi valójából, hogy megvalósítsanak egy hatalmi ábrándot. Károly császár Ausztria népeinek s az októberi kormány Magyarország népeinek becsületesen és őszintén felajánlotta a nemzeti önrendelkezést, a természetes történelmi határok és az évszázados gazdasági kapcsolatok szétszaggatása nélkül. Felajánlottuk minden nemzeti nyelv szabadságát, minden kisebbség védelmét, kantonrendszert, föderalizmust és minden jót. Mindezekre nézve kiköthettek volna olyan garanciákat, amilyeneket csak akartak. Mindez azonban nem volt jó és nem volt elég Önöknek. Mi a demokráciát kínáltuk minden vonatkozásban, a nemzetiségi szabadság síkján is – Önök egyszerűen a hatalmat akarták. És megbuktatták a magyar demokráciát, politikai öngyilkosságba kergették az októberi kormányt. Sajnálhatom-e hát Önöket, akár mint magyar, akár a nemzetfölötti demokratikus szolidaritás nevében?

Ezt mondhattam volna akkor – s ma sem mondhatok egyebet.

A nemzetek önrendelkezési jogáról azonban, úgy is, mint jóhiszeműen kitűzött demokratikus eszméről és úgy is, mint a világháborús antant hadicéljáról, érdemes még kissé elgondolkodni. Halász Miklós mutat rá kitűnő könyvében (*Csehszlovákia, 1918–1938*), hogy a győztes hatalmak számára Wilson eszméje¹⁰ sohasem volt egyéb, mint hatalmi céljaik szemérmes takarója. De miért éppen ezt a jelszót választották? Miért gondolták, hogy éppen és kizárólag ennek az eszmének jegyében biztosíthatják legjobban győzelmük eredményeit? Egyedül Wilson szuggesztíójával¹¹ aligha lehet ezt magyarázni, hiszen tudjuk, hogy a béketárgyalásokon Lloyd George és Clemenceau¹² nem csináltak sok gondot abból, hogy az Egyesült Államok elnökét udvariasan és észrevétlenül bár, ott gáncsolják el, ahol jónak látták. Vajon ők is azt hitték-e, hogy ez az elv felel meg legjobban érdekeiknek?

Korábban egyszer már megpróbáltam kimutatni, hogy az elmúlt húsz év alatt nem a *demokrácia* bukott meg, hanem csak a *demokraták*, s ők is épp azért, mert részben elárulták, részben rosszul értelmezték saját eszméjüket. Félrelépéseik sorozata most húsz éve kezdődött. Ha akkor az egyszerű és reális szabadságot, az *egyének önrendelkezését*, vagyis valóban a demokráciát proklamálták volna legfőbb rendezési elvként, ha ezt bátyázták volna körül minden elképzelhető garanciával, akkor nemcsak az eszmének, de önmaguknak is jobb szolgálatot tettek volna. Egy nemcsak kényszerből és formailag, de szervesen demokratikussá vált Németország felől máig sem kellett volna veszélytől tartaniuk. S egy ugyanígy demokratizálódott Ausztria és Magyarország keretében, pusztán a szabadságjogok teljességének megvalósítása révén, ami természetesen a nemzetiiségi szabadságot is magában foglalja, százszor tökéletesebben testesülhetett volna meg az itt élő nemzetek önrendelkezésének eszméje, mint a Saint-Germain-ben és Trianon-

ban¹³ eldöntött hatalmi rendezés útján. Főképpen pedig: a demokratikus alapon föderalizált Ausztria és az ugyanígy átszervezett Magyarország, akár a Habsburgokkal akár nélkülük, kiegészítve a harmadik társként belépő Lengyelországgal, önmagában is szilárd gát lett volna, még ha a német nép demokratizálása és pacifikálódása már korábban is csak látszólagosnak bizonyult. Egyébként is: mit jelent valójában a nemzetek önrendelkezésének elve? Jelenti-e például azt is, hogy a Fidzsi-szigetek népének joga van, nemzeti hagyományaihoz híven, embert enni? Vagy jelenti-e azt, hogy mindegyik nemzetnek joga van a területén élő nyelvi kisebbségeket, különösen azokat, amelyek összefüggő település és területi elválaszthatóság híján politikai értelemben nemzetnek nem tekinthetők, tetszése szerint elnyomni? A békeszerződések megalkotói elfelejtettek belemélyedni saját jelszavuk értelmébe. Ha az önrendelkezés nem ilyesmit jelent, hanem csupán a nemzeti értékek szabad kifejlésének, az általános kultúrába bekapcsolható nemzeti sajátosságok kiélésének biztosítását, akkor világos, hogy ehhez nem lett volna szükség új állami szuverenitás megteremtésére, hanem — ismétlem — ezt a célt az 1918-as magyar és osztrák elgondolás szerinti demokratikus államszövetség — amelyben az egyes autonómiák egymást kölcsönösen ellenőrzik és amelyben a kantonrendszer a körülzárt kis nyelvszigetek szabadságát is biztosítja — sokkal jobban valósította volna meg.

De még ha legalább ezt a végig nem gondolt önrendelkezési elvet becsületesen érvényesítették volna! Ugyancsak Halász Miklós mutat rá említett könyvében, hogy a nemzeti elv alapján a most visszacsatolt Felvidéket mindenesetre már akkor meg kellett volna hagyni Magyarországnak, viszont a Szudéta-területeket ugyancsak már akkor át kellett volna engedni Ausztriának, illetve Szászországnak. S ma is kérdés, hogyan oldódott volna meg akkor a szlovák és ruszin probléma?

Nem, a becsületes megoldás nem lett volna jó — nekik, mert már akkor súlyos bizonytalanságokat okozott volna s nyomban kiderült volna, hogy a pusztán önrendelkezési eszme, ha mindenütt kitűnő lehet is, épp ezen a tájon, az együttélésre, nem pedig szét szakadásra rendelt kis népek között elégtelen, sőt hamis elve a rendezésnek.

Ez az elv csak arra volt jó, hogy szétrombolhassák Magyarországot és Ausztriát. Értethető, hogy az új cseh államnak ez volt az egyetlen hadicélja. Kevésbé érthető azonban, hogy a nyugati hatalmak is ezt vélték legfontosabbnak, maguk és a demokrácia érdekében. Hogy — talán elbűvölve Masaryk tagadhatatlan szellemi erejétől — ennyire vakok voltak a nagyobb veszedelem iránt, amellyel szemben pedig egyedül az egységben meghagyott és demokratikus Kelet-Közép-Európától várhattak maguk is védelmet a jövőben. Megdöbbenő, hogy mily hamisan ítélték meg ezt a jövőt. Az állítólagos nemzeti eszme jegyében ujjongva fojtottak meg egy becsületes kísérletet, amely ennek a tájnak demokratikus átrendezésére törekedett — s egy füst alatt maguk vetették meg a logikai és erkölcsi alapját oly minden eddiginél hatalmasabb német imperializmusnak.

A nyugati demokráciák elégszer tévedtek. De nagyobb, azt hiszem, soha, mint 1918-ban. A történelem nem felejt: most büntette őket akkori vakságukért.

Ruszká-Krajná volt hajdan a Ruténföld neve. Árpád-kori donációs levelek említik így az északkeleti végvidéket. Külön vajdaság volt, s őslakói, a ruszinok, királyi kiváltságokat élveztek. Évszázadok alatt aztán a kiváltságokat is, a népet is elfelejtették. A ruszin nép a legszegényebb, leggyámoltalanabb nemzetisége volt a békebeli Magyarországnak. De csak az emberek felejtenek, a történelem mégis emlékezik. 1918 végén feléledt — ha évszázadok és évtizedek közt csak egy pillanatra is — Ruszka-Krajná ősi joga: a magyar kormány teljes autonómiát adott ennek az országrésznek.¹⁴ Mindenik határán fegyver által szorongatva, belül két tűz között, a prédára leső bolsevizmussal s az ellenségesen passzív jobboldallal állva szemben, egy elvesztett múltat likvidálva és reménytelen jövő elé nézve, ennek a kormánynak, ahogyan némely egykorú újság gúnyosan írta, „nem volt sürgősebb dolga”, mint hogy a szegény, nyomorúságos ruszinoknak „fehér lapot” nyújtson át és rövid tárgyalás után megadjon nekik kulturális és politikai szabadság tekintetében mindent, amit kívántak.

Hát ma, húsz év után, alighanem belátják az akkori gúnyolódók is, hogy csakugyan nem volt sürgősebb dolga. Mert ami még sürgősebb lett volna, azzal réges-rég elkéstek már az akkori kormány elődei is. A határokon már régen az erőszak diktált; a nemzetiségek nem méltányosságot akartak már, hanem hatalmat. Még udvariasan szóba álltak a magyar kormánnyal, de háta mögött kinevették, amiért az értelem, a belátás, a jóindulat elavult és elkésett eszméit hirdeti. Főképp pedig: nem is hittek neki. A magyarok – gondolták – csak azért ígérek mindent, mert kényszerhelyzetben vannak. Nos, ezért kellett először épp azon a ponton bebizonyítani a jó szándékot, ahol még nem szorongatott az erőszak. A ruszin vidék békés, tűrő népe volt az egyetlen végvidéki nemzetiség, amely nem fogott fegyvert az októberi kormány ellen. Éppen ezért volt nemcsak becsületes cselekedet, de helyes politika is, önként felajánlani ennek a népnek az autonómiát, amit különben ugyanakkor megkapott a hazai németiség is. A demokrácia és emberség gesztusán túl, tüntető példa is volt ez a többi nemzetiség és a Nyugat nagyurai felé: íme, készek vagyunk megvalósítani a történelmi határokon belül minden nép teljes önrendelkezését.

Húsz év után erre talán nemcsak szabad, de kell is emlékezni már. Az 1918-as kormány iránt a legkevésbé sem barátságos érzelmű *Magyar Nemzet* írta most, a komáromi tárgyalások idején:

„– – – A magyar kormány karácsonykor megadta a ruszinoknak a legmesszebbmenő autonómiát. Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung megyék ruszinlakra területeiből megalakította Ruszka-Krajna kormányzósági kerületet. Ez a kerület a félmillió ruszin számára belügy, igazságügy, közoktatásügy, vallásgyakorlat, nyelvhasználát, törvényhozás és kormányzat terén a legteljesebb autonómiát adta meg. Magyarországgal közös ügy maradt a külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, továbbá a gazdasági, a közlekedési és a szociálpolitikát érintő ügyek. Zemplén, Sáros, Abaúj-Torna és Szepes vármegyék ruszinlakta területeinek közjogi rendezése az általános békekötésig függőben marad.

A most folyó tanácskozásokkal kapcsolatban nagyon fontos erre a körülményre rámutatni, mert ebből több érdekes dolog derül ki.

– – – Kiderül az is, hogy Magyarország akkor, amikor e terület háborítatlan birtokában volt, Munkács székhellyel *maga alkotta meg az önálló ruszin államot* abban a baráti szellemben, amely a két nép között ezer éven át fennállott.”

Igen, a ruszin autonómia, ha gyakorlati eredménye nem is volt tartós, elvileg döntő jelentőségű demonstráció volt Magyarország jó szándékáról. S annak számít most és a jövőben is. Erkölcsei tökélyre; ma vagy holnap vagy valamikor még élhetünk vele. A történelem néha csakugyan emlékezik. Ha az egyéneknek nem is szolgált mindíg igazságot, a tettek értékét megőrzi. A húsz év előtti emberek elbuktak, de akármi lesz is az akkor felszabadult Ruténföld sorsa, minden jelen és eljövendő magyar kormány mindig joggal hivatkozhatik arra, hogy mi annak idején önként, pusztán igazságból és emberségből, teljes szabadságot adtunk a ruszin népnek. S az ilyen hivatkozás során természetesen meg sem kell említeni annak a Jászi Oszkárnak a nevét, akinek ez az 1918. évi X. néptörvény személyes műve volt és aki, köztudomás szerint, egyébként is elárulta a hazát. [...]

Századunk, 1938/9–10. sz. (13. évf.), 315–323. o.

Jegyzetek

- [A jegyzetek elkészítéséhez az alábbi szövegkiadást használtuk: *Radikalizmus és demokrácia. Csécsy Imre válogatott írásai*. Szerkesztette és a bevezetőt írta: Valuch Tibor. Utószó: Szalay Pál. A bibliográfiát összeállította: Kerékgyártó Béla és Valuch Tibor. Szeged, 1988, Aetas, 153–161. o.]
- [A Felvidék magyarlakta területeinek visszatéréséről az első bécsi döntés rendelkezett 1938. november 2-án. Szövegét lásd e kötetben a *Fornások között a Revízió és újabb háború* c. fejezetben. A magyar csapatok 1938. november 5-én kezdték meg a bevonulást, majd 13-án kihirdették „A Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről” szóló 1938:XXXIV. tc-t.]

3. [Csécsy Imre: Nemzet és nemzetiség. *Századunk*, 1938. 7–8. sz. 233–237. o.]
4. [Valószínűleg Fėja Gézáról van szó.]
5. [A Münchenben ülésező angol–francia–olasz–német nagyhatalmi értekezlet 1938. szeptember 29-ről 30-ra virradóra meghozott döntésében Németországnak ítélte a csehszlovákiai Szudéta-vidék német többségű területeit.]
6. [Csehül Těšín, lengyelül Cieszyn: a történelmi Magyarország Árva és Liptó vármegyéjének egyes lakosságú környéke, amelyet az első világháború után megosztottak Lengyelország és Csehszlovákia között, s amelynek maradványát Varsó október elején ultimátummal követelte – sikerrel – Prágától.]
7. [Hradčany: a prágai királyi vár.]
8. [Habsburg II. Ferdinánd német-római császár és szövetségesei 1620. november 8-án a Prága mellett megvívott fehérhegyi csatában gyors vereséget mértek Pfalzi Frigyes cseh király seregére, aminek folyományaképpen Ausztria örökös tartományként bekebelezte Csehországot.]
9. [Hannibal ante portas – a második pun háborúban Kr. e. 218-ban Hannibál karthágói hadvezér vakmerő hadjárat végén északi irányból jutott el Róma közelébe.]
10. [Utalás Woodrow Wilson amerikai elnök 1918. január 8-án a Kongresszushoz eljuttatott békeprogramjára.]
11. [Sugalmazásával.]
12. [David Lloyd George brit és Georges Clemenceau francia miniszterelnök.]
13. [Az osztrák és a magyar békeszerződésben.]
14. [Az erről rendelkező 1918:X. néptörvény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Helyünk és sorsunk Európában – Részletek (1941)

[...]

Vezető államférfiaink, törvényhozásunk gondolattalanul, minden külön magyar elgondolás, terv nélkül, nemzetünk halálra üzötten, halálra fáradtan, főleg pedig kellő lelki előkészület híjával érte meg a középponti hatalmak katonai összeomlását. Magyar szó nincs erre a furcsa, szinte bamba magatartásra: egyszerűen „mitmacholtuk”¹ végig a háborút s még a magunk belső összeomlását is „vállat vetve” csináltuk a német összeomlás nyomán. Mert hiszen semmi kétség, hogy az „avizó”-t² az összeomlásra a németek franciaországi gyors visszavonulása adta meg, miután 1918 egyik júliusi napján Foch marsall kiadta rettentő napiparancsát: „Megkezdődött a bordák ropogtatása.” Az osztrák–magyar politikai és katonai előrelátás és befolyás olyannyira semmivé zsugorodott volt már a háború folyamán, hogy jámbor mindent vállalással viseltük el a közös hadvezetésnek azt a szörnyű tévedését, hogy Szalonikiben meghagyta az ellenség bázisát, a közhiedelem szerint, „nagy balkáni fogolytábor” célzatával. Így kerülhetett könnyűszerrel hátunkba a bolgár arcvonal összeomlása után azonnal az antant hadereje s tette nehezé a magunk külön ellenállását, Magyarország önvédelmét.

De mégsem ez a gyors hátbatámadás, vagy a német franciaországi front áttörése és a megállíthatatlan német visszavonulás volt e külön magyar összeomlás igazi oka. Legfeljebb elindítója volt. *Mi elsősorban a magunk évtizedes hibáinak és mulasztásainak súlya alatt roppantunk össze.*

Nem azt a világot éljük manapság, hogy bármi haszonnal kecsegtethetne az önecsálás, a henye illúzió, a népek történetében annyiszor és annyiféleképpen jelentkező menekülés az erkölcsi felelősség elől.

Igen, egyetlen nemzet sem mondhatja el magáról, hogy sorsának ő az egyedüli kovácsa. Ezzel még a legnagyobb és leghatalmasabb népek sem áltathatják magukat. *De az sem hasonlít a teljes igazsághoz, mikor sorsunkért csak másokat teszünk felelőssé és beleéljük magunkat olyasféle kényelmes és olcsó vigasztalódásba, mint a háború után, sőt még a forradalmak után is, mikor minden szerencsétlenségünket hol háborús ellensé-*

Felelősségünk a Szent István-i birodalom összeomlásában

geink korlátlan gonoszságával, hol az októberi forradalom és a rákövetkező proletárdiktatúra bűneivel és mulasztásaival magyaráztuk.

A dolog kétségtelenül sokkal bonyolultabb.

A háborúban győztes nagyhatalmakat inkább tudatlansággal, tájékozatlansággal, hanyag lelkiismeretlenséggel, stílustalansággal, gyengeséggel és tehetségtelenséggel vádolhatjuk, mint tudatos gonoszsággal. A békeszerzők nem ismerték Közép-Európa történelmét s a fáradságot sem vették maguknak, hogy a béketárgyalásokra komolyan felkészüljenek; fáradtak is voltak, unták is a dolgot, örültek a győzelemnek s a dunai rendezést néhány – főleg francia – aggodalmaskodó és igazságot kereső felszólalás félretételével, mint kelletlen zsákmányt, odadozták közép-európai apró, valóságos és álszövetségeseiknek. Ezt kétségtelenül rosszul tették mind az általános emberi igazság, mind Európa, mind pedig a maguk érdekei szempontjából. Ahogy az húsz év múltán részben akkori vezető államférfiak későbbi beismeréseiből, részben pedig a húsz év után elkövetkezett események sorozatából világosan kitűnik. Viszont magyar szempontból teljesen elhibázott dolog megfélekezelnünk arról az alapvető tényről, hogy végre is a győztes nyugati hatalmak ellenségeinek táborában küzdöttünk.

Éppígy igazságtalan dolog s egyben káros jövő kibontakozásunk szemszögéből is, minden történelmi felelősséget az összeomlásért a különben valóban silány és tétova októberi forradalomra s annak kormányzatára halmozni. Eszem ágában sincs a törekvés, hogy ezt a szerencsétlen és sok tekintetben bűnös rendszert mentetgetni próbáljam: rengeteget mulasztott, legtöbbet honvédelmi téren. De azt sem szabad elfelejteni hogy maga ez az egész úgynevezett októberi forradalom inkább csak külsőséges kendőzése volt egy belső összeomlásnak, forradalmi jelszavakkal való fölcicomázása egy már kész katasztrófának. Hiszen ha valóságos forradalom lett volna a szó nagy és nemes, előretörő, történelmi értelmében, akkor annak villámgyorsan két irányban kellett volna cselekvésbe lendülnie: egy nagy honvédelmi kiállításban és a szociális kérdések, elsősorban a földkérdés nagystílű megoldásában. De éppen ez a kettő nem történt meg. Az igazi kossuthi szellem föllángolása bizonynyal egyszerre hozott volna gyors és kiadós földreformot és hatalmas, új magyar szabadságharcot. Azért azonban, hogy ez nem következett el, igazságosan nem lehet csak az októberi szerencsétlen és reménytelen rendszert okolni. A felelősséget meg kell osztani az októbristák és a háború előtti 67-es³ kormányok és kormányzati rendszerek, meg a háborús kormányok sokféle balfogása és mulasztása között. Nem Ádámgig, Éváig, vagy Szent Istvánig, esetleg Mohácsig kell visszamennünk a trianoni katasztrófa okainak keresésében, de a múlt század 80-as, 90-es éveiiig mindenesetre, mint ahogy az előzőekben is megmutattam.

Világosan szeretnék beszélni: nem azt állítom, hogy a trianoni bukás nagy történelmi erők összejátszásának lett volna elháríthatatlan következménye. Ellenkezőleg: a nagy történelmi erők, ha érvényesülhettek volna, mind a Szent István-i magyar birodalom fönnmaradásáért és megerősödéséért, hivatásának nem megszűkítéséért, hanem kiszélesbüléséért dolgoznak vala. Csakhogy a 67-es korszak megtagadván a magyar történet minden igazi nagyságának tanítását, Szent Istvántól Deák Ferencig, elherdálván e hosszú és dicsőséges múlt minden nagy építő, európai gondolatát, sutba dobván nemzetünk nehéz és hősi áldozatokkal terhes kötelességteljesítését, elhalványítván a magyar lélekben az ősi hivatástudatot, kikezdván a legszentebb hagyományokat, sok tekintetben tákolmányyszerű alparlamentarizmust építván az ősi alkotmányos sziklaalapokra és pusztulásnak dobván oda a nemzet – és egyben Közép-Európa – legnagyobb emberanyagát, a zömöt, a nemzeti politika tulajdonképpeni emberalapját, a magyar parasztságot; és végül letérvén a hagyományos magyar külpolitika ezeréves útjáról: a bukás szélére sodorta, még háború híján is, Magyarországot.

De még azt sem állítom, hogy 18-ban menthetetlen lett volna Magyarország. Egy hatalmas szellem, egy nagy vezéri egyéniség, egy új kossuthi varázsló talán még az utolsó pillanatban is meg tudta volna tenni a csodát: a lángész villámló és mennydörgő módján föl tudta volna rázni a magyar történelmi lelkiismeretet, meg tudta volna értetni a

halálosan fáradt nemzettel, hogy nem érkezett el az ideje még a pihenésnek, a fegyver letételének, most kell igazán marokra fogni a puskatot... Egy istenadta génusz bizonynyal másként fogalmazta volna meg szegény Tisza István ama bejelentését, hogy a háborút elvesztettük,⁴ olyasfélét kellett volna mondania, hogy *a középponti hatalmak elvesztették ugyan a háborút, de Magyarország még nem és meg kell védeni minden emberi erővel, a magyar birodalmi hivatás nem semmisült meg, hanem csak új helyzetbe került, új szerephez jutott, új feladatok elé sodródott.* Egy istenküldötte nagy magyar vezérember egyetlen tigrisugrással vetette volna rá magát a gyökeresen megváltozott helyzet adta zsákmányra: *a nagy káoszra*, ami itt elkövetkezett s villámgyorsan fogott volna össze a lengyel nemzettel és Olaszországgal, esetleg a horvátokkal és szerbekkel is.

Az 1938. március óta lefolyt közép-európai események előtt még csak lehetett az embernek az az érzése, hogy eleve reménytelenségre kárhoztatott vállalkozás lett volna bármily nagyszabású magyar kiállítás a német összeomlás után s hogy amit az előbb elmondtam, az mind csak a felforrósodott magyar képzelet káprázata. De ma már, *nem utolsó sorban a világháborús béketárgyalások anyagának és részleteinek ismeretében*, nyugodt lélekkel elmondhatjuk, hogy 1918 ősze még rengeteg lehetőséget kínált minden nagyszabású elgondolás, minden bátor cselekvés, minden hősi kiállítás és minden jól megokolt *kész helyzet* számára. És ha a nyomorúságos, vánszorgó cseh belopakodók *kész helyzetet* teremthettek a Felvidéken, akkor a magyar oroszlán megsebzetten és fáradtan is megmutathatta volna Európának, micsoda félelmetes erők lakoznak benne... Hiszen még egy fél évvel később is csak Clemenceau sürgönye⁵ állította meg a magyar vörös csapatokat, s ha az akkori bolsevista rendszer megtalálja vala a maga nemzeti és katonai fékező és átértékelő mesterét s új lendületet tud vala adni a magyar támadásnak: a magyar hadakat cseh erők Prágáig sem állíthatták volna meg. Hát még 1918 őszén, mikor egymillió emberünk volt fegyverben és az ősi határokat egyetlen idegen katona sem lépte át...

De kapcsoljuk ki a „csodát”, a csodatevő Toldi Miklóst, aki ifjan vagy vénen borbog „kurta pej paripáján”, pontosan a döntés pillanatában, a bajvivó térre, hogy kiszabadítsa idegen kézből az ország címerét. Ilyen csodatevő Toldi Miklós talán nincs is, csak a költői képzeletben, vagy ha van, *csupán megszemélyesítője lehet az igazi magyar Toldi Miklósnak: a magyar népnek.* A politikai génusz nem olyan, mint a költői, nem olyan szuverén ura a maga anyagának, holott ő is művész valójában. A legnagyobb vezéri egyéniség is béna és tehetetlen, ha népe és kora nem érti meg, ha bármi szerencsétlen körülmények, beteg fejlődés, a néplelek belső forrásainak időleges elapadása, gátolja azt a természetes kölcsönhatást, amely igazán csak a valóságos nagy ember s egy valóban nagy nemzedék között érvényesülhet. *A nép közösségi génuszának és az egyéni lángelmének találkozniuk kell, hogy az igazi történelmi csoda létrejöhessen*, mint ahogy találkozott Kossuth Lajos a maga nagy 48-as nemzedékével. De hiába tört volt kétszáz évvel azelőtt égre Zrínyi Miklós valóban mátyási méretű roppant szelleme és akarata, mikor oroszláni hangján bömbölte a világba legfőbb követelését: „fegyvert, fegyvert, fegyvert és jó vitézi resolútiót!”... mert kora, *nemzedéke* süket volt.

A szomorú 1918-as évnek tragikuma nem merült ki abban, hogy nem támadt új Kossuth Lajos a nagy új Zrínyi Miklósa; a nemzedék is gyöngé, fáradt, ernyedtté és elkínzott volt. Kevésbé fogékony akár egy valóban nagy egyéniség megértésére, akár a maga óriási évezredes hivatásának felismerésére és betöltésére. Milyen nemzedék is teremhett a kiegyezési korszak második felének mérhetetlen sivárságából? Milyen nemzedék is támadhatott egy korszak méhéből, mely minden igazi nagy kötelességét elfeledte és minden történelmi feladatát megtagadta?

Különös, kísérteties, szinte háborzongató jelenség, a legutóbbi száz esztendő magyar történetének politikai elemzője számára: látni, hogyan öröklődnek tovább régi bűnök s jelentkeznek korszakról-korszakra új formában, új jelszavakkal, „új eszmeáramlatok” köntösében, anélkül, hogy lényegükben változnának, vagy eltűnhetnének a magyar

A magyar birodalom összeomlott, de a sírásó vétkes tovább élnek

közéletből. Nem változhatnak, mert nem változik az alapvetés és nem tűnhetnek el, mert politikánk az egyik tüneti kezelésből a másik kuruzslásba tántorog és – az alapvető bajok érintetlenül megmaradnak.

A 67-es kiegyezésre alapított s 1918 őszéig tartó korszak második fele Ugron Gáboron mérve⁶ s a dolog európai értelme szerint valójában hűtlenné vált a Szent István-i birodalom eszméjéhez s anélkül, hogy világosan tudta volna, mit tesz, hova sodródik: a kettős monarchia keretei között beleszédült először egy halva született osztrák–magyar birodalmiságba, örökösnek és változhatatlannak érezvén a 67-es kiegyezés csonka magyar államiságát, azután pedig a nagynémet külpolitikai túlsúlyba. Ez a késői 67-es korszak, a millennium és a századforduló kora, észre sem vette a világnyi különbséget Andrássy Gyula gróf és Gołuchowski Agenor gróf, meg a többi jelentéktelen osztrák–magyar külügyminiszter külpolitikája között. De még kevésbé vette észre a bismarcki külpolitika külkereskedelmi imperializmusát, amelyet pedig olyan csontig ható kritikával lepezett volt le Ugron Gábor. Ez a korszak elvesztette az évezredes magyar államvezetés csodálatos külpolitikai tájokozódó képességét és önállóságát s maga a függetlenségi párt is egyre inkább csak közjogi térre szűkítette a kossuthi gondolat szárnyalását, elsorvadni hagyván a 48-as eszmény szociális és külpolitikai alapvetését.

Az októberi forradalom csak folytatta egyfelől a 67-es rendszer, másfelől az összezsugorodott szemhatárú és programú függetlenségi ellenzék kisvonalúságát, mikor Tisza Istvánnak a magyar sorsot a hármasszövetség⁷ háborús vereségébe akaratlanul is beolvasztó, szerencsétlen kijelentését az „antantbarátság” proklamálásával akarta kivédeni, ugyanazt a hibát követvén el – a másik oldalon. Mert mit jelentett Tisza István ama kijelentése, hogy a háborút elvesztettük? Annak a századfordulós szemléletnek háborús leszámítolását, hogy a mi sorsunk világ végéig: osztozkodás az osztrák–magyar és a német–osztrák–magyar közös sorsban. És mit jelentett Lovász Mártonék végzetesen elkészt kitörése, hogy „antantbarátok vagyunk”⁸ Annak a késői 67-es magyar szemléletnek elismerését, hogy semmik sem vagyunk önmagunkban, hogy egyszerű függvényei vagyunk idegen erőknek s hogy sorsunkat idegen erők határozzák meg.

*Farkas esz meg, medve esz meg,
De megesznek bennünket...*

Ez a szörnyű kishitőség, ami Ady Endrében, a kor költőjében prófétai tisztánlátás volt, de a kor 67-es és 48-as *politikai* nemzedékében bűnös mulasztások, el nem végzett feladatok ösztönös gyengeségi érzete, önbizalmi hiányossága, így öröklődik egyik nemzedékről a másikra, „reakcióból” a „forradalomra”...

Ez a kishitőség, a magyar állameszme és birodalmiság tudatának és ösztöneinek elsorvadása, önmagunk előtt való leértékelődésünk egy „kis nép” színvonalára: ez öröklődött át leginkább a 67-es korszakból és forradalmakból – fájdalom – a forradalmak utáni új nemzeti korszakra is.

Szegény Tisza István a nemzeti ügyet védte, személy szerint szent hittel és nagy önfeláldozással. De a nemzeti ügy alapvetését elhanyagolta, mert proletár sorban engedte tengődni szeretett, mondhatni imádott fájának millióit és ő sem vette észre a század 80-as és 90-es éveinek nagy külpolitikai változásait, Szent István birodalmának elkanyarodását az igazi Szent István-i útról. Utána a szerencsétlen Károlyi Mihály néhány jó szándékú, kitűnő készségű, és igaz magyar munkatársa – Juhász Nagy Sándor, Nagy Vince s mások – egyesíteni akarták a nemzeti ügyet a szociális kérdés megoldásával. De e jobbak, az értékesek, lelkiismeretesek és messzebbre nézők szellemének, aggodalmainak, becsületes törekvéseinek belső elgáncsolódásával a nemzeti ügy honvédelmi része sutba került, a szociális kérdés alapvetése is – a földkérdés – egészen háttérbe szorult, majd belső tömegerő és lendület híján, a magyar történelem alkotmányos és külpolitikai színvonalára való fölemelkedés híján, a magyar hivatás teljes átértése és fegyverbe szólítása híján, gyámoltalanul és bűnös kishitőséggel dobta oda Károlyi „nép-

köztársasága” a gyeplőt Kun Béláéknak és a bolsevistáknak. Ezek a nemzeti önérzet pillanatnyi föllángolásának erejével jutottak uralomra, hirdetvén, hogy nem tűrik a Vix-féle jegyzék⁹ megaláztatásait és a további országdarabolást. De a honvédelem ügyét fél kézzel csinálták, mert abba nem engedték belekapcsolni a nemzeti gondolat lendületét, a földkérdéshez nem mertek hozzányúlni, mert a magyar parasztság, amúgy is rövidesen ellenük fordult, nemzeti látszatokba burkolódzó propagandájuk pedig szégyenletesen leálcazta magát, mikor Clemenceau jegyzékére megállították a felvidéki támadást. Holott akkor egy hatalmas, Görgei-szerű egyéniség, talán Prágában diktálhatta volna – persze nem bolsevista sereggel és bolsevista alapon – a békefeltételeket.

Szörnyű, egymásba fonódó láncolata ez az eseményeknek és egymást felváltó elhibázott és bűnös rendszereknek. Tisza István, Károlyi Mihály, Kun Béla: milyen világnyi változás néhány esztendő alatt, de – *tisztelet Tisza István tiszta magyar egyéniségének* s Károlyi Mihály néhány jóhiszemű és jó magyar munkatársának – két dologban mégis egyek voltak magyar hazafiak és idegenlelkű gonosztevők az ország élén: hogy sem nemzeti függetlenségünket és külpolitikai önállóságunkat s vele a Szent István-i államalkotás nélkülözhetetlen dunai szerepét nem tudták megvédeni, sem a magyar parasztság proletár millióinak s a magyar birtokmegosztásnak sürgető és égető kérdését nem oldták meg, hozzá sem mertek nyúlni egyikhez sem.

És most reszkető lélekkel kérdezzük, két keserves évtizeddel vállunkon a háborús összeomlás óta: ugyan mit valósított meg az új nemzeti korszak e felsőbbrendű európai szerepünkből – túl a legutóbbi esztendő országgyarapításán, egy és más legújabb szerencsés külpolitikai állásfoglalásunkon? És a Kossuth Lajos jobbágyfelszabadítása¹⁰ óta állandóan és következetesen letagadott nagy magyar földkérdésből, túl a szerencsétlen 1920-as földreformon,¹¹ az 1934-es használhatatlan hitbizományi és telepítési törvényen¹² és túl az 1939-es gyengécske, nehézkes, lassadalmas szerkezetű földbirtokpolitikai törvényen?¹³

Nem sok gyönyörűséget, nem sok lelkiismereti megnyugtatót kínál számunkra ez a kettős kérdés. Hát még, ha hozzátennénk: e húsz év alatt hogyan sáfárkodtunk a magyar szellem, a magyar művelődés értékeivel, szempontjaival, kitűztünk-e messzebbmenő célokat, elértünk-e alapvető eredményeket – mint a mi csodálatos finn testvéreink –, megerősítettük-e azt, amit száz évvel ezelőtt a nagy reformkorszak lángelméi és hősei elültettek és forró leheletükkel kicsíráztatták a magyar talajban? Két évtized: rettentő nagy idő a mai rohanó világban. Tapasztalhattuk, hogy e húsz esztendő időbeli töredéke is elég volt ahhoz, hogy a világháborúban győztes világhatalmak – még ha esetleg csak átmenetileg is – lealkonyodjanak, a megalázott és letepert népek soha nem képzelt hatalmi polcra jussanak –, de mi magyarok mit végeztünk e két évtized alatt? Mit alkottunk, mit alapoztunk újjá e húsz esztendő „babiloni fogságunkban”? Holott ezt a nagy időt úgy kellett volna felhasználnunk az új Magyarország előkészítésére és megalapozására, mint Izrael népe Babilonban töltött 60 esztendejét a maga nemzetének és országának belső újjáépítésére!

Sokszor csodálkozunk, elképedünk, halálra keseredünk a mai magyar közelet szörnyű színvonaltalanságán, idétlen bakugrásain, értelmetlen szólamain, lombikban főzött „mozgalmain”, beteg szellemi járványain. Azon a fájdalmasan kacagtató örültségen, hogy éppen legtarkább vérségű, még inkább tarkább lelkiségű, eszmevilágában legkevésbé kiegyensúlyozott rétegünknek, a középosztálynak és a városi kispolgárságnak tekintélyes része, európai mértékkel mérve is a legkevésbé forradalmi réteg minden társadalomban, különösen pedig Magyarországon, ahol nincs szolgálati pragmatika; ahol a *mai tisztviselő nem mindenben igazi szellemi örököse a régi magyar honoráciornak*: szít furcsa „forradalmat”, Ugyan miféle forradalom lehet az, amely ebből a rétegből támad, vagy erre a rétegre támaszkodik, vagy ennek a rétegnek életszemléletét tükrözi, vagy erre a rétegre akar „új életet”, új Magyarországot építeni?

Ámde ez a groteszk forradalmosdi nem megint a régi mulasztások következménye-e s nem régi bűnök jelentkezése új kosztümben, nem korábbi elvetélt forradalmak új

ból visszatérő kísértete? Maga az a tény, hogy a bürokrácia magát valósággal döntő tényezővé fújhatta, minek egyetlen hazai példáját csak a Bach-korszakból¹⁴ ismerjük: nem régi mulasztások, társadalmi belső kiegyensúlyozatlanság, kibontakozni nem tudó gazdasági élet, megoldatlan földkérdés, elintézetlen valóságos nemzeti önkormányzat, szervezetlenül hagyott parasztság, a nemzeti közösség életében sarokba állított ipari munkásság és kisiparosság balsorsának következménye-e? Vajon akkor is módjuk volna a bürokrácia és az elhelyezetlen értelmiség bizonyos elemeinek, vagy a középosztály egyes nemzetiségi eredetű disszimiláns töredékeinek a lázongásra, és a magyar ügytől való dezertálásra, ha a magyar parasztság számának és emberi, nemzeti értékének megfelelő tényező volna a magyar életben, társadalomban, államban? Ki merne erre igennel felelni?

Valami múltból reánk öröklődött iszonyú népcsalás húzódik meg ez új álforradalmaskodás mögött: az elbűjtött szándék, hogy megint maradjon minden a régiben az ország évszázados beteg társadalmi erőmegoszlása terén. Maradjon meg lényegében a nagybirtok és maradjon meg lényegében ez a beteg és jórészt népi – paraszti és munkás – erők és egzisztenciák alacsony szociális színvonalon tartására beállított hazai kapitalizmus minden kinövésével és csőkevényével s mindössze annyi változás történjék, hogy egy pár ezer vagy tízezer felső vagy középső rétegben szerephez jutott zsidó helyét – keresztény foglalja el s mert vérbeli magyar nincsen kéznél elegendő számban, hát foglalják el – árják.

Holott nyilvánvaló: ezt a szörnyű láncolatát a múltból reánk örökölt tévelygéseknek, mulasztásoknak, bűnöknek, melyeket itt felvonultattam, egyszer mégiscsak meg kellett szakítani. És csak egy nagy fordulat hozhat igazi javulást.

Nagy teremtmény fordulatot pedig nem hozhat ideológiai és világnézeti terméketlen szórágás, idegen és a magyarnak örökre ellenszenves politikai „mítoszok” nemzeti színű papirosdísszel szépített csempészete, sem hivatalos hatalommal erőltetett akár csodaszarvas, akár egyéb „mozgalmak” – Bewegungen. Hanem csak a félszázad óta felhalmozódott nagy belső és külső kérdések okos és bátor megoldása. [...]

A világtörténelem legnagyobb
kontárjai Trianonban

Igazán nem valami önkínzó szándék vezetett idáig abban, hogy magunk iránt való minden kímélet nélkül lealcázzam korszakunk és az előző korszak magyar bűneit, mulasztásait és henye illúzióit. Ellenkezőleg: az önismeret egészséget kereső szándékkal és kötelessége szerint tettem. Betegesen eltúlozott büntudattal s másokat illető felelősség magunkra szedésével csak annak a bujkáló idegen érdekeket szolgáló kisebbségi sugallatnak malmára hajtánók a vizet, amely a magyar lelkiismeret halálos borzongásait valóságos haláltudattá szeretné kifejleszteni bennünk.

A kíméletlen önkritika szerintem sohasem árthat, különösen akkor nem, mikor az ember nyugodt lelkiismerettel rámutathat a gyógyulás biztos útjára és eszközeire, mint ahogy én idáig tettem e munkám során.

Hadd idézzem Deák Ferencnek 1867. március 28-án mondott képviselőházi beszédéből e megragadó sorokat:

„Azt mondta valaki, hogy ne mondogassuk mi magunkat gyöngéeknek. Úgy hiszem, önérzetünk meg fog óvni ettől bennünket. Egyébként a történelemben nem tudok példát arra, hogy hazánkat azért érte volna veszély, mert erősebb volt, mint amilyennek magát tudta, ellenben abból, hogy erősebbnek hitte magát, mint amilyen volt, szomorú következtetések származtak. A mohácsi vész egyik oka erőnknek éppen ezen túlbecsélése lehetett...”

Nem ismerem el Deák Ferenc e tételének igazságát mindenben. Nagyon is el tudok képzelni helyzeteket, amikor a siker legfőképpen azon múlik, tudunk-e bízni önmagunkban. Azt azonban elismerem, hogy még mindig jobb a talán némileg túlzásra is hajló önbírálat, egy kis pesszimizmussal is vegyített önismeret, mint az idéetlen és henye illúzió gondatlansága és lelkiismeretlensége. Követ pedig csak akkor dobhatna joggal rám bárki is, a talán túlságosan kíméletlennek látszó nemzeti önbírálatért, ha itt megállanék, ebben megrekednék s a rajtunk kívül való világ megbírálását elmulasztanám, ha a magunk hibáján túl nem keresném mások tévedéseit, mások gonoszságát, mások bűneit az em-

beriség s vele a magunk nagy dolgaiban. Azaz: ha Magyarország, a magyar nemzet, több évtizedes politikai magatartását, korábbi tévelygéseit, mostani tanácstalanságát kiszakítanám az európai politika sodrából, mesterségesen elválasztanám országunkat a maga természetes környezetétől, kívül rekeszteném az európai erők játékán s még hibáinkat is valami világtól elszigetelt „öncélú” hibaforrásból származtatnám...

Eleve tiltakozom bármi ilyen beállítás ellen. Mikor a magyar önismeret kálváriáját járjuk, egyetlen percre sem feledkezhetünk meg arról, hogy minden tévedésünkbe, minden elhibázott lépésünkbe, minden kifejlődött és félig-meddig rendszerré vált belpolitikai vagy külpolitikai tévelygésünkbe szünet nélkül belejátszottak a nagy nemzetközi erők évtizedekkel a világháború előtt. Furcsa uniónk Ausztriával, szövetségünk Németországgal, Olaszországnak is nem egészen természetes érdektelensége a magyar dolgokban a hármasszövetség korszaka alatt, Anglia „fényes elszigeteltségi” politikája,¹⁵ a francia politikai szellemnek sokszor egészen fölületesen nacionalista, a történelmi tanulságokat fölényesen lekicsinylő, mindent néhány túlságosan egyszerű formulára visszavezető értetlensége a kettős Monarchia alapvető kérdései iránt. Ide sorozhatnánk a lengyel nemzet időleges elfordulását is Magyarországtól a századforduló körül, sőt még a háború után is, holott nyilvánvaló, hogy már a világháború alatt kellett volna kitűzni *magyar és lengyel részről egyforma tisztánlátással és egyetakarással a közös lengyel-magyar határ célját*... Szinte a végtelenségig sorolhatnánk – egyelőre csak a helyes szemlélet érzékeltetésére – belső (magyar) és a külső (európai) dolgok, események kapcsolódását. Ebből pedig, mielőtt a magyar önismeret szűkebb területéről átlépnénk az európai önismeret szélesebb mezejére, azt a természetes következtést szeretném levonni a mi magyar dolgainkra vonatkozólag, hogy mindaz, amit idáig elmondottam, egy világtörténelmi jelentőségű ügy – a magyar dunai ügy – egyenletének csupán egyik fele, a másik fele – itt következik...

Eddig megmutattam, talán kissé rapszodikus módon, de mégis a dolgok lényegébe markolva, mit vétettünk mi, szegény árva magyarok – *önmagunk* ellen. Mert Európa ellen semmit sem vétettünk azóta, amióta Géza fejedelmünk kemény parancsszóval beszüntette a keresztény Európa ellen viselt kegyetlen hadmeneteit a pogány elődöknek, Szent István már elsőnek nyitotta meg a szárazföldi utat Európa keresztény zarándokai számára a Szent Föld felé. És Szent István óta szüntelen Európa gondolatát hordozzuk magunkba és Európát védelmezzük mindenféle barbár és keresztényietlen szellem, szándék, brutális erőszak ellen, igaz, mindig a magunk önvédelmén keresztül... Bűnünk hát Európával szemben legföljebb annyi, hogy *néha elhanyagoltuk kissé ezt az önvédelmet*...

De most a következőkben azt akarom megmutatni, lelkiismeretünk elé idézni, *mit vétett ellenünk és vele önmaga ellen Európa a legutóbbi évtizedekben.*

Húsz év alatt hatalmas könyvtárrá dagadt a Párizs környéki békeszerződések és a háborús felelősség irodalma. Ennek a szomorú könyvtárnak legjellemzőbb vonása: siralmas eszmeszegénysége és terméketlensége. Többnyire úgy hangzanak ezek a művek, akár a győztesek, akár a legyőzöttek országaiból valók, mint műtszázadbéli öreg „vidéki” ügyvédek egymást pocskondiázó periratai: csak a tiszta bírói szem tudna közöttük némi egyensúlyt teremteni, igazságot tenni. De ez a bíró mostanáig sem található sehol.

Mert ez a bíró csak *az emberiség tisztább értelme és jobb lelkiismerete* lehetne, amely túltenné magát átmeneti helyzeti előnyökön, vagy hátrányokon, egyik vagy másik nemzet, egyik vagy másik hatalmi csoport oldalán s mélyebb történelmi igazságkereséssel és pillantással próbálna – vagy még inkább próbált volna – egy kis gyógyító balzsamot rakni a sebekre s némi felsőbbrendű értelmet vinni akár a békeszerződésekbe, akár a nemzetközi dolgok későbbi fejleményeibe. Egy nagy bismarcki méretű államférfiú kellett volna a Nagy Négyek¹⁶ legalább egyike helyébe...

Vagy a Népszövetség lehetett volna ez a magasabb bírói lelkiismeret és bírói tekintély, legalább a békeszerződések aláírása után. De milyen együgyű és szégyenletes dolog ennek a nagy hivatású intézménynek már az alapokmánya is, amely szigorú külön-

séget tesz győzők és legyőzöttek között, hát még ha a népszövetségi gyakorlat pályáját tekintjük! A békeszerződések a nemzeti, faji, felekezeti kisebbségek nemzetközi jogállásának megerősítésével és szabályozásával s főleg a dunai területen az új, vagy megnagyobbodott úgynevezett utódállamokkal kötött külön kisebbségi szerződések¹⁷ útján próbálták – papíron – enyhíteni a legyőzöttek, főleg pedig Magyarország s a magyar nemzet rettentő területi veszteségeit és a történelmi s néprajzi elvtől egyaránt elrugaszkodó új határok vészes következményeit. De a genfi intézménynek nincs még annyi ereje sem, hogy a legkegyetlenebb lábbal tiprását az újonnan megállapított kisebbségi jogoknak akár egy szalmaszál keresztbefektetésével is gátolni vagy jóvátenni tudja. Ott volt a másik kardinális népszövetségi jogsegély: az Alapokmány 19. §-a, amely a területi revíziót helyezi kilátásba *elvi jobb kezével* hogy *gyakorlati bal kezével* – az eljárási szabályok embertelen és ostoba egyhangúságát kívánó tanácsbeli szavazati rendjével – visszavegye és semmivé tegye a hangosan hirdetett reményt.

Mennyire hiányzott a békeszerződések alkotóiból a felsőbbrendű államférfiúi építő szellem, az említett bírói szemmérték és lelkiismeret, az csak a legutóbbi évek során derült ki igazán napvilágra. Tardieu André, egyik legkicsinyesebb és legzugüggyvédibb szellemű szerzője a békeszerződéseknek – aki közben fölényeskedő módon bírálta utóbb többször a francia demokráciát és valami sunyi cvikkeres *fertálydiktatúrát* propagált nemzete számára, minden felsőbbrendű hivatottság nélkül – „A béke” című siralmas művében, valójában Beneš és a cseh propagandisták hazug dunai szemléletét szajkózza. És csak a legutóbbi időben ismerte el egy bosszús pillanatában, hogy ő volt az a nagystilú államférfi, akinek Romániát, melynek már veszített ügye volt a győztesek szemében, a középponti hatalmakkal kötött külön békeszerződése (a bukaresti béke) és elég gyöngécské háborús szereplése miatt, az utolsó pillanatban sikerült a győztes nagyhatalmakkal szövetségesül – újból – elfogadtatnia. Hát ilyen véletleneken – *deus ex machinán*¹⁸ – múlt például a trianoni békeszerződés olyanná alakulása, amilyennek ismerjük s amilyenként szenvedjük mostanáig.

A békétárgyalások gyorsírójegyzetei nyilvánosságra kerültek¹⁹ s azokban leálcázódik a mérhetetlen stilustalanság, lelkiismeretlenség, cinizmus, tudatlanság, minden államférfiúi szemlélettől való elrugaszkodás, melynek valóságos – a világtörténelemben szinte páratlanul álló – orgiája volt a Párizs környéki békék tárgyalása és szerkesztése. Csak Nicolson Haroldnak és a Nagy Négyek egyik leghatalmasabbikának, Lloyd George-nak a békeszerződésekről nemrégiben megjelent emlékirataira kell gondolnunk,²⁰ hogy elborzadjunk azon a feneketlen államférfiúi lelkiismeretlenségen és stilustalanságon, amelynek jórészt mi magyarok is mostani nyomorúságunkat köszönhetjük.

A Nagy Négyek olyan könnyű kézzel s annyira minden felsőbbrendű államférfiúi megfontoltság nélkül döntöttek egész Közép-Európa sorsáról, mintha csak afrikai kisebb gyarmat ügyének elintézéséről lett volna szó.

Ha valaki a világháborús és főleg a világháború után elkövetkezett nyugati – angol-francia – politika balfogásait kissé gyökeresebben meg akarja ismerni, nem is kell egész könyvtárrá dagadt irodalmat, a rengeteg érdekes és kevésbé érdekes memoárját szerepet vitt vezető embereknek – államférfiaknak, katonáknak – áttanulmányoznia. Elég hozzá, úgy gondolom, három könyv. Egyik: Fribourg André 1938-ban megjelent könyve: *A legyőzöttek győzelme*. A másik: a Beneš-féle *Nemzetek forradalma*. A harmadik: a háború utáni korszak szerintem legnagyobb francia publicistájának, a francia politikai szellem és gondolkodás egyik legragyogóbb megszemélyesítőjének, az akadémikus Bainville Jacquesnek még 1920-ban megjelent műve: *A béke politikai következményei*. Önmagában is gyönyörű szellemi torna és egyben rendkívül hasznos munka volna alaposan és részletesen szembeállítani ezt a három írásművet.²¹ Különösen pedig a Benešét és Bainville-ét s a bennük jelentkező kétféle és összeegyeztethetetlen, sőt áthidalhatatlan szellemet. Az olcsó és lelkiismeretlen propagandizmusét az egyik oldalon, az európai történet szellemi mélységeibe gyökeredző lelkiismeretes és kifinomult politikai gondolkodását a másik ol-

dalón. Megállapításaikat a múltra és jelenre, értékítéleteiket népekről, nemzetközi helyze-
tekről, Európának háború után való alakulásáról. De én itt csak vázlatot adhatok.

Valóságos katasztrófa kerekedett Európának abból, hogy a francia politika s általá-
ban a világháborúban győztes szövetségesek semmit, de semmit nem tanultak a láng-
eszű Bainville valósággal megrendítően ható 1920-as helyzetrajzából, értékítéleteiből és
csodálatosan beteljesült jövődőléseiből. Legfeljebb a Fribourg *félígazságáig* jutottak el,
jó későn, nagykeservesen. De addig is főleg Benešnek, a laza és silány szellemi szövető
propagandistának, vásári fajsúlyú államférfiúinak hatása alá kerültek. Beneš szuggesz-
tiója a francia és angol politikára ma szinte lélektani rejtélyként mered elénk. S ma-
gam is, aki magyar nemzetem mélyen racionalista és individualista s amellet latinus
egyensúlyra, világosságra, konkrétságra, tárgyilagosságra törekvő szellemében rokonnak
érezem magunkat a franciákkal, nem is szólva szabadságeszményeink elévülhetetlen test-
vériségéről: *szinte a francia politikai alkotószellem élő és ható erejében megrendülve láttam már sok
évvél Franciaország mostani szörnyű háborús összeomlása előtt, Beneš győzelmét – Bainville fölött...*

Mindenekelőtt Fribourg André említett művén keresztül folytatom vázlatos bíráló-
tomat a békeszerződések és a háború utáni idők nyugati politikájáról.

Érdekes és szellemes könyv. Konkrét adatok és események láncolatában vonultatja
föl azt a folyamatot, azokat a francia és angol politikai, diplomáciai ballépéseket, me-
lyek végül is *a német birodalmat tették szerinte a világháború győztesévé már 1938-ban*. Még
mielőtt az új háborús mérkőzés megindult volna, Fribourg már legyőzöttnek vallotta
az angolokat és franciákat. Bizonytalán ő csodálkozik ma legkevésbé Franciaország 1940-
es katonai összeomlásán. Alapvető megállapításait mindenesetre szinte prófétai hite-
lővé avatták az utóbbi két év világeseményei. Annál megdöbbentőbb hiányosságúnak
éreztem e könyvben, hogy egy ilyen rendkívül széles és mély kultúrájú politikai író, aki
annyira megveti az olcsó hatást, a nagy szavakat s olyan becsületesen és szigorúan ra-
gaszkodik a tényekhez s az események logikai kapcsolataihoz: hogyan tudhatott mégis,
még 1938-ban is, annyira vak lenni a békeszerződések s az azután következő *francia poli-
tika igazi nagy tévedései és bal fogásai* iránt.

A könyv különös érdekessége, hogy az előszót Pétain marsall²² írta. Azonosította magát
Fribourg ama fölfogásával, hogy *a németeket már 1938-ban a világháború győztesének kell te-
kinteni*.

A Fribourg könyvének előszavában egyébként Pétain marsall meglehetősen kezdet-
leges és minden mélyebb államférfiúi látást nélkülöző módon abban keresi a francia
politika és diplomáciai világháború utáni hanyatlásának és sorozatos diplomáciai csat-
avesztéseinek legfőbb okát, hogy a győztesek nem vonultak be Berlinbe, nem ott dik-
tálták a békét s ezzel lélektani alapot adtak a németeknek arra, hogy az első perctől fogva
ne érezzék magukat igazán legyőzötteknek. Lehet, hogy ez súlyos taktikai hiba volt a
győztesek részéről. Fribourg is páratlan elmeéllel sorakoztatja föl a további taktikai
balfogásokat. De mindketten mindig *csak a taktikaiakat*. Holott az alapvető hiba nem
taktikai, hanem stratégiai méretű volt. Ahhoz azonban, hogy a politikában e „stratégiai”
hibát elkerülhessék a győztesek, általánosabb európai magaslatra kellett volna emel-
kedniök a békeszerződésekben. *Legalább bizonyos mértékig igazságot kellett volna tenniök*.
Ha másutt nem, hát ott, ahol az ő igazi és közvetlen érdekeik, de egyben még inkább
távolabbi, történelmi méretekre szóló érdekeik nem állottak útjában az igazságtévesnek.

Pétain marsall említett előszavában szó sincs arról, hogy a szövetségesek oktanul
és könnyelműen széttörték a kettős monarchiát, túl azon a mértéken, amely talán éssze-
rű és végeredményben kikerülhetetlen is volt. Egyszerre ésszerű és kikerülhetetlen volt,
hogy Isztria és Dél-Tirol s általában Ausztria olasz nyelvterületei Itáliához kerüljenek.
Ésszerű és kikerülhetetlen volt, hogy a szlovén területek is leszakadjanak s mert nem
volt önálló Horvátország, Szerbiához kellett csatlakozniok. Ésszerű és kikerülhetetlen
volt a történelmi Csehország önállósulása is, bár éppen nem okvetlenül a monarchi-
án kívül; s még inkább Galícia csatlakozása az újból föltámadt Lengyelországhoz. *De
annál nagyobb örűlttség volt a történelmi Magyarország szétdarabolása*. Francia érdekből, angol

érdekből, nyugati érdekből, az európai művelődés vagy egyensúly vagy a béke érdekében történt ez? Józan ésszel ma már senki sem állíthat ilyesmit.

Gratz Gusztáv egy számomra nagyon emlékezetes cikkében azt fejtegette, még a Harmadik Birodalom megalakulása előtt, hogy megoldhatatlanná teszi a Duna völgyének kérdését Franciaországnak az a háború utáni politikája, amely *nem közvetlen francia érdeket igyekszik érvényesíteni ezen a területen*, hanem azt — most már elmondhatjuk: könnyelműen és botorul — átengedte a maga kis dunai szövetségeseinek. S csak rajtuk keresztül próbálta érvényesíteni a maga érdekeit. Ez a francia politika, mint ahogy hallatlan vakssággal dőlt be a háború előtt a szlavofilizmus és azzal párhuzamos propaganda és hihetetlen méretű történelem-hamisítás hazugságainak és illúzióinak, a békeszerződések tárgyalásánál és szerkesztésénél pedig Benešék oly nyilvánvalóan hamis adatainak és félrevezető beállításainak: a háború után e silány alapozáson szívesen látta, teljes erejével előbábáskodta és elsőnek üdvözölte a kisantant megalakulását prágai vezetés alatt. Elég szegénységi bizonyítvány volt már az is a győztes nagyhatalmak vezető államférfiainak művében, hogy elfelejtettek kissé lapozgatni Közép-Európa történetében, ahol könnyen ráakadhattak volna arra a szembeugró és sok évszázadon keresztül következetesen és törvényszerűen érvényesülő tényre, hogy a középső Duna völgyének — tehát a Duna völgye legfontosabb részének — egyetlen állandó érvényű megszervezője *évezredek távlatában* egyes-egyedül a magyar nemzet volt s hogy a Duna völgye függetlenségének és önállóságának védelmében is Magyarországot illeti az elsőség. Micsoda államférfiak lehettek azok, akik figyelmen kívül hagyták azt a történelmi valóságot, hogy Csehország a magyarok bejövetele óta rendszerint vagy szerves része, vagy szoros pórázra fogott vazallusa volt a német birodalomnak, sőt a domus austriacának — az osztrák Háznak — sok századon át sokkal szilárdabb és biztosabb hatalmi alapja, öröktartományként, mint a nyugati és északi német választófejedelemségek. A XIX. században pedig az osztrák császárság koronaországa. Állami önállóságának hosszabb epizódjai is a középkorban többnyire a Magyarországgal való szövetség eredménye voltak csupán a XII. és XIII. században. Ám rendben van: a békeszerzők nem ismerték Közép-Európa történetét, ehelyett hosszú évtizedek óta a jórészt Párizsban székelő szlavofil közép-európai történet szemlélet, történetírás, az orosz szövetség és a pánszláv eszmevilág szellemi befolyása alatt nőttek föl. De mit szóljunk azokról a kiváló francia katonákról, akiknek eszükbe sem jutott, mekkora hadászati agyrem: Prágát és Csehországot, vagy akár a krokodilus formájú Csehszlovákiát avatni a Nyugat keleti védőgátjává a német imperializmus ellen?...

El kell ismerni, hogy a történelmi Csehország állami önállósága majdnem természetes következménye volt annak a ténynek, hogy a nyugati hatalmak megnyerték a háborút Németország ellen s hogy Masaryk és Beneš forradalmi emigráns kormányát, megtévezve a cseh katonaság passzív, részben pedig áruló magatartásával a kettős monarchia oldalán, valamint a cseh legionáriusok kétes dicsőségű szereplésével, szövetségesül elfogadták. Ámbár még így is egy nem mindennapi jelentőségű francia államférfi, volt miniszterelnök és pénzügyminiszter, Flandin Pierre Étienne, már 1932-ben azt írta Közép-Európáról szóló mélyreható tanulmányában, hogy annak idején a háború után bizony a kettős monarchia népei, tehát a csehek is, megelégedtek volna széleskörű autonómiákkal a monarchia kereteiben.

A történelmi Csehország 1938 őszén kifejezetten abba bukott bele, hogy botor és kicsinyes mohósággal nemcsak kiszakította volt Magyarország testéből a Felvidéket csaknem egymilliónyi magyar lakossággal, hanem húsz éven át a legádázabb és a legkonokabb magyargyűlölő és magyarüldöző politikát csinálta mind a maga határai között, mind a szélesebb közép-európai keretekben, nemzetközileg. Ahelyett, hogy Magyarország 1867-es példáját követve becsületes kiegyezést keresett volna a *nem általa legyőzött Magyarországgal*, professzor államférfiainak vezetése alatt beleélte magát hamis imperialista illúziókba és ezeknek az illúzióknak ingoványaira csalogatta és pedig sikerrel a francia politikát. Ugyan miféle francia érdek szólt azért, hogy a magyar Felvidék egy-

millió magyarral Csehszlovákiává alakuljon egy olyan tökéletlen és lehetetlen államtestben, amelyhez foghatót nem ismer a magyar történelem? [...]

Micsoda együgyű dolog volt egy ilyen történelmi erőket sokszorosan megtört, megalázott, szolgálószökökkel beoltott népet tenni meg a dunai önállóság legfőbb őrzőjéül, politikai, diplomáciai és katonai értelemben egyaránt. Hát nem a legtermészetesebb francia álláspont lett volna az, hogy megadja a cseh nemzetnek és a történelmi Csehországnak a maga önállóságát, de ugyanakkor szorítja a történelmi tanulságok csálhatatlan útmutatása szerint a magyarokkal való megegyezésre, akik többen vannak, mint a csehek, évezredes nagy önálló múlt van a hátuk mögött, nagyobb önbizalom bennük és aránytalanul jobb geopolitikai alap földjükben az önvédelemre, akik soha senkinek be nem adták a derekukat s akik egyetlen percre sem mondtak le – legalább jogilag nem – a maguk nemzetének és államának önállóságáról és szuverenitásáról?

Vagy mit mondjunk Románia szövetségi mivoltáról, teljesítményeiről, érdemeiről, előjogairól Magyarországgal szemben, mikor Tardieu úr maga ismeri be, hogy a legnagyobb erőfeszítéssel is alig sikerült ezt a félszázaddal azelőtt európai segítséggel fölszabadított és történelme során először, külső parancsszóval, állami rangra emelt országot a nyugati hatalmak szövetségeseül elismertetni? Hát ahogy a történelmi Csehországot józanul és előrelátóan össze kellett és aránylag könnyen össze is lehetett volna egyeztetni Magyarország érdekeivel a Felvidéknek és a Ruténföldnek Magyarország határai között való meghagyásával, nem lett volna-e aránylag könnyen megoldható feladat a győztes nagyhatalmak részéről, akik szinte kegyelmi ténnyel fogadták vissza Romániát: megteremteni az önálló Erdélyt, a három nemzet – románok, magyarok és szászok – létének biztosításával, szoros szövetségben Magyarországgal – és akár Romániával is?

Azt viszont a legelfogultabb s legtüzesebb fejű magyar hazafival is könnyű megértetni, hogy Franciaországnak s általában a győztes nyugati nagyhatalmaknak nagyon súlyos szövetségi kötelezettségeik voltak a vitéz szerb nemzet iránt, amely páratlan elszántsággal és áldozatkészséggel vette ki részét a világháborúból, sőt azt lehet mondani, hogy ez az aránylag kis nép lélekszámát messze meghaladó politikai és katonai erőt jelentett a szövetséges és társult hatalmak oldalán. Szerbia valóban nyílt, törhetetlen, erős szövetséges volt: volt hát erős jogcíme, erkölcsi jogosultsága ahhoz, hogy területeket követelőleg lépjen föl azzal az országgal szemben, melynek legyőztetéséhez maga is jelentékeny, igen súlyos véráldozattal hozzájárult. Más kérdés, hogy vajon egy kiegyensúlyozottabb, jobban elrendezett és szervezettebb fölépítésű Duna völgye szempontjából politikailag okos dolog volt-e a nagyhatalmak részéről – végeredményben a délszláv kérdés állandóbb jellegű megoldása érdekében is – lejjebb nem szállítani a szerb nagyhatalmaskodó igényeket. És igen nagy kérdés még, nem lett volna-e szerencsésebb megoldás egy szélesebb távlatban: egészen önálló államot teremteni Horvátországból, aztán rábízni, kíváncsi visszatérőközödni Magyarországhoz, vagy Szerbiával akár államszövetségre lépni, vagy pedig kialakulhat kissé szerencsésebb és józanabb légkörben mindkét délszláv országnak valaminő szövetségi kapcsolata Magyarországgal.

A trianoni békeszerzők kontár művében azonban talán mégis azt a valósággal hajmeresztő értelmetlenséget illeti az elsőség babérja, amellyel *e bölcsek Nyugat-Magyarországot elszakították az anyaországtól, kéretlenül Ausztriának dobták oda* és miközben több más együgyű térképrajzolást végeztek a német imperializmus terjeszkedésének megelőzése címen, Magyarország nyugati határán egyenesen arról gondoskodtak a jó kereskedő gondos előrelátásával, hogy ha már csatlakozik valamikor Német Ausztria a német birodalomhoz, legalább minél kiadósabb legyen ez az Anschluss. Csak a dunai szövetségesek feneketlen magyargyűlöletének sugallatával lehet valamiképpen megmagyarázni ezt a francia szempontból valósággal elképesztő értelmetlenséget. Vagy talán azzal a furcsa illúzióval, amely különben végigkísérte a győztes nagyhatalmak – különösen pedig Franciaország – politikáját az osztrák kérdésben a háború óta, elhítván velük, hogy német Ausztriát kell melengetni, dédelgetni, segíteni, közelebb vinni elsősorban

*Bölcsességi rekord:
Nyugat-Magyarország
elszakítása*

Csehszlovákiához, de csak Ausztriát a legyőztek közül, nem egyúttal Magyarországot is, mert azért megharagudnának az apró szövetségesek: s máris megtörtént Ausztria csatlakozásának elhárítása. Hát még ha nemzetközi kötésekkel is tilalomfát állítanak – mint ahogy állítottak – az Anschluss elé!

Azt a célt mindenestre elérte Nyugat-Magyarország leszakítása, hogy nagymértékben és mélyrehatóan elrontotta a jó viszonyt hosszú időre Magyarország és Ausztria között. De vajon nem Ausztria és Magyarország későbbi szorosabb összekapcsolódásának elmaradása volt-e egyik döntő előkészítője az Anschlussnak s egyben a francia közép- és kelet-európai védelmi és szövetségi rendszer összeomlásának?...

Nem nehéz elképzelni, hogy rövidesen eljön az idő, amikor minden értelmes francia vagy angol velünk együtt fog ámuldozni a Párizs környéki békeszerződéseknek nem tudatos gonoszágán – mert ez egészben véve túlzás –, hanem értelmetlenségein, cinikus könnyelműségein és példátlan színvonal alattiságán. [...]

Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Helyünk és sorsunk Európában*. Budapest, 1941, Gergely R. kiadása, 79–89., 125–134., 136–138. o.

Jegyzetek

- [Együtt csináltuk.]
- [Értesítést.]
- [Az 1867. évi kiegyezés előnyeit hangsúlyozó s annak fenntartását hirdető.]
- [E képviselőházi beszédet kivonatolva lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
- [Georges Clemenceau 1919. június 7-ei táviratát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
- [Erdélyi származású politikus, országgyűlési képviselő, a Függetlenségi Párt alapító tagja és nevezetes országgyűlési szónoka. Osztrák- és németellenessége jegyében Garibaldi csapatában vett részt a francia–porosz háborúban, a német és olasz szövetséggel szemben a francia orientáció híve volt.]
- [Németország, Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia szövetsége, amely 1882-től 1915-ig állt fenn.]
- [A Károlyi-párti Lovász Márton kiáltotta e szavakat a munkapárti oldal felé a Képviselőház 1918. október 16-i ülésén, amikor Károlyi Mihály grófnak a háború elvesztését konstatáló felszólalása közben hatalmas szócsata fejlődött ki a kormánypárti és az ellenzéki képviselők között.]
- [A második Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
- [A jobbágyság felszabadításáról az 1848:VIII–XIII. tc. rendelkezett.]
- [1920:XXXVI. tc. a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről.]
- [1936:XI. tc. a családi hitbizományról és a hitbizományi kisbirtokról, valamint 1936:XXVII. tc. a telepítésről és más földbirtok-politikai intézkedésekről.]
- [1940:IV. tc. a kishaszonbérletek alakításának, kisbirtokok és házhelyek szerzésének előmozdításáról s más földbirtok-politikai rendelkezésekről.]
- [A szabadságharc leverését követő neoabszolutista kormányzás 1849 (Magyarországon 1850) és 1859 közötti időszaka Alexander Bach báró kormányfő nevéből.]
- [A *splendid isolation* jegyében Anglia a 19. században lehetőség szerint távol tartotta magát a kontinentális Európa ügyeitől, s elsősorban a hatalmi egyensúly fenntartására törekedett.]
- [A párizsi békekonferencia atlanti hatalmainak első delegációvezetői: Woodrow Wilson amerikai elnök, Georges Clemenceau francia, David Lloyd George brit és Vittorio Orlando olasz miniszterelnökök.]
- [A csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szöveggéközlését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
- [Isteni beavatkozás; szó szerint: isten a gépről – ugyanis a klasszikus görög drámajáték bevett szokása szerint a bonyolult helyzeteket valamely istenség közbeavatkozása oldotta meg, akit egy különleges szerkezettel juttattak a színpadra.]
- [Lásd Hunter Miller: *My Diary*.]
- [Lásd Nicolson: *Peacemaking* és Lloyd George: *The Truth*.]
- [Jacques Bainville: *Les conséquences politiques de la paix*. Paris [1920], Fayard.; Beneš: *Nemzetek forradalma*. I–III. kötet. Fordította Donner Pál. Bratislava–Pozsony, 1936, Prager; André Fribourg: *La victoire des vaincus*. Paris, 1938, Denoël.]
- [Henri-Philippe Pétain, a német ellenőrzés alatt álló vichy-i Franciaország államfője.]

A ROTHERMERE-KAMPÁNY

Rothermere lord:¹ Magyarország helye a nap alatt.
Biztonságot Közép-Európának (1927. június 21.)

Kelet-Európa nem más, mint sok kis Elzász-Lotaringia. Amikor 1871-ben a frankfurti béke elszakította ezt a két ikertartományt Franciaországtól, elkerülhetetlenné tette az újabb háborút. Nagyobb méretekben ugyanezt a baklövést követték el az Osztrák–Magyar Monarchiát felosztó békeszerződések is. Döntéseik nyomán elégedetlen nemzeti kisebbségek jöttek létre Közép-Európa fél tucat országában, melyeknek bármelyike gyújtópontja lehet egy újabb világégésnek.

A Közép-Európa térképét átrajzoló három szerződés közül az utolsó és legszerencsétlenebb a trianoni, amit Magyarországnak 1920. június 4-én kellett aláírnia. Ahelyett, hogy egyszerűsítette volna a nemzetiségek amúgy is meglévő szövevényét, még tovább bonyolította azt. Olyan mély elégedetlenséget váltott ki, hogy minden pártatlan utazó, aki a kontinensnek erre a tájára téved, világosan látja az elkövetett hibák jóvátételének szükségességét.

Az új közép-európai államok jelenlegi határai önkényesek és gazdaságtalanok. De van egy ennél súlyosabb vonzatuk is: igazságtalan voltuk folyamatos veszélyt jelent Európa békéjére nézve.

Ha visszaemlékszünk, milyen körülmények között nehezedett a szövetséges hatalmak államférfiai maroknyi csoportjának vállára a világtérkép átrajzolásának feladata, nem lepődünk meg azon, hogy hatalmas munkájuk néhány kisebb részlete elnagyolt maradt. Az Osztrák–Magyar Monarchia területeinek felosztása néhányuk számára természetesen kevésbé fontos ügynek látszott, mint pl. a Németországgal kötendő megállapodás. A vezető küldöttek megelégedtek az Ausztria–Magyarországgal határos, a háború során a mi oldalunkra állt kisebb szövetséges nemzetek és a Habsburg Monarchia alávetett népei képviselőinek véleményével és javaslataival.

A szövetséges miniszterelnökök azonban nem vették figyelembe a történelem hódítási hullámai és népvándorlásai által Közép-Európába sodort sokféle nép között meglévő vad féltékenységet és mohóságot. Kétségtelen, hogy az így megfogalmazott különböző szerződésekben az igazságosság kissé áldozatul esett a mohóságnak, aminek az lett a következménye, hogy Közép-Európa nagy része ma nagyon ingatag egyensúlyi állapotban, teljesen balkáni körülmények között él.

Nekünk itt, Angliában annyi komoly problémával kell szembenéznünk, hogy hajlamosak vagyunk ezeket a félig elfelejtett békeszerződéseket véglegesen elrendezett dolognak tekinteni és figyelmen kívül hagyni. De aki ismeri Közép- és Kelet-Európa viszonyait, nem helyezkedhet erre a nyugodt állapotra. A kéz, amely a jelenlegi politikai helyzetet kialakította ezen a területen, egy eljövendő háború magvát hintette el.

A békemegállapodás ingatag voltára utal az a tény is, hogy három közép-kelet-európai ország: Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia azonnal fontosnak érezte, hogy katonai szövetséget kössön Franciaország támogatásával a szerződések, különösen a Magyarországgal kötött trianoni szerződés érvényben tartása érdekében, ami nyilvánvaló tévedéseket és igazságtalanságokat tartalmaz.

Ez a kisantant néven ismert szövetség még ma is fennáll, bár a múlt hónapban megtartott éves konferenciáján a három állam magatartása Magyarországgal szemben sokkal kevésbé volt agresszív, mint az elmúlt években. Ez a fejlődés kétségtelenül an-



ROTHERMERE LORDOT
ÉLTETŐ KÉPESLAP

nak köszönhető, hogy bár Magyarország állandóan tiltakozik a békeszerződés igazságtalan volta miatt, híven teljesíti annak feltételeit.

A kisantant tehát gyorsan veszít nemzetközi értékéből. Az ilyenfajta szövetségek maguk is veszélyeztethetik a világbékét, ha tovább maradnak fenn, mint ameddig szükség van rájuk. Ebben a hónapban lesz hét éve, hogy aláírták a trianoni szerződést, és azok, akik legjobban ismerik Közép-Európát, kezdik felvetni, hogy nem lenne bölcs dolog átfogalmazni a szerződés néhány nyilvánvalóan hibás pontját a ma meglévő nyugodtabb légkörben.

Egy ilyen lépés első eredményeit maguk a kisantant országok élvezhetnék. Románia például halálos veszélyt örökölt Oroszországgal szemben Besszarábia annexiója miatt. Ha bolsevista marad Oroszország, ha nem, Románia mindig számíthat arra, hogy egyszer fegyverrel kell majd megvédenie újonnan megszerzett, gazdag határmenti tartományát. Egy ilyen hadjáratban csak akkor számíthat sikerre, ha nyugati szomszédja megbízható, baráti ország. A mai körülmények között viszont ez sohasem következhet be, mivel Erdélynek Romániához való csatolása román fennhatóság alá hajtott egy és háromnegyed millió magyart. Ezek többsége annyira keveredett a zömmel román és szász lakossággal, hogy Magyarország beletörődött az elvesztésükbe. De közvetlen a magyar határ mentén van két olyan összefüggő magyarlakta terület, ahol 600 ezren élnek. Ezt a térséget főleg a stratégiai fontosságú vasútvonal szempontjai miatt adták Romániának. Nem szabad azonban megengedni, hogy ilyen jelentéktelen dolgok fenntartsák a háborús veszélyt Közép-Európában.

Hasonlóképpen keveredhet egy szép napon Csehszlovákia is – ahová több mint 1 millió magyart csatoltak – vitába Németországgal a hárommillió osztrák-német miatt, akik északi határain belülre kerültek, és akkor jól jönne számára, ha megszabadult volna a déli határaival kapcsolatos problémáktól. A határ ésszerű kiigazításán alapuló barátság Magyarországgal ráadásul lépést jelentene a vámunió felé is, ami mindkét ország számára nagy haszonnal járna.

Magyarország harmadik, déli szomszédja, Jugoszlávia békeszerződés eredményeként 400 ezer magyart vett át. Legtöbbjük a volt Horvátország egyik sarkában él a Dráva és a Duna által határolt háromszögben.² Velük keveredve él ott még 300 ezer német, aki minden bizonnyal szívesebben venné, ha újra magyar fennhatóság alá tartozna. Jugoszlávia számára – amelynek jelenlegi külső és belső helyzete kritikusabb bármely más európai országénál, Oroszországot kivéve – előnyt jelentene, ha megszabadulna ettől az elégedetlen nemzeti kisebbségtől északi határai mentén. Az új, a maitól csak kissé eltérő határt úgy lehetne meghúzni, hogy a változás nem érintené a volt osztrák–magyar tartomány, Horvátország határát, amely a délszláv királyság létrejöttékor csatlakozott Szerbiához.

Ilyen viszonylag kis változtatásokkal újra lehetne egyesíteni kétmillió magyart az anyaországgal abból a hárommillióból, akiket a trianoni béke idegen fennhatóság alá helyezett. A súrlódásokat felváltaná egy megkönnyebbült viszony amellet, hogy a béke-megállapodás fő vonalai érintetlenek maradnának és nem változnának jelentősen Közép-Európa erőviszonyai sem.

Úgy vélem, elérkezett az ideje annak, hogy a szövetséges hatalmak, amelyek aláírták az önkényesen megfogalmazott trianoni békeszerződést, újra megfontolják a határok kérdését az elmúlt hét év tapasztalatainak tükrében. Ha egy megállapodás hét próba-év után sem működik jól, nagyon valószínű, hogy eleve nem megfelelő.

A Magyarországra kényszerített békefeltételek módosításának kidolgozása során az érintett területek bonyolult módon összevegyült lakosságát is meg kell kérdezni. Volt idejük eldönteni, melyik nemzethez fűzik őket ösztöneik és érdekeik. A mindenütt megtartandó népszavazásoknak az Amerikai Egyesült Államok vagy egy másik nem érdekelt állam kormányának ellenőrzése alatt kell lezajlaniuk, mivel az elcsatolt területek egy részén sok példa bizonyítja, hogy a magyar lakosság nem élvezi a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságát, amit pedig a trianoni békeszerződés is rögzít a számukra.

A közép-európai helyzet újraértékelését nemcsak a célszerűség, hanem az igazságosság érdekében is sürgetem. Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia fejlődése nagymértékben függ a külföldi tőkétől. Ez azt jelenti, hogy stagnálásra vagy talán hanyatlásra és széthullásra vannak ítélve, ha nem tudják meggyőzni London és New York pénzügyezeteit arról, hogy nem állnak fenn olyan akut problémák, amik veszélyeztetnék a nekik nyújtott kölcsönök visszafizetését.

Ha ezek a bizonytalan helyzetű kis közép-európai szövetséges államok még nincsenek tisztában a külföldi hitelek megszerzésének nehézségeivel, az azért van, mert eddig ki tudták használni a befektetők naiv optimizmusát, főleg az Atlanti-óceán túlsó partján. Megtudtam, hogy New York-i pénzügyezetek az utóbbi időben adtak kölcsönöket Belgrádnak. Ahogy a dolgok ma Jugoszláviában állnak, nem tudok elképzelni ennél bizonytalanabb befektetést. A jugoszláv kormány jelenleg egyre agresszívebben próbál beleavatkozni a vele az adriai parton szomszédos kis Albán Köztársaság ügyeibe. Ez a politikája abból az aggodalomból táplálkozik, hogy Horvátország esetleg elszakad Jugoszláviától és ezzel a délszláv királyság elveszti csaknem egész adriai partvonalát. A jugoszláv kormány ezért egy alárendelt és leigázott Albániával reméli kárpótolni magát.

Ez az előrenyomulási politika egyre ellenségesebb viszonyt teremtett Olaszországgal, ami már az összeütközés határán jár. A térképre pillantva láthatjuk, hogy az Albánia feletti ellenőrzés kérdése legalább olyan fontos Olaszországnak, mint Calais és Boulogne³ hovatartozása Angliának.

Legalább ilyen nehéz elképzelnem, hogy egy felelős pénzügyezet támogassa a román kormánynak nyújtandó kölcsönöket. Romániának alapos oka van félni Oroszországtól, de féltékenysége és mohósága megakadályozza abban, hogy egy tisztességes alkuval bebiztosítsa az oldalát Magyarországnak felől.

A kelet-európai béke közvetlenül fontos Nagy-Britannia számára. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy a béke kérdését kis és viszonylag jelentéktelen nemzetek kezébe engedjük át, amelyek terjeszkedésüket – és egyes esetekben egyenesen a létüket –

éppen a szövetséges hatalmak háborús áldozatvállalásának köszönhetik. A Balkán több generációra visszamenőleg a nemzetközi konfliktus veszélyét hordozza magában. Valójában itt tört ki a világháború. És most — a szövetséges béke-előkészítő delegációk hiányos információi és elsietett döntései folytán — ez a régi balkáni veszély egy még sokkal nagyobb területre terjedt ki. Egy szálig ki kellene gyomlálnunk a trianoni békeszerződés száraz fűvét és halott fáit, mielőtt egy véletlen szikra lángra lobbantja őket. Ha a tűzvész kitör, már késő lesz.

Kis államok szűk látókörű előítéletei nem állhatnak az európai biztonság útjába. A kisantant egyik célja a monarchia restaurációjának megakadályozása volt Magyarországon. Miért ne lehetne a magyaroknak királyuk, ha nekik úgy tetszik, amíg békésen és megfelelően intézik az ügyeiket? Románia és Jugoszlávia, amely lerohanással fenyegeti Magyarországot a királyi ház visszahívása esetén, szintén monarchia.

Nyugodtan tanúsíthatunk bizalmat Magyarország iránt, hiszen csak kis része volt a világháború kirobbantásában. És míg a magyarok bátran harcoltak az ügyért, ami mellé álltak, az országukban élő britekkel a háború alatt mindvégig türelemmel viseltettek és hagyták, hogy zavartalanul éljék az életüket.

Akármennyire legyőzöttek és megtörték voltak is, a háború után néhány hónappal már volt elég erejük és nemzeti öntudatuk megdönteni a bolsevik önkényuralmat, ami a hírhedt Kun Béla alatt erőltette magát országukra. Ezzel megmentették Európát attól, hogy ott éktelenkedjen a közepén egy fekély, ahonnan a fertőzés továbbterjedhetett volna.

Ezután következett Magyarország szétdarabolása egy olyan békeszerződés értelmében, amelynek szigorúságát akkoriban sok szövetséges államférfi helytelenítette. Lakossága 21 milliótól 8 millióra csökkent, területe pedig 125 ezer négyzetmérföldről 36 ezer négyzetmérföldre.

Magyarország örült annak, hogy megszabadult néhány olyan népcsoporttól (mint a csehek, horvátok és románok), amelyekkel a Monarchia idejében össze volt zárva. De velük együtt elcsatoltak tőle 3,5 millió magyart is. Az ország területi veszteségei együtt jártak a fa-, só- és vaskitermelési lehetőségek teljes elvesztésével, ami a csaknem teljesen a mezőgazdaságból élő lakosság számára alapvető lett volna. Olyan kegyetlen volt a békeszerződés, hogy még arra is kényszerítette Magyarországot, hogy Ausztriának hatalmas mennyiségű épületfát szállítson, amikor saját szükségleteire is importálnia kellett.

Magyarország nem okozott semmi gondot a szövetségeseknek a békeszerződés teljesítése során. Egyensúlyba hozta költségvetését, munkásai és parasztjai pedig ugyanolyan jól élnek már, mint a háború előtt. Az állam 2 millió acre⁴ szántóföldet vásárolt meg a nagybirtokosoktól, és osztott fel a kisbirtokosok között, ami azt eredményezte, hogy Európa egy országában sincs olcsóbb és jobb ellátás frissen termelt élelmiszerekből.

Szeretném, ha külügyminisztériumunk csatlakozna ahhoz a példához, amit Olaszország mutatott a nyugat-európai hatalmaknak Magyarország megsegítésében.⁵ Magyarország természetes szövetséges Nagy-Britannia és Franciaország számára. Helye van a Nap alatt. A magyar nemzet ma bizalmatlanul és nehezteléssel tekint Németországra. Amíg a háború emléke él, régi viszonyukat lehetetlen felújítani.

Ugyanilyen kizárt dolog az Ausztriával való régi kapcsolat felélesztése. Az Ausztriával szembeni ellenérzések manapság olyan erősek, mint Kossuth szabadságharcának 1849-es leverésekor, amikor a magyar nemzet vezetője Angliában talált menedéket és együttérzést. Magyarország Nyugat-Európában keres barátokat, és most jött el az idő ezeknek a barátságoknak a megszilárdítására.

Egy olyan népet, mint a magyar, amely mögött egy ezredéves nemzeti és alkotmányos fejlődés áll, amely a középkorban hőiesen védte Európát a töröktől, és amelynek már 1222-ben, csak hét évvel a mienk után, megszületett a maga Magna Chartája, az Aranybulla, nem lehet úgy kezelni, mint egy újonnan létrejött balkáni államot a maga felkapaszkodóban lévő intézményeivel és tapasztalatlan politikusaival.

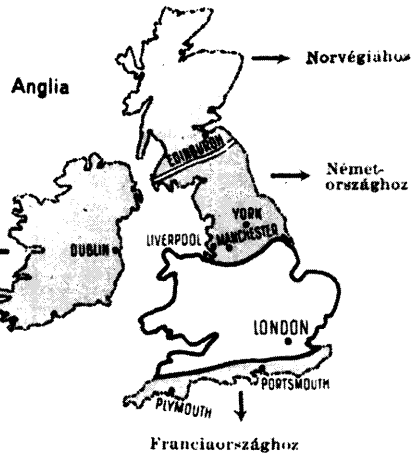
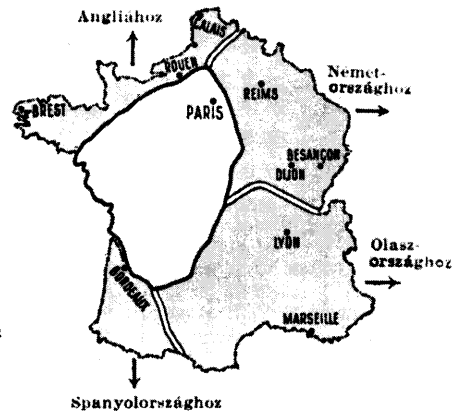
Trianon kegyetlensége alkalmazva más országokra.

Ezen az oldalon hat térképet talál az olvasó. A térképek célja, hogy bemutassuk, milyen kegyetlenség sült ki abból, ha a trianoni szerződés könyörtelen szigorával szétosztanák a szomszédok között az illető országok háromnegyedét. A külföldre szánt példányokban mindig csak egy-egy ilyen térképet közlünk, aszerint, hogy azt a példányt melyik országba szántuk. A térképeken a beárnyékolt terület az elszakított, a vastag fekete vonal által határolt terület pedig a meghagyott részt jelenti.

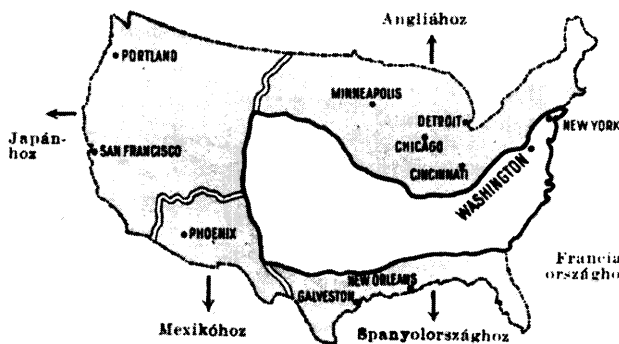
Magyarbirodalom



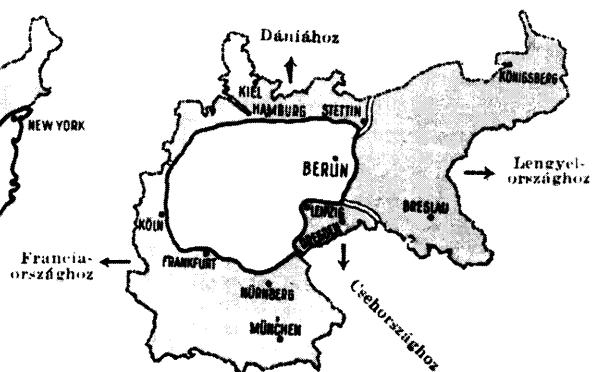
Franciaország



Amerikai Egyesült Államok



Németország



Belenyugodhatnának ebbe a szörnyű megcsonkításba a világ nagy nemzetei? Nem az lenne az ő jelszavuk is, ami a megcsonkított Magyarorszáé:

Nem, nem, soha!

Szeretném, ha külügyminiszterünk azzal mutatná ki érdeklődését a magyar ügyek iránt, hogy személyesen odafigyel Románia azon törekvésére, hogy elfojtsa a békeszerződés által lehetővé tett nemzetközi döntőbíráshoz való folyamodás igényét az erdélyi magyar parasztok széles köreiben, akiktől a román kormány kártérítés nélkül vette el a földjüket. Ez az ügy egy ideje már a Nemzetek Szövetségének asztalán fekszik.⁶ Nagy-Britannia mint a trianoni béke egyik aláírója, közvetlen felelősséggel tartozik azért, hogy igazságot szolgáltatassanak ebben az ügyben.

Semmi sem járulhat azonban jobban hozzá Közép-Európa stabilizálásához és békéjéhez, mint London és New York nagy pénzintézetei. Ők tartják a kezükben ezt az ügyet. Ha nem adnak hiteleket azoknak az államoknak, amelyek a jelenlegi bizonytalan helyzet fenntartásáért felelősek, ennek az eredménye hamarosan mutatkozni fog olyan határkiigazítások és megállapodások elfogadásában, amelyek nagyban csökkentik majd a háborús veszélyt.

A békeszerződés erőszakkal és fenyegetéssel való megváltoztatása nem vita tárgya. A szövetséges hatalmak saját érdekükben elleneznék, ha bármely korábbi szövetséges vagy ellenséges állam fegyveres erőszakkal próbálna változásokat eszközölni Európa térképén. A Közép-Európa újonnan alakult államainak megsegítésére hivatott pénzintézetek bölcs pénzügyi politikája azonban jótékony, nyugtató hatással lehetne a térségre. Az ilyen befolyásra végrehajtott ésszerű határkiigazítások – ha alapos megfontolás után, nyugodtan kerül rájuk sor – inkább erősíteni fogják, semmint veszélyeztetnék a világ-békét.

Rothermere lord: Magyarország helye a nap alatt. Biztonságot Közép-Európának. *Rubicon*, 1997/1. 35–36. o. (Zinner Judit fordítása.)

Jegyzetek

1. [Harold Sidney Harmsworth, 1914-től bárói rangban, majd 1917-től vikontként Rothermere lordja, brit sajtómágnás, politikus. Cikkének első megjelenése: Viscount Rothermere: Hungary's Place in the Sun. Safety for Central Europe. *The Daily Mail*, 1927. június 21. Újraközli: Viscount Rothermere: *My Campaign for Hungary*. London, 1939, Eyre and Spottiswoode, 60–68. o.]
2. [Nyilvánvaló elírás; ilyen tömegű magyarság a Délvidéken élt a Baranyai-háromszög, a Bácska és a Bánság összefüggő területsávján. Lásd a mellékelt két térképet.]
3. [Két francia kikötőváros Doverrel szemben a La Manche csatorna francia oldalán.]
4. [Mintegy 1,4 millió kat. hold.]
5. [Olaszország és Magyarország 1927. április 5-én kötött barátsági, békéltető eljárási és választottbíróvási szerződést.]
6. [Az erdélyi és bánsági magyar telepesek földbirtokainak kisajátításával kapcsolatos első petíciót 1924 szeptemberében küldték meg a Nemzetek Szövetségének.]

Olvasói vélemények Magyarország új határaitól (1927. július–augusztus)

A *Magyarság* vasárnapi cikkére seregestül küldik be olvasóink javaslataikat arra nézve, merre húzzák a Rothermere-vonalat? Alábbiakban azzal a talán külön nem is hangsúlyozandó megjegyzéssel közöljük ezeket a térképeket, hogy azt a körülményt, ha az egyik szerényebb, mint a másik, természetesen nem szabad javasolójának hazafiságával összefüggésbe hozni. Meg vagyunk győződve róla, hogy olvasóink egytől-egyig a történelmi integritás alapján állnak és az általuk proponált határokat csak ideigleneseknek tekintik.

•

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Úr!

A *Magyarság* vasárnapi száma közli egyik előfizetőnek *Rothermere*-határvonalát. Az új határvonalat nagyjából ugyanott vonja meg, ahol magam is megjelöltem. A csatolt rajz nemcsak az etnográfiai, hanem a geográfiai és gazdasági szempontokra is igyekszik figyelemmel lenni, amennyiben az új határokat a lehetőség szerint oda helyezi, ahol természetadta határt lehet kijelölni (folyó, hegygerinc) és egy-egy nagyobb magyar többségű városnak a mögöttes területét is kijelöli.

Nagy eltérés van azonban abban, hogy rajzom a természetes határok figyelembevételénél visszacsatolandónak jelöli ki a tisztán magyarnak mondható Székelyföldet és a Mezőséget is.

Népszavazási döntés alá lenne bocsátható a Tisza-torkolat–Berzava–Cserna forrása–Karas-folyó által határolt szerbek, svábok, oláhok lakta rész – továbbá a szászok által lakott Nagyszeben környéke, a Nagyküküllő–Brassó megyék, Ruszinkó [sic!] és a tót Felvidék.

Ezzel a határral ugyan felesleges oláh is hozzánk kerülne, azonban a most oláh uralom alatt élő harmadfél millió magyarral szemben elenyésző csekély százalékban, tekintve, hogy a Maros–Szamos közötti rész négyötöd részben lakatlan terület.

Bodó László, vámszaki tiszt, Szentgotthárd

•

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Alábbi határvonal javasolásainál fő szempontként a néprajzi viszonyokat tekintettem, melyhez azután a földrajzi s ennek kapcsán a többi körülmények hozzásimíttatnak.

Azt hiszem, hogy az adott körülmények között minden magyart az elégíthetne ki egyelőre legjobban. Tagadhatatlan, hogy az így visszacsatolt – de különösen a Zilah–Kolozsvár közötti csatlakozó – területen román nemzetiségű lakosság kerül magyar uralom alá, de az aránytalanul kevés a visszakerülő magyarok (szászok, svábok) számához képest.

B. Gy., ny. ezredes

•

Mélyen tisztelt Szerkesztő úr!

A *Magyarság* f. évi július 24-i számában közzétett térképen óhajtott *Rothermere*-vonal kiegészítésre szorul, mivel annak megrajzolója megfeledezett a rabigában görnyedő székely testvéreinkről s ezekkel több század óta együtt élő szászokról.

Akkor, amikor mi a Székelyföld visszacsatolását kérjük, tulajdonképpen egyelőre az oláhok azon térképét fogandók el, melyet annak idején első ízben ők maguk terjesztettek a nagyantant elé. Ezen a térképen még ők maguk sem igénylik a Székelyföldet s csak midőn látták a nagy összeomlást, a nagy letargiát, amelybe a nemzet esett, jött meg hiénai étvágyuk a Marosig, majd a Tiszáig.

Krahm László (Kalocsa), kir. telekkönyvelő

•

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Az új határvonal körvonalazása szerényvéleményem szerint oly módon eszközöltessek, hogy a cseh–magyar határ északkeleti része a Poprád-folyó mentén haladjon. Ne felejtjük el, hogy a *szepesi németiség és tótság az ottani magyarokkal együtt mindenkor leghazafiasabb megyéjét képezte a magyar államnak, mely jelenleg is tántoríthatatlan hűséggel csüng az anyaországon.*

Eszerint az új cseh–magyar határt úgy képzelem el, hogy az északról a régi galíciai határtól kiindulva délnyugatnak a Poprád-folyó mentén haladna, majd délnek a Király-hegy nyugati lejtőjének a Garam-folyóhoz térne le s ennek partja mentén dél felé menne tovább körülbelül Újbányaig. Itt a határ egyenesen nyugat felé elfordul, úgyhogy Ara-

nyosmarót, Nyitra és Pozsony fölött haladva érné el ismét a régi osztrák–magyar határt. (Lásd a térképen jelzett piros vonalat.) Természetesen a Magas-Tátra, sajnos, az új határon kívül esne, de ennek visszakövetelése egyelőre szerénytelenség volna Rothermere lord jóindulatával szemben.

Egy szépesi híve

•

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Mellékelten beküldöm az általam, szerény véleményem szerint, kijavított Rothermere-vonallal ellátott térképet. Nagyjából megegyezik az eredetivel, de:

1. Pozsonytól nyugatra egy kis kiigazítás teendő, hogy egy-két falu miatt a marcheggi vasútvonala ne legyen két felesleges határátlépésnek s az ezzel egybekötött kellemetlenségeknek kitéve, hanem Magyarországból egyenesen Ausztriába lépjen át. A határ tehát kb. Somfánál húzandó.

2. Nagyon helyes, hogy az Erdős-Kárpátok teljes egészében hozzánk vonassék, mert hiszen a magyar nyelvhatár kb. az Ungvár–Munkács-vonalra esik s az ezen túl fekvő terület a Beszkidekig olyan keskeny és cseh részről vasúttal megközelíthetetlen volna, hogy annak Csehország úgysem vehetné hasznát. De meg erre jussa sincs. *A rutén nem cseh.* Ilyen jogon Lengyelországot és Ukrajnát is követelhetné Csehország. A trianoni békében sem csatoltatott az Csehországhoz, csak mint autonóm tartomány helyeztetett cseh szuverenitás alá. Csehország azonban az autonómiát elsikkasztotta. Éppen ezért, minthogy Zemplén felső része és Sáros is ruténnal erősen kevert, a cipszerek pedig mindig ragaszkodtak a magyar állameszméhez s itt jelentős magyar és német lakosság van, nézetem szerint ezek a részek is igénylendők s a határ közvetlenül a Csorba-tótól nyugatra húzandó meg, s onnan a Király-hegy és Vepor-hegység mellett vonuljon.

3. Ha a Székelyföldet Kolozsváron át húzandó korridorral hozzánk nem kapcsolhatjuk, akkor a Rothermere-vonalon kívül úgyis Erdély autonómiáját kell követelnünk. Ebben az esetben pedig Erdélyből ne vegyünk el semmit, nehogy ürügyet adjunk arra, hogy más részeket viszont a Regáthoz kapcsoljanak a románok. Így tehát a határnak, nézetem szerint, Zilahtól keletre kell esnie s innen húzódnék Bihar megye keleti részén keresztül Facsádig, mert a Lugostól északkeletre eső magyar telepeket viszont idecsatolandónak tartom.

Katona Endre ügyvéd (Budapest)

•

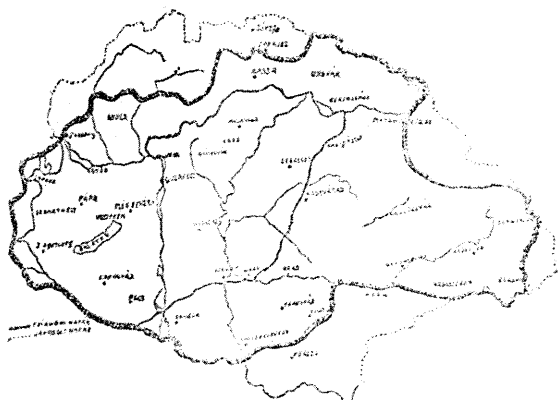
Nagyságos Főszerkesztő Úr!

Hol legyen a Rothermere-vonal? Válaszom csak egy lehet, *ahol a jó Isten több mint ezer év előtt kijelölte, természetadta határokkal kirajzolta, Horvát-Szlávnország kihagyásával.* Amint nem is lehet másképp.

Ami az objektív állapotot illeti — persze a régi állapotokra hivatkozom, nem a mostaniakra —, én, mint a határszélen működő állami tisztviselő, bizonyíthatom sokadmagammal, hogy magyarok mindenütt voltak, Gyergyótól egyes szorosában éppúgy, mint Zernesten, Fogarasban, a törcsvári szorosban éppúgy, mint a tömösi szorosban. Újvidéken, Báziáson, Pancsován éppúgy, mint Pozsonyban (sőt itt tót, pár szolgálot leszámitva, nem is volt!). A Királyhágón túl Kolozsvárral elindultunk s a román határig csak magyarokkal volt dolgunk. S ezek bizony mindig idegen test lesznek a nagyétvágyú oláhoknak, ezeket ők nem tudják asszimilálni, de senki se. Délen a hosszúfalusi csángók, Bánffyhunyadi körül a magyarok stb. gyönyörűen megalkotta a jó Isten szép hazánkat, ne keressük most már a múltak bűneit, melyek ide vezettek, lássunk a propagandához s míg vagy békésen, vagy fegyverrel igazunk nem lesz, ne is hagyjuk abba.

Temkó Ferenc dr., gyöngyösi előfizető

•



MAGYARORSZÁG ÚJ HATÁRAI
A MAGYARSÁG OLVASÓINAK
LEVELEI ALAPJÁN, 1927. JÚLIUS

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Nagy meglepetéssel olvasom mindenfelé, hogy a magyar társadalmat akarják belevonni abba az akcióba, mely az úgynevezett *Rothermere-vonalat* lenne hivatva megjelölni. – A mi határaink, a régi országhatár. *Új vonal kijelölése* – ha azt mi tesszük – a régiről való lemondást jelentené. A magyar társadalom nem mondhat le a régi Magyarország határaitól. Annak ezt kell akarnia. Nem mondott le még akkor sem, amikor a kormány kénytelen volt a trianoni békét aláírni. Nem is tekintette ezt soha érvényesnek. Ha a nemzet belenyugodott volna abba, amit a kormány aláírt, ma talán már szó sem volna reparációról. Ha Rothermere lord jönnek látja igazságtalan határaink kitolását, ám tárgyaljon a kormánnyal. Azzal újból aláíráthat valamit – ami jobb mint az első volt. A kormány helyesen teszi, ha minden talpalatnyi földet elfogad, egyelőre a mai verebet nem szalasztja el a holnapi tűzokért. *De a nemzet, a magyar társadalom ne alkudozzék* – ne csináljon új határt, mely nem a régi –, mert ezzel csak azt bizonyítaná ellenségeink előtt, hogy a régi határokat maga sem tartja igazságosaknak; s örül, ha valamit visszakap abból, amit nem is remélt igazán. Kár a magyar társadalmat a lemondásba beleugratni. Csinálja meg a kormány a maga pártjával ha kell, de ne állítsa oda fedezetül a nemzetet. *Budaörsöt is a saját felelősségére rendezte, a trónfosztást, s a király kiszolgáltatását.* Erre is akadt pártja, s hogy nem a nemzet akaratával tette – ez a gyalázatban a szerencse. Szerencse a nemzetre, mert a népek megvetését nem kell szenvedni, szerencse a jövőre, mert akaratával megváltoztathatja, amit akarata nélkül egy gyáva kormány elkövetett. *Propagáljuk egész igazunkat, s nem a felét.* Mint a cigánykupec, ne alkudozzunk lefelé a fantasztikus árból. Mi csak az egészet követelhetjük, alkudjék a kormány, mely a nemzetet csak addig képviseli, míg milliárdjai vannak a választásra – tehát csak formailag képviseli. Ha megbukik, más kormány javíthat azon, amit ez esetleg kényszerűségből elfogadott.

Kiváló tisztelettel

Felsőméra, 927. júl. 25.

nyittravánkai Vitéz Árpád

Budapest, 1927. július 26.

Tisztelt Szerkesztőség!

Rothermere lordnak bizonyára nem intenciója, hogy Magyarország háború előtti határainak visszaállítása mellett küzdjön, de azt sem felejtse el, hogy *van még e hazában jó pár ezer ember, aki addig nem fog nyugodni, míg a magyar trikolór nem lobog ott, ahol lobogott még ezelőtt tíz esztendővel.* Tisza István gróf adta meg a jelszót azzal, hogy „*amíg csak egyetlen idegen csak egyetlen egy ákácát, csak egy négyzetméter területet foglal el az integer országból, arra löni fogunk*” és visszavesszük az utolsó bitorlott rögöt is – bármely áron.

Ezt ne felejtse el Rothermere lord és ne felejtse el Európa, mert *addig nem is lesz itt békeség, sem nyugalom.*

Zsilinszky Antal jogszigorló

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

A *Magyarság* múlt vasárnapi számában megjelent térkép rajzolója a Rothermere-vonal megjelölésénél Erdélynek székelyek- és szászoklakta területeit Magyarországtól teljesen elszigetelteknek és ilyenformán vissza nem csatolhatóknak tekinti. *Ne vigyük a köztudatba, hogy székely testvéreink nélkül Magyarország megélhet, hiszen a székelyek is oly magyarok, akár a kunok. Azért, mert a Székelyföldet mint szigetet veszi körül az idegen nemzetiségek árja, ne tekintsük eleve megoldhatatlan problémának az összes magyarok egyesítését.*

Beismerem, hogy ennek a megoldásnak nagy hibája van: ugyanis Erdélynek magyarsága csupán egy keskeny, jobbára lakatlan korridorral függ össze az anyaországgal, melyen át talán nem is indulhat meg a vérkeringés és az ily módon hozzánk csatolt Székelyföld lassankint elhalna.

Mégis mindent el kell követnünk, hogy ez a korridor megvalósuljon, kiszélesíthessek — ha lehetséges a Nagyvárad–Kolozsvár közt meghúzott vonalig —, hogy ilyformán addig is, amíg az ezeréves Magyarország helyre nem áll, a magyarság zöme egyesítve és e század legkiáltóbb igazságtalansága némileg enyhítve legyen.

Kiváló tisztelettel

Kalocsay Rudolf

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Úr!

Egyik tisztelt előfizetőtársam az *egyelőre* elfogadható Rothermere-vonalat úgy rajzolta föl, hogy a Székelyföld magyar lakosságát nem vette figyelembe. Ezt az etnográfiai tévedést ajánlanám úgy korrigálni, hogy a természetes határ a Maros maradna Marosludasig, innen a Rothermere-vonal délkeletre hajolnék Segesvár, Barót felé, innen délnek fordulna s kettészelné Brassó vármegyét.

Kiváló tisztelettel:

Forgách Béláné, okleveles tanítónő

Igen tisztelt Szerkesztőség!

A nemes lord felfogását nem osztom teljesen, mert tisztán *néprajzi alapon* nem lehet a vonalat meghúzni.

A székelységet és a németeket nem hagyhatjuk ki, az összekötő-területet lehetőleg szűkre hagytam, pedig abban tekintélyes magyar, német és a magyar állameszméhez hűen ragaszkodó nemzetiségek együttvéve többségben vannak.

Krassó-Szörény és Hunyad megye színmagyar megye volt, a török hódoltság pusztította el az őslakosságot. Torontál és Temes megyében lakó szerbek csak vendégek, ezen a területen jogtalanság nem történik velük.

Russzinkrajna területén szavazzon a nép, de csak azok, akik 1918. november 1-je előtt is ott laktak. Lehetetlen, hogy a népszavazás ne a magyarokhoz való csatlakozást eredményezné.

Szepesség külön kérdés, az ott levő túlnyomóan magyar és német lakosságú városok határai felnyúlnak a Magas-Tátra gerincéig, a lengyel határig, én tehát ugyancsak a Poprád-folyó keleti partján fekvő városokat is ide vettem, mert szívük úgyszólván ide vonzza őket.

Stratégiai vonalakra pedig inkább nekünk lenne szükségünk, ezer esztendő óta nem akartunk szomszéd területet meghódítani. A horvátok maguk jelentkeztek védelemért nálunk, amit tudtunk is nekik nyújtani. Tehát inkább nekünk kellenek új vonalak. Legalább Lengyelországot velünk összekötő egy vasúti vonal lenne jó.

Harmincötéves tisztviselői szolgálatom alatt az ország minden részében töltöttem hosszú időket. Felvidéki származású vagyok és Máramarosból menekültem.

Nyíregyháza, 1927. július 28.

Szerkesztő Úr tisztelő híve:

Mauer Károly, az MTE egyesület vidéki-osztály ügyvezető-alelnöke

•

Hol legyen a Rothermere-vonal? Rövid a felelet: ott, ahol Magyarországnak 1914, illetve 1919 előtt volt a határa. Amilyen *jogon eselnék tőlünk például Fogaras vagy Szeben megye, ugyanúgy elvehetnék Budapest közvetlen közelében Törökbálintot, Budaörsöt, Budakeszit s egy csomó községet az Alföldön és a Dunán túl is*. Ezért ki kell mutatni a következőket:

1. A Teleki Pál gróf által szerkesztett s 1919 és 1920-ban közkézen forgó térképen a fehér színben mutatott lakatlan és erdős terület kinek volt a birtoka? Én tudom, hogy legnagyobb részben magyar tulajdonosé vagy az államé volt.

2. Az a térkép az 1910. évi népszámlálás adatai alapján készült. 1918-ban a megszállás kezdetétől azok, akik 1911-től kezdve születtek s *életben* voltak, ebben nem voltak benne. Ez jelentős szám. Kimutatandó tehát.

3. 1700-tól kezdve 1860-ig hány magyar református falu vált Erdélyben oláhhá. Az erdélyi egyházkerületnek 1889–1902. évekről az évkönyveiben ez megvan.

4. Nyomatékos az is, hogy a városok még a legelzártabb nemzetiségek között is magyarok voltak. Magyar lakosok bőven voltak mindenütt.

Tisztelettel

Duplaszékely

•

Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Ha Európában csak egy szemernyi igazság van, úgy alábbi-nak kell lennie az új országhatárnak. A csehek eredetileg sem aspiráltak többre, mint amennyit szántam nekik. Ha ezt meghagyják nekik, még mindig boldognak érezhetik magukat. A románok is meg lehetnek elégedve az általam meghagyott résszel. Eleget kaptak Besszarábia, Bukovina és Bulgáriából. Szerbiáról meg szót sem érdemes vesztegetni. Annak a gyomra is megtelhetik Horvátország, Hercegovina, Bosznia, Dalmácia, Montenegró, Karinthia stb-vel. Ausztria pedig egyáltalán nem szolgált rá a kapott részre. Így tehát józan és higgadt ésszel el sem tudok más vonalat képzelni, mint az általam megjelöltet, ha az országunknak életképességet akarunk biztosítani.

Dolmányos Ferenc (Balatonfüred)

•

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Ha tőlem függne, drága szomszédainknak ideiglenesen visszahagyandó területek élén haladó határvonalat a következőképp állapítanám meg:

Pozsony felett, a régi országhatártól lefelé, két kilométer Duna-vonalat hagynék a cseheknek kikötő céljaira. Innen a Kis-Kárpátok gerincén végig, Nyitra megye felső határán, Túróc megyén keresztül, Stubnya-fürdő fölött, a Nagy-Fátrán keresztül, az Alacsony-Tátra gerincén végig, Szepes megye nyugati határvonalán el a régi határig, ezen végig Bukovina déli csücskétől, Beszterce-Naszód vármegye déli vonalán a Marosig, a Maros vonalán Borszék fölött a régi határig, emellett le délre Csík és Háromszék megyék országhatárán Brassó, Fogaras, Szeben kihagyásával Hunyad keleti határán le délre a régi országhatárig s azon végig a Tisza torkolatáig.

Keresztes Mihály, ny. kir. áll. építészeti hivatali irodaigazgató

•

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Hogy hol legyen a Rothermere-vonal? – Ha már semmi áron nem beszélhetünk még ma régi határaink visszaállításáról, akkor óvakodjunk legalább attól, hogy ma csak egy talpalatnyi területről is önként lemondjon a magyar társadalom, a magyar nemzet. Éppen azért ne azt követeljük a magyar társadalomtól, hogy megrajzolja az új, a lemon-

dást jelentő határvonalakat, mert az ilyen határrajzolási kedvtelés egyenrangú a hazaárulás, a testvérgyilkolás próbálgatásával. Nemde mindannyian tudjuk, hogy az elszakított területek bármely zugában van még egy-egy igazi magyar és még sok-sok őszintén magyar érzelmű testvérünk. Mármost tessék elgondolni, micsoda lelkiállapotot és elkeseredést idéznek elő azokban, a hazájuktól megfosztott és máskülönben is elkeseredett emberekben az ilyen térképek és az ilyen térképekhez fűzött magyarázatok, amelyek egy-egy ilyen felelőtlen nemzetbíró útján nyilvánosságot nyernek és világgá röptetik: „ezek a svábok pedig maradjanak az oláhoknál, vagy azok a tótok a cseheknél, mert 1918-ban úgys mást akartak!”

A legtöbb elszakított területi, nem magyar ajkú lakosságról ma még azt sem szabad elismernünk, hogy 1918-ban valóban mást akartak. Egyesekről valóban tudjuk, hogy mást akartak, de a tömeg sehol sem nyilatkozott meg, nem is nyilatkozhatott, mert népszavazás nem volt sehol. Hogy az azokban a forradalmi időkben világgá kürtölt határozatok nem a többség, hanem az egyes eltévelyedett alakulatok határozatai voltak, azt hiszem, eléggé igazolják Csonka-Magyarország azon óriási kilengések, amelyek szerencsétlen hazánkat Kun Béla társai kezére juttatták.

Nekünk nem szabad azt keresnünk, ami szétválaszthat, hanem fokozott mértékben ápolni kell minden leggyengébb szálát is, ami újból összefűz bennünket. És hát ne mi legyünk azok, akik Rothermere lordnak azt mondjuk, hogy 1918-ban vagy azok úgys mást akartak. Ezeket eddigelé is eléggé kihasználták ellenünk az ellenségeink, s kapva-kapnak az alkalmon, hogy ismét ellenünk fordíthassák.

A mi törekvésünk sokkal inkább az kell hogy legyen, hogy Rothermere lord minél behatóbban megismerje *e nemzetiségek különbségének a magyarokhoz való testvéri ragaszkodását és a megszálló nemzetek égbekiáltó hazugságait, amelyekkel Trianonban el tudták hitetni, hogy Magyarországon fölszabadításra szorult, elnyomott népek laktak.*

Sokkal jobb szolgálatot teszünk a magyar ügynek, ha az ilyen hánytorgatások helyett összegyűjtjük azokat az adatokat, amelyekkel beigazoljuk, hogy *a megszállók szemérmetlen módon meghamisítják a statisztikát, hogy minél kevesebb magyart legyenek kénytelenek kimutatni, meghamisítják a történelmet és aljas módon oly dolgokat hirdetnek s tanítanak az iskolákban, amelyekkel még a magyar családok gyermekeiben is fölkeltik a magyargyűlöletet.*

Össze kell gyűjteni mindazokat az adatokat, amelyekkel szemléltetővé tehetjük, hogy a megszállók az erőszak minden fegyverét – nevezetesen a kiéheztetést, kiutasítást is – fölhasználják a magyarság megsemmisítésére, a magyar anyanyelvűség megtagadásának kierőszakolására. S ezen a téren a megszállók, rövid 9 esztendő alatt valóban garmadával határos eredményeket mutatnak.

Rothermere lord akciójával kapcsolatban a társadalomnak fölsorakoztatását, én tehát az itt röviden jelzett irányban tartom kívánatosnak és hasznosnak, mert nyolc éven keresztül megszenvedtem az üldözés és elnyomás minden keserűségét, s jól tudom, hogy a trianoni határon túli testvéreink mennyire várva várják az anyaország ily irányú segítségét és azt is tudom, hogy ellenségeink hazugságvárainak ezek a leggyöngébb pontjai.

Kiszombor, 1927. aug. 2.

Kleitsch János, kiülődzött felvidéki

•

Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr!

Csodálkozva szemlélem azt a kufázkodást, amelyet egyesek folytatnak megszállott területeinkkel. Úgy látszik, vannak férfiak – sőt nők(!) –, akik hivatottaknak érzik magukat arra, hogy hazánk kisebb vagy nagyobb részét átengedjék a konclesőknek.

Amíg a Kárpátok a régi helyükről el nem mozdulnak, amíg folyóink ellenkező irányban nem folynak, addig minden „határkiigazító” munka fölösleges idő- és pénzpocsékolás. Rothermere lordnak hálával tartozunk, hogy felénk fordította a rólunk mit sem tudó idegen hatalmasok figyelmét. Minden szaváért nagyon sok köszönet illeti meg, de azt még ő sem kívánhatja, hogy a halálra ítélt ország saját kezével illessze önmagára az akasztókötelet.

Mi, magyar tanítók, a régi határokból látjuk a Rothermere-vonalat. Rothermere lord könnyű helyzetben van! A La Manche-csatornát nem tudja átlépni – sem bocskorral, sem mezitláb – az oláh, cseh, szerb, mint a minekünk húzott trianoni pókhálóhatárt.

Sukoró, Fejér megye
vitész Skultéty László tanító

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Nem akarok a fuldoklóhoz hasonlítani, aki végső kétségbeesésében a szalmaszál után nyúl, hogy életét megmentse. Mint magyar ember nem alkuszom az ország határára és nem nyugodhatok meg olyan megoldásban, „hogy egyelőre elégedjünk meg azzal, amit kegyelemből adnak”. *Térképmellékletet nem küldök be, mert az ezeréves Magyarország térképét az egész világ ismeri.* Én csak azt a határt fogadhatom el, melyet őseink ezer évvel ezelőtt vérrel rajzoltak meg, ez a határ előttem szent és szentnek tartják mindazok, kik a határon belül laknak, ennek fényes bizonyágát adták testvéreink és fiaink, kik a rettenetes világháború alatt halálmegvetéssel harcoltak a szent határért.

Hálával adózom Rothermere lordnak, hogy szót emelt igazunkért s felrázta álmukból ez idő szerint még nyeregben ülő ellenségeinket, kik már azt kezdték remélni, hogy a magyar nemzet is belenyugodott az általuk megmásíthatatlannak vélt trianoni határba.

A nemesen gondolkodó lord csak megindította a lavinát, most már az ország vezetőin a sor, kik a magyar nemzetet képviselik.

Szerintem e helyen kizárólag az ország határáról kellene nyilatkozni s minden egyéb – a széthúzásra okot adó – kérdést mellőzni. Hiszen ha valaki egyéni, politikai vagy más valamely felfogásának érvényt akar szerezni, van erre elég alkalma, de ne kavarja össze a határkérdést a politikával.

Jászberény, 1927. augusztus 3.

Szemerei Szemere Árpád

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Kívánságunk, követelésünk az, hogy a Rothermere-vonal összeessék hazánknak azon határaival, melyet őseink elfoglaltak s ezer éven át vérükkel, életük feláldozásával megvédték.

Magyar ember e szent föld felett alkuba nem bocsátkozhatik.

Mi a háborút elleneztük, abba belekényszerítettünk, hazánk kegyetlen, minden emberi igazságot felrúgó megcsonkítása a legnagyobb büntetés, mit valaha egy nép ellen elkövettek.

Mi ebbe soha bele nem nyugodhatunk. Köszönjük a nemes lord magasztos akcióját s a legteljesebb sikert kívánjuk hozzá – de *ragaszkodunk történelmi határainkhoz és szent a hitünk, a meggyőződésünk, hogy azt annak teljességében vissza fogjuk szerezni.* Kell, hogy ezt visszaszerezzük, kell, hogy minden magyar e szent célnak éljen s csak addig éljen, míg e célt teljes erejével s lelkével munkálja. Mély tisztelettel:

Budapest, 1927. augusztus 4.

Jász Géza, a Magyar Turista Egyesület alelnöke

Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr!

Hol legyen a Rothermere-vonal? Ott, ahol a régi térképen, mintha őseink vére volna, széles, vörös vonal jelzi Nagy-Magyarország szent határát. Ott, hova a teremtmény Isten letette azt, a Kárpátok gerincén, az Adria kék vizén, ahonnan azt semmiféle irkafirka, semmiféle trianoni papírrongy és semmiféle erőszak le nem törölheti. Hálásan köszönjük Rothermere lordnak nemes jóindulatát, küzdelmét, melyet ügyünk igazságáért lapja

hasábjain folytat, jóleső érzés fogja el szíveinket, hogy egy nagy nemzetnek kiváló fia átérzi gyötrelmeinket, szenvedéseinket, helyzetünk tarthatatlan voltát. De ne feledje el a nemes lord, ne feledje el a dölyfös Európa, s főképpen ne feledjék el szomszédaink, hogy ezeréves hazánknak egy talpalatnyi földjéről sem mondunk le soha, s amíg hazánk földjéből csak egy rög hiányzik, addig mi, sok százezren magyar ifjak, készülni fogunk egy nagy leszámolásra, addig tanulunk dolgozni, nélkülözni, addig nincsen szórakozásunk, csak a munka, addig nincsen pihenésünk, csak a testet-lelket edző, kitartó készülődés a küzdelemre, addig nincsen más célunk, csak az, hogy Szent István koronája újra tündöklő fénnel ragyogja be az ezeréves nagy magyar hazát, hogy zászlóink ott lebbenjenek meg a Kárpátok gerincén, az Adria vize felett, ott, ahol mi a Rothermere-vonalat látni „akarjuk”.

Budapest, 1927. augusztus hó 10-én.

Kiváló tisztelettel:

Kovács István joghallgató

•

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Ezeréves határainkról, melyeket elődeink vérükkel szereztek és tartottak meg, soha, semmi körülmények között sem mondunk le. A *Rothermere-vonalat csak mint ideigleneset fogadhatjuk el*, hiszen minden napi késedelem egy esztendőt jelent az „igazságos, világ-megváltó béke” járma alatt nyögő magyar véreinknek. Ők, elszakított testvéreink, tudják igazán, hogy mit csináltak velünk Trianonban. Amíg életben lesz a trianoni szerződés, hazugság lesz minden, amit békének neveznek.

Jászberény

Ifj. Erdős István

•

Nagyságos Szerkesztő Úr!

Égbekiáltó bünt követ el minden magyar ember, ha alkuba bocsátkozik, avagy másként gondolja Magyarország határát, mint ahogy azt Szent István, dicső királyunk, megalapította. Rothermere-vonal magyar embernek nincs, nem is kell. Szent István birodalma kell nekünk! Megvan ennek az Isten által teremtetett gyönyörű határvonala, amiből a magyarnak egy jottányit sem szabad engednie. Szent István birodalmáért élnünk kell! De ha szükség, habozás nélkül vérünket is áldozni kell érte.

Rákospalota

Sas János MÁV segédtsízt, főköcsimester

•

Tekintetes Szerkesztő Úr!

A *Magyarság* e hó 12-i számában a Rothermere-akcióval kapcsolatosan Tóth Sándor levelét közli: „A Murán innen lévő megszállott községekben még 7% vend sem lakik címmel.” Én is onnan származom, ismerem az ottani helyzetet, legyen szabad hát hozzászólnom ehhez a kérdéshez.

Az idézett cikk félreértésre adhat alkalmat, amennyiben a Murán innen megszállt községekben 7%-nál jóval több vend van. Ez a százalékszám csak azokra a községekre vonatkozhatik, amelyeket Tóth Sándor névleg felemlít. Van ezeken kívül egész csomó község, ahol a lakosság túlnyomó százaléka, sőt egyik-másikban teljesen vend. Pl. Murarév, Cserföld, Adorjánfalva, Bellatinc, Murahely, Murasziget, Alsó-, Közép- és Felsőbeszterce, Hársliget, Lendvarózsavölgy stb. Ismerem az itteni vendeket s így meggyőződésemből mondhatom, hogy ezeknek túlnyomó része beszél magyarul és azok közül is a legtöbben magyarnak vallják magukat, akik nem értik a magyar szót. Sóvárogva várják azt a pillanatot, hogy újra Magyarországhoz tartozzanak. Hogy a Rothermere-vonal hol legyen? A mi szíveink Rothermere-vonala az a vonal, amelyet Isten alkotott akkor,

amidőn megteremtette a Kárpátok bérceit; az a vonal, amelyeken belül esnek Rákóczi katonáinak ivadéakai, Mikes Kelemen vérei, a hős Zrínyiek népe.

Kálóz (Fejér megye)

Sándor István, uradalmi segédtsízt

Magyarság, 1927. július 28. 9. o.; 1927. július 31. 3. o.; 1927. augusztus 2. 3. o.; 1927. augusztus 3. 3. o.; 1927. augusztus 5. 2. o.; 1927. augusztus 6. 3. o.; 1927. augusztus 7. 3. o.; 1927. augusztus 12. 2–3. o.; 1927. augusztus 18. 2. o.

Bethlen István gróf beszéde az Egységes Pártban a Rothermere-akcióról és a kormány terveiről – Részlet (Budapest, 1927. október 19.)

[...] Rövidesen nyilatkozni kívánok arról az akcióról is, amelyet Rothermere lord folytat és folytatott a nyár folyamán¹ azért, hogy a magyar igazság a külföldön ismeretessé váljék; hogy ismeretessé váljanak azok az igazságtalanságok, amelyeket a trianoni szerződés tartalmaz és azok a veszedelmek, amelyeket ezek az igazságtalanságok a béke szempontjából a jövőben esetleg jelenthetnek.

Magától értetődik, hogy ez az akció a magyar kormány tevékenységétől távol áll, s ennek az akciónak semmi köze és összefüggése a magyar kormánnyal nincs. Amikor ezt e helyen is megállapítom, ugyanakkor azonban ki kell jelentenem azt, hogy én is, mint magyar ember, abban a felfogásban vagyok, hogy Rothermere lord nagy hálaára kötelez bennünket és az egész nemzetet azért, hogy azt a fáradságot veszi magának, hogy egészen érdektelenül, mint felette álló bíráló egy különben tőle távol álló ügyben, a magyar igazságot a világgal megismertesse. Azt hiszem, hogy erre ma nagyobb szükség van, mint volt pár évvel ezelőtt, mert sajnálattal kell megállapítanom azt, hogy talán ma a külföldön, a külföld egyes köreiből nagyobb elszántság mutatkozik oly irányban, hogy a trianoni szerződés összes intézkedései, mint szentség álljanak, s noli me tangere² képezzenek, amelyekhez hozzányúlani nem szabad és nem lehet a jövőben sem.

Emlékezzünk egy kicsit vissza. A fegyverszüneti szerződés 1918-ban egészen más intézkedéseket tartalmazott, mint azok, amelyek később a trianoni szerződésben valóra váltak.³ A fegyverszüneti szerződés megkötésekor, úgy látszik, még nem volt meg az elhatározás, hogy Magyarország megcsonkítása oly mérvű legyen, mint azt a békeszerződésben keresztülvitték. De emlékezzünk vissza arra is, hogy a Károlyi-kormány idejében az akkori kormány és a cseh-szlovák képviselők egyike – Hodzsa Milán – között tárgyalások voltak olyan határvonal megállapításáról, amely sokkal északabbra feküdt, mint az, amelyet a békeszerződés állapított meg. Hogyha akkor a Felvidék egyik képviselője nem tartotta igazságtalannak és lehetetlen dolognak, hogy a békeszerződés rendjén más vonal állapíttassék meg, érthetetlen és felfoghatatlan előttem, hogy ma úgy hivatkoznak a békeszerződésben megállapított határvonalra, mint az egyetlen lehetőre és az egyetlen olyanra, amely Közép-Európa békéjét garantálni tudja.

Továbbmegyek. Mindenki tudja, vagy legalábbis nagyon sokan nemcsak ebben az országban, de külföldön is, hogy a bolsevizmus előtt egészen más határvonalat terveztek, mint amilyeneket a bolsevizmus rendjén sikerült szomszédainknak a maguk számára kiharcolni, mégpedig nem az igazság alapján, hanem annak a bolsevik rendszernek és kormányzatnak a következtében, amely akkor nálunk hatalmon volt. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy abban az időben más volt még az igazság, más volt a felfogás, más volt az elhatározás, nem a mi részünkről, hanem azok részéről, akik ma csalhatatlannak jelentik ki a trianoni békeszerződést. Elég utalnom azokra a tárgyalásokra,

amelyeket 1920 folyamán a magyar kormány megbízottai folytattak a francia kormány megbízottaival⁴ s amelynek célja az lett volna – és ezt nem kell szégyellniük e francia megbízottaknak, akik velünk arról tárgyaltak –, hogy Magyarország és szomszédai között megegyezés létesüljön, amely Magyarországnak igazságot szolgáltat, de a másik oldalon a békét is jobban biztosította volna, mint a trianoni szerződésben foglalt intézkedések. Nem kell szégyellniük e tárgyalásokat a francia megbízottaknak, mert ezek nem abban a szellemben folytak, hogy Franciaország megcsalja szövetségeseit, hanem hogy Franciaország egy országnak igazságát helyreállítva, Közép-Európa békéjét is szolgálja azoknak javára is, akikkel együtt vívta meg a világháborút.

De továbbmegyek, merem állítani, hogy éppen szomszédainknál és szomszédaink közül azoknál, kik ma a legintrazigensebb⁵ szószólói a békeszerződési ortodoxiának⁶ – egy pár évvel ezelőtt szintén más nyilatkozatokat tettek ebben az ügyben, s a maguk részéről nem tartották lehetetlennek a tárgyalást az ilyen határkérdésről, sőt ellenkezőleg, olyan nyilatkozatokat tettek, amelyekben ilyen irányú készségüket árulták el. Mindezek bizonyítékai annak, hogy a békeszerződési ortodoxia újabb jelenség az európai külpolitikában, s bár a locarnói szellemre⁷ hivatkoznak – amely állítólag Közép-Európa és Európa békéjét szolgálja –, a locarnói szellem ebben a kérdésben, úgy látszik, nem akar, vagy nem tud érvényesülni.

Miért hozom fel ezeket? Azért mert ezzel is bizonyítani akarom, hogy Rothermere lord a maga akciójával az igazságot szolgálja. Elismerem, az igazság érvényesüléséhez nem elegendő az igazságnak önmagában rejlő ereje. Határkérdések nemcsak jog és igazság kérdései, hanem hatalmi kérdések is szoktak lenni. Jó, ha mi ezt megjegyezzük magunknak. Tudnunk kell azt, hogy a határkérdések elintézéséhez nem elégséges az, hogy a világ meg legyen győződve a mi igazságunkról, hanem szükséges, hogy olyan erők szálljanak síkra emellett az igazság mellett, amelyek elég erősek arra, hogy a szükséges változásokat keresztül is vigyék.

Ez az oka annak, hogy amennyire örömmel üdvözlöm a magam részéről azt, hogy akadnak a külföldön férfiak, akik a magyar igazság mellett síkra szállanak, amennyiben helyeslem, hogy a magyar közvélemény háláját, elismerését és köszönetét fejezi ki, annak dacára ki kell jelentenem, hogy a magyar kormány saját akciójában kötelességszerűen kell, hogy óvatos és körültekintő legyen. A magyar közéletben kívánság merült fel az iránt, hogy a kormány a Népszövetségnek már a decemberi ülésszak rendjén vesse fel a békeszerződések kérdését. Ha azt látjuk, hogy egy sokkal csekélyebb kérdés, a magyar optánsok kérdése alig intézhető el a jog- és igazság értelmében, holott ennél a kérdésnél nem a békeszerződés igazságtalanságának megszüntetéséről van szó, hanem ellenkezőleg, a békeszerződésben részünkre elismert igazság érvényesítéséről; dacára annak, hogy e kérdésnek elintézésénél nem a magyar állam birtokállományának a békeszerződések által megszünt egysége helyreállításáról, hanem a magyar állampolgárok birtokállománya, a szerződés ellenére elkobzott részek visszaszerzéséről van szó; dacára annak, hogy egy Apponyi Albert ékesszólása is [csupán] annyit tudott elérni, hogy katasztrofális határozat ne hozassék, hanem a kérdés elodáztassék;⁸ – ha így állanak az ügyek a Népszövetség előtt, meri-e valaki azt állítani, hogy a revízióknak már a decemberi ülésszakon való felvetése egy tapodtat is előre vihetné ezt az ügyet és nem oda vezetne-e inkább, hogy azt lehetetlenné tegye és a revízióknak alkalmas időpontban való felvetését el is zárja előlünk.

Ezeket azért kívántam elmondani, mert súlyt helyezek arra, hogy a magyar társadalom is tisztában legyen ezekkel a kérdésekkel és a maga feladataival; hogy lerója háláját azokkal szemben, akik a magyar igazságnak védelmére kelnek, s hogy a magyar társadalom elvégezze azt a munkát, amelyet még el kell végeznie a jövőben, hogy ne várja azt, hogy a sült galamb a szájába repüljön. Elmondottam mindezeket azért is, hogy a másik oldalon rámutassak arra, hogy a magyar kormánynak nem feladata a propaganda, hanem az, hogy diplomáciai téren, nemzetközi téren összeköttetéseket szerezzen és megszervezze az együttműködését azokkal, akikkel közös érdekei vannak.

Arra kérem a pártot, hogy ebben a munkában végezze el a pártnak minden egyes tagja a társadalmi részt is, de végezze el a munkát mint politikus is, mégpedig olyan irányban, hogy támogassa a kormányt, amikor ezen a téren kötelességét végzi.

Gróf Bethlen, II. kötet, 189–192. o.

1. Harold Sidney Harmsworth, brit sajtómágnás, politikus, aki 1927. június 21-én magyarbarát sajtókampányt indított egyik lapjában, a *The Daily Mail*-ben. [A *Magyarország helye a nap alatt* c. cikk fordítását lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között A *Rothermere-kampány* c. fejezetben.]
2. Ne illess engem!
3. [A belgrádi katonai egyezmény, valamint az 1921:XXXIII. tc.-be foglalt trianoni békeszerződés szövegét lásd e kötetben a *Források* dokumentumai között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
4. [E tárgyalásokhoz lásd a Csáky István és Bethlen István által átadott memorandumot e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Tervek a revízióról* c. fejezetben.]
5. Leghajthatatlanabb.
6. Merevségnek.
7. Utalás az 1925. őszi brit-francia-olasz-német-belga tárgyalásokra, amely átmenetileg a békülékenység légkörét teremtette meg az európai nagyhatalmi politikában.
8. Az optánsok, vagyis az impériumváltást követően magyar állampolgárságot választók, birtokainak kisajátítása ellen az érdekeltek nevében a magyar kormány tiltakozott a Nemzetek Szövetségénél, ez azonban csak 1930 elejére hozott – akkor is csupán kompromisszumos – eredményt.

Jegyzetek

Nagy Emil: Az út az orvoslás felé (1928)

Hosszú angliai tartózkodásaim alatt azt tapasztaltam, hogy az angol közönség *lenézi* az úgynevezett *propagandát*, mert azt egyoldalú munkának tartja. Ellenben ugyanannyira lelkesedik a valóságos *igazság* megtudása iránt. Nemcsak hallgatja azt türelemmel, amit más ország fia elmond neki az ő saját hazájának a sorsáról, hanem az angol ember kérdez, tudakozódik, fürkészi a tiszta igazságot. Ezeknek az ellenkérdéseknek – cross examination – a súlya alatt olyan szempontok nyíltak meg előttem, amikről azelőtt fogalmam se volt, amikor még csakis magyar szemmel, belülről néztem trianoni hazánk szerencsétlen sorsát, s most hazatérve, abba az igazán tragikus sorsba keveredtem, hogy nemzetünk ügyét sok szempontból másképpen látom, mint saját honfitársaim. Ez egy nagyon kellemetlen helyzet. Azóta, hogy hazajöttem, egyik esetben úgy festek, mintha valami gyászos megalkuvó ember lennék nagy nemzeti kérdéseinkben, máskor meg azt a bélyeget ütök reám, hogy illúziókat kergetek, amikor a hivatalos körök felfogásával szemben is igenis vallom, hogy a trianoni békediktátum *revízióját* meg lehet valósítani az igazság *békés* eszközeivel is, csak tisztába kell jönni azzal, hogy miképpen és hol kell megfogni a kérdést, hogy a siker kilátásával induljunk el a revízió tüskés, nehéz útjain.

Én már, sajnos, nem tudom a magyar kérdést *csakis magyar szemmel* nézni, az én felfogásom már annyira összekeveredett az angol észjárással, hogy odajutottam, hogy magyar hazám ügyeit is egy józan és jól informált angol ember és egy jó magyar hazafi együttes szemével tudom nézni, és amikor azzal a kérdéssel foglalkozom, hogy mit lehetne tenni és mit nem lehetne tenni a trianoni békediktátum ellenében a reánk nézve rosszul végződött világháború után, csakis saját magam szempontjának az angol nézőponttal való egybe keveredésével tudom megadni a választ. Ilyen szemmel nézve a kérdést, hideg józansággal, tisztán látok a tekintetben, hogy még a ránk nézve szomorúan végződött világháború után is mi lett volna az a szerződés, amely ha bennünket sújt is, mégis az ne egyoldalú, téves információk alapján történt legyen és ne úgy, hogy



A „LORD ROTHERMERE AZT ÜZENTE...”-KUPLÉ
KOTTÁJÁNAK CÍMLAPJA, 1928

azt telerakják elviselhetetlen igaztalanságokkal. Az én angol–magyar lelkemben tisztán áll egy olyan békeszerződésnek a képe, amely sújtott volna ugyan bennünket e veszített világháború nyomán, de mégis csak olyan mértékben, ahogy azt a szerződést a viszonyokat ismerő, igazságos férfiak szabták volna meg anélkül, hogy egy világraszóló botrányos igazságtalanságot teremtsenek!

Ebben a lelki atmoszférában hosszú angliai tartózkodásom alatt szomorúan jöttem rá arra a kétségtelenül kegyetlen igazságra, hogy a magyar *Integritás* gondolata, vagyis a régi Magyarország visszaállításának az eszméje, amelynek pedig mi idehaza érthetően annyi szeretettel és lelkesedéssel áldozunk, nem bír elég vonzóerővel az angolokra. Tudomásul vesszük gyönyörű ezeréves történeti múltunkat, megértik Szent István koronája birodalmának egész szépségét, elismerik, hogy mi a török ellen Európa védőbástyája voltunk hosszú századokon át s bizony a nyugati nagyhatalmaktól más elbánást érdemeltünk volna, s azt is elismerik, hogy a trianoni békediktátum sok földrajzi, vízrajzi és gazdasági képtelenséget teremtett, de mindezzel szemben mégis csak azt mondják – néha könnyező szemmel – „We are sorry, we are sorry... we can't help”.¹ Mert a fajok önrendelkezésének elve – self-determination – s az államok nemzetiségi alapon kialakuló egysége a világháború után való világkultúrában sokkal erősebb eszme, mint a mi ezeréves közjogi és történeti szempontunk.

A világháború olyan hátrányosan alakult a magyar fajra, hogy éppen azok az országok, amelyek lakosainak fajrokonai, közvetlen közelségben amazokkal, a régi Magyarországon éltek, a győztes antantállamok háborús társai voltak, vagy legalább is oly ügyes taktikával tudták forgatni magukat, hogy a háború befejeztekor a győztes államok társaiaként jelentkeztek.

Semmiféle igazságos szempont, semmiféle méltányos lelkület se tudta volna azt meggátolni, hogy a diadalittas nagyhatalmak ne álljanak reá arra az alapra, hogy Magyarország területéből a tömören románok által lakott területek a szomszédos Romániaihoz csatoltassanak, a tömören szerbek és horvátok által lakott területek a szomszédos Jugoszláviához csatoltassanak, s a tömören tótok által lakott területek a szomszédos Csehszlovákiához kerüljenek. A csehek és szlovákok fajrokonosságához ugyan sok szó fér, hisz ők soha a történelmen át össze nem tartoztak, de nyelvük mégis olyan közeli rokonságban van egymással, hogy a háború utáni atmoszférában, amikor a trianoni béke létesített, még a legigazságosabb s legjobban informált államférfiak se tudták

volna meggátolni, még a magyarság iránti legigazságosabb lélekkel se, hogy a tömören szlovákok által lakott területek az újonnan megalakult csehszlovák állam kötelékébe kapcsoltsanak át.

A rutén föld sorsa már egészen más lapra tartozik. Ezek között és a csehek között semmiféle fajbeli rokonság sincs, s így az a tény, hogy a rutén földet a békeszerződés megkérdezésük nélkül elvette Magyarországtól és Csehországhoz csatolta, már egy egyoldalú, kapzsi hatalmi vágy és imperialisztikus törekvés folyománya volt, amik szöges ellentétben állanak azokkal a nagy elvekkel, amiken a Nemzetek Szövetségének intézménye felépült és különösen ellenkezik a fajok önrendelkezési elvével az a tény, hogy a rutén földet megkérdezésük nélkül csatolták Csehországhoz. Az eredmény világosan meg is mutatja annak a helytelenségét, ami történt, mert ámbár a rutén föld autonómiája kötelezőleg ki van mondva a trianoni békeszerződésben, mégis annak létesülése után hét év múlva is autonómia nélkül szűkölködnek a rutének, a békeszerződés parancsának nyilvánvaló megsértésével s valóságos világszégyen az, hogy a Nemzetek Szövetsége nem rendelkezik azzal az erővel, hogy a prágai urakat arra tudja kényszeríteni, hogy adják meg a rutén földnek azt az autonómiát, amelynek a megadására a trianoni szerződésben világos kötelezettséget vállaltak.²

Az elfogulatlan és igazságos angol ember azt mondja tehát, hogy ő teljességgel megérti azt, hogy a román, szerb, horvát és tót lakosságok által tömören lakott területek átkapcsoltattak a fajrokonai által lakott szomszédos országokhoz, de már a rutén föld erőszakos átcsatolását nem tudja helyesnek elfogadni, de még menthetőnek se.

Ugyanebben az erkölcsi levegőben a gondolkozó becsületes angolok még sokkal erősebben meg vannak botránkozva azon, hogy a trianoni békediktátum elvett az anyaországtól nagy kiterjedésű olyan területeket is, amelyeket nemhogy nem laknak tömören nemzetiségi elemek, de amely területek éppen ellenkezőleg túlnyomó nagy többségben magyarok által lakottak. Azt se tudja megérteni az az igazságos szemű angol ember, hogy miért csapták át a Balkánhoz az egész délvidéki svábságot anélkül, hogy egy szóval is megkérdezték volna őket a wilson-i elvek szerint, hogy meg akarnak-e maradni Magyarország kötelékében, avagy pedig át akarnak menni a balkáni Romániához és a balkáni Jugoszláviához? Az egészen természetes, hogy ezeket igazságos angol ember képtelen megérteni, Magyarországot illetőleg. Mert hisz, ha bárki is elismeri azt, hogy a nemzetiségi elv alapján a vesztes világháború után a magyarságnak el kellett veszítenie a nemzetiségi elemek által tömören lakott területeket, éppen magában ugyanabban a szellemben ugyanannak, aki így gondolkozik, szíve mélyéig meg kell botránkoznia azon, hogy minden parancsoló ok nélkül úgy vonták meg a trianoni határt, hogy elvettek az anyaországtól körülbelül két és félmillió olyan magyart és németet, akik szoros földrajzi és gazdasági egységben levő területeken laknak közvetlenül a trianoni határ mellett.

Életem legnagyobb élményei közé tartoznak azok az alkalmak, amikor angliai előadásaim és magántársaságbeli felvilágosításaim során elmondtam az angol közönségnek, térképekkel megvilágítva, hogy a trianoni határt úgy vonta meg a békeszerződés, hogy mindenfelé kegyetlen módon belevágtak a magyar fajnak a szívébe, húsába, vérébe, ahelyett, hogy csakis azokat a területeket vették volna el, amelyek tömören nemzetiségi elemek által vannak lakva. Megmutattam a térképen, hogy a trianoni határ bement egészen Szeged alá, az ősmagyar tanyák közé, idegen járom alá lökve az ott lakó telivér magyar kisgazdákat, akik tömören lakják az ősi magyar Alföld eme keleti részét. Bemutattam azt is térképen, hogy miképpen mentek be a trianoni határral a tiszta magyar Komáromba, miképpen lökték át idegen járom alá Csallóköz, Érsekújvár tiszta magyar népét s mindazokat a területeket, amelyek Budapest és Kassa között elterülnek, fel egészen a kassai dómig, ahol a magyar szabadsági eszme felkent apostola: Rákóczi Ferenc pihenő örök álmát, az a Rákóczi Ferenc, akit törökországi száműzetéséből húsz évvel ezelőtt diadalmas hálaérzettel szállított a kassai dómra a nemzeti szabadsáért lelkesedő magyarság. Bemutattam a térképen, hogy miképpen ragadta el a béke-



ROTHERMERE LORD
ÜVEGABLAKA A LEHEL TÉRI
KATOLIKUS TEMPLOMBAN

diktátum a színmagyar Bodroghozt csak azért, mert kényelmesnek tetszett az, hogy egy vasúti vonalat készen megkapjanak, ahelyett, hogy maguk számára egy új vasúti vonalat építsenek.

Elmondtam, hogy ugyanebből a szempontból miképpen metszették két külön dabra Sátoraljaújhely városát, hol az idegen szemlélheti azt a nevetséges szörnyűséget, hogy az országhatár egy és ugyanazon város házai között vonul el.

Elmagyaráztam azt is, hogy miképpen jöttek fel a határral Szabadka fölé, elszakítván az anyaországtól tömérdek magyart, csakis azért, hogy egy netáni újabb háború esetén Belgrád távolabb essék a magyar határtól, aminthogy a cseh határral nyilván főleg azért jöttek el egészen Budapest mellé, hogy netáni háború esetén a cseh ágyúk egyszerűen belőhessenek Budapestre. Megismertettem az angol közönséggel azokat a szörnyű határmegállapítási igazságtalanságokat, amely szerint végig az új országhatár egész vonalán megismétlődnek azok a képtelen helyzetek, hogy egy-egy falu házai Magyarország-hoz esnek, de már útlevelet kell váltani ahhoz, hogy a magyar kisgazda hazahozhassa a szénáját, mert a kapzsi határral az ő réjtét, mezőgazdasági földjeit idegen állam kötelékébe csatolták át.

Nem akadtam angol emberre sok érintkezésem kapcsán, aki lelke mélyéig meg ne botránkozott volna azon, hogy a trianoni határt olyan módon vonták meg, hogy nemcsak tömören nemzetiségi elemek által lakott területeket szakítottak el a magyar hazától, de elragadtak onnan olyan színmagyar területeket is, valamint színmagyar német területeket, amiknek az anyaországtól elszakítása semmiféle nemzetiségi elvvel se függött össze, hanem egyszerűen csak folyománya volt annak a minden igazságot és méltányosságot lábbal taposó kapzsiságnak, amellyel a trianoni határokat a békediktátum megállapította.

Mindenki, aki ezeket a tényeket megismeri, lelke mélyéig meggyőződik arról, hogy ezeket a trianoni határokat nem a béke számára, hanem egy újabb háború esetére alkották meg. Nem a béke atmoszférájában, hanem a háború légkörében születtek meg ezek a határok, s így nem lehetnek alkalmasak ezek arra, hogy a béke szellemének az ügyét szolgálják, hanem csakis arra jók, hogy a gyűlölködést és a torzsalkodás szellemét tartsák ébren Kelet-Európa eme részében.

Különösen nagy hatást tett mindenkor angol hallgatóságaimra mindezek a határkérdéseken felül annak a feltárása is, hogy a trianoni békediktátum a valóságnak meg nem felelő tételt mondott ki akkor, amikor a magyarságot a háború előidézése irányában bűnösséggel vádolta. Feltártam az angol közönség előtt azt a most már világszerte ismert tény, hogy abban a bizonyos végzetes osztrák koronatanácsban a magyar állam egyedüli közjogi képviselője, az akkori miniszterelnök: gróf Tisza István, a leghatározottabban felemelte szavát a Szerbia ellenében tervezett szigorú és végzetes rendszabályokkal szemben, csakhogy az osztrák urak által leszavaztatott.

Ez az utólag kiderült perdöntő tény egymaga is elegendő lenne arra, hogy az egész békediktátum revideáltassék a kultúrvilág által elismert perújítási szabályok szerint, hiszen ennek a békediktátumnak az volt a kimondott alapja, hogy Magyarországot terheli az Osztrák–Magyar Monarchia háborús bűnösségének egy része. Minden hamisan elítélt egyénnek joga van arra a kultúrvilágban, hogy ügyének újrafelvételét kérje, ha be tudja azt bizonyítani, hogy bírái tévedtek ítéletükben az ő bűnössége megállapításánál. A trianoni magyarság egy ilyen téves alapon elítélthez hasonlítható, s ha talán nem is lehetne azt elérni, hogy egészében visszaállíttassék Szent István régi történeti birodalma, ennek a perújítási oknak mindenesetre feltétlen és minden más szempontot elsöpítő oknak kell lenni arra, hogy legalább azokat a magyarokat okvetlenül adják vissza a nagyhatalmak az anyaországnak, akik szoros földrajzi kapcsolatban élnek a csonka hazával, de akik mégis téves információk alapján kapzsi módon elszakítottak onnan.

Olyan világos ez a helyzet, hogy nem akadtam jóhiszemű emberre egész Angliában, aki ne tette volna magáévá azt a gondolatot, hogy ezt a teljesen felületes és hibás módon megvont trianoni határt feltétlenül revízió tárgyává kell tenni, hacsak nem akar-

ják azt a világ intéző tényezői, hogy az igazságtalanság örök vádja tapadjon a Nemzetek Szövetségének nagy eszméjéhez, s ha nem akarják azt, hogy Európának ez a része örökös torzalkodás, villongás háborús tűzfészke legyen. Világosnak kell lenni annak mindenki előtt, hogy ezekre a vonalakra békét alapítani nem lehet, ezek csak állandósítják az örökös háborús érzést.

•

Hogy mindezek, amiket fentebb kifejtettem, mennyire megfelelnek a tiszta igazságnak, azt mutatja Lloyd George-nak,³ eme békemű egyik megalkotójának megnyilatkozása is. Kétségtelen, hogy ő Párizsban részt vett a trianoni határok megállapításának munkájában, de amikor most utólag meggyőződött arról, hogy a trianoni határokat úgy vonták meg, hogy nemcsak tömören nemzetiségi elemekkel lakott területeket vettek el Magyarországtól, hanem elragadtak olyan részeket is, amelyek túlnyomó többségben telivér magyarok által vannak lakva, Lloyd George kijelentette – szavának komolyságában nem lehet kételkedni – hogy ő ezt nem akarta, s ha ez mégis úgy történt, ahogy történt, úgy ő megtevesztés áldozata.

Ezenkívül ismeretes a békeszerződés másik mesterének: Wilson elnöknek ama beismerése is, hogy neki esze ágában se volt az, hogy a nemzetiségi önrendelkezési elv súlyos megsértésével megkérdés nélkül szakítsanak el a magyarságtól tömören magyarok által lakott trianoni határ menti területeket s ugyancsak németek által ily módon lakott területeket, bárminő megkérdésük leghalványabb árnyéka nélkül.

De igen könnyű bebizonyítani azt, hogy még maguk a franciák is meg lettek tévesztve a trianoni határ tekintetében. E tekintetben a legklasszikusabb bizonyítékot szolgáltatja maga a Párizsban 1920. évi május hó 6-án kelt úgynevezett *Millerand-féle* kísérőlevél, amely a következő címet viseli:

Letter of envoy to the President of the Hungarian Delegation of the reply of the Allied and Associated Powers.⁴

Ez a kísérőlevél egyik mondatában a következőleg szól: „The ethnographic conditions in Central Europe are such that it is indeed impossible for the political frontiers in their total extent to coincide with the ethnical frontiers. – It follows from this – and the Allied and Associated Powers have not resigned themselves without regret to this necessity – that certain isles of Magyar population will pass under the sovereignty of another State. – But no statement pretending that it would have been better not to modify the former territorial status can be based on this situation. – A state of affairs, even when millennial, is not founded to exist when it has been recognised as contrary to justice”...⁵

Aki csak némileg tud olvasni, az előtt teljesen világos az, hogy maga Millerand, az akkori francia miniszterelnök abban a nyilvánvaló téves hitben élt, hogy csakis egyes magyar szigeteket vesznek el a magyarságtól (certain isles), de maga az az imént idézett mondat napnál világosabban mutatja azt, hogy Millerand-nak sejtelve se volt arról, hogy a trianoni vonal nemcsak magyar szigeteket vesz el Magyarországtól, hanem magyarok által lakott olyan kompakt területeket is, amelyeket egyszerűen keresztülmetszett a trianoni határ úgy, hogy a határon belül és kívül szorosan egymás mellett lakó magyar tömegek kerülnek el. Az érthető volt a világháború után való atmoszférában, s a nemzetiségi önrendelkezési elv értelmében, hogy amikor a tömören nemzetiségi elemek által lakott területek átkapcsoltattak a szomszéd fajokon országokhoz, ez nem történhetett másképpen, hanem csak úgy, hogy ezekkel a nemzetiségi tömör területekkel együtt el kellett szakadniuk az anyaországtól egyes magyar szigeteknek is. Millerand levele fent idézett mondatában védekezik ez ellen a kikerülhetetlen körülmény ellen és magyarázza azt, hogy ezt nem tudták másképpen csinálni. De éppen ez a mentegetődzés, hogy ezeket a levélben érintett magyar szigeteket fizikai okokból nem lehetett visszatartani az anyaországnál, klasszikusan mutatja Millerand azon kétségtelen meggyőződését, hogy csakis ilyen szigeteket, amelyek be voltak ékelve a tömör nemzetiségi területek közé,

szakított el a trianoni békeszerződés, de nyilvánvaló az, hogy Millerand-nak sejtelt se volt arról, hogy nemcsak ily beékelt szigetek vették el a magyarságtól, hanem olyan területek is, ahol kompakt magyar lakosságok laknak, szoros összefüggésben az anyaországgal.

De ideiktatom folytatólag Millerand levelének egy másik részét is: „It is true that the Hungarian Delegation argues from the fact that the Conditions of Peace do not provide for a plebiscite anywhere. If the Allied and Associated Powers have thought it unnecessary to have recourse to a popular vote of this nature it has not been until acquiring the certitude that such a consultation, if carried out with all guarantees of complete sincerity, would not offer a result differing sensibly from those to which they have arrived it after a minute study of the ethnographic conditions of Central Europe and of national aspirations. The will of the people was expressed in the October and November of 1918 at the collapse of the Dual Monarchy when the populations oppressed for so long united with their Italian, Roumanian, Yougo-Slav and Czechoslovak brethren. The events occurring since that epoch constitute so many proofs the more of the sentiments of the nationalities formerly subjected to the Crown of St. Stephen. The tardy measures taken by the Hungarian Government to satisfy the need for an autonomy felt by the nationalities is not able to create any illusion; they do not change at all the essentials of historic truth; notably that during long years all the efforts of Hungarian policy were directed to stifling the voice of the ethnical minorities...”⁶

Ez a rész talán még kiáltóbban mutatja a fentebb ecsetelt igazságot, mint az iménti mondat, mert hisz itt Millerand teljes világossággal azt állítja, hogy a régi Magyarország egyes részeit tisztára csakis a *nemzetiségi elv* alapján szakították el Magyarországtól, s azal indokolja a *plebiscitumok szükségtelenségét*, hogy ezek a nemzetiségi elemek megkérdetéseük esetén úgyis nyilvánvalóan saját fajrokonaihoz kíváncsoztak volna. Kérdem én azt nyugodt lélekkel, hogy mondhatta volna-e ezt Millerand, ha neki sejtelt lett volna arról, hogy a trianoni határt úgy vonták meg a békeszerződés, hogy megkérdés nélkül elragadtak onnan közel kétfélmillió olyan kompakt magyarságot, akik közvetlenül a bűnös határ mellett laknak, s elragadtak onnan megkérdés nélkül körülbelül 600 000 olyan német, akiknek földrajzi helyzete ugyanilyen. Nem, nem, soha! Bárki józanészű ember elolvassa ezeket a Millerand-féle mondatokat, annak meg kell győződnie arról, hogy a trianoni határt megtervezés alapján vonták meg így, ahogy megvonták.

A plebiscitum elutasításának kérdésével kapcsolatban érdekes reámutatni arra a körülményre, hogy később mégis történt egy plebiscitum, mégpedig a *soproni*, amelyik a magyarság mellett döntött. Már csak ebből magából is nagyon nyilvánvaló az, hogy az egész békeszerződés egy borzasztó nagy alaphibában szenved, amikor éppen mint a nemzetiségi elven nyugvó békeszerződés, megkérdés nélkül szakított el az anyaországgal kompakt földrajzi egységben élő színmagyar lakosságú területeket.

Nem akadtam én az angolokkal való számtalan érintkezéseim kapcsán egyetlen olyan jóhiszemű emberre se, aki teljes lélekkel ne látta volna be azt, hogy ha a nemzetiségi elv értelmében nem is lehet békés eszközökkel visszaállítani az egész régi Magyarországot, kétségtelen az, hogy az egész civilizációnak és a Nemzetek Szövetségének örök szégyene lenne az, ha a trianoni határt legalább olyan módon nem igazítanák ki a valódi béke szellemében, hogy mindezek a fentebb több ízben körülírt magyar és sváb néptömegek visszakerüljenek idegen nemzetiségi járom alól az ezeréves magyar hazához.

Mindezek a nagy igazságok ragadták meg a nagy újságíró-fejedelmet, *Lord Rothermere*-t is, s ezeknek az igazságoknak az ereje idézte azt elő, hogy ő lelkének egész meggyőződésével és szívének minden érzésével magáévá tette azt a gondolatot, hogy éppen a nemzetiségi elv becsületes keresztülvitelének a szellemében kell kiigazítani ezeket a magyar határokat úgy, hogy visszakerüljenek az anyaországhoz azok a területek, amelyek olyan magyar és német lakossággal vannak borítva túlnyomó mértékben, akiknek fajilag a világon semmi közük azokhoz a szomszéd országokhoz, amelyekhez megkérdetéseük nélkül erőszakosan elcsatoltattak.

Nincs aziránt kétségem, hogy hamarosan el fog jönni az az idő, hogy Lord Newton, Lord Phillimore s a többi jeles angol nagyságok⁷ nyomán meg fogja azt érteni egész Anglia, hogy ezeket a trianoni határokat eme cikkemben több ízben kifejtett értelem-ben ki kell igazítani az igazság, a humanizmus s a Nemzetek Szövetségének nagy igazságossági elve értelmében.

De vannak olyanok is (ezt el kell ismernem), akik azt tartják, hogy ezeket a kérdéseket azért nem szabad megmozgatni, mert ez maga után vonná a többi szerződések revízióját is.

Meggyőződésem, hogy egyszer a többi szerződések igazságtalanságainak a kiküszöbölésére is reákerül a sor, de mégis vallom azt az álláspontot, hogy ennek a trianoni határnak ilyen hibás módon való megvonása olyan valami egészen speciális dolog, hogy azt meg kell változtatni külön a többiektől is, mert hisz nyilvánvaló, hogy a többi szerződésekben foglalt igaztalanságokat *tudatosan* csinálták a békeszerződés intézői, de Wilson és Lloyd George fentebb már idézett kijelentéseiből, s Millerand levelének fentebb idézett részleteiből nyilvánvaló az, hogy ez a magyar határ egészen különleges téves információ alapján vonatott meg, éppen annak a nemzetiségi elvnek a súlyos sérelmével, amelynek az alapján ezt a békeszerződést éppen megalkotni akarták.

Azt is mondják sokan, hogy ez a revízió nem valósítható meg háborús bonyodalmak nélkül, amitől pedig irtóznak az egész világon, de különösen Angliában. Azonban hitem szerint e tekintetben is éppen ellenkező az igazság. Mert erre a határkiigazításra éppen azért van feltétlenül szükség, s ennek a határkiigazításnak az a fő célja, hogy béke honolhasson Európa ezen részében, mert be kell látnia mindenkinek aki tisztességesen tud gondolkodni, hogy ezekkel a határokkal, amelyek háborús atmoszférában születtek és kapzsiság s megtévesztés gyümölcsei, a magyarság a szomszédaival soha ki nem békülhet. *Ellenben ennek a határkiigazításnak szükségképpen folyománya kell, hogy legyen az, hogyha ez megtörténik, akkor a magyarságnak a szomszéd államokkal fenntartás nélkül ki kell békülnie* s erre a nagyszabású kiegyezésre a magyar faj józan többsége, átértve az integritás helyreállításának összes külpolitikai nehézségeit, reá is fog állani. A magyar faj békés és türelmes faj és hő vágya az, hogy a szomszédokkal kibékültesse, s velük együtt egy gazdasági és érzelmi testvériséget alkothasson a Duna medencéje körül. De azt látja be mindenki — s mint én tapasztaltam, be is látja minden jóhiszemű ember —, hogy addig a kettős monarchia romjain békés testvériség és gazdasági együttműködés teljesen lehetetlen, ameddig a jelenlegi trianoni határok a fentebb többször körülírt módon ki nem igazíthatnak. A Rothermere-féle gondolat is nyilvánvalóan azt jelenti, s aki őt másképp érti, az őt félreérti, hogy amennyiben a trianoni határ úgy kiigazíttatik, amint ebben a cikkemben többször kifejtettem, úgy természetesen és magától értetődőleg a *magyar fajnak le kell mondania az integritási eszme további fenntartásáról*, hanem bele kell nyugodnia abba, hogy a tömör nemzetiségi területeket elvesztette, ha viszont visszakapja azokat a magyar és sváb területeket, amelyek minden jogos ok látszata nélkül ragadtattak el az anyaországtól. Tehát éppen a valódi és tartós békének s az egymás mellett lakó országok testvéri és gazdasági összeműködésének a lehetővé tétele érdekében nélkülözhetetlen a trianoni határok eme kiigazítása. Így szabad csak ezt felfognia minden magyarnak, mert akkor, ha a kérdést másképp akarja felfogni, inkább csak éljen tovább az integritási eszme illúziós álmának, de akkor egy lélegzettel ne dicsőítse egyúttal Lord Rothermere-t, mert az ő határkiigazítási indítványának nélkülözhetetlen kiegészítő része és szoros, szerves célja a valódi, őszinte és tartós béke helyreállítása a régi Magyarország romjain.

Nemcsak Magyarországnak állana érdekében ez a revízió, hanem a környező államoknak is. Hisz Lord Rothermere koncepciója szerint csak 32 000 négyszögkilométer terület kerülne vissza Magyarországhoz s még mindig idegen országokhoz maradna csatolva kb. 200 000 négyzetkilométer. Ez a változás nem olyan természetű, amely a legcsekélyebb mértékben is megrendítené a szomszéd államok egzisztenciáját, sőt ellenkezőleg, ők is egy hatalmas lidércnyomástól szabadulnának meg, ha ezeket a kompakt magyar



A MAGYAR IGAZSÁG KÚTJA, 1928

területeket, amelyek ok nélkül ragadtattak el, visszaadnák oda, ahová az önrendelkezési elv és az igazság nevében tartoznak. Mennyi tömörkedésköltségtől szabadulna meg a magyarság körül fekvő mind a három ország, hogyha a trianoni határ elrendezésének ilyen kérdésével kihúznák a fullánkot a magyarság szívéből s nem kellene tartani óriási költséggel a jelenlegi haderőt, amelynek fő oka mégiscsak a magyarság jogos bosszújától való félelemben keresendő.

De a valódi és tartós béke helyreállításának egy másik feltétele az is, hogy a szomszéd államoknál levő magyar szigetek kisebbségi jogai tiszteletben tartassanak, úgy, amint azt a békeszerződés előírja, s viszont természetesen Magyarországon is szigorúan végrehajtandók a nemzeti kisebbségek javára mindezek a szabályok, mert kell, hogy elvégre már egyszer meggyőződjék arról a világ, hogy minden állam tisztelheti a más nemzetiségű elemek nyelvi, vallási és kulturális jogait anélkül, hogy ezzel a saját egységes állameszméjén a legcsekélyebb sérelem esnék. Ott van Nagy-Britanniában, mint klasszikus példa, Wales lakóinak a helyzete. Walest körülbelül 1500 évvel ezelőtt hódították meg először az angolok, s én személyesen tapasztaltam, hogy Walesben a lakosság túlnyomó többsége még ma is az ősi kelta anyanyelvet beszéli, s az angolokat ez egyáltalában nem bántja, sőt a kérdéssel, bölcsen, nem is foglalkoznak, mert jól tudják azt, hogy az *érzelmi és gazdasági* összeműködés érzésének semmi köze ahhoz, hogy minden nemzetiségi kisebbség beszélje a maga nyelvét, s szabadon éljen saját kultúrájának és vallásának. Ezzel szemben ismerek jelenleg előkelő politikai állásban levő olyan román urat, aki a magyar állam költségén nevelkedett a budapesti Eötvös-kollégiumban és éppúgy beszél magyarul, mint akár én, de amellet gyűlölettel van eltelve Magyarország iránt. Hamis, letűnt tantétel volt az, amikor még azt hitték, hogy az állameszme megkívánja azt, hogy a kisebbségek akár erőszakkal is átfomáltassanak valamely nemzeti államban a többség képére. Sajnos, ezt a hibás tételt vallják ma az utódállamok intéző urai. Ehelyett a téves tantétel helyett a békeszerződések helyesen tartalmazzák a kisebbségek nyelvbeli, kulturális és vallási szempontjainak védelmét, s ha ezeket az elveket az összes országok őszintén keresztülvisszik, úgy akkor a trianoni határ igazságos kiigazításával kapcsolatban valódi és igaz béke fog honolni Európa ezen részén.

Van azután még más olyan perspektíva is, amelyik, ha lazábban is, de mégis hozzátartozik ehhez a kérdéshez. Idetartozik különösen a *székelység* problémája, akik Erdély keleti részén, egész vármegyéket kitöltően kompakt egységben és nagy számban élnek s akiknek helyzete nagyon hasonlít Ulster⁸ helyzetéhez, az írországi sziget többi részével szemben. Ezekre kétségtelenül nagy igazságtalanság az, hogy kényszerítettnek arra, hogy Romániához tartozzanak, mikor teljességgel színmagyarok s nagy, kompakt tömegekben laknak együtt. Ezen a helyzeten csakis *Erdély autonómiájával* lehet segíteni. Ezt az autonómiát szívesen látná az erdélyi románság is, amely nagy kultúrfölényben van a régi románok által lakott terület felett s nagyon elégedetlen azzal az óriási korrupcióval, amely a régi Romániában honol. Erdély alkotmányos belélete évszázadokon át a magyarok, románok és szászok összefűződésén épült fel, s ebben a szellemben újra meg kellene alkotni Erdély autonómiáját. Ez felelne meg a Nemzetek Szövetsége eszméjének, és ha az illető intéző államférfiak jobban lettek volna már tájékozva a békeszerződés létesítésekor Erdély valóságos viszonyairól, akkor már magában a szerződésben is kimondották volna az erdélyi autonómiát is, mint ahogy előírták a rutén autonómiát, amely azonban, sajnos, még mostanig se fogatosított meg. Ha a magyarság ennek az autonómiának a keretében kibékül a románsággal, úgy ez mindkét félnek nagy erkölcsi hasznára lenne. A románok függetlenek lennének a régi Románia zsarnok uraitól, a magyarság pedig a béke világában újra visszanyerhetné erkölcsi kapcsolatát az anyaországgal, s így ha az államjogi integritást nem is tudjuk megcsinálni Szent István koronája birodalmának közjogi és történeti elvei szerint, legalább meg tudnánk csinálni a régi Magyarország egész magyarságának *néprajzi, irodalmi és erkölcsi integritását*, mert ha a magyarság Erdélyben a románsággal jó viszonyban van, nincs arra több semmi ok, hogy a románok gátolják az anyaországi és az erdélyi magyarság kulturális, irodalmi, érzelmi és vallási egységét.

Ehhez a két autonómiához előbb-utóbb csatlakozni fog a szlovéniai autonómia is, s ennek a keretében is az ott visszamaradó magyar szigeteknek meg kell békülniük a tót eszmével. Óriási érdeke lenne egy ilyen teljes kibékülés a tótságnak is, amelyik földrajzi és gazdasági elkerülhetetlen egységnél fogva szoros érdekközösségben él azzal a Magyarországgal, amelyik kitágított határaival nem fog mást akarni, mint a békés fejlődést és a tisztességes munkás megélhetést.

•

Sokan vannak bizonyára, akik azt mondják, hogy mindez, amit én kifejtettem, csak *utópia*, csak álom, mert sokkal nagyobb a gyűlölet a szétdarabolt magyarság és a túlon túl megnőtt szomszéd országok lakói között, semhogy ez a békés kép valaha is megvalósulhasson. De én azt hiszem, hogy ez nincs így. Sokkal nagyobb utópiának tartom én azt, hogy a régi Magyarországot fegyveres erővel vissza tudjuk állítani. Én egész lelkemmel rajta állok a *népszövetségi gondolat és a döntőbírósi eszme* piedesztálján s gyűlölöm a háború gondolatát. Mert a jövőben a háború már a mérgezgázok döntő befolyása jegyében folya le s irtózom még attól a gondolattól is, hogy férfiak, asszonyok és gyermekek milliói fulladjanak meg a levegőből ledobált gázbombák révén. Oly szörnyű képe bontakozik ki előttem egy esetleges jövődi háborúnak, hogyha meg lennének arról győződve, hogy a szörnyű dolog még egyszer el fog következni újra, megátkoznám azt a percet, amelyben gyermekeim és unokáim megszülettek.

Én hiszek az *igazságban*, hiszek a *béke eszméjében* és hiszek abban, hogy a trianoni határok igazságos kiigazításával, a kisebbségek jogainak tiszteletben tartásával, s az imént vázolt autonómiák életbeléptetésével olyan munkát lehetne csinálni, amit voltaképpen már eredetileg meg kellett volna tenni a békeszerződés létesítésekor, ha az nem a háborúnak, hanem a békének az atmoszférájában született volna meg.

Amit én fentebb megrajoltam, az *nem utópia, nem illúzió*, legfeljebb talán *idealisztikus törekvés*, de a világot mindig az *ideálok* szeretete vitte előre a haladás országútján, s

viszont mindenkor visszalökte a cinizmus, a gyűlölködés, és a kapzsiság, amely gonosz szellemek uralma alatt született meg a trianoni békeszerződés, de amelyet ki kell igazítani, s újra meg kell csinálni az igazság, béke, emberszeretet s a népek testvéri és gazdasági összeműködésének a jegyében.

Igazságot Magyarországnak! A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata. Írták Apponyi Albert, Berzeviczy Albert stb. Budapest, 1928, Magyar Külügyi Társaság, 387–402. o.

Jegyzetek

1. Sajnáljuk, sajnáljuk... nem tudunk segíteni.
2. Csehszlovákia egyre halogatta az autonómia bevezetését, s közben nagyarányú kárpátaljai beruházásokkal, valamint újabb és újabb helyzetelemzésekkel és ígéretekkel igyekezett semlegesíteni a népszövetségi kritikákat.
3. David Lloyd-George brit miniszterelnök.
4. A Szövetséges és Társult Hatalmak válaszában kísérőlevele a magyar béke delegáció elnökéhez. – Teljes magyar fordítását lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.
5. „Közép-Európa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, hogy a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal. Ebből következik – a Szövetséges és Társult Hatalmak sajnálattal hajoltak meg a szükségesség előtt –, hogy a magyar népesség egyes gócinak egy más állam szuverénitása alá kell kerülnie. Azonban erre a helyzetre nem lehet hivatkozni azaz az állítással, hogy jobb lett volna nem bolygatni a régi területi állapotot. A dolgok meglevő rendje, még ha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott.”
6. „Igaz, hogy a magyar Béke delegáció azzal érvel, hogy a Béke feltételek sehol sem rendelkeztek el népszavazást. Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesen tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla, hogy, ha ez a megkérdezés az őszinte vélemény nyilvánítás teljes biztosításával történne, nem vezetne számbavehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat. A népek akarata megnyilatkozott 1918. október és november havában, a kettős monarchia összeomlásakor, amikor a soká elnyomott nemzetiségek egyesültek olasz, román, jugoszláv vagy cseh-szlovák testvéreikkel. Az azóta történt események megannyi új bizonyítékát szolgáltatják az azelőtt Szent István koronája alatt élő nemzetiségek érzelmeinek. A magyar Kormány elkésett intézkedései, amelyekkel ki akarja elégíteni a nemzetiségek autonómiára való törekvését, senkit sem fognak tévedésbe ejteni; nem változtatnak semmit azon a fontos történelmi igazságon, hogy hosszú éveken keresztül a magyar politika minden erejével azon volt, hogy a nemzeti kisebbségek hangját elfojtsa...”
7. A brit Lordok Háza magyarbarátnak tartott tagjai.
8. Az ír sziget nagyrészt katolikus népességű északkeleti csücske, amely Nagy-Britannia integráns részét képezte.

A jövő nemzedék hálaírási Lord Rothermere-hez – Válogatás (1927–1928)¹

Kedves Lord bácsi!

Nagyon kérem a kedves Lord bácsit, szerezze vissza a mi Nagy-Magyarországunkat, hogy a megszállott területeken élő sok magyar gyermek újra magyar lehessen.

Kardos Éva Zsuzsanna, IV. oszt. tan. (Budapest)

Kedves Lord bácsi!

Én mint iskolás fiú szeretem szép magyar hazámat. De bizony ebben a kis Magyarországon sokkal nehezebb az élet, mint mikor még megvolt Nagy-Magyarország. De remélem, hogy nem sokáig fog így menni. Kezeit csókolja:

Czirják Ferenc (Nagykőrös)

Kedves Jótevőnk!
Reméljük, nem hiába fárad, és győzni fog a magyar igazság.
Ábel Egon, III. elemi oszt. tan. (Budapest)

Édes Lord Bácsi!
Kis leányka vagyok én még, de szeretem szegény hazámat. Úgy szeretnék segíteni rajta, de még nem tudok. Anyukám és apuskám sokszor mondta, hogy a Lord bácsi majd elzavarja a csúf ellenséget. Isten áldja meg, Lord bácsi, tessék már ezt minél hamarább megtenni. Nagy és nehéz munkájára Isten segítségét kérve, kezeit csókolja:
Császka Márta (Szilagyitelep)

Kedves Lord Rothermere bácsi!
Azt szeretném, ha már Nagy-Magyarországunk volna, és mehetnék a szép Bácskába a nagymamához. Segítsen rajtunk, hogy úgy legyen. — Kezét csókolja:
Szánthó József, I. el. osztályú tan. (Budapest)

Gyermeki hálás érzemmel és forró kézcsókkal üdvözlöm a Méltóságos Lord Rothermere urat dicső és nemes pártoló eszméjéért, melyet a sértett Magyarország népeivel méltóztatik éreztetni. Boldogan szemlélem sikerült fényképemet, boldogan élek tudatában a Magyar Gyermekek Hálaalbumának, miszerint tudatában élek annak, hogy a Méltóságos Lord Rothermere úr kegyes önérzetéből és magyar gyermekek szeretetéből fejlődött tulajdonomba, aminek érdeméért üdvözetemmel jutalmazok. Ártatlan sóhajtasomat bocsátom az égbe, kérem a mennyei édes Atyánkat, hogy Méltóságos Lord Rothermere urat tartsa meg az Isten javára a magyar népnek. Maradok kézcsókkal:
Éles Boriska, IV. oszt. tanuló (Kisvárdá)

Nemes Lord!
Hálás szívvel küldöm magyar honleányi üdvözetemet a nemes Lordnak, aki egy jobb jövő remény magjait ülteti el lelkünkbe és kérem a Mindenhatót, hogy adjon erőt és kitartást a nemes Lordnak, hogy megkezdett munkáját siker koronázza. — Hiszek Magyarország feltámadásában!
Pankl Ica, III. elemi isk. t. (Budapest)

Kedves Lord bácsi!
Köszönöm, hogy szegény hazánknak pártfogója lett. Minket sok igazságtalanság ért. Én is Erdélyből menekült szülők gyermeke vagyok. A románok minden vagyonunkat elvették ellenérték nélkül. Imádkozom sokat, hogy a jó Isten Lord bácsit tartsa meg sokáig, hogy tovább is támogathassa a magyar nemzet szent ügyét. Kezeit csókolja:
Vén Jolánka, II. el. isk. tan. (Nyíregyháza)

Drága Lord bácsi!
Szépen kérem segítsen,
Hogy hazánk újra nagy legyen.
Nemes tettét megháláljuk
Nevét imába foglaljuk.
Berencz Margit, IV. el. isk. tan. (Budapest)

A nemes Lord törekvését minél előbb sok siker koronázza.
Kéry Szilveszter, óvodás (Szeged-Szentmihálytelek)

Bálint Bandika szívből üdvözli Rothermere bácsit, a magyarok jótevőjét, és szeretné Őt látni.
Bálint András, II. oszt. tan. (Budapest)

Kedves Lord bácsi!
Bár kicsi vagyok még arra, hogy ily hatalmas emberbaráthoz pár szót is intézzek, de annyit tudok már, hogy a jó Isten után Ön az, kedves Lord bácsi, ki által hisszük, hogy szeretett hazánk újra boldog és nagy lesz. Fáradhatatlan munkálkodásáért örök hálámát plántálom, ápolom kicsi szívemben. Kezeit csókolja:
Révay Zoltán, III. el. o. (Nyíregyháza)

Nemes szívű Rothermere bácsi!
Mint kis diákleány, nem lehetek nagy politikus, de leghőbb vágyam mint igaz honleánynak, hogy ismét Nagy-Magyarország legyen. Tudva azt, hogy kedves Lord bácsi igaz magyarbarát, tehát remélünk! – Szebb jövőt! Hazafias üdvözléssel:
Gömöri Zsuzsika, III. oszt. (Budapest)

*Isten, áldd meg a magyart
Oly jó emberrel, mint Lord Rothermere,
Hogy nyújtson felénk védő kart
Ez inséges időkben...*

Szemethy Margit és Bözsi (Győr)

Történelmi hírességű névhez illő Nagy-Magyarország feltámadását szívem minden dob-
banásával kérem a jó Istentől s segítségét a Lord bácsitól ennek eléréséhez.
Szilágyi Erzsébet, I. oszt. tan. (Budapest)

Mi is hálánkat fejezzük ki Nagyméltóságod iránt, amiért is e szerencsétlen megcsonkított magyar hazánk érdekében síkraszállott és igazság ostoraként sújt széjjel a világ minden részében.
Sipos Károly és Sándor (Törökszentmiklós)

Kedves Lord bácsink!
Áldja meg az Isten Lord bácsit, mert Komáromból is ki akarja parancsolni a cseheket. Kezét csókolja:
Bóday Zoltán, I. elemi isk. tanuló (Budapest)

Drága Lord bácsi!
Ezen a képen szomorúan nézek, de majd ha feltámad Nagy-Magyarország, akkor mi mindnyájan nevetni fogunk boldogan magyar gyerekek. Isten áldja meg a jó Lord bácsit, amiért szeret minket.
Ifj. Mikecz Pál (Nyíregyháza)



Nemes szívű Rothermere bácsi!

Ha Rothermere Lordnak tudásával és bátorságával tárgyalták volna a háború után a békefeltételeket, a gyászos trianoni szerződés soha nem jöhetett volna létre.

Jaczkó Alice, II. gimnázium (Budapest)

Lord Rothermere bácsinak.

Kérem segítsen vissza bennünket a Kárpátok hegyláncaihoz. Úgy szeretnénk Nagy-Magyarország térképe előtt állni. Ehhez a munkájához a jó Isten áldását kéri sok ezer magyar gyermekkel együtt egy kicsi magyar faluból:

Maróczy László (Kemeneskápolna)

Kedves Lord bácsink!

Szívből örülök, hogy a „Magyar Gyermek Háláalbuma” útján megköszönhetem Néked régi szép magyar hazánk visszaállítására tett oly sok fáradozásodat. Adja a jó Isten, hogy fáradozásod ne legyen hiábavaló. — Áldjon meg érte a magyarok Istene. Ezt kívánja sok üdvözlettel:

Rózsa Gyurika, III. elemi isk. tan. (Budapest)

Méltóságos Lordunk!

Üdvözlük lordságodat a kocsolai róm. kat. elemi iskola lelkes növendékei. Itt állunk, hatalmas Lord, hogy üdvözlöjünk Tégedet mint Magyarország apostolát, aki ezekben a nehéz időkben annyit fáradtál a magyarság érdekéért és fölkeltetted bennünk a reménység csillagát, hogy eljön az idő és újra szebb napok virradnak reánk és az eddig megszállás alatt lévő magyar testvérek ismét szabadon járhatnak ezen a magyar vérrrel szentelt földön. Adja a mi Istenünk, hogy e pár sor írás valósággá legyen! Éljen boldo-

gul, nemes Lord, jó egészségben nagyon soká, Te, a magyar nemzet legszeretetremél-
több barátja!

Hartmann Ferenc (Kocsola)

Szeretett Lord Úr!

Kérjük hazánkat nagyvá tenni.

Fried Edit és Pál, II. oszt. (Budapest)

Kedves Lord bácsi!

Te meg szeretné menteni a mi jó hazánkat a rabló oláhtól, osztráktól, csehtől és szerb-
től. Nagyon szeretné minden magyar gyermek, ha újra meg lenne a mi szép régi ha-
zánk, amelyért Árpád vére folyt. Adjon a jó Isten erőt és kitartást szép munkádhoz:

Molter Valér, III. oszt. tanuló (Nyíregyháza)

Igen tisztelt Rothermere bácsi!

A jó Isten áldását kérem munkájára, mert én is azon a véleményen vagyok, mint gróf
Széchenyi István, mikor azt mondja: „Magyarország nem volt, hanem lesz.”

Magyar Klára, I. keresk. isk. tanuló (Budapest)

Lord Rothermere bácsinak!

Magyar szívem egész hálájával fordulok hazám nagy pártfogója felé, aki hatalmas fellé-
pésével összetört hazámat a jobb jövő felé irányítja. Szívem minden üdvözlése a csillag-
talan magyar éjszaka világító tűzoszlopának.

Tamás Gyula (Dombóvár)

Kedves Lord bácsink!

Nagyon kérjük, adassa vissza a mi országunkat, hogy ismét szép Nagy-Magyarországban
élhessünk, mert Csonka-Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország.

Papp Annuska és Berci, tanulók (Budapest)

Kedves Lord bácsi!

Úgy fogjuk tisztelni és imádni, mint Kossuth Lajost, ha szegény hazánkat felszabadítja az oláh,
cseh, szerb járom alól. Azt hiszem, már most is minden jó magyar gondol reá. Sokszor re-
ménykedek, hogy székely testvéreinkkel egyesülhetünk nemsokára. Éltesse a jó Isten sokáig.
Bodnár Julianna, III. oszt. tan. (Debrecen)

Minden magyar gyermek szíve hálatelten dobog azon nemes Lordért, ki velünk együtt
kiáltja: Nem, nem, soha! „No, no, never”.

Kovács Olga Blanka, II. oszt. tan. (Budapest)

Nagyméltóságú Uram!

Alulírott azon alázatos kéressel járulok a Nagyméltóságú Lord Úr kegyes színe elé, hogy
hazánkat szerető pártfogásába venni méltóztassák. Ígérem, hogy ezután is jól fogok
tanulni s legalább ennyivel megköszönöm a Lord Úr jószágát.

Gyórfi Mária, IV. oszt. tanuló (Karcag)

Kedves Lord bácsi!

Kicsi vagyok még, de gondolatom Nagy-Magyarországé. Sok-sok pusztit küld a lord bácsinak:

Fábry Éva, el. iskola I. oszt. t. (Budapest)

Nemes szívű Lord!

Én, egy kis magyar cserkész, üdvözöllek Téged. Csodállak és követem példádat. Önzetlen harcosa vagy az igazságnak. Ezzel az emberek ideálja lettél. Légy kitartó s a mit megkezdél, fejezd be sikerrel. Mi segítünk, és Isten velünk lesz. Cserkész üdvözléttel:

Kruger Mihály, II. rg. tan. (Nyíregyháza)

Kedves Lord bácsink!

Mint magyar kisfiú hálásan köszönöm azon lelkes támogatást, amelyben szerencsétlen hazámat részesíteni méltóztatik. – Ígérem, hogy ha felnövök, az Ön eszméjének megfelelően fogok én is dolgozni megcsonkított hazámért. Sok szeretettel:

Csányi Károly (Budapest)

A szétdarabolt Magyarország, a vérző magyar nemzet sebeit gyógyító és a csonka részeket összeforrasztó igaz, hű harcosának hálám jeléül azzal küldöm soraimat és fényképet, hogy a magyarok igazságos Istene segítse diadalra munkáját, fogadja szeretettel az ártatlan gyermekek háláját.

Isten áldja és vezérelje igaz útjain!

Csete József, IV. oszt. tan. (Monor)

Drága Rothermere bácsi!

Mindennapi imánkba foglalva kérjük az Egek Urát, hogy megcsonkított szegény hazánk nagyra tételéhez és elrabolt területeink visszaszerzéséhez továbbra is tartsa meg a nagy Angol nemzet dicső fiát – és hogy ebbeli támogatásában a jó Isten továbbra is vezérelje. Reméljük, hogy a nagy és igazságos Angol nemzet ezen égbekiáltó nagy szégyenfelőt így nem hagyhatja. Az eddig végzett nagy munkáért pedig a leghálásabb köszönetünket fejezzük ki.

Triesz Mária és Évike, III. oszt. (Budapest)

Szeretett Lord Úr!

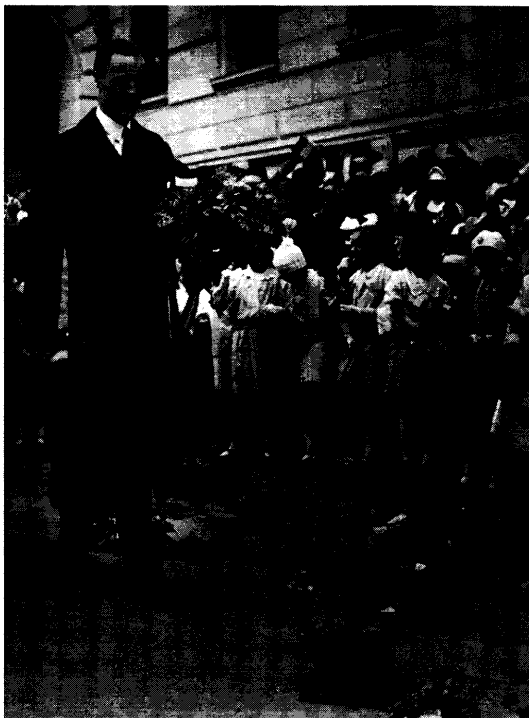
Jó tanító nénitől hallottam, milyen árva lett hazám, szegény Magyarország, de azt is hallottam, hogy Lord bácsi mellénk állva védelmez, segít és biztat, hogy ne csüggedjünk. A jó Isten áldja meg érte, mi pedig imádkozunk Lord bácsiért az Egek Urához, hogy áldása legyen fölötte. Kezét csókolja:

Németh Jenő, II. oszt. tanuló (Csikóstöttös)

Kedves Lord bácsi!

Mi, gyermekek kicsinyek vagyunk, de még nekünk is kicsi ez a csonka ország! Imádkozunk, hogy segíthessen ismét nagyra tenni. Hazafiúi üdvözléttel:

Schwetz László, III. elemi isk. tan. (Budapest)



ESMOND HARMSWORTH
MAGYARORSZÁGON, 1928. MÁJUS

Szeretett Lord bácsi!

Ünnepi hangulatban közeledem Önhöz, hogy ama számosokhoz csatlakozzam, akik hódoló tisztelettel, szeretettel veszik körül. Nincs szó, mely kifejezhetné azt, amit óhajtok, nincs ajak, mely a szót oly mély érzéssel kimondhatná, mint az én szívemben él. Csupán annyit mondok, hogy minden, amire vágyik, teljesüljön, az Isten pazar és állandó áldásával megtetézve.

Feix Jenny és József (Győr)

Kedves Lord bácsi!

Kis leányka vagyok én még, mert csak 7 éves vagyok; sokat nem értek még az életből. De azt már 6 éves korom óta tudom, hogy mindennapi imádságomat azzal kell kezdenem:

*Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában. Amen!*

Zsinkovits Kornélia Mária, I. elemista (Budapest)

Bár német az anyanyelvem, de jó magyar gyermek vagyok, üdvözlöm Lord bácsit, hogy segíteni akar szegény, legázolt Magyarországon, mire megnövök, hogy csupa boldog magyart láthassak magam körül.

Dolgos Ottó Sándor, II. elemi isk. t. (Körmend)

Kedves Lord bácsi!

Nagyon szépen kérem, segítse meg a mi szegény, szétdarabolt, árva hazánkat, hogy ismét egész és nagy legyen. Erre kéri kedves lord bácsit egy hazáját elvesztett szegény kis magyar:

Dötsch Károly Ede, II. elemista (Budapest)

Kedves Lord bácsi!

Az iskolában a tanító úr sokat beszélt Lord bácsiról, hogy Magyarországot mennyire szereti. Bizony, nagyon fáj nekünk az igazságtalan trianoni béke. Kérem is az Istent, hogy Lord bácsit sokáig éltesse, hogy legyen egy pártfogónk, mert mi még gyerekek vagyunk. Szeretettel üdvözljük kedves Lord bácsit:

Németh János és Teréz (Keszthely)

Drága Lord bácsi!

*Ha a betű virág volna,
Szép csokorba kötném,
Rothermere Lord bácsinak
Londonba elküldeném.
Magyar ember köszönete piros pipacs lenne,
Szegény gyerek imádsága fehér rózsza lenne.
Zöld levelet szakítanék a remény fájáról
Harmatcseppet lopnék rája
A Tisza partjáról.
Sok jót kíván egy kis fiú
Nagy-Magyarországról.*

Grünberger Róbert, II. oszt. tan. (Budapest)

Alig két éve annak, hogy egy csodálatosan fénylő üstökös tűnt fel az addig oly szomorú és reménytelen jövőbe tekintő magyar égen. Lordságod nemes alakja volt ez kinek szerető rokonszenve és ragaszkodása az ország régi határaihoz felkeltette a nemzet rokonszenvét, szeretetét és háláját. Reméljük, hogy ezen rokonszenv nemcsak a múlté, hanem a jelené, sőt a jövőé is. — Igaz magyar szeretettel:

Gergely Tibor, VII. o. tan. (Nyíregyháza)

Leghőbb vágyam, hogy a megszállt területen lakó ősz hajú nagyszüleimmel megint egy országban lakhassam, s szegény nagyapám a nemes Lordról meséljen nekem.

Weisz Klára, III. el. isk. tanuló (Budapest)

Mélyen tisztelt Lord úr, Kedves pártfogónk!

A fájdalmas, megcsonkított magyar égen egy csodálatraméltó tündöklő csillag ragyogott ki a borús felhők mögül. Ez Lordságod alakja volt, amivel beragyogta a mi fájdalmas, szegény megcsonkított hazánkat, nagyra becsült hűséges szeretet ragaszkodásával, mint szegény letiportakat pártfogásába vett. A jó Isten áldja meg érte és kérjük, legyen továbbra is velünk a magyar igazság harcában. Igaz szívből jövő magyar szeretettel üdvözlé:

Barna Ilona, IV. osztály tan. (Debrecen)

Ezer sebtől vérző hazám érdekében további támogatást kérek.
Szigethy Bandi, II. elemi oszt. t. (Budapest)

Mélyen tisztelt Lord úr, Kedves pártfogónk!
Nagyon szépen kérem én is, tessék elkövetni minden lehető, hogy szép hazánkat vissza-
kapjuk és hogy az elszakított testvéreinkkel újból egyesülhessünk, mert ma nincs elha-
gyottabb teremtés a földön, mint a szegény magyar. Erre kéri kegyes pártfogónkat örök-
ké hálás tisztelője:
Pipcsák Anna, I. oszt. tan. (Nyíregyháza)

Parányi lényem egész melegével üdvözlöm és epedve kérem, nyújtsa felénk kezét a ne-
künk legkedvesebb, mindennapi imáinkba foglalt magyar hazánk visszaszerzéséhez,
amelyért kezeit csókolja:
Winter Alice, I. elemi oszt. tan. (Budapest)

Nemes szívű Rothermere bácsi!
Sok szép magyar városban most csehek, oláhok, szerbek parancsolnak. — Ez így nem
maradhat! Tudom, kedves Rothermere bácsi, Te segítesz nekünk küzdeni. Áldjon meg
érte az Isten.
Gedeon József, I. elemi oszt. tan. (Budapest)

*Kedves Rothermere bátyánk, hazánk nagy védője,
Önt az Isten nagyon sokáig éltesse.
Ki belátja hazánknak szomorú sorsát,
Isten vezesse Önnek mindenkor a tollát.
Kárpát büszke bércein hollók tollászkodnak,
Mebékózták lábát s szárnyát turulmadarunknak.
De ez csak kísértés, olyan, mint egy álom,
Nem sokáig marad rajtunk az iga és járom;
Mert ha egyszer Horthy Miklós lobogót bontana,
Egy kürt hívásra eljönne minden magyar fi,
Pattanunk egyszerre, mint tűzből a szikra,
S törünk előre, jelszavunk: Nem, Nem, Soha!*

Széles László, III. polg. isk. tan. (Debrecen)

Drága Rothermere bácsi!
Kérjük a Magyarország visszaszerzéséhez a segítséget, hogy többször láthassam a Nagy-
papát. Kezét csókolja:
Takács Jenő, I. el. isk. tan. (Budapest)

Kedves Lord bácsi!
Nagyon szépen kérem, legyen szíves drága hazám: Magyarország igaz határai visszaadá-
sáért tovább is küzdeni, mert így nagyon nehéz élni. Kezeit csókolja:
Babós Mária (Nagykőrös)

A nemes Lordnak – London.

A haza szeretett tüzétől lángolva arra kérünk, egyengessd továbbra is sorsüldözött hazánk rögzös útját, hogy minél hamarabb megvalósulhasson egyetlen álmunk: Nagy-Magyarország. Ezért imádkozunk mi is, kis diákok:

Hückl Jenő, polg. isk. II. o. t. (Budapest)

Revíziósmozgalom nagy Mesterének!

A kitűzött cél elérésére Isten vezérelje, hogy csonka hazánk minél előbb a régi nagy Magyarország határait visszakapja. – Miért is Nagyméltóságodnak ezúton hálás köszönetet mondok:

Pálinkó Józsika, I. elemista (Csánytelek)

Édes Lord bácsi!

Én székely fiúcska vagyok. Most Budapesten lakom. Szeretném édesapám és édesanyám szülőföldjét meglátni és ott a nagy kertben sok almát és körtét enni. Ezért nagyon szépen kérem a Lord bácsit, hajtsa ki az oláhokat Erdélyből.

Damó Miklós, III. el. oszt. (Budapest)

Magyar Gyermek Háláalbuma Lord Rothermere-hez. Szerkesztette: Szegedy László. Budapest [1929], Hazafias Kép- és Könyvterjesztő Vállalat.

1. [A kötetben tanárok és közismert irredenta szerzők prózai és poétikai művei után következnek „A jövő nemzedék hálaírássai Lord Rothermere-hez” – településenként, összesen közel 200 oldalon. Az albumból egy diszpéldány is készült Rothermere lord részére, amely a levelet író gyerekek magyar ruhás fényképét is tartalmazta.]

Jegyzet

Herczeg Ferenc beszéde a Magyar Revíziós Liga igazgatósági ülésén – Részletek (Budapest, 1929. április 20.)

Mindenekelőtt hálás köszönetet mondok a megtisztelő bizalomért, amely engem visszahívott arra a helyre, ahonnan – meggyőződésem szerint: éppen a Liga érdekében – távoznom kellett.¹ Egy-két újságnak (egyébként teljesen jóhiszemű) véleményével szemben meg akarom állapítani, hogy a személyes érzékenység motívumának sem az elnöki székből való távozásom, sem visszatérésem alkalmával nem jutott szerepe. Elmentem, mivel olyan helyzet előtt állottam, amikor nem lehetett már remélnem, hogy az elnöki székben hasznára lehetek a revízió ügyének. Most pedig visszajöttem, mivel a helyzet megváltozott és mivel Önök, mélyen tisztelt Uraim, szükségesnek látják, hogy ez idő szerint én viseljem az elnöki tiszteletet. Az, hogy én vagy a Liga bármely tagja, mint vezért, vagy mint közlegény szolgáljuk-e a nagy ügyet: egyedül azon fordul, hogy pillanatnyilag melyik helyen van ránk nagyobb szükség. [...]

Nem ez a múltó incidens, hanem bizonyos jelek, amelyek mellett szólnak, hogy a revízió ügye gyorsan érik, meggyőzték minket arról, hogy a mozgalom megindítójával, Rothermere lorddal,² állandó és szoros kapcsolatot kell teremtenünk. Ezen óhajításunk a közeljövőben alkalmasint teljesülni fog, amennyiben módunkban lesz, hogy a Revíziós Liga egy bizalmi férfit Londonba delegáljunk, ahol állandóan a lord közelében tartózkodnék. Rothermere lord oly hatalmas politikai és zsurnalisztikai apparátussal, oly nagy koncepciójú

céltudatossággal és igazi angol szívóssággal dolgozik történelmi jelentőségű tervének megvalósításán, hogy nekünk magyaroknak öbenne kell tisztelnünk a revíziós mozgalom hivott vezérét. Aki tudja, hogy annak idején a Northcliffe-sajtónak³ milyen döntő szerepe jutott a hadban álló központi hatalmak letörésében, az könnyűszerrel azt is ki tudja számítani, a Rothermere-sajtó mekkora részt tud vállalni Magyarország fölemelésének munkájából. A mi nemzetünk ma minden tekintetben szegény, – megbocsáthatatlan prédaság volna, ha nem ragaszkodnánk a felbecsülhetetlen értékhez, amelyet a lord barátsága képvisel.

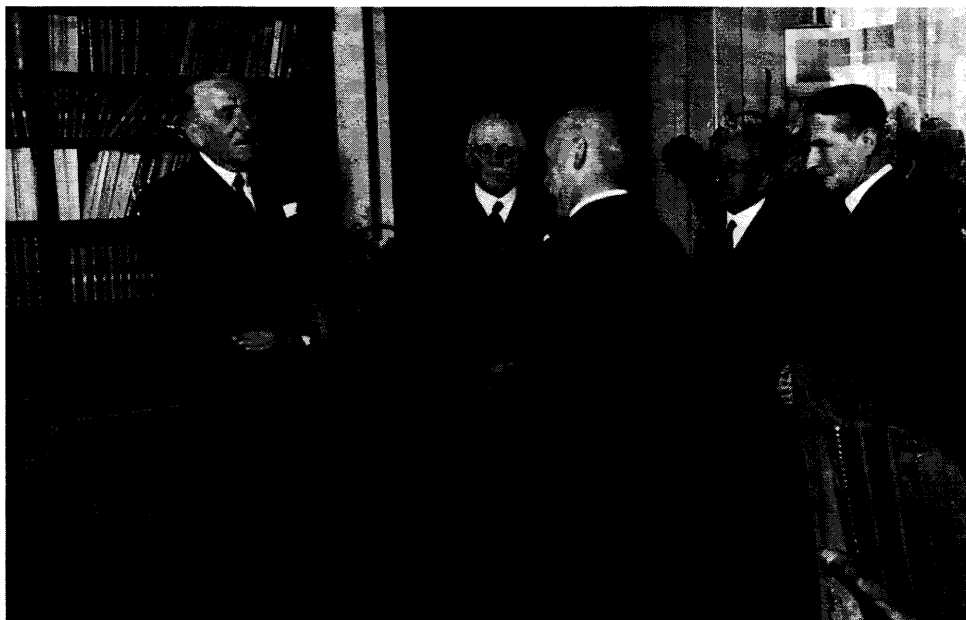
Tisztelt Uraim! Szükségesnek látszik, hogy a Revíziós Liga idejében elkészüljön a feladatokra, amelyeknek megoldását a jövő követelheti tőle. Ezért szorosabbra kell fogunk Ligánk szervezetét; még több céltudatosságot kell belevinnünk munkájába; új erkölcsi és anyagi erőket kell a nemzeti ügy szolgálatába vonnunk.

Ebből a gondolatkörből kiindulva, talán nem végzek fölösleges munkát, ha megkísérlem, hogy körvonalazzam a Liga mai helyzetét s jövőendő tennivalóit. [...]

Idehaza pillanatnyilag a legfontosabb tennivalónk: a nemzet összes erőinek egyesítése a revízió szolgálatában. Az erők egyesítése csak úgy lehetséges, ha föléje tudunk kerekedni mindannak, ami a magyarságot szétválasztja és ha meg tudjuk vetni a lábunkat ott, ahol egyetértünk valamennyien. A revízió legyen az a magasán fekvő, tisztult atmoszférájú hegycsúcs, ahová nem hatol föl a politikai és társadalmi harcok által fölvert por és lárma; ahol minden magyar ember, legyen bármilyen világnézeti, politikai vagy vallásos meggyőződése, kezét nyújthat egymásnak. Midőn a kultúra békés fegyvereivel a nemzet jövőjéért harcolunk, épp oly kevésbé engedhetjük meg magunknak a pártoskodás fényűzését, mint a lövészárokban fekvő katonák; a revízió ügyét nem szolgálhatjuk mint liberálisok, vagy konzervatívok, nem mint legitimisták,⁴ vagy köztársaságiak, hanem csakis mint magyarok. A revízió senkitől sem kívánja, hogy megtagadja elveit, csak annyit kíván, hogy a maga helyén érvényesítse azokat és ne nehezítse meg velük a revízió nehéz munkáját. Ne feledjük, hogy a hagyományos magyar pártoskodás, amely már annyiszor gáncsolta el jobb sorsra érdemes népünket, rendszerint az elvűség köntösében szokott föllépni. Az államokat nem a hazug politikusok viszik katasztrófákba, hanem azok, akiknek igazuk van, akiknek mindig és minden áron, törik-szakad, igazuk van. A revízióért folyó harc nem elvek csatája, hanem jóval több: egy nemzet élet-halál harca. Mert bizonyos: ha tartani tudjuk az egységes nemzeti frontot, akkor előbb-utóbb diadalmaskodni fog a magyar igazság; ha azonban annyi keserves történelmi tanulság után a pártoskodás újból szétrobbantja a nemzet egységét, akkor a magyarság megásta a maga sírját. [...]

Tisztelt Uraim! Semmiféle kényes kérdés elől nem szándékozom kitérni, azért utalok a veszedelmekre, amelyek a királykérdés részéről fenyegetik a nemzeti egységet. Minden magyar embernek megvan a maga nézete erről a tárgyról és az illető nézetek ellentétes csoportokra osztják a nemzetet. Ez nem is baj, Magyarország jövőjének a szabad diszkusszió⁵ tüzeiben kell kialakulnia. Egyben azonban valamennyien már ma is megegyezhetünk – ebben csatlakozom Eckhardt Tiborhoz,⁶ aki erről nemrégiben értékes nyilatkozatokat tett: a királykérdést úgy kell kezelnünk, ahogyan a nemzet érdeke kívánja. A nemzeti érdek pedig ma azt kívánja, hogy a kérdés időszerűtlen és reménytelen felvetésével ne robbantsuk szét a nemzeti egységet. Ennyi fegyelmezettséget megkívánhat a nemzet minden hű fiától. [...]

Mi kitárjuk a Liga ajtaját és felszólítunk minden magyar embert, vegyen részt a nagy munkában. A társadalom minden rétege elküldte már képviselőit, éppen csak egy felette értékes réteg hiányzik még: a magyar szociáldemokrata munkásság. Bevallom: büszke és boldog volnék, ha őket is az igazság harcosai között köszönhetném. Egy pillanatig se higgyék a magyar munkások, hogy a revízió kedvéért akár csak egy milliméterrel is le kell térniük arról az elvi alapról, amelyen az önmagát helyesen értelmező szociáldemokrácia áll. Ellenkezően, – a revíziós küzdelem a szociáldemokrácia legádázabb ellensége, az idegen népeket elnyomó imperializmus és militarizmus ellen irányul. Aki a revízióért harcolt, az az emberiségért, a művelődésért, a népjogokért küzd. Hiányozhatik ebből a seregből a magyar munkásság? [...]



LUKÁCS GYÖRGY,
A REVÍZIÓS LIGA ELNÖKE
ÜDVÖZLI A HETVENÉVES
HERCZEG FERENCET,
1933. SZEPTEMBER.
LUKÁCS MÖGÖTT FENYŐ MIKSA
ÉS ECKHARDT TIBOR,
HERCZEG FERENC ÉS LUKÁCS GYÖGY
KÖZÖTT SEBESS DÉNES

Tisztáznunk kell most már a kérdést, hogy tulajdonképpen mit követel és mit remél a magyarság a revíziós mozgalom sikerétől. Erről már azért is érdemes beszélnünk, mert a revízió külföldi ellenzői szívesen használják azt az érvet, hogy revízióról nem lehet szó, mivel a magyar közvélemény maga sincs tisztában vele, mit ért revízió alatt, illetőleg milyen mértékű területi korrektúrákat kívánjon. Nos, mi nem hivatkozunk ezeréves történelmi jogokra, nem követelünk privilégiumokat a magyarság számára, mi csak annyit akarunk: alkalmazzák azokat az elveket, amelyeket az évszázados fejlődés, mint a népek békés együttélésének garanciáját minden civilizált emberre nézve kötelezővé tett: először a nemzetiségi elvet, másodszor a népek önrendelkezési jogát. Alkalmazzák ezeket az elveket, amelyeket az antant győzedelmes zászlóira írt, amelyeket Wilson elnök a békekötés és az új világrend alapjául hirdetett és amelyek ma s erkölcsi tartozásként terhelik a győztes hatalmakat. Alkalmazzák azokat az elveket, amelyeket a hódítók sohasem mertek nyíltan tagadni, hanem amelyeket a pittsburghi egyezmény⁷ mintájára hevenyészett színpadi trükkökkel igyekeztek megkerülni. A nemzetiségi elv és a népek önrendelkezési jogának alkalmazásából az következik, hogy Magyarország feltétel nélkül visszanyeri magyar többségű területeit, tehát az ún. Rothermere-határokat,⁸ – másodszor pedig, hogy Szent István birodalmának szláv és román többségű területei népszavazás útján döntenek el hovatartozásukat, illetőleg, hogy független nemzeti államban kívánnak-e élni.

Ez az a jogi alap, melyen állnunk kell. Hogy ebből mit és mennyit lehet megvalósítani, az a történelmi helyzettől és az erőtől függ, amelyet a nemzet a döntő pillanatban ki tud fejteni. [...]

A revíziós mozgalom módszereire vonatkozóan hangoztatunk kell, hogy a magyar mozgalom szükségképpen békés természetű. Fegyverei – a felvilágosítás és a meggyőzés – a béke fegyverei és végső célja is a béke, amennyiben meg akarja előzni és el akarja hátrítani újabb háborús katasztrófák veszedelmét. Ez tehát pacifista mozgalom a szó legigazibb értelmében. A felvilágosító akció arról akarja meggyőzni a világközvéleményt, hogy az állandó feszültség, amelyben a trianoni szerződés embertelen és elviselhetetlen rendelkezései úgy Magyarországon, mint az utódállamokban a lelkeket tartják, mindennemű konszolidáció akadály. Egészséges békéről csak akkor lehet szó, ha meggyógyultak a vérző sebek. És ma nincs veszedelmesebb és fájóbb seb az emberiség testén, mint az, amelyet a magyar kérdésnek szoktak nevezni. Ez a pacifista módszer már azért is ajánlatos, mert alkalmas arra, hogy megjavítsa a magyarság nemzetközi pozícióját és hogy a felelősséget eljövendő veszedelmekért elhárítsa rólunk. Önként fölvetődik most már a kérdés: [...]

Miféle viszonyban van a Magyar Revíziós Liga a magyar kormánnyal? Magyarországon kivétel nélkül, minden ember kívánja a revíziót; a nemzeti kívánság teremtette meg Ligánkat is. A miniszterelnök úr több ízben kijelentette, hogy kormánya a revízió alapján áll. A Revíziós Liga azonban nem az államhatalom, hanem a népakarat instrumentuma⁹ és ebből azt a következtetést vonjuk le, hogy függetleneknek kell maradnunk minden hivatalos fórumtól. Ez már azért is szükséges, mivel mi a revíziós munkánkban nem alkalmazkodhatunk mindenben a kormány elveihez és módszereihez. Különbség van (és kell is lennie különbségnek) a hivatalos és a nemhivatalos politika között. A közvélemény azt követeli, amihez joga van a nemzetnek, a kormány pedig azt, amit realizálhatónak tart. Hiba volna, ha mi a kormánytól azt kívánnók, hogy a közvélemény által diktáltassa magának diplomáciai eljárásának tempóját, de ugyancsak hiba volna, ha a kormány diplomáciai tartózkodást követelne a közvéleménytől, vagy ha egyáltalában kicsinyelné annak jelentőségét. A nemzet szervezett ereje a gőz az állam gépházában. Ha jól fölhasználják ezt az erőt, akkor hasznos munkát végez; ha rosszul bánnak vele, akkor leforrázza az embereket, esetleg felrobbantja a kazánt. A gépész mindent tehet a gőzzel, csak egyet nem: hogy ne vegyen róla tudomást, mert ha nincs gőz, akkor a gépész munkája merő naplopás.

Amióta Magyarország visszanyerte függetlenségét, a közvélemény nálunk – csakúgy, mint a nyugat-európai országokban – mind jobban érdeklődik külügyi kérdések iránt, mivel érzi, hogy a nemzet jövő sorsának alakulása nagy részben a diplomácia kezében van. Talán jó volna, ha a külügyi kormányzatunk a nyilvánosság fogékonyságát arra használná fel, hogy némely (különösen a revízió kérdésével kapcsolatos) koncepcióinak népszerűsítésével iskolázottabbá és fegyelmezettebbé nevelje közvéleményünket. A katonailag lefegyverezett országban az egységes nemzeti akarat különben is az az erő, amely kifelé súlyt és tekintélyt ad a kormánynak, de egyébként is elmúltak az idők, mikor még a nemzetek a saját életérdekei iránt való érdeklődését „laikusok illetéktelen beavatkozásának” lehetett minősíteni. [...]

Szeretném még röviden és általánosságban érinteni a Liga külföldi feladatkörét is. Munkásságunk első és immár lezárt szakaszában ez a tevékenység jóformán kimerült abban, hogy szíttottuk és kielégítettük a lord Rothermere sajtóhadjárata által világszerre felcsigázott érdeklődést. Aki képet akar magának alkotni a nagyszerű munkáról, amelyet a lord végez, midőn a magyar kérdést beleviszi a nemzetek tudatába: az kísérje figyelemmel a levelek özönét, amely mind az öt világrészből állandóan hozzánk áramlik és amely levelekben külföldi érdeklődők bővebb felvilágosítást kérnek a magyar kérdésre vonatkozóan. A levelek hangjából kitetszik, hogy a Rothermere-sajtónak csakugyan sikerült felébresztenie a világ lelkiismeretét. Az érdeklődőknek meg szoktuk küldeni négy különböző nyelven kiadott nyomtatványainkat és elégtétellel tapasztaljuk, hogy az ily módon felvilágosított politikusok, tudósok és hírlapírók közül már számosan lettek a magyar ügy önkéntes és állandó harcosai.

Meg kell jegyeznem, hogy az elszenvedett igazságtalanságok felpanaszolásával nem megyünk sokra, az emberek sajnálkoznak szerencsétlen nemzetünkön, de a békevágy világszerre ma olyan nagy, hogy nyilvánvaló igazságtalanságok megtorlása céljából nem kíván senki változtatni a mai helyzeten. Tettrekész szimpátiákat csak úgy tudunk kiváltani a külföldön, ha megértetjük a győztes nemzetek hangadó férfiival, a beati possidentesszel,¹⁰ hogy Trianon a béke állandó veszedelme és hogy csak az igazságos revízió biztosíthatja a világbékét. Bizonyos mértékben akadálya a revíziós mozgalomnak az a meglehetősen elterjedt gyanú, hogy a magyarság életre-halálra elkötelezte magát egykori háborús szövetségeseinek és hogy esetleges megerősödését arra használná, hogy kelet felé hátvédje legyen a germán politikának. Ezzel szemben állandóan hangsúlyoznunk kell az igazságot, hogy Magyarország öncélú életet él és nem függvénye más hatalomnak.

Legjobb fegyverünknek a nyomtatott betű bizonyult, amelyet újságközlemények, füzetek és könyvek alakjában vonultattunk hadba. A revíziós mozgalom mérlege addig Angolországban, Olaszországban, az Amerikai Unióban, Németalföldön, Svájcban és a Skandináv államokban alakult a legkedvezőbbben. Az igazság kedvéért azonban meg kell mondanom, hogy az összes kultúrközpontokban, Párizsban is, vannak tekintélyes számmal

közéleti előkelőségek, akik nem csinálnak titkot magyar rokonszenvéükből. Olyan okokból, amelyeket bővebben talán nem kell fejtegetnem, nem bocsátkozhatom részletekbe. Megállapítom, hogy a mai napon *befejezettnek tekintjük munkánk első szakaszát és áttérünk a másodikra*. Ezzel együtt némileg változni fognak eddigi módszereink is. Eddig ugyanis többnyire be kellett várunk, míg a magyar kérdés iránt érdeklődő külföld fölkeres minket; *jövőben azonban magunk akarunk külföldre menni, hogy ott végezzük a fölvilágosítás munkáját*.

Ebből a célból *titkári irodákat* kell alapítanunk a külföldi metropolisokban. Három ilyen titkárságunk már dolgozik és kedvező eredményeket tud felmutatni. Hasznos szolgáltatásokat tesznek különösen azzal, hogy ellensúlyozzák az ellenséges sajtópropagandát és hogy hadsorra állítják és polemikus fegyverekkel látják el külföldi politikusi és publicista barátainkat. A titkárságok megkönnyítik egy másik programpontunk megvalósítását; *a külföldi magyarbarát egyesületek alakítását*. Ilyen egyesületek részben már megalkultak, részben még alakulófélben vannak.

Igen nagy hasznára lenne a jó ügynek, ha az amerikai Carnegie Intézet – amelynek vezérfőfiaival összeköttetést kerestünk – [a] délkeleti Európa és a Balkán rendezetlen viszonyainak tanulmányozása és az itt lappangó veszedelmek ellenmérégének felkutatása céljából, *Budapestben politikai intézetet állítana*. Kétségtelen, hogy az élesen látó amerikai szem és a bevált módszerek, amelyekkel az amerikai tudományosság a problémák gyakorlati megoldását megkeresi, egyedül az igazság kiderítésében is nagy szolgáltatot tehetne a világbéke ügyének. [...]

– Tisztelt Igazgatóság! Ügyvezető igazgatónk¹¹ a mai ülés folyamán elő fogja terjeszteni részletes jelentését a Liga eddigi munkásságáról. Mi annak idején felkértük a magyar törvényhatóságokat, küldjenek ki szakértőket, akik ellenőrzés alatt tartják a Liga pénzkezelését. Az Urak az elmúlt napokban körülményesen megvizsgálták az anyagot és arra a meggyőződésre jutottunk, hogy meglepően kevés pénzzel meglepően sok munkát tudunk végezni. Hozzá kell azonban mindjárt tennem: nem egy alkalommal fájdalmasan éreztük, mennyivel hasznosabb szolgáltatásokat tudnánk tenni, ha a kezünk nem volna annyira megkötve. A közeljövő feladatait, főleg a külföldi titkárság felállítását, csak úgy leszünk képesek elvégezni, ha új pénzforrások nyílnak meg előttünk. Alkalmasabb időben erre vonatkozóan előterjesztéseket fogunk tenni, de már most is kérem az igazgatóság mélyen tisztelt tagjait, legyenek segítségünkre a pénzszerzés nem kellemes, de feltétlenül szükséges munkájában.

Tisztelt Uraim! Végére jutottam annak, amit el akartam mondani. Köszönöm a türelmüket és még csak arra kérek engedelmet, hogy két szót mondhassak a revíziós mozgalom reményeiről. Vannak honfitársaink, akik optimisztikusan és vannak (igaz, csak csekély számmal), akik pesszimisztikusan ítélik meg a küzdelem esélyeit. Ezek úgy vélekednek, hogy nagyon is egyenlőtlen a harc a talpig fegyverben álló túloldal és a magyarság között, melynek minden fegyvere *egy gondolat*. Szeretnék rá emlékeztetni, hogy az újkor legnagyobb katonai lángelméje, I. Napóleon hogyan mérlegelte az ilyen küzdelem esélyeit. A francia császár azt mondta: „Csak két igazi hatalom van a földön: a kard és a gondolat. De idővel a gondolat mindig legyőzi a kardot!”

Budapesti Hírlap, 1929. április 21., 4. o.

1. Herczeg 1929 elején lemondott az elnökségről, mert Rothermere lord – magyarországi bizalmasai, főként Rákosi Jenő sugallatára – azzal vádolta a Ligát, hogy működésében nem érvényesül a pártsemlegesség, és a kormánynak különösen nagy rá a befolyása. *Jegyzetek*
2. Harold Sidney Harmsworth brit sajtómágnás, politikus, aki 1927. június 21-én magyarbarát sajtókampányt indított egyik lapjában, a *The Daily Mail*-ben. A *Magyarország helye a nap alatt* c. cikk magyar fordítását lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között A *Rothermere-kampány* c. fejezetben.

3. Különösen a Northcliffe lord – Rothermere bátyja – tulajdonában lévő The Timesnak.
4. Habsburg-pártiak, akik ekkor általában Ottó trónigényét támogatták.
5. Vita.
6. A Liga ügyvezető alelnöke.
7. [Tomáš Garrigue Masaryk, valamint az amerikai cseh és szlovák emigránsok képviselői 1918. május 30-án Pittsburghben írták alá a cseh–szlovák állami egyesülésről szóló egyezményt, amely a szlovákoknak széles körű autonómiát helyezett kilátásba.]
8. Lásd a 2. jegyzetet.
9. Eszköze.
10. A birtokon belül lévőkkel – szó szerint a boldog birtokosokkal.
11. Fall Endre.

A szociáldemokrata párt válasza a Revíziós Liga elnökének fölhívására – Részlet (1929. április 26.)

[...]

A szociáldemokrata párt vezetősége és parlamenti csoportja csütörtöki ülésén foglalkozott a Magyar Revíziós Liga elnökének, *Herczeg Ferencnek* fölhívásával,¹ hogy a szociáldemokrata munkásság és képviselte, a szociáldemokrata párt lépen be a Ligába.

A pártvezetőség a trianoni békeszerződés revíziójának kérdésében utal a legutóbbi pártgyűlés állásfoglalására:

„A pártgyűlés csak a revízió keresztülvitelével látja megoldhatónak ama súlyos külpolitikai, területi, nemzeti, gazdasági és szociális problémákat, amelyeket a győzelem mámorában egyoldalúan megalkotott békeszerződés teremtett.”

A pártgyűlés a revízió előfeltételeként két követelményt állapított meg:

1. a közép- és kelet-európai államok demokratikus átalakulását;
2. a revízióban érdekelt államok kölcsönös békés megegyezését.

A pártgyűlés kifejezte azt a meggyőződését, hogy *„Magyarország csak úgy tudja a rajta esett igazságtalanságok jóvátételét elérni, ha belső politikájának alapjául minden állammal a békés és barátságot viszonyt teszi meg”.*

A pártgyűlés állásfoglalása óta – amely a szociáldemokrata párt vezetőségének politikáját megszabja – a helyzet csak annyiban változott, hogy egyre élesebben nyilvánult meg úgy a külföldön, mint a revízió magyarországi őszinte harcosainál, hogy

Magyarország demokratikus átalakulása nélkül a revízióért a siker reményével nem lehet harcolni.

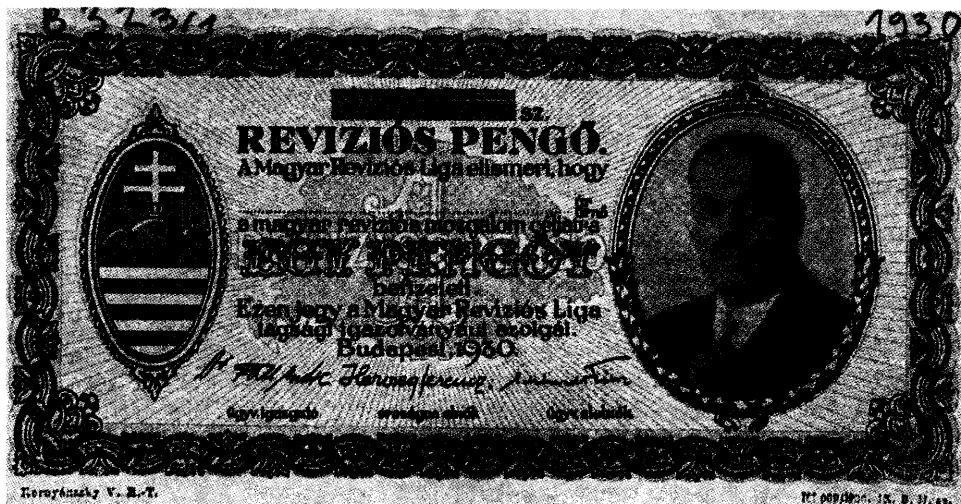
A szociáldemokrata pártnak a revízióért folytatott küzdelmét *külföldi viszonylatban is károsan befolyásolja* az ország antidemokratikus berendezése, és amíg nem valósítják meg az általános, titkos választójogot és a közszabadságokat, addig a revízió ügyéért való küzdelmet reménytelennek tekinti.

Ennek tudatában a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetőségének, annak elenére, hogy eddig is a revízióért folytatott harcot,

nincs módjában Herczeg Ferenc fölhívásának eleget tenni.

Megerősíti a szociáldemokrata párt állásfoglalásának helyességét lord Rothermere ismeretes karácsonyi üzenete is.² Nevezetesen ennek az üzenetnek alább felsorolt tételei:

„A revízió érdekében a kormánynak lehetővé kell végre tenni azt is, hogy a nemzet egész jövőjét befolyásoló sorsdöntő kérdésekben szabadon nyilvánulhasson meg a nép szabad akaratát.”
„Az összeomlott Brătianu-rezsimhez³ hasonlítható magyar választási rendszer és véleménynyilvánítás erős korlátozásai mellett a magyar nép igazi hangulata nem juthat szabadon kifejezésre, ez semmiképpen sem kedvez Magyarország érdekeinek és tekintélyének.” „A segítségnek minden reménye elveszne Magyarország számára, ha csak a legtávolabbi lehetősége is fölmerül annak, hogy Magyarország újból a Habsburguralom alá kerüljön.”



REVÍZIÓS PENGŐ
ROTHERMERE LORD
ARCKÉPÉVEL, 1930

Mindezeknek figyelembevételével a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége fölveti azt a kérdést,

hajlandó-e a Revíziós Liga Magyarország demokratizálásáért sikra szállni, minthogy a revízió békés úton való sikeres keresztülvitelének ezek az elengedhetetlen belpolitikai föltételei?

Egyebekben ugyanezt a fölfogást fejezi ki lord Rothermere karácsonyi üzenete, amikor azt mondja, hogy „Magyarország, mint Kossuth hazája, tudta a legjobban megnyerni a világ közvéleményének a szeretetét és éppúgy ma is csak azzal fordíthatja maga mellé ezt a rokonszenvet, ha hű marad legnagyobb fia szelleméhez és szabadságszerető, magasztos eszméihez”.

Elismerjük, hogy a revízió ügyének végtelen szolgálatot tenne az, ha az egész ország egy táborban küzdhetne. Ezért az ügy érdekében nagyon fontos volna, ha a Revíziós Liga minden befolyásával harcolna azokért az előföltételekért, amelyeket fölsoroltunk és a kormányt éppen a revíziós törekvések érdekében az ország demokratizálásra szorítaná. Ezzel és csakis ezzel tehetnék lehetővé, hogy a szociáldemokrata párt is a Liga kötelékében harcolhasson.

Népszava, 1929. április 26. 1. o.

1. Lásd az előző dokumentumot.
2. Fordítását lásd: *Pesti Hírlap*, 1928. december 25. 7. o.
3. Ion C. Brătianu Liberális Pártja az 1920-as években biztos parlamenti többség birtokában kormányozhatott, mivel a román választási rendszer a 40% fölötti választási eredményt elérő győztes pártnak a mandátumok 70%-át garantálta, s – némileg a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan – a kormánypárt egyébként is adminisztratív és politikai befolyást gyakorolhatott a választásokon. Brătianu 1927. novemberi halála után a politikai rendszer megrendült, s 1928 végén a Parasztpárt elsőprő választási győzelmet aratott.

Jegyzetek

A HATÁROKON TÚL

Kós Károly: Kiáltó szó (Kolozsvár, 1921)

Kiáltó szó
Erdély, Bánság, Körös-vidék
és Máramaros magyarságához!

„...Akkor megkérdeék őtet: Te kicsoda vagy? Illyés vagy-e te? És monda: nem vagyok. Próféta vagy-e te? És felele: nem vagyok.

Mondának azért neki: Kicsoda vagy tehát, hogy megtudjunk azoknak felelni, akik minket elküldöttek: mit mondasz magad felől?

És monda: Én kiáltó szó vagyok a pusztában!”

(János evangéliuma 1, 21-23)

Két keserű esztendeje már, hogy szemünk nyugat felé néz. Láttuk, hogyan hanyatlott le ott a nap. Reménykedő, bizó, sóvárgó és fájó szemünk nézte, hogy a könnyünk csordult ki attól.

Mert a nap csak haladt lefelé, hanyatlott egyre: eleinte lassan, aztán gyorsabban. Végül lebukott és az égen csak a vérveres fellegek maradtak.

Most már megdörzsölhetjük szemünket. Egyelőre nincsen tovább. Ez a nap lebukott, ennek vége. És arcunkról letörölhetjük a könnyeket. Még a nyomukat is.

•

Valahol aláírnak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre.

Ahova a magunk erejével, ezer esztendő munkájával kapaszkodtunk és minden lépcsőfokot a magunk szívével és eszével vágtunk a magunk vérével öntözött irdatlan sziklába: onnan dobtak le minket.

Tudjuk: miért.

•

Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba, [...]¹-lelkünkön bilincs.

De tudom: talpra *kell* állanunk mégis.

De tudom: újra *kell* kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát.

Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk *újra csak felfelé*.

•

Halljuk, látjuk és tudjuk immár, mert valóság: a régi Magyarország nincsen többé.

Nem akkor halt meg, amikor Párizsban temetését rendezték, de akkor, amikor ő maga is bejelentette,² hogy igenis: *nem vagyok már a régi*. Ez az igazság!

Hetven esztendeje, hogy apáink kimondották azt a szót egy akarattal és félszázada, hogy megtestesült az ezeresztendő álom; az a Magyarország, melynek fejére Párizsban mondották ki az ítéletet.

Félszáz esztendeig élt az egy Magyar föld, a nagy, ifjú, erős magyar műhely. Nem hagyatott úgy tovább dolgoznia.

Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros magyar népe: minket kiszakítottak, ki-dobtak abból a műhelyből, amely a mi izzadságos munkánk segédelmével épült fel egykoron.

Nem kérdezték: akarjuk-e?

Mi pedig mai napig nem akartuk elhinni, hogy ez megtörtént, hogy ez megtörténhetett.

És két esztendeje, hogy nem dolgoztunk. De vártunk. Vártuk reménykedve, hívő hittel, hogy felkeljen számunkra a nap:

napnyugaton! Két esztendeig álmodtunk és nem akartunk tudni az Életről, aki körülöttünk tusakodva robogott. Nem akartunk látni és hallani, nem akartunk érezni és élni, csak hinni akartunk és bízni és álmodni és csodákat várni, amik majd felébresztenek.

Mert megszoktuk a régit, szerettük, amit egykor megalkottunk.

•

Hittük, hogy az örök időkre a mienk úgy, ahogy azt mi magunknak alkottuk meg.

Most aztán kisült minden. Két esztendő keserű várakozása, dermedt álma után megtudtuk, hogy minden, amiben hittünk, bízunk, reménykedtünk: délibáb az. Megtudtuk, hogy a nap nem ott kel fel, ahol lenyugodott.

Valljuk be: a mi hitünk nagyot csalódott.

Valljuk be: fáj a csalódás; fáj, hogy el kell hajítanunk lelkünk hitét, mert hogy nem igaz hit volt az.

Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros kétmillió magyarja, nem én mondom neked, de a megcsonkított Magyarország mondta ki a szentenciát rólunk: nem tehetek mást, elfogadom az ítéletet, mely akaratom és hitem ellenére fejemre olvasatott, kihirdettetett és végrehajtatott: *Én rólatok, akiket erőszakkal leszakítottak rólam, lemondok.*

Ez az igazság!

Aki mást mond: hazudik az; aki mást hiszen: álmodik az; aki másban reménykedik: délibábot kerget az.

Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal és nem szabad ámitanunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk és *akarunk* élni, tehát dolgozni fogunk.

De csak magunkban ezentúl [...] magunkért.

Napnyugat felé pedig ne nézzünk többé. Attól csak nehéz a szívünk és fáj a szemünk. Ott lebukott a nap és csak az ég vereslik még és az égen gomolygó nehéz sorsfellegek. Attól csak a könnyünk csordul ki már.

Vigyázzunk! A könny drága és – ne lássa azt senki idegen, ami nekünk fáj.

De ezeresztendős göggel tartjuk tekintetünket a mi hegyeink taréja felett, mert itt kell derengenie majd a mi hajnalunknak.

A régi Magyarország nincs többé számunkra; de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsilvânia, vagy bármi nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és *van*, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mi magunk, *mert akartuk hinni*, hogy nincs és *csak* Magyarország van. Akkor is volt, de most is van és akárhogyan is akarja akármilyen akarat, lesz örökkön, örökké.

Egy félszázados, szépséges útra eresztették le a sorompót: hogy tilos. Ezeresztendős, erdélyi szerszámainkkal, próbált, ősi erőnkkel új utakat kell vágnunk, de magunknak csupán.

Régi szerszámokkal új fegyvereket kell kovácsolnunk, a lerakottaknál, az összetörteknél, a kezünkől kicsavartaknál jobbakat.

Senki sem fog segíteni minket; de akkor senki se is sajnáljon minket.

Építenünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek. Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. Aki ideküldött titkos Ázsiából egykoron minket és akit mi idehoztunk magunkkal. Aki oltalmazott mind ez idáig és akit mi is megvédelmeztünk – magunknak.

•

...Hát eltemették a régi Magyarországot. Szép temetés volt. Sírját beültették virágokkal és fejtől hímes fejfát szúrtak. Hogy akik élünk még, sírhassunk és sírjunk és ne merjen eszünkbe jutni az élet, de örökké lássuk a dombot és a virágos dombon a hímes, csillagos, buzogányos fejfát.

Minket még a temetésre sem hívtak meg...

Belenyugszunk, mert bele kell nyugodnunk ebbe is és – hiszünk örök életünkben.

Elindultunk új utakon, de magunkkal visszük a nagy temetés emlékét és egy szilánkot egy keresztre feszített ország keresztjéből.

•

Két esztendeje, hogy sokan közülünk imádkozni tanultak és sokan átkozódni is. És sokan álmodozni és sokan megtanultak sírni is, de a legtöbben a vizeket néztük, a mi vizeinket, akik harsogva sietnek hegyeinkből lefelé, ki az Alföldre. Sokan néztük a vizeket és közülünk sokan el is indultak a vizek mentén le a hegyekből, ki, arra napnyugat felé. Hogy onnan soha vissza ne jöjjenek.

De az imádkozás ideje eltelt. És el az átkozódás ideje is. Az álmodozásnak is vége és a sírásnak is. Aki pedig elindult a vizek mentén, az többé ide nem jöhet vissza, aki közülünk elmegy, az ne is kívánczozzék közénk vissza valaha; annak itt helye nem lesz soha és jussa sem lesz annak.

•

Fölébredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk *magunkat*.

Számba kell vennünk erőnket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni.

Aki fél, aki gyáva, aki nem bízik, aki nem hisz, aki gyenge, az lépjen ki a sorból. Az menjen. Az nekünk bajt csinál, az a mi munkánkat akadályozza, az a mi lábunk elé gáncsot vet, a mi árulónk az!

Senkit se sirassunk, aki elmegy innen. Senkit se tartsunk vissza. De biztassuk azt is, aki habozik; az ingadozóknak sincsen helye itt most.

Kiáltó szó vagyok: *ezt kiáltom!*

•

Az ítélet végrehajtatott: Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros kétmillió magyarsága bekebelezett Romániába...

Nem rekriminálunk.⁴ Nem keresünk árulókat, nem keressük a megalkuvókat, a gyávákat, a bűnösöket, avagy a bűnbakokat. Nem vigasztaljuk magunkat gyáván azzal, hogy most hibáztatunk. De viseljük sorsunkat, ahogyan az reánk méretett.

Nem keresünk jogot, vagy jogtalanságot, nem igazságot, vagy igazságtalanságot, nem várunk méltányosságot, sem kegyelmet.

Nem is kérünk.

Nem kutatjuk, hogy az a nélkülünk rólunk készült és kötött trianoni szerződés mi-féle koldusalamizsnát rendelt számunkra.

Nincsen sok értelme ennek.

A mi igazságunk: a mi erőnk.

Az lesz a miénk, amit ki tudunk küzdeni magunknak.

A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak, a látni akaróknak, az előre nézőknek.

Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duzzogjanak.

Az Élet nem vár; az Élet rohan.

Kiáltó számmal ezt kiáltom!

•



A fundamentum, amire nyugodt lelkiismerettel és bízó lélekkel építhetünk: kétmillió magyar.

Kétmillió magyar, ezerestendős históriája tudatában és tanulságaival, geográfiailag egységes területen egy 13–14 milliós, nem homogén lakosságú, fiatal, alig félszázada önálló életet élő, szegény ország keretében nagy súlydifferenciákat okozhat, amennyiben vele együtt működik, vagy pedig ellene dolgozik.

Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuverenitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területi és népességben való gyarapodása *erőgyarapodást* is jelentsen, nem pedig fölös terhet, súlyos koloncot.

Nem szabad elfelejteni, hogy mi nem az egységes magyarságból elszakasztott egyszerű lélekszám vagyunk, de külön históriai egység ezer esztendő óta, saját, külön erdélyi öntudattal, önálló kultúrával, önérzettel. Tudtunk számolni minden helyzettel, tudtunk kormányozni és tudtunk nehéz vereségek után talpra állani. Erőnket ösmerjük, nem becsüljük azt túl, de nem is kicsinyeljük: sokszor próbáltuk, mennyit bírunk.

Mi, kétmillió dolgozó, adózó, anyagi és kultúrértékeket produkáló polgár felséges erőgyarapodása vagyunk Romániának. De mi, kétmillió nem dolgozó improduktív, gyűlölködő, alattomos belső ellenség borzalmas rákfeneje vagyunk Romániának.

Nyíltan és őszintén valljuk azonban: inkább vagyunk lojálisak, mint rebellisek, inkább építők, mint rombolók, inkább nyílt barátok, mint titkos ellenségek.

De csak azzal a feltétellel, ha megadatik számunkra az új keretek között az a minimum, melyet mi nemzeti kultúránk, ősi szokásaink, faji öntudatunk, szociális érzésünk, gazdasági fejlődésünk szempontjából ezerestendős múltunk tanulságaképpen nélkülözhetetlenek tudunk.

Kétmillió magyarra, mint fundamentumra akarjuk felépíteni az új keretek közt *nemzeti autonómiánkat*, melynek egy részét saját szabad elhatározásából ígéri nekünk a Románia szentesített törvénye: a gyulafehérvári határozat,⁵ más részét megszerzi egyfelől akarunk és erőnk, másfelől Románia józan belátása.

Amit ma a magunk számára kérünk, amiért holnap harcba szállunk és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre is kivívunk, azt fogja kérni, azért

fognak harcolni, szenvedni és azt fogják végül kivívni maguknak szász és román erdélyi nemzettestvéreink is.

Nyíltan és bátran kiáltom ki ezt a végső célunkat. Minden hátsó gondolat nélkül, őszintén. És hiszem, hogy ott lappang ez az akarás mindnyájunk lelkében, akik tisztán igyekszünk látni új helyzetünkben az új célt.

Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk – bár ez nem valószínű –, és eltűnhetik Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség.

Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: *mi, magyar fajú, magyar hitű és magyar nyelvű polgárai Romániának nemzeti autonómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy-Románia megbízható polgárságot fog nyerni.*

Alkudni nem fogunk. Elég erőseknek érezzük magunkat, hogy nyíltan és őszintén beszéljünk és a kijelentette alapon szilárdan megálljunk.

Kétmillió állampolgár biztos támogatása, avagy ellenséges indulata nem lehet közömbös egy sokkal erősebb, konszolidáltabb, gazdagabb államra nézve sem, mint Románia.

•

Valóságokat akartam láttatni; igazságokat akartam kiáltani.

Valóságokat és igazságokat, amik fájnak a gyávnak, elnémitják az árulót, megrontják az ellenséget, megállítják az elnyomni akarót. Amik bátorságot adnak a csüggedőknek, világot gyújtanak a sötétben tévelygőknek, fegyvert adnak a védteleneknek...

Ezt akartam kiáltani és lehet, hogy kiáltó szó leszek a pusztában...

Mégis kiáltok! Neked: Erdély, Bánság, Körös-vidék és Máramaros ezeresztendős magyarsága:

Ébredj kétesztendős álmodból, szemedet nyisd ki; nézz széjjel és állj az új életben tusakodni akarók közé.

A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt és védelem is talán, de mindenesetre *becsület* volt, méreg az ezentúl és gyávaság.

Kiáltom a *jelszót*: építenünk kell, szervezkedjünk át a munkára.

Kiáltom a *célt*: a magyarság nemzeti autonómiája.

De kiáltom még egyszer azt is: aki gyáva, aki rest, aki alkudni akar, az nem közénk való, mert az a mi igazi ellenségünk: a mi árulónk.

És kiáltom és hinni akarom, hogy nem leszek mégsem pusztában kiáltott szó csupán...

Kiáltó szó – A magyarság útja – A politikai aktivitás rendszere. Megírták Kós Károly, Zágoni István, Paál Árpád. Cluj-Kolozsvár, 1921, Lapkiadó és Nyomdai Müintézet Rt., 1–5. o.

Jegyzetek

1. Hiányos szöveg – minden bizonnyal a cenzúra keze nyoma.
2. A trianoni békeszerződést 1920. június 4-én írták alá, november 15-én ratifikálta a magyar Nemzetgyűlés, és 1921. július 26-án került be a törvénytárba.
3. Hiányos szöveg – minden bizonnyal a cenzúra keze nyoma.
4. Vádaskodunk.
5. [A gyulafehérvári gyűlés határozatát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

Kós Károly: Programadás és programvállalás (Kolozsvár, 1931. április)

A tél folyamán Makkai Sándor, Erdély református püspöke, öt egymást követő estén, egy-egy órai előadást tartott a kolozsvári református teológia nagytermében.

Mind az öt előadásán zsúfolásig töltötte meg a termet a legcsudálatosabb közönség: méltóságos urak mellett egyetemi hallgatók, parfümös, drága bundás asszonyok mellett kopott kishivatalnokok, papok mellett gyári munkás, író mellett kereskedő, ügyvéd mellett tanítónő, színész mellett uzsorás: az erdélyi magyar társadalom osztálytagozódásának szimbolikus képviselete.

És ez a hallgatóság estéről-estére fokozatosan zsúfolódott, szaporodott és néma csöndben hallgatta a pódium asztala mellett ülő, derültképű, tiszta tagolt beszédű, szemüveges szőke ember beszédét, aki nyugodt hangon, egyszerű szavakkal, minden szónoki fogás, minden megszokott napi frázis mellőzésével, minden professzoros fontoskodás nélkül mondotta el a legőszintébb vallomást, a legbátrabb hitvallást, a legsúlyosabb ítéletet és a legradikálisabb élet- és munkaprogramot, amit Erdélyben tizenkét esztendő folyamán magyar ember kimondhatott. Elmondotta a *magunk revízióját*.

„...a felettünk elzúgott világkatasztrófa kérdésessé tette az összes lezárt fogalmakat és meggyőződéseket a világnézet, a történelmi szemlélet, az erkölcsi felfogás, a politikai, pedagógiai, társadalmi viszonylatok egész területén. A mai világhelyzet... kényszeríti a lelkeket életünk gyökeréig menő revíziójára. A jövőendő lehetősége azon fordul meg: hajlandó és képes lesz-e az emberiség... revízió alá venni önmagát... Krisztus ítélete zúg a világ felett: senki sem vet új posztóból foltot az ócska ruhára, mert ami azt kitoldaná, meg elszakít a ruhából és nagyobb szakadás lesz...”

Első előadásán állapította ezt meg Makkai Sándor és kiindulva ebből a mai egész emberi világra szóló helyzetmegállapításból, habozás nélkül mondja meg a reánk vonatkozó szentenciát is: az erdélyi magyarság számára a múltból áthozott alapvető fogalmak többé nem fejezik ki az élet valóságát: tehát azokat revízió alá kell venni. És rögtön figyelmeztet is: a revízió pedig nem azt jelenti, hogy új neveket kapjanak a régi fogalmak, de annyit, hogy a régi fogalmak új tartalommal töltsenek meg...

Azután: ...múltunknak ma már kétségtelenül megállapítható, súlyos bűnei vannak: e bűnökért való felelősséget nekünk kell vállalnunk, ezeket a bűnöket nekünk kell levezekelnünk. Viszont az új tényeket tudomásul kell vennünk... A jövőre nézve pedig: ...az élet parancsa az, hogy leszámolva a csudavárással és megalkuvással, nemzeti életünk új lehetőségeit formáljuk ki az új tényekkel való számolással...

A Makkai Sándor előadássorozatának tartalma tehát: a múlt kritikája, a mai új életfeltételek és lehetőségek megállapítása, és a társadalmi életmunkának az új életprogram szerint való átszervezése.

Nem kerülgeti a forróságát, nem szépít semmit, ami csúnya, nem védi a bűnöst, ha az bűnös, nem kér és nem oszt kegyelmet. De hideg tárgyilagossággal megállapít és egyszerű logikával következtet. Nem dolgozik sem irodalmi, sem szónoki, sem filozófiai fogásokkal, nem optimista és nem pesszimista, nem fanatikus és nem hitetlen, de mérnök és matematikus, aki csak megmérhető, megfogható anyagokat és eszközöket: tényeket használ és megvesztegethetetlen számokkal számol. Amit mond: az nem halott dogma, de élő praktikum; nem parancs, mely vak engedelmességet követel, de a szemek kinyitása a valóság látására, józan figyelmeztetés és pontos meghatározása az életet megtartó magyar munka lehetőségének.

„...Mi semmiféle földi impériummal nem rendelkezünk, tehát sajátos életünkől csak annyit valósíthatunk meg, amennyit minden külső segítség nélkül, a magunk erejéből meg tudunk valósítani. A magunk erejét pedig a szervezettség mértéke és határai állapítják meg...” De „miért tagadnók, mikor a tagadás a legbotorabb előítélet lenne, hogy ha szervezettségről van szó, akkor a mi helyzetünk képe ebben a pillanatban szinte reménytelen...”

Tizenkét esztendőnek nagyon is tudott, de nemzetárulás vétségének tilalmával eltitkolt hazugság leplét rántja le Makkai Sándornak ez a valóságmegállapítása, amely minden fájó megállapítása között talán a legélesebben fog fájni ott, ahol ez az igazságtitkolás, illetőleg a magyar szervezetség hazugsága egyéni életlehetőségeket, sőt jövődelmező pozíciókat, és könnyű társadalmi és gazdasági érvényesülést jelent az erdélyi magyarság termelő, tehát nemzetfenntartó tömegeinek terhére.

És Makkai Sándor tovább sorolja fel valóságmegállapításait, társadalmunk minden betegségét bevallja, minden hiányosságát konstatálja, minden kinövését leleplezi. De éppen ilyen tárgyilagos nyugalommal megállapítja erőinket, megállapítja erőnyeinket, megjelöli a módokat, melyekkel kiirtható a betegség, megmutatja a forrásokat, melyekből pótolhatók a hiányok, megnevezi az eszközöket, melyekkel a káros kinövések eltávolíthatók. És mind amit mond, olyan egyszerű, annyira természetesen igaz, olyan magától értetődően bizonyos, mint az élet maga.

Pedig újat nem mond Makkai Sándor. Amit megállapít, amit megláttat, amit célul tűz ki, azt tizenkét esztendő óta sokszor konstatálta, sokszor kritizálta, sokszor ajánlotta, sőt próbálta más is. Elmondódott és megíródott úgyszólván minden, sőt bőségesebben, részletesebben és egészen az aprólékos kicsinyességekig.

De az egész komplexumot így a maga nagyvonalú egyszerűségében, tizenkét esztendő folyamán senki sem tudta megközelítően sem összefoglalni, senki sem tudta azt így egységbe fogni, ilyen logikus magátólértetődéssel leegyszerűsíteni, minden mellékestől, minden fölöslegetől megtisztítani. És Makkai Sándorig nem akadt társadalmunknak egyetlen exponátnak az élen álló, felfelé és lefelé is elhatározó súllyal bíró vezéregyenisége, akinek erkölcsi bátorsága és felelősségérzése lett volna, hogy azt, amit Erdély magyar szellemi munkatársainak jó része tudatosan, de ösztönösen úgyszólván az egész magyarság külön-külön egyénenként tudott, vallott és részleteiben hirdetett is, a maga nyílt vallásával dönthetetlen ítéletté formálja és a maga vállalásával a gyenge akarások, a kapkodó munkaterv, a félénk és gyáva kísérletek, a kidobott kortesjelszavak helyett félre nem magyarázható, el nem ferdíthető, egyetlen logikus lehetőségét adja meg az erdélyi magyarság életpolitikájának.

Amit Makkai Sándor tett, azt nem az író tette és nem a pap, nem egyházának első adminisztrátora, de Erdély református püspöke, a sors által az erdélyi társadalom, az erdélyi magyar nemzet élére állított politikai vezér, aki teljesíteni akarja azt a kötelességet, melyet az Úristen parancsolt reá akkor, amikor kegyelme erre a posztra állította a maga földi szolgáját.

A református püspök, ki a román parlament szenátora, aki tehát hivatalból politikai képviselője is a magyarságnak, politikai kötelességét teljesítette akkor, amikor a *Magunk revíziójában* a maga politikai álláspontját megállapította, a múlttal, a jellel és a jövővel szemben. Kristálytisztán és félreérthetetlenül és rideg őszinteséggel, szinte kegyetlenül és azzal a hitvalló és felelősséget vállaló bátorsággal, mely az erdélyi magyarság saját kegyelmükből való mai politikai vezérkarának egyetlen egy tagjában, egyetlen egy pillanatig sem volt meg soha ilyen teljességében, hosszú és nehéz tizenkét esztendő folyamán. Ez az öt előadás és a belőlük formált könyv tehát nem a szó szoros értelmében vett irodalom. Sőt igazában és könyvformájában: politikai röpirat. Kicsiny dolognak látszik tehát, de mégis az a biztos érzésünk, hogy tizenkét esztendő óta éppen most, amikor a háború és forradalmak és az azok nyomán való társadalmi és gazdasági vajúdasokból egy új, más emberi társadalom, új, más emberi életlátással van születőben, hogy éppen most jött el az ideje annak, hogy előálljon az az ember, akinek nemcsak a látása éles, nemcsak a lelke tiszta, nemcsak az ítélőképessege szabad, de a sors kezébe adta a tekintély korbácsát is, amellyel a templom udvarából ki tudja verni a kufárokat – ha ezt az erőt, mely neki adatott, munkává is akarja átváltoztatni. Mert az előadássorozatnak és a belőle formált könyvnek csupán ez az effektív munkává való átváltoztatása adhatja meg az igazi értékét az erdélyi magyarság szempontjából és hasznára, mint ahogy a negyvennyolcas tizenkét pontnak az értékét és értelmét az adta meg, hogy – valóság lett belőle.

És Krisztus keresztfán való kínhalálának is azért lett értelme, mert hogy a keresztyén-ség megvalósult.

Bizonyos az: a magunk revíziójára szükségünk van, jobban, mint valaha. És szükségünk van arra, hogy az emberiség mai vajúadásának súlyos válságaiban nyílt szemmel és tiszta látással, minden erőink szervezett, organikus és célszerű munkába állításával szolgálhassuk egyetlen közös magyar célunkat: nemzeti értékeink megtartását és a magyar élet célszerű, helyes átépítését eljövendő emberi társadalmak új kereteibe.

A revízió kívül ezt a munkaprogramot adja nekünk Makkai Sándor és tudjuk, hogy azt meg kell valósítanunk minden habozás és idővesztegetés nélkül.

Vagy pedig fel kell adnunk a harcot az egész vonalon És akkor el fog pusztulni az ezeréves magyar élet Erdély földjéről.

Tertium non datur.¹

Makkai Sándor könyve másfélmillió erdélyi magyar politikai lelkiismeretének könyve és jaj nekünk, ha nem cselekedhetünk lelkiismeretünk szerint, de *ezerszer jaj a választottaknak*, ha nem cselekedtetnek velünk a mi lelkiismeretünk szerint.

Erdélyi Helikon (Kolozsvár), 1931. április (IV. évf. 4. sz.). 257–259. o.

1. Harmadik (lehetőség) nincs.

Jegyzet

Móricz Zsigmond: Magunk revíziója. Makkai Sándor könyve (1931. május)

Makkai Sándor, az erdélyi reformátusok püspöke napjainknak legfontosabb problémáiról gondolkodik ebben a könyvben.¹ Magunk revíziója, — mondja s megpróbál áttekinteni az erdélyi kisebbség mentalitásán. A könyv, úgy látszik, öt beszédnek a gyűjteménye, s azon a modern szónoki nyelven szól, amely elszakadt a régi fölényes és apodiktice² nyilatkozó retorikától s inkább a nyilvánosság előtt való hitvalló gondolkodás formáját találta meg.

A könyv, mint az én példányomba kézzel beleírta a szerző, „az erdélyi magyarság élni akaró lélekzetét” jelenti.

Valóban azt jelenti, de ahogy végigolvassuk, arra a különös érzésre hajlunk, hogy nemcsak az erdélyi magyarságét, hanem az egész magyarságét. Idehaza ugyanazok a lelki problémáink vannak, ugyanazok a vívódások mennek keresztül a magyar lelkeken, ugyanazok a bajok s ugyanazok a cselekedni akarások, ugyanazok a veszélyek és ugyanazok a jóakaratok.

Az egész magyarságnak revízió alá kell vennie a maga lelki életét. Az a rendkívüli fordulat, amelyen keresztül ment világpolitikai szempontból a magyarság, feltétlenül szükségessé tesz, hogy revízió alá vegye a múlt idők eszményiségét s megkeresse azt az új világot, amelyet ráparancsolt az Idő. Új idők, új emberek. Új emberek, új világszemlélet. Új világszemlélet, új célkitűzések és új cselekvés.

Makkai Sándor bátor ember, aki szembe mer nézni a legkínosabb kérdésekkel és ha formában óvatosan is, de lényegében könyörtelenül vonja le a következtetéseket. Érdemes azért meghallgatni, hogy egyes gondolatokat hogy figyel meg, hogy lát és hogy akar irányítani.

Először is szembenéz a parancsoló tényekkel.

„Az apák és fiak közt — mondja —, a tragikumig fokozódhatik az előítéletnek ez a különös dilemmája: ami új, az nem lehet jó, ami régi, az feltétlenül rossz. Mindenki

tudja, hogy milyen előítéletek uralkodnak az irodalmi alkotások megítélésében: körülbelül minden ünnepest írónak az előítéletek kásahegyén kell átrágnia magát az elismeretetéshez. A tudomány birodalmában a nevetségességig halmozódik az újat jelentő felfedezés, vagy elmélet útjában az előítéletek torlasza. A politikai és társadalmi élet szintén alig látszik egyébként előítéletek zürzavaránál. Kétségbeejtő előítélet a szovinizmus lényege – úgy látszik, kiirthatatlan előítélet a többségnek az a véleménye a kisebbséggel szemben, hogy ez az utóbbi feltétlenül megbízhatatlan és elnyomandó. Kicsi vagy nagy dolgok rengetege bizonyítja: micsoda átka az emberi életnek az előítélet. Mert előítélet minden lezárt fogalom és álláspont az élet változásaival, a folyton változó élettel szemben.”

„Minden lezárt fogalom és álláspont? Ez talán mégis túlzás. Elismerem – szól –, hogy a kérdés nem egyszerű, sőt nagyon is bonyolult. Kétségtelen, hogy az a folyamat, ahogy az előítélet keletkezik, szükségképeni és elkerülhetetlen. Nemcsak hanem jogosult is. Egy bizonyos pontig az, viszont azon a ponton túl lelkileg életveszélyes. Az a kérdés, hol van, melyik az a fordulópont, ahol a megismerés folyamata átfordul az előítélet útvesztőjébe.”

„Tudnunk kell, hogy maga az életvalóság, melyet fogalmaink, ítéleteink, világrendszerünk értelmi formái megragadni igyekeznek, nem áll meg soha, folyton megy tovább s eközben új és új habokat vet fel, változik: tehát fogalmaink egy idő múlva többé nem fejezik ki és nem fedik az életet, a valóságot magát.”

Megvizsgálja az előítélet folyamatát, értelmét s lényegét s úgy találja, hogy az előítélet voltaképpen önvédelem.

„De egy életellenes, gyilkos önvédelem.” „Az előítélet az elme és a szív összehúzóda, megkeményedése, elzárkózása a valóság, az igazság, az élet elől.” „Az előítélet megtagadása magának az életnek, az élet örök megújulási folyamatának: folytonosan tágitani az elmét és a szívet, rugalmassá és befogadóvá tenni az élettel szemben, mindig újra és újra feltenni a már megoldottnak hitt kérdéseket és mindig újra megkeresni rájuk a feleletet, hogy ezáltal részesei lehessünk a valóságos életnek, munkatársai a folyton teremtő és alkotó Úrnak, szolgák és harcosok, építők és eszközök az élő kövek faragásában és beillesztésében a jövő, az isten országa épületébe.”

•

Ez átgondolás és e meggyőződés alapján számomra legfontosabbnak tűnik fel, hogy a könyv három nagy élő kérdésre ad választ: a múlt, a nép és az ifjúság kérdéseire. Oly fontosnak és a mi itthoni viszonyainkra is annyira jellemzőnek tartom okoskodását, hogy egyszerűen közölni kívánom azokat a részleteket a könyvből, amelyek e kérdésekre vonatkoznak.

•

„A múlt megítélésére vonatkozó előítéletek két ellentétes csoportra oszthatók. Az első csoportot körülbelül ezek a meggyőzések alkotják: A múlt mindenestől jó volt. Az a korszak, amelyben születünk és nevelkedtünk, a magyar nemzet történelmének legdicsőbb korszaka volt: a virágzás, az öntudatosság, a kultúra, a hatalom, a jólét verőfényes, boldog ideje. Mindazok, akik bajokról beszéltek, hibákat emlegettek, nyugtalanul jósolgattak a csillogó felszín alatt lappangó örvényekről, csak saját ki nem elégitett hiúságuk és önzésük motorja által hajtattak és végeredményében ellenségei voltak a nemzetnek. A magyar nemzet összes erőinek kivirágzása már-már azon a ponton volt, hogy véglegessé érlelje uralmát a saját földjén s örök időkre biztosítsa a nemzet boldog jövőjét. A harmincmillió magyar álma,³ a mindent és mindenkit magyarrá boldogító kultúra látomása már-már ott járta tündértáncát a láthatáron. Abban az időben nem volt elnyomás, igazságtalanság, nyomorúság. A jognak, igazságnak, lovagiasságnak, becsületességnek tündöklő magyar vonásai uralkodtak a kormányzatban, a közigazgatásban, a kultúrában, a nevelésben. Igaz, hogy voltak szomorú és gonosz ellenségek,



VÁSÁR ERDÉLYBEN,
1941 KÖRÜL

akik érthetetlenül romlására törtek a nemzetnek. Így a szociáldemokrata munkásság, amely nem tudni, mi okból, folyton elégedetlenkedett, zavargott és kizsákmányolást, jogtalanságot, nyomort, miegymást jajgatott. Aztán Ausztria, amelyik irigyen elzárta a világ elől a magyarságot, hogy félreismerjék, vagy egyáltalában ne ismerjék. De mindezek nem magának a magyarságnak hibáiból keletkeztek és ármánykodtak, sőt visszaéltek azzal a nagylelkű jósággal, amellyel a magyarság telítve volt. Mit érdemelt volna egy ilyen nemzet? A világ elismerését, bámulatát, barátságát, támogatását. És ha ezt érdemelte, akkor ami történt vele, az a legnagyobb igazságtalanság, ami a világon valaha történt. Ennek az igazságtalanságnak okozóit nem lehet nagyítóüveggel sem felfedezni a magyarság életében, lelkében, jellemében — teljesen rajta kívül álló okok idézték elő, szerencsétlen és gonosz találkozása egy csomó idegen ütközőnek, amelyek az ártatlant és igazat zúzták darabokra. Tehát semmiképpen és semmi részben nem vagyunk felelősek azért, ami történt. Mi ártatlan szenvedők vagyunk. Mi a teendője az ártatlan szenvedőnek? Várni a csodát! Az ellenkező tények csak ideiglenesek és semmi okunk arra, hogy ezekből a tényekből »tanuljunk«, hogy ezek miatt valamit »elfelejtünk«, hogy ezek a tények álláspontunk, meggyőződéseink megváltoztatására bírjanak, hogy belőlük új feladatok új parancsait halljuk ki.

Itt van tehát előttünk négy ítélet:

A múlt jó volt.

Velünk igazságtalanság történt.

Nem vagyunk felelősök.

Jogunk van csodát várni.

Miért mondjuk ezeket az ítéleteket előítéleteknek?

Nem azért, mintha teljes egészükben hamisak lennének, vagy éppen tudatosan rossz-hiszeműek. Ezek a meggyőződések lehetnek teljesen szívből fakadók, őszinték, mélyen átérzettek és a legtöbb esetben azok is; bizonyos, hogy bennük az igazságnak nem egy vonása is feltalálható. Ha a múlt nem is volt csupa jó, a múltban bizonyára sok jó, igaz, értékes és nagy vonás van. Kétségtelen, hogy az emberi ítélkezés, míg igazságot vél szolgáltatni egyfelől, súlyos igazságtalanságokat követ el másfelől, egyénnel és nemzetekkel is. Az is bizonyos, hogy nem mindenki, nem egyformán és nem mindenért felelős, ami történt. De mégis, mindez nem egyéb szomorú előítéletnél, mihelyt a tényekkel szemben azt az álláspontot foglalja el, hogy neki joga van csodát várni. Ez a csodavárás

a legszomorúbb magyar előítélet. A tények, a valóság meghaladták a nemzeti öntudat büszke, öntelt, ragyogó fogalmait. Tegyük fel és fogadjuk el egyelőre, hogy minden jó volt úgy, ahogy a múltban volt. De ha így is volna, az a múlt visszavonhatatlanul múlt, nincs többé és vissza nem hozható. Ez a tény. Tegyük fel, hogy mindaz, ami velünk történt, a legnagyobb igazságtalanság. De ez az igazságtalanság megtörtént, így van és nem másként. Ez a másik tény. Ezekkel a tényekkel szemben csak két álláspont lehetséges. A makacs elzárkózás, az előítélet álláspontja, amely bűnös, mert életellenes és halálos. A másik a tények elfogadása és a tényekben fölhangzó életparancs meghallása és követése.

Mielőtt azonban megkísérelnők ezt az életparancsot megragadni, látnunk kell az előítéleteknek azt a másik csoportját, amely éppen ellenkező fogalmakat szerez a valóságnak. Itt a következő elvekre és véleményekre akadunk: A múlt nem egyéb, mint végzetes tévedések és hibák halmaza. A történelem különben sem szolgál semmi tanulsággal, teljesen megbízhatatlan, hamis, mert minden nemzet vak sovinizmussal csak saját magát dicsőíti benne. Mindaz a dicsőség, amiről zeng, csak felület, látszat, külsőség. A legdicsőbb korszak sem volt egyéb, mint hatalmasoknak basáskodása, kéjelgése a felszínen, míg alul korrupció, elnyomás, kizsákmányolás büzlöttek. A magyar múlt bűnös nemtörődomséggel készítette elő a katasztrófát. Frázisok, jelszavak, kicséptelt szövegek alkották a hazafiságot és a nemzeti öntudatot. Munkanélküliség, kivándorlás, eladósodás, a termelő munka elejtése, a gazdasági és kulturális erők idegen kezekbe csúszása jellemzik a magyar erő és hatalom éráját. Éppen az volt benne a legrosszabb, ami magyar volt. Végzetes, hogy minden hatalom és irányítás egyetlen osztály kezébe összpontosult s hogy ez az osztály nem a szellemi és erkölcsi erők letéteményese volt. A liberalizmus és demokrácia pusztán jelszavak maradtak, amennyiben pedig tényleg megvalósultak, csak éppen a magyar faj nem vehette hasznukat: kizárólag az idegennek gyümölcsöztek.

Mi tehát egy vezetőosztály vétkeiért szenvedünk, a felelősséget kizárólag ők hordozzák mindenért, ami történt. A tények arra mutatnak, hogy nem kell törődnünk a múlttal s úgy kell a jelenhez alkalmazkodnunk, hogy egyéni megélhetőségünket biztosíthassuk.

Ezek a gondolatok:

a múlt rossz,

a felelősség a múltakért az akkori vezetőosztályt terheli,

a múlttal nem kell többé törődni,

a jelenhez egyénileg kell alkalmazkodni,

csak abban különböznek az első csoportba tartozóktól, hogy a csodavárás helyett egyénileg elismerik a tényekkel való számolás és a tényekhez való alkalmazkodás szükségességét. De mégis, teljesen magukon hordozzák az előítélet bélyegét. Lehetnek s vannak igazságok ebben a sötét kritikában is a múlttal szemben, de ezeknek dacára mégis csak elzárkózást jelent a tények igazi arca előtt, mert nem hallja ki belőlük ez sem az életparancsot, amely mint nemzethez szól hozzánk és nem egyéni megalkuvást, hanem a nemzeti öntudat új, életrevaló, egészséges kiragyogását követeli, mint a tények küldetésének igazi megismerését és az ennek való helyes engedelmeskedést.”

•

A nép kérdésében a következőket fejt ki:

„A romániai magyar kisebbség óriási többsége földművelő nép. Nem lehet kétséges, hogy a magyarság fennmaradása Erdélyben a nép fennmaradását jelenti. Az sem vitatható ma már, hogy az intellektuális pályán maradtak vagy leendő kis serege nemzeti jelentőséget, csak mint a népért élő, a nép közt élő, a népet szolgáló vezetőréteg nyerhet. A tulajdonképpeni értéket, mint nemzeti lelkiületet és jellemet, a nép hordozza, az intelligencia pedig a felelősséget hordozza ezért az értékért. Egész lelki és szellemi életünknek, kultúránknak vissza kell hajolnia a néplélek mélységeibe és onnan kell öntudatra

hoznia, kimívelnie és a világ előtt is megmutatnia mindazt, amiért joga van élnie a magyarságnak...

...Mindazokból az előnyökből, melyek az úri ember birtokában vannak, a néppel szemben csak kötelességek származnak! És mindaz, amit az úri ember a népért tehet és tesz, semmiképpen sem több, mint tőle függetlenül adott értéknek hozzásegítése a minél teljesebb kibontakozáshoz.

Ez az önmagában hordozott, független érték meglehetősen ismeretlen. Sőt, a néppel szemben ellenkezőleg vádakat hangzanak el. Hármat említek meg ezekből: a nép önző, a nép megalkuvó, a nép nem ismer más életet, mint az evés-ivást.

A nép önzése főleg a földjéhez való ragaszkodásban áll. Ami az övé, az a néhány hold föld és az a pár marha, ahhoz erősen ragaszkodik – abba beleöli az életét, annál messzibb célokat nem akar ismerni és szolgálni. Nem érti meg a nagy közösség érdekeit, nem áldoz közcélokra. Nem szereti az olyan adózást vagy adakozást, melynek célja kívül esik az ő közvetlen láthatárán, amelynek eredményét nem ő, nem az övéi, vagy legalább is nem a saját községe élvezi. Hasznót akar látni mindenből és persze a maga hasznát, a maga részesedését. Ilyen a nép. Hát az urak milyenek? Ők persze nem ragaszkodnak ahhoz, ami az övék. (Elég baj, hogy sokan nem!) Ők persze nem akarnak hasznót látni abból, amiért pénzt adnak. (Elég baj, hogy haszontalan dolgokra adják a pénzüket!)

A dolog úgy áll, hogy a népnek ez az önzése, a földjéhez és marhájához való ragaszkodás nemcsak természetes, hanem a legnagyobb mértékben kíváncsias is. Bárcsak meg is tudná tartani és gyarapítani is tudná azt, ami az övé! Másodszor, sajnos, nagyon kevés az, ami az övé. Harmadszor: vajon ki a felelős azért, hogy a nép a nagy közösség realitását nem érzi?

Mit tett és megtette-e mindent az intelligencia arra nézve, hogy a nép a nagy közösséget a maga életének érezze? Mit is jelentett reá nézve ez a nagy közösség? Jobb, szabadabb, emberibb, mélyebb és kíváncsiasabb lehetőségeket az életre? – A nép önző, mert élni akar. Sajnos, nem látja tisztán, hogy életének lehetősége mit kíván tőle és mit eredményezne, ha ennek a kíváncsiaságnak eleget tenne. Mert nagyon kicsik a lehetőségei, nagyon kicsinyesek az aggodalmai, a félelmei is. Ez az önzés gyermekies, öntudatosságban szegény, kezdetleges.

De hogy változtatható meg? A magasabb életigények fölébresztése által. Nem az életmód fizikai igényeinek fölébresztésére gondolok. Hanem magasabbrendű szellemi, erkölcsi igényekre. Csak ezek válhatnak ki nagyobb erőfeszítéseket és önzetlenebb lendületet belőle. Ilyen igények ébresztése, magasrendű szenvedélyek keltése csakis akkor remélhető és lehetséges, ha ennek a népnek tanítói, írói, művészei, vezetői: az intelligencia a maga egészében nagy szeretettel hajlik le hozzá és felébreszti a lelkében alvó vágyakat a tudás a szépség, a jóság kincseire.

Miért megalkuvó a nép? Mert közeli, kicsi érdekeket, amiket lát és amikben kimerül az életigénye, fontosabbnak tart számára egyelőre távoli és kevés valósággal bíró, tulajdonképpen csak szép szavakat jelentő nagy érdekeknél. Megalkuvása ösztönös alkalmazkodás a viszonyokhoz, melyek között élnie kell. Ha igazán igényelné a maga egész embermivoltát és életjogát, nem alkudna meg a körülményekkel, kivívná a nagyobb lehetőségeket, biztosítaná magának azt, ami életének nélkülözhetetlen értékévé lett. Vegyük például az anyanyelv jogát. – A nép állítólag nem fejt ki valami nagy buzgóságot abban a küzdelemben, hogy gyermekei anyanyelvükön tanuljanak. Kétségtelenül azért, mert ez az anyanyelv reánézve nem az az egyetlen, páratlan és pótolhatatlan érték, amelyért minden áldozatra kész volna. De kérdem, a magyar írók miért tartják elsőbrendű feladatuknak azt, hogy (legfennebb) a népről írjanak, annál, hogy a népnek írjanak? Hogy éppen az ő számára tegyék ezt a nyelvet igazi kincssé?

Igaz-e az, hogy a nép az élet lényegét és értékét az evés-ivásban látja? Nem igaz. Nem látja nagyobb mértékben annak, mint az úri ember. Egyébként végtelen szomorú, hogy az élet magasabbrendű öröméhez nem juthat hozzá és ennek nem ő az oka. A nép életereje és életakarata többet igényel az evés-ivásnál. Mikor templomot épít, harangot sze-

rez, iskolát állít: erejének öntudatát keresi és az abban való örömét akarja kiujjongani. Aki, mint én, százszor is látta a »parasztot« csillogó szemmel tekinteni arra a templomra vagy iskolára, amelyet ő épített s amelyre ő adakozott: az sohasem fog kételkedni ebben az igazságban.

A nagy társadalmi teendő tehát, mely az életölő előítéleteket elpusztítja, — a magyar egységnek társadalmi megszervezése. A magyar népnek, amely csak tömeg, élő orgánusmá szervezése, melyben minden réteg egymásért és egymás által él. E szervezésnek az önerő kifejlesztése a célja, amelyből a kisebbségi nemzet anyagi és szellemi egzisztenciájának biztosítása következik. Újra hangsúlyozom, hogy ez az egység nem jelent szintelen egyformaságot, hanem különféle feladatok és foglalkozások egymással tervszerűen összekapcsolt, az organizmus minden atomját a maga helyén és a maga értéke szerint érvényre juttató harmóniát. Nem jelenti azt, hogy az intelligencia egészében paraszttá legyen, de azt sem, hogy a nép a maga egészében intelligenciává legyen.

Az erdélyi magyar demokráciának helyes értelme az lenne, hogy tisztázzuk és érvényesítsük az életformák önmagukban való szerepét és kölcsönös összefüggését. A nép életének ebben a demokratikus egységben kettős jelentősége van.

A népet a maga foglalkozása, feladata és egzisztenciája a földműveléshez köti. Ennélfogva világosan kell látnunk, hogy a »földművelő nép« fogalma mindenekelőtt egy sajátos és állandó életformát és ebben egy önálló léttartalmat jelent.

Nem az a teendő, hogy a népet kiemeljük a maga reális és egyedüli életeleméből, hanem az, hogy teljes erőnkől válasszuk el a »nép« fogalmát a műveletlenség, nyomorúság, öntudatlanság, kicsinyes földhöztapadás, alacsonyrendű lelki élet fogalmától. Egyszóval, hogy a népi életet a maga légkörében és miliójében megneveljük.

•

Nem kívánom itt a Makkai Sándor szociális szemléletét kritikailag tárgyalni, de annyit meg kell jegyezni, hogy felfogása inkább látszik egyéni elgondolásnak, mint tudományosnak. A magyar testvér jóakarata, szeretete sugárzik belőle, de ma már e téren az érzelmeken felüli törvényszerűségeket is ismeri a tudomány.

•

Vége az ifjúságra vonatkozólag a következő nagyon megfigyelendő s megszívlelendő áttekintést adja:

„Aki nyitott szemmel néz a világba, elmélkedik az ifjúság életében világszerte folytonosan fölbukkanó és sokszor igazán megdöbbentő jelenségeken, aki egyszer komolyan megpróbálja a saját gyermekeinek lelkét és életét megfigyelni s képes ezt összehasonlítani a maga ifjúságának lelki képével: az riadtan ébred reá, hogy éppen itt van a baj, a nagy válság, a legsürgősebb és legégetőbb teendő.

Csak nemrégiben jelent meg dr. Imre Lajosnak *Az ifjúság válsága* c. munkája⁴ — melyet minden szülőnek és nevelőnek a lelkiismerete társaságában kellene elolvasnia —, amely sok más, legkomolyabb nevelőnek meggyőződésével egyezően mondja ki a félelmetes ténnyt: az ifjúság túllépte a mi nevelői szellemünket, a nevelés és az iskola elmaradt az ifjúságtól. A szülők és nevelők nemzedéke — a szó igazi értelmében — nem ismeri az ifjúság lelkét és ezért nem tud segíteni a válságon, amelyben az ifjúság forog.

Sok, nagyon sok szülőnek kellene ráébrednie arra a szorongató, gyötrelmes és egyúttal harcahívó tényre, hogy saját családjában, saját gyermekeiben idegenek járnak, beszélnek, vágyakoznak, szenvednek, tusakodnak körülötte, akik nem tájékozottak a lelküket, akik éppen előtte zárkoznak el megértést és támogatást nem remélhető kérdéseikkel — s hogy ennek az ő merev elzárkózása, helytelen érzékenysége, makacs célkitűzései és önző kormányzási, alakítási fogalmai az igazi oka. Sok, nagyon sok nevelőnek kellene számot vetnie azzal a ténnyel, hogy a reábizott ifjú lelkeket más kérdések és más feleletek érdeklik, mint a hosszú gyakorlat rutinjával eléjük örölt ismeretanyag. Hogy barátra van szüksége az élet kemény és félelmes támadásai között a testében-lel-

kében tűzbenforgó ifjú léleknek. A szülői és tanítói pedagógiának van egy olyan tévhit, amelyet az idők jelei halálra ítélték. Az a tévhit, hogy ők, hogy mi teremtik és alakítjuk a gyermek lelkét, életét, jövőjét. Ebből következik, különösen ma, a legtöbb szülőnek és tanítónak az a keserves csalódása, hogy egészen váratlanul és saját intenciók ellenére kell aztán rájönniük arra, hogy az a lélek mellettük, ellenük alakult, hogy nélkülük és teljesen másképpen gondolkodik, érez, cselekszik, hogy rombadönti terveiket és természetesen nagyon sokszor veszedelembe, pusztulásba dönti önmagát. Sokszor felneszelnek az emberek arra a tényre: milyen más ez az ifjúság, mint ők voltak. De nagyon ritkán elmélkednek és még ritkábban vonnak le következtetéseket ebből a fölnevelésből. Nem akarják megérteni, hogy a világ, a történelem, az élet nagy tényei, melyek, mint mondtam, küldetéssel, paranccsal jönnek – ezek azok, amik alakítanak! És az ifjú lélekre ezek nehezednek rá, ezek hatnak, ezek döntenek, sokszor saját maga előtt is észrevétlenül. Mi hát a nevelői kötelesség? Engedelmesen figyelni a tényekben szóló isteni parancsokra és felelősségteljes szeretettel őrködni azon, hogy az ifjúság a parancsokat és ne a tények köntösét, félreértett, mert önzésből fakadt magyarázatát kövesse.

Csak így jöhetünk tisztába azzal, mi az a régi baj, amely nevelésünk belső katasztrófáját okozza? Mert az kétségtelen, hogy a hiba régi eredetű.

Ha a háborúelőtti magyar nevelést vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy annak tartalma három egymással összeilleszkedni nem tudó, tehát heterogénnek maradó törekvést foglal magába.

A nemzeti érzés meggyökereztetését; a természettudományos szellem világmagyarázó módjának beidegzését és az erkölcsi idealizmus életszemléletének kialakítását.

Ennek a három iránynak azonban feltétlenül belső dilemmákba kellett kerülniük az ifjúság lelkében, mivel tendenciájuk kibékíthetetlen ellenmondásban és ellentétben állott egymással. A nemzeti nevelés kizárólagossága az idealizmus egyetemességével s mindkettőnek ideológiai jellege a természettudományos szellem materializmusával került feloldhatatlan gombolyogba. Lehetetlen tehát, hogy ennek a széthúzó erőktől feszített nevelésnek sikerült volna egységes öntudatot, egészségesen egyensúlyozott lelket fejlesztenie.

A hiba azonban nem magában a három tényezőben rejlik, hanem mindenkinek saját fogyatékoságában és helytelen tendenciájában. Ez tette lehetetlenné azt, hogy a mindháromban benne levő egészséges, értékes elem a magyar nevelés egységes szellemévé olvadhasson össze és reális eredményt adjon a magyar ifjúság egészséges szellemében. A nemzeti érzés nevelését a kritikátlanság tette irreálissá. A természettudományos nevelést világmagyarázatának pesszimizmusa és hitetlensége változtatta méreggá – eledel helyet. Az erkölcsi idealizmus propagandáját a nevelői nemzedék morális álorcájú életgyakorlatának hazugsága erőteljesítette frázissá, s tette ellenszenvessé.

Nem kellett egyéb, mint a világháború katasztrófája, hogy e nevelői szellem felett a tények kegyetlen és rettentő szava mondja ki a végítéletet.

Most már próbáljuk egyszer megérteni azt, hogy ezzel a nevelői szellemmel szemben, melyet ma is változatlanul fenn akarunk tartani, egy olyan ifjúság áll, amelyik a háborúhozta változások, tények, körülmények által meghatározott lelkölettel néz szembe vele. Rögtön látnunk kell, hogy azt a nevelői szellemet a tények haladták meg, hogy az ifjúság a tények kényszere alatt lépte túl azt. Ezek a tények rettentően kiábrándítók, mert illuzórikusnak, hiábavalónak, haszontalannak mutatják azt a nemzeti érzést, amelynek lelkes szavalásából ez az eredmény jött ki; bűnösnek ítélik azt a világnézetet, amely az »aki bírja, marja« elvét szentesítette s így értelmileg megegyezik az emberpusztító háborúval; nevetségesnek és utálatosnak bélyegzik azt az erkölcsi eszményiséget, amely hazug kendője volt csupán az önző hatalmi törekvéseknek s megásta a milliók sírját. Nyilvánvaló, hogy ugyanazon értelmű nevelésnek többé hitele nincs, nem is lehet. Érthető, hogy azok a tekintélyek – szülők, család, állam, haza, egyház –, melyek e nevelés elveit elfogadták, vagy éppen szentesítették, megrendültek az ifjúság lelkében s azok az értékek, melyeken e nevelés sarkallott, gyanússá és hatástalanná váltak előtte.

És így ezer és ezer jeléből láthatjuk az ifjúság életének – kialakulóban van bennük a kor új lendülete, mely a legtöbbszörben természetesen ösztönös és homályos, de némelyikükben már öntudattá alakuló s a nyomukba lépő és felsarjadzó cserjésben már hangos szóval hirdetett zenéje a jövődönnek. Ennek az új lelkiületnek tartalmát ezekben körvonalazhatom: a nemzeti lélek és múlt kritikai szemlélete – világnézetek és magyarázatok helyett a tények ismerete és felhasználása; erkölcsi frázisok helyett az élet kérdéseivel szemben való gyakorlati állásfoglalás.

Ez az új lelkiület a régi nevelés tartalmának revízióját sürgeti.

Ha a nevelő nemzedék ez elől a feladat elől kitér, felelős lesz a világ legnagyobb és minden eddigig felülmúló katasztrófájáért. Miért? Mert csakis a nevelő nemzedék hajthatja végre ezt a revíziót – önmagában. Ő kell, hogy öntudatosá tegye a tényekparancsolta új lelkiületet. Mert az ifjúság akar, sejt, törekszik, de természeténél fogva soha se tudhatja tisztán, túlzásoktól mentesen, egészséges realitással azt, hogy mit akar? Ezt csak az őt utolérő, a kor parancsszavát megértő és teljesítő idősebb nemzedék mutathatja fel előtte.

Az ifjúság előtt csupa kérdések állanak, az ő saját életének égető kérdései, de a feleletek megadása nem az ő képessége és feladata. A feleleteket a kor parancsát ismerő és teljesítő nevelők adhatják meg neki.

Világos ugyanis, hogy mindaz, amiben ma az ifjúság kételkedik, nem hisz, nem bízik, ami ránézve nem valóság és nem érték: nemzeti múlt, nemzeti öntudat, egységes világszemlélet, erkölcsi eszmény, tekintélytisztelet – csak formáiban, helytelen tendenciáiban, félrecsavart értelmezésében, lényegével való visszaéléseiben rossz és revideálandó, de nem igazi tartalmában. Sőt éppen az a fontos, hogy mindezek igazi tartalmukat nyerjék vissza az ifjúság számára. De ez csak úgy lehetséges, ha ezt az igazi tartalmat visszanyerik a nevelők lelkében és életében.

Mi vagyunk azok, akiknek másképp kell látnunk a múltat, a világot, az életet, az embert, a jövőt. Másként kell felelnünk az erre vonatkozó kérdésekre, mint ahogy az ösök dicsőségében sütkérező honfibüszkeség, az eszménytelen és gögös tudomány s a szemforgató erkölcsi kétszínűség feleltek...

...Aki ismeri az ifjúság lelki rugóját és tisztában van azzal, hogy az ifjúság előtt minden kérdéses, ami van: annak nevelői feladata világos: a nagy, a teljes életre való e természetes és szükségszerű törekvést nem letörnie, de nem is irreális és hazug jelszavak által féktelenné tennie, hanem a tények komoly, alapos, bizalmas, lelkiismeretes feltárásával a valóságos élet feladatainak megoldására kell irányítania...

...Tudjuk-e mi úgy szeretni az ifjúságunkat, hogy érettük gyűlölni tudjuk saját bűneinket és az ő életükért magunk is megújulunk? Ez a mi nevelésünk revíziójának titka."

•

Makkai Sándor könyve Erdélyben jelent meg, a Szépművés Céh kiadásában. Az erdélyi íróknak ez a serény kiadói vállalata, amely már évek óta kitűnően adja az erdélyi irodalom legjavát, igen kis példányszámban jön be a határokon, csak a tagoknak, akik 200-an sincsenek. Egyes kötetei itt új kiadásra kerülnek, de ez a könyv nem tartozik az újra kiadandó művek közé, mert kisebbségi kérdésnek tekintik. Ezért láttam szükségesnek, hogy a *Nyugat* nyilvánosságát rendelkezésre bocsássam, mert a magyarságnak ezek a gondolatok nem kisebbségi ügyei, hanem hozzátartoznak az egyetemes magyarság problémáihoz. Hadd terjedjenek tehát a tiszta gondolatok és hadd lehessenek a megvitatás anyagává.

A magyarság szellemi élete integer.⁵ Nem ismerem el a magyar problematikában külön fejlődő eszmei kérdéseket. Csak egy, közös, általános magyar lelkiség van. Minden, ami erre vonatkozik, bárhol tör is felszínre, a magyarság közös ügye-baja.

Makkai Sándor, ha idehaza élne, aligha foglalkozhatott volna ilyen éjféli őszinte gondolatokkal s kérdésekkel. A múltra vonatkozó gondolatai éppolyan érinthetetlenek, mint a népre s az ifjúságra valók. De jellemző, hogy nekik, akiknek ott a kisebbségben

nincs egyebük, csak a magyarságuk, egyetlen gondjuk a magyarság problémáival való lelki viaskodás.

Nagyon nevezetesen találom, hogy a kisebbségbe szakadt magyarok szava indítja meg a nagy tisztulási folyamatot. És ha elérjük, hogy a magyarság egységes eszmei közösségbe tömörül, ebben a kisebbségben élőknek, úgy látszik, jelentős munkája és érdemei lesznek.

Ránk is csak az a feladat vár, hogy végrehajtsuk a magunk revízióját s ennek a revízióknak az alapján építsük fel az új magyar irodalmat és közéletet. Az új magyar lelki életet, világszemléletet és a cselekvő és építő magyarságot.

Nyugat, 1931. május 1. (XXIV. évf. 9. sz.). 567–575. o.

1. Makkai Sándor: *Magunk revíziója*. Kolozsvár, 1931, Erdélyi Szépművés Céh.
2. Ellentmondást nem tűrően.
3. Elsősorban Rákosi Jenő nevével összefüggésbe hozott politikai program a 19. század végén a Kárpát-medencei magyarság létszámának a tervszerű népesedéspolitika és a nagyarányú asszimiláció útján történő megnövelésére.
4. Imre Lajos: *Az ifjúság válsága*. Nagybánya, 1930, Ifjú Erdély.
5. Egységes.

Jegyzetek

Szvatkó Pál: Baťa-cipős magyar ifjúság (Kassa, 1932. március)¹

Az öreg Chamberlain² mondotta Angliában, amikor megvádolták, hogy hűtlen lett ifjúkori elveihez, és öregkorában szocialistából konzervatívvá vált:

– Nem én változtam meg, hanem a körülmények. Fiatal koromban azokkal az elvekkel szolgáltam a legjobban a nemzetemet, amelyeket vallottam, ma, a megváltozott helyzetben más elvekre és más módszerekre van szükség. Én mindig a legpraktikusabbat akartam a nemzetemért, és változatlanul életemet és véretem áldozom érte, ha kell.

Az ember a legnagyobb aligátor. Bévül változatlan, de a színét változtatja. Alkalmazkodik a helyzethez. Az okatlan állat minden körülmények között változatlan marad, és gyakran belepusztul. Az aligátor példája és az évezredes fejlődés története azonban bebizonyítja, hogy még az okosabb állatok is hozzáidomulnak a környezethez, csak a legoktalanabbak nem engednek, nem változnak. Konsequent ist nur der Ochs,³ mondotta [egy] Chamberlainnél nagyobb államférfiú,⁴ aki ebben a kérdésben csodálatosan meggyezett vele.

Senki sem ütközhetik meg azon, ha a szlovenszkói magyarság, mely bévül változatlanul jó magyar, hozzáidomul az alaposan megváltozott élethez. Nyilvánvaló, hogy éppen azért változik és alkalmazkodik, mert nemzeti életösztöne hajtja, mert magyar akar maradni, mert vitalizmusa leleményessé teszi, s tudja, ha csökönyös, belepusztul. A szívósság és a csökönyösség között nagy a különbség: az, ami az ostobaság és az okosság között. Ezópus meséje jut az eszembe a szélviharról, amely tölgyeket tör ketté, de nem bír a hajlékony náddal. S a tölgyek, hagyján. De tölgyek vagyunk mi? Legfeljebb gyenge nádszálak, s tölgyeket mímelni nagyzolás, mely kétszeresen veszedelmes. Gyengék vagyunk, de szívósan magyarok akarunk maradni, konzerválni kívánjuk nemzeti és gazdasági kádereinket, nem óhajtjuk a döglött oroszán sorsát, és nem akarunk a mártíromság koszorújával homlokunkon kísétálni a világból, ami épületes dolog – mások számára, de nem praktikus nemzeti szempontból. Ilyen körülmények között mi marad más hátra: kényszerűségből az okosság útját választjuk, s lemondunk a hősi pózokról, az „itt a mellem, ide löjtek” allűrökről. Erőnk nincs, megpróbáljuk ésszel. Marad belőle még valami?

Az ész azt parancsolja, hogy számoljunk a valósággal. Azt bizonyítgatja, hogy ködevés és illúziórágás nem segít. Erőink fogynak – s ha magyarok akarunk maradni, életünket a helyzet és a körülmények szerint át kell értékelnünk. Nem járhatunk úszónadrágban télvíz idején és prémekbe burkoltan augusztus derekán. Nagyon banális igazságok ezek így papiroson, de a valóságban éppen a legbanálisabb igazságokat a legnehezebb megvalósítani. Milyen egyszerű tétel a „ne ölj”, s milyen távol állunk a megvalósításától!

Mégis, a szlovenszkói magyar ifjúság nagy része belátta Chamberlain igazát, és lelkében olyan alapdiszpozíció fejlődött ki, amely reményt jelent a magyar tömegek, a magyar erények és a magyar nyelv konzerválására.

Az ilyen átértékelés nem az első eset a világtörténelemben. A svájciak valamikor a legvadabb és a legkeresettebb katonák voltak, s úgy kereskedtek vitézségükkel, mint ma az ementáli sajttal. A körülmények megváltoztak: ma a világ legbékésebb népe a svájci, távol minden katonai erénytől. Podebrad György⁵ és a huszita háborúk csehei a késhegyig menő bátorság rettegett alakjai voltak Európában. A tizenkilencedik század második felében a legjámborabb és a legcéltudatosabb kisemberekké váltak, anélkül, hogy nemzeti érzésük intenzitása alábbhagyott volna, amit különben az események igazolnak. Viszont a németység 1810-ig Európa legpipogyább népe volt, álmodozó, és képtelen a kollektív nemzeti munkára. Gyerekes puhaságán Madame de Staël,⁶ a gyenge asszony is csak nevetni tudott – de 1910-ben a Vilmosok átértékelési folyamata után⁷ Európa rettegett katonai erejüktől és kollektív munkabírásuktól. A kanti és fichtei „Pflicht”-elmélet⁸ elvégezte munkáját: átértékelte a germánságot.

A körülmények megváltoztak.

Nálunk ugyanígy van. A magyar erény eddig úri erény volt. Uralkodás. Ragyogás. Nagyvonalúság. Nemes szépségek. Nagy egyéni teljesítmények. Kitűnő érzék mások kormányzásához. Mindenkit megejtett a magyar élni tudás lendülete. A hegyen álltunk, és távoli szép vidékekben gyönyörködtünk. Szálltostunk, mint a madár, és madárperspektívában szemléltük a világot. Most beestünk a mocsárba, a vidék békaperspektívából tárul elénk. A lapulevél is óriássá nőtt a szemünkben. Leegyszerűsödünk. Lecsendesedünk. Nem szavalunk, gesztusaink megtörtek. Nincsenek osztályok közöttünk, mert valamennyien egyformán lent vagyunk. Biztos előkelőségünk elhagyott. Félszegen mozgunk. Ruháink lefoszlottak. Alig maradt örömünk a szépségekben. Kispolgári és demokratikus koncok csaknem kielégítenek. Dzsentrillűrjeink emlékek a múltból. Robotolunk. Munkások vagyunk. Egyszerűek és igénytelenek. Leszürkültünk, egyformák lettünk. Jól szabott ruháinkat levetettük, konfekciót hordunk.

Batá-cipős magyarok vagyunk.⁹

A változás gyorsan történt. Ismerem az ifjúságot, alig maradt benne valami a régi magyar úri életmódból, a megváltozott körülmények között villámgyorsan átvette a praktikus sémát. Egyelőre nem mondhatjuk: az új jobb, mint a régi volt, s az egyetlen, amit megállapíthatunk az, hogy más. Ez a másság nem alapvető vagy mély, inkább a felületre és a mindennapra vonatkozik, de éppen ez a praktikus hozzáidomulás fontos. A paraszt egyelőre a régi (erről a problémáról egyszer külön kell szólni), de a középosztály ifjúsága sok mindent belátott, sőt kierőszakolta a belátást. A mi középosztályunk nagyon számít, jobban, mint másutt, mert egyrészt aránytalanul nagy, másrészt a legrosszabb helyzetben van, és a legnagyobb veszedelmek fenyegetik, harmadrészt a nemzet kollektívurnának megőrzése szempontjából erős és egészséges középosztály kell, majd meglátjuk, miért. (Középosztályunk nagyon nagy, mert a szlovák vidékü városokban jelentős magyar középosztályszigetek maradtak, s hatszázezer magyar proletárra kétszázezer magyar kis- vagy nagypolgár jut. Középosztályunk veszedelemben forog, mert gazdaságilag letört, a helyzet folytán kulturálisan elvadult, s az asszimilálódás közvetlenül fenyegeti. Középosztályra szükség van, mert ha az intelligencia elhagyja nemzetét, a vezető nélkül maradt nemzet elvadult parasztnéppé válik, és vakon bukik oda, ahová lökik.)

A középosztály ifjúságán máris bizonyos változások észlelhetők. Elkispolgáriasodott. Míg a régi magyar világban a dzsentrí volt az eszménykép és a dzsentrí életfölfogás –

nagyvonalú, bátor, elegáns gesztusok, az individualizmus kihangsúlyozása, vezető hanghordozás, egyénies életmód, a pénzszerezés bizonyos fokú lenézése vagy könnyelmű megoldása, sok politika, sok társadalom, kevés magába szállás —, ma a szlovenszkói magyar középosztály ifjúságában túlsúlyba került a kispolgári életmód: egyszerűség, bizonyos nyomottság, szerény realizmus, kényszerű józanság, a külső ragyogások levetése, a munka megbecsülése, a kenyérkeresés mindenek elé helyezése. Bévül ez a változás az egymásrautaltsági érzés, a demokratizálódás, a kollektív eszme és a kevéssel való megelégedés erényeiben mutatkozott, szemben a régi hetyke és gyakran meggondolatlan individualizmussal. Régen a középosztály ifjúsága a felsőbb körökhöz vágyott idomulni, ma leszáll a néphez, s azt sem bánja, ha külsőleg, ha szokásaiban vagy felfogás dolgában semmi sem különbözteti meg tőle. Valamennyi ifjúsági mozgalmunk célkitűzése ezt a tételt igazolja. Ebben a tekintetben nagy európaizáló folyamat ment végbe közöttünk, aminek több oka van.

Az első ok: a megváltozott életkörülmények. Az életmód automatikusan hozzájuk idomult. A békaperspektíva a nyugat-európai értelemben vett elpolgáriasodáshoz vezetett, ha nem is materiálisan, de felfogásbelileg. A másik ok: a városi középosztály túlsúlyba került: a régi kispolgári családok ifjúsága magához ragadta a vezetést, s a letört dzsentrik példaadásának varázsa megtört. A harmadik ok: a szlovenszkói középosztály magyarsága tisztára indogermán magyarság. Büszkék vagyunk arra, hogy a legindogermánabb, tehát a legeurópaibb magyarok vagyunk, ami természetes, ha végignézünk geográfiai és etnográfiai helyzetünkön. A magyar vér évszázadok óta német és szláv vérrrel vegyült a mi tájainkon, sőt a középosztály — éppen a középosztály — a szlovenszkói városokban sok helyütt germán vagy szláv eredetű magyar. Paradoxonnak hangzik, de így van: germánok és szlávok keveredéséből sok helyütt magyarok születtek, mint Lombardiában a germánok és a szlávok keveredéséből olaszok, Spanyolországban kelták, arabok és gótok keveredéséből spanyolok. Ez az indogermán származás sok mindent érthetővé tesz. Amíg a sajátos magyar életmód szépsége és hatalma minden mást túlragyogott, természetszerűleg háttérbe szorult, de most okos és józan életmódjával elfoglalja a kiürített pozíciókat. Meg tud élni. Azok a magyarok, akikben nincs indogermán kötöttség, a megváltozott helyzetben elvesztették fejüket, letörtek, illúziókba burkolóztak, nem kívánták tudomásul venni a valóságot, az indogermán magyarság szívós józansággal megkísérli a pozíciók tartását.

Valamikor a múltban felesküdtött a magyarságra, nem tagadhatja meg azt, amit önként vállalt, és friss vérével a legnagyobb nehézségek között meg fogja menteni és konzerválni.

De hogy megmenthesse, okossá és értékessé kell tenni az itteni magyar formát.

Az indogermán magyarság, a Nyugat-Európa térszomszédságában élő nemzetrész a tudat alatt érzi, hogy a régi magyar életnézést sok tekintetben át kell értékelni. Ez a tudat alatti belátás, a „másságérzet” a szlovenszkói magyarság sorozatos generációs elméleteiben nyilvánult meg. Ténybelileg gyakran hibás és elvetendő a humoros generációs manifestációk garmadája, pszichológiailag rendkívül érthető, sőt tipikus a mi körülményeink között, ahol a létezni akaró ifjúság új életért birkózik. 1925 óta, amikor a szlovenszkói magyar szellem átjutott a letargikus vagy az elmúlt idők utórezgéseit jelentő korszakon és tudatosodni kezdett, számtalan „új generáció” föltűnésével találkozunk. Egyben egyek voltak valamennyien: belátták, hogy valami új kell. Ez az állandó keresés, a generációs kihangsúlyozás, koronatanúja a másságérzet jelenlétének és a megváltozott mentalitásnak. Aki valamirevaló intelligens magyar fiatalember minálunk, feltétlenül átesett valamelyik generációs elméleten. Hamarosan kiheverte, de közben önkéntelenül megváltozott, mint az, aki piszkosan a vízbe ugrik, és tíz perc múlva prűszkölve, dideregve kijön belőle — de tisztán és felfrissülten.

Ha már itt tartunk, röviden jellemezni kell azt a három szellemtörténelmi korszakot, amelyen a szlovenszkói magyar gondolkodás 1918 óta átesett. Az államfordulattól

1924-ig terjedő első korszak szellemiségét irodalmi transzponálásban a „dilettánsok és emigránsok” közelharca jellemezte. Hatványozott és összekuszált mértékben ugyanaz, ami a háború előtti Budapestet. Természetesnek kell tekinteni, hogy ezt az első periódust az elmúlt életséma utórezgései töltötték ki; senki nem akart lemondani a megszokottól, s ölelte, csókolta az otthonos mentalitásokat. Budapesten a háború alatt diadalmaskodott az új, főleg az irodalomban; a politikában csak a háború után, s a szellemi élet dilettánsai, a duzzogó régiek a vidék háttérébe szorultak. Szlovenszko magyar szempontból vidék volt, nos, amint a háttérbe szorítottak megszabadultak Budapest vezetésétől, újra diadalmasan előretörték. Viszont az „új” budapesti győzelme csakhamar politikai katasztrófához vezetett, s az avantgárd¹⁰ vezetői, az emigránsok Szlovenszko-ra menekültek, ahol természetszerűleg összecsaptak az arriére-garde¹¹ vezetőivel. Eredmény: gyilkos csatazaj, káosz és káosz.

Az az ifjúság, amely már alig ismerte a régi életmódot, 1925 körül kristályosodni kezdett Szlovenszkon. Érezte, hogy különbözik mind az emigránsoktól, akik túl újat hirdettek, s a magyarságban nem láttak problémát, mind a dilettánsoktól, akik túl régig kívántak, és hazafias felbuzdulásukban szerettek csendesen vagy hangosan álmodni. Az ifjúság érezte, hogy magyarságát meg kell védenie. Győry Dezső¹² vezetésével kibontakozott az első generációs elmélet. Eljöttek az „újarcú magyarok”, akik realizmust, munkát, új mentalitást, józanságot, európaiasságot, intenzív és nívós szellemi életet, a régi sablonok elvetését és osztálytalan társadalmat hirdettek. Szép hajnalhasadás volt. Öneszmélés. A hibák belátása. Rengeteg illúzió után a valóság belátása. Az új generáció a „tények” romantikusa lett, és nosztalgiája támadt az új magyarság felé. Viszont a régi túlzás és a szertelenségre vezető hajlam egyelőre nem párolgott el. A hirdetett elv már a józanság, a szerénység, az új mentalitás volt, de a módszerek még a régiek: azonnali sikert váró illúziók, fölösleges személyi torzsalkodások. A vas még nem volt elég kemény. A sok generációs elmélet 1931-ig holtpontra futott, letört, fiaszkóval végződött.

Közben a tudatalatti síkokon az öneszmélés mégis meghozta az eredményt. Nem előharcosaiban, hanem a hátrább álló figyelőkben, akik csak a jót látták a mozgolódásban. A tisztító, a kritikai és a szervezőmunka után a lelkek kagylójában ott maradt a gyöngyszem. Pozitívum egyelőre nem mutatkozott, de a régi hibák ereje már megtört.

Röviden szólva: elérkezett az a pillanat, amikor munkára készen állott az ifjúság, s nem volt már túlzottan beágyazva a múltba, sem az internacionális jövőbe, mert a sorozatos kudarcok kiábrándították a túlzásokból, a forró és a tikkadt tervezgetésekből. Az első korszakban kiélték formájukat a múlt lovagjai, a másodikban az ifjúság átesett a pubertás veszedelmes korszakán, a harmadikban fiatal férfiak állnak készen az új munkára. Mi jellemzi a történelem kovácműhelyéből frissen kikerült fiatal magyarságot? Mi az a másságérzet, mely minduntalan nemzedékes manifesztaációra hajtotta őket? Első tétel: ebben az ifjúságban nincsenek előítéletek. Nem lehetnek, mert a fiúk nem kaptak szilárd támpontokat, neveltetésük gyakran ellentétes, mindig bizonytalan volt. Korán relativistákká váltak, kényszerűségből hozzászórtak az érvek és az ellenérvek mérlegeléséhez. Most ballaszt nélkül, meztelenül állnak életük küszöbén.

Második tétel: józanság fejlődött ki bennük. Ez is természetes. Egyetlen lépést sem tehettek volna előre az idegen városokban, az idegen egyetemeken, ha nem szedik össze teljes erejüket, és nem keresik mindig az ésszerűt, hogy megállhassanak azon a szűk pallón, ami még megmaradt a lábuk alatt, s ahonnan egyetlen elhibázott lépés a halálba visz. A legnagyobb magyar betegség a szertelenség volt. Nos, a sok kapott ütés kigyógyította a fiatalokat ebből a betegségből. Néhány ösbölny kivételével ma azt sem tudják, mi az.

Harmadik tétel: szerények és egyszerűek lettek. Negyedik tétel: a régi biztonságban kifejlődött magyar individualizmus háttérbe szorult, és – ugyancsak kényszerűségből – bizonyos kollektív érzék kezdett kifejlődni, amely demokráciához, az osztályellentétek áthidalásához, szociális gondolkodáshoz és kötelességtudáshoz vezetett. A harmadik és a negyedik tétel összefügg, amennyiben a nagyzólástól való megszabadulás, az



CSEH CSAPATOK
SELMECBÁNYÁN, 1930

igények lefokozása, az egymásrautaltság érzése, a reális kispolgári elhelyezkedés vágya, a hivatalos hatalommal szemben megnyilvánuló szerénység és nyomottság valóban egységes lelki diszpozíciót jelenthetnek.

Ötödik tétel: a munka nagy jelentőségének belátása, s az a tudat, hogy a munka egyetlen fegyverünk, egyetlen megélhetési bázisunk.

Hatodik tétel: az európai sémák abszolút közelsége, a sok olvasás és tanulás, az idegen kultúrákkal való hosszú éves közvetlen kontaktus, az egyetemet végzett ifjúság két-nyelvűsége s az egyéb külső behatások, amelyek természetesen megváltoztatták a lelkeket.

A lelki diszpozíció fontosabb részleteinek érzékeltetésére ennyi elég. E lelkiállapotban egyre hangosabb lett az átfogó magyar diagnózis kívánása: a helyzetnek őszinte és előítélet nélküli megállapítása. A kifejlődött igazi magyar realizmus most már kellő garanciát nyújt arra, hogy a diagnózis helyes lesz, s ha így megy tovább, megtaláljuk a kellő terápiát is, amely kigyógyít a krónikus és az akut betegségekből. A diagnózis felállítása és a terápia kidolgozása természetesen nagy munka, és évek fognak eltelni, amíg megtörténik, évek, amíg hatásossá válik.

Magyar diagnózis? Vajon hogy látjuk mi, szlovenszkói magyarok, helyzetünket? E rövid tanulmány feladata nem lehet a probléma teljes feltárása és analízise, elég, ha a politikai, a gazdasági, a társadalmi és a fejlődéstörténelmi részek elhagyásával a szellem helyzetének és rendeltetésének néhány kisebb tételére mutatok rá.

Az alapvető megállapítása mi kisebbségi helyzetünk strukturális meghatározása lesz. Vannak perifériakisebbségek és centrális jellegű kisebbségek. A perifériakisebbségek a nemzet központjától távol eső területen terülnek el, mint a nagyvárosok periferiái, és így mindenkor bizonyos önálló életet élnek, és az évszázadok alatt autonóm szerveket fejlesztettek ki, mint a nagyvárosok centrumaitól messze eső külvárosok. Ilyen perifériakisebbség például az erdélyi magyarság. Messze van Budapeستől, a mikrokozmosz berendezkedés vágya állandóan fölakisértett benne, s nem csoda, ha az államfordulat e lazán Budapesthez kötött masszában rendes társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális tagoltságot talált. Éltető szerveinek nagy részét nem vágták ketté. Megszokta az

önmagában való életet. Tudott védekezni. Aránylag hamar állt talpra, és – főleg kulturális szempontból – gyorsan megteremtette a regionális lét előfeltételeit. (Ugyanígy perifériakisebbség például a szudétánémetség vagy az erdélyi szász kisebbség. Hamar eszmél, könnyen berendezkedik.)

Más a sorsa a centrális jellegű kisebbségnek, amely soha önálló életet nem élt, mert a nemzet centrumának a közelében terült el, és valamennyi szerve összefüggésben állt a központtal. Ilyen például a Budapesttől alig hatvan kilométerre kezdődő szlovenszkói magyarság. Az államfordulat készületlenül érte. Fejbe kólintotta. Nemes orgánumai elvesztek vagy elvágattak. Az anyatestről itt önállóan nem funkcionáló massa vált le, az éltető központ máshová került, és így érthető, hogy a legnagyobb veszedelem közepébe sodródott. Erdély a földrajzi távolság egyszerű adottsága folytán hozzászokott az önállósághoz, a centrális fekvésű szlovenszkói magyarságnak fogalma sem volt róla. Ennek a nehéz helyzetnek közvetlen következménye zavar és fejtelenség volt. Politikailag hamarosan megtalálta a helyét a kisebbség, de egyébként nem.

Hiányzottak a nemes szervek. A tüdő, a szív, az agyvelő, a gyomor. Csak húsmasszák, izom- és idegrétegek rángatóztak. A csapást a legjobban a középosztály érezte. A föld népét úgy-ahogy eltartotta a föld, a munkást úgy-ahogy (amíg dolgozott) a gyár s a nemzetközi mentalitású ipar. A kisigényűség a kisember segítőtársa maradt, de a nagyigényű, sarokba lódított középosztály keservesen szenvedett gazdaságilag letört állapotában, s nem csoda, ha szellemi nivója hamarosan a fagypontra esett. Az elmúlt évszázadokban megszokta, hogy hivatalokban vagy az államisággal másként összefüggő pozíciókban éljen azokban a nemzetiségi városokban, ahol csak ő képviselte a magyarságot, a köznek dolgozott valamilyen formában, s az is táplálta. Most hirtelen a szabad pályán kellett elhelyezkednie. Hiányzott a tapasztalat, a kedv, a szellemi és a testi beállítottság. Mindezt előbb ki kellett fejleszteni – s az ifjúság ebben az irányban dolgozik –, de addig, amíg nem készült el a tréninggel, sivár helyzetben sínylődött. A cseh bevándorló simán legyőzte, nemcsak azért, mert az államhatalom a háta mögött állt, hanem azért is, mert japánabb volt: igénytelenebb, szorgalmasabb, céltudatosabb, józanabb, előítéletektől mentesebb és felkészültebb a gazdasági harcra. Az új magyar ifjúság belátta, hogy a magyar középosztály, úgy, ahogy van, nem konkurenciaképes.

A cél: konkurenciaképesé tenni.

A középosztály letörésének több következménye van. Elproletárosodott, s nagy része a nyomor elkeseredésében szívvel-lélekkel fölesküdt a szélsőbaloldalra, s mit sem törődött többé a különleges nemzeti problémákkal. Az elkeseredés a másik részt az ellenkező végletbe taszította, ahol csak nemzeti bánat létezik, gyönyörű szomorkodás, sírva vigadás, struccpolitika, és nincs reális kibontakozási kísérlet. A közepén indifferens réteg maradt, mely boldog, hogy él, és hallani sem akar a magyarság kihangsúlyozásának biznisszt zavaró pózáról. A szélsőbaloldal teljesen feláldozza a nemzeti középosztály „superstruktúráját”. Szükségtelennek tartja. Megállapítja, hogy néhány diszpéciantól eltekintve nem létezik többé, mert a sárig leszegényedett, és így a tanult, de nincstelen emberek helye a kenyérért küzdő proletárság oldalán van, a proletársors valamennyi konzekvenciájával.

Igaz. Marxista szempontból igaz. Mégis van valami, ami a mi különleges helyzetünkben bizonyos középosztályszerű rétegződést szükségessé tesz. Olyan középosztály kell, amelyet nem a vagyon, hanem a függetlenség, a szellemi nívó és a vezetőkészség különböztet meg a nép masszájától. Olyan, amely szellemi téren avantgárd tud maradni és a védelmet intézni, mert a tömeg független vezetők nélkül mind gazdaságilag, mind nemzetileg halálraítélte. Alig van intézményünk és törekvésünk, amely a középosztály kikristályosodását előmozdítaná. Kétszáz ezer ember az örvény szélén áll: elproletárosodik, asszimilálódik. Holott belőle kellene kifejleszteni azt a szervet, amely leszakított centrális jellegű kisebbségünkben elvégezhetné a nemes szervek funkcióját. A perifériakisebbségekben megvannak a vezérlő nemes szervek, megvannak a specek,¹³ akik még a

szovjettársadalom felépítésében is nélkülözhetetlenek, nálunk, a centrális jellegű kisebbségnél az intelligencia nemes szervei az államfordulat után nagyrészt megszűntek létezni, kivándoroltak vagy leproletárosodtak, elfajultak, elvadultak. Akármilyen időszerűtlen feladatnak látszik tehát: nekünk középosztályt, intelligenciát, vezető réteget, avantgárdot, speceket, független irányító közegeket kell kifejlesztenünk, mert nincs, s ami van, elhasznált vagy régimódi. Másutt, a fejlődés más fokán, a túlhatalmasodott és elintellektualizálódott középső réteg leépítéséről tanácskoznak, ami bennünket meg ne tévessen. A helyzet nálunk más, mert a fejlődés itt sokkal hátrább van, s a leszakadás-kor vagy a gazdasági letöréskor elvesztettük értékes orgánumainkat. Középosztály nélkül pedig a nemzeti káderek nem tarthatók, s az önálló funkcióra képtelen népmasszát ki kell szolgáltatni annak, aki a legtöbbet adja érte. A feladat kettős: egyrészt megmenteni a letört középosztályt, hogy ne asszimilálódjék, másrészt életképessé tenni, mert a mi középosztályunk óriási számánál és sejtmag nélküli, protoplazma-helyzeténél fogva alig más, mint massa, mint tömeg, iskolázottsággal, de kevés önállósággal s az évtizedes zűrzavarban nagyon leesett nivóval.

Másról most nem akarok beszélni, csak az intelligencia nivóemelésének szükségességéről. Egyelőre ez a banális tétel elég. A kisebbségnek valódi intelligenciára van szüksége, mert nem kockáztathatja, hogy a múltban elég rangos szlovenszkói magyarság lecsússzon a parasztnépek nivójára. Oda, ahol a háború előtt sok kisebbség élt, erre a csaknem állati sorra, ahol a nép valóban nem más, mint falusi tömeg, míg a városokban idegen nyelvűek osztozkodnak a vezető szerepekben. Értsük meg jól, nem szegyen az, ha a nép parasztnép. De az asszimiláció első, lassú lépése, mert a vezetőktől megfosztott tömeg nemzeti szempontból védtelen, s lassan-lassan eltűnik. Vagy azt akarjuk talán, hogy a magyarság parasztnéppé váljon, s a kaputos¹⁴ osztályt másnyelvűek jelentse? (Ma az a helyzet, hogy Szlovenszón a magyar paraszt egyelőre megmaradhat magyar parasztnak, de az elszigetelt középosztály kénytelen beolvadni, legjobb esetben indifferenssé válni vagy a helyzeténél fogva még elkeserítőbb szegénysorsra jutni, mint a világ mindenkori proletárja van.)

Nem akarhatjuk. Vezetőkre szükség van. Olyanokra, akik egyrészt gazdasági függetlenségükkel, másrészt szellemi rangjukkal avantgárdot jelenthetnek. Most ne beszéljünk a gazdasági függetlenség problémájáról. Csupán azt lássuk, be, hogy nagyon nagy súlyt kell helyezni a kisebbség kulturális avantgárdjának kifejlesztésére, a szellemi nivó emelésére, ha nem akarunk lesüllyedni. Annál inkább, mert a gazdasági függetlenség elérése komplikált dolog, s az ott mutatkozó hiányt gyakran pótolni kell a szellemi rang átütőképességének emelésével:

A kultúrára fordított erő nem kidobott pénz. Nem pazarlás a politikai küzdelemben. A fiatalság érzi ezt, s amennyiben bizonyos másságok fejlődtek ki benne, köztük van annak belátása is, hogy a magyarságnak intelligenciára szüksége van, s az intelligenciának alfája és ómegája, hogy európai, előítéletektől mentes, reális talajon álló, illúziókat és fölösleges gátlásokat elvető legyen. Jobb, konkurenciáképesebb, mint a környező intelligenciák. A helyzethez idomuló és nem ködevő. Olyan, amely az anyatestről nemes szervek nélkül levált kisebbségnek biztosítani tudja a regionális létet, s megindítja benne a mozgató életfunkciót, mint az anyaprotoplazmáról levált új egysejtű állatkában a nyomban kifejlesztett sejtmag.

Ma esünk és csúszunk. Intelligenciánk elbarbárosodik. Tudásunk csökken. Ízlésünk romlik. Szellemi követelményeink elfajulnak. Életstandardunk elproletárosodik, szellemi standardunk leromlik. Maholnap alig marad európai intelligenciánk, csak valami álintelligenciaféle, ami úgy aránylik a valódihoz, mint a gyerek játékgútyja a modern gyorstüzelő tarackokhoz. Pedig jó ágyúkra szükség van. Játékgútyukkal lehetetlen várfalak ellen hadakozni, és a csodák kora elmúlt. A mai Jerikó falai nem dőlnek meg a vidéki hadak kúrtszavára. A szlovenszkói magyar ifjúság többek között meg tudja különböztetni már az igazi intelligenciát és a hasznos kultúrát az álintelligenciától és a talmi kultúrától.

Talán ez a folyóirat szintén komoly munkát végez majd ezen a téren.

Jegyzetek

1. A jegyzetekhez felhasználtuk az alábbi szövegközlést: Szvatkó Pál: *A változás élménye. Válogatott írások*. Válogatta, szerkesztette, a szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta, valamint a bevezető tanulmányt írta Filep Tamás Gusztáv és G. Kovács László. Pozsony, 1994, Kalligram, 117–125.
2. Joseph Chamberlain radikális képviselő, 50 évesen szakított a liberálisokkal, majd tíz évvel később a konzervatív kormány gyarmatügyi miniszter lett.
3. Csak az ökör következetes!
4. Otto von Bismarck.
5. Jiří Poděbrad huszita főnemes, 1458–1471 között Csehország királya, Mátyás király apósa, szövetségese, majd ellenfele.
6. Francia író a 18–19. század fordulóján.
7. Utalás arra, hogy Németországot I. és II. Vilmos militáns, expanzív politikája tette nagyhatalommá.
8. Kötelességelmélet.
9. Tomáš Bata cseh cipőgyáros az amerikai tömeggyártási technológiákat alkalmazva olcsó és megbízható minőségű termékekkel uralta a csehszlovákiai piacot. A „Bata- (vagy Bata-) cipős magyar” a Csehszlovákiába való betagozódását tudomásul vevő magyar ember szinonimájává vált.
10. Elcsapat.
11. Utóvéd.
12. Felvidéki író, költő.
13. Specialisták, szakértők.
14. Kaputot (hosszú felsőkabátot) viselő, átvitt értelemben: hivatalnokféle városi ember.

Boldizsár Iván: Erdély második Trianonja (1935. november)

A székely falu temetőjében

Egy székely falu temetőjének dús gyöpén feküdtem, a délután éppen tárt karokkal siegett az este elébe. Harmadik hete jártam akkor már a Regátot¹ és Erdélyt; emberekkel, tájakkal, városokkal és könyvekkel ismerkedtem: utazó voltam, ha előkelő nem is, de idegen. Mindent megmutattak és mindent megnézhettem, mindenről kérdezhettem és mindenre feleltek, de kívül maradtam azon a zárt és könyörtelen körön, amelyet az ember és a táj von a messziről jött elé. A faluba reggel érkeztem, jelentkeztem a csend-őrörsön s tudtam, hogy attól a perctől kezdve figyelik, kivel állok szóba, kinek a házába lépek be. Ártani senkinek sem akartam: ez vitt ki a temetőbe. Ide nem jönnek utánam, itt nem tudják meg, kivel beszélek s miről. Csak mikor benne jártam, vettem észre, hogy a temető maga is külön ajándék. Azelőtt sohasem hallottam, hogy a székely temetőknek a kopjafán kívül másik sajátága is van. A katolikusok apró fakeresztek helyett embermagasságúakat ácsolnak össze halottaiknak; ki mennél idősebben halt meg, annál magasabbat kap. Ahogy fektemből fölnéztem, olyan volt, mintha meztelen szálfærdő közepén feküdnék.

Vasvillával, kapával a vállukon éppen most tűntek el a falu felé vezető kicsi erdőben azok a székelyek, férfiak, asszonyok, akikkel mostanáig beszélgettem. Beszédjük ízét még éreztem a számban: ahogy gondolkoztam, magamban önkéntelenül „s”-t mondtam „és” helyett, „kicsi”-t „kis” helyett. Beszédjük magja pedig egyre nőtt és nehezedett és rászűlyosodott a szívemre, mint a kő. Ahogy hanyatt feküdtem, a fejem búbjától a lábam ujjáig éreztem magam alatt a földet: a sok vasúti fapad, idegen szállodai ágy, bukaresti aszfalt és marosvásárhelyi macskaköves járda után ezen az úton először. Láttam a mélyebben fekvő falu faházait és testes zsindelyes csüreit, a hegyoldalak lejtését és a gerincek éles vonalát; körülöttem az embermagas keresztek, mintha kitárták volna karjaikat eltűnő testvéreik felé. Ez volt az a pillanat, amikor a zárt és könyörtelen kör engedett: ember és táj befogadott. Az egyesülésnek ez a perce olyan volt, mint a hirtelen megszűnő és a hirtelen kezdő fájdalom. S csakugyan, egyik fájdalom megszűnt bennem: a kívülállás fájdalma, de elkezdődött a másik, a teljes látás és a teljes átérezé-

sé, amely bennem van azóta is, elszorítja torkamat és görcsbe állítja kezemet most is és, attól tartok, soha az életben többé nem tágit.

Ha valaki azzal kezdi, hogy fájdalommal fog írni Erdélyről és az erdélyiekről, az — tudom — már gyanús a tisztánlátó, tárgyilagos, Széchenyi jegyében élő ember előtt. Annyi a „vérző szívű székely és magyar”, s amit tesznek és mondanak, olyan eredménytelen, sőt ártó, hogy az ember joggal húzódik előlük. A fájdalom azonban, amiről itt szoltam, éppen a *tárgyilagos megismerés fájdalma*. Nem az Erdély elvesztésén és „elszakított véreink” sanyargatásán való fájdalom, hanem újabb, kínzóbb és kínosabb érzés, amely akkor fogja el az embert, ha elfogulatlanul az adott helyzetből kiindulva, mondhatnám előre megfontolt szándék nélkül utazza be a mai Romániát a Fekete-tengertől a Kárpátokig és az Al-Dunától a Máramarosi havasokig.

Az adott helyzetből kiindulóan a mai erdélyi valóság könyörtelenül tárgyilagos megismerése: ennek jegyében indultunk el, hárman, fiatal magyar írók.² Eddig, ha magyarok Erdélybe mentek, Nagyváradnál kezdték s kevésnek volt egyéb célja, mint a nyaralás. A mi Erdély-élményünkre elhatározóan hatott, hogy a Regáton át jutottunk Erdélybe. Más szög alatt láttunk mindent: megvolt az összehasonlítási lehetőségünk nemcsak a magyar helyzettel, hanem a romániaiával is és ez hallatlanul sokat jelentett. Talán, ha a Királyhágón át lépünk be, kevésbé süjt le az, amit látunk és kevésbé pesszimistán szemléljük az erdélyi és az egyetemes magyarság sorsát. De kevésbé vagy talán egyáltalán nem tapintunk rá az erdélyi magyarság helyzetének lényegére. Ehhez az kellett, hogy megismerkedjünk a mai románsággal, a regátival és az erdélyivel, városival és paraszttal, öreggel és fiatallal. Amennyire egy utazás és méghozzá első utazás megengedi, ezt megtettük.

Erdély mind a hármunk számára és talán az egész magyar fiatalság számára irodalmi élmény volt. A háború előtt gyerekek voltunk vagy tán még azok se, amit tudtunk, azt Benedek Elek, Móricz Zsigmond, Nyirő József, de mindenekelőtt Tamási Áron könyveiben olvastuk. A Hargitán Ábel kunyhóját kerestük, Csíksomlyóban a barátok klostromát, Szeredában a bankot, amelynek erdejét őrizte. Itt mehetett fel Ábel a hegyre, mutattunk ki egyszer a vonat ablakán. Ha román csendőrt láttunk, Surgyélán borostás képe jutott eszünkbe és nevetve emlegettük a sas-lakomát. És ha románokról volt szó, mulhatatlanul felötlöttek bennünk azok a szavak, amelyeket Ábel mond, mikor megszabadul Surgyélántól és amelyeknél finomabban és teljesebben még nem fejezték ki, mit jelent a románság a magyarságnak.

„Leültem a kicsi pajtában és úgy gondoltam végig azt a nagy időt, amit Surgyélánnal éltem. Surgyélánnal, aki engemet olyan sokat nyomorgatott, aki megetette velem a bűdös sas-cubákat, aki ezáltal beteggé tett, aki a sas házba hozatalával megölette a macskámat és kivágta a kutyám szemét, aki eltüntette valahová Bolhát a megmaradt szemével együtt, aki megette egyetlen kecskémet és elvitte a puskát az örmény pénzivel együtt... Aki romba döntötte kicsi birodalmamat és inséget hozott a fejemre...”³

Az erdélyi magyarság sorshelyzetét majdnem kizárólag csak a szépirodalom közvetítette felénk. Ez pedig természeténél fogva megszűri, szellemivé teszi, megszépíti tárgyait. Még a legkomolyabb és legragikusabb témákat: Székely Mózes⁴ Zátonyát vagy Csütörtökét,⁵ Kacsó Sándor *Vakvágányát*⁶ is átszínezi valami zord esztétikum és az élmény élességét az olvasó számára másodlagossá teszi.

Az irodalom közvetítésével így számunkra Erdély egy kicsit még mindig „Tündérekert”⁷ volt, ahol — azt reméltük — sűrítve lelhetjük majd fel magyarságunk és ember-voltunk értékeit és ajándékait. Azt hittük, hogy az a sokszoros atmoszférikus nyomás, amelyet a kisebbségi sors jelent, megtisztította és megkeményítette ott az embereket és a viszonyokat. Tudtunk a „hagyományos erdélyi liberalizmus” vagy egyértelműbb szóval az erdélyi humanizmus közös történelmet és egyéni sorsot formáló erejéről. Megkapott az erdélyi gondolat, a kisebbségi sors új, hősi vállalása, egy-egy költő tiszta, reménytelen, de el nem fúló hangja, a legfiatalabbak rokonszenves kezdeményezései. Nem

áltattuk magunkat hamis illúziókkal, csodát sem vártunk. De a mi szemünkben Erdély mégis szebb világ, „Thulén túli táj”⁸ volt.

A dal és amiről dalolnak

A dal mindig szebb, mint amiről dalolnak: ha a költőknek ez az örök kifogása és vigasztalása bizonyosodott volna csak be, nem lett volna baj. Az sem baj, hogy az irodalmon keresztül megszépítve láttuk Erdélyt. De baj, mindennél nagyobb baj, hogy az, amiről dalolnak, a való helyzet tragikusan súlyos és lesújtó. Túlságosan szubjektív és teljesen alaptalan lenne ez az írás, ha a tapasztaltakat előzetes elképzeléseimmel hasonlítanám össze. Hiszen nem is az határozza meg legdöntőbben Erdély-élményemet, hogy csalódtam várakozásomban, hanem az, hogy a látottakat és hallottakat semmiféle várakozáshoz nem lehetett mérni.

Két Trianon

Erdély sorsa s helyzete ma nagyon kemény és kényes kérdés élén áll. Annyira, hogy nemcsak a kérdés megoldásán, hanem már pusztá megfogalmazásán is hallatlanul sok múlik. Egyetlen elcsúszott szó, rosszul megnyomott szótag, elsiklott hangsúly és már kiáltják is feléd: „Hazaáruló!” S ha értetlenül meredsz a kiáltozókra, hallgatásodat bűntudatnak veszik s minden szavad mögött pénzeket szimatolnak.

Ma, tizenöt évvel Trianon után már ki lehet, ki kell mondani, hogy Erdélyt tulajdonképpen két Trianon nyomorítja. A másik: ez a tizenöt év. Ez a nyomasztóbb és a gyötrelmesebb, mert ezért csak magunkat, csak magunkat okolhatjuk. S még azzal a kétségbeesett vigasztalással sem könnyíthetünk magunkon, hogy „ezt tettem, nem tehettem másként”, mert bűnünk határon innen és határon túl éppen az, hogy nem tettünk semmit. Egészséges embert – hát még egészséges népet! – az elkövetett bűnnél százszor jobban bánt az, amelyet el sem követett és mégis bűn. Vajon bánt-e bennünket? Hiszen a magyarság Erdélyben tizenöt esztendő alatt nem tett egyebet, mint szenvedett, várt és reménykedett. Várta, hogy valami csoda kiszabadítsa babiloni fogságából.

Székelyföldön talákoztam egy esküt nem tett bíróval,⁹ aki – éppen augusztus huszadikán történt – boldogan és sejtelmesen újságolta, hogy szeptember nyolcadikán „megkezdődik a revízió”. Azóta szeptember régen elmúlt, de ez sem a bírót, sem ezrével hemzsegető chaliaszta¹⁰ barátait csöppet sem zavarja. Kitűznek egy újabb határnapot – mindig tüneményes pontossággal „tájékozva vannak!” – és tovább várnak és tovább reménykednek. Közben lefoszlik testükről a ruha, levásik lábukról a cipő, ínyük elszokik a rendes étkezéstől, szülőfalujuk elsenyved. De azért csak várnak rendületlenül és sügnak-búgnak a piactéren, mint ez a bíró, akinek keshedt, gyomorsavas, szerencsétlen arca mint keserű szimbólum maradt meg bennem. Szimbóluma az ízig-vérig becsületes, a maga rajongó passzivitásában is tiszta magyar rétegnek, amelyet vádolni nem is lehet az elfecseirelt tizenöt évért, csak sajnálni.

De mégis ki kell mondani: részben ezek miatt vált második Trianonná az elmúlt és elmulasztott tizenöt év. Az emberek a „nem érdemes arra a rövid időre” elve alapján hagyták a dolgokat a maguk útján menni. Csakhogy azok nem maguktól mentek, hanem a románok igazgatták őket. A magyarság pedig másfél évtizedet elveszített Erdélyben és kérdés, hogy valaha is pótolhatja-e?

Passzív rezisztencia? Ne áltassuk és ne mentegessük magunkat ezzel. E tizenöt év csupa passzivitás volt, minden rezisztencia nélkül. Ellenállásra a magyarság nem gondolt, kizárólag a rajta esett jogtalanságot és méltánytalanságot emlegette: tipikus gravamen-politikát¹¹ folytatott. Ugyanabba az, úgy látszik, szervesen magyar hibába esett, mint a Monarchia magyarsága: közjogi sirámokkal elégedett meg gyakorlati szervezkedés helyett. A hatalom pedig ugyanolyan keveset hederített rá.

A gyakorlati, gazdasági szervezkedés hiányának inkább csak lélektani s érzelmi, semmint politikai okai vannak, következménye azonban a legsúlyosabb politikai valóság. A magyarság az elmúlt tizenöt év alatt mindig abból indult ki, amit szeretne, aminek lennie kellene, vagy ami volt és csak a legkritikább esetben abból, ami van. A mai végzetes állapoton pedig csak akkor lehet segíteni, ha a magyarság és vezetői minden csele-

kedetükben az adott helyzetből indulnak ki. Aki azt állítja, hogy ez a mai politikai helyzetbe való végleges belenyugvást és a magyar egység elvének feladását jelenti, az rosszhiszemű vagy legalábbis menthetetlenül szűk látókörű. Ellenkezőleg, amíg a második Trianonon: a politikai merevségen és meddőségen nem változtatunk, addig nem remélhetjük, hogy az első Trianon elmúlik fejük fölül.

Ha erdélyi utamon nem találkoztam volna olyanokkal, akik ma már belátják az adott helyzetből való kiindulás szükségességét, akkor a végső kétségbeesés világga kiabálása helyett igazán csak a hallgatást választhatnám. Szerencsére ma már egyre többen merik kimondani, sőt leírni, hogy az erdélyi magyarság külpolitikailag a maga erejéből csak közvetve, alig valamit változtathat a helyzetén, annál többet tehet azonban befelé. Ha egyáltalán élni akar, akkor a ma politikájában a ma adottságait, ha nem is változtathatatlan, de meglévő adottságoknak kell tekintenie és a maga gazdasági és kulturális hadállásait kell kiépítenie.

Amíg a kép egyik sarkában tisztul, a másikban elsötétedik. Ezt a szükségszerű felismerést az ember örömmel köszöntené, ha nem látná azt az egyre szélesbülő, sok testet maga alá temető szakadékot, amelyet éppen ez az elodázhatatlan tény hasított a magyarságban. A szakadék egyik oldalán azok vannak, akik egyetlen percre sem hajlandók tudomásul venni, hogy Erdély ma Románia területéhez tartozik. Lehet-e őket hibáztatni ezért? Hiszen magunk is így vagyunk, minden magyar ember így kell, hogy legyen. Csakhogy ez az állapot hasonló a vízbe dobott emberéhez. Hiába tökéli el, hogy minden körülmények között szárazföldi lény marad és a vízben élők egyetlen mozdulatát sem utánozza: ha nem úszik, menthetetlenül elmerül. Ez a konokság azt felejtí el, hogy az ember szárazföldi lény marad, ha úszik is; csak alá ne nyomják a fejét végleg, csak el ne engedje magát önként: majd biztosan akad idő és alkalom, hogy szárazföldre jusson megint!

Érthető, hogy akik a régi Nagy-Magyarországot megélték, nem tudnak és nem akarnak belenyugodni a mai satnyaságba. Összeszorítják a fogukat és inkább megfulladnak, de nem úsznak. Ebben a magatartásban sok van a hősiességből, igaz. Hiszen minden öngyilkosságban van belőle valami. De lehet-e hősnak nevezni azt az apát, aki öngyilkosságot követ el, mert gyermekei éheznek?

De még ez az öngyilkos hősiesség is sokkal tiszteletre méltóbb, mint azok felfogása, akik pusztán politikából konokok. És itt jutottam el az erdélyi magyarkérdés egyik legfontosabb és legkényesebb pontjához, a vezetők és a vezetés kérdéséhez. Ha a befelé való, teljes egység – magyarokról lévén szó! – elérhetetlen ábránd marad is, kifelé, a románok felé könyörtelenül meg kell tartani az egységet, ha nem akarjuk, hogy a divide et impera¹² elve végképpen beteljesedjék rajtunk. A belső ellentétek azonban ma már olyan keservesen mélyek és a feszítő, tágító erők olyan erősen dolgoznak, hogy a külső burkot bármely pillanatban kettérepeszthetik.

Ez a burok a Magyar Párt, az erdélyi magyarság hivatalos képviseleti szerve. A pártot Erdélyben úgy szidják, mintha kormány lenne. Iszonyúan fonák helyzet ez: itt áll egyik részről a párt minden hatalom nélkül és kénytelen eltérni a hatalmon levés minden hátrányát. És ott áll másik részről az erdélyi magyar nép, amelyet a tényleges hatalom megfosztott az ügyekbe való beleszólás lehetőségétől és amely így politizálási szenvedélyt a Magyar Párt vezetőségén éli ki.

A legfőbb panasz az, hogy a pártvezetőség teljesen távol áll a néptől és nem ismeri a való helyzetet. Ebben nagyon sok az igazság: az impériumváltozás óta megszakítás nélkül ugyanazok az emberek állnak az élen, az állandó politizálás pedig múlhatatlanul megfoszt mindenkit a közvetlen érintkezés és tájékozódás lehetőségétől és eltorzítja a perspektívákat. A jelenlegi pártvezetőség tizenöt éve folytatja már gravamen-politikáját és a magyarság egységére való hivatkozással szerel le minden belső ellenzékét. Pedig a kommunistákat kivéve olyan magyar ember Erdélyben nincs, aki ne látná be, hogy a párt egységes keretét megbolygatni nem szabad.

A vízbe dobott magyarság

A párt és vezetői

Ha az ellenzék maga egységes lenne, már régen kezében lehetne az erdélyi magyarság ügyeinek vitele. A pártvezetőség szerencséje, hogy akik ellene harcolnak, egymást is bántják. Erdélyi utazásom harmadik napján már sóvárogva gondoltam a megcsömörlötten elhagyott csonkaországi közéletre, ahol az erdélyi állapotokhoz képest valóságos állandó Treuga Dei¹³ uralkodik. Magyarországon s különösen Budapesten igazán nem nagyon válogatják meg az emberek a szavaikat, ha egymásról vagy éppenséggel politikai ellenfeleikről mondanak véleményt. De mielőtt Erdélybe léptem, elképzelhetetlennek tartottam, hogy egy óra alatt először burkoltan, azután egyre nyíltabban annyi rosszat és csúnyát mond hasson egyik ember a másiktól.

A párt egyik legnagyobb tévedését erdélyi ellenfelei nem szokták a szemére vetni: a magyarság legjobbjait a szabadkőművesek és a kommunisták táborába kényszeríti. Ha a pártvezetőség „a magyarság szent fájdmának” hangoztatása, tiltakozások, népszövetségi memorandumozás¹⁴ és lojalitási nyilatkozatok helyett csak egyet is megmentett volna a tizenöt év alatt bezárt 260 magyar iskolából, ha csak egyetlen termelő és értékesítő szövetkezetet is alapított volna, ha a magyar falvakba orvost küldött volna, ha csak kísérletet is tett volna modern és szociális gazdasági szervezkedésre, ma egyetlen emberként állna mögötte a magyarság és nem a pesszimizmusnak ezen a – tudom – nyomasztó hangján kellene ezt a beszámolót írnom. Ma már a nép, sajnos, nemcsak a vezetőséggel, hanem általában a Magyar Párttal szemben bizalmatlan, s ez egészen kétségbeesítő utakra vezethet. Hiszen a legutóbbi választásokon is megtörtént, hogy színmagyar falvak ellenzéki román jelöltre szavaztak. S Romániában a választás titkos!

Természetesen távol áll tőlem, hogy a Magyar Párt bármelyik vezető férfiának igaz magyar érzését, becsületességét és tiszta szándékát kétségbe vonjam. Amit mondtam, nem személyükre, hanem politikájukra vonatkozik. Ők meg vannak győződve, hogy ezzel a politikával használnak legtöbbet a magyarságnak. Ezt a felfogást, végzett munkájukat és érintetlen egyéniségüket tisztelni kell. Politikájukra azonban, sajnos rácaffolt az élet.

Mit kellene tehát a Magyar Pártnak – a magyarságnak – tennie? Mit jelent az adott helyzetből kiinduló gyakorlati munka? A programot nem nagyon kell keresni, hiszen a párt minden ellenfele aprólékosan kidolgozta s amennyire lehet, a maga hatáskörében már megpróbálta megvalósítani is. (És itt nem lehet elhallgatnom azt a szorongó érzést, amely akkor vett erőt rajtam amikor egy ügynevezett „szabadkőműves kommunista” és egy ügynevezett „katolikus hitlerista” beszámolt eddigi munkájáról és terveiről. Hajszálnyira egyezett az elgondolás is, a kivitel is. Felkiáltottam: „Miért nem dolgoztok együtt?” Rám meredtek: „Azzal a...” s ezután a becsmérő szavak olyan áradata következett, hogy egy perc alatt sok mindent megértettem az erdélyi helyzet nyomorúságából.)

Termelő és értékesítő szövetkezet, népkönyvtár, orvos: csak ezt a hármat említem meg. Ha ezt a hármat nem valósítják meg, igazuk lehet a románoknak: ötven év múlva nem lesz kisebbségi kérdés Erdélyben.

Értelmiség és nép

Nem azért nem lesz, mert minden magyart elrománosítanak vagy kiirtanak, hiszen a székely vagy a kalotaszegi gyereket hiába járatják román iskolába, apját hiába ölik az adókkal: szívósabb és igénytelenebb annál, hogy végképpen ki lehessen pusztítani. Erre a románok sem gondolnak. De igenis tervszerűen dolgoznak a megsemmisítés egy másik, csendesebb és hidegebb módján: az erdélyi magyar parasztságot a csángók sorsára akarják juttatni. Azok is magyarul beszélnek és énekelnek még, de el vannak vágva mindentől, ami magyar: paptól, könyvtől, újságtól, orvostól, iskolától, ügyvédtől. Ez a sors vár az erdélyi magyar népre is. A románságot ebben a munkájában, sajnos, nem akadályozza a magyar értelmiség. Akarata, öntudata és jobb meggyőződése ellenére, persze: de ez a tényeken mit sem változtat.

Egy-két örökké idealista írótól, paptól és fiatalembertől eltekintve a nép csak szölamokban él együtt az értelmiséggel. Nincs beszéd és nincs vezércikk, amelyben ne hangoztatnák, hogy az erdélyi magyarság életének záloga a falu, de hogy ez a gyakorlatban

mit jelent, arról nem sikerült meggyőződnöm. Az értelmiség számos vezető tagja származik paraszti családból, de a falu mai helyzetét nem ismerik, falura nem járnak, közösséget a néppel csak elméletben éreznek. Pompásan bebizonyítják, hogy a fiatal értelmiségnek falura kell mennie, de – akár csak itthon – mindegyik a másakra tolja. A kolozsvári egyetemi fiatalság egyik vezetője például éveken keresztül cikkezett a falu orvoshiányáról. Számokkal, statisztikai adatokkal mutatta be, hogy a falusi orvos nemcsak áldozatot hoz népéért, hanem tisztességesen meg is élhet. Most mégis Kolozsvárott találkoztam vele: ott van a rendelője. Az *Erdélyi Fiatalok* című lap öt év óta ír a falukutatásról, a falumunkáról, arról, hogy a fiatalságnak ki kell mennie a falura, meg kell ismernie és tudományosan fel kell dolgoznia. Mindmáig egyetlen erdélyi falu sincs feldolgozva.

A falvak népe pedig magányosan és kiábrándultan tűri a csendőrök pofonjait, a pofonoknál brutálisabb adókat, építi a román állami iskolákat a két keze robotjával és fejét meghajtva hordja a téglát az új görögkeleti templomhoz, a maga roskadozó egyháza mellé. Ha megbetegszik, bele is hal, mert nem tud ezer leiért orvost hozatni a városból, ha városi ruhás ember magyarul szól hozzá, elámul: a városból csak románok járnak ki a magyar faluba: adót szedni, ellenőrizni, felülvizsgálni. Az értelmiségnek azok a tagjai pedig, akiknek a népet vezetni kellene, nem vezetik.

A magyar falvak lakossága készpénzt jóformán sohase lát: ha valamit elad, lecsap rá a jegyző és elviszi adóba. És milyen nehezen tudja fáját, törökbúzáját eladni! Miért nem jönnek el a városból hozzá a tanult fiatalok, hogy megmutassák, hogyan kell szövetkezetet alakítani? És miért nem ad hitelt a magyar tőke, hogy az esetleg fölvetődő szövetkezeti eszmét meg is valósíthassák? Néhány csiki faluban maguktól alakítottak erdőki-termelő szövetkezeteket s ma a haszon, a pénz már az övük marad, nem a közvetítő. Fáj az összehasonlítás, de román fiatalok, igenis kimennek a falura: csatornát ásnak, gyógyítanak, szövetkezetet, könyvtárt alapítanak. A magyarok erről mind csak cikkeket írnak. Igazán nagyon kitűnő írásműveket.

Az eddigi ellentétekhez még egy járul: a nemzedék-ellentét. Ez Erdélyben nem frázis, sem érvényesülési fegyver. Csak meg kell gondolnunk, hogy már majdnem férfivá serdült az a korosztály, amely a háború kitörésekor még apró gyermek volt, vagy éppen abban az időben született és amely számára Nagy-Magyarország már csak történelem. Ezek a románokban nemcsak a bocskort és a szuronyt látják, hiszen román fiúkkal jártak iskolába, s velük dolgoztak az egyetemen. Románul éppen annyit beszélnek, mint magyarul, román könyvet éppen annyit olvastak, mint magyart. Nem, nem románosodtak el, csak önkéntelenül is úgy látják a helyzetet, ahogy van. A maguk bőrén tapasztalják, hogy ha a magyarság élni akar, mindenekelett meg kell élnie, a szónak sokszor egészen materiális értelmében. Ezért le kell tenni az illúziókról, mondják ezek a legfiatalabbak, minél több tárgyi ismeretre kell szert tenni és meg kell szervezni a magyarságot gazdaságilag. Megmozdulásuk, a *Hitel* című folyóirat hallatlanul rokonszenves a maga tisztaságában, tárgyilagosságában, frázismentességében. Útjuk a Széchenyi mutatta magyarság, szellemi irányítójuk Szekfű Gyula és Németh László. De ezeken túl a maguk élményét írják meg: a kisebbségi magyar ifjú eddig íratlan élményét. Azt hiszem, ez az élmény kötelezően hat a jövőre is. Az erdélyi magyarságot a legfiatalabbak fogják mai helyzetéből kivezetni, nem a Magyar Párt mostani ellenfelei, még ha ezek hangoztatták is először az adott helyzetből való kiindulás szükségét. Ám annyira végzetesen el vannak jegyezve a szabadkőművességgel, hogy ha jót is akarnak és jót is tesznek, a gyökerük rossz marad. A legfiatalabbak azonban szervesen és elválaszthatatlanul össze tudják egyeztetni magukban a mély magyarságot az erős szociális felelősségérzettel és az európai látókörrrel: olyan bonyolult szövevényhálózat ez bennük, hogy bármelyik részét érintsék is, vele rezdül a többi is. Őket nem vádolhatják se kommunizmussal, se szavaló irredentával. Kár, hogy ezt a szép és vigasztaló képet elsötétíti némileg az a dicstelen, személyeskedő küzdelem, amelybe a közvetlenül előttük járó korosztállyal, a harmincévesekkel keveredtek.

A legfiatalabbak

Ha e legfiatalabbak is elsüllyednek az erdélyi politikai hínárban: egymás marásában, akkor nemsokára már megkérdezni sem lesz szabad: mi lesz Erdéllyel?

Ezeket a dolgokat sem látni, sem leírni nem volt könnyű. Ezért hadd fejezzem be azzal, amit talán inkább mottónak kellett volna felírnom: „igenis jól tudom, miben fáradozom s mit várhatok. [Előre] el vagyok készülve a rossz hazafi nevezetre, mert általában mindent nem dicsértem s felhőkig nem emeltem. Sok tán azt fogja mondani: »Ocsmányolja hazáját.«” (Széchenyi *Hitelének Végszáva*.)

Napkelet, 1935. november. 733–740. o.

- Jegyzetek*
1. A Havasalföldi és Moldvai Fejedelemség egyesülését követően 1861-ben létrejött ún. román ökirályságot nevezték Regátnak.
 2. Pontosabban négyen: Boldizsár Iván, Keresztury Dezső, Németh László és Szabó Zoltán, az utóbbi aztán kivált a csapatból.
 3. Alakok és jelenetek Tamási Ábel *a rengetegben* c. regényéből.
 4. Daday Loránd erdélyi író álneve.
 5. Székely Mózes: *Zátony*. [Budapest, 1930 k.], Genius; Székely Mózes: *Csütörtök*. [Budapest] 1935, Magyar Kulturális Egyesületek Szövetsége.
 6. Kacsó Sándor: *Vakvágányon*. I–II. kötet. Brassó, 1930, Brassói Lapok.
 7. Ez volt Móricz Zsigmond 1922-ben indult, a 17. századi Erdélyről szóló történelmi regénytrilógiája első kötetének címe.
 8. Thule: az ókori világ legészakibb lakott része – valószínűleg a Shetland-szigetekkel azonos.
 9. Az impériumváltást követően a régi magyar közigazgatás számos tisztviselője nem tette le a román államhatalom által megkívánt esküt, s ezzel elveszítette hivatalát.
 10. Krisztus második eljövételében hívó korai keresztény szekta tagja.
 11. Séreلمي politikát.
 12. Oszd meg és uralkodj!
 13. Isten békéje. Az antikvitásban a kiemelkedő ünnepek idején általában szüneteltették a háborúskodást.
 14. A két világháború között a nemzetközi szerződések védelme alatt álló kisebbségek – így az erdélyi magyarok is – panaszukkal fordulhattak a Nemzetek Szövetségéhez.

Herczeg Ferenc: „Erdély második Trianonja” (1935. december 15.)

Egy egyébként elmésen és lelkiismeretesen szerkesztett folyóirat, a *Napkelet*, ilyen címen tanulmányt közölt, amelyben az ifjú írónemzedék egyik jeles tollú tagja véleményt mondott az erdélyi állapotokról.¹ Mint turista járt a szomorú kisebbség hazában, fogékony lelkében visszhangra talált minden, amit maga tapasztalt és amit másoktól hallott. Mondanunk sem kell, hogy a kép, amely benne kialakult, sötét, mélységesen leverő.

Leverő minden, amit a világkatasztrófa erdélyi következményeiből látott, de egyenesen vérlázító az, amit a mulasztásokról és balfogásokról hallott, melyeket az erdélyi magyarság politikai vezérei, az Országos Magyar Párt főemberei, sokak szerint elkövettek. Róluk megsemmisítő ítéletet mond és ha értesülései helytállóak, akkor a vezérek nem is érdemelnek egyebet, mint ilyen statáriális elbánást.

Kérdés azonban, csakugyan alaposak-e a vádak? Érdemes lesz ezen elmélkednünk, mert hiszen a magyarság előretolt hadállásaiban örökös férfiak viselkedése: közügy. Nos, mindjárt kifejtjük, hogy – bár ismerjük az erdélyi bajok nagyságát – a cikkíró kegyetlen ítéletét legkevésbé sem találjuk megokoltnak, még kevésbé megnyugtatónak. Ha végre is hajtják az ítéletét, azzal ugyan nem fognak javítani az erdélyi bajokon.

Tanulmányában egyebek közt így szól: „Passzív rezisztencia? ne áltassuk és ne mentegessük magunkat ezzel. A tizenöt év csupa passzivitás volt, minden rezisztencia nélkül.”

E sorok írója évek óta figyelemmel kíséri a Lugoson megjelenő *Magyar Kisebbség* című folyóiratot, melynek szerkesztői dr. Jakabffy Elemér, dr. Sulyok István s dr. Willer József. A folyóirat „Ítéletek” címen állandó rovatot vezet, melyben beszámol a magyarság vezérférfiai ellen hozott bírói ítéletekről. A rovat kimutatása szerint politikai okból százakat sújtottak szabadságvesztéssel és pénzbüntetéssel. A rezisztencia tehát mégsem lehetett túlságosan passzív.

A párt egyik kiválósága, Sándor József, nemrégiben állott hadbíróság előtt egy beszéde miatt, amit Temesváron mondott. Kifejtette, hogy jog és méltányosság szerint a magyarságot nem tizenegy, hanem hatvan mandátum illeti meg és fölvetette a gondolatot, a magyar képviselők vonuljanak ki a parlamentből, hogy ezzel is tüntessenek a tűrhetetlen viszonyok ellen.

Erre persze azt lehet mondani, hogy ez nem termékeny munka, hanem az ősi sérelmi politika meddő továbbgombolyítása. Mink azonban nem tagadhatjuk meg tiszteletünk azoktól, akiknek nemzeti érzése ilyen férfias formában nyilatkozik meg és kétségbe kellene esnünk a magyarság jövőjén, ha nem találkozánának többé ilyen férfiak. Tétlenséggel semmiképpen nem vádolhatók, hogyha pedig valaki azt állítja, hogy energiájukat téves irányban és haszon nélkül érvényesítik, akkor ez bizonyításra szorul. A cikkben azonban nem találtuk meg a bizonyítást.

Egy másik vádpontját így formulázza a cikkíró: „A legfőbb panasz az, hogy a pártvezetőség teljesen távol áll a néptől és nem ismeri a való helyzetet. Ebben nagyon sok az igazság.” És más helyen így folytatja: „Egy-két örökké idealista írótól, paptól és fiatal embertől eltekintve, a nép csak szílamokban él együtt az értelmiséggel.”

Vádnak elég súlyos, mert [a] népvézerek, akiknek nincs közük a néphez, bizonyára a világ legfölsőlegesebb teremtményei. Itt van azonban a kezünkben a *Magyar Népnaptár*, melyet a Magyar Párt egyik vidéki tagozata adott ki az 1936-ik esztendőre. A füzet 51–57-ik oldalán naplószerűen szerkesztett beszámolót találunk, mely az illető tagozat magyarságának egyévi kulturális és társadalmi tevékenységével foglalkozik.

Egy pillantást vetettünk a beszámolóba és kijegyeztük a párt égisze alatt dolgozó némely magyar egyesületek nevét: Magyar gazdakör, Munkásszövetség, Iparos olvasókör, katolikus népszövetség, Ifjúsági egyesület, Magyar nőegylet, Református nőszövetség, Magyar leányegylet, Műkedvelők, Énekkarok és a többi.

Hogy ezek nemcsak afféle tessék-lássék egyesületek, kitűnik abból is, hogy sorozatos gazdasági előadásokat rendeztek a falvakban, analfabéta-tanfolyamokat szerveztek, előadás-sorozatok tartottak az ifjúságnak és az iparosoknak, a műkedvelők egy hónapban öt új színművet mutattak be, több helyen volt magyar népnépzés és más efféle. Magyar népkönyvtárat is alapítottak, a kitűnően összeválogatott könyvtárnak ma 658 kötete van, nyomtatott jegyzéke előttünk fekszik.

Nyugodt lélekkel meg merjük állapítani, hogy ebben a „tagozatban” élénkebb magyar kultúrélet folyik és sűrűbb az érintkezés értelmiség és nép között, mint a csonka haza legtöbb megyéjében.

Egy további vád így szól: „Ha a pártvezetőség »a magyarság szent fájdalmának« hangoztatása, tiltakozások, népszövetségi memorandumozás és lojalitási nyilatkozatok helyett csak egyet is megmentett volna a tizenöt év alatt bezárt 260 magyar iskolából, ha csak egyetlen termelő és értékesítő szervezetet is alapított volna, ha a magyar falvakba orvost küldött volna, ha csak kísérletet is tett volna modern és szociális gazdasági szervezkedésre, ma egyetlen emberként állana mögötte a magyarság...”

Tudomásunk szerint Erdély régen túl van a „magyarság szent fájdalmához” hasonló üres szópufogatásokon, ami azonban a „népszövetségi memorandumozást” illeti, annak kicsinylésére csak a kérdésben való járatlansága csábíthatta a cikkíró. Ezzel kapcsolatban mi csak azt a szemrehányást tehetjük úgy a kisebbségi, mint a csonkaországi magyarságnak: hogy jogos panaszaival nem fordult elég sűrűn a Népszövetséghez. Azt kellett ugyanis tapasztalnunk, hogy a kisantant államférfiak a magyarság tartózkodó magaviseletét a maguk javára kamatoztatják és Beneš szájából ismételtlen hallhat-

tuk Genfben,² hogy a nemzeti kisebbségek dolga példás rendben van, hiszen esztendő óta egyetlen panaszos szavukat sem lehetett hallani, pedig ez elképzelhetetlen lenne, ha elégedetlenségre volna okuk. Megjegyezzük, hogy angolszász közjogászok, akik tudományosan foglalkoznak a revízió problémájával, több ízben csodálkozásuknak és rosszsallásuknak adtak kifejezést, hogy a magyarság alig hallat magáról Genfben. A bajokat nem orvosolják ott, de a benyújtott memorandumok állandóan foglalkoztatják a szakirodalmat.

Most azonban beszéljünk az iskolákról, melyek közül „egyet sem mentettek meg”. Éppen az elmúlt hetekben történt, hogy a párt egyik vezérférfia a bátorságával és elmésségével valósággal új életre keltett egy tanintézetet, melyet hatósági szervek hazug vádak alapján már-már kivégeztek. Az erre vonatkozó adatokat a *Napkelet* rendelkezésére bocsáthatjuk.

A cikkíró, aki sietős erdélyi kirándulásán sok mindent nem látott, alkalmasint meg fogja lepni, ha megtudja, hogy a párt új magyar iskolákat is alapított. Óvodákat és napközi gyermekotthonokat is. A közelebbi adatokat is megtudhatja tőlünk.

Az író ily szavakkal végzi tanulmányát: „El vagyunk készülve a rossz hazafi nevezetre, mert általában mindent nem dicsértem s felhőkig nem emeltem.” Megnyugtathatjuk, ez nem hazafiság, hanem írói megbízhatóság kérdése. Bátran jó hazafinak és kitűnő tollú írónak tarthatja magát, mi azonban sajnáljuk, hogy a tárgy kellő ismerete nélkül marasztaló ítéletet mondott oly férfiak fölött, akik súlyos viszonyok közt háládatlan munkában fáradsnak.

Megjegyezzük: mi legkevésbé sem akarjuk a közfigyelmet elterelni az erdélyi magyarság bajairól, magunk is feltűnőnek találjuk, hogy annyi és oly szenvedélyes hangú panaszt hallani a Magyar Párt vezetéi ellen, szeretnők is, ha valaki magyarázatát adná ennek, de a magyarázatot ezúttal nem kaptuk meg.

Pesti Hírlap, 1935. december 15. 1. o.

- Jegyzetek
1. Lásd az előző dokumentumot.
 2. Genf volt a Nemzetek Szövetségének székhelye.

Erdély második Trianonja mégegyszer – A *Napkelet* szerkesztőségi cikke (1936. január)

Erdély második Trianonja címen Boldizsár Iván tanulmányt írt a *Napkelet* november 2-án megjelent számában.¹ Ebben a cikkben erdélyi utazása alapján képet festett a magyarság ottani helyzetéről. Herczeg Ferenc kissé szokatlan késedelemmel a *Pesti Hírlap* december 15-iki számában vezető helyen foglalkozik² ezzel a tanulmánnyal és úgy véli, mintha kemény vád volna az erdélyi Magyar Párt vezetői ellen, akiket ezzel szemben meg kell védelmezni. Ha Boldizsár tanulmányának megállapításai valóban olyan súlyosak, mint ahogy Herczeg Ferenc megítéli, érthetetlen, mért várt az illusztris író, aki pillanatra sem szűnik meg érdeklődni a magyar kisebbségi sors iránt, több mint hat hétig, mért nem sietett nyomban a cikk megjelenése után védelmet nyújtani azoknak, akiket szerinte támadás ért? Mért engedett időt arra, hogy a tanulmányra az erdélyi magyarság köréből érkező s a tanulmány által festett komor képet alapjában igaznak elismerő visszhang már előre gyöngítse védelmének erejét. Annak a magyarázatára azonban, mi volt az oka vagy célja ennek a késedelemnek, egyes-egyedül maga Herczeg Ferenc illetékes. Főlöskéges volna itt találgatásokba bocsátkozni. A válasz akármilyen időpontban is megjelennek³ és ránk nézve kizárólag a megjelenés ténye fontos.

Bár Herczeg Ferenc cikkét közvetlenül és személy szerint Boldizsár Ivánhoz intézi s bár a *Napkelet*nek nyomtatásban is lefektetett elve, hogy minden közleményért írója felelős, amely felelősség alól a Herczeg Ferencnek a *Nemzeti Újság*-ban már megadott válasz szerint a szerző nem is akar kitérni, mégis kötelességének érzi a *Napkelet*, hogy ebben az esetben éppen a kérdés rendkívüli fontosságára való tekintettel, főképp ami az elvi alapokat illeti, körvonalazza a saját álláspontját is. De rákényszerítenek erre Herczeg Ferenc vezércikkének bevezető szavai is. „Egy egyébként elmésen és lelkiismeretesen szerkesztett folyóirat, a *Napkelet*...” ezekkel a szavakkal kezdi cikkét Herczeg. Az egyébként szó világosan utal arra, hogy a szerkesztést ez esetben, tehát Boldizsár Iván cikkének kiadásával kapcsolatban nem tartja lelkiismeretesnek. Mi kényesek vagyunk rá, hogy lelkiismeretünk ország-világ előtt tisztán álljon és meg vagyunk győződve, hogy most sem esett folt rajta.

Már Herczeg cikkéből is burkolt vád cseng ki a *Napkelet* ellen, de nyíltan is jelentkezik ez a vád azokban a kommentároknak és könnyen hevülő indulatokban, amelyek Herczeg cikke alapján a nálunk megjelent tanulmány és az erdélyi helyzet ismerete nélkül a legegyszerűbben próbálnak pálcát törni a *Napkelet* fölött. Ha valakinek, úgy a *Napkelet*nek fölszemes védekeznie ilyenféle inszINUÁCIÓK ellen. Hozzá ezek a vádak nem érhetnek fel. Tizennegyedik éve változatlan odaadással küzd ugyanazért a célért, amelyet megalapítása pillanatában célul tűzött ki maga elé, s amelynek minden mozzanatát a magyarság határtalan és lángoló szeretete fűti át. A *Napkelet* a legsúlyosabb pillanatokban, szinte a nemzeti letargia kétségbeeső válságában támadt életre, hogy a maradék erőket felerkentve és összefogva új nemzeti energiákat sugározzon szét. Magunk álltunk itt akkor tisztán, semmiféle foltnak vagy árnyak szépséghibájától el nem rúgva. A nemzet külső és belső megcsonkítottságában mi voltunk az egyedüliek, akik a lehetetlennel megpróbálkozva igyekeztünk visszaadni a megrendült magyarság szellemiségének öntudatát. A nagy pusztulásban és tétova céltalanságban a *Napkelet* volt az egyetlen folyóirat, amely határozott, világosan körvonalazott nemzeti programmal a magyar írói és kulturális értékeknek olyan tömörülését akarta és tudta megteremteni, amely azt a fájdalmas szétszakítottságot, amelyet területileg szenvedtünk, legalább a szellemi integritás kiépítésével kívánta valamennyire ellensúlyozni. Nem kárpótlás volt ez, de némi vigasztalás azokban a rettenetes napokban, hogy az elszakított országrésznek fájdalmas sikolya ott visszhangzott a *Napkelet* hasábjain. Itt kaptak hangot először egy hazátlan magyarság tragikus mélységű költői. Reményik Sándor, Mécs László és Áprily Lajos és még nagyon sok más erdélyi és felvidéki költő versei a megcsonkított országban először a *Napkelet*-ben csendültek meg s harangoztak a kétségbeesés kínjai közt is reményt az egész magyarság meggyötört szívében. Éppen a *Napkelet* volt az, amely mindig kivételes szeretettel foglalkozott erdélyi irodalommal, erdélyi élettel és erdélyi szellemiséggel. Hogy tagadta volna hát meg fájdalmas, de annál töretlenebb és égőbb magyarságát, amelyért másfél évtizeden át a legmostohább körülmények közt kitartóan küzdött? Hogy vált volna hűtlenné ahhoz a szerelméhez, amely a leggyötrőbb szétszakítottság felcsigázott sóvárgásával fűzi Erdélyhez?

Éppen a magyarságnak ez a mindenek fölött való, saját érzékenységének fenntartás nélkül elébe helyezett szeretete készítette most is, hogy vállalva a félreértésekkel járó kockázatot, nyilvánosságot adjon ennek a tanulmánynak. A magyarság igazi szeretete érlelte meg bennünk azt a meggyőződést, hogy ha fenn akarjuk tartani az életet és öntudatot az elszakított területek magyarságában, más utakat kell választani, mint amelyeken eddig Erdélyben is jártak. Mi azt láttuk eddig, hogy amint az ország ezeréves múltjában sem vitték soha előre a nemzetet, a múltat felhánytorgató, örökös gravámenek,⁴ úgy a mostani helyzetben sem igen járt eredménnyel csak a szenvedett sebek szüntelen felszaggatása. Ez a tagadhatatlanul jogos sérelmi politika, a külföld közvéleményét panaszokkal ébren tartó passzív ellenállás azonban eddig még egyetlen erdélyi magyart sem mentett meg a zaklatástól és az üldöztetéstől, használni aligha használt, de ártani bizonyára többet ártott, mint amennyire csak sejthetjük is. Lehet,

hogy a mai szerencsétlen helyzetben ez a magatartás a méltóságosabb, tragikusabb és hősibb szépségű. De itt nem arról van szó, milyen szépen tud meghalni a magyar, hanem, hogy élhet tovább, akármilyen nyomorultul, gúzsba kötve, megcsúfolva is. De élni, élni és élnie kell, mert egy szikrányi életen is több a jövő, mint a nagy múltak[at] ünnepélyesen megkoronázó tragikus halálban. Ezért éreztük mi úgy, hogy föl kell rázni az erdélyi köztudatot és a csonka országot is, el kell indítani a passzív ellenállás irányából a cselekvés építő megmozdulása felé. Úgy éreztük, hogy minden hősi elmúlásnál többet ér a legcsekélyebb életjel. Akármilyen nehezen, akármilyen akadályokkal szemben is, de építeni kell azokat a lehetőségeket, amelyek az erdélyi magyarság fennmaradását biztosítják, amely mint történelmünk sok százada mutatja, a legszorosabban összeforrt magának a magyarságnak fennmaradásával. Meg kell ragadni a porszemet is, hogy minden magyar lélegzetvételt megmenthessünk, mert Erdélyben erről van szó.

Herczeg Ferenc ellentétes véleményen van. Ő még kevesli is a memorandumozást és azt panaszkodik, hogy a kisebbségi és csonkaországi magyarság nem fordul elégszer jogos panaszaival Genfhez s éppen azért a kisantant-államférfiak már azt a tartózkodó magaviseletet is a maguk javára kamatoztatják. Ha Herczeg Ferencnek ez a meggyőződése, akkor szinte el kell csodálkoznunk azon, hogy „ugyanebben a cikkében”, nyugodt lélekkel megállapítja, hogy a Magyar Párt egyik (példának felhozott) tagozatában élénkebb kultúrélet folyik és sűrűbb az érintkezés nép és értelmiség között, mint a csonka haza legtöbb megyéjében. Meggyőződésünk, hogy ez a vád magában sem állhat meg, de, ha csakugyan így volna – ami teljességgel kizárt –, akkor is veszedelmes dolog ezt éppen egy ilyen cikkben a nyilvánosság elé tárni. Vagy nem gondolja Herczeg Ferenc, hogy ha már a magyarság tartózkodó magaviseletét is annyira kihasználják az antant államférfiak, mennyivel inkább tehetik ezt az ő megállapításával, amely ugyan csak egyéni vélemény, de megjelenési formájában vád és a legkitűnőbb fegyvert adja azok kezébe, akik Herczeg tekintélyével alátámasztva hivatkozhatnak arra, hogy ha Erdélyben élénkebb a magyar kultúrélet, mint szerinte „a csonka haza legtöbb megyéjében”, akkor nincs semmi ok a panaszra. Ez pedig meggyőződésünk szerint igazán nem lehetett Herczeg Ferenc szándékában. A legtávolabb is áll tőlünk, hogy neki ilyen szándékot tulajdonítsunk, amint tőlünk is távol állott minden szándék, hogy bármely egyéni érzékenységet a legcsekélyebb mértékben is sértsünk. Sőt a leghatározottabban állíthatjuk, hogy az erdélyi Magyar Pártnak számos jó szándékú és hősies vezetőjére mindig nagy megbecsüléssel és hálával gondolunk. Bár szent a meggyőződésünk s ebben a tekintetben a nagy Széchenyi ragyogó példája áll előttünk, hogy minden egyéni érzékenységnek háttérbe kell szorulnia, ha a magyarság nagy érdekeiről van szó, mégis a leghatározottabban kijelentjük, hogy a *Napkelet* cikke nem általánosított, tapasztalatokat látott jelenségeket írt le és célokat, lehetőségeket, távlatokat vetett föl, de személyében nem támadott meg senkit. Herczeg Ferenc vezércikke volt az, amely meglepetésünkre először nevezett meg személyeket.

Mi tisztán csak elvi magaslaton, az erdélyi magyarság sorsáért aggódón adtunk nyilvánosságot a cikknek, amelyet közérdekűnek tartottunk. Mert bennünket mindig csak két cél vezetett és vezet ma is, a magyar kisebbségek tragikus ügyének vizsgálatánál. Az első az, hogy a magunk lehetőségeinek határai közt segítsünk megmenteni s fenntartani ezt a magyarságot a jövő számára. A másik, hogy mi, akiknek a csonka hazában mégis jobb sorsunk van, soha egy pillanatra ne tegyük nehezebbé a sorsát az elszakított területeken szenvedő testvéreinknek és soha azoknak, akik a határokon túl olyan sok bajjal küzdenek, ne tegyük amúgy is nehéz helyzetét még nehezebbé. Ez mindig lelkiismereti kérdés volt a *Napkelet*nél, nemcsak „egyébként” és emelt fővel állíthatjuk, hogy lelkiismeretünk most is nyugodt.

A *Napkelet*

Napkelet, 1936. január, 44–46. o.

1. [Lásd Boldizsár Iván tanulmányát kötetünkben.]
2. [Lásd az előző dokumentumot.]
3. [Nyilván: megjelenhet.]
4. [Sérelmek.]

Kende Ferenc: Apáink és fiaink (Újverbász, 1937. szeptember)

I.

Belénk idegződött, hogy amikor a vérség e legerősebb kapcsát, az apát és fiút együtt említjük, két szemben álló tábor képe jelenik meg előttünk. És tényleg: az irodalom, a politika, a műhely örök törvényszerűséget alakított ki az egymásra következő nemzedékek cselekvési ütemének, lelki beállítottságának különbözőségéről. Közhitté vált az apák és fiúk harcának szüntelen ismétlődése, melyet a fejlődés szerves kelléke gyanánt fogadtunk el.

Nem tudom, történt-e valaha kísérlet arra, hogy a különböző korok, apa és fiú harcának természetét összehasonlítsák, rendszerezzék és minőségét meghatározzák. Azután, a harcban álló táborok hadi helyzetének és a háború viselésének módját rekonstruálták-e az apa és a fiú ütközeteinek szempontjából? Mert a történetírás, még a szellem-történelem is, bármilyen részletező legyen, tárgyi alapon épül fel és a letűnő és feltörő események és eszmék meghatározásánál nem állítja egymással szembe az apát és fiút. Érdeket érdekekkel, eszmét eszmével magyaráz. A két egymással közvetlenül érintkező nemzedék csetepatéit, az apa és fiú birkózását és [az] ebből fakadó lelki élményt jelentéktelenné zsugorítja és az idő homályának fátylát borítja rá.

Még személyes érintkezésben voltunk azzal a nemzedékkel, amelyik az 1848-as esztendő megábrándításait élte át és mégis mily keveset tudtunk az apák és fiúk szembenállásáról. Jókai regényei itt-ott elárulnak valamit, de a történelem már simára fésülte a valóságot, és egy táborba terelte az apákat fiaikkal. Pedig, ha ellentét elképzelhető, úgy ez a forrongó kor és társadalmi viszonyai voltak azok, melyek a két nemzedék közé éket verhettek.

A huszadik század háború előtti esztendei, a társadalomtudományok fejlődésével és irodalmunkban Ady fellépésével állították szembe a fiúkat az apákkal, de ma már csak e mély járatú háborúság résztvevői emlékeznek arra, jóllehet ez az időszak e kérdéssről bőséges irodalmat termelt ki.

Az öregek és fiatalok mindig megújuló harcának legjellegzetesebb tünete az ütem kérdése. A beérkezett és lehiggadt tapasztalatokban gazdag, egészségesen kételkedő öregek munkaüteme, sohasem egyenlő a fiatalok ugyancsak egészséges, optimista, hitese lendületével. Ameddig az eltérés csak a lendület területén észlelhető, a harccal párhuzamosan haladó kiegyenlítődési folyamat jótékony hatását észrevétlenül is érezteti. A fiatalokra az élet lassan néhány ütest mér, a túlzások lenyesődnek és ők beérkeznek. A harc befejeződik, hogy újat szüljön.

Ez a szépen meghatározható és közhellyé vált folyamat azonban csak ott ilyen egyszerű, ahol az öregek és fiatalok ugyanazon eszmekörben élnek. A gyáros fia csak többtermelésre irányuló gépeket kér apjától. A gazda fia a belterjes gazdálkodásért küzd. Az ifjú ügyvéd elhelyezését kéri az irodában. A fiatal orvos gyakorlatának lehetőségeiért harcol. A kereskedő fia a modern kirakatokért. Eszmei lényegben tehát a szemben álló öregek és fiatalok között nincsen eltérés.

A két tábor helyzetét bonyolultabbá teszi, ha közöttük eszmei ellentét fejlődik ki. Ez az eszmei ellentét azonban legtöbb esetben csak látszólagos, mert igen gyakran egy emlőről szívja életnedvét. A volt magyar társadalom 48-as és 67-es eszmekörének,¹ min-

den harcos jelszava ellenére egy és ugyanaz volt az alapja. A közjogi különbségek, amelyek a táborokat egymással szembeállították, jelentéktelen súlyt képviseltek abban az egészben, ami az apa és fiú eszmekörét kialakította. A szocialista fiút gyáros apjától csak határhely kérdés választja el, de eszmekörük egyébként ugyanaz. A különbség közöttük, hogy a munkás munkatöbbletét az egyén vagy a kollektív társadalom élvezze-e? Kétségtelen, hogy itt a szembenállás már élesebb, de az apa és fiú itt még nem szakad el teljesen egymástól. Sok terület marad, ahol a megértés és együttműködés lábát megvetheti. A fiú és apa közötti ellentét itt még nem oly nagy, hogy a teljes meg nem értés, egymástól való végleges elfordulás beálljon.

A társadalmi élet folyamatossága, az eszmék egymásból való fejlődésével lehetővé teszi az apák és fiúk harca mellett az egymást megértést is. Ott azonban, ahol a társadalmi élet erőszakos törést szenved, a régi és az új nemzedék egymáshoz való viszonya is teljesen megváltozik. Ilyen erőszakos társadalmi változást háború és forradalom okozhatnak. Ezek kimenetele sokszor az apák és fiúk teljes lelki kettéhasadását idézheti elő.

A cári szellemiségben és légkörben megöregedett atyára a bolsevik iskolát végzett fiú értetlenül tekint s jóindulata ellenére sem érez apjával semmi közösséget. Még a vérség kapcsolatának nagy ereje is elgyöngül és lelkileg sehol sem találkoznak. A császári gondolkodásban felnevelkedett porosz junker,² ha talán meg is érti hitlerista fiát, lélekben sohasem fogadja el. Számára az új német birodalom idegen világ és fiát legjobban esetben tévedések áldozatának látja.

Háború, forradalom, társadalmi rendszerváltozás: az apák és fiúk között teljes lélekhasadást okoztak.

II.

Mi, jugoszláviai magyarok háborún, forradalmon és területi változáson estünk át. Az impérium megváltozása a társadalmi rendszer megváltozásával nem azonos, de azzal egyenlő kihatású lehet.

Az elmúlt két évtized új nemzedéket szült. Ez a nemzedék más környezetben és más körülmények között nevelkedett, mint közvetlen elődje. Nálunk az apák és fiúk harcának ez adja meg az alaphangot.

Hallgassuk meg a két tábornak harcot tápláló vádjait, hogy annak mikéntjét vagy az együttműködés lehetőségeit megállapíthassuk. A természet törvényeinél fogva a fiatalok a támadók, őket illeti meg az első szó:

Maradi gondolkodású öregek, elavult nézeteikkel, passzív viselkedésükkel töltik be azokat a helyeket, amelyek a fiatalságot nemcsak az élet jogán, hanem korszerű hozzáértés alapján is megilletik.

Az idősebb nemzedék vádja, mely inkább csak halk aggodalom, így foglalható össze: Korosztályunknak fiatalságunkból nincsen igazi utánpótlása. A magasabb társadalmi és politikai iskolázottság teljes hiányán kívül az ifjúság szélsőséges eszmék labirintusában bolyong, miért is népünk vezetésére alkalmatlan.

E két vád ilyen sűrített fogalmazásban, olyan általános jellegű, hogy bárhol elhangozhatnék. Mélyebb értelmet pedig csak akkor nyer, ha a talajt, melyből táplálkozik, megismerjük.

Nálunk az ütközőpontot két igen erősen elhatárolható szellemiség idézi elő. Az apák a többségi társadalom neveltjei, a fiúk pedig a még kialakulatlan kisebbségi élet, kétségtelenül zavaros körülményeiben nőttek fel.

A magyar társadalom háború előtti alkata, vezető osztályaink szellemisége eléggé ismert. A rendi társadalom maradványai, a megyeházi szellem bűvköre elől középosztálybeli apáink nem menekülhettek. Ez lelkiségükbe kiirthatatlanul felszívódott, és a megváltozott helyzet a radikális átalakulás helyett: meghasonlást, tájékozatlanságot és tapogatózást idézett elő. Lelkületük és szellemiségük, felfogásuk és munkamódszerük



többségi eredetét nyomtalanul kiirtani nem is lehet. Számos bizonyítékon kívül éppen a politikai iskolázottságuk beszél emellett. A politika szerepének kisebbségi életünk tengelyévé tétele, a mai viszonyok közötti túlbecsülése, pártokkal való örök alkudozási kísérleteik, a magyar szavazatokkal való taktikázásuk, tisztára többségi attitűd. A kisebbségi politika többségi módszerrel való irányítása, csak felületen mozgó, és hiányzik belőle a fiatalok által sérelmezett elmélyülés. Az a nagy átfogás, amely nemcsak tudomásul veszi, hanem teljesen le is vonja annak következményeit, hogy nálunk kormányváltásoknál sokkal több történt. Az országos politikában való részvétel túlértékelése kisebbségi életünkben való egyeduralma, minden más megmozdulást homályba szorító, el-sorvasztó tulajdonsággal bír s a meglevő kis energiákat kétes hozamú, politikai célok-ra emészti fel.

Az apák nemzedékének ehhez az örökségéhez még a rendi társadalomból maradt úri szellemiség is hozzájárul. A kisebbségi élet, mint már annyiszor megállapították, a társadalmi tagozódást megszünteti, a régi társadalmi osztályokat felmorzsolja, összevegyíti és egy tömeggé forrasztva demokratizálja. Az apák nemzedékének részéről itt akaratlan lelki ellenállás észlelhető. Kétségtelen, hogy több bennük ez irányban a jóindulat, mint a gyakorlati érzék.

Az országos politikában való részvétel a kisebbségi munkában létkérdés, de lényeg nem lehet.

Ebből a felfogásból táplálkozik ifjúságunk vádja, melynek refrénje, hogy mai kisebbségi szervezetlenségünk mellett, a politikában való részvételünket túlértékeljük. De túlértékelése valójában akkor mered elénk, ha tudomásul vesszük, hogy félmilliónyi lelket számlálva, szétszóródottan, nem összefüggő tömegben, tizenhárom milliós szlávság közé élkelődve élünk. A választási rendszer nyújtotta lehetőségekről pedig külön szólni sem kell.

Ifjúságunk életében szembeszökő, hogy a nagy nemzetközi eszmei és politikai áramlatok elől nem zárkóztak el s jobb és baloldali színezetű csoportokba különültek. Törvényszabta életünk és politikai viszonyaink között ezek ugyan keretnélküli, elmosódó formában jelentkeznek, de frazeológiájuk és forrásidézeik világosan elárulják származásukat.

E két áramlat között morzsolódik ifjúságunknak azon része, amely szigorúan kisebbségi alapra igyekszik helyezkedni.

Tegyük hát a jobb és baloldali irányzatokat és a kisebbségi célkitűzéseket életünk mérlegére, hogy a bennük rejlő jót, vagy rosszat kivonatolhassuk.

Amíg az apák és fiúk ilyen különböző, homlokegyenest ellenkező eszmekörben élnek, addig a magyar kisebbség, mint zárt szellemi egység, figyelembe sem jöhet. Az apák vádjai az utánpótlás hiányáról jogosultak. Mert lehet az apák politikai tevékenységének egyoldalúságát kárhozatni, hiányosságait kimutatni, de kétségtelen, hogy ma ez az egyetlen valóság, kisebbségi életünk egyetlen magasabb rendű megnyilatkozása.

Aki azonban mereven elítéli fiaink szélsőséges eltolódásait, az maga sohasem volt fiatal. A világot átítató eszmék elől való teljes kitérés: a korszellem megtagadásával, a fiatalság lehazudásával volna egyenlő.

A baloldal álláspontja könnyű, mert a marxi tételeket készen, tömör fogalmazásban kapta. És bár a marxizmus magyarázóit Kautskytól Sztálinig megszámlálhatatlanul sokan vannak, alaptételükben, a polgári társadalom teljes megváltozásában, egységesek. Minden polgári megmozdulást, így a kisebbségi mozgalmat is: meddő szélmalomharcnak tartanak, mert az a társadalom alapjainak megdöntésére nem törekszik. Szerintük a kisebbségi kérdés a mai osztálytársadalom függvénye, és így a kisebbségek problémájának igazi megoldása a tökéletes termelés megváltoztatásával önműködően megszűnik. A mi Marx-magyarázóink azonban elfelejtik, hogy ez a tantétel idők folyamán sok változáson ment keresztül, hogy a szocialista harci modor a társadalmi fejlődéshez való alkalmazkodást, mint célirányos fegyvert írja elő. Lenin, a marxizmus legnagyobb gyakorlati hirdetője, éppen ezért az indiai, afrikai és dél-amerikai országokban a kisebbségi nemzeti érzést élesztette és szervezte meg, jól tudván, hogy a fejlődés bizonyos fokára ért tömegek jöhetnek a forradalmi öntudatosítás szempontjából számításba. Ilyen fejlődési fok, a nemzeti kisebbség öntudatának teljes kialakítása és ennek tagadása, marxistáink nagy tévedése. A marxi társadalmi fejlődéstan valóságban a nemzeti kisebbségek kialakulásának nem ellenzője. A mi marxistáink mégis élesen szemben állnak a magyar kisebbségi mozgalommal. Kritikájuk a tagadás, az ékverés, miáltal törekvésük szándéktalanul – nem a fejlődést, hanem elmaradást szolgálja, mivel munkájuk nem a felszabadítást, hanem az elnyomást eredményezheti. E küzdő és gondolkozó magyar fiatal emberek külön szellemi táborba való csoportosulása nagy vesztesége kisebbségi életünknek, és álláspontjuk a magyar tevékenységnek komoly akadálya lehet.

Ezt a sajnálatos ékverést jobboldali fiataljaink is követik. Szellemiségük gyökerét a hitleri tanok táplálják. Kétségtelen ugyan, hogy a magyar kisebbséggel több eszmei közösséget igyekeznek vállalni, mint a baloldaliak. Eszméik nem olyan jól megfogalmazottak, mint a marxistákéi, de kisebbségi életünk bomlását, sajnos, éppúgy elősegítik. A faji kérdést élezték ki, amivel betetőzték apró-cseprő tévedéseiket. Ha a modern tudományosság nem egyhangúlag hirdetné a faji kérdés hitleri fogalmazásban való lehetetlenségét, nekünk, magyar kisebbségieknek, a fajok közötti különbségeket akkor is tagadnunk kellene. Nem csupán vérzivataros történelmünk miatt, melyben csak a folytonos keveredés és asszimilálás árán tudtunk megmaradni, hanem mert a nagy délszláv tengerben elenyésző kisebbségek vagyunk. Az uralkodó szlávság nem hirdeti faji felsőbb-ségét, nem fogadva el a hitleri elveket. A mi fiaink állottak be ennek propagálására. – Vagy a még néhány magyar zsidót akarják tőlünk ezzel elidegeníteni?... Ehhez nem kell összefogás, úgymint kevesen tartanak már velünk. És azoknak, akik ma is magyaroknak vallják magukat: testvéri szeretet jár.

A hitleri eszmék szolgai átvétele s lényegüknek szólamokkal való összekeverése, kisebbségi életünkben súlyos zavarokat és helyrehozhatatlan károkat okozhatnak.

Jobboldali fiataljaink tevékenységét és lendületét szintén a magyar kisebbség igazi érdekeinek szolgálatába kell állítani.

Ifjúságunk harmadik csoportjánál, mely tisztára magyar kisebbségi alapra helyezkedik, két árnyalatot kell megkülönböztetnünk. Az egyik rész az apák iskolájának tanításait követve, s főleg politikai területen mozogva, velük szemben támadó ellenzéki hangokat hallat. Lényegi eltérés nincsen közöttük. Módszerük ugyanaz, csak ütemben különböznek. Sajnos, az országos politikától megmámorosodva, ajkukon a néppel, a szkupstina felé kacsintgatnak. A másik része, amelyik a kisebbségi élet valóságait nyers

megnyilatkozásaiban érzi, még semmi módon nem formálta meg tételeit. Elvetve és kárhóztatva minden politikai megmozdulást, társadalmi szervezést, érdekszövetkezetek megteremtését, erős kulturális tevékenység kifejtését tartja elsőrendű feladatnak. Ez a csoport semmi formai kerettel nem rendelkezik. Szerepük a legnehezebb, mert a kisebbségi társadalomtudomány nálunk még csecsemőkorát éli és nincsen megfelelő szellemi fegyvertárunk. Ezáltal az előbbi csoportokkal szemben háttérbe szorulnak.

A jugoszláviai magyar kisebbség szellemi fényképe azonban nem volna hű, ha a felvételtől kihagynánk a magyar kisebbség legnagyobb tömegét, a közönyöseket. Az említett csoportok, az apákat is belevéve, mindössze néhány száz főt számlálnak, míg a nagy, különféle társadalmi osztályokból álló tömeg, alélt tétlenségben szemléli az állapotokat. Ez a kép annál szomorúbb, mert a politikai élet hullámverésénél, a szenvedélyek ébredésénél, a magyar tömegek felett ma már alig rendelkezünk. Politikánknak nincsen népi aranyfedezete.

III.

Önként felmerül a kérdés, van-e kivezető út e szellemi káoszból? Erőink egységesíthető-e kisebbségi célkitűzéseink elérésére? Felépíthető-e magyar társadalmunk szerves egésszé?

A teljes politikamentesség, mint fiataljaink kis csoportja hirdeti, olyan lehetetlen, mint ahogy országok és államok diplomácia nélkül nem képzelhetők el. A politika szerves tartozéka a társadalmi életnek. És értéke akkora, amilyen érdekfedezettel bír. Minden politika alapja, bármilyen csillogó eszmei köntöst ölt is magára, az érdek. De kisebbségi társadalmunkban az érdekek számai összegabalyítottak, és kibogozásuk külön nagy feladat. Mégis kétségtelen, hogy társadalmunk nagy törzsét a kisbirtokos parasztság alkotja. Ez az osztály az a gyűjtőmedence, amely a magyar utánpótlásra hivatott.

A magyar kisbirtokos parasztság érdekeinek védelmére alkotandó szervezetek, minden kisebbségi kérdésünk tengelye. Ha lerakjuk érdekvédelmük alapjait, úgy életünk minden területén irányvonalat és erőforrást nyerünk. Ennek az érdekvédelemnek gyakorlati neve, a szövetkezet. A termelő, a fogyasztó és az értékesítő szövetkezet.

Az érdekszövetkezetek megalkotásának eszmei és társadalmi kihatásai felbecsülhetetlenek. Minden elsőrendű és közvetlen anyagi érdektől eltekintve, társadalmunk legszámottevőbb része egységgé tömörül. Érdekeinél fogva közös eljárást tanúsít minden megmozdulásnál, a községi választásoktól kezdve a magas politikáig. Szerteszét húzható, heterogén tömeg helyett: tömör, tudatos egységgel állunk majd szemben. A bal- és jobboldali agitáció itt érdekekbe ütközik, tehát nem juthat talajhoz.

Az érdekszövetkezetek megalakulásával, önként irányt adó eszmei és politikai légkör képződik. És minél kiterjedtebb a szövetkezet, minél szélesebb réteg találja meg abban érdekeit, annál több kisebbségi életünk tartalma és ereje, eszmei és politikai kifejezőképessége. Kisebbségi életünket, annak megnyilvánulásait erre az egyetlen erőforrásra kell alapozni, mert enélkül minden akarásunk gyökér nélküli látszattevékenység. Az érdekek megszervezése nélkül számba jövő mennyiség, döntő tényező, nem leszünk soha.

Az érdekszervezetek felépítésének tehát nagy értéke, hogy politikai megmozdulásunknak közvetve alapját veti meg akkor is, ha maga a szövetkezet, mint olyan sohasem politizál. A szövetkezetek akár laza, akár szigorúan egységesített formában működnek, kisebbségi épületünk pillérei. Az érdekszövetkezetek társadalmi életünk lényegét, politikánk hiányzó aranyfedezetét adják. Ez az a népi gyökér, amelynek kisebbségi életünk csúcsteljesítményét, politikánkat kell táplálnia.

Íme a kérdés, melynek, ha mélyére tekintünk, új lehetőségek kapui tárulnak fel. Ez az az alap, amely magában rejtí kisebbségi életünk lényegét, kifejlődését, az apák és fiúk közös nevezőjét. Az elsőrendű magyar érdek felismerése, helyes megítélése, egy táborba kényszeríti majd a magukat magyarnak vallókat.

A népi érdekszervezetek előtt, a máról holnapra hozzánk átültetett, másutt és más viszonyok között talán alappal bíró idegen eszmék megtorpannak s népünk gyors felmorzsolódását előidéző hatásuk megszűnik.

A népi érdekek szövetkezeti egységesítése után politikánk új tartalmat és értelmet nyerve megtermékenyül.

Példának álljon előttünk a horvát nép és német kisebbségünknek ezt az álláspontot maradéktalanul igazoló, kiválóan megalkotott szervezeti komplexuma és abból fakadó tiszteletre méltó erőik.

Sorsdöntő fordulathoz értünk. Az idő parancsolata így hangzik: Következzék el a nagy szervezői munka!

És mi dönteni fogunk. Vagy hallgatunk az idő parancsoló szavára és munkához látunk, vagy süket füllel tántorogva, tovább ágyazzuk pusztulásunkat.

Hinnünk kell a nagy szervezőmunka elkövetkezésében, amely népünk érdekeinek és fennmaradásának, apáink politikai munkájának, fiaink gyakorlati érvényesülésének alapot, értelmet és kielégülést fog adni.

Kalangya (Újverbász), 1937. augusztus–szeptember (VI. évf. 5–6. sz.). 201–207. o.

- Jegyzetek
1. A '48-as irányzat az áprilisi forradalmi törvényekre alapozva lényegében a perszonálunió talaján állt, míg a '67-esek a kiegészítést elfogadva tudomásul vették az ún. közös és közös érdekű ügyek együttes intézésében megnyilvánuló politikai reáluniót.
 2. Konzervatív földbirtokos.

Borsody István: Magyarország és a csehszlovákiai magyarság (1938. június)

Az etnikai magyar nemzet és a politikai Magyarország 1918-ig kétfélet jelentett és kétfélet jelent azóta is. De míg 1918-ig ország és nemzet közt az volt a különbség, hogy *kisebb volt a nemzet, mint az ország, addig 1918 után az ország lett kisebb, mint a nemzet*. E változás után a magyar nemzet negyedrésze – több mint hárommillió ember – Magyarországon kívül nyert honosságot. A hárommillió magyar továbbra is a nemzet tagja maradt, csakhogy nemzeti létét a történelem nagy erőfeszítésektől tette függővé. Mert semmi sem vált olyan bonyolulttá a háború utáni Közép-Európában, mint a négy részre szakadt magyar nemzet közt megtalálni és megteremteni az érintkezés szabad útjait. Ennek folytán az utód-államok magyarsága egészen más értelmet volt kénytelen adni magyarságának is, mert mások lettek szabadságai, jogai, lehetőségei, minden más lett, mint Magyarországon, de mégis mindennek egyforma célja maradt: mert a nemzet közös küldetése, ha nem is egyforma, de közös szerepet oszt ki minden magyar számára. Igaz, a kisebbségi magyarságnak gyakran mégis olyan lett a helyzete, mintha két szék közt a földre esett volna: a többségi nemzet, amellyel egy országba került, inkább ferde szemmel nézte nemzeti törekvéseit, az anyaországbeliek pedig sokszor éreztették, hogy nem tartják magukkal nemzetiileg egyenrangúnak. A nemzeti kisebbség sorsa így átmeneti és felemás, élete kusza, szerteágazó, ereje szertefecsérelt, dolga nehezebb, elismerésben szegényebb és léte minden mozzanatát nemzeti mivolta szabja meg, sokkal inkább, mint a vele egy országban élő többségieknel, vagy a szomszéd országban lakó testvéreinel, Magyarországon. A kisebbségi ember többet gondol a nemzetre, mert a teljes nemzeti lét hiányait kénytelen érezni lépten-nyomon, ezért ha magyarságát óvni tudja, magyarabb, öntudatosabb magyarrá válik, mint akár a magyarországi, csak sajnos, a magyar öntudatig általában

is kevesen jutnak el, s ha a kisebbségi sorban ezt valaki el nem éri, nem úszhat a magyar árral, mint a magyarországi s könnyen veszt el az idegen eszmék áradatában. Az *igazi nemzetmegtartó erőt pedig a kisebbségi magyarság számára csak az integer magyarságú Magyarországgal való kapcsolatok jelenthetik.*

A kisantant államok, miután szövetséget kötöttek Magyarország revíziós törekvései ellen, igen kevés jóindulatot tanúsítottak aziránt, hogy magyar nemzetiségű állampolgáraik Magyarországgal érintkezhessenek. Az érintkezési szabadság hiányát sínyli a csehszlovákiai magyarság is: erre a szabadságra lenne szüksége, hogy élvezhessen valamit a nemzet központi értékeiből és az általános emberi igazság nevében legalább egy kis hányadát kaphassa meg mindama nemzeti jónak, ami minden többségi ember számára fölösen terem. Így természetesnek látszana, hogy Magyarország előmozdíthassa a csehszlovákiai magyar művelődést, hasonlóképpen, hogy a csehek ápolják külföldi iskoláikat és egyesületeiket; miért ne adhatna elő magyarországi tudós a csehszlovákiai magyar diákoknak, ahogy a prágai német egyetemeken is külföldi származású németeket neveznek ki – egyelőre ugyan magyar egyeteme sincs a magyarságnak, ezért tehát szinte kategorikus imperatívusz¹ látszik, hogy elismerjék a csehszlovákiai magyar diákok magyarországi tanulmányait. Mert ott, ahol Csehszlovákia az állam magyar kisebbségének nem nyújthatja azt, amit nyújtani tud a cseheknek, szlovákoknak, vagy németeknek –, ott automatikusan meg kellene engedni a magyarországi segítőforrások közbejöttét. Ilyenek főleg: az egyetemek és tudományos intézetek hatáskörén kívül a tudományos és irodalmi sajtótermékek szabad forgalma, az ösztöndíjak, csereakciók és hasonlók. Ahogy Bethlen István gróf az anyaország és a magyar kisebbségek viszonyáról szólva 1934-ben debreceni beszédében kifejezte: *„Tegyük lehetővé, hogy eljuthasson az elszakított magyarsághoz az az áldozatkészség, amelyet a magyar társadalom mindenesetre tanúsítani fog.”*

Mindenekelőtt azonban ott szeretnénk javítani a csehszlovákiai magyarság és Magyarország viszonyán, ahol nem az „ellenfélén kifacsarható” engedményekre lehet számítani, hanem ahol *önnön erőnk*ből tehetünk sokat saját nemzeti érdekünkben határon innen és határon túl.

•

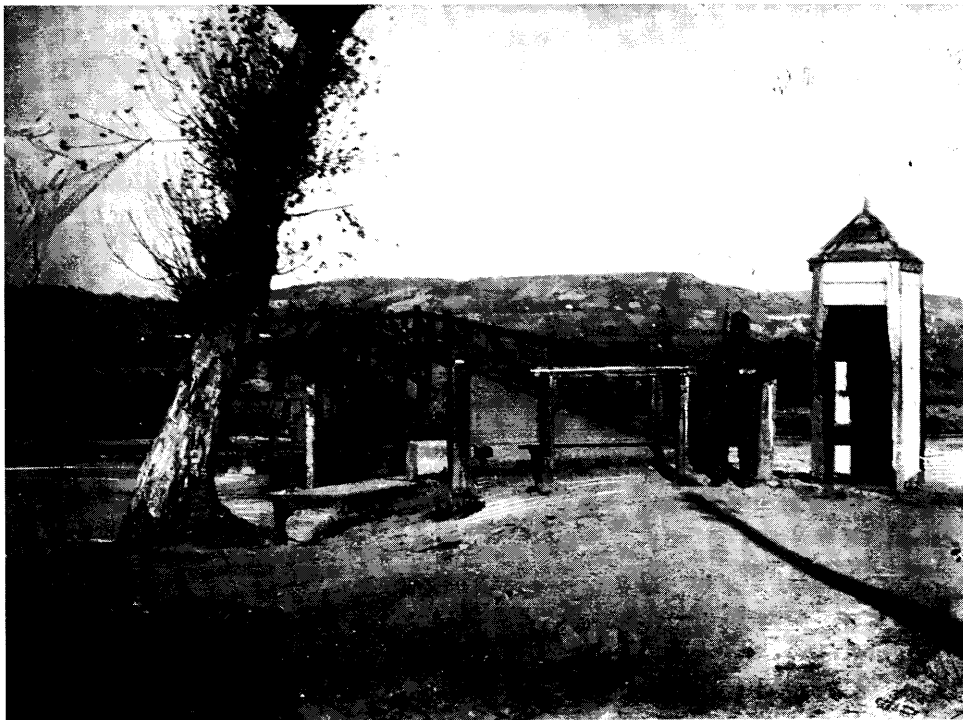
A trianoni határok folytán az anyaországi és a csehszlovákiai magyarság fejlődése más irányba terelődött. Húsz év alatt bizony oly eltávolodások jöttek létre, hogy nem tudjuk, vajon a politikai, vagy a szellemi határok vonnak-e erősebb osztóvonalat ketőnk közé.

A csehszlovákiai magyarság – széltében-hosszában használt megállapítás szerint – húsz év alatt demokratizálódott. Megváltoztak társadalmi ideáljai, az *új ideál*: a dolgoz, társadalmilag szervezett ember, aki egymást megbecsüli, születés, származás, foglalkozás miatt emberi megaláztatást el nem visel, a címet, rangot, méltóságot csak megfelelő tartalom fejében hajlandó elismerni, megveti a szolgalelkűséget, az úr és szolga megalázó viszonyát, szociális felelősségérzete és öntudata a magyar társadalmi reformok egész sorát látja szükségesnek. Emberi tekintetben tehát – ezt gyakran megállapították – tisztább és emelkedettebb a kisebbségi sors tisztítótűzén keresztülment csehszlovákiai magyar, mint az átlag magyarországi. Igaz, a kedvező véleményre gyakran a kisebbségi sors heroikus újdonsága adott alkalmat, mert hiba, társadalmi kinövés bőven akad e demokratizált magyarok körében is. Móricz Zsigmond a csehszlovákiai magyar fiatalok körében járva szintén a kisebbségek emberibb tulajdonságainak ítélte oda a pálmát. Kiknek akkor sem tetszett Móricz Zsigmond ítélete,² azoknak sohasem fog tetszeni a kisebbségi magyar szerénytelen öndicsérte, pedig erre mindig sor fog kerülni, ahány-szor kisebbségi magyar találkozni fog a többségi magyar túlságosan elterjedt típusával, akiben a rosszul értelmezett úriság oly gyakran csak a lenézés és megaláztatás örömeig tud eljutni. És, sajnos, még az újabb külföldi társadalmi példaképek közül is – a baráti Itália, vagy Németország tiszteletéből, vagy csodálatából – nem e rendszerek szociá-

lis tartalma, vagy társadalmi fegyelme ejtette meg a magyarországi hívek nagy részét, hanem inkább az uralkodás imponáló példája. Sőt a fajteória legújabb szívélyes fogadtatása is Magyarországon úgy látszik – csak arra volt jó, hogy az értők rajongót a faji nemesség tudatával oltsa be, ami újabb emelkedést és másoknál különb érzést nyújthat.

A csehszlovákiai magyar, akiben formát öltött az új magyar úriember-ideál, bizony gyakran elégedetlenül és nyugtalanul fordul meg a magyarországi társadalom egyes köreiben. *A távolodásnak és hasadásnak legkomolyabb elemeit pedig éppen abban érezzük, hogy az általános emberi ideál nem egyforma a magyarországi és a csehszlovákiai magyar előtt.* Ezzel szorosan összefügg a magyarországi társadalmi és szociális viszonyok kedvezőtlen kritikája, mert – csak példának felhozva – a földbirtokreform és szociális reformok, az általános titkos választójog késlekedése, vagy a normálisnál nagyobb cím- és rangkórság, csupa olyan intézményes szépséghiba, amit a kisebbségi magyar még anyaországának sem tud megbocsátani. Igaz ugyan, hogy a kisebbségi magyarság szabad lehetőséget kapott arra, hogy kénye-kedve szerint kritizálja Magyarországot – és kétségtelen, hogy kedvét akkor is a magyar társadalom bírálatára fordította, amikor – a cenzúra miatt – más irányban nem gyakorolhatott kritikát... De az anyaország sem ad olyan emberi eszményeket, amelyek abszolút vonzóerőt gyakorolhatnának a határon túli magyarokra. Pedig a központi magyar emberi ideál tarthatná össze a legelsősorban négy ország magyarságát, és a minden magyarnak szóló magyar ideál hiúsíthatná meg legkönnyebben az utódállamokban leselkedő elnemzetlenedés [sic!] veszélyeit. A központi magyar ideál pedig csak olyan *magyar szociális rendszerben jöhetne létre, amely minden magyarral éreztetné, hogy nemzete megbecsült és méltó tagja lehet.*

A kisebbségi magyarság nagyon jól érzi, hogy az anyaország társadalma többnyire *hanyagul és érthetetlen közönnyel kezeli a magyar kisebbségi kérdést.* Idézhetnénk Szekfű Gyula intő szavait, amelyek már oly hajszálpontosan kifejezték ezeket a gondolatokat. „Nemzeti társadalmunk – írja Szekfű Gyula a magyarországi társadalomról – alig ismeri a szomszéd államokban élő magyarság kisebbségi sorsát, alig érdeklődik valóságos bajai iránt, kulturális fejlődése iránt is közömbösséget tanúsít, és immár másfél évtizede tűri, hogy a trianoni politikai határok mindinkább kulturális határokká is alakuljanak.” – „...a szeretet találékony és több módját és eszközét próbálhatná társadalmunk az elszakadt nemzettetek állandó és komoly támogatásának.” – „...elszakadt testvéreinket megfosztja még attól a szellemi támogatástól is, melyet a trianoni magyarság, a határain túli nehéz életet valóban ismerve, a mai állami elzárkózások mellett is adhatna.”³ De hát a magyar társadalmi hibák „eltakarítása” legfőljebb egy Szekfű-idézetig ildomos... Így aztán mi sem természetesebb, minthogy a magyarországi közvélemény mindenkor hajlandó a legképtelenebb rémhíreket elhinni a kisebbségi magyarságról, érdeklődése azonban odáig már nem terjed, hogy komoly tárgyi ismeretekre tegyen szert, sőt arra sem gondol senki sem, hogy általányban előlegezett szánakozásában szemrebbenés nélkül olyan szenvedéseket és áldozatokat is kész elfogadni a kisebbségi magyarságtól, amelyek a valóságban – ha tényleg fennforognának – igazán hihetetlen megpróbáltatásoknak tennék ki az utódállamokban élő magyarság – kétségtelenül nagyon küzdelmes és nehéz életét. De ilyen túlbuzgó szánakozásra csak a nemtörődöm ember lehet képes, aki kényelmesen lerázza magáról az utánjárás gondját és könnyítve lelkiismeretén, készségesen elfogadja azt a hírt, hogy a csehszlovákiai magyaroknak egyetlen magyar iskolájuk sincsen, már csak törve beszélnek magyarul – és nehezen leplezhető unalommal csodálkozik, ha mégis azt hallja, hogy vannak iskolák – ha nem is elégségesek –, s még magyarul is tudnak a magyarok Csehszlovákiában... Persze a pontos ismeretek helyett sokkal kényelmesebb fel-fellelkesedni egy-egy vezércikkíró frázisain, amelyekkel üzeneteket küldözget a határon túli testvéreknek, bár a vezércikkíró-testvéreknek, akárcsak az olvasó-testvéreknek fogalmuk sincs arról, hogy általában mi a valóság és arról sem, hogy a csehszlovákiai magyar testvéreknek sokkal jobban esne – arról nem is beszélve, hogy a magyarországiaknak mennyivel jobbat tenne –, ha ehelyett az újságok egy-egy statisztikát közölnének a csehszlovákiai magyarság lélekszámáról, foglalko-



zási elosztódásáról, iskoláinak és magyar tanulóinak számáról, egyesületeik mibenlétéről és működéséről és hasonlókról.

Igaz, vannak tiszteletreméltó kivételek, s csak nagy örömmel fogadhatjuk, hogy Magyarországon a *reális kisebbség szemléletnek* egyre több úttörője akad, de az a néhány folyóirat – élükön a *Magyar Szemlével* –, amely a magyar kisebbségek életének objektív figyelmét tűzte ki célul, bizony csak elenyészően kevés – igaz, annál értékesebb – hatást gyakorol a túlnyomó tudatlansággal és indolenciával szemben. Vagy a kisebbségi intézetek vajon elvégzik-e mindazt, amire hivatottak lennének? Nem sikkad-e el a nemzet egynegyedének figyelésére felállított intézmények egész sora a meddő hivataloskodás száraz rendszerében?

•

Ilyen körülmények közt az anyaország és a csehszlovákiai magyarság közt első helyen a láthatatlan és megfoghatatlan kapcsolatok állanak, amelyek a nemzet tagjait a nemzeti közösség csodálatos szálain keresztül fűzik egymáshoz. A nagy hiány azonban a látható és megfogható kapcsolatok terén jelentkezik. A rádió például majdnem kizárólag zenei kapcsolatot teremt, amellet csak hírszolgálat jöhet még komolyan számításba, s így ez a modern vívmány, amely óriási szolgáltatásokat tehetne a magyar nemzet szellemi összetartására, igen kis mértékben tölti be ilyirányú hivatását. Csak a budapesti nagyváros utáni vidéki vágyakat tudja ébren tartani – lehet, hogy minden céltudat nélkül, mert a magyar hallgatóság többnyire nem is hajlandó Budapestben mást látni, mint az operetteket, kiskocsmák, Angol Park, a Duna-korzó, a cigányzene és a hamisítatlan – állítólag –, gondtalan, édes magyar élet városát. Sajnos, ilyen és ehhez hasonló szentimentális utakon és módokon bonyolódik le az érintkezés főrése. A pesti viccek, slágerek, szonok, a jasszság⁴ jelenti az egyik legfontosabb vezetéket, amely „szellemileg” összeköt, a másik fontos vezetéket: a sport – ez is „szellemi” kapcsolatnak számít, inkább lelkesítő, mint utánzó hatással. Szó sincs róla, ez mind kitűnő eszköz arra, hogy széles rétegekben népszerűsítse a magyar nemzeti összetartozást –, csak éppen kevés és ijesztően egyoldalú.

De hát a budapesti összeköttetés magánügynek számít, s mindenki saját ízlése szerint bonyolítja le; szomorú azonban, hogy mily kevesen kívánják a nívós szellemi kap-

csolatot. Viszont mindennél fontosabb a rangos pesti rokonság, a társadalmi kapcsolatok homályos szövevényei, amelyekről sokat lehet sejtetni, mesélni – az ilyen elbeszélők szavain keresztül pedig úgy bontakozik ki Magyarország, mint egy nagy protektor, akinek egyéb létjogosultsága sincsen, csak hogy egyes kiváltságos egyének méltóságát és fontosságát siessen előmozdítani. Ezek a „budapesti kapcsolatok” keresztül ápolódnak azok az anakronisztikus magyar életformák, amelyeknek Magyarországon sem, de még kevésbé a kisebbségi sorsban lehet létjogosultságuk.

A „budapesti kapcsolatok” sokak számára igen hasznosak voltak. Fiatalemberek, akik se a szlovák iskolát, se a cseh egyetemet nem tudták elvégezni, illetve képességeiknél és adottságaiknál fogva nem tudtak beleilleszkedni a kisebbségi sorsba – szóval alkalmatlanoknak bizonyultak arra, hogy magyar örök legyenek az idegen terjeszkedéssel szemben –, ezek a budapesti kapcsolat, illetve protekció révén jutottak álláshoz a magyar fővárosban. Megértjük azokat, akik feltétlen muszájból távoztak Magyarországra, de örök szemrehányást fogunk érezni azokkal szemben, akik könnyelműen, vagy gyöngeségből, kényelemből, vagy pusztá számításból *hagyták el földünket, hozzájárultak Magyarország túlzásfoltosságához és – ami még rosszabb, a kisebbségi magyarság sorainak ritkításához.* De túl a pusztá tényen, hogy elhagytak bennünket, legnagyobb vádunk ellenük, hogy ők, akik közülünk távoztak, nemhogy nem lettek kapocs köztünk és [az] anyaország közt, hanem – tisztelet a kivételnek – éppen ellenkezőleg: magukat játszották ki – talán önmaguk igazolására – az igazi kisebbségi mártiroknak, ők lettek a „jó” magyarok, s a magyarság háború utáni helyzetének megítélésében legelől jártak az illúziók kergetésében, új helyükön pedig inkább hasznot húzni igyekeztek abból, hogy a „Felvidékről” származnak, ahelyett, hogy szolgálatokat tettek volna a csehszlovákiai magyarságnak. A magyar kisebbségek helyzetének ismeretlen volta az anyaországiak előtt, nem kis mértékben e menekülteknek köszönhető, akik úgyszólván magukra vállalták a „kisebbségi sors” következményeit és éveken keresztül szinte eltakarták a valódi kisebbségi sorban maradt nemzetet az anyaország szeme elől. E menekültek tudtak legkevesebbet a kisebbségi sors alakulásáról, mégis ők lettek a változott helyzet szakértői – pusztá eredetüknél fogva –, sőt idővel enyhe féltékenység lett úrrá a Budapesten időző „felvidékiek” és a szlovákiai magyarok közt, s hogy néha már lappangó „pozícióharc” dúl e kétfajta emberek között, ezt csak azok tudják, akik belülről ismerik ezeket a családon és ismerősökön keresztül ide-oda ágazó szálakat.

A legsötétebb és legzavarosabb pontokhoz érünk: oda, ahol az egész kisebbségi sors-helyzet testvérharcnak, gyűlölségnek ad tápot és üzletté alacsonyítja a nemzet legszenvedőbb ügyeit. Az intrikák és denunciálások sűrű bozótjába kerültünk, ahol az opportunizmus a mindenkori Budapest szája íze szerint magukat jó magyarnak, másokat rossz magyarnak igyekeznek feltüntetni, másokat megbízhatatlanoknak, magukat megbízhatónak jelentik ki, csaknem kizárólag rosszindulat és marakodás diktálja ezt a tempót: háttérben pedig egy borzasztó magyar terheség üti fel fejét: a „nemzetszűkítés” eredendő magyar bűne. (A „nemzetszűkítésnek” itt olyan értelmet adunk, amilyen értelemben írta Széchenyi István ezeket a sorokat: „Honunk minden lakosinak a nemzet sorába iktatása bizonyos életet terjesztend; 9 milliónak ezentúl is az abbóli kirekesztése ellenben elkerülhetetlen halált hozand anyaföldünkre.”) *Mert a kisebbségi sorsot is arra tudta a magyar fölhasználni, hogy mindenféle ürügyek alatt leszűkítse a magyar közösséget!* – Akiknek voltak „budapesti kapcsolataik”, azok – tisztelet a kivételnek – monopóliumot űztek, s igyekeztek belőle minél több hasznot húzni; óvakodtak azonban attól, hogy esetleg személyükön keresztül másokat is Budapest közelébe engedjenek. Budapesten ugyanis a közvélemény igyekezett elveszett magyaroknak elkönyvelni a kisebbségi magyarságot. Annál nagyobb értéke lehetett tehát annak, aki mint „el nem veszett” magyar jelentkezett Budapest színe előtt... A magyar kisebbségi tömegek elveszettségéről szóló híreket már a „felvidéki” menekültek kezdték terjeszteni, ezekhez társultak most azok az utódállambeliek is, akik „kapcsolatokra” tettek szert. Ők is saját fontosságuk emelését tartották elsősorban szem előtt és különösen az új magyar értelmiség „elvé-

szettségéről” szerettek regélni, (míg a parasztot nemzethűnek ecsetelték, mert – úgy látszik – a parasztban nem éreztek „konkurenst”). A magyar nemzetszűkítő hajlam, amely sehogy sem akar eltűnni, ezen a téren is szedte a maga áldozatait. – A legfurcsább pedig, hogy a leszűkített nemzeti „közösség” legvédehetőbb tagjainak azok számítottak, akik legkevésbé voltak hajlandók reagálni az új helyzetre: a passzív rezisztencia végrehajtói, megbántottságból, tehetségtelenségből, vagy tehetetlenségből, – míg a cselekvők gyanússá váltak és különösen a tétlenek állandó, rosszindulatú kritikája és áskálódásai kísérte lépéseiket. A magyar uralomvesztés tragikus utójátéka volt ez, meg a megszűkült uralom birtokosai nem tudták elviselni, hogy az ő megkerülésükkel most már valaki is tehessen valamit.

Igaz, az újfajta cselekvéstől való irtózásnak is komoly indokai voltak. Az államfordulat után a csehszlovákiai magyarság sorai közé férkőztek a magyarországi bolsevizmus emigránsai, akik magyar égisz alatt – bár a kisebbségi magyarságtól távol, mégis a kisebbségi otthon fedezékébe menekülve – Magyarország-ellenes akcióba kezdtek. Hatásuk el nem kerülhette később az első csehszlovákiai fiatal értelmiséget sem, amely amúgy is árván, tájékozatlanul és a magyarellenos hatásokkal szemben védtelenül állt az új helyzetben. A fiatal értelmiség az egyenes utak helyett az *emigráción keresztül ismerte meg sok esetben Magyarországot*. Ez a kapcsolat bélyegezte meg a nemzeti társadalom előtt a sarlósok egy részét is, annyira, hogy számos csehszlovákiai magyar fiatal nem is tehette be lábát Magyarországra, mert az anyaország előtt éppoly átok alá került, mint akárcsak maguk az emigránsok. Húsz év alatt, szerencsére, lezajlott már ez a sok félreértéssel teli időszak, csak a sajnálatos magatartás maradt meg továbbra is, amely inkább előlegezett bizalmatlansággal, mint bizalommal tekint az új helyzet parancsa szerint cselekvőkre. Ez az atmoszféra pedig csak kellemes lehetett azoknak, akik félreértett nemzeti missziót véltek betölteni azzal, hogy ahol csak tehették, táplálták az anyaországbéliek bizalmatlanságát a kisebbségi magyarokkal szemben. Ez a lehető legrosszabb módszer, mert eszerint már csak kivételnek számít a „hű” és „jó” magyar – s láttuk, hogy ezt a nézetet mily bűnösen támasztották alá a kisebbségi sorból Magyarországra hírvivők is –, a helyes módszernek éppen fordított irányt kellene követnie. Mert igaz, hogy a csehszlovákiai magyarság másképpen gondolkodik, mint a magyarországi – s ez gátolhatja a kölcsönös megértést is, de Széchenyi Istvánnal mondjuk, „ha nem vagyunk is egyvéleményűek, magyarok maradunk azért mégis mindnyájan, mit soha nem kellene felednünk!” Aki nem magyar, azt amúgy is meg lehet már távolról ismerni – csak hát a magyarság ismertető jelei is részben mások lettek Csehszlovákiában, mint Magyarországon: ez okoz talán a legtöbb félreértést Magyarország előtt.

A csehszlovákiai magyarság különösen a *nemzeti műveltség terén messze elmaradt a magyarországi mögött*, – hiszen az önálló nemzeti létnek olyan tradícióit sem birtokolta, mint az Erdélybe szorult magyarság – így *nemzeti erőit inkább általános emberi tulajdonságaiban lehetne fölfedezni*. Ez a különbség magyarországi és csehszlovákiai magyar közt azonban ne adjon okot se az aggodalomra, se a bizalmatlanságra, mert eddig jórészt csak a körülményekhez való józan és egészséges alkalmazkodás jelentkezett: hiszen a magyar típus, amely kedves lehet Budapesten, az bizony a kisebbségi helyzetben meg sem állhatná a helyét! Hová jutna a kisebbségi magyarság, ha tagjai oly merev negációval⁵ viseltetnének az új viszonyokkal szemben, mint a budapesti magyar? A legnagyobb baj, hogy Magyarországon többnyire idegen és veszedelmes hatásnak könyvelnek el már minden változást, amin a csehszlovákiai magyarság keresztülesett. Attól tartanak, hogy a kisebbségi sors jótét voltát kellene elismerniök, ha elfogadnák a kisebbségi magyar ember új erőit. Pedig a magyar történelem alakító hatását kellene e szűklátókörű nézetek helyett fölfedezni. Mert a csehszlovákiai magyar ember nemcsak a csehszlovák demokráciának, hanem e demokratikus rendszer gyakorlati fogyatékoságai ellen, a demokrácia számonkérésével folytatott húszéves harcnak is köszönheti új erőit. E húszéves küzdelem programjában szerepelt mindenkor a magyarországi kapcsolatok szabaddabbá tétele is.

E kapcsolatok rendezése és rendszeresítése jórészt Magyarország és Csehszlovákia viszonyától függ. A Duna-völgyi békéért oly könnyen lelkesedő csehszlovák körök kedvenc vesszőparipája, hogy a kisebbségi magyarok „híd”-szerepet töltsenek be a két nemzet közt. Eddig azonban a csehszlovákiai magyarság számára csak a csehek felé vezető utat nyitották meg, míg Magyarország felé a szellemi határzár változatlanul megmaradt: hogyan építsünk hát „hidat”, ha nem léphetünk át a túlsó partra is? *Bizony Csehszlovákiának kellene e téren józan engedékenységet tanúsítania*, mert amit Magyarország cserébe nyújthat: a területén élő kevésszámú kisebbségek nemzetiségi jogainak teljesebb biztosítása — ezt bizonyára szíves-örömmel megtenné. Bethlen István is ilyen erkölcsi alapra helyezkedett, amidőn évekkel ezelőtt a *Magyar Szemle*-ben a szűkkeblű magyarországi kisebbségi politika ellen nyilatkozott, mondván, hogy „senki se vethesse szemünkre, hogy vizet prédikálunk, de bort iszunk”, és hogy a magyar kisebbségek jogait reklamáljuk, de magunk sem adjuk meg azt saját kisebbségeinknek, amit másaktól számukra követelünk.⁶

Más lapra tartozik, hogy mit tehet a magyarság önnön erejéből annak érdekében, hogy a jelenlegi, kétségkívül elégtelen és hiányos kapcsolatokat, anyaország és magyar kisebbség közt kimélyítse. E téren — a fennálló politikai elzárkózás mellett is — rengeteget tehetnénk. Mindenekelőtt a *személyes kapcsolatokat kellene kibővíteni* a nyári vándorlásokkal, a nyári táborok kölcsönös látogatásával. Mert ha a német fiatalság nyaranta ellepheti a Duna-medencét, miért ne tehetnék ezt sokkal inkább a magyar fiatalok, akik nem is idegenlakta földön, hanem mindenütt a négy országban élő magyarok háza táján fordulnának meg. De különösen *a magyarországi közvéleményt kellene alaposan kiművelni* a magyar kisebbségi kérdés megismertetésével, mert a jelenlegi iskolai oktatás is elárulja, hogy csak a föld iránt van érdeklődés és nem e földön élő magyar, vagy más nemzetiségű emberek iránt. Ma az összetartás amúgy is nehéz magyar művelete még súlyosabb feladatok elé került, de a történelmi hivatásunkat is csak úgy tölthetjük be, ha le tudjuk küzdeni az összes lelki és térbeli távolságot, ami magyart magyartól elválaszt.

Az Ország Útja, 1938. június (*Magyarok Csehszlovákiában, 1918–1938*. Szerkesztette Borsody István. Budapest, 1938, Az Ország Útja), 211–219. o.

Jegyzetek

1. [Határozott követelménynek.]
2. [A vitához lásd az ekkor többek által hazaárulónak minősített Móricz írásait a *Nyugat* 1931. március 1. és március 16-i (5. és 6.) számában (285–287. és 357–365. o.).]
3. [Szekfű: Három nemzedék, 388–389. és 464. o. Bővebben lásd e kötetben a *Tudományos emlékezet* írásai között a *Kortársak – tudományos igénnyel* c. fejezetben.]
4. [Nagyvárosi aszfaltnyelv.]
5. [Tagadással.]
6. Bethlen István: Magyarország kisebbségi politikája. *Magyar Szemle*, 1933. június (XVIII. kötet. 2. sz.), 103. o.

A felvidéki magyar sors új fordulatát lessük, de a távlatokra ráborul az újra megnövekedett német hatalom. Csak most el ne veszítsük magunkat! Ha a felelős magyar tényezők történelmünk ezeréves értelmét képviselik, a szlovák–magyar kérdés rendezése nemcsak a kisebbségi magyarság önrendelkezését biztosítja, hanem utat szakít a kis dunai népek önvédelmi szövetkezése felé is. Végre tiszta alkalmat adhatunk egymásnak a közös történelmi szükségletek felismerésére és elvállalására.

Bárcsak szót kapna most a húszesztendősi kisebbségi sors minden tanulsága. Éppen a felvidéki magyarság szellemi kialakulása adta egy új magyar tájékozódás legfigyelmesebb példáit. Ennek a kisebbségnek nem voltak külön helyi hagyományai, mint az erdélyi magyarságnak. Pozsonytól Nagyszőlősig húzódó, két helyen is megszakadt települési sávja annyira mesterkéltséggel alakzat, hogy természetes szervesülésre s egy öncélú kisebbségi élet megteremtésére alkalmatlan. Ebben a széttagolt népi állapotban a magyar szellemiség nem is gubózkodhatott be valami sajátos kisebbségi különvalóságba, hanem ellenkezőleg: egyre erősödő kiáltás volt egyetemesség után. A felvidéki magyar kisebbség töredék volta ellenére is az egész magyar gondolatvilágban élt s mert közvetlen viszonyba került a cseh, szlovák és ukrán népességgel, hamarosan ráeszmélt a szláv–magyar–román egymásrataltság széles kelet-európai távlataira. Egy hagyományos magyar sziget-képzet fojtó halálfélelmével s kizárólagossági szenvedélyével szemben új nemzeti valóságtudatot termelt ki: új magyar elhelyeződés realizmusát a dunai népek szövetségében. Amikor most merev kizárólagosságok fenyegetik egymást, reménykedve szólítjuk elő a húszesztendősi kisebbségi sorsból fogant új magyar egyetemességet.

Kisebbségi vágyódásaink legtitkosabb lelki rekeszeiben sem az izzó condottieri-irredentát,¹ vagy a kíméletlen macedón föld alatti hazafiságot ismételtük, hanem a megpróbáltatásra európai lelkiismerettel felelő francia szellemiséget. A prágai magyar diákélet forrongó hangulatát idézem s Victor Hugo egy akkoriban magunkévá tett lázas mondása kap belém. Az 1871-es vereséget követő első párizsi nemzetgyűlésen kiáltotta az író a győztes németek felé: „Eljön az idő, amikor Elzász-Lotaringia megint a mienk lesz. S mienk lesz a Rajna-vidék, mienk Köln, Berlin s az egész Németország. Mert... nem leszünk többé Franciaország és Németország, hanem az egyesült európai államok!”

Véges-végig a kisebbségi helyzet húsz esztendején Csehszlovákia magyar írástudói az egyetemesebb emberi összefogás pajzsát fordítják szembe minden türelmetlenséggel, s ahol csak mód nyílik kölcsönös megértésre, ott nyomban megszületik a cseh–magyar, szlovák–magyar és ukrán–magyar testvéregyesülés. A jelenség megmagyarázásához bizonyára szükség volna megfelelő szellemtörténeti és társadalomtudományi elemzésekre is, röviden elég azonban arra a történelmi tényre hivatkoznunk, hogy a csehszlovákiai magyarság tulajdonképpen egy demokrata világeszményekre nyílt magyar köztársaságból szakadt ki 1918-ban. A csehszlovákiai magyarság nem élte át az ellenforradalmat s legelső kisebbségi kultúrmegmozdulásai a magyar októberi gondolatkörből sarjadtak. Mécs László, a papköltő, az emigráció folyóiratában jelenteti meg híres versét, a *Hajnali Harangszót*, mely a kisebbségi sors megrázkódtatásaiból eredt humanizmus első nagy megnyilatkozása volt.

A felvidéki magyar szellemi élet kibontakozásának legjellemzőbb tünete a kisebbségi sorsstudatból éledő hivatásérvzés. Nincs a felvidéki magyar kultúrának egyetlenegy olyan irányzata, mozgalma, megnyilatkozása, amely (bizonyos vidéki műkedvelősdit kivéve) nyugodtan megférne a határok között. Szvatkó Pál új magyar mentalitás reális népi fogalomvilágát próbálja megteremteni, Győry Dezső pedig világgá kiáltja a kisebbségi génusz humanista riadóját. Ez a sajátos kisebbségi magyar messianizmus mélyül el Fábry Zoltán gondolkozásában erkölcsi korparancssá, mely a magyar népet a legelső hadsorbba veti egy boldogabb társadalom kivívására.

Ha a kibontakozó felvidéki magyar szellemiség dinamizmusa át is csapott minduntalan a szűkre szabott kisebbségi életkereteken, sohasem vesztette el maga alól a talajt,

hanem egyre szilárdabban megrögződött a kisebbségi magyar tömegekben. A felvidéki magyar szellemiség azért érdemel figyelmet, mert nem leng idétlenül a dolgok felett, hanem százezrek magatartásában ölt testet. A felvidéki és kárpátaljai magyar tömegek sehol egy pillanatig sem ragadtatták el magukat, míg a szudétánémet területeken végleteket váltott ki a céltudatos nemzeti propaganda. A felvidéki magyar ember vágyai az általánosban és egyetemesben horgonyoznak. Nem is veszthetik el többé mindazt, amit a magyar tömegek Pozsony és Nagyszöllös között a csehszlovák köztársaság demokratikus berendezése folytán magukévá tehettek. Pedig ez a demokratikus államberendezés sem volt őszinte. Előnyöket adott a többségnek a kisebbségek rovására, mégis tagadhatatlan, hogy újszerű módot nyújtott a magyar munkásoknak és földműveseknek is a társadalmi feltörekvésre. Nem pártokról beszélünk itt, hanem népösszességről. A felvidéki magyar szellemi élet hajtóereje a kisebbségi magyar dolgozók demokratikus emelkedése volt s a népi erőkből felszökkent kultúra mindenkor visszasugárzott a fogékony népszellemre.

Ami a felvidék magyar erjedésből a magyarországi és erdélyi ifjúsági törekvésekre a legjobban kihatott, az éppen a népiség és szellemiség bensőséges kapcsolódása volt a Sarló mozgalmában.² A Sarló harcai új valóságismeretünk és népi megújulásunk teljes skáláját tették tudatosabbá. A Sarló megtermékenyítette a felvidéki magyar népeletet s hatása visszavonhatatlanul tovább él a demokrata és realista közfelfogásban.

Időszerű most idéznünk a Sarló annak idején nagy feltűnést keltett, de a csehszlovák és magyar körökben egyaránt félreértett politikai tételét, mely sértetlen nemzetesetek dunai szövetségét hirdette. Ezt a tételt jelképezte ama budapesti sarlós koszorú, mely Petőfi szobra helyett Táncsics sírjára került a bajtársi szervezetek fenyegető magatartása miatt, s ezt a tételt fejezte ki a koszorú másodszor is, amikor a ledöntött és marhaiszállóba rejtett pozsonyi Petőfi-szoborra borult.

A szudétánémet területek csatlakozásának Németországhoz³ visszája is van: sűrűsödik az aggodalom minden Duna menti népben a német hatalom keleti terjeszkedése miatt. A helyes magyar történelmi érzéken múlik, hogy idegen számítás egymás ellen ne ugraszthassa a közös bajba jutott kis dunai nemzeteket. A német hódítás küszöbén aggódva várjuk: érvényesüljenek végre a húszesztendő csehszlovákiai magyar népelet nagy eszmei felismerései. Csak így lehet reményünk arra, hogy a helyzetek új fordulatában nem szláv–magyar különválásra kerül sor, hanem szláv–magyar szövetkezés születik fenyegetett dunai szabadságunk védelmére.

November Az elmúlt hetek lázas európai eseményei még idegeinkben remegnek tovább, fűtött érzékenységgel elmélkedünk és vitatkozunk róluk. Nehéz is kiemelkedni a tudatunkba szakadt új benyomások tömkelegéből... inkább sután, kábán rángatózunk a tények és hangulatok visszásságai közt. Pedig az eseményeknek értelme van s ebből az értelem-ből előbb-utóbb mégis csak le kell vonnunk a történelmi tanulságokat.

A csehszlovákiai változások kisebbségi vonatkozásain túl ráeszméltünk-e már a döntő és lényeges fordulatra: a német nagyhatalom új terepszerzésére? Aki csak némileg is ismeri a német hódítások történetét, tudja, hogy Kelet-Európa ugyanaz a kíváncsogó gyarmati tápterület Németországnak, ami Japánnak Kína és Olaszországnak Észak-Afrika. Ez a terület többszöröse ugyan Németországnak, de egyenetlenkedő kisebb államaival s egymással szemben bizalmatlan balkáni, dunai és balti nemzeteivel szinte magára hívja idegen hódítók figyelmét. Európa nagyobbik fele ez, de elmaradt világ. Évszázadokon át osztrák, orosz és török zsarnokság akasztotta itt el a népek szabad fejlődését s ha a világháború után meg is születtek itt a szabad nemzeti államok, Nyugat-Európa előnyét nem hozhatta még be ezen a tájon húsz esztendő. Ha a kelet-európai népek összessége szempontjából próbáljuk megítélni a mai történéseket, akkor Csehszlovákia bukása komoly figyelmeztetés. Ez az ország helyzeténél fogva Kelet-Európa legnyugatibb védőbástyája lehetett volna, ha belső nemzeti torzalkodásai alkalmatlan-ná nem teszik erre a történelmi feladatra.

Míg azelőtt Csehszlovákián át nyomult be mélyen Nyugat-Európába a szláv–magyar–román világ, éppen a német hatalom legérzékenyebb földrajz-politikai pontján, rövid néhány hét alatt megfordult a helyzet. Ma Prágán, Pozsonyon és Huszton át német számítás igyekszik érvényesülni a balkáni, dunai és balti nemzetek között. Csehszlovákiában nő a német befolyás... ha mozgalmas korunk politikai hasonlataival akarunk élni, nem lehetetlen, hogy ez a térdre kényszerített ország hamarosan a németek Mandzskuója lesz. Ugyanolyan faltörő kos, mint amilyent a japán uralom fordított Kína még meghódítatlan tartományai felé a mandzsu állam alakzatában.

Most, hogy Csehszlovákia megtört s nemcsak nemzetiségi területeit, de függetlenségét is elvesztette, fel kell vetnünk magunkban őszintén a kérdést: vajon a németek kárpáti térhódításán nem veszíthetjük-e el mindazt, amit a kisebbségi területek visszaszatolásán megnyertünk? Vizsgáljuk meg lelkiismeretünket. Amit 1849-ben és 1919-ben dunai szomszédaink a magyar demokrácia s a saját jövőjük ellen elkövettek: nem segítük-e most mi is elő a nyugati hódítók bevonulását a Kárpátok közé?

Elfelejtjük egyre az ősi tanulságot. Valahányszor egymást gyűrjük le a Balkán s a Balti-tenger közt szélesedő térségeken, mindannyiunk függetlenségét is elveszítjük.

Balogh Edgár: *Íratlan történelem*. Kolozsvár, 1939, Erdélyi Enciklopédia, 104–108. o.

1. A condottierik a késő középkor és a reneszánsz pénzért kapható zsoldosai voltak. A szövegben használt kifejezés egyszerre utal a programszerű irredentizmus kalandoraira és fizetett ügynökeire.
2. A fiatal felvidéki generációnak a romantikus patriotizmusból és a demokratikus gondolatból kibontakozó, az együttműködést szorgalmazó (aktivista) csoportja, amelynek egyik szárnya igen közel került a kommunista mozgalomhoz.
3. A Münchenben ülésező angol–francia–olasz–német nagyhatalmi értekezlet 1938. szeptember 29-ről 30-ra virradóra meghozott döntésében Németországnak ítélte a csehszlovákiai Szudéta-vidék német többségű területeit.

Jegyzetek

TERVEK A REVÍZIÓRÓL

Horthy Miklós: *Emlékirat a külpolitikai helyzetről és annak behatásáról a magyar nemzeti hadsereg feladataira* (Siófok, 1919. október 28.)

Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérsege
Emlékirat a külpolitikai helyzetről

Szigorúan bizalmas, sajátkezű
felbontásra a Miniszter Úr által

Nagyméltóságú Friedrich István Miniszterelnök Úrnak
Budapest

Siófok, 1919. október 28-án

A mellékletben van szerencsém Nagyméltóságodnak egy emlékiratot átszármaztatni, melyet egyidejűleg a Külügyminiszter Úrnak és a Hadügyminiszter Úrnak is megküldök.

Fogadja Nagyméltóságod nagyrabecsülésem őszinte nyilvánítását.

3 drb. melléklet.

Horthy

EMLÉKIRAT
a külpolitikai helyzetről és
annak behatásáról a magyar
nemzeti hadsereg feladataira

A fővezérség a mostani időpontot alkalmasnak találja arra, hogy a külpolitikai helyzetet katonai-politikai szempontból áttekintse, és ezen helyzet megbírálásából azon követelményeket szűrje le, melyek a magyar nemzeti hadsereg szervezése és hadművelleti képességének elérése érdekében kielégítendőek volnának. Ezzel még a látszatnak is elejét akarja venni, hogy a külpolitika vezetésébe beleszóljon, hanem csak azt akarja elérni, hogy a nézetek tisztázása után biztos alapot nyerjen a katonai munkálatok számára.

I. Románok

Jelenleg és a közeljövőben a fő ellenségünk a román, egyrészt mert katonailag a legerősebb valamennyi ellenfeleink között, másrészt azért, mert területiális aspirációinak túltengése leginkább veszélyezteti Magyarországot létfeltételeit.

Ha ezt felismertük, akkor kötelességünk már most ezen harcra előkészülnünk.

Szerencsétlenül befejezett 5 éves háború után szerzett tapasztalataink arra vezetnek, hogy csak akkor kezdjük meg Romániával szemben fegyveres leszámolásunkat, amikor úgy diplomáciailag, mint gazdaságilag és katonailag minden elő van készítve a katonai teljes sikerre. Addig bármiképpen ellenkezik ez kívánságunkkal, várunk, hallgatunk és dolgozunk kell.

A jelenlegi katonai erőviszony a románokkal szemben:

A román hadsereg jelenlegi helyzete az 1. számú mellékletben van feltüntetve.

A kb. 29 gyalog és 2 lovashadosztályból álló román hadsereg ez idő szerint zömével (13 gyaloghadosztály) Magyarországon; csaknem $\frac{1}{3}$ -ával (9 hadosztály) az orosz besszarábiai fronton s csekélyebb részekkel (kb. 3 hadosztály) a bolgár fronton van lekötve, míg 4 gyaloghadosztály utolsó időben az ország belsejébe lett visszavonva. A román haderőket ez idő szerint nem lehet egyöntetűeknek minősíteni; az ún. román kir. hadosztályok erősen különböznek az erdélyi és bánáti, valamint a légiós hadosztályoktól; míg előbbiek román kir. hadosztályok úgy szervezés, mint kiképzés és fegyelem tekintetében jóknak minősítendőek, addig a 7 erdélyi és bánáti, valamint a 3 légiós hadosztály határozottan gyengébb anyagból lévén összeállítva, csak mint másodrangú alakulat vehető számításba. Az utóbbi hadosztályoknál több ízben észlelt fegyelmetlenség ezen csapatok értékét lényegesen leszállítja.

Mindenesetre ki kell azonban emelni, hogy Románia mintegy 20 hadosztályt kitevő anyaországi csapataival Kelet-Európában ez idő szerint a legszámtovább katonai tényező, annyival is inkább, mert az őt környékező országok hadseregei, Szerbiát kivéve, jelenleg komoly veszedelmet nem jelentenek számára. A román hadseregben nagyobb szabású vörös mozgalom eddig nem volt észlelhető, tehát ezzel egyelőre nem számíthatunk.

A románok katonai helyzete az utolsó napokban még annyiban is erősödött, amennyiben a szerbekkel való összeütközés lehetősége a Bánát miatt kisebb lett.

Általános helyzetének gyengéi a következők.

a) Magatartásuk Magyarország megszállása alkalmával nemcsak hogy minden magyart ellenfeleinek táborába szorított, úgy hogy a barátságos megegyezés majdnem illuzórikus lett, hanem az antant államok szimpátiáját is, különösen az angolokét és amerikaiakét, szembetűnően és fokozatosan veszítik.

b) Területi aspirációiknak túltengése folytán a többi szomszéd államokkal is képződtek súrlódási felületek, úgy hogy ellenfeleiknek táborába számíthatjuk még a bolgárokat (Dobrudza miatt) és a szerbeket (Bánát miatt), míg Gyenyikin¹ és az ukránokkal szemben az ellentétek még lappangó stádiumban vannak. Utóbbi időben még jelei annak a lehetőségnek is tűntek fel, hogy a rutén lakta vidékek birtokbavételének kérdésében a csehekkel is ellentétbe kerülnek.

c) A románok által megszállott területen különösen Erdélyben a román erőszakoskodások napról napra izzóbb hangulatot szülnek. A román hatóságok ilyképpen működése nemcsak a magyarokban és a székelyekben neveli a már úgyszólván meglévő ellen-szenvet, hanem a szász és még a román ajkú lakosságban is elégedetlenséget okoz.

d) Belpolitikai ellentétek is észlelhetők, amennyiben a most meghódított országrészek messze menő autonómiát követelnek és ezáltal szeparatiztikus tendenciákat mutatnak érvényre, annak dacára, hogy ezen országrészekben a román nemzetiségűek abszolútisztikusan kormányoznak.

Ezen gyöngeségek dacára Románia katonai ereje ma oly nagy, hogy jelenleg a magyar csekély haderők (legfeljebb 3 hadosztály, kevés tüzérséggel, hiányos felszereléssel és kevés lőszerrel, utánpótlási lehetőségek nélkül) még akkor sem szállhatnak vele eredményesen szembe, ha a már nagyon előrehaladott szervezést Erdélyben és a románok által megszállt más területeken számításba vesszük. Huzamos időre lesz szükség. Huzamosabb időre lesz szükség, míg az erőviszonyok a kívánatos mértékben megjavulnak, ha több szerencsés és véletlen körülmény összejárása nem érlelné meg hamarabb az időt. Az összes ilyen körülményeket figyelemmel kell kísérni, de nem számolhatunk az eshetőséggel. Ha ez nem következne be, úgy egy előzetes becslés alapján 1921 tavaszán leszünk legjobb esetben azon helyzetben, hogy sikeres támadásra gondolhatunk, ezt is csak akkor, ha az addig elmenő időt céltudatosan és alaposan felhasználjuk az erőviszonyok javítására.

Ezen célra szükséges:

a) Románia diplomáciai bekerítése,

b) Magyarország erősödése nemzeti irányban, területre és általános külföldi tekintélyünkre nézve, gazdaságilag és katonailag.

c) Az „irredenta” szervezkedés intenzív folytatása Erdélyben és a többi románok által megszállott területen.

ad a) Gyenyikinnel és az ukránokkal helyre kell állítani a szoros katonai-politikai összeköttetést, hogy előkészületeink párhuzamosan és tervszerűen folyjanak.

Románia ezen frontján a legfontosabb tényező Gyenyikin.

Ennek jelenlegi hadserege:

70 000–80 000 főből és melyet kozákalakulatok és orosz fehér csapatok képezik. Hadserege a legutolsó hírek szerint sikeres előnyomulásban van észak felé.

Jelentősége nemcsak számában rejlik, hanem abban is, hogy előre láthatólag ebből a csapatból kikristályosodik [az] oroszországi rendnek helyreállítása. Nagyon valószínű

Gyenyikin további előnyomulása folytán, hogy a románokkal szemben álló III-ik orosz vörös hadsereg, mely lassankint nagyon hátrányos helyzetbe juthat, átpártol vagy széjelzüllik, mely eredmény az ukrán viszonyokra is befolyással lehet. A Gyenyikinnel való összeköttetés tehát különös fontossággal bír.

Ami Bulgáriát illeti, ennek katonai ereje:

kb. 60 000 fő. Egyelőre katonai helyzete nagyon kedvezőtlen, a fegyelem rossz, a felszerelés több mint hiányos. Azonkívül az egész ország szigorú antant ellenőrzés alatt áll. Az utóbbi napokban Bécsből az a hír terjedt el, hogy Bulgária a dobudzsai kérdésben kiegyezésre jutott a románokkal, úgyhogy a bolgárok állítólag szerződést akarnak kötni a románokkal, mely szerint a bolgárok Romániát egy szerb támadás esetében támogatnák. Ez a hír még megerősítésre szorul. Ennek dacára azonban a bolgár-román ellenszenv az utolsó háborús emlékek alapján alig lesz a bolgár nép szívében annyira áthidalható, hogy egy általános támadási tervben Románia ellen Bulgária ne venné ki a maga részét. Itt tehát ügyes és tapintatos eljárás mellett eredmény számunkra bizonyosan nincs kizárva.

II. S–H–S állam A románok diplomáciai bekerítésénél legnagyobb fontossággal fog bírni: *Jugoszlávia*. Itt azonban egyszersmind a legnehezebb feladattal áll szemben a magyar diplomácia. Azért fontos a szerbek közreműködése Románia bekerítésében, mert akármily nehézségekkel küzdenek ma politikai túltengésük folytán, mégis ők képviselik a románok után a legfigyelemreméltóbb katonai erőt a közeli keleten. Akármily kevésbé akcióképes ma a szerb hadsereg, mégsem szabad volna elfelejtenünk az ószerb katona mindig megmaradó kitűnő tulajdonságait.

A jugoszláv hadsereg jelenleg kb. 19 gyalog- és lovashadosztályból áll; ezen haderőből kb. 8 gyalog- és 2 lovashadosztály az Orsova–Báziás–Nagykikinda–Szabadka–Baja–Pécs–Muraszombat mentén fekvő vonalon van összpontosítva; a fent említett erők zöme, 5 gyalog- és 2 lovashadosztály a Bánátban vonult fel az ott csoportosított román erőkkel szemben (lásd a 2. sz. mellékletet).

Jugoszláv részről az olaszokkal szemben 4 gyaloghadosztály, a bolgárokkal szemben 3 hadosztály van összpontosítva; BHD² és Albánia területén pedig 4 gyenge, főleg újonnan megszervezett alakulatokból felállított hadosztály van elhelyezve.

A jugoszláv hadosztályok nem értékelhetők egyetemlegesen. A régi szerb hadosztályok képezik a haderő feltétlenül biztos, fegyelmezett és katonailag igen értékes magvát. Az újonnan alakult hadosztályok részben még kiépülőfélben vannak, anyaguk kevésbé megbízható, fegyelmük helyenként laza. A horvát, mohamedán és montenegrói katona – mondhatni – teljesen szerbellenes, és titkos szervezkedéseikről is van tudomásunk.

A vörös mozgalom lehetősége a szerb hadseregben kétségtelenül fennáll, némely hírek annak látható időn belül kitörését jelentik. Ha ezen híreket nem is fogadjuk el szó szerint, ezek mégis arra vallanak, hogy a szerb hadseregnek ezekkel a nehézségekkel küzdeni kell. A jugoszlávok katonai helyzetét jelenleg nagyban gyöngítik azon elmentétek, melyek mindenütt a szerbek által újonnan megszervezett területeken mutatkoznak. Olaszországgal szemben a fiumei kérdés³ megoldásáig a jugoszláv katonai erők nagyrészt ott vannak lekötve. Tényleg a szerbek jelenleg nagyobb erősítéseket irányítanak a tenger melletti vidékekre.

A horvátokkal, szlovénekkal, Boszniában, Montenegróban és Albániában napról napra növekedő nehézségek merülnek fel. A katonai nehézségeket tetézik még a gazdasági nehézségek, úgyhogy a szerbek jelenleg katonailag aligha jönnek számításba mint komoly ellenfelek. Horvátországban állítólag november közepén egy nyílt lázadás kitörésétől tartanak. Tényleg észlelhető, hogy szerb csapatok horvát területre szállíttatnak, valószínűleg ezen lázadás meggátlására.

Másképp azonban a jövőre minden okunk megvan rá, hogy Jugoszláviával egészben és annak részeivel (Horvátország, Szerbia) *lehető jó viszonyt* tartsunk fenn, mégpedig

lennünk arra, hogy a szerbek barátságos érzésének további fejlesztése abba az akadályba ütközik, miszerint a szerbek tartanak a Habsburgok ismét magyar trónra való jutásától, ami által kristályosodási pont keletkezne a régi Osztrák–Magyar Monarchia visszaállítására, másrészt pedig érdekük, hogy mi jelenleg, míg a béke nincsen megkötve, ne erősödjünk, és így ellent ne állhassunk a követeléseiknek.

Az utóbbi ellentét a béke megkötése után enyhülni fog, az első aggály pedig ügyis diplomáciai tevékenység által elosztható lesz. A szerbekhez való jó viszony megerősítésére [sic!] tehát, tekintettel a különös nehézségre, egy kiváló, erre különösen alkalmas diplomáciai kiküldöttet követel.

Ennek diplomáciai munkájára a következő irányelvek lennének mérvadók:

1. Szerbiának külső állását erősíteniünk kell azáltal, hogy közreműködünk az olasz–jugoszláv kérdés kedvező megoldásában, amivel egyrészt Szerbiának teszünk szolgálatot, másrészt a szerb erőket felszabadítjuk a Románia ellen irányuló akcióra.

2. Ami pedig a Jugoszláviához való kölcsönös viszonyunkat illeti, azon alapgondolat legyen a vezető, hogy magunkat le nem kötve megvárjuk azon biztos jövő időpontot, amikor a szerbek a hadjárat zsákmányát felemészteni nem tudván, a mindig növekvő belső nehézségeiktől késztetve mihozzánk még jobban közelednek. Ezen jövőendő kedvező alkalmat kihasználva mi magunk léphetünk aktív módon előtérbe, hogy a szerbeknek a közeledést megkönnyítsük. Ekkor még egy tartós véd- és dacsövetség megkötésébe is beleegyezhetnénk azon feltétel alatt, hogy Szerbia maga részéről beleegyezne Horvátország Magyarország[hoz történő] csatlakozásához.

Összegezve a Jugoszláviáról eddig mondottakat, még egyszer kiemelni óhajtom, hogy bármiképpen fejlődjenek a dolgok, a szerbektől Románia ellen várt katonai segély biztosítása az első és legfontosabb érdekünk, melyet kockáztatni semmi körülmények között nem szabad. Ez legyen irányadó az összes Jugoszláviával, vagy annak egyes részével szemben teendő diplomáciai lépésekre.

*A magyar hadsereg
erősödése*

Az előbb megvilágított bekerítési igyekezet azonban magában nem lesz elegendő célunk elérésére; a legmegbízhatóbb tényezőnk a saját erő lesz, az ország belső erősödése és az evvel párhuzamosan haladó, a nemzet összességére támaszkodó hadsereg fejlődése.

A hadsereg erősödését tehát minden téren pártfogolni kell. Ebben az irányban lefektetett [sic!] tőke kétségkívül gazdag jutalékot fog hozni.

Magyarország erősödése és különösen a magyar nemzeti hadsereg kiépítése [elé] azonban akadályok fognak gördülni, mégpedig a mireánk szabandó békefeltételek alakjában – még akkor is, ha a hadsereg fejlesztésében az antant békefeltételeket ügyesen kijátsszuk.

Ezen békefeltételek azonban idővel veszíteni fognak bénító hatásukból.

- a) előreláthatólag bekövetkező olyan körülmények által, amelyek rajtunk kívül állanak.
- b) a saját politikánk ügyes vezetése által.

ad a) Az antant nagyhatalmak jelenleg kényszerhelyzetben vannak kis szövetségeseikkel szemben. Ha az általános béke megkötésével a nagyhatalmak honorálták kis barátaik érdemeit és ezáltal teljesítették szövetségesi kötelezettségeiket, úgy egészen új, saját akaratunktól függő helyzet fog beállni országunkra nézve, melyhez a már minden kötelezettségtől felmentett nagyhatalmak kizárólag saját érdekeik szempontjából, de nem együttesen, hanem külön-külön fognak állást foglalni. Az antant államok közötti viszonyban máris észlelhetők szakadások, melyek idővel bizonyára még mélyebbek is lesznek.

Ha nekünk sikerülni fog egy antant csoport érdekelttségét elérni, akkor nem is lesznek az az egységes antant hatalom, amely a diktált békefeltételek betartását továbbra is kényszeríthetnék.

Az itt kikristályosodott vélemény szerint az angolok nem zárkoznak el az irántunk való szimpátiáiknak a románok rovására kifejezést adni. Közeledésüket fogadjuk a kelő méltósággal, legyünk iránta fogékonyak anélkül, hogy magunkat karjaikba vetnők.

Általában véve örömdetesnek vélem, hogy Magyarország lassankint a francia érdekszférából teljesen kiválik és Angolországhoz közeledik, mert az angol nemcsak aránytalanul hatalmasabb a franciánál, de utóbbi mindig a fajrokon románt fogja pártfogolni.

Az antant államok, főleg Angliát és Amerikát [tekintve], mindenképpen érdekelve vannak, hogy a Duna középfolyása mentén rendes viszonyok uralkodjanak, mert ezen fontos kereskedelmi út csak ezáltal lesz az ő részükre biztosítva.

Saját benső megújódásunkkal be kell bizonyítanunk, hogy a Duna-menti államok (beleértve az egész Balkánt) között Magyarország már ezeréves történelmi múltjánál és magasabb kultúrájánál fogva egyedül képes arra, hogy mint a rendfenntartás biztos nyugvópontjának [sic!] tekinthet, és hogy Románia ebben a tekintetben nem mérkőzhetik velünk. Hogy ezen képességünket bebizonyítsuk

1. el kell háritanunk egy újabb bolsevista kitörést,

2. óvakodnunk kell minden cselekedettől, mely túlságosan reakciós természeténél fogva az országon belül zavart idézhetne elő, valamint más irányú túlzásoktól,

3. külön súlyt kell fektetnünk hadseregünk fegyelmezettségére, felfegyverzésére, felszerelésére, valamint megbízhatóságára. Ma Magyarországnak nem is lehet rövid időn belül nagy hadserege, de a meglevő hadsereg kvalitatív minden ágazatban egyenrangú legyen. A bolsevista visszaeséstől legjobban kell őrizkednünk, mert már ennek csupán a látszat[a] is elegendő ürügy arra, hogy a románok Magyarország belső ügyeibe is beavatkozzanak – természetesen egészen más okból, mint hogy rendes viszonyokat teremtsenek. A románok politikai fő célja kétségkívül az, hogy Magyarországon az anarchia és a káosz permanenciába legyenek helyezve, mert csak így élvezhetik „győzelmeiknek” gyümölcsét. A mi területünk kiürítése tehát semmiképpen sem elegendő, hanem kieszközlendő volna, hogy a románoknak semminemű címen vagy ürügy alatt befolyás ne engedtessek át. Likvidációs vagy jóvátételi bizottságokban csak a négy nagyhatalom vegyen részt, mert ezeknek a rend fenntartása Magyarországon érdekükben áll.

Ha a tekintélyünk az elébb ecsetelt elvek betartása folytán növekedett, akkor fejlesztést szerezünk arra nézve is, hogy területünkön kívül is felléphessünk mint a rend védői.

Az általános helyzet folytán elsősorban Ausztriában várhat miránk ezen feladat.

Ausztriában napról napra növekszik a vörös mozgalom. Nekünk csak érdekünk lehet, hogy ez mihamarabb kitörjön, hogy ezt a mozgalmat a fehér színezetű o[sztrák] tisztikarral és a keresztényszocialista vidéki körökkel együtt elnyomjuk, és ezáltal barátságos helyzet jöhhessen létre közöttünk, miáltal ebben az irányban nem lennénk katonailag lekötve. De a kitörés csak akkor volna kívánatos, ha a románok legalább a Duna-Tisza közti területet kiürítették, mert különben félni kell, hogy az antant a rend helyreállításával a románokat bízta meg.

Közegeink a következő antivörös osztrák szervezeteket állapították meg:

1. Egy tábornok nagy organizációt csinál, mely nemcsak tiszt köröket ölel fel magában, hanem továbbbszolgáló altiszteket is.

2. Egy volt államférfiú a polgári pártokat szervezi, állítólag már 4000 fegyver felett is rendelkezik.

3. Tiroli szervezkedés.⁹

4. Orel-párt,¹⁰ mely állítólag sok pénz felett rendelkezik.

5. Azonkívül az osztrák arisztokraták és plutokraták¹¹ is szervezkednek.

Mi az egész nevezett mozgalmat úgy segíthetjük legjobban, ha a mi területünkön szervezkedési és gyülekezési helyet bocsátunk rendelkezésre. Tisztán magyar szempontból tekintve elég erkölcsi jogosultságunk van erre, mert ezáltal azon mozgalom mellett dolgozunk, melyet Böhm Vilmos volt magyar hadügyminiszter és vörös fővezér (jelenleg állítólag Volkswehr-alezredes) ellenünk irányít.

Ha tehát a vörös mozgalom kitörésekor készségsben akarunk állni, szükséges haladéktalanul előkészítenünk, illetőleg segítenünk

III. Ausztia

- a) az osztrák szervezkedést a mi területünkön és a mi védelmünk alatt.
- b) Ehhez fegyvert kell készenlétbe helyeznünk.
- c) Elég erős saját fegyveres erőt kell kiszemelnünk, tehát szerveznünk.
- d) A különféle osztrák szervezkedések részére teremthetünk egy közös platformot, hogy ezek működését egy kalap alá hozzuk.

Az osztrák akciót aránylag kevés saját erővel lehet véghezvinni; a küzdelmet elsősorban majdnem az egész osztrák tisztikar és az osztrák vidéki népesség fogja kivívni; mi-ránk csak az a feladat hárul, hogy támaszul szolgáljunk nekik. Az ellentáborban levők helyzete a következő.

Az osztrák hadsereg jelenleg újjászervezkedés alatt áll, de annyira ki van szolgáltatva a katonatanács terrorjának, hogy mintegy 55 ezer ember erősségű csapatai nem jelentenek számottevő tényezőt. Megjegyzendő még, hogy csak a wieni és w[iene]r-neustadti Volkswehr alakulatok eszközei a szociáldemokrata iránynak, míg a vidéki csapatok többnyire keresztényszocialisták.

Hogy az osztrák akció csak támogatás kívülről, avagy egy aktív lökés legyen, az a körülményektől fog függni. Az utóbbinak az a hátránya van, hogy tekintve a desperátus és csőd előtt álló osztrák gazdasági viszonyokat, nekünk mint megszálló hatalomnak egy huzamosabb időn át el kell tartanunk a megszállott területet; ezt figyelembe kell vennünk. Talán segíthetne ebben az antant (angolok).

Egy kis résszel való aktív benyomulásnak azonban az a nagy előnye volna, hogy ez jobban lekötelné a rendszerető Ausztriát, hátránya azonban abban rejlik, hogy úgy a csehek, mint a szerbek és a románok egy ilyen akcióban a régi monarchia visszaállítása érdekében elkövetett kísérletet látnának.

Mindenesetre az osztrákoknak segítségünk fejében le kellene mondaniuk területi aspirációikról velünk szemben.¹²

Gazdasági szempontból tekintve nem volna előnytelen, ha egy rendezett viszonyú Ausztria valamely formában csatlakozást keresne Magyarországhoz. Ausztria elvesztette az ipar terén azon túlsúlyt, amely eddig a magyar ipar fejlesztésére károsan hathatott volna, és földművelési szempontból oly kevéssé tud a saját lábán megállni, hogy szomszédjaitól vagy a messzebb külföldtől lesz függővé. Míg tehát egyrészt nincs sokat tartanunk iparának konkurenciájától, úgy másrészt csak nyerhetünk, ha Ausztriát gazdasági érdekkörünkbe bekapcsolhatjuk. Nézetem szerint az a számtalan híd, amely évszázadokon át összekötötte Magyarországot Ausztriával, még nincs egészében lerombolva; segítsük Ausztriát rendes viszonyok elérésére, akkor vele barátságos lábon élhetünk.

Természetesen ki van zárva a régi osztrák–magyar viszony, mely egy osztrák hegemoniát képvisel; a dolgok fejlődésénél fogva ellenkezőleg egy magyar szupremácia elérésére kell törekednünk.

IV. Cseh Szlovák állam [sic!]

Ha a fentiek által tekintélyünk növekszik, akkor a cseh-tót viszonyokat kihasználva megalkalom fog nyílani területi erősödésre is.

1. A hangulat a tótok közt mindegyre izzóbb lesz Felső-Magyarországon, mindinkább erősödik az a párt, mely Slovensko valamelyes formában való kapcsolatát kívánja Magyarországhoz teljes autonómiával (Hlinka).¹³

2. A papságnak még mindig nagy befolyása van a tót népre, amely mindinkább elidegenedik a köztársasági államformától, mert bensőleg mindig monarchikus érzelmű volt. Ha tehát a tót propagandánkba felvesszük a király gondolatot [sic!] is, akkor ezzel a csehellenes érzelmet nagyon hathatósan tápláljuk. Némely vidéken talán nem is volna célszerű mindjárt a magyar királyságot propagálni, hanem meg kell elégednünk a monarchista érzelmek fejlesztésével általában, és csak a viszonyok fejlődéséhez mérten jöjjön a Szt. István korona, végül a leendő magyar király személye a térítési ideák sorába.

3. Ezen viszonyokat tekintve egy, a tótok visszacsatolására irányuló akció a csehek ellen nagyon kilátásos, annál is inkább, ha a cseh haderőt vesszük szemügyre.

A cseh haderő jelenleg 12 gyaloghadosztályt tesz ki. Ezen haderő részben a ma cseh szlovák [sic!] állam területén kiegészítődött azelőtt közös Honvéd és Landwehr¹⁴ csapatokból, részben pedig legionáriusokból¹⁵ van összeállítva.

A 12 hadosztályból 6 a magyar területen, 3 a lengyel fronton, 3 pedig az anyaországban, illetőleg a német fronton van elhelyezve.

Cseh szempontból tekintve feltétlenül megbízhatónak csakis a legionáriusok minősíthetők, a többi csapatrészben helyet foglaló magyar, német és tót elem nemzeti, a cseh állam pedig politikai szempontból megbízhatatlan. Az országban növekvő bolsevista mozgalom már a hadseregben is erősen érezhető, a fegyelmet a katonatanácsok működése erősen aláásta, nehezebb feladatokkal ez a hadsereg aligha fog megküzdhetni. A cseh szlovák [sic!] hadsereg csekély értékét a magyar szovjet hadsereggel vívott harcai mindennél jobban bizonyítják. Bár kívánatos volna, hogy a csehekkel való leszámolás az előbb ecsetelt német-osztrák akció után történhetnék, mégis megeshetik, hogy a cseh államban a vörös színezetű zendülés hamarabb kitör. Sok jel mutat erre a lehetőségre: tót katonák Prágában nem akarnak szolgálni és haza akarnak menni, míg a csehek katonailag megbízhatatlanok és legutóbbi tradíciójukhoz híven nem szeretnek harcolni. Azonban biztosan csak a tót mozgalom kitörésére számíthatunk, mert a bolsevizmusról szóló hírek utóbbi időben túlzottaknak bizonyultak.

A cseh akciót a következő részekből kell összeállítani:

1. Lökés kívülről, Lengyelországgal egyetértőleg az ő területükön szervezünk egy tót légiót (körülbelül 10 000 embert), mely északi irányból nyomulna be a csehek ellen. Ezen akció létrehozatalán Csekonics gróf¹⁶ és Guillaume ezredes fognak fáradozni.

Ehhez nekünk valószínűleg csak pénzzel kell hozzájárulnunk (10 000 fegyver beszerzésére költségmegtérítés). Mivelhogy Lengyelország különösen óhajtja, hogy Magyarországgal közös határt bírjon, és Felső-Magyarországra vonatkozólag a désinteressement-ját,¹⁷ ezen akciót minden eszközzel támogatnunk kell.

2. Az olasz hadifogságból visszajött tót ajkú katonákat Zalaegerszegen egy légióba szervezzük, mely déli irányból nyomulna elő a csehek ellen. Ezen szervezésnél főképp arra kell nézni, hogy ennek a légiónak a tisztjei, illetőleg vezetői tót ajkú egyének legyenek.

Az 1. és 2. alatt jelzett akciót előnyös volna minél előbb elintézni, mert előttünk van a tél, és a hosszú várakozás a hangulatra káros hatással volna.

3. Saját reguláris csapatok déli irányból megszállják Pozsonyt, Komáromot és Párkányánát azon esetben, ha a csehek a belső forradalom kitörése vagy az 1. és 2. alatt jelzett külső nyomás folytán vissza-vonulnának. Megjegyzendő, hogy Pozsony megszállása óriási erkölcsi hatással bírna.

4. Az irredenta szervezést minden eszközzel fejlesztjük.

5. Ezen akcióval össze lehetne egyeztetni a Csehország német ajkú lakosságánál (Sudeten tartományok) kifejtendő irredenta mozgalmat. E célból szükségessé vált az összeköttetés felvétele Lodgmannel,¹⁸ mi Csekonics gróf útján történik.

Az 1., 2. és 3. alatt kifejtett akció megkezdésére okvetlen szükséges, hogy a románok legalább is a Duna-Tisza-közét kiűritették légyen.

Az eddigi fejtegetés főképpen Románia bekerítésének és a saját erősödésünknek volt szentelve, néhány szóval még a románok ellen irányuló irredentát érinteném. Irredenta

A céltudatos, konzekvens és az illető területre, valamint időpontnak megfelelő propaganda annyira előkészítheti a talajt, hogy akarátunkat aránylag nagyon kevés vérrel, de annál biztosabban és tartósabban tudjuk keresztülvinni — ha az idő erre megérett.

Erdély szervezkedése ezen a téren nagyon előre van haladva a székelyek és magyarok között. Az egész mozgalmat erősen kezünkben kell tartanunk, mert félő, hogy ez a magyarok természeténél fogva kitör, még mielőtt megért az ideje.

Hogy egy ilyen idő előtti kitörés milyen káros hatással van az egész ügyre, nem kell bővebben kifejteni. Állandó összeköttetés révén ezt mindenáron meg kell akadályozni.



FRIEDRICH ISTVÁN LÁTOGATÁSA
HORTHY MIKLÓS FŐVEZÉRNEL
SIÓFOKON, 1919. AUGUSZTUS

Célszerű volna, ha nekünk sikerülne az erdélyi németajkú lakosságot is a mi pártunkra hozni: sok évszázad közös történetének emléke és a majdnem ezer éves Szt. István koronájának varázsa lesznek azok a vonzó pontok, amelyek rájuk a legerősebben fognak hatni. És talán az erdélyi románokra is fognak ezen pontok némi hatást gyakorolni.

Összefoglalás

Az előbbiekből kitűnik, hogy Magyarország politikai fő célja a románokkal való elszámolás előkészítése legyen, ehhez azonban idő kell. Ezt az időt fel kell használni a románok politikai bekerítésére, mialatt minden ellenségeskedés elől ki kell térni velük szemben.

Ellenkezőleg: látszólag barátságos viszonyt kell szorgalmaznunk, hogy féltékenykedésüket elaltassuk. S-H-S állammal jó megélhetést keressünk, amely idővel talán őszinte barátságba is mehetne át. Legközelebbi időn belül azonban alkalom nyílhatik számunkra, hogy két irányban fejthetünk ki akciót, melyek nemcsak tekintélyünk és katonai helyzetünk emelésére lesznek képesek, hanem melyekkel terület visszaszerzése is járna. Az első irány a már megjelölt ausztriai akció, a másik irány a cseh akció volna.

Célszerű és kívánatos volna részünkre, ha először az osztrák akciót vihetnők keresztül és azután a cseh akciót; de el kell készülnünk arra a nem kedvező esetre is, hogy mind a két akciót egyszerre kell elintézni, mert a cseh-tót kérdésnek megoldása máris nagyon égető.

Javaslom, hogy az itt röviden vázolt kérdések egy Minisztertanácsban tárgyalassanak azon célból, hogy egységes felfogás alapján az összes illetékes körök párhuzamos irányban működjenek.

Ha a Minisztertanács a Fővezérség felfogását osztja, akkor kérem elhatározni, hogy:

1. a miniszterelnök úr elrendelje, miszerint a magyar nemzeti hadsereg legalábbis 7 (hét) gyaloghadosztály és 1 (egy) lovas hadosztály erejéig való kifejlesztéséhez szükséges anyagi (pénzbeli stb.) eszközök biztosíttassanak és minden körülmény között megtartassanak,
2. a magyar nemzeti kormány a fővezérség erre törekedő időközönkénti javaslatait elfogadni méltóztassék és ezekhez az antant államok hozzájárulását a legerélyesebben kieszközölje.

Azonkívül kérek hivatalos meghatalmazást, illetőleg utasítást, egyelőre a következő intézkedések fogantatására:

1. Ausztria antivörös pártjainak szervezkedése Körmend és Hajmáskér környékén, esetleg más helyen engedélyezendő volna.

2. A tót légiók szervezése.

3. A székesfehérvári és szombathelyi körletben annyi mozgó erő volna elhelyezendő, hogy ezek elegendők legyenek úgy az osztrák, mint a cseh akcióra.

4. Az antant előtt eltítkolva, a hadosztályaink tüzéségének erősítését kell keresztülvinnünk, mégpedig úgy az ütegszámnak szaporításával, mint nagyobb kaliberek elhelyezésével.

Az egész itt felsorolt kérdés legnehezebb pontja a sorrend végleges megállapítása lesz, amelyben az egyes fázisok keresztülvieendőek volnának. Minden egyes fázisnál meg kell fontolnunk a hátunk biztosítását, mely legalább a többi aspiráns állam semlegességét kívánja meg, azonkívül az antant nagyhatalmak jóindulatát vagy legalábbis désinteresse-ment-ját. Ezen cél elérésére nem szabad visszariadnunk egy vagy a másik aspiráns állammal való konvenció megkötésétől se. Az olaszok és románok eddigi politikája még erkölcsi szempontból is igazolná az ilyen eljárást. Semmi esetre sem szabad a volt osztrák-magyar politikát követni, mely Szerbiával megkezdte az ellenségeskedést anélkül, hogy a hátunk biztosítva lett volna és miáltal elérte, hogy az egész ég reánk szakadt. Egyszerű volna a kérdés megoldása, ha egy élethalálharc törne ki Románia és Jugoszlávia között.

Elengedhetetlennek tartom a külügyminiszter és a fővezérség (vezérkari főnök) közti szoros összeköttetés létesítését és fenntartását, mert a külpolitikai helyzet a közeljövőben valószínűleg rohamosan fog fejlődni és ezen fejlődést nyomban követniük kell a katonai intézkedéseknek is.

A siker eléréséhez elengedhetetlen, hogy a katonai irányítás egy kézben fekdjék, valamint, hogy a titoktartásra mindenütt rendkívül súly fektetessék.

HL, Vezérkari Főnökség iratai, I. csoport, 1919, Hdm. 2045. 337–345. f.

1. Anton Ivanovics Gyenyikin orosz cári tábornok, a déli területeken harcoló ellenforradalmi csapatok főparancsnoka. *Jegyzetek*
2. Valószínűleg Bosznia, Hercegovina és Dalmácia.
3. Fiuméra Olaszország és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is igényt tartott.
4. A Josip Frank nevét viselő, csekély befolyású, klerikális, Habsburg-barát, élesen szerbellenes horvát nacionalista párt (Tiszta Jogpárt).
5. Ante Starčević nevét viselő, horvát, szlovén és bosnyák felforgató elemeket tömörítő párt.
6. Stjepan Radić erős horvát parasztpártja.
7. Csekély erőt képviselő magyarbarát párt.
8. Horthy itt feltehetően a Liberális Pártra utal.
9. A tartomány önállóságát hangsúlyozó politikai irányzat.
10. Anton Orel jelentéktelen monarchista pártja.
11. Pénzemberek.
12. Ekkor már ismeretes volt, hogy Ausztria magának követelte az ún. Burgenland nyugat-magyarországi sávját.
13. Andrej Hlinka szlovák katolikus pap, autonomista politikus, a Szlovák Néppárt egyik vezetője.
14. Önálló osztrák hadsereg.
15. Az Oroszországban megszervezett csehszlovák hadtest katonái, akik később földjutattásban részesültek – főként Dél-Szlovákiában.
16. Csekónics Iván gróf diplomata.
17. Érdektelenségét.
18. Rudolf Ritter Lodgman von Auen, a csehszlovákiai Deutschen Nationalpartei (Német Nemzeti Párt) vezetője.

Csáky István gróf és Bethlen István gróf, a magyar kormány különleges megbízottainak memoranduma Maurice Georges Paléologue francia külügyi vezértitkár részére a magyar külpolitikai törekvésekről (Párizs, 1920. május 12.)

Magyarország, amely teljesen szabadon és érdekeinek legmegfelelőbb módon alakítja külpolitikáját, felismerve, hogy e téren érdekei Franciaországéival azonosak, kész olyan politikai és gazdasági orientációt követni, amely e szempontoknak megfelel.

Abból a megfontolásból, hogy az egész emberiség számára oly fontos tartós békét Közép-Európában csupán Magyarország és szomszédai kapcsolatainak maradéktalanul kielégítő helyreállítása révén lehet biztosítani, és nem kételkedve abban, hogy ez az általános megbékélés a francia kormány érdekeit kiválóan szolgálja s ennek megelégedésével találkozik, Magyarország hajlandó közvetlen tárgyalásokat kezdeni szomszédaival azzal a céllal, hogy barátságosan és minden érdekelt fél teljes megelégedésére rendezze velük a köztük függőben lévő kérdéseket.

Magyarország a maga részéről a következő pontokat tekinti egy ilyen megállapodás lehetséges alapjainak:

1. A békefeltételekben megállapított határok módosítása oly módon, hogy a magyar faj nagy tömbjéhez szorosan illeszkedő és tisztán magyar jellegű területeket ne válasszák le Magyarországról.

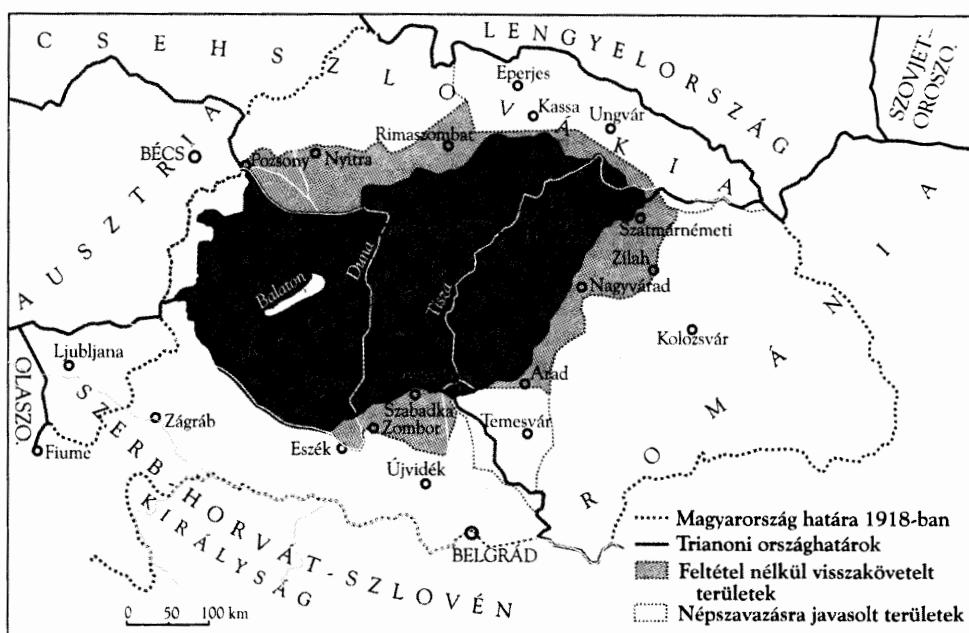
2. Magyarország régi területei egy részének meghagyása, amelyek az ország gazdasági életének és főleg ipari termelésének fenntartásához minimálisan szükséges nyersanyagokat és energiahordozókat adják. (Lásd a mellékelt térképet.)¹

3. A román uralom alatt lévő, többségében magyarok, székelyek és szászok által lakott területeken regionális autonómia. A román, csehszlovák és jugoszláv többségű területeken vallási és nyelvhasználati szabadság, valamint személyi- és vagyonbiztonság a magyar kisebbségek számára.

4. Felhatalmazás a magyarlakta területek peremén élő svábság, valamint a magyar és sváb többségű területek lakossága, továbbá az Ausztriának átadott Nyugat-Magyarország népessége számára, hogy szabadon dönthessen saját sorsáról.

5. A volt magyar állami tisztviselők és az egykori magyar állami vállalati alkalmazottak helyzetének méltányos rendezése.

MAGYARORSZÁG TERÜLETI IGÉNYEI
A FRANCIA-MAGYAR TÁRGYALÁSOK
SORÁN, 1920. ÁPRILIS-MÁJUS



6. Általános amnesztia minden politikai ügyben.

7. Különleges megállapodások megkötése a következő kérdésekben:

A lehető legtöbb árufajtára, különösen a nyersanyagokra kiterjedő kölcsönös kereskedelmi szabadság; a vasúti, postai és távirati forgalom lehető legteljesebb szabadsága; a Magyarország és a szomszédos államok közötti kölcsönös pénzforgalom lehetősége és módozatai; egyöntetű vízügyi szabályozás.

8. A magyar állam által a háború előtt és alatt vállalt pénzügyi kötelezettségek arányos felosztása.

9. Románia vonatkozásában különösen:

A román megszálló csapatok által végrehajtott — a fegyverszüneti szerződésben rögzített szintet meghaladó mértékű — rekvirálások nyomán román területre szállított gördülőanyag, ipari és mezőgazdasági berendezések, valamint nyersanyagok lehető legteljesebb mértékű mielőbbi visszaszolgáltatása.

A máramarosi sóbányák kiaknázására és az így nyert áruk szabad felhasználására vonatkozó engedély biztosítása Magyarország részére.

A magyar kormány különösen nagyra értékelné, ha a francia kormány lehetővé tenné számára e tárgyalások megindítását, és ezek során segítséget nyújtana részére, továbbá ha a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a Jóvátételi Bizottság, illetve a Nemzetek Szövetsége előtt támogatná igényeit, amelyekkel e testületek valamelyike foglalkozik majd.

Papers and Documents, I. kötet, 302–304. o. (285. sz.)

1. A dokumentumkötet jegyzete szerint a térképet a szerkesztők nem találták meg. Biztosra vehető, hogy ez vagy azonos volt az itt közölt térképpel, vagy legalábbis nem különbözött attól lényegesen. *Jegyzet*

Ottlik László: Új Hungária felé (1928. szeptember)¹

Nincsen jó magyar ember, aki kételkednék abban, hogy a Szent István Birodalom területi egysége előbb-utóbb helyre fog állani. Ez a hit már magában véve is jelentékeny politikai erőtenyező, nemcsak azért, mert bennünk, magyarokban fenntartja a lelkierőt a szükséges kitartáshoz, hanem azért is, mert rendkívüli szuggesztív erőt áraszt, amely csüggesztőleg hat azokra, akik az ellenkező hitet szeretnék ápolni magukban és másokban is. Ezt a nagyszabású, történelemépítő szuggesztíót pedig még hatványozottabb erőre emelte angol és olasz barátaink nemes akciója,² amelyet a békeszerződések revíziója érdekében indítottak.

Igaz, hogy az utóbbi időben magas tekintélyű hivatalos helyekről igen határozott „lehűtő” nyilatkozatok hangzottak el a békeszerződések revíziója érdekében folytatott akciók ellen. Nem szabad ezeknek a nyilatkozatoknak a jelentőségét kicsinyelni, de szükséges, hogy megismerjük a sajátképi jelentésüket, mert ebből igen fontos egyéb pragmatikus megismerések is fognak fakadni. Ezek a nyilatkozatok ugyanis csupán arra az egyébként nem nagyon meglepő igazságra figyelmeztetnek, hogy a békeszerződések abszurditásainak felismerésétől a nagyhatalmak által kezdeményezendő diplomáciai akciót várni éppen olyan naiv dolog, mint amilyen együgyűség volt annak idején ölbe tett kézzel várni, hogy a hatalmak „belátása” vagy „elvhűsége” kergesse ki a cseh és a román martalócokat megszállott területeinkről, s megtartsa ott a népszavazást. A nagyhatalmak maguk, mint a nemzetközi politika végrehajtó közegei — aminek, *nota bene*, ma már inkább csak látszanak — egyetlen katonát sem fognak mozgósítani a trianoni szerződés megváltoztatása vagy fenntartása érdekében, de éppen ezért szóval csak azt

fogják mindig támogatni, aki pillanatnyilag erősebb: hiszen ellenkező esetben „blamálhatnák” magukat.

Azokat a mozgatóerőket tehát, amelyek a bizton várt fordulatot a közvetlen okozás útján elő fogják idézni, nem a nyugati világban, hanem itthon, saját portánkon, Nagy-Hungária területén kell felkutatnunk.

Itt pedig két nagy pozitív szellemi áramlattal találjuk szemben magunkat: az egyik mindennapi megbeszélés tárgya, mióta egy vezető magyar államférfi³ rámutatott és találó fordulattal „neonacionalizmus”-nak nevezte el; a másikat ugyanebben a stílusban „neopatriotizmus”-nak nevezhetjük.

Nemzetek élnek, mióta van civilizáció, de nacionalizmusról csak a francia forradalom s a modern polgári osztály (a „burzsoázia”) világnézetének uralomra jutása óta lehet beszélni. A régi középkori eredetű nemzeteket a patriotizmus tartotta együtt. Magyarország például egységes nemzetállam volt egészen a 19. századig, annak dacára, hogy mai terminológia szerint lakossága körében mindig nagy számban éltek a „kisebbségek”. Természetesen szó sem volt arról viszont, mintha az uralom a „többség” birtokában lett volna. Az uralom, mint jól ismeretes, a kiváltságos rendek birtokában volt s ezek sorába felemelkedni teljesen egyenlő esélye volt a „többség” és a „kisebbség” gyermekeinek. A kiváltságos rendek s a Szent Korona tagjai pedig földesurak voltak és testületeikben területi közhatóságok hordozói: eminens érdekük volt tehát a nemzeti birtoktest: az ő dominiumuk területi integritását s a maguk közhatóságainak függetlenségét megővni. Íme: a régi patriotizmus forrása és tartalma. Nagy történeti szerepet töltött be ez az eszmény és nagy emberi magasságokba tudta emelni védelmezőit, de el kellett buknia, mert szűk volt a társadalmi alapja. A „népet” nem vonta be a „nemzetbe” és a védett haza, a „pátria” fiainak nagy többségét merőben eszközök és nem célok gyanánt illesztette be a maga erkölcsi világába.

A francia forradalomban kirobbanó nagy modern eszmeáramlat ezzel szemben kettőt hozott: demokráciát és kultúreszményeket. A rendi társadalom gondolatvilágát a „felvilágosodás” kritikai munkája bontotta szét, amidőn a hagyományos tekintélyek uralmával az „ész” uralmát s a született úrnak és főnöknek alakjával a tehetségével kitűnő egyébként akármilyen „plebejus” származású vezetőnek eszményét állította szembe. A nép gyermekének adott jog a szabadabb érvényesülésre azonban egyúttal a nép nyelvének szabad érvényesülését is követelte. Mivel pedig a demokrácia egyúttal a többség uralmát is jelenti, nyilvánvaló, hogy ahol többféle népnelv „divatozott” egy országban, mely egyébként mindig egységes kultúrterület volt, a többség nyelvének kellett [az] uralkodó nyelv rangjára emelkedni.

Mérhetetlen felületességről tesznek tehát tanúságot azok, akik a „nemzetiségi kérdés” sajnálatos elfajulását hazánkban a „feudalizmusnak” és a „magyar úri reakciónak” iparkodnak nyakába varrni. Ellenkezőleg: a magyarosítási mozgalom és a nemzetiségi kérdésnek ezzel kapcsolatos felmerülése a polgári demokrácia világnézeti gyökereiről fakadt s ha magyar urak állottak is az élén, ez csupán azt mutatja, hogy a magyar nemzeti ősi patriotizmusa legyőzte feudális hajlandóságait: hogy merő patriotizmusból nacionalistákká lettek és hajlandók haladni a polgári demokráciával.

Mindaz, ami a századvégi nacionalizmus arculatán ma elrajzolt vonásnak látszik, a polgári demokrácia jellegzetes stílusát tükrözi. A nacionalista eszményekkel való erősen külsőséges, szóvirágos és vitézkötéses tüntetés, a polgári sznobot juttatja eszünkbe, aki egy kissé megittasodva tetszeleg vadonatúj díszmagyarjában; a centralizáció túlzásba vitele szintén polgári tradíció: hiszen a feudális urak befolyása alatt álló területi autonómiák ellenében a polgári elem, mint bürokrata és mint tőkés egyaránt a központi hatalom erősítése által iparkodott befolyását erősíteni s ugyancsak centralisztikus irányban hatott a polgárság kapitalisztikus orientációja, amely mindenütt áttörni iparkodott a lokális kereteket, hogy a gazdasági életet szabadon szervezhesse széles, országos alapon; polgári intellektualizmus végül az a felfogás, amely a nemzeti kultúrát úgyszólván kizárólag az irodalomban látja megtestesülni és nem képes felismerni

az egyetemes szellemi konstitúcióban rejlő hagyományos értékeket, amelyek a legkülönbözőbb nyelveken beszélő, de ősi sorsközösségben élő népek gondolkozásmódjának, érzelm- és kedélyvilágának, valamint művészi alkotóerejének stiláris egységében a szellem azonosságát hirdetik.

A hatvanhetes kiegyezés következtében a régi patriotizmus oppozícióba szorult s a kormányzást irányító nacionalista szellem érthető módon igyekezett megvenni a réven, amit elvesztett a vámon, s ha már nem számolhatott le az uralkodóház igényeivel, legalábbis azon volt, hogy a szuverenitásban csonka magyar nemzetet bensőleg egységesítse, hogy biztosítsa magát a bécsi udvar „divide et impera”⁴ módszerei ellen. Ezért lett azután a nacionalista kultúrpolitika inkább negatív szellemű, ezért volt sokkalta nagyobb gondja a nem magyaroknak, mint a magyaroknak a nevelésére. Természetes, hogy ez a tevékenység erősen extenzív lett az intenzitás rovására, és hogy kormány és közvélemény egyaránt sokkal nagyobb súlyt vetettek a nemzeti eszme mellett való hangzatos hitvallásnak, mint a tartalmi értékek tényleges teremtésének példáira. A század eleji nagy magyar tehetségek jelentékeny részének kiszorulása a politikai peturbánkodásnak és dózsagyörgyködésnek különböző, sajnos, többé-kevésbé idétlen útjaira nem csekély mértékben ennek a körülménynek rovására írható.

Hogy egyébként, nemzetpolitikai szempontból helyes volt-e ez a törekvés, oly kérdés, melyre tudományos komolysággal nem lehet megfelelni. A magunk részéről azonban azt hisszük, hogy a világháború kitörése és következményei szempontjából a magyar kultúrpolitika alakulásának semminő jelentősége nem volt, s korántsem vagyunk biztosak abban, hogy egy passzívabb, vagy kevésbé nacionalisztikus kormánypolitikának nem lettek volna-e oly hatásai, amelyek utólag a sorstragédia végzetszerűségével bekövetkezett szituációt még jobban súlyosbították volna.

A mai, magára maradt magyarnak nacionalizmusa valóban eo ipso⁵ más kell hogy legyen, mint volt a háború előtt a belső expanzió⁶ napjaiban. A magyar ma kénytelen önmagára eszmélni, elzarándokolni a delphi Apollón szentélyébe és hozzálátni önmaga értékeinek kiépítéséhez. Sohasem érezhettük át nagyobb erővel, hogy „sem rokona, sem ismerőse nem vagyunk senkinek”, de éppen ezért, „szeretnők magunk megmutatni, hogy látva lássanak” és vajmi nagyon, vajmi fájdalmasan „szeretnők, hogyha szeretnének”.⁷

Ebből a hangulatból fakad a neonacionalizmus magasra felcsapó hulláma, a nagy magyar kultúrambíció, amely a méltóságos földművelőnek súlyos, tempós nyugalmát most a keleti nomádnak vándorló és hódító lázával váltja fel. Az ismeretlen kis óceáni szigeten, amely fölött már csaknem összecsaptak a roppant tornádó hullámai, most íme egy fárosz ég, különös, idegenszerű, de tiszta fénnnyel, amely messziről is odavonzza a csodálkozó és kíváncsi hajósokat.

Ez a termékenyebb új szellem pedig nemcsak hogy szakít a nemzeti prozelitizmus⁸ eszményével, hanem ezt együttal szíve mélyén érthetetlennek is tartja. Egy kicsit ott bujkál benne a modern fajelmélet némi homályos alakban: a magyarság neki született lelki konstitúció, amelyet ki kell fejleszteni és virágoztatni, de amelyet beoltani nem lehet. Nem az a fontos neki, hogy sok legyen a magyar, de hogy igazi legyen, hogy ne legyen csempészárú, vagy hamisítvány, amelynek fűrészpör hull ki a szívéből.

A neonacionalizmus éppen ezért, ennél az attitűdjénél fogva mozdítja elő a neopatriotizmus növekedését is. Neopatriotizmusnak pedig azt a felfogást nevezném, amely belátván azt, hogy Szent István hagyatéka nem kisebbségé és nem többségé, nem uraké és nem magyaroké csupán, hanem mindazoké, akiknek ősei a Kárpátok ölén nyugszanak, akik véreztek vagy izzadtak ezért a földért s akiknek a nagyvilágon e kívül nincsen számára hely, mind kevésbé érti immár az ellentéteket, amelyek magyart, horvátot, tót, erdélyi románt elválasztanak egymástól és mindinkább látja, hogy e népek szenvedéseiket csak egymás keblén pihenhettek ki és problémáikat csak egymás támogatásával oldhatják meg: hogy különválva legázolás, megalázás, nyomorult helótasors⁹ lehet csak az övék.

Mondottuk, elméleti elfogulatlansággal szólva, nem hisszük, hogy a magyar kultúra és nemzetpolitikának lett légyen jelentősége a Szent István Birodalom szétrombolásában. De mint a társadalom szellemi életének professzionátus megfigyelői, meg kell állapítanunk, hogy ama politikának hallgatólagos elítéltetése immár a magyar társadalom részéről is útban van. Hiszen ez együtt jár, mint láthattuk, a neonacionalista szellem térhódításával. S ez a hangulat egyúttal a neopatriotizmusnak is egyik fő ereje. A társadalom egészséges életösztönére vall, ha szokásokat és lelkiállapotokat, amelyek a megváltozott viszonyokkal össze nem férnek, talán igazságtalan ítélettel is, levetni kész. Nem hasonlítunk a Bourbonokhoz s habár álljuk Zrínyivel a „Ne bánts a magyart”, mégis neheztelés, megbántódás és előítélet nélkül, nyílt szívvel készen állunk a kézfogásra másnyelvű testvéreinkkel is és ha nem is gondolunk arra, hogy kicirkalmazott alkotmánytervekkel, utópikus államregényekkel kínálgassuk őket, jól érezzük, hogy nincs a lelkünkben dogma, amely bárminő igazságos és méltányos feltétel elfogadását akadályozhatná.

Tudjuk, hogy tíz év alatt kegyetlenül nagyot fordult a világ s tudjuk, hogy a Pater Familiasnak¹⁰ akkori fölényes helyzete helyett ma már legfőljebb az idősebb testvér szerepében vagyunk otthon. De azt is tudjuk, hogy az új „kiegyezés” korántsem egyedül a mi érdekünk. És tudjuk, hogy ezt „odaát” is tudják. Mert éppen ez a neopatriotizmus munkája, amely nemcsak itt halad előre, hanem a trianoni mezsgyén túl is.

Mi talán a mi mérhetetlen bánatunk szent egoizmusában nem is vettük eléggé észre, hogy a teremtésben rajtunk kívül is vannak vesztesek. Pedig nemcsak a róna vesztette el a bérceket, hanem a bércek is elvesztették a rónát. Nincsen magyar földműves, aki annyit vesztett volna, mint a tutajos, az arató, a drótos és ablakos „tót atyafi”. És bármit vittek is el tőlünk a magyar múlt monumentumaiból, még mindig mi jártunk jobban, mint erdélyi és felvidéki testvérnepeink, mert nekünk s egyedül nekünk maradt meg vigasztalásul Hungária csodás és megragadó történetének minden mély és örök igazság- és propagandaértéke. Thököly hiába harcolt a Felvidék szabadságáért, Rákóczi hiába pihen a kassai dombon: tótnak, ruténnek az ő nemes emlékülükben lelkét fürdetnie nem szabad. Helyettük a Felvidék népének most már csak Ziskában és Prokopban,¹¹ legfőljebb ha Jánosikban, a haramiában szabad a maga hőroszait tisztelnie. S vajon az erdélyi nép jobban járt-e azzal, hogy most Báthory Istvánnak, Bethlen Gábornak világtörténeti dicsősége helyett Hora-Kloskával és Avram Jankuval kell beérnie?¹²

S ez aligha minden. „Kisebbségek” elnyomása alatt három különböző dolgot lehet érteni. Az „elnyomás” lehet 1. egy merő ideálnak, egy célkitűzésnek gátlása, lehet 2. egy társadalmi realitásnak, egy embercsoport szellemi egységének és integritásának megbontására irányuló törekvés, és legvégül 3. egy ily embercsoport materiális boldogulásának megakadályozására, sőt fizikai épségének aláaknázására indított tervszerű hadjárat. A régi magyar politikának legfőljebb az 1. variánst lehet rováására írni: a magyarországi „nemzetiségek” nem voltak öntudatos entitások, hanem békésen szunnyadó szelíd és áldott emberi masszák, amelyeknek „felébresztése” csupán néhány rajongó, elszánt lélek céljaiban élt. A magyar állam csupán e cél ellen küzdött, oly fegyverekkel, amelyek megfeleltek a kor szellemének s a civilizáció normáinak. A mai elszakított magyarság, mint egy nagy múltú történeti nemzetnek egy-egy kiszakított darabja, a 2. és a 3. szerint inkvizitórius módszereknek van alávetve. De ha csupán a 3. variánst tekintjük, akkor azonnal be kell látnunk, hogy a szerb, a cseh és oláh birodalomba bekebelezett horvátok, tótok és románok ebből a szempontból maguk is elnyomott és szenvedő kisebbségek, akik egy „lógásra” kész, mohó és lelkiismeretlen haszonbérlo rablógazdálkodása alatt nyögnek.

Talán nem lesz szükséges itt széles idézeteket prezentálnunk Pribičević, Hlinka és Maniu¹³ nyilatkozataiból, hogy illusztráljuk ezt az igazságot. Mindhárom oly férfiú, aki egész életmunkáját szentelte a „magyar uralom” megdöntésére s most a várva várt Elisium¹⁴ kapujában mind a három „merev hajakkal” áll az égő romok között.

Nehéz, nehéz a lelkes és fáradhatatlan úttörőnek visszafordulni a véres verejtékkel vágott úton és férfias keménységgel bevallani, hogy rossz volt az irány. De ha e három férfiú magatartásában e tekintetben tetemes tempókülönbségek vannak, ez nem egyedül jellem- és vérmérsékletbeli különbségekre vall. Egy mélyebb politikai analízis itt sokkal egyetemesebb okokat is fog találni. Talán nem lesz érdektelen röviden rámutatni ezekre a körülményekre.

A horvátok helyzete rendkívül egyszerű. Itt sem a terület földrajzi egysége, sem lakosságának majdnem teljes egyneműsége, sem a történeti hagyományok szilárdsága nem vitás. A horvátok tisztában vannak azzal, hogy egy Magyarországgal ma kötendő föderatív unió nekik csupán előnyöket hozhatna, anélkül, hogy nemzeti aspirációikból akár csak egy jottát is fel kellene áldozniok. S minő más helyzet volna számukra a régi civilizált európai testvérrel élni ismét politikai közösségben, akinek nagyobb anyagi erejére bátran lehet támaszkodni, holott ma erkölcsileg és politikailag megalázva, anyagilag kizsákmányolva nyögnek a szerb „fajtestvér” uralma alatt. Persze egyelőre nem könnyű elszabadulni ebből a némileg acélos „testvéri” ölelésből.

Más a tótok helyzete. Az ő visszatérésüknek a szülői házba nincsenek külpolitikai akadályai, mert a cseheket úgy magukban csak nagyítóüveggel lehetne nemzetközileg számba vehető politikai tényezőknek tekinteni. De a tót vezérek ma még nem bíznak bennünk eléggé, aminek eléggé világos oka az, hogy szállásterületük korántsem mérkőzhetik homogenitásban a horvátokéval és hogy nekik, mint nemzetnek egyelőre még politikai és adminisztratív hagyományaik sincsenek. Persze ezeket a cseh diktatúra alatt sohasem fogják tudni megszerezni s bizonyos, hogy az autonómia programjával boldogan térnének vissza az őshazába. De itt számos nagyon komplex és egyelőre megbeszélések lehetősége hiányában nem tisztázható probléma merül fel, amelynek a horvát relációban nincs nyoma. Nem kétséges, hogy a magyar közvélemény véleménykülönbség nélkül kész koncedálni a tót nemzet jogát az autonómiához. Ennek az autonómiának teljes tartalma azonban csak közvetlen tárgyalások útján volna tisztázható, hiszen majdnem teljességgel attól függ, hogy mik volnának a tótság igényei. Magyar részről nyilvánvalóan egyetlen *conditio sine qua non*¹⁵ áll fenn eleve is, teljes határozottsággal s ez a kisebbségek jogainak teljes biztosítása a kulturális vonatkozásokban és a helyi (községi, megyei) adminisztrációban. Nem tartjuk kétségesnek, hogy a tótság hivatott vezérei e feltételt elfogadni készek volnának, és hogy azt a tótság ismert lojális szellemében fognák megtartani. De van egy kérdés, amely bizonyára több nehézséget fog okozni és ez a benső, magyar–tót határvonal megállapításának problémája.

Az a tagadhatatlan határozottság ugyanis, amellyel a tót vezérek állást foglaltak Lord Rothermere akciója¹⁶ ellen, amellet látszik szólni, hogy Szlovenszko mai területét a tótság jogos birtokállományának tekintik, márpedig arról viszont a magyarokat nem fogja meggyőzni senki, hogy az úgynevezett Rothermere-vonalon innen fekvő magyar többségű területek nem a szoros értelemben vett Magyarországot illetnék.

Ámde talán helyénvaló, ha akkor, amikor ezt az állásfoglalást megbíráljuk, számolunk a pillanatnyilag adott helyzettel és viszont azzal az attitűdcserével, amely az államkeretek megváltozásával okvetlenül bekövetkeznék. Ha valamely társadalmi entitásnak magatartását bizonyos helyzetben helyesen tudjuk analizálni, ha képesek vagyunk azt motívumaiból megérteni, akkor már együttal kezünkben vannak azok az állandó tényezők a magatartásnak, amelyekkel egy változott helyzetben is számolni fog kelleni, de együttal látjuk azt is, hogy mennyiben kell, vagy legalábbis lehet a helyzetváltozással az attitűd változására is számítani.

Így szemlélve a tényeket, be kell látnunk azt, hogy a mai Csehszlovákia keretei között éppen a szlovákok azok, akiknek nem lehet a határ menti magyar területekkel hozzájuk láncolt magyar tömegekről lemondaniok. A tekintélyes magyar masszák súlyos politikai nyomatóka nélkül a tótság teljesen reménytelenül elveszett bárány volna a cseh farkas gyomrában. Ma is és így is patetikus látvány, hogyan ingadoznak a tótság legjobb vezérei is a tót öncélúságért, az autonómiáért folytatandó, de erőforrásokat és

áldozatokat kívánó határozott küzdelem és az úgynevezett aktivizmus között, amely feláldozza a nemzeti eszményi célokat csak azért, hogy az élet apró szükségleteit megmentse az anyagi létfeltételeiben is érzékenyen megkárosított szlovák nép számára. A magyarság vezéreinek intranzigens kitartása nélkül az autonómia ügyét rövidesen végveszedelem fenyegetné. Nem azért, mintha a tót vezérek elvhűségére és becsületes kitartására nem lehetne számítani, hanem azért, mert a magyar politikusok hasonlíthatatlanul szilárdabb és megbízhatóbb támogatásra találnak a magyar népnek nemzeti érzésben és politikai öntudatban magasan fejlett tömegeinél. A tótokat viszont – bármekkora fejlődött legyen is öntudatuk az elszakíttóság tíz éve alatt – még mindig nem sikerült teljesen „felébreszteni” s alig tagadható, hogy a tótság nagy tömegei politikailag még mindig indifferens¹⁷ masszák.

A tót nép politikai nevelése tehát, mint eddig, egyelőre tovább is a felvidéki magyarság missziója marad: a különbség csak az, hogy míg a múltban e nevelés célja az volt, hogy a tótokat magyarokká formálja át, mai célja már az, hogy az öncélúság eszméjével hassa át őket és így ezzel voltaképp jó, öntudatos tótokat csináljon belőlük. A magyar kisebbségre tehát a tót népnek fejlődése érdekében szüksége van és így nem csoda, hogy a jelek szerint Beneš könnyebben lemondana a Csallóközről, mint Hlinka.

Azt hisszük azonban, hogy a helyzet teljesen megváltoznék a Felvidéknek Magyarországhoz való visszacsatlakozásával. Mert akkor egyrészt azonnal megszűnnék a denacionalizálás veszélye, amely ma a tótságot fenyegeti s viszont a tót nemzet vezetőinek meg kellene gondolniok, hogy a magyaroktól aligha lehetne követelni, hogy egy területet, amelyen legalább 40% magyar él, túlnyomóan zárt tömegekben, kifejezetten ismerjenek el tót nemzeti domíniumnak. Nem azt akarnók ezzel mondani, hogy a mai Szlovénia teljes területére az autonómiát a magyaroktól semmi áron sem lehetne kivívni, hanem csupán azt, hogy e területnek politikai egysínpus, kimondottan tót jelleg nem volna koncedálható s ha a terület egysége tót részről *conditio sine qua non*-ként állíthatnák fel, akkor olyanféle megoldásra volna szükség, mint a Dél-afrikai Unióban, ahol a két uralkodó nyelv: a holland és az angol egyenjogúságot élvez. Mint látnivaló, ezt a kérdést is csupán a neopatriotizmus szellemének növekvő erejével lehet majd megoldani, amely minden nyelvi és kultúrsovinizmussal szakítva, nem „többségre” és „kisebbségre” tekint, hanem egy érdekei és történeti fejlődése szerint összetartozó lakosság teljes összességének békés és egészséges továbbfejlődését tartja szem előtt, gondolva a Szent Király mélyértelmű szavaira, hogy többet ér az a lakosság, amely több nyelven beszél, mint az, amely csak egynyelvű.

Erdélyben a helyzet bizonyos tekintetben kedvezőbb, más tekintetben azonban jóval nehezebb, mint a Felvidéken. Mert egyfelől Erdélynek földrajzi keretei tiszták, partikularisztikus hagyományai erősek és gloriózusak és az ősi „Három Nemzet”¹⁸ szisztémával világosan mutatják a megoldásnak egyedüli helyes útját. Másfelől azonban az erdélyi román az egyetlen a magyarországi népek közül, amely külföldi szomszédjával valóban közös eredetű s így bizonyos joggal tartja magát azzal azonos népfajnak. Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy a nagy-román faji imperializmus eszméje sokkal nagyobb ellenállásra képes, mint akár a „jugoszláv”, akár a „csehszlovák” állameszme. Hozzájárul ehhez az a körülmény is, hogy az erdélyi románság intelligens vezetőiben a legtöbb a *ressentiment*¹⁹ a magyar nemzettel szemben, hogy bennük legerősebb az osztálydetermináció. Ez megérthető, ha arra gondolunk, hogy a horvátot a magyar magával egyenrangú, bár ifjabb testvérnek tekintette, a tótot pedig – mint a hazai német őslakosságot – egyáltalán nem tekintette magától különböző fajtának, hanem mintegy a magyarság egy különleges, de nagyon talpraesett variációjának: hiszen a nemzetet jelentő nemesség nagy tömegeiben imponáló számban és jeles kvalitásokban volt a tótság képviselve; viszont az „oláh” pásztor- és jobbágy nép tagadhatatlanul némi leikcsinylés és legfeljebb szánakozó jóakarattal tárgya volt a régi magyarok szemében.

Az erdélyi fordulat tehát társadalmilag összehasonlíthatatlanul nagyobb felfordulást jelentett, mint az, amely a Felvidéken ment végbe, nem is beszélve Horvát-Szlavón

országokról. Innen egy tetemes gátja a közeledésnek s a természetes erdélyi egység kialakulásának. Találóa mondja Otto Folberth erdélyi szász vezér az *Erdélyi Helikonnak* küldött üdvözlő soraiban, hogy „az erdélyi körhöz tartozó harmadik testvérnek nem túlságosan könnyű a helyzete. Ma még hozzátartozik egyéniségéhez annak az újjazdagnak a magaviselete, aki a legjobb akarat mellett sem kerülheti el, hogy kissé fölényesen ne tekintsen alá szegényebb szomszédaira.”²⁰ Ezért alighanem bele kell törődni abba, hogy bár az erdélyi és a regátbeli²¹ románoknak mind kvalitásbeli, mind helyzeti különbségei napról napra jobban előtérbe nyomulnak és tudatosulnak, mégis kell, hogy előbb elhulljon a vezetők mai nemzedéke, amely a maga erősen kiépített lelki orientációját már nem képes teljesen megváltoztatni, fel kell nőni az új nemzedéknek, amely már az úrnak pozíciójában növekedvén, nem fogja többé magában fellelhetni az előző nemzedék élesen magyarelles hangulatait, s viszont illő módon megtelik a regátbeli bitorlók elleni felháborodással; és pozitív tapasztalattal kell majd kitűnnie annak, hogy az úgynevezett nagy-román parasztpárt teljesen irreális alakulat, amely erdélyi és tehát európai lelkületű politikusok vezetése alatt a – platonikusan szólva – „Balkánság” netovábbját, Romániát kormányozni nem képes: amíg megszülethetik a hajlandóság az erdélyi románság reprezentánsaiban is arra, hogy visszatérjenek az organikus történeti fejlődés egyedül járható útjára és megteremtsék a független Transylvániát, az ősi három nemzet-szerkezetnek új, korszerű tartalmat adva.

Ami végül a Ruténföldet illeti, ennek autonómiáját, mint ismeretes, nemzetközi szerződés biztosítja.²² Egy pillanatig sem kétséges, hogy Magyarország, amelynek az adott szó szentségéről, egészen „avult” fogalmai vannak, a csehek által aláírt, de határidő nélkül prolongált váltót, a Ruténföld népe által nyilvánítandó óhajnak megfelelően kész volna beváltani.

Az új felvidéki iskolakönyvekben azt tanítják, hogy Hungária nevét nem a magyaroktól kapta, hanem hogy az szláv eredetű szó, amely a hegy alatt lakó népek hazáját jelenti. Egy tiszteletre méltó, ősz írónk²³ éles kritikával illeti ezt a tanítást és történeti és filológiai tények hamisításának nevezi. Ez a kritika bizonyára a nacionalista Magyarország egy tisztos reprezentánsának gondolkozásmódjára vall. Mi, „ifjú magyarok”, akik a neopatriotizmus tágasabb légkörében élünk, nem tudjuk teljesen osztani ezt a felháborodást. Mi azt hisszük, hogy a „csehszlovák” tankönyvírók, akaratuk ellenére egy újabb argumentumot szolgáltatnak Hungária természetes és szükségszerű egységének bizonyítására. Maga a filológiai igazság sokkal kevésbé látszik fontosnak előttünk, mint az a cél, hogy a Szent István Birodalom összes népei egyforma büszkeséggel tekinthessék hazájuknak Hungáriát. És semmi akadálya nincs annak, hogy mi magyarok is bele ne értsük magunkat a hegy alatt, vagyis a Kárpátok alatt lakó népek természetes kötelekébe. Kíváncsú is emellett, hogy magyar etnikus és kultúrértékeink szilárd megóvásával, megkülönböztessük magunkat, magyar fajtánkat a Szent István Birodalom összes lakosságától, noha azzal együtt alkotunk csak teljes területiális nemzeti egységet, mint ahogyan az angol is megkülönbözteti magát a Brit Korona alattvalóinak összességétől. A Szent István Korona és a Szent István Birodalom nem kizárólag a miénk, s amint mi joggal a magunkénak tartjuk az elszakított területeket és azok kultúrértékeit, ugyanolyan joguk van magyar és nem magyar ajkú elszakított testvéreinknek a Duna–Tisza áldott termékenységsű síkjához, Mátyás király budai várához és Szent István csodás, biztos menedéket adó államépületéhez. Amidőn visszakérjük azt, amit tőlünk jogtalanul elvettek, egyúttal tisztában vagyunk azzal, hogy mi is tartozunk visszaadni az elszakított területek őslakosainak azokat a kincseket, amelyeket tőlük vettek el igazságtalanul és amelyeknek mi vagyunk egyedüli őrzői. A neopatriotizmus alapja és tartalma és Hungária boldog, új ezer esztendejének ígéretes záloga csak ez!

1. Kitűnő munkatársunknak e cikkében megírt, bizonyára széles körökben nagy feltűnést keltő gondolataival a következő számokban több oldalról is fogunk foglalkozni.
2. [Utalás Rothermere lord magyarbarát kampányára, valamint ennek a lord lapjai és az olaszországi irányított sajtó által történt felkarolására. A *Magyarország helye a nap alatt* c. cikk magyar fordítását lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között A *Rothermere-kampány* c. fejezetben.]
3. [Klebensberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter.]
4. [Oszd meg és uralkodj!]
5. [Magától értetődően.]
6. [Terjeszkedés.]
7. [Utalás Ady Endre: Szeretném, ha szeretnének c. versére.]
8. [Újhíttű buzgóság.]
9. [Rabszolgasors.]
10. [Családapa.]
11. [Jan Žižka a táboriták vezére, a huszita hadsereg megszervezője; halála után Kis és Nagy Prokop irányította a huszita haderőt.]
12. [16–17. századi erdélyi fejedelmek, illetve 18–19. századi erdélyi román parasztvezérek.]
13. [Svetozar Pribičević horvát (jugoszláv), Andrej Hlinka szlovák és Iuliu Maniu román politikus.]
14. [Az ókori mitológiában az üdvözültek birodalma.]
15. [Elengedhetetlen feltétel.]
16. Lásd a 2. jegyzetet.
17. [Közömbös.]
18. [Utalás az erdélyi magyar, székely és szász natio egyenjogúságának 15. századtól kezdődő hagyományára, amely a 20. századi magyar politikai gondolkodásban az erdélyi magyar, román és német nemzet egyenjogúságának történelmi előzményeként szerepelt.]
19. [Neheztelés, fájó emlék.]
20. [Otto Folberth: Szász üdvölet az „Erdélyi Helikon”-nak. *Erdélyi Helikon*, 1928. május (I. évf. 1. sz.), 66. o.]
21. [Az 1861-ben létrejött román okirályaságban élő.]
22. [A csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szöveggözlését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
23. [Kilétét nem tudtuk felderíteni.]

Bethlen István: A trianoni békeszerződés revíziója és Európa békéje – Előadás a Balkan Committee rendkívüli ülésén (London, 1933. november 30.)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Rendkívül megtisztelő reám nézve az a szíves meghívás, amely lehetővé teszi nekem, hogy egy olyan nagy tekintélyű fórum előtt, mint a Balkán-komité, hazám ügyének szószólója lehetek. Rendkívüli az alkalom, de rendkívüli Magyarország szempontjából a tárgy fontossága is, amelyre az Önök figyelmét felhívni akarom, mert a trianoni béke Magyarország ezeréves történelmében csakis a mohácsi csata katasztrófájával hasonlítható össze, amelynek következtében Magyarország majdnem 200 évig három részre szakadt és az egész magyar Alföld tősgyökeres magyar lakosságával török uralom alá került, amit teljesen kiheverni többé sohasem tudott. Amikor tehát igaz hálámat és köszönetemet fejezem ki a Balkán-komitének azért, hogy jóvoltából ezen rendkívüli jelentőségű kérdéstről ily előkelő pódiumról szólhatok, nem titkolhatom el, hogy bizonyos elfogultság vesz rajtam erőt, vajon képes leszek-e arra, hogy Magyarország ezen életkérdését, jövőjének ezen sorsdöntő problémáját oly módon hozzam kapcsolatba Európa egyéb aktuális nagy politikai és gazdasági kérdéseivel, hogy ez az Önök érdeklődésére komolyan számot is tarthasson. Magyarország végre is kis ország európai szemszögből nézve és nem nagy súllyal bír. De mai sorsa össze van kötve a Duna-medence többi népének a sorsával, sőt, hogy helyzetét teljesen ítéldessük meg, még tágabb geográfiai és történelmi perspektívából kell reá egy pillantást vetnünk.

Európának az a területe ugyanis, amelyen a világháború következtében a politikai uralmi viszonyokban és az államok határaiban mélyenható változások állottak be, amelyet röviden az európai kontinens politikai földrengésterületének nevezhetünk, tulajdonképp egy széles stráfot alkot, amely északon a Finn-öböltől le, délen a Száva-Duna-vonalig, a Balkán-félsziget alapvonaláig, a germán és orosz nép lakterülete között déli irányban szélesedve terül el. Ezen terület minden részén új államok és új állami határok keletkeztek. A háború előtt ennek a területnek a birtokosa három nagyhatalom volt: Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország.

Ma Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, a csehszlovák állam, Ausztria, Magyarország, Jugoszlávia és Románia, tehát 9 ország osztozkodik ezen terület fölött, amelyen azonban nem 9, hanem 13 nemzeti öntudatra ébredt nemzet lakik: az észtek, lettek, litvánok, lengyelek, csehek, tótok, rutének, osztrák-németek, magyarok, szlovének, horvátok, szerbek és románok.

Történelmi szemüvegen nézve ezen eseményeket, a lényege ezeknek abban foglalható össze, hogy az említett kis nemzetek, amelyeknek egy nagy része évszázadokkal ezelőtt független volt, amelyekre azonban a XVI. századtól kezdve egy irányból a sokkal erősebb orosz, a másik irányból a germán nép terjesztette volt ki a hatalmát, újból önállóká váltak és több-kevesebb szerencsével független államokat alapítottak.

Két hatalmas és számban túlsúllyal bíró nép tehát a múltban a közöttük lakó kis népek fölött megosztzkodott és hatalmát reájuk kiterjesztette. Ebben az osztályban¹ a germán nép járt volt annak idején jobban, mert miután Ausztria eredetileg germán államnak volt tekinthető, az ő révén a szóban forgó területnek és népeinek nagyobb része került germán, mint orosz uralom alá. A germán politikai erő igazi reprezentánsai ugyanis 1866-ig, a porosz-osztrák háborúig, illetve 1870-ig, amikor Németországban Poroszország vette át végleg a vezetést, az ausztriai ház, a Habsburgok voltak. Maguk a Habsburgok is 1867-ig Ausztriát mindig német államnak tekintették és a francia politika is XIV. Lajos óta, amikor a germán túlsúly ellen harcolt, mindig a Habsburgok hatalmának a megdöntésére törekedett.

Ezt az osztályt, amely így 300 év alatt alakult volt ki ezen terület fölött, az Ausztriában élő szláv népek ébredése után a pánorosz politika a maga javára szerette volna megváltoztatni, illetve újból rendezni, különösen amióta a Balkán szláv népei a török uralom alól függetlenítvén, azoknak irányítását és vezetését, ha nem is formailag, de lényegileg annál inkább kézbe vette.

Az orosz-osztrák és magyar és az orosz-német összeütközés a világháborúban az orosz és a germán nép történelmi törekvéseinek a szempontjából tulajdonképpen ezzel az értelemmel bírt és amikor azt a kérdést vetjük fel, hogy vajon a létesített új rendezés helyes-e, lehet-e tartós, amikor azt vizsgáljuk, hogy milyen kilátásai vannak a jövőben, sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy milyen faktorok idézték elő azt az állapotot, amelyet ez az új rendezés megszüntetett és hogy ezek a faktorok milyen hatást fognak a jövőben a történelem menetére gyakorolni.

A harcban az osztozkodó két partner elvérzett, nem új osztály lett az eredménye annak a küzdelemnek, hanem az, hogy a 300 év előtt szerzett pozíciók mindkettő kezéből kisiklottak és a kis népek talpra állottak.

Az az egy azonban bizonyos, hogy Németország és Oroszország politikai leveretése és népeiknek mai tehetetlensége a világtörténelem átmeneti jelensége csak. Németország belső vajúdása és nemzetközi pozíciójának a háttérbe szorulása máris vége felé közeledik, Oroszország pedig, amely ma 170 millió lakossal bír, de egy emberöltő múlva 250 millió lelket fog előreláthatólag számlálni, mérhetetlen erőforrások felett rendelkezik még és előbb-utóbb bizonyosan szintén talpra fog állani. A nagy és erős nemzetek a történelemben azonban mindig arra törekedtek, hogy a gyengébbeket a maguk járszalagára fűzzék. Tették ezt hol barbár elnyomás útján, hol humánusabb és szabad-
elvűbb eszközök alkalmazásával és semmi ok sincs feltételezni, hogy az emberi természet megváltozott volna, vagy hogy a nemzetek eddigi pszichológiájában a jövőben vol-

na változás várható. Annyiban inkább kell ezzel számolni, mert a nagy nemzetek nem tűrhetik, hogy a kis népek közvetlen szomszédságukban állandó civódásban éljék le napjaikat, a nyugalmat és a békét veszélyeztessék és civódásaikba más nagy nemzeteket bevonni és érdekeltetni törekedjenek, ami azután sokkal komolyabb helyzeteket idézhet fel.

Európa legnagyobb érdeke fűződik ebből kifolyólag ahhoz, hogy azon a területen, amelyet mint Európa politikai földrengésterületét jelöltem meg, ahol a békeszerződés 13 kisebb-nagyobb nemzet politikai életének új kereteit állapította meg és amely terület két oldalán az orosz és a germán expanzív akarat áll, végre 15 év után a végleges nyugalom helyreálljon, egy szilárdabb béke alapoztassék meg és az ott lakó kis népek egy igazságosabb osztozkodás révén egymással kibékíttessenek.

Mert vagy sikerül ezen kis népek között igazi békét teremteni, vagy mutatis mutandis² megismétlődhetik az utolsó 300 év története és újból német, illetve orosz vezetés alá kerülnének; de hogy ez nem fog mindig békés úton lefolyni, az minden kétségen felül áll.

Most van a kellő időpont tehát az új rendezést keresztülvinni, amíg a legnagyobb érdekelt partnerek, az orosz és a német, oly döntő súllyal bele nem szólhat az eseményekbe, mint később. Később ez nehezebbé fog válni, mert akkor az erősebb érdekek fognak maguknak újból érvényesülést keresni.

Oroszország ma önmagával van elfoglalva és egyelőre a pánszláv program is a lomtárban pihen. Viszont Németország gazdasága romokban hever, súlyos megélhetési gondokkal küzd és nagyhatalmi pozíciójának roncsait igyekszik egyelőre megmenteni. Az ördögöt festik tehát a falra azok, hogy maguk halászhasznának a zavarosban, akik német, vagy orosz imperialista veszélyről beszélnek ma, holott éppen a német és orosz nép hozzájárulásával lehetne ma a kis népek között igazságot tenni és a szóban forgó területek viszonyait véglegesen rendezni, amíg újabb szövetségi kötelek és blokkok nem jönnek létre, amelyek azután az ilyen békés rendezésnek újból az útjába fognak esetleg állani.

Hölgyeim és Uraim!

Európának az a területe, amelyről szóltam, tulajdonképpen három részre oszlik és ennek megfelelőleg a megoldandó kérdések három csoportba oszthatók. Nem kívánok ez alkalomból foglalkozni sem a balti államcsoport kérdéseivel, sem a lengyel kérdéssel, mert mindkettőnek a természete teljesen eltér attól a problémától, amelyet a dunai államok problémájának neveznek és amely azokat az államokat érinti, amelyek a volt Osztrák–Magyar Monarchia területén alakultak ki. Ezeknek a helyzetéről kívánok egyedül tárgyalni.

Amint már említettem, a régi Ausztria, történelmi szemüvegen keresztül nézve helyzetét, egészen 1867-ig a germán politikai érdekszférába tartozó állam volt és jöllehet területének tekintélyes része, nevezetesen Magyarország, sohasem volt a német birodalomnak integráns része, az uralkodók közössége folytán, akik magyar királyok és többnyire egyúttal német császárok is voltak, továbbá a Pragmatica Sanctio³ folytán, amely Magyarország és Ausztria elválaszthatatlan együttes birtoklását mondta ki, a volt Monarchia egész területe, tehát Magyarország is, tulajdonképp ebbe a politikai érdekszférába vonatott be.

A Habsburgok egészen 1867-ig abban is keresték a Monarchia területén uralmuk hivatását, bármilyen népek is laktak rajta, hogy egész birodalmukból egy egységes és osztrák–német vezetés alatt álló, lehetőleg német nyelvű kormányzattal bíró államot csináljanak.

A magyar nemzet ezen tendenciának több-kevesebb sikerrel mindig ellenállott, és ez volt oka 400 éves küzdelmének a Habsburgok ellen, de 1867-ig nem volt ereje hozzá, hogy az említett törekvésüket letörje.

A Habsburg-uralom alatt álló összes népek közül hosszú ideig egyedül a magyar volt tehát az, amely ezen tradícióik ellen komolyan vette fel a küzdelmet és neki sikerült is végre 1867-ben, amikor Königrätznél a porosz–osztrák hegemonia kérdése Poroszor-

szág javára dőlt el,⁴ a Monarchia vezetésében addig uralkodott eszmékben gyökeres változást előidéznie.

1867-ben eszmélt először a Habsburg Birodalom és dinasztíája komolyan arra, hogy öncélú állam, és hivatása nem az, hogy mint a Habsburgok családi patrimoniuma⁵ a dinasztíának a szupremáciáját Németországban biztosítsa, hogy nem az a rendeltetése, hogy a német nép hegemoniáját alapozza meg a saját területén, hanem az, hogy a birodalomban lakó kisebb népek összességének biztosítsa a jólétét, a fejlődését, biztosítsa nekik azt a hatalmi állást, amelyet a kis népek külön-külön nem élvezhetnének és egyúttal azokat a gazdasági lehetőségeket, amelyeket csakis egy nagyobb gazdasági egység nyújthat lakóinak. Az olasz provinciák elvesztése, valamint az, hogy Ausztria a königgrätzi vereség után a német egységből kimaradt, vont maga után, hogy Ausztria–Magyarország politikája számára új feladatok adódtak.

Ennek az új feladatnak megfelelt abban az időben az a politikai konstrukció, amely a dualizmus neve alatt ismeretes. A dualizmus tulajdonképpen elismerése volt annak a geográfiai, történelmi, politikai és gazdasági öncélú egységnek, amelyet Szent István birodalma, dacára a területén lakó sokféle népelemnek, ezer év óta a Duna-medencében a magyar nemzet vezetése mellett mindig reprezentált és amely politikai egység most harmóniában az Ausztriában vezető szereppel bíró osztrák-németiséggel volt hivatva az egész birodalom öncélú életét berendezni és irányítani.

A dualizmus abból a feltevésből indult volt ki, hogy a többi népfajok nemzeti igényei a kisebbségi jogok kiépítése révén lesznek kielégíthetők, vagy, ha szükségesnek mutatkoznék, oly lokális autonómiák létesítésével, amilyent a horvátok Szent István birodalmának keretében már amúgy is régóta élveztek, vagy végre azzal, hogy a tartományi kormányzat az osztrák koronatarományokban fokozatosan az illető tartomány többségben lakó nép kezébe adatik át, mint például a galíciai tartományban a lengyeleknek.

A Monarchia ezen a téren fokozatos evolúció előtt állott. És ez az evolúció a minoritási jogvédelem szisztémáján túlmenve, a lokális nemzeti autonómiák kialakulásához és végre a dualizmus megtartása mellett is a föderalizmus bizonyos megvalósítása felé vezetett volna; szóval a kettős monarchia közjogi konstrukciójának olyan átalakulásához, amelyben minden alkotó részét képező nép egyenlő nemzeti jogok élvezetébe lépett volna ugyan és bizonyos területi önkormányzattal is ruházott volna fel, de amelynek a beillesztésével a két állam, illetve monarchia dualisztikus szerkezetébe az illető népek valódi életszükségletei, kultúrfoka, gazdasági és politikai súlya és végre nemzeti öntudatának és társadalmának fejlettsége, tehát azok a körülmények lettek volna mérvadók, amelyek nem egy formális és mechanikai, hanem egy életképes, organikus egység létrehozásánál elsősorban veendő figyelembe. Ezt az evolúciót azonban különböző körülmények hátráltatták és késleltették.

Először az a körülmény, hogy a föderalizmus a szűkebb értelemben vett Ausztria területén az ottani osztrák-német népek az első helyről való le- és háttérbe szorulását jelentette volna, ami viszont ennél a népnél a Németországhoz való csatlakozás vágyát késztült kirobbantani. Azon a napon, amelyen Badeninek, a lengyel származású osztrák miniszterelnöknek nyelvrendeletei napvilágot láttak,⁶ amelyeknek a cseh tartományi közigazgatásnak az elcsehesítése lett volna az eredménye, Bécs utcáin a *Deutschland über Alles* dalnak⁷ a szavai csendültek fel és világossá vált, hogy az osztrák-német nép a maga évszázados történelmi hivatását a Duna-medencében csak addig kész vállalni, amíg valóban vezető szerepet játszhat e területen, de ha aközött kell választania, hogy valamely dunai államblokkban, amely felett szláv népek érdekei bírnak döntő súllyal, egy harmadrangú minoritás szerepét játssza, vagy aközött, hogy ebből a blokkból kiválva csatlakozás keressen a germán nép nagy tömegeihez, úgy feltétlenül az utóbbit választja. Ez az osztrák probléma lényege ma is, azzal a különbséggel, hogy az osztrák nép túlnyomó többsége leszámolt már azzal és lelkében beletörődött ma már abba, hogy történelmi hivatása a Duna-medencében véget ért, hogy az említett értelemben az többet fel

nem éledhet és ma már csak a versailles-i tilalom⁸ tartja vissza attól a csatlakozástól, amelytől boldogulását de facto várja és reméli.

A Monarchia közjogi átalakulásának második akadályát feltétlenül az volt, hogy félni kellett attól, hogy ez az átalakulás csak etapot jelentene a Monarchiához tartozó nagy területrészek későbbi elszakadása felé. A Monarchia területén ugyanis szerbek és románok, lengyelek és rutének a határok mentén, a Monarchián kívül lakó fajrokonáikkal közvetlen szomszédságban laktak, köztük a szerbek és románok önálló nemzeti államokban. Kétségtelen, hogy így Ausztria–Magyarország nem válhatott azzá, amire sorsa predesztinálta volna, ti. hogy a dunai kis népek menedéke legyen a hatalmasabb szomszédnépek uralmi törekvéseivel szemben, a dunai kis népek egységbe foglalt szövetsége, mert egyelőre éppen ezeket a kis népeket osztotta ketté és így vagy bele kellett volna nyugodnia abba, hogy idővel ezek a területek kiszakadnak a birodalomból, vagy arra kellett volna elhatározni magát, hogy ezeket az önálló államokat, amelyek saját lakóira vonzóerőt gyakoroltak, a legszorosabb módon magához csatolja és ezúton egyesíti saját vezetése alatt a két állam fennhatósága alatt szétszakított kis népeket. A baj az volt, hogy a két elhatározás egyikére sem tudta magát rászánni. A harmadik akadály az átalakulásnak ebben az irányban a Monarchia területét lakó egyes szláv népek mentalitásában keresendő, amely hovatovább inkább a pánszláv eszmekör irányába fordult el és amely irány mögött az egész orosz politika és az orosz rubel állott. Oroszországnak sohasem volt az a célja, hogy Ausztria szláv népeinek a nemzeti igényei Ausztria részéről kielégítést nyerjenek és hogy akár nemzeti autonómia, vagy hasonló konstrukció révén a nemzeti ellentétek a Monarchia keretén belül csendesüljenek le, hisz abban a Ferenc Ferdinándban látta legnagyobb ellenségét Oroszország és a pánszláv irány, aki Ausztria–Magyarországból föderális államot akart csinálni; és ezért is kellett neki áldozatul esnie. Hanem az volt ennek a politikai iránynak a célja, hogy a Monarchia széthullását és felbomlását idézze elő és hogy örökébe léphessen mint eleinte az összes szláv népek patrónusa, később pedig mint ezeknek az ura.

Ausztria a múlt század elején és 1848-ban a szláv kérdést a magyarok ellen játszotta volt ki, mint adut és a magyarországi kisebb szláv népek nemzeti öntudatának pánszláv irányban való ébredését maga is elősegítette. Később észrevette ugyan ez elkövetett hibát és valamely ausztrioszlávizmussal⁹ próbálkozott meg, amelyet különösen a csehek fel is használtak arra, hogy maguknak, mint látszólag államhű elemnek döntő pozíciókat biztosítsanak Ausztriában; de ez a próbálkozás elkésett, mert a Monarchiában lakó csehek és szerbek nemzeti törekvései és politikája lényegileg Szentpétervárról voltak már irányítva és alátámasztva. Ez azonban természetesen gondolkodóba kellett, hogy ejtse mindazokat, akik ettől az iránytól a maguk nemzeti létét joggal félthették, így elsősorban a magyarokat, akik nem akartak a múltban németekké válni, de még kevésbé vágytak arra, hogy idővel orosz uralom alá kerüljenek. Végre megnehezítette ezt a fejlődést maga a dualizmus is és a magyar nemzetnek az a nagyon is jogosult és az évszázadok rendjén szerzett keserű tapasztalatok folytán indokolt törekvése, hogy a Monarchia keretén belül Szent István birodalma mint külön egység tartassék fenn, még azon esetben is, ha a keretein belül kisebb autonóm területek létesítése válnék szükségessé, mint pl. a horváté, mert ennek az egységnek fenntartása a magyar nemzet független létének egyedüli biztosítója volt a múltban, amikor minden osztrák–német expanzió az ország meghódítását és a magyar nemzet leigázását azzal kezdte volt, hogy állami területéből részeket leszakítva, azokat ha látszólag nem is, de de facto idegen közigazgatás alá helyezte.

Mindezen nehézségek és akadályok dacára a Monarchia belső evolúciója a benne élő kis népek fokozatos nemzeti emancipációja felé haladt, és ez bizonyos idő alatt organikus módon ezen népek kultúrfokához, nemzeti erőviszonyaikhoz és súlyukhoz mérten kifejezésre jutott volna a Monarchia közjogi konstrukciójában is.

A világháború azonban véget vetett ennek az evolúciónak és a békeszerződés kontrá kézzel nyúlt bele a viszonyokba az új rendezés érdekében.

Munkáját azzal kezdte, hogy – minden tekintet nélkül a történelmi fejlődésre – háromféle rangba és előkelőségi fokba sorolta be a volt Monarchia területén lakó népeket. Egy részüket elismerte szövetségesnek és ezeknek a kiváltságosoknak mindent megadott, amit csak kértek, sőt még azt is, amire különösen nem is vágytak. Ebbe a csoportba kerültek a csehek, a szerbek és a románok. A második sorba jutottak azok a kis népek, amelyek a békeszerzők szemében nem voltak ugyan főbűnösök, mint a magyarok és német-osztrákok, de a háború végéig kitartottak ezen főbűnösök oldalán, vagy legalább nem dokumentálták volt kellőképpen, hogy ellenük árulást készülnek elkövetni. Ezeket, meg sem kérdezve, egyszerűen vagy a csehekhez csapták, mint az északi szlávokhoz tartozókat, vagy a szerbekhez, mint délszlávokat. Így jártak a tótok és a rutének északon, a szlovének, a horvátok és a vendék délen, akikkel szemben még azt is elmulasztották, hogy nemzeti különállásukat is és egyéniségüket valamely formában elismerjék. Helyzetük az új csehszlovák és jugoszláv államban ebből kifolyólag teljesen tűrhetetlen, mert bár külön nemzetet alkotnak, még nemzeti kisebbség számba sem mennek ma ottan, hanem egy új nemzeti kategóriához tartoznak, amelyet „elnyomott többség” névvel lehet csak kellően kifejezni.

Végre a harmadik kategóriába soroltattak a legyőzött magyarok és német-osztrákok, akikkel szemben az eljárás vezérelve az volt, hogy tőlük minden terület elvéteessék, ha azon a nem hozzájuk tartozó népek valamely parányi minoritása él. Ennek az elbánásnak lett a következménye azután, hogy a magyar nyelvterületet úgy megcsonkították, hogy 3½ millió magyar, azaz a magyar népnek egyharmad része, idegen fennhatóság alá került.

Hogy ez az eljárási metódus – tisztán nemzeti szempontból nézve a kérdést – mire vezetett, azt ma az egész világ konsternálva látja. Teremtettek két csonka országot, amely el van vágva megélhetésének legelemibb feltételeitől is és teremtettek három más életképtelen országot, amelyeknek létét a belső nemzeti ellentétek és feszültségek minden pillanatban a kirobbanás veszélyével fenyegetik. Jugoszláviában ebből kifolyólag a szerbek nyílt, Csehszlovákiában pedig a csehek burkolt és leplezett diktatúrát voltak kénytelenek életbe léptetni, amely diktatúrák vad erőszakkal gázolnak végig az uralmuk alá jutott önálló népek és a magyar, valamint a német ajkú minoritásaik jogain.

A békeszerzők egyáltalán nem voltak tisztában a Duna-medencében élő népek jelentőségével, vagy egymáshoz való viszonyával; ezen talán még nem is lehet nagyon csodálkozni, hiszen a szövetségesekül elismert csehek, szerbek és románok mindent kihasználtak arra, hogy őket e tekintetben félrevezessék. De hogy komoly államférfiak nem látták meg, hogy nem elég az új rendezés szempontjából geográfiai, történelmi és gazdasági egységeket darabokra zúzni és azután sorsukra bízni, mert ebből csak zűrzavar, békétlenség és új harc támadhat, amelybe ellentétes érdekeltségeik révén Európa nagy nemzetei is feltétlenül bele fognak vonatni, hogy nem látták meg azt a politikai és gazdasági hivatást, amelyet a Duna-medencében a volt Monarchia szervezettségével jól-rosszul Európa javára betöltött, és hogy szétrombolása esetén helyébe egy más organizációról kell gondoskodni, hogy nem jutottak annak a tudatára, hogy ha a volt Monarchia módszereivel biztosított békés együttélése a kis népeknek szerintük az igazság követelmeinek nem felelt meg, ezt mással helyettesítsék és hogy nem realizálták, hogy a békeszerződés célja mégis csak a kis népek ezen békés együttélésének a megszervezése és nem a bellum omnium contra omnes¹⁰ előkészítése: ez olyan mulasztás és rövidlátás volt, amelyért Európa keservesen fog még megfizetni. Csak most látja Európa tisztán, hogy nem voltak bűvészek ezek a békeszerzők, akik az órát zsebükből kiveszik, szemeink láttára mozsárban összetörik, hogy azután mint jól járó órát hiánytalanul adják vissza, hanem kontárok, akiknek az első művelete fényesen sikerült, de azután kerekét oldották, mert a valóban darabokra zúzott órát nem voltak többé képesek összerakni.

Voltaire nem hitt Istenben, mégis azt mondta, ha nem volna Isten, egyenesen fel kellene találni, mert a világnak egy mindent rendező akaratra szüksége van. Azok, akik a békefeltételeket kieszelték, se vették észre az Osztrák–Magyar Monarchia küldetését

a Duna-medencében és nem hittek benne, de nem is találtak fel helyette valamit mást, helyébe sem tettek egy más akaratot, amely mindent rendez, hanem azt hitték, hogy elég az utódokat a világra hozni és a többi majd magától fog menni.

De ezek a gyermekek torzszülöttekként jöttek a világra és ma már világos, hogy egytől egyig életképtelenek.

Az orvos operációs késére van szükség mindegyiknél, hogy életképpé váljanak és arra, hogy egy igazságosabb osztó és nevelő akarat korlátokat szabjon féktelen természetüknek, amellyel önmagukban és másban tesznek kárt.

Ezt az akaratot képviselte régen az Osztrák–Magyar Monarchia és bárhogyan is ítéljük meg szerepét utólag, az az egy ma már bizonyos, hogy ezeknek a kis népeknek, de Európának is ezen szerep betöltésével mérhetetlen szolgálatokat tett.

Pusztta létével mindenekelőtt azt garantálta, hogy a Duna-medence népeinek egymás közti civódásai csak családi perpatvar jellegével bírtak és Európa békéjét nem zavarták; ezen kis népek érdekeinek, akiknek szava különben Európa koncertjében alig bírt volna súllyal, nagyhatalmi pozíciót és figyelembevételt biztosított; garantálta katonai erejével biztonságukat, sokkal eredményesebben, mintha külön-külön kellett volna ezt vállalniok, és végre egy nagy gazdasági területet foglalva egységbe, ezen sok kis nép gazdasági egzisztenciáját szilárd alapokon építette ki.

Ma mindez hiányzik. A Duna-medence népei közt fellépő súrlódások, a családi perpatvar köréből kilépve, európai problémákká nőttek ki magukat. Önállókká lettek a kis népek, de ezt drágán kell megfizetniük, mert szavuknak Európa nagy népei között semmi súlya sincs többé, biztonságuk fenntartása pedig óriási katonai erőfeszítéssel jár, amely aránytalanul terheli meg államháztartásukat. A legnagyobb csapás azonban reájuk nézve az, hogy egy 50 millió lakossal bíró gazdasági egység helyébe, amelyen belül minden népnek gazdasági produkciója és piaca biztosítva volt, egész sora lépett a parányi nemzeti vámterületeknek, amelyek mindegyikén hiányzanak vagy a produkcióhoz szükséges nyersanyagok, vagy a fogyasztópiac, sokszor a lakosság kereseti alkalma is, úgyhogy azt kell mondanom, hogy a világ gazdasági krízistől eltekintve is ezen az egész területen az összes népek megélhetése hovatovább nehezebbé válik és életstandardjuk, valamint az eddigi kultúrnívó rohamosan süllyed. Ez a körülmény természetesen nagymértékben súlyosbítja az egyéb nehézségeket; kielezi a politikai és nemzeti elégtelenséget és élesíti a létért való küzdelmet, amelyet nemzet nemzet ellen folytat bent az egyes államok területén, vagy a szomszédok között.

És fel van keltve ma már Európa nagy népeinek a rivalitása is azon politikai befolyás érdekében, amelyet a Duna-medence népeire gyakorolni törekszenek. A régi Monarchia ezt a rivalitást nagyhatalmi pozíciója révén régebben kizárta, és ha előfordult is, mint amire már rámutattam, hogy a Monarchia szlávjai közül egyik vagy másik nép az orosz hatalomnál keresett támaszt politikai céljainak elérése érdekében, vagy a szerbek Szerbia, a románok Románia felé kacsintottak, a Monarchia hatalma nagyban és egészben mégis mindig elegendő volt ahhoz, hogy minden illetéktelen beavatkozást, vagy befolyást távol tartson népeitől. Ma a Duna-medence népei annak a Balkánnak a színvonalára kezdenek süllyedni, ahol a háború előtt Oroszország, a volt Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország rivalitása a befolyásért és politikai céljainak elérése érdekében egymással gyakran szembeállította a népeket, vagy ahol fordítva, ezen kis népeknek sikerült néha a maguk önző céljaira egyik vagy másik nagyhatalom érdeklődését lekötöni, és ezen a réven a nagyhatalmak között ellentéteket teremteni.

Ehhez hasonló folyamatot a Duna-medencében a kisanant-szerződés és a kisanant és Franciaország között létrejött szövetségi kapcsolatok¹¹ indították végzete útjára a háború után.

A háborút követően a sokat szenvedett népek lelkéből ugyanis ellenállhatatlan erővel tört magának utat az a vágy, hogy a béke sokkal hatékonyabb módon biztosíttassék, mint a múltban, hogy ne egyforma erős hatalmi csoportok rivalitása, illetve ne csak az egymás katonai hatalmától való kölcsönös félelem és tisztelet biztosítsa a békét, hanem,



BETHLEN ISTVÁN A LONDONI
VICTORIA PÁLYAUDVARON,
1933. NOVEMBER 18.

hogy a népek közti viták nemzetközi bíraskodás vagy egyeztetés útján az igazság és méltányosság elveinek a figyelembevételével nyerjenek elintézés, hogy a népek e révén biztonsághoz jutván, lemondjanak a vitáknak fegyveres úton való elintézéséről, szereljék le hadseregeiket is, hogy azok ellen, akik mégis támadólag lépnének fel, megfelelő nemzetközi szankciók alkalmaztassanak.

Ennek a gondolatmenetnek a megvalósítása feleslegessé teszi azonban az olyan szövetségi szerződéseket, mint amilyenek a háború előtt kötöttek. Sőt ezek egyenesen ellentétben állanak a békeorganizáció azon konstrukciójával, amelyre reámutattam. Minden szövetségi szerződés casus belliket¹² konstruál, ami önmagával ellentétben van azzal az elvvel, hogy a konfliktusok bíraskodás útján nyerjenek elintézés, és még abban az esetben is megáll ez, ha ilyen casus bellik csak valóban defenzív célok érdekében állapítottak volna meg, mert annak a megítélését, hogy az adott esetben valóban védelem, vagy nem inkább támadás esete forog-e fenn, az ilyen szövetségi szerződés elvonja az illetékes nemzetközi fórumtól és a szerződő felek illetékességébe utalja, ami önmagában alkalmas arra, hogy a béke érdekében létrejött organizáció működése kikapcsoltassék.

Ha azonban ez már önmagában aggályos, még nyilvánvalóbbá válik, hogy ezek a szerződések ellentétben állanak a népszövetségi gondolattal¹³ és azzal a modern irányzattal, amely a béke fenntartását az igazság és méltányosság elveivel kívánja összekötni, ha elolvassuk a tartalmukat is, amelyekből nyilvánvaló, hogy a békeszerződések igazságtalan és méltánytalan intézkedéseinek örök időre való ortodox¹⁴ fenntartására és védelmére kötöttek meg és a casus bellit Magyarországgal szemben például még a Habsburg-dinasztia valamely tagjának trónra emelése esetére is kimondják, holott erről a kérdéstről a békeszerződés egyáltalán nem is intézkedik.

Nyilvánvaló ebből, hogy a kisantant és a francia-kisantant szerződések a régi szövetségi szerződéseknek a mintájára készültek és következésképp nem egyebek, mint védés és dacsövetségi szerződések a békeszerződési status quo és önző politikai érdekeik érvényesíthetése végett.

Létrehozásuk két katasztrofális eredményt szült; az egyik abban áll, hogy a békeszerződések igazságtalan és túrhetetlen határozmányainak a revíziója útjába majdnem el-

háríthatatlannak látszó akadályokat emelt és ezen álláspont mellett Franciaországot is lekötötte, holott Franciaországnak közvetlen érdekeltsége ily irányban nincsen, sőt az osztrák Anschluss elhárítására talán hovatovább éppen a revízió volna szerinte az alkalmas eszköz. Másik eredménye ezen szerződéseknek az, hogy a rossz példa könnyen eredményezheti Európának újból két rivális táborra való szakadását, különösen ha a leszerelés kérdésében nem sikerül a megegyezést létrehozni. Azt a közvetlen következményt azonban máris megérlelte ez az új blokk-képződés, hogy Közép-Európa, nevezetesen a Duna-medence minden kérdésének megoldásánál a nagyhatalmak rivalitása napról napra jobban jelentkezik, s e révén a legégetőbb problémák megoldása is lehetetlenné vált.

Ideje volna tehát, hogy a francia közvélemény meggyőződjék arról, hogy egész Európa nyugalma sokkal inkább lehetne biztosítani azzal, ha a Duna-medencében a tarthatatlanná vált békeszerződési intézkedések igazságos és komoly revíziója révén a kis népek egymással kibékítenének, kollaborációjuk ezúton előkészítenék és ezáltal a Duna-medence népeinek olyan öncélú organizációja teremtenék, amely e területről a vele szomszédos hatalmas népek illetéktelen befolyása kirekesztetné és hogy Franciaországnak is nagyobb érdeke fűződik ehhez, mint ahhoz, hogy a mai igazságtalan és veszedelmes állapotnak török-szakad garantálásával az ott lakó népek egy csekély hányadát Franciaország járszalagján tarthatja ugyan, de az összes többi annál biztosabban behajítja az ellenkező táborba és ezen a révén Európa előbb-utóbb újból két rivális táborra fog oszlani.

Amíg ez a meggyőződés Franciaországban nem tör magának utat, addig minden revíziós törekvés nézetem szerint meddőségre van kárhoztatva, mert beleütközik ezen ország domináló túlhatalmába. De addig hiábavaló minden kísérlet arra is, hogy a Duna-medence népei valamely kollaborációja emeltessék ki, amely gazdasági téren a normális kereskedelmi szerződésen túlmenne, vagy pláne, hogy valamely politikai kollaboráció jöjjön létre, amely az ott lakó népeket közös nevezőre hozni volna hivatva, hiú ábrándnak fog bizonyulni, s minden erre irányuló kísérlet újabb kudarchoz vezetne.

Két kardinális probléma megoldása van tehát függőben a Duna-medencében; az egyik a szerződések revíziójának a kérdése, a másik a kis népek kollaborációjának a megorganizálása. A revízió a prius,¹⁵ de éppúgy szükség van a második műveletre is, ez azonban csak a népek kibékítése után a revízió révén érhető el.

Azok a kísérletek, amelyek a revízió kikapcsolásával vagy megkerülésével vélték a békének gazdasági téren egy szilárdabb bázist teremthetni, vagy nem voltak őszinték, vagy naivak voltak. Nem voltak őszinték, amennyiben csak azt célozták, hogy Magyarországot és Ausztriát valamely módon a kisantant gazdasági szférájába becsalják, hogy azután politikailag denaturalizálják¹⁶ őket; vagy naivak voltak, mert nem vették észre, hogy a kisantant államainak a gazdasági politikája egyszerű függvénye nemzeti politikájuknak, és például Magyarország és Csehország közt nem azért nincs most évek óta normális kereskedelmi szerződés, mert reális gazdasági nehézségek állanak megkötésének útjában, hanem egyszerűen azért nem volt ilyen köthető, mert a csehszlovák kormány a magyar agrártermékek elől való elzárkózásával egy olyan időpontban, amikor más szomszédos államok szintén az agrárvédelmi irányra tértek át, a magyar államot politikai téren remélte térdre kényszeríthetni.

Mi azonban tudjuk, hogy nem lehet a farkast és bárányt más közösségre rávezetni, mint arra, amelyben a farkas a bárányt felfalja. Az a politika pedig, amely a kis népek felé azt kiáltja, hogy most pedig béküljetek ki, de ugyanakkor mindent elkövet, hogy a népek egyik részének a rovására elkövetett igazságtalanságok és sérelmek fennmaradjanak és hogy a hatalmi eszközök összessége is az egyik fél kezében legyen, az emberföltött és lélektanilag lehetetlent követel a megalázott féltől, mert nyilvánvaló, hogy az ilyen kibéküléshez hiányzik az erősebb félnél a komoly szándékról tanúskodó önmegtagadás, a gyengébbeknél pedig ebből kifolyólag nem születhetik meg a komoly bizalom, mert félnie kell attól, hogy az ilyen kibékülés tulajdonképpen nem jelentene egyebet, mint teljes kiszolgáltatását és alávetettségét a másik félnek.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Hogy okfejtésemben egy lépéssel továbbmehessek, az eddig mondottakat röviden összefoglalom:

A békeszerződések a nemzeti önrendelkezési jog elvének a félretételével részrehajlóan és nemzeti szempontból igazságtalanul rendezték a Duna-medencében az ott lakó népek viszonyait, mert három kategóriába sorolták őket és az elbánásnál nem az igazság szempontjai, hanem az illető népnek a háborúban tanúsított magatartása volt a döntő szempont.

Ezzel az eljárással a már úgys meglevő régieken kívül olyan új ellentétek keletkeztek ezen népek között, amelyek állandóvá teszik köztük az ellenségeskedést.

A békeszerződések az Osztrák–Magyar Monarchia régi geográfiai, történelmi és gazdasági egységének a diszmembrációjával¹⁷ egy időben nem gondoskodtak arról és hozzáteszem, már az igazságtalan osztály folytán nem is gondoskodhatnak arról, hogy az általa betöltött hivatást más organizáció vegye át, s a Duna-medence népeit valamelyes egységbe foglalva és kollaborációjukat biztosítva, nekik biztonságot, gazdasági téren prosperitást, a nemzetközi életben érdekeiknek védelmet és a nagyobb hatalmak rivalitásától való mentességet biztosítson. Ezen eljárásnak a következménye az, hogy ez a terület hovatovább a nagyhatalmak rivális befolyása alá került, ami az ellentétek kiélesedését vonta maga után.

Ezt a folyamatot Franciaországnak szövetségi politikája indította meg, amely ellentétben áll a béke modern organizációjának a gondolatával és amely Franciaországot anélkül, hogy Németország elleni politikai küzdelmében bármilyen komoly haszna lehetne belőle, a békeszerződésbeli ortodox status quo¹⁸ mellett kötötte le a Duna-medencében.

Ezzel, akarva, nem akarva, útjában áll az orvoslás egyedüli lehetőségének, amely csakis a népek közti igazságosabb osztályon, különösen a trianoni szerződés gyökeres revízióján épülhet fel és amelynek keresztülvitele után lehet csak szó a Duna-medence népeinek olyan kollaborációjáról, amelynek szüksége nyilvánvaló, ha nem akarnak ezen népek idővel újból ahhoz hasonló helyzetbe kerülni, mint amelyet szomszédaik túlereje folytán hosszú évszázadokig voltak kénytelenek eltűrni.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Hogy a Duna-medencében a nagyhatalmak rivalitása kifejlődőben van, az érthető és természetes következménye ezeknek a szerződéseknek. A politikai bizonytalanság, az ellentétek, amelyeket a népek között teremtettek, automaticae vonják ezt maguk után.

Nem lehet a szomszédos nagyhatalmakra, se Németországra, se Olaszországra nézve mindegy, hogy a mai káoszról mi alakul ki itten. Mindenekelőtt Németországnak vitális érdekévé vált, hogy ez a terület ne kerülhessen valamely ellenséges nagyhatalom befolyása alá. Amíg az Osztrák–Magyar Monarchia létezett, háta fedve volt. Ma déli és keleti határain vele szemben ellenséges érzületű államok keletkeztek, amelyekkel súlyos ellentétei vannak, minden oldalról bekerítve és fenyegetve érezvén magát. Életbevágó érdeke ezen helyzetből kifolyólag, hogy legalább a Duna-medencében hasonló helyzet kialakulását megakadályozza.

Németország gazdasági expanziójának hanyatlása a világpiacon, kolóniáinak elvesztése, flottájának megsemmisülése, idegenben elhelyezett tőkéinek lefoglalása és a világkereskedelmi viszonyokban beállott változás véget vetett Közép-Európa piacának a nyitva tartására, kényszerhelyzetében tehát szintén jobban reá van utalva, mint valaha.

De nem mindegy Olaszországra nézve se, hogy milyen irányt vesz a politikai élet a Duna-medencében, hogy nem kerülnek-e a népek itt szláv vezetés és irányítás alá, ami hátvédül szolgálna egy nagyszláv birodalom kialakulásához a Balkánon; ez pedig viszont az Adria keleti partjainak a birtokát és az Adriának zárt olasz tengeri mivoltát tenné kétségessé. Vagy mindegy lehetne-e Olaszországra nézve, hogy a Duna-medence népei akár német, akár francia befolyás alá jutnak?

Hiheti-e végre komolyan valaki, hogy az orosz történelemnek az a periódusa véglegesen a múlté már, amely az összes szlávok egységének a jelszavával évszázados harcban először Törökország európai birodalmát röptette a levegőbe és azután ugyanezen jelszóval másik nagy riválisa, az Osztrák–Magyar Monarchia elpusztításához fogott. Hiheti-e valaki komolyan, hogy ezen célokért azzal az önzetlen szándékkal küzdött, hogy désinteressement-t¹⁹ jelentsen be felszabadított szláv testvérei sorsával szemben, ha a harca sikerrel jár?

Vagy nem inkább átmeneti időket élünk-e ebből a szempontból? És a mai Oroszország erényt formál gyengeségéből, amely után aktivitásának újabb periódusa következik majd?

Amint látható, a Duna-medence népei fölött a kérdőjelek tömege lebeg, nem úgy, mint a háború előtt, és Európa nagyhatalmainak tekintélyes része lázasan dolgozik azon, hogy ezen népek sorsának irányítását kézbe vegye és a jövő kialakulását a maga érdekeivel harmóniába hozza.

A revízió, az új berendezkedés kérdése ennél fogva az igazság, a méltányosság, a kis népek életkérdéséből a nagy nemzetek politikai kérdésévé nőtt ki magát és igyekszik útjába állni minden olyan megoldásnak, amely érdekeit sérthetné, még ha a tárgyalagos igazság szempontjából a legindokoltabbnak és a legszükségesebbnek mutatkozik is.

Ezzel reámutattam, tisztelt Hölgyeim és Uraim, azokra a súlyos nehézségekre, amelyek a Duna-medence problémái helyes megoldásának az útjában állanak. Valóban oly nagyok ezek a nehézségek, hogy a sorstól mélyen lesújtott magyar nemzetnek láttukra kétségbe kellene esnie.

Van-e kiút ebből a helyzetből? — veti fel minden magyar ember maga előtt a kérdést nap nap után.

És mégsem csüggedtünk, mert bízunk az igazság erejében, mert bízunk az emberi haladásban és mert bízunk önmagunkban is.

Nem mintha azt hinnénk, hogy valamelyes újabb háborús komplikáció hozhatná meg a fordulatot. Nem! Ellenkezőleg, úgy érezzük, hogy egy újabb háború a legnagyobb szerencsétlenség lenne, amely érhet, mert még az is veszélybe kerülhetne, amink megmaradt, márpedig igazán nincs többet veszítenivalónk.

De mibe helyezzük akkor a bizalmunkat, fogják sokan kérdezni Önök közül? A Népszövetségbe? Közvetlen tárgyalásokba szomszédainkkal? A nagyhatalmakba? Vagy mibe? A legnagyobb tisztelet mellett is, amelyet a Népszövetség intézménye iránt érzünk, tisztában vagyunk azzal, hogy mai összetételében és szervezete mellett a revízió nagy és nehéz problémájával megbirkózni alig volna képes. Pedig legszebb feladatát képezhetné, amelyekkel a békét szilárd alapokra fektetné. Gróf Apponyi Albert, a magyar kormány genfi főmegbízottja, halála előtt egyik genfi beszédében²⁰ a Népszövetség feladatairól szólva azt mondta. „Nem létezik más konzervatív politika, mint a határozott evolúció politikája. Csak hogyha lesz bátorsága a Népszövetségnek arra, hogy az érvényben levő nemzetközi jogot alapjaiban vizsgálja felül, azt szigorú bírálat alá vegye, hogy megállapíthassa, vajon az igazságosság elveivel és a nemzetek komoly érdekeivel összhangban áll-e, csak akkor fogunk egy valódi, egy tartós és végleges békét teremthetni.” De bizonyos rezignációval tette hozzá egyúttal: „Nem tudom, hogy az élők sorában leszek-e abban az időben.”

Ebben az utolsó rövid pár szóban bennefoglaltatik az az egész kritika és szkepszis, amelyre minden objektív ember jogosult, aki a Népszövetség működését figyelemmel kíséri. Nem mint hogyha az emberekben volna a hiba. Az intézmény szervezeti szabályai teszik egyelőre majdnem lehetetlenné, hogy olyan kérdések, amelyekben a szemben álló államok el vannak szánva arra, hogy álláspontjukról nem tágtanak, megoldást vagy legalábbis az igazság követelményeihez mért megoldást nyerjenek. És ezek közé tartozik elsősorban a békeszerződések revíziójának a kérdése.

Még kevésbé lehet remélni, hogy a Duna-medence államainak egymás közti közvetlen tárgyalása valamelyes megfogható eredménnyel járhatna. A beati possidentes,²¹ akik ezenfelül úgy diplomáciai, mint katonai téren minden hatalmi eszköz felett rendelke-

nek, hogy a háborús zsákmányt megvédjék, ma még igen távol állanak annak a felismerésétől, hogy túlfeszítették a húrt a győzelem pillanatában, és hogy más népek jogosult életérdekeinek a rovására visszaéltek a kedvező pillanattal. De van-e a nemzetek életében egyáltalán más momentum, amelyben ily felismerés lelkükben megszületik, mint az a pillanat, amikor már késő? És ha van, a felismerésétől a bevallásáig még igen hosszú az út. Néha azt a kis utat, az utolsó lépést az élen álló politikusok önzése, vagy morális félénksége barikádozza el. Nézetem szerint hamarabb, korábban várható és remélhető, hogy az elkövetett hibák felismerése azoknál következik be, akik nem közvetlenül érdekelt felek, akik nem direkt élvezői és hasznot húzó az elkövetett igazságtalanságnak, akiknek az életére tehát nem az így előállott egoisztikus haszon a döntő, hanem az a kedvezőtlen közvetett reperkusszió,²² amely Európa békéjére és nyugalmára ebből a helyzetből származik. Értem ez alatt a nagyhatalmakat és azoknak a közvéleményét. Ez a felismerés a nagy nemzetek közvéleményében ma már nagy utat tett meg.

Európa öt nagyhatalma közül négyenél részben alig kétséges többé, részben most tör utat magának. Még Franciaországban van elmaradva ez a felismerés, ahol azonban lassan-lassan a közvélemény szintén kezd ezzel a gondolattal komolyan foglalkozni és kezdi felismerni, hogy a trianoni béke örökké fenn nem tartható, mert igazságtalan volt, kezdi felismerni, hogy Franciaország nem vállalhatja egy részrehajló és igazságtalan jogállapot fenntartása érdekében örök időre a zsandár szerepét a Duna-medencében, és kezd különösen annak a tudatára ébredni, hogy a Duna-medence népei az európai békének szilárdabb pillérei lesznek, ha egy igazságos osztály révén közöttük komoly megértés jön létre, és e révén öncélú életet kezhetnek, ennek érdekében egymással barátságos kollaborációt fenntartva, mint hogyha a mai igazságtalan és tarthatatlan állapotok további erőszakolása révén két táborra osztatnak és ennek következtében annak a tábornak is, amely ma a francia oldalon van, a szövetségi értéke hovatovább teljesen lecsökken.

Azon a napon, amelyen ez a felismerés az összes nagyhatalmaknál utat tör magának, meghúzták a trianoni szerződésnek a lélekharangját; akkor nézetem szerint formai kérdéssé válik, hogy a revízió a Népszövetség útján,²³ direkt tárgyalások vagy mindkettő révén bonyolítottassék le, mert Európa legnagyobb nemzetei egyhangú akaratával olyan kis országok, amelyek létüket és határaikat nekik köszönik, szembe nem szállhatnak.

Addig az időpontig mi magyarok dolgozni fogunk s türelemmel várunk; összes szomszédainkkal normális gazdasági relációk teremtésére törekszünk és ennek érdekében áldozatokra is képesek vagyunk. De ezen túlmenő gazdasági vagy politikai blokkokba be nem lépünk és kár a sok fáradtságért, amelyet ily tervek kieszelésére addig az időpontig fordítanak, amíg egy igazságosabb új osztály révén valódi béke és barátság nem létesül a Duna-medencében. Minden ily blokkban való együttműködés csak őszinte barátok közt lehetséges. Nincs alapja és eleve felbomlásra van ítélve az olyan kollaboráció, amelybe minden fél hátsó gondolatokkal lép be; sokkal nyíltabb és férfiasabb nép a magyar, semhogy ezt őszintén meg ne mondaná, vagy hogy ilyenre kapható lenne. Ha a kiengesztelődés egy igazságos új osztály útján lehetővé válik, a kívánt kollaboráció önmagától fog megszületni, mert a viszonyok szükségessé teszik és mert akkor a bizalom is meglesz hozzá, amely ma hiányzik.

A Tardieu-terv,²⁴ dunai konföderációs terv és egy sora más hasonló variánsoknak, mind egy és ugyanazon betegségben szenvednek; gazdasági koncepciók, amelyek azonban a gazdasági bajokat nem oldják meg, politikai hátsó gondolatokból születtek meg; vagy fordítva, azt lehetne mondani róluk, hogy politikai tervek gazdasági köpenyegbe burkolva, amelyek többé-kevésbé mind abból a célból eszeltettek ki, hogy Magyarország látszólagos gazdasági kedvezményekkel a kisantant hatalmi csoportjának az érdekszférájába tereltessek be, anélkül, hogy a revízió terén előzetesen elégtételhez jutott volna.

Gazdasági téren az a baja ezeknek a koncepcióknak, hogy az, amit Magyarországnak látszólag nyújtanak, vajmi keveset jelent a számára. A régi Osztrák–Magyar Monarchia 50 milliós lakosságával egy kiegyensúlyozott gazdasági egységet alkotott. Ausztria cseh

és alpesi tartományai fejlett iparral bírtak, és vevői voltak a régi Magyarország, a volt Galícia és Bosznia-Hercegovina, tehát a Monarchia keleti része agrárfeleslegeinek, ezek viszont az iparilag fejlett tartományok ipari produktumainak piacát képezték. Sem a mezőgazdaság, sem az ipar így nem voltak lényegileg arra utalva, hogy vámkülföldön keressenek piacot. És miután a Monarchia védvamos kereskedelmi politikát folytatott, Prágában és Bécsben a magyar búzával, borral, gyümölcssel és állattal nem konkurálhatott az amerikai vagy kanadai búza, a francia és az olasz bor, vagy az argentinai hús, a romániai vagy szerbiai élő állat. Viszont Magyarország területein nem foglalhatta el az osztrák és cseh acél- és géparuk, a reichenbergi posztó és a cseh porcelán- és üvegipar termékei elől a piacot a német vagy a francia, vagy az amerikai ipar a maga termékeivel. Ebből kifolyólag a mezőgazdaság is magas árakat élvezett. A Monarchia diszmembrációja ennek az Eldorádónak véget vetett. Ma Bécsben és Prágában kanadai búzából készült kenyeret, Argentínában, Lengyelországban vagy Szerbiában hizlalt disznó- és marhahúst esznek, olasz és francia bort isznak és mi magyarok csak nagy nehézséggel vagyunk képesek feleslegeink egy csekély hányadát és ezeket is ruinózus²⁵ áron, ezeken a közeli piacokon elhelyezni, a megmaradó résszel pedig kénytelenek vagyunk a távolabbi olasz, svájci, francia, német piac után, nagy fuvar költségek mellett szaladgálni; hasonlóvá vált Ausztriában és Csehországban az ipar helyzete. Eredménye ennek a felfordult világnak az lett, hogy az ipari államok, nevezetesen Ausztria és Csehország csak úgy az iparban munkát nem találó népességüknek, a mezőgazdasági országok pedig, hogy a mezőgazdasági foglalkozásból kiszorult lakosságuknak kenyeret adhassanak, hozzáfogott az egyik mesterséges fejlesztéséhez mezőgazdaságának, a másik pedig új iparok létesítéséhez, ezzel természetesen új akadályokat teremtve a kölcsönös forgalomnak.

Ezen az állapoton nem segítene, bármily plauzibilisnek látszik is, a volt Monarchia utódállamainak újból egy gazdasági egységbe való összefoglalása. Magyarország mezőgazdaságán nem segítene például azért, mert ezen összefoglalás révén olyan túlnyomólag mezőgazdasági produkcióval bíró területek, mint a volt román vagy szerb királyság területei, Besszarábia, Macedónia, Montenegró területei stb., amelyek a háború előtt nem tartoztak a volt Monarchiához, mind belekerülnének ebbe az új gazdasági egységbe és ebben az ipari és mezőgazdasági termelés között régebben fennállott egészséges egyensúlyt a mezőgazdaság rovására teljesen felborítanák, úgy, hogy a magyar termékek ily nagyobb gazdasági egységek létesítése esetén sem jutnának sem biztosabb és konkurenciától mentesebb piachoz, sem a világpiaci ruinózus áraknál jobbakhoz, miután az új gazdasági egység úgyszólván minden mezőgazdasági produktuma tekintetében a belső piacon el nem helyezhető nagy feleslegekkel bírna.

Ezen csak az segítene, ha az ipari utódállamok nem az összes, hanem csak egy-két agrárjellegű utódállammal egyesülnének, vagy fordítva, az agrár utódállamok nemcsak a két ipari utódállammal egyesülhetnének, hanem rajtuk kívül még mással is.

De ennek megint másik két akadálya van. Az egyik abból áll, hogy a szűkebb területre korlátozott megoldás beleütköznék a kisantant politikai konstrukciójába, mert az új egységből az agrárállamok közül vagy Romániának, vagy Szerbiának kellene kimaradnia, Magyarország kimaradásáról centrális geográfiai fekvése folytán nem lehet szó, ez azonban a kisantant gazdasági téren való szétszakadását jelentené, ami ellen az egész kisantant védekezne, de elsősorban a mostohább elbánásban részesült agrártagja. A tágabb körű megoldásról azonban Franciaország nem akar hallani, miután ő nem jöhet szóba és így politikai vezető szerepe volna kérdésessé téve.

Második nehézsége abban áll, hogy egy ily kisebb gazdasági blokk létesítése a cseh, de különösen az osztrák iparra nézve sokkal kevesebb vonzóerővel bírna, miután e révén kisebb és elégtelen fogyasztópiachoz jutna csak, amelyen ezenfelül az osztrák iparnak az erősebb cseh konkurenciával kellene osztozkodnia.

Amint a mondottakból látható, gazdasági alapon megoldható lenne ugyan a probléma, de ennek útját állja a kisantant egész politikai konstrukciója; ezért inkább for-

dítva, gazdaságilag rossz és értéktelen megoldások kínáltattak fel eddig a legkülönbé-
 lebb variációkban, amiből az egyik félnek politikai haszna volna ugyan, de amibe vi-
 szont a másik fél nem mehet természetszerűleg bele. Komoly átmeneti segítséget gaz-
 dasági téren a dunai államok számára mindaddig, amíg a politikai kérdések megoldá-
 sa révén egy végleges gazdasági megoldás is lehetővé válik, egyedül a legújabbban Genfben
 benyújtott olasz terv megvalósítása jelentene, amely tudomásom szerint azt javasolja,
 hogy a dunai utódállamok egymás közt is, bármely más állammal mezőgazdasági pro-
 duktumaik tekintetében, Ausztria pedig ipari termékeire nézve olyan kétoldalú prefe-
 renciális szerződéseket köthessen, amelyekben foglalt előnyöket más, harmadik fél ne
 igényelhesen a maga számára. Ez a javaslat tehát azon felismerésből kiindulva, hogy a
 Monarchia volt területén alakult államok a Monarchia egységes és védett gazdasági te-
 rületének diszmembrációja folytán egészen kivételes nehéz gazdasági helyzetbe kerültek,
 azt indítványozza, hogy minden állam olyan kedvezményeket adhasson neki, amelye-
 ket másoknak, akik nincsenek ebben a kivételes helyzetben, épp azért ne legyenek kény-
 telenek megadni. Egy nemzetközi segítőakció lehetőségének a megteremtéséről van
 tehát szó e javaslatban, amelyben mindenki belátása szerint venne részt. Mindenki azt
 adná, amit tud és akar. Ez a megoldás senkit sem kényszerít. Még az utódállamokat sem
 kényszeríti egymás közt arra, hogy valamely gazdasági blokk Prokrusztész-ágyába²⁶ feküd-
 jenek. Az akarat, elhatározás is az érdekek szabad játékának nyit teret. Épp azért elfo-
 gadható és hasznosnak minősíthető ez a terv. Végleges megoldást nem jelent ez sem.
 Végleges megoldásnak csakis valamely nagyobb gazdasági egységnek, vagy egységeknek
 az újból való kialakulását lehet tekinteni, miután a technika fejlődése és a közlekedés
 gyorsulása a termelési processzus teljes átalakulását vonja maga után és parányi terme-
 lési egységek és fogyasztópiacok független fennállását és autarkiaira való törekvését ez
 lehetetlenné teszi, illetve ilyen területek gazdasági életére sorvasztólag hat. De ilyen
 nagyobb gazdasági egységek új kialakulásának előfeltételéül azon politikai akadályok
 és megkötöttségeknek az elhárítását kell tekinteni, amelyek a *raisonabilis* gazdasági
 szempontok érvényesülését lehetetlenné tették eddig. A helyes út a fordítottja tehát
 annak, amelyet eddig követtek. Eddig mindig arra tettek kísérletet, hogy gazdasági esz-
 közökkel hozzák egymáshoz közelebb a politikai téren szétválasztott és egymással szem-
 beállított népeket. Kisült azonban, hogy a józan gazdasági rendezésnek a politikai kér-
 dések képezik a legfőbb akadályát.

Mentől tovább experimentál²⁷ tehát Európa a legkülönbélebb tervekkel, akár gazda-
 sági téren, akár harcában a világgazdasági krízis ellen, akár más téren is, például a le-
 szerelés terén is, vagy a béke megorganizálásának egyéb problémái terén, hovatovább
 világossá fog és kell, hogy váljon, hogy egész Európa centrális nagy problémáját, ti. a
 békeszerződések revíziójának a kérdését se félretenni, se más úton eliminálni, se meg-
 kerülni nem lehet; minden munka addig, amíg ennek megoldására Európa vezetői
 magukat reá nem szánják, csak foltozás lesz, márpedig a folt a folton soha sem lehet
 tartós. Annak a tudatára kell ébrednie a világnak, hogy a békeszerződések Európa népei
 között olyan irreparábilis²⁸ szakadékokat, oly új ellentéteket kreáltak, amelyek minden
 téren újból és újból kiütözköznek és minden probléma megoldásánál mérgező hatást
 váltanak ki. A békeszerződés határozmányai olyan mérgező hatású gócpontot alkotnak
 Európa testén, amelyből a genny a vérkeringés révén az egész szervezet minden részé-
 ben elterjedt és ma az egész test összes szervét át- és átjárta. Az élet összes funkciói ez-
 úton súlyos zavarokkal küzdenek és minden lokális gyógymód, amely a betegségnek csak
 egyes területeken jelentkező szimptomáit kezeli, sikertelen kell hogy legyen. Az a poli-
 tikai metódus, amely a gazdasági bajok leküzdésére a béke garanciáinak a megszilárdí-
 tására, a leszerelés keresztülvitelére, a Duna problémáinak a megoldása céljából a né-
 pek baráti együttműködését, a győzők és legyőzöttek kollaborációját hordozza nap nap
 után az ajkán, de ugyanakkor mindent elkövet, hogy a hajmeresztő igazságtalanságok,
 amelyek a békeszerződésben elkövetettek és a népek egyik részében a súlyos megalá-
 zottság és az elkeseredés érzetét tartják ébren, mindenáron fenntartassanak, soha sem

lesz képes egyetlenegy kérdésre is olyan megoldást találni, amely a szembenálló két tábor kielégitené. 15 év óta egy helyben tapos tehát a világ és eredménye ezen eljárással eddig csak az volt, hogy a győzők közvéleményében az a benyomás erősödik, hogy a legjobb szándékú közeledés is hiábavaló, viszont a legyőzötteknél a folytonos csalódás érzete kel lábra és az a hit erősödik meg, hogy a nagy hangon hirdetett béketörekvések mögött más nem áll, mint képmutatás és az az álnok szándék, amelynek nem az igazi béke megteremtése a fontos, hanem a mai hatalmi viszonyoknak az állandóvá tétele és a porhintés a győző országok népei komoly békevágának a szemébe.

A kérdések ezért megoldatlanul húzódnak konferenciáról konferenciára, a világ helyzete pedig katasztrofálisan romlik, az ellentét és a szakadékok a népek között és a kölcsönös bizalmatlanság csak mélyülnek.

Nem lehet tehát elkerülni a gyökeres revíziót, különösen a Duna-medencében nem, ahol a békeszerződésnek elsősorban a területi intézkedései azok, amelyek minden téren katasztrofális helyzetet teremtettek és radikális revízióra szorulnak.

Nem lehet a területi revíziót sem megkerülni, sem kijátszani.

Újabbban abból a táborból, amely érthető okokból erre mindent elkövet, egy megtevesztő jelszó indított útnak, amely szerint nem arra van szükség, hogy a határok revidéáltassanak, hanem a határok eltüntetésére van szükség a kisebbségi jogok liberális kezelése és kiépítése révén.

Azok hangoztatják, akiknek módjukban áll ezt két hét alatt valóra is váltani és ezzel be is bizonyítani, hogy ez az eljárás a helyes.

Miért nem fegyvereznek le akkor bennünket azzal, hogy ezt valóban keresztülviszik? Hiszen minden szónál szebben beszél a tett. És egy rövid experimentum tényeivel szemben minden argumentum hiábavalóvá válna.

Azok hangoztatják ezt azonban, akik ugyanakkor, amikor e szót szájukon kiejtik, népszámlálási trükkökkel népes magyar városok lakosságának az ajkán némitják el a magyar szót, akik ugyanakkor kisebbségeik egész sajtóját egy tollvonással letiltják, vezetőiket bebörtönzik, egyesületeiket lezárják és vagyonukat elkobozzák.

A hang valóban Jákobé, a kéz azonban Ézsaué²⁹ és így az ígélet blaszfémiává válik, amelynek merészsége előtt kővé dermedten áll meg az ámuló magyar közvélemény.

Ez volna a megoldás, amely után mindenki áhítozott? Ennek a megoldásnak volnának olyan garanciái, amelyek a népek jövő békéjét biztosítani képesek? Ez az a szikla, amelyre Európa nyugalalmát felépíteni lehet?

Ha megvalósítására valóban ígélet tétetnék, mi garantálná a betartását? A második ígélet, amelynek értéke, a százszorosan megszegett első után, százszorosan kevesebb?

Vagy talán a Népszövetség? Az a Népszövetség, amely a kisebbségi anyagi jog kifejlesztése terén egy lépést előre tenni nem tudott; a lefolytatott kisebbségi peresetekben³⁰ pedig még ennek a primitív jognak az érvényét sem tudta eredményesen biztosítani, vagy megsértéséért a károsultaknak komoly elégtételt szerezni?

Nem, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Ennél komolyabb garanciákra van a Duna-medence népeinek szüksége. Mert 15 év szomorú tapasztalata a magyar nemzetnek azt a bizonyosságot szerezte meg, hogy a magyar faj egyharmad része Balkán-metódusnak lett a békeszerződés által kiszolgáltatva; ez az állapot vérébe és húzába vág és ennél fogva egy új rendezésnél egész más garanciákra lesz szüksége. Mert a Balkán-népeknél csak egy garancia komoly és ez a szemet szemért és fogat fogért elvben ölt náluk testet.

Ennek a garanciának a gyakorlatba való átültetése azonban azt jelentené, hogy a területek megosztása révén ugyanannyi román, cseh vagy szerb kerüljön magyar fennhatóság alá, mint amennyi magyart Románia, Csehország vagy Szerbia fennhatósága alatt meghagyni akarnak, mert csak ez garantálná azt, hogy a magyar kisebbségekkel szemben a mostani balkáni bánásmód megszűnik. Ezt a garanciát is, amint látjuk, tehát csak a területi revízió adhatja meg, amely végeredményében ennél a megoldásnál sem volna elkerülhető.

Felesleges tehát hozzája ilyen kerülő úton jutni, annyival inkább, miután Magyarország semmi kedve sincs arra, hogy az esetleg fennhatósága alá kerülő nem magyar alattvalókat egyszerű túsoknak vagy retorziós objektumoknak tekintse, akikkel adott esetben rosszul is kellene bánnia, hogy a hasonló bánásmódtól az idegen fennhatóság alá került magyarokat megmentse.

Sokkal egyszerűbb, logikusabb és humánusabb tehát az, hogy olyan revízió vitessék keresztül, amely a magyar és a többi nemzeten elkövetett sérelmeket célirányos és igazságos módon, radikálisan orvosolja.

Mi ennek az eljövételében vallásos hittel hiszünk és bízunk. Ez a magyar nemzet credója sorsának mai sötét éjszakájában.

És a revízió érdekében a magyar népnek azzal a régi ragaszkodásával, tiszteletével és bizalmával fordulok a hatalmas angol nemzethez támogatásért, amelyről még a háború nehéz napjaiban sem feledkezett meg. Ha segítő kezét életének legsúlyosabb óráiban Anglia feléje kinyújtja, örökké hálás lesz érte a magyar nemzet. Bizalmunk Anglia felé fordul, mert mi úgy érezzük, hogy Angliának csak egy érdeke van a Duna-medencében és az abból áll, hogy az elkövetett igazságtalanságok kiküszöböltesse és ezen a réven újból béke, jólét és megelégedés térjen vissza a világ ezen területére és vele együtt az annyi megpróbáltatást átélt magyar nép lelkébe is. Mi azt reméljük és bízunk benne, hogy Anglia ebben az esetben is hű lesz nagy és nemes tradícióihoz, amelyek ezt az országot mindig az igazság, a fair play, a jogtalanul üldözöttek oldalára állították.

Azzal az áhítatos meggyőződéssel teszem le a revízió kérdésének minden magyar előtt szent ügyét az angol közvélemény asztalára, hogy ezzel azt a legjobb helyre bízam a világon.

Bethlen István angoliai előadásai, 95–120. o.

1. Felosztásban.
2. A megfelelő változtatásokkal.
3. A Habsburg-család belső szabályozása a nőági örökösödés rendezéséről 1713-ból, amelyet az 1722-ben az erdélyi, 1723-ban pedig a magyarországi diéta törvénybe is iktatott.
4. A döntő győzelem megszilárdította az északi és középső német tartományok porosz vezetés alatt szerveződő egységét, ami a négy évvel később Franciaország fölött aratott diadal után 1871-ben az egységes Német Császárság kikiáltásában kulminált.
5. Öröksége.
6. 1897-ben. A tiltakozás miatt Kasimir Felix Badeni később lemondott posztjáról.
7. *Deutschland über Alles* – August Heinrich Hoffmann von Fallersleben *Das Lied der Deutschen* c. háromstrófás versének kezdősora. A német tartományok politikai egyesülését hirdető dalt Haydn 1797-ben írott melódiájára énekeltek; 1922-től ez – illetve 1952-től már csak a harmadik versszak – Németország hivatalos nemzeti himnusza.
8. A versailles-i és a saint-germain-i békeszerződés egyaránt a Nemzetek Szövetsége Tanácsának jóváhagyásához kötötte Ausztria esetleges csatlakozását Németországhoz.
9. Az egységesnek elgondolt szláv nép nemzeti kibontakozását az Ausztrián, később pedig a Monarchián belül elképzelő irányzat.
10. Mindenki harca mindenki ellen.
11. Az 1920–21-ben kétoldalú egyezményekben létrejövő kisantantot Franciaország a húszas évek közepéig szerződések révén is szilárdan beépítette keleti szövetségi rendszerébe.
12. Háborús okokat.
13. A Nemzetek Szövetségének a békerendszer fenntartásán kívül a nemzetközi politikai, kulturális és tudományos együttműködés előmozdítása volt a célkitűzése.
14. Mereven változatlan.
15. Előzmény.
16. Jogfosztottá tegyék.
17. Széttagolásával.
18. Megmerevült állapot.
19. Széttagolásával.
20. Apponyinak a Nemzetek Szövetsége VIII. rendes Közgyűlésén 1927. szeptember 8-án mondott beszédéről van szó.

Jegyzetek

21. Birtokon belül lévők – szó szerint: a boldog birtokosok.
22. Visszahatás.
23. A Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának 19. cikkelye lehetőséget adott arra, hogy a tagállamok fölvevessék az „alkalmazhatatlanná vált nemzetközi szerződések” módosításának kérdését.
24. André Tardieu francia miniszterelnök 1932 márciusában előterjesztett javaslata a dunai államok preferenciális kereskedelmi szabályokon alapuló gazdasági együttműködéséről, amelyhez a nagyhatalmak támogatását is kilátásba helyezte.
25. Romokban heverő.
26. A kényszerű és kínos alkalmazkodás szimbóluma – Prokrusztész mitológiai haramia nevéből, aki áldozatait csonkolással vagy nyújtással aszerint kizozta, hogy ágya túl rövidnek vagy túl hosszú-nak bizonyult számukra.
27. Kísérletezik.
28. Jóvátehetetlen.
29. Utalás az ószövetségi történetre, amikor Jákob úgy csalta ki világtalan apjától, Izsáktól a gyapjas testű elsőszülött Ézsau-nak szánt áldást, hogy kecskebőrt terített magára, s bár Izsák fölismerte Jákob hangját, a szőrös kézről Ézsaura vélt ismerni.
30. A Nemzetek Szövetsége garanciája alá helyezett nemzetközi kisebbségvédelmi jogszabályok megsértésével kapcsolatos panaszokat maga a Nemzetek Szövetsége vizsgálta ki és bírálta el.

Mladiáta [A.] [János]: Integritás vagy részleges revízió? (1934. január)

A minap egyik volt miniszterünk¹ Csonka-Magyarország külpolitikájáról tartott előadásában álmódózóknak nevezte azokat, akik ma az ország régi határainak helyreállítását követelik és a reálpolitika céljául csak a trianoni határok mentén nagyobb tömbökben élő magyarok lakta területeknek visszacsatolását jelölte meg. Perújítást ajánlott továbbá a Millerand-kísérőlevél² alapján, de ezt is társadalmi úton kívánta elérni.

Bár elismerjük és hálásan vettük az előadónak ama fáradhatatlan tevékenységét, hogy az angol társadalom illusztris tagjait meggyőzze a rajtunk esett igazságtalanságról, szorongó szívvel értesült nem egy hallgatója, hogy nemzeti aspirációink ily megcsonkított, eltorzított alakban kerülnek a külföld elé. *Hát hiába lángolt fel néhány évvel ezelőtt a meggyötört nemzet lelke, hiába követelte az egész magyarság az ország integritásának helyreállítását és maródott be minden magyar szívbe a „nem, nem, soha!” szent fogadalma?* Lehetséges, hogy alkuba bocsátkozzanak egyesek a nemzeti lét alapvető kérdéseiről akkor, midőn a magyar béke delegáció 1920. május 17-én gr. Apponyi Albert elnökkel az élén elfogadhatatlannak minősítette a magyar békefeltételeket és azok aláírását megtagadta, melyeket később a magyar kormány csak „politikai kényszerből” íratott alá megbízottjával?³

Végzetes hibának tartanám, ha a reálpolitika hamis jelszava alatt ily lemondó kishitűség fészkelné be magát a magyar lelkekbe, mely csak ellenállását csökkenthetné és jogos reményétől foszthatná még az amúgy is nehéz küzdelmet vívó nemzetet.

Tapasztalhatta lord Rothermere fia is, hogy mit kíván ez a nemzet, midőn szegedi látogatása alkalmával⁴ megszeppenve hallotta, hogy a küldöttség szónoka az integer Magyarország visszaállítását követelte, holott ő atyjától csak a határok kitolásáról hallott. Hiába magyarázta neki környezete, hogy ez csak a reális politika követelményével számot nem vető nép kívánsága, mi úgy hisszük, hogy fogékony, ifjú lelke megéreztte, hogy hol van az igazság, ha politikai óvatosságból nem is nyilatkozott.

Ma, midőn már recsegnek a Párizs környéki parancsbékék bosszúművei és a Népszövetség dicstelen intézménye is hitelét veszítette, mert mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy ez csak a győzelem mámorában fogamzott és rendszeres megtévesztésen felépült békediktátumok alkotta állapotok megrögzítésére alakult, fokozottan szükséges, hogy a magyar nemzet egységesen, zárt sorokban foglaljon állást az integritásra irányuló revízió elvi álláspontja mellett, függetlenül a kérdés taktikai részleteitől, melyet elsősorban politikai szempontok befolyásolnak.

Bár biztos a reményünk, hogy a kormány is ilyen értelemben fog eljárni, mindazonáltal fontosnak tartjuk, hogy egy röpke pillantást vessünk a trianoni békeparancs historikumára és felidézzük a közelmúlt keserves emlékeit a történelem, a nemzetközi jog és az igazság tükrében.

Mindenekelőtt megállapítjuk az antant előkelő képviselői által is elismert amaényt, hogy Magyarország a háborút nem akarta és csak szövetségi kötelezettsége sodorta őt abba bele. S mikor Wilson, az Egyesült Államok elnöke 1916. december 18-án a háborúban érdekelt összes hatalmakhoz intézett felhívásában azt mondta, hogy „...a jelenlegi háborúval kapcsolatos kérdéseket oly feltételek mellett kell megoldani, melyek a háborúban részt vevő nemzetek függetlenségét, területi épségét, politikai és gazdasági szabadságát teljesen biztosítják,” vagy midőn a kongresszus előtt kifejti, hogy „mi semmiképp sem akarjuk Ausztriát és Magyarországot gyengíteni és átalakítani”, mi sem lehettünk kétségben az iránt, amit Wilson akart.

Wilson 1918 januárjában az összes háborús hatalmakhoz küldött híres békepontjainak 14. pontjában kifejezetten kitért arra is, hogy „a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása kölcsönös garanciákkal külön szerződésekben biztosíttassanak”. Vitás nemzetiségi kérdésekben pedig az *önrendelkezési elv* alapjára helyezkedett. A Wilson-féle elveket fogadta el Magyarország is, midőn a fegyverletételt felajánlotta.

De az 1918. november 3-án létrejött padovai fegyverszünet is érintetlenül hagyta a történelmi Magyarország határait. Csak a nemzeti ellenállásnak megtörése, a féktelen marxista agitáció következtében, bátorította fel a cseh emigráns hazaárulók vezéreit, hogy régi álmaikat most megvalósítsák. Azt, amit a prágai neoszláv kongresszuson már 1908-ban nyíltan hirdettek, a Monarchia feldarabolását, Beneš emigrált cseh újságíró 1916-ban *Detruisez l'Autriche-Hongrie* című röpiratában részletesen kifejtette.

Akkor még senki sem vette komolyan e pamfletet, de annál szívósabb volt ellenfeleink e téren kifejtett agitációja, melyet a legaljasabb rágalmakkal és hazugságokkal folytattak Beneš, Masaryk, Kramář,⁵ az ügyüknek megnyert angol és francia írók segítségével. Ki ne emlékeznék Seton-Watson (Scotus Viator) elvakult magyarellenes írásaira, vagy E. Denis szlavofil cikkeire?⁶ S midőn Northcliffe, a németgyűlölettől izzó angol újságíró is ez áru- lók ügyének szolgálatába állította nagy sajtóapparátusát és Clemenceau⁷ is a szláv politikai ügynökök befolyása alá került, meg volt pecsételve országunk sorsa.

Hunter-Miller amerikai delegátus *My diary at the conference of Paris* című, gyorsírói jegyzetek alapján készült naplójából⁸ szörnyűködve értesültünk arról, hogy mily aljas módon vezették félre a fent említett ágensek a bizottságok tagjait, kiknek halvány sejtelmük sem volt a régi Monarchia földrajzi, történelmi, néprajzi és gazdasági viszonyairól. A politikai zsarolás szélhámoskodó orgiákról rántja le a leplet ez a napló, melyre való állandó hivatkozás az igazságos revíziós törekvéseinknek legerősebb támasza kell hogy legyen. Ily leplezetlen politikai brigantinizmus páratlanul áll a népek történetében.

Wilsont behálózták, félrevezették, Clemenceau és Tardieu⁹ pedig csak cseh, román és szerb csatlósáikra hallgattak és ádáz gyűlölettel voltak eltelve a Monarchia ellen, mert ez a németek oldalán küzdött.

S midőn Károlyi¹⁰ hazaáruló kormánya szétzüllesztette a magyar hadsereget és a proletárdiktatúra teljesen elnyomta a nemzeti öntudat megnyilatkozását, könnyű prédájává lett a szerencsétlen ország ádáz ellenfeleinek.

A rablóknek évés közben jött meg az étvágyuk. A wilsoni igazság és jog keresztre lett feszítve. A vádlottakat meg sem hallgatták. A bosszú fúriája az erkölcsi fertő feneketlen mélységébe rántotta a népek bíráit, kiknek tanácsában Clemenceau ragadta magához az irányítást. Ma már tudjuk, hogy a trianoni békepontokra az angol és olasz delegátusok alig gyakoroltak befolyást.

De hiába szólaltak fel a kegyetlen és esztelen békék ellen az olasz és angol nemzet legjobbjai, intő szavaikra a francia tigris nem hallgatott. [...]

Mindezekből világos, hogy a Népszövetség Tanácsa által alkotott, de lényegében Tardieu és a későbbi kisantant ágensei által fogalmazott békeszerződés egyszerű diktá-

tum, mely egyoldalúlag lett megállapítva, a győzők hatalmi instrumentuma, hogy a forradalmak bomlasztó hatásaként könnyedén ölükbe hullott győzelmek tiltott gyümölcsét minél hosszabb időre biztosítsák maguknak.

Végzetes ballépés volt, hogy a magyar kormány aláírta ezt a gyilkos szerződést. A hozzáfűzött tiltakozás és politikai kényszerre való hivatkozás csak pusztába kiáltó szó maradt. De nem is lehetett ennek semmi eredménye, mert vagy elfogadják a jog és igazság leg-
elemibb posztulátumait, akkor ily szerződéstervezetek még csak meg sem születhettek volna, vagy csak megtévesztő frázis a népszövetségi eszme, akkor pedig brennusi gesztussá¹¹ válik az egész jelenet.

De épp ily csalásnak bizonyult a sokat emlegetett Millerand-féle kísérőlevél is és hiú ábrándnak tartjuk azt a reményt, hogy az erre való hivatkozás segíthetne sorsunkon. Az 1920. május 6-iki kísérőlevél szövege és annak értelmezése a határmegállapító bizottságok által tisztán mutatja, hogy csak jelentéktelen helyi jellegű határmódosításokat helyez kilátásba ott, hol „la frontière ainsi tracée ne correspondrait pas partout avec précision aux exigences ethniques ou économiques”, vagyis hol a megállapított határ nem felelne meg teljesen a néprajzi vagy gazdasági követelményeknek. Miután a szövetséges és társult hatalmak a magyar delegáció részéről a békefeltételekhez fűzött megjegyzéseket a leglelkiesmeretesebben áttanulmányozták – mondja Millerand határtalan cinizmussal – érett megfontolás után határozták el, hogy a békefeltételek területi határozmányait semmi esetre sem módosítják. A szerződés – fejezi be Millerand parancslevelét – úgy, amint van, aláírandó.

Itt is a fő cél a megtévesztés volt, hogy a lefegyverzést elérjék; az ígéretek beváltására nem gondolt már senki, mert védekezni a delikvensnek már úgy sem tudnak.

Megismétlődött az 1815-iki Szent Szövetséghez¹² hasonló színjáték acélból, hogy a győzők a népeket leigázhassák. Akkor Metternich¹³ játszotta az elnök szerepét, a legyőzöttek, franciák és spanyolok, csak „asszisztáltak” a békekötéseknél. Hiába tiltakozott Talleyrand¹⁴ e szerep lealázó volta ellen, az 1815-i egyezmények is az autokrácia hatalmi tényei voltak, állig fegyverben állva, az esetleg ébredő nemzeti eszme legázolására.

A jelenet ugyanaz volt, mint ma, csak a szereplők változtak. S mint akkor Anglia megtagadta az egyezmény aláírását, úgy egy évszázaddal később az Egyesült Államok kormánya jelentette ki, hogy a Párizs környéki békék úgy a nemzetközi jog elveivel, mint az erkölcsi követelményekkel ellenkeznek, amiért is azokat alá nem írhatja.

Valóban, mily erkölcsi, vagy politikai presztízse lehet ily hatalmi érdekszövetségnek, melyet egymásután tagadnak meg alkotói és hagynak el tagállamai?

Az időközben lepergett keserves évek tapasztalatai, a trianoni határokon innen és túl élő magyarokban tovább érlelték a revízió gondolatát. A minap¹⁵ nyújtott be több angol képviselő az alsóházban egy javaslatot, melyhez közel 250 képviselő csatlakozott és melyben a trianoni szerződés módosítását, illetve az ügynek a Népszövetség elé való utalását kéri a kormánytól. A képviselők Sir Robert Gower¹⁶ vezetésével a lényegében magyar területek visszacsatolását követelték, anélkül, hogy azokat részletesen megjelölték volna.

Bármily örömdetes és hálára kötelező angol barátaink megmozdulása a trianoni parancsbéke igazságtalansága és méltánytalan volta ellen, nem hallgathatjuk el aggodalmunkat, hogy a kérdés nem lett határozottabban körvonalazva.

A Rothermere-féle határok¹⁷ például csak ideiglenes félmegoldást jelentenének, melyek azonban hosszú időre lehetetlenné tennék újabb követelések szőnyegre hozatalát, óriási, nem a határ mentén lakó magyar tömböket pedig az ellenfél önkényének szolgáltatnának ki. Feltételezhető az eddigi tapasztalatok után, hogy minden kisebbségi paragrafus ellenére, melyet szomszédjaink aláírtak, az eddiginél még fokozottabb brutalitással irtánának ki minden magyar életet új határaikon belül.

Ennek igazát biztosan érezte is derék angol barátunk, Sir Gower, ki a Birmingham Postban nyílt levélben fejtegeti a feldarabolt Magyarország helyzetét, mely lehetetlenné teszi a nyugalom és gazdasági fejlődés helyreállítását Közép-Európában és akadályozza a le-

szerelést. Korholja a Népszövetséget tétlensége miatt és követeli, hogy csatolják vissza a túlnyomólag magyarlakta területeket, a vegyes lakosságú vidékeken pedig semleges ellenőrzés alatt tartandó népszavazás döntsön.

Itt már tisztábban meg van jelölve a cél és eszköz, ami különben Apponyi téziseinek is megfelel.

Taylor altengernagy¹⁸ is a békeszerződések súlyos igazságtalanságainak jóvátételét sürgeti, melyeket már a szerződés aláírása előtt is kifogásoltak az angol parlamentben.

De a legutóbb itt járt Somerset de Chair¹⁹ is a magyar területi integritás mellett szólt és ennek módját, Erdélyre, illetve Horvátországra nézve autonómiákban keresi.

Crawford²⁰ megállapította, hogy kegyetlenebb, bosszúállóbb és gonoszabb szerződést még soha nem kényszerítenek legyőzöttekre. A néprajzi és földrajzi követelmények semmibevételével daraboltak fel összetartozó területeket, csak azért, hogy stratégiai előnyöket biztosítsanak az új államok számára. Magyarország csak oly területeket követel, melyek évszázadokon át háborítatlanul birtokában voltak.

Említsük még Gilbert Murray oxfordi egyetemi tanárt, ki egy röviddel ezelőtt megjelent tanulmányában a népszövetségi alapokmány módosítása mellett kardoskodik és kimutatja, hogy a középhatalmak Wilson 14 pontja alapján tették le a fegyvert, az antant-meghatalmazottak azonban később másképp cselekedtek, ami történelmi árulást jelent. Hangsúlyozza továbbá, hogy Magyarország történelmi határait, *ezt a tökéletes természeti egységet*, már gazdasági szempontokból is indokolt lett volna érintetlenül hagyni.

Jellemző a hangulatváltozásra, hogy újabban a francia ifjúság is kezd elfordulni a háborús légkör szülte gyűlölet szellemétől. Így az „Ordre Nouveau” nevű ifjúsági szervezet nyíltan hirdeti: *„Nekünk nincs semmiféle felelősségünk a háborúban és ezért nem tartjuk magunkra nézve kötelezőknek a bárgyú és gyilkos békeszerződéseket.”* Kíváncos volna, hogy az irányadó francia köröket is érintené már az igazságosság és engesztelődése nemes szelleme.

Mussolini, a magyarságnak ez az igaz, nagy barátja, ki az első aktív államférfiú volt, ki e kérdésben határozott állást foglalt, már 1928-ban kijelentette az olasz szenátusban, hogy a békeszerződések nem örökkévalók és nem jelenthetik egy nemzet sírját. És ma már – mondja Cucchetti²¹ – az egész olasz parlament zárt sorokban áll a duce mögött és követeli a trianoni szerződés módosítását. De Mussolini felismerte, hogy ez csak a népszövetségi egyezségokmány, a Pacte de la Société des Nations,²² megfelelő módosításával lehetséges, mely egyébként integráns alkotórésze a trianoni békeszerződésnek. A sokat emlegetett 19. pontja a népszövetségi alapokmánynak csak akkor bírna gyakorlati értékkel, ha az egyhangú szavazást követelő 5. §-t megváltoztatnák, mert ez minden módosítást eleve lehetetlenné tesz.

De elvileg is képtelenség, hogy pl. Sziám vagy Argentína szavazata döntsön ily vitális kérdésekben, eltekintve az érdekelt kisantant előre látható ellenzéki álláspontjától.

Mit is mond ez a 19. pont?

„L’assemblée peut, de temps à autre, inviter les Membres de la Société à procéder à un nouvel examen des traités devenus inapplicables, ainsi que des situations internationales, dont le maintien pourrait mettre en péril la paix du monde.”

A közgyűlés időnként felhívhatja a Szövetség tagjait, hogy alkalmazhatatlanná vált szerződéseket és nemzetközi állapotokat újból vizsgálat tárgyává tegyen, melyek fennmaradása a világ békéjét veszélyeztethetné.

Az e pontban lefektetett gondolat önvallomása békebíráinknak, hogy a szerződések nem lehetnek örök életűek, de egyben archimedeszi sarkpontja volt jogi érveinknek. Erről a platformról intézte Apponyi filippikáit²³ a nemzetek genfi areopágájához,²⁴ hogy a jog és igazság fátylájával világítsa be azok lelkiismeretébe.

Szomorúan pislogó mécses ez nemzeti elnyomatásunk sötét éjszakájában! Önámító, félénk fellobbanása hóhéraink lelkiismeretének!

De a magyar igazság perzselő lángja már melengeti a bosszúban és közönyben megdermedt szíveket!

Vakító fénye belevilágít a megtévesztett elmékbe!

Örömmel értesülünk arról a határozott, minden magyar szívéből fakadó, önérzetes nyilatkozatról, melyet gr. Bethlen István az ősi cambridge-i egyetemen tartott minapi előadásában ezeréves történelmünk meggyalázásának minősítette a Millerand-levél ama passzusát, melyben a Szent István országát darabokra törő trianoni szerződés indoklásaképp azt mondják, hogy „sajnálattal kényszerültek a magyar népesség egyes gócpontjait idegen államok szuverenitása alá helyezni, mert a dolgok meglévő rendje, még ha ezeréves is, sem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott”. *Példátlanul áll a világtörténelemben, hogy egy nemzet ezeréves történelme felett így mert volna valaki pálcát törni. Mint valami olimpusi istenek, úgy ítélkeztek a Quai d'Orsay-n²⁵ népek felett. Ma már tudjuk, kik voltak a trianoni diktátum sötétlelkű sugalmazói, ma már ismerjük Miller feljegyzéseiből Beneš, Titulescu és Pašić²⁶ szerepét.*

Bethlen a háborús pszichózisnak tulajdonítja, hogy még 15 esztendő után is hitelre találhat ama propaganda, mely háborús uszítónak nem azokat nevezi, kik a barbár békék további fenntartására törekszenek, hanem a szenvedő nemzetet, mely ennek az ítéletnek áldozata és annak revíziójáért harcol.

Bethlen továbbá történelmi adatokat sorakoztat fel amellest, hogy a magyarok ezeréves hazájuknak őslakói, mert a honfoglaláskor a tengerparti horvátokon és a hegyvidék csekély számú tótjain kívül rutén, német, román, vagy szerb nép nem élt e területen és hogy a magyarok alapítottak itt először államot.

Az itt élő nemzetiségek helyzetére vonatkozólag megemlíti, hogy évszázados együttlét után még 1914-ben is 48% ruténül, horvátul, tótul, németül és románul beszélő magyar élt e hazában, ami legfényesebb bizonyítéka annak, hogy itt elnyomásról szó sem lehetett.

A magyart, ha államalkotó faj is volt, mindig a megértés és emberi rokonszenv vezérelte a nemzetiségekkel szemben, amiről mindenki meggyőződhetett a háború előtti országban.

Jehlička, a tót nemzeti tanács elnöke²⁷ hálás köszönetet mondott a magyar nemzetnek azért a jó bánásmódért, melyben az ezer évi együttlétben a tótokat részesítette, kik ismét vissza akarnak térni magyar hazájukhoz, mert nem élhetnek meg Magyarország nélkül. Csehországban nyelvétől, kenyerétől és vallásától fosztották meg a szlovákokat, kik közül több mint félmillió vándorolt már ki messze tájakra és a többi – mondta Hlinka²⁸ – csak azért maradt itt, mert nem volt meg a pénzük erre. *Csehszlovák nép nem létezett soha, ezt csak Masaryk találta ki az emberek megtévesztésére.*

Hasonlóképp fest a jugoszláv egység. A horvátok gyűlölik a szerbeket. A rutének sohasem akartak elszakadni hazájuktól, ma földönfutókká lettek. Az erdélyi románok pedig mindig büszkéek voltak kulturális felsőbbbségükre a regátbeliekkel szemben, kulturális és gazdasági megerősödésüket itt tehát mi sem zavarta. Bizonyáságul megemlíti, hogy a régi román királyságban az analfabéták száma 61% volt, a magyar uralom alatti Erdélyben pedig 39,7%.

Magyarország minden lakosa nyelvét szabadon használhatta, vallását zavartalanul gyakorolhatta és más faji hozzátartozás nem akadályozott meg senkit abban, hogy a legmagasabb közéleti állásokat betöltse.

Báró Wlassics Gyula²⁹ alapos tudományos érveléssel kimutatja, hogy minden szempont, vagyis a történelmi, faji, geopolitikai, kulturális és gazdasági szempont Magyarország területi érinthetetlensége mellett szól.

De a szétdarabolás ellen szól az is, hogy jobbára alacsonyabb kultúrájú nemzetekhez lettek az elszakított részek népei csatolva, és hogy a nemzeti kisebbségek átcsatolásával újabb, sem történelmi, sem gazdasági egységet nem alkotó, poliglott államok keletkeztek.

Vizsgáljuk csak meg közelebbről a nemzetiségek számarányát. Csehországban ma is 48,9% a cseh; a 15% tóton kívül 4 millió német, 1 millió magyar és félmillió rutén él ott, mint kisebbség.

Jugoszláviában alig 45% a szerb, szemben a 2,8 millió horvát, 1 millió szlovén, " millió német, közel ugyanannyi magyar, 0,7 millió mohamedán s egyéb anyanyelvű kisebbséggel.

Nagy-Romániában a románok száma saját, megbízhatatlan statisztikájuk szerint 65%, míg $\frac{1}{3}$ -a a népességnek másnyelvű, köztük 2 millió magyar, 1 millió német, ugyanennyi orosz stb. Az átcsatoltak száma 5 millió, köztük 1,7 millió magyar. Az 1,7 millió tót, valamint a közel félmillió rutén nép gyűlölik a tőlük nyelvileg, fajilag és vallásban különböző cseheket és különváltan kívánnak azoktól élni.

A Jugoszláviához csatolt közel 4 milliónyi lakosságnak kb. csak 24%-a szerb. Az 1,7 millió horvát lakosság várva-várja a szerbek szörnyű igája alóli felszabadulását.

Íme így fest a nemzetiségi elv alapján eszközölt átcsoportosítás a valóságban, ami a fennen hirdetett önrendelkezési elvek sutba dobásával lett végrehajtva a nemzetközi jog és igazság nagyobb dicsőségére.

De légy nyugodt, magyar népem! A kocka fordul!

Csak kishitűség ne fészkelje be magát meggyötört lelkedbe és ne feledd soha, hogy a magyar nép létkérdése a régi terület visszaállítása, melyért soha nem lankadó szívóssággal kell küzdenünk. Ezt kell követelnünk minden alkalommal, a wilsoni elvekre valló hivatkozással, a jog és igazság nevében.

Részleges visszacsatolások nemcsak hogy nem oldanák meg életbe vágó gazdasági kérdéseinket, hanem csak a bizonytalan jövőbe tolnák azok elintézését, mert lehetetlen, hogy minden évtizedben revíziót kérjünk. A Népszövetség megkövült intézmény már és mindent elvesztett – mondja Mussolini –, ami politikai és történelmi jelentőséget adhatott volna neki.

Mi pedig legyünk résen az új alakulatokkal szemben és állhatatosak szent fogadalmunkban:

Nem, Nem, Soha!

Nemzeti Élet, 1934. január 7. 3–4. o.

1. Bethlen István gróf.
2. [Az 1920. május 6-ai kísérőlevelet lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
3. [A magyar béke delegáció lemondólevelét és a magyar kormány a békekonferenciához intézett erről szóló értesítését lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
4. Esmond Harmsworth 1928 májusában egy hetet töltött Magyarországon, s országszerzte nagy ünneplésben részesült.
5. Edvard Beneš, Tomáš Garrigue Masaryk és Karel Kramář: cseh ellenzéki politikusok, az önálló csehszlovák állam megteremtői és első vezető politikusai.
6. Robert William Seton-Watson brit és Ernest Denis francia közíró az első világháború előtt erőteljes szlávbarát publicisztikai tevékenységet fejtett ki.
7. Georges Clemenceau francia miniszterelnök.
8. David Hunter Miller naplója Magyarországra is eljutott, különböző kiadványokban szemelvényes magyar fordítása is megjelent.
9. André Tardieu, a francia béke delegáció tagja, később külügyminiszter.
10. Károlyi Mihály gróf.
11. Brennus gall vezér i. e. 390-ben betört Rómába, majd az általa a kivonulás fejében követelt ezerfontnyi arany kimerésekor hamis mérleget használt, s amikor a római előljárók tiltakoztak, a tulajdon kardját is a serpenyőbe vetette – azt kiáltván: *Vae victis!* (Jaj a legyőzötteknek!)
12. Ausztria, Poroszország és Franciaország szövetsége, amely a bécsi kongresszuson létrehozott hatalmi rendszer fenntartására és az esetleges európai forradalmi mozgalmak megakadályozására irányult.
13. Clemens Lothar von Metternich-Winneburg herceg, osztrák külügyminiszter.
14. Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord herceg, francia külügyminiszter, miniszterelnök.
15. 1933. november 13-án.

Jegyzetek

16. A brit képviselőház magyarbarát csoportjának vezetője.
17. [A *Magyarország helye a nap alatt* c. cikk magyar fordítását és Rothermere határjavaslatait lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között A *Rothermere-kampány* c. fejezetben.]
18. Kilitétét nem tudtuk felderíteni.
19. Brit író, történész, parlamenti képviselő.
20. Crawford earl, brit képviselő.
21. Gino Cucchetti olasz író, publicista, a magyar revíziós mozgalom egyik legtevékenyebb támogatója.
22. [Szövegét az 1921:XXXIII. tc.-be foglalt trianoni békeszerződés I. része tartalmazza – lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
23. Szónoki támadásait.
24. Törvényszék, nagy tekintélyű testület – itt a Nemzetek Szövetsége.
25. A francia külügyminisztérium épülete a Szajna egyik rakpartján, a Quai d'Orsay-n állt.
26. Edvard Beneš csehszlovák, Nicolae Titulescu román és Nikola Pašić jugoszláv béke delegátus.
27. František Jehlička magyarbarát szlovák politikus, a magyar kormány által finanszírozott Szlovák Nemzeti Tanács egyik vezetője.
28. Andrej Hlinka szlovák autonomista politikus.
29. Nemzetközi jogász, felsőházi tag.

Gömbös Gyula terve a területi revízióról (1934)

A magyar revízió problémája¹

A tartós és mindenki által hön óhajtott békét nem lehet *erőszakra* alapítani, azt csak olyan nemzetközi helyzet biztosíthatja, mely az egyes államok jogos életérdekeinek igazságos kölcsönös elismerésén alapul.

A trianoni szerződés ezt az előfeltételt nem valósítja meg, a Millerand-féle kísérőlevél viszont utal egy revízió lehetőségére.

I.

A békét *népírajzi, gazdasági és földrajzi* tév ismeretek alapján és erősen az úgynevezett győzők *katonai* érdekeinek offenzív szellemében való érvényesülése jegyében kötötték meg, elsősorban a szövetséges kisállamok érdekeinek figyelembevételével.

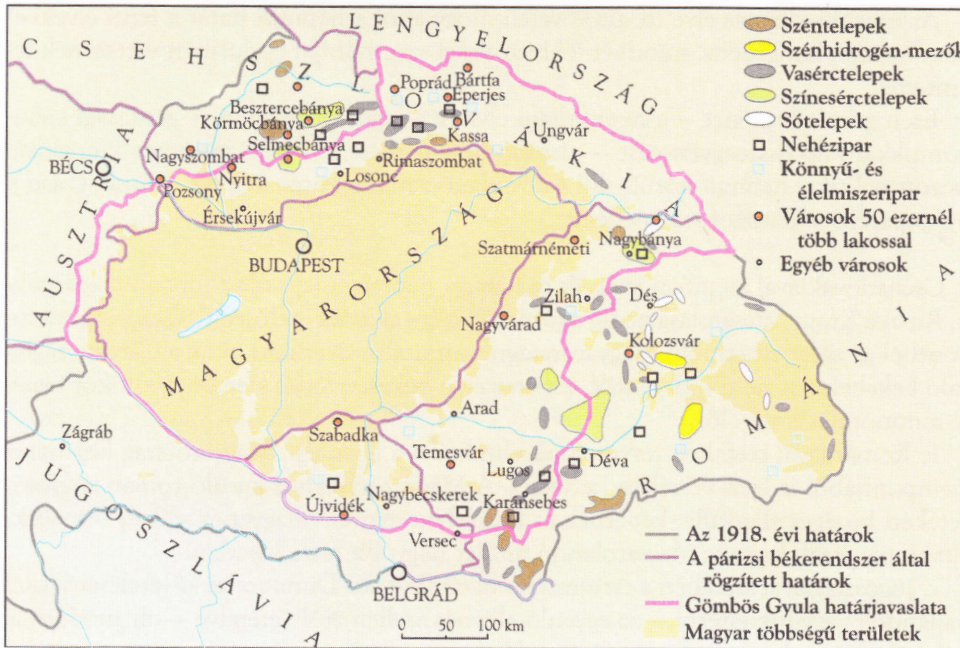
1. Hogy mennyire nem a győzők által hirdetett *nemzetiségi elv*, hanem *imperialisztikus* terjeszkedés valósult meg a békeszerződések művében, azt az 1.) alatt csatolt népírajzi térképen² kívül plasztikusan szemlélteti a következő összehasonlítás is:

- 6,7 millió cseh és
- 2 millió szlovák részére jut 13,6 millió lakosú államterület.
- 11,5 millió román részére jut 16,3 millió lakosú államterület.
- 6,5 millió szerb részére jut 12 millió lakosú államterület.

Ezzel szemben

10,5 millió magyar részére jut 7,9 millió lakosú államterület.
(A fenti számadatok az 1920. évi állapotokra vonatkoznak.)

2. Hogy gazdaságilag milyen katasztrofális helyzetet teremtett a békeszerződés, mutatja egy pillantás a geológiai térképre (lásd a 2. számú mellékletet),³ melyből láthatólag Magyarországot úgyszólván minden ipari nyersanyagától: vas- (95%), só- (100%) és fa- (88%) készleteitől megfosztották. Tették ezt azzal a céllal, hogy gazdaságilag teljesen függő viszonyba kerüljön szomszédaival, és így örök politikai rabságba kényszerüljön. Jelen határai között Magyarország primitív mezőgazdasági állammá degradálódik, holott lakosságának sűrűsége (94 lélek per km²) sokkal fejlettebb gazdálkodásra utalná.



3. Ami végül a tisztán földrajzi szempontokat illeti, a trianoni határ legtöbb szakaszán nem természetes, a hegy- és vízrajzi konstellációt figyelmen kívül hagyja és a természeti szempontokat a katonai offenzív érdekeknek alárendeli. (Lásd a 3. számú térképmellékletet).⁴

Nevezetesen:

a, Ha a Duna vonala tisztán földrajzi szempontból természetes határnak minősíthető is, a Dunának Pozsonnyal szemben a csehek javára való átlépése tisztán és kizárólag stratégiai jellegű tény.

(Hídfő a Dunántúlra való bevonulás céljából.) Hasonlóképpen kimutatható a stratégiai célzat a határvonal számos pontjának meghúzásánál, így például az Ipoly és Sajó völgyeinek átívelésénél, a határnak a Karancs hegyre való önkényes eltérítése esetében. A Ruszka Krajnának Csehszlováchiához való csatolása azt az imperialisztikus célt szolgálja, hogy Csehszlovákia és Románia között közvetlen összeköttetés létesüljön és ezáltal Magyarország körülkerítése teljes legyen.

b, A román határ megvonásánál a természetes elhatárolást az erdélyi medence hegy-láncának vízválasztója jelentette volna. Ehelyett a határoknak a magyar Alföldre való mérhetetlen előretolása szemmel láthatóan felvonulási bázist akar teremteni Magyarország elleni hadműveletekhez.

c, Ugyancsak a bevonulás, illetve támadás megkönnyítését célozza a jugoszláv határ mentén a Duna és Dráva szögének önkényes és semmi mással nem indokolható átvágása, valamint a természetes határnak tekinthető Dráva- illetve Mura-vonal elhagyása a zalai részek rovására.

II.

Mint a fentiekből megállapítható, a határvonal kitűzésénél katonai és gazdasági imperialisztikus szempontok domináltak. Következik ebből, hogy ha a békeszerződést az 1919-es háborús mentalitástól mentesen, elfogulatlan európai szellemben igazságos revízió alá vennék, akkor elsősorban fent említett imperialisztikus túlkapásokat kellene orvosolni, illetve a nemzeti és önrendelkezési elvek alapul vételével a határokat úgy rekonstruálni, hogy abban offenzív katonai és gazdasági szempontok ne érvényesülhessenek.

Az egyenlő elbánás elve itt azt követeli, hogy ahol a néprajzi határ a fenti elvekkel nem egészen kongruens, mindkét fél biztonsági szempontjai egyformán vétessenek tekintetbe.

Ezen gondolatmenet – a nemzetiségi elvnek a jogos önvédelmi és gazdasági szempontokkal való összeegyeztetése – alapul vétele mellett a kárpáti medence kiegyensúlyozott politikai határait körülbelül a következő vonal mentén kell keresnünk. (Lásd a transzparens vázlatot. 4. sz. melléklet.)

a, Csehszlovákiával szemben javasolt új határ a néprajzi megoszlást jobban megközelíti. Ruszka Krajna átcsatolása pedig a gazdasági kiegyenlítődést is elősegíti. Gazdasági szempontból az egész rutén föld Magyarországra van utalva. Néprajzi okok a Csehországba való bekebelezést nem indokolják, ezt érezték a békeszerződés szerzői is, amikor részére autonómiát írtak elő.

b, Romániával szemben tervezetünk eliminálja a jelenlegi, Magyarország biztonsága szempontjából is igen veszélyes helyzetet. A Magyarországhoz kerülő román nyelvszigetekért bőséges ellensúlyt képeznek az Erdélyben maradó magyar és székely tömegek, eltekintve attól, hogy az idecsatolandó terület nagyobb része lakatlan.

c, Jugoszláviával szemben a természetes határt jelentő Duna-vonal követeléséről [sic] hajlandók vagyunk eltérni – az egyenlő elbánás szellemétől vezérelve – oly módosítás érdekében, amelyet a jugoszláv főváros biztonsága megkövetel.

Összefoglalás A Kárpátok medencéjének a fent vázolt keretekben való politikai rekonstrukciója:

1. Jobban megközelíti a modern államszervezés első irányelvűül tekintett *nemzeti önrendelkezés* elvét;
2. Az államalkotásnál szintén nem mellőzhető *földrajzi, gazdasági és biztonsági* szempontokat igazságosabban összeegyezteti;
3. Ilyképp úgy politikailag, mint gazdaságilag kiegyensúlyozottabb helyzetet teremt, és ezáltal a *békés fejlődés egészséges és tartós alapjait rakja le*.

Zeidler Miklós: Gömbös Gyula. In *Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953*. Szerkesztette Romsics Ignác. A szerkesztésben közreműködött ifj. Bertényi Iván. Budapest, 1998, Osiris Kiadó, 87–91. o.

- Jegyzetek**
1. Gömbös Gyula miniszterelnök 1934 elején bízta meg a Külügyminisztérium Sajtóosztályát a terv elkészítésével, valószínűleg azzal a céllal, hogy a Bethlen István 1933 végi angliai előadásaiban rögzített területi követelésekkel szemben konkretizálja a kormány hivatalos revíziós igényeit. A tanulmány és a térkép, amelyet 1934. novemberi római útja alkalmával Benito Mussolini előtt hivatalosan is ismertetett, hűen tükrözi Gömbös felfogását. Mivel azonban e követelések jelentősen elmaradtak a magyarországi közvélemény elvárásaitól, a tervet a beavatottak titkosan kezelték, így azt még Gömbös belső munkatársai közül is csak kevesen ismerték. A témáról bővebben lásd Zeidler Miklós: Gömbös Gyula. In *Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953*. Szerkesztette Romsics Ignác. A szerkesztésben közreműködött ifj. Bertényi Iván. Budapest, 1998, Osiris, 70–97. o.
 2. *Magyarország néprajzi térképe az 1900. évi népszámlálás szerint*. 1:2 400 000. Tervezte Cholnoky Jenő. [Budapest, 1900] Magyar Földrajzi Intézet. (A korabeli középiskolai atlaszból ismert térkép.)
 3. *A magyar birodalom és a szomszédos országok határos területeinek földtani térképe*. 1:900 000. Szerkesztette idősb Lóczy Lajos, kiegészítette Papp Károly. Budapest, 1922, Magyar Földrajzi Társaság. Fotómásolat. (A térképre ismeretlen kéz bejelölte a kívánt mértékű revízió által érintett területeken található érc-, nemesérc- és sótelepeket.)
 4. A 3. sz. melléklet nem található az iratok között. A 4. sz. melléklet a kívánt országhatár megközelítő vonalát rögzíti pauszpapíron. [1:2 400 000.]

[...] A Nemzet Akaratának Pártja (NAP) a szociális eszmék elméleti és gyakorlati értelmét államrendszerében a következő alapelvben rögzíti:

A szocializmus a népek társ- és sorsközösségének rendszere, melyben erkölcsi, szellemi és anyagi életünket a tudatos hitből fakadó tiszta cselekedeten felépülő és az államfelségtől megkövetelt kötelességteljesítésre alapozzák, hogy elnyerhessék a jogot tudatos köz- és egyéni életük méltó lefolytatására.

A szocializmusban a tényleges, teljes kötelesség, tényleges, teljes jogot szüljön és fordítva: tényleges, teljes jog, tényleges, teljes kötelességhez vezessen.

A NAP az Ösföldet akarja újjáteremteni. Az Ösföld hivatása:

Egyensúlyhatalom Kelet és Nyugat, Észak és Dél között, melynek felségében különböző népek magasabb rendű, Isten és természettől megkövetelt nemzetet alkotnak Európa békéjének és földbirtokoló hatalmának biztosítása érdekében.

Az Ösföld hivatásából megalkotta a NAP az államcél:

A Kárpátokkal övezett területen – átnyúlva az Adriai-tenger partvidékéig – magyar fennhatóság alatt álló, az új alkotmányban lefektetett önkormányzatokkal ellátott Részföldek egyesüléséből megalkotott HUNGÁRIA EGYESÜLT FÖLDEK politikai, gazdasági és társadalmi, szervesen egymásba kapcsolt állami felségterület felépítése, megszervezése, központi irányítása és vezetése, megosztott végrehajtó hatalommal való el látása, hogy népei az államegységben

1. az államköltséget szükségesnek tartásuk és elfogadják, az egységes nemzet és Haza megalkotását a népi kultúrszabadságnak alkotmányos biztosításával akarják;

2. az államközösséget közös akarattal megvédjék;

3. csak így lássák egyedül biztosítottak erkölcsi, szellemi és anyagi gyarapodásukat; az ily módon létesült Egyesült Földek elismerése Anglia, Németország, Olaszország, Lengyelország és Oroszország részéről nemzetközi szerződések révén, melyek az Egyesült Földeket mint

megszállástól és átvonulástól ment és szabad, önálló feloszthatatlan területet

biztosítják egymás között és az Egyesült Földek államfelsége javára.

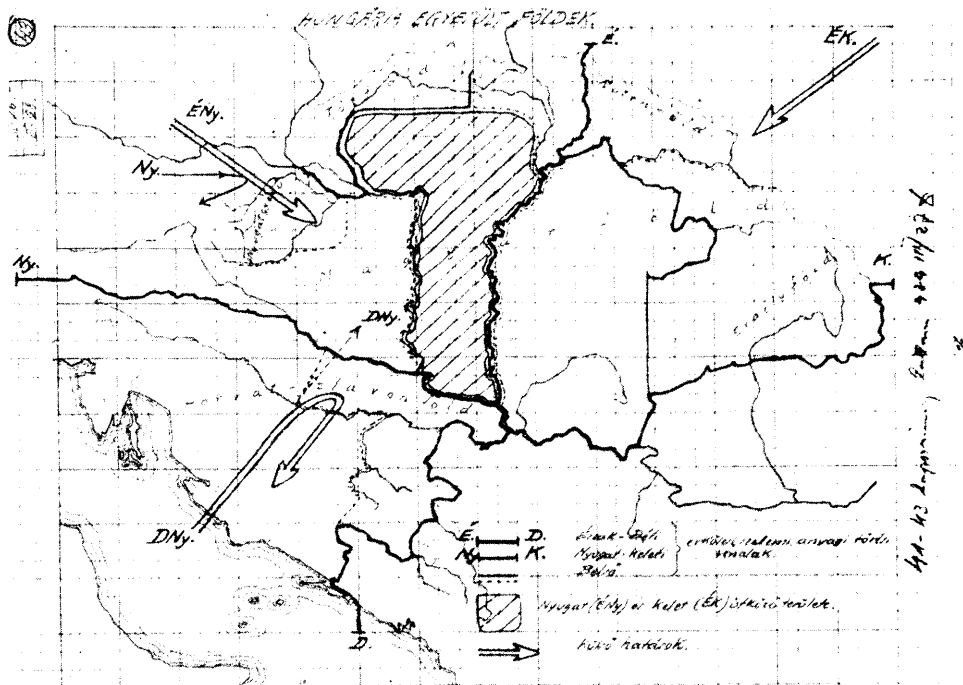
A Hungária Egyesült Földek magasabb rendű államrendszert képeznek, melyet a közvetlenül érdekelt Részföldek: Magyarföld, Tótföld, Ruténföld, Erdélyföld, Horvát-Szlavónföld és Nyugat-Gyepű együttes érdeke hozza létre. Alkotmányos összeállításához elegendő, ha a Földek közös akarata az államalakulás létrehozása érdekében megnyilvánul. A Részföldek népeinek akarata szükséges előfeltétel, az érdekelt külföld akarata kívánatos, de nem előfeltétel.

A NAP a lefektetett államcél akarja és fogja megvalósítani, az erre való törekvés becsületos, igaz, megalkuvást nem ismerő harcossá. Az államcél elérésére szükséges munkálatokat késedelem nélkül, azonnal és bátran meg fogja kezdeni. Az a meggyőződése, hogy az élet folyása az Ösföld népei legfeljebb még egy nemzedékének kegyelmez, de azután elpusztulnak, ha azonnal nem kezdünk az államcél megvalósításához.

A Hungária Egyesült Földek népfelségének alapja ez: „Isten megadta, az Élet megerősítette, a Nép szentesíti, e Háromság végrehajtja!”

„Isten megadta”: megadta a földrajzi, erőforrás- és népi viszonyokat, melyeken emberi erő nem változtathat, melyeket nem téphet szét, melyekkel nem élhet vissza. Örök érvényűek. Örök kovászok. Örök mezsgyék és Örök utak, melyeken az Ösföld népeinek haladniuk, államiságuknak épülnie kell, melyek Isten parancsoló, örök, kézbe adott törvényeinek betartására kényszerítenek.

„Az Élet megerősítette”: Isten adományait az évezredekre menő, legkiválóképpen az utolsó évezred történései: az élet történelmi és társadalmi tanulságai megerősítették. Emberi gyarlóság megrontotta, széttűlesztette ezeket az erőket, de nem semmisíthette meg. Változatlanul megmaradtak azoknak, amelyek az Ösföld népeit arra kényszerítik,



hogy amit gyarlóságukban, rövidlátásukban elrontottak, az élet tapasztalataiból leszűrt tanulságok alapján – az örök adottságokból sugárzó törvények rendszerbe szedésével, szerves kapcsolásával – újra felépítsék. Az élet megerősítette, hogy a Kárpátok övezte medence életviszonyai a töből, ruténből, az erdélyi románból és százból, a horvátból és szlavónból, a nyugati végek németjéből más embert faragnak, mint testvérszármazé-
kai. Ez tény és törvény. Az élet megerősítette az Ösföld népeinek összetartozását törté-
nelmi, politikai, gazdasági, szociális és társadalmi tekintetben egyaránt. A jelen med-
dősege igazolja leginkább az élet csalhatatlan megállapításait.

„A Nép szentesíti”: minden államiséget a nép szentesít. Az Ösföldön élő népek
évszázadokon át szentesítették szellemi, anyagi és véraldozat-készségükkel, szellemi,
anyagi jólétükkel Isten adottságait és azt, amit az élet megerősített. A Hungária Egye-
sült Földek államhatalma ezt a történelmi szentesítést új alkotmányában népszavazás-
sal erősítse meg azért, hogy emberi gyarlóság és rövidlátás az Ösföld népei részéről ne
szüljön még egyszer olyan végzetes, természetellenes és halált hozó elhatározásokat,
amelyek az Ösföld összes népeit kivétel nélkül végromlásba döntötték.

„E Háromság végrehajtja”: amit Isten megadott, az Élet megerősített, a Nép szente-
sít, hajtsa végre az e Háromságot alkotó, összefoglaló, közös és életképes államhatalom.
Az államhatalom az állam irányítására szóló akaratjogot a Néptől kapja, ennél fogva a
Háromságon kell épülnie, ha áldásos munkát akar végezni.

A NAP kifejtett népfellegi alapját jelvényében összefoglalta, melynek szavai „Isten,
paraszt, polgár és katona!” Isten mindnyájunké, a paraszt mindannyiunk kenyerét adja,
a polgár az államba tömörült népek érdek- [sic!], az állam közalánya, a katona mindent
megvéd: Istent, parasztot, polgárt, államot.

A Hungária Egyesült Földek államfelségének alapja ez: „Adok, hogy adj!”

„Adok”: az államhatalom vállalja a kötelezettséget, hogy minden alkotmányos ala-
nyának megadja az erkölcsi, szellemi és anyagi gyarapodásának lehetőségét, de a közér-
deknek megfelelően. Az államhatalom tisztában van azzal, hogy az egyén ösztöneit
megélhetés, vagyonszerzés és vagyongyűjtés, hit- és öntudatosság szempontjából nem
lehet és nem szabad kiirtania; de örökös afelett, hogy az egyéni élet ne csak a haszon-
szerzés, hit- és öncélúság elvakultságába fulladjon s ezzel a szociális nyomor okozójává
és az államiség sírásójává váljék.

„Hogy adj”: a népfelségnek meg kell adnia az államhatalom számára azokat a jogokat, amelyek alapján az állam a népfelségből fakadó érdekek védelmét becsülettel elvállalhatja. Aki nem ad, nem kap; aki életet nem ad, életet nem kap, akár az egyén, akár az állam életéről, létéről legyen is szó. Más kölcsönvonatkozást államhatalom és egyén között a gyakorlati élet nagy állami és egyéni küzdelmei nem ismernek, de nem is ismerhetnek. Ez alaptörvény.

A NAP államfelségi alapját jelvényében a népfelség szavainak kezdőbetűiből alkotja meg, mely a rovásírás „HIT” betűit alakítja az Ösföld keresztjévé.

A NAP az Ösföld megmentésére, újjáépítésére kidolgozott nagy munkatervét és követeléseit összefoglaló alaptervében véglegesen 1931-ben cikkelyezte. Aki közömbösen áll e szent céllal szemben, ne akadályozza meg a terv keresztülvitelét, mert nem a párttal, hanem az étellel ütközik össze, amely más megoldást, más kibontakozást nem ismer; ezt követeli, erre kényszerít s ezért az ellentállót könyörtelenül elsöpri.

A terv mindenkitől azonos köteleességteljesítést követel, mindenkinek azonos jogokat ad. Elve: először a köteleességteljesítés, azután a megérdemelt jogélvezet. Az államot szerves életet élő valóságnak és nem elvont fogalomnak tekinti. Az egyéni érdekre éppoly kevésbé épít, mint a tömegre. Államérdek népérdek, népérdek államérdek kölcsönhatását akarja! Szakít gyökeresen a régi, elavult elvvel, mely a jogélvezetnek biztosít egyoldalú elsőbbséget a köteleességteljesítéssel szemben.

A NAP a terv végrehajtására létesülő irányító, vezető és védő szerv. Miután az egész tervet ő dolgozta ki, ő öntötte megtámadhatatlan, sürlődásmentes rendszerbe, a terv végrehajtásáért, helyességéért és hathatós voltáért ő egyedül vállalja a felelősséget, követeli, hogy egyedül e pártnak adják meg a terv végrehajtására szükséges legteljesebb hatalmat, mert a többi pártok az Ösföld Istentől szabott feladatát megoldani nem tudják. A lepergett tizenöt esztendő ezt bizonyítja.

A NAP az egész Ösföld, Bosznia, Dalmácia, valamint a Szlavónföld számára alakul. Tagja lehet az Ösföldet lakó minden egyes nép fia, aki a Hungária Egyesült Földek felépítését akarja.

A NAP zászlót bont terve végrehajtása, az állam és az egyén dicsősége, boldogsága és nagysága érdekében. Bizalmat követel becsület ellenében, hazaszeretet hűség ellenében.

Fanatikus, szent hittel és meggyőződéssel indulunk neki az Ösföld megmentésére, új, történelmi korszakának megnyitására „Isten, paraszt, polgár és katona nevében!” s nem állunk meg addig, míg nagy célunkat elérjük! [...]

Szálasi Ferenc: *Cél és követelések*. Budapest, 1935, Nemzeti Akarat Pártja, 1-16. o.

Szabó Dezső: Nemzeti állam – politikai nemzet (1938. január 9.)

Az emberkloakák megnyíltak az új napok lökéseitől. „Egyetlen Fejek” gurultak elő s mint beléndeket és pőfeteggombát: a történelem lehetétől fülledt magyar szik az emberdudva legpiszkosabb, legbetegbb csíráit cikáztatja diktátorjelöltekké. Ezeknek az „Egyetlen Fejek”-nek a megteremtésénél az Atyaisten igazán nem érezte magát lakásberendezési vállalkozónak. Így e koponyák teljesen bútorozatlanok maradtak. De fogsoraik elég épek és elegebbsen mohók arra, hogy a magyar megmaradás, a magyar megújulás és jövő még meglevő biztosítékait elrágják.

Azokban a „*velünk barátságos*” idegen propagandaközpontokban, ahonnan az utóbbi években a magyar halál minden szele fú, kiadták a parancsot, hogy Magyarországon, különösen az ifjúság- és a középosztály-politikát átokfutó részében: mozgósítsák a kisebbségi kérdést. Mégpedig ilyen értelemben: az irredenta szenvedély ügyes kihasználása.

lásával és azzal az ürüggyel, hogy az idegen impériumok alá került magyarság életét biztonságuk: azt a maszlagnet kell elültetni a lelkekben: hogy nekünk magyaroknak, a történelemtől kezünkbe tört magyar csonkon kell megvalósítanunk a legpazarabbul ajándékozó kisebbségi politikát. A szomszéd államok aztán beszüntetnek minden más életfolyamatot és egyebet sem fognak tenni: mint utánozni fognak bennünket. Így az elvett részek magyarjainak nem lesz más teendője: mint gyors Rozsnyai-féle hét nap alatt megtanító úszóleckéket venni. Hogy vidáman lubickolhassanak abban a sárga lében, mely külön az Árpád fiainak rendelkezésére Hencidától Boncidáig fog csordogálni. Ennek az új, minden más kisebbségi politikát kupánkonkuráló kisebbségi evangéliumnak tartalma a következő:

Mi így szólunk a szomszéd államokhoz: — Azt hiszitek, hogy a világ veresei vagytok, mert elvettétek tőlünk Erdélyt, a Felvidéket, Nyugat-Magyarországot, a Délvidéket. Nohát, mi megmutatjuk, hogy ki a legény a történelmi csárdában. Mi megmutatjuk, hogy mi még az ellenségeinktől, Trianontól is nekünk, csak nekünk hagyott maradék Magyarországot is szét tudjuk pazarolni. Ettől a minutától fogva: *nincs magyar nemzeti Állam*. Olyan keményen és erős tagadással nincs, mintha sohasem lett volna. Mert mostantól kezdve *nincs többé: Magyarország sem*. Hanem: *Hungária egyesült politikai nemzet és politikai Állam*. Ez azt jelenti, hogy a temetkezési vállalat kocsjának és a hullaszállítók megérkezéséig átmenetileg: Magyarországot „Hungária Egyesült Földekké” gaztényezzük. És még ennek a nekünk kolduskoncként ellenségeinktől odadobott csonknak is csak egy részét kerítjük el a *Magyarföld* címe alá. A Dunántúlt, a magyarság ősi nyugati Erdélyét elnevezzük *Nyugat Gyepűnek*. Nemcsak azért, mert a Gyepű szép szó. Hanem: mert a német fajok így ott szuverénül és több gyökérrel elgyepesedhetnek és „*egyesülhetnek*” majd azzal, akivel akarnak.

A magyar történelmi műhely, a magyar nyelv, magyar kultúra, az organikus magyar történelmi célok egységében megvalósuló magyar történelmi egyéniség szétoldásának, széttárulásának e gaz és hülye zagyaságait eleinte csak egy-két inkább bohóc jellegű, politikailag analfabéta kalandor zajongta a budapesti emberkloakák néhány maguk köré riasztott patkányával. De nyomukra sietett dr. Nágel úr,¹ a pesti jobboldali, valamint baloldali, nemkülönben középutas sajtó „nagy” történettudósa, a magyar ifjúság saját külön tanítómestere. Nágel úr sietett Egyesült Kloakák segítségére egy történelmi tolvajnyelvvél bevazelinezett elméletet készíteni. A következő:

Magyarország 1867-tel nemzeti Államból *politikai* Állammá lett. Tehát: ezzel a magyar Nemzet is megszűnt s egy *politikai* Nemzet foglalta el helyét. (Mikor Deákék éppen ezért ha-nincs-ló-jó-a-szamar-isozták létre a kiegyezést, hogy tovább is legyen Magyar nemzeti Állam és Magyar Nemzet!) A politikai Nemzet viszonyát a politikai Államhoz: Nágel úr a hazafi német kisebbség sorsának fejlődésében mutatja meg. A hazai német kisebbség lassanként, de inkább tüsténtként visszaegyesül Németország, a német nemzet szerves részévé. Ez azt jelenti, hogy nemcsak nyelvében és kultúrájában lesz kizárólag német: hanem *gazdaságilag* és *politikailag* is teljesen Németország vezetése alá adja magát. Ennek a vezetésnek, irányításnak tartalmát Nágel úr szerint is: csakis Németország érdekei fogják megszabni. Németország feltétlen igényt tart a német Blutra és Bodenre:² a németvérű polgárokra és az általuk lakott földre Nágel doktor szerint. Magyarországgal — pontosabban: a Hungária Egyesült Orgyilkossági Készültség és temetkezési Vállalattal — a hazai németség: *csupán államjogi viszonyban* lesz.

Úgy látszik, hogy az *Egyenlőség*, a *Magyarság* és a *Virradat* ünnepeelt történettudósa, a sólet, a töltött káposzta és a Sauerkraut főzelékek közkedvelt Feltétje, a Khevera Kadisák és Kongregációk jeles történelmi Lelkiismerete még bolondgombát sem tud földben termelni. Lehet ugyan, hogy a magyar Föld nem kapható effélére. Így aztán ravasz és tekervényes svádájával nemz egy gomba-homonkulust. Ez a *politikai Állam egyszerűen természeti képtelenség*. Ez a *politikai Állam*: 1. sohasem volt, 2. sehol sincs, 3. sohasem lesz lehetséges. Mert:

ha: 1. a polgárok egy része elzárkózik a magyar nyelvtől, a magyar kultúrától, mely az egységes történelmi alkotás elengedhetetlen feltétele,

2. ha: egy más ország, egy más nemzet gazdasági politikáját folytathatja saját Államának gazdasági érdekeivel szemben,

3. ha személyét, házát, földjét egy más Állam sajátjának tartja, nem saját Államának, melynek személye polgára, földje testének egy része,

4. ha: háború esetén egy más ország, egy más nemzet oldalán indulhat háborúba a saját Állama ellen:

akkor:

mi a fészkes szellemtudományt jelent az a: csak államjogi kapcsolat?

Lehet-e egészséges, szellemtudománnyal szemben immúnis elmével elképzelni egy olyan Államot, melynek ilyen vagy olyan vérű polgári csoportjai személyükkel, földjükkel más-más idegen ország, idegen nemzet tagjai, szerves részei, minden viszonylatban, mely az Állam és polgárai közt fennállhat, idegen Állam parancsait követik, idegen nemzet érdekeit szolgálják, a történelmi élet minden folyamában: a gazdasági, a politikai, a kulturális életben idegen Állam, idegen nemzet életét építik? Lehet-e olyan ember, akinek fogai az ágyának rágnak, szíve a nagynénje vérkeringését intézi, vére a sógora szerveit táplálja, gyomra az ipa testének emészt stb. stb.? Ez a politikai Állam a Nágel úr saját külön nemzése és a keccses Szellemtudománynak a pártájába került a kis szörny-szülött. Mért lihegte életre a nekigerjedt tudor ezt a valótlan fertelmet? Tanknek?²³ Maszlagnak? Kísérleti nyúlnak?

A politikai Állam politikai Nemzet példájául Svájcot és az Észak-amerikai Egyesült Államokat szokták felhozni. Lássuk:

A francia, az olasz és a német Svájc abban az időben indult egy állammá, amikor még a faji fogalom ismeretlen volt, legalábbis nem volt történelmi ható. Hogy mennyire hiányzott a történelmi faji öntudat Svájc fiaiból, mutatja az: hogy a zsoldért bármily hatalmat szolgáltak: a saját nemzetiségük ellenében is. Aztán a századok folyamán a sajátos földrajzi és éghajlati viszonyok, a közös érdekek, az egész lelki atmoszféra megalkotottak egy sajátos svájci nacionalizmust, melynek bármely nyelvű és vérű svájci polgár hitvallója. Ezt az igen erős és mély gyökerű svájci nacionalizmust még a világháború kísértései sem tudták szétbolygatni. A svájci francia, olasz, német: nem francia, olasz, vagy német „telepes”, hanem: Blutostul, Bodenestül: svájci polgár. És nem tudom, túlzok-e, tévedek-e, ha az egyes népcsoportok sajátos nyelve és kultúrája mellett a francia nyelvet és kultúrát látom a legközösebb kulturális tartalomnak. Svájc ma már valóban nemzeti államnak tekinthető. Viszont: Svájcot, a svájci nacionalizmust: a századok összes természeti, történelmi, politikai stb. viszonylatai szerves fejlődéssel teremtették meg. Most, a mai éber faji és nemzeti öntudat mellett mesterkéltén éppen úgy nem lehet Svájcot csinálni, mint bivalybornyút. Sem Gyepűvel, sem Ösfölddel, sem más gyilkos hülyeséggel. Szellemtörténettel sem.

Az angol gyarmatokból Egyesült Államokká diadalmaskodó észak-amerikai államnál már nagy függetlenségi harca Angliával szemben mutatja: hogy ott egy hatalmas külön történelmi műhelyt építő nacionalizmus hozza egységbe polgárokká nőtt lakóit. Az Egyesült Államok földrajzi, népességi viszonyai, káprázatos lendülettel fejlődő ipara megértetik: hogy bármely nyelvű és vérű nemzetből vagy fajból milliós tömegek helyezkedhetnek el az új Állam keretén belül. De ez a mind öntudatosabbá, erősebbé váló amerikai nacionalizmus magáévá tudta tenni az ott végleges gyökeret vert jövevények lelkét, bármilyen származásúak voltak is. Az Egyesült Államok polgárai Blutostul, Bodenestül, lelkestől szerves részei az Államoknak és nem tartoznak semmi más állam, semmi más nemzet lelki parancsai alá. Különben is: csak a Nágel úr sajátos célokra torzult képzeletében van egy olyan gyáva és becsstelen, polgárait oly orgyilkosan eláruló állam, mely megengedne, tűrne egy olyan folyamatot, melyet a „magyar” ifjúság lelkipásztora a hazai németiség számára megrajzol. Bizonyára, ezért a rendkívüli teljesítményért a magyar főváros Pázmány egyetemének gondjaira bízott Egyetemi Köre lelkesen fogja ünnepelni őt. Az Egyesült Államok lelki képlete már lényegesen közelebb van a nemzeti államhoz. Hiszen: megalakítójának mégis az angolszász fajt lehet tekinteni s egyetemes nyelvének az angol nyelvet.

Lehet-e példának felhozni az Egyesült Államokat a magyar Állam megépítésére, a kisebbségi politika elintézésére? Nem lehet. Sem a kényszerzubbonyon belül, sem kívül. A tengerentúli Állam megalakulása annyira sajátos, arányai, viszonyai, szükségai, lelki levegője, biztonságának feltételei annyira mások, mint a mienk: hogy ami ott a fejlődés, a gazdagodó élet, a történelmi diadal eleme: nálunk a szétoldódás, az összeomlás, a halál megbiztosabb útja volna.

Miért? Mert a rokontalan pármillió magyar, ha lemondana arról, hogy az egész Magyarországot, a nemzet egész egyetemét a magyar nyelv, a magyar kultúra, az organikus magyar célok egységével alakítsa sajátos külön történelmi műhelyévé, ha ezektől engedné eloldódni országa nemzetiségeit: maga saját kezével vágná el élete minden gyökerét, fennmaradása minden biztosítékát, jövője minden feltételét. Önmaga saját öklével taszítaná be magát az önmaga által ásott sírba. Azok a kisebbségek, melyeknek lelki fejlődéseiben nem volna többé legfőbb hatóelem a magyar nyelv, magyar kultúra, magyar lélek roppant formáló ereje s melyek fejlettebb szolidaritásukkal és könyöklési képességükkel földet, irányítást, hatalmat, vagyont kezükbe kaparintának: játszva kikapcsolódhatnának azokhoz a tömegnemzetekhez, melyekhez vérségi és nyelvi kapcsolatuk van. Így nem hogy az elvett területeket vissza tudnók venni, hanem: a Trianontól is sajátos magyar történelmi műhelynek hagyott csonkot is odaveszítenők a környező éhségeknek. Ötven év múlva már csak lexikoni adat lenne a magyar név.

A magyar fennmaradás, a magyar megújulás, a magyar történelmi alkotás és minden magyar bölcső egyetlen biztosítója: a magyar nemzeti Állam, a magyar nyelv, magyar kultúra, a szerves magyar történelmi célok egységében alkotó magyar nemzet. Nemzeti politika, mely a magyar nemzeti Állam minden polgára számára biztosítja az élet és fejlődés egyenlő feltételeit s melyet a magyarság mély életérdekei irányítanak. És amely az individuális védelem érdekében megengedi, hogy bárki saját faji nyelvét és kultúráját is ápolhassa az egyéni élet viszonylataiban.

Magyarországon nincsenek nyám-nyám-telepesek, gurka gyarmatosok, semmilyen telepesek, semmilyen gyarmatosok. Magyarország minden polgára: a magyar nemzeti Állam, az egységes magyar nemzet tagja vérestől, testestől, lelkestől, egyenlő jogokkal, egyenlő életvédelemmel, egyenlő kötelességekkel, a fejlődés egyenlő feltételeivel a magyar történelmi műhely érdekében. Bármily egyéni adottságú polgár számára csak egy nemzet van: a magyar nemzet, csak egy állam: a magyar állam, parancsot, irányítást csak ezektől kaphat, csak ezek érdekeinek szolgálhat. Aki ez ellen vét: az az életadóját eláruló gazember és ebben az országban nem lehet életjoga.

Csak ezzel az öntudatos, mély gyökerű, természetes és emberi politikával sodorhatjuk a nemzetet, az ifjúságot egy nagy történelmi megújulás egységébe, mely egyszerűsmind egyéni életüknek is leggazdagabb megélése lesz. Egyébként széthullunk gyáván, méltón megvetve mindenkitől. Az utolsó húsz év alatt némely zsákból némely szeg annyira kiütötte a fejét, hogy már nem is szeg, hanem: Nagel. Most csak az nem lát: aki nem akar látni, akit fizetnek azért, hogy ne lásson.

Ideje már, hogy azok, akik olyan jupiteri villámokat szórnak a jogrend nevében azokra, akikből kijajdul a magyar parasztság szenvedése: felállítsák az akasztófákat, melyekre felakasztják azokat a minden orgyilkosnál becstelenebb gazembereket, akik a legképtelenebb maszlak segítségével igyekeznek szétrágni a magyar Állam, a magyar Nemzet, a magyar történelmi műhely még meglevő egységét. Hogy aztán minden rabló étvágy, minden halál vígan gyakorolhassa a hungarizmust az ezer orgyilokkal ledöfött magyar tetemen.

Szabó Dezső: *Az egész látóhatár. Tanulmányok.* II. kötet. Budapest, 1940, Magyar Élet, 142–149. o.

Jegyzetek

1. Szekfü Gyula történész, akinek történetpolitikai művei közül Szabó az alábbiakban *A magyar állam életrajza* (1917 és 1918) és a *Három nemzedék* (1920, 1922 és 1934) címűt, valamint a *Magyar Szemlé*-ben 1934–1937-ben megjelent népiség- és nemzetiségtörténeti és -elméleti publicisztikáit veszi célba.
2. Blut und Boden – Vér és rög: a német radikális nacionalista (és nemzetiszocialista) irányzatok jel-szava az 1920-as évek második felétől.
3. Talán: zárkának?

AZ UTÓKOR EMLÉKEZETÉBEN

Révai József beszéde a közalkalmazottak nagygyűlésén
(Budapest, 1945. szeptember 13.)

[...]

Szólnom kell még arról is, Hölgyeim és Uraim, hogy mennyiben nemzeti a magyar demokrácia külső viszonylatban, a maga külpolitikájában. És itt őszintén és nyíltan rá kell tapintanom fájó kérdésekre is. A magyar határok kérdésére. Nincs okunk arra, hogy hallgassunk vagy titkolóddzunk. A magyar közalkalmazottak joggal kérdezhetik tőlünk, kommunistáktól, hogy mi a véleményünk ebben a kérdésben. A kommunisták pedig olyan emberek, akik szembenéznek a kérdésekkel. Válaszolunk erre is.

Tisztelt Uraim és Hölgyeim! A háborút elvesztettük. Amit az „országgyarapító” Horthy Miklós Hitlerrel szövetkezve szerzett, azt az országvesztő Horthy Miklós elvesztette. Újra trianoni Magyarország vagyunk. Ez minden magyarnak fáj. Nincsen olyan magyar, akinek jólesne, hogy Nagyvárad Romániához tartozik. Nincsen olyan magyar, aki ne sajtó szívvel gondolna arra, hogy Kolozsvár Románia egyik tartományának a fővárosa. De vajon miért vesztettük el a háborút és miért állunk itt megint a trianoni határokkal?

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy mindennek nem kellett volna így történnie. A hiba először is azzal kezdődött, hogy a magyar reakció valamennyi kormánya Hitler segítségével vélte visszaszerezhetőnek a Trianonnal elvesztett területeket. Pedig volt itt Magyarországon párt, tisztelt Hölgyeim és Uraim, mely 1936-tól kezdve kibeszélte a lelket, figyelmeztette az illetékeseket, hogy ez a számítás nemcsak homokra épül, hanem újra Magyarország vesztét okozza. Ez a párt a mi pártunk, a Magyar Kommunista Párt volt. Mi 1936 óta, de 1938-ban, amikor Csehszlovákiát Hitler felosztotta, még fokozottabban, szinte a kétségbeesés erőfeszítésével kiabáltuk a fülekbe, hogy megint tévútra viszik az országot, hogy olyan nemzeti katasztrófát idéznek elő, amihez képest a trianoni feldarabolás kismiska volt. Nem hallgattak ránk. Pedig kevés ésszel is beláthatták volna, hogy Hitlerrel együtt a háborút csak elveszíthetjük. Hitler segítségével kaptuk vissza a Felvidéket, Erdély egy részét, Hitler szolgájaként, Jugoszlávia hátbatámadásáért kaptuk meg a Bácskát, Dél-Magyarországot s a végén mindezeket természetesen elvesztettük. Nem is történhetett másként. Minden okos ember tudta, hogy nem szabad elfogadnunk ezeket az ajándékokat, hogy torkunkon akad a falat, amit Hitlerrel kaptunk. Mégis elfogadtuk.

Háborúba léptünk Hitler oldalán. Ennek ellenére mi, kommunisták, azon törtük a fejünket, hogy miként szerezhetünk a különféle bécsi döntések helyett új jogcímeket a magyar területekre. Nem akartuk, hogy a béketárgyalásokon fejünkre olvassák majd a győztes hatalmak, hogy mindez nem a tettek, hogy mindezt Hitlerrel kaptátok, vele együtt raboltátok! Azt akartuk, hogy a mit sem érő, sőt ellenünk szóló bécsi döntések helyett olyan új jogcímeket szerezzünk a magyar területekre, amelyeket a demokratikus hatalmak is kénytelenek lesznek elismerni és honorálni. Mi, magyar kommunisták, azt mondtuk: rossz, hogy beléptünk a háborúba, de ezen a rosszon még javíthatunk. Még sok mindent megmenthetünk. Szakítsunk Hitlerrel és csatlakozzunk a szabadságukért küzdő nemzetekhez! Csatlakozzunk idejében, amíg ez még kockázattal jár, amíg a saját szabadságunkért a saját vérünket onthatjuk! Szakítsunk Hitlerrel, és a bécsi döntések talmi jogcíme helyett valódi jogcímünk lesz a magyar területek megtartására!

*A magyar határok kérdése.
A Horthy-kormányzat felelőssége*

*Pártunk küzdelme
a magyar területekért*

Pusztába kiáltott szó maradt a szavunk. Sztálingrád után, 1943-ban, amikor már a bolond is látta, hogy Hitler számára a háború elveszett, mi, magyar kommunisták, szinte tálcán kínáltuk a Horthy-kormányzatnak az utat, az eszközt arra, hogyan mentse meg Magyarországot a nemzeti katasztrófától. Mi, magyar kommunisták, hirdettük és szinte felszólítottuk az akkori kormányt, hogy támadja meg a fasiszta Romániát. Bebizonyítottuk, hogy ezzel Magyarország számára egészen új helyzetet teremtenénk, hogy hosszú diplomáciai tárgyalások nélkül azonnal szövetséges orszaggá válnánk és akkor nincs senki, aki ne ismerné el jogcímünket nemcsak Észak-, hanem talán egész Erdélyre!

Sajnos, tisztelt Hölgyeim és Uraim, minderre ma már csak azt mondhatjuk, hogy késő bánat eb gondolat. Minden javaslatunk, minden szavunk pusztába kiáltott szó maradt. Nem hederített rá sem Horthy, sem Kállay,¹ senki. Pedig minden másként történhetett volna, mint ahogyan történt. Annak ellenére, hogy Hitler oldalán belépünk a háborúba, Magyarország helyzetén és kilátásain még sokat javíthattunk volna, ha az ország felelős tényezői a háború alatt fordítanak egyet a kormányrúdon, ahogyan mi, magyar kommunisták, azt javasoltuk. Mi nem vetettük fel a háború alatt a belső rezsim kérdését. Nem mondtuk azt, hogy Horthy Miklós feltétlenül mondjon le. Félreérthetetlen kijelentéseket tettünk, hogy hívják akár Horthynak, akár Kállaynak, akár Bethlennek,² mindenkit támogatunk, aki rálép az ország megmentésének az útjára. Hiába volt minden. Javaslatainkat, melyeket őszinte hazafiságból, a magyar sorsért való aggodalomból tettünk, semmibe se vették. Ezért történt az, ami történt. Ezért állunk újra a trianoni Magyarországnál.

Nagy-Magyarországot vagy magyar nemzeti államot?

Mit tegyünk most, tisztelt Hölgyeim és Uraim? Szent István birodalmának vége. Ez biztos. Nem csinálhatjuk vissza, mert nem lehet és magyar nemzeti szempontból nem is volna kívánatos. Meg kell tanulnunk végre, hogy Szent István birodalma, Nagy-Magyarország a régi határokkal azt jelenti, hogy német szolgálkává leszünk. Az egész magyar történelem egyetlen nagy tanulság arra, hogy a Kárpát-medence nem magyar népein csak német segítséggel uralkodhatunk. Egyedül kis nép vagyunk. Viszont azt is tudjuk, hogy a német segítségnek ára, nagy ára van. A szlovákokon, románokon, szerbekben Nagy-Magyarország keretében csak úgy uralkodhatunk, ha fejet hajtunk a német imperializmus előtt ilyen vagy amolyan formában, ha lemondunk a magyar függetlenség egészéről vagy darabjáról.

A két világháború és azok előzményei eléggé megtaníthatnak bennünket arra, hogy Nagy-Magyarország, Szent István birodalma német szolgálkát jelent. Élet-halál kérdsünnké vált a választás: uralkodni akarunk-e Nagy-Magyarország keretében a nem magyar népeken és ennek érdekében szövetkezünk a német hódítókkal, ami annyit jelent, hogy a németek javára le kell mondanunk függetlenségünkéről, vagy pedig barátságot akarunk a szomszédságunkban élő népekkel és velük együtt emelünk gátat a német imperializmussal szemben, amely négy évszázada fenyegeti a magyar függetlenséget? A magyar demokrácia a kérdésre kétségtelenül azzal felel, hogy a szomszédos szláv népekkel való barátságot választja! Ez a felelet Kossuth Lajos, Justh Gyula, Károlyi Mihály, Ugron Gábor és mindazok felelete, akik a magyar történelemben és politikában a kuruc-gondolatot, a 48-as gondolatot hirdették és vallották.

Ezt a gondolatot folytatja most és valósítja meg a kialakuló fiatal magyar demokrácia. Kossuth Lajos dolgozta ki a dunai államok szövetségéről azt a zseniális külpolitikai koncepciót, amelyet mi is követni akarunk. Lemondunk a magyar hegemoniáról, a magyarság vezető szerepéről a Kárpátok, a Duna völgyében, de helyette megkapjuk a magyar nemzeti államot! Minden magyar lakjon a magyar állam keretében. Nem akarunk más népeken uralkodni, más népeket arra kényszeríteni, hogy akarataik ellenére velünk egy államban éljenek. Lényegében ez volt Kossuth Lajos koncepciója. És ha ebben a háborúban más és okosabb politikát követnek a magyar kormányzó körök, igenis, szó lehetett volna arról, hogy megvalósítsuk ezt a kossuthi koncepciót, a magyar nemzeti állam koncepcióját.

Hogy ma még ezt sem érhetjük el, mindezt köszönhetjük azoknak, akiknek a politikája odáig vitt bennünket, hogy utolsónak maradtunk Hitler oldalán, hogy nem vehettünk részt fegyverrel a kezünkben saját felszabadításunkban, hogy magyar hadosztályok Szálasi szégyenletes vezénylese³ alatt még osztrák földön is harcoltak a felszabadító Vörös Hadsereg ellen. Ez nem esik jól senkinek, aki magyar. De a politikában nem az érzelem, hanem az ész kormányoz. Az ész pedig azt diktálja most nekünk, hogy minden erőnket a határokon túl maradt magyar kisebbségekkel való kulturális, szellemi és gazdasági kapcsolatok kiépítésére, fenntartására és erősítésére összpontosítsuk. Ezzel segítünk legjobban az Erdélyben, a Szlovákiában élő magyarokon.

Az Erdélyben élő magyarok helyzete, nem is szólva a Jugoszláviában élő testvéreinkről, összehasonlíthatatlanul könnyebb, mint a Szlovákiában élőké. Ezzel nem azt mondom, hogy Erdélyben minden rendben van. Amit Bukarestben hirdetnek, azt Kolozsváron nem mindig hajtják végre. A Groza-kormány feltétlenül becsületes szándékkal akarja a magyar-román békét, a gazdasági és kulturális egyenjogúságot Erdélyben. De Erdélyben nemcsak Grozák,⁴ hanem vasgárdisták,⁵ Maniuk,⁶ román reakciók, sovíniszták is vannak. És ezek a román sovíniszták bizony sokszor megkeserítik az ott élő magyarok életét. Nemrégiben történt Kolozsváron, hogy a katonaság tüzelt a tömegekre, akik a frontról visszatérő román hadsereg üdvözlésére vonultak fel. A Groza-kormány azonnal intézkedett: letartóztatta, később elmozdította, megbüntette a kolozsvári román hadtestparancsnokot. A kolozsvári magyar munkások hatalmas tüntetéssel válaszoltak a román reakció gyalázatos provokációjára.

Láthatjuk tehát, hogy Erdélyben sincs minden rendjén. De maga a román demokrácia és annak kormánya, a Groza-kormány, őszintén törekszik a magyar nemzeti követelések kielégítésére, az egyenjogúság biztosítására. Ez a tény pedig megteremti annak a lehetőségét, hogy a magyar kisebbség maga is védhesse saját nemzeti és emberi jogait. És ez nem kevés! A román és a magyar demokrácia barátsága előfeltétele és garanciája annak, hogy segíthessünk erdélyi véreinken. Az erdélyi magyarság boldogulása azon múlik, hogy sikerül-e Romániában megsemmisíteni a román sovínizmust, a román reakciót. A magyar demokráciának nemcsak a demokráciák szolidaritásából kell együtt éreznie a Groza-kormánnyal és azokkal az erőkkel, amelyek mögötte állanak, hanem magyar nemzeti érdekből is. Aggodalommal töltöttek el minden becsületes magyart azok a törekvések, amelyek a Groza-kormány megbuktatására irányulnak. Magyar nemzeti szerencsétlenség lenne, ha Romániában megbukna a román demokrácia kormánya, amely a magyarsággal való őszinte barátságot hirdeti.

Más a helyzet, tisztelt Hölgyeim és Uraim, csehszlovák vonatkozásban. Részletesen nem térek ki erre a kérdésre. Amit én tudok, azt hiszem, Önök is jól tudják. Arról van szó, hogy a csehszlovák kormány ki akarja telepíteni a Szlovákiában élő több mint félmillió magyart. Mi mindvégig küzdünk ez ellen a terv ellen. A mi álláspontunk az és ezt ország-világ előtt hirdetjük, hogy a magyarokat nem lehet egy kategóriába vonni a németekkel, hogy Horthy Magyarországnak a bűneiért nem szabad a csallóközi magyar parasztnak és a magyar demokráciának lakolnia. De ellene vagyunk azért is, hogy 600 ezer magyart földönfutóvá tegyenek, hogy kiűzzék őket őseik földjéről, mert ezzel a cselekedettel évtizedekre mély sebet kapna – talán jóvátehetetlenül – a magyar-csehszlovák kibékülés és barátság gondolata. Nem kívánhatjuk a magyar néptől, hogy rövid idő alatt elfelejtse vagy megbékéljen azzal, hogy 600 ezernyi testvérét földönfutóvá tették. Márpedig a magyar demokrácia érdekében, a kelet-európai és a Duna-medencei megbékélés érdekében – ami egyúttal magyar érdek is – mi igenis akarunk magyar-csehszlovák jó viszonyt. Azért is ellenezzük a szlovákiai magyarok kitelepítését, mert ezzel évtizedekre megromlana ennek a jó viszonynak a lehetősége.

*Az erdélyi és a szlovákiai
magyarság helyzete*

*Hogyan védhetjük legjobban
a magyar kisebbségeket?*

A magyar demokráciának ma, tisztelt Hölgyeim és Uraim, az a kötelessége, hogy megvédje a határokon túl rekedt magyarokat. Erre a védelemre pedig a legjobb módszer, ha a határokon belül minden vonatkozásban győzelemre vesszük a demokratikus gondolatot. Azzal gyakoroljuk a legnagyobb vonzóerőt a környező államokban élő magyarokra, ha bent az országban megsemmisítjük a magyar reakciót.

Magyarországnak az utolsó évszázadon az volt a szerencsétlensége, hogy mindenről lemaradtunk, hogy mindig elkéstünk. Elkéstünk ebben a háborúban is. Utolsónak szakítottunk Hitlerrel. Még egyszer nem szabad lemaradnunk. Délkelet-Európában újra nemes verseny folyik a népek között, hogy melyik valósítja meg legszebben, sajátos nemzeti jellegének legmegfelelőbbben, de egyben legkövetkezetesebben is a népi demokráciát. Nem mondhatjuk, hogy ebben a nemes versenyben mi, magyarok, valami túlságosan elől volnánk. A jugoszlávok, a románok, bizonyos vonatkozásban a csehek is előbbre vannak nálunknál. Be kell hoznunk ezt a hátrányt, nem azért, mert mi, kommunisták azt hirdetjük, hogy le a reakcióval, nem azért, mert a magyar munkás azt követeli, hogy ne üljön a nyakára sem a rendőr, sem a szolgabíró. Be kell hoznunk ezt a hátrányt, mert nemzeti érdek, hogy újra előre kerüljünk a népek versenyében, hogy vonzóerővel bírjunk a környező népek, elsősorban pedig a határokon túl élő magyarság számára. Horthy Magyarország, tisztelt Hölgyeim és Uraim, mindennel bírt, csak éppen vonzóerővel nem. Tudjuk jól, amikor a Felvidék visszakerült, hogy az első örömmámor után a felvidéki magyarokon mély csalódás vett erőt, és bizony sokan mondták, hogy eben gubát cseréltünk, rosszabb a megélhetés, rosszabbul bánnak velünk, mint Csehszlovákiában. Munkások és parasztok, akik esetleg el voltak nyomva Csehszlovákiában, de hozzászoktak a demokrácia szabad légköréhez, egyenesen visszavágytak Horthy Magyarországból a cseh demokrácia szabadságához. Ennek nem szabad újra megtörténnie. Magyarországnak nem szabad kevésbé haladott államnak lennie, mint azoknak az országoknak, amelyeknek keretében sok százezer magyar él. Ez a legjobb útja annak, hogy megvédjük őket, hogy példát mutassunk és újra előre verekedjük magunkat a népek versenyében.

Legyünk szerényebbek!

Két kötelességünk van ma, a veszített háború után. Háborús vereségünkől le kell vonnunk a tanulságokat. Magyar vonatkozásban ez annyit jelent, hogy szerényebbeknek kell lennünk. Gyógyítsuk ki magunkat abból a nagyzási hóbortból, amely azt hirdette, hogy mi vagyunk a Duna-medence vezető népe, hogy Európának ezen a területén csak minket illet meg az államalkotás joga. Ki kell gyógyítanunk magunkat ebből a nagyzási mániából, mert ez vezetett arra, hogy most a földön heverünk.

Jóvátételt és nem bűnbánatot!

Nem azt mondom, hogy öljük ki magunkból a nemzeti önérzetet. Nincs okunk rá és nem is szabad arra nevelnünk népünket, hogy hamut hintsen a fejére és reggeltől estig mást se tegyen, mint szánja-bánja bűneit. Igaz, vétkeztünk ebben a háborúban, de elsősorban önmagunk ellen vétkeztünk! Ám a magyar népből, a magyar nemzetből, ha Horthy 25 esztendeje be is takarta őket, mégsem vesztek ki az ősi erények. A magyar nép, tisztelt Hölgyeim és Uraim, nem azzal mutat bűnbánatot, nem azzal teszi jóvá mulasztásait, ha bűnnek engedi a fejét és sír azon, ami elveszett, hanem azzal, hogy leszámol azokkal a bűnösökkel, akik tévútra vezették, hogy megváltoztatja nemzeti és állami vezetését. Minél következetesebben számolunk le a bűnösökkel, minél következetesebben erősítjük meg a magyar demokráciát, annál inkább és annál hamarabb tesszük jóvá, amit más nemzetek és önmagunk ellen, amit más népek szabadsága és saját szabadságunk ellen ebben a háborúban elkövettünk. Más jóvátétel nincs. De nem is követel mást tőlünk a nagyvilág sem. Minél jobban teljesítjük ezt a jóvátételt, annál hamarabb léphetünk újra emelt fővel Európa népei elé.

Vannak, akik azt hirdetik, hogy eresszük honfibúnak a fejünket és ölbe tett kézzel nézzük az eseményeket. Petőfi Sándort és Ady Endrét idézik, azokat a verseket, amelyekben ezek a nagy magyar költők kétségbe esnek elmaradottságunkon. Mi nem ezeket a verseket idézzük, nem mondjuk, hogy a magyar nép ebsorsot érdemel, hogy Mohács kell neki. Mi tudjuk, hogy a dolgozó magyar nép, ha el is érte az új Mohács, kikecmerreg a bajból és újra felemelkedik. Amit a magyar demokrácia útján az elmúlt nyolc hónap alatt megtettünk, feljogosít bennünket erre a bizakodásra. Ezért valljuk rendíthetetlenül, hogy nemcsak szerényeknek kell lennünk régi nagyzási hóbortunkkal szemben, hanem új magyar büszkeség, új nemzeti öntudat is eltölthet bennünket. [...]

Új magyar büszkeséget és nemzeti öntudatot!

Révai József: *A magyar demokrácia nemzeti jellege. Beszéd a közalkalmazottak nagygyűlésén. 1945. szeptember 13. Budapest, 1945, Szikra Könyvkiadó, 9–16. o.*

1. Kállay Miklós miniszterelnök.
2. Bethlen István gróf volt miniszterelnök, aki a második világháború időszakában bizalmas körben a biztonságot nyújtó fegyverszünet és a méltányos különbéke megkötését szorgalmazta.
3. Szálasi Ferenc kormánya 1944. október 16-án alakult meg, 1945. március 29-én pedig Ausztriába menekült.
4. Petru Groza 1945 márciusától állt a román demokratikus kormány élén.
5. A román államhatalom a szélsőjobboldali Vaszgáda vezetését 1938-ban, másodvonalbeli politikusait pedig 1941-ben kiiktatta a politikai életből. A mozgalom (potenciális) társadalmi bázisa a második világháborút követően sem volt jelentéktelen, szervezetsége azonban jelentősen meggyengült.
6. Iuliu Maniu volt parasztpárti miniszterelnök, a második világháború után fellépett a romániai szocialista átalakulás ellen.

Jegyzetek

Válogatás a koalíciós időszak magyarországi pártjainak programjaiból (1944–1948)

Szakítanunk kell a magyar imperialista rögeszmével, Nagy-Magyarország reakciós ábrándjával. Egyszer és mindenkorra szakítani kell azokkal a törekvésekkel, melyek a „magyarság vezető szerepének” ürügye alatt a Duna-medencében élő népek feletti uralomra irányultak, s melyeknek egyetlen eredménye, hogy Magyarország német gyarmattá, a magyar nép a németek szolganépévé vált.

Magyarországi Kommunista Párt, 1944. november

Örökre le kell számolnunk a német orientációval s őszintén és fenntartás nélkül a demokráciák felé kell fordulnunk. Meg kell szerezni a demokráciák, elsősorban a bennünket felszabadító Szovjetunió, továbbá a szomszéd népek, az Egyesült Államok, Nagy-Britanniával Franciaország jóindulatát és bizalmát, s biztosítani kell e népekkel és államokkal a jövőbeli, a békés baráti együttműködést.

Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, 1945. április (?)

Az egyedüli helyes megoldás az államhatárokon belül a nemzetiségi önkormányzatoknak kantonális, esetleg községenkénti kiépítése, államközi viszonylatban pedig a határok lehető spiritualizálása. [...] Külügyi politikánkban a fenntartás és hátsó gondolat nélküli békebarátság szellemét kell érvényesítenünk. Ez belső vonatkozásban a militarizmus és imperializmus irányzatának gyökeres kiirtását követeli meg.

Polgári Demokrata Párt, 1945. június

III. Külpolitika

[...]

2. Minden reakciós külpolitikai elgondolást ki kell küszöbölni. Demokratikus belső fejlődésünk és minden imperialista elképzeléstől mentes külpolitikánk az alapja a szabad nemzetek között való elhelyezkedésünknek.

3. Külpolitikánk alapja jelenleg az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény.¹

4. Fenntartás nélkül szolgáljuk az Atlanti Chartában és az egyesült nemzetek alapokmányában lefektetett külpolitikai elveket.² [...]

7. Nemzetiségi politikánk alapelve a teljes jogegyenlőség és szabadság. A nemzetiségi politika háborús bűnösei népbíróság elé állítandók.

8. A határon túl élő magyarok védelmében a szomszéd államoktól hasonló nemzetiségi politika megvalósítását várjuk el, mint amelyet a demokratikus Magyarország alkalmaz nemzetiségeivel szemben.”

Szociáldemokrata Párt, 1945. augusztus 20.

Őszinte megegyezést és végleges békét akarunk szomszédainkkal, a nemzeti kisebbségek kölcsönös védelme alapján. Mi akik már évtizedekkel ezelőtt egyenjogúságot követeltünk a régi Magyarország valamennyi nemzetisége számára, megszereztük az erkölcsi jogosultságot arra, hogy ugyanezt követeljük szomszédainktól is a területükön élő magyarsággal szemben. Az emberség és a demokrácia nevében követeljük az ellenük irányuló sovíniszta üldözés megszüntetését.

Magyar Radikális Párt, 1945. szeptember

A magyar külpolitika alapelveiként a Magyar Kommunista Párt javasolja: [...]

3. Szilárdan vissza kell utasítani a Szlovákiában élő ősi magyar lakosság kitelepítését célzó csehszlovák politikát.³ A nagyhatalmak megnyerése a magyar álláspont támogatására.

4. [A] Jugoszláviában, Romániában Szlovákiában élő magyarokkal intenzív kulturális kapcsolatok kiépítését, a velük való szellemi és lelki egység megővését, kulturális és nemzeti érdekeik védelmét a szomszéd demokráciákkal való szoros barátság ápolása útján.

5. A magyar külpolitika legfőbb célja: a dunai népek békéjének és egyetértésének biztosítása a kossuthi ideál, a Duna-föderáció útjának egyengetése.

Magyar Kommunista Párt, 1945. szeptember 22.

Kifejezzük azt a reményünket, hogy a békeszerző nagyhatalmak most nem rólunk nélkülünk fognak dönteni, hogy a békekötés most nem fog összezsugorodni egy büntetőparancs átadására, hanem a felek érvei meghallgatásra találnak, mérlegelés tárgyai lesznek, a döntések pedig az igazságosság bélyegét viselik majd magukon. [...] A legáltalánosabb alapelv, hogy a béke tartósságának fundamentuma a béke igazságossága. A magyar béke igazságossága pedig eleve feltételezi a Duna-völgyi népek egyenrangúságának és egyenjogúságának elismerését. Ebből következik, hogy a hazánk nemzetközi státusát megállapító nem ideiglenes, hanem állandó jellegű békehatározmányok szempontjából, tehát az állami szuverenitás tartalmára, határaink megállapítására és a nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozó békehatározmányok szempontjából nem lehet különbséget tenni Magyarországra kárára Magyarország és a többi Duna-völgyi állam között. [...]

A Duna-völgyi kérdés rendező elvei között nyilván előkelő szerepet fog játszani az önrendelkezési jog és a nemzetiségi elv, amely nélkül a Duna völgyében tartós nyugalmi állapotot és gyümölcsöző együttműködést elképzelni nem lehet, de legfőbb magyar álláspontnak kell maradnia, hogy akár a helyes elvek egyike, akár azok kombinációja szerint döntenek rólunk, a döntés alapelvei valamennyi dunai államra azonos érvénnyel alkalmaztassanak.

Demokrata Néppárt, 1945. szeptember 25.

Békepolitikánk közvetlen szomszédainkkal szemben egyetlen követelményt ír elő számunkra: a trianoni békével felosztott Magyarország területi, gazdasági és minden egyéb kérdését az elkövetkező békeszerződés akként kell hogy szabályozza, hogy a Duna-völgy népei a kölcsönös megértés, engedékenységi és egymásrautaltság szellemében végre egymásra találjanak. Ne maradjon egyetlen dunai nép szívében sem tövis, amely később a mindnyájunk közös érdekét szolgáló békés együttélés zavartalanságát veszélyeztetné, és újból ellenséggé állíthatná szembe azokat a népeket, amelyeket minden érdekük elválaszthatatlanul összekapcsol. Ezt a célt csak olyan béke valósíthatja meg, mely a néprajzi, történelmi és gazdasági szempontokat méltányosan összeegyeztetve, egy államban egyesíti a földrajzilag egy tömbben lakó és népiség szerint, nyelvileg és történelmi múltjuk alapján egy testet alkotó népeket, azoknak a néptörzseknek pedig, amelyek így is idegen impérium alatt maradnak, megadja a teljes egyenjogúságot, nemzeti sajátosságuk szabad érvényesítési lehetőségét, és ezzel közelebb hozza a határok spiritalizálásának idejét.

Minden béke, amely nem ezeken az alapelveken épül fel, csak a meg nem értés, elnyomás és elfojtott indulatok kényszerbékéje lehet, amit tudomásul lehet venni, ideig-óráig rá is lehet egy népre erőltetni, de sohasem hozza meg Európának ezen a legtöbb vitatott részén a nyugalomnak és a kiengesztelődésnek azt a szellemét, mit pártunk a nemzetek testvériségének őszinte szolgálatában legfontosabb céljának tekint.

Magyar Szabadság Párt, 1946. július 24.

Magyarország külpolitikájában arról kell döntenie, vajon továbbra is, ahogy az évtizedeken keresztül történt, idegen, imperialista törekvések eszköze legyen-e a magyarság, vagy pedig saját érdekeit és jövőjét szem előtt tartva, minden kétszínű, a múltban oly végzetes hintapolitikával szakítva, őszintén és határozottan haladjon a Duna völgye népeivel, elsősorban a Szovjetunióval való gazdasági és politikai együttműködés útján. De ez a külpolitika csak úgy vezethet eredményre, ha valóban demokratikus belpolitikával párosul, ha Magyarország felcsatlakozik ahhoz a demokratikus fejlődéshez, melynek útján legtöbb szomszédunk halad. A kemény és szigorú békefeltételek ellenére ez a politika lehetővé fogja tenni, hogy a dunai népek nagy családjában Magyarország önérettel és egyenrangú félként képviselje nemzeti érdekeit.

Magyar Kommunista Párt, 1946. október 1.

Pártunk a revizionizmus legforróbb lángolása idején is azt a nézetet képviselte, hogy szomszédainkkal barátságos tárgyalás útján kell rendezni függő kérdéseinket, és meg kell teremtenünk az érdekek összehangolásának, a politikai és gazdasági problémák elrendezésének, a szellemi együttműködésnek, népeink kölcsönös megbecsülésének és őszinte barátságának nyugalmi légkörét a Duna-völgyében. A második világháborúban ránk szakadt szerencsétlenségnek a német befolyás mellett egyik legfőbb oka az volt, hogy ellenségesen álltunk szemben szomszédainkkal. Ennek még egyszer nem szabad bekövetkeznie. A Független Kisgazda Párt a maga közéleti súlyával szolgálni kívánja a Duna-völgyi békét, és arra törekszik, hogy a politikai határok itt valóban mielőbb légiessé váljanak, s az egymás szomszédságában, egymással keveredve letelepedett Duna-völgyi népek érintkezését sem államigazgatási, sem érzelmi akadályok ne korlátozzák felesleges mértékben. A megbékélés érdekében reményét fejezi ki a párt, hogy a határon kívül rekedt magyarok sorsát kétoldali megegyezések segítségével sikerül megnyugtatóan rendezni.

Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, 1947

Jó baráti viszonyt és együttműködést akarunk a szomszéd népekkel! Fel akarjuk számolni az évszázados ellenségeskedések minden hagyatékát és a megértés, a barátság útját keressük. Hiszünk abban, hogy a dunai kis népek egymásra vannak utalva, és boldogabb jövőjüket csak a politikai, gazdasági és kulturális együttműködés alapjára építhetik. Nem

akarjuk még egyszer, hogy idegen hódító erők a maguk imperialista céljai érdekében kijátszhassanak bennünket egymás ellen. Mi a magunk részéről mindent megteszünk a megértés, a barátság, az együttműködés elmélyítésére. De ez csak a kölcsönösség jegyében, az egyenrangúság alapján lehetséges. Mi teljes népi szabadságot adunk a határainkon [belül] élő nemzetiségeknek, a demokrácia szellemében. Ugyanezt akarjuk a határainkon túl élő magyarság számára is!

Nemzeti Parasztpárt, 1947. május 11.

Az elmúlt harminc esztendő bebizonyította, hogy az egymásra utalt Duna-völgyi országokban csak együttműködő és egymásban bízó népek biztosíthatják a békét, óvhatják meg magukat az egyre ismétlődő háborús veszedelmektől. A Szociáldemokrata Párt régi nemzetközi kapcsolatai kihasználásával teljes erejével azon dolgozott, hogy ezt a jó viszonyt kiépítse, és legelsősorban a gazdasági kapcsolatokat mélyítse ki. Ezzel együtt építjük ki a kulturális együttműködést is, és tudjuk, hogy e két tényező nemcsak a bizalmatlanságot oszlatja el, hanem a demokrácia megszilárdításával az elválasztó sovíniszta gyűlölködés helyett megértést és megbecsülést, kölcsönös segítséget és támogatást hoz a sokat szenvedett Duna-völgyében. [...] Ezen az úton tovább akarunk és tovább fogunk menni, mert ezzel nemcsak a békét segítjük elő, hanem a határon túl élő magyarság életfeltételeit, szabad kulturális fejlődését és teljes nemzeti egyenjogúságát tudjuk az új szocialista demokráciában szolgálni.

Szociáldemokrata Párt, 1947. július

Külpolitikában a magyar állami függetlenség biztosítása. A Szovjetunióval őszinte bizalmon alapuló barátság teremtése. A jószomszédság politikája a Duna-völgyi népekkel. Gazdasági és kulturális kapcsolataink kimélyítése a nyugati hatalmakkal. Azoknak az elveknek az elismerése és szolgálata, amelynek [sic!] alapján az ideiglenes kormány Debrecenben a demokrácia külpolitikáját elindította.

Független Magyar Demokrata Párt, 1947. nyár

A mi részünkről nem lehet semmi akadály a viszonyosság elve alapján a jószomszédi viszonyt kiépítsük és fenntartsuk. Sohasem szabad azonban megelégednünk arról, hogy magyarok a határon túl is élnek, akiknek emberi jogai felett – nemzetiség joga is ezek közé tartozik – örködni nemcsak erkölcsi, hanem népi és nemzeti kötelességünk is, amelynek teljesítéséről soha le nem mondhatunk.

Demokrata Néppárt, 1947. augusztus 10.

Mi Magyarországon a Kossuth dunai konföderációjában látjuk azt a megvalósítható programot, mellyel nem csak országunk belső, hanem a szomszédainkkal való békés fejlődés is biztosítható. Hisszük és reméljük, hogy a békeszerződés ratifikációja mielőbb bekövetkezik, s ennek eredményeképpen minden vonatkozásban megvalósul népünk minden hű fiának könyörgő és sürgető kívánsága, a pártunkat életre hívó nagy gondolat: a magyar nemzet függetlensége.

Magyar Függetlenségi Párt, 1947. augusztus

A Független Kisgazda Párt fennállása óta követi Kossuth Lajos Duna-völgyi politikájának alapelveit: A most kötött és előkészítés alatt álló szerződések lebontják a bizalmatlanság falait Magyarország és szomszédai között, békét, nyugalmat teremtenek a Dunamedencében, biztosítják az itthon és a szomszéd országokban élő magyarok számára a gazdasági boldogulást, a politikai és kulturális szabadságot. Ezek a szerződések tehát helyesek, szükségesek és a nemzet érdekében valók.

Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, 1948. március 7.

A Magyar Dolgozók Pártjának céljai: a békének, a népi demokrácia vívmányainak, a magyar nemzeti függetlenségnek védelme és biztosítása.

Ezért a párt külpolitikájának alapja: szövetség a Szovjetunióval, az imperialistaelles és demokratikus tábor vezető szocialista nagyhatalmával, a béke, a nemzeti függetlenség és a társadalmi haladás örével.

Szoros együttműködés és barátság a népi demokráciákkal, Jugoszláviával, Romániával, Lengyelországgal, Bulgáriával.

Megegyezés, együttműködés és barátság a népi demokratikus Csehszlovákiával a szlovákiai magyarság helyzetének a lenini-sztálini nemzetiségi politika⁴ elveinek megfelelő rendezése alapján.

Magyar Dolgozók Pártja, 1948. június 14.

Balogh Sándor – Izsák Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948)*. Budapest, 1993, Tankönyvkiadó, 164., 184., 198., 206., 235., 241., 261., 265–266., 275., 299., 327., 334–335., 337., 348., 370., 399–400., 426. o.

1. [A szövetséges hatalmak és Magyarország közötti fegyverszüneti szerződés részleges szöveghelyesítését lásd e kötetben a *Források között a Revízió és újabb háború* c. fejezetben.] Jegyzetek
2. A Szövetségesek 1941. augusztus 14-én közzétett Atlanti Chartája szerint a háború utáni rendezés során a területi hovatartozás és a kormányforma kérdését az illetékes nemzetek szabadon dönthetik el, a világkereskelemből és a nyersanyagforrásokból pedig arányosan részesülnek. Ezeket az elveket az Egyesült Nemzetek 1942. január 1-jén kibocsátott nyilatkozata megerősítette.
3. Utalás az 1945 nyarán kihirdetett ún. beneši dekrétumokra, amelyek a csehszlovákiai német és magyar lakosság kollektív diszkriminációjáról és jogfosztásáról rendelkeztek.
4. Ez az elvek szintjén lényegében az önrendelkezési jognak felelt meg, a gyakorlatban azonban az elnyomás legváltozatosabb formáit jelentette – egészen az erőszakos áttelepítésekig.

Válogatás az 1956-os pártok programjaiból

Külpolitikánk első reális célkitűzése alaptételeink figyelembevételével:

egy közép-európai unió, föderáció létrehozása. Közismert szó: az etnikum! Mi ez? ... Azokat a területeket, amelyeket a magyarság élettérre tudott tenni, ki tudott tölteni, azokat a területeket Magyarország tartozékának tekintjük! Ez nem sovinizmus, ez nem irredentizmus, ez az igazság követelése. Mi nem akarjuk ezen igazságot a nagy, erős nemzetek erejével valósággá érlelni, hanem akarjuk a szomszédos népek igazságérzetének felkeltésével, az igazság erejével kiharcolni. [...] Erdélyt a Partium nélkül, a Bánság nélkül később egészen pontosan megállapítandó határokkal különálló országgént szeretnők látni a maga kialakuló alkotmányán felépülve!

Nem a Magyar Királyság alkatrészeként tehát, hanem egy egészen sajátos különállásban csupán annak kívánásával, hogy a nyelv, a hivatalos nyelv ott, ahol a magyarság él, magyar legyen! A nem magyar lakta területek lakosságcsereével népesítendő be Bukovinából, a Regátból, de Bukarestből is, ahol mintegy 200 000 magyar él! A csere önkéntes! Nemzetiségek szerint kantonizálódik Erdély!

„Kis-Magyarországnak” szeretnők ezt megint nevezni és látni!

A Keresztény Front programjából, 1956

Nemzeti alapon állunk. Ez nem jelenti azt, hogy sovinizták vagyunk. Ezer éves történelmünket elhallgatni bűn lenne, történelmi tényeket megváltoztatni nem lehet. Évszázadokon keresztül itt a Kárpátok medencéjében a magyar állt őrt, védte a nyugati

kultúrát, közben vérzett és fogyott. A hála ezért az átkos Trianon volt, hol úgy jártunk, mint az ökölvívó versenyeken az az ökölvívó akiket [sic!] knockoutolnak, számolják a másodperceket, közben ruhájából ellopják óráját, pénztárcáját és ékszereit. Tőlünk is aléltságunkban elrabolták Felvidéket, Erdélyt és Bánátot. MI nem kérünk kegyet vagy ajándékot senkitől, csak az igazságot. Hisz ez a 10 év is bizonyította, hogy sorsunk közös és ha mindnyájan azt akarjuk, hogy egy szebb és jobb életet, őszintén és becsületesen össze kell fognunk. Meg kell érteniök, hogy a Trianon által nekik juttatott föld nekik luxus, viszont nekünk és elszakított testvéreinknek a területek földrajzi fekvésénél fogva is életet jelentenek. El kell jönni annak az időnek, amikor meg fogják érteni, hogy nekünk ezt a fájó pontot nem a sovinizmus diktálja, hanem az élet iratlan törvénye. Mert ha itt a Kárpátok medencéjében egy erős Magyarország lesz, nemcsak a mi érdekünk, hanem barátainknak és ellenséges szövetségeseinknek [sic!] is. A magyar szavát még mindig megtartotta és barátságára lehet alapozni.

Magyar Keresztény Nemzeti Párt, 1956. október (?)

27. Nemzetiségi kérdés végleges megoldása. Külföldön élő magyarság hazatelepítése.

28. Hazánk és lekapcsolt területei összevonásával területi épségünk megteremtése és minden körülmények között való szigorú megtartása.

Keresztény Nemzeti Párt, 1956. október vége

Végül ismételtelen leszögezzük, hogy az ország érdekeit követő magyar kül- és belpolitikát kívánunk folytatni, melynek szellemében legjobb barátságban akarunk élni minden néppel, politikai irányzatától és társadalmi berendezkedésétől függetlenül.

A Keresztény Demokrata Párt programja, 1956. október 31.

Külpolitikánk alapja: semlegesség, béke és barátság valamennyi néppel, különösen szomszédainkkal.

Magyar Szabadság Párt, 1956. november eleje

Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956*. Pécs, 1994, Pannónia Könyvek, 293., 302., 305., 307., 313–315. o.

Kassai Géza: Trianon és Párizs – Részletek (1959)

Ki felelős a trianoni békeszerződésért?

Elsősorban az imperialisták felelősek. Trianont azonban a magyar reakció tette tehetővé. Nemcsak azért, mert a magyar reakció vitte Magyarországot abba a háborúba, amely Trianonnál végződött. Azért is, mert a reakció egyezett bele a trianoni békeszerződésbe, hogy megmenthesse és biztosíthassa osztályuralmát. Az uralkodó úri osztályok, mint oly sokszor történelmünk során, osztályérdeküket a haza érdekei fölé helyezték. Ez a trianoni példán igen jól kimutatható.

Miért kötötték meg a trianoni békeszerződést a versailles-i és saint-germain-i békeszerződés után? Azért, mert a magyar proletárforradalom és a Magyar Tanácsköztársaság megakadályozta a trianoni békeszerződés megkötését 1919-ben, amikor a többi békeszerződést aláírták. A versailles-i békeszerződést 1919-ben, a saint-germain-i békeszerződést szintén 1919-ben írták alá. A trianoni békeszerződést azonban csak a Tanácsköztársaság bukása után és a reakciós Horthy-rendszer uralomra jutása után, 1920. június 4-én tudták aláírni. Aláírták az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Olaszország, Japán, továbbá Belgium, Kína, Kuba, Görögország, Nicaragua, Panama, Lengyelország, Portugália, Románia, Szerb–Horvát–Szlovén Állam (Jugoszlávia), Sziám, Csehszlovákia és

a másik részről Magyarország. A Szovjetunió nem írta alá. A Szovjetunió, a Kommunista Internacionálé, a KMP és a többi kommunista párt nem ismerte el és megbélyegezte a trianoni békeszerződést. Érvénybe 1921. július 26-án lépett.

Történelmi okmányok bizonyítják, hogy a magyar reakció tudatosan szervezte annak az egyetlen erőnek a megsemmisítését, amely sikraszállt a szabadságért és a magyar függetlenségért. A Magyar Tanácsköztársaság teremtette meg napok alatt a Vörös Hadsereget és vetette be a nemzetközi intervenció ellen. A Magyar Vörös Hadsereg verte vissza győzelmes harcokban a betolakodókat és lendült sikeres ellentámadásba. A magyar Vörös Hadsereg győzelmei azzal fenyegették az imperialistákat, hogy felborítják összes magyarországi terveiket. Az akkori okmányokból láthatjuk, hogy a magyar urak nemcsak arra voltak készek, hogy mindent megtegyenek, amit az intervenciók Magyarország ellen terveztek. *A magyar urak kezdeményezői és szervezői is voltak a magyar függetlenség elleni harcnak. Ők hívták be az intervenciókat az országba. Ők kívánták Budapest megszállását is. Hazánk fővárosába ők hívták be a román intervenciók csapatokat. Előkészítették, szervezték és megvalósították az ország megszállását. Hajlandók voltak bárkinek odavetni hazánk bármelyik területét. Ellenszolgáltatásul csak egyért könyörögtek: a magyar reakció újra uralomra kerülhessen. [...]*

Így „védelmezte” 1919-ben a magyar reakció Magyarország függetlenségét.

A trianoni szerződés elfogadásával a magyar kormány, tehát a Horthy-kormányzat lemondott az ismert területekről, amelyek azelőtt Magyarországhoz tartoztak és miként Németország a versailles-i szerződésben és Ausztria a saint-germain-i szerződésben, Magyarország a trianoni szerződésben vállalta a felelősséget is az 1914–1918. évi háborúért.

A szerződés reakciós jellegét bizonyítja *szovjetellenes* éle. Magyarország (értsd a Horthy-kormányzatot) többek között kötelezte magát, hogy teljes mértékben elismeri azokat a szerződéseket, vagy megegyezéseket, amelyeket az antanthatalmak azokkal az államokkal kötnek, vagy köthetnek, amelyek azelőtt az orosz birodalom részei voltak. Vagyis: *a Horthy-kormányzat eleve elismerte azokat a szerződéseket, amelyeket az antanthatalmak a szovjetországtól esetleg elszakadó, régebben, Oroszországhoz tartozó területek bábkormányaival köt.* Ezzel eleve kinyilatkoztatta és aláírásával megerősítette, hogy *a szovjetország ellenségeinek táborához akar tartozni.* Tehát kezdettől a magyar nép érdekeivel és akaratával szöges ellentétben vállalta a Szovjetunió ellenségeihez való tartozás minden következményét.

A trianoni szerződés reakciós szándékát mutatja az is, hogy a szerződés szövegében *Magyarország nem köztársaság.* Ezzel a magyar reakció lehetőséget kapott a monarchiához való visszatérésre.

1919–20-ban a magyar reakció csak azt tette, amit az uralkodó úri osztályok történelmük során mindig is tettek és 1956-ban újra tenni akartak.

Szabadságharcaink egész történetén végigvonul az uralkodó osztályok országvezető, hazaáruló politikája. [...]

Az 1919-es magyar urak a mohácsi, Napóleon-kori, 1849. évi hazaárulók utódai és az 1956. évi ellenforradalmárok politika elődei.

Ellenfeleink úgy tesznek, mintha a párizsi békeszerződés és a trianoni békeszerződés között nem volna különbség. Ez nem igaz. A határok kérdésében valóban nincs, sőt — mint ismertes — Pozsony környékén 3 új község is került Csehszlovákiához. (Erre még visszatérek.) A leglényegesebb kérdésben azonban igen nagy a különbség a trianoni és a párizsi békeszerződés között.

Trianon következménye és folytatása annak az imperialista politikának, amely háborúba sodorta Magyarországot is. Célja elsősorban az volt, hogy biztosítsa a győztes imperialista hatalmak érdekeit. Igaz, hogy új államok jöttek létre, de ez nem változtat azon, hogy az imperialistáknak az új államokkal is csak az volt a céljuk, hogy a győztes államok imperialista törekvéseinek legyenek eszközei. Legfőbb törekvésük ez volt, hogy

A különbség a trianoni és a párizsi békeszerződés között

a szocializmus országát, Szovjet-Oroszországot az imperialistákat híven kiszolgáló és részben saját imperialista terveiket is szövő államokkal vegyék körül. Ezt hívták „cordon sanitaire”-nek („Egészségügyi övezet” a bolsevizmus ellen).¹

Az új államok nem a trianoni békeszerződés eredményeképpen, hanem népeik évszázados harcának és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatásának, az Osztrák–Magyar Monarchia szétesésének eredményeképpen jöttek létre.

Egyesek azt mondják: „a párizsi békeszerződés szentesítette Trianont és ezért a Szovjetunió is felelős”.

Nézzük a történelmi tényeket.

A Szovjetunió arra törekedett, hogy a második világháború utáni békeszerződések a lehetőségekhez képest megfeleljenek a népek érdekeinek. A lehetőségekhez képest biztosítsák a tartós békét és megakadályozzák a fasizmus újjáéledését. Már ez igen lényegbeli különbség a trianoni és a párizsi békeszerződés között. A szovjet delegáció többek között 1946. október 9-én fejtette ki részletesebben álláspontját. Az alapvető feladat abban rejlik – mondotta a szovjet delegáció vezetője –, hogy a békeszerződések megfeleljenek a tartós és szilárd békére törekvő népek érdekeinek.

„Éppen ezért a demokratikus békének a fasizmus ellen kell irányulnia, hozzá kell járulnia, hogy gyökeresen kiirtsák a fasizmus maradványait; a fasizmus minden új válóját és mindenképpen támogatnia kell a volt ellenséges államokban a demokratikus alapok megerősítését. Ilyen béke feltételei között semmi olyan nem lehet, ami az érintett ország... szuverenitása szempontjából megalázó lenne és semmi olyan nem lehet, ami a szóban forgó országnak más, erősebb államok által történő gazdasági leigázására vezethetne. Ennek a békének összhangban kell lennie azokkal a felszabadító célokkal, amelyekért a szövetségesek harcoltak és emellett meg kell felelnie a volt ellenséges országok érdekeinek is, amelyek lerázták a fasizmus jármát és a demokratikus fejlődés útjára léptek.” [...]

•

Összefoglalhatjuk a fő különbséget a trianoni és a párizsi békeszerződés között.

A fő különbség:

1. A trianoni békeszerződés az imperialista politikának és imperialista háborúnak a következménye, új ellentétek forrása és háborús célok eszköze; a párizsi békeszerződés a tartós béke biztosításának eszköze és a békéért való harcra kötelez.

2. A trianoni békeszerződés a szocialista Szovjetunió ellen irányul. A párizsi békeszerződés egyetlen állam vagy nép ellen sem irányul.

3. A trianoni békeszerződés a reakció megerősödését célozta és ezt el is érte. A párizsi békeszerződés a fasizmus elleni harcra kötelez.

4. A trianoni béke hazánkban stabilizálta a Horthy-rendszert: a párizsi békeszerződés hazánkban előmozdította a demokratikus fejlődést. [...]

Elérhettünk volna-e
kedvezőbb békét?

Igen, ha:

a) hallgattunk volna a Szovjetunió idejében és ismételten tett figyelmeztetésére.

1941 áprilisában, amikor Magyarország megtámadta Jugoszláviát, a szovjet kormány jegyzékben közölte a magyar kormánnyal: a szovjet kormány nem helyeselheti Magyarországnak e lépését. A szovjet kormányra különösen az tesz rossz benyomást, hogy Magyarország négy hónappal azután, hogy örök barátsági szerződést kötött Jugoszláviával,² háborút kezd ellene. Nem nehéz megérteni, milyen helyzetbe kerülne Magyarország, ha maga esnék a bajba és amikor bajba kerül, elkezdenék részekre tépni.

Erre a szovjet kormány Magyarországot a háborúba lépése előtt figyelmeztette.

A szovjet kormány figyelmeztetését a magyar kormány nem vette figyelembe, sőt elhallgatta. A szovjet kormány 1941 júniusában, amikor a fasiszta német hadsereg a Szovjetuniót megtámadta, újból figyelmeztette Magyarországot.

Az egész háború alatt eltitkolták a magyar nép előtt, hogy a Szovjetunió külügyi népbiztosa akkor magához kérte Kristóffy, Magyarország moszkvai követét és hosszan

fejtegette előtte: a Szovjetunió a legnagyobb jóakarattal kíséri Magyarország sorsát. Ennek tanújelét adta többek között az előnyös gazdasági szerződéssel és az 1848-as záslók visszaadásával. Kijelentette: a Szovjetuniónak Magyarországgal szemben nincsen semmiféle követelése. A Szovjetuniónak és Magyarországnak egyaránt érdeke, hogy Magyarország ne lépjen be a háborúba. A szovjet kormány azonnali távirati összeköttetést létesített Ankarán keresztül, hogy Kristóffy haladéktalanul közölhesse a szovjet kormány álláspontját a magyar kormánnyal. Kristóffy a beszélgetést június 23-án táviratozta meg Bárdossynak. Bárdossy azt felelte, hogy Kristóffy kérje ki útlevelét. 1941. június 27-én Magyarország megtámadta a Szovjetuniót.

1944. május 1-jén napiparancsában Sztálin nyomatékosan újra figyelmeztette a hitleri Németország zsoldos államait, hogy azoknak, „akiknek országait a németek megszállták, vagy most szállják meg, ma már lehetetlen fel nem ismerni, hogy Németország elvesztette a háborút. Románia, Magyarország, Finnország és Bulgária számára csak egy lehetőség van a katasztrófa elkerülésére: a németekkel való szakítás és a háborúból való kilépés.”

A Szovjetunió azt is megmondotta, hogy a katasztrófa hogyan kerülhető el:

„Aligha lehet arra számítani, hogy ez országok mostani kormányai szakítani tudjanak a németekkel. Nyilvánvaló, hogy ez országok népeinek maguknak kell kezükbe venniök a német járom alól való felszabadításának ügyét, s minél hamarabb ismerik fel ez országok népei, hogy milyen zsákutcába vezették őket a hitleristák, és minél hamarabb tagadnak meg mindezt segítséget, melyet saját országuk a német leigázóknak és quislingista³ csatlósáiknak nyújt, annál kevesebb háborús áldozat és kár lesz osztályrésze országuknak, annál inkább számíthatnak a demokratikus országok megértésére.”

A zsoldos államok kormányai ezt a figyelmeztetést sem szívlelték meg, 1944. május 12-én a Szovjetunió és szövetségesei felhívással fordultak Magyarországhoz, Romániához, Bulgáriához és Finnországhoz:

„A háborúból való kilépéssel és Németországgal való végzetes együttműködésük beszüntetésével, továbbá azzal, hogy minden lehetséges eszközzel ellenállást fejtenek ki a náci erőkkal szemben, ezek az államok még megrövidíthetik az európai harc időtartamát, siettetik a szövetségesek győzelmét. Ezek az államok bár nem bújhatnak ki ama felelősség alól, hogy részt vettek a háborúban Németország oldalán, mégis, minél tovább tart Németországgal való együttműködésük során a háborúban való részvételük, annál végzetesebb következménnyel jár ez számukra, annál súlyosabbak lesznek a számukra előírt feltételek.”

A magyar kormány ezt sem vette figyelembe és a zsoldosok közül utolsónak maradt Hitler oldalán. Még akkor sem szakított a hitleri Németországgal, amikor a szovjet hadsereg Magyarország határaihoz közeledett. Sőt, még akkor sem, amikor 1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot és a szovjet csapatok folytatták előnyomulásukat. Még akkor is megrövidíthették volna a háború tartamát. kisebbitették volna az áldozatok számát és sokkal kedvezőbb helyzetbe kerülünk volna.

b) Ha Magyarország is, mint Bulgária és Románia, kivette volna részét *katonailag* is a hitleri Németország elleni háborúból. Ismeretes, hogy bolgár és román csapatok részt vettek a felszabadító harcokban.⁴

A románok még a háború alatt két antifasiszta hadosztályt szerveztek hadifoglyokból. Ezt *megtehettük volna mi is*. Mint közvetlen tanú tudom, hogy a Szovjetunió beleegyezését adta, hogy a magyar hadifoglyokból nemzeti bizottság alakuljon és nemzeti hadosztályokat szervezzen. Ez meg is kezdődött. Stomm, Deseő magyar tábornok és Csathó magyar alezredes árulása folytán azonban – fasiszta tiszteket toboroztak és csempészték a mozgalomba – ez a jelentős és sokat ígérő mozgalom sajnos megghiúsult.⁵ Az egész magyar nép nagy kárára. Mondani sem kell, mit jelentett volna 1944-ben legalább egy, a szovjet hadsereggel együtt harcoló magyar hadosztály pusztá megléte is, hát még részvétele Magyarország felszabadításában!

Jugoszlávia, Lengyelország, Csehszlovákia, mint ismeretes, a Szovjetunióval és szövetségeseivel vállvetve saját haderejükkel vettek részt a felszabadító harcokban.⁶

A Csehszlovákiához csatolt
három község kérdése

Egyesek azt állítják, hogy a párizsi szerződés megkötésekor további színmagyar területet csatoltak el hazánktól.

A tudatos hamisítással szemben a valóság az, hogy 3 községet csatoltak Csehszlovákiához: Oroszvár, Horvátújfalú és Dunacsún községet. E községek területe összesen 11 024 katasztrális hold, lakosságuk összesen 3379 fő és ez így oszlik meg:

Oroszvár lakosságának 73,6%-a német,
Horvátújfalú lakosságának 53,9%-a horvát,
Dunacsún lakosságának 47,8%-a ugyancsak horvát volt

az 1941. évi népszámlálás szerint. E három község magyar lakosainak száma tehát 1267 fő, vagyis e községek összlakosságának legfeljebb 30%-a. Ezek hivatalos adatok.

Vajon miért nem vetik fel a nacionalisták a mintegy 100 000 magyar kérdését Burgenlandban? Az ok világos: Csehszlovákia, Románia *szocializmust* építő ország, testvéri államok, Burgenlandot a *kapitalista* Ausztriához csatolták a békeszerződések. Ezt a történelmi igazságért említjük. A burgenlandi magyarok kérdését mi, kommunisták, sem bolygatjuk, mert igazi jó szomszédai kívánunk lenni Ausztriának is.

„Nem kérhettük volna-e
területi változást
a felszabadulás után?”

Vegyük a konkrét helyzetet. Mely országoktól kérhettük volna ezt? Csakis a szocializmust építő testvéri országoktól. Ez országok egyes magyarlakta és más nemzetiségű területei 1918-ig Magyarországhoz tartoztak, és a *nem magyarokat* az akkori magyar uralkodó osztályok a *magyar nép rovására* is lelkiismeretlenül elnyomták. [...]

1849 után – itt nem részletezem a kérdést – 1918-ig sokszor fokozódott a nemzeti elnyomás. Még Jászi Oszkár is (a Károlyi-kormány nemzetiségi minisztere) az elvesztett háború után és egy évvel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után „A monarchia jövője” c. 1918 októberében(!) megjelent könyvében az örökletes *Habsburg-monarchia fenntartása mellett* szállt sikra és lehetetlenségnek tartotta, hogy a magyarországi nemzetiségek egyesüljenek a Romániában, Csehszlovákiában, illetőleg, Jugoszláviában élő románokkal, szlovákokkal, horvátokkal, szerbekkel. Akkor is, amikor az előtérben Magyarország *magyarlakta* területeinek biztosítása állt.

A magyar történelem során az első kormány, amely a népek teljes egyenjogúságát elismerte, a Magyar Tanácsköztársaság kormánya volt. Bukása után a Horthy-kormányzat nem okulva sem a távoli, sem a közelmúlt tapasztalatain, még elnyomóbb nemzeti-ségi politikát folytatott.

Mindezt azért kell világosan látni és megérteni, mert csak ezzel válik nyilvánvalóvá, hogy az évszázados nemzeti elnyomás miatt nemcsak a magyar nemzeti előítéleteket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Figyelmen kívül nem hagyható a magyar és osztrák uralkodó osztályok által elnyomott népek nemzeti érzékenysége sem. Lenin igen sokszor figyelmeztetett, hogy nagyon szívósak, mélyen beidegzettek a nemzeti előítéletek és különösen nagy a volt elnyomott népek bizalmatlansága. Érvényes ez a magyar népre is, amely évszázadokig a magyar úri elnyomók igáján kívül az osztrák uralkodó osztályok igáját is nyögte. De nekünk, magyaroknak, akiknek uralkodó osztályai más népeket is elnyomtak, Lenin tanítása szellemében még jobban meg kell értenünk azoknak a népeknek a bizalmatlanságát, akiket *magyar* urak nyomtak el. Ezeknek a népeknek bizalmatlansága évszázadokon át gyülemlett fel. Nincs rosszabb, mint egy nemzet bizalmatlansága – tanítja Lenin. A *magyar* nacionalisták ellen *elsősorban* nekünk kell harcolnunk.

Lenin azt tanítja, hogy „az államhatárok kérdése másodrangú, ha ugyan nem tizedrangú kérdés”. Az elsőrangú kérdés, a fő kérdés, a döntő kérdés: a „proletárdiktatúra lényegbe vágó érdekei”.⁷

Ingadozások a határkérdésben különösen a nem proletár dolgozók között természetesek, sőt elkerülhetetlenek. Éppen ezért óvatosnak kell lennünk ilyen kérdésekben. Ezeket alá kell rendelnünk a szocializmus, a proletárdiktatúra életbe vágó kérdéseinek,

a társadalmi rendszer kérdéseinek. Ezekben a kérdésekben „könyörületleneknek, hajthatatlanoknak és tántoríthatatlanoknak kell lennünk”.⁸

A munkásosztály és valamennyi dolgozó érdekeinek a Kommunista Kiáltvány szellemében az felel meg, ha a különböző nemzetek dolgozói egymás iránti bizalma állandóan növekszik és ha a legszorosabb szövetségben és testvériségben forrnak össze. Az osztályellenség épp ezt akarja megakadályozni, mert ez felel meg a kapitalista és földesúri érdekeknek. Mindent megtesz, hogy megbontsa a munkások és a szocialista országok egységét. A nemzeti viszályokat azért szítják, hogy gyengítsék a munkások erejét és a szocialista országok hatalmát. [...]

Az imperialista nagyhatalmak egyenként eltiporhatnak és megfojthatnak olyan kis szocialista államokat, mint Magyarország, vagy akár Lengyelország. Ezt kísérelték meg 1956-ban.

Ha a szocialista államok összefognak – mint ahogy összefogtak a varsói szerződésben⁹ – és olyan erőre támaszkodnak, mint a szocialista Szovjetunió, akkor az imperialisták és a belső ellenforradalom minden kísérlete csődöt mond. Ez történt 1956 őszén hazánkban.

Világos, hogy a magyarlakta területek Magyarországhoz való csatolásának akárcsak a felvetése is milyen következményekkel járna Romániában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában és hazánkban egyaránt. Nyilvánvaló, hogy egy csapásra ellenünk fordítaná a baráti népeket és ezekben az országokban is kiélezné a helyzetet. Komoly nyugtalansági tényezők lépnének fel a szocializmust építő országokban. Ez nemcsak ezeknek az országoknak ártana, hanem nekünk is, mert legjobb barátainkat és támogatóinkat távolítaná el tőlünk. Vagyis mérhetetlen károkat okoznának a szocializmus ügyének és a – világreakció kívánságainak malmára hajtánánk a vizet. Nem véletlen, hogy az 1956. évi ellenforradalom idején a nacionalista, irredenta területi kérdéseket az imperialisták és a belső ellenforradalom vetették fel. [...]

Kassai Géza: *Trianon és Párizs*. Budapest, 1959, Magyar–Szovjet Baráti Társaság, 3–7., 12–18. o.

1. A Magyar Tanácsköztársaság minél hamarábbi leverése is azért volt a nemzetközi imperializmus fontos célkitűzése, mert Tanács-Magyarország akadályozta a „cordon sanitaire” támadási lehetőségét is.
2. [A szerződést, amely kimondta, hogy „a Magyar Királyság és a Jugoszláv Királyság között állandó béke és örök barátság fog fennállni”, 1940. december 12-én írták alá Belgrádban, a ratifikációs okmányokat pedig 1941. február 27-én cserélték ki Budapesten.]
3. [Vidkun Quisling, a német megszállás után felállított norvégiai átmeneti bábkormány vezetőjének neve a náci kollaboránsok gyűjtőfogalmává vált.]
4. Lásd Mihail Roller: A román nép részvétele az antifasiszta felszabadító harcban 1944–45-ben. *Társadalmi Szemle*, 1958. január (XIII. évf. 1. sz.), 82–87. o.
5. [Stomm Marcel altábornagy, Deseő László vezérőrnagy és Csató-Berki Ernő alezredes 1951-ben koncepció eljárás végén súlyos börtönbüntetést kapott, amely ítéletet a Legfelsőbb Bíróság 1989-ben megsemmisítette.]
6. Itt nem térek ki partizánjaink és antifasisztáink hősi kiállítására és az ellenállási mozgalomra az országban. Ezek történelmünk ragyogó lapjai, de az említett tényeken sajnos nem változtatnak.
7. Lenin Művei. 30. kötet. 1919. szeptember–1920. április. Budapest, 1953, Szikra, 265. o.
8. Uo.
9. [A kölcsönös segítségnyújtási, konzultatív és katonai paktumot nyolc szocialista ország képviselője írta alá 1955. május 14-én.]

Jegyzetek

Amikor azok a megszálló csapatok, amelyek a Tanácsköztársaság összeomlása révén érték el Budapestet, néhány hónap múlva végre – a nemzetközi tárgyalások folyományaképpen – elhagyták a várost, a lakosság nem lélegzett föl. Éppoly szorongással várta az azok helyébe – ugyancsak nemzetközi tárgyalások folyományaképpen – benyomuló másik hadsereget, a siófokit.¹ A két katonai uralom még az első közös cél, a proletárdiktatúra leverése után is sokban megegyezett. Versenyeztek, de úgy, hogy egymás kezére jártak a volt Vörös Hadsereg és államszervezet tagjainak embertelen kezelésében, bíróság nélküli kivégzésében. De aztán mutatkoztak ellentétek.

A siófoki gárda két fő ellensége, a proletárság és a földtelen parasztság mellé odasorozta a polgárság radikális részét is, főleg a kispolgárit és az értelmiségből azt, amelynek – hogy röviden jellemezzük – Ady köre adott irányelveket. Ezekkel szemben a környező, a magyar proletárdiktatúra megdöntésére oly spontán összetársult államok más magatartást tanúsítottak. Üldözésük helyett inkább igyekeztek felhasználni őket újabb közös ellenlábassal, a már Pesten is berendezkedett Horthy-rendszerrel szemben.

Most már nacionalizmus állt itt szemben nacionalizmussal, korunkból visszatekintve brutális világosan látszik. Akkor a nemzet és a haladás sokak fejében azt jelentette, hogy vagy ez, vagy az. A magyar haza érdeke és a magyar szabadság érdeke átmenetileg mint ha nem fért volna össze, vagy csak a leghaladóbb fejekben. A szavak és az értelmek végzetesen és mint látni fogjuk, tartósan megzavarodtak.

Mikor Pécsen Jugoszlávia a trianoni békediktátum után visszaszolgáltatta Magyarországnak,² ezt még versebe is meggyászolandó csapásként foglalta bele a korszak leghaladóbb, legígéretesebb modern költője.³ A soproni népszavazás idején⁴ a magyar polgári emigráció bécsi lapjainak későbbi táborá azért szorongott, hogy Nyugat-Magyarországból minél nagyobb terület jusson Ausztriának, noha nyilvánvaló, hogy az emigráció nem a nemzet, hanem a Horthy-rezsim ellen akart fellépni. Az első világháborút lezáró békediktátumnak idején a valóságos, a haladással összekapcsolt magyar nemzeti érdekekről itthon az illegális, külföldön a legális vagy féllegális kommunista sajtó ejtett szót, a szovjet álláspont: a lenini önrendelkezési jog és nemzetiségi politika visszhangjaként.

•

Mindez nem magyar jelenség: nem is egy kor jelensége. A Tanácsköztársaság ellen már Szegeden szervezkedő tábor⁵ szinte menetrendszerű pontossággal azt az utat futotta meg, amelyet a párizsi Kommün ellen Versailles-ban szervezkedő Thiers-féle tábor.⁶ Konstantin Bizáncában⁷ a kereskedők a törökökhöz húztak, az intervenciós háború idején⁸ az orosz felsőbbrendű végül még a japánokhoz is. Hosszan sorolhatnánk a példát, a történelem szinte törvényszerűen ontja.

De törvényszerűen kell aztán hoznia a baj megvilágítását is, a mérgező anyag eltávolítását; e műveletet együttesen, közös munkaként kell elvégeznünk.

Nálunk ez nem kezdődött meg a maga idején. Nem kis részben innen eredt a zavar, amely még a legutóbbi évtizedekben is a nemzeti tudat körül nálunk mutatkozott. Föloldhatatlan ellentétnek éreztük, hogy mit szolgálunk előbb, szűkebb hazánk haladását-e vagy azt, amit tágabban egyetemes haladásnak véltünk. Összezavarodott az a feladat, hogy miképp lehet a nemzet kára nélkül egy rezsim ellen küzdeni. A látszatellentétek alakíthatják úgy a lelkületet, mint a valódiak. Ez a látszatellentét életem nem egy szakaszán komoly személyes megélnivalóm volt. Ezért is merek személyes elemet csöppenteni ebbe a valójában ridegen történelmi oknyomozásba.

Hogy Baranya külön köztársasággá alakuljon, azt magam is hevesen támogattam – az iskola folyosóján, az órák közti tízpercek diákvitáiban. Még azt is elképzeltem, hogy paraszthad toborozható ott egy új Magyarország megteremtésére. Vallottak ilyen hitet

felnőtt férfiak is; komoly politikusok.⁹ Milyen föltevessel s milyen eredménnyel? – erről nem esett nyílt szó.

Nem sokkal a mindnyájunknak oly veszteséges halála előtt, Mód Aladárral¹⁰ cserélhettem erről gondolatot és értesülést, valamelyik esti együttballagásunk alatt. Nemcsak a lakásunk volt szomszédos, hanem a múltunk is: még a két háború közti *Szabad Szó* szerkesztőségében kaptam tőle bemutatkozó kézfogást. Közös volt érdeklődésünk az 1919 utáni magyar emigráció iránt. Erről rengeteget tudott, rengeteg anyagot gyűjtött. Neki köszönhettem, hogy az emigráns magyar radikalizmus magatartásáról elolvashattam tán a legtömörebb, s legőszintébb szemléletű, noha feltehetően leegyszerűsítő emlékeztést.

•

Írója ennek megbízható tanú, esze-tudása óta szocialista. Kun Béla közéleti-mezési népbiztosnak szánja, Bécsben Landler Jenőtől kap fontos megbízást;¹¹ aztán az *Izvesztija* tudósítója, majd a TASZSZ balkáni-közép-európai referense, az Anschlussig. Van tehát széles körű bepillantása a szövevényekbe. Rácz Lászlónak hívják. Neve azért ismert csak szűkebb körben, mert a menekülés – már nem fiatalon – a tengerentúlra sodorja. Ott is fejezi be – 75 évesen – visszaemlékezéseit; ezekből való az a rész, melynek megismerését és megfontolását annyi év után is nagyon időszerűnek tartok az említett kettősség föloldása végett. Az idézet hosszú, de mondatonként homályt űzve sercegteti a fényt. Egyebek között ahhoz is hozzásegítve bennünket, miként tisztázzuk a szomszédos népekkel azokat a félreértéseket, melyeket az egykori, a tomboló nacionalizmus támasztott náluk is, nálunk is. A szomszédos népek mai társadalmi rendszere s világ-szemlélete éppúgy szemben áll a múltbeliakkal, akár a mienk. Közös alapon, egymás tárgyilagosságát támogatva vehetjük hát számba, immár pusztán adatként a múlt ilyesfajta föltárását is.

„A magyar emigráció egyes pártjai – írja Rácz László – a polgári liberálisok – Jászi Oszkár vezetése alatt –, a jobboldali szocdemek – akik Garami Ernőt ismerték el vezérüknek –, az úgynevezett kétésfelek¹² – Kunfi Zsigmond, Rónai Zoltán, Böhm Vilmos szellemi vezetése alatt – egész politikájukat és taktikájukat arra építették föl, hogy a Horthy-rendszer és a környező »demokratikus« országok közti ellentétek, szükségyszerűen kirobbanáshoz kell hogy vezessenek. A magyar emigráció célkitűzését abban látták, hogy mint az utódállamok¹³ hű szövetségesei, a fehérterror összeomlása után Magyarországon átvegyék majd egy »mérsékelt« demokratikus rendszer vezetését. A bécsi magyar emigráció két napilapja: a *Bécsi Magyar Újság* és a *Jövő* mindvégig híven ki is tartott ezen elgondolás mellett. Bár nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy a gyilkos Horthy-rendszert leleplezze, de – jobb ügühöz méltó buzgalommal – zengte ugyanakkor az utódállamok »demokráciájának« dicséretét. Ez nemcsak kétbalkezes taktika volt, hanem egyidejűleg a tények fel nem ismerésén, sokszor elferdítésén is alapul. No, nem a Horthy-rendszert illetőleg. Az emigrációs sajtóban ismertetett borzalmas kegyetlenségek valójában csak igen kis részét képezték az otthoni terrornak. A tévedés és megtévesztés az érem másik oldalának megmutatásánál jutott kifejezésre.”

A cikk szerzője szerint ezek a bécsi magyar lapok szinte versenyeztek a királyi Románia földreformjának dicséretében.

A *Jövő* nem győzte magasztalni a csehszlovákiai eredményeket. A valóságban a királyi Románia földreformja Erdélyben éppúgy kisemmizte a román, mint a magyar nincstelen szegényparaszságot a földreform előnyeiből. Rácz László még ezt írja: „De Románia többi részében sem szolgált mást, mint szemkitolást. A román nagybancok részvényesei jutottak hatalmas profithoz a földreform financiálása során, maguk a román földnélküli szegények – csakúgy, mint a magyar osztálytársaik is – nyelték továbbra is az éhkoppot. Szlovákiában és Ruszinszkóban az új »demokratikus« rend csak a cseh nagytőkének és a bürokráciának juttatott új lehetőségeket.

Az emigráció vezetői nem látták – vagy nem akarták látni –, hogy míg ők az utódállamok növekvő demokráciájáról áradoztak, az új kis imperialista országokban az uralkodó osztályok féktelen kizsákmányolásra, túlzott nemzeti elnyomásra rendezkedtek be. Ily módon a dolgozó magyar nyelvű kisebbségi tömegek az utódállamokban kettős elnyomás alá kerültek. Életstandardjuk nem ritkán mélyebbre süllyedt, mint volt annak előtte. De ugyanakkor másodrendű polgárokká váltak, mert anyanyelvüket, szokásaikat nem használhatták. Hogy az anyanyelv elsősorban proletár rétegek számára nélkülözhetetlen »szerszám«, azt Ágoston Péter¹⁴ már évekkel ezelőtt bizonygatta. Hivatkozott arra, hogy vagyonos polgárok gyermekei játszva tanulnak meg több nyelvet. De a szegény dolgozók csak anyanyelvüket beszélnek. Az utódállamokban a hivatalos román, cseh vagy szerb nyelv megismerése miatt tízezrek veszítették el kereseti lehetőségüket a magyar kisebbségekből. Elsősorban vasutasok, postások, tanárok, tanítók és egyéb közalkalmazottak. De magánalkalmazásban is számosakat ért ez a sors. Túlás nélkül állítható, hogy több százezerre rúgott az a tömeg, amelyet magyar anyanyelve és foglalkozása emigrációba kényszerített. Ezek a magyar proletár és kispolgári rétegek – nyelvismeret híján – a fehérterror alatt nyögő »csonka« Magyarország felé orientálódtak, ahol újabb éhezéseknek és zaklatásoknak néztek elébe.

Ahelyett, hogy ezeknek a mindenükből kifosztott, elkeseredett magyar kisebbségi tömegeknek reményt, biztatást, hitet nyújtott volna, a bécsi magyar emigráns sajtó az utódállamok dicséretét hirdette. Nem csodálatos, hogy az utódállamokban rekedt vagy onnan kiüldözött magyar dolgozó tömegek előtt elvesztette minden hitelét. Pedig éppen a magyar emigráns sajtó lett volna hivatva, hogy visszhangot adjon az elnyomott tömegek szenvedéseinek, nemcsak otthon, hanem az utódállamokban is.

Végére hagytam a bécsi emigráció jelentős kommunista rétegének a méltatását. Ez a népes tábor sohasem esett a többi magyar emigráns csoport hibájába. Mindvégig széles horizontú osztálypolitikát követett. Hetilapjában, a *Proletárban* igyekezett a magyar dolgozók problémáit, a fehérterror közepette, marxista meglátással beilleszteni a világpolitika mindenkori vonalába. Jelentős érdeme, hogy túl a Bécsben tengődő emigráns rétegeken, szerves kapcsolatot épített ki az otthoni elnyomott proletár tömegekkel. Lapjával, röpiratokkal, illegális kiküldötték segítségével éveken át fenntartotta az érintkezést az otthoni munkás- és baloldali értelmiségi elemekkel. Meggyőzte az utódállamokban élő magyar anyanyelvű proletárokat és földműves szegényeket, hogy megnehezült harcaikban az újfajta kizsákmányolással szemben csak akkor érhetnek el eredményt, ha szervesen bekapcsolódnak szlovák, román és jugoszláv osztálytestvéreik harci szervezeteibe: az utódállamok kommunista pártjaiba és a szakszervezetekbe. Nem véletlen, hogy ezekben a forradalmi szervezetekben a magyar anyanyelvű dolgozók később jelentős szerephez jutottak.”

•

A hosszú idézettel igazából csak figyelemirányítás volt a célom. Nem az én szakmám adatszerűen földeríteni a húszas évek bécsi magyar lapjainak és emigrációjának tevékenységét és annak indító okait, anyagi alapjait is úgy, ahogy azt Rácz László ábrázolja. A figyelmet voltaképpen oda akarom terelni, azt viszont élesen és a történetíróénál is nagyobb igénnyel: vajon meddig hatott ez a jellegzetesen polgári emigrációs szemlélet – idehaza is. És milyen későbbi megnyilvánulásai voltak ennek a maga idejében még a legjobbak felfogása szerint is elfogadható, illetve megindokolható szemléletnek. És mikor milyen fölismerések és történelmi tapasztalatok után – kezdett oldódni ez a látzatellentét és átalakulni ez a szemlélet. Vagyis mintegy összmarokba szorítva a kérdés rengeteg elemét, mikortól kezdtek ismét ennek az egykori szemléletnek képviselői – Veres Péter¹⁵ kedvelt kifejezésével – „országban, nemzetben és emberiségben gondolkodni,” úgy, hogy az eszme ilyen szélességben irányítsa esetleges cselekvésüket is. Ez, érthetően, nem ment könnyen; vívódással járt, tragédiákkal, törésekkel fenyegetett; tehát erő kellett hozzá. De volt ilyen erő. Az illegális mozgalomtól Zsilinszkyig.¹⁶

Egyik nem mindennapi példája mondhatni szemem előtt zajlott le. A hírhedt frankhamisítás¹⁷ idején, 1925-ben, csaknem naponta volt alkalmam beszélni Károlyi Mihállyal, Párizsban. A világraszóló politikai botránynak voltak olyan hangforrásai, melyek büntetőszankcióul Magyarország államiségének átmeneti megszüntetését buzogtatták. Károlyi ismét az európai figyelem központjába került. Ebből a posztjából is keményen folytatta az akkori magyar rezsim leleplezését; de épp olyan keményen védte az országot és a népet, fölhasználva az alkalmat azok régibb megpróbáltatásainak ismertetésére is. El tudta választani szinte rezzenetenként az elválasztandót, hogy aztán annál tisztábbak kapcsolja össze az összekapcsolandót. Mondatai, melyek inkább monológok voltak, mintsem az alkalmi beszélőtársaknak nyújtott magyarázatok, színpadi hős szövegének vezérgondolatai lehettek volna. Lehetnének.

•

Nemrégiben egyik jó barátomat, szellemi harcostársamat mertem asztal melletti beszélgetés közben egy mondatánál megállítani. A három pokolbeli Szálasi-hónap¹⁸ irányítóit ugyanis Magyarországgal azonosította. Spanyolországot nem a dolgozó spanyol nép, hanem egy csatavesztés tette a fasizmus egyik országává. Chilét ugyanígy. De ugyanúgy a 19-es Magyarországot is. Nyilván nem állítható higgadt ésszel az sem, hogy az 1944 márciusában történetket¹⁹ is a magyar nép akarta s nem egy idegen – a magyarokat különben mélyen megvető – zsarnok, s így Magyarország akkor legfeljebb földrajzi fogalom volt, de semmiképp sem a magyaroknak az a szabad közössége, amire klasszikusaink ezt a szót találták: haza.

Ország és nép effajta helytelen szemléletében az a hajdani politikai helyzetmegítélés tűnedezik elő, melyről az idézett emlékiratrészlet ad tanulságos képet. Hogy annak a lelkületnek gyökércsökévényei szívósak, arról nemcsak ez az egy baráti eszmecsere adott jelt. Holott a helyzet azóta ugyancsak megváltozott a csökévényeknél is gyökeresebben.

Iszonyú sebeink vannak. Vannak alig gyógyíthatók is. Képesek vagyunk vajon már előre is nézni? Ennyi tapasztalattal?

Írói részem, a lélekszondázó, azt feleli, s így azt mondatja ki velem, hogy nem. Ide új nemzedék kell, olyan, amelyet már nem terhel, s mar az emlékezet, hogy léptenként hátratekintsen; akinek idegzetéből már kimosta a múltnak mérgeit, ha más nem, hát a feledés. De ez a „honáért aggódó magyar”, aki nálunk, amióta irodalmunk van, afféle ikertestvérként kínálkozik – vagy tán nascitur²⁰ – oly sok íróhoz, azt sugallja, hogy neki kell gyürkőzni; épp azért, mert oly nehéz. Épp azért, mert a történelem során annyiszor csak rossz lapot lökött, hátha most szériát vált, s bizalmat érdemel nagy dámánk, a Fortuna is? Nyilván a dolog nemcsak a puszta szerencsétől függ. Föladatunk világos – századok óta kapjuk hozzá a fényt –, voltaképpen újjá kell teremtenünk a nemzetet. A haza és haladás egységében. Először is a tudata megvilágításával, jó működtetésével. Bármilyen ösztönöz erre, az már vigasztaló. Kereshetjük hozzá a módot, a módszert.

Olyan baj kórokozóját rántja ki ma egy rossz foggal az orvostudomány, amely száz éve még halálos lehetett. Nem hiszem, hogy említett nyavalyáink gennygócait ilyen egyszerűen eltávolíthatnánk. A történelem okozta sebeink adják szerintem a legtöbb gondot, nem kis mértékben azért, mert olyanok, mintha begyógyultak volna. Szemmel alig láthatóak; annál súlyosabban mérgezhethetnek. Vagyunk elég egészségesek, hogy elviseljük, bár egy-egy szisszenés árán, a fölmetszésüket, kitisztításukat.

Magyar Nemzet, 1974. december 25., 15. o.

1. [A budapesti román megszállás 1919. augusztus 2-tól november 16-ig tartott, ezen a napon a román csapatok átengedték a fővárost a siófoki főhadiszállásról érkező Nemzeti Hadsereg Horthy Miklós altengernagy vezette alakulatainak.]

2. [1921. augusztus második felében.]

3. [Utalás Kassák Lajos 1921-ben kiadott, *Világnyám* c. ciklusának 14-es számozású költeményére.]
4. [Az 1921. december 14–16-án Sopronban és a környékén fekvő nyolc faluban megrendezett népszavazás eredményeként a kérdéses terület – amelyet a trianoni békeszerződés Ausztriának ítélt – visszakerült Magyarországhoz.]
5. [A Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenforradalmi kormány, amely a francia megszállás miatt nem tartozott a proletárdiktatúra közigazgatása alá.]
6. [Louis Adolphe Thiers francia miniszterelnök 1871-ben, a Poroszországtól elszenvetett katonai vereséget követően kormányával Versailles-ba vonult vissza.]
7. [XI. Konstantin, az utolsó bizánci császár, 1453-ban a város ostroma közben halt meg.]
8. [Az 1917. novemberi bolsevik hatalomátvételt követő 1921-ig elhúzódó oroszországi polgárháborúban a „fehéreknek” számos európai állam nyújtott katonai, anyagi és politikai támogatást.]
9. [1921. augusztus 14-én a menekült szocialisták és demokraták kikiáltották az önálló Baranya-Bajai Szerb–Magyar Köztársaságot Linder Béla volt honvédelmi miniszter vezetésével, ez az államalakulat azonban napokon belül összeomlott.]
10. [Történész, publicista, 1945 előtt kommunista ellenálló és partizán.]
11. [Kun Béla külügyi népbiztos, Landler Jenő a tanácskormányban több tárca vezetője, majd a Vörös Hadsereg főparancsnoka, a bécsi emigrációban az illegális KMP egyik vezetője.]
12. [A II. Internacionálé jobboldali reformer szocialistáival és a III. Internacionálé (Komintern) bolsevikjeivel egyaránt szembenálló ún. Kétésféles Internacionálé 1921-től általában a centrista szocialista pártokat tömörítette, majd 1923-ban ismét beleolvadt a II. Internacionáléba.]
13. [Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után kialakult államokra a két háború között alkalmazott pontatlan, ahistorikus kifejezés. Rácz László egyébként a nyelvi nehézségekről írva sommásan ítélt, nem veszi figyelembe az egyes államok közti különbségeket. (A *Magyar Nemzet* szerk.)]
14. [Jogászprofesszor, szociáldemokrata politikus, 1919-ben a polgári demokratikus, a tanácsköztársasági és a szakszervezeti kormány tagja.]
15. [Földműves, író, a Nemzeti Parasztpárt, majd a Magyar Dolgozók Pártja vezető politikusa.]
16. [Bajcsy-Zsilinszky Endre kisgazdapárti politikus.]
17. [1925 decemberében a magyarországi irredenta mozgalom néhány szervezője hamisított francia frankok forgalomba hozásával kívánta a külföldi propaganda költségeit előteremteni és a francia pénzgazdaság alapjait megingatni.]
18. [Szálasi Ferenc kormánya 1944. október 16-án alakult meg, 1945. március 29-én pedig Ausztriába menekült.]
19. [1944. március 19-én Magyarország német megszállás alá került.]
20. [Születik.]

Bibó István levele Szalai Pálhoz (Budapest, 1978)¹

Kedves Barátom!

Elnézésetet kérem, hogy csak most válaszolok leveledre, és cikkedre,² mivel mostanában jutott kezembe Litvánnak a könyve,³ amelyet most sikerült elolvasnom. Sajnálom, hogy nem tudok veled egyetérteni sem az Illyés publicisztikájának⁴ a megítélésében, sem az egész cikkedben említett probléma felvetésében és megválaszolásában. Egyetértek azzal a kiindulásoddal, hogy a magyar–csehszlovák viszony kulcskérdése az egész kelet-európai, pontosabban közép-kelet-európai fejlődés demokratikus irányának. Ehhez a feltevéshez azonban olyan további követelményeket fűzöl arra nézve, hogy mit kellett volna – főleg nekünk – ebben a kérdésben csinálnunk, amelyek nem eléggé megalapozott előfeltevésekből indulnak ki. Meg kell állapítanom, hogy ennek a „kellett volna”-nak olyan akadályok voltak az útjában, amiknek a felelősségét nem lehet egyszerűen a magyarokra, sőt még egyszerűen a Horthy-rezsimre sem hárítani, amelyek a maga saját alapvetően gonosz és ostoba motívumai és indítékai szerint járt el, de nem egészen véletlenül.

Mielőtt a konkrét problémákba belefognék, arról szeretnék pár szót szólni, hogy történelmi kérdésekben milyen helyzetben lehet felvetni a „mit kellett volna”, „mit lehetett volna”, „mi lett volna” kérdéseit. A történelemnek rendszerint a háborúkat lezáró békecsinálások a nagy folyékony és képlékeny korszakai. Ilyenkor rengeteg mű-

lik két-három, nem is esetleg nagy kaliberű, de a döntő pillanatban ott lévő embernek a személyes állásfoglalásán, a személyes cselekvésmódján, azután a helyzet némi folyékonyság után többé-kevésbé megmerevedik, elsősorban a területi állomány merevedik meg, és utána az, amit nemzetközi politikának nevezünk, hosszú ideig eléggé kiszabott és kitaposott síneken megy tovább, ahol nem olyan túl nagy a játéklehetősége a döntő személyeknek abban, hogy mit csinálnak és mit csinálhattak volna. Ugyanez áttételesen érvényes nemcsak a külpolitikai, hanem egyéb kérdésekben is, egyéb döntő időpontok határpontjai között.

Ha ebből a szempontból nézzük a „mit kellett volna” és „mit lehetett volna” kérdését, akkor az egész magyar–cseh viszonynak a döntő „mit lehetett volna” kérdése előbbre datálódik, mint a Teáttalad fölvetett témák, nem a békekötés utánra, hanem azelőttre, az 1918–19-es párizsi békekonferenciára, aminek Beneš egyik jelentékeny, bár hátmögött inspiráló figurája volt. Mikor Magyarország határaitra került sor, akkor Benešnek a legszemélyesebb javaslata az volt, hogy Csehszlovákiának több száz kilométeres dunai határra van szüksége, éspedig az ő teljességgel komolytalan és frivol indoklása szerint azért, hogy ezáltal váljék dunai állammá. Mint hogyha az a tény, hogy területének kétharmad, vagy háromnegyed része a Duna vízrendszeréhez tartozik, nem lenne elég arra, hogy dunai állammá váljék. Nem is sokkal ez időpont előtt létezett már egy Hodža-féle javaslat a szlovák államterület elhatárolására,⁵ és ebben teljes mértékben a nyelvhatár volt az irányadó, és még Pozsony sem szerepelt a szlovák követelések között. El tudom képzelni, hogy szlovák nacionalisták hatottak Benešre ennél sokkal nagyralátóbb határelképzelések irányában, azonban Beneš Párizsban kulcshelyzetben volt arra nézve, hogy mit javasol és mit nem javasol, és semmiképpen nem kellett különösebben félnie ezektől a szlovák túlzóktól; az ő saját nagyralátása volt, hogy ezt a követelést megtette, és abban a tökéletes vákuumban, ahol a magyar ellenvélemény egyáltalán el sem jutott odáig és az ország a nagyfokú tehetetlenség állapotában volt, az ő javaslatai ellenállás nélkül érvényesültek, a nyugati hatalmak abban a tudatban lévén, hogy Beneš személyében a közép-kelet-európai demokratikus jövő elsőrendű képviselőjével állanak szemben. Ebben a helyzetben a magyar–csehszlovák határ megvonása döntő kérdés volt, mert a leendő magyar–csehszlovák viszony két olyan országnak a viszonya volt, amelyekben az adott helyzetben egyedül voltak meg a demokratikus továbbfejlődésnek a komoly reményei, amelyek aztán csak Csehszlovákia esetében realizálódtak. Ez az egész leendő közép-európai federatív fejlődés számára döntő lett volna egészen a második világháború kitöréséig, amely talán ki sem törhetett volna egy erőteljes kelet-közép-európai federáció létezése esetén, még akkor sem, ha ez a kelet-közép-európai federáció nem terjedt volna tovább Csehszlovákián, Lengyelországon és Magyarországon.

Közbevetőleg felelnem kell arra az elképzelésre vagy ellenvetésre, amely nemcsak a Te cikkedből, de a Litván könyvéből is bizonyos fokig kiderül, mintha a határok kérdése valami eminensen nemzeti kérdés volna, ellentétben a választójog vagy a földosztás kérdéseivel, amelyek eminensen demokratikus és szociális problémák. A kérdés nem ilyen egyszerű. A nemzetek önrendelkezési joga, amit 1918-ban a nyugati hatalmak meghirdettek, ha mégannyira is hangoztatták azóta is, hogy semmiféle kötelezettséget e tekintetben nem vállaltak, igenis egy nagyon döntő demokratikus jelentőségű állásfoglalás volt. Tulajdonképpen nem volt más, mint a demokratizmus kifelé fordított, külpolitikai, államközi viszonylatra alkalmazott megjelenése. Egy ország, amelyik komolyan veszi a demokratizmust, nem törekedhetett idegen, máshová gravitáló, más nemzethez tartozó lakoságnak a bekebelezésére. És az, hogy Csehszlovákia alakuláskor ezt az alapvető szabályt nem tartotta be, nagyon súlyos akadálya volt annak, hogy Csehszlovákiának aránylag magasfokú belső demokratizmusa semmiféle vonzó kisugárzást nem tudott gyakorolni.

Érdemes egy szót szólni Csehszlovákia határbeli, nemzeti és nemzetiségi összetételbeli kialakulásáról. Csehszlovákia lényeges alapösszetartó ereje a csehek és a szlovákok nyelvi és etnikai közellállása volt. Ebben a konstellációban már eleve hiba volt az is, hogy

Csehszlovákia ugyanakkor a történeti Csehország teljes területét igényelte. Bármennyire is túlhaladott kérdés ez ma, tisztában kell lennünk azzal, hogy logikusan és értelemszerűen mikor a csehek egy új államszervezetet meg akartak alapozni, választaniuk kellett volna, hogy ezt a megalapozást a két lehetséges alap közül melyikre alapozzák. Az egyik lehetséges alap a történeti Csehország fenntartása és folytatása, amely története egész folyamán egy cseh–német együttes történeti konstrukció volt; a másik az etnikai azonosság, mely esetben az állam súlypontja a cseh és a szlovák nép etnikai közössége. A történeti Bohémiához tartozó és azzal összetartozást érző csehországi németek számára rendkívül üresen hangzottak a Libussa királynéről⁶ való színcseh őlegendák és ugyanígy a szlovákok számára teljesen üresen hangzottak a történelmi Csehország jelentős történelmi eseményei; ezt a kettőt nagyon nehéz volt összehozni. Negyediknek jött ehhez a jelentős magyar kisebbség odacsapása, amelyiknek sem történeti, sem etnikai kapcsolata ezzel az államszervezettel nem volt. Vagyis az, hogy Csehország mindezek ellenére, vagy éppen mindezekért aránylag, az akkori körülmények között egy igen tisztességes kisebbségi politikát folytatott, nemcsak egy alapvető és mély demokratizmus volt az oka, mert ha ez dolgozott volna bennük, akkor meggondolták volna, hogy ezeket a területeket milyen arányban fogadják el, hanem sokkal inkább szerepelt az, hogy az összes utódállamok között Csehszlovákia volt az, amelyiknek a legtöbb olyan kisebbsége volt, akik számára az állam tökéletesen idegen volt és úgyszólván azt a kérdést vetette fel, hogy mit is keresnek ők ebben. Hogy ez később a csehszlovák állam demokratizmusát is aláásta, az a világháború szörnyűséges élményei után való csehszlovák reagálásban csúcsosodott ki; amikor is az történt, hogy Csehszlovákia először bekebelezett olyan népeket, amelyeknek semmi közük és akaratuk nem volt ehhez a bekebelezéshez, azután számon kérte tőlük, hogy miért nem voltak az új állammal szemben lojálisak, és miután megállapította, hogy nem voltak azok (nota bene a magyarok majdnemhogy lojálisabbak vagy korrektebbek voltak, mint a szlovákok), azután kitelepítéssel büntette őket.

Ebben a helyzetben vállalta el Beneš egész Közép-Európa számára a demokrácia tanító bácsijának, a demokráciára való lekéztetésnek az alapállását. Hozzá kell tennem, hogy ez a lekéztetés Németországnak és Magyarországnak szólt elsősorban és óvakodott a vele teljesen egy külpolitikai vonalat tartó Jugoszláviával és Romániával szemben ugyanezt folytatni, ahol erre legalább annyi ok lett volna. Ez a lekéztetés a csehszlovák államszervezet területi státusának a mélységes antidemokratizmusa folytán kb. olyan hatást gyakorolt Németországra is és Magyarországra is, mint amilyen a stréber, és ebből minden előnyt lefölöző jótanuló hatása a renitens és nem engedelmes, a stréber jótanuló láttán csak még annyival kevésbé engedelmes rossz tanulókkal szemben. A német és magyar jobboldalnak, majd a kibontakozó fasizmusnak éppen Beneš személyén és a csehszlovák demokrata államon keresztül sikerült a demokratizmus egész eszmerendszerét gyűlöletessé tenni olyan, alapkiindulásukban tisztességes értelmiségi rétegek számára is, amelyek egyébként nem lettek volna olyan könnyű préda a fasizmus számára; pontosan a nemzeti kérdésen keresztül, vagyis azon keresztül, hogy a csehszlovák államnak a demokratizmus hangoztatásán keresztül olyan nem demokratikus előnyökben van lehetősége részesülni, amelyeknek az ellentételeit ellenfeleiktől kereken megtagadják.

Ezek után nincs sok gyakorlati értelme arról beszélni, hogy az első világháború utáni magyar közgondolkodásnak le kellett volna tennie az integer Magyarország célkitűzéséről. A határok adva voltak, és ezek a '920-ban rögzített határok 25 évig determinálták úgyszólván mindazt, ami Kelet-Közép-Európában történt, közöttük azt is, hogy Magyarországnak olyan kormánya lett, amilyen lett. Ezeket a határokat talán a legjelentékenyebb egyharmadukban az a Beneš követelte ki és vitte keresztül, akinek valóban módjában lett volna mást, kevesebbet is kikövetelni. Nyilván Te se képzeled, hogy a Horthy-kormánynak kellett volna az integer Magyarország követeléséről letennie, hiszen Horthy egész kormányzata annak köszönhette létét, hogy elfogadta azt a trianoni határt, amit Károlyi nem tudott elfogadni. Ennélfogva szükségszerű volt, hogy pon-

tosan ezt a születési foltját kellett kiegyenlítenie a Károlyiék és Jásziék elátkozásával és az integer Magyarország követelésével. Azonkívül minden ilyen programot a közvéleményben valamiféle reális alapra lehet csak helyezni. Az adott helyzetben két realitás létezett, az integer Magyarország, mint a múlt realitása, és a trianoni Magyarország, amelynél három millió kisebbségben lévő és többé-kevésbé elnyomott, vagy legalábbis új helyén a helyét nem találó magyar állandó sérelmi forrása és igazolója volt e helyzet kibírhatatlanságának. Ha lett volna akárcsak az egyetlen Csehszlovákia felé egy olyan közbülső realitás, amelyik az etnikai határok szigorú követésével a határon túli magyarok sérelmeit tárgyaltanná tette volna, vagy ilyenek egyáltalán föl sem merültek volna, akkor erre a realitásra lehetett volna alapozni, ez mintául szolgált volna esetleg a másik két utódállammal szemben is egy reálisabb revíziós követelésnek a föllállításához. Az alapanyag a határon túli magyarok szenvedése vagy sérelme volt, de a vonatkozási pont, ami ebből megszületett, az továbbra is az integer Magyarország maradt, mint ami, ha másnak nem, a múltnak egy fogható realitása. A tényleges etnikai határ nem volt egy fogható realitás, aminek mint megoldásnak a hasznosságára és a célszerűségére példaként rá lehetett volna mutatni.

Ilyen módon végképpen érvénytelennek érzem azt a hivatkozásodat, hogy '945-ben a csehszlovák demokrácia súlyos antidemokratikus eltévelyedésének a fölhánytorgatása a részünkről azért nem volt erkölcsileg hiteles, mert elmulasztottunk kapcsolatot keresni a masaryki demokráciával. A masaryki demokráciával való kapcsolatkeresés a békeszerződés megkötése után csakis a status quo szigorú elfogadása alapján lett volna lehetséges, e tekintetben Masaryknak a kissé naiv elképzeléseit senki sem veheti komolyan a később való területi változásra, aki csak egy kicsit ismeri a fennálló határok megmerevedésének a szükségszerű folyamatát. Azt a hivatkozást, hogy a kapcsolatkeresés elmulasztásával eljátszottuk azt a jogunkat, hogy komolyan és súlyosan antidemokratikus cselekedetet szemre hányhassunk, nem érzem komolynak. Arra emlékeztet ez engem, amit a Rákosi-rezsim idején a Rákosi által támogatott református politikai vezetők hangoztattak, amikor az a követelés merült fel, hogy a rezsim bizonyos kinövéseivel szemben föllépjenek; azt mondták, hogy a református egyház azáltal, hogy nem lépett fel elegendő bátorsággal és határozottsággal a fasizmus ellen, eljátszotta azt a jogát, hogy bármiféle más irányú visszaélések ellen föllépjen. Ez mint indoklás egyszerűen elfogadhatatlan.

Ilyen körülmények között Illyés Gyulának sem tudom felróni azt, hogy hangot ad egy sor kritikának és kifogásnak; ezekben a megnyilvánulásokban nem látok sehol sem, nemhogy integer Magyarországra, de még egyáltalán területváltozásra irányuló propagandát sem, egyszerűen a demokratikus szabadságjogok, vagy ha úgy tetszik a lenini nemzetiségi elvek számonkérését. Nem véletlen az, hogy Illyés Gyula egy szót sem ejt Jugoszláviáról, ahol a magyar kisebbség helyzete súlyosabb kifogásra nem ad okot. Vagy komolyan képzeled azt, hogy ha egyszer egy pillanatban a minden irányban komolyan vett demokratizmus a közép-kelet-európai országok egymás közötti viszonylatában érvényesülni kezd, hogy akkor bármiképpen meg lehetne akadályozni azt, hogy ezek a sérelmek nyíltan és világosan szóba kerüljenek? És nyilvánvalóan ezeknek a szöbahoza nem a leendő federációs fejlődés akadálya, hanem éppen ellenkezőleg, az előfeltétele. Nagyon lehet, hogy a határokon kívüli magyar kisebbségi helyzet komoly javításának az ára mindennemű területváltozásról való lemondás lesz, lehet hogy olyan területi megmerevedés következik Európában, amivel szemben minden, akármire alapozott területváltozási igény lehetetlenné válik; ezt az árat adott esetben valószínűleg meg is kell fizetni, és ez a leendő kormányoknak 60 évi megszokás után bizonyára könnyebb lesz, mint 60 év előtt a történelmi Magyarország szétszabdolásának a friss sebe után; de minderről csak egészen komoly javulás garanciái mellett lehet szó.

Sajnálattal bár, de ellent kell mondanom ezek után annak a tételeknek, hogy Illyés publicisztikája veszélyezteti a kelet-európai demokratikus államok leendő összefogásának útját. Ennek az összefogásnak az útjában ennél sokkalta súlyosabb és egészen más-

féle akadályok állnak. És ezek között az akadályok között egyes szomszéd országoknak a politikája nem utolsósorban szerepel. Én nagyon megértem azt, hogy a két legsúlyosabb akadály, a románok és a szlovákok rendkívül fölfűtött nacionalizmusa és magyargyűlölő nemzeti elfogultsága mögött lényeges tényező a magyarok várható területi követeléseitől és szupremáciai igényeitől való félelem; de arról is meg vagyok győződve, hogy a gyűlölködés jelen állapota mögött ma már nem annyira a most már nagyon régi magyar elnyomásnak az eleven emlékei vannak, mint inkább a saját rossz lelkiismeret mindazért, amit a kisebbségi magyarokkal szemben ők az elmúlt 60 év, vagy az elmúlt 30 év folyamán elkövettek. S miközben a minden területi változásról való lemondás esetleges kényszerűségét mérlegelem, aggodalommal gondolok arra, hogy ez a két nacionalizmus nem fogja-e ezt a lemondást nem annyira a megkönnyebbülés indítékául, mint inkább a teljes szabadkéz megszerzésének a jegyében értékelni.

Mondanom sem kell, hogy nem tudom elfogadni, és nem is nagyon értem azt a tételt, hogy a magyar oktoberizmus prágai vagy nem prágai orientációja nem Trianon körül forgott, hanem akörül, hogy a régi típusú radikalizmus nem tudott elzárkózni attól, hogy a magyar fejlődést ne egy iparilag, polgárilag fejlettebb struktúrára orientálja. Alig hinném, hogy ez az egész komplexum bármilyen összefüggésben szerepet játszott volna a magyar oktoberizmus prágai vagy nem prágai orientációjában. Az orientáció döntő tétele valóban az volt, hogy ez volt az egyetlen demokratikus lehetséges orientáció és ennek a sikere elsősorban Trianon kérdése körül bukott meg. Ha Magyarországon szerencsésebb előfeltételek és szerencsésebb csehszlovák–magyar határ esetén megmaradt volna a Károlyi beindította demokrácia, akkor annak módjában lett volna egy fejlettebb struktúrára orientálódni, ugyanakkor, mikor egyben módjában lett volna a parasztkérdés döntő vonatkozásait is figyelemmel szem előtt tartani. Az emigráció számára ez irányú problémák aligha vetődtek fel.

Még egy pár szót szólnék a népi mozgalom irányában tett, inkább odavetett megjegyzéseidhez. Pl. ahhoz, hogy: „A népieseknél egy olyan történeti strukturális és tájegységekben gondolkodó szemléletet is láthatunk, mely valóban mélyebb kulturális antropológiában tájékozódik, ám gondolkodásuk védtelenül nyitva maradt reakciós történeti bölceletek és totalitáriánus értelemben kollektivisták társadalmi bölceletek felé is.” Erre példa Németh Lászlónak a komolyan vevő írása Spengler művével szemben.⁷ Érzésem szerint ez a példa igazán kevés, pontosan azzal a Németh Lászlóval szemben, akinek nagyon sok állásfoglalását lehet kritizálni, de totalitárius fertőzöttséget aligha lehet nála megállapítani. Egyáltalán a népiesek legszélesebb skáláját fogod egybe és az egészre vonatkoztatni olyan valamit, amit legfeljebb egy-két szélső alakjára lehet alkalmazni. Én totalitárius állásfoglalást Erdélyi Józsefen kívül aligha látok bárkinél is. Sinkánál antiszemitizmust lehet megállapítani, ami mögött nem totalitáriánus inspiráció, hanem egész egyszerűen rosszul általánosított személyes szegényparaszti élmények vannak. Fel lehet hozni vádult a Szabó Dezső-i ihletést Féjánál is és Kodolányinál⁸ is, nagyon magas szellemi szinten Németh Lászlónál is, de ez sem tartalmaz totalitáriánus elemeket. Egyébként is, a népiek egy nagyon széles skálát alkotnak, pontosabban az az együttes, amelyet kívülről népieknek szokás nevezni. A népiek lényeges eleme azonban egy szegényparaszti orientációjú világosan és egyértelműen baloldali radikalizmus és azok, akik valóban politikai álláspontokat fejlesztettek ki közülük – mert volt közöttük olyan, aki egyszerűen csak paraszt származású író volt és különböző megnyilvánulásait nem lehet egyszerűen egy népi politikai álláspont kontójára felhozni –, azoknak a legjellemzőbb képviselői Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Kovács Imre, s ezeknél se totalitáriánus, se semmi felróható jobboldali fertőzést megállapítani nem tudok. Veres Péternél szintén jelen van egy, lényegileg a Sinkáéval rokon, helyeselni nem helyeseltető állásfoglalás a zsidókérdésben, de ugyancsak egyéb lényegbe vágó totalitáriánus és jobboldali jelenségek nélkül.

A népieseknek, pontosabban egyes népi íróknak és publicistáknak a zsidókérdéshez való viszonyát érdemes inkább egyenként és árnyaltan elemezni, de a Te általáno-

sításaid úgy érzem itt sem állnak helyt. Az igaz, hogy a népiek, annak ellenére, hogy elsősorban Illyés és Erdei személyében nagyon sok közülük volt a polgári radikalizmus-hoz, és ezt tudatosan ápták is, valóban egészükben óvakodtak attól, hogy ezt az összefüggést a Horthy-korszakban nyíltan és hangosan vállalják, elsősorban annak tudatában, hogy ez kicsoda csahos összefonódást váltana ki a jobboldal és szélsőjobboldal részéről. Azt azonban, hogy nem tudták szétválasztani a zsidó nagytőke bírálását a századvégi „zsidó” radikalizmus bírálásától, nem veszem észre, mert egyáltalán nem is tudok olyan passzusról, ahol a népiek bármelyike is a századvégi zsidó radikalizmus ellen komolyan ellenséges állásfoglalást egyáltalán megfogalmazott, pláne nem a nagytőkével egy kalap alatt. Lehet, hogy Te tudsz ilyen passzusról, az általánosításodat így sem érzem eléggé helytállóknak. A népi mozgalom 1937-től, a Márciusi Front alakulásától kezdve rendelkezett egy olyan szervvel, aminek az állásfoglalásait módunkban van többé-kevésbé hitelesekként elfogadni. A magyar szélsőjobboldal ettől az időtől kezdve szüntelenül bocsátotta ki a maga felszólításait a népiekhez arra, hogy végre foglaljanak állást a zsidókérdésben, hangoztatván, hogy a nagybirtok-kérdés központba helyezése a zsidókérdésről tereli el a figyelmet. A népiek ennek a felszólításnak egészükben soha semmilyen formában nem engedtek, ellenkezőleg nagyon azt hangoztatták, hogy a zsidókérdés központba helyezése tereli el a nagybirtok-kérdésről a figyelmet. Nagyon szeretném a válaszat arra, hogy a népi mozgalom mely időpontban volt olyan helyzetben, pláne egészében, hogy totalitáriánus mozgalmak határterületén volt. Nem tudom, hogy a Gömbössel való párbeszéd⁹ már lejárt lemezére gondolsz, de hát ennek a párbeszédnek a pontos lefolyása ma már annyira ismeretes, hogy erre mint totalitáriánus kisiklásra való hivatkozás nehezen vehető komolyan.

Mindez nem akart az egész népi mozgalom szöröstül-böröstül való apológiája lenni. Ha szükség volna rá, össze tudnám foglalni a népieknek, pontosabban egyes népieknek minden felróható eltévelyedését vagy hibás állásfoglalását, ennek most sem szükségességét nem érzem, sem azt, hogy ez az én feladatom volna, de a népiek valamennyire is komolyan vehető kollektív állásfoglalásait ma is elfogadhatónak és kifogástalannak érzem.¹⁰ És az egész mozgalomhoz való személyes kapcsolatom lényege nem az, hogy minden állásfoglalásukat kritikátlanul magamévá teszem, hanem az, hogy túl a magyar realitáshoz való minden más mozgalomnál nagyobb közelségükön van egy olyan jelentőségük, amelyik túlnő a magyar viszonylatokon: az ti., hogy egy olyan radikális mozgalmat testesítettek meg, amelyik egyszerre foglalta magában a teljes társadalmi felszabadulás követelményét és a szabadságjogok intézményszerű teljességének a követelményét, egy olyan szintézist, amelyet azóta is hiába próbálnak megtalálni a világot szétszabdáló ellentétes világnézetek, amelyek mind a szabadság központi ideológiájából vezetnek le magukat anélkül, hogy ezt a kielégítő szintézist létre tudnák hozni. Elsősorban ez az én idetartozásomnak a motívuma.

Sajnálom, hogy ennyi ellentmondást és vitaanyagot halmozok árva fejedre, de lényegében talán ez az, amit kértél tőlem, még ha tartalmilag talán nem így gondoltad is. Jó volna minderről személyesen is elbeszélgetni. Jelentkezni fogok, ha ehhez lélegeztem és jó egészséggem lesz.

Bibó István

Jelentések a határon túli magyar kisebbségekről: Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia. (A Medvetánc c. folyóirat melléklete.) Budapest, 1988, Medvetánc Könyvek, 31–38. o.¹¹

1. A jegyzetek elkészítésénél felhasználtuk a szövegkiadást.
2. Az Egy megjegyzés Litván György tanulmányához című kéziratról van szó. (Szalai Pál szóbeli közlése.)
3. Litván György: *Magyar gondolat – Szabad gondolat. Nacionalizmus és progresszió a század eleji Magyarországon.* Budapest, 1978, Magvető.

Jegyzetek

4. Lásd az előző dokumentumot.
5. Milan Hodža szlovák politikus és Bartha Albert honvédelmi miniszter tárgyalásai 1918. december 6-án értek véget, az itt megállapított ideiglenes osztóvonalat azonban Prága nem ismerte el.
6. Libuše (Libussa) a monda szerint a középkori cseh Přemysl-dinasztia ősanja.
7. Németh László: Oswald Spengler: Jahre der Entscheidung. In *A minőség forradalma*. Budapest [1940], Magyar Élet, 2. kötet, 21–32. o.
8. Sinka István, Fėja Géza, Kodolányi János: mindhárman a népi mozgalomhoz tartozó írók.
9. Lásd Lackó Miklós: Az Új Szellemi Front történetéhez. In Laczkó: *Válságok – választások*. Budapest, 1975, Gondolat, 52–170. o.
10. Lásd erről bővebben Bibó István: Levél Borbándi Gyulához. In Bibó: *Válogatott tanulmányok*, III. kötet, 295–373. o.
11. A levél első közlését Litván György érdekes kommentárjával lásd *Bibó-emlékkönyv*. Felelős szerkesztő: Réz Pál. I. kötet. Budapest–Bern, 1991, Századvég – Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 135–143. o. Az emlékkönyv még 1979-ben, Bibó halálának évében keletkezett, és a szerzők kezén 3 kötetes, gépiratos formában terjedt. A levelet újraközölte Bibó: *Összegyűjtött munkái*, 4. kötet, 1267–1274. o.

Válogatás a rendszerváltozás idején és azóta született pártprogramokból (1989–2002)

[...] a kívülről független, belülről szabad Magyarországnak mindent el kell követnie, hogy „közép-európai tejetestvéreivel” minél jobb együttműködést alakítson ki, megalapozva a majdani lehetséges államszövetséghez vezető utat.

Magyar Néppárt, 1989

Magyarország politikai évkönyve 1990. Szerkesztette: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Budapest, 1990, AULA Kiadó–Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 556. o.

Nyomasztó külpolitikai problémánk a határainkon kívül élő magyar testvéreink sorsa, akik 40–50 éve szított, ellenséges környezetben élnek. [...] Távlati céljaink között szerepeljen egy új típusú erdélyi konföderációs állam megteremtése, ami megfelelne a három ott élő nemzet érdekeinek, megfelel a történelmi államalakulatnak és végül elvezetne a magyar és a román nép végleges megbékéléséhez.

Magyar Függetlenségi Párt, 1989

Magyarország politikai évkönyve 1990. Szerkesztette: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Budapest, 1990, AULA Kiadó–Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 543. o.

Az egyetemes magyar nemzet részének tekintjük magunkat

Közösséget vállalunk a határainkon kívül rekedt magyarsággal. Miközben elutasítjuk a határrevízió veszedelmes ábrándjait, küzdünk azért, hogy a határok ne szigetelhessék el az anyanemzettől a kisebbségi sorba került magyarokat. Küzdünk egyéni és kollektív jogaikért, kulturális és, ahol lehet, területi autonómiájukért; küzdünk azért, hogy államuk egyenrangú polgáraiként szabadon ápolhassák nyelvüket, kultúrájukat, történelmi hagyományukat.

Szabad Demokraták Szövetsége, 1989

Magyarország politikai évkönyve 1990. Szerkesztette: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Budapest, 1990, AULA Kiadó–Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 599. o.



TILTAKOZÓ Tüntetés
az Erdélyi Falurombolások ellen
Budapest, 1988. június 27.

1. Az SzDSz a kisebbségi kérdés megoldását – itthon és az utódállamokban – a *kulturális autonómiában* látja. Nagy lélekszámú kisebbségek esetében a területi autonómia gondolatát is támogatja. [...]

14. A magyar állam lépjen föl a külhoni magyar kisebbségek képviselésében és fogadja el a magyarországi nem-magyar kisebbségek esetében külföldi kormányok hasonló föllépését.

Szabad Demokraták Szövetsége, 1989. március–április

Szabad Demokraták Szövetsége: *A rendszerváltás programja*. Elfogadta a Szabad Demokraták Szövetségének közgyűlése, 1989. március 19., április 16., a budapesti Corvin filmszínházban. Budapest, 1989, Szabad Demokraták Szövetsége, 97–99. o.

III. Közeli célkitűzésünk

[...] B/5. Felül kell vizsgálatni és békés eszközökkel meg kell változtatni a Magyarországot az elmúlt 70 év során ért valamennyi hátrányos és igazságtalan döntést, méltányosan, mindenki számára elfogadhatóan, a népek jogainak durva sérelme nélkül.

A háborúkat lezáró békeszerződések katasztrofális következményeit a nemzet nem tudta megemészteni és a maga erejéből soha nem is fogja feloldani. 5 millió magyar, 1 millió félig magyar él határainkon túl. Ezek érdekeit minden érintettel szemben védelmezni, és sérelmeiket orvosolni kell.

Haza Párt, 1989. május 7.

Magyarország politikai évkönyve 1990. Szerkesztette: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Budapest, 1990, AULA Kiadó–Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 509. o.

Közép-Európában a nemzetek határai nem esnek egybe az államok határaival. Magyarország esetében ez közismerten azt jelenti, hogy a két világháborút lezáró igazságtalan békeszerződések következtében mintegy 3,5 millió magyar került az új államhatárokon kívülre, és él ma is a szomszédos államok fennhatósága alatt. [...]

Célunk olyan európai normákhoz igazított, egyedi sajátosságokat figyelembe vevő kisebbségpolitika kialakítása, amely egyaránt alkalmazható a határon túli magyar és a határokon

belüli nem-magyar kisebbségekre. Nem tagadunk meg semmilyen olyan jogot hazai kisebbségeinktől, amelyet a kisebbségi magyarságnak követelünk. [...]

Biztosítani kell a térségben élő kisebbségek szabad identitásválasztását, nemzeti, etnikai tudatának megőrzését, a többségi népekével azonos szintű életfeltételeinek megteremtését. Igazságtalannak és a népek békés együttélését megnehezítő tényezőnek tartjuk a jelenlegi határokat, ám politikai érdekeink ma a határok „ellégiesítéséhez” fűződnek. Bárhogy alakuljanak is a jövő realitásai, mi mindig azon leszünk, hogy a magyarság soha ne lépjen föl más nemzeti kisebbségek elnyomójaként. Arra törekszünk, hogy mindig és minden nép megőrizhesse nemzeti önazonosságát az egységesülés felé haladó Európában. [...]

A kisebbségi kérdést nem tekintjük kizárólagos belügynek. Biztosítani kívánjuk a kisebbségek szabad kulturális és gazdasági kapcsolatait anyaországukkal. Úgy véljük, hogy az anyaországnak joga és szükség esetén kötelessége is megvédeni a határain túl élő közösségeit, beleértve a nemzetközi fórumokon érdekükben tett föllépést. Ugyanezt jogosnak ismerjük el a hazai kisebbségek esetében is. [...]

A hivatalban lévő kormányok ösztönzése is feladatunk, hogy a kisebbségi kérdésben általunk helyesnek tartott demokratikus nemzetiségi irányvonalat kövessék, akárcsak a külföld minél szélesebb körű és meggyőzőbb tájékoztatása a magyar kisebbségek helyzetéről, esetenként közös álláspont kialakítása más szervezetekkel, hogy e nemzeti szempontból létfontosságú kérdéskörben minél nagyobb erőket tudjunk mozgósítani.

Emlékezzünk meg a határon túli magyarság fontosabb évfordulóiról, eseményeiről. Ezeknek minél nagyobb nyilvánosságot kell biztosítani. Kezdeményezni kell utcák elnevezését a kisebbségi magyarság nagyjairól, a magyarlakta vidékek földrajzi helyneveiről (települések, hegyek, folyók stb.). [...]

Nemzeti érdekeinket elsősorban népünk történelmi útjának sajátosságai, földrajzi helyzetünk, társadalmi adottságaink, nagyságrendünk, erőforrásaink, nyelvünk és kultúránk egyedi vonásai határozzák meg. [...]

A magyar diplomáciának az eddiginél nagyobb erőfeszítést kell tennie, hogy nemzetközi mértékben ismerjék el a kisebbségek igényét, hogy korlátozás nélkül élhessenek egyéni és kollektív szabadságjogaikkal; területi és intézményi önkormányzatokat hozhassanak létre és működtethessenek; közvetlen kapcsolatot tarthassanak fenn anyanemzetükkel. A nemzeti kisebbségek sérelme sem emberi jogi, sem nemzetközi biztonság szempontjából nem lehet egyetlen állam belügye; még csak nem is kizárólag kétoldalú kérdés, hanem a legszélesebb nemzetközi érdekű ügy. [...]

A közép-európai gondolat valójában akkor szolgálja a teljes európaizálás folyamatát, ha – realista és nem nosztalgikus (például nem végképp idejétmúlt államkeretek fellevenítésének haszontalan/önveszélyes szellemi játéka);

– és célja egy nyitott, laza (és nem zárt, merev) nagytérségi együttműködési rendszer kialakítása.

Magyar Demokrata Fórum, 1989. október

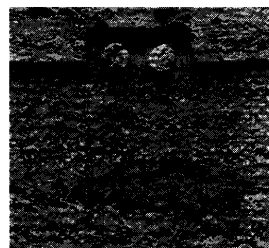
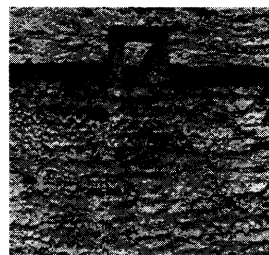
A Magyar Demokrata Fórum programja. 1989. október. Szerkesztette: Kulin Ferenc. Budapest, 1989, k. n. 143., 146., 155., 159. o.

44. [...] Pártunk őszintén kívánja a Duna menti népek összefogását, a kapcsolatok javítását elmélyítését.

45. [...] Pártunk határozottan fellép a határainkon túl élő magyarság egyéni és kollektív nemzetiségi és kisebbségi jogainak kiteljesítéséért és megvalósításáért, elítéli megsértésüket, bárhol is történjék. [...]

Magyar Szocialista Párt, 1989. október 9.

Kongresszus '89. Rövidített, szerkesztett jegyzőkönyv az 1989. október 6–9. között tartott kongresszus anyagából. Szerkesztette: Kimmel Emil. Budapest, 1990, Kossuth Könyvkiadó, 326. o.



A MAGYAR IGASZSÁG KÚTJA
2003-BAN ÉS AZ 1980-AS ÉVEKBEN;
RÉSZLETEK A KIVÉSETT SZÖVEG
MARADVÁNYAIVAL

A határainkon kívüli magyar kisebbségeket a magyar nemzet szerves részének tekintjük, amelyek fennmaradásáért és sorsáért a mindenkori magyar állam felelősséggel tartozik. Hasonlóan felelősséggel tartozik a magyarországi nemzetiségekért is. A nemzeti, nemzetiségi önrendelkezés elvét maximálisan elismerjük. Ugyanakkor elő kell segíteni, hogy a kisebbségek történelmi lakóhelyüket megváltoztatni ne kényszerüljenek. [...]

Az alapvető emberi jogok követelése, ill. biztosítása a határainkon túl élő magyar nemzetiségek fennmaradásához nem elegendő. Az alapvető emberi jogokon túl kollektív nemzeti-kisebbségi jogok garantálására van szükség. [...] A magyar külpolitika feladata, hogy a jogokból és elvekből a határainkon túl élő magyar nemzetiségek esetében a maximumot juttassa érvényre. [...]

A magyar külpolitikának alapvető elvként figyelembe kell vennie, hogy Erdély az erdélyieké, Felvidék a felvidékieké, Vajdaság a vajdaságiaké és Kárpátalja a kárpátaljaiaké. Azaz ők minden döntésben a legilletékesebbek. A külpolitika feladata, hogy megkeresse a nemzetiségek véleményformáló köreit, kezdeményezze velük a párbeszédet, kiszolgálja igényeiket, támogassa kezdeményezéseiket. [...]

A nemzeti önrendelkezés és a kisebbségvédelem elvéből kiindulva a mindenkori magyar kormánynek minden politikai eszközt fel kell használnia a határainkon kívül rekedt magyar kisebbségek védelme érdekében. Adott esetben a különböző nemzetközi fórumok nyilvánosságát kihasználva erélyesen fel kell lépni a kisebbségek jogainak csorbítása ellen.

Fidesz, 1989. október 15.

A Fidesz II. Kongresszusa által elfogadott program. 1989. október 13–15. [Budapest, 1989], k. n., 37–40., 43. o.

Társaságunk céljai alapján a következő társadalmi, politikai alapelvek valóra váltását követeljük: [...]

3. A Duna-völgyi és más kelet-európai népek közötti együttműködést minden téren, a kölcsönös megértés és közeledés érdekében, a magyarság közvetítő-kiegyenlítő hivatása jegyében.

Népünk – történelmi hagyományaiból eredő – szellemi-politikai kisugárzásának helyreállítását Budapest földrajzi helyzetének megfelelően. Kelet és Nyugat közeledésének elősegítését.

4. *Egységes magyar nemzetet!* Minden magyar – éljen a világ bármely pontján – legyen nemzeti közösségünk egyenrangú tagja. Államunk és társadalmunk pedig 16 millió magyar egyetemes érdekeit képviselje, nemcsak nyilatkozataiban, hanem tetteiben is. A történelmi Magyarország leszakított részein élő magyar kisebbségnek önrendelkezési jogot és ennek részeként demokratikus önkormányzatot! A más országokban élő magyar kisebbségek védelmét minden nemzetközi jogilag lehetséges módon elő kell mozdítani az állam politikai eszközeivel, nemzetközi fórumokat kell igénybe véve. Magyar az, aki ezt vállalja a vele járó kötelezettségekkel és jogokkal együtt.

Bajcsy-Zsilinszky Társaság, 1989. december 1.

Magyarország politikai évkönyve 1990. Szerkesztette: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. Budapest, 1990, AULA Kiadó–Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 491. o.

Milyen a magyar igazság? [...]

Ragaszkodunk az igazság és igazságosság elvéhez a világpolitikában is: méltányos elbárást követelünk minden magyar számára, miként a trianoni döntés után igazságot követeltek Magyarországnak elődeink. [...]

Mit tesz a MIÉP az összmagyarság egységéért?

Röviden: minden tőle telhetőt. Tisztában van azzal, hogy a Trianon előtti határok visszaállítása ma már illúzió, hiszen az etnikai viszonyok azóta mindenütt a mi hátrányunkra alakultak, de az önrendelkezés és a népszavazás útján kivívható területmódosítás a még egy tömbben élő magyarság megvédelmezésére reális célkitűzés még akkor is, ha a távoli és bizonytalan jövőben mi magunk és talán szomszédaink is az Európai Unió tagjai leszünk. Külpolitikánk és diplomáciánk ettől a békés törekvéstől még nem válik sovínisztává és irredentává, ha viszont az anyaország eleve lemond az összmagyarság érdekeinek következetes képviseletéről, olyan hazaárulást követ el, mint a szocializmus külpolitikája és diplomáciája. [...]

A MIÉP a Szent István-i Magyarországot nem akarja és nem is tudja néhány röpké év alatt helyreállítani. De az idő a MIÉP-nek dolgozik, ebben biztosak vagyunk. [...]

Hogyan segíthetünk a határainkon túl élő magyar testvéreinknek?

Ha nem titkoljuk el, s nyilvánosságra hozzuk problémáikat. Ha a világszervezetekben és a világ közvéleménye előtt higgadtan, szilárdan és megalkuvás nélkül képviseljük érdekeiket, melyek az egész magyarság érdekei, ha nem kötünk az elcsatolt magyar területek utódállamaival rosszhiszemű, hamis, betarthatatlan szerződéseket, ha nem zárjuk ki eleve a békés határmódosítás lehetőségét a magyarok lakta peremvidékek védelmében. Ha felhasználjuk NATO-tagságunkat és leendő európai uniós tagságunkat annak érdekében, hogy szomszédaink teljes autonómiát biztosítsanak a magyar kisebbségeknek. [...]

Miért Trianon a magyarság legnagyobb katasztrófája?

Mert Mohács óta ez volt a magyar nemzet legnagyobb vesztesége. Míg azonban Mohács örökségét nem szentesítették nemzetközi egyezmények, s a magyarság mindig tudta, hogy igazságos ügyében a történelem és Isten támogatására számíthat, Trianon diktátuma az ezeréves magyar nemzet gyökereit vágta el, s 1945 után mindezt, ha nem is igazságosnak, de törvényesnek hirdették és tanították sok nemzedék számára, melyek ma is tudatlanul és közönyösen, ha éppen nem ellenségesen viszonyulnak az elcsatolt területek és népek kérdéséhez. Ez a mai magyarság legnagyobb katasztrófája: hogy képtelen szembenézni saját sorskérdéseivel. E sorskérdéseket csak a MIÉP tartja ébren, nem kis áldozatok árán, hiszen Trianont emlegetni ma is egyet jelent a szélsőjobboldali irredentizmussal. De a határainkon túl élő és szenvedő magyarok jól tudják, hogy mi

lennénk a legboldogabbak, ha ők maguk is boldogan élhetnének új hazájukban a saját nyelvük, kultúrájuk, vallásuk s szokásaik törvénye és hagyománya szerint. De az anyaország sohasem hagyhatja el gyermekeit, nem feledkezhet meg róluk, még ha ez sokszor kényelmes és politikailag kifizetődő lenne is. A MIÉP mindent megtesz, hogy Trianont ne feledjük: nem a bosszú, hanem a jóvátétel reményében.

Magyar Igazság és Élet Pártja, 1999. augusztus

Magyar út. Magyar igazság. Magyar élet. A MIÉP kiskatéja. 1999. augusztus. Összeállította: Szentmihályi Szabó Péter. Budapest, 1999, k. n., 7., 12., 34., 37–38. pont.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás lehetősége a magyar érdekek számára olyan új lehetőségeket teremtett, amelyekkel Magyarország történelme során eddig sohasem rendelkezett. 1920 óta most először érezhetjük, hogy a kisebbségi érdekek védelméért folytatott küzdelem nem ellentétes a nyugati demokráciák által hirdetett elvekkel; sőt, e küzdelemben most először nem állunk egyedül, hisz támogatásukat ma maradéktalanul magunk mögött tudhatjuk. Ráadásul, azok az integrációs mechanizmusok, amelyek gazdaságilag szeretnék homogenizálni a kontinenst, óhatatlanul a hagyományos értelemben vett határok légiesítését, lebontását eredményezik. [...]

A határon túl élő magyarokat segítenünk kell abban, ha akarják, akkor szülőföldjükön, más ország állampolgáraként megőrizhessék magyarságukat, és állampolgári kötelezettségük maradéktalan teljesítése mellett szorosabbá fűzhessék kapcsolatukat Magyarországgal. Ha úgy döntenek, hogy Magyarországra költöznek, akkor a letelepedésüket gátló önkényt, bürokratikus gáncsoskodást meg kell szüntetni, az európai fejlett országokban érvényesülő ügyintézés kell, hogy őket is megillessen.

A nemzeti identitás megőrzésének célja akkor valósulhat meg, ha annak az államnak a nyelve és kultúrája mellett, amelyben születtek, élnek, ismerik, beszélnek és terjesztik anyanyelvüket, a magyar nyelvet, a magyar kultúrát. Ezért segíteni kell, hogy a határon túl működő, a gyermekeknek magyar nyelvű felkészítést biztosító óvodák, iskolák és kollégiumok, illetőleg az iskolába járó tanulók hozzájussanak azokhoz a magyar nyelvű tankönyvekhez, segédkönyvekhez, oktatási segédeszközökhöz, amelyek megkönnyítik a magyar kultúra megismerését.

Szabad Demokraták Szövetsége, 2001. december 3.

A korszakváltás programja. Esélyt mindenkinek. Elfogadta az SZDSZ Programalkotó Küldöttgyűlése. 2001. december 2–3. Budapest, 2001, Szabad Demokraták Szövetsége, 237–242. o.

Az MDF a magyar és a nemzetközi politikai életben egyaránt sikrasszáll azért, hogy a nemzetközi közösség, a nemzetközi szervezetek és az egyes kormányok tegyenek meg mindent a nemzeti és vallási kisebbségek helyzetének javítása érdekében. A XX. század a nemzetállamoké volt, a XXI. legyen a nemzeti kisebbségeké. [...]

Az MDF a közép- és délkelet-európai térség kisebbségi problémáit a személyi, a kulturális és az önkormányzati autonómiaformák révén látja megoldhatónak. [...]

A rendszerváltozást követő magyarságpolitikának köszönhető, hogy a határon túli nemzetrészek helyzete nem romlott, de sajnos számottevően nem is javult. [...] Az MDF álláspontja szerint a anyaország kormányának a következő kormányzati ciklusban tovább kell vinnie azt a határozott magyarságpolitikát, amelyet 1998–2002 között követett. Csak ez a politika tud olyan helyzetet teremteni a határon túli magyarok között, hogy továbbra is büszkén vállalva magyarságukat, ne hagyják el szülőföldjüket.

Magyar Demokrata Fórum, 2001. december

MDF 2002-es választási program (2001. december) – elérhető a www.mdf.hu honlapról.

A magyar állam és a nemzet határai nem esnek egybe. Ez fokozott felelősséget ró Magyarországra. [...]

A Fidesz jövőképe a magyar nemzet többszintű integrációjában gyökerezik. A nemzeti integráció megteremti a lehetőséget, hogy a státustörvény¹ keretében a magyar állam személyre szóló közösséget vállaljon a határon túli magyarokkal.

Fidesz – Magyar Polgári Párt, Magyar Demokrata Fórum, 2002

A jövő elkezdődött. Fidesz – Magyar Polgári Párt – MDF. Választási program 2002. [Budapest, 2002], k. n., 38. pont.

Jegyzet 1. 2001:LXII. tc. a szomszédos államokban élő magyarokról.

Megemlékezések az Országgyűlésben a trianoni békeszerződésről (1996. június 4.)

Elnök (Füzessy Tibor): [...] Tisztelt Országgyűlés! A mai napon *napirend előtti* felszólalásra jelentkezett Varga István frakcióvezető-helyettes úr, Magyar Demokrata Fórum. Megadom a szót.

Dr. Varga István (MDF): Köszönöm a szót, Elnök Úr. Tisztelt Országgyűlés! Ma nem zúgnak a harangok, nem áll meg az élet egy percre, nincs félárbocra eresztve a nemzeti lobogó, nem úgy, mint 1920. június 4-én, azon a bizonyos pénteki napon délelőtt 10 órakor. De valljuk képviselőtársaim Kölcseyvel: emlékeznünk kell, mert minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmibe veszi, saját nemzeti életét gyilkolja meg. Arról az igazságtalan békeszerződésről beszélünk, s emlékezünk, mely gyakorlatilag felszámolta Európa hatodik legnagyobb államát, arról a magyar királyságról, melynek területe 325 411 km² volt, arról a magyar királyságról, mely a területvesztésén túlmenően elvesztette lakónak nagy részét és magyarul beszélő honfitársainkból 3,5 milliót. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a békeszerződés követlen következményeként közel 350 000 honfitársunk vagonokban lakott hónapokon keresztül.

A történelem megismétlődött, képviselőtársaim, 1947. február 10-én is, amikor ugyan a területi rendelkezések nem voltak lényegesek, legfeljebb ha nem feledkezünk meg arról, hogy három falut, Horvátjárfalut, Oroszárt és Dunacsúnt elcsatoltak az akkori Magyarországról. A területi, a gazdasági veszteségeken túlmenően lelki traumáról is beszélünk kell. Arról a traumáról, amely apáinkban, nagyapáinkban és bennünk is él. Hisz érthető a révület, érthető Kosztolányi felkiáltása.¹ Hogyan tudták eleink elképzelni, hogy a koronázó Pozsony, II. Rákóczi Ferenc és Márai Sándor Kassája, Zrínyi Ilona Munkácsa, nagy királyunk, Mátyás király Kolozsvára, a gótika utolsó fellegvára, Brassó, nagy szobrászunk, Borsos Miklós Nagyszebene, Orbán Balázs székelyföldje nem magyar többé. Beszélünk kell arról a szenvedésről is, arról a lelki és fizikai szenvedésről, mely napjainkig tart. Képviselőtársaim, a skála széles.

A fizikai megsemmisítésen túlmenően eljutottunk a faluromboláson át az erőszakos asszimilációig. Szárazajta,² Tito partizánjainak 50 000 áldozata, Ceaușescu faluromboló akciója³ és a finomabb eszközök, melyek egyetlen célt szolgáltak: homogén nemzetállamot teremtsenek itt a Kárpát-medencében, és lehetőleg a magyarság a jelenlegi országrészre szoruljon. Felvetődik a kérdés képviselőtársaim: hol van az 1918. december 1-jei gyulafehérvári nyilatkozat⁴ betartása? Ki és mikor tartotta be a trianoni békeszerződés kisebbségvédelmi rendelkezéseit?⁵

Mi lemondunk a határok erőszakos megváltoztatásáról. Mi, a Magyar Demokrata Fórum, valljuk a Németh László-i tejtестvériességet. [sic!] Valljuk, hogy békében kell itt

élni a Kárpát-medencében, nemcsak magyaroknak, hanem szlovákoknak, szerbeknek is. Ma a történelem már bebizonyította – különösen a délszláv válsággal, de beszélhetünk akár északi szomszédunk kettéválásáról, új államok születéséről –, hogy a trianoni békeszerződés megbukott. Mi, a Magyar Demokrata Fórum képviselőcsoportja nem a határok megváltoztatását valljuk, mi autonómiát szeretnénk, Kós Károly szavaival – teljes nemzeti autonómiát, az autonómia minden formáját, mert Szabó Dezső szavaival: „Minden magyar felelős minden magyarért.” Köszönöm figyelmüket. *(Taps a jobb oldalról.)*

Elnök: Köszönöm szépen. Kétperces észrevételre megadom a szót Csépe Béla frakcióvezető-helyettes úrnak, Kereszténydemokrata Néppárt.

Csépe Béla (KDNP): Elnök Úr! Tisztelt Ház! Június 4-e a magyar történelemnek valóban egyik legragibb dátuma, amikor az ország területének mintegy kétharmadát vette el az I. világháborút lezáró békeszerződés és az ország lakosságának igen tekintélyes része saját akaratán kívül külföldre került. Különösen fájdalmas volt, hogy nem vegyes etnikumú, hanem tiszta magyar lakosságú területek elcsatolása is megtörtént. Ez a dátum nem pusztán egy évforduló, amiről illik megemlékezni, hanem – mi úgy véljük –, hogy a magyarságtudatnak szerves része, és ezért is tartjuk helyesnek, hogy itt a parlamentben – bármilyen zsúfolt program mellett is – erről megemlékezés történjen.

Mi úgy véljük, hogy a trianoni határmeghúzás ellenére már akkor létrejött egy szellemi haza, amely nem ismer határokat, és amely magába foglalja a trianoni béke által külföldre rekedt magyarságot is. Mi úgy véljük, hogy azóta valamennyi magyarnak, de főleg valamennyi magyar politikai erőnek egyik legfontosabb ismérve – mondhatnám tükre – az, hogy hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez. Nyilvánvalóan, ennek mindig megvannak a maga határai, de az a politikai erő jár helyes úton, amely át tudja érezni azt, hogy minden magyar magában hordozza a trianoni békekötés fájdalmát, és a magyar politikai erők tulajdonképpen akkor tesznek tanúságot arról, hogy helyes úton járnak, hogyha a reálpolitikában valami eredményt *(Az elnök pohara megkocogtatásával jelzi, hogy lejárt a felszólalási idő.)* tudnak felmutatni a határainkon kívül élő magyarság ügyében. Köszönöm szépen. *(Taps a jobb oldalról.)*

Elnök: Köszönöm: ugyancsak kétperces észrevételre megadom a szót Gyimóthy Géza képviselő úrnak, Független Kisgazdapárt.

Gyimóthy Géza (FKGP): Köszönöm a szót. Tisztelt Országgyűlés! Trianon sorstragédiáját szerintem a nemzet csak a zsoltáráról hitével tudja kibírni, ahogy a 90. zsoltárban olvashatjuk: „Uram, Te voltál nekünk hajlékunk nemzedékről nemzedékre, minekelőtte hegyek lettek és föld és világ formáltaték, öröktől fogva mindörökké Te vagy Isten. Te visszatérted a halandót a porba és ezt mondod: térjete vissza embernek fiai!” Valóban csak ezzel a hittel lehet elviselni, ami 76 éve a magyar nemzet életében megtörtént. 76 éve él, hogy kétharmad testrészét elvesztette a nemzet, és ma, amikor él tovább az a kádári internacionalista szellem, amikor elmennek a problémák mellett az emberek és alapszerződésekkel próbálják elkenni azokat a problémákat, amelyeket nem tudtak megoldani, és ezt kell tovább folytatni, hogy azokban a városokban, Kassa, Érsekújvár, de sorolhatnám az erdélyi városokat, sorolhatnám az elszakadt nemzettesteket, ott, ahol még szólnak a harangok, vagy már elnémultak a harangok, csak az a hit tartja meg a nemzetet, amelyet a zsoltáráról is leírt: „Térjete vissza embernek fiai, térjete vissza magyarok, a hitvalló egyházhoz és a hitvalló nemzethez!” Köszönöm. *(Taps.)*

Elnök: Köszönöm szépen. Napirend előtti felszólalásra jelentkezett Lányi Zsolt frakcióvezető-helyettes úr, Független Kisgazdapárt. Megadom a szót.

Lányi Zsolt (FKGP): Tisztelt Elnök úr! Tisztelt Ház! Hölgyeim és uraim! 76 évvel ezelőtt ezen a napon a trianoni diktátumot aláírták Párizs mellett. Amikor az aláírás tényéről és a diktátum létrejöttéről értesült az ország lakossága, akkor soha nem látott gyászba fogott ez az ország. A korabeli sajtó szerint esős idő volt, szemerkezt az eső, országosan esett, ahogy mondták: „Siratja a Jóisten, siratja a természet Magyarországot.” Az emberek gyásza leírhatatlan volt. Megálltak a villamosok, az emberek az ut-

cán voltak, a harangok zúgtak, a gyárak szirénái megszólaltak, mindenki gyászolta az országot, mert úgy érezte, hogy Magyarországot tönkretették egy igazságtalan békével. Az akkori ország házában, az Országház akkori elnöke, amikor bejelentette a trianoni békediktátum aláírását, akkor azt mondta, hogy az elszakított területek magyarjait a keblére öleli, és hogy ezek a magyarok mindig hozzánk, az anyaországhoz fognak tartozni lélekben és mindent megteszünk az ő érdekükben, küzdeni fogunk értük.

A parlament meghiúsult, gyászhangulatban, megdöbbenve fogadta a bejelentést, a parlament, a Magyar Országház befejezte az ülést.⁶

Magyarország tönkrement, Magyarország sorsát ez a trianoni igazságtalan diktátum hosszú időre meghatározta. A Trianonról megemlékezni, a Trianont gyászolni az elmúlt közel 50 évben nem lehetett, tabu téma volt. Azok, akik az elszakított területeken születtek, családi körben emlékeztek meg erről a tragédiáról, nyilvánosság előtt erről szólni nem lehetett. Azonban most lehetőségünk van, hogy itt a parlament színe előtt, az ország színe előtt megemlékezzünk és gyászoljunk azért, ami velünk történt, amiért igazságtalanságot tett velünk a világ 1920. június 4-én.

Az utóbbi időben az európai és a világ realpolitikusi egyre többen hangoztatják, hogy ez az igazságtalan béke nem tartható fenn, a trianoni döntést felül kell vizsgálni, annak revízióját el kell végezni és egy igazságosabb rendezést kell végrehajtani. Sajnálatos módon azonban a mai magyar külügyi kormányzat még szinte tabunak tartja ezt a trianoni békediktátumot és nem akar róla beszélni, és nem akar kiállni ez ellen az igazságtalan békediktátum ellen.

Mindenesetre én a magam részéről és a Kisgazdapárt nevében reménykedünk majd egy igazságos Trianonnak a helyreigazításában, hogy igazságot kap Magyarország, [sic!] de addig is fölhívom, hogy a mindenkori kormánynak – akármilyen színezetű, jobb-baloldali, centrum kormánynak – szent kötelessége támogatni az elszakított, megszállt területeken élő magyarok küzdelmét, hogy magyarok maradhassanak, szent kötelessége erkölcsileg támogatni autonómia-törekvéseiket, nyelvi kultúrájuk, oktatásuk megőrzését és biztosítását. Én nemrég jöttem haza Székelyföldről Budapestre, és el vannak keseredve a magyarok, mert azt mondják, hogy ők reménykedtek az anyaországban, ők bíztak az anyaországban, és az anyaország – úgy érzik – cserbenhagyta őket, elárulta őket. Próbáljunk ezen segíteni, álljunk erkölcsileg minden szempontból az elszakított területek magyarságuk megtartásáért küzdő milliói mellé. Köszönöm szépen a figyelmüket. (*Taps az ellenzék soraiban.*)

Elnök: Köszönöm szépen. Kétperces észrevételre megadom a szót Pető Iván frakcióvezető úrnak, Szabad Demokraták Szövetsége.

Dr. Pető Iván (SZDSZ): Elnök Úr! Tisztelt Ház! Az egy dolog, hogy megemlékezünk arról, hogy mi történt Magyarországon, illetve Magyarországgal Trianon után, illetve Trianon kapcsán, és egy más dolog az, hogy mit kezdünk a trianoni örökséggel. A trianoni örökséggel feltehetően meg kell tanulnunk együtt élni, mint ahogy az előző generációnak, a második világháború előtt felnőtt generációnak is meg kellett tanulni együtt élni a trianoni örökséggel. Azt azonban, amit az előttem felszólaló képviselőtársam mondott, azt elfogadhatatlannak tartom és a magam, illetve az SZDSZ-frakció nevében visszautasítom. Én nem hiszem, hogy képviselőtársam meg tudna nevezni olyan európai országot, amely azt képviselné, amit itt képviselőtársam mondott, hogy az európai határok ma módosíthatóak, hogy a trianoni sérelem, magyar sérelem határmódosítással korrigálható. Nem ismerek olyan európai kormányt, amely ilyen törekvést támogatna. Az európai kormányok és így a magyar kormány is, a magyar pártok döntő többsége is azt képviseli, hogy vegyük tudomásul azt – amit nagyon nehéz tudomásul venni –, hogy a magyarság jelentős része a határokon túlra szorult, próbáljunk meg olyan körülményeket teremteni Magyarországon, illetve Magyarország körül, amely élhetőbb életet jelent a határokon túli magyarságnak. Legyenek átjárhatóak ezek a határok. Ez az európai országok döntő többségének véleménye, és tudomásom szerint a magyar pártok döntő többségének is ez a véleménye, és nem a határok revíziójával lehet orvosolni ma már a trianoni sérelmeket. Köszönöm szépen. (*Általános taps.*)



TÜNETÉS A TRIANONI
BÉKESZERZŐDÉS ALÁÍRÁSÁNAK
70. EVFORDULÓJÁN
BUDAPESTEN, A BAZILIKA ELŐTT,
1990. JÚNIUS 4.

Elnök: Köszönöm szépen. Két percre megadom a szót Szabó Iván frakcióvezető úrnak, Magyar Demokrata Néppárt.

Dr. Szabó Iván (MDNP): Tisztelt Elnök Úr! Kedves Képviselőtársaim! Azt hiszem, hogy Magyarországnak a trianoni béke kapcsán az volt a tragédiája, hogy akkor érte el a XIX. század nemzetállami eszméje Magyarországnak a területi megcsonkítását, amikor már az túljutott a zenitjén, de egy vesztes világháború még módot adott a győzteseknek, hogy kicsinyes bosszút állva Magyarországon és tulajdonképpen a Osztrák–Magyar Monarchián, legnagyobb vesztesévé a háborúnak Magyarországot tegyék. Világos, hogy ennek a valójában ma már mindenképpen meghaladott állameszménynek egy késői virágzása nem adhat nekünk felmentést az alól, hogy a megoldás útján ne próbáljuk ezt mi is meghaladni olyan mértékben, ahogy erről egyébként Varga István képviselőtársam szólt.

Világos, hogy vannak a történelemben olyan kérdések, amelyek megfordíthatatlanok, az adott európai konstelláció kapcsán is, mégis azt hiszem, van két mozgásterünk ennek az igazságtalan trianoni békeszerződésnek a feloldására. Az egyik az, hogy nem tehetünk le arról, hogy minden nemzetközi szervezetben, ahol magyar képviselő van, minden erővel törekedjünk arra, hogy nemzetközi szinten magasabb fokú elismerést nyerjenek azok a kollektív jogok, amelyeket eddig a világ nem akart megadni, mert nagyon kevés állam az, amely nem rendelkezik kisebbségekkel és ebben a kérdésben objektív véleményt nehéz sokaktól elvárni. Ez az az autonómiakérdés, amelyről Varga István is szólt.

A másik pedig, az egyesült Európába, az Európai Unióba történő bemenetelünk, még hozzá úgy, hogy ez a bemenetel ne járjon egyetlen magyar nemzetrésznek a kívülrekedésével sem. Ez a két útja lehet ma a Trianon feloldásának. Ehhez kérem minden parlamenti párt együttműködését, minden hazai és nemzetközi fórumon. *(Taps a jobb oldalról.)*

Elnök: Köszönöm. Két percre megadom a szót Csépe Béla frakcióvezető-helyettes úrnak, Kereszténydemokrata Néppárt.

Csépe Béla (KDNP): Elnök Úr! Tisztelt Ház! Én az előbbi kétperces reflexiómat az azal gondolattal fejeztem be, hogy a mindenkori magyar kormány politikájának, külpolitikájának egyik fő ismérve, hogy a reálpolitikában milyen eredményeket tud elérni. Ezt szeretném nagyon röviden tovább folytatni.

Mindenképpen föl kell figyelnie — a jelen helyzethez igazítva a gondolataimat — a magyar kormánynak arra az egyre tragikusabb helyzetre, amelybe a határainkon kívül élő magyar kisebbségek kerülnek. Sajnálatos módon a kommunizmus összeomlása után alkották meg azokat a törvényeket, amelyek erőszakos asszimilációval, mondhatni etnikai-tisztogatási jellegű törekvésekkel olyan halálos szorításba hozták a magyarságot, amely végtelenül tragikus.

A szlovák miniszterelnök legutóbbi nyilatkozata arra utalt, hogy az emberi jogokra hivatkozva elhagyhatják a magyarok az országot, tehát ők szinte örülnének annak. Ez Trianon szellemével teljesen ellentétes. Tehát a mindenkori magyar kormánynak, így a jelenleginek is arra kell törekednie, hogy az új európai légkörben, az ott élő magyarság autonómia-törekvéseit támogassa, és lehetőleg mind hamarabb mi is hozzájáruljunk ahhoz, hogy Európában a határok eltűnjenek, és a mai körülmények között ez lenne a Trianonra valamiféle orvosság.

Meg szeretném azt is említeni, hogy tulajdonképpen a Helsinki Egyezmény⁷ lehetővé teszi a határoknak békés úton való megváltoztatását is. Azonban reálpolitika szempontjából jelenleg az egyetlen helyes törekvés (*Elnök csengetéssel jelzi a felszólalási idő letelét.*) a határoknak az átszellemesítésére [sic!] való minél teljesebb törekvés, és ennek a lehetőség szerint minél teljesebb megvalósulása. Köszönöm szépen. [...]

Az Országgyűlés jegyzőkönyve. Az 1996. évi tavaszi ülészak június 3–4–5–6-ai ülésének második ülésnapja. 1996. június 4. 21305–21310. hasáb.

Jegyzetek

1. Az utalás feltehetőleg az 1919-ben született *A magyar romokon* c. versre vonatkozik.
2. Az 1944-es magyarellenes erdélyi pogromok egyik helyszíne.
3. 1988-ban Romániában meghirdették az ún. szisztematizálási programot, amely a kis falvak fölszámolását és lakosságuknak nagyobb településekre költöztetését jelentette volna.
4. [A gyulafehérvári gyűlés határozatát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
5. A békeszerződés kisebbségvédelmi cikkelyei Magyarországot kötelezték. A szövetséges kis államok kisebbségvédelmi kötelezettségeit külön nemzetközi szerződések szabályozták. Közülük a csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szövegközlését lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.
6. Az 1920. június 4-i nemzetgyűlési ülésnap jegyzőkönyvét lásd e kötetben a *Források* között a *Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.
7. Utalás az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányára, az 1975. augusztus 1-én lezárt helsinki nyilatkozatra.



TUDOMÁNYOS EMLÉKEZET

OSIRIS KIADÓ

KORTÁRSAK – TUDOMÁNYOS IGÉNNYEL

Buday László: Magyarország küzdelmes évei – Részlet (1923)

A világháborúból egyetlen legyőzött fél sem került ki annyira megcsonkítva, mint Magyarország. A világháborút megelőzőleg az 1912. és 1913. évi balkáni harcokban Törökország európai birtoka nagy részben elveszett ugyan, de megmaradó ázsiai területei az állam további fennmaradására még bőséges erőforrásul szolgáltak s Törökország legfontosabb pozíciója, a Boszporusz, érintetlenül maradt. A legutóbbi idők fejleményei mutatják, hogy ez az erőforrás Törökországot nemcsak megmaradt birtokának szívós védelmére képesítette, hanem kardja átrepesztve a sčvresi béke pergamenjét, visszahódításokra is elég merész, és elég erős volt.

Ausztria veszteségét sem lehet Magyarországhoz hasonlítani. Bármily megcsonkítva került is ki Ausztria a világháborúból, kétségtelen, hogy összefüggő, teljes egész sohasem volt s a tőle elszakított részek, mint külön koronatarományok sok tekintetben korábban is önálló közigazgatási életet éltek s a legtöbbjének földrajzi kapcsolata is hiányzott a többivel.

Egyedül Magyarországnak ezer év óta egységes teste daraboltatott sem földrajzilag, sem etnográfiailag meg nem érthető határvonalakkal ötfelé.

Az elszakadást Horvát-Szlavónországok kezdték meg sok politikai hibának eredményeként. A Dráván innen sokan nem akarták belátni, hogy a horvátságnak szépen fejlődő szellemi élete külön elismerést és méltánylást érdemel; a Dráván túl ezt a hiányos megértést, amit kellő felvilágosítással el lehetett volna oszlatni, duzzogva, mint elnyomó törekvést tekintették. Így történhetett, hogy Horvát-Szlavónországok, amelyek a magyar birodalomhoz tartozva, nemcsak közigazgatási különállással bírtak, de földrajzilag is élesebben elváltak az anyaországtól s etnikailag is határozott karakterrel bírtak, a háborúvesztés következményeit túl sietve levonták. 1918. október 29-én a zágrábi szábornak mindmáig utolsó ülésében különváltak Magyarországtól s ezzel 42 541 km² terület szakadt ki a magyar birodalom testéből, 2 621 954 lakóval.

A magyar anyaország területét azóta az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés szabja meg; az időközben történt kisebb változások figyelembevételével a mai helyzet szerint az ország területe az új birtoklók között a következően oszlik meg:

Terület	Terület km ² -ben	Népesség	Népsűrűség km ² -kint
I. Cseh megszállás %-ban	63 004 22,3	3 567 575 19,5	56,6
II. Román megszállás %-ban	102 181 36,2	5 236 305 28,7	51,2
III. Délszláv megszállás %-ban	21 031 7,4	1 519 013 8,3	72,2
IV. Osztrák megszállás %-ban	4 026 1,4	292 588 1,6	72,7
V. Fiume %-ban	21 0,0	49 806 0,3	2 371,7

Terület	Terület km ² -ben	Népesség	Népsűrűség km ² -kint
VI. Összes megszállás %-ban	190 263 67,3	10 665 287 58,4	56,1
VII. A megcsonkított Magyarország %-ban	92 607 32,7	7 599 246 41,6	82,1
VIII. Magyarország összesen	282 870	18 264 533	64,6

Ebben az összeállításban nem nyitottunk külön sort Lengyelországnak, mely Magyarország északi határán jutott némi töredékhez, Árva megye trsztenai járásának 14, Szepes megye szepesófalvi járásának pedig 13 községéhez, összesen 589 km² területhez és 24 880 főnyi lakossághoz. Ezek az adatok benne foglaltatnak a cseh megszállás nagy tömegeket elnyelő gyűjtő tételében.

A határmegállapító bizottságok munkája itt-ott módosított – többnyire kárunkra – a trianoni béke által sebtében (s mégis oly ravasz tudatossággal) megállapított határokon; említésre méltó engedmény csak az osztrák megszállás területével szemben van, ahonnan az 1921 őszén tartott velencei egyezmény megállapodásai s az ugyanazon év decemberében történt népszavazás eredményeképpen Sopron várost és környező nyolc faluját visszakaptuk, nevezetesen Ágfalva, Balf, Fertőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza, Nagycenk és Sopronbánfalva községeket. 1922 végén pedig a határmegállapító bizottság döntéséből egy kis község (Lovászd) átadásával szemben újabb tíz falut kaptunk vissza és pedig Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlovő, Kiszarda, Magyarkeresztes, Nagyszarda, Németkeresztes, Pornóapáti, Szentpéterfa és Ólmod kisfalukat.

Az előbbiekből a magyar közigazgatás csak rövid átmeneti időre vonult ki; az utóbbiaknak jó egy évig volt alkalmuk az osztrák állam halálvivódásait közvetlenül látni.

Magyarország ezek szerint csupán 92 607 négyzetkilométernyi területet mondhatna magáénak, eddigi birtokának nem egészen egyharmadát, 32,7%-ot.

Az új szomszédság közül maga a román királyság 102 181 négyszögkilométert óhajtott lefoglalni, eddigi területünk 36,2%-át, amely a balkán háború előtti Románia területének 77,8%-át teszi. Ez az ország a régi területéhez 126% új földet szerzett. (E hódításnak a részletei: Magyarországból 77,8, Oroszországból 33,9, Ausztriából 7,9, Bulgáriából 6,3%-ot szerzett régi földjéhez.)

De a cseh köztársaság szákmánya sem sokkal kisebb, mint amennyit Magyarországnak önálló állami élete folytatására visszahagynak: ezen a címen veszendőbe menne 63 004 km² területünk, 22,3%-a a régi Magyarországnak.

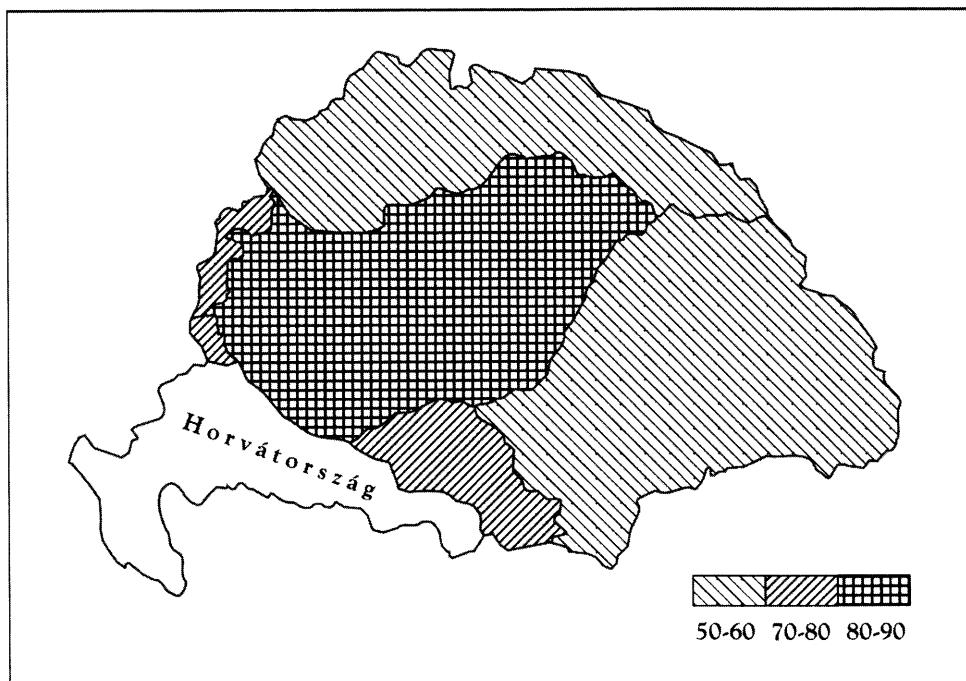
Népességünkben több mint 10 és fél milliót vesztenénk, összes lélekszámunk 58,4%-át, ha az 1910. évi népszámlálás adatait vesszük mértékül.

Akkor különben, amikor a földdel, a nekünk megmaradt területtel foglalkozunk, a népsűrűséggel egyelőre csak abból a szempontból van dolgunk, hogy országunk szétválasztott részeinek különböző népsűrűségével megismerkedjünk.

A megmaradó magyar terület, mint az ország gazdasági és forgalmi életének eddig is természetes gravitációs pontja, a legsűrűbb, négyszögkilométerenkint 82,1% lakossal: olyan denzitás, amely meghaladja Franciaország, Dánia népsűrűségét, pedig közvetlenül a határszélen mesterségesen le vannak kapcsolva róla nagyobb vonzóerejű népesebb városaink, mint Pozsony, Kassa, Szatmárnémeti, Nagyvárada, Arad, Temesvár, Szabadka stb.

Nincs a megmaradt területen egyetlen vármegye vagy megyerészlet sem, amelynek népsűrűsége az 50-en alul maradna; viszont ott vannak, a környező városokat nem is említve, Pest vármegye 95,7, Békés 84,6, Esztergom 104,6, s Csanád megmaradt része 88,8, Aradé 88,1 népsűrűséggel.

Budapest és környéke (a fővároson kívül Újpest, Rákospalota, Pestújhely, Rákosszentmihály, Kispest, Pestszentlőrinc, Erzsébetfalva, Csepel, Albertfalva, Budafok, Pest-



hidegkút, Békásmegyer, Cinkota, amelyek együttvéve az 1910. évi népszámlálás szerint 1 076 663 lelket képviseltek, az 1920. évi népszámlálás szerint pedig 1 184 516 főnyi népességet), erősen tömörült központja a Magyarország részére meghagyott 7 599 246, illetve az új népszámlálás adatai szerint 7 945 878 főnyi, az 1922. év végéig pedig 8 084 167-re nőtt lakosságnak.

Az ország részére meghagyott városok közül a legnagyobbak Szeged és Debrecen (mind a kettő százezer lakónál népesebb), azonkívül az inkább agrár jellegű Kecskemét, Hódmezővásárhely, Szentes, Baja, Székesfehérvár, Nyíregyháza, Makó stb., az ipari karakterű városok közül pedig a főváros környékén alakultakon kívül Pécs, Miskolc, Sopron, Győr, Szombathely stb.

Vármegyéink közül pedig csupán 10 maradt meg egész sértetlenül birtokunkban: Fejér, Somogy, Tolna, Veszprém, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest, Borsod, Békés, Hajdú. És megismétlődnek a török idők szomorú furcsaságai: Hont megye Nagymaroson tartja székhelyét, Bács-Bodrog Baján, Abaúj-Torna Szikszón, Bereg Tarpán, Gömör Putnokon, Bihar Berettyóújfalun, Szatmár Mátészalkán, Arad Eleken, Torontál Kiszomborban, Ung pedig Záhonyban.

A Dunántúli-dombság nagyobb része Magyarország szűkebb határain belül esik, a kis Magyar Alföldnek csak a Dunától délre eső része, a Nagy Magyar Alföld nagyobb részében, de keleten és délen egészen elmosódó határokkal, s az északi Felvidék előhegysegeiből is egy kisebb csík.

Magyarországnak a természettől rendkívül koncentrikusan megalkotott földrajzi egysége van, amelyet Reclus nyomán más geográfusok is szinte iskolapélda-számba menőnek dicsértek. Ez az egység képesítette az országot arra, hogy minden küzdelmes évszázad után is újra összeforrjon azon uralom alatt, amely a Duna-könyöknél, a mai Budapestről kiáradólag tartja központját.

Itt vert gyökeret hajdan a római uralom s Aquincumból (ma Budapestnek egy külvárosa) irányította új kolóniáját; a hun nép ebből a központból (s ezen természetes határok védelme alatt) tudta hatalmát fölépíteni.

Egy szabálytalan – kissé tojás alakúan elnyúló – körvonálnak közel háromnegyedét teszik azok az egymásba fonódó hegygerincek, amelyek a Dunának Magyarországra léptétől annak kifolyásáig az országot körülövezik, itt-ott 2000 m magasságot is meg-

haladva csúcsaikkal. Ez az egységes hegyrendszer, amely a legnagyobb részében vízválasztó is a Keleti- és a Fekete-tenger között, s amely a gerinctől messze, a szelídebb lejtőkön tűr csak meg emberi letelepülést, mindig szétválasztó s így határnak ideálisan alkalmas, de egy ország belsejében örökös gátja a szabad érintkezésnek.

Az új cseh állam és Románia azt a súlyos terhet vették magukra, hogy háborús szerzeményüket, amelyet különös gonddal kell istápolni, 2000 méter magas hegyek választják el népük többi, s természetesen szokásokban s részben fajilag is különböző részeitől.

Magyarország egységes geográfiai alkotásának centripetális voltát szolgálja a vízrendszer is, mely az északi határon levő két kisebb folyó, a Dunajec és Poprád kivételével kizárólag a Duna medencéjét gyarapítja, s Nyugat, Észak és Kelet forrásai a Központ felé igyekeznek, hogy vizüket a Dunába, vagy ennek fő mellékfolyójába, a Tiszába ömlesszék. Majdnem minden mellékfolyó ezen az egységes földrajzi területen ered, s itt is végzi be útját.

A trianoni békeszerződés határai a mellékfolyók útját is kettémetszették, felső folyásokat az új államok szférájába csatolván. Minthogy azonban a közlekedés útja minden időben a folyóvölgyekben haladt, s a hegláncok közt a modern sínparók sem tudnak a réginél jobb utat választani, az új határmegszabás a szomszédos, de hegyek által elválasztott völgyek lakóit, kik régebben is a síkon tudtak összetalálkozni, most még jobban elszakítja egymástól, mert hegyeik zugában az egyik államhoz csatolja őket, a síkra kivezető útjukat pedig tőlük elvéve, a másiknak hagyja meg.

Ezért az új határok röviden, markáns megjelöléssel nem is jellemezhetők, mert kevés kivétellel nem tapadnak földrajzi jellegzetességhez (s mint alább látni foguk, nem fűződnek etnográfiai sajátságokhoz sem) s irányvonaluk igen ötletszerű. Ezért van az, hogy egymáshoz tartozó szomszédos falvakat kettészél az új országhatár, sőt ugyanazon község népe más országban lakik ezentúl, és más országba megy ki földjét szántani.

De nemcsak Magyarország és új szomszédjai közt ily habozó és nehezen indokolható a határvonal, hanem a Magyarországtól elszakított részeknek az új szomszédok közt való szétosztása sem történhetett meg az érdekelt felek kedvére, amit bizonyít az úgynevezett Bánságnak a Tisza és Maros közötti, igen termékeny sík vidéknek határvonala tekintetében a délszláv és román állam közti egyenetlenség. Ezt az egységes karakterű vidéket, amely természetes kiegészítő része a Nagy Magyar Alföldnek, egyik új állam sem tudja beilleszteni a maga geográfiai környezetébe, a kettő között megvonni kívánt határ pedig még egyenetlenebb. S mivel etnográfiai szempontok sem jöttek a határmegállapítás segítségül, nem lehetetlen, hogy e gazdag vidék megosztása állandó sűrűlőds okát fogja képezni a két megnőtt balkán állam között.

A Magyarországból a cseh államnak ítélt rész (idetartozik a kis Magyar Alföldnek a Dunától északra eső területe, az Északnyugat-Felvidék, az északkeleti hegyes terület, de mindenütt a Nagyalföldre is lenyúló határokkal) 56,6 főnyi átlagos népsűrűséggel bír, de ezt az idekapcsolt magyar nyelvterületek és nagyobb vonzóerejű városok intenzívebb népessége emeli ennyire. Az idecsatolt, tisztán magyar nyelvterület nyugati részén 84,5 a népsűrűség, a keletre eső magyar nyelvvidéken pedig 70 lélek jut egy négyszögkilométerre,

Az inkább tót ajkú vidékek már sokkal kevésbé lakottak; legfeljebb a Nyitra és a középső Vág vízvidéke emelkedik ki 73-as népsűrűségével.

A felső Vág és a Morva vízvidékén már csak ötvenhét a népsűrűség.

A Garam vízvidékén 54,5-es népsűrűséget találunk, keletebbre pedig csak 41,3 lélek él négyszögkilométerenkint. Még alacsonyabb, 38,8-es a népsűrűség az Ipoly vízvidéken, a ruténlakta vidékeken pedig, bár ez a terület a termékeny és lakott Felső-Tisza-völgyet is magában foglalja, 37,7-re száll le a népsűrűség szám.

Románia nyereségében 51,2 népsűrűség van (a régi román királyság népsűrűsége 55,6), ezt azonban ismét a magyar nyelvterületek teszik ily lakottá. Az északi részen a Romániához csatolt magyar vidék 71,5-es népsűrűségű, a déli részen megszállott magyar nyelvvidék népsűrűsége pedig 74,5.

A magyar etnikum után a délkeleten lakó szász nép közt találunk a román megszállás területén legnagyobb népsűrűséget, 58-at; nem sokkal kisebb, 55,3-es népsűrűséget mutat az a magyarság és oláhok lakta vegyes nyelvterület, mely az erdélyi fejedelemség idején fénykorát élte és amely a Székelyföld és az alföldi magyarság fontos összekötő vonala.

A nagyobbbrészt román ajkú, de magyar elemmel tarkított nyelvterületnek a Maros feletti északi részén 47,6 a népsűrűség, a Marostól délre eső részeken azonban már jóval ritkább a lakosság, 41-es népsűrűséggel.

A Székelyföld színmagyar népe – mostoha természeti viszonyai ellenére is – sűrűbben tömörül ennél, négyzetkilométerenként 43 lakóval.

Mindezeknek mélyen alatta áll lakottság dolgában az egész ország leggyéribben népesült része, a máramarosi és beszerce-naszódi oláhság, 28,9-es népsűrűséggel. Végelemzésben látszik tehát, hogy a román megszállás alatt lévő rész 51,2-es népsűrűségét majdnem kizárólag a magyar és német ajkú nép tömör településének köszönheti.

Jugoszlávia már jóval lakottabb területeket hódít el tőlünk, 72,2-es átlagos népsűrűséggel. A kulturált Bácskán és gazdag Bánságon kívül Vas és Zala vármegye vend vidékei különösen sűrűn lakottak (85,6). A Muraközön, amely a Dráván túl közvetlenül kapcsolódik Varasd vármegyével, a volt magyar birodalomnak legsűrűbben lakott területét képezve, 122,1-es a népsűrűség.

Ausztria szintén igen művelt és sűrűn lakott területet kapott 72,7-es átlagos denzitással, amiből a Sopron megyéből elszakított rész 86,8 népsűrűségű, a Vas megyei 81,5, a Moson megyei aránylag a legritkább, 42,4-es.

Az osztrák és délszláv követelésen kívül tehát az elveszített területek ott népesebbek csupán, ahol magyar települést szakítanak ki az országból; a megmaradó Magyarország sűrűbb népességű, mint bármelyik elszakított rész.

Magyarországnak ezek szerint jelentékenyen kisebb területen aránylag sűrűbb népességet kell eltartania akkor, amikor mezőgazdasági termővidékeinek sok, rendkívül értékes részét is elveszíti s amikor a városok megduzzadt népessége is egy nagyon megcsonkított sugarú kör termékeire van utalva.

A fölosztásnál – miután a földrajzi és etnográfiai szempontok teljesen mellőztettek – kétségtelenül az a gondolat volt az irányadó: minél mélyebbre behatolni a magyar nyelvterületre, hogy minél erősebb földrajzi összefüggéssel és minél gazdagabb gazdasági háttérrel biztosítsák az új zsákmányt.

A hegyvidéknek arról a népéről, mely eddig azzal kereste kenyerét, hogy az Alföldre járt aratni, az új határmegosztás úgy akart gondoskodni, hogy az Alföldből is a hegyvidékhez ragasztott termőterületeket.

Nagyon kérdéses, hogy a geográfiai és néprajzi tényezőknek ez az elhanyagolása – mely Magyarországnak rendkívül sokat ártott – az új államoknak maradandó hasznára válhatik-e?

Bármeddig tartson is azonban ez az állapot, a terület kérdésénél a *mívelési ágak szerint való megoszlást* az ország jövője szempontjából különös figyelemmel kell taglalnunk.

A megmaradó és elszakított területeknek a fontosabb mívelési ágak szerint való megoszlását az alábbi adatok mutatják be:

Terület	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	ezer holdakban							
Cseh megszállás	3 883	129	1 070	24	1 251	4 101	4	175
%-ban	17,4	19,5	23,5	4,4	21,7	32,4	4,6	48,8
Román megszállás	5 939	320	2 102	81	2 292	6 289	7	735
%-ban	26,6	48,3	46,2	14,8	39,9	49,8	8,0	29,2
Délszláv megszállás	2 508	37	154	56	404	204	18	250
%-ban	11,2	5,6	3,4	10,3	7,0	1,6	20,4	10,0

Terület	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	ezer holdakban							
Osztrák megszállás	390	9	75	9	49	213	8	67
%-ban	1,8	1,4	1,7	1,6	0,8	1,7	9,1	2,7
Fiume	0,5	0,1	0,7	0,03	0,3	0,8	—	1
%-ban	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	—	0,1
Összes megszállás	12 721	495	3 402	170	3 996	10 808	37	1 528
%-ban	57,0	74,8	74,8	31,1	69,4	85,5	42,1	60,8
A megcsonkított	9 583	167	1 148	376	1 759	1 834	51	987
Magyarország %-ban	43,0	25,2	25,2	68,9	30,6	14,5	57,9	39,2
Magyarország összesen	22 304	662	4 550	546	5 755	12 642	88	2 515

Jegyzet. Az oszlopok számozása a művelési ágakat jelöli: 1. szántóföld, 2. kert, 3. rét, 4. szőlő, 5. legelő, 6. erdő, 7. nádas, 8. nem termőterület.

A szántóföld területe tehát körülbelül megfelel a népességi aránynak Magyarország megmaradó területén; ha ebből már ítélni merünk, a lehetőség nincs kizárva, hogy kenyérterményekkel továbbra is megfelelően elláthassuk magunkat.

A kertterületnek a népességi arányon alul maradása nem aggasztó, mert általában alacsony számokról van szó, s mert a kertésítés tekintetében folyópartjainkon még további fejlődésre van kilátás.

Sokkal kedvezőtlenebb azonban az, hogy réttel, legelővel aránytalanabban rosszakul vagyunk ellátva, mint sűrű népességünk azt megkívánja. Az állattenyésztés fejlesztését ez nagy problémává élezi ki, s az állati termékekből való kivitelünk, amely a háború előtt mindig fontosabb segítségünkkel vált külföldi iparcikkekből való szükségletünk fedezésére, erejében nagyon meg volna ingatva.

Hogy ezzel szemben az eddigi szőlőterület 68,9%-át mondhatnók továbbra is magunkénak, az sem oly vigasztaló, mint első pillanatra látszik.

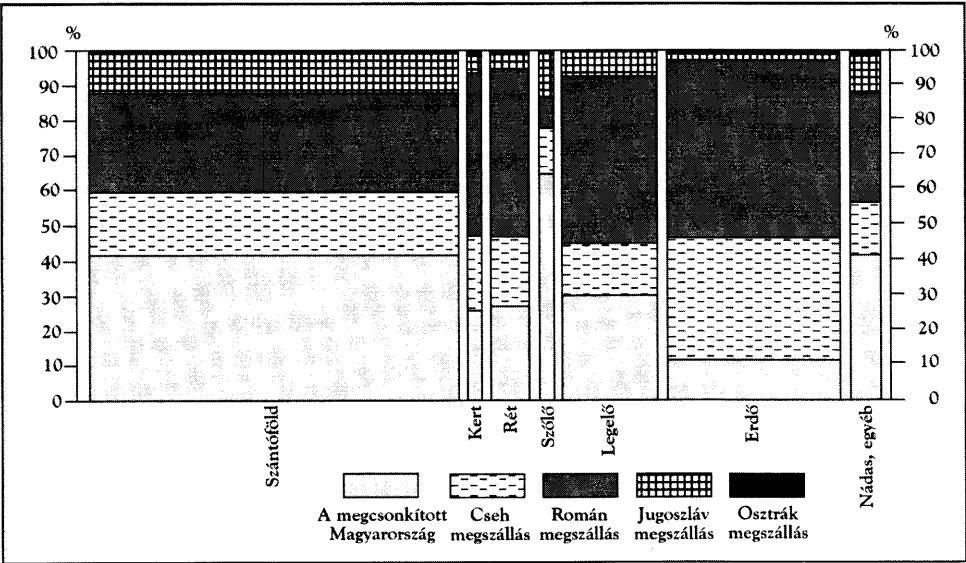
A megmaradó szőlőterületből ugyanis mintegy 200 000 kat. hold kevésbé exportképes homoki bort termel. A Hegyalja északi részét, a ménes-magyarádi, Küküllő és Maros menti, Sopron környéki borvidégeinket elszakították.

Megdöböntő az erdőben való veszteségünk; eddigi erdőterületünknek csak 14,5%-a maradt meg s legértékesebb, kitermelésre kész erdőállományunk idegen impérium alá került. Nemcsak virágzó régi fakivitelünkben, nemzeti jövedelmünknek egy jelentős tételében szenvedünk itt veszteséget, hanem az ország rekonstrukciójánál is drágán kell fizetnünk a legfontosabb építőanyagot.

A nádasok területéből 57,9%, kereken 51 000 hold maradna meg magyar területen. A nádasok egy részét — ha nem tisztán tőzegtalajúak — a jövőendő szántóföldjeinek tekinthetjük; az átalakítás nagy befektetéseivel szemben azonban a nyerhető termőterület vajmi csekély. A nem termőterület címén kimutatott közel egymillió holdból mintegy 150 000 hold esik a Balaton menti mocsaras vidékre; ennek lecsapolásával szántóterületünk egy virágzó mezőgazdasági kultúrájú vidékkel gyarapodnék.

Jellemző, hogy ha a csehek által megszállt területből Magyarországhoz visszacsatolnák azt, aminek, mint magyar etnikumnak az önrendelkezési jog alapján vissza kellene kerülnie, ezzel a Csehországnak juttatott szántóföldnek közel felét, több mint másfél millió katasztrális holdat visszanyernénk.

A Romániához kerülő közel hatmillió hold szántóföldből a magyar nyelvterületek, s a Székelyföld címén hárommillió holdat meghaladó szántóföld juthatna vissza; a Jugoszláviának juttatott, igen értékes szántóföldből is egymillió holdat igényelhetnénk vissza a magyar nyelvterületekkel.



Az idegen impérium alá kerülő, közel 170 000 holdnyi szőlőterületnek több mint fele szintén tiszta magyar nyelvvidéken van.

Följegyzésre méltó még, hogy a székelységet nem is említve, amelynek egymagában egymillió holdnál nagyobb területű erdősege van – a többi elszakadásra kényszerített magyar nyelvvidék is egymillió holdas erdőterülettel bír; az etnikum alapján való döntés tehát nehéz fahiányunkat alig idézte volna föl.

Ki kell még emelnünk, hogy a szántóföld kihasználása a Magyarországon maradó területen jobb, mert valamivel nagyobb a bevetett területnek az aránya, viszont azonban az elemi csapások e területet inkább látogatják (legfőképpen az Alföldnek északkeleti felében inkább megnyilvánuló kontinentális időjárás s a Dunántúl gyakori jégverései miatt).

A fontosabb művelési ágaknak egymáshoz való arányát az alábbi adatok szemléltetik:

Terület	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
	ezer holdakban								
Cseh megszállás	35,5	1,2	9,8	0,2	11,4	37,6	0,0	4,3	121,5
Román megszállás	33,4	1,8	11,8	0,5	12,9	35,4	0,0	4,2	107,8
Délszláv megszállás	69,1	1,0	4,2	1,6	11,1	5,6	0,5	6,9	95,8
Osztrák megszállás	47,5	1,1	9,1	1,1	5,9	26,0	1,1	8,2	105,4
Fiume	13,7	2,7	19,9	0,9	8,4	22,3	–	32,1	6 226,0
Összes megszállás	38,3	1,5	10,3	0,5	12,1	32,6	0,1	4,6	110,4
Megcsonkított Magyarország	60,4	1,0	7,2	2,3	11,1	11,5	0,3	6,2	117,2
Magyarország összesen	45,5	1,4	9,3	1,1	11,7	25,8	0,1	5,1	113,1

Jegyzet. Az oszlopok számozása a művelési ágakat jelöli: 1. szántóföld, 2. kert, 3. rét, 4. szőlő, 5. legelő, 6. erdő, 7. nádas, 8. nem termőterület. A 9. oszlop a szántóra, kertre, rétre és szőlőre eső népsűrűséget mutatja.

A fontosabb művelési ágak közül tehát csak a legelő az, amely – Nyugat-Magyarország kivételével – minden más követelésnél körülbelül egyforma hányaddal szerepel.

A szántóföldterület hatalmasan kiemelkedő arányát látjuk a délszláv követelésnél, ahol erdőknek, rétnek egyáltalán nagyon alacsony a szerepe. (Az új délszláv állam más hódításainál kárpótolja magát erdőben.)

Az erdő az összes terület egyharmadát meghaladja s a szántó területénél is nagyobb a cseh és a román megszállás vidékein; Nyugat-Magyarországon legkedvezőbb az egyensúly az egyes művelési ágak között s alig tér el valamivel az egész Magyarország arányaitól.

Megmaradó központi területünk nem kapja vissza szántóban azt, amit erdőben veszít s ezért végelemzésben a mezőgazdasági művelésre alkalmas területekhez viszonyítva a népesség itt rosszabbul van ellátva, mint akár a délszláv, akár a román megszállás alá került részek, s valamivel rosszabbul az egész Magyarországra vonatkozó aránynál is.

II. A nép Nemcsak Wilson elnök világhírűvé vált tizennégy pontja tűzte ki a háború céljául a nemzetek önrendelkezésének biztosítását, hanem a béketárgyalások is ennek a jelszónak hangoztatásával indultak meg és folytak tovább.

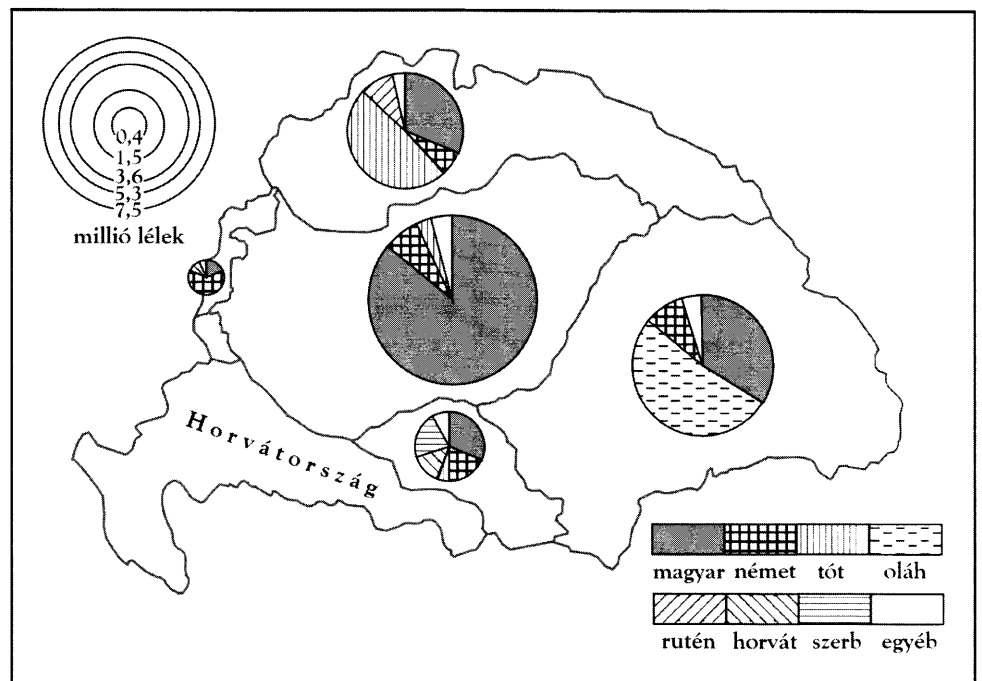
Valóban, vannak az összefüggő nyelvterületeknek s ezek kisebb-nagyobb földrajzi elhatárolásának olyan egyszerű példái, amelyek ennek az elvnek a keresztülvitelét elég könnyűnek mutatták.

A legtöbb esetben azonban a való élet kuszáltsága sokkal bonyolultabbá teszi ezt a problémát, mint ahogy a részletek ismerete nélkül a békeszerződésekben elvi alapon megkísérelt rendezés ezt sejtette volna. S minthogy a szerződésszöveg elkészítése előtt a porvesztes felek, a legyőzött országok nem juthattak szóhoz, a békeszerződés szövegének átnyújtása után pedig a nagyhatalmak valószínűleg prestige-okokból nem akartak változtatni már a megállapodásokon, ha kezdték is már észrevenni, hogy a szabályozás nem kielégítő és egyenlő mértékű, Kelet-Európa új térképe az önrendelkezésre hivatott népeknek különféle államokba, kisebbség gyanánt való besorozásával állapított meg.

Hogy ez céltévesztett volt, mutatja a többi kelet-európai államok közt s azok belsejében folyó állandó súrlódás.

Magyarország nem a béke újabb megbontásában keresi igazságának érvényesülését; de hogy az önrendelkezési elv az ország új határainak megállapításánál mennyire nem vétetett figyelembe, azt adatainak bőséges seregével igazolhatja.

NYELVI MEGOSZLÁS



Magyarország földarabolását a népesség anyanyelve szerint a következő összeállítás mutatja be:

Terület	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
anyanyelvűek száma ezrekben								
Cseh megszállás	1 072	265	1 703	21	442	3	0,4	63
%-ban	10,8	13,9	87,5	0,7	95,2	1,4	0,1	15,6
Román megszállás	1 664	557	32	2 819	10	2	56	96
%-ban	16,7	29,3	1,6	95,6	2,3	1,0	12,1	23,9
Délszláv megszállás	459	308	46	80	11	92	378	145
%-ban	4,6	16,1	2,4	2,7	2,3	47,1	82,0	36,2
Oszták megszállás	26	216	1	0,02	0,05	45	0,01	4
%-ban	0,3	11,4	0,0	0,0	0,0	23,1	0,0	1,0
Fiume	6	2	0,2	0,1	0,01	13	0,4	27
%-ban	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	6,6	0,1	6,8
Összes megszállás	3 227	1 348	1 782	2 920	463	155	435	335
%-ban	32,5	70,8	91,5	99,0	99,8	79,2	94,3	83,5
A megcsonkított								
Magyarország	6 718	555	164	28	1	40	26	66
%-ban	67,5	29,2	8,5	1,0	0,2	20,8	5,7	16,5
Magyarország összesen	9 945	1 903	1 946	2 948	464	195	461	401

Jegyzet. Az oszlopok számozása a nyelveket jelöli: 1. magyar, 2. német, 3. tót, 4. oláh, 5. rutén, 6. horvát, 7. szerb, 8. egyéb.

Százalékos arányokban ugyanezeket a számokat a következőkben mutatjuk be, megtoldva a magyarul tudókra vonatkozó adatokkal:

Terület	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
anyanyelvűek száma ezrekben										
Cseh megszállás									1 525	
%-ban	30,0	7,4	47,7	0,6	12,4	0,1	0,0	1,8	12,9	42,7
Román megszállás									2 249	
%-ban	31,8	10,6	0,6	53,8	0,2	0,0	1,1	1,9	19,0	43,0
Délszláv megszállás									695	
%-ban	30,2	20,2	3,1	5,3	0,7	6,0	24,9	9,6	5,9	45,8
Oszták megszállás									102	
%-ban	9,1	73,9	0,2	0,0	0,0	15,4	0,0	1,4	0,9	34,9
Fiume									11	
%-ban	13,0	4,7	0,4	0,3	0,0	26,0	0,8	54,8	0,1	21,6
Összes megszállás									4 582	
%-ban	30,3	12,6	16,7	27,4	4,3	1,5	4,1	3,1	38,8	42,9
A megcsonkított										
Magyarország									7 239	
%-ban	88,4	7,3	2,2	0,4	0,0	0,5	0,3	0,9	61,2	95,3
Magyarország összesen	54,5	10,4	10,7	16,1	2,5	1,1	2,5	2,2	11 821	64,7

Jegyzet. Az oszlopok számozása a nyelveket jelöli: 1. magyar, 2. német, 3. tót, 4. oláh, 5. rutén, 6. horvát, 7. szerb, 8. egyéb. A 9. és a 10. oszlop a magyarul tudók számát és arányát mutatja (ezer főben és százalékban).

Hogy ez a megosztás mennyire nem alapszik előre megfontolt és átgondolt terven, hanem a szomszédság egyre mohóbbá váló étvágya szerint változott és ahhoz képest, amint a forradalmaktól zaklatott magyar állam ellenálló ereje gyöngült, azt legjobban a cseh demarkációk története mutatja, amelyeknek a sorrendje a következő:

Első követelés: Az 1918. december 6-iki demarkáció területe.

Összes népesség: 1 972 866, ebből magyar 220 571, azaz 11,2%.

Második követelés: Az 1918. december 23-iki demarkáció területe.

Összes népesség: 2 909 160, ebből magyar 841 198, azaz 28,9%.

Harmadik követelés: Az 1919. január 23-án megszállott terület.

Összes népesség: 2 979 835, ebből magyar 899 953, azaz 30,2%.

Negyedik követelés: A békeszerződés által a cseh államnak ítélt terület.

Összes népesség: 3 567 575 s ebből magyar 1 071 523, azaz 30,0%.

Eleinte óvatos és bizonytalan bekalandozások a magyar nyelvterületre, aztán egyre kíméletlenebb és nyersebb előrenyomulás a magyar róna felé, oly hirtelen egymásutánban, amely gyors ütemben a napóleonnak sem tudtak.

Íme, a cseh állam csak úgy tudott kikerekedni, ha egymilliónál több magyart kebele-
lez be. Romániának közel kétmillió magyarra van szüksége, hogy úgynevezett etnikai területét kiegészítse; több mint félmillió ember tud ezenkívül magyarul a románoknak jutó területen.

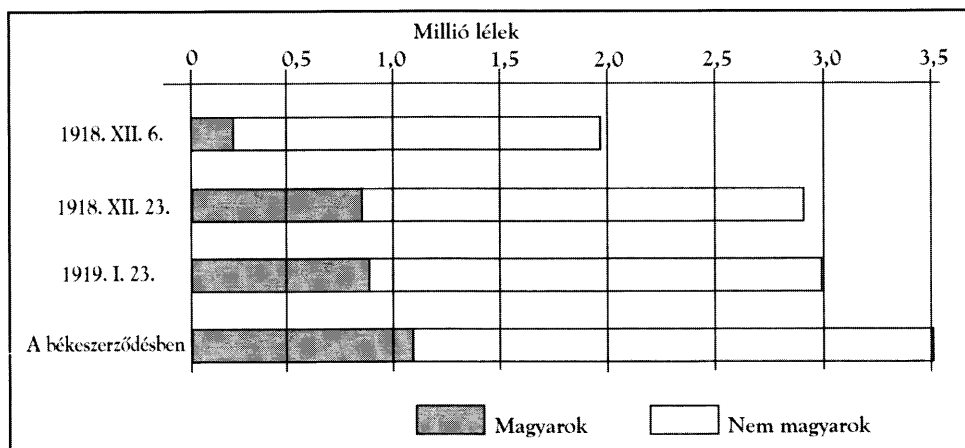
Szám szerint nem oly sok, 459 140 magyar került el délszláv fennhatóság alá: de relatív többségét képezi a Jugoszláviához csatolt magyarországi területnek, 30,2%-os arányával, amellyel szemben a horvátokat, szerbeket összefoglalva, s az egyéb nyelvűeket (akiknek nagyobb része tényleg bunyevác vagy sokác, a horvátokkal és szerbekkel rokon, de azoktól mégis sokban elütő nép) mind délszlávnak számítva is, csupán 40,5%-os arányú a hódító nép. Hogy ez a sok töredék hányfelé húz, s hogy a horvát és szerb nép egysége mily kevéssé forrott össze, arról tanúskodnak Zágrábnak vissza-visszafojtott, de a Dráván mégis áthallatszó panaszai.

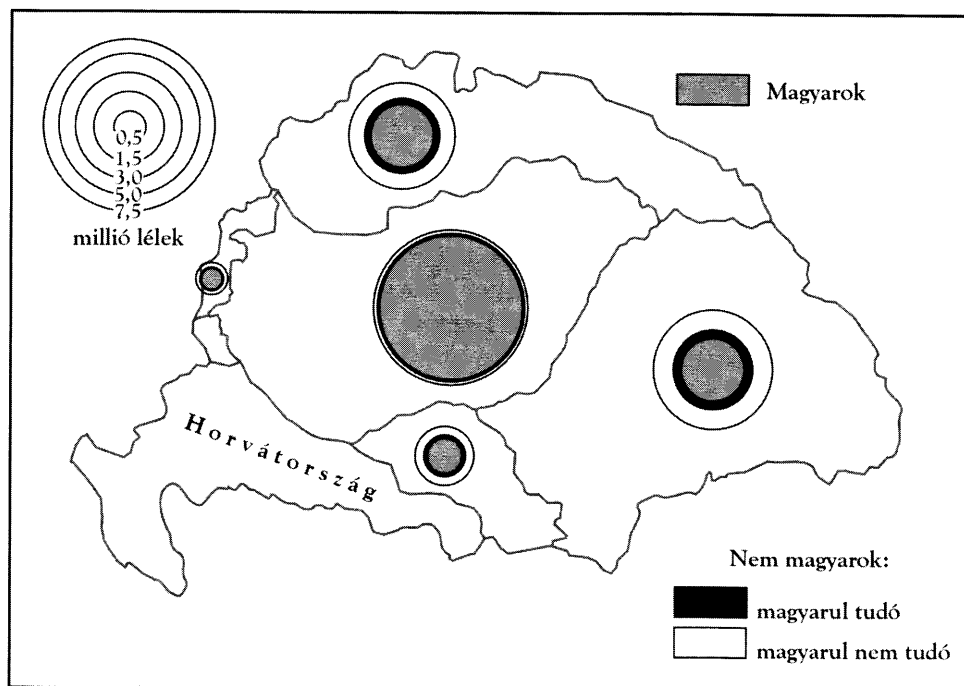
Magyarságunk 32,5%-át veszítettük el, a magyarul beszélőknek 38,8%-át.

A cseh állam 30,0%-os magyarsággal terheli meg ingadozó egyensúlyát, olyannal, amely a mi megmaradó hat és negyedmilliós összefüggő magyarságunknak közvetlen nyulványa. S ehhez járul még az elszakított terület népének további 12,9%-a, amely már ismeri a magyar szó zenéjét.

Románia oly karéjt szakított magának, amelyben a magyarság (vagy közvetlenül kapcsolódva alföldi nyelvterületünkhöz, vagy sűrű hálózatu összekötő magyar pillérekre támaszkodva) 31,8%-os, a magyarul beszélők aránya 43,0%-os.

CSEHORSZÁG TERÜLETI
KÖVETELÉSÉNEK NÖVEKVÉSE
A KÖVETELT TERÜLET
LÉLEKSZÁMÁBAN KIFEJEZVE





Jugoszlávia 30,2%-os magyarsággal s 45,8%-nyi magyarul beszélő lakossággal veszi jogára alá új szerzeményét.

Még az Ausztriának hullajtott ajándék is magyar vértől foszt meg bennünket, pedig ennek a területnek a kikerekítésében vezette a győző népeket látszólag a legobjektívabb érzék az etnikai szempontok iránt. Az Ausztriához ítélt új területen 9,1%-os magyarság él, 34,9%-nyi magyarul beszélővel.

Az új államoknak ebben a diadalmas osztozkodásában fajunkon kívül még egy kultúrnépet, a németet is nagy csapás éri. Nem említve az Ausztriához kapcsolandó részeket, 1 130 000 német ajkú honfitársunk kerül cseh, román, délszláv uralom alá.

A cseheknek ítélt magyar a nyelvterület nyugati részén 23,6%-os tótság áll szemben 67,5%-os magyarsággal s 7,8%-os németiséggel; itt tehát a nép több mint háromnegyede ehhez a két kultúrfajhoz tartozik. A keleti oldalon a tótság aránya még kisebb, 16,9%-os, a magyarság itt 68,3%-ot ér el, a németek 4,2%-ot képviselnek (a kettő együttvéve tehát ismét majdnem 3/4 részt) s a rutének 9,5%-ot. A magyar nyelvkincs ismerete mind a két területen a nép négyötödében él: Nyugaton 79, keleten 80,8%-ot tesz.

A román megszállás vidékein a magyarság aránya s a nép magyar nyelvismerete között erősebb az összefüggés. Bár a hazai oláhság legtöbb helyütt kevertebben él a magyarsággal, mint a tót, a magyar nyelv megtanulására kisebb forgalmi és kultúrérzéke mégis kevésbé képesíti; országos átlagban az oláhságnak 1910-ben 12,7%-a beszélt csak magyarul, a tótoknak pedig 21,4%-a.

A román megszállás területén a magyar nyelvvidéket s a Szamos mentén és a Mezőségen lakó kevert népességet kivéve, csak a szászok lakta földön emelkedik magasabbra a magyarul tudók aránya.

A délszlávok hódításában nyelvileg a Muraköz a legtisztább, ahol a horvátok 91,7%-át teszik a népnek. A vend nyelvvidéken is 63,5%-os a vendek aránya; a többi megszállt területen a délszláv elem – a horvátokat, szerbeket s az egyéb szláv törzseket mind egybebeszámítva – sem éri el sehol a népesség felét.

Az egész délszláv megszállásnál jóval nagyobb a magyarul tudók aránya, mint az összes szláv nyelvekhez tartozóké együtt, a magyarság erős relatív többségben van s a németekkel együtt az abszolút többséget is meghaladja.

A megmaradó Magyarország így csakugyan nemzeti állam lesz, mert a nép 88,4%-a magyar lesz s a lakosságnak csak 4,7%-a nem bírja a magyar nyelvet. De ez válik egyszemélyi nemzeti állammá Kelet-Európában, a többi új alakulás nyelvileg sokkal tarkább lesz, mint annak idején Magyarország volt eredeti határai között.

Korábban is gyakran fölmerült a vád, a béke megszabása körüli időben pedig még jobban hangoztatták, hogy Magyarország népeit mesterségesen magyarosította, a statisztika pedig, amely az ország népének nyelvi megoszlásáról szól, túlzó és hamis.

Ebben a kis könyvben nincs tér e kérdéseknek alapos kimerítésére. Abból a gazdag cáfolati anyagból azonban, amelyet a magyar béke delegáció előterjesztett, egy-két nagyon jellemző dolgot itt is kiemelhetünk. Egyik az, hogy a magyarság kezdettől fogva megszállta az ország központi vidékeit, a nagy folyóvölgyeket, amelyek minden időben a forgalom és kultúra fő útvonalai voltak. Minthogy pedig az országban a belső népvándorlásnak útja szintén ezen központi terület felé irányul, a magyarság nagy tömegébe kerülő s a forgalmi életbe jobban bekapcsolódó nem magyar ajkú is egy-két nemzedéken át megmagyarosodik. A magyarság terjedése ezen az úton s a szintén forgalmi központokat képező városok növekedésével történt. A magyar nyelvterületek határai azonban semmivel sem tolódtak el azóta, hogy a török hódítás után bekövetkezett nagyarányú telepítés a nem magyar ajkú népet annyira növelte. Ha valaki akart is tehát itt ott mesterséges magyarosítást csinálni, azzal célt nem ért; a főntemlített természetes folyamat viszont minden kényszerítő eszköz nélkül ment végbe.

Frappáns példája ennek, valamint annak, hogy a magyar hivatalos statisztika nem festett hamis képet, az, hogy oláh egyházi szemérmesekből romániai írók (pl. Nicolae Mazere iasi tanár) a csak magyarul beszélő, tehát oláhnak semmiképpen sem vehető székelyföldi görög rítusú magyarok beszámításával is alig tudnak 21 000-rel több erdélyi oláht kimutatni, mint a hivatalos magyar följegyzések. Sőt ez utóbbiak a községek felében több oláht ismernek, mint amennyit a iasi professzor.

A magyarságnak 80%-a nem is tud más nyelven, mint magyarul, tehát egyéb ajkúaknak magyar gyanánt való elkönyvelése nem történhetett meg.

A főntemlített belső vándorlás nemcsak a magyarosodás természetes processzusát magyarázza meg, hanem arra is utal, mily erős a gazdasági vonzóereje Magyarország központi területének a most elszakított részekre.

A belső áramlásnak ez a mérlege végeredményben Magyarország megcsonkított központja javára az elszakításra ítélt részekből 1900-ban 100 833, 1910-ben pedig 125 375 főnyi nyereséget mutatott.

Nyugat-Magyarországnak az a német ajkú csikja, mely Bécsnek, Pozsonynak szomszédságában van, szülőiteiből egyre nagyobb tömegeket küldött Magyarország belső részei felé. Felvidékünk népe pedig nem a Kárpátokon túlra sietett fajrokonai felé, hanem a völgyekben ereszkedett le, mert a magyar róna mágnesé húzta.

Az egész Magyarország területéhez való viszonyításban Erdély 2768 főnyi nyereséggel zárta 1910-ben népcsere-mérlegét, de a Duna és Tisza közéval szemben mégis több mint 20 000 főnyi vesztesége volt: Délkelet tehát éppúgy a központ felé törekedett, mint Észak és Nyugat.

A békeakta szerint 6 717 476 főnyi megmaradó magyarságunk mellett – ismét csak 1910. évi adatokat idézve – a legnépesebb nemzetiségünk a Bakonyban, Tolnában és Baranyában, végül Budapest környékén lakó németiség marad, mindössze 555 327 fővel. Tótjaink száma 164 585 marad, horvátok 40 439-en, oláhok 27 854-en, szerbek 26 294-en. A németek a lakosság 7,3%-át teszik, a tótok 2,2%-ot képviselnek, a többi nemzetiségi töredék mind alul marad az egy százalékon is.

A tótok Békésben 224, Esztergom vármegyében 123%-ot érnek el, de Budapesten és Pest megyében is nagyobb számmal vannak; oláhokat Bihar és Arad vármegyék meghagyott részeiben találni leginkább, horvátok Baranya, Somogy, Zala vármegyékben maradtak legtöbben, szerbek Baranyában, Csanádban, Budapesten és Pest megyében.

Hogy az újabb népszámlálás változtat-e és mit ezeken az arányokon, azt nem tudjuk. Lehet, hogy a háborús viharok összeterelő ereje némely részeken folytatta az asszimilálást, de lehet, hogy az 1918 őszen megindult agitáció nyomán viszont más helyütt többen vallják magukat nem magyaroknak. Az érzéseknek ez a hullámmása, amely ideig-óráig még tarthat, a nemzetiségi megoszlás valóságos képén mégsem változtat.

Meg kell még emlékeznünk arról, hogy az 1920. december hó 31-én tartott népszámlálás, mely természetesen Magyarországnak csak arra a területére vonatkozhatott, amely azon időben tényleg magyar igazgatás alatt volt, az előzetes eredmények szerint 7 945 878 főnyi népességet talált, mely ugyanezen területnek 1910. évi lakosságához képest kerek 5%-os növekvést jelent, a természetes szaporodásával jóformán teljesen egyenlőt. Az eddig ismert külföldi népszámlálási eredményekhez viszonyítva ez látszólag a kedvezőbb eredményekhez tartozik.

Magyaráztatul meg kell azonban említenünk, hogy mint valószínűleg a legtöbb hadviselő államban, a háború alatt már a népesség nagyobb mértékben tömörült az országnak ipari és kereskedelmi vállalatokban bővelkedő s több munkaalkalmat nyújtó központján. A központ – tehát a trianoni békében meghagyott Magyarország – felé tödulást növelték a háború alatt az 1915. évi orosz és 1916. évi román betörés is, amelyek Észak, illetőleg Délkelet népének menekülését okozták. A háború befejezte után pedig az új szomszéd államok által megszállt területekről kiutasított magyarság duzzasztotta föl hirtelen a népességet. Hozzájárult még ehhez – bár nem nagy mértékben – az is, hogy a hajózás megnyílt után az Észak-amerikai Egyesült Államokban élő magyarságból igyekeztek hazatérni azok, akikben a háború esztendői alatt a visszavándorlás gondolata megérlelődött.

Az 1920. évi népszámlálás adataiból tehát annyi már konstatálható, hogy a megcsökkentett Magyarország területén az alább részletezendő háborús veszteségek dacára nagyobb népesség zsúfolódott össze, mint a békés fejlődés időszakában.

A háború egyik következménye, mely többé-kevésbé minden hadviselő államot sújt, s mely egy, az 1920. év elején tartott összeírásból már kitűnik, a megnövekedett nőtöbbség, amelynek ismét népesedési és gazdaságpolitikai további konzekvenciái vannak.

A szomszéd Ausztria népcsökkenésében (3,5%), Németországnak kisebb fokú népszaporodásában (3,8%) szinte már benne foglaltatnak a háborúvesztés gazdasági folyamánnyai. Magyarország látszólagos kedvezőbb népességi helyzete még az ideiglenesség benyomását kelti. Tagadhatatlan azonban, hogy a viszonylag nagyobb népi erő az újabb fejlődésnek több biztosítékát nyújtaná, ha a gazdasági erők kifejtésének mesterséges akadályai elháríthatnának.

Nagy-Britanniában a szaporodás 4,7% volt, Franciaország háború előtti területén 5,3%-os fogyás látszott. Magyarország mai területén (a szerb megszállás alól felszabadult baranyai és Bács-Bodrog megyei részekben 1921 őszen tartották a népszámlálást) a tíz legnépesebb város a következő:

	<i>Lélekszám</i>	<i>Tízévi tényleges szaporodás</i>
1. Budapest	925 724	5,2%
2. Szeged	109 896	4,3%
3. Debrecen	103 228	11,3%
4. Kecskemét	72 768	6,3%
5. Hódmezővásárhely	60 854	-2,6%
6. Miskolc	57 384	11,5%
7. Újpest	55 825	1,1%
8. Kispeszt	50 244	66,3%
9. Győr	50 035	12,9%
10. Pécs	47 862	-3,9%

Sajátságos ellentétek vannak már ebben a néhány számban is. Iparos városok, amelyeknek népe gyöngült vagy kevésbé szaporodott, mint az agrár városoké; Budapest közvetlen közelében az egyik áradmáynak nagy felduzzadása, a másiknak szinte apadó hulláma.

A tíz év alatti tényleges szaporodásban a menekültek valószínű száma körülbelül kiegyenlíti a háborús halottakban támadt veszteségünket, de csakugyan a forgósél ereje és szeszélyessége mutatkozik meg abban, hogy mennyire más helyekről sodorta el a fogyatékot és máshová öntötte a menekülőket. A népesség megoszlásának ez az egyenetlensége azért is sokáig érezteti hatását, mert a lakások hiánya szinte megrögzíti a kezdeti összevisszaságot.

A népesség városba tömörülése az elmúlt évtizedben érthetőleg fokozódott; míg 1910-ben a megcsonkított ország népességének 29,7%-a lakott törvényhatósági és rendezett tanácsú városban, addig 1920-ban már 30,9%. Az arány növekedéséhez természetesen hozzájárul az is, hogy városias jellegű községeink közül időnkint több veszi fel a városi szervezetet is.

Az agglomerált Budapest 14,9%-át teszi az ország lakosságának, ami magas arány ugyan, de Bécs és Koppenhága kisebb országok nagyobbra nőtt fejei, s nem szabad elfelednünk, hogy Budapestet elsősorban nem főváros volta, hanem geográfiai helyzete teszi nagyvárossá.

A népsűrűség az 1920. évi népszámlálás eredményeként már 85,7-re emelkedett.

A megcsonkított Magyarországot s ez elszakított részeket a népesség vallása szerint való megoszlásukban ma még csak az 1910. évi népszámlálás adatai nyomán mutathatjuk be.

<i>Terület</i>	<i>1.</i>	<i>2.</i>	<i>3.</i>	<i>4.</i>	<i>5.</i>	<i>6.</i>	<i>7.</i>	<i>8.</i>
	<i>vallásúak száma ezrekben</i>							
Cseh megszállás	2 112	603	222	396	2	0,2	232	0,6
%-ban	23,4	30,0	8,5	30,4	0,1	0,3	25,5	3,7
Román megszállás	990	1 226	697	263	1 809	69	178	5
%-ban	11,0	61,1	26,8	20,1	77,5	92,6	19,5	27,5
Délszláv megszállás	845	13	49	123	461	0,2	23	4
%-ban	9,4	0,7	1,9	9,4	19,8	0,2	2,6	21,2
Osztrák megszállás	246	0,1	2	40	0,02	0,01	5	0,01
%-ban	2,7	0,0	0,1	3,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Fiume	45	0,5	1	0,3	1	0,02	2	0,07
%-ban	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4
Összes megszállás	4 238	1 843	971	822	2 273	69	440	9
%-ban	47,0	91,8	37,3	62,9	97,4	93,1	48,3	52,8
A megcsonkított Magyarország	4 772	165	1 632	484	61	5	471	8
%-ban	53,0	8,2	62,7	37,1	2,6	6,9	51,7	47,2
Magyarország összesen	9 010	2 008	2 603	1 306	2 334	74	911	17

Jegyzet. Az oszlopok számozása a vallási csoportokat jelöli: 1. római katolikus, 2. görög katolikus, 3. református, 4. ágostai evangélikus, 5. görögkeleti, 6. unitárius, 7. izraelita, 8. egyéb.

Ugyanezeket a számokat százalékos megoszlásukban a következő adatok szemléltetik:

Terület	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
	vallásúak száma %-ban							
Cseh megszállás	59,2	16,9	6,2	11,1	0,1	0,0	6,5	0,0
Román megszállás	18,9	23,4	13,3	5,0	34,5	1,3	3,5	0,1
Délszláv megszállás	55,6	0,9	3,2	8,1	30,4	0,0	1,6	0,2
Osztrák megszállás	84,1	0,0	0,7	13,5	0,0	0,0	1,7	0,0
Fiume	90,7	0,9	2,3	0,6	2,0	0,0	3,4	0,1
Összes megszállás	39,7	17,3	9,1	7,7	21,3	0,7	4,1	0,1
A megcsonkított								
Magyarország	62,8	2,2	21,4	6,4	0,8	0,1	6,2	0,1
Magyarország összesen	49,3	11,0	14,3	7,1	12,8	0,4	5,0	0,1

Legszembetűnőbb, hogy a két görög felekezet jóformán eltűnik határainkon, úgyszintén protestánsaink legmagyarabb töredéke, az unitárius felekezet is.

A több mint kétmilliót számláló görög rítusú katolikusokból csak 165 ezer marad közöttünk, veszítünk azonban magyar ajkú görög katolikusokat is, különösen a Felső-Tisza-völgyben.

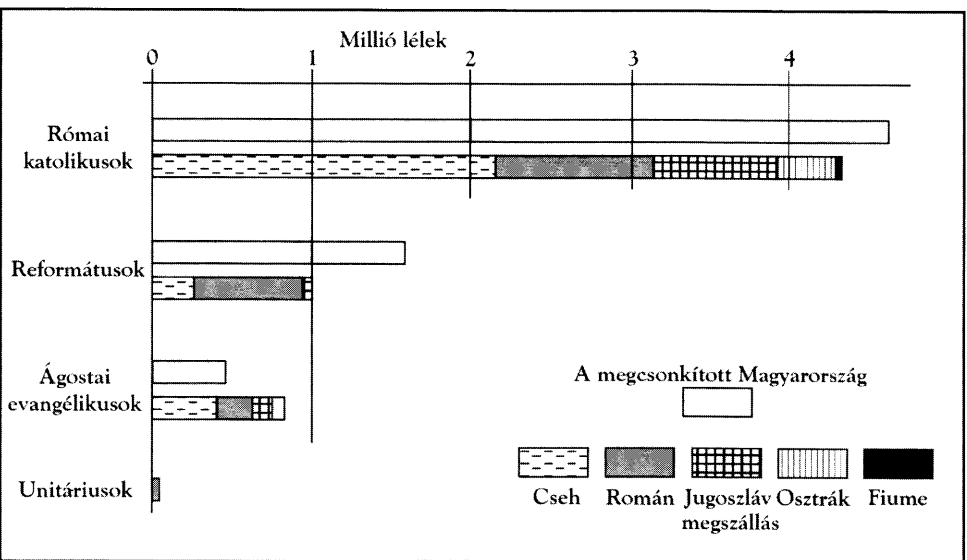
Görög katolikusaink Szabolcsban, Szatmárban, Zemplénben, Abaújban a határainkon belül hagyott népesség 10-20%-át teszik, Hajdúban, Beregben, Borsodban 5%-on felül maradnak, a többi vármegyében egészen jelentéktelen az arányuk.

Az ortodox görög felekezet hívői közül nem egészen 61 000 lélek marad Magyarország határain belül: közel 2 millió Románia fennhatósága alá kerül, nem egészen félmillió Jugoszláviához.

Az itt maradó görögkeletiek Békés, Arad, Bihar, Csanád, Baranya vármegyéken kívül Budapesten vannak nagyobb számmal.

Közel hetvenezer unitáriust veszítünk el, akik majdnem mind Románia jogara alatt folytatják puritán istentiszteletüket.

A többi keresztény felekezet közül a római katolikus egyház hívőinek közel felét (4,2 milliót) elveszítjük, s ennek dacára a megcsonkított Magyarországon a katolikusok aránya majdnem kétharmadnyi többségre (62,8%) szökik föl.



KATOLIKUSOK ÉS PROTESTÁNSOK
A MEGMARADT ÉS ELSZAKÍTOTT
TERÜLETEKEN

Ez a viszonylagos katolikus erősödés főleg annak az eredménye, hogy a görög rítusú vallások képviselője annyira meggyöngült. Nagyot emelkedett a reformátusok aránya is, dacára, hogy közülük is igen sokat veszítünk.

A reformátusok megmaradtak második legnépesebb hitfelekezetünknek, sőt arányszámuk 21,4%-ra nő a korábbi 14,3-ról, de közülük közel egymillió vész el a szomszédos követelések révén. Ismét a magyar etnikai terület az, amelyen idegen uralom alá erőszakolt reformátusaink legnagyobb számmal élnek: a cseh megszállás 222 000 reformátusából 198 ezer magyar ajkú testvéreinek sorában él. Románia 697 ezer reformátusra terjesztette ki jogarát.

A reformátusok számbeli fölénye a Tisza mentén kezdődik, de a nagyon megszabdalt Bereg vármegyén kívül csak Hajdúban érik el a népesség 76%-át.

Ágostai evangélikus hitvallású népességünk egyharmadát tudjuk csak megtartani, 1 306 384 közül csupán 484 300-at. A megnyirbált Magyarországon vissza is esik a luteránusok aránya 7,1%-ról 6,4-re.

A határainkon belül maradt ágostai vallásúak csak Békésben élnek nagyobb, 35%-os erejű tömegben; a 10%-ot Győr, Sopron, Tolna, Vas, Veszprém, Nógrád vármegyékben haladják meg.

A magyarországi zsidóságnak 51,7%-a, 471 053 marad az összezsugorodott Magyarországon belül, s 48,3%-a, 440 174 kerül idegen impérium alá. A zsidóság a városokon kívül általában a keleti részeket lakja, s nagyjából a cseh állam alá kerül (főleg az északi magyar nyelvterületeken s a rutének lakta területen), továbbá a román államhoz.

Mint hogy azonban a harmadrésznyi kis Magyarországon a zsidóság mégis több mint fele számmal megmarad, arányszáma az ország népességében magasabbra szökik.

Buday: Magyarország küzdelmes évei, 5–29. o.

Horváth Jenő: A trianoni béke megalkotása 1915–1920. – Részletek (1924)

- I. A nyugati közvélemény a békeszerződések közül a versailles-i szerződést ismeri a legjobban. A békekonferencia munkájának javát annak megalkotására fordította és annak elkészülte után a nagykövetek tanácsának engedte át helyét. A sèvres-i békét gyarmatpolitikai fontossága tette ismertté a hatalmak előtt. A neuilly-i szerződést az az óhaj, hogy a Balkán-félszigeten tartósan békés állapotokat teremtsenek. A saint-germain-i békére a német probléma közelsége hívta fel a figyelmet. A trianoni békeszerződés volt az egyetlen, mely csaknem az egész világ részvétele mellett alkottatott meg.

E részvétele okai között az első mindenesetre Magyarország ismeretének abszolút hiánya volt. A békekonferencia döntőbírái csupán Ausztriát ismerték és a német békeszerződés megalkotására fordították figyelmüket. A politikai mellékszíntereken Ausztria–Magyarországra elnyomott népeinek felszabadítását rótták ki, tekintet nélkül arra, hogy Ausztria és Magyarország lényegben, történelmileg és gyakorlatilag annyira különböztek egymástól, mint Franciaország és Itália, és hogy eszerint a nemzeti kérdés is helyenkint más és más képet mutatott. Később csodálkozva hallották, hogy a felszabadítás jótéteményét a magyarok félreértik és rosszra magyarázzák, holott őket – mint a franciák mondani szokták – négy évszázad óta nem élvezett régi függetlenségükhöz és szabadságukhoz visszasegítették.

A második ok kétségtelenül súlyosabb, mert ha osztatlan a vélemény az iránt, hogy a tudatlanság nem lehet mentő oka egy nemzet tönkretételének, akkor még kevésbé lehet az, hogy illetékes körök tudatlanságból azoknak engedték át a kérdés megoldását, kik a magyarság tönkretételében érdekeltek voltak. [...]

Az informátorok Magyarország külön felosztását nem követelték és ezzel a hatalmak figyelmét elterelték attól az aggodalomtól, melyet a nemzetiségeknek szeparatiztikus politikájáról jól ismert és azok szabad fejlődésének útjában álló Ausztrián kívül a nyugati mentalitásban egy másik állam és egy nem német nemzet felosztása is támaszthatott. *A magát felosztatni nem engedő Magyarország természetes ellentállását tehát akként tűntették fel, hogy Ausztria elnyomott népei felszabadításának egyedül a magyar sovinizmus áll útjában.* Ausztria népeiről, a csehekről, a lengyelekről és az olaszokról mindenki tudta, hogy a német kisebbségekre támaszkodó német kormányzattal megelégedve nincsenek és a javaslat szerint a cseh–szerb korridor is csupán Németország ellen lett volna megátkozandó.

Ha egyébként valaki kételkedett volna abban, hogy a magyarországi nemzetiségek éppen oly elégtelenek voltak, azok részére egész tömege állott rendelkezésére oly propagandairatoknak, melyek a vádat bizonyították és melyek ellen Magyarország nem védekezett. *Nem védekezett egyrészt azért, mert fegyverei között éppen a propaganda volt a leg-tökéletlenebb; leg-tökéletlenebb volt pedig azért, mert az osztrák centralista kormányzat, mely a magyarországi nemzetiségeket 1848–49-ben a magyarság ellen fegyverezte, osztrák császári csapatok vezetése alatt a fegyvertelen lakosság ellen fordította és a magyar nemzeti érdekekkel szemben azóta is náluk keresett támogatást, a magyar nemzeti érdekeket védő külföldi propagandát meg nem engedett.*

A külföldi államférfiak azonban a piacra dobott propagandairatok értékét magok is megismerhették volna, ha közelebbről ismerik azt a területet, melynek jövő sorsát később oly kegyetlenül eldöntötték. Mert ezeket a röpiratokat nem a magyar járom alatt szenvedő nemzetiségek írták meg és terjesztették, amelyek jómódban éltek, és több jogot és személyi biztonságot élveztek, mint az új államok polgárai, hanem tették azt a magyar államhoz nem tartozott csehek, szerbek és románok, kik idegen földek szerzése végett a nyugati városokban propagandaügynökségeket állítottak és a nyugati hatalmak segítségével eszközözendő felosztás további biztosítása végett a megcsonkítandó Magyarországra nézve függetlenségének elismerése mellett is, mi nyilvánvalóan ellenmondás volt, belső kormányul szélső demokratikus kormányzatot írtak elő.

Az a készség, mellyel a felsorolt információkat Anglia és Franciaország kormányai elfogadták, természetszerű megokolást találtak abban, hogy Németország hatalma ellen a németek hátában álló szlávok támogatásához folyamodtak, a szlávok viszont a támogatás ellenében hatalmi terveiknek valóra váltását kötötték ki.

Ebben a beállításban kell tehát keresnünk a trianoni békeszerződés kezdeteit.

[...] Ennek a neoszláv előnyomulásnak és hatalmi érvényesülésnek az érdekében jöttek létre azok az agentúrák, melyek a nyugati városokban Szlovákiát Csehország, a Bácskát és a Bánátot Szerbia, Erdélyt Románia részére követelték. E városok között London elsőrendű fontosságra emelkedett azáltal, hogy az 1907–14. csehországi, délszláv és romániai propagandautak szervezője, Seton-Watson, a *vándor skót* (Scotus Viator) a King's College tanára volt, hova a háború idején a cseh Masaryk G. Tamást is meghívták és hol együtt jelentették meg a *New Europe* hetilapot, mely a fölosztás eszméjét a nyugati államok mentalitásába átvinni hivatva volt. [...]

A trianoni rendelkezések eredete így nem a helyszínén és nem a lakosság óhajai körül keresendő, hanem azokban az információkban és javaslatokban, amelyeket a cseh, szerb és román agentúrák nyugat-európai képviselőiknek rendelkezésükre bocsátottak.

1. Így látjuk azt, hogy az északi határvonalakat illetőleg a francia Denis Ernest 1917-ben a tót kérdéstről írt művének következtetéseit a következő javaslatban foglalta össze: „*az egyetlen megoldás: az unió Csehországgal*” („*une seule solution: l'union avec la Bohème*”),¹ mit a békeszerződés meg is valósított.

2. Ugyanakkor a Benešről 1916-ban követelt cseh–szerb (eredetileg orosz–cseh–szerb) határokat összekötő nyugat-magyarországi korridor eszméje is meghallgatásra talált,

melynek kihasítását a szlávok és Denis javasolták. Beneš az 1918. novemberi mozgalmas napokban következőképp indokolta meg az elszakítást a párizsi *Matin* olvasói előtt (a londoni *Times* angol fordítása szerint): „Elsőrendű fontossággal bír az, hogy a Szövetségesek és Csehország között Trieszten és Pozsonyon át mindenképpen összeköttetés tartassék fenn Magyarország azon területének elfoglalása útján, hol németek és magyarok (egymással) érintkezhetnek. Ily módon két ellenséges nemzet, magyarok és németek, választatnának el egymástól és a fegyverszünet feltételeit jobban lehetne alkalmazni mindkettőjük ellen. Magyarország nem érintkezhetnék Németországgal. A két barátságos nemzet, a cseh és a jugoszláv érintkezésben maradna és az antant közvetlenebbül közlekedhetnék a csehszlovákkal.”²

A nyugati közvélemény és elsősorban a németek, igen tévedtek tehát akkor, mikor azt hitték, hogy a *Burgenland* néven elszakított Nyugat-Magyarországot 1921-ben német volta miatt csatolták Ausztriához, mert annak átkapcsolása nem német, hanem szláv érdek volt és a neoszláv program legfontosabb részének tekintették. Oroszországra nézve a cseh–szerb korridor – az 1916-iki Beneš-féle röpirat idejében, mely azt először állította fel nyílt követelményül – a Földközi-tengerhez vezető utat jelentette; Oroszország bukása után pedig Csehországra nézve, mely nagyiparával éppen úgy a Balkán felé kereste az utakat, mint a háború előtt, az Adria és Szaloniki felé vezető utakat jelentette. Ilyen út az egységes és erős Magyarországon át sokkal kevésbé vezethetett, mint a gyöngye Ausztrián át, mely Németországhoz nem csatolva és Magyarországgal szembeállítva, érett gyümölcsként hullott az erős és hatalmas Csehország karjaiba. Így gondolta ezt Rivet francia publicista is, mikor 1921-ben a korridor történetét cseh források alapján előadta: „Mindenekelőtt egy szövetséget kell alakítani, azt a munkát, melyet csak futólag mutat Vencel régi királyságának visszaállítása és egy délszláv állam felállítása, ki kell egészíteni területeik reuniója útján; egy folyosó útján, azon szláv szigetek között, melyeket Magyarország és Ausztria régi határa mentén elhintve találhatunk... Biztosra lehet venni, hogy a két állam között szoros szövetség fog létrejönni, nagy jótéteményére az általános békének.”³

A német lakosság érdekeiről tehát említés sem történt, aminthogy az csak az ügyesen kihasznált nagynémet felfogásban nyilvánult meg, mely az elszakítás mellett minden befolyását latba vetette. Annak ellenére, hogy a korridort éppen a német–magyar érintkezés veszedelmének falra festésével csikarták ki és ezt az érvet a kérdéses terület elszakítására elég súlyosnak fogadták el a hatalmak is.

3. Ami Szerbia új határait illeti, azokat a francia Denis már 1915-ben akként vonta meg, hogy azok a trianoni szerződésben megvont határokkal nagyjában megegyeztek: „A határ Báziástól keletre, a Duna mellett halad felfelé általában északi irányban a Marosig, a vidéket uraló magaslatokat követve. Alászáll a Maros alsó folyása mellett és kívül hagyván Aradot és Szegedet, Szuboticán (Szabadka) át keresztülmetszené a tiszadunai síkságot, (ez utóbbi) folyót Bajánál érné el, hogy azután a Mura és Száva összefolyása felé haladjon.”⁴

A francia Denis-től közvetített szerb igények azonban egyrészt nagyobbak voltak, mint azon területek, melyeket szövetségeseik szerint is igényelhettek, másrészt a Bánátnak 1915-ben tervezett osztatlan birtoklása viszont egyéb szövetségeseik terveibe ütközött, mert 1916-ban Románia is beavatkozott a háborúba és a Denis-től Szerbia részére igényelt Bánátot a maga részére követelte, sőt azt a bukaresti egyezményben meg is szerezte. Ugyanaz az eset állott elő, mint 1848-ban, mikor az osztrák kormány a szerbeket és románokat a magyarság ellen vezette és a Bánátot *Vojvodina* néven a szerbeknek adta, de a *Vojvodina* határait a román igények miatt sohasem vonta meg és csak ezzel tudta elejét venni a polgárháborúnak.

A zavart teljessé tette az, hogy az 1918. nov[ember] 13-diki belgrádi katonai egyezmény⁵ a Bánátot Szerbia és Románia között megosztotta. Mikor azonban a Maros–Szabadka–Baja vonalat Szerbia részére tartotta meg és ezzel nagy magyar városok, mint Temesvár, Szabadka, Baja és Pécs szerb uralom alá kerültek, nyugaton az a vélemény

alakult ki, hogy: „a francia–szerb parancsnokságtól kidolgozott ezen egyezmény eléggé tekintettel volt a szerb követelésekre; és megengedte a szerbeknek azt, hogy Dél-Magyarországban oly nagy területet foglaljanak el, ami területi kívánságaikat meghaladta.”⁶

A szerbek azonban a belgrádi egyezménytől felállított határvonalat is átlépték és 1918. decemberben Csáktornyt és a Muraközt is megszállották. A magyar kormány a demarkációs vonal átlépése miatt benyújtott tiltakozására illetékes helyen azt a választ nyerte, hogy a hatalmak a kérdést tanulmányozni fogják.⁷ E tanulmányozás eredményeként a Muraközt a szerbeknek adták oda. Ezek után feltűnő volt, hogy a cseh–szerb korridor vonalát birtokba nem vették, mit nyilvánvalón Ausztria eldöntetlen helyzetének kell tulajdonítanunk.

4. Kelet-Magyarország elszakítandó területének határait Seton-Watson 1915-ben a következőképpen vonta meg: „Máramaros vármegye Oroszország és Románia között osztatnék meg és a Tisza egyben természetes és majdnem szabatos néprajzi határt is alkotna. Máramarossziget a déli parton feküdvén, Romániának jutna. Husztól kissé délre a folyót elhagyván, a határ valószínűleg a Havas-dombok vonalát követné, azután átmeteszvén Szilágy vármegyét. Azután átszelvén Bihar vármegyét Grosswardein (Nagyvárad, Oradea Mare) külvárosáig és onnan Nagyszalonta mellett haladna el a Körös folyó felé, Gyulától keletre. Onnan majdnem egyenesen dél felé a Maroshoz (haladna) Aradtól három vagy négy mérföldnyire.”⁸

A trianoni békeszerződéstől megállapított határvonalak a fentiekkel kilométernyi pontossággal megegyeztek.

5. A szerb és román érdekek azonban Dél-Magyarország területén már 1915-ben szembekerültek egymással. Denis ugyanis (*La grande Serbie*. Paris, 1915) az egész Bánátot Szerbia részére követelte. Seton-Watson viszont (*Roumania and the Great War*. London, 1915) a Bánátot nemcsak Szerbia és Románia között osztotta meg, hanem Új-Szeged mögött Magyarországnak is adott egy kis darabot. A londoni *Department of Propaganda in Enemy Countries* politikai súlyát mutatta, hogy ebben a kérdésben Seton-Watson győzött, ki a bánáti határokat 1915-ben a következőképpen vonta meg: „Azután (a határ) az Aranka folyását követné, a Maros régi és elhanyagolt csatornáját. Egy háromszögletű terület, melynek a csúcsát Szeged fontos magyar város képezi és melynek népessége fajilag nagyjából magyar, Magyarország részére tartatnék meg. Az új határ Románia és Szerbia között az Aranka mellett, egy ponton, félúton a Maros és a Tisza között, kezdődne és délkeleti irányt követne a Dunáig Moldova mellett. Kikinda, Becskerek, Pancsova és Weisskirchen (Bela Crkva, Fehértemplom) a szerbeknek jutna, kiknek Torontál vármegye nyugati területeiben túlnyomó többségük van, amíg Temesvár és valószínűleg Versec Romániának jutnának.”⁹ Egy tekintet a térképre arról győz meg bennünket, hogy Románia nyugati határai Máramarostól kezdve Nagyváradon, Aradon és Temesváron át a Dunáig Seton-Watson 1915-diki tervezete alapján készültek. [...]

6. Váratlanul súlyossá lett a Seton-Watsontól már 1915-ben megvont tiszántúli román–magyar határ kérdése is, melyben a román kormány az 1916. aug[usztus] 17-diki bukaresti titkos szerződésben¹⁰ megígért, távolabb nyugat felé futó határt követelte. A kérdéses határvonal a bukaresti szerződés alapján a Máramaros megyei Visó községtől indulva Vásárosnaményen (Románia), Debrecenen (Magyarország) át, a Köröst átszelve haladt Algyő felé, tehát népes magyar városokat (Szatmár, Nagyvárad, a Békés megyei városok és nagyközségek, Arad) is elszakított, részben pedig a debrecen–algyői meghatározatlan vonalon tág teret engedett a kombinációknak. Románia e nyilvánvalóan tiszta magyar területeket igényelve, a titkos szerződést 1919. február 3-án a párizsi *Le Temps* napilapban és február 8-án a romániai lapokban is közzététette, hogy egyrészt a hatalmakat adott helyzet elé állítsa, másrészt pedig a román közvéleményt maga mögé sorakoztassa. A francia Tardieu András elnöklete alatt összeült határbizottság azonban a román javaslaton kívül 3 francia, 2 angol és 1 amerikai javaslattal – mi kétségtelenül megmutatta, hogy mily tágra lehet értelmezni a bukaresti békeszerződést – találta szemben magát, melyek más és más vonalakat állítottak fel. E vonalak szerint a lakosság ezekben kifejezve a következőképpen oszlott meg az I–III. francia, I–II. angol és az

amerikai vonalakon belül: a francia vonalak 965–948–943 román és 731–556–487 magyar lakost mutattak ki; az angol vonalak 886–913 román és 465–620 magyar lakost, az amerikai vonal 839 román és 291 magyart. A vonalak Szatmár, Nagyvárad és Arad városok körül váltakozva voltak megvonva. Seton-Watson ugyan 1915-ben úgy nyilatkozott, hogy Arad és Nagyvárad városokat Magyarországnak kell megkapnia: „...a román sovíniszták Arad és Grosswardein túlnyomóan magyar városokat is követelik és remélhető, hogy ily túlzott követeléseket a jövő (béke) konferencia nem fog megengedni.”¹¹

Tardieu elnök azonban 1919. február 11-én a szatmár–nagyvárad és nagyvárad–aradi vasútvonalakat (Békéscsabán át) stratégiai okokból Románia részére követelte.¹² Mi több, Alby vezérkari főnök a február 1–7-diki ülésben még tovább ment és azt javasolta, hogy mivel a románok az 1918. novemberi belgrádi fegyverszüneti tárgyalásokban nem vettek részt és így az őket nem is kötelezi, utasítsák Franchet d'Esperey tábornok, a balkáni haderők főparancsnoka, hogy az antanthatalmak nevében (I.), francia csapatok hiányában (II.), román csapatok szállják meg a Királyhágó és az 1916-iki titkos szerződésben megállapított vonal közötti területeket (III.). E szerint I. a megszállás az antanthatalmak nevében történt; II. a megszálláshoz az antant haderői hiányoztak; III. a vitás területek megszállására tehát az érdekelt Románia csapatai használtattak fel. A javaslatot a legfőbb tanács magáévá tette és a kérdéses területeket román csapatok szállották meg, a román kormány igazgatás alá helyezte és végérvényesen Romániába bekebelezte. A trianoni békeszerződés a Gyula–Békéscsaba–Kétegyháza háromszög kivételével jóváhagyta és ezzel a felvetett összes alternatívákat elvetette.

Az így elszakított vitás terület 860 779 lakosa közül 467 654 volt a magyar és 328 590 a román; a városok abszolút magyar többségüket a román uralom alatt annak ellenére is megtartották, hogy a kérdéses területről három év alatt 60 ezer magyar, főleg város-lakó menekült el és lett hontalanná. Ezek alapján a menekültek 1922. dec[ember] 24-iki emlékiratukban az egyoldalúan elszakított magyar terület visszacsatolását kérelmezték.¹³

A ma rendelkezésre álló források alapján nagyjában így alakultak ki a trianoni békeszerződés és a mai Csonka-Magyarország határai.

Magyarország vesztesége számokban kifejezve a szerződés alapján a következőképpen oszlott meg:

Magyarország területe volt 1918-ban 282 870 km². Ebből Csehországé lett 62 937 km², Romániáé 102 787 km², Szerbiáé 20 956 km², Ausztriáé 5055 km², Fiume 21 km². Összes veszteség 191 756 km². Csonka-Magyarország 91 114 km².

A népessége volt 1910-ben 18 264 533. Ebből Csehországé lett 3 575 685, Romániáé 5 265 444, Szerbiáé 1 499 213, Ausztriáé 392 431, Fiume 49 806, összes veszteség 10 782 579. Csonka-Magyarország 7 481 854.

A trianoni döntés értelmében tehát, melyben az érdekelt Magyarországot senki sem kérdezte meg, a magyar állam területének és lakosságának 70%-át elveszítette. Elveszítette anélkül, hogy a lakosságot megkérdezték volna, mert a kérdést a felosztó hatalmak vitásnak nem tekintették és a határozatok egyhangúlag jöttek létre; egyhangúlag azért, mert a jogszerű birtokost a tárgyalásokból kizárták és csak akkor is azért hívták meg, amikor katonai felügyelet alatt, ultimátumokkal fenyegetve, az ellenséges agentúráktól kidolgozott egyoldalú szerződés aláírására és oly megcsonkítás szentesítésére szólították, mely a török uralom és az osztrák elnyomás emlékeit újíttotta meg.

A 4 millió magyarnak, kit idegen uralom alá hajtottak, elnyomás és üldözés jutott osztályrészül.

Joggal kérdezhetette tehát Bryce lord 1919. március 30-án az angol felsőházban, hogy hová lett a népek önrendelkezési joga? „Mi lett az úgynevezett önrendelkezési jog kérdéséből? Miért kell a civilizált emberi lények millióit vagy átadni mint megannyi juhot vagy barmot anélkül, hogy véleményük nyilvánítását egyáltalán megengednék (nekik)? Miért nem engedték meg ezeknek a népeknek a népszavazást úgy, amint azt más esetekben megengedték?”

A kérdésre senki sem adott feleletet, mert a hatalmak tartozásait más civilizált népeknek – idegen uralom alá hajtásával fizették meg.

A trianoni békeszerződésben diadalra jutott annexiós tervek eszerint oly titkos megbeszéléseken és megállapodásokon épültek fel, melyek csupán a felosztó hatalmak előtt voltak és lehettek ismeretesek:

Saját megvallása szerint Wilson sem ismerte azokat, kit pedig a döntésben a békekonferencián képviselt hatalmak és az egész világ szerint vezető szerep illetett meg, és ki Európába érkezése után meglepetve látta, hogy Amerikában kijelentett elveit európai érdekeltségek keresztették és azoktól mindenben eltérő kész helyzetet teremtettek. Ez érdekeltségek mindenható erejét és az elnök abszolút gyöngeségét, melyeket az angol Keynes és az olasz Nitti oly klasszikus leírásokban örökítettek meg, mi sem jellemezte inkább, mint az, hogy amikor a békére vágyó népeket 1918 végén egy prelimináris békeszerződés közzétételével – a legszebb karácsonyi ajándékkal, melyet ember embertársainak adhatott – megnyugtatták és megmenthették volna, őket a titkos szerződések lázas végrehajtásával forradalomba és pusztulásba taszították és inkább Európa pusztulásának egész felelősségét magokra vették, amiért azt teljes mértékben viselik is, mint hogy kétes értékű annexiókról lemondottak volna.

Látván azt, hogy Amerika szerepe az annexiókra végzetesnek mutatkozik, azokat Amerika felfogásával és Wilson békepontjaival igyekeztek összhangba hozni és az eshetőségekre kész helyzetek teremtésével készültek fel. A lázas igyekezet a lényegét abszolúte nem változtatta meg. Csupán formákat keresett és talált, hogy az annexiókat új köntösben elfogadhatókká tehesse, nem a népek, hanem a döntésre kiválasztott hatalmak és elsősorban Amerika előtt. Ez mutatja, hogy miért nem kaptak gyors békét a legyőzött népek; hogy miért szállottak meg területeket és szakítottak el lakosságokat, gyermeket a szülőktől, testvért a testvértől; hogy miért helyezték katonai uralom és blokád alá a megpuhítandó területeket; hogy megértő tárgyalások helyett miért fuldalt a háború a béke árnyékába került népek szenvedéseibe és jajkiáltásaiba.

1. Az amerikai feltételek után – az önkényes annexió kizárása és az önrendelkezési jog alapján – Csehország nem mondhatta azt, hogy Felső-Magyarországot vagy Szlovákiát és a kárpáti rutén területeket bekebelezi, hanem a Cseh-Szlovákia nevet vette fel és a tót népet saját területén a wilsoni önrendelkezés jogával élő majoritásként tüntette fel.

Ezen az alapon kötötte meg a cseh Masaryk G. Tamás az 1918. május 30-iki ún. pittsburghi szerződést az amerikai tótok három egyesületével, melyekben a tótoknak a saját területükön a majoritás jogát biztosította: *„Szlovákiának saját közigazgatása lesz, külön parlamentje és külön törvényszékei. A tót nyelv lesz a hivatalos nyelv az iskolákban, a közigazgatásban és általában a közéletben. A Cseh-Szlovák Állam megszervezésének részleteit a csehek és a felszabadított tótok és törvényes képviselőik fogják rendezni.”*

Ezzel a szerződéssel kezében sikerült neki a papíron megalkotott cseh-szlovák államot már június 3-án a francia kormány és a versailles-i Haditanács részéről, hol a tárgyalásokat Beneš Edvárd vitte, augusztus 18-án pedig Anglia és szeptember 4-én Amerika részéről elismertetnie. A legnagyobb sikert mindenesetre az amerikai elismerés jelentette, mert az egyúttal Wilson – egyébként Masaryk rokona – addigi állásfoglalásának feladása volt. Azé az Amerikáé, mely európai szövetségeseit győzelemhez segítette és amelytől Ausztria–Magyarország kormánya nem sokkal azután, 1918 őszén békét kért és a béke feltételei iránt érdeklődött.

Mikor Ausztria–Magyarország külügyi kormánya október 5-én Amerikától, Wilson elnök ismert pontjai alapján békét kért, az elnök október 18-diki válaszában mentegőzve jegyezte meg, hogy a január 8-diki 14 pontban lefektetett elveit már feladta.

– Az elnök – közölte Lansing államtitkár az okt[óber] 18-diki válaszjegyzékben – kötelességének tartja kijelenteni az osztrák–magyar kormánynak, hogy ezen kormány jelen javaslatát nagy jelentőségű bizonyos események miatt, melyek jan[uár] 8-diki üzenete óta előfordultak és az Egyesült Államok magatartását és felelősségét szükségképpen megváltoztatták, nem veheti figyelembe. A 14 békefeltétel között, melyeket akkor az elnök formulázott, a következő fordult elő: *„Ausztria–Magyarország népeinek, melyeknek helyét a nemzetek között megvédettnek és biztosítottanak akarjuk látni, legszabadabb alkalom biztosítottassék az autonóm fejlődés*

íránt.” Mióta e mondat leíratott és az Egyesült Államok kongresszusa előtt elmondattott, az Egyesült Államok kormánya elismerte, hogy a cseh-szlovákok és a Német és Osztrák–Magyar Birodalmak között hadiállapot van és hogy a cseh-szlovák nemzeti tanács de facto hadviselő kormány, mely a megfelelő illetékességgel rendelkezik (az íránt), hogy a cseh-szlovákok katonai és politikai ügyeit intézze. Ugyanő a legmesszebbmenő módon elismerte a jugoszlávok nemzeti törekvéseinek jogosságát a szabadság íránt. Az elnök tehát nem rendelkezett többé a szabadsággal, hogy e népeknek pusztán „autonómiáját” ismerje el a béke alapjául, hanem kényszerítve van azon álláspontra helyezkedni, hogy azok és ne ő döntse el, hogy az osztrák–magyar kormánynak milyen eljárása fogja megbékéltetni azokat aspirációik, (valamint) a nemzetek családjának tagjaiként jogaikról és hivatásukról (vallott) felfogásaikat (illetőleg). [...]

Wilson elnök szept[ember] 4-diki elismerése és okt[óber] 18-diki válasza nyilvánvalóan a május 30-diki pittsburghi szerződésre épült, melyre a csehek később, mikor a tótok a kilátásba helyezett és a majoritást megillető jogok megadását követelték, azt mondták, hogy az nem szerződés, hanem jótékony egyletekkel kötött megállapodás volt. Ebben az esetben a jótékony egyletek magánjellegű megállapodása európai fontosságú fejleményeket vont maga után, mert az okt[óber] 28-diki prágai és okt[óber] 30-diki turócszentmártoni néphatározatoknak alapján viszont Wilson okt[óber] 18-iki jegyzéke képezte, mely az osztrák–magyar kormány illetékességét a cseh-szlovák és délszláv kérdésekben elutasította és melyre a turócszentmártoni határozat kifejezetten hivatkozott. [...]

A határozat teljesen és annyira Pittsburgh-höz, Washingtonhoz és Prágához igazodott, hogy a tót közvélemény emiatt már a határozati javaslat felolvasása után megoszlott. A keleti tótok nyomban külön szervezkedtek és a dec[ember] 11-iki kassai népgyűlés a tót föld valamennyi vármegyéjének képviselőit a Magyarországgal való kapcsolat fenntartása mellett foglalt állást. Az egyetemleges tiltakozást azonban senki sem hallgatta meg, mert magyarbarát hangja elég volt ahhoz, hogy meddőségre legyen kárhóztatva. A békekonferencia, melyen az érdekelt Magyarország képviselve sem volt, csupán a Prágától benyújtott megkereséseket vette figyelembe és egész Felső-Magyarországot az azt egyedül igénylő Csehországnak ítélte oda, mely katonai megszállás útján nemcsak a lakosság akaratának minden megnyilvánulását akadályozta meg, de a kérdéses területet a nemzetközi jog ellenére már Csehországba is kebelezte. A hatalmak elismerték az annexiót; a magyar és német lakosság minden elkeseredés mellett is hallgatott; csupán a tótok mozdultak meg és foglaltak állást egyetemlegesen a bekebelezés ellen és az 1922. augusztus 3-diki zsolnai népgyűlésen összes sérelmeikkel együtt a világ jobban informált hatalmasaihoz folyamodtak.¹⁴ A tót lakosság akaratának ezen megnyilvánulása a pittsburghi egyezmény, a washingtoni elismerés és a prága-turócszentmártoni határozat érvényességét és jogi hatályát mindenesetre súlyosan érintette és alapjaiban ingatta meg.

2. Az osztrák politika élén Bécs a délszlávokat a megszűnt Osztrák–Magyar Monarchia harmadik államtestében osztrák vezetés alatt akarta egyesíteni és a *duális monarchiát* egy *trialis monarchiává* fejleszteni (trializmus); vele szemben a nagyszerb politika élén Belgrád a délszlávokat szerb vezetés alá vonni törekedett. [...]

A sikert az 1915–17. londoni délszláv komité vezette be, melyet Northcliffe lord 1918 folyamán a brit kormány figyelmébe ajánlott és Seton-Watson az eljárást illetőleg megkérdendőnek tartott. Az első formaszerű egyezmény az egyesítést illetőleg 1917. július 20-án Korfuban, tehát a szerb kormány menedékhelyén jött létre Pasics Nikola szerb miniszterelnök, az oroszbarát szerb radikálisok vezére és a nagyszerb politika zászlóvivője, másrészt Trumbics dalmáciai emigráns képviselő között. [...] Mi csupán azt a tényt állapíthatjuk meg, hogy a magyar kormány a horvát nemzet igényeit honorálva, nem zárkózott el attól, hogy az uniót az autonómiáról két szabad nemzet uniójára helyezze át; 1918-ban Horvátország államjogi függetlenségét elismerte és álláspontját a mai napig sem változtatta meg. Ez álláspontból önként következik az, hogy Horvátország az államjogi függetlenség birtokában immár akadály nélkül újjászervezhette és megerősít-

hette volna Magyarországhoz való viszonyát és a szövetséges Magyarországra támaszkodva megvethette volna lábát az Adria mellett, hol a horvát hatalomnak és dicsőségnek annyi emléke él. De mindezt a következtést egy tollvonással húzta át az, hogy egy dalmáciai horvát, ki a tartomány osztrák igazgatásának idegenszerűségét érezve a *korfui paktumban* a horvát királyságról is rendelkezett és azt abban a pillanatban, mikor az önrendelkezés jogának birtokába jutott, Szerbiának adta oda, Szerbiába kebelezettette be és területét szerb megszállás alá taszította. Mi távolról sem akarunk e helyen Jugoszlávia belső viszonyaival foglalkozni, mert a horvátok nevében nem nyilatkozhatunk. Kénytelenek vagyunk azonban az igazság kedvéért annál határozottabban megállapítani, hogy a korfui paktum Baranyát, Bácskát és a Bánátot is Szerbiának engedte át. Ha tehát — amiben legyen szabad kételkednünk — Trumbics a horvát nemzetnek bárminő megbízásával dicsekedhetett volna is, a felsorolt területekkel sohasem rendelkezhetett, mert azok nem Horvátországhoz, hanem a magyar anyaországhoz tartoztak, melyen a török elnyomás és üldözés elől menekült szerb emigránsok telepedtek meg, kiknek a magyar állam hazát és földet adott; akik magyar állampolgárokká lettek és magyar igazgatás alatt éltek; akik az elszakítást nem kérelmezték és akik azt hálából nem is kérelmezheték.

Fejtegetéseinkben csupán a tények megállapítására törekedtünk és elkerültünk minden olyan szempontot, amely kizárólagos magyar álláspontot engedne sejteni, amihez egyébként teljes jogunk volna. De ha még ezt a tárgyilagos álláspontot is elhagynánk és a Magyarország ellen felvonult hatalmak álláspontjára helyezkedve, azt mondanánk, hogy a korfui horvát delegátus személye megbízás nélkül is a felszabadulni vágyó horvát nép egyetemét képviselte: úgy hogyan képviselte a nem horvát szerbeket? és ha ezek nevében is tejes joggal beszélt volna, miért folyt le az egész beszélgetés és miért kötetett meg a korfui egyezmény egy cseh delegátus jelenlétében, ki nyilvánvalóan nem tartozott a délszlávok közé? Mi attól tartunk, hogy a korfui paktum Oroszország nyugati és déli szláv barátainak titkos szövetkezése volt, mely a szláv előnyomulást az orosz–cseh területen és a nyugat-magyarországi korridoron át az Adria felé vitte tovább; a szláv faj érvényesülésének azon hatalmas manifesztációja, mely Európa jövő harcában a szlávokat az elgyengült latin és germán népek közé taszította. [...]

A bekebelezett baranyai, bácskai és bánati szerb és egyéb lakosságot senki sem kérdezte meg, a bekebelezés tehát kétségtelenül nem az önrendelkezés alapján történt meg, amint azt Wilson elnök hitte. Annál kevésbé, mert a bekebelezéseket nyugalom sehol sem követte és a nyugtalanság élén nem a passzív viselkedő magyarok haladtak, kiktől a szavazati jogot is megtagadták, hanem a horvátok, kik Európától a horvát kérdés revízióját követelik.

Ez a nyugtalanság természetesen abból a helyzetből folyik, hogy a szerb kisebbség nem szerb majoritások fölött uralkodik. És abból a helyzetből, melyet a szerb hatalmi politika Csehországtól fedezve, az Adria mellett elfoglal. Évek óta passzív szemlélői vagyunk annak a küzdelemnek, mely a latinok és szlávok között Fiume birtokáért folyik. Az érdekelt hatalmaknak, még Wilsonnak sem jutott soha eszébe, hogy Fiume magyar terület volt és hogy mindenét Magyarországnak köszönhet; a passzív magyar szemlélő azonban meglepődéssel állapítja meg, hogy mióta eltávozott arról a területről, melyen a latinok és szlávok között semleges államként rendet tartott, azóta ez a rend soha semmi formában vissza nem tért. Tekintve a két faj expanzív kedvét és erőit, ez a rend nem is fog visszatérni és az egyoldalú rendelkezések Fiume körül is meggyújtani készülnek az európai háború tüzét az egymás ellen fegyverkező fajok között. A felelőségben az Adria vonaláról eltűnt magyar hatalomnak semmi része sem lesz.

3. Nem sokban különbözött a helyzet Magyarország 26 keleti vármegyéjében sem, melynek 1223 összehívott román képviselője Gyulafehérvárott 1916. december 1-jén nemzetgyűléssé alakulva és az önrendelkezés jogára hivatkozva, Romániához csatlakozott,¹⁵ mert a 26 vármegyében a románokon kívül magyar és szász lakosság is volt, mely a megyegyűlésen nem volt képviselve. Azok nevében tehát az egyik (a román) nemzetiiség nyilvánvalóan nem nyilatkozhatott. A gyulafehérvári román népgyűlésen tehát nem



az érdekelt terület lakossága, csupán annak egyik része, a román lakosság nyilatkozott vezetőinek útmutatása szerint: a népgyűlés tehát legjobb esetben csupán a lakosságnak román, de semmi esetre sem más elemét is, képviselhette.

A december 23-iki kolozsvári népgyűlésen a 26 magyar vármegye képviselői a csatlakozás ellen foglaltak állást, ami az adott körülmények között éppen oly hatástalannak mutatkozott, mint a kassai tót népgyűlés.

A gyulafehérvári román népgyűlés minden egyoldalúsága ellenére is a következő nyilatkozat alapján mondotta ki a csatlakozást: „I. §. Teljes nemzeti szabadság az ország minden nemzete részére. Minden nemzet a maga nyelvén kormányozza önmagát, saját (külön) közigazgatási és bírósági szerveivel, melynek tisztviselőit saját gyermekei közül maga választja. Minden nemzet számaránya szerint vesz részt a törvényhozásban és az ország kormányában.” Az idézett alapelvek közül a nem román nemzetiségek egyiknek valóra váltását sem tudták elérni, mert a bekebelezés után a kormányzat az ó-romániai hatóságok birtokába ment át.

A turócszentmártoni tót, a zágrábi horvát és a gyulafehérvári román határozatok a maguk idejében nagy szolgálatokat tettek Csehországnak, Szerbiának és Romániának, mert eltakarták az annexiók látszatát és jogi alapját képezték annak az elhatározásnak, mellyel azok simán elismerést nyertek.

Mielőtt eléje vágnánk annak, hogy az elismerés részleteit beható vizsgálat alá vegyük, kénytelenek vagyunk megállapítani azt, hogy a fentiek alapján az összes kérdésekben Wilson állásfoglalása volt a döntő és hogy ez állásfoglalás nem volt következetes.

Wilson elnök 1918. január 8-án felállított 14 pontjában Ausztria–Magyarország népeinek önkormányzatot ígért. Már május 31-én elismerte a *római paktum* alapján megalkotott Jugoszláviát, mely Szerbiát az összes délszláv területek, a Muraköz, Baranya, a Bácska és a Bánát birtokába juttatta; szeptember 4-én elismerte a csehszlovák államot, mely Felső-Magyarország cseh annexióját jelentette. Az annexiók a jan[uar] 8-iki 14 pont szellemével homlokegyenest ellenkeztek és ezt október 18-iki fennidézett válaszejegyzékében maga Wilson elnök állapította meg.

Mikor a versailles-i békeszerződést 1919. július 10-én a washingtoni Kongresszus asztalára tette, meglepéssel mondta el, hogy a cseheket, szerbeket és románokat felszabadította oly birodalmak szolgásgéból, melyek azon területeket jogtalanul hará-csolták össze. Mi nem akarjuk Wilson elnök jóhiszeműségét kétségbe vonni. Mi csak azt állapítjuk meg, hogy a Kongresszus a békeszerződést nem ratifikálta és a szenátus 1920. május 21-én a békeállapot egyszerű helyreállítása mellett foglalt állást. Wilson elnök május 28-án tiltakozott ugyan e határozat ellen, de a novemberi elnökválasztás-ban elbukott és republikánus utóda, Harding G. Warren 1921. augusztus 29-én Ma-gyarszággal különbékét kötött.¹⁶ Mivel a békeaktus által az Egyesült Államok a terü-leti rendelkezéseket a bizonytalan értékű titkos anteakták félretételével nyílt kérdésnek hagyták, mi ebben Wilson politikájának teljes visszautasítását ismerjük meg. Nagyon tévednénk azonban, ha ezek után megírt emlékirataiban férfias védekezést keresnénk, mert nem kis meglepetésünkre nem ellenünk, hanem szövetségesei ellen látjuk fordulni őt, mint akik az elnököt titkos szerződéseik hálóiába csalták és kijátszották.

Semmi okunk sincs állításai helyességében kételkednünk és jogos felháborodását osztanunk, de mégis kell állapítanunk, hogy ha mindez igaz, úgy Amerika – mert az letett elnökének önvallomásából kitűnik – nem a népek szabadságáért, hanem akara-ta ellenére azok elnyomásáért lépett a háborúba.

És ha éppen Wilson elnök, aki ezt a háborút diadalra vitte, maga húzza ki a békeszer-ződés alól a morális alapot, akkor a legyőzöttek méltán érdeklődhetnek azon titokzatos bázis után, melyre a mai világrendnek mindenestre nem könnyen viselhető terhe nehezedik.

[...] 1. A háború likviditásának indulópontját a fegyverszünet, a fennálló harc megszűn- tetése képezi. V.

Mivel Ausztria–Magyarország határai a szövetséges hatalmak közül egyedül Itália határaival érintkeztek, a fegyverszüneti egyezmény megkötésére a versailles-i legfőbb haditanácstól 1918 végén az olasz hadvezetőség kapott felhatalmazást. Így jött létre a november 3-iki padovai fegyverszüneti egyezmény, melynek szerződés-jellegét csupán az tompította, hogy a tényleges helyzetnek szigorúan megfelelően mindvégig az aláírt „feltételek jegyzőkönyve” maradt (*Protocolle de conditions d’armistice entre les Puissances Alliées et Associées et l’Autriche–Hongrie*). A padovai egyezmény csupán az Olaszországtól igényel területek: Trentino, az Isonzo-front, Isztria és Dalmácia kiürítését kötötte ki. Magyarország határait tehát nem érintette.¹⁷

A jelenlevő egyetlen magyar megbízott tanúsága és értelmezés szerint Magyarország többi határai változatlanul meghagytak.¹⁸

Akár elfogadjuk, akár elvetjük ez értelmezést, annyi kétségtelen, hogy e váratlan esemény a cseh, szerb és román annexiós tervek súlyosan érintette és hogy diplomá-ciajuk november elején lázas tevékenységet fejtett ki a győztes hatalmakat s őket is kö-telező padovai fegyverszünet végrehajtása ellen. [...]

Ily módon jöttek létre azután a Csehország biztonságára magyar államterületen engedélyezett következő demarkációs vonalak: 1918. december 6-diki cseh követelés 1 972 866 lakos volt 220 571 magyar lakossal; az 1919. jan[uár] 20-án megszállt terület 2 979 835 lakossal, köztük 899 953 magyar lakossal; végül az 1920. június 4-diki tria-noni békeszerződésben odaítélt terület 3 575 685 lakost, köztük 1 084 343 magyart tartalmazott.¹⁹ Tekintettel arra, hogy a padovai fegyverszüneti egyezmény csupán kato-nai megszállásokról beszélt és hogy ezek iránt semmiféle vonalat nem állapított meg, a fenti megszállásokat viszont nem a szövetségesek eszközölték, hanem a felosztásban ér-dekelt Csehország szorgalmazta és hajtotta végre; végrehajtotta pedig nem az egyezmény alapján bizonyos stratégiai pontok időleges határai megszállása útján, hanem az egyez-ménnyel homlokegyenes ellentétben, stratégiai pontok helyett oly összefüggő terület megszállásával, melyet korlátlan birtokának tekintett és *de facto* saját államába kebe-lezett: a demarkációs vonalak felállítását és a kérdéses területek fokozatos megszállását és birtokba vételét csupán fokozatosan végrehajtott annexiónak tekinthetjük. [...]

Vix francia ezredes, hosszú ideig a legmagasabb rangú katona, kit az antanthatalmak az általuk bejelentett nagyszámú bizottság helyett, melynek illő fogadása végett a magyar kormány a helyiségek százait tartotta fenn, az egyoldalú információk hatása alatt teljhatalommal a halálra ítélt Magyarországra küldöttek, 1918. december 4-én egész Felső-Magyarország kiürítését követelte. A magyar kormány a kérdéses területet kiürítette, Csehország pedig azt ellenállás nélkül megszállotta és azt a lakosság előtt abszolúte ismeretlen és attól soha el nem fogadott indokok és jogok alapján, a fegyverszüneti egyezmény figyelmen kívül hagyásával birtokba vette.

A padovai szerződés hatálytalanítása mindenesetre nagy sikerét jelentette a cseh diplomáciának és Csehország annexiós terveinek, mert Felső-Magyarország fokozatos megszállása és bekebelezése másnak, mint fegyverrel végrehajtott annexiónak alig tekinthető.

2. A fegyveres megszállás indokai között nem a legutolsó volt az, hogy a magyar kormány azon az alapon, hogy az 1918. nov[ember] 3-diki padovai fegyverszüneti szerződést a megszünt osztrák–magyar kormány kötötte, úgy vélte, hogy a független Magyarországnak új szerződésre van szüksége. E kétségtelenül hibás lépést egyenesen végzetessé tette az, hogy a régi szerződés a megszokott szabályok között jött létre, tehát csak leküzdhetetlen külső nyomás esetén lehetett volna másakra gondolni; hogy a régi szerződés Magyarország határait látszólag biztosította; végül hogy ugyanazon ellenféllel ugyanabban az időben csupán egy fegyverszüneti szerződés képzelhető.

Éppen ezért a balkáni antant-haderők főparancsnoksága, mely előtt a fegyverszüneti bizottság november elején Belgrádban megjelent, nem is fegyverszünetet, csupán katonai egyezményt kötött (*Convention militaire réglant les conditions d'application pour la Hongrie de l'armistice signé entre les Alliés et l'Autriche-Hongrie*), melynek létjogát az adta meg, hogy egyrészt „a padovai szerződést alkalmazó egyezmény” nevet viselt, másodsor pedig, mert ugyanaz a katonai hatóság, mely a padovai szerződés megkötötte, ugyanakkor maga is egy a balkáni fronton megkötendő, a padovaival szorosan összetartozó egyezményre, tehát az előbbi a balkáni fronton alkalmazó megállapodásra gondolt. A kéznél fekvő és kiadott forrásokból tudjuk, hogy a második osztrák–magyar bizottságnak tagjai már kijelöltettek; annak tárgyalásait fedezendő, Kövess Hermann cs. és kir. tábornagy a Duna, Száva és Dráva vonalakon vett állást és a hidakat felrobbantotta. Hadserege azonban, melyet 1918. okt[óber] 8-tól november 7-ig vezérelt, a forradalom következtében felbomlott és a már kijelölt fegyverszüneti bizottság utazása is elmaradt. Helyette a forradalmi kormány fegyverszüneti bizottsága jelent meg Belgrádban, mely megbízását nem attól a katonai hatóságtól kapta, mellyel az antant háborúban állott; ami még fontosabb: e bizottság mögött már semmiféle katonai erő nem állott, mert a kormány az egész haderő lefegyverzésére törekedett és így Kövess tábornagy hadereje is feloszlott; és ami legfontosabb: Franchet d'Esperey francia tábornok a felsorolt körülményeket ismerve, maga is tanácstalanul állott a váratlan látogatással szemben és amíg saját fölöttes hatóságaira való tekintettel csupán a padovai „szerződést” alkalmazó „katonai egyezményt” kötött, addig a látogatóktól átnyújtott fehér lapot szó nélkül Misics Zsivojin szerb tábornoknak adta át, ki arra nov[ember] 8-dikán Magyarország határainak megnyitását írta fel és ezzel az annexiók útját megnyitotta. Az egyezményt Franchet d'Esperey helyett Misics írta alá, tehát a padovaitól eltérőleg azt a Magyarország felosztására törekvő államok francia protektorátus alatt megkötött egyezményének tekinthetjük. Legalább így jellemezte azt Vix alezredes 1919. január 18-diki jegyzéke is:

„A legyőzött Magyarország kérte, hogy letehesse a fegyvert és a győzelmes antant a magyar terület egyik részének megszállásával intézkedett az iránt, hogy a támadás esélye vissza ne térhessen.”

Az egyezményt csak nov[ember] 13-dikán erősítette meg, utólagos versailles-i felhatalmazás alapján, Henry francia ezredes.

A belgrádi katonai egyezmény szerint Magyarországnak a Beszterce–Maros-vonal–Szabadka–Baja–Pécs vonalat ki kellett ürítenie. Azt az egyezmény alapján a szövetséges

hadseregek voltak megszállandók. A polgári közigazgatást azonban — az egyezmény szellemével és betűjével ellentétben — a szerb és román csapatok nyomban és az egész vonalon átvették és a magyar tisztviselőket, fegyveres erő alkalmazása mellett, tehát nemcsak az egyezmény, hanem a nemzetközi jog megsértésével, eltávolították, kormányaik pedig az egész területet Szerbiába és Romániába bekebelezték. [...]

3. Magyarország ily körülmények között reményei súlyát az annexiók hadseregektől, a világ hatalmasaihoz helyezte át, kik Párizsban a béke megalkotására gyülekeztek és kiknek az anarchiában rendet kellett teremteniök.

E reményeket azok a hagyományok támogatták, melyek az elmúlt évszázad békekongresszusairól fennmaradtak és az a lényegbevágó különbség rombolta le, mely azok és a párizsi békekongresszus között váratlanul, de végzetes hatással felmerült.

Már abból, hogy a hadműveletek a fegyverszüneti szerződések és egyezmények nyílt megsértésével tovább folytak, nyilvánvalóvá lett, hogy az események irányítását a katonák tartják kezükben, kik végre abba a helyzetbe jutottak, hogy csapataikat ellenséges területre vonultathatták. Az ő érdekük nyilvánvalóan az volt, hogy az a polgári befolyás, mely a békekongresszusokon a béke szellemét honosítja meg; mely a katonáktól az asztalra tett fegyverszüneti szerződést tárgyalás alá véve a már megszűnt hadműveletek után a háború politikai anyagát is likvidálja, minél később mutatkozzék, vagy — ha lehetséges — egyáltalában elmaradjon.

Magunk is súlyosnak tartjuk a fenti beállítást, mely a párizsi konferenciát sok mindentől fosztja meg, ami az illetékességnek elengedhetetlen tartozéka, de a vizsgálatok már eddig is megmutatták és a továbbiak még világosabban meg fogják mutatni, hogy a párizsi békekongresszus jellege hol vált el a régebbi békekongresszusok jellegétől, és hogy ez az eltérés egymagában Damoklész-kardjukká lett a békeszerződéseknek.

Annak ellenére, hogy a békekongresszusi 32 szuverén állam nyert képviseletet, azok között egyetlen legyőzött állam delegátusai sem foglaltak helyet; a konferencia tehát *a natura* egyoldalú gyűlekezet volt, melyet már összeállítása sem jogosított volna fel arra, hogy egy teljesen másodrendű jogi eset felmerülésében a nemzetközi döntőbírárság illetékességét magának megszerezhesse.

Mi azonban továbbmegyünk és elhárítjuk magunktól azt, hogy a fenti beállítás csupán a legyőzött népek egyoldalú beállítása lehet, mert ugyanez a Legfőbb Haditanács, mely a cseh, szerb és román csapatokat Magyarország felosztására indította, 1919. jan[uár] 12-dikén akként határozott, hogy csupán az öt nagyhatalom delegátusai lehetnek jelen minden ülésen. Ez az öt nagyhatalom: Franciaország, Anglia, Itália, Japán és Észak-Amerika, tehát igen nehéz helyzetbe jutottak. Mert kétségtelen, hogy a 32 szuverén állam között nemcsak a legnagyobbak voltak, hanem egyesekkel, csak most kialakuló kisországokkal szemben a tekintélynek minden fölényével rendelkeztek. Joggal el is várhatták, hogy annak a nagy háborúnak a befejezése után, mely az ő nevük és vezérletük alatt az öt világrészben folyt, a békekongresszusi megkülönböztetett módon vesznek részt és vezető szerepüket meg fogják tartani. A hiba nem is ebben volt — s ha volt, az ellen a részt vevő kisállamoknak kell panaszkodniuk —, hanem abban, hogy az öt nagyhatalom bizonyos burkolt formában, de a valóságban, az 1919. jan[uár] 12-diki határozat alapján a legfőbb haditanácstól, tehát ugyanazoktól a katonai szervektől kapta és fogadta el a korlátlan részvétel és vezetés jogát, melyek a háború befejezése után tovább folytatták hadműveleteiket és azokat éppen ezen befolyás alapján a békekongresszus ideje alatt sem szüntették meg. Ezek után a békekongresszus illetékessége legalábbis erősen vitatható, mert a legnagyobb hatalmak legnagyobb delegátusai sem térhetek el attól a programtól, melyet a legfőbb haditanács titkos keze írt elő.

Ebben a beállításban a konferencián megjelent Amerikának *a priori* kudarcot kellett szenvednie és el kellett buknia, vele bukván a béke eszméje is.

Bárki joggal merésznek gondolná, ha ezek után azt a kijelentést kockáztatnánk meg, hogy a fentieket nagyjában — mint megváltozhatlant — elfogadjuk. Bátran megmondhatják azonban, hogy ha Magyarország veszedelmét és pusztulását abban látjuk, hogy

a békekonferenciát a hadműveleteket intéző katonák irányították is, ezt az eljárást egyetlen intéssel megtudta volna állítani oly konferencia, melynek delegátusai a béke gondolatától áthatva, nemes hivatásukhoz illő komolysággal és jóindulattal rendelkeznek. Távol áll tőlünk, hogy bármiféle szemrehányással illessük őket; mi sokkal többet akarunk, mert egyéni érzelmek helyett, melyeket a szenvedő népek viharszerűen dobhatnának eléjük, a kritika hideg késével nyessük meg a misztikus ködöt, mely titkaikat oly mesteri módon eltakarta. Mi kizárólag a tényekre akarunk szorítkozni és azokra szorítkozva állapítjuk meg 1. azt, hogy az 1919. jan[uar] 18-dikán megnyílt, úgynevezett békekonferencia vezető delegátusai, tehát a „tíz tanácsa” és Japán kiválása után (1919. márc[ius] 25.) a „négy tanácsa”, e konferencia egész ideje alatt a német békeszerződéssel foglalkozott; 2. hogy a magyar kérdés egész komplexumát albizottságok intézték el, melyet a négy tanácsa csupán elnagyolt vonásokban, átfutó ködképekben látott és anélkül hagyott jóvá, hogy annak egyetlen részét ismerte volna; 3. hogy amint 1919. máj[us] 7-dikén a német békefeltételeket átadták, az egész békekonferencia feloszlott és a mellékszínereket sorsukra engedte át.

Magyarország ügyével a konferencia sohasem foglalkozott; annak számára soha egy jó szava sem volt. Az a remény tehát, mellyel a katonai előnyomulás, a felosztás és kifosztás veszedelmei közt a halálra ítélt magyar nemzet a békekonferencia felé fordította szenvedő tekintetét, csupán keserű csalódást hozott, mert békekonferencia – legalább Magyarország szempontjából – valójában nem is létezett. S ha létezésére bármikor igényt tartana, joggal elvárható, hogy a magyar kérdés körül, a béke és nyugalom, a polgári haladás és civilizáció szellemében tett fáradozásait bemutassa.

Abban a reményben, hogy ezt meg fogja tenni, csak rövid pillanatra állunk meg az 1919. február 26-diki dátumnál, mikor a magyar kérdés a „tíz tanácsa” elé került.

Magyarország részére a pillanat sorsdöntő volt; rájuk nézve az ülések hosszú sorában talán a legjelentéktelenebb és a legunalmasabb.

A Legfőbb Haditanács megbízottai bejelentették, hogy a csehek, szerbek és románok mennyi területet vettek birtokba és még mennyit lesz joguk megszállaniok; az albizottságok bejelentették a térképeken minden nehézség nélkül megvont határokat. Az ítélet egy pillanatra súlyosnak látszott, de még súlyosabb vád csapott le, hogy azt igazolja, és kimondatott az ítélet, hogy az egész világháborút Magyarország idézte fel.

Mi nem kérdezzük a legfőbb haditanácstól: ki és mi adott jogot neki, hogy a hadműveleteket a háború befejezése után is folytassa;

mi nem kérdezzük a békekonferencia bizottságaitól: ki és mi adott jogot nekik, hogy Magyarország új határait az érdekelt Magyarország kizárásával alkossák meg;

mi nem kérdezzük a békekonferencia hatalmaitól: ki és mi adott jogot nekik, hogy egy rettenetes háború felidézésének rettentő vádját Magyarország homlokára sűtve, azt felosztásra ítélik és ellenségeinek martalékaul dobják oda;

mi megállapítjuk, hogy e felosztásból azok részesedtek, akik a német zsákmányból nem részesedve, máshol kerestek és kaptak kielégítést és ezzel az 1919. febr[uar] 26-iki döntés egész morális alapját összeomlani látjuk;

mi továbbmegyünk és a romlásba taszítva látunk egy egész országot, hol azon az estén a magyar anyák százazrei hajoltak alvó gyermekeik fölé, akik még nem tudták, hogy négy idegen és ellenséges ember egyetlen szava egy emberéletre hontalanná tette őket. [...]

Mikor Vix alezredes a vonatkozó jegyzéket²⁰ 1919. március 19-dikén a magyar kormányának átnyújtotta, ez a belgrádi egyezményre való utolsó hivatkozás után, március 21-dikén a kommunistáknak engedte át helyét, kik hátukat a moszkvai szövetség terveinek vetve, a militarista Nyugat ellen fegyvert fogtak.

A kedvező pillanat, melyben a halálra ítélt Magyarország az európai államrendszerből önmagát zárta ki, szabaddá tette a korlátlan üldözést, melyben 1918 óta része volt. A románok április 16-dikán 40 zászlóaljjal törték át a vörösek arcvonalát, 22-én a Magyarországnak ítélt területre léptek, 30-dikán pedig a Tiszánál állapodtak meg, hol azt a románok egy rettentő polgárháború tűzfénye mellett birodalmuk nyugati határává

tették. A szerb sajtó állandóan szemére veti a román kormánynak, hogy e vonalat ma is Románia határának tekinti és valóban, a román vezérkari térképeken változatlanul Románia határaként látjuk feltüntetve a Tisza folyót. Joggal azt mondhatná tehát valaki, hogy a Kárpátok, a Maros, a Királyhágó és a Tisza vonalai közül, melyek oly gyors egymásutánban nyíltak meg a fegyveres támadások idején, vajon melyik volt vagy lesz a természetes és végleges határ? [...]

Idővel azonban az 1919-ben még általános felfogás megváltozott és Balfour lord 1921. április 20-án beismerőleg jelentette ki az angol alsóházban, hogy „azok az urak, akik ezeknek a szerződéseknek a határait kidolgozták, éppen oly csalhatók voltak, mint a többi emberi lények”. Briand francia miniszterelnök pedig január 7-én a francia kamarában hozzátette: „a trianoni béke nem tökéletes munka, mely beleütközik a realitásokba. Magyarország határainak megállapítása többé-kevésbé arbitráris jellegű volt. Az új térkép azt mutatja, hogy nem lehetett abszolút igazságokkal eljárni [...] a határ bizonyos érdekeket sért és ezért bizonyos igazításokra lesz szükség.”

Ennek a beismerésnek a szellemében született meg már az 1920. május 6-iki Millebrand-féle kísérőlevél is,²¹ mely bizonyos határkiigazításokat helyezett kilátásba, ezek azonban csupán néhány kilométeres változásokat eredményeztek és az ígérthez fűzött remények az egész vonalon keserű csalódást okoztak.

Csonka-Magyarország határai tehát a cseh, szerb és román annexiók tervei szellemében, egyoldalú kényszer útján jöttek létre. Magyarország nagy része idegen államok zsákmányává lett. Mit az osztrák abszolutizmus négy évszázadon át és a török uralom másfél század alatt elérni nem tudtak: Magyarország fegyveres hódításnak esett áldozatul – egy nagy háború befejezése után megkötött béke szellemében – meg nem engedett nemzetközi eljárás eredményeként.

A megszállás mindenütt a pusztulás jegyében indult meg és a pusztulás képét mutatta.

A fegyveres birtokbavétel és a nyomban végrehajtott annexió nyilvánvalóan anticipálása volt egy már nem létező békeszerződésnek, mely létrejöttét megelőző joghatállyal sehol sem bírt és a régi lakosságra nem is bírhatott. [...]

4. [...] A magyar közvélemény tehát nyugodt lélekkel nyit utat a szabad kutatás előtt a háború felelősségét illetően, mert nem fog akadni kutató, ki magyar annexiók és háborús tervek felmutatni fog, és mert a háborús felelősség vállalása ellenében a trianoni szerződés megalkotásáért járó felelősség megállapítását jelölteti meg azok feladatául, kiknek kezébe a nemzetek igazsága, a tisztessége és jövője letéve van és kiktől a felosztásban érdekeltéktől felvetett vád alapján, egyoldalúlag megalkotott békeszerződés revíziója remélhető.

Akkor már a bizonyítékok ezrei, az egész élet és a természetnek minden emberi szeszélyt elmosó erői fognak sorakozni a meggondolatlan elhatározás ellen, melyet a kérdésről halvány fogalommal nem bíró párizsi konferencia oly önkényesen dobott a jövő elé.

Akkor Wilson elnök maga fogja megnyitni a vádat azzal a közvetlen tapasztalaton nyugvó meggyőződésével, hogy a párizsi konferencián a jóakarát semmiféle formában nem volt jelen.

Akkor Seton-Watson maga fogja elmondani, hogy „1914. októberben (Masarykkal) titokban találkoztunk Rotterdamban. Két napon át cserélgettük információinkat és eszméinket az európai általános helyzetről. Európa területi elrendezésének az a programja, melyet ő akkor előadott nekem, főbb vonalaiban megvalósult a háború eredményeként... Nincs Európában még egy államférfi, aki azt követelhetné magának, amit Masaryk méltán igényelhet, hogy a háború alatt részletes és tudományosan ésszerű tervezetben dolgozott és hogy Európa térképét a maga jóslatai szerint látta alakulni.”²²

Mi hozzátesszük, hogy amikor Masaryk útmutatása szerint a cseh komité megalakult, Seton-Watson a brit kormány politikai magatartását az osztrák–magyar kérdésben erre a komitére építette és a trianoni békeszerződés aláírásáig annak szellemében irányította.

Mi az elmondott eseményeket és viszonylatokat a rotterdami beszélgetéstől a trianoni békeszerződés aláírásáig egyetlen összefüggő, logikus kapcsolatban látjuk és e lán-

colatot a cseh-orosz hatalom lendületes előrenyomulásaként, a trianoni békeszerződést az azt talán feltartóztatni sem tudó pillanatnyi térképázatnak ismerjük meg.

Itt már senki sem keresi többé Tiszát és az agráriusokat: itt egy százmillió ember hullám keresi a legközelebbi utat a Földközi-tenger felé. S talán egy későbbi kutató, a fejlődés elhalt hullámverését figyelve, csupán azon fog csodálkozni, hogy ily áradat ellen miként állott ellen valamikor egy maroknyi nép, mely antheusi erővel kelt fel a megásott sír mellől, hová ellenállhatatlan erők sodorták, hogy talpalatnyi földjén osztozkodhassanak.

Nagy tévedés volna ezek után azt hinnünk, hogy a trianoni békeszerződés, melynek aláírásakor a cseh, szerb és román delegátusok egymással kezet fogtak és egymásnak kölcsönösen szerencsét kívántak, a cseh, szerb és román szövetségnek csupán örömet okozott. Mi attól félünk, hogy ezen örömnél nagyobb volt a csalódás, mely a delegátusok megbízóinak lelkét ugyanakkor eltöltötte.

A trianoni szerződés higgadt vizsgálata ugyanis már külső formájában arról győzhette meg őket, hogy az a valóságban két részből áll. Az első rész egy terjedelmes ultimátum, melyet a győztes hatalmak írtak alá, de melyet a legyőzött állam visszautasított; második ez ultimátumnak fegyverrel kikényszerített aláírása volt. E kettő együtt is alig rendelkeznek szerződés jellegével, mit idővel a másik oldalon is sajnálni fognak; s ha igen, úgy hiányzik belőle a szerződéseknek biztos alapot nyújtó megnyugvás, a népek konszenzusa, melyre a diktáló hatalmak súlyt nem helyeztek, holott ez annak az ő szempontjukból és Európa szempontjából is kétségtelenül a legszükségesebb és legfontosabb előfeltétele volt. Annak hiányát csupán egyoldalú propaganda keresheti Magyarországon, mert annak – mint láttuk – kétségtelenül mélyebben, a békeszerződés belső megalkotásában kell rejtőznie.

A szerződés egyes pontjai fegyveres erő alkalmazása mellett – a területi rendelkezések már a békefeltételek közlését jóval megelőzőleg, tehát a nemzetközi jog flagrns megsértésével – végrehajtottak ugyan, e végrehajtás azonban az egyik szerződő fél hozzájárulását nemcsak nélkülözte, hanem annak tiltakozását és ellenszegülését váltatta ki, miből az önelhatározásból folyható esetleges hozzájárulás abszolút hiánya már természetsszerűen és nyilvánvalóan következik. [...]

Horváth: A trianoni béke.

Jegyzetek

1. Ernest Denis: *La question d'Autriche. Les Slovaques*. Paris, 1917, Delagrave, 273. o.
2. *The Times*, 1918. november 6.
3. Charles Rivet.: *Chez les Slaves libérés. Des alliés de demain. Les Tchécoslovaques*. Paris, 1921, Perrin, 240–242. o.
4. Ernest Denis: *Le grande Serbie*. Paris, 1915, Delagrave, 302. o.
5. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
6. *History of the Peace Conference*, I. kötet, 352. o.
7. *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 322–324. o.
8. Robert William Seton-Watson: *Roumania and the Great War*. London, 1915, Clay and Sons, 95–96. o.
9. Uo. 96. o.
10. [Az antanthatalmak és Románia szerződésének szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
11. Seton-Watson: *Roumania...*, 96–97. o.
12. *Epoca*, 1921. december 3.
13. Közölve *The Hungarian Nation*, 1923, 23–28. o.
14. *Mémoire adopté à Žilina, le 3 août 1922 par le Congrès du Parti du Peuple Slovaque et présenté au gouvernement tchéco-slovaque*. Paris, 1922.
15. [A gyulafehérvári gyűlés határozatát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

16. [Az amerikai–magyar békeszerződés szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
17. A részleteket ismertette Nyékhegyi Ferenc ezredes, a padovai fegyverszüneti bizottság megbízottja: *A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés (A páduai fegyverszünet). Személyes tapasztalatok és hiteles okmányok alapján.* Budapest, 1922, Táltos.
18. Beszélgetés Badoglio tábornokkal, az olasz fegyverszüneti bizottság vezetőjével. Állítólagos kijelentésének természetesen nem tulajdonítható egyszersmind nemzetközi biztosíték jellege. Annál kevésbé, mert a padovai egyezmény alapján harcászati szempontból Magyarország bármely részét meg lehetett szállani.
19. Buday: *A megcsonkított Magyarország.*
20. [A második Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
21. [Az 1920. május 6-ai kísérőlevelet lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
22. Robert William Seton-Watson: President Masaryk as I know him. *The Review of Reviews*, October 1923 (No. 405, Vol. LXVIII). 186. o.

Kertész István: Általános békerevízió vagy a trianoni szerződés külön revíziója? (1933. március)¹

A nemzetközi életben és különösen a nemzetközi szerződések világában két ellentétes tényező folytat egymással küzdelmet.

Az egyik tényezőt a népek biztonság és nyugalom utáni vágya mozgatja. Ez stabilitást igyekszik fenntartani a nemzetközi életben, különösen a határokat megállapító szerződéseket illetően. Ezért találunk a történelemnek jóformán minden korszakában „in perpetuum facultatem” záradékkal ellátott nemzetközi szerződéseket. Ez az irány alakította ki az idők folyamán a nemzetközi jog egyik sarkalatos alapelvét, amely szerint a nemzetközi jog szükségképpen a fennálló szerződések tiszteletben tartásán alapszik.

A másik tényező a változás és fejlődés törvényének érvényre jutását kívánja az államközi viszonylatokban. Ez azt tanítja, hogy minden törekvés meddő, amely örökre meg akarja merevíteni a valamely szerződés által létesített nemzetközi állapotokat. Az 1774-ben megkötött Kücsük Kainardzsi-i szerződés óta folyton változó és fejlődő keleti kérdés – amely még ma sem jutott nyugvópontra – mutatja legjobban, hogy történelmi és földrajzi adottságokra nem támaszkodó nemzetközi szerződésekkel nem lehet megakadályozni a gazdasági, politikai és kulturális hatóerők révén a nemzetközi életben működő erőtevékenység érvényesülését. A nemzetközi szerződések tehát éppen úgy alá vannak vetve a változás törvényének, mint az államok törvényei vagy alkotmányai.

Figyelemmel erre a második tényezőre, a nemzetközi jog alapját képező „pacta sunt servanda” elvet a jogtudósok már évszázadokkal ezelőtt kiegészítették azzal a megállapítással, hogy „omnibus pactis intelligitur rebus sic stantibus”. A rebus sic stantibus klauzula benne foglaltatik tehát hallgatólagosan minden határozatlan időre kötött szerződésben. Ezt az elvet kifejezetten magáévá tette a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya, amely 10. cikkében² tartalmazza ugyan – a Szent Szövetséghez hasonlóan – a tagállamok kölcsönös garanciáját, területi integritásukra és függetlenségükre vonatkozóan, de egyben a 19. cikk³ által módot igyekszik nyújtani, legalábbis elméletileg, a rebus sic stantibus klauzula legális érvényesülésének.

Az egyezségokmány 19. cikkével nem szándékozom ez alkalommal foglalkozni, csupán azt kívánom megállapítani, hogy ennek rendelkezései folytán a Nemzetek Szövetségének bármely tagállama politikájába szervesen beillesztheti valamely nemzetközi szerződés békés revíziójára való törekvését anélkül, hogy ezzel az érvényben levő tétel nemzetközi jogot megsértené, vagy a nemzetközi békét veszélyeztetné. Ebben a körülményben rejlik a 19. cikk legnagyobb jelentősége.

A 19. cikk legális jelleggel ruházza fel tehát mindazokat a dinamikus erőket és törekvéseket, amelyek Európában a világháború utáni békeszerződésekkel létrehozott helyzet megváltoztatására törekednek. Ezt a tényt azért szükséges igen erősen aláhúzni és hangsúlyozni, mert az európai nemzetek és jogtudósok revízió melletti és revízióellenes csoportokba sorozhatók s a békeszerződések revíziója az a probléma, ami az európai államok külpolitikájának tengelyét képezi; ennek megoldásától függ a Nemzetek Szövetségének jövője és igen nagy mértékben a gazdasági kérdések megoldása is.

A revízióellenes tábor ezzel szemben szereti úgy beállítani a revíziós mozgalmakat, mintha azok törvényellenes eszközökkel akarnák a mai európai status quót megváltoztatni s így végeredményben alkalmasak volnának újabb háborúk felidézésére.

A revíziós és antirevíziós mozgalmaknál jellemző tünet, hogy a nyugati államok politikusainak és jogászainak túlnyomó része, bizonyos mértékig, összefüggő alkotásnak tartja a Párizs környéki békeszerződéseket, mert úgy vélik, hogy az egyik békeszerződés lényeges rendelkezésének megváltoztatása valamennyi békeszerződés revízióját maga után vonná s akkor az egész ún. békemű összeomlana.

Gyakran hallottam, főként magyarbarát francia nemzetközi jogi professzoroktól és politikusoktól ezt a nézetet kifejezésre juttatni, annak a megjegyzésnek kíséretében, hogy a trianoni szerződés revíziója sokkal könnyebben volna keresztülvihető s ők sokkal inkább foglalkathatnának állást a mi ügyünk mellett, ha lehetne találni olyan jogi megoldást, amely módot adna a Magyarországgal kötött békeszerződés elszigetelt revíziójára. A revizionista Ruysen így kiált fel egyik könyvében: „on doit éviter à tout prix que soient jetés sur le tapis dans leur ensemble les traités de paix: Seule une nouvelle guerre pourrait défaire l'oeuvre diplomatique de 1919”.

Olaszország szívesen támogatja a magyar revíziós törekvéseket, de hallani sem akar olyan általános revízióról, amely az osztrák Anschlusst és főleg a dél-tiroli kérdést felszínre hozná. Lengyelország várhatólag szintén barátságosabban, vagy legalábbis nem ellenségesen fogadna olyan elméletet, melynek segítségével a trianoni szerződés elszigetelt revíziója megoldható volna a versailles-i szerződés alappilléreinek megbolygatása nélkül.

Az öncélú magyar külpolitika szempontjából különösen azért volna fontos, ha mi kizárólag a trianoni békeszerződés revíziójáról és nem általában a békeszerződések revíziójáról beszélnénk, mert német publicisták és politikusok igen szívesen hangoztatják, hogy a versailles-i szerződés revíziója egymagában is alkalmas Európa békéjének biztosítására s ha ez megtörténik, a többi Párizs környéki békeszerződés által létesített status quóhoz nem szükséges hozzányúlni. Mindenesetre tényként állapítható meg az, hogy a németek kizárólag a versailles-i békeszerződés és nem általában a Párizs környéki békeszerződések revíziójáért szoktak síkra szállni s a világháború utáni német közvélemény, tudományos körök és diplomácia a trianoni Magyarország sorsa iránt gyakran meglepő érdektelenséggel és részvétlenséggel viselkedik.

Ilyen körülmények között, magyar nemzeti szemszögből elsősorban az látszik kívánatosnak és célszerűnek, hogy mi a trianoni szerződés revízióját indokoló különleges és csak e vonatkozásban releváns körülményekre hívjuk fel a nyugati államok közvéleményének figyelmét. A békeszerződések revíziójának általános problémáit és lehetőségeit úgyis részletesen kidolgozták már a külföldi szakirodalomban, tehát nekünk elsősorban nem ezekkel, hanem a speciális magyar vonatkozású kérdésekkel kellene foglalkoznunk.

Politikai szempontból lehetséges vagy talán valószínűbbnek is látszik, hogy a német nagyhatalom előbb érheti el a versailles-i szerződés több lényeges rendelkezésének módosítását – pl. a gyarmatok kérdésében –, mint Magyarország a trianoni szerződés által megállapított határok megváltoztatását. Tekintettel azonban arra, hogy a nemzetközi politika alakulása teljesen kiszámíthatatlan s a közeli vagy távolabbi jövőben teljesen váratlan lehetőségek merülhetnek fel előttünk, nekünk, minden eshetőségre elkészülve, idejében fel kellene hívunk a nyugati államok figyelmét arra, hogy a magyar

nemzetnek a trianoni szerződés revíziójára való törekvése – teljesen eltekintve az inkább ismert történelmi, gazdasági és nemzetiségi szempontoktól –, nemzetközi jogilag is sokkal jobban megalapozható és annak megváltoztatása kevesebb jogi nehézségbe ütközik, mint a volt központi hatalmakkal kötött többi békeszerződés módosítása. Főként azt kellene kiemelni ily módon, hogy *a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek revíziója nemzetközi jogi szempontból más elbírálás alá vonható, mint az egyéb Párizs környéki békeszerződések hasonló rendelkezései, annak revíziója tehát szükségképpen nem vonná maga után a háború utáni békeszerződések általános revízióját.*

E tétel igazolásánál a következőkben csupán a versailles-i és saint-germain-i békeszerződésekre fogok utalni. A neuillyi békeszerződéssel való összehasonlítás annál is inkább elhagyható, mert habár a bolgár közvélemény mindig erősen át volt hatva revíziós szellemről, a bolgár delegáció már a békekonferencián meakulpázva jelent meg s a bolgár kormányok általában, de különösen a békekötés utáni években uralmon levő Sztambolijszki-kormány, Bulgária súlyos nemzetközi helyzete és belső nehézségei miatt kénytelen volt „pour mériter la confiance” ún. teljesítési politikát folytatni.

Fejtegetéseimet öt pontban fogom összefoglalni.

1. Annak a tételnek bizonyítására, miszerint a trianoni szerződés revízióját különleges, a többi békeszerződésnél nem, vagy nem ily mértékben szereplő jogi okok támasztják alá, legelső ténymegállapítás az, hogy *a háború utáni békék közül egyedül a trianoni szerződés kísérőlevele ígért kifejezetten határrevíziót mindazokon a helyeken, ahol az új határ nem felel meg pontosan a néprajzi és gazdasági követelményeknek.*⁴

Ezzel szemben a versailles-i szerződés 1919. június 16-ára kelt kísérőlevele határrevíziót nem helyez kilátásba, kifejezetten és csupán általánosságban utal a Nemzetek Szövetségeire, mint a nemzetközi szerződések revízióját a jövőben végrehajtani hivatott szervre.⁵

E helyen említendő még az is, hogy a trianoni szerződés, a kísérőlevélben foglalt revíziós ígéret mellett, nem tartalmaz semmi olyan különleges rendelkezést, ami a határok részleges vagy teljes módosítását tiltaná, míg a versailles-i szerződés 80. cikke⁶ megtiltja Ausztriának Németországhoz való csatlakozását. Németország e cikkben kötelezettséget vállalt arra, hogy a békeszerződésben megállapított osztrák határokat és Ausztria függetlenségét elismeri és azt szigorúan tiszteletben fogja tartani.

2. A második megállapítás az, hogy a versailles-i és saint-germain-i békeszerződésekkel eltérően, *a trianoni szerződés sehol nem létesített népszavazást a Magyarországtól elcsatolt területeken.* Magyarország feldarabolása tehát a XX. században a népek önrendelkezési jogának semmibe vevésével s azoknak a wilsoni elveknek teljes figyelmen kívül hagyásával történt, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak felelős állásban lévő államfőfiai, kijelentéseik szerint, a kötetendő békeszerződések alapelvei gyanánt fogadtak el.

3. Harmadsorban említendő, ahogy *a Párizs környéki békeszerződések területi rendelkezései közül, Sopron és környéke visszacsatolásával, egyedül is elsősorban a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek revízióját vitték keresztül a nemzetközi életben érvényesülő dinamikus erők.* Nyugat-Magyarország egy részének népszavazás utáni visszacsatolása azonban nem csupán a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek módosítására szolgál egyedülálló precedens gyanánt, hanem felhívja a figyelmet arra is, hogy miként nyilatkozhatott volna meg a Magyarországtól elcsatolt területek többi nem magyar anyanyelvű lakossága is, ha erre népszavazás útján módja lett volna. A soproni népszavazás eredménye egyszersmind frappáns cáfolata a Millerand-féle kísérőlevél érvelésének, amely szerint népszavazás azért felesleges az elszakított országrészekben, mert az ottani lakosság úgyis a békekonferencia által megvont határokat erősítené meg akaratával népszavazás esetén.⁷

4. Egy további figyelemre méltó körülmény az, hogy *Magyarország önszántából sem nemzetközi szerződés, sem valamelyik felelős államfőfiának nyilatkozata által soha nem erősítette meg a trianoni szerződés területi rendelkezéseit.* Sőt ellenkezőleg, *a magyar kormányelnökök és külügyminiszterek, úgy a parlamentben, mint egyéb alkalommal – éspedig több ízben kormánynyilatkozat alakjában is – ismételten kifejezésre juttatták azt, hogy a magyar nemzet a trianoni határokból soha megnyugodni nem fog és minden erejével törekedni fog azok-*

nak békés úton való módosítására. A magyar kormányok ezt a magatartást az egész magyar társadalommal egyetértően és annak nyomására folytatták, mert a magyar közvélemény felháborodása méltán elsöpörte volna azt a kormányt, amelyik beleegyezett volna, egy közép-európai Locarno létesítésébe a jelenlegi határok fenntartása mellett.

Magyarország következetesen revizionista nemzetközi szerződéskötési rendszerétől és külpolitikájától lényegesen eltér Ausztria és Németország magatartása. A két állam váltakozó kormányai különböző álláspontokat foglaltak el a békerevízió tekintetében, sőt mindkét állam nemzetközi szerződésekkel önként is megerősítette a versailles-i és saint-germain-i békeszerződés igen fontos rendelkezéseit.

Az Állandó Nemzetközi Bíróság által a német-osztrák vámunió ügyében 1931. szeptember hó 5-én adott kedvezőtlen jogi vélemény az 1922. évi október 4-iki I. genfi jegyzőkönyvre van alapítva. Ebben a jegyzőkönyvben Ausztria önként megerősítette a saint-germain-i békeszerződés 88. cikkét, amely az osztrák állam szuverenitását — a trianoni szerződés 73. cikkéhez hasonlóan — jelentékenyen korlátozza. A genfi jegyzőkönyvnel is sokkal kifejezettebb antirevíziós jellege van azonban a csehszlovák köztársaság és Ausztria között 1921. december 16-án Prágában öt évre kötött szerződésnek, melynek 1. cikke szerint a szerződő felek kötelezik magukat a saint-germain-i békeszerződés összes rendelkezéseinek szigorú betartására. A két állam ez alkalommal garantálta egymás területi integritását és e tekintetben kölcsönös politikai és diplomáciai támogatásban is megállapodtak. E szerződés éle politikailag Magyarország ellen irányult ugyan, de ezáltal Ausztria egyúttal, motu proprio, elismerte és megerősítette a saint-germain-i szerződéssel létesített nemzetközi helyzetet is.

Németország viszont az 1925. évi locarnói szerződések által saját szabad elhatározásával járult hozzá a versailles-i szerződésben nyugati határaitra nézve megállapított status quo-hoz, s az ugyanekkor Csehszlovákiával és Lengyelországgal kötött döntőbíró-sági szerződések a keleti határok tekintetében sem erősségei a német revizionista álláspontnak, mint ahogyan Magyarország revíziós igényeit sem erősítené, ha döntőbíró-sági szerződést kötne Romániával, Csehszlovákiával és Jugoszláviával.

A német jogászok ugyan azt vitatják, hogy a rajnai paktum csupán a határok erőszakos megváltoztatását tiltja, de egy békés revíziónak még a nyugati határok tekintetében sem állja útját, mégis kétségtelenül megállapítható, hogy a locarnói egyezmények erősen gyöngítik, elsősorban a nyugati határok tekintetében, a német revizionista álláspontot. Például szolgálhat erre az is, hogy Poincaré még Eupen és Malmédy tartományok Németországnak való visszaadása tárgyában a Belgium és Németország között folytatott tárgyalásokat is megakadályozta. Belgium ugyanis bizonyos pénzügyi kompenzációk ellenében hajlandó lett volna beleegyezni abba, hogy ezek a tartományok Németországhoz visszacsatoltassanak.

5. Utoljára említem a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek revízióját parancsoló szükséggel követelő azt a körülményt, hogy *míg Magyarország a békeszerződés területi rendelkezéseit hiánytalanul végrehajtotta, addig a velünk szemben álló hatalmak sorozatosan nem teljesítették az annexió fejében vállalt kötelezettségeiket*. Csak a legkirívóbb eseteket említem.

Magyarország a világháború utáni súlyos helyzetében is csak azért írta alá és ratifikálta a trianoni szerződést, mert a Millerand-féle kísérőlevél, a Szövetséges és Társult Főhatalmak nevében, kilátásba helyezte a határok igazságos, a gazdasági és néprajzi viszonyoknak megfelelő módosítását; és mert egyfelől a kisebbségi szerződésekben lefektetett nemzetközi jogvédelem létesítésével biztosítva látszott az utódállamok szuverenitása alá került magyar kisebbségek kulturális és gazdasági életlehetősége, másfelől a trianoni szerződés 250. cikke kifejezetten megvédte a magyar természetes és jogi személyeknek az elcsatolt területeken fekvő magánvagyonát s annak nemzetközi bírói védelmet biztosított.

Jól tudjuk, hogy a végleges határmegállapítások alkalmával a Millerand-féle kísérőlevél határozott ígéretének megfelelő komoly lépés nem történt a határrevízió tekinte-



TILTAKOZÓ GYŰLÉS A TRIANONI
BÉKESZERZŐDÉS ELLEN BUDAPESTEN,
A SZABADSÁG TÉREN, 1930

tében s a jugoszláv kormány még a határmegállapító bizottság által javasolt jelentéktelen határkiigazításról sem volt hajlandó tárgyalni a Nemzetek Szövetségének Tanácsa előtt; az utódállamok következetesen nem teljesítik a kisebbségi szerződésekben a magyar kisebbséggel szemben és a trianoni szerződés 250. cikkében pedig a magyar állampolgárokkal szemben vállalt kötelezettségeiket, sőt Románia nemzeti bírójának visszavonása által hosszú ideig megakadályozta a magyar–román vegyes döntőbíróóság működését is. A Nemzetek Szövetségének Tanácsa pedig, amely a wilsoni ideális elgondolástól már működésének első pillanatában eltávolodva, legfőbb feladatának a győzők hegemóniájának állandósítását tekintette s az e cél érdekében megnyilvánult állandó politikai ingerenciák következtében még csak nem is törekedett az utódállamokat arra befolyásolni, hogy a kisebbségi szerződéseket és a trianoni szerződésnek Magyarországra kedvező rendelkezéseit betartsák. Ezért merete a román kormány 1927-ben a magyar–román vegyes döntőbíróóság által az agrárperekben hozott hatásköri ítélet érvényességének kérdését, a nemzetközi jogrend cinikus kigúnyolásával és a trianoni szerződés 239. cikkének⁸ nyílt megszegésével, a Nemzetek Szövetségének Tanácsa, tehát egy kizárólagosan politikai fórum elé vinni, ahol mi a háború utáni atmoszféra fennmaradása folytán, állandó pozícióhátránnyal küzdöttünk.

Felemlítendő e gondolatkörben Csehszlovákiának az a nyílt szerződésszegése is, amit a Ruténföld részére biztosított autonómia elsikkasztásával követett el. A trianoni szerződés 48. cikke szerint a Csehszlovákiához csatolt Ruténföldnek autonóm tartománnyá kellett volna átalakulnia s a Ruténföld autonómiáját, mint a trianoni szerződés egyik nagyszerű vívmányát, hangsúlyozottan kiemeli a Millerand-féle kísérőlevél is.⁹

De megnyugtató kijelentéseket foglalt magában a kísérőlevél abban a tekintetben is, hogy a kisebbségi szerződések a magyar kisebbségek érdekeit kellően megvédik majd az utódállamokban.¹⁰

A kísérőlevél által említett s a Ruténföld autonómiája tárgyában a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Csehszlovákia között 1919. szeptember 10-én kötött szerződés szerint Csehszlovákia kötelezte magát arra, hogy a Ruténföld a Csehszlovák állam egységével összeegyeztethető legszélesebb autonómiát fogja megkapni, külön tartományi kormánnyal és törvényhozói testülettel. Ez utóbbi szerződésnél Magyarország ugyan nem szerződő fél, de a trianoni szerződés 48. cikke¹¹ és a Millerand-féle kísérőlevél ígérete

folytán – amely még népszavazást is sejtetni enged ezen a területen – az nem tekinthető res inter alios actá-nak Magyarország szempontjából sem s annak meg nem tartása közvetve a trianoni szerződés megszegését is jelenti.

Csehszlovákiához hasonlóan szerződésszegő magatartást tanúsít Románia azáltal, hogy a székely és szász közületeknek nem adja meg azt a helyi önkormányzatot, amire a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal 1919. december 9-én kötött szerződés 11. cikkében¹² kötelezte magát.

Ily módon megállapítható, hogy Csehszlovákia azt a feltételt, amely mellett Magyarország a trianoni szerződésben a Ruténföldről „lemondott”, a mai napig sem valósította meg, Románia szintén nem váltotta be a székely és szász közületek részleges autonómiája tárgyában tett ígéretét s az utódállamok általában, de különösen Jugoszlávia és Románia, nem teljesítik a kisebbségi szerződésekből rájuk háruló kötelezettségeket s nem adják meg a magyar kisebbségeknek a szerződések által részükre biztosított minimális jogokat sem.

•

Jelen alkalommal nem szándékozom foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy a trianoni szerződés aláírásánál részünkről fennforgó egész kivételes kényszerhelyzet, továbbá a minden szerződéskötéshez fogalmilag hozzátartozó kétoldalú tárgyalási elvnek a béketárgyalásokon való teljes mellőzése mennyiben befolyásolja a trianoni szerződés érvényességét, illetve milyen vonatkozásban teszi azt megtámadhatóvá. Ezek a szempontok a világháború utáni békeszerződések érvényességét általában érintő problémák. Mégis e gondolatkörben egy minket igen súlyosan érintő körülményre rá kell mutatnom.

A világháborút befejező ún. békekötésekig a közép- és újkorban a békeszerződések megkötésének módja az volt, hogy az ellenségeskedések megszüntetése után a hadviselő államok meghatalmazottai összejöttek konferenciára és kölcsönös eszmecsere után állapították meg a békeszerződés feltételeit. Ez volt a *modus procedendi* akkor is, ha az egyik fél teljes mértékben kapitulált. Így jártak el a világháború alatt a Központi Hatalmak a breszt-litovszki békekötésnél Oroszországgal és a bukaresti békekötés alkalmával a teljesen legyőzött s magát kényre-kedvre megadó Romániával szemben. Napóleon győztes háborúi után a békeszerződés megkötése előtt mindig tárgyalt a legyőzött államokkal s 1871-ben Bismarck is hosszas tárgyalások után kötötte meg a frankfurti békét a teljesen legyőzött Franciaországgal.

Ettől a nemzetközi jogban általánosan elfogadott békekötési módtól teljesen eltekintettek az antanthatalmak a világháború után, amikor P. Fauchille megállapítása szerint¹³ az ókori Róma gyakorlatához visszatérve, egyoldalúan határoznák meg a békeszerződések rendelkezéseit s azután azokat egyszerűen közölték a legyőzött államok kiküldöttjeivel. A legyőzött államok delegációi megtehették ugyan észrevételeiket a velük közölt békefeltételekre, de tárgyalni nem ültek le velük a győzők s az esetek túlnyomó többségében észrevételeiket sem vették figyelembe és azokat többnyire válasza sem méltatták.

Ehhez az eljárási módhoz képest a trianoni szerződés területi rendelkezéseit is úgy állapították meg a békekonferencián, hogy az öt győztes nagyhatalom (Anglia, Észak-amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Japán és Olaszország) fődelegátusaiból alakult bizottságot – amely végső fokon döntött a békeszerződések rendelkezéseinek megállapításánál – a cseh, szerb és román kiküldöttek részletesen tájékoztatták Közép-Európa földrajzi, néprajzi és gazdasági viszonyairól és történelmi adottságairól s a nagyhatalmaknak a versailles-i szerződés kidolgozása és az egymás közötti nézeteltérések elsímítása közben kifáradt, de a közép-európai viszonyok felől különben is tájékozatlan képviselői, jóhiszeműen, igaznak fogadták el a velük szövetséges kisantant-államok által előterjesztett adatokat és ezek alapján lényegében hozzájárultak a javasolt határokhoz.

Ma már a békekonferenciának nyilvánosságra került anyagából, a megjelent emlékiratokból és főként a tárgyalásokról készült gyorsírói jegyzetekből minden kétséget ki-

záró módon megállapítható, hogy a kisantant kiküldöttei és közöttük elsősorban Beneš, cseh külügyminiszter, oly hamis adatokat terjesztettek a békekonferencia elé, amelyeket még [a] saját erőszakos népszámlálásaik során készült statisztika is számos vonatkozásban megcáfolt.¹⁴

A békekonferencián előadott valótlanságok közül csak példaszerűleg említem Beneš 1919. február 5-én tartott felszólalásából azt a részt, amely szerint Felső-Magyarország már a X. században is része volt a csehszlovák államnak s ott a lakosság az évszázadokon át tartó magyar elnyomás dacára is megőrizte cseh nemzeti érzését. Ugyanekkor mondtotta azt is, hogy a cseh és tót népnél a közös nyelv mellett azonosak a vallási viszonyok és a lelki adottságok. Előadása szerint a Budapest környéki falvakban legalább 150 000 szlovák él, Csehszlovákiába az új határok folytán kb. 650 000 magyar kerül s ezzel szemben még mindig 450 000 csehszlovák marad Magyarország területén, sőt a békekonferenciához intézett egyik későbbi beadványában azt állítja, hogy a Magyarországon maradó szlovákok száma 638 000. A földrajzi megtévesztésekre elég azt a közismert példát felhozni, hogy a Sátoraljaújhely melletti Ronyva patakot, mint „hajózható folyamat” ajánlották alkalmas magyar–csehszlovák határnak.

Magyar nemzeti szempontból, revíziós igényeinknek a nyugati államokban való alátámasztására, igen fontos volna a békekonferencia elé terjesztett hamis adatoknak mielőbbi feldolgozása és rendszerbe foglalása, mert az ezek által elkövetett sorozatos megtévesztések is azt igazolják, hogy a nagyhatalmak képviselőit még közvetlen a győztes háború utáni lelkiállapotban is csak úgy tudták rábírni Magyarország jelenlegi határainak elfogadására, hogy őket Magyarország történelmét, földrajzi helyzetét, továbbá nemzetiségi és gazdasági viszonyait illetően félrevezették.

Ilyen körülmények között hiába tiltakoznak a kisantant-államok az ellen, hogy országaik területének revízióját érintő kérdésekről tárgyaljanak egymás között a nagyhatalmak, mivel felfogásuk szerint róluk-nélkülük úgysem lehet határozni, s az ilyen eljárás szerintük nem volna összeegyeztethető a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának szellemével s nem különösen annak 10. cikkével. *A békekonferencián valótlan adatokkal megtévesztett nagyhatalmaknak képviselői teljes joggal követelhetik annak a szerződésnek revízióját, amelynek területi rendelkezéseihez a konferencián igaznak elfogadott, de valójában hamis ténybeli adatok alapján járultak hozzá.* Sőt, amint meggyőződtek arról, hogy valótlan adatokkal megtévesztették és félrevezették őket a békekonferencián, a cessante causa, cessat effectus elvénél fogva, egyenesen erkölcsi kötelességük a szerződés revíziója iránti lépéseket folyamatba tenni, mert az emberi civilizáció elsődleges hordozói, a nyugati nagy kultúrnemzetek nem védhetnek és tarthatnak fenn szélhámoskodás és hamisítások révén létrejött igazságtalan nemzetközi állapotokat.

Teljes mértékben aláírjuk, hogy a nemzetközi jog és a nemzetközi érintkezés biztonsága a fennálló szerződések tiszteletben tartásán nyugszik. Ahhoz azonban, hogy a nemzetközi szerződések szentsége korlátlanul érvényesülhessen, a formailag érvényes szerződéseknek egyrészt legalább bizonyos minimális erkölcsi alappal kell bírniuk – tehát nem képezheti azoknak alapját tévedés vagy megtévesztés –, másrészt pedig a szerződések rendelkezéseit a szerződő feleknek kölcsönösen kell teljesíteniök.

A békekonferencián megtévesztett nagyhatalmak annál is több joggal kívánhatják a trianoni szerződés revízióját, mert a fenti öt pontban ismertetett különleges ténykörülmények és szerződésszegések az Egyezségokmány 19. cikkén kívül is jogalapot és módot nyújtanak a trianoni szerződés revíziójára. A nagyhatalmaknak a békekonferencián hamis adatokkal való megtévesztése, a Szövetséges és Társult Főhatalmak által a Millerand-féle kíséreléssel tett ígéreteknél be nem váltása s a kisantant államainak sorozatos szerződésszegése folytán joggal vitathatjuk a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek eredeti érvénytelenségét, vagy legalábbis megtámadhatóságát.

E vonatkozásban utalhatunk egy frappáns francia analógiára. Van egy francia nemzetközi jogi elmélet, amely szerint Elzász-Lotaringia tulajdonképpen nem a versailles-i békeszerződés megkötésekor, hanem már a világháború kitörésének napján szállt vissza

jogilag Franciaországra, mert a franciák arról 1871-ben, a frankfurti szerződés által, a béke fejében mondtak le. Minthogy pedig a németek az 1914. augusztus 3-iki hadüzenettel „bűnösen” megszegtek a Franciaország által Elzász-Lotaringia átengedésével megvásárolt békét, Elzász-Lotaringia, a német birodalom szerződésszegése folytán, a német-francia háború kitörésekor jogilag visszaszállt Franciaországra. Ennek a fikciónak segítségével főként azt igyekeznek beigazolni a franciák, hogy Elzász-Lotaringia nem annexió, hanem reintegráció révén került vissza Franciaországhoz.

Ehhez az elmélethez hasonlóan *mi is állíthatjuk, hogy a trianoni szerződés területi rendelkezései ma már csak de facto léteznek, nemzetközi jogilag azonban, a kísérőlevélben foglalt ígéretek be nem váltása és a kisantant-államok szándékos szerződésszegései folytán, non existens-nek, vagy legalábbis megtámadhatóknak tekintendők.* Sőt a békekonferencia tagjainak hamis ténybeli adatokkal való megtévesztése folytán vitathatjuk a trianoni szerződés eredeti érvénytelenségét is [sic!].

E felfogás mellett foglalt állást az egyik legkiválóbb nemzetközi jogász, Dupuis is, aki az ún. optánsügyből keletkezett magyar-román konfliktusról írt egyik értekezésében azt fejtette ki, hogy Románia elveszti jogcímét Erdélyre, ha továbbra is alkalmazza azt az agrártörvényt, amelyet a vegyes döntőbíróság ellenkezőnek mondott ki azzal a feltétellel, amely mellett a szuverenitásváltozás létrejött, azaz a trianoni szerződés 250. cikkével.¹⁵ Dupuis-hez hasonlóan De Louter és még számos neves nemzetközi jogász szintén azt vallja, hogy az egész nemzetközi szerződés érvényessége megtámadható, ha valamelyik szerződő fél szándékosan nem teljesíti annak egy vagy több rendelkezését.

Az utódállamok által elkövetett szándékos szerződésszegések is azért képeznek nyomós okot a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek kivételesen sürgős revíziója mellett, mert sem a versailles-i, sem a st.-germain-i szerződés rendelkezéseit nem szegték meg ennyi alkalommal és ily súlyosan a szerződő felek s a Magyarországot környező államoknak következetesen szerződéstipró magatartása folytán a trianoni szerződés nyilvánvalóan nem lehet alkalmas Közép-Európa békéjének fenntartására és biztosítására.

Kétségtelen, hogy a nemzetközi jog ma még nem ad módot a nemzetközi szerződések érvényességének tévedés vagy megtévesztés címén az Állandó Nemzetközi Bíróság vagy más nemzetközi fórum előtt való megtámadására. Hasonlóképpen nem lehet a Nemzetek Szövetségénél sem – az Egyezségokmány 19. cikkének megfelelő módosításáig – lépéseket tenni egy nemzetközi szerződés érvénytelenítése iránt azért, mert az egyik szerződő fél nem teljesíti a szerződésben vállalt kötelezettségeket, például azokat a feltételeket, amelyek mellett a szuverenitásváltozás bekövetkezett valamely területen.

Az Egyezségokmány 13. cikkének 2. bekezdése a választott bírói döntésre általában kiválóan alkalmas vitás esetek közé sorolja ugyan valamely szerződés értelmezését, a nemzetközi jog bármely kérdését, bármely ténynek megállapítását, amely, ha bebizonyul, valamely nemzetközi kötelezettség megszegését jelentené, vagy a jóvátétel terjedelmét és módját, amely ilyen megszegés esetében teljesítendő volna, azonban a 13. cikk első bekezdése szerint a felek maguk állapítják meg, hogy a vitás eset, nézetük szerint, választottbíróági döntésnek alávetendő-e. Ilyen előfeltételek mellett a kisantant államaitól soha nem várható, hogy az általuk elkövetett szerződésszegéseket, saját elhatározásukkal, választottbírói döntésre alkalmas esetnek nyilvánítsák. E vonatkozásban jellemző példát nyújt a múltban a román kormány magatartása, amely az ún. optánsügynek 1923-ban való felmerültekor is elzárkózott az Állandó Nemzetközi Bíróság megkérdezésétől és az a törekvése, hogy az agrárpereket a nemzetközi bírói fórumoktól elvonja s azoknak politikai természetű elintézését, helyesebben mondván elnyomását elérje, állandó maradt.

Módunk volna a békerevízió kérdését a Tanács előtt az Egyezségokmány 11. cikk 2. bekezdése¹⁶ vagy 15. cikke¹⁷ alapján is felvetni, azonban ennek elengedhetetlen előfeltétele a nemzetközi politikai helyzet és erőviszonyok kedvező alakulása.

Köztudomás szerint a Nemzetek Szövetségének Tanácsa nemzetközi politikai szerv, ahol politikai befolyások korlátlanul érvényesülhetnek. A Tanács tagjai pedig nem

meggyőződésük szerint, hanem a kormányaiktól kapott utasításokhoz szigorúan ragaszkodva döntenek el az ügyeket, amint hogy egy periodikusan és bizonyos rendszer szerint működő diplomatakonferenciánál ez nem is történhet másképp. Ennek a körülménynek szem előtt tartása mellett tisztában kell lennünk azzal, hogy a trianoni szerződés érvénytelenségét előidéző jogi okok gyakorlati érvényesítéséhez elsősorban a nemzetközi viszonyok megfelelő alakulása, azaz nagyon kedvező diplomáciai helyzet keletkezése szükséges. Ebben az esetben úgy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa, mint valamely nemzetközi konferencia előtt, az említett jogi okok alapján, a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek érvényessége a siker reményével volna megtámadható.

Ahhoz azonban, hogy ilyen kedvező diplomáciai helyzet keletkezessen és hogy ezeket az érvénytelenségi, illetve megtámadási okokat majd a nemzetközi viszonyok megfelelő alakulásakor eredményesen felhozassuk, célszerű volna, ha a nagy nyugati államok közvéleményének és főleg nemzetközi jogászainak figyelmét már most felhívnánk az egyedül a trianoni szerződés revíziójánál fennforgó különleges jogi szempontokra és hogy ezekre, megfelelő időben, kellő diplomáciai előkészítés után, az állásfoglalásra hivatott külföldi tényezők előtt is rámutassunk.

Ez leginkább azért látszik fontos és szükséges propagandaeszköznek, mert a történelemtudósok, statisztikusok, geográfusok és gazdaságpolitikusok már ismételtelen kifejtették, hogy a trianoni szerződés területi rendelkezései által létesített helyzet ellenkezik az egészséges történelmi fejlődés irányvonalával, földrajzi, nemzetiségi és gazdasági szempontból pedig egyenesen tarthatatlan. E körülmények egyébként is kézenfekvők, könnyen érzékelhetők s a világháború utáni évek eseményei által is teljes igazolást nyertek, ennél fogva ezek felől a külföldi közvélemény is inkább tájékozva van. Korántsem állítható azonban, hogy az irányadó külföldi körök és szakemberek tisztában volnának azokkal a különleges nemzetközi jogi szempontokkal, amelyek a trianoni szerződés elkülönített revízióját jogilag is indokoltá teszik és számára a többi Párizs környéki békeszerződés között e tekintetben is egész kivételes helyet biztosítanak.

•

A fentiek alapján megállapítható, hogy a trianoni szerződés területi rendelkezései sürgős és a többi békeszerződéstől elkülönített revíziójának minden előfeltétele megvan nemzetközi jogi szempontból s azoknak megváltoztatása nem csupán magyar, és nem elsősorban magyar, hanem általános európai érdek, mert anélkül a Duna-medence konszolidációja el nem képzelhető.

Az elmondottakból az is nyilvánvaló, hogy XI. Pius pápának az „Acta Apostolicæ Sedis”-ben 1922. december 27-én megjelent s a békeszerződések igazságtalan és jogellenes rendelkezéseit kemény szavakkal, szigorúan elítélő „Ubi arcano Dei” kezdetű enciklikáját elsősorban a trianoni szerződésre vonatkoztathatjuk. A pápai bulla már 1922-ben megállapította, hogy a világháború utáni szerződések csupán mesterséges papirosbékét teremtettek, amelyek ahelyett, hogy az emberiség nemes irányban való fejlődését mozdították volna elő, növelték és csaknem jogossá tették a reváns és bosszúállás szellemét.

1922 óta még inkább megmutatta a fejlődés, hogy igazi békét csakis a világháború utáni szerződések s elsősorban a trianoni békeszerződés revíziójával lehet megteremteni. Ettől függ a Nemzetek Szövetségének léte és Európa népeinek békés fejlődése. Csak egy igazságos s a népek önrendelkezési jogán alapuló békerevízió teremtheti meg azt a békét, amelyet szent Ágoston oly találóan definiál: „pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo est parium dispariumque rerum, sua cuique loca tribuens distributio.”¹⁸

Az igazi béke valóban nem más, mint helyreállítása egy olyan alapos és igazságos jogrendnek, amelyben minden vissza van téve az őt megillető helyre.

1. A Magyar Jogászegyletben trianoni békeszerződés revízióját tárgyaló ankéton, 1933. március 4-én elhangzott felszólalás.
2. „A Szövetség tagjai kötelezik magukat arra, hogy a Szövetség valamennyi tagjának területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét tiszteletben tartják, és minden külső támadással szemben megóvják. Ha ily támadás vagy fenyegetés esete avagy ily támadás veszélye bekövetkezik, a Tanács megfontolás alá veszi, miként kellene a fent megállapított kötelezettséget teljesíteni.”
3. „A Közgyűlés időnkint felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világképét veszélyeztethetné.”
4. „A Szövetséges és Társult Hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról a gondolatról, amely őket a határok kiszabásakor vezette és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínén megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma lefolytatni, mert ez bizonytalan időre kitolná a béke megkötését, pedig ezt egész Európa sóvároga. De, majd ha a Határbizottságok megkezdtek munkájukat, ha úgy vélik, hogy a Szerződés intézkedései, mint fentebb mondtuk, valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy, ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamelyik Határbizottság kívánatosnak mondja. A Szövetséges és Társult Hatalmak bíznak benne, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan határvonal kiigazítására, ha azok ellen alapos ellenvételet lehet tenni.”
5. „Az egyesült és társult Hatalmak úgy vélik, hogy ez a szerződés (a későbbi versailles-i szerződés) nemcsak igazságos rendezését jelenti a háborúnak, hanem meg is teremti azt az alapot, melyen Európa népei a barátság és az egyenlőség jegyében tovább együtt élhetnek. A szerződés egyúttal létrehozza a minden nemzetközi problémának tárgyalás és megegyezés alapján való békés szabályozására szükséges szervet, ami lehetővé teszi azt is, miként legyenek időről időre még az 1919-iki megállapítások is módosíthatók olyképpen, hogy ezek az új tényekhez és körülményekhez alkalmazva alakíttassanak át olyan mértékben, ahogyan a változások azt megkívánják.”
6. Németország elismeri és szigorúan tiszteletben tartja Ausztria függetlenségét azon határok között, amelyeket ezen ország és a Szövetséges és Társult Hatalmak között megkötendő szerződés megállapít; elismeri, hogy e függetlenséget kizárólag a Nemzetek Szövetsége Tanácsának beleegyezésével lehet átruházni.
7. „Igaz, hogy a magyar Béke delegáció azzal érvel, hogy a Békefeltételek sehol sem rendelték el népszavazást. Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla (?), hogy, ha ez a megkérdezés az őszinte véleménynyilvánítás teljes biztosításával történne, nem vezetne számbavehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat.”
8. A trianoni szerződés 239. cikkének g) pontja: „A Magas Szerződő Felek megállapodnak abban, hogy a Vegyes Döntőbírótság határozatait végérvényeseknek tekintik és állampolgáraikra kötelezőkké teszik.”
9. „A rutén területre vonatkozó elhatározásukban a Szövetséges és Társult Hatalmak teljes tudatában voltak a felmerült nehézségeknek. Elfogadták a rutén föld és a Cseh-Szlovák állam egyesülését az utóbbi állammal kötött szerződésben. Ez az állam különös módon biztosítja a rutének autonómiáját. Megegyeztek a Cseh-Szlovák állammal abban, hogy a szerződés intézkedéseit, amennyiben azok a néprajzi, vallási és nyelvi kisebbségekre vonatkoznak, a Nemzetek Szövetsége védelme alá helyezik. A Szövetséges és Társult Hatalmak úgy vélik, hogy a köztük és a Cseh-Szlovák állam közt létrejött szerződés a rutén autonómikus tartomány népességének megadja a lehetőséget arra, hogy kívánságait nyilvánosan kifejezhesse. A Hatalmak a legkomolyabb figyelemmel lesznek ennek a népességnek a jövőben nyilvánított kívánságaira. Egyébiránt a Nemzetek Szövetségének Szerződése a Szövetség Tanácsa minden tagjának jogot ad arra, hogy a St. Germain-en-Laye-ben, 1919. szeptember 10-én a Szövetséges és Társult Főhatalmak és a Cseh-Szlovák állam közt kötött szerződést aláíró hatalmainak figyelmét bármely, a rutén területre vonatkozó, figyelmet érdemlő kérdésre felhívja.”
10. „Ily körülmények közt a Hatalmak úgy vélik, hogy a határszéli lakosság érdekei teljes mértékben biztosítva vannak. Ami az ilyen szuverénitás alá kerülő magyar népszigeteket illeti, a Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén állam részéről már aláírt és a Cseh-Szlovák állam részéről már ratifikált, a kisebbségek védelmére vonatkozó szerződések ezeknek érdekeit teljesen biztosítják.”

11. „Magyarország, amint azt a Szövetséges és Társult Hatalmak már megtették, elismeri a Cseh-Szlovák Állam teljes függetlenségét, amely Állam magában foglalja a ruténeknek a Kárpátoktól délre fekvő autonóm területét.”
12. „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a Román Állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.”
13. Paul Fauchille: *Traité de droit international public*. Tome II. *Guerre et neutralité*. Paris, 1921, Rousseau, 1034. o.
14. Lásd erre nézve Czako Istvánnak *Gyorsírói feljegyzések a trianoni béke létrejöttéről* c. tanulmányát a *Magyar Szemle* VIII. kötetében (1930. március, 301–308. o. és 1930. április, 391–400. o.), amelyben David Hunter Miller *My Diary at the Paris Peace Conference* c. 20 kötetes munkájának magyar vonatkozású részeit ismerteti.
15. René Dupuis: *Le différend Roumano-Hongrois au Conseil de la Société des Nations en septembre 1927*. *Revue de Droit International*, 1927. octobre-novembre-décembre, 960. o.
16. „Kimondatik az is, hogy a Szövetség minden egyes tagjának jogában áll a Közgyűlés vagy a Tanács figyelmét barátságos módon felhívni a nemzetközi viszonyokat érintő minden oly körülményre, mely azzal fenyeget, hogy megzavarja a békét vagy a nemzetek között a jó egyetértést, amelytől a béke függ.”
17. „Ha a Szövetség tagjai között olyan vitás eset merül fel, amely szakadásra vezethetne és amely a 13. Cikk értelmében nem esik választottbírói eljárás alá, a Szövetség tagjai megegyeznek abban, hogy az ügyet a Tanács elé terjesztik. Az ügynek a Tanács elé terjesztéséhez elegendő, ha a felek egyike a vitás eset fennforgását bejelenti a főtitkárnak, aki minden szükséges lépést megtesz a tüzetes nyomozás és megvizsgálás érdekében.” etc.
18. *De civitate Dei*. Liber XIX, Caput XIII. [Az utolsó szó helyesen: *dispositio*. Magyarul: „Minden dolgok békéje a nyugalom rendje. A rend állapítja meg a külön- s különféle dolgok helyét.”

Szekfü Gyula: Három nemzedék és ami utána következik¹ — Részlet (1934)

1933 Szilveszter napja. Tünődve forgatom az előző lapokat, melyeket a futó élet immár szinte másfél évtized távolában hagyott mögöttem. Nem panaszkodhatom az elmúlt évekre: sok munkaerőt, munkaképességet és bizonyára több munkaalkalmat hoztak számomra, mint sok más embernek; sok ellenség mellett sok barátot is, akiket talán nem is ismerek, de akik mégis baráti készséggel, szívesen mennek velem végig a gondolat útjain, melyeken sorsom vezet. Némi rezonancia, ha nem is hangos és közeli, de a helyeslésnek messziről jövő, éppen hogy megérthető suttogása: ez is nagy dolog a mai anarchia világában a dolgok egy magányos szemlélője számára.

Tünődve lapozok tovább. Soha nem éreztem magamban hivatást sem prófétának, sem vezetőnek, egyszerű megfigyelője voltam a régmúltnak, a közelmúltnak és a jelennek. Ha könyvem hangját mégis „homiletikusnak”, s érzelemtől hevültnek találták, lehet, hogy ez egy pillanatnyi gáttörés eredménye volt, mely elmosta a historikus külső nyugalomát és nyíltan napvilágra vetette a kollektív erőket, melyek középpontjában áll és dolgozik műhelyében minden nemzeti történetész. Megakad szemem az utolsó sorokon: „vétkesek és betegek voltunk és vagyunk, s bajainkon kisebb kezdemény nem, csak lelki megtisztulás, belső átalakulás segíthet”. Amit itt kívántam s ami nem egyéb, mint Széchenyi István százesztendőss kívánságának gyarló ismétlése, vajon bekövetkezett-e, s vajon én, mint az emberi történetek figyelője hihettem-e komolyan, hogy ez a katarzis be fog következni?

Ha őszinte akarok lenni önmagamhoz, akkor most, tizennégy év elmúltával, valami naiv racionalizmusban kell magamat elmarasztalnom. Népek életében nem látható az az osztó és büntető igazságszolgáltatás, mely rendezett társadalmakban a közt érintő bűnökre szabály szerint meghozza a bűnhődést. Nagy bűnökbe esett népek gond nélkül élvezik a gonoszítottak árán megszerzett hatalmat, biztonságot és jólétet, anélkül, hogy a bosszuló Isten haragjától tartanának. Isten a történelemben nem büntet sze-

Ötödik könyv
Trianon óta

münk láttára és nem fogjuk láthatni, amint egykor az elmúlás ugyanazon temetőjében nyugszik a hatalmas elnyomó és az elnyomott szenvedő. S ha a bűnre nem jön láthatóan bűnhődés a nemzetek körében, akkor az sem tartható valószínűnek, hogy a helyes útról letért nép felismerje tévelygését és sietve visszatérjen a lelki megtisztulás, a belső átalakulás útjára.

Mindenképpen naiv dolog lehet feltenni, hogy egy már kifejtett, nézeteiben megálapodott nemzedék ily morális meggondolásokból változtasson magatartásán. Nem kevésbé ártatlan elképzelés azt hinni, hogy ez a férfikora delére jutott nemzedék átadja hatalmát az utána következőknek, csak azért, mert a fiatalabbak esetleg egészségesebb gondolkodásúak és a nemzetet biztosabban vissza tudják vezetni a helyes útra. Mindezt nem lehetett hinni a történet termő talajának, az emberi életnek ismerete alapján s mindez – nem is következett be az utolsó másfél évtized folyamán.

Ha most le akarom rajzolni e közelmúlt, helyesebben: jelen, szellemi irányait, a világoslátás érdekében óvakodnom kell a hevülettől. Mert elég egyetlen ily lelkes illúzió, hogy az egész történet szemlélet hamissá váljék. Lehet, hogy ismét önkinzó látvány lesz lelki képünket megtekinteni; a röntgenkép éppoly kevésbé kelti a szép és a megnyugtató benyomását, mint a németalföldi művészet realisztikus alkotásai. A tényekhez nem illő rózsás színezéstől tartózkodnom kell s magamra kell vállalnom, ha nem akarom a régmúlt hangulatot mesterségesen új életre keltetni, a hangváltotatásnak ugyanazon munkában kellemetlenül ható hibáját is. A továbbiakban megkísérlem forró fej nélkül felsorolni adataimat és feltárni az összefüggéseket.

Abbahagyom a lapozgatást. Mindjárt itt az új esztendő és mindjárt megszólal a büszke Lakihegyen át a rádió s egy férfias meleg bariton szeretettel üdvözlö a fehér lepel alatt nyugvó magyar falvak és tanyák becsületes népét, mely a jövő évben nagy lépéssel közelebb fog érni a nemzeti kívánságok megvalósításához. A szép jókívánságot a falvak népe nemcsak azért nem hallja, mert nincs pénze a rádió-előfizetésre, hanem azért sem, mert a telet munkahiányban, szegénységben és nélkülözésben gondolatok nélkül tölti.

Kölcsenek, a szent öregnek ma is igaza van: haladás a matériában, – a szép frázisok ma már égig nyúló büszke acéltornyokról hullanak szét, mindent betöltve, az országban, de: haladás a lélekben, semmi – vagy nagyon kevés, vagy inkább csak jó szándék, semmint maradandó cselekedet. A szép beszéd ma is rendesen annak esik jól, aki elmondja, és ritkán használ annak, akinek elmondják; viszont a magyar szegénység, Széchenyi kilencmillió hű és jó jobbágyának Trianonban megfogyatkozott unokái ma is várják az új esztendőt.

Ennek a könyvnek hátralévő lapjai mindennemű retorikát nélkülöző, száraz előadást fognak tartalmazni.

1. *Állam és nemzet* Államunk a megcsonkított Magyarország, amint ezt az 1920. június 4-i békeszerződésnek nevezett trianoni diktátum megállapította. Ez a kifejezés: megcsonkított ország, messze elmarad a borzalmas valóságtól, s inkább maradék-országnak kellene neveznünk hazánkat, amióta Trianonban alá kellett írunk a szerződést, mely Magyarország 325 000 négyzetkilométer területéből 232 000-et elvett és csak 93 000-et hagyott meg. A régi Magyarországból Románia sokkal nagyobb területet kapott, 103 000 négyzetkilométert, semmint a trianoni Magyarország. Hasonlóképpen végtelen veszteségeket szenvedtünk népesség dolgában: Magyarország lakossága a világháború előtt majdnem 21 millió lélek volt, s ebből a mai csonka országban mindössze 7 615 000 maradt meg. A magát magyarnak valló, kereken tízmilliónyi emberből az új, kis Magyarország határain belül csak 6 600 000-et hagyott meg Trianon, a többi, 3 300 000-et szétoztotta idegen államok között, melyekben velünk ellenséges népfajok az uralkodók, a többségi nemzetek. A magyarságnak tehát nem kevesebb mint 33%-a egyszerre elnyomott kisebbségi sorsba süllyedt le.²

Bármennyire szembeötlő az analógia, mely a trianoni felosztás és a között van, mely 1541 után, a török hódoltság és az erdélyi fejedelemség kialakulásával osztotta három-



felé az addig mindig egységes magyarságot: az utódállamoknak Trianon óta folytatott politikája bebizonyította, hogy az új felosztás még sokkal súlyosabb feladatok elé állította a magyarságot, semmint a török korszakbeli. A török csak politikailag vette birtokába országunkat, s bármennyire súlyosan nehezedett is uralma a magyar parasztra, a Magyarországra küldött szpáhi, a földbirtokos mindig idegen maradt, s a rájasorba süllyesztett régi lakosságnak meghagyta földjét és régi életmódját és csak a hódoltság második századában próbálta meg, hogy az elpusztult magyar lakosság helyébe oláhokat és rácokat telepítsen be. Ezzel szemben Trianon óta csehek, oláhok és szerbek egyaránt felforgatták a birtokviszonyokat, s a kereseti lehetőségeket és nemcsak a magyar nagybirtokost, tisztviselőt, vállalkozót tettek földönfutóvá, hanem tisztán nacionalista szempontokat érvényesítő földreformjaikkal a magyar földet is idegenek: cseh intelligencia és agrárlakosság, oláh urak és középosztály, oláh és szerb parasztok tulajdonává tették. Ezzel egyidejűleg a leszakított területek magyar városai is megakadtak nemzeti fejlődésükben: a magyar hivatalnokok, vasutasok, iparosok kényszerű elvándorlása megnyitotta az utat a betóduló nem magyar vidéki lakosság számára, minek következtében az egész leszakadt terület nemzeti viszonyai gyökeresen megváltoztak a magyarság hátrányára. Ehhez képest folyvást, fel nem tartóztathatóan esik is ott a magyarság száma: míg a Csehszlovákia kezébe esett Felvidéken a megszállás kezdetén még elérte az egymilliót, most már alig több 760 000-nél, majdnem hasonló a helyzet Jugoszlávia és Románia területén is.

A feldarabolás gonosztettével szemben a magyarság most kétségtelenül egységesebben reagál, semmint a török korszakban. Zápolyai János, ki a hódító ellenfélnek kezét csókolt és támogatásával tartotta fenn önmaga uralmát, nem akadt Trianon után. Igaz, hogy az októberisták főként francia és szerb viszonylatban nem egyszer méltatlan formában tárgyaltak és a nemzeti önérzetet megszegyenítő magaviseletet tanúsítottak, de ez szinte ártatlan dolognak minősíthető azon politikához képest, mely a török kor századaiban mindegyre hozzájárult – akarva vagy nem akarva – Magyarország szétdaraboltságának fenntartásához és meghosszabbításához. Trianon területi rendelkezéseivel szemben a forradalmak elbukásával egységes közvélemény alakult ki, mely a nemzet minden társadalmi vagy pártpolitikai tagoltságától függetlenül él, s mint ilyen, ma is egyik leg-

nagyobb biztosítéka a magyar nemzet jövő felemelkedésének. Bármily mélyek is közöttünk a belső ellentétek, s bármily gyűlölségek sarjadoznak is ki mai közéletünkben, mely ebből a szempontból jobbnak alig tartható a korábbi időknél, abban mindnyájan megegyezünk, hogy nemzeti céljaink között legelső helyen áll Trianon eltüntetése, s területi épségünknek valami módon helyreállítása. Azok az egyének, akik a revízió útján vezetni képesek, minő volt Apponyi Albert és most Bethlen István, pártpolitikai gyűlölségektől is megszabadulnak, bizonyítékául annak, hogy ebben a kérdésben egyetlen vélemény van az egész mai Magyarország területén.

Eltérés itt nem objektív nézetekben mutatkozik, hanem pusztán vérmérsékletek szerint. Vannak hevesvérűek, forrófejűek, akik a bennünket körülfogó trianoni ércfal ledöntését közeljövőben várják, amiből természet szerint az következik, hogy a revízió érdekében sem különösebb pozitív lépéseket, még kevésbé nemzetpolitikánk rendszerének megváltoztatását nem látják szükségesnek. Ezek voltak azok, akik korábban évről évre, aratásról szüretre, s onnan tavasz nyíltára várták a nagy változást, vagy utóbb éveken át egy jóindulatú angol lord pártfogásában bizakodtak. És a derűs optimizmus, mely senkitől sem kíván áldozatokat, ragadós természetű; innen van, hogy közönségünk széles rétegei hajlandók a trianoni szégyen és nyomorúság fennállását rövid időre maximálni; miután pedig ez a hit népszerű és terjed, az is érthető, hogy a hírlapirodalom is magáévá tette és az üzleti gondolkodásnak és hazafias érzésnek a zsurnalizmusra annyira jellemző keverékével nem mulasztja el időnként kihirdetni, hogy Trianon revíziójához még soha oly közel nem álltunk, mint épp az adott időpontban. Amiben igaza is lehet, hiszen a revízió jövőbeli jelenség lévén, minden ma közelebb áll hozzá, semmint a tegnap. A népszerű idea körül azután rendkívüli mozgalmasság fejlődik ki: a revízióknak vannak specialistái, akik angol vagy más külföldi „barátaik” elejtett szavait közvetítik a magyar közönséghez, s azokból augurokként kedvező jóslatot olvasnak ki; vannak viszont olyanok is, akik a külföld felvilágosítására specializálják magukat és különböző nyelveken propagandaműveket adnak ki, vékony füzetektől elkezdve több kötetes díszmunkákig, melyeknek csak az a bajuk, hogy propaganda természetük messziről lerí róluk, minél fogva idegen ember éppoly kevésbé veszi kezébe, amint hogy mi magunk sem vagyunk hajlandók más népeknek világosan propaganda iratait kezünkbe venni. A Trianon elleni publicisztikai mozgalomnak nagyjában egy tévedése van: önmagunkat, magyarokat, akar meggyőzni, s módszerei és érvei egyaránt csak ennek a célnak felelnek meg, holott önmagunk meggyőzésére, hála Istennek, semmi szükségünk nincs, hiszen Trianon elítélésében és a revízió kívánságában mindnyájan egyek vagyunk.

Igaz, hogy ez az optimista hullám, mely a lelkeket időnként előnti, fel is emeli őket a hazafias érzés oly magaslataira, melyekre a valóság göröngyös útján egyszerűbb lelkek aligha tudnának feljutni. S az is kétségtelen, hogy egy nemzeti társadalom erős hite önmagában véve is nagy érték, s ha egyszer megvan, más ideák vagy gyakorlati szükségletek szolgálatában is könnyen alkalmazható. Másrészt lehetetlen, Széchenyi eszméit irányadóknak véve, fel nem ismernünk, hogy ez a holnapvárás, mely fájdalomszobrok felállításában, s hasonló külsőségekben merül ki, anélkül, hogy a nemzetet naponkénti munka és áldozat elé állítaná, csak akkor nem veszedelmes, ha a revízióval tényleg mint igen közeli eredménnyel számolhatunk. Ellenkező esetben a tétlen optimizmus nemzeti veszedelmet jelenthet.

Azt jelenthet egyszerre két szempontból is: a leszakadt magyarság és a nem magyar nemzeti kisebbségek dolgában.

Trianoni csonkaságunk optimista szemléltői az egészet átmenetinek ítélve, a leszakadt hárommilliónyi magyarság érdekében organikus munkára alig gondolnak. Minek is tennék ezt, hiszen már közel az idő, amikor ezek újra vissza fognak kerülni hozzánk, s addig úgyis megélnek, amint megéltek ez utóbbi évtizedek alatt is. Másrészt vannak, akik ezt a tétlenséget a másik pólusra állva igazolják: ha rövid idő alatt vissza nem tudjuk őket kapcsolni, akkor az eléggé ismeretes cseh, oláh, szerb kisebbségi metódusok következtében a leszakadt magyarság úgyis elpusztul, a többségi nemzethez asszimilá-

lódik, s mivel Trianon fennállása alatt nincs hatékonyabb eszközünk fenntartásukra, úgysem tehetünk semmit, — más szóval kell, hogy magukra hagyjuk leszakadt testvéreinket. A gyakorlatban optimista és pesszimista felfogás ugyanazon eredménnyel jár: nemzeti társadalmunk alig ismeri a szomszéd államokban élő magyarság kisebbségi sorsát, alig érdeklődik valóságos bajai iránt, kulturális fejlődése iránt is közömbösséget tanúsít és immár másfél évtizede tűri, hogy a trianoni politikai határok mindinkább kulturális határokká is alakuljanak, melyeken túl a csonka országitól egyre eltérőbb színezésű magyar kultúra él és fejlődik. Az eltérő színeket vizsgálatunk további folyamán fogjuk megtekinteni; most legyen elég arra rámutatni, mily lehető az eltávolodás és részben az elidegenedés veszedelme az itthoni és a leszakadt nemzetrészek közt a mai határ további fennállása esetén. Ezen a ponton alig szolgálhat mentségünkre az a brutális uralmi módszer, melyet a szomszéd államok alkalmaznak határainkon, eltöltve területükön az anyagi segítség és szellemi termékek mindennemű bevitelét. Ha nem számíthatunk is arra, amit például a romániai oláh társadalom 1914 előtt mindenkor megtehetett, hogy tudniillik önmaga alimentálja a határon túl élő testvéreinek iskolai és kulturális szükségleteit, ha a mai bukaresti kormány nem engedné is meg erdélyi magyarjaink hasonló anyagi támogatását, mégis a szeretet találékony és több módját és eszközét próbálhatná társadalmunk a leszakadt nemzettek állandó és komoly támogatásának. Hogy ez a ténylegesen megfigyelhető eltávolodás egykoron minő kárára lehet a magyarságnak, ezt jobb most elhallgatni.

De nem kisebb veszélyeket rejt magában a Trianon fennállását illető optimizmus a kisebbségi viszonylatban. Hozzáértők előtt ma sem titok már, hogy a Magyar Birodalom volt nemzetiségei 1918 óta külön államalakulatokba kerülve, ott önálló nemzeti és állami életet élve, ebben a tekintetben is elérték a magyarság fejlődését. A nacionalizmus európai korszaka, mely számunkra már a XIX. század első felében kiteljesedett, az akkor még gyermekkorukat élő tótok, oláhok, szerbek számára csak most hozta meg a teljes nemzeti öntudatot, melyet politikai, anyagi, kulturális tereken visszafejleszthetni: alig volna lehetséges. A régi Magyarországon még csak egyetlen férfi korbéli nemzetegyeniség élt, a magyar, s mellette a többiek gyermekcipőben jártak vagy sihederkorban felelőtlenkedtek, — a Trianon megszüntetésével, a történet ritmusában majdan újra előálló Magyar Birodalomban már mindnyájan férfiak lesznek, akik közt, Bethlen István gróf megállapítása szerint is, a magyar csak primus inter pares lehet. Erre a szerepre most kellene készülnünk, de az optimista szemlélő számára, aki Trianont csak pillanatnyi rongynak, következéskéüli átmeneti állapotnak tartja, nem áll fenn az előkészület, a szerepváltás szükségessége. Lelke mélyén talán senki se gondolja, hogy a nemzeti és állami élet tovább fog folytatódni, ahol 1918-ban megszakadt, de viszont e forróvérűek közt olyan is kevés van, aki szemébe merne nézni a kérdésnek, miként fog államéletünk alakulni, ha annak kereteibe ily felnöött kisebbségek is vissza fognak kerülni.

Anélkül, hogy a jövő lehetőségeit bármiként is érinteném, s akár az Új Hungária-konstrukciót,³ akár Bethlen gróf legújabb elképzelését⁴ jellemezném, könyvem vezető-eszméje, a Széchenyi-féle nemzetiségi fogalom szempontjából arra kell rámutatnom, hogy az optimista felfogás egyenes folytatása annak a külsőséges nemzeti koncepciónak, mely Széchenyinek, Deáknak, Eötvösnek és az emigráció Kossuthjának nézeteit félretolva, a harmadik nemzedékben állandósult és egyeduralomra jutott. Már az a sajnálatos jelenség, hogy az államhatárokon kívül szorult magyarságon az optimisták serege érzelmi nyilatkozatokon túl nem tud segíteni, ebből az öröklött külsőséges nemzetképéből magyarázható, mely nemzet- és államhatárt egynek vesz és a határokon kívül maradt testvért, öntudatlanul bár, de éppúgy elmellőzhetőnek tartja, mint a határokon inneni kisebbséget. Ebben a Trianon határai közé szorult magyarság akár régi és újabb, legújabb európai példákat követhetne. A nemzetállam fogalma és következményeinek az államhatárokon belüli kizárólagos levonása, tudjuk, a nacionalizmus egész európai korszakában elterjedt, sőt egyedül uralkodó doktrína volt, s azt is megtanultuk, hogy kisebbségvédelem csúfjára, humanizmus gúnyjára csehek és szerbek, államaikban szinte

tényleges minorítások, éppúgy nemzetállami célokat tűztek ki maguk elé és valósítanak meg tüzzel-vassal, akár a lengyelek és oláhok, vagy a németek és franciák. Általános európai szempontból tehát éppen nem vethető az optimistáknak szemükre a háború előtti konstrukcióhoz ragaszkodásuk, de annál inkább a mi nemzeti céljaink szempontjából. Ahelyett, hogy itt saját magam beszélnek, aki politikától végre is távolálló ember vagyok, a kisebbségi kérdéseknek alakításra hivatott szakemberét, gróf Bethlen Istvánt szóltatom meg, akinek szavaiban olvasóim bizonyára felismerik a Széchenyi-féle lelki koncepcióját a magyar nemzetiségnek. Bethlen kézen fogja azokat a „magyarokat, akik csak a magyar glóbuszt nézik és látóképességük a magyar Alföld peremén túl nem terjed” – amilyenek a tölem optimistáknak nevezettek is – és rövid pillantást vetet velük „az ország határain kívül a nagyvilágra”.

„Az a súlyos élethalálharc, melyet magyar testvéreink a tőlünk elszakított területeken elnyomóikkal szemben folytatnak, ahol nemcsak kultúrájuk, nyelvük és nemzetiségük megtartásáért folyik ez a küzdelem, hanem a mindennapi kenyérért, életük gazdasági alapjaiért, vagyonukért, a magyar birtokért, ipari vállalatokért, kereskedelemért és a pusztá életlehetőségeikért, amely harcban az egész világ előtt, Genfben és más helyeken nekünk (azaz a csonka országbelieknek) kell a kisebbségek jogait védenünk, kérдем, nem teszi-e ez a küzdelem szükségessé, hogy megtámadhatatlan erkölcsi alapon álljunk és senki se vethesse szemünkre, hogy vizet prédikálunk, de bort iszunk és hogy a magyar kisebbségek jogait reklamáljuk, de magunk sem adjuk meg ezt saját kisebbségeinknek, amit másoktól számunkra követelünk. Vagy nem rontanók-e le revíziós törekvéseink alapját azzal, ha szűkkeblűen és kicsinyesen járnánk el bent az országban az ott lakó kisebbségekkel szemben, nem gondolván meg, hogy a tőlünk elszakított nem magyar ajkú testvérnépekre az ilyen szűkkeblűség, akármennyire visszavágyanak is hozzánk, mégis csak eltaszítólag hatna vissza.”⁵

Hogy pedig az ilyen intelemre mennyire szükség van, s hogy a határokon át nem néző optimisták mily nagy számmal vannak és mennyire képesek nézetüket kisebbségi viszonylatban érvényesíteni, erről szintén Bethlen István gróftól értesülünk, aki szerint „különösen a vidéki magyar intelligenciának, a papok, tanítók, jegyzők, szolgabírák és a vármegyék vezetőinek egy része azzal véli hazafias kötelességét teljesíteni, ha befolyását nyíltan vagy burkoltan olyan irányban érvényesíti, hogy a német anyanyelvű gyermekek népiskolai oktatásánál a német nyelv lehető csekély mértékben érvényesüljön, vagy hogy felolvasó estéken és más egyházi kulturális összejöveteleken egy német szó se hangozzék el. Az ilyen felfogásúak szeretnek azután pángermánnak deklarálni mindenkit, aki német kultúregyletet látogat vagy propagál, aki német lapot járat stb.”⁶

Az optimista szemlélet tehát egyszerre több viszonylatban is nehézséget okoz mai, trianoni bonyolult viszonyaink között: itthoni nem magyar nemzetiségeinkkel, elsősorban a németiséggel szemben – ez a jelenre vonatkozik; a jelenre és jövőre nézve a leszakadt magyarsággal szemben, s a jövőben, a mi óhajításunk szerinti fejlődés esetén, a volt (és jövőendő) magyarországi kisebbségekkel szemben. [...]

5. A leszakadt magyarság

Közvéleményünknek ez a kérdés mindennapi témája és mindennapi keserősége. A trianoni határokon belül mindenkinek van valami fogalma azon embertelen elnyomásról, melynek a békeszerződés a magyar nép egyharmad részét idegenek jármában kiszolgáltatotta, – hogy a leszakadt magyarság sorsa sajnálatraméltó s hogy azon mindenképpen segítenünk kell, ebben az egész trianoni magyar közvéleménynek egységes a hangulata.

Ez a hangulat azonban inkább érzelmi elemekből szövődött össze, az érdeklődés ritkán hatol túl az általános meghatottságon és nemigen veszi számba a tényleges viszonyokat, melyek a leszakadt magyarság kebelében kifejlődtek.

Vannak kitűnő szakembereink, akik a kisebbségi magyarság életét pontosan figyelemmel kísérik s akik tapasztalataikat a külföld számára is hozzáférhetőkké tették. Szász Zsombornak angol könyve, melyben az erdélyi magyarság elnyomását mutatta ki objektív adatokkal, az az erő volt, mely Romániának, mint európai számba vehető ál-

lamnak hitelét először ingatta meg az angolszász népeknél; hasonlóképp kitűnő adatgyűjtéssel nagy eredményt ért el cseh–tót viszonylatban Steier Lajos munkássága, főként a csehek tízéves felvidéki uralmáról szóló nagy német könyve,⁷ – azonban boldogult Jancsó Benedeknek, Szász Zsombornak, Steier Lajosnak, délszláv viszonylatban Bajza Józsefnek hazai munkássága itthon széles körökhöz alig, inkább csak a nagy műveltségű elithez és újabban az ifjúsághoz hatolt el; a hírlapirodalomnak nem egy kisebbségi „szakértője” pontosan az ellenkező ismeretekkel és adatokkal tölti a nagyközönség fejét, mint amit ezek a cseh, oláh, szerb, horvát publicisztika és irodalom ismeretével megállapítanak. Kesergés és szorongás és bosszú és eburafakó tehetetlen öklörázáson túl hírlapjainktól vezetett közönségünk nemigen tudta eddig megközelíteni a leszakadt magyarság problémáját s azok a szervek is, melyek a revízió kérdésének népszerűsítésével foglalkoznak, mindeddig kívülhagyták érdeklődési körükön a leszakadt területeken élő magyarság s a rajta uralkodó „államnépek” viszonyának reális szemléletét.

Így eshetett meg, hogy az itthoni közvélemény lassanként elmaradt a határokon túli fejleményektől s ma már alig van tudomása arról, mennyire más gondolkodási formák élnek a leszakadt magyarságban, amelyek a kölcsönös megértést mindinkább megnehezítik.

A fejlődés kezdettől fogva kellett, hogy eltérő irányokat vegyen határon innen és túl, mert a leszakadt magyarság nem ment keresztül sem az ellenforradalmi hangulaton, sem az annak megüledéséből származó ún. keresztény felfogáson, sem pedig mindkettő végleg formalisztikussá alakulásán, azon a szellemiségen, melyet ez a könyv neobarokknak nevez.

A határokon túl az önálló fejlődés még az októbrista időkből indult ki s ehhez képest liberalizmust és demokráciát egyképpen megtartott. Ezt nagyban elősegítette az a körülmény, hogy az októbrizmus és bolsevizmus „emigránsai” részben a leszakadt területeken helyezkedtek el, az első hírlapok az ő szellemük szócsövei voltak s ők természetesen nemcsak hogy hívek maradtak forradalmi és radikális-progresszív ideológiájukhoz, hanem mindent megtettek a leszakadt magyarság lelkének a trianonitól való elidegenítése érdekében. Hogy ez a propaganda nem tudott tényleg éket verni magyar és magyar közé, az nagyrészt annak köszönhető, hogy ezek a bolsevista, radikális vagy progresszív „menekültek” kezdettől fogva túlságos nyíltan közeledtek a magyarságot elnyomó államnemzetekhez s ezeknek kormányai nemcsak szellemi támogatásban, de anyagiakban is részesítették őket épp akkor, amikor a fájához és nyelvéhez hű magyarság teljes anyagi kifosztása, hivatalokból elűzése, birtokainak elvétele nagy lendülettel folyt. Mindamellettt egyes helyeken, így például Jugoszláviában itt-ott a mai napig terjedőleg is hatást gyakoroltak az emigránsok a magyarságra s nagyon hozzájárultak ahhoz, hogy a szerb kormányok barbár elnyomásával szemben a magyarság mindinkább beletanuljon a rákényszerített türelembe és passzivitásba.

Az önálló szellemi fejlődést a „hódítók” nehezítették meg leginkább azáltal, hogy a vezérletre alkalmas intellektuális réteget módszeresen kiüldözték, a csonka országba áthajtották s aki írástudó mégis megmaradt, néhány tanár, egy-két újságíró s a papok, azokat cenzúra, szigorú felügyelet jármába fogták, a kevés tisztviselő feje fölé pedig az államnyelv tudásának megkövetelésével, s folytonos barbár vizsgáztatással a Damokles-kardot függesztették. Az a bűnös nacionalizmus, mely e szomszéd államnépeket hevíti, kezdettől fogva arra számított, hogy az agyától megfosztott magyar test vakon ki fogja magát szolgáltatni az asszimilációs törekvéseknek, melyek a kíméletlen gazdasági elnyomást kísérő lelketlen cseh, oláh, szerb iskolapolitikában magukban véve is hatalmas eszközzel bírtak.

Ez a fáradozás, itt-ott, átmenetileg, csakugyan járt is némi eredménnyel. A szlovákiai magyar ifjúságnak az a korosztálya, mely először ment keresztül a csehszlovák nyelvű és szellemű nevelésen, ennek hatása alatt el is tévelygett a magyarság útjáról. A felvidéki „sarlóso” – akiről szó van – egyrészt az emigránsoktól tanultak ún. „szociológiát”, Jászi Oszkár könyveiből a „feudális” magyar világ gyűlöletét s mindezt megerősí-

tette bennük az erősen demokratikus és szocialista cseh nevelés, a cseh világgal való közeli érintkezés. Bár kiindulásuk sokban hasonlított a hazai harmincévesekéhez: ők is Ady és Szabó Dezsőtől tanulták a nép- és parasztromantikát, kimentek a falura, s ott „szociológiai” tanulmányok mellett magyar versekkel művelték a népet – a cseh pártokkal való szoros viszonyuk csakhamar megtámadta nemzeti érzésüket: átmentek az internacionális pártokhoz, s végül is valami vegyes, cseh–magyar kommunizmusban állapodtak meg. Siralmas példájuk azzal a tanulssággal szolgál, hogy a kisebbségi magyarságnak sem pártjai, sem korosztályai nem léphetnek közelebbi, bensőbb viszonyba az államnépékekkel – a saját, magyar szellemiségük veszedelme nélkül.⁸

Az igen kiterjedt cseh kultúra, továbbá az elnyomás mellett a hitegetés és megvesztegetés eszközeit is lelkiismeretlenül, de nagy ügyességgel alkalmazó cseh politika nemcsak ez egy esetben próbálta meg a területén élő magyarság belső fejlődését zavarni s talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy a magyarság par excellence kisebbségi kultúráját nem is a felvidéki, hanem a Románia uralma alá került magyarság termelte ki. A Felvidéken különben is hiányoztak, vagy legalább is a tudatból már régóta kiestek azon kulturális elemek, melyekre egy regionális, vagy hasonló, önállóbb szellemiséget lehetett volna alapítani.

Ezek az elemek annál inkább megvoltak Keleten, ahol Erdélynek a magyar királyságtól különállása még élénk emlékezetben volt annak ellenére, hogy a 67-es korszakban a különállást bizonyító, annak emlékét fenntartó elemeket maguk az erdélyi vezetők tüntették el, áthelyezve Erdély súlypontját is a nagy magyar hazába, Budapestre. Az elszakítás hatása alatt természetes, hogy visszalódult a harang nyelve s az erdélyi magyarságban most nem annyira a Magyarországgal összekötő, azonos elemeket hangsúlyozták, hanem a külön színezetűeket, az erdélyiséget, a transzilvanizmust.

Az erdélyi magyarság erdélyi szellemiségének pontos és figyelmes körvonalozása és öntudatosítása valóságos életmentést jelentett ott a határokon túl, ahol a magyar szellemiség produktumait nemcsak teljesen kizárta Románia, hanem ahol a kontemporaneus magyar szellemi termékek az első években nem is voltak alkalmasak a leszakadt magyarság egységének fenntartására. Az erdélyi magyarok kétségbeesve tiltakoztak azon halálideák, elmúlási elméletek ellen, melyeket a trianoni országból terjesztettek azok, akik csak a bukást érezték, de nem azt, hogy egy nemzetnek állami keretek nélkül, államiságtól csupaszon is kell élnie – ha van benne életerő! „Mert az igazság az – mondta e magyarság egy vezetője –, hogy egy nép sem akar meghalni. És csak akkor halna meg, ha maga akarná a halált.” A Budapestről jövő vigasztalan, temetkezést emlegető álromantikával szemben Makkai Sándor és minden ottani magyar biztos volt dolgában: „Az erdélyi magyarság lélekszáma több mint másfél millió. Valóban elképzelhető, hogy ennyi lélek néhány esztendő alatt oda juthatott, hogy egyszerűen feladja az élethez való jussát, magyarságát, magyar hitét, kultúráját, gyermekeit?” Az életet nem adja fel a leszakadt magyarság, de igenis, annak eddigi formáit. „Élet alatt nem szabad többé kizárólag a külső impériumhoz kötött és azáltal támogatott nagy életet értenie. Élete nem merülhet ki többé »nagy« országkormányzó politikában, a régi földbirtokos életben, a jogászkodásban és az úriemberségben.” Az új élet most már „kicsi tényekből” fog összetevődni, a magyar családot és anyanyelvét védő, magyar összetartásra nevelő, magyar árvákat összeszedő, magyar szegénynek kenyeret, magyar betegnek gyógyulást, magyar tudatlannak ismereteket nyújtó munkára.⁹ Mert az erre szolgáló intézményeket immár az új állam mind a románoknak adta s a magyar társadalom szükségleteit már csak önmaga, a kirabolt, leszegényített, agyongyötört és kigúnyolt magyarság láthatja el.

Ehhez a heroikus munkához, melyet valósággal „új nemesek” végeztek nagyon is demokratikus gúnyában, kellett egyszerre alapnak és betetőzésnek a transzilvanista gondolat, melynek történeti visszavetítéséből is sok olyan értéket és kincset lehetett nyerni, amely a zaklatott erdélyi magyarság életében felhasználható. Így nyúltak vissza legelőször is az erdélyi fejedelemség történetének XVII. századi koncepciójához, mely szerint a kis bérce Erdély mindenkor a szabadság, a teljes lelki függetlenség országa volt,



ahol három nemzet és négy vagy még több vallásfelekezet élt egymással békében, lemondva egymás elnyomásáról, megnyugodván az uralkodásnál kevesebb egyenjogúság fogalmában. A gondolat hirdetői – az egész szinte egy kollektivitás eredménye, mindenki hozzáadott valamit, lelke értékeiből – talán nem sokat törődtek a történet lefolyt processzusával, mely Bethlen Gábornak erősen abszolutista módon összefogott államát megelőzőleg alig tud önálló transzilvanizmusról, de nemzeti lét fenntartásáért hevülő lelkük sikerrel aknázták ki az erdélyi történet minden lehetőségét, elsősorban a kulturálisakat: Bod Pétert, Apáczait, Körösi Csomát, Bolyai Farkast, Kemény Zsigmondot, de emellett Bethlen Gábor mérsékletét, Martinuzzi, Rákóczi György önuralmát, „türelmes liberalizmusát”. Mindezek együttvéve adják az erdélyi szellemet, annak lelki egyensúlyozottságát, szellemi értékességét, kultúrnapyságát; mert „az erdélyi sajátosság nem más, mint az ellentétek közt kiegyensúlyozott magyar lélek manifesztációja”.¹⁰

Az új fogalom magában véve is felszabadulást, vagy ha úgy tetszik, elszakadást jelentett a trianoni magyarságtól, mely első gondolai közt nem ért rá túlságosan búvárkodni történetében. Még világosabbá vált a két út eltávolodása a transzilvanizmussal kapcsolatos társadalmi és részben kisebbségpolitikai vonatkozásokban. Jellemző módon ezt az „alkalmazott” transzilvanizmust Erdélyben a negyvenévesek fejlesztették ki, holott a trianoni hazában még a harmincévesek is alig, inkább csak a húszévesek rokonszenveztek vele.

E továbbfejlődésben a fogalom a magyarságról áterjedt a többi Erdélyt lakó népre és csakhamar fölvetődött a magyarság jövőjére döntő kérdés: „Lehet-e, van-e ennek a zárt erdélyi földnek olyan spirituális ereje, mely az ideverődött különböző fajú emberi társadalmak egymástól különböző, sőt ellentétes élethangjait konszonáns melódiában tudja egyesíteni?”¹¹ A történelem erre is igenlő választ adott a – művésznek, aki magyar, szász és oláh templomok, székely kúriák, szász városi házak, kalotaszegi magyar és havasi móc házak, verespataki oláh bányabirtokos udvarházak építészeti szellemében rokonságot talált, s azt a jövő nagy hitével visszavetítette a történet más, többi folyamataira is. Az egész hatalmas vízió pedig – mert annak kell neveznünk a történet e hátor kikérdezését a jelen használatára – mindinkább megtelt a nyugati, a trianoni magyarságtól elválasztó elemekkel. A transzilvanista szellem eredetét visszavezeti e szemlélet a XV. századba, amikor állítólag „új, demokratikus szellemi áramlások” öntöttek el Erdély földjét, a huszita tanok az első parasztlázadásokat gyűjtötták ki, beplántálván a „lelki szabadság és emberi egyenlőség gondolatát a jogtalan vagy jogait veszélyeztetve látó tömegek immár befogadóképes lelkébe”,¹² s ebből a tisztára történetietlen megállapí-

tásból magától folyt az erdélyi nagybirtokosok elítélése, aminthogy a Magyarországtól függetlenüléssel Erdély története általában is a szellemi szabadságért való népmozgalmakéval lett egyenlő, függetlenségének bukása pedig a magyar feudális centralizáció győzelmét jelentette. Mennyivel másként nézi ez a szemlélet 1918 leszakadását, mint a trianoni újságolvasók: „Az 1918-ban külső és elháríthatatlan erőtenyezők végső eredőjeképpen bekövetkezett impériumváltozás egy duzzadóan fiatal, fanatikus hittel, törhetetlen reménységgel teljes, öntudatos, szervezett románság mellett egy gazdaságilag és kultúrában legyengült, dezorganizált, politikai érzés és tudás, valamint szervezet és vezetés nélküli, sőt ijedt magyarságot talált Erdélyben, mely elhagyta volt korhadni, sőt maga is segített volt lerombolni azt az épületet, melyet ezer esztendő folyamán építettek fel jövőbelátó, reálisan bölcs elődei – az önálló Erdélyt!”¹³ Igaz, hogy – e szemlélet szerint – az 1918-i gyulafehérvári gyűlésen az erdélyi romárok éppúgy feladták az ő egyetlen lehetséges életformájukat, az önálló Erdélyt, mint 1848-ban az uniót kimondó magyarok, de Erdély magasabb szellemisége a politikai formáktól függetlenül is hat és alakítja ismét egyformává az erdélyi népeket és valamikor harmonikussá együttélésüket.

A magyar életakaratnak hatalmas kifejezője ez az elmélet, mely részleteiben meghatóan naiv és hibás is lehet, de amely a mai nehéz helyzetben, elhagyott erdélyi testvéreink számára optimizmus és aktivitás forrása. Segítségével kísérelték meg az erdélyi szász és oláh irodalomhoz közeledést és reátámaszkodva válaszoltak szenvedélyes igennel a nagy kérdésre, melyet kisebbségi gyötrődéseik folyton eléjük vetnek: „Megvetheti-e lábát eredményesen a kisebbségi sorsba került magyar ezen a földön, ahol úrból földönfutóvá perzselte a politikai átalakulás?”¹⁴ És ezzel a transzilvanista meggyőződéssel alakították ki az új erdélyi irodalmat és az új népies demokráciát.

Az erdélyi irodalom világosabb formákban, nagyobb egyéniségekben és állandóbb szervezetekben jelentkezik, mint a szlovenszkói magyar irodalom. Kapcsolatai alig vannak a harmadik nemzedékkel és a neobarokkal: az erdélyi irodalmi öntudatosodás elsősorban Ady-utánzással indul meg s azután szellemi tartalmát – ami a transzilvanizmuson túl van – és írói segédeszközeit Móricz Zsigmondtól, de leginkább Szabó Dezsőtől veszi. Míg tehát a trianoni negyven (ma ötven) évesekre ez a népiessé átromantizált hármass csillagzat alig volt hatással, addig az önálló erdélyi irodalom művelőit szinte ők tették íróvá. Eggyel több jelenség, mely az erdélyi és trianoni fejlődés antinómiáját bizonyítja. Itt nem lehet célunk irodalmi értékelés, elég legyen hát megjegyeznünk, hogy ez új irodalom költői és regényírói, Reményik Sándortól Tamási Áronig olyan értékeket termeltek – sub pondere crescit palma –, melyeket egyetemes nemzeti jelentőségben alig ér el a trianoni termelés.

Talán azért sem érheti el, mert a trianoni határokon belül az igazi (nem ponyva) irodalom még mindig csak könyv- és betűirodalom s a nép szélesebb rétegeihez még mindig alig ért el. Az uralomváltozás után a patriarchakorú Benedek Elek hazament Erdélybe s ott faluról falura járva tartott előadásokat és megbeszéléseket a néppel, a magyar nyelv és magyar írók érdekében, – példáját nem tudom, ki követte a harmadik nemzedéknek Trianonban maradt írói közül! A Gyallay Domokostól szintén az uralomváltozás után alapított *Magyar Nép* című hetilap Erdélyben az előfizető kispolgárok és parasztok pénzéből él tizenhárom év óta, 1926-ban 18 000 példányban, 1930-ban 21 000 példányban jelent meg, amikor a trianoni országban több kísérletezés után sem sikerült a nép kezébe gyökeres kulturális folyóiratot adni, mely ne állami szubvenciónak, hanem előfizetői olvasás vágyának köszönje életét! A példákat folytathatnók, melyek mind igazolják, hogy az idegen nyomás, a rájuk nehezedő gyűlölet súlya alatt az erdélyi magyarság jobban összebúj, arisztokratáktól intelligencián át a szegény népig, semmint az osztálykülönbségek formalizmusát fenntartó trianoni.

Mindebből itt, a határon innen keveset tudnak. Az oláh, szerb, cseh atrocitások egy-egy súlyosabb esetére felhorkan a hazai közvélemény, de az a mindennapi mártíromság, mely évek óta sápasztja a leszakadt területi magyarság arcát s az a mindennapi

munka és erőfeszítés, mely mégis fenntartja életét, alig ismeretes itthon. A leszakadt magyarság politikai vezetőit, egy Jakabffy Elemért, egy Szüllő Gézát és társait az európai világ mint a kisebbségi élet mintaszerű harcosait ismeri, – a határokon inneni középosztály alig hallja nevüket s mindenkép kevésbé ismeri őket, mint egy itthoni panamaszellőztetőt vagy úgynevezett szellemes közbeszólót.

Ez az antinómia talán az előzőknél is súlyosabb.

Negative az, mert leszakadt testvéreinket megfosztja még attól a szellemi támogatástól is, melyet a trianoni magyarság, a határain túli nehéz életet valóban ismerve, a mai állami elzárkózások mellett is adhatna,

pozitíve pedig, mert hárommilliónyi, szomszédban lakó testvérünk tényleges viszonyait, belső lelki evolúcióját nem ismerve, továbbra is martalécai vagyunk illúzióinknak,

amikor pedig csak tágra nyitott, világos szem, acélos akarat és a realitások útját soha el nem hagyó politika segíthetne rajtunk és testvéreinken, akikre a segítség jobban rájuk fér, mint reánk.¹⁵

Szekfü: *Három nemzedék*, 379–392, 456–465. o.

1. [A könyv bírálatának egy részletét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Trianon a kortársi közbeszédben* c. fejezetben.]
2. Ezekre és a következő adatokra lásd Buday: *A megcsonkított Magyarország* [részletét lásd e kötetben a *Tudományos emlékezet* írásai között a *Kortársak – tudományos igénnyel* c. fejezetben]; vitéz Nagy Iván: *A magyarság világstatisztikája*. Budapest, 1931, Jancsó Benedek Társaság.
3. Ottlik László: *Új Hungária felé*. *Magyar Szemle*, 1928. szeptember (IV. kötet. 1. sz.), 1–9. o. [lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* írásai között a *Tervek a revízióról* c. fejezetben] és 1929. október (VII. kötet. 2. sz.), 113–124. o.
4. Bethlen István angliai előadásai. [A Balkan Committee-ben tartott beszéd szövegét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* írásai között a *Tervek a revízióról* c. fejezetben.]
5. Bethlen István gróf: *Magyarország kisebbségi politikája*. *Magyar Szemle*, 1933. június (XVIII. kötet. 2. sz.), 103. o.
6. Uo. 96. o.
7. Szász Zsombor könyve magyarul: *Erdély Romániában*. Népkisebbségi tanulmány. Budapest, 1927, Grill.
8. A Sarlós-intermezzóra lásd a *Magyar Szemle* referátumait, így Moravek Endrétől: *A felvidéki ifjú és Gogolák Lajostól: A szlovenszkoí magyar ifjúság újabb mozgalmi*. 1933. július (XVIII. kötet. 3. sz.), 233–237. és 237–246. o.
9. Maklái Sándor: *Erdélyi szemmel*. Kolozsvár, 1932, Erdélyi Szépművés Céh, 7–8. o., a korábbi transzilvanista gondolatok összefoglalása.
10. Uo. 130. o.
11. Kós Károly: *Erdély kultúrtörténeti vázlata*. Kolozsvár, 1929, Genius, később Erdélyi Szépművés Céh.
12. Uo. 33. o.
13. Uo. 88. o.
14. Berde Mária, Károly Sándor: *Láng* (Kolozsvár, 1933, Erdélyi Magyar Írói Rend) című regénye előszavában, 5. o.
15. Az erdélyi irodalom külön fejlődésére lásd Tolnai Gábor: *Erdély magyar irodalmi élete*. Szeged, 1933, Magyar Irodalomtörténeti Intézet.

Jegyzetek

Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920 (1935)

Trianon A világháború szerencsétlen kimenetele eldöntötte az ezeréves Magyarország sorsát. A magyar közvélemény előtt fokról fokra világosabbá vált, hogy a békekötésben mi vár reá. A belgrádi fegyverszünetben megállapított, később mindinkább Magyarország szívébe beletolt demarkációs vonalak, a magyar hadseregnek a békekonferencia részéről történt visszaparancsolása a Csehszlovákia részére kijelölt határokig, az Ausztriával Saint-Germain-ben megkötött és Nyugat-Magyarország egy értékes darabjának Magyarországtól való elszakítását kimondó békeszerződés, kivált pedig Clemenceau 1919. június 13-iki jegyzéke, amely kijelölte a rettentően megcsonkított, területének 71 és lakóinak 63 százalékától megfosztott Magyarország új határait, szörnyű világot vetettek a győztes hatalmak szándékaira. Ezenkívül a versailles-i és a st.-germain-i szerződéseknek gazdasági, pénzügyi és katonai rendelkezései után arra is el kellett készülni, hogy még a megcsonkított Magyarországra is rettentő terhek fognak hárulni és hogy a nemzet hosszú ideig gúzsba lesz kötve. Ami Magyarországon az októberi forradalomban és azóta lejátszódott, alapjában véve nem volt más, mint egy négy éven át léteért és épségéért vitézül harcolt büszke népnek ösztönös, kétségbeesett felhőrdülése a rászakadt sorscsapás ellen. Ha a néplélek mélyében keressük annak a lelkiállapotnak rugóit, amely a két forradalmat lehetővé tette, nagy részben az irtózatban találhatjuk meg, amelyet az öntudatos nemzeti szellemtől áthatott magyarság a bekövetkezett végzet ellen érzett. Minden idegszála fellázadt ellene. Tudta, hogy ezt a csapást semmiféle politikai bölcsesség nem tudja elhárítani. Talán azért volt hajlandó, félretolni a bölcseket és utat engedni a kalandoroknak, akik talán még megmenthetnek valamit. Ez az ösztön érthető volt, de hamis. A forradalmak kalandos vállalkozásai csak azoknak munkáját könnyítették meg, akik magyar területre és Magyarország minél nagyobb megaláztatására törekedtek. Könnyebb volt, egy ellenszenves és veszélyes politikai kísérletekbe sodródott nemzetet halálra ítélni, nehezebb lett volna ezt az ítéletet önérzetes, fegyelmezett, imponáló, nyugalmaival tekintélyt parancsoló nemzettel szemben meghozni és végrehajtani.

A tárgyalásokban, amelyek Ausztria és Magyarország sorsáról még a háború tartama alatt az antantállamok között folytak, két különböző felfogás állt egymással szemben. Sokáig úgy látszott, hogy azoknak álláspontja fog felülkerekedni, akik az Osztrák–Magyar Monarchia népeit valamilyen keretben tovább is együtt szeretnék volna tartani. Az a mély politikai bölcsesség, amely egy cseh tudósnek, Palackýnak, ama mondásában nyilatkozott meg, hogy ha Ausztria–Magyarország nem volna, fel kellene találni, a francia és angol államférfiak legnagyobb részét is áthatotta. Tartottak tőle, hogy ha Közép-Európa részeire bomlik, előbb-utóbb a német hatalmi törekvéseknek prédájává fog válni, amivel az európai egyensúly teljesen felbomlanék. Deschanel, aki éppen a béketárgyalások idejében viselte a Francia Köztársaság elnökének magas tisztét, egy ízben, még a világháború előtt, azt mondta, hogy álmatlan éjszakáin töpreng azon, mi fog történni, ha Ausztria–Magyarország valamikor össze fog omlani. Masaryk emlékirataiban sűrűn panaszkodik, hogy az, amit ő „ausztrophil előítélet”-nek nevez, neki a monarchia felbontására irányuló agitációjában mennyi nehézséget okozott. Az antant vezető államférfiai tartottak tőle, úgymond, hogy a monarchia feldarabolása Közép-Európa balkanizálódására fog vezetni. Szerinte a francia politikusok és diplomaták közül a legtekintélyesebbek: Briand, Jules és Paul Cambon, Freycinet, Martin és mások e felfogás felé hajlottak. Lloyd George akkori angol miniszterelnök 1918. január 5-én a nyilvánosság előtt is kijelentette, hogy Ausztria–Magyarország megsemmisítése nem tartozik Anglia hadicéljai közé. Az Észak-amerikai Egyesült Államok elnöke, Wilson, a háború folyamán tett első nyilatkozataiban szintén kíméli Ausztria–Magyarországot. „Tartozunk kijelenteni, mondotta a kongresszusnak 1917. december 4-én kelt üzenetében, hogy nem kívánjuk az osztrák–magyar birodalom gyengítését vagy átalakítását.

Nincsen közünk ahhoz, miként kívánja életét berendezni. Nem szándékunk és nem is óhajunk bármit is reáiktálni. Csak azt kívánjuk, hogy népei ügyeinek vezetése nagy és kis dolgokban egyaránt saját kezükbe legyen letéve.” Ez álláspontjának megfelelően még 1918. január 8-án közzétett, híressé vált tizennégy pontjában is csak annyit mond, hogy „Ausztria–Magyarország népeinek, amelyeknek helyét a nemzetek sorában biztosítottak kívánjuk látni, a legszabadabb alkalmat kell nyújtani nemzeti fejlődésre.”

Később mégis az az álláspont érvényesült, amely a monarchiának önálló nemzeti államokra való felosztására törekedett. Ez a hangulatváltozás nagy részben Masaryk szívós propagandájára vezethető vissza. Masaryk már 1915 óta azt hirdette az antantálamokban, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiának felosztása a világháború egyik fő célja. E nézetének Párizsban, Londonban és Amerikában fokról fokra igyekezett megnyerni befolyásos publicistákat, politikusokat és diplomatákat. Ez a cseh propaganda rendkívül ügyes volt, de célját leginkább mégis azzal érte el, hogy az ellenpropaganda osztrák–magyar részről a háború alatt lehetetlen volt. Senki sem akadt, aki rámutatott volna a sajtóságos ellenmondásokra a csehek érvelésében. Ha valahol azzal a felfogással találkozunk, hogy Ausztria–Magyarország fennmaradása azért szükséges, nehogy Németország Közép-Európában túlságosan elhatalmasodjék, Masaryk gúnyosan utalt rá, hogy hiszen Ausztria–Magyarország, mint a németek szövetségese harcol az antant ellen. Ugyanakkor azonban a monarchia minden önálló megmozdulásánál a dolgokat teljesen elvont alapon megítélő Wilsonnál és az antanthatalmak államférfiainál azzal feketítették be Ausztria–Magyarországot, hogy erkölcstelen politikát folytat, mert íme, el akarja árulni a németeket; olyan illojális állammal pedig, amely ilyenre képes, nem szabad szóba állani.

A cseh politikának ez a duplicitása egyéb vonatkozásokban is jelentkezett. Érdemül ezt csak azok fogják betudni, akiknek nézete szerint a politikában a siker minden eszközt igazol. Az Ausztria és Magyarország feldarabolását célzó politika felé az első lépés különben már az 1916 tavaszán létesült londoni szerződésben történt, amely Ausztria tekintélyes részeit Olaszországnak juttatta. Második lépés volt ebben az irányban az 1916. augusztus 17-én Romániával megkötött titkos szerződés, amely Romániának ígért oda valamivel többet annál a területnél, amelyet Románia később a békeszerződésben valósággal megkapott.¹ A monarchia felosztására irányuló politikának újabb döntő sikerét jelentette azután Balfour angol külügyminiszter 1918. augusztus 9-iki nyilatkozata, amelyben kijelentette, hogy Anglia a csehszlovákokat szövetséges nemzetnek, a csehszlovák légiókat szövetséges hadseregnek és a csehszlovák nemzeti tanácsot a jövőben csehszlovák kormány ügygondnokának (*trustee*) tekinti. Ezt a nyilatkozatot követte Lansing amerikai külügyi államtitkár 1918. szeptember 3-iki deklarációja, amely a csehszlovák nemzeti tanácsot Csehszlovákia de facto kormányának ismeri el. Végül Wilson elnöknek október 19-iki nyilatkozata, amely Ausztria–Magyarország békeajánlatára adott válaszát foglalja magában, világosan kimondja, hogy az Egyesült Államok megváltoztatták Ausztria–Magyarországról és annak az Egyesült Államokhoz való viszonyáról való felfogásukat, úgy hogy nem elégedhetnek meg többé a monarchiát alkotó népek autonómiájával és nem tehetik azt a békeszerződés alapjává.

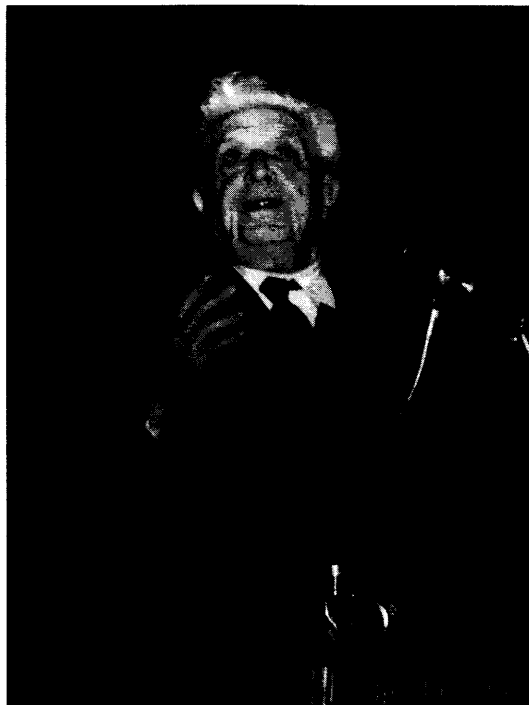
Azért még a béketárgyalások időpontjában is voltak az antant körében hívei Ausztria–Magyarország fenntartásának. Különösen Franciaországban voltak sokan ezen az állásponton, ám ezek az újabb álláspontjához mereven ragaszkodó, doktrinér és saját bevallása szerint önfejű és makacs (*stubborn*) Wilson elnökkel szemben nem tudtak érvényesülni. Ezt Daniélou francia képviselő, aki a párizsi kamarában a trianoni szerződés előadójaként szerepelt, nyíltan elismeri. „Volt egy másik koncepció, mondotta, a Habsburg-birodalom fenntartása. Sokan azt tartották, hogy Franciaország érdeke inkább megosztott Németországot és egységes osztrák–magyar birodalmat kívánna meg, amely utóbbinak természetesen bizonyos autonómiát kellett volna engedélyeznie a nemzetiségek részére, és Csehországnak és Horvátországnak meg kellett volna adnia azt a politikai állást, amellyel Magyarország bírt. E célból elegendő lett volna a prágai és

zágrábi helyi tartománygyűléseknek parlamentekké való átalakítása. Ez a koncepció azzal, hogy fenntartotta volna a századok óta kialakult kereteket, csökkentette volna Közép-Európában a viszálykodások okait. Bizonyos, hogy Franciaországban ez a koncepció a legtöbb szavazatot kapta volna... Wilsonnak a nemzetek teljes függetlenségére irányuló koncepciója azonban felülkerekedett. Ez volt a trianoni és saint-germain-i szerződések alapja. Nem tehetünk mást, mint hogy ezt elfogadjuk és megkíséreljük, ha nem is megjavítani, legalább kiegészíteni oly módon, hogy az mindazáltal a béke instrumentuma maradjon, ami bizonyára nem lesz könnyű dolog.”

Elvileg tehát Ausztria és Magyarország felosztása már el volt döntve, amikor 1919 elején a békekonferencia Wilson elnöklete alatt megkezdte az új határok megállapítását.

Február elsején a magyar–román határ megvonása került tárgyalásra. Erdélyt Brătianu miniszterelnök ama kijelentésére, hogy az ottani lakosságból 2½ millió (valóságban 1½ millió) a román és kb. egymillió a magyar, minden vita nélkül Romániának ítélték oda, azután pedig albizottságra bízta a határ végleges megállapítását. Ez az albizottság, amelynek Tardieu volt előadója, május 8-án terjesztette elő javaslatát, amely később változatlanul belekerült a békeszerződésbe is. A békekonferencia tagjai közül egyedül Lansing nyilvánított némi aggodalmat a javaslat miatt, amely szerinte túlságosan eltér az etnikai határvonaltól. Tardieu elismerte, hogy a néprajzi helyzetnek jobban felelne meg a határ, ha húsz kilométerrel kelet felé tolatnék ki, de ez a vonal keresztül szelné a vasúti összeköttetést és elvágna a közlekedés folytonosságát. Elismerte, hogy kb. 600 000 (tényleg 1,6 millió) magyar fog román uralom alá kerülni és csak 25 000 román magyar uralom alá, mire Lansing meg is jegyezte, hogy ez a megosztás nem egészen igazságos Magyarországra nézve, de mikor Tardieu hivatkozott arra, hogy a magyar vidékek Erdélyben úgy fekszenek, hogy lehetetlen elkerülni nagyszámú magyarnak a román államhoz való csatolását, belenyugodott a javaslatba. A békekonferencia legfőbb tanácsa azzal tette magát túl az aggodalmakon, hogy részére lehetetlen az albizottság munkáját minden részletében ellenőrizni.

A Magyarország és Csehszlovákia közötti határvonal megállapítására először február 5-én került sor. Ez alkalommal a csehek képviselői, Beneš, és Kramář, bejelentették a cseheknek Felső-Magyarországra – az általuk használt kifejezés szerint Szlovákiára – való igényét. Ezt a követelést történeti érvekkel igyekeztek alátámasztani, kifejtve, hogy Szlovákia a múltban a csehszlovák állam része volt, de onnan a magyarok a X. század elején elszakították. Azóta szerintük a szlovákokat igyekeztek megmagyarosítani, de ez nem sikerült, mert a szlovákok, mint mondták, most is cseheknek vallják magukat és az új csehszlovák államhoz kívánnak tartozni. Egy a nyelvük, egy a gondolkodásuk és egy a vallásuk – mondták. Szlovákia határait szerintük északon a Kárpátok adják, délen a Duna; a Duna térdétől a Tiszáig terjedő területen Szlovákiának csak részben vannak természetes határai, itt tehát a békekonferenciának kell a határokat megállapítani. Az érvelés hamis volt. Az a cseh–szlovák ország, amelytől a tótokat állítólag a magyarok szakítottak el, sohasem állt fenn, ha Szvatopluk morva birodalmát tekintjük annak, akkor határai a csehek által követelt magyar terület csak egy viszonylag kis részét ölelték körül, de még ha a történeti események úgy is játszódtak volna le, mint ahogyan ezt Benešék állították, kilenc század óta letűnt állapotokra határrevindikációkat alapítani nem lehet, mert hiszen akkor egyetlen európai országnak határai sem volnának biztosak. De az sem áll, hogy a két nép azonos. Legfeljebb közeli rokonok. Maga Masaryk, a cseh–szlovák állam egyik megalkotója, aki maga is szlovák, egyik régebbi, még a háború előtt megjelent művében a szlovákokat a csehektől különböző nemzetségeknek mondja. A két nemzet vallása annyiban azonos, hogy úgy a csehek, mint a szlovákok között vannak katolikusok és protestánsok, de ez igen sok más népről is áll, így többek között a magyarokról is. A néplélek pedig a két nemzetnél nem azonos; jellegzetes sajátságaik, gondolkodásuk merőben különböznek egymástól. A cseh keményebb, fegyvermezeibb, nagyobb szervezési képességű, a szlovák nép lágyabb, önállótlanabb, passzívabb természetű. Valószínű, hogy eredetileg sem voltak jellemükben azonosak és



VITTORIO EMANUELE ORLANDO,
1947

az a merőben eltérő környezet, amelyben hosszú ideig éltek, még fokozta a közöttük fennálló különbségeket. De még az is, aki a két nép együvé tartozásának elméletét magáévá tenné, sem fogja elfogadhatni, hogy a szlovák terület a Dunáig terjedne. Nyilván Beneš is érezte, hogy ezt az állítását könnyű megcáfolni. Ezért azzal érvelt, hogy a Duna bal partján tényleg magyarok laknak ugyan, de ezek voltaképpen csak elmagyarosodott szlovákok (amit semmi komoly érveléssel alá nem lehet támasztani), hogy a népesség mélyebb rétegei ma is szlovákok (ami nem igaz) és hogy Csehszlovákiához akkor is, ha a Duna bal partját megkapná, csak kisebb magyar kisebbségi csoport kerülne, amelyet egyszer 250 000, aztán 350 000, végül egész Csehszlovákiában 650 000 lélekre becsül, amivel szemben Magyarországon maradna egyedül Budapest környékén 150 000, összesen pedig 450 000 szlovák. Ám ezek az adatok részben szintén hamisak, részben nem pontosak, mert Csehszlovákiában valósággal több mint egymillió magyar maradt, Magyarországon pedig összesen 140 000 tót él, Budapest környékén pedig alig 15 000. Mivel még a csehek által előadott hamis adatok is azt a benyomást keltették, hogy igazságtalanság készül és mivel a békekonferencia egyes tagjai azzal a közelfekvő kérdéssel léptek fel, nem volna-e lehetséges úgy megvonni az új magyar határt, hogy kevesebb magyar kerüljön csehszlovák uralom alá, amit igen könnyen lehetett volna elérni, cseh részről gazdasági okokkal hozakodtak elé, amelyek állítólag nem engedik meg ennek a magyarok lakta területnek Szlovákiától való elválasztását. Azt állították ugyanis, hogy a hegyvidéki területek iparral foglalkozó lakossága és a sík terület mezőgazdasági lakossága egymásra vannak utalva. Az az érv, hogy a szlovák területek népessége a sík területekre van utalva, mert ott talált minden nyáron jövedelmező keresetet, kétségtől helyes, de a csehek érvelésében el van torzítva, mert a szlovákok nem a Csehország részére követelt kis sík területre, hanem az egész magyar Alföldre, főleg pedig Budapestre voltak eddig megélhetésük szempontjából utalva. De el kellett torzítani ezt az érvet, mert az, ha a valóságnak megfelelően adják elő, azt bizonyította volna, hogy gazdasági szempontból az egész Felvidéket meg kell hagyni Magyarországon. Azzal is érveltek a csehek, hogy a Budapest–Érsekújvár–pozsonyi vasútvonalat, mint egyetlen, amely a terület keleti és nyugati részét egymással összeköti, meg kell hagyni Csehszlovákia részére. Amikor Lansing mindezek ellenére aggodalmaskodott a Csallóköznek

Csehszlovákiához való csatolása miatt, a francia szakértő, Laroche szintén gazdasági érvekkel nyugtatta őt meg, azt mondván, hogy „Beneš szerint” (ő maga nyilván nem akart e véleményért személyes felelősséget vállalni) azzal a 850 000 magyarral szemben, akik Csehszlovákiába kerülnek, 638 000 tót (tényleg 140 000) fog Magyarországon maradni és hogy különben is Beneš megígérte, hogy a magyar kisebbségekkel jól fog-nak bánni. A békekonferencia tagjainak ez a kérdés nem volt fontos, mellékesen kezel-ték és szívesen jártak a velük egy táborban lévő csehek kezére. Május 8-án ezért végleg megállapították a magyar–csehszlovák határvonalat úgy, amint az a békeszerződésben meg van vonva. Kontradiktórius tárgyalás mellett lehetetlen lett volna, ilyen eredményre jutni, mert ebben az esetben a valóságos helyzet mégis kiderült volna. Így azonban a békekonferencia hamis adatok alapján határozott. Ez a határozat immorális alapon, a békekonferencia félrevezetésével jött létre, de mégis létrejött. Keletkezésének története azonban igazolja, hogy Magyarország a határok revíziójára irányuló követelésének han-goztatásánál a nemzetközi igazságosság szempontjára is hivatkozhatik.

A magyar–jugoszláv határ megvonása nyilván hasonló módon történt. A viták eb-ben az esetben kevésbé a körül folytak, hogy milyen területet kell Magyarországból el-venni, mint inkább a körül, hogy Románia és Jugoszlávia között, amelyek mindegyike az egész Bánátra tartott igényt, miként lehet egyetértést létrehozni.

A békekonferencia tárgyalásai során egészen váratlanul vetődött fel az a javaslat, hogy Nyugat-Magyarország németek lakta területét Ausztriához kellene csatolni. Hogy ez a gondolat kitől eredt és miként került a béketárgyalások anyagába, az eddig teljesen hitelesen nincs felderítve. De igen nagy a valószínűség, hogy a csehek voltak azok, akik azt a vitába beledobták, talán azzal a szándékkal, hogy ezúton Magyarország és Ausztria között politikai ellentétet teremtsenek és megakadályozzák vagy megnehezítsék a két ország esetleges együttműködését. A békekonferencián a kérdést először az olasz Sonnino érintette, érdeklődően az iránt, történt-e valami az Ausztria és Magyarország közötti határvonal tekintetében? Lansing némi csodálkozással kérdezte, vajon szükséges-e egyál-talában ennek a határnak bárminő módosítása, mire Balfour angol külügyminiszter megjegyezte, hogy az szükségessé fog válhatni, mert értesülése szerint Magyarországon vannak németek, akik esetleg óhajtanák az Ausztriával való egyesülést és erre az eshe-tőségre fel kell készülni. Sonnino arra utalt, hogy sem Ausztria, sem Magyarország nem kívánta eddig ennek a határnak megbolygatását és Pichon francia külügyminiszter is azon az állásponton volt, hogy ennek a kérdésnek tárgyalásra való kitűzése szükségtel-en, sőt egy másik felszólalásában Balfour is elismerte, hogy a kérdés nem nagyon ér-dekli a szövetséges hatalmakat. Csodálatosképpen most Lansing volt az, aki egy e kér-déssel foglalkozó albizottság kiküldését mégis kívánatosnak mondta. Az albizottságnak volna szerinte feladata, jelentést szerkeszteni arról, hogy a fennálló határ megváltozta-tására van-e szükség? Sonnino ezt ellenezte, mivel az érdekelt felek egyike sem hozta szóba ezt a kérdést; ha ez megtörténnék, még mindig elég idő lesz a bizottság kiküldé-sére. A maga részéről a régi határvonalat egészen kielégítőnek mondta. Amikor Lansing azt válaszolta, hogy ő csakis a probléma előkészítését tartja kívánatosnak oly célból, hogy a békekonferencia akkor, amikor a kérdés felvetődik, már ismerje az anya-got, Sonnino újból kijelentette, hogy szerinte egyáltalában nincsen ok a kérdés felve-tésére. Utalt arra, hogy Magyarországon Románia határainak megállapítása éppen elég izgalmat keltett; a magyar–osztrák határ kérdésének felvetése csak újabb zavarokat tá-maszthatna. Megemlítette, hogy Ausztria és Magyarország ötven év óta nem kifogásol-ták a szóban forgó határt. Jelenlegi kormányaik bizonytalan alapon állanak és ez az idő legkevésbé alkalmas arra, hogy kontroverziák támasztassanak közöttük. Erre Lansing azt az óhaját fejezte ki, hogy a bizottság csak abban az esetben tárgyalja a kérdést, ha ez zavar felkeltése nélkül lehetséges. E feltétel alatt Sonnino sem ellenezte többé az albi-zottság kiküldését.

A békekonferencián egyesült hatalmak ilyformán szükségtelenül és anélkül, hogy bármilyen érdekük ezt megkívánta volna, anélkül, hogy a kérdést még csak felszínesen

is ismerték volna és anélkül, hogy a közvetlenül érdekelt államok vagy a szóban forgó területnek még közvetlenebbül érdekelt lakossága kívánságait kipuhították volna, merőben új nemzetközi problémát teremtettek meg. Arra a felszínes, könnyelmű és önkényes módra, amellyel ez a konferencia a világproblémákat intézte, nemigen lehetne megkapóbb példát találni. Aligha van még hasonló eset, amelyben valamely békeszerződés megszövegezésénél olyan határok megváltoztatását vették volna fontolóra, amelyeket az érdekelt felek sohasem kifogásoltak! A békekonferencia tagjai kétségtelenül tudták, hogy a meglévő határok minden megváltoztatása évtizedekre, sőt évszázadokra elhinti a vizály magvát az érdekelt országok között. A felelősségérzet teljes hiánya szükséges ahhoz, hogy valaki mesterségesen ilyen helyzetet teremtsen két ország között, ha erre semmiféle komoly indokot, sem tárgyt, sem politikait, felhozni nem lehet. A békekonferencián lefolyt vitából kitűnik, hogy ezt a kérdést valaki a háttérből mozgatta. Sonnino nyilván tudott erről és azzal a szándékkal tette szóvá a kérdést, hogy ezeket a titkos mesterkedéseket a napvilágra hozza, és ezzel megghiúsítsa. Alig lehet kétséges, bár bizonyítékok ez idő szerint nincsenek reá, hogy a csehek voltak azok, akik a kulisszák mögött ilyen irányban dolgoztak. Más érdekük ebben nem lehetett, mint az, hogy Ausztria és Magyarország közé beledobják Erisz almáját, talán arra is számítván, hogy ezzel elősegítik annak a cseh–jugoszláv korridornak valaminő távoli jövőben való megvalósítását, melyet a békekonferencián nem tudtak kivívni. Csodálatos, hogy az angolok és amerikaiak ebben a törekvésükben segítségükre voltak, hisz legalább ez a két nép állandó békére törekedett és ezért is kerülniök kellett volna a veszélyt, hogy ennek a kérdésnek napirendre tűzésével újabb ellentéteket teremtsenek Európában. Akik a kulisszák mögött dolgoztak, gondoskodtak azután arról, hogy a napirendről többé le ne kerüljön.

A békekonferencia legközelebbi üléseinek egyikén maga Wilson tette szóvá ez ügyet, megemlítvén, hogy értesülése szerint az osztrákok fel akarják vetni az osztrák–magyar határ megváltoztatásának kérdését. Amennyire a béketárgyalások titkos története eddigelé ismeretes, azt kell mondani, hogy Wilsonnak ez az értesülése akkor hamis volt. Osztrák részről még azok is, akik örültek a területi gyarapodásnak, amelyhez Ausztria ily módon jutott, ismételten kijelentették, hogy nem ők voltak azok, akik ezt a kérdést szóba hozták. Ezúttal is Sonnino volt, aki kifogásolta a kérdés felvetését, elegendőnek mondván, ha a békekonferencia arra fogja kötelezni Ausztriát és Magyarországot, hogy egymás függetlenségét kölcsönösen ismerjék el. Wilson azonban titokzatosan megjegyezte, hogy az ő értesülése szerint Ausztria fel fogja vetni ezt a kérdést.

Nem bizonyítható, de valószínű, hogy a cseh kormány párhuzamosan a párizsi békekonferencián kifejtett földalatti tevékenységével az akkori osztrák kormányt is igyekezett rábírní arra, hogy az osztrák–magyar határok kérdését felvesse. Ausztria élén akkor a szocialista Renner kancellár állt, aki a cseh kormánnyal közismerten sűrű érintkezést folytatott, a magyar kormányt pedig erősen antiszocialista irányzatánál fogva szívből gyűlölte. Különben is képzett, sőt tudós, de csekély éleslátású és erősen pártja jel-szavainak befolyása alatt álló politikus volt. Abban az emlékiratban, amelyet a Saint-Germain-be küldött osztrák békedelegáció nevében 1919. június 16-án benyújtott, valóban érinti már az osztrák–magyar határ esetleges megváltoztatásának kérdését is, bár félénken és óvatosan nyúl hozzá. „Német-Ausztria, mondja ez az emlékirat, földrajzi, nemzeti és gazdasági okokból jogot formálhat erre a területre, ám ennek ellenére sem törekszik önkényes annexióra, hanem a döntést ebben és minden más hasonló kérdésben az érdekelt népesség szabad elhatározásának akarja átengedni. Ez okból azt kívánjuk, hogy e terület lakossága megkapja a jogot, hogy szabad népszavazás útján önmaga határozza el, kívánja-e a Német-Ausztriával való egyesülést vagy nem.” Most azután megtörtént az a béketárgyalások történetében példátlan eset, hogy a békekonferencia valamelyik legyőzött népnek többet adott, mint amennyit kívánt – odaítélte Ausztriának ezt a területet minden népszavazás nélkül.

A békekonferencia elnöke, George Clemenceau, 1919. december elsején kelt táviratában közölte az antant tábornoki missziója útján a magyar kormánnyal, hogy a

konferencia Legfőbb Tanácsa budapesti kiküldöttjének, Sir George Clerknak, meghallgatása után meghívja a magyar kormányt, küldje ki mielőbb a béke megkötésére szóló felhatalmazásokkal ellátott képviselőit Neuillybe, a Château de Madrid-ba. A magyar kormány nevében Huszár Károly miniszterelnök december 3-án és 4-én két táviratban választott közvetlenül Clemenceau-nak. Az elsőben kijelentette, hogy a magyar kormány a békeszerződés megkötésére felhatalmazott képviselőit a legrövidebb időn belül ki fogja küldeni, kéri azonban a békekonferencia közbejárását az iránt, hogy három a románok által internált személyiség, Grandpierre Kolozs megyei kormánybiztos, Servatius Brassó megyei alispán és Muth Gáspár, bocsáttassanak szabadon, mert a magyar kormány őket is be akarja vonni a békedelegációba. A második távirat arra utal, hogy a magyar nép hangulatát erősen nyomja, a magyar kormány helyzetét pedig szerfelett megnehezíti az a körülmény, hogy Magyarország nagy területeit még mindig idegen csapatok tartják megszállva, valamint arra is, hogy a román rekvirálások következtében élelmiszerekben és tüzelőanyagokban beállt hiány folytán az ország lakossága a tél közepén éhség és hideg alatt szenved. Ebben a kétségbeesett helyzetben, mondja a távirat, a kormánynak nincs kellő erkölcsi ereje, hogy a békeszerződés aláírásával megkösse az e fájdalmas események folytán a kétségbeesés szélén álló nemzetet és így a Főtanács nagymértékben megkönnyítené a kormány súlyos feladatát, ha elrendelné a majdnem Magyarország szívéig hatolt román megszálló csapatoknak valamely katonai megfontolások alapján megállapítandó új vonalig való visszavonulását és ha bizottságokat küldene ki Erdélybe, Felső- és Dél-Magyarországba azzal a feladattal, hogy a helyszínen állapítsák meg a Magyarország lakosságának rovására elkövetett erőszakosságokat és elhárítsák az ebből keletkezett bajokat. Clemenceau december 10-én választott, — nem közvetlenül a magyar kormánynak, hanem újból a tábornoki tanács útján. A válasz röviden azt mondja, hogy a Legfőbb Tanács nem érzi magát feljogosítottnak a magyar kormány által felvetett kérdésekbe való beavatkozásra és megismétli óhaját, hogy a magyar kormány mielőbb küldje ki képviselőit Párizsba.

A magyar kormány erre összeállította a béketárgyalásokra kiküldendő delegációt, amelynek elnöke Apponyi Albert gróf lett. Mellette működtek, mint tárgyalási főmegbízottak Teleki Pál gróf, Bethlen István gróf, Popovics Sándor, Lers Vilmos báró, Somssich László gróf, Zoltán Béla és Ottlik Iván, mint tárgyalási megbízottak pedig Walkó Lajos, Kállay Tibor, Csáky Imre gróf, Láng Boldizsár báró alezredes, Konek Emil sorhajókapitány és Bartha Richárd. Azonkívül számos szakértőt vontak be a békedelegációba, amelynek főtitkári teendőit Praznovszky Iván követ látta el. A tárgyalás vezetésére kiküldött főmegbízottak (Zoltán és Ottlik kivételével) és megbízottak, valamint tizenkét szakértő Apponyi Albert gróf vezetése alatt 1920. január 5-én utaztak el Párizsba, ahová 7-én érkeztek meg. Itt elkísérték őket a Párizs egyik külvárosában, Neuillyben fekvő Château de Madrid nevű szállodába, ahol el voltak zárva a világtól. Becsületszavukat vették, hogy francia kísérő nélkül nem fognak Párizsba menni, nem tudtak tehát a kívülállókkal szabadon érintkezni. Ez nem volt meglepetés, mert a német és az osztrák delegációkkal azelőtt hasonlóan bántak el. A francia lapok nap-nap után tele voltak támadásokkal, amelyeket cseh, román és szerb politikusok Magyarország ellen intéztek, a magyar delegátusok még csak nem is válaszolhattak rájuk.

Január 14-én a békekonferenciának egy Jules Cambon vezetése alatt állt küldöttsége közölte Apponyi gróffal, hogy a magyar békedelegátusok meghatalmazásai rendben lévőnek találtattak és meghívta a békeküldöttséget, hogy másnap vegye át a Magyarország részére kidolgozott békefeltételeket. A magyar delegátusok erre, még a feltételek kézhezvétele előtt, több jegyzéket küldtek a békekonferenciának. Ezek közül különösen kettő érdemel figyelmet.

Az egyik jegyzék mestéri módon sorakoztatja fel a Magyarország területi épsége mellett felhozható történeti, politikai és gazdasági szempontokat. Kijelenti azután, hogy egyetlen erkölcsi erő van, amely a magyar nemzet kétségbe nem vonható történeti jogaival szemben érvényesíthető volna, ti. a vitás területeken lakó népek szabad akarata.

Nekik kell eldönteniök, Magyarországhoz akarnak-e tartozni, amely őket jogai erejének tudatában meg akarja tartani, vagy pedig ama Magyarországgal szomszédos államokhoz, amelyek különböző ürügek alatt el akarják őket szakítani. Minden megoldás – mondja a jegyzék –, amely a népesség hozzájárulása nélkül jönne létre, önkényes volna. Erőszak által létesítettén, ki volna téve az erőszakos úton való megváltoztatás veszélyének. Csakis a szabadon kifejezett nemzeti akarat teremthet a régi jog helyébe el nem vitázható új jogot, amelyet azok is kénytelenek volnának respektálni, kiknek számításait ez az akaratnyilvánítás megzavarná. Ha azok az okok, amelyeket a békedelegáció Magyarország területi épségének fenntartása mellett felhozott, nem volnának meggyőzőek, ám kérdezzék meg azokat, akiket ez a kérdés elsősorban érdekel, de ne rendelkezzenek róluk, mint ahogyan akarat nélkül való nyájokról szoktak rendelkezni. A békeküldöttség ezért azt kérte, hogy a békekonferencia rendeljen el népszavazást mindazokon a területeken, amelyeknek Magyarországtól való elválasztása tervbe van véve, népszavazást olyan feltételek mellett, amelyek annak szabadságát minden tekintetben biztosítják, – Magyarország el fogja fogadni annak döntését, bármilyen legyen is az.

Egyik további, figyelmet érdemlő jegyzékben, amely Bethlen István gróf tollából származik, a békeküldöttség Erdélyre vonatkozó álláspontját fejti ki. Meggyőzően bizonyítja Erdély történeti fejlődése és nemzetiségi viszonyai alapján, hogy Erdélynek Romániához való csatolása megörökítené a magyar–román ellentétet, ami ellenkezik az európai béke érdekeivel. Európa legfontosabb érdekeinek egyike, mondja a jegyzék, hogy a Magyarország és Románia közötti viszony tárgyilagos alapra helyeztessék, mert Európa érdeke a tartós béke, a népek szabad fejlődése és a nemzeti aspirációk kielégítése. E célok elérésére az volna a megfelelő megoldás, ha vagy egy Magyarországgal társult Erdély teremtetnék, vagy pedig független Erdély, mely a hatalmat a területet lakó különböző népek között arányosan felosztó alkotmánnyal rendelkezne. Ez a megoldás Erdélynek a magyar és a román államok közötti semlegesítését jelentené. Ennek az ilyformán semlegesített Erdélynek viszonyai hasonlítanának Svájc viszonyaihoz. Erdélyben, mint Svájcban, három nemzet él, amely meg tudná óvni békéjét. Mindkét országot hegyi nép lakja, mindkettőben a nyelvi és faji rokonságból fakadó érzések mellett feltalálható a kisebb hazához való mély ragaszkodás, a makacs regionális öntudat. A jegyzék ezután utal rá, hogy kisebbségi jogok biztosítása egyedül ezen a területen nem nyújt védelmet amaz általános pusztítással szemben, amelyet egy balkáni színvonalon álló hódító a neki alávetett terület intézményeiben, közigazgatásában, jogrendszerében, közművelődési eszközeiben és szellemi színvonalában végbevihet. A közigazgatás fenyegető balkanizálódása ellenében a kisebbségi jogok semmi védelmet nem nyújtanának, annál kevésbé, mert ezeknek semmi szankciójuk nincsen. A román állam éppen oly keveset fog törődni a kisebbségeknek biztosított jogokkal, mint ahogyan nem törődött a berlini szerződésbe a zsidók érdekében felvett intézkedésekkel; a Nemzetek Szövetségének pedig nem lesznek hatékony eszközei, hogy a kisebbségi jogoknak tiszteletét biztosítsa. Ezt a célt csak akkor lehet elérni, ha a hatalom nem kerül kizárólag a románok kezébe. A nemzeti önkormányzatok különben is ismeretesek Erdély közjogi fejlődésében. Ezért a jegyzék Erdélynek négy részre bontását kéri, amelyek közül az egyik magyar, a másik román, a harmadik német többségű volna, míg a negyedik a vegyes lakosságú területekből alakulna; e részek mindegyike az egyesült Erdély keretében széles körű adminisztratív és kormányzati autonómiával volna felruházandó.

A békedelegáció jegyzékei és az azokhoz tartozó mellékletek részletesen feltárják a magyar kérdés minden részletét és cáfolják a Magyarország felosztása mellett felhozott érveket. Teljes képét adják azoknak a gazdasági következményeknek is, amelyekről az ország feldarabolása esetében tartani kell, becses, mondhatni teljes anyagot nyújtanak Magyarország közjogi, közigazgatási, gazdasági és egyéb viszonyainak megértésére és okmányokkal igazolják, hogy a háború megindítását a monarchián belül leginkább és legtovább Magyarország és annak kormánya ellenezte. Az előzetesen elkészített, nyomtatásban 324 nagy negyedrétd oldalra terjedő jegyzékek elküldésével együtt Apponyi azt



LÁSZLÓ FÜLÖP LONDONBAN ÉLŐ
FESTŐMŰVÉSZ DAVID LLOYD GEORGE
ARCKÉPÉT FESZTI, 1931. NOVEMBER

a kérdést is előterjesztette, hogy a békekonferencia adjon módot a szóban lévő kérdések szóbeli tárgyalására. Nem lehet ezt megtagadni, mondja Apponyi erre vonatkozó levelében, olyan nemzettől, amely létéért harcol. Meghallgatást kérünk tehát bármilyen alakban, de olyan feltételek között, amelyek megengedik nekünk, hogy országunk helyzetét valóban megvilágíthassuk. Hogy ezt a lehetőséget más államoktól, amelyek a békekonferencia előtt megjelentek, megtagadták, az – mondja a levél – nem lehet ok rá, hogy a konferencia ebben a tekintetben Magyarország elől is elzárkózzék, hiszen – ha súlyos feltételeket szabtak is rájuk – ezeknek az államoknak egyike sem volt a létében annyira megtámadva, a teljes megsemmisülés veszélyének oly mértékben kitéve, mint Magyarország. Túlzott-e a kérés, hogy meghallgattassunk, mielőtt ily nagy horderejű elhatározások végleg megejtetnének?

Apponyi Albert gróf a békeküldöttségnek nyolc tagjával együtt január 15-én jelent meg a békekonferencia Legfőbb Tanácsa előtt, ahol átvette a Magyarországgal kötendő békeszerződés tervezetét, és ahol értesítették őt, hogy a békekonferencia alkalmat akar neki adni szóbeli előterjesztésének megtételére. Ez nem volt az a kontradiktórium tárgyalás, amelyre a magyar békedelegáció törekedett, de több volt, mint amennyit a békekonferencia eddig bármely békeküldöttségnek lehetővé tett.

Apponyi ez alkalommal legszebb beszédeinek egyikét mondotta el. Franciául beszélt, de az elmondottakat angol nyelven is előadta, mégpedig – Clemenceau kívánságára – szakaszonként, és végül olasz nyelven is összefoglalta beszédének tartalmát. De a beszéd értéke nincsen kellőképp jellemezve azzal, hogy elsőrangú szónoki teljesítmény volt. A magyar nép lelke szólalt meg benne, Magyarország történetének legválságosabb pillanatában, – méltón, önérzetesen és emelkedett szellemben. Apponyi joggal mondhatta később, mikor a békefeltételek átadása után Budapestre érkezett, hogy nem irgalmasságot kérő nemzet képviselőjeként lépett fel, hanem élni akaró nemzet képviselőjeként, amely jogainak teljes tudatában van és amelynek lehet megbánnivalója, de nincsen oka szégyenkeznie. Kijelentette, hogy a békeszerződés feltételei, ha lényeges módosítások rajtuk nem történnek, elfogadhatatlanok Magyarország részére. Sorra vette az összes Magyarország ellen felhozott érveket. Büntetni akarják-e Magyarországot azért, mert szintén felelős a háború kitöréséért? Nem, mert ebben az esetben nem sújthatnák a középhatalmak közül legerősebben éppen Magyarországot, melynek kormánya legtovább állt ellen a háborúra vezetett lépéseknek. A nemzetiségi elvet akarják-e érvényre juttatni? De hiszen ama 11 millió lélek közül, akiket el akarnak szakítani Magyaror-

szágtól, 35% a magyar és 10% a német, az új államok pedig, amelyek ebben az esetben alakulnának, nem lennének nemzetiségi tekintetben egységesebbek, mint Magyarország, úgy hogy a békekonferencia szándékainak megvalósítása nem jelentene egyebet, mint azt, hogy a nemzeti hegemonia olyan fajokra ruháztatná át, amelyek ma a magyarsággal összehasonlítva a szellemi kultúra alacsonyabb fokán állanak. A népek felszabadításának jelszavával akarják talán indokolni Magyarország feldarabolását? Ebben az esetben nem lehet megtagadni Magyarország ama kívánságát, hogy előbb az érdekelt lakosokat kérdezzék meg, mi az akaratuk és mely államhoz óhajtanak tartozni? Az-e a hiedelem, hogy a nemzeti kisebbségek sorsa jobban lesz biztosítva az új államok területén, mint Magyarországon? De hiszen ha a magyar nemzetiségi politika ezerszer rosszabb lett volna, mint ezt Magyarország ellenségei festik, még akkor is kedvezőbb volna itt a helyzet annál, amely egyes Magyarországtól elszakított területeken a megszállás óta uralkodik. Apponyi utal arra, hogy Magyarország, amely eddig a viszonyok állandóságának egyik fontos tényezője volt, felosztása esetében európai tűzfészekké válnék, és hatásos szavakban óvta a győztes hatalmakat attól, hogy az új Európát erőszakra építsék fel.

A világesemények folyását a legragyogóbb ékesszólás sem képes megváltoztatni, kivált, ha a világ sorsának intézése elvakult és kicsinyes emberek kezébe került. De az ezeréves Magyarország elbukásának tudomásulvétele és vele egyidejűleg a magyar nemzet életvágynak bejelentése nem történhetett volna meg nagyobb méltósággal, mint amely Apponyi hatalmas beszédében megnyilatkozik.

A békefeltételek nem hoztak meglepetést. Magyarország új határai már esztendeje ismeretesek voltak. Egyéb rendelkezéseit a német és osztrák békeszerződésekből könnyű volt megkonstruálni, hiszen a békekonferencia az összes vereséget szenvedett államokkal szemben azonos minta szerint járt el. De az, amit eddig is mindenki előre látott, most valóban bekövetkezett és keserves valósággá lőn. Január 17-től 19-ig Budapest, sőt egész Magyarország mély gyászt öltött. A köz- és magánépületekről fekete zászlók lengtek. Az üzletek kirakataikat a nemzeti gyász jegyében alakították át. A színházak és mulatóhelyek be voltak zárva; amikor kapuik ismét kinyíltak, senkinek sem volt kedve, azokat felkeresni. A béketárgyalásokat vezető megbízottak a szerződés tervezetének átvétele után visszautaztak Budapestre, hogy itt az egész békedelegációval együtt tegyék meg megjegyzéseiket a nekik átadott szerződéstervezetre. Apponyi vezetése alatt június 20-án érkeztek meg Budapestre. A pályaudvaron Huszár Károly miniszterelnök fogadta őket, akinek beszédére Apponyi válaszolt. Nyilatkozatában még megcsillant bizonyos remény a békefeltételek enyhítésére. Elhamarkodottnak mondta a gyászlobogók kitűzését. Bár a küldöttség, mondotta, elfogadhatatlan békefeltételekkel jött vissza, mégis bizonyos reményt meríthetünk abból, hogy felszólítottak bennünket ellenjavaslataink megtételére és biztosítottak arról, hogy ezeket gondos megfontolás tárgyává fogják tenni. Ha pillanatnyilag a helyzet nem is látszik kedvezőnek, folytatni kell a munkát: a nemzet jövője pilléreinek lerakását és a jövő feltámadás feltételeinek megjavítását.

A magyar békeküldöttség itt Budapesten látott hozzá súlyos feladatához, hogy kimutassa a békeszerződés tervezetében foglalt intézkedések helytelenségét, tarthatatlanságát és súlyos következményeit s hogy megfelelő ellenjavaslatokkal feleljen rájuk. Ezek a megjegyzések és ellenjavaslatok újabb vaskos kötetet töltének meg, amely örökre gazdag tárháza marad a Magyarország épségének fenntartása, illetve újból való helyreállításának szüksége mellett felhozható érveknek. Nincsen a magyar kérdésnek olyan részlete, amelyet a békeküldöttség kiváló tagjai és szakértői hallgatással mellőztek volna. Nincs olyan, amelyet ne támasztottak volna alá bő statisztikai adatokkal, alapos történeti fejtegetésekkel, kétségbe vonhatlan hitelű okiratokkal. Nincs a szerződésnek olyan rendelkezése, amely gondos vizsgálat tárgya ne lett volna és amellyel szemben a magyar szempontok és érdekek kellően meg ne világítottak volna. Ha kritikával lehet illetni azt az imponáló munkát, amelyet a békeküldöttség végzett, az leginkább talán arra vonatkozhatik, hogy a békeküldöttség nagyon is sok jegyzéket, emlékiratot, statisztikai

összeállítást és térképet juttatott el a békekonferenciához, – többet, mint amennyit ennek tagjai elolvasni és megemésztetni képesek voltak. A nem minden részükben egyenlően fontos sok jegyzék tömegében kissé túlságosan elmerültek azok a valóban nagy fontosságú államiratok, amelyek felülmúlhatlanul pompás érveléssel a fő szempontokra akarták a békekonferencia figyelmét reáterelni. Közöttük első helyen áll az a két, már ismertetett államirat, amely a Magyarország területi épségének megóvására irányuló érveket sorakoztatja fel és Erdély viszonyainak rendezésére tesz javaslatot.

A békeküldöttség által nyújtott anyag túlságos bőségének még más hátránya is volt. Lehetetlen elkerülni, hogy az ilyen természetű munkálatokba téves vagy legalább is vitatható részletek ne kerüljenek bele. Ily alkalmakkor az ellenfél rendes tárgyalási taktikája az, hogy kikap az ellenfél érveléséből néhány érvet, amelyeknek helytelenségét valószínűsíteni tudja és megcáfolásukkal azután a másik fél egész munkáját elerőtleníti. Ez a veszély különösen nagy olyankor, amikor a kontradiktórius tárgyalás nem lehetséges, amint hogy Párizsban nem volt az. A kritika azt is kivetheti, hogy a jegyzékek igen nagy része nem számolt kellően az ellenfél gondolkodásmódjával. Az erősen jogi szellem, amely a magyarság politikájában mindég megnyilvánult, korántsem általános, sőt mondhatni, hogy ezen a fokon meglehetősen egyedülálló jelenség. Ama kérdéseket, amelyeket a magyar békeküldöttség jogi és történeti szempontból tárgyalt, a külföldi államférfiak inkább a politikai célszerűség szempontjából szokták vizsgálni. A történeti szempontok a békekonferencia tagjai gondolkodásában csak nagyon másodrendű szerepet játszottak. A magyar nemzet az öt jellemző jogi érzékkel azt hitte, hogy ha beigazolja valamely területnek jogszerű birtokát, azt tőle nem lehet elvenni, mint ahogyan nem lehet elvenni annak vagyonát, ki annak jogszerű eredetét be tudja bizonyítani. A nyugati államok politikusai azonban nem így gondolkodnak. Élnek ugyan történeti érvekkel, ha ez hasznosnak tűnik, de állásfoglalásukat nem azok által irányíttatják. Amikor e könyv szerzője egy ízben valamelyik angol diplomatának bebizonyítani igyekezett, hogy az egységes Magyarország ezer év óta áll fenn, az illető szárazon azzal válaszolt: „Time to change” – akkor ideje, hogy változás következék be. A mi szemünkben valamely állapotnak hosszú időn keresztül való fennmaradása elvitázhatatlan jogot teremt annak megóvására, a nagy nyugati nemzetek gondolkodásában az gyakran csak érvül szolgál annak alátámasztására, hogy az az állapot, amely más körülmények között létesült, a változott kor követelményeinek már nem felelhet meg.

Kifogásolható a békeküldöttség egyes jegyzékeiben az is, hogy gyakorlatilag merőben megvalósíthatatlan kívánságokkal lépett fel, amelyek Magyarországon kelthettek ugyan rokonszenves visszhangot, de ama külföldi tényezőknél, amelyek számára készültek, még csak komolyan sem voltak vehetők. Az ilyen javaslatoknak egy példáját nyújtja az a jegyzék, amely a szerződés gazdasági részével foglalkozva azt kívánja, hogy Magyarország a tőle leválasztott területekkel legalább átmenetileg tovább is közös vámterületet alkotasson. Eleve kétségtelen volt, hogy a békekonferencia nem fogadhat el olyan javaslatot, amely az átszatolt területek és az ilyen területekben részesedő államok egyéb részei között gazdasági és vámhatar felállítását tenné szükségessé és kétes, vajon bölcs volt-e, ily javaslatokkal előhozakodni. Ebben az esetben ez annál sajnálatosabb volt, mert saját keresztülvihetetlen javaslatának érdekében a békeküldöttség ellentétes álláspontra helyezkedett a szerződésnek a 205. cikkben foglalt amaz értékes rendelkezésével szemben, amely lehetővé tette volna, hogy Magyarország, Ausztria és Csehszlovákia egymás termelvényeinek különös előnyöket nyújthassanak, amelyek más államok részéről nem volnának igényelhetők. A békeküldöttség ebben csak Ausztria érdekében tett javaslatot látott, amelynek az a célja, hogy biztosítsa az osztrák iparnak a magyar fogyasztópiacot, Bécs városának pedig a magyar termelvényekkel való olcsó élelmezést. Hogy ez az intézkedés, illetve annak valószínű felhasználása a magyar mezőgazdaság részére is biztosította volna az osztrák és csehszlovák fogyasztási piacot, amely esetben a tíz évvel később bekövetkezett világgazdasági válság Magyarország mezőgazdaságát jóval kevésbé sújtotta volna, azt a békeküldöttség észre sem vette.



Ám e kritikai felfogások ellenére kétségtelen, hogy a békeküldöttség nagy és kiváló munkát végzett és vannak jegyzékei között nagy számmal olyanok is, amelyek sikeresen igyekeznek a magyar ügyet az ellenfél gondolkodásmódjának szemszögéből megvédeni. Akik Magyarország nemzetközi helyzetének megjavítására törekszenek, azok a békeküldöttség iratait sohasem fogják úgy kézbe vehetni, hogy belőlük valamit ne tanulnának. Alig van érv, amelyre hivatkozhatunk, vonatkozás, amellyel foglalkoznunk kell s amelyekre nézve ezekben az iratokban gazdag anyagot és helyes útmutatást ne találhatnánk. Annak a mozgalomnak, amely a béke megkötése után annak revíziója érdekében megindult, a békeküldöttség munkálatai vetették meg alapját – bár éppen ezért e munkálatok imént felsorolt hibái: különösen a nyugati államok gondolkozásának gyakran hiányos tekintetbevétele és a történeti és jogi érvek túltengése is így kerültek bele a revíziós mozgalomba.

Még mielőtt a szerződés magyar részről végleg elfogadtatott volna, a magyar kormány kísérletet tett arra, hogy legalább az egyik irányban, Nyugat-Magyarországot illetően, közvetlen megegyezéssel igyekezzék a békeszerződés rendelkezéseit pótolni és azt a népszavazást elérni, amelyre a magyar békeküldöttség minden utódállammal kapcsolatban törekedett. 1920. február 14-én Magyarország bécsi követe – e könyv szerzője – a magyar kormány megbízásából Renner osztrák kancellárnak közvetlen megegyezést javasolt Nyugat-Magyarországot illetően. Azt indítványozta, hogy a békeszerződés értelmében Magyarországtól elszakítandó nyugat-magyarországi területek népessége maga döntse el népszavazás útján, hogy Ausztriához, vagy Magyarországhoz akar-e tartozni. Hiszen Ausztria a béketárgyalások alkalmával maga is kijelentette volt, hogy csak népszavazás alapján kívánja ezeknek a területeknek Ausztriához való csatoltatását. Magyarország beleegyeznék, hogy az elrendelendő népszavazás szabadsága pártatlan nemzetközi ellenőrzéssel biztosíttassék, és eleve kijelenti, hogy a népszavazás eredményét magára nézve kötelezőnek fogja elismerni. Mivel osztrák részről e területnek Ausztriához való csatolása mellett katonai szempontokat – Bécs katonai biztonsága követelményeit – szokták felhozni, a magyar kormány kijelentette, hogy hajlandó kötelezettséget vállalni arra, hogy a vitás területen sohasem fog több katonaságot tartani, mint amennyi a belső rend fenntartására elengedhetlenül szükséges. Annak az érvek ellensúlyozására, hogy a vitás területet lakó németiség nyelvi és faji érdekei kívánják annak Ausztriához való csatolá-

sát, a magyar kormány kijelentette, hogy kész az összes nyugat-magyarországi népességnek messzemenő nemzeti autonómiát biztosítani. Végül pedig, mivel Ausztria e terület birtokának kívánatos voltát gazdasági érvekkel, Bécs városa éllemezésének érdekeivel is indokolta, a magyar kormány kijelentette, hogy abban az esetben, ha Ausztria hozzájárul a terület hovatartozása kérdésének népszavazás útján való eldöntéséhez, hajlandó volna, az eddigi szabad forgalmat Magyarország és Ausztria között maradánoan fenntartani. A magyar kormány nem hunyt szemet az elől, hogy e kérdésben a saint-germain-i szerződés már befejezett állapotot teremtett, de úgy vélte, hogy ha Magyarország és Ausztria közvetlen megegyezésre jutnának, a hatalmaknak nem lesz okuk ellenkezni.

Magyar részről nem számítottak arra, hogy az osztrák kormány ezt a javaslatot el fogja fogadni, de remélhető volt, hogy az osztrák nemzetgyűlés akkori kisebbsége, a keresztényszociális párt, amely a Magyarországgal való jó viszony fenntartására nagy súlyt vetett és amelynek tagjai közül sokan egyáltalában nem látták szívesen a nyugat-magyarországi kérdés felvetődését, a magyar javaslatra támaszkodva erőteljesebben fog felléphetni a népszavazás elrendelése érdekében a szóban forgó területnek legalább egy részében. Ez azonban nem következett be. Renner kancellár az osztrák nemzetgyűlés február 19-iki ülésében kijelentette, hogy Ausztria a saint-germain-i szerződés alapján áll és nem hajlandó lemondani arról az egyetlen területgyarapodásról, amelyhez ebben a szerződésben jutott. Ez a kérdés az osztrák álláspont szerint *res judicata*. Renner hozzátette — és ez a nyilatkozata alátámasztja azt a feltevést, hogy Nyugat-Magyarország elszakítását a cseh kormány kezdeményezte, amellyel Renner szoros viszonyt tartott fenn, hogy ez a kérdés nemcsak Ausztriát és Magyarországot érdeklí, hanem ezek többi szomszédait is. Ausztria, mondotta Renner, nem tárgyalhat olyan kérdésben, amelyet a világ nagyhatalmai nemzetközi aktussal már eldöntöttek. Gazdasági ellenszolgáltatásokért Ausztria nem bocsáthatja áruba nemzeti jogait és nem mondhat le arról, hogy a határai mentén, bár azokon kívül élő németiséggel együtt zárt szabad államot alkosson. A nemzetgyűlés elfogadta Renner álláspontját. A keresztényszociális párthoz tartozó politikusok egy része egy ideig ugyan fáradozott valamilyen kompromisszum létrehozásában, de saját pártjukban is akadtak egyesek, mint pl. Mataja, akik ebben a kérdésben Renner álláspontjára helyezkedtek. Az osztrák kormány február 20-án hivatalosan is közölte a bécsi magyar követtel a javaslat elutasítását. A válasz hivatkozik a terület német jellegére és arra, hogy ez a terület régebben sokszor változtatott gazdát és csak 300 év óta van állandóan magyar kézben. Szerinte a magyar nép nem vethet súlyt arra, hogy ez a német település, amely Bécs kapujában fekszik, idegen nemzeti uralom alatt maradjon. Különben is, mondotta, ez a terület a saint-germain-i szerződés életbelépte óta *de jure* már Ausztriához tartozik.

A magyar békeküldöttség tagjai február 12-én érkeztek vissza Párizsba, csekély reménnyel arra, hogy a békefeltételek enyhítése sikerülni fog. Budapestről való elutazása alkalmával Apponyi ki is jelentette: „Meg fogjuk magunkat esetleg a sorsnak adni, de jogérvényesnek nem ismerhetjük el olyan területek elszakítását, amelyek nem küldhették el képviselőiket a nemzetgyűlésbe.” Február 12-iki kelettel az összes magyar válaszejegyzékek elküldettek a békekonferenciának. Míg a békekonferencia ezekhez állást foglalt, hetek teltek el. Ebben az időben a békeküldöttség újabb kísérletet tett szóbeli tárgyalások elérése és a békekonferencia bizottságainak a megszállt területre való kiküldése érdekében, de ezúttal is minden remény nélkül. Valamivel eredményesebb volt a küldöttség fellépése egyes, kivált a hadifoglyok hazaszállítását illető adminisztratív kérdésekben. Végre május 5-én a küldöttség megkapta a végleges békefeltételeket² a békekonferencia közben Clemenceau helyébe lépett elnökének, Millerand-nak kísérelve³ kapcsán.

Nem állítható, amit sokan mondanak, hogy a békekonferencia nem is olvasta volna el a magyar békeküldöttség jegyzékeit. Abból a válaszból, amelyet rájuk adott, kitűnik, hogy a jegyzékek tartalmát ismerte, de a bennük foglalt ellenvetések, óhajok és

javaslatokkal szemben teljesen elzárkózott. Különösen áll ez a területi kérdésekről, amelyekben a békekonferencia változatlanul ragaszkodott egy évvel előbb elfoglalt álláspontjához, – de egyéb kérdésekben sem hajtott végre a szerződéstervezetben lényegbe vágó fontos módosítást. Millerand kísérőlevele meg is állapítja, hogy a hatalmak nem helyezkedhettek a magyar békeküldöttség álláspontjára. Közép-Európa néprajzi viszonyai mellett, mondja a kísérőlevél, a politikai határok nem fedhetik a néprajzi határokat, ezért tehát elkerülhetlen, hogy a magyar népesség egyes gócainak más állam fennhatósága alá kell kerülniök. Ebből szerinte nem következik, hogy jobb lett volna a régi területi állapotokat fenntartani. A dolgok fennálló rendje, mondja Millerand, még ha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott. Népszavazást a hatalmak feleslegesnek találtak, mert nem vezetnének szerintük számba vehetően más eredményre, mint amelyre a hatalmak jutottak. A népek akarata – írja tovább a kísérőlevél –, megnyilatkozott a monarchia összeomlásakor, amikor a sokáig elnyomott nemzetiségek egyesültek olasz, román, jugoszláv vagy csehszlovák testvéreikkel. A magyar kormány intézkedései, amelyekkel ki akarja elégíteni a nemzetiségeknek autonómiákra való törekvéseit, elkéstek. „A hatalmak – mondja egyik sokat idézett passzusban – foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy a megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi és gazdasági kívánalmaknak. A helyszínen megejtett vizsgálat szükségessé teheti, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma megejteni, mert ez bizonytalan időre elhalasztaná a béke megkötését, amely után pedig egész Európa sóvárog. Ha azonban a határmegállapító bizottságok megkezdtek munkájukat és úgy vélik, hogy a szerződés intézkedései valahol igazságtalanok és ennek orvoslása közérdek, akkor módjukban lesz jelentést tenni a Népszövetség Tanácsának. Ebben az esetben a hatalmak hozzájárulnának ahhoz, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Tanács felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamely határmegállapító bizottság kívánatosnak mondja. A hatalmak bíznak benne, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan határvonal kiigazítására, ha azok ellen alapos kifogás támasztható.”

Ezzel ki volt mondva az utolsó szó. A magyar közvélemény még egy ideig Millerand kísérőlevelének most idézett fejtegetéseihez fűzött vérmes reményeket. Eleve bizonyos volt, hogy e remények nem fognak teljesülni. A magyar közvélemény a határmegállapítás egészét tartotta igazságtalannak és károsnak, a kísérőlevél pedig nyilván csak helyi kijavításokra gondolt. Amikor a határmegállapító bizottságok munkálataikat befejezték, kiderült, hogy még ilyen helyi korrektúrákat, amelyekkel a Népszövetség elé lehetett volna lépni, sem voltak hajlandók javaslatba hozni.

A magyar békeküldöttség tagjai a szerződés végleges szövegének átvétele után hazautaztak Budapestre és itt a kormánnyal való érintkezés után megbízatásukról lemondtak. Ezt a lemondást Apponyi a békekonferencia elnökével, Millerand-nal is közölte. Levélben⁴ arra utal, hogy a szerződés végleges szövege a januárban kézhez vett tervezettel szemben semmiféle lényeges módosítást nem foglal magában, ezt a tervezetet pedig a békeküldöttség már annak átvételekor elfogadhatatlannak mondotta. Hangsúlyozza, hogy a békeküldöttség nem hivatkozott a Magyarország régi területét illető történeti jogokra, hanem az érdekelt népesség jogára, mert hiszen mindenütt népszavazás elrendelését kérte. Fájdalmas meglepetést okozott, mondja tovább, hogy Magyarország ügyében a szövetséges hatalmak elhárítják annak az elvnek alkalmazását, amelyet maguk hangoztattak. Ez azonban nem menti fel a magyar békeküldöttséget a kötelesség alól, hogy a maga részéről tovább is ragaszkodjék ehhez az elvhez. Ilyen körülmények között a békeküldöttség nem érzi magát feljogosítottnak a békeszerződés aláírására és visszadja megbízatását a magyar kormánynak. Egyidejűleg Simonyi-Semadam miniszterelnök és Teleki Pál gróf külügyminiszter levelet intéztek a békekonferencia elnökéhez,⁵ amelyben a magyar kormány annak hangoztatása után, hogy a békeküldöttségnek a békeszerződéssel szemben kifejtett álláspontját teljesen magáévá teszi, kijelenti, hogy

kész a szerződés aláírására. Indokolja ezt az álláspontot a Millerand-féle kísérőlevélben foglalt, a békeszerződés határozatainak a közeljövőben való enyhítésére reményt nyújtó ígéretével, amelyben közeledést vél látni amaz érveléshez, mellyel Magyarország a neki átnyújtott feltételekkel szemben védekezett. A magyar kormány azt a meggyőződést fejezte ki, hogy ez a kezdődő közeledés meglesz minden, a szerződéssel kapcsolatos kérdésben és el fog oszlatni minden olyan igazságtalanságot is, aminőt a kísérőlevél nem említ vagy nem ismer el igazságtalanságnak.

Május 23-án Millerand értesítette a magyar kormányt, hogy a magyar békeszerződés aláírása június 4-én fog megtörténni Versailles-ban, a Grand Trianon kastély nagytermében. Egyúttal kifejezte azt a kívánságát, hogy a szerződés aláírói a kormány tagjai közül kerüljenek ki. A magyar minisztertanács Benárd Ágost népjóléti minisztert és Drasche-Lázár Alfréd követet küldte ki Párizsba, ahol ezek a kitűzött időben aláírták a békeszerződést.

Ezzel a világháborúval Magyarországra szakadt tragédia befejezést nyert. Az ezeréves Magyarország elbukott és a megcsönkult hazájában megmaradt magyarság új életet kezdett. A trianoni szerződés villámcsapása megfosztotta a magyar nemzet ezeréves hatalmas fáját koronájától, de a megmaradt tönk életerőtől duzzadt tovább is. Fájó epizód volt-e Magyarország feldarabolása, vagy sorsának végső megpecsételése, ki tudná ezt ma megmondani? Annak a Törökországnak sorsára jutott-e Magyarország, amely soha többé nem remélheti, hogy a Balkán-félszigetnek egykor uralma alá tartozott, de önállóvá vált nemzetei felett ismét uralkodni fog, vagy pedig Lengyelország sorsára, amelyet felosztottak és amely utóbb másfél század múltán mégis feltámadt? A magyarságnak erős volt a hite, hogy az ítélet nem végleges és hogy a történeti fejlődés még nem mondta ki az utolsó szót a magyarság felett.

Gratz: *A forradalmak kora*, 283–313. o.

Jegyzetek

1. Külföldön még most is az a felfogás van elterjedve, hogy az a szerződés Románia határául a Tiszát jelölte volna meg. Így pl. Seton-Watson is (*Treaty Revision and the Hungarian Frontiers* [London, 1934, Eyre and Spottiswoode], 20. o.) arról beszél, hogy a szövetségesek „promised Roumania the line of the Tisza with Debrecen and pure Magyar districts” (megígérte Romániának a Tisza vonalát Debrecennel és tisztán magyar vidékekkel). Ez azonban tévedés. [...] A Tiszáig terjedő határ tehát Romániának csak északon és délen lett biztosítva, csupa olyan területeken, amelyek Magyarországtól ez idő szerint el vannak szakítva, azaz a Tiszáig terjedő területet a szerződés Romániának nem Magyarországgal, hanem Jugoszláviával és Csehszlovákiával szemben biztosítja, Debrecen pedig kifejezetten Magyarországnak hagyatott meg.
2. [Az 1921:XXXIII. tc.-be foglalt trianoni békeszerződés szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
3. [Az 1920. május 6-ai kísérőlevelet lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
4. [A magyar béke delegáció lemondólevelét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
5. [A magyar kormánynak a békekonferenciához intézett, a béke delegáció lemondásáról szóló levelet lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]

Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története
1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig – Részlet (1941)

[...]

Amíg az erdélyi románok és németek csatlakoztak a román királysághoz és lerakták új nemzeti életük alapjait, a román hadsereg pedig egészen Budapestig nyomult előre, az erdélyi magyarság teljes tájékozatlanságban és bizonytalanságban várta az események fejlődését, azzal vigasztalva magát, hogy a román megszállás úgysem tart sokáig s a békekonferencia igazságot szolgáltat talán. Ez az a kor, amelyben Reményik Sándor szerint „egyetlen tett a költő álma volt”. De a Végvári verseket más tettek is követték. Januárban dr. Paál Árpád, Udvarhely megyei alispánt és harminchat tisztviselőtársát letartóztatták, akiktől Paál esküt vett be a székely köztársaságra. Sztánán Kós Károly kalotaszegi köztársaság szervezéséhez kezdett hozzá, negyvenezer emberrel. Dr. Grandpierre Emil főispán dr. Papp József ügyvédi kamarai elnök, dr. Menyhárt Gáspár egyetemi tanár, dr. Kertész Jenő ügyvéd, br. Jósika János birtokos és Jordáky Lajos nyomdász kíséretében Nagyszebenbe utazott a román kormányzótanácshoz. Azt javasolták, hogy a közigazgatás Erdély magyar területén magyar, a románokén román, a vegyes területeken vegyes legyen, a kormányzótanács azonban hallani sem akart a magyar javaslatokról. Mire visszatértek Kolozsvárra, Apáthy Istvánt már a börtönben találták s az utolsó magyar kormány megbízottát a nagyszebeni hadbíróóság később ötévi börtönre ítélte, ahonnan csak 1920. január elsején engedték szabadon. Apáthy letartóztatására a Cigányi község közelében történt összetűzés adott alkalmat, ahol a magyar lakosság állítólag megtámadott egy román katonavonatot s ezért Kolozsvár város lakosságának is 900 000 korona hadisarcot kellett fizetnie. A főkormánybiztosság tiltakozásképpen beszüntette működését s ezzel megszűnt az utolsó főhatóság Erdélyben, mely megbízását a magyar kormánytól nyerte.

Apáthy letartóztatása után Kolozsvárt járt a magyarbarát hírben álló Pathé francia tábornok. A közönség tudomására jutott, hogy a tábornok a New York Szállóban tartózkodik s egy nagyobb magyar csoport a nyári színház előtt összegyűlt és magyar lobogók alatt a New York felé vonult, hogy Apáthy szabadon bocsátását kérje. Itt már katonai készültség várta őket és a menetelők közé lőttek. Egy előkelő hölgyet, aki a sárba taposott magyar zászlót felvette, súlyosan bántalmazták. — A magyar polgári lakosság élete és vagyona nem volt többé biztonságban. Egymást követték a bebörtönzések és internálások, a román börtönöket megjárta a magyarság szinte minden egyházi és világi vezető embere. Bevezették a botbüntetést, amit nemcsak férfiakon, de nőkön is végrehajtottak. A kolozsvári, brassói és temesvári hadbíróóság nap-nap után hozott halálos ítéleteket, amiknek legnagyobb része kicseréléssel végződött.

A román közigazgatás közben gyorsított menetben kezdett berendezkedni Erdélyben, a kormányzótanács pedig egymásután adta ki a magyarság nemzeti létét aláásó rendeleteket. Hűségesküt kértek a magyar köztisztviselőktől. A magyar népköztársaság kormányának legutolsó utasítása eltiltotta a tisztviselőket az eskütételtől, de kényszer esetén mentesítette őket az eskü letételének következményeitől. A tisztviselői karnak aránylag csekély része egyes megyékben letette a román államra a hűségesküt, túlnyomó többsége azonban megtagadta az esküt azzal az indokolással, hogy amíg a békekonferencia nem dönt Erdély sorsa felett, addig a magyar államnak tartoznak hűséggel. Ehhez még azt is hozzágondolták, hogy a tömeges eskütétellel a román kormány bizonyára külföldön is eldicsekednék, ez pedig rontaná Magyarország esélyeit a világ ítélőszéke előtt. A román hatóságok kaptak az alkalmon és azonnali hatállyal nyugdíj és végkielégítés nélkül elbocsátották az esküt megtagadó köztisztviselőket. Ugyanezt a kálváriát járták később végig a szabad pályán működők is. A hűségeskü megtagadásával a magyar tisztviselői kar elveszítette létalapját és inkább a nyomort választotta, mintsem hogy a nemzeti céloknak árulója legyen. Az eskü megtagadása volt a magyarság első

A politikai passzivitás évei

öntudatos megnyilvánulása, ami szilárd egységbe kovácsolta össze az erdélyi magyaroly egyetemét.

A magyarságnak ez a kétségbeejtő helyzete sokakat, főként a köztisztviselői osztályt Erdély elhagyására készítette. Évekig vitték a repatriáló vonatok Pest felé a magyar vezető réteg legjavát, akik Spectator szerint elkövezték „a nagy erdélyi bűnt” és a budapesti vagonlakások viszontagságain keresztül megpróbálták új hazát teremteni maguknak túl a Királyhágón. Az Országos Menekültügyi Hivatal kimutatása szerint

1918-ban	40 952,
1919-ben	33 551,
1920-ban	70 773,
1921-ben	19 879,
1922-ben	13 651,
1923-ban	7 536,
1924-ben	1 693

volt az erdélyi menekültek száma, vagyis hét év alatt összesen 197 035 magyar ember költözött át Erdélyből a csonka hazába...

A repatriálóktól eltekintve, az összeköttetés teljesen megszakadt az anyaországgal s a lapokból csak röviden értesültünk arról, hogy odaát a népköztársaság átadta helyét a tanácsköztársaságnak, Szegeden megalakult az ellenforradalmi kormány, viszont annál nagyobb részletességgel számolt be a többségi sajtó a román csapatok 1919. augusztus 3-án Budapestre történt bevonulásáról. A felszabadító nemzeti hadsereg bevonulása november 16-án bizalommal töltötte el a letargiába sülyedt magyar lelkeket és Horthy Miklós kormányzóvá választása reményt nyújtott arra, hogy a feltámadt Magyarország az erdélyi kérdésben is hathatósan fogja felelni szavát. Csak hónapok múlva értesülnek a magyarság vezetői egy Erdélybe becsempészett angol lappéldányból arról, hogy Románia 1919. december 9-én Párizsban kisebbségi egyezményt¹ kötött a szövetséges és társult főhatalmakkal. Most válik érthetővé, miért mondott le pár nappal azelőtt Románia teljhatalmú ura, Brătianu Ionel és miért küldötte maga helyett a békekonferenciára az erdélyi Vaida-Voievod Sándort, akit Brătianu dolga végeztével egy negyed-év múlva Averescu tábornokkal helyettesített a miniszterelnöki székben. 1920. június 4-én a trianoni szerződés aláírását jelentették Párizsból s bár a szerződést csak több mint egy év múlva, 1921. július 26-án ratifikálták, az erdélyi magyarság sorsa már eldőlt és akarva, nem akarva, meg kell keresnie a román állam kereteiben való elhelyezkedés módjait.

A magyarság kétéves passzivitása ellen a következő években nagyon sok kritika hangzott el. Felhozták ellene, hogy elvesztettük legfontosabb közéleti és gazdasági állásainkat, kihasználatlanul hagytuk a román államéletbe való bekapcsolódásra legalkalmasabb lélektani pillanatot. Ezzel szemben kétségtelen, hogy az erdélyi magyarság teljes tájékozatlanságban élt s a budapesti zűrzavar sem segítette elő a józan ítéletalkotást mindarról, ami körülöttünk történt. Ilyen időben pedig jobb várakozó álláspontra helyezkedni, mint rosszat tenni. Ha tájékozatlanságunk csak magyarázza a passzivitást, egy másik körülmény annak igazolására is joggal hozható fel. Azt mindenki tudta, hogy a békekonferencián nagy harc folyik Erdély sorsa felett s ha az erdélyi magyar vezetők bármilyen közeledést kíséreltek volna meg a bukaresti kormány vagy a szebeni kormányzótanács felé, a románok a békekonferencián kihasználták volna azt az Erdély megtartásáért küzdő Magyarország ellen. Erdély elveszett, de az erdélyi magyarság passzív ellenállása tiltakozás volt a trianoni döntés ellen. A békeszerződés aláírásával megszűntek azok az okok, amik az erdélyi magyarságot politikai passzivitásra kényszerítették.

Mikó: *Huszonkét év*, 15–18. o.

Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről — Részlet (1942–1944)¹

Közép- és Kelet-Európa területi státusának összezavarodása és politikai kultúrájának deformálódása a legsúlyosabb következményekkel az itteni nemzetek egymás közötti viszonyában járt. Minden politikai hisztéria ugyanis egyrészt félelemből és bizonytalanságérzésből származik, másrészt a felelősség és feladatok vállalása előli kitérés vágyából. A félelmet és bizonytalanságot okozó területi viták és területi ostobaságok tehát egyrészt okaivá vagy súlyosbítóivá váltak a hisztériáknak, másrészt maguk is belekerültek a felelősség és a feladatok vállalása előli kitérés jogcímei közé. A távoli szemlélő mindent úgy fogalmazza meg, hogy e terület politikai élete tele van kicsinyes és kibogozhatatlan *területi vitákkal*, és minden itteni nemzet úgyszólván az összes szomszédjával az állandó területi viszálykodás állapotában van.

Nyugat-Európa megvetéssel nézi a területi vitákat, mint az egészséges ember a betegget. Nem tudja, hogy milyen könnyű betegségbe esni, s azt hiszi, hogy nagysága folytán nincs területi vitája, holott területi viták hiánya folytán egészséges.

Mondottuk már, hogy a nemzetalakulás eltérő módja okozta, hogy Közép- és Kelet-Európában a nemzetek egymás közötti határai bizonytalanokká váltak. Míg ugyanis Nyugat- és Észak-Európában a történeti status quo megtartotta a maga nemzetelhatároló jelentőségét, addig Közép- és Kelet-Európában a nemzetek egymás közötti határai vagy teljesen elsüllyedtek a történelem viszontagságai között (a Balkánon), vagy az összetartó erejük gyengült meg (Lengyel-, Magyar- és Csehszlovákia esetében), s helyettük az esetek túlnyomó többségében a nyelvi határ vált a nemzetek elhatárolójává. A nemzeti érzés azonban nemcsak embereket kapcsol egymáshoz, hanem embereket egy bizonyos területhez is, s ezek a területek Közép- és Kelet-Európában nem mindig estek egybe a nyelvi keretekkel, hanem a történeti birtoklás, történeti reminiscenciák vagy akár legújabb kori birtoklás alapján más nyelvű területekhez is kapcsolódtak. Ebből pedig az következik, hogy Közép- és Kelet-Európában minden határprobléma, mely a szó komoly értelmében probléma, két szempont szembenállásából származik: az egyik a *történeti hovatartozás, a status quo, valamely történeti érzelm vagy igény szempontja* s másik az *etnikai, nyelvi hovatartozás szempontja*. S a probléma mindenütt az, hogy ott, ahol a nyelvi nacionalizmus a történeti egységeket kikezdte, a történeti határról át kell menni a nyelvi határokra, ez azonban vegyes nyelvű területen az egyes lokalitásokhoz fűződő történeti érzelmek [miatt] nem mindig könnyű.

Ha ezt felismertük, akkor ki tudjuk kapcsolni azokat a kártékony és közveszélyes babonákat, melyek az itteni határkérdésekkel kapcsolatban szélteben-hosszában elterjedtek. Az első és legerjedtebb ilyen babona az, hogy ezen a területen igazságos határt nem lehet vonni, mert annyi ellentétes szempontot kell számba venni, hogy valamelyik végül mégiscsak sérelmet szenved. Valójában azonban csak két szempont van, sőt igazában csak egyetlen: jó határ az, mely a nemzeti hovatartozáshoz igazodik, ez pedig Európában vagy történeti status quót, vagy nyelvi kereteket jelent. Az összes többi szempont tehát: a földrajzi, gazdasági, stratégiai, kikerekítési, közlekedési és Isten tudja, még miféle szempont, melyeket Közép- és Kelet-Európában divat a legsztelenebb gomolyagban felsorakoztatni, legfeljebb egészen lokális keretek között, községhatároknál jöhetnek számításba, nagyobb méretű számbavételük azonban a legnagyobb bajok forrásává lesz. Az igaz, hogy földrajzi választóvonalak igen gyakran gyakoroltak olyan elválasztó hatást, hogy nemzeti határokká váltak; azonban a földrajzi határ magában

5. A területi viták nyomorúságai

— egyéb lélektani összetartó tényezők híján — sohasem garantálja egy határ jóságát, ezzel szemben egy lélektanilag jó határ akkor is jó, ha földrajzilag, gazdaságilag stb. abszurdum. (Pl. a francia–svájci határ Genf körül!)

Másik ilyen babona, sőt leggyakrabban tudatos elködösítés az az állítás, hogy Európának ezen a részén a különböző nyelvű lakosság olyan keverten lakik egymás mellett, hogy közöttük igazságos határt *úgysem* lehet vonni. Valójában szó sincs arról, hogy mindenütt, ahol néprajzi kevertség van, egyúttal probléma is volna. A kevertség csak ott probléma, ahol a területi kevertség mögött történeti eltolódások is állanak, ahol a kevert terület feletti vitában történeti (status quo) és etnikai szempontok ütköznek vagy fonódnak össze, s a kevertség nehezé teszi a történeti határról a nyelvi határra való átmenetet vagy a történeti és nyelvi igények zavarában való tájékozódást. Ilyen helyzet pedig egész Közép- és Kelet-Európában összesen két-három van. (Mindenekelőtt a korridor² és Erdély.)

Kártékony babona az a status quo-ista szólam, hogy jó határ úgyszólván, tehát azt kell stabilizálni, ami éppen van, s határkérdések helyett inkább a lelki megbékélés útját keresni; s nem kevésbé kártékony az a revizionista szólam, hogy az élet örökös mozgás és változás, s a határokat nem lehet örök érvényűen megrögzíteni. Európa teljesen megérett arra, hogy területi állománya ha nem is „örökre”, de hosszú időre stabilizálódjék, s ez egyúttal Európa egységesedésének és további békéjének is feltétele. Ebben tehát a legnagyobb mértékben „status quo-isták”-nak kell lennünk. Viszont stabilizálni, pláne gyors ütemben stabilizálni csak ésszerű és lélektanilag elfogadható, megszokható határt lehet, ez pedig Európában csak olyan lehet, mely igazodik a nemzeti egységek lélektanilag és szociológiailag kitapintható határaihoz. Rossz határok mellett reménytelen dolog lélektani megbékélésről beszélni, viszont a jó határt meg kell védeni az „örökös változás” mindenféle dinamikájától.

Az első történeti alkalom mindezeknek az igazságoknak az alkalmazására 1918-ban adódott, amikor az összes közép- és kelet-európai dinasztikus államképződmény összeomlott, s az így támadt tabula rasa-ban adva volt egy ésszerű rendezés lehetősége. Az 1918. évi békecsinálók alapgondolata, hogy ti. Ausztria–Magyarországot fel kell osztani, és a nyelvi határok és önrendelkezési jog alapján nemzeti államokat kell létesíteni, teljességgel jó volt. Az volt a katasztrófa, hogy a békecsinálók nem követték saját elveiket. Nem engedtek világosan megnyilatkozó egyesülési törekvéseknek, nem likvidáltak minden likvidálásra érett történeti egységet, másrészt a likvidálásnál nem vigyáztak a területekhez fűződő történeti érzelmekre; ugyanakkor a legesztelelenebbül számba vették az ún. földrajzi, gazdasági, stratégiai, közlekedési, kikerekítési stb. szempontokat, helyesebben engedték, hogy az érdekeltek ezeket az állítólagos elvi szempontokat húzzák elő valami félelemben fogant ostoba kívánság teljesítésére, pl. a határnak a nyelvi határról valami „természetes” védelmi vonalig való előretolására stb. Az ilyenekből születnek meg a legmérgezőbb és legfeleslegesebb határviták, amikor ti. egy terület és népe olyan országhoz kerül, mellyel nincs sem eleven történelmi, sem etnikai kapcsolata, s a néptől az új állammal szemben lojalitást sem elvárni, sem feltételezni nem lehet. 1914 előtt egész Európában csak néhány ilyen helyzet volt: a lotaringiai franciáké Németországban és a lengyeleké Orosz- és Poroszországban. 1918 után azonban, ahelyett hogy megcsökkent volna az ilyen helyzetek száma, még meg is szaporodott: ezért volt rossz az 1918. évi rendezés, nem pedig azért, mintha az alapelvei rosszak lettek volna. Így támadtak azután azok a kölcsönös félelmek, melyeknek az atmoszférájában már egyik nemzet sem tudott rájönni arra, hogy ha megelégszik a nyelvi, azaz a valóságos nemzeti kerettel, akkor nyomorúsága és az őt körülvevő gyűlölet kilencven százalékától megszabadulhatott volna.

A területi vitákból származó deformált politikai gondolkodás legfeltűnőbb jelensége a nyugat-európai szemlélő számára oly érthetetlen és oly értelmetlen *nyelvi háború*. Nyugat-Európa is ismeri a nyelvhasználati vitákat. De tisztában kell lennünk azzal, micsoda különbség van egy nyugat- vagy észak-európai nyelvhasználati vita és egy kö-

zép- és kelet-európai nyelvi háború között. A flamand–vallon vagy finn–svéd nyelvi vita valami gyökeresen más, mint a cseh–német, magyar–román vagy lengyel–ukrán nyelvi háború. A nyugat- és észak-európai nyelvi vitákban olyan ellenfelek állanak egymással szemben, akiknek számára a demokrácia meglévő és jól értékelt szerzemény, a nyelvi vita viszont nem létkérdés. A nyugati és észak-európai nyelvi vita rendszerint nem is két nép között folyik, hanem egy nép intelligenciájának két szárnya között, s az agitáció arra irányul, hogy egy, a népnyelvtől elszakadt svédül beszélő finn, franciául beszélő flamand vagy breton, angolul beszélő ír réteg térjen vissza a népnyelvhez. Maga a finnországi svéd *nép* vagy a belgiumi vallon *nép*, még ha bizonyos szimpátiával nézi is a küzdelmet, tulajdonképpen kívül áll rajta. Jellemző, hogy a finn–svéd nyelvhasználati vita annál a törvényjavaslatnál érte el a tetőpontját, melynél fogva a finnek (a többség!) a jövőben nem kötelesek az egyetemen svéd nyelvű vizsgákat tenni; a svédek helyzetét mindez nem érintette: ők ezentúl is, mint addig, végig saját anyanyelvükön végezhetik egyetemi tanulmányaikat. A legtöbb nyugat- és észak-európai nép szemlélete számára azonban nemcsak a nyelvhasználatért való üldözés és elnyomás idegenszerű, hanem idegenszerű a visszaszorulóban lévő népnelvek (ír, gael, walesi, breton, baszk, fríz, lapp stb.) felújítására irányuló propaganda is olyankor, mikor egy nép kezdi felcserélni ősi nyelvét egy számára szélesebb perspektívát nyújtó nyelvvel.³

A közép- és kelet-európai nyelvi háborúkat azonban – szemben a nyugat- és észak-európaiakkal – olyan népek vívják, melyek több nemzedék óta az állami és nemzeti lét bizonytalanságában s az ebből származó félelemben élnek. E népek állami életük jövőjét az egynyelvű emberek összetartozására akarják alapozni, a nyelvi háború kimenetelétől függ meglévő vagy vágyaikban kívánt állami keretük léte vagy nemléte, s a nyelvi statisztika eredményeitől várják határaik vagy határigényeik sorsának az eldőlését. Ebben a lelkiállapotban hiába mondjuk, hogy e vidéken a nyelvi arányokat lényegesen megváltoztatni nem lehet és nem érdemes, s egyesek megnyerését sokak elvesztésével, egyesek legyűrését halálos ellenségek szerzésével kell megfizetni. Persze hogy ilyen helyzetben tisztán látó, bátor és demokratikus közvélemény és politika egyet tehet: maximális lehetőségeket nyújt a kisebbségnek a meglévő kereten belül, saját kezdeményezésből megvalósítja a legmerészebb kisebbségi követeléseket, amivel azonban egyúttal vállalja az esetleges elszakadás kockázatát is, azaz: angol domíniumi politikát folytat. Ehhez azonban az kell, hogy ne féljen, és ne higgye, hogy az idegen nyelvű vagy kisebbségi területek leválása a nemzet halálát jelenti. Ha ezt hiszi, s azt, hogy a nyelvi háború kimenetele egzisztenciális kérdés, akkor ez valóban *háború*, s megnyerése érdekében előkerülnek mindazok az ádáz és végső eszközök, melyeket minden nemzet nagyon jól ismer, mint *kivételes* velejáróit az *igazi* háborúnak.

Ezen a ponton kezdődnek a *kisebbségi elnyomás* és a *kisebbségi sérelmek*. Teljesen reménytelen az az állandó vita, hogy a többség kezdte-e az elnyomást vagy a kisebbség az államellenes agitációt. Az egzisztenciális félelem lelkiállapota kiszelektálja a vita résztvevői közül a józan értelem képviselőit, s bekövetkezik az a helyzet, hogy az az agitáció, mely arra irányul, hogy a kisebbségi nyelvű gyermekek többségi nyelvű népdalokat tanuljanak, rafinált és erőszakos nyelvterjesztésként jelenik meg, s az az ellenkező agitáció, hogy ne tanuljanak, hanem annál inkább énekeljék a magukét, veszedelmes államellenes agitációnak számít. A kisebbségi sérelmek frazeológiája kifogyhatatlan az elnyomás technikájának ecsetelésében, a többségi népek „sérelemi” frazeológiája pedig kifogyhatatlan a derék és jámbor népet erőszakkal felizgató, idegen egyetemeken és agitátorképző kurzusokon nevelkedett agitátorok gonosz aknamunkájának lefestésében. A groteszk csak az, hogy az egész frazeológia és az összes vele kapcsolatos álokoskodás és illúzió pontosan megfordul, ha a területi státusváltozás folytán a többségből kisebbség lesz és viszont. Az ember könnyekig meghatódhat, ha magyarokat a szlovák parasztok jóságáról és szelidségéről vagy cseheket a magyar parasztok nemes komolyságáról és polgári erényeiről hall áradozni, s mélyen el kell csodálkoznia, hogy ennyi jóakarató kormány s ennyi áldott jó parasztnép között miért olyan kibírhatatlan a népek élete Kelet-Euró-

KISANTANT KONFERENCIA
 BUKARESTBEN. BALRÓL:
 TITULESCU ROMÁN,
 MARINKOVIĆ JUGOSLÁV
 ÉS BENEŠ CSEHSZLOVÁK
 KÜLÜGYMINISZTER ÉS
 V. BRÁTIANU ROMÁN
 MINISZTERELNÖK,
 1928. JÚNIUS 20–22.



pában, és ugyan honnan születik az a rengeteg gonosz pánszláv agitátor és az a nem kevésbé rengeteg és nem kevésbé gonosz revizionista agitátor, akik e népeket szüntelenül törvényes kormányuk ellen izgatják. Csak persze nehéz a törvényes kormány és az agitátor fogalmát olyan nyugat-európai értelemben venni ott, ahol a tegnapi agitátorból lesz a mai törvényes kormány, majd ismét fordítva. A vádaskodásoknak ebben az összevissza gabalyodott szövedékében az a keserves, hogy a valóság nemhogy távolodnék, hanem mindinkább közeledik a kölcsönös vádakban kirajzolódó rémképekhez. A közösségi rémképeknek ugyanis megvan az a szörnyű tulajdonságuk, hogy fantáziából születnek ugyan, de abban az arányban, ahogyan hisznek bennük, testet tudnak ölteni. A jó szándékú kormányok s a derék, dolgozó népek világában először megjelennek a nemzeti vagy népi veszedelmet hirdető próféták és a lelkes kulturális megmozdulások, erre jön a kisebbségi kultúrmozgalmak gyanakvó figyelése s a többségi kultúrmozgalmaknak karhatalmi segédlettel való ellátása; így kialakul az államellenes hangulat, amire jönnek a hatósági tyúkszemre hágások; lassan megjelennek az államellenes mozgalmak, erre jön a börtön és a csendőrszurony, ezután az összeesküvések, erre a kisebbség szisztematikus tönkretétele s végezetül az öldöklés, lázadás és irtóháború.

De még ott is, ahol a helyzet nem fajul idáig, a *kisebbségi* élet lassan lehetetlen állapottá válik. Az államhatalom – hacsak nem áll kifejezetten a faji szupremácia alapján – állandó lelkes szólammal öleli keblére más nyelvű állampolgárait, ugyanakkor azonban a kisebbségi ember, ha egy kicsit is jelét adja nyelvéhez és népéhez való ragaszkodásának, gyanússá válik, és gyanúsként kezelődik. Ez pedig a kisebbségi ember helyzetét ellentmondóvá és idegenné teszi akkor is, ha történeti kisebbség, még inkább akkor, ha frissen odacsatolt kisebbség. Ez az idegenség úgyszólván független attól, hogy civilizáltak vagy brutálisak-e az államhatalom módszerei. Csehszlovákia módszerei e téren toronymagasan kiemelkedtek az összes közép- és kelet-európai ország módszerei közül, mégis éppen úgy nem számíthatott kisebbségeire, mint a többi ország. Mert ha egyszer a csehszlovák hadseregnek bizalmas utasítása volt arra, hogy vásárlásaiban a cseh cégeket részesítse előnyben a szudétanémet cégek felett – ami teljesen logikus intézkedés egy olyan államban, mely az államnyelvet beszélő lakosságot érzi az állam igazi bázisának –, akkor az érintett szudétanémet kereskedők stb. számára nem kevésbé logikusan értelmetlenné és üressé válik az állampolgári egyenlőség szövege, még ha különben egy ujjal sem nyúlnak hozzájuk. Már ebben a helyzetben is, még inkább az erősebb üldöztetés alatt, a kisebbségi élet megszűnik teljes értékű emberi élet lenni, háttérbe szorított, *nyomott* életté válik, melyet egy reális vagy kevésbé reális *remény* kompenzál: a fajtestvérekkel való egyesülés reménye. A reményből élésnek ez az állapota pedig, ha a remény hamarosan nem valósul meg, állandó kilengést jelent a hiú fantazmagóriák és a csüggedt letargia között, s tartósan elviselhetetlen.

Az egzisztenciális bizonytalanság és területi viták zavaró és korrumpáló hatásából születik meg a nemzet erejének, hatalmának, virágzásának Közép- és Kelet-Európában oly jellemző territorialis, úgy is mondhatnánk, *territorio-centrikus* szemlélete. Ez a szemlélet elsősorban a területi igényeket támasztó, „irredentista” nemzeteket dönti politikai és kulturális terméketlenségbe, azonban nem hagyja érintetlenül a birtoklókat, a status quo híveit sem. Egy olyan világban, amelyben egy nemzetnek a legaggasztóbb és legszorongatóbb kérdése az, hogy milyen területeket félt vagy milyen területeket követel, bekövetkezik az az állapot, hogy a nemzet prosperitását elsősorban a területi státussal hozzák kapcsolatba: az emberek nemzeti büszkeségük vagy nemzeti vágyaik teljességét úgy elevenítik meg, hogy megrajzolják a való vagy leendő állapot térképét, s azt mindenütt szemük elé rakják. Ez a szemlélet mélyen antidemokratikus. Azért *mélyen*, mert önmagában nem jelent sem elnyomást, sem oligarchiát, hanem egészben, mint szemléletmód, összeférhetetlen a demokráciával. A demokrácia ugyanis a műgonddal alkotó ember szemléletének győzelmét jelenti a hódító és a birtokló ember szemléletével szemben, s leglényegesebb tanítása az, hogy egy nemzet mélységben és magasságban a többszörösére növekedhet annak, amennyit akár a legnagyobb erőfeszítéssel is a többi nemzet rovására növekedni képes. Nem azt jelenti ez, mintha egy demokráciának ne lehetnének jogos területi kívánságai: nyilvánvaló, hogy az a területi igény, mely arra irányul, hogy egy terület lakói politikailag oda tartozzanak, ahová vágyaik és akaratuk viszi őket, demokratikus szempontból kifogástalan. De az bizonyos, hogy ha valami ok miatt egy területi vita domináns üggyé válik egy nemzet életében, akkor egy még nem demokratikus közösséget megakaszthat a demokratikus fejlődés útján, sőt egy demokratikus közösségben is a demokratikus szellem visszaesését válthatja ki. Nem véletlen, hogy Közép- és Kelet-Európa boldogtalan terein született meg az a közveszélyes bárgyúság is, hogy egy nemzet, mely területileg nem növekedik, a stagnálás vagy hanyatlás állapotában marad, akárcsak az élőlények.

Nehezen tartható területi igények állanak a háttérben rendszerint akkor is, amikor valamely közép- és kelet-európai nemzet különös csökönyösséggel hangoztatja a maga kiválóságát vagy misszióját más népekkel szemben, mindenekelőtt azokkal szemben, akiket vagy akiknek területét uralma alatt akarja tartani. Idetartoznak a különböző nemzetek itteni vagy ottani „vezető” szerepéről, a kereszténységet, a kultúrát, a demokráciát terjesztő vagy védelmező „misszió”-járól szóló elméletek. Nem egészen azonos ezekkel a német „Herrenvolk” koncepció, mely mindenekelőtt a német kisebbségi érzés kompenzálását célozza, s elvileg minden más nemzettel szemben érvényes akar lenni. A kelet-európai kis nemzetek vezetési jogcímei ellenben csak egy meghatározott, igényelt vagy birtokolt területre vonatkoznak, s egyetlen céljuk a kisebbségek, a más nyelvűek elszakadási vagy különállási törekvéseit ellensúlyozni. Itt tehát a „vezetési” igény egy kényszerűségből származó, kínban kiagyalt formula: az illető nemzet híveinek valójában az fáj, hogy az általuk birtokolt vagy igényelt terület nem egynyelvű: ha az volna, boldogan lemondanának arról, hogy „vezessenek” vagy a „demokráciát terjesszék”, s inkább élnék a nemzeti érzelmeik által övezett területen a maguk „igény”-telen nemzeti életét.

Közép- és Kelet-Európa népeinek abból a lelki beállításából, mellyel minden politikai dolgot nem a valóság és a lehetőség szemszögéből néznek, hanem a sérelmek és az elégtétel szemszögéből, folyik a területi kérdéseknek egy bizonyos jellegzetes *querulans* felfogása: a történeti jogoknak vagy a status quo-nak az igényét hangoztató felfogás, mely a demokratikus szempontokon, önrendelkezési jogon alapuló jogos igényekkel kibogozhatatlanul összekeveredik. Ezeknek az igényeknek a lényege az, hogy egy bizonyos történeti időpontbeli – természetesen kedvező – területi állapotot jogilag és erkölcsileg irányadónak nyilvánítanak, tekintet nélkül arra, hogy a fenntartásnak vagy visszaállításnak megvannak-e a politikai, lélektani és demokratikus előfeltételei. Az ilyen igényeknek az igazolása két, teljesen különböző módszerrel szokott történni, melyeket a két fő kidolgozó után nyugodtan nevezhetünk magyar és csehszlovák módszernek.

A magyar módszer a történeti régiségre, az ezeréves birtoklásra támaszkodik. Ennek az ezer évnek minden magasztos vagy magasztosítható eseménye bele van állítva a történeti igény megalapozásába, mindenekelőtt az a tétel, hogy ha a magyarok nem vérezték volna Európáért a török veszedelemmel szemben, akkor nem ritkultak volna meg annyira saját országukban, s Európa megbocsáthatatlan hálátlanságot követ el, ha a történeti magyar államnak ilyen módon kialakult soknyelvűsége miatt azt felosztja. Az indoklás helyenként teljesen belefullad a historizálásba, s középkori szentek és királyok vonulnak fel a történelmi Magyarország igazolóiként. A csehszlovák indokolás gyökeresen más és radikálisan modern: az ezeréves cseh múltra alig hivatkozik, legfeljebb annak demokratikus és humánus teljesítményeire, ezzel szemben az 1918–19. évben keletkezett nemzetközi békeszervezetek kialakítását minden területi igény szempontjából irányadó Stichtagnak tekint; s minthogy ez a békeszervezet 1938-ban mindenféle területi igények feszegetése folytán omlott össze, a világbékét zavaró akcióktól csakis úgy lehet elvenni a támadó szellemű országok kedvét, ha maradéktalanul helyreáll a status quo, mely a békeszervezet összeomlásának pillanatában fennállott. A többi kelet-európai ország a kétféle argumentációt – s hozzá harmadikul az egyszerű etnikai igényt – felváltva és kombinálva alkalmazza.

Bármennyire eltérő is a magyar és a csehszlovák argumentáció hangszerelése, lényegükben teljesen azonosak. Mind a kettő jogokat vél érvényesíteni a nyers erőszak ellen, holott valójában igények szélmalomharcát folytatja a tények ellen. A magyar argumentáció súlyosan irrealisztikus azért, mert szembeszáll a közép- és kelet-európai nemzetalakulás alapvető tényeivel: a történeti államkeretek összeomlásával. A csehszlovák verzió pedig súlyosan irrealisztikus azért, mert az 1918. évi békeszervezetnek éppen azokat az elemeit akarja helyreállítani, melyek miatt az egyszer már összeomlott. Mind a két argumentációban van valami szellemidéző jelleg: a magyarok Szent Istvánt, a csehek a Genfi Szellemet idézik, s oly csodákat várnak tőlük, melyekre azok nem képesek. S ha e nemzetek céljaik valamelyikét alkalmi nagyhatalmi támogatások kihasználásával elérik, nem néznek szembe ezzel a kevésbé dicső ténnyel, hanem ki-ki a maga védőszellemének oltára előtt mutat be hálaáldozatot.

Az egzisztenciális félelmekkel megterhelt politikai tudat következménye volt az is, hogy a két világháború között Közép- és Kelet-Európa népeinek *külpolitikáját* végsőleg nem elvek, nem lelki habitusok, de még csak nem is tárgyi érdekek döntötték el, hanem kizárólag területi vitáikból fakadó pozíciójuk. Területi okok tették, hogy Lengyelország 1938-ban minden ellenkező érdeke dacára is Németországgal haladt egy vonalon;⁴ területi aspirációk csábították bele Olaszországot 1940-ben a háborúba,⁵ területi okok tették, hogy Románia 1941-ben a német táborba került, s területi okok tették, hogy Magyarország és Bulgária, bármilyen szilárdan elhatározták is, hogy kétszer nem kerülnek a rossz oldalra, a döntő pillanatban mégis belecsúsztak a németek háborújába. Bulgária esete különösen jellegzetes. Valóban nehéz volna azt mondani, hogy Bulgáriát imperializmusa vitte a német oldalra, a szerbeket pedig demokratizmusuk az antant oldalára: a két azonos szerkezetű és társadalmú balkáni parasztország külpolitikai helyzetét területi viták determinálták. Így következett be az, hogy Bulgária – mely az összes „revizionista” ország közt a legkevesebb zajjal és nyugtalansággal viselte területi megkurtítását, s az orosz politika támogatását is élvezte – a döntő pillanatban mégis abban az irányban mozdult meg, amerről területi igényeinek érvényesítését várhatta.⁶

Kelet- és Közép-Európa politikai kultúrája deformálódásának egyik legszomorúbb fejezete a politikai *felelőtlenségnek* az a szelleme, melyet területi vitáktól determinált európai politikájukban megmutattak. A félelemtől és bizonytalanságtól megkínzott s nagy történelmi megrázkódtatásoktól és sérelmekről elferdült lélek egyik legjellemzőbb vonása, hogy nem a maga való mivoltából akar megélni, hanem abból, hogy neki az élettől, a történelemtől, a többitől követelnivalója van. Ebben a lelkiállapotban mindinkább elveszti érzékét a maga kötelességei és közösségi felelőssége iránt, s minden erkölcsi szabály csak arra jó számára, hogy a maga követeléseit alátámassza velük. Az euró-

pai nemzetközi viszonyoknak főleg 1918 után történt túlmoralizálása okozta, hogy a közép- és kelet-európai nemzetek vitái számára a moralista szövegek egész arzenálja állott rendelkezésre: a birtokló oldal mindenekelőtt a békét, a követelő oldal az igazságot hangoztatta. Valójában azonban mindez hamis nagyvonalas volt, mert ezek a kategóriák itt nem valódi értelmükben szerepeltek, hanem egyedül azt jelentették, amire az egymás közötti területi vitákban felhasználhatók voltak. A politikai felnőttiség hiánya sehol sem mutatkozott meg olyan élesen, mint éppen ebben: a legegyszerűbben úgy jelölhetnénk meg ezeket a pozíciókat, hogy voltak jó gyerek nemzetek és rossz gyerek nemzetek, stréberek és rontópálok. Békevágyuk és igazságvágyuk megalapozatlansága rögtön ki is derült, ha *méltányos* békéről vagy *kétoldali* igazságról volt szó. Erre az esetre a status quo országoknak megvolt a maguk szövege: „a revízió háborút jelent”, mely a valóságban annyit jelentett, hogy „kész vagyok a háborúra, ha el akarják venni tőlem azt, amit igazságtalanul birtoklok”. A revizionisták szövege pedig – „előbb igazság, azután béke” – valójában azt jelentette, hogy „kész vagyok lángba borítani a világot, ha nem kapom meg, amit igénylek”. Valóban a Biblia fordulatával lehetne kérdezni: „ha ezeket valljátok, mivel cselekedtek másoknál többet, és minek a békére és igazságra való hivatkozás? Vajon az erőszakos és igazságtalan nemzetek nem pontosan ugyanígy cselekednek-e?”⁷ Kevés ártott annyira a Nemzetek Szövetsége európai presztízisének, mint azok a vég nélküli és terméketlen viták, amelyek elvi kérdésekké álcázva valójában a közép- és kelet-európai nemzetek egymás közötti területi állapotának kóros állapotághányából származtak. E népek kezén az egész genfi ideológia egyszerű politikai csatabárdká lett egymás közötti vitáik számára. Így váltak mind közönyösebbekké az európai közösség életbe vágó érdekei iránt és mind felelőtlenebbekké az európai közösség alapvető erkölcsi maximáival szemben. Hogy a nemzetiszocializmus és a fasiszmus milyen mélységes felelőtlenséggel indította el Európát a katasztrófa útján, az közzismert. De nem kevésbé lényeges, hogy 1918–1933 között a német–francia kibékülésnek milyen fontos kísérletei buktak meg a kisantant vétőjénél, mely egyúttal az oly nagy reménnyel propagált regionális gondolat perverzióját is jelentette. Vagy [gondoljunk] arra, hogy 1938-ban az azonos veszedelemtől fenyegetett Lengyelország és Magyarország mennyire nem tudta a csehszlovák állam katasztrófájával kapcsolatban a kis nemzetek közötti szolidaritásnak még csak egy gesztusát sem felmutatni.

Ha összefoglalóan nézzük a Rajnától keletre eső országok európai politikájának szempontjait és cselekedeteit 1918 óta, nehéz pálcát nem törni ez országok felett. Két ok mégis azt tanácsolja, hogy ne törjünk pálcát felettük. Az egyik ok erkölcsi: ezek az országok embertelenül sokat szenvedtek. A másik gyakorlati: ha pálcát törünk, [semmit] nem nyerünk, sőt csak súlyosbodik vele Európa és a világ helyzete. Okosabb tehát egyenként felismerni az egyes európai nemzeteket gyöttrő hisztériák okát, s megkísérelni politikai fejlődésüket visszavezetni oda, ahol tévútra tért. Ezeknek az országoknak bizonyos biztonságra van szükségük, s mindenekfelett ésszerű, tárgyi szempontok és általános elvek szerint meghúzott határookra, mert ez az első feltétele annak, hogy a hisztériák belső vonalon tudjanak levezetődni, s ne terjedjenek át azonnal a környezetre is. Ismétlem, kétségbeejtő tévedés azt hinni, hogy itt jó határt *úgysem* lehet csinálni, tehát inkább valamiféle föderációt kell létesíteni. A föderáció csakis akkor fog működni, ha *előbb* a jó határok megvannak: hiszen itt egyszer már volt egy föderáció, Habsburg-főség alatt, s az éppen népeinek belső viszálykodása miatt esett széjjel. Azok a nyugat-európai szemlélők, akik fejcsóválva veszik tudomásul, hogy e terület még ma sem tud kikászálódni a maga határvitáiból, meggondolhatnák, hogy a rendeződés folyamata itt csak 1912-ben, illetőleg 1918-ban indulhatott el, amikor megszűnt az a két nemzet feletti államalakulat, mely ezen a területen a kibontakozásnak és a nemzeti keretek kialakulásának útjában állott. A kibontakozás egy kis szerencséivel már 1918-ban megtörténhetett volna, most pedig új, nagy történelmi alkalom érik a végleges konszolidálás számára. Ezt persze éppen úgy el lehet mulasztani, mint az előzőt, s akkor újból nemzedékekre szóló hisztériák magvai plántálódnak el Európa beteg szervezetében.

Jegyzetek

1. [A jegyzetek elkészítéséhez felhasználtuk a szövegkiadást.]
2. [Az ún. lengyel vagy danzigi korridor a Lengyelországot a Balti-tengerrel összekötő 20-30 km széles folyosó volt, amely a versailles-i béke értelmében nemzetközi ellenőrzés alá helyezett és szabad várossá nyilvánított Danzig (Gdańsk) mellett érte el a tengert, s amely területileg „leválasztotta” Kelet-Poroszországot Németországról.]
3. Erre a nyugat-európai szemléletre apellálnak azután Közép- és Kelet-Európában azok a népek, melyek többséget alkotnak egy országban, mikor azt hangsúlyozzák, hogy kisebbségeiknek maguknak áll a lehető legnagyobb mértékben „érdekükben” a többség nyelvét megtanulni, s csak hálál-sak lehetnek, ha az államhatalom iskolapolitikája ebben hatalmi eszközökkel siet a segítségükre.
4. [A müncheni egyezményt követően Lengyelország is megszerezte Csehszlovákiától az általa követelt területeket: október elején megszállta és bekebelezte a jelentős létszámú lengyel nemzetiség által lakott Teschen (Těšín, Cieszyn) vidékét.]
5. [Olaszország igényei ekkoriban a következő területekre terjedtek ki: Korzika, Nizza, Szavója, Dalmácia, Albánia, Tunisz, Dzsibuti, a Szezei-csatorna környéke.]
6. [Bulgária 1940-ben kétoldalú szerződésben szerezte vissza Romániától Dél-Dobrudzsát, majd 1941 folyamán Jugoszlávia és Görögország felosztása idején megkapta Macedóniát és Trákiát.]
7. [Mt 5,46–47.]

NAPJAINK TÖRTÉNETÍRÁSA

Ádám Magda: A kisantant és Európa 1920–1929 – Részlet (1989)

A kisantantot az első világháború utáni helyzet hozta létre. Bár kétségtelen, hogy létrejöttenek voltak bizonyos előzményei is.¹

„A kisantant eszméje már 1918-ban a levegőben volt” – jegyezte fel az emigrációs mozgalom egyik kiemelkedő egyénisége, T. G. Masaryk.² Javában dült még a háború, amikor a nemzeti mozgalom emigrációban levő vezetői szoros kapcsolatba kerültek egymással. Együttműködésük célja az volt, hogy támogassák az Osztrák–Magyar Monarchia területén élő cseh, szlovák, román és délszláv népek felszabadító harcát, elismeressék az antanttal a függetlenségre való jogukat, kieszközöljék támogatásukat olyan államkeretek kialakításához, amelyek éppen az általuk hirdetett önrendelkezési jognak, etnográfiai elveknek s a történelmi államjog doktrínájának mondtak ellen, vagyis azoknak a jelszavaknak, amelyekkel a dualista rendszer ellen indultak harcba. Az első világháború kitöréséig a nemzeti mozgalmak valamennyi árnyalata az Osztrák–Magyar Monarchia integritása alapján állt.³ A Monarchia integritásának megőrzését 1914-ig Masaryk is szükségesnek tartotta a cseh nép érdekei miatt – később, mint ismeretes, ő a birodalom területi felosztásának egyik élharcosa –, mert, mint mondotta, „ha Ausztria egy európai konflagrációban szétesne, a csehek Németországhoz kerülnének”.⁴ Ezért a birodalom sorsát erősen szem előtt tartó politika kialakítását javasolta, s még Ausztria monarchikus berendezését sem kérdőjelezte meg. Álláspontját csak 1914-ben változtatta meg. Az angol kormánynak 1914 októberében eljuttatott titkos memorandumában először vetette fel a független cseh állam létrehozásának szükségességét.⁵ E dokumentumban a csehek és a szlovákok egyesítését nem említette ugyan, noha e gondolat a Monarchiával való szembefordulásának pillanatától kezdve foglalkozott.

Az emigrációs cseh nemzeti mozgalom fontos feladata volt, hogy befolyásolja az otthoni mozgalmat, amellyel viszonylag lazák voltak a kapcsolatai. A cseh nemzeti mozgalom nem volt egységes. Több irányzat állott szemben, harcolt egymással. A katolikus körök változatlanul a Monarchiát támogatták, s csak a birodalmon belül voltak bizonyos reformkövetelései. A szociáldemokraták viszont a birodalom társadalmi berendezkedésének megváltoztatását kívánták, megtartva annak területi egységét. Komoly befolyása az otthoni nemzeti mozgalomra a Karel Kramář vezette russzofil irányzatnak volt, mely Csehország, majd később Csehszlovákia függetlenségének megteremtését Oroszország támogatásával, fejlődését annak oldalán képzelte. Ez a mozgalom – egészen 1917-ig – jelentős mértékben ellensúlyozta Masaryk és Beneš külföldi tevékenységét. Csak az 1917. februári orosz forradalom után, amely súlyos sebet ejtett a Bécs által is üldözött russzofil irányzaton – Kramářt letartóztatták –, erősödött meg az emigráció és az otthoni mozgalom kapcsolata, ami az utóbbi radikalizálódásához vezetett. Ebben a helyzetben a Cseh Szövetség, amely eddig Ausztria-barát nyilatkozatokat tett, az önrendelkezési jog gyakorlati megvalósítását követelte – még mindig a Monarchián belül –, s miután az osztrák kormány visszautasította követelését, a szövetség többsége szembefordult Béccsel. Ennek következménye volt a nemzetgyűlés átszervezése – amely lényegében elfogadta Masaryk programját –, majd e lépést a hazai és a külföldi cseh nemzeti mozgalom egyesítése, közös platform kialakítása követte.

A megalakulás előzményei

A nemzeti felszabadító mozgalmak vezetőinek együttműködése az Osztrák–Magyar Monarchia ellen

A következő feladat az otthoni cseh és szlovák mozgalom összekapcsolása volt. Szlovákia eddig a cseh hazai politikai mozgalom egyik irányzatának programjában sem szerepelt, lévén, hogy 1917-ig elismerték, tiszteletben tartották a Szent István-i korona jogait, s a dualizmus elleni támadások sem ez ellen irányultak. A háború kezdete óta ugyan többen foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy Szlovákia csatlakozzék a cseh államhoz, ez azonban nem szerepelt a hivatalos programjukban.

A kérdést nyíltan csak 1917 végétől, a Szlovákiáról is megemlékező szövetségesek októberi jegyzéke után vetették fel. Ettől kezdve a cseh és a szlovák nép etnikai egységére hivatkozva követelték a csehszlovák állam létrehozását. E küzdelemben jelentős szerepet játszott Edvard Beneš, Masaryk volt tanítványa, a Károly egyetem docense, aki 1915-ben ugyancsak emigrációba kényszerült. Masaryk és Beneš elképzeléseit támogatta Milan Rastislav Štefánik, aki már a háború előtt Franciaországban élt, és a háború alatt őrnagyi rangban a francia hadseregben szolgált. Štefánik révén Masaryk és Beneš kapcsolatba került befolyásos francia politikusokkal, így Briand-nal, aki állítólag már 1916 februárjában ígéretet tett, hogy támogatni fogja a csehek függetlenségének kivívását.⁶ A helyzet ismeretében nehéz elhinni, hogy a francia miniszterelnök már ekkor állást foglalt volna a birodalom széttrése mellett. Ebben az időben ugyanis még az erősen csehbarát Berthelot, aki 1916 elején találkozott Benešsel, sem támogatta Beneš ebben a kérdésben. Csak egy évvel később, 1917 januárjában a szövetségesek nevében Wilsonnak írt levelében utalt először arra, hogy a szövetségesek egyik célja Csehszlovákia felszabadítása.⁷

Masaryk, Beneš és Štefánik hozzájárított az egységes csehszlovák nemzeti akció kidolgozásához. Munkájukat nehezítette, hogy nem volt központi szerv, amely koordinálta volna a különböző országokban lévő cseh és szlovák nemzeti mozgalmat. Ezért 1916 februárjában Párizsban megalakították a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. Elnöke Masaryk, alelnöke Štefánik, titkára Beneš lett. A közzétett felhívásban hangsúlyozták, hogy legfontosabb feladatuk a független csehszlovák állam létrehozása. A tanács kezdeményezésére Angliában, Oroszországban, Olaszországban, az Egyesült Államokban és Svájcban bizottságot alakítottak, amelyeket Párizsból irányítottak.

Külön figyelmet fordítottak cseh és szlovák katonai egységek felállítására. Tisztában voltak azzal, hogy ilyen fegyveres erő jelentős szerepet játszhat nemcsak a független csehszlovák állam elismertetésében, hanem gyakorlati megalakításában is. S ebben – mint látni fogjuk – nem tévedtek.

A Csehszlovák Légiót 1916-ban kezdték szervezni. Tevékenységüket 1917-ben fokozták. A szervezés az osztrák–magyar hadseregben harcoló és fogságba esett katonák, valamint a nyugati cseh és szlovák emigráció körében folyt.

A legnagyobb létszámú és jelentőségű légio Oroszországban alakult meg. Ez a siker Masaryk nevéhez fűződik. 1917–1918 telét Ukrajnában töltötte, ahol fáradhatatlanul szervezte a légiót. A hadifoglyok nemzeti tudatára igyekezett hatni. Részvételüket a központi hatalmak elleni harcban fontosnak tartotta Csehszlovákia nemzeti függetlenségének kivívásához. A légiót vonatokon Vlagyivosztokba, majd onnan – hajókon – Nyugat-Európába kívánták szállítani, ami megfelelt az antanthatalmak elképzeléseinek. Ehhez meg is kapták az orosz ideiglenes kormány hozzájárulását. Az októberi szocialista forradalom azonban keresztülhúzta számításait. A Vlagyivosztok felé tartó Csehszlovák Légio harcba keveredett a Vörös Hadsereggel, így a légio csak 1918. június 29-én érkezett Vlagyivosztokba. Elszállítására még sokára került sor.

Szlovákia politikai élete határozottságában és radikalizmusában messze elmaradt a cseh mozgalomtól, hiszen Magyarországon belül gazdasági és politikai helyzete sokkal mostohább volt, mint Csehorszáé Ausztrián belül. A nemzeti mozgalom feltételei – a polgárság, a hazai értelmiség – nehezebben alakulhattak ki. Így tehát míg Ausztriában a nemzetek Béccsel való kapcsolatának lazítása fokozatosan, különösebb konfliktusok nélkül ment végbe, addig Magyarországon – még a polgári demokratikus korszakban is – a kormánykörök mindent elkövettek, hogy a történelem által napirendre

tűzött önrendelkezési jog gyakorlati megvalósítása ne vezessen a Budapesttől való elszakadáshoz. Az ezt megakadályozni akaró intézkedéseknek, melyek engedményeket és retorziókat egyaránt tartalmaztak, kétségtelenül szerepük volt abban, hogy a szlovák nemzeti mozgalom bátoratlan és gyenge volt. Egyik politikai irányzat sem lépett fel nyíltan Szlovákia elszakadásáért. 1918 tavaszától ugyan valamennyien az önrendelkezési jogért szálltak síkra, sokan – így mindenekelőtt a szociáldemokraták – az integráció alapján állva, de ezt Magyarország határain belül kívánták megvalósítani. Még a szlovák nemzeti mozgalom legradikálisabb, Néppárt vezette szárnya is, amely ugyan kétségtelenül „a magyarokkal való ezeréves sikertelen házasság” felbontására készült, e szándékát 1918. májusi határozatában csak indirekt módon fogalmazta meg, hangsúlyozván, hogy az önrendelkezés alapján áll, és a csehszlovák állam létrehozásáért harcol.⁸

Ennél is nehezebb feladatnak bizonyult a kárpátukrán politikai mozgalom megszervezése, illetve a cseh elképzeléseknek való megnyerése. Az az elgondolás, hogy Kárpátukrajna csatlakozzon a megalakítandó csehszlovák államhoz, Szlovákiánál is később kerül be a cseh függetlenségi mozgalom programjába. A kárpátukrajnai nemzeti mozgalmak azonban nem kedveztek Masaryk elképzelései számára. Az egyik jelentős erőt képviselő irányzat nem kívánta elszakítani a területet Magyarországtól. Táboruk különösen akkor erősödött meg, amikor Kárpátukrajna 1918 decemberében autonómiát kapott a Károlyi-kormánytól. Egy második csoport nagy ukrán állam létrehozását tervezte. S végül a harmadik, a leggyengébb irányzat, amely csak a háború utolsó szakaszában jött létre, a területet Csehszlovákiához kívánta csatolni. Ez a törekvés az Egyesült Államokból indult ki.⁹

A cseh és szlovák emigrációhoz hasonló tevékenységet fejtettek ki a jugoszláv nemzeti mozgalom vezetői is. 1915-ben Londonban Ante Trumbić horvát politikus vezetésével megalakult a Jugoszláv Bizottság. Trumbić komoly figyelmet fordított a hazai és külföldi délszláv mozgalom egyesítésére. Célja egy független délszláv állam létrehozása. Feladatát nehezítette, hogy a szerb kormány hosszú ideig akadályozta ez irányú tevékenységét, e területeket ugyanis Szerbiához kívánta csatolni. A háború legelején a szerb kormány már nyíltan hirdette: a háború célja nemcsak Szerbia megvédése, hanem a szerbek, horvátok és szlovének felszabadítása, egyesítése.¹⁰ Elérte, hogy 1915 augusztusában Anglia, Franciaország és Oroszország Szerbiának ígérte Boszniát, Hercegovinát, Dalmácia egy részét, Szlovéniát, Horvátországot, Fiumét, a Bácskát, a Bánátot – Ausztria tartományait és a történeti Magyarország részeit.¹¹ A katonai célok diktálta ígéreteket Belgrádban komolyan vették. Külpolitikájukat, diplomáciai tevékenységüket, Trumbićhoz való viszonyukat ez határozta meg. A londoni Jugoszláv Bizottságot nem ismerték el. Célkitűzéseit mind nyugaton, mind a Monarchián belül megpróbálták megghiúsítani.

A birodalmon belüli délszláv mozgalom is erősen meg volt osztva. Több irányzat harcolt egymással. Az egyik a Monarchián belül, a másik Szerbiához, a harmadik Horvátországhoz csatlakozva kívánta egyesíteni a délszlávokat egy egységes jugoszláv államban. A viszonylag jelentős tábor képviselő első irányzat – amely egészen a háború végéig megmaradt Monarchiához hű elvei mellett – állandó támadásnak volt kitéve a belgrádi kormány, illetve a londoni Jugoszláv Bizottság részéről. S noha Trumbić – a bizottság vezetője – szemben állt Belgrád centralista tevékenységével, a Monarchiától elszakadni nem akaró délszláv vezetők ellen összefogott Nikola Pašićsal, a szerb kormány vezetőjével. A két politikus együttműködését elősegítette Olaszország expanzív törekvése, az tudniillik, hogy időközben ismertté vált a londoni titkos egyezmény, amely a háború befejezése után jelentős jugoszláv lakta területeket ígért Olaszországnak.¹² Sőt, az is tudomásukra jutott, hogy az olasz kormány magának követeli Fiumét, és igényeket támaszt a Balkánon is. Ez a tény kétségtelenül szerepet játszott abban, hogy Trumbić 1917-ben végleg csatlakozott Pašić politikai vonalához, feladván saját platformját. Ennek eredményeképpen született meg a korfui deklaráció, amely a Karadorđević-dinasztia vezetése alatt álló jugoszláv állam megalakítását tűzte ki célul. Ezt követően Trumbić

szoros kapcsolatot alakított ki az antanthatalmaknál levő szerb diplomáciai testületekkel, s együttműködött velük a közös cél érdekében. A Trumbić vezette jugoszláv emigrációs mozgalom hatékonysága azonban elmaradt a Csehszlovák Nemzeti Tanácsétól, ugyanis a Pasićsal folytatott hosszú harc erősen lekötötte figyelmét és erejét.

A román emigrációs mozgalom az előzőektől jelentősen különbözött. A különbség Románia sajátos helyzetéből adódott, abból tudniillik, hogy az ország csak 1916-ban csatlakozott az antanthatalmakhoz. Ezen időpontig három irányzat küzdött egymással, eltérően vélekedve a háborúhoz való viszonyról és az azt követő területi rendezésről illetően. Az egyik a németbarát irányzat volt. A másik – a legerősebb és legbefolyásosabb, a miniszterelnökkel, Ioan Brătianuval az élén – a kivárás álláspontjára helyezkedett, vagyis a helyzet alakulásától függően kívánt dönten. S ott volt végül az antantbarát csoport, amely az átállást sürgette. Ez utóbbiakhoz tartozott Take Ionescu és Nicolae Titulescu, akik később jelentős szerepet játszottak a kisantant történetében.

A román kormány céljai között első helyen állt ugyan Erdély megszerzése, kezdetben azonban mégsem támogatta az ottani függetlenségi mozgalmat. Erdélyre vonatkozó taktikáját a háború kimenetelétől tette függővé, mert attól tartott, hogy egy elhamarkodott lépés csak nehezítené a terv megvalósítását. Álláspontjában változás csak 1916-ban következett be, amikor Románia az antant oldalára állt. Átállását az antanthatalmak nagyra értékelték. Ez kifejezésre jutott a bukaresti egyezményben. Az 1916. augusztus 17-én aláírt titkos egyezmény¹³ elismerte a román kormány igényét Bukovinára, Dobrudzsára, Besszarábiára, Erdélyre, a Tiszántúlra (Debrecenig, beleértve Szegedet, Orosz házat) s a Szerbiának már megígért Bánátra.

A bukaresti egyezmény után az erdélyi függetlenségi mozgalom jelentősen fellendült. Vezetőinek egy része emigrációba kényszerült. A román emigráció központja Párizs lett. A már ott tartózkodó Toma Ionescu és Nicolae Lupu erőteljes támogatásával létrehozták a *La Roumanie* című újságot, amely széles körű propagandát indított Erdélynek Romániához csatolásáért. 1918 júniusában Párizsban létrejött az erdélyi, bánáti és bukovinai románok Nemzeti Bizottsága, amelyet röviddel ezután átszerveztek. Új neve: Román Egység Nemzeti Tanácsa. Elnöke Take Ionescu, alelnöke Vasile Lucaciu és Octavian Goga volt.

A román emigrációs mozgalom méretei és hatása messze elmaradt a csehszlovák és a jugoszláv mozgalomtól. Ez nemcsak azzal magyarázható, hogy mindkettőnél jóval később, 1917 második felében kezdték meg nyugati tevékenységüket, hanem azzal is, hogy a román függetlenségi mozgalom nem kapta meg azt a támogatást, melyet a cseh, a szlovák és a jugoszláv képviselők kaptak. Ennek oka pedig az volt, hogy Románia a bukaresti egyezmény után is tovább lavírozott: állandóan azzal fenyegetőzött, hogy abahagyja a harcot, s különbékét köt a központi hatalmakkal.

Masaryk 1917-től komoly erőfeszítéseket tett az Osztrák–Magyar Monarchia elleni függetlenségi mozgalmak egyesítésére, még a hadifogságban levő katonák körében is. A Jugoszláv Bizottsággal 1916 tavaszán sikerült megteremteni az együttműködést. Trumbićsal, akivel baráti kapcsolatba került, egyeztetette akcióprogramját mind a nyugati tevékenységet, mind pedig a közös légió felállítását illetően.

Masaryk fontos feladatnak tartotta, hogy kapcsolatát a románokkal megerősítse. Ebből a célból 1917 októberében Iași-ba utazott, ahol tárgyalt Brătianuval és Ferdinánd királlyal, s megállapodtak az együttműködésre vonatkozó kérdésekben. „A románokkal való személyes ismeretségünk és együttműködésünk megalapozta a kisantantot” – írt erről később Masaryk.¹⁴

A februári orosz forradalom után az emigrációs nemzeti mozgalom egyik jelentős központja Oroszország lett. Az ideiglenes orosz kormány ugyanis támogatta a független kis államok létrejöttét. 1917 novemberében Kijevben rendezték meg az Osztrák–Magyar Monarchia területén élő, a dualista rendszerrel szemben álló nemzetek képviselőinek értekezletét. A magyarokon és a németeken kívül valamennyien részt vettek. Ott voltak a csehek, a szlovákok, a szlovének, a szerbek, a horvátok, a románok, a len-

gyekek és az olaszok. Ez volt a később Rómában megtartott, sokkal nagyobb szabású kongresszus előkészítője.

A függetlenségi mozgalom legjelentősebb állomása az Osztrák–Magyar Monarchia elnyomott népeinek római kongresszusa volt. A kongresszuson képviseltette magát a csehszlovák, a jugoszláv, a lengyel és a román emigrációs mozgalom, valamint a szerb kormány. Románia nem küldött képviselőt. Az erdélyi románokat a kongresszuson senki nem képviselte, a tárgyalat időben ugyanis csak kis szervezetük volt – tekintélyes vezető nélkül. Így az erdélyi román emigrációt a Regátból származó Lupu és Mironescu képviselte.¹⁵ A résztvevők több határozatot fogadtak el, melyek hangsúlyozták, hogy minden elnyomott nemzetnek joga van önálló vagy egyesített államot alakítani, illetve azt területileg kiegészíteni; elismerték, hogy az Osztrák–Magyar Monarchián belül nincsenek meg a nemzeti jogok gyakorlati megvalósításának alapvető feltételei, s a közös elnyomó elleni közös küzdelemre szólítottak fel. A gyakorlati munka elvégzésére a kongresszus különböző bizottságokat hozott létre.¹⁶

A tanácskozás idején komoly nézeteltérések támadtak a jugoszláv és az olasz fél között. A plenáris ülésen ugyanis felszólalt az olasz külügyminiszter, és aggályait fejezte ki amiatt, hogy a tervezett egyesített jugoszláv állam ellentétbe kerülhet Olaszországgal. Végül azonban közös deklarációt hoztak nyilvánosságra, amely hangsúlyozta, hogy egy egyesült, független Jugoszlávia létrejötte mindkét állam érdeke.¹⁷ S noha az olasz külügyminiszter üdvözölte a kongresszus döntéseit, illetve célkitűzéseit, s hozzájárult az említett deklarációhoz, Olaszország továbbra is aggodalommal figyelte a szerb kormány és a jugoszláv emigrációs bizottság tevékenységét.

A függetlenségi és egyesítési mozgalmak vezetői fontos feladatuknak tartották, hogy megnyerjék a szövetséges hatalmak támogatását. Figyelmüket a háborúban egyre nagyobb szerepet játszó USA-ra koncentrálták. Annál is inkább, mert tudomásuk volt arról, hogy Woodrow Wilson nem ismeri el a háború alatt aláírt titkos egyezményeket, meg akarja őrizni a birodalom egységét. A háború utolsó évéig Franciaország és Anglia sem gondolt a Monarchia széttörésére, az európai egyensúly szempontjából ők is fontosnak tartották megőrzését. Az USA-tól eltérően azonban a háború alatt megkötött titkos egyezményeket teljesíteni kívánták. Nem tartjuk kizártnak, hogy ha katonai és politikai érdekeik megkívánták volna – pl. sikerült volna Ausztriát leválasztani Németországról –, akkor nem vagy csak részben teljesítették volna azokat. Hiszen nem véletlen, hogy csak miután az Ausztriával folytatott titkos tárgyalások zsákutcába kerültek, ismerték el a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot és a Délszláv Bizottságot.

A szövetséges hatalmak fenti álláspontja bizonyos óvatosságra intette a Monarchián belüli függetlenségi mozgalom vezetőit, és határozottabb fellépésre készítette az emigrációban lévőket. Vezetőik európai tevékenységük mellett kapcsolatot kerestek az Egyesült Államok politikusaival, mindenekelőtt Wilsonnal. Mindent elkövettek, hogy bejussanak a Fehér Háza. Milyen eredménnyel járt eme törekvésük? Röviden utalunk rá, mert a történetírásban és a köztudatban ezzel kapcsolatban téves nézetekkel lehet találkozni. Wilson ugyanis nem fogadta a Washingtonba érkező nemzeti függetlenségi és egyesítési mozgalom vezetőit. Miért? Nemcsak azért, mert le akarta választani Ausztriát Németországról, hanem – és ez volt a lényeg – gazdasági és politikai szempontból irracionálisnak tartotta a sok kis nemzet létrejöttét. Tartott attól, hogy a kis államok nem lesznek képesek gazdaságilag prosperálni, helyettesíteni a Monarchiát, ellensúlyozni a germán és az orosz törekvéseket. Wilson tehát meg akarta menteni a birodalom gazdasági és politikai egységét, föderalizálni akarta. Az USA volt a példaképe. Az Osztrák–Magyar Monarchia megmentésére vonatkozó álláspontját az elnök az USA hadba lépése előtt egy hónappal világosan kifejtette. Röviddel a hadba lépés után szakemberekből álló, ún. Inquiry (vizsgáló) bizottságot hozott létre azzal a feladattal, hogy olyan irányelveket és terveket dolgozzanak ki a háború utáni világ elrendezésére, amelyek hosszú időre biztosítanák a békét. A bizottság House – Wilson tanácsadója és barátja – irányítása alatt állott, aki az elnökhöz hasonlóan gondolkozott az Osztrák–

Magyar Monarchiáról. Wilson koncepcióját tükrözték Charles Seymour (az Inquiry, majd később az amerikai béke delegáció tagja) Ausztria–Magyarország föderalizálására vonatkozó terve és magyarázó szövege, amelyet 1918. május 25-én írt alá, 5 hónappal a háború befejezése előtt.¹⁸ E terv szerint az osztrák–magyar területen államszövetség jönne létre. Tagjai: Ausztria, Magyarország, Csehország, Jugoszlávia; Lengyelország, Ruténia és Erdély.

Az Osztrák–Magyar Monarchia egységének megmentésére és föderalizálására vonatkozó terv alapvetően határozta meg Wilson politikáját a nemzeti függetlenségi és egyesítési törekvésekkel szemben. Ez volt az oka, hogy Wilson a közép-európai függetlenségi mozgalmak közül csak a lengyel törekvéseket támogatta, s a többitől nem vett tudomást. Egy független Lengyelország ugyanis nem mondott ellen a birodalommal kapcsolatos terveinek. A történeti munkákban találkozni olyan állásponttal, amely szerint Wilson azért támogatta a lengyel függetlenségi mozgalmat, mert vezetője, Paderewsky szoros kapcsolatban volt tanácsadójával, House-szal, aki ilyen irányban befolyásolta az elnököt. Mások úgy látják, hogy a többi nemzeti mozgalmak negligálása abból adódott, hogy azok nem rendelkeztek prominens vezetővel. Mindkét álláspont – véleményem szerint – elfogadhatatlan.

Nem személyes kapcsolatok, nem is prominens vezetők léte vagy nem léte határozta meg Wilson viszonyát a függetlenségi és egyesítési mozgalmakhoz. Ha az egész problémát az első közép-európai koncepciójával összefüggésben vizsgáljuk, kiderül, hogy kit támogatott és kit nem. Az amerikai elnök nem vett tudomást azokról a függetlenségi mozgalmakról, amelyek ellentmondtak a birodalom megmentésére irányuló törekvéseknek. Ezért került a vezetőikkel való találkozást. Azért nem fogadta őket, így Štefaníkot sem, a Csehszlovák Bizottság alelnökét, aki 1917 augusztusában Washingtonba érkezett abból a célból, hogy az amerikai kormánnyal elismertesse a Párizsban létrehozott bizottságot és önkénteseket toborozzon a cseh és szlovák emigránsok körében. Štefaník egy önálló csehszlovák légiói kívánt létrehozni. Az amerikai politikai és katonai vezetés egyik tervét sem támogatta. A Csehszlovák Nemzeti Bizottság alelnöke rendkívül rossz benyomásokkal távozott az Egyesült Államokból. Mérhetetlenül gyűlölte Wilsont. Sátánnak nevezte, s róla alkotott véleményét soha nem változtatta meg.¹⁹ Masaryk első kísérlete is kudarccal végződött. Csak 1918 júniusában nyílt meg előtte a Fehér Ház kapuja. Wilson csak akkor fogadta, amikor kénytelen volt lemondani a birodalom megmentésére vonatkozó tervéről.²⁰

Hasonló volt a helyzet a délszláv mozgalommal is. Wilson visszautasította Pašić szerb miniszterelnök kérését: fogadja a Délszláv Bizottságot. Nem kívánt tárgyalni olyan bizottsággal, amelynek elsőrendű célja kieszközölni támogatását a Monarchiához tartozó délszláv területek Szerbiához csatolásához. A bizottság végül mégiscsak megérkezett az USA-ba. Tagjai: Hinković és Vošnyak azonban csak magánemberként tevékenykedtek. Híveket és önkénteseket toboroztak a délszláv kolóniákban. Nem nagy eredménnyel. A sikertelenség egyik oka, hogy az amerikai délszláv mozgalom – akárcsak a Monarchián belüli – erősen megosztott volt. Vezető köreik a Monarchiához tartozó délszláv területeket nem kívánták Szerbiához csatolni. Wilson – aki nem ismerte el az antant által Szerbiának tett területi ígéreteket – adminisztrációja révén csökkenteni próbálta a délszlávok propagandáját. Jellemző, hogy sokáig nem vett tudomást a korfui egyezményről, amelyet 1917-ben Pašić és Trumbić írt alá, s amely a Karađorđević-dinasztia vezetése alatt álló Jugoszláv állam megalakítását tűzte ki célul. S nem vett tudomást a római kongresszusról sem.²¹

A londoni Délszláv Bizottság megalakulása után röviddel, Trumbić az USA-ba küldte egyik legközelebbi munkatársát, Franko Potočnjakot. Küldetésének célja: híveket toborozni egy önálló délszláv állam létrehozásához. Miután nem tudott kapcsolatba kerülni a hivatalos körökkel, tevékenységét arra koncentrált, hogy a délszláv amerikai mozgalmat megnyerje egy önálló délszláv állam számára. Az ugyanis általában lojális volt az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben. Az integráció alapján álltak, s csak azon

belül voltak nemzeti követeléseik. Potočnjak jelentős szerepet játszott abban, hogy Chicagóban – ahol a legerősebb volt a horvát kolónia – kongresszust hívtak össze, amely megalakította a Jugoszláv Nemzeti Tanácsot. A kongresszus határozatot fogadott el, amely rögzítette: a mozgalom célja az Osztrák–Magyar Monarchia széttörése, egy demokratikus szerb–horvát–szlovén állam létrehozása.²² (A tárgyalat időben Trumbić még ezt a koncepciót képviselte.) Döntésükről táviratban tájékoztatták Wilsont, aki azonban erről nem vett tudomást. A délszlávokat nem kívánta elcsatolni a Monarchiától. Potočnjak visszatért Európába anélkül, hogy a hivatalos amerikai köröktől bármilyen támogatást vagy biztatást kapott volna.

Nem járt több sikerrel Románia kísérlete sem. A román kormány és a királyi udvar fáradhatatlanul azon munkálkodott, hogy Wilson támogatását megnyerje egyesítési törekvései számára – azaz Erdély megszerzéséhez. Pontos információk voltak arról, hogy az amerikai elnök nem ismeri el a bukaresti titkos egyezményt, Románia területi igényeit az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben. Washingtonban indokolatlannak tartották Romániának Erdélyre vonatkozó követeléseit. Ebben némi szerepet játszott az Osztrák–Magyar Monarchia iránti szimpátiával igazán nem vádolható Andrew amerikai ügyvivő, aki Iași-ból küldött bizalmas jelentéseiben arról számolt be, hogy a román kormány egyesítési törekvései nem megalapozottak, mert Erdélyben 60-65% román él, de ebből csak a fele vagy negyede kíván egyesülni Romániával. Erdély lakosságának csak egy kis töredéke üdvözölte a román inváziót Erdélyben.²³

Brătianu miniszterelnök és a királyi udvar igyekezett minét előbb áthangolni az amerikai hivatalos köröket és az USA-ban élő – főként Erdélyből származó – románokat. (Ez utóbbiak többsége nem kívánta Erdély átcsatolását.) Az ambiciózus Mária királyné úgy döntött, hogy maga utazik az Egyesült Államokba. De Wilson és Lansing külügyi államtitkár ellenzésére kénytelen volt lemondani útjáról.²⁴ Ezt követően – minden előzetes bejelentés nélkül – 1917 júniusában az USA-ba érkezett egy román delegáció. Tagjai: Vasile Lucaciu pap, Ion Mota és Vasile Stoica hadnagy, valamennyien erdélyi emigránsok. Iași-ból Sibérián és Japánon át érkeztek azzal a feladattal, hogy agitációt folytassanak az ottani románok között az egyesülésért, illetve, hogy megalakítsák a román önkéntesekből álló Erdélyi Légiót, amely a nyugati fronton harcolna. Tevékenységük eredménytelen volt. A kudarcot azonban nem vették tudomásul, nem távoztak megbántva, ahogy ezt Ștefanik tette. Wilsonhoz ugyan soha nem jutottak be, de a hosszú kísérletek után fogadta őket Lansing, majd Baker külügyi, illetve honvédelmi államtitkár. Támogatást azonban sem a román egyesítési törekvésekhez, sem az Erdélyi Légió létrehozásához nem kaptak.

A függetlenségi és egyesítési mozgalmak vezetőinél nagy volt az elkeseredés és a csalódás. Tudták, hogy a sorozatos visszautasítás oka nemcsak az, amire Wilson és az amerikai kormány hivatkozott, hogy ti. az USA formálisan nem áll hadban a Monarchiával. Mégis, a Bécsben 1917 decemberében küldött hadüzenettől kedvező változást vártak. Reményeikben ismét csalódniuk kellett. Röviddel a hadüzenet után, 1918. január 8-án Wilson a kongresszusban ismertette híres 14 pontját. A 10. pont rögzítette: „Ausztria–Magyarország népei, akiknek helyét a népek között biztonságosnak és biztosítottnak kívánják látni, rendelkeznek a leghatározottabb lehetőséggel autonóm fejlődésük biztosítására.”²⁵ Wilson – mint látható – az osztrák–magyar integritás gondolatát megkerülte.

Az elmondottakból egyértelműen kiderült, hogy az elnök az autonómiát, s nem a független nemzeti államok létrejöttét támogatja. A meglévő riadalmat fokozta az, hogy Lloyd George brit miniszterelnök ezzel majdnem egy időben elhangzott beszédében kijelentette: egyetért Wilsonnal abban, hogy Ausztria–Magyarország szétdarabolása nem tartozik háborús céljaik közé. Demokratikus elveken alapuló önkormányzatot kell adni az Osztrák–Magyar Monarchia nemzeteinek.²⁶ A wilsoni pontok, valamint Lloyd George beszéde mérhetetlen csalódást okozott a román és szerb kormánykörökben, elkeseredést a függetlenségi és egyesítési mozgalmak vezetőiben. „Semmi kétségünk nem volt

tovább, hogy Wilson nem híve a Monarchia felszámolásának, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia népeinek felszabadítására vonatkozó terve nem tűzi ki célul a független államok létrehozását, hanem önkormányzatot, vagy valamiféle konföderációt kíván létrehozni” – hangzik Beneš feljegyzése.²⁷

Wilson 10. pontja a legnagyobb riadalmat Romániában okozta. 1918. január 12-én Vopicka, az USA képviselője táviratot küldött Washingtonba, amelyben közli, hogy Wilson békeprogramja kritikussá tette a helyzetet. A román kormány azon az állásponton van, hogy ha nem kapja meg Erdélyt, akkor nincs értelme tovább harcolni, és minden oldalról Németországgal való azonnali békekötést követelnek.

A francia és brit kormány mindent elkövettek, hogy megakadályozzák a különbéke megkötését. Biztosították Brätianut: ha országa folytatja a harcot, Románia – győzelem esetén – megszállhatja Erdélyt. Ez a garancia azonban nem elégítette ki a román kormányt. Hiszen az USA más álláspontot képviselt, ellenezte Erdélynek Romániához való csatolását.

Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország február 12-én táviratot küldtek Washingtonba, amelyben felhívták a kormány figyelmét arra, hogy Románia különbékét köt, ha azonnal nem küldenek Ferdinánd királynak egy deklarációt, amelyben biztosítják: a szövetségesek teljesítik minden Romániának adott ígéretüket. A távirat hangsúlyozza: a kért deklarációra nagy szükség van, csak így lehet megakadályozni, hogy Románia különbékét kössön Németországgal. Wilson visszautasította a szövetségesek kérését. A román kormánynak küldött amerikai deklaráció csak arról biztosította Romániát, hogy az Egyesült Államok kész támogatni szuverenitásának megvédését.²⁸ Ez a deklaráció nem volt elegendő. Hiszen Romániának „csak” szuverenitása megvédését ígérte, és nem Erdélyt.

1918. március 7-én Románia beváltotta fenyegetéseit, aláírta a központi hatalmakkal a különbékét. „Brätianu miniszterelnök és a tegnap kijelölt utód, Averescu tábornok úgy gondolja, nincs értelme, hogy Románia tovább folytassa a háborút, miután Wilson elnök és Lloyd George kijelentései értelmében nem kap kiegészítő területeket még abban az esetben sem, ha a szövetséges hatalmak győznek” – hangzott az amerikai ügyvivő Iaşiból küldött jelentése.²⁹ A szövetségesek kérése ellenére Brätianu abbahagyta a harcot azzal, hogy a háború végén arra az oldalra áll, amely győz.

A román emigráció elhatározta magát a román kormány 1918. márciusi lépésétől. Folytatta harcat Erdélyért. Ezt tette Stoica az Egyesült Államokban, ahol 1918 júniusában megalakította a Rumanian National League of Americát. De Wilson továbbra sem vett tudomást róluk.

1918. május végén Wilson kénytelen volt lemondani a birodalom egységének védelméről és föderalizálására vonatkozó tervéről. Miért és miben nyilvánult meg ez a változás? 1918 májusában Clemenceau – feltehetően a cseh lobbiközreműködésével – nyilvánosságra hozta Károly császár–király Sixtus herceghez írt leveleit.³⁰ Ezekből kiderült, hogy a császár kész különbékét kötni a szövetségesekkel. Clemenceau e tette természetesen a titkos tárgyalások azonnali megszakítását hozta maga után. Wilson felháborodással vette tudomásul a francia miniszterelnök ostoba lépését, az USA részvételével is folyó tárgyalások zsákutcába juttatását.

A Monarchia leválasztásának terve tehát füstbe ment. Mindez új helyzetet teremtett. A Monarchia felosztásának hívei, így maga Lansing külügyi államtitkár elérkezettnek látta az időt a cselekvésre. „Eddig nem akartam beiktatni a csehek, a rutének és délszlávok függetlenségére vonatkozó kérdést, mert az elnök célja: a dualista Monarchia sérthetetlenségének megőrzése. Úgy gondolom – írja –, az elnöknek fel kell adni ezt az elvet.”³¹ A külügyi államtitkár Wilsontól egyértelmű választ kért. Miután Anglia és Franciaország végleg a felosztás mellett döntött, mindkét hatalom 1918 júniusában elismerte a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot és Délszláv Bizottságot, a Monarchia sorsa megpecsételődött. Ebben a helyzetben Wilson terve a föderációról irreálisá vált. Az elnök lépésről lépésre engedett eddigi politikai vonalából. A lépésről lépésre azt jelen-

ti: még sokáig nem volt hajlandó elismerni a nemzeti bizottságokat. A birodalommal kapcsolatos politikájában azonban a háború végéig egyfajta kettősség fedezhető fel. Így Masarykkal való kapcsolatában is. Amikor 1918 júniusában végre hajlandó volt fogadni a Csehszlovák Nemzeti Tanács elnökét, a tárgyalások még nem a független csehszlovák állam létrehozására, hanem főként az oroszországi Csehszlovák Légióra vonatkoztak. Masaryk maga ismerte el, hogy semmilyen befolyása nem volt az elnökre. Hiszen egyik legfontosabb célját, a Csehszlovák Nemzeti Tanács elismertetését nem érte el. Erre csak jóval később – 1918 szeptemberében – került sor. (A Délszláv Bizottságot Wilson még később – a háború befejezése után – 1918 decemberében ismerte el. 1918 nyarán Wilson még mindig különbséget tett a csehszlovák, délszláv és lengyel nemzeti törekvések között. Az előbbi kettővel „szimpatizált”, az utóbbit pedig határozottan „támogatta”. A román nemzeti egyesítési törekvésekről egyáltalában nem vett tudomást.)

Masaryk azzal érkezett az Egyesült Államokba, hogy hamarosan visszatér Európába. Ottani tapasztalataiban azonban, amelyek nem kedveztek tervei számára (hiszen Wilson nem ismerte el a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot és Szlovákiát sem kívánta elszakítani Magyarországtól, illetve ebben a nyár folyamán kettősség volt tapasztalható), arra készítették, hogy a háború végéig, pontosabban 1918 decemberéig ott maradjon. Wilson egy hónappal a háború befejezése előtt ugyan elismerte a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot, a Szlovákia hovatartozását illetően eddig tapasztalt kettősség is megszűnt. Nagyfokú bizonytalanság uralkodott még azonban az új csehszlovák állam határainak kérdésében. Mindenekelőtt a Csehszlovákiát Romániával és Jugoszláviával összekötő két korridort illetően.

1918 nyarán Masaryk elsősorban azon munkálkodott, hogy az ott élő szlovákságot megnyerje elképzelései számára. E tevékenység eredményeképpen jött létre a pittsburghi egyezmény a Szlovák Liga és a Cseh Szövetség között, amely a csehek és szlovákok önálló államban való egyesülését tűzte ki célul. A Masaryk az általa készített tervezet szerint Szlovákiának saját kormánya, törvényszéke lesz, s a szlovák nyelv lesz a hivatalos. Míután Albert Mamatey a Szlovák Liga részéről szlovák parlamentet is kért, Masaryk ebbe is beleegyezett, s aláírta a módosított konvenciót.³² A pittsburghi egyezmény egyik fontos feladata az volt, hogy befolyásolja az amerikai politikát.

Masaryk másik komoly feladata az amerikai ruténok megnyerése volt. Nemzeti mozgalmuk sokban azonos volt a hazaival. Azonos volt például, hogy a csehszlovák megoldás egyik irányzatban sem szerepelt. A Žatković irányítása alatt álló legerősebb irányzat 1918 júliusában létrehozta szervezetét, az American National Council of Uhro-Rusins-t. A tanács által rendezett kongresszus határozatot fogadott el, amely szerint a kárpát-ruténoknak teljes függetlenséget kell adni. Amennyiben ez nem valósítható meg, egyesülniük kell galíciai és bukovinai testvéreikkel. Ha az sem realizálható, akkor autonómiát kell nekik adni. Nem jelölték azonban meg, hogy milyen államhoz tartoznának.³³

1918 októberében, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia napjai már meg voltak számlálva, Wilson fogadta a Žatković vezette delegációt. Az a tény, hogy személyesen fogadta Žatkovićot – amit nem minden közép-európai politikusnak sikerült elérni – növelte a tanács jelentőségét. A köztársasági elnök ez alkalommal közölte a delegációval: a szövetségesek nem szívesen fogadnák a programjukban felvetett első két megoldást (sem teljes függetlenségüket, sem pedig a bukovinai és galíciai ukránokkal való egyesülést). Azt tanácsolta nekik, hogy törekedjenek a harmadikra, vagyis az autonóm terület létrehozására.³⁴ Feltehető, hogy Wilson, aki ebben az időben már szoros kapcsolatban volt Masarykkal, javasolta a csehszlovák megoldást. 1918. október 23-án a nemzeti tanács philadelphiai gyűlésén a kárpát-ruténokat külön etnikai csoportnak nyilvánították, s elhatárolták magukat az ukránoktól. Néhány nappal később Žatković már azt javasolta Masaryknak, hogy Kárpát-Ruténia legyen tagja a készülő csehszlovák föderatív államnak. Masaryk üdvözölte ezt a javaslatot. Biztosította Žatkovićot: ha a ruténok Csehszlovákia mellett döntenek, széles körű autonómiát fognak kapni. A

határokat pedig úgy jelölik meg, hogy meg lesznek elégedve (Szlovákia és Kárpát-Ruténia határáról volt szó). Majd ezt követően az ugro-ruszinok nemzeti tanácsa határozatot hozott, amely szerint „Az ugro-ruténok széles autonómjoggal mint állam csatlakoznak a Csehszlovák Demokratikus Köztársasághoz”.³⁵ A határozatot elküldték Wilsonnak, Lansingnek és Masaryknak.

A State Department 1918. november 21-én kelt memorandumában már az alábbi sorok olvashatók. „Az ugro-ruszinok, noha nem csehszlovákok, de szláv eredetűek, faji, területi és politikai megfontolásból bevonhatók a konföderációba.”³⁶

Masaryknak a csehszlovák–román közös határra vonatkozó törekvései tehát sikerrel jártak. A másik – csehszlovák–jugoszláv – korridort Wilson azonban a leghatározottabban elutasította. S ebben következetes maradt a párizsi békekonferencián is.

Wilson húzódozása a kis államok létrehozásától 1918 őszére csökkent. A háború végére feladta eredeti koncepcióját a közép-európai föderációról. Az utolsó pillanatig reménykedett azonban abban, hogy Károly osztrák császár–királynak talán még sikerül megnyernie a nemzetek vezetőit a Birodalom föderalizálására. Bécsbe küldött 1918. október 18-i jegyzéke is még ezt tükrözi. Visszautasította ugyan a császár–király javaslatát, hogy 14 pontja alapján kezdjék meg a tárgyalásokat – nem exponálta azonban magát a nemzeti mozgalmak vezetőinek elszakadási törekvései mellett. Ezt a birodalom belügyének tekintette, amelyet a nemzeti vezetőkkel kell megtárgyalni. Azoknak kell megítélniük, hogy a felajánlott autonómia kielégíti-e őket.

Wilson fenti jegyzéke nagy zavart okozott Romániában. Hiszen az amerikai elnök a csehek és jugoszlávok mellett nem említette a románokat. A román kormány ismét aktivizálódott. Szinte naponta kért információkat Vopickától – az amerikai magatartásról Erdélyt illetően. Hangsúlyozták: Erdély számukra élet és halál kérdése, és ezért Románia sorsát az USA kezébe kívánják helyezni. Az Amerikában tartózkodó Stoica ugyancsak megsokszorozta tevékenységét. 1918. október 24-én térképekkel és a valóságtól távol álló statisztikai adatokkal ellátott memorandumot adott át a State Departmentnek. Washington azonban figyelmen kívül hagyta a román lépéseket. Stoica erőfeszítései, hogy bejusson Wilsonhoz, eredménytelenek maradtak. 1918. október 31-én fogadta azonban Lansing. A külügyi államtitkár tudatta vele: az otthoni erdélyi románok eddig nem kérték az elszakadást. A román kormány gondoskodott erről is. 1918. november elején a State Department már kész volt támogatni a román nemzeti egyesítést.³⁷ *De nem a sajátos* törekvéseket. A gyulafehérvári határozattal³⁸ kapcsolatban Washingtonnak kezdetben fenntartásai voltak.

A döntést hozók kifejezték vajon az erdélyi nép akarátát?

Wilson Közép-Európa föderalizálására vonatkozó racionális tervét a háború végén kialakult új nemzetközi és katonai helyzet irreálissá tette.

1918. október közepén, amikor a központi hatalmak helyzete kritikussá vált, s a helyzet óráról órára rosszabbodott, Bécs oly engedményre szánta el magát, amely páratlan a Habsburgok legújabb kori történetében. Károly osztrák császár 16-án felhívással fordult a Monarchia valamennyi népéhez, s beleegyezését adta a birodalom szövetségi állammá való átalakításához. A manifesztum felszólította a különböző nemzeti tanácsokat, hogy működjenek együtt a birodalmi kormánnyal egy föderációs állam létrehozása céljából. A császári kiáltvány Budapest határozott ellenállása miatt csak az osztrák tartományokra vonatkozott. A történelem azonban már túllépett Bécs tervein. Ezeknek már sem objektív, sem szubjektív potenciális lehetőségei nem voltak meg. A birodalmat már nem lehetett megmenteni. A nemzetek, melyek évtizedeken keresztül harcoltak az október 16-i kiáltványban kilátásba helyezett jogokért, és még nem is olyan régen nagy győzelemnek könyvelték volna el őket, most sorban visszautasították azokat.

A háborús vereség, a nyomasztó nélkülözés, amely az egész birodalomra kiterjedt, a szociális és a nemzeti jogokért folyó harc végül is a Monarchia összeroppanásához vezetett. 1918. október 28-án délelőtt nyilvánosságra hozták Andrásynak – az osztrák–

magyar kormány külügyminiszterének – Wilsonhoz intézett válaszát, amelyben közölte: kormánya kész külön megtárgyalni a fegyverszünetet és a békét, egyetért az amerikai elnök álláspontjával a birodalom nemzeteinek – különösképpen a csehek és délszlávok jogait illetően.³⁹ E diplomatikus megfogalmazás, amelyet többféleképpen lehet értelmezni, arról tanúskodik, hogy Bécs még nem adta fel reményét, hogy a csehek és a délszlávokat sikerül megnyerni föderalista elképzeléseik számára. (Ezért tette lehetővé, hogy a hazai cseh és horvát mozgalom képviselői Genfben utazzanak, s tanácskozzanak a Csehszlovák Nemzeti Bizottság, illetve a Jugoszláv Bizottság vezetőivel.) Az Andrássy-féle jegyzéket a birodalom nemzetei – így a Genfben tanácskozó hazai képviselők is – egyféleképpen értelmezték: a jegyzék nyilvánosságra kerülése után azonnal, egymás után bejelentették a Monarchiától való elszakadásukat. Október 28-án a Cseh Nemzeti Tanács kiáltotta ki a csehszlovák állam függetlenségét.⁴⁰ Egy nappal később a horvát tábor mondta ki elszakadását s csatlakozását a szerb–horvát–szlovén államhoz. November elején a zágrábi Nemzeti Tanács, amely eredetileg nem kívánt Szerbiához csatlakozni, az események hatására s nem utolsósorban Olaszországnak Dalmácia elfoglalására való törekvése miatt hozott hasonló döntést. November 9-én Genfben – Franciaország kezdeményezésére – tanácskozásra jöttek össze a szerbek, a horvátok és a szlovének képviselői – Pašić, Korošec és Trumbić –, s ott nyilatkozatot írtak alá Szlovénia, Horvátország és Szerbia egyesüléséről. December 1-jén Belgrádban deklarálták a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulását.⁴¹

Amíg az Ausztriához tartozó nemzetek különválása viszonylag egyszerűen ment végbe, Magyarországon ez a folyamat komoly konfliktusok közepette zajlott le. Az ország vezető politikusai, Wekerle, Tisza és Andrássy még ebben a sorsdöntő pillanatban, a Monarchia történetének utolsó felvonásakor is védték a dualizmust. Egy jöttányit sem voltak képesek engedni az országot zsákutcába juttató, rövidlátó nemzetiségi politikából. Még mindig a Szent István-i korona és a magyar szupremácia eszméjének búvőkörében éltek. Nem is gondoltak arra, hogy Bécshez hasonlóan valami ésszerű megoldást keressenek. Ellenkezőleg: kiharcolták, hogy az önrendelkezést elismerő október 16-i császári manifesztum ne vonatkozzék Horvát–Szlovéniára és a Magyarországhoz tartozó többi nemzetiségekre. Budapesten még a nemzeti autonómia megadását is veszélyesnek tartották a magyar államegység szempontjából. Magyarország integritását védték, de olyan eszközökkel, olyan politikával, amely a dezintegrációs erők malmára hajtotta a vizet. Az 1918 őszen kialakult bel- és külpolitikai helyzetben már nemigen lehetett helyrehozni az elhibázott magyar nemzetiségi politika súlyos következményeit.

Számos objektív és szubjektív tényező összhatására tehát a szlovákok, románok, délszlávok és kárpátukránok Magyarországtól való elszakadása nem a Monarchia összeomlásával egyidejűleg következett be, mint az az Ausztriához tartozó nemzetek esetében történt. A magyarországi idegen népeknek nem volt lehetőségük nyíltan állást foglalni önrendelkezésük kérdésében. Viszonylag gyenge nemzeti mozgalmuk nem mert szembeállni a magyar történelmi jogokra és gazdasági egységre hivatkozó integritás politikájával, melyet az október 22-i és 28-i koronatanács kinyilatkoztatott. Annál is kevésbé, mert az adott helyzetben, de még később is, a magyarországi nemzetek képviselői célszerűbbnek láttak két vasat tartani a tűzben. Későbbi elszakadásukhoz – mint látni fogjuk – valamennyi esetben kivétel nélkül külső – cseh, román és szerb – fegyveres beavatkozásra volt szükség.

Az 1918. októberi és a novemberi események mindazonáltal mozgásba hozták a magyarországi nemzeteket is. A császári kiáltvány után – amely, mint említettük, a magyarok közbelépése miatt nem vonatkozott rájuk – a szlovákok, a románok, a délszlávok és a kárpátukránok képviselői közösen tiltakoztak az ellen, hogy a magyar kormány az ő nevükben nyilatkozzék Bécsben. A kiáltványt azonban visszautasították. A szlovákok, a magyarországi délszlávok és a kárpátukránok képviselői gyűléseken deklarációkban és a magyar parlamentben követelték az önrendelkezési jogot. Nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon és Ausztriában hasonló folyamat indult el. Röviddel ezután – a Szlo-

vák Nemzeti Tanács október 30-án, a Román Nemzeti Tanács és a magyarországi délszlávok nevében a zágrábi Délszláv Nemzeti Tanács december 1-jén – kimondták a Magyarországtól való elszakadást és a szomszéd államház való csatlakozást.⁴²

Az 1918 őszen Magyarország területén is fellángolt forradalmi mozgalmak elsöpörték a rövidlátó bel- és külpolitikát folytató Wekerle-kormányt, amely további katasztrófa felé sodorta az országot. Október 31-én győzött az őszirózsás forradalom. A hatalmat a Nemzeti Tanács vette át, amely azonnal kimondta Magyarország függetlenségét, Béctől való elszakadását. Ezzel majdnem egy időben az osztrák Ideiglenes Nemzetgyűlés elfogadta Ausztria ideiglenes alkotmányát. Így tehát az Osztrák–Magyar Monarchia még azelőtt megszűnt létezni, mielőtt aláírták volna a fegyverszünetet.

Ádám Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó, 13–27. o.

Jegyzetek

1. A kisantant-államok két világháború közötti történetírása a kisantant előzményének tekintette a Monarchia elnyomott – szerb, román, cseh, illetve szlovák – nemzetiségeinek harcát jogaikért.
2. Tomáš G. Masaryk: *Světová revoluce za války a ve válce*. 1914–1918. Praha, 1925, Orbis, 442. o.
3. A Nemzeti Demokrata Párt újsága, a *Narodni Listy* lelkesedéssel írt arról, hogy a Monarchia nemzetei megfeledeztek a nemzeti ellentétekről, harcba indultak a birodalomért. Hasonló szellemben nyilatkoztak a Szlovák Néppárt vezetői, akik a háború kitörésekor az alábbi nyilatkozatot tették: „Számunkra nagyon fontos, hogy hazánk és a Monarchia egysége megmaradjon, hogy a háború semmilyen kárt ne okozzon és győzelemmel végződjön.” *Isztorija Csehoszlovakii*. Tom II. Red. Sz. A. Nyikityin, M. A. Poltavszkoj, G. E. Szancsuk, P. N. Tretyakov. Moszkva, 1959, Izdatyelsztvo Akagyemii Nauk SZSZSZR, 234. o.; Marián Hronský: *K slovenskej politike v období prvej svetovej vojny 1914–1918*. *Historický Časopis*, 1969, No. 4, 476. o.
4. Masaryk: *Světová revoluce...*, 420. o.
5. Erről csak közvetett forrásból – Seton-Watson feljegyzéséből – tudunk. 1914-ben Masaryk emigrációba kényszerült. Először Párizsban, majd Londonban tevékenykedett, vezető politikusokkal is szoros kapcsolatba került. A velük folytatott tárgyalások alapján arra a következtetésre jutott, hogy az adott helyzetben csak a cseh autonómia támogatására lehet számítani. Harry Hanak: *Great Britain and Austria–Hungary during the First World War. A study in the information of public opinion*. London–New York–Toronto, 1962, Oxford University Press, 102. o.
6. Edvard Beneš: *Světová válka a naše revoluce*. III. díl. Dokumenty. Praha, 1927, Orbis, 109–110. o.
7. Lásd erről Piotr S. Wandycz: *France and her Eastern Allies 1919–1925. French–Czechoslovak–Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis, 1962, University of Minnesota Press, 10. o.
8. Hronský: i. m. 513. o.
9. Victor S. Mamatey: *The Slovaks and Carpatho-Ruthenians*. In *The Immigrants' Influence on Wilson's Peace Policies*. Edited by Joseph P. O'Grady. Lexington, 1967, University of Kentucky Press, 241–242. o.
10. *De la Serbie à la Yougoslavie. Notes et documents*. Réunion par A. Arnaoutovitch. Paris, 1919, Ligue des Universitaires Serbo–Croato–Slovènes, 4–5. o.; Ivo Lederer: *Jugoslavia at the Paris Peace Conference. A Study in Frontiermaking*. New Haven–London, 1963, Yale University Press, 26. o.
11. Uo.
12. Az 1915. április 26-i londoni szerződésben az antanthatalmak felajánlották neki nemcsak Dél-Tirolt, hanem az Adriai-tengerpartot, vagyis Gorizia és Trieszt körül jelentős szláv lakta területeket és szigeteket is.
13. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
14. Masaryk: *Světová revoluce...*, 442. o.
15. A kongresszuson kijelentették, hogy visszautasítják a román kormánynak a központi hatalmakkal kötött különbékéjét.
16. Tomáš Garrigue Masaryk: *La résurrection d'un Etat. Souvenirs et réflexions 1914–1918*. Paris, 1930, Plon. 4. o.; Robert Machray: *The Little Entente*. London, 1929, Allen and Unwin, 73–75. o.
17. Uo.
18. National Archives and Records Service. Records of the Inquiry Group 265. Reel 28. doc. 506. Lásd erről részletesebben Magda Ádám: *Woodrow Wilson and the Successor States*. *Danubian Historical Studies*, 1987, No. 4, 19–32. o.

19. Štefanik Wilson iránti gyűlölete csak fokozódott, amikor tudomására jutott, hogy az elnöknek fenntartásai vannak a csehek és szlovákok egyesítésére vonatkozó pittsburghi egyezményrel kapcsolatban. Wilson ugyanis abból indult ki, hogy az otthoni szlovákok még nem döntöttek az elszakadás mellett. Ami igaz volt. Hiszen az 1918. május 1-jei lipcés nyilatkozat csak indirekt módon nyilvánította ki ezt az óhajukat.
20. Masaryk 1918. május elején érkezett Washingtonba. Miután Wilson nem fogadta, május végén elutazott Chicagóba, ahol azon munkálkodott, hogy az ott élő szlovákság támogatását elnyerje.
21. Feltehetően Wilson koncepciója érvényesült abban, hogy a State Department – ahova beérkeztek a hírek a korfui egyezményről – nem továbbította azokat a sajtónak, s a Monarchia elnyomott népeinek 1918 márciusában lezajló római kongresszusáról csak akkor vettek tudomást, amikor a birodalommal kapcsolatos wilsoni koncepcióban fordulat következett be.
22. George J. Prpic: *The South Slavs. In The Immigrants' Influence...*, 177. o.
23. Victor Samuel Mamatey: *The United States and East-Central Europe 1914–1918. A study in Wilsonian diplomacy and propaganda*. Port Washington–London, 1957, Princeton University Press, 124. o.
24. Lansing nem osztotta Wilson koncepcióját a Birodalom egységének megmentését illetően, Erdély elcsatolásával azonban sokáig ő sem értett egyet.
25. PRFRUS WW, I. kötet, 15. o.; House, III. kötet, 334–336. o.
26. A fentieket Lloyd George 1918. január 5-én – vagyis három nappal Wilson kongresszusi beszéde előtt – mondta el. A jelek szerint e kérdésben a két politikus egyezettette álláspontját.
27. Beneš: *Souvenirs de guerre*, I. kötet, 549. o. Ennek ellenére a győztes utódállamok két világháború közötti történetírásában és a köztudatban az amerikai elnök idealizált felszabadítóként szerepelt. Neki tulajdonították felszabadításukat, nemzeti egyesítési törekvéseik megvalósítását.
28. PRFRUS WW, I. kötet, 758–759. o.
29. PRFRUS WW, I. kötet, 757. o.
30. *Histoire des relations internationales*. Tome septième. *Les crises du XXe siècle*. I. De 1914 à 1929. Par Pierre Revouvin. Paris, 1957, Hachette, 113. o.
31. *War memoirs of Robert Lansing Secretary of State*. Indianapolis–New York, 1935, Bobbs-Merrill, 261. o.
32. A háború után a csehszlovák kormány figyelmen kívül hagyta a pittsburghi egyezményt.
33. Mamatey: *The Slovaks...*, 241–242. o.
34. Uo.
35. Uo.
36. Lásd erről Mamatey: *The United States...*, 377. o.
37. PRFRUS WW, I. kötet, 785. o.
38. [A gyulafehérvári gyűlés határozatát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás c. fejezetben.*]
39. Uo. 404.
40. Ezzel kapcsolatos eseményekről lásd Jean Opočenský: *La fin de l'Autriche et la genèse de l'État Tchécoslovaque*. Praha, 1928, Éditions „Orbis”, 17. o.
41. *Notes et Documents...*, 19–20., 60. o.; Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Budapest, 1964, Akadémiai Kiadó, 601. o.; Lederer: i. m. 52. o.
42. Október 19-én a Délszláv Nemzeti Tanács Zágrábban deklarációt bocsátott ki, amelyben az önrendelkezési jog gyakorlati alkalmazása értelmében a szlovének, horvátok és szerbek által lakott területen egy független nemzeti délszláv állam létrehozását követelte. A magyarországi szerbek nevében is nyilatkozott, noha velük október végéig nem volt semmilyen kapcsolata. Csak 1918. október legvégén érkezett Zágrábba Vasa Stojić, a vajdasági szerb politikus. Ezzel majdnem egy időben Vaida-Voievod román és Juriga szlovák képviselő a budapesti parlamentben az önrendelkezési jogra hivatkozva deklarálták Magyarországtól való elszakadásukat. *Notes and Documents...*, 14–18. o.; Kővágó: i. m. 60–61. o.; Kamil Krofta: *Histoire de la Tchécoslovaquie*. Maastricht–Paris–Bruxelles, 1934, A. A. M. Stols, 144. o.; Machray: i. m. 81. o.

Herczegh Géza: A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig. Magyarország a világháborús Európában, 1914–1945 – Részlet (1999)

III. fejezet Békekonferencia
Párizsban

A győztesek célkitűzései
és feladatai

A háború a szövetséges és társult hatalmak – vagyis az antant – döntő győzelmével fejeződött be. A központi hatalmak vereségét nem a hátország összeomlása idézte elő, ahogy azt a német revánspolitikások hirdették és ahogyan később Magyarországon is állították, hanem a katonai vereség vezetett politikai rendszerük összeomlásához. Az összeomlás növelte ellenfeleik győzelmének nagyságát, amelyek éppen ezért nem meg egyezésre, hanem az érdekeiket maradéktalanul érvényesítő békediktátum kierőszakolására törekedtek. Erre készítette őket az országaikban uralkodó közhangulat, mely a súlyos háborús áldozatokért teljes elégtételt, maradéktalan kárpótlást igényelt, ezt pedig csak a legyőzöttek rovására kaphatta meg. A háborús propaganda a szemben álló nemzetekről torz képet alkotott, barbár, kegyetlen németekről, osztrákokról és magyarokról szólt, akiket gonoszságukért kellően meg kell büntetni. Ilyen körülmények között meg egyezési békéről szó sem lehetett, sőt ennek még a látszatát is elutasították. E törekvésben osztoztak a kisebb szövetségesek is, vagyis a jelszó a „vae victis” lett. Ahogy Churchill írta, „azok, akik értenek a háború megnyeréséhez, ritkán tudnak jó békét kötni, és azok, akik képesek jó béke megkötésére, sohasem nyerték volna meg a háborút”.¹

Németországnak a hadműveletek során megnyilvánuló katonai ereje és a hadsereget tápláló gazdasági potenciálja veszélyeztette az európai egyensúlyt. Nemcsak katonai ereje derült ki azonban, hanem belső kohéziója is, amelyet a katonai vereség nem tudott megrendíteni, ami az országot császár és militarizmus nélkül is összetartotta, és amit figyelembe kellett venni. Az 1918. november 11-i fegyverszünet megkötésével a német katonai erő megtört – a közvetlen veszély tehát megszűnt –, de azok a tényezők, amelyek ezt a félelmetes hadigépezetet létrehozták és működtették, változatlanul fennállottak, vagyis egy nem túl messzi jövőben a gépezet ismét megindulhatott.

A bolsevista hatalomátvétel viszont a győztesek társadalmi rendjét veszélyeztette. Az orosz forradalom a hónapok múltával mind radikálisabb formát öltött, és nem titkolta nemzetközi célkitűzéseit, azt, hogy egy világforradalom részének tekinti magát. A szovjet kormány elismerése és a diplomáciai kapcsolatok felvétele ilyen körülmények között nem jöhetett szóba. A központi hatalmak összeomlása a forradalom terjedéséhez új lehetőségeket nyitott. Melyik volt nagyobb a két veszély közül? A győzteseknek mindkettővel számolniuk kellett.

Az első kérdést olyan békeszerződéssel kellett megválaszolniuk, amely Németországot a jövőben megakadályozza a kontinentális hegemonia megszerzésében. Ehhez mindenekelőtt hadseregének újjászervezését kellett megakadályozni, de ezen túlmenően azt is, hogy gazdasági erőforrásait újra a fegyverkezés szolgálatába állíthassa. Ez sem látszott azonban elegendőnek. Oroszország nélkül az egyensúlyt Európában nem lehetett helyreállítani. Moszkvával a bolsevik hatalomátvétel után megszakadtak a győztesek kapcsolatai, ezért – legalább ideiglenesen – Németországtól keletre olyan szövetségesekre kellett szert tenniük, amelyek megfelelő partnerek lehetnek a germán erő féken tartásában. Ilyen államok azonban legfeljebb alakulóban voltak, és mind belső összetartozásukat, mind külső – nemzetközi – teljesítőképességüket a jövő homálya takarta. Több mint kérdéses volt, vajon alkalmasak-e a nekik szánt szerep betöltésére, amelyet legfeljebb együtt, nagyobb államszövetség tagjaiként vállalhattak volna. Az adott időpontban azonban mindegyik friss függetlenségét, különállását hangsúlyozta, és vajmi kevés hajlandóságot mutatott a szomszédaival való szorosabb együttműködésre. A győztesek nehézségeit növelte, hogy az új államok egyúttal az orosz forradalom útjába estek. Nekik kellett a forradalom terjedését megakadályozniuk, ha az valóban terjeszkedni akar és tud. Ez a kettős feladat olyan megterhelést jelentett számukra, amellyel a győztesek közvetlen támogatása nélkül nem tudtak volna megbirkózni.



A győztesek egy ideig azt remélték, hogy az orosz forradalom hamarosan kifulladásra kényszerül, és a hatalmat a bolsevistáktól olyan kormány veszi át, amelynek vezetése alatt Oroszország visszatér a tőkés államok közösségébe. Ezért megpróbálták a bolsevistákkal szembeforduló erőket támogatni, és a háború alatt Oroszországba szállított hadianyagot, mely különböző antantmissziók ellenőrzése alatt állott, az ő kezükbe átjuttatni. Ennek érdekében kisebb angol és francia egységeket küldtek orosz kikötőkbe, és ezt a távolabbi célt szolgálta a csehszlovák hadtestnek az előző fejezetben már említett szerepeltetése is. Helytelen azonban mindezeket az intézkedéseket az antanthatalmak „intervenciós háborújának” nevezni. A partra tett egységek túlságosan kicsik voltak ahhoz, hogy a kialakuló polgárháborúban ténylegesen részt vegyenek, és erre egyébként sem voltak hajlandók. Az amerikai, de a francia és az angol közvélemény is határozottan ellenzte a beavatkozást, mely a polgárháborúnak „nemzeti” jelleget adhatott volna. A bolsevistákkal a cári tábornokok által szervezett és a régi rendszer visszaállítására törekvő egységek harcoltak, amelyekkel viszont a Vörös Hadsereg sikeresen vette fel a küzdelmet, bár voltak válságos időszakok, amikor a szovjet kormány hatalma a cári birodalomnak csupán kis részére, a Moszkva körüli központi területekre terjedt ki. Kolcsak tengernagy ellenforradalmi kormányának de facto elismerése az antant részéről helyzetét éppenséggel nem szilárdította meg. A fehérek támadásai sorra összeomlottak, és velük együtt az ellenkormány létesítésére irányuló kísérlet is kudarcot vallott. Oroszország egyelőre kívül rekedt a békeszerződések megalkotóinak és részt vevőinek körén, ami hatalmas űrt hagyott a rendszerben, és tulajdonképpen lehetetlenné tette a tartós rendezést.

1918 végén olyan helyzet állott elő, amelyet senki sem várt, és amelyre senki sem számított. Kelet-Európa (vagyis: Oroszország) és Közép-Európa (a központi hatalmak) egyaránt vereséget szenvedtek, és a nagy kérdéseket a győztes nyugatiaknak – köztük egy éppenséggel Európán kívüli nagyhatalomnak: az USA-nak – kellett eldönteniük. A három „császárság” összeomlása lehetővé tette a régiesen elsüllyedt kelet-közép-európai történelmi régió feltámadását – újjászervezését –, ez azonban olyanok kezébe került, akik e téren vajmi kevés ismerettel és tapasztalattal rendelkeztek, hiszen Kelet-Közép-Európa kérdéseivel azelőtt nem foglalkoztak, mert 1917-ig a térséget Oroszország érdekszférájába tartozónak tekintették.

Kelet-Közép-Európa újjárendezésére két út, két lehetőség kínálkozott. A történelmi államalakulatok – Lengyelország, Csehország, Magyarország, Horvátország stb. – helyreállítása demokratikus struktúrával, soknemzetiségű jellegük elismerésével vagy etnikai alapon új államok szervezése. A győztesek – már a háború befejezése előtt – az utóbbi mellett döntöttek. Lényegében erről szólt a háború folyamán mind szélesebb körben hangoztatott önrendelkezési jog is.

Az önrendelkezési jogról azonban a nagy háború első éveiben nem sok szó esett, és legismertebb szószólója, Wilson maga sem volt tisztában következményeivel. Külügyi államtitkára, R. Lansing jegyezte fel: „Minél többet gondolkozom az elnöknek az önrendelkezési jogra vonatkozó nyilatkozatán, annál inkább meggyőződom annak veszélyességéről, hogy ilyen eszméket ültessünk egyes emberfajták agyába... Nem fog-e elégedetlenséget, zűrzavart és lázadást szítani?... Ez a mondat egyszerűen dinamittal van töltve. Olyan reményeket kelt, amelyek sohasem valósulhatnak meg... Micsoda szerencsétlenség, hogy ezt a mondatot egyszer is kimondták! Mennyi bajt fog még okozni.”²

Lansing aggodalmait beigazolódtak. Nem mintha az önrendelkezési jog nem lett volna alkalmas arra, hogy a vitás kérdések rendezésénél irányadó elvként szolgáljon, és ezzel a békeszerződéseknek legitimitást adjon, hanem azért, mert alkalmazását a győztesek gyakorta más, elvként elfogadhatatlan szempontoknak rendelték alá. A békeszerződések hitelére mérték ezzel súlyos csapást, arra a gondolatra, hogy rendelkezéseik nem csupán az adott időpontban fennálló hatalmi viszonyt fejezik ki, hanem igazságosak és jogszerűek is. A győztesek egy általános rendező elv következetes alkalmazása helyett rögtönöztek és kapkodtak. A részletek között elveszve, a sok fától nem látták az erdőt – vagyis azt, hogy egy egész történelmi régió újjászületésénél kellett bábáskodniuk, és ezért erkölcsileg, jogilag vitathatatlan elvekre kellett volna építkezniük. Nem mentség számukra, hogy nem tudták, milyen nehéz feladatra vállalkoztak. Nem tudták, hogy nemcsak az önrendelkezési jog tartalma, hanem alanyainak köre is vitássá válhat, és azt sem, mennyi idő áll rendelkezésükre. Így azután a rendezés tele lett ellentmondással. Néhány régi kérdést megoldott, de nem kevés újat vetett fel.

Magyarország felosztása

A rendezés visszasságaira Magyarország esete szolgálhat intő példaként. A kettős Monarchia részeként a vesztes oldalon állt, és ezért el kellett viselnie a vereség minden következményét. Azok azonban, akik az őszirózsás forradalom nyomán Budapesten átvették a hatalmat, túlon túl derűlátóan ítélték meg az ország helyzetét, a közvélemény pedig még inkább az illúziók rabja volt. Illúzió volt mindenekelőtt az a széles körben elterjedt hiedelem, miszerint elég az országnak elszakadnia Ausztriától és megtagadnia a német szövetséget ahhoz, hogy az antant barátjává fogadja, és az a nem kevésbé naiv feltételezés, hogy a nemzetiségek képviselőivel az ország integritása alapján meg lehet egyezni. Mintha a magyar kormány és a nemzetiségek közötti viszony rendezéséről, és nem az ellenséges államok területi igényeinek érvényesítéséről lett volna szó!

A Magyar Nemzeti Tanács Jászi Oszkár által megfogalmazott és 1918. október 25-én közzétett 12 pontja közül az 5. – többek között – úgy szólt, hogy: „A népek önrendelkezési jogát késedelem nélkül biztosítani kell országunk nem magyar ajkú népei számára a wilsoni elvek értelmében, attól a reménytől áthatva, hogy Magyarország területi integritását ezek az elvek nemcsak nem veszélyeztetik, de a legbiztosabb alapokra helyezik. Az ország az egyenrangú népek testvéri szövetségévé alakulna át, mert közös gazdasági és földrajzi összetartozás, nem pedig nemzeti féltékenységek az, ami miatt fenntartani kívánjuk az ország területi integritását. Ezen összetartozás józan felismerésétől, nem pedig a kényszer erejétől várjuk azt, hogy az ország népei a régi sorsközösségben megmaradjanak.”³

Ez a megfogalmazás Lansing október 18-i jegyzéke után nemcsak indokolatlan optimizmusról, hanem meglehetősen tájékozatlanságról is tanúskodott. Magyarország integritásának megőrzése valójában kilátástalan erőfeszítés volt azóta, hogy az emberek anyanyelve lett a politikai lojalitás meghatározó elemévé, és azóta, hogy a határai mentén

létrejöött államok népei csak a magyarországi nemzetiségek egyikével vagy másikával együtt valósíthatták meg nemzeti egységüket. Ezek most, az antant szövetségeseiként nagyobb erőt képviseltek, mint a volt nagyhatalom kötelékéből kiszakadt magyarok, tehát kedvező feltételek mellett érvényesíthették területi követeléseiket. A magyar közvélemény azonban azt hitte, a győztesek az elveiket magáévá tevő magyar kormányfőt megbecsült, egyenrangú félnek tekintik majd, aki viszont feltételezte, hogy a győztesek győzelmük után is éppúgy ragaszkodnak a wilsoni elvekhez, mint amikor a győzelem érdekében megfogalmazták őket.

A Páduában 1918. november 3-án megkötött fegyverszünet nem szólt a Franchet d'Esperey vezetése alatt álló balkáni antant haderőről, mely Magyarország területén át haladva akarta elvágni a még Romániában lévő német csapatok visszavonulási útját. Miután ez a haderő folytatta előnyomulását, parancsnokával a magyar kormánynak fegyverszünetet kellett kötnie. Károlyi november 6-án küldöttség élén Belgrádba utazott, ahol másnap egy napóleoni pózokban tetszelgő tábornokkal találkozott. „Hát ilyen mélyre süllyedtek?” – jegyezte meg a katonatanács képviselőjének bemutatásakor. A részt csak akkor csillant meg szemében, amikor a volt uralkodó sorsa iránt érdeklődött.

A belgrádi egyezmény⁴ azonban nem volt rosszabb annál, mint amire az adott helyzetben számítani lehetett. A páduai fegyverszüneti egyezmény rendelkezéseit alkalmazta Magyarországra, és természetesen nem Franchet d'Esperey egyéni elfogultságát – mások szerint: jóindulatát – fejezte ki, hanem Párizs álláspontjának tisztázatlanságát. A fegyverszüneti egyezmény helyett hivatalosan katonai konvenciónak nevezett belgrádi megállapodás arra kötelezte a magyar kormányt, hogy a Beszterce–Maros–Szeged–Baja–Pécs–Dráva vonaltól délre fekvő területeket ürítse ki. Az antant biztosította magának azt a jogot, hogy a hadászati jelentőségű pontokat az ország területén bárhol megszállhassa, egyébként azonban a konvenció 17. cikke úgy rendelkezett, hogy a polgári igazgatás a magyar hatóságok kezében marad. A tárgyalások végén Franchet d'Esperey a magyarokat a Károlyi köré való tömörülésre szólította fel. A végleges megállapodást november 13-án írták alá.

A baj nem a belgrádi egyezmény aláírása volt, amivel az ellenforradalom igazságtalanul vádolta Károlyit, hanem az, hogy az egyezményt az antant és az éppen itt döntő szóval rendelkező francia kormány nem tartotta be. A központi hatalmak összeomlása és a francia csapatok jelenléte a Dunánál egyedülálló alkalmat nyújtott Franciaországnak ahhoz, hogy politikai befolyását Közép-Európában megalapozza, de hogy milyen módon és milyen erőkre támaszkodva, arra nézve Párizsnak nem volt kialakult elképzelése, illetve – amennyiben ilyesmiről mégis beszélhetünk – az rövidesen módosult. A franciák befolyásukat Németországgal szemben akarták érvényesíteni, és az Osztrák–Magyar Monarchia területén alakult új államok közül azok jöhettek számításba, amelyek erre a szerepre alkalmasnak látszhattak. Magyarország új, de egyúttal mégis inkább régi állam volt, politikusai többségükben a német szövetség elkötelezettjei, akikkel szemben Károlyiék antantbarátsága – a háború utolsó szakaszától eltekintve – nem érvényesülhetett. Az utóbbiakat nem ismerték, míg a szerbek, a románok diplomáciai kapcsolataik révén minden ajtót nyitva találtak maguk előtt, sőt 1917 végétől a csehek is. Vezetőik az új helyzetben a magyarokat tekintették fő ellenségüknek, és mindent megtettek annak érdekében, hogy a francia külpolitikát magyarellenés irányban befolyásolják.

A compiégne-i fegyverszünet feleslegessé tette a Németország elleni katonai felvonulás folytatását, és Magyarország területének, mint felvonulási bázisnak a jelentősége gyakorlatilag megszűnt. Csehország és az ott szerveződő csehszlovák hadsereg Németország szívéhez sokkal közelebb álló területet és katonai erőt ígért. A Cseh-medencéből közvetlenül Berlint lehetett fenyegetni, ami egyértelműen a csehek támogatása mellett szólt. A franciák tehát lemondtak arról, hogy a magyar kormány által javasolt stratégiai fontosságú városokat megszállják, amivel Károlyi voltaképpen azok szerb, cseh, illetve román megszállását akarta megakadályozni. Párizs felismerte, hogy Magyarország

elvben már elhatározott felosztása a magyarokból nyilván ellenállást vált ki, és az ellenállás letörésének népszerűtlen feladata a rendelkezésre állónál nagyobb katonai erőt igényel. Clemenceau azért november 30-án úgy határozott, hogy ne kerüljön sor a francia csapatok részleteiben már megtárgyalt budapesti bevonulására, amelytől Károlyi saját helyzetének megszilárdulását remélte. A francia kormány azonban nem értesítette Budapestet döntésének megváltoztatásáról, ahol heteken át hiába várták a franciákat, pedig már a kaszárnyákat is berendezték fogadásukra.

Az ítélet végrehajtását a franciák kis szövetségeseikre bízták, akik még a békekonferencia döntése előtt meg akarták szerezni azokat a területeket, amelyekre igényt tartottak, hogy „birtokon belül” legyenek, amikor a határok végleges megvonására kerül sor. A szerbek a belgrádi egyezmény vonalával elégedettek voltak, hiszen az igényelt területeket nyomban megszállták, sőt az egyezmény rendelkezéseivel ellentétben az igazgatásukat is átvették, a csehek azonban nem, mert a konvenció a Felvidékről nem szólt. Prágában attól tartottak, hogy ha nem teremtenek azonnal kész helyzetet, Károlyi nagyvonalú politikával megnyerheti magának a szlovákok többségét, akik között sokan voltak a Magyarországon belüli autonómia hívei. November 11-én tehát megindult az egyébként kis létszámú csapatok benyomulása a Felvidékre, a küzdelem azonban a sebtében odairányított magyar egységek ellenállása miatt diplomáciai térre helyeződött át.

A csehszlovák kormány tiltakozott a belgrádi egyezmény ellen, mert nem biztosította számára a szlováklakta területek megszállásának jogát. Beneš azzal érvelt, hogy az antant Csehszlovákia elismerésével Szlovákiát az új állam részének ismerte el, amelynek kormánya jogosult hatalmát annak egész területére kiterjeszteni. „Franchet d’Esperey fegyverszüneti egyezménye – mondotta – nem adhat jogot egy ellenséges államnak egy szövetséges állam területére.”⁵ Sikerült elérnie, hogy az antant felhatalmazta a cseh haderőt a szlovákok által lakott területek megszállására, amit a budapesti szövetséges katonai misszió vezetője, Vix alezredes december 3-án közölt a magyar kormánnyal. Ezzel egy időben a francia kormány elvetette a számára kényelmetlenné vált belgrádi egyezményt, amelyet Franchet d’Esperey félreértésből eredő balfogásának igyekezett feltüntetni. „A november 13-i konvenció – írta Pichon külügyminiszter november 29-én – alapvető tévedés volt, és haladéktalanul annullálni kell.”⁶ Ezt azonban a Quai d’Orsay nem deklarálta, hanem a későbbiek során a legteljesebb rosszhiszeműséggel folyton a belgrádi konvencióra hivatkozott, és, hogy saját pálfordulását leplezze, Károlyit vádolta álnok politikával, aki nem értette, miért fagyott meg közte és a franciák között a levegő.

December 6-án Bartha Albert hadügyminiszter és Milan Hodža, a prágai kormány budapesti megbízottja egy demarkációs vonalban állapodott meg, mely megfelelt a szlovák többségű terület határának. Beneš azonban dezavualta a megállapodást, mondván, Hodžának nem volt meghatalmazása annak megkötésére. Közben ugyanis jóval kedvezőbb, etnikai helyett stratégiai szempontokat érvényesítő és lényegében a későbbi trianoni határral azonos demarkációs vonalat sikerült kierőszakolnia. Beneš utóbb a békekonferencia vezetői előtt azzal igazolta magatartását, hogy a csehek összeköttetése Szlovákiával bizonytalan volt, és ezért Foch tábornagtól a demarkációs vonal délebbre helyezését kérték, aki azt – katonai szempontból mérlegelve – jóváhagyta. Vix újabb jegyzéke most már magyarul lakta területek kiürítésére kötelezte Károlyit, arra hivatkozva, hogy az új vonalat Szlovákia történelmi határainak megfelelően állapították meg, noha annak egyáltalán nem voltak „történelmi” határai. A magyar kormány tiltakozott, de engedett, a csehek pedig folytatták előnyomulásukat, és 1919. január elejéig a Duna és az Ipoly vonalától északra lévő részeket ellenállás nélkül megszállták. Az oly sokat hangoztatott önrendelkezés elvét súlyosan megsértették, bár az új vonal egyelőre ideiglenes jellegűnek minősült, megállapításának módja azonban jelezte, hogy az elvnek meg kell hajolnia stratégiai szempontok előtt.

Hasonló módon alakult a magyar–román viszony is. Jászi november 12–14-én Aradon a román Nemzeti Tanács vezetőivel tárgyalta. Azt javasolta, hogy a régi vármegyék

helyén az egy és ugyanazon nemzetiség által lakott területekből önkormányzattal rendelkező egységeket létesítenek, amelyek miként a svájci kantonok, „államszövetségbe” tömörülnének. Tervezetét a teljes függetlenséghez, vagyis a Magyarországtól való elszakadáshoz ragaszkodó román képviselők elvetették, akik tudták, hogy az antant vezetői már eldöntötték, Erdélyt Romániához fogják csatolni.

Románia jogilag felemás helyzetben volt, mert az 1916. évi bukaresti egyezmény⁷ az 1918. május 7-én kötött különbéke következtében érvénytelenné vált. Elismert és kötelező megállapodás hiányában a román követelések érvényesülése a nagyhatalmak jóindulatától függött, ebben viszont nem volt hiány, mert a szövetséges és társult hatalmak – mindenekelőtt a franciák – döntő fontosságúnak tartották Románia újbóli hadba lépését a még ott lévő Mackensen-féle német hadsereg, távlatilag pedig Szovjet-Oroszország ellen. Az orosz kérdés súlya és vele összefüggésben egy oroszországi katonai fellépés valószínűsége nőttön-nőtt. „Románia minden szovjetellenes elgondolás egyik döntő faktora volt. Nélküle sem védelmi barikádra, sem offenzív fellépésre gondolni sem lehetett” – írta a kérdés egyik jeles kutatója.⁸ A szövetségesek a román kormánnyal folytatott régebbi tárgyalásokon okulva azonban nem voltak hajlandók előre elismerni és rögzíteni a jogosnak tekintett román igényeket, nehogy a románok tétlenül várják, amíg a zsákmány az ölükbe hull. A belgrádi egyezmény demarkációs vonala nem elégítette ki a román területi igényeket, de azért megnyitotta előttük az Erdélybe vezető utat. Erdélyt a francia kormány a románoknak szánta, de az 1916-os egyezmény maradéktalan végrehajtását elutasította. „Besszarábia megszerzése – mondta Clemenceau – bőséges kárpótlás egyes tisztán magyarul lakta területek annektálásának elmaradásáért.” Románia nyugati határainak kérdése tehát függőben maradt, nem csupán magyar–román viszonylatban, hanem a Temesközben is, amelyre a szerbek és a románok egyaránt igényt tartottak.

A román csapatok a belgrádi egyezményt követően átlépték a Kárpátok hágóit, és megszállták a Beszterce–Maros vonalától délre fekvő területeket. Az 1918. december 1-jén Gyulafehérváron összehívott gyűlésen a románok kimondták egyesülésüket a Román Királysággal.⁹ A határozat valóban az erdélyi románok akaratát fejezte ki, de ahhoz sem férhet kétség, hogy az erdélyi magyarok semmi szín alatt sem akartak Romániához ke-
rülni, ők azonban nem találtak meghallgatásra. A szászok, tudomásul véve a befejezett tényeket, 1919. január 8-án a Romániához való csatlakozás mellett döntöttek.

A gyulafehérvári határozatra és állítólagos magyar–román incidensekre hivatkozva a román csapatok Párizs jóváhagyásával átlépték a Marost. December 24-én bevonultak Kolozsvárra, 1919. január 9-én Nagybányát, 16-án pedig Bánffyhunyadot szállták meg, mindenütt saját kezükbe véve az igazgatást.

A szerbek és a csehek után most már a románok is birtokon belül voltak, de igényeiket még nem tekintették kielégítettnek. A nemrég még az integritás megőrzésében reménykedő magyar kormánynak rá kellett döbbsennie arra, hogy az antant az önrendelkezés elvét egyáltalán nem respektálja, amennyiben a legyőzöttek önrendelkezési jogáról van szó.

Az antant papíron nyomasztó katonai túlerő felett rendelkezett Közép- és Délkelet-Európában – a háború befejezésekor nyolc francia, négy angol, két olasz, hét szerb és tíz görög hadosztállyal számoltak, amelyekhez később még nyolc-tíz román hadosztály és több cseh egység csatlakozott –, de a győztesek táborában mutatkozó háborús fáradtság és egymás közti ellentéteik miatt ennek az erőnek csak kis része lett volna Magyarország ellen bevethető.

A fegyveres ellenállás megszervezésétől azonban Károlyi visszariadt. Őt és az 1919. január 19-én a helyébe lépő Berinkey-kormányt az egyik kudarc a másik után érte, és külpolitikai tevékenysége abban merült ki, hogy tiltakozott a belgrádi egyezmény egyre gyakoribb és egyre brutálisabb megsértése ellen. A megbecsülés hiányára jellemző, hogy az antant budapesti katonai missziójának vezetésével alacsony rangú tisztet bíz-
tak meg, a már említett Vix alezredest, aki – jelentéseiből kitűnően – nem volt sem

olyan rosszindulatú, sem annyira korlátolt, mint amilyennek magyar tárgyalópartnerei látták, de a francia kormány következetlensége lehetetlen helyzetbe sodorta. „...Kénytelen vagyok megállapítani, hogy (a magyar kormány) sérelmeinek nagy része megalapozott. A szövetségesek egészében véve kevés tiszteletet tanúsítottak a konvenció iránt, amelyet aláírtak” – írta Vix december 17-én,¹⁰ nem tudva arról, hogy a belgrádi egyezmény egyirányú utca lett, mely csak a magyar kormányt köti. A Közép-Európában tevékenykedő francia főtisztek gyakran helyezkedtek ellenkező álláspontra, és a román érdekeket pártoló H. M. Berthelot tábornokkal szemben az alacsonyabb rangú Vix sehogy sem boldogult. Vix és felettese, Henrys tábornok ismételten felhívta a francia kormány figyelmét a tarthatatlanná váló magyarországi helyzetre, de minden siker nélkül. Magyarország a francia politikusok szemében olyan gyaloggá degradálódott, amelynek elvesztése a nagy játszma kimenetele szempontjából nem sokat számít.

Az Osztrák–Magyar Monarchia látványos széthullása mellett, illetve azon belül volt egy nem kevésbé gyors és éppoly teljes „magyar” összeomlás is, mely jelezte, mennyire félkész és mennyire látszatalakulat volt az 1867–1918 közötti „nemzeti” magyar állam. A hajdani „császári és királyi” hadsereg katonáinak egy része a „csehszlovák”, a délszláv vagy éppenséggel a román hadsereg kötelékében vonult fel azok ellen, akik magyarnak érezték magukat és magyarok maradtak. A tisztikar tagjainak meggyőződése, „nemzeti” hovatartozása felettébb bizonytalan volt. Linder Béla, egy majsi német származású, de egyébként függetlenségi képviselő fia, aki szerb nőt vett feleségül, rövid budapesti hadügyminiszerségét követően a szerb kormány szolgálatába állt, és magas korban 1962-ben Belgrádban halt meg.

Nemcsak a nemzetiségek fordítottak Magyarországnak hátat, hanem a háborúvesztés körülményeinek zűrzavarában a magyarok közül is sokan nem tudtak az immár önállóvá vált, de kétes jövővel rendelkező állammal mit kezdeni. A Kárpátoktól az Adriáig terjedő nemzeti állam illúziójából kiábrándulva más, még kétesebb, még bizonytalanabb illúzióknak estek áldozatul. El kell ismerni, a bolsevizmus Magyarországon és különösen Budapesten erőteljesen hatott. A frontokról visszaözlő katonák, a hazatérő hadifoglyok kárpótlást akartak a lövészárkokban elpazarolt, illetve a rabságban töltött éveikért, mégpedig teljeset és azonnalít. A parasztok földet követeltek, a munkások biztos foglalkoztatást és magasabb bért. A tömeghangulatot kihasználó kommunisták kevesen voltak ugyan, de elvtársaik oroszországi sikerei folytán rendkívül magabiztosak, és az ottani tapasztalatokkal felfegyverzett vezetőik nem titkolták, hogy a társadalom radikális átalakítására és ennek érdekében diktatórikus hatalomra törekcszenek. Illúzió volt azonban, sőt tévedés azt hinni, hogy az adott helyzetben a védhető és megvédendő határok, a védhetetlen és ezért kiűritendő területek helyett a jövődő egyenlőséget és bőséget nyújtó társadalma az utópiák ködéből immár napirendre került. Alaptalan volt az a hiedelem is, hogy ez az új társadalom majd valóban igazságos lesz, és anyagi javak bőségét hozza magával. A valóságos világot más erők és más nézetek mozgatták.

Történelmi tragédia, hogy a kérdéses időben az ország élén nem egy a parasztságból, a polgárságból vagy a munkásságból kiemelkedett, tapasztalt politikus állott, hanem egy nagybirtokos arisztokrata, aki sem múltjánál, sem egyéniségénél fogva nem volt alkalmas arra a szerepre, amelyre vállalkozott. „Hit, illúziók nélkül” – ezt a címet adta Károlyi emlékiratai végső megfogalmazásának, válaszul a politikai pályafutását kísérő bírálatokra, amelyek – joggal – illúziók követését vetették a szemére. „...Nagy vonzódást éreztem a kötött elméletek, a zárt rendszerek iránt – vallotta önmagáról. – Legkedvesebb tantárgyam a matematika volt, legkedvesebb szórakozásom a sakk. A katolicizmus, a római jog, majd a szövetkezeti elmélet és végül a marxista tanok szenvedélyes híve lettem, és készen voltam ennek legvégső konzekvenciáit is levonni.”¹¹ A megismert elméletek annál erősebben hatottak rá, minél zártabbnak tűntek, és nem annyira értelmi, mint inkább érzelmi alapon kötődött hozzájuk. „...Marx nemcsak értelmemre hatott szilárd logikus rendszerével – írta –, hanem érzelmeimre is.”¹² „Demokrácia,

szocializmus, pacifizmus öneki nem politikai jelszavak voltak, hanem erkölcsi realitások, úgyszólván óriási személyiségek, akikkel ő csaknem misztikus kapcsolatban volt” – jellemezte Károlyit Jászi, hozzátéve, hogy ez „végzetesen veszélyes helyzet oly politikusk számára, akinek voltaképp sosem volt dolga az élet igazi realitásaival, aki az embereket és a dolgokat mindig arisztokrata otthona exterritorialitásából szemlélte. S ha egyszer eljutott egy elvhez, akkor nem ismert többé akadályt.”¹³

A magyar arisztokrácia képviselőjeként indult politikai pályáján, de amikor Tisza darabontjai 1912. június 5-én kihurcolták a parlament ülésterméből, érzelmileg szakított azzal a rendszerrel, amelyben ez előfordulhatott, és azzal az osztállyal, amelynek érdekében ez történt. Saját világából kiábrándulva a túlsó partot a valóságosnál kedvezőbb színben látta, és készpénznek fogadta el az antant politikusai által meghirdetett programokat. Mikor meggyőződött arról, hogy nemcsak német, de francia és angol imperializmus is van, szakított a polgári demokrácia rendszerével, amelyből ezek az imperializmusok kinőhettek, hogy a szocializmus igenléséig jusson el. Nézetei kiérleletlenek, ellentmondásosak voltak. „Ami a parasztságot illeti, osztottam a szocialistáknak azt a félelmét, hogy egy új kisbirtokos osztály megteremtése fékezi azt a haladó, kollektív jellegű és tervszerű gazdálkodást, amely az egészséges agrárpolitikához nélkülözhetetlen. A parasztok által egyénileg művelt kisbirtokok képtelenek kielégíteni az ország szükségleteit. A parasztok politikai befolyása pedig, így gondoltam, akadályozná a szomszédainkhoz való olyannyira szükséges közeledést, amelytől jövőnk függött.” Annak kifejtésével Károlyi már adós maradt, hogy vajon miért. Azért is kárhoztatta magát, amiért „neveltetésem következtében megengedtem, hogy sovíniszta előítéletek befolyásoljanak a határok és demarkációs vonalak kérdésében, holott ezeknek közömbösnek kell lenniök az olyan ember számára, akinek végső célja a dunai konföderáció.”¹⁴ Mintha 1918–19-ben lett volna fontosabb a határok és a demarkációs vonalak kérdésénél! Mindmáig az akkor megvont határok érvényesek, noha a politikai rendszerek sokszor változtak azóta.

1918 decemberében Károlyi ugyan még azt mondta, hogy „programunk először Wilson, másodszor Wilson és harmadszor is Wilson”, de szavai mögött már nem volt igazi meggyőződés. Csalódásai után nem tett következetes erőfeszítéseket az antant bizalmának megnyerésére, és nem igyekezett a polgári demokráciát szolgáló intézményeket erősíteni. Ahogy utóbb bevallotta, a földreformot sem igazán szorgalmazta. Egyénileg átengedte a kezdeményezést a szociáldemokratának, ami nem növelte az antant vezetőinek Károlyi kormánya iránti – a francia politika irányváltása óta egyébként is kétes – bizalmát. Amikor a románokkal folytatott aradi tárgyalások eredménytelenül végződtek, Jászi elkeseredetten vágta a szemükbe, hogy „ne feszítsék túl a szálakat, mert ha az antant tovább fogja folytatni eddigi kegyetlenül imperialista és önzően nacionalista politikáját, akkor a világ békéjét végeredményben nem a generálisok és diplomaták, hanem Európa katonai és munkástanácsai fogják megkötni”.¹⁵ Jászi a tőkés rendszert fenyegető veszélyre utalt, de a románok olyan értelmezéssel továbbították szavait, hogy az csak erősítette az antant gyanakvását, mely háborús érdekek mellett ekkor már főleg azt méltányolta, hogy a különböző kormányok mennyire használhatók fel az orosz forradalom terjedésének megakadályozására. Ebből a szempontból és főleg a messzi Párizsból Budapestet túlon túl rózsaszínűnek látták.

Egy államról, illetve népről alkotott vélemény attól függ, hogy megformálójá ellenséges vagy baráti viszonyban áll-e vele. Az ellenség gonosz és kegyetlen, többségében rosszindulatú, ostoba, sőt nevetséges egyénből áll, míg a barát, a szövetséges természetesen vitéz, művelt és egyenes lelkű. „Nemzeti jellem” létezése felettébb kétséges, és amennyiben valami ehhez hasonló kimutatható, az nem változatlan egyéni tulajdonságok összessége, hanem az adott nép vagy nemzet egyre változó társadalmi szerkezetének tükré és addigi történeti tapasztalatainak összegezése. Az egyes nemzetekről adott „arcképek” nem annyira rájuk, mint inkább azokra a viszonyokra jellemzőek, amelyek megrajzolásukra okot és alkalmat adtak. A tárgyilagosság az ellenfél irányában nem

erény, hanem – háború idején – egyenesen árulásszámba megy, és ha békében nincs is ellenség, van ellenfél, mely politikai célkitűzéseinket keresztezi.

Ha egy államról vagy nemzetről általában kedvezőtlen képet alkotnak, az nemzetközi elszigeteltségét bizonyítja. A magyarokról különböző nyelveken hátrányos és elítélő jellemzések egész sora olvasható, annak jeleként, hogy kevés állam akadt, amelynek érdekei egybeestek volna az övékéivel. A Habsburg-ház kormányai a centralista kísérleteiknek szembeszegülő magyarokat igyekeztek az európai közvélemény előtt minél hátrányosabb színben feltüntetni – nem is eredménytelenül. Ez a törekvés a 19. század vége felé párosult egy másik irányzattal, mely a román, illetve a szláv államok megteremtése mellett és következképp Magyarország ellen agitált. Ezek a hangok felerősödtek azt követően, hogy az antant célul tűzte ki az Osztrák–Magyar Monarchia felszámolását, és összeállt a parlagi, zsarnok, ázsiai magyar torzképe, akinek nemzeti jellemvonása mások elnyomása. A háborús propagandának sikerült ezt széles körben elfogadtatnia.

„Magyarország iránti érzelmeim kevésbé voltak megosztottak – írta Harold Nicolson angol diplomata, akinek a magyar határok megvonása körül jelentős szerep jutott. – Bevallom, hogy ezt a turáni törzset éles ellenszennvel szemléltem és szemlélem ma is. Miként rokonaik, a törökök, sokat romboltak és semmit sem alkottak. Budapest hamis város minden eredetiség nélkül. Századokon át a magyarok elnyomták nemzetiségeiket. A szabadulás és a megtorlás órája elérkezett.”¹⁶

A jellemzéssel kár vitába szállni. Nem azért csatoltak el magyarlakta területeket, mert rossz véleménnyel voltak a magyarokról, hanem azért, hogy a győztesek céljainak szolgálatára alkalmasabbnak látszó államokat erősítsék, és ezt különböző érvekkel próbálták indokolni. Nem az indokolás, az okok érdekesek.

Herczegh: *A szarajevói merénylettől*, 83–101. o.

Jegyzetek

1. Winston S. Churchill: *A Roving Commission. My Early Life*. New York, 1930, Charles Scribner's Sons, 331. o.
2. Robert Lansing: *The Peace Negotiations. A Personal Narrative*. Boston, 1921, Houghton Mifflin, 97–98. o.
3. Közli Károlyi Mihály: *Egy egész világ ellen*. München, 1923, Verlag für Kulturpolitik, 248. o.
4. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
5. Beneš: *Souvenirs de guerre*, II. kötet, 489. o.
6. Ormos: *Padovától Trianonig*, 90. o.
7. [Az antanthatalmak és Románia szerződésének szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
8. Ormos: *Padovától Trianonig*, 164. o.
9. [A gyulafehérvári gyűlés határozatát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
10. Ormos: *Padovától Trianonig*, 116. o.
11. A felsorolás több mint jellemző. Károlyi: *Hit, illúziók nélkül*, 405. o.
12. Uo. 22. o.
13. Jászi: *Magyar kálvária*, 107. o.
14. Károlyi: *Hit, illúziók nélkül*, 166–167., illetve 189. o.
15. Jászi: *Magyar kálvária*, 64. o.
16. Nicolson: *Peacemaking*, 34. o.

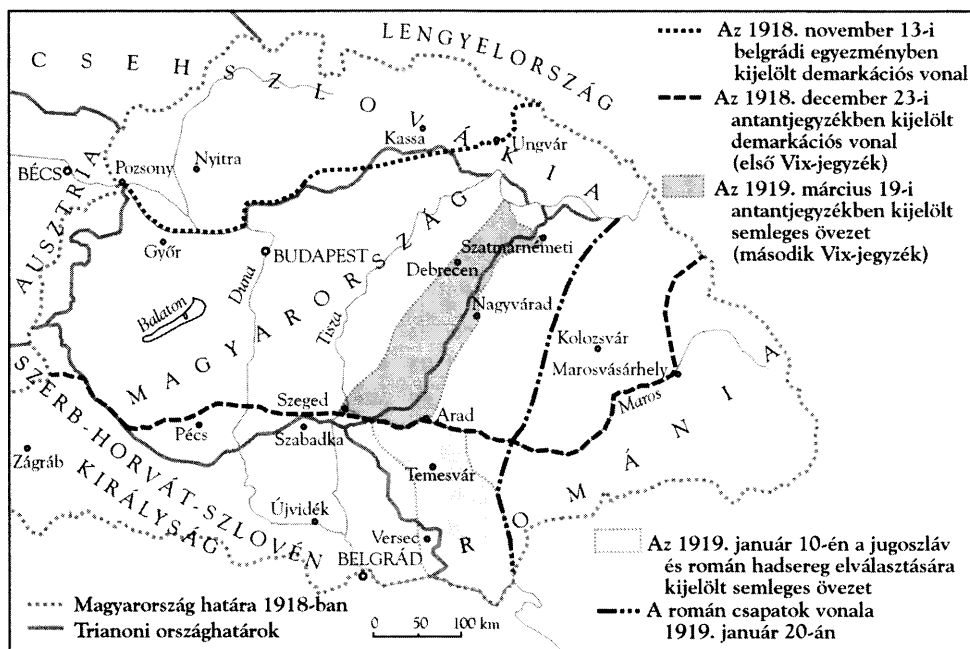
A Padova melletti Villa Giustiban lezajlott fegyverszüneti tárgyalásokon, amint erről az előző fejezetben meggyőződhattunk, nem volt szó „olasz” fegyverszünetről.¹ A szövetségesek együttesen dolgozták ki és fogadták el a feltételeket; az előkészítésben pedig a legnagyobb szerepet a franciák játszották. A padovai szövegben ugyan valóban csak az olasz demarkációs vonalat írták elő, de ennek oka nem az olasz érdekek különleges ápolása volt, hanem az, hogy a többi, ám távolról sem elfelejtett vagy negligált érdek megfogalmazását a körülmények lehetetlenné tették. Az október 31-én Párizsból küldött szöveget Diaz tábornok egyébként semmilyen körülmények között sem tudta előbb átnyújtani, mint tette, nevezetesen november 1-jén délelőtt 10 órakor. Akkor sem járhatott volna el másként, ha a Monarchia vezetői körében kisebb lett volna a fejtelenség és a kapkodás. Egy fegyverszünet megkötéséhez nyilvánvalóan nemcsak a vesztes hajlandósága, de a másik fél fogadási készsége is szükséges. Ehhez képest az úgynevezett huzavona, vagyis maga a tárgyalás 53 órára korlátozódott: a fegyverszünetet 3-án délután 3 órakor aláírták.

Jóllehet a padovai fegyverszüneti feltételek Magyarországra nézve nem jártak konkrét következményekkel, általános természetű előírásait a hatalmak rá is vonatkoztatták. Méghozzá automatikusan, magyar hozzájárulás nélkül is. Éppen ezért volt fontos, hogy a fegyverszünetet a Monarchia nevében kössék meg. A tárgyalást vezető Diaz tábornok közölte is a Monarchiát képviselő Weber tábornokkal, hogy a balkáni frontszakaszon nem lesz külön fegyverszünet. Weber e hírt november 2-án leadta Budapestnek, hozzátéve, hogy a Diazzal megkötendő fegyverszünetnek „kell alkalmazandónak lennie Ausztria–Magyarország valamennyi frontjára”.² A fogalmazás arra vallott, hogy a fegyverszünet „alkalmazásának” kategóriája már ekkor megszületett. Weber üzenete ellenére a balkáni frontszakaszon felállított fegyverszüneti bizottság két tagja a magyar kormány hozzájárulásával – talán a Padovából származó értesülés ellenpróbájaként – november 3-án délelőtt 11 órakor jelentkezett Belgrádban a francia előőrsnél. A két küldött, Kozmovszky és Dormándy alezredes, röviddel ezután megkapta Franchet d’Esperey választát, amelyben a tábornok még korábbi instrukciója alapján közölte: ő illetékes a balkáni fronton a fegyverszünet megkötésére, és ismertette feltételeit. (A fegyverek letétele, a szövetséges csapatok szabad mozgásának biztosítása, a dunai flottilla átadása, emellett a román határtól kezdve 15 kilométeres övezet kiürítése a Duna és a Száva felett, illetve a Drinától nyugatra a szerb és a montenegrói határhoz képest.)³ Mielőtt azonban e kapcsolatfelvétel folytatódhatott volna, november 4-én hajnali 4 óra 37 perckor a magyar hadsereg-főparancsnokság táviratban tudtul adta, hogy kényszer hatása alatt elismeri Weber tábornok jogát a fegyverszünet aláírására.⁴ A tábornok ugyan a fegyverszüneti okmányt már az előző nap aláírta, de annak feltételei még nem léptek életbe. A magyar nyilatkozatot jogi szempontból aligha lehetett értékelni; az antanthatalmak ilyen szempontból nem is reflektáltak rá, mégis bizonyos megkönnyebbüléssel vehették tudomásul, hogy a magyar kormány nem akarja folytatni az ellenségeskedést.

Láttuk: a magyar kormány két forrásból kétféle értesülést kapott. Egyet Padovából arról, hogy az ott kötött fegyverszünet érvényes; egy másikat Franchet d’Espereytől, aki azt közölte a magyar kormány küldötteivel, hogy a balkáni frontszakaszra vele kell érvényes szerződést kötni. Az ellentmondást Budapesten nemigen lehetett feloldani.

Ezzel eljutottunk a belgrádi katonai konvenció problematikájához. 1918. november 13-án Belgrádban az antanthatalmak részéről a francia keleti hadsereg parancsnoka, Henrys tábornok, és a szerb hadsereg főparancsnoka, Živojin Mišić vajda katonai konvenciót írt alá a magyar kormány képviselőjével, Linder Bélával a háborút lezáró fegyverszünet „alkalmazásáról”.⁵ Mivel a konvenció leírta az eddigi magyar határon belül húzódó demarkációs vonalat, amelyre a fegyveres erőket vissza kell vonni, holott a padovai egyezmény ilyen nem tartalmazott,⁶ a politikai közvéleményt és a történetírást

Padovától Belgrádig



azóta is foglalkoztatja, hogy vajon milyen indítékok játszottak szerepet a magyar félnél, amikor aláírta a konvenciót. A kérdés annál figyelemre méltóbb, mivel a kormány formailag érvényes fegyverszünet birtokában volt.

Mindössze két hétnek kellett viszont elteltie ahhoz, hogy világossá váljék: a konvenció nem felel meg a francia érdekeknek. Előtérbe került tehát egy másik probléma is: miért kötött vajon az antant, közelebbről a francia kormány egy ilyen, további eljárásai szempontjából hibásnak, sőt károsnak bizonyuló szerződést?

Az alábbiakban e két kérdésre igyekszünk választ adni.

A magyar kormány indokai eléggé világosaknak és érthetőeknek mondhatók. A budapesti forradalommal más politikusokkal szemben Károlyi került előtérbe. Ezt kívánta a belső megújulás általános vágya a néptömegek és a polgárság jó részében, a függetlenségre törekvés, de az a belátás is, hogy Magyarország szorult helyzetében egyedül Károlyi és az általa képviselt politikai irány kecsegtet az orvoslás reményével.

Magyarország objektív helyzete azonban 1918 őszén lényegesen rosszabb volt annál, mint amilyennek a kortársak látták, és rosszabb, mint amilyennek maga Károlyi is hitte. A negatív tényezők közül a közvélemény elsősorban kettőt érzékelt: a háborús vereséget és a nemzetiségek elszakadási törekvését, ami régóta tudott volt, és újabban csak erősödött. Magyarországon azonban nem volt ismeretes, hogy a magyar vereséghez fűzött különféle igények jelentős részét a hatalmak már előzetesen elismerték. Nem kevesen reménykedtek abban, hogy a vereség következményeit Wilson elvei mérsékelni fogják, valamint abban, hogy a nemzetiségi vezetőkkel tárgyalni lehet. Magyarországon úgyszólván senki nem fogta fel az ország politikai súlyának csökkenését, azt a tényt, hogy a jövőben csak mint a közép-európai államcsoport egyik tagja és semmiképpen sem mint kulcsszereplője jöhet számításba. Nem jöhet számításba többé olyan államként, amelyre egy nagyhatalom a terveit alapozza.

A dolgok állásáról Budapesten kialakult csalfa kép elemei közé tartozott, hogy a kormány, míg Horvátország elszakadását azonnal elismerte, láthatóan bízott abban, hogy a szlovák politikusokkal tárgyalni lehet. Feltételezték: a tárgyalások kompromisszumra vezethetnek, és az ország területén a magyar közigazgatást stabilizálni lehet addig is, amíg majd a békekonferencia magyar részvétellel meghozza végső döntéseit úgy, hogy az ország a lehető legkisebb csonkítást szenvedje el. Ez a remény teljesen alaptalan volt, s ráadásul a magyar kormány tárgyalási lehetőségeinek általános felértékelésével párosult.

Kifejezésre jutott mindebben, hogy a politikai tényezők nem tulajdonítottak kellő jelentőséget annak a rendszeres diplomáciai munkának, amelyet a cseh, a román és a délszláv emigráns csoportok, nemzeti bizottságok évek óta kifejtettek. És megfordítva: nem tudatosították kellőképpen azt a hátrányt sem, hogy e bizottságokkal párhuzamos magyar bizottság nem alakult, az új magyar kormánynak alig voltak kapcsolatai, s nélkülözötte azokat a diplomáciai, személyes és baráti kapcsolatokat, amelyekkel mások rendelkeztek.

Magyarország helyzetét 1918 novemberében tehát a vereség ténye mellett a következők szabták meg: a vele szemben támasztott követelések összessége, amelyhez fogható egyetlen más vesztes országgal szemben sem merült fel; az igények elvi elismerése a nagyhatalmak által jóval a háború befejeződése előtt; az új magyar politikai vezető csoport védtelensége a követelményrendszerrel szemben, részben az ország politikai fontosságának elvesztése, részben a védekezési lehetőségek előzetes felmérésének elmulasztása, részben pedig izoláltsága, tájékozatlansága miatt.

Ahhoz, hogy ezen a helyzeten a legcsekélyebb mértékben is módosíthasson, az őszirózsás forradalom és maga Károlyi későn érkezett. Ez belpolitikailag úgy jelentkezett, hogy minden újabb lépést és fejleményt, amely az ország valódi helyzetét feltárta, a kormánynak lehetett felróni. Ezért többen úgy vélekedtek, hogy mivel a helyzeten képtelenség volt változtatni, Károlynak ki kellett volna várnia, amíg a háborús következményeken a magyar jobboldal vérzik el, vagyis, hogy Károlyi túl korán vette a kezébe a kormányrudat. E merőben teoretikus politikai koncepciót azonban a magyarországi forradalmi események folytán nem lehetett kipróbálni. A külpolitikai érdek is amellettszót, hogy a mentési munkálattal az a politikai csoport kísérletezzék, amely erre egyedül látszott alkalmasnak.

Azok az elméletek, amelyek szerint Károlyi tévedett, amikor a francia és nem az olasz „vonalat” követte, meglehetősen naivak. „Olasz” fegyverszünetről ugyanis nem volt szó, s még kevésbé állt fenn annak a lehetősége, hogy Magyarországot olasz erők szállják meg, részben mert ezeknek fontosabb feladatokat szántak, részben mert az olaszok egyetlen falut sem szállhattak meg össz-szövetségi jóváhagyás vagy a nemzetközi botrány veszélye nélkül. Hogy azután minden realitástól elvonatkoztatva mit eredményezhetett volna az olasz bevonulás, erről aligha érdemes fantáziálni. Annyit talán mégis meg lehet említeni, hogy a csehszlovák hadsereg élén 1919 májusáig olasz főparancsnok állt, s az olasz politika ez idő szerint szerfelett barátságos volt mind Ausztria, mind Románia irányában.

Károlyit az az elgondolás vezérelte, hogy stabilizálja az ország kereteit, a status quo-hoz nagyhatalmi garanciát szerezzen, ezen az úton elkerülje az ország különböző területeinek kishatalmi megszállását, és így időt nyerjen arra, hogy konszolidált körülmények között tárgyalhasson és készülhessen fel a konferenciára. Ez a koncepció számolt az ország katonai védtelenségével, és – függetlenül a belső kérdésektől, az ország és a hadsereg állapotától – nem párosulhatott látványos hadseregszervezéssel. Ha a kormányzat nagyhatalmi garanciákat akart szerezni és egyúttal biztosítani azt is, hogy a kelet felől hazafelé tartó nagy létszámú német hadsereggel ne neki gyűljön meg a baja, fegyvertelenségét kellett demonstrálnia. Ez a szituáció csak önkéntes, népi, helyi felkelő stb. csoportok tevékenykedését tűrte meg, amit egyébként a kormányzat, amennyiben ilyenek létesültek, valóban támogatott. Ami viszont magát a hadsereget illeti, a jelzett összefüggéseket igazolja, hogy miután a magyar kormány meggyőződött arról, hogy a vélt nagyhatalmi garancia nem garancia, szinte azonnal elkezdte a hadseregszervezést.

Károlyi koncepciójába a hadsereg kérdése tehát logikusan illeszkedett. Ugyanez nem mondható el a kormány külpolitikai propagandájáról. Míg a gyakorlati megoldásokban a lehetőségek, kompromisszumok útját kereste, tárgyalásokat ajánlott, kezdeményezett, folytatott és megállapodásokat kötött, a valóságos helyzetet még az általa ismert redukált formában sem merte az ország elé tárni. Ez az óvatosság azonban nem érte el a célját. Az ország integritását érő minden újabb csapás ugyanis rongálta a kormány

hazai presztízsét, míg az integritási elv fenntartása külpolitikai szempontból csak azt eredményezhette, hogy a magyarok megátalkodottságát és imperializmusát lehetett vele illusztrálni. Károlyi talán joggal félt attól, hogy az ország helyzetének reálisabb értékelése a nyilvánosság előtt rendszerének gyors bukásához vezetne, az viszont nem kétséges, hogy a valósággal ellentétes propaganda nem kevésbé hatott ugyanabban az irányban, miközben adukat adott ellenfelei kezébe.

A belgrádi konvenció magyarázataként több elmélet született. Ezek egyike, hogy míg a fegyverszünet össz-szövetségi vagy olasz alkotás volt, addig Belgrád, mint francia mű, a franciák rosszakaratát tükrözte, hogy másik felfogás szerint a még józan, mérsékelt és elfogadható konvenciót a francia kormány utólag semmisítette meg tudatos rosszakarattal, s Károlyi számára ez vált végzetessé. Az utóbbi felfogás zömében a magyar polgári köztársasági és baloldali szociáldemokrata politikusok emlékirataiból táplálkozik.⁷ Ha indítékaik nagyrészt érzelmiak is, e nézet híveit nem a rosszindulat, hanem ellenkezőleg, a becsapott jó szándék, az önigazolás vágya vezeti, s következtetéseiket az elszigeteltség miatt ésszerűen nem rendezhető közvetlen tapasztalatokból szűrték le.

A történetírás ma már nagyobb apparátus alapján és higgadtabban vizsgálhatja, miért mozdult el a francia politika a november 13-i alapról. A történetírók jó része egyetért abban, hogy ezt a román szövetséggel és az intervenció kérdésével lehet kapcsolatba hozni.⁸ Vannak azonban, akik úgy vélekednek, hogy a konvenció nem utólag minősült hibásnak, hanem már megkötése pillanatában egy tévedést – technikai vagy tudatosan előidézett tévedést – fejezett ki. A hibás lépést Franchet d'Esperey tábornok követte volna el, az egyik verzió szerint tájékozatlansága, a másik szerint saját, a kormányétól eltérő törekvései miatt.⁹ Mindkét változat esetében fel kell tételezni, hogy bár a keleti szövetséges hadseregek főparancsnoka volt, november 3-tól 13-ig a Magyarországgal kapcsolatos kérdésekről egyáltalán nem kapott utasítást. A konvenció szövegét maga dolgozta ki, sőt talán még a fegyverszünetet sem ismerte. E felfogáshoz kapcsolódva az utóbbi időben olyan sejtetésekkel is találkozhattunk, amelyek szerint a konvenció egyes pontjaiban a tábornok személyes jóindulata tükröződött volna. Ilyennek lenne tekinthető pl. az úgynevezett rend-klauzula elhagyása és a szövetségesek által megszállandó terület polgári közigazgatásának magyar kézen hagyása. A konvenciónak mint tévedésnek a magyarázata tartalmazza azt a következtetést is, hogy feltételei nem fejezték ki a francia kormány álláspontját, nem álltak összhangban akkori elgondolásaival, sőt azokkal ellentétesek voltak.

Ami a kérdés magyar oldalát illeti, az általános problémákon kívül eléggé világosak a konkrét nehézségek is, amelyekkel a Károlyi-kormánynak szembe kellett néznie, s amelyeket az antanthatalmakkal kellett rendeznie.¹⁰ Kézenfekvő volt, hogy amennyiben Magyarország továbbra is hadviselőnek minősül, számolnia kell ennek minden következményével, többek között a szerb hadsereg benyomulásával. Csaknem bizonyosra vehette a magyar kormány, hogy a Monarchia összeroppanását Románia megmozdulása kíséri, s a román kormánynak esetleg módja nyílik arra, hogy újból bekapcsolódjék a háborúba, és meginduljon Magyarország ellen. Elsődleges érdeknek tűnt tehát a helyzet tisztázása, még mielőtt a román politikai körök megmozdulnak. Volt Károlyinak még egy elintézendő problémája. A már említett keleti német hadsereg von Mackensen tábornagy főparancsnoksága alatt Ukrajnából kivonulóban volt. Útját nyugat felé folytatva nem kerülhette el Magyarországot. Németország pedig még nem tette le a fegyvert. Ha a magyar állam, mint antantbarát állam, szembefordul ezzel az erővel, akkor egy nagyjából intakt és jól felfegyverzett, mintegy 170 000 főnyi hadsereggel találja magát szemben, s nemcsak elvérzik, de egyúttal szétszakítja a Németországgal fennálló kereskedelmi kapcsolatokat is, és a blokád miatt az ország néhány napon belül szén és egyéb nyersanyag nélkül marad. Ha viszont nem lép fel a német erővel szemben, úgy a hadat viselő Németország támogatójának minősül. Az utóbbi semmiként sem illett Károlyi külpolitikai elképzeléseibe.

Mindenekelőtt azt kellett tisztázni, hogy a padovai szerződés érvényes-e Magyarországra, továbbá, hogy az ott említett megszállandó stratégiai pontok melyek lesznek, s milyen csapatok szállják meg őket. Végeredményben a magyar oldalon minden szempont mellett szólt, hogy a kormány megállapítsa, mire számíthat, és hogy lehetőleg rögzítse a status quót egy számára még relatíve kedvező helyzetben.

Ami a francia kormányt illeti, valószínű, hogy a fegyverszünet Magyarországra való „alkalmazásának” lehetősége már a padovai szerződés tárgyalásakor felmerült. November 6-án Clemenceau mindenesetre felhatalmazta Franchet d’Esperey-t, hogy amennyiben a magyar kormány ilyen igénnyel jelentkezik, úgy vele, mint „helyi szervvel”, egyezményt kössön a fegyverszünet katonai alkalmazásáról.¹¹ Másnap, 7-én, a főparancsnok jelentette, hogy hírt kapott a Károlyi vezette magyar delegáció Belgrádba érkezéséről. Ő maga – írta – Nišből jövet szintén Belgrádba megy, s instrukciói szerint megbeszéli Károlyival a fegyverszünet alkalmazásának egész komplexumát, különösképpen a vasutak és vízi utak használatát, valamint Szerbia katonai fedezetének kérdéseit. Időközben a hadügyminisztérium, amelynek élén Clemenceau állt, útnak indított Nišbe egy sürgős küldeményt, amelyet a kísérőirat másolata szerint a tábornoknak kellett kézbesíteni. A küldemény két iratot tartalmazott: a Villa Giustiban aláírt fegyverszüneti szerződés szövegét és egy másikat, amelyet a kísérőirat így jelölt meg: „Franchet d’Esperey tábornok számára Párizs által megküldött szöveg”.¹² Az adott időpontban és helyzetben nehéz elképzelni, hogy ez a szöveg más lehetett volna, mint az aláírandó katonai konvenció szövege. A tábornok irataiból megállapítható, hogy valóban járt Nišben, módja volt tehát a küldemény átvételére, mielőtt Károlyival és a magyar delegációval tárgyalt.¹³ Alátámasztja ezt, hogy november 8-i táviratában felveti, nem kellene-e a katonai konvenció feltételei közé bevenni, hogy amennyiben a német haderő az előírt időponton belül nem hagyja el Magyarország területét, a magyar kormány köteles leszerelni és internálni, mert – indokolja javaslatát a tábornok – ez hiányzik a szövegből. Ebből logikusan két következtetés adódik. Az egyik: a tábornok ebben az összefüggésben nem gondolhatott a padovai fegyverszünetre, mint olyanra, amelyből e követelmény hiányzik, lévén, hogy az tartalmazta ezt az előírást. Ellenkezőleg, azt állapíthatta meg: ez a formula szerepel a padovai szövegben, a másikból viszont hiányzik. A másik következtetés: ha a belgrádi szöveget maga fogalmazta, és nem kész szöveget kapott, akkor ilyen kérdést nem tesz fel, hanem úgy módosítja a szöveget, ahogyan jónak látja. Végül figyelemre méltó Franchet d’Esperey november 12-i utasítása Henrys tábornoknak. Felkérte őt, menjen Belgrádba, és írja alá a magyar kormány képviselőjével a katonai konvenciót. Egyben – minden kommentár nélkül – közölte, hogy a szövegben bizonyos módosítások „vannak”. Megváltozik a cím (eredetileg a „fegyverszünet” szó szerepelt, s ezt most „katonai konvenció”-ra cseréli fel); a 15. cikkely a német haderő távozására 15 napot adott a korábbi 10 helyett; végül elmaradt a 18. cikkely, amely eredetileg leszögezte, hogy „az ellenségeskedések a szövetségesek és Magyarország között megszűntek”.¹⁴ E táviratból arra lehet következtetni, hogy a pontosításokat is Párizsban végezték el. A címet az „alkalmazás” fogalmához idomították, a németek elvonulásának határidejét ugyanúgy szabták meg, mint a padovai szerződésben, és végül, miután a fegyverszünet az ellenségeskedés megszűntét már leszögezte, mellőzték ennek újabb kimondását. Ugyanakkor a Franchet d’Esperey által javasolt pótlásra nem került sor, az internálás kötelezettsége a belgrádi szövegbe nem került be. Franchet d’Esperey tehát a katonai konvencióval kapcsolatban még annyi szabadságot sem vett magának, hogy egy fél mondatot önhatalmulag beleírjon. Nemcsak hogy nem önkényeskedett, de még csak nem is kezdeményezett. Amikor pl. a Károlyival lefolytatott tanácskozásról jelentést tett, és a magyar kormány kérésére továbbította a magyar nyilatkozatot, ehhez nem fűzött kommentárt. Mindössze azt jegyezte meg, hogy amennyiben Párizsból pozitív választ kap, a konvenció azonnal aláírható. A maga részéről – írta – mindenesetre tovább folytatja az előnyomulást.¹⁵

A fentiekben ismertetett dokumentumok elegendő alapot adnak ahhoz, hogy a konvenció eredetét illetően félretegyük a Franchet d'Esperey egyéni tévedésén vagy a kormánytól eltérő szándékain nyugvó magyarázatokat.

Néhány cikkelyt azonban érdemes közelebbről szemügyre venni, hogy a konvenció körüli félreértések tisztázhatók legyenek. A legfőbb alaki hibát mindjárt az első cikkely okozta, amely kimondja, hogy az antant megszállása alá kerülő területeken a polgári közigazgatás a helyi szervek kezében marad. Ezt úgy értelmezték, mint Franchet d'Esperey jóindulatának, illetve súlyos tévedésének, hibájának stb. a kifejeződését. A valóságban sem az egyikről, sem a másiktól nem volt szó. A fegyverszünet 6. cikkelye ugyanis így szól: „A kiűritett osztrák–magyar területeket ideiglenesen a helyi szervek adminisztrálják a megszálló szövetséges csapatok ellenőrzése alatt.” A belgrádi szövegből csak az „ideiglenesen” szó maradt ki; kétségtelen azonban, hogy egy fegyverszünethez kapcsolódó katonai konvenciót már csak jellege miatt sem lehet véglegesnek tekinteni.

A magyar kormánynak tett engedményként értékelte már maga Károlyi és nyomában többen mások is az úgynevezett rend-klauzula kihagyását a belgrádi szövegből. Utólag nehéz rekonstruálni, hogy a nevezetes kitétel – „pour maintenir l'ordre” –, amelyet egyébként a padovai szerződésbe Balfour javaslatára vettek be, valójában mikor is került ki a katonai szövegből. Tény, hogy a belgrádi konvencióból a stratégiai pontok megszállásának mindenfajta indoklása elmaradt, így a „rendfenntartás” is. Mivel a megszállást november 13-án, tehát a német fegyverszünet aláírása után katonai okokkal már nem volt sok értelme alátámasztani, elhagyták a másik indokot is, valószínűleg annál is könnyebben, mivel az nem francia kezdeményezésre született. Így azután a belgrádi konvenció minden stratégiaiilag fontos helység vagy pont megszállását minden indoklás nélkül tette lehetővé, kizárólag a főparancsnok mindenkori rendelkezésétől hozva függésbe. Ha tehát a rend-klauzula kiterjeszti a megszállás lehetőségét, még inkább áll ez egy olyan fogalmazásra, amely a megszállás semmilyen indoklását nem kívánja meg. Nehéz tehát ebben a vonatkozásban a magyar kormány javára tett engedményről beszélni.

Miután tisztáztuk egyfelől, hogy Franchet d'Esperey a konvenció megkötésekor nem egyéni elgondolásait követte, sőt valószínűsítettük, hogy magát a szöveget készen kapta, másfelől pedig rámutattunk arra, hogy e szöveg elemzése alapján nem tartható fenn a magyar kormánynak általa tett engedmény hipotézise sem, eljutottunk a legfontosabb kérdéshez: mi volt a francia kormány célja ennek az okmánynak az aláírásával? A legelső cél, amint ezt Clemenceau utólag is elismerte, katonai természetű volt.¹⁶

Horváth Jenő azt az álláspontot képviseli, hogy az antant szemszögéből a konvenció egyetlen értelme abban állt, hogy lehetővé tette a felvonulást Németország felé, következképpen minden értelmét elveszítette november 11-én, a német fegyverszünet aláírásakor. Eszerint, ha volt is értelme annak, hogy november 7-én Franchet d'Esperey a feltételeket előterjesztette, november 13-án az aláírás már semmilyen reális érdekekhez nem kapcsolódott.¹⁷ E felfogással kapcsolatban először is azokra a már ismertetett iratokra utalunk, amelyek szerint a francia kormány a Monarchia volt területeinek megszállását a Németország elleni esetleges katonai operációtól függetlenül is szorgalmazta. November elején azután a külügyminisztériumban terjedelmes tanulmány készült a Monarchia megszállásának politikai hasznáról. Ez a tény mindennél jobban mutatja, hogy francia szempontból a megszállás továbbra is fontos volt. De mutatja azt is, hogy a konvenció és a külügyminisztérium álláspontja között ebben az időben nem feszült ellentét, sőt: a konvenció katonai oldalról ugyanazt fejezte ki, mint amit politikai szempontból a külügyminisztériumban megfogalmaztak.¹⁸

Az említett tanulmányban olvashatók többek között az alábbiak: „Az osztrák–magyar terület szövetséges megszállása ragyogó alkalmat ad arra, hogy a francia befolyást megalapozzuk és végérvényesen meggyökereztessük ezekben az országokban. Valamennyiben, még azokban is, amelyek velünk szemben mindig a legellenségesebbek voltak, az összes szövetségesek közül nekünk van a legjobb helyzetünk. Tőlünk és a



A „NÉGY NAGY” A PÁRIZSI
BÉKEKONFERENCIÁN, 1918.
BALRÓL (ÜLNEK): LLOYD GEORGE,
ORLANDO, CLEMENCEAU, WILSON

megszálláskor alkalmazott eszközöktől függ, hogy e szituációból minden előnyt kiaknázzunk a jelen és a jövő számára.” A tanulmány szerint ezekben az országokban az olaszokat nem szeretik, az angolokat gögösöknek tartják, az amerikaiak pedig messze vannak. Él viszont a francia forradalmi hagyományok tisztelete, Napóleon nimbusza, s a francia nemzeti eszme mindig is segítséget jelentett az elnyomott nemzetek küzdelmeihez. A megszállás módjának különböznie kell a szerint – szögezi le a tanulmány –, hogy baráti vagy volt ellenséges országról van-e szó. Az előbbieken a jóindulatú gyám szerepe vár Franciaországra. Csehszlovákiában úgy kell viselkedni, mint teljes jogú szövetséges országban. Kímélni kell lakosainak önérzetét, és a katonai lépéseket mindig meg kell beszélni a cseh vezetőkkel. Szükségesnek látszik azonban, hogy a Szudéta-vidéken francia erők állomásozzanak a biztonság és rend fenntartása érdekében, s hogy a sziléziai Teschenben a franciák csökkenteni igyekezzenek a cseh–lengyel ellentéteket. Egészen véve nagyon fontos, hogy a parancsnokság francia kézen legyen. Jugoszláviában a tanulmány szerint az olaszok idegessége és az angolok érdeklődése miatt nagyobbak a nehézségek. Francia parancsnokság létesítését nem is javasolja, hanem beéri azzal, hogy az angolok mellé kiküldjenek majd néhány francia tisztet. Ami Romániát illetve, a feljegyzés szerint a fő probléma Erdély és a Bánát kérdése. Az utóbbiban, mivel oda a szerb hadsereg bevonult, de Románia tart rá igényt, meg kell akadályozni az összeütközést, és elő kell segíteni a rendezést. „Erdélyben – folytatódik az irat – az a fő, hogy elkerüljük a nem román, főként a mintegy milliányi magyar lakosság bántalmazását.” Romániában tehát – véli a szerző – a francia csapatok nagyon hasznos tevékenységet fejthetnek majd ki abban az időszakban, amikor a tartományt átadják Romániának.

A tanulmány szerzője végül a volt ellenséges nemzetekkel foglalkozik, s különbséget tesz az osztrákok és a magyarok között. Úgy véli, hogy az ausztriai németek irányában egy árnyalattal több szigorral, a magyarokkal szemben egy árnyalatnyi nagylelkűséggel kell fellépni. Ausztriát le kell beszélni a Németországhoz való csatlakozásról, méghozzá úgy, hogy a szomszédos országokhoz is csak egyszerű, szokásos kapcsolatok fűzzék. Magyarországgal szemben úgy kell eljárni, „hogy az új magyar köztársasági politikában érvényre juttassák a francia befolyást és profitáljanak abból, hogy a magyarok az általunk történő megszállást kérték, minket helyezve előtérbe”. A feljegyzés ebben az egyetlen esetben tért ki arra, hogy az országba polgári személyeket is ki kell küldeni, köztük a francia nyelvet oktató személyeket. Végül a tanulmány arra az esetre, ha

a közép-európai megszállásban más hatalommal kellene osztozni, azt ajánlotta, hogy engedjék át az angoloknak Ausztriát, és a kormány ragaszkodjék Magyarország francia megszállásához, esetleg amerikai közreműködéssel.¹⁹

Az ismertetett dokumentum önmagában is, a jelzett előzményekkel együtt pedig még erőteljesebben bizonyítja, hogy a francia kormány a stratégiai pontok megszállásához a német veszély elmúltá után is ragaszkodott. Igaz, hogy – amint erre már több ízben is rámutattunk – november 11. előtt a német probléma még létezett. November 4-én a legfelsőbb haditanács határozatot is hozott róla.²⁰ November 5-én pedig Clemenceau utasította a balkáni főparancsnokot, hogy a „lehető legnagyobb számban” vonjon össze francia és angol erőket Belgrád térségében azzal a céllal, hogy megkezdhessék az előnyomulást Salzburg–Braunau irányában, s birtokba vegyék a Belgrád–Budapest–Bécs vasútvonalat.²¹

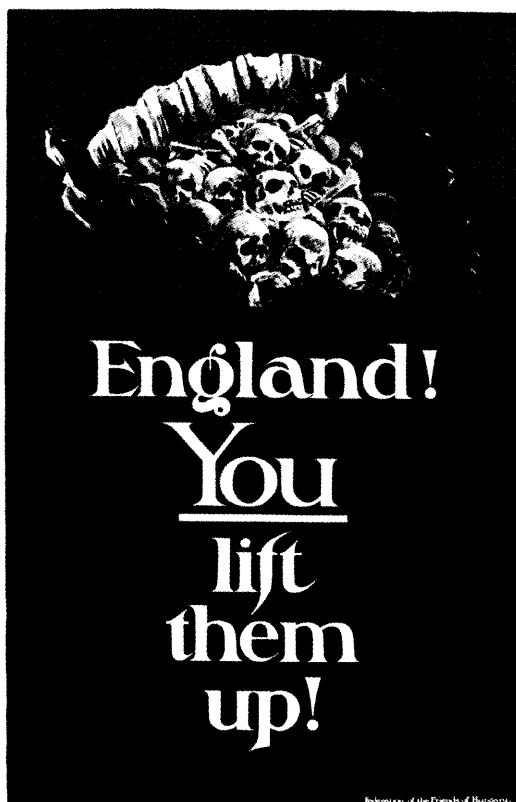
Kétségtelen, hogy e célkitűzést a magyar kormány közreműködésével könnyebben lehetett megoldani, mint nélküle. Az is egyértelmű viszont, hogy Franchet d’Esperey a két helyzet között katonai szempontból nem látott túlságosan nagy különbséget. Még november 8-án is arra az álláspontra helyezkedett, hogy amennyiben a magyar kormány aláírja a katonai konvenciót, jó, ha nem, úgy is jó, akkor a szövetséges haderő enélkül nyomul tovább előre.

Emellett a legfelsőbb haditanács november 4-i ülése azt mutatta, hogy a szövetségesek, bár még figyelmet szenteltek ennek a katonai operációnak, valószínűségét és jelentőségét már eléggé kicsinek látták. Olyannyira, hogy iránya már nem is annyira Németország, hanem végeredményben inkább Csehszlovákia és Lengyelország felé mutatott. A tanácskozásban részt vevők egyik célja láthatóan az volt, hogy Csehszlovákiát valamilyen módon hadviselővé nyilváníthassák, s így, ha már a Monarchiával kötött fegyverszünetben nem vehetett részt, részese lehessen a német fegyverszünetnek. Beneš azonban, akit e tanácskozásra nem véletlenül hívtak meg, a felkínált lehetőséget nem fogadta el. Az ár ugyanis az lett volna, hogy a szövetségesek Prágából kiindulva német városokat bombázhassanak. Lloyd George miniszterelnök ekkor javasolta, hogy szövetséges csapatok nyomuljanak be csehszlovák és lengyel területekre, annak megakadályozására, hogy Sziléziából szén, Galíciából pedig olajat szállítsanak Németországba.²² Mivel a térségben nem állt rendelkezésre elegendő csapategység, a csehszlovákiai és lengyelországi akciót csak alternatívának lehetett tekinteni a németországgal szemben; két egyidejű és eltérő irányú operáció lebonyolítása aligha jöhetett szóba. Magyarország szempontjából viszont az volt a helyzet, hogy bármerre is vonulnak a csapatok – akár München, akár Szilézia, akár Galícia felé –, ezt az országot semmiképpen sem kerülhetik el. Ugyanakkor ezen a területen át vezetett az esetleg nyugatról érkező csapatok útja is Románia és Ukrajna felé, s tudjuk, hogy a francia szervek ezt is fontosnak tartották.

Magyarország megszállása tehát mind politikai, mind katonai szempontból elsődrendű francia érdek volt. Ezt lehetővé tette a padovai fegyverszünet, a konvenció aláírása pedig konkretizálta és megkönnyítette a végrehajtást. Mivel a konvenciót is, a fegyverszüneteket is adott frontszakaszokra kötötték, ez módot nyújtott az időközben beállt katonai változások figyelembevételére. A Szerbián át északnak vonuló francia és szerb egységek elérték Belgrádot, gyakorlatilag a magyar határt, s a Horvát Nemzeti Bizottság november 5-én behívta a szerb hadsereget, vagyis alapot nyújtott arra, hogy Horvátországtól északra jelöljenek ki demarkációs vonalat.

A konvenció megalapozta a szerb hadsereg előnyomulását, Erdélyben pedig a magyar kormány szempontjából megszüntette az egyetlen védhető vonalat, a Kárpátokat. Ugyanakkor biztosíték volt arra, hogy a magyar kormány nem támaszt nehézséget sem a stratégiai pontok megszállásában, sem az ország közlekedési vonalainak és eszközeinek használatában.

Kérdéses, hogy a konvenció húzta demarkációs vonal miért kedvezett kevésbé a román érdekeknek, mint annak idején a vezérkar 1918. október 15-i tervezete, s jöllehet



román front mostanra sem alakult ki, hogyan és miért vonta be a feltételek közé a román vonalat. A „hogyan” kérdésére a válasz egyszerű: a konvenció az egész demarkációs vonalat a balkáni szerb fronttal hozta kapcsolatba. Nehezebb arra a kérdésre felelni, hogy miért csempészték be a franciák a konvencióba a román érdeket, s ha már ezt tették, miért olyan módon történt ez, ahogyan történt, vagyis úgy, hogy a konvenció demarkációs vonala Romániára nézve sokkal kedvezőtlenebb volt, mint az eredeti francia elgondolás.

Az október 15-i tervezet azon a feltevésen alapult, hogy Románia a fegyverszünet megkötésében mint hadviselő részt vehet. Ez az eshetőség azonban elesett, s így – amint Joseph Georges vezérkari tábornok november 3-i előterjesztésében leszögezte – a fegyverszünet a szerb és a román érdekeket nem fejezte ki. Hozzátette, hogy mivel Románia nem hadviselő, ez a helyzetnek megfelel, de – írta a tábornok – újból hadviselővé szeretne válni, s ebben az igyekezetében segíteni kell. Mivel ekkor még a magyar konvencióról nem volt szó, Georges úgy vélekedett, hogy a megszállandó stratégiai pontok közé fel lehetne venni pl. Újvidéket, Temesvárt és Nagyszebenet.²³ Ebből a javaslatból arra lehet következtetni, hogy a francia vezérkar ebben az időben már nem akarta teljes szigorral alkalmazni a francia „feltételeket” Romániával szemben, ám arra sem látott alapot, hogy a francia kormány által megkövetelt erőfeszítés nélkül kapjon meg mindent, amit ekkoriban neki szántak.

Engedménytételre sarkallta a francia köröket az Egyesült Államok romániai politikája is. Bár az USA-t továbbra sem akarták követni a román igények elvi elismerésében, az amerikai magatartás miatt mégis jónak látták, ha támogató szándékaikat valamelyest ők is kimutatják. Nagy jelentőségű volt ebből a szempontból az Egyesült Államok november 5-i elismerő nyilatkozata. Ebben az amerikai külügyminiszter hangsúlyozta a román nép harcának és szenvedésének megbecsülését, a román nemzeti aspirációk iránt érzett amerikai szimpátiát, és kijelentette, hogy az Egyesült Államok „annak idején nem késlekedik majd, hogy latba vesse befolyását a román nép igazságos politikai és terüle-

ti igényeinek érvényesítéséért és a külföldi agresszióval szembeni megvédelmezéséért”.²⁴ Az amerikai kormány nemcsak az etnikailag jogos területi követelések kielégítését helyezte kilátásba, hanem olyan határokat ígért, amelyek a védelem stratégiai szempontjainak is megfelelnek.

Ezt követően a francia kormány egyrészt további intézkedéseket tett a romániai fordulat elősegítésére, másrészt azon volt, hogy ehhez „biztatást” is adjon. Ezért javasolta a magyar demarkációs vonal kijelölését, s elhatározta azt is, hogy a román kérdést érinteni fogják a német fegyverszünet megkötésénél, követelve a bukaresti békeszerződés hatálytalanítását.²⁵ Úgy döntött, hogy a román mozgósítás elősegítése érdekében repülőgépeket enged át a román hadseregnek a szükséges személyzettel együtt.²⁶ Ugyanakkor a francia kormány újból leszögezte, hogy a fennálló román kormánnyal nem hajlandó érintkezésbe lépni, s hogy Romániát továbbra is olyan államnak tekinti, mint amely békét kötött az ellenséggel. A belgrádi konvenció demarkációs vonala Erdélyben e mérlegelés kompromisszumos eredményének látszik.

A belgrádi tanácskozásról, Franchet d’Esperey és Károlyi találkozásáról, a tábornok gőgös viselkedéséről, sértő megjegyzéseiről s ugyanakkor arról a megkülönböztetésről, amellyel magát Károlyit kitüntette, bőségesen olvashatunk mind az emlékiratokban, mind a történeti irodalomban.²⁷ A tábornoknak az a kijelentése, hogy a magyarok egyetlen esélye, ha Károlyi körül tömörülnek, körülbelül a maximumát jelentette annak, amit egy győztes tábornok a legyőzött ország új vezetőjének támogatása érdekében tehetett. Károlynak ez politikai tőkét jelentett. De fontosabbnak látszik a főparancsnokkal létesült megállapodása két konkrét kérdésben. Bizonyosak lehetünk először is abban, hogy a tábornok megígérte: a magyarországi stratégiai pontokat egyedül a francia hadsereg szállja meg, s hogy ugyanez a francia hadsereg könnyíti az ország szénellátási problémáját. Kevesebb biztonsággal állíthatjuk, de nagyon valószínűnek látszik, hogy a főparancsnok megnyugtatta Károlyit a Mackensen-hadsereg vonatkozásában is. Ha nem is mondta ki világosan, de érezte, hogy a visszavonuló német erőkkel a magyar kormánynak nem kell szembenéznie, e kérdés elintézését a bevonuló francia hadsereg vállalja magára.

Károlyi a belgrádi megbeszélés után joggal feltételezhette, hogy megszerezte a kívánt nagyhatalmi biztosítékot azon status quóhoz, amelyet a konvenció tartalmaz. Az egyezmény az ország területét meghagyta Besztercéig, a Maros folyóig és addig a vonalig, amelyet a Maros torkolatától Baja, Pécs és Barcs felett lehet húzni a Drávaig. A padovai fegyverszünettel egybehangzóan biztosította a magyar közigazgatást a megszállt területen.

Érthető, ha Károlyi – amint emlékiratában később írta – azt gondolta, hogy a konvenciót akár azonnal is aláírhatná. A belgrádi megegyezés pozitívumait azonban nem az általunk említettekben, hanem a rend-klauzula elhagyásában és a magyar közigazgatás fenntartásában jelölte meg. Feltehetően ő is jól tudta, hogy e formulának önmagában véve egyáltalán nincs értéke, mert hogy a stratégiai pontokat milyen címen szállják meg, az magyar szempontból végül is közömbös. Az viszont már nem közömbös, milyen csapatok hajtják végre a megszállást. Értéke pedig főként annak volt, hogy a magyar kormány maga állíthatta össze – és össze is állította – azoknak a pontoknak, városoknak a listáját, amelyeknek mint stratégiai jelentőségű helyeknek francia megszállását javasolta. E lista magában foglalt minden olyan helységet, amelynek cseh, román vagy szerb megszállásától tartani lehetett. A magyar fegyverszüneti bizottság jegyzékéből arra következtethetünk, hogy a kormány tulajdonképpen egy francia övezetet szeretett volna az ország akkor fennálló határai köré vonni, méghozzá egy meglehetősen széles sávban. Megjegyzendő ezzel kapcsolatban, hogy a franciák ilyen szisztematikus megszállásra sosem gondoltak, inkább csak néhány nagyobb ellenőrző pont megszállását tervezték, s ez is gyorsan leszűkült előbb Budapestre és Pozsonyra, azután egyedül a fővárosra.

Végeredményben amikor Károlyi a rend-klauzula elhagyásával kapcsolatban arra hivatkozott, hogy így elkerülhető lesz a szomszédos országok csapatainak benyomulá-

sa, akkor – más szavakkal bár, de – tulajdonképpen a lényegre hivatkozott. Nem nagyon hangsúlyozta a küszöbönálló francia megszállást, bizonyára azért, mert nem tudta volna elkerülni azt a látszatot, hogy mégiscsak egy idegen hadsereget bocsát, sőt úgyszólván invitál be az országba. Még akkor is gondolnia kellett erre, ha a megszállást már a fegyverszünet előírta, s ha eljárását a kisebbik rossz választásával, sőt azzal is indokolhatta, hogy a francia megszállás révén némi védettséget biztosít az ország számára. „Igazunk és fizikai gyengeségünk tudatában – mondta Károlyi – csakis a jogra támaszkodhatunk.” Reményei szerint a belgrádi konvenció aláírásával e jogot a francia hadsereg garantálta.²⁸

A konvenciót a magyar fél november 7-én a késő esti órákban feltételesen aláírta; a végső szó kimondását azonban Károlyi jónak látta elhalasztani. A következő napok eseményei viszont minden esetleges habozást megszüntettek. November 7-e és 10-e között döntő események zajlottak le Romániában. November 7-én nyilvánosságra hozták az Egyesült Államok 5-i nyilatkozatát Románia szövetséges jogainak és igényeinek elismeréséről. Nem kevésbé fontos fordulat következett be a román kérdésben azáltal, hogy a politikai körök Károlyi belgrádi utazásának másnapján végre megmozdultak. November 8-án Ferdinánd király az antant iasi képviselőinek segítségével kiprovokálta Alexandru Marghiloman kormányának lemondását, és Constantinu Coandă tábornokot bízta meg az ideiglenes kormány megalakításával.²⁹ November 10-én a francia dunai hadsereg Rusze és Szvisztov körzetében megtette az előkészületeket a dunai átkelésre. A francia parancsnokság egyidejűleg kérte a mozgósítás azonnali elrendelését: Berthelot tábornok – mint írja – „fegyverbe szólította Romániát”. A király 10-én este kiadta a mozgósítási parancsot, és egyúttal aláírta az ultimátumot, amelyet a keleti német hadsereg főparancsnokához, Mackensen tábornokhoz intézett, felszólítva őt a megadásra. A francia csapatok november 11-én a kora reggeli órákban átkeltek a Dunán.³⁰

Megtörtént tehát Romániában a fordulat, s nem lehetett vitás, hogy az amerikai nyilatkozat mellett e ténnyel is számolni kellett. Ilyen körülmények között egy percig sem lehetett tovább gondolkozni azon, vajon alá kell-e írni a felkínált konvenciót, a stratégiai pontok egyidejű francia megszállásának ígérete mellett. A román lépések feltehetően nagyobb szerepet játszottak Budapesten, mint Clemenceau állítólagos távirata, amelyben leszögezte volna, hogy a konvenció kizárólag katonai kérdéseket érinthet.³¹

November 13-án a francia keleti hadsereg nevében Henrys tábornok, Szerbia képviselőjében Mišić vajda és Magyarország részéről Linder Béla tárca nélküli miniszter aláírta a padovai fegyverszüneti szerződést Magyarországra alkalmazó belgrádi katonai konvenciót.

A belgrádi katonai konvenció a balkáni francia parancsnokságok számára olyan tény volt, amely megkönnyíthette a francia csapatok benyomulását Magyarországra, ráadásul ezt barátságos megszállássá változtatta. Párizs számára egyúttal hasznos kiindulást jelentett a közép-európai rendezéshez is: Szlovákia francia katonai ellenőrzés alá helyezéséhez, Erdély zavartalan átadásához stb. Németország fegyverletétele után a francia hadvezetés célja a Fiume–Zágráb–Budapest–Bécs vonal elérése és biztosítása lett, ebben pedig a magyar fővárosnak fontos helye volt. Mindemellett rövid átmeneti időre, néhány hétre Budapest általános értelemben is új jelentőséget kapott. Ebben a legnagyobb szerepe minden bizonnyal a Károlyi-kormány megalakulásának volt. Károlyi tulajdonképpen kivételes helyzetet élvezett a vesztes államok kormányfői között. Fogadta őt egy antantfőparancsnok, helyzetét szilárdító nyilatkozatot tett mellette, s aláírt egy olyan egyezményt, amelyet az általa vezetett kormány de facto elismeréseként lehetett értelmezni. Minden arra vallott, hogy a francia külügyminisztérium, a hadsereg, a kormány számol Magyarországgal. November végéig Károlyi joggal hihette, hogy a dolgok az általa kívánt irányban haladnak előre.

A konvenció mézeshetei mélyén azonban súlyos félreértés rejlett. A francia kormány nem gondolt többre, mint hogy Károlyival az új rendet könnyebben alakíthatja ki, mint

A francia megszállás terve és annak kudarca

bárki mással. A félreértés Erdély kérdésében tárult fel, és ennek súlyos következményei nem maradtak el. Azáltal pedig, hogy a román vezető körök végül is teljesítették a franciák kívánságait, az 1918. októberben tervezett Nagybánya–Nagyvárad–Arad vonal eszeileg visszanyerte eredeti jelentőségét.

Ha utána gondolkodunk az eddig mondottaknak, voltaképpen nem azt a sokszor feltett kérdést kell megismételnünk, hogyan és miért merült fel a magyarországi francia megszállás, hanem azt, hogy milyen okokból maradt el. Minden értesülés, amelyet politikai és katonai forrásokból összegyűjthetünk, azt sugalmazza, hogy a francia vezető körök legfontosabb tennivalójukat éppen a térség központjainak és közlekedési hálózatának megszerzésében látták. Miután ennek biztosítását papíron jórészt elérték, a megszállás – néhány jelentéktelen pont kivételével – mégis mindenütt elmaradt. Nem lehet kétséges, hogy e tényt csakis kudarcként lehet felfogni. E kudarc okait teljes egészében nem tudjuk feltárni, néhány fontos körülményre azonban fényt lehet deríteni.

Mindenesetre a balkáni francia erők számára a konvenció operatív feladattá tette a megszállási tervet, és a francia keleti hadsereg parancsnoka, Henrys tábornok azonnal meg is kezdte a csapatok összevonását Újvidék körzetében. Úgy gondolta, hogy a legközelebbi napokban bevonul Budapestre. Ebben és még néhány részletkérdésben november 13-án Linder Bélával meg is egyezett.³² A szóbeli megállapodást írásban is rögzítette, midőn másnap levelet intézett Linderhez. Kérte őt, hogy 17-én küldjön egy tisztet Szabadkára, aki megegyezésük értelemben információkat ad majd a német csapatok létszámáról, elhelyezkedéséről, a közlekedési lehetőségekről stb. Az anyagot Szabadkán Ameil százados veszi majd át. A levélben Henrys hivatkozik arra, hogy e találkozóra azért van szükség, hogy a francia csapatok a lehető leggyorsabban Budapestre érhessenek, amint ebben 13-án megegyeztek.³³

Henrys tábornok bevonulási terve azonban szinte azonnal megghiúsult. Franchet d'Esperey ugyanis csak a csapatösszevonásokra hatalmazta fel őt, a bevonulás elkezdésére azonban nem, mert – mint közölte – két zászlóaljat kénytelen volt elvonni tőle és Fiuméba, illetve Raguzába irányítani. Henrys határozottan tiltakozott minden halasztás ellen, a főparancsnok azonban kitartott elhatározása mellett. – Félő ugyanis – mondta telefonon Henrys-nak –, hogy amennyiben nem jelennek meg francia csapatok a fiumei térségben, az olasz és a szerb erők elkerülhetetlenül összeütköznek.³⁴ Másként szólva, a francia hadseregnek meg kellett akadályoznia, hogy Fiumében az olaszok fait accompli-t teremtsenek.

Franchet d'Esperey azt tanácsolta Henrys tábornoknak, hogy addig is, amíg az átmeneti akadály elhárul, küldjön Budapestre egy missziót, amely a megszállást részleteiben is előkészítheti. Így született meg a fiumei problémából a budapesti antantmisszió. A bevonulás időpontját azonban ekkor még nem látták sem távolinak, sem kétségesnek. November 18-án ugyanis Clemenceau parancsot adott két hadosztály összpontosítására és arra, hogy Franchet d'Esperey azonnal készítse elő az egyik bevonulását Budapestre, majd a másikat Bécsbe.

Henrys tábornok november 19-én összeállította a Budapestre küldendő missziót, és ugyanezen a napon aláírta utasításait is. Másnap erről az elhatározásáról értesítette mind Károlyi Mihályt, mind Linder Bélát. Károlyihoz intézett levelében, miután jelezte, hogy a bizottság egyik feladata a konvenció végrehajtásának ellenőrzése, még a következőket írta: „Megbízása az is, hogy az Ön kormányával egyetértésben rendezzen minden kérdést a francia csapatok Magyarországra szállításával és ottani állomásozásával kapcsolatban.”³⁵

A misszió vezetőjének, Vix vezérkari alezredesnek szóló instrukció egy része, amely a konvenció végrehajtásának ellenőrzésére vonatkozik, ismert.³⁶ Negyedik, eddig nem publikált szakasza kimondja: „Elő kell készítenie a magyar terület, a fontos stratégiai pontok megszállását, az élelmezési vonalak működését és biztonságát a 3. mellékletben leszögezett feltételeknek megfelelően.” A konvenció alkalmazásáról szóló 2. számú melléklet főként a bizottság magatartását szabályozza. Udvarias, korrekt, de tartózkodó

dó viselkedést ír elő, s a tiszteknek megtiltja, hogy magánmeghívást elfogadjanak. Henrys figyelmeztette a missziót: „Nem szabad szem elől téveszteni, hogy Magyarország jelenleg belső válságon megy át, s ez bizonyos mértékig árthat a konvenció végrehajtásának.” Más szóval, némi türelmet kell tanúsítani a kormánnyal szemben. A 3. számú melléklet a megszállással kapcsolatban felmerülő kérdésekről intézkedett. Felsorolta, melyek ebben a vonatkozásban Vix teendői: „I. A francia csapatok elhelyezése és állomásoztatása Magyarországnak azokon a pontjain, amelyeket a Szövetséges Hadak főparancsnoka majd kijelöl. II. Az egységek elszállítása e pontokra vasúton vagy vízi úton. III. Élelmezésük feltételeinek kialakítása mind az utánpótlás, mind a helyi források kiaknázása útján.”³⁷

Ugyanazon a napon, november 26-án, amikor Vix és missziója elindult Budapestre, Clemenceau kételyeket kezdett támasztani az egész elgondolás üdvös voltáról. Mire Vix a magyar kormánnyal karöltve néhány nap alatt tökéletesen megoldott minden részletkérdést a francia hadosztály bevonulására vonatkozóan, a tervet Párizsban már elejtették. Ha elvileg nem is véglegesen, belátható időre mindenesetre. Mire Budapesten kitakarították a laktanyákat, berendezték a kantinokat, a Keleti pályaudvaron felállították a pénzváltót,³⁸ Párizsban úgy döntöttek, hogy a kaszárnyák üresen maradnak. A magyar kormány sokáig, túlságosan sokáig várakozott, amíg e kaszárnyákat 1919 februárjában ismét igénybe vette, és elkezdte megtölteni magyar katonákkal.

A francia álláspont megváltozásának egyik oka, hogy a sorsdöntő napokban világossá vált: Franciaország ehhez az akcióhoz nem tud felhatalmazást kapni szövetségeseitől. A másik ok: egy izolált akcióhoz nem állt rendelkezésre elegendő francia katonai erő. Végül a harmadik okot abban jelölhetjük meg, hogy egy elszigetelt és kis létszámmal végrehajtott megszállás esetleg tovább bonyolíthatta a térségben a helyzetet az Erdélyre vonatkozó magyar igény miatt, amiről Clemenceau ugyanezekben a döntő napokban vélt meggyőződni.

Bár a francia kormány a magyarországi akcióba valószínűleg nem akart más államokat bevonni, mégis szüksége volt a szövetségesek jóváhagyására. Bizonyítja ezt többek között Clemenceau november 21-i parancsa, amellyel átrendezte a keleti parancsnokságot: Berthelot tábornok zónájába utalta Romániát és Dél-Ukrajnát, s őt bízta meg az intervenció kidolgozásával és végrehajtásával. Franchet d'Espereyre ebben az övezetben már csak az összes erők elosztásának és koordinálásának felelőssége hárult. Az ő zónája a Balkán és Magyarország maradt, melyet nyugatról a Fiume–Zágráb–Budapest–Bécs vonalnak kellett határolnia. Nyilvánvaló, hogy e terv keretébe tartozott a már említett két zászlóalj Fiuméba vezénylése és az is, hogy Clemenceau és Foch marsall a további lépésekhez, Budapest és Bécs megszállásához szövetséges hozzájárulást keresett. A javaslatot azonban még elő sem tudták terjeszteni, amikor a belgrádi konvenció a szövetségesek ösztüze alá került.

Súlyosan sérelmezte a konvenciót a csehszlovák kormány, mégpedig azért, mert Budapest elkezdte a magyar közigazgatás helyreállítását Szlovákiában. A magyar kormány a helyzetet joggal értelmezte úgy, hogy a konvenció ezt engedélyezi számára. Kramář miniszterelnök tiltakozott Budapesten, Károlyi pedig a fenti értelemben válaszott.³⁹ Beneš gyors lépéseket tett Párizsban annak érdekében, hogy biztosítsa Szlovákia francia megszállását úgy, ahogy az korábban felmerült.⁴⁰ Pichon külügyminiszter két levélben is tájékoztatta Clemenceau-t a csehszlovák kérésről, s egyúttal javasolta: értesítsék Franchet d'Esperey tábornokot, hogy a konvenció megállapítása a polgári közigazgatás magyar kézben hagyásáról nem vonatkozik Szlovákiára.

Clemenceau ekkor már nagyon jól tudta, hogy a november 4-i, nagy volumenű tervekkel ellentétben Szlovákia szövetséges vagy francia megszállására nem kerülhet sor. Nem állnak rendelkezésre hozzá csapatok. Amikor november 26-án értesítette külügyminiszterét, hogy csak Budapest és Bécs megszállását tervezi, vigaszul annyit tudott ehhez hozzátenni, hogy az olasz kormány már „tanulmányozza” a cseh hadifoglyok hazaszállításának kérdését. Végül a miniszterelnök ezt írta: „Mivel az új csehszlovák állam határai vita

tárgyát képezik a prágai és a budapesti kormány között, lekötölné, ha precizírozná, mi ebben a kérdésben a szövetséges kormányok álláspontja.”⁴¹ Jegyezzük meg mindjárt, hogy ennek a „precizírozásnak” a francia külügyminisztérium iratai között nincs nyoma.

Felszínre került tehát a konvencióval kapcsolatban az első súlyos probléma: a francia kormány, amely ténylegesen létre akarta hozni a csehszlovák államot, nem rendelkezett az ehhez szükséges katonai erővel. Már is felmerült a probléma kényes politikai és etikai oldala: hogyan vonulhatnak be a franciák – különösen a várható barátságos fogadtatás mellett – Budapestre, ha eközben ki kell jelenteniük: szövetségük érdekeit Szlovákiában nem tudják biztosítani? A szlovákiai ügy elintézését néhány napra még felfüggesztették, de fenyegető és sürgető volta nem szűnt meg.

A konvenció magától értetődően a lehető legrosszabb fogadtatásra talált Bukarestben is, hiszen előírásai nagyon messze estek a román kormány és a politikai körök elvárásaitól. A hangadó tényezők igyekeztek bebizonyítani, hogy az 1916-os szerződés előírásain mit sem változtatott Románia békekötése a németekkel, s ebben az érvelésben nemcsak a bukaresti francia követ támogatására, de bizonyos korábbi francia külügyminiszeri kijelentésekre is hivatkozhattak. A román politikusok október végén, november elején azon fáradoztak, hogy a Monarchia, közelebbről Magyarország megszállásában Románia is részt vehessen. Még nem alakult meg a Károlyi-kormány, amikor Diamandy október 29-én átnyújtott jegyzékében már megjósolta a Monarchiában keletkező anarchiát, s ennek leküzdésére felajánlotta a román csapatok szolgálatait.⁴² Hasonló értelemben fejtegette Saint-Aulaire francia követnek a romániai fordulat késői időpontjával kapcsolatos gondjait Ferdinánd román király is. A követ szerint az uralkodó „legfőbb félelme... hogy az események túl gyorsan haladnak előre, s nem teszik lehetővé Romániának, hogy kivonja kardját a fegyverszünet előtt, és elüldözze a Duna felé menetelő francia csapatok segítségével az ellenséget”. Hozzátette azonban: ha a fegyverszünetet előbb kötik meg, mintsem a mozgósítás végbemehetne Romániában, a műveletnek „folytatódnia kell, hogy lehetővé tegye nemcsak Erdély megszállását, hanem az együttműködést avégett is, hogy a rendet helyreállítsák, és az antant akarátát végrehajtsák akár Ausztria–Magyarországon, akár Oroszországban”.⁴³ Ugyanebben az időben Iliescu tábornok eljuttatott a francia vezérkarhoz egy román politikai-katonai tervest, amelyben a leendő Közép-Európa fő vonásait vázolta. Ez a terv Közép-Európát mint francia „határörvidéket” kezeli, amelynek magva az egymással kapcsolatban álló Románia és Lengyelország, összekötője pedig a Nyugattal Csehszlovákia és Jugoszlávia. A hétmillió hadsereget produkáló nagy politikai egység fő közlekedési vonala a Duna és a kiépítendő Bordeaux–Lyon–Milánó–Trieszt–Ljubljana vasútvonal. Ezt az egységet – a valóságosnál ideálisabb alakban előrevetített kisantantot – a közös határok, a közös gazdasági érdekek kifejlesztése és egységesített katonai rendszer tartaná épségben. Keretében Románia örvendene a legelőkelőbb helyzetnek. A tervzet szerint az az elgondolás, hogy a négy állam katonai szövetség által Franciaországhoz kapcsolódjék, „megfelel e népek évszázados történelmi szokásainak. E népek egyenként túlságosan gyengék, s arra kényszerültek, hogy egy nagy állam körül keringjenek, mint a bolygók [1870 után Oroszország és Németország körül]. Hasznot kell tehát húzni e szokásból, oly módon, hogy e népek egyesülése Franciaország javára történjék.” A tábornok úgy vélte, hogy e cél érdekében Ausztriát és Magyarországot nem kell szétzúzni (destruction). „A négy állam ellenőrzött katonai szövetsége Ausztria osztrák-németjeit és a magyarokat be tudja vonni a mi befolyási övezetünkbe.”⁴⁴

A román terveket a francia politikai gyakorlat csak bizonyos távolsággal követte. Egyelőre nagyon is messze volt tőle a szándék, hogy Közép-Európát tartósan két szemben álló csoportra bontsa: ellenkezőleg, azon volt, hogy a francia befolyást egész Közép-Európára kiterjessze. Nem követte a román gondolatmenetet abban sem, hogy a román hadsereget bevonják a Monarchia, illetve Magyarország stratégiai megszállásába, végül abban sem, hogy változtatás nélkül el akarta volna ismerni az 1916-i szerződés rendelkezéseinek érvényességét.



A román kérdés francia megítéléséről eléggé részletesen tájékoztat egy összefoglaló tanulmány, amelyet Lacombe, a külügyminisztérium román szakértője készített. Ebben kemény szavakkal elítéli a román király és Ion Brătianu kicsinyes, ügyeskedő politikáját, azt, hogy Románia ölbe tett kézzel nézte végig a háború befejezését. A király mindig is alkalmatlan volt arra, hogy bármiféle határozatot hozzon – írta Lacombe –, Brătianu viszont azon volt, hogy saját, alaposan megrendült helyzetét megszilárdítsa, „s kétségtelenül emiatt követelt oly makacsul a szövetségesektől egy olyan deklarációt, amely számára valóságos investitúralevél lett volna”. Ezt követően a feljegyzés megállapítja: „Románia ma már a szövetségesek számára csak nagyon korlátozott mértékben lehet hasznos.” Felvetette Lacombe azt a kérdést is, hogy milyen operációs területen vessék be Románia leendő csapatait. Mind az intervencióban, mind a Monarchia megszállásában való részvétel lehetőségét megvizsgálta, és úgy látta, hogy elvileg mindkettő lehetséges, ám mindkettőre csak nagy elővigyázatossággal kerülhet sor. Ukrajnában a román erőket csak szétosztva, angol vagy francia parancsnokság alá helyezve látta alkalmazhatóknak. Erdéllyel kapcsolatban pedig abból indult ki, hogy ott a szövetségesek feltehetően csak néhány ellenőrző pontot tudnak majd megszállni, ezt a területet tehát a román hadseregnek kell elfoglalnia. A román megszállást azonban – írta Lacombe – nagy körültekintéssel kell végrehajtani, és különösen vigyázni kell arra, hogy jogilag alá legyen támasztva.

A továbbiakban Lacombe a Romániával szemben folytatandó francia politikát mérlegeli. Leszögezi, hogy „az, amit a jövőben saját morális és gazdasági expanziónk szempontjából várhatunk, semmiben sem módosult. Romániának jelenleg még nagyobb szüksége van támogatásunkra: az a jó politika, ha ezt megadjuk neki...” Ebből kiindulva fogalmazta meg a közvetlen teendőket, javasolva többek között, hogy segítsék elő az ország élelmezési problémáinak megoldását. Végül Lacombe azt kívánta – s ez a Romániával kapcsolatos francia magatartás további alakulásának megértése szempontjából nagyon fontos –, hogy a francia kormány juttassa kifejezésre: a román békedelegá-

ció élén Take Ionescut szeretné látni, és nem Brătianut. Indoklásul hozzáfűzte, hogy Ionescunál szélesebb látókörű és a nemzetiségek iránt megértőbb politikust nem találni Romániában. Senki nem nyújtana Franciaországnak több garanciát, mint ő, így tehát a francia kormánynak „minden érdeke, hogy előkészítse visszatérését a hatalomba”. Érdemes megjegyezni, hogy Ionescu köztársasági érzelmű volt, s a francia kormánynak nem lett volna ellenére, ha Ferdinándot távozni látja, és Romániában megszűnik a királyság.

Jóllehet az irat nem mondja ki, de egész szövegéből nyilvánvaló, hogy a francia kormánynak nem szabad Brătianu kezébe adnia az „invesztitúra-levelet”. Vagyis Románia szövetséges státusának elismerésével várnia kell addig, amíg esély van rá, hogy az átmeneti kormányt egy, a francia kormánynak tetsző kombináció válthatja fel, konkrétan amíg esély van arra, hogy a kormányt nem Brătianu, hanem Ionescu vagy más alakítja meg.⁴⁵

Ebből az iratból néhány fontos következtetés adódik. Először is, a francia politikai körökben nem tartották kétségesnek Románia szövetséges státusát. A kérdést november elején ugyanúgy elintézettnek tekintették, mint 1916 óta valójában mindig. Másodszor, világossá válik, hogy Erdély Romániának való átadását Párizsban nem tették függővé az intervencióban való részvételétől, hanem ebben az időben úgy látták, hogy míg a román kontingens részvétele az erdélyi részek megszállásában úgyszólván elkerülhetetlen, a román csapatok esetleges igénybevételére Ukrajnában csak különleges ösztönzések mellett kerülhet sor. Harmadszor, ez az irat jelzi a budapesti és a párizsi koncepció összeegyeztethetlenségét. Azt mutatja ugyanis, hogy míg a magyar politikusok az erdélyi végpontok francia megszállását arra tekintették biztosítéknak, hogy oda a román csapatok ne nyomuljanak be, Párizsból nézve ugyanez csak arra szolgáltatott biztosítékot, hogy az átadás zavarmentesen és némi kíméllettel történjék.

Noha a francia koncepció messzemenően helyt adott a román igények kielégítésének, mégsem volt alkalmas arra, hogy a román vezető tényezőket megnyugtassa. A Magyarország számára kijelölt demarkációs vonalat a román politikusok nyomban az önkény művének nyilvánították. A kormány nézetét Saint-Aulaire már november 10-én jelezte, s a maga részéről is erélyes szavakkal foglalt állást az 1916-os alap mellett. Miután ecsetelte a Romániával szemben fennálló szövetségesi kötelezettségeket, leszögezte: „mindaz, amit az államférfiak és a törvényhozó testülete tehetnek, ezek megvalósítása vagy elárulása”. Hasonló szellemben fogalmazta meg e napokban Berthelot tábornok is üzeneteit.⁴⁶

Mindazonáltal a román hadvezetőség a legjobbnak vélte, ha él a demarkációs vonal adta lehetőséggel, s mielőbb odáig vonultatja csapatait. Coandă tábornok, miniszterelnök azt kérte, hogy Berthelot segítse a megszállást bizonyos francia erő részvételével. E kérést azzal indokolta, hogy a franciák megjelenése a rend biztosítása, az anarchia elkerülése, az esetleges antiszemita kirobbanások elfojtása és a Romániát illető vasúti gördülőanyag kiszállításának megakadályozása érdekében elengedhetetlenül szükséges. Franchet d'Esperey fel is hatalmazta Berthelot-t a demarkációs vonal megszállásában való részvételre, figyelmeztette azonban arra, hogy ne engedje szétszóródni a francia csapatokat.⁴⁷

Prezan tábornok, főparancsnok felszólította a román csapatokat a feladat végrehajtására. Proklamációjában elárulta a valódi román szándékokat, amelyek viszont már nem egyeztek nemcsak a balkáni főparancsnok, de a párizsi körök óhajaival sem. A tábornok november 26-án Csíkszeredán tartott szózatában kijelentette, hogy a nemzetiségi jogok és szabadságok elismerése jegyében „garantáljuk a lét és a javak biztonságát a román föld minden népének a Tiszáig és a Dunáig, nem téve különbséget sem nemzetiség, sem vallás szerint”.⁴⁸

A Duna-Tisza-program meghirdetése korábban, még diplomáciai beszélgetésekben, s most egy nyilvános felhívásban a belgrádi konvenció megtámadását jelentette. Ugyanakkor az sem volt kétséges, hogy a francia katonai támogatásra a román hadvezetőség csak addig tart igényt, amíg saját hadseregét lábra nem állította annyira, hogy szerte-

ágazó feladatainak egyedül is megfelelhessen Bukovinában, Erdélyben, a Bánátban és Besszarábiában egyaránt. Ez a szituáció magától értetődően azt is jelentette, hogy a román kormány katonai gondjai között az intervencióban való részvétel egyelőre az utolsó helyre szorult. Pillanatnyilag nem arról volt szó, hogy ő nyújtana támogatást a franciáknak Szovjet-Oroszországban, hanem arról, hogy az utóbbiak segítsék elő a demarkációs vonal elfoglalását. Berthelot tábornok e nehézségen úgy szeretett volna segíteni, hogy javasolta: létesítsenek vegyes francia–román alakulatokat, valamint a franciák szereljék fel és rendszeresen lássák el a román hadsereget. Az előbbiekre Párizsból nem kapta meg az engedélyt, az utóbbi javaslatot pedig Clemenceau ingerülten elutasította, mivel a kormány a francia hadsereg szükségleteit is csak a legnagyobb nehézségek árán tudta kielégíteni.⁴⁹

Ha a konvenciót csak a csehszlovák és a román kormány támadta volna, a francia kormány feltehetően még meg tudta volna védeni álláspontját. A támadás azonban ennél sokkal szélesebb körre terjedt ki. Jóllehet a brit kormány látszólag nem a konvenció, hanem Budapest francia megszállása ellen protestált, mégis, mivel a megszállásban rejtett mind a fegyverszünet, mint a konvenció lényege, a legerősebben talán éppen az angol ellenkezés játszott szerepet abban, hogy magát a konvenciót el kellett ejteni. A londoni kormány tulajdonképpen az ellen tiltakozott, hogy hírei szerint a budapesti menetelésbe Franchet d'Esperey tábornok angol egységeket is be akart vonni. Jóllehet ennek egyelőre nincs nyoma a francia iratok között, az angol iratokból pedig csak a George Milne angol tábornok jelentésére való hivatkozások kerültek elő, s maga a jelentés nem, mégsem lehetetlen, hogy Franchet d'Esperey konzultált erről a kérdésről a brit tábornokkal. Franchet d'Esperey iratai mindenesetre csak arról tanúskodnak, hogy Vidin körzetébe kért angol erőket azért, hogy a franciákat a budapesti bevonulásra felszabadítsa.⁵⁰ Természetesen ez is elég lehetett ahhoz, hogy az angolok a további logikai következtetésekre eljussanak. Akár a Budapestre, akár a Vidinbe vonulást kérte is a főparancsnok, a brit kormány semmiképpen sem akarta a franciák számára kikaparni a tűzből a gesztenyét. A kérdés megvitatása után a brit kormány mindenesetre úgy döntött, hogy angol erők nem vonulnak Budapestre. Nem úgy lépett fel tehát, hogy a francia csapatok bevonulását megakadályozza, hanem úgy, hogy az angol erők részvétele ellen tiltakozzék. Clemenceau és Foch viszont oly kevésbé kapacitálta az angolkat, hogy az felért az elutasítással.⁵¹

A francia miniszterelnök nem mondott le azonnal a tervről, sőt az angol nagykövetnek jelezte, hogy Franciaország kész az akciót egyedül is lebonyolítani. Az operáció félreérthetetlen angol ellenzése azonban a budapesti bevonulást egyre kockázatosabbá tette. Ha figyelembe vesszük, hogy az angol tényezők, vagy legalábbis a miniszterelnök november 4-én még minden további nélkül hajlandó volt arra, hogy a Monarchián átvonultassa a szövetséges csapatokat egészen a csehek és a lengyelek által igényelt különböző területekig, az új állásfoglalás magyarázatát valószínűleg abban kereshetjük, hogy az angolok időközben ugyanúgy rádöbbentek haderejük végességére, mint a franciák. Ha pedig választani kellett, a brit hadvezetőség az angol érdekek szempontjából fontosabb Közel- és Közép-Keletet választotta Közép-Európával szemben, de azt láthatólag már nem akarta megengedni, hogy az utóbbit Franciaország teljes egészében ki-sajátítsa.

Ebben a manőverben London bizvást számíthatott az olasz kormány segítségére. Róma fellépését különösen energikussá tette, hogy a jelek szerint előzetesen nem értesült a konvenció megkötéséről. Joggal kifogásolhatta, és kifogásolta is, hogy az okmányt az ő előzetes megkérdezése nélkül írták alá. Kifogásolta egyúttal, hogy Franchet d'Esperey, aki a szövetségesek felsőbb szerveitől ilyen megbízást nem kapott, az antant nevében kapcsolatba lépett és tárgyalt a magyar kormánnyal. Végül főként azt hányta a franciák szemére, hogy egyezményt kötöttek egy el nem ismert kormánnyal, és ezáltal létét de facto szankcionálták. Az olasz külügyminiszter november 25-én tudakozódott a budapesti bevonulási terv felől, azzal a szándékkal, hogy amennyiben erre valóban sor

kerül, úgy Olaszország legalább egy zászlóaljat szintén a magyar fővárosba küldhessen. Míg tehát az angol kormány azt követelte, hogy hagyják ki az akcióból, s valószínűleg ezzel akarta azt megghiúsítani, az olasz kormány látszólag az egész konstrukciót támadta, de azzal a céllal, hogy végrehajtásában saját részvételét biztosítsa.⁵²

Nehéz volt válaszolni az olaszok kérdéseire, hiszen Párizsban ez idő szerint – november 25–26-án – nem tudták pontosan, hol is vannak a francia csapatok. Érvényben volt ugyanis Clemenceau 18-i bevonulási parancsa. A szövetségesek tiltakozásainak hatására mindenesetre a külügyminisztériumban e napokban láttak hozzá a védekezési rendszer kidolgozásához. Az egyik érv az lett, hogy a belgrádi konvenció nem volt egyéb egy tábornok jóhiszemű tévedésénél. A másik szerint a magyar kormány de facto elismerése csupán Károlyi Mihály rosszindulatú és tendenciózus értelmezéséből következett, nem pedig a francia szándékokból. A harmadik érv úgy hangzott, hogy a megszállás, ha egyáltalán sor kerül rá, távolról sem a budapesti kormány „alátámasztását” vagy megmentését szolgálja, hanem ellenkezőleg: megrendszabályozását, ellenőrzését. Ezen a ponton még egyszer felhívjuk a figyelmet: szó sem lehetett arról – amint azt egyesek utólag feltüntetni igyekeztek –, hogy a külügyminisztériumban megkésve értesültek volna a katonai szervek intézkedéseiről, a tárgyalásokról, a konvenció megkötéséről és az ahhoz fűződő tervekről. Nem volt tehát szó arról sem, hogy a két szerv között kezdettől fogva latens ellentét állt volna fenn ebben a kérdésben. Nem lehetséges ez egyrészt azért, mert a külügyminisztérium iratai között megtalálható Franchet d’Esperey jelentésének egy másolata, amelyet a november 7-én Károlyival folytatott tanácskozásáról készített. Ennél is fontosabb érvet tartalmaz az általunk fentebb részletesen ismertetett tanulmány, amely a külügyminisztériumban készült a megszállás politikai hasznáról, s amely tökéletesen harmonizált a konvenció tartalmával. A külügyminisztérium tehát az angol, olasz, cseh és román fellépés együttes hatására volt kénytelen saját korábbi álláspontját felülvizsgálni.

Ugyanezekben a napokban világossá vált, hogy kellő katonai erő híján a francia vezérkar az izolált francia akciót nem tudja vállalni. Kiderült, hogy a francia vezérkar október 30-i felmérése a rendelkezésre álló erőkről nem reális. Említettük, hogy a felmérés a térségben 43–45 hadosztállal számolt. Ebből azonban papíron is csak 31 hadosztály létezett – nyolc francia, négy angol, két olasz, hét szerb és tíz görög –, a valóságban viszont ennyi sem. A francia célokra ténylegesen igénybe vehető pedig még kevesebb volt. Az angol hadvezetés nemcsak hogy nem bocsátotta rendelkezésre a Törökország kapitulációja után felszabadult öt brit hadosztályt, de – mint az imént láthattuk – nehézségeket támasztott a balkáni angol erők felhasználását illetően is, majd ezek jó részét kivonta a térségből. A görög hadosztályokból a franciák csak az intervenció végrehajtására tudtak egy kisebb erőt igénybe venni, mert a többit a görög kormány saját biztonsági céljaira akarta felhasználni, illetve leszerelte. Az olaszok, akik katonai tevékenységüket gyakorlatilag arra korlátozták, hogy a szerb haderővel szemben bizonyos pontokat ellenőrizzenek, csak egyre voltak hajlandók: arra, hogy kisebb erőkkel maguk is bevonuljanak Budapestre; arra már nem, hogy a franciákat bárhol is „behelyettesítsék”. A számításba vett nyolc-tíz román hadosztály egyelőre a szervezés stádiumában volt, s nem az a probléma merült fel vele kapcsolatban, hogy hol és miként vegyék igénybe, hanem az, hogy biztosítani tudja-e saját feladatainak ellátását. Közben a francia vezérkar 12 hadosztályt vélt szükségesnek ahhoz, hogy Jugoszlávia érdekeit biztosítani lehessen, az antant nem engedélyezte a jugoszláv hadsereg létszámának felemelését, s e hadsereg továbbra is 7 hadosztályból állt.

A két olasz hadosztály e térségben nem az erő növelését, hanem gyakorlatilag mínusz két szerb hadosztályt jelentett. Miután a francia keleti hadsereget Clemenceau kétfelé osztotta, a két parancsnok papíron négy-négy, a valóságban három-három hadosztállal rendelkezett. A dunai hadsereget az intervenció céljaira tartalékolták (s arra is nagyon kevésnek tartották), egységei tehát az erdélyi megszállásban érdemileg nem vehettek részt. Megjelenésük már a demarkációs vonal elfoglalásakor is inkább csak

szimbolikus volt, az intervenció megkezdése után pedig még kevésbé lehetett itt erőket lekötteni, hogy az erdélyi pontokat őrizték. A Balkánon állomásozó három francia hadosztálynak elsősorban a hiányzó szerb erőt kellett pótolnia, elválasztani Bulgáriát és Jugoszláviát (Vidin környékén), valamint Romániát és Jugoszláviát (a Bánátban), végül még meg kellett felelnie azoknak a követelményeknek, amelyeket a Fiume–Zágráb–Budapest–Bécs vonalig terjedő francia zóna terve vont maga után. Szembe kellett volna nézni mellesleg azzal az igénnyel is, amelyet a csehszlovák kormány támasztott Teschen és Szlovákia francia megszállásával kapcsolatban.

November 25-én Clemenceau már tudta, hogy a francia terv egészét nem lehet végrehajtani. A szövetségesek nem teszik lehetővé, hogy a kormány, szűkös katonai erőivel, kedve szerint jár hasson el. Mihelyt pedig Szlovákia francia megszállása elesett, a tervezet fontos alkotóeleme hiányzott, a szerkezet bizonytalanná vált. Mivel, mint láttuk, az Erdély státusában bekövetkező változás végrehajtására sem állt rendelkezésre francia erő, óhatatlanul felmerült a kérdés: milyen helyzetbe jut az az egyetlen francia hadosztály, amelyet a magyarországi műveletre szánni tudnak, abban a pillanatban, amikor az erdélyi kérdés a gyakorlatban felmerül? Úgy tűnik, a helyzet súlyosságára Clemenceau figyelmét ugyanezekben a napokban Károlyi levele hívta fel, amelyet Lansing amerikai külügyminiszterhez intézett.⁵³ A levél ugyan november 12-én kelt, de útját kissé lassan járta be, s francia fordítása megkésve került a miniszterelnök asztalára. E memorandum jellegű levélből Clemenceau arra a meggyőződésre juthatott, hogy az erdélyi kérdésben a magyar kormánnyal nem lehet tárgyalási alapot találni. A többoldalas irat margóját megjegyzések helyett vörös írónnal húzott vonal kíséri, csaknem megszakítás nélkül.

A halmozódó nehézségek hatására Clemenceau november 26-án kérdéssel fordult Foch marsallhoz: vajon katonai szempontból továbbra is elengedhetetlennek tartja-e Budapest megszállását? Mert ő – írta – a maga részéről fél azoktól a nehézségektől, amelyek Erdély Romániának történő átadása pillanatában bekövetkezhetnek amiatt, hogy Budapestet elégtelen katonai erő szállja meg.⁵⁴

Ebben a kérdésben egyébként éppen úgy rejlett morális és presztízselem, mint a szlovákiai ügyben. Nehéz volt végrehajtani egy olyan budapesti bevonulást, amelyet Clemenceau maga az angolok előtt baráti masírozásként írt le, s ezt röviddel később, ugyanebben a pozícióban, az ország szétosztásával folytatni. Amikor azután Foch marsall a budapesti terv elejtéséről értesítette az angol nagykövetet, az új határozatot maga is azzal indokolta: a csapatküldés nem látszik összeegyeztethetőnek azzal, hogy „mi valami kínos és kellemetlen dolgot akarunk elkövetni Magyarországgal szemben, amikor elveszünk tőle Erdélyt, és a románoknak adjuk”.⁵⁵

Clemenceau a Foch-hoz intézett kérdéssel egy időben tájékoztatást kért tőle a francia csapatok tényleges helyzetéről, s kikérte Franchet d’Esperey véleményét is. Megtudva, hogy a csapatok még nem indultak el, közölte, hogy újabb parancsig az akciót nem szabad elkezdni. Végleges döntésre november 30-án került sor, s erről Franchet d’Espereyt még aznap értesítették.⁵⁶

Eközben azonban a Szalonikiben és Belgrádban állomásozó katonai vezetők véleménye nem változott a budapesti és általában a magyarországi megszállás fontosságáról. A fegyverszünet és a konvenció kérdésében illetékes főtisztek – Franchet d’Esperey, Henrys tábornok (majd helyettese, de Lobit tábornok) és Vix alezredes fejében meg sem fordult, hogy a fegyverszünet katonai és a békeszerződés politikai intézkedései közé valamiféle közbeeső, átmeneti megoldást kellene vagy lehetne beiktatni. Nem merült fel bennük, hogy már a békekonferencia politikai határozatai előtt gondoskodni kellene Szlovákia és Erdély átcsatolásáról. Nézetük szerint a nyertes fél nyugodtan megvárhatta a döntést. Következésképpen az ő számukra Párizs nehézségei e kérdésben nemcsak hogy érthetetlenek voltak, de kezdetben valójában nem is léteztek. Az ideiglenes állapot hosszabb ideig való fenntartása, eltérése azonban azzal fenyegette a nyertes felet, hogy az ideiglenes állapot stabilizálódik, miközben kifejtheti hatását az új

magyar nemzetiségi politika. Ezt a stabilizálást tehát a másik oldalon nem engedheték meg, s Párizs ezt jól megértette.

A balkáni francia erők illetékes vezetői a megszállásnak számos előnyét látták. Henrys tábornok mindenekelőtt abban reménykedett, hogy ez lehetővé teszi majd a Mackensen vezette német hadsereg fogságba ejtését, s így a háború befejezte után még egy nevezetes haditett fűződik a nevéhez. Henrys és Franchet d'Esperey tábornok ebben a szellemenben válaszolt Clemenceau kérdésére a megszállás szükségességéről. A főparancsnok ugyan már november 19-én küldött egy hasonló tartalmú összefoglalót,⁵⁷ most Clemenceau felszólítására december 4-én új, terjedelmes jelentést indított útnak. A jelentés Henrys november 30-i összeállításán, az utóbbi pedig Vix jelentésein alapult. Henrys összefoglalója a kérdést úgyszólván kizárólag magyar szempontból vizsgálta. Megállapította, hogy a magyar kormány helyzetét belülről egyrészt a bolsevikok, másrészt a főúri reakció ássa alá; külpolitikai vonatkozásban pedig ezer veszély fenyegeti, mindenekelőtt Mackensen és a német intrika. Minden érv amellet szól tehát, hogy a francia csapatok bevonuljanak, annál is inkább, mert a magyarok kezdenek belefáradni a várakozásba. „Magyarország megszállása nemcsak opportunus – írta Henrys tábornok –, de sürgős is. Feltétlenül támogatnunk kell azt az egyetlen kormányt, amely képes a rend fenntartására az ellenforradalommal és a bolsevizmussal szemben, képes feltartóztatni a polgárháborút és anarchiát, amely bennünket kilátástalan helyzettel állítana szembe, olyan helyzettel, amely utólag sokkal nagyobb erőfeszítést és kiadást követelne tőlünk.” Eltérően a magyar javaslatról, amely számos helység francia megszállását vette tervbe, Henrys egyelőre csak két helység, Budapest és Pozsony megszállását javasolta, az utóbbit azzal indokolva, hogy „lehetővé teszi a csehszlovákok üzelmeinek ellenőrzését”.⁵⁸

Franchet d'Esperey elemzése a magyarországi helyzetről annyiban tért el Henrys szempontjaitól, hogy utalt a rohamosan szaporodó magyar panaszokra, különösen pedig azokra, amelyekkel a magyarok majd akkor állhatnak elő, amikor a románok „megszállják Erdélyt”. „Mindezek a fiatal nemzetek – írta a főparancsnok – igen nagy étvágúak, s ennek alátámasztására annál is inkább találnak érveket, minthogy határok nem léteznek.” A továbbiakban Budapest megszállásának szükségességét azzal támasztotta alá, hogy a Károlyi-kormány ezt ismételtén kérte, s egyetért vele a csehszlovák kormány is. Nem tette hozzá azonban, hogy a csehszlovák kormány két küldötte Budapest megszállása mellett azt is kérte, szabadítsanak fel csehszlovák „régiokat” is francia csapatok.⁵⁹ Javaslatában a főparancsnok kizárólag Budapest megszállását szorgalmazta, míg a csehszlovák műveletek ellenőrzését úgy akarta biztosítani, hogy kérte: a Franciaországban szervezés alatt álló és hazautazásra váró cseh csapatokat helyezték az ő parancsnoksága alá. Végül a tábornok így jellemezte a helyzetet: „Azonnal Budapestre tudom küldeni a 76. hadosztályt, de ezen túl nem tudok terjeszkedni, mert minden rendelkezésemre álló erőt felemésztett a Berthelot-hadsereg létrehozása és az angoloknak a Kaukázusba való távozása.”⁶⁰ Másként szólva: az intervenció miatt a közép-európai térség jórészt kiürült.

Mint láttuk, november 30-án mind Foch marsall, mind Clemenceau elrendelte az akció leállítását. A döntés – a franciák meg-megújuló kísérletei ellenére, hogy megszerzezzék szövetségeseik hozzájárulását a megszálláshoz – véglegesnek bizonyult. Ezzel viszont összedőlt a keret, amelybe a konvenció behelyezkedett, előírásai felesleges teherre változtak, fikcióvá minősült az egész. Azt az abszurd helyzetet, amely ebből a magyar kormányra, a helybeli francia katonai személyiségekre s egyáltalán az egész közép-európai térségre nézve kialakult, a következő fejezetben mutatjuk be.

Itt csupán a belgrádi katonai konvenció feladásának közvetlen politikai következményeivel kell még foglalkoznunk. A külügyminisztérium a belgrádi megállapodást ért szövetséges támadásból arra a következtetésre jutott, hogy hatálytalanítani kell azt. Erre vallott már az a beszélgetés, amelyet Bonin Longare olasz nagykövet november 28-án Berthelot-val folytatott. Az utóbbi úgy tett, mintha nem tudná, hogy vajon a francia

csapatok megérkeztek-e már Budapestre vagy sem – a végleges döntés ugyanis még nem született meg –, de mindenesetre „bevallotta”, hogy Franchet d’Esperey nagy ügyetlenséget követett el, amikor nem ismerve a padovai fegyverszünet egészét (!), azt gondolta, hogy a saját számlájára végrehajtási egyezményt köthet a magyarokkal. A francia kormány – biztosította Berthelot a nagykövetet – e konvencióból csak azokat a paragrafusokat tekinti érvényeseknek, amelyek megfelelnek a padovai szerződés szövegének.⁶¹ Egy olyan elvet azonban, amely szerint egy aláírt szerződésből csak tetszőleges pontok érvényesek, más pontok viszont nem, jogilag nagyon nehéz fenntartani. Így a külügyminisztérium hamarosan arra az álláspontra helyezkedett, hogy a konvenciót teljes egészében törölni, érvényteleníteni kell. Ebben az értelemben foglalt állást november 29-én Pichon külügyminiszter, amikor hosszan részletezte a konvenció káros politikai következményeit. „A november 13-i konvenció alapvető tévedés volt – írta –, s haladéktalanul annullálni kell.” Végso és legfontosabb következtetése az volt, hogy a magyarokat sürgősen ki kell parancsolni Szlovákiából, s ezt a feladatot Franchet d’Esperey-nek kell végrehajtania.⁶²

Bár a külügyminiszter állásfoglalását mind Clemenceau, mind Alby tábornok továbbította a balkáni főparancsnoknak, egyikük sem fűzött megjegyzést hozzá. A hadügyminiszter (Clemenceau) és a vezérkar egyelőre nem engedte meg sem a szerződés nyílt dezavválását, sem Franchet d’Esperey felelősségre vonását olyan „tévedésekért”, amelyekről nagyon jól tudták, hogy nem léteztek. Ebben természetesen szerepet játszott az is, hogy a gondosan előkészített, de kártyavárként összeomló konstrukció létét a francia kormány a nyilvánosság előtt nem akarta szellőztetni. Maradt tehát a reménytelen próbálkozás, hogy a két homlokegyenest ellenkező irányt egyenes vonalúnak tüntessék fel. Ettől kezdve azonban a konvenció kérdésében az illetékes francia tényezők két csoportra szakadtak. Az egyik csoport – Berthelot tábornokkal és Saint-Aulaire követtel az élén – szegre akasztását követelte. A másik csoport előbb a konvenció érvényesítése, majd jogilag elfogadható módon történő korrekciója mellett foglalt állást. Az utóbbi csoporthoz tartozott Vix, Henrys (később de Lobit), Franchet d’Esperey és maga Clemenceau.

A francia külügyminisztériumnak viszont bűnbakot kellett találnia, s emellett valahogyan meg kellett indokolnia a konvencióval betű szerint ellentétes lépéseket, például Szlovákia kiűrtetését. Miután Clemenceau a balkáni főparancsnokot nem volt hajlandó átengedni a külügyminiszter erre irányuló buzgalmának, a célra egyedül Károlyi Mihály személye volt alkalmas. Szerepének ártértékeléséhez alapot adott egyrészt, hogy Szlovákiát az elszakadási nyilatkozat ellenére újra bevonta a magyar állami keretekbe (nem úgy, mint megelőzően Horvátországot), másrészt nyilvánvaló jelét adta annak, hogy – a francia elvárásokkal ellentétben – hallani sem akar Erdély szépszerével való átengedéséről. A francia külügyminiszter úgy vélekedett, hogy joggal lehet csalódott. Így azután bebizonyította: szó sincs arról, hogy Károlyit támogatnák, amiként azt valamennyi kis és nagy szövetséges kormány hitte és nehezményezte. Félreseperte a november eleji elgondolást arról, hogy Magyarországon érvényesíteni kell a francia befolyást, s fel kell venni a kapcsolatokat. Károlyi „új köztársasági kormánya” egyik napról a másikra a „perfid Károlyi” kormányává változott. November 29-én Pichon körtáviratot intézett a szövetséges országokban állomásozó nagykövetekhez arról, hogy Károlyi hamis módon fegyverszüneti jelleggel akarta felruházni a konvenciót, s ezen az alapon csapatokat küldött Szlovákiába, fel akarta venni a diplomáciai kapcsolatokat Németországgal, és – nota bene – követet nevezett ki Svájcba. Olyan tetteket sorolt fel, amelyeket semmiféle irat, egyezmény, határozat nem tiltott meg. A valóságban itt a konvenció kétfajta és egymással összeegyeztethetetlen értelmezésére derült fény. A francia kormány csak egy olyan Károlyit akart támogatni, aki szó nélkül végrehajtja az antantkonceptiót; Károlyi viszont egy olyan francia szövetségesre számított, aki elősegíti, hogy a magyar veszteségek minimálisak legyenek. Pichon most úgy érlékelte a helyzetet, hogy a magyar kormány csupán azért öltött ultrademokratikus külsőt, hogy való-

di célját, a nem magyar nemzetiségek további elnyomását megvalósíthassa. Végül felszólította a nagyköveteket, hogy a maguk részéről ne hívják fel a figyelmet a konvencióra, de ha mégis szóba kerül, a fentiek értelmében „tisztázzák a helyzetet”. Saját kezdeményezésükből viszont hintsék el a bizalmatlanságot a magyarokkal szemben, és különsképpen Károlyi gróf perfid és hamis politikájával szemben.⁶³

A magyar kormány megítélésében beállt gyors és nehezen indokolható változást néhány körülmény mégis megkönnyítette. Az egyik az volt, hogy az új politika valójában visszakapcsolást jelentett egy valamivel korábbi állásponthez. Jól illeszkedett abba a keretbe, amelyet az antant országaiban korábban a „reakciós Magyarországról” kialakítottak. Nem kellett mást tenni, mint a reakciós arisztokratákat egy nem reakciós, hanem ultrademokratikus arisztokráciával behelyettesíteni, s a koncepció egésze megmaradhatott. Erre bizonyos helyeken már a Károlyi-kormány megalakulásakor tettek kísérletet, a francia kormány azonban Magyarországgal kapcsolatban november elején még a változásra, az új kormány franciabarátságára, németellenességére, Károlyi becsületes múltjára, a köztársasági politikára helyezte a hangsúlyt. November végén minden megváltozott, s ettől kezdve a francia politikai zsargon szerint Károlyi tulajdonképpen ott folytatta politikáját, ahol Andrássy abbahagyta.

Megkönnyítette a váltást másodszer az is, hogy a magyar kormány propagandájában nem sok jelét adta kompromisszumos szándékainak. A nyilatkozatok, beadványok, memorandumok, amelyeket többé-kevésbé hivatalos, de sokszor fél- vagy még annyira sem hivatalos személyiségek juttattak el a különböző kormányokhoz, semmi másról nem beszéltek, mint Magyarország integritásáról. Ezek közül a legautentikusabakat, azokat, amelyeket Károlyi és Jászi elgondolásainak szellemében az autonóm területekből szervezett ország föderatív alkotmányának tervével egészítettek ki, szintén kézlegyintéssel tették félre az antant fővárosaiban, mint olyan gondolatot, amely felett az idő – elég régen – eljárt. Arról viszont, ami a propagandairatok mögött s bizonyos értelemben tőlük függetlenül történt a kompromisszum kialakítása céljából, a hatalmak nemigen vettek tudomást. Részben azért nem, mert valóban kevés információjuk volt, részben – valamivel később – azért, mert nem is igen akartak e kísérletekről tudomást szerezni, s végül azért sem, mert a hazai közvélemény miatt e lépésekről a magyar kormány hallgatott. Nem értékelték a tényt, hogy a magyar kormány Horvátországról önként lemondott, hogy a szlovák vezetőkkel tárgyalást kezdett, majd aláírt egy egyezményt az ideiglenes határról, s hogy hasonló kezdeményezést tett a románok irányában is. De miért is reagált volna a külföld e gyakorlati lépésekre, amikor a magyar kormány – abbeli igyekezetében, hogy a békealkudozásokat majd az igények felső határánál kezdhesse, s hogy a nacionalista közhangulattal ne kerüljön kibékíthetetlen ellentétbe – engedélyezte az integritás álláspont külföldi terjesztését, s mélyen hallgatott saját realiztikus kísérleteiről, amelyek által az etnikai határok közelítését, biztosítását szerette volna megalapozni.

Miután a „baráti” megszállás politikai és katonai okokból elmaradt, nem volt több lehetőség sem a magyar „köztársasági politika” alátámasztására, sem az antantbarát magyar kormány támogatására, sem a területi változtatások francia felügyelet alatt való végrehajtására. Nem maradt más hátra, mint a magyar kormány ellenséges kezelése és azoknak a seregeknek a felhatalmazása a foglalásra, amelyek ezt igényelték.

A helyszínen természetesen igyekeztek megőrizni a franciák következetességének látszatát. Ennek során bohózatba illő helyzet kialakulásáról beszélhetnénk, ha e bohózat nem lett volna dramatikus, sőt a résztvevők egy részére nézve tragikus. A konvenciót gondolatban annullálták, ténylegesen azonban nem annullálták. A megszállást leállították, ám a helyszínen ténykedő katonai szervek jó ideig ezt csak elodázásnak hitték, s a tervre Párizs időről időre valóban vissza is tért. Ebből az következett, hogy a francia katonatisztek egy része folyamatosan fellépett a konvenció cseh-szlovák, román stb. megsértése ellen, tovább harcolt a budapesti bevonulásért, míg a másik szárny a konvenciót de facto nemlétezőként kezelte. Előállt a káosz állapota. A dunai hadsereg

parancsnoka az egyik, a szövetséges keleti hadsereg parancsnoka a másik oldalon egymással ellentétes utasításokat adott ki, és lendületesen vívta saját különháborúját; valamennyien azon fáradoztak, hogy saját álláspontjuknak nyerjék meg a párizsi illetékes tényezőket.

Ormos: *Padovától Trianonig*, 59–93.

1. Az olasz katonai vezetőségnek a fegyverszünethez fűzött katonai protokoll kidolgozásában volt szerepe. Jegyzetek
2. MA-EMAT, 6, N, 71. Weber táviratainak gyűjteménye. – E táviratot idézi mind H. Kerchnawe: *Der Zusammenbruch des Österreichisch-Ungarischen Wehrmacht im Herbst 1918*. München, 1921, Lehmann, 150–151. o., mind Rubint Dezső: *Az összeomlás*. Budapest, 1922, Globus, 206. o.
3. Ír e feltételekről L. Nagy: *A párizsi békekonferencia*, 9. o.; *Magyarország története tíz kötetben*, VIII. kötet, 90. o. Megemlékezik róla Horváth: *A trianoni békeszerződés*, 9. o. – Horváth nem talál magyarázatot a két magyar küldött fegyverszüneti kérelmére, mert a helyzetet úgy értelmezi, hogy a magyar kormány november 3-án elfogadta a padovai feltételeket. A valóságban azonban a magyar kormány ezen a napon még csak Weber tábornoknak adott „kényszer alatt” ideiglenes felhatalmazást Magyarország képviselőjére (lásd Kerchnawe: i. m. 151. o.), de a fegyverszünet aláírásához még nem járult hozzá.
4. MA-EMAT, 6, N, 71. Rádióon leadott német nyelvű szöveg francia fordítása, Weber táviratainak gyűjteményében.
5. A katonai konvenció szövegét lásd *Documents de l'Armistice*; Temperley: *Peace Conference of Paris*, I. kötet, 351–352. o.; újabban közli Bernachot: *Les Armées françaises en Orient après l'Armistice de 1918*. Paris, 1970, Imprimerie Nationale, I. kötet, 235–237. o. – Megtalálható egy példánya a MA-EMAT, 6, N, 71. sz. dobozban. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás c. fejezetben.*]
6. Ennek szövege: [Gabriel Terrail] Mermeix: *[Les] Négociations secrètes des quatre armistices avec pièces justificatives*. Paris, 1919, Ollendorf, 345–347. o.
7. Böhm: *Két forradalom tüzeiben*, 113–122. o.; Jászi: *Magyar Kálvária*, 60–62. o.; Károlyi: *Hit, illúziók nélkül*.
8. L. Nagy: *A párizsi békekonferencia*, 9–12. és 73–75. o.; *Magyarország története tíz kötetben*, VIII. kötet, 187–188. o.; Peter Pastor: *Hungary between Wilson and Lenin: The Hungarian Revolution of 1918–1919 and the Big Threes*. Boulder–New York, 1976, East European Quarterly, 120–122. o. és Peter Pastor: *Franco-Rumanian Intervention in Russia and the Vix Ultimatum: Background the Hungary's Loss of Transylvania. The Canadian–American Review of Hungarian Studies*, Vol I, No. 1–2, 14–27. o.; Vadász Sándor: *Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények*, 1969/2. sz., 239–262. o. hangsúlyozza emellett, hogy a terület sorsa már előbb meg volt pecsételve.
9. Ez a nézet az 1918. november utolsó napjaiban kialakult hivatalos francia állásponton nyugodott. Fenntartja legutóbb Claude Durand *La politique française en Hongrie de l'Armistice à la chute de Bela Kun* c. kéziratos munkájában.
10. Lásd erről különösképpen: *Magyarország története tíz kötetben*, 8. kötet, 90–91. o.
11. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Clemenceau, 1918. november 6.
12. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Franchet d'Esperey, 1918. november 5.; uő november 7. MA-EMAT, 20, N, 234, dossier 2.
13. Az irodalom nagy részében a találkozó időpontját november 7-re teszik, de november 5. és 8. között mindenféle dátum található. Franchet d'Esperey irataiból az állapítható meg, hogy Károlyiék 6-án utaztak Belgrádba, a tábornok a találkozót 8-ára tervezte, de végül sikerült 7-én késő délután Belgrádba megérkeznie. A tanácskozásról leadott táviratát azonban, amely a memorandumot és a magyar kéréseket is tartalmazta, Szalonikiból csak 8-án este továbbították. Ez egybevág Károlyi leírásával (Károlyi: *Hit illúziók nélkül*, 139. és 143. o.). MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Franchet d'Esperey, 1918. november 8.; uő, 1918. november 12. MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 3.
14. Uo.
15. MAE-AD, Autriche, Paix, vol. 203, dossier 12, 83–84. f. és MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Franchet d'Esperey, 1918. november 8. Az iratot közli Litván György: *Documents des relations franco-hongrois des années 1917–1918. Acta Historica*, 1975, 1–2. o.
16. MAE-AD, Roumanie, vol. 32, 116–117. f. Clemenceau, 1919. január 16.
17. Horváth: *A trianoni békeszerződés*, 12–13. o. Ebben az összefüggésben Tardieu-re hivatkozik. (André Tardieu: *La paix*. Paris, 1921, Payot, 465–466. o.)

18. A szerző ellentmondásba keveredik önmagával, amikor egyfelől érvényesnek tekinti a padovai szerződést Magyarországra, másfelől Belgrád értelmét az átvonulási szabadságban jelöli meg.
19. MAE-AD, Autriche, vol. 61, 107–111. f. „De l'utilisation politique de l'occupation française en Autriche-Hongrie.” d. n. 1918. november eleje, 7-e után.
20. House, 107–109. o. PRFRUS 1918, I. kötet, 460–462. o.
21. Közli Tardieu: i. m. 466. o.
22. House, 107–109. o., PRFRUS 1918, I. köt. 460. o.
23. MA-EMAT, 6, N, 71. „Étude sur les conditions d'armistice avec l'Autriche-Hongrie arrêtées par le Conseil Suprême de la Guerre à Versailles, le 31 octobre 1918”, 1918. november 3.
24. PRFRUS 1918, I. kötet, 785. o. – A kérdéssel jelent Jusserand november 6. és november 9. Lásd MAE-AD, Autriche, Paix, vol. 201, dossier 7, 2. és 8. f. A jegyzék szövege még: MAE-AD, Roumanie, vol. 31, 181–182. f.
25. MAE-AD, Autriche, Paix, vol. 201, dossier 8, 77–80. f. Feljegyzés a német fegyverszünetről, 1918. november 5.
26. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. A külügyminisztérium Franchet d'Espereynek, 1918. november 7.
27. Károlyi Mihály: *Egy egész világ ellen*, 255. o.
28. Vö. Litván: i. m. 191–192. o.
29. MAE-AD, Roumanie, vol. 31, 154–157. f.
30. MAE-AD, Autriche, Paix, vol. 201, dossier 7, 2. és 7–8. f. Jusserand, 1918. november 6. és 9.
31. Ugyanott, 6–7. f. Saint-Aulaire, 1918. november 8.
32. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10, Franchet d'Esperey, 1918. november 10.; Berthelot, november 11.; MAE-AD, Roumanie, vol. 31, 204–205. f. Távirat, november 10. – Sherman David Spector: *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*. New York, 1962, Bookman Associates, 63. o.
33. MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 2. Telefonbeszélgetés szövege.
34. Más forrás alapján hivatkozik a beszélgetésre Vadász: i. m.
35. MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 2. Henrys két levele, 1918. november 20.
36. Bernachot: i. m. I. kötet, 25. o. közli az instrukció általános és az ellenőrzésre vonatkozó részét.
37. MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 2. Henrys, 1918. november 19.; MA-EMAT, 20, N, 497, dossier 2. Uő, 1918. november 24. – Mišić feladata volt, hogy Újvidéken a vonat összeállításáról és elindításáról, Linderé, hogy a fogadásról és a bizottság elszállásolásáról gondoskodjék.
38. Az előkészítéssel Vix számos jelentése foglalkozik. Ezek gyűjteménye a MA-EMAT, 20, N, 528. sz. dobozban, a kópiák a MA-EMAT, 17, N, 514 sz. dobozban találhatók. (A két gyűjtemény kiegészíti egymást.)
39. MAE-AD, Hongrie, vol. 44. A fond tartalmaz egy kisebb gyűjteményt Bedy-Schwimmer Róza iratainak másolataiból. A hivatkozott táviratváltás szövegei itt találhatók.
40. MAE-AD, Tchécoslovaquie, vol. 44, 1–2. f. Pichon, 1918. november 22. és 23.
41. MA-EMAT, 4, N, 51, dossier 1. Clemenceau, 1918. november 26.
42. MAE-AD, Roumanie, vol. 31, 122–123. f. Diamandy jegyzéke, 1918. október 29.
43. MAE-AD, Autriche, Paix, vol. 201, dossier 7, 9–10. f. Saint-Aulaire távirata, 1918. november 10.
44. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Iliescu tábornok tervezetéről (1918. október 31.) készített analízis, 1918. november 14.
45. MAE-AD, Roumanie, vol. 31, 208–209. f. Lacombe, 1918. november 9.
46. Uo. Saint-Aulaire, 1918. november 10.
47. Az irat teljes terjedelmében: MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Franchet d'Esperey, 1918. november 17. Rövidített változata: MAE-AD, Roumanie, vol. 31, 223–224. f. – Az utóbbi félreérthető, mert a kivágás miatt olyan értelmet is nyerhet, mintha fordítva: a francia megszállásban való román részvétel engedélyezéséről lenne szó.
48. MA-EMAT, 20, N, 497, dossier 2. Henrys, 1918. december 6.
49. Bernachot: i. m. II. kötet, 69–70. o.
50. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Franchet d'Esperey igazoló jelentése, 1918. november 19. A budapesti akcióval kapcsolatos tervéről: MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 2.
51. Arday Lajos: *Magyarország és Nagy-Britannia diplomáciai kapcsolatai 1918–1919. A magyar kérdés a békekonferencián*. Kandidátusi értekezés. Budapest, MTA Könyvtára. [Könyvalakban lásd Arday: *Térkép, csata után*.]
52. DDI, 1918–1922, I. kötet, 264., 279., 334., 342., 359., 372., 397., 416., 423., 431. sz. irat.
53. MA-EMAT, 6, N, 71. Károlyi Lansinghoz intézett levelének francia fordítása több példányban.
54. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10. Clemenceau, 1918. november 26.
55. Idézi Arday: i. m.
56. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 11. A vezérkar tájékoztató jelentése, november 26. és Clemenceau Franchet d'Esperey-nek, november 26.
57. MA-EMAT, 4, N, 58, dossier 10, D. Franchet d'Esperey, 1918. november 19.

58. MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 2. Henrys, 1918. november 20. – Magyar javaslat a megszállandó stratégiai pontokról: ugyanitt, dossier 3. Vix felterjesztése, november 30.
59. MA-EMAT, 20, N, 497, dossier 2. Henrys, 1918. november 29.
60. MA-EMAT, 4, N, 57, dossier 11. Franchet d'Esperey, 1918. december 4.
61. DDI, 1918–1922, I. kötet, 373. sz.
62. Az iratot közli Litván: i. m. 192–193. o. MA-EMAT, 7, N, 1357, dossier 6 jelzettel. Megtalálható még: MA-EMAT, 4, N, 57, dossier 11, valamint MA-EMAT, 20, N, 528, dossier 3.
63. Az iratot közli Litván: i. m. 192–193. o. Megtalálható még: MAE-AD, Hongrie, vol. 44, 165–167. f. Pichon, 1918. november 29.

Szarka László: Keleti Svájc – illúzió vagy utópia? A Károlyi-kormány Nemzetiségi Minisztériumának működése (1998)

Az 1918. október 31-én, Károlyi Mihály által alakított kormányban a magyar minisztertanács november 1-jei határozata alapján „Jászi Oszkár tárca nélküli miniszter úr a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogának előkészítésével” megbízott minisztérium létrehozására kapott felhatalmazást.¹ A pár nap alatt megszervezett, úgynevezett nemzetiségi minisztériumra az első pillanattól kezdve hatalmas feladatok tömege és súlyos felelősség nehezedett. A háborús vereség, a Monarchia felbomlása s az utódállamok létrejötte és nagyhatalmi támogatottsága nyomán az ország a teljes külpolitikai elszigeteltség helyzetébe jutott.

A soknemzetiségű Magyarország nem magyar többségű régióit a régi és új szomszéd államok a háború alatti titkos megállapodások, ígéretek alapján immár a magukénak tartották, november első napjaitól azok katonai elfoglalását is megkezdték. A román, szlovák, ruszin, német, szerb, vend és horvát nemzetiségi vezetők és a Jászi-féle minisztérium közötti, remélt megegyezések alapján, a közrend fenntartása, a gazdaság működőképességének és az ellátásnak a biztosítása mellett, mindenekelőtt azt a *modus vivendi* – olyan kölcsönösen elfogadható megoldást – kellett volna kidolgozni a soknemzetiségű történeti Magyarország népei számára, amely a békekonferencia döntéséig biztosíthatta volna az ország közigazgatási és gazdasági integritásának és belső békéjének a fenntartását.

A két világháború közötti magyar történetírás a Károlyi-kormányt, s benne talán legkíméletlenebbül éppen Jászi Oszkárt, az ország katasztrofális helyzetében utólag megengedhetetlennek tartott pacifista megegyezési kísérletek miatt marasztalta el.² Az 1945–1948 utáni osztályharcos – vagy éppen csak doktriner – magyar történeti szakirodalom viszont a Monarchia s azon belül a történeti Magyarország széthullását – mint a megkésett kelet-európai polgári nemzetté válás lezárulásának megkerülhetetlen következményét – egyfajta történeti törvényszerűségként kezelte. Ennek megfelelően a Károlyi-kormány politikájával szemben a korábbival éppen ellentétes előjelű, de a fentieknél nem kevésbé súlyos elvi kifogásokat emelt.³

Konkrétan az integritás a regionális autonómiák svájci típusú szövetségeként megszervezhetőnek és fenntarthatónak vélt eszménye vált céltáblává, amelyet Jászi az elszakadásra törekvő szlovákok, románok, szerbek, horvátok radikális és nagyhatalmi segítséggel megvalósított önrendelkezése helyébe emelt, mint a nemzeti önrendelkezés – nemzetek közötti megegyezésen és szolidaritáson – alapuló alternatíváját. Az ország nemzetjeinek és nemzeti kisebbségeinek megegyezésén alapuló egységeszmenyt igyekezett Jászi saját koncepciójának és a Károlyi-kormány nemzetiségi politikájának közepontjába helyezni.⁴

A minisztérium tevékenységét, akárcsak az egész kormány nemzetiségi politikájának fő irányát, az őszirózsás forradalmat követő első két hónapban Jászi Oszkár felfogása, elképzelései határozták meg. Az ő álláspontja sokat változott a világháború éveiben,

kivált annak záró szakaszában, és messze meghaladta a korabeli magyarországi politikai közvéleményre jellemző előítéletes nemzetiségpolitikai felfogást. 1918 novemberében Jászi — a győztes nagyhatalmaknak a soknemzetiségű történeti Magyarország deintegrációjára irányuló háborús célpolitikájával, illetve az azt realizáló antantdiplomáciával, katonai tényezőkkel szemben — az összes lehetséges partnert, eszközt, taktikai és stratégiai elemet megpróbálta felhasználni.

A Jászi-doktrína lényegét abban jelölhetjük meg, hogy a Magyarország irányában kérlelhetetlenül ellenségesnek mutakozó antantpolitika hatását a szomszéd népekkel való megegyezők révén igyekezett mérsékelni. Ugyanakkor miniszteri megnyilvánulásából jól látható: tudatában volt annak, hogy az általa a kelet-magyarországi és erdélyi román, illetve a felvidéki szlovák és ruszin kérdés megegyezőes megoldásaként kidolgozott és felkínált svájci típusú nemzetiségi kantonizáció teljes, „körkörös” megvalósításának minimális az esélye.

A Magyarországon belüli, a regionális etnikai többség elve alapján létrehozni tervezett autonómiák s ezek belső föderációjának megteremtése a világháború végét követő zaklatott időkben sem a román, sem a szlovák, de még a ruszin vagy éppen az erdélyi szász mértékadó körök többsége számára sem jelentett a független nemzeti kisállamok létrehozásával, illetve az azokhoz való csatlakozással egyenértékű, vagy annál vonzóbb alternatívát.

Az 1918. októberi, sorozatos Károlyi–Jászi-féle puhatolózó nemzetiségi tárgyalások Jászi számára félreérthetetlen jelzésekkel szolgáltak a korábbi „minimális program”-nál bőkezübb engedménypolitika szükségességéről.⁵ Ezzel párhuzamosan Jászi felülvizsgálta az 1918 tavaszán készített Dunai Egyesült Államok tervezetének monolit Magyarország-elképzelését. 1918 novemberének első két hetében felismerte, hogy az ország széthullásának-felbomlásának utolsó nem fegyveres eszköze csakis a nemzeti autonómiák megteremtése lehet. Jászi ennek a valóságos nemzetiségi települési viszonyokat és a nemzetiségek részéről megfogalmazott kívánságokat egyaránt figyelembe vevő belső autonómia-rendszernek, tehát egyfajta megegyezőes nemzetiségi provizóriumnak a kidolgozását állította politikája, egyszersmind a nemzetiségi minisztérium működésének középpontjába.⁶

A nemzeti-nemzetiségi autonómiák létrehozásának, az ország belső föderalizálásának gondolata mint a belső megoldás utolsó lehetősége, az aradi magyar–román tárgyalások előtti napokban vált általánosan elfogadott állásponttá a Károlyi-kormány tagjai és a magyar nemzetiségi politika vezető tényezői körében, mégpedig pártállásra való tekintet nélkül. A szociáldemokraták — a kormányban ülő szociáldemokrata miniszterek közül főként Kunfi Zsigmond — ekkortájt szintén az ország etnikumok szerinti átalakítását szorgalmazták. Az 1918. december 18-i minisztertanácsi ülésen Jászi előterjesztése és Kunfi felszólalása nyomán a tisztán etnikai Magyarország kialakításának és megvédésének gondolata is felvillant egy pillanatra.⁷

Ezt a felismerést már a minisztérium kialakításának kezdetén követte egy másik, diplomáciai forrásokból leszűrűt, nem kevésbé fontos tapasztalás: a magyar kormány az adott körülmények között csakis a békekonferencia határozathozataláig terjedő átmeneti állapotok idejére tűzhetett ki bármiféle nemzetiségpolitikai célokat. A magyar kormány ilyen irányú kezdeményezéseinek értelme ugyanis éppen abban rejlett, hogy az ország közvéleménye és az antantdiplomácia előtt egyaránt bizonyítani tudja, hogy képes minden nemzeti közösség számára elfogadható, új alternatívát kidolgozni. Ráadásul a Károlyi-kormány közel öt héten át abban reménykedett — csakis utólag tudható teljes bizonyossággal, milyen hiábavalóak voltak ezek a remények —, hogy Magyarország sorsáról, az országhatárok módosításáról Európában még a világháborút követő időkben is kizárólag nemzetközi békekonferenciák, államközi egyezmények dönthetnek jogszerűen, amelyek előkészítésében az érintett ország hivatalos képviselői is részt vehetnek.⁸

Jászi Oszkár miniszter már a legelső nemzetiségi tárgyalásokat követően kifejtette ezzel kapcsolatos véleményét: „A magyar ügyre nézve a legjobb, ha valóban a művelt népek tanácsa dönt ezek felett a kérdések felett, nem pedig múlt paktumokkal igyekszünk



„LE SORT TRAGIQUE
DE LA HUNGRIE”.
FRANCIA NYELVŰ
IRREDENTA PLAKÁT

rendet csinálni. Különben is ne felejtjük: a nemzetiségi probléma nem csupán magyarországi probléma, de általános európai probléma, s nekünk okunk van azt követelni, hogy ezt a kérdést valóban nemzetközileg szabályozzák...”⁹ A Károlyi-kormány számára a Nagy-Románia kialakítását célzó bukaresti tervek megvalósítását előrejelző események rögtön november elején egyértelművé tették: a térség hatalmi viszonyainak átalakításában Magyarország szomszédai és a velük rokon vagy hozzájuk csatlakozni kívánó magyarországi nemzetiségek vezetői nem kívánják bevárni a békekonferencia döntéseit. Ezzel együtt Károlyi és Jászi is azt remélte, hogy a román nemzetiségi álláspont is igazodni fog ahhoz a követelményhez, mely szerint a nemzetiségi kérdésben – minden államra vonatkozóan egységes mércével – a békekonferencia hivatott végső döntést hozni. Mint ahogy abban is reménykedtek, hogy a francia irányítás alatt álló kelet-közép- és délkelet-európai katonadiplomácia képes lesz felismerni a térség népeinek valószínű közös érdekeit, s azok érvényesítése céljából hajlandó lesz mérsékletre bírni a román, a csehszlovák és a jugoszláv hadsereg urait.

A magyarországi és erdélyi Román Nemzeti Tanács november 9-én memorandumot juttatott el a magyar kormányhoz, amely huszonhat vármegye területén követelte „a teljes kormányzó hatalmat” Az ultimátum „a népek önrendelkezési jogának értelmében, valamint nemzetünknek [ti. a magyarországi románságnak – Sz. L.] és a vele egy területen élő kisebbségeknek (az) érdekében a közrend, vagyon- és személybiztonság megóvása céljából” – háromnapnyi válaszadási lehetőséget adtak a magyar kormánynak.¹⁰ A magyar minisztertanács november 10-i határozata értelmében Jászi november 12-én késő este különvonattal Aradra indult, hogy ott tárgyalásokat folytasson a Román Nemzeti Tanács vezetőivel az előállt helyzet megoldásáról.¹¹

Az aradi magyar tárgyalóküldöttség a két napon két különböző megoldási javaslatot terjesztett elő. Az első napon Jászi javaslata szerint az Román Nemzeti Tanács által említett huszonhat megye területén élő románok a román többségű területeken román autonóm területeket alakíthattak volna, miközben az ott található kisebb magyar nyelv-szigetek – Petrozsény, Déva, Vajdahunyad, Resicabánya, Stájerlak, Lugos, Belényes, Beszterce – részére szintén autonóm jogokat helyezett kilátásba. A magyar többségű erdélyi és kelet-magyarországi megyék vagy azok egy része – Háromszék, Brassó, Udvarhely, Nagy- és Kis-Küküllő, Maros-Torda alsó fele, Torda-Aranyos középső része, Kolozs megye középső része Kolozsvárral, Bánffyhunyaddal együtt, valamint a Szamos

völgye Désig, magyar impérium alatt maradt volna. Az ezeken a területeken található kisebb román nyelvszigetek – Alibunár vidéke, az avasi részek és a Radnóti járás – szintén autonóm státust kaptak volna.¹²

A tárgyalások másnapján, november 14-én a román küldöttség, az eredeti követeléshez ragaszkodva, a kantontervezet bonyolultságát bírálva és a nemzetiségi konfliktusok további kiéleződésétől tartva, visszautasította a magyar javaslatot. A Vasile Goldiș által felolvasott elutasító nyilatkozat a Jászi-féle proposíciót a román állami önállósághoz való jog kétségbevonásaként értékelte: „A román nemzet elismeri a békekongresszusnak illetékességét arra, hogy az ezen nemzet által saját állama részére reklamált területeknek végleges határait megállapíthassa. Teljes kötelezettséget vállal arra, hogy a maga területén élő egyéb népekkel szemben respektálni fogja a Wilson-elveket, minden nép számára a szabad nemzeti fejlődés feltételeit mindenkor biztosítani kész. Az Ön által proponált megoldásban azonban egyrészt a román nemzet állami önállóságának megtagadását vesszük, másrészt a végleges béke beállításáig ezen népek között a közrend fenntartására való törekvésnek lehetetlenné tételét látjuk. Ilyen körülmények között a Román Nemzeti Tanács a Magyar Nemzeti Tanács kormányának Ön által közvetített proposícióit el nem fogadhatja, a bekövetkező további eseményekért a felelősség teljességét magától elhárítja és azt a Magyar Nemzeti Tanács kormányára hárítja.”¹³

Jászi Oszkár – Goldiș nyilatkozatára válaszolva – a román álláspont két súlyos elentmondására hívta fel a figyelmet. Mindenekelőtt arra mutatott rá, hogy a közrend és biztonság érdekeire történő korábbi hivatkozásokról a román nyilatkozat lerántotta a leplet, s rávilágított arra, hogy a román tárgyalóküldöttség egyszerűen a román nemzeti állam szuverenitásának a biztosítását kívánja elérni. Márpedig az államjogi kérdések eldöntésére a miniszter szerint valóban kizárólag a békekongferencia lett volna hivatott. Jászi úgy vélte, hogy a békekongferencia döntéséig a belbékét kellett volna egy átmeneti megállapodással biztosítani: „Ha békét akarunk teremteni, akkor lehetetlen egy olyan átmeneti állapotot hozni létre, amely a magyarságra, németsegre, szerbségre, szászagra egy inzultus erejével hatna. Miért gondolják az urak azt, hogy zárt magyar telepterületeken a Román Nemzeti Tanács jobban fog tudni rendet teremteni, mint a magyar. Hogy ezt Önök mire alapozzák, azt megmagyarázni nem tudom. Az Önök óhajtatásának a keresztülvitele nemhogy nem tartaná fenn a rendet, hanem még sokkal nagyobb mértékben fokozná az összeütközéseket és ezeket a szerencsétlen anarchisztikus viszonyokat végleg kiélezné.”¹⁴

Jászi reflexióit heves vita követte, amelyben, a fennmaradt jegyzőkönyvtöredék, illetve a gyorsírásos jegyzőkönyv alapján készült sajtótudósítások tanúsága szerint, szót kapott Aurel Vlad, Somló Bódog, Bokányi Dezső, Iuliu Maniu, Aurel Lazăr és két ízben ismét a magyar nemzetiségi miniszter. Ezt követően Jászi a második nap késő délutóján egy 11 pontos új javaslatot tett, amely a nemzeti többség szerint magyar és román fennhatóság alá eső járásokra és városokra osztotta volna szét Erdélyt és Kelet-Magyarországot, s ott egy közös kormánybiztosság irányította volna az új közigazgatási rendszer bevezetését: „A megállapodások további részleteinek megállapítására, azok keresztülvitelére a magyar kormány és a román nemzeti tanács megbízottaiból kormánybiztosság szerveztetik, mely a lehető legrövidebb idő alatt az új rendet életbe lépteti és e feladatának teljesítése után azonnal feloszlik.”¹⁵

A rövid időre megszakított tárgyalásokat november 14-én este 9 órakor folytatták. Aurel Lazăr pársoros elutasító nyilatkozatban Jászi miniszter második javaslatát sem tartotta a Román Nemzeti Tanács számára elfogadhatónak, mert „ezen javaslat sem adja meg a kellő alapot, hogy a Román Nemzeti Tanács a közrend fenntartását teljes mértékben garantálhassa”. Ezzel együtt Lazăr követelte a román nemzetörsegeknek a magyar kormány által való felfegyverzését, a román nemzetörök és tisztek zsoldjának utalványozását.

A tárgyalásokat Jászi rövid kommentárja, illetve Goldiș Jászi személyes érdemeit méltányló köszönete s a nemzetiségi miniszter viszontválasza zárta le. Az aradi magyar-

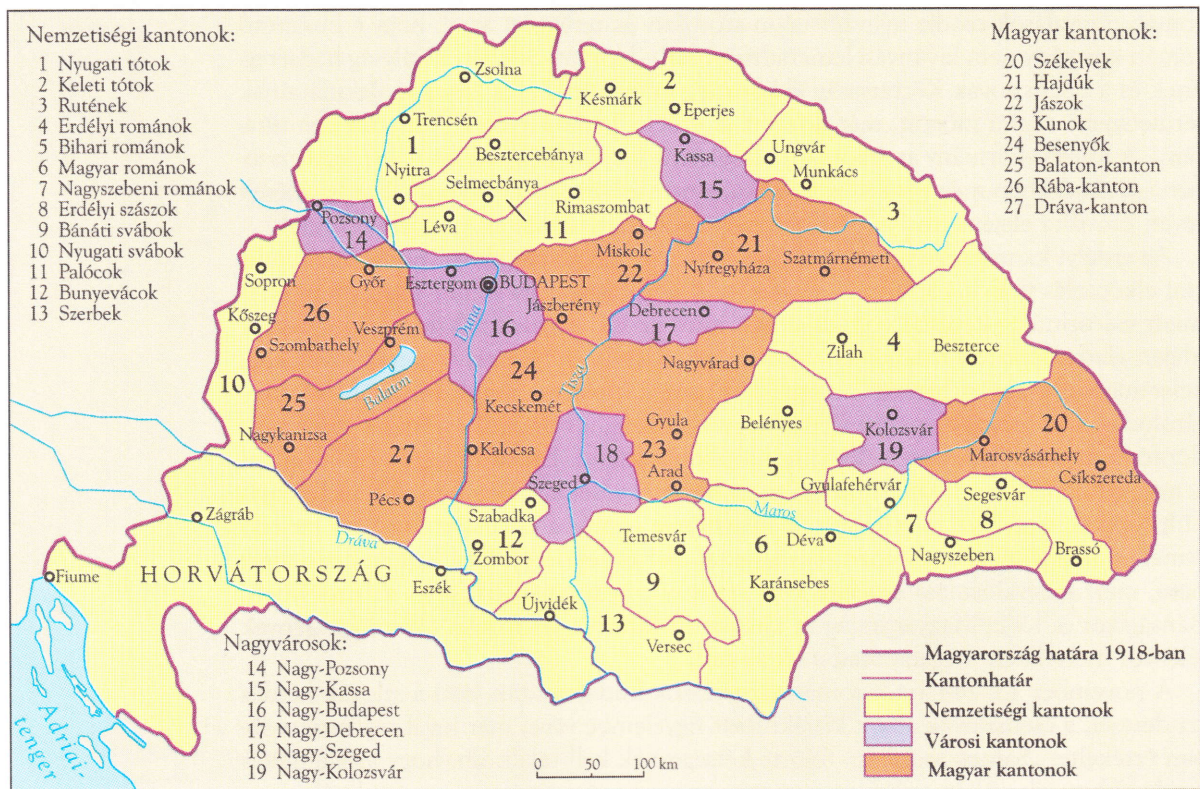
román tárgyalások csődje nyilvánvalóan szorosan összefüggött azzal, hogy a bukaresti román kormány nem kívánván lemaradni a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság hadseregének és a Csehszlovák Köztársaság ekkor még jórészt önkéntes katonai alakulatainak területszerző akciói mögött, már döntött az erdélyi hadműveletek gyorsított beindításáról. A Károlyi-kormány az aradi tárgyalások nyitónapján Belgrádban aláírt fegyverszüneti egyezményben még egy-két hétig bízva, a nemzetiségekkel való belső megegyezések révén próbálta elejét venni az országot fenyegető anarchiának és polgárháborúnak.

Az erdélyi kantontervezet és Jászi másik proposíciója kétségkívül bonyolult rendezési elképzelés volt: a közrend biztosítására a vélhetően nagy számú lokális határvita miatt valószínűleg kevésbé volt alkalmas, mint az Erdély román katonai megszállása idején életbe léptetett rendkívül szigorú intézkedések. Mindezzel együtt is az erdélyi, kelet-magyarországi és bánági nemzeti közösségek, nemzeti régiók közötti belső elhatárolódás, s az annak alapján elképzelt egyenjogúság, a mindenki számára méltányos döntések egyedüli lehetséges elvi kiindulópontját jelenti. Erdély helvetizálása azonban a nagy-román államalakulást szolgáló egységtörekvésekkel szemben – mindenfajta külpolitikai, nagyhatalmi támogatást nélkülözve – még a békekonferenciáig terjedő átmeneti időszakra vonatkozóan sem lehetett esélyes rendezési terv, legfőképpen azért nem, mert megvalósulása egyebek közt azt is bizonyította volna, hogy az Erdélyben, Bánágban és Kelet-Magyarországon támasztott kizárólagos román államjogi igények jelentős mértékben megalapozatlanok voltak.

A november 13–14-i aradi román tárgyalások kudarca után Jászi a szlovák kérdés rendezését, a csehszlovák állam kialakulását figyelembe véve, már jóval realisztikusabban értékelte: „Sajnos azonban, fölötte kétségesnek kell találnom, hogy az ellentétes kérdésekben sikerüljön velük megegyezni, mert éppúgy, mint a románoknál, a tót nemzeti tanácsnál is egy külső állam alakulása komplikálja a kérdést. A cseh törekvések folytán a szlovákkérdésben is alighanem csak a nemzeti békekonferencia hozhat döntést. Addig csak arra törekedhetünk, hogy átmeneti rendet teremtsünk és megakadályozzuk a fosztogatás és rablás anarchikus jelenségeit, amelyek magyarnak, tótnak egyaránt csak bajt és szenvedést jelentenek. Az eddigi tárgyalásokról azonban, amint már mondtam, azt következtetem, hogy a Tót Nemzeti Tanáccsal aligha fogunk könnyebben megegyezni, mint a románokkal.”

A csehszlovák kormány budapesti megbízottjával, Milan Hodzával az Astoria Szállóban folytatott tárgyalások egyszerre több síkon zajlottak. A békekonferencia előkészületeinek befolyásolása végett Párizsban maradó Edvard Beneš csehszlovák külügyminiszter november folyamán többször is megpróbálta elérni a belgrádi fegyverszünetnek a felső-magyarországi szlovák régióra vonatkozó, a magyar közigazgatást meghagyó rendelkezéseit. A kudarcot vallott első cseh katonai akciók nyomán szükségessé vált a csehszlovák–magyar demarkációs vonal megállapítása, miközben Beneš Párizsban arra törekedett, hogy a francia külügyminisztériumban elismertesse „Szlovákia történeti határait”.

A Hodzával folytatott tárgyalásokon a demarkációs vonalról történt úgynevezett Bartha–Hodža-féle megállapodással egy időben – amely jórészt a magyar–szlovák nyelvhatár vonalát követve jelölte ki a két ország katonai erejének mozgásterét – Jászi a minisztertanácsban lezajlott heves viták alapján tárgyalásokat kezdeményezett az úgynevezett „Tót Impérium” tervéről. Ennek lényege a következőképpen foglalható össze: teljes egészükben szlovák kormányzat alá kerültek volna a szinte kizárólag szlovák népességű megyék – Árva, Liptó, Trencsén, Turóc, Zólyom –, valamint a többi tíz felső-magyarországi megye szlovák többségű járásai, az említett öt megye járásaival együtt összesen hatvanhét járás. A megállapodástervezet szerint a városok közül Pozsony, Érsekújvár, Léva, Losonc, Rimaszombat, Dobsina, Gölnicbánya, Kassa, Ungvár is magyar közigazgatás alatt maradt volna, míg Bártfa, Kiszzeben, Eperjes, Késmárk, Igló, Rózsahely, Pöstyén, Szliács és a Tatra nagy része a szlovák közigazgatási terület része lett volna.¹⁶



STROBL MIKSA TERVE
 MAGYARORSZÁG KANTONIZÁLÁSÁRÓL,
 1918. DECEMBER

A nemzetiségi megegyezésekre építendő provizórium, gyászi felfogása szerint, hármassal próbált kielégíteni:

1. az egyetemleges érvényűnek tekintett wilsoni nemzeti önrendelkezési elv megvalósításához a kulturális és helyi igazgatási autonómiák felajánlása a kezdet kezdetén kétségtől forradalmian új tárgyalási alapot jelenthetett volna;

2. az ország belső nyugalomát és a közellátást biztosító nemzetiségi együttműködés szabályozásával remény volt az autonóm egységek kooperációjának gyakorlati megvalósítására;

3. az ország „helvetizálása” révén a nemzetiségi kantonrendszer létrehozására is történtek előkészületek. A provizórium megszilárdítása, ennek törvényes alapokra helyezésével, egyszerre jelenthette volna az önrendelkezés belső kibontakoztatását és a területi integritás elvének fenntartását a békekonferencia döntéséig.

Ennél többet az ország egyre nyomasztóbb diplomáciai elszigeteltségében, a fokozódó katonai fenyegetések közepette már december elején sem igen remélt senki. A népszavazás elvéhez kapcsolódó törekény remények is ehhez fűződtek: „A magyar népkormány előre elfogadja a békekonferencia illetékességét egy olyan határozat szempontjából, hogy a hazai területen élő szlovákok és románok, szerbek és rutének népszavazás útján maguk határozzák meg azt a jogukat, melyik államterülethez kívánnak csatlakozni.” Így fogalmazott az a „kis káté”, amely a minisztérium működésének alapelveit foglalta össze.¹⁷

Ha megvizsgáljuk e három alapcélkitűzést, szükséges hangsúlyoznunk: minden tárgyalási sikertelenség, súlyos kudarc ellenére a nemzetiségi minisztérium rendkívül rövid idő, gyakorlatilag egy hónap leforgása alatt kidolgozta azokat a javaslatokat, amelyek megvalósítását a világháború kitörését megelőző évtizedekben a magyarországi nemzetiségi kérdés forradalmian új megoldásaként ünnepelték – vagy éppen kárhóztatták – volna.

Az említett aradi tárgyalásokon Kovács Alajos által ismertetett erdélyi kantonrendszer mellett Jászi a magyar–román kondomínium tervét is felvetette. Éppen az a tény, hogy a tervezett erdélyi kantonokban húsz százalék alatt maradtak volna a magyar, ro-

mán, illetve száz kisebbségek, azt jelzi, hogy még az erdélyi nemzeti elhatárolódás intézményesítése sem volt eleve reménytelen vállalkozás.

Emellett a szlovákokkal való egyezkedések alkalmával a tárgyalási alapként szóba jövő „Tót Impérium” vázlatos tervezetével, a magyar–szlovák relációban akkor még viszonylag pontosan rekonstruálható nyelvhatár meghúzásával, egy másik modell – az egységes nemzetiségi autonóm terület – lehetőségét is felvillantotta. Ezt azután Ruszka Krajna és a német autonómia – utóbbi területi pontosítás nélkül ugyan –, valamint a minden tekintetben megkésve elfogadott szlovák néptörvény tovább konkretizálta.¹⁸

A keleti Svájc illetően elméleti kiépítése azt látszik igazolni, hogy a belső etnikai-területi elhatárolás hiánya – ami az osztrák fejlődéshez képest nálunk mindig is alapvető nemzetiségpolitikai negatívumnak bizonyult – megfelelő politikai döntésekkel pótolható, illetve megoldható lett volna. Bár a miniszteriális üggyiratok közt december 2-án „ad acta” került magyarországi kantontervezet már kétségtől anakronizmusnak bizonyult.¹⁹

Az ország s különösen a nemzetiségi régiók biztonságát és a közellátást célzó együttműködést a minisztérium egyszerre tekintette célnak és eszköznek, hiszen az erdélyi példák mellett a talán még nagyobb számú és horderejű szlovák, német, rutén vonatkozású esetek pozitív precedenseket jelentettek. Ezeket a hangos propagandától fölöttebb idegenkedő Jászi is igyekezett felhasználni, és a kormány nemzetiségpolitikájáról készült tájékoztató füzetek, illetve az akadémiai, egyetemi szózatok mellett egyedül az átmeneti együttműködés tényeiről beszámoló népszerűsítő kiadványokat támogatta teljes szívvel.

Ezzel összefüggésben nem lehet figyelmen kívül hagyni a nemzetiségi, később a külügyi tárca által összefogott béke-előkészítő munkálatokat, amelyek egy december 8-i körlevél tanúsága szerint már felvetették a magyar etnikai területre korlátozódó önvédelem gondolatát: „A magyar külügyminisztérium hivatása immár a tisztán magyar érdekek védelme. Ez a feladat annál súlyosabb, mert érdekeink védelménél az eddigi szempontokra kiterjedő anyagon felül még a körülöttünk keletkezett új államalakulatok igényeit is mérlegelés tárgyává kell tennünk...”²⁰

A nemzetiségi irányultságú statisztikai adatgyűjtés mellett a történeti, szociológiai érvrendszer kimunkálása is a Jászi-féle minisztériumban kezdődött el. Ugyancsak fontos szerepet játszott a béke-előkészítő munkálatokban a gazdasági és közlekedési egymásrautaltság dokumentálása, ami egyik-másik Jászi-nyilatkozatban, illetve minisztériumi állásfoglalásban a területi integritás alternatívájaként felmerült gazdasági integrációs elképzeléseknek is alappillére volt.²¹

Ezen a ponton azonban jelezni kell a minisztérium tevékenységének gyöngéit is. Itt nem a Jászihoz tucatjával érkezett, elvakult szellemiségű propagandatervezetek irattárba süllyesztésére gondolok, hanem arra, hogy a jórészt Jászi által ajánlott kormánybiztosok, magyar és nem magyar bizalmi emberek révén sem sikerült a minisztériumnak igazán kapcsolatba kerülnie a gyorsan változó tényszerű helyzettel, illetve a praktikus ügyekben, regionális kérdésekben kapcsolatfelvételt, megegyezésre hajló csoportokkal, személyekkel. Helyes volt viszont az, hogy Jászi, a december végi kétségbeesés rövid periódusát leszámítva, következetesen elhárította a jelentéktelen önjelöltek által szított parciális nemzetiségi és regionális mozgalmak támogatását.

Jól jelzi a franciák és a szomszédok katonai nyomása miatt felerősödött kapkodást az a több helyre elküldött magyarázat, miszerint „a külpolitikai vonatkozásban ránk nézve igen súlyossá vált helyzet azt követelte, hogy a közrend fenntartása érdekében addig, amíg a nemzet jogainak védelmét a népek konferenciáján kifejtheti, ideiglenes megállapodás létesíttessék azokkal a hazai területeken élő nemzetekkel, amelyek idegen katonai segítségre támaszkodva, a népkormánynak a rend helyreállítására tett intézkedéseit zavarják”.²²

Az effajta átértelmezett provizórium már eleve feladta az integritás átmeneti megőrzésének s vele együtt a politikai kezdeményezésnek a lehetőségét is. Jól érzékelteti ezt, hogy egy december 18-i Jászi-interjú a szlovákkérdést már nem magyar belpolitikai kér-

désként, hanem súlyos nemzetközi és katonai konfliktussal fenyegető diplomáciai problémaként értékelte.

A békekonferencia összeültéig és határozathozataláig érvényesíteni próbált Jászi-féle provizórium-politika olyan ideiglenes belső megoldást kínált minden magyarországi nemzet és nemzeti kisebbség számára, amely egyrészt az egyes nemzetiségi régiók korábban hiányzó elhatárolását, földrajzi-közigazgatási kijelölését elvégezve a megegyezéssel béke felé is jelentős lépést jelenthetett volna, másrészt valóban a békekonferenciára bízta volna az államhatárokról való döntést.

Prágában és Bukarestben azonban a biztosnak mondott és hitt, de a békekonferencián még esetleg kétségessé válható antantígérek előbbi érvényesítésére törekedtek, amit csak a kész tények politikájával: katonai megszállással tudtak elérni. A távlatos, alapelveiben a békekonferencia munkáját is befolyásolni kívánó Jászi-féle provizórium-stratégiának végső soron ez a fait accompli politika adta meg a kegyelemdőfést.

Szarka: *Duna-táji dilemmák*, 113–125. o.

Jegyzetek

1. MOL, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1918. november 1. A Károlyi-kormány működéséről, nemzetiségi politikai elképzeléseiről, Jászi miniszteri tevékenységéről lásd Schönwald Pál: *A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, 1969, Akadémiai, 44–64., 131–134., 152–153. o.; Szarka László: Jászi Oszkár, a miniszter. In *Jászi Oszkár hazatérése*. Szerkesztette Litván György. Budapest, 1996, Társadalomtudományi Társaság, 55–62. o.
2. „A katasztrófa felelősségét természetesen azok viselik, kik azt tudatosan előkészítették, valamint azon egyének és erők, akik Tiszát félretolva, magukra vették a nemzet és a monarchia kikalauzálását az útvesztőből, s akik a biztos part helyett beletévedtek az örvénybe, a forradalom kráterébe.” Szekfü: *Három nemzedék*, 373. o. Ilyen alapon egyébiránt Jászi tevékenységét legélesebben egykori minisztériumi munkatársa, Domokos László, illetve Szviezsényi Zoltán bírálta: Domokos László: *A magyar béke és a nemzetiségi kérdés*. Budapest, 1920, Helikon; Szviezsényi Zoltán: *Hogyan veszett el a Felvidék?* Budapest, 1921, Franklin.
3. Fukász György: *A magyarországi polgári radikalizmus történetéhez 1900–1918*. Budapest, 1960, Akadémiai, 178–204. o.; Kövágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Budapest, 1964, Akadémiai, 68–70. o.
4. Miniszteri kinevezésével egy időben, az október végi közép-európai államalakulások nyomán kialakult új helyzetben alaposan felülbíráta korábbi nemzetiségpolitikai elképzeléseit. Az átmeneti érvényű belső nemzetiségi megállapodások lehetőségében reménykedett ugyan, de 1918 novemberének első napjaiban belátta, hogy a végső szót a háború utáni közép-európai nemzetiségi béke megteremtésében kizárólag a békekonferencia mondhatja ki.
5. Jászi szerint ez a következőket jelentette: „Az átmeneti időben, amely az általános békekonferencia összeüléséig terjed, meg akarjuk teremteni mindazokat az intézményeket és biztosítékokat, amelyek a magyarországi nemzetiségek békés együttélését biztosíthatják anélkül, hogy a jövőendő határok tekintetében prejudikálnánk.”
6. Szarka: *Jászi Oszkár...*, 56–58. o.
7. MOL, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1918. december 18.; Schönwald: i. m. 60. o. A szociáldemokraták álláspontjának Jásziéval sok tekintetben megegyező vonásait így jellemzi Kende János: „Az MSZDP elsősorban gazdasági egységként kívánta fenntartani a régi Magyarországot, ezért megértéssel fogadta, sőt támogatta Jászi Oszkárnak, a kormány nemzetiségi miniszterének azokat a kísérleteit, amelyek területi autonómiák felajánlásával próbáltak megegyezést teremteni a nemzetiségekkel, a koalícióban helyet foglaló Károlyi-párti miniszterek java része viszont ezt az integritás megengedhetetlen sérelmének teleintette.” Kende János: *A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nemzetiségi politikája 1903–1919*. Budapest, 1973, Akadémiai, 102. o.
8. A december 8-i minisztertanácsi ülés jóváhagyta Berinkei Dénes igazságügy-miniszternek a Vix ezredes Felvidék kiűritését szorgalmazó jegyzékére készített válaszát. Ez szintén kizárólag a békekonferencia döntését ismerte el a határkérdések rendezésének egyedüli jogforrásaként: „A csehszlovák államnak a szövetségesek és a magyar állam által történt elismerése nem ad jogot annak feltételezésére, hogy a Magyarország név alatt ismert ezeréves államnak semmiképp nem kétséges határai mintegy automatikus módon máris megváltoztak és ezáltal megelőzése jött létre ama békekonferencia határozatának, amely egyedül lesz illetékes a határkérdések végleges megoldására...” MOL, K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1918. december 8.

9. Világ, 1918. november 3. 2. o.
10. „Intézzén a magyar kormány Magyarország és Erdély nemzeteihez azonnal egy manifesztumot ilyen értelemben, és rendelje hatalmunk alá az azon a területen található minden állami, politikai, közigazgatási, bírósági, iskolai, egyházi, pénzügyi, katonai és közlekedési intézményt, hatóságot és szervet. Ugyanakkor ezen területen minden más impérium megszüntetendő. Ezen esetben garantálhatjuk a közrendet, vagyon- és személybiztonságot. Ellenkező esetben kénytelenek lennénk proklamációban népünknek, az országnak és az egész világnak tudtára adni, hogy az önrendelkezési jog gyakorlása részünkre lehetetlenné tétetett, s így a hatóságokkal minden további együttműködést beszüntetünk.” MOL, K 40, 1918–IX–240. sz.
11. A minisztertanácsi ülést részletesen ismerteti Raffay: *Erdély 1918–1919-ben*, 66–69. o. A tárgyalásokon előterjesztett magyar megoldási tervezetek, felszólalások, illetve a jegyzőkönyv fennmaradt részeit lásd Szarka László: *Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez. Regio*, 1994/3. sz. 140–166. o. Jászi később egy provizórikus megoldás sikerének reményével, a magyar kormány részéről megvalósítani kívánt kantonális terv feltételezett kedvező fogadtatásával s a demokratikus magyar kormány svájci típusú nemzetiségpolitikai gondolkodásmódja demonstrálásának szándékával indokolta meg aradi útját. Lásd Jászi Oszkár: *Visszaemlékezés a Román Nemzeti Komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra. Napkelet* (Kolozsvár), 1921. december 1., 1346–1347. o. A tárgyalások menetét román források bevonásával elemzi Peter Hallinger: *Arad, November 1918. Oszkár Jászi und die Rumänen in Ungarn 1900–1918*. Wien–Köln–Weimar, 1993, Böhlau, 122–140. o.
12. Szarka: *Iratok...*, 148–149. o.
13. Uo. 153. o.
14. Uo. 154. o.
15. Az új javaslat 1. pontja szerint „A magyar kormány átruhazza a román nemzeti tanácsra mindazon járáások és városok kormányzatát, amelyeknek román többsége van. E területen a közigazgatást a román kormányzat gyakorolja.” A tervezet szerint a román kormányzat képviselője automatikusan helyet kapott volna a magyar népkormányban, mégpedig „a román kormányzati terület összes külügyi (!), gazdasági és pénzügyi, közéleti és közlekedési kérdéseinek intézése végett”. A 3. pont a jogalkotásban is biztosította volna a románság részvételét: „Új törvények csak a román kormányzat hozzájárulásával hozhatóak.” A 7. pont mindenesetre azt jelzi, hogy Jászi ekkorra már felismerte: a Román Nemzeti Tanács a Román Királyság hadseregének beavatkozására számított: „Az ideiglenes román kormányzat a román királyságbeli román katonaságot semmi szín alatt igénybe nem veheti.” A tervezet szerint a vitás kérdéseket a két nemzeti tanács két-két és a magyar kormány egy kiküldöttjéből álló öttagú bíróság döntötte volna el. A 10. pont a megállapodás átmeneti érvényét rögzíti: „A megállapodások a szerződő feleket csak az általános béketárgyalások befejezéséig kötelezik, és az e szerződés által teremtett tényleges helyzetekben sem befolyásolja a szerződő feleknek a béketárgyalásokon elfoglalandó álláspontját.” Uo. 163–164. o.
16. A magyar–szlovák tárgyalások anyagát lásd Fogarassy László: *Hodža Milán és a Károlyi-kormány. Palóc föld*, 1990/5. sz. 72–88. o.; *Slovenský rozchod s Maďarmi roku 1918. Dokumentárny výklad o jednaniach dr. Milana Hodža ako sl. plnomocníka s Károlyiho vládou v listopade a prosinci 1918 o ústup maďarských vojsk zo Slovenska*. Bratislava, 1929, Slovenské Denník, 27–71. o. A „Tót Impérium” tervét a budapesti *Nap* című napilap 1918. december 1-jei száma alapján közli Szarka László: A méltányos nemzeti elhatárolódás lehetősége 1918 végén. *Regio*, 1990/1. sz. 60–62. o. A „Tót Impérium” térképe megtalálható a Jászi-féle Nemzetiségi Minisztérium iratanyagában: MOL, K 40, 1918–II–353. sz. és a Szlovák Köztársaság pozsonyi Nemzeti Levéltárában: Národný archív Slovenskej republiky, pozostalost F. Houdka 49. dob.
17. Domokos László: *Kis káté a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogáról*. Budapest, 1919, Lantos, 12–13. o. A Jászi-féle minisztérium egyébiránt hathatósan támogatta azt a társadalmi kezdeményezést, amely Gragger Róbert körmöcbányai középiskolai tanár jóvoltából a felvidéki megyékben indult be, s amely magyar–szlovák–német nyelvű aláírási íveken gyűjtötte a támogató nyilatkozatokat Felső-Magyarországnak Magyarország határain belül való megtartása mellett. MOL, K 40, 1918–VII–350. sz.
18. A Nemzetiségi Minisztérium egyik legfontosabb tevékenysége területét jelentette az. úgynevezett nemzetiségi néptörvények előkészítése. Az életbe lépett rutén, a megvalósításának kezdetekor elakadt német és a minden szempontból megkésett szlovák néptörvények részletes alkotmányjogi elemzését lásd Schönwald: i. m. 64–92. o.
19. [A Nemzetiségi Minisztérium „Keleti Svájc”-tervezetét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás c. fejezetben.*] A minden valószínűség szerint Somló Bódog feljegyzésében fennmaradt szöveg helye: MOL, K 40, 1918–XI–365. sz. A helvetizált Magyarország egy vázlatos, de annál radikálisabb elképzelésének térképét közli Strobl Miksa az *Új Magyarország* című lap 1918. december 24-i számában.

20. Az alakulófélben levő önálló magyar külügyminisztériumnak ez a bizalmas körlevele a béke-előkészítés során megvizsgálandó kérdések közt javasolja annak tisztázását, „milyen hatással volna úgy a megmaradó, mint az elvált népek gazdasági életére, ha 1. Magyarország tótok lakta vidéke, 2. Magyarország románok lakta vidéke, 3. úgy a tót, mint a román lakta vidék nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is kiválik a magyar állam kötelékéből”. MOL, K 40, 1919–XX–100. sz.
21. Domokos: *Kis káté...*, 18–19. o.
22. MOL, K-40, 1918–VII–817. sz.

Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés – Részlet (2001)

IV. A békekonferencia területi bizottságainak határvitái és javaslatai

Az első világháború lezárására és az új nemzetközi rend alapjainak a megteremtésére hivatott békekonferencia ünnepélyes megnyitására 1919. január 18-án került sor Versailles-ban, ugyanott, ahol 48 évvel korábban a német birodalom megalapítását kihirdették. Ez a francia vendéglátók tudatos időzítése miatt történt így; a munkaértekezletek valójában már január 12-én megkezdődtek. Az üdvözlőbeszédet a francia köztársaság elnöke, Raymond Poincaré tartotta. A „győzelem teljes”, most már csak az van hátra – hangsúlyozta sokatmondóan –, hogy „e győzelem minden gyümölcsét learassuk Önökkel együtt”. Legfelsőbb szinten erről Georges Clemenceau-nak, Franciaország miniszterelnökének kellett gondoskodni, akit mint házigazdát a békekonferencia elnökévé választottak.

Párizs belső kerületeit erre az időre valósággal ellepték a győztes, illetve szövetséges államok diplomatái. A delegátusok és kísérőik száma több ezerre rúgott; az amerikai küldöttség munkatársainak a száma egyedül elérte az 1300-at, míg a brit delegációé 400 és 500 között mozgott. A konferencia legfőbb szerve az öt győztes nagyhatalom (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán) első delegátusaiból (elnök, illetve miniszterelnök) és külügyminisztereiből álló Tízek Tanácsa volt, amelyet Legfelsőbb Tanácsnak is neveztek. A későbbiekben, március 24-étől ez a szerv alkalmanként felbomlott két testületre: a Külügyminiszterek Tanácsára és a kormányfőkből álló, szűkebb értelemben vett Legfelsőbb Tanácsra. Gyakran előfordult az is, hogy az öt nagyhatalom delegációvezetői közül Japán – főleg európai ügyekben – érdektelenséget mutatott, s így csak Woodrow Wilson amerikai elnök, valamint David Lloyd George brit, Georges Clemenceau francia és Vittorio Orlando olasz miniszterelnök tanácskozott. Ezt a grémiumot Négyek Tanácsának, résztvevőit pedig a „Négy Nagynak” hívták.

A középszintű testületek közül az egyik legfontosabb a Területi Bizottság volt, amely határárterekkel foglalkozott. Ennek élén André Tardieu állt, aki a háborúig a francia külügyminisztériumhoz közel álló *Temps* külpolitikai rovatát vezette, majd 1914 után parlamenti képviselő, illetve kormánybiztos lett. Az 1920-as években többször vállalt miniszteri tárcát; pályája csúcspontjának ismételt kormányelnöksége és külügyministersége tekinthető 1929 és 1932 között. A Területi Bizottság másik francia tagját Jules Laroche-nak hívták, aki egyébként a francia külügyminisztérium Politikai Főosztályának európai ügyekkel foglalkozó aligazgatói posztját töltötte be. Az Egyesült Államokat az *Inquiry* két fiatal történész tagja képviselte: Charles Seymour, az osztrák–magyar ügyek szakértője, a Yale egyetem későbbi elnöke és Clive Day Balkán-referens. Nagy-Britannia delegátusa Sir Eyre Crowe, a háború alatt a *Foreign Office* helyettes közigazgatási államtitkára, 1920 után pedig közigazgatási államtitkára, valamint a románbarátságáról ismert, Seton-Watson köréhez tartozó Allen W. A. Leeper, a brit külügyminisztérium Közép-Európa Osztályának munkatársa volt. Olaszország érdekeire ebben a bizottságban ugyancsak két karrierdiplomata ügyelt: Giacomo de Martino, a külügyminisztérium főtitkára és Párizsban a Területi Bizottság alelnöke, valamint gróf Luigi Vanutelli-Rey követségi tanácsos.

Az egészen speciális kérdések megvitatására számos – összesen több mint félszáz – szak-, illetve albizottság alakult. Magyarországgal, pontosabban a magyar határokkal két albizottság foglalkozott: a csehszlovák és a román–jugoszláv területi bizottság. Ezek tagjai részben a Területi Bizottság tagjai, részben további szakértők voltak. A szakértők többségének a neve mára feledésbe merült. Néhányé azonban még ma is ismerősen cseng. Ilyen például a gyermekkorát apja, a brit főkonzul oldalán részben Budapesten töltő Harold G. Nicolson, aki utóbb emlékiratainak (*Peacemaking 1919*) a kiadásával hívta fel magára a figyelmet; Emmanuel de Martonne földrajztudós, aki a háború alatti francia béke-előkészítés munkájában Erdély-, illetve Balkán-szakértőként vett részt, valamint Jules Cambon francia diplomata, 1920 után a Nagykövetek Tanácsának elnöke. Seton-Watson nem tartozott a brit békedelegáció tagjai közé, ám Steeddel együtt Párizsban tartózkodott, s a háttérben továbbra is igen aktív tevékenységet fejtett ki. Nemcsak a brit delegátusokat és szakértőket orientálták, hanem a román, szerb és csehszlovák küldötteket is tanácsokkal látták el. „...ők ketten – írja róluk az egyik brit diplomácia-történész – úgy működtek, mint a nemhivatalos, de hatékony leszámítoló bank, amelyen keresztül bonyolódtak a lengyelek, csehek, szlovákok, rutének, románok és délszlávok ügyei”.¹

A döntéshozatal eljárási rendje általában úgy alakult, hogy az egyes ügyekkel először a Legfelsőbb Tanács foglalkozott. Meghallgatta a konferenciára meghívott felek véleményét, igényét, előterjesztését, majd felkérte a közép-, illetve alsósztintű szakbizottságokat, hogy tanulmányozzák a szóban forgó ügyet, és terjesszenek elő javaslatot. Mivel a vesztes államokat nem hívták meg, ők nem hallathatták hangjukat, legfeljebb kerülő utakon próbálkozhattak egy-egy delegátus megkörményezésével. A szakbizottságok javaslatai azután visszakerültek a Külügyminiszterek Tanácsa, illetve a Négy Nagy elé, akik általában jóváhagyták szakembereik előterjesztését. A döntések tehát – javaslatok formájában – legnagyobbbrészt a szakbizottságokban születtek meg, amelyekben jellemzően a nemzeti béke-előkészítő bizottságok szakértői vitatkoztak egymással.

Magyarország szomszédjainak a meghallgatása 1919. január 31-én kezdődött a Bánságra vonatkozó szerb és román igények ismertetésével. A román miniszterelnök, Ion Brătianu február 1-jén minden román követelést a Tizek Tanácsa elé terjesztett, s február 5-én ugyanezt tette Karel Kramář cseh miniszterelnök és külügyminisztere, Edvard Beneš is.²

A délszláv, román és csehszlovák követelésekre a mértéktelenség, a követeléseket alátámasztó argumentációra pedig a következetlenség és a szemforgató álszentség volt jellemző. Ez részben abban mutatkozott meg, hogy az 1910-es magyar statisztika adatait gyakran torzítva vagy egyenesen meghamisítva prezentálták, részben pedig abban, hogy lépten-nyomon megkérdőjelezték hitelességét. Brătianu például azt állította, hogy Erdélyben és a csatlakozó vármegyékben – a Bánság nélkül – a magyar statisztikák szerint mindösszesen 1 millió (23%), a valóságban azonban legfeljebb 687 ezer (15%) magyar él. Ezzel szemben tudjuk, hogy a Románia által végül megkapott területeken a magyarok száma az 1920-as román népszámlálás szerint is elérte az 1,3 milliót (25%). Ha pedig ehhez hozzáadjuk az 1919–1920-ban elmenekült 200–250 ezer erdélyi magyart, akkor majdnem megkapjuk az 1910-es magyar statisztikában kimutatott 1,6 millió magyart (31%), amennyivel a háború alatti szakértői anyagában egyébként a francia de Martonne is számolt. A különbség legnagyobbbrészt abból adódott, hogy a közel félmillió székelységet Brătianu külön etnikai csoportként, nem pedig a magyarság részeként kezelte. A román követelések „tisztán etnikai jogalapjának” a megőrzése érdekében – jelentette be Brătianu szemforgató módon – Románia hajlandó lemondani Debrecenről, noha még e város körül is található néhány román falu. Mindezek alapján a román határigény – az 1916-os szerződés szerinti nyomvonalat követve – a Tisza és a Szamos találkozásától, tehát Vásárosnaménytől húzódott délnyugati irányba úgy, hogy Debrecenről 6 kilométerre keletre haladt, majd innen a Sebes-Körös és a Fehér-Körös találkozásának az irányába kanyargott tovább úgy, hogy Gyoma Magyarországhoz, Vésztő,

Békéscsaba és Orosháza azonban Romániához tartozott volna. A román kérés szerinti határ Algyőtől a Tisza folyását követte egészen Titelig, vagyis a Tisza és a Duna találkozásáig.

Beneš ugyancsak hamis adatokra építette érvelését. Azt állította, hogy a Magyarországtól igényelt területen a magyarok száma mindössze 650 ezer (21%), miközben az 1910-es magyar statisztika 881 ezer magyart (30%) mutatott ki. Még kevésbé felelt meg a valóságnak azon állítása, hogy Magyarországon fog maradni 450 ezer szlovák. A valóságban legfeljebb 140-150 ezerre (1,2%) volt tehető a trianoni Magyarországon élő szlovákok száma. A Pozsony–Vác–Miskolc–Ung vonaltól északra fekvő szlovák, szlovák-magyar és magyar (Csallóköz) területek mellett Beneš bejelentette igényét egy Csehszlovákia és Jugoszlávia közötti „keskeny zónára”, vagyis az úgynevezett szláv korridorra is. Közölte továbbá, hogy a rutének nem kívánnak magyar fennhatóság alatt maradni, hanem önálló államként vagy autonóm területként Csehszlovákiával kívánnak szoros föderációt alkotni. Bár Csehszlovákia ezzel „terhet vállalna magára”, Beneš késznek mutatkozott ezen áldozat meghozatalára.

A délszlávok – Vesnić, Pašić és Trumbić – Magyarországgal szembeni határigénye Aradtól a Maros vonalát követte a Tiszáig. Innen, vagyis Szegedtől Horgos faluig folytatódott, ahol nyugatnak fordulva Mélykút és Bácsalmás között haladt, és Baja alatt, Bátmonostornál érte el a Duna keleti ágát. Innen továbbra is délnyugati irányba haladva Bárnál találkozott a Duna nyugati ágával, majd Mohács fölött kanyarogva Szederkénynél nyugatra fordult. Szederkénytől kicsit délnek lejtve jutott el Dióviszlóig úgy, hogy Villány, Siklós és Harkány a délszláv államhoz került. Innen Darány és Babócsa falvaktól kicsit északra haladt, majd Murakeresztúr fölött érte el a Murát. Ezután a Mura folyását követte a Lendva torkolatáig, ahol északra fordult, és Szentgotthárdtól keletre érte el a Rábát. A délszláv politikusok különösképpen Nyugat-Bánát megszerzése érdekében érveltek, miután a románok – az 1916-os szerződés kikötéseire ragaszkodva – ezt a területet is meg akarták kapni. Ezt az igényüket etnikai érvekkel éppen annyira tudták alátámasztani, mint a románok a magukét: a terület két nyugati megyéjében a szerbekből 272 ezren, a románok közül pedig 266 ezren laktak. A magyarok száma ennél kicsit kevesebb (251 ezer), a németeké viszont több (328 ezer) volt. Abszolút többséggel tehát egyik náció sem rendelkezett. Ezért nagy nyomatókkal hangsúlyozták a stratégiai szempontot, vagyis azt, hogy a román igények kielégítése esetén a Duna túloldalaról román ágyúk meredhetnének Belgrádra.

A román, csehszlovák és délszláv politikusok igényeiről vita bontakozott ki a Legfelsőbb Tanácsban, sőt már előterjesztéseikbe is bele-belekerdezték a jelen lévő kormányfők és külügyminiszterek. E viták legaktívabb résztvevője a brit miniszterelnök volt. Lloyd George – többnyire passzív kollégáihoz képest különösen feltűnő – érdeklődésére világos magyarázatot nem tudunk adni. Feltehető, hogy a Károlyi-kormány, a Székely Nemzeti Tanács vagy más szervezetek által Londonba küldött magyar propagandaanyagok egyike-másika juthatott el hozzá, esetleg közvetítőn keresztül. Lehetséges, hogy ez a közvetítő – vagy a közvetítők egyike – az a Leopold Amery volt, akinek származásáról és 1918. októberi magyarbarát határjavaslatairól korábban már szóltunk. Bár előterjesztését a külügyminisztérium szlávbarát szakértői ízzé-porrá zúzták, s javaslatai közül egyet sem fogadtak meg, egyáltalán nem kizárt, hogy a miniszterelnök olvasta az anyagot, s néhány érvét esetleg el is fogadta. Az is lehetséges azonban, hogy a magyarbarátnak tűnő megjegyzések egyszerűen azokból az alapelvekből következtek, melyeket a békekötéssel kapcsolatban Lloyd George vallott, s melyek lényege a lehető legnagyobb igazságosságra való törekvés volt. „Egyetlen olyan rendezés sem tartós, amely ellentétben áll az örök igazság elveivel. [...] Nem szabad megengednünk a bosszú semmiféle formáját sem, a kapzsiság semmiféle szellemét és a mohó vágyat az igazságosság alapvető elvének az áthágására” – tájékoztatta liberális párthíveit a brit állásponttól néhány nappal a békedelegáció Párizsba indulása előtt.³

Brătianu előadását többször megszakítva Lloyd George kétségét fejezte ki az Erdély és Románia egyesülését kimondó népgyűlések reprezentativitását illetően, majd utalt

rá, hogy Erdély nagy részét román csapatok tartják megszállva és arra is, hogy a kisebbségi jogokat majd biztosítani kell. Brătianu távozása után javasolta, hogy a szakértők alaposan vizsgálják meg a román követelések jogosságát. Felvetésével azonban kisebb vihart kavart. Az 1916-os bukaresti szerződés érvényességét megkérdőjelező indítványa ugyanis precedenst teremthetett, ki lehetett esetleg terjeszteni más szerződésekre is, például arra, amit 1915-ben Olaszország kötött az antanthatalmakkal. Orlando olasz miniszterelnök ezért az 1916-os szerződésben foglaltak betartását támogatta. Franciaország általában véve nemcsak elfogadta Romániát mint szövetségest, hanem mint „legbiztosabb” balkáni „támaszra” tekintett rá. Clemenceau most mégis arra figyelmeztetett, hogy mivel Románia 1918-ban különbékét kötött, az 1916-os szerződés „valamennyi cikkelyének a megújítása” nem lenne szerencsés. A kompromisszum, amit végül valamennyien elfogadtak, Lloyd George szakértői vizsgálatra vonatkozó javaslata lett. Ám Orlando még ezt is csak azzal a kikötéssel támogatta, hogy a Romániával szembeni eljárás nem jelenthet precedenst.

Beneš hallgatva elsősorban a csallóközi lakosság etnikai összetételét és a szlovákiai folyók hajózhatóságát hozta szóba a brit miniszterelnök. Tudta, hogy a Csallóközben magyarok laknak, s kérdéseivel arra kényszerítette Beneš, hogy ezt ő is elismerje. Majd azt firtatta, hogy megfelelne-e az Csehszlovákiának, ha szabad vasúti kijárást kapna a Duna meghatározott pontjaihoz. A cseh külügyminiszter erre határozott nemmel válaszolt. Kifejtette, hogy a mezőgazdasági jellegű Duna völgye és az ipari jellegű Felvidék elválaszthatatlanul összetartoznak. Ha szétválasztanák őket, komoly gazdasági zavarok keletkeznének. A tanács döntése ez esetben is szakértők bevonása, azaz az ügy szakbizottság elé utalása lett.

A román–jugoszláv ügyek albizottsága február 8-án kezdett ülésezni, s február 11-én tárgyalták először a román–magyar határ ügyét. A tagok mindegyike egyetértett abban, hogy a román követeléseket nem lehet maradéktalanul kielégíteni. Az amerikai, a brit és a francia delegátusok mindazonáltal különböző határvonalat javasoltak. A francia javaslat húzódott legnyugatabbra, az amerikai pedig legkeletebbre. Tardieu és Laroche a vitatott bukaresti szerződésből, illetve Románia stratégiai érdekeiből indultak ki, s ha a Tiszántúl keleti szegélyének egészére vonatkozó román követelést nem is fogadták el, az úgynevezett partiumi magyar sávot feltétlenül a románoknak kívánták adni. Az amerikaiak, elsősorban Seymour viszont nagyobb fontosságot tulajdonítottak az etnikai elvnek és a kölcsönösen fontos gazdasági szempontoknak. A britek elképzelése a kettő között állt. Az olaszok – bár sokat beszéltek – nem tették egyértelművé álláspontjukat. Egy etnikai térkép bemutatásával azonban sejtetni engedték, hogy elképzelésük a francia–brit javaslatokhoz áll közelebb. A különböző javaslatok háttérében elsősorban közlekedési megfontolások álltak. Románia nemcsak a Szatmárnémeti–Nagyvárad–Nagyvárad–Arad vasútvonalat akarta megszerezni magának, hanem a békéscsabai vasúti csomópontot is a Szeged és Békéscsaba közötti szárnyvonallal, valamint a Nagyvárad–Mátészalka–Vásárosnamény–Csap vasútvonalat, illetve ennek szárnyvonalait is. Ez utóbbiakat a bizottságban lényegében senki sem támogatta. A Szatmárnémeti–Nagyvárad–Nagyvárad–Arad vonal megszerzését azonban az amerikaiak kivételével mindhárom másik ország képviselői helyeselték. Az amerikaiak így végül egyedül maradtak azzal a véleményükkel, hogy a románok építsenek maguknak új vasútvonalat.

Február 13-án, 17-én és 19-én folytatódott az erdélyi vita, de megegyezés ekkor sem jött létre. Charles Seymour amerikai delegátus ekkorra már hozzájárult Nagyszalonta és Nagyvárad Romániának adásához, ám Nagyváradot és környékét továbbra is Magyarországnál akarta hagyni. Ebben – őszinte meglepetésére – hirtelen nem várt támogatókra is talált. Mint családjának küldött levelében utalt rá, február 24-én megjelent a szállásán Vanutelly-Rey gróf, aki közölte vele, hogy „kormánya úgy döntött, hogy nekünk teljesen igazunk van, és hogy a továbbiakban bennünket fognak támogatni”.⁴ Az olasz álláspont megváltozása, illetve egyértelműbbé válása mögött, amely a későbbiekben még többször megismétlődött, az az ellentmondás állt, hogy Jugoszláviával szem-

ben Rómának Budapest és Bukarest támogatására egyaránt szüksége volt, s a gyakorlatban ez többször megoldhatatlan volt.

A február közepi viták egyik fontos eleme volt az etnikai szempont érvényességének relativizálása. Sir Eyre Crowe vetette fel, hogy az ellenséges és a szövetséges államok közötti etnikai vitákat mindig a szövetséges állam javára kell eldönteni. Magyarország és Románia esetében tehát Románia javára. „A nagyhatalmak számára a kérdés egészen másként vetődik fel aszerint, hogy az etnográfiai nehézségek Románia és ellenségük, Magyarország, avagy két szövetségesük, Románia és Szerbia között támadnak. Az első esetben, amennyiben nincs mód arra, hogy a két félnek igazságot szolgáltatassanak, természetes módon szövetségesüket, Romániát és nem ellenségüket, Magyarországot kell előnyben részesíteniük” – mondotta. Ugyanez jellemezte a francia megközelítést is. Laroche fejtette ki buzgón helyeselve, hogy „...ha egy teljesen igazságos megoldás lehetetlenségbe ütközik, és közbülső megoldáshoz kell folyamodniuk, a nagyhatalmaknak Erdélyben megvan a lehetőségük, hogy a mérleget szövetségesük, Románia javára bilentsék, vagyis ellenségük, Magyarország kárára; de a Bánságban, ahol két szövetségesük áll szemben egymással, ezt nem tehetik meg”.⁵

Bár az amerikaiak továbbra is főntartásaikat hangoztatták, a március 2-ai ülésen végül elfogadták a partiumi vasútvonal egészének Romániához kerülését a vasúti csomópontként is szolgáló városok nagyszámú magyar lakossága ellenére. Hangoztatva, hogy egy stratégiai fontos vasútvonalnak még akkor is ugyanazon államhoz kell tartoznia, ha ez a vonal idegen lakosság által lakott vidéket szel át, a javaslatot Olaszország is támogatta. A románok így végül minden fontos vasútvonalat megkaptak a hegyek lábánál. Nem kapták meg viszont a békéscsabai csomópontot s a Nagyvárad–Mátészalka–Csappal összekötő vasútvonalat sem, amelyre eredetileg ugyancsak igényt formáltak, s amely igényüket ezen az ülésen a brit delegátusok is támogatták. Az ekkori brit javaslat szerint, amelyet Leeper terjesztett elő, a román és a csehszlovák határ Vásárosnaménynál találkozott volna. Mivel az ily módon Magyarországtól elkerülő háromszögben szinte kizárólag csak magyarok éltek, Seymour eredményesen torpedózta meg a stratégiai és közlekedési szempontokat érvényesíteni próbáló brit felvetést.

Az erdélyi kérdés vitatásával párhuzamosan a jugoszláv–román albizottság a déli magyar határok, illetve a bánsági román–jugoszláv határ ügyét is folyamatosan tárgyalta. A március 2-ai ülésen az amerikai és a brit delegáció a Bácska középső és északi részét Szabadkával és Zomborral a Ferenc-csatornáig, valamint a Drávaközt egyaránt Magyarországnál kívánta hagyni. Olaszország nevében ezt de Martino is támogatta. A francia küldöttség viszont lényegében a szerb igényeket tette magáévá. Ennek megfelelően a Bácskában a Szeged–Bácsalmás–Baja vonalat szorgalmazták részben az ottani vasútvonal, részben pedig a vegyes lakosság miatt. Ettől nyugatra Kisköszegtől Pélmónostoron át Valpovóig húzódott a javaslatuk. Vagyis a Drávaközt is a délszláv államnak kívánták juttatni.

A következő napokban a színpad mögött folytatódott az álláspontok összehangolása. A március 13-ai ülésen az elért eredményről Tardieu így tájékoztatta a bizottsági tagokat: „Egy Le Rond tábornok (Franciaország), Gróf Vanutelli-Rey (Olaszország) és az Elnök közötti megbeszélést követően a bizottság bácskai határként a március 2-án Le Rond tábornok által javasolt vonalat fogadja el, amely a nyugati részen Bácsmadaras határáról egy Bezdántól északra fekvő pontig a Kígyós vonalát követi. A bizottság hasonlóképpen arra nézve is döntést hoz, hogy a Duna és a Dráva találkozásától a határ ez utóbbi folyót követi a Mura torkolatáig.”⁶ Vagyis a Dunától keletre – kisebb módosítással Magyarország javára – a francia javaslatot fogadták el, a Dunától nyugatra pedig az olaszok által is támogatott amerikai–brit előterjesztést. Bezdántól délre pedig határként a Duna vonalát fogadták el a delegátusok – a Dráva torkolatáig. E – később még módosuló – változat szerint tehát a Drávaköz Magyarországnál maradt. A bizottság ezzel kapcsolatban helyesen állapította meg, hogy a délszlávok itt egyrészt szétszórtnak laknak, másrészt a lakosságnak csak kisebbségét teszik ki.

A jugoszláv–magyar határ kijelölése ügyében végzett munkájára az albizottság március 18-án tett pontot. Az addigi döntéseket kiegészítve kimondták, hogy a Dráva és a Mura találkozásától a határvonal a Mura folyását követi, miáltal a csaknem kizárólag délszlávok lakta Muraköz Jugoszláviához fog kerülni. A Mura és a Rába közötti, Szentgotthárdtól délre elterülő úgynevezett Vendvidék azonban Magyarországnál fog maradni.

A csehszlovák albizottság február 27-én ült össze első ízben. Beneš igényével szemben eleinte nemcsak az amerikaiak, hanem a britek és az olaszok is azt akarták, hogy a Csallóköz maradjon Magyarországnál. Az első ülésen egyedül Le Rond francia tábornok szögezte le, hogy ők a Csallóköz is Csehszlovákiának szánják. Bár azt ő is elismerte, hogy ez a térség „etnikai szempontból inkább magyar, mint cseh”, a szlovák területekhez fűződő gazdasági kapcsolatokat fontosabbnak tartotta a néprajzi jellegnél. „...helyi zavargásoktól lehet tartani, hacsak nem csatolják a lakosságot Cseh-Szlovákiához” – szögezte le tudatlanul, vagy nagyon is tudatosan, a félrevezetés szándékával.⁷ A valóságban arról volt szó, amit a béke-előkészítő anyagokban Pichon minden kertelés nélkül megfogalmazott: Franciaországnak az áll érdekében, ha minden cseh követelést támogat.

Komáromtól keletre még inkább eltértek a vélemények. A legészakabbra fekvő határvonalat az olaszok javasoltak, az amerikaiak és a britek viszont lényegében csak Rimaszombat térségében tértek el a trianoni határtól. A franciák nem rukkoltak elő konkrét javaslattal. Megállapodásra – így ezekben a kérdésekben – február 27-én nem jutottak.

A március 3-ai ülésen mind a négy nemzet képviselői elfogadták, hogy a Vágtól az Ipolyig a Duna legyen a határ. A Csallóköz hovatartozásában azonban továbbra sem tudtak közös nevezőre jutni. Az Ipolytól keletre is ütköztek az elképzelések. Az olaszok által javasolt határvonal a mai határnak megfelelően az Ipoly vonalát követte, s attól csak Losoncától délre tért el északkeletre. Az amerikai, az angol és a francia küldöttség viszont Csehszlovákiának akarta juttatni a Börzsönyt is. Egybehangzó javaslatuk szerint a határ az Ipoly és a Duna találkozásától nem északra, hanem északkeletre kanyarodott volna úgy, hogy még Romhány is Csehszlovákiához került volna, s csak Salgótarján fölött találkozott volna az olaszok által javasolt nyomvonallal. Mivel ez mind az amerikai, mind a brit béke-előkészítő bizottság eredeti javaslatától eltért, valószínű, hogy ez esetben is a franciáknak tett engedményről volt szó.

Még keletebbre Sátoraljaújhely hovatartozása adott okot vitára. Az itteni vasúti csomópont érintése nélkül Csapra, azaz Kárpátaljára Csehszlovákiából vasúton nem lehetett eljutni. Ezért a britek Csehszlovákiának akarták juttatni, amit viszont a többiek – elsősorban az amerikaiak – opponáltak. Az amerikai becslések szerint körülbelül félmillió dolláros beruházással egy év alatt megépíthető lenne egy elkerülő vasútvonal, ami úgy Sátoraljaújhelyt, mint az ettől keletre fekvő síkság magyar lakosságát Magyarországnál hagyná.

A vita március 4-én, 5-én és 7-én is folytatódott, s ahogy eddig, végül legtöbb kérdésben most is Magyarország számára hátrányos döntés született. A bizottság elfogadta, hogy a Csallóköz – magyar lakossága ellenére – mégis inkább Csehszlovákiához tartozzon. A bizottsági jegyzőkönyvek szerint ennek döntő oka abban keresendő, hogy egy szövetséges és egy ellenséges államról lévén szó, ismét a szövetséges szempontjait (közlekedés, gazdaság) részesítették előnyben. Ezt különösen a franciák hangsúlyozták. Jules Cambon szerint a déli magyar sáv elszakításával Csehszlovákia nagyon keskeny és sérülékeny lenne. Ugyanezzel érvelt Laroche is, hozzátéve, hogy egy esetleges népszavazás ebben az övezetben éppen ezért megengedhetetlen. Beneš, akit külön ebben az ügyben március 4-én még egyszer meghallgattak, emellett – megtévesztő módon – azt is felhozta, hogy a lakosság valójában csak felerészben magyar, felerészben német és szlovák.

Sátoraljaújhely ügyében azt a dodonai megoldást választották, hogy a várost Magyarországánál hagyták, vasútállomását és közvetlen környékét viszont Csehszlovákiának

adták. A Szlovákia és Magyarország közötti határvonal Sátoraljaújhelyen azóta is a vasúti sorompóval azonos.

Az amerikai delegáció nagyon nehezen, hosszú viták után adta be a derekát. Különösen a Csallóköz Csehszlovákiához csatolását tartották igazságtalannak. Seymour és a többiek ezt végül csak annak árán fogadták el, hogy az Ipolytság térségében visszatértek eredeti javaslatukhoz. Vagyis az Ipoly folyását követő határvonalat támogatták az olaszokkal együtt. A március 7-ei ülésen így azután nyugaton a „Nagy-Duna sodorvonala”, ettől keletre az „Ipoly sodorvonala”, innen pedig egy Losonctól és Rimaszombattól délre húzódó és Sátoraljaújhelyt kettévágó határvonal vált a konszenzusos bizottsági állásponttá.

A szlovák-magyar határ kijelölése két speciális problémát is felvetett: Kárpátalját és a nyugat-magyarországi korridorét. A kárpátaljai ruszin lakosság orientációja — mint utaltunk rá — bizonytalan volt, s a területre — részben vagy egészben — mindegyik szomszédos állam jogot formált. A háború alatt emellett egy független Galícia lehetősége is felmerült, amely egyik tartománya — az amerikai elképzelések szerint — Kárpátalja lehetett volna. A hadi események alakulása, amelyek nemcsak Nyugat-, hanem Kelet-Galícia Lengyelországhoz csatolásával jártak, ezt a lehetőséget már 1919 elejére kiiktatták a reális lehetőségek közül. Ezek után került előtérbe a Csehszlovákián belüli autonóm Kárpátalja lehetősége, amit február 5-ei beszédében Beneš is ajánlott. Az, hogy a csehszlovák hadsereg 1919. január végétől ellenőrzése alatt tartotta az Uzsok–Ungvár–Csap–Bátyú–Munkács–Verecke vonalig terjedő nyugati és középső részeket, külön nyomatókat adott e lehetőségnek.

Beneš Kárpátaljára vonatkozó „ajánlatát”, pontosabban kérését az amerikai, a brit és a francia delegáció egyaránt kézenfekvőnek tartotta, és ezért támogatta. Az olaszok azonban — a történelemre és a hagyományos gazdasági kapcsolatokra hivatkozva — inkább Magyarországnál kívánták hagyni. Majd érzékelve a többiek heves ellenállását, azt javasolták, hogy a térség keleti fele a Rahó és Körösmező közötti vasútvonallal együtt kerüljön Romániához, s ily módon teremtsék biztonságos kapcsolat Lengyelország és Románia között. A bizottság amerikai, brit és francia tagjai azonban ezt sem fogadták el. A csehszlovák bizottság március 12-ei írásos előterjesztése így minden tekintetben Csehszlovákiának kedvezett: „A bizottságban az a vélemény alakult ki, hogy ezek a [Kárpátoktól délre lakó — R. I.] ruthének jelenleg sem nem elég népesek, sem nem elég fejlettek politikai szempontból ahhoz, hogy egy független államot hozzanak létre. A Bizottság úgy találta, hogy a ruthének saját érdekei követelik a cseh-szlovákokkal való uniót — valamilyen önkormányzati formában. E megoldás mellett szól továbbá az is, hogy a ruthének és a szlovákok csaknem ugyanazt a nyelvet beszélik és hasonló gazdasági és társadalmi feltételek között élnek. Ez a megoldás, amelyre a ruthén lakosság néhány képviselője régebb óta számít, a legjobb lehetőséget fogja adni a népességnek a gazdasági és a politikai fejlődéshez.”⁸ Az anyag tartalmazta a terület pontos körülhatárolását is, amely megfelelt annak, amely később a békeszerződésbe is bekerült. Magyar vonatkozásban a nyomvonal — mint ma is — Tiszaújlaknál indult, és egy rövid szakaszon a Tisza folyását követte, majd Badalónál északnyugati irányba fordult, és Beregdaróc érintésével Csapig haladt. Itt nyugatra kanyarodott, és Sátoraljaújhely irányába tartott.

Másként végződött a nyugat-magyarországi korridor ügye. A csehszlovákok — Beneš és Kramář éppúgy, mint Masaryk — ezt a háború eleje óta követelték, s Beneš — mint már utaltunk rá — február 5-ei meghallgatásakor is a megszerzendő területek között említette. A háború alatti tervekhez képest mindössze annyi változás történt, hogy az akkor még 150-200 kilométer széles folyosó, amelynek keleti határa Győrig ért, és a Balaton északnyugati partvidékét is magában foglalta, mintegy 100 km szélességűre szűkült, s keleti határa Mosonmagyaróvártól húzódott Nagykanizsáig. Ezt a bevallottan nem etnikai, hanem történeti (a magyar honfoglalás előtti szláv településterület) és stratégiai (németek és magyarok szétválasztása) érvekkel alátámasztott követelést egyik nagyhatalom képviselői sem támogatták. Március 8-án így különösebb vita nélkül,



A NYUGAT-MAGYARORSZÁGI SZLÁV KORRIDOR TERVE. BENEŠ ELŐTERJESZTÉSE A TIZEK TANÁCSÁBAN, 1919. FEBRUÁR 5.

egyhangúlag elvetették a Csehszlovákia és a délszláv állam közötti területi összeköttetés ötletét. Március közepére tehát szakbizottsági szinten a csehszlovák állam határai is elfogadottnak voltak tekinthetők.

A területi bizottságokban képviselt álláspontok alapján megállapíthatjuk, hogy a környező államok mértéktelen, az etnikai határokat számos esetben meghaladó követeléseit minden fenntartás nélkül egyik nagyhatalom sem támogatta. Az elutasítás fokozatait illetően azonban jól kirajzolódtak a különbségek. A többségében magyarok lakta területekbe vágó határkövetelésekkel szemben legtöbb megértést a franciák mutattak. Ez azzal az 1917 végére körvonalazódott francia külpolitikai koncepcióval volt magyarázható, amelynek a lényege a köztes-európai kisállamok franciabarát szövetségi rendszerének (*barrière de l'Est*) létrehozása volt. E szövetségi rendszer pillérállamainak Lengyelországot, Csehszlovákiát, Jugoszláviát és Romániát képzelte el a francia külpolitika. Ebből következett, hogy vita esetén a francia delegátusok szinte minden esetben a magyarellenés álláspont mögé sorakoztak fel.

A másik pólust az amerikai küldöttek képviselték. Ők – mint maguk a franciák alapították meg róluk – többnyire elnökhöz hasonlóan az „etnikai kérdésekben nagyon felkészült” és „politikailag is becsületes professzorok” voltak, akik „a magyarokkal szemben általában véve ugyan minden kirívó igazságtalanságot el akartak kerülni, ám mindenekelőtt arra törekedtek, hogy védjék a magyarok által oly hosszú ideig elnyomott nemzetiségeket, és biztosítsák számukra az életlehetőséget olyan határokkal, amelyek nemcsak etnikai megfontolásokon alapulnak, hanem gazdasági szükségszerűségeken is”.⁹ Az Egyesült Államok annál is inkább megengedhette magának a pártatlan és elvszerű döntőbíró szerepkörét, mert közvetlen érdekekkel a földnek ebben a szegletében nem rendelkezett. Az etnikai megfontolásokra épülő elvszerűség és az egyéb

szempontok megkívánta pragmatizmus mindazonáltal korántsem bizonyultak olyan magától értetődően összeegyeztethetőnek, mint azt a fenti idézet alapján gondolhatnánk. Az amerikai delegáció néhány tagja – köztük Charles Seymour – az elnökhöz intézett levelükben ezt már áprilisban szóvá tették. Az amerikaiak elégedetlensége az elvszerűtlen döntések miatt később tovább nőtt, s ez vezetett oda, hogy 1919 decemberében végül az egész delegáció összecsomagolt és hazautazott. Az Egyesült Államok a továbbiakban csak megfigyelőkkel képviseltette magát a vitákon, mint résztvevő többé nem kapcsolódott be a tanácskozásokba. A végső döntések így nélküle születtek meg.

Az angol vonalvezetést sajátos kettősség jellemezte. Lloyd George magyarok iránti rokonszenvét a külügyminisztérium diplomatái és szakértői közül senki sem osztotta. Harold Nicolson, a csehszlovák bizottság tagja utóbb minden szépítés nélkül bevallotta a brit stratégiai szempontokat alátámasztó elfogultságait. Emlékirataiban így írt ezekről: „»Ausztria«, »Magyarország«, »Bulgária« vagy »Törökország« nem álltak gondolkodásunk előterében. Csak ha az új Szerbiára, az új Görögországra, az új Csehországra, az új Lengyelországra gondoltunk, kezdett el szívünk himnuszokat zengeni az egek kapujában. Ez az egyoldalú érzelmi megközelítés nagyon fontos. Azt hiszem, ez egy nagyon általános szempont volt. Olyasmi ez, ami nem mindig lesz nyilvánvaló a dokumentumokból. Olyasmi ez, ami feltételezi a Dr. Ronald Burrows és Dr. Seton Watson támogatásával kiadott *New Europe* kitartó és buzgó tanulmányozását, amelynek az eszméivel teljesen feltöltődtem. Részrehajlás volt ez és előítélet. De ezeket nem egykori ellenségeink megbüntetése és leigázásukra irányuló bosszúszomjas vágy vezérelte, hanem a lázas törekvés arra, hogy az általunk létrehozott új nemzeteket, melyeket – anyai ösztönnel – szenvedéseink és győzelmünk igazolásának tekintettünk, megerősítsük. A párizsi konferenciát sohasem lehet igazán megérteni, ha nem hangsúlyozzuk ezt az érzelmi impulzust minden egyes fázisánál.” Ami pedig közelebbről Magyarországot illeti, így vallott az 1920-ban 33 éves brit diplomata: „Magyarországot illetően érzelmeim kevésbé voltak megosztottak. Megvallom, hogy erre a turáni törzsre heves utálattal tekintettem, és még tekintek ma is. Unokatestvéreikhez, a törökökhöz hasonlóan sokat romboltak, viszont semmit sem teremtettek. [...] A magyarok századokon át elnyomták nemzetiségi alattvalóikat. A felszabadulás és a büntetés órája elérkezett.”¹⁰ Ha különböző mértékben is, a brit békelegáció legtöbb tagját ez az attitűd jellemezte. Egyéb tényezők mellett ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy vita esetén a britek többnyire nagyobb ellenállás nélkül feladták a saját maguk által javasolt – az adott elvi kereteken belül viszonylag még méltányos – határvonalat, és elfogadták a francia álláspontot, illetve a nem magyar követeléseket.

Az olaszok látszólag következtelen – olykor magyarbarát, olykor magyarelles – politikát folytatták. A látszólagos következtelenség mögött azonban egy kökeményen érvényesíteni próbált alapelv húzódott meg: a *sacro egoismo*, vagyis a szent önzés doktrínája. Olaszország egyik legfontosabb háborús célja az Adriai-tenger északi partvidékének megszerzése, illetve befolyási övezetté formálása volt. Ennek elsősorban az új délszláv állam állt útjában. Minél nagyobb és erősebb lesz Jugoszlávia, annál inkább kerülnek veszélybe az olasz érdekek – értékelték a háború végi helyzetet Rómában. Ebből következett, hogy Olaszország ekkor is és a későbbiekben is folyamatosan Jugoszlávia gyöngítésére törekedett. Ennek egyik eszköze a Jugoszláviával szomszédos államok, többek között Románia és Magyarország támogatása volt. Ha ez a két szempont nem ütközött, mint például a szlovák–magyar vagy a bánági román–jugoszláv határ esetében, akkor az olasz politika teljes egyértelműséggel állt potenciális partnere mögé. Ahol viszont szembekerült egymással, például a román–magyar határ kérdésében, ott bizonytalankodtak az olasz küldöttek. Az olasz állásfoglalások eredője végeredményben mindazonáltal egy olyan politika volt, amely általában véve az amerikai vonalvezetéshez állt közel, s ennyiben Magyarországnak kedvezett.

A magyar határokról folytatott 1919 eleji tanácskozások nem kalkulált, mégis nagy jelentőségű következményekkel járó döntése volt egy semleges zóna kijelölése a szem-

ben álló román és magyar csapatok között. A kezdeményezés a Budapesten tartózkodó szövetséges katonai misszió parancsnokától indult ki még 1919. január 27-én. Vix alezredes arról próbálta meggyőzni feletteseit, hogy a január közepétől-végétől kézbesített párizsi tiltások ellenére további román előnyomulás várható, s egy szép napon arra ébredhetnek, hogy a román hadsereg elérte az 1916-os szerződésben megállapított határvonalat. Berthelot tábornok, a dunai haderő parancsnoka ugyanakkor azt hangoztatta, hogy a magyarok részéről várható ellentámadás Kolozsvár irányába. Franchet d'Esperey-t, akire a magyarországi helyzet bizonytalansága miatt Párizsban többen nehezteltek, ezek a híresztelések arra készítették, hogy előkészületet tegyen francia haderő bevonultatására a román és a magyar csapatok közé. Ehhez kikérte feletteseinek a véleményét is, akik viszont még tovább görgették az ügyet, amely így február közepén végül a békekonferencia bizottságai elé került.

Franchet d'Esperey jelentésével, illetve javaslatával először a román albizottság foglalkozott február 17-én. Nem nagy vita után a bizottság két ajánlás elkészítéséről döntött. Az egyik egy figyelmeztetés lett volna Romániának arról, hogy ne próbálja követeléseit kész helyzetek teremtésével elérni, a másik pedig magának a semleges zónának a kijelölésére vonatkozott. A következő ülésen, február 19-én viszont már csak a semleges zónáról tárgyaltak, majd döntöttek. A javasolt övezet nyugati határvonala mintegy 10 kilométerrel húzódott nyugatra a Vásárosnamény-Mezőtúr-Algyő vonaltól, míg a keleti a Szatmárnémeti-Nagykároly-Nagyvárad-Arad vonalat követte volna úgy, hogy a román csapatok e városokat is megszállhatták volna. A Legfelsőbb Tanács február 21-én foglalkozott az ügygel, André Tardieu előterjesztésében. A javaslatot a testület rövid vita után elfogadta, és február 26-án véglegesítette. A megállapított két vonal közötti övezetben szövetséges erők gondoskodtak volna a rend fenntartásáról, valamint a magyar és a román csapatok közötti csetepaték megakadályozásáról.

A Legfelsőbb Tanács február 26-ai döntését Franchet d'Esperey és parancsnokai azonnal megkapták, ám a konkrét lépések megtételével – feltehetően az Odessza környéki harcok és a rendelkezésükre álló viszonylag csekély erők miatt – késlekedtek. Vix március 1-jén azt jelentette feletteseinek, hogy kellő katonai jelenlét nélkül a semleges zóna nem fog célravezetőnek bizonyulni. A magyarok, akik bár kis nép, nem mondtak le arról, hogy éljenek – tájékoztatta feletteseit. A semleges zónával kapcsolatos hírek és híresztelések ugyanakkor terjedtek; március 8-án már a román lapok is hírt adtak a várható előnyomulásról. A magyar vezetők közül tudott a tervről Böhm Vilmos hadügyminiszter és Károlyi Mihály is. Az állandó párizsi sürgetéseknek engedve de Lobit tábornok, a magyarországi francia haderő parancsnoka március 19-én véglegesítette azt a jegyzéket, amelyet Vix alezredes azután március 20-án adott át Károlyi Mihálynak.¹¹ A magyar csapatok kivonását eszerint március 23-án kellett megkezdeni, és 10 nap alatt kellett befejezni.

A békekonferencia döntése – ahogy Vix előre jelezte – Magyarországon rendkívül nagy felháborodást váltott ki, és végeredményben a polgári demokratikus rendszer bukásához vezetett. Károlyi az ultimátum teljesítését visszautasította. Egyidejűleg úgy döntött, hogy a hatalmat – megmaradva köztársasági elnöknek – a szociáldemokratáknak adja át. Ők viszont – bázisuk szélesítése érdekében – egyesültek a kommunistákkal, és március 21-én éjszaka közösen vették át a hatalmat. Az új kormány, a Forradalmi Kormányzótanács külügyi népbiztosa, vagyis külügyminisztere március 24-én jegyzékben értesítette a békekonferenciát az új rendszer békés szándékairól. Kijelentette, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság „elismeri a megelőző kormány által aláírt fegyverszüneti egyezmény érvényességét”, és kész „területi kérdések megtárgyalására a népek önrendelkezési elvének alapján”. E célból „Örömmel üdvözlőné az antant polgári és diplomáciai misszióját Budapesten, és garantálná számára a területenkívüliség jogát”.¹²

1. Michael Richard Daniel Foot: *British Foreign Policy since 1898*. London, 1956, Hutchinson's University Library, 74. o.
2. [Edvard Beneš felszólalását, valamint a román és a szerb–horvát–szlovén béke delegáció memorandumát lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
3. Nicolson: *Peacemaking*, 21. o.
4. Charles Seymour: *Letters from the Paris Peace Conference*. Edited by Harold B. Whiteman, New Haven–London, 1965, Yale University Press, 172. o.
5. *Francia diplomáciai iratok*, 118–119. o. (81. sz.)
6. Uo. 200. o. (100. sz.)
7. Uo. 156. o. (88. sz.)
8. Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*, 417. o.
9. MAE–AD, Europe 1918–1940, Hongrie, Vol. 46, 132–135. p. Les Etats-Unis et la Hongrie. Feljegyzés (1920. április 2.)
10. Nicolson: *Peacemaking*, 33–34. o.
11. [A második Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
12. *A magyarországi forradalmak krónikája*, 222. o. [Kun Béla március 24-ei levelének szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

L. Nagy Zsuzsa: A külpolitika dilemmái 1919-ben (1986)

A nemzetközi erőviszonyok

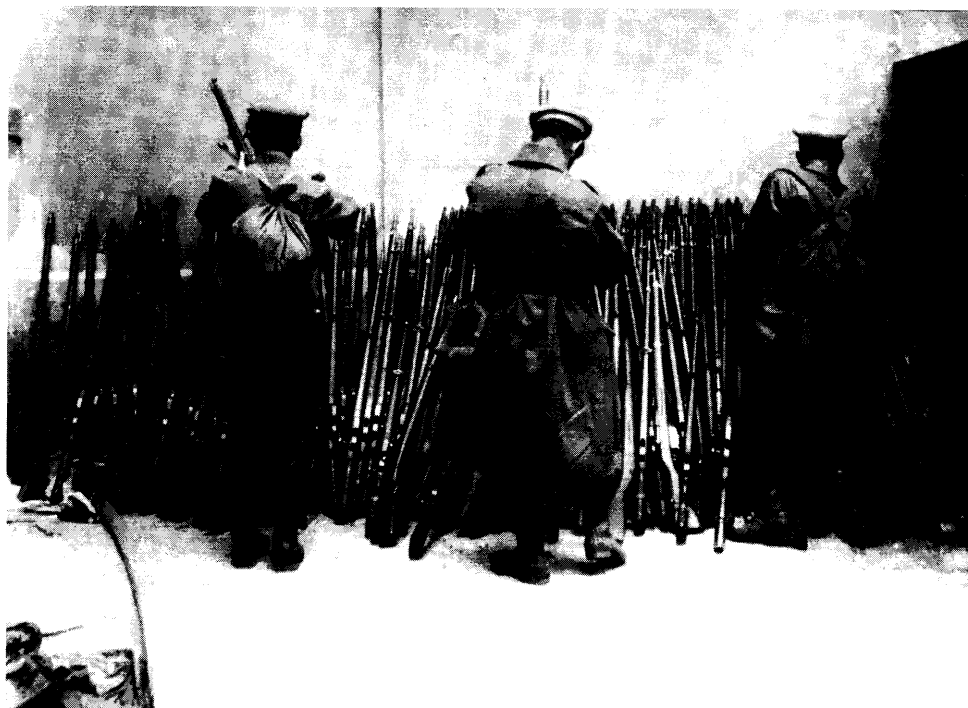
Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, a történeti Magyarország széttröszése gyökeresen megváltoztatta a Duna-medence hatalmi viszonyait. Az egykori birodalom romjain létrejött új vagy átalakult régi államok léte és helyzete ez időtől fogva a nemzetközi erőviszonyok függvényévé vált, s e tekintetben közömbös volt, hogy az illető ország a háború végén a győztesek vagy a legyőzöttek között foglalt helyet.

Magyarország esetében ez az új helyzet azt jelentette, hogy nemcsak nemzeti létfeltételeit, de belső politikai berendezkedésének sorsát is jórészt külső tényezők határozták meg, amelyeket a magyar kormányok érdemben nem tudtak befolyásolni, következményeiket viszont minden vonatkozásban viselniük kellett.

A polgári demokratikus, majd a szocialista magyar kormányzat teljes nemzetközi elszigeteltségben kísérelte meg a nemzeti érdekek s egyben az adott politikai rendszer védelmét. Egyetlen győztes nagyhatalom vagy annak ún. kis szövetségese sem ismerte el sem a polgári demokratikus kormányokat, sem a proletárdiktatúra rendszerét. Éppen ezért hagyományos értelemben nem is beszélhetünk 1918–1919 külpolitikájáról, mivel annak alapfeltétele, a külállamokkal való diplomáciai kapcsolat, hiányzott. E tényen mit sem változtatott, hogy Ausztria és Magyarország kormányai 1918-ban és 1919-ben követeket küldtek egymás fővárosaiba, és sokféle, sokszintű kapcsolatot építettek ki.

Mit jelentett hát a külpolitika 1919 tavaszán–nyarán? Diplomáciai, nemzetközi szintű kormánytevékenység helyett elsősorban helyzetelemzést, az erőviszonyok értékelését, valamint elvi állásfoglalásokat és megnyilatkozásokat. A külpolitika körébe olyan kérdések kerültek, mint hogy a magyar kormány mennyiben ismerte fel az ország és a saját sorsát meghatározó tényezőket, azok mozgásirányát, milyen elvi álláspontot alakított ki ezekkel kapcsolatban, mi volt a felfogása a nemzet akkor égető, nagy problémáiról? A körülmények folytán elsősorban az elvi megnyilatkozások bírtak és bírnak jelentőséggel, hiszen mind Károlyiék, mind Kunék mozgástere minimálisra korlátozódott.

A Forradalmi Kormányzótanácsot nemcsak ideologikus kényszer vitte arra, hogy megfogalmazza viszonyát az antant nagyhatalmaihoz, valamint a szomszédos országokhoz, hanem egy hétköznapi, gyakorlati ok szintén. A Forradalmi Kormányzótanács „megörökölte” az ország nemzetközileg rendezetlen helyzetét, mindazokat a problémákat, amelyek a Vix-jegyzékbe¹ foglalt antantkövetelések elutasításával nyitottak maradtak és megoldást követeltek. 1919. március 21-e után mindez a nemzetivel egyidejűleg



A VÖRÖS HADSereg MOZGÓsÍTÁSA,
1919. MÁJUS 2.

azt is magában foglalta, hogy a Tanácsköztársaság – egy angol újságíró korabeli szavai szerint – „Moszkva gyűlöletes doktrínáit Bécsről háromórán, Berlinről egynapi és Párizsról mindössze harminchat órai utazás közelségébe hozta”. Az antant, a Magyarországot körülvevő tőkés-polgári világ ezt nem hagyhatta válasz nélkül.

Kun Bélára mint külügyi népbiztosra, mint a Tanácsköztársaság tényleges vezető egyéniségére és a forradalmi kormányra rendkívüli felelősség hárult helyzetértékelésükben és döntéseikben, megnyilatkozásaikban egyaránt. A kortársak s az utókor valójában nem is annyira a gyakorlati lépéseket és azok sikeres vagy sikertelen voltát mérlegették és mérlegetik, mint amennyire azt kutatják, volt-e eleve végiggondolt, következetesen kidolgozott válasza az akkori magyar államvezetésnek a legfontosabb, saját sorsát is meghatározó kérdésekre?

Kétség nem fér hozzá, hogy Kunék kezdettől tökéletesen tisztában voltak a nemzetközi erőviszonyok meghatározó erejével, az országra gyakorolt befolyásával, vagyis azzal, hogy a magyarországi belpolitikai berendezkedés stabilitása és kilátása valójában nem a belső, hanem a külső tényezők függvénye.

Kun következetesen hangsúlyozta – mint pl. a kormányzótanács 1919. március 27-i ülésén is –, hogy „Ha nem terjed tovább a forradalom, mi izolálva vagyunk. De amire mi a forradalmat alapítottuk, az a nemzetközi forradalom volt.” Ebből is következően „A mi külpolitikánk tehát – Kun megfogalmazásában – nem diplomatáskodásból, nem titkos diplomáciából áll, a mi külpolitikánk, amely az osztályharc külpolitikája, a nemzetközi forradalommal való szolidaritásból, a nemzetközi forradalom támogatásából áll, és harcból a nemzetközi imperializmus ellen.”

Kun jól ismert szavai mögött legalábbis két dolog rejlik. Először is az a helyzetmegítélés, amelyet Lenin dolgozott ki, s amelyre az akkor bontakozó nemzetközi kommunista mozgalom egész tevékenységét építette, hogy ti. a legyőzöttek országaiban kirobbanó forradalmak nemcsak az Osztrák–Magyar Monarchiát, Németországot borítják be, hanem a győztesek országait, Nyugat-Európát szintén. Igaz, nagyon is vitatható, mennyire volt reális az európai, a közép-európai forradalmi készség megítélése, hiszen nem számolt a nacionalizmusig, a területszerzésig terjedő nemzeti törekvések rendkívüli erejével, ami pedig képes volt háttérbe szorítani a társadalmi ellentéteket.

A világforradalom koncepciója azonban magában foglalta azt az alapvető felismerést, hogy a Tanácsköztársaság csak akkor maradhat fenn, ha széles körű nemzetközi támogatást kap, ha nem egyedi, elszigetelt kísérlet Közép-Európában.

Kun és a kormányzótanács nemcsak ezt az alapvető összefüggést látta világosan. Ugyanilyen jól ítélte meg azt is, hogy Európában mely országokban kellene elérni fordulatot ahhoz, hogy a nemzetközi erőviszonyok megváltozzanak, a Tanácsköztársaság számára kedvező irányban mozduljanak el.

Rendszereket megdőntő forradalmi változások csak a legyőzöttek országaiban következtek be, s ezek Magyarország kivételével sehol sem lépték túl a polgári demokrácia kereteit. 1919 tavaszán–nyarán a győztes antant hatalmi-politikai érdekeit Európában csupán egy, az egész Németországra kiterjedő és sikeres proletárforradalom keresztelkedhetett volna. De ez lehetett volna az a fordulat is, amely a Duna-medence országaiban is új irányt ad a fejleményeknek. Németország mellett Ausztria segíthette volna az új erőviszonyok kialakulását. A német, az osztrák, a magyar proletárdiktatúrák olyan blokkot alkothattak volna, amely erőtenyező az antanttal szemben, és rendkívüli vonzerőt gyakorol a vele szomszédos országokra.

Mindez felismerhető a kormányzótanács 1919. március 22-i, *Mindenkihez!* címzett felhívásában. Ez az európai országokat három csoportba sorolja, megkülönbözteti az antanthatalmak országait, a hazánkkal szomszédos országokat, és külön szól Németországról, valamint Ausztriáról. Az antant-országok munkásaitól azt várja, hogy nem tűrik kormányaik „gaz rabló hadjáratát a Magyar Tanácsköztársaság ellen”, a szomszédos országok munkásainak pedig fegyveres szövetséget ajánl. Németország, valamint Ausztria (akkori nevén Német-Ausztria) munkásait arra szólítja fel, hogy „kövessék a magyar példát”.

A magyar–német jó viszony fenntartását annak ellenére fontosnak tartotta a kormányzótanács, hogy a német szociáldemokrata vezetéstől rokonszenvet nem várhatott. Bízott azonban a munkások balratolódásában, s a Bajor Tanácsköztársaság kikiáltásában a németországi proletárforradalomhoz vezető első lépést köszöntötte, annak kétségtelen bizonyítékát, hogy „a nemzetközi proletárforradalom terjed és győz”.

A bajor proletárdiktatúra rövid életének bizonyult, Németország többi részén s főleg Poroszországban nem következett be fordulat. A remény 1919 júniusában mégis még egyszer felcsillant, akkor, amikor a német kormány megkapta a békefeltételeket. „Ma a nemzetközi helyzetnek a súlypontja a németországi és német-ausztriai békének a kérdése” – szögezte le Kun, hozzátéve, hogy a rendkívül kemény békefeltételek el kell vezessenek a polgári rend összeomlásához, egy baloldali fordulathoz. Ami Budapesten ilyen várakozást keltett, az a párizsi békekonferenciát ugyanezen ok miatt a legnagyobb aggodalommal töltötte el. Németország azonban sem ezt, sem azt nem igazolta.

Kunék tisztában voltak azzal, hogy a németországi fejleményekre aligha gyakorolhatnak érdemi befolyást. Másként ítélték meg azonban Ausztriát, amellyel Magyarország sajátos viszonyban állt 1919-ben is. Az alig széttrőtt monarchia közös múltja még nagyon sokféle szállal kapcsolta össze a két országot; az osztrák kormány volt az egyetlen, amely szabályszerű diplomáciai kapcsolatot tartott fenn Tanács-Magyarországgal; Bécs, a különböző antantbizottságok székhelye az elszigetelt kormányzótanács számára olyan kapcsolatok megteremtését tette lehetővé, amelyekről ellenkező esetben elesett volna. A legfontosabb motívum azonban az volt, hogy Ausztriában azt a pontot látták, amelyen keresztül előrelelendíthetik a Magyarországon megrekedt forradalmat.

A bécsi kormány számára sem volt közömbös a Budapesttel való jó viszony. A birodalom szétesése Ausztriát szinte minden élelmiszerforrásától megfosztotta, Magyarországról pedig bizonyos mennyiségű élelmiszerhez juthatott. De a szívélyes viszony fenntartásának politikai funkciója is volt: megnyugtathatta azokat a munkásrétegeket, amelyek csatlakozni szerettek volna a magyar forradalomhoz, miközben az osztrák szociáldemokrata vezetés ennek elkerülésére törekedett.

Így állt elő az a helyzet, hogy a Forradalmi Kormányzótanács márciusi, április eleji tárgyalásain alig esik szó az antant részéről várható lépésekről a Vix-jegyzék elutasítása

ellenére sem, nem tárgyalják azokat a problémákat, amelyek magyar–csehszlovák, magyar–román vonatkozásban megoldatlanok, viszont szinte állandó téma Ausztria helyzete, az osztrák belpolitika alakulása, egy lehetséges és kívánatos osztrák proletárdiktatúra ügye.

Nem kisebb intenzitással foglalkoztak Ausztriával az antantbizottságok és -szakértők. Helyzetértékelésük egy ponton egybeesett Kunéval és a kormányzótanácséval: mind az antant, mind Kunék úgy látták, az osztrák belpolitika alakulására rendkívüli befolyást gyakorol az élelmezés, az ellátás, illetve annak súlyos hiánya. Az ezek miatti elégedetlenség várható következményét, egy baloldali fordulatot az antant megakadályozni, a kormányzótanács pedig siettetni szeretett volna.

Kunék meg voltak győződve arról, hogy ha Magyarországról rendszeresen szállítának élelmiszert Ausztriába, az jelentősen növelné a Tanácsköztársaság iránti rokonszenvet, és erősítené a magyar forradalomhoz való csatlakozás készségét az osztrák munkások között. Ezt támasztották alá azok a jelzések, melyek szerint az osztrák munkások politikai törekvéseinek megvalósítását az antantnak való gazdasági kiszolgáltatottság gátolja, hogy az antant nyomban beszüntetné az élelmiszer-szállítmányokat, ha Bécsben tanácskormány alakulna.

A kormányzótanács tehát megindította az élelmiszer-szállítmányokat Ausztriába, majd kereskedelmi szerződést kötött az osztrák kormánnyal, s még sok más eszközt is igyekezett felhasználni az osztrák fordulat előmozdítására.

Ausztriát a győztes antant különleges elbánásban részesítette. Az American Relief Administration (Amerikai Segélyszervezet), élén Herbert Hoover mérnök milliommossal, az Egyesült Államok majdani (1929–1932 közötti) elnökével, aki a második világháború végén ismét az európai gazdasági segélyezés szervezője, politikai eszközként használta az élelmiszer- és áruszállítást. Hoover szerint a cél: „feltartóztatni a bolsevizmus áradatát”. Wilson amerikai elnök 1919 januárjában így érvelt azoknak a kongresszusi vezetőknek, akik határozottan ellenezték, hogy a volt ellenséges országokat is segítsék: „Az élelmiszersegély most az egész európai helyzet és a béke megoldásának kulcsa. A bolsevizmus állhatatosan nyomul előre nyugat felé, elárastotta Lengyelországot, és mérgezi Németországot. Erőszakkal nem lehet megállítani, de élelmiszerral igen.” Ezt végül mindenki megértette. S míg Tanács-Magyarország ellen fenntartották a gazdasági blokádot, a segélyprogramból pedig gyakorlatilag kirekesztették, az Ausztria elleni blokádot feloldották, s jelentős élelmiszer-mennyiséget juttattak az országba.

Kun és a kormányzótanács tehát jól ismerte fel a nemzetközi tényezők jelentőségét, azt, hogy Németország, valamint mögötte Ausztria mennyire fontos szerepet játszik a közép-európai forradalom előretörésében vagy sikertelenségében, s hogy mindezen túl Ausztria esetében az ellátás sem elhanyagolható. Más kérdés, hogy az antant lehetőségei messze meghaladták Tanács-Magyarországot, s hogy az élelmiszer-szállítmányoknak nem volt kizárólagos szerepük az osztrák belpolitika alakulásában.

A nemzeti gyűjtőfogalma alá vonható kérdések 1919 tavaszán–nyarán meglehetősen leegyszerűsítve a területi problémákban jelentek meg. Volt-e kidolgozott felfogása ezekkel kapcsolatban Kunnak és a kormányzótanácsnak? A kérdés távolról sem csupán teoretikus, noha éppen e vonatkozása különleges figyelmet érdemel, hiszen egy olyan kormányzat álláspontjáról van szó, amelynek hatalomra kerülése a legszorosabban összefüggött a Vix-jegyzék elutasításával. A kormányzótanácsnak nemcsak a külvilág, vagyis az antanthatalmak és a szomszédos országok reakciójával kellett számolnia, hanem a magyar társadalom érzelmi-tudati állapotával, azzal a reakciójával, amelyet a Tanácsköztársaság vezetőinek e vonatkozású megnyilatkozásai kiváltottak. Hiszen a magyar társadalom úgy érkezett el az első világháború végéhez, a katonai vereséghez és a dualista rendszer összeomlásához, hogy nem volt felkészülve és felkészítve a háborúvesztés következményeire, a történeti Magyarország szétesésére. Igaz, korábban egyes politikusok, politikai gondolkodók körében megfogalmazódtak aggályok a területi integritás jövő-

A területi kérdések

jét és lehetőségét illetően, s ezek még publicitást is kaptak; készült olyan terv (Jászi Oszkár), amely úgy akarta megmenteni a magyar államegységet, hogy azt egy demokratikus dunai föderációba illessze, széles körű autonómiát adva a nemzetiségeknek.² Mindez azonban a szélesebb tömegekhez alig jutott el, és egyetlen párt, politikai irányzat sem akadt – beleértve a munkásmozgalmat, valamint a dualista rendszer demokratikus polgári ellenzékét –, amely akár a nemzeti, akár a társadalmi ellentmondások megoldását a magyar állam széttörésében, a történeti Magyarország feldarabolásában kereste volna.

A történeti Magyarország rövid néhány hónap alatt bekövetkezett szétesése mélységes megrázkódtatást okozott a magyar társadalomnak, amit csak elmélyített, hogy a nemzeti válsághoz gazdasági, hatalmi, politikai válság társult. A történetek feldolgozását és elfogadását rendkívül megnehezítette, szinte lehetetlenné tette, hogy a hatalom, az impériumváltás nem a békeszerződés aláírását követően és békés, rendezett körülmények között következett be, hanem mintegy másfél esztendővel a békeszerződés aláírása előtt és a fegyverszüneti szerződés, a katonai konvenció előírásainak teljes sérelmével.

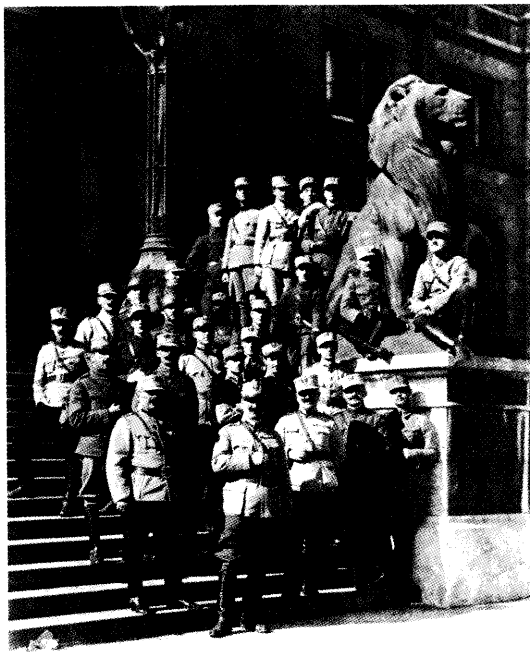
A polgári demokratikus rendszer nem adta fel a területi integritás elvét, s azt a magyar közvélemény nem is tudta volna elfogadni. Jászi konföderációs tervét és nemzeti-ségi politikáját nemcsak az érintett nem magyar népek és azok politikai vezetői utasították el, hanem a hazai közvélemény is, minisztertársainak zöme nemkülönben. Böhm Vilmos emlékirata szerint: „Sem a kormány tagjai, sem a forradalmi pártok, de még a munkásság legszélsőségeiből sem tudtak egy pillanatra sem megbarátkozni Magyarország erőszakos feldarabolásának gondolatával.”

Ugyanakkor azonban – s ez is tény – a Károlyi-kormány hadseregszervező munkája nem utolsósorban azért nem haladt előre, mert a toborzó felhívásra a négyéves háborúban megfáradt parasztok, munkások csak egészen elenyésző számban jelentkeztek, egyszerűen nem voltak hajlandók az éveken át hiányolt otthonuktól távoli szolgálatot vállalni. Az 1918. november 3-i fegyverszüneti szerződést és az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenciót³ egyoldalúan felrúgó megszálló seregekkel szemben csak a közvetlenül érintett területeken bontakozott ki valamelyes ellenállás. A kormányt nemcsak a hadsereg állapota, hanem politikai megfontolásai is visszatartották attól, hogy általános és központilag szervezett, háromfrontos harcot indítson, noha tett, s nem is jelentéktelen, erőfeszítéseket a megszállás feltartóztatására.

Az erőteljes magyar ellenakciók elmaradtak, viszont 1918 őszén egymást követően jöttek létre s burjánzottak az önmagukban nem jelentős, de a társadalom tudati állapotát mindenképpen jelző területvédő egyesületek, akkor alakult meg Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, akkor született a „Nem, nem, soha!” jelszó: szervezetek és jelszavak, amelyek ténylegesen a Horthy-rendszerben virágoztak ki.

Az összeomlásért, a katasztrófáért, egyáltalában a háborúért való felelősséget – mintegy védekezésként, de tökéletesen indokoltnak s jogosnak érezve – elhárította magától a társadalom, amely már a Károlyi-rendszerrel új, demokratikus útra tért, s nem akarta, nem tudta elfogadni, hogy ezzel nem kerülheti el a háborúvesztés következményeit, a győztesek hadicéljainak megvalósítását.

Még kevésbé volt hajlandó vállalni e felelősséget a Tanácsköztársaság kikiáltása után. „Mi, akik nem a jogfolytonosság alapján állunk itten, akik a forradalom jogán kerülünk az ország kormányzásának az élére – szögezte le Kun Béla a tanácsok országos gyűlésén 1919 júniusában –, az az osztály, amely a hatalmat a forradalom jogán vette a kezébe, itt erről a helyről joggal jelentheti ki ünnepélyesen, hogy neki semmi köze ahhoz az Osztrák–Magyar Monarchiához, amely a háborút csinálta, nem jogutódja annak az Osztrák–Magyar Monarchiának és annak a burzsoá és feudális Magyarországnak, amely a háborús uszításban elől járt... Semmi közünk ehhez a Magyarországhoz, semmi közünk ehhez az Osztrák–Magyar Monarchiához, és nem is vagyunk hajlandók viselni ennek a háborúnak a következményeit... szakítottunk a múlttal, és végeztünk a háborút okozó kapitalizmussal, nem lehetünk tehát abban a helyzetben, hogy mi viseljük a követ-



kezményeit a kapitalista-imperialista háborúnak az antantállamokkal szemben.”⁴ Nem volt olyan osztálya, rétege, csoportja a magyar társadalomnak, amely ezzel ne értett volna egyet.

Az antant politikája sokféle következménnyel járt. Diszkreditálta Károlyit és rendszerét, megrendítette a polgári demokrácia bázisát, s így többszörösen is előkészítette az utat a proletárdiktatúrához. A közhangulat ugyanis a Nyugat, a nyugati hatalmak ellen is fordult, hiszen magatartásukat úgy értelmezték, „ők dobták oda” a történeti Magyarországot. Ez a gondolati-érzelmi elem könnyen kapcsolódhatott ahhoz a régi felfogáshoz, hogy Magyarország mindig a nyugati kereszténység és kultúra védőbástyája volt, s hogy áldozataiért a Nyugat mindig hálátlansággal fizetett. Ez felerősítette azt az ugyancsak hagyományos nézetet, hogy a történelem nagy viharaiban „egyedül áll a magyar”. Ugyanakkor azonban e körülmények megnövelték a Kelet, a forradalom, a Szovjet-Oroszország iránti affinitást is. Az 1919 tavaszára kialakult helyzetet Bokányi Dezső szavai világítják meg jól: „Szóval itt láttuk, hogy egyszerűen csalódtunk az egész felhívásban (azaz Wilson amerikai elnök 14 pontjában, amely nem mondta ki egyértelműen a történeti Magyarország széttröcskölését – L. N. Zs.), és én hiába szavaltam angoloról és franciáról – akkor már csak az orosz csillag ragyogott.”

Mind e nélkül aligha történhetett volna meg, hogy a proletárdiktatúrát ellenállás és tiltakozás nélkül fogadja el az egész társadalom, olyan osztályok és rétegek is, amelyek határozott ellenségei voltak belpolitikai programjának, a magántulajdon felszámolásának, a parlamentáris kormányzati rendszer megszüntetésének. Ha nem is olyan kizárólagos értelemben, ahogyan azt néhány antantmegfigyelő megfogalmazta, a nemzeti sérelemtudat s az antant diktátuma elleni általános tiltakozás kétségtelenül nagy szerepet játszott a hatalom- és rendszerváltás békés menetében, abban, hogy a Tanácsköztársaságot kedvezően fogadták, hogy a Forradalmi Kormányzótanács 1919 márciusában és áprilisában igen széles társadalmi bázisra támaszkodhatott. A forradalom és a nemzet ügyének összekapcsoltsága – legalábbis egy ideig – nagyon jelentős erőforrást biztosított a kormányzótanácsnak.

A Forradalmi Kormányzótanács abban látta a maga s az ország hivatását, hogy megszilárdítja a proletárdiktatúrát, és továbbterjeszti a forradalmat Európában. A magyar bel- és külpolitika alapvető kérdéseit a forradalom közeli és gyors terjedéséről alkotott nézet alapján ítélték meg.

A forradalom vezérkara ennek ellenére sem térhetett ki az elől, hogy egy igen kritikus helyzetben égető nemzeti kérdésekben is állást foglaljon. Úgy tűnik azonban, hogy ezt nem sorolták a leginkább szorító problémák közé. Ebben nemcsak a forradalom gyors továbbterjedésének hite játszott szerepet, hanem az a felfogás is, hogy a nemzeti problémák tulajdonképpen a tőkés-polgári viszonyok termékei, s azok felszámolása szükségszerűen megszünteti a nemzeti ellentéteket is.

Kun és a kormányzótanács megnyilatkozásaiban 1919. március 21-e után jó ideig nem szerepelnek nemzeti, területi kérdések, nem fogalmazzák meg az új rendszer álláspontját a Magyarországgal szemben támasztott területi követelésekre vonatkozóan sem. Nem kap helyet e problémakör az 1919. március 22-i *Mindenkihez!* szóló felhívásban, amely bejelenti a Tanácsköztársaság létrejöttét, és összefoglalja belpolitikai programjának lényegét.

Az a tény pl., hogy a Tanácsköztársaság létrejöttében jelentős szerepet játszott a nagyhatalmi politika, a nemzeti sérelem, csak abban az üzenetben szerepelt, amelyet 1919. március 23-án intézett Kun és a kormányzótanács a világ munkásaihoz. Ebben tényként állapították meg, hogy „az antant imperializmusa”, amely „Magyarország területének megcsonkításával minden élelmiszerétől, ipari nyersanyagaitól, megélhetésének összes feltételeitől meg akarta és meg akarja fosztani” az országot, meggyorsította a proletárdiktatúra kikiáltását.

Ez és egyéb körülmények, mindenekelőtt a „világforradalom”-mal kapcsolatos nézetek azt mutatják, és egyben arra is vezettek, hogy a politikai és állami vezetés valójában nem tulajdonított súlyának megfelelő jelentőséget a nemzeti, a területi problémáknak, de annak sem, hogy ezekről kinyilvánítsa a maga minden korábbi magyar politikai rendszertől eltérő felfogását. Ezt támasztja alá az a mód is, ahogyan a területi integritásnak a maga idején kardinális jelentőségű problémája először és Kun Bélánál felmerült.

1919. március 30-án a bécsi *Neue Freie Presse* c. lap interjút közölt Kunnal. Ebben szó esett – többek között – Magyarország és Szovjet-Oroszország viszonyáról, a gazdasági helyzetéről, a kormányzótanács politikai szándékairól. E beszélgetés során s a sokféle kérdés közepette jelentette ki Kun: „Mi nem állunk a területi integritás alapján.” Ez az egyszerű kijelentő mondat történelmi horderővel bírt, ez emelte a riportot politikai jelentőségű nyilatkozattá, noha úgy tűnik, hogy ennek sem Kun, sem az osztrák újságíró nem volt tudatában. E roppant fontos kijelentést Kun nem értelmezte részletesebben, s az újságíró sem tett fel rávonatkozó kérdéseket. Az, ami magyarok és nem magyarok vonatkozásában elsőrendű fontossággal bírt, mintegy elsikkadt az egyéb problémák között.

Pedig itt és először történt meg, hogy felelős magyar politikus elismerte a szomszédos országok bizonyos területi igényeit, feladta azt az elvet, amely mindaddig uralkodó eleme volt a magyar kormánypolitikának. A hivatalos magyar politika ilyen gyökeres megváltozása joggal tarthatott volna igényt hozzá méltó visszhangra. Ez azonban elmaradt. S ebben természetesen távolról sem csupán a mód, a forma, amelyben nyilvánosságot kapott, játszott szerepet, hanem sok más, mélyebben fekvő ok, amelyekről a későbbiekben szó lesz. Kun és a kormányzótanács azonban úgy vélte, mivel egyetlen országgal szemben sincsenek támadó szándékaik, s mivel lemondtak a történelmi Magyarország területi sérthetlenségéről, a maguk részéről megszüntették minden, az ország és a rendszer ellen irányuló akció lehetséges okát, indokát.

Biztonsággal mondható, hogy Kunék a területi kérdések, illetve az államvezetés ezekre vonatkozó állásfoglalásának jelentőségét csak a román és csehszlovák katonai támadás megindulása után ismerték fel. Akkor már taktikai okok is megkövetelték a területi, hivatalos nyilatkozatot.

Bármilyen nagy horderőt tulajdonítunk is Kun idézett mondatának, el kell ismer-
ni, hogy a területi integritás elvének feladása egy sor gyakorlati kérdést nyitva hagyott: Mit jelent ténylegesen ez az elvfeladás? Meddig, milyen mértékig fogadható és ismerhető el a szomszédos országok kormányainak területi igénye? Hogyan egyeztethető ez

össze a magyar nemzet érdekeivel, a kommunista-szociáldemokrata kormánykoalíció ideológiájával, elvi nézeteivel?

E kérdésekre először adtak, még ha részleges választ is azok a tárgyalások, amelyeket április elején Jan Christiaan Smuts tábornokkal, az angol kabinet tagjával, a békekonferencia küldöttjével folytattak Kunék Budapesten. Kunék magatartását illetően máig sem szűntek meg a viták, ezek azonban nem terjedtek ki a mi gondolatmenetünk szempontjából fontos szempontokra. Arra ti., hogy elismerve a nem magyar népek önállósulási igényének jogosságát, Kun és munkatársai egyáltalán nem adták fel a nemzeti érdekeket, amelyeket azonosítottak a Tanácsköztársaság fennmaradását szolgáló feltételekkel. A Kunék eljárásának helyességét vitatók úgy érvelnek, hogy elszalasztották a szocialista rendszer elismertetését és olyan majdani államhatárok kialakítását, amelyek kedvezőbbek lehettek volna a trianoniaknál. Magam úgy látom, hogy a békekonferencia semmiféle körülmények között nem tűrhetett meg a Duna-medencében egy olyan hatalmi rendszert, amely keresztezi Európa újjárendezésére vonatkozó elképzeléseit, és többszörös feszültségócot jelent a Duna-medencében.

Az áprilisi tárgyalások úgy is értelmezhetők, hogy Kunék a Vix-jegyzékben foglaltaknál valamivel kedvezőbb övezethatárt azért nem fogadták el, mert azt a nemzet s a forradalom szempontjából egyaránt sérelmesnek találták. Mivel érvelt, mire hivatkozott a kormányzótanács ellenjavaslata? Nem mással és nem másra, mint az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvencióra, ami egyrészt nemzetközi jogilag érvényes megállapodás volt a győztesek és Magyarország között, s amely magyar szempontból összehasonlíthatatlanul előnyösebb volt a nagyhatalmak minden azt követő döntésénél. (Mellesleg Károlyiék is ennek alapján tiltakoztak az önkényes területmegszállások ellen.) A magyar ellenjavaslat ennek ellenére sem zárkózott el kategorikusan a semleges övezet felállításától, azt azonban elutasította, hogy határainak kijelölése során egyoldalú előnyhöz juttassák a román felet, és így Tanács-Magyarország életesélyei csökkenjenek.

A román és a csehszlovák katonai támadás sikere április végére kérdéssé tette a Tanácsköztársaság fennmaradását, a helyzet valóban katasztrofálisnak látszott. Ekkor Kun és a kormányzótanács kész volt minden eszközt felhasználni a válság megoldására, az időnyerésre. A határozott és céltudatos belpolitikai és katonai intézkedések mellett Kun tárgyalásokat folytatott Philip M. Brown amerikai, valamint Livio Borghese herceg olasz diplomatával. Ő és az érintett kommunista vezetők készek voltak belemenni olyan személyi változásokba is, amilyeneket Brown javasolt, azzal érvelve, hogy így menthető át a munkáshatalom, ténylegesen azonban arra törekedve, hogy előkészítse egy mérsékelt, átmeneti kormány létrehozását. Ebben a helyzetben, amikor a román és csehszlovák csapatok akár egyetlen nap alatt is elérhették volna Budapestet, s nem lehetett tudni, tovább nyomulnak-e előre, Kun még egy fontos diplomáciai lépést tett.

1919. április 30-án jegyzéket intézett Wilson amerikai elnökhöz, valamint a prágai és bukaresti kormányhoz. A jegyzék célja csakúgy, mint az egyéb kísérleteké, az volt, hogy megállítsa az idegen hadseregeket, lélegzetvételnyi szünethez juttassa a kormányzótanácsot.

Az, amit Kun a jegyzékben mond a területi kérdésekről, alapvetően különbözik már idézett interjútól. „A magyar forradalmi tanácskormány nevében tisztelettel kijelentem – írta Kun –, hogy *fenntartás nélkül* (az én kiemelésem *L. N. Zs.*) elismerjük az Önök által bejelentett területi-nemzeti igényeket.” S hogy félreértés ne legyen, néhány sorral lejjebb a jegyzék újólágrögzíti, némileg módosított formában: „Ismételten ünnepélyesen kijelentettük, hogy nem állunk a területi integritás elve alapján, és most közvetlenül is az Önök tudomására hozzuk, hogy *fenntartás nélkül* elismerjük az Önök összes területi-nemzeti követeléseit.”

Történetileg indokolt és szükséges, a Tanácsköztársaság politikai vezetése elveivel teljesen összhangban álló volt a lemondás a területi integritásról, amely 1919 márciusában már egyébként is fikció volt csupán. Ezt mint elvi állásfoglalást az utókornak akkor is méltányolnia kell, ha tudja, hogy Kunék nyilatkozata nem enyhíthette azt a feszültséget, amely Magyarország és szomszédai viszonyát 1918 őszétől meghatározta.

Az azonban, hogy fenntartás nélkül elismerték a szomszédos országok kormányainak összes területi követelését, kétségtelenül elhibázott volt nemcsak elvi, általános, de gyakorlati szempontból is. Ezek a követelések ui., mint később maga Kun is megfogalmazta, messze túlmentek az etnikailag indokolt követeléseken, olyan, a háború alatt kötött szerződésekre és az antant részéről tett ígéretekre alapozódtak, amelyeket annak idején elsősorban a hadi érdekek diktáltak. A jegyzék mégis jól magyarázható lett és maradt volna, ha betölti funkcióját, azaz valóban megállítja a katonai támadást; ebben azonban nem volt szerepe.

Azt várhatnánk, hogy Kun és a kormányzótanács álláspontja, amelyet a korabeli napilapok közöltek, s így mindenki előtt ismertté vált, rendkívüli megdöbbenést, felháborodást, ellenállást váltott ki. Erről azonban szó sem volt, legalábbis két ok miatt. A kormányzótanács a rendszer védelme érdekében katonai ellentámadást szervezett, olyan erőket mozgósított, amire a Károlyi-rendszer nem volt képes. Ráadásul a hadi helyzet következtében kezdetben olyan területeken (Miskolc, Sátoraljaújhely stb. térsége) folytak a harcok, amelyek a békekonferencia döntése szerint is magyar fennhatóság alá tartoztak.

Igaz, a kormányzótanács felfogása értelmében az északi hadjárat célja a proletárdiktatúra megvédelme, a forradalom továbbterjesztése és a szovjet-orszós hatalommal való közvetlen kapcsolat megteremtése volt. A valóságban mégis nagyon is sokféle s ezektől eltérő motívumok tették lehetővé a magyar ellentámadás támogatását. Sokakat, részben az egykori tisztikar tagjait, kizárólag nemzeti szempontok vezéreltek, s ezért vállaltak szolgálatot, másoknál a forradalom és a nemzet ügye harmonikusan összefonódott, s természetesen voltak, akiknél a forradalom védelme és továbbterjesztése dominált.

A magyar Vörös Hadsereg sikeres északi hadjárata, majd a békekonferencia júniusi jegyzékei új helyzetet teremtettek, amelyben kitűnt, hogy az április 30-i jegyzékben rögzített álláspont elsősorban a kétségbeesett hadi helyzetben támadt zavart tükrözte, s valójában nem fejezte ki a politikai és állami vezetés tényleges nézetét. A tanácsok országos gyűlése, mint a legmagasabb alkotmányos fórum, 1919 júniusában azt nyilvánítja ki ünnepélyesen, hogy „nem áll a területi integritás alapján, de mint olyan ország, amely megtette a lépéseket arra, hogy az osztálykülönbségek megszűnjenek, eltörölte egyben a nemzeti elnyomás előfeltételeit is. Ennélfogva a maga részéről megadja minden nemzethez tartozó dolgozóknak a lehetőséget, hogy képességeiket a dolgozók összességének javára szabadon, önállóan, minden más nemzettől függetlenül kifejthessék, hirdeti minden nemzet dolgozóinak önrendelkezési jogát”.⁵

Teszi ezt annak ellenére, hogy tökéletesen tisztában van azzal, milyen valós törekvések húzódnak meg az e jogra való hivatkozás mögött. „A nemzetek önrendelkezési joga nem más valójában, mint a vitás területek hatalmi szóval való felosztása – állapította meg Kun a gyűlésen. – Erre legjobb példa éppen a régi Magyarország területe, ahol a nemzetek önrendelkezési jogát úgy értelmezte az antantimperializmus, hogy fegyveres erővel szállotta meg mindazokat a területeket, amelyek vitásak voltak, sőt fegyveres erővel szállotta meg azokat a területeket is, amelyek még az ő szempontjából sem lehettek vitásak.”

A párizsi békekonferencia által kijelölt államhatárokat, amelyeknek vonalát az 1919. június 13-i jegyzék⁶ tudatta a budapesti kormánnyal, gazdasági szempontból is elfogadhatatlannak, lehetetlennek ítélték. Annál is inkább, mert a gazdasági blokádnak súlyos nehézségeket okozott, akárcsak az a tény, hogy a Tiszántúl s a nyár derekán-végén betakarításra váró termés román kézen volt. A Tanácsköztársaság idején erősödött meg az a felfogás, hogy az új államhatárok között a nemzetgazdaság életképtelen lesz, a lakosság nem fog tudni megélni. „Ezen határokon belül normális gazdasági életet teremteni, termelni egyáltalán lehetetlen – állapította meg Kun, válaszolva a békekonferencia június 13-i jegyzékére –, mint ahogy lehetetlen a világgazdaság mai állapota a nemzetközi forgalom mai állapota mellett ezen határok közé foglalt lakosság pusztá fizikai



létének biztosítása is.”⁷ 1919 nyarán az egész társadalom így érzett; egyszerűen elképzelhetetlennek tartotta a gazdasági talpraállást és fennmaradást egy trianoni keretek közé fogott országban.

„Csak valamivel tisztességesebb – ha ugyan ezt így lehet kifejezni azon tisztességtelenséggel szemben, amelyet jelent ez a határmegállapítás –, csak valamivel rendesebb határmegállapítás mellett is békét kell teremtenünk” – mondotta Kun a kormányzótanács nevében is, átlátva, hogy az ország, a társadalom hosszabb ideig nem bírja el azt a megterhelést, amit a honvédő harcok okoztak, s amelyek végül is erodálták a Tanácsköztársaság társadalmi bázisát.

Erre a békére is az időnyerés miatt volt szükség, azért, hogy Magyarországon megmaradhasson a proletárdiktatúra arra az időre, amikor – és a remények szerint igen hamarosan – továbbterjed a forradalom. A forradalom gyors terjedésének perspektívájában ténylegesen elvesztik jelentőségüket a kompromisszumok, az országot s a Tanácsköztársaságot sújtó döntések, hiszen azokat gyökeresen újraírják majd az új erőviszonyok. Milyen hát az a béke, amelyet Kun és a kormányzótanács elfogad? Kun szerint „érvénye nem lesz hosszabb, mint a breszti béke érvénye, amely békét mi az imperialistákkal kötünk, a francia, a csehszlovák, a román és a jugoszláv imperialistákkal, és ezt a békét azonban felrúgni nem mi, de a csehszlovák, a jugoszláv és a román proletariátus fogja”.

A korábban felemlített sokféle ellentmondás nem is lényegtelen továbbiakkal egészül ki. Elsőként is azzal, amelyet Kun és a kormányzótanács helyzetmegítélése rejtett magában: egyfelől reális felmérése annak, hogy az ország, a proletárdiktatúra lehetőségeit a nemzetközi erőviszonyok határozzák meg, hogy ezek alakulásában kulcsszerepe van Németországnak s mellette Ausztriának, másfelől a várható változások irányának, tartalmának olyan optimista megítélése, amit a valóság nem támasztott alá. A világforradalomra alapozott koncepcióban kétségtelenül több volt a remény, mint a realitás.

Jogos azonban a kérdés, vajon 1919 tavaszán–nyarán kínálkozott-e más lehetőség, mint hinni és bízni abban a világforradalomban, amely – a remények szerint – egy szociálisan igazságos rendet teremt, és minden nemzeti problémát felold? Kitartani addig mindenáron – ez vezette Kunt és a kormányzótanácsot. S itt fontos szerepet játszott az időtényező, az, hogy a döntő európai változást közelinek hitték és remélték. Ha pedig csupán rövid időről van szó, akkor az megváltoztatja a problémák súlyát, a döntések, intézkedések és állásfoglalások az átmenetiség fényében veszítenek horderejüket.

ből, hiszen semmi sem végleges, s minden megváltoztatható majd a proletárdiktatúrák (legalábbis közép-) európai szövetsége révén.

Az 1919-es vezetők politikájának és felfogásának stabil pontja azonban a nem magyar népek állami önállósulási törekvéseinek elismerése és ezzel egyidejűleg mindenféle nacionalizmus, valamint területszerzési törekvés elítélése, elvetése. Ezt nemcsak a felhozott idézetek támasztják alá, de az a tény is, hogy a kormányzótanács akkor sem operált a nemzeti érzelmekkel, amikor azokat a forradalom védelmében kamatoztathatta volna. A katonai intervenció megindulása után „Veszélyben a forradalom!” jelszóval mozgósított; hadseregének zászlaja a vörös volt, jelvényei között nem szerepelt a nemzeti trikolor, hogy ezzel is hangsúlyozza: harcának célja nem területszerzés. Ez természetesen elkerülhetetlenül okozott kisebb-nagyobb konfliktusokat a magyarság körében, főleg akkor, amikor kiderült, hogy az északi hadjárat sem a forradalmi, sem a nemzeti célt nem érheti el.

Kunt és a kormányzótanácsot sokszor vádolták a régi magyar nacionalizmus képviselésével csakúgy, mint a nemzeti érdekek iránti közömbösséggel, akár azok elárulásával is, attól függően, ahogyan azt a különböző politikai érdekek megkövetelték. Számunkra mégis sokat mond, hogy a Horthy-korszakban a Tanácsköztársasággal szemben ugyan állandóan és következetesen hangoztatták a „nemzetietlenség” vádját, de ezt egyrészt általánosságban tartották, másrészt belpolitikai kérdésekre korlátozták. Azt tagadni ui., hogy a Vörös Hadsereg volt az egyetlen, amely az idegen fegyveres erővel központiilag szervezeten szállt szembe, hogy soraiban az ellenforradalmi rendszer sok későbbi katonai, politikai vezetője is szolgált, aligha lehetett. A polgári társadalom elvetette a proletárdiktatúrát, de nem tagadhatta, hogy akár a kormányzótanács intencióitól függetlenül is, fegyverrel harcolt a nemzeti érdekekért.

A korszak egészének, az itt tárgyalt kérdéseknek egyik fő tanulsága az, hogy Kun és a kormányzótanács politikája, állásfoglalása végső fokon csupán belpolitikai jelentőséggel bírt: a magyar társadalomból kiváltott politikai tudati, érzelmi reakciói bírtak meghatározó erővel. Érvényes ez a mai közvéleményt élénken foglalkoztató olyan problémákra is, mint a Tanácsköztársaság állásfoglalása az országgal szemben támasztott területi követelésekről. Utólag lehet sérelmesnek tartani, és lehet tiltakozni ellene, a történelmi valóság mégis az volt, hogy sem Károlynak és kormányának, sem Kun Bélának és a Forradalmi Kormányzótanácsnak nem volt módja befolyásolni azokat a döntéseket és folyamatokat, amelyek megszabták a magyar államhatárokat és egyben az adott politikai rendszerek sorsát. A békekonferenciát, a szomszédos országokat a legkevésbé sem befolyásolta, hogy a kormányzótanács „csupán” feladja a területi integritás elvét, vagy teljes mértékben elismer minden területi követelést, illetve hogy fegyveresen száll-e szembe az idegen katonai erőkkel, vagy nem. A Tanácsköztársaság léte nem az államhatárok kijelölését befolyásolta, hiszen akkor a békekonferencia teljes mértékben eleget tett volna az 1916-os bukaresti szerződésben⁸ foglaltaknak, és a csehszlovák kormány ama igényét is kielégítette volna, hogy jórészt magyar és részben osztrák területek elvételével kijárást (korridort) biztosítson Csehszlovákiának az Adriára. Ez a körülmény természetesen nem ad felmentést a magyar kormányok működésének egészére, de történetibbé teszi megítélésüket, mivel megmutatja hatásuk korlátait.

Úgy tűnik, 1918 és 1919 minden más időszaknál és példánál jobban világítja meg azokat az elvi és gyakorlati nehézségeket, amelyekkel századunk folyamán a munkásmozgalom, a baloldal egésze szembetalálta magát a nemzeti kérdés kapcsán. Ezek köréhez hozzátartozott a szándékok, elvi nyilatkozatok és a célt szolgáló eszközök hazai fogadtatása és az is, ahogyan azokat az országon kívül megítélték. Olyan konfliktusról van itt szó, amelynek teljes feloldásáról ma sem beszélhetünk már múlt időben.

Alföld, 1986/7, 55–66. o.

1. [A második Vix-jegyzék szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.] *Jegyzetek*
2. [A Nemzetiségi Minisztérium „Keleti Svájc”-tervezetét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
3. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
4. [A Tanácsok Országos Gyűlésének 1919. június 19-i külügyi vitájából vett válogatást lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
5. [Uo.]
6. [Georges Clemenceau 1919. június 13-ai táviratát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
7. [Kun Béla 1919. június 16-ai táviratát lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
8. [Az antanthatalmak és Románia szerződésének szövegét lásd e kötetben a *Források* között a *Háború és felbomlás* c. fejezetben.]

Galántai József: A trianoni békekötés, 1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig – Részletek (1990)

[...] A Főtanács december 1-jei ülésén, amikor Clerk jelentése és meghallgatása alapján döntés született a magyar kormány meghívásáról, utóbbi megemlítette, hogy a budapesti rezsim Apponyi Albert grófot szándékozik a delegáció élére állítani, noha „Apponyi grófnak rossz a reputációja Nyugat-Európában, és ezt ő maga is nagyon jól tudja”. Clerknek viszont nagyon jó véleménye alakult ki Apponyiról. Mint jelentéséből kiderül, a forradalmak alatt Pozsony környéki birtokára visszahúzódott – akkor már 70 éven felül járó – politikust Clerk vette rá az újbóli politikai szereplésre, arra, hogy segítse őt a koncentrációs kabinet megalakításában. Clerk beszámolója szerint a koncentráció sikere nagyrészt neki köszönhető, és szóba jött miniszterelnöksége is, amit „éppen az ő állandó és legelkeseredettebb opponensei, a szociáldemokraták” ajánlottak.

*II. rész
Párizsban*

A Főtanács nem osztozott Clerk jó véleményében. Kétségtelen, hogy a magyar belpolitikában ezekben a hónapokban Apponyinak – liberális attitűdjeivel és méltóság-teljes higgadtságával, amely kiáltó ellentétben állt a tomboló fehérterrorral, s ezért karolták fel őt a szociáldemokraták – pozitív szerepe volt. Ám hírhedtté vált iskolatörvényében (1907) jelentkező nacionalizmusa, amellyel később sem szakított, aligha tette a külföld előtt szimpatikussá.

Miután Clerk jelentése és személyes tájékoztatása alapján a Főtanácsban döntöttek a magyar kormánynak küldendő meghívásról, elsőnek Clemenceau tett megjegyzés Apponyira: „Sir Clerk Apponyi javára szól. Ő maga nem tartozik ugyan csodálói közé, de nagyon nehéznek tűnik jövetelét megakadályozni. A Tanács sosem mondotta az ellenséges államoknak, hogyan állítsák össze delegációjukat, és egyébként sem hiszi, hogy létezik valamilyen jog, amelynek alapján megmondhatnák, ilyen vagy olyan személyt küldjenek... a magyarok saját dolga, hogy azt tegyék, amit ügyük érdekében a legjobbnak gondolnak.”

Majd Berthelot hozzáfűzte Apponyi megítéléséhez: „Apponyi szemére hányható, hogy mindig elvakult germanofil és a kis nemzetiségek elnyomásának buzgó védelmezője volt. Nyilvánvaló, hogy ezek a tények nem ajánlóak a számára a Tanácsnál.” Hozzászólt a Főtanács amerikai és olasz delegátusa is. Lloyd George távollétében a brit kormányt Eyre Crowe fődelegátus képviselte. Negatív véleményét Apponyi szerepeltetéséről ő már korábban, egy november 6-i levelében közölte Clerkkal. Végül Clemenceau foglalta össze a Főtanács álláspontját: „A Tanács semmi mást nem mondhat a magyaroknak, csak azt, hogy küldjék el delegációjukat. Abban az esetben, ha Sir George Clerknel tudakozódnának arra nézve, hogy milyen hatást váltana ki, ha Apponyit avagy bárki mást küldenének delegációjuk vezetőjeként, úgy véli, Sir Clerknek azt kell felelnie, hogy nem áll kompetenciájában erre válaszolni.”¹

A magyar kormány december 12-i ülésén formálisan is döntött a delegáció összeállításáról. Apponyi Albert gróf elnöksége mellett hét főmegbízottat jelöltek ki: gróf Teleki Pált, gróf Bethlen Istvánt, Popovics Sándor ny. pénzügyminisztert, báró Lers Vilmos államtitkárt, gróf Somssich Lászlót, az OMGE elnökét. Ők öten ki is utaztak. Fődelegátus volt még Zoltán Béla ny. igazságügy-miniszter és Ottlyk Iván földművelésügyi államtitkár. – Ők itthon maradtak. A delegáció főtítkári feladatainak ellátására Praznovszky Iván rk. követ és meghatalmazott miniszter – későbbi párizsi követ – kapott megbízást. Rajtuk kívül még több megbízottat és szakértőt, politikai tanácsadót, titkárt, fordítót stb. nevezett ki a kormány.²

Másnap, 13-án válaszolt Huszár a Főtanács december 10-i sürgetésére: „A magyar kormány minden lehető el fog követni, hogy küldöttei azonnal az ünnepek után Neuillybe kiutazhassanak.” Ismét utalt a korábbi kérésekre (teljes román kiürítés stb.): „Csakis e kérések teljesítése tudná megnyugtatni a kedélyeket, amelyek az idegen megszállás okozta tragikus események folytán mindenki fel vannak izgatva.”³

A küldöttség hivatalos kinevezése tehát december közepén történt meg. Ezek a személyek azonban többségükben már jó ideje dolgoztak a béke-előkészítésen, amelynek legfőbb szervezője és elvi irányítója Teleki Pál volt és maradt.

Az akkor 40 éves, a földrajztudományban komoly tudást szerzett fiatal gróf szakmai felkészültsége és szervezőképessége alapján valóban megfelelő személyiség volt erre a nehéz feladatra. A régi, a Kárpát-medencében élő nemzetiségek feletti magyar hegemonia elhivatottságától – a szétesés után is – áthatott gondolkodásmódja már kevésbé tette erre a feladatra alkalmassá. Ám a munkában részt vevő társai körében – mint látni fogjuk – leginkább ő mutatott hajlandóságot a realitások figyelembevételére. Teleki gondolkodása tehát alapjaiban nem tért el Apponyiétól, mégis jelentős a különbség. Apponyi nem – vagy alig – tudott ezektől a kötöttségektől szabadulni, ugyanakkor Teleki az alkalmazható megoldások útját kereste.

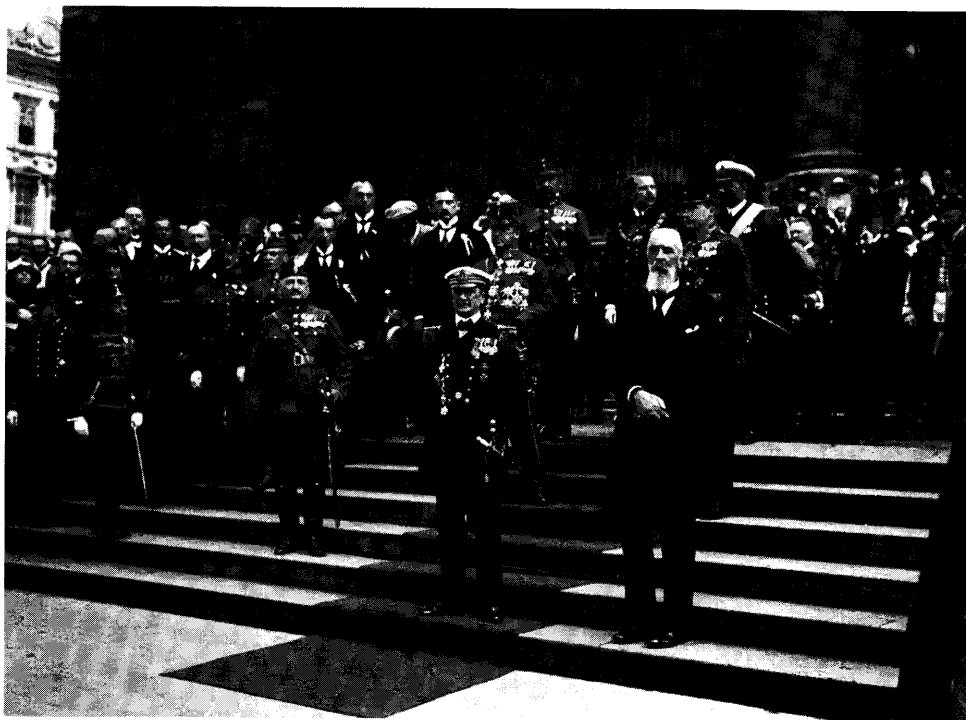
A felkészülés

Teleki már 1918 októberében – a fegyverszüneti kérések hónapjában – kezdeményezte bizonyos szakmai munkálatok megkezdését a várható béketárgyalások előkészítéseként. A Kárpát-medencét magába foglaló állam integritása mellett szóló statisztikai összeállítások és térképek készítésére ösztönzött. Mindenekelőtt egy olyan térkép elkészítésére törekedett, amely a Kárpát-medence néprajzi viszonyait mutatja be. Kogutowicz Károly tervezetének alapján meg is kezdődött a geográfusok és rajzolóknak nagyszabású munkája az iparművészeti iskola épületében. Ezzel párhuzamosan a statisztikai hivatalban hozzáláttak az 1910. évi népszámlálás és egyéb felmérések alapján azon statisztikai (néprajzi, gazdasági, infrastrukturális stb.) adatok összeállításához és csoportosításához, amelyek az integritás elvének igazolására felhasználhatók.⁴

E munkálatok az őszirózsás forradalom után is megszakítás nélkül folytatódtak, mivel a polgári demokratikus kormányzat a szükséges összegeket biztosította. 1919 elejére elkészültek a térképek és a statisztikai összeállítások.

E szakmai munkálatok mellett a békekötés elvi irányának kialakítása érdekében a Jászi Oszkár vezette Nemzetiségi Minisztériumban és a Károlyi Mihály vezette Külügyminisztériumban, továbbá a Kereskedelmi Minisztériumban is folytak munkálatok.⁵

1918 decemberében a felbomlás folyamatában, de még a párizsi békekonferencia összeülése előtt, a Kereskedelmi Minisztérium államtitkára széles körű megbeszélést hívott össze. Ezen mindazok a szervezetek képviseltették magukat, amelyekben béke-előkészítési munkálatok folytak. Az említetteken kívül jelen voltak olyan társadalmi testületek is – például a Területvédő Liga –, amelyek kebelében ilyen irányú szakmai vagy elvi munkálatok folytak. Itt a területi integritás merev koncepciója és a térség gazdasági integritását megőrző koncepció csapott össze, vagyis egy teljesen irreális és egy realitásbéke-előkészítési rendszer. E vita eredményeként a további munkálatokban nagyobb hangsúlyt kapott a gazdasági vonatkozású statisztikai anyagok gyűjtése.⁶



HORTHY MIKLÓS ÉS APPONYI ALBERT
AZ APPONYI 75. SZÜLETÉSNAPIJÁRA
RENDEZETT ÜNNEPSÉGEN,
1921. MÁJUS 29.

Az öszirózsás rezsim béke-előkészítési munkálatainak reális elvi irányát jól tükrözi az az utasítás, amelyet a minisztériumok részére Diner-Dénes József külügyi államtitkár készített. Ebben jelezte, hogy a régi közös külügyminisztérium béke-előkészítő munkálatai és azok anyaga nem használhatóak, mert az egykori Monarchia fennmaradását vették alapul. Ezért késésben vannak, s a minisztériumok „legintenzívebb munkájára” van szükség. Hangsúlyozta az adatgyűjtés alapvető voltát, s azt, hogy „a feldolgozandó anyagnak az összes eshetőségekre és az összes kombinációkra felvilágosítást és könnyen áttekinthető képet kellene nyújtani”. Majd az utasítás befejező részében igen reális béke-előkészítést körvonalazott: „Különös gonddal vizsgálendő volna az a kérdés, hogy mily hatással volna úgy a megmaradó, mint az elvált népek gazdasági életére, ha 1. Magyarország tótlakta vidéke, 2. Magyarország románlakta vidéke, 3. ha úgy a tót, mint a románlakta vidék nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is kiválnék a magyar állam kötelekéből.”⁷

A szakmai munkálatok a Tanácsköztársaság hónapjaiban is folytatódtak. Teleki – mint tudjuk – a szegedi ellenkormány külügyminisztere lett, és annak feloszlásáig nem vett részt a béke-előkészítő munkálatokban. Jelentésében, amelyet a szegedi kormány július 5-től augusztus 10-ig tartó külügyi működéséről készített, nincs is utalás béke-előkészítő szaktevékenységre.⁸

A szegedi kormány feloszlása után Teleki ismét Budapestre jött, és a Friedrich-kormányt támogatta. József főherceg mint kormányzó megbízta „a béketárgyalásokat előkészítő iroda” megszervezésével, amelynek nyomban eleget is tett. Augusztus 21-én, formálisan a Külügyminisztérium kebelében, egyelőre három fővel megalakította az irodát, amelyben rajta kívül Csáky István gróf és titkárként Ezry Sándor vettek részt.⁹

A román megszállás alatt természetesen célszerű volt a béke-előkészítés rejtett végzése. Ezért Teleki decentralizálta a munkát: az egyes minisztériumokban a speciális szakterületnek megfelelően készültek további összeállítások és állásfoglalások. Kiegészült az anyaggyűjtés az Ausztriával addig fennálló szoros kapcsolat megszűnéséből következő problémák és adatok összeállításával.¹⁰

Az egyes minisztériumok kebelében folyó munkálatok során viták jelentkeztek abban a vonatkozásban, hogy felkészüljenek-e egyáltalán a területi integritás megszűné-

sével is indokolt gazdasági integritás fenntartásának bizonyítására, vagy kizárólag a területi integritást igazoló érveket gyűjtsék és csoportosítsák. Augusztus végén a Földművelésügyi Minisztériumban a vízügyi osztályok szakreferenseivel tartott megbeszélést Teleki. Ő maga is a területi integritást támogató érvrendszer kimunkálását tartotta a legfontosabbnak. De azt is hangsúlyozta, hogy az integritás megszűnése esetére is szükséges a Közép-Duna vízrendszerében az egységes eljárást fenntartani. Szerinte ebben az esetben nemzetközi bizottság létesítése útján kell a problémát megoldani, s a javaslatokat erre is elő kell készíteni. A minisztérium államtitkára ezt nem tartotta helyesnek, mert abban az integritáshoz való ragaszkodás gyengítését látta. Teleki viszont kifejtette, hogy az integritás fenntartása az elsőrendű cél, ám szükség van arra, hogy „más eshetőségekre is készsek legyünk, és megfelelő, komolyan kidolgozott javaslat legyen előterjeszthető”. A munkálatokat ebben a kérdésben Teleki intenciói szerint folytatták tovább.¹¹

Októberben szükségesnek látták, hogy az előkészítő munkák során az Erdélyre vonatkozó anyagokat külön csoportosítsák és kezeljék. Az egész munkálaton belül erre egy külön iroda jött létre Bethlen István vezetésével.¹²

November közepén – a románok budapesti kivonulása után – alaposabb értekezletekre került sor, s ezeken már nemcsak az illetékes minisztériumok szakemberei vettek részt, hanem társadalmi-politikai körök képviselői is. Ekkor kapcsolódott be a munkába Apponyi is.

December 2-a után, a békekonferenciára való meghívás nyomán felgyorsult és rendezesebbé vált a munka, mert most már végeredményt kellett összesíteni és használható formába rendezni. Különösen fontos volt, hogy az ún. „előzetes jegyzékek” teljesen elkészüljenek, hiszen ezeket még a békefeltételek átvétele előtt kívánták benyújtani. Most már az Apponyi elnöklétével összeállított küldöttség – amelyet néhány nappal később a kormány formálisan is kinevezett – plenáris és bizottsági ülések sorozatában tárgyalta meg az anyagokat és a jegyzéktervezeteket.¹³ – A küldöttek formális kinevezésekor így az anyag tulajdonképpen már együtt volt, és kialakult az elvi irány is. Ennek lényege: az integritás mellett kell kiállni és érvelni, függetlenül attól, hogy ennek van vagy nincs realitása. A békeküldöttség állásfoglalásainak hosszú távra kell szólnia, ezért a felbomlás tudomásulvétele és a korrekciókra törekedés nem lehet elvi alap. Legfőbb egyetemes gazdasági vonatkozású kérdésekben lehet a felosztottság állapotában is szükséges integrációs javaslatokat előterjeszteni. Ez azonban nem gyengítheti a határozott ragaszkodást az elvi alapálláshoz, az integritáshoz.

Ez a stratégia gyökeresen eltért az osztrákok által alkalmazott koncepciótól és magatartástól, noha az – ekkor már jól felismerhetően – sikeresnek bizonyult. Az osztrák küldöttség fellépése jóindulatot váltott ki és eredményt ért el: népszavazást egy fontos térségben (Klagenfurt). Az osztrák koncepció elismerte a soknemzetiségű birodalom felbomlását, a soknemzetiségű állam szétesését. Az osztrák küldöttség nem a régi soknemzetiségű Ausztria, hanem az osztrák németiség új államának és kormányának küldöttjeként jelent meg. Renner a szerződéstervezet június 2-i átvételekor azt fejtegette, hogy a régi Monarchia megszűnt, és a helyén keletkezett új államok egyike német Ausztria, amely éppúgy nem tekinthető a háborút viselő Monarchia jogutódjának, mint a többi, és a német osztrákságnak éppúgy joga van a nemzeti önrendelkezéshez, mint a többi nemzetnek.¹⁴ Ezen a nemzeti-etnikai alapon kívánta a korrekciókat, beleértve Burgenland Ausztriához kapcsolását is.

A magyar felkészülési stratégia – mint láttuk – egészen más volt. Nemcsak nem másolta az osztrákot, de kifejezetten ennek ellentéte volt, a részleges sikert mint értéket tulajdonképpen elvetette. Így azután az előkészítő munka során nem az osztrák eljárás és eredmény tapasztalatait hasznosították, hanem igazolni kívánták az osztrák és a magyar fellépés alapvető különbségét: „Ausztriában nagyrészt felbomlásról van szó, tehát belső folyamatokról, ezzel szemben Magyarországot fel akarják darabolni erőszakos külső behatással.”¹⁵ Ezt az álláspontot akkor fogalmazták meg, amikor a soknem-

zetiségű Magyarország – éppúgy, mint Ausztria – felbomlott már, és ezt, legalábbis a nemzetiségek elválása tekintetében, mindenütt a nemzetek önrendelkezési joga megvalósulásának tekintették. Nemcsak a győztes szövetségesek gondolkodását jellemezte ez, hanem erre az elvi álláspontra helyezkedett az osztrák kormány és annak békeküldöttsége is. A magyar béke-előkészítési stratégia az esetleg lehetséges korrekciók elmulasztását jelenthette. Másfél évtized távlatából már jól felismerte ezt Gratz Gusztáv is, noha korábban maga is részt vett e stratégia kidolgozásában: A békeküldöttség „gyakorlatilag merőben megvalósíthatatlan kívánságokkal lépett fel, amelyek Magyarországon kelthettek ugyan rokonszenves visszhangot, de ama külföldi tényezőknél, amelyek számára készültek, még csak komolyan sem voltak vehetők”.¹⁶

Itt ajánlatos megállnunk, és el kell gondolkodnunk néhány kérdésről. Elsősorban azt tisztázni, hogy mivel indokolta maga a békedelegáció és az azt kinevező kormányzat ezt a képtelen irányvételt. Nyilvánvalóan nem „hibáról” van itt szó abban az értelemben, hogy azt hinnék, ezzel a fellépéssel eredményt lehet elérni a konferencián a Magyarországgal kötendő béke kemény feltételeinek enyhítése érdekében. Itt tudatosan egy „hosszú távú” elvi álláspont kidolgozásáról van szó, amelyet a magyar külpolitika és politikai gondolkodás számára irányadónak szántak. Azonban nemcsak az a baj, hogy ehhez a koncepcióhoz támogatást a békekötőknél természetesen nem lehetett találni, holott kisebb korrekciókat esetleg elérhettek volna. A legsúlyosabb következmény abból fakadt, ahogyan látták és értelmezhatték a magyar békedelegációnak ezt az elvi fellépését a győztesek oldalán: tendenciájában revánskoncepció, amely nem a magyarok térségek megtartására, illetve a határmegállapítások ilyen irányú kiigazítására irányul, hanem az egész új struktúra ellen. Ezzel szemben pedig nincs értéke a kisebb-nagyobb engedmények rendszerének, mi több, olaj lehet a tüzre. Ez a béke-előkészítési elv – amelyet majd Apponyi feltűnő őszinteséggel ki is fejt a konferencia Főtanácsában – akadályozta, hogy bizonyos korrekciókkal a magyar békén javítani lehessen.

A béke-előkészítés irányának meghatározásánál tehát jelentkeztek alternatívák: az osztrák koncepció szerint lehetett eljárni, vagy az ismertetett magyar stratégiával előállni. Az első koncepció elfogadja a felbomlást, de nem fogadja el a nemzeti elv sérelmét. Elfogadja az új kelet-közép-európai államrendszert, és annak összefüggéseibe kívánja beleépíteni országát, de ragaszkodik azokhoz a korrekciókhoz, amelyek nemzeti alapúak és érdekűek. A másik béke-előkészítési koncepció a nemzetiségek feletti hegemonia rendszerét is magába foglaló történetiséggel és jogfelfogással képtelen szakítani, ezeket mintegy örök elhivatottságként képviseli. Ez a gondolkodásmód azonban Párizsban követhetetlen és elfogadhatatlan volt. Ismét Gratz Gusztáv kései kritikájára kell utalnunk: „Ama kérdéseket, amelyeket a magyar békeküldöttség jogi és történeti szempontból tárgyalt, a külföldi államférfiak inkább a politikai célszerűség szempontjából szokták vizsgálni. A történeti szempontok a békekonferencia tagjainak gondolkodásában csak nagyon másodrendű szerepet játszottak.”¹⁷

Mindezek áttekintése után a 70 év távlatából vizsgálódó számára az igazi fő kérdés abban fogalmazható meg, miért volt képes az osztrák politika egy reális béke-előkészítési irányzat kidolgozására, és miért nem tudta ezt megtenni a magyar. Két fő tényezőt jelezhetünk itt: Ausztriában megváltozott a rezsime maga, Magyarországon viszont az ellenforradalommal visszaállt a régi rendszer. Persze a régi is képes lehet új módon politizálni. Ám a magyar gondolkodásban (és itt nemcsak a vezető erők, hanem a széles közép- és alsórétegek, továbbá még jócskán a népi gondolkodásra is utalni kell) rendkívül mélyen beivódott a Kárpát-medence földrajzi egészével összefonódott magyarságtudat. Ezt kifejezte a nemzetben gondolkodás sajátos, a térséget kitöltő államhoz – és nem a magyar néphez – kötődő „magyar politikai nemzet” fogalom. Az osztrák gondolkodásmód a nemzeti, nemzetiségi kérdésben 1918 előtt másként épült fel, s ennek alapján könnyebb volt egy új nemzetfelfogást kidolgozni.¹⁸

Az ilyen mély ideológiai berögződéseken még egy gyökeres rezsimváltás is csak nehezen tud változtatni. Erre utal az is, hogy a Károlyi-adminisztráció sem volt képes ezen

a téren új utakra lépni. Ám a polgári demokratikus rezsim több irányban is elindult az ideológiai átfarmálódás útján. Az ellenforradalmi rendszerben ilyen igény nem jelentkezett. Ellenkezőleg, a rezsim kifejezetten a régi beidegződésekre fektette ideológiai alapjait, és elsősorban ennek a „felépítésnek” a szolgálatába állította békedelegációjának tevékenységét. Mindez azt is jelenti, hogy a küldöttség ezen elvi koncepciója a „történelmi” osztály uralmának jogosságát kívánta alátámasztani, azt a felfogást, hogy ez az osztály képviseli a magyarságot és hivatott újjáteremteni a régi nagyságot, amelyet az új, modern eszmék által előkészített forradalmak romboltak le. Tehát nem hiba, nem félreismerés történt. A béke-előkészítés ideológiai koncepciója szerves része volt az ellenforradalmi rendszer felfogásának.

Jelentkezett tehát irányt megválasztó lehetőség: nem a régi hatalom-birodalom visszaszerzése, hanem az új kelet-közép-európai rendszer elfogadásával összekapcsolt nemzeti alapú korrigálások a határkérdésekben és a régi gazdasági kapcsolatokból – immár államközi viszonyok útján – minél többnek a megőrzése. Ezen az úton az emigrációba szorított demokratikus irányzatok (Károlyi Mihály, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond) indultak el.

A Magyarország problémái iránti befogadóképesség Párizsban javulóban volt akkor, amikor a küldöttség Párizsba indult. Ám amit a poggyászában vitt, nem lehetett felhasználni ennek pozitív kiaknázására. [...]

A békeszerződés-tervezet szövege, amelyet a magyar delegáció január 15-én átvett, szerkezetében és felépítésének rendjében követte a német és az osztrák szerződést.¹⁹ Mi több, az összesen 364 cikkelyből álló szövegben 290 cikkely szó szerint megegyezett a német, illetve az osztrák szerződés szövegével.²⁰

Bevezetője felsorolta a Magyarországgal szerződést kötő Szövetséges és Társult Hatalmakat (az öt főhatalom mellett Európában: Belgium, Görögország, Lengyelország, Portugália, Románia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, Csehszlovákia, Ázsiában és Amerikában: Kína, Kuba, Nicaragua, Panama, Sziám).

Az I. rész a Nemzetek Szövetségének (League of Nations) alapító okmányát tartalmazta. A XIII. rész pedig a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organisation) alapszabályát, miután a Nemzetek Szövetségének tagságával összekapcsolódott az ezen szervezetben való tagság is.

A II. rész a határok megállapítását tartalmazta. A Csehszlovákiától és Romániától elválasztó határvonal megegyezett a június 13-án közöltekkel. Az Ausztriától elválasztó vonal általában követte az etnikai elvet, kivéve a felsőöri magyar népszívetet, továbbá Sopron és környéke itt Burgenlandhoz tartozónak volt jelölve. Hasonlóan a másik későbbi kiigazítás: a Salgótarjántól északra fekvő Somoskő és Somosújfaló jó része Csehszlovákiához tartozott (27. cikkely). Ezekről – valamint a két világháborút követő Pozsony környéki rendezésekről – eltekintve a mai Magyarország határait írta elő, ezért a szövegszerű ismertetés felesleges. A megjelölt határokat a helyszínen „határrendező bizottságok” fogják kitűzni (29. cikkely). A határrendező bizottságokra nézve később külön szabályozások születtek, amelyekre visszatérünk.

A III. rész a politikai rendelkezéseket foglalta magába. Ennek keretében a lemondást a más országokhoz került területekről és az ezzel kapcsolatos kérdéseket. Továbbá a kisebbségek védelmére vállalt kötelezettségeket. A IV. rész az Európán kívüli érdekelt-ségek újraszabályozását tartalmazta.

Az V. rész a katonai rendelkezések paragrafusait tartalmazta. A magyar hadsereg létszámát 35 ezer főben állapította meg (104. cikkely). A hadseregnek csak hivatásos tisztjei lehettek, s az újonnan belépőknek legalább 20 évi szolgálatot kell vállalni (109. cikkely). Ez a megkötés azt akarta szabályozni, hogy ne lehessen rövid szolgálati idővel jelentős tisztí állományt kialakítani. A katonai rendelkezések betartását Budapest székhellyel működő „Szövetséges Ellenőrző Bizottság” fogja figyelemmel kísérni (133–134. cikkely). A VI. rész a hadifoglyok (és sírhelyek) ügyét rendezte.

A VII. rész a büntetőrendelkezésekről szólt. Hasonlóan a többi békeszerződéshez, a háborús bűnösség fogalmát ekkor „a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cse-

lekmények elkövetésével” határozták meg (157. cikkely). Az ilyen cselekményekkel vádolt személyek felett a Szövetséges és Társult Hatalmak katonai bíróságai ítélik meg. A „háborús bűnösséget” tehát ekkor nem terjesztették ki a háborút okozó politikai felelősségre. Ez a felelősség személyi vonatkozásban csak a német békeszerződésben jelent meg Vilmos császárra vonatkozóan (227. cikkely). Az osztrák és a magyar békeszerződésben ehhez hasonló nem szerepelt.

A VIII. rész a jóvátételi kötelezettségről szól. Itt a szövetségesek országai — illetve polgárai — háborús veszteségeinek és kárainak megtérítését írta elő a szerződés. E követelés elvi alapját ezen rész első cikkelye (161. cikkely) fogalmazta meg (a német békeszerződésben a 231. cikkely), mégpedig az egyoldalú „háborús felelősség” hírhedt és később oly sok vitát kiváltó formulájával: „A Szövetséges és Társult Kormányok kijelentik és Magyarország elismeri, hogy Magyarország és szövetségesei, mint e veszteségek és károk okozói, felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a Szövetséges és Társult Kormányok, valamint polgáraik az Ausztria–Magyarország és Szövetségesei támadása folytán rájuk kényszerített háború következményeképpen elszenvedtek.” (A német és az osztrák békeszerződésben ugyanezen szöveg szerepel, természetesen az országnevek változásával.) — A kötelezettségek konkrét mértékét és módját szövetségközi „Jóvátételi Bizottság” fogja megállapítani (163. cikkely). A bizottság szervezeti és működési rendjét külön függelék szabályozza (II. függelék).

A IX. rész pénzügyi rendelkezéseket, a X. rész gazdaságiakat tartalmazott. Ez utóbbiak sorában található a régi gazdasági kapcsolatok fenntartására utaló kedvező pontok is, így például a 205. cikkely, amelyre azután — később látni fogjuk — a magyar válasz nem volt sikeres.

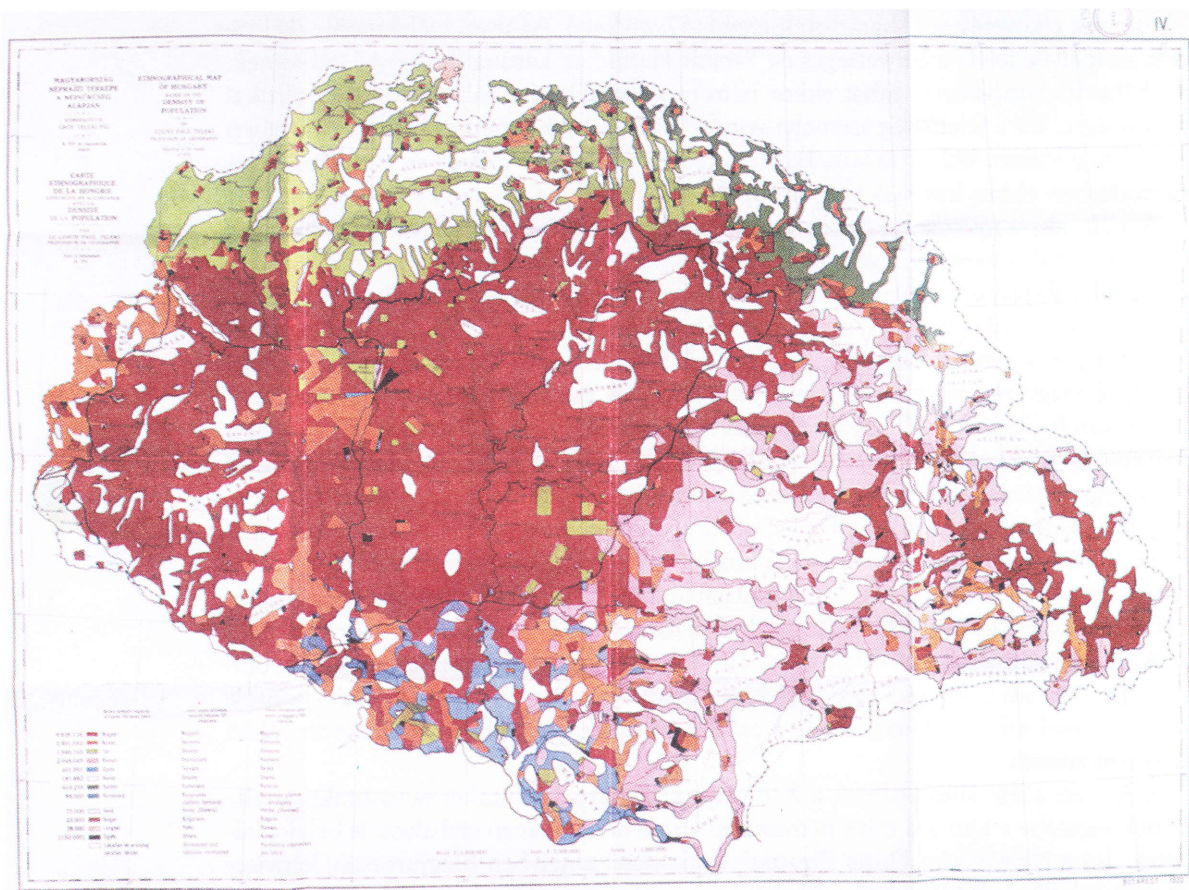
A XI. rész a légi közlekedésre, a XII. rész a kikötőkre, vízi utakra és vasutakra utalt. Ennek keretében a Dunára mint nemzetközi vízi útra vonatkozó szabályok is belefoglaltak. Így a Nemzetközi Duna Bizottság működése, amelyben Magyarország képviselőjének is helye volt (286–287. cikkely).

A befejező XIV. rész egyes rendelkezései utáni zárópasszus a ratifikálás módját határozta meg: A megerősítő okiratokat Párizsban kell letenni. A szerződés akkor lép életbe, ha egyrészről Magyarország, másrészről legalább *három* főhatalom a megerősítő okiratokat letette, illetve erről felvették a jegyzőkönyvet. Ekkor lép életbe a szerződés mindazok számára, akik addig letették a megerősítésről szóló okiratot. A többiekre nézve e cselekmény megtörténtének időpontjától. — Vitás esetekben a francia szöveg az irányadó.

Január 16. nevezetes napja volt a küldöttségnek, a hazai sajtó propagandájában pedig a legtöbbet tárgyalt eseménye talán az egész békekötésnek. Mi több, Apponyinak a Főtanács előtti szereplése egész legendává nőtt a két világháború közti időszakban, és még napjainkban is sok illúzió ragad hozzá, ezért — szigorúan a hiteles forrásokra támaszkodva — részletesebben kell vele foglalkozni.

Fél háromkor Apponyi — a fődelegátusok, Praznovszky, Csáky István stb. kíséretében — megjelent a Quai d’Orsay-n Pichon szobájában, ahol a Főtanács üléseit tartotta. Jelen volt mind az öt főhatalom képviselője: Clemenceau, Lloyd George, Wallace, olasz részről Nitti miniszterelnök s Macui japán nagykövet.²¹ Említettük korábban, hogy a Főtanács január 10-én átalakult, és azóta a Kormányfők Tanácsaként és a Külügyminiszterek Tanácsaként működött. Korábban, 1919 tavaszán is ebben a szervezeti formában tevékenykedett. Ez alkalommal azonban a Főtanács ülésezett. Egyébként az apparátus gyakran jött zavarba egyes tanácskozások minősítésével. Maguk a döntést hozó fődelegátusok nem tulajdonítottak nagy jelentőséget e kérdésnek, és rábízták az ügyet a titkárokra. Érdekes, hogy amíg az amerikai jegyzőkönyv a január 16-i délutáni ülést a „Kormányfők Tanácsának” tekinti, az angol az „öt főhatalom delegációja vezetői” tanácskozásának nevezi. A kérdésnek természetesen különösebb jelentősége nincs, hiszen nem az aktus elnevezése a fontos, hanem az, hogy a békekonferencia akkori legmagasabb szintű gyűlékezete volt a testület. Több hiteles feljegyzés is rendelkezésre áll

Apponyi a Főtanács előtt



„VÖRÖS TÉRKÉP”:
TELEKI PÁL TÉRKÉPE
MAGYARORSZÁG
NEMZETISÉGEIRŐL, 1920

az ülés lefolyásáról. A hivatalos amerikai²² és angol²³ kiadványon kívül Lloyd George emlékirata²⁴ és a magyar delegáció naplófeljegyzése.²⁵ Ezeken kívül elmondja még maga Apponyi is január 21-i budapesti beszámolójában és visszaemlékezésében.²⁶

Maga a nevezetes terem – Pichon külügyminiszter szobája a Quai d’Orsay-n –, ahol a Főtanács üléseit a békekonferencia kezdetétől rendszeresen tartotta, ugyancsak megérdemli, hogy röviden leírjuk. A téglalap alakú nagy terem egyik hosszanti – délre néző – oldalán a padlótól a mennyezetig érő széles ablakok során ömlött be a fény. Zaj nem hatolt be a terembe, mivel az ablakok a minisztérium fákkal és bokrokkal beültetett udvarára nyíltak. A szemben lévő másik hosszanti oldalon nyíltak a hangszigetelt dupla ajtók, amelyek a Quai d’Orsay-ra néző nagy előszobába vezettek. A terem falait alul sötét lambéria, felül IV. Henrik életéből vett jeleneteket ábrázoló színes kárpit borította. A szoba nyugati rövid oldalánál helyezkedett el az elnökség (Clemenceau), mellette a főtitkár (Dutasta) asztala. Az ablak felőli oldalon sorban álltak a főhatalmak asztalai (az elnöki asztalhoz legközelebb az amerikai, majd a brit, az olasz és a japán). A meghívottak mindig az ajtók közelében felállított asztaloknál helyezkedtek el.²⁷

A január 16-i mintegy másfél órás ülés kezdetén minden bevezetés nélkül felkérte Clemenceau a magyar delegáció vezetőjét az előadás megtartására. Clemenceau felajánlotta Apponyinak, hogy ülve adjon elő, de ő ezt a parlamentáris szereplés megszokottságára hivatkozva udvariasan elhárította. Apponyi beszédét – amelyet jól átgondolt előre, de nem írt le – franciául kezdte, majd kb. 10 perc után az addig mondottakat elismételte angolul – és így 4-5 részletben mondotta el azt mindkét nyelven, és végül néhány mondat erejéig olaszul is szólt.²⁸ Apponyi beszédének lényege a régi integritás fenntartása melletti érvek felsorakoztatása volt. A történeti és jogi érvek mellett próbált a bolsevizmus elleni közös érdekekre is hivatkozni: „Közép-Európát a keletről jövő veszedelmekkel szemben egyedül a történelmi magyar terület stabilitása tudja megőriz-

ni.” Hatása természetesen ennek sem volt, hiszen ezt a szerepet Párizs Romániára bízta. Apponyi hosszú beszédében még csak utalás sem volt arra, hogy az új határokat, amelyek 3 millió magyart szakítottak el az anyaországtól, az etnikai elv figyelembevétel alapján módosítsák. Apponyi javasolta ugyan a népszavazást, de nem az etnikai elv érvényesítése érdekében, hanem egy olyan térség *egészére*, ahol a lakosság kétharmada – mindenki által jól tudottan – nem volt magyar: „Követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak.”²⁹

Az olaszul mondottak kifejezetten az olasz képviselőnek szóltak, és hatással is voltak reá Apponyi mondatai. A jól megválasztott gondolatmenet lényege a hivatkozás arra, hogy noha ebben a háborúban egymással szembekerült a magyar és az olasz, de ez nem felejtetheti, hogy hányszor vérezttek együtt a csatatereken egymás oldalán a szabadságért harcolva. Erre apellálva kérte az olaszok jóindulatát a magyar ügy iránt.³⁰ Ez hatásos érvelés volt.

Szerencsére az ülés ezzel még nem ért véget, ami az angol miniszterelnöknek volt köszönhető.

Lloyd George – miután egy cédulán kért hozzájárulást az elnöktől – a kitűzött ügyrendtől eltérően kérdést intézett arra nézve, hogy milyen számú magyart kapcsolnak el a kijelölt határok. Különösen érdekelte – amint erről később Apponyi beszámolt –, hogy van-e szerves kapcsolat az államában meghagyott és az elszakított magyarság között, vagy hogy egy ilyen összeköttetés elképzelhető-e.³¹ Apponyi ekkor már arra hivatkozva, hogy távolról nem jól érti, amit Lloyd George mond, vele szemben ült le, zsebéből elővette a Teleki által készített néprajzi térképet („vörös térkép”), és azt az asztalra kiterítve mutatta meg, milyen sok magyar kerül a szomszédos országokhoz. Amennyire hibázatható Apponyi beszédének fő gondolatmenete, legalább annyira szerencsésnek mondható Lloyd George segítő közbelépése és az ennek nyomán kialakult eszmecsere. Az asztalra kitergetett néprajzi térképre előző este Teleki már berajzolta a javasolt határokat. Így azután szemléletesen kitűnt, milyen tömör és a meghagyott Magyarország-hoz közvetlenül kapcsolódó magyar sávokat vág le az új határvonal. A Főtanács hatalmasságai Lloyd George és Apponyi köré sereglettek, és valóban komoly érdeklődéssel nézték az ábrát, és még Clemenceau is odament és figyelt. „Ez a térkép – számolt be később Apponyi – különösen nagy érdeklődést keltett.”³² Ilyen szemléletesen aligha jelenhetett meg előttük a mindig csak részletekben hozott döntések egyesített következménye. – Igaz, a térképet nézve ők nem ugyanazt látták, amit Apponyi. A gróf számára az ábra a Kárpát-medence általános egységének megbonthatatatlanságát bizonyította. Lloyd George számára viszont azt, hogy indokolatlanul túl sok magyart szakítanak el a megmaradó hazától, és túl nagy lesz a magyar kisebbség a szomszédos országokban, hiszen az ő eredeti kérdése is tulajdonképpen erre irányult. Próbálta is további kérdésekkel és megjegyzésekkel erre terelni a figyelmet, de az ezeréves határok fenntartása mellett érvelő Apponyit nem sikerült a járható útra terelnie. – Így ha Apponyi nem is tudta teljes mértékben kiaknázni a kedvező körülményt, kétségtelen, hogy annak alakításában – Lloyd George kezdeményezésére reagálva – a „vörös térkép” prezentálásával ügyesen cselekedett. Végül Clemenceau barátságosabban zárta le a fontos aktust. Mint Apponyi később lejegyezte: jó atmoszférájú volt az egész ülés.

Apponyi Főtanács előtti szereplése ellentmondásos volt. Feltűnően – és rossz hatást keltve – dokumentálta a nemzetiségek feletti magyar hegemonia elvesztésébe való bele nem nyugvást. Amint az amerikai történész, Mamatey megjegyzi, e fellépésével a Bourbonokra emlékeztetett: nem felejtett, és nem tanult semmit.³³ Ugyanakkor Lloyd George segítségével hatásosan prezentálta az idegen fennhatóság alá jutott magyarság rendkívül magas számát. „Nem volt szerencsés – írja emlékiratában Lloyd George –, hogy nem helyezte az ügyet azon határ menti területekre, amelyeket – azon tények ellenére, hogy a magyarok ott kétségtelen többségben voltak – a határmegállapító bizottság gazdasági és geográfiai okokból más államokhoz javasolt. Ha ezen területekre irányozza kritikáját, anyag állt volna rendelkezésére, amely képessé tette volna őt erőtel-

jes és – bizonyos területekre vonatkozóan – ellenállhatatlan felhívásra az orvoslásra honfitársai javára.”³⁴

Teleki megértette, hogy milyen irányban lehet és kell érveket felsorakoztatni. Nyomban elkészített egy összeállítást az elcsatolásra ítélt, de a központi magyar tömbbel összefüggő magyar többségű városok nemzetiségi összetételéről (Szabadka, Arad, Nagyvárád, Szatmárnémeti stb.). Gyorsan elkészült a fordítás és a nyomdai munkálat is. Január 16-a után két nappal már Lloyd George kezében volt a pontos kimutatás, amelynek kísérőlevele is az angol miniszterelnök által kívánt módon érvelt: „Az új határ elszakítana Magyarországtól tisztára magyarlakta vagy nagy többségében magyar lakosságú óriási területeket, amelyek a nagy magyar tömbbel szoros összefüggésben vannak.”³⁵

Lloyd George január 16-i kedvező fellépése nem csupán egyéni rögtönzés volt, hanem az angol politika kedvezőbb fordulatainak kifejeződése Magyarország irányába. Erre utalt az is, hogy a delegációhoz január 19-én, 20-án és 21-én a Londonban tartózkodó Bánffy Miklóstól jelzések érkeztek: angol részről időhúzást javasolnak, mert kedvezőbb szituáció van kialakulóban, ami azonban csak az angol parlament összeülése után bontakozhat ki.³⁶ Lloyd George-ra jellemző volt ugyan a rögtönzés, de ezek mögött azért mindig az angol politika érdekrendszere húzódott meg. Lansing szerint a „Négy Nagy között ő volt a legelevenebb gondolkodású”. De hozzáteszi, hogy sikeres fellépései „nagy részt azon kitűnő tanácsoknak volt köszönhető, amelyeket kapott és amelyeket ő bölcsen elfogadott”.³⁷

A válaszjegyzékek

A terveknek megfelelően az átvett feltételekkel Apponyi és a küldöttség nagyobb része nyomban – január 18-án este – hazautazott. A Párizsban maradt küldöttség megbízott vezetője Praznovszky Iván lett. Neuillyben maradt Bethlen és Csáky István is. A Neuillyben tartózkodó delegáció állandó kapcsolatban állt Budapesttel. Próbálta párizsi elszigeteltségét is csökkenteni, de ekkor még sikertelenül. Jellemző eset, hogy január 20-án Ottlik György újságíró megpróbált engedély nélkül Párizsba menni, hogy a *The Times* tudósítójával találkozzon, de egy detektív visszaküldte, és emiatt haza is kellett mennie.³⁸ A Neuillyben maradt delegáció rész érdemi munkája az elszigeteltség következtében lényegében csak annyi volt, hogy az Apponyi hazaindulásáig beadott tíz „előzetes” jegyzéket (a tizedik az ugyancsak visszautazó Teleki által még gyorsan összeállított említett jegyzék volt) újabbakkal egészítették ki. Így további tíz „előzetes” jegyzéket juttattak el a hazai utasítások alapján a konferencia titkárságához.³⁹

Budapesten a delegáció az állam vezető személyiségeinek (Huszár Károly miniszterelnök, Somssich József külügyminiszter, Horthy Miklós fővezér stb.) részvételével és más politikusok (Giesswein Sándor, Lovászy Márton) és szakértők bevonásával január 21-én ülést tartott. Apponyi beszámolt a párizsi tevékenységről, majd megbeszélték a válaszjegyzékek elkészítésének rendszerét. Figyelemre méltó, hogy ekkor Teleki a felszólalásában a határkijelölés kijavítására helyezte a súlyt: „A béketervezet semmivel sem tudja megokolni azokat a határokat, amelyeket nekünk szabtak. Egész összefüggő, kompakt, az alföldi magyarsággal szervesen összefüggő magyar tömegeket szakítottak el tőlünk.”⁴⁰ Apponyi utasítására Praznovszky a válasz átnyújtására február 12-ig haladékat kért, amit meg is kapott.

Február 11-én Apponyi és a küldöttség Budapestre távozott tagjai ismét Neuillyben voltak. Különvonatukhoz kapcsoltatta Bandholtz tábornok is szalonkocsiját. Budapesti küldetését – mivel az Egyesült Államok fődelegátusai decemberben eltávoztak a békekonferenciáról – ő is befejezettnek tekintette. A megelőző napokban többször is beszélgetett Apponyival, aki – mint a tábornok naplójában feljegyezte – ekkoriban bízott abban, hogy Lloyd George befolyása megerősödik, és a békefeltételeket módosítani fogják.⁴¹ (A Tábornoki Bizottság Bandholtz eltávozása után is működött, de amerikai tagja már nem volt. – A békeszerződés életbelépése után az Ellenőrző Bizottságnak [Military Commission of Control] adta át helyét.⁴²) Január 19-én átadták a magyar válaszjegyzékeket. Egyidejűleg Apponyi levélben fordult a konferencia elnökéhez, mely-

ben jelezte, hogy valamennyi válasszal nem tudtak elkészülni, és még két hét haladé-
kot kért a pótlásra.⁴³ A konferencia egyheti haladékot biztosított.⁴⁴

A válaszjegyzékek így egy héttel később még továbbiakkal bővültek. A már előzőleg
beadott 20 „előzetes” jegyzéken túlmenően most összesen 18 újabb „válaszjegyzéket”
(84 melléklettel) adott át a béke delegáció, amelyekhez még a kísérőjegyzék is csatlako-
zott.⁴⁵ De egyéb kérdésekben is nyújtott át a delegáció jegyzékeket. Noha a válaszjegy-
zékek elvi koncepciójukban megegyeztek az Apponyi beszédében kifejtett felfogással,
több megértést – noha korántsem elégségest – mutattak a realitások iránt. Úgy tűnik,
hogy az, ami a Főtanács január 16-i ülésén történt – ahol is a szomszéd országokba
kerülő magyar kisebbségekre, különösen a határ menti térségekben, igen nagy figyel-
met fordítottak, ám a Főtanács tagjai a fülük mellett elengedték az ezeréves Magyaror-
szág fenntartását hangsúlyozó érveket –, nem volt teljesen hatástalan. Itt kell megemlí-
teni azt is, hogy egyre több jelzés érkezett a béke delegációhoz – és a kormányhoz is – arra
nézve, hogy elsősorban gazdasági kérdésekben lehet engedményekre számítani. A válasz-
jegyzékeket változatlanul az integritás koncepciója jellemezte, de most már ezekben is
nagyon sok reális elem fogalmazódott meg. Így talán az egyik legfontosabb, hogy a be-
vezető kísérőjegyzék, noha ugyanúgy, mint Apponyi Főtanács előtti fellépése, az egé-
sze területre népszavazást kért, a részleges népszavazás gondolatát is felvetette, és most
már hangsúlyt helyezett a központi magyar tömbből elszakításra ítélt sávok megtartá-
sának különleges fontosságára. „Milyen szempont lehetett az, amely ezeket a határki-
jelöléseket eldöntötte, miután egyformán ellentétben állanak mind a két elvvel, ame-
lyek között választani lehet: a történelmi és a faji elvvel... Sohasem fogják megérteni
az egyfajú tömegek kettévágását, amikor a legkisebb lehetősége sem forog fenn annak,
hogy olyan elvet mutassanak fel, amely igazolja vagy legalábbis megmagyarázza elválasz-
tásukat.”⁴⁶

Noha e gondolatmenet alapján jobb békekötési koncepció kialakításához is el lehe-
tett volna jutni, az anyag egésze mégis inkább az Apponyi-beszédben jelentkező irány-
nak felelt meg. A XXIII. jegyzék hangsúlyozta: „Magyarországot egyáltalán nem lehet
felosztani, különösen pedig nem lehet felosztani nemzetiségi alapon, nyelvhatárok szerint.”⁴⁷

A válaszjegyzékek február 12-i, illetve 20-i beadása után a népes küldöttségnek nem
sok tennivalója volt. Az elszigeteltség és a szigorú rendszabályok alkalmazása a küldöt-
tekkal szemben még mindig alig csökkent. Néhány „adminisztratív” jegyzéket is szer-
kesztettek, így a fegyverszünet megsértésének eseteiről és különösen a román atrocitá-
sokról Erdélyben, továbbá a hadifoglykérdésben. Ez utóbbi témakörben meg is kez-
dődtek a tárgyalások.

Komolyabb gondot adott a delegációnak, hogy a szomszédos országok részéről Appo-
nyi január 16-i beszédére a sajtó híradása szerint egy összesített beadvány készült a bé-
kekonferenciához. Sajnos az erre a hírre átadott magyar jegyzék csak a hazai propaganda
számára volt hasznosítható.⁴⁸ A nyugati közvélemény a régi Magyarország fenntartását
hangsúlyozó érvrendszert és gondolkodásmódot nem fogadta el. A magyar érveket
ekkor is a határ menti kisebbségekre kellett volna összpontosítani. A február 20-áról
keltezett közös csehszlovák–román–jugoszláv memorandumot nem kapta meg a ma-
gyar békeküldöttség, noha a fenti jegyzékben kérte. Szövege máig sem került publiká-
lásra.⁴⁹ Lloyd George idéz belőle emlékiratában, de itt csak annyi derül ki, hogy a hi-
bás magyar stratégiát jól kiaknázva a nem magyar nemzetek korábbi elnyomottságát
ecsetelték, és felszabadulásuk indokoltságát hangsúlyozták. A határok konkrét vonalát
– mivel Apponyi sem erre helyezte a súlyt – így megkerülhették. Amellett kellően ki-
használták az Apponyi személyiségével összefüggő érveket, rámutatva, hogy ő volt az,
aki a háborút a magyar képviselőházban „hát végre!” kiáltással üdvözölte.⁵⁰

A népes delegáció maradásának nem volt sok értelme, ezért február 26-án, majd
március 4-én többen hazajöttek. Március 31-én pedig Apponyi és a küldöttség majd-
nem valamennyi, még ott lévő tagja hazatért. Ismét Praznovszky lett a béke delegáció
párizsi képviselője. Április 8-án Praznovszky engedélyt kapott arra, hogy a delegáció

átköltözhesen Versailles-ba, ami egyben a szigorú felügyelet megszüntetését is jelentette. Ez összefüggött azzal a fordulattal, amely Párizsban Magyarország irányában kezdett mutatkozni.

Ha Apponyi párizsi szereplését átfogóbban értékeljük, mindenekelőtt azt kell hangsúlyoznunk, hogy egy lehetőséget hagyott kiaknázatlanul. Egy politikát, egy koncepciót kellett és lehetett volna megalapozni mind a világ előtt, mind pedig a hazai közönség befolyásolására. Nem is az a döntő kérdés, hogy lehetett volna-e azzal azonnal eredményt elérni – noha ezt sem lehet kizárni –, hanem az, hogy egy ilyen tevékenységgel egy egészségesebb külpolitikát lehetett volna megalapozni és a hazai közvéleményt ennek érdekében orientálni. Apponyi maga is úgy tekintette szereplését, hogy az a jövőre, egy hosszú távú politika megalapozására szolgál. Nos, ha ez így van, akkor még inkább hangsúlyozni kell, hogy itt valóban lehetőség lett volna egy reális, hosszú távú politika megalapozására.

A magyar küldöttség elvi álláspontja a békekonferencián egyedülálló volt. Németországban és Ausztriában új politikai erők kerültek hatalomra, amelyek akkor megértést mutattak az új felállású világban való elhelyezkedésre. Ehhez hasonló a magyar kormányzatban és annak békedelegációjában csak elvétve jelentkezett. Ezzel szemben a nemzetiségek feletti régi hegemonia igénylése a területi integritáshoz való ragaszkodás formájában, a történelmi és jogi érvelés eszközeivel a békedelegáció párizsi szereplésében kidomborodott. Pedig ezen a szintéren lehetett volna megalapozni a magyar nemzeti érdekeknek megfelelő, az etnikai elv érvényesítéséről le nem mondó és a kedvezőbb gazdasági feltételek alapján a szomszédokkal együttműködésre igényt tartó politikát. [...]

Galántai: *A trianoni békekötés*, 69–81., 90–101. o.

Jegyzetek

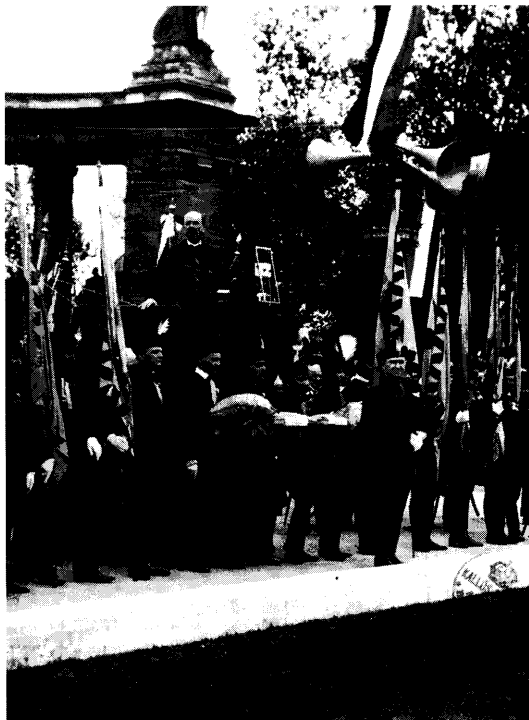
1. DBFP 1919–1939 (I), I. kötet, 435–437, 447. o.; PRFRUS PPC, IX. kötet, 386–388. o. (Eyre Crowe november 6-i levelét lásd DBFP 1919–1939 (I), VI. kötet, 340. o.)
2. *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, XVIII–XIX. o.
3. Uo. XVII. o.
4. Uo. VII. o.
5. Uo. IX. o.
6. Uo. X–XI. o.
7. MOL K 63, 38. tétel (380 cs. 1–2. o.).
8. MOL K 64, Vegyes – 1919–7/Res.; Papers and Documents, I. kötet, 1–10. o.
9. *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, XI. o.
10. Uo. XII. o.
11. Uo. XII, XIV–XVI. o.
12. Uo. XIII. o.; lásd még Romsics Ignác: *Bethlen István politikai pályája 1901–1921*. Budapest, 1987, Osiris, 208–210. o.
13. *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, XVI. o.
14. *Bericht über die Tätigkeit der deutschösterreichischen Friedensdelegation in St. Germain-en-Laye*. Wien, 1919, Deutschösterreichische Staatsdruckerei, I. kötet, 41–43. o.
15. *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, XV–XVI. o.
16. Gratz: *A forradalmak kora*, 306. o.
17. Uo. 305. o.
18. Az egész problematikára bővebben lásd Galántai József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák–magyar dualizmus 1867–1918*. Budapest, 1985, Kossuth, 163–222. o.
19. Az átvett szerződéstervezet szövegét teljes terjedelmében közli: *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 493–573. o.
20. PRFRUS PPC, XIII. kötet, 6., 36–38. o.; Az osztrák és a magyar szerződés összevetését lásd *History of the Peace Conference*, V. kötet, 170–304. o.
21. DBFP 1919–1939 (I), II. kötet, 900. o., PRFRUS PPC, IX. kötet, 872. o.
22. PRFRUS PPC, IX. kötet, 872–884. o.
23. DBFP 1919–1939 (I), II. kötet, 900–910. o.
24. Lloyd George: *The Truth*, II. kötet, 963–965. o.
25. *Papers and Documents*, I. kötet, 861. o.

26. A magyar béketárgyalások, II. kötet, IX–X. o.; Gróf Apponyi Albert: *Élmények és emlékek*. Sajtó alá rendezte: Jánoky-Madocsány Sarolta. Budapest, 1933, Athenaeum, 216–220. o.
27. Robert Lansing: *The Big Four and others of the peace performance*. London, 1922, Hutchinson, 25–27. o.
28. [Apponyi Albert párizsi beszédének szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
29. A beszédet lásd a főtanácsi ülés jegyzőkönyvein kívül: *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, 276–282. o. (magyar nyelvű szöveg). Közli továbbá: *Sorsdöntések*, 153–162. o.
30. Az olaszul mondottakat lásd PRFRUS PPC, IX. kötet, 883. o.
31. *A magyar béketárgyalások*, II. kötet, X. o.
32. Uo.; továbbá Apponyi: i. m. 218–220. o.
33. Victor S. Mamatey: *Legalizing the Collapse of Austria–Hungary at the Paris Peace Conference*. *Austrian History Yearbook*. 230. o.
34. Lloyd George: *The Truth*, II. kötet, 966. o.
35. *A magyar béketárgyalások*, I. kötet, XII. o., 293–298. o.
36. *Papers and Documents*, I. kötet, 863–864. o.
37. Lansing: i. m. 103. o.
38. *Papers and Documents*, I. kötet, 864. o.; Apponyi: i. m. 209–210. o.
39. E jegyzékeket lásd *A magyar béketárgyalások*, I. kötet.
40. A január 21-i értekezlet jegyzőkönyvét lásd *A magyar béketárgyalások*, II. kötet, IX–XII. o. Az idézet a XII. lapon.
41. Bandholtz: *Napló*, 210–212. o.
42. *The Peace Conference of Paris*, IV. kötet, 164–165. o.
43. DBFP 1919–1939 (I), VII. kötet, 39–40. o.
44. Uo. 37. o.
45. Lásd *A magyar béketárgyalások*, II. kötet.
46. Uo. 5. o.
47. Uo. 12. o.
48. Uo. 431. o.
49. Francis Deák 1942-ben megjelent könyvében jelzi, hogy a szöveg mindaddig ismeretlen (Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*, 252. o.). E könyv szerzőjének tudomása szerint azóta sem lett publikálva. Az 1958-ban megjelent angol dokumentumkiadvány utal tartalmára, de a teljes szöveg közlése nélkül [DBFP 1919–1939 (I), VII. kötet, 440. o.]. Lásd még Boros Ferenc: *Magyar–csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*. Budapest, 1970, Akadémiai, 163–171. o.
50. Lloyd George: *The Truth*, II. kötet, 967–968. o.

Diószegi István: A magyar külpolitika útja a Monarchia felbomlása után (1975)

A két világháború közötti időszakkal foglalkozó összefoglaló diplomáciatörténeti munkákban Magyarország nem foglal el valamiféle előkelő helyet. Akár francia, akár német, akár angol, akár orosz szintézist vesz kézbe az érdeklődő, erről a közép-kelet-európai kis országról vajmi keveset olvashat. Az *Histoire des relations internationales*-ben mindössze öt oldalt talál, az *Isztorija diplomatii*-ben sem sokkal többet, és a leginkább forgatott német kézikönyvből, a *Hauptdaten der Weltgeschichte*-ből is csak annyit tudhat meg, hogy Magyarország 1920-ban aláírta a trianoni békét, 1938-ban és 1940-ben a bécsi döntések révén visszaszerezte elveszített területeinek egy részét, és 1941-ben háborúba lépett Németország oldalán. Ha a kielégítetlen olvasó megkérdi, miért e szűkmarkúság, egy neves angol történésztől rögtön magyarázatot is kaphat: Magyarország sem mint barát, sem mint ellenség nem volt olyan számottevő, hogy a politika és történetírás nagyobb figyelemre érdemesítse.

Első pillanatra nehéz kétségbe vonni a mostoha eljárás és a kedvezőtlen ítélet jogoságát. Magyarországgal kapcsolatban valóban nem történtek feljegyzésre méltó, nagy horderejű külpolitikai események. A magyar külpolitika nem illeszkedett a kor uralkodó külpolitikai áramlataiba. A hegemon törekvésekben kifejezésre jutó modern hatalmi politika éppoly távol esett tőle, mint a gyarmati rendszert tagadó dekolonizá-



BETHLEN ISTVÁN BESZÉL
BUDAPESTEN, A HŐSÖK
EMLÉKKÖVÉNÉL, 1929

ció, és az államközi kapcsolatokat új alapokra helyező internacionalizmussal is csak epizódszerűen talált érintkezést. Törekvéseinek középpontjában a nemzeti határok korrekciójának kísérlete állott, egy meglehetősen anakronisztikus jelenség, amelyet Európa nyugati fele már a 19. században maga mögött tudott. Az állítás igaz, hogy Magyarország nem nyomott számottevő súlyt a hatalmi politika mérlegén. Ez az ország 1918 után 93 ezer négyzetkilométer területével és hétmilliónál alig több lakójával a térség legkisebb állama volt, mögötte már csak a nála is jobban meggyengített Ausztria állott. Olyan mértékben kedvezőtlen területi és népességi adottságok voltak ezek, hogy a hatalmi álláson már a legelőnyösebb egyéb feltételek is alig javíthattak. De hát bizony Magyarország a hatalmi politika modern indexeivel sem állott jobban, mint a hagyományos mutatókkal. Korszerűtlen ipara a világtermelésben csak jelentéktelen mértékben részesedett, feudális maradványokkal átszőtt társadalmi szerkezete az elmúlt évszázadot idézte, diktatúrát és parlamentarizmust vegyítő politikai berendezkedése pedig Spanyolországra emlékeztetett. A felszított és erőteljes nacionalizmus, a külpolitikának ez a nélkülözhetetlen ideológiai-politikai eszköze pedig kevés volt ahhoz, hogy az objektív adottságokban mutatkozó hátrányokat kiegyensúlyozza.

Joggal kérdezhetjük ezután, hogy ha a magyar külpolitika ennyire korszerűtlen volt, és ha Magyarország ilyen keveset számított a nagypolitikában, érdemes-e egyáltalán ezzel a külpolitikával közelebbről megismerkedni? Az indokolt kérdésre a pozitív választ magának a tanulmánynak kell megadnia, de ha már egyszer ilyen rendhagyó módon keltettük fel a figyelmet, engedjessék meg, hogy témánk védelmében is előrebocsássunk egy megjegyzést. A szintetizáló diplomáciatörténet, amely Magyarország és a hozzá hasonló kis országok megnyilvánulásait sommás módon elintézi, a külpolitikai mozgás tipikus tendenciáit kutatja, és a hatalmi politika nézőpontját magáévá téve, a nemzetközi terepen kamatoztatható erőtenyezőkre koncentrál. A célszerű közelítés a külpolitika tartamát: a terület fölötti szuverenitás érvényesítését azonban nem mutatja be maradéktalanul. A külpolitikai mozgás törvényszerűségei a maguk teljességében csak úgy jelenhetnek meg, ha a tipikus mellett az egyedi jelenségek, a sajátos vonások is számításba vétetnek. A két világháború közötti magyar külpolitika is az összképet gazdagító egyedisége, az általános törvényszerűségeket kiteljesítő különös volta miatt érdemel figyelmet.

A közép-kelet-európai térség, a magyar külpolitika működési terepe a nacionalizmus beköszöntétől (nagyjából a 19. század kezdetétől) a tartósan érvényes etnikai-demográfiai adottságok hatása alá került. A térség keleti, illetve nyugati peremén két olyan etnikai egység helyezkedett el, amely monumentális lélekszáma alapján potenciálisan alkalmas volt arra, hogy befolyását elhatározó módon érvényesítse. A napóleoni háborúk után, amikor a cári Oroszország európai főhatalommá emelkedett, és a század közepén, amikor a német egység formálódni kezdett, a térség szempontjából a befolyás nem elméleti lehetőség volt többé, hanem hódító tervek formájában jelentkező veszélyeztetettség. Közép-Kelet-Európában ugyanakkor, és ez a másik demográfiai sajátosság, egyetlen olyan nemzet sem élt, amely igényt formálhatott volna a vezető szerepre, és egyben képes lett volna arra, hogy a német és az orosz fenyegetést egyedül ellensúlyozza. A tíz-egynéhány nemzet lélekszáma együttesen is kevesebb volt, mint a német össznépesség (az oroszról nem is beszélve), és közöttük még a legerősebbek lélekszáma is alatta maradt a tízmilliónak. Ráadásul ezek a nemzetek nem is éltek minden esetben összefüggő, tömör egységekben, hanem gyakorta más etnikumokkal keveredtek. Az amúgy is csekély potenciált nem növelte, inkább apasztotta, hogy közülük mindegyik nagyobb területre formált igényt, mint amekkorát etnikai értelemben ténylegesen benépesített.

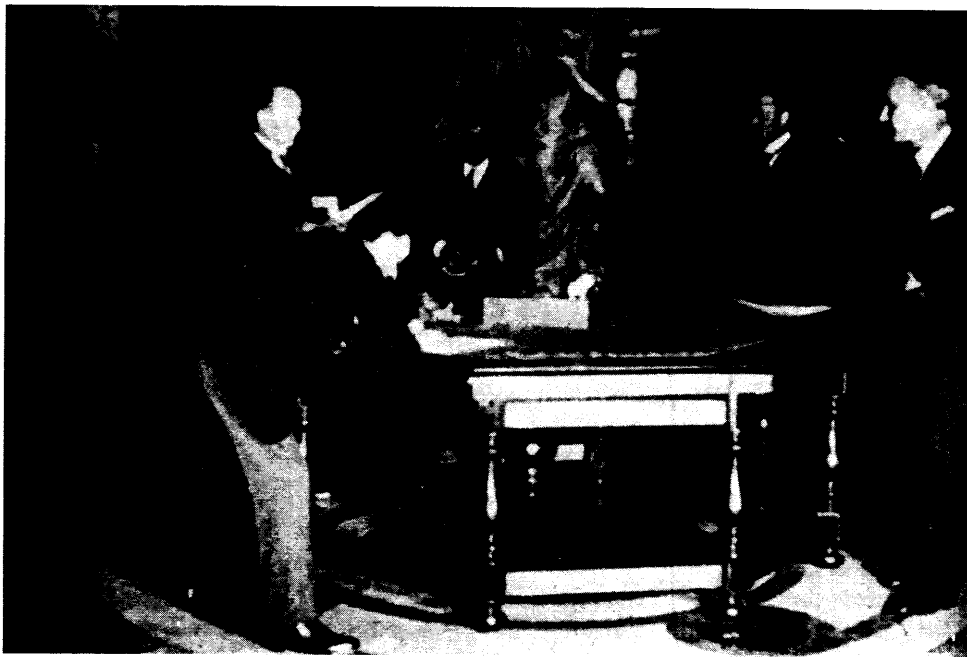
A sajátos etnikai viszonyok: a külső hatalmi túlsúly és a belső erőtlenség ebben a térségben a nacionalizmus korának egészen rendhagyó állami berendezkedését eredményezték. Az itt élő nemzetek a külső hódítástól való félelmükben lemondtak az önálló állam megalakításáról, és tudomásul vették, elismerték annak az államalakulatnak a létjogosultságát, amelyet a dinasztikus hódítás és a külpolitikai szükséglet ebben a térségben már korábban létrehozott: a Habsburg-monarchiát. A tudomásulvétel, az elismerés természetesen nem volt érdek nélküli. Azon túl, hogy ettől a birodalomtól várták a biztonság szavatolását, egyben arra törekedtek, hogy a soknemzetiségű állam külpolitikáját nemzeti értelemben orientálják, és arra, hogy a nemzeti igényeket a Monarchia keretei között a lehető legnagyobb mértékben érvényre juttassák. Azt lehet mondani, hogy a Monarchia létehez kapcsolódó különféle nemzeti elvárások közül a magyar igények realizálódtak viszonylag a legteljesebb mértékben. A centralizált Habsburg-birodalom 1867-ben kétközpontú, dualista állammá alakult, a magyar állam teljes belpolitikai önállóságot nyert, a történelmi Magyarország pedig teljes egészében magyar uralom alá került. Ez utóbbi annyit jelentett, hogy a magyarság saját létszámánál nagyobb nemzetiségi lakosság fölött gyakorolhatott fennhatóságot. A soknemzetiségű államalakulat külpolitikájának nemzeti orientálása, amelyre a magyar politikai vezető réteg szívesen törekedett, természetesen nem sikerülhetett, de a Monarchia külső megnyilvánulásai mindig tekintettel voltak a magyar érdekekre, és azzal összeütközésbe soha nem kerültek.

A soknemzetiségű birodalom a térség sajátos etnikai viszonyainak köszönhette létét, azoknak jól meg is felelt, egzisztenciája azonban korántsem volt ellentmondásoktól mentes. Fennmaradása, életműködése kockázatos módon összekapcsolódott a szubjektív mozzanatokkal. Végeredményben csak addig lehetett stabilitása, amíg a veszélyhelyzetet konstatáló ausztriai nacionalizmus kellő megértést mutatott irányában. A külső helyzetről alkotott ítélet változása, a veszélyhelyzet netáni tagadása könnyen devalválhatta a Monarchiát a nacionalizmus értékrendjében, sőt feleslegessé is nyilváníthatta. A nagyhatalmi politika értékrendjében, ahol a Monarchia az európai egyensúly fontos elemének számított, hasonlóképp könnyen bekövetkezhett egy ilyen visszaminősítés. Nem szolgálta a soknemzetiségű állam szilárdságát az sem, hogy a nemzeti törekvések többségét végül is képtelen volt kielégíteni, és hogy tulajdonképpen még azok a nemzetek (az osztrákok és a magyarok) is elégedetlenkedtek vele, amelyek legtöbbet profitáltak a dualista berendezkedésből. Az Osztrák–Magyar Monarchia legodaadóbb barátai sem hitték ezért, hogy a soknemzetiségű birodalom lesz ebben a térségben az államalakulás utolsó állomása.

Az esedékes újjárendeződés a világháború után következett be. A Monarchia belső összetartása meglazult, külső támasztéka elveszett, az államhatalom pedig a katonai összeomlás után nem volt olyan helyzetben, hogy fegyverekkel helyettesíthette volna a hiányzó politikai kötőanyagot. A térség sorsára befolyást gyakorló két nagyhatalom sem szólhatott bele a Duna mentén végbemenő átalakulásba. Németország tehetetlenül állott a győztes antant előtt, Oroszország pedig a háborús vereség és a forradalmak után maga is a bomlás tüneteivel küszködött. Az októberi forradalom állama különben is új normákat követett a nemzetközi politikában, és elutasította a hagyományos érdekszféra-megfontolásokat. A Monarchia felbomlásából, valamint Németország és Oroszország helyzetéből automatikusan adódott, hogy az újjárendezésben azoknak a nemzeti erőeknek az akarata érvényesült, amelyek bontakozását az eddigi struktúra korlátok közé szorította. A béklyóitól megszabadított nacionalizmus ebben a vákuumszituációban erőfölénnyel rendelkezett a hatalom eddigi birtokosaival szemben, ráadásul maga mögött tudta a győztes kisállamok fegyveres támogatását, ugyanígy az antant jóváhagyását, sőt a francia jelenlét fegyveres asszisztenciáját. A végeredmény az iskolai tankönyvek lapjairól ismert. Újjászületett két történelmi állam, Lengyelország és Csehszlovákia, eddigi területének duplájára, háromszorosára növekedett Románia és Szerbia. Magyarország szempontjából 1918 csaknem a felbomlással volt egyértelmű. A 324 ezer négyzetkilométeres területéből 93 ezer maradt, 20 millió lakójából hétmillió. A veszteséglistán, a nemzetiségek elkerülését nem számítva, több mint hárommillió magyar szerepelt. Magyar szemszögből nézve az eddigi helyzet szinte teljesen visszajára fordult. A magyarság – mint már említettük – 1918 előtt saját létszámánál nagyobb nemzeti lakosság fölött uralkodott. Most a magyarság több mint egyharmada a nemzeti határokon kívül élt, és a kívülrekedtek fölött a csehek, a románok és a szerbek gyakoroltak fennhatóságot.

Az új állami elrendeződést az előző állapottal egészében összevetve úgy tűnik, hogy az új berendezkedés mind a belső etnikai adottságoknak, mind a külső megnyilvánulásokat szabályozó feltételeknek jobban megfelelt. Közép-Kelet-Európában nem jöttek létre ugyan szintiszta nemzeti államok, de az államalkotó nemzet mindenütt a lakosság túlnyomó többségét alkotta. Ezek az államok létüket nem ideiglenes érvényű belső szükségérzetre alapozták, és nem is a mulandó nagyhatalmi megfontolásra, hanem az etnikai közösség megkülönböztető és egybeolvasztó erejére, arra a tényezőre, amely a modern kor államainak az eddigi tapasztalatok szerint a legnagyobb vitalitást kölcsönözte. A kor szellemével jobban egyező rendezés sem oldotta fel mindamelllett az etnikai-demográfiai adottságokból származó ellentmondások valamennyiét. A rendezés egyik fogyatéka az új határok meghúzásában mutatkozott. A világháború utáni határok jobban megfeleltek ugyan az etnikai követelményeknek, de mivel kevert népeségű területeken húzódtak keresztül, és összefüggő idegen nemzeti testeket is magukba zártak, csak úgy alakulhattak ki, hogy számos jogos nemzeti igényt nem méltattak figyelemre. A vitatható határok miatt adva volt az a lehetőség, hogy az érdekelt felek vég nélküli vitákba bonyolódjanak, és a térséget a permanens nemzeti feszültség zónájává változtassák. Az előbbinél is nagyobb fogyatéka volt, hogy az új rendezés figyelmen kívül hagyta a térség tradicionális veszélyeztetettségét, és eléggé oktalan módon végérvényesnek tekintette az ideiglenes jellegű nagyhatalmi visszaszorulást. A kisállami szétaprózottság azzal a veszéllyel járt, hogy a szóban forgó országok a netán aktivizálódó nagyhatalmakkal szemben külön-külön nem jelentenek elegendő súlyt a mérleg serpenyőjében. Az önállóság eufóriájához így – a helyzetből adódóan – nagyon közel esett a kiszolgáltatottság letargiája, és korántsem volt biztos, hogy a sokra becsült teljes függetlenség többet ér majd, mint az egykori korlátozott szuverenitás.

A világháború utáni új rend, amelynek fő vonásait a bennünket érdeklő térség vonatkozásában fentebb ismertettük, a központi hatalmak vereségét követő első években nem állapot volt még, hanem csak folyamat, és a háború utáni világ egyelőre inkább az ala-



BETHLEN ISTVÁN RÓMÁBAN ALÁÍRJA
AZ OLASZ-MAGYAR BARÁTSÁGI
SZERZŐDÉST, 1927

kulás képét mutatta, mint a végleges megállapodottságét. A foganatosított változások egy részét a békeszerződések ellátták ugyan a nemzetközi jog pecsétjével, de a győztesek a levert ellenfél rovására és egymás kárára tovább akarták gyarapítani szerzeményeiket, a legyőzöttek pedig, ahol csak tehették, szabotálták a szerződéses előírásokat. Az általános bizonytalanságot csak növelte, hogy az internacionalizmus negligálta az állami határokat, és a nemzeti marakodásba belefáradt emberiség előtt felcsillantotta a világforradalom távlatait. A kiegyensúlyozatlan, bizonytalan időszakban Magyarországnak is volt alkalma rá, hogy szembeforduljon a számára kedvezőtlen alakulással.

Az összeomlás előestéjén, majd a meginduló bomlás során a magyar politikának két olyan gesztusa is volt, amely kuriózumnak számít a külpolitika fogalmi rendszerében. Az egyik gesztus a Habsburg-monarchiához fűződő közjogi szálak elszakítása. A magyar kormány, amikor az utolsó Habsburg-uralkodó kétségbeesésében a föderalizmust proklamálta, válaszként a szimpla perszónalunióra redukálta Ausztria és Magyarország kapcsolatait, majd pedig az állami függetlenség teljes helyreállítását vette programjába. 1918. október végén az a furcsa helyzet állt elő, hogy Magyarország, amely az eddigi berendezkedés haszonélvezője volt, egyszerre lett független a Habsburg-monarchia hátrányos helyzetben levő nemzeteivel. A sietős döntést az a megfontolás inspirálta, hogy Magyarország ezen az úton elkerülheti Ausztria sorsát, és megőrizheti területi integritását. A másik gesztus a független Magyarország külpolitikai irányvonalának a kialakítása volt. A függetlenség proklamálása együtt járt a Habsburgok detronizációjával és a régi félféudális rend képviselőinek háttérbe szorításával. A polgári forradalom kormánya a volt ellenfelek, Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok barátságát kereste, és a magyar területi integritást, képletesen szólva, az antant védnöksége alá helyezte.

Az első megnyilvánulásra, a sietős önállósulásra nem érdemes sok szót vesztegetnünk. Nem is külpolitikai gesztus volt ez tulajdonképpen, hanem a lázas állapotban vergődő nemzeti tudat hallucinálása, amely alternatívát látott ott is, ahol valójában nem volt választási lehetőség. Az etnikai jussukat követelő nemzetiségek a magyar integritást sem tisztelték jobban, mint a Habsburg államiságot, és az önvédelem esélyei mit sem javultak attól, hogy Magyarország külön kísérelte meg az ellenállást. Az új nemzetközi tájékozódás közös töről fakadt ugyan a sietős önállósulással, de szabályszerű külpolitikai megnyilvánulás volt, amely a csekély erőt a külső hatalmi támogatással akarta gyarapítani. Úgy tűnt, lehetőségét csak növeli, hogy az irányvétel annak a Károlyi Mihály-

nak a nevével kapcsolódott össze, aki már a világháború alatt az antantorientáció szükségességét hirdette. Külső segítség azonban soha nem adódik önzetlenül, csakis az érdekek találkozásából. Károlynak nem voltak ütőkártyái, csak argumentumai. Hogy az antant ünnepélyesen elkötelezte magát a népek önrendelkezése mellett, hogy az új Magyarország respektálja a nemzetiségek jogait, és hogy a magyar demokrácia a Nyugat számára rokonszenvesebb, mint az utódállamok autokráciája. Csupa olyan érv, amelynek nem volt, nem lehetett külpolitikai hatékonysága. A követelők, akik különben is erőfölényben voltak, a hatalmi érdekpolitika valódi ütőkártyáit tartották a kezükben. Azt, hogy az antant a Monarchiát mint német szövetségest már a háború alatt szétbomlasztásra ítélte (az emigráns kormányokkal kötött szerződésekkel erre magát el is kötelezte), és azt, hogy a nyugati hatalmak szempontjából az új államok a netáni keleti német expanzió legmegbízhatóbb elhárítói. A független, integer Magyarországot Nyugaton senki sem vélte alkalmasnak arra, hogy akár a Monarchia egykori egyensúlyozó szerepét átvállalja, akár az új államok védgát-funkcióját ellássa. Az antantnak eszébe sem jutott, hogy megállítsa az északról, keletről és délről Budapest irányába masírozó zászlóaljakat. A független magyar külpolitika, amely az etikai-ideológiai mozzanatokot összecserélte a hatalmi politika tényleges indítékaival, keserű csalódással és persze súlyos pozícióvesztéssel fizetett tévedéséért.

Az átalakulás bizonytalan periódusában Magyarország olyan lépést is tett, amilyent a vesztesek közül eddig senki nem merészelt: megkísérelte a fegyveres ellenállást. 1919 márciusában a külpolitikai kudarcot beismerő polgári kabinet helyébe a tanácskormány került hatalomra, amely nem érvelt, és nem könyörgött, hanem az erő pozíciójából válaszolt a szomszédok mértéktelen területfoglalására. Az adott erőviszonyok között úgy tetszett, hogy nincs sok esélye a bátor forradalmi tetteknek, mégis azt kell mondanunk, hogy a magyar munkásosztály heroikus vállalkozása nem volt eleve kudarcra ítélve. A forradalmi reorganizáció máskor is megsokszorozta már egy háborúzó ország erejét (elég talán, ha a francia 1793-ra és a magyar 1848-ra utalunk), és a szocializmus eszméinek megvalósulása Magyarországon is a frontok mögé tömörítette az egész hátországot. A forradalom nemzetközi távlatai kedvezőeknek ígérkeztek. A magyar proletárdiktatúra a Pétervárról kiinduló világforradalom első állomása volt, amely után nemsokára München következett, és úgy tűnt, hogy Bécsben és Berlinben is rövidesen lángra kap a forradalom november óta izzó parazsa. A Magyar Tanácsköztársaság a hagyományos külpolitikai mérce szerint is hatalmas szövetségesre talált. A Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország együttműködése nem csupán az eszmék közösségén nyugodott, hanem a közös külpolitikai érdekeltségen, amennyiben Románia mindkettőjükkel szemben mint követelő lépett fel: az egyiktől Erdélyt, a másiktól Besszarábiát csatolta magához. Végül a Tanácsköztársaság a szomszédoknak elfogadható modus vivendit kínált: lemondott a területi integritásról, elismerte a nemzetek önrendelkezési jogát, és a méltányos etnikai határok megteremtésére törekedett.

A vállalkozás létjogosultságát a kezdeti sikerek fényesen igazolták. A frissen szervezett magyar Vörös Hadsereg megállította a románokat, majd a cseheket, és segédkezett nyújtott a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltásához. A párizsi békekonferencia, amely a polgári kormány képviselőit eddig az előszobába sem engedte be, a Tanácsköztársaságot tárgyaló félnek ismerte el, és közvetlen kapcsolatba lépett Kun Bélával, a tanácskormány külügyi népbiztosával. A sikerek mind saját erőből születtek, a konszolidáció és a végleges győzelem azonban már külső segítséget igényelt volna. A külső segítség azonban egyre csak váratott magára. Reprodukálódott a hetven év előtti helyzet: a magyar és a német fejlődés között újra fáziskülönbség jelentkezett, márpedig a német proletárforradalom nélkül nem volt tartósan birtokolható a Duna menti hídfőállás. Azt viszont már 1848 megmutatta egyszer, hogy Berlin nem igazodik Pesthez, de még Bécshez sem, és a saját törvényeit követő Németországba a forradalmat nem lehet kívülről eljuttatni. A Szovjet-Oroszországtól várt katonai segítség sem érkezett meg, és a két szocialista állam fegyveres erői nem tudtak kapcsolatot találni. A tanácskormány

békülékeny magatartása a környező nacionalista közegben viszonzatlan maradt, és a szomszédok dühét és étvágát mit sem mérsékelte, hogy Budapesten szakítottak a magyar integritás időszerűtlen eszméjével. A külső körülmények kedvezőtlen alakulása nem döntött volna még, ha a Tanácsköztársaságnak lett volna megfelelő mozgástere, hogy kivárja az esetleges jobbra fordulást. A tényérnyi országban azonban nem lehetett hol manőverezni, és az első nagyobb csatavesztés után a románok már Budapest előterbe érkeztek. Így végül a forradalmi háború sem hozott más eredményt, mint a hajbókoló diplomácia. A Tanácsköztársaság azonban olyan külpolitikai örökséget hagyott maga után, amely a későbbi évekre is érvényes lehetett.

A világháborút követő bizonytalanság, amely a magyar külpolitikát is cselekvésre sarkallta, a Tanácsköztársaság bukását követően Európában és szerte a világon még jó pár esztendeig eltartott. A győztes nagyok és a haszonleső kicsik változatlan erővel érvényesíteni akarták mértéktelen területi igényeiket. A nemzeti államok rendszerét alapjaiban tagadó internacionalizmus is további aktivitást mutatott. A tapasztalatok azonban sorra megmutatták, hogy a háború utáni világ szilárdabb, mint amilyennek kritikusai feltételezték. A terjeszkedő nemzeti politika hajótörést szenvedett a vetélytársak ellenállásán és az érintettek tiltakozásán, az internacionalizmus lendülete pedig fennakadt az egyes országokon belüli gátakon. A kiegyensúlyozatlan évek kedvezőtlen tapasztalataiból a kezdeményező erők levonták a tanulságot. Az európai politikában a húszas évek kezdetétől sűrűsödtek azok a jelek, amelyek már a megnyugvást, a közeli stabilizációt ígérték. A legyőzöttek, akik eddig kétség és remény között figyelték a nemzetközi politika hullámveréseit, most arra készülhettek, hogy az európai stabilizáció tartósnak mutatkozó időszakában alakítsanak ki megfelelő külpolitikai magatartást.

A vesztés háborúk utáni magatartásformákban a történelmi tapasztalatok szerint van valami közös, valami általános. A tipikusnak nevezhető magatartásformák a világháború veszteségeinek viselkedésében is jelentkeztek. Az elsőt, a teljes belenyugvást Törökország magatartása példázza. A kemalista Törökország előbb korrigálta a háború eredményeit, de a végleges béke után sem az oszmán birodalom egykori balkáni tartományait, sem arab provinciáit nem követelte vissza. Az átmeneti tudomásvétel, a vesztett háborúk utáni leggyakoribb magatartásforma Németország viselkedésére jellemző. A felzaklatott, nemzeti önérzetében sértett és nyomorba taszított Németországban nem volt könnyű egy ilyen magatartást belülről elfogadtatni, és a józan mérséklet könnyen a hazaárulás vádját vonta magával. A weimari koalíció pártjai azonban megértették, hogy Németország az adott helyzetben az engedékenységgel veszít ugyan presztízsből, de ehelyett bőven gyarapszik pozícióban. A harmadik lehetséges magatartásforma, a teljes elutasítás a húszas évek magyar külpolitikájának volt a sajátja.

Lehet érvet, indokot találni arra, hogy Magyarország miért nem követte sem a török, sem a német példát. A végleges tudomásulvétel belpolitikai lehetetlenség volt. Magyarországtól nem csupán etnikailag idegen testek kerültek el, hanem összefüggő magyarlakta területek. Nem volt még példa a történelemben arra, hogy egy ország ilyen méretű etnikai csonkolás fölött rögtön napirendre tért volna. A német út, a nem egészen jóhiszemű ideiglenes belenyugvás külpolitikai tekintetben volt célszerűtlen. Hiányzott ugyanis a kölcsönös előnyöket biztosító viszonyosság. Magyarország a trianoni határok garantálása fejében nem számított engedményekre, a szomszédok pedig nem tartották szükségesnek a közeledést, hiszen valószínűtlennek vélték egy fenyegetést magában foglaló magyar talpraállást. (Olyant, amilyentől a franciák német viszonylatban mindig félték, mert a szomszéd hatalmat maguknál legyőzöttek is kétszerte erősebbnek tudták.) Magyarország számára adódott volna ugyan még egy magatartásforma (ezzel már a Tanácsköztársaság is próbálkozott): a részleges, de jóhiszemű megbékélés. Bevallani, hogy a soknemzetiségű Magyarország felbomlása a történelem szava volt, de fenntartani, hogy az új rendezés nem felel meg az etnikai követelményeknek. A húszas évek Magyarországa azonban nem ezt, hanem a teljes elutasítást választotta. Külpolitikáját

a „Nem, nem, soha!” jelszóban fogalmazta meg, és a történelmi Magyarország visszaállítását vette programjába.

Ennek a belátástalan és értetlen magatartásnak a mentségére azt lehetne talán felhozni, hogy a külpolitikában ekkortájt divat volt a historizálás, és másutt is (a lengyeleknél, a görögöknél is) a történelmi határokról beszéltek. Azt is el lehetne mondani, hogy a magyar közvélemény a területi integritás eszmekörében élt, és a Trianon okozta nemzeti traumával a kormánynak mindenképpen számolnia kellett. De hát a rossz példát nem kötelező követni, és a közvéleményt, amelyet eltájolt a propaganda, mégiscsak lehetett volna valamennyire orientálni. Mentség tehát nincs, legfeljebb magyarázat, de az is inkább elmarasztalás. Nem külpolitikai program volt ugyanis a „mindent vissza”, hanem elsősorban rosszhiszemű belpolitikai manipuláció. Az ellenforradalmi rendszer, amely 1919 augusztusában a román fegyverekkel megdöntött Tanácsköztársaság helyébe lépett, nem tudott és nem is akart segíteni a magyar társadalom akut gondjain. A feszültséget, amely már két ízben is robbanásra vezetett, és amely a restauráció és a politikai terror miatt csak tovább növekedett, valahogy mégis le kellett vezetni. Mi sem volt kézenfekvőbb, mint Magyarország megcsonkításában jelöltni meg minden régi és újabb baj okát, és meghirdetni, hogy igazi változás csak akkor következik be, ha Magyarország visszanyeri ezeréves határait. A belpolitikai stabilizáció szempontjából a totális területi revízióval való manipuláció nem ígérkezett haszontalannak. A külpolitika azonban még soha nem profitált abból, ha céljait és módszereit a belpolitika követelményeihez igazították. Kevés valószínűsége volt annak, hogy a külpolitikát degradáló magyar külpolitikai gyakorlat rá fog cáfolni az évszázados szabályra.

Mert végül is minden külpolitikai program annyit ér, amennyi megvalósítható belőle. Magyarország területi igényt támasztott valamennyi szomszédjával szemben, és csupán az osztrák–magyar határt ismerte el véglegesnek. A szomszédok, akik ellen a magyar törekvés irányult, nem voltak valami rózsás helyzetben. Az újjáalakulás és a területnövekedés gondjait egyikőjük sem emésztette meg egykönnyen. Csehszlovákia a nemzetiségi kérdéssel küszködött, Romániát a szegénység és a korrupció húzta vissza, Jugoszlávia pedig nehezen tudta egybeolvasztani az eltérő vallású és kultúrájú délszláv nemzeteket. Ráadásul mindegyik határvitát folytatott többi szomszédjaival is, nemcsak Magyarországgal. Valamelyik szomszéd ellen irányuló, önerőből végrehajtott magyar fellépés nem volt tehát esélytelen. A magyar külpolitikai program, amely a totális területi revíziót tételezte, mindamellett nem megosztotta, hanem egyesítette az ellenfeleket. A három érintett állam: Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia egyezményt kötött, amelyben fegyverrel fenyegetett a trianoni szerződés bármilyen megsértéséért. A megalakuló kisantant (ezt a nevet kapta a fenti társulás) negyvenmillió lakót számlált, ráadásul mögéje állt Franciaország, a kontinens akkori legerősebb katonai hatalma. Horthy Miklós kormányzó külpolitikai programja, amely már két éven belül a Romániával való fegyveres leszámolást tételezte fel, nélkülözött minden realitást.

Miután a kisantant ilyen szorosan összekapcsolódott, mégis felmerült a gondolat, hogy a három közül legalább eggyel célszerű lenne a megegyezés. Ez a szomszéd csak Jugoszlávia lehetett. Ide került viszonylag a legkevesebb magyar (mindössze félmillió), és az elcsatolt Horvátország mindig is csak társországa volt a magyar koronának, nem pedig szerves alkateleme. Az első bátortalan lépést rögtön visszakozás követte azonban, mert a magyar–jugoszláv együttműködés éppen a hatékonynak vélt szövetségi politikával ellenkezett. Mert be kellett ismerni, hogy a totális területi revízió önerőből képtelenség, és gyökeres változtatás csak valamiféle nagyhatalmi segítséggel lehetséges. Az első reménység Anglia volt, az a nagyhatalom, amely a Horthy-rendszer politikai konszolidálásában eddig is tevékenyen közreműködött. A szigetország valóban nem volt elragadtatva a Párizs környéki rendezésekkel: közép-kelet-európai francia hegemoniát és az organikus gazdasági kapcsolatok szétzilálását egyaránt rosszallotta. Budapesten azt is tudták, hogy az ellenforradalmi Magyarországot Londonban úgy tartják számon, mint a bolsevizmus terjedésének egyik legfőbb akadályozóját. Mindez kevés volt azonban



FELDÍSZÍTETT ÉPÜLET
KOLOZSVÁRON A MAGYAROK
BEVONULÁSAKOR,
1940

ahhoz, hogy Anglia valamiféle magyarcentrikus politikát alakítson ki, és a magyar revíziós igényeket akár a legkisebb mértékben is támogassa. Álláspontját még az a naiv fenyegetés sem változtatta meg, hogy angol segítség híján Magyarország majd Németországnál keres támogatást. Londonban, ahol a pesti szimpátiára különben sem sokat adtak, nagyon jól tudták, hogy a magyar külpolitika németekkel való zsarolása nem több, mint üres fenyegetődzés. Mert potenciálisan ugyan valóban Németország volt Magyarország leginkább számottevő szövetségese, de a magyar revíziós politika célkitűzései és a német teljesítési politika elképzelései semmiben sem találkoztak. A weimari Németország, amely akkoriban a német-francia modus vivendit kereste, nem használhatott egy olyan szövetségest, amely szünet nélkül a rögtöni és nagyméretű revíziót reklámálta. A magyar kormány közös cselekvésre szóló felhívásai Berlinben egyszerűen válasz nélkül maradtak. A húszas évek Magyarországára számára akadt volna egy valószínű szövetséges is: a Szovjetunió. Ezzel a hatalommal a közös románellenes külpolitikai érdekeltségéből rögtön adódhatott volna az együttműködés. Annál is inkább, mert Moszkvában ekkoriban kezdte visszanyerni régi rangját a hagyományos külpolitika, és a szovjet állam sorra felvette a diplomáciai kapcsolatot az európai országokkal. Itt mutatkozott meg azonban először, hogy a belpolitikai berendezkedés megkötheti a külpolitikai mozgásszabadságot. A proletárdiktatúra utáni Magyarországon a Szovjetunióval való legkisebb érintkezésből rögtön a kommunizmus kísértetét látták előbukkanni. Így nemhogy a románellenes együttműködés kialakítására nem került sor, de a magyar értetlenség miatt odáig sem jutottak el, hogy a formális diplomáciai kapcsolatokat kiépítsék. A magyar revíziós politika végül Olaszországnál talált támogatást, annál a hatalomnál, amely a világháború győztese volt ugyan, de maga is elégedetlenkedett a Párizs környéki rendezéssel. 1927 folyamán a két ország szerződést írt alá, amely szoros politikai együttműködést helyezett kilátásba. Magyarországon nagyra értékelték ezt a kötést, és Bethlen István, a korszak legjelentékenyebb magyar politikusa úgy prezentálta, mint az aktív magyar külpolitika nyitányát. Valójában pedig nagyon sovány sikerről, nagyon relatív eredményességről volt itt szó. Magyarország kilépett ugyan a trianoni elszigeteltségből, de az olasz barátságból nem származhatott gyökeres változás. Az érdekek csak Jugoszláviával szemben voltak közösek, ott, ahol még a magyar külpolitika is elképzelhetőnek tartotta a kiegyezést. Nem találkoztak viszont román vonat-

kozásban, ahol az olasz külpolitika inkább Bukaresthez, mint Budapesthez húzott. Olaszország mint nagyhatalom különben is erőtlén volt ahhoz, hogy a Duna-medencében magának igényelhesse a döntőbírószerepet.

Az adott hatalmi konstellációban, a konszolidálódó Európa viszonyai közepette persze még egy mérsékeltébb, józanabb magyar külpolitika sem remélhetett volna nagyobb eredményességet. Vannak összekuszált helyzetek, megoldhatatlan történelmi szituációk. Az eredménytelenség, amellyel az önálló magyar külpolitika első tíz évét zárta, még a kisebbik rossznak tekinthető. A nagyobb baj az volt, hogy a változtatni és megnyugodni egyaránt képtelen külpolitika a jövőre nézve nem mutatott kiutat, inkább csak zsákutcát. Az integritás eszmekörében élő beteg nemzeti tudatot tíz év alatt lehetett volna valamelyest gyógyítani. A politikai vezetés azonban a lázcsillapító helyett a revízió kábítószerét adagolta, és a mértéktelen dózisoktól a közvélemény valósággal a delírium állapotába került. Az ellenforradalmi rendszer ezzel a rosszhiszemű manipulációval egy netáni józanabb és körültekintőbb külpolitika belső bázisát is szétzilálta. 1918 óta mély szakadék tátongott Magyarország és a szomszéd országok között. A szakadék mindkét oldalán feledni látszottak, hogy e táj népeinek sorsa mindig is közös volt, és hogy érdekeik bizonyos tekintetben nagyon is egyezők. Pedig a landsbergi börtön cellájában elkészült már az az írás, amely a térség nemzeteinek, győzőknek és legyőzötteknek ugyan azt a sorsot szánta. Tíz év alatt nem lehetett betemetni az elválasztó mélységet, de a hídveréssel azért, éppen a közös érdekek miatt, mindkét oldalon meg lehetett volna próbálkozni. A magyar külpolitika, amely a totális revízióval csak a szakadékot mélyítette, egy netáni közös védekezés esélyeit is rontotta.

A világháborút követő második évtizedben vége szakadt a húszas évek nyugalmi periódusának. A győztesek, akik eddig a világpolitikát alakították, kiengedték kezükből a kezdeményezést, és helyettük fokozatosan a vesztesek diktáltak. A követelők között ott volt a legyőzött, de meg nem tört Németország, mellette a győzelmi reményeiben megcsalatott Olaszország, úgyszintén a lehetőségeiben bízó Japán. Nagyszabású tervezés és kihívó kardcsörtetés jelezte mindenütt az ambíciókat, és Mandzsúriában, valamint Abesszíniában el is dördültek az első ágyúlövések. Németország egyelőre csak a puska-porrt tartotta szárazon, de mindeniknél céltudatosabb külpolitikai programhoz igazodott. A kontinens legjelentékenyebb hatalma számára 1933 januárja óta a *Mein Kampf* mutatta a marsrutát. A hitleri rendszer arra készült, hogy egyoldalúan hatályon kívül helyezze a versailles-i szerződés korlátozó intézkedéseit, hogy létrehozza a német faji közösséget, végül, hogy az európai szárazföldön megteremtse a korlátlan német hegemóniát.

Németország aktivizálódása új helyzetet teremtett az egész kontinensen. Közép-Kelet-Európában is megszűnt az 1918 óta tartó különleges állapot, és a térség sorsára befolyást gyakorló hatalom akarata újra érvényesülni kezdett. Újra a német kérdés lett a külpolitika alapkérdése, és valamennyi országnak számot kellett vetnie, hogyan képzeleli sorsát a fenyegető nagyhatalom szomszédságában. Országok szerint, de egyes országokon belül is különféle válaszok születtek, és még ott sem vélték egyértelműen célszerűnek az ellenállást, ahol a német talpraállásban csak veszélyeztetettséget láttak. Különféle külpolitikai irányzatok kialakulása jelezte mindenütt a lázas útkeresést.

A magyar ellenforradalmi rendszer és a magyar revíziós külpolitika szempontjából a német aktivizálódás első pillanatra kedvezőnek látszott. A robusztus német páncélozott járműhöz hozzá lehetett kapcsolni a revízió kátyúba rekedt szekérét. Az érdekek egyeztetése a hitleri külpolitikai program keretei között azonban nem volt magától értetődő, és gyanítani lehetett, hogy a végkifejletben nagyobb a kockázat, mint amekkora a várható nyereség. Versailles hatálytalansításából a magyar külpolitika közvetlenül nem profitálhatott. A Rajna-vidék megszállása és a hadkötelezettség újbóli bevezetése kedvező precedens lehetett ugyan, amire hivatkozhattak, de a trianoni határok attól még semmit sem változtak. A német etnikai egység megteremtése egyezett is, ütközött

is a magyar érdekekkel. A Csehszlovákiával szemben támasztott német igénynek csak örülhettek, hiszen ez az ország a magyar revízió menetrendjében mindig is az első helyen állott. Az Anschluss terve már nem találkozhatott egyetértéssel, mert a nagyhatalmi tözsomszedság nem sok jóval biztatott. A német faji közösség célkitűzése különben sem segített Románia és Jugoszlávia ellen, és a hangsúlyozottan etnikai jellegű argumentáció rontotta is a magyar történelmi érvelés hitelét. A Lebensraum inkább aggályokat keltett, mint lelkesedést ébresztett. Csehország bekebelezése, amivel Hitler kezdeni akart, még alkalmat kínált Horthynak is, hogy a felbomló köztársaságtól megszerezze Szlovákiát és Kárpát-Ukrajnát. Lengyelország tervezett lerohanása azonban már rosszalást váltott ki, hiszen a két országot régi történelmi barátság fűzte egymáshoz. Biztosra lehetett venni, hogy a német élettérprogram megvalósítása világháborúra vezet, amelyben Magyarország aligha maradhat pártatlan szemlélő. Fel kellett tenni a kérdést, hogy mit hozhat Horthy-Magyarországnak egy Németország oldalán folytatott háború, és be kellett ismerni, hogy megnyugtató, kielégítő válasz egyik eshetőségre sem adódik. Német siker esetén remény lehetett ugyan a további revízióra, de a magyar területi integritás helyreállítására így sem volt semmi kilátás. Hitlernek a szlovákok és a horvátok is voltak annyira kedvesek, mint a magyarok, Románia pedig hagyományosan preferenciát élvezett a mindenkori német külpolitikában. A régimódi magyar konzervatív-tekéntélyuralmi rendszert a német jobboldali radikalizmus is feszélyezte, és különben is, teljesen bizonytalan volt, hogy a német élettérben, ahol Hitler csak szolganépekkel számolt, fenntartható-e bármiféle magyar szuverenitás. A háború kimenetelében a nagyobb valószínűség azonban a német vereség volt, hiszen az élettérprogram Angliával, Franciaországgal, az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval tételezett egyszerre konfliktust, és ebben a mérkőzésben Németország egyszer már alulmaradt. Nem lehetett kétséges, hogy Magyarország ez esetben nem tarthatja meg a németek oldalán elért területi gyarapodását. Akkor sem, ha a nyugati hatalmak diktálják az új békét, akkor sem, ha újra előáll az első világháborút követő vákuumszituáció, de akkor sem, ha a német vereség elsősorban a Szovjetunió győzelméből származik. Ez esetben még a magyar ellenforradalmi rendszernek is befellegzik.

A hódító tervek, a várható reakciók és az alternatívák persze akkor még senki előtt sem rajzolódtak ki határozott kontúrokkal, és a nemzetközi politika táblója korántsem volt olyan áttekinthető, mint amilyennek a végkifejletet ismerő történész láttatja. Elég talán csak arra utalni, hogy az igazán hozzáértő angol külpolitika is abban a téveszmében élt, hogy Hitler csupán az etnikai egységet akarja, és csak akkor döbbsent rá, hogy német világalomról van szó, amikor a páncélosok már Prága utcáin dübörögtek. A nemzetiszocializmus karaktere mindamelllett az első perctől megmutatkozott, és ha valaki nyitott szemmel járt, a riasztó és figyelmeztető jelenségeket észrevehette. A lipcsei pert éppúgy, mint a kristályéjszakát, a koncentrációs táborokat csakúgy, mint a hosszú kések éjszakáját. Magyarországon is voltak, akik nyitott szemmel jártak, akik a fejleményeket nem az ellenforradalmi rendszer és a revíziós politika beszűkült látószögéből szemlélték. Figyelmeztettek is, hogy az ország számára mi sem veszélyesebb, mint a német mintájú fasizmus behozatala (amit a Hitlerrel való paktálás magában rejt), és hogy a területi gyarapodás mit sem ér, ha ennek fejében elvész a magyar szuverenitás. Az okos szavakat azonban elnyomta a „mindent vissza” harsogó kórusa, és a felszított nemzeti szenvedélyekkel most már a döntésre hivatottaknak is számolniuk kellett. Másfél évtizedes gátlástalan revíziós propaganda után nem lehetett kijelenteni, hogy nem kívánnak élni a kínálókozó alkalommal. Az ellenforradalmi rendszer politikusaitól mi sem volt távolabb, mint az ilyen szándék. Egyik részük nem is mérlegelt, mert rokonszenvezett a nemzeti szocializmussal, és vakon hitt a német „új rend” jövőjében. Közülük került ki Gömbös Gyula, az akkori évek miniszterelnöke, aki az európai kormányfők között elsőként tett Hitlernél hivatalos látogatást. A nagyobbik rész felfogta az együttműködésben rejlő veszélyeket, és a hitleri rezsimmel szemben is fenntartásokkal élt, de bízott benne, hogy megfelelő ütőkártyákkal rendelkezik ahhoz, hogy a német szövetségből a

kockázat vállalása nélkül húzzon hasznot. Olaszország volt a magyar külpolitika egyik bázisa, amely érdeklődött a Duna-medence iránt, és amelyet már szövetségi szálak kapcsoltak Magyarországhoz. A további olasz orientáció alkalmasnak látszott arra, hogy a Németországhoz való egyoldalú kötődéstől megóvjon, sőt a két rivalizáló hatalom között Magyarországnak még az egyensúlyozó szerepe is kínálkozott. A fokozódó fegyverkezéssel párhuzamosan az önbizalom is növekedett, és a megrettent szomszédokkal szemben nem látszott esélytelennek az önálló magyar katonai fellépés. Végezetül ott volt még Anglia, amelynek megértésében és helyeslésében bízni lehetett, hiszen a revízió a szigetország számára elvileg mindig is elfogadható volt, és a németeknek csak mérsékelten engedő, a nemzetiszocializmus és a bolsevizmus terjedését egyaránt akadályozó, megerősített konzervatív Magyarország nem ellenkezett a brit hatalmi politikai érdekekkel. A politikában persze mindig több az intuíció, mint a tudatosság, és a sejtésekből csak a gyakorlat során lett valamiféle céltudatos magatartás. Mindenesetre olyan külpolitikai vonalvezetés alakult ki, amely elfogadta, sőt reklámalta a német segítséget a területi revízióhoz, de a lehetséges veszélyekkel is számolva, csak részleges és korlátozott együttműködést tételezett, amelyet csak addig kívánt fenntartani, amíg a nyereség valószínűsége nagyobb volt, mint a lehetséges kockázata.

A kritikus években, amikor Hitler nem tervezett már, hanem cselekedett, lépésről lépésre kiderült, hogy a magyar külpolitika Németország oldalán nem játszhatja a saját játékát. Először a lavírozás képtelensége mutatkozott meg. Németország 1938 márciusában annektálta Ausztriát. Mussolini, aki korábban nem akart tűrni német acélsíkokat a Brenneren, most nem mozgósított, hanem gratulált a Führernek. A szemét a Földközi-tengerre szegező Olaszország átengedte vetélytársának a Duna-medencét, és a továbbiakban itt nem ellenállt, hanem asszisztált Németországnak. A magyar külpolitika olasz orientációjának nem maradt tartalma, és a Mussolini erejében való további bizakodás nem volt több, mint önámítás. Még ugyanabban az évben a magyar-angol kapcsolatokon is csorba esett, egészen pontosan: a magyar külpolitikának nem sikerült megkapnia a sokra tartott formális nyugati kötelezettségvállalást. Az 1938 őszi kulmináló csehszlovákiai válságról és ennek magyar vonatkozásáról van szó. A magyar kormány a csehszlovák katonai fölényre és a várható nyugati rosszallásra való tekintettel tartózkodott attól, hogy a német kívánságoknak megfelelően rátámadjon Csehszlovákiára; Hitler azzal törlesztett, hogy a magyar követeléseket nem tűzte a müncheni négyhatalmi konferencia napirendjére. A magyar igényeknek végül a bécsi döntőbírásgág adott helyt, de az 1938 novemberében megkötött szerződésen nem szerepelt Anglia és Franciaország képviselőinek aláírása. Rövidesen az önálló magyar külpolitikai akció képtelensége is megmutatkozott. A magyar kormány rögtön a bécsi döntés után úgy határozott, hogy önálló fegyveres fellépéssel megszerzi Kárpátukrajnát. Az elhatározást a további területszerzés célja inspirálta, de szerepet játszott az a megfontolás, hogy a magyar-lengyel közös határ megeremtetésével ellensúlyozható lesz majd az egyoldalú német befolyás. Amikor azonban Berlinből nyomatékkal nyugalomra intették a magyarokat, és a német figyelmeztetéshez Róma is asszisztált, Budapesten rögtön lelohadt a türelmetlen cselekvési vágy. Hasonló színjáték ismétlődött meg több alkalommal az erdélyi kérdésben Romániával szemben. A magyar kormány 1939 nyarától nagyszabású készülődésbe kezdett, de a támadást, amelynek kimenetele katonai szempontból legalábbis kétséges volt, német jóváhagyás híján végül is nem indították meg. A kínálkozó lehetőséggel pedig, amely 1939 ősztől a szovjet-román konfliktusból adódott, nem tudtak, de nem is akartak élni. A Romániának adott angol területi garancia miatt sem, de főként azért nem, mert az ellenforradalmi rendszer követelményeinek megfelelően továbbra is kizárták a Szovjetunióval való együttműködést. A kárpátukrajnai és az erdélyi kérdés végül ugyanúgy oldódott meg, mint a felvidéki: Kárpátukrajnába 1939 márciusában német jóváhagyással vonulhattak be a magyar csapatok, Észak-Erdély pedig 1940 augusztusában egy újabb német-olasz döntőbíráskodás eredményeként került Magyarországhoz. A területgyarapodásból adódó lekötöttségen csak némiképp

enyhített az a szerencsés magatartás, amelyet a magyar külpolitika a Lengyelország elleni német támadás alkalmával, 1939 szeptemberében tanúsított. Magyarország semleges maradt, területét nem bocsátotta a támadó rendelkezésére, ugyanakkor folyosót nyitott a menekülő lengyel katonai alakulatok számára. A magyar gesztust Londonban akkor elégedettséggel nyugtázták, és Budapest számára a sokra tartott angol megértés biztosítottnak látszott. A magyar külpolitika azonban rövidesen ezt az utolsó ütőkártyáját is elvesztette. Hitler 1941 márciusában Jugoszlávia megtámadására készült, a magyar kormánytól felvonulási terepet és közvetlen katonai részvételt reklamált. A magyar fővárosban tudták, hogy Anglia az egyiket a diplomáciai kapcsolatok megszakítására szolgáló oknak, a másikat casus bellinek tekinti. A dilemmából nem volt kiút: Teleki Pál miniszterelnök az öngyilkosságba menekült. Utódai teljesítették Hitler követeléseit, és Magyarország bekapcsolódott a Jugoszlávia elleni agresszióba. A kilátásba helyezett angol hadüzenet ugyan nem érkezett meg, de nem lehetett kétséges, hogy Anglia ezek után ellenségének tekinti Magyarországot.

Három kritikus esztendő után az ellenforradalmi Magyarország külpolitikai mérlege bizonyos tekintetben rendkívül kedvezőnek látszott. Az első világháború utáni rendezés és a kisantant szorító gyűrűje múlt idő volt már, az ország területe különösebb vér és anyagi áldozat nélkül jelentékenyen megnövekedett, és a magyar honvédség hosszú kiterjedésben ezeréves határokon állomásozott. A másik serpenyőben azonban olyan súlyos nyomatók heverték, amelyek menthetetlenül negatív irányba billentették a mérleget, akkor is, ha a területgyarapodástól megszállt nacionalizmus nem vett róluk tudomást. A magyar ellenforradalmi külpolitika olyan területi gyarapodást tételezett, amely nem jár együtt a Németország iránti egyoldalú lekötöttséggel, és amely a szerzemények megtartását bármilyen lehetséges eshetőségre biztosítja. Mohósága, állhatatlansága és erőtlensége azonban azt eredményezte, hogy sorra elveszítette a vélt és valóságos pozíciókat, és a jövőre nézve nem maradt választási lehetősége. A megnagyobbodott Magyarország 1941 nyarán a hitleri Németországnak kiszolgáltatott provincia volt csupán, nem pedig saját sorsa fölött határozni képes szuverén állam. Határai mellett Hitler szövetségesei: Szlovákia, Románia és Horvátország csörgették a fegyvert, és Magyarországot is túllícitáló szolgálataikkal követelték vissza elcsatolt területeiket. Országútjain és vasútjain a Wehrmacht járművei száguldoztak, és a magyar külpolitikáról lassankint nem a Várban döntöttek, hanem a német követségen. Magyarország az ellenforradalmi rendszer vezetőinek hibás politikája miatt elveszítette a lehetőséget, hogy ura maradjon saját akaratának. A rövidlátó politika a Horthy-rendszer vétke volt, de a következményeket az egész országnak viselnie kellett. Annak idején, még az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés előtt, Deák Ferenc a következő szavakkal figyelmeztetett az önálló magyar külpolitika lehetséges veszélyeire: „A sors országunkat oly nagyhatalmak közé helyezte, melyeknek bármelyike, midőn azt hinné, hogy vágyainak és terveinek útjában állunk, minket, saját erőnkben bizakodókat – roppant erejével bizonyosan elsöpörne. És ha e nagyhatalmak bármi okból egymás ellen küzdenének, e küzdelemben nem mi magunk, hanem mások érdeke vagy szeszélye határozná sorsunk fölött.” Még egy emberöltő sem telt el azóta, hogy Magyarország külügyeit önállóan intézték, és Deák Ferenc jóslata bekövetkezett. A hitleri Németország 1941 júniusában háborút kezdett a Szovjetunió ellen. Magyarország, a német nyomásnak engedve, csatlakozott az agresszióhoz, majd nem sokkal később Angliával és az Egyesült Államokkal is hadiállapotba került. Magyarország sorsa fölött mások érdeke és szeszélye határozott.

Diószegi István: *A magyar külpolitika útjai*. Budapest, 1984, Gondolat Könyvkiadó, 347–371. o.

Pritz Pál: Revíziós törekvések a magyar külpolitikában 1920–1935 (1979)

1931 telén, február derekán – a korszak magyar politikájának akusztikájában – különös gondolatok foglalkoztatták Hevesy Pált, a magyar kormány Madridba távozó újonnan megbízott követét. Azután, hogy elkészítette „Revízió és közös vámterület” című memorandumát, február 16-án levelet intézett Khuen-Héderváry Sándorhoz, a külügyminiszter állandó helyetteséhez. Ebben – az emlékiratban foglaltak megvalósítása felé teendő első lépésre vonatkozó javaslatának megfogalmazása nyomán – befejezésül arról írt, hogy „a világ legszélesebb néprétegeiben, a látszat ellenére is, nagy erkölcsi erő gyülemllett fel éppen az utóbbi években”. Amit Hevesy „nagy erkölcsi erőnek” nevez, az lényegében nem más, mint az első világháborúban mérhetetlenül sokat szenvedett és egyben – a háború végén a húszas évek elején lezajlott nagy tömegmozgalmak tanúsága szerint – az események alakulására nagy befolyást gyakorló néptömegek azon törekvése, hogy a meg nem oldott, illetve azóta felgyülemllett nemzetközi konfliktusok ne vezessenek újfent háborúhoz. A levélíró ebből azt az utópisztikus következtetést vonja le, hogy „irigylésre méltó politikai és morális helyzetbe kerül” az az ország, amely az erőszakos megoldásokat elkerülő javaslattal áll elő. „Amely ország ellenben – folytatja, és itt már komoran reális jósnak bizonyul – hallgat és megengedi, hogy az a hamis benyomás keletkezzék, mintha ő háborút akarna és a zavarosban szeretné jogos tulajdonát visszahalászní, veszedelmes helyzetbe kerül, melyen nincs áldás.

Ma tulajdonképpen – fűzi tovább mélységesen igazán – az a situáció, hogy mi és összes szomszédaink egymást teljes erővel kölcsönösen károsítjuk. Ha ezt az állapotot – fogalmazza meg végkövetkeztetését – meg lehet szüntetni, ez az összes felek részére, minden téren olyan felbecsülhetetlen előnyöket jelentene, melyek fejében igenis lehet, szabad és kell kérni a népek tényleges önrendelkezési jogának megvalósítását.”¹

A történelem logikáját nem az erkölcskódexek szabályai irányítják, ezért nem érdemes azon töprengeni, hogy egy történelmi jótettért lehet, szabad és kell-e valamit kérni cserében. Ennél sokkalta lényegesebbek a „jogos tulajdon” visszaszerzésének módjára, valamint a szomszéd országok egymáshoz való viszonyára tett megállapításai. Hevesy nem mondja ki, ám nem lehet kétséges, azt a magyar külpolitikai koncepciót kérdőjelezi meg, amely arra a meggyőződésre épül, hogy területi kérdéseket csak vérrel és vassal lehet elintézni, elvesztett országrészeket erőszak nélkül visszaperelni nem lehet. Minthogy a trianoni végzés az országot a térség leggyengébb államává süllyesztette, hatékony szövetségi rendszer, nagyhatalmi támogatók megnyerése nélkül gondolni sem lehetett változásra. Az ilyen irányban való tájékozódást kézenfekvővé tette az a triviális tény, hogy a magyar békekötés az európai békerendszernek volt a része, tehát a vesztes országok elégedetlensége ilyesminek lehetőségét – csírájában – magában rejtette.

Ez volt a külpolitikai koncepció magva, és e felfogásban az uralkodó osztályok képviselői – a mégoly jelentős különbségek ellenére is – egyetértettek. E belső lényegét azonban erőteljesen elfedte nemcsak a felszín, hanem magának a húszas éveknek a politikai gyakorlata is. Az ellenforradalmi rendszer konszolidációja – nem csekély belső ellentmondások leküzdése révén – a kialakuló viszonyok közé történő beilleszkedés igényével járt együtt. Bethlen egymást követő kabinetjei valószínűsítették meg ezt a politikát. Az adottságok reális számbavétele, valamint az erőszakos megoldás akkor még távoli jövőbe esző lehetősége egyaránt több variációs politikai taktika kidolgozását és követését igényelte. Ezért Bethlen szinte egyszerre tesz újabb és újabb kísérletet a francia politika megnyerése, a kezdeti évek bizonytalanságai után létrejött francia kisantant-szövetség megbontására, az utódállamok – köztük is elsősorban Csehszlovákia – párizsi (olykor a francia külpolitika intézői számára is terhes, mert mozgási szabadságukat bénító) erős befolyásának a csökkentésére; a német és az olasz politika közötti – a jövőbeni revizionista együttműködés céljára figyelő – közvetítésre; az olasz–magyar kap-



A REVÍZIÓS LIGA ÜLÉSE,
1938. ÁPRILIS.
AZ ELNÖKSÉGBEN
HERCZEG FERENC

csolatok elmélyítésére. E törekvések közül – ismeretes módon – leginkább az utóbbi járt eredménnyel, amit azután a korabeli propaganda mértéktelenül felnagyított.²

A revízió követelése – bár soha nem tettek a status quót véglegesnek elismerő nyilatkozatot – már a húszas évek elején lekerült a hivatalos politika napirendjéről, és majd csak 1928-tól hirdeti meg Bethlen a békés revízió jelszavát. A revindikáció gondolata azonban addig is – és utána még inkább – benne él az ország politikai közvéleményében. Alapvetően – és jószerével a társadalmi tagozódástól is függetlenül – azért, mert a diktátum hatása olyan súlyos volt, hogy azt minden túlzás nélkül a korábbi nemzeti tragédiákkal lehetett és kellett mérni. Ezen a tényen – mint a korábbiakon is – mit sem változtat a magyar uralkodó osztályok bűnös felelőssége. Ezt a nemzeti sokkállapotot a hatalmon levő politika nemhogy nem gyógyította, hanem – saját osztályérdekei dominanciájától vezettetve – inkább súlyosbította: az addig is természetes igen heterogén nemzettudat vadul nacionalista, szélsőségesen sovíniszta elemeit tovább erősítette. Ebben a légkörben könnyűszerrel lehetett olyan revizionista mozgalmat életre hívni, amely széles társadalmi bázisra épült. Ezek a mozgalmak magától értetődően jobboldali, szélsőjobboldali, fasiszta velleitású vezetés alatt működtek. Köztük és a hivatalos külpolitika között lényegében határozottan kivehető munkamegosztás alakult ki. A különféle ellenforradalmi szervezetek – elsősorban a MOVE és az ÉME – szomszédos országokban kifejtett szubverzív tevékenysége a húszas évek elején, majd később az igen kiterjedt tevékenységét szolidabb módszerekkel végző Revíziós Liga önmagában is előnyös kontrasztot kölcsönzött a győztes hatalmakkal szemben konciliáns politikát folytató kormányok számára. E munkamegosztás kedvezően hatott, amennyiben a hivatalos politikát nagyobb manőverezési lehetőségekhez juttatta, ám idővel súlyosan visszahúzó vonásai is megmutatkoztak. A hiányzó kutatások miatt ma még a külföldön végzett revíziós propaganda korabeli hatását nemigen ismerjük, arra azonban számos jel vall, hogy e propaganda számtalanszor provinciális és primitív volt, így a külföld megnyerése helyett nemritkán inkább visszatetszést szült.³ Mindez nem csekély részben a politikai közvélemény külpolitikai iskolázatlanságával, primitív hungarocentrizmussal, a nemzeti történelemben való egyoldalú, következőleg meddő kapaszkodással, elburjánzó álhistorizmussal – amely nem volt más, mint a „történeti jog” feudális színezetű ideológiájának egy fajtája – függött össze.

A revíziós mozgalmat a kormány titokban természetesen minden lehetséges módon támogatta, a közvélemény revíziós hangulatát a háttérből, később pedig a békés revízió jelszavának meghirdetése nyomán – igaz: nem mindig azonos intenzitással – nyíltan is szította. Mert ennek révén lehetett olyan társadalmi légkört teremteni, amelyre – ha kellett – mindig lehetett hivatkozni. Erre pedig az évek múlásával egyre inkább szükség lett. Amikor a húszas évek végén a gazdasági válság szele elsöpörte a konszolidáció hangulatát és nem csekély mértékben eredményeit is, akkor egyúttal a békerendszer elhibázott volta is mind nyilvánvalóbbá lett. A status quo hívei újabb és újabb kísérlet tettek a fennálló viszonyok megszilárdítására, a legyőzöttek megbékítésére. Míg a kormány ezeket elutasította, azt mindenkor a közvéleményre hivatkozással tette meg. Azzal érvelvén, hogy olyan egyezmény elfogadása, amely a magyar sérelmek orvoslása nélkül rendezné a térség problémáit, a kormány elsöprését vonná maga után.

Ebben az érvelésben mindig volt taktikai elem, de nemcsak az. A revíziós mozgalom, ha kifelé nem is hozott konkrét eredményt, maga is hozzájárult ahhoz, hogy a kormányzat jobboldali kötöttségei az évek során mind súlyosabbá váltak. Természetesen nem tévesztjük szem elől, hogy a szélsőjobboldali erők harmincas években megfigyelhető előretörésének mások voltak az alapvető bel- és külpolitikai okai, de az eredőben egyik komponensként a revíziós mozgalmat is tekintetbe kell venni. Hiszen ennek a revíziós mozgalomnak a társadalmi jellege – a benne résztvevők összetétele – lehetett ugyan heterogén, de minden volt, csak progresszív nem. Ilyenformán a reakciós erők számára teremtett – egyéb lehetőségeik mellett – újabb mozgási teret. A retrógrád erőknek a revíziós mozgalomban élvezett hegemoniája pedig arra vezetett, hogy a revindikációs politika célkitűzései a belpolitikai megfontolásoknak mind jobban alárendelődtek. Ha csupán arra gondolunk, hogy 1924-ben még a magyar kormány van azon: a Szovjetunió diplomáciai elismerését kereskedelmi szerződés megkötésével hozza junktimba, 1934 elején pedig már kifejezetten szétválasztja a két kérdést, azon megfontolásból, hogy az egyezményt ne kelljen – jóváhagyás végett – a képviselőház elé vinnie, akkor abban nemcsak az 1924. évi kudarc tapasztalata játszik szerepet, hanem jócskán a konfliktustól való félelem is. Ezzel összefüggésben beszédes bizonyosság a kereskedelmi megállapodás sorsa is, amelyre hosszas huzavona után csak 1940-ben kerül sor. Nem arról van szó, mintha a harmincas években már érvényüket vesztenék azok a gazdasági megfontolások, amelyek a húszas évek elején a nagytőkét arra késztetik, hogy a kapcsolatok rendezését szorgalmazza. Sokkal inkább arról, hogy a gazdasági szempont alárendeltetett a politika primátusának, annak a politikának, amely nem tudta kiaknázni Moszkvának a versailles-i békerendszettel való szembenállásában rejlő lehetőségeket.⁴

Az erőszakos megoldásról vallott meggyőződéshez – mint egy másik mélyen rejtett gondolat – az integer Magyarország eszméjéhez való ragaszkodás járult. Amiképpen az erőszakos megoldás jövőbeni lehetőségeinek latolgatását elfedte a békés revízió jelszava, azonképp a történelmi Magyarország visszaállításának célját az általános önrendelkezési jog követelése takarta. Mert ennek révén lehetett igényelni a magyarlakta területek visszacsatolását, a vegyes lakosságú területeken pedig a népszavazást. Minthogy az eddig való elérkezés eleve a nemzetközi helyzet jelentős átalakulását tételezte fel, remélni lehetett azt, hogy annak légkörében a plebiszcitum eredménye sem lesz kedvezőtlen. Az egymást követő magyar kormányok mindig gondosan ügyeltek arra, hogy ne szoríttassanak „a veszélyes konkretizálás terére”.⁵ Jellemző, hogy maga Mussolini, aki pedig többször és hangosan kiállt a magyar revízióért, hosszú éveken keresztül maga sem tudta, hogy valójában mit is kell azon értenie. Ezért 1933 tavaszán felszólította a magyar miniszterelnököt, végre jelöljék meg azt, hogy mit is értenek a revízió követelésén. Gömbös akkor a magyar elképzeléseket „általános vonásokkal” körülíró választ adott, és mintegy másfél esztendőnek kell eltelnie, amíg – 1934. november elején – Budapestről megérkeznek a magyar igényeket feltüntető térképek.⁶

A revindikáció konkretizálása ugyanis mindenképpen hátránnyal járt volna. Ha a kormány szolidabbnak mutatkozik, akkor „kénytelen kis területsávok, majd falvak

hovatarozásáról alkudozni”, és így maga mond le az integritásról. Ha pedig valós igényét tárja fel, „akkor meg oly színben tűnik fel a magyar nemzet, mint amely újra le akar igázni idegen nemzeteket”.⁷ Ezt az álláspontot – amint azt a magyar külpolitika intézői jól látták – két irányból fenyegette veszély. Egyrészt maga a revíziós mozgalom részéről, amelynek megnyilvánulásai – a dolgok természetéből következőleg – nem lehettek olyan szubtilisek, mint például egy körmönfontan megfogalmazott külügyminiszeri expozé vagy másféle állásfoglalás fordulatai. Ezért volt ellentmondásos a kormánynak *Rothermere* akciójához, az első nagy hatású külföldi revíziós kampányhoz való viszonya is. Az akció során forgalomba kerültek olyan térképek is, amelyek az igényelt magyarlakta területeket jelölték meg. Ezért a külföldi konzuli és diplomáciai képviselőknek e propagandáról ugyan „a legnagyobb szimpátia hangján” kellett szólniuk, de el is kellett attól határolódniuk, hangsúlyozván, hogy az „nem a magyar kormány propagandája”.⁸

A másik veszélyforrást azok az ajánlatok képezték, amelyek időnként Prágában fogalmazódtak meg. Ezek részleges területi engedményekre vonatkoztak, amit minden bizonnyal többszörösen taktikai megfontolásokból tettek. Nemcsak a nemzetközi közvélemény előtt lehetett „bizonyítani” a csehszlovák külpolitika „engedékenységet”, hanem azzal a magyarországi közvéleményt is befolyásolták, különösen annak többé vagy kevésbé progresszívabb rétegeit, amelyek – a kormány külpolitikáját ilyen vagy amolyan mértékben elutasítván – sok jó szándékkal a szomszédos államokkal való megbékélést, együttműködést óhajtották. A bethleni koncepcióval ellentétben azt hirdették, hogy nem Párizson keresztül kell megkísérteni Prágára – és általában a kisantatra – befolyást gyakorolni, hanem éppen ellenkezőleg: a szomszédokkal megkötendő konszenzus fog a francia nagyhatalomnál Budapesttel szemben kedvezőbb állásfoglalást kiváltani. A történelem arról tanúskodik, hogy a bethleni kísérlet nem járt sikerrel, ez azonban – sajnos – nem bizonyít arra, hogy a második útnak több realitása lett volna. Lehetséges, hogy Masaryk – egy távlatosabb koncepció jegyében – szubjektíve komolyan fontolgatta egy reális kompromisszum lehetőségének az esélyeit. De bizonyosnak tűnik, hogy a csehszlovák külpolitika alakulására nem neki, hanem a cseh burzsoázia nacionalista érdekeit adekvátabban képviselő Benešnek volt elhatározó befolyása. Ez pedig azt is jelenti, hogy a taktikai leleményekben kifogyhatatlan, elvakultan magyar-ellenes, a magyar politika struktúráját alaposan ismerő Beneš annak tudatában tette meg javaslatait: nem kell attól tartania, hogy szaván fogják. Ettől függetlenül – a szó hétköznapi értelmében – Beneš volt annyira jó politikus, hogy tudja: már csupán azért is érdemes időnként engedékenynek mutatkozni, mert ennek nyomán talán a magyar vezetők mégis rákényszerülnek arra, hogy konkrét ellenjavaslatot tegyenek, ami az integritásról való lemondással lett volna egyenértékű.

A szomszédos országok vezetői jól ismerték egymást: a kisantant fővárosában igen csak tudták, hogy a magyar vezetők alapján változatlanul *mindent* vissza akarni szerezni, Budapesten pedig helyesen gondolták, hogy a szomszédok *semmit* sem akarnak visszaadni. Az engesztelhetetlenséget az adott körülmények mindkét oldalon tovább csontosították. Az utódállamoknak nem sok okuk volt félni a magyar állam erejétől, hiszen annak mutatói – terület, népesség, hadsereg létszáma, felszereltsége, a nemzeti produktum volumene stb. – szánszamasan silányak voltak. Ellenben volt egy olyan társadalomlélektani mozzanat, amely minden olyan kísérlet jelentőségét – amellyel a magyarok helyzetükön változtatni akartak – messze felerősítette. Nevezetesen arról van szó, hogy a kisantant-országokban a hatalom gyakorlói azokhoz a generációkhoz tartoztak, amelyek felnőttkori eszmélésüket a dualista Monarchiában élték át, tanulmányaikat sokan közülük – részben vagy egészben – Budapesten végezték, pályafutásukat a magyar államigazgatásban, gazdasági életben kezdték meg, így a magyar uralkodó osztályok hatalmát, mentalitását közlről ismerhették meg.

Magyarországon éppen fordított volt a helyzet. Minden okuk megvolt arra, hogy komolyabban moccanni se merjenek, mert jól tudták, hogy a kisantant együttes ereje

magasan többszöröse az ország potenciáljának. A meglehetősen jól működő katonai felderítés sok adatot szolgáltatott a kisantant fegyveres erejéről, Prága, Belgrád, Bukarest katonai kooperációjáról. Tudták, vagy legalábbis gyanították azokat a katonai konvenciókat, amelyek azonnali és feltétel nélküli támogatást írtak elő esetleges magyar támadás esetére.⁹ Másfelől viszont erősen belekapaszkodtak abba a ténybe, hogy a szomszédos országok hatalmas területi nyereségeiket nem a magyar hadsereg legyőzésének, hanem sokkal inkább a világháború általános kimenetelének köszönhették. A következtetés innen nézve is ugyanaz volt, mint amit már korábban is említettünk: nagyhatalmi támogatókra kell szert tenni.

Ezért volt az, hogy a magyar külpolitika legkisebb megnyilvánulásait is, amelyekből ezen törekvésre lehetett következtetni, a kisantant politikai közvéleménye árgus szemmel figyelte. És amikor a status quón egyre főbb repedés mutatkozott, Németország agresszív lépéseit tette, Olaszország – ha más módon is – szintén a békerendszer aláásásával foglalatzkodott, akkor ezeknek első hatásaként a szomszédok folyton azt méricskelték, vajon mennyiben javítja mindez a magyar külpolitika ellenük irányuló esélyeit.

Ezeknek az alapvető kontúroknak megrajzolásához két kiegészítés – ha úgy tetszik: megszorítás – kívánkozik.

Egy jövőben általános konflagráció lehetőségének a szem előtt tartása nem zárta ki olyan politika követését, amely a *békés revízióra* irányult. Ennek a politikának a taktikája pedig korántsem igényelte feltétlenül a magyar revízió ügyének az egész versaillesi békerendszer felülvizsgálásával való összekapcsolást. Éppen ellenkezőleg. „Nem érdekünk, hogy a trianoni szerződés revíziója mint egy részkérdése a békeszerződések általános revíziójának tárgyalassék; bennünket a trianoni szerződés érdekel s így nincs okunk arra, hogy ügyünket komplikáltabbá tegyük annak az általános revízióba való bekapcsolásával” – olvashatjuk egy, a magyar diplomáciai kar magatartását előíró 1929. májusi külügyminiszteri állásfoglalásban.¹⁰ Az imperialista világháborút lezáró békék jellegükben azonosak voltak, és határozományaik is sok közös vonást mutattak, ám igen csak számottevőek a különbségek is. Aligha lehetett elvitatni, hogy a trianoni béke a legsérlemesebb a tényleges nemzeti érdekekre, meghirdetett elveiktől a győztesek itt kerültek a legtávolabbra. Ugyanakkor az is közismert volt, hogy a Duna-medence az új rend legsérülékenyebb pontja,¹¹ gyógyítása pedig – az ország geográfiai helyzete folytán – Magyarország megnyerése nélkül elképzelhetetlen. A húszas években a magyar politikusoknak azt kellett tapasztalniuk, hogy a német politika érdeklődését nem sikerült felkelteniük; a német diplomácia homlokterében a Franciaországgal való megalapozottabb megbékélés lehetőségeinek a kutatása állt. Később az agresszívvá váló német külpolitika a revíziós reményeket ugyan reálisabbá teszi, de – paradox módon – éppen ez az agresszivitás, a hatalomra jutott náciizmus első otromba megnyilvánulásai, elsorvasztják a békés revízió szükségességéről több győztes országban terjedő hangulatot. Megalapozottnak gondoljuk azt a felfogást, amely szerint a korabeli magyar politika intézői alapján egy újabb európai konflagrációra számítottak. De nem tartjuk kizártnak, hogy a követett békés revíziós taktika hatására idővel több mértékadó tényezőben gyökeret vert az a felfogás, mely szerint a revízióra talán mégis lesz békés úton lehetőség.¹² Ebben az irányban hathatott az első világháború elvesztése, annak tragikusan súlyos következményei, számvetés azzal, hogy egy újabb háború elvesztése Magyarországot eltüntetheti a térképről.

A másik megszorításunk az *integritásra* törekvéssel kapcsolatos. Amiképpen az ellenforradalmi rendszer társadalmi struktúrájában képtelen volt a megújulásra, reprezentánsai ugyanúgy képtelenek voltak arra, hogy az integer Magyarország eszméjének anakronizmusával leszámoljanak. Nem kevesebbről, mint a régi országhatárok eléréséről ábrándoztak. A húszas években még az etnikai határok visszaszerzésére irányuló revíziós propaganda ellen is fellépnek, abból a megfontolásból, hogy az elvesztett területek visszaszerzésére csak egyszer lesz lehetőség, és ha ez az etnikai határok elérésére fog fel-

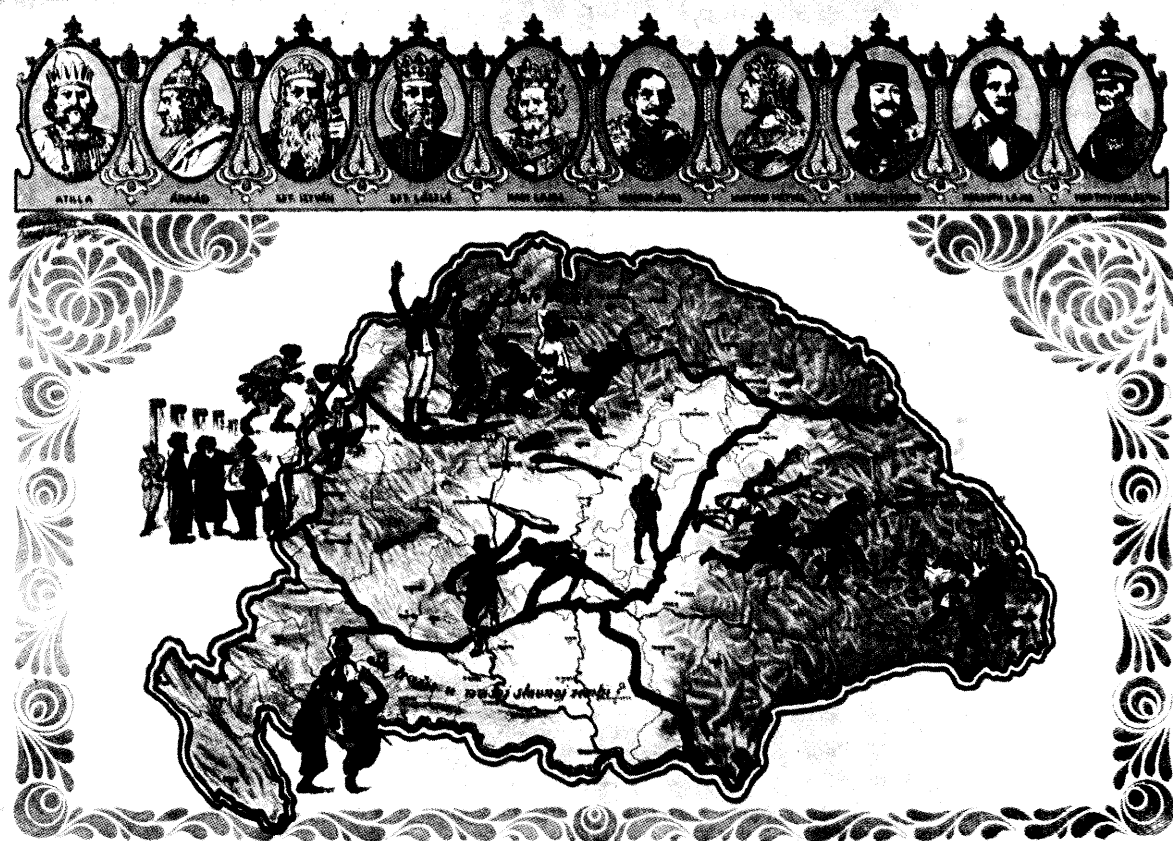
használatni, akkor evvel a további revízióknak elvágják az esélyeit. 1932 végén – konkrét eset kapcsán az új miniszterelnököt figyelmeztetendő – a Külügyminisztérium politikai osztálya az addigi állásfoglalást a következőképpen foglalja össze: „A magyar kormányok felfogása a különböző (ti. a revízióra irányuló – P. P.) akciók hatása alatt változatlanul az maradt, hogy egy esetleges parciális határkiigazítás előnyeiért az integritás gondolatát és jövőbeni esélyeit kompromittálnunk nem szabad.”¹³ Mégis – és a harmincas évek elejétől már bizonyosan – egy másfajta gondolkodás elemeivel is lehet találkozni. Bethlen István 1932–33-ban a budapesti francia követet különféle – lényegében még az etnikai elvet sem teljes mértékben érvényesítő – elképzelésekkel traktálja. Az akkoriban már több esztendeje Magyarországon tartózkodó, meglehetősen tájékozott francia követ maga is úgy látja, hogy a magyarok ugyan mindent vissza akarnak szerezni, de elég opportunusak ahhoz, hogy adandó alkalommal – ennél jóval kevessebbel is beérjék.¹⁴ Mikor Gömbös 1934-ben végre konkretizálja Mussolini számára területi elképzeléseit, a Duce azokat igen mértéktartóaknak találja. És végül történelmi tény az első, majd a második bécsi döntés elfogadása, amelyek szintén a magyar igényeknek csak jóval a kisebbik hányadát teljesítették. Időközben tehát kialakult az a felfogás, hogy a revízióra újra és újra lehetőség lesz, következőleg a részleges megoldásokban is bele kell menni.

Ugyanakkor a másik oldal is tisztában volt ezzel a folyamattal. Az „egy rögit se vissza” alapállást nemcsak a nacionalista elvakultság motiválta. Nem is csupán az – ami Magyarországon ellenkező előjellel következett be –, hogy idővel a nacionalista mótellyel megfertőzött széles politikai közvélemény rabjává váltak. Hanem még inkább a nemzetközi helyzet fejlődési tendenciájának reálpolitikai felmérése. 1935 elején Titulescu ezt így fogalmazta meg az ottani magyar követ, Bárdossy László előtt: „Akármilyen területi engedmény csak egy processzus kezdetét jelentené. Az első engedmény után újabb követelések jönnének újabb engedményekért, és így tovább. Éppen úgy, mint a jóvátételnél történt. Mihelyt a hatalmak az engedmények útjára léptek, a Dawes-terv után következett a Young-terv, a Young-terv után a Hoover-moratórium, majd a lausanne-i egyezmény. Ez a folyamat ismétlődne meg a területi kérdéseknél is.”¹⁵

•

Ezek után térjünk vissza kiinduló pontunkhoz, a Hevesy Pál által felvetett gondolatokhoz. A délkelet-európai térség két világháború közötti története arra vall, hogy az első világháborút lezáró békerendszer – a szóban forgó országok társadalmi szerkezetéből következőleg – békés eszközökkel feloldhatatlannak bizonyult ellentmondásokat hozott magával. Az imperialista világháború befejezésének imperialista módjában – közismert módon – komoly valószínűséggel benne rejtett egy újabb imperialista világégés lehetősége. A korszak gondolatvilágában – hol markáns komorsággal, hol elmosódottabban – a háborúval számoló reális aggodalom szinte állandóan jelen van. A térség baloldali mozgalmai – számos ok folytán – nem voltak képesek arra, hogy az adott időtávon belül az osztályszempont dominanciáját érvényre juttassák, és ennek alárendelve a nemzeti problematikára megoldást találjanak. Éppen ellenkezőleg történt: a nemzeti érdeket a hatalmon levő – és így módon az adott nemzetet reprezentáló – uralgó osztályok rendelték alá saját osztályérdekeiknek, tetemes módon eltorzítván azt. A status quo őrzésében érdekelt kapitalista hatalmak – lévén, hogy birtokon belül voltak – természetesen a háborúellenes álláspontot foglalták el, ám ez korántsem jelentette azt, hogy ne osztoznának a revizionista országokkal – amelyeket természetesen a fő bűnösség terhel – a háború kirobbantásának felelősségében. Ilyesformán nyert Magyarország is ebben az időszakban – majd bizonyos fokig magában a véres tragédiában szintén – tényleges erejénél, fontosságánál jóval nagyobb jelentőséget.

A két háború közötti években is számos és többféle Duna-konföderációs elképzelés született a térség gazdasági szétaprózottságának felszámolására, a status quo stabilizálására és – nem utolsósorban – a Szovjetunió várható európai jelenlétének megakadályozására.



PROPAGANDAPLAKÁT
KARIKATÚRÁKKAL, 1920

lyozására. A korabeli magyar uralkodó osztályok ezekre a koncepciókra – a nemzeti sérelmek orvoslása előtt – nem voltak hajlandók igent mondani. Egyértelmű elmarasztalásuk ezen a téren aligha lenne történelmileg megalapozott. Bűnös felelősségük elsősorban belpolitikai természetű volt. A társadalmi fejlődés megrekesztésével, sőt – az 1918–19-es forradalmak rettegett emlékeitől sohasem szabadulva – sok ponton egyenest visszavetésével, olyan merev politikai rendszert kreáltak, amely még inkább arra az útra vitte az országot, amely felé a nemzetközi körülmények egyébként is sodorták.

Magyar Tudomány, 1979/4. sz., 272–279. o. Újraközli Pritz Pál: *Magyar diplomácia a két háború között*. Budapest, 1995, Magyar Történelmi Társulat, 234–240. o.

Jegyzetek

1. MOL, K 63, Politikailag bizalmas levelek 1931, Hevesy memorandumára és levelére lásd még Ormos Mária: *Franciaország és a keleti biztonság 1931–1936*. Budapest, 1969, Akadémiai, 55–56. o.
2. A korszak magyar külpolitikájára lásd összefoglalóan: Juhász: *Magyarország külpolitikája*. Bethlen külpolitikai koncepciójára pedig Ormos Mária: Bethlen koncepciója az olasz-magyar szövetségről (1927–1931). *Történelmi Szemle*, 1971/1–2. sz., 133–154. o.
3. Lásd például MOL, K 63, 1934–39–215. (1273/1935) sz. Széchényi László londoni követ 1935. április 5-i levele Kánya Kálmán külügyminiszterhez.
4. A korabeli magyar–szovjet kapcsolatokra: Juhász: *Magyarország külpolitikája*, 96–99, 116, 149. o.; valamint uő: *A két világháború közötti szovjet–magyar diplomáciai kapcsolatok történetéhez*. In *A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tudományos ülésszaka*. Budapest, 1968, 360–377. o.; Buzás József: *A szovjet–magyar kereskedelmi kapcsolatok történetéhez 1919–1938*. *Századok* 1955/4–5. sz., 588–633. o.; valamint uő összefoglalóan: *A szovjet–magyar kereskedelmi kapcsolatok*. In Buzás József–Nagy András: *Magyarország külkereskedelme 1919–1945*. Budapest, 1961, Közgazdasági és Jogi, 126–147. o. [Gömbös Gyula revíziós tervét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet dokumentumai között a Tervek a revízióról* c. fejezetben.]

5. MOL, K 64, 1933–23–13. sz. 1932. december 9-én a politikai osztály által készített pro memoria a miniszterelnök számára.
6. ADAP, C I/1. kötet, 220. sz. Hassell római német nagykövet 1934. május 10-i jelentése Mussolinivel folytatott beszélgetéséről; MOL, K 698, III. csoport Feljegyzések az 1934. XI. 6-án a Ducével folytatott megbeszélésekről c. emlékeztető.
7. MOL, K 64, 1933–13–13. sz.
8. MOL, K 63, 1934–39–1650. (1929) sz. körrendelet a követségeknél és konzulátusoknak 1929. május 2-án.
9. MOL, K 63, 1929/49/1–1292. sz. a „Kisantant biztonsági szerződése” című 1929. július 18-i összeállítás.
10. MOL, K 63, 1934–39–1650. (1929). sz.
11. Vö. Ormos: *Franciaország...*, 7. o.
12. Ilyen nézetet vallott például a korabeli magyar diplomácia egyik legképzettebb tagja, Jungerth (1933-tól Arnóthy-Jungerth) Mihály is. Lásd PIL, 685. f., 4. őe. (Jungerth-Arnóthy magániratai) 27. dosszié 1933. március 3-i naplóbejegyzés.
13. Juhász: *Magyarország külpolitikája*, 110. o.; MOL, K 64, 1933–23–13. sz.
14. DDF, 1932–1939 (I), III. kötet, 50. sz. de Vienne budapesti francia követ 1933. március 26-i jelentése.
15. MOL, K 63, 1934–39–215. (535/1935). sz. Bárdossy László 1935. február 8-i jelentése.

AZ EMLÉKEZET HISTÓRIÁJA

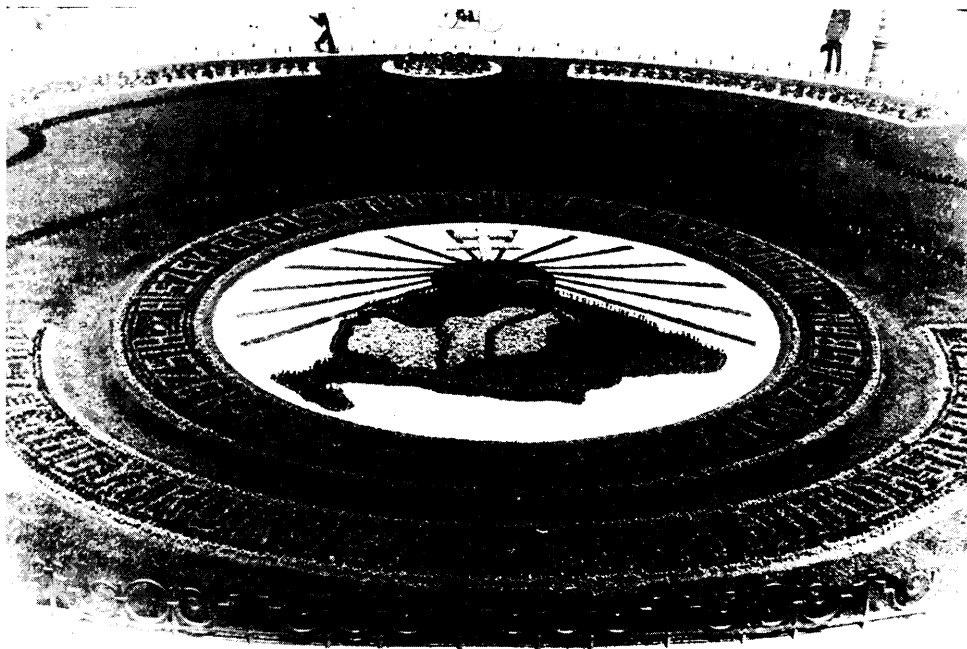
Glatz Ferenc: Trianon és a magyar történettudomány (1976–1978)¹

A felbomlás
és a tudományos élet

Azt a pályázati felhívást, amelyet 1920-ban egy „magyar hiszekegy”, egy magyar imádság megírására kitűztek – ezekkel a verssorokkal nyerték meg: „Hiszek egy Istenben! Hiszek egy hazában, Hiszek Magyarország feltámadásában!”

A kis versikét, amelyet azután iskolában tanítás kezdetén közösen mormoltak a gyerekek, egy döntőbizottság, melyben a Magyar Tudományos Akadémia fontos szerepet töltött be, választotta ki a pályázatokból. S ez nem véletlen. Annak a propagandának a megindításában, amely a háborús vereség, Habsburg Károly lemondása, a Monarchia összeomlása után Magyarországon kibontakozott a történeti Magyarország szétदारabolása ellen, a magyar tudományos világ aktív s igen gyakran indítványozó résztvevője volt.² A béketárgyalásokra utazó magyar delegáció – amely inkább csak átvevője volt a békeszerződésnek, mintsem valódi alakítója – tiltakozását előkészítő tervezetek, tanulmányok kidolgozásában éppen úgy részt vett a magyarországi tudományosság (földrajzprofesszorok, közgazdászok s nem utolsósorban történészek), mint azon többnyelvű brosúrai rodalom megfogalmazásában, mely irodalom a Monarchia s így a történeti Magyarország felbomlásának időszakában íródott, s mely – tegyük hozzá – valószínűleg olvasatlanul elfeküdt a korabeli publicisztikai irodalom mérhetetlen garnizonjában. A budapesti egyetem *La Hongrie* című térképes füzeté Magyarország nemzetiségeinek elhelyezkedését mutatja be a IX. század végén, a XII., XIII. és a XV. században, érzékeltetve, miként jönnek a későbbi évszázadokban fokozatosan az országba a magyarországi nemzetiségek. A pozsonyi egyetem irata (*Pro Hungaria*) azt igyekszik bizonyítani, hogy a szlovákoknak Magyarország állami keretein belül milyen jó helyzetük volt, sőt kedvezményeik, kiváltságaik voltak, s a létrehívandó csehszlovák nemzeti egység mennyire nem „történelmi valóság”, s hogy a szlovákoknak nemzeti mivoltukat tekintve egy Csehszlovákiában jobban kellene félniük, mint a régi Magyarország keretében. Ugyanígy „szózatall” fordul a „művelt világ egyetemeihez” a debreceni egyetem, történész tollából származó írással igyekeztén bizonyítani, hogy Magyarország a Kelet és Nyugat közötti konfliktusok áldozata, valójában pedig nem más mint egy „közvetítő nép” Kelet és Nyugat között, s mennyire hagyománya Magyarországnak a nemzetek érzelmi és érdekközössége. Mindezek után azt hiszem, elegendő, ha csak utalok azokra a tényekre, hogy a történettudományos közélet központjában álló és a két világháború között kulcsszerepet betöltő Domanovszky Sándor írja meg a Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája alapelveit összefoglaló történetpolitikai brosúráját *A magyar kérdés történeti szempontból tekintve* címmel, hogy a fent említett röpiratok megfogalmazói jó nevű történész-professzorok (Holub József, R. Kiss István), s hogy az Akadémia Szózatát a „művelt világhoz” szintén történész, Angyal Dávid fogalmazta meg.³

Ha e tényhez hozzászámítjuk még azt is, hogy a magyar történetírók közül szinte mindenki (az európai hírű Marczali Henrik, a „fiatalok” közül Domanovszky Sándor, Szekfű Gyula, Hóman Bálint) megírja a maga „trianoni” művét, akkor már világossá válik, hogy nem azért történészek a magyar revíziós iratok elsőszámú megfogalmazói, mert valamiféle véletlen folytán történészek ültek volna a különböző tudományos intézmények vezető pozícióiban, hanem egyrészt a Monarchia s így a történeti Magyarország szétesése hívta elő a történelmi érveket, keltette fel a történetírás figyelmét. Másrészt az a tény, hogy a társadal-



mi és állami intézményektől függetlenül is szükségét érzik a régi államalakulat széteséséről – mint nemzeti sorskérdésről – beszélni s írni, mutatja már a mai kutató számára, hogy a legszorosabb értelemben vett napi politika, a politikai ideológia és a történeti szaktudomány érintkezésének egy igen sajátos esetével állunk szemben.

A politikai tény ismeretes. A világháborúban győztes antanthatalmak európai politikai céljainak érvényesülésével egybeesett a Monarchia kis nemzeteinek és a Monarchia szomszédos államainak (Románia, Szerbia) törekvése: a háborús vereség után a soknemzetiségű Monarchia kis államokra töredezett. A politikai felbomlás majd kétesztendő folyamatában Magyarország sajátos helyet kapott és sajátos szerepet játszott. Mint ismeretes, 1867, az osztrák–magyar kiegyezés óta a dualista államrendszeren belül Magyarország viszonylagos önállóságot élvezett, s területileg, közjogilag kiterjeszkedett azokra a Habsburg-tartományokra, melyek a történelem folyamán korábban is a magyar koronához tartoztak. Vagyis a magyar nemzet Magyarországon belül az „államnemzetet” alkotta: az állam hivatalos nyelve a magyar volt, s noha a liberális felfogásnak megfelelően egyénileg minden állampolgár használhatta anyanyelvét, az állami kultúrpolitikában, a bürokráciában a magyar nemzeti szempontok domináltak. Azaz a magyar nemzet, illetve a magyar uralkodó réteg uralmi helyzetben voltak a magyarországi szlovák, román, német, szász, horvát és szerb nemzetiséggel szemben. Ugyanakkor az államközösségen belül folytonos küzdelemben álltak a Habsburg örökös tartományokkal, illetve azokkal a Bécsből eredő politikai-gazdasági törekvésekkel, amelyek a Habsburg Monarchia egységes államszervezetének kiépítése, a Gesamtmonarchie-felfogás szellemében a magyarok önállósági, nemzeti törekvéseit minduntalan vissza akarták szorítani. Amíg egyfelől nem akart a magyar politikai vezetés tudomást venni a nemzetiségek nemzeti törekvéseiről, addig folyton sértve érezte magát, ha Bécs ugyanígy nem volt hajlandó a magyar nemzeti szempontokat akceptálni.

Magyarország helyzetének másik sajátossága az volt, hogy az összeomlást nyomban forradalmak követték, először a polgári demokratikus forradalom, majd a Tanácsköztársaság, s ez a tény – noha a forradalmakat ellenforradalom követte – enyhén szólva nem ösztönözte az európai nagyhatalmokat a magyar uralkodó osztályok területi-nemzeti igényeinek kielégítésére.

Az 1920-ban aláírt békeszerződések gyökeresen új helyzetet teremtettek Közép-Kelet-Európában, s mindenekelőtt a magyar nemzeti fejlődés számára. Mintegy tragikomikus mozzanataként a történelemnek, létrejött a most már független Magyarország, de úgy, hogy egy időben ezzel a korábbi államterület majd 70%-át, lakosságának több mint felét veszítette el. S ami azután ellenkezőjére fordította a magyar és a szomszédos nemzetek korábbi viszonyát: a történeti Magyarország magyar anyanyelvű lakosságának mintegy 40%-a került az új Magyarország területén kívülre, s lett most már az új államokban kisebbséggé, nemzetiséggé. Vagyis a térség nemzeteinek fejlődési irányai, melyek már a XIX. század derekától feszegették a Monarchia és a történeti Magyarország államkereteit, a Monarchia felbomlásával ismét szembekerültek egymással. A historiográfiai és módszertani célzatú tanulmány kereteit teljesen szétfeszítené, ha belebocsátoznánk annak kimutatásába: mennyire és hogyan szorította ez a „politikai tény” a magyar nemzeti fejlődést tragikus ellentmondásokba, vergődés felé, miként szorította a XX. század államhatalmi apparátusának kiépülése, kiterjedése a társadalmi élet mind nagyobb részére az „új” kisebbségeket a korábbi államrendszerrel is keményebb harapfogóba, s miként töltődött újra, miként erősödtek meg a térség nacionalizmusaiban a retrográd elemek, nemzedékekre előrevetítve a nemzeti ellenségeskedések árnyékát. A magyar történetíró, aki – eltekintve a korabeli Magyarországon kiszorítása miatt sem lényeges szerepet játszó marxista történetfelfogástól – nemzeti alapon nézte az emberiség történelmét, szenvedélyesen élte át a számára a történelemből is hihetetlennek tűnő „nemzeti tragédiát”. Ahogy a dualizmus korának történetírása sohasem tudott megszabadulni a hol közvetlenebbül, hol áttételesebben hangot kapó közjogi kérdésektől s az ezekhez kapcsolódó történeti érvrendszerek hálózatától, úgy a Trianont átélő magyar történész sem tudott s nem is tudhatott megszabadulni a nemzeti sokkhatástól.

Hogyan hat e nemzeti átrendeződés a magyar történetírára, hogyan alakítja a magyar történészek koncepcióját Közép-Kelet-Európa népeinek történetéről, s miként fogható meg most már forrásszerűen a politikatörténeti tény kisugárzása a történeti szaktudomány egészére? Már a részelemzéseket megelőző kérdésfeltevés is szükségessé teszi, hogy szemügyre vegyük azokat a tényezőket, amelyek a hatás közvetítésében egyáltalán szerepet kaphatnak s kaptak a trianoni béke korának Magyarországon.

*Történetíró, ideológiai közeg,
tudománypolitika*

A trianoni sokkhatásnak mindenekelőtt azokat a mozzanatait kell felvillantani, amelyek a korabeli történetírást mint szaktudományt érték. A kor történetírása, mely a politikai események, a háborúk, az országgyűlések történetét tárgyalta elsősorban (nem kis mértékben természetesen a magyar nemzeti dicsőséget keresve azokban), Magyarország területeinek ilyen elvesztésével szinte egész történeti színpadát veszítette el. A határokon kívülre került a törökellenes végvári harcok, az előszeretettel tárgyalt középkori hódítások helyszíneinek jelentős része, a Bécs-ellenes élel annyiszor megénekelte függetlenségi háborúk több színtere, a török időkben, a XVI–XVII. században az önálló magyar államiség szimbólumának tekintett Erdély, az ország történetileg korábbi politikai fővárosa, Pozsony. S a történeti színpad színpalai – a várak, építmények, templomok –, melyekre mint a magyar nemzet államalkotó képességeinek bizonyítékaira oly szívesen hivatkozott az 1918 előtti magyar történetírás, most elsüllyedni látszottak. Ugyanakkor elveszni látszottak a magyar történelem forrásai is. Hiszen a magyar történelemre – éppen a központi hatalom viszonylagos gyengesége miatt is – a központi igazgatási szervek iratanyagai csak bizonyos vonatkozásokban jelentenek elsődleges forrásanyagot. Az a kutatónemzedék, amely a feltétlen forrástisztelet korában nőtt fel, s a legtermészetesebbnek gondolta akármely kicsiny politikai eseményt is nyomon követni, ha kell, a nyugat-európai levéltáraktól, könyvtáraktól a belgrádi, sőt a lassan kutathatóvá váló konstantinápolyi levéltáráig, nehezen tudta elfogadni a Monarchia s különösen a Magyarország felbomlásával előállott helyzetet a történeti kutatás terén. Az pedig bizonyára ismert, hogy az 1920-as évek elején a szomszédos államok levéltáraiban kutatni szinte lehetetlen volt, mint ahogy a Magyar Országos Levéltárban is furán néztek

volna akár ugyanarra a román Lupas Jánosra vagy a cseh Kamil Kroftára, akik néhány évvel korábban még ugyanazon levéltári asztalnál kapták magyar kollégáik kezéből a cseh vagy a román történelemre vonatkozó középkori okleveleket vagy a kora újkori aktákat.

Szinte a szó szoros értelmében e történészek személyét is érintette Trianonnak egy *társadalomtörténeti következménye*: a magyar középrétegek katasztrofális egzisztenciális válsága. Mivel az állam hivatalos nyelve korábban magyar volt, ezért a hivatalnok- és értelmiségi kar, ha nem magyar anyanyelvű volt, gyorsan asszimilálódott. De azt is tudjuk, hogy nagy részük csak magyarul tudott. Így a magyar állam összeomlása után a szomszédos országokhoz került területek értelmiségi-hivatalnok kara megindult Magyarországra: állását, hivatalát, lakását, társadalmi presztízsét veszítve el. A magyar történészek, levéltárosok pedig szinte kivétel nélkül a Monarchia középrétegeiből kerültek ki, s már ezért is kitermelődött mindegyikben egy társadalmi sorsközösségérzés a menekültekkel. Nem szólva most arról, hogy a századelőn képzett történészek sajátos módon elsősorban a többnemzetiségű területekről származtak, a személyi levelezésekből minduntalan kiderül a számszerűen sohasem megfogható tény: szinte minden magyar „középosztálybelinek” volt rokona, hozzátartozója az elszakadt területeken, s így a hazai történészeknek is. Ennek alapja kétségtelen az a mindeddig nem eléggé vizsgált összefüggés, hogy a Monarchia értelmiségi-hivatalnok rétege ha horizontálisan rendkívül kiterjedt és vegyes volt is, vertikálisan legalább ennyire zárt.

Ugyanakkor elveszni látszott a magyar *történetíró közönségének* nagy része is éppen ezen társadalmi mozgás következtében: a színvonalas értelmiséggel rendelkező polgárosult, iparosodott vidéki városok közönsége a történeti munkák elsőszámú fogyasztójává nőtte ki magát a századfordulóra.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a történetírói koncepcióalkotásra a méltányoltan sokkal erősebben ható szellemi, *ideológiai közeget* sem, amely a technicizált kultúrában a mindennapi tudat szintjén szinte észrevétlenül tapossa ki a társadalomtudós számára is egy-egy gondolatmenet útját. A tömegkultúrának e sajátossága, hogy egyszerre nagy mennyiségben és azonos szabványok szerint juttat el gondolati fordulatokat, standardizált szövegeket a társadalom széles rétegeihez, újságok, felhívások, plakátok útján, s azután mindezek már mint köztudat, mint társadalmi-ideológiai igény jutnak vissza a kitermelők szintjére – éreztette hatását a történettudományban is. A tudományos közeletet elárasztják a különböző „honmentő” revíziós ligák, szövetségek meghívói: hol azért keresik meg az Akadémiát, hogy adományozzon szalagot, és képviselője tüzze fel azt a Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája zászlójára, hol az elszakadt területeket szimbolizáló szobrok leleplezésén kell megjelennie a tudományos világ képviselőjének. Kialakulnak a történeti szlogenek, szimbólumok, sőt előadástípusok is: az Erdélyi Magyar-székely Szövetség a székely légió szerepéről tart előadást, a Délvidéki Liga és a Muraközi Szövetség a XVII. század híres horvát bánjának, Zrínyi Miklósnak emlékét kívánja „a nemzet köztudatában állandóan ébren tartani”, ápolni. Célja, mint írja, a Jugoszláviához került Muraköznek és „a magyar hazához törhetetlen hűséggel ragaszkodó lakosságának érdekei megóvása” akkor, „amikor az ország ugyanolyan kétségbeesett helyzetben vergődik, mint Zrínyi Miklós idejében”.⁴ De ugyanilyen történeti szlogenné vált például a mohácsi csatavesztés (és a középkori magyar állam felbomlása), valamint Trianon állandó párhuzamba állítása. Egy-egy revíziós töltésű *történelmi szimbólummá* merevedik III. Béla, mint a három tenger által határolt középkori magyar birodalom kiépítője, a magyar vitézséget a keleti határokon képviselő I. László, a Trianon utáni belső építőmunka igényének jelképe, Széchenyi István, a türelmes nemzetiségpolitika historizált alakja, I. István. Gondolom, nem szorul itt bizonygatásra, hogy ezek a nap mint nap újságokban, előadásokban elhangzó történelmi szlogenek mennyire befolyásolták a történetisést – mint említettük: legtöbbször anélkül, hogy ez tudatosult volna benne – a szaktudományos munkák megfogalmazása közben is. Különösen, ha egyéb – a már említett – társadalmi-tudati tényezők mintegy alkalmas-sá is teszik ezek észrevétlen befogadására.

S itt kell röviden utalnunk a revíziós propaganda és a magyar történelem idézése közötti, már korábban is említett összefüggésre: miért volt ennyire történeti ihletettségű e propaganda? Azt hiszem, nem egyszerűsítjük le túlságosan a köznapi gondolkodás egyébként bonyolult mechanizmusait, ha azt mondjuk: elsősorban azért, mert a béke-rendszer besorolása ellen az egyetlen kifogástalannak látszó érvrendszer a *történeti érvelés* volt. A gazdasági megfontolásokat Magyarország együtt tartása érdekében, visszájára is lehet fordítani, az etnikai érvek csak részben voltak használhatóak, hiszen az elszakadt területeken a magyar lakosságnak csak kisebbik része élt egy tömbben a határok mellett, s e téren egyébként is a nemzetiségek relatíve fölényben voltak. Maradt tehát a történeti indoklás: a valós történeti együttélés, a történetileg kialakult közös kultúra, közös történeti hősök, a vállvetve együtt harcolás történeti mitizálása. S egészében: a múlthoz fordulás mindig egy dicsőbbnek látszó, a „magyarság nagyságáról tanúskodó” időszak idézését jelentette. A magyar történelem idézése jobban politikum lett, mint korábban bármikor.

Ha korábban utaltunk arra, hogy Trianon és a történeti Magyarország szétesése milyen sokkot idézett elő az értelmiség s így a történetírók gondolkodásában is, s milyen erősen megnövelte a történeti érvek súlyát az 1919 után uralomra kerülő rendszer ideológiai közegében, akkor nyugodtan elmondhatjuk, hogy ezeknek a köztudatot alakító tényezőknek a hivatalos ideológia szintjére emelésében, majd abban, hogy befolyással voltak a háború utáni korszak történeti munkáinak, sorozatainak tematikájára, témaválasztásaira, abban nagy szerepet játszottak az 1919 utáni tudománypolitika intézményrendszerének, mindenekelőtt a bennünket érdeklő *történettudomány intézményeinek kialakítása* s az 1920 utáni Magyarország helyzetének megfelelő ideológiai alap-tézisek *programszerű* összefoglalása a szaktudomány részére.⁵

A magyar történettudománynak egy központi szervezete volt, a Történelmi Társulat, amely alapítványokból tartotta fenn magát, s így erősen függvénye volt a támogató arisztokrácia és a köznemesi réteg nézeteinek. A társadalmi-politikai, történelmi reprezentációt is ellátó Társulat mellett a történettudományt valójában a levéltárak tisztviselői, az egyetemi oktatók művelték. 1919 után azonban változott a helyzet: a Társulat élére még a háború utolsó éveiben kerülő gróf Klebelsberg Kunó államtitkár nagyszabású tervet dolgozott ki a tudományos kutatás állami kézbevétele. Mint kultuszminister (1922-től) összevonja a tudományos intézményeket, s mint a történelem iránt szenvedélyesen érdeklődő politikus létrehívja az első történettudományi intézetet Bécsben. Az újkori magyar történelem forrásainak kiaknázására, a legnagyobb gazdasági nehézségek közepette kiadóvállalatot alapít a tudományos kiadványok – mindenekelőtt a történettudományos kiadványok – részére, nagyszámú ösztöndíjat ad a fiatal magyar történészeknek az európai országokba. Véghezviszi, hogy az Országos Levéltár ne belügi, hanem kultuszminisztériumi hatáskörbe kerüljön, ami gyakorlatilag tudományos intézménnyé változtatta a levéltárat. Politikai-társadalmi befolyását felhasználva a magyar újkori történelem programszerű feltárására sorozatot indít *Fontes historic Hungaricæ cævi recentioris* címmel. A sorozat, amelynek kiadásánál foglalkoztatták – s ezzel jelentős mértékben anyagilag is segítették – a korszak szinte minden számottevő történészét, bevallottan illeszkedett egy politikai-ideológiai konstrukcióba.

Ez az eszmerendszer abból indult ki, hogy Magyarország számára 1919 után gyökeresen új helyzet állott elő Közép-Kelet-Európában. A nemzeti törekvések korábbi célja, az osztrák–magyar államközösség tagadása már nem aktuális, tehát egy új nacionalizmusra, ahogy Klebelsberg nevezte, „neonacionalizmusra” van szükség.⁶ A nemzet fő gondja most már az új állam berendezése, intézményeinek, kultúrájának rendszerezett kiépítése kell hogy legyen: azaz egy ún. pozitív alkotó nacionalizmus, mely nem merülhet ki többé az osztrák–magyar Habsburg-ellenességben. Ugyanakkor a nemzeti kérdés súlypontja – noha erről a miniszter, a társulati elnök beszédei politikai okokból nem szólnak, csak a kéziratok programtervezetek, feljegyzések – áthelyeződik a magyar nemzet és a volt nemzetiségek, a szomszéd népek együttélésének témakörére.



IRREDENTA SZOBORCSOPORT
A SZABADSÁG TÉREN
AZ 1930-AS ÉVEKBEN –
SIDLÓ FERENC: NYUGAT,
KISFALUDY STRÓBL ZSIGMOND:
ÉSZAK, PÁSZTOR JÁNOS: KELET,
SZENTGYÖRGYI ISTVÁN: DÉL

S mivel Klebelsberg a történetiség és a napi politika korábban említett köznapi szinten történő együtt mozgását, a történeti érvekben rejlő lehetőséget felismerte, programszerűen hirdeti, hogy a történelem idézése „nem retrospektív, a múltakba visszatekintő kíváncsiság csupán, hanem hatalmas erkölcsi erő, melynek ha ismerete és szeretete a lelkekből kivész, akkor a nemzet olyan, mint az emlékezőtehetségét vesztett ember, aki nem okul, hanem oktalanul rohan a veszedelembé, a vesztébe. A társadalom tehát önmagát, saját rendjét védi, ha történetírását pártolja.”⁷ E mondat, mely különböző variációkban visszatér a korabeli politikai beszédekben, már jelzi, milyen helyet kap a történettudomány a politikai-ideológiai programban. Hosszan elemezhetnénk most természetesen a politikai-történeti programtöredéket, rámutathatnánk már bizonyított

forradalomellenességre, hogy miként rejlik a történelemnek mint erkölcsi erő idézésének háta mögött a nemzetietlennek mondott proletárforradalom elítélése, s azt is hosszan lehetne taglalni: társadalmilag mennyire konzervatív álláspontot képviselt mindez a kor közgondolkodásában.⁸ Témánk szempontjából fontos: a nemzeti történelem aktív társadalmi mozgósító erejének kiemelése, a történelem s így az azt vizsgáló tudományok, a történettudomány helyének meghatározása, elhelyezése a rendszer politikai ideológiájában. De Klebelsberg továbbmegy: felismeri, hogy a társadalmi mozgósító erő sokkal inkább az újkori, mintsem a középkori témákban rejlik. A hozzánk közelebb eső korok története magyarázhatja meg a jelen helyzetünket – mondja –, s a megindítandó hatalmas forráskiadvány-sorozat két központi témáját jelöli meg: a XVIII. századtól a belső államberendezkedések történetének és a nemzeti, nemzetiségi kérdés történetének feltárását. Az előbbiekből születnek az újkori magyar közigazgatás történetének dokumentumkötetei, az utóbbiakból a nemzetiségi kérdés történetének kiadványai. Mindkettőn érződik az összeomlás utáni Magyarország fő nemzeti gondja: egyrészt a független állam apparátusának kiépítése, másrészt a nemzetállami kereteinek széthullása. Vessünk egy pillantást a bennünket most közelebről is érintő utóbbira.

Nemzeti-nemzetiségi kérdés a történetírásban

Az elmondottak után nem érhet bennünket váratlanul az, hogy a magyar történetírásban a nemzeti problematika szinte elsöprő erővel minden mást háttérbe szorít. Nem arról van szó, hogy korábban a történetírás nem állott volna ún. nemzeti alapokon, s nem feltétlenül nemzeti keretek között gondolkodott volna. De a felbomlás előttihez képest felerősödik s megváltozik tartalma is. Ez a felerősödés nemcsak a már említett nagy történettudományos programon érződik, azon, hogy a Fontes-sorozat köteteként megszületik a magyar nemzettudat történetének egyik máig legfontosabb alkotása, az *Iratok a magyar államnyelv történetéhez*, illetve hogy a magyar nemzettudat talán legnagyobb XIX. századi klasszikusának, Széchenyi Istvánnak műveit, iratait hatalmas kötetekben adják ki, hanem a történeti irodalom egészének bizonyos deformitásán: azon, hogy a magyar történetírásból belül háttérbe szorul – ha egyes esetekben átmenetileg is – a századelő több, európai szintre emelkedett művelési területe. A filológia ha rövid időre is, de a székek kérdés s bizonyos mértékig ezzel összefüggésben a hunprobléma rabja lesz (amelyben mint ismeretes, a fő kérdés: vajon a székek nevezhető-e a hunok és a magyarok rokonainak, s hogy ők voltak-e Erdély – a most már, 1920-ban Romániához csatolt Erdély – őslakosai), s figyelemre méltó, hogy a korábban hatalmas pénztörténeti munkákat, társadalomtörténetet író Hóman Bálintnál a gazdaság- és társadalomtörténet szinte teljesen a háttérbe szorul; a korábban majd minden munkájába ragyogó gazdaságtörténeti fejezeteket illesztő Marczali Henrik most „A béke könyvében” dolgozik (ahol hatalmas politikatörténeti anyagon kimutatja a trianoni békéről, hogy igazságtalansága egyedül áll a békekötések történetében),⁹ a korábban filológiai, de mindenekelőtt máig alapvető középkori gazdaságtörténeti tanulmányokat író Domanovszky, mint említettük, a Területvédő Liga részére írja meg a magyarság és a nemzetiségek harcának történetét, az általa szerkesztett *Századok* pedig bőven ismerteti a békeszerződés elleni broszúrákat, az összeomlás körülményeitől írott pamfleteket, majd a külföld számára nemzeti céllal egy rövid magyar történetet, s csak később tér vissza eredeti témáihoz.¹⁰ És ugyanígy említhetjük a művelődéstörténeti iskola teljes szétesését. Amikor Nyugat-Európában már a szociológiával együtt a modern társadalomtörténet bontogatja szárnyait, Magyarországon a történeti irodalom tematikáit a nemzeti témák s elsősorban a politikatörténet határozza meg. Ami ez alól kivétel, a valóban magas szintű településtörténet – megalapítója Mályusz Elemér – végeredményben bevallotta annak köszönhető kifejlődését, hogy alkalmas volt a történeti Nagy-Magyarország geográfiai-történeti egységének bizonyítására, amint kötetei is az elszakított megyékről íródtak. Tegyük hozzá: nagy tudományos alapossággal.

De nem lényegtelen az a változás sem, ami a történeti irodalom nemzetfelfogásában is lejátszódik. Arról már szoltunk, hogy a politikai ideológia síkján hogyan fogalmazódik

meg ez a váltás: a magyar nacionalizmus fő kérdése már nem a Bécs-ellenes közjogi harc. A történetírásban is szinte egy csapásra megszűntek a függetlenségi harcokkal kapcsolatos kutatások, illetve a hagyományos témák transzponálódnak: a függetlenségi harcok kultusza – mely a Monarchián belül szinte uralta a politikatörténet-írást – megszűnt, s a függetlenségi nacionalizmus most a nemzetiségi kérdésben találta meg Bécs-ellenességének kielégítését; s Erdély történetének kutatása sem csak a Habsburgoktól független magyar állam témájára szűkült, hanem „kitágult” a szervesen az anyaországhoz tartozó Erdély bemutatására, Erdélynek mint az európai és a magyar kultúra XVI–XVII. századi kapcsolata megtestesítőjének megrajzolására.

A legnagyobb változás az állam és nemzet viszonyának beállításában mutatkozott. Az 1919 előtti magyar történetírás – összhangban a már említett államnemzet politikai-ideológiai alapelveivel – az államot tekintette kulcskategóriájának. A magyar állam kezdetektől erős volta egyrészt historizálta azt az önállóságot, amelyet a Habsburgok országai között, a birodalmon belül Magyarország mindig szeretett volna magának biztosítani, másrészt bizonyítani hivatott, hogy az államot a magyarok lakták. Ez utóbbit természetesen az ország nem magyar népeivel szemben. Erre az alapgondolatra fűződött fel az a nagyszabású munka, mely az Árpádok államát tárgyalta (benn a magyarság államalkotó képességét bizonyítva a középkorban itt élő más népekkel szemben), majd mindenekelőtt a magyar országgyűléseknek előszeretettel tárgyalt története, tanúsítva mintegy, hogy a Habsburg-király alatt is az ország legfontosabb politikai szervében, az országgyűlésben a magyarok maguk alakították mindig sorsukat. Ez a felfogás azután – jórészt a német történetírás hatására – a századelőn fel is építette állam- és nemzet-történeti konstrukcióját: a magyar államot a magyarok alkották, s annak feladata hatalmával, apparátusával az országon belül a magyarság nemzeti érdekeit képviselni. A magyar állam a magyar nemzet legszentebb kincse – mondja. – Az állam azonban 1918–1920-ban szétesett, sőt a magyarság jelentős részei más „államalkotó” nemzetek mellett nemzetiségekké lettek, tehát az államnemzet elvvel nem lehetett mihez kezdeni 1920 után. S most ugyanaz a Szekfű Gyula, aki a fentebbi alapgondolatot megfogalmazza a magyar állam történetéről 1916-ban, 1920-ban hatalmas történeti esszéjében (a *Három nemzedékben*) már a nemzet erkölcsi erejét, a tudatos nemzetszeretetet tartja egy nemzet s így a magyar nemzet életében a legfontosabbnak, s néhány évvel korábbi elveit – anélkül természetesen, hogy önmagát bírálná – formális felfogásnak mondja. A magyar történetírás – ha nem akart lemondani a határokon túlra került magyarságról – az államot és nemzetet nem hozta egymással szoros kapcsolatba, s az állam szerepe a két világháború közötti kutatásokban háttérbe szorul, illetve a belső közigazgatás, intézmények történetére korlátozódik. Az azután „természetes”, hogy egy csapásra megszűnnek a – szakmailag egyébként rendkívül fontos – országgyűlés-történeti kötetek és tanulmányok.

Annál nagyobb teret kap a *nemzetiségek történetének* – illetve egy aspektusának, a magyarság és a nemzetiségek viszonyának – kutatása. Az „egy aspektust” azért kell hangsúlyozni, mert ezek a kutatások nem a korábbi Magyarország nemzetiségeinek – románok, szlovákok, szerbek – történelméről folynak, hanem a *nemzetiségi kérdéssről*.

A magyar történetírásban volt természetesen hagyománya a nemzetiségtörténeti kutatásoknak. Ezek – most már mondhatjuk: természetesen – mindig függvényei voltak azoknak a nemzeti-politikai összeütközéseknek, amelyek a XIX. században lezajlottak a magyarság és a nemzetiségek között. A politikai viták azonnal megjelennek a történetírás területén is: ilyen összefüggés áll fenn az 1840-es években kiéleződött horvát-magyar ellentétek és a horvát kérdés első történeti tárgyalása között magyar nemzeti szempontból, s ugyanígy együtt mozognak a Monarchia és a történeti Magyarország utolsó időszakának politikai küzdelmei a történetírással. De a Magyarország területén együtt élő nemzetek jelenkori (azaz XIX. századi) együttélésének mikéntjéről kialakított álláspontja határozta meg azt is, hogy a történetíró hogyan közelítsen a témához. Az a liberális felfogás, amely az egy politikai nemzet ideáját természetesen nem feladva, mégis

messzemenő engedményeket kívánt tenni a nemzetiségek nemzeti fejlődésének, jobbra valóban a magyarországi nemzetek (nemzetiségek) történetéről írt. Ilyenek: Szalay László tanulmánya az 1860-as években a szerbekről, Margalits Ede tanulmányai, Zsilinszky Mihály írásai; de ilyenek azok a kötetek is, melyek az első világháború előestéjén, a nemzetiségekkel való politikai megegyezés politikájától indítva születtek az egyes magyarországi nemzetiségekről: ezek mind (külön kötetben a ruténekről, szlovákokról stb.) a nemzetiségek „an sich” történetét, etnikumuk, politikai intézményeik fejlődését adják elő, természetesen azzal a végső kicsengéssel, hogy a magyarság és a nemzetiségek együttélését a történeti Magyarország keretein belül minél inkább elfogadtassák.¹¹ A tanulmányok másik típusa azt igyekezett állandóan bizonygatni, hogy a magyaroknak idetelepülésük elsőbbségénél fogva van joguk a politikai vezető szerepre. Ahogy az éledő közép-kelet-európai nemzeti mozgalmak, különösen a szerbek, horvátok, románok történelmükhöz fordultak és politikai törekvéseiket – valós vagy nem valós – történeti érvekkel igyekeztek alátámasztani, úgy a magyar politikai irodalom s ennek nyomán a történeti irodalom is a „történeti jog” fegyveréhez nyúlt.¹² Csak éppen arra nem gondolt senki sem, hogy a XIX. századi nemzeti ellentétek valódi társadalmi-gazdasági és politikai alapjainak végeredményben semmi objektív kapcsolata nincs a „történeti jog” konstrukcióival, s hogy egy nemzet fejlődése a XIX. vagy a XX. században egyáltalán nem áll összefüggésben azzal, hogy ki mikor települt be egy területre, s hogy a másik a történeti körülmények során csak később „települt oda”. Ha van összefüggés, akkor ez nem más, mint az aktuális nemzeti törekvéseknek a történeti propagandával történő alátámasztása, vagyis a nemzettudat hibás konstrukcióján belüli összefüggések.

Nos, az összeomlás utáni helyzet félretolta e kérdésfeltevéseket. A békeszerződések időszakában még megtalálhatjuk az előráncigált „történeti jog” érveléseket, a háborús vereség, az összeomlás, majd a békeszerződés ténye azonban újabb irányt ad a történeti érdeklődésnek. Mint ismeretes, amikor a Monarchia felbomlását nem katonapolitikai, egyetemes történeti összefüggésekbe és a térség kis nemzetei önállósulási törekvései eredményeként próbálták beállítani, hanem valamiféle szent igazságszolgáltatás beteljesülésének, akkor elhangzott először az érv: a Monarchia, de különösen Magyarország rosszul bánt nemzetiségeivel, ezért igenis „jogos” a feldarabolás. S a magyar történeti irodalom azonnal ráállt a támadás hullámhosszára: a napi sajtótól a történeti szaktudományig a főkérdés a nemzetiségtörténeti kutatásokban az lesz: bizonyítani, hogy a magyarok mindig is jól együtt éltek az országban levő más népekkel, illetve a magyar nemzetiségpolitika mindig méltányos volt a nemzetiségekhez. Azt, hogy valójában miként ítéltük meg a monarchiabeli nemzetiségpolitikát, külön stúdium tárgyalja. A mi szempontunkból itt lényeges: a magyar történeti irodalom 1920 után a nemzeti kérdést még jobban összeköti a nemzetiségi kérdés történetével, hiszen úgy látja, hogy felbomlása, szétesése történetileg ide vezethető vissza: igaz, hogy hátat fordít a „történeti jog” poros érveinek, de nem képes a nemzetiségek „an sich” történetének kutatására, hanem a nemzetiségi kérdést helyezi középpontba. Vagyis azt, hogy az ország nem magyar népei milyen szerepet játszottak a magyar nemzeti fejlődésben, és ezzel összefüggésben a magyar kormányok nemzetiségpolitikáját vizsgálja.

A nemzetiségtörténet ilyen felfogása magyarázza azt is, mikor, hogyan kerül az a magyar történetírás most már tudománypolitikai szinten meghirdetett programjába. Az újkori magyar történelem forrásainak kiadása ugyanis – ha igen szerény méretekben is – 1918 februárjában, a háború idején merül fel már a háború utáni időre gondoló Klebelsberg programjában. Ekkor még csak áttételesen, a magyar történelem vállalásügyi és telepítési politikájáról készítendő forráskötetek témájaként. A forradalmak és az összeomlás utáni első programtervezetben egészen csekély formában kap helyet a nemzetiségi problematika; csak az Ausztriával való vitás kérdés, Burgenland történetének megvilágításával. 1920 októberében viszont – 3 hónappal a trianoni békeszerződés aláírása után – hirtelen a program középpontjába került a nemzetiségek és a

magyarság összeütközésének története 1849-ig, valamint – a szabadságharc és a kiegyezés között. A következő fél évben azután még tovább differenciálódik a program: minden egyes nemzetiségi kérdés reformkori története önálló kötetet kap, s egy másik figyelemre méltó jelenség: mindinkább 1848–1849 kerül a kötetek tematikájának középpontjába. 1848–1849, a magyarság és a nemzetiségek összeütközésének első nagyobb korszaka, mely mintegy historizált előképévé válik annak a szembekerülésnek, mely a magyarok és a térség szomszédos nemzetei között 1918–1919-ben bekövetkezett.¹³

S ezzel a kör bezárult. Azok az ellentétek, melyek a XIX. században újra és újra szembeállították Közép-Kelet-Európa kis népeit, az ellentétek feloldásának imperialista hatalmi, területszerző módon történő kísérlete révén 1919–1920-ban létrehívták a kis népek újabb évtizedekre kiterjedő, a korábbinál még élesebb ellentéteit. Élesebbeket, mert a nemzeti ellenségeskedések most már a Monarchia romjain létrejött államalakulatok külső és belső hatalmi apparátusának közreműködésével állami szintre emelkedtek. A területi-nemzeti átalakulásokból kétségtelenül óriási veszteségekkel kikerülő Magyarországon a konzervatív polgári ellenforradalmi államrendszer kiépülése folytán a történeti tudat, a politikai ideológia s ennek intézményrendszere is „elfoglalta” a maga pozícióját a politikai frontokon: az „irányított” köztudat, majd a szervezett tudománypolitika révén programszerűen állította a történetírás középpontjába a magyarság és nemzetiségei, a magyar nemzet és a vele együtt élő szomszédos nemzetek szembekerülését...

Történelmi Szemle, 1978/2. sz., 411–421. o.

1. Előadásként elhangzott 1976 novemberében az erlangen-nürnbergi egyetemen.
2. Igen jól példázzák ezt az Akadémia Főtitkári Hivatalának iratai az 1920. évből. RAL, Főtitkári iratok 1920.
3. *La Hongrie. Cartes et notions géographiques, historiques, ethnographiques, économiques et intellectuelles.* Red. par Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly, Pécsi Albert. [Budapest, 1918–1920, Pfeifer.] 48. o.; *Pro Hungaria. Magyarország igazsága.* Szózat a békekonferenciához. Pozsony, 1918, Pozsonyi Magyar Tudományegyetem, 64. o.; *A debreceni magyar tudományegyetem szózata a művelt világ egyetemeihez.* Debrecen, 1918, 32. o.; Domanovszky Sándor: *A magyar kérdés történeti szempontból tekintve.* Budapest, 1920, 40. o.
4. A zászlószalagról RAL, Főtitkári iratok 722/1920. Az „elszakításra ítélt területeket” szimbolizáló szobrok leleplezéséről uo. 770/1920. – A Zrínyi-idézet: uo. 390/1920. Ugyanitt a Délvidéki Liga és a Muraközi Szövetség meghívója és az akadémiai Zrínyi-ünnepség szervezéséről (ad 390/1920).
5. Glatz Ferenc: Klebelsberg tudománypolitikai programja és a magyar történettudomány. *Századok*, 1969/5–6. sz. 1176–1200. o.
6. Elnöki megnyitóbeszéd. Mondotta dr. gr. Klebelsberg Kunó a Magyar Történelem Társulat 1928. május 10-én tartott évi rendes közgyűlésén. *Századok*, 1928. 4–6. sz. 593–604. o.
7. Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai. Budapest, 1927, Athenaeum, 37. o.
8. Balogh Sándor: A bethleni konszolidáció és a magyar „neonacionalizmus”. *Történelmi Szemle*, 1962/3–4. sz. 426–446. o.
9. Marczali Henrik: *A béke könyve. A múlt tanulsága.* Budapest, 1920, Athenaeum.
10. Vö. erre a *Századok*, 1919/1–2. sz. 74–79. o. (Itt maga Domanovszky ismerteti a propagandairatok közül a történeti vonatkozásúakat.); 3–10. sz. 171–174. o.; 1921/1–5. sz. 94–100. o.; 1921/6–10. sz. 259–261. o. Megjegyzendő, hogy a *Századok* általában meglepő gyakorisággal tér vissza a kortörténeti irodalomnak a Monarchia felbomlását, a világháborút és a forradalmak történetét érintő brosúrairodalom ismertetésére. – Domanovszky német nyelvű magyar történelme: *Die Geschichte Ungarns von Alexander Domanovszky.* München–Leipzig, 1923, Rösl.
11. Gondolunk itt a Szabó Oreszt által szerkesztett, az 1910-es években, a Tisza-féle nemzetiségpolitikához kötődő Nemzetiségi Ismertető Könyvtár köteteire.
12. Vö. erre Karácsony János tanulmányait a horvát és román történetírás ellen, illetve „összefoglaló” munkáját: *A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez a Kárpátoktól le az Adriáig.* Nagyvárad, 1916, Szent László Nyomda.
13. OSzK Kézirattára. A Magyar Történelmi Társulat iratai; valamint Károlyi Árpád, Domanovszky Sándor Klebelsberg Kunónak intézett levelei. Uo. Levelestár.

Jegyzetek

„...az orvos kötelessége a diagnózis megállapítása,
és csak egy bolond fejében fordulhat meg,
hogy az orvos a ragályos betegség megállapításával
már terjeszti is a ragályt.”

Ilja Ehrenburg

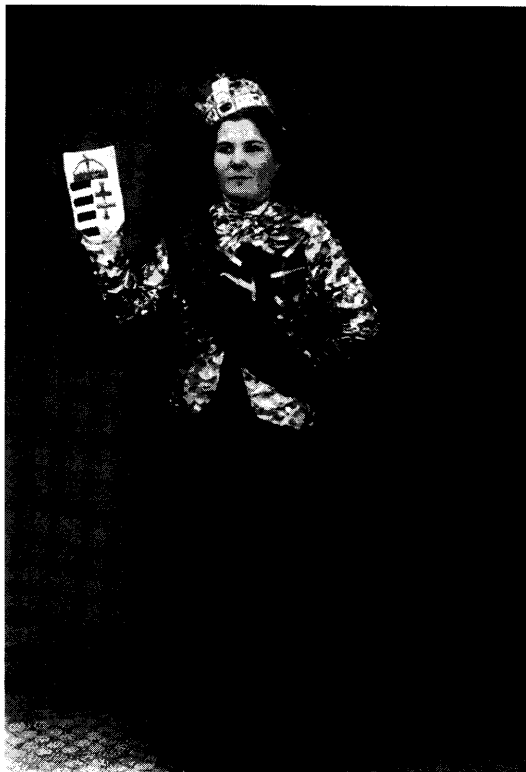
Trianon a XX. századi magyar történet fordulópontja volt, és meghatározó eleme — már pusztán az államhatárok miatt — ma is. Az 1920-as békeszerződés értelmében a történeti Magyarország elveszítette területének 70%-át, népességének 60%-át, a magyar anyanyelvű lakosság mintegy 30%-át, hasonló méretű és mélységű megrázkódtatás a XVI. század óta nem érte a nemzetet. (Ezért nevezte Illyés Gyula, s nyomán mások, második Mohácsnak.) Ez már szinte önmagában is magyarázná, hogy a nemzeti tudatban Trianon máig jelentős és szilárd helyet foglal el. Sem a trianoni békeszerződésben rögzített változások bekövetkezésének módja, sem az azóta eltelt időszak eseményei nem könnyítették meg a társadalomnak Trianon „megemésztését”, elfogadását, még kevésbé ad acta tételét.

Trianon fogalmához az elmúlt jó hatvan évben oly sokféle probléma kapcsolódott és kapcsolódik, hogy lehetetlen vállalkozás minden rétegének feltárása és bemutatása a jelen összefoglalóban. Már csak azért is, mert éppen az 1945 utáni korszakban, annak mintegy húsz esztendejében, Trianon problematikája bűvópatakként tűnt el a történetész érzékelése elől, csak utóbb, az 1960-as évek második felétől–végétől kezdett valamelyest megragadható formában mutatkozni. Ráadásul bizonyos merészség kell ahhoz, hogy egyáltalán nemzeti tudatról beszéljek ezzel kapcsolatban, amikor forrásaim és tapasztalataim köre sem a társadalom minden rétegére, sem minden korosztályára nem terjed ki.

Mindeddig hiányzott annak számbavétele, hogy Trianon genezise megelőzi a Horthy-korszakot: az 1920-as békeszerződés csupán egy olyan helyzetet szentesített nemzetközi jogilag, amely 1918 őszén kezdett formálódni, és 1919 tavaszára lényegében véglegessé vált. Nagyon is félrevezető leegyszerűsítés volt az a megkövesedett beállítás, hogy a Trianonhoz kapcsolódó nemzeti tudatot csupán a Horthy-rendszer revíziót követelő, nacionalista propagandája és politikája formálta. Hosszú időn át a politika, a történetírás a társadalom Trianon-fogalmát kizárólag a nacionalizmussal, a területi revízióval azonosította, holott a probléma eredendően — s különösen napjainkban — ennél sokkal tágabb, összetettebb. S ha Trianon még mindig eleven probléma, akkor annak okát ma már aligha lehet pusztán a Horthy-rendszer propagandájának hatásával, csupán a magyar nacionalizmus szívós továbbélésével magyarázni. Trianont maga a történelem, Magyarország s a térség történelme tette s teszi élővé, egyidejűleg és koronként nem kis mértékben megváltoztatva a hozzákapcsolódó tartalmat, aminek következtében időről időre más és más elemek kerülnek benne előtérbe. Így a továbbiakban a Trianon-fogalmat csupán az egyszerűség kedvéért használom, mivel mögötte távolról sem csak az 1920-as békeszerződés húzódott s húzódik meg.

A geneziszről

A magyar nemzet, a magyar társadalom úgy érkezett el az első világháború végéhez, a katonai vereséghez és a dualista rendszer összeomlásához, hogy nem volt felkészülve és felkészítve a háborúvesztés következményeire, a történeti Magyarország szétesésére. Azt megelőzően egyes politikusok, politikai gondolkodók körében ugyan megfogalmazódtak aggályok a területi integritás jövőjét és lehetőségét illetően (Tisza István), s ezek még publicitást is kaptak: készült olyan terv, elképzelés (Jászi Oszkár), amely úgy akarta megmenteni a magyar államegységet, hogy azt egy demokratikus föderációba illessze, széles körű autonómiát adva a nemzetiségeknek;¹ ezek az aggályok és tervek azonban



a magyarság tömegeihez alig jutottak el. 1918 őszéig egyetlen magyar párt, politikai irányzat sem akadt, beleértve a munkásmozgalmat és a dualista kormányzat demokratikus polgári ellenzékét is, amely akár a nemzeti, akár a társadalmi ellentmondások megoldását a magyar állam széttörésében, a történeti Magyarország feldarabolásában kereste volna.

Trianon problémaköre akkor keletkezett, amikor Európa térképén jórészt máig érvényes változtatásokat hajtottak végre, amikor a nacionalizmusok Kelet-Közép-Európában rendkívüli erővel lángoltak fel. 1918–1920 között a magyar társadalomnak meg kellett emésztienie a háborúvesztést: egy addig uralkodó nemzet státusa helyett el kellett fogadnia a legyőzöttek inferioris helyzetét, miközben a régi Magyarország rövid két-három hónap alatt darabjaira esett szét; a nemzeti válsághoz hatalmi, politikai, gazdasági válság társult.

Mindezt tetézte a mód, ahogyan a változás bekövetkezett. A fegyverszüneti szerződés aláírását (1918. november 3.) követően s annak előírásait felrúgva a szomszédos országok csapatai, az antant felhatalmazása alapján, sorozatosan átlépték a demarkációs vonalat, és nem tartották tiszteletben a magyar szempontból kedvezőtlenebb, bár a későbbiekhez mérten még mindig előnyös, az 1918. november 13-i megállapodásban² rögzített demarkációs vonalat sem. A megszállás önmagában véve is drámai élményt jelentett, s ideiglenességét eleve kizárták azok az intézkedések, amelyekkel a szomszédos államok már e zavaros időben, s még távol a békeszerződés aláírásától, megkezdték e területek integrálását. Ami ma történeti tényné szublimálódott iskolai tananyag vagy tudományos elemzés tárgya, az akkor egyénileg, családirag átélte valóság volt. Rövid néhány hét, hónap leforgása alatt családok szakadtak szét, egzisztenciák omlottak össze. Az elcsatolt területekről menekültek több százazres tömege, nem vállalva az új állampolgári hűségeskü letételét, állását veszve az új hatalomban, mindenki szeme láttára évekig élt szükségzállásokon, pályaudvari vasúti vagonokban. A vagonlakók pedig nem az uralkodó osztályok tagjai közül kerültek ki, még ha a köztisztviselők addig a magyar államhatalom képviselői voltak is a megszállt területeken.

Az integritás elvét a polgári demokratikus rendszer nem adta fel, a magyar közvélemény azt nem is tudta volna elfogadni, hiszen még addig sem volt képes elmenni, ameddig Jászi koncepciója elment. Jászinak az a gondolata, hogy egy demokratikus dunai konföderációt kell szembeállítani „a dáko-román imperializmus” eszméjével, egy szűk körtől eltekintve teljesen visszhangtalan maradt itthon, az utódállamok pedig tudomást sem vettek róla. Azokban a megyékben, melyeket az elszakadás fenyegetett, valóságos mozgalmat szerveztek a területi integritás védelméért. A budapesti munkástanácsban az SZDP kezdeményezésére felmerült a világ munkásaihoz intézendő felhívás gondolata – tiltakozásul a megszállás, annak módja s végeredménye, az elcsatolás ellen. Nemcsak pozíciójukat veszített vagy hamarosan elvesztő közigazgatási vezetők, tisztviselők, katonatisztek stb. szerveztek fegyveres ellenállást a megszállókkal szemben, hanem Erdélyben az SZDP vezetői is. A Károlyi-kormány is tett erőfeszítéseket a megszállás feltartóztatására, még ha elvi és külpolitikai megfontolások vissza is tartották általános és központilag szervezett katonai akcióktól. Böhm Vilmos szerint „Sem a kormány tagjai, sem a forradalmi pártok, de még a munkásság legszélsőbb elemei sem tudtak egy pillanatra sem megbarátkozni Magyarország erőszakos feldarabolásának gondolatával”.³ Egymást követően jöttek létre s burjánzottak az önmagukban nem jelentős, de a társadalom tudati állapotára annál jellemzőbb területvédő egyesületek (Pro Felvidék, Felvidéki Liga, Védjük Magyar Hazánkat stb.). 1918 késő őszen alakult meg Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája Lóczy Lajos egyetemi tanár elnöklétével, s azt nem szélsőséges nacionalisták hozták létre, hiszen tagjai között ott voltak a Károlyi-rendszer kormánykoalíciójának prominens tagjai. 1918 őszen született a „Nem, nem, soha!” jelszó.

Az összeomlásért, a katasztróféért, egyáltalában a háborúért való felelősséget, mintegy védekezésként, elhárította magától a társadalom, amely a Károlyi-rendszerrel új, demokratikus útra tért, s nem akarta, nem tudta elfogadni, hogy ezzel nem kerülheti el a háborúvesztés következményeit, a győztesek hadicéljainak megvalósítását. Ilyen körülmények között következett be az eltávolodás a forradalomtól, Károlyitól, amire majd később az ellenforradalmi propaganda építhette a maga vádját. De a közhangulat a Nyugat, a nyugati hatalmak ellen is fordult, hiszen „ők dobták oda” a történeti Magyarországot. Ez a gondolati-érzelmi elem könnyen kapcsolódhatott ahhoz a régi felfogáshoz, hogy Magyarország mindig a nyugati kultúra és a kereszténység védőbástyája volt, és áldozataiért a Nyugat mindig hálátlansággal fizetett. Ez felerősítette azt az ugyancsak hagyományos nézetet, hogy a történelem nagy viharaiban „egyedül áll a magyar”, hogy az egész világgal szemben kell küzdenie létéért. Ugyanakkor e tényezők növelték a Kelet, a forradalom, a Szovjet-Oroszország iránti affinitást is.

A Tanácsköztársaság létrejötté a magyar társadalom egésze előtt úgy volt értelmezhető, mint a nemzet szembeszállása a győztesek további követeléseivel, s ez nem zárta ki, hogy ugyanakkor osztályalapokon is azonosuljanak a proletárdiktatúrával.

A Forradalmi Kormányzótanács a Tanácsköztársaság hivatását a szocialista forradalom továbbterjesztésében látta, a magyar bel- és külpolitika alapvető kérdéseit a forradalom közeli és gyors terjedéséről alkotott nézet alapján ítélte meg. Így kezelte a területi kérdéseket is. Lemondott a területi integritásról, de azon az alapon, hogy a győztes forradalom, mely létrehozta majd a különböző proletárdiktatúrák szövetségét, elsősorban a nemzeti konfliktusokat csakúgy, mint a győztesek diktátumát. Miközben a Forradalmi Kormányzótanács az internacionalizmus és proletárforradalom jelszával szállt szembe a katonai intervencióval, a Vörös Hadsereg felszabadította az akkor már csehszlovák megszállás alá került északi területek tekintélyes részét. A kormány törekvései, indítékai és tettei, valamint az, ahogyan azokat a köztudat értelmezte, lényegbevágóan különböztek egymástól, s ezek a félreértések mély konfliktusok forrásává váltak.

A Tanácsköztársaság idején azonban tovább erősödött, mélyült az a közfelfogás, hogy a történelemben példátlan igazságtalanság érte a nemzetet a területek erőszakos elcsatolásával, hogy a polgári demokráciák által hirdetett elvek, így a nemzetek önrendelkezésének joga sem szolgált mást, mint hogy hatalmi szóval osszák fel egymás között

országunk területét, hogy a szomszédos államok, „a nagyhatalmak vazallusai” „éhes és falánk” terjeszkedési politikát folytatnak. Ezeket a gondolatokat talán soha nem fogalmazták meg olyan élesen, mint éppen a Tanácsköztársaság idején. Kun Béla, akitől e gondolatmenetet átvettem, a Tanácsok Országos Gyűlésének s más fórumoknak a tagjai teljes nyíltsággal beszéltek ilyen kérdésekről, a sajtó pedig nagy publicitást adott nekik. Csakhogy a kommunista vagy szociáldemokrata vezetők mindezt az antantimperializmus jellemző jegyeiként aposztrofálták, a társadalom nagyobb része viszont ezt már nem hallotta ki belőle. A forradalom vezetőinek szándékával ellentétben megnyilatkozásaik a nemzeti sérelem miatti indulatok jogosságának érzetét táplálták.

A területváltozások, az új határok értelmezését a Tanácsköztársaság időszaka új elemmel bővítette, melyet azután a Horthy-rendszer is felhasznált. Ez az új elem a nemzetgazdaság, az ország életképességének kétségbevonása volt az új határok között. A békekonferencia 1919. június 13-i jegyzékére,⁴ mely e határokat közölte, a Kormányzótanács többek között ezt válaszolta: „Ezen határokon belül normális gazdasági életet teremteni, termelni egyáltalán lehetetlen, mint ahogy lehetetlen a világ gazdaság mai állapota, a nemzetközi forgalom mai állapota mellett ezen határok közé foglalt lakosság pusztá fizikai létének biztosítása is.”⁵

Témánk szempontjából azt kell hangsúlyozni, hogy 1918–1919-ben az egész társadalom így érzett, hogy egyszerűen elképzelhetetlennek tartotta a gazdasági talpraállást és fennmaradást egy trianoni keretek közé fogott országban. S nemcsak a gazdaságit. Az egész élet nivóját olyan mélyre szorították, kilátástalannak ítélte, hogy a korszak emigrációs hulláma a politikailag „kompromittáltak”, veszélyben levők mellett külföldre ragadta azokat a fiatal értelmiségieket, egyetemi hallgatókat, szakmunkásokat is, akiknek ezreiben élt a meggyőződés: sem egzisztenciájukat, sem szellemi kibontakozásukat nem lesz képes biztosítani ez az ország.

Az ellenforradalmi rendszer hatalomra kerülésekor tehát Trianon problémája már csaknem egy esztendeje létezett, meghatározta s abban az időben szinte kizárólagosan uralta a nemzeti tudatot. A drámai és tragikus körülmények és a társadalom felkészületlensége folytán erős érzelmi töltéssel gyökeresedtek meg a Trianon-tudat alapvető elemei: a mélységes nemzeti sérelem; az igazságtalanság; a győztesek, a szomszédos országok mohó, kíméletlen területszerzési vágya; a magyarság kizárása a döntésekből; a szilárd meggyőződés, hogy a területváltozások adott formájukban elfogadhatatlanok.

Már 1918–1919-ben megjelent az a probléma, hogy a magyarság nem szólhatott bele saját sorsának alakulásába, hovatartozásáról az elcsatolt területeken sehol sem dönthetett, az önrendelkezés joga őt nem illette meg. Ezzel egyidejűleg jelent meg az aggodalom az idegen államhatárok közé került magyarság sorsáért, de ekkor még közel sem játszott olyan szerepet, mint a két háború között, főként pedig a második világháború után.

A társadalom tudatában eleve összekapcsolódott a két forradalom és a történeti Magyarország szétszakítása, annak minden következményével együtt. Ezt az összekapcsolódást maga a történelem teremtette meg, hiszen időben egybeesett a felbomlás, a polgári demokrácia és a proletárdiktatúra kísérlete. Ez, valamint egyes társadalmi rétegek szembenállása vagy elfordulása az 1918-as, majd 1919-es forradalomtól, szinte tálcán kínálta az ellenforradalmi propaganda egyik alapvető érvét, azt ti., hogy a forradalmak felelősek Trianonért, és szükségszerűen hozzájárult, hogy e propaganda hatást érjen el. A proletárdiktatúrába torkolló társadalmi átalakulás, a trianoni Magyarországon megvalósult nemzeti függetlenség volt 1918–1919 élménye nemcsak a polgárság, hanem az egész társadalom számára. Magyarországon – az ismert történeti okok miatt – a demokratikus polgári mozgalmakban, a munkásmozgalomban, annak vezérkarában, a Tanácsköztársaság vezetői tisztségviselői között a népességen belüli arányukat messze meghaladóan vettek részt zsidók. Így a lakosság egyes rétegeinek elégedetlensége a Kormányzótanács különböző intézkedéseivel már akkor is olykor antiszemita megnyilatkozásokban jutott kifejezésre. Utóbb mindez megkönnyítette, hogy a forradalmak mellett s azokkal együtt a „zsidókat” tegyék felelőssé az összeomlásért és Trianonért.

Az ellenforradalmi rendszer egy már meglevő, lényeges elemeiben kialakult Trianon-tudatot örökölt, azt formálta a maga politikai céljainak megfelelően.

A rendszer ellentmondásos helyzetben volt Trianonnal kapcsolatban: létének, nemzetközi elismerésének alapfeltétele volt a békeszerződés aláírása, a területvesztés, a kialakult helyzet olyan teljes és feltétel nélküli elismerése, amit – különböző okok miatt – sem a Károlyi-rendszer, sem a Tanácsköztársaság nem tett meg. Ezzel egyidejűleg 1918 óta a Horthy-rendszer volt az, amely totálisan elutasította Trianont, s egész politikáját a teljes területi revízió célja határozta meg.

A társadalom már kialakult tudatát elsősorban azok a hatások befolyásolták, amelyek az állam, az oktatás, a propaganda, a széles tömegeket átfogó társadalmi szervek részéről érték. Ez a határendszer sokoldalú volt, s egész működését az a cél hatotta át, hogy Trianon elutasításában, a revízió igenlésében nemzeti egységet teremtsen.

Ügyesen használták ki az érzelmi, pszichológiai tényezőket. A békeszerződés aláírásakor, majd becikkelyezésekor az újságok fekete gyászkeretben jelentek meg; a templomokban gyászmiséket, istentiszteleteket tartottak; a magyar nemzeti lobogót 1920 júniusától mindenütt s mindig csak félárbcig húzták fel – így emlékeztetve a nemzeti tragédiára. Minden városban, magára valamit adó községben felállították az első világháborúban elesettek emlékművét, templomokban, iskolákban, intézményekben elhelyezték emléktáblájukat: nemzeti együttérzést-elégtételt kaptak így a szeretteiket elvesztett családok és ugyanakkor hangsúlyt az „ösi magyar katonai erények”, a hősiesség, melynek el kellett fednie a háborúvesztést, tagadni azt, hogy a magyar katonának köze lett volna az összeomláshoz, a felbomláshoz. A hadviseltek különböző egyesületei, szövetségei, amelyek az első világháborúban részt vett valamennyi európai országban tömegesen jöttek létre (és máig működnek!), nálunk szükségszerűen szolgálták a revíziós és egyben militarista szellem fenntartását. A rendszer képes volt olyan hatásos és frappáns jelszavak megfogalmazására, amelyek szakmai szempontból a tömeglélektant figyelembe vevő mai mérce szerint is kiállják a próbát, mint manipulációs eszközök. A „Csonka-Magyarország nem ország – egész Magyarország mennyország” jelszó mögöttes tartalma például olyan sokrétű volt, hogy azt szinte minden tényleges társadalmi, gazdasági problémára vonatkoztatni lehetett.

A legszélesebb és legátfogóbb hatást az oktatási rendszer fejthette ki. Az ellenforradalmi rendszer igen nagy előrelépést tett az iskolahálózat kiépítésében, az iskolát ténylegesen látogatók számának emelésében. Az életviszonyok általános javulása következtében az érettségizettek száma megkétszereződött. Igen nagy jelentőséget tulajdonítottak az elemi népiskolának, mivel legalább alsó osztályait az iskolakötelesek túlnyomó része látogatta. S ha netán írni-olvasni mégsem, vagy alig tanultak is meg, Papp-Váry Elemérné „Magyar Hiszekegy”-ét, melyet reggel és az oktatás végén minden osztályban elimádkoztak, mindenképpen megtanulták.

A különböző elemi iskolai tankönyvek (az állami, községi, egyházi iskolák mást-mást használtak) a gyerekek érettségi fokát, befogadási képességét figyelembe véve, elsősorban érzelmi hatást keltve mutatták be a területvesztés tényét és következményeit. Szemléletesen idézték fel kincses Kolozsvárt; Rákóczi nyughelyét, Kassát; gazdag bányáinkat, erdeinket és így tovább. Minden tankönyv azt rögzítette, hogy Trianon szörnyű igazságtalanságát „szegény hazánk” ma is szenved, hogy ez égre kiáltó igazságtalanság egy olyan nemzettel szemben, amely ezer éven át a kereszténység és nyugati műveltség védőbástyája volt. Az érzelmi alaphangot a vallásos hit erősítése és fenntartása kísérte: „a gondviselő isten”, a benne való hit elválaszthatatlanul együtt szerepel Trianon problémakörével.

Sajátos módon az egyházi elemi iskolák tankönyveinek hangvétele jóval visszafogottabb, mint a többié. Bevették ugyan a gyerekek tudatába, hogy a katasztrófaért a forradalmak és a „hálátlan” nemzetiségek a felelősek, az agresszív revizionizmus azonban hiányzott belőlük. Sőt, az elemi iskolák számára készült evangélikus „nagytankönyv” az „igazság győzelmét” úgy képzelte, hogy a magyar ifjú és honleány „A béke eszköze-

vel: munkával kitartással, meggyőződéssel, a becsület, a jellem és értelem fegyvereivel csüggedetlenül dolgozik a magyar revízió”.

A középiskolások (polgári iskolába, gimnáziumba járók) oktatásában előtérbe kerültek az érvek, az értelemre ható tényezők, szervesen kapcsolódva az általános propagandához, a középosztály, a középrétegek érveléséhez. Itt az 1920-ra kialakult kész helyzet, a győztesek politikája, a nemzetiségek mohósága, a Károlyi-forradalom jelenik meg okként. Ezen a fokon már nyomatékot kap az a tény, hogy több mint hárommillió magyar került ki a magyar állam keretéből, s ezek a tankönyvek már Szent István birodalmáról beszélnek. Magyarazzák azt is, mégpedig a kényszerhelyzettel, hogy a Horthy-rendszer aláírta a békét, és nem tudta enyhíteni feltételeit sem. A középiskola magasabb fokon és gazdagabban motiválva erősítette a „Nagy-Magyarország”-tudatot, Trianon tarthatatlanságát.

A földrajz keretében minden iskolatípusban Nagy-Magyarország földrajzát tanították és tanulták, ilyen módon is kifejezésre juttatva Trianon teljes tagadását.

Az iskolai oktatás anyaga azért is játszott nagy szerepet, mert a gyerekeken keresztül a családokra is hatott. Az értelmi és érzelmi motívumok szakszerű egyesítése, a valós történelmi tények és az ellenforradalmi ideológia elemeinek megtévesztő ügyességű együttes felvonultatása, sok más szempont mellett az egyes iskolatípusok mögött álló társadalmi rétegek helyéhez, funkciójához igazodó érvelés hatásosságát csak erősítette.

Mi minden kapcsolódott annak tudatához, aki elemi vagy középiskolai végzettséget szerzett? Erős nemzeti öntudat és büszkeség, mely az ezeréves magyar államiság létéből s abból táplálkozott, hogy a nemzet azt a példátlan csapást is túlélte, amit Trianon okozott. A nemzetet, mely tatár, török s más veszedelem ellen küzdött, védte a Nyugatot, a nagyhatalmak igazságtalanul kezelték, a nemzetiségek pedig hálátlanul elfordultak tőle – ellenséges világ vette körül. Nem szenvedtek csorbát a magyar katonai érények, a hadsereg nimbusza nem csökkent, hiszen az összeomlásért nem a katonák felelősek, hanem a nagyhatalmi politika és az 1918-as forradalom. Trianon szegénnyé tette az országot – az új határok tényleges gazdasági következményei mindig nagy nyomatékkal szerepeltek. (A fiatal, álláskereső munkás vagy értelmiségi, aki az 1920-as évek végén képtelen volt önálló egzisztenciát teremteni magának, miért kételkedett volna az iskolában tanultak igazában, s abban, hogy Trianon hosszabb távon tarthatatlan? S nemcsak a fent elmondottak miatt, hanem azért is, mert a magyarság testéből milliók szakadtak ki, nem saját akaratukból, hanem kényszernek engedelmeskedve. A kormányzat, mely Trianon revíziójáért politizál, nem felelős a békeszerződésért, minden erőfeszítése ellenére sem tudott enyhíteni annak feltételein. Apponyi Albert párizsi szereplését valóságos legendák vették körül.)

Az iskolai oktatás a mintát is megadta az ebben a helyzetben követendő helyes magatartáshoz, összhangban Klebelsberg Kunónak és Bethlen Istvánnak a magyar kultúrfölényre vonatkozó koncepciójával. E minta két szempontból is figyelemre méltó: egyrészt, mert hiányzik belőle az agresszivitás a revíziót illetően, másrészt mert a hangsúlyt olyan állampolgári érények kifejlesztésére és erősítésére helyezi, amelyek minden társadalomban kívánatosak, és függetlenek a politikai rendszertől: szorgalom, becsületes munka, „tisztességes közszellem” megteremtése, a szellemi élet színvonalának emelése stb.

Ezekhez az állampolgári érényekhez csatlakozik a vallásos hit, amely nélkül elképzelhetetlen Szűz Mária országának, Szent István birodalmának feltámadása. Az egyház különlegesen nagy és a legszélesebb rétegekre kiterjedő befolyása olyan tényező a Trianonnal kapcsolatos tudat formálásában, amelyet külön részletezni felesleges. Csak azt a motívumot emelem ki, amely a legegyszerűbben, minden áttétel nélkül kapcsolódott napi aktuális politikai célokhoz, a hivatalos ideológiához: az egyház szentje, I. István, az államalapító reprezentálja azt a magyar birodalmat, amelyet Trianon tört szét, s amelynek visszaállítása minden jó magyar és jó keresztény legfőbb törekvése kell legyen.

A Horthy-rendszer minden eszközzel és formában azt hangsúlyozta, hogy a történeti jog, az ezeréves magyar államiság „jogalapján” törekszik Szent István birodalmának,



REKLÁM CÉLRA KÉSZÜLT
SZÁMOLÓCÉDULA,
1930-AS ÉVEK

a magyar szupremáciának a visszaállítására: teljes revíziót követelt. Ez volt az, ami a lakosság legnagyobb részéhez eljutott, és így hatása is eleve a legszélesebb körre terjedt ki. E hatást ténylegesen az a sokkos állapot alapozta meg, amelyben a magyar társadalom 1918 ősztől leledzett, és az az 1918 ősztől erősödő meggyőződés, hogy Trianon elfogadhatatlan. E tekintetben a Horthy-rendszernek nem volt szüksége arra, hogy valamiféle erőszakot tegyen a társadalom tudatán. Annál is kevésbé, mert Trianon elutasítása nagyon sokféle módon, nemegyszer magas irodalmi színvonalon kapott hangot. Lyka Károly például a maga visszafogott, csendes módján és pusztán a képzőművészet oldaláról tette fel a kérdést: „Mit szóljunk ezek után ahhoz a gondolathoz, hogy Nagybánya ezentúl oláh legyen...?” Ilyen és hasonló kérdéseket, azt mondhatni, mindenki feltett. Az e kérdésben kétségtelenül létező érzelmi-tudati egység jele az, hogy Lyka sorai egy olyan kötetben jelentek meg, amelyet Kosztolányi Dezső szerkesztett, és Horthy Miklós írt hozzá bevezető sorokat. E kötetben nemcsak Csernoch János, Lendvai István, Lukachich Géza, Rákosi Jenő, Tormay Cecil írásai kaptak helyet, hanem velük együtt, az együttes közlést vállalva Babits Mihály, Erdélyi József, Hevesi Sándor, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula, Pethő Sándor, Schöppflin Aladár, Vészi József és mások novellái, versei stb.

Trianon elfogadhatatlanságának gondolatát távolról sem csupán a hivatalos propaganda, az oktatás kötelező tananyaga terjesztette és erősítette. Míg a dualizmus idején a magyar nemzeti állam eszméje, a történeti Magyarország megbonthatatlanságának elve volt a feltétele a politikai pártok parlamenti szereplésének, addig az ellenforradalom viszonyai között Trianon elítélése, revíziójának valamilyen formában való követelése vált ilyen kritériummá. Egyetlen legális párt sem működött a két háború között — ideértve a legális baloldali ellenzéket is —, melynek programjából ez hiányzott volna. Az SZDP, valamint a liberális polgári ellenzék pártjai szintén azon az állásponton voltak, hogy fenntartások nélkül nem lehet elfogadni az új államhatárokat, hiszen azok nyilvánvaló hatalmi érdekek szülötteként, egyoldalú diktátumként jöttek létre, olyan területeken sem estek egybe az etnikai határokkal, amelyekeken ez megvalósítható lett volna, kialakításuknál nem alkalmazták az önrendelkezés polgári demokratikus elvét sem.

Az illegalitásba kényszerített Kommunista Párt Leninnek az első világháborúra, a párizsi békekonferenciára és a versailles-i békerendszerre vonatkozó, a fiatal nemzetközi kommunista mozgalomban egyetemesen elfogadott megállapításait követte. Vagyis: a kommunisták is elutasították Trianont.

Ez azt jelentette, hogy a társadalmat minden irányból csak Trianont elítélő, azt igazságtalannak és történeti távlatban elfogadhatatlannak tartó hatások érték. Azok az alapvető különbségek, amelyek a rendszer és ellenzéke felfogását elválasztották, az ellenzék nézeteit megosztották, ezen az alapon érvényesültek. A kormányzat és a rendszer baloldali ellenzékének felfogása között ott nyílt szakadék, ahol már Trianon korrekciójának módjáról és mértékéről volt szó.

A rendszer illegális és legális baloldali ellenzéke kedvezőtlen pozícióban, belső elmentmondásoktól terhelten igyekezett érvényesíteni a maga Trianon-felfogását, s helyet szorítani annak a társadalom tudatában. Ez az ellenzék ugyanis bármennyire elismer- te is a revízió indokoltságát, s a KP kivételével belefoglalta pártjai programjába, a revíziót soha nem tekintette az ország s a társadalom bajait mindenben magyarázó és orvosló csodaszernek; a nemzeti problémát elválaszthatatlanul összekapcsolta a társadal- mival; egyik érve a rendszer elleni harcában éppen az volt, hogy annak jobboldalisága, konzervativizmusa akadályozza a revíziót, illetve, hogy kapitalista viszonyok között végső megoldást nem is lehet találni. A KP, mely az utóbbi álláspontot foglalta el, az egész térség szocialista átalakulásától várta a nemzeti ellentétek, a határproblémák megoldását.

Mind az SZDP, mind a liberális pártok abban látták a revízió feltételét, hogy az or- szág belső viszonyait előbb demokratizálják, a békeszerződést azok a nagyhatalmak korrigálják, amelyek egykor azt diktálták, a határkorrekciók pedig nem mennek túl az etnikai határokon. A baloldali ellenzék tehát szemben állt a „mindent vissza” követeléssel, és azzal ellentétben egy korlátozott, etnikailag indokolt határrevidálást propagált.

Ez a baloldal azonban nemcsak a jogos nemzeti sérelmeknek, egy korlátozott revízió indoklásának adott hangot, hanem a 30-as évek elejétől mind nagyobb erővel és szívóssággal figyelmeztetett azokra a veszélyekre is, amelyek a korban adott revíziós lehetőségekből, a Hitlerrel kötött szövetségből fakadtak. E tekintetben Jászi Oszkár vagy Révai József akkori nézetei között szinte semmi különbség nem fedezhető fel.

Az a program azonban, amely egyfelől elismerte a revízió indoklását, sőt jogosságát, másfelől viszont elvetett minden olyan megoldást, amely Hitler oldalán és a magyar szupremácia visszaállításáért történik, amely eredendően is csak fél-revíziót kívánt, nyilvánvalóan nem fejthetett ki olyan széles és mély hatást, mint a kormányzat, vagy ama, ugyancsak ellenzéki pártok propagandája, amelyek feltétel nélküli, teljes revíziót kívántak (Független Kisgazda Párt), s az agresszivitást, a német szövetséget propagálták (szélsőjobboldali pártok, nyilasok).

A hivatalostól eltérő felfogások hatását hiba lenne lebecsülni, még ha tudatában vagyunk is annak, hogy a baloldal hatékonysága számos ok miatt korlátozott maradt: terjesztésének eszközei nem vetekedhettek a hivataloséval; az SZDP az ipari munkás-ságnak bármily értékes, de mégiscsak mintegy ötödét-hatodát fogta át; a liberális pártok budapesti súlyuk ellenére a kispolgári, polgári rétegeknek csupán töredékét. A KP még rosszabb helyzetben volt.

A baloldal álláspontja mégis érvényesült az ipari munkások, kispolgári, polgári, értelmiségi rétegek s nem kis mértékben azok zsidó tagjai között. Befolyása tehát a nemzeti tudat alakulására mindenképpen számításba veendő tényező. A hatás és következménye azonban nem mindig esett egybe a feltételezettel. Legelőször is: a baloldali ellenzék is Trianon elvetésének, a revízió jogosságának tudatát erősítette. Másodsor azonban – legalább elvileg – ellentétet teremtett a „mindent vissza” koncepcióval szemben. Az érintett társadalmi rétegekben megerősítette a meggyőződést, hogy békés, csupán etnikailag indokolt korrekciót egy magyar állampolgár demokratikus, szocialista meggyőződése mellett is kívánhat. Harmadszor, s ez sem kevésbé fontos, szándékától függetlenül nagy szerepet játszott abban, hogy az első és második bécsi döntés igazságos és jogos voltában még azok sem kételkedtek, akik egyébként teljes mértékben szemben álltak Hitlerrel és a nácizmussal. Annál kevésbé, mivel az új határok részben az etnikai határt követték. Annak hatása, hogy a baloldal a revíziót Hitler kezéből, a Duna-medence ellentéteinek növelése, egy újabb háború árán nem kívánta, ha ott is hagyta nyomát támogatóik nézetein, nem oly mélységgel, hogy a fentieket kiegyenlíthette volna.

Már csak azért sem, mert mind az SZDP-ben, mind a liberális polgári pártokban 1938-ban oly erővel nyomult előtérbe a revízió (és ezzel összefüggésben), a kormány támogatásának igénye, mint korábban soha.

A baloldal a nemzeti probléma, Trianon kapcsán olyan konfliktushelyzetben volt a Horthy-rendszer egész időszakában, amelyből nem nyílt kivezető útja, ha elveit, eszméit úgy akarta megőrizni, hogy ne váljék közömbössé a nemzeti problémák iránt, és ne szigetelődjék el a társadalomban.

A területgyarapodásokat általános lelkesedés kísérte, s nemcsak politikai, hanem személyes okok miatt is: a családi, rokoni kapcsolatok közé állított államhatárok jórészt ledőltek. Az örömben azonban ürm is vegyült: a visszacsatolt területek egy részén a nemzeti sérelmek ellenére addig kedvezőbb anyagi-politikai életkörülmények voltak, a visszaállított magyar impérium képviselői közül sokan rontották le a hangulatot magatartásukkal. Nem lehetett felhőtlen azok öröme sem, akiket az 1938-tól bevezetett faji törvények sújtottak, még ha helyzetük a magyar állam területén évekig kedvezőbben alakult is, mint történt volna a Tiso vezette Szlovákiában vagy Romániában. Bizonyos azonban, hogy ezek a magyar állampolgárok saját bőrükön s nyomban tapasztalták, milyen áron van annak a revíziónak, amely Hitlerrel szövetségben valósul meg. Az ő Trianon- és revízióképük némileg másként formálódott, mint a társadalom más részeié. Az a keresztény társadalom, amelynek tudatában a zsidóságnak hagyományosan elkülönített

helye volt, most ezt az elkülönítettséget megerősítette; az antiszemitizmus a revíziós sikerek idején ebből is táplálkozott. A nemzet tudatára a Trianon okozta sérelem s a revízió igénye oly mértékben nehezedett, hogy amikor a trianoni határok részbeni átörése és a faji diszkrimináció érvényesítése időben egybeesett, ez utóbbi jelentőségét, következményeit ez a tudat nem érzékelte súlyának megfelelően.

A Horthy-korszak revíziós propagandája, a társadalom nagy részét átható nacionalista érzések antiszemitizmussal párosultak. A forradalmakért, a felbomlásért, a középrétegek, a középosztály egzisztenciális gondjaiért, a magyar parasztság, az agrárszegénység helyzetéért egyaránt „a zsidóságot” tették felelőssé. A leghevesebb antiszemiták egy része a legelszántabb nacionalisták közül került ki.

Mindez nemcsak a két háború közötti magyar társadalom tudatára nyomta rá bélyegét, hanem utóhatásában még évtizedekkel a felszabadulás után is érzékelhető maradt.

A Trianonnal kapcsolatos tudatot – akár a teljes, akár a korlátozott revízió értelmében – külső hatások is érték, azok is táplálták. Ezeknek legalábbis két ágát érdemes kiemelni.

Az egyik a kisebbségi sorba került magyarok szomszédos országokbeli helyzete volt. Az ezzel kapcsolatos tények oly drámaiak voltak, azokat a kortársak olyan elevenen élték át, hogy úgyszólván semmiféle propagandisztikus ráhatás nem volt szükséges ahhoz, hogy egyrészt indulatok lángoljanak fel, másrészt – ha egyáltalán ez még lehetséges volt – erősödjék a revízió indoklásáról vallott meggyőződés, harmadrészt pedig az a nézet, hogy a történeti Magyarország feldarabolása súlyos hiba volt, nem hogy nem javított, de rontott a korábbi helyzeten.

A békeszerződésbe foglalt úgynevezett kisebbségi szerződés már 1919-ben is a legnagyobb felháborodást és ellenállást váltotta ki a bukaresti és prágai kormány részéről. Ha elfogadására rá is kényszerültek, betartására és alkalmazására nem gondoltak, mert azt már létrejöttükor belügyeikbe való beavatkozásnak minősítették. A kisebbségi szerződés az utódállamok bármely nemzetiségű, polgárai számára egyenlő jogokat, nyelvük használatát, vallásuk követését, kultúrájuk megtartását volt hivatva biztosítani. Ténylegesen azonban a földosztástól az iskolapolitikáig, az állások betöltéséig a magyar nemzetiségű állampolgárokat nyílt és durva diszkriminációval sújtották. Az 1920-as évek végén Erdélyben a szélsőjobboldali román csoportok olyan véres atrocitásokat, magyarellenes pogromokat rendeztek, amelyek méltán rendítették meg a magyar közvéleményt. A Csehszlovák Köztársaság általános viszonyai jóval kedvezőbbek voltak ugyan, mint a királyi Romániáé, de a nemzetiségi politikában (s nemcsak a magyarokat illetően) a prágai kormány sem tudott felemelkedni a polgári demokrácia követelményeinek szintjére. A nemzetiségi politikát, a nemzetiségek helyzetét tekintve rosszabbak lettek a viszonyok, mint a dualizmus korában voltak. Ennek rendkívül nagy szerepe volt abban, hogy azok a hazai liberális, demokratikus polgári körök, amelyek elutasították a totális revíziót, s Jászi nyomdokát követve a Duna-medencében az együttműködést szorgalmazták, súlyos belső konfliktusba kerültek, hiszen éppen Prágától vártak és reméltek valóban demokratikus nemzetiségi politikát. Végül következményként ez jelentősen csökkentette a polgári baloldal hatékonyságát a magyar társadalom tudatának alakításában, hiszen az általa hirdetett elvek és a gyakorlat szöges ellentétbe kerültek egymással, hozzájárulva ahhoz, hogy 1938-ban, s azt követően 1941-ig, a polgári baloldal maga is közeledjék a hivatalos revíziós felfogáshoz.

A magyar kisebbségek sérelmei természetesen messzemenően alkalmasak voltak arra, hogy a kormányzat azok napirenden tartásával indokolja a revíziós politikát. Különleges erőfeszítésre azonban e téren már csak azért sem volt szüksége, mert a Népszövetség a gazdasági világválságot megelőzően, a kisantant-államok és Franciaország befolyására az indokolt és jogos, bár esetenként taktikai okokból túldimenzionáltan előadott magyar panaszokat mint alaptalanokat, mint propaganda fogást sorozatosan visszautasította, tárgyalását megtagadta, szankciókra egyáltalán nem volt hajlandó. Az a közvélemény, amely a sajtóból bőséges értesüléseket szerezhetett a magyarság helyzetéről, az ilyen népszövetségi ülésekről, joggal vélekedett úgy, hogy a nagyhatalmak és

kis szövetségeseik, a kisantant-államok, régi, 1918–1920-as politikájukat folytatják. A Nyugat, a nyugati nagyhatalmak iránti, ez időre visszanyúló ellenszenvet e későbbi események csak táplálták, ezt pedig azután nem volt nehéz úgy manipulálni, hogy pl. Mussolini és Olaszország, majd később akár Németország iránti rokonszenvvé forduljon át.

A másik külső hatás amerikai angol, francia politikusok oldaláról érkezett. A békeszerződést bíráló hangok már 1919–1920-ban hallatszottak körükből, az évtized végére azonban felerősödtek. A gazdasági világválságot közvetlenül megelőzően és annak folyamán nem a magyarok iránti rokonszenv elhatalmasodása, hanem a németországi fejleményektől való félelem miatt szenátorok, képviselők stb. adtak hangot ama meggyőződésüknek, hogy a magyarokkal „túlságosan keményen” bántak, hogy indokolt korrigálni az elkövetett hibákat. Ezekkel esett egybe Rothermere angol lord 1927-es kalandor mozgalma.

Mindebből számunkra annyi érdekes, hogy a magyar társadalom sérelemtudata, a revízió jogosságába vetett hite támogatást kapott, s ez a támogatás immár attól a Nyugattól érkezett, amelyik annak idején Trianont diktálta. Az említett tapasztalatok s a külső és belső hatások szövevénye közepette ki és miért kételkedett volna abban, hogy igaza van, amikor Trianon ellen lázad, amikor revíziót követel?

Hiszen az újságok, a rádió mellett szakszerű, komoly munkák, mint például Szádeczky K. Lajos akadémikus kötete, is részletesen foglalkoztak a nagyhatalmak változó-változott politikájával, Trianon gazdasági, nemzetiségi következményeinek tarthatatlanságával.

A Trianonnal kapcsolatos nemzeti tudat Horthy-korszakbeli állapota legáltalánosabban talán azzal jellemezhető, hogy súlyos válságba került a haza fogalma. Amióta csak nemzeti tudatról beszélni lehet, a magyarság haza-fogalma a történeti Magyarországgal volt azonos. Ez volt a két háború közötti társadalom történeti tradíciója, megélt élménye, ez volt a kerete a polgári korban színre lépő munkásmozgalomnak, a dualista rendszert bíráló polgári ellenzéknek. 1918-ig egy magyar számára ráadásul a haza és a szülőföld is azonos volt, egyet jelentett.

1918 után ez az azonosság többé nem bírt feltétlen érvénnyel. Az anyaországban maradt magyarság egy részének szülőföldje idegen állam felségterületévé vált. Súlyos válságba került az elcsatolt területek magyarsága még akkor is, ha szülőföldjén maradt – vagy tán éppen azért –, mert számára az volt a kérdés, mi most a hazája? Azt az országot hazának elfogadni, mely szülőföldjét integrálta, érzelmi, tudati megpróbáltatást jelentett. Elviselése, megoldása e konfliktusnak nagymértékben függött az új állam általános viszonyaitól, a nemzetiségekkel, így a magyarokkal szemben alkalmazott politikájától, toleranciájától. De a térségben, akár magyarokról, akár nem magyarokról lett legyen szó, éppen tolerancia volt a legkevesebb.

A történeti Magyarország szétesése, a békeszerződés aláírása magát a hazát gyökeresen megváltoztatta, a haza fogalma azonban ilyen gyorsasággal természetszerűleg nem változhatott meg az emberek tudatában. Egy ilyen tudati változás megtörténtét, átélését, lezárását nemcsak a körülmények nehezítették. A zavart csak növelte, hogy 1938-ban az államhatárok ismét módosultak, ami haza és szülőföld egymáshoz való viszonyát egy időre ismét összezavarta, hogy majd 1945 után visszaállítsanak az 1920-as keretek.

A magyar társadalom két háború közötti haza-fogalma még jóval több és sokkal erősebb szállal kapcsolódott a régi Magyarországhoz és haza-fogalomhoz, hogysem e kötődést lazítani akarta vagy nagyobb mértékben tudta volna, hogysem erőteljesebben igyekezett volna azt a realitásokkal összhangba hozni. Egy új haza-fogalom kialakítását és elfogadását az anyaországi és a határokon kívül került magyarság számára a körülmények sokkal inkább nehezítették, mint elősegítették.

A Horthy-rendszer baloldali ellenzékének tevékenységét, hatását éppen azért kell hangsúlyozni, mert az ebbe az irányba hatott, még ha ma már világosan látjuk is érvelésük, gondolatrendszerük belső ellentmondásait, gyengeségeit s azt, hogy befolyásuk a nemzeti tudat alakulására nem volt s nem lehetett átütő erejű.



IRREDENTA SZÓDÁSÜVEG, 1932

A nemzeti tudat, a haza-fogalom válsága abban is megnyilatkozott s abból is táplálkozott, hogy kibillent az addig szilárd talaj ama fogalom alól is, hogy ki tartozik a magyar nemzethez? Ha a dualista korszak mintegy fél évszázada alatt merültek is fel kérdések ezzel kapcsolatban, ha voltak is viták, eltérő felfogások, azok természete gyökeresen különbözött az 1918 utánitól. Különbözött éppen azért, mert 1918 előtt – a kivándoroltaktól eltekintve – a magyarság egy állam keretében élt. Az 1918 utáni helyzet e tekintetben is teljesen új kérdést állított. Hiszen ekkor a magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek több milliója került kívül a magyar államon – a magyarság további négy állam polgáraként élt tovább. A kérdés nemcsak az anyaországiakat, de az onnan kiszakadtakat is súlyosan érintette. Az anyaország társadalma, amely elutasította Trianont, és tartós fenntartását lehetetlennek tartotta, nem mondott le a kisebbségi magyarokról, azokat magához tartozónak tekintette, mint ahogyan ez a kiszakadt magyarság sem kívánta-tudta-akarta elvágni az őt az anyanemzethez fűző-kötő szálait. A Horthy-rendszer kormányzata azonban sokkal inkább politikai célokból, az érintett országok belső ellenzékének erősítése, semmint e tudati válság reális megoldásának szándékával törődött az elszakított magyarokkal. Azok a mozgalmak, keretek, amelyek a realitásokhoz igazodva nem állami egységben, hanem a közös nyelv, a kultúra, a történeti múlt egységében és összekapcsoltságában tekintették magukat s a különböző impériumok alatt élő magyarokat a magyar nemzet tagjainak, jellemző módon ellenzéki attitűddel az irodalom s a kultúra terén bontakoztak ki.

1919-ben még az volt a meggyőződés, hogy a trianoni ország gazdaságilag életképtelen. Ezt azonban a következő évtizedek megcáfolták. De mivel tény maradt, hogy az ország elveszítette nyersanyagforrásainak nagyobb részét, ipari potenciáljának tekintélyes hányadát, az egykori birodalmi keretben működő magyar gazdaság pedig 1918 után az exporttól-importtól, a külkapcsolatoktól függő helyzetbe került, s mert a gazdaság stabilizálása után sem következett be jelentős ütemű fejlődés, Trianon továbbra is gazdasági bajok forrása maradt, illetve így volt interpretálható. S nemcsak abban az értelemben, hogy a hivatalos propaganda azzal magyarázhatta a vele össze nem függő szegénységet, az éles társadalmi különbségeket, a mobilitás csaknem teljes hiányát. A propagandát kétségtelenül alátámasztották olyan reális nehézségek, amelyekkel nemcsak a magyar, hanem a szomszédos gazdaságok is küzdöttek. Míg a szervezett munkások, a baloldali polgári rétegek – pártjaik befolyására – a kisantant-országokkal való szoros gazdasági együttműködés gondolatával rokonszenveztek, a társadalom további része mintegy a helyzetből következő eleve elrendeltségként vette tudomásul az egyre szorosabbá váló német-magyar gazdasági kapcsolatokat – majd egy idő múltán azok politikai következményeit. Nagy egészében a gazdaság helyzete és problémája is a revízió igényének irányába hatott. Az a koncepció, amely a Duna-medencei kis népek együttműködését szorgalmazta, roppant értékes volt ugyan, de szélesebb körökben nem vált népszerűvé. S ebben nagy szerepet játszott az, hogy ezt az ellenzéki magyar koncepciót a kisantant-országok nem támogatták, elzárkózó, nacionalista politikát folytattak.

Megerősödött, de távolról sem vált egyeduralkodóvá az a nézet, hogy az összeomlásért és a felbomlásért a forradalmak, mindenekelőtt a Károlyi-forradalom felelős, s e felelősség értelmezése sem volt egységes. A hivatalos propaganda ugyan mindent megtett annak érdekében, hogy bűnbakká tegye Károlyit, azonban a szervezett munkások, főleg az értelmiségi, polgári rétegek, ha kritikusan vélekedtek is a polgári demokratikus rendszerről, Károlyiról, nem benne látták az összeomlás és felbomlás okát, okozóját.

A Tanácsköztársasággal szemben maga a rendszer is némileg zavarba került. A „nemzetietlenség” vádját a Tanácsköztársasággal szemben ugyan állandóan és következetesen hangoztatta, de egyrészt általánosságban tartotta, másrészt belpolitikai kérdésekre (parasztpolitika, a zsidóság szerepe, a magántulajdon megszüntetése stb.) koncentrált. Azt tagadni ugyanis, hogy a Vörös Hadsereg volt az egyetlen, amely az idegen fegyveres erővel központilag szervezeten szállt szembe, hogy a hadseregben a Horthy-korszak sok későbbi katonái, polgári vezetője szolgált, aligha lehetett. Számos ok miatt az a sajátos

helyzet alakult ki, hogy a társadalom nagyobb része azonosult azzal a felfogással, amely a Károlyi-rendszert elítélte s felelőssé tette a felbomlásért, míg a Tanácsköztársaságot illetően megoszlottak a vélemények. A polgári társadalom elvetette a proletárdiktatúrát, de nem tagadhatta meg tőle, hogy – a forradalom fennmaradásáért küzdve – fegyverrel harcolt a nemzeti érdekekért is. A munkások, az agrárproletárok, azok a vörös katonák, akik Miskolcért, Salgótarjánért, Kassáért harcoltak, Trianonért nem a Tanácsköztársaságot tették felelőssé, még akkor sem, ha az 1919. júniusi visszavonulással s Kunék számos intézkedésével nem értettek egyet, azokat nyíltan bírálták annak idején.

Trianon tehát a Horthy-korszakban is rendkívül sok problémát foglalt magába. Jóval többet jelentett, mint pusztán az 1920-ban rögzített határokat vagy azok revíziójának követelését. A magyar nemzeti tudat alapvető elemeit érintette, e tudat súlyos váltságát testesítette meg. Noha a két háború között sem ingott meg, sőt, megerősödött a meggyőződés, hogy Trianon igazságtalan, hogy korrekciójának követelése indokolt vagy jogos, a Horthy-rendszernek nem sikerült egységes társadalmi-nemzeti tudatot kialakítania ebben a vonatkozásban sem.

Az 1945 óta eltelt négy évtizedben a korábbiakhoz mérten jóval nehezebb nyomon követni a Trianonnal összefüggő kérdéseket. Témánk szempontjából e korszak egyik sajátos jegye már itt megmutatkozik. Durván s csupán vázlatosan fogalmazva ez a sajátosság azt jelenti, hogy a forradalmak idején is, még inkább a Horthy-korszakban, „ki-beszélhető”, nyíltan megfogalmazható volt Trianon minden kérdése; állam és társadalom, hatalom és nép között e tekintetben nem volt alapvető ellentét, noha – mint láttuk sok vonatkozásban megoszlottak a nézetek. 1945-től ez a helyzet gyökeresen megváltozott, és ellentétébe csapott át. A fordulat évétől kezdve a politikai, ideológiai vezetés mintegy tabunak nyilvánította Trianont is, és kiiktatta a tárgyalható kérdések köréből, így a 60-as évek második feléig nyilvános fórumot nem is kaphatott. A koalíciós idők múltán a tájékoztatás, a publicisztika, a történetírás, az irodalom nyomát sem mutatta (mutathatta) a Trianon-problematika létezésének.

Nem céloim rekonstruálni annak az időszaknak politikai-ideológiai légkörét. Csupán arra emlékeztetek, hogy a párt- és állami vezetés a Horthy-korszak revíziós ideológiájával, nacionalizmusával szemben egy új, internacionalista ideológiát állított, úgy is, mint a Duna-medencei megbékélés egyetlen lehetséges módját. A Rákosi-korszakban az ideológiát meghatározó MDP ezt az internacionalizmust úgy képviselte és érvényesítette, hogy abban a nemzetnek alig vagy egyáltalán nem maradt hely, a valós nemzeti problémák felelőltetése a nacionalizmus vádját vonta magára. A Rákosi-korszak magáévá tette a magyar nacionalizmus kizárólagos bűnösségének, „a magyarság” kollektív felelősségének elvét a két háború közötti konfliktusokért, Magyarország második világháborús szerepéért. A magyar nacionalizmus elleni harc, a „söpörjünk a magunk ajtaja előtt” álláspont minden indokoltsága mellett olyan módon érvényesült, hogy önmagában is komoly teherterheléssel állította a társadalom tudatát, s megrendült önbecsülésében heves, bár nem kinyilvánítható tiltakozásra ösztönözte. A korszak internacionalizmusát a széles közvélemény a nemzeti kérdés iránti közömbösségként, érdektelenségként érzékelte. Ezen nem változtatott az ideológia és politika – ezt követően a történettudomány, irodalomtudomány – ama eljárása sem, amely a XIX. századig, az 1848–49-es forradalomig és szabadságharcig bezárólag a nemzeti, a függetlenségi és szabadságharcnak, valamint ezt időben követően a munkásmozgalomnak rendkívüli hangsúlyt adott. Ez csak még feltűnőbbé tette a kontrasztot a befejezett múlt, a félmúlt és a folyamatos jelen között – hogy nyelvtani fogalmakkal próbáljam megvilágítani a helyzetet.

A társadalom tényleges, drámaian átélt tapasztalata az ideológia és propaganda iránti bizalmat meg kellett hogy rendítse, ami szükségszerűen vezetett a nemzet tudatának további zavarához, a társadalom, valamint a párt- és állami vezetés viszonyának megromlásához. Trianon problematikáját ugyanis – és itt rejlik a tényleges konfliktus –

A felszabadulás után

maga a történelem újította meg és tette ismét, megváltozott viszonyok között, a nemzeti tudat akut problémájává.

Magyarország a második világháborúból is vesztesként került ki, miközben Csehszlovákia és Románia ismét a jó oldalon állt, a győztesek őket ennek megfelelően is kezelték. A politizáló közvélemény előtt nem volt titok, hogy az 1938 utáni határok nem lesznek tarthatóak. Az 1918-as és 1945-ös, illetve 1920-as és 1947-es helyzet közötti különbségek egy része mégis bizonyos illúziókat táplált. 1918–1920-ban az ország teljes elszigeteltségben volt, egyetlen győztes nagyhatalommal sem volt közvetlen kapcsolata, egyik jóindulatát sem élvezte. 1944 végétől viszont az ország élén olyan vezetés állt, amelynek meghatározó ereje a KP volt, a nagypolitika irányítását, ütemét azok a kommunista vezetők határozták meg, akik szovjet emigrációból tértek haza, akik Moszkvával a legszorosabban együttműködtek. Az országot felszabadító és megszállva tartó szovjet katonai hatóságok jóindulattal támogatták az élet normalizálását. Úgy tűnhetett tehát, hogy az új békeszerződés megkötése elé kedvezőbb feltételek között nézhet az ország.

A magyar békeszerződés feltételeit azonban nem e körülmények, hanem a fasizmus leverésének, maradványai felszámolásának igénye határozta meg; az ország megítélésében döntő volt az a tény, hogy a kiugrási kísérlet kudarcba fulladta Magyarországot nem egy jövőbeli perspektíva, hanem a szovjetellenes háborúban játszott szerepe alapján kezelték, amit az a Beneš-féle csehszlovák vezetés is erőteljesen szorgalmazott, amely annak idején Károlyi és Jászi megbékélési javaslatait sorozatosan elutasította.

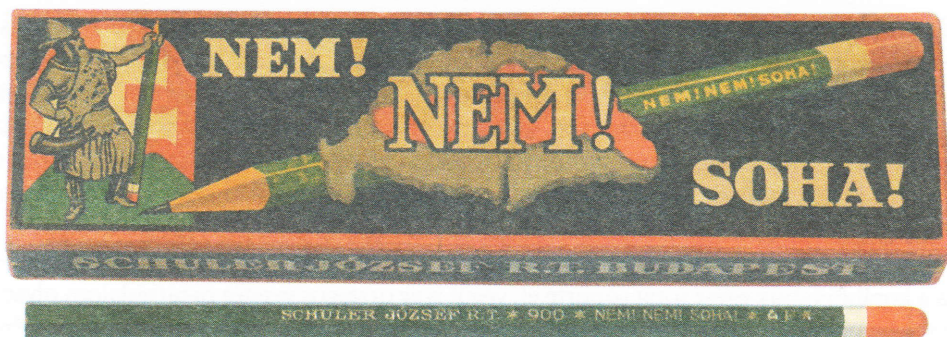
Az 1947-es békeszerződés területi döntései a trianoni határokat állították vissza, sőt, Csehszlovákia javára még minimális változtatást is tartalmaztak. 1947 azt a Trianont ismételte meg, amelyet a kommunisták, a marxista ideológia alapján imperialista rablóbékének, hatalmi diktátumnak bélyegeztek. Mi több, az 1947-es békeszerződés már nem tartalmazta azokat a klauzulákat sem, amelyek a trianoniban még – legalább formálisan – garantálták a nemzeti kisebbségek emberi, kulturális, politikai jogait.

A Trianon-képlet alapvető jellemzője lett tehát az, hogy benne az 1920-as és 1947-es békeszerződés elválaszthatatlanul összekapcsolódott. Sőt, ettől kezdve már nem maga Trianon adja a Trianon-probléma alapját, hanem az 1947-es békeszerződés s mindaz, ami abból következik, azzal függ össze.

Súlyosbította a helyzetet, hogy az 1947-es békeszerződéssel egyidejűleg a magyarság Csehszlovákiában olyan helyzetbe került, amilyenre 1918-ban sem volt példa: a kollektív felelősség elve alapján egy részét a Szudéta-vidékre, a kiűzött németek helyére telepítették, más részét pedig (és egyáltalán nemcsak az 1938 után odaköltözöttöket) Magyarországra tették át. Ez együtt a hazai svábok (és nem csupán volksbundisták) kitelepítésével, a székelyeknek a Bácskából a Dél-Dunántúlra telepítésével szükségszerűen váltott ki heves indulatokat, teremtett olyan élethelyzeteket, ejtett olyan mély sebeket, amelyek nyoma és hatása máig él. Annál inkább, mert ezeket az élményeket és megárázkodtatásokat évtizedeken át ugyanúgy el kellett fojtani, mint Trianon problémáját.

Akkor, amikor a társadalomnak meg kellett emésztienie az újabb háborúvesztést, az újabb békeszerződést – egyidejűleg a hatalmi struktúra gyökeres megváltozásával –, ránehezedett a kollektív felelősség vádjára, a Rákosi-féle vezetéstől nem kapott segítséget ahhoz, hogy e válságon túljusson, és a realitásokhoz mielőbb hozzáidomuljon. A magyar nacionalizmus elleni harc olyan időszakban vált az ideológia és politika vezérmotívumává, amikor a környező országokban erős és céltudatos nacionalista revánsszellem érvényesült.

A 60-as évekig tulajdonképpen az iskola, az oktatás volt az egyetlen fórum, amely az 1920-as békeszerződéssel „hivatalból” foglalkozott. Az 1948-tól megjelent tankönyveket egy új, marxista szemléletű történészgárda fiatal és tehetséges tagjai írták. A tankönyvek s az oktatás azonban nemcsak az új történeti látásmód pozitív jegyeit viselték magukon, hanem a korszak általános politikai és ideológiai állapotából következő, kívülről ható, de belülről is elfogadott megkötöttségeket is.



„NEM! NEM! SOHA!”-ÍRÓN,
1940-ES ÉVEK

A tankönyvek az egyes iskolatípusokban egységesek, a korábbi megfogalmazások árnyaltságai eltűntek, az 1920-as békeszerződés tárgyalására szentelt terjedelem tekintetében viszont nem mutatnak figyelemre méltó eltérést.

A legszembeütőbb különbsége az új tananyagnak, hogy teljesen hiányzik belőle nemcsak az az érzelmi töltés, amellyel annak idején „szegény hazánkat” tárgyalták, hanem mindenféle érzelmi jellegű mozzanat. Helyét az értelemre apelláló történeti, ideológiai jellegű megállapítások, egy elmúlt korszak propagandájával való rejtett vita foglalják el, nemegyszer ellentmondva a történeti tényeknek.

Mit tudott meg Trianonról az általános és középiskolát végzett diák? A békeszerződés imperialista politika terméke, amely igen súlyos feltételeket tartalmazott (hogy ténylegesen milyeneket, arról nem esett szó); létrejöttéért a forradalmak s főleg a Tanácsköztársaság semmiféle vonatkozásban nem felelős; a Horthy-rendszer azért fogadta el a békét, hogy uralmát ezzel biztosítsa, s politikájának alapja a nacionalizmus, a revízió volt.

Ezek olyan alapelvek, amelyeket minden egyéb iskolán kívüli megnyilatkozás is tartalmazott, s Trianont lényeges, máig sem vitatott pontokban jellemzik. A teljes kép azonban távol állt attól, amit e tankönyvek nyújtottak. Tegyük hozzá: a diák arról, hogy a második világháborút is békeszerződés zárta, semmit sem tudhatott meg – az 1947-es békeszerződés nem szerepelt a tananyagban.

Bármilyen volt is az oktatás, a propaganda, egy dolog vitathatatlan: a Trianonnal kapcsolatos megállapítások lényegét, az értékelés „legmarxistább” alapját a társadalom elfogadta, mélyen magába szívta, elsősorban azért, mert az egybeesett a saját, immáron több évtizedes meggyőződésével: ez a békeszerződés imperialista, rabló, igazságtalan volt. Ezt a tételt az internacionalizmus marxista képviselője éppúgy elfogadhatta, mint a területi revíziót még mindig óhajtó szélsőséges nacionalista. Látni fogjuk, milyen – a vezetés részéről – nem várt következménye lett később ennek a nemzeti egyetértésnek.

Ez a szemlélet s nem csupán a megtorlástól való félelem módosítja a forradalmak és Trianon megítélését, viszonyuk értékelését. Az a mód, ahogyan a Horthy-rendszerben felelőssé tették a forradalmakat, most már nem kap hangot, kétségtelenül jobban átlátják Károlyiék, Kunék helyzetének, lehetőségeinek korlátait. Azt azonban ma is nagyon kritikusan vizsgálják, vajon az 1918–1919-es forradalmak vezetői mindent megtettek-e, s amit tettek, helyesen tették-e, hogy kivédjék a megszállást, csökkentsék a békefeltételek súlyosságát?

Míg a Horthy-korszakban nem merült fel, napjainkban gyakran felmerül a kérdés: ha a törökök, Kemál Atatürk vezetésével szembefordultak a nagyhatalmakkal, és eredményt értek el (hiszen az 1920-assal szemben 1923-ban jóval előnyösebb békét írtak alá végül), miért nem tették vagy tehették ugyanezt a magyarok?

A Trianon-problematika jó két évtizedes elfojtása, részben máig tartó kibeszélhetlensége súlyos tehertétel maradt a társadalom tudatának, a társadalom és a vezetés viszonyának. Most már nem annyira 1920-ról, mint inkább 1947-ről, magyarok és nem magyarok új viszonyáról, a magyar–szovjet kapcsolatokról, valamint e kérdésben a párt-

és állami vezetés álláspontjáról, magatartásáról volt szó. A társadalomban az a felfogás erősödött, hogy e problémák terhével egyedül birkózik, „felülről” nem kap sem megértést, sem segítséget. Az 50-es évek derekára kialakult szituáció így egyrészt a politikai természeti konfliktusokat is könnyen öltöztette nemzeti mezbe, másrészt tág teret adott annak, hogy a nacionalista törekvések feléledtek, s főleg a szovjetellenesség terén nem kis hatást fejthettek ki. Mindebben ma már szükségtelen hangsúlyozni a felső vezetés dogmatikus és szűk látókörű politikájának felelősségét.

Az 1956-os válságot követően kibontakozó politikai, ideológiai és szellemi megújulás a korábbi tabuk egész sorát söpörte el, végül is az országos vezetés és társadalom olyan konszenzusát hozta létre, amely addig nem létezett. Ennek a gyökeres és általános érvényű változásnak ki kellett hatnia a nemzeti problémák egészére, ezen belül a Trianonnal összefüggőekre is. Ez a kihatás azonban csak idő múltán, részlegesen s máig sem problémamentesen következett be.

Az ideológiai és politikai vezetés továbbra sem adott teret a nacionalizmusnak, a nemzeti problémákat azonban jóval nagyobb megértéssel és realitásérzéssel kezelte, mint a Rákosi-korszak. Mozgásterét azonban belső meggyőződése, az adott viszonyok, stratégiai és taktikai megfontolások egyaránt keretek közé fogták és fogják, tevékenységéből nem tűnt el a praktikizmus. Úgy tűnik, bizonyos, a problematika szempontjából lényeges kérdések igazában ma sem érinthetők. A vezetés és a társadalom helyzetét egyaránt meghatározza, megnehezíti, hogy nemcsak a problémák egy része, hanem a megoldás lehetősége szintén kívül esik kompetenciáján; olyan kérdéskörökkel áll összefüggésben, amelyekben a magyarság Trianon-gondja sokszorosán alárendelt helyzetben van. A társadalom belátóképessége és a vezetés tettei, megnyilatkozásai között azonban hiátus van, amely magából a történeti helyzetből is következik. Ez azonban csupán magyarázza a feszültségeket – s azt is csak egy szűk, kvalifikált réteg, értelmiségiek előtt –, de semmiképpen sem könnyíti meg azok feloldását.

Amikor Trianon végre kezdte elveszíteni tabu jellegét, nem a történettudomány volt az, amely e kérdésben először megszólalhatott. A történettudomány a 60-as évek derekára, második felére olyan szakmai és ideológiai fejlődésen ment át, hogy az 1920-as békeszerződésről, létrejöttének körülményeiről és következményeiről, Magyarország és szomszédai viszonyáról indulatoktól és ferdítésektől mentes, tárgy- és szakszerű előadást produkálhatott volna, olyat, amely ugyan nem mellőzte volna a vitathatatlan tényeket, de nem is táplált volna irreális, sehová sem vezető nézeteket. A publikálás, a kérdés felvetésének szabadsága azonban először és elsősorban az irodalomnak, az irodalmi publicisztikának adatott meg. A különböző szinteken érvényesülő külső és belső (nem kevésbé hatékony) kontrollok következtében a történetírás csak a 60-as évek második felétől szólalhatott meg. S ez annál figyelemre méltóbb, mivel a történeti tanulmányok, monográfiák példányszáma 800–3000 között mozog, viszont a szépirodalmi kiadványok, folyóiratok, hetilapok megjelenési száma ennek sokszorosa.

A 60-as évek második felében megjelent, máig helytálló történeti monográfiák mintegy becsempészték előadásukba a történeti Magyarország felbomlásának módjáról, Trianon létrejöttéről a legfontosabb ismereteket, – de magáról a békeszerződésről tanulmány, monográfia csak a 70-es évek végétől, a 80-as években jelenhetett meg. Így az olyan, a mai társadalmi tudat szempontjából elsőrendű jelentőségű tények kimondása, mint hogy csaknem minden harmadik magyar idegen állam polgára lett, az irodalmi művekre maradt, hatásuk pedig azok természetes érzelmi töltése miatt ennek megfelelően alakult. Ilyen körülmények között azon csodálkozni, hogy a közvélemény a történetírás és az ideológiai vezetés között olyan szövetséget látott, mely az égető kérdésekről továbbra sem beszél nyíltan, aligha lehet. Még kevésbé azon, hogy az irodalmi művek hatása mögött a történettudományiaké jelentősen elmaradt. Volt egy időszak, amikor azokat a történészeket, akik Trianonnal összefüggésben elsőrendűen az együttélés kényszerét, történeti indokoltságát, az együttműködés elkerülhetetlenségét hangsúlyozták, „KGST-történészeknek” nevezték.

Az 1947-es békeszerződést illetően még kedvezőtlenebb a helyzet. Tényleges, reális információt tartalmazó, történeti elemzést adó feldolgozás csak az utóbbi tíz évben jelenhetett meg. Az ilyen monográfiák jellege és példányszáma eleve kizárja, hogy széles közönség olvasmányává váljanak. Az írói művek, az irodalmi publicisztikák e tárgykörben hiányoznak.

Mégis, e kedvező irányú, bár lassú folyamat az iskolai tankönyvek anyagát is javította, igaz, hogy a tankönyveket gondozó szervek és intézmények különböző félelmei, dogmatikus szemléletének maradványai miatt jóval kisebb mértékben, mint azt a történettudomány eredményei, az ideológiai helyzet lehetővé tenné. Az 1970 után megjelent tankönyvekbe mindenesetre már bekerült például, hogy a történeti Magyarország felbomlásával több millió magyar szakadt le az anyanemzetről, hogy akkor s a két háború között nemcsak magyar nacionalizmus létezett, hogy a magyar és nem magyar burzsoá nacionalizmusok álltak szemben egymással. A trianoni békeszerződést azonban lehetőleg az egyetemes történeti részben tárgyalják, mint a versailles-i békerendszer részét, ami kétségtelenül indokolható, de ez a szerkesztési elv éppen azokat az érzéseket táplálja, amelyekről félve alkalmazták.

Ma már a közvélemény értetlenül áll szemben azzal (lásd az újabb irodalmi publicisztikát), hogy az 1947-es békeszerződés még mindig nem része minden történeti tankönyvnek. Ez immáron csaknem négy évtizeddel az esemény után tarthatatlan, megkérdőjelezi a politika, ideológia koncepcióját, elvárásait és kritikáit.

Ennek kapcsán feltétlenül említeni kell azt a sajátos jelenséget, hogy miközben erőteljesen és joggal sürgetik a felszabadulást követő korszak történetének tudományos feldolgozását, népszerűsítését, a kutatás és feltárás leküzdhetetlen és a feladat elvégzését szinte kizáró akadályokba ütközik, a feldolgozás pedig még mindig tabukat kerülget. A szakmunkák már meglevő, publikált eredményei csak igen lassan vagy alig szivárognak le olyan csatornába, amelyek azokat a széles közönséghez eljuttathatják.

Eközben Trianon problémaköre újabb töltést kapott, olyan elemek kerültek benne előtérbe, amelyek a 70-es, még inkább a 80-as évek jellemzői. Az új elemek azonban szükségszerűen a szocialista korszak régebbi elemeire épülnek, e korszak sokféle hatását is magukon viselik, s nem szakadtak el az azt megelőző időszak minden vonatkozásától sem.

A mai Trianon-képletből a területi kérdések háttérbe vagy szinte teljesen ki is szorultak. Helyüket a magyar nemzeti kisebbség helyzete, sorsa, érdekeinek védelmére való igény foglalta el. Trianon legsérlemesebb pontjának a közvélemény ma a kisebbségi magyarok helyzetét tartja.

Míg a Horthy-korszakban a trianoni határt időlegesen, átmenetinek igyekeztek beállítani, s a társadalom egésze is így fogta fel, addig mára ez a kérdés messzemenően elveszítette korábbi jelentőségét. A ma élő népesség számára a jelen határok, a jelen államkeret a természetes, ez vált történetivé. Személyes élménye-tapasztalata az 1918 előtti országról csak a lakosság töredékének van. A mai ötvenes éveikben járók számára is már a trianoni ország volt a haza realitása. Az 1947-es békeszerződés Trianon érvényességét erősítette meg, s ezt mára lényegében véve tudomásul vette a társadalom.

Nem utolsósorban az oktatás és az ideológiai ráhatás következtében végbement egy erőteljes érzelmi eltávolodás Trianonnak a területi korrekciókkal összefüggő problematikájától. Ez a véleményalkotásban elősegítette a racionális, történelmi szempontok előtérbe nyomulását, annak belátását, hogy sem a problémák lényege, sem megoldásuk kulcsa nem a határmódosításokban, a területek ide vagy oda csatolásában van.

Ez az érzelmi eltávolodás a maga kétségtelenül pozitív következménye mellett azonban azt is maga után vonta, hogy eléggé jól érzékelhető közömbösség alakult ki egyes rétegekben, így fiatalok között is a nemzeti problémák, a szomszédos országok magyarságának helyzete, a magyar nemzet jövője, állami függetlensége iránt. A nemzeti tudat vitathatatlan defektusa az, hogy a társadalom egyes csoportjai közömbösséggel reagálnak magyar voltukra.

Mi az oka, hogy a kisebbségi magyarok ügye ma általánosabban és erőteljesebben foglalkoztatja a közvéleményt, mint 1918 óta bármikor? Elsősorban és feltétlenül az, hogy a második világháború után a kisebbségi magyarok helyzete nemcsak átmenetileg, rövid ideig alakult kedvezőtlenebbül, mint korábban volt, hanem az idő előrehaladásával máig – romlott. A hátrányos megkülönböztetés az anyanyelvi oktatás, a nemzetiségi kultúra ápolása, a munkavállalás területén éppúgy ismert, mint azok a korlátok, amelyek a csehszlovák, román állampolgárrá lett magyarokat az anyaországi kultúrával, tudománnyal stb. való érintkezésében teljesen vagy túlnyomólag akadályozzák. E közel négy évtizedes helyzetről, változásairól, legfőként pedig súlyos gondjairól hivatalos hazai tájékoztatást a társadalom nem kapott s nem kap. Tudósítás, riport csak egy-egy pozitívnak értékelt eseményről készül. Csakhogy a hivatalos hazai tájékoztatás éppen 1956 után végképp elveszítette monopolhelyzetét. A társadalom sok más csatornán szerez értesüléseket, de a tömeges utazás lehetőségével élve, saját tapasztalatot is, amelyet még kiegészítenek a rokoni kapcsolatok.

Nagyon fontos szerepet játszik ennek az érzékeny érdeklődésnek a kialakulásában az a több évtizedes hatás, amit a párt politikája, internacionalizmusa, nemzetközi szereplése gyakorolt. Az a politika, amelyet nemcsak a párttagok, hanem az ifjúsági és társadalmi szervek is tevékenyen támogatnak, amely a világ elnyomott népei, népcsoportjai melletti kiállásban, nyelvükért, kultúrájukért, nemzeti voltuk megőrzéséért folytatott harcuk támogatásában nyilvánul meg. Ezt a hatást erősíti az a nemzetközileg tapasztalható szenvedélyes figyelem, amely nem csupán a politikában, hanem a különböző tudományágakban is feléledt minden kisebbségi helyzet, kisebbségi probléma iránt. Olyan népcsoportok ügye, melyeknek létéről itthon a lakosság túlnyomó többsége korábban esetleg egyáltalán nem is tudott (bretonok, walesiek, baszkok, drúzok, flamandok, vallonok, az írekről nem is szólva), ma a sajtó, a rádió és a tévé jóvoltából az emberek tudatában világot foglalkoztató problémává lépett elő.

A legutóbbi jó tíz esztendőben nemcsak kivirágzott, de rendkívüli nyilvánosságot is kapott a tőkés országokban élő magyarság körében végzett munka (Magyarok Világszövetsége), az anyanyelvi konferenciák, nyári egyetemek sora. Mindezek révén azt tudhatta meg a hazai közvélemény, hogy a tőkés országokban nemcsak hogy nincs akadálya annak, hogy a magyarok öntudatosan magyaroknak vallhassák magukat, hogy nyelvüket, kultúrájukat megőrizték és fejlesszék, de azt is, hogy számos országban (Svédország, USA stb.) az állam pénzén, hivatalos iskolai programban biztosítják az anyanyelvi – tehát magyar nyelvű – oktatást, noha ott egy-egy városban a magyar nemzetiségű lakosság törpe minoritást képez.

Mindez együttesen egyetlen nagy kérdés, egyetlen nagy ellentmondás megfogalmazására indítja a közvéleményt, amiből persze egy sor további következik: miért a kiáltó ellentét a szocialista országok által hirdetett elmélet és a tényleges gyakorlat között? A katonai, gazdasági téren együttműködő szocialista országok miért nem képesek együttes erőfeszítéseket tenni a nemzetiségi problémák megoldására? Hogyan s miért történhet meg, hogy a szocialista országok egy részében a szocialista ideológia, a hivatalos dogma rangjára emelkedhetett a polgári nacionalizmus? Különböző életkorú és iskolai végzettségű emberek, különösen a fiatalok a Szovjetuniótól a KGST, a Varsói Szerződés vezető hatalmától várják el, hogy fellépjen a magyarság és más kisebbségek helyzetének javításáért, a marxista ideológiának megfelelő politika alkalmazásáért. A Szovjetunióval szemben támasztott magas igényeket ugyanakkor nemritkán kísérik olyan félig-meddig megfogalmazott feltételezések, hogy a háttérben s az okok között a Szovjetunióban sem ismeretlen feszültségek, a sztálini korszak nemzetiségi politikájának tehertétele állnak, hogy magatartását nagyhatalmi státusa is befolyásolja.

A közvélemény úgy érzékeli, hogy nálunk a csekély lélekszámú nemzetiségek teljes jogegyenlőséget élveznek, a kormányzat minden lehetőséget megad nyelvük, kultúrájuk ápolására, sőt azt szinte rájuk is kényszeríti, mintegy félve még a természetes asszimilációtól is; anyanyelve, nemzetisége miatt senkit sem ér hátrányos megkülönböztetés; a nemzetiségek anyanemzeteikkel szabadon és minden vonatkozásban kapcsolatot

tarthatnak; nálunk az ideológia és a gyakorlat teljes összhangban van. Ezért éppen a magyar kormány, a magyar pártvezetés van egyedül olyan helyzetben, hogy emelt fővel léphet fel a kisebbségi magyarok védelmében.

Csak hogy megteszi-e? Ez a további kérdés. Hiszen észlelhető eredmény nem mutatkozik, sőt a fordítottja inkább mondható, a közönség semmiféle tájékoztatást nem kap, s különböző csatornák útján legfeljebb arról értesülhet, hogy értelmiségiek, esetleg hozzájuk csatlakozva mások, igyekeznek rászorítani a vezetést az interveniálásra. Hajlamos azt a következtetést levonni, hogy a hivatalos magyar vezetés nem is viseli úgy szíven a magyar kisebbség sorsát, mint az elvárható volna. Ha kétoldalú tárgyalások után közlemény jelenik meg, az évtizedek óta kialakult stiláris szabályok alapján is csupán a „vájtfülűek” számára sejtet valamit a tényleges témáról, az eredményről, inkább eredménytelenségről. Az a mód, ahogyan e problémák nem kapnak nyilvánosságot, ahogyan azok a széles közvéleményhez eljutnak, illetve előtte rejtve maradnak, tagadhatatlanul elégedetlenséget vált ki.

Magyar részről – ez közmegegyőzőség – olyan tapintat, körültekintés és óvatosság jellemzi a kisebbségi magyarok problémáinak kezelését, amely még mindig a magyar büntudatban, a Horthy-korszak nacionalizmusáért való felelősség átvállalásában, a Rákosi-korszak koncepciójában gyökeredzik, amit a magyar társadalom soha nem fogadott el, lázadva az ellen, hogy a nacionalizmus elleni harc csupán a magyarokra kiosztott szerep legyen. Még nagyobb súllyal esik latba, hogy ez az immár több évtizedes magyar alapállás semmiféle eredményre nem vezet. A magyar vezetők magatartását partnereik részéről sem megértés, sem kedvező lépések nem honorálják. A védekező pozíció értelmetlensége éppúgy kivált kétségbeesést, tehetetlenségérzetet, mint amennyire táplálja a tehetetlenségből fakadó indulatokat.

Kevés tapasztalattal rendelkező, idealizmustól még nem mentes fiatalok, a már 1945 után felnőtt korosztályok tagjai – a jelenből tekintve vissza – teszik fel a kérdést: miért nem vették elejét mindennek 1947-ben? A Szovjetunió, mint szocialista hatalom, miért támogatta annak az 1920-as békeszerződésnek a megújítását, amely imperialista, rablóbéke volt? Miért nem lehetett végrehajtani bizonyos etnikai korrekciókat, amelyeknek indokoltságát senki sem vitathatja? Miért törölték az 1947-es békeszerződésből a kisebbségi jogokat biztosító paragrafusokat?

Nagy hiba lenne, ha az ilyen és hasonló kérdéseket azzal intéznénk el, hogy azok tudatos, a feszültségek szítását kívánó bajkeverés szándékának – tagadhatatlanul a valóságra épülő – termékei. Célszerűbb azt tekintetbe venni, miként játszik ebben szerepet az, ahogyan az 1944–45-ös magyar–szovjet viszonyt, a második világháború lezárásának egész problémakörét, a magyarok és a szomszédos országok valóságos viszonyát mind a mai napig az oktatás, a tájékoztatás, az ideológia, a politika kezelte és kezeli. A szemérmes tartózkodás, a közvélemény „kímélése”, a jelent a múltba visszavetítő szűklátókörűség – amelyet még az is tetéz, hogy maga a jelen sem felhőtlen –, egy a valóságnak meg nem felelő, idealizált kép elültetése a köztudatban többek között itt s így is visszaüt. Hogy ez milyen tudatlansághoz, tárgyi, anyagismereti hibákhoz vezet, azt különböző iskolai felmérések, interjúsorozatok már nemegyszer demonstrálták, amikor például általános iskolát végzett gyerekek úgy hitték, hogy Magyarország a Szovjetunió szövetségeseként fejezte be a háborút. Visszaütnek azok a korlátok, amelyeket a felszabadulás és az azt követő évtizedek valós problematikájának feltárása elé állított a politika, az ideológia; visszaüt az, hogy az oktatás, de még a történetírás, az irodalom is, nem szólva a publicisztikáról, más műfajokról s területektől, akarva-akaratlan hallgat, vagy „megszépíti a menyasszonyt”.

A társadalom mai Trianon-tudata nemcsak a nemzeti tudat alakulásában játszik szerepet, hanem a szocializmusról, az ország párt- és állami vezetéséről alkotott képét is nagymértékben s nem mindig a kívánt értelemben befolyásolja. Ez a mai tudat már kihullatta az 1945 előtti képlet sok elemét. Továbbra is erős és szilárd azonban az a meggyőződés, hogy az 1920-as béke igazságtalan volt, hogy ettől nem különbözik, ép-

pen azért, mert területi döntéseiben megismételte, az 1947-es sem; hogy a magyarság érdekeinek nincs elég hatékony szószólója, noha a kisebbségi magyarok helyzete rosszabb lett, mint volt a két háború között. A kisebbségi magyarok problémája élő valóság éppen úgy, mint a szocialista államok elvi marxista ideológiája és napi gyakorlata közötti ellentét, mint ahogyan az a hazai állami és pártvezetés helyzetét, lehetőségeit behatároló számos tényező. Ebből viszont a társadalomnak egy helyzeténél fogva is jelentős rétege (pártfunkcionáriusok, különböző középszintű vezetői posztokon állók, az ideológiai, politikai munka területén dolgozók) azt a következtetést vonja le, hogy súlyos hiba minden nemzeti, kisebbségi probléma felvetése, azt kizárólag a magyar nacionalizmus megnyilatkozásának ítéli, s annak megfelelően is reagál rá. Gondolatmenete s érvelése jórészt a Rákosi-korszakét újítja fel, s alapja az a tétel, hogy a hazai viszonyok mind jobbra fejlesztése majd a szomszédos országokra is kedvezően fog hatni, s az idő a szocializmus erősödésével együtt feloldja a konfliktusokat. Ez az álláspont azonban ellentmond a tapasztalatnak, és történelmi mércéjű türelmet, várakozást kíván véges idővel bíró kortársaitól. A nemzeti probléma, a reális ellentmondások felvetésében a nacionalizmus netáni felvirágzása mellett még további két veszedelemet lát. Egyrészt támadást a szocialista rendszer ellen itthon, kísérletet a szocialista tömb bomlasztására, gyengítésére és szovjetellenes érzések szítására. Egyesek ilyen szándékát kizárni vagy tagadni természetesen aligha lehet. De egy egész társadalomra vagy pontosabban annak túlnyomó többségére kiterjeszteni ilyen általánosítást minden tekintetben kártékonynak és veszedelemesnek kell minősíteni. Ez olyan politikai nézeteket és magatartást hozna vissza, amelyek felszámolásáért éppen elég nagy árat fizetett már az ország, s aligha várható rá más reakálás, mint éppen a nacionalista érzelmek erősödése. Másrészt – összefüggésben a „nacionalizmus élesedésének” gondolatával – növekvő antiszemitizmust állapít meg a nemzeti problémák jelentkezése kapcsán, és azzal ijesztget is. Ennek ugyan alapot ad a társadalom Horthy-korszakbeli története, tapasztalata, mégis ismét egy olyan általánosításra szolgáltat példát, amely a ma realitásaiból aligha táplálkozhat, ezzel szemben diszkreditálhat minden – az antiszemitizmustól távol álló – humánus megnyilatkozást, ugyanakkor pedig – érthetően – rokonszenvet kelthet azokban, akik megélték a faji törvényeket, vagy az ilyen tapasztalataikat gyermekeiknek adták tovább.

A történeti helyzetnek az a lehetetlensége, amely Trianon és a demokratikus, illetve szocialista erők viszonyát kezdettől jellemezte, ellentmondásosságát máig megőrizte. A történész számára nem okoz nehézséget annak megállapítása, hogy az egyetlen, mai lehetőségekkel számoló magatartás csak az államhatárokat illető adott helyzet elfogadása lehet. A határmódosítások – ez a két háború közötti rövid huszonöt év tapasztalata – nem javítanak, hanem rontanak a térség általános helyzetén. Amíg azonban tétel marad az, hogy az 1920-as békeszerződés imperialista érdekeket szolgáló hatalmi diktátum volt, addig számolni kell azzal az értelmi-érzelmi ellentmondással, amellyel a társadalom az 1947-es békeszerződést értékeli, hiszen az ellentmondás nem a tudati, hanem az objektív szférában gyökeredzik. Továbbmenve: amíg tétel marad, hogy a burzsoá nacionalizmusok, a polgári rendszerek időszakában a Duna-medencében nem volt lehetőség a nemzeti konfliktusok békés enyhítésére, addig számolni kell azzal az ellentmondással is, hogy e konfliktusok a Horthy-korszaknál jóval hosszabb életű szocialista korszakban is élnek, mi több, ma még megszűntük közeli lehetősége sem tűnik elő. Számolni kell azzal is, hogy a 80-as évek emberének mentalitásában az emberi, a nemzetiségi, a politikai jogok és azok gyakorlása mint az élet, a létezés alapvető elemei foglalnak helyet, hogy ezek hiányát, csorbítását – függetlenül a politikai rendszerek milyenségétől – a demokrácia szélesen értelmezett hiányával magyarázzák.

Trianon problematikája nem a múlt problematikája, hanem a jelen és a jövő alapvető hazai és általános kérdéseit foglalja magába; egyesíti a társadalomnak nemcsak a nemzetre, de a szocializmusra vonatkozó véleményét, ítéletét is. Ezt az ideológia, a politika irányítóinak, de a különböző tudományok művelőinek éppen úgy tudomásul és számításba kell venniük, mint ahogy azt is, hogy a magyar társadalom számára ez épp

oly nehéz probléma, tudati zavarok forrása, mint amennyire gondja az állami és politikai vezetésnek, hogy eleget tegyen a vele szemben bent és kívül támasztott követelményeknek.

Politikát, ideológiát, tudományt egyaránt csak óvni lehet attól, hogy a Trianonnal – a fentebb tárgyaltak értelmében – összefüggő kérdéseket csupán mint a magyar nacionalizmus megnyilatkozásait kezelje, azokban csupán provincializmust lásson, noha sem egyik, sem másik nem tűnt el a magyar társadalomból. Szembe kell néznie azzal az ideológiai, elméleti feladattal, amely már régóta mutatja magát, hogy ti. a nemzeti problémák a XX. század végének is akut problémái közé tartoznak, hogy a korábbi feltevések ezek elhalásáról nem váltak be. Ennek konzekvenciáit pedig minden tekintetben le kell vonni.

Századvég, 3. sz. (1987), 5–25. o.

1. [A belgrádi katonai egyezmény szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
2. [A Nemzetiségi Minisztérium „Keleti Svájc”-tervezetét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
3. Böhm: *Két forradalom tüzeiben*, 150. o.
4. [Georges Clemenceau 1919. június 13-ai táviratát lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
5. *A magyar munkásmozgalom*, 6/B. kötet, 246. o. (651/IV. sz.)

Jegyzetek

Trianon a történelemben és a történelmi tudatban.

Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők: Gerő András, L. Nagy Zsuzsa, Litván György, Raffay Ernő, Ormos Mária (1988)

Mohács, Világos, Trianon – a magyar történelem szimbolikus erejű fogalmai, amelyek a nemzeti tudatba tragikus felhangokkal ivódtak be. Trianon a magyar társadalom jelentős részében ma is emocionális reakciókat vált ki. Természetesen Trianont racionálisan is meg lehet közelíteni. Az alábbi rádiós kerekasztal-beszélgetésben – amely a „Változatok a történelemre” című műsor keretében, Mihancsik Zsófia szerkesztésében, február 18-án és március 2-án hangzott el – a résztvevő történészek erre tettek kísérletet. Litván György, L. Nagy Zsuzsa, Ormos Mária és Raffay Ernő megpróbálta értelmezni azt a folyamatot, amelynek során az ország területe harmadára csökkent, s több mint hárommillió magyar került más államok fennhatósága alá. A beszélgetést Gerő András történész vezette.

Gerő András: Beszélgetésünkben megpróbáljuk felvázolni a béke létrejöttének körülményeit, és jelezni, mi az új az utóbbi évek kutatásaiban; mi az, amit ma másként tudunk, mint akár néhány évvel ezelőtt.

Ormos Mária: A békeszerződés gyökerei messzire nyúlnak vissza. Nagyon hosszú az előtörténet, amin itt nyilvánvalóan nem mehetünk végig. De ugyanakkor vannak olyan elemei, amelyek mégis egy bizonyos pillanatban dőltek el. A hosszú tendenciák érlelték meg a helyzetet, amelyek közül néhányra szeretnék utalni. Az egyik a magyar birodalom – mert bizonyos értelemben akár birodalomként is fölfoghatom, még akkor is, hogyha egy nálánál nagyobb birodalomnak a része –, melynek óriási nehézségei voltak már a XIX. században is a területén élő nemzetiségekkel. Ez a probléma volt az egyik érlelője annak, ami 1918–20-ban végül is bekövetkezett. A hosszú időben zajló előtör-

ténethez hozzátartozik az is, hogy a nacionalizmusok, és különösen azok, amelyeket a szomszédos országok, valamint a mi nemzetiségeink tápláltak, a XIX. század végétől kezdve erősen felpörögtek. Ezek a nemzetek és nemzetiségek a konfliktushelyzetben – és a konfliktushelyzet csúcsa a háború – hozzáfogtak egy erőteljes nemzetközi lobbizáshoz. Érdekvédelmi szövetségeket alakítottak ki, amelyek elkezdtek mozogni a különböző nagyhatalmi kancelláriák és külügyminisztériumok tájékán, és ezeknek magyar ellensúlyuk soha nem született meg. Ez a hosszú távú problematika. De röviden szeretnék hivatkozni a másik oldalra is, a hónapok, hetek vagy napok alatt felmerült és eldőlt kérdésekre. Ezen a következőt értem. Egyfelől megvannak már a román, cseh, horvát és egyéb kapcsolatok, de ezek mind az angol külügyminisztériumban, mind a francia külpolitikai gondolkodásban nem végleges tendenciák, hanem csak irányok és lehetőségek. Ugyanez a helyzet az Egyesült Államok esetében is. A fordulat a politikai mezőnyben 1918 tavaszán–nyarán következik be. A lehetőségekből, amelyek addig csak esetlegesek voltak, végül is egy elfogadott politikai álláspont rögzült.

L. Nagy Zsuzsa: Az egész folyamathoz hozzátartozik még, hogy a nemzetközi közvélemény és közhangulat hogyan viszonyult Magyarországhoz és benne a nemzetiségi problémához. A XX. század eleje nagyon fontos fordulópontja a nemzetközi közvélemény formálódásának: Londonban és Párizsban megjelenik egy fiatal, tehetséges, nagyon nagy hatású, sokat utazó, személyes tapasztalatokkal is rendelkező gárda: diplomaták, külügyminisztériumi tisztviselők, újságírók, írók. Ez az új közvélemény úgy látja, hogy a Monarchia és benne különösen Magyarország, rendkívül avított, korszerűtlen, idejétmúlt berendezkedésű állam. Polgárosult voltát egyáltalában nem érzékelték, és egyáltalában nem észlelték azt a sajátos ellentmondást sem, hogy a Magyarország keretében élő nemzetiségek gyors öntudatra ébredése – elszakadásról nem volt szó a világháború előtt – nagymértékben éppen a dinamikus, gyors polgári-tőkés fejlődéssel volt összefüggésben, azzal a fejlődéssel, mely a dualizmus idején Magyarországon végbement. Ők a Monarchiában és Magyarországon csak a népek börtönét látták és láttatták. Ennek az lett a következménye, hogy a nyugateurópai közvélemény szembefordult mindennel, ami magyar.

Ehhez jön aztán majd az az elem, amely a háború és a hadi események forgatagában lép be: a katonai érdekek és az erőviszonyok kedvező alakítása érdekében az antant szerződések, területek odaítélésére tesz ígéretet.

Litván György: Érdemes lenne konkretizálni, amit L. Nagy Zsuzsa az előzetes ígéretek-ről, szerződésekről mondott. 1916-ban az antant megkötötte Romániával a bukaresti szerződést,¹ amely Romániának az ő oldalukra állását honorálta, s ennek fejében odaígérte Romániának nemcsak Erdélyt, hanem a Tiszántúl jelentős részét is. Erre vonatkozóan nemcsak okmányokat, hanem térképeket is lehet találni a francia levéltárakban.

Nagyon fontos volt a cseh nemzeti emigráció szerepe, elsősorban Tomáš Masaryk és Edvard Beneš, de másoké is. Masaryk Franciaországban, majd az Egyesült Államokban készítette elő a talajt a csehszlovák nemzeti államalakulás számára, amely természetesen a Monarchia fölbomlasztására, fölrobbantására volt alapozva. Majd Oroszországba is átutazott, és ott kezdtek hozzá a Monarchia cseh és szlovák hadifogoly katonáiból toborozva egy cseh légio felállításához, amelynek az antant oldalán kellett harcba szállnia, hogy ezzel is megalapozzák jogcímüket az önálló csehszlovák állam megalapítására. A francia levéltárakban bőségesen lehet találni arra vonatkozó dokumentumokat, hogy a háború első évétől, tehát 1914-től kezdve, hogyan dolgozták meg nagyon ügyesen – hivatalos és nem hivatalos, azaz társasági formában – a szalonokban a francia politikai, szellemi, tudományos, sőt az irodalmi elit nagy részét. Hogyan alakítottak társaságokat, hogyan alapítottak lapokat. Sikertől például rábukkanni az ún. Comité National d'études sociales et politiques, vagyis egy társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozó ún. nemzeti bizottság rendszeres üléséhez bizonyító dokumentumokra. Ezeknek az üléseknek az anyagát azután nyomtatásban is, igaz, nagyon kis példányszámban, de

kiadták. A cseh Edvard Beneš, a román Blagicescu, azután az angol Wickham Steed, a francia Albert Thomas, az ugyancsak francia Louis Eisenmann és mások tartottak előadásokat a háború egész tartama alatt Kelet-Európa háború utáni rendezéséről. Szó esett Oroszországról, Lengyelországról és természetesen a Monarchiáról is. Már itt felrajzolták az általuk elképzelt jövőendő Európának a körvonalait.

Azért foglalkoztam ezzel ilyen részletesen, mert ezzel szembeállítható a magyar diplomáciának a hallatlan gyengesége. Károlyi Mihály 1914-ben Amerikából hazajövet francia fogságba esett. Fölmerült benne egy pillanatra – ezt egy-két levél bizonyítja, amelyeket Poincaré akkori köztársasági elnökhöz és másokhoz írt –, hogy kint maradjon, és egy magyar demokratikus antantbarát emigráció magvát próbálja létrehozni. De azután ezt föladta, hazavergődött Magyarországra, és csak kétéves késéssel, 1916-ban, még hozzá nagyon rossz pillanatban – éppen az erdélyi román támadás után megalakítva saját pártját – kezdett egy többé-kevésbé nyílt háborúellenes, antantbarát politikát folytatni. De ez már megkésétt és gyenge próbálkozás volt azokhoz az eredményekhez képest, amelyeket a román, a csehszlovák és természetesen a jugoszláv diplomácia Franciaországban és másutt is elért.

L. Nagy Zsuzsa: Ehhez még azt tenném hozzá, hogy akkor, amikor az antant hatalmai a csehszlovák emigrációs kormányt mint olyat elismerték a majdani csehszlovák állam hivatalos képviselőjeként, akkor egyfajta ígéretet is kapott ez az emigrációs kormány arra, hogy az önálló csehszlovák állam létrehozását történelmi határaikon belül támogatni fogják. Utóbb igen sok vitára adott alkalmat, hogyan is kell értelmezni ezeket a történelmi határokat. Szerbia már 1915-ben kapott egy aide-memoárt. Eszerint, ha kitart a Monarchiával szemben, és nem teszi le a fegyvert, akkor a győztes antanttól számíthat részben a Monarchiához, részben a történelmi Magyarországhoz tartozó területekre. És végül még valamit, ami Károlyival függ össze: Károlyi a háború alatt a magyar belpolitikában úgy lép föl, úgy kap nap mint nap heves, durva támadásokat, mint antantbarát politikus, miközben az antant róla mint antantarát politikusról egyáltalában nem vesz tudomást. És ez azt jelenti, hogy a demokratikus magyar ügyről és annak harcosairól nem vesz tudomást az antant.

Raffay Ernő: A román irredenta mozgalommal kapcsolatban azt szeretném elmondani, hogy önmagában véve természetesen semmiképp sem lett volna elegendő ereje arra, hogy akármelyik szomszédos országtól területeket vegyen el. Ugyanakkor viszont – és a hosszú folyamatoknak azt hiszem, itt van az egyik fontos értelme, amire figyelemmel kell lennünk – részlegesen képes volt a román és a nyugati közvéleményt is befolyásolni. Ha sokszor vargabetűkön keresztül is, de hatott a nyugati politikusokra is. Hogy csak egy példát mondjak: a kilencvenes években a Kultúr Liga, a legismertebb, legnagyobb román irredenta szervezet Clemenceau-t tiszteletbeli tagjává választotta úgy, hogy a bukaresti irredenta politikusoknak fogalmuk sem volt arról, hogy Clemenceau 1917 és 1919 között francia miniszterelnök lesz! Clemenceau több mint két évtizeden keresztül kapta a román irredenta könyveket, a rengeteg albumot, amelyből elég sok információt kapott a románság törekvéseiről. 1914 őszén, amikor Románia kimondta a fegyveres semlegességet, akkor ez a Kultúr Liga a mindenütt lakó románok területi egységét szorgalmazó ligává alakult át, és szerte az egész világon, de főleg Párizsba küldötteket delegált. Itt egy nevet szeretnék mondani, Take Ionescu nevét. Take Ionescu – mint Ormos Mária *Padovától Trianonig* című könyvéből tudjuk – a francia kormány egyik jelöltje vagy aljelöltje volt a román miniszterelnöki pozícióra. Take Ionescu két erdélyi menekülttel, a Vasile Lucaciu nevű erdélyi pappal és Octavian Gogával, a nagy költővel – ő fordította *Az ember tragédiáját* románra – Párizsba ment. 1918. október elsején egy nagyon fontos jelentőségű bizottságot hoztak létre, amelyet még október első felében is a francia, az angol és az olasz kormány úgy ismert el, mint amelyik hivatalosan Romániát, illetve a román érdekeket képviseli. Ez a bizottság és persze mások is, kü-

lönböző memorandumokkal, térképekkel, mindenféle jelentésekkel bombázták a nyugati politikusokat, főleg a franciákat. Ezért azt hiszem, hogy mind a cseh emigráció, mind a román irredenta mozgalmak hosszú távú jelentősége abban állt, hogy a világháború végén befolyásolni tudták a politikusokat. Hogy milyen mértékben, az még vizsgálatra szorul.

Gerő András: Két időpont is elhangzott, Litván György 1916-ot, a bukaresti szerződést említette olyan időpontnak, amikor az antant tulajdonképpen kötelezettséget vállalt arra, hogy hozzányúl a határokhoz.

Litván György: Valójában 1918 elején dőlt el. Azt akartam csupán ezzel jelezni, hogy korábban nemcsak törekvések fogalmazódtak meg, hanem eredményeket is elértek az emigrációs körök Előkészítették a talajt, és az antantpolitikusok jelentős része már 1916–17-ben hajlott is elképzeléseik támogatására. De 1918 elejéig még az a koncepció uralkodott, hogy a Monarchiát valamilyen formában talán meg kell menteni, hogy legyen egy erős közép-európai hatalom.

Ormos Mária: A háború megkívánta katonai jelenlét növelte Románia és Szerbia, következésképpen a román és a szerb igények súlyát. De tekintetbe kell venni több nemzetközi eseményt is. Ezek közül az első az, ami Oroszországban következett be. Ugyanis az oroszországi események – most anélkül, hogy ennek részletein végigmennénk, amire itt szükség nincs – egy dolgot világossá tesznek, azt, hogy fel lehet lépni a lengyel nemzeti igényekkel. Ez pedig egész Közép-Európa szempontjából rendkívül fontos. Addig, amíg Oroszország birtokolja a lengyel területek nagy részét, a nemzeti eszme és zászló kibontása Közép-Európában iszonyatos akadályokba ütközött. Ez az egyik ok. A másik: az orosz szövetséges eltűnése s a helyén egy szovjethatalom keletkezése felértékeli a nyugati szövetségesek szemében a közép-európai terrénumot. Ezután komolyan el kellett kezdeni gondolkodni azon, hogy miként biztosítsák itt hatalmi befolyásukat. Ez a másik olyan tényező, amely a Monarchia-kérdést a nemzetközi politika előterébe helyezte. Ami a problémát negatív irányba döntötte el, az a Monarchia második és egyúttal utolsó kilépési kísérletének balsikere volt. Ez pedig 1918 márciusára vált véglegessé.

Gerő András: Történetileg tehát tulajdonképpen 1918 elejére, tavaszára dőlt az el, hogy sem az Osztrák–Magyar Monarchia, sem a történeti Magyarország nem marad meg abban a formájában, ahogy belépett a háborúba. Igen ám, de a trianoni béke mégiscsak egy konkrét okmány, konkrét határvonalakkal, konkrét intézkedésekkel. Tudjuk azt, hogy alternatív határvonalak voltak. Mást javasoltak az olaszok, mást a franciák, és mást az angolok. Valahogy mégis lett egy határ. A történetírás régebbi megítélése szerint főként a franciák álláspontja érvényesült.

Ormos Mária: Nem, ez nem olyan világos. A kérdés drámaisága ennél mélyebb. Igaz, hogy más volt az angolok és más az amerikaiak véleménye, de a dolog itt nem állt meg, mert voltak ilyen franciák meg olyanok, ilyen amerikaiak meg olyanok. Áll ez az angolokra is. Azt kell mondanom, hogy sajnos túl sok variáció létezett. Mindenesetre, ha mégis valahogy megpróbáljuk elrendezni ezeket, akkor azt mondhatjuk, hogy mindegyik nagyhatalom Magyarország szempontjából valami jobb elképzelésből indult ki, mint ami a végén kialakult. Ezzel szemben: mindegyik szomszédos állam valamivel rosszabb, ránk nézve rosszabb elképzelésből indult ki, mint ami a végén kialakult. Nézzünk néhány példát az utóbbiakat illetően.

Az északi határ az eredeti csehszlovák óhajok, vágyak szerint Vácig követte volna a Duna vonalát, tehát nem úgy, mint most, hogy kicsit fölkunkorodik. A további mezőben a határ a jelenleginél az egész vonal hosszában délebbre haladt volna, úgyhogy ma nem tartozna hozzánk a salgótarjáni szénmedence, de a szőlővidék egy része sem. Ami



a keleti határt illeti, ott a román miniszterelnök megpróbált ragaszkodni az 1916-os szerződéshez, ami megint csak lényegesen nyugatabbra feküdt, mint a trianoni határvonal. A többi vitát román vonatkozásban most nem érintem.

Azért különösen nehéz „igazat tenni” abban, hogy az angol vagy az amerikai „vonal” milyen, mert ezek a „vonalak” nem voltak koherensek Magyarországra nézve. Angliának és az USA-nak ekkoriban nem volt magyarpolitikája. Az angolok például szívesen odaadták volna Makót meg Orosházát Romániának, ezzel szemben északon keletebbre akarták tolni a határt. Ezen a vonalon az amerikaiak a magyar határvárosokat kétségkívül mindvégig védelmezték, de szívesen odaadták volna Kárpátukrajinát Csehszlovákiának. Az olaszok védték a magyar érdekeket Jugoszláviával szemben, de nem tették ezt a szövetségesnek tartott Románia irányában, miközben Wilson elnök minden erejével támogatta Jugoszláviát. De menjünk tovább az előbbi vonalon. Ami a déli határt illeti, talán ott volt az igényrendszer a legvehemensebb, olyannyira messzemenő, hogy előterjesztését francia, angol és más politikusok és katonák sem tartották tanácsosnak. Azt mondták a jugoszláv delegáció különböző tagjainak, hogy azt hivatalosan ne is terjesszék elő. E nem hivatalos igényrendszer szerint Jugoszlávia északi határa a Fertő-tónál, annak kb. felénél kezdődött volna, onnan a Rába vonalát, majd a déli Balaton-partot követte volna a tó feléig, és onnan egy egyenes vonal mentén érte volna el a Dunát, illetőleg aztán a Duna–Tisza közén át a Tiszát, és magába ölelte volna az egész Bánátot, amin végül is – mint tudjuk – Románia és Jugoszlávia megosztozott.

L. Nagy Zsuzsa: Jelzi a kort és az igényeket egy másik, sok vitát kiváltó kérdés, ami a csehszlovák politikusok oldaláról merült fel. Ez a korridor, a kijárási biztosítása volt a csehszlovákoknak az Adriai-tengerhez. Ennek megteremtéséhez ausztriai és magyarországi területsávot hasítottak volna ki, amit a nagyhatalmak nem helyeseltek, s úgy tűnik, Prága követelése a délszláv érdekeket is keresztezte.

Ormos Mária: Ezen a ponton jeleznék egy új adatot, amit nemrég Olaszországban talált egy olasz kutató. Az irat arról szólt, hogy a két állam vezetői között megegyezés létesült a korridorra nézve. A csehszlovák és jugoszláv állam vezetői egyezményüket 1919 tavaszán írásba foglalták; úgy, hogy a korridorgondolat megegyezési talajon nyugodott, és a találkozópontra a Fertő-tónál volt kijelölve. Északról és délről a korridor biztosítva lett volna, egészen Triesztig és a tengerig.

Raffay Ernő: Nagyon röviden, a keleti határ kérdéséhez szeretnék egy-két mondatot hozzáfűzni. Nemcsak franciák és franciák között voltak különbségek, hanem románok és románok között is. Nem ellentétek voltak, hanem egymás túllicitálásai. Talán viccesen hangzik, de Brătianu – aki Románia miniszterelnöke volt 1918. december 14-e óta – akarta a legkevesebbet, mert ő beérte volna a bukaresti titkos szerződéssel, amely ötszázöt kilométeres sávban a Tiszáig közelíti meg Magyarországot. Például Új-Szeged már Romániához tartozott volna. De voltak mások, például a román irredenta mozgalmak szervezetei, azok akkor már évtizedek óta azt a jelszót hangoztatták, hogy Nagy-Románia a Dnyesztertől a Tiszáig terjed, tehát Ogyesszától Debrecenig és Szegedig. Ezek egymásra licitálások voltak. Erre jött rá a román királyi hadsereg gyors előrenyomulása, amely prejudikálta a nemzetközi döntéseket.

Litván György: Fölmerül a kérdés, hogy Franciaországnak döntő szerepe volt-e. Meglepő volt számunkra – ezt Ormos Mária részben már könyvében is feldolgozta –, hogy a francia diplomáciai, katonai és belső táviratoknak, a levelezéseknek a tükrében milyen eltérő volt maga a francia álláspont is. Még a tábornokok között is akadtak például viszonylag magyarbarátok, és voltak elszánt román-, azaz kisantant-barátok, mint például a Bukarestben parancsnokoló Berthelot tábornok, vagy Prágában a francia hadsereget képviselő Pellé tábornok. De azok, akiket a magyar közvélemény az ország akkori fő ellenségeinek tekintett, Franchet d'Esperey tábornok, a balkáni antanthaderők főparancsnoka, vagy Vix alezredes, a budapesti antantmisszió parancsnoka – mint ez a levelezésből kiderül – viszonylag a magyar állásponthez álltak közel, inkább azt védelmezték. A francia külügyminiszter, Stephen Pichon és csoportja volt ez, amelyik az előbb vázolt román és különösen cseh lobby befolyása alatt állva egy teljesen következetes magyarellenés álláspontot képviselt és vitt keresztül. A magyar kormány minden próbálkozására – itt már a Károlyi-féle demokratikus kormányzatra gondolok –, hogy a maga álláspontját legalább megismertesse a győztesekkel, akik a döntéseket hozzák és hozni hivatottak, a leghatározottabb elutasítással válaszoltak, és minden ilyen kísérletre körtáviratokban hozták a washingtoni, londoni és római nagyköveteiknek, ezeken keresztül az illető kormányoknak a tudomására, hogy ezt ismét a magyar sovénizma perfidia megnyilvánulásának tekintik.

Legutóbb a Francia Akadémia levéltárában Pichon magánlevelezésében találtam két levelet. Az egyiket gróf Szécsenyi Miklós, a Monarchia volt magyar származású párizsi nagykövete intézte Poincaré köztársasági elnökhöz, és ebben nagyon józan, komoly hangon régi, szívélyes kapcsolatukra hivatkozva arra kéri a francia vezető politikusokat, hogy ha nem is egy hivatalos antantdelegációt, de legalább néhány, számukra megbízható, autentikus publicistát vagy egyéb küldöttet indítsanak el, hogy azok nézzenek körül a helyszínen, és győződjenek meg saját szemükkel ez itteni viszonyokról. Mérjék föl a tényleges történeti, etnikai stb. állapotokat, azt vegyék tekintetbe a határok megállapításakor és a döntések meghozatalakor. Ezt Poincaré viszonylag jóindulatú levél kíséretében hozta Pichon külügyminiszter tudomására, aki egyszerűen lesöpörte az asztalról, és mindenféle kifogásokkal ezt is odatette a magyar trükkök és galád próbálkozások közé.

Ormos Mária: Szeretnék egy megjegyzést tenni. Távolról sem a franciák „védelmében” teszem, hiszen nem valamiféle sportról vagy játékról van szó, amelynek során védelmezni kellene vagy lehetne az egyik nagyhatalmat a másikkal szemben. Magyarország esélyeit a „rövid időben” tovább rontotta, hogy a konferenciának nem volt magyarpolitikája. A határokat külön-külön, nem mint magyar, hanem mint csehszlovák, román stb. határt vizsgálták és állapították meg. Ez többször azt eredményezte, hogy ha egy szakszon egy hatalom Magyarország érdekei mellett esetleg fellépett, két vagy három ellenzővel találkozott. Az északi határok esetében a legfőbb csehszlovák támasz kétségkívül Franciaország volt. (Érdekeit vállalta azonban mindegyik nagyhatalom.) Jugoszlávia

esetében azonban már nem ő, hanem az Egyesült Államok volt a fő támasz. Franciaország és Anglia távolabbról szekundált, mert ők az Olaszországnak tett ígérek miatt nem nagyon tudtak a jugoszláv érdekeket támogatni, legalábbis nem olyan nyíltsággal, mint más esetekben. Ezt az Amerikai Egyesült Államok tehette meg, amelyet tudniillik az olasz szerződés nem kötött. Érdekes az is, hogy például a burgenlandi kérdést sem a franciák vagy az angolok vetették fel. Elsőként természetesen maguk az osztrákok, de az első támogatójuk Wilson elnök és Lansing amerikai külügyminiszter volt. Tehát hogy úgy mondjam, a kör bezárult, mert minden egyes szakaszra esett néhány komoly nagyhatalmi támasz – a másik oldalon.

Gerő András: Magyarország a háború elvesztését követően, illetve még a háború utolsó heteiben, 1918 októberétől gyakorlatilag 1920-ig végigpróbálja az összes olyan politikai formációt, amit a XIX. század politikai elmélete és gyakorlata addig kidolgozott; a föderatív átalakítástól kezdve a demokratikus köztársaságon, népköztársaságon, tanács hatalmon át végigjátszik minden formát. Magyarországnak, illetve a magyar társadalomnak azzal a hatalmas politikai vitalitással volt-e valami befolyása arra, hogy miként fognak dönteni az ország határaitól és helyzetéről? Azért fontos a kérdés, mert egy nemzet belső tartásához ez azért alapvetően hozzátartozik. Nem mindegy, hogy a végletes pesszimizmus irányába mozdul-e el, mondván: úgysem mi befolyásoljuk a sorsunkat, rólunk döntenek nélkűlünk, vagy pedig alappal hiszi azt, hogy amit mi itt csinálunk, annak van befolyása a döntéshozókra. (Így utólagosan, a történész objektivitása, hogy ítéli ezt meg.)

L. Nagy Zsuzsa: Nem volt semmiféle alapjuk azt hinni, hogy befolyást tudnak gyakorolni az eseményekre vagy döntésekre. A viták utólag keletkeztek, és különösen két történeti személyiséghez kapcsolódtak: Károlyihoz és Kunhoz. Károlyit magatehetetlenséggel és azzal vádolták, hogy nem szállt szembe a megszállással. Egyidejűleg azt is megfogalmazták, hogy Kun Béla és a Tanácsköztársaság, a proletárdiktatúra vitte a nagyhatalmakat kedvezőtlen területi döntésekre. Ha az ember az eseményeket és a tényeket nézi, akkor azt látja, hogy Károlyiék rettenetesen nehéz, ellentmondásos helyzetben voltak, amennyiben nem hitték, hogy a magas diplomáciával, a nagypolitikával szemben kis, helyi csatározásokkal és lövöldözésekkel föl lehet lépni, és igazi eredményt el lehet érni; mélységes antantbarát politikát folytattak, és bíztak egy méltányos döntésben. Kevésbé szoktuk emlegetni, hogy miután Linder távozott a hadügyminiszteri székből, elkezdtek a hadsereg szervezését, de egyszerűen nem volt jelentkező, nem lehetett feltölteni a hadsereget. Az embereket ugyanis sokkal jobban érdekelte a földreform és a négyéves háború utáni hazamenetel. Ennek ellenére kétségtelen, hogy helyi ellenállással és kormánytámogatással északon, keleten és délen is folytak harcok. Azok az alapvonalak, amelyek majd a trianoni határt jelentették, és azok a viták, amelyek még ezekre vonatkozóan a Tanácsköztársaság kikiáltása után zajlottak, nem voltak összefüggésben azzal, amit Kun Béla és a tanácskormány Magyarországon csinált. Ha így lett volna, ha az antant területi döntéseit ez befolyásolta volna, akkor teljesíti az 1918-as román szerződést, akkor korridort ad a csehszlovákoknak, akkor Salgótarjánt és a többi várost is odaadja és így tovább. De nem ez történt. Az antant úgy politizált a forradalmakkal szemben, hogy Károlyival nem állt szóba, hogy nem vett tudomást róla, hogy Kun Bélának nem adta oda a békeszerződést aláírásra, mert az akkor a rendszer elismerését, stabilizálását jelentette volna.

Litván György: Valóban, itt nemcsak kormányokról, hanem az egész magyar társadalom mozgásáról van szó ezekben az években, méghozzá vehemens, szinte vulkanikus mozgásról és kitörésekről kell beszélnünk, amelyekről azt lehet mondani, hogy noha ebben a társadalmi szempontok is nagyon jelentős szerepet játszottak, azért a kormány- és rendszerváltozásoknál az elsődlegesek mégis talán e nemzeti indulatok voltak. Ezek

játszottak döntő szerepet az öszirózsás forradalomban, a németbarát Wekerle-kormány, szóval a régi Tisza-féle rendszer elsöprésénél és az antantbarát Károlyi és kormánya pajzsra emelésénél, mert tőlük, elsősorban Károlyitól várták Magyarország megmentését. Amikor csalódtak Károlyiban, akkor ugyanez a magyar társadalom a kommunis-
ták felé fordult, akik tényleg elszánt és heroikus kísérletet tettek az akkor már szomszédok által megszállt területek visszahódítására, elsősorban a Felvidéken, és átmeneti sikert el is érnek. Amikor ez is kudarccal végződik, akkor fordul el a magyar társadalom, a magyar közvélemény a baloldal összes árnyalatából, és fordul valami csodavárással ezúttal a jobboldal felé. Így keletkezik a Horthy-rendszer, amely azonban még annyit sem tud tenni a sokat hangoztatott magyar integritásért, a régi határok helyreállításáért vagy akár csak a magyar területek megtartásáért, mint az előző két rendszer. Természetesen egyetértek azzal, hogy nem a demokratikus vagy a kommunista forradalom „bűnei” okozták a határok ilyenén való megvonását. Ezt annak idején csupán a horthysta propaganda állította. S ez mondanivalóm lényege: alapjában a kérdés már el volt döntve. Természetesen a magyar társadalomnak nem volt betekintése a titkos diplomácia okmányiba, ezt nem tudta. És jó is, hogy nem tudta, általában szerencse, hogy nem ismerjük előre jövőnket, különben nem cselekednénk. Itt azért mégsem volt értelmetlen a cselekvés. Például kiderült, hogy amikor Kun Bélák mégiscsak megindították az offenzívát az északi oldalon, akkor az antant egyszerre megértőbbé vált a magyar probléma iránt. Ezt becsületesen el kell ismerni.

Gerő András: Magyarország 1920 júniusában aláírja a békét. Létrejött egy helyzet, amelyet a nemzet többsége méltánytalannak érez. Nem pusztán azért, mert szétesett a történelmi Magyarország, hanem azért is, mert sem a népszavazás meghirdetett antantelve, sem pedig az etnikai határok elve nem valósult meg. Bár tudjuk, hogy az etnikai határok elvének érvényesítése ebben a térségben eleve nehéz lett volna, a többség etnikailag is nagyon méltánytalannak érzi a létrejött békét. A létrejövő politikai rendszer támaszkodik erre a tömegérzelemre, és létrehozza azt a kurzust, amit a Horthy-érában a revíziós politika címszó alatt ismerünk. Ha egy kicsit rétegzettebb képet akarunk adni a magyar társadalomról, a magyar politika különböző irányzatairól, mit mondhatunk? Hogyan lehetett feldolgozni a trianoni élményt, mit lehetett vele kezdeni?

L. Nagy Zsuzsa: Nagyon nehéz volt ezzel a Trianon-élménnyel — számos ok miatt — megbirkózni, hiszen mélyen megrázta a magyar társadalmat, a politikai vezetést. Ott voltak Trianon gazdasági következményei, vagyis hogy az új államhatárok között teljesen más feltételek mellett kellett megszervezni az egész nemzetgazdaságot. A kortársak 1918–1919-ben és még azt követően is meg voltak győződve arról — s ez hosszú ideig hivatkozási alap volt —, hogy Magyarország gazdaságilag életképtelen ország. További súlyosbító körülmény volt, hogy a hatalomváltás nem békésen, konszolidáltan, diplomáciai és katonai missziók jelenlétében zajlott le. Az 1920. június 4-én aláírt békeszerződés már egy közel két éve meglévő állapotot szentesített, amely úgy jött létre, hogy a demarkációs vonalakat átlépve, tehát a fegyverszüneti szerződést sorozatosan módosítva, beözönlöttek a fegyveres csapatok, amit menekülés, atrocitások stb. kísérték.

Azt kell mondani, hogy amikor a Horthy-rendszer hatalomra kerül, már van egy kialakult pszichózisa Trianonnak, amely eléggé általánosan uralja a társadalmat. Ezt erősíti a kortársak személyes élménye, illetve a családokig lemenő, pillanatokon belül bekövetkezett változások. A családokat egyik napról a másikra államhatárok választották el. Mindezek hozzátartoznak ahhoz a légkörhöz, amit nagyon könnyű aztán egy olyan politika szolgálatába állítani, amely azzal lép föl, hogy most már lehetséges egy-egy nemzeti érzület kialakítása, és erre támaszkodva a rendszer fölépítheti a maga revíziós politikáját.

1918, illetve 1919 után nem működhetett a közéletben olyan politikai párt, amelyik valamilyen formában el ne ítélte volna Trianont és annak megvalósítási módját. XX.

századi történetünknek, közgondolkodásunknak, társadalmunknak talán egyik legsúlyosabb problémája, hogy a nemzeti probléma miatt mélyen ellentmondásos helyzetbe került a baloldaliak minden árnyalata; a polgári, a szocialista, a kommunista egyaránt. Mert nem tudott azonosulni és nem is azonosulhatott sem Trianonnal, sem pedig a politikával, amit a Horthy-rendszer folytatott. Következésképpen képtelen volt olyan választ adni, amelyik kielégíti a magyar társadalom különböző rétegeit, és a magyar progresszió gyakorlatilag ezzel küszködött a két háború között.

Litván György: Még hozzátenném, hogy ezzel küszködött a demokratikus emigráció is. A Károlyi Mihály és Jászi Oszkár által vezetett csoport volt az első, amelyik igyekezett tartós történelmi tényként tudomásul venni a háború után kialakult közép-európai helyzetet. Ők erre igyekeztek alapítani demokratikus, konföderatív politikájukat, mert a végső célt egy dunai konföderációban látták.² A végső megoldás csakis egy konföderációnak a nemzeti ellentéteket egy ilyen kevert térségben is föloldani képes struktúrájában lehetett. Igen ám, de őket is paralizálta az a helyzet, hogy néhány éven belül kiderült: az új államok nem demokratikus nemzetiségi politikát folytatnak, amire pedig ígéretet tettek, és a békeszerződés külön záradékai is kötelezték őket, hanem tulajdonképpen visszájára fordítva folytatják az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségi elnyomó politikáját. Ez a Károlyi–Jászi-féle demokratikus politika ígéretét alapján aknázták alá, ezt a politikát ezek a kormányok és államok tették végül is lehetetlenné.

Ormos Mária: Szeretném most azt is szóvá tenni, hogy a nemzet létével összefüggő nagyon fontos kérdésekre viszont a magyar társadalom nem volt képes figyelni, nem tudott érzékelni, éppen amiatt a veszteség és sokkolt állapot miatt, ami Trianon által érte. Nevezetesen nem érzékelte azt a pozitívumot a nemzet léte és biztonságos politikai vezérlése terén, hogy megszabadult attól a feszítő erőtől, attól az utolsó évszázad során a nemzetiségi panaszok, törekvések, majd nemzetiségi nacionalizmusok miatt szenvedett, vagyis hogy egy homogén magyar állammá vált. A másik, ami ennél még sokkal fontosabb: a magyar társadalom nem volt képes reagálni arra az előnyre, amely a végre függetlenné vált államiságban jelentkezett. Nem volt erre képes annak ellenére sem, hogy a magyar társadalom és az 1867 utáni parlamenti életében a pártok törekvéseinek zöme ennek a függetlenségnek a megszerzésére, biztosítására irányult.

Tulajdonképpen az a paradox helyzet következett be, hogy az előnyt is, amely a Monarchia széteséséből Magyarországra nézve visszahárult, az ország, a közvélemény, a lakosság döntő többsége csak mint kárt és hátrányt élte meg. Összintén szólva azt hiszem, hogy ez egy hosszan tartó tudati folyamat elindítója volt a magyar társadalom életében.

Gerő András: Nekem ezzel a fejtegetéssel csak egyetlenegy problémám van. Igaz, hogy 1541 óta először 1920-ban lett jogilag tartósabban függetlenné Magyarország, és akkor állt elő ismét az a helyzet a magyar történelemben, hogy nem voltak idegen katonák az ország területén. Ám felmerül a kérdés: nem teremtet-e a függetlenség adott formája egy olyan kényszerpályát, hogy gyakorlatilag nem lehetett élni az újra létező függetlenséggel.

Ormos Mária: Én nem tudom, de azt hiszem, hogy erről meg kellene hallgatni például a dánokat, a hollandokat vagy a svájciakat is, ha itt a nagyságrendről van szó.

Raffay Ernő: nem azt mondja, hogy a nagyságrendről van szó, hanem, ha a függetlenségről beszélünk, akkor két tényezőt különítsünk el. Magyarország állami függetlenséget nyert, nemzetközi jogilag független lett, viszont a magyar nép egésze korántsem lett független, mert a magyar nép egyharmadát elcsatolták Magyarországtól. Magyarország csak jogilag lett független, de azt hiszem, ennek akkor senki nem érezte a jogát.

Ormos Mária: Ez más szavakkal ugyanaz, mint amit én is mondtam, hogy a trianoni sokk elfedte az állam jogi függetlenségében rejlő előnyöket.

A kényszerpálya két síkon volt nagymértékben kijelölve. Az egyik a gazdaság, ami azt jelentette, hogy Magyarország rákényszerült az export-import gazdaságpolitikára, következésképpen attól a pillanattól kezdve oly mértékben függött a világgazdaságtól és annak minden rezdülésétől, ahogyan azt korábban soha nem tapasztalta. A másik, hogy az a politikai rendszer, amelyik az összeomlás és a két forradalom után került hatalomra, az nyilvánvalóan és szükségszerűen csak olyan politikát tűzhetett ki maga elé, ami a revíziót jelentette. Az is nyilvánvaló volt, hogy revízióra a húszas években kilátás sincsen, mert a nemzetközi helyzet ezt nem teszi lehetetlenné, de az is világos, hogy 1933-tól fogva ennek a revíziónak és ennek a külpolitikának csak egy iránya lehet. Nem azt akarom mondani, hogy ez fölmentést ad a magyar kormányzati politikának, akár külpolitikának, akár gazdaságpolitikának, mert hisz fölmerülhet az a kérdés, hogy miért nem voltunk rugalmasabbak az alkalmazkodnia terén. De mindenesetre behatárolta a mozgásteret.

L. Nagy Zsuzsa: Ez volt az a bizonyos kényszerpálya, amit te említettél, hiszen ha a revízióra törekedtek, akkor azt csakis az ugyancsak revízióra törekvő Németországtól, azaz a harmincas években Hitleréktől és a fasiszta Mussolini-féle Olaszországtól, illetve az ezekkel kötött szövetségtől várhatták. Így határozta meg Trianon a magyar külpolitika irányát a két háború között.

Ormos Mária: Abban a kérdésben, hogy a trianoni békeszerződést nem lehet elismerni, Magyarországon sem igen zajlott vita, mert az minden vállalható mércét nélkülözött. Ebben Magyarországon gyakorlatilag minden párt egyetértett. Beleértve ebbe az illegális kommunista pártot is, hiszen nagyon jól tudjuk, hogy a békerendszert Lenin maga minősítette rabló, imperialista békének. A szociáldemokratáknak is az volt a véleményük, hogy ezt a békét nem lehet elismerni. De revízió és revízió között azért óriási differenciák voltak. Legalább három formáját lehetne kapásból megjelölni. Az egyik az etnikai alapokon követelt revízió, amely olyan mérce volt, amelyet – kissé egyszerűsítve – általában a baloldal tudott magáénak. A kormánytényezők és politikai tényezők körében volt azonban két további árnyalat, az optimális és a totális revízió. Az optimális revízió az elérhető maximumot, a totális pedig a régi országkereteknek a visszaállítását jelentette. Valójában az utóbbit sokkal kevésbé vallotta a Horthy-rendszer politikai garnitúrája, mint ahogy azt mi korábban hittük meg irtuk. Sokkal inkább az optimumot próbálta megcélozni. Hadd jegyezzek meg ezzel kapcsolatban egy apróságot. Apróság, de magyar szempontból nem jelentéktelen. Volt egy olyan helyzet és volt egy olyan pillanat, amikor az optimumot megcélozva objektív nagyhatalmi érdekek talaján el lehetett érni egy kicsi revíziót. Nevezetesen el lehetett érni Magyarország egy kis területén a népszavazást, és a népszavazásba bevont terület, a békeszerződés eredeti előírásaival ellentétben, meg is maradt magyar területnek. Sopronról és környékéről van szó, amely a Bethlen-kormány idején egy valóban realisztikus hatalmi szituáció alapján megmenthetőnek bizonyult. Ez az „optimum”-politika alapján történt.

Gerő András: Szóba került a beszélgetésünkben, hogy a trianoni békének is volt egy szakasza – s ez vonatkozott a környező országokra is –, amely előírta, hogy kötelezettséget kel vállalni a nemzeti kisebbségi jogok tiszteletben tartására. Sőt egy jóval általánosabb liberális alapelvet is megfogalmaztak: biztosítani kell a faji, vallási kisebbségek egyenlő jogélvezetét is. Tudjuk, hogy Magyarországon is voltak e tekintetben problémák, hiszen például az antiszemitizmusnak az állami politika rangjára való emelése elvileg ennek a szakasznak a megsértése volt. De tudjuk azt is, hogy az úgynevezett kisantantországokban a kezdetektől megsértették a nemzeti kisebbségek – főként a magyarok – jogait. Nem egyenlő mértékű volt a jogsértés, de létezett. Ha az antantnak volt ahhoz



elég ereje, hogy gyakorlatilag újrászabja Közép-Európát, miért nem volt ereje – vagy érdeke –, hogy a térségben érvényesült békeszerződésnek a kisebbségi jogokra vonatkozó pontjait megtartsa azokkal az államokkal, amelyek egyébként haszonélvezői voltak a békének.

L. Nagy Zsuzsa: Már magának a kisebbségvédelmi szerződésnek az elfogadtatása is borzasztó nehezen ment. Ezt több hónapon át tartó heves viták, botrányos jelenetek, miniszterelnöki lemondás és egyebek kísérték, tekintettel arra, hogy a szomszédos országok kormányai, amelyeknek ezt alá kellett írniuk, úgy fogták föl, hogy e szerződés megsérti állami szuverenitásukat, beleavatkozás belügyeikbe. Amikor 1919 őszén végre sikerült aláírni, majd 1920 elején legalábbis Európában lezáródik a békemű ügye, akkor már a nagyhatalmak sem dolgoztak úgy együtt, mint korábban – az Egyesült Államok már régen kivonult Európából, a franciák és az angolok érdeklődése teljesen más irányt vett. A nagyhatalmak tehát már nem szóltak bele a kisebbségvédelmi szerződés teljesítésébe. Van analóg példánk is. A Horthy-rendszer hatalomra kerülésekor megkívánták, hogy az parlamentáris rendszer legyen, hogy legyen legális baloldali ellenzéke is. De hogy aztán ez milyen belső erőviszonyok alapján alakult ki, azzal már nem törődtek.

A nagyhatalmak magatartásának aztán az lett a következménye, hogy a szomszédos országokban az állami egység megteremtésére irányuló erőfeszítések egyben a nemzeti egység megteremtésére is irányultak, mégpedig erőszakos módon. Törvényekkel, rendeletekkel, diszkriminációs intézkedésekkel sújtották a magyarságot, korlátozták az anyanyelvi oktatást, tiltották az anyanyelvnek a közéletben, a bíróságok és hivatalok előtt való használatát. A vagyoni intézkedések nagyon is elevenen érintették a magyar kultúra fönntmaradását, az iskolák fönntartását és így tovább. Még papírformája sem maradt meg azoknak az előírásoknak, amelyeket a kisebbségvédelmi szerződés tartalmazott.

Ormos Mária: Még egy-két szót: először is közismert, hogy az Egyesült Államok visszavonult az egész békeműtől. Ettől maga a békerendszer és annak az ilyen típusú előírásai, mint amelyekre utalt az imént, nagyon alaposan meggyengültek. Ami Angliát illeti, ő gazdaságilag, pénzügyileg és ezt követően érthető módon politikailag is kivonult Közép-Európából 1924–25-ben, mert a birodalom politikai érdekei nem írták elő az itteni finanszírozást. Ettől kezdve Anglia semmilyen tekintetben ezzel az övezettel közvetlenül nem törődött, semmilyen garanciát nem vállalt. Mint tudjuk, az első érdeklődése 1939-ben a lengyel kérdésben jelentkezett. Ami Franciaországot illeti: Franciaország már 1920–21-ben kénytelen volt elszenvedni, hogy a saját politikai elvárásaival és irányvonalával szemben létrejöjjön a kisantant. Azért vele szemben, mert a francia politika tulajdonképpen nem egy ilyenfajta félmegoldást akart Közép-Európában, hanem az egész feletti francia hegemoniára törekedett, és az minden politikus előtt világos volt, hogy ha itt két szemben álló tábor alakul ki, akkor ebből a francia politika győztesen aligha keveredik ki. Egy darabig megpróbálták a saját szövetségeseikre nyomást gyakorolni, de kudarcot vallottak. Következésképpen kénytelenek voltak felsorakozni a kisantant-politika mellett. Ez volt az első nagy – hogy úgy mondjam – kishatalmi zsarolás. Most, ha a saját politikai érdekeit nem tudta érvényre juttatni, akkor természetes, hogy nem állhatnak állandó perben, haragban és intervenciókban ezekkel a szövetségeseikkel azért, hogy az ellenfél nemzetiségét pátyolgassák.

Raffay Ernő: A trianoni sokk nem csak a magyarságot érte. Nagyon érdekes, így van: a románságot is megrázta. A trianoni békével a mostani román–magyar államhatár jött létre, és ez nem elégítette ki, nem teljesítette sem az 1916. augusztusi bukaresti titkos szerződést, sem a román irredenta mozgalmak Tiszáig terjedő vágyait. A béke minden román elképzelésnél rosszabbat biztosított Románia számára. Brătianu egyik utolsó beszédében 1920-ban a román szenátusban azt mondta – próbálom szó szerint idézni –: addig nem nyughatunk, amíg Magyarországot gazdaságilag és politikailag teljesen tönkre nem tesszük, mert addig állandó veszélyforrás van tőlünk nyugatra. A trianoni sokk nagyon sajátos módon érte Romániát és a román társadalmat. A román társadalom elégedetlensége a román–magyar határ kapcsán nagyon rövid ideig volt meg. A nemzeti egyesülés fölött érzett – román szemmel nézve – jogos öröm elmosta egy ideig a Trianonnal kapcsolatos elégedetlenséget. Furcsa módon ez most Romániában az 1980-as évek elején tér vissza. Itt van a kezemben egy könyv. Négy román történész írta, a címe: „Románia és a párizsi békekonferencia”, az alcíme a „Nemzeti princípium győzelme”. 1983-ban adta ki a Dacia könyvkiadó Kolozsvárott. A 387. oldalon található két összegző mondat tartalmát ismertetném, amelyek 1983-ban igen nagy mértékben sérelmezik a párizsi békekonferencia területi bizottságainak munkáját. A bizottság a román–magyar államhatárt állapította meg. Ezek a bizottságok 1919. június 11-én pusztán a tudomására hozták Romániának a tervezett határokat, idézem: „a Romániával való konzultáció és a román részvétel nélkül”. A románok a helyszínen tiltakoztak. Ezért tartom nagyon sajnálatosnak azt, hogy a nyolcvanas években, mai román akadémikusok által írott történeti szakmunkákban az akkori érzelmi felhangokkal, újból előtérbe került ez a kérdés. Ez azt mutatja, hogy a trianoni kérdés a mai román társadalomban is benne él, ha másképpen is, mint Magyarországon.

Gerő András: Befejezésül tulajdonképpen egyetlenegy kérdés marad, s ez kapcsolódik az előbbi 1983-as idézethez is. A jelenlévők foglalkozásuk szerint történészek, emellett természetesen értelmiségiek, s magyar állampolgárok. Mindezen minőségükben, a szakmai, emberi, etikai elveket együttesen érvényesítve, mit gondolnak, mit lehet ma kezdeni azzal az élménnyel, amit Trianon jelentett Magyarország számára? A kérdés, ahogy mondani szokták, a „levegőben van”. Van, aki minden realitást mellőzve, kizárólag érzelmeire hagyatkozva a történelmi Magyarországon gondolkodik. Van, aki erkölcsi alapra helyezkedve azt mondja: mit akarnak a magyarok? Fegyvert viseltek, háborúba

mentek, s háborúban az ellenfél győzött. Miért vártak könyörületet, kíméletet, méltányosságot olyanoktól, akik ellen fegyvert fogtak? Sőt, a tájékozottabbak azt is hozzáteszik, hogy Magyarország úgy vett részt az első világháborúban, hogy szigorúan nemzeti szempontból igazából nem is volt érdeke ez a részvétel. Hiszen a győzelem esetén olyan területek kerültek volna a Monarchiához, amelyek az etnikai arányokat rontották volna; a vereség pedig beláthatatlan következményekkel járhat, például egy olyan döntéssel, amit Trianonnak hívunk. Döntetlenért nem szoktak háborút kezdeni.

Ormos Mária: Hogy lehet ezt ez ellentmondást feloldani? Azt hiszem, erről van itt szó. Azt gondolom, hogy az ember saját személyes fájdalmában vagy sérelmében sohasem tud kizárólag racionálisan válaszolni. Első reakciója bizonyára az érzelmeké. Ezzel szemben az ember egyúttal racionális lény is. Akkor is, ha anya, aki elveszíti a gyereket, és van neki másik három. És tudja, hogy tovább kell élnie. A nép és a nemzet sem kizárólag érzelmi, hanem egyúttal racionális közösség is, amelynek vannak vezetői, van értelmisége, és van politikai vezető rétege. A racionalitásnak a viselkedési normákban, a politikában, a közéleti tevékenységben törvényt és utat kell szabnia. Az előbb azt mondtuk, hogy még a Horthy-korszakban is volt egy olyan pillanat, amikor objektíve mérlegelhető és mérlegelt erőviszonyok alapján lehetett egyet lépni. De ebből az is következik, hogy lépni csak akkor szabad, ha lehet lépni. Mert ugyanakkor ott van a mi szörnyű ellenpéldánk is, az, amikor irracionális vágyak és elképzelések alapján a rossz oldalon és egy nagyon rossz vállalkozásban sikerült porig égetnünk ezt az országot. És akkor, amikor a németek jobbról és balról, keletről és nyugatról azt mondják, hogy az első helyen Európa békéje és Európa háza áll, és ne legyen szó arról, hogy vajon a nagyon bátor nyugatnémet haderő vonul-e be előbb Drezdába, vagy a nagyon bátor NDK-hadsereg Düsseldorfba, mert ha ezt kipróbálnák, akár így, akár úgy, abban a pillanatban elbúcsúzhatnánk egész Európától, akkor a magyar társadalom is lehet és van is hasonlóképpen ésszerű. Semmi sem éri meg a viszály kockázatát. Nincs rá lehetőség, és mindenkinek – akár egyén, akár közösség –, azt hiszem, ezzel a felelősséggel kell szembenéznie, bárhogya vagy bármi is fáj neki egyébként.

L. Nagy Zsuzsa: Beszélgetésünk elején abból indultunk ki, hogy a Monarchia és a történeti Magyarország fölbomlása, következésképpen maga az egész Trianon-probléma megjelenése a nemzetközi erőviszonyoknak és a nemzetközi politikának volt szerves része. Az, hogy Trianon azóta is fönnáll a határokat illetően, szintén a nemzetközi nagy erőviszonyok és a nagypolitika függvénye, messze többet jelent, mint egyszerűen magyar kérdést vagy magyar–román vagy magyar–csehszlovák problémát.

Az 1918 óta eltelt időben a világ is és a benne élők is nagyon sokat változtak. Igaz, sokban csalódtak reményeikben, amelyek a trianoni falak ledöntéséhez fűződtek, de ezért az alapremény talán megmaradt. Ma inkább, mint bármikor, az látszik a dolog központi problémájának, hogy milyen a demokrácia, milyen szélesek a nemzeti jogok, az emberi jogok, mekkora a mozgásszabadság. Az egész Duna-medencét sokféle módon terhelő probléma nagymértékben elvesztheti súlyát, ha ezek a feltételek megvannak, ha ezek használható, hétköznapi, közönséges dolgokká válnak. Ha csak deklarált programok maradnak, vagy még azok sem, hanem egyenesen megtagadott elvekké válnak, akkor semmiféle oldalról és semmiféle vonatkozásban nem lehet reálisan feltételezni, hogy érzelmi vagy racionális téren – és az a magyar társadalomra vonatkozik – végre eljussunk egy olyan stádiumba, amikor szuverénul tudunk rátekinteni saját történelmünkre, arra a XX. századi útra, amit megjártunk, és végre igazán föl tudjuk dolgozni magunkban.

Litván György: Én azt hiszem, hogy mint történészeknek és mint állampolgároknak az a dolgunk, hogy föltárjuk minél teljesebben, minél részletesebben a történeti igazságot ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban, itthon és külföldön is, ahol még mindig na-

gyon sok az előítélet, tévedés, dezinformáltság. Másrészt pedig a demokrácia kiküzdésén és terjesztésén túlmenően mindent megtegyünk a határokon túli magyar kisebbség védelméért, mert ez az adott helyzetben is feladat, sőt kötelesség és kényszerűség.

Raffay Ernő: Az elhangzottakkal messzemenően egyetértek. Ameddig némely szomszédos országban a magyarság iskoláit leépítik, és amíg Romániában a magyarság alapvető nemzeti jogait nemcsak hogy megsértik, hanem meg is semmisítik, addig a trianoni kérdés – éppen a mostani nemzetiségpolitikai helyzet miatt – sokkal nagyobb visszhangot fog kapni. Ez az egyik tényező. A másik pedig az, hogy a történészeknek igen nagy feladataik vannak ebben a vonatkozásban. A két világháború között Trianonnal kapcsolatban nagyon sok minden jelent meg, de ezek sokszor eléggé felületes munkák, méghozzá több ok miatt is. Hogy csak egyet említsek: sok levéltári forrást akkoriban még nem ismertek. 1945–48 után nagy lefojtás volt ebben a kérdésben. A Rákosi-korszak ebben a vonatkozásban jó pár évtizedig tartott. A tankönyvekben – utánanéztem – a nyolcadik elemitől az egyetemig bezárólag Trianonról, létrejöttéről szinte semmi sincs. S ez még a legutóbbi tankönyvekre is áll. De ha megnézzük a tízkötetes *Magyarország történetében* a nyolcadik kötetet – 1400 oldalas munka –, néhány sor, ha jól tudom, 11 sor foglalkozik a trianoni béke konkrét következményeivel. A diplomáciai manőverek, az előjáték stb. nagyon helyesen bővebben le van írva, de a konkrét területi, etnikai, gazdasági következmények mindössze 11 sorban szerepelnek. Az *Erdély története* három kötetében két és fél oldal van erről. Azt hiszem, hogy a történészeknek ki kellene adni a trianoni békeszerződést.⁴ Erről, azt hiszem, több helyen is szó van. Nagyon fontos kísérő tanulmányokat kellene írni. Ott vannak a Teleki-térképek, amelyekben az égvilágon semmiféle nacionalizmus nincsen, sajnos még magyarázat sincs hozzájuk. Azokat esetleg, ha máshol nem, egyetemeken lehetne olvastatni vagy megnézetni hallgatókkal. És ennek következtében aztán az érzelmi momentumok mellett – amelyek nem hiszem, hogy a magyar társadalomból Trianonnal kapcsolatban valaha is el fognak tűnni – a közgondolkodásba, az értékítéletekbe a racionalitás is be tudna épülni.

Világosság, 1988/4. sz., 229–237. o.

Jegyzetek

1. [Az antanthatalmak és Románia szerződésének szövegét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
2. [A Nemzetiségi Minisztérium „Keleti Svájc”-tervezetét lásd e kötetben a *Források között a Háború és felbomlás* c. fejezetben.]
3. [Közülük a csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés részleges szöveggéközlését lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
4. [Az 1921:XXXIII. tc.-be foglalt trianoni békeszerződés szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]

Csepeli György: Nemzet által homályosan – Részlet (1992)

4. A nemzeti traumák
- A forradalom és szabadságharc bukása után önkényuralom következett, mely azt jelentette, hogy Magyarországot Bécsből kormányozták. A helyzet azonban sokáig nem volt tartható, ezért az osztrák uralkodóház 1867-ben kiegyezett a magyar politikai elittel. A kiegyezés következtében Magyarország parlamentáris demokráciává alakult. Létrejött a dualista rendszer, az Osztrák–Magyar Monarchia. Magyarországnak csak a külpolitikában és a honvédelemben kellett igazodnia Ausztriához. A magyarországi nemzetiségek, amelyek együttesen a lakosság mintegy felét tették ki, a létrejött helyzettel viszont

elégedetlenek voltak, hiszen a számukra kedvezőtlen választási törvény miatt nem jutottak megfelelő politikai képviselőhöz a parlamentben. Akaratukat így nem tudták kellőképpen érvényesíteni. Amikor az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-ban elvesztette az első világháborút, az elégedetlen nemzetiségek nyomban elszakadtak. Az Osztrák–Magyar Monarchia két volt vezető állama, Ausztria és Magyarország kicsiny kelet-közép-európai államokká váltak. A terület és a lakosság java része az újonnan alakult Csehszlovákiához, Jugoszláviához, illetve a több mint száz év után újra létrejött Lengyelországhoz került. Románia és Olaszország is gyarapodott területben és lakosságban a megszűnt Monarchia rovására. Az új berendezkedést különösen a magyarok sérelmezték, sőt egyenesen traumának élték át, mivel a Monarchiában elfoglalt területéhez képest a magyar állam egyharmadnyira zsugorodott, s jelentős számban kerültek magyar anyanyelvűek Csehszlovákiába, Romániába és Jugoszláviába, ahol korábbi többségi helyzetüket elvesztve nemzeti kisebbségként kellett önmagukra eszmélniük.

Az 1867-ben kötött osztrák–magyar kiegyezés sikerét tehát az első világháborúban elszenvedett vereség és a háborút Magyarország számára felettébb kedvezőtlenül lezáró 1920-as trianoni békeszerződés követte. A magyar történelmi tudat nem egykönnyen dolgozta föl a kiegyezési öröm és a trianoni trauma egymásra következését. Az egyik lehetőség egy olyan okozati séma kialakítása volt, mely a kiegyezést eleve rossz alkunak állította be, miáltal a későbbi trauma magyarázhatóvá vált. A másik séma fenntartotta a kiegyezés pozitív értékét, s a trianoni traumát más tényezők negatív hatásának tulajdonította.

Az Osztrák–Magyar Monarchiát megteremtő kiegyezéssel kapcsolatosan a megkérdezettek többségének (56%) az volt a nézete, hogy a kiegyezéssel mind Ausztria, mind Magyarország jól járt. Mindössze 9% vélte úgy, hogy a kiegyezés csapdahelyzetet teremtett, ahol egyik fél sem járt jól. Elég sokan gondolták úgy, hogy elsősorban Ausztria járt jól (29%). Csupán 6% osztotta azt az osztrákok körében egyébként ma is népszerű álláspontot, miszerint a kiegyezéssel elsősorban Magyarország járt jól.

Ahhoz képest, hogy a kiegyezés megítélése nem kedvezőtlen, és a hátrányok sorában csak a megkérdezettek egyharmada említette a „nemzeti függetlenség” feladását, túlzottnak hat a 84%-os egyetértés a Monarchia felbomlásának szükségszerűségét illetően. Nehéz persze megítélni, hogy a mindennapi gondolkodás számára a „szükségyszerű” milyen értelmező működést takar. Jelentheti azt, hogy a megkérdezett az összes történelmi előzmény és körülmény ismeretében utólag levonja a megfelelő következtetést. Ebben az esetben a „szükségyszerű” logikai kifejtés műve. Valószínűbb azonban, hogy gondolkodási automatizmus működött, mely a „szükségyszerű” jelzőt minden olyan esemény jellemzésére alkalmasnak tartja, mely már elmúlt.

Az első világháború kimenetelét a megkérdezettek Magyarország szempontjából negatívan értékelték 1983-ban. Arra a kérdésre, amely azt firtatta, hogy a pozitívumok vagy a negatívumok voltak-e inkább túlsúlyban a háború lezárását követően, a kérdésre válaszolók többsége (70%, $n=551$) azt válaszolta, hogy a negatívumok képezték a túlsúlyt. Ehhez nyugodtan hozzávehetjük azt a 23%-ot is, akik úgy vélekedtek, hogy „pozitívum egyáltalán nem volt”. Töredéknyien mondták azt, hogy a pozitívumok és negatívumok kiegyenlítették egymást (6%), s mindössze 1% vélte úgy, hogy a „pozitívumok voltak túlsúlyban”.

A minta 90%-a tudott említeni egy vagy több konkrét sérelmet. Szinte mindegyikük szóba hozta a trianoni békeszerződést. Abban voltak csak különbségek, hogy míg egyesek a békeszerződés pusztán ténybeli következményeit említették, mások direkt értékítéletet is megfogalmaztak. A megkülönböztetés annyiban mesterkélt, hogy az említett ténybeli következmények és értékítéletek implikáltak. A „veszteség”, „szétdarabolás”, „elvesztés”, „hanyaglás”, „amputáció” ugyanis olyan kifejezések, amelyek egyértelműen értékvesztést, negatív konnotációt foglalnak magukban.

A tényítéletek döntő többsége a békeszerződés által megvont új határookra vonatkozott, melyek a megkérdezettek szerint az ország számára hátrányosan alakultak. Egyesek az országterület $\frac{2}{3}$ -ának elcsatolását, mások az új határokon kívül rekedt magyar

anyanyelvűek jelentős számát tartották fő hátránynak. A terület- és népességvesztésen kívül jelentős arányban fordult elő a gazdasági, politikai és morális-pszichológiai veszteségek említése.

A gazdasági hátrányok sorában az ország erőforrásainak elvesztése, a gazdaságilag előnyös integrált formák szétesése, a gazdasági növekedés megtorpanása fordult elő sokszor. A morális-pszichológiai hátrányok sorában az ellenálló-képesség meggyengülése, a beszűkült tudati állapotok, az irracionális felerősödése szerepelt. A politikai hátrányokat a megkérdezettek elsősorban a társadalom félfeudális berendezkedésének konzerválódásában látták, mely lehetetlenné tette a kiélezett társadalmi ellentmondások konstruktív feloldását. A politikai hátrányokat említők kivétel nélkül kitértek a trianoni békeszerződésre adott ideológiai reakciókra, melyek eredményeképpen megerősödött a nacionalizmus, az irredentizmus, kialakult a sovinizmus, és jó táptalaj képződött a fasizmus és az antiszemitizmus számára.¹

Az első világháború negatív következményeire vonatkozó kérdést nyílt formában tettük föl. A válaszadókat semmilyen értelemben nem kívántuk előzetesen befolyásolni, hiszen előzetesen föltettük a szűrőkérdést, melyben a válaszadók állást foglalhattak, hogy egyáltalán voltak-e Magyarország számára negatív következményei az első világháborúnak. A tényítéletek spontán módon keletkeztek. Bőségük és gyakoriságuk arra utal, hogy a mai magyar nemzeti tudat történelmi mezőjében az első világháború eredményeképpen előállott helyzet képezi a legneuralgikusabb pontot. A negatívumok számon tartása gyakori és pszichológiailag mélyen beágyazott jelenség, mely nehezen ellentételezhető disszonanciaforrás.²

A tényítéletek tematikai vizsgálata ugyanakkor józanságról és egyes esetekben progresszív társadalmi nézőpont hatásáról árulkodik. Ez abban fejeződik ki, hogy a területvesztéset, a magyar lakosság országhatáron kívül rekedését a megkérdezettek jelentős része egységben szemléli az ellenforradalmi rendszer konzervatív-reakciós ideológiájának kiépülésével. Ennek az álláspontnak a vállalása nem kevés gondolati erőfeszítést és komplexitást igényel. A dilemma lényege, hogy a válaszadó negatívan viszonyul az első világháború lezárása eredményeképpen kialakult politikai-földrajzi helyzethez, melyről tudja, hogy az ellenforradalmi rendszer is negatívan viszonyult. Ugyanakkor az ellenforradalmi rendszert is elítéli a válaszadó, tehát elutasítja a kínáló közös platformot. Ily módon a progresszív társadalmi értékek szellemében szerveződött álláspontképlet jön létre, mely nem enged a legkisebb közös nevező „nemzeti” csábításának. Az ellentmondás pszichológiailag mindazonáltal megmarad, melynek meghaladása csakis a demokrácia, a gazdasági-társadalmi fölemelkedés és a nemzetek közötti bizonalom és együttműködés értékeinek jegyében képzelhető el.

Az értéktételek vizsgálata azt mutatja, hogy a válaszadók jelentős része (mintegy negyede) képes erre a komplex ítéletalkotásra. Akik nem képesek erre, azok sem esnek vissza a két világháború közötti propaganda által kultivált pszichológiailag kényelmes, de ideológiailag félrevezető sematikus ítéletalkotásba, csupán kiragadják a területvesztesség mozzanatát, s azt ítélik el, részint „igazságtalannak”, részint „imperialista rablóbéke” művének tartva.

Az „igazságosság-igazságtalanság” persze eredendően morális kategória, melynek funkciója, hogy egyének és csoportok számára cselekvéseik során mértéket képezzen, melyet ha áthágnak, megsértenek, mintegy sebként égesse lelkiismeretüket. De már a mindennapi életben is megfigyelhető, hogy az igazságosság elveit megsértők meglehetősen könnyen túlteszik magukat a keletkezett disszonancián, s áldozatukat hibáztatva, a körülmények kényszerítő hatalmát okolva vagy tettük jelentőségét lebecsülve viszonylag könnyen képesek együtt élni a tudattal, hogy megsértették az igazságosság elveit. További bonyodalmak forrása, hogy többféle igazságossággal létezik, melyek egymással szemben kijátszhatók. Törekedhetünk az igazságosságra az egyenlőség, a méltányosság vagy a szükségletkielégítés jegyében, de azt is mondhatjuk, hogy akkor járunk el igazságosan, ha az érdekeltek kölcsönös megegyezésének vetjük alá magunkat.³

Ily módon az „igazságtalanság-igazságosság” meglehetősen plasztikusan alakul azok kezében, akik érvként forgatják, s nem meglepő, hogy az első világháborút lezáró Versailles környéki békeszerződéseket a győztesek (köztük Magyarország szomszédai) a vesztesekkel ellentétben igazságosnak ítélik.

Az első világháború negatív következményei által okozott trauma feldolgozása annál is inkább nehéz, mivel a felelősségelhárító mechanizmuson, valamint az áldozati szerepből adódó morális tiltakozáson túlmenően más köznapi pszichológiai eszköz nemigen kínálkozik a feszültség oldására. Interjúalanyaink is utaltak rá, hogy a két világháború között uralkodó ideológia előszeretettel élt a bűnbakképzés eszközeivel (antiszemitizmus, antikommunizmus, baloldal-ellenesség), ők maguk azonban ezekhez az eszközökhöz nem folyamodhattak.

Elvileg a negatívumok ellensúlyát képezhetné az első világháború lezárása eredményeképpen létrejött helyzet pozitívumainak túlértékelése. Azonban láttuk, hogy a megkérdezettek nemigen tartják a pozitívumokat relevánsnak. Ugyanakkor 73%-uk mégis hajlandó volt pozitívumot említeni.

Az említett pozitívumok sorában a *függetlenség megteremtődése, a forradalmi helyzet kialakulása és a nemzeti szempontból homogén társadalom létrejötte* szerepelt. E három pozitívumnak tartott fejlemény nagyjából azonos arányban került említésre.

Egyik pozitívum sem olyan, hogy önmagában alkalmas lenne a negatív következmények pszichológiai ellentételezésére. Mindegyikről kideríthető ugyanis, hogy negatívumokkal terhes. A forradalmi helyzet kialakulása végül is ellenforradalomba torkollott. Ha a nemzeti homogenizáció esetében figyelembe vesszük, hogy milyen magas arányban említették a válaszdók az elcsatolt területeken maradt magyar lakosságot, akkor belátható, hogy ez a pozitívum sem nélkülözi a negatív vonatkozást. A függetlenség maradhatna egyedül a pozitívumok sorában, azonban a korra adott függetlenségi osztályzat alig haladta meg a középezt. [...]

Nem kaptunk olyan választ, amely arra utalt volna, hogy Magyarország elvesztette az első világháborút, s a veszteseknek nem szoktak „igazságos” feltételeket szabni, hanem olyanokat, amilyeneket az erőviszonyok indokolnak. Számos válaszban utaltak azonban arra, hogy a magyar reagálás a békeszerződésre végzetesen alakult. Egyöntetű volt körükben a vélekedés, hogy a traumát súlyosbította a traumára adott társadalmi reakció.

Az 1918–1919-es forradalmi helyzet alternatíváit illetően a válaszdók többsége a polgári demokratikus fejlődést látta helyesnek, egyharmaduk pedig egy belső konfliktusait félretevő, egységes és erős nemzetállam megteremtésére teendő kísérletet tartott volna jónak. Mindössze 3% ítélte úgy, hogy mindjárt a társadalom szocialista átalakítását kellett volna napirendre tűzni.⁴

A kérdés történelmietlen, mivel megfordíthatatlan kimenetelű eseményekre kérdez rá, mintha azok plasztikusan formálódhatnának az ítéletalkotó belátása szerint. A válaszok azonban, mint a múltba vetített szubjektív valószínűségek, nem nélkülözik az informativitást. Értékorientációkról tanúskodnak, melyek föltehetően mindmáig eleven ideológiai-politikai hatóerővel rendelkeznek. Az 1918–1919-es történelmi helyzet annyiban páratlan, hogy ha csak egy pillanatra is, de valódi választási alternatívákat tartalmazott a magyar társadalom számára.

Ez a kérdés egyike volt a keveseknek, amelyek mentén valódi polarizáció jött létre a válaszdók között. Ez olyan együttjárásokat eredményezett, hogy a demokratikus alternatívát választók nemzeti kérdésekben kevésbé voltak elfogultak, nagyobb türelmet tanúsítottak a körülmények hatalmával szemben, és nagyobb hangsúlyt helyeztek a gazdasági boldogulásra a nemzeti függetlenséggel szemben, mint azok a válaszdók, akik a nemzeti alternatíva mellett voksoltak.

A modernizációs folyamaton belül nem lehet önkényesen szétválasztani a nemzeti társadalom fejlődésének politikai, illetve gazdasági mozzanatait. Azok lényege éppen egységükben van, s bármelyiket is ignoráljuk közülük, voltaképpen a teljes folyamat sérül, csonkul, akadozik, válik felemássá.

A történeti Magyarország felosztását Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia között a válaszadóknak (n=567) mindössze 1%-a helyezte. Helyes, de hibásan megvalósított döntésnek minősítette 35%. Helytelen döntésnek tartotta a területi rendezést 64%. A kérdésre nem válaszolt a minta 5%-a.

Hat évvel később ugyanezeket a kérdéseket tettük föl. A döntéssel elégedetlenek aránya nőtt, hiszen 1989-ben már 8496 állította azt, hogy helytelen volt Magyarország területének megkisebbitése. Helyes, de hibásan megvalósított döntés művének minősítette az új helyzetet 16%. A helyeslők aránya – ugyanúgy, mint 1983-ban – 1% volt (n=635). A minta 6%-a nem válaszolt a kérdésre.

Ezeknek az arányoknak a láttán azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a megkérdett értelmiségiek a történeti Magyarországot, legalábbis területi kiterjedésében, értéknek látták, mégpedig az idő múlásával egyre növekvő mértékben. Az 1983-ban és az 1989-ben kapott arányok különbsége alapján részint arra gondolhatunk, hogy az államszocialista rendszer utolsó éveiben egyre kevesebben vélték úgy, hogy félniük kell az őszi véleménynyilvánítástól, illetve a nemzeti kérdések tárgyalásában nyíltabbá váló tömegkommunikáció hatása egyre több értelmiségit ért el.

Az értékvesztés pszichológiailag törvényszerűen jelentkező feszültségforrás. Az értéket veszni látó személy arra érez magában késztetést, hogy a veszteség okozta traumát valamiképpen feldolgozza. Nincs ez másként csoportok, nemzetek esetében sem.

A traumára való reakálás leginkább patológikus módja a tudomásul nem vétel, az értékvesztés ideiglenessé nyilvánítása. Ilyen esetben a személy az elvesztett érték részben vagy egészben történő helyreállítására számít, mely önmagában nem lenne patológikus, ha meglehennének az elvesztett érték helyreállításának feltételei. Ez esetben a cél tudata eszközökkel párosul, melyek lehetővé teszik a cél által vezérelt cselekvést. Eszközök hiányában azonban illúziók, agresszív fantáziák veszik el a teret a józan mérlegelés elől. Ha mégis cselekvésre kerül sor (mint ahogyan a magyar politikai elit a harmincas évek végétől el is szánta magát az elvesztett területek visszaszerzésére), a bekövetkező kudarc a másik végletnek veti meg az ágyat. Amikor az elvesztett területeit a náci Németország kegyéből visszaszerző Magyarország vesztésként került ki a második világháborúból, nyomban le kellett mondania a visszaszerzett területekről. A következmény törvényszerűen az önpusztító lemondás, a gyámoltalanságérzet vagy – Kosáry Domokos kifejezésével élve – a „romlásos nemzettudat” lett.

Természetesebb út a trauma tudomásulvétele és nyílt kibeszélése. Ennek során a roncsolt érték átértékelődik, elveszti motivációs erejét. Nemzeti traumák esetében a terápia több nemzedék életét is átfogja, s csak akkor lehet sikeres, ha a nemzetközi viszonyokban valóban megjelentek a hajdani értékvesztést ellensúlyozni képes új, fölérendelt értékek, mint például a nemzetközi együttműködés, emberek és eszmék szabad mozgása, az országhatárok átjárhatósága, „spiritualizálódása”.

Magyar viszonyok között a terápia feltételei nem teljesültek, hiszen az államszocializmus négy évtizede alatt a trianoni traumáról nyíltan nem lehetett beszélni. Az internacionalizmus csak szólam maradt, mely Kelet-Európa szovjet hegemoniáját hivatott álcázni. Az 1989–1990-es évek átmenete csak akkor hozhat megbékélést, ha Magyarországon és a vele szomszédos posztszocialista országokban demokratikus politikai rendszerek és az együttműködést kikényszerítő piacgazdaságok jönnek létre. Ha ez a fejlemény elmarad, akkor óhatatlanul kiéleződnek a szovjet impérium által erőszakkal elfojtott konfliktusok, elviselhetetlenné válnak a nemzeti traumák.

Milyen külpolitikai irányvonalra kellett volna törekedni a történeti Magyarország felosztását követően? – tettük föl a kérdést 1983-ban. A dilemma megválaszolása elől a kérdezettek 10%-a kitért. Motivumaik között a trauma okozta elfojtás, a válaszadás kockázatától való félelem, valamint a kompetenciahiány egyaránt szerepelhetett. A maradék 90% körében túlnyomóan az a reakálás uralkodott, melyre a területhez való ragaszkodás jellemző. Másként nem értelmezhetjük, hogy a válaszadók 78%-a szerint „részleges revízióra kellett volna törekedni”, vagyis jóváhagyta azt, amire az eszközhiányos

magyar külpolitika a két világháború között valóban törekedett. A teljes revízió maximalista követelése mellett állt ki 11%. Ugyanekkora arányban fordultak elő az új helyzethez radikálisan viszonyuló álláspont hívei, mely a történelmi Magyarország területi integritásának értékét hajlandó lett volna feláldozni. [sic!] Ezek a válaszadók úgy vélték, hogy „bele kellett volna nyugodni a döntésbe, véglegesnek és megváltoztathatatlanak nyilvánítva azt”.

Az arányok azt mutatják, hogy már 1983-ban is jelentős számban voltak olyanok a magyar értelmiségben, akik számára komoly gondot képezett a Trianon utáni helyzet megítélése. Nagy kérdés, főként a szabad választások eredményeként hatalomra került magyar kormány némiképpen homályos külpolitikai vonalvezetése ismeretében, hogy a gond inkább a múltbeli helyzetre vonatkozik-e, vagy a jelen körülmények között is lehet aktualitása. Hiszen kétségtelen, hogy sem a trianoni, sem az 1947-es párizsi békeszerződés nem beszél a Magyarországgal szomszédos független Szlovákia, Horvátország és Szerbia határaitól.

Azt is megkérdeztük, hogy várhatóan a jövőben miként alakulhat Magyarország határainak helyzete. Ez esetben a válaszadói arányok 1983-ban jelentősen eltolódtak a belenyugvó álláspont javára. A válaszadók 63%-a úgy nyilatkozott, hogy Magyarország határai véglegesek és megváltoztathatatlanok. Nem zárta ki az előnyös változás valószínűségét 34%, s pesszimista előérzete volt 3%-nak ($n=504$, mivel a minta 16%-a nem válaszolt a kérdésre).

A határok kockázatos ide-oda tologatása helyett reményteljesebb a határok jelentőségvesztése. Németh László „spiritualizációnak” nevezi azt a folyamatot, amikor is a nemzetközi együttélés gyakorlati tényei hatására a határok jelentőségvesztése rohamosan előrehalad, mint azt napjaink Nyugat-Európájában látjuk. A kérdezés idején, 1983-ban az egyes kelet-közép-európai országokat elválasztó határok messze voltak attól, hogy „spiritualizáltaknak” lehetett volna azokat nevezni. Az évtized végén bekövetkező eseményeket akkor senki sem láthatta előre, ámde azt a kelet-európai államszocialista rendszerek bukása után sem állíthatjuk, hogy a határok jelentősége csökkent volna. Átjárhatóságuk ma sem problémátlan, még ha az akadályok ezúttal elsősorban nem politikaiak, hanem gazdaságiak. A többség 1983-ban arra számított, hogy az akkori helyzet változatlan marad. Mindössze 35% reménykedett abban, hogy a határok jelentősége ebben az európai régióban csökkenni fog, s 12% borúlátó módon vélekedett.

Leggyakoribb típus az volt, amely helytelen döntést lát a történelmi Magyarország feldarabolásában, s a részleges revízióra való törekvést tartott volna helyesnek, ugyanakkor véglegesnek és megváltoztathatatlanak tartja a jelenlegi magyar határokat. A típus vitathatatlanul nem mentes a kognitív feszültségtől, hiszen a kényszerű belenyugvás mozzanatát tartalmazza. (Nem ez az egyetlen magyar történelmi esemény, mellyel kapcsolatosan ez a szokásos reagálás.) Van, akiben a feszültséget oldja a valószínűségi ítélet, miszerint a jövőben csökkenni fog a határok jelentősége Európa keleti felében is. Akik azonban úgy látják, hogy a határok jelentősége a jelenlegihez hasonlóan alakul, azok számára ez a vigasz nem áll rendelkezésre.

A kisebbségé az a feszültségoldási mód, amikor is a területrendező döntés helytelenítése, valamint a (részleges vagy teljes) revíziós törekvés helytelenítése a határalakulás előnyös valószínűségi ítéletével kombinálódik (Ez együtt járhat a határok jövőbeli jelentőségére vonatkozó bármelyik várakozással.)

Harmadik, ugyancsak kisebbségre jellemző típusként említhetjük meg azt, amikor a területfelosztó döntés részleges helytelenítése, az azonnali belenyugvást pártoló álláspont, valamint a határok jelenlegi helyzetét véglegesnek tekintő nézet képezi együttesen a határattitűdöt, melyhez a határok jelentőségvesztése társul. Talán még ez a legkívánatosabb módja az eredeti trauma feldolgozásának, hiszen a lehető legkevesebb disszonanciát tartalmazza.

Tökéletesen feszültséghiányos, problémátlan beállítódásról a határok esetében nem beszélhetünk. Mindössze 1% volt azok aránya, akik feltétlenül helyeselték az első világ-

háborút Magyarország részéről lezáró békeszerződés területi rendelkezéseit. Semmi okunk sincs feltételezni, hogy ez az arány valaha is nőni fog. Traumákat nem felejthetünk el, de nem is szabad azokat elfelejtenünk. Az egyedüli dolog, amit megtanulhatunk, együtt élni traumáinkkal.

Csepeli György: *Nemzet által homályosan*. Budapest, 1992, Századvég, 182–191. o.

Jegyzetek

1. Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944*. Budapest, 1983, Kossuth.
2. L. Nagy Zsuzsa az egykorú tudattartalmakat elemezve lényegében ugyanazt a katalógust adja meg, melyet 1983-ban megkérdezettjeink válaszai alapján összeállíthattunk: „A drámai és tragikus körülmények és a társadalom felkészületlensége folytán erős érzelmi töltéssel gyökeresedtek meg a Trianon-tudat alapvető elemei: a mélységes nemzeti sérelem; az igazságtalanság; a győztesek, a szomszédos országok mohó, kíméletlen területszerzési vágya; a magyarság kizárása a döntésekből; a szilárd meggyőződés, hogy a területváltozások adott formájukban elfogadhatatlanok.” L. Nagy Zsuzsa: Trianon a magyar társadalom tudatában. *Századvég*, 3. sz. (1987), 8. o.
3. Gerold Mikula – Klaus Schlamberger: What people think about an unjust event: Toward a better understanding of the phenomenology of experiences of injustice. *European Journal of Social Psychology* 15, January–March 1985 (Vol. 15, No. 1), 37–49. o.
4. A kérdés a következőképpen hangzott: „Az Osztrák–Magyar Monarchiából kiváló Magyarországnak Ön szerint milyen utat kellett volna választania?": 1. Az öszirózsás forradalom, a polgári demokratikus társadalmi fejlődés iránya helyes volt (61% helyeselt); 2. Mindjárt a társadalom szocialista átalakítását kellett volna napirendre tűzni (3% helyeselt); 3. A belső konfliktusokat félretéve, mindjárt egy egységes és erős nemzetállam megszervezésére kellett volna kísérletet tenni (31% helyeselt). Nem tudott vagy nem akart válaszolni 5%.

Romsics Ignác: Nemzeti traumánk: Trianon (1995)

A magyar értelmiség körében végzett 1983-as szociológiai felmérés eredményei szerint a történeti Magyarország 1919–1920-as felosztását Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia és Ausztria között a válaszadók 64 százaléka helytelen döntésnek tartotta. Elvileg helyes, de rosszul, illetve hibásan végrehajtott határozatnak minősítette 35 százalék. A döntést fenntartás nélkül helyeslők aránya 1 százalékot tett ki. Hat évvel később, 1989-ben Csepeli György és munkatársai megismételték a vizsgálatot. A felosztással elégedetlenség aránya ekkorra 83 százalékra nőtt. Helyes, de hibásan megvalósított döntés eredményének minősítette az új elrendeződést 16 százalék. A fenntartás nélkül helyeslők aránya – 1 százalék – nem változott. Ezek az eredmények azt bizonyítják, hogy a magyar értelmiség – s feltehetően a magyar társadalom – történelmi tudatának egyik legneuralgikusabb pontja az I. világháború után előállt új helyzet, illetve az ezt kodifikáló 1920-as trianoni békeszerződés.¹

Trianon ilyen egyértelmű elutasítása több tényezőre vezethető vissza. A negatív értékbeállítódás elsődleges és legfontosabb oka nyilvánvalóan maga a békeszerződés, pontosabban a békeszerződés területi előírásainak durvasága és elvszerűtlensége. Minden bizonnyal hozzájárultak azonban egyéb összetevők is, így például a probléma kezelése Magyarországon, a szomszédos államokban és a döntéshozók köreiből az elmúlt háromnegyed évszázadban, továbbá az is, hogy alig 20 évvel aláírása után – igaz, csak néhány évre – máris érvénytelenítették.

A békeszerződés területi előírásainak durvasága abban áll, hogy arányaiban szokatlanul nagy területeket csatoltak el Magyarországtól. Trianonban Magyarország nem egyszerűen tartományokat veszített el, mint például Oroszország a krími háborúban, Franciaország 1871-ben vagy a Török Birodalom a XIX. század közepétől folyamatosan.

Magyarországot valóban „feldarabolták”, illetve „megcsonkították”, ahogyan tették ezt például Lengyelországgal is 1772-ben és 1793-ban. Összehasonlításképpen: az 1870-es porosz–francia háborút lezáró frankfurti békében Franciaország területének 2,6 százalékát és lakosságának 4,1 százalékát veszítette el, Németország pedig 1919-ben a versailles-i békével területének 13 százalékát és lakosságának 9,5 százalékát. Magyarország viszont – Horvátország nélkül – területének 67 és lakosságának 58 százalékát. Amennyiben a területi és politikai autonómiát élvező Horvátországot is beszámítjuk, akkor a területi veszteség 71 százalékra szökik, a népessége pedig 63 százalékra. Az új Magyarország területének nagyságát egyedül a Romániának juttatott területrészek nagysága is felülmúlta. Közismert, hogy a területekkel együtt a nemzeti vagyon jelentős része is az újonnan létrehozott vagy megnövelt szomszédos államokhoz került. A sóbányák, az arany- és az ezüstlelőhelyek kivétel nélkül az új határokon kívül helyezkedtek el. A vasércbányák 17 százaléka maradt Magyarországon, az erdőknek 12 százaléka. Egészében véve a régi nemzeti vagyon 38 százalékával rendelkezett az új magyar állam.²

Ezek a számok persze annyiban kétségkívül félrevezetőek, hogy Francia- vagy Németországtól eltérően a történeti Magyarország soknemzetiségű államalakulat volt. Az elcsatolt területrészek gazdasági, politikai, sőt pszichológiai szempontból a magyarság számára ennek ellenére ugyanolyan frusztráló veszteségek voltak, mintha kizárólag vagy döntően magyarok lakták volna. „Az ember – állítja a modern társadalompszichológia és antropológia – olyan territoriális faj, amelyet veleszületett ösztöne hajt a kizárólagos tulajdon megszerzésére és megvédésére”; „...az ember területi mivolta genetikusan megváltoztathatatlan”.³

A békeszerződés drasztikus területi döntéseinek elsődleges indoka a népek önrendelkezési jogának, azaz annak a modern gondolatnak az elismerése és felkarolása volt, hogy minden etnikumnak joga van politikai közösségként fellépnie és államot alkotnia. A kisállamiság („balkanizálódás”) háromnegyed évszázados negatív tapasztalatainak a birtokában s különösen a horvát–szerb–bosnyák területi elhatárolódás nehézségeivel nap mint nap szembesülve ma sokan hiszik, hogy nyelvi-etnikai alapon Közép- és Kelet-Európában nem lehet kölcsönösen akceptábilis határokat húzni és ugyanakkor életképes állami elrendeződést létrehozni. Ez a megállapítás részben és látszólag igaz; a nyelvi keveredés Európának ebben a szegletében sokszor valóban zavarba ejtően nagyfokú. Az I. világháború utáni rendezés fő problémája megítélésünk szerint ennek ellenére nem a nemzetiségi elv piedesztálra emelése és alkalmazása volt egy soknemzetiségű közegben, hanem az, hogy ezt az elvet ott és akkor sem tartották be, amikor és ahol minden nehézség nélkül betartható és alkalmazható lett volna. A későbbi problémák igen jelentős része nem a nemzetiségi elvből magából, hanem a nemzetiségi elv elvszerűtlen, hipokrita alkalmazásából következett. A hatalmas területi veszteség és az, hogy a nemzetiségi lakossággal együtt több mint 3 millió magyar is román, jugoszláv, csehszlovák és osztrák alattvalóvá vált, legalább egyharmad, de inkább felerészben ezzel magyarázható. A nemzetiségi elv becsületes alkalmazása csehszlovák–magyar viszonylatban s kisebb volumenű lakosságcserével kombinálva a jugoszláv–magyar határon is teljesen tiszta etnikai helyzetet teremthetett volna, amelyet ma mindenki ugyanolyan természetességgel tekintene véglegesnek és korrektnek, mint amilyen magától értetődő az, hogy az egykori Nyugat-Magyarország Burgenland néven Ausztria egyik tartománya. A „trianoni trauma” így ma legrosszabb esetben is csak „erdélyi trauma” lenne, miután ott valóban lehetetlen világos etnikai választóvonalakat találni, s miután az erdélyi magyarság mintegy harmada a régió legkeletibb csücskében, azaz Nagy-Románia mértani közepén él. Kellő távlatossággal, jóindulattal és a nagyhatalmak asszisztálása mellett azonban még itt is meg lehetett volna találni a kölcsönösen elfogadható (vagy elfogadhatóbb) megoldást. Ehelyett – mint tudjuk – a stratégiai szempontok, az új államok gazdasági érdekei s a *vae victis* elve diadalmaskodtak. Ez még azok számára is lehetetlenné tette Trianon igazságos rendezéséért való tudomásulvételét, akik egyébként elfogadták a nemzetiséget mint államszervezési elvet, és belátták a történelmi

magyar állam felbomlásának szükségszerűségét. „...stabilizálni, pláne gyors ütemben stabilizálni csak ésszerű és lélektanilag elfogadható, megszokható határt lehet, ez pedig Európában csak olyan lehet, amely igazodik a nemzeti egységek lélektanilag és szociológiailag kitapintható határaihoz. Rossz határok mellett reménytelen dolog lélektanilag megbékélésről beszélni” – mutatott rá a „trianoni trauma” ezen alapvető okára Bibó István.⁴

A trianoni békeszerződés össztársadalmi méretű elutasításának valószínűleg fontos oka az is, hogy történelmi mértékkel mérve még igen friss, s alig húsz évvel elfogadása után területi előírásait egyszer már megváltoztatták. 1938 és 1941 között – mint ismeretes – Magyarország négy lépcsőben visszakapta elveszített területeinek több mint egyharmadát (Horvátország nélkül több mint felét), s régi lakosságából több mint 5 milliót. Ezeknek mintegy fele magyar, 20 százaléka román, 10 százaléka ruszin, 8-9 százaléka délszláv, a többi pedig német és szlovák volt.⁵

A Kárpát-medence összmagyarágának körülbelül egyharmada számára ezek a változások még ma is megélt élmények, amelyek családi legendák formájában és sokszor fotóalbumokkal is alátámasztva minden azóta született generáció történelmi tudatára hatást gyakoroltak. Elég sokan lehetnek tehát olyanok, akikben az 1945 után visszaállított trianoni határok nem keltik az állandóság és a véglegesség érzetét. Egy erre utaló adat, hogy a már idézett 1989-es felmérés során a megkérdezettek 34 százaléka vélte úgy, hogy nem kizárt a trianoni rendezés Magyarország szempontjából előnyös újbóli megváltozása.⁶

Nagyon valószínű, hogy az elmúlt négy-öt év eseményei, a szovjet birodalom, Jugoszlávia és Csehszlovákia felbomlása, illetve a két Németország egyesülése és az albánok, valamint a romániai és a moldáviai románok egyesülési törekvései nem csökkentették, hanem inkább növelték azoknak a számát, akik az 1945 után megismételt trianoni rendezés megváltoztathatóságában reménykednek. Annál is inkább feltételezhető ez, mert az elmúlt néhány évben a beavatottak szűk körén túl minden újságolvasó, rádióhallgató és tévéző tudomást szerezhetett arról, hogy a II. világháború három győztese közül kettő, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia – ha az 1938–1941-es német-olasz rendezéssel szemben voltak is fenntartásaik vagy kifogásaik – a legteljesebb mértékben indokoltnak tartották a trianoni határok etnikai elvű módosítását, továbbá Erdély valamiféle önállósítását, illetve ennek alternatívájaként a Székelyföld széles körű autonómiával való felruházását Románián belül. Trianon II. világháború utáni revíziója kifejezetten a Szovjetunió ellenállása miatt hiúsult meg, amely nemcsak a szláv népekkel, hanem Besszarábia elcsatolása miatt Romániával szemben sem támogatta a magyar igényeket.⁷ Ám – ahogyan ezt Tofik Iszlamoov szovjet történész a közelmúltban hitelt érdemlően dokumentálta – éppen román-magyar viszonylatban egészen 1944 nyaráig még maga a Szovjetunió is számolt a változás lehetőségével. Észak-Erdély Romániához történő visszacsatolásának lehetséges alternatívája a moszkvai béke-előkészítő bizottság szerint is Erdély önálló állammá szervezése volt.⁸ Mindezek ismeretében és ráadásul a közép- és kelet-európai térség állami konfigurációjának átalakulásával foglalkozó tömegkommunikációs hírózónnál is estéről estére szembetalálkozva a meglepő az lenne, ha nem lennének ama mellény újragombolásában reménykedők.

A Trianonnal szembeni elutasítás, zavar vagy bizonytalankodás harmadik oka a trauma magyarországi kezelése, vagyis az ismételten rosszul megválasztott terápia. A sokk utáni első negyedszázad vezető elitje történelmi véletlenként és totális igazságtalanságként fogta föl Trianont, s válasza rá a teljes elutasítás volt. A teljes elutasítás álláspontját és az integrális revízió ebből logikusan következő programját változatos érvrendszer támasztotta alá. A kor történészei kidolgozták a magyarok Kárpát-medencei elsőbbségének tézisé, amely szerint a honfoglalás pillanatában senki sem élt a magyar törzsek által birtokba vett területeken, miért is egyedül és kizárólag csakis a magyar nemzetnek van „történelmi joga” a Kárpátok északi láncja és az Adria közötti földre.⁹ Apponyi Albert a magyarság kulturális fölényét és különleges politikai szervezőképességét hang-

súlyozta, amely a térség minden más nációjától megkülönböztette, és egyedül őt tette alkalmassá a Nyugat védelmére, valamint a római és a brit világbirodalmakéhoz hasonló civilizatórikus misszió betöltésére a Duna-medencében.¹⁰ A történelmi Magyarország visszaállítását alátámasztani hivatott érvek közé tartozott az ún. Szent István-i állameszme is. Eszerint a nemzetiségek magyarországi elnyomása minden valóságapot nélkülöz; Szent István országa lényegénél, belső szelleménél fogva mindenkor a nemzetiségek barátja volt; ezt „szívük mélyén” az elszakadt nemzetiségek is tudják; s ezért a Szent István-i birodalom, azaz „Nagy-Hungária” összes népeinek újraegyesülése csupán idő kérdése.¹¹ A Trianonnal szembeni revíziós propaganda negyedik tipikus argumentuma a Közép-Duna-medence földrajzi és gazdasági egysége, illetve az itt élő népek gazdasági egymásrataltsága volt. „A földrajzi szempont – hangoztatta például Teleki Pál is – a nemzetalkotó tényezők legfontosabbika”, és a békekonferencia nagyot hibázott, amikor döntéseit a nyelvi különbségekre alapozta.¹²

A fenti érvek egyike sem volt teljesen légből kapott, valami igazságtartalom mind-egyikben volt. Ezek az igazságelemek azonban olyan mértékben keveredtek „csúsztatásokkal”, félígazságokkal, elhallgatásokkal és olykor még hazugságokkal is, hogy végeredményben egyáltalán nem a magyar társadalom múlt- és önismeretét, valamint politikai tisztánlátását növelték, hanem éppen ellenkezőleg: illúziókat és megalapozatlan reményeket keltettek a lakosság széles köreiben.

A birodalmi gondolat természetesen nem kizárólagosan uralta a két világháború közötti magyar politikai gondolkodást. Az integrális vagy nagyrevízió eszméje mellett jelen volt az etnikai elvű revízió programja is. Az ellenzéki pozícióban levő különböző liberális és liberális demokrata csoportok lényegében ezt képviselték. „...nem törekszünk egyébre, mint az ország etnográfiai kikerekítésére és a külföldi magyar kisebbségek hathatós védelmére” – fogalmazta meg a polgári radikálisok revíziós programját Vámbéry Rusztem 1928-ban. A revízió – írta a liberális Fenyő Miksa 1935-ben – nem lehet más, mint a „magyarlakta vagy magyar többségek lakta területek visszacsatolása”.¹³ Lényegében ugyanezt vallották a szociáldemokraták is. Az emigráns Jászi Oszkár és a „szellemi fenegyerek” Szabó Dezső ennél is tovább mentek, és a trianoni határokat elfogadva keresték a megoldás kulcsát. A probléma lényege – vélte Jászi – nem a terület, hanem „a területen élő népesség kulturális, nemzeti és nyelvi autonómiájának és megszervezésének” a lehetősége vagy lehetetlensége.¹⁴ Jászi dunai konföderációs gondolatát Szabó a kelet-európai szláv népekkel való összefogás víziójává tágította. Magyarországnak – írta – közelebbi és távolabbi szomszédaival együtt „két nagy közös lidércnyomása van: Németország és Oroszország”, amelytől csak akkor szabadulhatnak meg, ha létrehozzák a Kelet-európai Államok Szövetségét.¹⁵

Sem a politikai baloldal, sem Jászi és Szabó hatását nem szabad lebecsülnünk. A két világháború között, s különösen az 1930-as és 1940-es években eszmélődő ifjabb értelmiségi generációk gondolkodására kimutathatóan nagy hatást gyakoroltak. Saját generációjuk Trianonnal kapcsolatos felfogását viszont csak igen mérsékelten tudták befolyásolni, a kormánykörökét, az uralkodó elitét és az állami propagandát pedig egyáltalán nem. Ebből is adódott, hogy a II. világháború alatti magyar vezető elit számos tagja kritikus pillanatokban olyan mértékű reálpolitikai vakságról tett tanúbizonyságot, amely a mából visszatekintve alig érthető. Azért, hogy Magyarország belesodródott a háborúba, ez az elit természetesen nem hibáztatható. Ez geopolitikai szükségszerűség volt. A belesodródás hogyanjáért viszont – a modern kor kis államainak diplomáciai mozgásteré általában alig több a kényszerű alkalmazkodás modalitásainak megválasztásánál – viselniük kell a felelősséget.

Nagy-Magyarország visszaállításának programja azonban nemcsak kártékony, hanem egyben kontraproduktív is volt. A külföld, s ebbe nemcsak a franciák, hanem az angolok, sőt a németek és az olaszok is beleértendő, értetlenül és sokszor bosszankodva fogadta a magyar integritás gondolat- és érvrendszerét. Az angolok – jegyezte fel a magyar propaganda szigetországi fogadtatásáról Nagy Emil, a Rothermere-akció egyik

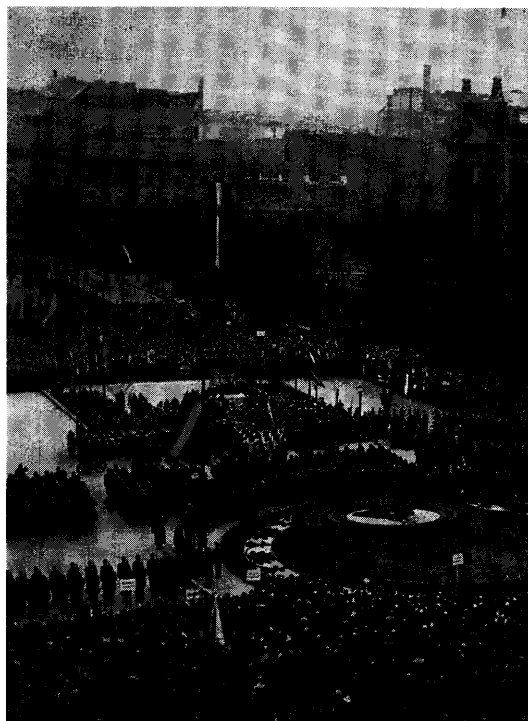
szervezője – „Tudomásul veszik gyönyörű ezeréves történelmi múltunkat, megértik Szent István koronája birodalmának egész szépségét, elismerik, hogy mi a török ellen Európa védőbástyája voltunk hosszú századokon át, s bizony a nyugati nagyhatalmaktól más elbánást érdemeltünk volna, s azt is elismerik, hogy a trianoni békediktátum sok földrajzi, vízrajzi és gazdasági képtelenséget teremtett, de mindezzel szemben mégis csak azt mondják – néha könnyező szemmel – *We are sorry, we are sorry... we can't help.* Mert a fajok önrendelkezésének elve – *selfdetermination* – s az államok nemzetiségi alapon kialakuló egysége a világháború után való világkultúrában sokkal erősebb eszme, mint a mi ezeréves közjogi és történeti szempontunk.”¹⁶

A II. világháború után a magyar politikában és szellemi életben radikális és jó irányú fordulat vette kezdetét. A hatalomra került koalíciós pártok a két világháború közötti baloldali ellenzék mérsékelt revíziós elképzeléseiből indultak ki, és azokat próbálták alkalmazni az új helyzetre. Még az ebben a kérdésben legradikálisabb koalíciós partner, a „reakciós” kiscgazdapárt sem követelt az etnikai határoknál és annál többet, hogy a távolabbi tömbökben élő magyarok kapjanak autonómiát. A Nemzeti Parasztpárt főtitkára, Kovács Imre pedig így nyilatkozott: „Sovinizmus az ezeréves határok követelése, és aki ezt követeli, az népellenes és antidemokrata, és mint kártékony elemet ki kell irtani a politikából. Nem sovinizmus arról beszélni, hogy a magyarság szeretné a maga nemzeti államát kialakítani, mégpedig úgy, hogy a magyar etnikum területét fedje az új nemzeti állam.”¹⁷

A birodalmi gondolatral való szakítás és a nemzetiségi elv elfogadása Bibó István 1946-os esszéiben nyert klasszikus, s tágabb történeti, szociológiai és politikai perspektívába illeszkedő megfogalmazást. Közép- és Kelet-Európában – írta *A kelet-európai kisállamok nyomorúságában* – „...a nemzetek egymás közötti elhatárolódásának a stabilizálását nem a történeti határ mentén kell keresni, mint Nyugat-Európában, hanem a nyelvhatár mentén. Mindazok a kísérletek, amelyek ezen a területen nyugat-európai mintára a történeti egységre támaszkodva többnyelvű népeket akartak egységes nemzeti tudattal megtölteni, mindenekelőtt a lengyel, a magyar és a cseh kísérlet, visszahozhatatlanul megbuktak. [...] Az összes többi állítólagos szempontok: a földrajzi, gazdasági, stratégiai, kikerekítési, közlekedési és isten tudja, még miféle szempontok, ...valójában teljesen hiábavalóak, és nagyméretű alkalmazásuk a legnagyobb bajok forrásává lesz.”¹⁸

Amikor Bibónak ezek a sorai megjelentek, a három győztes nagyhatalom már eldöntötte, hogy a Pozsonnyal szembeni csehszlovák hídfoállás kiszélesítésétől eltekintve, Magyarország ugyanazokat a határokat kapja mint 1920-ban. Mint már utaltunk rá, a háború alatti angol és amerikai elképzeléseknek ez egyaránt ellentmondott, s a Horthy-rendszer dicstelen háborús szereplése mellett elsődlegesen a saját terjeszkedési politikája által motivált elutasító szovjet álláspont megingathatatlanságával volt magyarázható. Bibó gondolatai ennek ellenére alkalmas kiindulópontjai lehettek volna mind a múltunkkal való kritikus szembenézésnek, mind jövőnk józan megtervezésének s ennek keretében a trianoni görcs oldásának is. A tisztázó viták helyett azonban közel 40 éves hallgatás következett, amely – ismét a társadalompszichológust idézve – „a traumára való reagálás leginkább patológikus módja”.¹⁹ Trianonról itthon írni, illetve megemlékezni még 1980-ban, a 60. évforduló alkalmával sem lehetett. Az egyetlen műfaj, amelyben nem lehetett megkerülni a békeszerződést, a XX. századra is kiterjeszkedő történeti kézikönyvek és összefoglalások műfaja volt. Arra azonban, hogy megfelelő terjedelemben s elhallgatások és ferdítések nélkül lehessen szólni róla és következményeiről, sokáig ez sem volt alkalmas.

Az első „népi demokratikus” történeti összefoglalásban, amely 1951 és 1953 között évente megjelent, s amelynek az volt a feladata, hogy az új uralkodó elitet „megbízható” tényekkel és „polgári torzítások” nélküli történelemszemlélettel vértesse fel, a trianoni békeszerződéssel, ird és mondd, nyolc sor foglalkozott. Ez a nyolc sor a következő három információt tartalmazta: „A nyugati imperialisták megalázó, az ország nemzeti függetlenségét korlátozó feltételeket szabtak”; a magyar uralkodó osztályok aláírták;



egyedül a szovjet kormány nem ismerte el. Hogy miért volt megalázó, s hogy mennyiben korlátozta az ország függetlenségét, erről egyetlen szó sem esett, ahogy egyéb következményeiről sem.²⁰

Az ún. Molnár Erik-féle kétkötetes *Magyarország története*, amely először 1964-ben, utoljára (harmadszor) pedig 1971-ben jelent meg, s amely a kádári konszolidáció „fénykorának” a történeti kézikönyve volt, tizennégy sort szentelt az eseménynek. Ugyanannyit, mint az 1921-es Bethlen–Peyer-paktumnak! A korábbinál lényegesen informatívabb szövegből kiderül, hogy a gazdasági, katonai stb. korlátozások és előírások mellett a békeszerződés „törvényesítette a többségben nemzetiségek által lakott területek... elszakadását Magyarországtól”. Sőt azt is megtudjuk, hogy „tisztán magyarlakta területeket is” elcsatoltak. Említi a szöveg, hogy ez a rendezés „egyáltalán nem jelentette a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldását”. Ezzel kapcsolatban utal arra, hogy az utódállamok „sok vonatkozásban hasonló nemzetiségi politikát folytattak, mint korábban... a magyar uralkodó osztályok”. Konkrét számok vagy arányok azonban nem szerepelnek a szövegben.²¹

A tízkötetes *Magyarország története*, amely a „Hóman–Szekfü”-t lett volna hivatott felváltani, s amelynek az 1918 és 1945 közötti időszakkal foglalkozó (8.) kötete elsőként, 1976-ban jeleni meg, jutott el odáig, hogy külön alfejezetben foglalkozott Trianonnal. A nagyobb terjedelem minden fontosabb információ közlését lehetővé tette. Pontos adatokat találhat az olvasó a terület- és népességcsökkenésről. Konkrétan említi a szerző (L. Nagy Zsuzsa), hogy mintegy 3 millió magyar került az utódállamokhoz, s hogy ennek mintegy fele „többé-kevésbé zárt etnikumú, a határok mentén levő területeken élt”. Szerepel az is, hogy a magyar békedelegáció népszavazást kért az elcsatolandó területeken, s a győztesek ezt nem fogadták el. A 8. kötet témánkkal kapcsolatos egyetlen nagy deficitje, hogy a korábbi szintézisekhez hasonlóan a magyar kisebbségek teljes mértékben kívül estek a szerkesztők szemhatárán. Pontosabban kívül kellett hogy essenek.²²

Az 1980-as évek elejétől Trianon lassan megszűnt tabu témának lenni. Ennek egyik első jele Ormos Mária *Padovától Trianonig* című könyvének a megjelenése volt 1983-ban – a Kossuth Könyvkiadó gondozásában. Ezt az 1980-as évek utolsó harmadától a téma

valóságos reneszánsza követte. Ez részben öröndetes jelenség, részben aggodalomra okot adó. Öröndetes annyiban, hogy a tiltás béklyóitól megszabadulva a törtéénészszakma több jól használható dokumentumkötettel, szakszerű monográfiával és igényes ismeretterjesztő munkával ajándékozta meg önmagát és olvasóit. Aggályosnak annyiban tartható, hogy a konjunkturális helyzet több kiadót és tollforgatót csábított olyan utakra, amelyek az önkritikus bibói realizmus helyett a két világháború közötti illúziókeltéshez kanyarodnak vissza.

Demokratikus viszonyok között az ilyen írásokat nem lehet betiltani. Velük szemben fellépni és a realitásokra figyelmeztetni azonban kötelesség. Ez a tisztázó vita, a magyar *Historikerstreit* sajnos mindmostanáig nem kezdődött el, s ha valamiért, akkor ezért valóban hibáztatható a törtéénészszakma. Kutatóink – állapította meg nemrégiben Ormos Mária – „még a viták klasszikus színhelyén, a konferenciákon is rendszeren el tudják kerülni, hogy egymás szavairól tudomást vegyenek, és azokra válaszoljanak. Történik ez annak ellenére, hogy Trianon megjelenítésében, és okainak megjelölésében ma is nagyok a különbségek a szerzők felfogása között.”²³

A trianoni trauma negyedik oka a szomszédos országok többségében élő magyar kisebbségek helyzete, illetve helyzetükkel való elégedetlensége. Trianon a mai magyarság túlnyomó része számára többé nem határkérdés, hanem kisebbségi jogok kérdése.

Az 1945 utáni új és politikai tapasztalatokkal nem vagy csak alig rendelkező itthoni és kisebbségi magyar kommunista elit számos tagja naiv módon valószínűleg valóban azt hitte, hogy a régi „burzsoá sovinizmus”-tól megszabadulva az osztály- és nemzeti-ségi elnyomástól mentes „szép új világ” megteremthető. Hamarosan kiderült azonban, hogy a nemzeti-nemzetiségi ellentétek az államszocialista viszonyok között is virulensek. Megfosztva tulajdonuktól a magyar kisebbségek a valóságban a két világháború közöttinél is kiszolgáltatottabb helyzetbe kerültek – kivéve a szovjet táboron kívüli ausztriai és a két tábor közötti jugoszláviai magyarokat. Közismert, hogy az elnyomás legkegyetlenebb formáit a kisebbségi magyarság legnagyobb tömbje, az erdélyi szenvedte el.

Ezzel az elnyomó politikával – és a seb gyógyulását ez is akadályozta – a magyar párt- és állami vezetés sokáig nem nézett nyíltan szembe, hanem úgy tett, mintha minden rendben lenne. Az 1950 és az 1975 közötti negyed században a magyar kommunisták jóval több figyelmet fordítottak az egyre kevésbé létező és teljesen eszköztelen hazai nacionalizmus elleni küzdelemre, mint a három „szocializmust építő” szomszédos országban élő magyarokat sújtó diszkriminációk megakadályozására vagy enyhítésére. Ezekben az években a magyar kisebbségek érdekében a szellemi élet emberei, elsősorban az írók – 1967-ben Doboz Imre, később Illyés Gyula és a legutóbbi időkben Csoóri Sándor – emeltek szót. Fellépéseikért sokáig nemcsak Bukarestben, Belgrádban vagy Pozsonyban bélyegezték őket „nacionalista bajkeverőknek”, hanem Budapesten is. Ezt a helyzetet a kérdés egyik magyar származású amerikai szakértője igen találóan egy olyan elmegőgyintézethez hasonlította, amelyben Magyarország volt az állítólagos elmebeteg, Magyarország szomszédai alakították az orvosok, a nővérek és a beteggondozók szerepét, s az egész intézmény a Szovjetunió felügyelete alatt állt.²⁴

A magyar vezetés az 1970-es évek elejétől s különösen az 1975-ös helsinki konferencia záróokmányának az aláírása után kezdett változtatni addigi passzív politikáján. A sors iróniája, hogy ezt a dokumentumot Magyarország és szomszédai egyaránt lelkesen támogetták. A szomszédok azért, mert szentesítette a trianoni *status quó*t, Magyarország pedig azért, mert jogalapot látott benne (III. helsinki kosár) a magyar kisebbségek védelmére. Kádár János ezt követően többször fellépett kisebbségi ügyekben, ám intervencióit csak ritkán koronázta siker. Szlovákiában, Kárpátalján és Erdélyben nem csökkent, hanem inkább fokozódott a nemzetiségi elnyomás, s Tito 1980-as halála után a jugoszláviai s különösen a vajdasági magyarság sorsa is rosszabbra fordult. Az 1970-es évek második felében és az 1980-as években Magyarország és szomszédai – különösen Románia – között ezért többször igen feszült viszony alakult ki. Különösen éles „penge-váltásokra” került sor 1982-ben, Ion Lăncrănján *Egy szó Erdélyről* című pamfletjének,

majd 1987–1988-ban a háromkötetes *Erdély történetének* a megjelenése kapcsán. Ezt követően, 1988–1989-ben a román–magyar viszony olyan mértékben megromlott, hogy a nyugati külpolitikai elemzők a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok megszakításával számoltak.²⁵

Az 1989–1990-es átalakulás, a Szovjetunió kivonulása és a kommunista rezsimek összeomlása sokakban ébresztette azt a reményt, hogy ütött a történelmi kiegyezés órája: a Kárpát-medence népei „rendezik végre közös dolgaikat”. Napnál világosabb, hogy mára már ez az eufória is a múlté. Nemcsak az olyan regionális vagy transzregionális jellegű integrációs törekvések feneklettek meg, mint amilyen a visegrádi hármak, illetve négyek próbálkozása volt, hanem a lengyel–szlovák–ukrán–magyar–román szubregionális együttműködési kísérlet is az Északkeleti-Kárpátok övezetében. Ez utóbbit Románia és Szlovákia egyaránt a magyar revizionizmus trójai falovaként fogta fel, s ezért elvetette. Ugyanezen félelmi pszichózis miatt nem kapják meg a szlovákiai, erdélyi és vajdasági magyarok azokat az önigazgatási jogokat sem, amelyek pedig az európai normák szerint is megilletnék őket. S ezzel a kör bezárult. A határ túloldalán magyar revizionizmust kiáltanak, és erre hivatkozva mindenféle autonómiatörekvés elől elzárkóznak. Az innenső oldalon és a kisebbségi magyarság köreiben ugyanakkor szűkkeblűséget emlegetnek, és különféle diszkriminációkra panaszkodnak, amelyek miatt egyre többen jutnak arra a következtetésre, hogy nem lehet békésen megegyezni.

A trianoni trauma okait tehát nem nehéz felsorakoztatni, és a magyar nép negatív beállítottságát, frusztráltságát is könnyű megérteni. Sokkal nehezebb a megfelelő gyógy-módot megtalálni s az adekvát gyógyszereket a betegnek beadni. Míg előbbi tipikusan történészi feladat, az utóbbi a magyar politikai és szellemi elit közösen elvégzendő teendője. A probléma „kibeszélése”, amely kizárólag rajtunk múlik, szükséges, de nem elégséges része a terápiának. A kulcskérdés: a magyar kisebbségek helyzetének számukra és a többségi nemzetek számára egyaránt elfogadható rendezése. Mindaddig, amíg ez nem történik meg, Trianonról nem lehetséges befejezett múltban gondolkodni, írni és beszélni.

Magyar Tudomány 1996/3. sz., 272–281. o. Újraolvas: Romsics: *Helyünk és sorsunk*, 327–344. o.

1. Csepeli György: *Nemzet által homályosan*. Budapest, 1992, Századvég, 182–191. [Lásd az előző tanulmányt.] Jegyzetek
2. Vö. Buday László: *Magyarország küzdelmes évei*. Budapest, 1923, Szerző. [Egy részletét lásd e kötetben a *Tudományos emlékezet* írásai között a *Kortársak – tudományos igénnyel* c. fejezetben]
3. Robert Ardrey: *The Territorial Imperative: A Personal Enquiry into the Animal Origins of Property and Nations*. London, 1967, Collins, 1–13., 359–360. o.
4. Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In Bibó: *Összegyűjtött munkái*, I. kötet, 240. o.
5. Részletesebben lásd Fogarasi Zoltán: A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságokként 1941-ben. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1944. 1–20. o.
6. Csepeli: i. m. 190.
7. *Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról*. Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai, 1942–1944. Szerkesztette Romsics Ignác. Gödöllő, 1992, Typovent; Fülöp Mihály: *A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés 1947*. Budapest, 1994, Hét-torony.
8. Tofik Iszlamo: Erdély a szovjet külpolitikában a II. világháború alatt. *Múltunk*, 1994/1–2. sz. 17–50. o.
9. Például Karácsonyi János: *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*. Budapest, 1921, Szent István Társulat. Vö. Stephen Bela Vardy: Trianon in Interwar Hungarian Historiography. In *Total War and Peacemaking*, 361–389. o.
10. Gróf Apponyi Albert: *Magyarországnak és a rovására megnagyobbodott államoknak történelmi hivatása*. In *Igazságot Magyarországnak. A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata*. Budapest, 1928, Magyar Külügyi Társaság, 1–18. o.

11. Ottlik László: Új Hungária felé. *Magyar Szemle*, 1928. szeptember (IV. kötet, 1. sz.). 1–10. o. [szövegét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Tervek a revízióról* c. fejezetben]; és uő: „Új Hungária” és „Keleti Svájc”. *Magyar Szemle*, 1929. október (VII. kötet, 2. sz.), 113–124. o. Vö. Szekfű Gyula: *Állam és nemzet. Tanulmányok a nemzetiségi kérdéstről*. Budapest, 1942, Magyar Szemle Társaság, 297–318. o.
12. Gróf Teleki Pál: *Európáról és Magyarországról*. Budapest, 1934, Athenaeum, 7–8, 30–50. o. Vö. Vardy: i. m. 372. o.
13. Idézi L. Nagy Zsuzsa: *Liberális pártmozgalmak 1931–1945*. Budapest, 1986, Akadémiai, 79. o.
14. Jászi: *Magyar kálvária*, 164. o.
15. Szabó Dezső: *Az egész látóhatár*. Budapest, 1939, Magyar Élet, I. kötet, 211–236. o.
16. Nagy Emil: Az út az orvoslás felé. In *Igazságot Magyarországnak*. I. m. 389–402. o. Idézet a 390. oldalon. [A tanulmány teljes szövegét lásd e kötetben a *Politikai és közéleti emlékezet* dokumentumai között a *Rothermere-kampány* c. fejezetben.]
17. Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. 2. kiad. Budapest, 1988, Kossuth Könyvkiadó, 132–145. o. Idézet a 136. oldalon.
18. Bibó: *Összegyűjtött munkái*, 236–237. o.
19. Csepeli: i. m. 188. o.
20. Heckenast Gusztáv — Karácsonyi Béla — Lukács Lajos — Spira György: *A magyar nép története. Rövid áttekintés*. Budapest, 1951, Művelt Nép.
21. *Magyarország története*. Szerkesztette Molnár Erik, Pamlényi Ervin, Székely György. Budapest, 1964, Gondolat, 2. kötet, 374. o.
22. *Magyarország története tíz kötetben*, 8. kötet, 421–426. o.
23. Ormos Mária: Trianonról. *Népszabadság*, 1995. június 3., 18. o.
24. Ladányi András: Programozott amnézia és kellemetlen ébredés. Magyar kisebbségek a nemzetközi politikában, 1945–1989. In *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században*. Szerk. Romsics Ignác. Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány, 245–265. o.
25. Raphael Vago: *The Grandchildren of Trianon. Hungary and the Hungarian Minority in the Communist States*. Boulder–New York, 1989, East European Monographs, 201–260. o.; és *Jelentések a határon túli magyar kisebbségekről: Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia*. Budapest, 1988, Medvetánc.

Pomogáts Béla: Trianon és a magyar irodalom (1996)

Mindazt, ami az első világháború után Magyarországgal történt, alig tudta feldolgozni a nemzet emlékezete. Az 1920-ban megkötött trianoni szerződésről, amely a történelmi Magyarország területének nagy részét felosztotta szomszédai, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai között, évtizedeken keresztül alig esett szó a második világháború után, pontosabban az 1947-es párizsi békeszerződés után, amely minden magyarországi reménykedéssel és várakozással ellentétben maradéktalanul helyreállította, illetve kisebb tekintetben Magyarország kárára módosította a trianoni rendelkezéseket. A némaság és az elnémitottság persze nem jelentette és nem jelenthette, hogy a trianoni kényszerek fölött eltekintett volna a történelem. Egy veszedelmes sziklaszirt akkor is hajótöréseket idéz elő, ha a térképek semmiféle jelzést sem adnak róla, sőt így még veszedelmesebb és pusztítóbb, még több áldozata van.

Ennek a trianoni hallgatásnak is voltak áldozatai. Nemcsak a magyar nemzeti tudat tartozott közéjük, amely nyilvánvalóan nem maradhatott egészséges ügy, hogy a diagnózisra és a gyógyításra még csak sor sem került, s a nemzet egyik legszörnyűbb sebet az úgynevezett „proletár internacionalizmus” teljesen hitelüket veszített közhelyeivel próbálták eltakarni, az a seb vérzett és üszkösödött tovább. De a trianoni hallgatás áldozata lett a közép-európai népek megbékélésének és történelmi együttműködésének ügye is, anélkül ugyanis, hogy a trianoni tályogot felnyitották volna, ennek a kiengesztelődésnek és összefogásnak semmi esélye sem lehetett.

Trianon — Mohács óta — a legfájóbb sebet ejtette a magyar nemzet testén, és teljesen természetes dolog volt az, hogy a Trianon utáni korszak magyar közvéleménye,



nemcsak a hivatalos politika, hanem a szellemi élet és a magyarság legszélesebb tömegei sem fogadták el, fogadhatták el a diktatórikus békerendszer minden következményét. Csak a XX. századi magyar költészet két – sok tekintetben egymás ellen is kijátszott vagy inkább kijátszani kívánt – óriására, Ady Endrére és Babits Mihályra hivatkozom. Mindketten egyforma fájdalommal és elkeseredéssel vetettek számot az ország és a nemzet megcsonkításának lehetőségével, illetve következményeivel.

„Elpirulok – írta Ady *S ha Erdélyt elveszik?* című írásában, még 1912-ben, midőn a hódításokra vágyó bukaresti politika bejelentette erdélyi igényeit – a magam látszó romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van, s fenyegető, brutális, de vajmi lehető térképváltoztatások két emlőről szakítanának le két ikergyermecket, a magyart és a román... Mi magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyst ez az örült militáris világ... diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyítani bennünket... Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamarosan megvalósulása lehet tüzes, vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét lázítja föl a vad hazapolitika, s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más nemes fölzsabadulásra joggal váró nációt.” Babits Mihály pedig közel négy évtized múlva, 1938 karácsonyán *Gondolatok az ólomgömb alatt* címmel a következőket jegyzi fel: „Rájövök, hogy nem is tudok pontosan visszaemlékezni a csonka ország formájára, holott milyen tévedhetetlenül látom magam előtt ma is a régi, nagy Magyarországot. [...] Magyarország áll előttem megint, de nem a csonka, hanem az igazi, a történelmi Magyarország, a kerek, ép vonal, amely gyermekkorom óta belém idegződött... Szinte szerelmes voltam ebbe a vonalba, ez volt az én első szerelmem... S amint elképzelem ezt a gyönyörű, élő testet, első szerelmemet, megint elfog a kínzókamrák hangulata.”

Igen, a magyar irodalom és a magyar társadalom – nagyjából minden politikai véleménykülönbség ellenére a legitimistáktól a szociáldemokratákig – így érzett és gondolkodott a fenyegető, majd megvalósult Trianon felől. Trianon mindazonáltal nemcsak magyar tragédia volt: összeomlását és állandósult válságát okozta a közép-európai összefogás eszméjének is. Korábban voltak reményei és lehetőségei egy ilyen összefogásnak (maga Ady és Babits is ezeket a lehetőségeket szerette volna valóra váltani). A trianoni rendelkezéssel azonban a legkevésbé sem a történelmi igazságtétel jutott érvényre, hanem a fanatikus nacionalisták zsákmányoló szenvedélye és a kisebbségi sorba került és kényszerített népcsoportok létét és kultúráját fenyegető barbár intolerancia.

Ezt a szomorú tényt Trianon után igen sok nyugati államférfi és szellemi kiválóság is elismerte. Sőt többen ráeszméltek arra, hogy Trianon nem csupán a magyarság tragédiája, hanem egész Közép-Európa, sőt egész Európa tragédiája. A szomszédos országok területi nyereségei nagyon is látszatnyereségek voltak, minthogy később ezek okozták a térség elszomorító politikai hanyatlását, pontosabban azt a folyamatot, amely által a közép-európai térség valósággal játékszerré vált a nagyhatalmak kezében.

A nyugati nagyhatalmakra valójában egy antidemokratikus területszerző sovinizmus erőszakolta rá a maga akaratát. Ezeknek a hatalmaknak, ha valóban a kölcsönös európai kiengesztelődés és együttműködés lehetőségét kívánják létrehozni igazából egy minden érdekelt számára elfogadható kölcsönös kompromisszum kialakítására, ha tetszik, kikényszerítésére kellett volna, hogy Magyarország megmarad etnikai határai között, nagyjából abban az értelemben, ahogy ezt a Teleki Pál nevéhez fűződő nevezetes etnográfiai térkép rögzítette. Ezt a térképet annak idején a párizsi béketárgyalásokra utazó magyar kormánydelegáció is előterjesztette, midőn erre a térkép által is rögzített valóságos etnográfiai állapotra hivatkozva kért több körzetben méltányos döntést és ezt megalapozandó népszavazást. Ezt a jogos követelést azonban a békekonferencián vezető szerepet játszó (főleg francia) államférfiak rendre elutasították. Holott akkor például Pozsony, Komárom, Kassa, Ungvár, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad és Szabadka egyértelműen a magyar nyelvterület határai között helyezkedett el, abszolút magyar többsége volt Kolozsvárnak, Marosvásárhelynek és relatív magyar többsége Brassónak, sőt Temesváron is a második helyet foglalta el a magyarság a németiség mögött. Mindenesetre egészen más határok jöttek volna létre, ha a magyarság saját számarányának megfelelően tarthatott volna meg Kárpát-medencei területeket.

Az első világháború utáni rendezés tulajdonképpen három érvelési rendszerre támaszkodott. 1. Az etnográfiai elv a népesség etnikai összetételét vette kiindulásnak, ezt sohasem alkalmazták Magyarország javára, s így mind Csehszlovákia, mind Románia, mind Jugoszlávia vonatkozásában igen nagy magyar tömbök kerültek idegen fennhatóság alá, közvetlenül a trianoni határ mentén: így a Partiumban, Kárpátalján, a Felvidéken és a Vajdaság Tisza menti területein. 2. A történelmi elv, amely a területek korábbi államjogi hovatartozását vette figyelembe, Magyarország ennek az elvnek az alapján semmiféle könnyítést sem kapott (holott például 3,5 millió németet csatoltak Csehszlovákiához arra hivatkozva, hogy lakóterületük a történelmi cseh királysághoz tartozik). 3. Végül a gazdasági, közlekedési és stratégiai elv, ezt ugyancsak mindig következetesen alkalmazták Magyarországgal szemben, például a Dunától északra lévő magyar területek elcsatolásakor, ebben az esetben csehszlovák gazdasági érdekekre hivatkoztak, vagy az Arad–Nagyvárad–Szatmárnémeti–Máramarosziget sáv Romániának juttatása alkalmával, amikor, mint ezt Palotás Zoltán *A trianoni határok* című 1990-ben megjelent könyve kimutatta, az szolgált indokul, hogy az itt (magyar lakosságú területen) húzódó vasútvonalakra Bukarestnek szüksége van. Magyarország esetében egyaránt elestek az etnikai, történelmi és gazdasági-stratégiai kritériumok, s valóban minden helyi vitát Magyarország kárára oldott meg a „békekonferencia”, az országot tulajdonképpen hadizsákmánynak tekintették, amelyből minden jelentkezőnek bőven osztogatni lehet.

Ha a trianoni nagyhatalmak nem minden esetben a magyarság kárára akarták volna megoldani a háború utáni területi rendezést, akkor valójában létre lehetett volna hozni egy olyan helyzetet, amely kölcsönös kompromisszumokra épül, a megegyezései rendszer pedig elvezethetett volna a közép-európai térség egységének valamilyen helyreállításához. Lehetőség nyílt volna arra, hogy a létrejövő nemzeti államok között egy idő után az integrációs törekvések nyerjenek teret, és ezek az államok végül valamilyen (föderatív, konföderatív) államszövetségbe tömörüljenek. Ennek a kívánatos államszövetségnek a létrejöttét, sőt még a lehetőségét is egyértelműen Trianon akadályozta meg. Az, hogy a közép-európai kis országok képtelenek voltak szövetkezni és egymással összefogni, nos, ez vezetett a régió teljes politikai hanyatlásához és dezintegrációjához, mondhatnám így is, balkanizálódásához, végső soron pedig ez nyitott utat a Hitler, majd

Sztálin által kezdeményezett hódítások és csatlósállami rendszer előtt. Ez tette lehetővé azt, hogy az egymástól elszigetelt, kölcsönösen gyűlölködő, egymásra kölcsönösen féltékeny országok sorra áldozatul eshettek annak a nagyhatalomnak, amelyik éppen be akarta kebelezeni őket.

Trianon olyan történelmi tragédia, amelynek súlya azóta is bélyeget nyom Közép-Európa sorsára, és súlyosan megterheli az itt élő népek kapcsolatait. Mindenekelőtt azonban megterhelte a magyar történelmet és a nemzet kollektív emlékezetét, súlyos frusztrációkat okozott, és nagymértékben felelős azért, hogy a harmincas és negyvenes évek magyar kormányai a nemzet távlatosabb érdekeit háttérbe szorítva és a józan stratégiai gondolkodást figyelmen kívül hagyva az országot az európai jobboldali diktatúráknak kötelezték el, és történelmének egyik legpusztítóbb háborújába vezették. Kétségtelen, hogy a két világháború közötti korszak minden más megfontolást elutasító politikai meggyőződését és szándékát a területi revízió jelentette, ennek a meggyőződésnek és szándékának az indítéka azonban nem valamiféle imperialisztikus területszerző stratégia volt, hanem az elszenvedetett igazságtalanság jóvátételének mindent legyőző akarata. Egyszerűen nem volt és nem lehetett magyar kormányzat, amely belenyugodott volna a Trianonban hozott ítéletbe, minthogy ezt az ítéletet a nemzet szinte egyöntetűen elutasította, és igazságtételt követelt.

A magyarság nemcsak területi, gazdasági és hatalmi pozíciókat veszített el a trianoni döntések következtében, hanem súlyos lelki sérüléseket is elszenvedett. Ezekről a lelki sérülésekről hozott hírt az irodalom, midőn költeményekben, elbeszélésekben és személyes vallomásokban mérte fel a történelmi ország feldarabolásának, nagy magyar közösségek és régi kulturális központok elcsatolásának lelki következményeit. A húszas évek magyar irodalma, és természetesen nemcsak az úgynevezett nemzeti konzervativizmus írói, tehát Herczeg Ferenc, Vargha Gyula, Sík Sándor és Bodor Aladár, és nem is csupán a nemzeti radikálisok, mint Szabó Dezső és Oláh Gábor, hanem a liberális polgári irodalom képviselői, a Nyugat táborának nagyjai, közöttük Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Somlyó Zoltán, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes és az akkor fellépő fiatal írók, mint József Attila, Illyés Gyula, Dsida Jenő és Szabó Zoltán is őszinte fájdalommal beszéltek a trianoni Magyarország nyitott sebeiről, az elszakított magyarság mostoha helyzetéről és fájdalmairól.

Ezek az írók nemegyszer szülőföldjüket, szülővárosukat vagy ifjúságuk szeretett színhelyét veszítették el a trianoni döntéssel: Kosztolányi Szabadkát, Szabó Dezső Kolozsvárt, Tóth Árpád Aradot, Bodor Aladár Losoncot. De Juhász Gyula és Krúdy Gyula is elvesztették azokat a városokat, amelyek ifjúságuk otthonai voltak: Juhász Nagyváradot, Krúdy a szepességi városokat. Móricz Zsigmond is elveszítette azt az Erdélyt, amely munkásságának és eszmélkedésének egyik ihletője volt, s amelyről egy egyáltalában nem emlegetett művében, a Nyugat 1920-as évfolyamában közreadott *Erdély* című versében tesz vallomást. A személyes veszteség mindenkinél fájdalommal szötte át a verseket, elbeszéléseket, visszaemlékezéseket, minthogy azt mindegyik író tudta vagy érezte, hogy szülővárosa hamarosan elveszíti azt a jellegét, azt a meghittséget, amely valamikor az otthonosság érzését keltette. Azok az írók, így Babits, Sík Sándor vagy Karinthy Frigyes, akiknek szülőhelye nem került idegen kézbe, ugyancsak fájdalommal gyászolták meg a régi ország letűntét, és hasonlóképpen szorongó szívvel mérték fel a veszteségeket. Már idéztem Babitsot, aki jóval a trianoni végzés után is arról beszélt, hogy számára mindaz, ami Magyarországgal megtörtént, felfoghatatlan képtelenséggel ér fel, és ugyancsak Babits adott hangot évtizedeken keresztül némaságba szorított *Csonka Magyarország* című versében az első világháború idején pacifista nézeteket valló írók ama meggyőződésének, hogy az erőszakkal szemben egyszer az igazságnak kell érvényre jutnia: „Nekem van rá jogom! Én elkiálthatom: Igazság!”

Nem lehet meglepő, hogy a trianoni fájdalmak hatották át az erdélyi, a felvidéki és a délvidéki magyar írók műveit, sőt azt is megállapíthatjuk, hogy a kisebbségi magyar irodalmak igen nagy részben éppen a trianoni fájdalmakból születtek. Kolozsvár, Nagy-

várad, Pozsony, Kassa és Szabadka magyarjai mindenképpen úgy érezték, hogy a trianoni rendelkezések a magyarság ezeréves nemzeti létét sodorták veszélybe, és az új határok elvágták a természetes, megszokott és nélkülözhetetlen kulturális és személyes összeköttetéseket. A kisebbségi sorsba kényszerített magyar író egyszersmind magára is maradt, hiszen elválasztották a nemzeti kultúra életető közösségétől, és ha íróként és magyarként fenn akart maradni, neki magának kellett: — írói alkotásai által — új emberi közösséget létrehoznia. A kisebbségi magyar író ezért nemcsak történelmi csalódottságának, sérelmeinek és gyötrődéseinek adott hangot, hanem annak a felelősség- és küldetéstudatának is, amelyre a nemzeti közösség újjáalakításának és a nemzeti identitás fenntartásának erkölcsi parancsa kötelezte. Ez a kettős: egyszerre fájdalmas és felelősségtudattól áthatott érzés szólalt meg az erdélyi Reményik Sándor, Áprily Lajos, Kós Károly, Makkai Sándor, Tamási Áron, Dsida Jenő és a felvidéki Győry Dezső, Mécs László műveiben.

A trianoni végzetre válaszoló magyar írók elsiratták elveszített szülőföldjüket és a történelmi országot, amely több mint ezer esztendőn át állott fenn, s mindig dacolni tudott a változó idők viharaival, az elveszített világháború, a szomszédos államok területszerző mohósága és a békecsináló nagyhatalmak ellenséges magatartása következtében mégis el kellett buknia. A gyász érzésébe mindazonáltal nem vegyült el a bosszúállás, a reváns szelleme. Aki a Trianon utáni magyar irodalmat, legalábbis a legjobb írók műveit fellapozza, bizonyosságot szerezhet arról, hogy ezektől az íróktól távol állott a gyűlöletkeltésnek az a szelleme, amely a politikai életben rendre megjelent, különben nemcsak a hazai, hanem az utódállami „kisantant” politikájában is. A magyar írók sohasem beszéltek gyűlölettel a román, a szlovák vagy a szerb népről és kultúráról, ellenkezőleg igyekeztek kapcsolatot találni ezekkel a kultúrákkal egy kívánt és remélt általános európai kiengesztelődés és együttműködés keretében. Babits, Kosztolányi és Móricz Zsigmond vagy később József Attila és Illyés Gyula munkássága széles körű és gazdag bizonyítékokat szolgáltat arra, hogy mindig keresték a közép-európai összefogás lehetőségét, és kezdeményezték a Duna-völgyi kulturális kapcsolatokat. Miért kellett volna hallgatniuk arról, ami őket keserűséggel töltötte el, amit súlyos történelmi tragédiának érezték?

Az, hogy a magyarság és a magyar irodalom Trianonra válaszoló érzelmeinek korabeli kinyilvánítása a feledés homályába merült, valójában politikai döntések és tiltások eredménye volt, és lelki sérülésekhez vezetett. Az ugyanis mindig közösségi frusztrációt okoz, ha valamilyen történelmi vereséget és traumát nem enged „kibeszélni” és ezzel lelki megoldáshoz segíteni a hatalom. A két világháború közötti magyar irodalom ezt a lelki megoldást megpróbálta elérni azzal, hogy nyíltan beszélt az elszenvedett egyéni és kollektív sérelmekről és veszteségekről. A nyílt beszédben ott rejtett a feloldás vágya és igénye, íróink olyan szellemi pozíciót és olyan lelki készenlétet szerettek volna kialakítani, amely a magyarság számára lehetővé teszi azt, hogy Trianon után is fenntartsa a maga nemzeti folytonosságát és kulturális önazonosságát oly módon, hogy ez a magyarság vállalja a történelmi ország egészének szellemi örökségét, és az új helyzetnek megfelelően hozza létre a közösségi szolidaritás új hálóját, amely természetes módon kiterjed a kisebbségi helyzetbe szorított magyarokra is.

A „trianoni irodalmat” érő legnagyobb kihívás ugyanis éppen abban volt, hogy a magyarság egy pusztán sérelmi magatartást választ, amely kizárólag történelmi igazságtételre törekszik, és nem törődik mással, mint az elszenvedett igazságtalanság jóvátételével, avagy ki tud alakítani egy új nemzeti tudatot, amely a nemzethez való tartozás elsődleges kritériumát nem a területben, az államban és a politikai egységben határozza meg, hanem a nyelvben, a történelmi hagyományban, a kulturális közösségben. A „trianoni irodalom” legnagyobb erénye, máig érvényes tanulsága, hogy a kulturális és „lelki” nemzetnek ehhez az eszméjéhez eljutott, hogy a gyász érzései és a gyötrődés vallomásai után számot tudott vetni a „lelki nemzet” felépítésének esélyeivel és tennivalóival. Valójában Trianon után vált általános meggyőződéssé, legalábbis a hazai és a kisebbségi magyar irodalmak magasabb fórumain és legmagasabb szellemei között, hogy a nemzet több, mint a politikai együtvé tartozás, tágasabb, mint a földrajzi és állami közös-



ség, és az ország fogalmának van egy szellemi-lelki dimenziója, amelyben nem a területnek, hanem a történelemnek, a hagyománynak, a kultúrának és a lelki közösségnek van elsődleges szerepe. Ezt a meggyőződést igen sokan szóltatták meg a két világháború között Babits Mihálytól Illyés Gyuláig, és talán éppen az első költő adott neki klasszikus megfogalmazást *Hazám!* című költeményének *Az igazi ország* címet viselő szakaszában:

Szállj ki, lelkem, keresd meg hazámat!
Oly hazáról álmodtam én hajdan,
mely nem ismer se kardot, se vámot,
s mint maga a lélek, oszthatatlan.
Álmodj, lelkem, álmodjad hazámat,
mely nem szorul fegyverre, se vértre,
mert nem holt rög, hanem élő lélek.
Galamb álom! s rókák rágtak érte,
odu féltő kapzsi szenvedélyek.
Az én álmom sohse legyen róka!
Az én tanyám' magassága védje!
Lelkem madár, tág egek lakója,
noha mindig visszajár fészkébe.

A haza fogalomköre a „trianoni irodalom” következtében bizonyos mértékig átalakult, és ennek révén kétségtelenül megújult, megerősödött és gazdagodott. A Babits és Kosztolányi, József Attila és Illyés Gyula, Kós Károly és Reményik Sándor által képviselt új nemzeti szöveg ugyanakkor nem járt együtt elzárkózással, nem vezetett a kulturális izoláció kísérletéhez. Ellenkezőleg, irodalmunkban talán sohasem volt olyan erős a közép-európai összefogás gondolata, a dunai népek együttműködésének vágya, mint éppen Trianon után. Ez a gondolat nagy történelmi hagyományokra épült: Kossuth Lajos és Teleki László eszmei örökségére, Ady Endre és Jászi Oszkár ideáljaira. A dunai együttműködés eszméi erősödtek fel a román írókkal kapcsolatokat kereső Babitsnál, a szerb irodalommal ismerkedő Kosztolányinál vagy éppen a szlovák és román költőket fordító József Attilánál, aki különben a közép-európai kiengesztelődés időtálló vallomását tette *A Dunánál* című versének zárószavaiban:

...Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a múltat be kell vallani.
A Dunának, mely múlt, jelen s jövő, *jelen*
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk és nem is kevés.

Ugyancsak a kölcsönös kiengesztelődés eszméje öltött alakot olyan költőknél és íróknál, mint Győry Dezső, Mécs László, Tamási Áron vagy éppen Illyés Gyula, aki *A Dunánál, Esztergomban* című nevezetes versében fejezte ki haragját amiatt, hogy a határok elválasztják egymástól az embereket és a népeket, egyszersmind azt az elszánt akaratát, hogy az éssznek, a képzeletnek és a bátorságnak, tehát az emberi szellemnek ezeket a határokat egyszer le kell bontania:

Országom határa! – melyben
jogom van fennen énekelnem,
hol hangom otthonosan rebben,
mint jó visszhangzású teremben.

Melynek én is, ha nyelvem bírja,
szívbeli, zengő akarátja,
követe lehetek, kiáltva
kiáltó szava a világba.

Minden árok és határ ellen,
Minden átok és csaták ellen,
minden ellen, ami gátat vethet
mi bátor, tisztuló szívünknek!

A „trianoni irodalom” történeti és szellemi ívelése ilyen módon kétségbeeséstől az erőgyűjtésig, a nemzethalál képzele keltette szorongástól egy új nemzeteszmé és a közép-európai regionális kötődések kialakításának vágyáig, a megalázottságtól és a vereségtudattól a „lelki nemzet” és a „dunai patriotizmus” felépítésének írói erőfeszítéséig halad. Ezért tarthatjuk mulasztásnak és veszteségnek e „trianoni irodalom” módszeres elszüllesztését és elhallgatását, azt, hogy a trianoni döntésekre reflektáló versek, elbeszélések és írói vallomások hosszú évtizedeken keresztül kimaradtak legnagyobb íróink összegyűjtött művei közül, nem emlegette őket az irodalomtörténet-írás, és nem tudhatott róluk az irodalmi köztudat, az olvasó. A jelen antológia ennek az elhallgatott „trianoni irodalomnak” a felidézésére és bemutatására tesz kísérletet, éppen a trianoni végzések háromnegyed évszázados fordulóján. Olyan írások válogatását kapja kézhez az olvasó, amelyek évtizedek óta nem jelenhettek meg, és szinte ismeretlenek voltak még az irodalomértő közönség körében is. Így Babits Mihály *A repülő falu*, Kosztolányi Dezső *Égi jogász*, Móricz Zsigmond *Egy akol, egy pásztor*, Krúdy Gyula *Az utolsó garabonciás*, Szabó Dezső *Kálvinista legenda* és Karinthy Frigyes *Levél* című elbeszélései, illetve vallomásai, valamint egy kisebb kötetre való vers a korszak legnagyobb költőitől. Munkámat az a tudat és meggyőződés vezette, hogy múltunkat, régi fájdalmainkat és a fájdalmak feloldására tett erőfeszítéseinket nem szabad elhallgatni a jelen előtt, hiszen, ha nem közös történelmi megpróbáltatásainkról és sérüléseinkről hallgatunk, akkor a múltat sohasem fogja „békévé oldani az emlékezés”.

Az első világháború győztes hatalmai és Magyarország közötti békeszerződést 1920. június 4-én írták alá a versailles-i „Nagy-Trianon Palotában”. A szerződés 364 cikkelyéből 290 megegyezett a Németországgal és Ausztriával megkötöttével. A trianoni békekötés, mely a legkeményebb volt a legyőzött államoknak diktáltak közül, Magyarország területét 282 000 négyzetkilométerről 93 000 négyzetkilométerre, népességét pedig 18,2 millió főről 7,9 millióra csökkentette. Mivel az új államhatárokat nem az etnikai határok mentén jelölték ki, 3,3 millió magyar (az összmagyarság 30%-a) a szomszédos államok fennhatósága alá került. A kisebbségek védelme érdekében a békeszerződés tartalmazott egy kisebbségi záradékot is, mely ugyanolyan jogokat biztosított számukra, amilyennel a domináns nemzetiség rendelkezett.

A béke Magyarország fegyveres erőinek létszámát 35 000 főben határozta meg a nehézfegyverzet és a légierő fenntartásának tilalmával; megszüntette az általános hadkötelezettséget, és az országot háborús jóvátétel fizetésére kötelezte.

A magyar kormány, a kényszerűségnek engedve, elfogadta a béke feltételeit; a békeszerződés aláírásának pillanatában megszólaltak a magyar harangok, minden forgalom és munka tíz percre leállt. A parlamenti ratifikációra 1920. november 15-én került sor.

Miután a békeszerződés szövegének része volt a Nemzetek Szövetségének alapokmánya is, az Egyesült Államok elutasította annak aláírását. A két ország 1921. augusztus 29-én külön békeszerződést kötött.¹

A trianoni békeszerződés következményeként az országnak komoly gazdasági nehézségekkel kellett szembenéznie, és a helyzetet tovább nehezítette az utódállamokból beáramló 426 000 menekült. A Magyarország kollektív tudatára gyakorolt sokk visszhangra talált az ország történetírásában is, mely több fázison ment keresztül, és egészen napjainkig erősen átpolitizált maradt.

A háború előtti többnemzetiségű birodalomban élő magyar közvélemény nem volt felkészülve a magyar *impérium* megkurtításának lehetőségére. Az időszak közfelfogása közel állt ahhoz, amit Robert Vansittart brit diplomata és külügyminisztériumi képviselő is vallott, miszerint „elérkezett a birodalmak kora”, és a kis nemzetállamoknak nincs jövője. Az Osztrák–Magyar Monarchia léte tökéletesen igazolta ezt a feltételezést. Azt, hogy a jövő útját a nagy birodalmak jelentik, Karl Marx is megjósolta, Magyarországon pedig a XIX. század felvilágosult gondolkodója, az 1869-es magyar nemzetiségi törvények formába öntője, Eötvös József is hasonlóan határozott véleményt tett magáévá. Ő ugyanakkor azt is vallotta, hogy a nemzetiségek számára biztosított autonómiajogok erősítették volna a központi államszervezetet. Természetesen senki sem gondolt a Monarchia nemzeti vonalak mentén történő felszámolására; ez a gondolat egyértelműen ellenkezett az uralkodó korszellemmel.

Amikor a századforduló tájékán felerősödött az elidegenített nemzetiségek hangja, a magyarok részéről alkalmazandó orvosságot a kultuszminiszter által kidolgozott *Lex Apponyi* jelentette, mely a nem magyar nemzetiségek asszimilációjának felgyorsítását tűzte ki célul. E politika sohasem tudott teljes egészében kiteljesedni, ugyanakkor azonban arra jó volt, hogy tovább erősítse a domináns nemzetiséggel szembenálló kisebbségek ellenérzéseit. Olyan területeken, mint például Erdély egyes részei, ahol a népesség többsége már ekkor is román volt, a magyar hatóságok által elképzelt megoldás a magyarság újraterlepítését tűzte ki célul, ezáltal próbálván a népesség arányszámait a magyarság javára billenteni.²

Jászi Oszkár volt az egyetlen tekintélyes tudós, aki elképzeléseket dolgozott ki, ha nem is az Osztrák–Magyar Monarchia felszámolásáról, de annak föderalizálásáról. Az általa javasolt megoldás azonban már a háború túlságosan késői szakaszában érkezett. Egy felkészületlen közvélemény még a háborús vereség után is húzódozott volna egy ilyen



megoldás elfogadásától. A tervezetet csupán értelmiségieknek egy kis köre vette komolyabban fontolóra.³ Így amikor 1918 novemberében Jászi nemzetiségügyi miniszter lett a Monarchia bukását követően alakult demokratikus kormányban, maximális programját a nemzetiségek számára Magyarország határain belül nyújtandó autonómiában határozta meg, minimális programjával pedig az elcsatolásra ítéltetett, de magyar lakosságú területek közös ellenőrzését szerette volna elérni.⁴ A fenti opciók egyike sem bizonyult elfogadhatónak a győztesek oldalán helyet foglaló nemzetiségek, illetve utódállamok számára akkor, amikor a magyarokat még csak meg sem hívták a béketárgyalásokra, egymást követő kormányaikat pedig el sem ismerték a győztes Szövetségesek.

A fent említett okok miatta drákói békediktátumot a magyar lakosság még azelőtt elutasította, mielőtt a békekonferencia elkezdődött volna Párizsban 1919. január 18-án. Bár a köztudatban a Horthy-rezsimmel kapcsolódott össze, a „nem, nem, soha” jelszót a Károlyi-kormány propagandistái ötlötték ki. Amikor a Károlyi-kormány összeomlott, mert nem volt hajlandó elfogadni az „időleges”, Szövetségesek által diktált és területi veszteségekkel járó demarkációs vonalat, rövid időre kommunista kormányzat került hatalomra. Létezését kezdetben népakarat szentesítette, lehetővé téve számára az „Antant-imperializmus” elleni harcot, szövetségben az orosz Vörös Hadsereggel.

A békeszerződés aláírása az ellenforradalmi Horthy-rezsim nemzetközi elismerésének és a belpolitikai konszolidáció elkezdésének is ára volt. E kormányzat szilárd pozíciókkal rendelkezett, mivel képviselői azonosultak a közvéleménnyel a béke igazságtalanságának elítélésében, és annak revízióját ígérték. A közvélemény ebből fakadóan azt feltételezte, hogy a trianoni béke egy átmeneti egyezség, amit hamarosan annulálni lehet.

Az iskolai történelemtanárok és a felsőoktatási intézmények feladata volt a Trianon igazságtalanságába vetett hitnek, valamint a Szent István-i ezeréves határokhoz való visszatérés víziójának elterjesztése és népszerűsítése.⁵ A két világháború közötti magyar történetírás feladata a revíziót igazoló történelmi vélemények előállításának volt; a korszak történészei ugyanúgy megingathatatlan revizionisták voltak,⁶ mint a társadalom, melynek tagjai voltak. A revizionista beállítottságot tovább erősítette a magyar kultuszminiszter, gróf Klebelsberg Kunó, aki 1917 óta a Magyar Történelmi Társulat elnöke is volt. Az ő kettős szerepe jól illusztrálja azt a közeli kapcsolatot, mely a politika és a két világháború közötti történetírás között fennállt.⁷ Klebelsberg úgy gondolta, hogy Ma-

gyarország új politikai eszmeiségét történészek fogják kidolgozni, akik a leginkább képesek ezen új gondolatok közvélemény felé történő továbbítására.⁸

A két világháború közötti történetírás legillusztrisabb képviselője Szekfű Gyula (1883–1955) volt. Jóllehet ő látszott a leghajthatatlanabb revizionistának, egy Gábor Andornak 1920 júliusában írott magánlevelben a következőket írta: „Én is hiszem, territoriális egység nélkül jobb határt kaptunk volna. De önök, forradalmárok, nem merték az integritást elhagyni.”⁹ Nyilvánosan ugyanakkor soha nem adta föl a több-nemzetiségű Magyarország gondolatát. 1934-ben, a XIX. századi Magyarországot bemutató, nagy hatást kiváltó *Három nemzedék* újranyomott és kiegészített változatában Szekfű a török hódítás nyomán 1541-ben három részre szakadt Magyarországhoz hasonlítva foglalta össze Trianon jelentőségét. A Trianonban elkövetett „gonosztettet” azonban meg annál is pusztítóbbnak tekintette: míg a török uralom csak politikai változást hozott, Trianon az utódállamok uralma alá került elcsatolt területeket, a magyar javak elkobzása révén, gazdasági szempontból érintette. Utalván arra a folyamatra, amit ma „etnikai tisztogatásként” ismerünk, felhívta a figyelmet az utódállamok magyar lakosságának szakadatlan csökkenésére.

A Károlyi-rezsimet, mely hajlandó volt szóba állni a franciákkal és a szerbekkel, hazáját eláruló alkudozóként azonosította, és a kormányzatot, valamint a közvéleményt dicsérte, amiért azok egyhangúan osztoztak a meggyőződésben, miszerint „nemzeti céljaink között legelső helyen áll Trianon eltüntetése, s területi épségünknek valami módon helyreállítása”.¹⁰ Itt ugyanakkor figyelmeztette olvasóit, nehogy azt higgyék, a revíziót követően magyarok és nemzetiségek ugyanott folytathatják, ahol 1918-ban abbahagyták. Kijelentette, hogy az utódállamok nem magyar nemzetiségei politikai értelemben felnőttek, és megtalálták saját nemzeti identitásukat, így a feltámadott Magyarországon a magyarok csak *primus inter pares* lehetnek.¹¹

Érdekes, hogy míg az ötkötetes *Magyar történetben*, melyet Hóman Bálinttal írt, a nemzetiségeket ugyanolyan felnőttek tekintette, mint a magyarokat, ez utóbbiak érettségét nem tartotta elégségesnek. „Ma megint van magyar állam, amely a Trianontól meghagyott területen összefogja ezt az individualizált, egységre szóban, legfeljebb vágyban és kívánságban, de cselekedetben még nem eléggé érett népet. A közel jövő egyik nagy feladata a nemzet valóságos megszervezése, az, amit a kiegyezés elmulasztott...” Ez igazolni látszott a paternalista kormányzati rendszer létét, melynek nemzetépítő feladata Trianon eltörlésének előfeltételeként határozott meg.¹²

A két világháború közötti évek egy másik prominens történésze volt Gratz Gusztáv. Könyvében, *A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920*, ugyanúgy, mint Szekfű, ő is árulóként tekintett a két forradalom vezetőire, akik megkönnyítették a trianoni szerződés készítőinek dolgát.¹³ Ő ugyanakkor nem volt olyan derűlátó a revízió elkerülhetetlenségét illetően. Figyelmeztetett arra, hogy míg a magyarok hittek abban, a történelem nem mondta még ki az utolsó szót Magyarország sorsáról, az még korántsem dőlt el, vajon Magyarország Törökország példáját fogja-e követni, mely nem remélhette, hogy még egyszer uralkodhat a balkáni népek fölött, vagy Lengyelországét, mely 150 év után helyreállította területi egységét.¹⁴

A II. világháború, melybe Magyarország Németország oldalán lépett he, mivel ez az állam volt az, mely leginkább segíthette az ország egyes revizionista célkitűzéseinek megvalósítását, Magyarország vereségét hozta. Az 1947-es párizsi békeszerződés visszaállította Magyarország trianoni határait, további területvesztéssel Csehszlovákiával szemben. A Magyarországgal szembeni szigorú békefeltételek egyik formálója a Szovjetunió volt, amely a háború előtt a békeszerződéseket még imperialistának bélyegezte. Ebből fakadóan Trianon historiográfiájának új, 1945-től a hatvanas évek közepéig tartó politikai fázisában a békeszerződés témája tabuvá lett.¹⁵

A párizsi szovjet pozíció fényében lehetetlen lett volna Trianon „igazságtalanságát” hangsúlyozni, amikor éppen egy hasonló „igazságtalanságot” követtek el szovjet hangszereléssel. A Szovjetunió ragaszkodott ahhoz, hogy a proletár internacionalizmus ne-

vében szűnjön meg a torzsalkodás a korábbi utódállamok között, amelyek most Moszkva fennhatósága alá kerültek.

1951-ben, a sztálinizmus tombolásának tetőpontján, a következő megállapítás jelent meg Trianonról Mód Aladár *400 év a független Magyarországért* című munkájában: „A Horthy-fasizmus 25 éven keresztül mindent elkövetett, hogy népelnyomó rendszere minden nyomorúsága forrásaként ezt a békét tüntesse fel, magukért a békefeltételekért pedig az 1918/19-es forradalmakat tegye felelőssé. Trianon valóban szégyenfoltja a magyar történelemnek, de nem abban az értelemben és nem úgy, ahogy azt 25 éven keresztül a Horthy-rezsim beállította. 25 éven keresztül azt tanították, hogy Trianont az ebbe végzetessé a magyar nép számára, hogy felszámolta és megsemmisítette a történelmi Magyarországot. Trianont azonban egyáltalán nem a történelmi Magyarország felbomlása tette a nemzeti nyomorúság és újabb nemzeti szerencsétlenség forrásává. Hiszen a történelmi Magyarország valójában sohasem volt a magyar nép országa. Az urak... országa volt... Horthy és Bethlen hazaáruló politikája segített a cseh, román és délszláv burzsoázia kezére [juttatni az elcsatolt területeket]. Horthy, Bethlen, Teleki és a magyar úri osztályok maguk is jól tudták, kinek köszönhetik uralmukat, tudták, hogy mivel tartoznak, s aláírták a trianoni békét.”¹⁶

Így a marxista történetírásban azok lettek a nemzet árulói, akik korábban éppen a kommunistákat vádolták ugyanazzal a bűnnel. Nem azért írták alá a trianoni békeszerződést, mert alá kellett írniuk, hanem mert alá akarták írni, Magyarország kormányzásának megszerzéséért.

A magyar marxista történészek doyenje, Molnár Erik által szerkesztett kétkötetes *Magyarország történetének* egyik átdolgozott kiadását 1967-ben adták ki. A könyv hangvétele a poszt-sztálinista Kádár-rendszer új szellemét tükrözte, de Trianon problémája mindössze egy bekezdésnyi teret kapott egy olyan kétkötetes műben, melynek terjedelme meghaladta az 1500 oldalt. Az egyik, Bánki György által írott fejezetben a békekötés a versailles-i rendszer alkotórészeként kerül azonosításra, annak a rendszernek az elemeként, mely egyúttal a kapitalista kormányzatok Szovjet-Oroszországgal szembeni egyesítését is célul tűzte ki. A rövid összefoglaló ugyanakkor azt is aláhúzza, hogy a nemzetiségek magyar nemzeti elnyomás alóli felszabadulásával egyidejűleg jelentős, magyarok lakta területek is gazdát cseréltek. Az utódállamok a Horthy-rezsim uralkodó osztályai által gyakorolthoz hasonló nemzeti politikát folytattak. Bánki azért találta jelentősnek a trianoni békeszerződést, mert nem sikerült demokratikus módon megoldania a nemzetiségi kérdést. „A régi sebeket úgy orvosolta, hogy új sebeket osztott, s a Duna-völgyi népek közti ellenségeskedést, gyűlölködést még átmenetileg sem szüntette meg, hanem új formák közt kiélezte.”¹⁷

Egy akkoriban kiadott egykötetes *Magyarország rövid története* hasonlóképpen röviden intézte el Magyarország legnagyobb kollektív traumáját. A két szerző, Unger Máttyás és Szabolcs Ottó, Trianon jelentőségét abban a tényben láttatta, hogy sovíniszta érzelmeket korbácsolt fel, amit azok gerjesztettek „akik tegnap még a román szuronyok árnyékában szervezkedtek, s jöttek be a fővárosba, [és akik] ma már a romángyűlölet legádázabb szítói lettek, s a hon tegnapi védőit okolták a nemzeti katasztrófának minősített békefeltételekért”.¹⁸

Míg Trianon részletes elemzése még az 1960-as években sem volt lehetséges, feltétlenül meg kell emlékeznünk L. Nagy Zsuzsa: *A párizsi békekonferencia és Magyarország* című munkájáról. Könyve azt a következtetést vonta le, hogy az 1918–19-es forradalmak folyamán Magyarország belső fejlődését a párizsi békekonferencián történtek határozták meg.¹⁹ E vélemény gyakorlatilag azt sugallta, hogy Trianon határozta meg a Horthy-éra magyarországi fejleményeit, nem pedig fordítva, ahogyan azt a korszak marxista publikációi állították.

1969-ben látott napvilágot a nemrégiben elhunyt Juhász Gyula *Magyarország külpolitikája, 1919–1945* című munkájának első kiadása. Ebben Juhász a 374 oldalas könyv tíz oldalát szentelte Trianonnak és hatásainak. A békét igazságtalannak látta, olyannak,



amely a győztes „imperialista” hatalmak érdekeit szolgálta, akik egy *cordon sanitaire*-t szerettek volna létrehozni Szovjet-Oroszország körül. Elítélte a magyar revizionizmust, mert az a területi integritás elvét vallotta. Rámutatott: mivel a békeszerződést a nagyhatalmak diktálták, a magyar közvéleményben az a kép alakult ki, hogy a nemzetiségek elszakadása Trianon, nem pedig a dualista korszak nemzetiségi politikájának következménye volt. Megjegyezte azt is, azokat, akik a nemzetiségek leválásának néhány hasznát emelték ki, árulónak bélyegezték. A Horthy-kormányzat revizionista politikájára Juhász mint a tömegek meggyőzésének eszközére tekintett, mely azt hirdette, hogy az ország összes nehézségeinek megoldása a revízió révén lehetséges.²⁰ A következő két kiadásban (1975 és 1987) az idézett részlet változatlanul jelent meg.

Az 1960-as évek végére a Kádár-rendszer sikeres konszolidációja, a merev leninizmust feladó szlogenje, miszerint aki nincs ellenünk, az velünk van, és az „új gazdaságpolitika” is változásokat hoztak a magyar történelemszempontokról alkotott véleményében. A szakma képes volt elrugaszkodni a rideg pártkiválmánytól. A pártnak az emelkedő életszínvonal és a totalitárius gondolkodáskontroll lazulása miatt a továbbiakban már nem volt szüksége arra, hogy a marxizmus tudományos történetírása által legitimálja magát. Jóllehet a szovjet politika történelmi keretek közötti kritikája továbbra is tabunak számított, más témák, melyeket korábban a vizsgálódásokból kizárták, újra napirendre kerültek, mint ahogyan korábban zárt archívumok is hozzáférhetővé váltak a kutatók számára.

E változó légkör tükröződött a *Magyarország története* 8. kötetében is. A kötetet, mely az 1918–1945 közötti periódust mutatta be, Bánki György szerkesztette, és a trianoni békeszerződést bemutató csaknem hatoldalas alfejezetet L. Nagy Zsuzsa írta. Az ott bemutatott elemzés mentes volt a korábbi próbálkozásokat jellemző féligazságoktól. Ha a sovinszta propaganda befolyásra tett is szert Magyarországon, az nemcsak a Horthy-rendszer Trianont tudatos erőfeszítések révén hatalmának konszolidálására felhasználó magatartásának volt köszönhető, hanem még inkább annak is, hogy az utódállamok

semmibe vették a béke által garantált kisebbségi jogokat, és a Népszövetség sem képviselte a kisebbségek érdekeit, amint az kötelessége lett volna. Nagy arra is felhívta az olvasó figyelmét, hogy Trianont minden politikai erő, beleértve az illegális Kommunista Pártot is, elítélte.

A békeszerződés nem mint a többnemzetiségű társadalommal való szakítás, hanem mint annak továbbélése jelent meg egy többnemzetiségű államok alkotta régióban – beleértve Magyarországot is félmillió német származású lakosságával. Mivel a nemzetiségi kérdést a régióban sehol sem sikerült megoldani, ez a nemzetiségi konfliktusok kiéleződésével járt, ami tönkretette a régió gazdasági együttműködését, és autarkiaira ösztönzött. L. Nagy Zsuzsa szerint történelmi lehetőséget szalasztottak el az első világháború után akkor, amikor a föderalizmus helyett a nemzetiségek vezetői a szuverén nemzetállamot választották követendő modellként.²¹

1981-ben magyar történészek is közreműködtek egy, a trianoni békével foglalkozó Amerikában kiadott, angol nyelvű publikáció kiadásában Király K. Béla, Peter Pastor és Ivan Sanders szerkesztésében. A kiadvány újdonságnak számított, mivel a kommunista hatalomátvétel óta magyar történészeknek nem engedélyezték Trianont illető nézeteik nyugati orgánumban való kifejtését. A harminckét esszét tartalmazó kötet egyik legfontosabb megfigyelését mindazonáltal Yeshayahu Yelinek tette, aki az 1968-as szovjet invázió idején hagyta el Csehszlovákiát. Ő Trianon hatását az összes utódállam perspektívájából szemlélte – mint „nemzetépítő-eszközt”. Ez igaz volt Magyarországra, amely, az alárendelt nemzetiségek ballasztjától mentesen, első ízben történelme során valódi nemzetállammá vált. Másfelől – s ez valószínűleg a történelem ironiája – ugyanez nem mondható el a többi utódállamról.²² Ezzel azt akarta mondani, hogy a háború győztes kisállamai, Magyarország szomszédai voltak Trianon igazi vesztesei.

1983-ban Ormos Mária, aki szintén közreműködője volt az amerikai Trianon-kötetnek, jelentette meg könyvét *Padovától Trianonig* címmel. Francia levéltárak anyagából építkező könyvében Franciaországnak a trianoni békeszerződés formálásában játszott szerepét vizsgálta, és ezt a győztes nagyhatalmat tekintette Trianon legfőbb felelősenek.²³

1989-ben a kommunista rendszer összeomlott, és a békeszerződés hetvenedik évfordulójára a történetírás képes volt megszabadulni a marxista visszafogottság maradványától is – de nem teljesen a historiográfiára gyakorolt kormányzati nyomástól. Az új miniszterelnök, Antall József, és külügyminisztere is történészek voltak, a kultuszminiszter pedig néprajztudós. Történelemszemléletük nem új interpretációk előtt nyitotta meg az utat, hanem éppen ellenkezőleg, a régiekhez való visszatérést jelentette. Úgy tűnt, mintha a két világháború közötti társadalom újraélesztésére törekedtek volna, annak keresztény-nemzeti etosza, illetve Horthy Miklós nemzeti hősként való visszaállítására. Amikor Antall lélekben 15 millió magyar miniszterelnökének vallotta magát és a békeszerződések érvényességéről polemizált Jugoszlávia szétesésekor,²⁴ úgy tűnt, a politikai elit a régi, revizionista Trianon-interpretációk felelevenítésére törekszik. Egy hivatalos, középiskolások számára készült történelemkönyv újra úgy érvelt, hogy az 1918–19-es forradalmi rezsimek voltak felelősek Trianonért, és hogy „Trianon revíziója a teljes magyar társadalom jogos igénye volt”.²⁵

Míg Csehszlovákia és Jugoszlávia felbomlásának időszakában ezen politikusok számára úgy tűnhetett, elérkezett az idő a revizionizmus újraélesztésére, a lakosság korántsem így gondolkodott. Egy, a jelzett időszakban készített felmérés szerint a magyar lakosság jelentős többsége elutasította a trianoni békeszerződés revíziójának gondolatát, és csak kevés szolidaritást mutatott az utódállamok magyar kisebbségével szemben. A legtöbb megkérdezett úgy vélekedett, hogy a kormánynak először a hazai problémákkal kell foglalkoznia.²⁶

Míg a kormányzat vezetői a revizionizmus felé kacsintgattak, valóságos „Trianon-ipar” kezdett kialakulni. Csakúgy, mint „azelőtt”, ezek a könyvek is Trianon igazságtalanságát hangoztatták, és újult erővel éledt fel a magyarokat mint a történelem áldozatait ábrázoló felfogás. Álljon itt ezek közül néhánynak a címe: pl. *Trianon titkai, avagy ho-*



gyan bántak el országunkkal (1990), Raffay Ernő tollából, aki a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára, majd pedig a Hadtörténeti Múzeum igazgatója volt. Ilyen volt még Sárándi György *Szétöretett 70 éve* (1991), Kajetan Endre *A Második Mohács* (1992) és Kollányi Károly: *Trianoni boszorkánykonyha* (1993) című munkája. Ezen kétes értékű kiadványok mellett más, sokkal hasznosabb munkák is kerültek a boltokba. Ebbe a kategóriába tartozik a marxista korszak egy hadtörténetésének, Galántai Józsefnek könyve *A trianoni békekötés 1920* (1990) címmel, amely a békét megelőző diplomáciai történések narratíváját nyújtja. A könyv a Deák Ferenc és az Ormos Mária által elkezdett úton lép tovább.

Napvilágot látott egy, az 1867-es kiegyezés, Trianon (1920) és Párizs (1947) forrásait közreadó dokumentumgyűjtemény is Gerő András szerkesztésében, *Sorsdöntések* (1990) címmel.

A népszerű történelmi folyóirat, a *História*, két különszámban emlékezett Trianonra 1990-ben, illetve 1995-ben. Az utóbbi egy komoly félreértés illusztrációja, ami elterjedt a történészek és hasonlóképpen a nagyközönség körében is, ti. hogy a trianoni békét a Kis-Trianon kastélyban írták alá. A valóságban annak megkötésére a Nagy-Trianon kastélyban került sor. A borítón a Kis-Trianon kastély fotója látható a képaláírással, miszerint ott írták alá a békeszerződést (A Kis-Trianon kastély, ahol aláírták a magyar békeszerződést). Ennél lényegesebb viszont a lap főszerkesztőjének figyelmeztetése, amikor azt állítja, fel kell ismerni, Trianon negatív hatása nem korlátozódott Magyarországra. Az összes szomszéd is a béke áldozatává vált.²⁷

1993-ban a *Rubicon* is kiadott egy Trianon-számot. A Rácz Árpád szerkesztésében és Bácskai Verát, Gazda Istvánt, Katus Lászlót, Király Bélát, Litván Györgyöt, R. Várkonyi Ágneszt és Orosz Istvánt felsorakoztató szerkesztőbizottsággal megjelenő kiadvány legjelentősebb cikke Szabó Miklós tollából származott, aki szerint ha Trianont Mohács-hoz hasonlítjuk, akkor ugyanúgy, ahogy Mohács is a múlt és a történelem része, úgy

Trianonnak is azzá kell válnia.²⁸ Remélhetőleg Szabó megjegyzése végre a békeszerződés egy olyan historiográfiai felfogásához vezet, mely függetleníti magát az elmúlt hetvenöt évben a békeszerződésről írottakat beszennyező politikától.

Debreceni Szemle, 1997/2. 246–254. o. (D. Kovács Zoltán fordítása)

Jegyzetek

1. Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*.
2. Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, 1991, Magyarságkutató Intézet, 36. o.
3. L. Nagy Zsuzsa: Trianon a magyar társadalom tudatában. *Századvég*, 3. (1987), 6. o. [szövegét lásd e kötetben a *Tudományos emlékezet* írásai között *Az emlékezet históriája* c. fejezetben]; és Palotás Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest, 1990, Interedition, 59. o.
4. 1918. december 3. Az erdödi Nemzeti Tanács Jászinak és Jászi válasza. MOL, K 40. Miniszteri iratok, dosszién kívül.
5. L. Nagy: i. m. 10. o.
6. Steven Béla Vardy: *Modern Hungarian Historiography*. Boulder, 1976, East European Quarterly, 56. o.; Steven B. Vardy: Trianon in Interwar Hungarian Historiography. In *Total War and Peacemaking*, 373. o.; Gunst Péter: *A magyar történetírás története*. Debrecen, 1995, Csokonai Kiadó, 171. o.
7. Vardy: *Modern...*, 51. o.
8. Glatz Ferenc előszava az 1989-es kiadásból. In Szekfű: *Három nemzedék*, XX. o.
9. Lackó Miklós: Szekfű Gyula és kortársai. In *A két világháború közötti Magyarországról*. Szerkesztette Lackó Miklós. Budapest, 1984, Kossuth, 383. o.
10. Szekfű: *Három nemzedék*, 386. o.
11. Uo. 389. o.
12. Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet*. V. kötet. Budapest, 1936, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, 604. o.
13. Gratz: *A forradalmak kora*, 284. o.
14. Uo. 313. o.
15. L. Nagy: i. m. 16. o.
16. Mód Aladár: *400 év a független Magyarorszáért*. Hetedik, bővített kiadás. Budapest, 1951, Szikra, 439–440. o.
17. *Magyarország története*. Szerkesztette Molnár Erik, Pamlényi Ervin, Székely György. 2., részben átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, 1967, Gondolat, II. kötet, 375. o.
18. Unger Mátys – Szabolcs Ottó: *Magyarország története*. Budapest, 1965, Gondolat, 308. o.
19. L. Nagy Zsuzsa: *A párizsi békekonferencia és Magyarország*. Budapest, 1965, Kossuth.
20. Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája, 1919–1945*. Budapest, 1969, Kossuth, 66–70. o.
21. *Magyarország története tíz kötetben*, 8. kötet, 421–426. o.
22. Yeshayahu Yelinek: The Treaty of Trianon and Czechoslovakia: Reflections. In *Total War and Peacemaking*, 443–444. o.
23. Ormos: *Padovától Trianonig*, 1983.
24. Révész Sándor: *Antall József távolról. 1932–1993*. Budapest, 1995, Sik, 104. o.
25. Rubovszky Péter: *Történelem. IV. Vázlatok a XX. század történetéről*. Budapest, 1992–1993, Nemzeti Tankönyvkiadó, I. kötet, 50. o.
26. Közvélemény-kutatás a határrevízióról. *Népszabadság*, 1992. december 10., 6. o.
27. *História*, 1990/3.; Glatz Ferenc: Trianon tegnap és ma. *História*, 1995/5–6. sz. 44. o.
28. Szabó Miklós: Trianon múltja és jelene. *Rubicon*, 1993/5. sz. 13. o.

Ablonczy Balázs: Trianon-legendák (2001)

A trianoni békeszerződés a 20. századi magyar történelem egyik legtragikusabb eseménye. A magyar közvéleménynek nemcsak anyagi valójában kellett szembenéznie a háborús vereséggel: a menekültek áradatával, a gazdasági összeomlással, Magyarország megcsonkításával és az ebből fakadó infrastrukturális gondokkal. Ehhez mérhető szellemi terhet jelentett az idegen megszállással és a békeszerződéssel kapcsolatos megaláztatás és a hozzá vezető út feldolgozása is. „A legborzasztóbb veszteség mindenek között,

ami bennünket végzetünkkel való élet-halál harcunkban érhetett, [...] hogy nem hozhattuk haza, nem menthettük ki ebből a pusztulásból [...] a legfőbbet, ami eddig minden megpróbáltatás, minden vereség, gyász és reménytelenség között mienk maradt: az önérzetet és a becsületet.” Sokak érzését fogalmazta meg Milotay István, amikor ezeket a sorokat papírra vetette 1919 szeptemberében.¹ Az önvizsgálat teremthetett azonban maradandó szellemi alkotásokat is: példa erre a Kosztolányi Dezső által szerkesztett *Vérző Magyarország* című kötet, amelyben a legkiválóbb magyar írók és költők adtak számot a veszteségről.² Ide sorolható a két világháború közötti időszak magyar önismereti irodalmának jelentős része is, Németh Lászlótól, a *Mi a magyar?* szerzőin át Joó Tibor történetfilozófusig és Prohászka Lajos történész-bölcseleig. Ezek az írások azonban csak a társadalom bizonyos csoportjaiban hatottak. A magyar lakosság széles rétegeinek viszonyulását Trianonhoz nem ez az önvizsgáló magatartás jellemezte, de nem is jellemezte. A többség számára nem lehetséges árnyalt, minden szempontot mérlegelő közösségi történelmi tudat kialakítása-kialakulása. Különösen nem segített ebben az eleve egytényezős magyarázatokat kedvelő közvélekedés (a felelősök eszerint: „a szabadkőművesek”, a „zsidók”, a „nagybirtokosok”, a „török hódoltság”, a „magyar széthúzás”, a „kommunisták”, a „magyar nemzetiségi politika”, Károlyi Mihály, Jászi Oszkár, Horthy Miklós). A trianoni békeszerződés olyan méretű területcsonkítást szentesített, a nemzet oly nagy részét szorította a határokon kívülre, hogy sem a tudomány racionalizmusa, sem a politika nem tudta megmagyarázni a közvéleménynek. A Trianonról szóló történeti diskurzus sok elemében folklorizálódott. Olyan mesészerű elbeszélések születtek, amelyek túléltek az elmúlt nyolcvan évet, és befolyásolják, sőt meghatározzák a társadalom nagy részének történeti tudatát.

Ismeretelméleti közhely, hogy egyes dolgok nemlétét nem lehet bizonyítani. Ennek az írásnak sem ez a feladata. E sorok nem a mindenáron való cáfolat vagy deheroizálás igényével íródtak. Megvizsgálva egyes trianoni legendákat, keletkezésük forrásvidékének feltárása volt a fontosabb. A feladat többszörösen összetett: természetüknél fogva e legendák gyakran nehezen megfoghatók, szájhagyományként élnek, esetleg emlékiratok, újságok lapjain bukkannak fel. Sokszor azonban nehéz eredetükre hivatkozni, mert gyakorta egy, a nyolcvanas években végigkibicelt illyefalvi kártyaparti, sárospataki rokonlátogatás vagy hosszú vonatúton hallott beszélgetés a legenda megismerésének forrása. Mégis: e történetek utáni nyomozás szükséges a történeti igazság megismeréséhez – már ha van ilyen egyáltalán.

A téma egyik jeles kutatója szerint: „túlságosan sok a metaforikus, metahistorikus okfejtés” Trianon kapcsán.³ Ehhez máig ható érvénnyel lehet hozzátenni a csaknem hét évtizede, Ravasz László lapjában született gondolatot: „Trianon ellen az tesz a legtöbbet, aki a legtöbb hazugságot irtja ki a magyar életből és a legtöbb igazságnak szerez érvényesülést.”⁴

Ez a problémakör a legbizonytalanabb körvonalú valamennyi Trianonról szóló okfejtés közül. A legenda főalakja Apponyi Albert, az ekkor már hetvennegyedik évében járó kitűnő szónok, volt miniszter, házelnök, a magyar béke delegáció vezetője. Működésének csúcspontja 1920. január 16-án, három nyelven (franciául, angolul, olaszul) elmondott beszéde volt, amelyben – így szól a történet – a nyilvánvaló francia rosszindulattal szemben briliánsan képviselte a magyar álláspontot, olyannyira, hogy a brit és az olasz államférfiakat sikerült a magyar álláspont elfogadásának irányába hajlítani. Francia ármánykodásra azonban e terveket minden különösebb reflexió nélkül elvetették. Ez a történet ösváltozata. Számtalan verzióját lehet olvasni a történeti publicisztikákban.

Legjellemzőbb talán mégis az, ahogyan az Apponyi életével foglalkozó számos broszúra közül az egyik legkésőbbi foglalkozott vele. A Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Szolgálatán szerkesztett Nemzeti Könyvtár sorozatban így összegezték szereplését: „Nem engedtek a békefeltételekből. Hiábavaló volt Apponyi Albert gróf minden szónoki tudása, tárgyi ismerete, meggyőző érvei. Mint a történelemből ismeretes, végül mégis-

Az Apponyi-legendárium

csak alá kellett írni, változatlanul, az élénk terjesztett béke feltételeit.”⁵ Az írás felsorolta az összes toposzt, amellyel jellemezni lehetett a nyugati államférfiak, különösen a franciák elfogultságát. Lényegesen több írói tehetséggel és nagyon olvasmányosan, de hasonló leírást adott Apponyi meghallgatásáról Cseres Tibor is, az 1988-as év egyik legnagyobb könyvsikerében, a *Vízaknai csaták* című regényben.⁶ Mint minden legendateremtési kísérletre, erre is születtek ellentörténetek: számosan kiemelték, hogy Apponyi beszéde minden ízében korszerűtlen volt, alkalmatlan az antant rokonszenvének megnyerésére, sőt egyes feldolgozások szerint Apponyi és Teleki Pál között alapvető ellentét feszült a képviselendő magyar álláspontról.⁷ Eszerint Teleki lett volna a hajlékonyabb, a realitásokat jobban figyelembe vevő elgondolás képviselője, míg Apponyi mániákusan ragaszkodott a területi integritás fenntartásához.

Nem egyetlen emberen múltott a magyar álláspont kialakítása. A szakértői munkálatokat már 1918 októberében elindította Teleki Pál gróf, Bátky Zsigmond, Littke Aurél és Kogutowicz Károly közreműködésével. A hamarosan több tucat térképész, rajzoló és statisztikus bevonásával készülő anyagok gyártása a Károlyi-féle polgári demokratikus kormányzat működése idején is folytatódott – mélyülő viták közepette.⁸ A Tanácsköztársaság idejéből nincs értesülésünk érdemi béke-előkészítésről. 1919 augusztusától új lendületet vett a munka, amit tárca nélküli miniszteri státusban Teleki Pál irányított. Azt követően, hogy 1919 novemberében megalakult a koncentrációs Huszár-kormány, december 1-jén a békekonferencia elnöke, Georges Clemenceau felszólította a magyar kormányt: küldje el megbízottait Párizsba. A meghívással kapcsolatban kétféle álláspont alakult ki a kormánytagok és a delegáció vezetésével megbízott politikusok között. A kérdést tárgyaló minisztertanácson Apponyi, Bethlen István, Somssich József külügy-, Friedrich István hadügyminiszter és mások azt az álláspontot képviselték, hogy nem szabad elutazni Párizsba, mert a világpolitikai kapcsolatok módosulása (az Egyesült Államok kivonulása a békekonferenciáról) és a regionális erőviszonyok változása (Gyenyikin fehérorosz hadseregének 1920 tavaszára várt megerősödése) kiiktatja az antantot az „erőtényezők” közül.⁹ Ezzel szemben például Horthy Miklós – akkor még csak a Nemzeti Hadsereg fővezére – a mielőbbi kiutazást szorgalmazta. (Jellemző, hogy a csehszlovák hírszerzés révén a párizsi döntéshozók szinte azonnal értesültek a december 29-i budapesti minisztertanácson elhangzottakról.¹⁰) December legvégén azonban már maga Apponyi is úgy nyilatkozott, hogy a magyar küldöttségnek el kell utaznia a konferenciára. 1920. január 5-én kelt útra a delegáció; a különvonathoz poggyászkocsi tartozott, amely a szakértői anyagokat szállította.

A január 16-i Apponyi-beszédről elmondható: valójában egy nyelven (franciául) hangzott el, amelynek egyes fejezeteit az idős politikus röviden összefoglalta angolul, majd a végén néhány mondatot szólt olaszul. Ez természetesen nem kisebbiti a gróf nyelvtudását vagy szónoki képességeit, mindössze árnyalja a képet.¹¹ Apponyi, némi fensőbbiséggel úgy nyilatkozott, hogy tíz perc múltán érezte: az antant vezetői „érvei delejessége alatt állanak”.¹² Ha ez nem is volt így, a szónoklat korántsem volt a magyar hatalmi politika vagy a területi integritás érdekében mondott védőbeszéd.¹³ A küldöttség vezetője ugyan kiemelte a Kárpát-medence történelmi egységét, és álláspontját gazdasági, természetföldrajzi érvekkel is alátámasztotta, továbbá kifejtette a magyar kultúrfölény mellett szóló érveket, beszéde végén azonban kifejezetten hangsúlyozta, hogy a magyar kormány előre elfogadja az elcsatolt területeken egy majdan tartandó népszavazás eredményét.¹⁴ Az idézett elemek egyike sem volt ismeretlen az antant államférfiai számára. A csehszlovák delegáció – amelynek vélhetően a legkevesebb alapja volt rá – ugyanúgy élt történelmi típusú érvekkel, mint gazdaságiakkal vagy stratégiaiakkal.¹⁵ Prága részben erre hivatkozva igényelte, hogy Nyugat-Magyarországon át közvetlen szárazföldi folyosó jöjjön létre Csehszlovákia és Jugoszlávia között.¹⁶

A kultúrfölény emlegetésének is lehetett alapja: a 19. század imperializmusának egyik állandó kísérője volt ennek mint a gyarmatosítások erkölcsi oldalának hangoztatása. Az antant és a későbbi kisantant diplomatái szembeszegezték vele azt, hogy a magyar

állam valójában elnyomta nemzetiségeit. De talán még ez az érv sem lett volna perdöntő. A magyar határok kérdése régóta, legalább 1919 kora nyara óta, lezárt ügynek tűnt.

A változtatásra mégis nyílt valamiféle remény. Lloyd George brit miniszterelnök már a januári meghallgatás alkalmával is megértőnek mutatkozott egyes magyar követelésekkel szemben. Kérdéseivel láthatóan igyekezett az etnikai kérdések felé irányítani Apponyit. Nem sokkal később, 1920. február végétől, olasz és brit döntéshozók körében felmerült, hogy a magyar határokat mégis módosítani kellene. A Kormányfők Tanácsának 1920. márciusi, londoni ülésén vetődött fel újra a „magyar kérdés”. Néhány nappal később, egy szövetséges konferencián Lloyd George már egyértelműben fogalmazott, és álláspontját Francesco Nitti olasz miniszterelnök is támogatta. A brit miniszterelnök kifogásolta, hogy 2 millió 750 ezer magyart akar a békeszerződés idegen uralom alá helyezni, és azt is hozzátette: „nem lesz béke Közép-Európában, ha utólag kiderül, Magyarország igényei jogosak, és egész magyar közösségeket úgy adtak át Csehszlovákiának és Erdélynek (!), mint egy marhacsordát, csak azért, mert a konferencia elutasította a magyar ügy megvitatását”.¹⁷ Romsics Ignác könyvében Leopold Amerynek, Lloyd George magyar ösökkkel is rendelkező titkárának hatását valószínűsíti a kérdés felvetése kapcsán. Ez lehetett így is, ám figyelmet érdemel az a filológiai egyezés, amely a Lloyd George említette „marhacsorda” és az Apponyi januári beszédében felbukkanó „marhanyáj” között mutatkozik.¹⁸ Valószínű tehát, hogy a magyar békedelegáció által január–február folyamán átnyújtott, immár hangsúlyosan etnikai alapon is érvelő memorandumok valamelyike hatott. Akárhogy is volt, a Külügyminiszterek és Nagykövetek Tanácsa Londonban, 1920. március 8-án ismét elővette a magyar határok ügyét.¹⁹ Az éles vitában Philippe Berthelot, a francia külügyminisztérium főtitkára (a minisztérium rangban második tisztviselője) mereven ellenzett bármiféle módosítást, míg Lord Curzon brit külügyminiszter óvatosan kihátrált főnöke álláspontja mögül.²⁰ A tárgyalás végén a házigazdák javaslatára született kompromisszum a békeszerződés aláírása előtt már nem adott módot határmódosításra, de a szerződés végleges szövegét kísérő levélre tett javaslatot. Az iratban foglaltak szerint a helyszíni határmegállapítás során területi módosításokra is lehetőség lett volna. Ez volt az ún. Millerand-levél, amely eszerint brit javaslat volt.

Az már csak a nagyhatalmi politika mindenkori eszközeit jelzi, hogy egy évvel később, a határmegállapító bizottságok létrejöttékor Franciaország már kizárt bármiféle, jelentős határmódosítást, és egy külügyminisztériumi feljegyzés meg is erősítette: a kísérőlevélre csak azért volt szükség, hogy Magyarországnak „megkönnyítsék a szerződés aláírását” – vagyis lenyelessék vele a békát.²¹

Ormos Mária szerint a hirtelen brit visszavonulásnak oka lehet az is, hogy Franciaország a világ más területein, jelesül Kis-Ázsiában kompenzálta Nagy-Britanniát.²² Bár a közvetlen kapcsolat nem bizonyított, legalábbis feltűnő: az 1920. április 25-én aláírt San Remó-i egyezmény, amely a Romániában, a Közel-Keleten, Oroszországban, Galíciában lévő egykori német kőolaj-érdekeltségek átvételéről és a piacok újrafelosztásáról rendelkezett, feltűnően előnyös volt Nagy-Britannia számára. Különösen azért, mert ezt megelőzően éles viták voltak e kérdésben a két szövetséges között, amelyek a londoni tárgyalások napjaiban tetőztek.²³ A mezopotámiai kőolajkincset 75–25%-os arányban osztották meg Nagy-Britannia és Franciaország között (a francia fél előzőleg az 50–50%-os megoszlást erőltette), a francia kormány többek között vállalta, hogy a francia mandátum alá került Szíriában kőolajvezetékét épít Irak felé, ennek területét átengedi a brit társaságoknak, amelyeknek fizetniük sem kell az áteresztett olajért. Továbbá: megnyitotta gyarmatait és észak-afrikai területeit (ezeknek egy része a rendes francia közigazgatásba tagolódott) a brit-francia kőolajvállalatok előtt.²⁴ Az egybeesés azért is elgondolkodtató, mert az olasz diplomácia San Remóban akarta ismét felvetni a magyar határok számára nem megnyugtató módon rendezett kérdését.²⁵

Bajos tehát a fentiek fényében azt állítani, hogy a nagyhatalmak lesöpörték a magyar delegáció érveit. Meghallgatták őket, de más, számukra akkor súlyosabbnak tűnő

stratégiai, gazdasági megfontolások Magyarország ellen szóltak. Ez persze szemernyit sem enyhítette a magyarság traumáját.

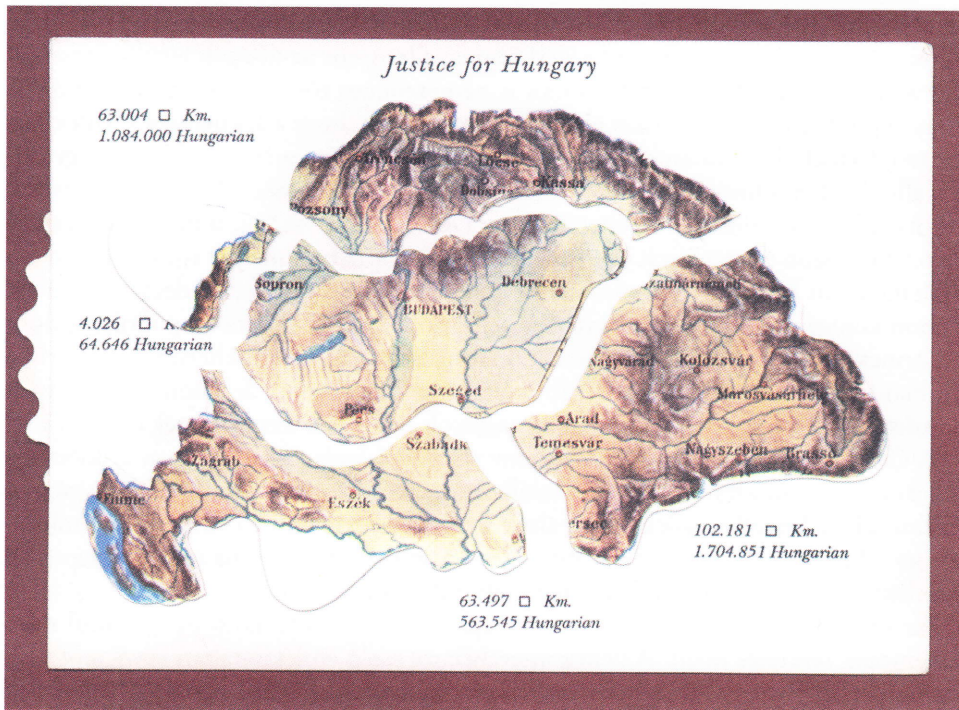
Apponyi beszédének aránytalan felnagyítása későbbi korokból származik. Az 1921 után kormányzó Bethlen Istvánnak komoly érdeke fűződött ahhoz, hogy a magyar politika „grand old man”-jét, a legitimizmus egyik vezéralakját már életében emlékművé stilizálja, és kiiktassa a közéletből. Az idős politikus lett Magyarország népszövetségi fő delegátusa. Ahogy maga is keserűen jegyezte meg: „Úgy látszik, olyan vagyok hazámnak, mint az orvosság, amelynek üvegére ez van írva: csak külső használatra.”²⁶ Apponyiról a harmincas évek végéig öt teret, három utat és tizenegy utcát neveztek el (többek között a mai Ferenciek terét még életében), se szeri, se száma az életét méltató köteteknek, brosúráknak, számtalan város választotta meg díszpolgárának.²⁷ Hangját a Nemzeti Múzeum lemezre vette, és az életét méltató cikkekből nem hiányzott a Kosuthra hivatkozás.²⁸ „Már életében a történelemé volt” – vélte a *Pesti Napló* cikkírója, „élő katedrális” – tette hozzá az *Újság*, „úgy élt már itt köztünk, mint egy jelkép” – összegzett a *Magyarság*.²⁹ Feltehetően a *Le Temps* cikkírója látta meg legpontosabban a lényegét, hosszú nekrológiájában: „párt, hívek nélkül; többen tapsoltak neki, mint ahányan követtek”, olyan volt, mint „egy százéves tölgy, amely kálváriát szegélyez, egy olyan erdő utolsó maradványaként, amelyet új út és kultúra eltüntet”.³⁰ Párizsban, az antant vezetői előtt elmondott beszéde pedig már 1933-ban mitikus jelentőséget kapott: „Törvénybe kell iktatni ezt a beszédet a lex Apponyival együtt. [...] Ha kényszerűségből belekerült a Corpus Jurisba a trianoni békeszerződés, akkor kerüljön most bele a nemzet egységes kívánságának és akaratának megfelelően az ellene szóló legnagyobb tiltakozás is.”³¹

Georges Clemenceau
magyar menyje

Sokszor lehet találkozni azzal a nézettel, hogy Clemenceau azért volt olyan bántó és elutasító a magyar kívánságokkal kapcsolatban, mert a magyarokat okolta fia elrontott házasságáért. „A tigrisnek pedig nőtt egy olyan külön karma (a Tisza–Duna völgyére vágni), amelyről se Kun, se Böhm nem tudott, de a Párizsban elkészített hadfőlvonulás szorgalmas térképszakértői és kéznél lévő adatközlői annál többet” – írta erről Illyés Gyula, aki azt is tudni vélte, hogy a magyar feleség és a francia após – kölcsönös sértődöttségből – nem is látták egymást.³² A francia miniszterelnöknek valóban volt magyar menyje, szerepét és jelentőségét szükséges mérlegelni.

Az 1841-ben született Georges Clemenceau egy fiatalkori Egyesült Államokbeli utazás során ismerte meg Mary Plummert, akit 1869-ben elvett feleségül. A házasságból három gyermek született, két lány és egy fiú: Michel, 1873-ban.³³ Clemenceau tizenhat évi házasság után elvált feleségétől, amikor félreérthetetlen helyzetben találta őt szeretőjével.³⁴ (Meglett volna tehát az oka arra is, hogy utálja az amerikaiakat.) Michel Clemenceau mezőgazdasági tanulmányokat folytatott, majd egy galántai cukorüzem vezetésében dolgozott. Magyarországi tartózkodása során ismerte meg Michnay Idát, Michnay András hétgyermekes járásbíró csinos leányát, aki „olyan szép volt, mint egy angyal”. (És egyáltalán nem mellékesen: annak a Michnay Gyulának a nagynénje, akinek egyedüliként sikerült megszöknie a recski munkatáborból.)³⁵ A fiatalok a mátyusföldi Galántán esküdtek meg. A szigorúan polgári esküvőn megjelent az apa, Georges is. Az ifjú pár először Magyarországon telepedett le, majd Franciaországba költözött. Két gyermekük született: Pierre és Georges. Ám a házasság hamarosan megromlott. Michel elvált feleségétől, gyermekeik elhelyezésén azonban még hosszan civódtak. A fiatalember hazatérése után összeveszett apjával; nem a házasságán, hanem zavaros, a büntetőjog határán, sőt azon is túl mutató üzleti ügyei miatt. A családi béke csak a háború kitörésekor állt helyre, amikor Clemenceau kibékült fiával.³⁶

A Clemenceau család magyar kapcsolatai nem maradtak rejtve. Az 1918-as őszi forradalom kormánya nevében Jászi Oszkár Kunffy Lajos festőművész családján át kereste az érintkezést Michel Clemenceau-val és rajta keresztül apjával.³⁷ Később Michel Clemenceau is politikai pályára lépett, és nemzetgyűlési képviselő lett. Vélhe-



tően kedves élményeket őrzött Magyarországról, mert 1945 után néhány évig tagja volt a francia parlament magyarbarát képviselőcsoportjának.³⁸

A Clemenceau család történetének nem ez az egyetlen monarchiabeli vonatkozása. Georges Clemenceau szépművész, ámbar Ady Endre szerint „elsőrendű amatőr” drámaíró volt, akinek egyik darabját, *A boldogság fátyolát*, 1906 májusában bemutatta a budapesti Nemzeti Színház.³⁹ Emellett Georges Clemenceau 1891 és 1913 között minden évben fürdőkúrára ment Karlsbadba.⁴⁰ (Itt látta őt állítólag távolról Apponyi Albert is.⁴¹) Nyaralóhelyéről élénken figyelte a Monarchia politikai életét. Korábban kereste a kapcsolatot Rudolf trónörökös körével, sőt találkozott is a főherceggel. Clemenceau közvetítője a franciabarát körök – így Kálnoky Gusztáv külügyminiszter – felé Moritz Szeps újságíró, a *Neues Wiener Tagblatt* tulajdonosa volt. Szeps két lánya közül az egyiknek, Bertának állítólag Clemenceau is tette a szépet, míg fivére, Paul elvette feleségül a másikat, Sophie-t. 1886-ban tartották a kézfogót Bécsben, és a későbbi francia miniszterelnök testvére tanújaként szerepelt az esküvőn.⁴² Clemenceau ezzel együtt sem kedvelte sógornőjét, és bár kapcsolata a Szeps családdal egészen 1914-ig megmaradt, egyre kevesebb reményt táplált az Osztrák–Magyar Monarchia szövetségi választásait illetően. Rövid időre testvérevel is összeveszett a háború alatt, amikor a IV. Károly-féle béketapogatózások során Berta Szepset elküldték Bécsből, hogy találkozzon vele, a Tigris pedig nem akarta látni korábbi rajongottját.

Clemenceau e kapcsolatok ellenére sem ismerte kellőképpen a térséget. Erre utal legalábbis, hogy egy anekdota szerint a béketárgyalások során arra kérte Berthelot főtitkárt (akit egyébként szintén nem kedvelt), ugyan mutatná meg neki, Lloyd George-nak és Wilson elnöknek a Visztulát a térképen, amelyen sehogysem tudtak eligazodni. Berthelot megmutatta a folyót, majd emlékeztette az államférfiakat, hogy az atlasz német eredetű, és a Visztulát németül Weichselnek hívják.⁴³

Korábbra tehető a magyar politikai elit iránti ellenszenv születése. 1906 és 1909 között, jóval túl élete delén, Georges Clemenceau a III. Köztársaság miniszterelnöke lett. Magyarországon ebben az időszakban függetlenségi-ellenzéki hatvanhetes koalíció kormányzott. A dualizmus ellenzékének hatalomra jutása eleinte nagy reményekkel töltötte el a francia külpolitika irányítóit. A nagy reményeket a függetlenségi, alkotmány-

párti politikusok sem igyekeztek lelohasztani. Éppen ellenkezőleg. Az 1905–1906-os alkotmányos válság napjaiban a kezdeti francia ellenszenv az újságok lapjain átcsapott szenvedélyes – de alapjaiban továbbra is németellenes töltetű – magyarbarátságra. Francia publicisták, külpolitikai elemzők abban bíztak, hogy a kormányra került ellenzék majd kibékül a monarchia szláv csoportjaival, elsőként a horvátokkal, és együttesen állnak ellen a további német behatolásnak. Kossuth Ferenc, Bánffy Dezső és mások nyilatkozatai mind ezt erősítették meg. De Fontenay vikomt, a budapesti francia főkonzul buzgón magyarbarát jelentéseket küldött Párizsba, amelyek nyilván eljutottak a Clemenceau legbensőbb bizalmasának számító, ám kissé érzékeny idegzetű Stephen Pichon külügyminiszter asztalára is. Az új magyar kabinet nemzetiségi politikája, Bosznia annexiója, a magyar agráriusok által szorgalmazott, Szerbia elleni vámháború, a szerbiai francia fegyverrendelések elbuktatása azonban hamar felszámolta ezt a francia szimpátiát. A német behatolásnak a magyarok ekkor már nem lehettek ellensúlyai.⁴⁴

A Clemenceau iránti magyar ellenszenv abból is fakadt, hogy a magyar küldöttek a békekonferencián azzal az elnökkel találkoztak, akinek érdes, sokszor kihívó, gúnyos modora éles ellentétben állt az addig általuk megszokott hanggal. Pichon külügyminiszter, ha lehetett, még rosszindulatúbb volt a magyarok iránt. Néha még Clemenceau munkatársai is szükségtelenül gorombának vélték főnöküket.⁴⁵

Az 1920 elején megbukott miniszterelnök láthatóan nem aludt nyugtalanul a közép-európai rendezés miatt. A békekonferenciáról szóló emlékiratában kevés szót vesztegetett a térségre, a német kérdés foglalkoztatta. Egyedül Edvard Beneš és Paderewski lengyel elnök kapott tőle néhány elismerő szót. Beneš „mindenki megbecsülését és bizalmát elnyerte szavai egyenességével és kiemelkedő intelligenciájával”, és ugyancsak ő, Masarykkal együtt, „mértéket mutatott” a győzteseknek „nagy erkölcsi energiájával”.⁴⁶ Clemenceau felelőssége vitathatatlan a békeszerződés megalkotásában, mint ahogy elfogultsága is az. Meglehet, nem kedvelte magyar menyét, de egész politikai pályájára és emberi habitusára az jellemző, hogy mindenkor hajlandó volt kezét nyújtani tegnapi politikai ellenségeinek – kivéve talán a német politikusokat. Fia válásának 1919-ben már lezárult története valószínűleg nem kavart fel benne mély indulatokat. Általa helyesnek tartott elvek és stratégiai megfontolások alapján cselekedett, Franciaország vélt vagy valós érdekeit nézte, és nem személyes érzelmeit, ez a korban Magyarországon sem volt titok. A győztes vagy szövetséges hatalmak államférfiaival is könyörtelenül bánt; Wilsont lenézte, holdkórosnak tartotta, Brătianut megvetette. De az érzelmek mégsem akadályozták abban, hogy Románia javára cselekedjék.

Trianonok A Magyarország és a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Hatalmak közötti, I. világháborút lezáró békeszerződést 1920. június 4-én írták alá. Ezt mindenki így tudja. Azal kapcsolatban azonban, hogy hol is írták alá a magyar békeszerződést, zavar mutatkozik mind a köztudatban, mind a tudományos vagy népszerűsítő feldolgozások lapjain.

Kezdetben úgy tűnt, hogy a bolgárhoz hasonlóan a magyar békeszerződést is Neuillyben írják majd alá.⁴⁷ A Trianon-kastélyt mint az aláírás helyszínét csak 1920. május végén említette meg a Quai d’Orsay a párizsi magyar képviselet vezetőjének.⁴⁸ Ezek nyomán kézenfekvőnek tűnik: a trianoni békeszerződést Trianonban írták alá. Ezt hirdeti például az újabb összefoglalások közül a *Pannon Enciklopédia* magyar történelmet tárgyaló része. A helyzetet némileg bonyolítja, hogy a fejezethez tartozó képen a Kis-Trianon látható, „A versailles-i Trianon-palota” aláírással.⁴⁹

A versailles-i kastély hatalmas kertjében két Trianon-kastély található. Számos kézikönyv a Kis-Trianonra hivatkozott, sok esetben fényképekkel is bemutatva a szerzők által vélelmezett helyszínt, és ezt teszi némelyik magyar útikönyv is.⁵⁰ A jelentős példányszámú, történelmet népszerűsítő *História* Trianonnal foglalkozó számának címlapján is a Kis-Trianon volt látható, és a képaláírás egyértelművé tette, hogy a szerkesztők ezt tekintették az aláírás helyszínének.⁵¹ A mértékadó szakmunkák azonban javarészt a Nagy-Trianont nevezték meg az aláírás helyeként, némelyik kifejezetten hangsúlyozta ezt.⁵²

Feltehetően a kompromisszum igényével írták a szerzők az 1995-ben megjelent, vastkos *A magyarok krónikájában* azt, hogy a magyar békeszerződést „a versailles-i Kis Trianon kastélyt a Nagy Trianon palotával összekötő csarnokban” írták alá.⁵³ A helyszín ismeretében ez az elképzelés állja meg legkevésbé a helyét: a Kis- és a Nagy-Trianon közötti távolság körülbelül 500 méter, és több természeti, illetve mesterséges akadály (viszonylag jelentős szintkülönbség, egy mélyút, egy franciakert és az 1750-ben épített úgynevezett Francia pavilon) teszi nehezen hihetővé bármilyen csarnok létét. Az elírás forrása minden jel szerint a *Pesti Napló* 1920. június 4-i száma, amely úgy tudta, hogy e nem létező folyosón írják alá a szerződést.⁵⁴ Nem ez volt az egyetlen téves tájékoztatás a békeszerződés idején. Magyarországon több helyütt úgy értesültek: a békét délelőtt tízkor írják alá.

A sokak tudatában megrögzült Kis-Trianon verziója ellen szól elsősorban az, hogy a XV. Lajos rendelkezése elkezdett, 1768-ban befejezett épületben egyszerűen nincs akkora terem, amely befogadhatta volna az aláírásra összegyűlt diplomatákat: a magyar delegáció hat tagját, a kíséretükben lévő antanttiszteteket, a Főhatalmak és Hatalmak küldötteit, az utódállamok számos diplomatáját és a megjelent nevesebb személyiségeket: a görög királyt, az udinei herceget, Foch és Pétain marsallt, összesen legalább hetven-nolcvan embert.

Francia újságok híradásai alapján lehet a kérdést a legbiztosabban eldönteni. A legrégebbi francia lap, a jobboldali *Le Figaro* elégikus hangú tudósításban számolt be az aláírás körülményeiről. Az írásból megtudható, hogy az 1. utászezred adta a díszörséget, hogy a görög király zsakettet és keménykalapot öltött a nagy alkalomra, hogy az aláírásra kijelölt hatalmas terem távolról sem volt tele, hogy a magyar delegáció délután negyed ötkor hagyta el szállását, a versailles-i Hôtel des Réservoirs-t, és hogy Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter, valamint Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ pontban délután fél ötkor helyezte el kézjegyét a békeszerződésen. „A fuvallat megszűnt, a park levelei nem susognak tovább [...] azt hihetnők, félnek megzavarni ezen elmélkedésnek szentelt hely mélabúját” – zárta tudósítását a *Le Figaro* újságírója.⁵⁵

A francia külügyminisztérium felhivatalos lapjának számító *Le Temps* röviden, de szintén címdoldalon számolt be az eseményről, idézve Millerand miniszterelnök beszédét és a budapesti Nemzetgyűlés reakcióit.⁵⁶ A *L'Illustration* című népszerű hetilap is foglalkozott a magyar békeszerződéssel, és fontosnak tartotta megjegyezni, hogy az esemény véget vetett „10 millió magyar mintegy 20 millió nemzetiségi feletti uralmának”, „felszabadított ötmillió szlovákot, hárommillió jugoszlávot, két és fél millió román és másokat”. A lap ugyan elismerte, hogy a nyolcmillió lakosra zsugorított Magyarország elveszített bizonyos számú magyar nemzetiségűt is, ez azonban inkább „a végletekig vitt magyar gyarmatosító politikának tudható be, amely ilyen módon próbálta igája alatt tartani a szlovákokat és a románokat”. A cikk mellett térkép mutatta be az új magyar határokat.⁵⁷

Hangvételükben, terjedelmükben különböztek ezek a tudósítások, egyvalami azonban közös bennük: mindegyikük a Nagy-Trianonba helyezte az aláírást. A kastélyt 1670 és 1687 között építették egyszerű nyári pavilonnak, majd Jules Hardouin-Mansart építész tervei alapján átépítették 1687–1688-ban: elkészülte után a „Márvány-Trianont” (a palotát külső, languedoc-i rózsaszín márvány burkolata miatt nevezték így) XIV. Lajos kedvesének, későbbi feleségének, Madame de Maintenon-nak ajándékozta. Az épületet a francia forradalom alatt feldúlták, I. Napóleon állíttatta helyre, majd 1913-tól állami fogadások színhelyéül szolgált, egészen a legutóbbi időkig. A magyar békeszerződést az 52 méter hosszú és 7 méter széles Galérie des Cotelles-ben (Cotelle-csarnokban) írták alá, erre a helyszínen egyébként apró tábla és némelyik teremőr mentegető magyarázata emlékeztet. A terem Jean Cotelle festőművész huszonegy versailles-i életképet megörökítő, 17. századi festményéről kapta nevét. Étienne Allegrain és Jean-Baptiste Martin műveivel együtt összesen huszonnégy kép ékesíti a termet, ahol őt, 1810-ből származó, huszonnégy karos kristálycsillár szórja a fényt. A hatalmas csarnok a Nagy-

Trianont és az úgynevezett Trianon-sous-Bois (nagyjából: „Liget felőli Trianon”) szárnyat köti össze. Ez utóbbi helyiségeit csak Jacques Chirac köztársasági elnök nyitotta meg a nagyközönség előtt, 1995-ben.

Ipoly–Ronyva-szindróma

A békeszerződés aláírása után kialakult viszonyok még a hidegfejú szemlélőkben is az átmenetiség, az időlegesség érzetét keltették. „Annak a felismerése, hogy ez az állapot elviselhetetlen és tarthatatlan, meg kell, hogy jöjjön” – mondta külügyminiszeri bemutatkozó beszédében a békedelegáció egyik vezetője, Teleki Pál.⁵⁸ A trianoni határ kijelölésének abszurditásairól közszájon forgó történetek egyike azt meséli el – többféle változatban –, hogy az antant szakértőit/politikusait miképpen vezették félre az utódállamok képviselői. A stratégiai szempontok miatt meghúzott, a legtöbb helyen semmiféle természetes akadályra nem támaszkodó határ a helybeliek értetlenségét és dühét váltotta ki. A Trianonra emlékező publicisztikákban rendszeresen felbukkannak az utódállamok képviselői – legfőképpen a csehek – mint hamisítók, akik alig észrevehető vízfolyásokat hajózható folyóként kívántak bemutatni, hogy elérjék a határ számukra minél kedvezőbb megvonását. E történet mögött ott bujkált az a hol kimondott, hol elhallgatott vád is, hogy az antanthatalmak kellő tudás híján döntöttek a térség sorsáról. A csehszlovák kormány valóban hajózható folyónak akart beállítani egyes határvízfolyásokat?⁵⁹

A brit, amerikai, francia szakértők szakmai, személyi hátterének alapos elemzése azonban bizonyítja: a szakértők (újságírók, történészek, geográfusok) javarészt elég jól ismerték a Monarchiát és annak problémáit, bár személyes ellenszenvek, politikai vagy ideológiai (netán szabadkőműves) meggyőződések torzíthatták tisztánlátásukat.⁶⁰ A határokat – legalábbis elméletileg – etnikai alapon húzták meg, de a stratégiai és hatalmi elvvel olyan erősen korrigálták, hogy az eredeti elképzelés teljesen felismerhetetlenné vált. Egybevetve az utódállamok követeléseit és az antant javaslatait, látható, hogy a kialakult határok a két álláspont közötti kompromisszum eredményei voltak.⁶¹ Közvetlen hadiérdek volt legtöbbször az új államok számára létfontosságú vasútvonalak biztosítása;⁶² de ezt a elképzelést nyilvánvalóan nem lehetett a társadalom előtt vállalni. Talán ezért is vetődhetett fel oly sokszor Magyarországon, hogy a megalkotott, irreálisnak tűnő határokat csak a csalás és a butaság együttese hozhatta létre. Egy Trianonnal foglalkozó publicisztikai kötet pedig azt állította, Masaryk Párizsban az Ipolyról, mint hajózható folyóról mutatott fényképeket, és a térképeken a Bodroga ömlő „Ronyvát is hajózható folyóvá vastagították”.⁶³

Mi a gyökere ezeknek az állításoknak? Masaryk párizsi fényképmutogatásairól nem rendelkezünk információkkal – ez nehéz is lenne, mert a későbbi államfő a békekonferencia idején nem volt Párizsban. Bizonyos ellenben: a beterjesztett, valóban vitatható tartalmú cseh memorandumok egyike sem tartalmazott az Ipoly vagy a Ronyva hajózhatóságára vonatkozó állítást. Egyszerűen azért, mert a csehszlovák–magyar határt ennél jóval délebbre képelték el. E javaslatok értelmében a Szigetközről – amelynek egy része szintén csehszlovák kézbe került volna – a Szentendrei-sziget északi csúcsán fekvő Kisorosziig a Duna lett volna a határ, és ez utóbbi település még Csehszlovákiánál maradt volna. Majd a vonal Püspökhatvantól felkanyarodott Sámsonházáig, innen továbbhaladt délkelet felé, Kisterenyét és Parádsasvárt Csehszlovákiának hagyva. A határ ezután északnak fordult Domaházaig, a Bükköt keresztülvágva Miskolc felett néhány kilométerrel érte el a Sajó völgyét, és a Hernád mentén északkeletnek tartva Boldogkőváralját Csehszlovákiának hagyta volna. A határvonal ettől kelet–délkelet felé húzódva a Zempléni-hegység nyúlványain átvágva, a hegység déli lejtőin haladva, Sárospatak és Sátoraljaújhely között félúton érte volna el a Bodrogot. Azaz: Sátoraljaújhelytől délre, úgy, hogy a város teljesen Csehszlovákiához tartozott volna.⁶⁴

Edvard Beneš csehszlovák külügyminiszter és Karel Kramář miniszterelnök Párizsban, a Tizek Tanácsának 1919. február 5-i ülésén terjesztette be és indokolta az új állam határjavaslatait. Beterjesztett követeléseiket a mértéktelenség és számtalan esetben

a pirulás nélkül előadott hazugság jellemezte. Igényeiket még az antant képviselői is túlzottnak találták. A vitában egy ponton vízrajzi szempontokra terelték a szót. Lloyd George-nak a szlovákiai folyók hajózhatóságát firtató kérdésére Beneš a Vágot hajózhatónak mondta, de csak a feléig. Kramář kormányfő még hozzáfűzte, hogy az Elba és a Fekete-tenger közötti vízi út megteremtése után lesznek még hajózható folyók az új államban. Példaként a Moravát hozta fel.⁶⁵ Hosszas vita kezdődött a csehszlovák küldöttség magyar határral kapcsolatos álláspontjáról. A magyar-csehszlovák határt megállapító szakértői antantbizottság 1919. március elejére alakított ki olyan konszenzusos álláspontot, amely többé-kevésbé a maival egyezően húzta meg a határt.⁶⁶ Ekkor még olyan szemlebizottságok sem járták a térséget, amilyenek később a pontos határvonalról döntöttek. Az érintett környékek lakossága azonban nagy, sőt eltúlzott jelentőséget tulajdonított minden tájékozódó látogatásnak. Így az 1919. március elején Balassagyarmatra látogató francia főhadnagyot is nagy várakozás fogadta. A tiszt Losoncon sírfeliratokat fotografált, majd Huszár Aladár későbbi főispán vendége volt. A kapott információk alapján vendéglátója arra a következtetésre jutott, hogy „szent ügyünket” nagy igazságszeretettel akarják kezelni Párizsban, sőt „nem sokáig fogunk a csehekkel farkasszemet nézni az Ipoly partján”.⁶⁷ Ez így is lett, csak nem egészen úgy, ahogyan Huszár Aladár gondolta. A Tanácsköztársaság Vörös Hadserege által megindított északi hadjárat után a Clemenceau-jegyzék új demarkációs vonalat állapított meg, amely néhány helyen az Ipolytól délre húzódott. Elsősorban azért, mert Párizsban biztosítani akarták Csehszlovákia számára a Csata-Ipolyság-Losonc vasútvonal és az ipolysági vasúti csomópont használatát.⁶⁸ Ez a döntés lehetetlen közlekedési és gazdasági helyzetbe hozott néhány Ipoly-völgyi magyar községet.⁶⁹ A békeszerződés tartósította ezt az állapotot, és így a határ Ipolytarnóc, Tésa, Bernece (ma Bernecebaráti) térségében több ponton is átlépte az Ipolyt.⁷⁰ Ettől kezdve a volt Hont vármegyében éppen a magyar fél elsődleges célkitűzése volt, hogy a határt előretolja az Ipolyig.⁷¹ A megcsönkített vármegye alispánja határrendészeti okokból északabbra szeretne volna tolni a vonalat, mert „az Ipoly egy rendkívül csekély eséssel bíró, összevissza kanyargó és kanyarulataiban önmagába visszatérő, elizaposodott, lassú folyású, sekély vizű folyóvíz. [...] Nem hogy akadályt, határt képezne; hanem ellenkezőleg, alkotánál és tulajdonságainál fogva alkalmat nyújt a csempészetre, s mintegy kihív arra”.⁷² Nem sikerült a módosítás. Az első bécsi döntés után a folyónak e szakasza is visszakerült Magyarországhoz, és megkezdtek szabályozását. Az 1945 utáni ismételt kijelölésnél ez azért jelentett gondot, mert az új meder kialakítása után már nem mindenütt lehetett visszatérni a trianoni határokhoz.⁷³

A korszak helyi sajtójában, honismereti irodalmában csakúgy, mint a helyi közbeszédben a húszas évek első felében nem szerepelt a hajózható folyó toposza. A sérelmi típusú és egyébként rendkívül erőteljes nyelvezetű kiadványokban sem találunk erre utalást, és a helyi közigazgatás vagy a határmegállapító bizottság dokumentumaiban sem.⁷⁴ A kommün idején a városban, Huszár Aladár lakásán rejtőzködött Tormay Cécile író, a két világháború közötti időszak egyik ideológiai alpművének számító *Bujdosó könyv* szerzője. Ő sem említett efféle szóbeszédet, holott pontosan rögzítette a városka életének rezdüléseit. 1921. január 23-án háromtagú katonai bizottság járt Balassagyarmaton, hogy felmérjék a csehszlovák betörés által okozott károkat. A bizottság vezetője egy angol őrnagy volt, tagja pedig egy cseh és egy magyar katonatiszt.⁷⁵ 1921 szeptemberének végén pedig a határmegállapító bizottság látogatta meg a megyét, Carey brit ezredes vezetésével.⁷⁶ A bizottság manipulálásáról ekkoriban már nem lehetett szó, akár egyik, akár másik irányban, hiszen a bizottságoknak mindig voltak magyar tagjai is, másfelől a Millerand-féle kísérőlevél ígéretei sem váltak valóra, így a határt csak minimális mértékben módosították a helyszíni szemlék nyomán. (Nógrád vármegyében erre Somoskő térségében volt példa.) A legenda azonban eljuthatott a fővárosig, mert az első bécsi döntés időszakában a budapesti sajtó felhasználta.⁷⁷

Sátoraljaújhely és a Ronyva-patak esete hasonlóan dokumentálható. A helyi sajtó – legyen szó az intranzigens legitimista és keresztény *Zempléni Újságról* vagy a liberális

Újhelyi Hírlapról – 1919 és 1927 között nem is említette a hajózható folyó ügyét, pedig ugyancsak sokat foglalkozott a határral. A város történetében a Ronyva állandó gondot jelentett. A patak szabályozását már a háború előtt tervbe vették, a hadi események miatt erre azonban nem kerülhetett sor.⁷⁸ 1924 tavaszán a szabályozatlan vízfolyás elöntötte a város magyar oldalon lévő, alacsonyabban fekvő részeit, és jelentős anyagi kárt okozott. Mivel a szabályozáshoz a csehszlovák fél hozzájárulása is szükséges volt, vízügyi tárgyalások kezdődtek, de csak nagyon nehézkesen haladtak. Amikor végleg megfenekleni látszottak, a magyar fél a genfi Nemzetközi Vízügyi Bizottság elé terjesztette az ügyet. Döntés azonban csak 1928. július 16-án született. Ekkor indulhattak meg az árvízmentesítési munkák.⁷⁹

Ebben az időben már megindult a szóbeszéd a Ronyva hajózhatóságáról: a Revíziós Liga idegen nyelvű fényképes brosúrában mutatta be a békeszerződés képtelenségeit, a szétszabdalt majorságokat, utakat, birtokokat. Itt szerepelt két, később gyakran reprodukált fénykép néhány – állítólag a Ronyvában fürdő – gyerekről meg egy kutyáról, amelynek a feje Magyarországon, a farka Csehszlovákiában van, legalábbis a képaláírás szerint. Ugyancsak e kiadvány mutatott be egy hasonló képet, amelyen egy palló volt átvetve a „hajózható folyón”.⁸⁰ A történet első említése azonban mégsem ez volt. Urmánczy Nándor, az Országos Honvédelmi Párt vezére egy 1927 végén keletkezett cikkében írt róla. Szerinte Sátoraljaújhelyen érezték leginkább „Trianon hóhérmunkáját. A város egyik vasúti állomása már cseh megszállott területre esik. Egy patak a »határ«. A csehek elhitették a hitvány, felületes antant-politikusokkal, hogy a patak hajózható folyó és országhatárnak való. És a barmok belementek a dologba.”⁸¹ Urmánczy cikkében egy 1922-es választási nagygyűlésre hivatkozott, mint az információ forrására. A politikus ekkor valóban járt a városban, de a mégoly bőséges sajtótudósítás sem tudott arról, hogy a Ronyva hajózhatósága felmerült volna.⁸² De nem került elő a kérdés az 1923. januári helyi irredenta népgyűlésen és az 1927. novemberi revíziós nagygyűlésen sem. A fővárosban 1927–1928-tól állandósultak az utalások a „folyóvá hazudott patakra”.⁸³ A legenda legszélesebb ismertséghez 1938 őszén jutott, amikor újságcikkek örökítették meg hírét.⁸⁴ Sőt, a legenda elért a zempléni városba is. Koleszár Andor helybéli költő veretes sorokban örökítette meg az esetet: „Így avanszált a kis Ronyva, / Nagy víz már ő, nagy a gondja: / Lett belőle országhatár, / Át nem kelhet rajt’ a madár, / Sem vandál, sem török-tatár.”⁸⁵

Helytörténeti munkákban, a sátoraljaújhelyi sajtóban ugyanúgy nem szerepel a hajózható Ronyva képe, mint Balassagyarmaton, Hont és Nógrád vármegyében az Ipolyé. Ugyanúgy járt a városban a határmegállapító bizottság, mint a másik településen, 1922. február elején.⁸⁶ Hasonlóan tartózkodóak voltak, mint másutt, és nem nyilatkoztak látogatásuk eredményéről. És Zemplén vármegyében is akadt olyan földbirtokos (gróf Berchtold Kázmér) mint Jankovich Béla, volt vallás- és közoktatásügyi miniszter Hontban, aki saját külön útjait egyengette a határmegállapítás során. Jankovich „magánhatármódosítást” kezdeményezett a csehszlovákokkal birtokai egyben tartására. A Rothermere-kampány és a Revíziós Liga megalakulásának évében felbukkanó legendák azonban tartósaknak, sőt gyorsan terjedőknek bizonyultak. Szegedtől délre is volt olyan időszak vízfolyás a harmincas évek közepén (a cikkíró „Röszke-árokknak” nevezte), amelyet tudomás szerint hajózható folyónak állítottak be a szerbek.⁸⁷ Holott a jugoszláv-magyar határmegállapítás során Röszke-árok elő sem került, mert a Körös-patak nevű vízfolyás valódi medréről vitáztak, de a hajózhatóságról itt sem esett szó.⁸⁸

Mindkét helyszínen, ahol hajózásra nyilvánvalóan alkalmatlan vízfolyásokról születtek legendák, a határ valóban vitás volt egy darabig. De nem víz, hanem a vasútvonalak miatt. Nógrád és Hont vármegye vonalairól már szó esett. A sátoraljaújhelyi vasúti delta ugyanilyen fontos volt Csehszlovákia számára. Erre vezetett ugyanis az egyetlen vasútvonal, amely a szlovák országrészt összekötötte Kárpátaljával. Nem is épült újabb 1938-ig sem, bár a prágai kormány még ekkor is azzal érvelt a bécsi döntés ellen, hogy e vonalon gazdasági kapcsolatainak megerősítését tervezi Romániával. A magyar határ-

tól jó közhajításnyira húzódó vasútvonalak stratégiai értéke amúgy kétséges volt, ez azonban nem akadályozta meg a csehszlovák kormányt követelését a Sátoraljaújhely fejlődését döntően befolyásoló határvonal meghúzásában.⁸⁹

Trianonhoz még számos legenda fűződik. Az egyik legmakacsabb és legnehezebben ellenőrizhető történet arról szól, hogy az utódállamok némelyike (főként Románia) kéjnk és/vagy hazafias szellemű bojár lányok szolgálataival igyekezett az antant államférfiait és szakértőit kedvezőbb döntésre hangolni.⁹⁰ Ha valóban így történt, működésük kudarcként értékelendő. Mária román királyné – leggyakrabban az ő nevéhez kötik az akciót – valóban ellátogatott 1919 tavaszán Párizsba és Londonba, hogy a nyugati politikusokat megnyerje Románia ügyének.⁹¹ Küldetése azonban az udvarias fogadtatás ellenére sem járt sikerrel: a Bánság megosztását nem sikerült megakadályoznia, és a magyar–román határ kérdésében az illetékes albizottság – hosszas viták után – nem minden román igényt támogatott. Nem került Romániához a Nagykároly–Mátészalka–Csap és a Kőtegyán–Békéscsaba–Lökösháza vasútvonal sem.⁹² Bizonyos sérelmek érték tehát a románokat a bukaresti titkos szerződéshez képest, amelyeket Brătianu miniszterelnök nem is hagyott szó nélkül, amikor június elején megismerte a végleges magyar–román határra vonatkozó nyugati álláspontot. A román fél elégedetlenségét csak növelte, hogy az antanthatalmak kisebbségi szerződés aláírására akarták rábírní Romániát. Ez ellen Brătianu azonban minden eszközzel tiltakozott. Ellenkezése végül lemondásához vezetett. Alexandru Vaida-Voievod kabinetjét csak nyugati ultimátum tudta rávenni a dokumentum elfogadására 1919 decemberében.⁹³ A legenda eredete az is lehet, hogy Párizsban a romániai görög származású de Noailles hercegnő szalonja a társasági és irodalmi élet központja volt, ahol számosan megfordultak a kor politikusai közül – így maga Georges Clemenceau is.⁹⁴

Adalék a közép- és kelet-európai vándormotívumok természetrajzához, hogy a magyarellenés román publicisztikában manapság is gyakran felbukkan az „állami hetérák” személye, mint akiknek segítségével a magyarok a maguk javára formálták a békeszerződést. A román igények állítólag emiatt nem válhattak valóra, és a Tisza nem lett határ a két ország között.⁹⁵ Ez ellentétes oldalon, de szintén legenda.

Jogi természetű és önámító legendák is születtek. Így keletkeztek olyan vakhitek, amelyek szerint a békeszerződés huszonöt, ötven, hetven vagy nyolcvan évre szól.⁹⁶ A trianoni békeszerződés nem tartalmaz sem erre utaló mondatot, sem titkos záradékot. A 19. cikkely ugyan kijelentette: „A Közgyűlés [a Nemzetek Szövetségének genfi fóruma] időnkint felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné.”⁹⁷ De ehhez a nagyvonalúan megfogalmazott ponthoz már 1921-ben sem fűztek nagy reményeket a kommentárokat író magyar jogászok és külügyminisztériumi tisztviselők. Elsősorban azért, mert ilyen értelmű határozatot a Nemzetek Szövetsége közgyűlésének egyhangúan kellett volna hoznia. Egy ilyen, erősen valószínűtlen döntés után is legfőbb mindenféle jogkövetkezmény nélküli felhívás kibocsátására lett volna felhatalmazása a szervezetnek, amit a felszólított államok nyugodtan figyelmen kívül hagyhattak volna.⁹⁸

Felbukkant ugyan olyan értékelés, amely szerint pusztán nemzetközi jogi szempontból, például azért, mert Csehszlovákia nem teljesítette a ruszin autonómiával kapcsolatos kötelezettségeit, a trianoni szerződés elveszítette volna a területre vonatkozó érvényét; ezt azonban a gondolat szerzője is magánvéleménynek, illetve lehetőségként tüntette fel.⁹⁹ A trianoni békeszerződés egyébként valóban hatályon kívül van; a párizsi békeszerződés váltotta fel. És az első világháborút lezáró Párizs környéki békék legalább tartalmaztak kisebbségeket védő klauzulákat, 1947-ben ilyeneket már bele sem vettek a szerződésekbe.

A magyar revízió két világháború közötti képviselői számos esetben hivatkoztak arra, hogy az igazságtalan magyar békeszerződésnek külföldön is sok ellenfele van. E véle-

Kisebbségek és legendák

ményeket gyakran csokorba is fogták, illetve ilyeneket igyekeztek begyűjteni a Magyarországra látogató nevesebb külföldiektől, főként közéleti személyiségektől.¹⁰⁰ Brit, amerikai, olasz, sőt francia politikusok gondolták úgy: a Magyarországra kényszerített béke állandó feszültségforrást teremtett a Duna völgyében. Ha nézeteik könyv alakban is napvilágot láttak, e politikusok hálás közönségre leltek Magyarországon. Némelyikük, például az angol alsóház népes magyarbarát csoportja, lord Rothermere, Anatole de Monzie francia szenátor, későbbi miniszter, Benito Mussolini és mások, képviselhettek olyan erőt, amely a külföldi közvélemény figyelmét a magyar kérdésre irányíthatta. Mellettük azonban működött számos olyan publicista, politikus vagy egyszerű kókler, aki a magyar ügyön valószínűleg csak nyereszkedni akart. Meggazdagodni nem lehetett, de a Dísz téri Külügyminisztérium –egyébként lelkiismeretesen és nagy szakértelemmel vezetett – sajtóosztálya által folyósított apanázs sokakat segített ki átmeneti pénzzavarokból.

Egyik legismertebb figura közöttük Henri Pozzi, akinek a harmincas évek közepén két könyvét is kiadták magyarul, számos kiadásban. Majd e művek 1990 után is megjelentek. A békeszerződés nyolcvanadik évfordulója óta emlékhely is hirdeti Pozzi harcat a magyar igazságért a budapesti Szabadság téren. Pozzi a róla szóló méltatásokkal szemben nem volt diplomata, legalábbis a béketárgyalások idején nem.¹⁰¹ A francia *Diplomáciai évkönyv* 1920-as kiadása egyetlen Pozzit ismert ebből az időszakból, Jeant, aki követségi titkár volt a prágai francia követségen. Henri Pozzi a harmincas években bukkant fel Magyarországon. Először a Quai d'Orsay-nak ajánlkozott, hogy a francia érdekek szolgálatába állítja a *Magyarság* című lapot. A terv akkor esett kútba, amikor kiderült: az újság legitimista irányú. Ezután Pozzi – legalábbis a francia adatok szerint – a „magyar revizionizmus egyik ügynöke” lett, francia személyiségek utazását szervezte Magyarországra, és jóindulatú, de felületes és tájékozatlanságát bizonyító cikkeket írt francia lapokba.¹⁰² Hozzá hasonlóan számosan ténykedtek magyar sugallatra, gyakran Magyarországról származó anyagiak fejében. Külügyminisztériumi díjazást kapott például könyvéért a sokat idézett szerző, Aldo Dami. Sőt nemcsak anyagiakkal támogatták őt: Baranyai Zoltán genfi magyar diplomata és jeles filológus azt jelentette Dami *La Hongrie de demain* című munkájáról: „Ez a könyv nagyon közel áll hozzám, én iniciáltam, én beszéltem Damival át az egész anyagot, én buzdítottam a II. kiadás szövegének teljes átdolgozására.”¹⁰³ Kérdés, mennyiben volt még a könyv Dami alkotása.

Charles Tisseyre revíziót támogató francia képviselő felesége selyemruhákat és harisnyákat hozhatott be illegálisan Magyarországra, hogy azokat értékesítse. Maga a honatyja olyan, magyar kisebbségekről szóló könyvért vett fel pénzt, amelyet nem írt meg.¹⁰⁴ A példákat még lehetne sorolni. Említésük mégsem a deheroizálást szolgálja, csupán azt, hogy különbség tételessé a racionálisan és távlatosan gondolkodó, a magyar határok megvonását elítélő külföldi politikusok, újságírók és azok között, akik anyagi vagy személyes érdekből álltak a magyar ügy mellé.

•

A trianoni békeszerződés mind a mai napig velünk van. Itt kísért, a durván és elvszerűtlenül megvont határok, de mindenekelőtt a határon túli magyar kisebbségek helyzete révén.¹⁰⁵ Itt van hagyatéka a történeti tudatban is. A két világháború közötti időszak gondolati sémái változatlanul erősek.¹⁰⁶ A bevezetőben említett folklorizálódás teljesen természetes sorsa a nagy történelmi eseményeknek. Azonban nem mindegy, hogy ezek az átalakult történetek milyen módon és milyen mértékben határozzák meg a Trianonról szóló közgondolkodást. Kevesen hiszik manapság, hogy különösebb üzenete volna annak, Mátyás király személyéhez milyen mondané kör fűződik. Vajon járt-e a király áruhában a nép között? Történeti elemzésekben nem sok tér jut az ilyen szempontoknak. Ellenben az, hogy a csehek hajózhatónak mondtak egyes patakokat, a románok nőkkel látták el az antantot, vagy Georges Clemenceau a menyén akart bosszút állni – e motívumok rendszeresen feltűnnek nemcsak szóban, hanem az újságok hasábjain is. A békeszerződés aláírásának pontos helyét kevesen ismerik. Önmagukban



akár mulatságosnak is tűnhetnek a fenti legendák. Történeti tudat alkotóelemeként azonban inkább ártanak, mert elterelik a figyelmet Magyarország felbomlásának-felbomlasztásának okairól, és teljességgel kiiktatják az önreflexiót.

Számos esetben elég a kérdéssel foglalkozó művek lapjain utalni a „köztudomásra”, és e legendákat be lehet illeszteni az általános sérelmi és önsajnálatba forduló diskurzusba. Ezen irodalom művelői legtöbbször beérik néhány közhellyé vált idézettel (Francesco Nitti emlékirataival, Ernest Hemingway írásával a román tisztek rúzs- és fűzőhasználatáról, Lloyd George, John Maynard Keynes kritikájával a békeszerződés gazdasági oldalairól) és a már említett szerzőktől származó propagandairattal. Ily módon letudva a békeszerződés igazságtalanságát, a mélyebb elemzésnek, megértésnek, az összefüggések keresésének vágya meg sem érinti őket.¹⁰⁷ Azé a példaszerű, önkritikus megközelítésé például, amelyet Németh László vallott Erdéllyel kapcsolatban 1935-ben, de talán az egész Kárpát-medencére érvényesen: „Mialatt Erdélyt jártam, egyre jobban kivilágosodott, hogy az elveszett Erdély nem csak terület. Erdély vizsga volt s az, hogy nem tudtuk megtartani: levizsgázás, mert Erdélyt nem úgy vették el tőlünk. Mi nem fejeztük be a meghódítását s mi eresztettük ki a kezünkbe, amit meghódítottunk belőle. [...] Erdélyt pedig nem adjuk, imádkozzák az iskolás gyerekek Pesten minden reggel és délben a Magyar Hiszekegy után. A valóságban mást sem tettünk Erdéllyel egy század óta, csak adtuk és adtuk és ma jobban adjuk, mint valaha.”¹⁰⁸ Németh itt – ez szövegéből is világos – nem a vérrel és vassal történő hódításra gondolt, hanem arra, hogy a magyar kultúra, életforma, együttélési modell – röviden: a magyar szellem – nem volt képes kitölteni a túlságosan tágnak bizonyult állami kereteket. A felelőségek és mulasztások tisztázásával világosabb lehet a trianoni összeomlás mélyebb értelme is.

Különben mire való a történelem?

Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. 132–161. o.

1. Milotay István: *Tíz esztendő. Cikkék, kortörténeti jegyzetek 1914–1924.* Budapest, 1924, Pallas, 171. o. *Jegyzetek*
2. Ilyen szempontú elemzést lásd Zeidler: *A revíziós gondolat*, 182–184. o.
3. Szarka László: A 20. századi Kárpát-medencei államhatárok kialakulásának történeti háttéréről. *Limes*, 1997/2. sz. 19. o.
4. – : Június 4. *Református Élet*, 1935. június 8., 1. o.

5. Dr. Kerekesházy József: *A trianoni béketárgyalások – magyar szemmel*. Budapest, 1943, Stádium, 64. o.
6. Cseres Tibor: *Vízaknai csaták*. Budapest, 1988, Magvető–Szépirodalmi, 747–752. o.
7. Galántai József: Apponyi és Teleki. *Rubicon*, 1993/5. 14–16. o. Részletesebben kifejtve: Kiss Károly: *Békestratégiák*. Apponyi és Teleki eltérő koncepciója és a trianoni békeszerződés. In *Történelem és nemzet – Tanulmánykötet Galántai József professzor tiszteletére*. Szerk. Lovas Krisztina – Kiss Károly. Budapest, 1996, ELTE Eötvös, 179–243. o.
8. Romsics: *A trianoni békeszerződés*, 162–164. o.
9. Uo. 165.
10. MAE–AD, Paix, 138. kötet, 97–103. f. Štefan Osuský Philippe Berthelot-nak (Párizs, 1919. december 30.).
11. Romsics: *A trianoni békeszerződés*, 175. o. Vö. Hegedüs Lóránt: *Harc a magyar igazságért*. Budapest, [1927], Légrády, 167. o.
12. Pethő Sándor: Intim órák Apponyi Alberttel. *Magyarság*, 1933. február 8., 5–6. o.
13. Szövegét legújabban lásd *Trianon felé*, 243–252. o. [Apponyi Albert párizsi beszédének szövegét lásd e kötetben a *Források között a Békekonferencia és békeszerződés* c. fejezetben.]
14. Uo. 247. o.
15. Hermann Raschhofer: *Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919–1920*. 2. Auflage. Berlin, 1938, Carl Heymans, 26–30, 158–168. o.
16. Uo. 58–66. és 5. sz. térkép.
17. DBFP 1919–1939 (I), VII. kötet, 384–388. o. (46. sz.) A londoni konferencia jegyzőkönyve, 1920. március 3., du. 15.30.
18. Vö. *Trianon felé*, 247. o.
19. Összefoglalását lásd Romsics: *A trianoni békeszerződés*, 185–189. o.
20. A francia állásponthoz lásd MAE–AD, Paix, 138. kötet, 228. f. Alexandre Millerand Jules Cambonnak (Párizs, 1920. március 4.).
21. MAE–AD, Europe 1918–1940, Hongrie, 49. kötet, 22–30. f. Aláírás nélküli feljegyzés (Párizs, 1921. április 20.). A magyar remények megalapozatlanságát igazolta a határmegállapító bizottság első ülése is. Vö. MOL, K 478, 6. cs. A határmegállapító bizottság jegyzőkönyvei, 1921. július 27-i ülés.
22. Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában, 1914–1945*. Debrecen, 1998, Csokonai, 81. o.
23. Lásd még DDF 1920–1932, I. kötet, 287–291. o. (197. sz.) Paul Cambon távirata Millerand-nak, London, 1920. március 3.
24. MAE–AD, Société des Nations, 601. kötet, 267–271. f. Feljegyzés (San Remo, 1920. április 24–25.) Valamint DDF 1920–1932, I. kötet, 557–559. o. (400. sz.)
25. Romsics: *A trianoni békeszerződés*, 189. o.
26. Nagy Vince: *Októbertől októberig*. Szerkesztette Antal László. Budapest, 1991, Európa–História, 252. o.
27. Lásd Zeidler Miklós: Apponyi Albert és a Nemzetek Szövetsége. In *A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére*. Főszerkesztő: Gergely Jenő. Budapest, 2000, ELTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, 645–646. o.
28. Sándor Dezső: Négyszemközt a történelemmel. *Prágai Magyar Hírlap*, 1933. február 12., 7–8. o.; Berzeviczy Albert: Apponyi erkölcsi és szellemi értéke. *Budapesti Hírlap*, 1933. február 7., 2. o.; uő: Az író. *Újság*, 1933. február 8., 3–4. o.
29. Lengyel Ernő: Gróf Apponyi Albert. *Pesti Napló*, 1933. február 8., 2. o.; Pánczél Lajos: Az élő katedrális. *Újság*, 1933. február 8., 9. o.; Milotay István: Apponyi Albert. *Magyarság*, 1933. február 8., 1. o.
30. René Puaux: Le comte Albert Apponyi. *Le Temps*, 1933. február 8.
31. Csekonics Iván: Lex Apponyi. *Nemzeti Újság*, 1933. február 14., 1. o.
32. Illyés Gyula: *Beatrice apródjai*. Budapest, 1979, Szépirodalmi, 87–88. o.
33. Jean-Baptiste Duroselle: *Clemenceau*. Paris, 1988, Fayard, 365–367. o.
34. Ormos Mária: A Tigris. *Rubicon*, 1994/7. sz. 4. o.
35. Michnay Gyula: *Mint Mohamed koporsója*. Szeged, 2001, Belvedere Meridionale, 13. o. (és képmelléklet). Kunffy Lajos: *Visszaemlékezéseim*. Kaposvár, 1981, Somogy Megyei Levéltár, 90–92. o.
36. Duroselle: i. m. 366. o. Vö. Tábori Kornél: *Párizs magyarjai – Hogyan boldogulnak? Hogyan züllednek el?* Budapest [1912], Schenk Ferenc, 45. o.
37. Kunffy: i. m. 116. o. Litván György: Hozzászólás. *Külpolitika*, 2000/3–4. sz., 237. o.
38. Fejérdy Gergely: A franciaországi magyar külképviselet 1945–1956 között. Szakdolgozat. 2001, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 40. o.
39. Ady Endre: Nagyon furcsa esetek. In *Ady Endre publicisztikai írásai*. II. kötet. Szerkesztette és válogatta Vezér Erzsébet. Budapest, 1977, Szépirodalmi, 350–351. o. A tárca szerint Ady interjút is készített az előadásra inkognitóban látogató Clemenceau-val, ezt azonban a szerkesztői jegyzet a képzelet szüleményének tartja.

40. Dankovics László – Pataki Gábor Zsolt: Clemenceau és Magyarország – Egy feltételezett gyűlölködés és ami mögötte van. *Külpolitika*, 2000/1-2. sz., 166. o.
41. Pethő: i. m.
42. Duroselle: i. m. 348–351. o.
43. Auguste Bréal: *Philippe Berthelot*. Paris, 1937, Gallimard, 113. o.
44. Dankovics–Pataki: i. m. 165–169. o. Nicolas Bauquet: Egy ártatlan külpolitikai flört – Franciaország és a koalíció, 1905–1909. *Valóság*, 2000/8. sz. 83–93. o.
45. Jules Laroche: *Au Quai d'Orsay avec Briand et Poincaré, 1913–1926*. Paris, 1957, Hachette, 73. o.
46. Georges Clemenceau: *Grandeurs et misères d'une victoire*. Paris, 1973, Plon, 115., 144. o.
47. François Boulet: A vesztes államok delegációi és a francia közvélemény a Párizs környéki békeszerződések tükrében (1919–1920). *Századok*, 2000/3. sz. 541–542. o.
48. MAE-AD, Paix, 139. kötet, 142. f., Alexandre Millerand Prazonvszky Ivánnak (Párizs, 1920. május 22.).
49. *Pannon Enciklopédia – A magyarság története*. Főszerkesztő: Kuczka Péter. Budapest, 1994, Duna-kanyar 2000, 302–303. o.
50. *Magyarország történeti kronológiája*. Főszerkesztő: Benda Kálmán. III. kötet. Budapest, 1982, Akadémiai, 873. o.; *Akadémiai Kislexikon*. Főszerkesztő: Beck Mihály, Peschka Vilmos. Budapest, Akadémiai, 1990, II. kötet, 810. o. Lásd még *Mille ans d'histoire hongroise*. Red-en-chef: Péter Hanák. Budapest, 1986, Corvina, 180. o. Kis Csaba: *Franciaország*. Budapest, 1995, Medicina, 203. o.
51. Lásd a *História* 1995/5–6. számának borítóját.
52. Ormos: *Magyarország...*, 82. o.; Romsics: A trianoni békeszerződés, 205–206. o.
53. *A magyarok krónikája*. Főszerkesztő: Glatz Ferenc. Budapest, 1995, Officina Nova, 570. o., és ugyanezt a megfogalmazást vette át a könyv új, 2000. évi kiadása is.
54. – : Ahol a gyászbékét aláírják – Trianon. *Pesti Napló*, 1920. június 4., 2. o.
55. Fernand Rigny: Le Traité de Trianon. *Le Figaro*, 1920. június 5., 1. o.
56. – : Le règlement de la paix – signature de la paix avec la Hongrie. *Le Temps*, 1920. június 6., 1. o.
57. – : La paix avec la Hongrie. *L'Illustration*, 1920. június 12., 373. o. Az aláírás körülményeiről lásd Boulet: i. m. 545–546. o.
58. Teleki, 57. o.
59. Vö. *Igazságot Magyarországnak! Trianon kegyetlen tévedései*. Negyedik, átdolgozott magyar kiadás. Budapest, 1931, Pesti Hírlap, 21. o.
60. Romsics: A trianoni békeszerződés, 61–75. o.
61. Magyar–csehszlovák viszonylatban: Arday: *Térkép, csata után*, 157–159. o.
62. Vö. uo. 152. o. Palotás Zoltán: *A trianoni határok*. Budapest, 1990, Interedition, 39–52. o.
63. Kollányi Károly: *A trianoni boszorkánykonyha. Cikkek, tanulmányok*. Budapest, 1993, Kráter Műhely Egyesület, 12. o.
64. Raschhofer: i. m. 176–180. o. és a 10. sz. térkép.
65. Hunter Miller: *My Diary*, XIV. kötet, 221. sk., valamint Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*, 392. o.
66. Romsics: A trianoni békeszerződés, 122. o.
67. *Nógrádi Hírlap*, 1919. március 9., 3. o.
68. Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*, 458–459. o.
69. MOL, K 481, 12. cs. 301/II–1922. Fodor Vilmos, az ipolysági járás főszolgabírája a budapesti antantmissziókhöz (Drégelypalánk, 1920. május 30.).
70. *A Magyar Békeszerződés*, 35. o.
71. MOL, K 478, 6. cs. A határmegállapító bizottság jegyzőkönyvei, 1922. február 14-i ülés.
72. MOL, K 481, 12. cs., 304/II–1922. Hontvármegye alispánja a határmegállapító központnak (Nagygyaros, 1921. április 24.).
73. A határ megállapításáról lásd Suba János: A magyar–csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921–1925 között. *Limes*, 1997/2. sz., 29–41. o.
74. Előbbiekre jó példa Pongrácz György: *Nógrádvármegye panaszirata*. Balassagyarmat, 1920.
75. *Nógrádi Hírlap*, 1921. január 23., 3. o.
76. *Nógrádi Hírlap*, 1921. október 2., 1. o.
77. Pl. Mécs Alajos: A „hajózható” Ipoly mentén... *Esti Újság*, 1938. szeptember 25., 7. o. (Jóllehet a cikk maga nem utal a címben jelzett témára, így az minden bizonnyal szerkesztői lelemény eredménye.)
78. MOL, K 481, 12. cs., 661/II–1922. A sátoraljaújhelyi helyettes polgármester levele Teleki Pál külügyminiszternek (Sátoraljaújhely, 1920. augusztus 26.).
79. *Újhelyi Hírlap*, 1928. július 28., 1. o.
80. *Faits*. Budapest, 1928, Ligue pour la révision du Traité de Trianon, 12. o.
81. Urmánczy Nándor levelesládájából – Papp-Váry Elemérné. In *A Pesti Hírlap Nagy Naptára*. Budapest, 1928, Légrády Testvérek, 162. o.

82. *Zempléni Újság*, 1922. február 21., 2. o.
83. Például Olay Ferenc: Csonka-Magyarország határaitól. *Budapesti Szemle*, 1930. november, 177–178. o. Czákó István: Gyorsírói feljegyzések a trianoni béke létrejöttéről. *Magyar Szemle*, 1930. március (VIII. kötet, 3. sz.), 307. o., lábjegyzet.
84. — : Eltűnik egy folyó. *Esti Újság*, 1938. október 11., 5. o.; Drozdy Gyula: Komárom, Ipolyság, Sátorajáújhely. *Néptanítók Lapja*, 1938. október 15., 835. o.
85. Koleszár Andor: *A Ronyva álma. Trianoni földrajzi lecke vagy mese a hajózható Ronyváról*. Sátorajáújhely, 1940, Szerző.
86. — : Antant megbízottak Újhelyben. *Zempléni Újság*, 1922. február 7., 2. o.
87. Siklóssy László: Francia képviselő vendégeink Szegeden és ismét Budapesten. *Pesti Hírlap*, 1935. szeptember 17., 5. o.
88. Bacsa Gábor: *A magyar–jugoszláv (SHS) határ megállapítása és kitűzése*. Budapest, 1998, Püski, 115–120. o.
89. Vö. Palotás Zoltán: *A békeszerződések katasztrofális következményei*. Budapest, é. n., Szentci Molnár Társaság, 17. o., valamint Juhász Jenő: Haldokló határszéli város. *Magyar Szemle*, 1930. február (VIII. kötet, 2. sz.), 245–254. o.
90. Henri Pozzi: *Századunk bűnösei...* Fordította: Marjay Frigyes. Budapest, 1936, Dr. Marjay Frigyes. (Reprint kiadása: Budapest [1994], HOGYF Editio.); Cseres: i. m. 770. o.; Köteles Pál: Hetven év. *Erdélyi Magyarság*, 1990/2. sz. 1. o.
91. Látogatását a királyné emlékezése alapján ismerteti Arday: *Térkép, csata után*, 174. o.
92. Uo. 175–176. o. Romsics: *A trianoni békeszerződés*, 115–119. o.
93. Lásd Galántai: *Trianon és a kisebbségvédelem*, 99–110. o.
94. Vö. Ady: i. m. III. kötet, 63–65. o.
95. Sütő András (Marosvásárhely) szíves szóbeli közlése.
96. Cáfolatát lásd Raffay Ernő: *Trianon titkai*. Budapest, 1990, Tornado-Damenija, 187. o.
97. *A Magyar Békeszerződés*, i. m. 24. o.
98. Uo.
99. Ullein-Reviczky Antal: *A trianoni szerződés területi rendelkezéseinek jogi természete*. Pécs, 1943, Pécsi M. Kir. Erzsébet-Tudományegyetem Kisebbségi Intézete, 213–214. o.
100. Vö. *Igazságot Magyarországnak*. I. m. 33–49. o.
101. Dr. Major Zoltán: Henri Pozzi alapvető életrajzi adatai. In Henri Pozzi: *A háború visszatér...* Fordította: Felkai Ferenc és Marjay Frigyes. Az előszót írta: Orbók Attila. Budapest, 1935, Dr. Marjay Frigyes (újabb kiadása: Utószó: Major Zoltán. Budapest, 1994, HOGYF Editio), 243. Lásd még: Michel Clairiot: Henri Pozzi emlékére. In *Trianon-kalendárium 2001*. Budapest, 2001, Trianon Társaság, 46–47. o.
102. MAE–AD, Europe 1918–1940, Hongrie, 147. kötet, 106. f. Feljegyzés (Párizs, 1933. november 22.); uo. 111. f. Feljegyzés a miniszteri kabinetnek (Párizs, 1933. december 13.); uo. 143. f. Feljegyzés (Párizs, 1934. február 20.); Pl. Henri Pozzi: Choses et gens de la Hongrie 1–6. *L'Echo de Paris*, 1932. szeptember 6., 11., 13., 15., 17., 19. o.
103. MOL, K 66, 202. cs., III–4. tétel, „Dami”-dosszié, ad 30050/Res.–1932. Baranyai Zoltán levele Gerevich Zoltánnak (Genf, 1932. április 2.).
104. MOL, K 64, 10. cs., 11. tétel, 54 res. pol.–1924. Korányi Frigyes párizsi követ levele Daruváry Géza külügyminiszternek (Párizs, 1924. február 2.); MOL, K 66, 11. cs. II–3. tétel, 30066–1925. Bárdossy László Korányi Frigyes követnek (Budapest, 1925. január 13.).
105. A sokkról lásd Romsics Ignác: Nemzeti traumánk: Trianon. In Romsics: *Helyünk és sorsunk*, 327–344. o. [Szövegét lásd e kötetben a *Tudományos emlékezet* írásai között *Az emlékezet története* c. fejezetben.]
106. Lásd a www.nemnemsoha.hu honlapot és a <http://forum.index.hu> vitaforumait.
107. Ezeknek a nézeteknek valóságos panoptikuma: *A Trianon forrásai I*. Szerk. Érdi M. Ferenc és mások. Kaposvár, 1994, Magyar Nemzeti Történeti Társaság. Lásd továbbá: Yves de Daruvar: *Le destin dramatique de la Hongrie*. Paris, 1970, Albatros (a kötetnek több magyar kiadása is van, a legutóbbi *A trianoni magyar sors*. Budapest, 1999, Püski). Kollányi: i. m. Szalay Jeromos: *Igazságok Közép-Európa körül*. Budapest, 2001, Magyar Élettér Alapítvány. És e beszédmodnak egyik legutóbbi, telivér példája: Cey-Bert Róbert Gyula: *Néma leventék – Trianon, történelmünk legnagyobb kommunikációs veresége*. *Magyar Nemzet*, 2001. június 9. 26. o.
108. Németh László: Magyarok Romániában. In uo.: *A minőség forradalma – Kisebbségben*. II. kötet, Budapest, 1992, Püski, 771–772. o.

ZEIDLER MIKLÓS: TRIANON VÁLOGATOTT TÖRTÉNETI BIBLIOGRÁFIÁJA

Rövidítések

- ADAP 1918–1945 (A) • Akten zur deutschen Auswärtigen Politik. Aus dem Archiv des Auswärtigen Amts. Serie A: 1918–1925. Band I–XIV. November 1918 bis 30. November 1924. Baden-Baden – Frankfurt/Main – Göttingen, 1950–1995, Imprimerie Nationale – Kuppler Verlag – Vandenhoeck & Ruprecht.
- Bethlen István angliai előadásai • Gróf Bethlen István angliai előadásai. Budapest [1933], Genius kiadása.
- DBFP 1919–1939 (I) • Documents on British Foreign Policy 1919–1939. First Series. Volume I–XXVII. London, 1947–1986.
- DDF 1920–1932 • Documents diplomatiques français. Série: 1920–1932. Tome I–III. 10 janvier 1920–15 janvier 1921. Paris, 1997–2002, Imprimerie Nationale.
- DDF 1932–1939 (I) • Documents diplomatiques français. 1932–1939. I^{re} Série. 1932–1935. Tome I–XIII. Paris, 1964–1984, Imprimerie Nationale.
- DDI 1918–1922 • I documenti diplomatici italiani. Sesta Serie: 1918–1922. Volume I–II. 4 novembre 1918–23 marzo 1919. Roma, 1956–1980, Ministero degli Affari Esteri.
- DIMK • Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. A sorozat szerkesztője Zsigmond László. I–V. kötet. Összeállította és sajtó alá rendezte Ádám Magda, Fejes Judit, Juhász Gyula, Kerekes Lajos. Budapest, 1962–1982, Akadémiai Kiadó.
- Documents de l'Armistice • Documents concernant l'exécution de l'Armistice en Hongrie. (Novembre 1918 – Mars 1919.) Budapest, 1919, Imprimerie de l'État.
- Documents diplomatiques français • Documents diplomatiques français sur l'histoire du Bassin des Carpathes 1918–1932. Volume I–III. Octobre 1918 – décembre 1921. Rédacteur en chef de la série Magda Ádám. Budapest, 1993–1999, Akadémiai Kiadó.
1919. évi törvények • Az 1919. évi törvények gyűjteménye. Budapest, 1919, M. kir. Belügyminisztérium.
- Francia diplomáciai iratok • Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919. Összeállította és szerkesztette Ádám Magda és Ormos Mária. Fordította Barabás József. Budapest, 1999, Akadémiai Kiadó.
- Gróf Bethlen • Gróf Bethlen István beszédei és írásai. I–II. kötet. Budapest, 1933, Genius kiadása.
- HL • Hadtörténelmi Levéltár
- House • The Intimate Papers of Colonel House. Arranged as a narrative by Charles Seymour. Volume I–IV. Boston – New York, 1926–1928, Houghton Mifflin Co.
- IET • Iratok az ellenforradalom történetéhez. 1919–1945. I–V. kötet. Szerkesztette Nemes Dezső. Összeállította és a jegyzeteket készítette Karsai Elek, Kubitschek Imre, Pamlényi Ervin. Budapest, 1956–1976, Kossuth Könyvkiadó.
- IMKSzT • Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945. Az iratokat válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Pritz Pál. Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó.
- KML • Károlyi Mihály levelezése. I–III. kötet. 1905–1930. Szerkesztette Litván György, Hajdu Tibor. Budapest, 1978–1991, Akadémiai Kiadó.
- KN 1910 • Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. I–XLI. kötet. Budapest, 1910–1918, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- KN 1927 • Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. I–XXXVII. kötet. Budapest, 1927–1931, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- MA–EMAT • Ministère des Armées. État-Major de l'Armée de Terre, Service Historique (Paris).
- MAE–AD • Ministère des Affaires Étrangères – Archives Diplomatiques (Paris).
- A magyar békefeltételek • A magyar békefeltételek. Egyedül jogosított hiteles és teljes kiadás. Budapest, 1920, Táltos kiadása.
- A Magyar Békeszerződés • A Magyar Békeszerződés és a becikkelyező törvény szövege és magyarázata. Jegyzetekkel ellátták: Alkér Kálmán, Ambrózy Gyula, Danilovics Pál, Lukács Simon, Nyulási János, Pap Dezső, Sipos Árpád. Budapest, 1921, „Ordo” Törvény- és Rendeletár kiadása.

- A magyar béketárgyalások • A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S-ben 1920 januárius–március havában. I–III/B kötet. Budapest, 1920–1921, M. kir. Külügyminisztérium.
- A magyar munkásmozgalom • A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 1–6. kötet. Budapest, 1951–1969, Szikra Könyvkiadó – Kossuth Könyvkiadó.
- A magyarországi forradalmak krónikája • A magyarországi forradalmak krónikája 1918–1919. Közreadja Hetés Tibor. Budapest, 1969, Kossuth Könyvkiadó.
- MMV • Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Az iratokat összegyűjtötte és a bevezető tanulmányt írta: Ádám Magda, Juhász Gyula, Kerekes Lajos. Budapest, 1959, Kossuth Könyvkiadó.
- MOL, K 27 • Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökség Levéltára, Minisztertanács jegyzőkönyvek.
- MOL, K 40 • Magyar Országos Levéltár, A Jászi-féle Nemzetiségi Minisztérium iratai.
- MOL, K 63 • Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium levéltára, Politikai osztály iratai.
- MOL, K 64 • Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium levéltára, Politikai osztály rezervált iratai.
- MOL, K 64 • Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium levéltára, Sajtó- és kulturális osztály iratai.
- MOL, K 478 • Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda iratai.
- MOL, K 481 • Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökségi Levéltár, A Magyar–Csehszlovák Határmegállapító Bizottság magyar delegációjának általános iratai.
- MOL, K 698 • Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium levéltára, Semsey Andor iratai.
- MT 1918 • Magyar Törvénytár. 1918. évi törvénycikkek és néptörvények. Jegyzetekkel ellátta Térfy Gyula. Budapest, 1919, Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1920 • Magyar Törvénytár. 1920. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátta Térfy Gyula. Budapest, 1921, Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1921 • Magyar Törvénytár. 1921. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátta Térfy Gyula. Budapest, 1922, Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1922 • Magyar Törvénytár. 1922. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátta Térfy Gyula. Budapest, 1923, Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1938 • Magyar Törvénytár. 1938. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátták Degré Miklós, Várady-Brenner Alajos. Budapest, 1939, Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1940 • Magyar Törvénytár. 1940. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátták Degré Miklós, Várady-Brenner Alajos. Budapest [1941], Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1943–1945 • Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvénycikkek. Szerkeszti Vincenti Gusztáv, Gál László. Budapest [1946], Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- MT 1947 • Magyar Törvénytár. 1947. évi törvénycikkek. Jegyzetekkel ellátták Vincenti Gusztáv, Gál László. Budapest [1948], Franklin-Társulat Irodalmi Intézet és Könyvnyomda.
- Nemzetközi szerződések • Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb politikai szerződésai. Válogatta és a jegyzeteket írta: Halmosy Dénes. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, 1983, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó.
- NN 1920 • Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója. I–XVII. kötet. Budapest, 1920–1922, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.
- OSzK • Országos Széchényi Könyvtár.
- Papers and Documents • Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary. Volume I–II. Collected and edited by Francis Deák and Dezső Ujváry. Budapest, Royal Hungarian Ministry for Foreign Affairs, 1939–1946.
- PRFRUS WW • Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918. Supplement I. The World War. Volume I–II. Washington, 1933, US Government Printing Office.
- PRFRUS PPC • Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. 1919. Volume I–XIII. Washington, 1942–1947, United States Government Printing Office.
- PIL • Politikatörténeti Intézet Levéltára.
- Raffay: Trianon titkai • Raffay Ernő: Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal... Szerkesztette: Damenija Csaba. A szerző munkatársa: Bodonyi Ilona. Budapest, 1990, Tornado Damenija Kft.
- RAL • Régi Akadémiai Levéltár.
- Sorsdöntések • Sorsdöntések. A kiegyezés – 1867. A trianoni béke – 1920. A párizsi béke – 1947. Összeállította, szerkesztette, az előszót és a magyarázó szövegeket írta: Gerő András. Az anyaggyűjtésben és a szerkesztésben közreműködött: Bíró Judit, Nővé Béla. Budapest, [1989], Göncöl Kiadó.
- Tanácsok Országos Gyűlése • A Tanácsok Országos Gyűlésének naplója (1919. június 4. – 1919. június 23.). A Munkás- és Katonatanácsok Gyorsirodájának feljegyzései alapján. Budapest, 1919, Athenaeum Rt.

- Teleki • Teleki Pál: *Válogatott politikai írások és beszédek*. Szerkesztette és az utószót írta Ablonczy Balázs. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.
- Trianon felé • Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról. Paul Mantoux tolmácsstízt feljegyzései. Szerkesztette, sajtó alá rendezte Litván György. Fordító Litván Katalin. Budapest, 1998, MTA Történettudományi Intézete.
- Wilhelmstrasse • A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Összeállították és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták: Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt, Juhász Gyula. Budapest, 1968, Kossuth Könyvkiadó.
- Bandholtz: Napló • Harry Hill Bandholtz: *Napló nem diplomata módra. Román megszállás Magyarországon*. Magyar fordítás: Baktai Erik. Szerkesztette: Damenija Csaba. Budapest, 1993, Magyar Világ Kiadó.
- Beneš: Souvenirs de guerre • Édouard Beneš: *Souvenirs de guerre et de revolution (1914–1918). La lutte pour l'indépendance des peuples*. Volume I–II. Paris, 1928–1929, Librairie Ernest Leroux.
- Böhm: Két forradalom tüzeiben • Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom – Proletárdiktatúra – Ellenforradalom*. München, 1923, Verlag für Kulturpolitik. (Reprint kiadása: Budapest, 1990, Gondolat Könyvkiadó.)
- Hunter Miller: My Diary • David Hunter Miller: *My Diary at the Conference at Paris with Documents*. Volume I–XX. New York, 1925.
- Jászi: Magyar kálvária • Jászi Oszkár: *Magyar kálvária – magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai*. Bécs, 1920, Bécsi Magyar Kiadó.
- Károlyi: Egy egész világ ellen • Károlyi Mihály: *Egy egész világ ellen*. Budapest, 1965, Gondolat Könyvkiadó.
- Károlyi: Hit, illúziók nélkül • Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*. Fordította Litván György. A névmutatót Varga István készítette. A jegyzeteket a szerző és a fordító írta. Budapest, 1982, Európa Könyvkiadó.
- Lloyd George: The Truth • David Lloyd George: *The Truth About the Peace Treaties*. Volume I–II. London, 1938, Victor Gollancz.
- Nicolson: Peacemaking • Harold Nicolson: *Peacemaking 1919*. London, 1933, Constable & Co.
- Arday: Térkép, csata után • Arday Lajos: *Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919*. Budapest, 1990, Magvető Könyvkiadó.
- Bibó: Összegyűjtött munkái • Bibó István összegyűjtött munkái. 1–4. kötet. Sajtó alá rendezte Kemény István és Sárközi Mátyás. Bern, 1981–1984, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.
- Bibó: Válogatott tanulmányok • Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. I–IV. kötet. Válogatta és szerkesztette: Vida István, Nagy Endre, Huszár Tibor, ifj. Bibó István. Budapest, 1986–1990, Magvető Könyvkiadó.
- Buday: A megcsonkított Magyarország • Buday László: *A megcsonkított Magyarország*. Budapest, 1921, Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság kiadása.
- Buday: Magyarország küzdelmes évei • Buday László: *Magyarország küzdelmes évei*. Budapest, 1923, Szerző kiadása.
- Deák: Hungary at the Paris Peace Conference • Francis Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference. The Diplomatic History of the Treaty of Trianon*. New York, 1942, Columbia University Press.
- Galántai: Trianon és a kisebbségvédelem • Galántai József: *Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendjének kialakulása 1919–1920*. Budapest, 1989, Mæcenás Könyvkiadó.
- Galántai: A trianoni békekötés • Galántai József: *A trianoni békekötés, 1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig*. Budapest, 1990, Gondolat Könyvkiadó.
- Gratz: A forradalmak kora • Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920*. Budapest, 1935, Magyar Szemle Társaság. (Reprint kiadása: Budapest, 1992, Akadémiai Kiadó.)
- Herczegh: A szarajevói merénylettől • Herczegh Géza: *A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig. Magyarország a világháborús Európában, 1914–1945*. Budapest, 1999, Magyar Szemle.
- History of the Peace Conference • *A history of the Peace Conference of Paris*. Edited by Harold William Vazeille Temperley. Volume I–VI. London, 1920–1924, Hodder and Stoughton.
- Horváth: A trianoni béke • Horváth Jenő: *A trianoni béke megalkotása 1915–1920. Diplomáciai történelmi tanulmány*. Budapest, 1924, „Magyar Külpolitika” kiadása.
- Horváth: A trianoni békeszerződés • Horváth Jenő: *A trianoni békeszerződés és a revízió útja*. Budapest, 1939, Magyar Tudományos Akadémia.
- Juhász: Magyarország külpolitikája • Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Harmadik, átdolgozott kiadás. Budapest, 1988, Kossuth Könyvkiadó.
- Magyarország története tíz kötetben • *Magyarország története tíz kötetben*. 1–8. kötet. Budapest, 1976–1989, Akadémiai Kiadó.

Naplók, visszaemlékezések

Monográfiák,
tanulmánykötetek

- Mikó: Huszonkét év • Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig.* Budapest, 1941, „Studium” kiadása. (Reprint kiadása Csatári Dániel bevezető tanulmányával: Budapest [1988], Optimum Kiadó.)
- Mitoszok • Mitoszok, tévhitek, hiedelmek a 20. századi magyar történelemről. Szerkesztette Romsics Ignác. Budapest, 2002, Osiris Kiadó.
- L. Nagy: A párizsi békekonferencia • L. Nagy Zsuzsa: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918–1919.* Budapest, 1965, Kossuth Könyvkiadó.
- Ormos: Padovától Trianonig • Ormos Mária: *Padovától Trianonig. 1918–1920.* Budapest, 1983, Kossuth Könyvkiadó.
- Raffay: Erdély 1918–1919-ben • Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben.* Budapest, 1987, Magvető Könyvkiadó.
- Romsics: Helyünk és sorsunk • Romsics: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében.* Budapest, 1996, Osiris Kiadó.
- Romsics: A trianoni békeszerződés • Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Budapest, 2001, Osiris Kiadó.
- Szarka: Duna-táji dilemmák • Szarka László: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában.* Budapest, 1998, Ister Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda.
- Szekfű: Három nemzedék • Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik.* Budapest, 1934, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. (Reprint kiadása Glatz Ferenc előszavával: Budapest, 1989, ÁKV – Maecenas Könyvkiadó.)
- Total War and Peacemaking • *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study of Trianon.* Ed. Béla K. Király, Peter Pastor and Ivan Sanders. Brooklyn, 1982, Brooklyn College Press.
- Trianon and East Central Europe • *Trianon and East Central Europe. Antecedents and Repercussions.* Edited by Béla K. Király, László Veszprémy. Boulder – Highland Lakes, 1995, Social Science Monographs – Atlantic Research and Publications.
- Zeidler: A revíziós gondolat • Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat.* Budapest, 2001, Osiris Kiadó.

Bibliográfiák

Trianonról csak az elmúlt esztendőben jelent meg átfogó igényű bibliográfia: Szidiropulosz Archimédész: *Trianon utóélete. Válogatás a magyar nyelvű irodalom bibliográfiájából 1920–2000.* Budapest, XX. Század Intézet, 2002. A szerző az önálló kötetként megjelentetett magyar nyelvű műveket regisztrálta, vagyis pl. a folyóiratokban publikált írásokra csak akkor terjedt ki a figyelme, ha azok különnyomatban is napvilágot láttak. Emiatt a szakirodalmi és publicisztikai rész igen hiányos, és lényegében teljesen kimaradt az idegen nyelvű anyag is. A bibliográfia azonban már csak terjedelménél fogva is tiszteletet parancsoló, s versenytárs híján gyakorlatilag megkerülhetetlen; kötetünk anyagának összeállításakor magunk is nagy hasznát vettük.

Az általános bibliográfiák tematikai és kronológiai korlátai miatt csupán *A magyar történettudomány válogatott bibliográfiája 1945–1968* (Budapest, 1971, Akadémiai) című kiadvány használható, ám ennek kezelése nehézkes, az ebben az időszakban keletkezett, témába vágó művek pedig mára már kissé elavultnak tekinthetők. Széles körű és szerkezetileg jól tagolt történettudományi bibliográfiával jelentkezett évente egy-két alkalommal a *Századok* folyóirat, s ebből fejlődött ki a *Történeti bibliográfia* című önálló sorozat, amely az 1985–1993 közötti éveknek egy-egy külön kötetet szentelt. Ezt követően a történettudományi témájú könyv- és folyóiratterméshez az Országos Széchenyi Könyvtár által összeállított füzeteket, illetve újabban rendszeresen közzétett CD-ROM-adatbázisokat kell átböngészni (*Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek bibliográfiája és Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki kiadványok repertóriuma.*)

A történelmi Magyarország felbomlásának és a trianoni békeszerződés előtörténetének nemzetközi irodalmát és forráskiadványait a témába vágó monográfiák egy része is listázza. Így pl. L. Nagy: *A párizsi békekonferencia*, 285–294. o. a hatvanas évek elejéig, majd Diószegi István: *A hatalmi politika másfél évszázada 1789–1939.* Budapest, 1997, História – MTA Történettudományi Intézete, 448–455. o., és igen bőségesen Ormos: *Padovától Trianonig*, 390–402. o. a 1980-as évek elejéig, végül Romsics: *A trianoni békeszerződés*, 239–243. o. a kilencvenes évek végéig. Használható még *Magyarország története tíz kötetben*, 7. kötet, 1350–1366. o. és 8. kötet, 1283–1310. o., de még inkább Szász Zoltán, Romsics Ignác és Gyarmati György annotált bibliográfiája: *A felszabadulás utáni évtizedek történetírása. Századok*, 1980/3. sz. 404–494. o. Mindezeket túl a témába vágó monográfiák egy része is közöl ajánló bibliográfiát vagy jegyzéket a felhasznált irodalomról.

Forrásörző intézmények

A békekonferencia, valamint a trianoni békeszerződés megalkotása, végrehajtása és utóélete szempontjából releváns források megtalálhatóak a békeszerződést aláíró európai országok, valamint az Egyesült Államok levéltáraiban, továbbá a Nemzetek Szövetségének archívumában.

A hazai archívumok közül alapvetőek a Magyar Országos Levéltárban őrzött minisztériumi fondok, hiszen a békeszerződés lényegében minden tárca tevékenységi körbe vágó ügyben rendelkezéseket tartalmazott. A legfontosabbak természetesen a Miniszterelnökség, a Külügyminisztérium gyűjteményei, de a honvédelmi, a pénzügyi, a belügyi és a népjóléti tárca állagai is fontos gyűjteményeket őriznek pl. a határmegállapítás, a lefegyverzés, a jóvátétel és a menekültügy vonatkozásában. Ugyancsak fontos anyagok találhatóak a vasúti és vállalati irategyűttesekben, továbbá más gazdasági és érdeképviseleti szervek fondjaiban.

A Politikatörténeti Intézet Levéltára, továbbá az egyes egyházi és területi levéltárak úgyszintén becses anyagokat őriznek, különösen az egyes egyházakhoz és felekezetekhez, illetve pártokhoz és társadalmi szervezetekhez, valamint a menekültkérdéshez kapcsolódóan. A békeszerződés társadalmi, politikai és gazdasági hatásaival, Trianon utóéletével (pl. a különböző irredenta és revíziós szervezetekkel) kapcsolatos anyagok szintén fellelhetők az ország minden területi levéltárában.

A szomszédos országok történeti archívumai szintén gazdag anyagot tartalmaznak, ám ezeknek a feltárása magyar részről még éppen csak elkezdődött.

A nagy könyvtári gyűjtemények közül az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (vezető politikusok, közéleti személyiségek, folyóiratok kéziratos anyagai) és Térképgyűjteménye (irredenta és revizionista térképek és tervek), a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára (úgyszintén politikusok anyagai), valamint az Országgyűlési Könyvtár népszövetségi gyűjteménye (főként a határmegállapítási, jóvátételi, lefegyverzési és kisebbségpolitikai témájú nyomtatványok tömege) rejt rendkívül értékes anyagokat. Az OSzK egykori Kortörténeti Különgyűjteménye (régebben: Zárolt Kiadványok Tára) valaha külön kezelte a magyar és idegen nyelvű „irredenta”, „fasiszta” és „rendszerellenes” irodalmat, s bár e gyűjtemény szervezeteileg már nem létezik, katalógusa megmaradt, és megkönnyíti a tematikus kutatást.

A múzeumok sorából a Magyar Nemzeti Múzeum emelkedik ki páratlan fényképgyűjteményével és legújabb kori gyűjteményével (tárgyak, kisnyomtatványok, jelvények és érmek, ruhák), és igen gazdag a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumának és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének fotóanyaga is. A témához kapcsolódóan bőséges – elsősorban helytörténeti jelentőségű – anyaggal rendelkeznek a megyei levéltárak és múzeumok is, különösen a határvidékeken.

Forráskiadványok, forrásközlések

A párizsi békekonferencia európai ügyekről folyó tárgyalásain meghatározó szerepet játszó nagyhatalmak mindegyike közzétette a maga diplomáciai okmánytárait. E Trianonnal kapcsolatos iratokat is közlő forráspublikációinak kiadástörténetéről rövid áttekintést nyújt Litván György bevezetője: *Trianon felé*, 11–15. o. Közülük a legbősegebb a *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* c. amerikai sorozat, amely az első világháború éveire általában egy-egy kötetet szánt, ám 1918-ra ezt újabakkal toldotta meg (*PRFRUS WW*), a párizsi békekonferenciának pedig egyenesen 13 kötet szentelt (*PRFRUS PPC*). Ugyancsak e sorozatban jelent meg a külügyminiszter irataiból válogató *The Lansing Papers 1914–1920*. Volume I–II. Washington, 1939–1940, US Government Printing Office. (Ezek anyagát 1967-ben ismertette és szemelvényezte Ránki György: A Clerik-misszió történetéhez. *Történelmi Szemle*, 1967/2. sz., 156–187. o.) A francia kiadványsorozat *Documents diplomatiques français* címen jelenik meg, és még a régebbi időszakokra vonatkozóan is folyamatosan bővül. A trianoni békeszerződés témaköréhez felhasználható új kötetek – egyelőre csupán hármat – lásd *DDF 1920–1932*. A vonatkozó brit iratokat – magyar vonatkozásban meglehetősen hézagosan – közli *DBFP 1919–1939* (I). A békekonferencia időszakára kevés magyar vonatkozású anyagot tartalmaz a német dokumentumsorozat: *ADAP 1918–1945* (A). Még ennél is szűkszavúbb, s a trianoni békeszerződés tekintetében kevésbé informatív az olasz okmánytár, a *DDI 1918–1922* hatkötetesre tervezett sorozatának eddig megjelent két darabja. A magyar határok megvonásának szakértői előkészítéséhez lásd *Travaux du Comité d'études*. Tome Second. *Questions européennes*. Paris, 1919, Imprimerie Nationale. A döntés-előkészítő fórumként működő Négyek Tanácsának munkájához hasznos *Les délibérations du Conseil des Quatre* (24 mars–28 juin 1919). *Notes de l'officier interprète Paul Mantoux*. Volume I–II. Paris, 1955, Centre National de la Recherche Scientifique (ugyanaz angolul: *Paris Peace Conference 1919. Proceedings of the Council of Four*. Genève, 1964, Droz).

A francia külügyi és katonai levéltár anyagából a nyolcvanas évek óta készül az a nagyszabású válogatás, amely az első világháború utáni Kárpát-medencei francia külpolitika másfél évtizedét szándékozik bemutatni. A sorozatnak egyelőre az 1918–1921 közötti időszakot tárgyaló három kötete jelent meg francia nyelven (*Documents diplomatiques français*), míg az eddigi egyetlen magyar fordításkötet egyelőre csupán az első francia nyelvű kötet anyagának mintegy felére terjed ki (*Francia diplomáciai iratok*).

A magyar nyelvű forrásgyűjtemények közül az események időrendje szerint első helyre kívánczik a hazai történeti forráskiadás egyik nagy vállalkozása, az éppen fél évszázaddal ezelőtt megindított – s máig befejezetlen – *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában 1867–1918* c. sorozat. Az első hat kötet (Budapest, 1952–1985, Tankönyvkiadó) teljes egészében Kemény G. Gábor munkája, a hatodik kötetet az ő halála után Kemény Gábor rendezte sajtó alá és Szász Zoltán irt hozzá előszót. Az 1914–1916 közötti időszakot tárgyaló hetedik kötetben (Budapest, 1999, MTA Történettudományi Intézete) az eredeti gyűjtés Szarka László, Szász Zoltán és Kemény Gábor munkája révén vált teljesebbé. Impozáns anyaggyűjtés eredménye *A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai, 1848–1993*. Főszerkesztő: Balogh Sándor. Szerkesztő: Sipos Levente. Budapest, 2002, Napvilág.

A polgári demokratikus kormányzat külpolitikájához fontos adalékokat szolgáltat KML első kötete az 1905–1920 közötti évekre. Számos igen értékes dokumentumot, többek között a békekonferencia idején keletkezett idegen nyelvű iratok fordítását is tartalmazza A magyarországi forradalmak krónikája. A tanácsköztársaság zaklatott politikai légkörének megértéséhez és további kutatásokhoz hasznos kiadvány *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Imre Magda és Szűcs László. Budapest, 1986, Akadémiai. A forradalmi külpolitika és honvédelem törvényhozási vitájába enged betekintést *A Tanácsok Országos Gyűlésének naplója. (1919. június 4 – 1919. június 23.) A Munkás- és Katonatanácsok Gyorsíródjának feljegyzései alapján*. Budapest, 1919, Athenaeum. A kommunista hatalom időszakáról érdekes, de elfogult összeállítást nyújt *A magyar munkásmozgalom*, 6. kötet. A tanácskormány fegyveres harcáról szóló, főként hadtörténeti szempontból érdekes dokumentumokhoz lásd *A magyar Vörös Hadsereg 1918–1919. (Válogatott dokumentumok.)* Összeállította Hetés Tibor. A bevezető tanulmányt írta Liptai Ervin. Budapest, 1959, Kossuth. Egyes vezető politikusok iratai közül lásd Kun Béla: *Válogatott írások és beszédek*. I–II. kötet. Sajtó alá rendezték: Vass Henrik, Friss Istvánné és Szabó Éva. Budapest, 1966, Kossuth; illetve Böhm Vilmos *válogatott politikai levelei, 1914–1949*. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Szabó Éva és Szűcs László. Budapest, 1997, Napvilág.

Az események után húsz évvel kezdte publikálni kétkötetes angol nyelvű okmánytárát a magyar külügyminisztérium (*Papers and Documents*), amelyben azonban számos francia nyelvű irat is helyet kapott. A békekonferencia magyar vonatkozású tárgyalásainak eredeti gyorsírói feljegyzéseiből válogat *A Trianon felé* c. kötet. A békeszerződés megalkotásának történetéhez további iratokat közül Raffay: *Trianon titkai*. Az 1920 első felében tevékenykedő párizsi magyar béke delegáció működésének krónikája és jegyzékeinek nagy része megtalálható *A magyar béketárgyalások* c. könyvben. E 2+2 kötetes mű számottevő térképanyagot is tartalmaz, s egyidejűleg francia nyelven is megjelent.

Az 1920. május 6-án átnyújtott békeszerződés szövegének korrekt, de magyarázatok nélküli kiadását lásd *A magyar békefeltételek*. Hasznosabb az 1921-ben törvénybe iktatott végleges szövegváltozat szakjagások által részletes magyarázatokkal ellátott kiadása: *A Magyar Békeszerződés*. A trianoni szerződés szövegét azóta részleteiben és egészében is többször újraközltek. Ezek közül a leginkább hozzáférhető teljes kiadás a *Sorsdöntések*, amely a békekonferencia tárgyalásaiból és az egykorú sajtóvisszhangból is ad hangulati értékű szemelvényeket.

Trianon utóéletéhez, s különösen a magyar külpolitikára gyakorolt meghatározó szerepéhez bőséges adalékokat szolgáltat 1931-ig a válogatásában és jegyzeteiben sajnos eléggé tendenciózus IET. A hatvanas–nyolcvanas évek diplomáciai forráskiadásának legnagyobb vállalkozása, az ötödik kötetnél megrekedt, s így csupán az 1936–1941 közötti magyar külpolitikát tárgyaló DIMK. Az 1933–1944 közötti német–magyar kapcsolatokhoz lásd Wilhelmstrasse, a második világháborúhoz pedig MMV. A magyar külpolitikai apparátus két háború közötti működéséhez, gondolkodásához és mentalitásához lásd IMKSzT. A londoni magyar követség diplomatáinak közreműködésével készült el 1933-ban az a sajátos tematikájú gyűjtés, amely a brit parlamentben elhangzott magyarbarát felszólalásokat tartalmazta: *The Hungarian Question in the British Parliament. Speeches and Answers thereto in the House of Lords and the House of Commons from 1919 to 1930*. London, 1933, Grant Richards. A korszak diplomáciatörténetének jegyzetekkel ellátott, megbízható forráskiadvány a *Nemzetközi szerződések*. A katonapolitikai szempontokhoz hasznos dokumentumokat közöl *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919–1938* c. forrásgyűjtemény (Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Hetés Tibor – Morva Tamásné. Budapest, 1968, Zrínyi). A 20. századi magyar történet forrás-szerű áttekintésekor a Trianon-kérdéshez is hoz dokumentumokat *Magyar történeti szövegyűjtemény 1914–1999*. I–II. kötet. Szerkesztette Romsics Ignác. Budapest, 2000, Osiris. A korszak meghatározó politikusainak közéleti szerepléséhez a kiadás időrendjében lásd Gróf Bethlen; *Horthy Miklós titkos iratai*. Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós

és Szűcs László. Budapest, 1965, Kossuth (és újabb kiadások); *Bethlen István titkos iratai*. Az iratokat sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a magyarázatokat írta: Szinai Miklós és Szűcs László. Budapest, 1972, Kossuth; és Teleki.

A határokon túli magyarság két háború közötti történetéhez régiókénti csoportosításban közöl iratokat *Magyarok kisebbségben és szórványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai, 1919–1944*. Szerkesztette Bán D. András, Diószegi László, Fejős Zoltán, Romsics Ignác, Vinnai Győző. Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány. A kárpátaljai magyar kisebbség életéről Botlik József és Dupka György tett közzé kisebb okmánytárat: *Ez hát a hon. Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből, 1918–1991*. Budapest–Szeged, 1991, Mandátum – Univerzum. A *Források a Délvidék történetéhez* c. sorozat harmadik darabjaként jelent meg *S nem törődtek vele, a holnap mit öröl...* (*Trianontól a párizsi békéig.*) Szerkesztette Csorba Béla. Budapest, 1999, Hatodik Síp. A magyar politikai pártok programjait – s benne pl. a revízióval kapcsolatos pontokat – jó válogatásban és bőséges magyarázatokkal mutatja be *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Szerkesztette Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. Budapest, 1991, Kossuth.

A minisztertanácsi jegyzőkönyvek publikálásával még adós a hazai történettudomány, ám a parlamenti nyomtatványok eredeti kiadásban rendelkezésre állnak. Ez különösen a Horthy-korszak időszakához ad bőséges anyagot, hiszen az 1920–1927 között működött Nemzetgyűlésben, majd az 1927–1944-ben újra kétkamarás rendszerben működő Országgyűlés Felsőházának és Képviselőházának munkájában a Trianonnal kapcsolatos reflexiók sokszor és változatos formában – a békeszerződés végrehajtásával kapcsolatban, napirend előtti felszólalásokban, interpellációkban, költségvetési vitákban és egyes évfordulókon is – megjelentek. A legsűrűbben éppen 1920-ban, a békekonferenciának, valamint a békeszerződés aláírásának és ratifikációjának idején (NN, 1920).

Kronológiák

Magáról a békekonferenciáról, illetve a trianoni szerződés létrejöttéről nem készült külön kronológia, a fentebb említett dokumentumkötetek azonban olyan részletes válogatást közölnek, hogy lényegében akár bővített kronológiaként is használhatóak. Ezenkívül rendelkezésre áll a párizsi magyar békedelegáció titkárának, Csáky István grófnak a munkanaplója, amelyet angol fordításban kivonatossan közöl *Papers and Documents*, I. kötet, 847–931. o. A hagyományos értelemben vett kronológiák élére kíváncsiak, de átfogó jellegénél fogva Trianon speciális kérdésköréhez csak áttételesen illeszkedik *Magyarország történeti kronológiája*. III–IV. kötet. 1848–1970. Főszerkesztő: Benda Kálmán. Budapest, 1983, Akadémiai. A közép-európai régió politikatörténetéhez remekül használható a jól szerkesztett s egyben hiánypótló jellegű *Köztes-Európa 1763–1993. (Kronológia.)* Összeállította Pándi Lajos. Budapest, 1999, Teleki László Alapítvány. A határon túli magyar kisebbségek történetének – mint Trianon egyfajta utóéletének – feldolgozását az utóbbi években külön kronológiák segítik, amelyek folyamatosan bővülnek, és rendre újabbakkal egészülnek ki. A már meglévők közül terjedelmével is kiemelkedik Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája, 1918–1944*. Galánta – Dunaszerdahely, 2002, Fórum Intézet – Lilium Aurum. A kisebbségtörténeti tájékozódáshoz úgyszintén alapvetőek a Teleki László Alapítvány Könyvtárában lévő következő kéziratok: Bárdi Nándor: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1918–1940. Válogatás*. (Budapest, é. n.); Vincze Gábor: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1944–1953* (Budapest – Szeged, 1994, Teleki László Alapítvány – József Attila Tudományegyetem) és uő: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája, 1953. április–1965* (h. n., 1997), továbbá Popély Gyula: *Kronológia a csehszlovákiai magyarság történetéhez, 1918–1938* (Pozsony, 1989) és Popély Árpád: *A csehszlovákiai magyarság történeti kronológiája, 1944–1950* (h. n., é. n.).

Itt említünk meg három olyan részletező igényű repertóriumot, amelyek a vizsgált folyóirat jellegénél fogva közvetve adattárként, illetve kronológiai segédeszközként is használhatóak. A két háború közötti reformkonzervativizmus – külpolitikai szemlét és tanulmányokat, valamint kisebbségi témájú írásokat rendszeresen közlő – igényes folyóiratához lásd Saád József: *A Magyar Szemle. Repertórium és tartalomlemez*. I–II. kötet. Budapest, 1989, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – ELTE Szociológiai Intézet. A külügyi és kisebbségvédelmi témában bőséges beszámolókat és háttéranyagokat tartalmazó *Külügyi Szemlé*hez lásd Zeidler Miklós: *A Külügyi Szemle repertóriumai 1920–1925, 1929–1944*. (Kézirat, Teleki László Alapítvány.) Budapest, 1999. A romániai magyarság közlöny- és napilap jellegű feladatokat is ellátó első számú sajtóorgánumához lásd *Magyar Kisebbség 1922–1942. Repertórium*. I–III. kötet. Összeállította Kazai Magdolna. Szeged, 1993–1994, Scriptum. Az egyházak működésére lásd a már említett Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992*. I. kötet. *Kronológia*. Budapest, 1993, História – MTA Történettudományi Intézet.

E csoportban alapvető jelentőségűek a népszámlálások; témánk szempontjából az 1900., 1910., 1920., 1930. és 1941. évi censzok jönnek számításba. A több kötetre rügő statisztikai feldolgozás általában szűk egy évtizeddel követte az adatfelvételt, s különösen népességháztartási és népességstatisztikai tekintetben nélkülözhetetlen adatokat tartalmaz. A terület-visszacsatolások időszakában a Felvidéken 1938. december 15-én, Kárpátalján 1939. július 15-én, a Délvidéken pedig 1941. október 10-én népszámlálást tartottak, amiről külön közleményben számoltak be, míg az 1940. augusztus–szeptemberben visszatért Észak-Erdély adatfelvételével megvárták az 1941. januári népszámlálást. Rendszeresen közölt még a Trianon-kérdés szempontjából releváns statisztikákat a *Statisztikai Közlemények* c. sorozat és – szakszerű magyarázatokkal – a *Magyar Statisztikai Szemle* c. folyóirat. (Itt feltétlenül megjegyzendő, hogy a terület- és népességszámok között igen gyakoriak az eltérések, ami részben az állandó területváltozásokból – békefeltételek, békeszerződés, népszavazás, határmegállapítás, első bécsi döntés, kárpátaljai bevonulás, második bécsi döntés, délvidéki bevonulás és a rákövetkező újabb határmegállapítások –, valamint az ezeket kísérő kisebb-nagyobb népességmozgásokból, részben az újabb és újabb felmérések adatainak módosulásából adódott, részben pedig abból, hogy pl. az 1941. évi népszámlálás eredményeit csak 1947-ben tették közzé, s ekkor az egységes viszonyítás kedvéért az ez évben elcsatolt 3 kisalföldi települést már 1941-re sem vették számításba. Ez utóbbi anomáliát azután a két háború közötti időszakról foglalkozó statisztikai szakirodalom egy része is továbbörköltette.) Dicséretes aprólékossággal, de némileg elfogultan harcol a téves statisztikai adatok ellen Lökkös János: *Trianon számokban. Az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak elemzése a történelmi Magyarországon*. Budapest, 2000, Püski.

A két háború között Ausztriában, Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában általában ugyancsak tízévenként tartott népszámlálások hivatalos statisztikai eredményeit tartalmazó kötetek a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában találhatóak *Die Ergebnisse der österreichischen Volkszählung; Sčítání lidu v Republice Československé; Recensământul general al populației României*, illetve *Definitivni rezultati popisa stanovništva* cím alatt.

Az 1920-ban elcsatolt területek népességstatisztikai feldolgozását különböző források alapján a magyar statisztikatudomány is elvégezte országok szerinti bontásban. Az első összefoglaló eredmény igen hamar elkészült: *A Jugoszláviához csatolt területek népessége anyanyelv szerint az 1910. évi magyar és az 1921. illetve az 1931. évi jugoszláv népszámlálások adatai alapján*. (1940. évi jugoszláv közigazgatási beosztás szerint csoportosítva.) [Budapest] 1941, Központi Statisztikai Hivatal. A folytatás azonban politikai megfontolások miatt éppen fél évszázadot késett, míg végül a rendszerváltozást követő években egymás után jelentek meg az újabb és újabb kötetek: *Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlása (1850–1941)*. Összeállította: Kepecs József. Budapest, 1991, Központi Statisztikai Hivatal; majd külön kötetben (!) ugyanezek az adatok százalékos megoszlásban (Szerkesztette: Kepecs József. Összeállította: Czibulka Zoltán. Budapest, 1996, Központi Statisztikai Hivatal), illetve *A Felvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlása (1880–1941)*. Összeállította: Kepecs József. Budapest, 1995, Központi Statisztikai Hivatal; és ismét külön kiadványban ugyanez százalékos megoszlásban (Szerkesztette: Kepecs József. Összeállította: Czibulka Zoltán. Budapest, 1996, Központi Statisztikai Hivatal). Az olvasók számára kényelmetlen kiadványszerkezetet a hátralévő kötetek szerencsére már elvetették, egy-egy kötetben közlik a számszerű és a százalékos adatokat: *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Szerkesztette: Kepecs József. A módszertani megjegyzéseket írta: Dányi Dezső. Összeállította: Czibulka Zoltán. Budapest, 1996, Központi Statisztikai Hivatal; *A Délvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Szerkesztette: Kepecs József. Budapest, 1998, Központi Statisztikai Hivatal; *Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991)*. Összeállította: Pálházy László. Budapest, 2000, Központi Statisztikai Hivatal.

A munka a vallási statisztikák publikálásával folytatódott: *A Délvidék településeinek vallási adatai (1880–1941)*. Szerkesztette: Kepecs József. Budapest, 1999, Központi Statisztikai Hivatal; *A Felvidék településeinek vallási adatai (1880–1941)*. I–II. kötet. Szerkesztette: Kepecs József. Budapest, 1999, Központi Statisztikai Hivatal; *Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941)*. Szerkesztette: Kepecs József. Budapest, 2000, Központi Statisztikai Hivatal; *Erdély településeinek vallási adatai (1880–1941)*. I–II. kötet. Szerkesztette: Kepecs József. Összeállította: Pálházy László. Budapest, 2001, Központi Statisztikai Hivatal. Megjelenés előtt áll a sorozat utolsó tagja: *Burgenland településeinek vallási adatai (1880–1941)*. Erdélyhez ugyancsak jól használhatóak a Varga E. Árpád összeállításában megjelent *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája* c. sorozat (I–V.) kötet. Budapest, 1998–2002. Budapest – Csík-szereda, Teleki László Alapítvány – Pro-Print, amelyhez kiegészítő helynévtár-kötet is csatlakozik.

Igen részletes és hasznos statisztikai összefoglalást tett közzé a *Magyar Statisztikai Szemle* 1938-ban, a jubileumi Szent István-évben. A trianoni Magyarország 18 esztendejéről adott körkép a legnevesebb szakemberek közreműködésével tekintette át a területváltozások, a népesedés, a közegészségügy, a társadalombiztosítás, a lakókörülmeny, a munkapiac, a társadalmi szervezetek, a földbirtokviszonyok, a mezőgazdasági és ipari termelés, a kereskedelem, a közlekedés, az átalakulás, a nemzeti jöve-

delem, a pénzügyek, a biztosításügy, a közoktatás, a szellemi élet, egyházi élet, a jogszolgáltatás, az idegenforgalom és a sport statisztikai eszközökkel megjeleníthető adatait és trendjeit, s végül átfogó konjunktúraszámítást is közölt (Magyarország Trianontól napjainkig. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1938/4. sz. 325–580. o.). Az egyes részkérdésekhez jól használhatóak e folyóirat más cikkein kívül a *Közgazdasági Szemle* számai, valamint a *Magyar Statisztikai Közlemények* és a *Statisztikai Évkönyv* c. sorozat megfelelő kötetei.

A régiókutatás eredményeinek egyik első átfogó publikációja *A Dunatáj. Történelmi, gazdasági és földrajzi adatok a Dunatáj államainak életéből*. I–III. kötet. Szerkesztette Radisics Elemér. Budapest, 1946, Gergely. A békeszerződés következtében a magyarországi egyházak és felekezetek szervezeti és pasztorációs tekintetben is kényszerű változásokon estek át, amelyekhez fontos adatokat közöl Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992* c. már idézett művének II. kötete: *Adattár*. Budapest, 1996, História – MTA Történettudományi Intézete.

A települések felsorolását és címszószerű leírását adják a különböző helységnévtárak, amelyek az egyes korszakokban más és más cím alatt jelentek meg: 1914-ig *A magyar korona országainak helységnévtára*, a két világháború között *Magyarország helységnévtára*, 1945 után pedig *A Magyar Népköztársaság helységnévtára*, illetve jelenleg *A Magyar Köztársaság helységnévtára*. A települések különböző nyelvű elnevezéseinek megfeleltetéséhez lásd *Magyar helységnév-azonosító szótár*. Szerkesztette Lelkes György. Budapest, 1993, Balassi; *A Történelmi Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az Országos Községi Törzskönyvbizottság iratanyaga alapján* (1898–1913). Szerkesztette Jeney Andrásné, Tóth Árpád. Budapest, 1997, Központi Statisztikai Hivatal; illetve Sebők László: *Határokon túli magyar helységnév-szótár*. Budapest, 1997, Teleki László Alapítvány.

Térképek

A történelmi Magyarországon élő nemzetiségek és a szomszéd államok területi igényeiről, illetve felosztási terveiről térképben és szövegben beszámol *Köztes-Európa 1763–1993. (Térképgyűjtemény.)* Összeállította Pándi Lajos. A szerző munkatársa Bárdi Nándor. A térképeket rajzolta Molnárné Kasza Katalin. Budapest, 1995, Osiris–Századvég – valamint újabb, bővített és javított kiadásai (1997 és 1999, Osiris). Ez a szemléletben és alaposságában is példamutató munka a békekonferencia határjavaslatait és a közép-európai határok végleges megvonását is részletesen ismerteti.

Az 1920. január 15-én átnyújtott béketervezetethez csatolt térképet Magyarországon több változatban is reprodukálták. Lásd pl. *A szétdarabolt Magyarország az entente békefeltételei alapján*. Tervezte Kogutowicz Károly. 1:1 500 000. Budapest 1920, Magyar Földrajzi Intézet (OSzK, Térképgyűjtemény, TM 5683).

A magyar béke delegációnak a békefeltételek kritikáját tartalmazó jegyzékeihez csatolt térképes bizonyító anyagát lásd *A magyar béketerárgyalások*, III/b kötet. Ez tartalmazza többek között a Teleki Pál által szerkesztett ún. Vörös térképet (*Carte rouge*) – amelyet sajátos ábrázolási technikája (a lakatlan területek, főleg a nemzetiségek lakta hegyvidékek színezetlensége) különböztet meg a többi nemzetiségi térképtől –, valamint Edvi Illés Aladár és Halász Albert 73 lapból álló mappáját: *Magyarország gazdasági térképeken*.

A trianoni békeszerződéshez csatolt 1:1 000 000 méretarányú alaptérképet a Hadtörténelmi Térképtár őrzi, s ugyanitt találhatóak a végleges határkijelölés eredményeit rögzítő térképszelvények is. Ezeket közli és részletesen ismerteti Suba János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között*. A *Határmegállapító Bizottságok működése* (Budapest, 1996, ELTE BTK Történelem Segéttudományai Tanszék) c. doktori értekezésének II. kötetében. A trianoni határokat több magyar szerkesztésű térkép is részletesen rögzítette, pl. *Magyarország*. 1:900 000. Ideiglenes kiadás. Budapest [1920], Magyar Földrajzi Intézet (OSzK, Térképgyűjtemény, TM 6631); *Térképmelléklet a magyar békeszerződésnek az „Ordo Törvény és Rendelet” kiadásában megjelent magyarázatos teljes szövegéhez*. 1:1 500 000. Budapest 1920, Ordo Törvény és Rendelet – Magyar Földrajzi Intézet (OSzK, Térképgyűjtemény, TM 6368).

A határváltozások társadalmi, gazdasági és kulturális hatásait ábrázolja *La Hongrie. Cartes et notions géographiques, historiques, ethnographiques, économiques et intellectuelles*. Rédigé par Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly, Pécsi Albert. [Budapest, 1918–1920, Pfeifer.] (OSzK, Térképgyűjtemény, TM 2488, illetve ugyanez angol címmel: TM 2504.) A békeszerződés nyomán bekövetkezett politikai, gazdasági, közlekedés-, népesség-, vallás-, és kultúrföldrajzi változásokat a maga korában úttörő módon rögzítette a Rónai András szerkesztette *Közép-Európa Atlasz*. Budapest – Balatonfüred, 1945, Államtudományi Intézet. (Újabb, digitális kiadása: Budapest, 1993, Szent István Társulat – Püski.) A legújabb kiadványok közül lásd *A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914*. Tudományos szerkesztő Zentai László. Pécs, 1994, Talma; valamint *A trianoni béke. Magyarország 1918–1922*. Felelős szerkesztő: Faragó Imre. 1:650 000. Budapest, 2002, Stiefel-Eurocart.

A téma kutatásához fontosak a század első felében igen nagy számban – elsősorban Cholnoky Jenő, Fodor Ferenc, Kogutowicz Károly, Lóczy Lajos és Móricz Miklós szerkesztésében, többnyire a Magyar Földrajzi Intézet kiadásában – megjelent hegy- és vízrajzi, gazdasági és nemzetiségi térképek.

Az óriási terjedelmű, magyar és idegen nyelvű revíziós (propaganda)irodalom egy része konkrét határváltoztatási javaslatokat tartalmazott, melyekből szerény válogatást ad Zeidler: A revíziós gondolat, 125–158. o.

Tanulmánykötetek

A trianoni békeszerződés megszületéséről, hatásairól és utóéletéről jelentőségéhez képest meglehetősen kevés szakirodalmi igénnyel készült tanulmánykötet jelent meg. Mivel az ilyen művek egy kicsit mindig a tudomány aktuális színvonaláról is képet adnak, eléggé sajnálatos, hogy az első két tanulmánykötet nem is Magyarországon, hanem az Egyesült Államokban látott napvilágot. Ez sokat elmond a magyarországi történetírás és a politika kapcsolatáról: míg ugyanis a két háború közötti időszak tudományossága lényegében nem volt hajlandó Trianont a magyar történelem integráns részének tekinteni, addig a pártállami rendszer a politikai szövetségi rendszerre való tekintettel nem engedte bolygatni e kényes témát. Az 1982-ben megjelent, népes nemzetközi szerzőgárdát fölvonultató *Total War and Peacemaking* több tanulmányát 1995-ben újraközölte Trianon and East Central Europe, amely néhány magyar történész újabb írásaival egészült ki. Fiatal történészek dolgozatait tartalmazza a különböző irányzatokhoz tartozó politikusok és értelmiségiek Trianonnal és a revízióval kapcsolatos koncepcióit áttekintő *Trianon és a magyar politikai gondolkodás, 1920–1953*. Szerkesztette Romsics Ignác. Budapest, 1998, Osiris. A legújabb termésből Trianon külpolitikai vetületeihez szolgáltat adalékokat *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Szerkesztette Pritz Pál, Sipos Balázs, Zeidler Miklós. Budapest, 2002, Magyar Történelmi Társulat – áttekintő tanulmányokkal Romsics Ignác (Nemzet és állam a modern magyar történelemben, 7–25. o.) és Pritz Pál (Magyarország a 20. századi Európában, 27–50. o.) tollából. Ugyancsak problémacentrikusan közelít a 20. század magyar történelméhez s benne részben a Trianon-kérdéskörhöz a *Mitoszok*.

A társadalomtudományi folyóiratok közül a békeszerződés 70. évfordulóján a *Világosság* (1990/6. sz.) és a *História* (1990/3. sz.) szentelt külön lapszámot a kérdésnek, majd utóbbi öt évvel később tematikus számmal rukkolt ki (1995/5–6. sz.). A *Rubicon* c. történelmi ismeretterjesztő folyóirat három alkalommal (1993/5. sz., 1997/1. sz. és 2001/8–9. sz.) emlékezett meg külön is a Trianon-kérdésről. A legfrissebb ilyen jellegű vállalkozás: *Limes*, 2002/2. sz.

Tematikájában rokon, de inkább a nemzetek közötti kapcsolatokra összpontosít *Magyarok és románok*. Szerkesztette Deér József és Gáldi László. Budapest, 1944, Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet – benne főleg Tóth I. Zoltán, Bíró Sándor és Lukinich Imre egy-egy tanulmánya a 19. századi magyarországi románságról, valamint Mikó Imre írása a két háború közötti romániai magyar kisebbségi életéről. A magyar történetírásnak ez az ezer oldalt jóval meghaladó terjedelmű, igényes vállalkozása – különösen a kielezett körülményekhez képest – szembetűnő mértéktartásával példamutató lehetett volna, folytatása azonban már nem lett.

A nemzetiségi kérdés regionális együttműködés keretében történő megoldásának egyes módozataira lásd *Integrációs törekvések Közép- és Kelet-Európában a 19–20. században*. Szerkesztette Romsics Ignác. Budapest, 1997, Teleki László Alapítvány.

Visszaemlékezések, naplók

A Trianon-problematikához kapcsolódó emlékiratok száma légió, az alábbiakban csak szerény válogatást adhatunk belőlük. Az élre kíváncznak a békekonferencián és az európai új rend kialakításában fontos szerepet játszó politikusok memoárjai. Az élesen németellenes francia álláspont foglalatát adja Georges Clemenceau: *Grandeurs et Misères d'une Victoire*. Paris, 1930, Plon. Többek között a békerendszer hibáira is nyomatékosan rámutat az akkori brit miniszterelnök memoárja: Lloyd George: *The Truth*; valamint az olasz kormányfő keserű emlékezése: Francesco Nitti: *Nincs béke Európában*. Budapest, 1922, Pallas. A tárgyalások hangulatának megidézéséhez lásd Robert Lansing: *The peace negotiations. A personal narrative*. London – Edinburgh, 1921, Constable; illetve Nicolson: *Peacemaking*. Forrásszerű pontossággal számol be az eseményekről a békekonferencia egyik krónikása: Hunter Miller: *My Diary*. A magyar béke delegáció már említett hivatalos naplóját angol fordításban kivonatossan közli *Papers and Documents*, I. kötet, 847–931. o. Ugyanennek riportszerű bemutatása Benda Jenő: *A béke kálvária-útján. Egy újságíró naplója a párisi békekonferenciáról*. Budapest,

1920, Légrády. Néhány fontos részletet megvilágít Apponyi Albert: *Élmények és emlékek*. Sajtó alá rendezte Jánoky-Madocsány Sarolta. Budapest [1933], Athenaeum; valamint Bánffy Miklós: *Huszonöt év* (1945). Budapest, 1993, Püski.

Az első világháborúnak, a Monarchia felbomlásának és a csehszlovák állam genezisének elméleti fejtegetésekkel megterhelt szubjektív krónikái Beneš: *Souvenirs de guerre* és Tomáš Garrigue Masaryk: *A világforradalom. Emlékek. Gondolatok. 1914–1918*. Praha, 1928, Orbis. (A Szarka László szerkesztésében nemrégiben megjelent hasoncímű válogatás: Budapest, 1990, Európa.)

A történelmi Magyarország fölbomlása személyes krónikáinak egy részét a forradalmak vezető politikusai írták meg. Közülük lásd Károlyi: *Hit, illúziók nélkül*; továbbá Garami Ernő: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulságok*. Leipzig – Wien, 1922, Pegazus, (reprint kiadás: [Budapest, 1989] Primusz); Böhm: *Két forradalom tüzeiben*; Juhász Nagy Sándor: *A magyar októberi forradalom története. 1918. okt. 31 – 1919. márc. 21.* Budapest, 1945, Cserépfalvi; Nagy Vince: *Októbertől októberig*. Szerkesztette Antal László. Budapest, 1991, Európa – História. Ugyancsak inkább a memoárok közé sorolható Jászi: *Magyar kálvária. A kritikus hangú memoárok közül* lásd Batthyány Tivadar: *Beszámoló. I–II. kötet*. Budapest [1928], Szerző. Az övéénél is elmarasztalóbb véleményt fogalmaz meg Gömbös Gyula: *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról*. Budapest, 1920, k. n.; Kozma Miklós: *Összeomlás 1918–19*. Budapest, 1933, Athenaeum; Antal István: *Emlékiratok* (Kézirat, MTA Történettudományi Intézete). A katonai szempontokat vizsgálja Julier Ferenc: *Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén* (1919-ben). *Hadtudomány*, 1993/1. sz. 85–99. o., 1993/2. sz. 100–114. o. és 1993/3. sz. 100–118. o.; valamint Rubint Dezső: *Az összeomlás*. Budapest, 1922, Globus. A főváros román megszállásának körülményeiről számol be Bandholtz: *Napló. A nyugat-magyarországi harcok kalandos krónikáját adja a résztvevő Maderspach Viktor: Élményeim a nyugatmagyarországi szabadságharcból*. Szerkesztette, az anyag dokumentumait gyűjtötte és könyv alakba rendezte: vitéz Ádám Jenő. Budapest, 2000, Közdok.

A két háború közötti magyar külpolitika törekvéseinek, lehetőségeinek és a diplomácia egész rendszerének megismeréséhez a magyar kiadás időrendjében lásd Újpeéry Elemér: *Végállomás Lisszabon. Hét év a magyar királyi külügy szolgálatában*. Budapest, 1987, Magvető; Hory András: *Bukaresttől Varsóig*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta, magyarázó jegyzetekkel ellátta Pritz Pál. Budapest, 1987, Gondolat; Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Szerkesztette Antal László. Budapest, 1990, Európa – História; Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944. Egy nemzet küzdelme a második világháborúban*. I–II. kötet. Szerkesztette Antal László. Budapest, 1991, Európa – História; Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke. Magyarország drámája*. Szerkesztette Antal László. Budapest, 1993, Európa – História; Barcza György: *Diplomataemlékeim 1911–1945*. I–II. kötet. A kötetet összeállította és szerkesztette Antal László. Budapest, 1994, Európa – História; Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszánéz... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból*. I–II. kötet. Sajtó alá rendezte Csorba László. Budapest, 1996, Európa – História. A külpolitikai kérdéseken kívül a revíziós propagandát is érinti Rónai András: *Térképezett történelem*. Budapest, 1989, Magvető. (Második, némileg bővített kiadása: Budapest, 1993, Püski.) Ezek viszonyáról a propagandisták perspektívájából ír igen érdekesen Herczeg Ferenc: *Hűvösvölgy*. Budapest, 1993, Szépirodalmi, 139–154. o. A külföldi emlékiratírók közül a magyar külpolitikával szemben megértő, Magyarország iránt barátságos hangon szól John Fournoy Montgomery: *Magyarország, a vonakodó csatlós*. Budapest, 1993, Zrínyi (előzőleg 1947-ben angolul); és Viscount Rothermere: *My Campaign for Hungary*. London, 1939, Eyre and Spottiswoode.

Trianon: szakirodalmi feldolgozások

A trianoni békeszerződés társadalmi, politikai és gazdasági hatásai részben ma is érvényesülnek, s ezzel a történeti, szociológiai, jogi, földrajzi stb. szakirodalom foglalkozik is. Mivel azonban szeretnénk elkerülni, hogy az itt következő bibliográfia parttalanává váljék, a Trianon előzményeit és utóéletét tárgyaló művek sorából legfőképpen azok közül válogatunk, amelyek a külpolitika, a nemzeti-ségi kérdés, a társadalmi és gazdasági változások témakörében szorosan kapcsolódnak a kérdéshez – vagyis a közvetlen előzmények és a legfeljebb középtávú hatások irodalmát szemléljük. Ezt az is indokolja, hogy az Osiris Kiadó *Nemzet és emlékezet* c. sorozatában az osztrák–magyar kiegyezéssel és a két világháborúval külön kötetek foglalkoznak majd.

Mivel a trianoni békeszerződés nem egyszerűen kijelölte Magyarország kereteit, hanem állami, politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi életére is jelentős – a két világháború közötti időszak egészére pedig egyenesen döntő – befolyást gyakorolt, nem tekinthetünk el legalább a Horthy-korszakról született összegező monográfiák rövid bemutatásától.

Általános történeti áttekintések

Az egykorú magyar történeti irodalomból igényességénél és hatásánál fogva kiemelkedik Szekfű Gyula nagyszabású, konzervatív szemléletű és hevületű történetpolitikai esszéje: Szekfű: *Három nemzedék*. Ugyancsak kortársként, de liberális perspektívából írta meg Magyarország polgári korszakáról szóló beszámolóit Gratz Gusztáv (*A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918*. I–II. kötet, Budapest, 1934, Magyar Szemle Társaság; Gratz: *A forradalmak kora*; és *Uő: Magyarország a két háború között*. Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta Pál Vince. Budapest, 2001, Osiris). Adatgazdagságban és szakmai tekintetben mindezeket felülmúlja Carlile Aylmer Macartney brit történész két munkája, amelyek időben is mintegy kiegészítik egymást: *Hungary and Her Successors. The Treaty of Trianon and its Consequences 1919–1937* (London – New York – Toronto, 1937, Oxford University Press) és *A History of Hungary 1929–1945*. Volume I–II. (New York, Praeger Presse, 1956 – később: Edinburgh, 1957 és 1961, University of Edinburgh), mely utóbbinak hét fejezete magyar fordításban is megjelent (*Teleki Pál miniszterelnöksége, 1939–1941*. Budapest, 1993, Occidental Press).

Az 1945–1990 közötti időszak tudománypolitikai viszonyai nem kedveztek a 20. századi magyar történetet tárgyaló, minden tekintetben szakszerű összefoglaló művek megjelentetésének, így a kiadott művek nagy része ma már inkább historiográfiai kuriózumnak számít. Terjedelmileg azonban ma is a legbővebb, még ha szemléletében meghaladott is Magyarország története tíz kötetben, 8. kötet. A rendszerváltozás óta egyetemi tankönyvként használatos művek sorban megtalálható 20. századi magyar történelem, 1900–1994. Második, bővített kiadás. Szerkesztette Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. Budapest, 1997, Korona; illetve Ormos Mária: *Magyarország a két világháború között 1914–1945*. Debrecen, 1998, Csokonai. E két mű éppúgy a hagyományos bel- és külpolitika-történetre koncentrál, mint Gergely Jenő – Pritz Pál: *A trianoni Magyarország*. Budapest, 1998, Vince. A legújabb feldolgozások közül több kiadást ért meg Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 1999, Osiris (javított és bővített kiadása: 2000 és 2001, angolul: *Hungary in the Twentieth Century*. Budapest, 1999, Corvina – Osiris). A teljes magyar történelem évszázadokra bontott ismeretterjesztő sorozatának részeként látott napvilágot ugyancsak tiszteletet parancsoló terjedelemben Gergely Jenő – Izsák Lajos: *A huszadik század története*. Budapest, 2000, Pannonica.

A nemzetiségi kérdés és a történelmi Magyarország felbomlása

A nemzetiségi kérdéstről az elmúlt évtizedekben két nagyszabású regionális áttekintés látott napvilágot – két olyan történészről, akik a nemzeti mozgalmak és a köztes-európai térség történetiségéről egyaránt némileg eltérő nézeteket vallanak. A hetvenes évek közepéről Niederhauser Emil: *Nemzetek születése Kelet-Európában*. Budapest, 1976, Kossuth; illetve *A nemzeti megújulási mozgalmak Kelet-Európában*. Budapest, 1977, Akadémiai; újabban pedig Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest, 1998, Napvilág. Ugyancsak az összegzés igényével íródott Diószegi István nagyszéje: *A nemzetiségi politika Európában a XIX. század utolsó harmadában*. In *Uő: Üllő és kalapács. Nemzetiségi politika Európában a XIX. században*. Budapest, 1991, Magyarországtudományi Intézet, 17–54. o.

Időben mindezeket megelőzi, de témájában szűkebben a magyarországi folyamatokkal foglalkozik Jászi Oszkár robusztus műve (*A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Budapest, 1912, Grill), amely az elméleti megalapozáson túl aktuális helyzetértékelést és megoldási javaslatokat is nyújtott a magyarországi nemzetiségpolitika számára (újabbban válogatásban közli Litván György, Budapest, 1986, Gondolat). Kimondottan a térség nemzeti aspirációival és az ebből fakadó szövetségiállam-koncepciókat ismerteti Mérei Gyula: *Föderációs tervek Délkelet-Európában és a Habsburg Monarchia, 1840–1918*. Budapest, 1965, Kossuth. A tanulmánykötetek közül friss szemléletével, hasznos hézagpótló munkáival és dokumentumközléseivel kiválik Szarka László: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában*. Budapest, 1998, Ister.

A szakmán kívülről invenciózus művel jelentkezett a publicista Pethő Sándor (*Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története*. Budapest, 1925, Enciklopédia), amellyel azonnal fejére vonta a konzervatív történettudományi iskola bírálatát és haragját (vö. Nagy Miklós: *Világostól Trianonig. Pethő Sándor könyvének bírálata*. Budapest, 1926; illetve Pethő Sándor: „*Világostól Trianonig*” védelme. *Válasz Nagy Miklós bírálatára*. Budapest, Enciklopédia, 1926).

A kérdéskör idegen nyelvű szakirodalmából lásd Carlile Aylmer Macartney remek áttekintőképesseggel megírt könyvét: *National States and National Minorities*. London, 1934, Oxford University Press (és újabb kiadások). A régió történelméről a nemzet-nemzetiség problematika szemszögéből ad nagyvonalú körképet Alan Palmer: *The Lands Between: a History of East Central Europe Since the Congress of Vienna*. London, 1970, Macmillan; és Raymond Pearson: *National Minorities in Eastern Europe 1848–1945*. London, 1983, Macmillan. Nacionalizmus-elemzéseket és esettanulmányokat tartalmaz *Eastern European Nationalism in the Twentieth Century*. Edited by Peter F. Sugar. Washington, 1985, American University Press. A Balkán nemzetinek ébredéséről és fölemelkedéséről számol be Robert William Seton-Watson: *The Rise of Nationality in the Balkans*. London, 1917, Constable; valamint Barbara Jelavich – Charles Jelavich: *The Establishment of the Balkan National States 1804–1920*. Seattle, 1977, University of Washington Press (mindkettő újabb kiadásokban is).

A szorosabban a magyarországi nemzetiségpolitikához kapcsolódó művek közül a nemzetiségi kérdés 1780–1941 közötti történetéről, különösen a kisebbségpolitika és a jogi szabályozásról nemigen

mellőzhető Mikó Imre: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Tanulmány a magyar közjog és politikai történet köréből.* Kolozsvár, 1944, Minerva kiadása. (Reprint kiadása: Csatári Dániel bevezető tanulmányával, Budapest [1989], Optimum.) Ma is jól használható továbbá Kemény G. Gábor: *A magyar nemzetiségi kérdés története. I. rész. A nemzetiségi kérdés a törvények és szervezetek tükrében, 1790–1918.* Budapest, 1946, Gergely. Az olvasmányosabb irodalomból ajánlható Ács Zoltán 1984-ben kiadott megbízható nagyszéjének átdolgozott kiadása: *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon.* [Budapest] 1996, Kossuth. A századforduló magyarországi nemzetiségpolitikáját áttekintően tárgyalja alapos és invenciózus könyvében Jeszenszky Géza: *Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918).* Budapest, 1986, Magvető. (Újabb kiadása: Budapest, 1994, Magyar Szemle). A legújabb munkák közül lásd Tilkovszky Loránt: *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században.* Debrecen, 1998, Csokonai. Bő fél évszázad eszmétörténetét tekinti át a legnagyobb hatású nemzetiségpolitikai gondolkodók munkáján keresztül Baka András: *Eötvös Józseftől Jászi Oszkárig. A magyar nemzetiségi politikai gondolkodás változásai.* Budapest, 1990, Közgazdasági és Jogi. A nemzeti kisebbségek témáját elméleti szociológiai megközelítésből tárgyalja A. Gergely András: *Kisebbség, etnikum, regionalizmus.* [Budapest], 1997, MTA Politikatudományi Intézete.

A történelmi Magyarország egyes nemzetiségeinek történetével, nemzetiségpolitika törekvéseikkel szintén számos mű foglalkozik, ezek sorából csak az áttekintő jellegű munkák közül válogatunk. A románság szeparatista törekvéseit követi nyomon olykor érzelemtől fűtött, de máig meg nem haladt művében Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története.* Budapest, 1920, Bocskay Szövetség. A magyar–román közös történelem nagyvonalú áttekintése a középkori kezdetektől az 1940-es évekig Makkai László műve (*Magyar–román közös múlt.* Budapest, 1948, Teleki Pál Tudományos Intézet), amelyet megjelenését követően szinte azonnal bezúztak (újabb kiadása: Budapest, 1989, Héttorony). A 19. századi magyar–román kapcsolatokról közöl tanulmányokat I. Tóth Zoltán posztumusz kötete: *Magyarok és románok. Történelmi tanulmányok.* Válogatta, sajtó alá rendezte, I. Tóth Zoltán életrajzát írta és műveinek bibliográfiáját összeállította: Csatári Dániel. Budapest, 1966, Akadémiai. Igényes és adatgazdag munkájában a magyar–román együttélés különböző fázisaival foglalkozik – s a kisebbségpolitikai párhuzamosságokat következetesen meg is jeleníti – Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940.* Szerkesztőbizottság Balla Bálint – K. Lengyel Zsolt – Szöllősy Árpád – Sztáray Zoltán – Szász Judit Anna. Bern, 1989, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem (újabb kiadása: Csikszereda, 2002, Pro-Print). Az erdélyi románság történetének alapos és nivós áttekintését adja a háromkötetes *Erdély története* (Főszerkesztő: Köpeczi Béla. Budapest, 1986, Akadémiai – benne a nemzetiségi mozgalmak történetéről különösen III. kötet, 1263–1345. o. és 1701–1732. o.). A rövid ismeretterjesztő összefoglalások közül kiemelkedik Szász Zoltán: *A románok története.* Budapest, 1993, Bereményi. Ugyancsak az igényes bevezető olvasmányok közé tartozik Szarka László: *A szlovákok története.* Budapest, 1993, Bereményi. A szlovák nemzeti mozgalmak és a magyar közhatalom konfliktusairól szintén Szarka László írt monográfiát (*Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika, 1867–1918.* Pozsony, 1995, Kalligram). A kérdés sajátos historiográfiai aspektusához szintén az ő tollából lásd *A történelmi Magyarország a szlovák történetírás tükrében. Világtörténet,* 1992. ősz–tél. 8–23. o. A délszláv nemzetiségek történetének népszerű bemutatását adja Sokcsévits Dénes – Szilágyi Imre – Szilágyi Károly: *Déli szomszédaink története.* Budapest, 1994, Bereményi. A forradalmak időszakához használható Kövágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben.* Budapest, 1964, Akadémiai.

Végezetül érdemes megemlíteni néhány művet, amelyből kibontakozik Jászi Oszkárnak – a huszadik századi magyar nemzetiségpolitika fő teoretikusának és 1918–1919-ben egyik kormányzati kulcsembere – a Duna-medencei nemzetiségi kérdésről vallott nézeteinek alakulása. 1918 elején írt, de csak októberben megjelent polémikus hangvételű írásában maga kínált föderalista programot a szerkezetileg megmerevedett Monarchia modernizálására (*A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok.* Budapest, 1918, Új Magyarország; reprint kiadása: Budapest, 1988, ÁKV – Mæcenas), s ez volt központi témája a pályája vége felé írt keserű és (ön)kritikus visszapillantásának: *Miért nem sikerült a dunai federációt megalkotni? Látóhatár,* 1953/1. sz. 13–18. o., 1953/2. sz. 91–97. o. Életművét kismonográfiában ismerteti Hanák Péter: *Jászi Oszkár dunai patriotizmusa.* Budapest, 1985, Magvető.

Az első világháborúról – amely a különböző vélemények szerint kiváltotta, lehetővé tette, felgyorsította vagy katalizálta az Osztrák–Magyar Monarchia és a történelmi Magyarország felbomlást – könyvtárnyi irodalom látott napvilágot az elmúlt közel egy évszázadban. Mivel a témával jelen sorozat egy későbbi kötete részletesen foglalkozik majd, itt csupán néhány korlátozott terjedelmű összefoglaló művet sorolunk fel. A kortársak által írott magyar nyelvű művek közül széleskörűen áttekintő és elemző jellegű fogva kiemelkedik Julier Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel.* Budapest, 1933, Magyar Szemle Társaság. Az újabb művek között részletességét és irodalmi bázisát tekintve egyedül áll Galántai József: *Az I. világháború.* Budapest, 1980, Gondolat (újabb kiadása: Budapest, 1988, Gondolat – bőséges annotált bibliográfiával, 505–521. o.) c. műve, illetve ugyancsak tőle: *Magyarország az első világháborúban, 1914–1918.* Budapest, 1974, Akadémiai (előzménye: 1964-ben,

Világháború

újabb kiadása Jordán Gergely szerkesztésében: Budapest, 2001, Korona). A világháború diplomáciai történetéből, a nagyhatalmi törekvésekből villant fel fontos részleteket Zbynek A. B. Zeman: *A Diplomatic History of the First World War*. London, 1971, Weidenfeld & Nicolson. Az Egyesült Államok háborús politikájáról monografikus beszámolót ad Victor S. Mamatey: *The United States and East Central Europe 1914–1918*. Princeton, 1957, Princeton University Press; és legújabban Tibor Glant: *Through the Prism of the Habsburg Monarchy. Hungary in American Diplomacy and Public Opinion during World War I*. Boulder, 1998, Atlantic Research and Publications. Az orosz diplomácia közép- és kelet-európai aspirációihoz lásd *Russian Diplomacy and Eastern Europe 1914–1917*. Edited by Alexander Dallin. New York, 1963, King's Crown. Nagy-Britannia háborús céljairól és diplomáciájáról közöl érdekes összefoglalást V. A. Rothwell: *British War Aims and Peace Diplomacy 1914–1918*. Oxford, 1971, Clarendon Press. Nagy-Britannia Monarchia-politikájához lásd Harry Hanak: *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War*. London, 1962, Oxford University Press; és Wilfried Fests: *Peace or Partition. The Habsburg Monarchy and British Policy 1914–1918*. New York, 1978, St. Martins Press. A német törekvésekről nagy alaposággal számol be Peter Graf Kielmansegg: *Deutschland und der Erste Weltkrieg*. Frankfurt/Main, 1968 (és újabb kiadások); továbbá Fritz Fischer: *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/1918*. Düsseldorf, 1961, Droste (és újabb kiadások). A francia háborús célokról lásd Pierre Renouvin tanulmányát: *Die Kriegsziele der französischen Regierung 1914–1918. Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, März 1966, 129–158. o.

Fegyverszünet,
forradalmak, felbomlás

A dualista állam és Magyarország politikai széttagolódásáról Jászi Oszkár 1929-ben angol nyelven készített történeti elemzést, amelyben azonban szociológiai és politikaelméleti jellegű elemzésekkel is élt. Magyar fordítását lásd *A Habsburg-monarchia felbomlása*. Előszó: Hanák Péter. Ford. Zinner Judit. Budapest, 1982, Gondolat. A forradalmakkal és a fehérterrorral szemben erősen kritikus, de szakmai szempontból is mértékadó, értékes bibliográfiai jegyzettel kiegészített összefoglalás Gratz: A forradalmak kora. A Monarchia bukásával foglalkozó külföldi irodalomban irányadónak tekinthető Zbynek A. B. Zeman: *The Break-up of the Habsburg Empire 1914–1918. A Study of National and Social Revolution*. London, 1961, Oxford University Press; és Arthur J. May: *The Passing of the Hapsburg Monarchy 1914–1918*. Volume I–II. Philadelphia, 1966, University of Pennsylvania Press.

A párizsi emigrációban élő Fejtő Ferenc erősen nosztalgikus hangvételű, nagyszabású esszé tanulmányának magyar kiadása: *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért*. Budapest, 1990, Minerva – Atlantisz – Medvetánc. Új szempontból és új módszertani eszközökkel vizsgálja a kérdést Romsics Gergely: *A Habsburg Monarchia felbomlásának osztrák és magyar mítoszai az emlékirat-irodalom tükrében*. In *Mítoszok*, 87–131. o.

Az 1918–1920. évi magyarországi felbomlás időszakáról az utóbbi években alig születtek szaktudományos mércével mérve is maradandó alkotások. A régebbi, döntően marxista alapozású művek közül is kiválik erősen forradalmi szemléletével: Farkas Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásában*. Budapest, 1969, Akadémiai. Ma is jól használható, óriási adatmennyiséget megmozgató munka Hajdu Tibor: *Az 1918-as polgári demokratikus forradalom* c. műve (Budapest, 1968, Kossuth). A külpolitikai kérdésekhez ugyancsak tőle lásd *A polgári demokrácia külpolitikája 1918–1919-ben*. *Századok*, 1967/5. sz. 869–916. o.; illetve Vadász Sándor: *Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények*, 1969/2. sz. 239–265. o. Az Egyesült Államokban jelent meg Peter Pastor összegző monográfiája *Hungary between Wilson and Lenin: The Hungarian Revolution of 1918–1919 and the Big Three* címmel (New York, 1976, East European Quarterly). A megszállás időszakának egyes hadtörténeti kérdéseire érdekes adalékokkal szolgálnak Fogarassy László tanulmányai: *Felvidéki guerillaharcok a Károlyi-kormány idején*. In *A Herman Ottó Múzeum évkönyve*. XII. 1973. Szerkesztette Szabadfalvi József. Miskolc, 1973, Herman Ottó Múzeum, 223–248. o.; és *Adalékok a Székely Hadosztály és erdélyi kérdés történetéhez, 1918–1919*. In *Magyar Történeti Tanulmányok*. XIX. Szerkesztette Veress Géza. Debrecen, 1986, Kossuth Lajos Tudományegyetem. 59–90. o. A balassagyarmati határvillongásokhoz bőséges okmánytárat közöl Barthó Zsuzsanna – Tyekvicska Árpád: *Civitas fortissima. A balassagyarmati „csehkiverés” korának forrásai és irodalma*. Szerkesztette: Tyekvicska Árpád. Balassagyarmat, 2000, Nagy Iván Történeti Kör – Nógrád Megyei Levéltár.

A tanácskormány működéséről szintén Hajdu Tibor monográfiája (*A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, 1969, Kossuth) számít ma is alapvető jelentőségűnek. A külkapcsolatok vonatkozásában fontos adalékokkal szolgál *A Tanácsköztársaság és szomszédaink. Tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette és az előszót írta Kővágó László. Budapest, 1979, Kossuth. Az ingatag külpolitikai helyzetéről és a proletárdiktatúra diplomáciai, illetve nemzetiségpolitikai kísérleteiről számol be Karsai Elek: *Iratok a Smuts-misszió történetéhez. Levéltári Közlemények*, 1968/2. sz. 237–249. o.; L. Nagy Zsuzsa: *Smuts tábornok budapesti küldetése 1919 áprilisában*. *Történelmi Szemle*, 1963/2. sz. 195–226. o.; Balogh S. Éva: *A Böhm–Cunninghame tárgyalások 1919 júliusában*. *Történelmi Szemle*, 1979/1. sz. 88–100. o.; Kővágó László: *A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés*. Budapest, 1979, Kossuth; valamint Vuk Vinaver: *Jugoszlávia és Magyarország a Tanácsköztársaság idején*. *Századok*, 1971/

6. sz. 1217–1246. o. Az 1919. év külpolitika nehézségeiről érdekes áttekintést ad L. Nagy Zsuzsa: A külpolitika dilemmái 1919-ben. *Alföld*, 1986/7. sz. 55–66. o. A katonai eseményekről és az összeomlásról adatgazdag összefoglalást közöl Fogarassy László: A Magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása. *Történelmi Szemle*, 1981/1. sz. 20–50. o.

Magyarország átmeneti megszállásáról és az idegen csapatok tevékenységéről néhány kivételtől eltekintve a helytörténeti irodalomra támaszkodhatunk. Lásd pl. Csóti Csaba: A dél-somogyi területek szerb megszállása 1918–21 között. In *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*. 29. kötet Szerkesztette Bösze Sándor. Kaposvár, 1998, Somogy Megyei Levéltár, 123–142. o. A makói és szegedi francia, illetve román jelenlétről A Móra Ferenc Múzeum évkönyve közölt tanulmányokat Halmágyi Pál (1980/81, 1. kötet, 299–308. o. és 1982/83, 1. kötet, 321–343. o.), illetve Nagy Miklós tollából (1982/83, 1. kötet, 303–320. o.). A budapesti román megszállást röviden ismerteti L. Nagy Zsuzsa: A főváros román megszállás alatt. *Budapesti Negyed*, 1994/2. sz. 105–124. o. A baranyai jugoszláv megszállásról, illetve az ellenforradalom elől ide menekült baloldali politikusok államalapítási kísérleteiről közöl adatokat Gergely Ferenc – Köhegyi Mihály: A Pécs–Baranya–Baja háromszög történelmi problémái 1918–21 között. Baja, 1974, Városi Tanács; és Szűts Emil: Az elmerült sziget: a Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. Pécs, 1991, Baranya megyei Könyvtár.

Az impériumváltozásokról szintén rendelkezünk már megbízható beszámolókkal. Megjelenésekor nagy érdeklődést keltett, s ma is jól használható, adatgazdag munka Raffay: *Erdély 1918–1919-ben*. Ugyancsak erdélyi témájú Bárdi Nándor részletes esettanulmánya: Impériumváltás Székelyudvarhelyen, 1918–1920. *Aetas*, 1993/3. sz. 76–120. o. A felvidéki hatalomváltásról lásd Popély Gyula tanulmányát (A felvidéki sorsforduló. Etnikum, impériumváltás, országhatár. *Regio*, 1990/2. sz. 70–101. o.), illetve Marián Hronskýnak a szlovák történettudomány álláspontját érvényesítő kismonográfiáját (*Szlovákia elfoglalása a csehszlovák katonaság által 1918 novemberétől 1919 januárjáig*. Budapest, 1993, Honvéd Hagyományörző Egyesület).

Legújabbban összefoglaló jelleggel a világháborút követő két év politikai kritikai értékelését adja, s a felbomlás fő okaként a belpolitikai zűláltságot nevezi meg Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920. Forradalom – proletárdiktatúra – ellenforradalom*. Budapest, 2001, Korona.

A békekonferenciáról máig a legnagyobb terjedelmű beszámoló a hatkötetes History of the Peace Conference, amely azonban szinte az események másnapján készült, ezért nélkülözi a szükséges távlatot. Ezért is ajánlható Arno J. Mayer ugyancsak nagyszabású feldolgozása: *Politics and Diplomacy of Peacemaking. Containment and Counter-Revolution at Versailles, 1918–1919. Volume I–II*. New York, 1967, Knopf. A Nagykövetek Tanácsáról – amely később a békekonferencia afféle utódintézményeként is működött – Gerhard P. Pink írt összefoglaló munkát: *The Conference of Ambassadors. (Paris 1920–1931.)* Preface: Paul Mantoux. Geneva, 1942, Geneva Research Centre. A visszaemlékezés és a külpolitikai elemzés elegendőnek tekinthető az amerikai diplomaták tanulmányaiból összeállított *What really happened at Paris. The story of the peace conference, 1918–1919*. Edited by Edward Mandell House and Charles Seymour. New York, 1921, Charles Scribner's Sons. Magyar nyelven jószerével az egyetlen bővebb áttekintés Diószegi Istváné: A párizsi békekonferencia 1919-ben. *Történelem*, 1973/12. sz. 50–86. o.)

A párizsi békekonferencián magyar szempontból meghatározó szerepet játszó államok közül Franciaország külpolitikai törekvéseit vizsgálja Kalervo Hovi könyve: *Cordon sanitaire or barrière de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919*. Turku, 1975, Turun Yliopisto. Az olasz szándékok máig legjobb ismertetése René Albrecht-Carrié egykori díjnyertes monográfiája: *Italy at the Paris Peace Conference*. New York, 1938, Columbia University Press (és későbbi kiadások). Ennek szorosabban magyar vonatkozású részletekkel való kiegészítéséhez lásd L. Nagy Zsuzsa: Az olasz érdekek és Magyarország 1918–1919-ben. *Történelmi Szemle*, 1965/2–3. sz. 256–274. o. Az amerikai békedelegáció tevékenységét tudományos és politikai téren előkészítő szakbizottság történetéről tájékoztat Lawrence Gelfand: *The Inquiry. American Preparations for Peace 1917–1919*. New Haven, 1963, Yale University Press. A méretéhez és világháborús szereplésének jelentőségéhez képest kiemelkedő szerepet játszó csehszlovák diplomácia működését eredeti források alapján mutatja be *Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920*. Hrg. von Herman Raschhofer. Berlin, 1937, Heymans. Igényes, de a kor hangulatának megfelelően Csehszlovákiával szemben élesen kritikus munka Deák Józsefé (*A cseh-szlovák egység diplomáciai története*. Pécs, 1943, Dunántúl). Szintén csehszlovákiai források és szakirodalom írta meg alapos és kiegyensúlyozottságra törekvő művét Gyönyör József (*Határok születtek. A csehszlovák állam megalakulása és első törvénye*. Bratislava, 1992, Madách). A román diplomaták és politikusok párizsi szereplését foglalja össze Sherman David Spector: *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*. New York, 1962, Bookman; míg a szerb–horvát–szlovén delegáció tevékenységéről Ivo John Lederer írt könyvet (*Yugoslavia at the Paris Peace Conference. A Study in Frontiarmaking*. New Haven – London, 1963, Yale University Press).

Magáról a trianoni békeszerződésről az első igazán színvonalas összefoglalást Francis Deák (Deák Ferenc) készítette (Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*). Ez az alapmunka bőséges szakirodal-

Békekonferencia, békeszerződés

mi- és forráslistájával, remek térképeivel és a mellékletként közölt 49 eredeti dokumentummal ma is jól használható. Magyarországi előzményei közül adatgazdagság és szakszerűség tekintetében kiemelkednek a korszak ismert diplomáciatörténésének, Horváth Jenőnek a munkái (pl. *A trianoni béke megalkotása 1915–1920. Diplomáciai történelmi tanulmány*. Budapest, 1924, Magyar Külpolitika; és *Felőlösség a világháborúért és a békeszerződésért*. Budapest, 1939, Magyar Tudományos Akadémia), de ezekben is lépten-nyomon tetten érhető az apológia.

A második világháború után L. Nagy Zsuzsa készítette el a téma első monografikus feldolgozását (*A párizsi békekonferencia és Magyarország*. Budapest, 1965, Kossuth), amit közel két évtizeden át nem követett hasonló. Csupán Ránki György tett közzé egy tanulmányt – amerikai dokumentumkötetek alapján – Magyarország párizsi meghívásának előkészítéséről (*A Clerk-misszió történetéhez. Történelmi Szemle*, 1967/2. sz. 156–187. o.) A frissen kutathatóvá vált francia levéltári források alapján írta meg és jelentette meg 1983-ban nagy visszhangot kiváltó munkáját Ormos Mária (Ormos: *Padovától Trianonig*), amely 1919 végéig követi nyomon részletesen a párizsi eseményeket. A sort Galántai József műve folytatta 1990-ben, amely a magyar delegáció 1920. januári megérkezésétől vette föl az események fonalát (Galántai: *A trianoni békekötés*), s amely – a történészek többségének véleményével szemben – arra a következtetésre jutott, hogy ügyesebb politizálással már a békekonferencián lehetőség lett volna a határok javítására a nemzetiségi elv mentén. Ugyanebben az évben jelent meg Palotás Zoltán ismeretterjesztő értékű kismonográfiája (*A trianoni határok*. Budapest, 1990, Interedition); valamint Arday Lajos könyve, amely mintegy Ormos művével párhuzamosan az 1918–1919. évi magyar–brit kapcsolatokat vette górcső alá (Arday: *Térkép, csata után*). Legújabbban Romsics Ignác adott széles körű áttekintést a témáról a magyar és a nemzetközi szakirodalom és eredeti források alapján (Romsics: *A trianoni békeszerződés*). Nemrégiben erőteljesen szlovák szempontú, de igen informatív munka jelent meg Marián Hronský tollából angol fordításban is: *The Struggle for Slovakia and the Treaty of Trianon 1918–1920*. Bratislava, 2001, Veda.

Az egyes határszakaszokról folytatott vitákról tájékoztat L. Nagy Zsuzsa: Magyar határviták a békekonferencián 1919-ben. *Történelmi Szemle*, 1978/3–4. sz. 403–441. o., és Arday Lajos: Dokumentumok a jugoszláv–magyar határ kialakulásáról (1918–1919). *Századok*, 1982/2. sz. 323–339. o. A nyugat-magyarországi kérdéséhez és a soproni népszavazáshoz lásd G. Soós Katalin monográfiáit: *A nyugat-magyarországi kérdés. (1918–1919.)* Budapest, 1962, Akadémiai; és *Burgenland az európai politikában (1918–1921)*. Budapest, 1971, Akadémiai; továbbá Ormos Mária: *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban*, 1921. Győr, 1990, Gordiusz; és Fogarassy László: *A soproni népszavazás helye Európa korabeli diplomáciai történetében. Soproni Szemle*, 1991/4. sz. 289–315. o.

A határok végleges megállapításának irodalma egészen új keletű. Az osztrák–magyar határ kialakulásához ajánlható Fogarassy László: *Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez. Soproni Szemle*, 1976/4. sz. 350–353. o., 1977/1. sz. 81–87. o. és 1981/2. sz. 156–161. o.; és újabban Zsiga Tibor: „*Communitas fidelissima*” Szentpéterfa – *A magyar–osztrák határmegállapítás 1922/23*. Szombathely, 1993, Corn. Az északi határvonal kijelöléséről lásd Suba János tanulmánya: *A magyar–csehszlovák határ helyszíni megállapítása és kitűzése 1921–1925 között. Limes*, 1997/2. 29–41. o. A déli határszakaszról szól Bacsa Gábor sziszifuszi munkával készült könyve: *A magyar–jugoszláv (S. H. S.) határ megállapítása és kitűzése*. Budapest, 1998, Püski. Az egész kérdéskört kimerítően tárgyalja Suba János kiadatlan doktori értekezése: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között. (A Határmegállapító Bizottságok működése.)* I–IV. kötet. Budapest, 1996, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék.

Társadalmi és gazdasági hatások

A demográfiai változásokat két monografikus feldolgozás tárgyalja: Acsádi György – Klinger András: *Magyarország népesedése a két világháború között*. Szerkesztette Szabady Egon. Budapest, 1965, Közgazdasági és Jogi; és Hoóz István: *Népesedéspolitika és népességlejlesztés Magyarországon a két világháború között*. Budapest, 1970, Akadémiai. A konkrét népességmozgások közül a hadifoglyok hazakerésével foglalkozik nagy részletességgel Bonhardt Attila: *A magyar hadifoglyok hazaszállítása az első világháború után. Hadtörténelmi Közlemények*, 1994/2. sz. 29–70. o., 1994/3. sz. 19–54 o. és 1994/4. sz. 3–47. o. A több mint 400 ezer határon túlról érkező menekült áttelepüléséről, ellátásáról és beilleszkedéséről összefoglaló igénnyel ír Mócsy István I.: *The effects of World War I. The uprooted: Hungarian refugees and their impact on Hungarian domestic politics 1918–1921*. New York, 1983, Brooklyn College Press; és részben az ő nyomán Csóti Csaba: *A menekült köztisztviselők társadalmi integrációjának keretei. Limes*, 2002/2. sz. 25–39. o. A gyakorta válságzónává süllyedő határvidékek népesedési viszonyainak alakulásáról ad számot Hajdú Zoltán: *Határok mentén. Educatio*, 1996/4. 646–656. o.; Hoóz István: *A határmenti települések elnéptelenedése. Statisztikai Szemle*, 1992/12. sz. 1005–1017. o.; Kocsis Károly: *A határ menti fekvés hatása egy régió népesedési viszonyaira. Földrajzi Értesítő*, 1988/1–4. sz. 137–158. o.; uő: *A határmenti fekvés hatása a magyarországi és horvátországi Baranya ki-sebbségi településeire. Regio*, 1992/1. sz. 153–174. o.; valamint Mohos Mária: *Népességlejlesztés vizsgálatok a magyar–szlovén határ mentén. In Határon innen – határon túl*. Szerkesztette Pál Ágnes, Szónokyné Ancsin Gabriella. Szeged, 1996, 313–318. o. Az emigráció természetét elemzi széles irodalmi és forrásbázisra alapozva Puskás Julianna tanulmánya (*A magyarországi kivándorlás sajátosságai*

a két világháború között (1920–1940). *Magyar Tudomány* 1981/10. sz. 735–745. o.) és összegező kötete (*Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Budapest, 1982, Akadémiai). Az egyik magyarországi válságövezet emigrációs hullámairól esettanulmányban számol be Szászi Ferenc: *Kivándorlás Szabolcs megyéből a két világháború között, 1921–1941*. Nyíregyháza, 1992, Bessenyei. A békeszerződés közvetlen társadalmi és gazdasági hatásairól nyújt adatszerű áttekintést Zeidler Miklós: *Társadalom és gazdaság Trianon után*. *Limes*, 2002/2. 5–24. o. Az oktatástörténet egyik sajátos fejezetét villantja föl Ravasz János: *A volt pozsonyi egyetem elhelyezése Pécsen*. *Honismeret*, 1992/3. sz. 82–87. o.

A Monarchia felbomlásának érdekes intézménytörténeti konzekvenciáit tárgyalja Szávai Ferenc: *Az Osztrák–Magyar Monarchia közös vagyona* c. műve (Pécs, 1999, Pro Pannonia); illetve Pogány Ágnes: *Az Osztrák–Magyar Bank felszámolása*. *Aetas*, 1992/4. sz. 19–31. o.

A történelmi Magyarország felbomlásának közvetlen gazdasági következményeit mechanikus adatszerűséggel ismertette egykorúan Buday: *A megcsönkített Magyarország*, illetve ennek javított kiadása: Buday: *Magyarország küzdelmes évei*. Hatalmas kérdőíves anyagra támaszkodva, de a gazdaságtörténeti irodalom által némileg eltúlozottnak tekintett adatokkal számol be a megszállás káiról Laky Dezső vaskos monográfiája (*Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai*. Budapest, 1923, MTA VIII. osztálya). Rövid, de összefogott tanulmányban tekinti át a nemzetgazdaság részleges átstrukturálódását Varga István: *Csonka-Magyarországi gazdasági fejlődése*. In *Emlékkönyv Kenéz Béla negyedszázados professzori munkásságának évfordulójára*. Szerkesztette Laky Dezső. Budapest, 1932, 179–214. o. Az újabb szakirodalomból terjedelmével és részletességével tűnik ki Berend T. Iván – Ránki György máig alapvető könyve: *Magyarország gazdasága az első világháború után. 1919–1929*. Budapest, 1966, Akadémiai. Ennek szemléleti alapján született meg néhány későbbi nagy összefoglalás is, pl. Berend T. Iván és Szuhay Miklós összegzése a polgári korszak magyar gazdaságtörténetéről (*A tőkés gazdaság története Magyarországon, 1848–1944*. Harmadik, változatlan kiadás. Budapest, 1978, Kossuth – Közgazdasági és Jogi) és Gunst Péter tankönyve a 20. századi magyar gazdaságról: *Magyarország gazdaságtörténete (1914–1989)*. Budapest, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó.

E hagyományosnak tekinthető, elsősorban a reálgazdasággal foglalkozó művekhez képest a pénzügyekre nagyobb figyelmet fordít a kétkötetes *A Magyar Nemzeti Bank története (Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig 1816–1924)*. Szerkesztette Bácskai Tamás. Budapest, 1993, Közgazdasági és Jogi, illetve Botos János: *Az önálló jegybank 1924–1948*. Budapest, 1999, Presscon. Ugyancsak a monetáris politika felől közelítenek a kérdéshez Péteri György tanulmányai: *Nemzetközi likviditás és nemzetgazdasági szempont a magyar monetáris politikában 1924–1931 között*. *Közgazdasági Szemle*, 1980. október, 1203–1215. o.; és Montagu Norman és a magyar „szanálási mű”. Az 1924-es magyar pénzügyi stabilizációról. *Századok*, 1985/1. sz. 121–151. o. A Monarchia és Magyarország felbomlását követő piacvesztésből és a krónikus tökehiányból fakadó eladósodást elemzi Ferber Katalin: *Vita a húszas évek végén Magyarország eladósodásáról*. *Valóság*, 1983/1. sz. 37–46. o. A gazdaságirányítás szempontjainak ad nagyobb hangsúlyt Csikós-Nagy Béla: *A XX. század magyar gazdaságpolitikája*. Budapest, 1996, Akadémiai.

A határváltozások következtében megnövekedett szerepre jutott külkereskedelem alakulását mutatja be Buzás József – Nagy András: *Magyarország külkereskedelme, 1919–1945*. Budapest, 1961, Közgazdasági és Jogi; illetve a téma egy résztanulmánya: Reményi Lajos: *Külkereskedelempolitika Magyarországon. 1919–1924*. Budapest, 1969, Akadémiai.

A vasútközelekedési adottságok megváltozásához és az alkalmazkodáshoz lásd Eperjesi László: *Magyarország közlekedése a trianoni békeszerződés után*. A nemzetközi kapcsolatok alakulása 1920–1938 között. In *Közelekedési Múzeum Évkönyve*. IX. kötet. 1988–1992. Főszerkesztő: Katona András. Budapest, 1994, Műszaki, 141–180. o.; és Horváth Ferenc: *A magyarországi vasúthálózat változásai a két világháború közötti időszakban (1920–1944)*. In *Vasúthistória Évkönyv*. 1991. Szerkesztette Mezei István. Budapest, 1991, Közdok, 235–291. o.

A határtérségek sajátos problémáihoz a történettudomány eddig nemigen szólt hozzá. Az ilyen jellegű művek közül megemlítendő Majdán Béla: *Az első világháborút lezáró békeszerződések tényleges hatása egy határmenti megyeszékhely ipari életének alakulására*. In *Nógrád megyei múzeumok évkönyve*. X. kötet. Szerkesztette Szivircsek Ferenc. Salgótarján, 1984, Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, 145–169. o.; Cs. Sebestyén Kálmán: *A trianoni béke hatása Nógrád megyében (Uo. XVII. kötet. 1991, 57–65. o.)*; valamint Öry Ferenc: *A trianoni békediktátum hatása Kőszeg gazdasági életére az 1920-as évek első felében*. In *Kőszeg 2000. Egy szabad királyi város jubileumára*. Szerkesztette Bariska István, Söptei Imre. Kőszeg, 2000, Kőszeg Város Polgármesteri Hivatala, 287–315. o.

Sokkal jelentékenyebb e téren a gazdaság- és társadalomföldrajz művelőinek teljesítménye. Ebből a természetből összefoglaló igényű Beluszky Pál: *Adalékok a magyar településhierarchia változásaihoz, 1900–1970*. *Földrajzi Értesítő*, 1973/1. sz. 121–142. o. Az egyes vonzáskörzetek átalakulásához lásd Györi Róbert: *A Kisalföld kereskedelmi vonzáskörzet-rendszere a két világháború között*. *Tér és Társadalom*, 2000/2–3. sz. 303–309. o.; Hajdú Zoltán: *A Dél-Dunántúl 1925. évi vonzáskörzet-rendszere*. In *Történeti statisztikai tanulmányok*. 5. Felelős szerkesztő Csahók István. Budapest, 1984, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat – Országos Levéltár, 181–209. o.; Hajdú Zoltán: *Az 1925. évi Zemp-*

lén megyei közigazgatási tájékoztató lapok történeti földrajzi és településtudományi felhasználása. In *Borsodi Levéltári Évkönyv*. V. Szerkesztette Csorba Csaba. Miskolc, 1985, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 363–407. o.; és Kovács Zoltán: A határ menti területek központhálózatának átalakulása az első világháború utántól napjainkig. *Földrajzi Közlemények*, 1990/1–2. sz. 3–16. o.

Hadsereg A békeszerződés által meghatározott és az ellen küzdő magyarországi katonapolitika korlátairól és lehetőségeiről összefoglalóan lásd Dombrády Lóránd és Tóth Sándor monográfiáját: *A Magyar királyi Honvédség 1919–1945*. Budapest, 1987, Zrínyi. Ezt különböző szempontokból hasznosan egészíti ki Szakály Sándor tanulmánykötete (*Hadsereg, politika, társadalom. [Válogatott írások.]* Budapest, 1991, Lánchíd) és Csima János tanulmánya (Olaszország szerepe a Horthy-hadsereg fegyverkezésében (1920–1941). *Hadtörténelmi Közlemények*, 1969/2. sz. 289–313. o.). A diplomáciai testület és a hadsereg külpolitikai szerepét is elemzi Vargyai Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*. Budapest, 1983, Akadémiai.

**Külpolitika,
külpolitikai gondolkodás**

A 19–20. századi európai diplomáciatörténet fölényes és élvezetes áttekintését adja Diószegi István: *A hatalmi politika másfél évszázada, 1789–1939*. Budapest, 1994, História – MTA Történettudományi Intézete.

A Horthy-korszak külpolitikájával foglalkozó régebbi irodalomból a legérdekesebb Horváth: A trianoni békeszerződés. Szintén ajánlható az inkább publicisztikai erejű és a terület-visszacsatolások hangulatát élesen tükröző, de számos hasznos adatot és megállapítást tartalmazó egykorú tanulmánykötet: *A magyar revízió 1920–1941*. Szerkesztette Sziklay János. Budapest, 1942, Hungaria Lloyd. Marxista perspektívából különös műfajú munkában – afféle annotált dokumentumfolyamban – tárgyalja a két háború közötti magyar külpolitikát Karsai Elek (*Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnél*. Budapest, 1969, Táncsics). Nagyobb távlatból szemléli a „trianoni” külpolitikát mára klasszikussá vált tanulmányköteteiben Diószegi István (*Hazánk és Európa*. Budapest, 1970, Magvető; és *A magyar külpolitika útjai*. Budapest, 1984, Gondolat). A téma máig alapvető monográfiája Juhász: *Magyarország külpolitikája, amely az 1920-as évektől az 1940-es évekig egyre bővülő terjedelemben mutatja be az eseményeket*. Az egyes időszakok tárgyalásában arányosabb Fülöp Mihály – Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest, 1998, Aula. Mindezek értékes kiegészítését adják Pritz Pál kötetbe foglalt és rendszerré gyűrt diplomáciatörténeti, hivaltörténeti és esztétörténeti tanulmányai: *Magyar diplomácia a két háború között*. Budapest, 1995, Magyar Történelmi Társulat. A nemzetközi jog szempontrendszerét hangsúlyosan érvényesíti és ezzel a hagyományos diplomáciatörténet-írással nézve inspiráló hatású Herczegh: *A szarajevói merénylettől. A külföldi irodalomból kimagasló Jörg Hoensch: Der Ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*. Tübingen, 1967, Mohr.

A hazai szakirodalom részleteiben is foglalkozik a Horthy-korszak külpolitikájának egyes szakaszaival. Az első évek útkereséséhez – a *Békekonferencia, békeszerződés* c. alfejezetben felsorolt műveken kívül – lásd Godó Ágnes: *A Horthy-rendszer kalandos háborús tervei (1919–1921)*. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1961/1. sz. 112–144. o.; valamint G. Soós Katalin: *Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés. 1920–1921*. Szeged, 1967, JATE. A királypuccsok óriási irodalmából lásd Ádám Magda: *A két királypuccs és a kisantant*. *Történelmi Szemle*, 1982/4. sz. 665–713. o.; és Ormos Mária: „Soha, amíg éltek!” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pécs, 1990, Pannonia. Az egyes kormányok külpolitikájának monografikus feldolgozásait adja időrendben Romsics Ignác: *Bethlen István külpolitikája 1921–1931*. *Századok*, 1990/5–6. sz. 577–614. o.; illetve egyes fejezetiben Romsics Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, 1991, Magyarországtudományi Intézet (második, átdolgozott kiadása: Budapest, 1999, Osiris). Ortodox osztályharcos szemlélete miatt inkább csak bőséges adataival hajt hasznát Nemes Dezső könyve: *A Bethlen-kormány külpolitikája 1927–1931-ben*. Az „aktív külpolitika” kifejlődése és kudarca. Budapest, 1964, Kossuth. Máig hézagpótló Márkus László monográfiája: *A Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*. Budapest, 1968, Akadémiai. Részletes és lényegében versenytárs nélküli alapmű Pritz Pál: *Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932–1936*. Budapest, 1982, Akadémiai.

A magyar külpolitika világpolitikai környezetéről szintén jó összefoglalásokkal rendelkezünk. A kisantant történetét Ádám Magda járta körül több művében – közülük kiemelten ajánlható *A kisantant (1920–1938)*. Budapest, 1981, Kossuth; *A kisantant és Európa 1920–1929*. Budapest, 1989, Akadémiai; valamint egy speciális rész kérdéshez Dunai konföderáció vagy kisantant. *Történelmi Szemle*, 1977/3–4. sz. 440–487. o. Magyarország és a Nemzetek Szövetsége kapcsolatával a kortárs irodalom bővebben foglalkozott. A legjobb összefoglalásokat két diplomata készítette: Mengele Ferenc: *A Népszövetség jogi és politikai rendszere*. Budapest, 1927, Franklin; illetve Nagy Elek: *Magyarország és a Népszövetség. Politikai tanulmány*. 2. javított, bővített kiadás. Budapest, 1930, Franklin. Az újabb irodalomból alapvető jelentőségű Sz. Ormos Mária egy-egy tanulmánya, illetve kismonográfiája (Magyar-

ország belépése a Nemzetek Szövetségébe. *Századok*, 1957/1–4. sz. 227–269. o.; és *Az 1924. évi magyar államkölcson megszerzése*. Budapest, 1964, Akadémiai).

A nagyhatalmak Közép-Európa- (és Magyarország-) politikájáról Romsics Ignác közölt rész tanulmányokat, amelyek később külön kötetben is megjelentek (Romsics: *Helyünk és sorsunk*). Ugyancsak a nagyhatalmi perspektívát vizsgálta egy-egy értékes tanulmányában L. Nagy Zsuzsa (*Az Egyesült Államok és a Duna-medence*. *Századok*, 1976/1. sz. 51–76. o.), Ádám Magda (*Woodrow Wilson and the Successor States*. *Danubian Historical Studies*, 1987/4. sz. 19–32. o.), valamint – elsősorban gazdaságpolitikai szempontból – és Ránki György (*Mozgástér és kényszerpálya. A dunavölgyi kis országok a nemzetközi gazdaság és politika rendszerében*. *Valóság*, 1983/11. sz. 1–15. o.).

A fentiekén kívül Magyarország és az egyes államok kapcsolatairól is született rész tanulmányok. Az 1920. évi francia–magyar tárgyalásokhoz lásd Ormos Mária: *Francia–magyar tárgyalások 1920-ban*. *Századok*, 1975/5–6. sz. 904–952. o.; és Anne Orde: *France and Hungary in 1920: Revisionism and Railways*. *Journal of Contemporary History*, 1980, No. 3, 475–491. o. Az egész korszakról jelentős forrásbázis alapján ad áttekintést Ablonczy Balázs: *Távol Párizstól. A magyar francia kapcsolatok 1919 és 1944 közötti történetéhez*. In *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Szerkesztette Pritz Pál, Sipos Balázs, Zeidler Miklós. Budapest, 2002, Magyar Történelmi Társulat, 65–78. o. A magyar–német viszonyt vizsgálja a weimari köztársaság utolsó időszakában Fejes Judit: *Magyar–német kapcsolatok 1928–1932*. Budapest, 1981, Akadémiai. Ehhez illeszkedik kronológiailag Ránki György szerteágazó történelmi esszéje – egyben utolsó nagyobb munkája – (*A Harmadik Birodalom árnyékában*. Budapest, 1988, Magvető). Ugyancsak tőle származik az a gondolatébresztő tanulmány, amelyet csak évekkel az ennek alapjául szolgáló amerikai konferencia-előadás után tehetett közzé: *A vonakodó csatlós – vagy az utolsó csatlós? A német–magyar kapcsolatok néhány problémája, 1933–1944*. In *uő Mozgásterek, kényszerpályák. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 1983, Magvető, 475–524. o. (E tanulmány eredményeit gondolja tovább – nem csupán német–magyar viszonylatban – Zeidler Miklós: *Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között*. In *Mítoszok*, 162–205. o.) Az olasz–magyar viszonyhoz fontos adalék Ormos Mária: *Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről (1927–1931)*. *Történelmi Szemle*, 1971/1–2. sz. 133–146. o. A szovjet–magyar külkapcsolatokról szóló szegényes irodalomból lásd Juhász Gyula: *A két világháború közötti magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez*. In *A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tudományos ülésszaka*. Budapest, 1968, Kossuth, 360–377. o.; illetve az utolsó évekhez Máté István: *Adalékok a magyar–szovjet kapcsolatok két világháború közötti történetéhez, különös tekintettel az 1934–1939 közötti időszakra*. *Clio*, 1986/2. sz. 229–295. o. A magyar–lengyel külkapcsolatokról Kovács Endre írt monográfiát: *Magyar–lengyel kapcsolatok a két világháború között*. Budapest, 1971, Akadémiai. A csehszlovák–magyar viszonyt kissé avult szemléletben, de jó tagolásban és hasznos adatokkal mutatja be Boros Ferenc: *Magyar–csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*. Budapest, 1970, Akadémiai. Egyelőre kéziratban van Hornyák Árpád *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927 c. értekezése* (Pécs, 2001). Az osztrák–magyar viszonyba rövid bepillantást ad Ijjas József: *Húsz év a Dunánál. Az osztrák–magyar kapcsolatok történelmi kérdései 1918–1938 között c. tanulmánya* (*Mozgó Világ*, 1986/4. sz. 39–48. o.).

A magyar külpolitikai gondolkodás történetéből a két világháború közötti konföderációs elképzelésekhez nyújt érdekes adalékokat Bibó István: *Németh László kelet-európai koncepciója és Szekfű Gyulával folytatott vitája*. *Valóság*, 1979/8. sz. 35–38. o.; illetve Kiss Gy. Csaba: *„Tejtestvérek”*. (Németh László Kelet-Európáról 1945 előtt.) *Alföld*, 1985/8. sz. 23–34. o. Ugyancsak tőle lásd *Közép-Európa, nemzetek, kisebbségek. Esszék, tanulmányok és cikkek*. Budapest, 1993, Pesti Szalon. Hasznos még Bátonyi Gábor: *A Duna-konföderáció gondolata a két világháború közötti Magyarországon*. *Alföld*, 1985/8. sz. 35–42. o.; valamint Gyarmati István: *A revízió alternatívája. A regionális integráció formaváltozatai a magyar politikai gondolkodásban, 1920–1944*. *Limes*, 1997/2. sz. 43–58. o. A világ-gazdasági válság idején keletkezett külföldi integrációs tervekről összefoglaló igénnyel szól Diószegi László: *Gazdasági egyesítési tervek a Duna-medencében az 1929–1933-as világgazdasági válság időszakában*. In *Integrációs törekvések Közép- és Kelet-Európában a 19–20. században*. Szerk. Romsics Ignác. Budapest, 1997, Teleki László Alapítvány, 63–103. o. Egy sajátos rész kérdéshez lásd *uő*: *Beneš terve Csehszlovákia, Ausztria és Magyarország gazdasági együttműködésére*. In *Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Csoport évkönyve*. 1987. Főszerkesztő: Juhász Gyula. Budapest, 1988, Magyarságkutató Csoport, 65–78. o. A baloldali pártok és mozgalmak különböző elképzeléseinek tanulmányozásához jól használható Kővágó László: *A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés 1918–1948*. [Budapest], 1985, Kossuth; valamint Tilkovszky Loránt: *A Szociáldemokrata Párt és a nemzetiségi kérdés Magyarországon 1919–1945*. [Budapest], 1986, Kossuth. A külpolitikai gondolkodáshoz a fentiekén kívül még ajánlható a Miniszterelnökségen dolgozó Szudy Elemér beszámolója: *Európa és a magyar kérdés. A revízió külső és belső feltételei*. Budapest, 1933, Pallas. Az Erdély-kérdés egyik fontos aspektusával foglalkozik Romsics Ignác: *Bethlen koncepciója a független vagy autonóm Erdélyről*. In *Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Csoport évkönyve*. 1987. Főszerkesztő Juhász Gyula. Budapest, 1987, Magyarságkutató Csoport, 49–64. o. Bajcsy-Zsilinszky Endre külpolitikai életművét tárgyalja Vigh Károly: *Bajcsy-*

Zsilinszky Endre külpolitikai nézeteinek alakulása. Budapest, 1979, Akadémiai; és Tilkovszky Loránt: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Írások tőle és róla*. Budapest, 1986, Kossuth. A hagyományos diplomáciatörténet-írástól némileg eltávolodva a külpolitika és a közvélemény kapcsolatára nagyobb figyelmet fordít Zeidler: *A revíziós gondolat*.

A területi revízió időszakából – mivel ez nem tartozik szorosan e kötet profiljába – csak jelzésszerűen említünk néhány szakirodalmi tételt. Az élre kívánczik Juhász Gyula máig meghatározó monográfiája: *A Teleki-kormány külpolitikája. 1939–1941*. Budapest, 1964, Akadémiai. Vele vitatkozik a céhen kívüli Czettler Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941*. Budapest, 1997, Magvető. A magyar–brit kapcsolatok utolsó fázisának több szempontú bemutatását adja Bán D. András: *Illúziók és csalódások. Nagy-Britannia és Magyarország, 1938–1941*. Budapest, 1998, Osiris. A területi revízió időszakát a visszacsatolt országrészek beilleszkedésének szempontjából erősen kritikusan tárgyalja Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938–1941*. Budapest, 1967, Akadémiai. Az első bécsi döntés számos forrást megmozgató és eddig kiadatlan dokumentumok közlésével kiegészített krónikája Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, 2002, Osiris. Kárpátalja visszafoglalásának történetét ismerteti Hornyák Csaba: *A kárpátaljai akció (1938)*. *Aetas*, 1988/1. sz. 5–28. o. Erdély kérdéséről összefoglalóan lásd Kim Jiyoung: *A nagyhatalmi politika és az erdélyi kérdés a II. világháború alatt és után*. Budapest, 2000, Osiris. A második bécsi döntés diplomáciatörténetét tekinti át röviden Juhász Gyula: *A második bécsi döntés*. In *Magyarságkutatás, 1987*. A Magyarságkutató Intézet évkönyve. Főszerkesztő Juhász Gyula. Szerkesztette Kiss Gy. Csaba. Budapest, 1988, Magyarságkutató Intézet, 79–94. o. (Ugyanez: *Külpolitika*, 1987/5. sz. 149–165. o.), illetve jóval részletesebben L. Balogh Béni: *A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Csíkszereda, 2002, Pro-Print. A délvidéki területek visszacsatolásához alapvető A. Sajti Enikő monográfiája: *Délvidék 1941–1944. A magyar kormányok délszláv politikája*. Budapest, 1987, Kossuth.

Határon túli magyarság

Az egykorú szakirodalom legmaradandóbb darabjai a népszövetségi kisebbségvédelmi rendszert leíró nemzetközi jogi munkák. Közülük ma is haszonnal forgatható a Baranyai Zoltán genfi diplomata által összeállított *A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve* (II. átdolgozott kiadás. Berlin, 1925, Voggenreiter Verlag), amely a megfelelő szerződések szövegének közlésével és a petíciós gyakorlat ismertetésével afféle kalauzként szolgált, valamint Balogh Arthurnak a kor színvonalán álló részletes jogi összefoglalója: *A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és a békeszerződések alapján*. Berlin, 1928, Ludwig Voggenreiter Verlag Magyar Osztály (második, javított kiadás: Csíkszereda, 1997, Kájoni), amely rendkívül terjedelmes jegyzetapparátust és a joggyakorlatra vonatkozó bőséges hivatkozásokat tartalmaz. Ugyanennek történeti szempontú megközelítését adja újabban Galántai: *Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem jogi aspektusairól nemrégiben Kovács Péter írt tankönyvszerű összefoglalást: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Budapest, 1996, Osiris. A kérdés két háború közötti vonatkozásaihoz érdekes adalékokkal szolgál Eiler Ferenc: *Nemzetközi kisebbségi kongresszusok a két világháború között*. *Regio*, 1996/3. sz. 141–167. o. (illetve az ehhez kapcsolódó iratanyag: *Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai, 1925–1937*. Fordította és sajtó alá rendezte Eiler Ferenc. Szeged, 1997, JATE Történelem Diákkör).

A kisebbségi kérdés magyarországi és közép-európai értelmezési és kutatási kereteiről ad áttekintést a rendszerváltozást megelőző évekig Für Lajos *Kisebbség és tudomány* c. könyve (Budapest, 1989, Magvető), amely elsőként foglalja össze a hazai kisebbségkutatás történetét és a határon túli magyar kisebbségek tudományos önreflexióival is foglalkozik. A hazai kisebbségtudomány egyik első intézményéről lásd Bédi Imre: *A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet, 1936–1949*. Pécs, 1994, Baranya Megyei Könyvtár. A hazai nemzetfelfogásokról és a kisebbségpolitikai gondolkodásról jelentetett meg önálló munkát Cholnoky Győző: *Állam és nemzet. Uralkodó nemzet- és nemzetiségpolitikai eszmék Magyarországon (1920–1941)*. Budapest, 1996, Hatodik Síp Alapítvány.

A határon túli magyarság kisebbség elhelyezkedéséről és népmozgalmáról Kocsis Károly tett közlé áttekintő könyvecskét: *Elcsatoltak. Magyarok a szomszéd államokban*. Budapest, 1990, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Budapesti Szervezete (bővített és tovább népszerűsített kiadása: Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter: *Magyarok a határainkon túl – a Kárpát-medencében*. Budapest, 1991, Tankönyvkiadó). Elsősorban a határon túli rendőri jelentésekre támaszkodva bővíti a kisebbségi magyarság két háború közötti történetére vonatkozó ismereteinket Bodonyi Ilona: *Idők szorításában. A magyar kisebbségek helyzete a szomszédos országokban 1920 és 1938 között*. Szentendre, 2002, Kairosz. A politikai határok megváltozásának az egyházkormányzatra gyakorolt hatásához lásd Sebők László: *A katolikus egyházszervezet változásai Trianon óta*. *Regio*, 1991/3. sz. 65–88. o.

Az egyes elcsatolt nemzetrészek történetének irodalma igen dús, és monográfiákban, intézeti beszámolókötetekben (pl. Teleki László Alapítvány) és folyóiratokban (pl. *Regio*, *Pro Minoritate*, *Kisebbségkutatás*) állandóan bővül. A csehszlovákiai magyar kisebbségekre vonatkozólag jól használható a *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938* c. kötet, amely néhány hónappal a bécsi döntés előtt jelent meg Borsody István szerkesztésében (Budapest, 1938, Az Ország Útja), s amely szakirodalmi igényű tanulmányokat is tartalmaz (elsősorban Borsody István: *Magyarország és a csehszlovákiai magyarság*, 211–219. o.). Némileg az ellenkező irányból elfoglalt, de adataiban gazdag munka Charles

Wojatsek könyve (*From Trianon to the First Vienna Arbitral Award. The Hungarian minority in the first Czechoslovak republic 1918–1938*. Montreal, 1981, Institute of Comparative Civilizations). Az általános jellegű újabb hazai irodalomból ajánlható Arató Endre *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975* c. könyve (Budapest, 1977, Magvető), Vigh Károly rövid áttekintése (*A szlovákiai magyarság sorsa*. Budapest, 1992, Bereményi), Bán D. András tanulmányai (*A két világháború közötti szlovákiai magyarság kérdése*. In *Varietas Historiae. Tanulmányok Juhász Gyula 60. születésnapjára*. Szerk.: Diószegi László, Dippold Pál, Fejős Zoltán, Lévai Edit, R. Süle Andrea. Budapest, 1990, Magyarságkutató Intézet, 43–56. o.; és Seton-Watson és a csehszlovákiai magyar kisebbség. *Valóság*, 1997/6. sz. 43–51. o.), Popély Gyula önálló kötete (*Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925)*. Pozsony, 1995, Kalligram), valamint legújabban Angyal Béla széles magyarországi és szlovákiai – itt különösen belügyminisztériumi – forrásbázisra támaszkodó munkája: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből, 1918–1938*. Galánta – Dunaszerdahely, 2002, Fórum Intézet – Lilium Aurum. Kárpátaljáról külön lásd S. Benedek András hiánypótló könyvecskéjét (*Kárpátalja története és kultúrtörténete*. Budapest [1994], Bereményi); valamint Zseliczky Béla érdekes szempontú kismonográfiáját: *Kárpátalja a cseh és szovjet politika érdekerében 1920–1945*. Budapest, 1998, Napvilág. Egyes fontos részkérdésekről szolgál felvilágosítással; Turczel János: *A csehszlovákiai magyar sajtó fejlődése 1919 és 1945 között*. *Magyar Könyvszemle*, 1981/4. sz. 299–316. o.; Popély Gyula: *A nemzetközi kisebbségvédelem és a csehszlovák kisebbségvédelmi szerződés*. *Regio* 1990/1. sz. 66–89. o.; Sinkó Ervin: *A felvidéki ifjúsági mozgalmak kezdetei Trianon után*. *Regio*, 1990/2. sz. 148–160. o.; valamint Kovács Éva: *Választói magatartás mint a nemzeti identitás mutatója Kassán a két világháború között*. *Regio*, 1993/3. sz. 77–106. o.; és uő: *Határváltó diskurzusok: Komárom 1918–1922, 1938*. In *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Technikák és hagyományok*. Szerkesztette Bárdi Nándor. Budapest, 2000, Teleki László Alapítvány, 181–212. o.

A romániai magyar kisebbség helyzetéről Mikó Imre adott egykorú beszámolót több jelentős művében. Közülük feltétlenül említést érdemel *Az erdélyi kérdés az európai közvélemény előtt* (Lugos, 1936, Magyar Kisebbség), a *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig* c. elemző összefoglalás (Budapest, Studium, 1941; reprint kiadása Csatári Dániel utószavával [Budapest, 1988] Optimum) és a már említett *Magyarok és románok* c. kötet számára készített tanulmány (*Az erdélyi magyarság sorsa a világháború után*, II. kötet, 209–250. o.). Szintén a régebbi anyagból közöl válogatást Jakabffy Elemér: *Nemzetiségpolitikai írások*. Válogatta, a bevezetőt írta és a jegyzeteket összeállította Balázs Sándor. Bukarest, 1993, Kriterion. Itt említjük meg újra Bíró Sándornak *A nemzetiségi kérdés és a történelmi Magyarország felbomlása* c. alfejezetben már hivatkozott nagyszabású összehasonlító művét (*Kisebbségek és többségek. Románok és magyarok 1867–1940*). A közelmúlt szakmunkáinak élén áll az egykori Magyarságkutató Intézet *Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989* c. tanulmánykötete (Szerkesztette Diószegi László és R. Süle Andrea. Budapest, 1989, Magyarságkutató Intézet). Az iskolakérdéshez lásd Balogh Júlia: *A román kormányzat iskolapolitikája Erdélyben (1918–1948)*. *Történelmi Szemle*, 1987–88/3. sz. 267–294. o. A határon túli magyarság segélyezéséről számol be Bárdi Nándor: *A Keleti Akció*. *Regio*, 1995/3. sz. 89–134. o. és 1995/4. sz. 3–27. o. A magyar kisebbség önszerveződésének folyamatát irodalmi, szociológiai és politikai szempontból tárgyalja Pomogáts Béla könyve (*A transzilvanizmus. Az Erdélyi Helikon ideológiája*. Budapest, 1983, Akadémiai); valamint K. Lengyel Zsolt tanulmányai (pl. „Keleti Svájc” és Erdély 1918–1919. *Regio*, 1992/1. sz. 77–89. o.; A megműsült kompromisszum. A húszas évek transzilvanizmusáról. *Magyar Szemle*, 1993. augusztus, 845–856. o.; és *Az autonóm Erdély távlata a modern transzilvanizmus korai időszakában 1918–1928* – kézirat a Teleki László Alapítvány Könyvtárában); továbbá két tanulmánya: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között*. *Regio*, 1997/2. sz. 32–66. o.; és *A szupremácia és az önrendelkezés igénye. Javaslatok, tervek az erdélyi kérdés rendezésére (1918–1940)*. In *Források és stratégiák*. Csikszereda, 1999, Pro-Print, 29–113. o. Az elcsatolt magyar kisebbségek kényszerközösségből önálló entitássá való átlényegülésének folyamatára, a különböző kisebbségi generációk felfogásbeli eltéréseire mutat rá Bárdi Nándor: *A kisebbségi értelmiség önképe a második világháború előtt*. *Magyar Kisebbség*, 1998/3–4. sz. 55–59. o. és a hozzá kapcsolódó szövegválogatás (uo. 60–127. o.).

A jugoszláviai magyarság két háború közötti történetét több önálló kötet is tárgyalja. Ezek közül sorrendben az első A. Sajti Enikő: *Kényszerpályán. Magyarok Jugoszláviában 1918–1941* c. monográfiája (Szeged, 1997, Hispania). Az emlékezés és a szakmunka határán áll Csuka János nemrégiben kiadott *A délvidéki magyarság története 1918–1941* c. összefoglalása (Budapest, 1995, Püski). A szlovén határvidék „trianoni történetéről” szóló sokszínű tanulmánykötet: *A Mura mente és a trianoni békeszerződés. (Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba.)* Szerkesztő/Urednik: Göncz László. Lendva/Lendava, 2000, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva/Zavod za kulturo madžarske narodnosti Lendava. Az itt élő magyarság történetének első monografikus feldolgozását adja Göncz László: *A muravidéki magyarság, 1918–1941*. Lendva, 2001, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Sokkal szerényebb a burgenlandi magyar kisebbség történetének szakirodalma. Jóformán csak Éger György művei említhetők, elsősorban *A burgenlandi magyarság rövid története* című (Budapest, 1991, Anonymus; második kiadása: 1994).

Revizionizmus
és irredentizmus
– propaganda
és közvélemény

Jelentőségük miatt ide iktatjuk a szakszerűbb propagandairodalom néhány jellemző darabját. Az igényesebb művek sorát a Magyar Külügyi Társaság kötete nyitotta meg, amely diplomáciai, nemzetközi jogi, gazdasági, kulturális és politikai szempontból vizsgálta a békeszerződés és a revízió problematikáját: *Igazságot Magyarországnak. A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata*. Budapest, 1928, Magyar Külügyi Társaság (angol nyelvű kiadása: London, 1928, Longmans, Green and Co.). Bizonyos mértékű magyar közreműködéssel készült Aldo Dami svájci publicistának az etnikai revízió programját megfogalmazó alapos munkája: *La Hongrie de demain. Critiques des programmes révisionnistes*. Paris, 1929, André Depleuch (második kiadása: Paris, 1933, Les Oeuvres Représentatives). Erdély részleges visszacsatolását javasolta a magyarbarát olasz közíró, Franco Vellani-Dionisi: *Il problema territoriale Transilvano* c. könyvecskéje (Bologna, 1932, Zanichelli). Bethlen István ex-miniszterelnök 1933. végi revíziós témájú angliai előadásaira válaszolt elutasítóan Robert William Seton-Watson (*Treaty Revision and the Hungarian Frontiers*. London, 1934, Eyre and Spottiswoode). Ennek bírálatát magyar részről Horváth Jenő végezte el: A magyar határok revíziója. Seton-Watson rópirata. In Horváth Jenő: *Történelmi tanulmányok*. Budapest, 1935, Szerző. II. kötet, 280–287. o.

Az egyes magyarországi irredenta és revíziós szervezetek történetéhez először Dósa Rudolfné szolgáltattott adalékokat *A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet 1918–1944 c. monográfiájában* (Budapest, 1972, Akadémiai). A formálódó revánskoalíció sajátos szellemi előkészületeihez lásd Tilkovszky Loránt: „Budapesti Munkaközösség a békeszerződések revíziójáért” (1925–1933). *Századok*, 1984/4. sz. 621–657. o. A Társadalmi Egyesületek Szervezetének Központja tevékenységét ismerteti B. Bernát István kéziratot tanulmánya (*A TESzK a revíziós propaganda egységéért. TESzK iratanyaga 1920–1928*. Budapest, 1987), amelyet a Teleki László Alapítvány Könyvtára őriz. A Tevé (Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája) történetéről Tilkovszky Loránt résztanulmányt (Viták a Területvédő Liga nemzeti bizottságában 1920 júliusában. In *Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. 1987/1988. Szerkesztette Szita László. Pécs, 1988, Baranya Megyei Levéltár, 435–478. o.), Pallós Lajos pedig doktori értekezést írt (*Területvédő propaganda Magyarországon, 1918–1920*. Budapest, 1995, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar). Az ébredők külpropagandájához lásd Cselényi Zsuzsanna: *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése, 1918–1920*. In *Az Esterházy Károly Tanárképző Főiskola tudományos közleményei*. XX. kötet. *Tanulmányok a történelemtudomány köréből*. Szerkesztette Nagy József. Eger, 1991, Esterházy Károly Tanárképző Főiskola, 51–67. o. A háború utáni magyar revíziós propaganda publicisztikai tevékenységét adatgazdag könyvben mutatja be Kovács-Bertrand Anikó: *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg. Der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918–1931)*. München, 1997, R. Oldenbourg Verlag. A Trianon-ellenes szervezetek legnagyobbikáról lásd Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga*. *Századok*, 1997/2. sz. 303–351. o. Rothermere lord magyarbarát tevékenységéről Vásárhelyi Miklós írt ironikus hangvételű könyvet: *A lord és a korona*. Budapest, 1977, Kossuth. Ugyanerről újabban lásd Bán D. András: *Radomir király. Széphistória a Rothermere-akcióról*. 2000, 1990. október, 56–60. o.

Trianonnak a szellemi életre gyakorolt hatásáról úttörő tanulmányt közölt 1987-ben L. Nagy Zsuzsa: *Trianon a magyar társadalom tudatában*. *Századvég*, 3. sz. (1987). 5–25. o. Vitaindító és a közgondolkodást megtermékenyítő jelentőségű volt egy évvel később a Gerő András, Litván György, L. Nagy Zsuzsa, Ormos Mária és Raffay Ernő részvételével lezajlott *Trianon a történelemben és a történelmi tudatban* c. kerekasztal-beszélgetés (közölte: *Világosság* 1988/4. sz. 229–237. o.). A téma egyik sajátos aspektusáról részletes ismertetést ad sok illusztrációval Zeidler Miklós kismonográfiája (*A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány). A historiográfiában megjelenő Trianon-képet először Glatz Ferenc vázolta fel Trianon és a magyar történettudomány c. tanulmányában (*Történelmi Szemle*, 1978/2. sz. 411–421. o.). Ugyanerről újabban lásd Peter Pastor (*A trianoni békekötés történetírásának színeváltozásai*. *Debreceni Szemle*, 1997/2. sz. 246–254. o.), illetve Somlai Katalin tanulmányát (*Trianon a marxista történetírásban*. *Limes*, 2002/2. sz. 51–61. o.) A Trianon-motívumnak a művészetben való megjelenéséhez kapcsolódik Póty János: *Emlékművek, politika, közgondolkodás* c. kismonográfiája (Budapest, 1989, MTA Történettudományi Intézet) és Lackó Miklós: *Trianon és a magyar kultúra*. *Világosság*, 1990/8–9. sz. 715–720. o. A Trianon-tematikának a szépirodalomba történő beágyazódásához lásd Frisnyák Zsuzsa tanulmányát (*Az „Erdély-üzlet” működése Magyarországon*. *Az Erdélyi Szépművés Céh*. *Századok*, 1992/2. sz. 173–201. o.) és Kerecsényi Dezső írását (*Húsz év irodalma a trianoni határok között*. 2000, 1994/3. sz. 51–55. o.), valamint – célzottabban – Agnes Huszar Vardy *Trianon in Transylvanian Hungarian Literature: Sándor Reményik's "Végvári poems"* c. könyvét (Pittsburgh, 1985, Duquesne University) és Pomogáts Béla gyűjtését (*Querela Hungariae. Trianon és a magyar irodalom*. Összeállította Pomogáts Béla. Budapest, 1996, Széphalom). Az oktatáspolitikához a régebbi munkák közül ajánlható Mann Miklós: *Politi-*

kai propaganda az ellenforradalmi rendszer történelemtankönyveiben c. tanulmánya (Századok, 1966/4–5. sz. 962–968. o.) és Unger Mátyás monográfiája: *A történelmi tudat alakulása középiskolai történelemtankönyveinkben a századfordulótól a felszabadulásig*. 2. kiadás. Budapest, 1979, Tankönyvkiadó.

Ez már átvezet Trianonnak mint valóságnak és szimbólumnak a nemzeti öntudatra gyakorolt hatásához. E témához tágabb kitekintésben lásd *Magyarok Kelet és Nyugat között. A nemzettudat változó jelképei. Tanulmányok*. Szerkesztette Hofer Tamás. Budapest, 1995, Balassi – Néprajzi Múzeum (benn különösen Sinkó Katalin *A megsértett Hungária*, 267–281. o.). A kérdésről történettudományi megközelítések után – Lackó Miklós: Nemzeti kérdés, nemzettudat a két világháború között. *Jelenkor*, 1986/7–8. sz. 719–726. o.; és uő: A magyar kommunista mozgalom és a nemzeti kérdés (1918–1936). In *Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára*. Szerkesztette Glatz Ferenc. Budapest, 1989, MTA Történettudományi Intézet, 255–271. o.; továbbá Szabó Miklós: A magyar nemzettudat – egykor és most. *Küzdőtér*, 1988/1. sz. 146–159. o. – Csepeli György szociálpszichológus adott elméleti és gyakorlati jellegű szélesebb összefoglalást: *Nemzet által homályosan*. Budapest, 1992, Századvég. Újabbban A magyarországi közgondolkodásban Trianonnal kapcsolatos tévképzetek fölött tart szemlét Ablonczy Balázs: Trianon-legendák: In *Mítoszok*, 132–161. o.

ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

- 21. o. • *Háborúellenes tüntetés az Országház előtt, 1918. október 27.* Müllner János felvétele, MNM Történeti Fényképtár
- 25. o. • *Budapesti utca az őszirózsás forradalom napján, 1918. október 31.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 30. o. • *„Wilsontól csak wilsoni békét...!” Propagandaplakát, 1919.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 34. o. • *A Nemzeti Tanács tagjai, 1918. november.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 37. o. • *„Köztársaságot!” Bíró Mihály plakátja, 1918.* MNM
- 42. o. • *A fegyverszüneti szerződést ellenőrző antantmisszió tisztjei Budapesten. Középen jobbra Vix ezredes, a misszió vezetője.* Harsányi Gyula felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 46. o. • *Károlyi Mihály arcképe bronzon.* MNM
- 53. o. • *Köztársasági katonák Csehszlovákia ellen vonulnak, 1919. február.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 66. o. • *Diákok tüntetnek a Dunapalotában székelő antantmisszió előtt, 1919. január.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 71. o. • *A Tanácsköztársaság kikiáltása az Országház előtt. Garbai Sándor beszél, mellette Kun Béla, 1919. március 23.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 73. o. • *Frontra induló vöröskatonák, 1919. tavasz.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 81. o. • *„Bitangok! Ezt akartátok?” Bíró Mihály plakátja a Tanácsköztársaság kikiáltásának a párizsi béketárgyalásra gyakorolt hatásáról, 1919. március.* MNM
- 91. o. • *„Védd meg! A proletárok hatalmát” Mozgósító plakát, 1919.* MNM
- 108. o. • *Hazatérő katonák, 1918.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 115. o. • *Apponyi Albert és kísérete a párizsi békekonferenciára indul, 1920. február 6.* Müllner János felvétele, MNM Történeti Fényképtár
- 133. o. • *„Le millénaire de la Hongrie”. Francia nyelvű irredenta képeslap, 1919.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 137. o. • *A békeszerződést elutasító propaganda-képeslap, 1919.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 141. o. • *A békeszerződést elutasító propaganda-képeslap, 1919.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 145. o. • *A békeszerződést elutasító propaganda-képeslap, 1919.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 149. o. • *Erdély elszakítása ellen tiltakozó transzparens az Oktogonon a párizsi béketárgyalások idején, 1920.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 155. o. • *„Magyarország nem volt hanem lesz”. Revizionista plakát, BTM Kiscelli Múzeum*
- 159. o. • *Erdélyi menekültek tüntetése a Petőfi-szobornál a békekötés napján, 1920. június 4.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
- 169. o. • *A törvény első oldala.* Magyar Törvénytár
- 198. o. • *A békekonferencia Versailles-ban, 1919. Középen balról jobbra: Orlando, Wilson, Clemenceau, Lloyd George. Sir William Orpen festménye, 1921*

305. o. • Szent István-napi körmenet, 1920. augusztus 20. Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
313. o. • „Nem, nem, soha!” Irredenta képeslap, 1919. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
316. o. • Horthy Miklós kormányzó Csap főterén megszemléli a bevonuló csapatokat, 1939. március 18. MNM Történeti Fényképtár
318. o. • Horthy Miklós és felesége az erdélyi bevonuláskor, 1940. Balogh Rudolf felvétele
318. o. • A katonák üdvözlése az erdélyi bevonuláskor, 1940. Balogh Rudolf felvétele
320. o. • Újvidék előtt pihenő magyar katonák, 1941. MNM Történeti Fényképtár
333. o. • Az Egységes Párt választási plakátja, 1931. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
339. o. • „Elvettétek: folyóinkat, elvettétek: hegyeinket, ez legyen ezentúl Magyarország címere?” Irredenta képeslap, 1920. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
347. o. • A Szabadság téren felszentelt zászlókat a Bazilikába viszik, 1920-as évek. Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
363. o. • Irredenta képeslap a Magyar Hiszekegy szövegével, 1920-as évek. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
371. o. • Irredenta iskolai előadás, 1930-as évek. MFI felvétel, MNM Történeti Fényképtár
376. o. • Élőkép a Vitézek bálján, 1932. február 9. MNM Történeti Fényképtár
382. o. • Urmánczy Nándor beszél a Revíziós Liga tüntetésén, a békekötés 10. évfordulóján, a Szabadság téren, 1930. június 1. MNM Történeti Fényképtár
395. o. • A Nemzeti ereklét propagáló nyomtatvány. MNM
395. o. • Nemzeti ereklé az elcsatolt területek földdarabkaival
396. o. • Irredenta rajzzal díszített, francia nyelvű magyar beadvány a Népszövetséghez, 1928. november. League of Nations Archives
397. o. • Irredenta jelvényt népszerűsítő plakát, 1927. BTM Kiscelli Múzeum
407. o. • Szent István-napi kirakat, 1930 körül. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
411. o. • Az Igazságot Magyarországnak! címlapja, 1931
417. o. • Rothermere lord etnikai alapú határjavaslatának első változata, 1927. június 21.
417. o. • Rothermere lord etnikai alapú határjavaslatának javított változata, 1927. augusztus 30.
421. o. • Irredenta virágágy a Józsefvárosi pályaudvaron, 1932. Gárdonyi testvérek felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
439. o. • Az aradi vértanúk emlékére ceglédi staféta fut be az Országház elé, 1933. október 6. MNM Történeti Fényképtár
458. o. • Rothermere lordot eltető képeslap. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
461. o. • „Trianon kegyetlensége alkalmazva más országokra.” Propagandatérképek a trianoni békeszerződés igazságtalanságáról
465. o. • Magyarország új határai a Magyarság olvasóinak levelei alapján, 1927. július. OSZK
474. o. • A „Lord Rothermere azt üzenté...”-kuplé kottájának címlapja, 1928. OSZK Zeneműtár
476. o. • Rothermere lord üvegablaka a Lehel téri katolikus templomban. Szikszay Ágnes felvétele
480. o. • A Magyar Igazság kútja, 1928. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
485. o. • Rothermere lord és fia, Esmond Harmsworth, 1929. MNM Történeti Fényképtár
488. o. • Esmond Harmsworth Magyarországon, 1928. május. MNM Történeti Fényképtár
493. o. • Lukács György, a Revíziós Liga elnöke üdvözlí a hetvenéves Herczeg Ferencet, 1933. szeptember. Lukács mögött Fenyő Miksa és Eckhardt Tibor, Herczeg Ferenc és Lukács György között Sebess Dénes. MNM Történeti Fényképtár
497. o. • Revíziós pengő Rothermere lord arcképével, 1930. MNM Éremtár
501. o. • Utca Szovátn, Erdélyben, 1941 körül. MNM Történeti Fényképtár
507. o. • Vásár Erdélyben, 1941 körül. MNM Történeti Fényképtár
517. o. • Cseh csapatok Selmechányán, 1930. Rosie Ney felvétele, MNM Történeti Fényképtár
533. o. • Jugoszláviából kiutasított magyarok, 1934. MNM Történeti Fényképtár
539. o. • A magyar–csehszlovák határ az Ipolynál, 1921. Jelfy Gyula felvétele, MNM Történeti Fényképtár
549. o. • Térképmelléklet az 1919. október 28-i emlékirathoz. Hadtörténelmi Levéltár

554. o. • Friedrich István látogatása Horthy Miklós fővezérnél Siófokon, 1919. augusztus. Jelfy Gyula felvétele, MNM Történeti Fényképtár
571. o. • Bethlen István a londoni Victoria pályaudvaron, 1933. november 18. MNM Történeti Fényképtár
590. o. • A Hungária Egyesült Földek vázlatrajza, térkép Szálasi Ferenc börtönnaplójából, 1939. március. Budapest Főváros Levéltára
621. o. • Tiltakozó tüntetés az erdélyi falurombolások ellen Budapesten, 1988. június 27. Fejér Zoltán felvétele
623. o. • A Magyar Igazság kútja, 2003. Szikszay Ágnes felvétele
623. o. • A Magyar Igazság kútjának részlete a kivésott szöveg maradványaival, 1980-as évek. Jaksity László felvétele
629. o. • Tüntetés a Trianoni békeszerződés aláírásának 70. évfordulóján Budapesten, a Bazilika előtt, 1990. június 4. Fejér Zoltán felvétele
656. o. • A Nagy-Trianon palota Versailles-ban
667. o. • Tiltakozó gyűlés a Trianoni békeszerződés ellen Budapesten, a Szabadság téren, 1930. MNM Történeti Fényképtár
675. o. • Amerikába kivándorló magyarok, 1930 körül. MNM Történeti Fényképtár
681. o. • Plenáris ülés a Quai d'Orsay óratermében
687. o. • Vittorio Emanuele Orlando, 1947. MNM Történeti Fényképtár
692. o. • László Fülöp Londonban élő festőművész David Lloyd George arcképét festi, 1931. november. MNM Történeti Fényképtár
695. o. • Georges Clemenceau vidéki házában, 1926. szeptember. MNM Történeti Fényképtár
723. o. • Az első világháborúban elesett magyar katonák sírjai Oroszországban, 1916. MNM Történeti Fényképtár
737. o. • A „négy nagy” a párizsi békekonferencián, 1918. Balról (ülnek): Lloyd George, Orlando, Clemenceau, Wilson. MNM Történeti Fényképtár
739. o. • „England! You lift them up!” Angol nyelvű irredenta plakát. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
745. o. • „Magyarország feldarabolása a béke halála”. Irredenta plakát. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
757. o. • „Le Sort Tragique de la Hongrie”. Francia nyelvű irredenta plakát. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
764. o. • Kisantant konferencia Bukarestben. Balról: Titulescu román, Marinkovi jugoszláv és Beneš csehszlovák külügyminiszter és V. Brtianu román miniszterelnök, 1928. június 20–22. MNM Történeti Fényképtár
775. o. • A Vörös Hadsereg mozgósítása, 1919. május 2. Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
779. o. • Román katonák Budapesten az Országház előtt, 1919. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
787. o. • Horthy Miklós és Apponyi Albert az Apponyi 75. születésnapjára rendezett ünnepségen, 1921. május 29. MNM Történeti Fényképtár
792. o. • „Vörös térkép”: Teleki Pál térképe Magyarország nemzetiségeiről, 1920
798. o. • Bethlen István beszél Budapesten, a Hősök emlékkövéénél, 1929. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
801. o. • Bethlen István Rómában aláírja az olasz–magyar barátsági szerződést, 1927. MNM Történeti Fényképtár
805. o. • Feldíszített épület Kolozsváron a magyarok bevonulásakor, 1940. MNM Történeti Fényképtár
811. o. • A Revíziós Liga ülése, 1938. április. Az elnökségben Herczeg Ferenc. MNM Történeti Fényképtár
816. o. • Propagandaplakát karikatúrákkal, 1920. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
819. o. • Irredenta virágágy Budapesten, a Szabadság téren, 1932. BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár

823. o. • *Irredenta szobor a Szabadság téren. Sidló Ferenc: Nyugat, 1930-as évek.* MNM Történeti Fényképtár
823. o. • *Irredenta szobor a Szabadság téren. Kisfaludy Stróbl Zsigmond: Észak, 1930-as évek.* MNM Történeti Fényképtár
823. o. • *Irredenta szobor a Szabadság téren. Pásztor János: Kelet, 1930-as évek.* MNM Történeti Fényképtár
823. o. • *Irredenta szobor a Szabadság téren. Szentgyörgyi István: Dél, 1930-as évek.* MNM Történeti Fényképtár
829. o. • *„Gyászoló Hungária” jelmez. Csongrád, 1930-as évek. Glázner Mária felvétele, MNM Történeti Fényképtár*
834. o. • *Reklám célra készült számolócédula, 1930-as évek.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
837. o. • *Irredenta szódásüveg, 1932.* MNM
841. o. • *„Nem! Nem! Soha!”-író, 1940-es évek.* MNM
851. o. • *Revizionista ünnepség Budapesten, a Szabadság téren, 1920-as évek.* MNM Történeti Fényképtár
857. o. • *Revíziós képeslap országzászlóval, 1930-as évek.* MNM
871. o. • *Ünnepség az Országzászlónál Rothermere Lord budapesti látogatásakor, 1938. november.* MNM Történeti Fényképtár
873. o. • *„Patrona Hungariae”. Körösfői Kriesch Aladár plakátja, 1919.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
875. o. • *Vagonlakó menekültek a Nyugati pályaudvaron, 1919.* Harsányi Gyula felvétele, MNM Történeti Fényképtár
879. o. • *Ebédosztás a menekülteknek a Nyugati pályaudvaron, 1920.* MNM Történeti Fényképtár
882. o. • *Ünnepség a menekültek megsegítésére a Margitszigeten, 1920.* Müllner János felvétele, BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
885. o. • *Gyűjtés a vagonlakók megsegítésére. Plakát, 1920.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
887. o. • *„Szegény hontalanok”. Képeslap, 1920 körül.* BTM Kiscelli Múzeum Fényképtár
893. o. • *Irredenta animációs képeslap, 1920-as évek*
901. o. • *Revíziós jelvényt díszített ház Sashalmon, 1930-as évek.* MNM Történeti Fényképtár

A műtárgy-felvételeket és a fénykép-reprodukciókat készítették:

Dabasi András, Farkas Árpád, Gottl Egon, Jaksity László, Szalatnyay Judit.

TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

- 18. o. • A bukaresti szerződésben Romániának ígért magyarországi területek, 1916. augusztus 17.
- 29. o. • Az amerikai béke delegáció javaslata Magyarország határaitól 1918. október
- 42. o. • Ideiglenes határvonalak Magyarországon 1918 végén
- 62. o. • Magyarország szomszédainak területi követelései a párizsi békekonferencián, 1919. február 5–8.
- 70. o. • Ideiglenes határvonalak Magyarországon 1919 márciusában
- 100. o. • A Tanácsköztársaság háborúja, 1919. május–július
- 173. o. • Az Osztrák–Magyar Monarchia felosztása, 1918–1920
- 175. o. • Magyarország végleges határainak kialakulása a Határmegállapító Bizottságok tevékenysége nyomán, 1921–1925
- 177. o. • A magyar–osztrák határ kialakulása
- 178. o. • A magyar–jugoszláv határ megállapítása
- 179. o. • A magyar–román határ megállapítása
- 181. o. • A magyar–csehszlovák határ megállapítása
- 210. o. • A magyar nemzetállam az első világháború után
- 213. o. • Európai határváltozások és népmozgások az első világháború után
- 277. o. • A történelmi Magyarország vasútvonalai
- 319. o. • Magyarország területi nyereségei 1938–1941 között
- 556. o. • Magyarország területi igényei a francia–magyar tárgyalások során, 1920. április–május
- 587. o. • Gömbös Gyula revíziós terve (1934. április 10.)
- 732. o. • Magyarország fokozatos megszállása az első világháború után, 1918–1919
- 760. o. • Strobl Miksa terve Magyarország kantonizálásáról, 1918. december
- 771. o. • A nyugat-magyarországi szláv korridor terve. Beneš előterjesztése a Tizek Tanácsában, 1919. február 5.